

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY

28/1
M/635a

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEHENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TITULUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUÆ VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NECOTIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCOPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUIQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIDIS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ cleri universæ.

SIVE CURSUEM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO ENITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM ENAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VVL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBICIANTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XCVIII.

S. GREGORIUS AGRIGENTINUS, SS. GERMANUS ET TARASIVS CP., COSMAS
HIEROSOLYMITANUS, PANTALEON DIACONUS CP., ETC.

EXCIDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'ANHOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

BPL 6 C,
P4
v. 98
AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Editeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Ecriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en confier une troisième avec la seconde, sans avoir préparé le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on clique. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. de Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qu'est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Editeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivaux, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'Editeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes: Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilège* de Paris. Jusque-là, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-4°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA. A. V.

SÆCULUM VIII-IX, ANNUS 715-806.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. GERMANI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA,

*Juxta editiones eard. Ang. Mai, Joan. Dominici Mansi, Jacobi Gretseri, Francisci
Combesii, ad prelum revocata.*

ACCEDUNT

SS. GREGORII AGRIGENTINI, TARASII CP., COSMÆ HIEROSOLYMITANI, PANTALEONIS DIACONI
CP., ADRIANI MONACHI, EPIPHANII CATANENSIS DIACONI, PACHOMII MONACHI, PHILOTHEI
MONACHI, ANONYMI BECUCCIANI,

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMUS UNICUS.

VENIT 11 FRANCIS GALLICIS

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA THIBAUT, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER, NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1863

BR 60
MS
VNA TRADITIO GATHOLICA.
SÆCULUM VIII-IX, ANNI 715-806.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XCVIII CONTINENTUR.

S. GERMANUS ARCHIEPISCOPUS CP.

PROLEGOMENA. Notitia duplex. — S. Germani Vita auctore Codefrido Henschenio
in Actis SS. Bolland. col. 9-19

S. GERMANI OPERA.

De synodis et hæresibus, ex Spicilegio card. Angeli Maii. 39
De vitæ termino, ex ejusdem Bibliotheca nova Patrum. 87
Epistolæ dogmaticæ, ex eadem Bibliotheca et Conciliis. 135
Orationes. 383
Rerum ecclesiasticarum contemplatio. 385
Hymnus in sanctam Dei Genitricem, ex Danielis Thesauro hymnologico. 453

COSMAS HIEROSOLYMITANUS.

Hymni. 450
Scholia in Gregorii Nazianzeni Carmina (*memorantur tantum, ut tomo XXXVIII
jam edita*).

S. GREGORIUS II AGRIGENTINUS EPISCOPUS.

Explanationis in Ecclesiasten libri X, ex editione Stephani Antonii Morcelli, qui
S. Gregorii Vitam Græce primus edidit. 525

ANONYMUS BECUCCIANUS.

Dogmata orthodoxa, ex Bibliotheca Gallandii. 1229

PANTALEON DIACONUS CP.

Orationes, ex Frontonis Ducæi Supplemento ad Bibliothecam Patrum. 1243

ADRIANUS MONACHUS.

Isagoge ad sacras Scripturas *. 1273

EPIPHANIUS CATANENSIS DIACONUS.

Sermo laudatorius in synodo Nicæna II habitus. 1313

PACHOMIUS MONACHUS **.

De divinarum Scripturarum utilitate, ex Mittarelli *Codicibus Nanianis*. 1333
De Cartanitis hæreticis. 1359
Prologus in Grammaticam. 1363

PHILOTHEUS MONACHUS.

Ascetica ex cod. Nanian. 1369

S. TARASIVS ARCHIEPISCOPUS CP.

Apologeticus ad populum, « die qua intimaverunt imperantes Irene et Constan-
tinus populis ut fieret patriarcha. » 1423
Epistolæ. 1427
Oratio in SS. Deiparæ præsentationem in templo. 1481

interpretatione nostra.
omni opuscula, Græce edita, Latinitate donavimus.

SANCTUS GERMANUS

CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(FABRIC. *Bibliotheca Graeca* edit. Harless, t. XI, p. 133.)

Germanus ex Cyzici metropolita (1) a. 715 patriarcha Cpol.; sed quod Leonis Isaure imp. edictis contra imagines promulgatis constanter resisteret, a. 730 dejectus (2), successorem habuit Anastasium Iconomachum, et privatus a. 740 diem obiit, post mortem ab Iconomachis a. 754 sub Constantino Copronymo Cpoli congregatis anathemate percussus cum Georgio Cyprio et Joanne Damasceno (3). A Græcis et Latinis colitur ut *εὐλογητής* sive confessor, xii Mali. Vide Henschenium in *Actis sanctor.*, tom. III Mali, pag. 155 seqq. Scripta ejus sunt:

I. *De sex synodis*, περὶ τῶν ἁγίων οἰκουμένων συνόδων, πῶσαι εἰσὶ καὶ πότε καὶ διὰ τί συνεβόλησαν, *De synodis œcumenicis, quot, quando et quare fuerint congregatæ*. Sine nomine auctoris et tantum usque ad verba pag. 79, v. 12 edit. Stephani le Moyne, *Βιβλὸς πρὸς μετέρονα γνῶσιν*, Græce et Latine ediderat Christophorus Justellus, Paris, 1615, 4, cum Nomocanone Photii: unde recensum hoc scriptum in Henr. Justelli *Bibliotheca canonica* p. 1161, et in Conciliis Harduini tom. V, pag. 1685. Sed integrus et Germano auctori vindicatum cedit

(1) Vide vitam Stephani junioris in *Analectis Græciæ Benedictin.*, sive tomo IV *Monumentor.* Cotelieri pag. 404, et anonymi narrationem de S. Germano, quam Græce et Latine exhibet Combefissius in *Auctario novo Bibl. Patrum* p. 1462 seqq., ubi patriarchatum Cpol. gessisse dicitur annos xiv et menses vi. FABR. *Conf.* supra in vol. X, p. 251. — *Vita Germani*, in cod. Barocc. 240 inc. *Ὁστος ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ ἡμῶν*. — Florentiæ, in *Bibl. Benedictin.* R. Mariæ. V. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.* p. 414 A. — In epistola Nicænæ synodi ad Alexandrinorum Ecclesiam, edita Gr. et Lat. a Montfaucon. in *Bibl. Coislin.* p. 96 seqq. bis n. p. 99 et 100, laudatur Germanus. — De Germano I. Vid. etiam Pagii critic. Baron. ad a. 714, II, pag. 255; a. 726, n. 4, p. 537 a. 730; I — IV, p. 387 seqq. tom. XII. — O. Cave *Hist. lit.* SS: *eccl.* tom. I, pag. 621 seqq. — C. Oudin. *Comment. de SS.* *eccl.* tom. I, p. 1673 seqq. ad ann. 720, contra Cav. — Assemani *Kalendar. Eccles. univers.* tom. VI, p. 541. — Du Pin, *Hist. eccl.* vol. VI, p. 92. — Moller. *Homonymo-cop.* sect. II, cap. 5, § 51, p. 465 seqq. — Le Quien, *Oriens Christ.* tom. I, pag. 235. — R. Ceillier, *Hist. gen. des aut. eccl.* tom. XVIII, p. 62. — Hamberger, *Zuverläss. Nachricht.* p. rt. III, pag. 524 seqq. — Saxii, *Onom. lit.* part. II, p. 85 ad a. 715. — Walch, in *Hist. hæresium*, etc. German. scripta, tom. X, cap. 4, de controversia propter imaginum cultum orta, pluribus locis, pag. 98 seqq., 166 seqq., 186 seqq., de Baronii in *Annal.* a. 726, § 1-10, etc. Narratione de ista controversia, tum p. 191 seqq. de Ludov. Mainburg. narratione in *Histoire de l'hérésie des iconoclastes*, p. 35-115, part. III, edit. ejusdem *Histoire*, Paris, 1686, 4. Deim de narrationibus Natalis Alexandri, Frid. Spanhemii, Jac. Basnagii, Ant. Pagii et Moshemii in ejus *Hist. eccl.* a Schlegelio versa, part. II, pag. 55. Idem Walch, p. 191 seqq. plura de Germano collegit, summique subjunxit judicium. Porro p. 258 seqq. multa de eo tradun-

tur, interdum examinantur. — Schœckh. *Hist. eccl. Christ.* tom. XX, p. 155 seqq. de Germani sermonibus (qui interdum Germano II, sæc. XIII, attribuantur), in *Præsentat. Annuntiat. et Dormit. S. Mariæ*, et pag. 526 seqq. de cultu imaginum, ab illo acriter constanterque probato defensorque. — Theophil. Sigfr. Bayer. in *Epist. ad de la Croze in Thesaur. epistol.* Lacroz. tom. I, pag. 27, animadvertit *mar* esse honoris vocabulum, at honorificentius quam Κύρ recentiorum Græcorum titulum; hinc Thomam quemdam, ab Antiocheno patriarcha imperatorem, ab incerto antem Theophanis continuatore, fol. 296, *Μωροδῶμα* esse nuncupatum, titulo utique potentis argumento a Syris accepto: ex eo *Germanum* patriarch. Cpolit. apud Pachymerem vocatum esse *Μαρκουτταν*: sic enim Persas usus esse hoc vocabulo, prouti fere tituli soleant mutui fieri. HARL.

(2) Aut se ipse abdicavit munere. V. Walch, *Hist. hæres.* tom. X, p. 240 seqq. HARL.

(3) Γερμανῷ τῷ διγνώμῳ καὶ ἐυλολάτρῃ ἀνάθεμα. Refertur in actis synodi Nicænæ secundæ actione 6, ubi Germanus defenditur celebraturque his verbis: Γερμανοῦ τοῦ ἐν ἱεροῖς γράμμασιν ἀνατεθριμμένου, καὶ ὡς Σαμουὴλ ἐκ βρέφους τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένου, καὶ τῶν θεσπεσίων πατέρων ἐπαμύλλου, οὗ ταῖς διαλογαῖς ἐξακολουθεῖν ἀναγκαῖον, διαβόληται τὰ συγγράμματα ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Καὶ γὰρ ὁ ὡς οὗτος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτοῦ, καὶ βροφάται δίστομοι ἐν ταῖς χειρὶν αὐτοῦ ὀκνονεῖσθαι κατὰ τῶν ἀπειθουσίων τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει. FABR. V. Mansi. *Collect. concil. ampliss.* tom. XIII, pag. 505-563; Walch, *Hist. hæres.* tom. X, p. 509 seqq. et pag. 597 seqq. Coll. tom. IX, p. 448, 465 et 471, de Germano, qui aliquandiu Monotheletarum sectæ adhesit, dein eam deseruit; in tom. X, pag. 598, idem disserat de Georgio Cyprio et memoravit Mansi *Collect.* tom. XIII, pag. 357, aliosque V. DD. HARL.

Stephanus le Moyne in tom. I. *Scriptorum sacrorum Lugd. Bat.* 1685 et 1694, 4, pag. 68-80. [Inde repetitum in Gallia *PP.* XIII, 230 seqq. Beck.] Incipit: *Χρὴ πάντα Χριστιανὸν γινώσκειν ὅτι ἐξ εὐαγγ. καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων* (4). Addidit Lemonius pag. 81-123, aliam junioris scriptoris relationem *De synodis œcumenicis septem*, quam Græce, sed minus plenam et integram e codice bibl. Augustanæ vulgaverat David Hœschelius, dicaveratque Theodoro Cantero, Augustæ Vindel. 1595, 4. Incipit: *Χρὴ γινώσκειν πάντα Χριστιανὸν ὅτι ἐπὶ τῷ εὐαγγ. καὶ οἰκουμενικῶν γεγόναι συνόδοι*. In Conciliis Harduini tom. V, pag. 1492, adnotatum est libellum synodicum, quem Argentorati a. 1601, 4 Græce et Latine primus vulgavit D. Joannes Pappus et ms. codex regis Gall. 2951, p. 219 (5), Cyrillo episcopo Hierosol. ascribit, Germano apud Lemonium, p. 68, tribui. Sed error est, non enim hic libellus synodicus, sæculo nono extremo compositus, verum illa, quam dixi, Synopsis de sex synodis, Germano a Lemonio vindicatur. In hac tamen non legitur, quod Canisius tom. III *Antiqu. lect.* Græce et Latine vulgavit de Gregorii Thaumaturgi professione fidei ex *Narratione* S. Germani œcumenici patriarchæ ad Anthimum diaconum *De sacris synodis, et quam quoribus tempore apostolica prædicationi hæreses succreverint*. Exstat etiam breve hoc scriptum Latine in Supplemento *Bibl. patrum* Morelliano Paris. 1639, tom. I, pag. 709; et in *Bibl. Patrum* Colon. 1618, tom. 8; atque Lugd. 1672, tomo XIII. FABR. Oudin. l. c. contendit, omnia Germano I, quem circa a. Ch. 728, vel 729, mortuum esse arbitratur, inscripta, junioris esse Constantinopolit. s. Germani II, quem sub initium sæc. xiii, a. 1222 et seqq. floruisse probatum ivit. — In cod. Coisl. 211, Germani Enarratio de synodis, quæ celebratæ sunt: inc.: *Σοφὸν ἀνδρῶν αὐτῶν γεγενῆσθαι, μελέτης*; et in cod. 296 ex apostolicis constitutionibus et ex Germano CP. quædam. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 269, et p. 413. — Oxon. in cod. Baroc. 185. Germ. De sex synodis, etc.; inc.: *Χρὴ πάντα Χριστιανὸν γινώσκειν*. — Londini, in cod. collegii Sionensis 4, s. n. 4068, Cat. mss. Angliæ, etc. vol. II, 1, pag. 106, Germani Liber *Ad Anthimum*, etc. — In cod. 8. Thom. Gale, s. n. 5842, Cat. cit. Germ. Enarratio de sanctis synodis deque hæresibus, quotquot a tempore SS. apostolorum subortæ sunt. — Dublini in collegii S. Trinitatis cod. 325, sive n. 465, Cat. cit. II, 2, Historia de synodis cum aliis fragmentis, etc. — Secundum Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* II, pag. 1319 A. In cod. Mazarin. *De septem synodis, ubi et quando et adversus quos celebratæ*, sine nomine auctoris. HARL.

II. *Epistola tres ad Joannem episcopum Synadensem* (Συναδων) in Phrygia Salutari, ad Constantinum Nacoliæ, in eadem Phrygia, et ad Thomam Claudiopopolitanum: insertæ Actis septimæ synodi, Nicææ anno 787 celebratæ, actione 4, tom. III Bini, pag. 577; tom. VII Labbei, pag. 289 seqq., et tom. IV Harduin. pag. 240, una cum Gregorii I papæ Epistola ad Germanum data pag. 232. FABR. In Mansi *Ampliss. conciliorum Collectione* sunt I.) tom. XIII, p. 91 seqq., Gregorii II Epist. ad Germanum patriarch. Cpolit., sine anni nota; II.) Germani Epist. ad Joann. Synadensem, ibid. pag. 99, sine anni nota; III.) ejusd. Epist. ad Constantin. Nacol. ibid. p. 105, sine anni nota; 4.) ejusd. Epist. ad Thomam Claudiopolit. ibid. p. 107, teste Walchio in *Hist. hæres.* tom. X, p. 98-106, qui illas epp. uberius recenset. Add. p. 171. seqq. HARL.

III. *Ἀνταποδοτικὸς ἢ ἀνέκδοτος, retributorius et incorruptus*, sive apologia adversus criminales et corruptores scriptorum Gregorii Nysseni, lecta olim Photio cod. 233 et hodie deperdita. Vide quæ dixi volum. IX, pag. 488 (s. vol. X, pag. 738, nov. ed.)

IV. *Sermones varii et hymni*. Auctor brevis Elogii de sancto Germano apud Combesium, p. 1464: *Τὸν τῆς ἀληθείας καλὸν ὁρῶμεν ἄνθρωπον, λόγους μὲν ἱκανοὺς πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν ἔγραψε, τοὺς εὐσεβοῦντας εὐεργετῶν. Ὑμνοὺς δὲ διαφόρους ἐξέθετο τοῖς ἀγίοις, ἐπαινῶν, καὶ ἄσματα πρὸς δοξολογίαν τῶν λαυματίων ἔργων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὃν εἰς παντελείᾳ τωτηρεῖαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐκπεπρωμένος ἐνέργησεν. Veritatis sermonem recta fide docens, sat multos scripsit sermones ad communem utilitatem, quibus pios demeretur; sed et varios hymnos edidit laudandis sanctis, ac cantica admirandis divinæ gratiæ celebrandis operibus, quibus Deus humani generis ruinam de integro reparavit* (6). In fronte Trionfi Græcorum, excusi Venetiis 1601, primo

(4) V. infra, vol. XI, pag. 163 seqq. ed. vet. HARL.

(5) V. infra, vol. XI, p. 184 seqq. et 514 vet. ed. HARL.

(6) Observandum est, in nonnullis codd. catal., præcipue indicibus ad illos, ex. gr. in catal. mss. Angliæ, etc. plurimos sermones attribui Germano II, atque ab Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* tom. III, col. 53 seqq., in recensione sermonum aliorumque opus. atque codd. in M. Britan. bibliothecis adscriptorum, in quibus custodiuntur illi, omnes memoratos sermones Germano II ascribi, jam præsentis Allatio in *Diatr. de Symeonum scriptis*, pag. 264. — De quibusdam edd. V. catal. Bibl. Leidensis, p. 44. — In cod. Escorial. Germani Sermo de Marke præsentationem in templo et in ejusdem tunc et alia varia, teste Püro in *Itiner. per Hispaniam*, p. 170. — Secundum Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 171 C., Germani CP.

Theoria et sermones; — in cod. Vaticano, p. 497 C, Sermones de processione Spiritus S.; Mediolani in b. Ambros., pag. 1508 A, B, plura opus. utriusque Germani, non singulatim indicata, — in codd. Mazarin., pag. 1512 C. — In cod. Mazar. 60, Germ. patriarchæ (pol. Dioptra animi et carnis, versibus politicis; ejusd. versus alii politici, ex historiis compositi de compunctione scripsisse librum, notatur, Georg. Gekoidam; at Montfauc. auctor, ait, forte sit S. Germanus, non senior, sed junior et Latinis infensor. ibid. pag. 1042 C. in cod. Coisl. Serm. slavice versi. — Florent. in cod. Laurent. X, n. 71, plut. 5, Germani Versus atheni Christi et Maræ, Scripti in eo templo, ubi a. 318 Patres congregati fuerunt. V. Bordini Cat. cod. Græc. Lat. tom. I, p. 28. — In cod. tom. p. 78, in cod. 10, n. 64, tomus Germani *De non ampicendis episcopatus bonis, post mortem episcopi*. In : *Ἀνέκδοτα τὰ πρὸς τὰ εὐαγγ.* deest in

statim loco occurrere effigiem Germani inter Melodorum sacrorum icones illi præfixas notare me memini supra pag. 132. [Supra p. in h. vol. in Cat. Melodor. Græc. HARL.]

Sermones hujus Germani sunt :

1.) Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, in *S. Deiparam, quando triennis præsentata in templo, et in sancta sanctorum a suis parentibus illa*. Incipit : Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἑτέρα πανήγυρις. Edidit Græce et Latine Petrus Paulinus cum aliis quibusdam Jo. Chrysostomi, Antiochi, et Jo. Damasceni, Antw. 1601, 8. Unde recusa in tomo II *Auctarii bibl. Patrum* Ducæmani p. 443, et in *Bibliotheca Patrum* Paris. a. 1644, 1654, tom. XII, atque ex recensione Francisci Combefisii ad duos Regios et unum Mazarinianum codicem, cum ejusdem versione in *Auctario novo*, tom. II, p. 1411-1462, Paris. 1648 fol. Latine ex Pantini versione in tomo VIII *Bibl. Patrum* Colon. 1618, et ex Jo. Matthæi Caryophili, in Mariali Hyppolyti Maraccii, Rom. 1650, 8, et ex Combefisii. in tom. XIII *Bibl. Patrum* Lugd. 1672. FABR. Conf. infra, vol. XIII, p. 751, n. 8. In multis autem codd. mss. adhuc leguntur hic et sequentes sermones. Hic igitur primus est in col. Augustano Vindel. *V. Reiser*. Indic. mss. Aug. p. 23, n. 16. — Vindobon. in cod. Cæs. 151 n. 25. *V. Lambec*. IV, p. 298. — Ibid. p. 358 seq. in cod. 151, n. 16, citatur Germanus inter testimonia variorum antiquor. de obdormitione Mariæ. — In vol. VIII, p. 111; in cod. 6, n. 3, Orat. de Præsentatione Mariæ in templo, etc., quem codicem propter variantes lectiones cum edit. Combefisii diligenter conferendum censet Lambec. — Eadem orat. in cod. 40, n. 5. *V. Lambec*.-ibid. p. 823 seq. et supra in vol. X, p. 240; et p. 279, ibid. p. 280, et p. 281. Orat. in salutationem ab angelo factam. — Sermo 1 etiam in codd. Coislin. 103, n. 3; 274, 304, n. 306, n. 18 d. 21 Nov. *V. Montfauc*. *Bibl. Coislin*. p. 178, 383, 418 et 422. — Paris. in bibl. publ. Homilia in Præsentationem in novemdecim cod. *V. indic*. ad vol. II, Cat. voc. *Germanus*. — Florent. in codd. Laurent. 31, n. 5, plut. 9; — 31, n. 6, plut. 10. — 13, n. 2, plut. 11; et 4, n. 17, plut. 4. *V. Bandini*. Cat. codd. Gr. Laurent. tom. I, p. 442, 493, 510 et 521. — Venet. in codd. Nanianis 63, n. 41, 73, n. 19 d. 21 Nov. — 308. — *V. Cat*. codd. Nan. p. 106, 149, 522. — Taurini in codd. Regiis 70, — 135. — 148 et 166. *V. Cat*. codd. Gr. Taur. p. 167, 231, 239 et 254. — In codd. Mazarin. 73 et 75, Orat. in obdormit. Mariæ, teste Montfauc. in *Bibl. Biblioth.* mss. p. 1317 B, et 1318 A. — In bibl. Sfortian. codd. n. 19 et alio; atque in cod. Mazarino. *V. Montfauc*. *Bibl. Biblioth.* mss. p. 696 C, et 701 C, et 1318. — Secundum Cat. mss. Angliæ, etc. 1, in cod. Barocc. 132. — Ibid. in codd. Selden. 53, sive n. 3383, et n. 3397 catal. *Harl*.

2.) Εἰς τὴν ἁγίαν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀσπαρθένου Μαρίας, *In beatam dormitionem sanctissimæ Domine nostræ Desparæ*. Incipit : Πρὸς τὸν αἰρετικὸν εἰ ἀμαθεῖς καὶ ἐμδρόσητοι λόγοι. Cum Andreæ Schotti versione exstat in tomo II *Auctarii Ducæmani* p. 458, et in *Bibliotheca patrum*, Paris. 1644, 1654, tom. XII, et cum nova versione Francisci Combefisii, in hujus *Novo Auctario Bibl. Patrum*, tom. II, p. 1435. Eadem versio in tom. XIII *Bibl. patrum* Lugd. et in *Bibl. Combefisii concionatoria*. FABR. Conf. supra, vol. X, p. 284; et Schæckh. *Hist. eccles. Christ.* tom. XX, pag. 135. — Recusa est illa oratio Græce in Jo. Patusæ *Encyclopædia philolog.* Venet. 1710, 8, tom. II, p. 332 seqq. — Exstant mss. in dormitionem, Paris. in bibl. publ. octo codd. *V. indic*. ad tom. II Catal. Sed quænam sit trium ejusdem argumenti orati. nullibi adnotatur. — Eadem orat. prima, cum duabus sequentibus Oxon. in cod. Barocc. 199. — In cod. Vindobon. Cæs. 31, n. 13, est narratio fabulosa, f. anonymi alicujus auctoris Commentar. histor. de imagine S. Mariæ, quam Germanus patriarcha Cpol. in suo *Itinere Hierosolymitano* ex ejusdem Mariæ archetypa imagine non manufacta, vivis coloribus divinitus impressa curavit in tabula quadam depingi, etc.; de qua narratione et imagine, hujusque miraculis, quæ vulgo olim credebantur, multus est Lambec. VIII, p. 692-713. Conf. supra, vol. X, p. 283 seq. — Item Lambec. ibid. p. 360 seqq. locum quemdam orationis in ed. Paris. *Auctarii Bibl. Patrum* Græco-Lat. Paris. 1648, tom. I, pag. 1465, copiose illustrat emendatque. *HARL*.

3.) In eandem dormitionem S. Mariæ, homilia altera, ab eodem Combefisio in eodem secundo *Novi Auctarii* tomo primum edita Græce et Latine p. 1445. Incipit : Ο χριστιανὸν πάντοτε τὴν ἰδίαν εὐεργέτην ἀνομιεῖ. (7.) Germani qui tempore Leonis Isauri ob imaginum cultum assertum in exilium actus est, homiliam Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, citat Georgius Pegasimus in historia inedita, quam evolvit Petrus Pantinus. Hiatus, qui in hac posteriore homilia apud Combefisium exstat, p. 1449, ita supplendus est ex Cæsareo codice : Οἱ μὲν ἄγγελοι καταδαιτικοὶ πρὸς τὴν συγκατάθεσιν τῆς κάτω φημί κυήσας τοῦ Θεοῦ γεγονότες, οἱ δὲ ποιμένες ἀναδαιτικοὶ πρὸς τὴν αἰῶν τοῦ Θεοῦ καὶ διδοῦσάντων ὑψωθέντες ἄβαν. Vide Lambecium VIII, p. 130. FABR. s. p. 278 sed. ed Kollar. ex cod. 14, n. 33. — Ibid. n. 34, est ejusd. Germani orat. 2, inc. Παράσθουσιν. et n. 35, orat. 3 mit. Φῆμα καλὴ οὐ α p. 282-410, nimius est de Mariæ Assumptione. — Ibid. p. 112, est nostra tertia in col. 5, n. 6. *V. supra*, in vol. X, p. 284. — Item in codd. Barocc. 174, 199, una cum sequenti orat. et 234. — Mosquæ in col. synod. 271, n. 69; atque in col. col. n. 68, est Germani λόγος α', in eundem festum diem, s. in Mariæ dormitionem, et inc. Τίς ὁ συνδροσιμός. *HARL*.

Leonclavii Jure Græc. Roman. — Versus politici *De compunctione*, Paris. in cod. bibl. publ. 2748. Inc. : Ὁ πάλας βασιλεὺς νόματα. Illi versus in cat. mss. Regg. bibl. publ. vol. II, 547, tribuntur Germano, sac. antipatriarchæ Constantinop., et dicuntur esse nondum editi. — Oxon. in col. Barocc. 10 Germani patriarchæ hymni aliquot versibus

politicis inc. : Τὸν πρῶτον σωτήρα ἐν βοήτοις.

(7) Allatius, pag. 104, de Simeonis testatur, aliam Germani Cpol. homiliam in S. Michælem ἀρχιεπιστάτηγον incipere isdem verbis : Ὁ χριστιανὸν πάντοτε τὴν ἰδίαν εὐεργέτην ἀνομιεῖ. [*V. supra*, vol. X, p. 149. *HARL*.]

4.) *In eadem Dormitionem*. Εἰς τὴν πάνσεπτον κοίμησιν τῇ; Θεομήτορος, homilia tertia, cujus initium: Φήμη καλὴ καὶ ἀγαθὴ λιπαίνει κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐστὶ. Ὅθεν καὶ ἡ περὶ τῆς σωματικῆς κοιμήσεως τῆς ζωοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας διήγησις. Græce et Latine dedit idem Combesius ad calcem Theodoti Ancyran. Paris. 1675, 8, ms. in bibl. Cæsarea, testē Lambecio VIII, p. 131 [s. p. 280. Kollar. in cod. xiv n. 35. — Florent. in cod. Laurent. 15, n. 25, plut. n. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 511, et aliis in cod. jam memoratis. add. supra, in vol. X, p. 284. HARL.]. Latine iterum Combesius in *Bibl. concionatoria*, codice bibl. Mazarin. usus et altero Raphaelis du Fresne, in quo tribuitur Germano τῷ ὁμολογητῇ. Historica est, et nonnulla tangit ex Melitone et aliis apocryphis.

5.) Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, *In sanctissimæ Dei Genitricis Annuntiatio-nem*. Incipit: Τῆς παρούσης τιμίας καὶ βασιλικῆς συνάξεως. Per ethopæiam dialogi more collo-quentes sistit angelum et Mariam atque Josephum. Primum edita hæc homilia [sed magna ex parte mutila et imperfecta], Græce et Latine a laudato Combetisio, tom. II *Auctarii novi*, p. 1423-1444. Integræ exstat in codice Cæsareo, de quo Lambecius, V, p. 26 [s. p. 59. Koll. in cod. 210, n. 28. HARL.]. In alio male refertur ad Chrysostomum. Id. VI, p. 128. FABR. Sive p. 280, Kollar. in cod. 27. n. 15. — Oxon. in cod. Barocc. 148, n. 2. — In Cod. Th. Gale 35, sive n. 5869, Cat. mss. Angliæ, etc. tom. II. — Paris. in cod. 773, n. 54 bibl. public. Conf. supra, vol. X, p. 281. HARL.

6.) Εἰς τὰ ἑγκαίνια τοῦ σεβασμίου ναοῦ, *In encæniam venerandæ ædis S. Mariæ, inque sanctas fascias Domini nostri Jesu Christi, et in depositionem atque adorationem zonæ S. Dei Genitricis*. Incipit: Ἀδοξασμένη ἐλαλήθη περὶ σοῦ. Edidit Græce et Latine cum nova versione idem Combesius in *Manipulo originum rerumque Cpol.* p. 232-241, Paris. 1664, 4. Idem huic Germano tribuit, licet ad juniorem referre maluit alii cum præclaro Caveo. Latine dederat Lipomannus, tom. VI; et Surius ad 31 Augusti. FABR. — Florentiæ, in cod. Laurent. 33, n. 47, plut. 9. V. Bandin. Cat. codd. Laur. tom. I, p. 437. — In cod. Coislin. 357. n. 56. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* pag. 425. — Paris. in bibl. publ. codd. 1176, n. 42; 1177, n. 34; et 1194 n. 11; item, 1453. n. 27. — In cod. Guil. Laudi 84, s. n. 726, Cat. mss. Angliæ, etc. vol. I. — In cod. Mazarin. 69, n. 39, teste Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* II, p. 1316 E. De aliis Germani Oratt. in Encæniam et in Zonam Mariæ, V. supra vol. X, p. 285 et p. 284; et p. 285, de Germani oratt. II in Mariæ ingressum in Sancta sanctorum. Sed orationes in Mariam abjudicat Germano I, Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* II, p. 55 seq. quem consules. — Florentiæ in cod. Laurent. 6, n. 8, plut. 86, est inter alia Germani testimonium de præscientia Dei ἑκ τοῦ εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν κανόνος. HARL.

7.) Quæ sub Germani nomine exstat homilia *In Nativitatem S. Mariæ* in tomo secundo Auctarii Ducæani, p. 450, cum versione Andreæ Schotti, atque incipit: Εἰ μετρίεται γῆ σπι-δαμῇ, Andream Cretensem habet auctorem, non Germanum, nec Georgium Nicomediensem, ut notavi hoc ipso volumine p. 128 et 610, 611. [ed. vet. add. supra, vol. X, pag. 278. HARL.] Plerasque hujus Germani homilias Latine cum notis edidit Hippolytus Maraccius, Lucensis, Rom. 1650, 8; inscripsitque: *S. Germani Mariale*.] Add. Cave l. c. II, p. 289, ibique not. e. HARL.]

V. Huic Germano etiam Richardus Simon (8) tribuit *Θεωρίαν ἐκκλησιαστικὴν καὶ μυσταγωγικὴν*, sive *Allegoricam expositionem liturgiæ*, quæ in aliis codicibus ad sanctum Basilium (9), in aliis ad Athanasium vel Cyrillum Hierosol. aut Alexandrinum, vel ad Chrysostomum refertur, in ms. bibl. Coislinianæ (10) plane tribuitur Jacobo, fratri Domini, cum nullius istorum sit, ac, qualis lucem vidit, ne Germani quidem istius integra ferat ætatem, sed multas recentioribus temporibus passa sit interpolationes, unde Germano juniore circa a. 1240 defuncto eam tribuere maluerunt Fronto Ducæus atque Leo Allatius. [Necnon Oudin. in *Comm. citatis*, tom. I, p. 1674 seq. duce potissimum Gretsero in Opp. Ingolstad. 1616, fol. in tomis III, qui in notis ad tomum II de sancta cruce, memoratam Theoriam esse alterius Germani ætate posterioris, arbitratur docetque Bellarminus, *De SS. ecclesiast.*, alique secus sentiunt. HARL.] — De illius editionibus et Rich. Simonis consilio, qui sinceriores et ab interpolationibus multis opæ codicis ms. liberatam, dare voluit, non repetam, quæ dixi volum. VII, p. 548. [sive vol. VIII, p. 444 seq. n. 7. Add. infra, in vol. XIII, pag. 816, de *Liturgiis SS. Patrum*, Paris. ap. Guil. Morell. 1560, fol.: in quo opere, pag. 145-179, exstat Germani, archiep. Cpol. Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ Θεολογία περὶ τῶν λειτουργημένων. init. Ἐκκλησία ἐστὶ ναὸς Θεοῦ. Eadem est Venet. in cod. Naniano 34. n. 2; et Germano archiep. Cpol. asseritur. V. Cat. mss. Nan. Gr. τ. 45; — et in cod. Baroc. 42; — it. in cod. eccl. S. Petri ap. Eborac. 50. V. Cat. mss. Angl. etc. vol. II. Add. infra in vol. XIII, p. 835, de Jac. Goar, qui cum *Euchologio Græcorum*, Paris. 1647, fol. p. 200 seqq. ex mss. edidit *Missam*, eamque in notis, p. 200 et 211, tribuit Germano Cpol.; aliudque brevissimum et antiquissimum ejus exemplar exhibuit ex ms. Barberino. — Paris. in bibl. publ. codd. 700, n. 9, 85½, n. 13, memorata expositio ascribitur Basilio; — et in cod. 985, n. 16, est anonymi Explicatio sacræ liturgiæ; et, eadem, ait confector Catal. codd. Par.

(8) Vide Rich. Simonis notas ad Gabrielem Severum Philadelphiensem, pag. 249, 287; et *Bibl. choisie*, tom. II, p. 174 seqq.

(9) V. supra ad vol. IX, p. 47 seq. HARL.

(10) Montfaucenus in Catalogo mss. Græcorum Bibl. Coislinianæ, pag. 188, ita exhibet titulum:

Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐξηγησις τῆς θείας λειτουργίας καὶ μυστικῆς ἐκθεσις πρὸς θεωρίαν, συντεθεῖσα παρὰ τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου παρὰ Βασιλείου τοῦ μεγάλου, καὶ παρὰ Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου τῶν Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπων, Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου.

Regg. II, p. 196, ferme cum illa, quæ sub Germani, Cpolitani patriarchæ, nomine prodijt. Init. Τὸ σῆμα τὸν ἀντίκειται. HARL.] Latina interpretatio in Bibliothecis Patrum sæpius vulgata Gentianum Hervetum auctorem habet. [Græce et Lat. legitur ap. Gall. *Bibl. PP.* XIII, p. 203 seqq. *B.*] Ex hac Theoria quoque depromptum est, quod in *Orationem Dominicam* sub Germani nomine legitur Latine in quibusdam Bibl. Patrum editionibus, ut Colon. tom. VII, a. 1618. FABR. Florent. in cod. Laurent. X, n. 9, plut. 5, sunt in *Orationem Dominicam* sermones quatuor, h. e. explicatt. in iv sermones divisæ, cum multis scholiis, margini adjectis. Bandin. autem in Catal. codd. Græc. tom I, p. 23, aliis inquirendum reliquit, an in cod. custodita Expositio pars sit *Theoriæ rerum ecclesiast.* HARL.

NOTITIA ALTERA.

(GALLAND. *Vet. Patrum Biblioth.* t. XIII, p. 7.)

Germanus Constantinopolitanus patriarcha, Justiniani patricii filius, fuerat antea Cyzicenus metropolita. Is cum Leonis Isauri decretis adversus sanctas imagines minus obtemperaret, anno 730 sede sua dejectus, et vitam privatam agens, locum fecit Anastasio successori suo viro *σινομαχωτάτω*. Decennio postquam throno Cpolitano depulsus fuerat, in paterna domo vitam cum morte commulavit, die XII Maii, satis grandævus, quippe qui Constantino Pogonato mortuo, a quo ejus parens Justinianus interfectus fuerat, anno nempe 685, virilia exsectus fuisse dicitur. A pseudosynodo Copronymiana Cpli collecta anno 754 anathemati subjectus est, tanquam *διγνώμων* et *ἐυκολάτην*, id est, inconstans et versipellis, atque lignorum cultor. Ejus memoria celebratur actione 6 synodi secundæ Nicænæ, de eoque judicium suum profert Photius cod. 233. Plura scripsit, quæ recensent bibliographi. Eminent inter cætera rerum ecclesiasticarum Contemplatio, in qua ritus et mysteria Missæ Græcorum explicantur, quam tamen quidam Germano II attribuunt. Pro Germano I tamen militat inter cæteros Richardus Simonius (1). Fatendum tamen ab aliis alia inserta fuisse. Quare sincerum Germani fetum vix distinguere quis valeat. Equidem primum ejus auctorem fuisse Germanum nostrum nonnulla suadere videntur. Namque in Expositione secundi Antiphoni ait, quosdam velle Troparii auctorem esse Justinianum imperatorem *sanctæ memoriæ*. Quæ sane verba cum usurpari soleant de homine haud ita multo antea defuncto, scriptorem proinde non redolent sæculi XIII, qualis fuit Germanus II: sive referantur ea verba ad Justinianum I, qui obiit anno 565, sive ad secundum fato functum anno 711. Præterea ritum quemdam a Græcis usurpatum referens, Indos commemorat, et *fideles Veneticas insulas inhabitantes*. At enim ut quisque facile cernit, hæc melius cadunt in finem sæculi VII, vel etiam initium VIII, propter adolescentiam et quamdam Græcitatem nostræ civitatis, quam in sæculum XIII. Postremo passim commemorat, Christum esse *unum de Trinitate hominem factum, passum*, etc., quæ utique dissidia redolent sæculi VI (2) potius quam sæculum decimum tertium.

Germano quoque nostro tribuitur libellus *De sex synodis*, quem *ἀδίσποτον* ac sine auctoris nomine primus vulgaverat Justellus, mox auctiorem Lemoinius (3), passimque recusus est in Bibliothecis et alibi. At nescio num Germanus I Constantinum appellavisset *ἐν ἁγίοις*, *sanctum*, ac dixisset tempore concilii Nicæni primi Alexandrum fuisse patriarcham Constantinopolitanum. Consulesis Dissertationem V. C. Petri de Marca de hoc ipso argumento.

(1) In not. ad Gabr. Severum, pagg. 249, 287, et *Biblioth. selectæ* tom. II, pag. 174.

(2) Vide *Biblioth. nostram* tom. XI, pag. VIII, (3) *Varior. sacr. tom.* I

ratur : quod falsum omnino est, et ex subdolis hæreticorum chartis exceptum. Quin potius cum sancto Cyro videtur sede sua pulsus, et eidem in Chora monasterio cohabitasse, ut vel ideo ibidem voluerit sepeliri : et apud Theophanem dicto sancto Cyro, sed sensu immutato, conjungitur. Quam autem sincere orthodoxam fidem semper coluerit, testantur trecenti et quinquaginta episcopi in synodo Nicæna secunda, actione sexta prope finem, his verbis : « Germanus ut luminare in mundo luit, verbum vite continens : qui in sacris enutritus, et ut Samuel ab infantia Deo depuratus, atque sanctis Patribus consimilis est comprobatus. Cujus sequi disputationes necessarium esse, conscripta ejus affirmant, celebrata per universum orbem. Exaltationes enim Dei in faucibus ejus, et gladii ancipites in manibus ejus, jaculati contra dissidentes ecclesiasticæ traditioni. » Imò ut synodus sexta contra Monothelitas cogeretur, collaborasse sanctum Germanum infra constabit.

9. Interim Philippico dejecto, imperator coronatus est, ipso festo Pentecostes anno 714, Artemius ; et Anastasius appellatur. Fuit is litteris apprime excultus, et Catholicarum fautor partium : qui Joanne hæretico expulso, sanctum Germanum Constantinopoli transtulit, anno Christi 715. De qua translatione ista scribit Theophanes : « Anno porro secundo imperii Artemii, qui etiam Anastasius, judicatione decima quinta, mensis Augusti die undecima, e Cyzicena metropoli Constantinopolim Germanus translatus est. Decretam super ea translatione, quod subjicitur, promulgatum est. » Suffragio atque consensu religiosorum presbyterorum, diaconorum et totius sanctioris cleri, sacrique senatus, atque universi Christum amantis populi hujus a Deo custoditæ et imperatricis civitatis ; divina gratia, quæ infirma semper curat, et quæ desunt adimplet, Germanum sanctissimum metropolitam et præsidem Cyzici metropoleos, in episcopium hujus a Deo servatæ urbis et reginæ urbium, transfert. Facta est hæc translatio coram Michaelæ sanctissimo presbytero et apocrisiario apostolicæ sedis, cæterisque sacerdotibus et episcopis præsentibus, Artemio imperante. » Hæc ibi, quæ virum fuisse orthodoxæ fidei confirmant.

10. His lubet apponere, quæ in Vita sancti Stephani Junioris, propter sacras imagines sub Constantino Copronymo martyris, habentur, cujus hoc est in ms. nostro Græco exordium : Θεῶν τι χρῆμα ἡ ἀρετή, « Divina quedam res est virtus. » Leo Allatus in sua de Simeonum scriptis Diatriba pag. 126 eam vitam agnoscit esse genuinum solum Simeonis Metaphrastis, quam Jacobus Billius sancti Joannis Damasceni operibus subjunxit, unde perperam huic nonnulli ascripserunt. Cum dictus sanctus Stephanus Junior adhuc in utero matris esset, hæc narrantur contigisse : « Cum eximius vir Germanus in patriarchicum thronum ascensurus esset, plebs ingenti frequentia ad maximum sanctæ

Sophiæ templum, ipsius videndi cupiditate concurrerat. Erat enim ille virtutis nomine clarus et illustris, atque in omnium linguis non sine voluptate versabatur. Una autem cum omnibus præclarum illud parentum Stephani par accurrens, scamnum quoddam occuparat, quo eum, quem cupiebat, e superiori loco intueri posset. Cum igitur ille per ecclesiam transiret, statim mulier (ipsam enim ejus, quem utero gestabat, cura concitabat) : Benedic, Domine, id quod in utero meo est, clamare cœpit. Ille autem perspicaci animæ oculo eum, qui utero gestabatur, intuens : Benedicat huic Dominus per protomartyris Stephani intercessionem, respondit. Apud omnes porro mulier affirmabat se ea hora, quo hoc audiisset, igneam flammam ex divino illo ore prosilientem vidisse. Ut igitur in lucem editus est, statim eum, ut magnus Germanus prædixerat, Stephanum appellarunt. Quandoquidem autem baptismo quoque collustrari eum oportebat, qui, ante etiam quam in lucem prodiret, illustratus erat ; ad magnæ Sophiæ baptisterium itum est. Erat autem tum vespera magni Sabbati resurrectionis Christi, clarissimoque illi Germano in manus datur : qui statim eum baptizat atque ungit ; eum inquam, qui jam jamque spiritale Ecclesiæ unguentum futurus erat. » Hæc ibi, quæ etiam, et quidem uberius, explicantur in alio ms. Græco, quod repertum in codice Vaticano 808 ipsi Romæ descripsimus ; et erunt hæc omnia ad 28 Novembris diem, natalem sancti Stephani Junioris, illustranda.

11. Huic sancto Stephano martyri, cum respectu ad protomartyrem dicto Juniore, adjungimus alterum sanctum Stephanum, fundatorem monasterii τοῦ Χηρολᾶχοῦ, sive ad Lacum anserum, uti exposuimus ad 14 Januarii diem ejus natalem : de quo in Græcorum Menæis, æque ac in ms. synaxario Ecclesiæ Constantinopolitanæ, ista leguntur : « Constantinopolim venit, hospitio ab sanctissimo patriarcha Germano acceptus : apud quem aliquodiu moratus, plurima ab eo didicit, magnumque inde fructum percepit, atque in rebus agendis salutari eum consilio juvit. Hinc illud est cœnobium, quod ab Anserum lacu nomen accepit, ab ipso conditum : in quo ipse vixit, et magnum numerum monachorum coegit. » Hæc ibi, quibus additur in Menologio Basilii imperatoris : « Perhumauiter a Germano patriarcha exceptus, donatusque agello, in quo monasterium condidit. »

12. Anastasio Artemio, rebus suis dimisso, subrogatus est, et quasi per ludibrium factus imperator Theodosius Adramyttenus ; sub cujus imperii initium « comprehensus Artemii amicos, et una cum Germano Constantinopolitano antistite Nicæam deportatos, » scribunt Theophanes, Nicephorus patriarcha, et alii. Verum « Theodosius requisita Germani patriarchæ et senatus sententia, a Leone Isaurico, qui hoc in tractatu patriarcham admiserat sequestrum, immunitatis et salutis fidem accepisse, atque sub ea imperio se abdicasse et Leoni tradi-

disae, » dicitur apud eundem Theophanem : qui ad hujus Leonis annum tertium, Christi 719, ista scribit : « Hoc anno irreligioso imperatori filius, impietate et irreligione superior, verus Antichristi præcursor, natus est. Octobris vero mensis die vigesimo primo » (sive ut aliud ms. habet xæ', vigesimo quinto, quod secutus Miscellæ auctor 8 Kalendaras Januarii scripsit) « Maria ejus uxor in triclinio Augusteos » (quod magis integre Balsamon appellat Augusteonem) « coronæ recepit consortium, et cum solemnî comitatu, sine viro, ad Magnam ecclesiam processit. Votisque ibi conceptis, ante ingressus ad magnum altare solennia, ad magnum baptisterium, viro ejus paucis domesticis stipato, eodem loci se conferente, ipsa perrexit. Ubi cum imperii malitiæque eorum hæres Constantinus a Germano antistite lustrali unda expiaretur, dirum ac fœdum ab infantia indicium sui edidit, alvum nimirum in sacrum lavacrum egerens, ut ab oculatis testibus fide dignis perhibetur ; ita ut sanctissimus patriarcha Germanus, maximum malum Christianis ipsi que Ecclesiæ per istum eventum, illo signo portendi vaticinatus sit. » Hinc dicto Constantino cognomen Copronymi adhæsit. Dein anno Leonis quarto, indictione tertia, ipso Paschatis die (fuit is 31 Martii) a patre Leone Constantinus in novemdecim Accubitorum tribunali imperii coronam accepit, consuetas orationes beatæ memoriæ Germano patriarcha peragente.

CAP. III. Acta cum Leone Isaurico pro c. l. u. imaginum.

13. Placet cum Theophane, ex quo superiora desumpsimus, progredi. « Anno, » inquit hic, « imperii nono, irreligiosus imperator Leo, de proscribendis et deponendis sacris et venerandis imaginibus, primum tractatum habere cœpit : cujus comperto proposito Gregorius papa Romanus, se ipsa prius ad ipsum Leonem decretali epistola, qua commonet non decere imperatorem quidquam statuere de fide, et antiqua Ecclesiæ sancita a sanctis Patribus firmata innovare aut convellere, Italiæ tandem ac Romæ tributa ad ipsum deferenda prohibuit. » Verum, ut ad sequentem annum 726 refertur, « impius ille non tantum in errore de respectiva venerandarum imaginum veneratione versatus est, sed etiam de sanctissimæ Deiparæ sanctorumque omnium intercessionibus : eorumque reliquias homo scelestissimus, in Arabum præceptorum suorum morem, abominatus est. Ab eo itaque tempore inimicitias cum beato patriarcha Constantinopolitano imprudenter suscepit, omnes decessores suos imperatores, præsules, Christianosque populos tanquam idololatrias, ob sacrarum venerandarumque imaginum venerationem, condemnans : cum ille, præ nimia incredulitate atque rusticitate, de respectivo eorum cultu rationem ac sermonem minime capere valeret. »

14. Deinde ad annum Leonis decimum tertium, qui est nobis annus Christi 730, idem argumentum

A prosequens Theophanes : « Nefarius, inquit, imperator, adversus rectam fidem insaniens, sanctum Germanum ad se accersitum verbis divinitus inspiratis » (id est Scripturis, sed in suum pravum sensum detortis) « cœpit inescare. Beatus itaque præsul sic eum alloquitur : Sanctarum quidem imaginum futuram proscriptionem audivimus, haud tamen te imperante. Eo, cujus ætate vel imperio res foret exsequenda, sollicitius exquirente ; respondit Germanus : Cononis tempore. Dixit ille : Atqui Cononis mihi nomen est, in ipso baptismo vere inditum. Subinfert patriarcha : Absit, domine, ut te imperante malum istud perpetretur : Antichristi quippe præcursor est, qui scelus istud adimplebit, et divinæ incarnationis eversor et hostis, qualis quondam Herodes in Præcursorem invectus. Fidei vero cautionem, ante susceptum imperium oblatam, in memoriam patriarcha revocavit ; qua nimirum. Deo in fidejussorem dato, nihil apostolicorum et traditorum a Deo sancitorum circa ipsam Ecclesiam Dei penitus se innovaturum promiserat. Sed tantum absfuit ut cœpti miserum Leonem puderet, ut præterea in hoc incubnerit, patriarchæ sermones captando, aliosque dolose miscendo, ut eum læsæ majestatis reum convinceret : quo eum, tanquam seditiosum, non vero tanquam confessorem, throno depelleret.

15. « Eam ad rem adiutorem atque participem nactus Anastasium, Germani discipulum et syncellum, ipsi, ut sensuum suorum æmulo ac per omnia consilio, pollicitus est, sedis successorem fore. Hunc cum ita adversum se prave affectum beatus non ignoraret, Dominum suum imitatus, tanquam alterum Iscariotam, aperte quidem, sed leniter ipsum de prodicione commonuit. Cum vero ab errore illum revocari non posse cerneret, quadam die eidem Anastasio, Germani imperatorem adeuntis posteriore vestis oram calcanti, ipse patriarcha dixit : Noli festinare, in circi etenim stadium citius quam voles ingredieris. At nec ille hisce verbis turbatus est, nec alii præsagium intellexere : quod tamen quindecim post annos, tertio videlicet persecutoris Constantini, indictione duodecima exitum tandem habuit, ac non sine divino impulsu prolatum fuisse constat. Etenim Constantinus, Artabaso genitro expulso, cum solus imperio potitus esset, Anastasium cum aliis suis inimicis verberibus cæsum, deinde nudum, asinoque facie retro versa insidentem, per circi stadium palam circumduci jussit : utpote qui una cum inimicis suis se imperatoris munere abrogatum imperio ejecerat, atque Artabas dum coronaverat.

16. « Porro sacer ille ac divinus Germanus, decretorum veræ religionis defensor, Byzantii floruit, adversus Leonem, ex re nomen habentem, ejusque satellites, tanquam adversus feras, depugnans. Quemadmodum in veteri Roma vir undequaque sacer et apostolicus, Petri apostolorum coryphæi successor, eruditione præclarisque facinoribus cla-

SANCTI GERMANI VITA

AUCTORE GODEFRIDO HENSCHENIO.

(Acta Sanctor. Maii t. III, p. 155.)

CAPUT I. — Cultus sacr. Studia et virtutes in A centenarium e vita decessisse, infra ex epistola S. Gregorii papæ secundi constabit.

1. Duo clarissima orbis Christiani lumina ejusdem nominis proponit hoc mense Maio Ecclesia Catholica, Germanum utrumque, alterum ad diem 28, eumque in Occidente Lutetiæ Parisiorum episcopum; alterum in Oriente patriarcham Constantinopolitanum, de quo hoc 12 Maii constituimus agere. Hunc cardinalis Baronius ad annum 730, num. 6, appellat « propugnaculum Ecclesiæ Constantinopolitanæ, lucernam ardentem et lucentem Orientalis Ecclesiæ: utpote qui non solum sanctis operibus et fidei catholicæ defensione universum illustravit Orientem, sed et scriptis ipsam Ecclesiam catholicam luce perfudit. » Utinam haberemus illustria ejus Acta, ab auctore aliquo cœvo conscripta! In horum defectu ex variis scriptis aliquas res ab eo gestas colligimus, atque ab ejus cultu sacro inchoamus; vel ideo potissimum, quod in hujus diei Officio apud Græcos, ejus genus et res ante episcopatum susceptum peractæ accuratius indicentur. Primum sit elogium, ex Menologio Basilii Porphyrogeniti imperatoris desumptum.

2. « Sanctus Pater noster Germanus, sub imperio Heraclii natus, fuit filius Justiniani patricii; quem ob invidiam Heraclii filius (imo ex filio nepos) occidit, ipsumque Germanum eunuchum fieri curavit, ac Magnæ ecclesiæ clero præposuit. Tunc ille primum quidem se divinarum Scripturarum studio addixit, contemplationique et cæteris virtutibus acquirendis sese totum impendit. Postea episcopus initiatus, Ecclesiam Cyzicenam regendam suscepit. Inde sedem transferens, ad Constantinopolitanæ Ecclesiæ regimen erectus fuit, patriarcha electus. Ibi tunc sua doctrina populum illuminavit, atque altiora divinarum Scripturarum arcana exposuit: persistens in eo munere usque ad Leonis Isaurici imperium. Quem cum a sacrarum imaginum cultu aversum vidisset, eumque neque rationibus neque hortamentis ab hæresi avocare valisset, humerali, hoc est patriarchali veste super sacro altari deposita, ad propriam domum regressus, quietam egit vitam: ubi preces assidue Deo offerens, nonagenarius migravit ad Dominum. » Huc usque Menologium Basilii imperatoris: quæ plane eadem leguntur in Anthologio novo Antonii Arcudii auctoritate Clementis VIII excuso. At fere

3. His subjungimus aliud elogium aliquanto uberius, excerptum ex ms. synaxario vetusto Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quod spectat ad collegium Parisiense societatis Jesu. Id Latine versum est hujusmodi: « Fuit sub imperio Heraclii natus, filius Justiniani patricii, viri conspicui atque celebris, qui plurimas obivit gubernationes publicas, et ab universo senatu propter summam pietatem magna cum admiratione et veneratione colebatur. Verum propter emulationem et invidiam illud prorsus non ferens Heraclii nepos, quod videlicet ut præficeretur imperio esset consultatum, eum interemit, ac beatum Germanum eunuchum fecit, et in clerum magnæ ecclesiæ ascripsit. Tunc hic sese divinarum Scripturarum contemplationi dedit: ingenii autem celeritate assiduisque laboribus ad maximam sapientiam rerumque cognitionem pervenit. Cum vero vitæ suæ rationes recte composuisset, primum quidem ordinatus est Ecclesiæ Cyzicenæ episcopus, non simul et per saltum acceptis ordinibus; sed lege et solitis statutis progressus, ad fastigium sacrarum honorum pervenit. Deinde cum Ecclesiæ provida administratione et viro eloquentia usque rerum exercitatione egrent, e Cyzico ad magnam urbem Constantinopolitanæ cathedram transfertur: ubi infinitos populos doctrina illustravit, ac profundiora et obscura Scripturæ loca interpretatus, frequentibus concionibus et encomiasticis sermonibus Ecclesiam exhilaravit: et quod in vigiliis durum et laboriosum est, suis canticis et suavis hymnis lenivit: et in hisce exercitiis perstitit usque ad Leonis Isaurici imperium. Quem cum vidisset sacras imagines abominari et rabie quadam persequi; conatus est tam verbis sacræ Scripturæ, quam aliis adhortationibus persuadere, ut ab ista hæresi animum avocaret. Verum cum is magis Deum blasphemaret, et sacrosanctas imagines contumeliis afficeret; imposuit Germanus sacræ mensæ suum humerale, atque ad proprias ades reversus, quietem est amplexus, ac tandem in bona senectute vitam finivit, jam annos vivendi nactus nonaginta. Cujus funus dum efferretur, varios accedentium ad ejus reliquias morbos depulit, ac post ejusdem sepulturam assidua sanationum beneficia ex sacris ejus pignoribus exundantia fideles consequuntur. Positum est

autem corpus ejus in sancto monasterio Chora. A Dies ejus festus celebratur in sanctissima Magna ecclesia. »

4. His similia leguntur passim in variis Græcorum Menæis, manu exaratis et typo cussis. In hisce tres versiculi similes de sancto Germano continentur : quos quia de viro tanto sunt, addere placeat. Primus est : « Leoninam mentem, impietatis plenam, fortiter, Germane, superasti : venerandarum enim imaginum Christi et sanctorum omnium cultum negavit ille miser Leo : sed sermonibus tuis, o interpres sanctorum, confusus fuit : et tanquam demens, permansit insipiens. » Alter versiculus : « Leo, ut fera impia, Deo exosus et Antichristi prodromus, quia imaginis Christi venerationem oppressit, e sorte fidelium expulsus est. Ideo rogamus te, Germane, tuis divinis precibus presentem sedem tumultum. » Tertius demum versiculus : « Desiderio potitus es tuo, jam pridem prudentissime exoptato sacrorum amistes, beate Germane. Ad Dominum enim tuum, ut sacrum decet virum, cum fiducia pervenisti. Cui cum adsis divinitate fruens, pacem mundo impetra. » Reliquus totus canon spectat ad S. Epiphanium, ejus Acta supra dedimus. In Menologio Sirleti additur : « quod Leo compositos a sancto illo viro de orthodoxa fide libros combussit. » Verum in Menæis dicuntur simpliciter « combusti libri ad defensionem sacrarum imaginum compositi : » nullo addito verbo unde intelligatur, tales composuisse Germanum.

5. Locus, in quo corpus ejus depositum fuerit, ita exprimitur Græce : Κατὰ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μοναστηρίῳ τῆς Χώρας. « Depositus est in sancto monasterio Chora, » quod in Ponto fuisse diximus 8 Januarii ad Vitam sancti Cyri patriarchæ Constantinopolitani, ejus fundatoris : qui a Philippico imperatore sede pulsus, ibidem vitam finivit. Non mansit tamen eo loci corpus sanctum : cum enim ad diem 3 Februarii ageremus de sancto Remedio episcopo Vapincensi, ejus et sancti Germani patriarchæ Constantinopolitani corpora asservari in Gallia diximus : de hujus autem translatione ista scribit Saussurus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad hunc d. 12 Maii : « Ipso die transitio sancti Germani Constantinopolitani patriarchæ. Hujus sacrum corpus postea in Aquitaniam a Francis, Constantinopoleos subjugatoribus, advectum, in finibus Arvernorum et Lemovicensium in oppido Borti, capse inclusum argenteæ, cum reliquiis sancti Remedii episcopi Vapincensis reconditum est, ubi nunc usque omni cum reverentia conservatur. » Est autem Bortum ad fluvium Duranium, seu Dordaniam, ubi is ex Arvernia prodicens, agri Lemovicensis limitem radit priusquam Rura fluvio recepto augeatur ; Tutelensi civitati in Lemovicibus quam Claromontanæ Arvernorum metropoli propius.

6. Denique sacra memoria illius inscripta est hodiernis Martyrologii Romani tabulis hac formula :

« Constantinopoli sancti Germani episcopi, virtutibus et doctrina insignis, qui Leonem Isauricum, adversus sacras imagines edictum promulgantem, magna cum fiducia redarguit. » Eundem hoc die celebrant Antonius de Balinghem in Ephemeride seu Calendario sanctissimæ Virginis Mariæ, et Franciscus Marchesius in *Diario sacro*, idque ob singularem ejus affectum erga Deiparam Virginem : ob quam causam Hippolytus Marraccius conquistavit et Romæ anno 1630 typis vulgavit « sancti Germani patriarchæ Constantinopolitani Mariale, quo ejusdem sancti Germani de Maria Deipara Virgine opera omnia, quæ reperiri potuerunt, Latine expressa utrisque illustrata continentur. » Denique ad diem 12 Januarii ejus nomen insertum est ms. Florario sanctorum.

CAP. II. — *Rex gestæ usque ad annum 720. Archiepiscopus Cyzicenus. Patriarchatus Constantinopolitanus.*

7. Heraclius imperator (sub quo eminuit Justinianus pater sancti Germani et hic adolevit) vita functus est die 11 Martii anno 641 : post quem cum aliquot mensibus regnassent filii ejus Constantinus et Heracleonas, imperium delatum est ad Constantem ejus etiam filium : quo post annos imperii sex et viginti Syracusis in balneo interempto, subrogatus est hujus filius Constantinus, cognomento Pogonatus : qui sub initium regni, uti apud Theophanem legitur, « Justinianum patricium, Germanum postmodum patriarchæ patrem, occidit ; Germanum vero τρυφῶρον molestius id ferentem, virilibus resectis castigavit. » Quod factum arbitratur circa annum 669. At quanta dein auctoritate fuerit, etiam apud ipsum Constantinum, constabit infra ex epistola sancti Gregorii secundi papæ. Cæterum « cum pius imperator Constantinus, » inquit Theophanes, « annos septemdecim regnasset, filius ejus Justinianus imperium suscepit, » postmodum Rhinotmetus cognominatus, quia naso mutilatus in Chersonam relegatus permansit, dum Leontius triennio, atque Absimarum septennio imperium administrarent. Tum demum Justinianus recepto imperio iterum regnavit usque ad annum 711, quo una cum Tiberio occisus fuit a Philippico : qui tum imperium per scelus partum circiter biennium obtinuit, anno 713 oculis evulsis dejectus

8. Floruit sub dictis imperatoribus sanctus Germanus, in clerum Magnæ ecclesiæ ascriptus, eademque præpositus, atque inde ob eximium virtutum doctrinæque splendorem ordinatus est episcopus Cyzicenæ metropolis Hellesponti : at sub quo illorum præcise non liquet. Sub Philippico eum administrasse sedem Cyzicenam, indicant Nicephorus patriarcha in sua historia, et Theophanes in Chronologia : apud quos Germanus, inter eos qui tum hæresi Monothelitarum contra sanctam et œcumenicam sextam synodum faverunt, cum Joanne pseudopatriarcha, in locum sancti Cyri intruso annuncie-

rebat Gregorius : qui Romam atque Italiam totum-
que Occidentem a Leonis obedientia, tam civili
quam ecclesiastica, subtraxit. Tum vero Damasci
Syriæ Joannes Chrysorrhœos presbyter monachus,
Mansuris filius, Doctor egregius, sanctitate vitæ
æque ac doctrina fulgebat. Porro Germanum, ut
suz potestati subditum, patriarchali solio deiecit.
Gregorius autem epistolis, quas omnes norunt, ad
eum datis ipsi succensuit : ac denique Joannes,
una cum totius Orientis episcopis impium Leonem
anathemate devinxit.

17. Ceterum die decima septima mensis Janua-
rii, indictione decima tertia, feria hebdomadis ter-
tia, irreligiosus Leo silentium contra sanctas vene-
randasque imagines in novemdecim accubitorum
tribunali celebravit, Germano sanctissimo patriar-
cha advocato : cui persuadendum arbitrabatur, ut
suo de abolendis sacris imaginibus decreto tandem
subscriberet. At fortis Christi servus, abominando
Leonis consilio nequaquam cedens, imo veritatis
verbum recto sensu distribuens, episcopatu sese
abdicaavit : quin etiam pallium pontificium sponte
deponens, post satis longum meræque doctrinæ ple-
num sermonem, demum dixit : Si ego sum Jonas,
in mare me projicite. Etenim absque universalis
concilii auctoritate, o imperator, circa fidem qui-
quam innovare non valeo. Tum vero in locum,
qui Platanium dicitur, in paternam domum se re-
cipiens, vitæ reliquum summo silentio transegit.
Tenuit pontificatum annos quatuordecim, menses
quinque, dies sex.

18. Die autem vigesima secunda ejusdem mensis
Januarii, Anastasium falsi nominis virum, ipsius
beati Germani discipulum et syncellum, in ejus lo-
cum suffecerunt : qui videlicet dominiæ secularis
ambitione motus, cum Leoni impietati assentiret,
pseudoeписcopus Constantinopolitanus creatus est.
Ceterum Gregorius, sacer Romæ præsul, quemad-
modum jam præmissi, Anastasium una cum libellis ejus
abjudicavit : Leonemque ipsum, tanquam irreligio-
sum, per epistolas redarguit : ac Romam cum uni-
versa Italia ad defectionem ab ejus imperio concita-
vit. Ex quo tyrannus majori in dies furore percitus,
persecutionem adversus sanctas imagines movit :
adeo ut multi clerici ac monachi ac devoti laici, ob
recta fidei decreta periclitati, martyrii corona fue-
rint redimiti.

19. Hactenus Theophanes : in cujus editione re-
gia, ex librorum incuria, nonnulla in numeris
occurrunt σφάλματα. Hinc supra num. 9 apud Pe-
tavium in Rationario temporum legitur indictio de-
cima quinta : et recte, cum perperam excusa sit
indictio decima tertia. Nam anno 715, indictione 15,
translatus est sanctus Germanus ad sedem patriar-
chalem Constantinopolitanam, et hoc quidem factum
constat Augusto mense, sed de die est questio. Ex-
primitur namque in editis undecima, et postea di-
citur tenuisse pontificatum annos quatuordecim,
menses quinque dies tres, sequæ abdicasse et indi-

ctione decima tertia, anno scilicet 750 et die se-
ptima Januarii, feria tertia hebdomadis : ubi ut
diei ac feriæ conveniat numerus, eo anno quo cyclus
solis 6 afferebat litteram Dominicalem A, pro
septima Januarii (quam etiam Miscellæ auctor et
Anastasius notatam inventientes scripserunt, « Se-
ptima Idus Januarii ») legenda esset decima septima.
Sed tunc dici deberet sanctus, ultra annos 14, men-
ses 5, sedisse dies sex : quod vel ideo magis proba-
quia dies 11 Augusti anno 715, quo in Constanti-
nopolitanam sedem constitutus esset sanctus, cyclo
solis 24 littera Dominicali F, fuit Dominica, ejus-
modi actioni ex veteri ecclesiarum instituto op-
portuna : et ideo rursum num. 18, ubi dicitur in
locum sancti Germani substitutus Anastasius die
septima Januarii, evidens mendum corrigendum
censui ponendo diem vicesimam secundam. Hujus-
modi certe lectionem præ oculis habuerunt Miscellæ
auctor et Anastasius in historia, quando scripse-
runt, « undecimam Kalendas Februarii, » quæ dies
similiter Dominica fuit. Quod si aliunde constaret
dies solum tres, non sex, numerandos pro Germani
pontificatu, tunc eum dicerem in solenni Assump-
tionis Mariæ die 15 Augusti in sede Constanti-
nopolitana locatum : facillime enim α' pro α' ir-
rere potuit in numeros Græcos : et hoc cum insi-
gui sancti erga Deiparam affectu eximie quadraret.
In Exegesi prima ante tomum tertium Martii, po-
tissimum cap. 5 indicavimus et correximus similia
menda plura, per librorum socordiam Theophani
aspersa ; ejusque vitam, a sancto Theodoro Stulita
conscriptam, dedimus 12 Martii.

20. Ex Theophane præterea, quæ de sancto Ger-
mano proferunt, excerpterunt Constantinus Manas-
ses, Michael Glycas, Joannes Zonaras, Georgius
Cedrenus, alique in suis singuli Annalibus. Solum
libet ex supra laudata sancti Stephani Junioris
Vita imperterritum animum sancti Germani intuen-
dum proponere, dum contra Leonem Isauricum ve-
nerationem imaginum propugnat ; nam, ut inquit
dictæ Vitæ auctores, « dum illius impietatis certior
factus fuisset Germanus, vir libera atque intrepida
pietate præditus, per quemdam ex præcipuis Eccle-
siæ ministris hæc ei mandat : Haudquaquam oport-
tebat, imperator, te, qui tum vitam, tum imperium
a Deo accepisti, adversus Conditorum tuum insol-
enter extolli ; atque, ut vulgo dicitur, non movenda
movere ; Patrumque terminos, quos illi antiquitus
posuerunt, transferre. Etenim humana forma, a Deo
Verbo ex sancta et pura Virgine suscepta, cum
omnis dæmonum cultus extinctus est, tum omnis
idolorum adoratio abcessit, Theandricæ vero simi-
litudinis imago Christi adoranda nobis et colenda
perspicue tradita est : itemque illius, quæ cum
modo quovis sermone præstantiori peperit, et san-
ctorum quorum vita ipsi grata atque accepta fuit.
Ex quo enim ille in forma nostra ad nos accessit
(abhinc autem septingenti triginta sex anni jam
fluxerunt) Patres interea ac doctores, quorum

summa virtus fuit, venerandarum imaginum cultum nobis perspicue tradiderunt. Ne longe abeam, post Christi in celum ascensionem, mulier illa, quæ sanguinis profluvio laborabat, ab eo sanitati restituta, ipsius imaginem velut acceptum beneficium referens, exsculpit. Ac prius etiam ab ipso Christo, ipsissima Patris imagine, divino linteo facies ipsius impressa est, ac toparchæ Abagaro id postulanti Edessam missa. Demum ab evangelista Luca picta est. Quin ab Hierosolymis quoque Virginis Dei Genitricis imago missa est : ob eamque causam divina ac sacrosancta concilia, variis temporibus ac locis coacta, non ut eæ calcarentur, sed ut adorarentur edixerunt. Velim itaque hoc scias, imperator, quod si iniquum hoc dogma confirmare atque constabile in animum induxeris, me primum nullo modo assentientem habiturus es, sed promptum ac paratum, qui pro Christi imagine animam meam profundam, pro qua ille, ut collapsam ac prostratam imaginem meam instauraret, cruorem suum effudit. Perspicuum est enim ignominiam eam et contumeliam, quæ Christi imagini inferitur, ad exemplar ipsum redundare. Quocirca nobis faciendum est ut gratorum servorum officio fungentes, pro Domini honore periculum adeamus.

21. « Hanc liberam orationem arrogans illa anima, ne extremis quidem, ut ita dicam, auribus acceptare sustinens, milites gladiis accinctos mittit, qui sanctum virum contumeliose habitum, ac plagis male multatum throno exturbarent. Ipse itaque statim ad monasticum et quietum vitæ genus se contulit. » Hæc ex dictis sancti Stephani Junioris Actis, quæ plurimum a Baronio laudantur ubi quod in utriusque Vitæ textu Græco anni 726 a die Incarnationis divinæ usque ad hujus sermonis diem numerentur, eo anno qui et vulgaris æræ apud Constantinopolitanos 722, apud nos 730 diceretur, videtur ex accuratiori quapiam et tunc forte Constantinopoli inter eruditos passim nota, etsi vulgo non usitata, chronologia acceptum : quam maximo antiquitatis fere totius consensu niti ostendimus initio Aprilis nostri ad Proœmium veteris Pontificii Catalogi. Quæ porro de plagis sancto Germano illatis referuntur in illa sancti Stephani Vita, confirmantur a sancto Joanne Damasceno; quem Baronius ad hunc annum 730, num. 8, asserit, « h's ipsis diebus scribere aggressum esse sermones de imaginibus. » Ille enim oratione 2 de illis, « Eliam, inquit, persecuta est Jesabel, et linxerunt sues et canes sanguinem ejus... Joannem Herodes interfecit, et consumptus a verberibus exspiravit. Et nunc beatus Germanus alapis percussus et in exilium missus est, et complures alii Patres, quorum nomina nos ignoramus. Nonne id latronum est? » etc. Eodem modo Constantinus Pius, episcopus quondam Tii ad oram Ponti Euxini, scribit in oratione De inventione reliquiarum sanctæ Euphemie, quam Græce ex bibliothecæ Vaticanæ codice 820 descriptam habemus : « Impurus, inquit, et profanus

Leo, ex gente infaustorum Isaurorum, cœpit latrare adversus Dei Ecclesiam et venerabiles frangere imagines. Quamobrem sanctissimum Patrem nostrum Germanum patriarcham, vita et sermone resplendentem, impudentia et flagris usus, a sede ejecit. » Omittimus plures auctoritates hanc in rem coacervare.

CAP. IV. — *Sanctus Germanus a sancto Gregorio papa II laudatus. Nomen diptychis inscriptum. Varii libri ab eo editi.*

22. Præerat hoc turbulento tempore sedi Romanæ sanctus Gregorius II papa, electus 25 Martii an. 708, mortuus anno 731, et depositus die 13 Februarii, quo ejus Acta illustravimus. Hanc sanctus Germanus, quid Leo imperator machinaretur, serio admonuit. Sed et ipse Leo suum de abolendis imaginibus edictum Romam misit, et vicissim linas literas a Gregorio accepit quas ex translatione Frontonis Ducæi Græco-Latinas edidit Baronius ad annum 726. In prioribus ista de sancto Germano leguntur. « Tu ea (imperatorem alloquitur papa) quæ cognita sunt et spectata ut lumen, aperte insectatus es. Ecclesias Dei sancti Patres convestierant et ornabant, tu spoliasti atque denudasti, tametsi talem habebas pontificem, dominum, inquam, Germanum fratrem nostrum et comministrum. Hujus debebas tanquam Patris atque doctoris, et tanquam senioris, multa que rerum cum ecclesiasticarum tum civilium experientia pollentis, consiliis obtemperare. Annum etenim agit hodie vir ille nonagesimum quintum, singulis patriarchis et imperatoribus inserviens; perpetuoque fuit occupatus, quod utrisque rebus gerendis mirifice utilis et aptus esset. Illum igitur omittens lateri tuo adjungere, improbum illum Ephesium ejusque similes audisti. » Hæc ibi. Indicatur autem Theodosius Ephesi episcopus, qui postea etiam Constantino Copronymo Leonis filio a consiliis fuit : et conciliabuli ad hoc collecti anno imperii 15, « præses extitit Theodosius episcopus, Ephesi Absimari filius, » uti ad dictum annum scribit Theophanes.

23. Dicitur supra in Menologio Basilii imperatoris, item in ms. Synaxario, « sanctus Germanus nonagenarius migrasse ad Dominum. » At si anno Leonis nono, Christi 725, aut saltem initio sequentis, ut supra dicitur, « annum egerit nonagesimum quintum » (Græce ἄγει σήμερον ἐνενήκοντα πέντε ἐνιαυτούς) videtur annum circiter centesimum vivendo attigisse : quod etiam hæc in dicta epistola sancti Gregorii verba adjuncta indicant : « Cum Dominus Germanus et qui tum temporis patriarcha erat dominus Gregorius suggessissent, persuasissetque Constantino Constantis filio Justiniani patri, ut Romam ad nos (id est ad Romanum pontificem tunc existentem) scriberet, sic interposito jurejurando scripsit, et nobiscum egit, ut ad universalem synodum congregandam viros utiles mitteremus. Neque cum illis, inquit, sedabo, aut im-

perose loquar, sed tanquam unus ex illis, et prout A statuerint pontifices, ego exsequar; et eos qui recte loquantur admittemus, eosque qui male loquuntur expellemus, et exiliis relegabimus. Si pater meus quidpiam ex intemerata puraque fide perverterit, ego primus illum anathematizabo. Tum nos Deo benevolente misimus, et cum pace sexta synodus celebrata est, scilicet Constantinopoli a mense Novembri anni 680 usque ad 16 Septembris anni sequentis, in qua synodo Monothelitarum hæresis condemnata fuit. En in qua tunc auctoritate fuit sanctus Germanus necdum episcopus, ut is primo loco ante patriarcham collocetur quicum suggestit et persuasit Constantino imperatori, ut dictam synodum congregari expeteret.

24. Denum libet adjungere, quæ in dicta epistola per quamdam ironiam objicit pontifex Leoni Isaurico: « Cum Ecclesiæ Dei, inquit, alta pace fruerentur, tu pugnas et odia et scandala suscitasti. Cessa et quiesce, tum synodo minime opus erit. Scribe ad omnes, et in quascunque regiones oculis terrarum, quibus offendiculo fuisti, Germanum patriarcham Constantinopolitanum et Gregorium papam Romanum circa imagines non peccasse, et nos ab hac cura quietum te præstabimus, ne peccatum aut lapsus ullus sit tuus, utpote qui a Deo potestatem et cælestia et terrena solvendi accepimus. » Præclare cardinalis Baronius ad an. 727, num. 47, « sanctum Germanum appellat primum coryphæum, qui contra Iconoclastas in Oriente vexillum confessionis erexit: » quod maxime apparet ex ipsa dicti Gregorii papæ ad sanctum Germanum epistola, quæ integra Græco-Latina inserta est actioni quartæ concilii Nicæni 11 anno Christi 787 habiti, ubi in principio verbis his utitur sanctus pontifex.

25. « Qualis et quæ delectatio meam sic lætificare animam novit, sicut gratificus nuntius super tuo nomine, quod reverendum revera mihi et magnificandum decenter est, o sanctificate et divinitus acte? Hoc enim et nunc ego per honorabiles litteras tuas evangelizatus exultavi, et præ nimio gaudio, spiritu lætificatus sum. Deinde in cælum extendens oculum, gratiarum donatori omnium Deo retuli actiones: qui tali etiam modo voluit, et sine tenus vobis cooperatur, et omnia vestra in lucem educit. Hoc enim et orandum mihi est et noctu et interdum, et nunquam aliquando hoc desiderium desiderandum esse in Christo confidens pronuntiabo. Testimonium autem perhibet sermoni meo, o super-laudabilis et a Deo dilecte, etiam tuæ per omnem horam benevolentiae recordatio: quam habitatricem habens in labiis, et dolorem verbi ferre non valens, illico ad affectum per litteras properavi. Est enim debitum mihi et debitis cunctis insignius, te fratrem meum et propugnatorem Ecclesiæ salutare ac alloqui, et luctaminum tuorum collaudare materas. Etiam si quis dicat et valde convenienter: Clamet potius ea impietatis præcursor, qui nunc passus est, bona actione malam actionem tuis com-

mutaturus felicitatibus... Quomodo ergo cum Deo pugnans, o tu sanctissime, adversus eos, qui sine Deo et contra Deum sunt, non commoveris? Ubi sic cœpisti prælium, ut Deus ipse tibi monstravit, præesse præcipiens in castris regni Christi gloriosum vere ac insigne labarum, id est, vivificam crucem, magnum contra mortem magnitudinis suæ tropæum (in quo mundi quadrifarie terminos circumscripsit, lineamentis distinguens), deinde et sanctam imaginem omnium Domini ac veræ Dei Matris, cujus vultum divites plebis deprecantur. Etenim sancta est, ut Patribus videtur, quæ taliter a vobis pie honorata tribuit vicissitudines. Nam imaginis honor ad principalem transit, secundum Basilium Magnum. » Et post multa de sacris imaginibus præclarissime explicata subdit:

26. « Quid opus est epistolam in longum extendere, et maxime ad virum electum a Deo, gratiam adeptum spiritus, et in profunda divinarum dogmatum valentem prospicere, atque Deo doctore considerare summam scientiæ altitudinem. Verum hinc ad propositum redeamus. Propugnatrix tuæ, o sanctissime, et omnium Christianorum Dominiæ magnificationes, et qualis ipse ostensus fueris, in cunctis ab illa directus et salvatus, et contra inimicos confortatus, admirantes. Illi vero, qui ex multo tempore contra eam debacchati sunt, tanto invenerunt resistantem, quanto invenerunt sibi contradicentem. Et hoc mirum non est. Si enim Bethulia per manum Judith mulieris Israelitidis salvatur, cujus opus Holofernis peremptio fuit; et hanc salvatricem Israel, qui per idem tempus fuerunt prædicaverunt; quomodo non oporteret amplius tuam amplissimam sanctitatem, tali propugnatrice usam, aggredi fidei hostes, et victoria coronare subjectos? Sed ejusdem supplicationibus et omnium sanctorum, potens in prælio Deus noster, fortis et longanimus, qui deduxit te super Joseph ut ovem, custodiat te, sanctissime, in annos prolixos, universæ Christianæ bene operantem conversationi; et sacro canoni obtemperare cunctos docentem et incitantem, et custodire depositum, quod a Patribus suscepimus; convertentem eos, qui ad modicum non intellexerunt, o iuge gaudium nostrum, et communis utilitas et relectio, sanctissime et omnibus Christianis amabilis. » Hæc sanctus Gregorius II papa.

27. Floruit sub Iconoclastis sanctus Nicetas, illustris confessor hegumenus Mediciensis in Bithynia, cujus Acta Græce conscripta a Theosterio discipulo, Latine reddita illustravimus ad diem 5 Aprilis; ubi cap. 4 describitur hæresis Iconomachorum, exorta a Leone Isaurico, dicente, non debere pingi Christum, neque in sua imagine adorari. Hæc, inquit, dum agerentur migravit e throno suo magnus pontifex Germanus; fugitque nido veneranda hirundo, quæ vernam Ecclesiæ tranquillitatem dulcisono ornatbat garritu, Dominica festa condecorans: et in locum ejus inductus est defor-

mis corvus, hians et absonum erocitans, procumbente Ecclesia et mœstum ingeniscente, quod tanto tamque divino præsule esset orbata. » Duravit illa tristitia sub Constantino Copronymo, potissimum quando « anno imperii 13, ut loquitur Theophaues, Imperator in forum progressus est vicesimo septimo mensis Augusti, cum sacrilego patriarcha Constantino et reliquis episcopis, qui omnes pravam suam hæresim coram universo populo promulgarunt : et sanctissimum Germanum, Georgium Cyprium, Joannem Chrysorrhœam Mansuris filium, viros sanctos et venerandos doctores, anathemate ferire ausi sunt. » Ipsa formula condemnationis ejus inserta est concilio Nicæno II, ubi his verbis « Germano, duplici sensu et ligni cultori, anathema » dicitur. De sancto Joanne Damasceno 6 Maii egimus. At sanctus Georgius forsitan is est, qui collitur 24 Augusti, a Leone Isaurico, quem de fraciis imaginibus arguebat, naribus abscissis et capite ambusto interemptus. Neque obstat quod in ms. synaxario Constantinopolitano et Menæis appelletur Limniota, quia e mari sive Oceano, in quo sita est Cyprus insula, in montem Olympum et Constantinopolim venerat. Quæ tamen tunc erunt accuratius disutienda.

28. At quomodo in dicto Nicæno concilio honos sit sancto Germano restitutus, in Vita sancti Theophaus chronographi, quam ex ms. Græco Sfortiano edidimus 12 Martii, legitur num. 13; his verbis : « Cum esset patriarcha Constantinopoleos creatus Tarasius, veræ fidei sanctissimum lumen, synodusque œcumenica convocata, confirmatæ sunt eæ, quæ ipsum præcesserant, sanctæ sex synodi; anathemati subjecti, » supra nominatus Constantinus, ejusque successor « Nicetas hæresiarchæ et fraudulentæ patriarchæ; Germanus sanctissimus patriarcha inscriptus diptychis; stultusque leonemachorum error submotus e medio, et tanquam aranei tela est dissolutus. » Hinc honestissima ejus mentio actione quarta dictæ synodi Nicænæ, ubi passim compellatur Ἀγιώτατος, μακαριώτατος, ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν. « Sanctissimus, beatissimus, sanctus Pater noster; » et proferuntur ejus epistolæ, scilicet de sacris imaginibus, accuratissime scriptæ, ad Joannem episcopum Synadensem, ad Constantinum episcopum Natoliæ, ad Thomam episcopum Claudiopoleos : ac priore epistola lecta « Tarasius sanctissimus patriarcha dixit : Pater noster sanctus Germanus concordat cum prædecessoribus sanctissimis Patribus, » ante eadem actione quarta relatis, qui sunt sanctus Basilius, Joannes Chrysostomus, Gregorius Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Nilus, Anastasius, Sophronius, cum variis sanctorum Actis.

29. Utinam hoc erudito sæculo aliquis Græce Latineque doctus, studium impenderet colligendis operibus hujus sancti Germani, et simul in lucem proferendis ! utilissimam Ecclesiæ præstaret operam, et tunc facile discerneretur an aliqui tractatus

A huic ascripti, essent tribuendi aliis auctoribus, verbi gratia Andree Cretensi : aut juniori alicui Germano patriarchæ Constantinopolitano, nam duo ejusdem nominis sæculo XIII præfuerunt viri eruditi. Philippus Labbe in Dissertatione historica de ecclesiasticis scriptoribus accurate collegit indiculum eorum librorum et sermonum qui aut a sancto Germano conscripti sunt, aut sub ejus nomine vulgati. Hippolytus Maraccius Mariæ sancti Germani vulgavit, in quo, ut supra diximus, continentur opera quæ spectant ad cultum Deiparæ, ac proponitur effigies patriarchalis ejusdem sancti Germani, cui ad dexterum brachium appensa est icon representans faciem Deiparæ Mariæ. Franciscus Combefis. Auctario Bibliothecæ Patrum Græco-Latinæ inseruit aliquot Orationes de Deipara, et pag. 1482 « Regio codice Græco addit encomion sancti Germani, in quo dicitur « veritatis sermonem recta fide docuisse, et sat multos scripsisse sermones, quibus pios demeretur : sed et varios hymnos eddisse laudandis sanctis, ac cantica admirandis divinæ gratiæ celebrandis operibus, quibus illa humani generis ruinam de integro reparavit. » Hinc etiam Simon Wagnerechius, in Prolegomenis ad pietatem Græcorum Marianam num. 21 observat, « nomen sancti Germani patriarchæ inter expressos Menæorum hymnographos lucere. »

30. Denius Photius in *Bibliotheca* cap. 233, ista habet : « Legi librum auctore Germano, qui primum Cyzici ordinatus, post Constantinopolitanus patriarcha fuit : qui liber inscribitur, *Retribuens et Legitimus* : quod perinde est ac si dixeris : De vera et legitima retributione, quod rependatur hominibus prout vixerint. Et hæc quidem tituli inscriptio. Contendit vero Gregorium Nyssæ episcopum, ejusque scripta ab Origenis errore esse immunia. » Ac relatis deliramentis Origenistarum, « Contra quos, ait, Germanus, pietatis patronus, acutum veritatis gladium stringens, et vulnere prostratos hostes relinquens, victorem superioremque eum constituit, in quem hæretica colluvies insidias strinxerat et posuerat. Hujus stylus in hoc opusculo purus ac clarus, verborumque tropos feliciter arripiens, phrasi venusta et eleganti, non ad frigiditatem vergens, proposito valde insistens, par etiam in contentionibus suscipiendis, nihilque citra necessitatem miscens, nihil quod dictu sit necessarium prætermittens, tum constructione et epicherematibus, tum enthymematibus, et est veluti sanæ doctrinæ norma. Ita et illorum, si quis vehementes, claras, et gratas, et spiritualem doctrinam ostentationi præferentes scribere orationes cupit, egregium est exemplum et imitatione dignum... Libri autem quos insidiis excipere hæretici moliti sunt, et quos Germanus veritatis propugnator primarius ab latronum insultu sine noxa servavit, sunt Dialogus ad Macrinam sororem de anima, et liber Catecheticus, et is qui de perfecta vita narrationem continet. » Ita Photius his verbis innuens, quosnam

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΝΘΙΜΟΝ ΔΙΑΚΟΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΕ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΙΡΟΥΣ ΑΝΕΚΑΘΕΝ ΤΩ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩ ΚΗΡΥΓΜΑΤΙ ΑΝΑΦΥΕΙΣΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.

SANCTI GERMANI

OECUMENICI PATRIARCHÆ

AD ANTHIMUM DIACONUM

NARRATIO DE SANCTIS SYNODIS ET DE SUBORTIS JAM INDE AB ORIGINE APOSTOLICÆ PRÆICATIONIS HÆRESIBUS.

(ANG. MAI *Spicileg. Rom.* t. VII, p. 5.)

1. Sapientium virorum Interrogationes magnam A
exquirunt curam atque vigilantiam, ut earum solutiones in Domino fiant. Etenim si stulto interroganti sapientiam sapientia reputabitur; quid de sapientium interrogatione putandum est, nisi quod gravi et divinitus inspirata planeque admirabilis scrutatio sit, sensuum radiis quaquaversus relucens, divina pulchritudine ornata, et decoris sumptis de Scriptura sacra sententiis longinquos etiam illuminans? Equidem diu, et nunc etiam, jussa tua facere obtorpui; sed jam demum instantiæ vestræ morem gerens, interrogationibus istis in Domino occurrere.

2. Igitur Ecclesia nostra ab ipso Domino nostro Jesu Christo plantata, et divini vi salis a diabolici erroris fœtore purgata, atque in ejus domicilio B
exornata, et in ejusdem atrii quotidie florens, in summum pulchritudinis decus provecta succrescebat. Sed enim improbus fraudulentusque draco, ex ea nuper expulsus, minime exsilium ferens, canibus suis secum assumptis, rursus illi negotium facessere, ejusque egregiis dogmatibus semet interponere conatus est. Jam enim Judaica duritie

α'. Σοφῶν ἀνδρῶν αἱ ἐρωτήσεις, μελέτης δέονται καὶ νήψεως οὐ τῆς τυχοῦσης, ἵνα ἐν Κυρίῳ γένωνται αὐτῶν αἱ ἐπιλύσεις. Εἰ γὰρ ἀνοήτῳ ἐπερωτήσαντι σοφίαν (1), σοφία λογισθήσεται, τί ἄρα ἡ τούτων ἔσται ἐπερώτησις; τί δὲ ἄλλο ἢ πεπυκνωμένη τις καὶ ἐνθεος ἀνερεύνησις. καὶ ὄντως ἔχουσα τὴ ἀξιάγαστον, καὶ πανταχόθεν ἀπαστράπτουσα τοῖς νοήμασι, πεποιτικιλμένη τε τῷ θεῷ κάλλει, καὶ τῇ ὡραιότητι τῶν Γραφικῶν νοημάτων, φωτίζουσα καὶ τοὺς πόρρωθεν; Ἐγὼ μὲν ἐπὶ πολὺ ὥκνουσα καὶ νῦν ἐγχειρῆσαι σοὶ τὰ ἐπιτάγματα· τῇ δὲ ἀνευδότῳ ὀκλήσει ὑμῶν εἶξα, ἐπαποκριθῆναι τούτοις ἐν Κυρίῳ προάγομαι.

β'. Ἡ μὲν οὖν Ἐκκλησία ἡμῶν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταφυτευθεῖσα, καὶ τῷ θεῷ ἅλατι τὴν δυσώδη τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἀποθεμένη δυσσέθειαν, πεπυκασμένη τε ἐν τῷ ὄκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτοῦ ἐξανθοῦσα ὁσημέραι, εἰς κάλλος ἀμύχανον ἐπεδίδου τε καὶ προέκυπτεν. Ἄρτι δὲ ὁ πονηρὸς καὶ δόλιος, δράκων ἐξ αὐτῆς ἐλασθεὶς, καὶ μὴ φέρων τὴν ἀποπλάνησιν, ἐπιπερδόμενος τοὺς ἑαυτοῦ κύνας, πάλιν ἐπειράτο προστρέβεσθαι αὐτῇ, καὶ τοῖς καλοῖς δόγμασιν αὐτῆς ἐπι-

(1) Prov. xvii, 28 apud Septuaginta. At Latinus Vulgatus habet: stultus si tacuerit, quia legit xw-

φῶν apud Aquilam et Symmacum, suffragantibus Hebræo, Chaldeo et Syro

φύεσθαι. Τῆς τε γὰρ τῶν Ἰουδαίων σκαιότητος, τοῖς A
προφητικοῖς ἐλέγχοις κατατρωθείσης, ἐτι δὲ καὶ τῆς
Ἑλληνικῆς ἀπάτης ἐξελεγχθείσης, αὐτὴν ἡμῶν τὴν
καλὴν ἀμιλλαν λυμήνασθαι ἑαυτῷ ἐπενόησε, καὶ τὰ
τέχνα ταῦτα τὰ γνήσια τὸ γνήσιον ἀποθέμενα, καὶ
τὸ νόθον εἰσθεξάμενα, κατὰ τῆς οἰκείας μητρὸς ἐξ-
ώπλισεν.

γ'. Εὐθέως οὖν Σίμωνα τὸν Μάγον κατ' αὐτῆς ἐξ-
ανέστησεν, ὅστις τῇ τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου
γλώσσῃ, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Θεοῦ
κατατιτρώσκεται, καὶ εἰς τέλειον ἀπωλείας βυθὸν
ἀποπέμπεται. Δοκῶν γὰρ εἶναι ὁ δειλαῖος δύναμις
Θεοῦ ἡ μεγάλη, καὶ Θεοῦ μέγας, οὐδὲ κνωδάων κατ'
ἐρπετῶν τὴν ἰσχὺν ἔχειν ἀπελέγχεται, τελείως αὐτοῦ
ἐξαφανισθέντος, ὥσπερ οὐδὲ ἦρχθαι αὐτὸν δοκεῖν
τοὺς πολλοὺς τῆς ἡμετέρας πίστεως. Κήρινθός τε B
μετὰ ταῦτα, ἐτι δὲ καὶ οἱ λεγόμενοι Νικολαῖται,
Βασιλείδης, καὶ Καρποκράτης, καὶ οἱ τούτων ὁμό-
φρονες ἀνεφύοντο, τὴν Ἑλληνικὴν εἰκαισμοθίαν
μᾶλλον εἰσθεξάμενοι, καὶ ῥυπαρίας βίωσιν μᾶλλον
ὥς νομίμων τῷ βίῳ νομοθετήσαντες, καὶ καινοὺς τι-
νας αἰῶνας, καὶ βυθὸν σκότους εἰσηγησάμενοι· οἷτι-
νες αὐτίκα δὴ ὑπὸ τε αὐτῶν τῶν μακαρίων ἀποστό-
λων, καὶ μάλιστα Ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ,
καὶ τῶν τούτοις μαθητευθέντων τὴν καταστροφὴν
ὑπομεμενῆκεισαν.

δ. Ἐτι δὲ Μανιχαῖοι καὶ Μοντανοί, καὶ οἱ τούτοις
προσδόμοιοι, ἀνέστησαν κατ' αὐτῆς, οὐ τοὺς τυχόντας·
αὐτῇ παρέχοντες ἀγῶνας· τοῦ μὲν Μανιχαίου πολλὴν C
ματαιοσύνην καὶ πλάνην καὶ ῥυπαρίαν τοῖς ἑαυτοῦ
δόγμασιν ἀναμίξαντος, καὶ τέλος τὴν μὲν ἑαυτοῦ πα-
λαιάν νομοθεσίαν, καὶ αὐτὴν τὴν κτίσιν κακοῦ τινος
καὶ οὐκ ἀγαθοῦ εἶναι λέγοντος ἐπιτάγμα· ἀγαθοῦ δὲ
μᾶλλον τὴν νέαν ἢ τὴν μέλλουσαν, καὶ βίαν τινὰ
ὑπομένειν ἔχειν ἐκ τούτου. Ὡς καὶ δύο φύσεις νο-
μοθετεῖν ἐν τῷ κόσμῳ, τουτέστιν ἀγαθὴν τε καὶ πο-
νηράν. Καὶ μὴ ἐξ ἀγαθοῦ εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου
κατασκευὴν ἔργον, μήτε τὴν ἄλλην, ὥς εἴρηται, κτί-
σιν ὑπὸ φθορᾶν καὶ ἀλλοίωσιν οὖσαν· καὶ πλήρεις
ἀσεβείας τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἐμπλήσαντος, καταδύ-
σεις τινὰς ἀναγεῖς, καὶ νυκτερινὰς τελετὰς καὶ ἀπο-
βλήτους μίξεις ἐπιτηδεύσαντος, τὰ τῶν Ἑλλήνων
μάταια δόγματα κυρώσαντος, καὶ εἰμαρμένην εἰσ-
άγοντος, καὶ μετενσωματώσεις νομοθετήσαντος, καὶ
τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ γεγονέναι μὴ βουληθέντος. D
Κάντεσθαι τέλος ἐπάξιον τῆς τοιαύτης αὐτοῦ νομοθε-
σίας ἀπενεγκαμένου, ὑπὸ τινος τῶν ἐθνικῶν βασι-
λέων, ζῶντος ἐτι τὴν δορὰν ἀποσπασθῆναι, ὥς φασιν,
οὕτως τε τῷ θανάτῳ παραδοθῆναι. Μάλιστα δὲ Κύ-
ριλλος ὁ Ἱεροσολύμων τὴν τούτου κατεγράψατο καὶ
ἐστηλτέυσεν ἀσεβῇ διάνοιαν, αὐτὰ τὰ γράμματα τῆς
μιαρᾶς αὐτοῦ καὶ ἀσέμνου διατάξεως, κατὰ λεπτὸν
προτάξας, καὶ εἰθ' οὕτως τὸν ἑλεγχον ἐπαγαγὼν τοῖς
ἀθέοις αὐτοῦ καὶ παρανόμοις διδάγμασιν (2)· ὁ γὰρ
ἀσεβὴς οὕτως ἐτόλμησε καὶ ἑαυτὸν ἀπὸστολον ὀνομά-
σαι, καὶ τέσσαρα συντάξαι βιβλία, ἃ καὶ ἐπεκάλεσε τὸ

propheticis argumentis contrita, ethnico insuper
errore convicto, hanc ipsam nobis præclaram victo-
riam a se corrumpendam decrevit; ita ut ipsi ger-
mani filii, germano sensu deposito, contra matrem
suam eo stimulante armarentur

3. Statim itaque Simonem Magum contra Eccle-
siam concitavit, qui magni apostoli Petri lingua,
imo a loquente Deo per apostolum, vulneratur, et in
profundam perditionis abyssum projicitur. Nam
cum miser, Dei sibi magna virtus, Deusque magnus
esse videretur, ne belluarum quidem aut brutorum
humi repentium vim habere convictus est, atque
ita funditus deletus, ut multi nostræ fidei asse-
clæ ne cœpisse quidem eum existimarent. Deinde
Cerinthus exstitit, nec non Nicolaitæ, et Basilides,
atque Carpocrates, atque horum consecretanei, qui
stultas admiserunt ethnicorum fabulas, vel turpi-
tudinem potius morum, tanquam legitimam vivendi
normam proposuerunt, novos præterea quosdam
æonas, et tenebrarum nescio quam abyssum exco-
gitarunt: qui tamen illico a beatis apostolis, præci-
pueque a tonitruī filio Joanne, horumque discipu-
lis profligati fuerunt.

4. Manichæi item atque Montanistæ, alique ho-
rum similes, adversus Ecclesiam insurrexerunt,
eique non leves conflictus intulerunt. Manes quidem
insaniam multam ac fraudem et turpitudinem dogma-
tibus suis admiscuit; eoque devenit ut antiquæ le-
gis latorem, ipsamque rerum creationem mali cu-
jusdam, non boni genii, jussu factam esse conten-
deret; novum vero potius testamentum, vel futurum,
bono genio esse tribuendum: atque ex his geniis
seu principiiis unum ab altero vim pati. Sic igitur
duas constituit in mundo naturas, bonam scilicet
atque malam. Porro neque hominis fabricam, ne-
que aliam quamlibet, ut dictum est, creaturam,
utpote corruptioni conversionique obnoxiam, ha-
buisse sui artificem bonum genium. Idem sermo-
nes suos impietate replevit; nam et execrables
quasdam sub terra latebras, et nocturnas initiatio-
nes, et nefandos concubitus adinvenit, et stulta eth-
nicorum dogmata sancivit, et fati doctrinam invexit,
et corporum transformationes docuit, et Christum
in carne existisse negavit. Quamobrem dignam
postea mercedem doctrinarum suarum retulit a rege
quodam ethnico, quem viventi cutem detrahi jus-
sisse aiunt, atque ita necari. Cyrillus apprimè Hiero-
solymitanus impiam Manetis mentem patefecit
publiceque improbavit, cujus hominis commenta-
rios ipsos impura atque indecora instituta ejus
continentes ad litteram proposuit, moxque singu-
los atheismi ejus scelerisque articulos refutavit.
Etenim impius hic apostolum quoque semet nomi-

NOTÆ.

(2) Legatur Cyrilli Hieros. catechesis sexta.

PATROL. GR. XCVIII.

navit, et quatuor conscripsit libros, duorum primum appellavit *Evangelium*, alterum *Theaurorum librum*, tertium *Mysteriorum*, quartum *Initiationum*.

5. Jam vero Montanistarum non una, sed varia ac multiformis dicitur esse doctrina. Præcipuum tamen dogma est, quod Montani aiunt esse Spiritum sanctum, imo et unum quid putant Verbum ac Spiritum. Præterea cœles octo existere affirmant, et horrenda futuri sæculi supplicia narrant, dracones quosdam fore atque leones ignem naribus efflantes, quo injustos amburent, horum vero alios carnibus suis suspensum iri; atque alia hujusmodi cassa nuce vaniora fabulantur. Natos autem de fornicatione vel adulterio homines in judicium adductum iri, et gravissimis pœnis fore afficiendos hoc uno nomine quod eo genere nati fuerint, etiamsi mores ipsorum ab honestate non discrepauerint. Sed neque peccatores ad pœnitentiam recipiunt, neque bigamos in conventibus secum congregari patiuntur, permultaque alia his similia perpetrant. Hæc, inquam, isti qui sectam secundum ipsos electam amplexi sunt, adiguntur committere, imo et his plura scelestia admittunt, et lubricam vitam agunt, et per semitas præcipitiis plenas gradiuntur. Quin senex quoque quidam e Thracia sacerdos, Montano in Asia corporaliter apparens, Grato tunc ibi proconsule, loquentem Montani Maximillaque ore dæmonem coarguit. Deinde vero etiam a magno Basilio coargutus est, maximeque ab Epiphanio Cyprio, qui tractatum contra omnes hæreses edidit.

ἐλέγξαντος (3). λοιπὸν δὲ καὶ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ πατρὸς τῶν αἰρέσεων πραγματείας ἐγγράφον ἐκθεμένου.

6. Marcion quoque, et Paulus Samosatensis, et Valentinus, ac Marcellus, Ecclesiam nostram polluerunt; qui non veram sed phantasticam Domini incarnationem fuisse aiunt, idemque de voluntario ejus pro nobis obitu, et de ejusdem miraculis putant. Ac Valentinus quidem Deum ex elementis numerisque conflavit, novosque æonas et fabulas comminiscitur, et dyadem quamdam, et tricennarium numerum in honore habens, totidem simul æonas confligit; veluti fecit et Simon hujus magister. Verumtamen hic etiam a nostris qui tunc vivebant Patribus exsufflatus fuit. Dei quoque ab eodem Valentino impie excogitata in duo divisio rejicitur; quippe unum esse bonum genium, alium vero creatorem nugatur; ita ut, secundum ejus doctrinam, qui est creator, non sit bonus. Eodem pretio habita sunt, tum ejus abyssus atque silentium, tum fabulosi æones, quæ omnia vere digna sunt abisso illa et silentio, de quibus is loquitur.

7. Jam Paulus Samosatensis ex inviolata Domina nostra Deipara atque suscepisse divinæ existentie

A *Εὐαγγέλιον. Τῶν θησαυρῶν βιβλίον, Τῶν μυστηρίων, ἕτερον τῶν τελετῶν.*

ε'. Τῶν δὲ Μοντανῶν διάφορος εἶναι λέγεται δόξα, καὶ οὐ μονομερής, ἀλλὰ πολύτερος. Τὸ δὲ τέλειον αὐτῶν δόγμα ἐν τούτοις ἐστίν, ὅτι τε αὐτὸν τὸν Μοντανὸν λέγουσιν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάλιν τὸν αὐτὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα. Ἐπὶ δὲ καὶ θανάτῳ οὐρανοῦς εἶναι νομοθετοῦσι, κολαστήριά τε φοβεῖται ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐξηγουῦνται, δράκοντάς τινας καὶ λέοντας ἐκ τῶν μυκτηρίων πῦρ ἀποπέμπειν μέλλοντας, καὶ κατακαίειν τοὺς ἀδίκους, καὶ ἐτέρους ἀποκρέμασθαι ἀπὸ τῶν σαρκῶν, καὶ ἄλλα τινὰ πλήρη ματαιοσύνης μυθολογοῦσιν. Εἰς κρίσιν δὲ τοὺς ἐκ πορνείας ἢ μοιχείας γεννηθέντας ἀγεσθαι καὶ κολάζεσθαι, ὑπὸ κολαστήρια τὰ δεινότατα, ὅτι τε μόνον ἐκ τούτων γεγέννηται, καὶ αὐτῶν ὁ βίος· μὴ παράνομος πέφυκεν. Ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπὶ εἰς μετάνοιαν δέχονται, ἢ τοὺς διγαμοῦντας συναχθῆναι μετ' αὐτῶν ἐν ταῖς συναγωγαῖς· αὐτῶν ἀνέχονται, καὶ ἕτερα δὲ πάμπολλα παρόμοια τούτων ἐπιτελεῖται αὐτοῖς. Ταῦτα δὲ οἱ τῆς ἐξαιρέτου αὐτῶν τῷ δοκεῖν μοίρας ἐπείγονται διαπράττεσθαι τῶν λοιπῶν, καὶ ἕτερα πλείω τούτων δεδρακότων ἔργα ἀποδείξαι, καὶ τῷ βίῳ ἐπισφαλῇ, καὶ κρημνῶν πλήρεις ἀτραποὺς ἐξηπλωκότων· ἐλέγχεται δὲ καὶ τούτων ἡ σκοτώδης νομοθεσία καὶ ὑπὸ τῶν πάλαι γεγεννημένων διδασκάλων ἡμῶν. Ἐπὶ δὲ καὶ σῶμά τινας ἱερέως τῆς Θρακικῆς αὐτοφει παραγεγονότος ἐν τῇ Ἀσίᾳ πρὸς Μοντανὸν, Γρατεῦ τότε ἀνθυπατεύοντος, καὶ τὸν λαλοῦντα δι' αὐτοῦ καὶ τῆς Μαξιμίλλης δαίμονα

μεγάλου, καὶ Ἐπιφανίου τοῦ Κυπρίου μάλιστα κατὰ γ'. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν ἐλυμήνατο τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ Μαρκίων καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατῶν, καὶ Οὐαλεντίνος· καὶ Μάρκελλος, οἱ μὲν δοκῆσαι καὶ οὐ κατὰ ἀλήθειαν τὴν τοῦ Κυρίου σάρκασιν λέγουσιν· ἐπὶ δὲ καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἐκούσιον θάνατον, καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐκ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν Θεὸν συγκεῖμενον, καὶ καινοὺς αἰῶνας καὶ μύθους εἰσηγησάμενος, καὶ δυάδα τινὰ καὶ τριακάδα τιμήσας τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἰσριθμούς αἰῶνας τούτοις ἀναπλάσας· ὥσπερ καὶ Σίμων ὁ τοῦτου διδάσκαλος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν τότε ἡμῶν ἐξελέγχεται καὶ ἀποδιώκεται Πατέρων. Οὐαλεντίνου δὲ ἡ ἀθεὸς τοῦ ἐνὸς Θεοῦ εἰς δύο κατατομή, εἰς ἀγαθὸν καὶ δὴμ οὐργὸν ληρωδούντος, ἀποδιώκεται· δηλονότι ὥς τοῦ δημιουργοῦ κατ' αὐτὸν μὴ ἀγαθοῦ τινας ὑπάρχοντος, καὶ ὁ βυθὸς καὶ σιγή καὶ οἱ μυθικοὶ αἰῶνες· τὰ βυθοῦ καὶ τυχῆς ὥς ἀληθῶς, κατὰ τὸν εἰπόντα, δέξια.

ζ'. Παῦλος δὲ ὁ Σαμοσατῶν ἐκ τῆς ἀρχάντου καὶ Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἔλεγε τὴν ἀρχὴν εἰληφέ-

NOTÆ.

(3) Confer Eusebium *Hist. eccl.* lib. v, 16 et 18.

ναι τῆς θεϊκῆς ὑπάρξεως τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ προεῖναι πρὸ τοῦ κατὰ σάρκα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιφανῆναι. Αὐτίκα δὲ σύνοδος τοπικὴ κατ' αὐτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνίσταται, προεδρεύοντος ἐν αὐτῇ τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν καὶ Θαυματουργοῦ τῆς Νεοκαισαρέων γεγονότος πόλεως· τούτῳ δὲ συνῆν καὶ Λέων (4) Ταρσοῦ, καὶ Μάξιμος Βόστρης, Ἱεροσολύμων Μάγνης τις ἱερεὺς (5), καὶ τῆς Καππαδοκίας (6) Φιρμιλιανὸς ὁ θαυμάσιος. Σὺν τούτοις σθηθιζομένη καὶ Θεότεκνος ὁ Παλαιστίνης, καὶ Φωτεινὸς, καὶ Μάρκελλος, τῆς αὐτῆς ἐν τούτῳ γεγονότες ἀθεΐας, ψιλὸν ἀνθρώπων καὶ αὐτοὶ τὸν Κύριον ὠρισάμενοι, καὶ ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον.

Ἡ. Καὶ τούτων τοίνυν ἐλευθερωθεῖσα ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς ὕψος ἄρασα, καὶ τῆς πλάνης ἀπάσης κατεξαναστᾶσα, καὶ τὰ ἴδια τέκνα τὰ γνήσια ἐναγκαλιζομένη, καὶ εἰς ὕψος ἄφατον ἐκτείνασα ἑαυτὴν, Σαβέλλιος ὁ Αἰδύς κατεξανίσταται αὐτῇ, ἀνάχυσίν τινα καὶ κατὰ ποσιν ἐπιτηδεύσας νομοθετῆσαι, τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν λέγων σχηματίζεσθαι καὶ ἐκτείνεσθαι ποτὲ μὲν εἰς Υἱόν, ποτὲ δὲ εἰς Πνεῦμα· καὶ οὕτως ἐξαπλούμενον, πάλιν συστέλλεσθαι, καὶ ἓνα μόνον εἶναι οὕτως Θεὸν λέγεσθαι, μηδαμῶς ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενον τοῦ τε Λόγου αὐτοῦ καὶ Υἱοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κατὰ τούτου πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν γνησίων ἡμῶν θηρευτῶν, τὰ ἑαυτῶν ἐξέτειναν λῖνα, ἔτι δὲ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας (7), καὶ τὸν θῆρα τοῦτον ἀγρεύσαντες, τῇ ἰδίᾳ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου κατέθυσαν, οὐ πρὸς βρώσιν ἐπιτήδειον, ἀλλὰ πρὸς ἀπορρίφην καὶ νέκρωσιν ἐτοιμότατον, πᾶσι τοῦ θηρὸς τὰ μέλη ἐμφανῇ καταστήσαντες, καὶ τὴν φαρέτραν αὐτοῦ τῆς ἀλαζονείας ἐκτινάξαντες, καὶ πατεῖσθαι ὑπὸ πάντων ποιήσαντες. Πολλὴν δὲ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπληστίαν ἐνδείξάμενος ὁ λεχθεὶς Διονύσιος, σπέρματα μάλλον τῇ ἀφουεῖ διασάσει τῶν ὑποστάσεων παρασχών Ἄρειον τῷ δυσσεβεῖ, ὡς φησι Βασίλειος (8) ὁ ἀκρότατος καὶ μέγας Πατὴρ ἡμῶν· καὶ ὅτι μάλιστα ὑπεραπολογεῖται αὐτοῦ Ἀθανάσιος ὁ ἀοίδιμος (9), τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ ἐξηγούμενος, καὶ μὴ γνώμῃ κακότητι, ἀπλῇ δὲ διανοίᾳ τρόπῳ, τοῦτο ὑπομεμενηκέναι αὐτόν· φαίνεται δὲ ὁ Μάρκελλος καὶ εἰς τὸ τούτου πως ἐμπεσὼν δόγμα.

Θ. Εὐθέως οὖν μετὰ τούτου, ἡ καὶ πρὸ τούτου, Ἀριγένης ὁ ματαιόπνοος καὶ λήρος ἀνέψο, τὰ τῶν ἀμφοτέρων κυρῶν καὶ Ἀρειανίζων· καὶ προὑπαρξιν τῶν ψυχῶν καὶ μεταποίησιν, καὶ αἰώνων τινῶν ἐναλλαγὴν, καὶ ἀναστάσεις τοῦ πεσόντος ζώου ἀρνήσιν· σφαιροειδῆ δὲ τινα σώματος ἔγερσιν, καὶ μὴ αὐτὴν τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἰδίῳ σχήματι

initium Dominum nostrum Jesum Christum Dei Filium, neque ante exstitisse quam humano generi in carne apparuerit. Igitur sine mora provincialis synodus contra ipsum Antiochiæ coacta fuit, præsidente ei magno Patre nostro Thaumaturgo Neocæsariensis urbis episcopo; cui aderant Leo Tarsensis, Maximus Bostrensis, Magnes quidam Hierosolymorum sacerdos, et ex Cappadocia nostra admirabilis Firmilianus; atque horum in numero Theotecnus quoque Palæstinæ antistes erat. Porro et Photinus atque Marcellus prædictorum impietatem æmulantes, merum ipsi quoque hominem fuisse Dominum affirmabant, qui de Maria sumpserit initium.

8. Horum demum importunitate depulsa, cum Ecclesia nostra caput erexisset, atque omni errore convicto, genuinos filios suos ulnis complecteretur, seque in immensum fastigium extenderet; ecce Lybs Sabellius contra stetit, confusioem quamdam et quasi catapotium conficere studens, dum videlicet Deum Patrem formas quasdam induere diceret, ac semet extendere modo in Filium, modo in Spiritum sanctum: cumque ita se dilatasset, rursus solere contrahi, atque ita unum tantummodo dici Deum; neque in propria quemque persona spectari, Verbum scilicet seu Filium, neque item Spiritum sanctum. Adversus hunc, cum alii multi nostrarum partium germani venatores retia sua tetenderunt, tum nominatim Dionysius Alexandrinus episcopus. Hi captam feram proprio sermonis gladio confecerunt, haud equidem esui aptam, sed cæde projectuque dignissimam, ejusque discerpta membra spectaculo cunctis proposuerunt; pharetram denique superbix ejus omnium pedibus conculcandam dederunt. Jam cum Sabellium infinita vi argumentorum Dionysius urgeret, semina quædam jecit, unde falsam personarum differentiam impius Arius suscitaret, ut ait summus Pater noster Basilius: quanquam Dionysii patrociniū apprimo gerit inclytus Athanasius, dum ejus certamina enarrat, eumque haud prava sententia imbutum, sed simplici suæ mentis ratione sic elocutum contendit. Constat autem Marcellum quoque in Sabellii dogma consensisse.

9. Protinus post hunc, vel etiam antea, Origenes vano se labore fatigans et negans exortus est utriusque doctrinam approbans, et Arianismum redolens. Hic animarum præexistentiam et instaurationem, atque æonum quorundam alternationem docuit: defuncti vero animantis resurrectionem negavit, sed sphaericam nescio quam corporis suscitatio-

NOTÆ.

(4) Catalogus synodorum apud Justellum t. II, p. 1172, et epistola synodica Ἐλενός.

(5) Epistola synodica verius Ὑμέναιος, qui erat episcopus.

(6) Ergo Germanus Cappadox gente erat, imo et domo Cæsariensis, ut cap. 15.

(7) Scripserat quatuor adversus Sabellium libros

Dionysius Alex. qui jamdiu vixerunt. Dionysium decertantem cum Sabellio memorat Vita sancti Petri Alex. a nobis edita in hoc Spicilegio t. III, p. 682.

(8) In Epistola ad Maximum ed. Garner., t. I, p. 90.

(9) Exstat hæc pro Dionysio scripta ab Athanasio Apologia.

nem, non autem ipsam hanc hominis machinam in sua naturali forma resurrectionem commentus est; quam rem cognoscere licet ex eo libro, quem adversus Origenem magnus Methodius elaboravit. Is sexcenta alia impietate scatentia dogmata congerens in medium protulit, atque illis propinavit, eosque enutrit qui viam minime ab ipso remotam malitiose terebant. Hunc naviter refutavit magnus Petrus Alexandriae episcopus et martyr, nec non Heraclas, et Demetrius, aliique nonnulli. Sed enim doctissimus (nam quo alio titulo appellem nescio) Eusebius Pamphili patronus consurrexit, nugas ejus confirmans, aliosque errores, quos inter Arianismum, et paganearum fabularum futilitatem, sub apologiæ specie defendens; id quod intelligere possumus ex commentario Antipatri Bostrensis hæc perspicue narrantis.

10. Ecce autem Arius quoque presbyter Alexandrinus adversus Ecclesiam nostram furere cepit; qui, ducto ab urbe Alexandria initio, hæresim suam usque ad orbis, ut ita dicam, terminos propagavit, quam firmarunt foveruntque reges, magistratus, sapientes clarique homines, quorum in numero supradictus quoque Eusebius fuit, ut ejus scripta demonstrant. Anathemate autem percussus fuit Arius a prædicto admirabili Petro, qui eum negavit recipere vel in ipso martyrii procinctu, multis licet ad ejus genua advolutis, et pro illius reconciliatione rogantibus. Tunc quippe narravit martyr, Dominum sibi coram conspectum laciniosa tunica indutum; quem cum interrogasset: Quis te, Domine, ita lacerum fecit? Arius, inquit Dominus, me laceravit: sed tu cave ne eum recipias; est enim tam præsentem quam futuro in sæculo condemnatus. Itaque Petrus mandavit omnibus ut communionem cum Ario vitarent. Nempe Arius aiebat creaturam esse Filium Dei, tempusque fuisse quo Filius non erat, atque illo antiquiora esse tum tempus tum Patris voluntatem, ipsumque a Patre esse factum; et quia ipse facere nos nequibat, idcirco aiebat Dei Patris creaturam assumpsisse sibi divinitatem. Deinde vero et ipsum Dei Filium creasse post Patrem aliquid tum humanarum tum reliquarum naturarum, ut sic posset condita ab eo creatura ad ipsum accedere, quin dissiparetur a sublimi veluti comburente eam Dei potestate, si forte ab ipso Patre producta fuisset.

11. Tunc vero, vel paulo ante, magno quoque nostro Patri et thaumaturgo Gregorio de his meditantī, mira illa dogmatis revelata fuit expositio,

ἀνίστασθαι μυθεύμενος, ὡς ἐστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ πονηθέντος κατ' αὐτοῦ λόγου Μεθοδίου τῷ μεγάλῳ (10). Καὶ ἕτερα δὲ μυρία ἀσεβείας πλήρη δόγματα καταφορτώσας εἰς μέσον κατέβηκε, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ τὴν παρόδιον τριβὸν ποιούμενοις δολερῶς, ἐπότιζε καὶ ἀνέτρεψεν. Ὅμως καὶ μᾶλλον τιτρώσκειται ὑπὸ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος; Ἀλεξανδρείας (11), ἐτι δὲ καὶ Ἡρακλᾶ καὶ Δεμητρίου (12) καὶ ἑτέρων τινῶν. Κἂν ὅτι μάλιστα ὁ πολυμαθὴς, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου συνίσταται τούτῳ ὑπεραπολογούμενος αὐτοῦ (13), καὶ κυρῶν μᾶλλον τὴν τε ληρωδίαν αὐτοῦ καὶ τῆς ἀλλης τῆς τε Ἀρειανικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς εἰκαιομυθίας τὸ ἐκλυτον, ὡς ἐν πλάσματι ἀπολογίας ταῦτα συνιστῶν, ὡς ἐστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ πονηθέντος λόγου Ἀντιπάτρω τῷ Βοστρηνῷ σαφῶς ταῦτα διαγορεύοντι (14).

ἰ'. Ἀρειὸς οὖν πάλιν ὁ Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος, ἐπεμάνη τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ ἤρξατο μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, ἐξέτεινε δὲ τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, ὡς εἰπεῖν, εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὑπὸ πολλῶν κρατυνομένην καὶ περιεπομένην βασιλέων τε καὶ ἀρχόντων καὶ σοφῶν καὶ ἑλλογίμων, ἐξ ὧν ὑπῆρχε τότε καὶ ὁ ἐπιμνησθεὶς Εὐσέβιος, ὡς τὰ τούτων δηλοῦσι συγγράμματα. Ἀναθεματίζεται δὲ ὁ εἰρημνός Ἀρειὸς ὑπὸ τε τοῦ προλεχθέντος Πέτρου τοῦ θαυμασίου, μὴ προσηχαμένῳ τούτῳ μήτε ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦ μαρτυρίου (15), πολλῶν γονυπετούντων αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ δεχθῆναι αὐτὸν καθίσκετευόντων, ὅτε καὶ τὸν Κύριον ὁ μάρτυς ἔλεγεν ὀφθῆναι αὐτῷ, ἐρρήγμένους χιτῶνας ἀμπεχόμενον, καὶ πρὸς αὐτοῦ προσερωτηθέντα, Τίς σε περιέσχισεν, Κύριε; εἰπεῖν, Ἀρειὸς με περιέσχισεν· ἀλλὰ μὴ προσδέξῃ αὐτόν· εἶναι γὰρ τούτῳ κατακεκριμένον ἔλεγε καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ πάντα; παρήγγειλεν ἀποστρέφεσθαι τῆς πρὸς αὐτόν κοινωνίας. Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἀρειὸς ἔφασκε κτίσμα εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· καὶ εἶναι καιρὸν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· καὶ προτερεύειν τούτου τὸν χρόνον καὶ τὴν θέλησιν· γενέσθαι δὲ αὐτόν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ διὰ τὸ κτίσθαι ἡμᾶς μὴ δύνασθαι, ἔλεγε τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν κτίσιν ὑπενεγκεῖν τὴν θεότητα· καὶ λοιπὸν ἐπιτηδεύθῃν μετ' αὐτόν τι κτίσμα, τῆς τε ἀνθρωπίνης καὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων φύσεως, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὥστε δύνασθαι κτιζομένην πελάζειν αὐτῷ τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἐξαπλοῦσθαι τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ Θεοῦ καταφλεγομένην δυναστείᾳ, εἰπερ ἄρα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸ εἶναι παρήγετο.

ἰα'. Τότε, ἢ καὶ μικρὸν πρὸ τούτου, καὶ τῷ μεγάλῳ ἡμῶν Πατρὶ καὶ θαυματουργῷ Γρηγορίῳ ἐπιζητοῦντι περὶ τούτων, ἢ τοῦ δόγματος ἐξεκαλύφθη

NOTÆ.

(10) Libri hujus sancti Methodii de resurrectione adversus Origenem, nunc nonnisi fragmenta, ampla tamen, apud Epiphanium et Photium supersunt, præter alia apud alios minora.

(11) Non supersunt Petri Alex. adversus Origenem scripta.

(12) Vide Eusebium, *Hist. eccl.* vi, 8 et Hieronymum *Script. eccl.* cap. 54. In Vita sancti Petri Alex. retro citata uterque tam Heraclas quam Demetrius

(qui fuerunt Alex. episcopi) ponuntur inter adversarios Origenis.

(13) Non exstat hæc Eusebii pro Origene Apologia nisi partim Latine.

(14) Scilicet in deperdita refutatione apologiæ Eusebianæ pro Origene.

(15) Exstat hæc narratio cum alibi tum in memorata Vita S. Petri Alex.

θαυμάσιος διδασκαλία, ὅτε τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν καὶ Ἰωάννην τὸν παρθένον καὶ ἀπόστολον ἐθεάσατο· φανερώς ὑποδεικνυόντων αὐτῷ τὴν τῶν ἐπιζητουμένων ἀκριβειαν· αὕτη ἐστὶν ἡ διδασκαλία ἡ παρὰ πᾶσιν ἁδομένη τοῖς πέρασι, καὶ τὴν ἀπαρχὴν ἐκ τῆς Πατρικῆς θεότητος ποιούμενη, Εἷς Θεὸς, λέγων, Πατὴρ Λόγου ζῶντος, σοφίας ὑφεστῶσης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτήρος Ἰδίου (16). Ὁμόδοξόν τε καὶ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ διδάσκοντος· καὶ μὴδὲν εἶναι κτίσμα ἢ δοῦλον ἢ ἐπείσακτον ἐν τῇ Τριάδι διαγορεύοντος, ὡς πρότερον μὲν οὐκ ὄν, ὕστερον δὲ ἐπείσειθόν· ἀκτιστόν τε καὶ ἀθάνατον εἶναι αἰὲ τὴν Τριάδα τρανῶς διδασκόντες· αὐτοῦ καὶ διδάξαντος (17)· τότε καὶ Βασίλειος ὁ Ἀμασειᾶς ἐπίσκοπος (18), ὁ ὄντως βασιλεὺς τῷ φρονήματι τῆς πίστεως, καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, καὶ ὁμολογίᾳ τοῦ μαρτυρίου, ἐν Νικομηδείᾳ τῇ πόλει ὑπὸ Λικιννίου ἀχθεὶς καὶ μαρτυρήσας, τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτὴν περὶ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως, τὴν ἔννομον ἐποίησατο ἀπόκρισιν, ὁμοούσιον τὴν Τριάδα διαγορεύων, καὶ δαιμονικῆς πλάνης ἀνάμεστον τὴν Ἀρειανικὴν λέγων φληναφίαν εἶναι, ὡς ἐστὶ καταμαθεῖν ἐκ τῆς ἐμπερομένης ἐν τῷ Μαρτυρίῳ αὐτοῦ διδασκαλίας.

19. Καὶ Ναυάτος πρὸ Ἀρείου καὶ ἐτέρων αἰρέσεων, πρεσβύτερος Ῥώμης γενόμενος, τὴν μετάνοιαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκήρυκτον ἐποίησατο, καὶ μήτε τοὺς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντας ἀνθρώπους μετανοοῦντας, μήτε ἐν ἄλλῳ ἁμαρτήματι ἢ πορνείᾳ ἢ διγαμίᾳ τῆς μεταλήψεως ἡξίου μεταδίδοσθαι, κἀν ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα ἐπιδείξοιντο· ὅστις εὐθὺς κατὰκριτος γίνεται, συμφορησάντων καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπων (19). Περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ μέγας ἡμῶν ποιμὴν ἐπεμνήσθη Γρηγόριος ἐν ἐνὶ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων (20), τελείως τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ βδελυξάμενος.

21. Τοῦ δὲ Ἀρειανικοῦ καπνοῦ εἰς μεγάλην πυρὴν ἀναφθέντος, καὶ πανταχόσε διαδραμόντος, καὶ τὴν οἰκουμένην θαυρῶν ἐμπλήσαντος, θεόθεν αἰθρίας ἡμῖν ἐκ τῶν διωγμῶν γεγεννημένης, καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου τὸ βασιλεῖον ἀναδησαμένου κράτος, κἀνταῦθα παραγεγονότος, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ πλήρη τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχοντος, τῷ κόσμῳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν μάλιστα ἐπιφανέντος, τὴν τῶν ἱερῶν ὁμήγυριν συνήγαγε, καὶ σύνοδον ἐν Νικαίᾳ συγκροτῆσθαι προσέταξεν, ἥτις ἤδη ἐπὶ αὐτοῦ καὶ γένητο, παρόντος αὐτοῦ καὶ τοῖς ἱεροῦσι συνεδρῶντος. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας πατριάρχης Ἀλεξανδρείας παρὴν ἔκειτο, Ἀθανάσιος ὁ τούτου διάκονος, Ἰούλιος Ῥώμης (21), Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (22),

A cum sanctam Virginem Deiparam, Joannemque item virginem atque apostolum per visum conspexit, manifeste sibi quæstionum suarum solutionem tradentes. Hæc est illa fidei expositio, in orbe toto celebrata, quæ a Patris divinitate summit initium: Unus Deus, inquit, Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis ac virtutis et characteris proprii. Nec non pari gloria cum Patre et Filio frui. Spiritum docet, nihilque in Trinitate creatum esse aut servum aut additum prædicat, quod quidem antea non fuerit, postea vero subintraverit. Scilicet increatam, immortalem, sempiternamque esse Trinitatem, et ipse Gregorius edoctus fuit et docuit. Tunc etiam Basileus (rex) Amasæ episcopus, vere rex, mentis sententia et sermone doctrinæ B martyrica confessione, in urbe Nicomedia a Licinio ad martyrium perductus, sciscitantibus se de hac fidei controversia, iustum dedit responsum, consubstantialem Trinitatem esse pronuntians, Arianam vero insaniam diabolica fraude scaterere; ut comperimus ex illa fidei confessione, quæ in ejusdem martyrii Actis refertur.

12. Ante Arium quoque aliasque hæreses, Novatus Romanus presbyter, poenitentiam ab Ecclesia proscriptis; et lapsos in persecutione, quamquam postea poenitentes, item alio peccato pollutos, vel fornicatos, vel bigamos, communione sacrarum excluderat, etiamsi egregia poenitentiae documenta C darent. Igitur et hic confestim damnatus fuit, consentientibus etiam Orientis episcopis. Ejusdem meminit magnus quoque pastor noster Gregorius in quodam suo panegyrico sermone, ubi ejus hæresim penitus execratur.

13. Jam cum Arianus fumus in magnam flammam arsisset, atque ubique diffusus orbem lacrymis oplevisset, divinitus accidit ut quies a persecutionibus nobis fieret, et inclytus imperator magnus Constantinus ad imperium evectus, et in Orientem veniens, vir insigni virtute præditus, et plenum Dei timore cor gestans, mundo ac præsertim nostræ Ecclesiæ affulgeret; qui sacerdotum cœlum congregans, synodum Nicææ fieri mandavit, D quæ sub eo reapse celebrata fuit, præsentē ipso et cum sacerdotibus considente. Aderant ibi magnus Alexandriæ patriarcha Alexander, Athanasius ejus diaconus, Julius Romæ, Eustathius Antiochiæ. Macarius Hierosolymorum, Hosius Cordubæ, Memnon Ephesi, Leontius Cæsareæ nostræ Cappadocum,

NOTÆ.

(16) In editis Gregorii Thaum. διδίου αἰτέρου.

(17) De hac narratione Germani videsis quæ diximus in præfatione (col. 35).

(18) Basilii plenam notitiam dat Lequinius *Or. ch.* t. 1, p. 524-525.

(19) Veluti fecit synodus Antiochena Demetrii, in *Catalog. synod.* n. 25.

(20) In oratione trigesima nona, quæ est In sancta lumina

(21) Aut labitur memoria Germanus in nomine Julii Romani, sicut ipsemet se in similibus errare veretur cap. 46, aut Julius Nicæno concilio nonnisi presbyter vel diaconus interfuit (sicuti Athanasius et Alexander Byzantinus) missus fortasse a Silvestro cum Romanis legatis. Sed certe Julius in numero cccxviii Patrum non apparet.

(22) In Theodori Lectoris *Catalogo Patrum Nic. Σκληυκίας.*

et vere admirandus vir Paphnutius, et Spyridon A thaumaturgus, aliique plurimi, qui numerum ccc et xviii Patrum explebant. Aiunt magnum quoque Alexandrum, tunc diaconum, ex hac nostra civitate illuc missum a magno Metrophane, qui in lecto ob senium decumbebat, cum cæteris condisse. Multi vero ex episcopis ibi congregatis, fidei confessores fuerant, et inter persecutiones ab injustis impiisque imperatoribus mutilati, partim quidem nervis pedum succisis, partim oculis erutis, partim aliis corporis membris diminutis, ob fidem in Christum et confessionem, et publicam principum jussis contradictionem. Arianæ vesaniæ tunc defensores erant Eusebius Nicomediensis, Eleusius, et alter Eusebius qui Pamphili dicebatur, Theognius Nicænus, aliique plurimi rhetores ac sapientes atque B eruditii, qui ei hæresi summe favebant.

Ἀρειανικῆς ὑπέρμαχοι μανίας, Εὐτέδιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θεόγνιος ὁ Νικίας, καὶ ἑτεροὶ πλείστοι βήτορες τε καὶ σοφοί, τὴν αἵρεσιν εἰς τὸ ἀκρότατον συγχωροῦντες.

14. Cum illic igitur multa dogmatum ventilatio explicatioque facta esset, et a prædiciis Patribus atque confessoribus pie sapienterque exposita, orthodoxorum dogma vehementius est confirmatum: etenim Filium Patri consubstantialiæ proclamantes, et illos cum Ario anathemati subijcientes, qui Patrem tempore præcessisset Filio aiebant, ac tempus fuisse quo Filius non exstitisset, ita demum suam synodum dissolverunt. Pamphili quoque Eusebius ipsis consensit: feruntur enim ejus tum suæ civitati tum aliis scriptæ litteræ, in quibus primo respiciens talem fidei confessionem exponit, quæ *homousion* manifeste prædicat, idque vocabulum haud novum esse affirmat; quod ideo ait, ne quis priori ejus confessioni adhærens, *homousion* C aversetur. Exstant ejusdem alic post id tempus refutationes illorum qui Filium creaturam dicebant. Nihilo tamen minus, reliqua omnia scripta ejus, ubi dogmatum mentio incidit, Arianam hæresim ostendunt. Etenim hominem in hac secta fuisse, cunctæ ejus lucubrationes demonstrant; in uno vix adversus Marcellum Galatam opere hanc suspitionem vitat, quod sine dubio scriptum post synodum elaboravit; quam rem ii mihi significarunt qui id viderunt; namque in manus quidem meas universum id opus nondum devenit. Cæteroqui hic vir eloquentia pollet, stylique elegantia nobilitatur, rerumque antiquarum historiam digna enimvero narratione evoluit. Attamen in Psalmorum expositione satis imprudenter nonnullis in locis suam mentem aperit, dum intellectualia sidera et alia hujusmodi commenta narrat. Ob quas ejus sententias, ii qui nobis bibliothecam construxerunt, scripta Eusebii nequaquam cum orthodoxorum

Μακάριος Ἱεροσολύμων, Ὅσιος τε ὁ Κορδούθης, Μένων (23) Ἐφέσου, Λεόντιος ὁ τῆς ἡμετέρας Καισαρείας τῶν Καππαδοκῶν, Παφνούτιος τε ὁ θαυμαστός ὄντως ἀνὴρ, καὶ Σπυρίδων ὁ θαυματουργός, καὶ ἑτεροὶ πλείστοι, οἱ τὸν ἀριθμὸν τῶν τῇ ἀνεπιλήρουν Πατέρων λέγεται δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, τότε διάκονος ὢν ἐκ τῆς ἡμετέρας ταύτης πόλεως, παρὰ Μητροφάνους τοῦ μεγάλου, ὡς ἐν κλίῳ τοῦτου διὰ τὸ γῆρας καταχειμένον, ἐκείσε ἀποσταλῆναι, καὶ συνεδρεῦειν αὐτοῖς. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐκείσε συνεδραμνύτων ἐπισκόπων, ὁμολογῆσαι τῆς πίστεως ἐτύγγανον, ἐν τοῖς διωγμοῖς ἀκρωτηριασθέντες ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀνόμων βασιλέων, καὶ τῶν μὲν τὰ νεῦρα τῶν ποδῶν, τῶν δὲ οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἑτέρων ἄλλα μέλη τοῦ σώματος ἀποτετμημένα ἐτύγγανον, ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτὸν πίστεως καὶ ὁμολογίας, καὶ δημοσίας ἐνστάσεως. Ἦσαν δὲ τότε ἐν αὐτῇ τῇ

ιδ'. Πολλῆς δὲ τῶν δογμάτων ἐκείσε ἐξαπλώσεως καὶ ζητήσεως γεγεννημένης, καὶ ὑπὸ τῶν προλεθέντων Πατέρων καὶ ὁμολογητῶν ἐμφρόνως καὶ εὐλαβῶς προτεινομένης, κυροῦται μᾶλλον τὸ δόγμα τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐκφώνησαντες, καὶ τοὺς λέγοντας προτερεῖν χρόνῳ τοῦ Υἱοῦ, ἢ ὅτι ἦν ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς ἐπιφύμιζοντας, ἀναθεματίζαντες σὺν τῷ Ἀρείῳ, οὕτως τὴν ἐαυτῶν σύνοδον ἔλυσαν, συμπροησαντος αὐτοῖς καὶ Εὐσεβίου τοῦ λεγομένου Παμφίλου. Καὶ φέρεται αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν οἰκίαν γεγραμμένη πόλιν, καὶ ἐτέροις τισίν, ἐν οἷς πρότερον ἀπαναχωρῶν, ἐγγραφον καταλέλοιπε πίστιν, τραπὼς ὁμοούσιον κηρύττουσαν, καὶ οὐ ξένην εἶναι τὴν λέξιν διαγορεύουσαν· καὶ τοῦτου ἐνεκεν, ἵνα μὴ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ ἐξακολουθοῦντες πίστει, ἀπωθοῦνται τὸ ὁμοούσιον· εἰ δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς πρὸς τοῦτο ὑπερὸν ἀντιβήσεις αὐτοῦ πρὸς τινὰς τοὺς τὸν Υἱὸν κτίσμα λέγοντας γεγонуῖαι· καὶ ὅτι μάλιστα πάντα αὐτοῦ τὰ λοιπὰ συγγράμματα, ἐν οἷς δογμάτων ἐν αὐτοῖς γένηται μνήμη, τὴν Ἀρειανικὴν δηλοῦσιν αἵρεσιν. Ταύτης γὰρ ὁ ἀνὴρ τῆς δόξης εἶναι ἐν ἅπασιν αὐτοῦ τοῖς συγγράμμασι φαίνεται· ἢ μόνον ἐν τοῖς κατὰ Μαρκέλλου τοῦ Γαλάτου ποσῶς τὴν τοιαύτην ὑπέφυγεν ὑπόληψιν, πάντως τοῦτο τὸ σύνταγμα μετὰ τὴν σύνοδον περὶ νηκότος αὐτοῦ, ὡς οἱ τῇ πονήματι τούτῳ ἐντυχόντες παραδεδώκασιν ἡμῖν· εἰς ἡμετέρας γὰρ χεῖρας οὐκ ἐλήλυθεν ἡ τοιαύτη αὐτοῦ πραγματεία ὅλη. Ἔστι δὲ ὁ ἀνὴρ εὐστομία καταπεποιικμένος, καὶ κάλλι· ὑπαγορείας περιεστλιδωμένος, ἀρχαίων τε πραγμάτων μνήμης ὡς ἀληθῶς ἀξίαν τὴν διαγόρευσιν ποιοῦμενος. Ὅμως ἐν τῇ τῶν Ψαλμῶν ἐρμηνείᾳ πολὺ παρὰ τὸ εἶχθ' εἰς τινὰ μέρη, τὴν ἑαυτοῦ ἐξεκάλυψε φρόνησιν (25) λογικοὺς ἀστέρας· καὶ ἑτέρα τινα προσειπῶν.

NOTÆ.

(23) Mendose fortasse apud Theodorum Μηνοφαντος.

(24) Eleusius Cyzici episcopus Arianns. Socrat. Hist. eccl. lib. ii, 40. Sozom. lib. iv, 15.

(25) De Ensebii doctrina in Commentario ad Psalmos, copiose Monifaurconius editor in Prolegomenis.

Διὰ ταύτας γὰρ αὐτοῦ τὰς λεχθείσας δόξας, καὶ οἱ Ἀ-
τὴν βιβλιοθήκην ἡμῖν κατασκευάσαντες, οὐδαμῶς τοῖς
ὀρθοδόξων πονήμασι τὰ βιβλία αὐτοῦ συναπέθεντο,
ἀλλὰ χωρὶς μετὰ τὸ πλήρωμα τούτων, εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν αἰρετικῶν βιβλίων ἐν τῷ ἰδίῳ κιβωτίῳ ἐγ-
κατέθετο (26).

ιε'. Τοῦ δὲ ἐπιμνησθέντος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἡμῶν βασιλέως, εὐλαθείας τρόπῳ ἀναγκάζοντος Ἀθανάσιον τὸν μέγαν, ἦδη πατριάρχην Ἀλεξανδρείας γεγεννημένον, δέξασθαι Ἀρειον εἰς κοινωνίαν τῶν πρεσβυτέρων, ὡς ἄτε μετανοοῦντος αὐτοῦ, ὡς ἐνόμιζε, καὶ ἵνα μὴ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐκείνου αὐτοῦ Ἀρείου μᾶλλον τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν κρυπτῶς ἐπικυροῦντος, αὐτίκα τοῦ Ἀθανασίου τούτου μὴ καταδεξαμένου, διὰ τὸ κρυπτόμενον αὐτοῦ τῆς ἀθείας, ὡς λέλεκται, ἄθεον, ἐξορίζεται καὶ διὰ τὰς κατ' οἰκείου θρόνου ὁ ἅγιος, μάλιστα καὶ διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ γενομένας συστάσεις ὑπὸ τῶν κρυπτῶς Ἀρειανιστῶντων, φοβηθέντος τοῦ βασιλέως, μήπως ἐπιδοιχθεὶς ἀποκτείνῃ τὸν Ἀθανάσιον. Καὶ τότε τοὺς κατ' αὐτοῦ συγγράφει λόγους, καὶ τῶν τὴν ὁμολίαν αὐτῷ νοσούντων ἀσέβειαν. Λέγεται γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀρειος συντάξαι ἐν μικρῇ χάρτι τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν, καὶ οὕτως ὑπὸ τὸν φελὼν ἐγκατακρύψαι, καὶ τῇ χειρὶ ἐπαγόμενον τοῦτον, προσελθεῖν τῷ βασιλεῖ· καὶ τῷ δεξιῇ αὐτῷ ὁμνῶν πιστεύειν οὕτως, ἐπιφερόμενος κρυπτῶς τὴν χάρτην, καὶ τῇ χειρὶ περιδεδραγμένον ἔτερον καὶ ἐπισείοντα (27)· οὐ μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀποθνήσκει Κωνσταντῖνος ὁ μέγας βασιλεὺς, βαπτισθεὶς ὑπὸ τινος Ἀρειανοῦ πρεσβυτέρου, ἐκείνου μὴ ἐπεγνωκότος τοιοῦτον εἶναι τὸν πρεσβύτερον. Ἦν γὰρ ὁ ἅγιος ἐπιθυμίαν ἔχων μαγίστην εἰς αὐτὸν τὸν Ἰορδάνην κατελθεῖν ποταμὸν, κάκιστος δὲ σωτήριον δέξασθαι βάπτισμα, ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε μετ' ἡμῶν σαρκὶ ἐγένετο, τὸ τοιοῦτον ἐπλήρωσε μυστήριον· τότε δὲ τοῦ θανάτου κατεπαίγοντος αὐτὸν, ἐκείσε ἐβαπτίσατο, καὶ μετ' αὐτῶν τῶν ἐμφωτίων, ὡς εἶπεν, τῷ τάφῳ τὸ σῶμα αὐτοῦ παρεπέμφθη.

ις'. Καὶ διαδέχεται τὴν τῆς Ἀνατολῆς βασιλείαν Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τῇ τοῦ εἰρημένου πρεσβυτέρου ὑπαρχείας ἀσεβεῖ αἰρέσει. Ἦν γὰρ αὐτὸς ὁ πρεσβύτερος τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐγχειρισθεὶς διαθήκην, ἐν ᾗ ἐγγράπτο ἐτέρας μοίρας εἶναι τὸν Κωνσταντῖνον βασιλεῖα, τῆς δὲ Ἀνατολῆς ἄλλον τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ὁ δὲ πρεσβύτερος τοιοῦτον μετέθηκεν εἰς τὴν Ἀνατολήν (28), τὸ ἐγγυον ὑπ' αὐτοῦ λαβὼν, τῆς αἰρετικῆς αὐτοῦ ἐνεκεν βλασφημίας. Καὶ τότε πολὺς ὁ πόλεμος τῶν ἐπισκόπων τῶν ὀρθοδόξων ἐγεγόνει, καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν θρόνων ἐκδιωγμός· τῶν δὲ Ἀρειανῶν ἡ ἐπικρατίας πανταχοῦ διεφάνετο. Μελετίου τοῦ μεγάλου καὶ Εὐσταθίου καὶ ἐτέρων τινῶν, καὶ αὐτοῦ Ἀθανασίου πάλιν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκδιωχθέντων,

libris collocaverunt, sed seorsum potius post universam illorum seriem, in capite hæreticorum librorum, peculiari in arcula condiderunt.

15. Porro cum jam memoratus magnus imperator noster Constantinus, pietate veluti sua impulsus, Athanasium magnum, jam Alexandriæ factum patriarcham adigeret ad Arium in presbyterii communione recipiendum, utpote quem resipuisse putabat, ne schisma post se in Ecclesia relinqueret, cum contra Arius potius impietatem suam clamaret; cum, inquam, hunc Athanasius non reciperet, propter latentem, ut diximus, in ipso albeismi impietatem, sede pellitur sanctus episcopus, ob id maxime quod, facta contra eum conspiratione ab iis qui occulte Ario favebant, timuit imperator ne insidiis structis Athanasium occiderent; qui eo tempore libros suos adversus Arinm, aliosque eodem morbo contaminatos scripsit. Fertur et ipse Arius hæresim suam parva in scheda exarasse, quam penula obvolutam manu præferens, ad imperatorem accessit; dumque hic Arium putat fidem sinceram jurejurando profiteri, schedam hæreticæ clam obtulit, manuque aliam fidei professionem retraxit atque amovit. Neque diu post magnus imperator Constantinus obiit, ab Ariano quodam presbytero baptizatus, quem ipse tali infectum hæresi nesciebat. Etenim sanctus vir maxima erat cupiditate incensus ad Jordanem fluvium veniendi; ibique salutare baptismum recipiendi, eodem nimirum loco quo Dominus noster Jesus Christus, carne nostra indutus, mysterium hoc consummavit. Veruntamen, urgente obitu, in qua statione tunc erat, baptizatus, et cum ipsis, ut ita dicam, albis tumultu illatus fuit.

16. Huic successit in Orientis imperio Constantius filius, qui jam dicti presbyteri seductus fuerat impia hæresi. Huic autem presbytero supremæ Constantini tabulæ commendatæ fuerant, in quibus alia pars imperii Constantio ad regnandum assignabatur, alii Constantini filio Oriente attributo: veruntamen presbyter Constantium ad Orientem transtulit, fideiussorem se tantæ rei præbens, propter Arianam ab hoc adamatam blasphemiam. Tunc magnum adversus orthodoxos episcopos bellum cœpit, atque ipsorum de sedibus expulsionem, prævalentibus ubique Arianis. Itaque Meletius magnus, et Eustathius, et alii nonnulli, et ipse rursus Athanasius de suis Ecclesiis extur-

NOTÆ.

(26) Notemus antiquam consuetudinem separandi in bibliothecis libros hæreticorum vel ethnicorum ab illis orthodoxorum. Sic Virgilius Tolosanum a nobis editus AA. class. I. V, p. 41. « Hunc morem ex apostolicorum auctoritate virorum Romana tenuit ac servavit Ecclesia, ut Christianorum libri philosophorum, sepositi a gentiliis scriptis habe-

rentur, » etc., « ut duabus librariis compositis, una fidelium libros, altera gentiliis scripta contineret, » etc.

(27) Conferatur Socrates lib. I, 28.

(28) Theodoretus Hist. Eccl. lib. II, 3, et Photius cod. 256, p. 1416.

habeti fuerunt. Nam sanctus Athanasius sedem suam paulo ante recuperaverat, Constante Romæ imperante, eumque e Galliis ad Alexandrinam civitatem remittente; quandoquidem et a patre suo Constantino ita decretum fuisse aiebat; sed enim eo mortuo, se patris memorem mandata ejus esse executum, synodo acerbè increpita. Contra ipsum vero Athanasium judicia sunt instituta, quo tempore multis calumniis patuit, ut scripta quæ de eo feruntur demonstrant. Aiunt etiam Eusebium Pamphili conspirasse cum iis qui Athanasium persequebantur, atque in conventiculis adversus eum celebratis primum locum tenuisse; cujus rei testes sunt, cum alii historici, tum certe ii qui Gregorii Theologi orationem de Athanasio enarraverunt. Namque ipse quidem, ut ait, nomen ipsum pronuntiare de industria omittit, viri infinitam doctrinam reverens, et ne hunc nominatim inter Ariarum fautores patronosque numeret.

17. Tunc etiam impius Macedonius coryphæum se hæreseos exhibuit, qui magni quoque Constantini corpus tumulo ejicere, atque alio transferre conatus est; quod facinus populus orthodoxus non ferens, dolorem suum opere demonstravit, vi Macedonium colibens: cumque Ariana turba in incepto persisteret, maxima trepidatio fuit, et non ignobilium hominum sanguis effusus: ipsum vero cadaver vix ita evasit, ut parata in theca claudi potuerit multo cum luctu et continentibus lacrymis.

18. Interim Arium, qui Martis (Ἀρεως) rabiem ipso nomine innuit, adhuc in vivis agentem imperator Constantinus in Ecclesiam nostram recipi vehementer jubebat, et communionis participem fieri. Sed dum magnus noster patriarcha Alexander, erectis ante altare manibus, columnæque instar perstans, Deum precibus fatigaret, ut populum suum clementer ab Ariana fraude expediret; interim Arius præeuntibus multis ad Ecclesiam adventabat, jamque in forum pervenerat, non sine magna hominum sequela, tum eorum qui ipsi adhærebant, tum aliorum plurimorum ab imperatore submissorum, qui animos infelici addebant, nosque irridebant. Ecce autem divina suscepti facinoris ultio exstitit; nam cum miser ille ad fossam, uti appellatur, divertisset, ut onus ventris egeret, ventrem ipsum et viscera scelestus egescit, et fulmine lingue suæ hanc mercedem retulit, ut congruum fletui ejus finem vitæ nancisceretur; atque hoc genere mortis exstinctus, futuram mox

ἐπειδὴ ἦν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος κεκρατηκώς τοῦ ἰδίου θρόνου, Κώνστα ἐν Ῥώμῃ βασιλεύοντος, καὶ ἐκ τῶν Γαλλῶν πρὸς τὴν ἰδίαν πόλιν αὐτὸν ἀποστελλαντος, τοῦτο καὶ ἰδίου πατρὸς βουλῆθέντος, ὡς αὐτὸς φησι, διαπράξασθαι· ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, εἰς μνήμην αὐτοῦ τοῦτον τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς ἀποπληρῶσαι (29) τῆς συνόδου (30) πικρῶς ἀναθεματιζομένης· καὶ κατ' αὐτοῦ Ἀθανασίου δικαστήρια συνιστάμενα, ὅτε καὶ κατεφύεσθαι ὁ ἅγιος πάμπολλα, ὡς δηλοῦσιν αἱ περὶ αὐτοῦ συγγραφαί. Λέγεται δὲ καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου συνασπιστὴν εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ κινήσαντων τὸν διωγμὸν, καὶ προτερεῦειν ἐν τῇ καθέδρᾳ τῶν κατ' αὐτοῦ συλλόγων, ὡς οἱ παραθέμενοι ἐν τῇ λόγῳ τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τῷ πονηθέντι αὐτῷ εἰς αὐτὸν Ἀθανάσιον διαγορεύουσι, καὶ ἕτεροί τινες ἱστορικοί. Ἐκεῖνος γάρ, ὡς λέγει, τὸ ὄνομα ἐκουσίως ὑπαρτίζεται φανερώσαι, αἰσθόμενος τὸ τοῦ ἀνδρὸς πολυμαθὲς, καὶ μὴ ὀνομάσαι τοῦτον ὑπέρμαχον τῶν Ἀρειανῶν καὶ συνασπιστὴν ἐθέλων (31).

Ἰ'. Τότε καὶ Μακεδόνιος ὁ ἀσεβὴς, προστάτης ἦν τῆς ἀσεβείας, τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου τὸ σῶμα ἐκβαλὼν καὶ μεταβῆσιν ἐτέρωσε βουλῆς, τοῦ δὲ ὀρθοδόξου λαοῦ οὐκ ἐνεγκόντος τὸ τοιοῦτον ἐγχείρημα, εἰς ἔργον τὴν λύπην ἐξέφερον, καὶ κωλύειν τοῦτον παρεδίδζοντο· ἐπιστάντος τε αὐτοῖς τοῦ Ἀρειανικοῦ σμήνους, πλείστος μὲν ἐγεγόνει φόβος, καὶ αἰμάτων οὐ τῶν τυχόντων ἔκχυσις· μόλις δὲ τὸ σῶμα διαφυγὼν ταῖς εὐτρεπισθείσαις ἐναπετέθη θήκαις, μετὰ πολλῆς οἰμωγῆς καὶ δακρύων συνελθὼν (32).

ἱ'. Ἀρειον δὲ τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον, τέως ἐπὶ τῷ βίῳ ἐνδιατρίβοντα, βασιλεῦσαν Κωνσταντίνος ἐδίδζετο τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰσδέχεσθαι, καὶ κοινωνικὸν αὐτὸν προσλαμβάνεσθαι. Τοῦ δὲ μεγάλου ἡμῶν Πατρὸς καὶ πατριάρχου Ἀλεξάνδρου (33) πρὸς τῶν θυσιαστηρίῳ τὰς χεῖρας εἰς ὕψος ἀνατείναντος, καὶ ἐστηλωμένου ὥσπερ ἐστῶτος, καὶ τῷ Θεῷ τὴν δέξιν προσάγοντος, ἐλεῆσαι τὸν αὐτοῦ λαὸν καὶ λυτρώσασθαι τῆς Ἀρειανικῆς δολιότητος ἱκετεύοντος, ἐκείνου μετὰ πολλῆς προπομπῆς εἰσιόντος, καὶ ἐν τῷ φόρῳ ἤδη γεγεννημένου, πλήθους δὲ οὐ τοῦ τυχόντος παρεπομένου, καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συναγωνιστῶν, ἀπ' αὐτοῦ βασιλέως καὶ ἐτέρων πλείστων παραθάρβούντων τὸν δελταῖον καὶ ἐπιγελῶντων ἡμῶν, θεόθεν γίνεται ἡ τῶν καταπονουμένων ἐκδίχησις· πρὸς γάρ τὴν λεγομένην φῶσαν ἀπονεύσας ὁ ἄθλιος, ὥστε αὐτὸν τὰ περιττὰ τῆς γαστρὸς ἀποτινάξασθαι, τὴν κοιλίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ συγκαταφέρει ὁ ὄνομος, καὶ τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρυγμάτων τὸν μισθὸν κομίζεται τοῦτον, ἐπαξίως τῆς αὐτῆς δυσωδίας τὴν

NOTÆ.

(29) Hæc dicit Constantinus Junior apud Athan. op. dict. n. 87. Suspicio hic confusionem aliquam diversorum Cæsarum et diversorum redituum Athanasii. Revera enim etiam a Constante remissus ex Gallia Alexandriam fuit.

(30) Synodum Tyriam increpuit ob Athanasium Constantinus senior. Athan. Apol. contra Ar. n. 86.

(31) In oratione Nazianzeni 21, ed. Bill. t. I,

p. 381 et 386. Porro nomen Eusebii recitat Nicetas Nazianzeni interpres, cujus Latina excerpta dedit Bill. t. II, p. 790. Attamen Nicetiam, posteriorum hominem, Germanus non vidit, sed antiquiores interpretes, puta Maximum et Eliam, quos Nicetas postea expilavit.

(32) Socrates lib. II, 38.

(33) Socrates lib. I, 37, et Theodoretus lib. I, 14.

ζωὴν διαλύσας πρὸς τὸν θάνατον ἀπενεχθεὶς· οὕτως τῆς ἐκεῖσε κολάσεως· κἀνταῦθα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ ζωῆς δεξιόμενος. Τινὲς δὲ ἐπ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦτο ὑπομείναι τὸν Ἀρειὸν ἀποδεδώκασιν (34), εἴτε δὲ ἐπ' ἐκείνου, εἴτε ἐπὶ τοῦτου οὗτος ὁ ἀσεβὴς τὴν τοῦ Ἰουδα ῥῆξιν ὑποστάς, τοῦ παρόντος ἀπελαύνεται βίου· ἐγὼ δὲ ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦτο φημι γενέσθαι. Τοῦτο ἡμῶν ὁ μέγας Γρηγορίου ὁ Θεολόγος ἐξηγεῖται τὸ θαῦμα (35), ὡς ἐν στήλῃ τινὶ περιβοήτῳ θριαμβεύων τὴν ἔννομον καὶ δικαίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀπώλειαν. Κἀν οὗτοι περὶ πολλοῦ ἐποίησαντο οἱ τότε Ἀρειῶν συντρέχοντες ἀποκρυβῆναι τῷ βασιλεῖ, διὰ τῶν εὐνοούχων τοῦτο ἀποπεισάντες, ἰδίῳ θανάτῳ μᾶλλον καὶ κοινῷ τέλει παρελθεῖν αὐτόν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ προλεχθεὶς Κωνσταντῖος ἀποθνήσκει, καὶ Ἀθανάσιος εἰς τὸν Ἰβιον ἐπανάγεται θρόνον.

ιβ'. Καὶ ὀλίγον ἡμῖν χρόνον ἐπιμανέντος τοῦ ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ, ὅψ' οὐ καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐξορίζεται (36), Ἰουδιανὸς εὐθέως ὁ μέγας ἐν τῇ Περσίῃ βασιλεὺς ἀναγορεύεται, ἀνὴρ ὀρθόδοξος καὶ πλήρης συνέσεως καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Ἀλλ', ὦ τῆς ἡμετέρας ἀμαρτίας! ὦ τῆς ἐπιγενομένης ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀνομιῶν ἀξίας τιμωρίας! Οὐπω γάρ τῇ πόλει ταύτῃ τὸν ἀνδρα ἐπιστάντα, μετὰ τὸ ἀποκαταστῆσαι, ἐπιζητῆσαι τε καὶ ἐκμαθεῖν ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου τὴν ὁρθὴν καὶ ἀλώθετον τῶν Χριστιανῶν πίστιν (37), πρὶν ἢ τῇ πόλει ἡμῶν ταύτῃ ἐπιβῆναι τὸν ἀνδρα, ὡς λέλεκται, μεταίρει τοῦτον ὁ Θεός, καὶ πρὸς αὐτὰ πού τὰ τέρατα τῆς Βιθυνίας γεγονότος αὐτοῦ. Οὐδ' αὖτε δὲ εὐθέως τῶν τῆδε ἀναγορεύεται βασιλεὺς, ἀνὴρ παράνομος καὶ ἐναγῆς, Ἀρειανὸς καὶ βλάσφημος, καὶ δύο τὰ μέγιστα νοσήσας ἀπληστίαν καὶ βλασφημίαν, κατὰ τὸ περὶ αὐτοῦ εἰρημένον· ὅστις ὡς νόμον ἔννομον τὴν παρανομίαν ἐκέκτητο, ἀκρασία δὲ τὴν πλεονεξίαν, ὡς κρᾶσιν, μᾶλλον δὲ κρῖσιν, πεπληγμένον ἐν ἐσπῷ κατεπέφτατο. Οἱ μεγάλοι οὖν ἡμῶν Πατέρες Βασιλείος τε καὶ Γρηγόριος ἀνδρίζονται· τότε καὶ ὁ προλεχθεὶς Εὐστάθιος, καὶ Μελέτιος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Σμυσσατιῶν, ὡς ἔστι τοῦτο καταμαθεῖν παντὶ τῷ περὶ τούτων ἐθέλοντι ἀνερευνᾶν.

κ'. Μάλιστα δὲ τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης ἐπινεμῆσθαι τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως, ἐπὶ δὲ καὶ τῆς Μακεδονίου κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μιᾶς ὁλοκῆς κατεσθίουσης αὐτήν, οὗς καὶ Ἡμιαρείους, τοὺς ἐξ αὐτοῦ οἱ Πατέρες ὀνόμαζον. Πρεσβυτέρων τε ἐμπρησμοὶ τότε γινόμενοι δημόσιοι, καὶ παρθένων καθυβριζομένων ἐμφανῶς, εἰ μὴ τὸ τῆς αἰρέσεως δέξονται μίαν, ἱερεῖς τε ἀπεμπολούμενοι, καὶ τὰ ἅγια βεβηλούμενα, καὶ κατὰ θυσιαστηρίων ἀρετικῶν ἐξορχουμένων (38). Ταῦτα δὲ ἡμῶν ἤδη τὰ νοσήματα, καὶ προφανέστατα καὶ προκρυχθέντα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ περιβοή-

A punitiōnem suorum actuum hic quoque prægustavit. Nonnulli tamen sub ipso Constantino hæc Ario evenisse tradiderunt; sed certe vel sub illo vel sub Constantio, impius hic Judæ instar crepens e præ-sente vita migravit; quamquam ego quidem sub Constantio id factum aio. Prodigium hoc narrat nobis magnus Gregorius, justum hominis meritumque exitium nobilis instar tropæi proclamans. Etsi magnopere studuerunt ii, qui in Arii comitatu erant, rem imperatori occultare, imo ei per eunuchos persuadere, quod obitu naturali communique sine Arium vita deseruisset. Paulo post predictus quoque Constantius moritur, et Athanasius ad suam sedem reducitur.

B

19. Exin postquam brevi tempore contra nos impius desævisset Julianus, a quo denuo Athanasius solum vertere jussus fuerat; magnus illico Jovianus in Perside imperator eligitur, vir orthodoxus, sapientia rectaque fide cumulate præditus. Sed, hem nostra peccata! hem justam delictorum nostrorum pœnam! Nondum ille ad metropolim pervenerat, post restitutum Athanasium, et postquam ex eo exquisiverat didiceratque rectam et sinceram Christianorum fidem; ante, ut dixi, quam urbem hanc intraret, transtulit illum ad se Deus, cum jam Bithyniæ fines attingeret. Moxque Valens regionum nostrarum dominus acclamatur, vir impius et execrabilis, Arianus atque blasphemus, duobus morbis maxime implicitus, insatiabili cupiditate atque blasphemia, prout de ipso traditum est; qui scelus pro jure legitimo habebat, et avaritiam cum intemperantia, veluti concretionem quamdam, vel potius crisim, in semetipso commistam conseruerat. Ergo magni Patres nostri Basilii atque Gregorii fortiter se gesserunt. Tunc etiam retro memoratus Eustathius, atque Meletius, et Eusebius Samosatensis inclamarunt, quam rem cognoscere scrutanti historias licebit.

C

20. Tunc nostram apprime urbem Ariana hæresis depopulabatur; atque insuper Macedonii contra sanctum Spiritum impurus latransque rictus eam devorabat; quod genus ex eo prognatum Semiariani a Patribus dicebantur. Tunc publice presbyteri combusti sunt, tunc virginibus palam illud nisi se hæresi pollui sinerent, tunc episcopi prædæ instar distracti sunt, et sancta profanata, et hæretici homines altaribus insultaverunt. Sed hæ nostræ demum miseræ, quas magnus Pater noster Antonius palam prædixerat, finem nactæ sunt: etenim hic missus fuit magnus Pater noster Gregorius,

NOTÆ.

(34) Sic certe aiunt Socrates, Sozomenus, et Theodoretus. Id etiam innuit anonymus historicus apud nos Spicil. t. VI, p. 606.

(35) In prædicta oratione 21.

(36) Gregorius Naz. orat. 21.

(37) Idem in eadem oratione. Exstat autem Athanasii ad Jovianum de fide epistola.

(38) Legatur de his Nazianzeni oratio 33, secundum Maurinus, ubi hæc Arianorum crudelitates narrantur.

theologus qui de funda veræ doctrinæ Philistæos lapidibus perculit, eorumque facinora abrupit, cunctasque ecclesias ab Arianis retraxit, et a Pneumatomachis, et ab Apollinaristis, qui Dominicam humanitatem mente caruisse aiebant. Antea tamen captus fuerat Paulus confessor et patriarcha noster, et ob nobilem confessionem neci deditus cum notariis suis Marciano atque Martyrio.

ἡμῶν, καὶ προαπατανθέντος ὑπὲρ τῆς καλῆς ὁμολογίας (40), καὶ τῶν αὐτοῦ νοταρίων Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου.

21. Item Eunomius exortus est Cyzici episcopus, qui Patri dissimilem Filium esse docebat; quamobrem ipse ejusque consecranei Anomœi appellati sunt: contra quem Pater noster magnus Basilius, veritatis præco, vocem extulit, atque hunc canem de Ecclesia expulit. Deinde cum Eunomius rursus aliud scriptum contra sanctum Patrem nostrum Basilium clam confecisset, tanquam si nuper ei tradita fuissent quæ Basilius in ipsum Eunomium conscripserat, cumque hunc stultum librum post Basilii obitum vulgasset, Gregorius Nyssenus ejusdem et fide et moribus frater, re comperta, statim ac illud opus Eunomii ad manus suas devenit, calamum contra ipsum stinxit, eundemque supremo anathemate confodit, ut perspicue videre est in editis ab eo contra Eunomium libris.

22. His hæreticis ad silentium redactis, et Macedonii adversus sanctum Spiritum rabie consumpta, improbo etiam Valentis regno tandem finito, cum orthodoxus noster Theodosius regalem potestatem adeptus esset, congregata est in hac urbe episcoporum synodus, quos c. fuisse accepimus, ubi Spiritus sancti divinitas manifeste definita est, facto ad symbolum primæ synodi additamento credendi etiam in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, et reliqua. Confirmata igitur prima synodo, ejus decretis egregie sancitis, ejusdemque symbolo concinnius tradito, discesserunt ab hac Deo custodita civitate Patres, dicto prius anathemate Ario, Eunomio, Eudoxio, horumque consecraneis. In horum Patrum cœtu, præter prædictos magnum Meletium, Gregorium Nyssenum, et Gregorium Theologum, erant etiam Cælestinus Romæ, Timotheus Alexandriæ, Cyrillus Hierosolymorum, et alii qui cum his convenerant juxta prædictum numerum. Mortuo interim sancto Meletio, et Ægyptiis episcopis prope rebellantibus, quasi magnus Pater noster Gregorius præter illorum sententiam sedem hanc Constantinopoleos obtinuisset, qui tamen hæreticos fugaverat, ex hisque Ecclesias prope dixerim omnes

A τοῦ (39) τὸ τέλος ἐλάβανον· καὶ πέμπεται ἐνταῦθα Γρηγόριος ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν καὶ Θεολόγος, καὶ τῇ σφενδόνῃ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας λιθοβολᾷ τοὺς ἄλλοφύλους· καὶ διαλύει τὰς πράξεις αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς ἐκκλησίας ἀναλαμβάνει ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ Πνευματομάχων, καὶ Ἀπολιναριστῶν, τῶν ἄνουν λεγόντων τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον - κατασχθέντος Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ πατριάρχου

κα'. Ἐπεφύη δὲ καὶ Εὐνόμιος ὁ Κυζίκου ἐπίσκοπος, ὅστις ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐδογματίζει, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον Ἀνόμοιος αὐτὸς καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως ἐπεκλήθησαν· κατ' αὐτοῦ Βασιλείος ὁ μέγας ἡμῶν Πατὴρ (41) ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ ἐδόξε, καὶ τὸν κύνα τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας ἀπήλασε· πάλιν δὲ κρυπτῶς συντάξαντος αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ὡς ἦδη ἐγγεγρασθέντων αὐτῷ τῶν ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὰ αὐτοῦ Εὐνομίου γεγανότα συγγράμματα, καὶ μετὰ τὸν αὐτοῦ Βασιλείου θάνατον ἐμφάνισαντος τὸ τοιοῦτον ἀμαθὲς ποίημα, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ τῇ πίστει καὶ τοῖς τρόποις Γρηγόριος ὁ Νύσσης τοῦτο ἐπεγνώκως, ὡς εἰς χεῖρας αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων ἐληλυθόντων ἀγωνίζεται κατ' αὐτοῦ, καὶ τελείῳ ἀναθέματι τοῦτον παραδίδωσιν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν σαφῶς τοῦτο ἐκ τῶν πονηθέντων αὐτῷ πρὸς τοῦτο λόγων.

κβ'. Τούτων δὲ τῶς κατασιγασθέντων, τῆς τοῦ Μακεδονίου κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λύσεως ἐπινεμομένης, τῆς πονηρᾶς βασιλείας ἐκ ποδῶν γεγενημένης, καὶ Θεοδοσίου τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν βασιλέως τὸ βασιλεῖον ἀναδησαμένου κράτος, συγκροτεῖται τῶν ἱερῶν ἐπισκόπων ἐνταῦθα σύνοδος· ὅν τούτους ἀριθμεῖν παρελήφαμεν· καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεότητα τρανῶς ἐκδιδάσκουσα, προσθέντες τῇ ἐκφωνήσει τῆς πρώτης συνόδου, πιστεύειν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, καὶ τὰ λοιπά. Κυρώσαντες δὲ τὴν πρῶτην σύνοδον, καὶ τὰ αὐτῆς καλῶς ὀρίσαντες, καὶ ἐυσχημοτέρως παραδεδικότες τὸ σύμβολον ταύτης, ἐξεδήμουν τῆς θεοφυλάχτου ἡμῶν πόλεως, ἀναθεματίζαντες Ἀρειον, Εὐνόμιον, Εὐδόξιον, καὶ τοὺς τούτων σύμφρονας· ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον οἱ προειρημένοι, Μελέτιος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Κελεστίνος ὁ Ρώμης (42), Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, καὶ οἱ συνελθόντες αὐτοῖς ὅσοι τὴν ἀριθμὸν συνεπέραντο τοῦτον. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ ἁγίου Μελετίου τελευτήσαντος, καὶ τῶν Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπων μικρὸν στασιάζόντων, ὡς τοῦ μεγάλου ἡμῶν Πατρὸς Γρη-

NOTÆ.

(39) Hoc magni Antonii vaticinium narrat sanctus Athanasius in ejus Vita, cap. 82.

(40) Athanasius De fuga sua cap. 4, præter historicos Eccl. veteres. De Marciano autem atque Martyrio agit Baronius in Adn. ad Martyrologium, die 25 Octobris.

(41) Exstant sancti Basilii contra Eunomium libri; itemque sancti Gregorii Nysseni, de quibus infra.

(42) Si recte narrat Germanus, dicendum hic de Cælestino, quod superius, cap. 13, diximus de Julio.

γορίου παρὰ γνώμην αὐτῶν τῷ δοκεῖν τὸν ἐνταῦθα ἠθρόνον κατεσχηκότος αὐτοῦ, καίτοι γε αὐτοῦ τοὺς αἰρετικούς ἐκδιώξαντος, καίτοι ὡς εἶπεν, ἀναλαβόντος πάσας τὰς ἐκκλησίας, ὡς εἶδε τοὺς τοιοῦτους θορυβούντας, τὸν συντακτῆριον αὐτοῖς προσφωνήσας λόγον (43), καὶ βασιλέα καθικτεύσας ἀπολυθῆναι αὐτόν, ἐκδημεῖ τῶν ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν ἰδίαν παραγίνεται χώραν, τὴν ἡσυχίαν ἀσπαζόμενος.

κγ'. Κάκεισε Ἀπολλινάριον τοῦ Σύρου σπέρματα καὶ μαθητὰς εὐρηκώς, ἐνίσταται κατ' αὐτῶν, καὶ γράφει τὰς δύο κατ' αὐτοῦ ἐπιστολάς πρὸς Κληδόνιον, καὶ κατακρίνει τοῦτον καὶ ἀναθεματίζει, καὶ τελείως τῆς ὀρθοδόξων ἐξελαύνει Ἐκκλησίας. Αὐτὸς γάρ ὁ Ἀπολλινάριος ἔλεγεν, ὥσπερ ἔφημεν, καὶ ἄνουν εἶναι τὸν ἀνθρώπον ὃν ἀνέβληφεν ὁ Θεὸς Λόγος, ἥγουν μὴ ἐνυπάρχειν ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἀντὶ ψυχῆς τὴν θεότητα λογίζεσθαι ἐνοικεῖν ἐν τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, μᾶλλον δὲ ἀντὶ τοῦ νόος· τοῦτο γάρ ὕστερον ἐκύρωσεν, ἀντὶ τῆς ψυχῆς. Ἐλέγε δὲ καὶ τὴν σάρκα ἀνωθεν κεκοιμισθαι αὐτόν, καὶ ὡς διὰ σωλήνος διελθεῖν τῆς Παρθένου, καὶ ἑτέρα τινὰ προσετίθει φλυαρῶν ἄξια τῆς αὐτοῦ παροινίας. Ὑπάρχων δὲ πολύλογος ὁ ἀνὴρ, καὶ μάλιστα μέτριον ἐπιστήμη καὶ ἀριθμῶν θέσει (44), μὴ κατὰ τάξιν μάλιστα ἐπιβάς αὐτῇ (45), ἀλλ' ὅπερ ὅ ἦν ἐαυτὸν λογισάμενος, τινὰς Γραφικὰς βίβλους μεταποίησας πρὸς τὸ ἑμμετρον, πολλοὺς ἐπειράτο πρὸς τὴν οἰκείαν κατασύρειν παρανομίαν. Τότε δὲ αὐτοῦ ἀπορρίψεντος, μικρόν πως ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἀναπνεύσασα, οὐ μετ' οὐ πολὺ αἱ αὐταί, μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρους, ἐπεχειροῦντο παραχαλῆ, ἔτι μὴ τῆς προτέρως τέως ἐπιληθείσης αὐτῆς ἀνάγκης, καὶ τῶν προλεχθέντων πολέμων καὶ διωγμῶν.

κδ'. Ἐνταῦθα γάρ ἐξ ἑτέρας τινὸς χώρας, ὡς φασὶ τινες τῆς Ἀντιοχείας (46), ἀγαγόντες Νεστόριον τινα, ἄνδρα δυσσεβῆ καὶ κακώτροπον, προχειρίζονται ἱερέα, τοῦ θρόνου τότε χρηρεύοντο· οὐ ποιμένα λογικῶν προβάτων, λίκον δὲ μᾶλλον κατεσθίοντα τὸ ποίμνιον, καὶ εἰς ἀπωλείας πυθμένα κατὰγοντα. Ἰουδαϊκὸν γάρ φρόνημα ἀναδεξάμενος, οὐ τὸν Λόγον σάρκα ἀτρέπτως· γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' εἰς τινα ἀνθρώπον ἐνοικῆται ὡς ἓνα τῶν προφητῶν, καὶ ἰδιοποιεῖσθαι τοῦτον ἐχειρῆται ἀγαπήσει· καὶ εἶναι ἄλλον μὲν Υἱὸν Λόγον, ἄλλον δὲ λέγεσθαι μὲν, μὴ εἶναι δὲ γνήσιον, θετὸν δὲ Υἱὸν τὸν λεγόμενον Ἰησοῦν Χριστόν· ὡς ἐντεῦθεν δύο υἱοὺς καὶ μὴ ἓνα λέγεσθαι εἶναι. Ἐξήγειρεν οὖν ὁ Θεὸς κατ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα Κυρίου, τοῦ γέγονότος πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· καὶ πρῶτον μὲν ἤρᾳ πρὸς αὐτὸν Νεστόριον ἐπιδιορθοῦμενος αὐτόν, καὶ πρὸς τὴν ὁρθὴν αὐτὸν ἐμβιβάων πίστιν, καὶ Θεοτόκον τὴν Παρθένον ὀνομάσαι παρακαλῶν. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδου, ἑτέρα

A recuperaverat, habita ad episcopos in supremo vale oratione, atque imperatorem precatus ut se dimitteret, migravit hinc, et in suam provinciam quietis studio se recepit.

23. Illic tamen Apollinarius Syri semina ac discipulos nactus, cepit eos oppugnare, scriptis duabus ad Cledonium epistolis, Apollinaremque damnavit atque anathemate percussit, et ab orthodoxorum Ecclesia prorsus expulit. Apollinarius enim aiebat, ut jam diximus, mente caruisse humanitatem quam

B Deus Verbum suscepit, videlicet animam rationalem et intellectualem in Christi humanitate nequaquam fuisse, verum loco animæ divinitatem reputari in humana natura habitantem, imo vero loco mentis; mentem enim postea dixit pro anima. Aiebat insuper Verbum carnem secum de cælo attulisse, et per Virginem tanquam ex fistula esset transisse: atque talia inepta quædam et insanis ejus digna effutiebant. Vir porro facundus, præcipueque scientia metrica pollens, et pangendis versibus aptius, quanquam haud legitima reapse regula poeticon occupaverat, sed sibi plus justo tribuebat, nonnullis ex sacris Libris ad metricam rationem translati, dabat operam ut legentium multitudinem in suos errores pertraheret. Attamen, Apollinari quoque demum prostrato, Ecclesia nostra parumper respirabat. Sed eam nihilominus paulo post pares, imo etiam pejores, exceperunt perturbationes, cum nondum prioris angustis prædictorumque bellorum et persecutionum esset oblita.

24. Ecce enim ex alia nescio qua regione (nonnulli dicunt ex urbe Antiochia) Nestorius quidam, vir irreligiosus et male moratus, huc adductus est, et sedi tunc vacuæ impositus episcopus, reapse autem nequaquam pastor rationalium ovium, sed lupus potius devorando gregi idoneus et in barathrum perditionis jaciendo. Nam Judaicum dogma amplexus, negabat Verbum factum esse carnem sine naturæ, ut nos dicimus, conversione; sed in quodam tantum homine, veluti in propheta aliquo inhabitasse dicebat, atque hunc hominem peculiari sibi dilectione proprium fecisse: cæteroqui alterum ex his Filium, Verbum esse; alterum vero dici quidem, at non esse vere Filium, sed adoptivum, eum scilicet quem dicimus Jesum Christum; consequenterque duos filios, non unum, esse affirmabat. Suscitavit igitur contra hunc Deus Cyrilli patriarchæ Alexandrini spiritum, qui primo ad ipsum Nestorium scripsit, emendationem suadens atque

NOTÆ.

(43) Est hæc oratio 32 apud Billium, 42 apud Maurinon.

(44) Intelligo hic numerum sive harmoniam poeticam. Infra tamen cap. 33, interpretor scientiam arithmeticam, ubi de Philopono arithmetico, ejus-

modi non constat fuisse Apollinarem. Cæteroqui videant peritiores.

(45) Apollinarius psalterium poeticum pedibus trahit Gregorius Naz. epist. I. Ad Cledon. in fine.

(46) Socrates lib. vii, 29.

ad rectam fidem regressum, atque ut Virginem **A** Deiparam nomine dignaretur adhortans. Cum autem ille minime cederet, alia rursus ad eum scripta direxit, duodecim capitulis additis quæ anathemata assentiretur, anathemati obnoxius fieret.

25. His quoque contradicente Nestorio, synodus Ephesi indicta est, illucque Nestorius mittitur, deducente eum Constantinopolitano præfecto, multisque aliis custodibus eundem synodo exhibituris. Theodosius Junior tunc imperii habenas moderabatur. Præerant autem huic, quæ dicitur tertia synodus, Cyrillus Alexandriæ, Cælestinus Romæ, Juvenalis Hierosolymorum, et Acacius Melitinæ. Deponitur ergo Nestorius, priores autem synodi **B** duæ confirmantur; et unum conflentur perfectum Filium in divinitate, et perfectum item in humanitate; unum, inquam, non duos filios, uti manifeste declarat edita ab iis fidei inspirata definitio. Atque his proclamatis, dimissi sunt e synodo in suum quisque locum episcopi.

26. Sed enim Johannes Antiochenus et Theodoretus altercationem habuerunt cum beato Cyrillo, eo prætextu quod ipsis absentibus definitionem in synodo faciendam curasset, cum contra magnus Pater noster Cyrillus multis diebus illos exspectasset. Sed il reapse similitatem adversus eum inquam fovebant: donec et hi discordibus animis ad suas urbes remigrarunt, multa interim commoventes ac tumultuantes, adeo ut Theodoretus episcopus contra duodecim sancti Cyrilli Capitula, totidem scripserit: adversus quæ denuo Cyrillus apologiam pro se composuit, et sua rite declaravit explicavitque Capitula. Jam cum Theodosius imperator, his cognitis, tum aliis episcopis, tum præsertim sancto Cyrillo irascereetur, missus est huc Acacius Melitenensis, vir vere religiosus et ad omnem pietatem tranquillitatemque compositus, qui synodi acta imperatori patefecit, ejusque iram concitavit. Definitiones itaque approbatæ fuerunt, et Cyrillus patriarcha ad urbem suam navigavit.

27. His ita peractis, post aliquantam quietem, ecce oritur Eutyches quidam monachus et archimandrita, haud exiguum populi partem post se trahens, Nestorianum dogma confirmans et inepta alia confingens. Eutychis hæresim Eusebius Dory-

πάλιν κατέπεμψε γράμματα, μετὰ καὶ δώδεκα κεφαλαίων ἐχόντων καὶ ἀνάθεμα· ὥστε τὸν μὴ οὕτω φρονούντα, ἀναθεματίζεσθαι.

κα'. Ἀντιλέγοντος δὲ αὐτοῦ καὶ πρὸς ταῦτα, σύν-
οδος ἐν Ἐφέσῳ συγκροτεῖται, καὶ παραπέμπεται
ἐκεῖσε Νεστόριος μετὰ τοῦ ἐπαρχοῦ τῆς πόλεως καὶ
ἐτέρων πολλῶν περιεχόντων αὐτὸν, καὶ πρὸς τὴν
σύνοδον διαβιβαζόντων. Θεοδοσίος ἦν ὁ Νέος τὰς
ἡνίας τῆς βασιλείας ἐγκραγερισμένος τότε· προήδρευε
δὲ ἐν αὐτῇ τῇ λεγομένῃ τρίτῃ συνόδῳ, Κύριλλος μὲν
Ἀλεξανδρείας (47), Κελεστίνος δὲ Ῥώμης, Ἰουδενά-
λιος Ἱεροσολύμων, καὶ Ἀκάκιος ὁ Μελιτίνης. Καὶ
καθαίρεται μὲν Νεστόριος, κυροῦνται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ
αἱ προειρημέναι δύο σύνοδοι, τέλειόν τε τὸν αὐτὸν ἕνα
Υἱὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι ὁμολο-
γῶσιν, ἕνα καὶ οὐ δύο υἱούς· ὡς δηλοῦται σαφῶς ὁ
παρ' αὐτῶν ἐκφωνηθεὶς τῆς εὐσεβείας θεόπνευστος
ὅρος. Καὶ οὕτως ἡ σύνοδος ταῦτα ἐκφωνήσασα, ἀπ-
έλυσεν ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων μετασκηνοῦσαι εἰς
τὸν ἴδιον τόπον.

κς'. Ἰωάννου δὲ τοῦ Ἀντιοχείας καὶ Θεοδορίτου
ἀνθισταμένων τῷ μακαρίῳ Κυρίλλῳ κατὰ πρόφασιν
τοῦ δοκεῖν, χωρὶς αὐτῶν ἐκφωνηθῆναι τὸν ὅρον ἐν
τῇ συνόδῳ, καίτοι γε τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Κυ-
ρίλλου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκδεξαμένου αὐτοὺς, τῇ
δὲ ἀληθείᾳ ἐριστικῶς πρὸς αὐτὸν καὶ οὐκ ὀρθῶς δια-
κειμένων αὐτῶν, μετέβαινον καὶ αὐτοὶ ἀσυμφώνως
πρὸς τὰς ἰδίας πόλεις, πολλὰ μεταξὺ θορυβήσαντες
καὶ κινήσαντες· ὡς καὶ Θεοδώριτον ἐπίσκοπον κατὰ
τῶν δώδεκα Κεφαλαίων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἑτέρα
δώδεκα συντάξει Κεφάλαια, καὶ πάλιν αὐτὸν Κύριλ-
λον πρὸς ταῦτα ἀπολογησάσθαι, καὶ τὰ ἴδια δεόντως
ἐρμηνεῦσαι, καὶ ἐπιλύσαι Κεφάλαια. Θεοδοσίου δὲ
τοῦ βασιλέως, ταῦτα ἐπεγνωκότος, καὶ κινήθεντος
καὶ καθ' ἑτέρων μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ Κυρίλλου τοῦ
ἐν ἁγίοις, πέμπεται ἐνταῦθα Ἀκάκιος ὁ Μελιτι-
νῆς (48), ἀνὴρ θεοσεβὴς, καὶ εἰς ἄκρον ἐληλαπῶς εὐ-
ταξίας καὶ εὐλαβείας, καὶ τὰ τῆς συνόδου ἐμφανίζει
τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸν τούτου καταστέλλει θυμὸν. Καὶ
τὰ τῆς ἐκφωνήσεως τὸ κύρος λαμβάνουσι, καὶ Κύριλ-
λος πατριάρχης εἰς τὴν ἰδίαν ἀπαίρει πόλιν.

κς'. Οὕτως τοῦτων πραχθέντων, καὶ τέως μικρᾷ
ἀνέστως γενομένης, ἐπιφύεται Εὐτυχῆς τις λεγόμε-
νος μοναχὸς καὶ ἀρχιμανδρίτης, καὶ ἀποσπᾷ ὀλίγον
αὐτοῦ οὐκ ὀλίγον τι μέρος λαοῦ, κυρῶν τὰ τοῦ Νεστο-
ρίου (49), καὶ ἑτερά τινὰ φλυαρῶν. Εὐσέβιος δὲ ὁ

NOTÆ.

(47) Nonnulli ordinem nominum subscriptorum Germanum, quorum primum reapse fuit Cyrilli, adveniente Cælestino (Labb. Concil. t. III, p. 446, Sed quoniam est ibi Cyrilli nuncupatio? Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, διέποντος καὶ τὸν τόπον τοῦ ἁγ. καὶ ὁ. ἀρχιεπ. τῆς Ῥώμης Ἐκκλ. Κελεστίνου· Cyrilli Alex. locum tenentis etiam pro sancto et beato archiepiscopo Romano Ecclesiæ Cælestino. Quod legati missi Cælestino nuntii Cyrillum perisse, siue etiam concilio Patrum in epistola ad imperatores, p. 632.

(48) Acacium hunc Melitenensem Nestori inipiam

doctrinam Ephesinæ synodo patefecisse, narrat Evagrius. Hist. eccl. lib. 1. 4.

(49) Quanquam vulgo existimatur Eutychiana hæresis contraria prorsus Nestorianæ, reapse tamen cum Nestori congruebat dupliciter Eutyches. 1. Quod ante annitionem duas in Christo admittebat naturas; ergo aliquanto tempore separatim ab homine Deum, æque ac Nestorius, credebatur. 2. Quod beatam Mariam requebat appellare Θεοτόκον. Sic enim de Eutychē pontifices Romani Gelasius I et Joannes II apud Petav. De incarn. lib. 1, cap. 11.

τοῦ Δορυλαίου ἐμφανίζει τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ ἐπὶ Φλαβιανοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις τῶν ἐνταῦθα γεγονότος πατριάρχου, Κυρίλλου ἡδὲ ἐκποδῶν τοῦ παρόντος βίου γεγενημένου. Καὶ παραγίνεται μὲν Εὐτυχῆς ἐν δημοσίῳ Σεκρέτῳ, τοῦ ἐν ἁγίοις Φλαβιανοῦ προκαθημένου, καὶ Βασιλείου τοῦ Σελευκείας, Εὐσεβίου κατ' αὐτοῦ ἐστῶτος, καὶ προφέροντος τὰ ἀκουσθέντα αὐτῷ περὶ αὐτοῦ. Ἀρνεῖται τοίνυν ὁ Εὐτυχῆς, καὶ συνίστανται τὰ ἐνταῦθα πεπραγμένα· καὶ τέως ὤψεσιν αὐτὸς τοῦ δι' αὐτὸν συγκροτηθέντος εὐσεβοῦς συνεδρίου. Μετ' ὀλίγον δὲ πάλιν διὰ βασιλικῆς ἐκπαινεύσεως χειρὸς, ἐτέρα σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ ληστρικῇ τις καὶ οὐχ ὅσια συνάγεται, ἐκεῖσε παραπεμφθέντος καὶ Φλαβιανοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις, ὅστις μεθ' ἐσταυρῶν τὰ ἐνταῦθα πεπραγμένα καὶ τὰ Εὐτυχοῦς ἐπὶ χειρὸς κατέχων, ἐν τῇ συνόδῳ παρῆν· ἐδίδωτο δὲ ἡ πᾶσα ἐξουσία Διοσκώρῳ τῷ Ἀλεξανδρείας τότε πατριάρχῃ, καὶ αὐτῷ Εὐτυχῇ· καὶ φονεύεται μὲν Φλαβιανὸς ὁ ἅγιος ἐν αὐτῇ· ἀνατρέπεται δὲ ἡ ἐν Ἐφέσῳ πρώτη σύνοδος, καὶ ὁρος ἔγγραφος ἐξυφαίνεται, ὑπογραψάντων βίη φονικῇ τῶν ἐπισκόπων, καὶ αὐτοῦ Βασιλείου τοῦ Σελευκείας. Ἦν οὖν πάλιν κλόνος οὐχ ὁ τυχὼν καὶ θόρυβος μέγας κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης, τῶν τοῦ Νεστορίου δημοσιευομένων δογμάτων, καὶ ἀπερικαλύπτως περιφερομένων· ἡδὲ καὶ τοῦ μεγάλου Προτέρου ἱερέως ἐν Ἀνατολῇ φονευθέντος, καὶ ἐτέρων πλείστων ἀσεβῶν τολμηθέντων. Ἐν Ῥώμῃ δὲ Λέων ὁ μέγας προσδρεύων ἱερεὺς, παντοίως ἡγωνίζετο γράψων πρὸς πάντας, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν ἁγίοις ματῶ· ἠνύετο δὲ οὐδὲν, τῆς αἰρετικῆς ἐπικρατοῦσης

κτ'. Μετ' οὐ πολὺ δὲ θεόθεν Μαρκιανὸς ὁ βασιλεὺς ἀνίσταται, ἀνὴρ ἐνθεος, καὶ εἰδὼς μελετῆσαι τὸ εὐτακτον, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξ ἀταξίας συνελάσαι τὰ πράγματα· συνάγει τοίνυν ἐν Χαλκηδόνι τῇ πλησίον ἡμῶν πόλει τοὺς ἱερεῖς, χ' Πατέρω, συναθροίσας ὁμήγυριν, καὶ παρήσας ἀπὸ Ῥώμης τινὲς ἐκ προσώπου τοῦ ἐν ἁγίοις Λέοντος, μετὰ γραμμάτων τὸν τόπον αὐτοῦ ἐκκληροῦντες· Ἀνατόλιος ἦν ὁ Κωνσταντινουπόλεως προσδρεύων (30), Ἰουδηνάιος· Ἱεροσολύμων, Εὐσεβίος ὁ Δορυλαίου, Μάξιμος τε ὁ Ἀντιοχείας, καὶ Θεσσαλονίκης Ἀναστάσιος. Ἐπὶ πολὺ δὲ ἀναζητούμενων ἐν αὐτῇ διαφόρων κεφαλαίων, κατακρίνεται μὲν Διόσκορος, ἐκεῖσε παρὼν καὶ πρὸς ἐξορίαν ἐκπέμπεται· ἀναθεματίζεται δὲ καὶ Εὐτυχῆς καὶ Νεστόριος πάλιν. Πολλὰ δὲ κατὰ Θεοδώριτον τινὲς τῶν τῆς ἐναντίας μοίρας κινήσαντες, μεταγόνοντα τοῦτον ἡ σύνοδος προσεδίχετο. Ἐλεγον γὰρ Νεστορίῳ μᾶλλον συναίρειν αὐτὸν, διὰ τὸ κατὰ ἀλήθειαν γεγραφεῖναι αὐτὸν τότε πρὸς αὐτὸν Νεστόριον· εἰ καὶ τὰ μάλιστα πάλιν φαίνεται ὁ αὐτὸς τὸν Τόμον τοῦ ἁγίου Κυρίλλου προσδεξάμενος, καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ κυρῶν, καὶ Νεστόριον καταμειψόμενος. Ὅμως καὶ αὐτὸν Θεοδώριτον καὶ Βασίλειον τὸν Σελευκείας συναριθμοῖν αὐτῆς ἡ σύνοδος ἰσοῖσθετο, ἐν αὐτῇ καὶ αὐτῶν ὑπογραψάντων, καὶ

A laei episcopus sancto Flaviano patriarchæ tunc nostro denunciavit, Cyrillo jam mortuo. Venit igitur Eutyches in publicam Secreti aulam, ubi præsidebat sanctus Flavianus cum Basilio Seleuciensi, accusante Eusebio, et audita de eo referente. Sed negavit Eutyches, et tunc quidem negotium intermissum est, atque ita religiosi synedrii iudicium reus effugit. Paulo post tamen auctoritate regia nova synodus, haud hercle sancta sed latrocinialis, Ephesi congregata est, misso illuc etiam sancto Flaviano, qui acta Constantinopolitana contra Eutychem secum ferens synodo interfuit. Verum omnis synodi regendæ potestas ad Dioscorum Alexandriæ tunc patriarcham et ad Eutychem recidit. Ibi sanctus Flavianus interimitur, et prior Ephesi synodus evertitur, novaque conditur definitio, subscribentibus metu necis episcopis et ipso Basilio Seleuciæ. Erat ergo ingens denuo motus atque tumultus in orbe universo, divulgatis Nestorii dogmatibus, et palam circumlatis, magno quoque Proterio episcopo in Oriente interfecto, non sine aliis infandis ausibus. Romæ utique magnus Leo pontifex sedens, totis viribus adversabatur, directis quaquaversus litteris, nec non ad ipsum Flavianum tunc adhuc superstitem, quo tempore Eutychis temeritas sese efferebat; sed hæc huiusmodi non proficiebant, hæretica prævalente potentia.

Φλαβιανὸν ἐπὶ τότε περιόντα, ὅτε τὰ Εὐτυχοῦς ἐτολμάνγκης.

C 28. Cæterum haud multo post Marcianus divino favore imperator exstitit, vir numine affatus, ordini tenendo idoneus, turbatisque rebus in tranquillitatem restituendis. Convocavit enim Chalcedone episcopos, in urbe nobis proxima, Patrum scilicet dcxxx cœtum. Aderant quoque ex urbe Roma nonnulli a sancto Leone missi cum litteris, locum ejus tenentes, præsidebantque Anatolius Constantinopolitanus, Juvenalis Hierosolymorum, Eusebius Dorylæi, Maximus Antiochiæ, Anastasius Thessaloniciæ. Qua in synodo post diurnas de varlis capitulis disceptationes, damnatur Dioscorus ibi præsens, et in exilium pellitur, atque anathema rursus Eutychi ac Nestorio dicitur. Cumque multa Theodoro nonnulli adversarii D obijcerent, pœnitentem synodus recepit. Quippe illi aiebant favere eum Nestorio, ad quem reapse antea scripserat; sed tamen admisisse postea sancti Cyrilli Tomum constat, in ejusque sententiam pedibus ivisse, Nestorio improbato. Simul igitur et ipsum Theodoretum et Basilium Seleuciensem in suum catalogum recepit synodus, cui et ipsi subscripserunt, atque in numero dcxxx Patrum fuerunt. Hinc latrociniali synodo prorsus deleta, et publico anathemati supposita, editur Chalcedone

NOTÆ.

(30) Προεδρεύων. Respicit hic quoque Germanus a ordinem subscriptionum (uti leguntur apud Labbe Concil. t. IV, p. 798) ubi primum est Anatolii

nomen. Et quidem Romani legati adeo noluerunt subscribere, propter canonem 28, ut horum unus Lucentius palam reclamaverit, p. 810.

μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς δογματίζοντες Ἀ αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον πᾶσαν ἐξοστρακίσαντες. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀποσχιστῶν συνεκοινώνησαν αὐτῇ, καὶ τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἡσπάσαντο δόγματα.

λα'. Ταρσίου δὲ πάλιν καὶ ἁγώνος οὐ τοῦ τυχόντος κατέχοντος τοῖς ὀρθοῖς ἡμῶν δόγμασι, Λέοντος τότε βασιλέως μετὰ Μαρκιανὸν ἀνακηρυχθέντος, εὐθέως ἐβούλετο σύνοδον συγκαλεῖσθαι περὶ τούτου. Γνοὺς δὲ οὐ μετ' οὐ πολὺ τὴν σύνοδον, μὴ θέλων τοῦ ἐπισκόπου διὰ τῆς ὁδοῦ κατατρίβεσθαι καὶ ἀνίσθαι, ἀπέστειλε μᾶλλον κατ' ἐπαρχίας κελεύσεις, δηλώσας δι' αὐτῶν, ὥστε πάντα τοὺς ἐπαρχίωτας ἐπισκόπους, ὅποιον ἔχουσι φρόνημα περὶ τῆς συνόδου σημεῖναι αὐτῷ. Τούτου δὲ οὕτως γεγονότος, πλείους ἢ χίλιοι ἐπίσκοποι καθυπέγραψον, καὶ τὴν σύνοδον ἐπεκύρουν, καὶ πάλιν καὶ αὐτὴ ἡ λεγομένη τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος τὸ ἴδιον πρῶτος ἐλάμβανεν.

λβ'. Αὐτοῦ δὲ τοῦ λεχθέντος Λέοντος τοῦ βίου ὑπεξελθόντος, καὶ Ζήνωνος, ἔτι μὲν καὶ Ἀναστασίου, μετ' ὀλίγον ὑστερον βασιλευσάντων, παρῆρσαν τοῦ λέγειν οἱ δι' ἐναντίας κατὰ τῆς συνόδου ἐλάμβανον, καὶ τὸ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Θεοδοσιανῶν ἐπεκώμασε πλῆθος, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς πρεσεύοντων, καὶ τὴν τετάρτην ἀναθεματίζόντων σύνοδον. Ἐπειρῶντο δὲ ἀνατρέπειν καὶ τὸν Τόμον Λέοντος τοῦ μακαρίου γεγονότος πάπα Ῥώμης. Ἀλλ' Εὐλόγιος ὁ ἐν ἁγίοις τὸν τότε Τόμον ἐπεξηγήσατο, καὶ καλῶς ἔχειν πάντα ἀπέδειξε, μηδὲν σχολίων ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ προλεχθέντος Λέοντος ἐντετυπωσθαι διδάξας, μᾶλλον δὲ πλήρη εἶναι θεοσεβείας καὶ δογμάτων ὀρθῶν τὰ τούτου συγγράμματα ἀποδείξας (54). Ὅμως ἡ τε σύνοδος ἐπὶ πολὺ ἀμνημόνευτος ἔμεινε, καὶ πᾶς ἐαυτῷ τὴν νομιζομένην καὶ δοκοῦσαν ἀρχὴν ἐπεσπᾶτο, καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον πρὸς τὴν οἰκεῖαν πίστιν καὶ γνώμην ἀποτρέχειν, καὶ πλῆθος πολὺ οἱ ἀποσχιστῶν κἀντεῦθεν ἐβλάστησεν.

λγ'. Ἀναστάσιος δὲ ὁ Ἀντιοχείας μεγάλως ὑπὲρ τῆς συνόδου συνίσταται, καὶ δογματικούς κανόνας ἐξέθετο (55), αὐτὴν τε τὴν σύνοδον καλῶς ὀρίσας πάντα ἀποδείξας, καὶ πλήρη θεοσεβείας ὑπάρχειν τὰ ταύτης δόγματα. Ὁ δὲ Φιλόπονος τότε, μᾶλλον δὲ Ματαίονος, ἀνὴρ Ἀλεξανδρείας γραμματικὸς, εὐγλωττὴς καταγοητευόμενος, καὶ τῇ λεγομένῃ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ αὐχῶν, ἀστρονομίᾳ τε καὶ τῇ τῶν ἀριθμῶν θέσει (56) ἐπικομπάζων, κατὰ τῆς συνόδου ἡγωνίζετο (57) μικροῦ καὶ τῷ Ὀριγένης συμπνέων εἰς τοὺς περὶ ἀναστάσεως λόγους, ἔχων καὶ λόγον

carnisque naturam esse docebat, vel potius totam Chalcedonensem synodum ostracismo damnavat. Multi pariter, qui schisma fecerant, nunc ejus exemplum secuti, cum Ecclesia in gratiam redierunt, et orthodoxiæ dogmata amplexi sunt.

34. Grandi autem coorto rursus tumultu et controversia de nostræ orthodoxiæ dogmatibus, quo tempore Leo post Marcianum purpuram sumpsit, is confestim synodum ejus rei gratia cogere cogitavit. Sed mox considerans, recente adhuc superiore synodo, non esse novis itineribus fatigandos episcopos, mandata potius per provincias mittenda curavit, quibus denuntiabat, ut provinciales cuncti episcopi, quid de synodo Chalcedonensi sentirent, sibi per litteras significarent. Quo facto plus mille episcopi suffragium suum synodo adjecerunt eamque confirmarunt: atque ita hæc Chalcedonensis quæ dicitur quarta synodus robur suum obtinuit.

35. Sed ubi prædictus Leo vita migravit, et Zeno et mox Anastasius imperium obtinuerunt, loquendi audaciam hostes synodi resumpserunt, et Jacobitarum ac Theodosianorum exsultare multitudine cœpit, unam Verbi naturam dicentium, et quartam synodum detestantium. Idem Tomum quoque beati Leonis papæ Romani pessumdare conati sunt. Verum sanctus Eulogius Tomum illum commentando exposuit, cunctaque recte se habere demonstravit, nihil pravum ea Leonis epistola contineri docens; imo vero quidquid ab eo scriptum esset, id recta fide et orthodoxis dogmatibus redundare. Attamen diu hæc synodus memorari non potuit, et unusquisque pro sua opinione ac placito ducem aliquem sibi proponebat, atque ut ita dicam ad suam quisque fidem propriamque sententiam ferebatur. Acque hinc schismaticorum multitudo ingens pullulavit.

36. Tunc Anastasius Antiochiæ episcopus magnifice pro synodo consurrexit, et dogmaticas regulas scripto proposuit, cuncta ostendens a synodo recte fuisse decreta, atque hujus dogmata cum omni pietate consentire. At vero Philoponus, vel potius Matæponus, Alexandrinus grammaticus, sacundiæ præstigiis præditus, et Græcam sapientiam jactans, astronomiæ et arithmetici peritia gloriosus, contra synodum prælium iniit, parum differens ab Origenis de resurrectione effatis, id quod certe, Deo permittente, non sine laude elo-

NOTÆ.

(54) Ex opere Eulogii pro epistola sancti Leonis contra Jacobitas ampla excerpta recitat Photius cod. 225, p. 259 seqq. Fragmentum Eulogii, ubi de Chalcedonensi etiam synodo, habes a nobis divulgatum ex codice Vat. *Script. vet. t. VII, p. 178.*

(55) Intelligo quinque præsertim Anastasii dogmaticas orationes, nominatimque tertiam *De incarnatione*; quæ orationes Latine hactenus exstant, a

me vero Græce quoque paulo post imprimendæ sunt.

(56) Recole dicta supra (col. 35). Illic autem intelligo Philoponi commentarium in Nicomachi arithmetici adhuc ineditum, ejus prologum et initium habes apud nos in *Spicilegio*, t. II, p. 392 seqq.

(57) Opere celebri inedito cui titulus *Diatheces*. Item epistola dogmatica ad Justinianum imp. æque inedita, ejus nos compendium exhibuimus in *Spicil.* tomo III, p. 739.

quentiæ præstitit. Sed Leontius cretæ monachus A juvenilissimum lectu librum composuit, synodi petrocinio suscepto, multaque in eo recitavit testimonio pro vocabulo dualitatis, cui libro titulus *Leontis* adhaesit. Multa vero confusio variaeque seditiones in Ecclesia nostra acciderunt, dum velent uominari diserte synodum, minimeque indictam præteriri: quare et a sacerdotibus populi diligenter observari debuerunt, atque ante cancellos constitui armati homines ad eos percutiendos qui synodi mentionem non facerent: unde et aliquot patriarchæ strenue pro synodo decertaverunt; quam cum in diptycha retulissent, imperatorum indignationem tantam incurrerunt, ut ipsimet ne mortui quidem in diptychis poni potuerint.

34. Justiniano Magno ad imperium erecto, rursus hæc belluæ in suas latebras caveasque se concluserunt; atque in hac urbe synodus sanctorum Patrum clix congregabatur, cui intererat Eutychius nostræ urbis pontifex, Apollinaris Alexandrinus, qui et Vigili pæpæ Romani locum tenebat, et Elias Thessalonicensis, alique plurimi: ibique confirmatur quarta synodus Chalcedone habita, cum eorumdem dogmatum definitione, decreto addito ut cum tribus prioribus quarta hæc nominatim recenseretur, eodem pariter promulgato fidei symbolo: itemque definitum est Dominum nostrum Jesum Christum cum utriusque naturæ voluntate et operatione salutem nostram peregrisse. Dictum est quoque anathema duodecim Theodoretæ Capitulis, et cujusdam Ithæ epistolæ quæ ad Marim Persam scripta dicitur, nec non Origenis scriptis gentilitatem reolentibus, denique etiam Theodoro Mopsuesteno. Atque ita in suam quisque patriam remeavit.

35. Brevi tempore post, denuo Severus nos conturbavit Acephalus, imo vero polycephalus draco, unam et ipse Verbi et carnis naturam affirmans. Neque hactenus substitit, sed libros etiam composuisse videtur, et sacrorum Bibliorum interpretationes. Verum et ipse regia in urbe a Mena patriarcha nostro damnatur, ejusque dogmata supremo decreto delentur; prædicto præsul nostro suffragantibus Agapeto Romæ pontifice, Petro Hierosolymorum patriarcha, et Ephræmio Antiochiæ, viro magno, qui et dogmaticos commentarios theologia refertos nobis reliquit, denique et Sotericho Cæsareæ Cappadociæ, et Hypatio Ephesi. Interim ergo gravi perturbatione instantique tumultu ereptum, tranquillo se habebat corpus Ecclesiæ, orthodoxis confidenter agerentibus, heterodoxis vero vel

ἐπιβρόντια πύρρ κατὰ θεϊκὴν παραχώρησιν. Δεῖντος δὲ ὁ τῆς ἐρήμου μοναχὸς βεβλίστον συνέθηκε, εὐαγγέλιον, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης συνόδου ἐνιστάμενον· παλλὰς δὲ μαρτυρίας ἐν αὐτῷ καταγράφας περὶ τοῦ διῆκῃς φωνῆς. ὅθεν καὶ Δεόντια τὸ βεβλίστον ἐκ τοῦ τοῦ ἐκλήθη (58). Πολλὴ δὲ σύγχυσις καὶ στάσις ἐκφύρω; ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐγένετο ἕνεκεν τοῦ τοῦ συνόδου μνημονεύεσθαι, καὶ μὴ ἀνενόμους ταῖς παρέρχεσθαι· ὡς καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐπιπτερεῖν τοῖς λαοῖς, καὶ πρὸς τὴν κιχλίδα τοῦ θυσιαστηρίου ἐστίναν αὐτοὺς καθωπλισμένους, καὶ παλεῖν μέλλοντας, εἰ μὴ ποιήσονται τὴν τῆς συνόδου ἐκφώνησιν ὡς καὶ τινες τῶν πατριάρχων ἀνδρῶσαιμένους ὑπὲρ τῆς συνόδου, καὶ ταύτην ἐν διπτύχοις κατατάσσοντας, ὑπὸ βασιλικὴν ἀγανάκτησιν γενέσθαι, καὶ μὴ τι μὴ θάνατον ἐν διπτύχοις κατατάττεσθαι.

36. Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως, εἰς τὴν βασιλεύειαν προαχθέντος ἀρχὴν, πάλιν εἰς τὰς ἐκκλησίας καταδύσεις καὶ τοὺς φωλεοὺς οἱ θεορῶντες ὡς συναγλυνον· καὶ σύνοδος ἐνταῦθα συνεκροῖσθαι τῶν ῥε' ἁγίων Πατέρων, ὅπως ἐν αὐτῇ Εὐτυχίου τοῦ τῆς πόλεως ἡμῶν προέδρου, Ἀπολινάριου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν τοῦ Βιγιλίου τοῦ πάπα Ῥώμης τὸν ἀποπληροῦντος, Ἠλία τε τοῦ Θεσσαλονίκης, καὶ ἑτέρων πλείστων· ἐν ᾗ κυροῦται ἡ ἐν Χαλκιδόνι τετάρτη σύνοδος, τῶν αὐτῶν δογμάτων ἐκφωνηθέντων ἐν αὐτῇ, καὶ πρὸς ταῖς τριῖς καὶ αὐτὴν τετάρτην μνημονεύεσθαι θεσπισάντων, καὶ τὸ σύμβολον ὁμοίως τῆς πίστεως ὑπαγορευσάντων· καὶ ἑτέραν τε φύσιν, θελητικὸν τε καὶ ἐνεργητικὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τῆς ἡμῶν ἕνεκεν σωτηρίας ὑπάρχειν ὀρίσαντες. Ἀναθεματίζουσι δὲ τὰ δώδεκα κεφάλαια Θεοδορίτου, καὶ τὴν λεγομένην Ἰδᾶ τινος ἐπιστολὴν πρὸς Μάρτην γεγράφθαι τὸν Πέρσην, καὶ τὰ τοῦ Ὀριγένους Ἑλληνικὰ συγγράμματα, ἐπεὶ δὲ καὶ θεόδορον τὸν Μοφουεστίας· καὶ οὕτως εἰς τὴν αὐτοῦ ἕκαστος πατρίδα μετέβαιναν.

37. Οὐ μετ' οὐ πολὺ πάλιν Σεῦρος ἡμᾶς διέταραξεν ὁ Ἀκέφαλος, μᾶλλον δὲ πολυκέφαλος δράκων, μίαν καὶ αὐτὸς φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς παρεξηγούμενος. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ ἱστάμενος, ἀλλὰ καὶ βίβλους τῷ δοκεῖν κατασκευάζων, καὶ ἐρμηνείας Γραφικὰς συντιθεῖς (59)· ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ὑπὸ Μηνᾶ τοῦ γενομένου ἡμῶν πατριάρχου κατακρίνεται, καὶ τὰ τούτου δόγματα τελείῃ παραδίδονται ἁπλοῦσιν· συνεπαμνομένων τῷ προλεχθέντι ἡμῶν προέδρῳ Μηνᾶ, καὶ Ἀγαπητοῦ Ῥώμης, προέδρου, καὶ Πέτρου τοῦ Ἱεροσολύμων πατριάρχου, καὶ Ἐφραίμου τοῦ μεγάλου Ἀντιοχείας ἀνδρός, ὅστις καὶ ἁγιοσυτικῶς καταλείπειν ἡμῖν πλήρη θεολογίας δόγματα (60), καὶ Σωτηρίου Καίσαρεως Καππαδοκίας, καὶ Ὑπατίου Ἐφέσου. Τέως δὲ μικρὸν ἐκ τῆς πολλῆς ταριχῆς, καὶ τοῦ περιέχοντος θορύβου ἐλευθερωθὲν,

NOTÆ.

(58) Leontii opus non mediocre contra Monophysitæa deest in Script. vet. t. VII. Item contra Nestorianos t. IX. Pro synodo autem Chalcedonensi exstabat.

(59) De Severi variis scriptis diximus in præfatione Script. vet. t. IX.

(60) Horum Ephraemii scriptorum copiosa Excerpta dat Photius cod. 228, p. 773-834. Nosque ipsi novum fragmentum addidimus AA. class. t. X, p. 538, 539.

μ'. Ἐπισημαντέον ὅτι (cod. καί) τῷ παρόντι A
 γραμματεῖω ἀνατάξασθαι δεῖν ὥηθμεν καὶ τὴν
 νυνὶ περιέχουσαν ἀκοσμίαν καὶ ἀταξίαν, καὶ ὅπως ἡ
 τοῦ Σατανᾶ ἀντίπαλος δύναμις πολυμόρφῳ καὶ πο-
 λυπλόκῳ σκαιότητι θωπευσμένη, τῷ καθαρωτάτῳ
 συστήματι τῆς Ἐκκλησίας ἐπέσκηψεν. Ἀνέψυ γάρ
 τις ἐπίσκοπος Νακωλείας οὕτω καλουμένης (73), πο-
 λίγνης τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας, ἀνὴρ οὐκ ἐλλόγιμος,
 ἀλογία δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ ἐκκαλύπτειν φρόνησιν
 φανταζόμενος, ὃς ψιλῇ τῇ τοῦ γράμματος θεωρίᾳ ἐν
 τῇ τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν ἀναγνώσει προσκεχη-
 νῶς, καινουργεῖν παρὰ τὰ ἱεροκρεπῶς ἐκπεφασμένα
 παρεδογμάτιζε, καὶ ταῖς πατρικαῖς κατεξινίστα-
 σθαι παραδόσεις ἀνθωπλίζετο. Ἀεὶ γὰρ φίλον τῷ
 μισανθρώπῳ δαίμονι πολυτρόποις ἀπάταις παρα-
 σφάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς B
 εὐκοσμίας ἀνασοδεῖν τὴν κατάστασιν· ὃ δὲ καὶ τὰ
 νῦν ἐπιδείξατο, καὶ τὸν κατ' ἀλλήλων ὀρᾶσθαι πό-
 λεμον τὰς Ἐκκλησίας ὑπέθετο, δι' ὧν ὀργάνων εἰς
 τοῦτο συνσπικίζοντων ἐφεύρατο, τῷ μὲν ἱερατικῷ
 σχήματι τὴν δολερὰν συσκιαζόντων διάνοιαν, τοῖς δὲ
 φιλοχρίστοις λαοῖς οἰκείαν ἐρευγομένων κατήχησιν.
 Καὶ τούτων ἑξάρχος τε καὶ ἡγήτωρ ὁ τῆς λεχθείσης
 καθέστηκε πόλεως πρόεδρος, ὁπαδοὶ τε καὶ συναι-
 ρέται καὶ σύνδρομοι καὶ ἑτεροὶ τοῦ ἱερατικοῦ κατα-
 λόγου γεγονάσιν, οὓς καὶ κατ' εὐρίαν ἡ ὑμετέρα τι-
 μιότους ἐγνώρισε. Καὶ γὰρ ὑποπλάττονται τὰ ὀρθὰ
 βούλεσθαι φρονεῖν, καὶ δόκτοις ἑαυτοῖς τῆς εἰς τοῦτο
 ῥοπῆς, καθάπερ τι προσωπεῖον ἐναρμόσαντες, κα-
 κουργότατα πειρῶνται τοὺς τῶν ἁγίων χαρακτῆρας
 μετατρέψαι ἐπὶ τὰ εἰδῶλα, εὐσέβειαν ἐπιζημιῶν C
 ἀνοσίως ἐπιτηδεύοντες, ὡς δῆθεν καὶ τὰς πρὸ ἡμῶν
 γενεὰς ἐν πλάνῃ βιώναι ἀποκλειόμενοι, καὶ ἐλεεί-
 σθαι μᾶλλον ἢ μακαρίζεσθαι μυθεύμενοι (74).

μα'. Ἐφ' οἷς τάληθ' ἡμῶν τούτοις εἰρήσε-
 ται. Εἰ, ὡς φατε ὑμεῖς, εἰδῶλων δίκην τὰ σεπτὰ τῶν
 ἁγίων ἀπειργετὲ εἰκονίσματα, μικροῦ καὶ αὐτὰ τὰ
 καίρια τῆς πίστεως ἀνατρέπετε. Εἰποιεν γὰρ οὐκ
 ἐθνικοὶ διαμύχῃ, ἐπεὶ καὶ Χριστιανῶν παῖδες, ὡς
 οὐδὲν ἀπὸ τοῦ νῦν βέβαιον τι ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν
 παράδοσις ἔξῃ ἐν δυνήσεται, τὰ πρὶν ἀθετήσασα. Ἀλη-
 θῶς γὰρ πᾶσι πιστοῖς καὶ ὀρθοδόξοις εὐδην ὁ πέ-
 φυκεν, ὡς ἡ προσκύνησις καὶ ἡ λατρεία ἡμῶν, εἰς
 μόνην τὴν ἀκτιστον καὶ ἀπειροδύναμον ὑπεράρχιον D
 τε καὶ ὑπεράγαθον ζαρχικὴν καὶ ὑπερούσιον ἁγίαν
 Τριάδα, τὴν μίαν θεοτήτά τε καὶ δύναμιν, ἀδιστά-
 κτω καρδίᾳ καὶ στόματι ὁμολογεῖται. Αἱ δὲ ἐν εἰκότι
 τῶν ἁγίων μορφοποιεῖται, διὰ πόθον μόνον καὶ οὐ δι'
 ἑτερον τρόπον προήεσαν. καθὼς πάλαι ἐν τῇ σκητῇ
 τὰ τῶν Χερουβὶμ ἀπεικάσματα, τύπον τῶν οὐρά-
 νων δυνάμεων ἔχοντα. Ὅθεν τῇ χρονίᾳ παρεκτάσει
 τὰ πλῆθ' ἡ χειραγωγούμενα, ἀνωθεν παῖς παρὰ πα-
 τρὸς διαδεξάμενοι, εἰς μόνην ὑπόμνησιν καὶ ἀνδρείας
 ἐπιδείξιν, τὰς τοιαύτας σκιαγραφίας ἀνέκαθεν παρ-

40. Hic vero monendum censeo me præsentis
 quoque perturbationis convulsionisque mentionem
 huic commentariolo inserendam judicasse, quo-
 modo scilicet adversaria vis Satanæ, multiformi
 versutæque malitia blandiens, puram Ecclesiæ
 compagem invaserit. Exstitit enim episcopus qui-
 dem Nacoliæ, quæ est Phrygiæ provinciæ urbecula,
 vir nequaquam sapiens, sed sua potius inscitia,
 mentis sententiam occulere studens. Hic nudæ lit-
 teræ studio in sacrarum Litterarum lectione inten-
 tus, cœpit novas opiniones contra sancte jam defi-
 nita procudere, et Patrum traditionibus adversari.
 Semper enim solet humani generis hostis diabolus
 versutis fraudibus hominem supplantare, et eccle-
 siastici ordinis perturbare statum; id quod nunc
 etiam factitatum est, quo tempore intestinum bel-
 lum in Ecclesia conflavit, adhibitis instrumento-
 rum instar hominibus, qui sub habitu sacerdotali
 fraudulentam mentem gerebant, et sic fidelibus
 Christi suam doctrinam eructabant. Horum, in-
 quam, malorum auctor princepsque fuit prædictæ
 civitatis præsul; asseclæ autem et adjuutores existi-
 terunt alii de sacerdotali numero, quos tu, vir re-
 verende, præ oculis habes. Hi enim rectæ sententiæ
 amore se teneri simulantes, atque hujus studii
 adumbratam speciem tanquam comicam personam
 sibi imponentes, dant operam malitiosissime ut
 sanctorum imaginibus idolorum infamiam asper-
 gant, perniciosum pietatis zelum impie affectantes;
 sic ut præteritas quoque generationes in errore
 vixisse defleant, quas miserandas potius quam
 beatas putandas falso aiunt.

41. Hac igitur super re, nostra dicitur vera
 sententia. Si, ut vos dicitis, idolorum instar vene-
 randas sanctorum icones aversamini, ipsa prope-
 nodum fundamenta fidei subvertitis. Dicent enim
 homines, haud enimvero ethnici, quandoquidem
 Christianorum sunt filii, nullam posthinc firmita-
 tem habituras Ecclesiæ traditiones, si superiores
 consuetudines aboleantur. Profecto fidelibus cunctis
 orthodoxisque exploratum est, quod adorationem
 nostram aique latrām, haud dubitanti corde atque
 ore, uni profitemur increatæ, potentissimæ, omnium
 dominæ, optimæ, vivificæ, quamlibet aliam essen-
 tiam excedenti, sanctæ Trinitati, quæ una deitas
 ac virtus est. Sanctorum autem figuratæ imagines,
 amoris potius seu desiderii significandi gratia,
 quam aliam ob causam, adinventæ sunt; sicut
 olim in tabernaculo Cherubini icones, virtutum cœles-
 tium typum gerebant. Hinc longo temporis lapsu
 populus consuetudine imbutus, traditione de patre
 in filium manante, ad memoriam tantum et virilis

(73) Erat hic nomine Constantinus, ad quem scriptam a Germano nostro epistolam recitat Nicæna secunda synodus Labb. t. VII, p. 296, quæ epistola valde congruit cum his quæ hic dicit Germanus, qui de eodem loquitur etiam in aliis

epistolis ibidem citatis. Impuræ vitæ hunc Constantinum et ineruditum dicit etiam Theophanos ed. cit. p. 357.

(74) Ita dictitabat Leo Isauricus, teste Theophane ad annum ejus notum.

virtutis demonstrationem, delineationes illas ad se derivatas admittibat. Domini autem nostri Jesu Christi imaginem ad humanum typum conformatam, nempe ad eam formam in qua visibiliter Deus apparuit, admittimus, ob retinendam perpetuo memoriam ejus in carne conversationis, passionis, mortisque salutaris, atque illius quam hinc mundus nactus est salutis: namque ex hac ipsa imagine sublimitatem humilitatis divini Verbi cognoscimus.

42. Adversarii autem recordi superbia elati populum scindere in partes non desinunt; sua enim factione abrepti, sponte omnino a veritatis notione recedunt, et sacris donariis audacter manus injiciunt. Quare et ipsa potestas regia, et cuncti magistratus nunc furunt adversus eos qui religiose semet gerere decreverunt. Cujus rei causa magnum atque exitiale periculum universo pene orbi imminet, cum plurimi sacerdotes ac laici, præsertim vero preclarissimi monachi, patria pelluntur, exilio et bonorum spoliatione multantur, membris mutilantur, in dispersionem solitudinesque amandantur. Namque his evangelii, ut videri volunt, prædicatoribus laud satis fuit statuas tantummodo sanctorum aufferre, sed picturarum quoque paria ornamenta de sanctissimis templis funditus eraserunt. Quin adeo ex angusto verendoque divinatorum altarium squarata symbolicas vestes, auro et purpura variegatas, confuse passimque detractas, in suis ædibus prostrant, præterea quod his contextæ sanctorum historiarum compertæ sunt. Insuper et facinus omni impetate infertum non exhorruerunt; beatorum enim et gloriosorum martyrum reliquias ab ecclesiæ magistratibus convertas, et in pretiosis ciboriis simul congestas, hæc omnia ornata decedatas flammis tradiderunt, et pro sua quidem copia ac voluntate athletas fidei commendantes decorandosque curarunt. Sed enim non sicut Davidicus virgam peccatorum demorari super justorum hereditate: etenim post tempestatem præteritamque perturbationem, sine dubio bonitatis ejus serenitas lucidius splendet, atque ex ingruente turbine populum suum periclitantem eripuit beatus ille solusque dynasta; neque unquam adeo contraheret improbitas, ut justorum virtuti prevaleat.

43. Hæc a me breviter in præsentia dicta sint, D

44. Scribit videlicet Germanus sub Leone Isaacio Iconoclasta, quem Casari in Gmelohius Casarius ab Iconoclastarum heresi minime alienus, sed tametsi impudenter extollit, quæ convicis apparet sanctum Germanum.

45. Nota sunt hæc ex Iusti Iconoclastarum historia, p. 4. A. Manuburgi.

A εδίδξαντο. Τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα ἀναστηλουμένου, ἦγον κατὰ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν, παρελήφθαμεν εἰς διηγεσθῆ μνήμην τῆς ἐνσάρκου πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῇ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανουῶντες.

μβ'. Οἱ δὲ ἐξ ἀλαστονείας ἀπεννοημένοι, διχαστίας τοῖς λαοῖς ἐπεγείρειν οὐ παύονται· ὑπὲρ γὰρ τῆς σφῶν συμμορίας συνελισσόμενοι, ἐκόντες πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀληθείας διαμαρτίνουσι, καὶ τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων ἀδελῶς κατατολμῶσιν ἐφάπτεσθαι. Διὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς βασιλείας (75), καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ κρατούντων τὰ πράγματα, ἐκμανθὲς ἀγανάκτησις τοῖς εὐλαῶς διάγειν προαιρουμένοις ἐπινενόηται. Τοῦ γε χάριν, καὶ κίνδυνος οὐχ ὁ τυχῶν, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀλέθριος, πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ἐμπεριέλιχε, πλείστον ἱερῶν τε καὶ λαϊκῶν, περισσοτέρως δὲ τῶν τῷ μοναχικῷ ἀσκειμένων τάγματι θεοσεβεισμένων ἀνδρῶν, μισαναστῶν τῶν οἰκείων γεγεννημένων, καὶ ἐν ἐξῆς καὶ γυμνητεύσει, μετὰ καὶ τῶν τοῦ σώματος μέλῶν ἀφαιρέσεως, εἰς διασπορὰν καὶ ἐρήμωσιν παραπεφθέντων (76). Οὐ γὰρ ἔρκεσθῃσαν οἱ τὰ νῦν τοῦ πρῶτου λόγον ἐπιδοκιματικῶς ὑποφαίνοντες, τῇ δὲ συνίδῶν μόνον ἐκποιήσει τὰ τῶν ἁγίων περιτρέσθαι εἰκονίσματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν γραφίδι ἐφάμιλλον αὐτοῖς κόσμῳ τῶν σεπτοτάτων νεῶν ὁλικῶς ἐξορύττεσθαι. Καὶ ἐμπαλιν τὰ τοῖς θεοῖς θυσιαστηρίοις τῶν σεβασμίων καὶ ἱερῶν τραπεζώσεων συμβολικὰ ἐκινδύνεμα, ἐν χρυσῷ καὶ πορφύρᾳ συμποικιλλέντα, χυδῶν ἀπομορξάμενοι, ἐν τοῖς ἐκπτῶν οἴκοις ἀνέθεσαν, ὅτι καὶ χαρακτῆρες ἁγίων εὐρηγῆται ἱστορούμενοι. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὸ πάσης ἀνοσιουργίας ἀνάμεστον ὄργην οὐκ ἐνάρκησαν· τὰ γὰρ τῶν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων μαρτύρων λείψανα, ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων συγκομισθέντα, καὶ ἐν τιμίῳς κεισθῆναι σωρηδὲν ἐντεθέντα ἀπογυμνώσαντες, περὶ κατανάλωσαν· τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τοῦς διὰ πίστιν ἠθλητάς, καταπαύσαι καὶ ἀτιμάσαι σπουδάζοντες (77). Ἄλλ' οὐκ ἀρῆσαι Κύριος τὴν βλάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπὶ

μγ'. Ταῦτα ἡμῖν ἐπιτόμως πρὸς τὸ παρὸν εἰρησῶ· εἰ μὴ εἰς μῆκος τὸν λόγον ἐκτείνεσθαι λογιζομένων ὑμῶν εἶναι δεχταίον· ἄλλως τε μήτε βιβλίου τινὸς ἡμῖν νῦν πρὸς τοῦτο ὑπόντος, ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἀλλ' ὑπ' ἐτέρων χειρὶς κατεχομένων, καὶ μὴδὲ πρὸς τὸ ἐπιπερίστω ἐντυχεῖν ταῦτα ἡμῶν

(77) Mirum est quod novi in Occidente Iconoclastæ eadem prorsus fecerint et docuerint, quæ illi veteres. Legatur Card. Gollus ver. eccl. demonstr. adversus Jacobum Piceninum t. II, part. II, artic. 45 et 46.

τυγχάνοντων (78), ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς ταῦτα πλείον A
 ἡμῶν ἐπιστάμενοι· ταῦτα δὲ ὡς ἐκ τῆς προτέρας
 ἀναγνώσεως, καθὼς ἡδυνήθημεν ἐπιμνησθῆναι, ἐν
 ἀληθείᾳ τῇ ὑμετέρᾳ ἐσηγήσαμεν τιμιότητι· ὑπο-
 μνηστέον δὲ δίκαιον ὑμᾶς καὶ τοῦτο, ὡς πολλοὶ καὶ
 ἕτεροι γεγόνασιν αἰρετικοί, καὶ κατ' ὄνομα πάντων
 πρέπων αὐτοῖς πρέσβιν ἀναθεματισμός· ἡμῖν δὲ
 νῦν ἐπονοήθη πρὸς τὰς ὑμετέρας ἐρωτήσεις, ἐν ἐπι-
 δρομῇ τὰς συνόδους καὶ τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ τὴν
 τῆς κινήσεως αὐτῶν καὶ συνελεύσεως αἰτίαν ἐξε-
 πειν· εἰ καὶ μικρὸν ἄνωθεν τὸν λόγον ἡγάγομεν, καὶ
 ποίας ἑκαστος τῶν αὐτῶν ἐπισήμων Πατέρων ἐξη-
 ρχε συνόδου, καὶ τίνοι· τὸ τηλικαῦτα βασιλεύσαντος,
 καὶ τίς πρὸς ποίαν παρετάξατο αἰρετικὴν φάλαγγα.

μδ'. Αὐταὶ δὲ μᾶλλον αἱ μνημονευεῖσθαι τῶν ἄλλων
 αἰρέσεών εἰσι κεφαλῇ καὶ προέχουσαι τῶν λοιπῶν,
 ὥσπερ παραφυάδων ὑποδλασθησάντων αὐταῖς. Τι-
 νες δὲ αὐτῶν τὴν ἑκτὴν μὴ καταδεξάμενοι σύνοδον,
 ἀνατρέπουσι καὶ τὴν πέμπτην· ἕτεροι δὲ τὰς δύο
 ἀποβαλλόμενοι, τὴν τετάρτην προσδέχονται, καὶ εἰς
 μαχόμενοι μετὰ τῶν Ἰακωβιτῶν· κάκεινοι τούτους
 ὡς ἀνοήτους κατακρίνουσιν, ὅτι γὰρ τὴν τετάρτην δε-
 χόμενοι σύνοδον, τὰς ἄλλας δύο μὴ προσδέχεσθαι
 φιλονεκούςιν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ λεγόμενοι Μαρωνεῖ-
 ται (79), μοναστήριον δὲ τούτων πρὸς αὐτὰ τὰ ὄρια
 τῆς Συρίας κατοικισμένον ὑπάρχει· οἱ πλείστοι δὲ
 μᾶλλον αὐτῶν παντελῶς καὶ τὴν ἑκτὴν, ἔτι δὲ καὶ
 τὴν πέμπτην, καὶ τὴν τετάρτην ἀποβάλλονται. Ὁ
 γὰρ τὴν τετάρτην δεχόμενος, καὶ τὴν ἑκτὴν ἐδέξατο,
 εἴπερ λογισμοῦ καὶ νοδὸς κεκριμένου ἐντὸς καθέστη C
 κεν. Ἢ γὰρ τῆς ἑκτης συνόδου ῥίζα καὶ, ὡς εἶπεν,
 θεμέλιος καὶ βάσις ἐστηρικμένη, ἡ τετάρτη πέφυκε
 σύνοδος· ἐκείνης γὰρ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι τὸν
 ἕνα Κύριον ὀρίζουσας, καλῶς αὐτὴ τὸ τέλειον τοῦ
 ἀνθρώπου ἀκούσασα, ἐν αὐτῇ εἶναι καὶ θέλημα καὶ
 ἐνέργειαν, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἔχειν αὐ-
 τὸν φυσικῶς ὥριστο. Ὁμοίως καὶ Θεὸς· τέλειος εἶ-
 ναι κτηρυττόμενος, οὐκ ἀθέλητος οὐδὲ ἀνεέργητος
 ὑπάρχει Θεός.

με'. Δι' ὧν δείκνυται κατὰ ἀλήθειαν εἰς καὶ αὐτὸς
 ἐν θεότητι τέλειος, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος, Ὡδὸς
 μονογενὴς καὶ γνήσιος, καὶ μὴ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως
 καὶ ἄλλως τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς καταφαίνεται. Ἐκ
 θεότητος γὰρ καὶ ἀνθρωπότητος, εἰς πέφυκεν Ὡδὸς·
 οὐ συγχυθεὶς εἰς ἐν ἐκ τῶν δύο, ἀλλ' ἑκατέρας φύ-
 σεως κυρίως τὴν ἰδιότητα, καὶ φυσικῶς ἀλωδῆτως
 ἐν αὐτῷ διαφυλάξας, ἀδιώστατον πάλιν καὶ ἀμέρι-
 στον κεκτημένος τὴν ἑνωσιν, ἐπειδὴ ἐνὸς καὶ τὰ αὐ-
 τοῦ πάθος καὶ τὰ θαύματα γινώσκωμεν. Ἐνεργεῖ γὰρ,
 φησὶν, ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας
 τοῦτο ὅπερ ἴδιον ἔσχε, τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζο-
 μένου τοῦτο ὅπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου, τοῦ δὲ σώματος
 ἐκτελοῦντος ὅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος, ὡς λέοντι τῷ

(78) Nimirum scripsisse videtur hoc opusculum
 Germanus, cum sub tyranni minis pallio deposito
 in paternas aedes secessit, ut scimus; ubi patriar-
 chalem bibliothecam, de qua supra cap. 14, desi-
 derabat.

(79) De accusata Maronitarum veterum ortho-
 doxia, eorumque defensione, legatur erudita Be-

magis quam ego ipse, cognoscis. Hæc igitur, tan-
 quam veteris lectionis fructum, quantum memi-
 nisse potui, reverentiæ tuæ sincere retuli. Porro et
 hoc in memoriam revocandum tibi est, nempo
 alios quoque exstitisse hæreticos, quorum cuique
 nominatim dictum fuit anathema: ego tamen in
 præsentī tuæ tantummodo occurri interrogationi,
 ut brevi excursu synodos, earumque decreta, et
 conveniendi consullandique causas enarrarem;
 etsi paulo altius sermonem derivavi, dixique cui
 quisque synodo illustrium Patrum præfuerit, et
 quis pro tempore imperator fuerit, quisve quam
 hæreticam aciem oppugnaverit.

44. Et quas quidem hactenus commemoravi, cæ-
 B sunt capitales hæreses, et quæ inter cæteras emi-
 nent ex ipsis instar propaginum derivatas. Jam
 quidam ex his hæreticis, sexta rejecta synodo,
 quintam quoque subvertunt: alii, his duabus re-
 jectis, quartam recipiunt, bique cum Jacobitis bel-
 lum gerunt; qui hos vicissim insanos judicant,
 quia quartam recipientes, reliquas duas recusant
 admittere; quod ii faciunt qui Maronitæ appellan-
 tur. Horum exstat monasterium in Syriæ monti-
 bus ædificatum, quorum plerique omnino sextam,
 imo et quintam quartamque synodum respuunt.
 Quippe qui quartam admiserit, sextam quoque am-
 plectatur necesse est, si certe ratiocinio ac mente
 non careat: etenim sextæ synodi radix, ut ita di-
 cam, fundamentum ac firma basis, ipsa quarta est.
 Cum enim quarta perfectum in humanitate unum-
 que Dominum esse definivisset, egregie sexta quæ
 sciret perfectam inesse homini et voluntatem et
 operationem, utramque hanc physice haberi in ho-
 mine Christo definivit. Pariter cum perfectum Deum
 esse Christum definitum sit, utique nec voluntate
 nec operatione caret Deus.

45. Quæ cum ita se habeant, satis demonstra-
 tum est, vere unum eundemque esse perfectum in
 divinitate et perfectum æque in humanitate, unige-
 nitum germanumque Filium, et non alium atque
 alium, etiamsi diversæ naturæ sint ex quibus Chri-
 stus consistit. Ex deitate nimirum et humanitate
 unus Filius conficitur, non permistus in unum ex
 duobus, verum utriusque naturæ firmiter propri-
 etatem physice ac inviolate conservans, inseparabi-
 lem tamen atque indivisibilem obtinens conjunctio-
 nem. Namque unius ejusdemque esse agnoscimus
 et passiones et miracula: utraque enim forma,
 non sine alterutrius communione, id quod pro-
 prium singularum est operatur. Verbum scilicet

nedicti XIV. P. M., epistola in ejus Bullario t. IV,
 p. 158. Memini etiam me videre ms. tomum non
 exiguum Syri doctissimi de argumento eodem.
 Maronitas accusat, præter alios, etiam Ant. Gra-
 tianus De script. inv. Min. lib. vi, p. 169; defendit
 autem Sacchini hist. Soc. Jesu part. iv, lib. vi.

agit quæ sunt Verbi propria, corpus item agit quæ sunt corporis propria, ut Leoni magno, imo ipsi veritati videtur. Sic igitur etiam duas volendi facultates seu voluntates in Christo credimus; non quod eas cum personarum divisione, aut mentalium motuum contradictione, fieri intelligamus, sed quia Christus in utraque natura idem vult salutis nostræ causa; et quia perfectio humanæ in eo rationalis naturæ ex volendi facultate cognoscitur; est enim hic proprius intellectualis naturæ motus. Atque ita nos et opinari et dicere, veritatis doctrina erudit, atque illius assertor vel potius magister vir apostolicus Leo.

46. Illud quoque utpote necessarium scire vos oportet, nempe alias quoque existisse, sed provinciales, tantummodo synodos, quarum etiam canones habemus; quanquam hæc proprie in senario illo numero non sunt; veluti Gangrensis, Sardicensis, Laodicensis, Antiochena, Nocesariensis, Ancyrana, et quælibet alia celebrata provincialis synodus. Namque hæc et propter locales feruntur habitæ quæstiones, et sine imperatorum præsentia, neque certe omnes jussu illorum congregatæ: nonnullæ etiam ante imperatorum christianorum tempora fuerunt. Verum synodi auctoritate proprie œcumenica apud nos pollentes sunt hæc: prima in urbe Nicæa sub magno Constantino imperatore habita: secunda in hac regia urbe sub magno Theodosio, quæ Patrum c. dicitur: tertia Ephesi sub Theodosio juniore, quæ et ipsa ducentos sacros Patres numerat: quarta Chalcedone sub Marciano divinæ sortitionis imperatore, quam Patres bc constituerunt: quinta et sexta, quæ hac nostra in urbe convenerunt, illa quidem sub magno Justiniano, hæc autem sub Constantino Heraclii nepote postremis temporibus congregata.

γάλου· ἡ δὲ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἐκγόνου ἐκ βεβαία.

47. Atque hæc quidem tanquam insolubilis categoria inter se connexæ sunt, invicemque dependent. Nam prima, postquam Filium Patri consubstantialem esse definivit, monuit etiam ut in Spiritum sanctum crederemus. Secunda consubstantialem Patri Filioque Spiritum perspicue pronuntiavit, veluti ex Patre procedentem, et cum ipso ac Filio adorandum. Tertia rursus eundem unumque Dominum nostrum Jesum Christum, perfectum in divinitate et perfectum item in humanitate diserte affirmavit, unum scilicet non duos filios. Quarta et prædictis subscripsit, et Christum confessa est perfectam deitatem simulque perfectam humanitatem habere, et duas in eodem agnovit naturas impermixtas, inseparabiliter glorificandas. Quinta, eadem probe capita conflens, in utraque natura volentem et operantem Dominum nostrum Jesum Christum, nostræ salutis causa, agnovit. Sexta demum, ut diximus, superiorum omnium synodorum decreta complectitur et confirmat; et suam propriam definitionem ita proponit: nempe et ipsa

μεγάλῳ προέδρῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ. Οὕτως μὲν καὶ δύο θελήσεις, ἔγουν θελήματα, ἐν αὐτῷ εἶναι πιστεύομεν· οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ νοημάτων, ἔγουν ἐναντιώσει τινὶ τούτων παρ' ἡμῶν λαθρονομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ θελητικὸν καθ' ἑκατέραν φύσιν τὸν αὐτὸν τῆς ἡμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας ὑπάρχειν· καὶ τῆς τελειότητος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν αὐτῷ λογικῆς φύσεως, διὰ τῆς θελητικῆς γνωρίζεσθαι δυνάμει· ἴδιον γὰρ τοῦτο τῆς νοερᾶς φύσεως πέφυκε κίνημα. Οὕτως ἡμᾶς νοεῖν περὶ τούτων καὶ λέγειν ὁ τῆς ἀληθείας ἐξεδίδαξε λόγος, καὶ ὁ ταύτης ὑπέρμαχος μᾶλλον δὲ διδάσκαλος καὶ ἀποστολικὸς ὄντως ἀνὴρ.

μς'. Κάκεινο δὲ ὁμᾶς τῶν ἀναγκαίων γινώσκειν, ὡς καὶ ἔτεροι γεγόνασι τοπικαὶ σύνοδοι, καὶ κανόνες τούτων κατέχομεν, εἰ καὶ μὴ κυρίως τῷ ἀριθμῷ τῶν ἐξ συναριθμοῦνται συνόδων· ὥσπερ ἡ ἐν Γάγγραι, ἐπὶ δὲ καὶ ἡ ἐν Σαρδικῇ, καὶ Λαοδικείᾳ, καὶ Ἀντιοχείᾳ, καὶ Νεοκαισαρείᾳ, καὶ Ἀγκύρᾳ, καὶ εἰς τις ἑτέρα τοιαύτη γέγονε τοπικὴ σύνοδος. Αἱ μὲν γὰρ καὶ τοπικῶν, ὡς λέλεκται, ζητήσεων ἕνεκα συνέστησαν, μήτε βασιλείων συνεδρευσάντων αὐταῖς, ἢ προτάξει αὐτῶν ἰσως συνεκληλυθότων τῶν ὧλων αὐτῶν, τινῶν δὲ αὐτῶν καὶ πρὸ τῆς καταστάσεως τῶν Χριστιανῶν βασιλέων γεγεννημένων. Αἱ δὲ κυρίως οἰκουμενικαὶ σύνοδοι κρατούμεναι παρ' ἡμῶν, αὐταὶ εἰσι· πρώτη ἡ ἐν Νικαίᾳ ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου μεγάλου βασιλέως συνελθοῦσα· δευτέρα ἡ ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ὃν ἁγίων Πατέρων τὸν ἀριθμὸν ἀποφερομένη· τρίτη ἡ ἐν Ἐφέσῃ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ὃ καὶ αὕτη ἐτύχην ἐν ἱερῶν ποιμένων σύνοδος· τετάρτη δὲ ἡ ἐν Χαλκηδόνι, ἐπὶ Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς Θείας ἡξίως βασιλέως ἡμῶν συναθροισθεῖσα, ἧ' Πατέρες τὸν ταύτης συνεστήσαντο σύλλογον· πέμπτη δὲ καὶ ἕκτη αἱ ἐν ταῦθα συνελθοῦσαι, ἡ μὲν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου Ἡρακλείου, ἐν ὑσάτοις καιροῖς συγκροτη-

μς'. Ἀλλυσις, ὥσπερ εἰπεῖν, καὶ σειρὰ ἀδιάσπαστος, ἀλλήλων ἔχομένη καὶ ἐκκρεμαμένη. Τῆς μὲν πρώτης ὁρίσεως ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, παρὴν γυγῆσεως δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα πιστεύειν τὸ ἅγιον· τῆς δὲ δευτέρας ὁμοούσιον καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τρανῶς ὁρίσεως, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ προσκυνούμενον· τῆς τρίτης πάλιν αὐτὸν τὸν ἕνα ἄμωρον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι τρανῶς ὁρίσεως, ἕνα καὶ οὐ δύο υἱοὺς· τῆς δὲ τετάρτης τὰ προλεχόμενα κυρούσης, καὶ τὸ τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι διαγορευσάσης ἔχειν αὐτὸν, καὶ δύο φύσεις ἐν αὐτῷ γνωρίζεσθαι ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως δοξαζούσης. Ἡ πέμπτη τὰ αὐτὰ, ὡς εἰπεῖν, ἐκφωνήσασα, καὶ καθ' ἑκατέραν φύσιν, θελητικὸν αὐτὸν καὶ ἐνεργητικὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τῆς ἡμῶν ἕνεκα σωτηρίας, εἶναι τε καὶ γνωρίζεσθαι· ἡ δὲ ἕκτη, καθὼς ἔφαμεν, τὰ τῶν ὧλων συνόδων ἐπεξέρχεται, καὶ τὰ τῶν ἀμφοτέρων κυροῖ, καὶ τὸν ὅρον οὕτως ἐκτίθεται, καὶ αὐτῇ τέλειον

ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι ὁμοίως ὀρί-
ζει, καὶ δύο θελήσεις ἦτοι θελήματα, καὶ δύο τὰς
ἐνεργείας ἐν αὐτῷ διδάσκει· ἐπόμενόν τε καὶ ὑπέρ-
κον τῷ θεϊκῷ θελήματι τὸ ἀνθρώπινόν θελημα ἐκ-
φωνήσασα, καὶ μὴ ἀντιπρίπτον ἢ ἀντιτασσόμενον·
ἐκουσίως· γὰρ αὐτὸν τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν τὸν ὑπὲρ
ἡμῶν ἀναδέξασθαι σαρκὶ θάνατον ὑποτίθεται, καὶ
θελήσει ἰδίᾳ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, ἀποστολικῶς εἰ-
πεῖν, γεύσασθαι τοῦ θανάτου.

μη'. Γειτονοῦσι δὲ πῶς, καὶ ἀγγέλου, ὡς εἰπεῖν,
εἰσὶ τινες τῶν αἵρετικῶν, ἡγουν ἐν τισι τῶν δογ-
μάτων αὐτῶν βλασφημίαι πρὸς ἀλλήλους οὕτως·
Ἀνόμοιοι (80) τῷ Ἀρείῳ, Ναύται τοῖς Σαββατια-
νοῖς, ἀμφότεροι δὲ εἰς τὸν περὶ μετανοίας λόγον τοῖς
Μοντανοῖς. Τακωδίται δὲ καὶ Σευηρίται οἱ λεγόμενοι
Ἀκέφαλοι καὶ Θεοδοσιανοί, καὶ Γαϊανίται, πλησιάζουσι
πῶς ἀλλήλοις, ἀμφότεροι κατὰ τῆς τετάρτης ἱστάμενοι
συνόδου. Οἱ τε Σαμαρεῖται τοῖς λεγομένοις Ἀθιγ-
γάνοις ἐν τῇ τοῦ μὴ προσάπτεισθαί τισι βλασφημίᾳ
συνέρχονται (81) καὶ Παυλιανίται τοῖς λεγομένοις
Μανιχαίοις καὶ Ἀρειανοῖς, καὶ ἄλλοι ἄλλοις, ὡς
ἔστιν ἐξευρεῖν τῷ περὶ τούτων σοφῶς ἐπισκῆπτόν-
τι· Μάρκελλός τε, καὶ Φωτεινός, καὶ Θεόδωρος ὁ
Μοφουσεσίας, καὶ Οὐαλεντίνος, τῆς ἰσῆς ἐν τισι τυγ-
χάνουσιν ἀνοίας· κοινωνοῦντές· πῶς καὶ αὐτοὶ Νε-
στορίῳ τῷ ἀσεβοστάτῳ, ἡνίκα μάλιστα καὶ ψιλὸν
ἀνθρώπον τινος αὐτῶν, τὸν Κύριον διωρίσαντο, καὶ
ἐκ Μαρίας ἀρχόμενον· οἱ δὲ κατὰ τῆς ἑκτῆς ἱστά-
μενοι, Ἀπολιναρίῳ συμφωνοῦσι τῷ δυσσεβεῖ. Πάν-
τες αὐτῶν ἀποτρόπαιοι καὶ μαροὶ, καὶ τῆς ἀνω βα-
σιλείας ἐξόριστοι.

μθ'. Ἐχεις παρ' ἡμῶν τῶν ἐπιζητηθέντων, ὦ φι-
λόθεον τέκνον, τὴν ἐπίλυσιν, οὐ παρ' ἡμῶν δὲ, ἀλλὰ
παρὰ τῆς θείας χάριτος τυπωθείσης, εἰπερ ἄρα καὶ
μὴ τι ἐν αὐτοῖς ὡς ἀνθρώποι ἐσπάλμεθα ἡμεῖς·
τοῦτο γὰρ ἴσως ἀνθρώπινον, περὶ ὀνομάτων ἢ και-
ρῶν ἢ τόπων ἐξ ἀγνοίας διαφέρεσθαι· πλὴν ὅτι αὐ-
τῆς καὶ ἡμεῖς δοῦλοι καθεστήκαμεν τῆς μακαρίας·
καὶ μόνῃς ἀληθινῆς Τριάδος, τῆς μοναδικῶς μὲν ἐν
θεότητι κηρυττομένης, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγό-
ριον εἰπόμενα· ὅταν μὲν πρὸς τὴν θεότητα βλέψω-
μεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν
τὸ φανταζόμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης,
καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀρχόντως ἐκείθεν ὄντα
καὶ ὁμοδόξως, τρία τὰ προσκυνοούμενα.

ν'. Αὐτὴν οὖν καὶ ὑμεῖς ἀδιαλείπτως προσκυνοῦν-
τες τὴν μίαν θεότητα καὶ κυριότητα καὶ βασιλείαν,
ὡς ἔστιν ἡμῖν δυνατόν, εὐχόμεθα μὴ ξινωθῆναι τῆς
δόξης αὐτῆς καὶ θεωρίας, καὶ μετὰ τὴν ἐνθάδε
ἀποδημίαν, ὅταν ὅλην αὐτὴν οἱ δίκαιοι ἀπολάβωσι,

* Hebr. II, 9.

A perfectum in divinitate et perfectum pariter in hu-
manitate Christum pronuntiat, et duas volendi fa-
cultates seu voluntates, duasque operationes in eo
fuisse docet; subsequentem tamen et subiectam
divinae voluntati humanam prædicat, non autem
contradictentem vel resistentem: sponte enim unum
eundemque Dominum nostrum pro nobis mortem
in carne pertulisse affirmat, propriaque voluntate,
ut ait Apostolus *, pro nobis omnibus mortem gu-
stasse.

48. Age vero affines quodammodo et proximi
invicem sunt hæretici homines; sive illorum do-
gmata et blasphemiae sic fere inter se attingunt,
Eunomius Arium, Novatianus Sabbatianos: hi vero
utrique in opinione de poenitentia congruunt cum
Montanistis. Jacobitis, et Severiani qui dicuntur
Acephali, Theodosiani, et Gaianitis, haud valde in-
ter se discrepant; cuncti enim quartæ adversantur
synodo. Samaritani congruunt cum iis, qui vocan-
tur Athingani, in ea blasphemia quod neminem
liceat attingere. Pauliani Manichæis Arianisque
propinquant, alii aliis, ut quisque comperiet qui
hæc cordatus considerabit. Nam et Marcellus, et
Photinus, et Theodorus Mopsuestiæ, et Valentinus,
eadem fere insania in nonnullis laborant; con-
gruuntque quodammodo et ipsi cum irreligiosissimo
Nestorio, in eo maxime articulo, quia et eorum
nonnulli simplicem hominem statuunt esse Domi-
num, et a Maria initium sumpsisse. Qui autem
sextæ synodo adversantur, ii cum impio Apolli-
nari conspirant. Atque hi omnes detestabiles sunt
et impuri et a cœlesti regno alieni.

49. Habes a nobis quæstionum tuarum, Deo de-
votè filii, solutionem; neque tam a nobis quam a
Dei gratia nos informante: nisi fortè in his hu-
mani aliquid passi sumus, id quod hominè conti-
gere potest, nempe si quid in nominibus, tempori-
bus, aut locis, ex inscitia aberravimus. Utique nos
quoque servi sumus beatæ, solius, veræque Trini-
tatis, quæ non sine unitate in Deo prædicatur,
juxta theologum Gregorium dicentem: Cum ad
deitatem respicimus et ad primam causam atque
monarchiam, unus nostræ phantasie occurrit:
cum autem illa spectamus in quibus est deitas,
quæque ex prima causa æternaliter parique cum
gloria existunt, tres adorandos comperimus.

50. Hanc igitur etiam nos indesinenter adoran-
tes unam deitatem, dominationem, dynastiam, pro
viribus obsecramus, quominus ab illa gloria et vi-
sione post discessum hinc excludamur, cum eam
iusti universam comprehendunt, juxta eundem.

NOTÆ.

(80) Idem qui Eunomius.

(81) In libello de hæresibus apud Cotelierum
Monum. Gr. t. I, p. 282, proprium dicitur Sama-
ritanorum μὴ προσάπτειν τινὸς neminem attingere.
Sic mulier Samaritana apud Joan. IV, 9. Jamvero

in Etymologico Græco hæc sunt de Athinganis, quæ
Latine recitabo: *Athinganus dicitur, qui non vult
aliquem accedere. Qui enim hanc hæresin sectantur,
nihil a quopiam accipiunt.*

rursus magnum Gregorium qui ait: Ad hoc me A perducit mediocre in presenti veritatis lumen, nempe ut Dei splendorem videam, dignum illo qui me huic vite alligavit et hinc resolvit, et excelsiore in loco religaturus est. Paria his ait etiam in funebri de sancto Basilio sermone: Quod si, inquit, transmigrabimus, recipe nos et ibi in illius tabernaculis, ut simul viventes ac respirantes, sanctam beatamque Trinitatem purius perfectiusque (cujus nunc mediocrem ideam habemus) contemplemur, et tunc demum a cupiendo cessemus, atque hanc nostrorum tum agendo tum patiando certaminum mercedem percipiamus. Haud his dissimilia etiam in alia funebri in Cæsarium oratione ait, nec non in sermone in sancta lumina his verbis: Ut perfecta lumina coram magno lumine astantia, illa quoque superna luce illustremini, atque vos ita splendidiores purioresque coram Trinitate sitis, cuius nunc radium ex una Deitate accipitis. Tu vero beata et sola Trinitas atque Unitas, et vitam nostram ad id quod maxime prodest dirigas, et quemlibet hostium incursum a nobis arceas, nosque incolumes serves. Toi quippe sumus qui te confitemur, neque hæretico errore vel fraude maculari nosmet patimur, sed virginem tibi animam nostram exhibemus nulla adversariorum malitia contaminatam.

καὶ αὐτὸν αὖθις εἰπὼν τὴν μέγαν Γρηγόριον· εἰς τοῦτο γὰρ ἔμοι, φησὶ, φέροι τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, ἀξίαν τοῦ καὶ συνδέσαντος καὶ λύσαντος, καὶ αὖθις συνδέσαντος ὑψιλότερον. Ἰσοδυναμοῦντα τοῦτοις καὶ ἐν τῇ ἐπιταφίῳ τοῦ ἁγίου Βασιλίου φθεγγόμενον, ὅταν λέγῃ· Εἰ δὲ μεταπαίγμεν, δέξαι χάριέν ἐν ἡμῖς ταῖς αὐτοῦ σκηναῖς, ὡς ἐν ἀλλήλοις συζῶντες καὶ συμπλέοντες, τὴν ἀρίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα καθαρώτερον τε καὶ τελειώτερον. ἤς νῦν μετρίως δεδэгμεθα τῆς ἐκράσεως ὁρώμεν· πάντῃ οὖν σταθμῇ τῆς ἐφέσεως, καὶ ταύτῃ λαβοίμεν. ὣν τε πεπολεμήκαμεν καὶ πεπολεμήμεθα, τὴν ἀντιδοσιν· τὰ ὅμοια τοῦτοις φάσκων καὶ ἐν τῇ εἰς Καίσαρον ἐπιταφίῳ, ἔτι δὲ καὶ τῇ εἰς τὰ φῶτα λόγῳ οὕτω λέγον· Ἵνα φῶτα τέλεια τῷ μεγάλῳ φωτὶ παραστήνῃτε, καὶ τὴν ἐκεῖσε μυθήσῃ φωταγωγίαν, ἐλλαττόμενοι τῇ Τριάδι καθαρώτερον καὶ τρανότερον, ἤς νῦν μετρίως ὑποδέδεχθε τὴν μίαν οὐκὴν ἐκ μιᾶς τῆς Θεότητος. Σὺ δὲ, ὦ μακαρία καὶ μόνη Τριάς καὶ μόνις, καὶ τὸν βίον ἡμῶν διεξίχους πρὸς τὸ λυσιτελέστατον, καὶ πῶρρω ποιήσας ἀπ' ἡμῶν πᾶσαν τὴν τῶν ἐναντίων προσβολὴν, καὶ σώσεις τοὺς, εἴπερ ἄρα σοί, οἱ δὲ κυρίως ὁμολογούντες, καὶ μὴ τῇ αἰρετικῇ ἀπάτῃ καὶ πλὴν συμμολυνθέντες, ἀλλὰ παρθένον σοὶ παραστήσαντες ἐν τούτῳ τὴν ἐαυτῶν φύλιν, τῇ πλὴν τῶν ἐναντίων μὴ συμβαλεῖσιν (83).

DE SCHOLIIS SS. MAXIMI ET GERMANI AD AREOPAGITAM.

(M^{ai}, *Spicileg. Rom.*, VII, 74.)

Utrum Germani patriarchæ scholia ad Areopagitam [hujus Patrologiæ t. IV, 14], quæ partim adhuc in mss. coll. latere videntur, seniores habent parentem Germanum, ut putat Baronius ad an. 750, an juniorem, nunc quidem disputare non vacat. Cæterum ego in Vaticano codice hanc legebam præpositam scholiis inscriptionem: Ὅσα μὲν ἔχουσι τὴν ἀριθμὸν, σχόλια εἰσι Γερμανοῦ πατριάρχου· ὅσα δὲ δίεσι ἀριθμοῦ, Μαξίμου μοναχοῦ. Quæcunque habent adjunctum numerum, ea sunt Germani patriarchæ scholia; quæ vero nota numeri careant, Maximum monachum habent auctorem. Verumtamen ibi in margine hæc ab amanuensi sit adnotatio: Συγχωρήσαν, ἀδελφε, ὅτι ἐγὼ τῶν δύο ἑνα ἀριθμὸν τέταρτα τοῦ βιβλίου. Ignosce, frater; etenim ego utrumque auctorem sub uno numero collocavi hoc in libro. Id ego eo libentius observavi, quia v. cl. Jac. Morellus Bibl. Gr. S. Marci, p. 89, prudenter jam dubitaverat, num distinctio scholiorum Maximi et Germani ad Areopagitam recte se habeat.

MONITUM IN SEQUEM TRACTATUM.

(Ang. M^{ai} *Vet. Script. Bibliotheca nova*, t. II, 682.)

In Vaticanæ collectionis primo volumine p. 285-315 prolixam quæstionem edidi *De vite termino*, quam Photius patriarcha in Amphilochianis sibi vindicavit. Cæteroquin in præfatione, p. XLII, satis demonstravi Photium non raro alienis scriptis, dissimulato auctorum nomine, usum fuisse. Ecce autem illius meæ affirmationis novum testimonium nactus sum in peraltico codice vaticano, in quo prædicta inedita quæstio non Photio, sed Germano tribuitur Constantinopolitano item centum fere et quinquaginta annis ante Photium patriarchæ, cuius Germani aliud scriptum se legisse dicit Photius cod. 253,

NOTÆ.

(82) Libellum *De sex Synodis* a Stephano Moyno S. Germano ascriptum et sub ejus nomine a Gailandio, re indiducsa, in Bibliothecæ suæ to-

mum XIII, p. 230, receptum, a scriptorum Germani numero expungendum existimavimus. Vide supra Ang. M^{ai} Præfationem.

non sine debita hominis commendatione. Porro et in alio Vaticano codice laudatur ab anonymo auctore hæc quæstio sub Germani item, non Photii, nomine. Titulus ergo in illo pervetusto Vaticano codice hic est : Τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ πρὸς Μακρίνον ὑπατον καὶ ἀντιγραφέα περὶ ὁρίων ζωῆς. Sed illud est præcipuum et fructuosius, quod hæc quæstio in prædicto codice non prænitendo tractu auctior est. Cessabat enim Photianus codex in verbis ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖται, ita ut satis apparet quæstionem vel sua carere clausula, vel inconcinnius aridiusve concludi. Nunc ecce Germani codex justam lucubrationi clausulam addit, quæ Græce est hujusmodi : ἔτι λαλεῖται, κ. τ. λ. Vide infra col. 10.

ΠΕΡΙ ΟΡΟΥ ΖΩΗΣ.

DE VITÆ TERMINO

(Ang. Mai Vet. Script. Collectio Nov. t. I, p. 130.)

α'. Τοῖς μὲν πλείοσι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μετ-
σχόντων πλοῦτος καὶ κτημάτων περιουσία, τροφή τε
καὶ δόξη· κοσμικῆς περιφάνεια ἡ πρώτη μακαριό-
της νομίζεται· καὶ ταῦτα οὐ τοῖς βουλομένοις πάν-
τως προσγιγνώμενα, οὐδὲ ἀπλῶς τῶν ἐρώντων πλη-
ροῦντα τὴν ἔφεσιν, ἀλλοις δὲ ἄλλως κατὰ διαφόρους
αἰτίας καὶ χρόνους συμπίπτοντα, καὶ αὖθις τούτων
ἀφιστάμενα, καὶ πρὸς ἐτέρους μεταπίπτοντα, βέ-
ματος δίκην ἐξ ἀντιπολείας ἀνέμων ἐπὶ τάναντία με-
ταβαλλομένου βραδίως, καὶ τὸ ταυτὸν ἐν κινήσει καὶ
φθορᾷ [φορᾷ;] ὁμοιότητι παντελῶς ἀρνούμενου.
Καὶ ταύτῃ μὲν ὀφείλοντα κατὰ λόγον εὐθετόν τε καὶ
δίκαιον καταφρονεῖσθαι καὶ διαπτύεσθαι, ὅμως γοῦν
ἐντεῦθεν παρὰ τοῖς τὸ ἡδὺ μεταδιώκουσι τῶν αἰ-
σθησέων δυναστεύοντα, καὶ τὸν βίον ἑαυτοῖς ὑποτάτ-
τοντα· οἷς δὲ ἡ λογικὴ χάρις ἐπανθεῖ, καὶ καθ' ὃν
γέγονε λόγον διακρέπει ἡ φύσις τῇ νοερᾷ δυνάμει
κυβερνωμένη. τούτοις σοφία τὸ σπουδαζόμενον. Ἦς
ἐκ παιδευμάτων ἀγαθῶν μετὰ τὴν τοῦ κρείττονος
ροπὴν ὑπάρχει ἡ σύστασις, πλοῦτον ὄντως ἀκήρατον
καὶ εἰς ἀεὶ διαμένοντα χαρίζομένη τοῖς πρὸς τοῦτο
τὴν σπουδὴν κεκτημένοις· οὐκ ἐκ τυχῆς καὶ ταυτο-
μάτου, ἀλλὰ τῷ πόνῳ τοῦ αἰρουμένου συναγόμενον.
Σοφία δὲ οὐκ ἡ κομφίαν ρημάτων προβαλλομένη,
καὶ πομφολυγας διὰ κενῶν λαρυγγισμάτων ἐξερευ-
γομένη, ἀλλ' ἡ τὸν λόγον εὐλόγως μετερχομένη, ἡ
τῶν νοημάτων ὀπηρέτην τοῦτον φέρουσα εὐτακτον.
καὶ τῶν ὄντων ἥ ὄντα ἐστὶ τὸν λόγον ἐπιζητούσα·
καὶ τοῦ ἀληθοῦς οὐ σφαλλομένη τὴν εὐρεσιν· καὶ
διασχάπτουσα μὲν τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις τῇ
δικτέλλῃ τῶν λογισμῶν· ὥς τοῖς προφανέσιν ἐναπο-
μένειν οὐκ ἀνεχομένη, πρὸς δὲ τὸ βάθος κατιούσα
τῶν τῇ ἐρεῦνῃ ὑποκειμένων, ἐκείθεν οἶά τινα ψή-
γματα χρυσίδος γῆς τὰς τῶν ὄντων ἀναλέγεται
θεωρίας. Ἐξ ὧν ἡ περιουσία τῆς ἀληθοῦς συνίστα-
ται γνώσεως, ζηλωτοῦς ἀποφαίνουσα τοῦς κεκτημέ-
νους· καὶ τὸ περιφανὲς αὐτοῖς καὶ τίμιον, οὐκ ἐπ'
ὀλίγον, ἀλλ' εἰς πάντα χρόνον χαρίζομένη. Ἐντεῦθεν

1. Pars hominum major divitias et rei familiaris
copiam et luxum gloriæque mundanæ pompam
summæ beatitatis loco habet : licet hæc res neque
pro libito prorsus illis accidant, neque cupidorum
vota satis expleant; sed his vel illis temere pro di-
versis causis atque temporibus obtingere soleant;
rursus ab his avolent, atque ad alios se conferant;
fluctus instar qui adverso vento in contrarium fa-
cile vertitur, neque in eodem statu propter motum
vehementemque veluti transitum permanet. Cum
hæc idcirco, si recte justoque jure ageremus, con-
temni ac despui deberent, eadem nihilominus iis,
qui sensuum delectationem sectantur, imperitant
atque in hominum vita dominantur. Quibus vero
rationalis gratia efflorescit, ac pro suæ originis
B conditione excellit natura intellectualibus viribus
gubernata, his, inquam, sapientia in primis cordi
est, quæ quidem exsurgit ex optimis disciplinis
atque ex insita ad rectum propensione. Atque
eadem recti studiosis opes hercle incorruptibiles
æternumque duraturas largitur, non fortuna neque
casu sed labore frugi hominis coacervatas. Porro
sapientia haud illa est, quæ verborum pompam
præterditi, bullasque vanis vociferationibus eructat,
sed quæ oratione decenter utitur, eamque mentis
conceptibus subservire commode jubet : quæ rerum
causas exquirat, neque veritatem frustra vestigat;
quæ varias negotiorum naturas ratiocinii ligone
effodit; neque in horum superficie consistere pa-
titur, sed ima quæstionum viscera rimans, inde
veluti ramenta auriferæ telluris, rerum colligit co-
gnitiones : ex quo luculenta veri conflatur notitia,
quæ mirabiles facit possessores ejus, famiamque
illis ac decus non brevi sed omni ævo conciliat.
Hinc animæ exercetur sensus ad tute discernendum
a pravo honestum. Sapientia eadem rerum quoque
minime necessariarum studium nobis suadet, vi-
delicet ut harum comparatione meliorum illarum

stabilitatem demonstret. Idcirco in litteris quoque profanis versamur, quarum etsi fabulas ac fragmenta despiciamus, venustatem tamen elocutionis atque artificium amplectimur, quo mentis cogitata evolvunt atque in publicam lucem educunt. Hujus vos sapientiae, o eruditissimi homines, cum proles nobilis germanaque sitis, maternamque imaginem sermonum potius characteribus quam corporis figura referatis; ne primariæ quidem sapientiae illi, nimirum quæ de religione tractat, perfunctoria opera studere vos ostenditis; sed hujus dogmata patrumque veterum traditiones explicari vobis accurate poscitis: caventes scilicet ne rerum verisimilium specie abripiamini; sed quod in his præcipuum solidumque est ad firmandam veritatis consensionem, id sequamini.

πῶθεν ἀποκρίσεις ἔκλινετε, τὸ πρὸς συγκατάθεσιν δὲ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀναγκαῖον ἀσπάζεσθαι.

2. Atque hinc vobis consilium exortum est hortandi nos, ut de quæstione quadam, quæ inter ecclesiasticos viros disceptatur loquamur, nostramque hac super re sententiam dicamus. Est autem quæstio, utrum credere nos oporteat, terminos a Deo singulorum vitæ esse statutos, quos intra ut cuiusque vita finiatur futurum sit. Id enim nobis suadet magni Basilii doctrina, cujus nonnulli etsi effatum probant, sensum tamen hujus altius eruere præ quam vulgo apparet nituntur, atque interpretationem receptam improbant. Alii autem de iis tantummodo qui sua morte obeunt hoc patrem sensisse volunt; ita ut qui ex insidiis aut ab aliquam externi casus necessitatem præsentī vita abeunt, hoc effato minime comprehendantur. Quidam denique hanc opinionem prorsus rejiciunt; qui etsi magistrum reverentiæ causa minime irri-

τὰ τῆς ψυχῆς γυμνάζεται αἰσθητικὰ πρὸς διακρίσιν ἀσφαλῆ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος. Αὕτη καὶ τοῖς οὐκ ἀναγκαῖοις ἡμᾶς προσομιλεῖν παρασκευάζει, τὴν τῶν κρείττωνων βεβαίωσιν τῇ παραθέσει συνιστῶσα τῶν τοιούτων. Ἐκ τούτου καὶ λόγοις τῶν ἐξωθεν συστρεφόμεθα· ὧν τὸ μυθώδες καὶ πεπλασμένον διαπτύοντες, τὸ τῆς λέξεως εὐσεβοῦς καὶ τεχνικὸν ἀσπαζόμεθα πρὸς τὴν τῶν νοουμένων ἐξάπλωσιν καὶ φανέρωσιν. Ταύτης ὑμεῖς λογιώτατοι, βλάστημα θυγατέρες εὐγενές τε καὶ γνήσιον, καὶ τὴν πατρῶσαν ὁμολογίαν τοῖς τοῦ λόγου χαρακτῆρσι μᾶλλον ἢ τοῖς τοῦ σώματος μορφώμασιν ἀναφαίνοντες (1), οὐδὲ τὰ περὶ τῆς πρώτης σοφίας, ἣν μὲν δὲ τῆς κατ' εὐσέβειαν, παρέργως ὑμῖν μελετᾶσθαι δείκνυτε· ἀλλὰ τῶν ταύτης δογματῶν καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων τὰς

B ἀκριβεῖς ὑπολήψεις ἐπιζητοῦντες, τὰς μὲν πρὸς τὸ

β'. Ὅθεν προτρέψαι ἡμᾶς ἡξιώσατε περὶ ζητήματος τινος τοῖς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀμφιβαλλομένου εἰπεῖν, καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἡμῶν παραστῆσαι γνώμης (2). Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ πεπεισθαι ἡμᾶς χρὴ ὅρους ὑπὸ Θεοῦ πεπηγῆναι τῇ; ἐκάστου ζωῆς, καθ' οὓς ἀποτελεῦσθαι τὸν βίον ἐκάστῃ συμβήσεται. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὑποβάλλει νοεῖν ἡ Βασιλείου τοῦ μεγάλου διδασκαλῆς (3), ἥτις τινος τὸ ὁρῶν καταδεχόμενοι τινες, τὴν τούτου διάνοιαν βαθύτερον δῆθεν ἢ κατὰ τὸ προφανὲς ἐξηγεῖσθαι πειρῶνται, καὶ τῆς ὑπονοουμένης ἐκδοχῆς ἀποκρίνονται. Ἄλλοι δὲ ἐπὶ μόνων τῶν ἰδιοθανατούντων τοῦτο τῷ Πατρὶ νενοῆσθαι ἐθέλουσιν· ὡς τῶν κατ' ἐπὶ τῆς τινος τῶν ἐξωθεν συμπτωμάτων ἀνάγκην τῆς παρούσης ζωῆς μεθισταμένων, τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ ὑποπίπτειν οὐ δυναμένων. Εἰ δὲ οἱ καὶ παντελῶς τὴν τοιαύτην διαγρᾶφονταὶ δόξαν, καὶ κατεπρωτεύεσθαι τὴν τοῦ διδασκάλου αἰδῶ

NOTÆ.

(1) Puta quia vel pallio philosophico vel ecclesiastica veste non utebatur.

(2) Quæstio hæc de vitæ termino communis dicitur et pervulgata etiam ab auctore quæstionum ad Antiochum (Q. 113) quæ magno Athanasio inscribuntur. Anastasius etiam Sinaita quæst. 89 argumentum idem versat, et Basilii effatum memorat. Photius autem hunc prolixum tractatum tacite sibi vindicavit e Germani 150 fere annis ante se patriarchæ Constantinopolitani scriptis; quod ego plagium ex antiquo codice vaticano cognovi: cumque Photius extremam tractatus ejus partem prætermisisset, id a me complementum in secundo Vaticanæ meæ collectionis volumine editum fuit p. 682: nunc autem cum voluminis primi editionem repeti, tractatum diutius hiare non sum passus. Attamen Photius suis quoque, ut reor, verbis rem hanc denovo tractavit in amphiloichiana 240, quæ quia propter brevitem obscurior est, nihilque novi affert, a me prætermittitur, ita tamen ut ejus exordium hic in adnotatione deponam. Ἐπὶ παλαιούτοις ἡμᾶς ἀγῶνας καλεῖς, καὶ ἐφ' ὧν πολλοὶ κονιστάμενοι καὶ τοὺς ἀθλοὺς οὐκ ἀγεννῶς ἐνεγκόντες, τὴν νίκην ἡμῖν οὐ γὰρ ἐπὶ εὐεχέστερον, καθορᾶν οὐ παρέσχον ἀνίκητον. Πλὴν ἐκ τῶν προλαδόντων ἡμᾶς ὁρίων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν λαβὴς οὐκ ὀλίγας συλλεξάμενοι, καὶ ἀς ἡ τῆς θείας βοήθης εὐμένεια παρασχέιν ἡμῖν οὐκ ἀπηξιώσατο, ταῦτα; ἑκείναις συνάξαντες

εὐχόμεθα μὲν τὴν σὴν σπουδὴν καὶ ἐλπίδα μὴ κεκωμμένην χαρίτω, καὶ γνώσεως δεομένης οὐκ ἀλλὰ χροὺν γνῶμονος, ἀπαιτεῖν· εἰ δὲ μὴ, βραχυτάτης ἐστὶ δεσθῆναι διορθώσεως. Τὸ μὲν οὖν ἀνευδὲς τὸν λόγον ἐπιζητεῖν, εἰς μήχρος ἐστὶν ἐκβιάζεσθαι τὴν γραφήν· τὸ δὲ σύντομον ἀπαιτεῖν, πολλὰ τῶν δεόντων ἐπιτρέπειν ἀπολιπεῖν. Πλὴν ὡς ἀν οἷός τε ὧ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν σὴν ἀξίωσιν τὸν περὶ ὅρου λόγον προάγειν. Ad vetera nos certamina vocas, quibus nulli licet insudaverint, palmasque non inglorias revulerint, ii nihilominus (inepte non loquor) hæc in victricem nobis victoriam conspiciendam dederunt. Verumtamen a decessoribus nostris sanctis illis beatusque viris argumenta non pauca decerpentes, et quæ nobis divinæ inspirationis benignitas suppeditare non est dedignata, cum illis copulantes, optamus ut sedulitas spesque tua non sine gratiæ fructu scientiæque, quæ aliunde norma non eget, discedat: si minus, certe adhuc brevissima mihi opus est emendatione. Jam qui nulla te curentem sermone exquirat, is prolixè scripturam dilatat: qui autem brevis esse laborat, multa quorum ratio habenda esset omittit. Cæteroque ego pro viribus nitar, tuis totis obsequens tractatum de termino vitæ

(3) Infra col. 101.

οὐκ ἀνέχονται, ἀνεπιχαλύπτως δὲ τὸ μὴ εἶκιν αὐ-
τοὺς τῇ τοιαύτῃ γνώμῃ ὁμολογοῦσι. Περὶ ὧν ἡμᾶς
πλατύτερον ἐκγυμνάσαι τὸν λόγον, καθὼς ἂν τὰ τῆς
κατὰ θάνατον ἡμῶν δυνάμεως προση, ἡ τῶν σ. φω-
τάτων ὡμὴν ἠνάγκασεν οικειότητος· μάλλον ἡμῶν ἐλο-
μένων τῆς ἐκ τοῦ ἀμαθίας ἐλεγχον ἀπολιπεῖν τοῖς
μετέπειτα, εἰ γε τῆς πατρικῆς μὴ ἐφικόμεθα μεγα-
λονοίας, ἡπερ φιλίας θεσμὸν παρακοῇ καθυβρίσαι,
καὶ τὸ μὴδ' ἔλλωσ' ἐλίσθαι πονεῖν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις
κατεγκαλεῖσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἀσθενὲς ἐστὶν ὅτε καὶ
συμπαθεῖται ῥᾶστον, ἡ δὲ πανταχοῦ κατακρίνεται.
Καὶ τὸ μὲν αὐθαδῶς ἐπιβάλλειν ἑαυτὸν τοῖς ὑπὲρ τὰ
οἰκεία μέτρα λόγοις τε καὶ διδάγμασιν, ἀλαζονείας
ἀποφέρεται ἐγκλημα· τὸ δὲ ὑπείκειν καὶ πείθεσθαι
τοῖς πρὸς φιλοπονίαν προτροπομένοις τῆς τῶν ἀλη-
θῶν ζητήσεως καὶ κατανόησεως, ἀξιεπαιδόν τε καὶ
ἐμμισηθόν. Ἐπεὶ οὖν ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν λόγων
ζητήσεσιν ὁ διαλογικὸς χαρακτήρ· μάλλον ὑπάρχει
κατάλληλος, ὡς· πλειόνως τῷ πυκνῷ τῶν ἀντι-
θέσεων λεπτυνομένης τῆς ἐρεῦνης τοῦ προκειμέ-
νου, καὶ ἡμῶν τὸ τοιοῦτον εἶδος μεταχειριστέον τοῦ
λόγου, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον αἰτησαμένους ἐκκαλύψαι
ἡμῶν τῆς ἐν τούτοις ἀληθείας τὸ φρόνημα, καὶ τῷ
λόγῳ δοῦναι εὐκρινῇ ποιήσασθαι τούτου τὴν ἀνά-
πτυξιν. Τὸ μὲν οὖν τῇ πατρικῇ παραδόσει παριστά-
μενον πρόσωπον, τῷ τοῦ Ἀλφρα σημειούσθω στοιχείῳ·
τὸ δὲ τοῖς τῶν ἀντιλεγόντων ἐπιχειρήμασι χρώμε-
νον, καὶ τὰς πρὸς τὸ ἀνατρέπειν τῶν λόγων ἀντιθέ-
σεις προβαλλόμενον, τῇ γραφῇ τοῦ βῆτα χα-
κτηρίζεσθω.

γ'. Α. Πλείστον ἡμῶν ἡμερῶν διατέγων χρόνος
ἀπ' οὗ τῆς σῆς, ὡ φιλίας, οὐκ ἐτύχομεν ὁμιλίας· ὥς εἰς
ἀπορίαν ἡμῶν τὰ τῆς διανοίας χωρεῖν, τίς ἄρα τῆς
τοιαύτης ἀπολείψεως ἡ αἰτία λογιζομένοις. Καὶ νῦν
δέ σε ὁρῶντες τὴν τοῦ προσώπου συνήθη κατάστασιν
ἐκδεδηκότες καὶ πρὸς τὸ κατηφές συννευεσκότα,
ἀγωνίαν οὐ μικρὰν εἰσδεδέγμεθα, μὴ τι ἄρα τῶν
δυσχερεστέρων ἐν τοιαύτῃ σε δείκνυσι διαθέσει τοῦ
ὀρωμένου.

Β. Ἀποθμία μὲν ἡμᾶς ἐπὶ τινι τῶν οὐ πολλῶ
ἀποπνέων οἰκῶν εὐχῆς χάριν γενομένη, τῆς σῆς
ἀπήγαγε συντυχίας· σύμπωμα δὲ θανάτου ἀδοκή-
τως τινι τῶν ἐπιτηδεῶν ἐπιστάν, τὰ τῆς λύπης ἡμῶν
ἐνεποίησε· καὶ ταύτην, ὡς εἰκός, τὴν τοῦ προσώπου
ἐπιώδειαν διέθηκεν.

Α. Οὐ τοῦ δόντος ἐκτὸς τὰ τῆς ἀχθηδόνος ὡμῶν,
οὐδὲ εἰκαῖον τὸ λυπηρὸν· τίνα δὲ ἄρα κατὰ τὸ προ-
φανὲς ἡ τοῦ θανάτου ἐφοδος ἐλῆψε πρόφασιν;

Β. Κατάρβυτος ὤλη τὰ περὶ τὴν φάρυγγα κατα-
λαβοῦσα αἰφνίδιον καὶ πνευμάτων σφηνωσιν ὑπομεί-
νασα πνιγμῷ τὸν ἄνδρα τῷ θανάτῳ ὤπηγάγετο.

Α. Οὐκ ἀσύνηθες τῇ φύσει τὸ συμπτῶμασιν ὑπο-
κίεσθαι τοιοῦτοις, οὐδὲ ξενισμὸς τίς τοῖς οὕτω συμ-
καίνουσιν ἔπεται. Εἰκός γάρ τὸ ἀπολιθεῖναι τοῦ
ἀκρου τῆς ἀπαθείας ἐν τῷ τοῦ βίου κατωφέρει κυ-
λινδούμενον, πολλὰς περιπεταῖν παθῶν ἐξοχαῖς τε
καὶ ἀντιτυπίαῖς, μέχρις ἂν εἰς τοῦδε φρος τῆς εἰς
γῆν ἀποστροφῆς καταντήξειεν.

A dent, aperte tamen se huic sententiæ nequaquam
acquiescere contentur. Qua super re paulo latius
nos explicare orationem, pro nostri ingenii viribus,
vestra, sapientissimi homines, familiaritas nos
coegit. Quippe qui malumus inscitiam nostram
obicere posterorum criminationibus, si forte Pa-
tris profundum sensum minime assecuti erimus,
quam amicitiae legi injuriosa contumacia resistere,
aut merito vituperari quod in his magni momenti
rebus adlaborare minime voluerimus. Etenim infir-
mitati promptissime ignoscitur, contumacia usque-
quaque damnatur. Præterea qui procaciter præter
proprium modulum sermonibus doctrinisque so
immiscet, is vanæ arrogantiae insinulari solet: qui
vero morem gerit et obsequitur iis, quorum hor-
tatu ad laborem atque ad veritatis vestigationem et
intellectum impellitur, is laude dignus ac præmio
est. Age vero quoniam in hujus argumenti disqui-
sitionibus dialogi forma magis idonea est, quia
crebrius contradictionum propositam rem subtilius
rimamur, nobis quoque genus ejusmodi disputa-
tionis usurpandum est; Dei Verbum invocantibus,
ut veritatis sensum nobis revelet, atque ut hujus
explicationem verbis perspicuam afferamus. Ergo
personam, quæ Patris (Basilii) traditionem tuetur,
littera A significabimus: alteram vero, quæ contradi-
centium argumentis utitur, quæque contrariam
orationem refutandi gratia recitat, littera B deno-
tabimus.

C 3. A. Per multorum dierum elapsus est inter-
vallum ex quo tuis caremus, mi bone, colloquiis:
quare jam nobisangebatur animus de tantæ in-
tercapedinis causa cogitantibus. Nunc cum te vide-
mus consuetuo vultus habitu immutato atque ad
tristitiam inflexo, non modico metu quatimur, ne
quid forte præter morem molestius hac te facie
esse coegerit.

B. Peregrinatio quædam supplicandi causa ad
sacram ædem haud longe dissitat suscepta, a tua
nos consuetudine abstraxit: mortis autem casus
uni e familiaribus inopinato ingruens, mœrorem
nobis creavit, qui hunc vultus, ut par erat, statum
D effecit.

A. Non est absurda doloris vestri causa, neque
vanus luctus. Sed, oro, quænam homini occasio
mortis fuisse videtur?

B. Catarrhus occupato gutture, subitoque
obstructis spiritibus, suffocatum hominem eue-
cavit.

A. Non est naturæ insolitum ut his casibus sit
obnoxia, neque magnopere in his eventibus miran-
dum est. Est enim consentaneum ut a valetudinis
apice defluat, qui in hac vitæ declivitate versatur,
atque in multa incurrat incommodorum offendi-
cula et adversitates, donec in planum, id est in
sibi homogeneam terrenam naturam recidat.

B. Ergo fortuitum hinc cognoscitur, non providentia gubernatum, quidquid corporibus molestiarum aliis aliter accidit; ex quo demum inter homines mortis ipsius necessitas sequitur.

A. Quonam pacto id ais?

B. Quia videlicet non una causa sed multæ ac variæ corporeorum morborum mortem videntur hominibus creare; partim diversa temperie corporum; partim diætæ genere, quod a conditione nutriti corporis alienum sit, partim idoneæ vel cautelæ defectu vel medelæ, sive cum illa negligitur, sive cum hæc desideratur: alii enim ob egestatem medico carent; alii in conservanda valetudine socordiores sunt: quare morbos contingere necesse est, ex quibus mors consequitur.

A. Ergo sequelam morborum mortem esse concedis?

B. Maxime.

4. A. Atqui opus esset, te iudice, quemlibet nonnisi morbo affectum mori. Sed tamen nonnullos cernimus, etsi rarius, sine ullo morbo in mortem incidere: alios autem maximis infirmitatibus diu conflictatos, ita ut a medicis quoque conclamarentur, nihilominus superata vi morbi, diutissime postea vixisse. Quotnam porro tibi ostenderim vel divites vel etiam principes, qui exquisitissimam medicorum optimorum curam in morbis nacti, tamen mortem non vitaverunt? Contra vero pauperes ac mendici omni ope destituti, morbis correpti gravissimis, nullo medicinæ officio adjuti, neque ciborum solatiis abundantes, incolumitatem recuperaverunt, satis cito ægritudine pulsa. Quare nec animæ a corpore separatio morbis omnino aut præcipue tribuenda est: neque rursus vitæ conservatio medicis curationibus aliive corporis cultui imputanda; sed utrumque id potestati ejus atque arbitrio, qui principio animam cum corpore copulavit, prout arcanorum ejus judiciorum sapientia decreverit. Etenim valetudinem corporisque firmitatem vel præsentem retinere vel absentem revocare, id, inquam, arti medicæ haud absurde concedi potest; nisi forte naturale impedimentum obstat. Est enim solemne medicorum effatum: contra naturam vanum esse niti. Sed tamen vitam hominibus dimetiri, ejus est unius de quo propheta ait: «Faciens terram et hominem in ea; dans alitum populo qui est in ea, spiritum calcantibus eam¹.» Post id consequenter subdit David, ab eodem qui dedit, pro sua potestate subductionem fieri: «Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem unum revertentur².» Deinde memoratur etiam diruti ædificii instauratio atque excitatio: «Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ³.» Insuper nobis necessario animadverten-

B. Οὐκοῦν τυχερὰ καὶ οὐ κατὰ προνοίας κυβερνησιν τὰ ἄλλοις ἄλλως συμπίπτοντα τῶν κατὰ τὸ σῶμα ἀνιαρῶν ἐντεῦθεν συνάγεται· ἐξ ὧν ἀναγκάλως καὶ τὰ τῆς τελευτῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐπακολουθεῖ.

A. Πῶς τοῦτο φῆς;

B. Ὅτι οὐ μίᾳ τινος αἰτίας ἐκ σωματικῶν ἀρρωστημάτων φαινομένης ἐπάγειν τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ποικίλων. Τοῦτο μὲν κατὰ τὴν διάφορον κρῆσιν τῶν σωμάτων - τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τὸ τῆς διαίτης ἡμαρτημένον ὡς πρὸς τὴν τοῦ τρεφομένου σώματος ἰδιότητα· ἐπειτα καὶ κατ' ἑλλειψιν πολλὰκις τῆς προσήκουσας ἐπιμελείας καὶ θεραπείας, ἢ καταφρονουμένης, ἢ μὴ εὐπορουμένης· (οἱ μὲν γὰρ ἐκ πενίας ἐν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύοντος γίνονται, οἱ δὲ ἀμελέστερον περὶ τῆ συντηρητικῆς τῆς εὐεξίας διάκεινται), ἀνάγκη νόσου ἐπισυμβῆναι, ἐξ ὧν ὁ θάνατος.

A. Τῶν νόσων τοίνυν ἐπακολουθήμα διδῶς τὸν θάνατον;

B. Καὶ λίαν.

5. A. Οὐκοῦν ἀνάγκη κατὰ τὸ, πάντα τὸν νοσοῦντα ἀπλῶς τελευτᾶν τὸν βίον. Νῦν δὲ ὁρῶμεν τινὰς μὲν καὶ σπανιάκις, ὅμως καὶ διχα τοῦ νοεῖν τῷ θανάτῳ ὑπαγομένους· τινὰς δὲ καὶ μεγίστους νοσήμασι καὶ ἐπὶ πολὺ προσομιλήσαντας, ὡς καὶ παρὰ τῶν λατρευόντων ἀπεγνωσθαι αὐτοῖς τὰ τῆς ὑγείας, ἀνενεγκόντας τῆς ἀρρώστιας ἐπὶ μήκιστον ἔσθ' ὅτε τὴν ζωὴν παρατείνει. Πόσους δ' ἂν σοι ἐπιδείξαιμι τῶν πλουσίων ὁμοῦ καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς δυναστείᾳ ἔχόντων, πλείστης μὲν ὁσῆς ἐντεῦθεν ἐπιμελείας λατρῶν καὶ τῶν ἀρίστων ἐν ταῖς νόσοις αὐτῶν πετυχηότας, οὐδὲν τι μᾶλλον τὸ τεθνάναι διαφυγόντας; Καὶ ἑμπαλιν πένητας καὶ πτωχοὺς πάντοθεν ἡτορημένους, νόσοις μὲν βαρυτάταις περιπεπωκέναι, ἐπιμελείας δὲ λατρικῆς οὐ μετασχόντας, οὐδὲ τὴν διὰ τῶν τροφῶν παραμυθίαν τῷ πορηχότας, πλήν γε ὅτι πρὸς ὑγίαν ἀναδραμόντας, καὶ τὰ τῆς κακώσεως οὐ χρονίως ἀποβαλόντας; Ὡστε μήτε τῶ νοσήμασιν ἀπλῶς καὶ κατὰ πρώτην τάξιν ἀντιθέσθαι ἡμᾶς τὴν τῆς ψυχῆς διάζευξιν ἐκ τοῦ σώματος, μήτε τὰ τῆς ζωῆς λατρικαῖς θεραπείαις καὶ ταῖς ἄλλαις σωματικαῖς τημελείαις λογιζέσθαι, ἀλλ' ἐκάπερον τῇ τοῦ κατ' ἀρχὰς συνδήσαντος βουλήσει καὶ ἔξορσας, καθὼς ἂν ἡ τῶν ἀκατανοήτων αὐτοῦ κριμάτων πρυτανεῦσι σοφία. Ὑγίαν μὲν γὰρ καὶ σώματος εὐρωστίαν ἢ οὖσαν συντηρῆσαι ἢ ἀπελθεῖν ἀνακαλίσσασθαι τῇ λατρικῇ τις ἐπιστήμη δοίη ἂν οὐκ ἀπεικότως, ὅτε μὴ φυσικῆς ἀντιπαθείας ἐμπόδιον προσῇ. Ἔστι γὰρ ἀκούειν τῶν λατρευόντων συνεχέστατα λεγόντων· φύσεως ἀντιπραττούσης, πάντα κενά· ζωὴν δὲ ἀνθρώποις ἐπιμετρεῖσαι, μόνου ἐκείνου ἐστὶ περὶ οὗ φησιν ὁ Προφήτης, «Παύειν γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς· καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς παροῦσιν αὐτῇν.» Ὁπνιὰ κολούθως παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἀνατίθεται καὶ ἡ τοῦ θεοῦ θέτος κατ' ἐξουσίαν ἀφαίρεσις· «Ἀντανελεῖς γὰρ,

¹ Isa. XLII, 5. ² Psal. CIII, 29. ³ ibid. 30.

φησι, τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν A
 χεῖν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι. » Μεθ' ἣν καὶ ἡ τῆς κατα-
 λυθείσης τοῦ σκήνους οἰκίας ἀνοικοδομη καὶ ἀνόρθω-
 σις. « Ἐξαποστείλεις γάρ, φησί, τὸ πνεῦμά σου καὶ
 κτισθήσονται· καὶ ἀνακταίεθαι τὸ πρόσωπον τῆς
 γῆς. » Καὶ τοῦτο δὲ ἡμεῖς παρασημαντέον ἐξ ἀν-
 αγκαλεῦ, οἱ νόσοι πολλάκις ἐπάγονται καὶ παρὰ
 Θεοῦ, καὶ οὐ πάντως κατ' αἰτίας σωματικὰς· ἢ
 ἐπιτιμῶντος τοῖς πταίουσιν (ὡς τῷ Ἀσά τῷ βασιλεῖ
 τῆς Ἰούδα ἐν γῆρᾳ παθόντι τῶν ποδῶν τὴν ἀσθένειαν·
 ὅτε καὶ παροξύναι λέγεται τὸν Κύριον ὡς μὴ
 ζητήσας αὐτὸν, ἀλλὰ ζητήσας τοὺς ἱατροὺς, ὡς γέ-
 γραπται)· ἢ οἰκονομοῦντος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι σω-
 τηρίαν διὰ τῆς ἐν τῷ παρόντι κακοπαθείας, καί-
 λυνοντος ἀντιῦθεν τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἐνοχλήν·
 καθὼς ἐφη Κορινθίοις ὁ Ἀπόστολος. « Διὰ τοῦτο ἐν B
 ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄρρωστοι καὶ κοιμῶνται
 ἱκανοί. » Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινό-
 μεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ
 σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. » Οὐκοῦν τὰ μὲν ἄλλα

ποικίλως τε καὶ πολυτρόπως κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ λόγους συμπίπτειν ἡμῖν λογίζομεθα. Θάνατον δὲ
 ἀνθρώποις ἐπάγεσθαι μὴ ἄλλως ἡμῖν νομιστέον ἢ κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου λόγον τοῦ σοφω-
 τάτου, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἕκαστον ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις ἐπῆξε,
 πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προσκοιμώμενον.

ε'. B. Ταυτησί τῆς νῦν παρενηνεγμένης ῥήσεως
 τοῦ μεγάλου Βασιλείου, πολὺς μὲν ὁ λόγος παρὰ τοῖς
 πλείοσιν· ὧν οἱ μὲν ὡς νόμον ἀπαράβατον τὸ εἰρη-
 μένον κατέχουσιν· οἱ δὲ ποικίλως ἀντιθέσει τὰς
 πρὸς τοῦτο συγκαταθέσεις διασαλεύειν παρῶνται. C
 Ἔμοι δὲ πρὸς τοὺς δευτέρους μᾶλλον ῥέπει τὰ τῆς
 κρίσεως.

A. Ἀξίον μὲν προθέσθαι ἅς τινες φῆς ἀντιθέσεις
 προάγεσθαι παρὰ τῶν ταῖς πατρικαῖς μὴ ὑποκλινομέ-
 νων ὡναί. Ἐγὼ δὲ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρῶτιστον
 τοῦτο τίθεμαι κατηγορήμα, τὸ μὴ πρεῖσθαι αὐτοὺς
 τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν καὶ ὑπεῖκεν αὐτοῖς, ἢ φησιν
 ὁ θεός· Ἀπόστολος (4)· καὶ τοῖς, οἷς δὴ μάλιστα
 διὰ βίου καθάρσιν καὶ δογμάτων ἀκριβείαν ἡ καθ-
 ολικὴ Ἐκκλησία ἀποστολικὸν ἀπονέμει τὸ σέβας· καὶ
 κατ' ἐξίρετον τούτῳ δὴ τῷ μεγάλῳ καὶ ὄντως τὰ
 θεῖα σοφῷ· οὗτινος οἱ μικροὶ τινες ἐπαινέται οὐδὲ
 ἐπὶ μικροῖς τισι τοῦτον θαυμάζοντες, ἀλλὰ Γρηγό-
 ριος μὲν ὁ Θεολόγος καὶ ὁ πολὺς Ἀθανάσιος τῆς εὐ-
 σεδείας οἱ στυλοὶ καὶ τῆς Τριάδος ὑπερμύχοι, οἱ D
 τοὺς ἐπαινούς συνείροντες (5)· σοφίας δὲ γνώσις
 τελεωτάτη τῶν ἐγκωμίων ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ πλοκὴ τῶν
 στεφάνων (6).

B. Ὡς εἰκεν ἡ ὑποαγόρευσις ἡμῶς ἀνάγκη τὰ νῦν
 περιστοιχίζεται, ἐπὶ τὸ αὐτὸς ἐφη ἐν ταῖς τῶν ἐπι-
 λύσεων ἀπορίαις καταφεύγειν ἡμῶς βιαζομένη. Εἰ

⁴ II Paral. xvi, 12. ⁵ I Cor. xi, 50. ⁶ Hebr. xiii, 17.

NOTE.

(4) Hæc et illa, quæ sequitur, Patrum atque ec-
 clesiasticæ traditionis commendatio, catholicæ me-
 thodo apprimè favet, contra heterodoxorum solu-
 tionem iudicii libertatem, quæ fidei fundamenta
 paulatim subruil.

(5) Gregorii Theologi laudes innumeræ Basilii
 dicte notissimæ sunt. Athanasium quoque Basilii

prædicatorem videmus in epistolis ad Joannem
 et Palladium atque Antiochum ed. Maurin. tom.
 II, p. 956, 957. Ne quid dicam de loco alio epistolæ
 secundæ ad Castorem, quam Athanasio imperitæ
 suppositæ scimus.

(6) Poetica sententia elegans et notabilis!

Θεοῦ, τὸ εἰς γῆν ἀναλῦειν αὐτὸν ἐξ ἧς ἐλήφθη. Ἐνα ὅσον δοθῆναι κατὰ παντὸς ὑπαγορεύει τοῦ γένους, καὶ οὐ πολλοὺς ἐκ τοῦ περὶ ἕκαστον θεωρουμένους.

Ἡ δὲ τοῦ διδασκάλου φωνὴ οὐ μόνον περὶ ἕκαστον ζωῆς ὅρους ἐφη πεπῆχθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ ἕκαστον συμφέρον ἐκ τοῦτου προσκοπεῖσθαι ἐδίδαξε. Ἀγλὸν δὲ ὡς ἡ μὲν ἐκ τῆς πρώτης καταδίκης ἐπαγωγὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων ἐστίν. Ὅμοιως γὰρ πάντες εἰς γῆν ἀποστρεφόμεθα, εἰ καὶ οἱ τρόποι τοῦ θανάτου διάφοροι. Τὸ δὲ ἄλλον ἄλλου θάπτειν ἢ βραδύτερον ἀποδιδῶναι, τὴν πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν τοῦτο οἰκονομοῦσαν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν δείκνυσιν· τῷ μὲν πρὸς τὸ μετανοῆναι τὰ φθάσαντα διορθώσασθαι σφάλματα, πλείονα ἐπιμετροῦντος ζωὴν· τὸν δὲ πρὸς τὸ μὴ ἐμπαῖγναι εἰς ὕλην τοῦ τῆς ἀμαρτίας βιβῶν, τάχιστα προαρπάζοντος. Μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν ἀρρήτην τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγαθότητος ἄδυσσον, ἥτινι μηδὲ ἀγγελικὸν ὅλως προσθλάψαι νοῦν δυνατόν, τὰ τοιαῦτα οἰκονομοῦντος, καὶ τῇ οἰκείᾳ προγνωστικῇ δυνάμει προθεωροῦντος τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐσομένων, καὶ καταλλήλως τούτοις τῇ δικαίᾳ ἐαυτοῦ κρίσει τὰ τέλη τούτων προορίζοντος. Καὶ ἵνα μὴ τις ἡμᾶς παραστοχάζεσθαι τῆς πατρικῆς ἐννοίας νομίσαιεν, αὐτὸν Βασιλεῖον τὸν σοφώτατον δεξώμεθα τῶν οἰκείων λόγων ἐξηγητὴν ἐν τῷ περὶ εὐχαριστίας δευτέρῳ λόγῳ (10) λέγοντα οὕτως· « Ἐννόησον γὰρ ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχώσας Θεὸς, ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὅρους ἐπηγε τῆς ἐξόδου· τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλείῳ παραμείναι τῇ παρουσίᾳ τῆς σαρκὸς ὑκονόμησε· τὸν δὲ θάπτειν ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο, κατὰ τοὺς ἀρρήτους τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὡς περ οὖν οἱ ταῖς εἰρηταῖς ἐμπίπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονα χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμοτικῶν ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχύτεραν εὐρίσκουσι τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαί, αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ' ἑλάττω, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου· σοφῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκετο τοῖς ἡμᾶς προβλεπομένου (11). »

Ζ'. Β. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἀλόγων κατὰ σὲ ὅρους ἐροῦμεν τῆς ζωῆς.

Α. Πῶς τοῦτο φῆς;

Β. Ὅτι τοι γέγραπται, ὡς ὁ θάνατος τοῦτου, οὗτοι καὶ ὁ θάνατος τοῦτου, καὶ πνεῦμα ἐν τοῖς πᾶσι. Καὶ τί περιέσσευσεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ κτῆνος; οὐδέν· ὅτι τὰ πάντα πορεύεται εἰς τόπον ἑνα. Τὰ πάντα ἐγένετο ἐκ τοῦ χοῦς, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὸν χοῦν.

Α. Οὕτω μὲν γέγραπται ταῦτα· οὐχ οὕτω δὲ ἔχει κατὰ τὴν ἐννοίαν ὥς περ ὁπερ ἔληφας σύ. Ἡ γὰρ τῶν ἐξῆς ἐπαγωγὴ, ἣν αὐτὸς παρεκράτησας, τὴν ἀληθῆ τῶν γεγραμμένων ἐμφαίνει διάνοιαν. Τῆδε γὰρ ἔχει·

A hic scilicet in eum, de quo sumptus est, pulverem resolvatur, unum generi hominum universo constitutum esse terminum monet, non plures qui ex singulorum exitu cognoscantur. At vero doctioris vox non solum singulorum vitæ præstitutos limites ait, verum etiam quid cuique homini utile sit, hac ipsa re prospectum antea docet. Constat autem primæ damnationis sententiam, unam eademque contra omnes homines esse. Æque enim cuncti in pulverem revertimur, etsi genera mortis differunt. Quod vero alius alio citius moritur, id sollicitam utilitatum nostrarum providentiam Dei demonstrat : qui alii ob emendanda prioris temporis errata diuturniorem dimittitur vitam ; alium, ne in cænusum peccatorum barathrum demergatur, citius abripit. Et quidem sic agit pro sua ineffabili sapientiæ bonitatisque altitudine¹⁰ (in quam ne angelicæ quidem menti introspicere licet), suæque futuri præscia vi, qua rerum exitum prospicit, atque his congruenter, justo suo iudicio, fines præstituit. Ac ne quis forte nos a patris sensu aberrare putet, sapientissimum ipsum Basilium sententiæ suæ narratorem audiamus in secunda de gratiis agendis oratione : « Fac animo tuo reputes, a factore nostro atque animatore Deo, proprium cuique animæ attributum esse vitæ curriculum, atque aliis alios excedendi vita limites posuisse : et hunc diutius superesse in carne decrevit ; illum celerius solvi vinculis corporis statuit ; secundum arcanas sapientiæ suæ justitiæque rationes. Sicuti ergo qui in carcerem conjiciuntur, partim tempore prolixiore custodum sævitia includuntur, partim ociores inveniunt pœnæ depulsionem ; sic et animæ partim diutius in hac vita retinentur partim brevius, pro cujusque merito : nostro scilicet Creatore sapienter atque longissime, et præ omni humanæ mentis acumine, res nostras singulorum prævidente. »

νῶς ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἕκαστον ἡμῶν τοῦ κτείσαν-

7. B. Ergo etiam brutis, te iudice, vitæ terminos definitos dicemus?

A. Quid ita?

B. Quia scriptum est : Sicut mors hujus, ita et mors illius ; unusque omnibus spiritus. Et quid homo præstat belluæ ? nihil. Etenim omnia eundem in locum abeunt. Omnia de pulvere orta sunt, atque omnia in pulverem revertuntur¹¹.

A. Hæc quidem ita sunt scripta : neque tamen eorum est, quem tu putas, sensus. Nam quæ ibi sequuntur, quæque tu reticulist, veram Scripturæ sententiam produnt. Sunt autem hæc : Et quis

¹⁰ Rom. xi, 33. ¹¹ Eccle. iiii, 20.

NOTÆ.

(10) Nempe in sermone qui vulgo inscribitur *De martyre Julitta*, cap. 5.

(11) Locus idoneus confirmandæ sententiæ de prædestinatione post prævisa merita.

A. Καὶ ποῦ σοι τῶν Γραφῶν τὰ τοιαῦτα παρατε-
τῆσθαι;

B. Πρόδηλον ὡς Ἐζεχίας μὲν δι' εὐσέβειαν, ἐτῶν
πεντεκαίδεκα προσθήκην ζωῆς ἐκομίσατο. « Ἄνδρες
δὲ αἰμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς
ἡμέρας αὐτῶν, » βοᾷ Δαβὶδ. Καὶ ὁ Σολομῶν·
« Ἄκουε, υἱέ, ἐμοὺς λόγους, φησὶ, καὶ προστεθήσε-
ταί σοι ἔτη ζωῆς. » Καὶ πάλιν· « Ἀποτρέπων τὰς
πρὸς τὴν κακίαν ἰδοὺς, μὴ γίνου σκληρὸς, φησὶ,
καὶ μὴ ἀσεβήσης πολὺ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ
καιρῷ σου. » Καὶ πάλιν· « Ἀφαιροῦνται δὲ ἄωροι
ψυχὰι παρανόμων. » Καὶ τούτων πλεονα ἐν ταῖς
Γραφαῖς εὐρισκόμενα. Εἰ οὖν ὕψισιν καὶ ἐπίτασιν
πρὸς τὸ τῆς πολιτείας διάφορον λαμβάνει τὰ τῆς ζωῆς,
οὐδαμῶς ὅροι ταύτης τοῖς ἀνθρώποις πεπηγασί. Τὸ
γὰρ πάγιον ἀμετακίνητον διαμένει ἀνάγκη· ἐπεὶ

θ. A. Τὰ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἢ προτροπὴν
ἀρετῆς ἐν ταῖς θείαις εἰρηγμένα Γραφαῖς ἀναγκαίως
ἡμῖν προσάγονται ὑπὸ Θεοῦ· « ἵνα πᾶν σῆμα
φραγῇ, » ὡς ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ, « καὶ ὑπόδικος
γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. » καὶ οὐχ ὡς ἀγνο-
οῦντος αὐτοῦ τὸ ἐσόμενον, κατὰ τὸν μέγαν Γρηγό-
ριον, ἀλλὰ νομοθετοῦντος τὸ αὐτεξούσιον (13), τὰ
τοιαῦτα διδοται νομοθετήματα. Αὐτὸς γὰρ εἰδὼς τὰ
πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἐξ ἀπειρου καὶ οὐ προσ-
φάτως, οὐδὲ ἐκ τεκμηρίων στοχαζόμενος τὸ ἐσό-
μενον, ἀλλὰ δυνάμει θεοπρεπεῖ καὶ ἀρρήτῳ τῇ τῶν
γενησομένων ἐπιβάλλων ἐκβάσει· καὶ ὑπ' ὧν ὡς
εἰπεῖν τὰ μέλλοντα προοιῶμενος, προσφύτως τοῖς
προσωραμένοις αὐτῷ καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ κρίσεως ἐπ'
αὐτοῖς προορίζει (14). Ἄνθρωποι μὲν γὰρ μετὰ τὰς
τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις, τὰς καταλλήλους κρίσεις
ἐπάγουσι. Θεῷ δὲ τὸ μέλλον ὡς ἤδη ἐστὶ θεωρεῖται·
καὶ κατὰ τοῦτο τὰ τῆς προεπουσίας ἀξίας, μᾶλλον δὲ
τῆς συμφερούσης· ἐκάστην λήξεως προθεσπίζει ἀπα-
ράδωτος, εἴτε ἐν παρατάσει ζωῆς, εἴτε ἐν ὀλιγότῳ
καὶ συστολῇ τῆς βιώσεως· ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς προ-
γνώσεως οὐκ ἐσφαλμένα· κατὰ τι γοῦν ὅλως καὶ τὸ
βραχύτατον ἐν αὐτῷ θεωροῦνται· ἀλλ' ἐν ἀκριβε-
στάτῃ λίαν καταλήγει τῷ ὑπερουσίῳ τῆς αὐτοῦ δυνά-
μει ἐνυπάρχουσιν. Ἀπειλεῖ τοίνυν τὰ φοβερά, καὶ
πάλιν ἐπαγγέλλεται τὰ χρηστά· ἵνα διὰ μὲν τῶν
ἀπαγὰν τῆς ἁμαρτίας, διὰ δὲ τῶν τῇ ἀρετῇ προ-
αγάγηται τὸν ὑπακούοντα· αὐτεξούσιον ἔχοντος·
τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐφ' ἐκάτερα ῥοπὴν καὶ ἀβίαστον·
πανταχοῦ δεικνύντος τοῦ Θεοῦ δι' ὑπερβάλλουσιν
ἀγαθότητα μηδὲν ἐαυτὸν ἐλλειπομέναι τῶν εἰς ἡμε-
τέραν σωτηρίαν ἡκόντων· ἵνα τοῖς καταφρονήσας
τῶν ἐνταλμάτων καὶ τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει
ὑπαχθησόμενοι, τὸ ἀναπολόγητον προσῇ. Καὶ ἵνα
γινώμεν ὅτι καίτοι ἐπιστάμενος τὸ τινων ἀπειθῆς,
ὁμῶς πάντα τὰ πρὸς ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐργάζεται,

A. Fare age in quibusnam Scripturæ locis hæc
deprehendisti?

B. Constat Ezechiae pietatis ergo, quindecim
annis vitam fuisse prorogatam¹⁰. « Viri autem
sanguinum et fallaciæ non attingent ætatis suæ
dimidium, » inquit David¹¹. Tum Salomon :
« Audi, fili, sermones meos, inquit, ut tibi au-
geantur vitæ anni¹². » Et rursus : « Ne deflectas
ad vias pravæ, neque contumax fias, neque ma-
gnopere pecces, ne tempore non tuo moriaris¹³. »
Præterea : « Abripiuntur intempestivæ animæ im-
piorum¹⁴. » Plura ejusmodi in sacris Litteris sunt.
Si ergo imminutionem et incrementum pro diverso
morum genere vita humana recipit, nequaquam
huic fines præfixi fuerunt. Nam quod fixum est,
id immobile maneat necesse est : alioqui quomodo
esset fixum?

B. A. Quæ vel ad peccatum inhibendum vel ad
excitantam virtutem in divinis Scripturis dicta
fuerunt, ea necessario nobis Deus infert, « ut omne
os obstruatur, totusque mundus subditus Deo
fiat¹⁵ : » non quod ipse futura ignoret, ut ait ma-
gnus Gregorius ; sed quia liberum arbitrium esse
vult, idcirco sunt hæc admonitiones. Ipse enim ante
hominum nativitatem omnia sciens, ab æterno, non
nuperrime neque e signis, futura divinans, sed vir-
tute Deo digna et ineffabili, posteriorum temporum
eventus assequitur. Cumque oculis ut ita dicam
futura prospectet, convenientia his visis sua quo-
que judicia faciunt ; Deus autem futurum præsen-
tis instar spectat ; atque ita quod cujusque merito
congruit, vel potius debitam cuique sortem, citra
omnem transgressionem decernit, sive de vita ex-
tendenda agatur, sive de brevitate ejusdem et con-
tractione ; quandoquidem ejus præsensio errori
non est obnoxia. Res enim ipse perfecte occissime-
que in semet spectat : quin hæc potius accuratissi-
me cognitæ in ejus virtute ineffabili continentur.
Minatur itaque formidolosa, itemque jucunda pol-
licetur, ut illa a peccatis deterreant, hæc docilibus
virtutem suadeant : quandoquidem homo liber
utrinque ab omni coactione est. Atque ita Deus
usquequaque ostendit nihil ab ejus bonitate reli-
quum fieri, quod salutis nostræ prosit : ut manda-
torum deum e contemptoribus, ideoque justæ ejus
iræ obnoxia excusatio nulla supersit. Atque ut no-
bis innotescat Deum, etsi quorundam contumaciæ
præscium, nullum tamen prætermittere officium,
quo suam erga nos clementiam significet, audi quid
ipse beato Ezechielis prophetæ : « Perge, fili hominis,
ad Israelis quæ me exasperat domum ; meoque
apud eam sermones eloquitor. Quia non ad popu-
lum profundi labii neque duri sermonis mitteris,

¹⁰ IV Reg. xi, 6. ¹¹ Psal. liv, 24. ¹² Prov. iv, 10. ¹³ Prov. xi, 30. ¹⁴ Eccle. vii, 18. ¹⁵ Rom. iii, 49.

NOTÆ.

(13) Sunt ipsa Nazianzeni verba oral. 42, pag. 696.

(14) Locus iterum insignis pro sententia theolo-
gica de prædestinatione post prævisa merita.

sed ad Israelis domum ; neque ad alienæ lingue diversique eloquii gravisque loquelæ gentes, quarum non possis audire sermones. Quanquam si ad has te mitterem, exaudireris utique ab eis. Verumtamen audire te nolet Israelis domus, quia mihi ipsum morem gerere renuit ¹⁶. » Clarius adhuc id demonstratur ex iis etiam quæ in Deuteronomio dicuntur. Et enim post tot mandata quæ Deus ipse populo per legislatorem vulganda curaverat, abstinendi scilicet omni idolorum superstitione, unique sibi cultum adhibendi, videsis quemadmodum magno illi Mosi locutus sit : « En tu cum majoribus tuis jam requiesces, populus autem hic fornicabitur post deos alienos terræ ejus quam ingreditur ¹⁷. » Deinde etiam persecuturam contumaces indignationem subdit : « Irascam eis vehementer in illa die : deseram illos, meamque ab eis faciem avertam ; fient esca aliena, multisque malis atque cladibus attententur ¹⁸. » Sic nimirum aperte Deus docet ; quamvis ipse leges condant, normamque virtutis tradat ac vitii declinationem, nihilominus ejus præsentiam non interverti, neque porro cum impediri quominus congruenter prævisis, commoda sapientiæ suæ justitiæque decreta scribat : ita ut nobis quoque cum Apostolo dicendum sit : « Quos præscivit et prædestinavit ¹⁹. »

κατὰ καὶ θλίψεις· ἐκ τούτων σαφῶς διδασκόμενος, ὅτι ἐλ καὶ νομοθετεῖ καὶ ὑποτίθεται τὰ πρὸς ἀρετὴν ἐπαγόντα καὶ τὰ τὴν κακίαν ἀνείργοντα, ἀλλὰ τὰ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ οὐκ ἐγκρίνεται· οὐδὲ τὸ καταλλήλως τοῖς προεγνωσμένοις τὰς τῆς οικείας αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης κρίσει ἔρχεται· ὥστε καὶ ἡμᾶς κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγειν, ὅτι « Οὐδὲ προέγνω καὶ προώρισεν. »

10. B. Deus lux est, nec tenebræ in eo sunt ullæ, ut divus Joannes ait ²⁰. Est autem lucis officium, quæ vere existunt perspicua facere, atque ab omni obscuritate, id est errore, vindicare. Si ergo amator veritatis Dominus, imo veritas ipsa est, quomodo præter veritatem loqui videtur?

A. Ubi nam vero id relatum demonstrare potes?

B. Ezechielis deprehendimus a Deo prophetæ ore dictum : « Dispone domui tuæ, quia morieris tu, nec amplius vives ²¹. » Alterutrum ergo colligitur, nempè vel terminos temporalis hujus vitæ cuique homini non esse præfixos, vel Deum falsa elocutionem. Nam certe quindecim demum post annos Ezechielis mors adfuit, non eo tempore quo dictum ei fuerat : « Morieris tu, nec amplius vives. »

A. Agnoscere quænam Deo causa fuit decretum eorum abolendi?

B. Illa scilicet quam ipse Deus Ezechielis significavit : « Quia lacrymas tuas vidi, tuamque vocem exaudivi, en tibi annorum quindecim incrementum dabo ²². »

¹⁶ Ezech. iii, 4, 5.

¹⁷ Deut. xxxi, 16.

¹⁸ Ibid. 17.

¹⁹ Rom. viii, 29.

²⁰ I Joan. i, 5.

²¹ IV Reg.

xi, 1; Isa. xliiii, 1.

²² Isa. xliiii, 1.

τὴν οικίαν ἐπιδεικνύς φιανθρωπίαν, ἔκκει τὴν μακαρίαν Ἰεζεκιὴλ τῷ προφήτῃ· « Γὰρ ἀνθρώπου, βάδιζε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ τὴν παραπικραίνοντά με, καὶ λάλησον τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτούς· διότι οὐ πρὸς λαὸν βαθυχέilon καὶ βραχυγλωσσον· σὺ ἐξαποστέλλῃς πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ· οὐ πρὸς λαοὺς πολλοὺς ἀλλοφώνους ἢ ἀλλογλώσσους, οὐδὲ στιβαροὺς τῇ γλώσσῃ ὄντας, οὐκ ἀκούσῃ τοὺς λόγους. Καὶ εἰ πρὸς τοιούτους ἐξαπέστειλά σε, οὗτοι ἂν εἰσέκουσάν σου· ὃ δὲ οὐκ· τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ὑπακούσαι σου, ὅτι οὐ βούλονται εἰσακούειν μου. » Σαφέστερον δὲ ταῦτ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐν τῷ δευτερονόμῳ γεγραμμένων ἀποδείκνυται. Μετὰ γὰρ τὰς τοσαύτας παραγγεῖαις· αὐτὸς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν λαὸν διὰ τοῦ νομοθέτου πεπολιτῆται τοῦ ἀπέχεσθαι μὲν πάσης ἐιδωλοποιίας πλάνης, μὴ δὲ τῇ αὐτοῦ προσανέχειν λατρείᾳ, ὅρα οἶα πρὸς αὐτὸν ἔκεινον τὸν μέγαν ἐφ' Μωσὶ· « Ἰδοὺ σὺ κοιμάσαι μετὰ τῶν πατέρων σου· καὶ ὁ λαὸς οὗτος ἐκπορευέσεται ὀπίσω θεῶν ἄλλοτρίων τῆς γῆς· εἰς ἣν αὐτὸς εἰσπορεύεται ἐκεῖ εἰς αὐτήν. » Εἰς καὶ τὰ τῆς ἐπομένης τοῖς ἀπειθοῦσιν ἀγανακτικῆς ὀριστικῶς ἐπιτέλει· « Καὶ ὀργισθήσομαι εἰς αὐτοὺς θυμῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ καταλείψω αὐτοὺς, καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἔσονται κατάθρωμα, καὶ εὐρήσουσιν αὐτοὺς πολλὰ. »

11. B. Ὁ Θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ ἐστὶν οὐδεμία, ὁ θεὸς Ἰωάννης φησὶ. Φωτὸς δὲ ἔσεν τὸ ἀληθῶς ὄν φανεροῦν καὶ ἀπαλλάττειν τοῦ σκότους, ὅπερ ἡ πλάνη ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν ἀληθείας ἀγαπᾷ Κύριος, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐστὶν ἡ αὐτοαλήθεια, πῶς παρὰ τὸ ὄν φαίνεται λαλῶν;

A. Ποῦ τοῦτο δεικνύειν φερόμενον ἔχεις;

B. Τῷ Ἐζεκιᾷ διὰ τοῦ προφήτου εὐρίσχομεν τὴν Θεοῦ εἰρηκέναι· « Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθανῇ γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. » Συναχθήσεται οὖν τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ μὴ πεπληρωθῇ ὅρον τῆς χρονικῆς ταύτης ἐκάστης ζωῆς, ἢ τὸ ὄν μὴ ἐξαιπεῖν τὸν Θεόν· τοῦτο ἐστὶ μετὰ ἑτὴ πεντεκαίδεκα τὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἐπιστῆναι, καὶ οὐ τηνικαῦτα ὁπότε ἐλέγχθη αὐτοῦ· « Ἀποθανῇ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. »

A. Καὶ τί ἄρα φερόμενον αἴτιον γεγονέναι τοῦ λῦσαι τὸν Θεὸν τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν;

B. Τί ἄλλο γὰρ ἢ ὅπερ αὐτὸς εἶπε τῷ Ἐζεκιᾷ ὁ Θεός· « Οἱ εἶδον τὰ δάκρυά σου καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς σου, καὶ ἰδοὺ προστίθημι σοι ἑτὴ ἑπτά· »

orum causis, res ipsas esse exploratas necesse est. Si ergo lacrymarum causa fuerunt prorogandi vitæ temporis, hæque Deo prævisæ erant, necesse est constantem in Deo fuisse rei præscientiam ejusque effectum.

12. R. Ergo in alterum e supra dictis absurdis necesse, nempe quod Deus rem ut se habet non designatur, sed aliam pro ea dicat. Nam quod Deus mentatur, id mihi dicere religio est.

A. Quæ exanimam prudentiam quamdam vel dicuntur vel fiunt, ea neque mendacio neque simulatione vertenda sunt: invicem quippe adversantur utrumque effectus. Namque mendacium ex diabolo est, ut et Scriptura: qui autem prudenti consilio veritatem suam conformat, id non sine Dei præsentia factum: quæ res diabolicis studiis contraria est. Sic etiam neque Rahab mendacii accusatur, quia veritatem rem veram non dixit, sed veluti per prophetam, laudatur, quia sermone prudenti etiam in Deum fidem testata est. Quin et Deus imperat Pharaoni ut Israeliticum populum in Ægyptum, non quasi demigraturum Ægyptum, sed a deserto rem sibi sacram facturum, et tridui iterum præparatum. Cur jam Samuelem proferam, qui se venturum dixerat ad sacrum Deo peragendum, venit autem post gestam a rege rem? Cur etiam Apostolum, qui Judaico ritu semet sanctificavit, et sacrificia legitima obtulit; qui cum circumcisionem atque alias ejusmodi Scripturæ legalis observantias tanquam cassas post gratiam eliminasset, nihilominus Timotheum circumcidi? Quin adeo Christus, id est ipsa veritas, prudentiæ hoc genus neque verbis recusavit neque factis sequi; sed toto humanæ vitæ tempore ita se gessisse facile cognoscitur. Quare et Psalmographus de eo diserte vaticinatur: « Sermones suos prudenter instruet ». Igitur ne id quidem, quod Ezechiae dictum fuit, in mendacii culpam vocabitur, sed doctrinæ potius religioni conducentis laudem feret: quæ doctrina auditores admonet ut Deum noscant vitæ arbitrum, atque ut huic uni venerabundis animis subesse velint. Præterea

ἀπειροῦ· τοιγαροῦν καὶ οὐ προσηγάτως ὁ θεὸς αὐτῷ τῆς προσθήκης τῶν τούτων ἐτῶν ἐχαρίσθη· τοῖς γὰρ αἰτίοις καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συνθεωρεῖσθαι ἐπὶ ἀνάγκῃ. Εἰ οὖν αἴτιον τοῦ προστεθῆναι χρόνον ζωῆς τὸ ἐκ κρυον γέγονε, τοῦτο δὲ τῷ θεῷ προτεθεώρηται, ἀνάγκη συνεξεῦχθαι αὐτῷ κατὰ τὴν πρόγνωσιν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθόν.

13. B. Οὐκοῦν τὸ ἕτερον τῶν ἐν τῷ λόγῳ συνηθέντων ἀτόπων ἡμῖν ἀπαντήσεται· τὸ μὴ λίσσασθαι τὸν θεὸν ὡς εἶχε φύσεως τὸ ὄν, ἀλλ' ἕτερον ἀντὶ ἑτέρου εἰπεῖν· θεός γάρ φάναι τὸ ψεύσασθαι αὐτόν.

A. Τὰ κατ' οἰκονομίαν τινὰ λεγόμενα ἢ πρακτικὰ, οὐ χρὴ ψεύδος λέγεσθαι ἢ ὑπόκρισιν· ἀπανταντίας γὰρ ἀλλήλων τὰ τούτων ἀποτελέσματα. Τὸ μὲν γὰρ ψεύδος ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὡς γέγραπται· ὁ δὲ οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς λόγους αὐτοῦ, πρὸς τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ τοῦτο ποιεῖ, ὅπερ ἐστὶ τῶν τοῦ διαβόλου ἔργων κατάλυσις. Οὕτω γοῦν καὶ Παῦλος ἡ πόρνη οὐχ ὡς ψευσαμένη κατακρίνεται, καίτοι παρὰ τὸ ὄν εἰρηκυῖα, ἀλλ' ὡς διὰ πίστεως δικαιοθεῖσα ἐπαινεῖται, τῇ τοῦ λόγου οἰκονομίᾳ τὸ περὶ τὴν εἰς θεὸν πίστιν βέβαιον ἐπιδείξαμένη. Καὶ ὁ θεὸς δὲ αὐτὴν προστάσσει τῷ Φαραὼ τὸν Ἰσραηλῆτην ἀποστεῖλαι λαὸν, οὐχ ὡς τῆς Αἰγύπτου μετακίοντα, ἀλλ' ὡς λατρεῖαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπιτελέσονται, καὶ πρὸς διάστημα ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν ἐκχωρήσονται. Καὶ τί μοι τὸν Σαμουὴλ παραφέρειν ἔκειν μὲν λέγοντα Κυρίῳ θῆσαι, βασιλέως δὲ προχειρίσιν μετερχόμενον; Ἡ τὸν μέγαν Ἀπόστολον Ἰουδαίῳ ἀγνιζόμενον καὶ νομικῶς θυσίας προσάγοντα, καὶ τὴν μὲν περιτομὴν καὶ τὰ σὺν αὐτῇ τοῦ νομικοῦ γράμματος παρατηρήματα, ὡς ἔωλα μετὰ τὴν χάριν ἐκβαλόντα, περιτέμνοντά γε μὴν τὸν Τιμόθεον; Ὅποτε ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἡ ὄντως ἀλήθεια, τῆς οἰκονομικῆς οὐδαμῶς μεθόδου ἀπέσχετο ἐν τε λόγοις καὶ πράγμασιν, ἀλλὰ τούτῃ μάλιστα καθ' ὅλον τὸν τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ ἀναστροφῆς χρόνον χρησάμενος δεικνύεται. Περὶ οὗ καὶ τῷ Παλμυρῷ τὸ, « Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει, » σαφῶς προσηκούσεται. Οὐκοῦν καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Ἐζεκίαν οὐ ψεύδους ἀπολείεται γραφὴν, ἀλλὰ τῆς πρὸς θεοσέβειαν διδασκαλίας δέξεται ἐπαινον, τοὺς ὁρῶντας προτρεπομένης θεὸν εἰδέναι ζωῆς ταμίαν, καὶ τὴν ὅπ' αὐτῷ μόνῳ αἰρεῖσθαι (16) ὑπόκλινιν, δι' οὗ καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ἐδραματουργηθῆ οἰκονομίας. Ἀλλως δὲ καὶ τὸ, « Ἀποθανῇ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ, » ἀλλ' εὐεταί, εἰ πρὸς τὸ τοῦ ἐνσκήψαντος πάθους ἰσως ἀπεχθὲς ἀποβλέψαιμεν· τοῦτο γὰρ εἰκὸς ἦν ὅσον πρὸς τὸ ὁρῶμενον ἐπάγειν πάντως τῷ κειμένῳ τὸν

¹⁷ Hebr. xi, 31. ¹⁸ Exod. v, 4. ¹⁹ I Reg. xiii, 8. ²⁰ Act. xxi, 26. ²¹ Galat. v, 6; vi, 15. ²² Act. xvi, 3. ²³ Psal. cxi, 5.

VARIE LECTIONES.

Cod. ἐκείνου, quod corrigendum fuit ut supra (col. 105 B 11).

NOTÆ.

(16) In codice sic: θεὸν εἰ δὲ με ζωῆς ταμίαν, καὶ τὴν ὅπ' αὐτῷ μόνῳ αἰρεῖσθαι. Sed in margine

quidam sic: Οἶμαι οὕτως ὀφείλει γράφεσθαι· θεὸν εἰδέναι, etc.

Θάνατον. Καὶ ἴσως τοῦτο αἰνιττόμενος ὁ Θεὸς ἔφη ἅπαντες τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἐπιστῆναι· οὐκ ἄριστον ἔχων τὸ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν ὀφειλόμενον ἐκείνῳ τοῦ βίου τέλος.

γ'. B. Τί οὖν; τῷ κατὰ πρόγνωσιν λόγῳ τοῦς ὅρους τῆς ζωῆς δογματίζεις περὶ ἕκαστον πηγνύσθαι;

A. Καὶ μάλα.

B. Ἀλλ' οὐ ταυτὸν ὅρος καὶ πρόγνωσις.

A. Οὐ ταυτὸν μὲν κατ' ἐννοιαν ἑκατέρα τούτων ἔστι καθέστηκεν, ἐκ δὲ τῆς προγνώσεως οἱ περιστάμενοι τῇ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ κρίσει ὅροι τῆς ζωῆς ἡμῶν τίθενται.

B. Εἴτα οὐκ ἐντεῦθεν πρὸς ἐτέραν ἀπαγομέθα, Γραφικῶς εἰπεῖν, ἀδολεσχίαν, τοῦ λέγειν τὰς τῶν μελλόντων προγνώσεις αἰτίας, καὶ οἷον εἰπεῖν ἀναγκαστικὰς τῆς τούτων ἐκδόσεως γίνεσθαι;

A. Οὐδαμῶς.

B. Πῶς καὶ διὰ τί;

A. Ὅτι δὴ καὶ ἡμεῖς οὐ παρὰ τὸ ὅρῳ τὰ ἐν ἡμῶν γινόμενα, ἥδη καὶ τῆς τούτων πράξεως καθιστάμεθα αἰτίοι. Ἐπεὶ κατὰ σὲ ὁ Φινεὲς τὴν Μαδιανίτιν τῷ Ζαμβρὶ συνασχημονοῦσαν θεασάμενος, τῆς ἀσχημονος αὐτῶν πράξεως αἰτίον λογισθῆσεται, ὁ δὲ διὰ ταύτην μὴ πληγὴ ἀνελὼν ἀμφοτέρον. Καὶ τί χρὴ τῷ οἰκείῳ ἡμῶν ἀσθενεῖ λογισμῷ τὰ περὶ τούτου ἐσοθεύειν τῷ λόγῳ; δέον περὶ τοῦ προκειμένου προβλήματος τοῖς εἰρημένοισι τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἐν τῇ εἰς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν λόγῳ ἐντυγχάνοντας, ἐκείθεν λαβεῖν πλατύτερόν τε ὁμοῦ καὶ σοφώτερον τῶν νῦν ἀπορουμένων τὴν ἐπίλυσιν. Ὁ γὰρ ἔστιν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν ἐν ἡμῶν κειμένων ἡ ὁρασις, τοῦτο Θεῷ τῶν μελλόντων ἡ πρόγνωσις· καὶ οὐ τινῶν, ἀλλὰ πάντων· «Ὁ εἰδὼς γὰρ, φησὶ, τὰ πάντα περὶ γενέσεως αὐτῶν.» Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν εἰς ζήτησιν ἡμῶν προκειμένου δόγματος, τουτέστι τοῦ χρῆναι ὅρους τῆς ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων ἐκδόσεως ζωῆς, ἀκριβέστατον ἐπιγνώμονα αὐτὸν τὸν ἔνθεον καὶ ἀληθῶς ἀποστολικὸν χάριτος μέτοχον ποιησάμεθα Ἀθανάσιον, ἀναπτυσσοντες αὐτοῦ τὸ περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς συγγραμμάτιον ἀποστολικόν, ἐν ᾧ εὐρήσομεν αὐτὸν λέγοντα οὕτως (17)·

ιδ'. «Ἔστι δὲ ἡ πρόφασις ἣν ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· Ἐξήτουν πιάσαι αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐκ ἔληλυθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.» Εἴτα βραχεία ἐπειτῶν ἐπιφέρει· «Ὡς μὲν οὖν Ἰῆδς καὶ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, καί ῥον οὐκ εἶχεν· αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν δημιουργός· ἀνθρώπος δὲ γενόμενος καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἐκαστῇ τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι μεμετρημένον· καὶ

A quod ei nutaret in sua præscentia destinatus Exitus vitæ terminus.

13. B. Quid ergo? num secundum præscentiæ rationem terminos vitæ singulis hominibus præsstitui judicas?

A. Omnino.

B. Atqui res eadem non est terminus et præscentia.

A. Profecto utriusque rei hand eandem naturam cogitare licet: sed tamen post præscentiam, ii qui justo Dei probantur judicio, vitæ nostri termini constituuntur.

B. Nonne hinc ergo ad aliam devolvimur, ut vere dicam, scurrilitatem; nempe ut dicamus futurorum præscentiam causam fieri ac propemodum necessitatem ipsius exitus?

A. Nego enimvero.

B. At quo jure?

A. Quia nos quoque non quia videmus quæ coram sunt, ideo horum efficiendorum causa sumus. Alioqui in sententia tua Phinees, qui Madianitidem cum Zambri impudice versantem vidit, stupri eorum causa judicandus esset; nempe is qui ob id ipsum uno ictu utrumque interfecit. Sed enim quid opus est nostri ingenii infirmitate argumentum hoc diutius versare, cum liceat observantibus nobis quid hoc super problemate dixerit magnus Athanasius in sermone de cruce, passione ac resurrectione, illinc haurire pleniorē ac sapientiorē controversiæ solutionem? Nam quanta apud homines rerum præscentium visio est, tanta apud Deum futurarum præscentia: neque rerum aliquot, sed cunectarum: «Qui omnia, inquit Scriptura, ante ipsorum creationem novit.» Sed age hujus, de quo nunc controversamur, dogmatis, nempe quod termini singulorum hominum vitæ præfigi credendi sint, justissimum judicem eundem faciamus divinum vereque apostolicum gratia affluentem Athanasium, evoluto ejus de fuga propria apostolico volumine, ubi sic loquentem offendimus.

D 14. «Est autem causa quam Joannes descripsit hæc: Quærebant eum comprehendere, nemo tamen ei manus injecit, quia nondum venerat hora ejus.» Deinde paucis interpositis pergit dicere: «Ut Filius quidem et Verbum Patris tempore carebat: ipse enim est temporum conditor: verumtamen cum homo factus hæc dicat, satis demonstrat certum tempus singulis hominibus esse definitum. Idque

¹³ Num. xxv, 7. ¹⁴ Eccli. xxiii, 29. ¹⁵ Joan. vii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ita etiam codex Angl. apud Montf. • M. αὐτὸν πιάσαι. • M. τὴν χεῖρα. • M. interponit ἔστι.

NOTÆ.

(17) Exstat in editione Montfauconii t. I, p. 327, cum varietatibus; quarum ex copia cognoscere

licet quantopere editiones etiam optimæ a mss. exemplaribus recesserint.

non scriptum est atque omnibus exploratum. Eisi enim obscurum est, cunctosque homines latet, quomodo et quantum cuique decretum fuerit, tamen quilibet novit, sicuti veris et æstatis et autumnii et hiemis esse tempora, ita prout in Scripturis fertur, tempus esse moriendi et tempus vivendi. » Et post modicum rursus ait : « Hæc cum scripta sunt, tum etiam ratio demonstrat sanctos homines scire tempus singulis esse determinatum, sed tamen neminem scire temporis finem. Eius rei argumentum est quod David aiebat : *Paucitatem dierum meorum demonstra mihi* ⁴¹. Quod enim ignorabat, hoc scire volebat. » Rursusque paulo infra : « Dominus quidem, utpote Deus verumque Patris Verbum, sciens definitum ab illo tempus, necnon probe conscius quali tempore se quoque pati decrevisset, postquam nostri causa homo factus est, diebus quidem tempus id præcedentibus, atque ut nos facinus, conquisitus lacebat, persecutores fugiebat, insidiasque declinabat, ac præteribat, ac per medium illorum ibat ⁴². Cum autem tempus illud præstitutum adfuit, quo ipse pati corporaliter pro omnibus volebat, de hoc alloquitur his verbis Patrem : *Pater, venit hora, glorifica Filium tuum* ⁴³. Nec jam querentibus se subducerebat, sed ab his capi volens perstabat. » Tum aliquot interpositis, addit : « Is igitur ita se obtulit pro omnibus, sicuti dixerat. Sancti autem homines hoc quoque exemplum a Salvatore mutuati sunt. Ex ipso enim et antea et semper et ubique diligunt; nempè ut certantes legitime adversus persecutores, fugerent; atque ab his conquisiti, latitarent. Nam quia tempori sibi a Providentia decreti, pro conditione humana, terminum nesciebant, noluerunt timore in insidiatorum potestatem venire. »

« Αγωνούντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τοῦ ὀριζομένου αὐτοῦ παρέχουσιν ἑαυτοὺς ἐνδόξως ἀπλῶς τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. »

15. H. Copioso hactenus a te dictorum fundamenta haud mediocriter nutare sentiet, assensumque his sustinebit, si quis non perfunctorie sed sedulo expendat, præter eas, quas sacra Scriptura referunt, innumeras alias strages exitiosissimas; veluti in praeliis cados, hostium in urbibus expugnandis occisiones sine ullo artatum generis o delirio perpetratas, cunctis prout hostili manu occurrunt truculentiis; præterea in pestilentibus morbis acervata funera; subitas hominum et conglobatas in terrarum motibus atque hiatibus infossiones; quas Basilica communes veluti populorum et urbium clades esse definiit, quas vinorum exubo-

A χρόνον οὐ τὸν κατὰ τύχην, ὡς τινες τῶν Ἑλλήνων νομίζοντες μυθολογοῦσιν, ἀλλ' ὃν αὐτὸς ὁ Ἀγιογράφος ὡς ἐθέλησεν ὁ Πατὴρ ὤρισεν ἐκάστη. Καὶ τοῦτο γέγραπται καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν· εἰ γὰρ καὶ ἡ κέρυπται καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ πῶς καὶ πότον ἐκάστη μεμέτρηται, ἀλλ' ὥπως πᾶς ὁστισοῦν οἶδεν ὅτι ὡς ἔαρος καὶ θέρους καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνος ἐστὶ καιρὸς, οὕτως καὶ τὰ γεγραμμένον καιρὸς τοῦ ζῆν ἐστὶ. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν φησὶν· « Ὡς περ δὲ ταῦτα γέγραπται, καὶ δεικνυσὶν ὁ λόγος, τοὺς ἁγίους εἰδέναι χρόνον ἐκάστη τῶν ἀνθρώπων ὄντα μεμετρημένον οὕτως ὅς μὲν γινώσκων τὸ τέλος τοῦ χρόνου, γνώρισμα τὸ λέγειν τὸν Δαβὶδ· *τὴν ἐλιγύτητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνέγγειλόν μοι*. » Ὁ γὰρ οὐκ ἠπίστατο, τοῦτο μαθεῖν ἡξίου. »

B Καὶ αὖθις μικρὸν ὑποδάσκει· Ὁ μὲν οὖν Κύριος, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ ὄντως Ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰδὼς τὸν μετρηθέντα δι' αὐτοῦ καιρὸν, καὶ γνώσκων ὃν αὐτὸς ὤρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, τὴν μὲν πρὸ τοῦ τὴν χρίσιν ἐλθεῖν ἡμέραν, καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς ἐκρύπτετο ζητούμενος, διωκόμενος δὲ ἔφευγε, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνων, οὕτως διετήρχετο, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο. Ὅτε δὲ καὶ τὴν ὀρίσασθαι παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἤγαγε, καὶ αὐτὸς ἐν ᾧ καὶ τοῦ θείου σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἡθέληεν, τοῦτο μὲν προσφωνεῖ τῷ Πατρὶ λέγων, *Πάτερ, ἐλθέτω ἡ ὥρα, δόξα σοι σου τὸν γλῶσσον*. Οὐκ αὖτε δὲ λατὴν τοὺς ζητοῦντας ἐκρύπτετο, ἀλλ' εἰσέστηκε θεῶν κρηττόντων ὡς αὐτῶν. »

C Καὶ τινα μεταξὺ εἰρηκῶς προσεπάγει· Ὁ μὲν οὖν οὕτως ἑαυτὸν προσήειπεν ὡς ὑπὲρ πάντων, ὥς περ εἶρηκεν Ἰ. Οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τοῦτον τὸν τύπον παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθόντες (παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ αἰ καὶ πάντοτε ἐκδιώκοντο), πρὸς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως ἔφευγον, καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο παρὰ τῆς Προνοίας χρόνου τὸ τέλος, οὐκ ἐβό-
λας. B. Οὐκ ὀλίγως τῶν παρὰ σοῦ λεχθέντων καὶ συναχθέντων διασπασθεὶς τὴν βεβαίωσιν καὶ τὴν πρὸς αὐτὰ συγκατάθεσιν ἀποβάλλεται, εἰς τις οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀλλ' ἐπιμελῶς, οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀνακρίνειν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πολυανθρώπων φησὶν· τὰ καὶ πανοικθρίας ἀναθεωρεῖν οὐκ ἀνήκει τῷ οἷον τὰς ἐν πόλεμοις σφαγὰς, τοὺς κατὰ τὰς ἀλώσεις τῶν πολεμίων φόνους, οὐ διακριθὲν ἡλικίας ἔχουσιν ἐπαγομένους, ἀλλὰ κατὰ πάντων ὁμοίως τῶν τῷ πολέμῳ χειρὶ ὑπαντῶντων χροῦντας, τοὺς ἐν ταῖς λοιμικαῖς καταστροφῇ πολυάνδρους θανάτους, τοὺς ἐκ τῶν σεισμῶν ἢ χερσμάτων γῆς αἰφνιδίους συγχωσμούς, ἢ τοὺς ἐν ναυαγίαις καταποντισμούς· ἀπὸ τῶν

⁴¹ Psal. ci, 24. ⁴² Luc. iv, 30. ⁴³ Joan. xvii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

^a Deest articulus apud M. ^b M. addit ὅν. ^c Καὶ rectius fortasse abest a M. ^d M. καὶ τὸ. ^e M. οὐκ αὖτε. ^f Καὶ deest apud M. ^g Tria hæc verba desunt apud M. ^h Apud M. pro οὕτως male τοῦ δέ. ⁱ Ὁν-
τας deest apud M. ^j Apud M. additur τοῖς κατὰ. ^k M. τὴν. ^l M. φησὶν αὐτὸς. ^m Καὶ habet etiam
mss. Angl. apud M. ⁿ M. τὸν. ^o M. addit ἔφευγε. ^p Male apud M. προσήειπεν. ^q M. ὡς προσέφηται.
^r M. hic ponit ἀπὸ τοῦ.

ὁ Βασιλεὺς κοινὰς τινὰς ἰθὺν ἢ πῦλιν πλεγγὰς Α
διορίζεται, τοῦ κακοῦ κολαζούσας τὴν ἀμετρίαν, καὶ
εἰς τὸν τῶν ὑπολειπομένων σωφρονισμὸν γινομένηας.
Πῶς δ' ἂν συναρμολογήσῃ τοῖς ὑπὸ σοῦ δογματισθεῖσι·
τὰ κατὰ τῆς Δαυὶδ ἱστορίας; ὀπηνίκα τῇ τοῦ λαοῦ
ἀριθμήσει ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπικολοῦσεν ἀγανάκτησις·
καὶ τριῶν ἀνιερῶν ἀπειλουμένης ἀποράσεως, ἐν
ἐκλογῇ τῆς ἡττονος εἶναι δοκούσης τὸν ἐπιτιμώμενον
συνεχωρήθη γενέσθαι· καὶ προεκρίθη λιμοῦ τρι-
ετοῦς, καὶ τριμηναίου πολέμου διωγμοῦ, τριήμερος
θάνατος ἐξ ἀοράτου χειρὸς ἐπαγόμενος. Εἰ γὰρ προ-
επεπήγει τοῖς τοῦ θανάτου ὁ ὅρος κατ' ἐκείνην
τὴν ἡμέραν λαβεῖν, καθ' ἣν ἐδομῆκοντα χιλιάδες
ἀνδρῶν ἐν τριῶν ὥρῶν διαστήματι τὸν διὰ χειρὸς
ἀγγέλου ἐδέξαντο θάνατον, πῶς τῇ γνώμῃ τοῦ βασι-
λέως ἐδίδοτο τὸ ἐν αἰρέσει ἰδιοποιήσασθαι· τοῦτο
ἀπλῶς, τὸ τοῦ θανάτου φημί, ἀλλὰ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
ἀπειλουμένων τὸ ἕτερον; Εἰ γὰρ πρὸς ἐν ἐκείνων
ἀπέλθε, πάντως τὰ τοῦ παγέντος ὅρου ἐμελλε μένειν
ἀτέλιστα. Πρὸς τοῖς θεωρητέον καὶ τὰ περὶ τοῦ
χαλκοῦ ὄψεως τῷ Μωσεί διατεταγμένα, εἴ γε δυνατόν
μὴ ταῦτα πάντως τὸν σὸν ἀντρέπειν λόγον. Τοῖς
γὰρ ὑπὸ τῶν ἐρπετῶν πληττομένους εἰ πρὸς ἐκείνο,
φησὶ, ἀποδιδέξαι· τὸ ἐκ χαλκοῦ τεχνουργηθὲν ὁμοίω-
μα ὄψεως, διαδιδράσκειν τὸν ἐκ τοῦ λοβόλου δῆγμα-
τος θάνατον. Εἰ οὖν, ὡς φῆς σὺ, ὅροι ζωῆς τοῖς ἀν-
θρώποις πεπηγασιν, οὗς παρεκδῆναι ἀδύνατον, εἴτε
συστολῇ, εἴτε ὑπερβάσει· ἀμφοτέρω; γὰρ ἡ τοῦ ὅρου
λυθῆσεται ἔννοια· οὐκ ἦν εἰκὸς διαφυγεῖν τινὰς τὸ
προωρισμένον, εἰ καὶ πρὸς τὸν χαλκοῦν ὄριν ἀπείδον, C
ἀλλὰ καὶ δῖχα τῆς ἐρπωστικῆς πληγῆς, τῷ θανάτῳ
τούτους ἀνάγκη προσομιλῆσαι. Καὶ τίς ἡ ἀπὸ τοῦ
καινοῦ ἐκείνου θεάματος εὐεργεσία τοῖς πάντως τε-
θηξομένοις; Εἰ δὲ καὶ μήπω ὁ τῆς ζωῆς αὐτοῦς
κατελήφει ὅρος, οὐδὲν ἦττον περιττὸν τὸ διαταχθὲν
εὑρίσκειται. Οὐ γὰρ ἂν φαίμεν τῆς θέας βουλῆς καὶ
διατάξεως κατευμεγεθῆναι δύνασθαι ὄψεων δῆγματα.
Εἰ οὖν πρὸ τοῦ τεταγμένου ὅρου ἀδύνατον ἦν τοῖς
τελευτῆσαι τὸν βίον, εἰ καὶ ὑπὸ ὄψεων ἐπλήττοντο,
ὥσπερ εἴρηται, περιττὸν, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον τὸ ἐπι-
ταγμα τῆς τοῦ χαλκοῦ ὄψεως κατασκευῆς ἀποδείκνυ-
ται. Περιττὰ δὲ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα λέγειν ἡμᾶς τὰ
ὑπὸ Θεοῦ διατεταγμένα, ἀληθῶς περιττὸν, μᾶλλον δὲ
καὶ ἀνόητον παντελῶς καὶ ὀλέθριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν
ἡμᾶς περιπταῖν τοῖς προσκόμμασι, τῶν ἐπ' ἀναγκῆς
ὑπάρχει, ὅρους ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις πεπηγέναι νο-
μίζοντας. Ἀοριστομένην δὲ τὴν ἐκάστου λαμβάνοντες
τελευτῇ, λείαν καὶ οὐκ ἀνώμαλον ἐξομεν τὴν ὁδὸν
τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἐξηγήσεώς τε καὶ παραδοχῆς.
Ἡδῶς δ' ἂν σοῦ συμβαίῃ τίς ἡ πρέπουσα ἐκδοχὴ
τοῦ περὶ τινῶν λέγεσθαι τῶν ἀγίων πληθεῖς ἡμερῶν
αὐτοῖς καταλβεῖν τὸν βίον; καὶ πάλιν ἐτέρους μὴ
ἡμισυεῖν τῆς ἡμέρας αὐτῶν οἷς πρὸς τὸ φονικόν τε
καὶ ὀλέθριον τὰ τῆς γνώμης ἀπονέμους; Πῶς δὲ καὶ
ὁ Δαυὶδ αἰτεῖ παρὰ Θεοῦ καὶ φησὶ· « Μὴ ἀναγάγῃς
με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου; » Πάντα γὰρ οἶμαι ταῦτα
ἀντρεπτικὰ τυγχάνειν τοῦ ὅρους ζωῆς τοῖς ἀνθρώ-
ποις πεπηγῆναι νομίζε·ν.

rantiam resecant, atque ob mortalium superstitionum
emendationem accidunt. Qui sane fieri potest ut
sententiæ tuæ congruat historia Davidis **, quo
tempore populi census subsecuta est divina indi-
gnatio? Cum trium calamitatum denuntiatum
esset decretum, permissa est puniendo regi electio
ejus quæ levior esse videretur: prælatumque fuit
triennali fami, et trimestri calamitoso bello, tri-
duanum exitium invisibili manu infligendum.
Etenim si præstitutus singulis fuerat terminus
mortem illa die oppetendi, qua septuaginta homi-
num millia trium horarum intervallo manu angeli
interfecta fuerunt, cur regis arbitrio concedebatur
ut rem pro libito sibi deligeret, mortis, inquam, tale
genus, vel aliud ex his similiter denuntiatum? Nam
B si ad unum ex his reliquis respexisset David, jam
ille præfixus terminus frustra omnino fuisset. Con-
sideremus insuper quæ Mosi de colubro æneo
mandata fuerunt; si forte hactenus dicta ad refu-
tandam orationem tuam nondum sufficiunt. Nam
qui percussi a colubris fuerant, si ad illud, inquit
Scriptura ***, respexissent colubri æneum opificium,
necem venenato morsu afflatam declinabant. Si
ergo, ut tu ais, vitæ termini hominibus præfixi
sunt, quos ultra citraque non licet consistere (utra-
que enim ratione destruitur termini notio), fieri
non poterat ut aliqui vitarent fatum sibi præfinitum,
etiāsi ad æneum serpentem suspexissent: imo etiam
absque serpentino morsu mortem hos adire necesse
erat. Porro quænam erat utilitas novi illius specta-
culi apud homines prorsus morituros? Quod si
nondum iis aderat vitæ terminus, nihilo secius
deprehenditur fuisse inutile consilium illud. Neque
enim quisquam dicere audeat, colubrorum morsu
superari posse divinam voluntatem atque decretum.
Si ergo ante statutum terminum impossibile erat
hos vitam desinere, quantumlibet a colubris, ut
diximus, percussi fuissent; non necessarium coar-
guitur ænei serpentis simulacrum. Jamvero vana a
nobis dici et non necessaria Dei decreta, revera
vanum, imo insanum potius et capitale est. Atqui
ut in hæc offuscicula incidamus apprimè necesse
est, si vitæ terminos hominibus præstitutos autememus.
D Singulorum obitum arbitrabimur, facilem et miuime
obliquam insistentem viam ad divinas Scripturas
explicandas intelligendasque. Libenter denique a
te audirem quænam sit commoda locutionis ejus
intelligentia, cum nonnulli sanctorum dicuntur
pleni dierum vita excessisse **? rursus cum illi
dicuntur ad ætatis suæ dimidium non pervenisse **, quorum
mens eadē impiata fuit? Quomodo item David a Deo
postulat: « Ne me abripias in dimidio dierum meorum **? » Hæc, inquam, omnia profligare
mihi videntur illorum opinionem, qui vitæ humanæ
terminos præstitutos esse aiunt.

** II Reg. xiv, 13. ** Num. xxi, 8. *** Gen. x-v, 8; xxxv, 20. **** Psal. lrv, 21. ***** Psal. ci, 25.

ρας μὴ ἡμισεύειν, ὡς τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀτελείω-
τητα δείκνυσιν· ὡς τῶν πονηρῶν ἀνδρῶν πάντῃ τῆς
κατ' ἀρετὴν πολιτείας ἐφυστεροῦντων, καὶ μὴδὲ πρὸς
μέτρον τι ταύτης ἐξικέσθαι γνωρίζομένων. Ὁ γοῦν
Δαβὶδ ὡς οὐκ ἀμοῖρος τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ θεοσεβείας
ὑπάρχων καρπῶν, τὸ πρὸ τῆς πληρώσεως τούτων
καὶ οἷον εἰπεῖν πεπάνσεως καταλιπεῖν τὸν βίον ἀπ-
εὔχεται εἰπὼν, Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν
μου· τουτέστι, μὴ ἐν ἀτελεσφορήτῃ καὶ ἐλλείπει τῶν
ἀγαθῶν ἔργων καταστάσει τὸν βίον ἐξέλθοιμι· οὕτως
τὸ ἐναντιοφανὲς τῆς τῶν ψαλμικῶν ῥητῶν λυθίσεται
προενέξεως. Ἀλλὰ καὶ τὸ, « Ἀφαιροῦνται ἄωροι ψυ-
χαὶ παρανόμων » πρὸς τὴν αὐτὴν ἐννοίαν βλέπει. Οὐ
γὰρ τὸ ὀλιγοχρόνιον τε καὶ ἀνηθὺν τῆς ἡλικίας τὸ
ῥητὸν ἐν τοῖς παρίστησιν, ἀλλὰ τὴν στέρησιν τῆς
τελείας καὶ πρεσβυτικῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ πῆξεώς τε καὶ
στάσεως. Τοὺς γὰρ ἄωρον ὑπομείναντας τελευτῇ,
οὐκ εἰκόσῃ ἐγκαλεῖσθαι παρανομίαν. Ταῦτα μὲν οὖν
οὕτως ἡμῖν θεωρεῖσθω.

ιη'. Καίριος δὲ λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἀπορηθέντων
ποιήσασθαι τὴν ἐπίλυσιν· ἐκεῖνο πρότερον κατὰ τὸ
εὐλογόν τε ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον ἐπιζητούστων ἡμῶν,
τὸ μὴν (*) τὸν λόγον ἡμῖν ἀσθενῇ νομισθῆναι· εἴτα
τοῦ Θεοῦ κρίματα καὶ τὴν αὐτῷ μόνῳ συνεγνω-
σμένην τῶν γινόμενων αἰτίαν ἀγνοεῖν αὐτοὶ λέγοντες,
καταφύλαρτε τῶν ἀκαταλήπτων μὴ ἀνεξώμεθα, ἀλλ'
αὐτῷ μόνῳ τῶν οἰκείων βουλῶν τε καὶ κρίσεων τὴν
γνώσιν παραχωρῶμεν. Ἐν γὰρ τῇ ἐξετάσει τῶν
ὑπὲρ ἡμᾶς, λόγου ἀπόδοσις, ἡ σιωπὴ· καὶ ἡ ἐν τοῖς
τῆς ἀγνοίας ὁμολογία, γνώσεως ἀληθεστάτης
ἀπόδειξις. Περὶ μὲν οὖν τῆς κατὰ Δαβὶδ ἱστορίας,
τοῦτό φαμεν, ὅτι ἀνὴρ προφῆτης ὑπάρχων καὶ θεο-
φορούμενος, θεῖα ἐνηγήσει τὴν ἐκλογὴν τῆς τοῦ Θεοῦ
πληγῆς ἐποήσατο. Καὶ ὁ τὴν σφαγὴν τοῦ
λαοῦ ποιούμενος ἄγγελος, δύναμις ὡν νοερά τε καὶ
γωστικωτάτη, καὶ τὴν πρωτοουργὸν τῆς θεότητος
ἐλλαμψίν δεχομένη, οὐ διεσφαλμένως οὐδὲ χυδῶν τε
καὶ ὡς ἔτυχεν ἀδιακρίτως κατὰ τῶν ἀπλῶς ἀπάν-
των ἐπήγαγεν ἐκείνην τὴν αἰὸν μάχαιραν, ἀλλὰ
τῇ θεῇ βουλῇ τε καὶ κρίσει κατ' ἐπιστήμην καὶ νόη-
σιν ὑπερκόσμιον ὑπερρεπουμένην, ἐκείνους τῷ θανά-
τῳ ὑπηγάγετο οὗς Θεὸς τοῦτο παθεῖν διωρίσατο,
κατὰ τὴν ἐκ τούτου ἀκατανόητον σοφίαν καὶ βούλησιν.
Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ Γεδεὼν ἐν τῷ πόκῳ ἡ τῆς ἐωθινῆς
δρόσου καταγωγὴ οὕτως ἀκριδῶς τῷ τοῦ ποιητοῦ
προστάγματι ἐδοῦλευσεν, ὡς ἐμψυχός τις καὶ λογι-
κός, καὶ διεσταλμένος ἐν ἀκριδεῖα τὰ τῆς οἰκείας
ἐνεργείας παρεστήσατο, ὡς μήτε τὴν γῆν σταγόνι
μὴ ἐπιρρανθῆναι, μὴδ' αὐτὴν τῷ πόκῳ προσεγ-
γίζουσιν, ἐπ' αὐτὸν δὲ μόνον ταύτην γενέσθαι· καὶ
τὸ ἐμπαλιν τὸν πόκον παντελῶς ἀνιχνον εἶναι πᾶσαν
τὴν γῆν τῆς δρόσου διαλαβοῦσης· πῶς ἂν τις ἀμ-
φιβάλοι τοιμήσοι μὴ κατὰ φυχρὸν τινα τὴν ἀγγε-

A probos homines usque ad senium. Verba autem
« dies suos non dimidiabunt, » bonorum operum
sterilitatem demonstrant, ceu si improbi a bonis
actibus penitus derelicti sint, nullamque horum
partem attigerint. Itaque David, utpote virtutis
pietatisque fructibus minime carens, ne ante ho-
rum perfectionem ac veluti maturitatem vita
excedat, deprecatur dicens : Ne me in dimidio
dierum meorum abripias : id est, ne in charitate
defectuque bonorum operum finiam. Atque ita
psalmicorum dictorum repugnantia, qua dudum
irretiri videbamur, dispellitur. Insuper verba :
« Abripiuntur intempestivæ impiorum animæ »,
ad eandem sententiam spectant. Non enim ea
brevem impuberemque ætatem nobis sistunt, sed
perfectæ potius provectæque in bonis moribus
stabilitatis firmitudinisque penuriam. Nam si qui
forte acerbam mortem oppellunt, hos idcirco pra-
vitalis arguere nefas est. Atque hæc nobis hactenus
considerata sunt.

18. Reliquum est ut ad superiores dubitationes
respondeamus. Sed tamen antea prudenter simul
necessarioque postulamus, ut ratio nostra infirma
esse credatur : deinde ut nos qui Dei judicia eique
soli cognitam rerum causam ignorare fatemur, ne
rebus incomprehensibilibus obganniamus, sed ipsi
uni suorum consiliorum iudiciorumque scientiam
concedamus. Nam cum de iis quæ nostræ mentis
acumen fugiunt disceptatur, responsi instar silen-
tium est : ita ut inscitie in his confessio, scientiæ
verissimæ documentum sit. Jam vero quod attinet
ad historiam Davidis hæc dicere habemus. Cum
vir propheta Deique spiritu afflatus esset, non sine
Dei suggestione plagam illam mortis præoptavit.
Ille autem qui stragem populi edebat angelus, quia
vis intellectualis erat ac scientissima, Deique pri-
marie officariæ lumine collustrata, certo ictu, non
autem passim neque fortuito aut indiscriminatim
adversus omnes temere enseni illum incorporalem
vibrabat, sed divino consilio atque iudicio per
summam scientiam intellectumque subserviens,
illos letho dabat, quos Deus id pati decreverat se-
cundum suam incomprehensibilem sapientiam ac
deliberationem. Si enim sub Gedeone ** matutini
roris in vellus descensus tam accurate Creatoris
mandato obtemperavit, ut videretur animatum
quid et intellectuale; idemque sedulo discrimine
vim suam exprompsit, ita ut neque tellurem vel
una gutta asperserit, ne illa quidem quæ proxima
erat velleri, sed hoc unum imbuerit : e contrario
vellus omnino siccum reliquerit, dum tellurem
universam ros occuparet : quis jam ambigere au-
debit num forte manus angelica per saturam
quamdam populo sit abusa; et non potius ii soli

* Prov. xi, 30. ** Judic. vi, 37.

* Cod. μὴ, contrario sensu.

annūtiatū mortis hanc alig riat, quos Deus jam-
en decreverat eo tempore mori? Responde ut jam
divino decreto exitum concessito, induitur gladii
conjectas, revelaturque Davidi cordis auctor angus-
tus: tum victimā piacularis ad extremum sistit
Dei iram. Neque vero cum ignoratione suuri
optiones illas Deus prophete obtulerat, sed dedita
opera et hujus erga numen studium eliciebat, et
suam simul benignitatem patefaciebat. Ergo non
expectato defunctorum dierum termino, bonitate
sua commotus plagam suppressit, post illorum
scilicet necem, quorum finem inscrutabili judicio
præstinaverat. Si enim ea res a Deo præformata
non fuisset, sed indefinite passimque mors esset
illata, profecto haud ante dierum definitum spa-
tium populi strages fuisset cohibita. Sed patet
angelum divinis judiciis morigerantem gladio eos
peremisse quorum vitæ termini completi fuerant:
Deumque populi partem reliquam morti subducere
volentem, homicidam angelum regi mirabiliter
ostendisse: quo viso eum provocavit ad præclaram
illam causæ suæ defensionem, qua revelantem
Deum ad sistendam eadem orando flexit.

ῥα, ὑπερφυῶς τὸν σφαγέα τῷ βασιλεῖ ἀπεκάλυψεν·
γλῆαν αὐτὸν προκαλούμενος, πρὸς τὴν τοῦ θανάτου

19. Caveamus igitur ne tortuosorum laqueis
sylogismorum irrititi, pias de Deo sententias ab-
jiciamus, Patrumque doctrinās nostris placitis post-
habeamus, sed ubique scopum intueamur, ad
quem sapientia decreta collineant. Etenim ad
æneum quoque serpentem quod attinet, haud te-
mere oportet a coacervatis paulo ante argumentis
nos transversos rapi: sed sine dubio sciendum
est signum illud ob denotandum Christi myste-
rium fuisse curatum; non autem quod absque
hoc signo haud posset Deus colubrorum damna
ab Israelitico populo propulsare. Qui enim rerum
tam sublimium atque variarum, quæ huic accide-
runt, prodigiosam facultatem jam ostenderat (quæ
quidem miracula singillatim recensere, cum sint
notissima, supervacaneum intempestivumque est),
haud profecto laboraturus videlicet in exhibenda
populo salubri cura. Interim vero incredulorum
omnium corpora in desertis locis occumbere
ineffabili sua justitia decrevit. Non tamen uno
mortis genere id evenisse concedimus, neque
omnes simul periisse, neque uno tempore. Quare,
etiamsi aliquos evadere incolumes a colubrorum
morsibus Deus voluit, contraque alios ab his pe-
rim⁴⁰, non ideo tamen supervacue frustraue ser-
pentis ænei simulacrum propositum dicemus.
Sed tamen salus certe vulneratis sola Dei volun-
tate reddebatur. Nam quæ spectati aeris utilitas
erat, si quis rem per se ipsam naturaliterque per-
pendat? Cur autem inanime simulacrum mortem
inevitabili naturæ decreto adventantem retardare
voluisset? Sequitur ergo ut hoc potius quam alio

ἰσχυρὴ χεὶρ τῷ λαῷ ἐπαγγέλλεται; ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐκεί-
νους διακρίβειν δεῖσθαι τοῦ θανάτου τὸν ἔργον. τὸ
θεοῦ προτετύπωτο ἐν τούτῳ τὴν κατὰ γενεάν αἰ-
τίαν· ὅθεν ὡς τοῦ θεοῦ ἔργον πλὴρῶς ἴδοντες, ἀποκρίνεται
τῆς ῥομφαίας τῆ ἐπαγγελίας ἀποκάλυπται. ὁ δὲ τῷ
Δαβὶδ ὁ αἰτουρηὶς τῆς θραύσεως ἀγγελος· τῆς τοῦ
θεοῦ τῆς ἐξουσίας, τῆς κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ
ἀγαπάς. Οὐ γὰρ ἐν ἑργῷ τοῦ μέλλοντος τῆς
πρὸς τὸν πατέρα προτάσεως ὁ θεὸς ἐπαγγέλλεται,
ἀλλ' οἰκονομῶν τῆς τοῦ ἐκείνου φύσεως τῆς ἐπι-
δείξεως καὶ τῆς ἐκείνου φύσεως τῆς φανέρωσιν·
οὐκ ἀναμείνας τοὺν περιωδῆναι τὸν χρόνον τοῦ
διορισθέντων ἡμερῶν, ἀγαθόν τὴν ἐγκοπήν τῆς
πληγῆς ἐποίησεν, μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνων ἐν
δολοφῇ αὐτῶν, τὸ τέλος ἀνιχνεύσας προώρτισε πρί-
ματι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο αὐτῷ προτετύπωτο, αὐτῷ
ἀόριστος καὶ κεκομμένος ἐπὶ ῥητῷ ὁ θάνατος, οὐκ ἐν
πρὸς πληρώσεως τοῦ τῶν ἡμερῶν ὁρισμοῦ ὁ φόνος
τοῦ λαοῦ ἀνεστέλλετο. Ἀλλ' εὐδὴλον ἐστὶ καὶ ὁ μα-
κάριος ἀγγελος τοῖς θεοῖς ζυγοῖς ἀκολουθῶν, ἐρ-
γον τῆς ἐκείνου ῥομφαίας ἐποιεῖτο ἐκείνους, ὡς αἱ
ἔροι τῆς ζωῆς ἐπαγρόθησαν· καὶ θεὸς τὸν λαὸν
λαὸν μὴ βουλόμενος τοῦ θανάτου ὑπαχθῆναι τῇ πα-
ρὰ τὴν ἀναγκαίαν ἐκείνην καὶ χρηστὴν δικαιο-
ἀναστολὴν δυσωπούσαν τὸν ἀποκαλύψαντα.

10. Μὴ οὖν στραγγαλιεῖς βλαβὴν συλλογισμῶν
τὰς εὐσεβεῖς περὶ θεοῦ ἐννοίας ἀποπειρώμεθα, καὶ
τὰς πατρικὰς διδασκαλίας τῶν ἡμῖν δοκούντων κατ-
όπιν τιθώμεθα· ἀλλὰ πανταχοῦ τὸν σκοπὸν κατανο-
μεν καὶ ὃν οἰκονομεῖται τὰ παρὰ θεοῦ σοφῶς προ-
τασσόμενα. Ἐπεὶ καὶ περὶ τοῦ χαλκοῦ ὕψους,
οὐχ ἀπλῶς προσέχει τοῖς ἀνωτέρω συναχθεῖσι λό-
γοις ἡμᾶς παρασύρεσθαι· ἀλλ' εἰδέναι ἀσφαλῶς ὡς
πρὸς τύπον μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν προστε-
χθῆναι τοῦτο γενέσθαι· καὶ οὐχ ὡς ἀνευ τοῦτου οὐ δύ-
ναμένου τοῦ θεοῦ τῆς ἐκ τῶν ἐρπετῶν βλάβης ἀνώ-
τερον δεῖξαι τὸν Ἰσραηλῆτιν λαόν. Ὁ γὰρ τῶν οὐ-
τως ὑπερφυῶς ἐπ' αὐτοῖς καὶ πολυτρόπως παραχθέν-
των τὰς θαυματουργοῦς δυνάμεις ἐπιδειξάμενος,
ὅς κατ' εἶδος νῦν ἐπιλέγειν διὰ τὸ τοῖς πᾶσι γνώρι-
μον εἶναι, περιττὸν καὶ οὐκ εὐκαιρὸν, οὐκ ἂν περὶ
τὴν ἐν τούτῳ ἀλεξίπονον τοῦ λαοῦ θεραπείαν κίμην
λογισθεῖν, ἀλλὰ τῶν ἀπειθεσάντων τὰ πάντα
πάντως πεσεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ κατὰ τὴν ἀρῆγόν αὐ-
τοῦ δικαιοσύνην ἐνώρισεν. Οὐχ ἐνὶ δὲ θανάτῳ αὐ-
τοῦτο δύνανται προσελθεῖν, οὐδὲ πάντας ἑμοῦ καὶ καὶ
ἓνα κερδόν. Ὅτις εἰ καὶ σώσασθαι τινὰς ἐκ τῆς
τῶν ἐρπετῶν βλάβης ἐβούλετο, καὶ τὸ ἐμπάλιν ἐπὶ
τοῖς ὑπ' αὐτῶν διατρεῖσθαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο
περιττῶς καὶ εἰκασίως ἐροῦμεν τὰ περὶ τοῦ χαλκοῦ
ὕψους διατετάχθαι. Ἀλλ' ἡ μὲν σωτηρία τοῖς πλη-
τομένοις μόνῳ τῷ βούλεσθαι θεὸν περιπεποίητο. Τίς
γὰρ ἀποθεωρούμενον χαλκὸν ὠφέλει, εἰ τις αὐτὸ
καθ' ἐκείνη τὰ γεγονότα πρὸς φύσιν λογίσαιτο; Τίς
ὁ ἐμοῦμα ἀψυχὸν ἀμβλύνει ἀνδυνήθει τὸν φύ-
σιος θεομῶ ἀπαράβωτος; ἐπαγόμενον θάνατον;
Ὅμοιος γοῶν τῷδε τῷ τρόπῳ καὶ οὐχ ἐτέρῳ φησιν

⁴⁰ Num. xiv, 29; Joan. vi, 19.

μηθ' ὅτι γενέσθαι τοῖς ὀδυνωμένοις τὴν ἱασιν, ἵνα εἰ-
κόνας μουσικῆς τυπωθῇ ἀποτέλεσμα.

κ'. Ὡσαύτως δὲ τῆς ὁμοίας τεύζεται θεωρίας ἡ τε
ἐπαρσις τῶν τοῦ νομοθέτου χειρῶν, καὶ τοῦ Ἀαρὼν
τὸ θυμίαμα, ἀμφοτέρω εἰς Χριστὸν ἀναγόμενα. Τοῦ
μὲν δηλοῦντος διὰ τῆς τοῦ Ἀμαληχίτου λαοῦ κα-
θαιρέσεως, τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ ἀσθένειαν τῶν ἀο-
ράτως προσπολεμούντων τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἥτοι
παντὶ τῶν ἀνθρώπων τῷ γένει· τοῦ δὲ σαφῶς ὑπο-
γράφοντος τὸ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσαχθὲν τῷ Θεῷ
καὶ Πατρὶ ἐκούσιον πάθος τοῦ Χριστοῦ. Δι' οὗ καὶ
ἐλθοῦσιν πέπαιτα θάνατος· οὐκ ἀοριστίας ἢ ἀπρο-
νοησίας τῶν τεθνηξομένων ἐντεῦθεν συναγομένης.
Τῇ γὰρ τοῦ Κτίσαντος προγνώσει ταῦτα δὲ πάντα
καὶ προσώρεται καὶ πρὸς τὸ ἀρμόδιον τέλος δι-
ωρίζεται· ἀλλ' ὥς ἐν σκιᾷ καὶ τύποις ἀμυδροῖς τοῦ
ὑπερφυοῦς καὶ φανοτάτου μουστηρίου τῆς χάριτος
διὰ τῶν τοιοῦτων ἐκφαινομένου. Μὴ οὖν ἀόριστα
λέγωμεν τὰ τῆς ἀνθρώπων ζωῆς τε καὶ τελευτῆς·
οὐδὲ γὰρ τὰ τῆς θείας γνώσεως χρονικῶς περιγρά-
φεται, ἐν τῷ πλάττεσθαι μόνον λαμβανούσης τῶν
πραττομένων τὴν εἰδησιν, καὶ τηνικαῦτα τοῖς πρᾶτ-
τουσιν ὀριζούσης τὰ προσήκοντα καὶ πρὸς τὸ συμ-
φέρον τοῦτοις κατέλληλα. Τοῦτο γὰρ τῆς τῶν ἀν-
θρώπων πτωχείας καθέστηκεν ἴδιον, καὶ οὐ τῆς
θεϊκῆς ὑπερουσίου μεγαλειότητος· ἥτινι προσ-
μαρτυρεῖται καὶ τῶν κρυφίων τῆς καρδίας ἡ γνώσις,
καὶ πάντων ἡ εἰδησις πρὸς τῆς τοῦτων γενέσεως.
Καὶ τὸ ἀκατέργαστον δὲ ἡμῶν τοῖς θεοῖς ὀφθαλ-
μοῖς ὡς τετελεσμένον ὁρᾶσθαι φησιν ὁ Προφήτης·
καὶ τὸ πάντα πληροῦν τὸν Θεὸν ἡ θεόπνευστος διδα-
σκαλία παραδίδωσι· καὶ τὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπὶ
πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἠπλωμένον τε καὶ ἑτοιμον,
ὁμοίως ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκιδέχθημεν.

κα'. Τὸ οὖν ἐν ταῖς τοιαύταις εὐσεβείαις ἐννοίαις
περὶ Θεοῦ ὁμαλὸν τε καὶ συνηρημένον, ἀληθῶς
λείαν καὶ ἀπρόσκοπον δείχνουσι τὴν διὰ τῶν ἱερῶν
Γραμμάτων φέρουσαν ὁδὸν πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας
καταγύγιον· καὶ οὐ τὸ οἰεσθαι ὡς ἐκ ταυτομάτου
τοῖς ἀνθρώποις ἐπιέναι τὸν θάνατον τοῖς ὡς ἔτυχε
συμπτώμασι ἐπισυμβαίνοντα. Κάντεῦθεν τῶν δύο
τὸ ἕτερον περὶ τὴν κρείττονα φύσιν συνάγεσθαι ἄνω-
γον· ἢ τὸ περὶ τὸν ἀνθρώπον ἀπρονόητον, καὶ τὴν
περὶ τὸ τιμωτάτον τῆς ὁρατῆς κτίσεως καταγρό-
νησιν· δι' ὃν λόγος, νόμος, προφηταί, αὐτὰ τὰ Χρι-
στοῦ πάθη, Πνεύματος ἀγίου ἐναννομαί, αἰωνίων
ἐπαγγελίαι ἀγαθῶν, καὶ ὅσα ἕτερα τῆς τοῦ Θεοῦ
ἀγαθότητος περὶ τὸ ἡμέτερον γένος δωρήματα· ἢ
ἀσθένειαν αὐτῆς καταγορεύειν, ὡς μὴ ἀρκούσης τῇ
ἐποπτικῇ καὶ προνοητικῇ δυνάμει πάσης τῆς κατ'
ἡμᾶς περιδράσεσθαι φύσεως· μήτε μὴν δυναμένης
συνάγειν τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ τοὺς λογισμοὺς, ὡς φη-
σιν ὁ προφήτης, μηδ' ἰσχύειν ἐπιβλέπειν τοὺς κατ-
οικοῦντας τὴν γῆν. Πρὸς ὃν πάντα τὰ εἰρη, κατὰ
τὸν Ἠσαΐαν, ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ
ζυγοῦ, καὶ ὡς ἐλὸς ἐλογίσθησαν. Ῥοπὴ δὲ ζυγοῦ
πολλῆς· καὶ κόκκῳ κριθῆς, πλὴν ἀλλὰ καὶ ὄρυζ-

A modo data opera sit reconciliandæ ægris salutē,
quo mysticæ imaginis efficacia deformaretur.

20. Sub eadem cadit considerationem legisla-
toris quoque manuum sublatio ⁶⁴, et Aaronis suf-
fusus ⁶⁵, quæ utraque ad Christum referuntur.
Namque Moses Amalecitarum populi excidio demon-
stravit invisibilium populi Dei sive totius humani
generis hostium debilitas a cruce vires; Aaron
autem perspicue significavit spontaneam Christi
passionem in odorem suavitatis ⁶⁶ Deo et Patri
oblatam, a qua mors perniciose cohibita fuit. Tan-
tum abest ut hic indefinita vel inexplorata ratio
morum colligi possit. Etenim a Creatoris vi
præscia hæc omnia tum prævisa fuerunt, tum ad
congruum finem directa. Sic ergo quasi in umbra
typisque exilibus, magnificum ac splendidissimum
gratiæ mysterium his signis patefactum est. Absit
ergo ut indefinitam humanæ vitæ mortisque rati-
onem dicamus: neque enim divina scientia tem-
pore circumscribitur; neque in creando tantum-
modo rerum notitiam percipit; neque tum demum
decernit quæ creaturis agentibus commoda et cu-
jusque officio idonea futura sunt. Id enim humanæ
tenuitatis proprium est, non divinæ supremæ am-
plitudinis: cui quidem testis instar adest et arca-
norum cordis notitia, et rerum omnium ante
quam creentur scientia. Tum et imperfectum nos-
trum divinis oculis veluti jam absolutum conspi-
citur, ut ait Propheta ⁶⁷: et omnia plena esse Deo,
divinitus inspirata doctrina tradit: et providentiam
ejus super omnia opera sua expansam veluti atque
intentam sacris pariter oraculis edocemur.

21. Harum igitur religiosarum de Deo senten-
tiarum æquabilitas et coherencia certam admodum
et offendiculo omni carentem, sacris Litteris duci-
bus, ostendit viam quæ ad veritatis sedem per-
ducit: quod secus sit ab illorum opinionibus, qui
mortem fortuito insilire hominibus aiunt cæcis ca-
sibus circumvectam. Hinc enim duorum absurdo-
rum alterutrum in optima natura dominari colligere-
tur: nempe vel circa hominem improvidentiam ac
præstantissimæ omnium creaturæ neglectum; ejus
causa exstant ratio, lex, prophetæ, ipsa Christi
passio, Spiritus sancti donationes, æternorum
promissiones bonorum, et quæcunque alia sunt
divinæ bonitatis erga nostrum genus munera: aut
ejus lem providentiæ infirmitatem esse incusandam,
cui si speculabunda sua præsagaque vi naturæ no-
stræ universæ circumplectendæ non suffi-eret; neque
actuum nostrorum et cogitatum summæ efficiendæ,
ut ait propheta, neque terræ iniquis circumspecien-
dis. Cum tamen præ Deo gentes omnes, teste Isaia ⁶⁸,
ut stilla cæli, ut lancis scrupulus, ut canna pa-
lustris reputentur. Porro lancis scrupulus sæpe
vel hordei grano, vel etiam una drachma trahitur.

⁶⁴ Exod. xvn, 11. ⁶⁵ Num. xvi, 17. ⁶⁶ Ephes. v, 2. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 16. ⁶⁸ Isa. xl, 15.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525

1. The first step in the process of the investigation is the identification of the problem. This is done by the investigator who is assigned to the case. The investigator must first determine the nature of the problem and the scope of the investigation. This is done by interviewing the witnesses and the parties involved in the case. The investigator must also determine the time and place of the incident and the circumstances surrounding it. This information is then used to develop a plan of investigation.

2. The second step in the process is the collection of evidence. This is done by the investigator who is assigned to the case. The investigator must first determine the types of evidence that are needed to solve the case. This is done by interviewing the witnesses and the parties involved in the case. The investigator must also determine the time and place of the incident and the circumstances surrounding it. This information is then used to develop a plan of investigation.

3. The third step in the process is the analysis of the evidence. This is done by the investigator who is assigned to the case. The investigator must first determine the types of evidence that are needed to solve the case. This is done by interviewing the witnesses and the parties involved in the case. The investigator must also determine the time and place of the incident and the circumstances surrounding it. This information is then used to develop a plan of investigation.

4. The fourth step in the process is the presentation of the evidence. This is done by the investigator who is assigned to the case. The investigator must first determine the types of evidence that are needed to solve the case. This is done by interviewing the witnesses and the parties involved in the case. The investigator must also determine the time and place of the incident and the circumstances surrounding it. This information is then used to develop a plan of investigation.

5. The fifth step in the process is the conclusion of the investigation. This is done by the investigator who is assigned to the case. The investigator must first determine the types of evidence that are needed to solve the case. This is done by interviewing the witnesses and the parties involved in the case. The investigator must also determine the time and place of the incident and the circumstances surrounding it. This information is then used to develop a plan of investigation.

The following information was obtained from the files of the FBI:

[The rest of the document contains extremely faint, illegible typed text.]

Α. Ἐδει μὲν ἡμῖς μὴδ' ὅλως πρὸς ἀπόκρισιν ἰδεῖν τῆς νῦν προτεθείσης ἀντιθέσεως, οὕτως ἔχούσης τὸ σαθρὸν τε καὶ εὐανάτρεπτον. Τίς γὰρ ἂν καὶ ἀγνοεῖν προσποιήσαστο διὰ οὐ πρὸς τὰς ἐκδόσεις τῶν πραττομένων οἱ τοιαῦτα πράττοντες κρίνονται, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαθέσεις καθ' ἃς γίνονται τὰ γινόμενα; Ὅμως γοῦν καὶ τοῖς προφανέσι τρανότερον ἐπιφέρειν τῆς ἀληθείας τὴν ἐκφάνειν οὐκ ὀκνήσομεν. Οἱ τοίνυν πρὸς τὸν φόνον τοῦ πλησίον ὁρῶντες, ἐὰν ὡς ἐπιστάμενοι τὰ θεῶν δεδομένα, ἢ ὡς παρακοὴν τῆς ἀνωθεν ἐκδικούντες προστάξω; (ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀγαθ' ὁ Σαμουὴλ ὁράει: πεποικηώς), οὕτως τὰ τοῦ φόνου ἐπλήρουν, οὐκ ἦν ἴσως αὐτοῖς ἀπεικόντως γίνεσθαι πρὸς ἐπαίνου τὸ ἐγχείρημα. Εἰ δὲ μισανθρωπίᾳ κρατούμενοι, ἔσθ' ὅτε καὶ πλεονεξίας ἔρωτι θηριούμενοι καὶ θυμῷ ὑπηρετούμενοι, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀπηγορευμένῃ γνώμῃ δουλεύοντες τὴν μισοφονίαν ἐργάσονται, πῶς οὐχὶ σὺν ἐκείνῳ ἐνδίκως μισθῇσονται καὶ κατακριθῇσονται, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ὑπάρχων ἐδίδαξεν ἀνθρώπους τοὺς τῶν ὁμοειδῶν καταμαίνεισθαι αἵμασι; Καὶ οὐ τὸ παρὰ Θεοῦ συγχωρεῖσθαι αὐτοὺς, καθ' οὗ αὐτὸς οἶδε λόγους, ἐπ' ἔργον ἀγειν τὸ ἀσεδῶς σπουδαζόμενον, ἥδη καὶ τὸ ἀμεμπτὸν αὐτοῖς ἐχαρίσατο· ἀλλ' ἐκείνοι μὲν ἔδονται τῆς ἐαυτῶν ὁδοῦ τοὺς καρποὺς καὶ τῆς ἐαυτῶν ἀσεθείας πληθύνονται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Θεὸς δὲ μόνος τῶν ἐαυτῶν κριμάτων εἰδείη ἂν τὴν εὐθύτητα· πάντως πρὸς τὸ ἐπωφελεῖ; καὶ σωτήριον τῶν πεισθέντων, τῶν ἐπ' αὐτοῖς γινόμενων λαμβανόντων τὴν ἐκδασιν. Καὶ ὁ Κἀὶν τοιγαροῦν ὁ πρῶτος τῇ διαβολικῇ μαθητευθεὶς μισοφονίᾳ, τὴν ἀδικίαν ὁδύνησας τοῦ φθόνου, καὶ συλλαβὴν τῆς ἀπανθρωπίας τὸν πόνον, τὴν ἀνομίαν τοῦ φόνου ἀπέτεκε· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκ θείας ἐπιτιμῆσεως ἀξίαν καταδίκην ἐδέξατο. Ὁ δὲ τὴν παρ' αὐτὸν τὸν Κἀὶν φημι πλείονα θυσίαν προσάγαγών, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ ἱερὸς ἔφη Ἀπόστολος, δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖται (18), τοῦτέστιν ὡς ἀρεστὸς Θεῷ, καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μέτοχος δόξης, μαχαρίζεται.

ΚΒ. Γενέσθω δὲ ἡμῖν ἐκ περισσοῦ τοῦ προκειμένου σκέμματος λύσις, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ πιστευόμενα. Οἴσμεν γὰρ ὅτι χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ πάντος ἔγευσάτο θανάτου, καὶ ἐαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν καὶ προσφορὰν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ. Ταῦτα δὲ πρὸ καταβολῆς κόσμου τετυπωθῆαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁ μέγας Πέτρος; ἢ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης ἐδίδαξεν οὕτως; εἰπὼν· «Ὁ γὰρ φθαρτοί; ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὁμῶν πατροπαράδοτου ἀναστροφῆς, ἀλλὰ τιμω αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώρου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προσγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ νῦν ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων, δι' ἡμᾶς τοὺς δι' αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς Θεόν.» Ἀλλὰ καὶ

A. Equidem vix opus esset tam putidæ tamque levi contradictioni nos occurrere. Quis enim se nescire simulaverit, eos qui talia perpetrare non ex rerum exitu, sed ex animi agentis studio, solere judicari? Sed tamen vel in re manifesta clariorem facere veritatis notitiam non gravabor. Ergo illi qui proximo suo cædem moluntur, si forte divinorum placitorum gnari, aut mandatorum cœlestium violatorum vindices (sicuti videmus contra Agagum a Samuele facitatum¹⁹), si has, inquam, ob causas homicidæ fierent, laud absurde fortasse facinus illis laudi verteretur. Sin potius odio victi, vel etiam divitiarum cupiditate efferati, iræque indulgentes, vel alii cuilibet voluntati suæ obsequentes, cædem patrauerint, quidni jure hos cum illo oderimus ac damnaverimus, qui cum ab initio homicida esset²¹, homines edocuit similibus sui sanguine imbui? Nec vero quia Deus sinit eos, ob cognitatas sibi causas, scelestum facinus perpetrare, idcirco eisdem impunitatem largitur. Sed ipsi quidem viæ suæ fructus edunt, suæque impietate replebuntur, ut ait Scriptura²²; solus autem Deus judiciorum suorum æquitatem novit. Quod autem sit, id omne ad utilitatem salutemque patientium spectat. Primus ergo Cainus homicidium a diabolo eductus, injustam invidiam parturiens, cum concepisset crudelitatis dolorem, iniquitatem homicidii peperit²³: atque ob id a divina objur-gatione, condignam damnationem retulit. Qui autem majorem quam Cainus hostiam obtulit, testimonium perhibente muneribus ejus Deo, ut ait sacer Apostolus²⁴, ob illam defunctus adhuc prædicatur; videlicet ut Dei charus, ejusque particeps gloriæ, beatus dicitur.

24. Nunc, ut abundemus, propositam quæstionem ex iis quæ de Christo creduntur, dissolvamus. Scimus enim hunc gratia Dei pro mundo universo necem pertulisse, seque hostiam pro nobis et oblationem Deo et Patri in odorem suavitatis, ut ait Apostolus, obtulisse. Ait autem ipse Servator: Nemo aufert animam meam a me. Hæc a constitutione mundi definita fuisse a Deo et Patre magnus Petrus, summus apostolorum vertex, docuit his verbis: «Non enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi et incontaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter nos, qui per ipsum Deo credimus²⁵.» Sed et Paulus vas ele-

¹⁹ 1 Reg. xv, 33. ²¹ Joan. viii, 44. ²² Prov. i, 31. ²³ Psal. vii, 15. ²⁴ Hebr. xi, 4. ²⁵ 1 Petr. i, 18, 19.

NOTÆ.

(18) Hactenus in codice Photii Vaticano pertinet hæc quæstio. Reliquam partem vel ab aliquo

amanuense prætermissam ipse supplevi ex alio codice Vaticano sumptam.

[illegible]

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*) content was determined by measuring the optical density of the chlorophyll extract at 663 nm using a spectrophotometer. The concentration of Chl *a* was calculated using the following formula: $\text{Chl } a \text{ (mg/L)} = \frac{\text{Optical Density at 663 nm} \times 1000}{\text{Path length (cm)}}$.

[illegible][illegible]

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

2. Once the problem is identified, the next step is to define the objectives and goals of the project. This helps to clarify what needs to be achieved and provides a clear direction for the team.

3. The third step is to develop a plan or strategy to address the problem. This involves breaking down the problem into smaller, manageable tasks and determining the resources needed to complete each task.

4. The fourth step is to implement the plan. This involves putting the strategy into action and monitoring progress regularly to ensure that the project is on track.

5. Finally, the fifth step is to evaluate the results of the project. This involves assessing the outcomes against the objectives and goals and identifying any areas for improvement.

There is still the fact that in some cases the same person may be a member of several different groups, and this may be a source of confusion. It is also possible that some groups may be more active than others, and this may also be a source of confusion. It is important to be aware of these facts when interpreting the data.

[illegible]

[The page contains approximately 20 lines of extremely faint, illegible text.]

[illegible]

MONITUM.

(Ang. Mai, *Biblioth. nova*, t. II, p. 585.)

Quo ego tempore dogmaticam Photii ad Armeniorum patriarcham epistolam, mihi a doctis PP. Mechitaristis traditam, edidi (*Spiril. Rom.* t. X) memini me adnotare in prævio monito p. 442, sanctum Germanum I, qui Constantinopoleos patriarcha anno Christi 715 processit, et anno 730 ea dignitate se abdicavit, litteras pariter de fide orthodoxa ad Armenios dedisse, quæ in libris editis non apparent. Etenim ejus rei testimonia, ut cit. loco dixi, Galanus protulerat in suo de conciliatione Ecclesiæ Armeniæ cum Romana opere t. III, p. 77, ex Armeniorum Menologio; cujus verba, etsi aliquantum proluxa, nunc recitare necesse est. « Stephanus Suniensis episcopus ad Græcos profectus, attulit inde secum tres libros, qui fidei veritatem explicabant. Porro sanctus Germanus Constantinopoleos patriarcha epistolam Armeniis destinavit, per quam ita eos monebat: Quare vos non asseritis duas in Christo naturas, nec Chalcedonense concilium recipitis? Hæc quidem scripsit, et per Stephanum misit ad Armenios. Ut vero pervenit Stephanus ad Papchenem Armeniorum patriarcham, ostendit ei Germani litteras; quibus lectis, præcepit ipsi Stephano dominus Papchen, ut Germani litteris responderet, et scripsi vir eruditissimus Stephanus, compositione ac ordine quidem peregrino, plurimas sacrarum Scripturarum et sanctorum Patrum sententias confirmandi causa allegans: quæ omnia ubi legerunt Græcorum sapientes, hisce scriptis consentiente, veram rectamque Armeniorum fidem hæresique immunem laudaverunt. »

Pergit, p. 79, dicere Galanus, teste gravissimo utens Nersete Lamproniensi, religiosam eo tempore pacem sub prædictis Græcorum et Armeniorum patriarchis inter duas Ecclesias coaluisse. Papchenem tamen patriarcham, pro Joanne Ozniensi, in Menologio temere fuisse scriptum, longe facilius ego crediderim, quam de duplici, qui nunquam auditus est, Papchene cum Galano suspicer. Re quidem vera Joannem Ozniensem, non Papchenem, contemporaneum cum Germano patriarchatum gessisse, fasti Armeniorum certissimi docent (Serposius, *Compend. hist.* t. II, p. 41). Sed enim quolibet demum modo hic anachronismus in Menologii narrationem irrepserit, culpa quidem urgebit auctorem: verumenimvero Germani epistola, quam præ manibus nunc habemus, revocari in dubium nequit. Ecce enim apud eundem Galanum, p. 341, ex Armeniorum concilio Tarsensi novum testimonium accedit. Quippe ibi Armenii Græcos sic alloquuntur: « Patres vestri ac nostri singulis temporibus ad pacem conciliandam impenso labore incubuerunt; ut venerabilis, strenuus ac probus patriarcha vester Germanus, qui litteras ad Armenios misit, spiritali charitate ac fide orthodoxa plenas. » Quod autem in prædicto Armeniorum menologio Stephani quoque responsum laudetur, patriarchæ sui jussu exaratum, quod tamen ex relatis a Galano partibus pessima hæresi redundans apparet, id posteriorum interpolatione hæreticorum factum esse cl. Sukas Mechitaristarum abbas et archiepiscopus (*Prospect. litt. Armen.* p. 48) cum Joanne Vanagano narrat: sive ea fraus menologio obtrusa fuerit, insertis laudibus auctoris hæretici, ut vult Galanus; sive ipsa potius Stephani epistola violata sit, ut Sukias credit. Denique Stephanum hunc Suniensem inter illustres Armenios ponit etiam Samuel Aniensis in Chronico ad annum 772, paulo tamen ut videtur serius, nisi forte extremum vitæ Stephani annum designat chronographus.

Sed ut ad Germanum redeam, equidem dum illud in *Spicilegio* Monitum scriberem, illa tantum quæ apud Galanum sunt testimonia noveram de Germani ad Armenios epistola. Postea vero feliciter mihi configit ut in adnotationibus, quas edito a se Joannis Ozniensis contra Phantasticos sermoni attexuit vir cl. I. B. Aucherus, Mechitaristarum familiæ decus, bene, inquam, mihi evenit, ut breve lemma ex supradicta Germani inedita epistola citatum legerem; ex quo statim specimine judicavi, scriptum hoc Germani apud Venetos Mechitaristas, qui pervetustis egregiisque codicibus abundant, Armeniace saltem servari; ideoque cupiditate incensus sum, ut vel id plenius cognoscerem, vel etiam largientibus dominis, cum eruditorum cœtu in his meis voluminibus communicarem. Hoc vero negotium mihi benigne expedivit, pro suo eximio erga omne litteratum genus amore ill. ac rev. archiepiscopus Siracensis Odoardus Hymutius, qui acceptum a sodalibus suis epistolæ exemplar fidelissime mihi interpretatus est, atque ut Latinis litteris typisque consignarem perlibenter annuit.

Tertium hoc itaque venerandi Germani scriptum in læcem effero; videlicet post luculentam ejus de vitæ termino disputationem, quam ex vetusto codice Vaticano sumptam, inter Photii Amphiloichianæ Quæstiones edidi (*Script. vet.* t. I, ed. 2); postque egregium illud de *hæresibus synodisque* opusculum, quod item ex vetusto codice Columnensi Vat. erutum, septimo *Spicilegii Rom.* volumini inserui, diversum plane ab illo paris ferme tituli, quod sub falso Germani nomine Moynius vulgaverat. Atque hæc ego memoro, haud ædèpol ut meas reculas recinam, sed ut eruditos tempestive admoneam, si quando Germani scripta colligere volent, et cum patris ejusdem epistolis copulare, quæ ante secundam Nicænam

synodum ab editoribus conciliorum poni solent. Utinam vero et ille liber Germani emergeret, *De futuræ vite retributione*, quem a stylo et recto dogmate generatimque ab optimo scribendi genere Photius dilaudat eod. 255! Certe hæc sunt genuina Germani I scripta, ut illa etiam a nobis edita; nam Disputationem de vitæ termino habet et at idem Photius, et cum Amphiloichianis suis collocabat: opus *De hæresibus atque synodis* narrat ipse Germanus se sub primordiis leonoclastarum composuisse: denique epistolam ad Armenios monumenta vetera priori huic Germano dant, non juniori: etenim Tarsense sæculi XII concilium in quo illa commemoratur, ante juniorem Germanum fuit, qui sæculo XII vixit, id est quinque post priorem sæculis. Nihilominus et Lalbeus et Konigius, et alii interdum bibliographi, scripta secundi Germani, quæ levioris profecto frugis sunt, priori incaute ascripserunt; quod ne diutius, invita veritate fiat, docti homines postea cavebunt. Germani hanc epistolam versari totam in refutando Eutychiano Armeniorum errore, per se patet: quamobrem nullum ejus a nobis fieri summarium oportuit. Utiliter vero conferetur cum Thomæ patriarchæ Hierosolymitani ad eosdem Armenios dogmatica item epistola, quæ exstat in tomo XV operum Jacobi Gretseri inter Abucaræ opuscula n. IV.

PRO DECRETIS CONCILII CHALCEDONENSIS EPISTOLA GRECORUM AD ARMENIOS

QUAM CONSTANTINOPOLI DETULIT STEPHANUS SIUNIENSIS EPISCOPUS
ANTE SUAM AD EPISCOPATUM ASSUMPTIONEM.

1. « Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicitias in carne sua ¹. » Visum nobis est ab hoc apostolico effato nostram hanc epistolam exordiri quam ad vestram pietatem mittimus: nostra quippe omnis voluntas, et ipsius epistolæ argumentum, ad pacis ademptionem tendit; pacis ejus videlicet, quæ de hoc mundo non est, prout Dominus dixit ², nec visibilibus rebus consentaneæ; pacis, inquam, illius, quam ipse de celo detulit, quamque suis discipulis discedens largitus est; quam denique a nobis erga omnipotentem Patrem servari vult, prout ipse in sua ad Patrem prece dicebat: « Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum illorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te; ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti ³. » Exemplar se fidelibus suis proponit, ut eum imi antes, eo-lem pacis tenore copulemur. Sane illi qui ejus documenta pensi habuerunt, nihil pacis bono antetulerunt; nihil vicissim aspernati magis sunt, quam ea quæ paci adversantur, et verborum opinionumque dissensum pariunt: pro certo habentes nihil omnino prolesse vel miracula edere, vel sinceram virtutem cum corporis castigatione conjunctam, vel proprii patrimonii largitionem, vel denique ipsum martirium, absque charitate (1). Porro charitas, prout eam egregie describit divus Apostolus, « Non gaudet super iniuritate, congaudet autem veritati, non cogitat malum ⁴ » de proximo, nedum de Deo, quia id adversari virtuti indicat.

2. Nos itaque a Domino petimus ut divinam in nobis germinare charitatem faciat, atque ut pravatum præjudicia opinionum avertat... (2) verba

¹ Ephes. II, 14. ² Joan. XIV, 27. ³ Joan. XVII, 20.

(1) Pa etiam sanctus Joan. Chrysostomus homil. I in S. Romanum M. edit. Maurin. t. II, p. 612. Item

apud vestram pietatem facimus, insinuare conantes post Christi discipulorum exempla piam persuasionem, æquam spem, atque in Christo fidem. Quod si nos Propheta monet ⁵ ut fratrem appellemus atque reputemus eum qui nos odio prosequitur, quanto magis in fratrum loco habendi sunt illi, spiritalique amore diligendi, qui hostili adversus nos animo nequaquam sunt? Deo autem contraimus, cui nostri omnes actus cogitationesque patent, fore ut quandoquidem hunc sermonem et laudat in eo testimonia non nisi mutua monitionis causa scribimus, ea vobis grata accedant: neque enim gloriam nostram sed ipsius Domini querimus.

3. Quicumque spiritualis mercedis causa se in Ecclesia laboribus occuparunt, rei cuilibet orthodoxam fidem præferendam putarunt; quam quidem veram sapientiam divina Scriptura lignum vite appellat ⁶. Respice quænam major sapientia est, quam recta circa Deum ac res divinas sententia? ita ut absque errore de creatis rebus opinemur, ex sanctæ Scripturæ regula; namque ea vera scientia est in paradisi melio a Deo plantata; ubi, quanquam obrependo, callidus serpens noxium venenum suum vomere satagat, fraudemque sub pietatis specie inspirare, prout primis parentibus fecit, quos Deo similes fore spondebat; is nihilominus ab eo qui flammeum ibi gladium rotat, depelletur. Quippe hoc a Deo beneficium ministris suis conceditur, cujus ope calliditas serpentis infringitur, atque impedimentum tollitur, si quis ejus fructus gustandi cupitus fuerit, qui fidelibus reservatur ut eo copiose fruantur, modo manum ei intendere velint, id est sincere et enixe veram scientiam querere, quam quisquis assequitur salvus fit.

4. Nos itaque dum Deo preces offerre non desi-

NOTÆ.

sanctus Augustinus *De bapt. contra Donat.* l. IV, 17.

(2) Ille unus versiculus in codice legi nequit.

ras, unum nihilominus Christum et Filium ac A Dominum, hominem factum, divinumque Verbum incarnatum. » Neque tamen aliud hac locutione docere volumus, nisi quantum a quinto concilio didicimus, nempe ut quarum unitarum tantummodo naturarum distinctionem præstentur. Quam rem idem Cyrillus in sua quoque ad Eulogium epistola dicit (19): « Nestorius dum duas carnis ac deitatis distinctas naturas profertur, quatenus alia est divini Verbi, alia carnis natura, haud tamen nobiscum illarum unionem constituitur. » Tum adhuc enucleatius subdit: « Nos vero eas confitemur unitas, unum Filium, unum Dominum, unum Christum, uti Patres nostri dixerunt, unam Verbi incarnatam naturam (20). » Igitur extra omnem controversiam patet, haud sublatam fuisse ab unione distinctionem: quo fit ut duas naturas dicamus; unam vero Verbi divini, quia eadem Unigeniti natura, secum sub sua persona conjunctam habet naturam humani corporis animati et intellectualis.

11. Multa alia hac super re dici possent ad orthodoxæ nostræ et immaculatæ fidei confirmationem, eorumque refutationem, qui haud sano sed pessimo consilio conantur invelere schisma in Ecclesiam Dei. Verum sufficiant quæ hactenus dicta sunt, ut multiloquium vitemus, a Salomone edocti qui ait: « Da sapienti occasionem, et addetur ei sapientia. »

12. Deinceps vero oportet ut de operationibus quoque et voluntatibus (Christi) dicamus (21); spiritale nimirum talentum mensæ vestræ argentariæ radentes, ut postea Dominus sortem suam a vobis cum usura possit recipere, neque nos ceu pigrum illum servum condemnet. Duas ergo dicimus in Christo Jesu operationes fuisse; nempe ipsum et qua Deum et qua hominem egisse intelligimus: qua Deum, res divinas; qua hominem, res humanas; sed tamen ambas operationes perfecisse conjunctim, non seorsum separatimque (22); atque ita factis se confirmasse, cujusmodi reapse erat, Deum verum et hominem verum, non specie tenus. Neque nobis licet cum Hebræis ei dicere: « Quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. » Etenim

¹ Prov. ix, 9. ² Joan. x, 33. ³ ibid., 38.

(19) Tom. V, part. 137.

(20) Recole de hac celebri Cyrilli locutione quæ diximus n. 6, adu. 1. Præterea de concilii Chalcedonensis doctrina, et contrario errore multa bona dicit Germanus noster etiam in tractatu, quem videlicet, *De hæresibus ac Synodiis* a nobis edito *Spicil. rom.* t. VII.

(21) *De duplici quoque operatione et voluntate*; Germanus, op. cit. n. 45.

(22) Ita S. Leo PP. in sermone miscello, cujus partem ego legebam in cod. Vat. 1267, f. 51 b. Existat autem sermo in Append. n. 1, ed. Baller. t. I. Porro ubi in ed. col. 401, cap. 11, legitur: *Quamvis, etc., Verbi et carnis una persona sit, et utraque essentia communes habeat actiones, intelligendæ tamen, etc.*, qui Leonis locus ad litteram

ille supernaturalia sua demonstravit divinæ opera aitque: « Si non facio opera Patris mei, nolite credere; si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre. » Adversus autem hæreticos illos, qui postea ad contemnendum incarnationis mysterium exorturi erant, veritatem is præmunivit, cum naturæ suæ, quotiescunque sibi libuit, permisit (velut ait etiam sanctus Nyssæ episcopus Gregorius (23) carnis illas affectiones experiri, quæ reprehensione carebant, nec non cruciatus; ut invictè confirmaret, se esse primogenitum in multis fratribus, nobisque corpore ac sanguine similem. Hinc etiam post resurrectionem, ut naturæ suæ veritatem rursus demonstraret, velut ait magnus sanctus Basilius (24), cibum quoque gustare dignatus est.

13. Jam vero æternus Deus, qui universum mundi orbem complectitur, ut ait Isaias ¹⁰, nec famem experiri nec sitim potest: nihilo tamen minus is in corpore suo esurivit atque sitivit: cumque homo esset, tanquam Deus simul operabatur cum naturæ divinæ viribus. Id nos docet etiam sapiens Cyrillus in suo *Thesauro* dicens: « Unum nobis prædicant Christum divinæ Scripturæ: namque unus est Deus Pater, unusque et solus Dominus Jesus Christus, qui uti Deus agnoscitur, quia id egit quod solius Dei proprium est. Quia vero semet fecerat hominem, secundum Scripturam, opus fuit ut se hominem esse comprobaret; neque talis videri poterat absque innoxilis corporis affectibus, rebusque aliis corpori consentaneis. Operabatur scilicet et loquebatur quantum homini congruit, ut se hominem factum demonstraret (25). » Tum paucis interjeatis: « Quia Deus verus erat cum carne, caroque vera cum deitate, operabatur ut Deus, quatenus opus erat ut Deus esse cognosceretur. Vicissimque agebat et loquebatur, quatenus oportebat ut se verum hominem esse ostenderet; mysterii sic veritatem prudente œconomia administrans. »

14. Nemo igitur ausit nos reprehendere, id est Dei Ecclesiam, propterea quod his vocabulis utimur in catholicæ fidei confessione. Cogitent potius fore se malitiæ Arianorum consonos, qui ad hunc

¹⁰ Isa. xl, 12.

sumitur ex serm. 13 *De pass.* cap. 4, et ex ep. 124, cap. 5, et denique ex ep. 165, cap. 6; et tamen in nostro Vat. cod. plenior meliorque legitur sic: *Licet, etc., Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise communes habeat actiones, intelligendæ tamen, etc.*

(23) Consonat cum Nysseno Basilius, v. gr. epist. 161, alique passim Patres.

(24) Num intelligit Germanus locum epistolæ Basilii ad Urbicium, quam primi nos, ex codice Veneto exscriptam edidimus post Cyrilli Commentarios in Psalmos? Ibi nimirum agitur de Christo post resurrectionem comedente.

(25) Plura his certe similia dicit Cyrillus in *Thesauro assert.* 24.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK 17, N. Y.

tavit in nobis ¹²; » haud sane apparenter, neque A
tāquam umbram se exhibens, sed vere ac materialiter factus homo, ut hoc fructu universum hominum genus mundaretur. Eaque omnia possedit, quæ pro nobis obtulit, ut magnus inquit Apostolus ¹⁴. Idcirco cum Deus esset impassibilis, non recusavit fieri passibilis, ut idem et passus esset et non passus : passus carne, quam de sanctæ Virginis Deiparæ utero sumpsit, simulque expertus quidquid inculpabilium affectionum habet natura, nec non cruciatus quos passionis tempore a crucifixoribus pertulit. Non passus autem, quatenus nihil divina natura patiebatur, dum ejus non sine sponte propria corpus disruciabatur. Sic etiam corporaliter pendebat in cruce, in quam se propria potestate contulerat, ut ipse Dominus dixit ¹⁷. Obiit corpore, a neutra tamen humanitatis ejus parte discessit deitas, quæ tota inerat corpori exanimi in monumento jacenti, totaque simul perseverabat in ejus anima ad inferas terræ partes descendente, ubi et iis qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, ut apostolorum princeps narrat ¹⁸.

19. Nemo igitur scandalum nostri causa patiat, dum peccatis suis quærit excusationes : neque is qui in peccato persistit, Ecclesiam Dei vituperet, quasi ea divisionem in Christi mysterio doceat. Nemo nonnullas perperam intelligens Patrum auctoritates, vel eas distorquens, perverse aliquid adversus veritatem concludat : idque iis præcipue dicitur, qui beatum Leonem Romanum antistitem C
ejusque verba temere et inique scandalo habent (34). Epistolæ ejus testimonia deinceps recitabimus (35), rectam eorum exponentes sententiam, ut evidenter

demonstremus orthodoxam illius fidem, atque ut eos pudore afficiamus, qui Leonem Nestorio favere præsumunt. Quod si forte vos (in Christo Jesu deo) contrarium aliquid intellectui vestro in nostro scripto deprehenderitis, ne, quæso, id significare cunctemini, quidquid nempe vobis libuerit, magisque accuratam dubiorum vestrorum solutionem exquirite. Namque et magnus Athanasius æquum esse judicavit, eos non repellere, qui quod dicunt, recto sensu explicant. Sic enim ipse docet in sua ad Eusebium, Lucinianum, et socios epistola (36) : « Vos ergo, qui hæc omnia profitemini, ne, quæso, illos qui eadem profitentur damnetis ; sed vocabula ab illis adhibita explicate ; neque his inconsideratis, auctores repellatis ; imo vero eos exorate, iisque B
suadete, ut conciliare sententias velint. »

20. Cum ergo exploratum sit, coram tremendo Christi tribunali, ubi acies nostri omnes, verba, et cogitationes judicabuntur, quidquid hactenus audientibus diximus prolatum iri, date operam, venerabiles fratres, ut vinculum perfectionis ¹⁹ pacisque concordiam teneatis, quo unum corpus esse possitis et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ : atque ut in uno Domino, una fide, uno baptismo glorificare Deum possimus Patrem Domini nostri Jesu Christi, ejusque unigenitum Verbum, et sanctum Spiritum, qui ex illorum substantia est ; in eodem, inquam, ovili, in superna Ecclesia primogenitorum in cælis conscriptorum ; ubi habitant omnes qui eodem fruuntur Domino nostro Jesu Christo, cui honor in æternum. Amen.

¹² Joan. 1, 14. ¹⁴ Hebr. viii, 3. ¹⁷ Joan. x, 18. ¹⁸ I Petr. iii, 19. ¹⁹ Coloss. iii, 14.

(34) Reapse adhuc Armenii Eutychiani, id est Monophysismi æcclæ, cogunt levitas ordinandos jurare in formulam, qua detestantur concilium Chalcedonense et Leonem Romanum. Videsis LeBrunium *Expl. miss.* t. III, p. 16. Nec immerito. Etenim nemo sæpius aut validius Leone Eutychem arguit in sermonibus atque epistolis.

(35) Desunt nunc (omissa ab amanuensibus) in calce præsentis epistolæ hæc testimonia sive auctoritates, quibus dogmatica scripta communiri so-

lebant. Idem accidit epistolæ Leonis PP. ad Flavianum, cui desunt testimonia (in codd. et in edd.), ab eo promissa. Item desunt testimonia in fine actionis 9 Leontii *De sectis*, quæ nos tamen in Vat. codice nuper invenimus.

(36) Non videbam hujus tituli epistolam inter edita Athanasii scripta. — Hujus epistolæ fragmentum, ab ipso Maio postea editum, dedimus inter Opera Athanasii hujus Patrologiæ t. XXVI, col. 1326. Ed. r.

σης τοῦ ἀποστάτου, καὶ πρὸς ἐσχάτην ἐληλαμένου παγκυβερτῆαν μικροῦ δεῖν τοῦ Χριστομάχου φρυάγμα-
τος· ὡς ἐπ' αὐτῷ τὸ τῆς Γραφῆς ἐπαληθεῦσαι ῥητόν·
« Τόξον δυνάτων ἡσθένησε, καὶ οἱ ἀσθενεῖς περι-
εζώσαντο δύναμιν. » Διότι οὐδὲν πρὸς τὸ ἀσθενὲς τοῦ
Θεοῦ τὸ ἰσχυρὸν τῆς τῶν θεομάχων βδελυρίας καθ-
έστηκε, καὶ συνεχπολεμεῖν τῷ Θεῷ τὸν κόσμον ἐπὶ
τούς παράφρονας εἰρηται. Πῶς οὐκ ἂν μετὰ Θεοῦ
πολεμούμενος ὁ ἡγιασμένος σὺ κατὰ Θεοῦ τῶν ὁ
ἡ κίνησις εὐρηχότων τὴν ἀφανῶς πολεμούμενον, καὶ
συμπολεμούντα δὲ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον, καὶ
τούς πολεμικούς τροπούμενον, ἡνίκα οὕτως ἀπῆρξω
τῆς παρατάξεως, ὡς ὁ Θεὸς αὐτός τοι παρέδειξεν;
ἡγεῖσθαι προστάξας ἐν τῇ παρεμβολῇ τῆς Χριστοῦ
βασιλείας· τὸ ἔνδοξον οὕτως καὶ ἐπίσημον λάβαρον,
τὸν ζωοποιὸν λέγω σταυρὸν, τὸ μέγα κατὰ τοῦ θανά-
του τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος τρόπαιον· ἐν ᾧ τοῦ
κόσμου τετραμερῶς τὰ πέρατα διεγράψατο, ἐγκατα-
τίξας προγράμμασιν. Εἴτα καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς
πάντων Δεσποίνης καὶ ὄντως ἀγνῆς Θεομήτορος, ἥς
τὸ πρόσωπον οἱ πλοῦσοι τοῦ λαοῦ λιτανεύσουσι. Καὶ
γὰρ ἁγία, καθὼς τοῖς Πατράσι δοκεῖ, ἥτις οὕτω παρ'
ὁμῶν εὐσεβῶς τιμηθεῖσα παρέσχε τὰς ἀμοιβάς. Ἐπεὶ
ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, κατὰ
τὸν μέγαν Βασιλεῖον. Καὶ εὐσεβείας ἀνάμεστος ἡ τῶν
σεπτῶν εἰκόνων ὑπόθεσις, καθὼς φησιν ὁ Χρυσόστο-
μος· Ἐγὼ καὶ τὴν κηρύχουτον ἡγάπησα γραφὴν εὐ-
σεβείας πεπληρωμένην· εἶδον γὰρ ἐν εἰκόνι ἄγγελον
στῆναι βαρβάρων διώκοντα, καὶ τὸν Δαβὶδ ἀληθεύοντα·
Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώ-
σεις. Καὶ οὐδαμῶς ἡ Ἐκκλησία παρέσφαλεν, εἰ καὶ
οὕτως λελόγισται. Συγχωρήσοι ὁ Θεός, οὕτε κατ'
ἐννεκὴν ἡ παράδοσις ἀκολουθίαν, μὴ γένοιτο, εἰ καὶ ὁ
ὁ σκοπὸς τοῦ πράγματος κατὰ τι δοκιμάζεται, καὶ
οὐδαμῶς σκοπεῖται τὰ ἀποτελούμενα. Ἐπεὶ οὐδ' ἐν
Πανεάδι τῇ πόλει παρὰ τῆς αἰμορροούσης εὐσεβῶς
κινήσεως εἰς ἀνάμνησιν τοῦ περὶ αὐτὴν θαύματος
γενομένου ἀπεπέμπετο, ἡνίκα τῆς ἀναφύσεως βοτά-
νης πρὸς τοὺς ποσὶ τοῦ εἰς ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν
ἀναστηλωθέντος παρὰ ταύτης ἀνθρίαντος, καὶ ξένης
τῇ εἰδει, οὐ γνωρίμου, προκειμένης τοῖς πᾶσι, παν-
τοίων νοσημάτων ἀλεξτήριον ἦν συγκαταβάσει καὶ
ἀγαθότητι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Νομικὴ
μᾶλλον εἰπεῖν ἡ τοιαύτη ἐνθεος ἀναττήλωσις, εἰ καὶ
τῶν τύπων ἐκτυπωτέρα, καὶ τῆς σκιδᾶς προτιμωτέρα
ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια. Αἰὶδὲ μεγίστην σωτηρίας ὑπό-
θεσιν ἡ τῶν ἁγίων ὁμήγουρις θεοδούλιος τῇ Ἐκκλησίᾳ
τοῦτο κεφάλαιον παραδέδωκεν, ὥστε ἐν ταῖς ἀπάν-
των ὕψει, καὶ ἐν ταῖς χρωματουργίαις τὸν σεπτὸν
καὶ ἅγιον χαρακτήρα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ ἀφρον-
τος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀναστρεφῆσαι· δι'
αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κα-
τανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας,
τοῦ τε πάθους αὐτοῦ, καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου

A deorsum effecta, et ad novissimum propemodum
expulsa exitium Christum impugnantis ferocitate,
ita ut super eo Scriptura veraciter impleatur, quæ
dicit: « Arcus fortium superatus est, et infirmi
accincti sunt robore »; pro eo quod nulla est ad
infirmum Dei firmitas abominationis eorum qui
Deum impugnant, et pugnare pro Deo mundum
contra insensatos [scriptum est] asserit. Quomodo
ergo non cum Deo pugnans, o tu, sanctissime, ad-
versus eos qui sine Deo et contra Deum sunt,
commoveris? Qui videlicet inveniunt eum qui
invisibiliter oppugnatur, imo, ut verius dicamus,
simul pugnat, et hostes in fugam vertit, ac ubi
sic cœpisti prælium, ut Deus ipse tibi monstravit?
B præesse præcipiens in castris regni Christi glorio-
sum vere ac insigne labarum, id est, vivificam
crucem, magnum contra mortem magnitudinis suæ
trophæum, in quo mundi quadrifarie terminos cir-
cumscripsit, lineamentis distinguens. Deinde et
sanctam imaginem omnium dominæ ac veræ Dei
matris, cujus vultum divites plebis deprecabuntur.
Etenim sancta est, quemadmodum Patribus vi-
detur, quæ taliter a vobis pie honorata tribuit
vicissitudines. Nam imaginis honor ad principalem
transit, secundum Basilium magnum. Et pietate
est plena venerabilium imaginum causa, sicut
dicit Chrysostomus: Ego et cera perfusam amavi
picturam pietate refertam; vidi enim in imagine
angelum cuneos barbarorum persequentem, et
C David veritatem dicentem: Domine, in civitate
tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Et ne-
quaquam Ecclesia erravit, licet ita fuerit aestima-
tum. Indulgeat Deus, et neque secundum gentilem
consequentiam est traditio (absit!) et intentio rei
secundum quid probatur, et nequaquam conside-
rantur quæ perficiuntur. Nam neque in Paneado
civitate hæmorrhoidis pie motæ in recordationem
facti in se miraculi repudiabatur, cum orta esset
herba circa pedes statuæ, quæ ab ea in nomine
Domini Jesu Christi erecta est; et extranea erat,
incognitaque specie, positaque omnibus in vario-
rum languorum remedium condensatione et bo-
nitate Dei et Salvatoris nostri. Imo legalis, ut jam
[ita] dicamus, huiusmodi est in Deo erectio, licet
D figuris magis signanda [Gr., figuris expressior], et
umbræ præferenda sit gratia et veritas. Unde maxi-
mam salutis causam sanctorum cœtus Dei consi-
lio hoc capitulum tradidit [Gr., h. cap. Ecclesiæ
trad.] in universorum vultibus, et colorum ope-
rationibus venerabilem et sanctum characterem
secundum humanitatem ejus, qui tollit peccatum
mundi, erigamus, per eum humilitatis celsitudinem
Dei verbi considerantes, et ad memoriam conver-
sationis in carne factæ, tam videlicet passionis

* i Reg. II, 4. * Sap. I, 1 seqq. * Psal. LXXII, 20.

VARIE LECTIONES.

^b Ἰσ. Πῶς οὐκ ἂν μετὰ Θεοῦ πολεμοῖς ὁ ἡγιασμένος; ὅπου κατὰ Θεοῦ τῶν, etc. * δ ἰ. Ἐκκλη-
σίας. ^d Ἰσ. εἰπερ.

ejus et salutaris mortis, quam redemptionis, quæ hinc mundo effecta est, manu quodammodo ducti, et nulla est hinc a divinis dissonantia. Si enim prophetiæ prælocutiones terminum minime perceperunt, ne scribantur res ad ostensionem eorum quæ adhuc facta non sunt, id est, si non est incarnatus Dominus, non formetur sancta imago ejus secundum carnem. Si non est natus in Bethleem*, ex gloriosa Virgine Dei Genitrice, neque magni munera obtulerunt, neque pastoribus supra stetit angelus, neque multitudo cœlestis exercitus nato hymnum obtulit†, si non in ulnis genitricis ut infantulus ferebatur, qui portat universa, et lactis alimoniam pertulit, qui dat escam omni carni, nec hoc figuretur. Si non a sene suspiciebatur, qui vitæ tenet principatum et mortis, et omnium Dominus per eum agnitus simul et prædicatus, et ut dimissionem concederet postulatus, si non in Ægyptum causa dispensationis pergebat super nubem levem, omni scilicet lumine illustratam matrem ac sanctitate robustam, qui in excelsu sedet, et redit ex Ægypto, et habitat Nazareth, ne figurentur coloribus. Si non mortuos suscitavit, et crexit paralyticos, et leprosis præbuit purgationem, et cæcos illuminavit, deinde et expressam fecit linguam mutorum, et bases claudorum firmavit, et expulit dæmones, nisi aperuit aures surdorum, et omnia operatus est gloriosa, et in Deo signa perfecit, ne pingantur; et nisi passionem voluntarie suscepit, et infernum spoliavit, et surgens in cœlum ascendit, qui venturus est judicare vivos et mortuos, neque figurent Scripturæ vel historiæ, quæ ista enarrant, tam per litteras, quam per colores [Gr., nec scribantur, nec figurentur]. At si hæc omnia facta sunt, et magnum est pietatis mysterium, utinam esset possibile, ut cœlum et terra et mare, animantia quoque omnia et virgulta, et quidquid aliud est, enarrent illa et per voces et per litteras, et per picturas. Eorum enim quæ non sunt formatio idolica pictura nominatur, quæ et paganæ fabulationis poema finxit, eorum quæ nunquam fuerunt per essentiam factura desipienter asseverans. Et certe nulla est condescensio Ecclesiæ Christi cum idolis: absit! Neque enim vitulas adoravimus, neque vitulum in Choreb fudimus, neque a nobis creatura Deus æstimata est, sed neque rursus sculptili procidimus, et Beelphegor initiati sumus, neque natorum occisores aut sacrificatores fuimus, aut occulta mysteria celebravimus, neque filios nostros et filias immolavimus unquam dæmonibus, ut in nos ea quæ a Salomone idolorum cultoribus dicta sunt assumantur. Nunquid a nobis infecta est terra in sanguinibus; vel imaginem in templo fecimus, quadri-forme habentem idolum, et hanc adoravimus? Nunquid abominationem reptantium et pecorum anpra inuium templi depinximus? Aut iterum nos

χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῶ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν τῶν θείων ἀσύμφωνον. Εἰ γὰρ αἱ προφητικαὶ ἀναβήσεις οὐκ εἰλήφασιν τὴν περὶ αὐτῶν, μὴ γραφέσθω τὰ πράγματα πρὸς ἐνδείξιν τῶν μὴπω γεγεννημένων· τουτέστιν, εἰ μὴ ἐσαρκώθῃ ὁ Κύριος, μὴ τυπούσθω ἡ κατὰ σὰρκα ἁγία εἰκὼν αὐτοῦ. Εἰ μὴ ἐτέχθῃ ἐν Βηθλεὲμ ἐκ τῆς ὑπερενδόξου Παρθένου Θεοτόκου, καὶ οἱ μάγοι τὰ δῶρα προσθήγον, καὶ ποιμέσιν ἐπέστη ὁ ἄγγελος, καὶ πλῆθος οὐρανοῦ στρατιᾶς τῷ τεχνέτι τὸν ὕμνον προσέφερον· εἰ μὴ ἐν ἀρχαλαίς τῆς τεκούσης ὡς βρέφος ἐφέρετο ὁ βασιτάζων τὰ σύμπαντα, καὶ γαλακτοτροφίας ἠνέσχετο ὁ διδοὺς τροφήν πάσῃ σαρκί, μὴδὲ τοῦτο τυπούσθω. Εἰ μὴ ὑπὸ πρεσβύτου ὑπεδέχτο ὁ κατάρχων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῶν ὅλων Κύριος δι' αὐτοῦ γνωριζόμενος ἅμα καὶ κηρυττόμενος, καὶ τὴν ἀπόλυσιν παρ' αὐτοῦ δυσωπούμενος· εἰ μὴ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκονομία ἐπορεύετο ἐπὶ νεφέλῃς κοῦφης, τῆς ὁλοφύτου μητρὸς καὶ ἐρῶσμένης τῇ ἀγαθότητι καὶ ἀγιότητι, ὁ εἰς ὕψος καθήμενος· καὶ παλινδρομεῖ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ οἰκεῖ τὴν Ναζαρέτ· μὴ τυπούσθωσαν χρώματιν. Εἰ μὴ νεκροὺς ἤγειρε, καὶ ἐξανέστησε παραλύτους, καὶ λεπροὺς παρέσχε τὴν κάθαρσιν, καὶ ἀπομάρτυας ὠμμάτωσεν, εἴτα καὶ τρανὴν ἐποίησε γλώσσαν μογιλάλων, καὶ βάσεις χωλῶν ἐστερέωσε, καὶ ἀπήλασε δαιμόνια· εἰ μὴ διήνοιξεν ὦτα κωφῶν, καὶ πάντα εἰργάσατο τὰ παράδοξα, καὶ τὰς θεοσημείας ἐτέλεσε· μὴ γραφέσθωσαν· εἰ μὴ τὸ πάθος ἐκουσίως ἐδέξατο, καὶ τὸν ὄρν ἐκκύλευσε, καὶ ἀναστὰς εἰς οὐρανὸς ἀνελήλυθεν ὁ μέλλων ἐρχεσθαι κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς· μὴ γραφέσθωσαν, μὴδὲ τυπούσθωσαν αἱ ταῦτα διηγούμεναι καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ χρωμάτων γραφαὶ καὶ ἱστορίαι. Εἰ δὲ ταῦτα πάντα γεγονόσιν, καὶ μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, εἶθε ἦν δυνατόν καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, τὰ ζῶα πάντα καὶ τὰ φυτὰ, καὶ εἴτι· ἄλλο, ἐκδιηγέσθαι αὐτὰ καὶ διὰ φωνῶν, καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ ἱστοριῶν. Τῶν γὰρ μὴ ὄντων ἡ τύπωσις εἰδωλικὴ γραφὴ ὀνομάζεται, ἡ καὶ Ἑλληνικὴ μυθοποιία ἀνέπλαττε, τῶν μὴ γεγονότων ἐν τῇ ὑπάρξει ληρωδοῦσα τὴν ποιήσιν. Καὶ οὐδεμία συγκατάθεσις τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ μετὰ εἰδωλῶν· μὴ γένοιτο! Οὐδὲ γὰρ θαμά τις προσεκυνήσαμεν, οὐδὲ μόσχον ἐν Χωρὴδ ἑχαλκεύσαμεν, οὔτε θεὸς ἡμῖν ἡ κτίσις λελόγισται· οὐτ' αὖ πάλιν τῷ γλυπτῷ ὑπαπέσομεν, καὶ τῷ Βεελζεβὼρ ἐτελέσθημεν, οὐδὲ τεκνοφόνους τελετὰς ἢ κρύφια μυστήρια ἐτελέσαμεν, οὐδὲ τοὺς υἱοὺς ἡμῶν καὶ τὰς θυγατέρας ἐθύσαμεν δαιμονίοις ποτὲ, ὡς ἂν εἰς ἡμᾶς τὰ παρὰ Σολομῶντος τοῖς εἰδωλολάτραις λεγόμενα ἐκλαμβάνεσθαι. Μὴ γὰρ ὅψ' ἡμῶν ἐφοινίχθῃ ἡ γῆ ἐν τοῖς αἵμασιν; ἢ εἰκόνα εἰς τὸν ναὸν ἐποιήσαμεν, τετράμορφον ἔχουσαν εἰδωλόν, καὶ ταύτῃ προσεκυνήσαμεν; μὴ βδέλυγμα ἐρπετῶν καὶ κτηνῶν ἐπὶ τῷ τοίχῳ τοῦ ναοῦ κατεγράψαμεν, ἢ πάλιν ἡμᾶς Ἰεζεκιὴλ ἐθεάσατο θρηγνύοντας τὸν Ἄδωνιν καὶ θυμῶντας τῷ ἔλῳ; περὶ ὧν φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἡ Ἐκκλησία οὐκ

* Matth. ii, 1. † Luc. ii, 14. ‡ III Reg. xi, 1 seqq.

κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα. » Μὴ ἄρα ἐστήσαμεν εἰ-
κόνας τῶν δύο πορνῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τῆς Ὀλοῦσας καὶ
τῆς Ὀλίβας, καὶ ταύτας προσεκυνήσαμεν; Ἡ αὖθις
θυσίαι παρ' ἡμῶν τῷ Βῆλ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τῷ Δα-
γῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσηγέθησαν ἢ τοῖς ἄλλοις
θεοῖς τῶν ἐθνῶν ὑπεκείμεν; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ
ἔστι· κατηγορεῖται μὲν, ὅτι μὴδὲν ὁ τῶν θν-
των καὶ γενόμενων τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὁ
λαὸς τοῦ Χριστοῦ μέχρι τήμερον, πλὴν τῆς ἀγίας
καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, ἐσεδάσθη, ἢ ἐλάτρευσε· μὴ
γένοιτο! Ὁ μὲν γὰρ τρόπος τῆς τῶν εἰδώλων λα-
τρείας πρόδηλος· Χριστιανοὶ δὲ θεοσεβέσιν ὁ τῶν
ἀπάντων Δεσπότης τὸ προσκυνούμενον. Εἰ δὲ καί τις
Ἰουδαϊκῶς κινούμενος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ πάλαι
τοῖς εἰδωλομανοῦσι καταδωμένα ἐπισημίζει, καὶ
εἰδωλολατρείαν ἐπιγράφει τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐκ
τῆς τῶν σεβασμίων εἰκόνων ἐνθέου καὶ θαυμαστῆς
πρὸς τὰ κρείττονα ὁδηγήσεως, ἡγεῖσθω μὲν οὐδὲν
ἄλλο, ἢ κύων καθυλακτῶν· καὶ ὡς ἐν σφενδόνῃ
πόρρω ἀποβαλλόμενος ἀκουέτω ὡς Ἰουδαῖος· Εἴθε
ἦν τὸν Ἰσραὴλ διὰ τῶν ὀρωμένων, ὧν προσετάγη,
προτάγειν τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν, διὰ τῶν τυ-
πικῶν μνημονεύειν τοῦ Κτίσαντος, καὶ μὴ τὸν μό-
σχον κατέχειν καὶ τὰς μύλας ὑπὲρ τὰς πλάκας τῆς
διαθήκης! Εἴθε τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐπόθει μάλ-
λον, καὶ μὴ τὰς δαμάεις τῆς Σαμαρείας! Εἴθε ἦν
αὐτῷ προσέχειν τὴν ῥάβδον τοῦ Ἀαρὼν, καὶ μὴ τῇ
Ἀστάρτῃ! Καλὸν ἦν αὐτῷ ἅμα καὶ δίκαιον, τὴν
ὁμολογίαν πέτρᾳ ἀπαύξασθαι, καὶ μὴ τὸν Βάαλ.
Εἴθε ἦν αὐτῷ πρὸς τὴν ῥάβδον Μωσέως μᾶλλον ὀρᾶν,
καὶ τὴν σάμνον τὴν χρυσήν, καὶ τὴν κιβωτὸν, τὸ
ἱλαστήριον, τὸ πέταλον, τὸ ἐφούδ, τὴν τράπεζαν,
τὴν σκηνὴν τὴν ἐσωτέραν καὶ τὴν ἐξωτερὰν· ἅπερ
πάντα εἰς δόξαν γενόμενα τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ χειρο-
ποίητα, ἀλλ' οὖν Ἅγια ἄγλιον ἐλέγοντο· εἴτα καὶ τὰ
Χερουβὶμ τὰ γλυπτὰ, ὧν μνήμην ποιούμενος ὁ
Ἀπόστολος φησὶ· « Χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα
τὸ ἱλαστήριον· » οἷς καὶ τὴν θείαν ἐποχεῖσθαι δό-
ξαν παρὰ τῆς Γραφῆς διδασκόμεθα. Εἰ τοῦτοις
προσεῖχεν, οὐκ ἂν τοῖς εἰδώλοις ὑπέπεσε. Πᾶν γὰρ
ἔργον ἐν ὀνόματι Κυρίου γενόμενον, τίμιον καὶ ἅγιον
πέφυκε. Καὶ τί δεῖ τὸ γράμμα εἰς μῆχος ἐκτείνε-
σθαι; καὶ μάλιστα πρὸς ἄνδρα θεάρεστον, καὶ
σκεῦος ἐκλελεγμένον Θεῷ, καὶ τὴν χάριν εἰληφότα
τοῦ Πνεύματος, καὶ παρακύπτειν εἰς τὰ βάθη τῶν
θειῶν δογμάτων δυνάμενον, καὶ θεοδηγῆτως κατα-
νοεῖν εἰς ἄκρον τὸ ὕψος τῆς γνώσεως. Ἄλλ' εἰς
μέχρι τοῦδε, καὶ εἰς τὸ προκείμενον ἐπανάλωμεν,
τῆς ὑπερμάχου σου, ἡγιασμένε, καὶ πάντων τῶν
Χριστιανῶν δεσποίνης ἀποθαυμάζοντες τὰ μεγαλ-
ουργήματα· καὶ οἷον αὐτὴς μὲν ὑπ' αὐτῆς ἀνεδεί-
χθης ἐν ἅπασιν ὁδηγούμενος καὶ διασωζόμενος, καὶ
κατὰ τῶν ἐχθρῶν κραταιούμενος. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἐκ
πολλοῦ κατ' αὐτῆς παροινήσαντες τοσοῦτον εὖρον

A Ezechiel vidit plangentes Adonidem, et incensum
soli offerentes⁹, de quibus dicit Apostolus: « Ser-
vierunt creaturæ potius quam Creatori¹⁰. » Pu-
tasne statuimus imagines duarum fornicariarum
in Ægypto, Oola scilicet et Ooliab, et eas adora-
vimus¹¹? An rursus a nobis sacrificia Bel in Ba-
bylone¹², et Dagon in Palæstina oblata sunt¹³? vel
aliis diis gentium procidimus? Non sunt hæc,
non sunt; calumniatur nullus, quoniam in nullo
eorum quæ consistunt et facta sunt, nomen quod
est super omne nomen populus Christi usque ho-
die, præter sanctam vivificam Trinitatem, coluit,
vel servivit [Gr. latria adoravit]: absit! Nam
modus idololatriæ manifestus est. Christianis au-
tem Dei cultoribus omnium dominator est ado-
randus. Porro si quis, Judaico more ad accusa-
tionem motus, quæ olim contra idolorum cultores
dicta sunt diffamaverit, et idololatriam Ecclesiæ
nostræ ascripserit ex venerabilium imaginum deifico
et mirabili ad meliora ducatu, nihil aliud arbitremur,
quam ut canis latret, et in funda procul abjectus
audiat sicut Judæus: Utinam et Israel per visibilia
visus esset Deo adorationem offerre, et per typica
memor esset creantis, et non vitulum retineret ac
muscas super tabulas testamenti. Utinam sanctum
altare magis desiderasset, et non vitulas Samariæ!
Utinam attendisset Aaron virgam, et non Astar-
tem! Bonum quippe simul et justum esset ei,
petram salutare quæ imbres divinitus dedit, et
non Baal. Utinam ad virgam Moysi magis intuitus
esset, et urnam auream, arcam, propitiatorium,
petalum, ephod, mensam, tabernaculum interius
et exterius, quæ omnia in gloriam Dei patrata,
licet manufacta, sancta tamen appellabantur san-
ctorum, deinde et Cherubim sculptiles, quorum
memoriam faciens apostolus ait: « Cherubim glo-
riæ adumbrantia propitiatorium¹⁴, » quibus et di-
vinam vehi gloriam a Scriptura docemur. Si his
intendisset, non utique idolis procidisset. Omne
namque opus quod in nomine Domini fit, pretio-
sum et sanctum est. Et quid opus est epistolam
in longum extendere? et maxime ad virum Deo
placitum, et vas electum a Deo, gratiam adeptum
spiritus, et in profunda divinorum dogmatum va-
lentem prospicere, atque Deo ductore considera-
re summam scientiæ altitudinem. Verum hinc ad
propositum redeamus, propugnatrix tuæ, o san-
ctissime et omnium Christianorum domine, ma-
gnificationes, et qualis ipse ostensus fueris in
cunctis ab illa directus et salvatus, et contra ini-
micos confortatus, admirantes. Illi vero qui ex
multo jam tempore contra eam debacchati sunt,
tanto invenerunt resistentem, quanto invenerunt

⁹ Ezech. viii, 14 seqq. ¹⁰ Rom. i, 25. ¹¹ Ezech. xiiii, 4 seqq. ¹² Dan. xiv, 1 seqq. ¹³ Judic. xvi, 23.
¹⁴ Hebr. ix, 5.

VARIÆ LECTIONES.

• ἐν μηδενί.

sibi contradicentem. Et hoc mirum non est. Si enim Betulia per manum Judith mulieris Israelitidis salvabatur¹⁵, cujus opus Holopernis peremptio fuit, et hanc salvatricem Israel, qui per idem tempus fuerunt, prædicaverunt, quomodo non oporteret amplius tuam amplissimam sanctitatem tali propugnatrice usam aggredi fidei hostes, et victoria coronare subjectos? Sed ejusdem supplicationibus et omnium sanctorum potens in prælio Deus noster, fortis et longanimus, qui deduxit te super Joseph ut ovem, custodiat te sanctissime in annos prolixos, universæ Christianæ bene operantem conversationi, et sacro canoni obtemperare cunctos docentem et incitantem, et custodire depositum quod a Patribus suscepimus; convertentem eos qui ad modicum quæsti non intellexerunt, o iuge gaudium nostrum, et communis utilitas et refectio, sanctissime et omnibus Christianis amabilis.

Tarasius sanctissimus patriarcha dixit: Petrum divinum apostolum æmulatus, tuba cecinit nobis a Roma veritatem etiam pater iste beatus.

Theodorus [Gr. Theodosius] reverendissimus monachus et notarius legit

II

Epistola Germani beatissimi, qui fuit patriarcha Constantinopoleos, ad Joannem episcopum Synadensem.

Epistolam vestræ Deo amabilitatis tradidit nobis C Tarasius laudabilissimus patricius, in qua continebatur de Deo amabili episcopo Nacoliæ. Significamus ergo ei, quod et antequam suscepissenius litteras vestræ Deo amabilitatis, cum huc pervenisset idem ipse Deo amabilis episcopus, ad sermonem venimus cum eo, dijudicantes sensum ejus, qualis haberetur sententiæ super his quæ audieramus de illo: et hanc nobis proposuit traditionem [Gr. rationem, seu apologiam. Rationem habet ms. Jol.] (opportunitatem est enim ut omnia subtiliter significemus Deo amabilitati tuæ), quod autem audisset divinam Scripturam dicentem¹⁶: Non facies omnem similitudinem, ad adorandum eam, eorum quæ sursum in cælo et super terram sunt. Contra [Gr. Juxta] hoc dixi, quia non oportet adorare manufacta, id est, quæ ab omnibus sunt confecta. Nam sanctos Christi martyres, veras fidei margaritas, omni honore dignos arbitramur, et intercessionem eorum invocamus. Ad hæc igitur nos respondimus ei: quia Christianorum fides et cultus et adoratio in unum est et solum Deum, sicut scriptum est: « Domini Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies »¹⁷; et glorificatio nostra, et obsequium nostrum ipsi soli offertur tam a sanctis qui in cælis sunt, et intelligibilibus incorporabilibusque virtutibus, quam

¹⁵ Judith xiii, 1 seqq. ¹⁶ Exod. xx, 4. ¹⁷ Deut. vi, 13.

A ἀντίμαχον ὅσον εἶχον ἀντίδικον. Καὶ τοῦτο εὖ θαυμάσιόν. Εἰ γὰρ Βετουλουῖα διὰ χειρὸς Ἰουδίθ γυναικὸς Ἰσραηλίδος διεσώζετο, ἥς ἔργον ἡ Ὀλοφέρνηος ἀναίρεσις, ἦν σωτηρίαν τοῦ Ἰσραὴλ οἱ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκήρυξαν· πῶς οὐκ ἂν ἔδει πλέον τὴν σὴν ὑπερφῶν ἀγιότητα τοιαύτῃ Συμμάχῳ κεχρημένην καταρξαι τῶν πολεμίων τῆς πίστεως, καὶ νίκη στεφανῶσαι τοὺς ὑπὸ χεῖρα; Ἀλλὰ ταῖς αὐτῆς ἐκασταῖς καὶ τῶν ἁγίων ἀπάντων ὁ κραταῖος ἐν πολέμοις Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, ὁ ὁδηγῆσαι σε ὑπὲρ τὸν Ἰωσήφ ὥστε πρόβατον, φυλάξῃ σε, ἡγιασμένε, εἰς χρόνους ἐπιμήκεις, ἅπαν τὸ Χριστιανικὸν εὐεργετοῦντα πολίτευμα, καὶ τῷ θεῷ κανόνι πάντας στοιχεῖν ὁδηγοῦντα ἅμα καὶ παροτρύνοντα, καὶ φυλάσσειν τὴν παρακαταθήκην· ἣν παρὰ τῶν Πατέρων εἰλήφαμεν, ἐπιστρέφοντα τοὺς πρὸς ὀλίγους ἀγνωμονήσαντας· ἡ διαρκὴς ἡμῶν χαρὰ καὶ κοινὸν ὄφελος καὶ ἀπόλαυσις, ἀγιώτατε, καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ποθητή.

Ταράσιος ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης εἶπα· Πέτρον τὸν θεῖον ἀπόστολον ζηλώσας ἐσάλπισεν ἡμῖν ἐκ Ῥώμης τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁ μακάριος οὗτος Πατήρ.

Θεοδόσιος ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς καὶ νοτάριος ἀνέγνω.

B.

Ἐπιστολὴ Γερμανοῦ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Συναδῶν.

Ἐπιστολήν τῆς ὑμετέρας θεοφιλίας ἀποδίδωκεν ἡμῖν Ταράσιος ὁ πανεύφημος πατριάρχης, ἐν ᾗ περιείχετο περὶ τοῦ θεοφιλοῦς ἐπισκόπου Ναχωλείας. Σημαίνομεν οὖν αὐτῇ, ὡς καὶ πρὸ τοῦ δέξασθαι ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς ὑμετέρας θεοφιλίας, καταλαβόντος ἐνταῦθα τοῦ αὐτοῦ θεοφιλοῦς ἐπισκόπου, εἰς λόγους ἡλθομεν πρὸς αὐτὸν, ἀνακρίνοντες τὸ φρόνημα αὐτοῦ, ὅποιας ἔχειαι γνώμης περὶ τῶν ἀκουσθέντων ἡμῖν περὶ αὐτοῦ, καὶ ταύτην ἡμῖν προσέβαλετο τὴν ἀπολογίαν· δέον γὰρ λεπτομερῶς πάντα σημεῖναι τῇ ὑμετέρᾳ θεοφιλίᾳ· ὅτι ἀκούσας τῆς θείας Γραφῆς λεγούσης· Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, προσκυνεῖν αὐτῷ, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔσται, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς. Κατὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι οὐ χρὴ χειροποιήτοις προσκυνεῖν, ἤγουν τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων κατασκευασμένοις. Ἐπεὶ τοὺς ἁγίους τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας, τοὺς ἀληθεῖς μαργαρίτας τῆς πίστεως, πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγούμεθα, καὶ τὰς πρεσβείας αὐτῶν ἐπικαλούμεθα. Πρὸς ταῦτα τοῖνον ἡμεῖς ἀπεκρινάμεθα αὐτῷ· ὅτι τῶν Χριστιανῶν ἡ πίστις καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν ὑπάρχει, καθὼς γέγραπται· ὅτι ὁ Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ ἡ δοξολογία ἡμῶν, καὶ ἡ λατρεία ἡμῶν αὐτῷ μόνῳ προσάγεται παρὰ τε τῶν ἐν οὐρανοῖς ἁγίων καὶ νοερῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, καὶ παρὰ τῶν ἐπὶ

VARIAE LECTIOES.

1 ἁλλ. σῶτερρον.

γῆς ἐγνωκότων τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καθὼς καὶ ἐν ταῖς ἀπάντων ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀγία ἀνυμνεῖται καὶ δοξάζεται Τριάς ἐν μονάδι καὶ κυριότητι καὶ θεότῃ, καθὼς καὶ εἰς Θεὸς παρ' ἡμῖν ὁμολογεῖται, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ αὐτοῦ ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος, καὶ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ὅσα τε ὁρατὰ, καὶ ὅσα ἀόρατα· τουτέστιν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἀγίαν ὁμοούσιον καὶ ζωopoῖον Τριάδα. Εἰς ἣν καὶ πιστεύσαντες, καὶ ἣν ὁμολογῆσαντες ἐδαπείσθημεν, καθὼς· παραδέδωκεν ὁ αὐτὸς Θεὸς Λόγος ὁ ἐνανθρωπήσας, ὁ εἰς αὐτῆς τῆς ἀγίας καὶ ἀκατάληπτου θείας Τριάδος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ οὐ κτίσματος προσκυνούμεν· μὴ γένοιτο! οὐδὲ τὸ τῇ θεϊκῇ δεσποτείᾳ ὀφειλόμενον σέβας εἰς ὁμοδούλους κατέγομεν. Οὐδὲ γὰρ βασιλεῖς ἢ ἀρχοντας κατὰ γῆς προσκυνούντες, τὴν ἰσὺν ὡς πρὸς τὸν Θεὸν προσκύνησιν ποιοῦντες φαινόμεθα. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης Νάθαν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς προσκυνήσας τὸν Δαβὶδ ἀνθρώπον ὄντα καὶ βασιλέα· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἐγκληθῆσεται ὡς ἀνθρώπον σεβασθεὶς παρὰ τὸν ὄντα Θεόν. Οὐδὲ τὴν τῶν εἰκόνων ποίησιν, τῶν διὰ χερσὶ καὶ χρωμάτων ἐκτυπούμενων, εἰς παρατροπὴν τῆς περὶ τὸ θεῖον σέβας τελειότητος δεχόμεθα. Οὐδὲ γὰρ τῆς ἀοράτου θεότητος εἰκόνα, ἢ ὁμοίωμα, ἢ σχῆμα, ἢ μορφὴν τινα ἀποτυπούμεν· ἣν οὐδὲ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων αἱ ὑπερέχουσαι τάξεις οὕτε κατανοεῖν, οὕτε ἐξικινῆσαι ὁλως ἰσχύουσιν. Ἀλλ' ἐπειπερ ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἀνακαλούμενος τὸ ὄνιον πλάσμα ἐκ τῆς τοῦ θανάτου κατακρίσεως, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀνθρώπος γενέσθαι ἠξίωσε, παραπλησίως ἡμῖν μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, ὡς ὁ μέγας ἔφη Ἀπόστολος, κατὰ πάντα ὁμοίος ἡμῖν γενόμενος χωρὶς ἁμαρτίας, τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ χαρακτήρος, καὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀνθρωπίνης ἰδέας· τὴν εἰκόνα τυποῦντες, καὶ οὐ τῆς ἀκατάληπτου αὐτοῦ καὶ ἀθεάτου θεότητος, ἐντεῦθεν τὰ τῆς πίστεως περιστῆν ἐπειγόμεθα, δεικνύντες, ὡς οὐχὶ κατὰ φαντασίαν καὶ σκιωδῶς τὴν ἡμετέραν φύσιν ἴγνωεν ἑαυτῷ, καθὼς τινες τῶν ἀρχαίων αἰρετικῶν πλανηθέντες ἰδογμάτισαν· ἀλλ' ὅτι αὐτῷ πράγματι καὶ ἀληθεῖς ἀνθρώπος γέγονε τέλειος κατὰ πάντα, εἶχα μόνος τῆς ἐπισπαρείσεως ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐχθροῦ ἁμαρτίας.

Καὶ ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀσφαλοῦς πίστεως τὸν τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς χαρακτήρα ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀποτυπούντες ἀσπαζόμεθα, καὶ σεβασμοῦ παντὸς, καὶ τιμῆς τῆς προέπουσης ἀξιοῦμεν, εἰς ἀνάμνησιν ἐντεῦθεν ἐρχόμενοι τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ζωopoῖου καὶ ἀρρήτου ἐνανθρωπήσεως. Ὁμοίως καὶ τῆς κατὰ σάρκα ἀχράντου αὐτοῦ Μητρὸς τῆς ἀγίας Θεοτόκου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν ὁμοίωσιν ἀνιστοροῦμεν, δεικνύντες, ὅτι γυνὴ τὴν φύσιν ὑπ-

A ab eis, qui in terra cum essent [sint], viam cognoverunt veritatis: quemadmodum et in ecclesiis Christi quæ ubique positæ sunt, sancta laudatur et glorificatur Trinitas in singulari dominatione ac deitate: secundum quod et unus a nobis Deus prædicatur et non est præter eum qui dominetur in potentatu suo sæculo, et ex non exstantibus omnia, ut essent, produxit, quotquot visibilia et invisibilia sunt; id est, Pater et Filius et Spiritus sanctus, sancta scilicet consubstantialis et vivifica Trinitas. In quam etiam credentes, et quam confidentes, baptizati sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti¹⁰, quemadmodum tradidit ipse Deus Verbum, qui incarnatus est, Dominus videlicet noster Jesus Christus, qui unus est ejusdem sanctæ et incomprehensibilis divinæ Trinitatis: et non creaturas adoramus (absit!) neque culturam, quæ deificæ dominationi debetur, ad conservos inflectimus. Neque enim reges vel principes in terra adorantes, æqualem adorationem ei quam Deo exhibemus, facere noscitur. Etenim Nathan prophetam constat¹¹ super terram adorasse David hominem existentem et regem; sed non ideo accusabitur, quasi qui hominem veneratus sit præter Deum. Neque imaginum facturam, quæ per ceram et colores formantur, in subversionem perfectionis, quæ circa divinum efficitur cultum, admittimus. Neque enim invisibilis deitatis imaginem et similitudinem, vel schema vel figuram aliquam formamus, quam ne ipsorum sanctorum angelorum sublimes ordines considerare et investigare penitus valent. Sed quoniam unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, revocans proprium sumentum a mortis damnatione, beneplacito Patris sanctique Spiritus homo dignatus est fieri, similiter nobis participatus carnis et sanguinis, uti magnus ait Apostolus¹², per omnia similis nobis factus absque peccato¹³: humanum ejus characterem, et humanæ speciei, quam per carnem suscepit, imaginem, et non incomprehensibilis ejus, et invisibilis deitatis, formantes, hinc quæ sunt fidei repræsentare urgemur [satagimus], ostendentes quod non per phantasiam et umbratice naturam nostram sibi univerit, quemadmodum quidam antiquorum hæreticorum errantes dogmatizaverunt: sed quod ipsa re ac veritate homo sit perfectus per omnia, excepto solo peccato, quod seminatum est nobis ex inimico.

Et hoc sensu tutæ fidei quam in illum habemus, sanctæ ipsius carnis characterem in imaginibus formantes, et salutis, et omnium cultu ac honore decenti dignum decernimus, in recordationem hinc venientes divinæ illius et vivificæ ac inefabilis incarnationis. Similiter autem et intemeratæ secundum carnem Matris ejus sanctæ Dei Genitricis juxta eundem modum depingimus similitudinem, ostendentes, quia cum mulier esset natura,

¹⁰ Matth. xxviii, 19, 20. ¹¹ II Reg. xii, 1. ¹² Hebr. ii, 14. ¹³ Hebr. iv, 15.

et extranea massæ nostræ minime facta, Deum invisibilem et cuncta moderantem super omnem sensum et hominum et angelorum in suo concepit utero, et ex se incarnatum peperit. Etenim ut proprie ac veraciter matrem Dei veri colimus eam, et magnificamus, et omni visibili ac invisibili creatura superiorem arbitramur. Et sanctos quoque martyres Christi, apostolos et prophetas, conservos quidem nostros et veros famulos Dei factos, actibusque bonis et prædicatione veritatis, et patientia in passionibus, quas pro ipso Deo pertulerunt, probatos et amicos Dei ostensos, et multam fiduciam apud eum consecutos admiramur et beatificamus, et ad recordationem virilitatis eorum, ac germanæ circa Deum servitutis, similitudines eorum depingimus : non eos ut divinæ naturæ communicatores pronuntiantes, debitum deificæ gloriæ atque potestati honorem et adorationem illis impendimus ; sed amorem nostrum, quem circa eos habemus, per hoc demonstrantes, quæ per auditum vera esse credimus, hæc et per picturæ imitationem ad firmiorem certitudinem nostram statuimus. Etenim carne ac sanguine connexi, et per visionem ea quæ animæ satisfacere possunt, certissime noscere compellimur [Gr. etiam per visionem plenam animæ nostræ certitudinem confirmare studemus]. Nam et ipsi sancti Dei in unum et solum Deum servitutem atque glorificationem et adorationem conservantes, et ad hoc omnes advocantes atque docentes, suum effuderunt sanguinem, et veræ confessionis corona redimti sunt. Hic est modus faciendarum imaginum : non quo decentem incomprehensibili et inaccessiblei deitati in spiritu et veritate adorationem transferamus in manufactas imagines, vel artis opera hominum, vel omnino in eas quæ a Deo factæ sunt creaturæ sive in visibilibus, sive in invisibilibus : sed quo dilectionem, quam juste possidemus circa veros servos Dei nostri, per talem modum monstrantes, per illorum honorem in Deum qui ab his glorificatus est et illos glorificavit in confessione dominationis ejus, glorificationem et cultum referamus : ut et nos imitatores virilitatis eorum et charitatis quæ in Deum est, per bona opera et refragationem contra vitia demonstreremur. Juxta ergo hunc modum imaginum facturam in ecclesia Christi fieri, et non aliunde nos quæ sunt salutis expectare, unusquisque certissime noverit, tam in visibili mundo, quam in futuro sæculo, nisi a solo unigenito Filio Dei una cum Patre et Spiritu sancto, qui divina dona largitur. Neque enim aliud nomen est datum hominibus, in quo nos salvos fieri oporteat. Porro etsi Domini et Salvatoris nostri, et intemeratæ Matris ejus, quæ vere Dei genitrix est, et sanctorum ejus imagines salutamus, sed non secundum eundem affectum etiam fidem circa illos ipsos habemus. Et καὶ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῆς ἀχράντου αὐτοῦ Μητρὸς τῆς ἀληθῶς Θεοτόκου, καὶ τῶν

ἄρχουσά, καὶ οὐκ ἄλλοτρίᾳ τοῦ ἡμετέρου φουδάματος γενομένη, τὸν Θεὸν τὸν ἀόρατον, καὶ τὰ πάντα ἐν ἡεὶ περιέποντα, ἐπὶ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐν τῇ ἑαυτῆς συνέλαβε γαστρὶ, καὶ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντι ἀπεκύησε. Καὶ γὰρ ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Μητέρα Θεοῦ τοῦ ἀληθινοῦ σέδομεν αὐτήν, καὶ μεγαλύνομεν, καὶ πάσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως ὑπερέτεραν λογιζόμεθα. Καὶ τοὺς ἁγίους δὲ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ, ἀποστόλους τε, καὶ προφήτας, ὁσίους, καὶ λοιποὺς τῶν ἁγίων, συνδοῦλους ἐκ ἡμῶν καὶ ἀληθεῖς θεράποντας Θεοῦ γενομένους, πράττειν τε ἀγαθὰς, καὶ τῷ κηρύγματι τῆς ἀληθείας, καὶ ὑπομονῇ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παθμάτων εὐδοκίμους καὶ φίλους Θεοῦ ἀποδεχθέντας, καὶ πολλὴν παρῆρσιν πρὸς αὐτὸν εὐληφίας ἀποθαυμάζομεν καὶ μακαρίζομεν, καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ γενναίας περὶ τὸν Θεὸν δουλείας, τὰ ὁμοιώματα αὐτῶν ἀναγράφομεν· οὐχ ὡς τῆς θείας φύσεως κοινωνοὺς αὐτοὺς ἀποφαίνοντες, τὴν ὑφαισθημένην τῇ θεϊκῇ δόξῃ τε καὶ ἐξουσίᾳ τιμὴν καὶ προσκύνῃσιν αὐτοῖς ἀπονέμομεν, ἀλλὰ τὸν πόθον ἡμῶν τὸν περὶ αὐτοῦ διὰ τοῦτο ἐνδείκνυμενοι, ἅπασιν διὰ τῆς ἀκοῆς ἀληθῆς πεπιστεύκαμεν, ταῦτα καὶ διὰ γραφικῆς μιμήσεως πρὸς βεβαιότεραν ἡμῶν πληροφορίαν συνιστάνομεν. Καὶ γὰρ σαρκὶ καὶ αἵματι συμπεπλεγμένοι, καὶ δι' ὁράσεως τὰ τῆς κατὰ ψυχὴν ἡμῶν πληροφορίας βεβαιῶν ἐπειγόμεθα. Ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον τὴν λατρείαν τε καὶ δοξολογίαν καὶ προσκύνῃσιν παραφυλάττοντες, καὶ πρὸς τοῦτο ἅπαντας προσκαλοῦμενοι τε καὶ διδάσκοντες, τὰ ἑαυτῶν ἐξέχεαν αἵματα, καὶ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας τὸν στέφανον ἀνεδέξαντο. Οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς τῶν εἰκόνων ποιήσεως, οὐχ ὡς τὴν πρόπουσαν τῇ ἀκαταλήπτῃ καὶ ἀπροσίτῃ θεότητι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνῃσιν μετατιθέντων ἡμῶν εἰς χειροποίητους εἰκόνας, ἢ τέχνης ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ἢ ὅλως εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινόμενα κτίσματα εἴτε ἐν ὁρατοῖς, εἴτε ἐν ἀοράτοις· ἀλλ' ὡς τὴν ἀγάπην ἡμῶν, ἣν δικαίως κεκτήμεθα πρὸς τοὺς ἀληθεῖς δούλους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, διὰ τῶν τοιούτων τρόπων δεικνύοντες. Καὶ διὰ τῆς ἐκείνων τιμῆς εἰς τὸν ὑπ' αὐτῶν δοξασθέντα Θεὸν καὶ δοξάσαντα αὐτοὺς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ, τὴν δοξολογίαν καὶ τὸ σέβας ἀναφέρομεν· ὥστε καὶ ἡμᾶς μιμητὰς τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ τῆς κατὰ τῶν παθῶν ἀντικαταστάσεως ἀποδειχθῆναι. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν τρόπον τὴν τῶν εἰκόνων ποιήσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι ἕκαστος πληροφορησθῶ, καὶ μὴ ἐτέρον ἡμᾶς τὰ τῆς σωτηρίας ἐκδέχεσθαι κατὰ τὸν ὁρῶμενον κόσμον καὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, εἰ μὴ παρὰ μόνου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὰς θείας δωρεὰς χορηγούντος. Οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἑτερόν ἐστι τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Εἰ

ἁγίων αὐτοῦ τὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν διδόνειν καὶ τὴν περὶ αὐτῶν πίστιν ἔχομεν.

Ἀλλὰ τὸν μὲν ἐπιστάμεθα Θεὸν ἀναρχον καὶ ἀτε-
λευτότητον, ἐν τῇ χειρὶ τὰ πάντα περιέχοντα, ποιητὴν
τὰ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως, καὶ ἀληθῶς Σωτῆρα
Θεόν, ἔχοντα ἐξουσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὑπὲρ
γένους ἀνθρώπων ἀληθῶς ἐνανθρωπήσαντα· τὴν δὲ
δοῦλὴν καὶ Μητέρα αὐτοῦ κυρίως ὑπάρχουσαν, καὶ
πρεσβείαν δυνατωτάτην τοῦ γένους ἡμῶν. Τὸν μὲν
ὡς δεσπότην τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν νέμοντα, τὴν δὲ
μητρικῶς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αἰτουμένην· καὶ τοὺς ἁγίους
δὲ πάντας, ὡς συνδούλους μὲν ἡμῶν, καὶ τῆς αὐτῆς
ἡμῖν φύσεως ὑπάρχοντας, εὐαρέστους δὲ τῷ Θεῷ γε-
νομένους, καθὼς προεῖρηται· καὶ τῆς ἀνωτάτω
παρρησίας καὶ μακαριότητος παρ' αὐτῷ τετυχηκό-
τας, καὶ χάριν εὐληθίας παρὰ Θεοῦ διακονεῖν ἡμῖν
τὰς παρ' αὐτοῦ εὐεργετίας, λύσεις τε παθημάτων,
καὶ κινδύνων ἀπολυτρώσεις ἐν τῇ διὰ τῆς μνήμης
αὐτῶν ἐπικλήσει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῆς κατὰ τὸ δυνα-
τὸν ἡμῖν ἀξιούμεν τιμῆς, καὶ τῶν ἐν ὑμνωδαῖς
μακαρισμῶν· « Μνήμη γὰρ δικαίων, ὡς φησὶν ἡ
Γραφή, μετ' ἔγκωμίων. » Ταῦτα πάντα παρεθέμεθα
τῷ λεγθέντι θεοφιλεῖ Νακωλείας ἐπισκόπῳ· ὅπερ
καὶ εἰδέξατο, καὶ καθωμολόγησεν ὡς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ
τῶν ὄλων οὕτως κρατεῖν, καὶ μηδὲν τι λέγειν ἢ
πράττειν πρὸς τὸ σκανδαλίσαι τοὺς λαοὺς, ἢ ταρα-
χῆς αὐτοῖς αἰτίαν παρασχεῖν. Τοῦτο οὖν ἡ ὑμετέρα
θεοφιλία, μήτε τὴν θεοφιλή αὐτῆς σύνοδον σκυλῆναι
ποιήσῃ, μήτε αὐτὴ ἐν σκανδάλῳ τινὶ ἐν τούτῳ γινέ-
σθω· ἀλλὰ δὴ μεταστελλομένη αὐτὸν, καὶ τὰ παρ-
όντα ἡμῶν γράμματα ὑπαναγινώσκουσα, τῆς ἐν τού-
τοις συγκαταθέσεως αὐτοῦ πληρωφορίαν λαμβάνουσα,
ὑπερυψώσθω τῆς τε τῶν κρατίστων ἡμῶν δεσποτῶν
καὶ βασιλέων πολυχρονίου εὐζωίας καὶ νίκης, αἰτεί-
σθω δὲ καὶ τῷ τῶν Χριστιανῶν λαῷ τὴν ὑπερέχουσαν
πάντα νοῦν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ.

Ταράσιος ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης εἶπε· Ὁ πα-
τὴρ ἡμῶν ὁ ἅγιος Γερμανὸς συμφωνεῖ τοῖς πρὸ αὐτοῦ
ἁγιωτάτοις Πατράσιν.

Ἡ ἅγια σύνοδος εἶπεν· Ἀληθῶς, δέσποτα, ἐν πᾶσι
συμφωνεῖ.

Ταράσιος ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης εἶπε· Ταῦτα τὰ
γράμματα λαβὼν ὁ Νακωλείας ἀπέκρυψε, καὶ οὐκ
ἔδωκεν αὐτὰ τῷ μητροπολίτῃ αὐτοῦ. Πρὸς ταῦτα
λοιπὸν πάλιν γράφει τῷ Νακωλείας ὁ μακάριος Γερ-
μανός· Ἡ γὰρ ἀρχὴ τῆς αἰρέσεως ἐξ αὐτοῦ ἐγένετο.

Θεοδόσιος ὁ θεοφιλέστατος μοναχὸς, διάκονος
καὶ νοτάριος καὶ σκευοφυλάξ τῶν εὐαγίων πατριαρ-
χικῶν εὐκτηρίων, ἀνέγνω.

Γ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ πρὸς Κων-
σταντῖνον ἐπίσκοπον Νακωλείας.

Ἰωάννης ὁ θεοφιλέστατος τῆς Συναδείων μητροπολί-

Prov. x, 7. Philipp. iv, 7.

Ἡ θεοδόσιος.

Verumtamen Deum quidem novimus [Gr. Deum
quidem illum nov.] sine initio et infinito, et in
manu omnia continentem, factoremque nostrum
et omnis creaturæ, et veraciter Salvatorem Deum,
habentem potestatem in cælo et in terra, pro ge-
nere hominum incarnatum fuisse. Porro hanc an-
cillam, et proprie matrem ejus, ac intercessionem
potentissimam generis nostri suscipimus. Illum
quidem ut dominatorem, et quæ salutis nostræ
sunt tribuentem; hanc vero ut maternelis pro nobis
petentem: et sanctos omnes, tanquam conservos
quidem nostros, et nostræ naturæ consistentes, sed
placentes Deo, quemadmodum prædictum est, et
supernam confidentiam et beatitudinem apud eum
adeptos, et gratiam consecutos a Deo ad mini-
strandum nobis beneficia ipsius, sanitatesque pas-
sionum, et periculorum ereptiones in invocatione
Dei nostri, cum per memoriam eorum in hymnis
et canticis, beatitudinem et honorem ipsorum re-
colimus: « Memoria enim justorum, ut Scriptura
inquit, cum laudibus ». Hæc omnia jam expo-
suimus jam satp Deo amabili episcopo Nacoliæ:
quæ et suscepit, et professus est tanquam coram
Deo universorum sic se tenere, et nihil aliud dicere
vel agere ad scandalizandos populos, vel turbatio-
nis eis causam præstandum. Hoc ergo sciens Deo
amabilitas vestra, neque Deo amabilem synodum
suam vexari faciat, neque in hoc scandalum ei
aliquid fiat. Sed de cætero accersito eo, et præsen-
tibus litteris nostris lectis satisfactioneque consen-
sus ejus per eas percepta, exoret quidem pro opti-
morum dominorum nostrorum et imperatorum
longævitate atque victoria: postulet autem et
Christianorum plebi pacem Dei, « quæ exsuperat
omnem sensum ».

Tarasius sanctissimus patriarcha dixit: Pater
noster sanctus Germanus concordat cum præde-
cessoribus sanctissimis Patribus.

Sancta synodus dixit: Vere, domine, in omni-
bus concordat.

Tarasius sanctissimus patriarcha dixit: Hæc
litteras suscipiens Nacoliensis abscondit, et non
dedit eas metropolitano suo. Ad hoc iterum scribit
ad Nacoliensem beatus Germanus. Initium enim
D hæreseos ex illo fuit.

Theodorus [Theodos.] Deo amabilis diaconus,
notarius et scevophylax venerabilium patriarchico-
rum oratoriorum, legit.

III.

Ejusdem Patris nostri sanctæ memoriæ Germani ad
Constantinum episcopum Nacoliæ.

Joannes Deo amabilis Synadensium metropolita-

nus scripsit nobis, quod non tradidit sibi Deo A amabilitas tua litteras nostras : in quibus non medioeriter super te contristati sumus, eo quod postposueris, ut liquet, et Dei amorem [Gr. timorem], et debitum membris Christi ab alterutris amorem pariter et honorem. Hujus rei gratia per præsentes litteras nostras præcipimus Deo amabilitati tuæ, ut statim per semetipsam det prædictam epistolam nostram prædicto Deo amabili metropolitano suo, et omnem ei honorem impendat, et subiaceat ei secundum ordinem qui concedet sacerdotes ; et quemadmodum sermones nostros Deo amabilitas tua suscepit, et hos sectari professa est, permaneat, non in sensu suo abundans. Non enim ignorat, nec obliviscitur, ut existimamus, quia et pro abrenuntiando episcopatu proprio nos rogavit, prætendens incursionem meditari contra se, in quibus, ut dicebat ipsa, non erat eonscia : affirmans nihil ad injuriam Domini vel sanctorum ejus propter horum imaginem se dicere vel agere, sed tantummodo Scripturæ sectari magisterium, eo quod nihil in creaturis divinum mereatur honorem. Quod et nos ita se habere didicimus, et firmiter retinemus et profitemur. Quæ autem scripta sunt a nobis ad jam memoratum Deo amabilem metropolitam ejus, legimus ei ; et in his permanere professa est : et exemplaria hujusmodi epistolæ præbuimus ei. Ne ergo velis scandalum fieri plebi experti malorum, memorans terminum judicii Domini, quod etiam his qui unum pusillorum scandalizant, inferre minatus est²². Hoc autem sciat, quod donec epistolam nostram tribuerit Deo amabilissimo metropolitano suo, ex auctoritate sanctæ ac consubstantialis Trinitatis non habeat potestatem qualemcunque contingere sacerdotale officium. Oportet autem magis nos austerius eam aggredi, quam non correctam divinitus referendæ damnationi eam [ream] deserere.

Tarasius sanctissimus patriarcha dixit : Sicuti et prædixi, fratres, introductio istius novitatis hujus ex prædicto viro, id est, episcopo Nacoliæ, facta est.

Constantinus Deo amabilis diaconus et notarius legit.

IV.

Epistola Germani episcopi Constantinopoleos ad Thomam episcopum Claudiopoleos.

Dixit in quodam cloquiorum suorum loco sapientissimus Salomon : « Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma et alta : valet autem sicut seris munitum regnum²³. » Ego autem non ex his qui adjuvare possunt, memet existimans, sed potius ex illis qui adjutorio egent, præsentem

της γεγράφην ἡμῖν, ὡς οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ ἡ θεοφιλία σου τὰ ἡμέτερα γράμματα· ἐφ' οἷς ὁ μετρίως ἐπὶ σοὶ ἐλυπήθημεν, ἐν δευτέρῳ θεμένῳ, ὡς εἶκοι, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τὴν ἐφειλομένην τοῖς μέλεσι τοῦ Χριστοῦ παρ' ἀλλήλων ἀγάπην τε καὶ τιμὴν. Τοῦτου χάριν διὰ τῶν παρόντων ἡμῶν γραμμάτων παραγγέλλομεν τῇ θεοφιλίᾳ σου, παρ-εὐθὺς δι' ἐκτενέως ἀποδοῦναι τὴν προλεχθεῖσαν ἡμῶν ἐπιστολὴν τῷ εἰρημένῳ θεοφιλεῖ αὐτῆς μητροπολίτῃ, καὶ πᾶσιν αὐτῷ τιμὴν ἀπονέμειν, καὶ ὑπερέκειν αὐτῷ κατὰ τὴν πρόπουσαν ἱερεῦσι τάξιν. Καὶ καθὼς τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐδέξατο ἡ θεοφιλία σου, καὶ τοῦτοις ἐξακολουθεῖν ὡμολόγησεν, ἐμμενῶν, μὴ τῷ ἰδίῳ νοῦ πληροφροῦμένη. Οὐκ ἀγνοεῖ γάρ, οὔτε μὴν ἐπελάθετο, ὡς γε λογίζομεθα, ὅτι καὶ ἀποτάξασθαι τῆς οἰκίας ἐπισκοπῆς παρεκάλειν ἡμᾶς, προτείνουσα ἐπανάστασιν μελετᾶσθαι κατ' αὐτῆς, ἐφ' οἷς, ὡς εἶπεν αὐτῇ, οὐ συνηπίστατο· διαβεβαιουμένη μὴδὲν πρὸς ὄφρην τοῦ Κυρίου, ἢ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἐνεκεν τῆς τούτων εἰκόνης εἰπεῖν ἢ διαπράξασθαι, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν γραφικὴν προτείνειν διδασκαλίαν περὶ τοῦ μὴδὲν τῶν ἐν κτίσμασι τῆς θείας ἀξιοῦν τιμῆς. Ἦντινα καὶ ἡμεῖς ἐδιδάχθημεν οὕτως ἔχειν, καὶ βεβαίως κρατοῦμεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. Καὶ τὰ γραφέντα δὲ παρ' ἡμῶν πρὸς τὸν μνημονευθέντα θεοφιλῆ μητροπολίτην αὐτῆς ὑπανέγνωμεν αὐτῇ, καὶ τοῖς ἐμμένειν καθωμολόγησε, καὶ τὰ ἴσα τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς παρέσχομεν αὐτῇ. Μὴ οὖν θελήσης σκάνδαλον γενέσθαι λαῷ ἀπειροκᾶκῳ, μεμνημένος τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Κυρίου, ὅπερ καὶ τοῖς ἑνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζουσιν ἐπάγειν ἡπίλ-ησε. Τοῦτο δὲ γινωσκέτω, ὡς μέχρις ἂν τὴν ἡμετέραν ἐπιστολὴν ἀποδῷ τῷ θεοφιλεστάτῳ αὐτῆς μητροπολίτῃ, ἐξ ἐπιτιμιῶν τῆς ἁγίας καὶ ὁμωσύου Τρεᾶδος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν οἰασθῆποτε ἐφάξασθαι λειτουργίας ἱερατικῆς. Δεῖ γάρ ἡμᾶς μᾶλλον αὐστηρότερον αὐτῇ προσαχθῆναι, ἢ περ ἀνοσθητόν αὐτὴν καταλιπεῖν, τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ κατακρίσει ἐσομένην ὑπεύθυνον.

Ταράσιος ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· Ὡς καὶ προέφην, τίμιοι ἀδελφοί, ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπιστάτου καινοτομίας ταύτης γέγονεν ἐκ τοῦ προσηρημένου ἀνδρὸς ἐπισκόπου Νακωλείας.

Κωνσταντῖνος ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀνέγνω.

Δ'.

Ἐπιστολὴ Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Θωμᾶν ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως.

Ἐρηκέ που τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ σοφὸς Σολομών· « Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ἐχυρὰ καὶ ὑψηλὴ· ἰσχύει δὲ ὥσπερ μεμοχλευμένον βασιλεῖον. » Ἐγὼ δὲ οὐ τῶν βοηθεῖν δυναμένων ἑαυτὸν λογίζομενος, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν βοηθεῖσθαι δευμένων, τὸ παρὸν ἐγχαράξαι γράμμα πρὸς τὴν ἡμέτεραν ὡρ-

²² Matth. xviii, 10. ²³ Prov. xviii, 19.

VARIE LECTIONES.

¹ L. κρηματος.

μήτην θεοφιλήν, τῶν λογισμῶν μὴ φέρων τὴν δόξαν αὐτῆς. Τινὰ γάρ μοι ἠκούσθη πεπραχέναι αὐτῇ, ἅπερ εἰ μὲν ψευδῇ, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον εἰπεῖν, αὖραι φερέτωσαν· εἰ δὲ ἀληθῇ, πανταχόθεν μου τὴν διάνοιαν ἀπορία περιέλαβεν. Ἄρα γὰρ καὶ αὕτη κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ῥαθυμίαν τὸ τῆς ἀγάπης τερπνὸν χεῖλεσι μόνον περιέχρωσται, καὶ οὐκ εἰς τὸ βάθος κατέδωκε τῆς διανοίας, δηλονότι λογιζομένης αὐτῆς, οὐκ ἐν εἰλικρινεῖ ἀγάπῃ διακείσθαι ἡμᾶς πρὸς αὐτήν; ἢ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, τὸ δὲ ἀμαθὲς ἡμῶν, καὶ περὶ τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα ὀκνηρότερόν τε καὶ ἡμελημένον διέπτυσεν, ὥς οὐ πολλῆς φροντίδος ἀξιοσύμενης τῆς ἐρεῦνης τοῦ θείου θελήματος κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀγίαν ἐντολήν; Ἡ καὶ τούτων μὲν οὐκ εὐστοχος ἡ ὑπόνοια, ἐκεῖνο δὲ ἰσως ὑπολαμβάνειν ἔστιν, ὡς κρείττονος αὐτῇ ἀποκαλύψεως γενομένης (ὅκνῳ γὰρ εἰπεῖν οἰήσεώς τινος καὶ φρονήματος· Ἡ γὰρ ἀγάπη τὸ κακὸν οὐ λογίζεται, λέγει ὁ θεός· Ἀπόστολος), εἰς τοιαύτην ἤλασε πληροφορίαν, ἣν φανερώσαι ἡμῖν ἐξ ἀναγκαίου ὀφείλει. Γέγονε δὲ ἡμῖν τῶν τοιούτων ὑπονοιῶν οὐκ ἀνεύλογος ἀφορμή· ὅτι χρόνῳ πολλῷ γενομένη παρ' ἡμῖν ἡ ὑμετέρα θεοφιλία, συναυλιζομένη τε καὶ Γραφικῶν ἔσθ' ὅτε λόγων τε καὶ ζητημάτων ἐρωτήσεις προβαλλομένη, οὐδένα λόγον κενίηκεν ἡμῖν ποτε περὶ εἰκόνων, εἴτε ἀγίων ἀνδρῶν, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀγίας καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου Μαρίας· οὔτε ὡς συζητοῦσα καὶ τὸ ἀκριβὲς εὑρεῖν βουλομένη, ἤγουν ἐρωτώσα, ὅποιον ἡμῖν περὶ τούτου τὸ φρόνημα· καὶ εἰ κατὰ λόγον ἔστί τὸ ἐν τοῦτοις γινόμενον, οὐδεμίαν φέρων κατάκρισιν παρὰ Θεῷ τοῖς ποιοῦσιν· ἀλλ' οὔτε ὡς βεβαίᾳ πληροφορίᾳ ἀποβολῆς καὶ ἀναίρεσις ἀξίων τὸ τοιοῦτον τιθεμένη, πρὸς τὸ συμβουλεύειν ἡμῖν ἐπιδίδωκεν ἑαυτὴν, ὥστε καὶ ἡμᾶς τῆς ὁμοίας ἐχέσθαι γνώμης· ἀλλὰ πάντῃ τὰ περὶ τούτου ἐν τελείᾳ ὡσιπῇ παρ' ἡμῖν ποιησαμένη, ἐν τῇ κατ' αὐτὴν πόλει γεγεννημένη, ὡς ἀπὸ δόγματος κοινού καὶ ἀναυτιρρήτου πινὸς διασκέψεως τὴν τῶν εἰκόνων καθαίρειν, ὡς μεμαθήκαμεν, ἐποιήσατο, εἰ τὸ ἀληθὲς οὕτως ἔχει, πάλιν ἐροῦμεν. Καὶ γὰρ οὐκ εὐδρομος ἡμῖν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ πιστεῦν ἀπεριμερίμνως τοῖς πρὸς τὸ διασύρειν τοὺς πλεῖστον λεγομένοις· πολλάκις. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀναγκαῖον τιθέμενοι, ὡς ἐν διασκέψει καὶ ἀδελφικῇ δοκιμασίᾳ τὰ τοῦ φρονήματος ἡμῶν φανερώσαι, λεπτομερῶς τὰ περὶ τούτου συνείδομεν διεξελθεῖν. Ἐκεῖνο πρότερον ὑπομιμνήσκοντες, ὡς ἐξ ἀπαντος φυλάττεσθαι ἡμᾶς χρὴ τὰς τῶν πραγμάτων καινοτομίας· καὶ μάλιστα ὅπου τοῖς ἐν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ λαοῖς θόρυβός τις καὶ σκανδάλων ὑπόθεσις παρακολουθεῖ, ἔπειτα καὶ χρόνου μακροῦ ἔθος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐκράτησεν. Εἰ γὰρ μετὰ βουλῆς οἰνοποτεῖν ἡ Γραφὴ διατάσσεται, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς χρὴ πλεονεξοῦν συζητήσαι τοῖς καίριωτέροις ἐγχειρεῖν, ἵνα μὴ ὑπόδικοι τῷ φοβερῷ γενώμεθα κρίματι, τῷ καὶ ἐνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζοντι

A exarare litteram ad vestram studui Deo amabilitatem, cogitationum non ferens molestiam. Quædam enim eam egisse audiui, quæ si quidem, ut secundum deiloquium Gregorium dicamus, mendacia, auræ ferant : at si veracia, undique mentem meam confusio comprehendit. Putas enim quod et ipsa, secundum multorum desidiâ, dilectionis iucunditate labiis tantum fuerit usa [Gr. fit illicita], et non in profundum descenderit mentis, existimantis videlicet quod non sincera dilectione circa illam flagremus? vel hoc quidem nequaquam, sed imperitiam nostram et pigritiam, et negligentiam circa ea quæ Deo sunt placita, respuit; utpote quæ nullam curam gesserit in perscrutanda voluntate divina, secundum traditum nobis per sacras Scripturas sanctum mandatum? Aut horum non quidem est apta suspicio, illud vero fortasse opinandum est, ut meliore sibi facta revelatione (piget autem me dicere elatione quadam et prudentia [sensu tumido]; charitas enim malum non cogitat, ut ait divinus Apostolus *) in talem devenerit satisfactionem, quam manifestare nobis ex necessitate debeat [Gr. debet]. Porro facta est nobis ex huiusmodi suspicionibus [Gr. huiusmodi suspicionum] non irrationabilis occasio : quia tempore multo degens apud nos vestra Deo amabilitas et commorans, quæ etiam litteralium nonnunquam verborum et quæstionum [Scripturæ non. sententiarum et qu.] interrogationes proponens, nullum sermonem movit nobis aliquando de imaginibus sive sanctorum virorum, sive ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et secundum carnem ejus sanctæ et veraciter Dei Genitricis Mariæ : neque tanquam inquirens, et certitudinem invenire volens, id est, interrogans, qualis nobis de hoc sensus existeret : et si secundum rationem esset quod in his fletet, nullam inferendo damnationem ista facientibus : sed neque ad firmam satisfactionem abiectione et interemptione dignum huiusmodi ducens, ad consilium nobis accipiendum tradidit semetipsam utrum [Gr. ut] et nos similis sensus essemus : sed de his omnino in silentio perfecto se sciens, in civitate sua quasi ex communi dogmate et indubitabili quadam disceptatione imaginum depositionem, sicut didicimus, fecit : si veritas ita se habet, iterum dicemus. Etenim non est nobis facilis animus ad credendum inconsulte his qui crebro dicuntur detrahare proximis. Necessarium ponentes [addit. ex Gr. Sed nos nec. pon.], in tractatione et fraterna probatione, ea quæ sensus nostri sunt, manifestare, subtiliter illa quæ de hoc sunt, consideramus aggredi; illud primitus commentes, quia omnino cavere nos oportet rerum novitatem; et maxime ubi plebes quæ in fide Christi sunt, turbatio quædam et scandalorum causa subsequitur, deinde et prolixi temporis consuetudo in ecclesiis tenuit. Si enim cum consilio vinum potare

* I Cor. xiii, 5.

Scriptura præcipit²², multo magis nos oportet multa inquisitione necessarioribus operam dare, ut non obnoxii terribilis efficiamur iudicii, quod et illi qui unum ex minimis scandalizat, præparatur a Deo²³: et aliter subversionem verborum vel rerum, quæ ad injuriam Christi ecclesiæ ab infidelibus collectæ sunt, facere debentes, etiam hujus venerabilem atque divinam ostendere immobilitatem.

Hoc igitur in primis scire oportet, quia non tantum nunc, sed frequenter etiam Judæi talia nobis intulerunt in opprobrium, et hi qui vere idololatricæ cultores existunt, vituperare solum intemperatam et divinam fidem nostram conantes, et non ut manufactis intenderent [Gr. non intendatur, non intenderent], perurgentes. Ubi illis omne studium et cultus super hoc perficitur, nihil his quæ videntur et sentiuntur, excelsius ponere; sed divinam naturam varie humiliare, aut loco quodam circumcludentes universorum inspectricem ejus providentiam, aut corporalibus specificantes formis quos non ignobiliter quidam prædecessores nostri ut canes mutos, ut cum Scriptura dixerimus, vane latrantes ab ovili Christi repulerunt: quorum non nobis sunt præ manibus studia.

Sed et de propriis impiis adinventionibus veritatis sermo hos compescere facit: quorum quidem alius publicat paganorum immolationem et fabularum turpitudinem et execrationem. Judæos autem alius erubescere facit, quod non solum patres eorum ad idola prolapsi sunt, exprobrans, sed et quod contra legem, quam illi tenere se gloriantur, agant: sed loco quodam [Gr. cum illa loco q.] definito ea quæ typicarum sunt hostiarum, offerre decreverit, isti in omni loco orbis terrarum hoc agere non detrectet, consuetam in sanctum Spiritum perfidiam paterna consequentia adinvenientes, et hoc modo immolantes dæmoniis et non Deo. Vera enim ad verum Deum servitus atque adoratio in observatione sanctæ confessionis quæ est circa eum, atque in custodia legum et mysteriorum, quæ et ab ipso sive generaliter, sive capitulatim data sunt, certissime dirigitur. Sarracenis autem, quoniam et ipsi tale quid obtendere dignoscuntur, sufficit ad confusionem et verecundiam, afferre acclamationem, quæ usque in præsens in eremo ab eis inanimato lapidi celebratur, cognomenque illius dicitur [Gr. invocationemque illius quod dicitur] Chobar, et cætera vanæ ipsorum traditionis et conversationis ludicra mysteria, quæ in insigni solemnitate gerebant [gerunt]. Christianorum autem omnium per totum orbem sub uno iugo, Evangelii videlicet, ut propheta dicit, servientium Deo forma peculiarissima est fides et confessio, credens in unum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem increatam, sempiternam, incom-

ἐπιτηρημένῃ παρὰ Θεοῦ· καὶ ἄλλως τῶν πρὸς ὄφρυν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας παρὰ τῶν ἀπίστων συναγομένων βημάτων ἢ πραγμάτων τὴν ἀνατροπὴν ποιεῖσθαι ὀφείλοντες· καὶ τὸ ταύτης σεμνὸν τε καὶ ἔνθεον δεικνύειν ἀσάλευτον.

Τοῦτο τοίνυν ἐν πρώτοις γινώσκειν χρεὼν, ὡς οὖν νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ Ἰουδαῖοι, τὰ τοιαῦτα ἡμῖν προσήγαγον εἰς ὀνειδισμόν, καὶ οἱ τῆς ὄντως εἰδωλολατρίας θεραπευταὶ, αἰσχροῖν μόνον ἐπιχειροῦντες τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀχραντὸν τε καὶ ἔνθεον, καὶ οὐχὶ τὸ χειροποιήτοις προσέχειν ἀναιρεῖν ἐπειγόμενοι. Ὅπου γε αὐτοῖς ἡ πᾶσα σπουδὴ καὶ τὸ εἶδος περὶ τοῦτο καταγίνεται, μὴδὲν τῶν ὀρωμένων καὶ αἰσθητῶν ὑψηλότερον τίθεσθαι, ἀλλὰ τὴν θεῖαν φύσιν παντοίως ταπεινοῦν, ἢ τόπῳ τινὶ περικλεόμενος τὴν τοῦ παντὸς ἐποπτικὴν αὐτῆς πρόνοιαν, ἢ σωματικαῖς εἰδοποιούντας μορφώσεσιν, οὓς οὐκ ἀγενῶς μὲν τῶν ἡμετέρων προγενέστεροί τινες ὡς κύνας ἐνεοῦς, Γραφικῶς εἰπεῖν, μάτην καθυλακτοῦντας τῆς κοίτης τοῦ Ληιστοῦ ἀπεώσαντο, ὧν οὐκ ἐν χερσὶν ἡμῖν τὰ πονήματα.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκείων ἀσθεῶν ἐπιτηδεύματων ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τούτους ἐπιστομίζει· τῶν μὲν σθηλιτεῶν τῶν Ἑλληνικῶν τελετῶν καὶ μύθων τὸ αἰσχρὸν καὶ ἀπόπτυστον· Ἰουδαίους δὲ ἐντρέπων, οὐ μόνον τὴν τῶν πατέρων πρὸς τὰ εἰδωλα προσχώρησιν αὐτοῖς ὀνειδίζων, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν θεῖον νόμον, ὃν ἐκεῖνοι αὐχοῦσι κρατεῖν, ἐναντίωσιν· εἰς ἐκεῖνον ἐν τόπῳ τινὶ διωρισμένῳ τὰ τῶν τυπικῶν θυσιῶν προσάγειν θεσπίζοντος, οὗτοι ἐν παντὶ τόπῳ τῆς οἰκουμένης τοῦτο πράττειν οὐ παραιτοῦνται, συνήθως τὸ πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀπειθεῖς πατρικῇ ἀκολουσίᾳ ἐπιτηδεύοντες, καὶ ταύτην θύοντες δαιμονίους, καὶ οὐ Θεῷ. Ἡ γὰρ ἀληθὴς πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν λατρεία τε καὶ προσκύνησις ἐν τῇ τηρήσει τῆς ἀγίας περὶ αὐτὸν ὁμολογίας, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δεδομένων συνεκτικῶν τε καὶ κεφαλαιωδεστέρων μυστηρίων καὶ νόμων φυλακῇ ἀκριδῶς κατορθοῦται. Σαρράκηνοίς¹ δὲ, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ τὸ τοιοῦτον ἐπισκήπτειν δοκοῦσιν, ἀρκετὸν εἰς αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν, προσάγειν τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τελευτήσαν παρ' αὐτῶν λίθῳ ἀψύχῳ προσφώνησιν, τὴν τε τοῦ λεγομένου Χοῦβρ² ἐπίκλησιν, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ματαίας αὐτῶν πατροπαραδότου ἐκείσε ἀναστροφῆς ὡς ἐν ἐπισήμῳ ἐορτῇ παιγνιώδῃ μυστηρία. Χριστιανῶν δὲ πάντων καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ὑπὸ ζυγὸν ἓνα, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου δηλαδὴ, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, δουλεύοντων Θεῷ χαρακτήρ ἰδικωτατος, ἢ εἰς ἓνα Θεὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ἀκτιστον, αἰδίδιον, ἀκατάληπτον, ἀόρατον, ὁμοούσιον τε καὶ ὁμόθρονον, πίστεις τε καὶ ὁμολογία· συνομολογουμένης καὶ τῆς τοῦ

²² Prov. xxxi, 4. ²³ Matth. xviii, 10.

Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τελείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ τῶν ἀλ-
λων κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, ὅπερ ὁ
λαὸς τοῦ Χριστοῦ ὁμοφρόνως πρὸς τῆς μυστικῆς καὶ
ἀγίας ἀναφορᾶς προσάγει Θεῷ· ἥ τε εἰς τὸ ὄνομα
τούτων δὴ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τελου-
μένη διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος πνευματικὴ ἀνα-
γέννησις, καὶ τῶν ζωοποιῶν τῆς ἀναιμάκτου θυ-
σίας συμβόλων ἡ θεουργικὴ μετέλψη· καὶ κοινωνία·
δι' ὧν ὁ τῆς ἀληθείας ἀναλάμπει φωτισμός, καὶ τὸ
τῆς ἀσεθείας ἀπελαύνεται σκότος, ἔχον καὶ αὐτὸ τῆς
οικείας πλάνης ἐμφανέστατον γνῶρισμα τὴν τῆς πο-
λυθείας ἀθεότητα. Ταῦτα δὲ οὕτως· ἀλλήλοις ἀντί-
καίται, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ὃν τρόπον τὸ καταρχὰς
διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀναμέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀναμέσον
τοῦ σκότους. Λεγέτω τοίνυν μεθ' ἡμῶν ὁ μακάριος
εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νι-
κήσασα τὸν κόσμον, ἡ πιστις ἡμῶν. » Προστεθῆτω
δὲ καὶ παρ' ἡμῶν, καὶ λεγέσθω· Αὕτη ἐστὶν ἡ πέτρα
ἐφ' ἣ Χριστὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχοδόμησεν Ἐκκλησίαν,
πύλαις ἡδοῦ, ἡγούν προβολαῖς τῶν ἐναντίων δυνά-
μεων, ἀκατάσειστόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον. Ἐντεῦθεν
τὴ καὶνὸν ἐκκληρωσάμεθα ὄνομα, ὅπερ, Ἦσαίως φησὶν,
εὐλογηθήσεται. Λέγει γάρ οὕτως· « Εὐλογήσουσι
τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν, » τὸ ὑπεράγνωστον τε καὶ
ἀνεξιχνίαστον τῆς ἀρρήτου αὐτοῦ φύσεως διαγγέλλον-
τες· ἀράτόν τε αὐτὴν καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ πάντῃ
ἀναλλοίωτον ἐν ἀδιστακτῇ πληροφορίᾳ κηρύττοντες,
καὶ τὴν αἰδίον αὐτῆς δύναμιν καὶ θεότητα ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου, κατὰ τὸν ἱερωτάτον Παῦλον, τοῖς
ποιήμασι νοουμένην καθορῶντες. Οὕτω δουλεύειν
Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἡξιώμεθα, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ,
ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέρωσε, τετιμήμεθα τε καὶ δε-
δοξασμεθα, πάσης ἀπαλλαγέντες εἰδωλικῆς πλάνης
τε καὶ ἀσεθείας· ἥς τὸ ἐξαιρετόν γνῶρισμα, λέγειν
τῷ λίθῳ, Σὺ με ἐγέννησας· καὶ τῷ ξύλῳ Σὺ με
ἐποίησας, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· καὶ μὴ
ἀναδιδέπειν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς Ἦσαίως βοᾷ, καὶ λογι-
ζεσθαι, τίς ὁ καταδείξας· ταῦτα πάντα, ὁ ἐξάγων κατὰ
ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, πάντα ἐπ' ὀνόματι καλεῖ·
ἀπὸ πολλῆς δόξης, καὶ ἐν πληθει ἰσχύος· οὐ αἱ χεῖρες
ἐπλάσαν πᾶσαν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς ἔτερός
τις εἶπε τῶν προφητῶν· ἡ τὴν λοιπὴν τῆς κτίσεως
πάσης ἐναρμόνιον εὐταξίαν ὁρῶντας, δι' αὐτῆς τῷ
νοερῷ τῆς ψυχῆς ἀναλόγως τὴν γενεσιουργὸν αὐτῆς
λόγον ἐννοεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα καὶ ὄντως
ὄντα Θεὸν προσκυνεῖν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Ἀθι-
νόσιος τὸν κατὰ εἰδώλων συντάττων λόγον ἐκδιδά-
σκει σαφέστατα. Ὡς οὖν οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς
σκότος, ἡ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν· οὕτως
οὐδὲν κοινὸν Χριστιανοῖς· ἕνα Θεὸν ἐν ἀπροσίτῳ δόξῃ
τε καὶ δυνάμει προσκυνούμενον σέβουσι, πρὸς τοὺς
πλάττοντας Θεὸν, καὶ ταύτῃ παρὰ τοῦ προφήτου
ταλανισομένους δικαίως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ σποδὸς
ἡ καρβία, ὡς γέγραπται· ὧν οἱ μὲν τῇ ποιήσει τοῦ

A prehensibilem, invisibilem, unius substantiæ ac
sessionis : conflens pariter et Filii Dei incarna-
tionem [Gr. perfectam incarnationem], et alia se-
cundum virtutem sacratissimi symboli, quod plebs
Christi concorditer ante mysticam et sanctam obla-
tionem offert Deo : atque illa spiritualis regenera-
tio, quæ in nomine earundem trium Dei princi-
palium [divinarum] personarum per sanctum ba-
ptisma celebratur : atque divina cooperatione facta
perceptio [Gr. atque deificans perceptio], et com-
municatio vivificorum fœderum [Gr. symbolorum]
in cruenti sacrificii : per quæ veritatis illucescit il-
luminatio, et impietatis tenebræ effugantur, ha-
bentes et ipsæ proprii erroris manifestissimam co-
gnitionem, multorum videlicet deorum superstitione-
nem. Hæc autem ita invicem adversantur, ut apo-
stolice dicam, quemadmodum in principio divisit
Deus inter lucem et inter tenebras. Dicat igitur no-
biscum beatissimus evangelista Joannes : « Hæc
est victoria quæ vicit mundum, fides nostra » ;
addatur autem et a nobis, et dicatur : Hæc est
petra, supra quam Christus ædificavit suam Eccle-
siam ²¹, portis inferi, id est, aggressionibus contra-
riorum virtutum inconcussam et invertibilem. Hinc
novum nomen sortiti sumus, quod, ut Isaias dicit,
benedicetur. Dixit enim ita : « Benedicent Deum
verum » ²² : » et superignotam atque investigabilem
ineffabilis ejus naturæ annuntiantes incomprehen-
sibilitatem ; invisibilem etiam illam, et incircum-
scriptam, et omnino incommutabilem indubita-
bili certitudine prædicantes ; atque sempiternam
ejus virtutem et divinitatem a creatura mundi,
secundum sacratissimum Paulum ²³, per ea quæ
facta sunt, intellectam conspicientes. Sicque ser-
vire Deo vivo et vero meruimus, et libertate qua
Christus nos liberavit, honorificati sumus et glori-
ficati, ab omni erepti idolico errore et impietate :
cujus præcipua cognitio, dicere lapidi, Tu me ge-
nuisti : et ligno, Tu me fecisti, secundum prophetæ
vocem ²⁴ ; et non aspicere in cœlum, ut Isaias
clamat ²⁵, ut existimetur quis est, qui ostendit hæc
omnia : qui educit per numerum mundum suum,
per nomen vocabit præ multa gloria, et in multi-
tudo virtutis ; cuius manus plasmaverunt uni-
versam militiam cœli, quemadmodum alius qui-
dam ait prophetarum : cæterum creaturæ universæ
in apto ordinem influentes, per eam intellectu
animæ similiter generationis rationem considerare
[Gr. proportionem productivum ejus verbum cons.],
et per eam veraciter existentem Deum adorare,
quemadmodum beatus Athanasius, sermonem con-
tra idola componens, liquidius edocet. Sicut ergo
nulla communicatio luci ad tenebras, vel conventio
Christi ad Belial ²⁶, ita nihil est commune Chri-

²¹ I Joh. v, 4. ²² Matth. xvi, 16. ²³ Isa. lxxv, 16. ²⁴ Rom. i, 20. ²⁵ Jerem. ii, 27. ²⁶ Isa. xlviii, 15, 16. ²⁷ II Cor. vi, 15.

VARIE LECTIONES.

ἡ ἀλλ. καλέσει.

PATROL. GR. XCVIII.

stianis, qui unum Deum inaccessiblei claritate et virtute adorandum colunt, ad eos qui fingunt Deum, et huiusmodi a propheta iuste miseri vocantur. Illis enim cinis quidem cor est, sicut scriptum est²⁷ : quorum alii quidem opera idoli a se facti creari sibi Deum recentem ex non existentibus opinantur : et corrumpente hoc ex qualibet causa et exterminato, firmiter tenent non esse sibi omnino Deum, nisi quiddam aliud pari modo condiderint. Et hoc liquido nos divina docet Scriptura in eo quod factum est in eremo, opere vituli ab Israelitis, quando seditionem commoventes dicebant ad Aaron : « Fac nobis deos, qui nos præcedant²⁸ : » ostendentes per hoc, se arbitrari non esse omnino Deum, neque verum, neque falsi nominis, nisi forte idolum sibi artificio fieret vel exquisitum [Gr. quod exquirebant], cui post hoc exitum eorum ex Ægypto commodarent [Gr. attribuerent], impietatis eorum et æmentitiæ ostendentes nimitiatem. Alii autem post hæc gentilis religionis aggressi confusionem, et hanc circumtegere festinantes sub nomine deorum qui apud eos colebantur, simulacrorum curas [Gr. structuræ] studio peragebant, tam scilicet Jovis, quem et patrem et consulem, id est, sublimissimum (2) deorum ac hominum nuncupabant, quam cæterorum, quorum non est incerta nominatio pluribus. Quorum purificationes [venerationes] et honores, qui per sacrificia quæ ab eis celebrantur, fiebant, fornicationes quoque atque luxuriæ, ac totius immunditiæ demonstrationes, ut parum sit dici, turpia verba pariter et blasphemix, cum apud eos homicidia in honorem Dei studio agerentur, et pompa turpibus operibus eorum honorabatur, in honorem eorum qui adorabantur assumpta, utpote hæc illis agentibus, et his factis congratulantibus.

Porro quæ apud Christianos sunt imagines sanctorum virorum, qui usque ad sanguinem restituerunt peccato, secundum Apostoli vocem, quique verbo veritatis ministraverunt, prophetarum scilicet et apostolorum, sive etiam eorum qui pia vita et directione operum honorum veraciter Dei servi ostensi sunt, nihil aliud sunt quam fortitudinis exemplum, conversationisque venerandæ ac virtutum norma, atque ad glorificandum Deum, cui in præsentia vita bene placuerunt, incitamentum et excitatio. Sermo enim honorum virorum actus edocens, juvat audientes, et ad zelum imitationis frequenter invitat. Id ipsum autem fit secundum competentem rationem, si finis attendatur imaginum. Quæ enim sermo historix per auditum commendat, hæc pictura tacens per imitationem ostendit, magnus clamat Basilii, ex utroque isto ad fortitudinem, hos qui attendunt, erigi dicens. Brevis enim, ut quis dixerit, et capitularis narratio gestorum a pictore in imagine [Gr. ab eo qui depictus est in ima.] fit nobis, qui aspicimus, imitabilis visionis ipsius formatio, ut ergo et cum [Gr. quemadmodum et cum] idolis falsorum deorum ecclesiæ

A παρ' αὐτῶν γινομένου εἰδώλου, κτίζεσθαι αὐτοῖς Θεὸν πρόσφατον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος νομίζουσι· καὶ διαπίπτοντος τούτου ἐξ ὁποιασοῦν αἰτίας, καὶ ἀφανιζομένου, βεβαίως κρατοῦσι μὴ εἶναι αὐτοῖς ὁλως Θεόν, εἰ μὴ τοιγε ἕτερον ὁμολως δημουργήσωσι. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡθεὶς διδάσκει Γραφή ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον μοσχοποιίας τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτε καταστασιάζαντες τοῦ Ἀαρὼν ἔλεγον· « Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν· » ἐμφαίνοντες διὰ τούτου λογίζεσθαι αὐτοὺς, καθόλου μὴ εἶναι Θεόν, μήτε ἀληθινὸν μήτε ψευδώνυμον, εἰ μὴ τι ἄρα εἶδωλον αὐτοῖς τεχνουργηθεὶ τὸ ἐπιζητούμενον· ὃ τινι μετὰ τούτο τὴν ἐξ Αἰγύπτου αὐτῶν ἐξοδὸν ἀνέτιθέσαν, τῆς ἀσεβείας αὐτῶν καὶ ἀνοίας δεικνύοντες τὴν ὑπερβολήν. Οἱ δὲ μετέπειτα τὴν τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας μετιόντες αἰσχύνῃν, καὶ ταύτην περιέπειν σπουδάζοντες ἐπ' ὀνόματι τῶν παρ' αὐτοῖς θρησκευομένων θεῶν, τὰς τῶν ἑσθάνων κατασκευὰς ἐμιλοπόνουν, τοῦ τε Διὸς, ὃν καὶ πατέρα καὶ ὕπατον, ἦγον ἐξοχώτατον θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὀνόμαζον, καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν οὐκ ἄθλος ἡ ὀνομασία τοῖς πλείοσιν. Ὡν τὰ σεμνολογήματα καὶ αἱ κατὰ τὰς τελουμένας αὐτοῖς θυσίας τιμαὶ, πορνεῖαι τε καὶ ἀσέλγεια, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας ἐπίδοξις· μικρὸν γὰρ εἰπεῖν, αἰσχροβόρησόναι τε καὶ βλασφημία· ὅπου γε παρ' αὐτοῖς ἀνδροκτονίαι τὸ πρὸς τιμὴν Θεοῦ σπουδάζόμεναν ἦν, καὶ τὸ ἐμπομπεύειν ταῖς αἰσχροουργίαις αὐτῶν ἐτετίμητο, εἰς τιμὴν τῶν προσκυνουμένων λαμβανόμενον, ὡς ταῦτα πεπραχέντων ἐκείνων, καὶ τούτοις γινομένοις ἐφηδομένων.

Β Αὐτὰρ παρὰ Χριστιανοῖς ἁγίων ἀνδρῶν εἰκόνες, τῶν τε μέχρις αἵματος ἀντιστάντων τῇ ἁμαρτίᾳ κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, καὶ τῶν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας διακονησαμένων, προφητῶν τε λέγω καὶ ἀποστόλων, εἴτε καὶ ἐν εὐσεβεῖ βίῳ καὶ κατορθώσει ἔργων ἀγαθῶν ἀληθῶς Θεοῦ δούλων ἀναδειχθέντων, οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν, ἢ ἀνδρείας ὑπογραμμίδος, πολιτείας τε εὐαγοῦς καὶ ἀρετῶν ὑποτύπωσις, καὶ τοῦ δοξάζειν Θεόν, ὃ κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν εὐτρεπτήσαν, ὑποσυγμίδος καὶ διέγερσις. Λόγος μὲν γὰρ τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις διεξιὼν ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας, καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως προσηλεῖται πολλάκις. Τοῦτο δ' ἂν καὶ διὰ τοῦ προσέχειν τῇ εἰκόνι κατὰ τὸν τοῦ εἰκότος λόγον γενήσεται. Ἐπεὶ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δεικνύσι, Βασίλειος ὁ μέγας βοᾷ, ἐξ ἑκατέρου τούτων πρὸς ὑδρεῖαν διεγείρεσθαι τοὺς προσέχοντας λέγων. Σύντομος γὰρ, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ κεφαλαιώδης ὑφήγησις τῶν πεπραγμένων τῷ γραφέντι ἐν τῇ εἰκόνι, γίνεται τοῖς ὁρώσιν ἡμῖν μιμητὴ τῆς ἰδέας αὐτοῦ ἢ μόρφωσις, ὥστε οὖν καὶ τοῖς εἰδώλοις τῶν ψευδωνύμων θεῶν αἱ μιαραὶ αὐτῶν συναναφαίνονται

²⁷ Isa. XLIV, 20. ²⁸ Exod. XXXII, 1.

(2) Suius imperite pro supremum, vel summum. HARD.

πράξεις· καὶ τὸν μὲν ἐξ ἀκοῆς τὰ κατὰ τοὺς ἁγίους ἄνδρας παρειληφότα εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἀκουσθέντων ἢ τοιαύτη θεωρία συνωθεῖ, τὸν δὲ ἀγνοοῦντα φιλοπευστεῖν παρασκευάζει, καὶ τὰ κατ' ἐκείνων διδασκόμενον, εἰς πόθον τε αὐτοῦ καὶ αἶνον Θεοῦ θερμῶς ἐγείρει· ὥστε δι' ἑκατέρου τούτων τοὺς ὁρώντας τῶν ἁγίων τὰ καλὰ ἔργα δοξάζειν τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν. Εἰ δὲ κατὰ Μωσέα νομοθεσία παραγγέλλει τῷ λαῷ κλῶσμα ὑακίνθινον εἰς τὰ κράσπεδα τὰ ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων τιθέναι πρὸς ἀνάμνησιν τῶν διατεταγμένων καὶ φυλακῆν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ἔσμεν διὰ τῆς ὁμοιωματικῆς ἀναζωγραφῆσεως τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἀναθεωρεῖν τὴν ἐκθασιν τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν, καὶ τούτων μιμεῖσθαι τὴν πίστιν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν. Τὸ δὲ τοῦ Κυρίου τῆς κατὰ σάρκα ἰδέας ἐν εἰκόσι τυποῦσθαι τὸν χαρακτήρα, εἰς ἔλεγχον μὲν ἔστι τῶν φαντασία καὶ οὐκ ἀληθεία ἀνθρωπινὸν αὐτὸν γενέσθαι ληρωδούντων αἰρετικῶν, χειραγωγίαν δὲ τινα τῶν μὴ πάντῃ εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀνάγεσθαι τῆς πνευματικῆς θεωρίας ἐξισχυόντων, ἀλλὰ δεομένων καὶ τινος σωματικῆς κατανοήσεως πρὸς τὴν τῶν ἀκουσθέντων βεβελώσιν, ὅσον ἐπωφελέστερόν τε καὶ περισπουδαστότερον.

videlicet utilius et sollicitius fuerit [Gr. rerum auditarum fir. quæcunque utiliores sunt et majori prosequendæ affectu].

Τὸ γὰρ μυστήριον τὸ καὶ τοὺς οὐρανους καλύψαν τῇ ἀρετῇ, ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι, μὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς τὴν πίστιν ἔχειν (ἢ γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς, φησὶν ὁ Ἀπόστολος), ἀλλ' ἤδη καὶ δι' ὁράσεως ἐντυποῦσθαι τῶν ὁρώντων ταῖς διανοαῖς, καὶ δυνάμει ἔχειν βοῆν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐφανερῶθαι ἐν σαρκί, καὶ ἐπιστεῦθαι ἐν κόσμῳ, πάντων μάλιστα ἁγιαστικώτερόν τε καὶ σωτηριωδέστερον εὐρεθήσεται, ὥστε τὰ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων περὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἐπὶ γῆς μετὰ ἀνθρώπων πλειείας ἀναγεγραμμένα, ταῖς τῶν λαῶν πρὸς τὸ ἀνεξάλειπτον ἐγγράφεσθαι μνήμαις, καὶ τὸ σέβας τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ περὶ ἡμῶν ἀγαθότητος ἐναργέστερον κηρύττεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι.

Οὐ γὰρ τῶν ξύλων καὶ τῶν χρωμάτων προσκυνεῖται ἡ μίξις, ἀλλ' ὁ ἀόρατος Θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος τὴν προσκύνησιν δέχεται ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν προσαγωγὴν χαριζόμενος, καὶ σὺν αὐτῷ προσκυνούμενος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰακώβ προσκυνῆσαι λέγεται ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βλάβδου τοῦ Ἰωσήφ, οὐ τῷ ξύλῳ τὸ σέβας προσαγαγὼν, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν κατέχοντα αὐτὸ τιμὴν ἐνδεικνύμενος. Οὕτω τοίνυν καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Κυρίου, καὶ ὑπερενδόξου αὐτοῦ Μητρὸς τὸ ἀπεικόνισμα ἐπινενόηται τῷ τοῦ Χριστοῦ λαῷ, καὶ τετίμηται· οὕτω τοῖς ἀνέκαθεν τῶν ἀγα-

A ipsorum coexistunt [Gr. simul apparent] actiones : et alium quidem ex auditu percipientem ea quæ per sanctos viros gesta sunt, in recordationem auditorum hujusmodi contemplatio impellit, alium vero ignorantem ad diligenter percunctandum instruit, et quæ per illum docentur [Gr. illius acta edoctum], in amorem et laudem Dei fervide suscitant, ita ut per utrumque istorum aspicientes sanctorum opera bona, glorificent Patrem nostrum qui in cælis est, secundum Evangelii vocem³⁹. At si per Moysem legislatio præcipit⁴⁰ populo filum hyacinthinum in simbrisis, quæ sunt in summitatibus vestium, imponi ad recordationem præceptorum atque custodiam, quanto magis nos convenit per similitudinem picturæ sanctorum virorum aspicere proventum conversationis eorum, et horum imitari fidem secundum apostolicum magisterium? Domini autem secundum carnem visionis imaginibus formari characterem, in redargutionem quidem est hæreticorum, qui phantasia et non veritate hominem eum factum maledice perhibent, et in manuductionem quamdam eorum, qui non omnino ad celsitudinem ascendere spiritualis contemplationis valent, sed indigent etiam quadam corporali consideratione ad auditorum firmamentum, quanto

C Mystrium enim quod et celos operuit majestate, absconditum a sæculis et generationibus in Deo, qui omnia creavit, et quod non solum ex auditu fidem habet (fides enim ex auditu, ait Apostolus⁴¹), sed etiam per visionem firmatur in eorum mentibus qui vident, et virtute illud vociferatur : quia se Deus manifestavit in carne, et creditum est in mundo, omnibus sanctius atque salubrius invenietur, ita ut ea quæ scripta sunt per evangelicas prædicationes de conversatione ejus, qua secundum carnem in terra cum hominibus conversatus est, in populorum, ne deleantur, descripta sint monumentis, ut et cultus claritatis ejus, et circa nos bonitatis, manifestius prædicaretur et adoraretur.

D Non enim lignorum et colorum adoratur mistura, sed invisibilis Deus, qui in sinu Patris ipse adorationem assumit in spiritu et veritate, per se nobis oblationem quæ ad Patrem est, donans, ipse quoque cum ipso pariter adorandus. Nam et Jacob adorasse dicitur⁴² super summitatem virgæ Joseph, non ligno cultum impendens, sed honorem ei, qui hanc possidebat, ostendens. Sic itaque et sanctæ Domini et semper gloriosæ matris effigies intelligitur a Christi populo, et honoratur : sic a priscis sanctissimarum Ecclesiarum prælatis talia recepta sunt, et hi nullam prohibitionem adepti sunt

³⁹ Matth. v, 16. ⁴⁰ Num. xv, 38. ⁴¹ Rom. x, 17. ⁴² Hebr. xi, 21.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Ισ. ελδ' ἡ.

[Gr. et hæc nulla prohibitionem vetita sunt]. Quamquam post persecutionem transitus in adventum fidei, hæc ubique retenta concilia universalis etiam usque ad generationem nostram transmissum, quæ plurimorum capitulorum super imaginibus regulas exposuere (3). Quas non esset congruum indiscussæ super hoc et perfunctorie derelinquere, si secundum quorundam opinionem cum idolorum formis et exsecratis, quæ continentur in divinis Scripturis, etiam consuetudo quæ antiquitus apud nos tenebatur, discedat, vel ad Dei alienationem ducatur [Gr. a priscis temporibus apud nos viget, in idem tendit, atque ad Dei alien. ducit]. Is enim qui se cum apostolis esse usque ad consummationem sæculi dixit, hoc videlicet etiam his qui post eos inspectores Ecclesiæ sunt, reponit. Non enim cum illis corporaliter perseveraturus erat usque ad instantis sæculi transitum; quin et cum his qui in nomine ejus duo vel tres congregandi erant, adesse perhibuit: et non utique tot multitudines zelo congregatas suæ pietatis, divinæ intelligentiæ ac ducatus exsortes desereret, quo minus videret pervenisse usque ad perseverantiam perfectionis Ecclesiæ ipsius, quam exhibuisse sibi credidimus non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, licet non in paucis vel ignobilibus civitatibus, sed, ut ita dixerim, pene in omnibus regionibus, et in illustribus ac principalibus Ecclesiis hujusmodi more retento. Quod vero antiquum sit historicas narrationes Scripturarum frequenter in imaginibus formari, probat sanctæ memoriæ Gregorii Nyssæ sermo, de Abraham habens superscriptionem, in quo de sacrificio Isaac historiam in picturis assumptam docet.

Quod si secundum illos taliter se res habet, multo [Gr. Quod si gesta illorum ita, multo, etc.] magis Dominicæ dispensationis miracula et passionibus hujusmodi debent consequi approbationem [Gr. expressionem], quemadmodum et sanctorum martyrum triumphum certaminum, qui ad zelum bonum adducunt aspicientes. Quod manifeste factum ostenditur etiam in fortissimi et mirabilis testis veritatis Anastasii certamine. Sed illud fortasse dixerit aliquis, tueri [Gr. vereri] necessarium nobis sanctæ Scripturæ præcepta. Ut puta: « Non facies tibi idolum, neque omnem similitudinem, quæcunque in cælo sursum, et super terram deorsum, et quæcunque in aquis subter terram: non adorabis ea, neque servies illis »⁴³. Et rursus: « Non accipies nomen Dei tui in vanum »⁴⁴. Et in Deuteronomio: « Neque inique agatis, et faciatis vobis ipsis sculptilem similitudi-

⁴³ Exod. xx, 4, 5. ⁴⁴ ibid. 7.

(3) Gr. cum tamen persecutionibus transactis, et fide cum libertate ubique prævalente, generalia quæcunque concilia usque ad nostra tempora facta sint, et

A τῶν Ἐκκλησιῶν προσεστῶσι τὰ τοιαῦτα παρεδ-
χθῆσαν, καὶ οὐδεμιᾶς κωλύσεως ἔτυχον. Καίτοι μετὰ
τὰς τῶν διωγμῶν παρελεύσεις, καὶ τὴν ἐν παρῶν
τῆς πίστεως πανταχοῦ ἐπικράτειαν, καὶ συνόδων
οἰκουμενικῶν μέχρι καὶ τῆς ἡμετέρας γενομένων,
καὶ περὶ πλειόνων κεφαλαίων πολὺ τοῦ περὶ τῶν
εἰκόνων λόγου καταδεστέρων κανόνας ἐκθεμένων.
Οὐδὲ οὐκ ἦν εἰκὸς ἀνεξέταστον περὶ τοῦτου καὶ συγ-
κεχωρημένον καταλιπεῖν, εἴπερ κατὰ τὴν τινων
ὑπόνοιαν ταῖς περὶ τῶν εἰδώλων μορφαῖς, καὶ ἀπ-
αγορεύσει ταῖς φερομέναις ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἡ
παρ' ἡμῖν ἐκ παλαιῶν κρατήσασα αὕτη συνήθεια
συνυπάγεται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν
φέρει. Ὁ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις συνέσεσθαι εἰπὼν
μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος, δηλονότι τοῦτο καὶ
B ταῖς μετ' αὐτοὺς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπισκοποῦσιν
ἐπαγγέλλεται. Οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις σωματικῶς παρα-
μένειν ἡμελλεν ἕως τῆς τοῦ ἐνεστώτος αἵωνος παρ-
ελεύσεως· ἔτι μὴν καὶ τοῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ
δύο ἢ τριπλῶς συνηγμένοις συνεῖναι εἰπὼν, οὐκ ἂν το-
σαῦτα πλῆθος ζήλων συνηγμένα τῆς εἰς αὐτὸν εὐσε-
θείας, ἀμέτοχα τῇ θείᾳ; αὐτοῦ ἐπιπνοίας τε καὶ
ὁδηγίας κατέλιπε, τοῦ μὴ πρὸς καταρτισμὸν τελειώ-
τητος τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἰδεῖν, ἣν παραστῆσαι
ἐαυτῷ πεπιστευκάμεν μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα,
ἣ τι τῶν τοιούτων. Καὶ τοι οὐκ ἐν ὀλίγαις ἢ ἀσήμε-
ραις τῶν πλείων τοῦ τοιοῦτου ἔθους κρατήσαντο, ἀλλὰ
σχεδὸν μὲν εἰπεῖν ἐν πάσαις ταῖς χώραις, καὶ ἐν
ταῖς περιφανέστεραις καὶ πρωτεύουσιν τῶν ἐκκλη-
σιῶν. Ὅτι δὲ ἀρχαῖόν ἐστι τὰς ἱστορικὰς διηγήσεις
C τῶν Γραφῶν πολλάκις ἐν εἰκόσι τυποῦσθαι, παρ-
ίστησι τοῦ ἐν ἁγίοις Γρηγορίου τοῦ Νύσσης λόγος,
εἰς τὸν Ἀβραὰμ ἔχων τὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾗ τὴν περὶ
τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαὰκ ἱστορίαν ἀνειλήφθαι ἐν ζω-
γραφαῖς διδάσκει.

Eἰ δὲ τὰ κατ' ἐκείνους οὕτως, πολλῶ μᾶλλον τὰ
τῆς Δεσποτικῆς οἰκονομίας θαύματά τε καὶ παθή-
ματα τοιαύτης ἔτυχον ἀναδείξουσιν, ὥσπερ καὶ τῶν
ἁγίων μαρτύρων αἱ ἀθλητικαὶ ἀνδραγαθίαι πρὸς ζῆ-
λον ἀγαθὸν φέρουσαι τοὺς ὁρῶντας· ὥστε ἐναργῶς
γεγονέναι ἀποδείκνυνται καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ γενναίου
καὶ θαυμαστοῦ μάρτυρος τῆς ἀληθείας Ἀναστασίου
ἀθλήσεως. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἴσως ἂν εἴποι τις, ὅτι εὐλα-
θεῖσθαι ἡμᾶς ἀναγκάζον τῆς ἁγίας Γραφῆς τὰ παραγ-
D γέλματα, οἷον· « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἶδωλον, οὐδὲ
παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα
ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω
τῆς γῆς, οὐ ποιήσεις οὐδὲ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ
μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. » Καὶ πάλιν· « Οὐ λήψῃ τὸ
ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ μάταιον. » Καὶ
ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ· « Μὴ ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὅμν
αὐτοῖς; γλυπτὸν ὁμοίωμα, καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς. » Ἄλλα
ταῦτα πάντα φανερὸν ἔχει τὸν νοῦν, τὸ τῶν θείων

ea canones ediderint de pluribus capitulis longe mi-
noris momenti, quam sit de imaginibus disputa-
tio.

ψύσιν ἀντίθεον τε εἶναι καὶ ἀκατάληπτον, καὶ μηδενὶ ἄ
 ὁμοίαν ἡγεῖσθαι τῶν ὁρωμένων, στοχασμοῖς καὶ
 ὑπονοίαις ἀγομένους πρὸς σωματικὰς ὑπολήψεις.
 Προσιπὼν γάρ, ὅτι Ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε ἐν τῇ
 ἡμίρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρῇθ ἐν
 τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός· ταῦτα προσιπὼν, ἐπ-
 ῆ· ἄγε ἐνθάδε· « Μὴ ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὅμιν
 αὐτοῖς γλυπτόν, καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς, » τοῦτο μὲν
 ἀναμνησκῶν τῆς γενομένης τοῦ μόσχου κατα-
 σκευῆς, τοῦτο δὲ καὶ ἀσφαλιζόμενος, ὥστε μὴ καὶ
 αὐτοὺς κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων συνήθειαν, ἣν
 ἐγίνωσκον, πρὸς τὴν τοιαύτην κατολισθῆσαι ἀσε-
 βειαν, καὶ τὸ θεῖον ἡγεῖσθαι τοῦτοις ὅμοιον. Τοῦτο
 γάρ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους
 δεμηγορίᾳ φησὶ· « Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ
 Θεοῦ οὐκ ὀφειλομεν νομίζειν, χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ
 λίθῳ, χαρὰγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώ-
 που, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον· » τῆς δὲ αὐτῆς ἐν-
 νοίας ἔχεται καὶ τό· « Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ· » τοῦτέστιν, Οὐ καλέσεις καὶ
 ἡγήσῃ Θεόν, ὅπερ οὐκ ἀληθῶς τοῦτο ὑπάρχει, ἀλλὰ
 μάτην ὑπονοίας καὶ ἐπινοίας τοιαύτης ἔξωται.
 Ἀλλ' ἡμῖν, ὡς ὁ μέγας διδάσκει Ἀπόστολος, « Εἰς
 Θεὸς ὁ Πατήρ ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰη-
 σοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν Πνεῦμα
 ἁγίῳ, ἐν ᾧ τὰ πάντα, » οὐ φυσικῆς ἐτερότητος
 διὰ τῆς τῶν προθέσεων ἐναλλαγῆς εἰσαγομένης· μὴ
 γένοιτο· τὰ γὰρ τρία εἰς Θεὸς μετ' ἀλλήλων νοού-
 μενα, ὡς διδάσκει Γρηγόριος ὁ σοφός· Οὐδενὶ οὖν τὸ
 ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἢ τὸ σέβας, ἢ τὴν λα-
 τρείαν ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ μέχρι καὶ σήμερον, πλὴν
 τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, προσήγαγε· μὴ
 γένοιτο! Πάντως γὰρ ἅμα τὸ λατρεύειν τοῖς τοιοῦτοις
 προστιθείσα ἡ θεία Γραφή, τὸ ἀλλότριο ἡμῶν καὶ
 πάντῃ ἀμέτοχον πρὸς τὴν τοιαύτην κλάνην παρ-
 ἰστησιν. Πρόδηλος γὰρ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας ὁ
 τρίτος. Παρ' ἡμῖν δὲ ὡς περ εἰς Θεὸς τὸ προσκυνού-
 μενον, μία τε καὶ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις, καὶ ἐν τῷ σω-
 τήριον βάπτισμα· οὕτω μία καὶ ἡ προσαγομένη
 αὐτῷ λατρεία παρ' ἡμῶν, καθὼς παραδέδοται ἐκ
 τῶν ιερῶν ἀποστόλων, καὶ πεφυλάκται· ἢ τε τῆς
 αἰνέσεως θυσία, ἣν διὰ Χριστοῦ ἀναφέρεισθαι τῷ
 Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁ θεὸς ἔφη Ἀπόστολος, τοῦτέστιν ὁ
 τῶν χειλέων καρπὸς ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐ-
 τοῦ· καὶ ἡ ἐν τοῖς ζωποιοῖς μυστηρίοις θειοτάτη
 παράδοσις, ἣν προεμήνυσε Μαλαχίας ὁ προφήτης ὡς
 ἐκ προσώπου φήσας τοῦ Θεοῦ· « Ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν
 ἡλίου, καὶ μέχρι δυσμῶν δεδόξασται τὸ ὄνομά μου
 ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγε-
 ται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ. » Οὐδεμία
 τοίνυν συγκατάθεσις ναῦ Θεοῦ, ἡγοῦν τῇ αὐτοῦ
 Ἐκκλησίᾳ μετὰ εἰδώλων· μὴ γένοιτο. Αὕτη μὲν
 γὰρ σῴσις καὶ ἑσχαλῶμα τῆς ἀληθείας ἀποστολικῶς
 κατονώμασται· τῶν δὲ εἰδώλων τὰ ὀνόματα ἐξολο-
 θρευθῆναι ἀπὸ τῆς γῆς ὁ προφήτης Ζαχαρίας βοᾷ·
 ὅτι πᾶς τόπος τῷ ὀνόματι Δαδὺ, τοῦτέστι τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ Χρ. στοῦ, οὗ ὁ οἶκός ἐστιμεν ἡμεῖς, τῇ παραδοχῇ

nem, et quæ cum illis¹². » Sed hæc omnia mani-
 festum habent sensum, quod divina natura sem-
 piterna sit atque incomprehensibilis [Gr. forma
 carens sit], et nulli similis æstimanda eorum quæ
 cernuntur : sed neque tractatibus et ingeniis fe-
 rendis ad corporales opiniones [Gr. ut ne quis con-
 jecturis et suspicionibus agatur ad corporeas conce-
 ptiones]. Prædicens enim Moyses, Custodite valde
 animabus vestris, quia similitudinem non vidistis
 in die qua locutus est Dominus ad vos in Choreb
 de medio ignis; hæc prædicens, intulit statim :
 « Neque inique agatis, neque faciatis vobis ipsis
 sculptile, et quæ cum ipsis : » recordatus vituli
 confectionis quæ facta fuerat, atque præcavere
 hortatus, ne et ipsi secundum Ægyptiorum con-
 suetudinem, quam sciebant, ad talem laberentur
 impietatem, et divinitatem æstimarent similem
 istis. Hoc enim et magnus Apostolus in concione
 facta apud Athenienses perhibuit : « Genus ergo
 cum simus Dei, non debemus æstimare auro aut
 argento, aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis
 hominis, Divinum esse simile¹³ : » eidenque sen-
 sui continuat : « Et ne accipias nomen Domini Dei
 in vanum; » Id est, ne voces et æstimes Deum
 quod non veraciter hoc est, sed frustra opinic-
 nem et cognomen tale promeruit. Sed nobis, ait
 magnus Apostolus, « Unus Deus Pater ex quo
 omnia, et unus Dominus Jesus Christus per quem
 omnia, et unus Spiritus sanctus in quo omnia¹⁴; »
 non naturali alternitate pro præpositionum com-
 mutatione inducta, absit ! tria enim unus Deus
 cum alterutris intelligitur, ut docet Gregorius sa-
 piens. Nulli ergo nomen quod est super omne
 nomen [Gr. ad. aut cultum, aut latrîam], populus
 Christi usque hodie excepta sancta et vitæ prin-
 cipali Trinitate, applicuit : absit ! Nam ubique nos
 servire talibus divina Scriptura prohibet, et alienos
 seu exsortes a tali vult errore modis omnibus
 exhiberi. [Certe enim latrîæ cultum non exhiben-
 dum hujusmodi rebus, addendo, Scriptura alienos
 nos et omnino exsortes ostendit a tali errore.] De-
 nique manifestus est idolorum servitutis modus.
 Apud nos autem unus est Deus adorandus, et
 una et eadem in ipsum est fides, et unum ac salu-
 tare baptismum : sic et una quæ offertur ei ser-
 vitus a nobis, sicut traditum est a sacris apostolis,
 et conservatum; sacrificiumque laudis, quod per
 Christum referendum est Deo et Patri, ut divinus
 ait Apostolus¹⁵, id est laborum fructus confiten-
 tium nomini ejus; et divinissima traditio quæ est
 in vivificis mysteriis, quam prænuntiavit Malachias
 propheta quasi ex persona Dei locutus : « Quia ab
 ortu solis usque ad occasum glorificatum est no-
 men meum in gentibus, et in omni loco incensum
 offertur nomini meo, et sacrificium mundum¹⁶. »
 Nullus igitur est consensus templo Dei, id est ipsius
 Ecclesiæ cum idolis. Absit ! Hæc est enim columna

¹² Deut. v, 8. ¹³ Act. xvii, 29. ¹⁴ I Cor. viii, 6. ¹⁵ Hebr. xiii, 15. ¹⁶ Malach. i, 11.

et firmamentum veritatis, ut apostolice nuncupata est⁸⁰ : idolorum autem nomina exterminabuntur a terra, propheta Zacharias clamat⁸¹, quando omnis locus domui David, id est Ecclesiæ Christi, cujus domus nos sumus, per receptionem [Gr. receptioni] fidei ejus adaperietur. His utique addentur tam ea quæ sunt in Sapientia quæ dicitur Salomonis, quam et illa quæ apud magniloquum rejacent Isaiam. Ibi enim dicitur: « Initium fornicationis excogitatio idolorum. Adinventio autem eorum corruptio vitæ. Neque enim erant ab initio, neque in sæculum erunt. Inani enim gloria hominum introivit [Gr. introierunt] in mundum, et ideo brevis eorum finis excogitatus est⁸², » et cætera : apud prophetam autem : « Confundentur qui fingunt Deum⁸³, » et sculpunt : et omnes unde facti sunt, exsiccati sunt, et surdi ab hominibus facti sunt, et ea quæ cum ipsis efferuntur, fabri lignariæ artis excogitatio : et lignorum quæ in ministerium hominibus sunt, efficientia in viri formam, et publicatio [Gr. transmutatio] amentiarum eorum qui adorant ea : quibus infertur : Videte, non dicetis, quia mendacium in dextera inest : quod ad præscriptæ impietatis destructionem intulit. Nos ergo scientes et credentes in Filium Dei, qui est veritas et dextera Patris, alieni a prædicta prophetæ damnatione ostendimur, et secundum hoc opportune propheticum verbum dicam : « Quid paleæ ad frumentum⁸⁴? » Quæ familiaritas non subsistentis levitatis, quæ veniatur a spiritibus nequitiae, eorum qui servant creaturæ potius quam Creatori, ad veræ Dei cognitionis alumnum in omni [Gr. nutritium-sermonem, qui in omni] plebe Christi invenitur? Illi enim de quibus Isaias dixit, « Super vertices montium immolabant, et super colles sacrificabant, subtus quercum et populum et arborem obumbrantem⁸⁵ : » quia bene legit [Gr. bonum tegumentum], quemalimodum alius prophetarum Isaiæ coævus clamat⁸⁶. Populus autem Christi regem sæculorum incorruptibilem, invisibilem, solum et sapientem Deum adorat in aula sancta ejus, adorationem in spiritu et veritate faciens⁸⁷, omnemque laudem et glorificationem vivificæ Trinitati incessanter offerens. Brevis autem finis idolorum, quem sapientia concionatur, id est horum demolitio, et quod non in sempiternum maneat, non aliunde quam ex apparitione factum est magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; quam Ecclesia ejus, quæ a finibus usque ad fines orbis terræ sanguine ejus acquisita est, semper pie sentiens constitetur et glorificat. Nihil ergo reprehensionis idolorum, quæ in illis scripta est, germanus et verax Trinitatis adorator populus Christi in semet attrahit,

Α τῆς πίστεως αὐτοῦ διανοιχθήσεται. Τούτοις πάντως προστεθήσεται τὰ τε ἐν τῇ λεγομένῃ Σολομώντος Σοφίᾳ, καὶ τὰ παρὰ τῷ μεγαλοφώνῳ κείμενα Ἡσαΐα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ λέγεται· « Ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων. Ἐφεσὶς ἡ δὲ αὐτῶν φοβὰ ζωῆς. Οὐτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. Κενοδοξία γὰρ ἀνθρώπων εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· καὶ διὰ τοῦτο σύντομον αὐτῶν τὸ τέλος ἐπινοήθη, » καὶ τὰ ἐξῆς. Παρὰ δὲ τῷ προφήτῃ· « Αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσσοντες θεὸν, » καὶ γλύφοντες· καὶ πάντες ὅθεν ἐγένοντο ἐξηράνθησαν, καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ἐγένοντο, καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς, τέκτονος ξυλουργικῆς τέχνης ἐπίνοια, καὶ ξύλων τῶν εἰς ὑπερησὶαν ἀνθρώποις μεταποιήσις εἰς ἀνδρὸς μὀρφωσιν, καὶ θράμβος τῆς ἀνοίας τῶν πρὸςκυνοῦντων αὐτοὺς. Οὗς ἐπιφέρειται· Ἰδετε, οὐκ ἔραϊτε, ὅτι ψεύδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου· ὅπερ τῆς προγεγραμμένης ἀσεθείας ὡς ἀνατρεπτικὸν ἐπήγαγεν. Ἡμεῖς οὖν εἰδότες καὶ πιστεύοντες εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐστὶν ἀλήθεια καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλότριον τῆς εἰρημένης τοῦ προφήτου δεικνύμεθα κατακρίσεως. Καὶ κατὰ τοῦτο εὐκαίρως τὸ προφητικὸν ῥῆμα ἔρω· « Τί τὰ ἄχρεα πρὸς τὸν οἶτον; » Τίς οἰκείότης τῆς ριζομένης ὑπὸ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀνυποστάτου κουφότητος τῶν λατρευόντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πρὸς τὸν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τρόφιμον λόγον, τὸν ἐν παντὶ τῷ λαῷ τοῦ Χριστοῦ εὐρισκόμενον; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, περὶ ὧν ταῦτα ὁ Ἡσαΐας φησὶν, « Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἱθυσίαζον, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς· ἔθουον, ὑποκάτω θρυοῦ καὶ λεύκης καὶ δένδρου συσκιάζοντες· » ὅτι καλὸν σκέπη, ὡς ἑτεράς τις προφήτης σύγχρονος τῷ Ἡσαΐᾳ φησὶν. Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Χριστοῦ τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτω, μόνῳ σοφῷ Θεῷ προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνειν ποιοῦμενος, πᾶσαν τε αἶνεσιν καὶ δοξολογίᾳ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι προσφέρων διηνεκῶς. Τὸ δὲ παρὰ τῇ σοφίᾳ διηγορευμένον τῶν εἰδώλων σύντομον τέλος, ἔχουν ὁ τούτων ἀρανισμὸς, καὶ τὸ μὴ εἰσαεῖ αὐτὰ διαμεῖναι, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῆς ἐπιφανείας γέγονε τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἦν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης τῷ αἵματι αὐτοῦ περιποιθῆσα, εἰς παντὸς ἐν εὐσεβείᾳ ὁμολογεῖ καὶ δοξάζει. Οὐδὲν οὖν τῆς ἐν ἐκείνοις γεγραμμένης τῶν εἰδώλων καταγνωσεως ὁ γνήσιος καὶ ἀληθὴς τῆς Τριάδος προσκυνητικῆς λαὸς τοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτὸν ἐπισύρεται, ἐκ τοῦ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν εἰκόνας ἔχειν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς· ὥσπερ οὐδὲ τῷ μακαρίῳ ἀποστόλῳ Παύλῳ τὴν ἐν σαρκὶ ἀπαγορευόντι περιτομὴν, καὶ τοῖς κατὰ νόμον δικαιοῦσθαι βουλομένοις ἐπιτιμῶντι, τὸ περιτεμεῖν τὸν Τιμόθεον, νομικῶς τε περικεῖρασθαι, καὶ θυσιᾶν ἐν τῷ ναῷ προσάγαγεῖν, μομφὴν ἐπάγει τινὰ καὶ κατάχρισιν.

⁸⁰ II Tim. iii, 15. ⁸¹ Zach. xiii, 2. ⁸² Sap. xiv, 12-14. ⁸³ Isa. xlv, 11. ⁸⁴ Jerem. xxiii, 28. ⁸⁵ Isa. lvn, 3. ⁸⁶ Osee v, 1 seqq. ⁸⁷ Tit. ii, 13.

sanctorum virorum imagines habendo ad rememorationem virtutis eorum : quemadmodum nec beato Paulo apostolo carnis prohibenti circumcisionem, et eos qui secundum legem justificari volebant, increpanti, culpam aliquam infert aut crimen, quod circumciderit Timotheum legaliter, quod totonderit, atque in templo sacrificium obtulisse claruerit.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς τὰ ἀποτελούμενα σκοπεῖν χρὴ, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ σκοπὸς τῶν πραττόντων δοκιμάζεται· καὶ ἡ αἰτίας ἀφίησι τὸν ποιοῦντα, ἡ τοῦναντίον καταδικάζει. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἀκριβῶς παραφυλάττοιο, τάχα οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ πρῶσταγμα ἀκατηγήρητον παρὰ τοῖς ἀπίστοις γενήσεται· εἴγε γλυπτὸν, ἡ γοῦν χωνευτὸν ἀπαγορεύοντος τοῦ νόμου, τὰ κατασκευάζοντα τὸ ἱλαστήριον ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ Χερουβὶμ δόξης, ὡς ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει, τοιαύτης ὑπῆρχον κατασκευῆς· οἷς καὶ τὴν θείαν ἐποχρίσθαι δόξαν οὐ μόνον ἐκ τῆς Γραφῆς διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος Ἀθανάσιος τὸ ψαλμικὸν ἑρμηνεύων ῥητόν, « Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐμφάνθη, » τοιαύτην περὶ αὐτῶν παραδίδωσιν ἔννοϊαν. Καὶ τοὶ ἐκείνων τῶν Χερουβὶμ τὰ ἀρχέτυπα ἀγνωστα τὴν φύσιν ἀνθρώποις παντάπασι δὲντα· πνεῦμα γὰρ καὶ πῦρ ὑπάρχουσι, καὶ πάσης σωματικῆς σχηματοθεσίας ἀλλότρια καὶ φύσεως. Τὰ γὰρ περὶ αὐτῶν σωματικώτερον τῷ προρῆτῃ λεγόμενα, συμβολικὴν καὶ ἀνηνεγμένην τὴν ἔννοϊαν ἔχει, ἐτέρως νοεῖσθαι κατὰ τὸν εὐαγγῆ καὶ τοῖς ἀσωμάτοις πρέποντα μὴ δυνάμενα λόγον. Κάκεινο δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι εὐδαμῶς Χριστιανοὶ τῶν κατὰ σάρκα προσγεγνων ἡ γνωρίμων καὶ φίλων τὸ εἶδος ἀναγράφοντες σέβουσιν, ἡ τιμῆς τινας ἀξιοῦσιν. Ἀλλ' οὐδὲ βασιλικῶν προσταγμάτων ὑποκύψαντες ἑξουσίᾳ, τὰ τοιαῦτα ὑπενόησαν, ἅπερ δικαίως ἐγκαλοῦνται ἐκεῖνοι, « οἱ φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ εἰς ὁμοίωμα εἰκόνης φθορτοῦ ἀνθρώπου, » ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ὥστε καὶ ἐκ τούτου δεῖκνυσθαι τοῦ τρόπου σαφῶς, τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνάρμοστον εἶναι τὴν προκειμένην τῆς Γραφῆς κατηγορίαν. Εἰ μὲν οὖν τὰς περὶ τοῦ Θεοῦ εὐσεβεῖς ὑπολήψεις πρὸς τὸ σωματικώτερον μετατιθέμενοι, ἡ τὰ τῆς θεοπερεπούς δόξης τε καὶ λατρείας καταλιπόντες, ἡ κατὰ τι γοῦν ὁλως σμικρύνοντες ἐκ τῆς τοιαύτης δεικνύμεθα ὑποθέσεως, καλῶς ἂν εἴχε περιαιρεῖσθαι τὰ ἀπασχολοῦντα ἡμᾶς καὶ ἀφελκόντα τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν σεβασμιότητος καὶ προσεδρείας· νῦν δὲ τοῦναντίον ὁρῶμεν γιγνόμενον.

utique circumausculari haberent ea quæ occupant circa unum et verum utimur Deum : quod nunc

Προσεβλέπων γὰρ τις μετ' ἐπιστήμης εἰκόνι τινὲς τῶν ἁγίων, ὡς τὸ εἶδος, δόξα σοί, ὁ Θεός, λέγει, τοῦ ἁγίου τὸ ὄνομα προστιθείς· ὥστε καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου πληροῦσθαι ἐν τῇ εὐχῇ λεγόμενον παρ' ἡμῶν, ἵνα καὶ δι' ὁρῶμένων καὶ δι' ἀοράτων δοξάζηται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ Θεὸν τινα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καλεῖν ἀνυπόθετον· καί τοι τοῦ κυρίως καὶ μόνου ὄντος Θεοῦ τῆς τοιαύτης προσωποποιίας τοῖς εὐαρεστήσασιν αὐτῷ μεταδιδόντες, ὡς ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Ψαλμῶν ἀναγέγραπται βίβλῃ.

Neque enim quæ patrantur, simpliciter intueri oportet ; sed ubique intentionem gestorum convenit comprobari [Gr. gerentium convenit probari, quæ agentem vel crimine absolvit, vel contra damnat]. Nisi enim hoc diligenter observetur, fortasse nec ipsius Dei præceptum sine calumnia penes infideles efficietur. Quod autem sculptiles lege interdicente [Gr. Siquidem sculptile sive consiliale lege interdicente], qui obumbrabant propitiatorium super arcam Cherubim gloriæ, ut Apostolus nominat **, talis essent [erant] facturæ [structuræ], quibus et divinam quoque gloriam contineretur [insideret], non solum ex Scriptura discimus, sed et beatus Athanasius illud Psalmi dictum interpretans : « Qui sedes super Cherubim, appare » ; talem de illis tradidit intelligentiam. Et certe illorum Cherubim principalia ignota sunt omnimodis natura hominibus : spiritus enim et ignis exsistunt, et ab omni corporali formatione atque natura extranea. Quæ enim de illis corpulentius a propheta dicta sunt, symbolicum [Gr. anagogicum] et excellentem sensum habent, aliter intelligi valentia [Gr. non valentia] secundum venerabilem rationem, et id quod incorporea decet. Illudque dicere necessarium est, quoniam nequaquam Christiani eorum qui sibi sunt secundum carnem agnati, noti vel affines, speciem depingentes, colunt, aut aliquo reddunt dignos honore. Sed neque imperialium præceptorum potestati succumbentes talia excogitaverunt, super quibus juste accusantur illi, qui « dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis », ut ait Apostolus : ita ut etiam ex hoc plane modo demonstretur, quod calumnia quæ Scripturæ inest, nobis [Gr. accusatio, quam infert Scriptura, nobis] non possit aptari. Ergo si pias de Divinitate opiniones ad corpulentias transferentes, et ea quæ Deo decibiles gloriæ atque servitutis sunt, deferentes, aut secundum aliquid omnino minorantes de huiusmodi causa ostensi fuerimus, bene et abstrahunt nos a cultura et sedulitate, qua contrario videmus factum.

Intendens enim quis cum disciplina imagini cuidam sanctorum, quemadmodum conveniens est, Gloria tibi, Deus, dicit, sancti cuiuslibet nomen adiiciens, ita ut per hunc quoque modum compleatur quod in oratione dicitur a nobis, quo et per invisibilia et visibilia glorificetur sanctissimum nomen Christi. Sed neque Deum quemdam sanctorum virorum vocare patimur, quanquam huiusmodi appellationem is qui proprie solus et unus est Deus, illis qui sibi placuerint, largitus sit, quemadmo-

** Hebr. ix, 5. ** Psal. lxxix, 2. ** Rom. i, 23, 25.

cum in sacro Psalmorum scriptum est libro ¹¹. Ne-
que rursus ut sufficientem habere nos arbitantes
Dei cognitionis certitudinem, laes in agines porri-
pendumus, vel spiritus concursus qui in eccle-
siis Dei fit; sed die ac nocte, imo ut cum Psalmo
dixerim ¹², vespere et mane et meridie Deo benedi-
cimus, et maxime in tempore divini sacrificii ac-
cessit. Quin potius ut liquido scientes, non aliunde
nobis spem provenire salutis, nisi ex p'a fide et
confessione quae in unum Deum, qui in Trinitate
adoratur, efficitur, quarum una quidem in corde
consistit, altera vero in ore profertur: Corde
enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit
ad salutem ¹³, semper laudem ipsius Dei qui fe-
cit nos, in ore habemus, et exaltationes ejus in
laetibus ferimus, omnisque plebs Christi ad per-
ceptionem sanctissimi corporis ejus et sanguinis,
per quae memoriam mortis ejus et resurrectionis
secundum ipsius celebramus traditionem, insatia-
bili desiderio et divinitus mota industria perurge-
tur magis, quam cervus ad fontes aquarum ¹⁴. Sed
nec illud scandalizet quosdam, quod ante imagines
sanctorum luminariorum concinnatio et suavis
oloris thyrsanata sunt. Symbolice namque illa
celebrari ad honorem illorum excogitata sunt, quo-
rum cum Christo requies est, quorum honor in
eum recurrit: hic prolante Basilio sapiente ¹⁵,
quia honor circa honores conservorum appropria-
tionem habet honoris utique erga communem exhibite
Dominum. Iudicia sunt namque sensibilia lumina
divini ac sine materia luminis doti: porro aroma-
tata in eorum purissima et totius sancti Spiritus
inspirationis et refectionis [Gr. repletionis] in-
signe.

Et haec quidem veluti contra emergentes op-
positiones et contradictiones, quae quasi ex Scriptu-
ris praeferuntur, scribenda consideravimus, ro-
gantes, ut id quod sine scandalo et turbatione po-
puli sit, omnimodis persequamini: praesertim cum,
ne unus ex minimis contemnatur, praecipiat Do-
minus ¹⁶; similiter autem et ne scandalizetur im-
portabilem [cum hoc imp.] fiat et terribilem iis
qui hoc fecerint, damnationem. Nunc autem et
civitates omnes [Gr. tota] et multitudines populo-
rum non in paucis super hoc tumultu consistunt:
in quo ne nos obnoxii appareamus, omni studio
procuremus. Prae omnibus providendum est nobis,
quod mentem animi commovet, ne occasione elat-
ionis hinc capiant ii qui contra fidem nostram ini-
mici sunt crucis Christi, dicentes quod usque nunc
Christiani errassent. Nisi enim hoc idololatriam
esse cognovissent, nequaquam modo manufacto-
rum abjectionem fecissent. Quod quantam injuriam
et depositionem inferat fidei quae in Christum est,
nonsiquis confessus extiterit. Siquidem et hoc
quasi quid verisimile profecto dicturi sunt, quo-

A Οὐτε γὰρ ὡς ἱκανὸν ἔχειν νομίζοντες θεουργίας
βελτίων τὰς παλίας εἰκόνας καταργουμένων τῆς
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ συνδρομῆς, καὶ τοῦ
ἐν αὐταῖς ἡμέρας καὶ νυκτὸς ψαλμῶδ' ὡς μέλλου
εἶπαι, ἐπιπρὶς καὶ προῶ καὶ μεσημέριαις ἀλλογεῖν
τὸν Θεόν, καθὼς ἦσαν ὁ Δαβὶδ, καὶ μένιστα ἐν τῷ
καρπῷ τῆς θείας μυστηρίου καὶ λειτουργίας. Ἀλλ'
ὡς ἀσφαλὲς ἐπιστάμενοι οὐκ ἔλλοθεν ἔμειν τὴν ἐπι-
πλὴκα προσημασθαι τῆς σωτηρίας, ἥ ἐκ τῆς πρὸς τὸν
μέγαν Διὸς ἐν Θεῷ τὸν ἐν Τριάδι προσκυνοῦμενον
εὐσεβὲς πίστης καὶ ὁμολογίας, τῆς μὲν ἐν καρδίᾳ
συνσταμένης, τῆς δὲ διὰ στόματος προφερομένης
(Καρδία γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ
ὁμολογείται εἰς σωτηρίαν), ὁ δὲ παντὸς τὴν αἰώνιον
αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἡμεῖς Θεοῦ ἐν τῷ στόματι
ἐργασίας, καὶ τῆς ὑπόσεως αὐτοῦ ἐν τῷ λαύρῳ φέ-
ροντας, πῶς ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὴν μετέπειτα
τοῦ παναγίου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος, ὅτι ἐν τῇ
μνήμῃ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως
κατὰ τὴν αὐτοῦ τελεσθεῖσαν παράδοσιν, ἀκρόατοίς ἐπι-
θυμία καὶ θεοκαλίῳ σπουδῇ κατακρίνονται μέλλον,
ἥ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὁρίτων ἡ διακός. Ἀλλὰ μὲν
ἐκείνῳ σκανδαλίζετο τινὲς, τὸ ἐμπροσθεν τῶν εἰ-
κότων τῶν ἁγίων φαναγίαν γίνεσθαι καὶ εὐδὲν
θεύειν. Συμβολικῶς γὰρ τελεσθαι τὰ τοιαῦτα
πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπινοήθη, ὅτι μετὰ Χριστοῦ ἡ
ἀνάστασις, ὅτι καὶ ἡ τυχὴ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει·
τοῦτο λέγοντος Βασίλειου τοῦ σοφοῦ, ὅτι ἡ πρὸς τοῖς
ἀγαθοῖς τῶν ὁμολογούντων τυχὴ ἀπόδειξις ἔχει τῆς
πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας. Συμβολικῶς μὲν οὖν
αἰσθητὰ φῶτα τῆς ἀλήθειας καὶ θείας φωτιστικῆς· ἡ
δὲ τῶν ἀφωτισμένων ἀναθυμίασις τῆς ἀκρατείας· καὶ
ὁ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος περιποιήσις τε καὶ πύ-
ρις.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς ὑπορρέμας ἀντι-
σεις καὶ τὰς ἐκ Γραφῶν ὄθεν προσημασθῆναι ἀπο-
λογίας γράψαι συλλέγοντες, παρακαλοῦντας τὸ ἀπαι-
κτικὸν τοῖς λαοῖς, καὶ ἀάραχον παντὶ τρόπῳ με-
ταδύκων ὅμοις, ὅπως καὶ τοῖς μικροῖς ἴσως μὴ κα-
ταργουμένων παραγγέλλαι ὁ Κύριος· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ
σκανδαλίζον ἀφόρητον καὶ φοβερὸν τοῖς τοῦτο πρὸς-
τοῦτον ἐπείγει κατάκριτον. Νῦν δὲ πᾶσις ὧσι καὶ
τὰ κλητὰ τῶν λαῶν οὐκ ἐν ὀλίγῳ περὶ τοῦτου θε-
ρῶν συγγίνουσι· οὗ ἡμεῖς μὴ αἰσίοι φανῶμεν· διὰ
πίστεως ποιητέον σπουδῆς. Ὅτι ἐν παντὶ δὲ προ-
νοήσαν ἡμῖν, ὅπως μοι κατασταίη τὴν δικαιοσύνην, τοῦ μὴ
ἀφορμῇ ἐπιπρὸς ἐνταῦθα λαλῶν τοῖς τῆς πίστεως
ἡμῶν, τοὺς ἐχ' ἑαυτοῦ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ὅτι
καὶ λέγειν αὐτοῖς, ὅτι μέγας τοῦ νῦν οἱ Χριστιανοὶ
πλανῶντο. Εἰ μὴ γὰρ εἰδωλολατρίαν φέουσιν τὸ τοῦ-
τον, οὐκ ἐν ἀρετῇ τὴν τῶν χειροποιήτων ἀποδοτὴν
ἐποιήσαντο. Ὅτι πῶς ὅσον ὅσον καὶ καθαίρων
προστίθεται τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, πῶς τῆς ὁμο-
λογίας. Πάντως γὰρ καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἰκότως λέ-
γειν αὐτοῖς ἔστιν, ὅτι τῆς ἀπὸς πλανομένων οὐκ
ἔστιν ὁλως πειθεσθαι, ὡς τῆς ἀληθείας οὐκ ὁσὲς

¹¹ Psal. lxxvi, 6. ¹² Psal. lvi, 15. ¹³ Rom. x, 10. ¹⁴ Psal. xlv, 2. ¹⁵ Hom. in 40 martyres.
Matth. xviii, 10.

παρ' αὐτοῖς. Τί δέ, οἱ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ πάντα εὐσε-
 βέστατοι καὶ φιλόχριστοι ἡμῶν βασιλεῖς στήλην
 ἀληθῶς τῆς οἰκείας φιλοθείας, τὴν πρὸ τῶν βασιλείων
 λέγων εἰκόνα ἐγείραντες, ἐν ᾗ τῶν ἀποστόλων καὶ προ-
 φητῶν ἀναθέμενοι τὰς ἰδέας καὶ τὰς τοῦτων περὶ τοῦ
 Κυρίου ἐγγράψαντες φωνάς, τῆς ἑαυτῶν πεποιθήσεως
 τὸ καύχημα τὸν σωτήριον σταυρὸν ἀνεκήρυξαν; Κε-
 φάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τὸ εἰς εἰκόνας δια-
 φόρους τὸν Θεὸν θαυματουργῆσαι, περὶ ὧν πολλοὶ
 πολλὰ ἱστορεῖν βούλονται· οἷον ἀρβωστούντων θε-
 ραπειάς, ὧν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν πλείῃ γεγονάμεν·
 περιεργῶν ἀναλύσεις, αἱ καθ' ὕπνους πολλαῖς
 τῶν γεγραμμένων ἐπιφάνειαι· τὸ δὲ πάντων μάλι-
 στα ἐμφανέστατον, μηδεμίαν ἀντιβρόχῃσιν ἢ ἀμφι-
 βολίας τινὸς ἀνεχόμενον, ἢ ἐν Σωζοπόλει τῆς Πισι-
 δίας τὸ πρὶν ὑπάρχουσα εἰκὼν τῆς παναχράντου
 Θεοτόκου, ἐκ τῆς γεγραμμένης παλάμης αὐτῆς τὴν
 τοῦ μύρου βλύσιν προχέουσα. Οὗ τινος θαύματος
 μάρτυρες πολλοί. Εἰ δὲ καὶ νῦν οὐχ ἔρβεται ἡ τοι-
 αύτῃ τῆς εἰκόνης γινομένη θαυματουργία, οὐ πα-
 ρὰ τοῦτο τὰ πρῶην ἀπιστηθήσεται· ἵνα μὴ ὁμοίως
 ἀπιστα κρίνυνται τὰ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστό-
 λων ἱστορούμενα ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος σημεῖα
 καὶ χαρίσματα διάφορα τοῦ Πνεύματος, τανῦν οὐ-
 δαμῶς ἐνεργούμενα· τοῦ φιλανθρωποῦ Θεοῦ διὰ τῆς
 τοιαύτης συγκαταβάσεως τοὺς ἀσθενέστερον διαχει-
 ριζομένους βεβαιωτέρους εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν ἐρ-
 γαζομένους, καὶ ὅρα τὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως καὶ
 διὰ τούτων δεικνύοντος, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπο-
 στόλων ἐγένετο. Ποτὲ μὲν γὰρ ἡ τούτων σκιὰ, ποτὲ
 δὲ τὸ τῶν ἱματίων ἀπηρτημένον σουδάριον τὰς ἰάσεις
 παρείχον. Ὡς περ οὖν ἐν ταῖς οὐ παντὸς σώματος
 σκιᾷ, ἀλλὰ τοῦ Πέτρου μόνου τὴν θεραπείαν ἐδίδου
 τοῖς κάμνουσιν· ὡσαύτως καὶ τὰ σουδάρια οὐ παν-
 τὸς ἱματίου, ἀλλὰ τῶν τοῦ Παύλου καὶ μόνων ἴωντο
 τοὺς ἀσθενοῦντας, εἰς πληροφορίαν πίστεως τοῦ ὑπὲρ
 αὐτῶν κηρυττομένου Θεοῦ, ὡσαύτως τὴν οἰκείαν
 χάριν καὶ διὰ τῶν ἀψύχων ἀποδεικνύοντος· οὕτως
 καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων πολλαῖς ὑπόδειξις γίνεσθαι, οὐκ
 ἐπὶ πάσης εἰκόνης ἢ γραφῆς τοῦ τοιοῦτου εἶδους τῆς
 εὐεργεσίας ἐν τοῖς πιστεύουσιν γινόμενου, ἀλλ' ἐν
 μόναις τῶν ἁγίων, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· ὥστε
 μὴ ἐκ ταυτομάτου ὑπονοεῖν τὰς ἰάσεις συμβαίνειν,
 ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριτος.

in solis sanctorum, vel etiam ipsius Domini: quo non suapte intelligerentur sanitates accedere, sed ex sola gratia Dei nostri.

Ἄξιον δὲ, ὡς οἶμαι, μηδὲ ἐκείνο ἀπαρτίζεσθαι κα-
 ταλιπεῖν, ὅπερ ὁ Πάμφιλος Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλη-
 σιαστικῇ αὐτοῦ εἰσεύξει· ὅτι ἐν Πανεαδί
 τῇ πόλει, ἣν τινα Καισαρείαν τὴν Φιλίππου τὸ Εὐαγ-
 γέλιον ὀνομάζει, λέγεται ὁ δόκτορ εἶναι τῆς αἱμορροούσης
 γυναῖκος, ἥτις τῷ κρασπέδῳ τοῦ Σωτήρος ἰάθη, ὡς
 γέγραπται ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις. Οὗ τινος οἴκου πρὸς
 ταῖς πόλεις ἀνδριάντα φησὶν ἐκ χαλκοῦ πεποιημέ-
 νον εἶσθαι, εἰκόνα φέροντα τοῦ Κυρίου· ἀντικρὺ
 δὲ ἐκτύπωμα γυναῖκος ἐπὶ γόνυ κεκλιμένης ὑπάρ-
 χον τεταμένης ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς, χερσὶν ἱκετεύ-
 σαι.

niam his qui semel erraverunt, omnino persuaderi non poterit [Gr. omnino dandæ non sunt aures], quippe penes quos veritas non est. Porro quid plura dixerim, cum et ipsi per cuncta piissimi et amici Christi imperatores nostri tabulam veraciter proprii Deitatis amoris, id est, imaginem quæ ante regalia est, erigentes, et in ea apostolorum et prophetarum imponentes effigies, et horum de Domino inscribentes voces, confidentiæ suæ glorificationem salutarem crucem esse prædicaverunt? Capitula vero sunt, quæ dicunt, per imagines [Gr. Caput vero eorum qui dicuntur, per imag.] diversas Deum operatum miracula, de quibus multi multam historiam texere volunt: utputa infirmitatum medelas, quas et ipsi nos experti sumus, et circumventionum resolutiones, quas in somnis per picturas crebro conspeximus [Gr. et crebras depictorum in somnis visiones]. Porro maxime omnium manifestissimum, et nullam controversiam vel ambiguitatem sustinens, est, quod imago quæ pridem Sozopoli Pisidiæ intemeratæ Dei Genitricis fuit, ex depicta palma sua unguenti emanationem profuderit. Cujus miraculi testes sunt multi. Licet autem nunc hujusmodi non fiat opus miraculi, non tamen incredibilia erant priora, ne pari modo incredibilia judicentur quæ in Actibus apostolorum sunt descripta in principio prædicationis signa diversa et charismata Spiritus, quæ nunc minime patrantur; amatore hominum videlicet Deo per talem condescensionem eos, qui infirmiores erant [sunt], potentiores in fide sua perficiente, et pariter suam virtutem etiam per hos [per hæc] ostendente, quemadmodum apostolorum factum est tempore. Aliquando enim horum umbra, aliquando vero vestium sublata [Gr. de vestibus pendentia] sudaria sanitates præstabant. Sicut ergo in illis non omnis corporis umbra, sed Petri tantummodo dabat laborantibus medelam: similiter et sudaria non omnis vestimenti, sed Pauli solummodo sanabant infirmos, in satisfactionem fidei ejus qui ab ipsis prædicabatur, qui gratiam suam etiam per inanimata demonstrabat: ita et super imaginibus sæpe fieri placuit; non in omni imagine vel pictura talis speciei beneficii inter credentes effecta, sed

Dignum autem, ut reor, est, neque illud prætermittamus, quod Eusebius Pamphili in ecclesiastica Historia posuit: quia in Paneade civitate, quam Cæsaream Philippi Evangelium nominat, fertur domum esse sanguinis fluxus patientis [passæ] mulieris, quæ ambria Salvatoris sanata est, sicut scriptum in Evangeliiis. Cujus domus pro foribus aiunt statuam de ære factam stare, imaginem ferentem Domini: contra quam formam mulieris genibus provolutæ consistere, palmis extensis supplicanti similem, in recordationem miraculi quod

factum est circa se, hoc ab ea sollicito acto : et quod ad pedes statuae in nomine Domini factae, *verba quaedam oritur nova specie ac ignota, quae variorum languorum medicamentum est ; quod per seipsum vijisse Eusebius ait : manifeste Salvatore propriae gratiae dispensatoriae insignia faciente ad fidem mulierculae, ostendente quod nos superius indicavimus, quia non simpliciter tractanda [accipienda] sunt quae geruntur, sed intentio [facientis] ei est comprobanda. Dicit autem idem Eusebius, quod et apostolorum imagines Petri et Pauli, atque ipsius Christi, per colores aestimatas [Gr. conservatas] in picturis aspexerit. Non autem hoc dicimus nos, ut statuas aeneas facere studeamus, sed ut insinuemus, quoniam et illud secundum gentilem consuetudinem factum, non renuente, sed volente Domino, ut in ipso demonstretur per plurimum tempus ipsius bonitatis miraculum. Quod apud nos venerabilius est qualiter obtinens mos (1), doceat commemorationis sermo. [Gr. morem, qui apud nos obtinuit magis pie quodammodo, non est fas vituperare. In his igitur absolvatur nostra com.] Deus autem veritatis, qui deduxit nos in omnem veritatem, et omnem dissensionis occasionem et turbationis causam a nostris abigit animabus, unanimiter uno spiritu glorificantes eum supercaelesti regno dignos efficiat.*

Tarasius sanctissimus patriarcha dixit : Clamaverunt custodes Ecclesiae catholicae, sancti videlicet Patres nostri, qui semper supra intelligibiles ejus vigilantes [intelligibilia propugnacula], arietes, omne praelium et inane verbum repulerunt ; et hanc indiscriminatum servantes, universam phalangem adversantium persecuti sunt, et una cum veteribus haeresibus et errorem novae pravitalis Christianos calumniis appetentium pupugerunt gladio Spiritus. Dicamus ergo cunctis una voce cum magistro nostro, Paulo videlicet divino apostolo : « Christus pax nostra, qui fecit utraque unum ». Ipsum decet gloria, honor et adoratio cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Sancta synodus dixit : Divinitus sonantium Patrum doctrinae nos correxerunt. Ex ipsis haurientes veritatem potati sumus. Eos sequentes, mendacium persecuti sumus. Ab eis edocti, venerabi-

¹¹ Ephes. II, 14.

(1) Adnotatio Graeci scholiastae. Οἱ Γραικοὶ τὴν ἄγιον θυσιαστήριον, ἵνα μὴ πᾶσιν ἐκδηλὰ ᾖ τὰ θεῖα, καυχέλλοι ; περικλείουσιν· ἐν οἷς τὰς σεπτὰς ἀναστηλοῦσιν εἰκόνας, δι' ὧν καὶ τὰ ἄδυστα περιφράττεται, καὶ τῶν ἁγίων οἱ τύποι προσκυνεῦνται. Πρὸς τοῦτο γοῦν δοκεῖ ἀφορᾶν ὁ Γερμανός· ἐπεὶ δι' ἀνδριάντων αὐτὸ τοῦτο γενέσθαι ἀμύχανον· ὅθεν καὶ τὴν τῶν εἰκόνων χρῆσιν ἄτε δὴ κοινοτέραν τε καὶ πρὸς τὴν περικλείειν εὐχερεστέραν πῶς κατωνόμασεν. Ὅτι γὰρ καὶ τὸ ἐτέρους ἀνδριάντας ἐγείρειν εὐσεφας, καὶ οὐκ ἀσύνηθες τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκ τῆς βασιλικῆς τινων ἐπισκόπων, καὶ ἐκ τοῦ ὅρου αὐτοῦ

οὐσὴν τοιχοῦς, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ περὶ αὐτὴν θαύματος τοῦτου αὐτῇ σπουδασθέντος· καὶ ὡς πρὸς τοὺς ποσὶ τοῦ εἰς ὄνομα τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνδριάντος βοτάνη τις ἀναφύεται ξένη τὸ εἶδος, καὶ οὐ γνωρίμη, ἥτις παντοίων νοσημάτων ἰατρικὸν γίνεται· ὅπερ καὶ αὐτοφει παρὰ λαβεῖν ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος ἐξη· προδήλως τοῦ Σωτῆρος τὰ τῆς οἰκείας χάριτος ἐν συγκαταβάσει ποιουμένου πρὸς τὴν πίστιν τοῦ γυναιχοῦ, δεικνύοντος· ὅπερ ἡμῖν ἀνωτέρω δεδήλωται, ὅτι οὐχ ἀπλῶς τὰ ἀποτελούμενα σκοπεῖται, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τοῦ πράττοντος δοκιμάζεται. Λέγει δὲ ἐν ταύτῃ ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος, ὅτι καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν εἰκόνας Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χρωμάτων ἐν γραφαῖς σωζομένας ἐστὶν ῥηκεν. Οὐ τοῦτο δὲ λέγομεν ἡμεῖς, ὥστε τὰς ἐκ χαλκοῦ στήλας ἐπιτηδεύειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ μόνον ἐγείνωσαι, ὅτι καὶ τὸ κατ' ἐθνικὴν συνήθειαν μὴ ἀποποιήσασμένου τοῦ Κυρίου, ἀλλ' εὐδοκίσαντος ἐν αὐτῷ ἐπιδείκνυσθαι ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος τὴν θαυματουργίαν, τὸ παρ' ἡμῖν εὐαγέστερόν πως κρατήσαν ἔθος κακίζειν οὐχ ὅσιον. Ἐν τοῦτοις μὲν οὖν ὁ ἡμέτερος πληροῦσθω τῆς ὑπομνήσεως λόγος. Ὁ δὲ τῆς ἀληθείας Θεὸς ὁ ὀδηγήσας ἡμᾶς ἐς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πᾶσαν διχονοίας ἀφορμὴν καὶ ὑπόθεσιν ταραχῆς τῶν ἡμετέρων ἀπελαύνων ψυχῶν, ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ πνεύματι δοξάζοντες αὐτὸν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας καταξιώσῃ.

Ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· Ἐδόθησαν οἱ φύλακες τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν, οἱ διὰ παντὸς ὑπεράνω τῶν νοητῶν αὐτῆς ἀγρυπνοῦντες ἐπέβλεπον· πᾶσαν παράταξιν καὶ μάταιον λόγον ἀπώσαντο· καὶ ταύτην ἀσπάρακτον τηρήσαντες, παντοίαν φάλαγγα τῶν ἐναντίων ἐξεδίωξαν, καὶ ἅμα ταῖς παλαιαῖς αἰρέσεσι καὶ τὴν πλάνην τῆς καινῆς φαιδότητος τῶν Χριστιανοκατηγόρων ἐξεκέντησαν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος. Εἰπωμεν οὖν ἅπαντες μετὰ φωνῇ μετὰ τοῦ ἡμῶν διδασκάλου Παύλου τοῦ θελοῦ ἀποστόλου· « Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν. » Αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἐξέδοθη· Τῶν θεοφθόγων Πατέρων αἱ διδασκαλῆαι ἡμᾶς διωρθώσαντο. Ἐξ αὐτῶν ἀρυσάμενοι τὴν ἀλήθειαν ἐποτίσθημεν. Αὐτοῖς κατακολουθήσαντες, τὸ ψεῦδος ἐδιώξαμεν. Παρ' αὐ-

τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου καθέστηκεν προδηλότερον. Graeci, ne sacra omnibus pateant, sacrum altare cancellis circumcludunt : in quibus reponunt imagines, quae simul altare contegunt, et populo adorandae proponuntur. Huc videtur allusisse Germanus ; id enim statuae minus commode praeferre queunt ; ac proinde usum imaginum ut commodiorem et communioem, magis etiam pium quodammodo vocavit. Nam alioqui pium esse ac receptum ab ecclesiis sacramentum statuarum usum, ex quibusdam episcoporum interlocutionibus, et ex ipsa definitione hujus synodi apertissime constat. HARD.

τῶν διδασκούντων, σεπτὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα. Πατέρες κηρύττουσι, τέχνη ὑπακοῆς ἔσμεν, καὶ ἐγκραυώμεθα ἐν προσηύκῃ μητρὶς τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· Πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεὸν τὸν ἐν Τριάδι ἀνυμνούμενον, τὰς τιμὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα. Οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν. Οἱ μὴ οὕτως φρονούντες πόρρω τῆς Ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. Ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπακολουθοῦμεν. Ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν Πατέρων φυλάττομεν. Ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι, ἢ ἀφαιρούντας ἐκ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀναθεματίζομεν. Ἡμεῖς τὴν ἐπίστακτον καινοτομίαν τῶν Χριστιανοκατηγόρων ἀναθεματίζομεν. Ἡμεῖς τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα. Ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν. Τοῖς Χριστιανοκατηγόροις, ἥτοι τοῖς Εἰκονοκλάταις ἀνάθεμα. Τοῖς ἐκλαμβάνουσι τὰς τῆς Θεῆς Γραφῆς ῥήσεις, τὰς κατὰ τῶν εἰδώλων, εἰς τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα. Τοῖς μὴ ἀσπαζομένοις τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας ἀνάθεμα. Τοῖς ἀποκαλοῦσι τὰς ἱερὰς καὶ σεπτὰς εἰκόνας εἰδῶλα, ἀνάθεμα. Τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὡς θεοὶ οἱ Χριστιανοὶ ταῖς εἰκόσι προσέρχονται, ἀνάθεμα. Τοῖς κοινωνοῦσιν ἐν γνῶσει τοῖς ὀβριζοῦσι καὶ ἀτιμάζουσι τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα. Τοῖς λέγουσιν, ὅτι πλὴν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἄλλος ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων, ἀνάθεμα. Τοῖς τολμῶσι λέγειν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν εἰδῶλά ποτε δεδέχθαι, ἀνάθεμα.

Καὶ μετὰ τὸ ἐκφωνηθῆναι τοὺς προαναφερομένους ἀναθεματισμοὺς διὰ χάριτος, ἢ ἁγία σύνοδος, ἀναγνόντος Εὐθυμίου ἐπισκόπου Σάρδεων, ἐξεφώνησεν τὰ ὑποτεταγμένα.

Τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκπληροῦντες θεῖαν πρόσταξιν οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν, τὸν παρ' αὐτοῦ δοθέντα αὐτοῖς λύχνον τῆς θεῆς γνῶσεως οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον ἐκρυψαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἀνέθηκαν τῆς ὠφελιμωτάτης διδασκαλίας· ἵνα λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, τουτέστι τοῖς ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ γεννηθεῖσι, διὰ τὸ μήποτε προσκόψαι τινὰ πρὸς λίθον τὸν πόδα τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας τῶν εὐσεβῶς δολογούντων τὸν Κύριον. Αὐτοὶ γὰρ πᾶσαν πλάνην αἰρετικῶν ἐξωθεύουσιν, καὶ τὸ σεσηπὸς μέλος, εἰ πως ἀνίατα νοσεῖ, ἐκκόπτουσι· καὶ τὴν πτύον κατέχοντες, τὴν ἄλωνα καθαίρουσι· καὶ τὸν μὲν σῖτον, ἥτοι τὸν τρέφειμον λόγον, τὸν στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου ἀποκλείουσιν ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ ἄχυρον τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας ἐξωρίψαντες, κατακαλοῦσι πυρὶ ἀσθέστω.

Διὸ καὶ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη αὐτῇ σύνοδος, ἢ εἰδικῇ Θεοῦ καὶ ἐπινεύσει τῶν εὐσεβῶν καὶ πισωτάτων ἡμῶν βασιλέων, Εἰρήνης τῆς νέας Ἑλένης, καὶ νέου Κωνσταντίνου τοῦ ταύτης θεοφυλάκτου βλαπτοῦ συναθροισθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ Νικαίων λαμπρᾷ μητροπόλει τὸ δεύτερον, διὰ τῆς ἀναγνώσεως κατανοήσασα τῶν αἰτιδίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν τὰ δόγματα, αὐτὸν μὲν τὸν Θεὸν δοξάζει, παρ' οὗ ἐκείνους λόγος πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν,

A les images salutamus. Patres prædicant, filii obedientiæ sumus, et congratulamur in facie matris, traditione Ecclesiæ catholicæ: Credentes in unum Deum, in Trinitate laudandum, honorabiles imagines salutamus. Qui sic se non habent, anathema sint: qui ita non sentiunt, procul ab Ecclesia pellantur. Nos antiquam legislationem Ecclesiæ catholicæ sequimur. Nos jura patrum conservamus; nos eos qui addunt quid vel auferrunt ex catholica Ecclesia, anathematizamus. Nos subintroductam novitatem Christianos accusantium anathematizamus. Nos venerabiles iconas salutamus. Nos eos qui sic se non habent, anathemati submittimus. Christianos accusantibus, id est, imagines confringentibus anathema sit. His qui assumunt dicta sanctæ Scripturæ, quæ sunt contra idola, in venerabiles imagines, anathema. His qui non salutant sanctas ac venerabiles iconas, anathema. His qui appellant sacras imagines idola, anathema. His qui dicunt, quod veluti ad deos Christiani, ita ad iconas accedant, anathema. His qui communicant scienter injuriam et inhonorantiam inferentibus venerabilibus imaginibus, anathema. His qui dicunt, quod excepto Christo Domino nostro, alius nos eruerit ab idolis, anathema. His qui audent dicere, catholicam Ecclesiam idola aliquando recepisse, anathema.

Ei postquam prolati sunt præfati anathematismi per chartam, sancta synodus, legente Euthymio episcopo Sardis, pronuntiavit subter annexa.

Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi divinum adimplentes præceptum sancti Patres nostri, lucernam sibi divinæ cognitionis ab eo datam non sub modio absconderunt, sed supra candelabrum posuerunt utilissimi magisterii, ut luceat omnibus qui in domo, id est, qui in Ecclesia catholica nati sunt, ne forte offendat aliquis eorum qui pie constituentur Dominum ad lapidem hæreticæ et malæ opinionis pedem suum. Ipsi enim omnem errorem hæreticorum foras expellunt, et putrefactum membrum, si insanabiliter elanguet, excidunt; et ventitilabrum habentes, aream purgant: et triticum quidem, id est, verbum quod nutrit, quodque confirmat cor hominis, includunt in horreo catholicæ Ecclesiæ: paleam autem hæreticæ ac malæ opinionis foras projicientes, comburunt igne inexstinguibili.

Quamobrem sancta et universalis hæc synodus beneplacito Dei et nutu piorum et fidelissimorum imperatorum nostrorum, Irenæ novæ Helenæ, ac novi Constantini hujus Deo conservandi germinis, congregata, secundo in hac Nicæensium clara metropoli, per lectionem considerans memorabilem et beatorum Patrum nostrorum dogmata, ipsum quidem Deum glorificat, a quo illis datus est sermo ad doctrinam nostram, et ad perfectionem catho-

licæ et apostolicæ Ecclesiæ: adversus vero eos qui non sentiunt ea quæ illi, sed obumbrare moluntur eam quæ vere est veritas, per novitatem suam, Psalmi " concinunt vocem: Quanta malignitatis sunt inimici in sancto tuo, et gloriosi sunt dicentes, quia Non est magister, et nos non cognoscet tractantes dolose verbum veritatis. Nos autem per omnia eorumdem deiferorum Patrum nostrorum dogmata et præcepta tenentes, prædicamus uno ore et uno corde, nihil addentes, nihil auferentes ex his quæ ab illis tradita sunt nobis; sed in his roboramur, in his confirmamur: ita confitemur, ita docemur, quemadmodum sanctæ ac universales sex synodi definierunt et firmaverunt. Et credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium factorem visibilium et invisibilium: et in unum Dominum Jesum Christum unigenitum Filium et Verbum ejus, per quem omnia facta sunt. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, consubstantialemque et consempiternum eidem Patri et Filio ejus, qui una cum eo sine initio est: Trinitatem inconditam, indivisam, incomprehensibilem, incircumscriptam: eandem totam ac solam servitutem [latría] colendam, et adorandam, et venerandam: unam deitatem, unam dominationem, unam potestatem, unum imperium et potentiam, quæ personis dividitur indivise, et substantia copulatur divise. Confitemur et unum ejusdem sanctæ et consubstantialis Trinitatis Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum in novissimis diebus propter nostram salutem incarnatum et hominem factum, salvasse per salutiferam dispensationem suam, passionemque ac resurrectionem, et in cælos regressionem, genus nostrum, et nos liberasse ab errore idolorum; et ut ait propheta: « Non legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos ⁷⁰. » Quem et nos sequentes, et hujus vocem propriam facientes, magna voce clamamus: Non synodus, non principum imperium, non conjuratio Deo odibilis, ab idolorum errore liberam fecerunt Ecclesiam, quemadmodum Judaicum deliravit concilium, quod contra venerabiles imagines infremuit: sed ipse gloriæ Dominus incarnatus Deus nos salvavit, et ab idolica deceptione eripuit. Ipsi igitur gloria, ipsi grates, ipsi gratiarum actio, ipsi laus, ipsi magnificentia: ipsius redemptio, ipsius salus, qui salvare solus in [perfecta] perpetuum potest, et non aliorum, qui de humo veniunt, hominum. Ipse in nobis, in quos fines sæculorum devenerunt, per incarnatam dispensationem suam prænuntiatos prophetarum suorum affatus terminavit, inhabitans in nobis, et inambulans, et delens nomina idolorum a terra, sicut jam scriptum est. Salutamus autem et Dominicas et apostolicas et

καὶ πρὸς καταρτισμὸν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας = τοὺς δὲ μὴ τὰ ἐκείνων φρονούντας, ἀλλὰ συσκήσαι μηχανωμένους τὴν ὄντως ἀληθεῖαν διὰ τῆς αὐτῶν καينوτομίας, τὴν ψαλμικὴν κατεπάρουσι φωνήν· Ὅσα ἐπονηρεύσαντο οἱ ἐχθροὶ ἐν τῷ ἁγίῳ σου, καὶ ἐνεκαυχῆσαντο λέγοντες, ὅτι Οὐκ ἔστι διδάσκαλος, καὶ ἡμᾶς οὐ γινώσκεται δολοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἡμεῖς δὲ κατὰ πάντα τῶν αὐτῶν θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν τὰ δόγματα καὶ πράγματα κρατοῦντες, κηρύττομεν ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ, μηδὲν προστιθέντες, μηδὲν ἀφαιροῦντες τῶν ἐξ αὐτῶν παραδοθέντων ἡμῖν· ἀλλὰ τοῖς τοῖς βεβαιούμεθα, τοῖς τοῖς στηριζόμεθα. Οὕτως ὁμολογοῦμεν, οὕτως διδάσχομεν, καθὼς αἱ ἄγιοι καὶ οἰκουμέναι ἐξ σύνοδοι ὥρισαν καὶ ἐβεβαίωσαν. Καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, ὁμοούσιον τε καὶ συναΐδιον αὐτῷ τε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ συνἀρχῳ αὐτοῦ Υἱῷ· Τριάδα ἀκτιστον, ἀμέριστον, ἀκατάληπτον, ἀπερίγραπτον· τὴν αὐτὴν ὁλὴν καὶ μόνην λατρευτὴν τε καὶ προσκυνητὴν καὶ σεβασμιον· μίαν θεότητα, μίαν κυριότητα, μίαν ἐξουσίαν, μίαν βασιλείαν καὶ δύναμιν, ἥτις ταῖς ὑποστάσεσι διαιρεῖται ἀδιαίρετως, καὶ τῇ οὐσίᾳ συναπτεται διηρημένως. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τὸν ἓνα τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ ὥσαντα διὰ τῆς σωτηριῶδους αὐτοῦ οἰκονομίας· τοῦ τε πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, τὸ γένος ἡμῶν, καὶ ἀπαλλάξαντα ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, καὶ ὡς φησὶν ὁ προφήτης· « Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. » Ὁ καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι, καὶ τὴν τοῦτου ζωὴν οἰκουμενοί, μεγαλοφώνως βοῶμεν· Οὗ σύνοδος, οὐ βασιλέων κράτος, οὐ συνωμοσίαι θεοσυγεῖς τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης τὴν Ἐκκλησίαν ἡλευθέρωσαν, καθὼς ἐληρώθητε τὸ Ἰουδαϊκὸν συνέδριον, τὸ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων φρυαχθέν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος ἐνανθρωπήσας Θεὸς καὶ ἔσωσε, καὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάτης ἀπῆλλαξεν. Αὐτῷ τοίνυν δόξα, αὐτῷ χάρις, αὐτῷ εὐχαριστία, αὐτῷ αἶνος, αὐτῷ μεγαλοπρέπεια, αὐτοῦ ἡ ἀπόλυτος αἰὼς, αὐτοῦ ἡ σωτηρία τοῦ μόνου σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δυναμένου, καὶ οὐκ ἐτέρων τῶν χαμᾶι ἐρχομένων ἀνθρώπων. Αὐτὸς τὰς εἰς ἡμᾶς, ἐφ' οὓς τὰ τῆς τῶν αἰώνων κατήντησαν, διὰ τῆς ἐνσάρχου αὐτοῦ οἰκονομίας προκαταγγελλθείσας διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ῥήσεις ἐπεραίωσεν, ἐνοικήσας ἐν ἡμῖν, καὶ ἐμπεριπατήσας, καὶ ἐξαλείψας τὰ ὀνόματα τῶν εἰ-

⁷⁰ Psal. LXXIII, 3 seqq. ⁷¹ Isa. LXIII, 9.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ *Is.* τοῖς δὲ μὴ τὰ ἐκ. φρονοῦσιν, etc. ⁷¹ *L.* προστάγματα.

δῶλὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καθὼς ἦδη γέγραπται. Ἀσπαζόμεθα δὲ καὶ τὰς κυριακάς καὶ ἀποστολικὰς, καὶ προφητικὰς φωνὰς, δι' ὧν τιμᾶν καὶ μεγαλύνειν ἐδιδάχθημεν, πρῶτα μὲν τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον, τὴν ἀνωτέραν πασῶν τῶν οὐρανίων δυνάμεων· τὰς τε ἁγίας καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, τοὺς τε μακαρίους καὶ πνευφήμους ἀποστόλους, προφήτας τε τοὺς ἐνδόξους, καὶ τοὺς καλλινίκους· καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσαντας μάρτυρας, καὶ τοὺς ἁγίους καὶ θεοφόρους διδασκάλους, καὶ πάντας τοὺς ὁσίους ἄνδρας· καὶ ἐξαιτεῖσθαι τὰς τούτων πρεσβείας, ὡς δυνάμενας ἡμᾶς οἰκειῶσαι τῷ παμβασίλει τῶν ὅλων Θεῷ, φυλάττοντας δηλαδὴ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς, καὶ ἐναρέτω; βιοῦν προαιρουμένους. Ἐτι γὰρ μὴ ἀσπαζόμεθα καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ ἅγια λείψανα τῶν ἁγίων, καὶ τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας· ἀποδεχόμεθα, καὶ ἀσπαζόμεθα, καὶ περιπτυσσόμεθα κατὰ τὴν ἀρχὴν παρὰδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας, εἴτουν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, τῶν ταύτας καὶ δεξαμένων καὶ κυρωσάντων εἶναι ἐν πάσαις ταῖς ἁγιωτάταις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Ταύτας δὲ τὰς τιμίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας, καθὼς προείρηται, τιμῶμεν καὶ ἀσπαζόμεθα, καὶ τιμητικῶς προσκυνοῦμεν· τούτῃ ἐστι τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως εἰκόνα, καὶ τῆς ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναγίας Θεοτόκου, ἐξ ἧς αὐτὸς ὑπόδεκχετο σαρκωθῆναι, καὶ σῶσαι, καὶ ἀπαλλάξαι ἡμᾶς πάσης δυσσεβοῦς εἰδωλομανίας· τῶν τε ἁγίων καὶ ἀσωμάτων ἀγγέλων· ὡς ἄνθρωποι γὰρ τοῖς δικαίοις ἐνεφανίσθησαν. Ὁμοίως; δὲ καὶ τῶν θείων καὶ πνευφήμων ἀποστόλων, τῶν θεηγόρων προφητῶν, καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, καὶ ὁσίων ἁνδρῶν τὰς μορφὰς καὶ τὰ εἰκονίσματα· ὡς διὰ τῆς οὐτῶν ἀναζωγραφήσεως εἰς ὑπόμνησιν καὶ μνήμην ἀνάγεσθαι δύνασθαι πρὸς τὸ πριωτότυπον, καὶ ἐν μεθέξει γίνεσθαι τινος ἁγιασμοῦ. Ταῦτα οὕτω φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐθεοσιώθημεν παρὰ τε τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, καὶ τῆς αὐτῶν θεοπαράδοτου διδασκαλίας. Καὶ χάρις τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἀνεκδιήγητον αὐτοῦ δωρεάν, ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἡμᾶς ἐγκατέλειπεν, οὐδ' ἀφῆκε τὴν βράδδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων, ἵνα μὴ ἐκτείνωσιν οἱ δίκαιοι ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν, εἴτουν τὰς πρακτικὰς αὐτῶν ἐνεργείας· ἀλλ' ἀγαθύναντι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ, καθὼς ὁ ὁμολογῶν Δαβὶδ ἐμελέδῃσιν· μεθ' οὗ καὶ τὸ ἐξῆς συνυποψάλλομεν· τοὺς τὸ λοιπὸν ἐκκλίναντας εἰς τὰς στραγγαλίας ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν· καὶ εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ.

Ἐρμηνεία ὁπογραφῆς Ῥωμαίων.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πέτρος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπισκοπὸς τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν τόπον ἀναπληρῶν Ἀδριανοῦ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, πάντας προσδεξάμενος τοὺς ἐπιστρέψαντας ἐκ τῆς δυσσεβοῦς αἰρέσεως τῶν ἀθετούντων τῆς σεπτῆς εἰκόνης, κατὰ

A propheticas voces, super quas honorare et magnificare didicimus primo quidem eam quæ proprie ac veraciter esset Dei Genitrix, et superior celestibus cunctis virtutibus; sanctasque et angelicas virtutes, atque beatos et laudabilissimos apostolos, prophetasque et gloriosos martyres, qui pro Christo certaverunt; atque sanctos et deiferos magistros, et omnes sanctos viros: et horum expetere intercessionem, ut valentes nos familiari reddere regi omnium Deo, custodientes videlicet mandata ejus, et in virtutibus vivere procurantes. Insuper saluamus et figuram pretiosæ ac vivificæ crucis, et sancta lipsana sanctorum; et sanctas ac venerabiles iconas recipimus et salutamus, atque amplectimur secundum antiquam traditionem sanctæ catholicæ Dei Ecclesiæ, id est, sanctorum Patrum nostrorum, qui et has susceperunt, et stabilierunt fore in cunctis Dei ecclesiis, et in omni loco dominationis ejus. Porro has pretiosas et venerabiles iconas, ut predictum est, honoramus et salutamus, ac honoranter adoramus; hoc est, magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi humanationis imaginem, et intemeratæ Dominæ nostræ sanctissimæ Dei Genitricis, ex qua ipse voluit incarnari, et salvare atque liberare nos ab omni impia idolorum vesania: sanctorum etiam et incorporeorum angelorum; ut homines enim justis apparuerunt. Similiter autem et divinorum ac famosissimorum apostolorum, deilorum etiam prophetarum, et certatorum martyrum, et sanctorum virorum figuræ et effigies, utpote per picturam suam in recordationem et memoriam adducere nos valentes, et ad principale attrahere, atque participes facere alicujus sanctificationis. Hæc ita sapere et didicimus et roborati sumus a sanctis Patribus nostris, et ab eorum divinitus tradito magisterio. Et gratias Deo super inenarrabili dono suo, quia in finem non deseruit nos, neque reliquit virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justis ad iniquitatem manus suas, id est, actuales operationes suas: sed bene fecit bonis et rectis corde, quemadmodum¹¹ hymnographus David melodie cecinit; cum quo et residuum psallimus: quia de cætero D declinantes in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: et pax super Israel Dei.

Interpretatio subscriptionis Romanorum.

In nomine Domini nostri Jesu Christi, Petrus misericordia Dei archiepiscopus sanctæ Ecclesiæ catholicæ et apostolicæ, et locum complens Adriani sanctissimi et apostolici papæ senioris Romæ, omnes recipiens qui conversi sunt ab impia hæresi reprobantium venerabiles imagines secundum doctrinam et traditionem sanctorum Patrum nostro-

¹¹ Psal. cxiv, 4.

rum, omnia quæ superius efferuntur approbans et consentiens, subscripsi.

Petrus, misericordia Dei presbyter et hegumenus monasterii sancti Sabbæ, et locum complens Adriani sanctissimi et apostolici papæ senioris Romæ, omnes recipiens qui conversi sunt ab impia hæresi reprobantium venerabiles imagines secundum doctrinam traditionemque sanctorum Patrum nostrorum, omnia quæ superius efferuntur approbans et consentiens, subscripsi.

Tarasius⁷¹, misericordia Dei episcopus Constantinopoleos novæ Romæ, confirmans sic se habere veritatem, omnia quæ superius efferantur libenter admittens, his subscripsi.

Joannes, misericordia Dei presbyter et patriarcharum syncellus, locum retinens trium apostolicarum sedium, Alexandriæ, Antiochiæ, et Hierosolymorum, omnibus quæ præferuntur in hoc textu consentio, et conveniens subscripsi mea manu.

Thomas, misericordia Dei presbyter et hegumenus monasterii sancti Patris nostri Arsenii in Ægypto siti, locum retinens trium apostolicarum sedium, Alexandriæ, Antiochiæ, et Hierosolymorum, omnibus quæ præferuntur in hoc textu consentio, et concordans subscripsi.

Agapius, indignus episcopus Cæsariæ Cappadociæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Joannes, episcopus Ephesi, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Constantinus, episcopus Constantiæ Cypriorum insulæ, secundum ea quæ superius efferuntur, quamque nos confessi sumus orthodoxam fidem, suscipio et saluto sacras et venerabiles iconas, et honorabiliter adorans, subscripsi.

Theophilus, indignus episcopus Thessaloniciæ libenter omnia præscripta suscipiens, subscripsi.

Basilius, indignus episcopus Ancyra Galatiæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Leo episcopus Heracliæ Thraciæ similiter subscripsi.

Nicolaus, indignus episcopus Cyzici, omnia quæ præscripta sunt libenter admittens, subscripsi.

Euthymius, indignus episcopus Sardorum libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Petrus, indignus episcopus Nicomediæ, libenter quæ scripta sunt suscipiens, subscripsi.

Elias peccator, episcopus Cretensium insulæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

⁷¹ In ms. Jul. Tarasium postponunt Joanni.

τὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, πᾶσι τοῖς προαναφερομένοις ἀρεσθεῖς καὶ στοιχήσας, ὑπέγραψα.

Πέτρος ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα, καὶ τὸν τόπον ἀναπληρῶν Ἀδριανοῦ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ πάπα τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης, πάντας προσδεξάμενος τοῦς ἐπιστρέψαντας ἐκ τῆς δυσσεβοῦς αἵρέσεως τῶν ἀθετούντων τὰς πεπτὰς εἰκόνας, κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, πᾶσι τοῖς προαναφερομένοις ἀρεσθεῖς καὶ στοιχήσας, ὑπέγραψα.

Ταράσιος ἐλέω Θεοῦ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, βεβαιούμενος οὕτως ἔχειν τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς προαναφερομένοις ἀσμενίως, τούτοις ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ πατριάρχικῶς σύγκελλος, τὸν τόπον ἐπέχουν τῶν τριῶν ἀποστολικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων, πᾶσι τοῖς ἀναφερομένοις ἐν τῷδε τῷ ὄφει συντίθῃμι, καὶ στοιχήσας ὑπέγραψα χειρὶ ἐμῇ.

Θωμᾶς ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀρσενίου τῆς διακειμένης ἐν Αἰγύπτῳ, τὸν τόπον ἐπέχουν τῶν τριῶν ἀποστολικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων, πᾶσι τοῖς προαναφερομένοις τῷδε τῷ ὄφει συντίθῃμι, καὶ στοιχήσας ὑπέγραψα.

Ἀγάπιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἐφέσου ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας τῆς Κυπρίων κατὰ τὴν προαναφερομένην καὶ ὅφ' ἡμῶν ὁμολογηθεῖσαν ὀρθόδοξον πίστιν δέχομαι καὶ ἀσπάζομαι τὰς ἱερὰς καὶ σεπτὰς εἰκόνας, καὶ τιμητικῶς προσκυνῶν, ὑπέγραψα χειρὶ ἐμῇ.

Θεόφιλος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Βασίλειος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Λέων ἐπίσκοπος Ἡρακλείας Θράκης ὁμοίως ὑπέγραψα.

Νικόλαος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Κυζίκου ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Εὐθύμιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σάρδεων ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Πέτρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Νικομηδείας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἠλίας ἀμαρτωλὸς, ἐπίσκοπος τῆς Κρητῶν νήσου, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἵπάτιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Νικαίας τῆς Βιθυνῶν ἑπαρχίας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Σταυράκιος ἁμαρτωλὸς, ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Λέων χάριτι Χριστοῦ πρεσβύτερος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ ἀρχῶν τῶν μοναστηρίων, καὶ ἐκδικὸς τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἐπιφάνιος ἁμαρτωλὸς, διάκονος τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Κατάνης τῆς Σικελῶν ἑπαρχίας, καὶ τοποτηρητῆς θωμᾶ τοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Σαρδινίας, ἐπεσθαί πως φιλεῖ τὰ λογικὰ θρέμματα ταῖς τῶν ποιμένων φωναῖς, καθὼς φησιν ὁ Κύριος· ὅτι· «Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει.» Οὐκοῦν καγὼ ταῖς τῶν ποιμένων ὀρθαῖς φωναῖς ἐπόμενος, κατ' ἴχνος αὐτῶν βαδίζειν προαιρούμαι· οἷς καὶ στοιχῶν ἐν πάσαις ταῖς ἀναγνωσθεῖσαις αὐτῶν χρήσεσιν, ὑπέγραψα.

Νικηφόρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Αὐβραχιανῶν χώρας τῆς Ἰλλυρικῶν ἑπαρχίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Νικόλαος μοναχὸς ἡγούμενος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Τυάνων, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Δανιὴλ ἁμαρτωλὸς, ἐπίσκοπος Ἀμασειας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γεώργιος ἀνάξιος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Ναζιανζοῦ, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Κώνστας· ἐπίσκοπος Γαγγρῶν ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Νικήτας ἁμαρτωλὸς, ἐπίσκοπος Κλαυδιουπόλεως, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γρηγόριος ἐλάχιστος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γρηγόριος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Πισινούντος ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Μύρων τῆς Λυκίας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Εὐστάθιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Λαοδικείας τῆς Φρυγῶν ἑπαρχίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἰδαν. x, 16.

VARIÆ LECTIONES.

° ἀ. 11. Κωνσταντῖνος.

Hypatius, indignus episcopus Nicææ Bithyniensium provincie, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Stauracius peccator, episcopus Chalcedonis, omnia quæ præscripta sunt libenter suscipiens, subscripsi.

Leo, gratia Dei presbyter sanctissimæ Dei apostolicæ magnæ Ecclesiæ, et princeps monasteriorum, et defensor sanctissimæ Dei Ecclesiæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Epiphanius peccator, diaconus sanctissimæ Ecclesiæ Catanæ Siculorum provincie, et vicarius Thomæ sanctissimi archiepiscopi Sardinie, sequor ut debent rationabiles pecudes pastorum voces, quemadmodum Dominus ait: quia *Oves meæ vocem meam audiunt* 13. Ergo et ego pastorum rectas voces sequens, per vestigia eorum incedere propono; quibus et consentiens in omnibus testimoniis ipsorum quæ lecta sunt, subscripsi.

Nicephorus, indignus episcopus Dyrrachianensium provincie, Illyricianensium regionis, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Nicolaus, monachus hegumenus, et ex persona throni Tyanorum, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Daniel peccator, episcopus Amasæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Georgius, indignus presbyter, et ex persona throni Nazianzi, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Constantinus, indignus episcopus Gangrensiensium, similiter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Nicetas peccator, episcopus Claudiopoleos, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Gregorius, exiguus episcopus Neocæsariæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Gregorius, indignus episcopus Pisinuntensium, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Theodorus, indignus episcopus Myrorum Lyciæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Eustathius, indignus episcopus Laodiceæ Phrygarum provincie, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Michael, indignus episcopus Synadensium, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Georgius [Gregorius], indignus episcopus Antiochiæ Pisidiæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Theophylactus, indignus diaconus, exarchus, et ex persona claræ metropoleos Cariæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Leo, indignus episcopus Iconii, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Anastasius, indignus episcopus Nicopoleos veteris Epiri, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Constantinus, indignus episcopus Pergæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Gregorius peccator, presbyter, et ex persona throni Trajanopoleos Thracensium regionis, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Leo, indignus episcopus Rhodi, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Christophorus, indignus episcopus Phasidis, id est, Trapezuntinensium, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Manuel, indignus episcopus Hadrianopoleos, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Nicolaus, indignus episcopus Hierapoleos Phrygarum provinciæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi manu mea.

Basilus, indignus episcopus civitatis Silæi, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Galato, exiguus presbyter, et ex persona (Stephani) archiepiscopi Siciliæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Theophylactus, indignus episcopus Euchaitensium, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Cyrillus, monachus, et ex persona Joannis (monachi) episcopi Gothiæ, enutritus apostolicis prædicationibus, et Patrum traditionibus, et quæ nunc præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Theodorus, indignus episcopus Seleuciæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Stephanus, indignus episcopus civitatis [Sugdænsium] Sugdensium, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Antonius, indignus monachus, et ex persona throni Smyrnæ, libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Constantinus, episcopus [Rhegi Gr. et ms. Jolyi] libenter omnia quæ præscripta sunt suscipiens, subscripsi.

Μιχαὴλ ἀνάξιος ἐπίσκοπος Συνάδων ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γεώργιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Πισιδίας ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Θεοφύλακτος ἀνάξιος διάκονος, ἐξάρχος, καὶ ἐκ προσώπου τῆς λαμπρᾶς μητροπόλεως Καρίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Λέων ἀνάξιος ἐπίσκοπος τοῦ Ἰκονίου ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως παλαιᾶς Ἠπείρου ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Πέργης ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γρηγόριος ἁμαρτωλὸς, πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Τραϊανουπόλεως τῆς Θρακῶν χώρας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Λέων ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ῥόδου ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Χριστοφόρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τοῦ Φάσιδος, ἡ τοῦ Τραπεζοῦντος, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Μανουὴλ ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Νικόλαος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Βασίλειος ἀνάξιος ἐπίσκοπος πόλεως τοῦ Σιλαίου, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Γαλάτων ἐλάχιστος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου ἀρχιεπισκόπου Σικελίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Θεοφύλακτος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Εὐχαιτῶν, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Κύριλλος μοναχὸς, καὶ ἐκ προσώπου Ἰωάννου ἐπισκόπου Γότθων, ἐντραφεὶς τοῖς ἀποστολικαῖς κηρύγμασι καὶ τῶν Πατέρων παραδόσεσι, καὶ τὰ νῦν προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σελευκίας, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Στέφανος ἀνάξιος ἐπίσκοπος πόλεως Σουγδάων ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ἀντώνιος ἀνάξιος μοναχὸς, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Σμύρνης, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

Κώνστας ὁ ἀνάξιος ἐπίσκοπος τοῦ Ῥηγίου, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος, ὑπέγραψα.

VARIAE LECTIONES.

ᾠ.κ.κ. Κωνσταντῖνος.

Ἰωάννης ταλαίπωρος καὶ ἁμαρτωλὸς μοναχὸς, τό-
πον ποιούμενος Προκοπίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκό-
που, σύμφωνα κατὰ πάντα τοῖς Πατράσι φρονῶν,
ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Κατάνης φίλῶν ἀεὶ
πως τοῖς ἑρασταῖς τῆς ἀληθείας, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων
Πατέρων κατ' ἴχνος βαίνειν διδασκαλίαις καὶ ταῖς
ὀρθαῖς αὐτῶν κατακαλλύνεσθαι δόξαις, οἷς καὶ γὰρ τε-
τάχθαι σπουδάζων, στοιχῶν πᾶσι τοῖς αὐτῶν δεδογ-
μένοις καὶ προγεγραμμένοις, ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ταυρομενίου τ συμφώνως κατὰ
πάντα ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκαλίαις, καὶ
ταῖς προαναγνωσθεῖσαις αὐτῶν χρήσεσιν ἐπόμενος,
ὑπέγραψα.

Γαυδιῶσος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Μεσσηνίας, συμφώ-
νως κατὰ πάντα ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκα-
λίαις, καὶ ταῖς προαναγνωσθεῖσαις αὐτῶν χρήσεσιν
ἐπόμενος, ὑπέγραψα.

.
.
.
.
.
.
.
.

Στέφανος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Βιδώνων συμφώνως
κατὰ πάντα ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκαλίαις,
καὶ ταῖς προαναγνωσθεῖσαις αὐτῶν χρήσεσιν ἐπό-
μενος, ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἀνάξιος ἐπίσκοπος Τρεοκάλως ὀρίσας, C
ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ταυριανῆς συμφώνως
κατὰ πάντα ταῖς προαναγνωσθεῖσαις χρήσεσιν τῶν
ἁγίων ἡμῶν Πατέρων ἐπόμενος, ὑπέγραψα.

Χριστοφόρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας Κυρια-
κῆς συμφώνως κατὰ πάντα ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων
διδασκαλίαις, καὶ ταῖς προαναγνωσθεῖσαις αὐτῶν
χρήσεσιν ἐπόμενος, ὑπέγραψα.

Βασίλειος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Λιπαριτῶν νήσου
ταῖς προαναφερομέναις τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκα-
λίαις στοιχῶν ἐν πᾶσιν, ὑπέγραψα.

Θεότιμος ἐπίσκοπος Κροτώνων ταῖς προαναφερο-
μέναις τῶν ἁγίων Πατέρων χρήσεσιν στοιχῶν ἐν πᾶ-
σιν, ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Καρίνης ταῖς
προαναφερομέναις τῶν ἁγίων Πατέρων χρήσεσιν στοι-
χῶν ἐν πᾶσιν, ὑπέγραψα.

Θεοφάνης ἐπίσκοπος τοῦ Αἰλυθαίου ὁμοίως.

Θεόδωρος ἐπίσκοπος Τροπαίων ὁμοίως.

Σέργιος ἐπίσκοπος Νικοτέρων ὁμοίως.

Θεόδωρος ἐπίσκοπος Βιζύης ὁμοίως.

Μαυριανὸς ἐπίσκοπος Πομπηίουπόλεως ὁμοίως.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας Σαλονηντιανῆς
ὁμοίως.

Εὐστράτιος ἐπισκ. τῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας ὁμοίως.

• αλ. Ταυρομενίας.

PATROL. GR. XCVIII.

A Joannes miser et peccator cacomonachus [pecca-
tor monachus], locum faciens Procopii reverendi-
ssimi episcopi, consona Patribus per omnia sapiens,
subscripsi.

Theodorus indignus episcopus Catanæ, ratum
ducens semper amatores veritatis et sanctorum
Patrum doctrinam et vestigia sequi, atque rectis
eorum venustari dogmatibus; his et ego taxari [an-
numerari] festinans, consentiens omnibus quæ ab eis
edicta sunt et iis quæ præscripta sunt, subscripsi,

Joannes indignus episcopus Tauromeniæ, con-
corditer per omnia sanctorum Patrum doctrinas
et testimonia eorum quæ prolata sunt sequens,
subscripsi.

Gaudiosus indignus episcopus Missinæ [Messa-
næ], concorditer per omnia sanctorum Patrum
doctrinas et testimonia eorumdem quæ prolata [in
Gr. prælecta. HANB.] sunt subsequens, subscripsi.

Theodorus indignus episcopus Panormi, con-
corditer doctrinas et testimonia eorum quæ præscripta
sunt sequens, subscripsi.

Constantinus indignus episcopus Leontinæ, con-
corditer per omnia sanctorum Patrum doctrinas et
testimonia eorum quæ prolata sunt sequens,
subscripsi.

Stephanus indignus episcopus Bitonensium, con-
corditer per omnia sanctorum Patrum doctrinas
et testimonia eorum quæ prolata sunt sequens,
subscripsi.

Joannes indignus episcopus Treocalcos [pro
Triocaleos. HANB.] desinens, similiter subscripsi.

Theodoricus [Theodorus] indignus episcopus
Taurianæ, concorditer per omnia sanctorum Pa-
trum doctrinas et testimonia eorum quæ prolata
sunt sequens, subscripsi.

Christophorus indignus episcopus sanctæ Cyria-
cæ, concorditer per omnia sanctorum Patrum
doctrinas et testimonia eorum quæ prolata sunt
sequens, subscripsi.

Basilius indignus episcopus Liparetensium insulæ
superius latis sanctorum Patrum doctrinis con-
vens in omnibus, subscripsi.

Theotimus indignus episcopus Crotonensium su-
perius prolatis sanctorum Patrum testimoniis con-
D sentiens in omnibus, subscripsi.

Constantinus indignus episcopus Carinæ superius
prolatis testimoniis sanctorum Patrum consentiens
in omnibus, subscripsi.

Theophanes episcopus Lilybæi similiter.

Theodorus episcopus Tropæorum similiter.

Sergius episcopus Nicoterensium similiter.

Theodorus episcopus Bizyæ similiter.

Maurianus episcopus Pompeiopoëos similiter.

Joannes episcopus Salontianæ similiter.

Eustratius episcopus Bithyniensium provinciæ
similiter.

VARIÆ LECTIONES.

Petrus episcopus Germiensium similiter.
 Joannes episcopus Arcadiopoleos similiter.
 Constantinus presbyter, et ex persona throni
 Sebastopoleos, similiter.
 Gregorius presbyter, et ex persona Nicetæ epi-
 scopi Coloniae, similiter.
 Sisinnius episcopus Parii similiter.
 Epiphanius episcopus Mileti similiter.
 Niceta episcopus Præconnesi similiter.
 Joannes presbyter, et ex persona Nicetæ episcopi
 Coloniae, similiter.
 Ursius episcopus Avaritianensium Ecclesiæ si-
 militer.
 Eustratius episcopus Methymnæ similiter.
 Leo episcopus Cii similiter.
 Joannes episcopus Apri similiter.
 Theophylactus episcopus Cypsellorum similiter.
 Laurentius episcopus sanctæ Apsaretianensium
 Ecclesiæ similiter.
 Leo episcopus Carpathi similiter.
 Eusthatus episcopus Crotadensium similiter.
 Cyriacus episcopus Zyparensium [Drizyparen-
 sium] similiter.
 Leo episcopus Mesembriæ similiter.
 Gregorius episcopus Dercensium similiter.
 Theodorus [Gr. Theodosius] episcopus Amorli
 similiter.
 Joannes episcopus Nyssæ similiter.
 Georgius episcopus imperialium Thermanum si-
 militer.
 Georgius episcopus Camulianorum similiter.
 Soterichus episcopus Ciscissensium similiter.
 (Theophylactus Hypæpensium similiter.)
 Theophylactus episcopus Trallæ similiter.
 Constantinus episcopus Mastaurorum similiter.
 Georgius episcopus Briulensium similiter.
 Ignatius episcopus Prinæ similiter.
 Constantinus presbyter, et ex persona throni
 Agathæ [Agazæ] similiter.
 Theodosius episcopus Nyssæ similiter.
 Basilus episcopus Magnesiae similiter.
 Basilus episcopus Magnesiæ Mæandri similiter.
 Sabbas episcopus Aneensium similiter.
 Nicephorus presbyter, et ex persona episcopi
 Gergarensium, similiter.
 Gregorius episcopus Palæopoleos similiter.
 Theophanes episcopus Chalchæ [Calozæ, Calohæ],
 similiter.
 Leo episcopus Algizensium similiter.
 Nicodemus episcopus Evazensium similiter.
 Lycastus episcopus Varetensium similiter.
 Theogenius presbyter, et ex persona Philippi
 episcopi Sion, similiter.
 Theophanes episcopus Lebendi¹ similiter.
 Stratoniceus episcopus Cymæ similiter.

¹Ζυπάρων.

Lebedi.

²ex actione 7, Κωπράδων, et Latine, Co-

A Πέτρος ἐπίσκοπος τῶν Γερμίων ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἀρκαδίουπόλεως ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ
 θρόνου τοῦ Σεβαστοπόλεως, ὁμοίως.
 Γρηγόριος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου Νικήτα
 ἐπισκόπου Κολωνίας, ὁμοίως.
 Σισίνιος ἐπίσκοπος τοῦ Παρίου ὁμοίως.
 Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Μιλήτου ὁμοίως.
 Νικήτας ἐπίσκοπος Προικοννήτου ὁμοίως.
 Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου Νικήτα
 ἐπισκόπου Κολωνίας, ὁμοίως.
 Οὕρσιος ἐπίσκοπος τῆς ἀγίας Ἀδαριτιανῶν Ἐκ-
 κλησίας ὁμοίως.
 Εὐστράτιος ἐπίσκοπος Μεθύμνης ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος τῆς Κίου ὁμοίως.
 B Ἰωάννης ἐπίσκοπος τοῦ Ἀπρου ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Κυψέλλων ὁμοίως.
 Λαυρέντιος ἐπίσκοπος τῆς ἀγίας Ἀφαρητιανῶν
 Ἐκκλησίας, ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Καρπάθου ὁμοίως.
 Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Κροτάδων² ὁμοίως.
 Κυριακὸς ἐπίσκοπος Ζυπάρων³ ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Μεσημβρίας ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Δέρκων ὁμοίως.
 Θεόδωσιος ἐπίσκοπος τοῦ Ἀμορίου ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Νύσσης ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος τῶν Βασιλικῶν Θερμῶν
 ὁμοίως.
 C Γεώργιος ἐπίσκοπος Καμουλιανῶν ὁμοίως.
 Σωτήριχος ἐπίσκοπος Κισσισῶν ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Τράλλης ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Μασταύρων ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Βριοῦλων ὁμοίως.
 Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Πρίνης ὁμοίως.
 Κώνστας πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρό-
 νου Ἀγάης, ὁμοίως.
 Θεόδωσιος ἐπίσκοπος Νύσσης ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Μαγνησίας ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Μαγνησίας Μαιάνδρου ὁμοίως.
 Σάββας ἐπίσκοπος Ἀνέων ὁμοίως.
 Νικηφόρος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου Γαργά-
 ρων, ὁμοίως.
 D Γρηγόριος ἐπίσκοπος Παλαιᾶς πόλεως ὁμοίως.
 Θεοφάνης ἐπίσκοπος Καλόης ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Ἀλγίζων ὁμοίως.
 Νικόδημος ἐπίσκοπος Εὐάζων ὁμοίως.
 Λύκαστος ἐπίσκοπος Βαρέτων ὁμοίως.
 Θεόγνης πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου Φιλίπ-
 που ἐπισκόπου Σιών, ὁμοίως.
 Θεοφάνης ἐπίσκοπος Αεδίνδου² ὁμοίως.
 Στρατόνικος ἐπίσκοπος Κύμης ὁμοίως.

VARIÆ LECTIONES.

HARDUINI NOTÆ.

¹radensium.

²Pro Α:Ο:δε.

Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ἐρυθρῶν ὁμοίως.
 Θεόφιλος ἐπίσκοπος Τύμνου * ὁμοίως.
 Κοσμάς ἐπίσκοπος Μυρίνης ὁμοίως.
 Ὀλβιανὸς ἐπίσκοπος Ἐλαίας ὁμοίως.
 Πάρδος ἐπίσκοπος Πιτάνης ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Περγάμου ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀτραμυnteίου * ὁμοίως.
 Μαρῖνος ἐπίσκοπος Ἀτάνδρου * ὁμοίως.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἀσσοῦ ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Φωκίας ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ῥαϊδεστού ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Πανίου ὁμοίως.
 Μελχισεδέκ ἐπίσκοπος Καλλιουπόλεως ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως ὁμοίως.
 Λεωνίδης ἐπίσκοπος Μαδύτου, ἦτοι Κόλης, ὁμοίως.

Σισίνιος ἐπίσκοπος Τζουρουλοῦ ὁμοίως.
 Θωμάς ἐπίσκοπος τοῦ Ἀσωνίου ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Θεοδωρουπόλεως ὁμοίως.
 Σισίνιος ἐπίσκοπος Χαλκίδος ὁμοίως.
 Βενιαμὴν ἐπίσκοπος Λιζύκων ὁμοίως.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος τῆς Βρύσεως ὁμοίως.
 Σπυρίδων ἐπίσκοπος Παλαιᾶς Κύθρων ὁμοίως.

Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Γόλων ὁμοίως.

Θεόδωρος ἐπίσκοπος τοῦ Κιτίου ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Τριμιθαῦντος ὁμοίως.
 Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος Ἀμαθοῦντος ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Ἰλιουπόλεως ὁμοίως.
 Συνέσιος ἐπίσκοπος Νήσσου ὁμοίως.
 Θεόφιλος ἐπίσκοπος Ἀναστασιουπόλεως ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Μίνζου ὁμοίως.
 Πέτρος ἐπίσκοπος Ἀσπένων ὁμοίως.
 Ἀνθίμος ἐπίσκοπος Βερινουπόλεως ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Μελιτουπόλεως ὁμοίως.
 Σισίνιος ἐπίσκοπος Ἀδρανίας ὁμοίως.

Θεόδωρος ἐπίσκοπος Γέρμης ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀδρανουθύρων ** ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Ποιμνινῶν ὁμοίως.
 Συμεὼν ἐπίσκοπος Ὠκῆς ὁμοίως.
 Στρατήγιος ἐπίσκοπος Δαρδάνου ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Λαμψάκου ὁμοίως.
 Θεόδοτος ἐπίσκοπος Παλατῶν ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Τρωάδων ὁμοίως.
 Νικήτας ἐπίσκοπος τοῦ Ὑλαίου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἀδύβου ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Τρακουίλων ὁμοίως.
 Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Τριπόλεως ὁμοίως.

A Eustathius episcopus Erythreusium similiter.
 Theophilus episcopus Tymni * similiter.
 Cosmas episcopus Myrinæ similiter.
 Olbianus episcopus Elææ similiter.
 Pardus episcopus Pitane similiter.
 Basilius episcopus Pergamensium similiter.
 Basilius episcopus Atramyttii * similiter.
 Marianus [Gr. Marinus] episcopus Atandri * similiter.
 Joannes episcopus Assi similiter.
 Leo episcopus Phociae similiter.
 Joannes episcopus Rhædesti similiter.
 Joannes episcopus Pannii similiter.
 Melchisedec episcopus Calliopoieos similiter.
 Theophylactus episcopus Chariopoieos similiter.
 Leonides episcopus Madyti, id est Colæ, similiter.
 Sisinnius episcopus Zuruli [Tzurulli] similiter.
 Thomas episcopus Daonii similiter.
 Gregorius episcopus Theodoropoieos similiter.
 Sisinnius episcopus Chalcidis similiter.
 Benjamin episcopus Lizycensium * [Lyzicensium] similiter.
 Joannes episcopus Bryseos similiter.
 Spyrido episcopus Palææ [Veteris] Cythreusium similiter.
 Eustathius episcopus Golensium [Solensium] similiter.
 Theodorus episcopus Citi similiter.
 C Georgius episcopus Trimithuntensium similiter.
 Alexander episcopus Amathuntensium similiter.
 Constantinus episcopus Iliopoieos similiter.
 Synesius episcopus Nessi similiter.
 Theophilus episcopus Anastasiopoieos similiter.
 Leo episcopus Minzi similiter.
 Petrus episcopus Asponenstium similiter.
 Anthimus episcopus Verinopoieos similiter.
 Michael episcopus Melitupoleos similiter.
 Sisinnius episcopus Adriæ^{10.11} [Adrianæ; Hadrianæ] similiter.
 Theodorus episcopus Germæ similiter.
 Basilius episcopus Hadranuthyrensium¹² similiter.
 Leo episcopus Poëmaninensium similiter.
 Symeon episcopus Ocæ similiter.
 D Strategius episcopus Dardani similiter.
 Joannes episcopus Lampsaci similiter.
 Theodotus episcopus Palatensium¹³ similiter.
 Leo episcopus Troadensium similiter.
 Niceta episcopus Hylæi¹⁴ similiter.
 Theodorus episcopus Abydi similiter.
 Leo episcopus Traculensium similiter.
 Anastasius episcopus Tripoleos similiter.

HARDUINI NOTÆ.

* Pro Τύμνου, vel potius Τήμνου.

* Pro Ἀδραμυττίου.

* Pro Ἀτάνδρου.

* Pro Ἀδριανουθερῶν.

* Pro Temni.

* Pro Adramittii.

* Pro Antandri.

* In Provincia Europæ, Ἀλγίης. In Ecclésiâ Au-

dronici, Ἀλγίης.

^{10.11} Hadrianæ in ms. pro Adrianæ, in provincia Hellesponti.

¹² Pro Hadrianothereusium, in provincia Hellesponti.

¹³ Pro Peltensium in Phrygia Pacatiæna.

¹⁴ Pro Illi, ut supra.

Iohannes episcopus Tabalsensium similiter.
 Stephanus episcopus Salensium similiter.
 Stephanus episcopus Silandri similiter.
 Nicolaus episcopus Pericommatos similiter.
 Isoes presbyter, et ex persona throni Thymerensium, similiter.
 Joannes episcopus Sctensium similiter.
 Constantinus episcopus Acrasi similiter.
 Theophanes episcopus Mæsoniæ [Lymæorum] similiter.
 Michael episcopus Stratoniciæ similiter.
 Lycastus episcopus Philadelphæ similiter.
 Michael episcopus Stallæ similiter.
 Gregorius episcopus Gordi similiter.
 Joannes episcopus Daldæ similiter.
 Eustathius episcopus Hyrcanæ similiter.
 Joseph episcopus Attaliæ similiter.
 Theopistus episcopus Hermocapeliæ similiter.
 Zacharias episcopus Hierocæsariæ similiter.
 Michael episcopus Cerasensium similiter.
 Daniel [David] episcopus Helenupoleos similiter.
 Cyrion episcopus Lophi similiter.
 Basilus presbyter, et ex persona Dascylii¹⁵ similiter.
 Theophylactus episcopus Apolloniadis similiter.
 Constantinus episcopus Cæsariæ Bithyniæ similiter.
 Gregorius episcopus Basiliupoleos similiter.
 Leo episcopus Neocæsariæ [sive Aristes] similiter.
 Nicephorus episcopus Adrani similiter.
 Theodorus episcopus Prusæ similiter.
 Epiphanius episcopus Lampæ similiter.
 Theodorus episcopus Heracliupoleos similiter.
 Anastasius episcopus Cnossi similiter.
 Melito episcopus Cydoniæ similiter.
 Leo episcopus Cisami similiter.
 Theodorus episcopus Subritensium similiter.
 Leo episcopus Phœnicis similiter.
 Joannes episcopus Arcadiæ similiter.
 Epiphanius episcopus Eleuthernæ similiter.
 Photinus episcopus Cantani similiter.
 Sisinnius episcopus Chersonesi similiter.
 Gregorius presbyter, et ex persona throni Cephaleniæ, similiter.
 Philippus episcopus Coreyrensium similiter.
 Antonius episcopus Troezenæ similiter.
 Petrus episcopus Monembasiæ similiter.
 Gabriel episcopus Æginiæ similiter.
 Leo episcopus Porthuni similiter.
 Philippus episcopus Orei similiter.
 Leo episcopus Zacynthi similiter.
 Leo episcopus Linoæ similiter.
 Niceta episcopus Mellæ similiter.
 Neophytus episcopus Gordoservorum similiter.

¹⁵ I. Γορδοσιέριον.

Α Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ταβάλων¹⁶ ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Σάλων ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Σιλάνδρου ὁμοίως.
 Νικόλαος ἐπίσκοπος τοῦ Περικόμματος ὁμοίως.
 Ἰσώτης πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου
 Θυαττηρων¹⁷⁻¹⁸, ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος; Σέτων ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Ἀκρατοῦ ὁμοίως.
 Θεοφάνης ἐπίσκοπος Λυμαίων ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Στρατονικεῖας ὁμοίως.
 Λύκαστος ἐπίσκοπος Φιλαδελεῖας ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Στάλλης ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Γόρδου ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Δάλδης ὁμοίως.
 Β Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ὑρκανῆς ὁμοίως.
 Ἰωσήφ ἐπίσκοπος Ἀτταλεῖας ὁμοίως.
 Θεόπιστος ἐπίσκοπος Ἑρμοκαπηλίας ὁμοίως.
 Ζαχαρίας ἐπίσκοπος Ἱεροκαίσαρειας ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Κερασίων ὁμοίως.
 Δαβὶδ ἐπίσκοπος Ἐλενουπόλεως ὁμοίως.
 Κυρίων ἐπίσκοπος τοῦ Λόφου ὁμοίως.
 Βασίλειος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ
 Δασκυλίου, ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Ἀπολλωνιάδος ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Καίσαρειας Βιθυνίας ὁμοίως.
 Γ Γεώργιος ἐπίσκοπος Βασιλινουπόλεως ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Νεοκαίσαρειας, ἦτοι Ἀρίστης,
 ὁμοίως.
 Νικηφόρος ἐπίσκοπος Ἀδρανοῦς ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Προύσης ὁμοίως.
 Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Λάμπης ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἡρακλειουπόλεως ὁμοίως.
 Ἀναστασία; ἐπίσκοπος Κνωσσῶν ὁμοίως.
 Μελίτων ἐπίσκοπος Κυθωνίας ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Κισάμου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Σουδρίτων ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Φελνίκος ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἀρχαδίας ὁμοίως.
 Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Ἐλευθέρνης ὁμοίως.
 Φωτεινὸς ἐπίσκοπος Καντάνου ὁμοίως.
 Σισίννιος ἐπίσκοπος Χερσονήσου ὁμοίως.
 Γεώργιος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου
 Κεφαλληνίας ὁμοίως.
 Δ Φίλιππος ἐπίσκοπος Κερκυραίων ὁμοίως.
 Ἀντώνιος ἐπίσκοπος Τροιζήνης ὁμοίως.
 Πέτρος ἐπίσκοπος Μονεμβασίας ὁμοίως.
 Γαβριὴλ ἐπίσκοπος Αἰγίνης ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Πόρθμου ὁμοίως.
 Φίλιππος ἐπίσκοπος Ὀρεοῦ ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Ζακύνθου ὁμοίως.
 Λεὼν ἐπίσκοπος Λινόης ὁμοίως.
 Νικήτας ἐπίσκοπος Μέλλης ὁμοίως.
 Νεόφυτος ἐπίσκοπος Δοσέρδων ὁμοίως.

HARDUINI NOTÆ.

¹⁵ Pro episcopi vel throni Dascylii.

¹⁶ Pro Ταβάλων.

¹⁷⁻¹⁸ Pro Θυαττηρων.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ὕστένων ¹⁰ ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Ἀσπένδου ὁμοίως.
 Κωνσταντὸς ἐπίσκοπος Ζάλων ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Σινώπης ὁμοίως.
 Μαρτίνος διάκονος, καὶ ἐκ προσώπου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἀνδράπων ὁμοίως.
 Ἀνδρόνικος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου Ἰωάννου ἐπισκόπου Ζαλίχων, ὁμοίως.
 Κωνσταντὸς ἐπίσκοπος Σασίμων ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Ἀμάστρης ὁμοίως.
 Ἡράκλειος ἐπίσκοπος Ἰουνοπόλεως ὁμοίως.
 Νικήτας ἐπίσκοπος Δαδύδρων ὁμοίως.
 Θεοφάνης ἐπίσκοπος Σόρων ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἡρακλείας ὁμοίως.
 Θεόφιλος ἐπίσκοπος Προυσιᾶδος ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος Κρατείας ὁμοίως.
 Νικήτας ἐπίσκοπος τοῦ Ῥιζαίου ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος τοῦ Πολεμωνίου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Κομάνων ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Κερασούντος ὁμοίως.
 Νικηφόρος ἐπίσκοπος Κλανέου ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Τροκνάδων ¹¹ ὁμοίως.
 Ἰωάννης διάκονος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Φασηλίδος, ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Πιννάρων ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Κανούας ¹² ὁμοίως.
 Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Πάτρων ¹³ ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Νάσας ¹⁴ ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος Κανδίκων ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Κορυδαλίων ὁμοίως.
 Νικόδημος ἐπίσκοπος Σιδύμων ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Λιμύρων ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος Τλῶν ὁμοίως.
 Πέτρος διάκονος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Ὀρικάνδης ¹⁵ ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Ἀράξου ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Οἰνιάνδου ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος Κόμβων ¹⁶ ὁμοίως.
 Σταυράκιος ἐπίσκοπος Ζηνοπόλεως ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Κιθύρης ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Τάδων ὁμοίως.
 Δωρόθεος ἐπίσκοπος Νεαπόλεως ὁμοίως.
 Κωνσταντίνος ἐπίσκοπος Ἀλαβάνδου ὁμοίως.
 Δαβὶδ ἐπίσκοπος Ἰασσοῦ ὁμοίως.
 Σέργιος ἐπίσκοπος Βαργυλίων ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Ἡρακλείας τοῦ Λατέραν ¹⁷ ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Μύβδου ¹⁸ ὁμοίως.

A Joannes episcopus Tennensium [Stennon, Etennensium] similiter.
 Leo episcopus Aspendi similiter.
 Constantinus episcopus Zalensium similiter.
 Gregorius episcopus Sinopæ similiter.
 Martinus [Marinus] diaconus, et ex persona Theodori episcopi Andrapensium, similiter.
 Andronicus presbyter, et ex persona Joannis episcopi Zalichensium, similiter.
 Constantinus episcopus Sasimensium similiter.
 Gregorius episcopus Amastræ similiter.
 Heraclius episcopus Junopoleos similiter.
 Niceta episcopus Dadybrensium similiter.
 Theophanes episcopus Sorensium similiter.
 Joannes episcopus Heraclææ similiter.
 B Theophilus episcopus Prusialis similiter.
 Constantinus episcopus Gratæ similiter.
 Niceta episcopus Rizæi similiter.
 Constantinus episcopus Polemonii similiter.
 Theodorus episcopus Comanensium similiter.
 Joannes episcopus Cerasuntensium similiter.
 Nicephorus episcopus Clanei similiter.
 Leo episcopus Trocnadensium similiter.
 Joannes diaconus, et ex persona throni Phasendis, similiter.
 Theodorus episcopus Pinnarensium similiter.
 Stephanus episcopus Canuxæ ¹⁷ similiter.
 Anastasius episcopus Patrensiū [Patarensiū] similiter.
 C Georgius episcopus Nasæ similiter.
 Constantinus episcopus Candicensium similiter.
 Leo episcopus Corydalensium similiter.
 Nicodemus episcopus Sidymensium similiter.
 Leo episcopus Limyrensiū similiter.
 Constantinus episcopus Tlensium similiter.
 Petrus diaconus, et ex persona throni Oricansensium, similiter.
 Stephanus episcopus Araxi similiter.
 Georgius episcopus Oeniandi similiter.
 Constantinus episcopus Combensium similiter.
 Stauratius episcopus Zenopoleos similiter.
 Gregorius episcopus Cibrææ similiter.
 Basilius episcopus Tabensium similiter.
 Dorotheus episcopus Neapoleos similiter.
 D Constantinus episcopus Alabendensium similiter.
 David episcopus Jassi similiter.
 (Gregorius episcopus Mylasensium similiter.)
 Sergius episcopus Bargyliensium similiter.
 Gregorius episcopus Heraclææ Latomi ¹⁷ similiter.
 Joannes episcopus Mybdi ¹⁸ similiter.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ἄλ. Τένων. ¹¹ Ἄλ. Κωνσταντίνος. ¹² Ἄλ. Κωνσταντίνος. ¹³ Ἄλ. Ἐπιφάνιος.
 HARDUINI NOTÆ.

¹⁴ Pro Ἐτένων.
¹⁵ Forte Τρόκμων.
¹⁶ Pro Καύνου.
¹⁷ Pro Πατάρων.
¹⁸ In Notitia Lyciæ Νύσαι, vel Νῆσος.
¹⁹ Pro Ὀρικάνδου, ut quidem est in Notitia.

²⁰ In Notitia Lyciæ, Κόμβος.
²¹ Pro Λατέραν.
²² Pro Μήνδου in Caria.
²³ Pro Cani.
²⁴ Pro Latmi.
²⁵ Pro Myndi

Stauracius episcopus Stadiz similiter.
 Gregorius episcopus Stratonice similiter.
 Niceta diaconus, et ex persona throni Halicarnassi similiter.
 Michael episcopus Charetopensium similiter.
 Pantaleon episcopus Valentiz similiter.
 Georgius episcopus Peltensium similiter.
 Christophorus episcopus Antanasi ²⁰ similiter.
 Leo episcopus Eumeniz similiter.
 Philippus episcopus Transpoleos similiter.
 Leo episcopus Aleensium similiter.
 Paulus episcopus Acmoniz similiter.
 Gregorius episcopus Timenutensium ²⁰ similiter.
 Nicephorus episcopus Luidensium ²⁰ similiter.
 Georgius episcopus Aptiz ²¹ similiter.
 Joannes episcopus Sybeos similiter.
 Zacharias episcopus Trapezopoleos similiter.
 Leo episcopus Sebastiz similiter.
 Theophylactus presbyter, et ex persona throni Georgii Hysi episcopi, similiter.
 Constantinus episcopus Eucarpiz similiter.
 Andreas episcopus Cedisosi similiter.
 Dosithensis episcopus Psonnuntensium, id est, Collapses [Gr. Colossensium], similiter.
 Constantinus episcopus Cottiaii [Colassais], similiter.
 Niceta episcopus Xacoliz similiter.
 Leo episcopus Docimii similiter.
 Joannes presbyter, et ex persona throni Hectonii ²², similiter.
 Michael episcopus Hierapoleos similiter.
 Nicolaus episcopus Phytiz similiter.
 Theophylactus episcopus Cinnaboreos similiter.
 Damianus episcopus Myri similiter.
 Christophorus episcopus Prymisi similiter.
 Niceta episcopus Angustopoleos similiter.
 Georgius episcopus Midaei similiter.
 Constantinus episcopus Ambladensium similiter.
 Stephanus presbyter, et ex persona throni Ostri, similiter.
 Georgius [Gregorius] presbyter, et ex persona throni civitatis Polybati [Poleos Polybati], similiter.
 Sisinnius episcopus Philomelii similiter.
 Michael episcopus Papsensium similiter.
 Sisinnius episcopus Apamiz Ciboti similiter.
 Constantinus episcopus Comanz similiter.
 Nicephorus episcopus Adadensium similiter.
 Petrus episcopus Totiassii similiter.

²² Πολυδότου.

²⁰ Pro Athanasii, in Phrygia Pacatlana.

²¹ Pro Temenuthensium.

²² Supra Luidensium In Notitia Phrygiae Pacatlana.

ut supra.

et alii, in Phrygia Pacatlana.

Καιρητάνων, in Phrygia Pacatlana.

Καιρητάνων.

A Σταυράκιος ἐπίσκοπος Σταδίας ὁμοίως.
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Στρατονικείας ὁμοίως.
 Νικήτας διάκονος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Ἀλικαρνασσῶ.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Χαριτεπόων ^{20.27} ὁμοίως.
 Πανταλέον ἐπίσκοπος Οὐαλεντίας ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Πέλτων ὁμοίως.
 Χριστοφόρος ἐπίσκοπος Ἀντινασίου ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Εὐμενίας ὁμοίως.
 Φίλιππος ἐπίσκοπος Τραπεζοπόλεως ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Ἀλέων ὁμοίως.

Νικήτορος ἐπίσκοπος Λουιδῶν ²⁰ ὁμοίως.

Γεώργιος ἐπίσκοπος Ἀπτίας ²¹ ὁμοίως.

B Ἰωάννης ἐπίσκοπος Σύβεως ὁμοίως.
 Ζαχαρίας ἐπίσκοπος Τραπεζοπόλεως ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Σεβαστίας ὁμοίως.

Θεοφύλακτος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Γεωργίου ἐπισκόπου Ὑψου, ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Εὐκαρπίας ὁμοίως.

Ἀνδρέας ἐπίσκοπος Κηδισσῶ ὁμοίως.

Δοσίθεος ἐπίσκοπος Ψωνῶντος, ἤτοι Καλασσάων, ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος τοῦ Κοττουαίου ὁμοίως.

Νικήτας ἐπίσκοπος Νεκασίας ὁμοίως.

Λέων ἐπίσκοπος τοῦ Δακρυίου ὁμοίως.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Ἑκτορείου ²² ὁμοίως.

C Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Ἱερραπόλεως ὁμοίως.

Νικόλαος ἐπίσκοπος Φυτίας ὁμοίως.

Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Κινναβόρεως ὁμοίως.

Δαμιανὸς ἐπίσκοπος Μύρου ὁμοίως.

Χριστοφόρος ἐπίσκοπος Πρυμίου ²¹ ὁμοίως.

Νικήτας ἐπίσκοπος Ἀγροσταπόλεως ὁμοίως.

Γεώργιος ἐπίσκοπος τοῦ Μιδαιίου ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Ἀμβλάδων ὁμοίως.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου Ὀστρίου, ὁμοίως.

Γρηγόριος πρεσβύτερος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ θρόνου πόλεως Πολυδάτου ²², ὁμοίως.

Σισίννιος ἐπίσκοπος τοῦ Φιλεμητίου ὁμοίως.

D Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Πάπων ὁμοίως.

Σισίννιος ἐπίσκοπος Ἀπαμίας τῆς Κυβωτοῦ ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Καρμάνης ὁμοίως.

Νικήτορος ἐπίσκοπος Ἀδιδῶν ὁμοίως.

Πέτρος ἐπίσκοπος Τωτιάσσης ²² ὁμοίως.

UARDUNI NOTÆ.

²⁰ Pro Ἀπτίας, vel Ἀπίας, in Phrygia Pacatlana.

²¹ Pro Σταυροπίου, in Phrygia.

²² In Notitiis Phrygiae, Πρόμαστος, et Προμησ-σός.

²³ In Notitiis Τωτιάσσης, vel Τωτιάσσης, vel Τω-τιάσσης in Pisidia.

Θεοδόσιος ἐπίσκοπος Συγαλαστού ^α ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Βάρης ὁμοίως.
 Πέτρος ἐπίσκοπος Σελευκείας ὁμοίως.
 Νικηφόρος ἐπίσκοπος Φλόγων ὁμοίως.
 Μαρίνος ἐπίσκοπος Μαγύδων ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκοπος Ἀνδιδων ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Παρνασσού ὁμοίως.
 Σαρδάνης ^α ἐπίσκοπος Δοάρων ὁμοίως.
 Εὐστράτιος ἐπίσκοπος Δεβελτού ὁμοίως.
 Εὐθύμιος ἐπίσκοπος Σωζοπόλεως ὁμοίως.

Θεοδόσιος ἐπίσκοπος Βουλγαροφύγου ὁμοίως.
 Γεώργιος ἐπίσκοπος Πλωτινιούπολεως ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Περθεραίου ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος τοῦ Παμφίλου ὁμοίως.
 Ῥουθίμ ἐπίσκοπος τοῦ Σκοπέλου ὁμοίως.
 Σισίνιος ἐπίσκοπος Γαριέλων ὁμοίως.
 Κάλλιστος ἐπίσκοπος πόλεως Εὐδοκιάδος ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Αἰγύνων ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Κουδρουλίων ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Κρημνῶν ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Ἀδριανῆς ὁμοίως.
 Θεόφιλος ἐπίσκοπος τῆς Χίου ὁμοίως.
 Γαλάτιος ἐπίσκοπος τῆς Μήλου ὁμοίως.
 Σέργιος ἐπίσκοπος τῆς Λέρου ὁμοίως.
 Μάνζων ἐπίσκοπος Διοκαισαρείας ὁμοίως.
 Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Κελεντέρως ^β ὁμοίως.

Ζαχαρίας ἐπίσκοπος πόλεως Καρδαβούνθου ὁμοίως.

Σισίνιος ἐπίσκ. Μοσβάδων ὁμοίως.
 Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ἀάμου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Γερμανικοπόλεως ὁμοίως.
 Σισίνιος ἐπίσκ. Συκῆς ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Δαλισανδοῦ ὁμοίως.
 Λέων ἐπίσκ. Σιδήλων ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος πόλεως Φιλαδεφείας ὁμοίως.
 Εὐδόξιος πρεσβύτερος, μοναχός, καὶ ἐκ προσώπου
 τοῦ θρόνου τοῦ Μετελλουπόλεως, ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος τῆς Ἀνδρου ὁμοίως.
 Εὐστάθιος ἐπίσκοπος τῆς Τήνου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ἐπίσκοπος Κάδων ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Τιβερίουπόλεως ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἀζάνων ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἐπίσκοπος Μωσύνων ὁμοίως.
 Βασίλειος ἐπίσκοπος Διονυσουπόλεως ὁμοίως.
 Στέφανος ἐπίσκοπος Συνάου ὁμοίως.
 Σάββας ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν
 Στουδίων ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τῶν Ὀρμισδοῦ ὁμοίως.
 Συμεὼν ἡγούμενος τῆς Χώρας ὁμοίως.
 Ἰωάννης ἡγούμενος τοῦ Παγουρίου ὁμοίως.
 Εὐστάθιος ἡγούμενος τῶν Μαξιμίνου ὁμοίως.

A Theodosius episcopus Sygalassi ^α similiter.
 Leo episcopus Baræ similiter.
 * Petrus episcopus Seleuciæ similiter.
 Nicephorus episcopus Phlogensium similiter.
 Marinus episcopus Magydensium similiter.
 Leo episcopus Andidensium similiter.
 Stephanus episcopus Parnassi similiter.
 Bardanes episcopus Doarensium similiter.
 Eustratius episcopus Dabellii [Debelti] similiter.
 Euphemius [Euthymius] episcopus Sozopoleos
 similiter.

Theodosius episcopus Bulgarophygi similiter.
 Georgius episcopus Plotinopoleos similiter.
 Basilius episcopus Perberæi similiter.
 Michael episcopus Pamphili similiter.
 B Ruben episcopus Scopeli similiter.
 Sisinnius episcopus Garielensium similiter.
 Callistus episcopus Eudociadis similiter.
 Constantinus episcopus Lignyensium similiter.
 Joannes episcopus Cudrulensium similiter.
 Theodorus episcopus Cremnorum similiter.
 Constantinus episcopus Hadrianæ similiter.
 Theophilus episcopus Chii similiter.
 Galatius episcopus Meli similiter.
 Sergius episcopus Leri similiter.
 Manzo episcopus Diocæsariæ similiter.
 Eustathius episcopus Celentereos [Celendereos]
 similiter.

Zacharias episcopus civitatis Cardabunthensium
 similiter.

C Sisinnius episcopus Mosbadensium similiter.
 Eustathius episcopus Lami similiter.
 Theodorus episcopus Germanicopoleos similiter.
 Sisinnius episcopus Sycæ similiter.
 Constantinus episcopus Dalisandi similiter.
 Leo episcopus Sibelensium similiter.
 Stephanus episcopus Philadelphæ similiter.
 Eudoxius presbyter et monachus, et ex persona
 throni Metellupoleos, similiter.

Constantinus episcopus Andri similiter.
 Eustathius episcopus Teni similiter.
 Theodorus episcopus Cadensium similiter.
 Michael episcopus Tiberiopoleos similiter.
 Constantinus episcopus Ancyrae similiter.
 D Joannes episcopus Azanensium similiter.
 Theophylactus episcopus Mosynensium similiter.
 Basilius episcopus Dionysupoleos similiter.
 Stephanus episcopus Synnai similiter.
 Sabbas monachus et hegumenus monasterii Stui-
 dii similiter.

Gregorius hegumenus Hormiadæ similiter.
 Symeon hegumenus Choræ similiter.
 Joannes hegumenus Pagurii similiter.
 Eustathius hegumenus Maximii [Maximini] similiter.

VARIE LECTIONES.

^α Βαρδάνης. ^β Ἰσ. Κελεντέρως.

HARDUINI NOTÆ.

^α Pro Sygalassou, in Pisidia.

^α Pro Sagalassi.

Joseph hegumenus et archimandrita Heraclii similiter.

Thomas monachus, et ex persona Joannis hegumeni Chenolacci, similiter.

Plato hegumenus et archimandrita Saccudeonis similiter.

Theodorus hegumenus et archimandrita Pandi similiter.

Macarius [In Gr. Macaris. Harb.] hegumenus et archimandrita Barda similiter.

Strategius monachus Sanctæ Sion similiter.

Gregorius hegumenus Hyacinthi similiter.

Joseph hegumenus Acœmitensium [Acœmitorum] similiter.

Michael hegumenus Sancti Petri similiter.

Theodorus hegumenus et archimandrita Bodi similiter.

Theophylactus monachus Cathon similiter.

Constantinus hegumenus Calarensium similiter.

Antonius hegumenus Diu similiter.

Hilarion hegumenus Floron similiter.

Niceta hegumenus Sancti Alexandri similiter.

Theodorus hegumenus Xerocepu similiter.

Niceta hegumenus Gudila similiter.

Niceta hegumenus Sancti Eliæ similiter.

Theoctistus hegumenus Auleti similiter.

Constantius hegumenus Sancti Cyriaci [Quirici] similiter.

Stephanus hegumenus Careonis et archimandrita similiter.

Nicephorus hegumenus Sanctæ Dei Genitricis similiter.

Theophylactus hegumenus Sancti Eliæ similiter.

Joannes hegumenus Chenolacci similiter.

Paulus hegumenus Baulei [Bistili, Batilei] similiter.

Stephanus hegumenus Sancti Errici [Quirici, Cyrici] similiter.

Lazarus hegumenus Autonomi similiter.

Ignatius hegumenus Syceos similiter.

Gregorius hegumenus Callistrati similiter.

Gregorius hegumenus Managri similiter.

Sisalunius hegumenus Arlitæ similiter.

Anastasius hegumenus Carneliensium similiter.

Bahanes hegumenus et archimandrita Thermiarum similiter.

Petrus hegumenus Homericensium similiter.

Stephanus hegumenus Thermizensium similiter.

Thomas hegumenus Hieragathæ similiter.

Theophylactus hegumenus Cathodi similiter.

Nicephorus hegumenus Sancti Andrewæ similiter.

David hegumenus Sancti Thyrsi similiter.

hegumenus Sancti Georgii Cellarum similiter.

hegumenus Laccousium [Laccorum] si-

Α. Ἰωσήφ ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ Ἡρακλείου ὁμοίως.

Θωμᾶς μοναχὸς, καὶ ἐκ προσώπου Ἰωάννου ἡγουμένου τοῦ Χηνολάκου, ὁμοίως.

Πλάτων ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης Σακκουδεῶν ὁμοίως.

Θεόδωρος ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ Πάνδου ὁμοίως.

Μάκαρις ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης Βαρδα ὁμοίως.

Στρατήγιος μοναχὸς τῆς Ἀγίας Σιών ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τῶν Ὑακίνθου ὁμοίως.

Ἰωσήφ ἡγούμενος τῶν Ἀκοιμητῶν ὁμοίως.

Β Μιχαὴλ ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Πέτρου ὁμοίως.

Θεόδωρος ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης τῆς Βωδοῦς ὁμοίως.

Θεοφύλακτος μοναχὸς τῶν Καθῶν ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἡγούμενος Καλαυρῶν ὁμοίως.

Ἀντώνιος ἡγούμενος τῆς Δίου ὁμοίως.

Δαρίων ἡγούμενος τῶν Φλώρων ὁμοίως.

Νικήτας ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἀλεξάνδρου ὁμοίως.

Θεόδωρος ἡγούμενος τοῦ Ξηροκήπου ὁμοίως.

Νικήτας ἡγούμενος τῶν Γουδίλα ὁμοίως.

Νικήτας ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἡλίας ὁμοίως.

Θεόκτιστος ἡγούμενος τοῦ Αὐλητοῦ ὁμοίως.

Κώνστας ἡγούμενος τοῦ Αγίου Κυρίκου ὁμοίως.

Στέφανος ἡγούμενος τοῦ Καρεῶνος καὶ ἀρχιμανδρίτης ὁμοίως.

Κ Νικηφόρος ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου ὁμοίως.

Θεοφύλακτος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἡλίας ὁμοίως.

Ἰωάννης ἡγούμενος τοῦ Χηνολάκου ὁμοίως.

Παῦλος ἡγούμενος τοῦ Βασίλειου ὁμοίως.

Στέφανος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Κηρύκου ὁμοίως.

Λάζαρος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Αὐτονόμου ὁμοίως.

Ἰγνάτιος ἡγούμενος τοῦ Συκέως ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τοῦ Καλλιστράτου ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τοῦ Μονάχρου ὁμοίως.

Σισίνιος ἡγούμενος Ἀρίτας ὁμοίως.

Ἀναστάσιος ἡγούμενος Καμ. ὁμοίως.

Βιάνης ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης τῶν Θερμῶν ὁμοίως.

Πέτρος ἡγούμενος τῶν Ὀμηρίων ὁμοίως.

Στέφανος ἡγούμενος τῶν Θερμιζῶν ὁμοίως.

Θωμᾶς ἡγούμενος τῶν Ἱεραγάθης ὁμοίως.

Θεοφύλακτος ἡγούμενος τῶν Καθόδου ὁμοίως.

Νικηφόρος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὁμοίως.

Κωνσταντῖνος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Θύρπου ὁμοίως.

Ἰωάννης ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Κελλίων ὁμοίως.

Ἰωάννης ἡγούμενος τῶν Λάκων ὁμοίως.

Λέων ηγούμενος τοῦ Λευκοῦ ὑδατος ὁμοίως.
 Γρηγόριος ηγούμενος Ἀγαύρου ὁμοίως.
 Ἰσιδωρος ηγούμενος τοῦ Λάτρου ὁμοίως.
 Δοσίθεος ηγούμενος Μνημοσύνων ὁμοίως.
 Νικηφόρος ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Σεργίου τοῦ Μι-
 δικιῶνος ὁμοίως.
 Θεόδωρος ηγούμενος τοῦ Ἀμορίου ὁμοίως.
 Θεόδωρος ηγούμενος τῶν Κανδήλων ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ηγούμενος τῶν Ἀγίων τριῶν Πα-
 ῶν ὁμοίως.
 Ἰωάννης ηγούμενος τῶν Καλάδων ὁμοίως.
 Ἀντώνιος ηγούμενος τοῦ Δωδεκαθίου ὁμοίως.
 Παῦλος ηγούμενος τῶν Ἀγνύων ὁμοίως.
 Παῦλος ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Πέτρου πόλεως Ποι-
 μαρινῶν ὁμοίως.
 Εὐσχήμων ηγούμενος Κριζῶν ὁμοίως.
 Μάκαρις ηγούμενος Ἐαρόδου ὁμοίως.

Ἐπιφάνιος ηγούμενος τοῦ Παρνάνδου ὁμοίως.
 Ἀντώνιος ηγούμενος τοῦ Περιστερεῶνος ὁμοίως.
 Δαβὶδ ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Πετιέ-
 ῶν ὁμοίως.

Ἰωάννης ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Ζωτικῶν ὁμοίως.
 Ἀγάπιος ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Θύρσου ὁμοίως.
 Δανιὴλ ηγούμενος τῶν Ἀγίων Ἀπαστιδίων Μιζγνη-
 σίας ὁμοίως.
 Θεοδόσιος ηγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου Περιζέ-
 των ὁμοίως.

Κάλλιστος ηγούμενος διαζώριον μοναστηρίων
 Κύπρου ὁμοίως.

Θεοφύλακτος ηγούμενος Βορδοῦ ὁμοίως.
 Θεόδωρος ηγούμενος Λιμβοῦ ὁμοίως.
 Κώνστας ηγούμενος τοῦ Ἰππου ὁμοίως.

Γεώργιος ηγούμενος Δομνίκων ὁμοίως.
 Εὐθύμιος ηγούμενος Ὁξυβετῶν ὁμοίως.

Ἀντώνιος ηγούμενος Οὐζίας ὁμοίως.
 Βασίλειος ηγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὁμοίως.
 Φίλιππος ηγούμενος Βεόμων ὁμοίως.

Βασίλειος ηγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου Ὁρτυ-
 κιῶν ὁμοίως.

Ἀκάκιος μοναχὸς τοῦ Ἀγίου Ὁρέστου ὁμοίως. D
 Ἰωάννης ηγούμενος τοῦ Σωτήρος ὁμοίως.
 Πέτρος μοναχὸς καὶ ἐκ προσώπου Κελλαρίων,
 ὁμοίως.

Ζαχαρίας ηγούμενος τῶν Σαυδεῶν ὁμοίως.

Θεόφιλος μοναχὸς καὶ ἐκ προσώπου τοῦ ηγουμένου
 τῆς Ἀγίας Θεοτόκου Φωτῶν ὁμοίως.
 Κήρυκος ηγούμενος Δολοκόμης ὁμοίως.
 Σέργιος ηγούμενος τῶν Γερμίων ὁμοίως.

Ἰωάννης πρεσβύτερος τοῦ Ἀγίου Σεργίου τῶν
 Γερμίων ὁμοίως.

A Leo hegumenus Leucu hydatis similiter.
 Gregorius hegumenus Agauri [Agabri] similiter.
 Isidorus hegumenus Latri similiter.
 Dositheus hegumenus Mnemosynen similiter.
 Nicephorus hegumenus Sancti Sergii Midicionis
 similiter.

Theodorus hegumenus Amorii similiter.
 Theodorus hegumenus Atractensium (?)
 Constantinus hegumenus Sanctorum trium
 Puerorum similiter.

Joannes hegumenus Cœladensium similiter.
 Antonius hegumenus Dodecathroni similiter.
 Paulus hegumenus Agnyon similiter.
 Paulus hegumenus Sancti Petri civitatis Pœma-
 ninensium similiter.

B Euschemon hegumenus Crizensium similiter.
 Macarius [Gr. Macaris] hegumenus Psarodi si-
 militer.

Epiphanius hegumenus Paranandi similiter?
 Antonius hegumenus Peristereonos similiter.
 David hegumenus sancti Georgii [Prieti] simi-
 liter.

Joannes hegumenus Sancti Zotici similiter.
 Agapius hegumenus Sancti Thyrsi similiter.
 Daniel [Gabriel] hegumenus Sanctorum Apo-
 stolorum Magnesiæ similiter.

Theodosius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis
 Perizetorum similiter.

Callistus hegumenus diversorum monachorum
 [Gr. monasteriorum et in c. Jol.] Cypri similiter.

C Theophylactus hegumenus Bordæ similiter.
 Theodorus hegumenus Limbi similiter.
 Constantinus [Gr. Constans] hegumenus Iippi
 similiter.

Georgius hegumenus Domnicensium similiter.

Euthymius hegumenus Oxybetensium [In ms.
 Jol. additur : Euthymius hegumenus Pepuzensium]
 similiter.

Antonius hegumenus Uzizæ similiter.

Basilius hegumenus Sancti Andræ similiter.

Philippus Bessessium [Beomorum, Besirentium]
 similiter.

Basilius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Orty-
 cidiensium similiter.

Acacius monachus Sancti Orestis similiter.

Joannes hegumenus Sancti Salvatoris similiter.

Petrus monachus, et ex persona Cellarum [Cel-
 larium], similiter.

Zacharias hegumenus Syndensium [ms. Sæden-
 sium] similiter.

Theophilus monachus, et ex persona hegumeni
 Sanctæ Dei Genitricis Photion, similiter.

Cerycus hegumenus Dolocomæ similiter.

Sergius hegumenus Gesinensium [Gerpensium]
 similiter.

Joannes presbyter Sancti Sergii Germion [Ger-
 miorum] similiter.

VARIE LECTIONES.

* I. Δωδεκαθρόνου.

Niceta hegumenus Octaorum [Octavini] similiter. A
 Antonius hegumenus Acraborum similiter.
 Petrus hegumenus Platanii similiter.
 Marcus hegumenus Sancti Joannis Theologi similiter.
 Leo hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Sallalensium similiter.
 Constantinus hegumenus Sancti Stephani Antipsili similiter.
 Theodorus monachus, et ex persona hegumeni Sanctæ Dei Genitricis Calocetensium, similiter.
 Eulichianus monachus monasterii Callistrati similiter.
 Theodorus monachus Sanctæ Dei Genitricis Epicanzi similiter.
 Joannes monachus, et ex persona Stephani hegumeni Bonisensium, similiter.
 Callistus monachus ejusdem monasterii Bonisensium similiter.
 Niceta hegumenus Sanctæ Dei Genitricis monasterii Castrii Tii similiter.
 Samuel monachus Archangeli Gabrielis similiter.
 Theodosius hegumenus Sanctæ Trinitatis similiter.
 Joannes monachus, et ex persona Strategii hegumeni [Sanctæ Dei Genitricis], similiter.
 Hilarion [Hilarius] monachus Sanctæ Dei Genitricis [Gr. addit Cellarum], similiter.
 Dositheus [Theodosius] monachus Sancti Theodori Sicundæ similiter.
 Paulus hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Tyrosinum similiter.
 Leo hegumenus Sancti Cyriaci similiter.
 Epiphanius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Limnas similiter.
 Georgius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis similiter.
 Cosmas hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Paradisi similiter.
 Euschemon monachus Sancti Salvatoris juxta Byraicum similiter.
 Bardas hegumenus, et archimandrita Prusiadis, similiter.
 Petrus hegumenus Sanctorum Apostolorum Castri Protilli similiter.
 Basilus monachus civitatis Amorii Sanctæ Dei Genitricis similiter.
 Basilus presbyter, et hegumenus monasterii Oxypetri, similiter.
 Philippus hegumenus Eumeniæ similiter.
 Basilus hegumenus Sancti Luciani similiter.
 Theophylactus hegumenus Pegadii similiter.
 Anthimus hegumenus [Gr. monachus et in c. sol.] Psamathi similiter.
 Michael hegumenus Sancti martyris Georgii similiter.
 Christophorus hegumenus Candellarum similiter.
 Nicolaus hegumenus Cænurgon similiter.
 Sisinnius hegumenus Lithini similiter.

Νικήτας ἡγούμενος Ὀκτῶν ὁμοίως.
 Ἀντωνίος ἡγούμενος Ἀκραδῶν ὁμοίως.
 Πέτρος ἡγούμενος Πλατανίου ὁμοίως.
 Μάρκος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁμοίως.
 Λέων ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Σαλλῶν ὁμοίως.
 Κωνσταντῖνος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ Ἀντιψιλίου ὁμοίως.
 Θεόδωρος μοναχός, καὶ ἐκ προσώπου Θεοδότου ἡγουμένου τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Καλοκετῶν ὁμοίως.
 Εὐτυχιανὸς μοναχὸς τῶν Καλλιστράτου ὁμοίως.
 Θεόδωτος μοναχὸς τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Ἐπικανζῆ ὁμοίως.
 Ἰωάννης μοναχός, καὶ ἐκ προσώπου Στεφάνου ἡγουμένου Βονισῶν ὁμοίως.
 Κάλλιστος μοναχὸς τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου Βονισῶν ὁμοίως.
 Νικήτας ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου μονῆς τοῦ Κάστρου τῆς Τίου ὁμοίως.
 Σαμουὴλ μοναχὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ὁμοίως.
 Θεόδωτος ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμοίως.
 Ἰωάννης μοναχός, καὶ ἐκ προσώπου Στρατηγίου ἡγουμένου τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ὁμοίως.
 Ἰλαρίων μοναχὸς τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῶν Καλλιῶν ὁμοίως.
 Θεόδωτος μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τῆς Σκοῦνδας ὁμοίως.
 Παῦλος ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Τυμνῶν ὁμοίως.
 Λέων ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Κυριακοῦ ὁμοίως.
 Ἐπιφάνιος ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Λίμνας ὁμοίως.
 Γεώργιος ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ὁμοίως.
 Κοσμάς ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Παραδεισίου ὁμοίως.
 Εὐσχήμων μοναχὸς τοῦ Σωτήρος πλησίον τοῦ Βυραϊκοῦ ὁμοίως.
 Βῆρδας ἡγούμενος καὶ ἀρχιμανδρίτης Προυσιᾶδος ὁμοίως.
 Πέτρος ἡγούμενος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Καστροπρωτίου ὁμοίως.
 Βασίλειος μοναχὸς τοῦ Ἀμορίου τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ὁμοίως.
 Βασίλειος πρεσβύτερος μονῆς τοῦ Ὁξυπέτρου ὁμοίως.
 Φίλιππος ἡγούμενος Εὐμενείας ὁμοίως.
 Βασίλειος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Λουκιανοῦ ὁμοίως.
 Θεοφύλακτος ἡγούμενος τοῦ Πηγαδίου ὁμοίως.
 Ἀνθίμος μοναχὸς Παμάθου ὁμοίως.
 Μιχαὴλ ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Γεωργίου ὁμοίως.
 Χριστοφόρος ἡγούμενος τῶν Κανδῆλων ὁμοίως.
 Νικόλαος ἡγούμενος τῶν Καινουργῶν ὁμοίως.
 Σισίνιος ἡγούμενος τοῦ Λιθίνου ὁμοίως.

Θωμάς μοναχὸς Μουσυνῶν ὁμοίως.

Μιχαὴλ μοναχὸς, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ ἡγουμένου μονῆς Ἀγίας Θεοτόκου τοῦ Πύργου ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου Συμβόλων ὁμοίως.

Ἰωάννης ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου Ρούδων ὁμοίως.

Κώνστας ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Πέτρου Ὑδένδρων ὁμοίως.

Συμεὼν ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου τῶν Ἀβραμιτῶν ὁμοίως.

Γρηγόριος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Κλήμεντος ὁμοίως.

Θεόγνης ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου ἀποστόλου Τιμοθέου τῆς Κρητῶν νήσου ὁμοίως.

Ἰωάννης ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου μάρτυρος Θεοδώρου ὁμοίως.

Θεοδόσιος ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Θεοτόκου ὁμοίως.

Πέτρος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Κρητῶν νήσου ὁμοίως.

Ἰ. Α. Α. Κοσμῆς.

A Thomas monachus Mosynensium similiter.

Michael monachus, et ex persona hegumeni monasterii Sanctæ Dei Genitricis Pyrgi, similiter.

Gregorius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Symbolorum similiter.

Joannes hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Rudensium similiter.

Constantinus [Cosmas] hegumenus Sancti Petri Hydendrensiū similiter.

Symeon hegumenus Sanctæ Dei Genitricis Abamitensium similiter.

Gregorius hegumenus Sancti Clementis similiter.

Theognis hegumenus monasterii Sancti apostoli Timothei Cretensium [insulæ] similiter.

B Joannes hegumenus Sancti martyris Theodori similiter.

Theodosius hegumenus Sanctæ Dei Genitricis similiter.

Petrus hegumenus Sancti Joannis Deiloqui Cretensium insulæ similiter.

VARIE LECTIONES.

EJUSDEM SANCTI GERMANI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI ORATIONES.

A.

Λόγος Γερμανοῦ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ μεσοσηστίμῳ.

(GRETZER, I. II, p. 245.)

I.

Oratio Germani patriarchæ Constantinopolitani in adorationem venerandæ et vivificæ crucis tempore medii jejunii.

« Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλὴμ ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. » Ἐκ τῆς Ἡσαίου μεγαλοφωνίας τῇ ἐξ ἐθνῶν Ἑκκλησίᾳ τὰ Εὐαγγέλια σήμερον, ὡς μὲν ἀπὸ γλώττης κατην-θρακωμένης τῷ τοῦ θεοῦ ποσάτου ἀνθρακὸς ψωμι-σμῷ ἐξάλλα καὶ λαμπρὰ, ὡς δ' ἀπ' ὕψους ἤκοντα οὐρανόθεν, ἐξάκουστα καὶ βροντοσητῇ. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ προφήτου φωνή, τὸν οὐρανὸν ἀνατρέχουσα καὶ περιτυποῦσα τὴν γῆν. « Ἄκουε γάρ, ἔφη, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ. » Ἄλλ' αὐτὸ μὲν βροντῶδες τοῦ φθέγγματος, ἀρχόμενος τῆς προφητείας ἐνδείκνυται. Ἐνταῦθα δὲ φῶς ἐξαστράπτει τηλεφανές, καὶ πυρ-σὸν ἐξανάπτει διαέριον, καὶ τοὺς τῷ πελάγει τῆς νηστείας ἐμπλέοντας εἰς λιμένα προσκαλεῖται τῆς παραλήσεως. Τὸ φῶς, φησὶν, ἥκειν τῆς ἀναστά-σεως προεπαγγέλλομαι, εἰς ἣν ἐπείγεσθε, καὶ ὑπερ-ῆς ἐναγωνίως σταδίζετε. Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; Ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ ἀνατέ-ταλκε. Δόξα δὲ Κυρίου ἀναντιρρόητος ὁ θεὸς σταυ-ρὸς, καὶ ὡς ὁρθὸς ἰδοὺ προῦπαυγάζει καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἠλίου σήμερον προδρόμους ἐξακοντίζει ἐκτίνας. Ἐνθα δὲ μνήμη φωτός, καὶ φωτὸς αὐτοῦ, 1.^α Isa. LX, 1. 2.^α Isa. I, 2.

« Illuminare, illuminare, Jerusalem, venit enim lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. » Ex Isaie grandiloquis oraculis desumpta sunt hodierno die Ecclesiæ ex gentibus collectæ Evange- lia, ut a lingua quidem in carbonem quasi re- dicta, buccella carbonis divinitus subsistentis, egregia et splendida; ut vero a cœlesti altitudine descendencia, exauditu facilia et instar tonitruī vocalia. Talis enim prophetæ vox, cœlum percur-rens, et circumsonans terram. « Audi, inquit, cœlum, et auribus percipe, terra. » Sed vocem suam tonitruī similem initio prophetiæ ostendit. Hic vero lumen longe lateque collucens emittit, faciemque aeriam et sublimem accendit, eosque qui pelagus jejunii trajiciunt, in portum consolati-onis advocat. Annuntio, ait, advenire lumen re-surrectionis, ad quam festinatis, et pro qua viri-liter, tanquam in agone decertatis. At unde hoc liquet? Gloria Domini super novam Jerusalem orta est. Gloria vero Domini, omnium concessu, divina crux est, quæ ut aurora jam rutilat, ra-diosque hodie ejaculatur antecessores Solis justi-

tiæ. Ubi autem mentio fit luminis, et quidem luminis inaccessi, eosque qui in nocte ignavia, illuminantis, ibi. *celestialium* celeberrima, festorumque festum *ἀρρήτων* *ἀρρήτων* *ἀρρήτων*.

Nullus. *ἰδιώτης* *ἰδιώτης* *ἰδιώτης* illis qui jejuniis dant operam *ἰστῆς* *ἰστῆς* *ἰστῆς* effluat, neque mororis caligine vultum *σπυγδα* *σπυγδα* *σπυγδα*. Accedite ad orientem crucem, et illuminamini, et facies vestrae non confundentur. Signetur super vos lumen vultus Domini, resplendantque facies vestrae ut sol, et longe a vobis fugient tenebricosi dæmones, ne aspicere quidem oculis rectis vos ausi. Ego vero concionator ductorque chori gratiæ, opto precorque, ut luminis hujus divitiis consequar, ellychniumque linguæ meæ accendam, et ignem lurulentum excitem, fidemque mihi facit ipse fidei calor, me jam hunc ignem possidere; et ecce ignem et hæc crucis ligna linguæ meæ in argumentum laudis proposita. Ubinam de cætero hostia, quam hoc festo immolabimus in gloriam quidem Dei, in convivium autem spiritualium conviviarum? De hac Deus viderit, qui utilitatis vestrae causa, infecundam meam mentem fecundissimam per spiritum effecit, qui et ex lapidibus legitimos filios patriarchæ excitare potest, quemadmodum olim Isaac ex lapideo Saræ ventre sacrificium illud non sacrificatum, victimamque viventem. Cum igitur super nos signatus sit lumen vultus *ἡ* Domini, crucis descriptione et efformatione, cumque sanctificata sint labia et oculi videndo et salvando instrumentum illud nostræ salutis a Deo factum, agendum ad paradisi omnium sermone decantatissimam regionem fidenter abeamus; sic enim signatis nobis si occurrat, quæ ad fores excubat, rhomphæa, statim, nihil dubito, celet, lumen Dominici vultus reverita, compressaque nonnihil vi flammea, alteram actionum illustrantem mansuetamque obvertet.

Non enim in crucem ascendit communis Dominus, ut iudicet mundum, sed ut clavis affligat ligno, eorum qui ceciderant chirographum, eosque antiquis debitis exsolvat, effuso in solutionem, pretiosissimo, eoque omni, quem habebat, sanguine. Terga autem vertet flammea rhomphæa conspectis nobis, pro quibus Dominus dorso suo flagella excepit. Neque enim ut verberones sceleratosque servos repellat. Novit enim livore Christi omnes sanatos, νόσαςque, quas supra dorsum nostrum peccatores fabricarant, eum, qui sine peccato erat, in se transtulisse non ignorat; sed neque faciei nostræ propinquabit. Minime gentium. Quid ita vero? Quia ora fidelium laudibus in crucem decantatis, et gloria crucifixi repleta sunt; omnino in osculo sancto eos excipiet, propter fidem et charitatem erga commune Dominum. Sunt et cæteroquin amantes hominum angelici ordines, et ex peccatorum poenitentia festi et gaudii occasio-

A καὶ τοὺς ἐν νυκτὶ τῆς ἀκη΄ας φωτίζοντες. ἐκ τῶν πανηγύρεων ἡ μεγίστη, καὶ τῶν ἑορτῶν ἑορτή.

Μηδεὶς οὖν τῶν τῆς νηστείας τροφίμων σκυθρωπαῖτω, μηδὲ τοῦ προσώπου κατασκευάζετω τῆς κατηφείας ἀχλύν. Προσέλθετε τῇ ἀνατολῇ τοῦ σταυροῦ καὶ φωτισθῆτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυνοῦν. Σημειωθῆτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ εἶδος τοῦ προσώπου Κυρίου, καὶ λάμψουσιν πρόσωπα ὑμῶν, ὡς ὁ ἥλιος, καὶ φεύξονται μακρὰν ἐφ' ἡμῶν οἱ σπεινόμενοι δαίμονες, ἀντοφθαλμεῖν οὐκ ἔχοντες. Ὁ δ' ἐκκλησιαστής ἐγὼ καὶ χοράρχης τῆς χάριτος εὐχομαι τοῦ φωτὸς τοῦτου πλοῦσιον μεταλαμβάνειν, καὶ τὴν θραύσιν τῆς γλώττης ἐκκαῦσαι, καὶ πρὸς ἐξάφαι περιφανές, καὶ πείθει με τὸ τῆς πίστεως ἐν θερμόν, ὡς ἔχω ἤδη τοῦτο πῦρ· καὶ ἰδοὺ τὸ πῦρ, καὶ τὰ ξύλα ταῦτα τὰ σταυρικά, εἰς ὕλην ἐπαινῶν τῇ γλώττῃ προκειμένα. Ποῦ λοιπὸν τὸ πρόσδετον, ὅπερ τῇ ἑορτῇ καταθύσομεν εἰς δόξαν μὲν Θεοῦ, εἰς ἐντίκασιν δὲ τῶν πνευματικῶν δαιτυμόνων ὑμῶν; Θεὸς δέσεται τοῦτο, τῆς ἡμετέρας ἐνεκεν ὡφελείας; τὴν ἀκαρπὸν μου διάνοιαν γονιμωτάτην ἀποτελέσας διὰ τοῦ πνεύματος, ὁ καὶ τῶν λίθων ἐξεγείρειν ἰσχυρὰ τέχνα γνήσια τῷ πατριάρχῃ, καθὼς ποιεῖ τὸν Ἰσαὰκ ἐκ τῆς λιθώδους τῆς Σάρρας γαστρὸς, τὸ ἄθυτον θύμα καὶ σφάγιον ζῶν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐσημειώθη τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου ἐφ' ἡμᾶς σταυρικαῖς διαγραφαῖς καὶ διατυπώσεσιν, καὶ ἡγίσαμεθα χεῖλη, καὶ ὀφθαλμοὶ ὁρῶντες καὶ ἀσπαζόμενα τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν θεότευκτον ὄργανον, εἴρε καὶ πρὸς τὸ πολυθρόλλον χωρίον τοῦ παραδείσου θαρρόντως ἀπλωμεν. Οὕτω γὰρ ἂν ἡμῖν σεσημαμένοις ἡ θυροφύλαξ ἐντυχούσα ῥομφαία υποχωρήσειεν εὐ οἶδα, τὸ τοῦ Δεσποτικοῦ φῶς προσώπου διευλαθεῖται καὶ τὸ φλογερὸν πρὸς βραχύ τι συστείλασα θατέρων τῶν ἐνεργειῶν τὴν φωτεινὴν καὶ ἡμερον ἀντιστρέψειεν.

Οὐ γὰρ ἂν ἤλθεν ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐπὶ σταυροῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα προσηλώσῃ τῷ ἔνδιπλῳ τὸ τῶν ἐπισκόπων χειρόγραφον, καὶ τῶν πλαιῶν ἀπολύσειεν ὀφλημάτων, τὸ πᾶν ὑπερτίμου αὐτοῦ καταβαλόμενον αἷμα εἰς ἔκτισιν. Στρέψει δὲ καὶ νῶτα ἡ φλογὶν ῥομφαία ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ὁ Δεσπότης τὰς κατὰ νῶτων ἐδέξατο μάστιγας. Οὐδὲ γὰρ ὡς μαστιγίας, οὐδ' ὡς ἐπιτριπτοὺς δοῦλους ἀποσοθήσεις. Τῷ γὰρ μῶλωπι τοῦ Χριστοῦ πάντα· οἶδεν ἱατρειοθέντας καὶ τὰ στίγματα, ὅσα ἐπὶ τῶν νῶτων ἡμῶν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐσχετήναντο, ἐφ' ἑαυτὸν τὸν ἀναμάρτητον μεταρριζόμενον συνεπισπᾷται. Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ στόμα προσεπαινήσει. Πολλοὺς καὶ δεῖ. Τί δὲ ποτε; Ὅτι τὰ στόματα τῶν πιστῶν τῆς εἰς τὸν σταυρὸν ὕμνολογίας, καὶ τῆς δόξης τοῦ ἐσταυρωμένου πεπληρωμένα, καὶ πάντως ἐν ἀγίῳ φιλήματι κατασπάσεται διὰ τὴν εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην πίστιν καὶ ἐννοιαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλως φιλήνθρωποι τῶν ἀγγέλων τάξεις, καὶ τῶν ἁμαρτω-

λῶν τὴν μεταίειαν ἀφορμὴν ἔχουσιν ἐορτῆς· κὼν ἂν ἐξ ἀσιτίας ἀπόζη τὰ στόματα, ὡς θυμίαμα προσφέροντα: εὐδομον. Ἀγῶν δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐναντίου. Ἦν γὰρ ὅτε τοῖς προπάτορι κατὰ στόμα ὑπήντα ἔτι διαμασώμενον τὸν καρπὸν τῆς παρακοῆς, κὼν ὁ καρπὸς εὐδότης, ἀλλὰ τὸ στόμα ἄκοσμον ἀπῶζε καὶ δύσοδμον, ἥδη τῆς διαφθορᾶς βαστάζον τοὺς ἀρβανῶνας. Ξύλον μὲν οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ξύλου καρπὸς τρυγηθεὶς, καὶ βρωθεὶς πικροτέρως τὰς ἀναδόσεις πεποίηκε τῆς χολῆς, καὶ σκοτοδινίαν περιέβαλεν, ὥστε δοκεῖν περιστρέφασθαι μοι τὸ πᾶν· κἀγὼ τοῦ παραδείτου μέσον ἰστάμενος κρύπτεσθαι ὑπελάμβανον, καὶ τὸν ψόφον τῶν φύλλων κτύπον ὑπενόουν ποδῶν.

Ἀρ' οὐ δὲ Χριστὸς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, καὶ ὑπήκοος γέγονε τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ὑπακοῆς ξύλον γέγονε ὁ σταυρὸς, καὶ φωτίζει διάνοιαν, καὶ ἀρωματίζει στόμα, καὶ στηρίζει καρδίαν, καὶ τοῦ τῆς αἰζιώτης καρποῦ μεταδίδωσιν. Ἀναιρεῖται δὲ τῆς παρακοῆς ὁ καρπὸς τῷ καρπῷ τῆς ὑπακοῆς. Ἐκεῖ μακρυσμὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐξορία, καὶ τό· «Ἐπιστρέψεις εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης.» Ἐνταῦθα οἰκειώσεις εἰς τὸν Θεόν, καὶ τό· «Ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἑμαυτόν.» Τὸ πολυεύκτον δυνάως ἐπάγγελμα. Ἐκεῖ τὰ τῆς ἡδονῆς προηγῆσατο, καὶ τὰ τῆς δόξης ἐπηκολούθησαν· ἀντιστρόφως ἐνταῦθα ἐξ ὁδύνης, καὶ πάθους τοῦ ἑκουσίου, καὶ τῆς παραλυπησάσης τὴν γούσιν χολῆς. Ἡ ἐνταῦθα τῶν εὐφραϊνομένων κατοικία, ἀνάλοις καὶ ἀχραντὸς ἡδονή. Ἐκεῖ κατὰ βασίς τὴν ἐξ ὕψους εἰς τὴν τοῦ κλειθμῶνος κοιλάδα, καὶ ἡ φύσις καταφερομένη οὐκ ἔστι πρότερον τῆς φθορᾶς, ἕως οὗ τῇ πέτρᾳ τῇ ἀβραγεῖ τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ ξύλῳ τῷ σταυρικῷ τοιοῦτοις τισὶν ἀκραδάντοις ἐρείσῃσι προσβαλοῦσα ἔσται καὶ ἀνεκότη. Τὰ μὲν παλαιὰ ταῦτα.

in immota quadam fulcimenta, conquievit et

Τὰ νέα δὲ καὶ ἡμέτερα, μᾶλλον δὲ ἡ κατὰ Χριστὸν ὁδὸς τῆς αὐτοῦ ἀνθρωποπρεπῶς προηγῆσατο, λίαν βριθα καὶ ἀνάγει· ἀναφορᾷ γὰρ ἐπὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τοὺς πύδας ἀλγύνει τῇ τῆς στάσεως διαμονῇ, ὡς τὴν ἡμέραν διαπετάζειν χεῖρας πρὸς Θεὸν παραπελθεῖ, ἀγδίζει τὸ στόμα καταζηταίνουσα διὰ τῆς νηστείας. Πλὴν ἀλλὰ τούτων πάντων τῶν κακῶν πονημάτων βιβλίον ἐγγράμματον, ὁ σταυρὸς· καὶ ὁ οὐ λαμβάνων τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ ἀκολουθεῖ ὅπισω τοῦ διδασκάλου· διδάσκαλος δὲ ὁ Χριστὸς, ὡς κακόσχολος τοῦ τῶν μαθητῶν χοροῦ διαγράφεται. Ὅτε τοίνυν οὕτω διασκευασθεῖεν ἡμεῖς, κωλύμην ἡ φλογὶν βομφαία οὐκ ἐπαγάγη τῇ χάριτι τοῦ σταυροῦ, εἰσώμεν ἥδη διὰ τοῦ λόγου εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν προπατόρων ἡμῶν ἐνδιαιτήμα τὸν παράδεισον, καὶ ἀνδολεσχῶμεν τὰ τῷ καιρῷ πρόσφορα, καὶ στέφανον ἐγκωμίων ἐντεῦθεν συμπλέξαντες τὸν σταυρὸν καταστήσωμεν. Ἦν ἄρα ποτὲ τὰ καὶ ἡμᾶς ἐν μακκαριστοῖς καὶ θεοφύτευτον κατωκῶμεν παράδεισον τρυφῆς ἀδ' ἀρδύτου θωρίον. Ἐνθα ἡ φωνὴ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῶν ἐορταζόντων ὁ ἦχος· καὶ ἂν

nem sumunt. Et licet ex inedia ciborumque abstinentia ora male oleant, non secus id reputant, ac suaveolens thymiaia; quod ex contrario colligere licet: accidit aliquando, ut primis parentibus occurreret (angelus) ore adhuc prævaricationis cibum commanducante: et quamvis fructus grati odoris esset, attamen os inconditum quid et fetidum exhalabat, jamque corruptionis pignus ferebat. Lignum igitur in paradiso, lignique fructus decerpitus et comesus acerbiores felle eructationes effecit, et tenebricosa vertigine me involvit, ut omnia mihi viderentur circumagi, et ego in medio paradiso consistens, occultari posse credebam, sonitumque foliorum, pedum strepitum esse rebar.

Cæterum, ex quo Christus seipsum humiliavit, Patrique obediens factus est usque ad mortem, mortem autem crucis²², effecta est crux lignum obedientiæ, mentemque illuminat, et aromatis instar, grato halitu os complet, corque firmat, et nos participes facit fructus vitæ perpetuæ. Tollitur autem e medio fructus inobedientiæ fructu obedientiæ. Ibi elongatio est a Deo, et a ligno vitæ exsilium et exterminatio, et illud: «Reverteris in terram, ex qua sumptus es²³.» At hic est familiaritas et conjunctio cum Deo, et illud: «Quando exaltatus fuero, omnes ad meipsum traham²⁴.» Promissum vere exoptatissimum. Ibi ea quæ jucunda erant, antecesserunt, et tristia acerbique subsuta sunt; contrarium hic evenit, ex dolore, ex cruciati voluntario, et ex felle gustati molesto et ingrato. Qui hic se oblectant, et quasi commorantur, iis tandem requies, sincera et intaminata voluptas comparatur. Ibi descensus erat ex alto in hanc lacrymarum vallem; nec prius substitit natura dorsum ruens, quam illisa in solidam petram Christum, lignumque crucis, tanquam quasi repelcussa est. Sed hæc vetera sunt.

Recentia et nostra videamus; ex his vero potissimum viam, quæ secundum disciplinam Christi est, quam prior ipse humana sub imagine calcavit, quæ valde ardua et acclivis est. Ducit enim ad crucem, pedesque standi perpetuitate affligit, suadetque, ut manus ad Deum tota die expandamus; os molestat, dum illud jejunio exsiccet. At harum omnium molestiarum crux scriptus liber est. Et qui non accipit hunc librum, et magistrum sequitur: magister autem Christus est: is ex discipulorum cœtu, tanquam perditus et desperatus expungitur. Quoniam igitur nobis ita comparatis flamma rhomphaea impedimentum nullum obiectura est, ope et gratia crucis, ingrediamur jam oratione in vetus illud majorum nostrorum habitaculum, paradysum, floresque temporis opportunos decerpamus, et inde encomiorum corona plexa, crucem coronemus. Fuit, cum inter beatos res nostræ sitæ essent, paradysumque a Deo plantatum, locum indesinentis voluptatis plenissimum incoleamus; ubi vox confessionis, et eorum qui festos

²² Phil pp. II, 8. ²³ Gen. III, 19. ²⁴ Joan. XII, 32.

dies agitabant, sonitus, vocesque e caelo angelorum, hymnos et laudes decantantium. Inferne et ex terra alternatim velut respondentem sonum edebat homo, et consona modulando divina cantica referebat; et gloria in excelsis, et in terra pax exultabat. Bonitas enim Dei diffusa fuerat in nobis. Nam cum nihil prius in medium contulisset, nec quidquam homo promerulisset, rex terrestrium constitutus est divinæ manus impositione. «Tamen, inquit, formasti me, et posuisti super me nomen tuum¹⁶.» Et quid moror dicere id, quod longe est admirabilius? Antequam crearer, et fingerer in ventre matris meæ, omnium genitricis terræ, eum quem animo conceperat, format, et me solum ex omnibus creaturis statuit, quasi personarum Trinitatem; in quibus consistit, vel et illa unica Deitatis potestas.

Qui sola voluntate totam rerum universitatem condidit, is propter me tricubitalē, paulo post dissolvendū, pedestrem, omni naturali tegumento carentem, deliberat, et quasi consilium iuit, cui nam opus quod faciendum erat, simile esse debeat, in quos imperium habere, et quousque ejus potestas extendenda sit. Caput et Dominum eorum quæ supra caput volitant (hominem) constituit. Bipedi subjicit quadrupedia. Quæ in mari abdita latent, servire jubet ei qui pedester est. Non grandia hæc, etsi talia et tanta. Ad id, quod excellentius est, venio. Deo assisto ego, qui pondere ad centrum deprimor, et ad ima feror, et qui luteus sum, igneorum ministrorum convictor sum. Meum diversorium paradisi est; in paradiso autem bonorum omnium immensa copia, quorum omnium ego dominus. Et ea quidem quæ lucusque fuerunt, concinunt cantica ascensionum; at quæ sequuntur, descensum in terram, cujus vestes sunt retinacula perpetua. Data est mihi lucerna splendida, ut tantas opes custodirem. Diligenter ad custodiam attendere jubeor; ego vero, nescio quid passus, ad ipsam lucernam dormitavi. Oculum autem bonis meis adjicit nocturnus prædo Satan, cujusdam ex familiaribus persona assumpta. Accedit ut amicus, et deprehenditur improbus. Benevolentiam simulavit externa specie, et interius furem egit, mihi que malorum ille sator et auctor lucernam exstinguit. Lucerna enim divina lex est, judicio Davidis, et ipsius veritatis. Comportataque

multitudine abiit; elatos cachinnos tollens ob humanam simplicitatem et stultitiam.

Exinde nudus sum ego, qui fui paterfamilias, spoliatusque maneo lucifluis illis vestimentis, neque amplius oculos ad illam, quæ in cælis est, gloriam et sanctitatem attollo: quin magis jam ad proprium pudorem demittuntur, et ejus curam gerunt. Hoc autem ejusmodi est. Passiones et immoderate animi perturbationes serie quadam ingruunt. Primas tenet clades illa ventris, orta ex delectatione fructus. Huic conjungitur affectio illa et commotio, quæ sub ventre. Ferunt enim

Α ούρανοῦ τῶν ἀγγέλων εὐφρακούντων τὰ ὑμνολογικά. Κάτωθεν καὶ ἀπὸ γῆς ἀνθρώπων τὰ ἀντίφωνα ἐψάλλε· καὶ ἀντεμύλλαντε τὰ συνῶδα, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐχόμενοι. Ἡ γὰρ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ὑπερεκκέχυτο ἐν ἡμῖν. Μὴ δὲν γὰρ προεισενεγκῶν, βασιλεὺς τῶν ἐπιγείων ὁ ἀνθρώπος πεχευροτόνηται ἐπιθέσει τῆς θείας χειρός. Σὺ γὰρ, ὦ Θεέ, ἐπλασάς με, καὶ ἔθηκες ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου. Τί μὴ λέγω τὸ θαυμαστότερον; Πρὸ τοῦ πλασθῆναι με ἐν κοιλίᾳ μητέρος μου, τῆς παμμήτορος γῆς, τὸν σὺς κεπεόμενον σχηματίζεται, καὶ μόνον ἐξ ἀπάντων κτισμάτων ἐμὲ ἀφορμὴν τίθεται γνωμοποιεῖν τῆς ἐν μὲ θεότητος τῶν προσώπων Τριάδος· ἐν ᾧ καὶ ἡ μοναρχία τῆς θεότητος.

notam et ansam cognoscendi in una Divinitate potius, quæ ipsamet sunt divina illa monarchia,

Β Ὅ τὸ πᾶν συστησάμενος μόνῳ θελήματι, δι' ἐπὶ τὸν τρίπηχυν, τὸν βραχυδιάστατον, τὸν πεζόν, τὸν γομὸν τῆς ἐκ φύσεως περιβολῆς, προβοῦλον καθίζει καὶ προμελέτημα· τίνας ἔσται καθ' ὁμοίωσιν τὸ πλασθῆναι, καὶ τίνων κυριεύσει, καὶ μέχρι τί νος ἐξαπλώσει τὴν ἐξουσίαν. Τῶν ὑπὲρ κεφαλῆς πετομένων κεφαλὴν προίστη. Ὑποτάττει τῷ δέσποτι τὰ τετράποδα. Τὰ ὑποδρύχια τῇ θαλάττῃ καταδουλοῦντα πεζεύοντι· ὁ μεγάλα ταῦτα, καίπερ ὄντα τοιαῦτα. Ἐρχομαι δὲ πρὸς τὸ μείζον. Παραστάτης ἐγὼ τοῦ Ὑψίστου, ὁ κεντροβριθὴς καὶ κατώρροπος, καὶ τῶν πυρίνων λειτουργῶν συνδυασώτης ὁ πᾶλιος. Ἐμὴν ἐνδιαίτημα ὁ παράδεισος· ἀγαθῶν ἀμετρία περὶ τὸν παράδεισον, καὶ δεσπότης τοῦτων ἐγώ. Τὰ μὲν δὲ μέχρι τούτου τὰς φάδς ψαλττοῦσι τῶν ἀναβαθμῶν, τὰ δ' ἐντεῦθεν κατάδασιν εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ κάτοχοι αἰώνιοι. Δίδονται μοι λύχνος λαμπρὸς ὑπὲρ τῆς τῶν καλῶν χρημάτων φυλακῆς, νῆσειν περὶ τὴν φυλακὴν παραγγέλλομαι· ἐγὼ δὲ, οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ παθῶν, πρὸς τὸν λύχνον αὐτὸν ὑπενύσταξα. Ἐκ οφθαλμίζει δὲ μοι τοῖς ἀγαθοῖς ὁ νυκτιλόχος Σάτταν τῶν τινος οἰκειακῶν ὁδοῦς προσωπεῖον. Πρόσιον ὡς συνήθης καὶ εὐρίσκεται κακοήθης. Εὐνόησατο ἔξωθεν, καὶ ἐκλεπίσαστο ἐνδοθεν, καὶ σθένυνσίν μοι τὸν λύχνον ὁ κακομήχανος. Λύχνος γὰρ ὁ θεὸς νόμος, ὡς τῷ Δαυὶδ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, καὶ συμφορήσας πᾶσαν θεοδράβευτον ἀγαθοδωρίαν, καὶ συλλαβὼν ἀπὸν ὄψετο, πλατὺν μυκτῆρα τῆς ἀνθρωπίνης καταχεάμενος εὐθελίας.

et convasata tota illa a Deo concessorum bonorum humanam simplicitatem et stultitiam.

Δ Ἐντεῦθεν γυμνὸς ὁ οἰκοδεσπότης ἐγώ, καὶ πῶν φωτομόρφων ἔρμος ἐνδύματων, καὶ οὐκ ἔτι ἐδύματα πρὸς τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐπαίρων δόξαν, καὶ τὴν ἐκεῖσε ἀγιότητα· κατανεύουσι δὲ μάλλον πρὸς τὴν ἰδίαν αἰσχύνην, καὶ πρόνοιαν δῆθεν ταύτης ποιοῦνται. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τοικύτων· Ἀπάρχονται τὰ πάθη καθ' εἰρμὴν προχωρεῖν. Προηγείται τὸ ἥττημα τῆς γαστρὸς, τὸ ἐξ ἡδονῆς τοῦ καρποῦ, καὶ ἐφέπεται τούτῳ ἡ ἐν ταῖς ὑπογαστροῖς ἐμπάθεια. Εἶναι γὰρ φασί, πρᾶξις γαργυλίου τὰ φύλλα τῆς συκῆς

¹⁶ Psal. cxxviii, 5.

κατ' ἰδιότητα φυσικῇ. Εἰς τοῦτο πάθος καὶ ὁ ἐν βα-
σελεῦσι προφήτης ἐλθὼν· « Αἱ ψαῖ μου ἐνεπλήσθη-
σαν ἐμπαιγμάτων, » περιπαθέστερον ἐτραγῶδει, ἐν-
νοοῦμενος μὲν ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ· οἰκτιρούμενος δὲ
πλέον τὰ τοῦ προπάτορος. Ἡ γὰρ οὐ ἐμπέπαικται
ὁ ἀνθρώπος τῷ Σατάν ἀποδοσχίσαντι μὲν τοῦ-
τον ἐλπίσι θεώσεως ὑψηλαῖς, τὸν τοσοῦτον δὲ τῶν
ἐλπιδῶν ὕγκον εἰς τὰ τῆς συνῆς περιστήσαντι
φύλλα·

Πεπείραται καὶ Σαμψὼν ἐμπαιγμάτων τῇ μαινάδι
Δαλιλᾷ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποτυφλώσας, καὶ τοῖς
ἀλλοφύλοις εἰς ἀθυρμα προτεθείς. Οὕτω γὰρ ἡ ἐμ-
παθὴς ἡδονὴ τοὺς ἑαυτῆς οἶδε τιμᾶν ἐραστάς. Οὕτως
ἐγὼ παρασυνεβλήθην· τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, »
ὁ ἐν τιμῇ ὢν τῇ ἀγγελικῇ, ἐπὶ γαστέρα τὴν ῥοπὴν
τῆς προαιρέσεως ὑποβιδάσας καὶ ὑποκύψας περὶ τὰ
ὕπογάστρια. Ἐνεμαρτύρει μοι τὴν εὐθελίαν τὰ δέρ-
ματα τῶν προβάτων. Πλὴν ἀλλὰ τῆς χλόης τοῦ παρα-
δείσου καταπολαύειν οὐ συγχωροῦμαι, κρίναντος
τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐμοί· οὐτε γὰρ τῆς φωνῆς, ὡς πρόβα-
τον, ἤκουσα τοῦ ποιμάναντός με· ἐν τόπῳ χλόης, »
καὶ οὐδὲν με ὑστερήσαντος. Ἀπὸ παντὸς γὰρ ξύλου
τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ἀνῆκέ με κατεσθίειν· καὶ τὰ
κτῆνη δὲ τῇ ἀνοσίᾳ νενίκηκα μεταξὺ τοῦ βλέπτον-
τος καὶ τοῦ ὠφελοῦντος διακρίνας οὐδέν. Τὰ μὲν οὖν
ἐκ τοῦ χλωροῦ ξύλου ἐμφυέντα μοι δυστυχήματα,
τοιαῦτα, καὶ ἀπόκληρος τῆς πατρίδος ἐγὼ, καὶ τῆς
ἀνεκφράστου μακαριότητος ὑπερδύριος.

Ὅρα δὲ οἷαις ταῖς καρποδοσίαις καὶ τὸ ξηρὸν βρι-
θει μοι ξύλον, ζωὴν ἀντὶ τοῦ θανάτου προβάλλε-
ται. Φωτεινὴν στολὴν ἀντὶ τῆς γυμνότητος ἐξυφαί-
νει μοι. Ἀντὶ κατάρας εὐλογίαν πηγάζει μοι.
Ἀντὶ τῆς πρὸς τὴν γῆν ἐπιστροφῆς τὴν μετ' ἀγγέ-
λων ἐν οὐρανοῖς συναναστροφὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ χλω-
ροῦ ξύλου πυρκαϊὴν τῶν ἡδυπαθειῶν τὴν ξυρὸν κατα-
σβέννυσσι. Φαίη ἂν τις εὐκαίρως, ὡς τὸν ἐκ τοῦ ζῶν-
τος ὄψεως ἰδὼν ἡ νεκρὰ τοῦ ὄψεως σάξ ἀναίρει,
συγκραθεῖσα τῇ ἀντιδότη καὶ θεραπεύσασα τὸν
ὀφειδῆκτον. Ἡ γὰρ οὐ τῷ ζῶντι τεθανάτωμα ὄφει ἐν
τῇ Ἑδέμ; Ἀνεζωώθη δὲ τῷ ἐπὶ τοῦ σταυρικοῦ ξύ-
λου νεκρωμένῳ Χριστῷ, οὐ προτύπῳ οὐδὲ ἀψυχῷ
ὄφει· ἦν, ὁ χαλκοῦς, ὁ ἀμέλετος τοῦ θανατηφόρου
λοῦ· καὶ τὸ τοῦ ὄψεως ἐνεδύετο μόρφωμα. Καὶ γὰρ
καὶ ὁ ἐμὸς Δεσπότης καὶ Θεός· ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος
κατ' ἀλήθειαν γέγονε, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν
τὴν ἐκ τοῦ πονηροῦ βεβλαμμένην ὄψεως ὑπενδυσά-
μενος ὑπέρτερος ἦν τοῦ τῆς ἁμαρτίας λοῦ, καὶ ὅλος
ἐλεύθερος. Ἡμῖν δὲ τοῖς δακνομένοις ὑπὸ τῶν τῆν
πέτρων ἡμῶν ἐπιτηρούντων ὄψεων, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὰς
ἐπιλόξας τῆς σωτηρίας ἐπαναρτῶσι τὸν ἐπὶ σταυροῦ
κρεμασθέντα μετέωρον, ζωῆς καὶ ἀθανασίας πηγῆ-
στικός.

Ἀναμφιβόλως γὰρ τοῦ σταυροῦ μυστήριον ἡ κατὰ
τὴν ἔρημον τοῦ χαλκοῦ ὄψεως ὑψώσις προὑπέγραψε,
καὶ τὸ παρὰ τοῦ Μωσέως εἰρημένον· « Ὁψέσθε τὴν
ζωὴν ἡμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
ὑμῶν, » εἰς τὸν ὄφιν τοῦτον ἀπονεύει δοκᾷ, οὐχ ὅτι
δυνάμει· τινὸς μετέχε τὸ τοῦ ὄψεως ἰνδαλμα, ἀλλ'

A folia ficus naturali quadam proprietate sua exciāre
vitillationem. In hanc affectionem cum rex pro-
pheta incidisset, lamentabiliter exclamavit : « Lum-
bi mei impleti sunt illusionibus » ; » hæc quidem
de seipso intelligens : plus vero ea quæ a primo
parente manant, sibi vindicans. Annon enim
illus est homo a diabolo, qui cum eum ingenti
spe divinitatis adipiscendæ pavisset, tandem totam
illam spei turgidam molem ad folia ficus transtulit ?

Tentatus est et Samson illusionibus, a mænade
illa furiosa Dalila, oculis excæcatus, et alienigenis
in jocum et ludibrium expositus²². Sic enim vo-
luptatis affectio suos amatores honorare solet. Ita
ego comparatus sum « jumentis insipientibus²³, »
qui in angelica gloria degebam ; deflexa et incli-
nata ad ventrem, et ad ea quæ sub ventre sunt,
consilii et voluntatis propensione et proposito.
Testes insipientiæ sunt pelles ovium. Cæterum
pascuis paradisi frui vetor ; divino adversus me
prolato decreto. Neque enim ut ovis audivi vocem
ejus qui me pavit « in loco pascuæ²⁴, » nihilque
mihi deesse passus est. Nam de omni ligno paradisi
fecit mihi comedendi potestatem, ipsaque bruta
animantia stultitia longe superavi, eo quod noxium
ab utili non discreverim. Hujusmodi ergo sunt
illa nocumenta, quæ mihi ex viridi ligno exstite-
runt. Interea extorris ego sum a patria, et ab inef-
fabili illa beatitudine exsul.

Intuere autem, quanta fructuum copia mihi
itidem onustum sit aridum lignum, quod loco
mortis vitam submittit, splendidamque stolam
loco nuditatis mihi contextit. Loco maledictionis
benedictionem mihi stillat. Loco reversionis in
terram donat mihi conversationem cum angelis
in cælis, illudque ex viridi ligno incendium vo-
luptatum, hoc aridum exstinguit. Non abs re
dixerit quis, depulsum esse venenum vivi serpentis
a mortua serpentis carne, quæ commista est cum
antidoto, eumque, qui a serpentibus ictus fuerat,
curavit. Annon enim a vivo serpente in paradiso
interemptus sum ? Revixi autem beneficio Christi
in ligno crucis mortui (cujus typus et figura inani-
matus ille serpens erat ; æneus, inquam, ille ser-
pens, lethiferi veneni expers), qui serpentis quoque
formam subiit. Nam Dominus meus et Deus Chri-
stus verus homo factus est, hominumque naturam,
quæ a malo serpente læsa fuerat, superior exstitit
omni peccati veneno, totusque liber. Nobis vere,
qui icti fuimus a serpentibus, calcaneum nostrum
observantibus, quique ab ipso in sublimi crucis
ligno pendente spem salutis suspensam habemus,
fons sit et origo vitæ et immortalitatis.

Absque ulla enim dubitatione adumbravit mysto-
rium crucis illa ærei serpentis in deserto exalta-
tio. Ut et illud Moysis dictum : « Videbitis vitam
vestram pendentem ante oculos vestros²⁵ ; » hunc
serpentem innuere videtur, non quod virtute ali-
qua serpentis imago prædita fuerit, sed quia typum

²² Psal. xliiii, 8. ²³ Judic. xvi, 19 seqq. ²⁴ Psal. xlviii, 13. ²⁵ Psal. xlii, 2. ²⁶ Deut. xxviii, 66.

λόγου ὑποδηλοῦντος. Ἐπεὶ τοίνυν προώριστο ἐκ τῆς οὐρώδους τῶν Ἰουδαίων φυλῆς τὸν Κύριον ἀνασταλέναι ἀμείβετον παντελῶς τοῦ τῆς ἁμαρτίας τοῦ, καὶ διὰ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ζωῆς αἰωνίου γενέσθαι παρεκτικὸν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου ἀνάρτησις ὄψεως τοῦ χαλκοῦ τελειουργηθῆναι προώριται. Καὶ ἀνέρπουσι τῆς ἐρήμου ἰοδῶλων ὄψεων στρατεύματα, καὶ τηροῦσι τὰς πτέρνας τῶν ὀδεύοντων, καὶ δάκνοντες ἀναίρουσι· καὶ εἰσὶν οὗτοι τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ἐκταράσσοντες· ὁ φησὶν Ἡσαΐας, τῶν τὴν κατὰ Χριστὸν πορευομένων ὁδόν, καὶ κωλύοντες προσέρχεσθαι τοῦτῃ καὶ σώζεσθαι σωτηρίαν αἰώνιον, οἱ λέγοντες· « Μὴ καὶ ὁμεῖς πεπλάνησθε; Ἄλλ' ὁ ὄχλος οὗτος ἐπικατάρατος, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον. » Οὕτως ἡ κόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ὄψεως, « καὶ ἰδὲ ἀσπίδων τοῖς χειλεσιν » ἐπεπλήμυρε. Τότε τῶν Ἰουδαίων.

Τὸ δ' ἐφεξῆς, ὡς ἀπὸ τῶν κωλυομένων εἰς τὸ προοδεύειν ἐπάγεται· « Φύλαξόν με, Κύριε, ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ, ἀπὸ ἀνθρώπων ἀδίκων ἐξελοῦ με· οἵτινες διελογίσαντο τοῦ ὑποκαλέσθαι τὰ διαθήματά μου. » Τοῖς τοῦτοις ἀνθρωπομόρφοις ὄψεσιν, ὁ Χριστὸς διαλεγόμενος, ἔλεγεν· « Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. » Νεκρὸς γὰρ κρεμáμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοὺς τῷ κέντρῳ τοῦ θανάτου πεπληγμένους ἐζώωσε. Καὶ δογματικῶς μὲν οὕτως ὁ λόγος διεσχευάσθη· εἰρησέται δὲ καὶ ἠθικῶς. Τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ πλουσίῳ ἐν ἑλέει τὴν ἐκούσιον καταδεξαμένου πτωχείαν, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἅπαν ἐντετελεχότος μυστήριον, πολλὰ μυριάδες τῶν κακοτρόπων Ἰουδαίων τὸν ἰὸν ἐμέσασαι τῆς κακίας, καὶ τὰς ὑπολοζώσεις τῆς δολιότητος καταλείψασαι, καὶ τὴν εὐθείαν ἀνθελόμεναι, εἰς ὕψος πολιτείας ἀνέδραμον ἀναρέτου, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον πλείστον μέρος ἀνήγαγον τῶν ὁμογενῶν. Ἐχὼ τὸν Παῦλον τῷ λόγῳ συνηγοροῦντά μου. Ὅφρι γὰρ ἦν ποτε καὶ αὐτὸς, καὶ γέννημα ἐχιδνῶν ἡ ἐμπνέων ἀπειλή· καὶ φόνος ὁ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς ὄντας τῆς ἰδοῦ, ὁ φησὶ ἡ βίβλος τῶν Πράξεων, ἀνῆρει καὶ ἐθανάτου, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχεν ἀνεψγμένους νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀνεπινυστάκτως τοῖς Χριστολάτραις ἐπιβουλεύων· ἀλλ' ἐκτυφλοῦται τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς μὴ βλέποντας λείψα, τὴν δὲ διεστραμμένην καὶ περιλοζὸν στέργοντας, εἶτα καὶ τὸν ἰὸν τῆς βλασφημίας ἀποκενοῖ καὶ τὴν λεθριίδα ἐκδύεται καὶ ἐνδύεται διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸν Χριστόν. Αἱ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνου ἀποπεσοῦσαι λεπίδες, ὁμῶδες εἶναι φολλίδες εἰκάζοντο· καὶ δέχεται ὅλον ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, καὶ εἰς τὴν κατ' αὐτὸν πολιτείαν ἐπαίρεται, καὶ συνεπαίρεται τῷ σταυρῷ, νεκροὶ τὰ μέλη, οὐκ ἔτι ζῆ, παραζηλοῖ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, ἡγουν, τοὺς συγγενεῖς, καὶ νενεκρωμένους τῇ ἁμαρτίᾳ ζωὴν ἐμπνέει τὴν ἀθάνατον. Τῷ γε μὴν τοῖς τοῦτου μέλεσι ἐνδοκῶντι ὄφρι θανατηρῷ παθεῖν ἐπὶ τῇ θέν, ὅπερ ὁράσειν ἡπειλήσας μανικῶς παραγευσσάμεν

A esset ut ex serpentina Judæorum tribu, Dominus nasceretur, carens omni penitus peccati veneno, atque per mortem, mortem autem crucis, credentibus vitam æternam largiretur, simul etiam decretum est ut serpentis ærei in cruce suspensio perficeretur. Repunt autem per solitudinem integri venenatorum serpentium exercitus, et observant transeuntium calcaneum, mordendoque interficiunt, nec alii sunt, quam qui, ut Isaias ait, « semitam pedum conturbant, » eorum videlicet, qui viam Christo consentaneam ambulant, prohibentque ad eum salutis consequendæ gratia adire; qui dicunt: « Num et vos seducti estis? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt ⁴³. » Sic « acuerunt linguam suam » instar serpentis, et « venenum aspidum sub labiis eorum ⁴⁴ » quasi inundabat. Hoc de Judæis.

Quod sequitur, quasi ex persona eorum qui progredi prohibiti sunt, adjungitur: « Custodi me, Domine, de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitarunt supplantare gressus meos ⁴⁵. » Ad hos sub specie humana abditos serpentes Christus concionans aiebat: « Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum ⁴⁶. » Mortuus enim in cruce, vitam largitus est illis qui stimulo mortis percussi fuerant. Ita quidem locus hic intelligendus est speciendo doctrinam et dogmata, sed et moraliter explicari debet. Cum Christus auctor vitæ nostræ, et dives in misericordia, voluntariam paupertatem suscepisset, totiusque œconomix, et incarnationis mysterium peregisset; multæ myriades malignorum Judæorum, veneno malitiæ ejecto, relictisque fraudis et doli anfractibus, et obliquitatibus, et recta via electa, transtulerunt sese ad vitam virtuti consentaneam, et ad imitationem sui plurimos suæ gentis et stirpis excitarunt. Testem firmandis meis verbis habeo Paulum. Serpens erat et ipse aliquando, et genimen viperarum, et « spirans minas, et cædem » in discipulis Christi, et in omnes illos « qui hujus vitæ erant, » ut liber Actuum testatur ⁴⁷. Tollebat e medio et occidebat, oculosque dies et noctes, sine ulla interruptione, intendens, D Christi cultoribus insidias struebat; sed oculis privatur, quippe qui recta non intuerentur, sed solum distorta, obliqua et flexuosa diligerent. Deinde venenum quoque blasphemix evacuat, veteresque exuvias exuit, et induit per baptismum Christum. Nam squamæ, quæ de oculis ejus deciderunt, serpentinx squamæ esse videbantur, et totum Christum intra se recipit, traduciturque ad eam, quæ præscriptio Christi instituitur, vitam, et simul cum cruce levatur, membra mortificat, nec amplius vivit, carnemque suam ad sui æmulationem et imitationem provocat, hoc est, cognatos, et mortuis ob peccatum vitam immortalem inspi-

⁴³ Joan. vii, 47, 49. ⁴⁴ Psal. cxix, 4. ⁴⁵ ibid. 5. ⁴⁶ Joan. viii, 28. ⁴⁷ Act. ix, 1 seqq.

rat. Serpenti autem mortifero, qui hujus membris A τῆς τῷ Χριστῷ συνσταυρωμένης τοῦ Ἀποστόλου dentes infixerat, evenit ut id mali pateretur, quod σαρκός.
aliis sese illaturum minabatur, cum insigniter sese carne Apostoli cum Christo crucifixa repl-

visset.
Ita crux mortificat et vivificat, non solum in arida, quod docet allatum exemplum, sed et in humente natura. Revoca in memoriam ea quæ in mari Rubro contigerunt. Depingitur ibi tantummodo adversus aquam figura crucis, servatque populum Dei: inimicos autem Dei perdit. Hæc quidem et olim, in tabula quasi mentis sanctorum prophetarum, digito sancti Spiritus, prædelineata et descripta fuerunt; illæque figuræ, symbolis et notis tanquam in columna incis, consignatæ, sacratisque libris insculptæ sunt in doctrinam posteris longe fructuosissimam; ut cum res ipsa adveniret, scripta in dubium non vocarentur; sed ex comparatione symbola illa lectoribus manifesta fierent, ut qui gloria omnes exsuperat, gloria magis claresceret, qui tantopere sese demisit, et propter nos, qui certo consilio nos dehonestaveramus, id quod probrum esse videbatur, suscepit.

Nihilominus priusquam hoc contingeret, prophetæ et omnes justi lacrymas profuderunt, ut miserarentur primos parentes. Et quidni? Cham, qui patris sui verenda irriserat, semper inter execrandos posuerunt. David vero tragice decantat carmen plenum affectibus, primisque generis humani auctoribus quasi funebria accinit: « Tanquam oves in inferno positi sunt, mors depascet eos ». Et: « Sicut crassitudo rupti sunt, et dissipata sunt ossa eorum secus infernum ». Davidi consonans Isaias grandiore adhuc voce plangit et lamentatur, et ea quæ parentum sunt, ut filius, sibi vindicans: « Omnes ut oves erravimus; aberravit homo a via sua », miserandum in modum, contra naturam ab Adamo profectam, intonat. Et alius alia; omnesque Davide, ut ad supplicandum venerabiliore, tum propter regiam dignitatem, tum, quod ei promissum esset, fore ut Dei pater fieret, tanquam dace proposito, preces pariter fundebant: « Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph. Qui sedes super Cherubim, manifestare ». »

Et hic perspicua est similitudo cum Joseph. Ægyptus ibi tenebrosa; hic orcus tenebrosissimus. Ibi Pharo tyrannus erga Israël; hic Satan indefessus hostis totius humanæ societatis. Affliguntur ibi luto, et opere lateritio Israelitæ, et collectione palearum. Hic pro rubra argilla carnis, suscipiant carnis et mundi amatores, omnem laborem et operam. Sed est etiam gravis exactor, et inexorabilis impulsor, urgens ad irrequieta tenebrarum operæ, apparensque ut prodigiosus quispiam myrmecoleo, partim quidem rapit et ululat, et querit quem devoret, partim virtutum com-

in alio mens, ad solam palearum collectionem

III. Palea vero peccatum est, fomes et

Οὕτως ὁ σταυρὸς καὶ θάνατος καὶ ζωογονεῖ, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὡς παρίσταται τὸ παράδειγμα. ἀλλ' ἐπὶ καὶ ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς. Τὰ κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν μοι ἐννόησον. Γράφεται μὲν μόνον καθ' ὑγρῶν ὁ τύπος ἐκεῖ τοῦ σταυροῦ καὶ σώζει μὲν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ· ἔλλυσσι δὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα μὲν καὶ πάλαι τοῖς ἱεροῖς προφῆταις τῇ τοῦ κλέους αὐτῶν πίνακι δακτύλῳ τοῦ Πνεύματος προσηγορεύονται, καὶ τὰ προτυπώματα συμβόλοις, παρεδιδόντο σπηλογραφικοῖς, καὶ βιβλίοις ἱερογραφικαῖς ἐνεκεχάρακτο, μᾶθημα τοῖς ὁμιλούντις ἐπωφελέστατον, ἵν' ἔσται ἔλθῃ τὰ πράγματα, τὰ γράμματα μὴ ἀμφιβάλλωτο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τὰ σύμβολα ἐπιγινώσκοντο τοῖς ἀναγινώσκουσι, καὶ ὁ ὑπερένδοξος ἐνδοξάζοιτο ὁ τοσούτον συγκαταβάς καὶ τὴν δοκῶσαν ἀτιμίαν καταδεξιόμενος διὰ τοὺς ἐκ προαιρέσεως ἀτιμασθέντας ἡμᾶς.

Ὅμως δὲ πρότερον ἢ τοῦτο γενέσθαι, προζητεῖ καὶ δίκαιοι πάντες συμπαθεῖς τῶν προπατέρων κατέστατον δάκρυον. Καὶ τί γὰρ οὐχί; Τὸν τὴν αἰσχύνῃ τὴν πατρικὴν καταγελάσαντα Χάμ, ἐν τοῖς καταράτοις τάττοντες πάντοτε. Ὁ δὲ Δαυὶδ ἐπετραγώδει περιπαθεῖς τοῖς γενάρχοις κειμένοις, τὰ νεκρώσιμα ἐπιψάλλον· « Ὡς πρόβατα ἐν ῥῆθι ἔθεντο, θάνατος ποιμαίνει αὐτούς »· καὶ, « Ὡς πάχος ἐβράχυσαντες καὶ διεσκορπίσθη τὰ ὀστά αὐτῶν παρὰ τὸν ῥῆθιν. » Ἐκεῖ τὰ συνῶδ' τῷ Δαυὶδ ὁ Ἥσας ἐκόπτετο ἐπιχωκῶν μεγαλοφωνότερον, καὶ τὰ τῶν πατέρων οἰκειούμενος ὡς υἱός· « Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, ὁ ἐλεεινὸς τῆς Ἀδαμιαίας κατώμωξε φύσεως. Καὶ ἕτερος ἕτερον· καὶ πάντες ὁμοῦ τὸν Δαυὶδ ἐκέτην αἰδεσιμώτερον διὰ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προσηγελμένην θεοπατορίαν προστησάμενοι τὰ δετητήρια συνέψαλλον· « Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ πρόσχει, ὁ ὁδηγῶν ὥσει πρόβατον τὸν Ἰωσήφ. Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουθιμ, ἐμφανήθητι. »

Κάνταῦθα γὰρ πρόδηλος ἡ πρὸς τὸν Ἰωσήφ ὁμοίωσις. Αἰγύπτος ἐκεῖ σκοτεινὴ, ῥῆθς ὡς ὁ ζοφεριώτατος. Φαραὼ ἐκεῖ τύραννος τοῦ Ἰσραὴλ· Σατάν ὡς ἀκόλμητος δυσμενὴς τοῦ ἀνθρωπίνου ὅλου πληρώματος. Προσεταλαπύρουν ἐκεῖ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθεῖα ὁ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ταῖς συναγωγαῖς τῆς ἀχυρμᾶς, ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς ἐρυθρᾶς πηλοῦ τῆς σαρκὸς πικρὸς τοῖς φιλοσάρκοις ἰδρὼς καὶ φιλοπύσμοις τὸ πᾶν φιλοπόνημα καὶ ὁ βαρὺς ἐπιστάτης ἀπαράιτητος ἐργεπεικτής, ἐπὶ τὰ ἔργα συναλαύνων τοῦ σκότους, ἀκοίμητος καὶ τερατώδης τις μυρμηκῶν φαίνόμενος, τοῦτο μὲν ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος, καὶ ζητῶν τίνα καταπίῃ, τοῦτο δὲ τῶν ἀρετῶν τὸν σίτον ἀποσπῶν, ἐπὶ μόνῃν ἡμᾶς τὴν τοῦ ἀχύρου

κατεπέλγει συμφορήσιν. Ἄχρυν δὲ ἡ ἁμαρτία, ὅ-
 ἔκκαυμα οὖσα τοῦ ἀσβέστου πυρός· διὰ ταῦτα ἰδὼν
 εἶδε τὴν κάκωσιν τῆς ἡμῶν φύσεως, καὶ τὴν ἀρ-
 χαίαν βουλὴν εἰς πέρας ἀγαγεῖν ὅπῃ τῆς συμφύτου
 φιλανθρωπίας ἡπείγετο, προέγνωνκεν Ἡσαΐας, συγ-
 χαίρει τῷ καταλόγῳ τῶν προφητῶν, καὶ ἅπερ ἡκη-
 κόει ἀφ᾽ ὧως, εὐφρονότερον ἐκ προσώπου τοῦ σώζον-
 τος ἀνακράζει· « Nūn ἀναστήσομαι, νῦν δοξασθήσο-
 μαι, νῦν ὠφωθήσομαι. » Ῥήματα ταῦτα τὴν ἐπὶ τοῦ
 σταυροῦ ἀνύψωσιν· προμηνύοντα, καὶ τὴν δόξαν ἣν
 ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δεδόξασται ὁ Μονογενὴς παρὰ τοῦ
 Πατρός. Ἀνίσταται τοῦ θρόνου, καταφοιτᾷ πρὸς τὴν
 γῆν ἀνεκφοιτῆτα. Ἐκ πανάγων αἱμάτων παρθε-
 νικῶν τὸ πεπλανημένον ἐνδύεται πρόβατον, ἐν ἐπι-
 πηδῇ καὶ κατ' αὐτοῦ συνήθως ὁ λύκος δελεασθεὶς
 τῇ ὁμοιότητι, καὶ συντριβῇ τοὺς ὀδόντας ὁ ἁμαρτωλὸς,
 προσραγὶς τῷ ἀναμαρτήτῳ.

Ἡπείγετο πρὸς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολωλότες
 προβάτου. Εἰ γὰρ καὶ πρόβατον γέγονε διὰ τὸ πρό-
 βατον, ἀλλὰ καὶ ποιμὴν ἐστὶν ὡς Θεὸς, ἐπὶ τὴν
 χλόην συνάγων τοῦ παραδείσου, ὅθεν καὶ προνομέ-
 μεται. Εὐλῶ τὴν ἐκ τοῦ ξύλου ἦτταν πρόεισι διεκδι-
 κῆσαι, καὶ πασσάλῳ πάσσαλον ἀποκρούσασθαι, εἴτουν
 ὀργάνῳ κατάρας τὴν ἀπὸ ξύλου φεῖσαν ἐξαφανίσαι
 κατάραν. Πλὴν ἡ νέα καὶ καθ' ἡμᾶς Ἰαήλ, τὴν Ἐκ-
 κλησίαν οὕτως ὠνόμασα, τὸν νέον τοῦτον πάσσαλον
 προσκυνεῖ τὸν πεκρὸν πολέμιον τῆς ἡμετέρας φύ-
 σεως ἀνελόντα. Καὶ ὄργανον ταύτῃ τῆς σωτηρίας
 γενομένον, ἀλλὰ τὴν μὲν κακὴν ταύτην κεφαλὴν
 οὕτως συνέτριψε, τὴν Ἀδαμιαίαν δὲ ἀνωθεν αὐτῆς
 προσπαταλευθεῖς, ἀνεζώωσε, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπι-
 θλαστοῦς τοῦ ξύλου βρώσεως ἐπιγενομένην κεφαλαλ-
 γίαν ἐξιάσαστο, ἀνιμῆσάμενος εἰς ἑαυτὸν τὴν κατάραν
 ἐκείνου καὶ ἀφανίσας· εὐλογίας γὰρ, ἀλλ' οὐ κατάρας
 ὄργανον ὁ σταυρός· ἐπειδὴ « Εὐλογεῖται ξύλον, κατὰ
 τὸν εἰκόντα, δι' οὗ γίνεται σωτηρία. » Τοσοῦτων
 ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ σταυρὸς παραίτιος γέγονε, καὶ σω-
 τήριον διαδοτήριον ἐπὶ τὴν πρώτην μακαριότητα.

Ὡς ἀγαπητὸν τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε τῶν
 δυνάμεων, ἐν ᾧ τέθυσαι μὲν ὡς ἄνθρωπος, αἵρεις δὲ
 τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὡς ἄνθρωπος ἐκεῖνο,
 τοῦτο ὡς Θεός. Εἰ γὰρ καὶ ἱσταυρώθης ἐξ ἀσθενείας
 διὰ τὸ τῆς σαρκὸς πάθητόν, ἀλλὰ Κύριος εἰ τῶν
 ἀθλῶν δυνάμεων κατὰ φύσιν, καὶ ἡ θεϊκὴ σου δύ-
 ναμις ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ τετελειώται ἀσθενείᾳ, τὸν
 κοινὸν τοῦ γένους ἡμῶν ἐκνευρίσαστα τύραννον. Οὐκ
 ἀναβιδασθήσεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον Κυρίου πᾶσα
 ζύμη καὶ πᾶν μέλι, τὸ σκιῶδες ἐφ' ἣν που Γράμμα,
 καὶ ὑποκάθεται τοῦτ' ἄλλος λόγος φωτισθεῖς. Εἰ γὰρ καὶ
 περὶ τῆς πολύκρεω λευιτικῆς λατρείας δοκεῖ τοῦτο
 εἰρησθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ὕψος αὐτὸ ἀνέλκω τὸ σταυρι-
 κόν, καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ρητοῦ τοῦτ' ἑποσυνάπτω.
 Καὶ τί τοῦ λόγου τὸ βούλημα; Χριστῷ συσταυρω-
 θῆναι καὶ συννεκρωθῆναι τῷ κόσμῳ τὸ γράμμα δια-
 τάσσεται τὸ ἱερὸν. Καὶ πείθεσθαι τῷ ἡγουμένῳ τῆς
 τραχείας ὁδοῦ, καὶ ὑπείκατε, καὶ τιμήσατε τὸ αὐ-
 τοῦ θυσιαστήριον ἐν τῷ μηδὲν τι προσφέρεισθαι γλυ-
 καῖον τὴν αἰσθησιν, καὶ ἐκλύον πρὸς ἡδυπάθειαν·

“ Judic. iv, 22. “ Sap. xiv, 7. “ Lev. ii, 11.

nutrimentam ignis inextincti. Propterea videns
 vidit afflictionem nostræ naturæ, vetusque illud
 consilium ad exitum perducere, insita humanitate
 et benevolentia festinabat. Præcognovit hoc Isaias,
 gratulatur prophetarum cœtui, et quæ absque vocis
 ministerio audierat, sonora voce ex persona Salva-
 toris annuntiat: « Nunc exsurgam; nunc glorifi-
 cabor; nunc exaltabor. » Verba hæc exaltationem in
 cruce præsignificant, et gloriam quam in cruce ade-
 ptus est Unigenitus a Patre. Exsurgit ex throno,
 descendit ad terram, immensa via. Ex sacratissimo
 Virginis sanguine errabundam induit oviculam, ut
 impetum in ipsum, etiam consueto more, lupus
 faciat, inescatus et illectus similitudine, dentesque
 peccator confringat, dum in eum qui omni peccato
 carebat, impingit.

Urgebatur ad inquisitionem ovis perditæ. Licet
 enim ovis factus esset propter ovem, attamen pastor
 itidem est, ut Deus; ad pascua paradisi ducens,
 unde quoque captiva abducta fuerat. Ligno, cladem
 ex ligno, ulcisci progreditur, clavumque clavo
 pellere, seu instrumento maledictionis maledictio-
 nem ex ligno natam abolere. Cæterum nova, et
 quæ apud nos est, Jahel “ (Ecclesiam intelligo), no-
 vum hunc adorat clavum, qui infestum naturæ
 nostræ hostem peremit. Eademque in salutis or-
 ganum evasit, improbumque illud caput contri-
 vit quidem, at caput Adami super ipsum affixus
 vivificavit, doloremque illum capitis, qui ex esu
 noxii ligni exstiterat, sanavit, attracta in seipsum
 maledictione et abolita; benedictionis enim non
 maledictionis instrumentum crux est: quandoqui-
 dem, ut ille ait: « Benedictum est lignum, per
 quod salus obtingit “. » Tantorum igitur honorum
 crux nobis causa est, certusque et salutaris gradus
 ad primævam beatitudinem.

Quam dilectum et amabile altare tuum, Domine
 virtutum, in quo quidem immolatus es ut agnus,
 tollis vero peccatum mundi; illud ut homo, hoc ut
 Deus. Licet enim crucifixus sis ex infirmitate ob
 carnem patibilem, attamen Dominus es virtutum
 natura sua molis corporeæ et materiæ expertium,
 et divina tua virtus in humana est consummata
 imbecillitate, communi generis nostri enervato et
 prostrato tyranno. Non ascendet super altare Do-
 mini fermentum et mel, umbratilis alicubi Scriptura
 monet “; subestque huic plena splendoris ratio. Li-
 cet enim videatur dictum de cultu illo Levitico variis
 carniū generibus occupato, attamen ad crucis
 altitudinem referendum, sensusque illius ei accom-
 modandus est. Quæ est igitur dicti hujus notio?
 Hortatur sacra hæc sententia, ut cum Christo
 crucifigamur, et ex mundo ejiclamur: Obtemperate
 præeunti per asperam viam, et cedite, et hono-
 rate ejus altare, nihilque afferte, quod sensum ex-
 hilararet, et oblectet, et ad voluptatem resolvat.

Σολομῶν τοῦ πρᾶου καὶ εἰρηνικοῦ, ὃς τῆς εἰρήνης ἂν οὐκ ἔστιν ὄριον. Ἡ γὰρ παλαιὰ Ἱερουσαλήμ, ἥς ὁ φιλόκοσμος ἐδασλεύσεε Σολομῶν, ἐστενωμένη ὠροθέτητό τε καὶ περιεγέγραπτο. Ὡς κλίνη, ἐν ᾗ ἀνεπαύσατο τῆς δόξης ὁ Βασιλεὺς ἐπικλίνας αὐτοβούλως τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀφύπνωσεν ἐκὼν ὕπνον φυσιζῶν, ὃς καὶ κοιμώμενος τὸν ἀκοίμητον πολέμιον ἐξεπόρθησε λαφυραγωγῆσας τὰ τοῦ ἔδου βασιλεία· εἰ γὰρ καὶ καθέδων ἦν νόμῳ τῷ νεκριῷ, ἀλλ' ἡ καρδιά τοῦτου ἐνηγρύπνει προνοητικοῖς ὁμμασι καὶ παντεποπτικοῖς. Διασκοποῦσα τὸ πᾶν καὶ κατέχουσα μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος. Καρδίαν γὰρ ἐγὼ τὴν ζωοποιὸν τῆς αὐτοῦ θεότητος ὑπέκλινον δύναμιν, ἐν ᾗ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, τὸ σῶμα σύμπαν τῆς Ἐκκλησίας. Σὲ τὴν βασιλικὴν κλίνην καὶ πάντιμον κυκλοῦσιν ἐξήκοντα δυνατοὶ ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῶν ἐξήκοντα λόγον εἰς τὸ τῶν ἐξαπερῦγων ἀνάγω ὑπεροχικώτατον σύστημα. Ἐκάτω γὰρ τοῦτων τὸ σχῆμα τῆς κατὰ πᾶν τελειώσεως ὑπερλάμπει, ὃ διὰ τῆς δεκάδος πλαγίως πῶς ὑποδηλοῦται. Τέλειος γὰρ οὗτος ὁ ἀριθμὸς, καὶ παραστάται δεικνύμενοι τῆς δόξης τῆς σῆς, ὡς σκήπτρου βασιλικοῦ, συσχηματίζονται σοὶ καινοπραπέστερον ἐνδοξαζόμενοι τῇ μιμήσει σου τὰς ἀνὰ μὲν καὶ τὰς κάτω συστέλλοντες πτέρυγας, τὰς δὲ μέσας ἐκατέρωθεν ἐξαπλοῦντες, καὶ σταυροτύπως πετόμενοι ἀλαλάζουσιν ἀσιγήτως τὰ νικητήρια.

Ὡς τὴν σὴν δόξαν ὁ θεόπτης Ἡσαίας θαυμασιόθεις καὶ ἕτερον διδάσκει μυστήριον, « Καὶ ἀπεστάλη πρὸς με, φησὶν, ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ εἶχεν ἀνθρακὰς, ὃν τῇ λαβῇ διέλαθεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφέλει τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ. » Ἀμφότερα καὶ τὰ τῆς κλίνης, καὶ τὰ τοῦ θυσιαστηρίου συνίδραμεν ἐπὶ οὗ, τὸ μὲν, διὰ τὸν ἐκούσιον ὕπνον, ὃν ἐκοιμήθη καὶ ὕπνωσεν ὁ ἀθάνατος, τὸ δὲ διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγὴν, καὶ τὴν ὑπερ-ἐνδοξον λειτουργίαν, ἣν αὐτὸς, ἑαυτῷ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἐραυρήσας. Καί σε πιστεύομεν εἶναι τὸ κατηνύρακωμένον θυσιαστήριον τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ. Τί γὰρ ἔστιν ἀνθραξ, ἢ ξύλον ἐμπυρνωμένον ὀλοτελῶς· τὸ γὰρ πῦρ τῆς ἀπαθούς Θεότητος τοῦ ἐν αὐτῷ τυθέντος Ἀμνοῦ ἀκατακαύτως κατηνύρακωσε, καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ χεῖλη σήμερόν σοι προσψάοντες ἐμπυρνον κάσαρσιν τῶν ἁμαρτημάτων λαμβάνομεν, τὴν λαβίδα τῶν χειλέων συμπτύσσοντες φιληματικῶς, καὶ τῷ ἔνδον τῆς πηλίνης ταύτης οἰκίας ἀνθρώπῳ μεταδίδομεν τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ.

Ἄλλ', ὦ σταυρὲ (προσαγορεύω γὰρ σε καὶ πάλιν, τῆς πρὸς σὲ φιλίας ἀποσπάσαι τὰ χεῖλη ἀπαναινώμενος), ὦ σταυρὲ, θυσιαστήριον πάντιμον, τὸ δῶρον τοῦτο τῶν ὕμνων μου πρόσδεξαι, καὶ δλον εὐλόγησον· τὸ γὰρ ἑλάττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, ἵνα καὶ μεῖζον τὸ θυσιαστήριον ἐνταῦθα τοῦ δώρου,

tis et pacifici, cuius pax meta caret et termino. Antiqua enim Jerusalem, in qua mundi amator Salomon regnavit, angusta, certisque limitibus et finibus circumscripta erat. O lectule, in quo Rex gloriæ quievit, reclinans sponte sua caput, libensque dormivit vitalem somnum, qui et somno sopitus pervigilem illum hostem evertit, spoliatis inferiorum regnis. Nam licet mortuorum more dormiret, attamen cor illius vigilabat, totam rerum universitatem oculis providis et omnia perlustrantibus obiens, et cum Patre et Spiritu sancto continens. Cor enim ego vivificam Divinitatis ipsius vim esse arbitror, in qua vivimus, et movemur, et sumus nos universum Ecclesiæ corpus. Te lectulum regium, et omni honore dignum, stipant sexaginta potentes ex fortibus Israel, ubi sexagenorum mentio in memoriam mihi revocat excellentissimum illum Seraphinorum sex alas habentium conventum. Nam in quolibet horum elucescit ea quæ in universo inest perfectio, quæ etiam tacito, et velut flexu quodam per denarium insinuat; perfectus enim est iste numerus. Et illi, qui tue gloriæ, ut sceptro regali assistunt, tibi conformantur, et nova quadam ratione imitatione tui glorificantur, contractis quidem aliis superioribus et inferioribus, expansis autem utrinque mediis, et in formam crucis volantes sine intermissione victoriarum laudes et præmia decantant.

In hunc modum tuam gloriā Dei contemplator Isaias vidit, qui et aliud docet mysterium, cum ait: « Et missus est ad me unus ex Seraphinis, et in manu sua carbonem habebat, quem forcipe ex altari acceperat; et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniquitatem tuam, et peccata tua emundabit. » Ambæ et lectuli et altaris rationes in te convenerunt, illa quidem propter somnum voluntarium, quo soporatus est immortalis: hæc vero propter victimam pro nobis oblatam, et propter eximium illud sacrificium, quod ipse sibi pro mundi salute immolavit, teque credimus esse altare illud Agni divini, in carbonibus conversum. Quid enim est carbo, nisi signum undique accensum et ignitum? Ignis enim impassibilis Divinitatis, Agni in cruce immolati, altare illud in carbonem sine exustione vertit, nosque qui hodie tibi labia nostra admovemus, ignitam emundationem peccatorum accipimus, complicataque et compressa post osculum quasi forcipe labiorum, ei etiam homini, qui intra luteam hanc domum habitat, de lumine et sanctificatione nonnihil imperlimur.

Sed, o crux, alloquor enim te, et rursus labia a tuo in te amore abstrahere renuo; o crux, altare venerandum, munus hoc laudum mearum suscipe, totumque benedic. Minus enim a meliore benedicuntur, quandoquidem et hic majus est altare ipso munere, quemadmodum id quod sanctificat, co-

²⁴ Isa. vi, 6, 7.

quod sanctificatur. Nunc quidem tanquam altare A
reddere mihi placat onem et propitiationem; ut vero
iustus rexius, rectina mihi orationem jam fati-
gatam et dormitante. De cetero autem pugna
et dimica pro anima mea contra invisibiles hostes
demonum, ad gloriam Christi, rerum omnium ef-
fectoris et dominatoris, qui et per senos fides et
terræ totos omnipotentiam suam mirabili-
ter demonstravit, quod scilicet Dominus sit rerum su-
periorum et cœlestium, rerum, quæ infra cœlum
sunt et terrestrium; quia et infernarum (ob hoc
enim existimo certa desperatione accidisse, ut basi
crucis crucium seu calvaria subiceretur) rerum
quæ sunt ad dexteram, et quæ ad sinistram, iusto-
rum et peccatorum. Horum enim omnium iudex
est: tam eorum qui prioribus, quam eorum qui
posterioribus sæculis vixerunt; quod sempiternæ
Deitatis nota est. Nam idem et prius erat, et recens
existit, ut ante illum non est alius Deus, et post
ipsum nullus erit. Ipsi gloria, et honor, et ado-
ratio cum Patre ejus principio carente, cumque
sancto, et benigno, et vivifico Spirito, nunc

ὡς τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἀρχιερῆως. Νῦν οὖν ὡς μὲν
θεοειστὴν ἀντιθέμεναι καὶ τῷ ἐκλήσθαι· ὡς δὲ
κρίνης βασιλεὺς ἀνάπαυσιν μου τὸ λόγον παραχρῆμα
ἔδωκε καὶ καθύπευθε. Ἐπὶ δὲ τὸ ἐξῆς προερχο-
μεν καὶ πρόστιμις τῆς ψυχῆς μου κατὰ τὸν ἀσάλευτον
φιλοπλήμεναι δαιμόνων εἰς ὄλεον Χριστοῦ τοῦ παν-
τοκράτου καὶ παντοκράτορος, ὃς καὶ διὰ τὸν ἐν τοῖς
ἐξῆς χρόνοις διαστάσεων τὸ παντοκρατορικὸν ὑπέστη
παράδειγμα, ὅτι κατέβη τῶν οὐρανῶν καὶ ἀνέβη, τῶν
πάντων καὶ ἐκτίθειν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑποχθονίων
(παρὰ τοῦτο γὰρ, ὅμαι, τῷ βασιλεὺς τοῦ σκαυροῦ τὸ
κράνιον ὑποκατεῖται ψακονομήτη), τῶν δεξίων, τῶν ἀρι-
στεριῶν, τῶν δεξιῶν, καὶ τῶν ἀριστεριῶν. Ἐκτίθει
γὰρ τοῦτων ἀπάντων, τῶν ἐμπροσθεν, τῶν ὀπίσθεν·
τοῦτο τῆς αἰῶνος θεότητος γνώρισμα. Ὁ αὐτὸς γὰρ
καὶ προτὴν, καὶ πρόστατος γέγονε, καὶ ἐμπροσθεν
αὐτοῦ θεὸς οὐ γέγονεν ἑτερος, καὶ μετ' αὐτὸν οὐκ
ἔστι μετόπισθεν. Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ
προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ
παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ
ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

II.

Germani sanctissimi ac ecumenici patriarchæ,
Oratio in dieini corporis Domini ac Salvatoris
nostri Jesu Christi sepulchrum, dicta in die Ma-
gni Sabbati (1). Benedic, Domine.

(CONVERSIS, Auct. nov. t. I, col. 1763.)

Ibiderna equidem die Sabbatum agimus, ac in-
ter Sabbata omnia longe potissimum. Licet nihilo-
minus sermoni, ut silentii grabatum ⁵⁵⁻⁵⁷ tollat in C
humeros, utque jam a longa per remissionem su-
pinatione, in Dei incipiat agitari laudem, qui a
gravi legis fluctuatione hominem absolvit, ac spi-
ritale nobis Sabbatum initiat, cum ita ait: « Veni-
te post me, omnes qui laboratis », præ vitiosa
impensioris in corpus amoris affectione; et onerati
estis, » inanibus stultisque hujus sæculi curis: « et
ego reficiam vos, » alacres subvehens animos, spe
vitæ laborum nesciæ, alasque desiderio addens,
futuri, ac perpetuo duraturi sabbatismi, amore.
Verum non placet ea res Judeis. Nec enim Dei
hostes, paternam murmurationis facilitatem emen-
daverint. Nam quid sermoni, exque ratione com-
positæ orationi, cum iis commune, qui jumentis
irrationalibus comparati sunt ⁵⁸; quinimo eorum
quoque irrationalitatem vicerunt? siquidem,
« Cognovit bos possessorem suum, ac asinus præ-
sepe domini sui. Israel autem uedum Dominum ac
nutritum non cognovit ⁵⁹, » ut etiam supplan-

Γερμανοῦ τοῦ ἀρχιερέως καὶ οἰκουμένης πα-
τριάρχου, Ἀδελφὸς εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ
Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ῥη-
θεὶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου. Ἀδ-
σποτα, εὐλόγησον.

B.

Σάββατον μὲν ἐστὶ σήμερον, καὶ Σαββάτων πάν-
των τὸ κράτιστον. Ἐξέστι δὲ ὅμως τῷ λόγῳ, τὸν τῆς
σωπῆς κατανοήσασθαι κράδδατον, καὶ καθυπευθί-
σαντι ἐφ' ἱκανὸν ἐξ ἀνέσεως, πρὸς δοξολογίαν ἀρτι-
κινεῖσθαι Θεοῦ, τοῦ τῆς βασιλείας ζήλης τοῦ νόμου τὸν
ἄνθρωπον ἀπολύσαντος, ὃς καὶ πνευματικῶν σαββα-
τισμῶν ἡμῖν ἐγκαινίζει, « δεῦτε, λέγων, πρὸς με,
πάντες οἱ κοκινῶντες, » ὑπὲρ προσπάθειας φιλοσω-
μάτου, « καὶ πεφορτισμένων, » ταῖς μετανοημοχθλαῖς
τοῦ βίου, « καὶ ἡ ἀναπαύω ὑμᾶς, » ταῖς ἐλπίσιν
ἀνελαφρίσας τῆς ἀπόνου ζωῆς, καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ
ἀλήκτου σαββατισμοῦ ἀναπερώσας τῷ ἔρωτι. Οἱ δ'
ἀπαρέσκονται Ἰουδαῖοι. Πάτριον γὰρ τὸ γογγυστικὸν
τοῖς θεομάχοις οὐκ ἐπιτραπῆσεται. Τί γὰρ κοινὸν
τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς παραβεβλημένοις τοῖς κτήνεσι
τοῖς ἀλόγοις· μάλλον δὲ καὶ ὑπερελάσασθαι τὴν ἀλογίαν
αὐτῶν; Εἰπερ, « Βοῦς μὲν τὸν κτησάμενον ἐγνώκεν,
ὄνος δὲ φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ » πρὸς
τὸ μὴ γνῶναι τὸν δεσπόζοντά τε καὶ τρέφοντα, καὶ
περὶ σμῶν ἐμεγάλυνεν ἐπ' αὐτόν· καὶ κορεσθεὶς
τῆς γάλα καὶ μέλι ρεούσης γῆς, κωλυτικῶς κατὰ τοῦ
τρέφοντος ἀπελάκτισεν. Οἱ πρὸς μὲν τὴν τῆς κοιλίας

⁵⁵⁻⁵⁷ Joan. v, 10. ⁵⁸ Matth. xi, 28. ⁵⁹ Psal. clyiii, 21. ⁶⁰ Isa. i, 3.

(1) Quam fusa proluxaque oratio hæc, tam certe
culta, ac rhetoricis perornata flosculis, seu magis
theologicis illustrata gemmis, ut disertissimi æque
ac eruditissimi Christiani oratoris monumentum,
merito videri possit. Cui eam Germano ascribam,
cum plures, lique scriptis clari, Constantinopoli
sederint, laud difficile statuerim, post Gretseri ex
Augustano censuram, ubi hæc oratio eidem Ger-
mano tribuitur, atque illæ de cruce exscriptæ a
Gretsero, ac singularis in Dominicam orthodoxie,

quibus se auctor alium prodit a seniore Germano
ac confessore. Videri potest præfatus Grets. Non
desunt qui etiam tribuant junftri Germano Mystago-
giani quæ circumfertur, ac edita est sancti Germani no-
mine: in quibus Leo Allatius, vir omnino censen-
dis PP. Græcorum monumentis accuratus. Ipse
titulus hic præfixus, alium indicat a sancto Germano,
ac patriarcham, qui sola patriarchalis dignitatis
prærogativa, appellatus sit sanctissimus: quoniam
ut alia deessent, esset argumentum hoc debilius.

ὀπηρεῖσαν, ἐνεργοὺς προτείνουσι χεῖρας ἐν τῷ Σαβ-
βάτῳ, καὶ φορτία βρωμάτων ἐπιστοιβάζουσι τῇ γασ-
τρὶ· λούουσι δὲ καὶ βοῦν καὶ θύνον ἀπὸ τῆς φάτνης,
καὶ ἀπαγαγόντες, ποτίζουσιν· ἐὰν δὲ σώζοιτο ἀνθρω-
πος δι' ὃν τὸ Σάββατον, καὶ ἐξ τῶν ποδῶν κάτωθεν
βόας ἀπάσας καὶ κτήνη πάντα ὁ θεὸς καθυπέταξε,
καταδοῶνται τοῦ εὐεργέτου, καὶ θυσημῶσι τὸν σώ-
σαντα· μὴ ἐξελίξαι νομοθετοῦντες ἐν Σαββάτῳ ἀγα-
θοποιεῖν. Καὶ νῦν μὲν ἐπεγκαλοῦσι τῷ παραλύτῳ
νόμου παράλυσιν, τοῦ τῆς κλίνης χάριν βασταγμοῦ
τῇ ἀχθοφορίᾳ κατασπῶντος τὸν τράχηλον, ὡς εἰκόσ.
Ἄλλοτε βαρέως φέρουσι τὴν τῆς συγκυπτούσης
ἀνθρώπου, καὶ εἰς ἐπωμόδιον ἀχθος οἰονεὶ ἐπιμά-
θηνται, καὶ ταῖς ἀνίσαις ταύταις τῶν ἰαθέντων ῥο-
παῖς, μανίαν ἰσθρῶπον ἐπιδείκνυνται. Καὶ τοῦ μὲν
ὑποκλινομένου καλῶς, καὶ ὡς ἦν αὐτῷ δι' εὐχῆς, τῷ
βαστάγματι, ἀπαγορεύοντας αὐτοὶ ἀνανεύουσι· τῇ
δὲ ἀδίκως ἐμφορτικέονται, ἀποφορτιζομένη τοῦ
νότου τὸν τοῦ Σατὰν βαρύτατον κύφωνα· καὶ ἄλλα
ἄλλοις ἐπεγκαλοῦσι διὰ τὴν ἐν Σαββάτῳ εὐεργεσίαν.
obstant; ei autem quæ gravissimum Satanæ cyphonem, onerosum illum dorso abjecisset, Injuste
onus adhibent: aliaque aliis vertunt crimini, benefici nomine quod Sabbato sit collatum.

Καὶ μὴν, ὦ Ἰουδαῖε, ἀντίποιμι ἀν' αὐτόν· νῦν,
εἴπερ ποτὲ, οὗτοι τὸν σαββατισμὸν ἐτίμησαν, καὶ
τὴν ἀνεσιν. Εἰ γὰρ τῶν ἐξημέρων φερεπονιῶν ἀπ-
αλλαγὴν τὸ Σάββατον ἐπαγγέλλεται, καὶ πόνων ἐστὶ
λύσις, καὶ σωμάτων βαρύνων προκείμενῶν· οἱ δὲ
τὸ πλεῖον τῆς ζωῆς περιωδύνασι καὶ ἀλγεσιν ἀναλῶ-
σαντες, νῦν λόγῳ μόνῳ Χριστοῦ ἀνάπαυλαν εὖρον
τῶν πόνων, καὶ τῶν καμάτων ἀνακωχὴν, ὅπως τὴν
τοῦ Σαββάτου τετιμήκασι δύναμιν. Παραβάτης δὲ
Σαββάτου μᾶλλον αὐτίς, ὅς ταῖς προτέραις τοὺς ἰα-
θέντας κακῶς κατεπεθεῖλε, κατατρυχεῖται· καὶ νῦν ἐδού-
λου, καὶ κατατρίβεται. Μὴ τοίνυν ἐπὶ τῶν νότων
τέκταινε ὁ ἁμαρτωλὸς τοῦ συγκεχωρημένου τὰς
ἁμαρτίας, φορτικώτερος καὶ τοῦ κραδῶντος τοῦτου
φαινόμενος. Βασταζόμενος γὰρ ὑπ' αὐτοῦ, ἐβαρύνετο
μᾶλλον, ἢ ὅτε τοῦτον ἐδάστασε, καὶ τοῖς νότοις κατ-
έστρωσεν. Ὅλη γὰρ ἐστραπεία ἡ κοίτη αὐτοῦ, ψαλ-
μικῶς εἰπεῖν, ἐν τῇ ἀβρῶστίᾳ αὐτοῦ· ὅτι τὸ πρὸς
ἀνάπαυσιν ἐξησχημένον τεκτόνημα, ἐπαχθὲς τῷ
παρέτῳ, διὰ τὴν κλίσιν πολυετές· ὑποπεσόντος
δὲ τούτου, μᾶλλον αὐτῷ γλυκὺ φορτίον καὶ μαλθα-
κὸν, διὰ τὸ τῆς ὑγείας πολυεύκετον. Αἰρετώτερος γὰρ
καὶ πόνος ἰκούςιος, καὶ μόχθος βιωφαλῆς, ἢ ἀνάκλι-
σις ἐννοσος, καὶ ἀνεσις ἀπροαίρετος. Νῦν ταῖς ἀλη-
θείαις ἀπὸ τῶν μακρῶν ὁδῶν ὁ ἀνθρώπος ἐσαβδά-
τοις σαββατισμὸν τοῦτον σωματικόν· ἐσαβδάτοις δὲ
γε ψυχικῶς, ἀνεσις τοῦ βαρυτάτου φορτίου τῆς
ἁμαρτίας· ἣν ὁ ἔχων οὐκ οἶδεν ὅρον ἀνακωχῆς· κλῖν
ἐπίκειται, ἐν ἀναπίπτῃ· κλῖν τῷ στέρνῳ τὰς χεῖρας
ἐπαναπαύῃ. Οὐ γὰρ τὸν ἀσθενὲς ἀνέπαυσεν ἡ στρωμνὴ
βεβαρημένη τῇ ἁμαρτίᾳ· οὐδ' ὁ κοινὸς ἀνθρώποις
πᾶσι σαββατισμὸς τῆς νυκτὸς εἰς ἀργίαν ἀνήκε τὸν
μάκαρ· ἀλλ' ἦν ἡ κλίνη τῷ βασιλεῖ τόπος κατώ-
σεως· καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς σιδῆδος· κοιλὰς κλαυθμῶ-
νος ἐδείκνυτο. Ὁ δὲ θεραπεύσας τότε τῆς ἐκείνου

A tationem in eum magnificaverit⁷¹; ac terra melle
ac lacte manante saturatus⁷², pulli instar adversus
eum qui aleret, recalcitraverit. Qui nimirum, ad
ventris quidem obsequium operosas Sabbato pro-
tendant manus, eique instruant ciborum onera; ac
bovem quidem ac asinum a præsepio solvant, ac
adaquatam abducant; homine autem, cujus gratia
Sabbatum est, ac sub cuius Deus pedibus boves
subjecit universas, ac jumenta omnia⁷³, salutem
consequente, adversus beneficum conclament, in-
famentque salutis auctorem, decernentes esse ne-
fas Sabbato benefacere: ac modo quidem paralyti-
cum orimantur⁷⁴, quod solvat legem, quæ pon-
deris onere, sub lecti gestationem, ut par est, cer-
vicem detraheret: modo grave ferunt, incurvæ
B femine erectionem⁷⁵, velutque in humeros ad
onus incumbunt; bisque inæqualibus curationum
momentis, æqua lance respondentem insaniam
ostendunt: atque ejus qui bene, utque erat in-
votis, inclinatus erat, gestamini, prohibentes

Enimvero, contra ipse, o Judæe, arguerim: mo-
do plane, ut unquam aliquando, sabbatismum
isti, ac remissionem honori habuerunt. Siquidem
enim Sabbatum, sex dierum fatigationis liberatio-
nem promittit, estque illud laborum solutio, ac
corporum jam fessorum quies: hi autem, cum
plurimam vitæ partem gravibus affecti doloribus
exegissent, solo nunc Christi sermone, laborum
requiem invenerunt, ac morborum inducias, utique
Sabbati virtutem honorarunt: ipse vero magis
Sabbatum transgredieris, qui nunc quoque, ac
Sabbato sanatos homines, prioribus vexari mor-
borum angoribus, atque atteri velis. Ne ergo
peccator supra ejus fabricaveris dorsum, cui
peccata condonata sunt, ejus te etiam grabato
præbens graviolem. Cum enim lecto ipse gesta-
retur, gravabatur magis, quam ubi gestavit ac
stravit sibi in humeros. Ejus quippe universum
stratum versatum est, ut Psaltis more loquar⁷⁶,
in infirmitate ejus. Ad quietem enim sabrefactum
cubile grave erat homini resolutis membris, quod
multis hinc annis in eo reclinatus esset: ubi au-
tem ei subcidisset, dulcius molliusque videri cœ-
pit, ob sanitatem quam impensius desideraret.
Plane siquidem voluntarius quoque labor, vitæque
rationibus utilis fatigatio, quam morbi causa re-
cubitus, invitaque remissio, præoptari dignior.
Nunc itaque revera subjectus homo, corporealem
hunc sabbatismum a longis illis sabbatizavit dolo-
ribus: sed et animo sabbatizavit, gravissimo
peccati levatus onere; quo qui tenetur, haud
quidquam laxamenti rationem novit, quanquam
lectulo impositus est, ut recumbat; quanquam
manus pectori admotas ad quietem componat. Non
enim Davidi, peccato gravaute, stratum requiem

⁷¹ Psal. xl, 10. ⁷² Deut. xxxi, 20. ⁷³ Psal. viii, 8. ⁷⁴ Joan, v, 10. ⁷⁵ Luc. xiii, 16. ⁷⁶ Psal. xl, 6.

præbebat; nec vero noctis sabbatismus universis communis, beato viro quidquam otii ad remissionem dabat: sed erat cubile regi, locus afflictionis, celsumque stragum, vallis fletus ostendebatur". Cæterum, qui in Davide cordis dolorem remissione curasset, ipse nihilominus etiam paralytici, sublato vitiant peccato, dolorem diuturnum sanavit: ablataque ejusmodi causa, etiam corpus a paralyti solutum mansit. Enimvero, tu quidem Judæe, qui invidus sis, ac hominum osor, ad corvos, ac rem malam vade, hominumque cadaveribus pariter inside, atque male habentium infirmitatibus, quando rem ejusmodi, tui Sabbati honorem existimas, deliciare: nos autem, quæ nostræ sunt solemnitatis hodierna philosophabimur die, eumque glorificabimus, qui nostras tulit infirmitates, ac morbos portavit".

Itaque, fratres, venerationi habendum est Sabbatum istud, tanquam dies nostræ hominum reformationis. Porro solvi oportet a corporali præcepti ecclesiasticos ac rationales boves (etenim hodie incumbit jejuniū ut apostolicis legibus obsequamur): abducique, ut spiritalem potentur aquam ex sepulcri petra recens acaturlentem, salientemque in vitam æternam, tametsi exit de sepulcro, quod plane admirationem habet. Sabbatum hoc, primitiæ quidem salutis Ecclesiæ gentium, secundique mundi causa, atque adeo veterati primi novatio; sabbatismus vero ac solutio est Judaicorum omnium Sabbatorum. En enim, Sabbatum est, exitus sermo ut crucis lignum Dominico adhuc crure stillans colligat, eoque, desiderii in Christum, qui pro nobis dignatus est pati, ignem accendat: neque is tamen reprehensionis jactibus lapidandus est; quinimo Dei altare adorans, prædicabitur beatus: ipsumque osculans homo, vitam coccineam, qualis est scripta Cantico canticorum", labia faciet, divini defluentis sanguinis rubore purpurans, atque eum, qui crucem circumfluit, aereum humorem velut aquam sanctificationis, labiorum complexu attrahens, eoque irriguus, in animam hauriet. Cæterum Sabbatum istud ampliorem divinioremque benedictionem percepit, ceu sublimiorum operum, ad hæc vero etiam difficiliorum, requies. Non enim sola voluntate et nutu, uti prima olim habuit mundi conditio, sic magna consummata fuerunt creationis opera, ac veterati Adæ renovatio: sed magis Creatoris sudoribus, proprioque ipsius ac corporali labore, qui in se ipse aliena suscepit mala, ac passiones, easque passione ultro defunctus consumpsit. Sane quidem corruptionis impetus e sublimi olim paradisi loco, teneri nescio effusus cursu, ac velut in declive præceps, novis semper in pejus crementis, subsidente natura, ferebatur. At ubi ad magnum illud incorruptæ Deitatis propugnaculum, ac sepulcri, quod Deum suscepit, petrae impegit, impeditus est, ac cursum retraxit: factaque est hodierni Sabbati dies, incorruptionis quidem mundo principium; Dei autem hominis in

καρδίας τὸ ἄλγος διὰ τῆς ἀφείσεως, αὐτὸς καὶ τὸ πη-
λυχρόνιον ἄλγος τοῦ παραλύτου ἴασατο, τὴν νοσοποιὸν
ἀνέλων ἀμαρτίαν· καὶ τοῦ αἰτικοῦ τούτου περιαιρε-
θέντος, ἀπελύθη τὸ σῶμα τῆς παραλύσεως. Ἀλλὰ σὺ
μὲν βάσκανος ὢν, Ἰουδαίε, μισάνθρωπος, ἐς κόρακας
ἔρρε, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων συνεφίζανε πτώμασι,
καὶ ἐπενεργῶσα τῶν πασχόντων ταῖς ἀσθενείαις, ἐλ-
περ τοῦτο τιμὴν ἤγῃ τοῦ Σαββάτου σου. Ἡμεῖς δὲ,
τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑορτῆς φιλοσοφῶμεν σήμερον,
καὶ δοξάσομεν τὸν τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἄραντα, καὶ
τὰς νόσους βαστάσαντα.

infirmitatibus, quando rem ejusmodi, tui Sabbati honorem existimas, deliciare: nos autem, quæ nostræ sunt solemnitatis hodierna philosophabimur die, eumque glorificabimus, qui nostras tulit infirmitates, ac morbos portavit".

Σεβαστέον οὖν τοῦτο τὸ Σάββατον, ἀδελφοί, ὡς
ἡμέραν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνακλάσεως· ἀπολυτέιον δὲ τῆς
σωματικῆς φάτνης τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς βόας καὶ
λογικοὺς· δεῖ γὰρ νηστεῖαν σήμερον ἄγειν, ταῖς ἀπο-
στολικαῖς πειθομένους νομοθεσίαις· καὶ ἀπακτίον
αὐτοὺς ὕδωρ ποτισθησομένους πνευματικῶν, ἐκ τῶν
τοῦ σωτηρίου πηγῶν, ὅπερ τῆς ἐνταφίου πέτρας
ἄρτι ἀποκρουνίζεται, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἄλλεται,
εἰ καὶ ἀπὸ τάφου πρόεισι, τὸ παράδοξον. Τὸ Σάββατον
τοῦτο, ἀπαρχὴ μὲν σωτηρίας τῇ ἐξ ἐθνῶν Ἑκκλησίᾳ,
καὶ δευτέρου κόσμου παραίτιον· μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ
πρώτου παλαιώσεως καινουργόν· σαββατισμὸς δὲ
καὶ κατάλυσις Ἰουδαϊκῶν ἀπάντων Σαββάτων. Ἰδοὺ
γὰρ Σάββατον, καὶ ὁ λόγος ἐξέρχεται ἐλευσασθαι
τὸν σταυρὸν, ἐπὶ τοῖς Δεσποτικοῖς σταζόμενον αἵμασι,

καὶ κύρ ἀνακαῦσαι πόθου δι' αὐτοῦ πρὸς Χριστὸν
τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάθος καταδεξάμενον· καὶ οὐ
λιθολευστηθήσεται ταῖς τοῦ μώμου βολαῖς, μακαρι-
σθήσεται δὲ μᾶλλον τὸ τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον προσ-
κυνήσας· καὶ ὁ κατασπασάμενος ἄνθρωπος, σπαρ-
τίον κόκκινον, τοῦτο δὴ τὸ Ἀσματικὸν, ἀποτελέσει τὰ
χεῖλη, τοῦ θεορρύτου αἵματος ἐπιφοινίζας τῷ ἐρυ-
θήματι. Καὶ τὸ περιβρέον σταυρὸν ἄερ:ον χῦμα, ὡς
ὕδωρ ἁγιάσματος εἰς ψυχὴν ἀνιμῆσεται, ἀνασύρων
καὶ ὕδρευόμενος διὰ τῆς τῶν χειλέων συμπτύξεως.
Μετέσχηκε δὲ τοῦτο τὸ Σάββατον εὐλογίας μέλκοντος
καὶ θειοτέρας, ὡς ὑψηλοτέρων ἔργων ἐπὶ δὲ καὶ ἐγ-
κόπων κατάπαυσις. Οὐ γὰρ θελήματι μόνῳ καὶ νεύ-
ματι, ὡς ἡ πρώτη πρώτῃ κοσμογένεια, τὰ μεγάλα

ἔργα συνετελέσθησαν κτίσεως, καὶ ἡ τοῦ παλαιωθέν-
τος Ἀδάμ ἀνανέωσις· ἰδῶσι δὲ μᾶλλον τοῦ Ποιητοῦ,
καὶ αὐτουργίαις χειρῶν, καὶ πόνη σωματικῶν, τὰ ἄλ-
λότρια πάθη ἀναδεξαμένου πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τῶν
ἐκουσίῳ πάθει καταναλώσαντος. Ἦν μὲν γὰρ ἡ φορὰ
τῆς φθορᾶς ἀκάθεκτα βέουσα πρῶτῃ ἀπὸ μετεώρου
θέσεως τοῦ παραδείσου ἀναβράγισα, καὶ ὡς κατα-
πρανῶς φερομένη, τῆς αἰετῆς καὶ τὸ χεῖρον προ-
κοπαῖς ὑποδαινούσης φύσεως ἡμετέρας. Ἐπεὶ δὲ τῷ
μεγάλῳ ἐρύματι τῆς ἀφθάρτου θεότητος, καὶ τῇ πέ-
τρᾳ τοῦ θεοδέγμενος προσέβρηξε τάφου, ἀνεκώπη καὶ
ὕπενόστησε· καὶ γέγονε ἡ τοῦ σήμερον Σαββάτου
ἡμέρα, ἀφθαρσίας μὲν τῷ κόσμῳ ἀρχή, τέλος δὲ τῆς
ἐν φθορῇ σώματι· καὶ ἐγκόπῃ τοῦ θεανθρώπου δια-

γωγῆς. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτου τελώτερος λόγος ἀναμεινάτω καὶ ἔτι· τὰ δὲ τῆς χθὲς ἡμέρας, καὶ ὅσα τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀδοξίας, ἄρτι κατανοῶμεν. Ἐν γὰρ τῇ τῆς σαρκὸς ἀσθενείᾳ, ταῖς τῆς θεότητος ἀπειρον πλοῦτον ἀποτεταμειυμένον εὐρῆσμεν. Καὶ οὐ δεηθὲν σόμεθα μακρηγορίας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τοῦ σταυρωμένου δυνάμεως, οὐδὲ φωνῆς διηκούσης ἐπὶ τὰ πέρατα, καὶ συνεκτεινούσης τῆς ἀληθείας τὴν δῆλωσιν. Οἱ οὐρανοὶ γὰρ ἱεροκήρυκες, ὥσπερ προβεδλημένοι διηγούνται· ὁδὸν Θεοῦ, διὰ τῆς σφῶν ἀδοξίας, καὶ διὰ τοῦ παγκοσμίου σκότους, τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἄδυστον διατρανοῦσι τῇ οἰκουμένῃ.

Ἔδει δὲ καλῶς ἀδοξῆσαι τὰ κτίσματα, ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Κτίσαντος, κακῶς καὶ ἀθέως πρότερον θεοποιηθέντα παρὰ τοῖς ἄφροσι, καὶ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τιμηθέντα εἰς ὕβριν τοῦ Ποιητοῦ. Ὁ δὲ τρόπος τῆς τῶν οὐρανῶν διηγήσεως, ὡς θαυμαστός! ὡς τεράστιος καὶ ὑπερφύς! Ἡμέρας μὲν ὀφθαλμοῖς ὁ ἥλιος, καὶ ἐκτυφλοῦται· ὁρᾷ δὲ τὸ θαῦμα πᾶσα ἡ γῆ, ὅσην αὐτὸς περιέτρεχε ἑφορῶν. Σβέννυται ὁ κοσμηκὸς φωτοδότης. Ὁ λύχνος ἀμαυροῦται τῆς μεγάλης ταύτης οἰκίας, εἰθ' οὕτως ὁ οἰκοδεσπότης ὑπνοῖ. Νῦν οὐ ἐτίθεται σκότος ἀποκρυβὴν αὐτοῦ· ὁ Θεὸς διαφωτίζεται δὲ μᾶλλον ἢ παρὶ αὐτὸν γνῶσις διὰ τοῦ σκότους τοῖς πέρασιν· καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνεται· καὶ Θεοῦ ὕψος, τοῖς ἐπὶ τὸν ἐκατόνταρχον φανεροῦται· καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαθεν. Εὗρε γὰρ ἐν αὐτῷ οὐδὲν ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ἐπιδραμὼν μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς· περὶ ὧν, ἐπιστρέψουσιν, φησὶν ὁ ψαλμὸς, πρὸς ἐσπέραν, καὶ λιμῶξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι τὴν πόλιν. Ἐπειβάλετο μὲν γὰρ ὁ φαραγγάρης· τῶν τοῦ σκότους ἐξουσιῶν ἐπιλυττῆσαι καὶ πρότερον τῷ Σωτῆρι, ἄρτι τὰς τῆς θιοφανείας ἀκτίνας ἀποδιασκειδάσαντι καθ' ὁδόν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ταῖς αὐτοῦ πού ἐρημίαις ἀναχωρήσαντι. Οἶδας τὸν μετὰ τὸ βᾶπτισμα πειρασμὸν ὁ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλλὰ συνεθλάσθησαν αἱ παμφάγοι μύλαι τοῦ ἀναιδοῦς· καὶ ὁ θεομάχος ἀπεποδήθη· καὶ συντελέσας, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν, πάντα πειρασμὸν, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ. Καὶ ἔστι οὗτος, τοῦ πάθους. Νῦν γὰρ τοῦ τότε κατασχυναντος τὸν ἀλάστορα τῆς γῆϊνης ζωῆς καὶ ἀναστροφῆς, ἐπιστρέφουσιν πάλιν, καὶ ἐπιχάσκουσιν σταυρουμένῳ καὶ πάσχοντι, τῆς πονηρίας τὰ πνεύματα. Ἀλλὰ ἐλιμῶξουσιν ὡς κύων, κατὰ τὸν προφητεύσαντα· οὐδὲν γὰρ τῶν αὐτοῦ τρεφόντων εὐρίσκουσιν ἐν αὐτῷ. Τρέφονται γὰρ ἁμαρτίας ἀνθρώπων· ὁ δὲ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἀναμάρτητος. Ἐντεῦθεν οὖν ἀποκρουσθέντες, ἐκυκλώσουσι πόλιν· τὴν ἀποκτείνουσαν τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολῶσαν τοὺς ἀπεισταμένους πρὸς αὐτήν. Αἵματα γὰρ

A corruptibili corpore, obnoxioque laboribus, vitæ rationis finis. Verum ejus quidem rei absolutior sermo, hactenus nobis repositus sit : interim autem quæ ad hesternam spectant diem, ac passionem, crucisque infamiam, modo expendamus. In carnis enim infirmitate, immensas Deitatis divitias repositas inveniemus. Nec vero proluxa oratione erit opus, ut Crucifixi potentiam probemus, aut voce, cujus sonus ad orbis fines pervadat. Cœli quippe coram sacri præcones tanquam producti, sua ipsorum ingloriatione enarrant gloriam Dei⁶⁶, affusisque toti mundo tenebris, mundi lumen quod nescit occasum, palam declarant terrarum orbi.

B Necesse autem erat ut res creatæ, pro Creatoris gloria, bene tandem amitterent gloriam, quæ prius male ac impie insani homines divinitate donassent; ac quibus stulti, in auctoris injuriam honores impendissent. Is porro narrationis cœlorum modus, quam mirabilis! Quam plenus portento, ac vincens naturæ modum! Sane sol diei existit oculus; isque nihilominus exæceatur, videtque miraculum universa terra, quantam ipse lustrans gyro percurrit. Exstinguitur mundi luminare. In obscurum cedit magnæ hujus domus lucerna; tumque paterfamilias dormit. Nihil modo Deus, « tenebras ponit latibulum suum⁶⁷ : » quinimo ejus scientiæ lumen per tenebras, orbis finibus affunditur; « luxque in tenebris lucet⁶⁸ : » ac Dei Filius centurioni manifestatur, « nec eam tenebræ comprehenderunt⁶⁹. » Nihil quippe in eo invenit mundi princeps, irruens cum subjecto milite; de quibus ait Psalmista : « Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem⁷⁰. » Jam quoque prius turmarum princeps potestatum tenebrarum, suam in Salvatoreм rabiem aggressus erat exerere, cum ille nuper ad Jordanis aquas, divinæ suæ apparitionis radius cœpisset diffundere, atque in ejus desertum quoddam recessisset. Nosti tu quisquis es Evangelii discipulus, secutam a baptismo tentationem. Enimvero contritæ sunt impudentis omnia edentes molæ, Deique hostis submotus est, ac « consummata omni tentatione, juxta quod ait evangelista⁷¹, recessit ab illo, usque ad tempus. » Hoc porro istud est passionis tempus. Nunc enim, adversus eum qui terrenæ vitæ ac conversationis pestem illam tunc confudisset, iterum convertuntur, crucique affixo, ac morienti inhiant, maligni spiritus. Verum illi « famem patiuntur ut canis, » juxta Prophetam⁷² : quippe qui nihil eorum quibus aluntur, in eo inveniant. Nam aluntur peccatis hominum, cum ille omnino immunis a peccato existat.

⁶⁶ Psal. xviii, 2. ⁶⁷ Psal. xvii, 12. ⁶⁸ Joan. i, 5. ⁶⁹ Ibid. 13. ⁷⁰ Psal. lvi, 7.

⁷¹ Psal. lviii, 7. ⁷² Luc. iv,

VARIÆ LECTIONES.

⁶ Lege κατὰ τοῦ.

Inde ergo repulsi, « circumbunt civitatem; » illam A ἐφ' αἵμασι σμιγνύοντες, τοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτό-
nimurum « quæ occidit prophetas, lapidatque eos, νους ἐστιώντας; ἡδύνουσιν.
qui missi sunt ad eam⁷⁷. » Etenim miscentes super sanguinibus sanguines, « homicidas illos ab ini-
tio⁷⁸ » convivas delectat.4.

Sic itaque, cum mundialis hæc lucerna mirabi-
lism illam deflectionem passa esset, « populus qui
in trium horarum tenebris illis versabatur, vidit
lucem magnam⁷⁹ » agnitionis Christi : Soli Judæi
juxta Isaiam, « habentes oculos non vident⁸⁰. » —
« Sicut enim temetæ eorum, ita et lumen eorum :
habentesque aures, non audiunt cælus⁸¹, » quan-
quam ii penetrabili voce enarrent gloriam Chri-
sti⁸². Porro Christi gloria est, ejus in ligno crucis
elevatio, cujus causa, novæ illæ ac insolitæ tene-
bræ, universæque heri portento edita signa. Sed et
terra deorsum cæli concinit, ipsa quoque effuso-
rum in sanguines insaniam arguens, furensque
bæchantis instar, ac pulsu agitata adversus affli-
ctos hæmoniacis furore homines : amboque extrema
hæc, ac quorum complexu omnia teneantur, Davi-
dicis verbis jubitant : « Sicut audivimus, sic et
vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate
Dei Jacobi⁸³. » Porro audierunt non defunctorie,
aut obiter ; verum cum quandoque olim ab Uni-
genito in testes acciti essent, contestante pridem
Isaiæ verbis futuram in novissimis temporibus
Israelis injuriam, futurumque tanquam præsens
existeret, representante, atque dicente : « Audi,
cælum, et auribus percipe, terra : Filios genui et
exaltavi, ipsi autem spreverunt me⁸⁴. » Me quoque
illi exultaverunt ; verum id in cruce. Sublimem ii
quoque extulerunt, id vero ut casu graviore alli-
derent. Quæ tunc ergo prophetice audierunt, ea
nunc opere completa vident. Ad hæc cælum qui-
dem ad aspectum caligat, offuso tenebris acutis-
simi visus oculo : terra autem omnis dolore bæ-
chatur, sese discerpens, ac faciem dissecans ; so-
læque Israel doloris expers agit, ac insensibilis.
Sic Christicidæ, nedum brutis animantibus irratio-
nabiliores, sed et rebus insensatis insensibiliores
existere.

Adhuc sermonem miraculi in sole exhibitum novi-
tas delinet ; ac quanquam celeriter ad monumenti
occasum tendat, ac justitiæ Solem illic occultatum,
a cursu sistit, suadens omnino ut amplioris ali-
quid cū circa ipsum ponat. Sane quidem Jesus
ille filius Nave, secundus post Moysen Israelitici
populi ductor, agitatam solis currum, rotarum
officio prohibuit⁸⁵, verbum dissyllabum ceu vali-
dissimum retinaculum subiciens, ut ne ejus auri-
gatio Israelis hostibus salus fieret. Manet vero
nililominus lucifer. Cum enim imperator adversus
hostes viabilles bellum gereret, necessarium habe-
re illum, quod vias facultatem moveret, ac vi-
ciis illis afflicto, quod lucis illa extensione, plures

Οὕτω μὲν οὖν τοῦ κοσμοκτοῦ τούτου λύχνου τὴν
παράδοξον μίανσιν πεπονητός, « ὁ λαὸς ὁ τῶ
τρώρῳ τούτῳ σκότει ἀναστροφόμενος, εἶδε φῶς
μέγα » τὴν ἐπιγνώσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἰουδαῖοι μόνον
« ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, καθ' ἑσῆσαν, οὐ βλέπουσιν. »
— « Ὡς γὰρ τὸ σκότος αὐτῶν, οὕτω καὶ τὸ φῶς αὐ-
τῶν » καὶ ὅσα ἔχοντες, οὐκ ἀκούουσιν οὐρανῶν, «
καὶ ταῦτα διαπρυσιῶς διηγούμενων ὅδεσαν Χριστοῦ.
Δόξα δὲ Χριστοῦ, ὁ ἐπὶ τὸ ξύλον τὸ σταυρικὸν μα-
τεωρισμῶς, δι' ὃν τὸ παράδοξον σκότος, καὶ ὅσα τὴν
χθὲς ἑτεροαποργήθησαν δείγματα. Συνάδει δὲ τῶ
οὐρανῷ κάτωθεν καὶ ἡ γῆ, τὴν τῶν αἰμοχαρῶν τοῦ-
των μανίαν ἐλέγχουσα, καὶ κατὰ τῶν δαιμονούντων
βεδαχθεμένη, καὶ σφύζουσα : καὶ ἀμφοτέρω τῇ
ἀρχῇ ταῦτα καὶ περιδρακτικὰ τοῦ παντός, ἀσθετικῶς
ἀλαλάζουσα : « Καθὰπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδο-
μεν, ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ
θεοῦ Ἰακώβ. » Ἦκουσαν, οὐχ ὡς ἐτυχεν, οὐδ' ἐκ
τοῦ παρέργου, ἀλλ' εἰς μαρτυρίαν παρὰ τοῦ Μονο-
γενοῦς πάλοι ποτὲ προσκληθέντες, προδιαμαρτυ-
ρουμένου διὰ γλώσσης τῆς ἑσῆσου, τὴν ἐπ' ἐσχάτων
παροινίαν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὸ μέλλον ὡς ἐναστῶς
παριστῶντος : καὶ, « Ἀκούε, λέγοντος, οὐρανὸν, καὶ
ἐνωπίζου, ἡ γῆ Ἰδοὺ ἐγέννησα καὶ ὤκισα, αὐτοὶ δὲ
με ἠθέτησαν. » Ὑψώσαν με καὶ αὐτοὶ, ἀλλ' ἐν τῷ
σταυρῷ. Ἐπῆραν καὶ οὗτοι μετέωρον, ἀλλ' ἵνα κρα-
ταύτερον καταρράξωσιν. Ἀπερ οὖν τότε προφητι-
κῶς ἤκουσαν, σήμερον ὁρῶσι πραγματικῶς. Ἐπὶ
τούτοις, καμμύει μὲν πρὸς τὴν ὄρασιν οὐρανός, ἐπι-
λυγάσας τὸν πανδεραξέστατον ὀφθαλμόν· ἀναδαχθε-
ται δὲ τῷ πάθει πᾶσα ἡ γῆ, σπαρραττομένη, καὶ τὸ
πρόσωπον διασχίζουσα· ἀπαθὲς δὲ μόνος ὁ Ἰσραὴλ
καὶ ἀνάλγητος. Οὕτως οἱ Χριστοκτόνοι, οὐ μόνον
ἀλογώτεροι τῶν ἀλόγων ἀπεφάνθησαν· ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀναισθήτων ἀναισθητότεροι.

Ἔτι τὸν λόγον ἡ περὶ τὸν ἥλιον ἐπέχει καινοτομία,
καὶ φερόμενον ὁξῶς ἐπὶ τὴν δύσιν τοῦ μηνήματος,
καὶ τὸν ἐκεῖσε κρυβέντα ἥλιον δικαιοσύνης, τοῦ
ὁρμήματος ἱστησι, πείθουσα τῷ κατ' αὐτὴν θαύματι,
σχολαιότερον διατρέχειν. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ Ναυῆ παῖς
Ἰησοῦς, καὶ δεύτερος μετὰ Μωσέως ὁ δῆμαγωγός
Ἰσραὴλ, ἱστησι τῆς τροχηλασίας τὸν ἥλιον, δισύλλα-
βον ῥῆμα⁸⁶, ὡς πολυδύναμον ἐντρόχιος ὑποβαλὼν,
ἵνα μὴ ἡ ἱππασία τοῦτου σωτηρία γένηται τοῖς πο-
λεμοῦσιν Ἰσραὴλ. Ἐμνε δὲ ὁμοῦς ὁ φωσφόρος. Κατὰ
γὰρ τῶν ὁρωμένων ἐχθρῶν ὁ στρατηγὸς τὸν πόλεμον
συγκροτῶν, εἶδειτο φωτὸς, τοῦ τὸ ὁρατικὸν κινούντος
τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τὴν τοῦ ὄρνυ συγκροτοῦντος ἐν-
έργειαν· ὡς ἂν ἐπὶ τοὺς σκοτεινοὺς τοῦ βίου κενθ-

⁷⁷ Matt. xxiii, 29. ⁷⁸ Isai. viii, 14. ⁷⁹ Isa. ix, 2. ⁸⁰ Isa. vi, 9. ⁸¹ Psal. cxxxviii, 12. ⁸² Psal. xlvii, 2.
⁸³ Isai. i, 2. ⁸⁴ Isai. x, 12.

VARIAE LECTIONES.

ὁ λαὸς ὁ τῶ τρώρῳ τούτῳ σκότει ἀναστροφόμενος, ἡδύνουσιν. Heb. monosyl. ἡδύνουσιν. Arian; sile; Pagn. expecta.

μύνας, τῇ τοῦ φωτός παρεκτάσει, πλείονας εἰσελάσῃ. Τί γὰρ καὶνὸν εἰ τὰ τοῦ σκιάδους νόμου προσβέβωον, καὶ ὁ ὑπουργὸς ὧν τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος, τοὺς ὁδοστάτας ἀνήρει τῶν φευγόντων ἐκ τῆς σκοτεινῆς Αἰγύπτου, πρὸς τὴν μακαριζομένην κατάσχεσιν; Νῦν δὲ ἄλλη παράδοξός τε νυκτομαχία ἐν μεσημβρίᾳ τελεῖται, καὶ σκότος τριῶρον ἀναφαίνεται· καὶ ὁ ἀρχαῖος ἀρχὼν τοῦ σκότους καὶ ἀόρατος, πίπτει βληθεὶς ὑπὸ τοῦ « ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον »· συσκιάσαντος· ἐαυτὸν τῷ ἐπενδύματι τῆς σαρκός, καὶ τούτῳ ἡδὴ διεβρώγει τοὺς ἡλούς, καὶ τῇ λόγῃ διατρηθέντι διὰ πτωχείαν ἐκούσιον Οἱ δ' ἐν σκέτει ἀγνοίας καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενοι, φῶς μέγα ὀρώσιν· ἀπολυτρώσεως, καὶ τὸν τύραννον βλέποντες βεβλημένον, ἀπὸ σκότους ἀπατηδῶσιν εἰς φῶς· ἀπὸ θοροῦς, εἰς ζωὴν. Νίκη γὰρ τοῦ ἐνδὸς Ἰησοῦ, ἡ σωτηρία τῶν ἐκ παραβάσεως ἀποστάντων αὐτοῦ, καὶ εἰς ἐχθρῶν ἀντικαταστάτων τῷ δημιουργήσαντι, τῇ τοῦ πρωτοπράστου δράκοντος ἐξαπάτῃ. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον, εἶχε μὲν τὸ σταυρικὸν ξύλον μετέωρον τὸν παραγωγέα τῆς κτίσεως, καὶ ἐπεστήρικτο τούτῳ ἀνθρωποπρεπῶς, ὁ πρῶτος τῷ πατριάρχῃ σχηματισθεὶς, ἐπεστηριγμένος τῇ κλίμακι. Νεκρὸς γὰρ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ζωῆς γεγὼνώς, νεκροπρεπῶς τῷ ξύλῳ συνείχετο, ταῖς ἐκ τῶν ἡλῶν χειροπέδασι· ἐναιργμένος· δι' ὧν, ὁ τὸ πᾶν τῇ θεότητι συστατῶν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐμπνέων τὴν ζωὴν, τῷ ξύλῳ ἐρήρειστο συσχόμενος. Ἀνέβαινον δὲ καὶ κατέβαινον οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τὸν σταυρόν. Ἀνέβαινον, ὡς « βραχύ τι παρ' αὐτοῦς » τοῦ ἐσταυρωμένου « ἡλαττωμένου διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. » Γοργὼν δ' αὐτίκα κατέβαινον κατὰ βασιν ἀπειρον, ὑψηλότερον αὐτὸν κατανοοῦντες πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἀγγελικῆς. Καὶ τί γὰρ ἔτερον, ἢ ποιητὴν αὐτῶν, Πατρὶ καὶ Πνεύματι σύνθρονον, καὶ τῆς δόξης καὶ Βασιλείας, καὶ Κύριον; Οὐ γὰρ αἰσχύνῃ ταύταις ἦν ὁ σταυρὸς, ἀλλὰ θρίαμβος τροπαιουχίας, καὶ παγκοσμοῦ νίκης ἐπιδείξις. « Ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου τοῦ σταυρικοῦ ὁ κρίνων δικαιοσύνην, » καὶ τὸν ἄδικον κατέκρινε θάνατον τῆς ἀνθρωπίνης ὑπερορίας οὐσίας. Καὶ ὁ ἐξηκανθωμένος δὲ στέφανος ἐπὶ κεφαλῇς πρὸ τοῦ σταυροῦ ἀνεχόμενος, τὴν νίκην ἐδεδαίου τοῦ λέγοντος· « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, » καὶ κοσμοκράτορα· βαστάσας τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἄμαρτίας δὲ σύμβολον, ἀκανθα· ἡ δὲ ἁμαρτία, θανάτου ὅπλον ὀξύτατον· ὁ δὲ θάνατος, ὑποστράτηγος διαβόλου. Εἶδες οὕτω καθωπλισμένον τὸν τῆς ἀπωλείας ἀρχιστράτηγον; Εἶδες ἡλίκος ὁ συνασπισμὸς αὐτοῦ; Ἀλλὰ βλέπε καὶ τῆς παντευχίας ἀπογυμνωμένον, καὶ ἡττώμενον εὐμυχνῶν σοφίᾳ Χριστοῦ. Ἀφανιάζει γὰρ τὸ κέντρον ὁ ἀναιμάκτορος, καὶ συντρίβει ἐν ἑαυτῷ,

“ Isa. XLIX, 18. “ Isa. IX, 2. “ Gen. XXVIII, 13.

(2-10) *Primo venditi draconis deceptio.* Τῇ τοῦ πρωτοπράστου δράκοντος ἐξαπάτῃ. Draconis illius, qui primus os diabolo tentanti accommodavit, eique cum instrumentum ad malum venditum fuit; juxta illud Apostoli Rom. VII: *Ego autem carnalis sum, venditatus sub peccato.*

A hostium in tenebrosos inferni accessus detruderet. Quid enim novi videatur, ut qui umbratilis legis scita tueretur, essetque minister occidentis litteræ, eos interficeret, qui fugientibus a tenebrosa Ægypto ad beatam illam hereditatem iter prohiberent? nunc autem nova alia ac insolita nocturna pugna, meridie ipso committitur, ac trium horarum tenebræ sunt; caditque antiquus ille, ac invisibilis princeps tenebrarum, eo vulnerante, « qui induit lumen sicut vestimentum ”; » quique se carnis integumento obumbravit, eoque jam clavis discisso, ac lancea perforato, ob eam, quam sponte iniit, paupertatem. Si porro, « qui in ignorantie tenebris, ac umbra mortis sedebant, magnam vident redemptionis lucem ”, » videntesque vulneraum tyrannum, a tenebris resiliunt ad lumen; a corruptione ad vitam. Unius quippe Jesu victoria, salus est eorum qui prævaricantes ab eo defecissent, quousque primo venditi draconis deceptio (2-10) auctori hostes effecisset. Enimvero, quod dicebamus, habebat quidem crucis lignum, eum sublimem, qui creaturam produxit; eratque illi humano more innixus, qui olim patriarchæ spectaculo exhibitus fuerat innixus scalæ”. Morte enim pro mea defunctus vita, pro mortui ratione in ligno tenebatur, clavorum compedibus innexus; quibus is, qui univversa Deitate continet, ac vitam mortuis inspirat, ligno detinente suffultus erat (11). Porro angeli ascendebant, ac descendebant in cruce. Ascendebant, tanquam eo, qui erat crucifixus, « modicum præ illis minorato, ob passionem mortis ”. » Confestim autem immensum rursus descendebant, ut qui omni eum Principatu, ac Potestate angelica sublimiorem intelligerent. Quid enim aliud, quam suum Creatorem, eadem cum Patre ac Spiritu sancto sublimem sede. Regemque ipsum gloriæ, ac Dominum cogitarent? Non enim crucis pudebat, adeoque tropæi loco, ac mundi totius victoriæ ostensio illis erat. « Sedit super crucis thronum, qui judicat justitiam ’, » ac iniquam condemnavit mortem, abs substantia eam humana exterminans. Sed et spinea corona, quam in capite suscepit ante crucem, ejus confirmabat victoriam, qui ait: « Confidite, ego vici mundum ”, » et mundi principem: utique portans mundi peccatum. Nam spinæ, peccati sunt symbolum, peccatum vero, præsentissimum est mortis organum; mors denique, vicarius a diabolo imperator. Vidisti sic instructum, principem illum perditionis ducem? Vidisti quanta ejus munitio? Vide nihilominus omnis illa generis armatura nudum, ac expedita Christi sapientia victum. Quippe, abripitis aculeum, im-

“ Hebr. II, 9. ‘ Psal. IX, 5. ‘ Joan. XVI, 33.

(11) *Ligno detinente suffultus erat.* Ἐφῃρειστο συσχόμενος· alioqui in terram prolapsuro inanimi corpore, ut item orat. in adorationem crucis, ubi eandem comparationem crucis cum scala Jacob edisserit.

monitum a peccatis etiam, atque in se ipse conso-
latur. « qui illius peccatum mortis », ac per natu-
ram novetur imperabilis. Inermem ostendit acu-
los inveniendum mortem, prorsusque inefficacem :
quoniam, amicus enim amicus mortificat ac extin-
guat. Invenit enim in quoque intellectus accidit, quæ
ante amicos inveniunt, ut cum cum carni inhiærent.

Christi prima victoria, in universam naturam
trahit, cuius ipse assumpsisset primitias. Quippe
non per illam vivificatur, ac immortalis efficitur.
Consequenter habere mysterium crucis, triumphi pro
victoria operum, res ipse clamant. Quanquam
omnes ex silero, clamabunt lapides : ii, inquam,
lapides, sub quibus primi parentis calvaria (12)
sunt delicta, uti vera ac antiqua Patrum traditio
habet. Vult enim potentissimus Rex, eam Adami
arceam artem superavit, bellique pugna devicto
dæmone, qui per vim ei dominabatur, suum in ea
iure belli dixit scriptum, ac erexit tropæum, palam
ostendens, ut Adam ille, quam præcipue proposi-
tionem haberet, ejus in terram adventus causa fuerit,
utique ejus iustificationis, ac reparationis salutis,
gratis, totum exinanitionis mysterium gestum sit :
dracenus, inquam, e caelis; incarnatio, sudor,
labor, precatio, mors, effusio sanguinis, depositio
in monumento. Universa hæc in Adæ refunduntur
libertatem, suisque mysterium, ejus qua flector pro-
sequeretur, dilectionis argumentum.

Hæc porro quondam arx prior discrimen per-
pressa erat, cum illam ligni adminiculo hostis qua-
tions, expugnasset, ac direptam posuisset. Quippe
obaudiit primus generis parens, comparatum
describendo draconis consilium. « Vidit quod fru-
ctus speciosus esset ad visum » : attigit, exten-
dens dextoram; decerpitque, ac ori admoventes,
gustavit, « eo quod bonus esset ad esum », ejus-
que suavem odorem percepit. Pro sensuum itaque,
sic a dæmone servituti datorum, salute in Litho-
strolo recta crux specie figitur, ducitque Christus
a Calvaria, ubi olim sensus fixerat curationis
exordium : eumque solo sermone paradysum plan-
tasset, ipsa nunc manuum opera, ac labore, subli-
nitiorem plantationem molitur, cujus fructus, æter-
num mensura vita. Porro imitatur optimos satores,
qui arborum qualitates nihil commodi fructus eden-
tium, bouls aliis qualitatibus, excisaram arborum

A « τὸν ὅν ὁ αἶσαν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, »
καὶ φῶσαι γνωρίζομενος ἀναμάρτητος. Καὶ δεικνύον
τὸν κεντροφόρον δείκνυσιν θάνατον, καὶ παντελῶς
ἀνενέργον· μᾶλλον μὲν οὖν θανάτῳ καὶ νεκρῷ,
τὸ κέντρον ἀποβαλόμενον. Πάσχει δὲ τοῦτο καὶ τὰ
κεντροφόρα τῶν ζωζῶν, κατὰ σαρκὸς τὸ κέντρον
ἐ[μ]νήξαντα.

Ἡ δὲ νίκη Χριστοῦ πρὸς ἀπασαν διαβαίνει τὴν
φύσιν, ἥς αὐτὸς τὴν ἀπαρχὴν προσέλαβε. Ζωοῦται
γὰρ διὰ ταύτης καὶ ἀπαθανάτισται. Ὅτι δὲ θριαμ-
βόνικον τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, αὐτὰ βοῶσι τὰ
κράγματα. Ἐάν ἐγὼ σωθῆσω, οἱ λίθοι κεκράζονται·
λίθοι, ὧν κάτωθεν κατορύσσονται τὸ τοῦ πρωτο-
κλάστου κρανίον, ὡς ἡ ἀληθὴς καὶ ἀρχαία τῶν Πα-
τέρων ἔχει παράδοσις. Ὡς γὰρ βασιλεὺς πινυθέν-
στατος, ὑπερανέβη τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τῶν Ἀδα-
μαίων αἰσθήσεων, καὶ τὸν κατατυραννήσαντα ταύ-
της κατεστρατήγησε δαίμονα, νόμῳ στρατιωτικῷ,
οἰκίον ἐπ' αὐτῆς πηξάμενος σκήπτρον, καὶ τὸ τρώ-
παιον ἀνεστήλωσε· δείκνυς προδότης, ὡς ὁ Ἀδάμ
ἐστὶ τὸ σκοπιμώτατον τέλος τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρ-
ουσίας, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνακλήσεως καὶ ἀνασώσεως
ἐνεκεν, τὸ τῆς κενώσεως ἅπαν ἐπράχθη μυστήριον·
ἡ οὐρανθεν κατάβασις, ἡ ἐνανθρώπησις, ὁ ἰδρώς, ὁ
κόπος, ἡ προσευχή, τὸ πάθος, ἡ χύσις τοῦ αἵματος,
τοῦ μνήματος ἡ κατάθεσις. Ταῦτα πάντα τῆς τοῦ
Ἀδάμ ἡτιῶντο ἐλευθερίας, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν
ἀγάπης τοῦ πλάσαντος ὑπόθεσις ἦν τὸ μυστήριον.

Ἦν δὲ ἄρα πρωτοπαθήσασά ποτε ἡ ἀκρόπολις
αὕτη, ὅταν ὁ πολέμιος διὰ ζύλου ταύτην κατέσεισε
C θέμενος; ἄλωτήν. Ἦκουσε γὰρ ὁ γενάρχης τῆς ἀπα-
τηλῆς τοῦ δράκοντος συμβουλῆς. « Εἶδεν, ὅτι
ὠραὸς ἦν εἰς θρῆσιν ὁ καρπός »· ἤψατο, τὴν δεξιὰν
ἐκτείνας· καὶ δρεψάμενος, καὶ παραπεμφάμενος
στόματι, ἐγεύσατο, « ὅτι καλὸς εἰς βρώσιν, » καὶ
τῆς εὐωδίας ἀπήλαυσε. Ὑπὲρ γοῦν σωτηρίας τῶν
αἰχμαλωτισθεισῶν τῷ δαίμονι τούτων αἰσθήσεων,
ἐπὶ τοῦ Λιθοστρώτου ὁ σταυρὸς ὀρθίζεται· καὶ ἀπὸ
τοῦ Κρανίου, τῆς θεραπείας ἀρχεται ὁ Χριστὸς, ὅπου
πρώτην τὰ αἰσθητήρια συνεπήξατο· καὶ λόγῳ μόνῳ
πεφυτουργηκῶς τὸν παράδεισον; νῦν αὐτουργία καὶ
πόνη, ὑψηλοτέραν φυτεῖαν ἐπιτεχνάζεται· ἥς ὁ καρ-
πὸς, ζωὴ διαίωνιζουσα. Καὶ μιμῆται τοὺς ἀρίστους
τῶν φυτηκόμων· οἱ ποιότητες δένδρων μηδὲν προ-
D ἰσχυρόμενων χρησιδόν, εὖ ἐπίστανται μεταβάλλειν εὐ-
χρησταῖς ἄλλαις ποιότησι, τῶν τῆς ἐσποτμένων·

¹ Joan. i, 29. ² Luc. xix, 40. ³ Gen. iii, 6. ⁴ ibid.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Leg. διὰ τῆς τῶν ἐτμημέν.

NOTÆ.

(12) *Lapides, sub quibus primi parentis calvaria.*
Sic hæc ratio, quam se nescire fatetur Greis., cur
citata proxime orat. Germanus appellet Lithostro-
tum Calvarie locum, ac quo fuit Domino posita
crux, quanquam eo nomine a Joanne appelletur
Pilati tribunal, quod forte locus esset stratus
lapide, nec id vulgari, aut minus exquisito opere :
aliqui omnia passim loca strata lapide sic fuissent
icta. Uti ergo Pilati illud tribunal ab eximio lapi-

dum opere, ac strato singulariter solo, dici meruit
Λιθόστρωτος, sic sibi Germanus ac Græci alii
quos indicat Greis. indulserint, ut locum Calvarie,
a lapidibus antiquo more Adæ cranio impositis pro-
tumulo, ac quibus peculiari ratione stratus lapide
mons ille videretur, juxta eam inibi sepulti Adæ
traditionem, Λιθόστρωτος appellarent : quod sane
vero similis est, quam ut tot Græcos scriptores
oscitantius credamus loca confudisse.

περιφυτείας. Πευκίνην σφύραν λίπει εὐθηνουμένην, πικρὰς ἀμυγδαλῆς ῥίζην ἐπεμυγμένων, μετεχύμισε τὸ τοῦ δένδρου ὑπόπικρον, πρὸς τὸ εὐχρηστον καὶ γλυκὺ, καὶ τὸ δυσπρόσιτον, ἐξημέρωσε. Καὶ ὁ σταυρὸς δὲ τοῦτο, καθ' ὃ φηλοτέρην φυτηχομίαν [ποιεῖ·] ἐμπαγείς μὲν τῇ ῥίζῃ τοῦ ἀνθρώπου γένους, τῷ πρωτοπλάστῃ φημί· ἀπαλλάξας δὲ ταύτην τῆς τοῦ θανάτου πικρίας, καὶ πρὸς ζωηράν μεταστοιχειώσας ποιότητα. Ζωῆς γὰρ ἐστὶ ξύλον, διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἀντρεπόμενον ἀθανασίας καρπὸν. Ὡς τῆς ἀπορρήτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ! Ὡς τῆς εἰς ἐμὲ, τὸν πολλοῦ μίσους ἐπάξιον διὰ κακίαν, πολλῆς ἀγάπης αὐτοῦ δι' ἀνεξικακίαν πολλήν! Προσώρα μὲν ἄνωθεν ὁ παντοπότης διακύπτων ἐξ οὐρανῶν, τὸ ἐνυποκαίμενον κρανίον τῷ Διθοστρώτῳ, ἔλειπεν λείψανον τῆς χειρὶ τετιμημένης τοῦ πλάσαντος πλάσεως· καὶ ἰδὼν, ἐπικάμφθη· καὶ ἐπικαμφθεὶς, ἐκάμπτει τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κάτεισιν. Ὁ ἀπερίγραπτος, ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συναναστρέφεται ἄνθρωπος γεγυνώς. Ἐδραμεν, ἔδραμεν ἕως ὧδε, ὅπου καὶ ἔστησε τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὴν ὁδὸν τοῦ γηίνου βίου τελειώσας, καὶ καταλαβὼν τὴν ζητούμενον, ἴσταται· καὶ ἐπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ καὶ ὁ μεγαλοπτερυγος ἀετὸς, ὡς πτέρυγας τὰς χεῖρας διαπετάσας, καὶ περισκιάσας τὸν καίμενον, καὶ ἐπενερανίσας, ὁ ἐν οὐρανοῖς κατεικὼν, καὶ ἐὰν ταπεινὰ ἐφορῶν· ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνιστῶν πένητα. Ἐγενόμεθα γὰρ ὡσεὶ κόπρος τῇ γῇ σῆψιν κατακριθέντες καὶ δυσωδίαν.

« Ἀδὲμ, ποῦ εἶ; » πάλιν αὐτὸν ἐρωτᾷ· ἐγὼ γὰρ σε ἀναψηλαφῶν, ἐνταῦθα παρεγενόμην, καὶ διὰ τὴν σὴν ἀνεύρεσιν, ἐξέτεινά μου τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ· πρὸς μὲν τὸν Πατέρα, σχῆμα ἐνδεικνύμενος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ φανερώσει τῇ σῇ· πρὸς σὲ δ' αὖ, ἔκτασιν ἀγκαλισμοῦ. Οἱ δὲ κρότῳ ποτὶ καταθροήσαντές σου τὴν ψυχὴν πόδες (τοῦτο γὰρ ὑποτοπάζειν τὸ δυσμεῖδον ταύτης παρεῖχετο), νῦν ἀφορητὶ σε κατέλαβον, καὶ ἀκινήτίζουσι διὰ σὲ τῷ ξύλῳ προσπαγέμεντες. Οὐ γὰρ ἵνα κρίνω σε δι' ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἵνα σώσω σε διὰ φιλανθρωπίας, ἐλθῆς· οὐδ' ἵνα καταράσωμαι διὰ τὴν σὴν παρακοήν, ἀλλ' ἵνα εὐλογῇσά σε δι' ἐμὴν ὑπακοήν, παραγέγονα. Ἐν τοῖς μεταφρένοῖς μου ἐπισκιάσω σε, καὶ ὑπὸ τὰς

¹ Psal. xvii, 40. ² Matth. xxiv, 28. ³ Psal. cxii, 9. ⁴ Gen. iii, 9.

(13) *Illustransque. Ἐπενερανίσας.* Vox est Germano peculiaris. Sic citata orat. de cruce. *δοξάζεται ὅρις χαλκοῦς φιλαὶς ἐπενερανίσαι ζωοποιῶν. Laudatur serpens aeneus qui sola ac nuda irradiatione vivificaret. Videatur significare quamdam affusionem luminis ab obtutu, sive in eos qui respicerent, ratione cuius in eos imprimens, a serpente morsu liberaret. Valde displicet Grets. dum ita adnotat ad eam orat. et verba relata. Verba illa referri possunt ad ipsum Moysen, si lectio hoc modo constituitur. Καὶ δοξάζεται ὅρις χαλκοῦς, κ. τ. δ. Et tamen laudatur et celebratur Moyses, quod aeneos serpentes effinxerit. Ita ut ζωοποιῶν non sit vivificare, sed animalis speciem effingere. Nam 1° Moyses unum duntaxat, non plures ejusmodi effinxit serpentes; 2° effinxit, non nudo et solo insinuat, quod ipse reddiderat τὸ, ἐπενερανίσαι.*

A insitione commutare novērunt. Picæ malleum pinguedine uberem, amaræ nucis amygdalæ radici immittens, amarum arboris succum in lenem ac dulcem commutavit, gustuique difficilem cicuravit. Hoc vero etiam crux altiori satione facit, quæ humani generis radici infixæ, primo, inquam, condito homini, a mortis eam amaritudine liberat, inque vitalem quamdam qualitatem convertit. Et enim crux lignum est vitæ, propter suspensum in ea immortalitatis fructum. O ineffabilem Dei benignitatem ac clementiam! O multam in me, qui multo odio a vitiositate dignus fui, ejus dilectionem, per multam sustinentiam! Sane quidem jam olim e cælo inspectans omnium inspector, cranium prævidit in Lithostroto humi conditum, miserabiles utique reliquias fictionis, quam manus fictioris honoraverat: vidensque, inflexus est, inflexusque, « inclinat cælos, ac descendit ». Qui nequit circumscribi, cum hominibus in terra versatur, factus homo. Cucurrit, plane cucurrit luscusque, ubi etiam stitit pedes suos terrenæ vitæ consummans viam, statque comprehenso eo, quem currens quærebat: ac « ubi corpus, illic quoque magnarum alarum adest aquila », alarum instar manus expandens, circumobumbrans pariter, illustransque (13) jacentem hominem, qui habitat in cælis, nihilloque minus « humilia respicit: qui suscitavit a terra inopem, et erigit de stercore pauperem ». Facti quippe eramus tanquam sterces terræ, qui fueramus damnati ut putresceremus, tetrumque odorem exhalaremus.

« Adam, ubi es? » quærit iterum: ego enim huc veni, ut te rimarer, atque ut te possim invenire, manus meas extendi in cruce: quod quidem spectat ad Patrem, gratias agentis speciem exhibens pro tua detectione; quod autem ad te, extendentis manus ad amplexationem. Cæterum pedes illi, qui tuum quondam animum strepitu terruerunt; hoc enim tristis ejus habitus dabat suspicari: nunc te sine strepitu comprehenderunt, ac sunt immoti, tui causa ligno affixi. Non enim ut propter peccatum te judicarem adveni, sed ut per benignitatem et clementiam salvarem: neque ut maledicerem propter inobedientiam tuam, sed ut per meam obeditionem benedicerem. « Inter

sed fabrili arte: vel erat alia ejus vocis asserenda expositio, novo isti sensui quadrans; 3° ultro conficta est illa vocis ζωοποιῶν significatio, nec quidquam eo loco apta. Vere serpens ille δοξάζεται, habetur celebris memoria, habuitque suam religionem, siquidem erat crucis figura, et ea ratione aspectu curabat, obscura quadam in Christum relatione, etsi postea proniori in idololatriam populo, ac religionis, excedente modum, summa ab Ezechia religione contritus sit. Aliiter philosophatur Andr. Cret. orat. in crucis Exalt. ut non tam Christi, ejusque crucis typus fuerit, quam per eam crucifixi peccati, ac diaboli, quomodo nullam religionem habere potuit; et tamen δοξάζεται· laudatur, tanquam rite, nullaque violatione legis divinæ cusus, sed magis Deo jubente, quamquam videretur sic imagines conflare ab eo prohibitum.

scapulas meas obumbrabo tibi, jamque sub pennis
meis speras, » tanquam pollus e paradisi mudo
ante subductus, ac serpentis dentibus latus. Ego
Veritas » scuto te crucis circumdo, nec timebis a
timore nocturno; » te enim dies nesciens vesperam
exceptura est; » necce a negotio perambulante in
tenebris, » atque in inferni caliginosis tabernaculis
versante; » nec denique a ruina, et demonio
meridiano ¹¹. » Erat enim, ut nosti, pomeridianum
tempus, quando, malo dæmone supplantante, pari
cum conjuge ruina dejectus es. Ab his omnibus
liberaberis, circumquaque munitus scuto crucis.
Tandem ergo » non est occultatum os » illud
tuum a me. Quanquam autem est ista » substantia
in inferioribus terræ ¹². » Quippe substantia corporis
anima est, cum et ea abeunte dissolvatur quod
subsistens erat: verum illuc quoque nunc eo, ac
prodisceor, » æstimatus cum descendentibus in
hæcam ¹³⁻¹⁴, » queramque animam tuam e in tene-
brosis ac umbra mortis ¹⁵, » occultatam; nec
desistas sponte humiliatus, ac inferius descendens,
donec te in castrum subveham, ad laudem quidem
meam in humanum genus benignitatis ac clementiæ;
ad procrum vero diaboli in illud odii, ac invidiæ.
Qui enim tuam in paradiso conversationem ne-
quirit ferre, quid non molestiæ patiar cum
sacris effectus cœli civis? quin et vero Patri meo
consensor, per istas primitias, ac naturam quam
assumpsi?

Qua ergo mors nihil aliud est quam separatio
a corpore, ac Emmanuel factus est veritate homo,
omniumque humanitatis modos per summam beni-
gnitatem suscepit excepto peccato, moritur pro
humanae naturæ lege: sponte tamen, non vi
mortis compellente; ac anima quidem separatur
a corpore, corpusque moritur ea disjunctione:
manet vero deitas a neutro sejuncta, divisaque,
amplas partes disjunctas colligens, postque etiam
mortem, eam quæ fuit ex ipsa unione subsisten-
tiam in seipsa servans. Ac anima quidem sponte
in infernum descendit: corpus autem includitur
sepulchrum. Ceterum, qua ratione natiuitas ex
Virgine non per omnia simul nostræ habuit, nec
omnino humane natiuitatis leges secuta est,
sumique etiam in quibus partus supra humanam
rationem mirabilis fuit, ac natura novata est.
Quænam illa? Utique conceptio sine semine,
partus dolorum expers; servata post partum,
ut ante partum virginitas, ut ex rebus adeo
mirabilibus, non nudus homo existimaretur qui
natus esset, sed veritate Deus cognosceretur qui
carnem induisset. Sic sane etiam in morte natu-
ralia commissa fuerunt, iis quæ naturæ rationem
excedunt. Sunt autem ista, ut ex potestate ac
libera ex se voluntate, Patris manibus spiritum
commendavit; ut in infernum descendens, vin-
culos qui illuc tenebantur, reduxerit; ut tridua-

πέντηκάς μου ἤδη ἐλπίσεις, » ὡς ὁ τῆς καλῆς τοῦ
παράδεισου ἀποστειλόμενος πρὶν ποτεῖν, καὶ ὁδοῦσι
διαλελυμένος τοῦ ὅρου. » Ὅτι καὶ κυκλῶ σε » ἡ
ἀλήθεια ἐγὼ σταυρωτῇ, » καὶ οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ
φύλου νυκτερινῷ: » ἀνέσπερος γὰρ ἡμέρα σε δεκ-
ξέται: » οὐδ' ἀπὸ πράγματος ἐν σπένδι διαπορευο-
μένου, » καὶ τοῖς ζοφεροῖς τοῦ ὕδου σκηνοῦμασιν
ἀναστρεφόμενου: » οὐδ' ἀπὸ συμπτώματος καὶ θα-
μονίου μεσημβρινῷ. » Ἦν γὰρ, ὡς εἶπας, δειλὸν ἐν,
ὅτε συγκατεπέλθης τῇ ὁμοῦ γῆ, ὑποκαταβείς τῷ
ἀδύτατο. Πάντων τούτων ἀπαλλαγῆσαι τῷ ὅπλῳ
περικυκλωθεὶς τοῦ σταυροῦ. Τέλος οὖν » οὐκ ἐκρίθη
τὸ ὄσπου » τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. Εἰ δὲ καὶ » ἡ ὑπόστασις
σου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς » (σώματος γὰρ
ὑπόστασις ἡ ψυχῇ: » ὅτι καὶ ταύτης ἀναστρεφόμενης, τὸ
ὑφιστάμενον διαλύεται), ἀλλ' ἀκριμὴ νῦν καὶ καί, καὶ
κατέρχεται, » προσελγόμενος μετὰ τῶν κατεβαίνον-
των εἰς λάκκον, » καὶ ἡγήσῃ σου τὴν ψυχὴν » ἐν
σκοτεινῇ, καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου » συγκρυπτομένην: »
καὶ οὐκ ἀποστήσεται ταπεινόμενος καὶ ὑποκατα-
βάνων ἐκίων. Ἦς ἐν σε πρὸς οὐρανὸν ἀναγίγῃ, εἰς
ὅθεν μὲν τῆς ἐλπίς φιλοφρονείας, εἰς αἰσχρὴν δὲ
τῆς τοῦ διαβόλου μεταφροσύνης. Ὁ γὰρ οὐκ ἐνεγ-
κλὸν τὴν σὴν ἐν παραδείσῳ ἀναστρεφῆναι, εἰ οὐκ ἂν
κἀθὼ τῶν ἀναιρῶν, οὐρανοπολίτου σου γεγενῆσθαι,
μᾶλλον δὲ καὶ συνέδρου τοῦ ἀληθινῷ μου Πατρὶ, διὰ
τῆς ἀπαρχῆς ταύτης καὶ τοῦ προελή:ματος;

Ἐπεὶ τοίνυν οὐδὲν ἕτερόν ἐστι θάνατος, ἀλλ' ἡ
χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀνθρώπος δὲ
κατὰ ἀλήθειαν γίνεσθαι ὁ Ἑρμαννοῦτλ, καὶ πάντα
τὰ τῆς ἀνθρώπου φύσεως μέτρα διὰ φιλοφρονείαν ἰδέ-
ξαιτο χωρὶς ἁμαρτίας, θνήσκει κατὰ νόμον φύσεως
ἀνθρωπίνης: ἐκουσίως μὲν, ἀλλ' οὐχὶ τυραννίδι
θανάτου συνελανόμενος: καὶ δίδεται μὲν ἐκ τοῦ
σώματος ἡ ψυχῇ, κεραιῶται δὲ τὸ σῶμα διαζυγίῃ
τῆς ψυχῆς: ἡ θεότης δὲ, ἀρροῦν ἀδίδεται καὶ
ἀδιδόχης, τὰ διαστάτα συνάγουσα, καὶ τὴν
ἐξ αὐτῆς ἐκείσεως εἰς ἐκείτην ὑπόστασιν συνεγ-
ρεῦσα καὶ μετὰ θνήσκειν. Καὶ ἡ μὲν κατείστην
αὐτεξουσίας ἐν τῷ ᾧ: τὸ σῶμα δὲ τῷ τάφῳ συγ-
κλείεται. Πλὴν ὅσοι ἢ ἐκ Παρθένου γέννηται, οὐ
κατὰ πάντα ἢ κατ' ἑμῆς, οὐδὲ τῇ ἀνθρωπείᾳ γιν-
νῆται ὁμοιωθεὶς ἐκλογισθέν: ἀλλ' εἰσὶν ἐν οἷς καὶ
ὑπὲρ ἡμῶν ὁ τόκος παραδοξάζεται, καὶ ἡ φύσις
κατανοούμεται: τίνα ταῦτα; ἡ τῆς συλλήψεως
ἀπορία: ἡ ὁδόνων θεοῦ κρυφία: ἡ μετὰ τὴν
κρίσιν ὡς πρὸ ταύτης τῆς παρθενίας συντήρησις:
ὡς ἐκ τριχότου παραδόξιατος, μὴ φύλον ἀνθρω-
πὸν τὸν τεχθέντα, θεὸν δὲ ταῖς ἀληθείαις ἐγνωσθῆναι
πεταχωμένον: καὶ οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, τὸ
κατὰ φύσιν σύμμιχτα τοῖς ὑπερφύτοι. Καὶ εἰσὶ
ταῦτα, τὸ κατ' ἐξουσίαν καὶ αὐτοδεδειγμένως ταῖς
πατρικαῖς χερσὶ παραθεῖναι τὸ πνεῦμα: τὸ καταλ-
θεῖν [ἐν τῷ ᾧ] καὶ τοὺς ἐκεῖ δεσμίους ἀνακαλεῖν,
τὸ σῶμα δὲ ἀδιδόχον ἐντυπιδεῖν τῷ τάφῳ: προ-

¹¹ Psal. xc, 4-6. ¹² Psal. cxxxviii, 45. ¹³⁻¹⁴ Psal. lxxviii, 5. ¹⁵ Ibid. 7.

ήμερον, θαλερόν, ὡς τῇ θεότητι ζῶν· ζῶν πηγάζον ἄ-
 οὐ διαφθοράν· συνέχον, οὐ συνεχόμενον τοῖς ἐντα-
 φίοις δεσμοῖς· μυρίζον, οὐ μυριζόμενον τοῖς νεκρι-
 μαίοις ἀρώμασιν· ἔωλον μὲν τῶν ἡμερῶν διαστή-
 μασι, ζῶν δὲ τῷ ἐκ τῆς θεότητος ὑποστήματι.

Ἄγε τοίνυν, ἡμεῖς τὰς μυροφόρους μαθητρίδας
 προλάβωμεν, μαθηταὶ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας
 τυγχάνοντες. Ἐκεῖναι γὰρ ἔτι νομοφυλακοῦσι, καὶ
 τὴν νομικὴν σκιάν ὑποκάθηνται σαββατίζουσαι· ὁ
 δὲ λόγος καταφρονεῖτω νῦν τοῦ Σαββάτου· κατα-
 τολμάτω τῆς κουστῶδίας· εἰσδύετω τὴν πέτραν
 λαξευτὴν, καὶ ὑπ' αὐτὴν σκεπασθεὶς, ὁράτω Θεοῦ
 ἀπόρρητον συγκατάθεσιν· βλέπετω Θεοῦ πρόσωπον
 μετὰ παρρησίας· οὐ μὴ γὰρ ἀποθάνῃ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας. Πῶς γὰρ, ὅπου καὶ οἱ θανόντες, ἰδόντες ἀν-
 εζώωθησαν; Ἡκέτω τοίνυν Δαβὶδ· στηχέτω μεθ'
 ἡμῶν· ἐξαρχέτω τῆς ἰορτῆς· χορηγέτω τῶν ὕμνων
 τὰς ἀφορμὰς· πρόσσωπον ὑποδεύεσθαι τοῦ κατακρίτου
 τῇ διαφθορᾷ, καὶ τῷ ᾄδῃ βροτείου πληρώματος, τοῦ
 πάλαι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπεκδεχομένου ἐπέλευσιν, καὶ
 τὴν νῦν ἐκ τάφου ἀθανασίαν· Ἐπομένων ὑπέμεινα
 τὸν Κύριον, μελωδῶν, καὶ εἰσέηκουσε τῆς δεήσεώς μου·
 καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου τλαιπωρίας· ὁ λάκκον
 τλαιπωρίας τῆς διαφθορᾶς τὸ χωρίον, τὸν τάφον
 ἐπεξηγούμενος· Καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος· τῆς εἰς γῆν
 καὶ ὕδωρ τοῦ σώματος ἀναλύσεως, ἐξ ὧν καὶ συν-
 ἔστηκε. Ταῦτα τὰ ἐκ τῆς κατάρας ἡμῶν ἐπιτίμια.
 Ἄλλ' ἐπιμειδιάτω ἡμῖν καὶ τὰ καταθόμια· Καὶ
 ἔστησε, φησὶν, ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ
 κατεύθυνε τὰ διαδήματά μου· Πῶς, καὶ τίνα τρέ-
 πον; Τίθεται Χριστὸς ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην τοῦ
 μνήματος, καὶ τὸ στερέβον αἱ βάσεις τῆς ἡμετέρας
 λαμβάνουσι φύσεως, καὶ οὐκέτι ἐκχυθήσονται τὰ
 διαδήματα τῶν ἀνθρώπων εἰς θάνατον· πηγάζει
 γὰρ ἡ πέτρα ὕδωρ ἀθανασίας. Πάντα μὲν οὖν τὰ
 φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, προσεληπτὰ τῷ Μο-
 νογενεῖ κατ' ἀλήθειαν, γεγονότι ἀνθρώπῳ ἐξ αἱμά-
 των παρθενικῶν, καὶ ὅλον τὸ Ἀδαμιαῖον φύραμα
 ἐν αὐτῷ ὑποστήσαντι. Ἐκτοτε οὖν κινεῖσθαι ἀρξά-
 μενα, οὐκ ἀνάγκη φύσεως, ἀλλ' ἐνδόσει θεότητος,
 σήμερον ἐν τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς κινήσεως ἔστησαν·
 καὶ ἐχόμενα πέτρας ταυτησὶ κατεπόθησαν· Οὐκέτι
 κόπος, οὐκέθ' ὕπνος, οὐ πείνα, οὐ δίψα, τὰ μετὰ
 τὴν παράθεσιν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπιτίμια. Τῆς
 γὰρ ἀφθαρσίας ἐξανθήσεως, ταῦτα κατεμα-
 ράνθησαν, ἅπερ ἡμεῖς καὶ ἐν ἡπείᾳ Βαβυλῶνι ὀνο-
 μασθῆσεται προσεδάφισθέντα τῇ πέτρᾳ ταύτῃ, καὶ
 ἀναλωθέντα· ἡπεία μὲν, ὅτι οὐκ εἰς ἀμαρτίαν
 λογίζεται· ἀδιάβλητα γὰρ· Βαβυλῶνι δὲ, ὅτι μετὰ
 τὴν πρὸς τὴν κοσμικὴν σύγχυσιν ἑκπτώσιν, καὶ τὴν
 ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς Ἱερουσαλὴμ, πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ
 κλαυθμῶνος ἀπαγωγὴν, ταυτὶ παρεισέδυσαν τὰ μὴ
 διανεβλημένα πάθη, ἐπίφθορα ὄντα τῇ διὰ πληρώ-
 σεως καὶ κενώσεως συνισταμένῃ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ.

num in sepulcro corpus resupinum incorruptum
 manserit, vegetum illud, ut quod viveret Deitate;
 vitam scaturiens, non corruptionem; quod conti-
 neret, non contineretur sepulcralibus vinculis;
 quod ungeret, non ungeretur mortuorum aroma-
 tibus; quod quidem dierum intervallo obsoletum
 esset, sustentante autem Deitate vivum existeret.

Age ergo unguentiferas discipulas occupemus;
 qui spiritalis libertatis discipuli simus. Illæ siqui-
 dem adhuc legem servant, subsidentque sabbati-
 zantes umbram legalem: Nunc autem sermo
 Sabbatum negligat, contemnat custodiam, intret
 in excisam petram, eaque obiectus, videat ineffa-
 bilem Dei inclinationem, Dei vultum libere aspi-
 ciat: non enim morietur in æternum. Qui enim?
 Quando etiam mortui videntes, viviſcati sunt.
 Veniat itaque David, stet nobiscum, festæ luci
 presul existat, canticorum argumenta suggerat:
 personam subeat hominum cœtus corruptioni
 addicti, ac inferno mortalis, ejus qui olim Sal-
 vatoris præstolaretur adventum, ac immortalita-
 tem quæ nunc exhibetur, modulans in hæc verba:
 « Expectans expectavi Dominum, et exaudivit
 preces meas: et eduxit me de lacu miseriæ¹⁶. »
 Lacum miseriæ, corruptionis locum postmodum
 sepulcrum exponens: « Et de luto facis¹⁷, » ex
 resoluta corpore in terram et aquam, ex quibus
 etiam constitutum est. Hæc maledictionis nobis
 indictæ multa. Enimvero arridens quoque nobis
 desiderata edicat: « Et statuit, inquit, supra-
 petram pedes meos, et direxit gressus meos¹⁸. »
 Quo id modo, ac qua ratione? Ponitur Christus
 super hanc petram monumenti, solidanturque
 nostræ naturæ bases, nec amplius hominum gressus
 in mortem effundentur¹⁹: petra siquidem immor-
 talitatis aquam scaturit. Sane quidem Unigenitus
 naturales omnes affectiones, quæ vacant crimine,
 vere assumpsit, qui sit factus homo ex sangui-
 nibus virginalibus, totamque Adæ conspersionem
 in se ipse sustentaverit. Ab eo itaque tempore,
 cum moveri cœpissent, non necessitate naturæ,
 sed Deitatis cœmmissione, hodie in petra hac, a
 motu quiescere, « fueruntque absorptæ huic junctæ
 petra²⁰. » Non enim amplius est labor, non som-
 nus, non fames, non sitis, pœnalia illa a prævari-
 catione in naturam invecia. Efflorente enim incor-
 ruptione, obsoluerunt ista; eaque ego appellarim
 « parvulos Babylonis, ad istam allisos petram²¹, »
 atque peremptos: parvulos quidem, eo quod non
 imputentur ad culpam; quippe vacant crimine;
 Babylonis autem, quia innocuæ ejusmodi affectio-
 nes, post casum in mundi illam confusionem,
 abductionemque a sublimi Jerusalem in vallem
 fletus, occasione ingressæ, humanæ vitæ, quæ
 plenitudine ac exinanitione constat, interitum con-
 sciscunt.

¹⁶ Psal. xxxix, 2. ¹⁷ ibid. ¹⁸ Ibid., 3.
 exxviii, 9.

¹⁹ Psal. lxxii, 2. ²⁰ Psal. cxi, 6. ²¹ Psal.

Tu mihi quoque, sermo, longius exi, ad usque A deserti viam, Manna collecturus; nec te Sabhati metus incessat. Habent enim qui Christi adventu sabbatizaverit, Judaica Sabbata. Adeo igitur decantatum Manna, « angelorum panis » in Psalmodum libro fuit appellatum: eratque illud, quod asserens dico, huiusce mysterii prævia designatio, ac Christum panem cœlestem, qui ad nos usque descendit, seu delineatione expressit, quem qui manducant, non moriuntur, ut ea quoque ratione angelorum panis vocetur: nam angeli immortales sunt: quodque alioqui congruat, ut qui sunt angelicis moribus præditi manducent. Erat certe quondam natura hominum unius diei, cum propter divini mandati transgressionem, fuisset corruptioni addicta. Sed et vermes ebulliebat, quos putredo edit: eratque plenus fetore, quique naribus difficile effaretur, olentiae influxus: quibus utique corruptionis vitiiis, etiam Manna obnoxium erat, ut in proximam crastinam lucem solis, servari non posset. Pro more enim insectorum unius diei, ipsa die, cum nascebatur, tum interibat: quod autem amplius servatum esset, tanquam mortuum corpus, ac loculo conditum, vermes ebulliebat. Cum autem dies adveniret quæ præcedit Sabbatum, postquam Sabbatum haberet oriri, recondebatur quidem a vespere, ac intra vasa abscondebatur, eratque omnino a putredine immune, et ut ne vestigium corruptionis invaderet, utque dum diei, quæ septimanæ dierum caput præcedit, diluculum claresceret: quod ipsum tempus, cœlestis panis sepulturæ designabat mysterium, ac incorruptionis delineabat figuras. Ante enim vespere Parasceves, in monumento, supremo viventium habitaculo depositus, immunis a corruptione servatus est, omnique a morte vitante immutatione, ac alteratione, superior effectus. Nactus vero ipse incorruptionem, ejus universam naturam participem fecit, ita ut multi corruptionis relicta sede, nempe monumentis, redivi apparuerint; ac secundam induti vitam, quemadmodum ait: « Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent »¹². Mystica Davidis agricultura est, ex qua sermo fructus hos colligit, verborumque intellectum, in deiferi ac vivifici sepulcri penum mittit. D

Verum propheta quidem, plenum labore Israelitici populi in Babylonem descensum, ejusque inde lætum regressum, sementis ac messis symbolo obscure designavit: nos autem sacrum Evangelium in Dominicum monumentum rapit, illius vocis memores, quæ ait: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert »¹³. Nunc quippe seminatur in lacrymis supra monumenti petrosa, quod mundum ælit, granum; ac nudum non arescet, sed et multum immortalitatis fructum, perfecta maturitate terri-

Εξέλθι μοι, λόγε, καὶ πορρώτέρω, καὶ μέχρι βάσι-
σιν τῆς ἐρήμου, τὴν τοῦ Μάννα συγχομιδὴν ποιησά-
μενος· μηδὲ ὑποστέλλου διὰ τοῦ Σαββάτου· ἔχουσι
γὰρ σαββατίσαντα τῇ παρουσίᾳ Χριστοῦ, τὰ Ἰου-
δαϊκὰ Σάββατα. Μάννα οὖν ἐννοεῖ τὸ πολυθρύλλη-
τον, « ἄρτος ἀγγέλων » τῇ βίβλῳ κέκληται τῶν Παλ-
μῶν· καὶ ἦν, ὡς ἐγὼ φημι, τοῦ παρόντος μυστηρίου
προτύπῳσις, καὶ ὑπέγραφε τὸν Χριστὸν τὸν οὐρά-
νιον ἄρτον, καὶ μέχρις ἡμῶν καταδεηκότα, ὃν οἱ
τρώγοντες, οὐκ ἀποθνήσκουσιν· ὡς διὰ τοῦτο, καὶ
ἄρτον ἀγγέλων καλεῖσθαι. Ἀθάνατοι γὰρ οἱ ἄγγελοι·
καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγγελοῖς [···] προσήκειν ἐσ-
θίεσθαι. Ἦν μὲν οὖν ἐφήμερος ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις
ποτὲ, ὑπὸ φόβον γενόμενη, διὰ τὴν τῆς θείας
παράδοσιν ἐντολῆς. Ἐξέβραττε δὲ καὶ σκώληκας,
τὰ τῆς σήψεως ἀποκνήματα· καὶ πλήρης ἦν δυσ-
οσμίας, καὶ μυκτῆρων δυσάπορος εἰσοδὸς· οἷς δὴ
πάθει διαφθορᾶς, καὶ τὸ Μάννα ὑπέκειτο, μὴ θυ-
νάμενον τὴν ἐς νέωτα καταλήψεσθαι φεραύγειαν
ἡλιακὴν. Κατὰ γὰρ τὰ ἐφήμερα τῶν ζωφύων, αὐθι-
ήμερον καὶ εἰτίχτετο, καὶ ἀπέθνησκε· τὸ δ' ἀπὸ
τοῦδε τεταμειυμένον, ὡς τεθνηκὸς σῶμα, καὶ ἐνσο-
ριασθὲν, ἐξέζει σκώληκας. Ἐπὶ δὲ τὸ Προσάδδοτον
καταλάβοι, μεθ' ὃ τὸ Σάββατον ὑπανέταλλεν, ἐτα-
μειύτο μὲν ἐξ ἐσπέρας, καὶ ἐνδον ἐκρύπτετο τῶν
σκευῶν· καὶ ἦν ἀτηπτον παντελῶς, καὶ διαφθορᾶς
ἀπρόσφαυστον ἔχουσιν, ἕως καὶ ἐς αὐτὸν ὑπαυγά-
ζοντα θρόνον, τῆς εἰς κεφαλὴν προκαθημένης τῶν
ἐβδόματικῶν ἡμερῶν· καὶ ὁ καιρὸς οὗτος, τὸ τῆς
C ταφῆς τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου προετύπου μυστήριον,
καὶ τῆς ἀδιαφθορίας προυπεχάραττεν εἰκονίσματα.
Τὸ πρὸς ἐσπέραν γὰρ τῆς Παρασκευῆς, τῷ μνήματι
ἀποταμειυθεὶς, τῷ τελευταίῳ τῶν βιούντων οἰκη-
τηρίῳ, ἐξάντης τῆς διαφθορᾶς ἀποσώσεται, καὶ τῆς
ελατοῦν νεκρώδους παρακτροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως
ὁπερέθῃ. Ἀπαφθαρθεὶς δὲ, πάσῃ τῇ φύσει τῆς
ἀθαρσίας μετέδωκεν, ὥστε πολλοὺς τῆς διαφθορᾶς
τὰ χωρὶα καταλιπόντας, τὰ μνήματα, παλιμδίους
ὀρᾶσθαι, καὶ δευτέραν ἀμφιεννυμένους ζωὴν· καθὼς
εἶπεν, « Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει
θεριοῦσιν. » Ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ μυστικῆς γετηνίας,
ὁ λόγος ταῦτα καρπίζεται, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν
ρημάτων, πρὸς τὴν ἀποθήκην ἀγει τοῦ θεοφόρου
τάφου, καὶ ζωηροῦ.

Ἄλλ' ὁ μὲν προφήτης, τὴν εἰς Βαβυλῶνα ἐπιπόνον
κάθοδον, καὶ τὴν ἐκείθεν αὐθις εὐθυμον ἀνοδὸν τοῦ
Ἰσραὴλ, ἐπικεχυμένως διὰ τοῦ σπόρου καὶ τοῦ θε-
ρους ἠνίξατο· ἡμᾶς δὲ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τὸ
Δεσποτικὸν μνημεῖον ἐκφέρεται, τῆς θεολέκτου με-
μνημένους φωνῆς, τῆς « Ἐάν μὴ ὁ κόκκος τοῦ αἵου
πιστῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, λεγούσης, αὐτὸς μόνος
μένει· ἐάν δὲ ἀποθάνῃ πολὺν καρπὸν φέρει. » Σπεί-
ρεται γὰρ νῦν ἐν δάκρυσιν ὁ κοσμοτρόφος κόκκος ἐπὶ
τὰ πετρῶδη τοῦ μνήματος, ὃς οὐ μόνον οὐ ξηρανθή-
σεται, ἀλλὰ καὶ πολὺν καρπὸν ἀθανασία· τελεσφορη-
σει τοῖς γεγενέσι. Καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ μὲν σπόρου,

¹² Psal. LXXVII, 25. ¹³ Psal. CXXV, 5. ¹⁴ Joan. XII, 24.

ζωον τῆς πέτρας κατεσκαδάσθη, ἀπεξηράνθαι φησὶ τὸ λόγιον διὰ τὸ μὴ ἔχειν ρίζαν· ὁ δὲ μυστικὸς καὶ ἡμέτερος κόκκος, ὡς διφυῆς, καὶ διρρήζεις ἐστίν· ἄνω μὲν τὸν Πατέρα προαιώνιον ρίζαν αὐχῶν· κάτω δὲ, τὴν Μητέρα, καὶ δι' αὐτῆς, τὸν τοῦ Δαβὶδ πατέρα, τὸν Ἰεσσαί.. Ἐκ τῆς ρίζης γὰρ αὐτοῦ, τὸ κατὰ σάρκα, ἐδιδάσθησεν. Ἀλλ' οὐδὲ ἡλίου ἀνατελλαντος, μάρανσιν πεπονθῶς εὐρεθῆσεται. Ἡ λίαν γάρ, φησὶ, πρωτὶ τῆς μίδης Σαββάτου, ἦλθον αἱ μὲν γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατελλαντος τοῦ ἡλίου· καὶ ὁ κόκκος σταχυοφόρησας τὴν τῶν βρωτῶν σωτηρίαν, ἐκεῖθεν ἀνέσχε, καὶ τὴν γῆν καταλέλοιπε. Τί μὴ λέγω, ὡς οὐδὲ αἱ ἀκάνθαι τοῦτον τὴν χθὲς ἐναπέπνιξαν· καὶ ταῦτα κατὰ κύκλον περιλαβοῦσαι, καὶ τὴν μακαρίαν συσφιγγούσαι κεφαλὴν; Οὐ γὰρ ἀνιαρὰ τῷ Δεσπότη τὰ ἄτιμα· χαρμόσυνα μὲν οὖν διὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν· καὶ στέφανος καυχήσεως, ἡ πρὸς ὕδριν στεφνορία τῶν ἀκανθῶν. Ἐχαιρεν ὅτι βαστάζων τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας, ταῖς ἀκανθηραῖς δξύτῃσι συμβολογραφούμενας, ὑπὲρ τῆς τούτων ἀφέσεως τῷ Πατρὶ προσήγειν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν. Ὀριστο δὲ τοῦτο πάλαι καὶ τῇ σκυιάδῃ νομοθεσίᾳ τοῦ γράμματος, καὶ ὁ ὑπὲρ ἀμαρτίας προσφέρων θυσίαν, τὰς χεῖρας ἐπέτιθει τῇ τοῦ θύματος κεφαλῇ· ὥσαντι τὴν πονηρὰν πρᾶξιν ἥσιντος αἱ χεῖρες σύμβολον ἦσαν, εἰς ἑαυτὸ τοῦ θύματος ἀναδεχομένου, καὶ ὑπὲρ τοῦ προσαγωγῆς ἁγιαζομένου· ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ὑπαινισσόμενος, ἔλεγεν· Ἐγὼ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἑμαυτόν. »

Τοιαῦθ' ἡμεῖς πανηγυρίζομεν, τὰ ἐπιστῶρια τοῦ ἀμάρταντου κόκκου, καὶ ζωογόνου, θησαυρισθέντος ἤδη ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ὅπου οὔτε σῆς, οὔτε βρωτῆς ἀφανίσαι· ὁ δὲ οὐκ οὐκ γὰρ ταῖς παμφάγοις μύλαις τῆς διαφθορᾶς, ἡ θεοῦ πόστατος σάρξ· ἡ καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέψουσιν. » Μὴ πεμπέτωσαν ἐκεῖ τὰς γλώσσας οἱ θεομάχοι, ἡ ἤλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς, λέγοντες, καὶ ἐκλεψαν αὐτόν. » Ἀλλ' οὗτοι μὲν ὡς σπερμολόγοι καὶ φιλοπτῶματοι κόρακες, τὸν τάφον περιερχόμενοι, κατακράζουσι τοῦ κειμένου· πλάνον μὲν αὐτὸν ὀνομάζοντες, δευδοκίτες δὲ ὡς ἀληθῆ. Διὸ καὶ ἀντιστρατεύονται τῇ ἀληθείᾳ, καὶ κατὰ σώματος ὀπλοφοροῦσι νεκροῦ. Οὐ μὲν οὖν ἑτερόν τι, νῆ τὴν ἀλήθειαν, ἀποσοθήσονται, εἰ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν ἀναιδεστάτην συκοφαντίαν· ὡς ἂν ἐπὶ πολλοῖς μάρτυσι, καὶ τούτοις ἀντικειμένοις, τελεσθῇ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως. Οὐδὲν γὰρ οὕτως τῷ κρινόμενῳ πρὸς ἐκνίκησιν ἰσχυρὸν, ὡς τὸ, τοὺς κατηγόρους ὑπεργόρους ἀναφανῆναι· καὶ τοὺς χθὲς ὕδριστάς, σήμερον ἐγκωμιαστάς. Πόσου τοῦτό σοι δοκεῖ θαύματος ἄξιον, κήρυκας τῆς ἀναστάσεως ὁρῶντι τοὺς στρατιώτας; Ἰδοὺ γὰρ αἱ ἐν ὕψουσιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, ἡ τὴν ἐκ τάρου ἀνάστασιν τε καὶ ὑψωσιν ἀπαγγέλλουσαι τοῦ Χριστοῦ· ἡ καὶ βομφαλαὶ δίστομοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, ἡ τὸ ἀκαταπρόδοτον βεβαιοῦσαι τῆς φυλακῆς. Καὶ τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, ἀνύστακτον καὶ ἀνα-

genis producet. Equidem sementis evangelicæ, quidquid sparsum fuerat supra petram, ait Scriptura exaruisse, eo quod non haberet radicem²⁶; at mysticum, ac nostrum granum, uti duplici natura, ita et radice duplici est. Patrem quidem, æternam in coelis radicem habet; in terris autem Matrem, ac per eam Davidis patrem Jesse. Quippe germinavit ex ejus radice secundum carnem²⁷. Cæterum neque orto Sole invenietur emarcuisse. « Valde enim mane, inquit, una Sabbati, venerunt mulieres ad monumentum orto jam sole²⁸; » granumque, mortalium salutem spicæ instar ferens, inde emergerat, ac terram reliquerat. Quidni dico, neque etiam spinas illud heri suffocasse, quanquam in circuitu complexæ erant, ac beatum constringerent caput? Non enim Domino molesta sunt quæ probrum habent, sed magis propter meam salutem læta: ac coronam exultationis ducit, quod ad contumeliam spinarum sertum gestat. Gaudebat, quod portans nostra peccata, spinarum aculeis symbolo designata, Patri se, pro eorum remissione sacrificium, offerret. Porro id quoque olim, litteræ umbram habentis scito statutum erat: ut qui victimam pro peccato offerebat, capiti hostiæ manus imponeret; tanquam illa, malam actionem, cujus manus essent symbolum, in se reciperet, ac sanctificaretur pro offerente: quod ipsum innuens Christus, ait: « Ego pro eis sanctifico meipsum²⁹. »

Hanc nos incorrupti ac vitalis grani seminationem, celebri celebramus conventu: grani, inquam, quod jam thesauro in terra conditum fuit, « ubi nec linea, nec ærugo demolitur³⁰. » Quippe intacta est omnia edentibus corruptionis molis, quæ in Deo subsistit caro: « Ac ubi fures non effodiunt, nec furantur³¹. » Ne illuc Dei hostes linguas mittant, dicentes: « Venerunt discipuli ejus nocte, et furati sunt eum³². » Verum hi quidem tanquam semini verbi, ac cadaverum amantes corvi, circa sepulcrum gyranes, adversus eum qui jacet sepulcro positus clamant; appellant quidem seductorem, sed quem tanquam veracem timeant. Quamobrem etiam aciem struunt contra veritatem, armisque instruuntur adversus defuncti corpus. Nihil enim vero, per veritatem, eo apparatu submoturi sunt, præter mendacium ac impudentissimam calumniam; eo re gesta, ut miraculum resurrectionis, in præsentia multorum testium, idque adversariorum perficeretur. Nihil enim acto in judicium usque adeo ad victoriam valet, quam ut ipsi se accusatores patronos exhibeant, atque ut qui heri injuriis lacescebant, encomiis hodie celebrent. Quanti hoc miraculi loco habendum putas, ut præcones resurrectionis milites videas? Ecce enim « exaltationes Dei jugiter in gutture eorum³³: » quæ Christi e sepulcro cum resurrectio-

²⁶ Matth. xiii, 6. ²⁷ Isa. xi, 4. ²⁸ Marc. xvi, 2. ²⁹ Joan. xvii, 19. ³⁰ Matth. vi, 20. ³¹ ibid. ³² Matth. xxviii, 13. ³³ Psal. cxlix, 6.

nem, tum exaltationem annuntient: « Et gladii ancipites in manibus eorum²⁵, » qui nihil proditam custodiam confirmant. Ac sane quod spectat ad ipsos, eum milites apostoli Christi præcones, non dormitantem, ac a mortuis suscitatum, mundo declaraturi erant, nisi occupans Judæorum pravitas, illorum quoque animum datis argenteis suffurata esset: qua prius ratione Judam quoque, vim vocalem gutturis perstringens argenteis vinculis, miserabili laqueo præfocasset. Tandem ergo milites produnt veritatem. Quippe sordidum est id genus hominum, ac pecuniis insane inhians: ac bovem quidem in lingua gestat, animique libertatem servitutis jugo mancipat. Eorum malos mores, olim jam David deplorat, dicens: « Filii hominum, ut quid gravi corde²⁶? » quod gravi pecuniæ pondere oneratis; illud quoque sacri Psalmis contemnentes, in hæc verba docentis: « Divitiæ si affluant, nolite cor apponere²⁷. » Et: « Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium²⁸? » lucri causa calumniantes Dominicam resurrectionem. « Scitote quoniam mirificavit Sanctum suum, ut non daret eum videre corruptionem²⁹. » Quinimo, notas ei fecit vias instauratæ vitæ. Alia enim aliis succedanea funebria cantica, vitæ auctori mortuo jacenti psallet, decem illud chordarum organum, atque ad ista, alia accinet: « Eripe me, et libera me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est (calumniæ) vanitates (adversus te); et dextera eorum, dextera iniquitatis³⁰; » quæ acceptione munerum, veritatem prodiderit. Enimvero perdet eos Dominus, « qui posuerunt mendacium spem suam, et mendacio protecti sunt³¹: » juxta Isaiam. Nos autem revelata facie ac nudo capite veritatem prædicantes, subjectam materiam istorum re-

Sane propheticus sermo, Unigeniti incarnationem, ac morte conciliandam mortuis immortalitatem, *consilium antiquum, ac rerum* appellavit³²; ac quidem inducitur per parabolam primus generis parens, ab Jerusalem descendisse in Jericho³³. A divina enim gloria, ac gaudio angelorum, prævaricatione in vallem fletus descendit; descendens autem obvias habuit passiones, ac plagas a daemonibus accepit: tu vero animi mihi passiones ac plagas intellige. At nostræ vitæ auctori, a Galilea, juxta historiam, in Jerusalem per Jericho ascendenti, diri latrones occurrerunt. Quid enim vero Judæorum Synagoga prædatorium magis, quibus etiam elementis Dei templum, in latronum speluncam commutatum est³⁴? Qui etiam spoliantes eum, ac plagas imponentes; » puta, nunc quidem flagellantes, nunc clavis configentes, « reliquerunt semivivum³⁵. » Etenim Christus duplici compositus natura, mortali ac immortalis fuit: ac altera quidem

πάντα ἀνεδείχθησαν οἱ στρατιῶται ἀπόστολοι Χριστοκλήρυκες ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ μὴ φθάσας τῶν Ἰουδαίων ἡ σκαιοτροπία, ἀργυρίους καὶ αὐτῶν τὴν γνώμην ὑπέκλεψεν, ὥς καὶ τὸν Ἰούδαν τὸ πρότερον ἀθλίως ἐδρόχιζε, διασφίγξασα δεσμοῖς ἀργυρίους τοῦ λάρυγγος τὸ φωνητικόν. Ἀμέλεις τοιγὰρ προδίδασαι τὴν ἀλήθειαν οἱ στρατιῶται. Φιλοκερδὲς γὰρ τὸ γένος τοῦτο, καὶ ἀργυρομανές· καὶ φορεῖ μὲν τὸν ἐπὶ γλώττης βούν, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἐλευθερίαν ζυγῷ δουλείας ὑποζευγνύει. Καὶ προφθάει Δαβὶδ τὴν τούτων ταλανίζων κακοτροπίαν, « Ἰὺ τοὶ ἀνθρώπων, λέγων, διατὶ βαρυκάρδιοι, » βαρυταλάντοις ἀργυρίους αὐτὴν ἐπιδρίθοντες· περιφρονοῦντες κακείνη τοῦ ἱεροῦ ψαλμωδῆματος· « Πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίᾳ, » διδάσκοντος. Καί· « Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; » συκοφαντοῦντες τοῦ Δεσπότου τὴν ἔγερσιν διὰ φιλοκερδειαν. « Γνωθε ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸν ὄντιον αὐτοῦ, μὴ δεδιωκὼς ἰδεῖν αὐτὸν διαφθοράν. » Μᾶλλον μὲν οὖν, ἐγκώρισεν αὐτῷ παλινζωία· ὁδοῦ. « Ἐπιψάλλετε γὰρ ἅλλεπᾶλληλα τὰ ἐπιτόφια τῷ κεμένῳ ζωοδότῃ νεκρῷ, τὸ δεκάχορδον ὄργανον, καὶ τούτους ἔτραε ἐκφέσει. » Ῥῦσαί με, καὶ ἐξελού με ἐκ χειρὸς υἱῶν ἀλλοτρῶν· ὧν τὸ στόμα ἐλάλησε ματαιότητος (συκοφαντικῆς κατὰ σοῦ)· καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν, δεξιὰ ἀδικίας· τὴν προσδοσίαν δωροληπτουσα τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἀπολαί Κύριος τούτους, « θεμένους ψεῦδος τὴν ἐλπίδα αὐτῶν, καὶ σκεπασθέντας τῷ ψεῦδει, » καθ' Ἡσαΐαν. Ἡμεῖς δ' ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀλήθειαν διακηρύττοντες, τῆς ὑποθέσεως αὐδῆς ἐχώμεθα.

Ἀρχαίαν μὲν οὖν βουλὴν καὶ ἀληθινήν, ὁ προφητικὸς λόγος τὴν σάρκωσιν ἐκάλεσε τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὴν διὰ θανάτου τῶν θανόντων ἀθανασίαν, καὶ εἰσάγεται μὲν παραβολικῶς ὁ γενάρχης ἡμῶν ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱερὶχώ κατιών. Ἀπὸ δόξης γὰρ θείας, καὶ ἀγγελικῆς χαρμονῆς, εἰς τὴν κυλάδα τοῦ κλαυθμῶνος διὰ παρακοὴν καταβέβηκε, καὶ κατερχόμενος ὠδωσατῆθῃ τοῖς πάθεσι, καὶ κατεμωλωπίσθῃ τοῖς δαίμοσι· ψυχικὰ δὲ μοι τὰ πάθη, καὶ τοὺς μύλωνας νόσον. Τῷ δὲ γε τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἱστορικῶς διὰ τῆς Ἱερὶχω πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀναβαίνοντι, ἀνηλεεῖς ληστὰς συνηντῆκεσαν. Τῆς Ἰουδαίων δὲ συναγωγῆς τί ἂν εἴη ληστρικώτερον, ὅς καὶ ὁ ναὸς τοῦ φιλοῦ ἀνθρώπου Θεοῦ, εἰς ληστῶν μεταπαισιῶται σπήλαιον; « Οἱ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, » ὥς νῦν μὲν φραγδαλοῦντες, νῦν δὲ ἡλοῦντες· « ἐπ' ἔχαν ἡμᾶς θανῆ. » Σύνθετος γὰρ ὁ Χριστὸς ἐξ ἀθανάτου φύσεως καὶ θνητῆς· καὶ ἡ μὲν μετένηκε ἀπα-

²⁵ Psal. cxxvi. ²⁶ Psal. iv, 3. ²⁷ Psal. lvi, 11. ²⁸ Psal. iv, 3. ²⁹ Ibid. 4; xv, 10. ³⁰ Psal. cxxiii, 7. ³¹ Isa. xxviii, 45. ³² Ibid. 29. ³³ Luc. x, 30 seqq. ³⁴ Luc. xix, 46. ³⁵ Luc. x, 30.

ὅς, ὅπερ ἦν αὐτὴ κατὰ φύσιν φυλάξασα· ἡ δὲ, τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνθρωπίνως ὑπέμεινε. Ταῦτ' οὖν ἔκονεῖ καταβεβημένου τοῦ μακροθύμου, πάντες οἱ φίλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ πλησίον μακρόθεν ἑστησαν παραβλεψάμενοι τὸν παθόντα, πλὴν Νικόδημος καὶ Ἰωσήφ. Τὸ γὰρ εἰς αὐτοὺς ἦκον, « Ὑπέμεινε συλλυπούμενον, καὶ ὑπῆρξε· καὶ παρακαλοῦντα, καὶ εὖρε. » Καὶ γυμνὸν ἰδόντες αὐτὸν, καὶ τοῦ ἐνσοριάσοντος χρῆζοντα, σπλαγχνισθέντες, ἰλαρὸν ἐπ' αὐτῷ χέουσι δάκρυον· σινδόσι καταδεσμοῦσι, καὶ ἐπὶ τὸ πανδοχεῖον εἰσάγουσι, νόμῳ κοινῷ ἀνθρωπίνῳ, τῇ γῇ παραπέμποντες, καὶ τῷ τάφῳ καλύπτοντες. Ἡ δὲ μήτηρ ἀνακμάζει· ἔτι ταῖς θρηνησθεῖσαι· ἔτι συλλαμβάνει πικνοτέρους τοὺς στεναγμοὺς· ἔτι τὸ δάκρυον ὠδίνει εὐρωότερον. Αἱ δὲ περιωδυνῆται, βαρύτεραι· αἱ δ' ἀλγηδόνες, δέξεται. Νῦν γὰρ οὐδ' αὐτὴν ἔχει τοῦ παιδὸς τὴν ὄψιν, τὸ πλεῖον ὑποτεμνομένην τῆς ἀθυμίας, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς μέσσην τὴν καρδίαν ἀναψυχὴν ἐνσταλάττουσαν. « Ἐγὼ γὰρ ὁ ἥλιος τὴν δύσιν αὐτοῦ, » τὴν γῆν ὑπελθὼν, καὶ ἐγένετο νύξ τῇ τοῦ Ἥλιου Μητρὶ· νύξ βαρυσταλίας καὶ συμφορᾶς. Ἐν αὐτῇ διήλθοσαν πάντα τὰ δίκην θηρίων βιβρώσκοντα τὴν ψυχὴν ἀλγεινά. « Ἀναπεσὼν (γὰρ) ὡς λέων ὁ ἐξ Ἰούδα βλαστὸς, (ὅπερ τὸ σπῆλαιον) ἐκοιμήθη. » Ἐχει δὲ ὅμως καὶ κοιμώμενος, ἀνεψυγμένους τοὺς παντεποπτικούς ὀφθαλμούς. Οὐδὲ γὰρ μετὰ θάνατον, τῆς θεότητος διηρέθη τὸ πρόσωπον, ἢ καθάπαξ ἐνυπέστη, καὶ ἤνωνται. Πλὴν ἡ μήτηρ τὸν πανθενέστατον σκύμνον οὐκ ἔχουσα, « Ὀρύεται ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας αὐτῆς, » καὶ τοιαῦτά τινα περιπαθέσθαι θρηνηθεῖ.

« Ὁ βῆθος πλοῦτου, καὶ ὕψος πτωχείας! Ὁ νέκρωσις ζωηφόρος, καὶ ἀθανασία θανοῦσα! Ὁ συμπλοκή πραγμάτων, τὴν ἐκ τῆς γλώττης ὑπαρνικῶσα διάλυσις! Τίς, ὦ παῖ, καὶ θεός, ἡ ὑπόποιος συγκατάβασις; Τίς ἡ πληρεστάτη σου κένωσις; Ὁ μετρώων τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, πῶς ὑπέρχη τρίπηχυν τάφον; Ὁ τοὺς φωτοδύλους κόλπους πληρῶν τοῦ Πατρὸς, πῶς ἐν κοιλίᾳ συλλαμβάνη τοῦ ἄδου; Ὁ ἐνδύων νέφην οὐρανὸν, πῶς γυμνὸς ἀπορᾶ, καὶ παρὰ τὸ μὴ ἔχειν σκέπην, πέτραν περιεβάλου; Ἐδύς, τῶν ὀφθαλμῶν τὸ φῶς; οὐ χρεῖα μοι λοιπὸν τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ φωτὸς ἐκλιπόντος, κατατήξω τὸ τούτων ἐνυγρον εἰς τὰ δάκρυα. Καλύπτει τῷ μοδίῳ τοῦ τάφου, ὁ ἀνέσπερος λύχνος οἰκίας τῆς κοσμηκῆς; συγκρυβήσομαι σοὶ καὶ ἡ λυχνία. Οὐ στέγω τὴν ἐναντίαν ἀλλοίωσιν· οὐ φέρω τὴν ἀπευκταίαν ἀντιστροφὴν. Τὰ εὐφρημά μοι, πρὸς δυσφημίαν μεταχωρεῖ, ἀδοξοῦσι τὰ ἐνδοξα· πικραίνουσι τὰ γλυκεία; λυποῦσιν με τὰ χαρμόσυνα. Πόθος ἐγὼ, ἀλλὰ πλήρης ὕδατος τῶν δακρύων· ἐπὶ δὲ πᾶσαν τὴν γῆν, ξηρασία. Ὑπέμεινα γὰρ συλλυπούμενον καὶ συνδακρύνοντα, καὶ οὐχ ὑπῆρξεν. Ἡ βῆτος, συμφορῶμαι τῇ ἀθυμίᾳ· ἐνακμάζουσι δὲ, μόνα μοι κέντρα, καὶ κεντροῦσι τὰ σπλάγχνα μου. Ἡ κλίμαξ, λογι-

mansit a passionibus immunis, id conservans, quod per naturam erat: altera autem, passionem, ac mortem humano more sustinuit. Cum itaque longanimis ille hæc ultro susciperet, ejus omnes amici ac propinqui a longe steterunt⁴⁴, aspicientes morientem, exceptis Nicodemo et Joseph. Quod enim ad eos attinet, « sustinuit qui simul contristaretur, et fuit; qui consolaretur, et invenit⁴⁵. » Videntes autem nudum, et cui esset pollinctore opus, misericordia moti, blandas in eum lacrymas fundunt: sindonibus alligant, ac in stabulum inducunt, communi humana lege mandantes humo, ac tegentes sepulcro. Cæterum Mater vehementius adhuc lamentis incumbit: acerbior adhuc assumit suspiria: uberiores parturit lacrymas. Facti sunt dolores graviores, acutiores cruciatus. Nunc enim, neque ipsum habet Filii aspectum, maximam mororis succidentem partem; quique per oculos, in ipsum cor medium, refrigerium instillaret. Etenim « Sol cognovit occasum suum⁴⁶, » subitus terram ingressus; « ac (Solis Matri) facta est nox⁴⁷; » gravis illa doloris ac calamitatis: in ipsa pertransierunt molesta omnia bestiarum more depascentia animum. « Accumbens (enim) ut leo, illud ex Juda germea (subtus speluncam) obdormivit⁴⁸. » Nihilominus vero quanquam dormiens, apertos tamen habet omnium inspectores oculos. Neque enim assumpta natura, a Deitate sejuncta est post mortem, in qua semel subsistentiam, ipsi unita, habuerat. Cæterum Mater, quæ fortissimo illo catulo careat, « rugit a gemitu cordis sui⁴⁹, » exque impensiori affectu, talia quædam deplorat:

« O divitiarum profundum, ac altitudinem paupertatis! O mortem vivificam, ac morientem immortalitatem! O rerum complexionem, quam lingue sedulitas dissolvere non possit! Quænam illa, o Fili, Deusque, exaltare habens inclinatio? Qui cælum metiris palmo⁵⁰, quomodo trium cubitorum sepulcrum subis? Qui luce micantem sinum Patris imple, quomodo inferni ventre comprehenderis! Qui cælum induis nubibus⁵¹, quomodo aspiceris nudus, quodque tegumento careres, petra coopertus es? Occidisti oculorum lumen? nihil mihi jam necessarii oculi, postquam lumen defecit: consumam eorum humorem in lacrymas. Sepulcri absconderis modio, mundialis domus lucerna nesciens vesperam? Ego quoque candelabrum, una tecum abscondar. Non sustineo contrariam immutationem; ferre non valeo deprecandam conversionem. Quæ mihi in famæ splendorem erant, in infamiam transeunt. Gloriosa, ingloria sunt: dulcia amarescunt: contristant me læta. Sum vellus verum, sed plenum aqua lacrymarum; cum siccitas sit in universa terra. Sustinui enim qui simul contristaretur⁵², ac collacrymaretur, et non fuit. Quæ simi rubus⁵³, torrefio præ mœstitiis; solique mihi vi-

⁴⁴ Luc. xxiii, 49. ⁴⁵ Psal. lxxviii, 21. ⁴⁶ Psal. ciii, 19. ⁴⁷ ibid. 20. ⁴⁸ Gen. xlix, 9. ⁴⁹ Psal. lxxviii, 9. ⁵⁰ Isa. xl, 42. ⁵¹ Psal. cxlvi, 8. ⁵² Psal. lxxviii, 21. ⁵³ Exod. iii, 2.

gent aculei, punguntque viscera mea. Quæ scala ⁵⁵, A cogitationum ascensus descensusque sustineo : nunc quidem ad ipsos usque ascendentium cœlos, ac illic eum contuentium, qui hic tumulto jacet, nunc vero ad usque abyssos descendentium. Nam et nubes lucida, abyssi vestigiis inambulat tristis ⁵⁶; nubesque levis ⁵⁷, gravi omnino pondere est, ac lacrymarum imbris plena. Quis vero mihi det ut et nunc quoque una cum Filio, in Ægypti miserabiles tenebras, infernum, inquam, descendam ? Urna ego aurea manna habens ⁵⁸, plena sum amaritudine, ac præ tristibus, rubiginem animo contraxi. Furore ebrii Israelitæ, surrexerunt, o Dei Verbum, adversus te ludere ⁵⁹, et ego tua tabula corde conteror. Tuum ego sum illud triste templum, ob disruptum, quod ex me assumpsisti, saccinum velum ⁶⁰; nempe lancea ac clavis perforatum. Ignis, et caligo, et procella super montem Deo incessum ⁶¹, inultusque inde gemituum sumus.

« Quam lætum ac illustre tui in terram adventus fundamentum ! quam moestum ac triste tuæ mortis tectum ! Cœpit a gaudio, desinitque in luctum. Ab spelunca oriens mundo apparuisti, inque speluncam subiens occidis mundo. Inventa tibi est id temporis spelunca, cum non esset locus in diversorio ⁶², nuncque spelunca alia hospes exciperis carens monumento. Cæterum angelicus hymnus tuum illum ceu buccina clangente prædicavit adventum. Verum stella, Persarum tibi sistebat reges, iique adorabant, ac ceu regi offerebant munera; quæ autem nunc tibi a militibus sunt officia, ignominiam habent; qui et tuam cumulo resurrectionem muneribus acceptis calumniantur. Tuo in Ægyptum descensu, concussa sunt manufacta ⁶³, teque impii Deum glorificabant: nunc quoque terræmotus est, lapidesque conteruntur, te in Ægyptum descendente, caliginosum utique inferni tyrannidem; ac quem vocasti ex Ægypto ⁶⁴ Israellem, supra quam Pharaos durus est corde ⁶⁵. O Symeon ! Symeon ! O animi dioptra vique perspectiva acutissime; tametsi caligaverant corporis oculi ! O optime prædictor, quanquam eras præ senio infirma voce. Venit gladius; cor meum pervadit; discerpit viscera mea. Dic quoque, quando futurum sit ut revelentur ex multis cordibus cogitationes ⁶⁶, ac veritas astruatur. Hactenus quidem meus Filius crucis causa in multorum ruinam positus est ⁶⁷, ut etiam amici ac propinqui eum relinquentes, longe facili sint: quando igitur etiam est resurrecturus ad resurrectionem multorum ? Dic, rogo, ocus: dic quando tristium me prementium carmini accine-

σμών ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις καθυπομένω, νῦν μὲν ἀναβαινόντων ἕως τῶν οὐρανῶν, κακεῖ τὸν ὄδε κείμενον συνορόντων· νῦν δὲ καταβαινόντων ἕως τῶν ἀβύσσων. Καὶ ἐν ἔχνεσι γὰρ ἀβύσσου περιπατεῖ ἡ φωτεινὴ νεφέλη, στυνή· καὶ ἡ κοῦφη, ἐπιεικῶς βαρυσύμφορος, καὶ θυμῶν ἐγκύμων δακρυερῶν. Καὶ τίς μοι δώσει συγκαταβῆναι καὶ νῦν τῷ υἱῷ, ἐπὶ τὴν σκοτεινὴν Αἰγύπτου, ᾗδην ¹, ἡ χρυσὴ στήμνος τοῦ μάννα, πλήρης πικρίας, καὶ τὴν ψυχὴν κατέλωμαι τοῖς λυπηροῖς. Μεθύσαντες τῇ μανίᾳ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἀνέστησαν παίζειν, Λόγε Θεοῦ, κατὰ σοῦ, καὶ ἡ σὴ πλᾶξ συντρίβομαι τὴν καρδίαν. Ὁ σὸς ναὸς ἐγὼ σκυθρωπὸς, ὅτι τὸ ἐξ ἐμοῦ σοὶ σάρκινον καταπέτασμα διεβράγχῃ, λόγχῃ καὶ ῥιλοῖς διατρηθέν. Πῦρ καὶ γνόφος καὶ θύελλα, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ θεο- B δάδιστον, καὶ πολὺς ἐντεῦθεν τῶν στεναγμῶν ὁ καπνός.

« Ὡς λαμπρὸς ὁ θεμέλιος τῆς ἐν γῇ παρουσίας σου ! Ὡς στυνὸς ὁ ἐροφὸς σου τῆς τελευτῆς ! Ἀπὸ χαρᾶς ἤρξατο, καὶ εἰς τὸ πένθιμον τελευτᾷ. Ἐφαναξ ἀπὸ σπηλαίου τῷ κόσμῳ, εἰς δὲ σπήλαιον δύνεις ἀπὸ τοῦ κόσμου. Εὐρηγὰ σοὶ τότε σπήλαιον, τόκου μὴ ὄντος ἐν τῷ κατελύνματι· καὶ νῦν ἐτέρῳ σπηλαίῳ ξενοδοχὴ μνήματος ἀπορῶν. Πλὴν ὁ ἐξ ἀγγέλων ὕμνος, τὴν σὴν διεσάλπιζε παρουσίαν. Πλὴν ὁ ἀσθεὶς βασιλεὺς Περσῶν σοὶ παρίστα, καὶ προσεκύνουν καὶ ἰδωροφόρουν ὡς βασιλεῖ· ἄτιμα δὲ σοὶ νῦν τὰ ἐκ στρατιωτῶν, οἳ δὲ ἄλλα καὶ δωροληπτῆσοι κατὰ τῆς σῆς ἀναστάσεως. Τῇ πρὸς Αἰγύπτου σου καθόδῳ, τὰ χειροποίητα κατεσείσθησαν, καὶ ἰδοὺξοι τοῖς ἀθέοις ὁ Θεός· σεισμὸς καὶ νῦν, καὶ συντρίβονται C λίθοι, σοῦ κατιόντος εἰς Αἴγυπτον, τὴν ζοφεράν τυραννίδα τοῦ ᾗδου· καὶ ὁ ἐξ Αἰγύπτου κληθεὶς Ἰσραὴλ, ὑπὲρ τὸν Φαραὼ σκληροκάρδιος. Ὁ Συμεὼν, Συμεὼν ! Ὁ τὴν τῆς ψυχῆς διόπτραν ὀξύτατος, εἰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμελύνου τοῦ σώματος ! Ὁ τὴν πρόρρησιν κραταῖε, εἰ καὶ τὴν φωνὴν ἡλβρώσεις γεροντῶς. Ἀφίκετο ἡ ῥομφαία· διεμβαίνει μου τὴν καρδίαν· σπαράττει τὰ σπλάγχνα μου. Εἰπέ καὶ πότε Ἀποκαλυφθήσονται ἀπὸ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, καὶ πιστωθήσεται ἡ ἀλήθεια. Τέως νῦν εἰς πῶσιν κεῖται πολλῶν ὁ ἐμὸς Υἱὸς διὰ τὸν σταυρὸν, ὡς καὶ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς πλησίον τοῦτον ἀπολιπόντας, ἐκμεμακρύνεται. Πότε δὲ καὶ εἰς ἀνάστασιν πολλῶν ἀναστήσεται; Εἰπέ τάχος, παρακαλῶ· εἰπέ τὴν ἐπιφθὴν τῶν πειζόντων με λυπηρῶν. D Ὁ Παῖ, δημιουργὲ τῆς Μητρὸς, ποῦ εἰσιν οἱ τῶν θαυμάτων σου προσκορεῖς; Ἐλθέτωσαν, τραχέτωσαν, τοῦ εὐεργέτου προκινδυνεύοντες. Οἱ χαῖλοι,

⁵⁵ Gen. xxviii, 12. ⁵⁶ Exod. xiv, 16. ⁵⁷ Isa. xix, 1. ⁵⁸ Hebr. ix, 4. ⁵⁹ Exod. xxxii, 6. ⁶⁰ Matth. xxvii, 51. ⁶¹ Exod. xix, 16. ⁶² Luc. ii, 7. ⁶³ Isa. xix, 1. ⁶⁴ Osee xi, 1. ⁶⁵ Exod. x, 1 seqq. ⁶⁶ Luc. ii, 35. ⁶⁷ ibid. 54.

VARIAE LECTIONES.

. ὁ τὴν τὸν ᾗδην.

πάλιν ὡς ἔλαφοι ἀλλεσθε· τῶν ἀγνωμῶν καθάλα-
 λεσθε· ἀνέλετε τοὺς ὄφεις, καὶ τὰ ἐχιδναία γεννή-
 ματα. *Οἱ μοιγῆδες, τὴν γλῶτταν τρανώσατε·*
καταβήτορες αὐτῶν Φαρισαίων· ὀξύνετε ταύ-
 την ὡς κάλαμον γραμματέως, τοὺς γράφοντας πο-
 νηρίαν γραμματεῖς ἐκκεντήσαντες. Ὁ πολυχρόνιος
 παρὰ λυτικὸς, ἄρας σου τὸν κράδδατον, περιπάτει,
 καὶ πάλιν ἐπιδείξον αὐτὸν τοῖς ἀπιστοῦσι τῷ Ιατρῷ
 σου. Εἰ γὰρ καὶ Σάδδατὸν ἔστιν, ἀλλ' ἔξεστιν ἄραι
 τὸν κράδδατον εἰς δόξαν Θεοῦ τοῦ ἐν παντὶ δοξαζο-
 μένου καιρῷ. Εἰπέ τοῖς ἀπίστοις· Μάτην τὴν ἐντά-
 φιν ταύτην περικαθέζεσθε κλίνην. Ἐγερθήσεται ὁ
 ἀνακεκλιμένος· οὐδὲν ἔστι τοῦτο τὸ τριήμερον. Ἐγὼ
 νεκρὸς πολυχρόνιος, ἀλλ' ἐν τούτου ῥῆμα τοῦ κραδ-
 δάτου με ὡς τάφου ἀνίσταῖ. Εἰπέ ταῦτα ὁ ποτε πα-
 ράλυτος σὺ· εἰ δ' οὐ πείθονται, *Λοῦσον τὴν κλίνην*
σου· δάκρυσι τὴν στρωμνὴν σου βρέξον, σχετλιά-
 ζων κατὰ τῆς μοιχαλίδος καὶ φονουργοῦ γενεᾶς. Ὁ
 ἐκ γενετῆς τυφλός, τὸ φῶς σου βλέπε τῶν ὀφθαλμῶν
 μεμυκός· καὶ εἰ μὴδὲν ἕτερον δύνη πρὸς σὺναρσιν,
 προσάτης γε ὢν, κἂν γοῦν χρῆσαι τοῦτοις εἰς δά-
 κρυα. Τέξον τὴν γῆν· πληποποίησον· ἀντιστήκωσον
 τὴν ἔμπλαστρόν σου τῷ Ιατρῷ. Ἐὰν ἐλκυσθῇς ἐπὶ
 τὴν Συναγωγὴν, πάλιν ἔνστηθι κραταιότερον· φανέ-
 ρωσόν σου τὸν φωτοδότην· κήρυξον τὸ φῶς τὸ ἀλη-
 θινόν, ὃς τοὺς λύχνους ἀνῆψε τοῦ σώματος. Συναλγείτε
 μοι καὶ ὑμεῖς οἱ ποτε κωφοί· νὰ συναλγείτε, καὶ
 τὴν προτέραν ζητεῖτε κώφευσιν, τὰς κατὰ Χριστοῦ
 μὴ στέγοντες βλασφημίας. Οἱ πειραθέντες δαιμόνων,
 μηκέτι φοβεῖσθε τὴν τούτων ἐπήρειαν. Ὅλοι τοῦ
 σκότους αἱ φάλαγγες αὐτῷ φαλαγγάρχη, τοῖς σταυ-
 ρωταῖς συνεπέθεντο. Ἐτυχον δὲ ἐπιτηδείων ὀργάνων
 τῆς σφῶν φονουργίας. Εἰσέδυσαν· ἐνεφίλοχῳρῶσαν·
 ἐξεδάκχευσαν τοὺς ἀθλίους. Οὐχ ὁρᾶτε ὡς τρίζουσι·
 τοὺς ὀδόντας· πῶς διαβρῆζουσι τὰ ἱμάτια· πῶς πα-
 ραθέγγονται, τῷ Θεῷ βλασφημίαν ἐπεγκαλοῦντες·
 πῶς ἀφρίζουσιν ἐκ τοῦ στόματος τῷ Δεσποτικῷ
 προσώπῳ ἐμπύοντες· πῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς διεστρά-
 ψησαν· καὶ Βαραβδᾶν ὀρώντες ληστὴν, Χριστὸν
 ἡγοῦνται Σωτῆρα, καὶ σῶζουσι· καὶ Χριστὸν ὀρών-
 τες, ληστὴν νομίζουσι, καὶ φονεύουσι· Τὸ φῶς,
 βλέπουσι σκότος· καὶ τὸ σκότος, φῶς. Τὸ γλυκύ
 νοοῦσι πικρόν· καὶ τὸ πικρὸν ὁμολογοῦσι γλυκύ. Ὡ
 γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμμένη!

videntes autem Christum, latronem putantes, necent? Lumen, tenebras vident; et tenebras, lu-
 men⁷⁶. Dulce putant amarum, ac amarum confidenter dulce. O generatio prava atque perversa!

«Ὁ παλὺμβολὸν φύλον καὶ ἀπιστον! Χθὲς ὑπ-
 εστρώννυσεν ὡς βασιλεῖ τὰ ἱμάτια, σήμερον ὡς δοῦλον
 μαστιγίαν ἀπογυμνοῖ. Χθὲς εὐφημία, καὶ σήμερον
 δυσφημία! Χθὲς τὸ, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος·*
σήμερον τὸ, Ἐπικατάρατος ὁ ἐξῴλω κρεμάνμενος.
Χθὲς, Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ νῦν, Ἀντάρτης
κατὰ τοῦ Καίσαρος. Χθὲς ἐπεσθῇ πᾶσα ἡ πόλις τῇ
 βασιλικῇ προπομπῇ· σήμερον τσισμὸς οἰκουμένικος,
 καὶ τῆς βάσεως οὐ παρασαλεύονται τῆς κακίας.
 Ἔστω ταῦτα, ὅτι παρὰ δυσμένων· ὅτι παρὰ βασιλ-

ur. O Fili Matris conditor, ubi sunt modo quos
 ex miraculis ad usque satietatem sanitatum do-
 nasti munera? Veniant; currant; se pro beneficio
 suo, periculo exponant. *Claudi*, iterum *salite tan-*
*quam cervi*⁷⁶, adversus ingratum salite genus; ser-
 pentes, ac genimina viperarum occidite. *Muti lin-*
*guam expedite*⁷⁷; Phariseos vi dicendi superate;
 eam acuite *velut calamus scribæ*⁷⁸, scribasque,
 qui malitiam scribant, expungite. Tu plures annos
 paralyticus⁷⁹, tollens grabatum tuum, iterum quo-
 que ambula; ostende illud non credentibus tuo
 medico. Quamquam enim etiam Sabbatum est, licet
 tamen illud tollere in Dei gloriam, qui omni tem-
 pore glorificatur. Dic incredulis: Frustra sepul-
 cralem hunc lectum obsidetis. Resurget qui fuit
 reclinatus: nihili est quod agitur triduum. Fui
 ego longi temporis mortuus; ejus tamen verbum
 unicum, e grabato me, tanquam a sepulcro excita-
 vit. Hæc tu dicito, qui quondam paralyticus
 fuisti: sin autem non credent, *Lava lectum tuum;*
*lacrymis stratum tuum riga*⁷⁹, plangens adversus
 adulteram gentem et homicidam. Cæcus tu a nati-
 vitate, vide oculorum tuorum lumen clausum⁷⁵:
 atque ut nullo alio opitulari possis, qui sis men-
 dicus, iis certe vel ad lacrymas utaris. Irriga ter-
 ram, facito lutum, repende emplastrum tuo me-
 dico. Siquidem tractus fueris in Synagoga, fir-
 mius iterum resiste, eum manifesta qui lumine
 donavit, lumen illud verum prædica, qui lucernas
 corporis accendit. Una mecum dolete, qui quon-
 dam fuistis surdi; ita plane dolete mecum, ac
 pristinam querite surditatem, non ferentes blas-
 phemias quæ in Christum jactantur. Qui dæmo-
 num tentamenta experti estis, nolite eorum am-
 plius injuriam timere: universæ siquidem tene-
 brarum turmæ cum principe suo in crucifixores
 irruerunt. Porro invenerunt opportuna cædi, quam
 moliebantur, organa. Ingressi subierunt, inhabi-
 tarunt, in furorem miseros egerunt. Non videtis ut
 stridunt dentibus? Ut vestimenta discindant? ut
 stulte loquantur, blasphemiarum crimen Deo inferen-
 tes? Ut ore spument, Domino in faciem spuantes?
 Ut habeant perversos oculos? videntesque Barab-
 bam latronem, Christum existiment, ac salvent:

necent? Lumen, tenebras vident; et tenebras, lu-
 men⁷⁶. Dulce putant amarum, ac amarum confidenter dulce. O generatio prava atque perversa!

«O genus inconstans ac infidele! Heri sub-
 sternebant vestimenta tanquam regi; hodie
 tanquam servum flagrionem nudant. Cele-
 bres heri acclamationes; hodie maledicentiae.
 Heri illud: *Benedictus qui venit in nomine Domi-*
*ni*⁷⁵; hodie: *Maledictus qui pendet in ligno*⁷⁶. He-
 ri, *Rex Israel*; hodie, tyrannus adversus Cæsarem.
 Heri commota est tota civitas Dominico triumpho;
 hodie terræmotus est universi orbis, nec illi mo-
 ventur a nequitiae basi. Enimvero, sic illa habeant,

⁷⁶ Isa. xxxv, 6. ⁷⁷ ibid. ⁷⁸ Psal. xlv, 2. ⁷⁹ Joan. v, 7. ⁸⁰ Psal. vi, 7. ⁸¹ Joan. ix, 1 seqq.
⁷² Isa. v, 20. ⁷³ Matth. xxi, 9. ⁷⁴ Deut. xxi, 23

αἰαζωθήσεται καὶ ἀνεγερθήσεται. Ἡδὲ γὰρ ὁ Διδάσκαλος ἐξανίσταται. Μὴ ὁ κοιμώμενος οὐχὶ προσθήσεται τοῦ ἀναστήναι; Ἀντεξουσίως κεκοίμηται, αὐτεξουσίως καὶ διυπνισθήσεται. Ἐγὼ, φησὶν, ἐκοιμήθην καὶ ὤπνωσα· προσκλίνας τὴν κεφαλὴν τῷ σταυρῷ. Ἀλλ' οὐχὶ τετυράννηται τῷ θανάτῳ, κατὰ τοὺς ὑποδίκους αὐτοῦ. Αὐτεξουσίως [κεκοίμημαι αὐτεξουσίως] καὶ ἀναστήσομαι. Εἰς γῆν κατέβη σου ὁ Διδάσκαλος, ἥς οἱ μοῦλοι κάτωχοι αἰώνιοι. Ἐκμοχλεύσει τὰ τοῦ ἔδου βασιλεία. Τὸ πανφάγον κῆτος χηρώσεται· διαβρήξει τὴν τοῦ ἔδου γαστέρα, καὶ οὗς κατάδρωμα ἔθετο, ζώσας ἐξαναστήσει. Χορεύουσιν οἱ πρωτόπλαστοι ἐπιγόνους τὸν πλάσαντα δι' ἀγαθότητα, καὶ κατακρίναντα διὰ δικαιοσύνην. Τὸν τρώσαντα εὐρήσουσιν ἱατρόν. Αὐτὸς, ἐροῦσι, *πέπαικε, καὶ ἰάσεται ἡμᾶς· ἐπάταξε καὶ μοῦναι τοὺς τραυματίας.* Ὑγιάνει ἡμᾶς, *μετὰ δύο ἡμέρας*· καὶ *τῇ τρίτῃ, ἀναστησόμεθα καὶ ζήσόμεθα.*

Ταῦτα τῇ Μητρὶ καὶ Παρθένῳ τὰ ἐπιτύμδια θρηνηδόμενα. Οὕτως ὁ τῶν δακρύων ὕετος, δαφίλης τῇ νεφέλῃ τῇ φωτεινῇ, μόνον οὐχὶ κατακλύσαι φιλονεικούσῃ τὸν τάφον ὡς κιβωτὸν, ἔνθα ὁ Πατήρ, καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς ἐνθαλαμωμένος ἐτηρεῖτο. Εἰ γὰρ καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον οὐκ ἦν ἀμφιγνοῦσα καὶ ἀμφιδόλλουσα, ἐπὶ τρισὶ τούτοις μάρτυσιν ἱστῶσα τὴν πίστιν τῆς ἐγέρσεως, ἐν τοῖς πρὸ νόμου· προεσκιαγράφεται γὰρ ἐπὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰωσήφ· καὶ ὁ νόμος δὲ πολλοῖς καὶ ποικίλοις συμβολογραφήμασι ταύτην προῦπεσκίασε, τὸ μείζον καὶ τελειώτερον, ἐν τοῖς τοῦ Υἱοῦ θαύμασιν, ὧν τὸ ἐξαίρετον, ἡ νεκροεγείρεσις, καὶ τὸ τῶν οἰχομένων ἐκ βίου πρὸς βίον παλίνστροφον. Εἰ καὶ τὰ τρία γούν ταῦτα, ὡς τι τρυχόμενον τόξον, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, τῇ ὁμοροτοκούσῃ νηφίλῃ τὰ δάκρυα ἐνεύπων, καὶ τῷ μνημονί τοῦ νόου ἐνετίθει ἐπιζωγράφων ὡς πειραμυθούμενος τὴν μητέρα, καὶ κατάπυσιν τῆς τῶν δακρύων βροχῆς διεπαγγελλόμενος, ἀλλ' ὅτι Μήτηρ ἦν ταῖς ἀληθείαις, καὶ Υἱὸς ἦν αὐτῆς ἀψευδῶς ὁ τοῦ μνήματος πάροικος, κραταιότερον ἤτετο τῶν σπλάγχων τῶν μητρικῶν, καὶ ὁ ἄδικος οὐκ ἤττον ἢ ἄτιμος θάνατος τοῦ Παιδός, ἀπαράκλητον ταύτῃ τὸ πένθος ἐπήγαγεν.

Ἐν γε μὴν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς πανήγυρις τις ξηνοφανῆς τοῖς ἀπ' αἰώνων νεκροῖς συγκεκρότηται. Διέβρηξαν κραταίως τὰ τοῦ ἔδου δεσμά. Ἀντισμοῦσι τὸν δεσμευτὴν· ἀνατρέπουσι· κειμένων προσεπεμδαίνουσι· τὰ ἐπιπῆδεια λαμπρὰ κατεπέδουσι· Ποῦ σου, θάνατα, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, ἔδη, τὸ νίκος; Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἐπὶ τὸ χάος καὶ τὴν ἔρεβος, τὰ ἀμειδῆ ταῦτα καὶ ψυχρὰ σου βασιλεία, ἥλιος ὧν δικαιοσύνης, ἐξανατείλας· καὶ ἡμεῖς οἱ τοῦτου προσκυνηταὶ ζωογονηθέντες ἀγαλλόμεθα, καὶ εὐφραινόμεθα ἐν αὐτῇ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἣν πάντες σοι προανεκρούμεν,

A latro occupet, ut ne occupans, tibi clavigero paradisi obstruat portam. Præclarum tibi monumenti petra suggerit argumentum. Equidem mortuum est, tuo illud pectore vivens desiderium in Magistrum : verum modo reviviscet, resurgetque. Jam quippe Præceptor resurget. *Nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat* ⁸⁰? Sponte sua obdormivit; sua item sponte expergiscitur. *Ego*, inquit, *dormiri, et somnum cepi* ⁸¹; caput ad crucem acclinans. Haud tamen vim a morte passus sum pro reorum more. Sponte dormivi; sponte et resurgam. Descendit Præceptor in tuam terram, cujus vectes, vectes æterni : evertet inferni regiam, cete omnia vorans desolabitur, discindet inferni ventrem, quosque ille voravit, vivificans resuscitaturus est. Choros ducent protoplastæ, eum agnoscentes qui bonitate fluxit, quique per justitiam condemnavit. Eum qui vulneravit, medicum invenient. *Ipse*, inquit, *verberavit, et sanabit nos; percussit, et curabit saucios; sanos nos faciet post duos dies; ac die tertia resurgemus ac vivemus* ⁸².

Sunt hi Matris ac Virginis funebres planctus. Adeo lacrymarum imber nubi lucidæ copiosus fuit, ut vix non aquis obruere sepulcrum, instar arcæ, in qua Pater ac Auctor vitæ nostræ ceu thalamo servaretur, certaret. Quamquam enim resurrectionis doctrinam haudquaquam in dubium vocaret, sub tribus his testibus ejus statuens fidem, in iis qui legem præcesserunt; fuit enim velut in umbra, ac rudi delineatione signata in Isaac et Joseph: sed et lex multis variisque symbolorum umbris olim designavit. Majori denique expressione, ac perfectius enituit in miraculis Filii, in quibus mortuorum suscitatio, ac eorum qui vivis excessissent, revocatio ad vitam, eximium quid habuit. Quamquam ergo justitiæ Sol, tria hæc ceu exhaustiens quoddam telum, nubi lacrymarum imbres patienti imprimeret, et mentis memoriæ, velut consolans Matrem, atque futuram irrigui lacrymarum requiem promittens, appingens adhiberet: quia tamen erat veritate Mater, ac sepulcri incola ejus revera Filius erat, maternorum viscerum violentiæ succumbebat, Filii quoque non minus injusta, quam infamis mors, luctum ei inconsolabilem D acaturiebat.

Cæterum, in infimis terræ locis, nova quædam celebritas, ac festa dies, mortuis a sæculo indicta fuit. Diruperant potenter inferni vincula, vincunt vicissim vincientem; evertunt, prostrato insulant, læta accinunt pro funere cantica : « Ubi, mors, stimulus tuus? Ubi tua, inferne, victoria ⁸³? » — « Hæc est dies quam fecit Dominus ⁸⁴ » super chaos et Erebo, tua illa injucunda ac frigida regia. Sol existens justitiæ, ortus est; nosque ejus adoratores vitæ editi, exsultamus ac lætamur in ea. Hæc est dies quam tibi semper opponehamus, expectantes tuam ruinam, quamquam ipse pro

⁸⁰ Psal. xl, 9. ⁸¹ Psal. lll, 6. ⁸² Osee vi, 2, 3. ⁸³ I Cor. xv, 55. ⁸⁴ Psal. cxvii, 21.

na impudentia ac insatiabilitate, non nobis attenderes. Descendit Abraham princeps Christi sepulcrum ac resurrectionis pictor. Utrumque enim designavit in tenello filio⁹¹. Quærebatur ut magnum Dei consilium præeunte figura repræsentaret, gestatum Unigenito lignum super humeros, victimam sine immolatione, necem illam necis nesciam. Post hunc veniens Joseph ejus abnepos, spectantia ad Christum expressiori figura edidit. Mibi, inquit, inviderunt fratres mei, quod plus iis a patre diligeret; vendiderunt ut servum, passus sum insidias ab adultera muliere, descendi in reorum lacum, ubi princeps pistorum ac pincernarum Pharaonis erant; exivi inde ejus beneplacito qui salvum facit, super gloriæ thronum sedi, regnavi, dominatus sum eorum qui insidiati essent: rogatusque fabulæ expositionem, prædixit fore ut quandoque dilectus Filius cœlestis Patris a cognatis ejus ac fratribus secundum carnem insidias pateretur: ut et ipse venundaretur; ut in ipsum quoque Hebræorum Synagoga a Deo exforcinica irrueret, calumniaretur, occideret, in caliginis lacum detruderet, hæc nimirum tenebrosa ergastula: fore item ut cum principibus spiritualis Pharaonis congredieretur: cum morte, inquam, principe pincernarum, quæ amarum condy, ac lethale, mortalium naturæ offerens, homicidæ illi ab initio propinat: tecum quoque pistorum principe inferno, qui tuis illis omnia domantibus molis, universum hominum semen molens, mundi rectoris odium in genus humanum alis. Fore tandem, ut nova se ipse donaret vita, mortuorum quoque ac vivorum dominaretur. Hæc tu repudiabas: non enim libenter admittuntur quæ sunt voluntati contraria.

Aliquanto tempore posterior descendit Moyses, non ultra impeditoris linguæ, necve corporeum velamen super animi faciem ferens, sed lingua expedita ad mysterii explicationem, sed audio animo liber, annuntiavit Agni immolationem: partem Israël per ejus sanguinem, salutem; transitum ab Ægypto in terram promissionis; eorum qui tyranni vexassent, necem: quibus omnibus futura per Christi mortem captivorum hominum restitutio significabatur; tenebrosæque hujus ac caliginosæ Ægypti principum omnimoda destructio. Enimvero ad hæc tu obdurebaris, ac novus ei eras Phara, remuens ad liberationem populi. Vetera sileamus.

Descendit Symeon grandi auctorum numerositate venerabilis homo, cui magna animi securitas ex vita longius producta accessisset: de quo tibi sapiens sermo erat, metuenti ejus supra naturæ modum longevitatem, ac timenti ne alius quidam Eliæ foret, neve et ipse, aquilæ assumens pennas, ac nubibus celsiora petens, omnia venantis retia sua evasurus esset. Descendit, inquam, ille vocalissimus prætor; qui ne dum nudo audiret expro-

A τὴν σὴν ἀπεκδεχόμενοι πτώσιν, εἰ καὶ αὐτὸς ὢν ἀναιδὴς καὶ ἀκόρεστος, οὐ προσείχετο ἡμῖν. Κατῆλθεν Ἀβραάμ ὁ ἀρχιζωγράφος τῆς Χριστοῦ ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως. Ἀμφότερα γὰρ ἐπὶ τῷ ἀπαλῷ παιδί προεγράψεν. Ἐζητεῖτο τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Θεοῦ τὴν προτύπωσιν· τὴν ξυλοφορίαν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Μονογενοῦς· τὴν δούτον θυσίαν· τὴν σφαγὴν ἐκείνην τὴν ἀσφακτον. Ἦλθε μετὰ τοῦτον, ὁ ἀπόγονος Ἰωσήφ· διεμόρφωσε τὰ κατὰ Χριστὸν ἐκτυπώτερον, Ἐδάσκηνάν μοι, λέγων, σύγγονοι, ὑπὲρ αὐτοὺς ἀγαπηθέντι πατρὶ πατρός· ἀπημπώλησαν ὡς οἰκέτην· ἐκ πορνικῆς ἐπιβεδούλευμαι γυναικὸς· εἰς λάκκον κατέβην τῶν κατακρίτων, ἐνθα ὁ ἀρχιστοιχοὺς καὶ ἀρχινοχὸς τοῦ Φαραὼ· ἐξηλθὼν ἐκεῖθεν εὐδοκίᾳ τοῦ σώζοντος· ἐπὶ θρόνου δόξης κεκάθικα· βασιλεύω· κεκράτηκα τῶν ἐπιβουλεύσαντων. Καὶ ἀπαιτούμενος παρὰ σοῦ τοῦ δράματος τὴν ἐξήγησιν, προηγόρευεν ὡς ἔσται ὅταν ὁ ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, ἐπιβουλεύῃ τοῖς κατὰ σάρκα συγγενέσι καὶ ἀδελφοῖς· παθήσεται καὶ αὐτός· ἐπιτεθήσεται καὶ αὐτῷ ἡ τῶν Ἑβραίων συναγωγὴ, ἀπὸ Θεοῦ ἐκπορευέσασα· συκοφαντήσει· ἀνέλξη· κατενεγκή· πρὸς λάκκον τὸν ζοφερόν· ταῦτα δὲ τὰ σκοτεινὰ δεσμωντήρια· ἐντεύξεταί τοῖς δυνάταις τοῦ νοητοῦ Φαραὼ· τῷ ἀρχινοχῷ θανάτῳ, ὃς τὸ πικρὸν κόλδου, καὶ ἀναιρετικὸν τῶν βροτῶν τῇ φύσει προσφέρων, τὸν ἀπὸ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνον προσφέρει· καὶ σοὶ τῷ ἀρχιστοιχοῦ ᾄδῃ, ὃς ταῖς σοῖς πανδομάτορσι μύλαις τῆς τῶν ἀνθρώπων παντοπραΐας ἀλέθων, τρέφεις τὴν μετανθρωπίαν τοῦ κοσμοκράτορος. Εἶτα τὴν ἀναβίωσιν αὐτοῦ ἐκ τῷ θανάτῳ, καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσει. Ἀπετροπιάσῃ ταῦτα· τὰ γὰρ μὴ πρὸς βουλήσεως, ἀπαράδεκτα.

Μεταχρόνιος κάττει Μωϋσῆς, οὐκέτι μοιλαλῶν, οὐδὲ περιχάλυμμα φέρων σωματικὸν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ψυχικοῦ· ἀλλ' εὐστημῶν πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου φανέρωσιν· ἀλλὰ γυμνῇ τῇ ψυχῇ παρόδησταζόμενος, ἀπηγγέλλα τὴν σφαγὴν τοῦ Ἀγνοῦ· τὴν ἐξ αἵματος τούτου σωτηρίαν, τῷ Ἰσραὴλ· τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας διάβασιν· τὸν δλεθρον τῶν τυραννησάντων, δι' ὃν ἀπάντων, ἡ διὰ θανάτου Χριστοῦ ἀνάκλησις μὲν τῶν εἰχμαλωτισθέντων ἀνθρώπων προεδηλοῦτο, κατέπτωσης δὲ τῶν ἀρχόντων τῆς σκοτεινῆς ταύτης Αἰγύπτου καὶ ζοφεροῦς. Σὺ δ' ἀλλ' ἐσκληρόνουν, πρὸς ταῦτα, καὶ νέος ἦς αὐτῷ Φαραὼ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀπιναννόμενος τοῦ λαοῦ. Παρασιώπωνμεν τὰ παλαιά.

Κατῆλθεν ὁ Συμεὼν ἀνθρώπος κληροῦχος θεωρημάτων ἑτῶν, καὶ πολλὴν νοδὸς ἀσφάλειαν τῇ μακροζωῇ συναγαγόν, περὶ οὗ σοὶ πάντοτε λόγος πολὺς, δεξιῶντι· τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν αὐτοῦ μακροχρόνιον, καὶ φοβούμενον μὴ καὶ ἡλίος τις ἄλλος ἐστί καὶ διαφύζηται· καὶ οὗτος τὰ εἰς πάντα, παύρως αὐτοῦ λαβόν, καὶ τῶν ὑπὲρ νεφελῶν ἐπιλαβόμενος ὕψωματον. Κατῆλθεν οὗτος μεγαλοφρονίας κτλ.· οὐκ ἐκ φύσεως ἀνοῆς τὸν προσδοκώμα-

⁹¹ G. D. XVII, 2.

νον διδασθεις, ἀλλ' αὐτόπτης ἀναδειχθεις. « Εἶδον, γάρ, ἔλεγεν, οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἶδον, οὐ πῆρῳ περιστάμενον, ἀλλ' εἰς θρόνον αὐτοῦ χρηματίσαντος, καὶ βαστάσαντος ταῖς ἀγκάλαις. Οὐδὲ τούτου τὸ γῆρας ἡδέσθη· οὐδ' ἐσεδάσθη τὸ πολυχρόνιον, ἀλλ' ὡς τινα παράλληλον ἀπεσεύω.

Χρόνος οὐ πᾶν συχὸς, καὶ καταβέβηκεν ὁ Ἰωάννης ὁλος φρονήματος πεπαρήρισμένου· φιλοκίνδυνος στρατιώτης, τοῦ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἐρυθραίνουμένου αἵματι, τῆς πυλωροῦ σου βοῶν· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » — « Ἀρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ εἰσελεύσεται ὁ ὅσον ἦδη « τῆς δόξης ὁ Βασιλεὺς, » καὶ ἐξελεύσεται τὴν ἀπειρον ἀπαγόμενος τοῦ ἄδου αἰχμαλωσίαν. Ἐγὼ λύχνος τοῦ λάμπαντος νῦν ἐν τῷ κόσμῳ φωτός. Ἐγὼ ἑωσφόρος πρόδρομος τοῦ Ἥλιου τῆς δικαιοσύνης. Ἐγὼ φίλος τοῦ νυμφίου, ὃς ἐαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην ἐμνηστεύσατο φύσιν, καὶ ἡνωται εἰς ἀδιάσπαστον. Ἐγὼ καὶ ἄνω πρόδρομος, καὶ κάτω πρόδρομος. Ἐγὼ ἐν σκοτεινῷ θαλάμῳ τῆς μητρικῆς νηδύος ἐσχίρτησα, τοῦ Σωτῆρος αἰσθόμενος· καὶ νῦν ἐν σκοτεινοτέρῳ κοιλίᾳ τοῦ ἄδου σκιρτῶ, τὸν ἐλευθερωτὴν εἰσδεχόμενος. Ἄνω τῷ Ἡρώδῃ ἔλεγον, « Οὐκ ἔξεστὶ σοὶ ἔχειν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Κάτω σοὶ τῷ ἄδῃ βοῶ, Οὐκ ἔξεστὶ σοὶ κατέχειν τὴν φύσιν ἣν ὁ Θεὸς ἐμνηστεύσατο· ἣν εἰς οὐρανίους παστάδας ἀνακαλεῖται. Ἦκουες αὐτὸς ταῦτα, καὶ Φαρισαϊκὴν σκληροκαρδίαν νοσῶν, οὐκ ἐδέχου τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου, τέως ἐν τούτοις καυχώμενος, οἷς ἀδιέκδοτον κάθειρξιν εἶχον οἱ πρὸς σὲ καταβαίνοντες.

Ἀλλὰ σου τὴν ὀφρὺν, ὁ καλὸς κατέσπασε Λάζαρος· οὐκ αὐθαρῶς ἀποψύξας, καὶ ἀναψύξας, ὡς ἑτεροί, ἀλλ' ἐφ' ὅλαις ἡμέραις τετραδικαῖς, ἐγκατερῆσας σου τοῖς δεσμοῖς. Καὶ ἀνερωτώμενος, ἔλεγε φίλος εἶναι καὶ αὐτὸς Χριστοῦ· σὺ δ' ἄλλ' ἐχόμπαζες, καὶ ἐμγαλαύχεις, ὅτι τοῦ προσδοκώμενου τοὺς φίλους ἔχεις ἐγκατακλείστους, καὶ θαρρεῖν καὶ τὴν κατ' ἐκείνου νικῆν ἐνίστασο. Ἀλλ' ὦ θεϊκῆς δυνάμεως! Ὡ φωνῆς παντουργοῦ! Φίλος τὸν τετραήμερον φίλον καλεῖ, καὶ οὐπω τέλος εἶχε τὸ τῆς ἡχοῦς ὑστερόφωνον, ὃ τοῖς σοῖς ἐνεδόμβει κοιλύμασι, καὶ ὁ Λάζαρος ὡσπερ ἐξ ὕπνου ἔγερθεις, καὶ σῶμα ὡς ἰμάτιον ἐνδυσάμενος, εὐσχημόνως τῷ Δεσπότη παρίστατο, Ἰδοὺ ἐγὼ, μονονουχὶ λέγων· τί προστάσεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; Αἱ δὲ χαλκαὶ σου πύλαι, οἱ αἰῶνες πυλωροί, ἀράχνη καὶ θνείρος. Ἐκτοτε ἡρξάτο σου ἡ τυραννὶς καταλύεσθαι. Συνελογίσω γάρ, ὡς εἴπερ ἀπὸ ψιλῆς φωνῆς ὁ προσδοκώμενος τοσαῦτα δύναται, πόσον ἂν εἴη ἀνύποστον, τὸ ἐμπειεῖν εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Καὶ νῦν φόβος ἐκ φόβου ἐπὶ ἦλθε σοὶ, καὶ ὃν ἐδεδοίκαίς, συνήντησέ σοι· καὶ ἐπικράνθης ὁ ἄδης συναντήσας αὐτῷ, ὃς ἐν χειρὶ κραταῖ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, διασπᾷ σου τὴν κοιλίαν, καὶ τοὺς πεπεθημένους ἐξάγει ἐν ἀνδρείᾳ θεϊκῇ.

Ἄγες τοίνυν, Μωσῆ· στῆσον χορὸν ἐκ νεανίδων

ctatum doctus esset, sed et ipsis oculis vidisset : « Viderunt, enim, inquit, oculi mei salutare Dei⁶⁶. » Viderunt; non a me longe stantem, sed qui ejus fuerim sedes, atque in ulnas portaverim. At neque hujus senectam reveritus es, nec longævum honori habuisti, sed ut communem quemdam hominem submovisti.

Effluxerat inde non multum temporis, descenditque Joannes, comparato prorsus ad libertatem animi proposito; miles periculi amans, sanguine purpuratus, quem pro Rege sudisset, in hæc verba clamans janitoribus tuis : « Parate viam Domini⁶⁷. » — « Tollite portas principes vestras, » hactenusque modicum « introibit Rex gloriæ⁶⁸, » exhibitque immensam abducens inferni captivitatem.

B Sum ego lucerna ejus lucis, quæ modo lucet in mundo. Ego lucifer, justitiæ Solis præcursor. Ego sponsi amicus, qui humanam sibi naturam desponsavit, ac indiviso nexu univit. Ego in superioribus pariter ac inferioribus præcursor. Exsultavi ego in tenebroso materni uteri thalamo, cum Salvatoreм sensissem; nuncque tenebrosiori Inferni utero positus gestio, exspectans qui sit liberaturus. Superiores auras ducens dicebam Herodi : « Non licet tibi habere uxorem fratris tui⁶⁹. » In inferioribus agens, tibi, inferne, clamo : Non licet tibi naturam retinere quam sibi Deus desponsavit; quam is revocat in cœlestes thalamos. Hæc tu audisti, Pharisaicoque duri cordi morbo laborans, noluisti Joannis testimonium recipere; in hoc hactenus glorians, quod ii qui ad te descenderent, carcere tenerentur ex quo effugium non esset.

Enimvero tuum illud supercilium detraxit bonus Lazarus : non ut alii, momento expirans, ac spiritu donatus; sed qui tribus totis diebus tentus egisset tuis vinculis. Ac quidem interrogatus, dicebat et ipse Christi se amicum; tu enimvero illudebas, quod ejus qui exspectaretur amicos clausos carcere haberes, ac statuisti ut et in illum victoriam præsumeres. Sed, o divinam potentiam! O vocem omnium opificem! Vocat amicus triduanum amicum, vixque ultimos vocis sonos ediderat, in tuis circumstrepentes cavernis, cum ecce Lazarus velut excitatus a somno, corpusque indumenti instar indutus, Domino se, decenti habitu sistit. Tanquam fere diceret : Ecce ego; quid jubes servo tuo? Interimque, ærea tuæ portæ, insoporabiles janitores, arancarum tela ac insomnium fuere. Cœpit inde tua tyrannis concidere. Collegisti enim, siquidem is qui exspectaretur tanta ex nudo sermone posset, quam fuerit importabile in manus ejus incidere. Nunc itaque, timor te ex timore invasit, et quem timebas occurrit tibi; fuitque amarum, inferne, ut ei occurreres, qui in manu forti et brachio excelso uterum tuum discerpit, vinctosque divina virtute educit.

Euge itaque, Μωϋσες : Chorū compone ex ani-

⁶⁶ Luc. II, 30. ⁶⁷ Luc. III, 4. ⁶⁸ Psal. LXXII, 9. ⁶⁹ Marc. VI, 18.

malus juvenilis, nunc recens Christi sanguine A
*carere educatus, Ululans carmen pro exitu: « Videmus enim et vult Deus » de celsis caelorum
 afflictionem populi sui, » ac miseriam qua hic
 premebantur; » descenditque ut eum liberaret »
 » in tenebrosa incolatu: ac modo cum alios principes,
 diabolum, mortem, ac infernum, tyrannos illos
 nostros ac persecutores, sui sanguinis mari Rubro
 submersit. » Hi in curribus, et hi in equorum
 fremitu: nos autem in nomine Domini Dei nostri
 magnificabimur. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt;
 nos autem surreximus, et erecti sumus »¹. » De
 caetero: » Cantemus Domino: gloriose enim ma-
 gnificatus est »². » Adoremus eum, dicentes: In-
 ducens planta nos in monte hereditatis, in præpa-
 rato habitaculo tuo, quod præparaverunt in caelis
 manus tuæ, ab ejus edificatione eruentatæ: quod
 lignis primum crucis coarctasti, ac manuum
 clavibus compressisti: tumque ad fundamenti loco,
 monumenti petram supponisti. Ea enim etiam
 artis ipse edificare nosti, ut primo fastigies lectum,
 tumque fundamentum supponas. Fidem verbis
 asserunt, celum ac terra, quæ tali modo creata
 fuerunt, Eia agite, vincit omnes, ascendamus ad
 antiquam Jerusalem, nomen paradysum. Ante
 omnes præcurrit Adam. Prima nostri generis
 radix, prima in paradysum transplantetur. Sicut
 prævit decensu, præcat et ascensu: uti primus
 descendit in corruptionem, prior ascendat in in-
 corruptionem. Psallat pari modulo cum Propheta
 et rege: » Dominus pascit me, et nihil mihi
 » ejus ovi » deerit; in loco pascuæ ibi me colloca-
 vit; » cum recens fluxisset me, » Et super aquam
 refectionis educavit me. » Enimvero » animam
 meam, » quam spiritalis lupus rapuerat, modo
 » convertit. Deduxit me super semitas justitiæ. Et
 si » enim » ambulavi in medio umbræ mortis, »
 » nunc tamen » non timebo mala, quoniam tu me-
 cum es »³; » factus mihi similis, quique ad me
 usque descenderis, » inter mortuos liber »⁴. » —
 » Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata
 sunt »⁵. » Hæc porro sunt, crux in qua sustentasti
 infirmitatem carnis, et per quam cecidisti incor-
 poreos hostes: ac » contrivisti quidem virgam »⁶
 » peccatorum, salvasti vero hereditatem justorum.
 Quoniam ego sum, Domine meus, Domine, ut
 usque adeo dilexeris me? » Convertisti planetam
 meum in gaudium »⁷. » Quamquam enim » convi-
 dixi » carnis meæ » saccum, » dampnavi morte
 propter prævaricationem; nunc tamen » circum-
 dedisti me lætitia » immortalitatis, » ut cante-
 tibi gloria mea, » nec ultra » compungar; » quippe
 qui æternum gaudium adire habeam, » Convertere,
 anima mea, in requiem tuam, quia Dominus be-
 nefecit tibi. quia te eripuit de morte; oculos meos
 a lacrymis, ac pedes meos a lapsu »⁸; » sumque
 deinceps assumptus ut ne redeam in terram.*

ψυχῶν, τῶν ἀρτι ἀνεψφθεισῶν τῷ αἵματι τοῦ Χρι-
 στοῦ. Ἀλαλαῖσσαν ὥδην τὴν ἐξόδιον· « Ἰδὼν »
 γὰρ « Ἰδεν ἡ θεὸς; » ἀνωθεν « τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ
 αὐτοῦ, » καὶ τὴν τῶν ἐνταῦθα ταλαιπωρίαν, « καὶ
 κατῆλθε τοῦ ἐξελεῖσθαι αὐτὸν » ἐκ τῆς σκοτεινῆς
 παροικίας· καὶ νῦν ὡς ἄλλους τριστάτας, τὴν διάβο-
 λον, τὸν θάνατον, καὶ τὸν ἕδην, τῇ τοῦ αἵματος
 αὐτοῦ κατεπόντισεν ἐρυθρᾷ, τοὺς τυράννους ἡμῶν
 καὶ διώκτας. « Οὗτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἱππι-
 κοῖς φρυάγμασιν· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ
 Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθήσομεθα. Αὐτοὶ συνεποδίσθησαν
 καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν »
 » Λοιπὸν « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξα-
 σται. » Προσκυνήσωμεν αὐτῷ λέγοντες· Εἰσαγαγὼν
 καταφύταυσον ἡμᾶς εἰς ὅρος κληρονομίας, εἰς ἐτοι-
 μον κατοικητήριόν σου ὃ ἡτοίμασαν αἱ χεῖρές σου
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αἰμασθεῖσαι ὑπὲρ τῆς τούτου οἰκο-
 δομῆς· ὃ τοῖς σταυρικοῖς πρώτον ὠρόφωτας ξύ-
 λοις, καὶ τῶν χειρῶν τοῖς ἡλοῖς συνέπηξας· εἴτα
 καὶ τὴν τοῦ μνημάτων πέτρην εἰς θεμέλιον ὑποτέ-
 θεικας. Οὕτω γὰρ οἶδας αὐτὸς τεκτονεῦειν, πρῶτον
 ὁροφῶν, εἰθ' ὑποβάλλειν τὸν θεμέλιον. Μάρτυρες
 τοῦ λόγου, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τοιουτοτρόπως
 κτισθέντες. Δεῦρ' ἴτε δέσμοι πάντες, ἀναβαίνωμεν
 εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἱερουσαλὴμ, τὸν παράδεισον. Ἐμ-
 προσθεν πάντων, προτρεχέτω Ἀδάμ. Ἡ πρώτη
 ρίζα τοῦ γένους ἡμῶν, πρώτη μεταφτευσέσθω πρὸς
 τὸν παράδεισον. Καθὼς τῆς καταβάσεως προηγῆ-
 σαιτο, προηγείσθω καὶ τῆς ἀναβάσεως· καθὼς εἰς
 γθροῖαν προκατέβη, προαναβαινέτω πρὸς ἀφθαρ-
 σίαν. Συμφαλλέτω τῷ Προφῆτῃ καὶ βασιλεῖ· « Κύ-
 ριος ποιμαίνει με, οὐδὲν με τὸ ἐαυτοῦ ὑστερήσει·
 πρίβατον· εἰς τόπον χάλης ἐκεῖ κατασκηνώσων, »
 » ἀρτι με διαπλάσας· » καὶ ἐπ' ὕδατος ἀναπύσεως
 ἔθρεψεν. » Ἀλλὰ διαρπαχθεῖσάν « μου τὴν ψυχὴν »
 » τῷ λύκῳ τῷ νεφῶ « ὑπέστρεψ· » νῦν. « Ὁδηγήσέ
 με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης. Εἰ γὰρ καὶ πεπό-
 ρευμαι ἐν μέσῳ κριᾶς θανάτου, » ἀλλὰ νῦν « οὐ
 φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ, » κατ'
 ἐμὲ γεγονώς, καὶ ἔως ἐμοῦ καταβεβηκώς, » ὃ ἐν
 νεκροῖς ἐλεύθερος. » — « Ἡ χάρις σου καὶ βακτη-
 ρία σου, αὐτὰ με παρεκάλειν. Ταῦτα δὲ σταυ-
 ροί, ἐν ᾧ τὴν ἀσθένειαν ὑπεστήριξας τῆς σαρκός,
 καὶ δι' οὗ τοὺς ἀτάκτους ἐμαστίζοντας δυσμενεῖς·
 καὶ τὴν μὲν χάδον συνέτριψας » τῶν ἀπερτωλῶν,
 τὸν δὲ κλῆρον ζωῆς τῶν δικαίων. Τίς εἰπὶ, Κύριε
 μου, Κύριε, ὅτι ἡγάπηκας με ζωὴς τούτου; » Ἐστρε-
 ψας τὸν κοπτόν μου εἰς χαρὰν. » Εἰ γὰρ καὶ
 « διεβλήθης; » μου τὸν σάρκινον « σάκκον, » θανάτῳ
 κατακρίνας διὰ παράδοκιν· ἀλλὰ νῦν, « περιέβλεπας
 με εὐφροσύνην » ἀθανάσιος, « ὅπως ἂν ψάλλῃ πρὸ
 ἡ δόξης μου, » καὶ οὐ μὴ ἔτι « κατακνυγῶ· » εἰς γὰρ
 χαρὰν ζώωντων ἀπελευσόμεαι. » Ἐπίστρεψον, ψυχὴ
 μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐαργέτησέ
 σε· ὅτι ἐξέλειτό σε ἐκ θανάτου· τοὺς ἀφθαλμούς
 μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ αἰσθημα-
 τῶν· καὶ εἰς εἰς γὰρ ἔζησ' ἐλθόντῃν καταπονήσας.

¹ Exod. iii, 7. ² Psal. xlv, 9. ³ Exod. xiv, 1. ⁴ Psal. cxviii, 2-4. ⁵ Psal. cxlvi, 1. ⁶ Psal. cxlvi, 3. ⁷ Psal. cxviii, 13. ⁸ Psal. cxviii, 7, 9.

Τοιαύτη κατὰ τὸν ἥδην σήμερον ἡ πανήγυρις ἂν οὕτως ὑπερφυῆς ἢ οὕτως ὑπέρλαμπρος, τοῦ ὑπερου-
ρανίου Ἡλίου ὑποχθονίου διαυγάσαντος, καὶ ἄσκιον
μεσημέριαν ἐν σκοτεινοῖς, καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου νῦν
καινουργήσαντος. Νῦν ἡ δὲ Πατὴρ ὁ οὐράνιος ἀνατέ-
ταλκε τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἢ
ἡ γὰρ αὐγὴ τῆς ἀφέσεως, πρὸς πάντας ἐξήπλωται ἢ
καὶ ἔδρεξεν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ἢ δίκρουνον
ὕστων αἵματος καὶ ὕδατος, ἐκ πλευρᾶς τοῦ Μονογε-
νοῦς ἢ ζωτικόν, φημί, καὶ καθαρτικόν. Ἀμφοτέρων
γὰρ οἱ ἐν τοῖς αὐχμηροῖς τοῦ ἔδου σκηνώμασιν ἐξη-
ζον. Ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ πάντων καὶ δικαίων, καὶ
ἀδίκων ἢ καὶ τῷ βόθρῳ ὑπεκλήθη τοῦ ἔδου ὁ ποιμὴν
ὁ καλὸς, διὰ τὸ ἐξωλισθηκὸς ἐκεῖ πρόβατον, ὃ τῆς
θείας δόξης γυμνὸν, καὶ τῆς τοῦ παραδείσου νομῆς
ἀπελήλαται πρὶν, μόνῳ κωδίῳ σκεπτόμενον. Ἐσχατον
δὲ καὶ τοῦτο κραταίους ὀδοῦσιν ἔδου διεμασσησατο.
Ἡ ζωῆς καὶ ζύμης τῆς θεοῦποστάτου σαρκὸς, ἡ τις
παρεμβληθεῖσα τῆς φύσεως ἡμῶν τῷ φεράματι, μύ-
λαις ἔδου ἀλληλεσμένῃ, συνεξωμολόσεν ἐαυτῇ, ζωη-
ρᾶς ποιότητος μεταδύσα, καὶ ἀτρωκτὸν τοαποτοῦδε
τῷ παμφάγῳ θανάτῳ εἰργάσατο. Ἐμδέβληται μὲν
οὖν τῷ καταδύντι ἐξ οὐρανοῦ ἄρτου, τὸ ξύλον χειρὶν
Ἰουδαίων, καὶ ἀνωθεν ὁ προφητικὸς ὀφθαλμὸς τὴν
δοκὸν ταύτην ἔχων προγνωριστικῶς ἐν ἐαυτῷ, ὀξυ-
τάτα τὸ μέλλον προέδλεπεν. Ἐμτεωρίσθη ὁ ἄρτος,
ἐθεατρίσθη. Εἶδον οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ἔδου ἀνακλι-
θέντες ἢ ἐπεινάσαν τὴν ἐντεῦθεν σιταρχομένην τρο-
φήν τὴν ἀθάνατον. Ὁ δὲ, ἀποταμειύεται μὲν τῷ τά-
φῳ ἢ οὐκ ἀνέχεται δὲ, παρατεινομένην τὴν πείναν
τούτων ὀρᾶν. Καὶ τί φησὶ; Πάλιν ἢ σπλαγχνίζομαι
ἐπὶ τὸν ὄχλον τοῦτον, ὅτι ἦδη τρεῖς ἡμέρας προσμέ-
νουσιν μοι, ἢ τοῖς καταδαίνουσι εἰς λάκκον ὁμοιω-
θέντι, καὶ τοῦτοι, συναναστρεφόμενῳ, καὶ παραδρα-
μεῖν τούτους νήσεις οὐ βούλομαι. Ἐφαγον τοίνυν
πάντες ἢ τὴν βρώσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἢ
καὶ ἐχορτάσθησαν ἐν τῷ ὑφῆναι τούτοις τὴν δόξαν
τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀναδαίνοντι ὅθεν καὶ
καταδέδωκε συνανέδωσαν, καὶ τῷ ἐκ νεκρῶν πρωτο-
τόκῳ λύσαντι τὰς τοῦ θανάτου ὥδινας, οἱ ἐν τῇ κοιλίᾳ
τοῦ ἔδου, συνεῖποντο. Ὅσοι δηλαδὴ τὸ τῆς ἀπιστίας
οὐκ ἔπαθον ἀμδλωμα.

Δεῦτε τοίνυν, τὸ Χριστῶνυμον πλήρωμα, προσκυ-
νήσωμεν καὶ προσπέσωμεν τῷ πεσόντι ἡμᾶς ἀνα-
στήσαντι, ᾧ σήμερον ἢ Πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρα-
νίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Ὁ αὐτὸς γὰρ
οὐράνιος τέ ἐστι, καὶ ἐπίγειος γέγονε, καὶ ἐν ἔχνεσιν
ἀδύσσου περιεπάτησε, κλίμακα ταύτην ἀπέραντον
τεκμηνάμενος, διήκουσαν οὐρανόνθεν, ἕως καὶ εἰς ἔδου
τὸ πέταυρον. Οὐκ ἀγγέλων ἀναβαινόντων καὶ κατα-

Talis hodie apud inferos festus conventus; ita
mirabilis; ita præclarus ac lætus, supercælesti
Sole inferno facto irradiante, meridiemque sine
umbra in tenebrosis, ac umbra mortis nunc diei
novante. Nunc ἢ cælestis Pater solem suum oriri
fecit super malos et bonos ἢ; ἢ splendor enim
remissionis in omnes explicatus est: ἢ Pluitque
super justos ac injustos ἢ, ἢ ex Unigeniti latere
duplicem pluviam, sanguinis et aquæ: pluviam,
inquam, vitalem ac mundativam. Utroque enim,
qui in squalidis inferni tabernaculis tenebantur,
egebant. Quippe mortuus est pro omnibus, justis
pariter ac injustis: seque bonus pastor inferni
foveæ inclinavit, propter collapsam illuc ovem;
quæ plane nudata divina gloria, a paradisi quoque
pascua olim expulsa, solo vellere protecta erat. B
Cæterum hoc quoque supremum, fortibus dentibus
mandit infernus. O vitam, fermentumque in Deo
existentis carnis, quod nostræ naturæ immissum
massæ, inferni comminutæ molis, eam sibi consi-
miem præstitit, vitali qualitate donans, ineamque
penitus morti omnium edaci, fecit. Fuit quidem
Judæorum manibus immissum lignum pani illi qui
de cælo descendit, eamque jam olim trabem præ-
pheticus oculus per præscientiam in seipso habens,
acutissime futurum prævidit. Elevatus est paupis ille,
ac spectaculo productus: viderunt qui in inferni
eremo recumbebant: esurierunt, qua inde pascen-
rentur immortalem annonam. Interim sepulcro C
quidem reconditur; sed non sustinet videre horum
productiorem famem. Quid enim ait? ἢ Misereor
iterum super turbam istam, quia jam triduo susti-
nent me ἢ, ἢ qui sim factus similis descendantibus
in lacum, et cum eis versatus; noloque eos jejunos
præterire. Omnes itaque manducaverunt ἢ cibum
permanentem in vitam æternam ἢ, ἢ suntque satia-
ti apparente eis gloria Deitatis Christi, ac cum eo
ascendente unde descenderat, pariter ascenderunt;
primogenitumque ex mortuis, qui mortis dolores
solvisset, secuti sunt, qui in ventre inferni tene-
bantur mortui. Quotquot nimirum ab incredulitate
cæcati non fuerunt (14).

Adesto igitur, Christi nomine appellatus cætus,
adoremus, eique procidamus, qui collapsos nos D
erexit, cui hodie ἢ Omne genu flectitur, cælestium,
terrestrium, et infernorum ἢ. ἢ Ipse enim qui esset
cælestis, factus est terrestris, inque extrema
abyssu ambulavit, scalam hanc immensam fabri-
catus, quæ a cælis ad inferni usque imum pertine-
ret: haudquaquam angelis in ea ascendentibus.

ἢ Matth. v, 45. ἢ ibid. ἢ Marc. viii, 2. ἢ Joan. vi, 27. ἢ Philipp. ii, 10.

(14) Quotquot ab incredulitate cæcati non fuerunt.
Οὐκ ἔπαθον ἀμδλωμα. Explicato est superiorum,
quibus impensiorum Christi beneficentiam in
omnes justos pariter ac injustos, ipsius ad inferos
descensu fuerat prosecutus, ac visus fuerat indi-
care, omnes prorsus liberasse qui vincti illic tene-
bantur. Corrigit ergo ut solus fideles liberaverit:
non qui olim, ac in vita fuissent fideles, sed qui

tunc, ac apud inferos fideles essent, ac decessis-
sent immunes a reatu peccati mortalis; sive jam
expiassent admissas culpas, ac pro eis omnino
frcissent satis, sive aliquid luendum haberent, quod
Dominus misericorditer indulserit, ut specie trium-
phi vinctos omnes quandoque absolvendos, secum
eduxerit.

ac descendantibus : « Non enim legatus, non angelus ; sed ipse Dominus salvavit nos » : — « qui descendit in inferiores partes terræ, ascenditque » supra omnes exercitus angelicos, ac Patri consideret. Quippe egebat iterum signum fectore : ac opus, opifice, quo reformari ac refici posset. Sane quidem olim apparuit patriarchæ innixus scalæ, tanquam adhuc differret descendere. Erat autem visio nocte ; atque in somno, non vigilia. Necdum enim illuxerat dies quam fecit Dominus, illucens eis qui in tenebris et in umbra mortis dormiebant. At quando venit, plenitudine temporis, tunc quoque salutis nostræ mysterium peractum fuit. Venite ergo, Christi ac pauperum amantes, Christo, qui propter nos factus est pauper, ac sicut hospes in propriis versatus est, egitque nudus, per hospitalitatem conciliemur. Æmulemur Josephum ac Nicodemum, bonos præclarosque Christi hospites, ac ipso Abraham illustriores. Non enim ignorantes angelos hospitio susceperunt, sed ipsum angelorum Dominum. Quorum pietatem probans : « Venite, inquiet, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum. Nudus enim eram, et operuistis me » : induentes sepulcralibus linteis : « Infirmus, et propter passionem mortis, ac sponte susceptam crucem, et visitastis me. Hospes ac mortuus, et exaltastis me » : et novo recondentes monumentis. Quod si vero Sem ac Japheth, filii iustitiae, quod paternam operuissent nuditatem, copiosam benedictionem, tanquam vere patris amatores, meruerunt percipere : quantam, ergo Christianians par istud benedictionem percipiet ; quantam gloriam, quod Regem gloriæ adoptavit ac collegerit, cum sibi a Patre propinacem calicem bibisset, essetque nudatus, pro eis qui in paradiso nudatus fuisset, honestate ? Non enim etiam in expectatione habent, et ut exaltet Dominus tanquam dormiens, sicut potens crapulatus a vino : et percutiet hostes suos in posteriora » : eo quod impudenti facie adversus eum riserunt, ejusque subsannaverunt nuditatem, iudicis maledictionis rei, qui nedum terram, sed et impietatem Chananæorum hereditate acceperunt. Quin hoc, magis quam illud. Quippe maledictio ac impietas firmiter ac inaufertibiliter adhaeret ; contra vero constanti possessione retineri non potest ; reputaturque omni loco erroneus, perampro risu digni.

Quis non præclarum hoc par beatum prædicet ? Quis pro sarcina non æmuletur, quod insidentem Chanaan, ad vitæ metam tendentem, suæque in conversationis finientem cursum, portare coartatur ? Plane scio, fratres, vos æmulari, ac in vobis habere ut oneris socii eum portetis qui vestra scelera, impensæque illius præclaræ virtutis ac officii participes sitis. Id porro non facile sit, si modo vultis, non indigens

θανόντων ἐν αὐτῇ. « Οὐ πρέσβυς γὰρ, οὐδὲ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ἔσωσεν ἡμᾶς » : — « ὁ καταβάς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, καὶ ἀναβάς » ὑπεράνω πάσης ἀγγελικῆς στρατιᾶς, καὶ συγκαθεσθεὶς τῷ Πατρὶ. Ἐχρῆζε γὰρ τὸ πλάσμα πάλιν τοῦ πλάστου· καὶ τὸ ποίημα, τοῦ ποιητοῦ εἰς ἀνάπλασιν τε καὶ ἀναποίησιν. Πάλαι μὲν οὖν ἐπιστηριζόμενος τῇ κλίμακι ἐωρᾶτο τῷ πατριάρχῃ, ὡς ἐτι ἀναβαλλόμενος τὴν κατάβασιν. Ἦν δὲ καὶ ἡ ὄρασις ἐν νυκτὶ· καὶ ὄναρ, οὐχ ὕπαρ. Οὐπὺν γὰρ ἡύγασεν ἡ ἡμέρα τὴν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἐπιλάμψας τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθεύδουσιν. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πληρωμα τοῦ χρόνου, τότε καὶ τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπράχθη μυστήριον. Δεῦτε τοίνυν, φιλόχριστοι καὶ φιλόπτωχοι, Χριστῷ τῷ πτωχεύσαντι δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ξένῳ ἐν τοῖς ἰδίοις ἀναστραφέντι καὶ γυμνητεύσαντι, προσοικειωθῶμεν διὰ φιλοπτωχίαν. Μιμησώμεθα Ἰωσήφ καὶ Νικόδημον τοὺς καλοὺς ξενοδόχους Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀδραμ περιφανεστέρους. Οὐ γὰρ ἀγγέλους ξένισαντες ἔλαθον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων Δεσπότην. Οὓς τῆς εὐγνωμοσύνης ἀποδεξάμενος, « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, ἐρεῖ· κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, ὅτι γυμνὸς ἦμην, καὶ περιεβάλετέ με » τοῖς νεκροταφίοις ἀμφιάσαντες· « ἀσθενὴς » διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ἐκούσιον σταύρωσιν, « καὶ ἐπεσκέψασθέ με » — « ξένος καὶ νεκρὸς, καὶ συνηγάγετέ με, » καὶ νῦν συστείλαντες μνήματι. Εἰ δὲ καὶ Σὴμ καὶ Ἰάφεθ, παῖδες δὲ οὗτοι Νῶε τοῦ δικαίου, ὅτι τὴν πατρικὴν ἐκάλυψαν γύμνωσιν, δαψιλοὺς τῆς εὐλογίας ἡξίωται, ὡς ἀληθεῖς φιλοπάτορες, πόσης ἂν ἡ φιλόχριστος ξυνορία αὐτῇ ἐπιτεύξαιτο εὐλογίας· πηλίκης τῆς εὐφημίας, τὸν Βασιλέα τῆς δόξης περικαλυψάμενη καὶ περιστέλαια, πίνοντα τὸ ποτήριον δὲ δίδωκεν αὐτῷ ὁ Πατήρ, καὶ γυμνωθέντα ὑπὲρ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ γυμνωθέντος ἐν παραδείσῳ ; Νῦν γὰρ καὶ προσδοκίμος ἐστὶν αὐτοῖς· ὁ Κύριος ἐξεγερθῆναι ὡς ὁ ὑπνῶν· ὡς δυνατὸς κεκραίπαλιν, ὡς ἐξ οἴνου· καὶ πατάξει τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, « ἀνθ' ὧν ἀναίδει προσώπῳ πρὸς αὐτὸν ἐξεγέλασαν, καὶ τὴν γύμνωσιν ἐμυκτήρισαν, οἱ τῆς παλαμναίας κατάρας ἐπάξιοι » οἱ μετὰ τῆς γῆς, καὶ τὴν ἀτέλειαν τῶν Χαναναίων ἐκληρονόμησαν. Καὶ τοῦτο, πλέον ἢ ἐκεῖνο. Ἦ μὲν γὰρ κατάρα καὶ ἡ ἀσέβεια, μόνιμος αὐτοῖς καὶ ἀναφαίρετος· ἡ δὲ γῆ κατὰσχεσθαι, ἀκατάσχετος· καὶ πλανῆται φέρονται πανταχοῦ πλατέως γέλωτος ἄξιοι.

Τίς οὐ μακαρίσει τὸ καλὸν τοῦτο ζεῦγος ; Τίς οὐ ζηλωτοῦνται τοῦ φόρτου, ὅτι τὸν Χριστὸν ἐποχον φέρειν ἡξίωται, ἐπὶ τὴν νύσσαν τοῦ βίου φερόμενον, καὶ τοῦ δρόμου λήγοντα τῆς ἐν κόσμῳ ἀναστροφῆς ; Ναί, οἶδα ὅτι ζηλωτοῦνται ὑμεῖς, ἀδελφοί, καὶ δι' ἐξέπνεως ἐστὶν ὑμῖν συμβαστάσαι τούτοις τὸν βαστάσαντα τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ τοῦ καλοῦ συγκοινωνῆσαι φιλοφρονήματος. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τῶν πάντων βέλτερον ἐν βούλῃσθε, οὐ περιδρόμου τινὸς δεδόμενον.

οὐ περιστερχεῖας· οὐ τοιμηρᾶς εἰσελεύσεως πρὸς Α Πιλάτον· ἀλλὰ μόνον τῆς οἰκίας προκύψαντας, ἐξεστὶ αὐτῷ ἐντυγχάνειν, πεινῶντι, γυμνητεύοντι, ἀσχεποῦντι. Ὁ γὰρ πρὸ τῶν θυρῶν σου ἰστάμενος προσαίτης, ὁ ἡλκωμένος, ὁ ἀσθενής, καὶ τὴν ἀναβολὴν διεβήγμενος, τὸ πρόσωπον φέρει τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν συμπάθεια καὶ τὸ φίλοικτον, εἰς τὸν ἐν δεξιᾷ καθήμενον τοῦ Πατρὸς ἀνατρέχει. Αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἀψευδής ἐπαγγελία, τὸ, « Ἐφόσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. » Ἐκπλύνωμεν τὴν ψυχικὴν σινδόνα διὰ δακρύων, καὶ μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, ταύτῃ ἐπισυνάψωμεν· τὰ πικραίνοντα τὴν αἰσθῆσιν κατὰ Θεόν, καὶ μὴ ἑῶντα, πρὸς τὸ πλαδαρὸν καταχαλᾶσθαι τῆς τρυφῆς καὶ εὐδιόχυτον· προσκολλῶντα δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ὀπίσω τοῦ Κτίσαντος, καὶ οὕτως ὑποδεξόμεθα B τὸν ὡς ἐπὶ μετεώρου σταυροῦ τῆς ὑψηλῆς καὶ θεοφόρου τραπέζης τεθειμένον Χριστόν. Ὡς δ' ἂν ἐν τῇ ἐπὶ θύραις ἀναστᾷ, καὶ τῇ κοινῇ καὶ μελλούσῃ, ὅταν ὑμνοὶ καὶ τετραχλίσμενοι παραστισόμεθα τούτῳ τῷ βήματι, σωτηρίου ἱμάτιον καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης τοὺς ξεναγούς ὑπενδύσῃ, καὶ τῆς ἀθανάτου καταξίωσιν βασιλείας, καὶ τῆς γλυκείας μετέξεως, ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοanthρωπία αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Matt. xxv, 40.

circuitu aliquo, non circumcursatione, non audaci ad Pilatum accessu: sed ut quis tantum domo prospectet, licet invenire esurientem, nudum, lecto carentem. Qui enim pro tuis foribus mendicus stat, ulcerosus ille, infirmus, ac conscissa veste, Christi personam gerit: quamque ei commiserationem impendis, ad eum recurrit qui sedet in dextera Patris. Ejus enim vera est pollicitatio illa: « Quandiu uni ex his minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis ». Abluamus lacrymis animæ sindonem, eique misturam myrrhæ ac aloes adjungamus; ea nimirum quæ sunt amara sensui secundum Deum, neque ad uvidum fluidumque voluptatis laxari sinunt: sed magis retio Creatorem ceu glutine animam astringunt; sicque suscipiemus, velut in sublimi cruce, sic in excelsa ac deifera mensa positum Christum. Is porro, uti in resurrectione, quæ in januis ac proxima est, sic et in communi ac futura, quando nudi ac aperti zstituri sumus illi tribunali, amictum salutaris, ac lætitiæ tunicam induerit, ac immortalis regno, dulcique communionis dignos pro hospitalitate habuerit; quam utinam consequamur omnes, gratia ac clementia ejusdem Domini ac Dei nostri Jesu Christi, quem decet omnis gloria, honor, ac adoratio, cum æterno ipsius Patre, sanctissimoque, bono, ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAS DE S. VIRGINIS DEIPARÆ MYSTERIIS.

Nonnullas homilias de S. Virginis Deiparæ mysteriis Germano cuipiam, eidemque Constantinopolitano episcopo, vindicant tum mss. codices, tum rei litterariæ scriptores. At cum de Germano illo designando agitur, tacentibus codicibus, non unanimiter consentiunt eruditi. Tres enim eodem Germani nomine appellati Constantinopolitani episcopi inscribuntur, et quidem ex hisce tribus nemo est quem criticæ artis studiosi earum homiliarum auctorem non fecerint. At prætermisso Germano illo qui anno 1267 Arsenio successit et quem homilias scripsisse nemo unquam memoriæ prodidit, dijudicandum superest inter duos alios, seniores scilicet Germanum qui ab anno 715 ad annum 729 sedem Constantinopolitanam tenuit, et Germanum recentiores qui ea dignitate ab anno 1222 ad annum 1240 potitus est, quamvis revera nunquam Constantinopoli sederit. Si autem eruditorum solummodo suffragiis dirimenda lis sit, nulla certa ac decretoria sententia ferri potest, cum tum pro seniore Germano, tum pro recentiore stet eruditorum agmen non despicabile (a). Attamen ad certo designandum auctorem, præsidia sin minus pro omnibus præfatis homiliis, saltem pro earum pluribus penitus non desunt. Et quidem jure optimo seniori Germano vindicantur eæ homiliæ quæ secundo tribui non possunt, cum aliunde constet eas alicui Germano ascribendas esse quæ in mss. codicibus nomen Germani constanter præferunt. Atqui pleræque illæ homiliæ partim intrinsecis, partim extrinsecis indiciis sat suum produnt au-

(a) Vid. Ant. Ballerini *Disquisitionem criticam de homiliis Germano inscriptis, Sylloge Monumentorum*, etc. tom. I. p. 252 seq.

δαίως συναπέλθωμεν ἀλλήλους· τῇ κοινωφελείᾳ σωτη-
ριώδεις πανηγύρεις τῆς Θεομήτορος προτρέπομενοι,
καὶ τοῖς ἀδύτοις προκύψαντες εἰσθλέψωμεν παῖδα τὴν
πρὸς τὸ δεύτερον καταπέτασμα χωροῦσαν, Μαρίαν
τὴν ἀναγνον καὶ Θεομήτορα, τὴν ἀκαρπίας στείρω-
σιν διαλύσασαν, καὶ νομικοῦ γράμματος σκιάν τῇ
τοῦ τόκου χάριτι διέλασσαν.

inquam, Mariam integerrimam Virginem et Dei matrem, quæ infecundæ finem imposuit sterilitati, ac

Β'. Σήμερον γὰρ τριετίζουσα πρόεισι τῷ νομικῷ
ναῶ ἀνατεθρομένη ἡ ναὺς ἀκτιλίδωτος καὶ ὑπέρτα-
τος· μόνη χρηματίσασα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ἀπάν-
των τελετάρχου Κυρίου, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ μαρμαρυγῇ
τῆς θεολαμποῦς αἴγλης, τὴν ἐν τῷ γράμματι ἀχλὺν
διελούσα. Σήμερον τῷ ἱερεὶ βρέφος ἀποδίδεται, ἡ τὸν
δὲ ἡμᾶς βρεφωθέντα σαρκὶ μόνον Ἀρχιερέα Θεὸν
τεσσαρακονθήμερον ἀναθησομένη οἰκειαίς ὠλέναις
τὸν ἄσχετον κατέχουσα, ὑπὲρ πᾶσαν βρότειον ἐν-
νοιαν. Σήμερον ὁ καινότητος καὶ καθαρώτατος ἀμό-
λυτος τόμος, ὃ χειρὶ γραφισμένος, ἀλλὰ πνεύματι
χρυσωθισμένος, ταῖς κατὰ νόμον εὐλογίαις ἀγια-
ζομένη, χαριστήριον δῶρον προσάγεται. Σήμερον
Ἰωακείμ τὸ τῆς ἀπαιδίας θνείδος ἀποσηξάμενος,
ἀναφανδὸν ταῖς λεωφόροις μεγαλαυχικώτατα δείξων
πρόεισιν οἰκίαν γονὴν, καὶ πάλιν μυσταγωγὸς τῆς
κατὰ νόμον ἀγιασεύσεως δεικνύται. Σήμερον καὶ Ἄννα
τὸν τῆς ἀτεκνίας ἐνδελεσχισμένην, εὐτεκνίᾳ ἀμείψασα,
ἀπλότῳ χαρμονῇ ἑθους γινομένη τοῖς πέρασιν καρ-
πὸν διακηρυκεύεται κεκτημένη, στέρνοις ἐναγκαλι-
σαμένη τὴν τῶν οὐρανῶν πλατυτέραν. Σήμερον ἡ τοῦ
θείου ναοῦ πύλη διαπετασθεῖσα, τὴν ἀνατολὸν βλέπον
καὶ ἐσφραγισμένην τοῦ Ἑμμανουὴλ πύλην εἰσιούσαν
δέχεται. Σήμερον ἡ ἱερὰ τοῦ ναοῦ τράπεζα λαμπρύ-
νεσθαι ἀρχεται, πρὸς ἀναιμάκτους θυσίας τὴν μετα-
διδασιν μετελλαχούσῃ τῇ τῆς οὐρανοῦ καὶ ψυχωτρό-
φου ἄρτου τραπέζης θείας προσκυνήσεως μεθέξει
καὶ γλυκυτάτῳ ἀσπασμῷ. Σήμερον τῷ ἱλαστήριῳ
ἀνατίθεται ἡ μόνη τοῖς τῶν βρότων ἐσφαλλομένοις
διεσχεθεῖσιν ἀμπλακημάτων ἐπιβρόσις, ἱλαστήριον
καίνον τε καὶ θεοειδέστατον καθαρτικόν τε καὶ ἀχει-
ρότευκτον χρηματίσασα. Σήμερον ἡ τὸν τῶν ἁγίων
Ἄγιον εἰσδεξομένη Πνεύματος ἀγιασμῷ, τοῖς τῶν
ἁγίων Ἀγίοις ἀγιωτάτως καὶ εὐκλεῶς ἀγιασμῷ
μερίζονι, ἀπειροκάκῳ καὶ ἀδάφημονι ἡλικίᾳ, Χερου-
θίμ δόξης ὑπεραρθεῖσα θαυμασιωτάτως ἐναποτί-
σεται.

sus mirabiliter super gloriam Cherubimorum elevata, in Sanctis sanctorum sanctissime et gloriōse collocatur.

Γ'. Σήμερον ἡ Μαρία, περὶ ἧς τις μυρία λέξας
οὐδαμῶς ἐφομαρτήσῃ, μὴ ὅτι γε καταμάρψῃ τῆς
ἐφύσεως, τοῦ αἵνου· τῷ πάσης ὑπεραρθῆναι καλλοῦ
γλώσσης τε καὶ νοῦς ἐξεστηκότως, προάγει. Πέλαγος
γὰρ ἀχανὲς τὸ ταύτης μεγαλεῖα, ὃ ἐξ αὐτῆς οὐρά-
νιος γεννηθεὶς σταγὼν ἀνέδειξεν. Διὸ δὲ τοῦ χάριν
καὶ ἀληπτος τῇ ἀπειρίᾳ ὁ ταύτης πλοῦτος πέφυκε,
καὶ ἡ αὐτῆς τρυφὴ ἀδάπανος· πᾶσι μὲν γὰρ ἐν
ἅπασιν κορέννυσθαι ἐνεστιν. Ἐν δὲ τοῖς ταύτης ἐφ-
υμνεῖσιν τε καὶ πανηγύρεσιν ἀκόρεστος ἡ πανδυσία

¹⁰ Cant. iii, 6. ¹¹ Cant. iv, 8. ¹² Ezech. xiv, 1-3.

A suffita myrrha et thure, ex omnibus pulveribus un-
guentarii ¹⁰? — « Veni de Libano, sponsa mea,
veni de Libano ¹¹. » Alacriter igitur simul abeamus,
adhortantes invicem ad Dei Genitricis solemnitatem
omnibus communiter utilem ac salutarem agendam;
et penetralia sacra introsipientes, intueamur puel-
lam ad secundum velum contendentem, intueamur,

II. Hodie enim trimula legali dedicanda templo
ea progreditur, quæ sola impollutum augustissi-
mumque pontificis ac sacerdotum omnium prin-
cipis Domini templum fuit, quæque fulgore suo
splendoreque divinitus micante circumfusam litteræ
caliginem disiecit. Hodie redditur sacerdoti infans,
quæ solum illum magnum Pontificem Deum, in-
fantem propter nos secundum carnem factum,
quadragesima dies natum oblatura est, uluis suis
præter omne hominum cogitatum amplectens cum,
qui nullibi contineri potest. Hodie novissimus
æque ac purissimus, et nulla sorde inquinatus co-
dex, non hominis manu conscribendus, sed spi-
ritu inaurandus, benedictionibus secundum legem
consecratur, et ceu donum in gratiarum actiones
offertur. Hodie deterso infecunditatis opprobrio,
Joachim palam per vias prolem suam ostendens
maxime gloriabundus prodit, et legalium observa-
tionum studiosum denuo se cultorem probat. Ho-
die Anna diuturnam sterilitatem felici partu com-
pensans, immenso gaudio gestiens, eamque pectori
apprimens, quæ coelis latior apparuit, sinibus terræ
se fructu potitam esse annuntiat. Hodie patefacta
divini templi porta obsignatam illam et ad orientem
versam Emmanuelis ¹² portam ingredientem exci-
pit. Hodie sacra templi mensa participatione et
amplexu dulcissimo divinæ illius mensæ, quæ cœ-
lestem atque animas nutrientem fert panem, ad
iucruenta sacrificia gradum movens, incipit splen-
descere. Hodie in propitiatorio ea reponitur, quæ
sola mortalibus, inundatione peccatorum in trans-
versum actis, novum Deoque simillimum, et emun-
dandi virtute præditum, et haudquaquam manibus
hominum constructum, propitiatorium evasit. Ho-
die (puella) illa, quæ Sancti sanctorum domicilium
futura est, innocente ac simplici ætate per sancti-
ficationem Spiritus præcellentius consecrata, prorsus

D die (puella) illa, quæ Sancti sanctorum domicilium
futura est, innocente ac simplici ætate per sancti-
ficationem Spiritus præcellentius consecrata, prorsus
III. Hodie ad promendas laudes Maria nos pro-
vocat; cujus encomia utut in immensum quispiam
congerat, nedum metam queat attingere, ne a longe
quidem ad verum accessurus est; quippe cujus
pulchritudo et sermonem omnem et omnem cogita-
tionem infinito intervallo prætergreditur. Nam
gutta illa cœlestis, quæ ab ea manavit, ad instar
immensi pelagi magnalia ipsius esse palam fecit.
Quocirca hujus quidem gratia et incomprehensibi-
les propter ipsarum infinitatem factæ sunt ejus di-

vitæ, nec deliciæ, quæ ab ipsa profluunt, exhauriri ullo modo possunt. Prorsus enim in cæteris omnibus satiari contingit : in hujus vero laudibus et canticis nusquam præ suavitate epulum satietatem parit. Hinc et indeficientia sunt quæ ab ipsa proficiuntur laudandi argumenta ; et quoniam uberrimus fons est, neque hauriendo imminuitur, sed quo plus inde hauritur, centies aut millies magis redundat ; ideo fieri non potest ut hauriendo finis aliquis fiat. Nam in effusissima liberalitate sua mentes, nedum corporibus immersas, beatissima illa ac purissima puella !

IV. Et hanc quidem sui ipsius parentes, tertio jam expleto anno Deo offerunt. Ternarius porro numerus quam eximius, quam ingenti honore dignus, et prorsus ad quamlibet demum veritatem confirmandam efficax ! Tres David sumpsit lapides ¹³, ut funus scelestum Goliath prosterneret. Ter apparatu per circuitum instructo Elias Thesbites ad credendum disponit ¹⁴, ubi cœlestis ignis in aqua ardentis, flamma superveniat. Totidem diebus Jonas visceribus natantis monstri perlatus ¹⁵, Dei, qui magnum cetos direxit, symbolum gerit. Hoc numero erant pueri, qui fornacis ignem calcantes, ac cœlesti rore recreati, alacriter obambulant ¹⁶. Tertia decem annorum periodo exacta, Dominus meus Jesus a transgressionis sorde me eluit ¹⁷ ; et similiter per tres annos circumeundo, omnem morbum atque omnem sanat languorem. Tribus autem discipulis gloriæ suæ in monte manifestationem arcano mysterio exhibiturus ascendit ¹⁸. Tertia quoque recurrente die animas, in inferorum tenebris a sæculo detentas, liberat. Quid plura ? Vide, quæso, ternarium numerum et in summo rerum omnium apice. Nam causa rerum omnium, et mysteriorum omnium fons. Divinitas videlicet tribus sanctificationibus ¹⁹, in tribus characteribus seu tribus hypostasibus (quandoquidem idem prorsus de tribus personis propter omnimodam substantiæ unitatem profiteri necesse est) tanquam perfecto numero in unitate confusionis et missionis experte, celebrari voluit, neque defectu ac subtractione debonoranda, neque rursus ultra hunc numerum excurrere in pluribus fingenda et egregius theologus Gregorius ²⁰.

Quandoquidem igitur ipsius sanctissimæ ac sempiternæ Trinitatis altera persona (Filius) cum Patris beneplacito, tam propria electione, et sanctissimi Spiritus obumbratione in puellæ hujus Virginis Matris utero includi festinabat : idcirco congruum æque erat ipsam quoque hoc (mystici) numeri decore glorificatam honorificentissime dedicari ; tricornis propterea, certa ac definita ratione hæc omnia disponente ejusdem conditore pariter ac Filio, in templum adducitur.

V. Cum itaque ablactata fuisset hæc vitæ nostræ alitrix, parentes ejus id, quod accedente voto præ-

τῇ ἡδύττῃ πέλει. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνίμαστοι αἱ τοῦ ἐπαίνων ἀφορμαὶ ἐκ ταύτης τὴν ἀρχὴν ποιοῦμεναι· καὶ ἐπεὶ ἀνευδέης ἡ πηγὴ μήτε μειουμένη τῷ ἀντλεῖσθαι, ἀλλ' ὅσον γε ἀρύεται ἑκατονταπλασίως ἢ μυριοπλασίως πλημμυρεῖ, ἀρήξανον τοὺς ἀρουμένους λῆξει. Ἐν τῷ κατοικτρῷ γὰρ τὸ μυστήριον ὑπερβλύζει καὶ βλαστάνον ὑπερανίσταται καὶ ἀέλουσ· νόας, μὴ ὅτι γε ἐνύλους, τῆς πανοδίου καὶ πανάγνου κόρης !

sua mysterium supra modum exuberat, et exuberantia sua mentes, nedum corporibus immersas, incorporeorum quoque supergreditur. Tanta est

Δ'. Καὶ ταύτην μὲν οἱ οἰκεῖοι γεννήτορες, τριετὴ χρόνιον τετελεκυῖαν, Θεῷ ἀναφέρουσιν. Ἀλλ' ὡς μέγιστος ὁ τρισάριθμος καὶ λίαν τιμώμενος καὶ παντί που πάσης βεβαιώσεως αἴτιος· τρισὶ μὲν λίθοις Δαυὶδ σφενδονῶν τὴν ἀλάστορα Γολιάθ· τρισὶ δὲ περιόδῳ ὁ Θεοδότης Ἡλίου, ὡς οὐρανοῦ πυρὶς ἐν ὕδατι φλέγοντος ἐπέρχεται· φλῆξ, πιστεῦναι παρασκευάζει· ἰσομέτροις δ' ἡμέραις ἰωνᾶς ἀλιπλοῦ θρηδὸς στέρνους περιφερόμενος, τοῦ τὸ μέγα κῆτος Θεοῦ χειρισσαμένου τύπος γνωρίζεται· τοσαυτάρθμοι δὲ παῖδες κάμινον πατοῦντες καὶ δρόσῳ οὐρανόφ παινόμενοι εὐφύχως περιπολεύουσι· τρισὶ δὲ περικυκλωμένη ἐν αὐτῶν περιόδῳ τῷ δεκατοῦσθαι Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς Κύριος, τοῦ τῆς παραβάσεώς με μολυσμοῦ ἀποκαθαίρει· ἰσως τε ἄλλοις περιδεῶν χρόνοις πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν θεραπεύει· ταυτομέτροις δὲ μαθηταῖς τὴν ἐν τῷ δρεὶ τῆς οἰκειᾶς δόξης ἐμφάνειαν μυστικώτατα τελέων ἀνεῖσι· τριήμερεύων δὲ τὰς ἐν ἔδῃ αἰωνῆθεν ψυχὰς σκότει καθειργμένας ἀνίστησι. Καὶ τί δὴ ; Βλέπε μοι τὸν τρις καὶ ἐπὶ τὰ μέγιστα· ἡ γὰρ πάντων αἰτία καὶ τελεταρχικὴ θεότης, τρισὶν ἁγιασμοῖς, τρισὶν χαρακτηρισίν, ἦτοι τρισὶν ὑποστάσεσιν, εἴπερ καὶ τρισὶ προσώποις ταυτολογεῖν δεῖ, ὁμοουσιώτατα ὡς τελείῳ ἀριθμῷ ἐν ἀσυγχύτῳ ἦτοι ἀγύρτῳ ἐνώσει, τοῦ ὑμνεῖσθαι ἡρετίσαστο· οὔτε τῇ τοῦ ἐνδεοῦς πενίᾳ ἀτιμαζομένη, οὐδ' αὖ τῇ ὑπὲρ τοῦτον ἀριθμῆσαι πολυαρχαῖς φαντασισκοπούμενη, ὡς ὁ πολλὸς τὰ θεῖα καὶ θεολογικὰ ἀκριβέστατος Γρηγόριος.

ac subtractione debonoranda, neque rursus ultra hunc numerum excurrere in pluribus fingenda et egregius theologus Gregorius ²⁰.

Ἐπεὶ γοῦν αὐτῆς γε τῆς παναγίας καὶ ὑπεραρχίου Τριάδος ὁ εἷς, τῇ ταύτης τῆς παρθενομήτορος κόρης γαστρὶ, Πατρικῇ εὐδοκίᾳ, ἰδιοθελῶς, τοῦ τε παναγίου Πνεύματος ἐπισκιάσει χωρηθῆναι ἠπειγέτο· ἔδει δὲ καὶ ταύτην τῷ αὐτῷ τοῦ ἀριθμοῦ δεδοξαμένην κλέει ἱεουργεῖσθαι λαμπρότατα· τοῦ χάριν καὶ ἐν αὐτῶν τριῶν τῷ ναφ' προσάγεται, βεβαίως τὰ πάντα καὶ ἀσφαλῶς ὠκονομηκότος τοῦ ταύτης πλαστοουργοῦ τε καὶ τέκους.

Ε'. Ἦδη μὲν οὖν ἀπογαλακτισθεῖσης αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τροφῆς, οἱ ταύτης τοκεῖ, τὴν, ἣν

¹³ I Reg. xvii, 40. ¹⁴ III Reg. xviii, 34. ¹⁵ Jonæ ii, 1. ¹⁶ Dan. iii, 23, 24. ¹⁷ Luc. iii, 21-23. ¹⁸ Matth. xvii, 1. ¹⁹ Isa. vi, 3. ²⁰ Orat. 2, al. 1, § 37.

ὑπέσχοντο, προθεσμίαν τελειοῦσι. Συγκαλεσάμενοι γὰρ, φησὶν, τὰς γειτνιαζούσας καὶ πέριξ ἐχούσας παρθένους λαμπαδηφόρους προεμιδάζουσαι κατόπιν αὐτὴν ἀκόλουθον παρασκευάζοντες· ἵν' ἡδομένη ταῖς λαμπαδουχαῖς, ἀμεταστρεπτῇ βαδίῃ.

Καὶ προέφθασεν ἡ στείρα τε καὶ ἄκαρπος Ἄννα χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ διδοῦσα καὶ μεγαλοφρονότατα διαβρίθδην βοῶσα· Δεῦτέ μοι, φησὶν, συγχαίρετε, αἰτινές τε καὶ ὅσοι τῇ γεννήσει συνειλεγμένοι, μειζώνας, ἔρτι τὴν ἐξ ἐμῶν σπλάγχνων ἀνατιθεμένη Κυρίῳ δῶρον θεοκαλλώπιστον ἡγιασμένον. Δεῦτέ μοι, ἀρχιχοροὶ, θυμῆρέστατα μετὰ χορῶν καὶ τυμπανιστριῶν, νέον ἄσμα καινὸν ἐπαφθῆναι προεξάρχοντε· οὐ τῆς Μωσέως· Μαριάμ προσδοκιοῦσης, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἐμέθεν γεγεννημένης ἀφῃγουμένης.

Δεῦτέ μοι, καὶ οἱ πέλας· ὅσοι τε ἐπηλύδες εὐτεκνήσασθαι καὶ εὐχαριστήσασθαι εὐγνωμοσύνη μεγίστη, εὐφραντικώτερον τὴν τῶν ἐμῶν ὠδίνων καρποφορίαν τοῖς ἁγίοις ἀποδιδούσῃ συνεπόμενοι, ἀλαλάξατε θεοκίχνητα μέλη. Δεῦρο δὲ μοι, καὶ ὁ τῶν προφητῶν θίασος τὸ ἐκλελεγμένον συνάθροισμα, ταῖς διὰ Πνεύματος Θεοῦ ὑμῖν ἐνηχημέναις ἀγλαοφανέσιν αἰνέσεις καταρτίζοντες, τὸν ὕμνον κατασκευάζετε. Ἐνθα γὰρ προφητικῆς ἡχῆς δονακίζεται λόγος, ἐκείτε ἅπαντα ἐναντιωτάτῃ δυσφημία ἐκνενευρισμένη γίνεταί.

Γ'. Ἄλλ' ἄγε μοι, Δαυὶδ ὁ προπάτωρ καὶ θεοπάτωρ, μελουργικώτατα τὴν κινύραν τινάσων ταῖς τοῦ πνεύματος νευραῖς ἐμμελέστερον ἔχει, τῷ θεοπνεύσῳ σου στόματι, τρανότερον διατυπῶν τῶν νεανίδων ἐφεψίν, ὡς ἡ ἀπενεχθήσονται τῷ Βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς, αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονται. Ἰδοὺ γὰρ χοροστατεῖ τῶν νέων ὁ δμίλος ταῖς πλατείαις, ἀγεται δόμοις ἱεροῖς ἡ τοῦ Βασιλέως ἐν ἀγίῳ ναὶ ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει τὸ σὸν λόγιον τελέσουσα, ἣν αὐτὸς θυγατέρα ἐκάλες, ἐμὴ παῖς βασιλικώτατα. Ἡ Πᾶσα ἡ δόξα γὰρ, ἔφης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν ἐν χροσσωτοῖς χρυσοῖς, ἡ περιδεσθλημένη τῇ ἀμύαντι καὶ ἀσπίδι παρθενίᾳ, καὶ πεποικιλμένη τῇ ἀσυγκρίτῳ καλλονῇ, ὁμοιοτρόπως λελέξων· δεῦρ' ἴθι, Δαυὶδ ἡ σωφῶν· Ἡ τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ἥλιος; τί ὠραιώθησαν διαθήματά σου ἐν ὑποθήμασι; — Ἡ τί ὠραιώθη καὶ τί ἡδύνθη, ἡ ἣ τὸν ἥλιον περιδυσσόμενη, καὶ καινὴν ὑπὸ τὸν ἥλιον προσάξουσα θέαμα!

Πάρεσο, μεγάλῳ φωνῇ· Ἰεζεκιήλ, τὴν κεφαλίδα θεῶν κατίσχων τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος καὶ κεκράζων τὴν εὐφημίαν τῇ ἀνατολοβλέπτῃ καὶ θεοπαρόδῳ ἐσφραγισμένη πύλῃ, καὶ εἰς ἄλλος κατ' ἄμφω τοῦ ἱερολέκτου τάγματος, ἦτοι ὁ τῶν βλέπόντων ἐπίλοιπος ἅπας χορὸς, ἀναφωνεῖτε, προφητευθέντων δεδιρκότες τὴν ἐκβασιν ἰούσαν. Τί δέ; Οἱ προπάτορες τῆς ἀρχῆς ἀπολυθησόμενοι καὶ τῆς ἥς ἐξεβλήθητε

A stituerant, perficiunt. Cum enim (inquit) circumcirca e viciuia virgines congregassent, effecerunt ut hæ quidem, sumptis facibus, prærent, ipsa vero omnium postrema subsequeretur; quo scilicet facularum ardentium fulgoribus oblectata, incederet haud retrospiciens.

Illā vero sterilis olim et infecunda Anna, omnia sua Deo committens, magna voce palam exclamabat: Adeste, inquit, congaudete mihi maiorem in modum, quæcunque et quicumque mihi parienti affuistis; jam enim viscerum meorum fructum ceu donum, divino fulgens splendore et sanctificatum, Domino consecro. Adeste, o chori principes, et jucunde exsultantes, simul cum canentium cœtu ac puellis tympana pulsantibus, novum modo canticum, non quidem præeunte Maria sorore Moysis, sed duce filia ex me genita, modulantes præcinite.

Vos etiam, quotquot estis et propinqui et extranei, adeste mihi felicem nactæ prolem: dumque in gratiarum actionem, summo pietatis studio, partus mei fructum sacro templo reddo, attollite vocem, divinitus inspirata carmina cantantes. Huc age, et prophetarum divinitus actorum cœtus, et chorum electum splendidis laudibus per Dei Spiritum infusus instruens, hymnum instaure. Ubi enim sermo prophetice vocis personans aures pulsat, ibi omnis adversantium maledicentia enervata cecidit.

VI. Verum tu maxime huc ades, o David, puellæ simul et Dei progenitor, ac lyricam suavissime citharam pulsans, jucundior ore tuo divinitus inspirato fidibus spiritus ede sonum, disertissime juvenularum comitantium chorum describens, quomodo ἡ adducentur Regi virgines post eam, proximæ ejus adducentur²¹. Ecce enim juvenularum agmen choreas in plateis agit, et filia Regis, filia nempe mea, quam ipsemet filiam (tuam) vocabas, prorsus regio honore in sacram ædem, in templum sanctum cum lætitia et exultatione, vaticinium tuum impletura, ducitur. Dixisti enim: Ἡ Omnis gloria filię regis ab intus in simbriis aureis²² intemerata et immaculata virginitate circumamicta, et incomparabilis pulchritudinis varietate refulgens. Age, effare tu quoque, Davidis proles, inquit: Ἡ Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol²³? — Ἡ Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, et quam suavis²⁴, quæ sole circumamicta eris, novumque sub sole spectaculum adduces!

Adeslum, Ezechiel altiloquus, vivifici Spiritus a Deo datum volumen tenens, atque illius portæ laudes enarra, quæ ad orientem respicit, quæque, ob-signata manens, transitum Deo præbet. Tum si quis alius e primariis sacri et electi ordinis, seu etiam reliquus omnis videntium chorus, vocem læti extollite, accedentem vaticiniorum vestrorum exitum intuentes. Quid vero? Num vos, o primi

²¹ Psal. XLIV, 15. ²² ibid. 14. ²³ Cant. VI, 9.

²⁴ Cant. VII 4.

parentes, qui a maledictione jam solvendi estis, et antiquam illam deliciarum sedem, e qua expulsi fuistis, recuperaturi estis, nunquid congruis encomiis summisque laudibus salutis auctricem non celebrabitis? an vero ad vos maxime non spectat vocem efferre, et me vobiscum, et una cum nobis omnibus universas creaturas gaudio exsultare?

VII. Illis animi affectibus, uti par erat, venerabilis Anna, semet rei quæ gerebatur accommodans, dum simul cum dulcissimo conjuge filiam a se genitam deducunt, tenellis virginibus cum face comitantibus, jam ad templi limina pertingunt. Tum portæ, ut spiritualem Emmanuelis Dei portam excipiant, panduntur, et pressum Mariæ vestigiis limen sanctificatur. Ac templum lampadarum quidem luce coruscat; sed multo magis unius hujus lampadis fulgurantibus radiis resplendet, ejusque decor, ipsa ingrediente, ampliori venustate nitescit. Purpurascunt cornuum altaris stolæ e purpureo ac virginali ejus amictu. Gaudet Zacharias excipiendæ Dei Genitricis honore dignatus: lætatur Joachim, qui oblationem reddendo jam suum vaticinia exitum nancisci invicte testatur. Gaudio gestit Anna in suæ prolis consecratione: tripudiant protoparentes, latant in se damnationis sententiam effugientes: jucundantur prophetæ, et una cum ipsis omnis ordo gratia exornatus lætissime exsultat.

VIII. In hunc itaque modum inducitur Dei filia, et ad cornua altaris inter parentes bene ei adprecaturus, et sacerdotem, benedictione ipsam confirmaturum, consistit. Rursus autem ad sacerdotem parentes: Suspice (inquiunt) eam, quæ ignem cœlestem atque incomprehensibilem susceptura est: suspice eam, quæ Filii ac Verbi Patris atque unius Dei futura est receptaculum: accipe eam, quæ infirmitatis nostræ opprobrium ac sterilitatem abstulit; induc ad altare eam, quæ in antiquam paradisi sedem nos est introductura: tene eam, quæ partu suo vim mortis, unde nobis terror incumbens, et inferni tyrannidem debellabit: complectere eam, quæ naturam nostram in Edem expositam conteget: prehende illius manus, quæ fasciis astringet eum qui manum nostram intemperantem et audacem insolentissime porrectam cohibebit: Deo illam consecra, cui nos toti innitimur, et in qua spes nostræ divinitus sunt repo-

Intuere, Domine, intuere: accipe quam dedisti, quam ipse largitus es excipe: suscipe quam nobis ad sterilitatem nostram solvendam tribuisti, legis quoque sterilitatem per eandem ablaturus, per quam et nos e diuturna et gravissima ærumna liberasti: suscipe istam, quæ feliciter res nostras suscepisti: accipe quam ipse elegisti, quam præparasti sanctificasti: habe tibi armatam, quam tu attraxisti: quam, tanquam liberam, indignis elegisti, hanc, hilari animis tuis complectere. En tibi nosmetipsos tibi commit-

τροφῆς, τὴν οἰκῆσιν πάλιν ἀποκληρούμενοι· ἂρ' οὐχὶ τὴν αἰτίαν ὑμνήσετε τῆς σωτηρίας, ἀρτρώτοις ἐγκομίους καὶ μεγίσταις αἰνέσεις; ἢ καὶ μάλιστα ὑμεῖς ἐστε κεκραγένοι καὶ με σὺν ὑμῖν καὶ πᾶσαν μετ' ἀμφοτέροις τὴν κτίσιν ἀγαλλιάσθαι.

Z'. Ταύταις, ὡς εἰκός, ταῖς διανοαῖς ἡ τοῖς διορθήμασιν ρυθμίζουσα αὐτὴν ἡ σώφρων Ἄννα, σὺν τῷ γλυκυτάτῳ ὁμοζύγῳ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠδινθεῖσαν προπέμποντες λαμπροφωρούσων τῶν παρθένων, τὴν ναὸν καταλαμβάνουσι, καὶ διαπετάλνυνται πύλαι δεχομένηαι τὴν νοητὴν πύλην τοῦ Ἐμμανουὴλ Θεοῦ, καὶ βαλθὺς ἀγιάζεται τῇ τῆς Μαρίας ἰχνηλατήσει. Φαίνεται μὲν οὖν ὁ οἶκος ταῖς λαμπάσι· πλεόν δὲ τῇ τῆς μιᾶς λαμπάδος δαδουχίᾳ στίλβοντα κατὰσφραγίζεται· ὠραίζεται δὲ ἡ αὐτοῦ εὐπρέπεια τῇ αὐτῆς εἰσόδῳ. Πορφυρίζονται στολαὶ τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου τῇ ἀλουργοῦσῃ αὐτῆς καὶ παρθενικῇ ἀμφιάσει. Χαίρει Ζαχαρίας ἡξιωμένο· δέξασθαι τὴν Θεομήτορα· εὐφραίνεται Ἰωακείμ τὴν τῶν χρησίων ἑκδασιν βεβαιῶν τῇ τελειώσει τῆς ἀποδόσεως. Γέγηθεν ἡ Ἄννα τῆς αὐτῆς γονῆς τῇ ἀφιέρωσει· σκιρτῶσι προπάτορες τὴν τῆς κατακρίσεως εἴρην ὑπεκφεύγοντες· τέρπονται οἱ προφῆται, καὶ σὺν αὐτοῖς ἅπανα ἡ ἐν χάριτι· ἡλικία χαρμονικῶς προσκιρτᾷ.

H'. Εἰσάγεται μὲν οὖν οὕτως ἡ Θεόπαις, τοῖς κέρασιν ἵσταται, τῶν τε γονέων ἐπευξαμένων, τοῦ τε ἱερέως ἐπευλογήσαντος. Πάλιν οἱ γεννήτορες βοῶσιν τῷ ἱερεῖ· Δέδεξο τὴν δεδεξομένην τὸ αὔλον καὶ ἀκατάληπτον πῦρ· δέδεξο τὴν δοχεῖον χρηματίσουςαν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Πατρὸς καὶ μόνου Θεοῦ· λάβε τὴν τὸ θνείδος ἡμῶν τῆς ἀτοκίας καὶ τὴν στείρωσιν ἐκμειώσασαν· εἰσάγαγε τῷ θυσιαστηρίῳ τὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν νομὴν ἡμᾶς τοῦ παραδείσου εἰσοκίσουσας· κράτησον τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ τόκῳ τὴν καθ' ἡμῶν δειλίαν φερομένην θανάτου ἰσχὺν καὶ ἄδου τυραννίδα κρατήσουςαν· περίπτυσαι τὴν περισκέπουσαν ἡμῶν τὴν ἐν Ἑδέμ γυμνωθεῖσαν φύσιν· ἐπιλαβοῦ τῆς χειρὸς τῆς σπαραγνοῦσης τὸν τῶν ἡμῶν ἀκρατῇ καὶ ὀρμητικῇ αὐθαδεστάτῳ ὑπαπλωθεῖσαν χεῖρα συντελοῦντα· ἀνάθου Θεῷ τὴν ἀναθεῖσαν ἡμᾶς, θεοτελὲς τῶν ἐλπίδων προσδοκίας.

Ἰδε, Κύριε, ἴδε· ἦν δέδωκας, λάβε· ἦν παρέσχες, εἰσδεξαι· ἦν ἡμῖν διαλύουσαν στείρωσιν ἐνείμας, δέχου· δι' αὐτῆς καὶ νόμου ἀπαίδιαν κατακρίνων, ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐνδελειχτιμοῦ δεινοτάτου δι' αὐτῆς· ταύτην καλῶς ἡμᾶς διοικήσασαν ἀπολάμβανε, ἦν ἡρετίσω, καὶ προώρισας, καὶ ἡγίαςας, ἐπίσπασαί σοι προσερεϊδομένην καὶ τῇ ὁσμῇ σου τελεγχμένην. ἦν ὡς κρίνον ἐξ ἀκανθῶν τῆς ἡμετέρας ἀναξιοῦτος ἐξελέξω· εὐχρωτάτά σοι προσφερομένην ἐναγκάλισαι. Ἰδοὺ σοι ταύτην παρατιθέμεθα καὶ αὐτοῦς ἀνατιθέμεθα.

Η. Ταῦτα τὰ τῶν δικαίων σύμφωνα· οὗτοι οἱ ἄκρῳ τοῦ θεοφιλοῦς ζεύγους· αὕτη ἡ καλλισύλλεκτος ἐπιγραφή τῶν θεοπατόρων. Τοιγαροῦν ὁ Ζαχαρίας τὴν παῖδα δεδεγμένος, πρῶτα τοῖς γονεῦσιν εἰκότως προσφθέγγεται· Ὁ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας αἰτιοί, τί ὑμᾶς προσεῖπω; Τί καλέσω; Ἐξίσταμαι βλέπων, ὅποιον καρπὸν προστήξατε. Τοιοῦτος γὰρ ὅστις τῇ καθαρᾷ τῇ θέλγει Θεὸν ἐν αὐτῇ οἰκῆσαι. Οὐδὲ γὰρ πώποτε τις γέγονεν ἢ γενήσεται τοιαύτη καλῶν διαλάμπουσα. Ὑμεῖς ὥφθητε οἱ ἐκ παραδείσου ἀφιγμένοι δύο διπλοῦμενοι ποταμοί, ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον φέροντες λαμπάδα, τὴν τῷ κάλλει τῆς ἐαυτῆς ἀμώμου παρθενίας καὶ ταῖς δρασισταῖς μαρμαρυγαῖς τὴν ἅπασαν γῆν καταυγάζουσιν. Ὑμεῖς ἀστέρες φαεινότεροι ἐγνωρίσθητε, τῷ στερεώματι ὥσπερ ἐμπεπαρμένοι, ἐκάτερος ὑμῶν τὴν τε τοῦ σκιδώδους γράμματος καὶ λαίλαπτοιδοῦς νόμου δνοφερὰν σκίαν φωιδρῶς δαδουχοῦντες· τὴν τε τὴν πρὸς τὴν νέαν χάριν τοῦ καινοῦ φωτὸς τοὺς Χριστοποιεῖς ἀπρόσκοπα ἐξεγρόνως ποδηγούντες. Ὑμεῖς τὰ τῆς νέας διαθήκης νοητοῦ ναοῦ ἐκλαμπρότατα κέρατα ἐγνωρίσθητε, ἐν τοῖς σφῶν στέφανοις κατισχόντες τὸ τοῦ ἱεροῦ σφαγίου ἡγιασμένον καὶ θεεγκαίνιστον λογικώτατον θυσιαστήριον. Ὑμεῖς, εἰ μὴ μικρόν τι προφθάνα εἰπεῖν, καὶ Χερουβὶμ ἐγνωρίσθητε τῇ ἰλαστήριον περιθέοντες τῇ τιθηνῇ τοῦ κοσμοαγωγοῦ ἱερέως μυστικώτατα. Ὑμεῖς ὠράθητε ὑπὲρ τὸν πάλαι χαλκευθέντα χρυσὸν πρὸς τὸ τῆς κιβωτοῦ κάλυμμα τὴν τῆς νέας διαθήκης, τοῦ ἐν σταυρῷ ἡμῖν ἔφασιν ὑπογράφαντος νοητὴν τε καὶ θέαν κιβωτὴν περικαλύπτοντες. Ὑμετέρων ἡ χαρμονὴ κοσμικὴ γεγένηται· ὑμῶν τὸ κλέος ἅπασιν εὐφροσύνη ἐξήχουσιν. Μακάριοι ὑμεῖς, τοιαύτης παιδὸς γεννήτορες χρηματίσαντες! Εὐλόγηται ὑμεῖς, τοιοῦτον εὐλογημένον δῶρον Κυρίῳ προσάξαντες! Μακάριοι μασθοὶ οἷς ἐτιμνήθη, καὶ γαστήρ ἡ βεδάσταται

Ρ. Δεῦρο γοῦν μοι καὶ σὺ, παιδίον τῶν οὐρανῶν ἀνώτερον. Δεῦρο, βρέφος ὁρώμενον καὶ θεῖον ἐργαστήριον νοούμενον. Δεῦρο, προπύλαια τοῦ ἁγιαστηρίου ἁγίας μᾶλλον· οὐ γὰρ σὺ, ὡς ἔπος ἐστι φάναι, ταῦτ' ὑποκαταβρομένη ἁγιάζει. ἀλλ' ἡ καὶ λίαν ἁγιάζεις.

Δεῦρο, πρόκυφον εἰς ἄδυστον καὶ φρικτῶδες ταμίειον, ἡ κειμήλιον ἀπλετον καὶ ἀνεξερεύνητον γεννησμένη. Εἰσελθε τοῖς τοῦ βήματος προθύροις, ἡ τὰ τοῦ θανάτου πρόθυρα συνθλῶσα. Εἰσελθὼν ἐπὶ τὸ καταπέτασμα, ἡ τοὺς τῇ ἀμβλυοποιῷ γεύσει τετυφλωμένους τῇ σῇ ἀστραπῇ φωτίζουσα. Δίδου μοι χεῖράς σε ποδηγούντι ὡς βρέφος, καὶ κράτει μου χεῖρα τῷ γῆρ' κεκμηκότι καὶ τῇ τῆς ἐντολῆς παρεκδύσει γετῆφρονι ζῆλῳ νενευκῶτι, καὶ ἄγοις με πρὸς ζωὴν. Ἰδοὺ γὰρ σε κατέχει βακτηρίαν τοῦ γῆρους καὶ τῆς ἀσθενείας τῇ ὀλισθήματι φύσεως ἀνθρώπου. Ἰδοὺ σε στήριγμα βλέπω γεννησμένην τῶν καταβεβηκότων πρὸς θάνατον. Ἠλυσίαςον τῇ τρα-

11 Gen. 11, 10, 13.

IX. Hæc concors justorum vox; hic concentus conjugum Deo amabilium; hæc Dei progenitorum concinne parata oblatio. Zacharias itaque, excepta puella, primum quidem parentes, ut par est credere, sic affatur: O salutis nostræ auctores, quo vos nomine appellem? Quales vos dixerim? Obtupesco, cernens qualem fructum obtuleritis. Ejusmodi enim est, qui utique Deum ad inhabitandum in se puritate sua alliciat. Nulla sane, quæ ejusmodi pulehritudine fulgeat, inventa unquam est, aut invenietur. Vos instar duplicis e paradiso egredientis fluminis "apparunistis, lampadem ferentes auro ac lapide pretioso pretiosiorum; quæ pulchritudine immaculatæ virginitatis suæ, et exhilarantibus fulgoribus suis universam terram illuminat. Vos ceu duo fulgentissima sidera, firmamento quodammodo inserta, contemplamur; utrique enim caliginosæ litteræ et latæ inter procellas legis obscuram umbram hilari luce dispellit, et sapienter ad hanc novam novi luminis gratiam credentes in Christum inoffenso pede deducitis. Vos intuemur tamquam splendidissima cornua spiritualis templi novi testamenti, utpote qui in gremio vestro sanctificatum illud ac Deo dicatum sacræ victimæ rationabilissimum altare continetis. Vos (si quidem fieri possit ut non meritis inferiora dicam) in educanda puella assidui, Cherubim apparunistis, mystica prorsus obumbratione propitiatorium Pontificis, omnium Salvatoris, circumtegentes. Vos præ auro illo, quod ad circumvestiendam arcam olim fabrefactum est, vos, inquam, visi estis circumoperientes spirituales divinamque novi testamenti arcam, eum continentem qui nobis in cruce veniam subscripsit. Gaudium vestrum, gaudium est universæ terræ: gloria vestra sit omnium communis lætitia. Vos beati, quibus datum fuit ut talis filie parentes essetis! Vos benedicti, qui hujusmodi benedictum donum Domino attulistis! Beata ubera quibus nutrita ipsa fuit, et venter quo portata est!

X. Huc jam adsis tu quoque, puellula cælis sublimior. Accede, quæ infans cerneris, sed Dei officina dignosceris. Accede, et sanctuarii limina tu potius sanctifica: non enim, ut uno verbo jam dicam, te perpurgans altare sanctificat, imo vero a te uberrime sanctificatur.

Age jam, penetralia sacra et tremendum conclave introspecte, quæ cimelium futura es immensum et imperscrutabile. Ingredere ad altaris atrium, quæ portas mortis confringis. Aspice intra velum, quæ fulgore tuo eos illuminas, qui obnubilante oculos gustu excæcati sunt. Præbe manus mihi, te ut infantem ducenti; sed simul sustine manum meam, qui senio confectus sum, atque in mandati transgressionem rerum terrenarum studium pronus fui, ac me ad vitam adducto. Ecce enim te ceu baculum senectutis, et naturæ, propter lapsum elanguentis, fulcimentum habeo. Ecce te fore præsidium eorum video qui in mortem prolapsi sunt. Adora-

tura veni prope altaris mensam, quandoquidem rationabilissimam et impollutam mensam te evasuram per plura symbola jam præsignificatum est. Totum perambula altaris circuitum, utpote quæ thymiamatis odorem efflas, et quolibet suaveolentior unguento odorantibus facta, per os divinitus et superno spiritu acti prophetæ apte thuribulum nuncupata fuisti. Ascende super ædis sacræ gradum, ascende, cui filie Jerusalem, venustate pulchritudinis tuæ oblectatæ, laudes cum gaudio texunt, quamque reges terræ beatam prædicant: quæ sacra basis agnita es, et præcelso patriarchæ Jacob fuisti jucundissime ostensa seu scala a Deo firmata. Sede, Domina; decet enim, regina cum sis et præ omnibus regibus terræ gloriosa, sublimi adeo loco sedere. Tibi, quæ Cherubico longe nobilior es thronus, sacrosancta ad inhabitandum sedes debetur. En tibi pro merito, tanquam universorum Regina, primam offero sedem. Et tu itaque erige in præceps provolutos. Nunc autem propterea tibi cum David acclamo: « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet Rex pulchritudinem tuam ».

XI. Et hæc quidem senex; quanquam longe his plura encomia mente volvebat. Parentes interim recesserunt; puella vero, Deo consecrata, (ibidem) remansit. Et quoad victum ipsi suppeditandum, angeli ei cum timore deserviebant, et (sic) ab incorporeis spiritibus esca delata, sive corporea hæc fuerit sive incorporea, (puella) alebatur. Ita initiatio sacra divinitus perfecta est: sic infans crescebat et confirmabatur; maledictionis autem, qua in Edem percussi fueramus, vis omnis elidebatur.

XII. Agite ergo, quotquot adestis Deo dilecti, voce unanimi, pro virili, quantum videlicet per rudem nostram ac prope dixerim infantilem intelligentiam licet, ad Virginem illud inclamemus Ave; non quasi hac ratione pro dignitate festivitatem ejus celebrare possimus, sed ut saltem aliquod infirmitati nostræ solatium, quantum possumus, afferamus; quandoquidem Deo quoque, quidquid pro viribus fiat, gratum accidit. Ceterum superat ipsa sane omnem mentis captum, quæ sola virgo simul et mater agnita est. Et causa in pronipia est. Quæ enim alia virgo enixa est, aut enixa integram servavit virginitatem, nisi tu sola, quæ puella beatissima?

XIII. Ave igitur, quæ, dum glorioso et non maculato indumento ornata, hodie in Sancta sanctorum ingredieris, nos, qui ob mortiferum animisque exitialem cibum denudati fueramus, purpuræ veste, videlicet circumjecto divinitus remissionis pallio, superindusti, remissionis, inquam, peccatorum, quæ nobis in ceno jacenti us a Deo donata est, o Dei sponsa.

Ave, quæ hodie die in ipso exordio splendens

πέψη προσκυνήσουσα, περί ἧς ἐν συμβόλοις πλείοσι λέλεκται τράπεζαν χειρηματικῆναι σε λογικωτάτην καὶ ἀμόλυντον. Ὁδεύσον διὰ τῆς ἐπαύλεως τοῦ ὅλου θυσιαστηρίου, ὡς ὁσμήν θυμιάματος ἐκπνέουσα, καὶ ὑπὲρ μύρον τοῖς ὁσφραινομένοις γεγεννημένη ἡ καλῶς τῆς θεολέκτου γλώσσης καὶ πνευματεμύρου τοῦ προφήτου πύριον ἐξηχημένη. Ἀνάβηθι, ἀνάβηθι ἐπὶ βαθμίδα ἱεροῦ δόμου· ἥς τῇ καλλοῇ τῆς ὡραιότητος ἡδόμεναι θυγατέρες Ἱερουσαλήμ αἶνον γεγηθῆναι πλέκουσιν καὶ βασιλεῖς τῆς γῆς μακαρίζουσιν· ἡ βάσις θεαὴ γεγνωρισμένη καὶ θεοστῆρικτος κλίμαξ δεδειγμένη τῷ πατριαρχικωτάτῳ· Ἰσκέθι θυμηρέστατα. Καθέσθης, ὦ Δέσποινα· καὶ πρέπει γάρ σοι τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπὲρ πάντα τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου δεδοξασμένη, ἐν τῇ αὐτῇ βαθμίδι ἐξέζεσθαι. Εὐπρεπὲς σοι τῷ Χερουδικωτάτῳ θρόνῳ ὁ ἡγιασμένος τόπος εἰς κατοικητήριον. Ἰδοὺ σοί, ὡς παντανάστη, τὴν προκαθεδρίαν καταζῶως ἐνεμα, ἀνάστησον δὴ καὶ αὐτὴ τοὺς καταραχθέντας. Καὶ νῦν οὖν μετὰ Δαυὶδ σοὶ προσφωνῶ· « Ἀκούσον, θυγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου σου. »

IA'. Καὶ ὁ μὲν πρίσθους οὕτως εἶχeto, εἰ καὶ πλείονι τούτων τοῖς κατὰ διανοίαν ἐγκωμίοις. Καὶ οἱ γυνεῖς ὑπεχώρουν, καὶ ἡ παῖς ἀφιερωθεῖσα Θεῷ καταλαμβάνετο. Καὶ τῇ τῆς ἐπιστήτης, ὑπερστὴ ἀγγελία μετὰ δέους ἐλειτούργουν, καὶ ἐξ ἀδύτων δυνάμεων τὴν τροφήν ἢ δύλον ἐπιτίθετο ἡ κόρη. Οὕτω τὰ τῆς θείας μυσταρχίας τελειουργήματα δι' ἐκδόσεως θεοῦ ἐκινεῖτο· οὕτω τε τὸ ἕρως τῷ καὶ ἐκραιταύτο· καὶ ἡ τῆς ἐν Ἑδρᾷ τῇ ἐδομένης κατάρτας ἅπαντα ἐναντιότητος ἐξοφείλει.

IB'. Ἀλλ' ἄγε ὁρῶντες, φίλη Θεῷ πανήγυρις, ὁμοφύως ὅσον τῇ ἡμετέρᾳ νηπιόδει ἐννοίᾳ ἡ ἰσχύς ἐνεσται, τὸ καὶ τῇ Παρθένῳ προσεπωμένον, οὗ τῆς αὐτῆς εὐφροσύνης ἐνωμένοι τέλειον ἔσχηται· ἀλλὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν παρηγοροῦντες ὅσον ἐφικτὸν, ἐπει καὶ φίλον Θεῷ τὸ κατὰ δύναμιν. Ὑπερβόλῃ μὲν γάρ οὖν ἅπαντα ἐννοῦν ἡ μόνη παρ' ἑνὸς καὶ μητρὸς γυναικεία, καὶ ὁρῶν τὸ αἴτιον. Τίς γάρ παρθένος ἔτεκεν, ἢ τεκοῦσα δούλην τὴν παρθένον τετρατεκεν, εἰ μὴ τὸ μόνος, ἢ ἀπεριτέτος τῇ ἐν σαρκὶ ὄντι κοίτῃ, πανόλκιμος καὶ;

propterea magna Deum in amantium oculis gerit, et

II'. Χαίρεις τὸν παρὸν τῇ τῆς Ἑδρᾷ τῇ ἐν θανάτῳ καὶ φθορᾳ ἢ ποτὶ γυναικείῳ, εὐχέλῃ καὶ ἀπεριτέτῳ ἐνδύματι ἐν τῇ τῇ πρὸς τὰ πᾶν ἀγίων Ἁγία εἰσόδῳ, σημεῖον ἀποφασισθῆναι τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἀπὸ τῆς ἐμπαρτίας, ἢ ἀπὸ τῆς τῶν παραπτώματων τῆς ἐξ ἑαυτῆς ἀσθενείας ἐκ τῆς ἐξ ἑαυτῆς ἀσθενείας.

Ναὶ γὰρ ἡ τῇ Ἑδρᾷ τῇ ἐν θανάτῳ τῆς ἀποφασισθῆναι

καὶ σιδηροφόρου Προόδου θιάσον ἅπαντα προφη-
τικὴν ἱπαγεύουσα, μουσικοῖς ὥσπερ ὄργανοις εὐ-
ηχεστάτοις κυμβάλοις θεοφωνότατον ἀλαλαγμὸν ὑπ-
ανακρούοντας καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ψυχαιγωγῶς χορεύον-
τας.

ΙΔ'. Χαίροις, ἡ τῇ τῶν βημάτων σου ῥυθμίζει
καταπατήσασα τὸν δεινὸν μοι ποδηγὸν, κεχηρηματι-
κῶτα πρὸς τὴν παράδειξιν σκολιογνώμονα καὶ μισό-
καλον ὄφιν διάβολον· καὶ συνοδεύουσαν ἐπιλαβομένη
τὴν ὀλισθηρὰν φανείσαν φθαρτὴν οὐσίαν πρὸς τὴν
ἀῶλον καὶ ἀγίαν ἀγήρω πάλιν σκηνὴν.

Χαίροις, ἡ ταῖς τῆς σῆς Προόδου λαμπαδουχαῖς
τοῖς ἐν σκιᾷ θανάτου καὶ ἀσθενείας βυθῷ περιπα-
γεῖται τηλαυγῶς ἡμέραν εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιά-
σεως καταυγάζουσα, καὶ ζόφου διάλυσιν ἐπιμαρτυ-
ρουμένη θεοδράστου διὰ σοῦ γενήσεσθαι, παν-
υπερβαύματι Μαρία.

Χαίροις, ἡ νοητικὴν θείαν δρόσον ἡμῖν ἐπιτάζουσα
φωτεινὴ νεφέλη, ἡ τῇ τῶν Ἁγίων ἀγία σήμερον ὑπ-
εισθῶσι τοῖς ἐν σκιᾷ θανάτου καταχομένοις παμφαί-
νοντα ἥλιον ἐξαναστάσασα· πηγὴ ἡ θεόεργος, ἀφ'
ἧς οἱ τῆς θεογνωσίας ποταμοὶ τὸ διειδέστατον καὶ
ἐγλασφανεὶς τῆς ὀρθοδοξίας ὕδωρ διαβρέντες, ὅλην
τὴν τῶν αἰρέσεων ἐκμεινύουσιν.

ΙΕ'. Χαίροις, ὁ τερπνότατος καὶ λογικὸς Θεοῦ
παράδεισος, σήμερον πρὸς ἀνατολὰς τῆς αὐτοῦ θε-
λήσεως φυτευόμενος δεξιᾷ παντοκράτορι, καὶ αὐτῷ
τῷ εὐανθεῖ κρίνον καὶ ἀμάρναντον ῥόδον κυπρίζουσα,
τοῖς πρὸς δυσμὰς θανάτου λοιμικὴν ψυχορθόρον τε
πικρίαν ἐκπινύουσιν, ἐν ᾧ τὸ ζωοπάροχον ξύλον τῆς
πρὸς ἀληθείας ἐπὶ γυνωσιν ἐξανθεῖ, ἐξ οὗ οἱ γευσάμε-
νοι ἀθανατίζονται.

Χαίροις, τὸ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ ιερότευκτον
ἀχραντὸν τε καὶ καθαρῶτατον παλάτιον, τὴν αὐτοῦ
μεγαλειότητα περιβεβλημένη καὶ ξαναγοῦσά σου τῇ
μυσταρχικῇ ἀπολαύσει ἅπαντας· ἡ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου
αὐλῇ ἔτοι· τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ναβὶ νυνὶ θεμελιουμένη,
ἐν ᾗ ἡ ἀχειρότευκτος καὶ πεποιτικμένη παστὴς τοῦ
νοητοῦ νομφίου· ἐφ' ἣ τὸ πλανηθὲν ἐπιστρέψαι
βουλῆθεῖς, ὁ λόγος τὴν σάρκα νενύμφεται, τοὺς
ἔδῃ οἰκείᾳ βουλῇσει διενηνεγμένους καταλλάττων.

ΙΖ'. Χαίροις, ἡ νέα Σιών, καὶ θεία Ἱερουσαλὴμ,
ἀγία· πῶς τοῦ μεγάλου ἀνακτος Θεοῦ, ἧς αὐτὸς
Θεὸς ἐν ταῖς βάρεσι γινώσκειται, καὶ βασιλεὺς
ὑποκλίνων ἐν τῇ τῆς σῆς δόξης προσκυνήσει, καὶ
κόσμον ἅπαντα ἐν ἀγαλλιάσει τὴν τῆς Προόδου σου
πανήγυριν ἀγειν παρασκευάζων· ἡ ὕντως χρυσοει-
δὴς καὶ φωτεινὴ.... ἐπτάφυτος λυχνία τῷ ἀδύτῳ
φωτὶ ὑφαπτομένη καὶ τῷ τῆς ἀγνείας ἐλαίῳ παινο-
μένη, καὶ τοῖς ἐν ζώῳ πταισμάτων ἀγλύϊ τυφλώ-
τους αἰγλῆς ἀνατολὴν πιστουμένη.

A simæ et summe venerande Præsentationis tuæ
universum ad te congregas prophetarum cælum,
qui propterea musicis quodammodo organis et
cymbalis bene sonantibus hymnum propheticum
concinunt, et alacriter exsultantes choreas ducunt.

XIV. Ave, quæ gressuum tuorum concinnitate,
serpentem truculentum mihi ad transgressionem
ducem, vaferrimum et scelestissimum diabolum,
conculcasti; corruptam vero naturam quæ ad la-
bendum prona cernebatur, tecum per viam velut
manu prehensens, ad cœleste et sanctum non se-
nescens tabernaculum rursus adduxisti.

Ave, quæ fulgentibus Præsentationis tuæ facibus
splendorem late diffundens, diem lætitiæ et exulta-
tionis iis attulisti qui in umbra mortis et extremo
languore detinebantur, pollicita insuper, caliginem
penitus disjiciendam fore, Deo per te efficiente, o
quolibet miraculo major Maria.

Ave, lucida nubes, quæ spiritualem divinum
rorem nobis superinstillas, quæque per hodiernum
tuum in Sancta sanctorum ingressum, sedentibus
in umbra mortis splendidissimum solem oriri feci-
sti: fons divinitus scaturiens, e quo divinæ sa-
pientiæ fluvii, purissimis ac limpidissimis ortho-
doxiæ undis defluentes, hærescon agmen dispellunt.

XV. Ave, amœnissimus et rationalis Dei para-
disus, benevolentissima et omnipotenti ejusdem
dextera hodie ad orientem²⁷ plantatus, et ipsi
suavecolens lilium, et rosam immarcescibilem ger-
minans in eorum niedelam, qui pestiferam animæ-
que exitialem amaritudinem mortis ad occiden-
tem cibierant; paradus, in quo ad veritatis agni-
tionem lignum vivificum efflorescit, e quo qui gu-
staverint, immortalitatem consequuntur.

Ave, sacrosancte ædificatum, et immaculatum,
purissimumque Dei, summi Regis, palatium, ejus-
dem (Dei Regis) magnificentia circumornatum.
omnesque hospitio recipiens ac mysticis reficiens
deliciis; quod nunc in aula Domini, in sancto
nempe illius templo, fundaris; in quo non manu-
factus, et vario decore nitens, situs est spiritualis
sponsi thalamus; in quo Verbum, errantem (hu-
manam stirpem) revocare volens, carnem sibi de-
sponsavit, ut eos qui voluntate propria extorres
D facti fuerant, (Patri) reconciliaret.

XVI. Ave, nova Sion, et divina Jerusalem, « ma-
gni Regis Dei civitas, in cujus domibus Deus ipse
cognoscitur²⁸, » et per quam medius pertransit,
intactam te servans, commovens gentes, et incli-
nans reges ad adorandam gloriam tuam, et uni-
versum mundum compellens ad celebrandam cum
exultatione Præsentationis tuæ festivitatem; quæ
vere auriforme et refulgens, et septies decorum et
septem luminibus ardens es candelabrum, ab inno-
cidua luce lucem recipiens, innocentie autem oleo
enutritum, atque illis qui in tenebris ex peccato-
rum caligine excutiunt, lucis ortum certo spondens.

²⁷ Gen. II, 8 sec. LXX. ²⁸ Psal. XLVII, 5, 4.

Ave, Dei mons præpinguis ²⁹ et umbrosus : in quo enutritus rationalis Agnus peccata atque infirmitates nostras portavit; mons e quo devolutus ille, nulla manu præcisus, lapis ³⁰, contrivit aras idolorum, et factus est in caput anguli, mirabilis in oculis nostris ³¹.

XVII. Ave, sanctus Dei thronus, divinum donarium, domus gloriæ, perpulchrum ornamentum, et cimelium electum, et totius orbis propitiatorium, et cælumque Dei gloriam enarrans ³². Oriens jubar præbens non occiduum; cujus egressio a summo cælo, et a cujus calore, id est providentia gubernante, nemo unquam absconditur ³³.

Ave, quæ nativitate tua solvisti sterilitatis vincula, et infecunditatis opprobrium dispulisti, maledictionem legalem demersisti in profundum, et gratiæ benedictionem progerminasti, tuoque in Sancta sanctorum ingressu cum parentum votum implevisti, tum remissionis a nobis obtinendæ jecisti fundamenta, et lætitiæ cumulum addidisti, utpote gratiæ primordia adducens.

XVIII. Ave, Maria, gratia plena, sanctis sanctior, et cælis excelsior, et Cherubim gloriosior, et Seraphim honorabilior, et super omnem creaturam venerabilior. Ave, columba, quæ glorioso ac splendore tuo (in templum) ingressu, nobis et fructum fers oliivæ, et servatorem a spirituali diluvio, ac portum salutis annuntias, cujus pennæ deargentatæ et posteriora dorsi in pallore auri ³⁴, sanctissimi et illuminantis Spiritus fulgore irradiantur. Ave, urna ex puro auro confata, et suavissimam animarum nostrarum dulcedinem, Christum scilicet, qui manna est, continens.

XIX. Sed, o purissima et omni laude et obsequio dignissima, ac Deo dicatum donarium, omni creaturarum conditioni præcellens, terra non secta, inaratus ager, vitis floridissima, poculum maxime exhilarans, fons aquas effundens, Virgo generans et Mater viri nescia, innocentiae thesaurus absconditus, et sanctimoniae decus; acceptissimis tuis ac materna auctoritate validis precibus ad Dominum ac Deum omnium conditorem, Filium tuum, ex te sine patre genitum, ecclesiastici ordinis gubernacula fac dirigas, et ad portum tranquillum, a fluctibus scilicet hæreseon scandalorumque securum, perducas. Sacerdotes justitiae, et probatæ, immaculatæ ac sinceræ fidei exultatione splendidissime induito ³⁵. Orthodoxy imperatoribus, qui præ omni purpuræ aut auri splendore, et præ margaritis ac lapidibus pretiosis, te nacti sunt diadema et indumentum ac firmissimum regni sui ornamentum, in tranquillo ac prospero statu sceptra dirige. Malefidas nationes barbaras, in te ac Deum ex te genitum blasphemantes, eorum pedibus sternens subijcito. Exercitui, qui tuis semper innitur auxiliis, tempore belli adjutrix esto; subjectumque populum,

Χαίροις, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ πύοτατον καὶ κατάσκειον ὄρος· ἐν ᾧ ὁ λογικὸς ἄμυνος ἐκτραφεὶς τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν· ἐξ οὗ ὁ ἀχειρόσητος λίθος κυλισθεὶς, βωμοὺς εἰδωλικούς συνέθλασεν, καὶ εἰς κεφαλὴν γωνίας ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θαυμαστούμενος γέγονεν.

ΙΖ'. Χαίροις, ὁ τοῦ Θεοῦ ἅγιος, θρόνος, ἡ θεῖον ἀνάθημα, ἡ δόξης οἶκος, ἡ περικαλλὲς ἀγλαΐσμα, καὶ ἐκλεκτὸν κειμήλιον, καὶ παγκόσμιον ἱλαστήριον, καὶ Θεοῦ δόξαν διηγούμενος οὐρανός· Ἄνατολὴ δδύτον λαμπτήρα ἀνατέλλουσα· οὗ ἐκπ' ἀκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος καὶ τῆς θέρμης, ἡ τοῦ τοῦ διοικητικῆς προνοίας, ἐκ τοῦθεν οὐδεὶς τῶν πώποτε γινόμενων.

Χαίροις, ἡ τῇ σῇ γεννήσει στερωσέως δεσμὰ λύσασσα, καὶ ὀνειδισμὸν ἀτεχνίας λικμήσασσα, καὶ νομικὴν κατάραν βυθίσασσα, καὶ χάριτος εὐλογίαν ἀνθήσασσα, καὶ τῇ πρὸς τὰ τῶν ἁγίων Ἄγια εἰσὼν εὐχῆς τελείωσιν γονικῆς καὶ θεμέλιον τῆς ἡμῶν ἀφείσεως καὶ χαρμονῆς συμπλήρωσιν τελειώσασσα, ὡς χάριτος ἀρχὴν προαγαγούσα.

ΙΗ'. Χαίρε, κεχαριτωμένη Μαρία, ἡ τῶν ἁγίων ἀγιωτέρα, καὶ οὐρανῶν ὑψηλότερα, καὶ Χερουβὶμ ἐνδοξότερα, καὶ Σεραφὶμ τιμιωτέρα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν κρίσιν σεβασμωτέρα· ἡ τῇ ἐνδόξῳ καὶ αἰγληφανεῖ σου Προδόφῳ ἔλαιον ἡμῖν κομίζουσα, τὸν τοῦ νοτιοῦ κατακλυσμοῦ λυτήρα, τὸν σωτηριώδη ἡμῖν ὄρμον εὐαγγελιζομένη περιστέρα· ἥ εἰς αἱ πτέρυγες περιηργυρωμέναι καὶ τὰ μετάφρενα ἐν χλωρότητι χρυσοῦ, τοῦ παναγίου καὶ φωτιστικοῦ καταστραπτόμενα Πνεύματος· ἡ πάνχρυσος στάμνος, τὸν ἐξοστατον τῶν ψυχῶν ἡμῶν γλυκασμὸν ἡτοὶ Χριστὸν τὸ μάννα φέρουσα.

ΙΘ'. Ἀλλ', ὦ πανάμωμε, καὶ πανύμνητε, καὶ πανσέδαστε, καὶ πάντων δημιουργημάτων ὑπερφερὲς Θεοῦ ἀνάθημα· ἀγεώργητε γῇ, ἀνῆροτε ἀρουρα, εὐκλήματούς τε ἀμπελος, κρατὴρ εὐφραντικώτατε, κρήνη πηγάζουσα, Παρθένε γεννώσα καὶ Μητὴρ ἀπειρανδρε, ἀνείας κειμήλιον καὶ σεμνότερος ἐγκαλλώπισμα, ταῖς πρὸς τὸν σὸν, τὸν ἐκ σοῦ ἀπάτορα, Υἱόν τε καὶ Θεὸν πάντων δημιουργὸν εὐπροσδέκτοις καὶ μητροπειθεῖσι λιταῖς, τοὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας οἰκας διέπουσα, εἰς ἀκμάαντον λιμένα ἡτοὶ ἀπόντιστον ἐξ ἐπιβροίας αἰρέσεών τε καὶ σκανδάλων πηδαλιούχῃσιν. Τοὺς ἱερεῖς τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ τῆς εὐκλεοῦς ἀμωμήτου εἰλικρινοῦς πίστεως ἀγαλλιᾶσαι φωτεινότητως ἐνδυσον. Τοῖς ὑπὲρ πᾶσαν βαφὴν ἀλουργοειδῇ καὶ πάνχρυσον, ἡ μαργαρίτην, ἡ πολύτιμον λίθον διδάξμα σε καὶ περιβόλαιον καὶ τῆς ἰδίας βασιλείας ἄσυχον κόσμον ὀρθοδόξοις ἀναξιν εἰληγόνιν, ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐσταθείᾳ τὰ σκήπτρα διέπουσα. Τὰ εἰς τὰ καὶ τὸν ἐκ σοῦ Θεὸν βλασφημοῦντα κακότεχνα βάρβαρα ἐθνη τοῖς τούτων ποσὶ στρωννύουσα ὑπόταξον. Τῷ ταῖς σαῖς ἐπικουρίαις αἰεὶ ἐπερειδομένῳ στρατῷ ἐν τῇ τοῦ πολέμου ὥρᾳ συνεπάμυνον· τό τε ὑπήκουον εὐνην εὐταξίας δουλείᾳ θεοπαράγγελλως λέναι βε.

²⁹ Psal. lxxvii, 16 ³⁰ Dan. ii, 34. ³¹ Psal. cxvii, 22, 23. ³² Psal. lviii, 2. ³³ ibid. 6, 7. ³⁴ Psal. lxxvii, 15. ³⁵ Psal. cxxxi, 9.

βελώντων. Τὴν ὡς πύργον σε καὶ θεμέλιον κατέχου-
σαν τὴν σὴν πόλιν νικητικοῖς ἐπάθλοις καταστέ-
φουσα, ἰσχυρὸν περιζώσασα φρούρησον· τὴν τοῦ Θεοῦ
κατοικήσιν ναοῦ εὐπρέπειαν ἀεὶ διατήρησον· τοῦς
σοῦς ὕμνητάς ἐκ πάσης περιστάσεως· καὶ ψυχικῶν
ἀλληθόνων διαφύλαξον· τοῖς αἰχμαλώτοις τε ἀνάρ-
θρυσιν βραβεύουσα· ξενιζομένοις ἀστέγοις τε καὶ
ἀπεριστάτοις, παραμυθία φάνηθι. Τῷ σύμπαντι κό-
σμῳ τὴν ἀντιληπτικὴν σου χεῖρα ὄρεξον, ἔν' ἐν εὐ-
φροσύνῃ τε καὶ ἀγαλλιάσει τὰς σὰς πανηγύρεις σὺν
τῇ νῦν ἡμῖν ἑορταζομένη λαμπροτάτῃ τελετῇ διε-
άγωμεν. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῶν ἀπάντων Βασιλεῖ καὶ
ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἀμα τῷ
ἀγίῳ καὶ ζωσρχικῷ Πατρὶ, καὶ τῷ συναῖδι καὶ
ἐμοσυσίῳ συνθρόνῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δ.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ ἀρχιεπι-
σκοποῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκώμιον εἰς τὴν
ἀγίαν Θεοτόκον· ὅτε προσηνέχθη ἐν τῷ ναῷ
[εἰς τὴν Ἁγίαν τῶν ἀγίων] τριετίχουσα, ὑπὸ τῶν
αὐτῆς γονέων.

(Comber. Auctar. nov. t. II, p. 1411.)

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐτέρα πανήγυρις, καὶ φαειρὰ
ἑορτὴ τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου· ἰδοὺ πρόδοδος τῆς
ἀμωμότητος νύμφης· ἰδοὺ προπομπὴ πρώτη τῆς βα-
σιλίδος· ἰδοὺ σήμαντρον ἀκριδὲς τῆς ἐσομένης περὶ
αὐτὴν δόξης· ἰδοὺ προοίμιον τῆς μελλούσης ἐπισκιά-
ζουσιν αὐτῇ θείας χάριτος· ἰδοὺ γνῶρισμα τῆς τηλου-
γὰς τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῆς καθαρότητος. Ὅπου
γὰρ οὐ πολλάκις, ἀλλ' ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἱερεὺς
εἰσιὼν, τὰς μυστικὰς ἐπετέλει λατρείας, ἐκεῖ αὐτῇ
πρὸς διαμονὴν ἀδιάπαυστον ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων
προσάγεται, ἐν τοῖς ἀδύτοις εἶναι ἱεροῖς τῆς χάριτος.
Τίς ἔγνω τοιοῦτον πῶποτε; Τίς εἶδεν, ἢ τίς ἤκουσε
τῶν νῦν ἢ τῶν πάλαι, θῆλυ προσαγόμενον εἰς τὰ
τῶν ἁγίων ἐνδότερα Ἁγία, τὰ μικροῦ δεῖν καὶ ἀν-
δράσιν ἀπρόσιτα, ἐν αὐτοῖς κατοικεῖν καὶ ἐνδιατρέ-
φεσθαι; Ἀρ' οὐκ ἀπέδειξε ἐναργῆς τοῦτο τῆς ἐπ'
αὐτῇ γενησομένης ξένης εἰς ὑστερον μεγαλουργί-
ας; Ἀρ' οὐ σημεῖον ἐμφανές; Ἀρ' οὐ τεκμήριον
εὐδελόν;

VARIAE LECTIONES.

° Ed. male χάρισμα.

NOTÆ.

(15-30) Qui secundo illo tomo *Biblioth. Patrum*
ex Pantino edidit, etsi recte sentiat esse Germani
confessoris sub Leone Isaurō: at male opinatur,
quod putet eundem esse cum Cyro Germano, cuius
est oratio *Eis τὰ νήπια· In infantes ab Herode*
occisos, edita ab Hoeschelio. Hic enim Cyrus Ger-
manus, seu potius, Dominus Germanus, junior ille
est, cui Arsenius successit, cuius alia quoque
exstant: qua de re Gretzerus ad ejus *Orationes*
libro suo *De cruce*. Alia pia valde: verum quod
assette adco de sacris penetralibus, ubi Maria de-

ut secundum Dei præceptum in suavi obedientie
obsequio perseveret, confirmato. Tuam hanc civi-
tatem, quæ te tanquam turrin ac fundamentum
habet, victoria triumphis coronato, et fortitudine
circumcingens custodito, Dei habitationem, templi
decorem semper conservato; laudatores tuos ab
omni discrimine et animi angore exime: captivis
redemptionem tribuito: peregrinis, tecto et quovis
præsilio destitutis, solamen te exhibe. Universo
mundo auxiliatricem manum tuam porrige, ut in
lætitia et exultatione solemnitates tuas simul cum
istâ, quam modo celebramus, festivitate splendi-
dissimo exitu transigamus, in Christo Jesu uni-
versorum Rege ac vero Deo nostro, cui gloria et
fortitudo, una cum sancto vitæque principio Patre,
et coæterno et consubstantiali et conregnante
Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
Amen.

IV.

*Sancti Patris nostri Germani, archiepiscopi Con-
stantinopolitani, Encomium in sanctam Deiparam:
Quando triennis præsentata est in templo, ac in
Sanctu sanctorum a suis parentibus illata (15-30).*

Ecce alius quoque celebris conventus, ac Matris
Domini læta festivitas; ecce irreprehensæ sponsæ
processio; ecce quo primum Regina deducitur co-
mitatu; ecce signum certissimum futuræ ipsius
gloriæ; ecce clarissima divinæ gratiæ ipsam obum-
braturæ primordia; ecce eminentis ejus puritatis
splendidissimum specimen. Ubi enim non sæpe,
sed semel duntaxat quot annis sacerdos ingre-
diens, mysticum cultum exhibebat: illic ea, in
sacris gratiæ penetralibus assidue versatura, offer-
tur. Quis tale quid unquam cognovit? Quis vidit,
vel audivit, nostra, majorumve ætate, feminam,
in interioribus sanctorum Sanctis oblatam esse; ac
quibus vix accessus viris concessus esset, iis illam
habitare, ac enutrir? Nonne manifestum hoc ar-
gumentum, rerum maximarum, novarumque postea
in ipsa designandarum? Nonne apertissimum si-
gnum? Nonne indicium sese ultro prodens?

posita sit, minime possim probare, qua de re plu-
ribus scripsi alibi, et ut Sancta illa sanctorum
commode possint intelligi. Illa item de summo
Zachariæ sacerdotio, nullo certo nituntur funda-
mento. Potuit Zacharias in ordine suæ vicis sacer-
dotio fungi tunc, cum Maria oblata est, eamque
suscipere, quod Jacobi liber ille habet; potuit quo
præstare in Mariam quæ habentur ibi de eo, tam-
etsi non esset auctus summo omnino sacer-
dotio.

Ostendant nobis qui contra ipsam linguas suas A
vident, videntque tanquam non videntes, ubi tale
quid unquam viderint? Nimirum, puellam ex voto,
eamque triennem intra tertium templi velum, tan-
quam donum omni reprehensione vacans, obla-
tam, illie assidue habitaturam; quamque divites
plebis deprecantur, ac virgines solemni pompa de-
ducant; quam cum facibus ardentibus præmittant,
sacerdotesque ac prophetae supinis manibus susci-
piant? Quomodo ergo noluerunt intelligere? Quo-
modo videntes prima, postremis fidem non ha-
buere? Quomodo, cum nova hæc miraue ante
jam in ea conspexissent, iis quæ postea succes-
sunt contradixere? Neque enim nequidquam aut
fortuito prima hæc ei acciderunt, sed omnia velut
exordium posteriorum fuerunt. Alioqui dicant no-
bis, qui apud se frustra sapientes sunt, quam-
obrem, etsi etiam aliæ prepererunt steriles, nullius
tamen puella in Sanctis sanctorum fuerit unquam
oblata, atque a prophetis suscepta? Non qui hæc
talina ac tanta in ipsa tunc contemplantur, merito
dicere potuerunt, quod postea alii ejusdem cum
ipsis sententiæ, de filio illius protulere: « Quis pu-
tas puer iste erit ***? » Plane.

Sed illi quidem alienam opinionem secuti, per-
ditionis semitam insistant, atque in barathrum
quod ipsi sibi effoderunt, incidunt: nos autem pe-
culiaris Dei populus, sacerdotes pariter atque
principes, sæculares ac monachi, servi ac liberi,
opifices ac agricolæ, plantarum satores ac pesca-
tores, juvenes ac senes, viri ac mulieres, venite;
alacriter ad Delparam accedamus, inque ea desi-
gnata provide divina sacramenta inspectemus: quo-
modo, inquam, sacratissima Virgo a suis hodie
parentibus per sacerdotes in templo præsentetur,
quomodo animatum Domini templum, in templo
inanimi collocetur, quomodo propheta suis ipse
manibus eam suscipiat, ac sacris penetralibus in-
ferat, nihil indignatus, neque ejus parentibus di-
cens nolle se totius hanc rem novitatis præstare, ac
puellam in Sancta sanctorum introducere, ut in
illis assidue commoretur, atque inhabitet, ubi ipse
semel tantum in anno jussus esset intrare. Nihil,
inquam, tale propheta locutus est; sed velut præ-
videns quod futurum erat, quippe qui propheta
esset: omnino exspectans eam, præstolansque,
sicut post eum, Symeon ejusdem Filium, tota eam
suscepit alacritate.

Tum amplexatus, in hæc forte verba matrem
alloquitur, in manibus puellam tenens: Unde tibi
genus, o mulier? Qui mores tui, quisve scopus
hujus tui facti? cumque simile exemplum, quod
sequi possis, non habeas, quomodo ipsa sola, pri-
maque novum hoc ac inauditum facinus aggressa

Δειξάτωσαν ὁ ἡμῖν οἱ κατ' αὐτῆς κινῶντες τὰς
γλώσσας, καὶ βλέποντες ὡς μὴ βλέποντες, ποῦ
τοιαῦτα πώποτε κατείδον; Κόρην ἐξ ἐπιγγελίας, καὶ
αὐτὴν τριετίζουσαν, εἰς τὸ τρίτον καταπέτασμα ὡς
ῥῶρον ἀμωμον προσφερομένην, πρὸς τὸ ἐκεῖσε οἰ-
κεῖν ἀπαρλείπτως P, καὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων τοῦ
λαοῦ λιτανευομένην ὕπὸ παρθένων προπεμπομέ-
νην· μετὰ λαμπάδων προσαγομένην ὕπὸ ἱερέων
καὶ προφητῶν χερσὶν ὑπταίς προσλαμβανομένην;
Πῶς οὖν οὐκ ἠδουλήθησαν συνιέναι; Πῶς ὁρῶντες
τὰ πρῶτα, τοῖς ἐσχάτοις ἠπίστησαν; Πῶς ξένα καὶ
παρηλλαγμένα τὰ ἐπ' αὐτῇ προϊδόντες, τοῖς μετ-
έπειτα γενομένοις ἀντέλεξαν; Οὐ γὰρ εἰκῆ, καὶ ὡς
ἔτυχε, τὰ περὶ αὐτὴν πρῶτα γεγόνασιν· ἀλλὰ πάντα
προοίμια τῶν ὑστέρων. Εἰπάτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παρ'
ἐαυτοῖς σοφοὶ τὰ μάταια, πῶς καὶ ἐτέρων στειρῶν
τεκουσῶν, οὐδεμιᾶς θυγάτριον εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀνα-
τίθεται Ἄγια, καὶ ὑπὸ προφητῶν προσεὶληπται;
Ἄρ' οὐκ εἶχον οἱ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰς αὐτὴν
τίτε θεωροῦντες εἰπεῖν, οἷα καὶ τούτων οἱ ὁμογνώ-
μονες ὑστερον εἰς τὸν ἐκεῖνης υἱὸν· « Τί ἄρα ἔσται τὸ
παιδίον τοῦτο; » Πάνυ μὲν οὖν.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἄλλοτριόφρονες τὴν τῆς ἀπωλείας
ὁδὸν ὁδεύεωσαν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν ὀρυχθέντι βαρά-
θρῳ ἐμπιπτέωσαν ὁ ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ λαὸς ὁ πα-
ριούσιος, ἱερεῖς καὶ ἄρχοντες, κοσμικοὶ τε καὶ μο-
νάζοντες, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, χειροτέχναι καὶ γη-
C πόνοι, φυτοκόμοι καὶ ἀλιεῖς, νέοι καὶ πρεσβύτεροι,
ἄνδρες καὶ γυναῖκες· δεῦτε, προθύμως τῇ Θεοδόκῃ
προσέλθωμεν, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν προτελεσθέντα θεία
μυστήρια [οἰκονομικῶς] ἐποπτεύσωμεν· πῶς ὑπὸ
γονέων σήμερον ἡ πανίερος τῇ ναῦ τοῦ Θεοῦ διὰ
τῶν αὐτοῦ ἱερέων προσάγεται· πῶς ὁ ναὸς ὁ ἐμψυ-
χος Κυρίου τῷ Ἀβύχῃ προσανατίθεται· πῶς ὁ προ-
φήτης αὐτοχειρὶ ταύτην εἰσδέχεται, καὶ τοῖς ἀδούτοις
εἰσφέρει, οὐδὲν δυσχεράνας, οὐδὲ εἰπὼν τοῖς ταύτης
γεννήτορσιν· Οὐ πράσσω τοῦτο τὸ καινότερον ἐπι-
τῆδευμα, καὶ κόρην εἰσάγω εἰς τὰ τῶν ἁγίων Ἄγια,
πρὸς τὴν ἐν αὐτοῖς αὐλίζεσθαι, καὶ κατοικεῖν ἀδιά-
σπαστα, ἐνθα ἐγὼ μίαν τοῦ χρόνου εἰσεῖναι προστέ-
ταγμα. Οὐδὲν ὁ προφήτης ἐφθέγγετο τοιοῦτον· ἀλλ'
ὡς προσεῖδὼς τὸ ἐσόμενον· ἐπεὶ προφῆτης ἦν· πάν-
τως προσδεχόμενος ταύτην, καὶ προσμένων, οἷον ὁ
D μετ' αὐτὸν Συμεὼν τὸν ἐκεῖνης υἱὸν, δέχεται ταύ-
την προθύμως.

Εἴτα περιπτυξάμενος τυχὼν, προσεζώνησε τῇ μη-
τρὶ, τοιάδε λέγων, καὶ τὴν παῖδα ταῖς χερσὶ κατ-
έχων· Πόθεν ἔφυς, ὦ γόνυ; Τίς σου ὁ τρόπος, καὶ
ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεύσεως; καὶ πῶς ὑπο-
γραμμὸν τοιοῦτον μὴ ἔχουσα, μόνη τοῦτο ἐφεῦρες
τὸ γαῖον καὶ ἀνήκουστον δρᾶμα; κόρην προσ-

*** Luc. i, 66. Id in Joannem dictum.

VARIE LECTIONES.

• ed. λεγέτωσαν. P Regit, ἰδοὺ ἄλλακτα. q Maz ἰδοὺ ἄλλαι. r Doust Reg.

ἀγειν* σκηνοδοτεῖν εἰς τὰ ἄδύτα ; Τίς σου ἡ σκέψις, Α es? Tunc puellam in sacra penetralia, eorum communicatorum religionem inferas? Quid spectas? Quid animo propositum est? eloquere. Ego, inquit Anna prophetae (illa nomen a gratia habens), sacerdotali prosapia orta sum, ex tribu Aaronitica, prophetica stirpe atque regia. Nam Davidis ac Salomonis, reliquorumque deinceps ramus exsisto: sed et cognata sum Elisabeth conjugis tue. Postquam autem deinde, ex Dominicæ præscripto legis, viro conjuncta fuisset, inventa sum sterilis, mansique multum tempus sine prole. Nullum itaque calamitatis meæ remedium inveniens, ad solum rerum omnium potentem, quique rebus etiam difficillimis, viam nobis rationemque ostendit, Deum confugi: atque os meum enixe ad eum aperiens, cum gemitu cordis ac lacrymis clamavi, in hæc verba dicens: « O Domine, Domine, qui mustas ac dolore oppressas animas celerrime exaudis, cur me a majorum meorum natura discrepare voluisti? Cur me parabolam fabulamque in familia mea posuisti, ac commotionem capitis in tribu mea? Cur me tuorum prophetarum execrationibus obnoxiam ostendisti, dando uterum sterilem, ac arentia ubera? Cur mea velut sterilis munera non accepta fecisti? Cur me notis subsannationem, subditisque derisum, ac probrium vicinis fieri reliquisti? Respice, Domine: exaudi, Domine: misere, Sancte. Fac me similem volatilibus cæli, bestis terræ, piscibus maris: nam et illa gignendi brutis ipsis animantibus deterior appareat, quam

ἀγειν* σκηνοδοτεῖν εἰς τὰ ἄδύτα ; Τίς σου ἡ σκέψις, Α es? Tunc puellam in sacra penetralia, eorum communicatorum religionem inferas? Quid spectas? Quid animo propositum est? eloquere. Ego, inquit Anna prophetae (illa nomen a gratia habens), sacerdotali prosapia orta sum, ex tribu Aaronitica, prophetica stirpe atque regia. Nam Davidis ac Salomonis, reliquorumque deinceps ramus exsisto: sed et cognata sum Elisabeth conjugis tue. Postquam autem deinde, ex Dominicæ præscripto legis, viro conjuncta fuisset, inventa sum sterilis, mansique multum tempus sine prole. Nullum itaque calamitatis meæ remedium inveniens, ad solum rerum omnium potentem, quique rebus etiam difficillimis, viam nobis rationemque ostendit, Deum confugi: atque os meum enixe ad eum aperiens, cum gemitu cordis ac lacrymis clamavi, in hæc verba dicens: « O Domine, Domine, qui mustas ac dolore oppressas animas celerrime exaudis, cur me a majorum meorum natura discrepare voluisti? Cur me parabolam fabulamque in familia mea posuisti, ac commotionem capitis in tribu mea? Cur me tuorum prophetarum execrationibus obnoxiam ostendisti, dando uterum sterilem, ac arentia ubera? Cur mea velut sterilis munera non accepta fecisti? Cur me notis subsannationem, subditisque derisum, ac probrium vicinis fieri reliquisti? Respice, Domine: exaudi, Domine: misere, Sancte. Fac me similem volatilibus cæli, bestis terræ, piscibus maris: nam et illa gignendi brutis ipsis animantibus deterior appareat, quam

Ταῦτα εἰπούσα, καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοία, προσέθεκα, ὅτι ὁ Σοὶ, Δέσποτα, δῶρον χαριστήριον πάντως ἀναθήσομαι, ὃ ἂν δόῃς μοι τέκνον, τοῦ εἶναι αὐτὸ καὶ διαμένειν εἰς τὸ σὸν ἁγιαστήριον, ὡς ἱερὸν ἀνάθημα καὶ δῶρον πάντιμον, παρὰ σοῦ δωρηθέν μοι τοῦ θαυμάσιου δότηρος τῶν τελείων δωρημάτων. »

Τοιαῦτα ἐγὼ αἰθρίας οὖσα ἐν τῷ ἐμῷ παραδείσῳ, τὸ μὲν ὄμμα εἰς οὐρανοὺς τείνουσα, τὸ δὲ στήθος μου ταῖς χερσὶ τύπτουσα, πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Θεὸν ἀνεβόων. Ὁ δὲ ἐμοὶ σύνευνος ἐν τῷ ὄρει μονώτατος ὢν, καὶ νηστεύων τεσσαρακονθήμερον, τὰ ἴσα τούτων τὸν Θεὸν ἐλιπάρει: οὕτω τοίνυν ἐπικαμφθεὶς ὁ πρὸς οἶκτον ἔτοιμος καὶ φιλόψυχος Κύριος, ταῖς ἀμφοτέρων εὐχαῖς τὸν αὐτοῦ πέπομφεν ἄγγελον, τὴν τῆς ἐμῆς παιδὸς σύλληψιν ἡμῖν προσαγγείλαντα. Αὐτίκα γοῦν ἡ φύσις πρὸς Θεοῦ κελευσθεῖσα, τὴν γοὴν εἰσεδέξατο: οὐ γὰρ πρὶν τῆς θείας χάριτος αὐτὴν τετέλμηκε δέξασθαι. Ἀλλ' ἐκείνης προεισελθούσης, οὕτως ἡ μύσσα μῆτρα τὰς ἰδίας πύλας ἤνοιξε, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ παραθήκην ὑποδεξαμένη παρ' ἑαυτῇ κατέσχεν, ἄχρι Θεοῦ εὐδοκίᾳ τὸ ἐν αὐτῇ σπερμανθὲν εἰς φῶς ἐξηλθεν **.

Hæc dicens, ac iis similia, adjeci: « Tibi, Domine, gratitudinis ergo omnino donum voveo oblaturam, quam mihi dederis prolem, ut maneat in sanctuario tuo, tanquam sacrum donarium, munusque pretiosissimum, abs te mihi, perfectorum datore liberalissimo donorum, concessum. »

Hæc ego in borto meo sub dio oculis in cælum defixa, manibus autem pectus tundens, ad Deum, qui in cælis est, clamabam. Conjux autem meus, solus omnino in monte agens, ac quadraginta jejunaus dies, similia Deum comprecabatur: atque ita tandem clemens Dominus, ac ad miserandum promptus, amborum inflexus precibus, angelum suum misit, qui nobis hujusce illiæ meæ conceptionem annuntiaret. Statim ergo, jubente Deo, natura fetum suscepit: neque enim ante gratiam divinam ausa erat suscipere. Verum cum illa prior ingressa esset, matrix hactenus clausa portas suas aperuit, susceptumque a Deo pignus apud se retinuit, donec, ejusdem voluntate, quod conceptum erat in lucem prodiret.

** Annæ oratio ex Jacobi apocrypho.

VARIE LECTIOES.

* Maz. εἰσάγειν. † Maz. τί τὸ ἐν ὄρει. ** Reg. ἐξελκύνειν, Maz. ἐξελκύνειν.

Idcirco igitur, ablactata jam puella, « Vota mea reddo Deo, quæ distinxerunt labia mea; osque meum locutum est in tribulatione mea²⁷. » Propterea etiam virginum agmen cum facibus coegi, sacerdotes convocavi; congregavi cognatos, in hæc verba universos alloquens: Congratulamini mihi omnes, quia hodie mater pariter, offerensque effecta fui; non ut terreno regi filiam offeram (nec enim decet), sed ut Regi cœlesti, tanquam ejus munus ac donarium sistam. Jam ergo accipe, propheta, Dei mihi munere concessam filiam, atque inducens, planta in monte sanctificationis²⁸, in præparato habitaculo Dei²⁹; nihil anxie inquirens, donec ei, qui illam huc vocavit, visum fuerit finem accipere quæ ad ipsam spectant.

His Zacharias sermonibus auditis, statim Annæ respondit: Benedicta radix tua, summe veneranda; gloriosus uterus tuus, viro amata; prægloriosa tua oblatio, Deo dilecta. Tum puellam summo gaudio tenens, in Sancta eam sanctorum alacriter infert, hæc fortean ad ipsam dicens: Alesdum, mœx plenitudo prophetiæ; huc ades, Domini ordinationum perfectio, ades, obsignatio ejus testamenti; ades, ipsius consiliorum finis; ades, ille laratio ejus sacramentorum; ades, universorum speculum prophetarum; ades, collectio male dissonantium; ades, conjunctrix olim dissidentium; ades, firmitas in terram nutantium; ades, instauratio jam veteratorum; ades, splendor in tenebris jacentium; ades, novum maxime ac divinum donarium; ades, Domina terrigenarum omnium; ingredere in Domini tui gloriam; hactenus quidem in eam quæ in terris est, ac calcari potest; pactis autem post, in supernam illam, ac hominibus iraccessam.

Atque ita merito sacerdos puellam allocutus, eam intus deposuit loco congruo, ac quo præfinitum erat. At illa exultans, gestiensque, tanquam in thalamo, ita in templo Dei gradiabatur: triennis quidem, ut ætatem species; ut autem gratiam, summe perfecta ac consummata, tanquam universorum Deo ac moderatori præscita, prædestinataque, atque electa.

Mansit autem in Sanctorum penitissimis penetralibus, aversis dapibus ab angelo nutrita, ac sacro potata nectare, ad alteram usque ætatem; tanquam Dei nutu, ac consilio sacerdotum daturæ super eam, Josephque vir justus sorte victor exit, ac sacram hanc Virginem divina dispensatione a Dei templo, ipsiusque sacerdotibus accepit ad serpenem illum malorum auctorem decipiens; ne tanquam puellam adhuc integram eam adiret, sed tanquam desponsatam præterea. Hæc igitur castissima Virgo in domo Josephi abi-

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀπογαλακτισθέντος αὐτοῦ, « Τῇ εὐχᾷ μου τῷ Θεῷ ἀποδίδωμι, ἃς διέστειλε τὰ χεῖλη μου, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου ἐν τῇ θλίψει μου. » Διὰ τοῦτο τὸ τῶν παρθένων στίφος μετὰ λαμπρότητος συνήθροισα, τοὺς ἱερεῖς συνεκάλεσα· τοὺς συγγενεῖς μου συνήγαγον, πᾶσι λέγουσα ταῦτα· Συγγάργητέ μοι, πάντες, ὅτι καὶ μήτηρ, καὶ προσαγωγὴ· σήμερον ἀναδίδειγμαι· οὐ βασιλεῖ ἐπιγίγῃ τὸ ἐμὸν τέκνον προσάγουσα· ὅτι οὐδὲ ἔοικεν· ἀλλὰ τῷ ἐκουρυνίῳ βασιλεῖ ἀναθεῖσα τοῦτο, ὡς τούτου ὄψρα. Δέξαι λοιπὸν, ὦ προφήτα, τὴν ἐμὴν θεόδοτον θυγατέρα· δέξαι, καὶ εἰσπαγὼν καταφύτευσον αὐτὴν εἰς τόπον ἁγιάσματος, εἰς ἑτοιμὸν κατοικητήριον Θεοῦ, μηδὲν περιεργαζόμενος, ἕως ἂν τὰ κατ' αὐτὴν εἰδοκῇσιν εἰς πέρας· ἰλθεῖν, ὁ τούτην ἐνταῦθα καλέσας Θεός.

Τούτων ἀκούσας ὁ Ζαχαρίας τῶν λόγων, εὐθύς τῇ Ἄνῃ προσεῖπεν· Εὐλογημένη ἡ ῥίζα σου, πάντῃ· δεδοξασμένη ἡ μήτρα σου, φίλῳ· καὶ ὑπερένδοξος ἡ προσαγωγὴ σου, φίλῳ. Εἶτα τὴν παῖδα περιχαρῶς κατέλυν, ταύτην εἰς τὰ τῶν ἁγίων εἰσφέρει προθύμως Ἀγία, τάχα που τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν εἰπόν· Δεῦρο, πλήρωσις τῆς ἐμῆς προφητείας, δεῦρο, τέλοςμα τῶν συνταγῶν Κυρίου· δεῦρο, σφράγισμα τῆς αὐτοῦ διαθήκης· δεῦρο, τὸ πέρας τῶν αὐτοῦ βουλευμάτων· δεῦρο, ὁ γέλωτος τῶν αὐτοῦ κυστῆριον· δεῦρο, διόπτρα τῶν προφητῶν ἁπάντων· δεῦρο, σύλλογος κακῶς διαφωνούντων· δεῦρο, συναΐς τῶν πάλαι ὁματηκότων· δεῦρο, στήριγμα τῶν κάτω νενευκότων· δεῦρο, κενισμὸς τῶν πεπαιστωμένων· δεῦρο, τὸ σέλας τῶν ἐν σκότει καίμένων· δεῦρο, δώρημα καίνεσθαι καὶ θεῶν· δεῦρο, δέσποινα τῶν γυναικῶν ἁπάντων· εἰσαίθε εἰς τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου σου· εἴω· μὲν, εἰς τὴν κάτω καὶ πατωμένην, μετ' οὐ πολὺ δὲ, εἰς τὴν ἄνω καὶ ἄδρατον ἀνθρώποις.

Οὕτως εὐκότως λέγει ὁ μύστης πρὸς τὸ πᾶν, ἐναπέθετο τοῦτο ἐν τῇ προσέχει, καὶ προσέβραστοι, καὶ προέβραστοι. Ἡ δὲ καὶ σκεπτοῦσα καὶ ἀγαλλομένη, καθάπερ ἐν θαλάμῳ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἐδάδισ· τροφίζουσα μὲν τῷ χρίσθι τῆς φιλίας, ὑπερταλῇ· δὲ τῇ χάριτι τῇ θεῷ, ὡς ἀπὸ προεγνωσμένη καὶ προερισμένη καὶ ἐκτελεσμένη τῷ πάντων Θεῷ καὶ ταμίᾳ.

Ἐμμένει δὲ αὐτὴ εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἐνδότερα Ἀγία, ἀμφοτέρῳ τῶν δι' ἁγίου τροφισμένη, καὶ τοῦ Θεοῦ νεκταρὸς ποτιζομένη, μέγας δευτέρως μεθελικώσεως· καὶ τότε νεκταρ Θεοῦ, καὶ βολεῖ ἱερῶν ἔδωται· περὶ αὐτῆς χάρος, καὶ κατακλυσσοῦται· Τὸ σῶς ἐξ ἁγίας, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην Παρθένον οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἱερῶν παραλαμβάνει, πρὸς δόξα τῶν τοῦ ἁρχιεπισκοπῆς· ἵνα καὶ ὡς παρθένον προσβάλῃ τῇ ἀκράτῳ χάριτι, αὐτὴ δὲ ἀπὸ μαρτυρομένη· ταύτην παραδράμῃ. Ὑποτίθεται τοίνυν ἡ καὶ ἐκτελεσμένη ἐν τῇ εὐχῇ τοῦ τοῦ

²⁷ Psal. 13. 14. ²⁸ Psal. lxxviii. 34. ²⁹ Psal. xlviii. 13.

κτονος Ἰωσήφ, τῷ ἀρχιτέκτονι Θεῷ τηρουμένη, ἕως ἂν πρὸ πάντων αἰώνων ἀπόκρυφον θεῖον μυστήριον ἐν αὐτῇ ἐτελέσθῃ, καὶ τοῖς βροτοῖς ὁ Θεὸς ἐξ αὐτῆς ὁμοιωθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἄλλης πραγματείας καὶ καιροῦ πρόποντος δεδομενον· ἡμῖν δὲ ὁ λόγος ἐπὶ τὸ προκειμενον πάλιν ἀναγέσθω, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς προπομπῆς σήμερον εὐφραίνεται.

Ἄπιθι ταιγαροῦν, ὦ Δέσποινα Θεομήτορ, ἀπιθι πρὸς τὴν σὴν κληρουχίαν, καὶ βάδιζε εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου, σκιρτῶσα καὶ χαίρουσα, τρεφομένη καὶ θάλλουσα, προσδεχομένη ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὴν ἐν σοὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἑλευσιν, καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ὑψίστου τὴν ἐπισκίασιν, καὶ τοῦ Υἱοῦ σου τὴν σύλληψιν, ὡς Γαβριὴλ σοὶ προσφωνήσει· καὶ ὁδὸς τοῖς τὴν σὴν ἑορτὴν τελοῦσιν, τὴν σὴν βοήθειαν, καὶ σκέπην, καὶ προστασίαν· ῥυομένη πάντοτε ταῖς σαῖς πρεσβείαις τούτους ἐκ πάσης ἀνάγκης καὶ κινδύνων, νύκτων τε δεινῶν, καὶ συμφορῶν παντοίων, καὶ τῆς μελλούσης ἀπειλῆς δικαίας τοῦ Υἱοῦ σου. Τάξον δὲ αὐτοὺς, ὡς τοῦ Δεσπότου μήτηρ, ἐν τόπῳ τρυφῆς, ἐνθα φῶς καὶ εἰρήνη, καὶ τῶν ὀρεκτῶν ἡ ἀκροτάτη δόσις· « Καὶ γεννηθῇ ἁλάλα τὰ χεῖλη τὰ ὄβλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ σοῦ τῆς δικαίας, ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐξουδενώσῃ· » καὶ ἐξουδενωθῇ τῷ ἐν τῇ πόλει σου ἡ τούτων εἰκὼν· αἰσχυνθήτωσαν, καὶ ἐκλιπέτωσαν, καὶ ἀπολέσθωσαν, καὶ γνώτωσαν ὅτι ὀνομά σοι Δέσποινα. Σὺ γὰρ μόνη Θεοτόκος, ὕψις ἁπλῆ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἡμεῖς δὲ σε, Θεόνυμφε, πίστει εὐλογοῦμεν, καὶ πόθῳ γεραίρομεν, καὶ φόβῳ προσκυνοῦμεν, αἶψά σε μεγαλύνοντες, καὶ σεπτῶς μακαρίζοντες. Μακάριος γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἐξ ἀνδρῶν ὁ πατήρ σου, καὶ μακαρία ἐκ γυναικῶν ἡ μήτηρ σου, μακάριος ὁ οἶκός σου, μακάριοι οἱ γνωστοί σου, μακάριοι οἱ ἰδόντες σε, μακάριοι οἱ συνομιλήσαντες, μακάριοι οἱ ὑπηρετήσαντες, μακάριοι οἱ τόποι σου οὗς ἐδάδισας, μακάριος ὁ ναὸς ἐν ᾧ προσηνέχθης, μακάριος Ζαχαρίας, ὁ σὲ ἐναγκαλισάμενος, μακάριος Ἰωσήφ, ὁ σὲ μνηστευσάμενος, μακαρία ἡ κλίνη σου, μακάριος ὁ τάφος σου! Σὺ γὰρ, τιμὴ τῶν τιμῶν, καὶ γέρας τῶν γερῶν, καὶ ὕψωμα τῶν ὕψωμα.

Ἄλλ', ὦ μοι, Δέσποινα, μόνῃ τὸ ἐμὸν ἐκ Θεοῦ ψυχ-αγώγημα, τοῦ ἐν ἐμοὶ καύσωνος ἡ θεία δρῖστος, τῆς ξηρανθείσης μου καρδίας ἡ θεόρρυτος ῥανίς, τῆς ζοφεράς μου ψυχῆς ἡ τηλαυγεστάτη λαμπάς, τῆς ἐμῆς πορείας ἡ ποδηγία, τῆς ἀσθενείας μου ἡ δύναμις, τῆς γυνώσεως ἡ ἀμφίαισις, τῆς πτωχείας ὁ πλοῦτος, τὸ τῶν ἀνιάτων τραυμάτων τὸ ἱαμα, ἡ τῶν δακρύων ἀναίρεσις, τῶν στεναγμῶν ἡ κατάπαυσις, τῶν συμφορῶν ἡ μεταποίησις, τῶν ὁδυνῶν ὁ κουφισμός, τῶν δεσμῶν ἡ λύσις, τῆς σωτηρίας μου ἡ ἐλπίς, εἰσάκουσόν μου τῶν προσευχῶν· οἰκτειρόν μου τοὺς στεναγμοὺς, καὶ πρόσδεξαι μου τοὺς ὁδυρμοὺς. Ἐλέητόν με ἐπικαρθεῖσα τοῖς δάκρυσι τοῖς ἐμοῖς,

summo illi universorum fabro ac conditori Deo servata, quousque sacramentum illud divinum, ante sæcula omnia absconditum, in ea perficeretur, atque ex illa Deus mortalibus similis efficeretur. Cæterum id alterius operis ac temporis est ad hoc opportuni : nobis autem nunc sermo ad id quod propositum est revertatur, diemque solemnem hujus deductionis in præsentiarum prosequamur.

Abi igitur, Deipara Domina, abi in tuam hæreditatem ; incede in atriis Domini exultans ac gaudens ; alta illic, ac virens, sancti in te Spiritus quotidie adventum exspectans, ac Altissimi obumbrantem virtutem, tuique Filii conceptionem, uti tibi Gabriel acclamaturus est : atque iis qui tuam celebrant festivitatem, tuum impende auxilium, ac protectionem, tutamenque : tuis semper intercessionibus, ab omni eos libera necessitate ac periculis ; gravibusque morbis, ac omnis generis calamitatibus, futuraque justa tui Filii comminatione. Colloca vero ut Domini mater in voluptatis loco, ubi lumen ac pax, summaque desiderabilium impertitio : « Fiantque muta labia dolosa, quæ loquuntur adversum te justam, iniquitatem in superbia, et contemptu » : ad nihilum redigatur eorum imago in tua civitate : confundantur, et deficiant, pereantque, ac sciant quia nomen tibi Domina. Tu enim sola Dei Genitrix, altissima super omnem terram : nos vero te, divina Sponsa, fide benedicimus, desiderioque honoramus, ac timore adoramus, semper te exaltantes, ac veneratione beatam prædicantes. Beatus quippe revera e viris pater tuus, et beata ex mulieribus mater tua, beata domus tua, beati noti tui, beati qui te viderunt, beati qui tua usi sunt consuetudine, beati qui tibi ministrarunt ; beata loca quæ caleasti ; beatum templum in quo oblata fuisti ; beatus Zacharias, qui te ulnis excepit ; beatus Joseph, qui te sibi despondit ; beatus lectus tuus, beatum sepulcrum tuum ! Tu enim summus honor es, summum præmium, ac summa celsitudo.

Sed, o Domina, sola tu meum ex Deo solatium : divinus ros in me existentis æstus ; exarescentis cordis mei divinitus affluentes guttæ, tenebricosæ animæ meæ splendidissima lampas, itineris mei deductio, meæ debilitatis virtus, nuditatis meæ vestimentum, mendicitatis meæ divitiæ, insanabile vulnere meorum medicina, lacrymarum mearum extinctio, gemituum meorum cessatio, calamitatum depulsio, dolorum levatio, vinculo- rum solutio, meæ spes salutis, exaudi preces meas ; miserere meorum gemituum, ac suscipe lamenta mea. Miserere mei ; meis tu inclinata lacrymis, misericordiæ in me visceribus, tanquam benigni

⁶⁶ Psal. xlv, 19. ⁶⁷ Psal. lxxii, 20. ⁶⁸ Psal. lxxii, 18, 19.

VARIÆ LECTIONES.

^a ed. et Maz. πρόσφητε. ^b R. ἱστορησέν. ^c φωταγώγημα.

Dei, ac clementis parens inflectere. Aspice, atque annue supplicationi meæ; imple animum meum sitibundum desiderium; neque (31) meæ cognatæ atque conservæ in mansuetorum terra, in tabernaculis justorum in sanctorum regione conjunge: tuque universorum patrocinium, gaudiumque, ac læta jucunditas dignare, quæso, simul me cum ea lætari, in gaudio illo vere ineffabili, nati ex te Dei ac Regis, thalamoque ejus incorrupto, ac deliciis perpetuis, nullaque satietate oblectantibus; inque ipsius regno occasum nesciente, ac interminuabili. Ita Domina mea, ita meum refugium; vita ac auxilium meum, armatura ac gloriatio, spes mea, ac robur meum. Da mihi una cum illa perfrui inenarrabilibus ac incomprehensibilis Filii tui donis in cœlesti illa mansione. Habes enim, novi, parem cum voluntate facultatem tanquam Altissimi parens: quam etiam ob rem audeo atque confido. Næ ergo mea frauder exspectatione, purissima Domina: sed ejus compos efficiar, o Dei Sponsa, quæ altiori supra rationem ratione, universorum exspectationem pæperisti, Dominum nostrum Jesum Christum, verum illum Deum ac Dominum: quem decet omnis gloria, honor, adoratio, cum æterno Patre, ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

V.

Ejusdem, in sanctissimæ Dei Genitricis Annuntiationem (32).

(COMBES. *Auct. nov. t. II, p. 1123.*)

Venerande hujus regalisque collectæ, lucidam ac prægloriosam memoriam, populi, tribus, ac linguæ, omnisque hominum status ac dignitas, necnon festi amans conferta multitudo collectus amplissimus hic cœtus, ac peculiaris populus, exultabundo nunc animo spiritualiter celebremus: augustaque, ac plena majestate cantica, oratione Davidico stemmate Regiæ, omni diligentia con-

σπλάγγνισθῃτε ἐπὶ ἐμῇ ὡς μήτηρ τοῦ φιλοθνήσκου Θεοῦ. Ἐπιβλεψόν καὶ κατὰλευσον πρὸς τὴν ἐμὴν ἐκείσιν, ἐκπλήρωσόν μου τὴν ἐκδιψώμενον καταθύμιον, καὶ συναψόν με τῇ ἐμῇ συγγόνῳ καὶ συνδούλῃ ἐν τῇ γῇ τῶν πραέων, ἐν σκηναῖς τῶν δικαίων, καὶ χορῶν τῶν ἁγίων· καὶ ἀξίωσόν με, ἡ πάντων προστασία καὶ χάρις, καὶ φαιδρὰ θυμηδία, συνευφρανθῆναι ταύτῃ, δέομαί σου, ἐν τῇ χάριτι ἐκείνῃ τῇ ὄντως ἀνεκφράστῳ τοῦ ἐκ σοῦ γεννηθέντος Θεοῦ καὶ Βασιλέως, καὶ τῷ νυμφῶνι αὐτοῦ τῷ ἀρθρότῳ, καὶ τρυφῇ τῇ ἀληκτῷ καὶ ἀχορέστῳ, καὶ ἐν τῇ ἀνεστίμῳ καὶ ἀπεράντῳ βασιλείᾳ. Ναί, λέεποννα· ναί, τὸ ἐμὸν καταφύγιον, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀντιληψίς, τὸ ὅπλιον καὶ τὸ καύχημα, ἡ ἐλπίς μου καὶ τὸ σθένος μου. Δός μοι σὺν αὐτῇ ἀπολαύσαι τῶν τοῦ Υἱοῦ σου ἀνεκδιηγήτων καὶ ἀκατάληκτων δωρεῶν ἐν τῇ ἐπουρανίῳ διαμονῇ. Ἐγεις γὰρ, ὄβρα, συνδρομεν τῇ θελήσει τὸ δυνασθαι, ὡς τοῦ Ὑψίστου μήτηρ· καὶ διὰ τοῦτο τοίμω. Μὴ οὖν ἀποστερηθεῖν, πανάχαρις Κυρία, τῆς ἐμῆς προσδοκίας· ἀλλὰ τύχοιμι ταύτης, θεόνομα. ἡ τὴν τῶν ὁλῶν προσδοκίαν ὑπὲρ λόγον τεκοῦσα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην· ὃ πρέπει πάντα ὄβρα, τιμῇ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

E.

Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Τῆς παρούσης τιμῆς καὶ βασιλικῆς συνάξεως, τὴν φαινήν τε καὶ ὑπερένδοξον ἀνάμνησιν, λαοί, φυλαὶ, καὶ γλώσσαι, καὶ ἅπαν ἀξίωμα, καὶ ὁ πολὺ ῥέυστος οὗτος ὁ φιλέορτος σύλλογος, καὶ λαὸς ὁ περισούσιος, νῦν ἀγαλλιωμένη τῇ ψυχῇ πνευματικῶς πανηγυροῦσμεν· καὶ ὕμνους θεοπρεπεῖς, τῇ ἐκ λαοῦ Βασιλίσσῃ μετὰ πάσης σπουδῆς ἐξυψώμεν· καὶ συστρώμεθα δέορτην ἐσρτῶν ἐκρινήν, καὶ πανηγυρίαν πανηγύρεων

VARIÆ LECTIONES.

4 R. χώρη.

NOTÆ.

(31) *Meæ cognatæ atque conservæ.* Συγγόνῳ καὶ συνδούλῃ. Videatur omnino dicere aliquam e cognatis, forte sororem, sanctitate spectabilem, vita jam functam. Absone is qui ediderat tomo illo II *Biblioth. Patrum*: Ἀρὲ συγγόνῳ, quod erat mendose in ejus codice, suspicatur legendum συγχοῖτῳ· quod et reddit, *conjugi*. Quasi vero Germanus aliquando conjugem habuisset, nec magis a Constantino Pogonato adhuc adolescens eviratus esset, ubi ille ejus patrem virum præstantem, ac clarum, tyrannidis metu occidisset, quod omnes perinde testantur Græci scriptores.

(32) Habuit Regius codex, sed sine mutilam: qua tamen desint pauca ad epilogum spectantia, ac acclamationem aliquam in Mariam, sive supplicationem, si quam auctor subjunxit. Stilo congruit cum superiori jam edita sub nomine sancti Germani patriarchæ Constantinopolitani. Dialogismi, quibus tota dramatice decurrit, valde Patribus familiares erant in Dominica hac solemnitate, ut liquet ex orat. 6 Pauli, exque alia edita nomine

Chrysostomi, eodem plane ac ista schemate. Sed et Mariæ et Joseph dialogismi, qui exstant in Vaticana nomine Georgii Nicomediensis, haud aliud videantur, quam monumentum eadem forma conscriptum, ac quo Josephi anxius animus explicetur, cum is Mariam adulterii suspectam habens, clam relinquere meditaretur: ipsaque Maria vel mysterium hactenus taceret, vel non satis, pro ejus incomprehensibilitate ac novitate, faceret idem. Ut quid autem in his et similibus pii Patres, ac Mariæ devotissimi, videantur decorem excessisse, aut plus justo adhesisse Jacobi ἀδελφοθεῶν apocrypho, sive Jacobi Hierosolymorum archiepiscopi, ut codex eminentissimi cardinalis Mazzarini inscriptum habet, pie omnino indulgendum: universis constantissimum habentibus, nihil Mariam vel Joseph commississe, quam quod rerum momenta, ac angustie committendum ferebant a justissimis quilibet conjugibus ac aequalibus erant beatissimum illud par Dei nutu consertum.

τῆς ἐν ᾧ ἡμῶν, ἐν εὐσέμῳ ἡμέρα ἐορτῆς ἡμῶν. Σήμερον γάρ, ὡς ἀληθῶς, αἱ νοεραὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν οὐρανὸθεν παρέκυσαν, καὶ μεθ' ἡμῶν τῶν γηγενῶν. . . . ἐν ᾗ ἡ ἐμψυχὸς καὶ ἐντιμος καὶ θεοβασίλευτος πόλις, ἀεὶ τειχιζομένη σεμνύνεται.

Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ἡ τοῦ μάννα στάμνος δόχρυσος, καὶ σκηνὴ ὡς ἀληθῶς, πορφυροποίητος, ἣν ὁ νέος Βεσελεὴλ χρυσοπρεπῶς κατεποίκιλεν. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ἡ διὰ πάντων πορφυρίζουσα θεοδόστακτος νεφέλη, καὶ πηγὴ πηγάζουσα πᾶσιν ἀένναον. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ θρόνος ὁ ὑψηλὸς καὶ ἐπηριμένος τοῦ τῶν ὁλῶν ποιητοῦ, καὶ λυτρωτοῦ, καὶ πάντα χειρὶ περιέποντος, ὅσα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ ναὸς ὁ ἐμψυχὸς τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σάρκα φορέσας. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ἡ ζωὴν φέρουσα, καὶ τρέφουσα τὸν τρέφοντα· καὶ γάλα ποτίζουσα, τὸν ἐκ πέτρας μέλι πάλαι πηγάζαντα. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὅρος Θεοῦ, ὅρος πίον, ὅρος κατάσκιον, ὅρος ἀλατόμητον, ὅρος Θεοῦ τὸ ἐμφανές. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ψυχῆς ἀγαλλίαμα, καὶ ὅλου τοῦ κόσμου παγκόσμιον σέδασμα, καὶ ἀμαρτωλῶν ἀπάντων ἡ ὄντως ἀγαθὴ μεσιτεία. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, θύρα ὀλιγομένων, καὶ προστασία φοβερά, τῶν ἐλίκρινεϊ καρδίᾳ Θεοτόκον ὁμολογούντων σε. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ἡ φιλόανθρωπον Δεσπότην ὑπὲρ κοινῆς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων κυφορήσασα σωτηρίας. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, Χριστιανῶν ἀπάντων θαυμαστὴν καὶ εὐσυνάθητον καταφύγιον, καὶ πάσης μεγαλοουργοῦ καλλονῆς ὑψηλότερον θέαμα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι, παρὰ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς μαθητότεροι, πρὸς τὴν οὐράνιον νύμφην καὶ βασιλίδαν καὶ Θεοτόκον, ἀναξίους χεῖλεσι διελέχθημεν· ἔλωμεν δὲ λοιπὸν, ἐπιπρόθετοι, ἐπὶ τὸν ἐνδοξὸν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ εὐαγγελισμὸν, καὶ ἀκούσωμεν τί πρὸς αὐτὴν τὴν ἀμειπτον ἀφικόμενος εὐγγελλίζετο.

Ὁ ἄγγελος. Ἄκουε, δεδοξασμένη· λόγους ἀποκρύφους Ὑψίστου ἄκουε· ἡ Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Ὁπλίζου λοιπὸν εἰς Χριστοῦ παρουσίαν· ἦλθεν γὰρ εὐαγγελισσασθαι σοὶ τὰ προῤῥηθέντα, τὰ καταβολῆς κόσμου.

Ἡ Θεοτόκος. Ἀπιθὶ πόλεις ἐμῆς καὶ πατρίδος, ἀνθρῶπε· ἀπιθὶ· καὶ σπουδῇ τὴν ἐμὴν κατάλιπε δωμάτιον. Μακρὰν ἀπόφυγε προθύρων τῶν ἐμῶν, ὁ λαλῶν μοι, καὶ μὴ τοιοῦτον εὐαγγελισμὸν τῇ ἐμῇ ταπεινώσει προσκόμις.

Ὁ ἄγγελος. Βουλὴν ἀρχαίαν πληρῶσαι βουλόμενος, καὶ ἐλεῆσαι τὸν πλανηθέντα ἀνθρώπον, ἀνθρώπος [γενόμενος] ὁ φιλόανθρωπος, φιλόανθρωπος ἀγαθότῃ γενέσθαι ἠδύκχησεν· καὶ τί λοιπὸν τὸν ἐμὸν οὐ προσέχῃ ἀσπασμὸν, ἡ κεχαριτωμένη;

Ἡ Θεοτόκος. Βλέπω σου, νεανίσκα, τῆς εὐμορ-

A texamus, ac vernam solemnitatum solemnitatem, festamque maxime lucem spei nostræ, ἐν insigni die solemnitatis· nostræ, constituamus. Vere namque hodie spirituales Virtutes de cælo prospexerunt, ac nobiscum terrigenis..... in qua animata honorabilisque, ac regia civitas, munita semper honestatur.

Ave, gratia plena, urna manna habens tota aurea, tabernaculumque purpuræ revera opere, quod novus ille Beseleel, auro intextum variumque effinxit. Ave, gratia plena, undique rutilans nubes Dei bajula, fonsque perennis universis aquas effluens. Ave, gratia plena, thronus ille excelsus et elevatus universorum Creatoris ac Redemptoris, manumque omnia complectentis atque foventis, tum quæ in cælo, tum quæ in terra. Ave, gratia plena, animalium templum magnificæ gloriæ ejus, qui nostræ salutis causa homo factus est, ac induit carnem. Ave, gratia plena vitam ferens, eumque alens, qui alit : ac ei lac potum præbens, qui olim e petra mellis fontes eduxit. Ave, gratia plena, mons Dei, mons pinguis, mons umbrose, mons non case : mons in oculis omnium posite. Ave, gratia plena, exsultatio animæ, mundique universi summe decora veneratio : omnium peccatorum mediatrix vere bona. Ave, gratia plena, afflictorum janua, teque sincero corde Dei Genitricem confitentium protectio tremenda. Ave, gratia plena, quæ benignum Dominum, inque humanum propensioris genus, pro humani generis communi salute peperisti. Ave, gratia plena, Christianorum omnium mirabile, ac quod facile afficiatur refugium, omnique magnifica specie sublimius spectaculum. Verum hæc quidem nos exilissimi, ex Scriptura divinitus inspirata edocti, indolis labiis ad coelestem Sponsam, Reginamque, ac Dei Genitricem sumus prolocuti : nunc autem, desideratissimi, superest ut ad divinam archangeli Gabrielis salutationem veniamus, ac audiamus quid omni carentem reprehensione adiens, faustæ afferret annuntiationis.

Angelus. Audi, gloriosa : arcanos Altissimi sermones percipe : « Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum ». Te jam, ut advenientem suscipias, accinge ; veni enim ut tibi annuntiarer quæ sunt abscondita ante mundi constitutionem.

Deipara. Abi ab urbe ac patria mea : o homo, abi, citoque meum domicilium relinque. Procul a meis vestibulis aufuge, qui mihi loqueris, nolique ejusmodi nuntium meæ perferre humilitati.

Angelus. Antiquum consilium implere volens, ac hominis errore decepti misereri, qui clemens ac misericors est, clementi bonitate fieri homo dignatus est. Quid ergo jam tu, gratia plena, meam non recipis salutationem ?

Deipara. Vidco tuam, adolescens, omnium co-

lorum gratilis speciosæ formæ tuæ venustam speciem, ac figuræ radiantem aspectum: audioque ex te sermones quos nunquam audiui; subitque suspicio, ut ne ad decipiendum advenieris.

Angelus. Scias palam, animoque persuasum habeas me magis te obstupuisse, cum tuam divinis affusam gratiis pulchritudinem spectarem: ac te jam videns, mei Domini gloriam mihi videor aspectare.

Deipara. Linguam, quam non noveram, audiui: vidi faciem, quam nunquam videram; cur ergo tota prorsus contremiscens non obstupescam; quæ nimirum justum habeam sponsum, nec omnino cum extraneo sermones miscere consueverim?

Angelus. Suscipe nuntii gaudium dignum auditu, ac tibi congruentissimam laudationem: qui enim ex te nasciturus est, Filius Altissimi vocatur: tuusque idem sanctificatæ Filius, exsuperanti bonitate portabitur.

Deipara. Timeo tremoque tuos ejusmodi sermones; ac existimo venisse ut me tanquam Evam aliam decipias. At ego nihil Evæ illi similis sum. Cur vero etiam puellam salutas, quam nunquam videris?

Angelus. Evangelizo tibi gaudii nuntium; evangelizo partum cogitatu majorem; evangelizo excelsi Regis inenarrabilem adventum. Forte vero etiam, quam purpuram tenes (33), regiam præsignat dignitatem.

Deipara. Ex quo mihi hæc annuntias, nec annuntiare desinis, dicam tibi jam, non habere me fidem ejusmodi tuo nuntio. Venisti enim ut virginali meum decus exstingueres, meoque sponso molestiam faceres.

Angelus. Zacharias propheta, ac tuæ cognatæ Elisabeth charissimus conjux, certam te a tua reddet incredulitate. Ad eam ergo vade, ut ex illo noveris quæ illi accidere.

Deipara. Par summe ingenuum, ac reprehensione carens, Joachim et Anna parentes mei existunt: qui ergo eorum ego germen, culpæ maculam asciscam? Quis videat, ac certam faciat fidem, nihil Mariam lascive egisse?

Angelus. Cum mei sermones suo tempore consummati fuerint, tunc mysterii incomprehensibilis virtutem intelliges: tunc meorum verborum eventum scies.

Deipara. Quæ ex domo et familia David genus ducam, quomodo horrendis ejusmodi, ac cælestibus sacramentis inservire habeam? ac quomodo Jesum illum sanctum, qui sedet super Cherubim, suscipere valeam?

Angelus. Thronus Dei bajulus, regalisque cœle-

stis φίας τὸ ἀξιογράφιστον κάλλος, καὶ τοῦ χαρακτῆρος τὴν αὐγὴν θωορῶν· καὶ λόγους ἰσχυροῦ σου, οὐδέποτε ἀκήκοα, καὶ ἐν ὑποψίᾳ γίνομαι τάχα, ὅτι πλανῆσαι με παραγέγονας.

Ὁ ἄγγελος. Γινώθι σαφῶς καὶ πιστώθῃτι, ὅτι μᾶλλον ἐγὼ ἐν ἐκπλήξει γέγονα θεασάμενος τὸ τοιοῦτόν σου θεογράφιστον κάλλος· καὶ βλέπων σε λοιπόν, νομίζω δόξαν Κυρίου μου καταμανθάνειν.

Ἦ Θεοτόκος. Γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνων, ἤκουσα· καὶ ὄψιν ἦν οὐδέποτε εἶδον τεθέσθαι· καὶ πῶς οὐκ ἐκπλήξομαι, ὅλη δὲ ὅλου σὺντρομος γεγонуῖα, καθότι μνηστῆρα δίκαιον κέκτημαι, καὶ οὐκ εἴθισα μετὰ ξένου τὸ καθόλου συνομιλεῖν;

Ὁ ἄγγελος. Δέξαι ἀγγελίας χαρὰν ἀξιάκουστον, καὶ ἐγκώμιον τό σοι πρεπωδέστατον· ὁ γὰρ ἐκ σοῦ τικτόμενος, Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται, καὶ Υἱὸς σου τῆς ἡγιασμένης ὑπερβολῇ χρηστότητος βασταχθήσεται.

Ἦ Θεοτόκος. Δέδοικα καὶ τρέμω σου τοὺς τοιούτους λόγους· καὶ ὑπολαμβάνω, ὡς ἄλλην Εἶναι πλανῆσαι με παραγέγονας. Ἐγὼ δὲ οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκείνην. Πῶς δὲ καὶ ἀσπάξασαι κόρην, ἣν οὐδέποτε ἐθεάσασθαι;

Ὁ ἄγγελος. Εὐαγγελίζομαι σοι χαρὰς εὐαγγέλια· εὐαγγελίζομαι σοι τόκον ἀνεννόητον· εὐαγγελίζομαι σοι παρουσίαν ὑψηλοῦ Βασιλέως ἀνεκδιτήγην. Τάχα δὲ καὶ ἦν κατέχεις πορφύραν, προμηνύει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Ἦ Θεοτόκος. Ἐπειδὴ ταῦτα μνηύεις μοι, καὶ μνηύων οὐ πύθῃ, λέξω σοι λοιπόν, ὅτι οὐ πιστεύω σου τὴν τοιοῦτον εὐαγγελισμόν· καθότι ἐξουθενῆσαι ἤλθεες τὴ παρθενικὴν μου ἀξίωμα, καὶ λυπῆσαι τὴν ἐμὴν μνηστῆρα.

Ὁ ἄγγελος. Ζαχαρίας ὁ προφήτης, καὶ προσφίλης τῆς συγγενίδος σου Ἐλισάβετ, ἐξ ἀπιστίας πληροφορήσει σε. Πρὸς ἐκείνην οὖν πορεύθητι, ἐκ μάθης ἐξ ἐκείνου τὰ ἐκείνῃ συμβεβηκότα.

Ἦ Θεοτόκος. Ζεῦχος εὐγενέστατον καὶ ἀμεμπτον, Ἰωακείμ καὶ Ἄννα οἱ ἐμοὶ γονεῖς τυγχάνουσιν· καὶ πῶς ἐγὼ τούτων γέννημα, ἐπίμωμον γενήσομαι; Τίς ἴδῃ καὶ πληροφορήσῃ ὅτι Μαρία οὐκ ἠτάχτησεν;

Ὁ ἄγγελος. Ἦνίκα τελεσθῶσιν οἱ λόγοι μου εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν, τότε συνήσεις τοῦ ἀκαταλήπτου μυστηρίου τὴν δύναμιν. Τότε γνώσῃ τῶν ἐμῶν βημάτων τὴν ἐκδοσιν.

Ἦ Θεοτόκος. Ἦ ἐξ οἴκου καὶ πατρὶδος Δαβὶδ καταγομένη, πῶς τοιούτοις φρικτοῖς καὶ ἐπουρανίοις ἐξυπηρετήσω μυστηρίοις; Καὶ πῶς Ἰησοῦν τὸν ἅγιον, τὸν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθεζόμενον, ἐγὼ πῶς ὑποδέξασθαι δύνησομαι;

Ὁ ἄγγελος. Θρόνος θεοδάστατος, καὶ βασιλικῇ

³³ Luc. 1, 55.

(33) *Quam purpuram tenes.* Alludit ad ea quæ habet liber ille Jacobi: ut Maria jam desponsata purpuram novam acceperit, cum sacerdotum consilio velamen per puellas virgines conficeretur ad

templi usum: eique intenta operi a Gabriele salutata sit. Quæ ibi late scripta habentur: sed modico sat indicasse.

καθέδρα τοῦ ἰπουρανίου Βασιλέως· κληθήσῃ, καθότι Βασίλισσα καὶ Δέσποινα, καὶ βασιλέως ἐπιγείου θυγάτηρ τυγχάνεις, καὶ χαρακτηρὰ ἔχεις βασιλικόν.

Ἡ Θεοτόκος. Θρόνος Ὑψίστου ἐγὼ πῶς γενήσμαι, ἐρμηνεύσόν μοι, ὁ λαλῶν μοι· καὶ πῶς τὸ ὑπὲρ ἥλιον φῶς ἔχεινο τὸ ἀψήλαφτον ψηλαφήσει σὰρξ πηλίνῃ. Ἀμήχανα κηρύττεις, νεανίσκε, εὐαγγέλια.

Ὁ ἄγγελος. Ἵνα τί, καὶ διὰ τί, καὶ τίνας ἔνεκεν τὸν ἔμρον εὐαγγελισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἡπίστησας, δεδοξασμένη; καὶ μέχρι τίνας οὐ πειθαρχεῖς εἰς τὸν ἐξ οὐρανοῦ σοι πεμφθέντα ἄγγελον; Οὐκ εἰμὶ γὰρ ἐγὼ ὁ τὴν Εὐὰν πλανήσας.

Ἡ Θεοτόκος. Εἰδὼν σου πῶν πολυσχημάτιστον ὄψιν, καὶ ἡκουτά σου τὰ πολυθαύμαστα ῥήματα, ἅπερ οὐδεὶς ποτε ἀκήκοε· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι τοιοῦτον εὐαγγελισμὸν ὑποδέξασθαι.

Ὁ ἄγγελος. Καὶ εἰ μορφή μου καταπλήττει σε, οἶδα ὅτι τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, πρόξενά σοι· γενήσονται· καὶ μακαρίσει σε λοιπὸν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.

Ἡ Θεοτόκος. Κατὰ τί γινώσκαι τοῦτο, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις, καθότι παρθένος ἀθαλάμευτος ἐγὼ τυγχάνω, καὶ μῶμος ἡδυπαθείας οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί; Δούλη γὰρ εἰμι τοῦ Κυρίου τοῦ ποιήσαντός με.

Ὁ ἄγγελος. Λέξω σοι τρανῶς, ὅτι καὶ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, υἱὸν ἡγέρει τέξεται· καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται καὶ θαυμάσουται· κληθήσεται γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης.

Ἡ Θεοτόκος. Λάβε δόματα παρ' ἐμοῦ, καὶ ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁ λαλῶν μοι· κἄν τε γὰρ ἄγγελος τυγχάνεις, κἄν ἄνθρωπος, μετὰ ἀληθείας τοῦτο οὐκ ἐπιστάμαι. Ἄγγελον θεωρῶ τῷ σχήματι, καὶ ἄνθρωπον κατανοῶ τῷ βλέμματι.

Ὁ ἄγγελος. Μὴ γὰρ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τυγχάνουσα, οὐκ ἐώρακάς με, εὐλογημένη; Ἐώρακάς με λοιπὸν καὶ τροφὴν ἐκ τῆς ἐμῆς πυρίνης ἐδέξω χειρός. Ἐγὼ γὰρ εἰμι Γαβριὴλ ὁ διαπαντὸς παρεστὴς ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Θεοτόκος. Μνηστῆρα σῶπρον καὶ ἅγιον καὶ δίκαιον κίκτημαι, τεκτονικὴν ἐπιστήμην ἐπιστάμενον· καὶ εὐλαβοῦμαι τοῦτον, ἵνα μὴ τύχη μετὰ σοῦ τοῦ ξένου συνομιλοῦσαν, καὶ μάλιστα κατὰ μόνας.

Ὁ ἄγγελος. Νῦν ἡρξάμην λαλεῖν· Πλήρης εἰμὶ ῥημάτων αἰωνίων· λέξω σοι λοιπὸν, ὅτι ὁ Κύριος μετὰ σοῦ μέλλει τίκτεσθαι, Βασιλεὺς βασιλέων, καὶ βασιλεύει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Ἡ Θεοτόκος. Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραχται, καὶ οὐκ οἶδα τί λογιέσθαι τὴν φρικτὴν ὁπτασίαν ταύτην.

¹¹ Luc. 1, 35.

A stis Regis sella arpellaberis; quod Regina ac Domina, regisque terreni filia, regiaque specie, ac maiestate prædita sis.

Deipara. Qua ego ratione thronus efficiar Altissimi, tu mihi expone, qui me alloqueris, quovo modo intrectabile illud sole splendidius lumen, caro lutea contractatura sit. Quæ, adolescens, nuntia prædicas, impossibilia existunt.

Angelus. Quorsum, quamobremque, ac qua gratia, meo tandiu nuntio incredula fuisti, o gloriosa? ac quandiu non morem geres angelo ad te de cælo misso? Nec enim ego sum qui Evam decepi.

Deipara. Vidi tuam multa specie venustam faciem; verbaque tua, multa plena admiratione, audiui, qualia nemo audivit unquam: quocirca non possum nuntium ejusmodi suscipere.

Angelus. Quanquam te mea percellit forma; novi tamen fore, ut verba oris mei, tibi gaudii causa futura sint: teque deinceps beatam dicent cælum et terra.

Deipara. Quomodo sciam consummanda esse quæ mihi dicis, quæ sim virgo nesciens thalamum, ac carnalis voluptatis dedecore caream? Sum namque ancilla Domini, qui creavit me.

Angelus. Dicam tibi aperte, fore ut etiam Elizabeth cognata tua per hoc tempus filium pariat in senectute sua: multique gaudeant, ac admirentur in ejus nativitate: vocabitur enim nomen ejus Joannes.

Deipara. Acceptis a me muneribus, discede a me, qui me alloqueris: sive namque angelus es, sive homo, haud revera scio. Habitu angelum video, aspectuque hominem considero.

Angelus. Nunquid vero cum in Sanctis sanctorum esses, non vidisti me, o benedicta? Plane vidisti, exque ignea mea manu cibum accepisti. Ego enim sum Gabriel, qui semper assisto in conspectu gloriæ Dei.

Deipara. Sponsum habeo castum, sanctumque, ac justum, fabrilem doctum artem: eumque timeo, ut ne tecum, qui extraneus sis, inveniat miscentem sermones, atque id maxime sine arbitris.

Angelus. Nunc cœpi dicere: Plenus sum æternorum verborum; dicam deinceps: Dominus ex te nasciturus est, Rex ille regum, et regnabitque super domum Jacob, et regni ejus non erit finis.

Deipara. Nunc animus meus turbatus est, nec scio quid terribilem hanc reputem visionem. Puto enim

VARIÆ LECTIONES.

• *λαίπ. χαρὰς*

ματος Θεοῦ, καὶ ἐξ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύ- A
ματος, ἡ σὴ κυοφορία γενήσεται.

Ἡ Θεοτόκος. Τίς πληροφορήσει τὸν Ἰωσήφ, ὅτι οὐκ ἐκ θαλήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγὼ συλλήψομαι; καθότι ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι παρθένος ἀπείρανδρος βρέ- φος τέτοκεν.

Ὁ Ἀγγέλως. Ὑπὸ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν κατα- φεύζεται πᾶν γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσα γλῶσσα πη- λὴν μακαρίζει σε· καὶ λαλῇσεται τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ γενεᾷ, καὶ γενεᾷ, ὅτι διὰ [τοῦ] σοῦ Κύριος, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μέλλει τίττεσθαι.

Ἡ Θεοτόκος. Ἠλίχῃ τυγχάνουσα, καὶ ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἔχουσα, πῶς καταφύγῃ ἀνθρώπων γένος εἰς ἐμέ; καὶ πῶς Χριστὸν, τὸ φῶς τοῦ κόσμου ἐν- αγκαλίσσομαι; καὶ πῶς ὁ ἥλιος ἐκεῖνος ὁ ἄδυτος, ὑπὸ B
τῆς νοητῆς σελήνης βασταχθήσεται;

Ὁ Ἀγγέλως. Φαῖδρὸν ἀνάλαβε βλέμμα, δεδοξα- σμένη· οὐρανὸς γὰρ μέλλεις γενέσθαι, καὶ ναὸς θεο- χόρητος, καὶ σκηνὴ Θεοῦ ἐμψυχος· ἐπεὶ στερεω- μάτων ἐνρυχωρότερός τε καὶ ὑψηλότερος καὶ θαυμα- σιώτερος.

Ἡ Θεοτόκος. Φρίττω τοῦ παραδίδου τῆς ξένης μου λοχείας τὰ ἐγκαίνια· εὐλαδοῦμαι δὲ καὶ τὸν Ἰωσήφ, καὶ τί λοιπὸν συμβήσεται οὐκ οἶδα. Συμ- φέρει μοι οὖν, εἰς οἶκον Ζαχαρίου ἀπελθεῖν, πρὸς τὴν ἐμὴν συγγενίδα.

Ὁ Ἀγγέλως. Χριστιανῶν ἀπάντων γενήσῃ κοινὸν ἱλαστήριον· καὶ διὰ τοῦτο πάλιν, ἐπιφθέγγομαί σοι τὴν πρόππουσαν φωνήν, «Κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος C
μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογη- μένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.»

Ἡ Θεοτόκος. Χαρακτήρα φέρουσα βασιλικὴν, καὶ εἰς τὰ βασίλεια τῆς ἐμῆς Βηθλεὲμ τιθνήσασα, καὶ εἰς ἅγια ἐκ παιδῶν ἀμέμπτως διατρέψασα· καὶ παρθένος λοιπὸν τυγχάνουσα, πῶς ἐγὼ μήτηρ ἀκού- σω τοῦ παιδός μου;

Ὁ Ἀγγέλως. Ψηφίσας ὁ Ὑψίστης ὤλον τὸν κόσμον, καὶ μὴ εὐρὺν ὁμοίαν δοῦ μήτέρα, πάντως ἐκεῖνος, ὡς ἠθέλησεν, ὡς ἠδούκησεν, ἐκ σοῦ τῆς ἡγιασμένης ἀνθρώπου διὰ φιλανθρωπίαν γενή- σεται.

Ἡ Θεοτόκος. Ψάλλουσα αἰνέσω τὸν Κύριον, «ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν τῆς δούλης D
αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶ-σαι αἱ γενεαί·» καὶ λαὸς ὁ τῶν ἐθνῶν διηνεχῶς ἐπαυείσει με.

Ὁ Ἀγγέλως. Ὡ παρθένε, χαρὰς ἐπουρανίου πρό- ξενος· τερπνὸν καὶ θαυμαστὸν οἰκητήριον, καὶ τοῦ κόσμου παντός ἱλαστήριον, ἡ μόνη κατὰ ἀλήθειαν ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη, ἐτοιμάζου λοιπὸν εἰς μυ- στικὴν Χριστοῦ παρουσίαν.

Ἡ Θεοτόκος. Ὡ νεανίσκα, χαρὰς ἐπουρανίου πρό- ξενε· ὁ ἐξ ἀσωμάτων παραγενόμενος, καὶ πηλῶ διαλεγόμενος· ἕως πότε ἀνέξομαί σου, καὶ μέχρις

lunata divina, ac adventu Spiritus sancti erit tuus partus.

Deipara. Quis Josephum certiores faciet, non ex viri me voluntate, sed ex Spiritus sancti illapsu concepissem? siquidem a seculo inauditum est, virginem innuptam peperisse.

Angelus. Sub tuæ misericordiæ viscera humanum omne confugiet genus; luteaque omnis lingua beatam te dicet; ac nomen tuum in omni generatione et generatione celebrabitur; quod per te Dominus, lumen illud mundi, sit nasciturus.

Deipara. Qualis ego ac quanta exsisto; cumque ex terra ortum habeam, quomodo fiet ut univer- sum humanum genus ad me confugiat? ac quomo- do Christum mundi lumen ulnis complectar? quo- modo autem Sol ille occasum nesciens, ab spiritali Luna portandus est?

Angelus. Serenum lætumque assumme vultum, o glo- riosa; fies namque cælum, ac templum Dei capax, tabernaculumque Dei animatum, septem firma- mentis capacius pariter, sublimiusque ac mirabili- lius.

Deipara. Horreo novi mei partus inusitata enca- nia: timeo autem etiam Josephum, nec scio qui- jam mihi eveniet. Operæ ergo mihi pretium est, ut in domum Zachariæ ad cognatam meam va- dam.

Angelus. Christianorum omnium efficieris com- mune propitiatorium: ideoque rursum congruam tibi acclamo vocem: «Gratia plena: Dominus te- cum; benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui».

Deipara. Quæ regiam feram speciem, fuerimque nutrita in mee regia Bethleem, ac in Sanctis a puero sine crimine, honesteque vixerim, sim- que hactenus virgo, quomodo mater audiam mei filii?

Angelus. Scrutatus diligenter Altissimus mundum universum, nec similem tui matrem inveniens, omnino ut voluit, ut beneplacitum fuit, ex te sanctificata, pro illo suo in humanum genus propensiori affectu, homo fiet.

Deipara. Psallens Dominum laudabo, «eo quod respexerit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim amodo beatam me dicent omnes generationes»¹⁰: «populusque nationum jugiter laudabit me.

Angelus. O Virgo, cœlestis causa gaudii: dele- ctabile admirandumque domicilium, ac mundi uni- versi propitiatorium; sola vere in mulieribus be- nedicta, ad mysticum jam secretioremque Christi adventum præparare.

Deipara. O juvenis, cœlestis paranymphæ gau- dii; qui ex incorporeis ac beatis spiritibus ve- nisti, ac cum luto fabularis; quandiu te feram?

¹⁰ Luc. 1, 28. ¹¹ ibid. 48.

quædam vero non hos sermones desines liqui? A
« Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum
tuum ».

Atque hæc quidem omni digna laude, ac beata
Virgo, seu his quoque mystica magis atque con-
grua disserebat. Verum, si libet, desideratissimi,
etiam autianus quid ad eam Joseph ille justus
inqueretur.

Joseph. Immaculatam accepi te e domo Domini,
etque virginem impollutam domi reliqui: quid hoc
ergo quod nunc video, matrem inexpectato, non
virginem? dic, Maria; mihi cito quid res habeat,
excito.

Deipara. Immaculatam, ut ais, me domi reli-
quisti; rursusque, puto, impollutam me inveni-
sti: quippe quæ ab infantia oleum tunicam car-
nis sorculus inquinatam, ac in qua vestigium
etiam turpis libidinis sit.

Joseph. Time, Maria, tribunal iudicis, severum,
inquam, illud continuum, Iudæorum nimirum Sy-
nagoga, quod decipi nequit, iudicium, mulique
patiam excito; ne me celaveris quæ sunt even-
tura.

Deipara. Tribunal ac iudicium incommutabile
fauit tui, o Joseph, time, ubi ipsi quoque tre-
munt angeli, qui nunquam peccavere: de terreno
autem rege ac tribunali nulla tibi sit ratio.

Joseph. Scriptum est in lege Moysi hoc modo:
« Si quis invenerit virginem, et vim faciens concu-
buerit cum illa, dabit homo ille patri puellæ qua-
quaginta drachmata ».

Deipara. Scriptum est in prophetis: « Dilatit
signatus liber viro scienti litteras, et dicit: Non
possum istam legere »: certe enim, ut puto, pro-
pheta hæc de te dicta fuit.

Joseph. Prode, Maria, meretrix insidiatorem:
prode in modum cum, qui stuprum fecit, ut fa-
beris gladio ejus auferam caput, eo quod ille meos
probræ affecerit canos, sitque futurum, ut me delin-
ceps deinde in tribus Israel sobornent.

Deipara. Justus es, ac sine crimine, ac verissi-
mè puto, ut Deus meus tibi revelet quæ mihi
eventura sunt, ipsaque in somnis ostendit,
quem usualiterem dicis. Ego enim non consuevi
ad illas oculistam protuli.

Joseph. Citus excede domo, atque ad novum
amorem abi. Amode non aliam: non comedes
mensæ meæ panem, eo quod tristitiam proderam-
que, heu gaudium, canis meis intuleris.

Deipara. Medice, o Joseph, expecta, nec me
occulte a domo tua amandaveris: eo quod non
moris sit peregre diversari, nec sciam neque ad
dilectam, neque ad sinistram: nec plane noverim
quo jam cum, aut ad quem confugium.

« Luc. 1, 28. — Deut. 19, 28. » 1. a. 1311, 11.

« τίνας οὐ κατακλύσεις τοὺς λόγους σου; » 1. a. 1302, 4.
« δοῦλε Κυρίου, γένετό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. »

Καὶ ταῦτα μὲν, ἡ κινήσασα, καὶ παρὰ τὴν
θεῖαν: ἡ καὶ τὰ τούτων μυστικώτερα καὶ ἀφρο-
δυστέρα, εὐχόμενος διελέγετο. Ἀλλὰ ἐκπορευόμεν ἄπο-
κόν, ἐπιπρόχρηται, εἰ βούλησθε, εἰ καὶ πρὸς αὐτὴν ὁ
ὁκνῶν Ἰωσήφ εἰσεν.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἀσπίδον σε παρέλαβον ἐξ οἴκου Κυ-
ρίου, καὶ παρθένον ἀρπάξαντα κατέλαβόν σε ἐν τῇ
οἰκῇ μου: καὶ εἰ τοῦτο ὁ νῦν ἔργω, μάλιστα παρ' ἐκ-
κλή καὶ οὐ παρὲς καὶ τοῦτο ἔστιν; ἀπὸ ποῦ, Μαρία;
εἰ ἀληθὲς ἐν τάχει λέγε μοι.

Ἡ Θεοτόκος. Ἀσπίδον κατέλαβες, ὡς ἔργω, ἐν τῇ
οἰκῇ σου, καὶ πάλιν ἀρπάξαντα, ἐν ἰσχυρίσματι, κατε-
έσχες με: ὅτι ἐκ παλαιοῦ ἐπίσταται τὸν ἀπὸ πατρ-
ος ἐκπορευόμενον γενόμενα, καὶ ἔχοντος ἑξουσίαν, οὐκ
ἐστὶν ἐπὶ.

Ὁ Ἰωσήφ. Βέβαια τοῦ ὁκνητοῦ ἐλέγχεται, Μα-
ρία: εἰ ἀσπίδον βούλησθαι; Ἐνταῦθα τῆς
Ἰουδαίας τὸ ἀπαράλογον ὁκνητοῦ: καὶ ἀ-
πὸ ποῦ, σαρὲς: μή ἀποκρίσθαι ἐπ' ἐμοὶ τὰ συμ-
βέβηκα.

Ἡ Θεοτόκος. Βέβαια καὶ χρησίμην ἀπαράλογον
τοῦ μελλόντος αἵματος ἐλέγχεται, ὁ Ἰωσήφ, ὅπου
καὶ ἔργω προέβηται, εἰ μάλιστα ἀπαρτίσαντας:
περὶ οὗ τοῦ ἐπιγίνωσκον βεβαίως καὶ ὁκνητοῦ,
ὡς μὴ σε βέβαιον.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἐξάρπασται ἐν τῇ βίβλῃ Μωϋσέως ὁ-
ντος: « Ἐν τῇ οἰκῇ τῆς παρθένου, καὶ βεβαίως
καταρτὴ παρ' αὐτῆς, ὅπου ὁ ἑλπίσας ἐκείνος τῷ
πατρὶ τῆς καὶ τοῦ καὶ τοῦτο ἐλέγχεται. » Τί οὖν
πρὸς ταῦτα προέβηται;

Ἡ Θεοτόκος. Ἐξάρπασται ἐν τῇ προφητίᾳ, ὅτι:
« ἀρτίσται τὸ ἀπαράλογον βέβαιον ἀπὸ αἵματος
πρόβηται, καὶ ἐπὶ: Ὁ δὲ βέβαιον ἀναρτῶν αὐτὸν
Ταῦτα οὖν, ὡς ἐπὶ βέβαιον, ἡ προφητία αὐτῆς, περὶ τοῦ
ἐλέγχου.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἀναρτῶνται, Μαρία, εἰ ἐκβέβαιον
τῆς ἐπὶ οἴκου: ἀρτίσται εἰς πατρὸς τὸν ἀναρτίσαν-
τα: ὅτι ἔργω κατελάβον τὴν ἐκείνου παρθένον ἀφ-
έου, καὶ ἐπὶ ἐκείνου τῷ ἔργῳ ἔργω κατελάβον, καὶ
παρτίσται με ἀπὸ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἡ Θεοτόκος. Διάνωξαι εἰ, καὶ ἀρτίσται τοῦτο
καὶ ἀρτίσται ὁ θεὸς, παρ' ἀναρτῶνται σε τὰ
ἐπὶ τοῦτο ἔργω: καὶ ἐπὶ σε καὶ ὅπου, καὶ
ὁ δὲ βέβαιον ἐκβέβαιον. Ἐπὶ γὰρ εἰς τὸ ὅπου ἐκβέβαιον
εἰς αἵματος ἀρτίσται.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἐπὶ τοῦ αἵματος παρ' ἐμοί, καὶ πρὸς
τὴν νῦν ἀρτίσται ἀρτίσται. Ὁ ἐκβέβαιον σε ἀπὸ
τοῦτο: εἰ γὰρ εἰς ἀρτίσται ἀρτίσται, καὶ ὅπου:
ἀρτίσται καὶ ἐκβέβαιον, ἀπὸ πατρὸς, τῆς ἐπὶ τῆς ἐπὶ-
σται κατελάβον.

Ἡ Θεοτόκος. Ἐκβέβαιον παρὲς, Ἰωσήφ, καὶ μὴ
ἐκβέβαιον με ἀπὸ τοῦ αἵματος σου: καὶ ἐπὶ ἐκβέβαιον
εἰς αἵματος, καὶ εἰς ἀρτίσται εἰς αἵματος καὶ ἀρτίσται:
καὶ καὶ ἀπὸ τοῦτο κατελάβον, εἰς αἵματος, καὶ πρὸς
τὴν κατελάβον.

Ὁ Ἰωσήφ. Ζωῆς καὶ θανάτου μεταξύ τυγχάνουσα **A** λέγε μοι, Μαρία, τὸ ἀληθές· τίς, ὁ θηρεύσας με; Φανέρωσόν μοι τὸν μετὰ σοῦ συνομιλήσαντα. Ἐρμήνευσόν μοι τὸ ἐκείνου ἄξιωμα· λέξον μοι ποίας πόλεως ἐτύγγανεν, ἵνα ἐκεῖ πορευθεὶς ἐξουθενήσω αὐτόν.

Ἡ Θεοτόκος. Ζῇ Κύριος, ὅτι καθαρὰ εἰμι, καὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω· ὁ γὰρ φανείς μοι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἄγγελος Κυρίου ὑπάρχει, ἀνθρωποποιηματισθεὶς· καὶ μετ' εὐλαβείας ὡς ἀπὸ διαστήματος ἐξίστατο. Καὶ ἴστατο, καὶ οὕτως ἡρέμα τῇ ἐμῇ ταπεινώσει διελέγετο.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἦξει ἐπὶ σοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐμοὶ τῶν γέροντι, κλειψιγαμίας ἔγκλημα, καὶ ἐξουδενισμὸς ἀπροσδόκητος· παρὰ τῶν ταῦτα κρινόντων· καὶ ἐλέγξει λοιπὸν ἀμφοτέρους, εἰ καὶ μὴ βυλόμεθα, τὸ **B** ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως.

Ἡ Θεοτόκος. Ἠκούσθη σοι ὅτι καὶ Ἐλισάβετ, ἡ τοῦ Ζαχαρίου, καὶ συγγενὴς μου, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, προφήτην καὶ Προδρόμον παρ' ἐλπίδα συνέλαβεν. Εἰ μὴ γὰρ προφήτης ἐτύγγανεν, οὐκ ἂν διὰ τῶν σκιρτημάτων προσεκύνει τὸν ἐν ἐμοὶ κρυπτόμενον Κύριον.

Ὁ Ἰωσήφ. Θαυμάζω ἐπὶ σοὶ, καὶ σφόδρα καταπλήττομαι· καὶ οἶδα ὅτι διαλάλημα γέγονας τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐξουδενήσει με Ἀδωναΐ Κύριος, ἀνθ' ὧν παρέλαβόν σε ἐξ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου εἰς τήρησιν, καὶ παρθένον σε οὐκ ἐτήρησα.

Ἡ Θεοτόκος. Θλίψω; ἡμέρα κατέλαβέ με, καὶ **C** μέμφεις ἐξ ὑποψίας ἐπὶ ἡλθέν μοι· καὶ ἐξέτασις μνηστορός μου καταπελγεῖ με· καὶ κυφορήσις παιδός μου κατηγορεῖ με· καὶ ὁ τὸ, Χαῖρε, μοὶ λέξας ἄγγελος τάχα ἀπεκρύβη· καὶ τί λοιπὸν λογίσσμαι, οὐκ οἶδα.

Ὁ Ἰωσήφ. Ἴδον σου τὸν τόκον τῆς πρὶν ἔγνι-
σμένης νηδύος, καὶ ὅλος δι' ὅλου σύντρομος γέγονα. Εἰπέ γάρ μοι, ποῦ σε φανερῶσω; ἢ πῶς δυνήσομαι λαθεῖν τὸ Ἰουδαϊκὸν συνέδριον; Ἀπόστηθι οὖν τοῦ οἴκου μου· ταχέως ἀπόστηθι.

Ἡ Θεοτόκος. Ἴδε διώκαις με τοῦ οἴκου σου, ὦ Ἰωσήφ, καὶ ποῦ λοιπὸν πορεύσομαι οὐκ ἐπιγινώσκω. Ὑποστρέψω ἄρα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος, ἢ ἀπειλεύσομαι πρὸς τοὺς γονεῖς μου; Ἀλλὰ ποῖον προσώπων ἀτενίσω εἰς αὐτούς;

Ὁ Ἰωσήφ. Κἀν ἐγὼ σιωπήσω τὸ ἀμάρτημά σου, οἱ λόγοι κεκράζονται· Καὶ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων μεγάλα βοήθουνται· καθότι παρέλαβόν σε εἰς τήρησιν ἐκ τοῦ ἐκείνου καταλεγομένου ἱερέως, καὶ παρθένον σε οὐκ ἐφύλαξα.

Ἡ Θεοτόκος. Κρύβομαι λοιπὸν ἑαυτὴν, εἰς ἐν τῶν σπηλαίων τῆς ἐμῆς Βηθλεὲμ, καὶ εἰσδέχομαι νενομισμένον καιρὸν ἐμῆς κυφορίας· καὶ μάθω τίς ὁ ἐξ ἐμοῦ μέλλων τίκτεσθαι. Λογίζομαι γὰρ ἔτι ὁ Θεὸς ἐκπέφεται τὴν ταπεινώσιν μου.

Ὁ Ἰωσήφ. Λέξον μοι σαφῶς, τίς ὑπῆρχεν ὁ ξένος καὶ προδότης ἐκεῖνος, εἰς τὴν ἐμὴν δωμάτιον

Joseph. Quæ vitæ ac mortis media posita sis, mihi, Maria, edictio quid res habeat. Quisnam illi sit, qui me est deprædatus. Declara mihi eum, qui tecum est congressus. Expone cujusnam ille existat dignitatis: dic qua sit ortus civitate, ut eo me confereus, hominem ad nihilum redigam.

Deipara. Vivit Dominus, quia munda sum, et virum non cognosco: qui enim mihi apparuit, angelus Domini, ut quidem arbitror, hominis habitus fuit: ac reverenter modesteque velut ab spatio aliquo exurgens, stansque, sic meam submisso allocutus est humilitatem.

Joseph. Veniet super te, quin et super me senæ violatarum nuptiarum crimen, inexpectataque spretio ab iis qui hæc judicant: amboque deinceps coarguet, tametsi nolimus, redargutionis aqua.

Deipara. Audisti etiam Elisabeth Zachariæ conjugem, ac cognatam meam, circiter tempus hoc, præter spem prophetam concepisse, ac Præcursorum. Nisi enim esset propheta, laudquaquam exultando, Dominum in me absconditum adoraret.

Joseph. Miror de te, ac vehementer stupeo; scique late nomen tuum filii Israel celebratum esse: ac Adonai Dominus ad nihilum me religet, quod a Spiritu sancto, exque sacro domicilio ad custodiam te accipiens, virginem non servaverim.

Deipara. Tribulationis me dies comprehendit, exque suspicione mihi est impactum crimen, urgetque sponsi inquisitio, ac accusat, quam prolem in utero gesto; quique angelus mihi dixit: Ave, forte absconditus est; nec jam scio quid cogitem.

Joseph. Vidi tuum uteri prius sanctificati partum, totusque omnino contremui. Nam, rogo, quo te loco occultabo, ac ubi te prodam? quave ratione Judæorum concilium latere quibo? Abi ergo a domo mea; cito abi.

Deipara. Ecce pellis me, Joseph, a tua domo, nec scio jam quo pergam. Revertar in domum sacri sanctuarii, an ad parentes redeam? At qua facie in eos aspiciam?

Joseph. Quanquam taceam ego tuum peccatum, at lapides clamabunt: Sancta quoque sanctorum exerta contestabuntur voce, quod te ad custodiam a delecto ejus acceperim sacerdote, nec virginem tamen servaverim.

Deipara. Occultabo me deinceps in una aliqua spelunca meæ Bethleem, ac expectabo legitimam mei partus tempus, sciamque quisnam ex me nasciturus sit. Fore enim spero ut Dominus respiciat humilitatem meam.

Joseph. Dic mihi palam, quisnam ille peregrinus ac viator fuerit, qui in domum nihil indicando

advenit, velut quis explorator, præsertim me absente, ac cum intra muros urbis Nazareth non essem.

Deipara. Cum hydriam accepissem ut irem ad fontem haurire aquam ad potum, ingressa est vox silentio in aures meas dicens: « Ave, gratia plena: Dominus tecum⁴⁴. »

Joseph. Num vero ex auditu concepisti? A sæculo non est auditum, ut virgo viri expers ex sola verborum voce aliquando conceperit: nec patres nostri nobis annuntiarunt, ejusmodi aliquid factum esse in diebus antiquis.

Deipara. Nunquid non scriptum est in prophetis: « Quia virgo concipiet in utero, et pariet nobis puerum⁴⁵? » Num potes dicere prophetas esse mentitos? jam falleris, o Joseph, nimisque insanus.

Joseph. Nunc, Maria, dicam, Evæ te vestigia matris tuæ fuisse secutam. Verum illa quidem paradisi domicilio pulsa fuit, quod susurranti aures speruisset: tu autem a domo mea tanquam rea exturbaberis.

Deipara. Nunc tanquam alienigena quidam, ac accusator congressus increpasti; non quasi reginam alloqueris: clamque e civitate in civitatem persequeris: quid vero deinceps excusans respondeam?

Joseph. Novitate turbabit partus, ut quidem puto, nedum me, sed et angelos, et homines, nec ii habebunt fidem. Quis unquam audivit virginem puerum peperisse, maxime nulla viri consuetudine?

Deipara. Turbabit te, scio, verba hæc novitate, mentemque tuam mystici partus mirabile sacramentum in stuporem vertet: haud tamen ego illatæ mihi calamitatis causa fui, quippe quæ ab infantia Domino Creatori meo servire consuevi.

Joseph. Nonne tibi dixi, ut mihi eum ostenderes qui domui meæ est insidiatus, teque ipse liberarem ab hoc crimine? Nonne dixi, ut cito ad amatorem tuum abires? Quid ergo deinceps spe præsumis?

Deipara. Non novi liquido quibus ille moretur locis. Nam et ego revera ipsum invenire vellem: gratiis omnibus temperatam libens ejus aspicerem pulchritudinem, ac sermones cum eo miscerem; quippe cum mihi ille Ave dixerit, agamque modo in tristitia.

Joseph. Quomodo non inhorrescam, ac facie confundar, quod te virginem e domo Domini accipiens, non te servaverim? Quomodo autem deinceps offeram Deo meo, ac legalem pro more implebo constitutionem?

Deipara. Crede Dei prophetis; nec te adeo abundantiori consumas tristitia. Invenies enim hæc in eis scripta: « Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel. »

ἀμνηστὶ παραγενόμενος, ὡς τις ποτε κινέσκοπος, καὶ μάλιστα ἐμοῦ ἀπόντος, καὶ οὐκ ὄντος ὑπὸ τῇ τεύχῃ τῆς πόλεως Ναζαρέτ.

Ἡ Θεοτόκος. Λαβοῦσα τὴν κάλπην ἀπιέναι ἐπὶ τὴν ἐμὴν πηγὴν ἀνελήσαι ὕδωρ ὅπως πίωμαι, εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὠτά μου φωνὴ σιωπηλῶς, τοιαῦτα λέγουσα· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. »

Ὁ Ἰωσήφ. Μὴ γὰρ ἐκ τῆς φωνῆς συνέλαθες; ἐκ τοῦ αἵματος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἀπὸ φωνῆς ῥημάτων ἐκυσφόρησε παρθένος ἀπείρανδρός ποτε· οὕτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν ἐπὶ τοιοῦτον γέγονεν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἡμέραις.

Ἡ Θεοτόκος. Μὴ γὰρ οὐ γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, « Ὅτι Παρθένος ἐν γαστρὶ λήγεται, καὶ παῖδον ἡμῖν τευχθήσεται; » Μὴ ἔχεις εἰπεῖν ὅτι οἱ προφῆται ψεύδονται; σφάλῃ λοιπὸν, ὦ Ἰωσήφ, ἐπὶ πολὺ μαινόμενος.

Ὁ Ἰωσήφ. Νῦν λέξω, Μαρία, ὅτι τοῖς Ἰχνησιν Εὐα· σῆς μητρὸς ἐξηκολούθησας. Ἀλλ' ἐκεῖνη μὲν τοῦ παραδείσου ἀπωκίσθη, καθότι τὴν ἀκοήν ἐφηλώσε τῇ ταύτῃ ψυθιρίσαντι· σὺ δὲ τοῦ οἴκου μου ἐκκληθήσῃ ὡς ὑπεύθυνος.

Ἡ Θεοτόκος. Νῦν ἐπὶ λόγῳ μοι ὡς τις ποτε ἀλλογενὴς καὶ ἑτερόφυλος, καὶ κατήγορος, οὐχ ὡς βασιλίδι τινὶ διαλεγόμενος· καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν λάθρα διώκομαι· καὶ τί λοιπὸν ἀπολογίσομαι;

Ὁ Ἰωσήφ. Ξενίσει ὁ τόκος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, καὶ οὐκ ἂν πιστεύσωσι. Τίς ποτε ἀπέχεσθαι, ὅτι παρθένος βρέφος τέτοκεν, καὶ μάλιστα ἀπείρανδρος τυγχέουσα;

Ἡ Θεοτόκος. Ξενίσει σοι, εἶδα, τὰ λεγόμενα καὶ καταπλήττει σου τὸν νοῦν τῆς μυστικῆς κυοφορίας τὸ παράδοξον μυστήριον. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐγενόμην αἰτίας τῆς ἐπενεχθείσης μοι συμφορᾶς, καθότι ἀπὸ βρέφους λατρεύειν εἶθις τῷ Κυρίῳ μου τῷ ποιησαπίμ.

Ὁ Ἰωσήφ. Οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι δεῖξόν μοι τὴν ἐπίβουλον τῆς ἐμῆς οἰκίας, καὶ ἐλευθερῶ σε τοῦ τοιοῦτου ἐγκλήματος; Οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι Πορεύετ' ἐπὶ σπουδαίως πρὸς τὸν σὺν ἐρασίην; Καὶ τί λοιπὸν ἀπὸ τοῦτου ἐλπίζεις;

Ἡ Θεοτόκος. Οὐκ ἐπίσταμαι σαφῶς τὸ, ἐν ποίῳ τόποις αὐλίζεσθαι. Ἐπεὶ κατὰ ἀλήθειαν ἔβλεπον καὶ γὰρ αὐτὸν κατατοχεῖν· ἔβλεπον αὐτοῦ τὸ ἀξιοζωγράφιστον κάλλος θεάσασθαι, καὶ μετ' αὐτοῦ διαλεχθῆναι· ὅτι εἶπέ μοι. Χαῖρε, καὶ ἄρτι λυπούμαι.

Ὁ Ἰωσήφ. Πῶς μὴ πτήξω, καὶ τῷ τὴν ὕψιν, ὅτι παρθένος παρέλαβόν σε ἐξ οἴκου Κυρίου μου, καὶ οὐ διετήρησά σε; Πῶς δὲ ἀπὸ τοῦ νῦν προσάξω Κύριον τῷ Θεῷ μου, καὶ ἐκπληρώσω νομικὴν διάταξιν κατὰ τὸ ἐμοὶ εἰδισμένον;

Ἡ Θεοτόκος. Πίστατε προφῆταις Θεοῦ, καὶ μὴ ἐπὶ τοιοῦτον τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταπτήξῃ· ταυτὸν εὐρήσεις γὰρ ἐν αὐτοῖς γεγραμμένα· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ. »

Ὁ Ἰωσήφ. Ῥάβδος ἀρχιερατικῆ ἔπαισέ με παραλαβεῖν σε ἐκ τοῦ οἴκου τῆς προσευχῆς εἰς τήρησιν· καὶ κατέλιπόν σε λοιπὸν μετὰ πάσης εὐταξίας ἐν τῷ οἴκῳ μου· καὶ ἵνα τί οὐκ ἐδέξω, Μαρία, τῆς ἐμῆς ξενιτείας, καὶ τῶν ἐμῶν ἔργων τὴν συμπλήρωσιν;

Ἡ Θεοτόκος. Ῥυτίδα κοίτης ἀλλοτρίας, καὶ μῶμον σαρκικῆς ἐπιθυμίας, οὐκ ἐπίσταμαι, ζῆ Κύριος· πλὴν εἰ μὴ ὅτι καὶ πάλιν τὴν πορφύραν κατέχουσα, ἤκουσα φωνῆς ἀγγελικῆς βοῶσης μοι· «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ.»

Ὁ Ἰωσήφ. Στέρξον ὀλίγον ἐτι ἄπαξ ἐν τῷ οἴκῳ μου, καθύστε καιρὸς ἀπογραφῆς ἐφέστηκεν Αὐγούστου Καίσαρος τὰ νῦν βασιλεύοντος· ἐγὼ δὲ καὶ γυναῖκα ἐμὴν εὐλαβοῦμαι σε ἀπογράφασθαι· μάλιστα διὰ τὴν Δαυιτικὴν συγγένειαν.

Ἡ Θεοτόκος. Συντηρήτω ἅρα τοὺς λόγους σου ἐν τῇ καρδίᾳ μου, καὶ στέρξω μικρὸν λοιπὸν ἐτι ἐν τῷ οἴκῳ σου· καὶ ἐκδέξομαι καιρὸν ἀπογραφῆς καὶ ἡμέραν κυοφορίας μου, μέχρι ἂν καὶ φόρους τελῶσμεν Αὐγούστῳ Καίσαρι, Αὐγούστῳ Ῥωμαίων τῷ νῦν βασιλεύοντι.

Ὁ Ἰωσήφ. Τίχα ἄγγελος ἦν ὁ φανείς μοι καθ' ὕπνον, καὶ λέξας μοι· «Ἰωσήφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἁγίου· τέχεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.»

Ἡ Θεοτόκος. Τίχα, κύριέ μου, ἐκεῖνος ἦν ὁ τὸ, Χαῖρε, μοι ἐπιφθεγξάμενος. Ἀλλὰ τὸ λοιπὸν εὐτρέπισον σπῆλαιον, καὶ μαῖαν Ἑβραίαν καταζήτησον τοῦ γένους ἡμῶν· καὶ τὸ μυστήριον φυλάξει, καὶ κατὰ τὸ εἰθισμένον διακονήσει μοι.

Ὁ Ἰωσήφ. Ὑποδείξει μοι πάντως φανείς μοι καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ σπῆλαιον· οὐ δὲ, Μαρία, τὰ σπάργανα ἐτοίμασον. Κἂν τε προφῆτης, κἂν τε βασιλεὺς ὑπάρχει ὁ μέλλων τίκτεσθαι, ἡμεῖς οὐκ εὐδαμεν, «ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.»

Ἡ Θεοτόκος. Ὑπολαμβάνω ὅτι βασιλεὺς κληθήσεται ὁ μέλλων τίκτεσθαι· γέγραπται γάρ ἐν τοῖς προφήταις· «Χαῖρε σφόδρα, ὑψατερ Σιών· κήρυττε, ὑψατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων.»

Ὁ Ἰωσήφ. Φαινερῶσαι μοι λοιπὸν ὁ καθ' ὕπνον χρηματίζας μοι, καὶ τὰ μέλλοντα ἡμῖν μετὰ ταῦτα συμβαίνειν. Ἐγὼ καὶ τὸν Ἡρώδην εὐλαβοῦμαι, ὅτι πάλαι τινος μηνύσαντος, ποιήσει ζήτησιν τοῦ παρ' ἡμῖν τικτομένου παιδός.

Ἡ Θεοτόκος. Φανήσεται τὸ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ· γέγραπται γάρ ἐν τοῖς προφήταις· «Ἀνατελεῖ ἕσπερον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγούς Μωάβ.»

Ὁ Ἰωσήφ. Χοῆς ἐξ ὑποψίας σφαλλόμενος, μέμφιν ἐπήνεργα τῇ ὑπαισθητικῇ σου καὶ τῇ κάλλει σου· νῦν δὲ ἐξ ὕψους πληροφορίαν δεξάμενος, ἀπο-

Joseph. Sacerdotalis virga, ut a domo orationis te assumerem ad custodiam, mihi persuasit : teque postea domi bene prorsus compositam, totaque honestate reliqui : quidni ergo, Maria, donec mea absentia operaque complerentur, expectasti?

Deipara. Vivit Dominus, alieni sordes tori, ac carnalis labem desiderii ignoro : nisi quod iterum tenens purpuram, angelicam vocem audiavi mihi dicentem : « Ne timeas, Maria : invenisti enim gratiam a, ul Deum ». »

Joseph. Semel adhuc in domo mea sustine modicum, eo quod professionis tempus Augusti Cæsaris nunc imperantis advenit. Nam et ego, ut meam tu conjugem profitearis vereor, propter Davidicam maxime cognationem.

Deipara. Conservabo ergo sermones tuos in corde meo, adhucque modicum sustinebo in domo tua ; ac expectabo tempus professionis ac partus diem, donec tributa penderimus Augusto Cæsari ; Augusto, inquam, Romani nunc imperii habenas moderanti.

Joseph. Forte angelus erat, qui mihi apparuit in somnis, ac mihi dixit : « Joseph filii David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum ». »

Deipara. Forsan, domine mi, ille erat, qui mihi acclamavit, Ave. Cæterum quod superest, speluncam para, ac quære obstetricem Hebræam de gente nostra, servabitque illa mysterium, ac pro more mihi ministrabit.

Joseph. Plane is qui mihi apparuit, tum locum, tum speluncam subindicabit : tu vero, Maria, pannos præpara. Sive autem propheta, sive rex existat, qui est nasciturus, hoc vero scimus, quia « Nazareus vocabitur ». »

Deipara. Existimo fore ut rex appelletur, is qui est nasciturus ; scriptum enim est prophetis : « Gaude vehementer, filia Sion : prædica, filia Jerusalem : ecce rex tuus venit tibi justus et salvans ». »

Joseph. Qui in somnis mihi respondit, ipse nobis posthæc eventura declarabit. Porro etiam Herodem timeo, ne quo forte nuntiante, natum apud nos filium inquirat.

Deipara. Apparebit signum in cælo ; nam scriptum est in prophetis : « Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo de Israel, et percutiet duces Moab ». »

Joseph. Falsa heri suspitione deceptus, speciei tue ac pulchritudini impegi crimen ; nunc autem de alto certior effectus, excusabo pariter, ac reve-

VARIE LECTIONES

^a Lege οὐν.

^b Luc. i, 30. ^c Matth. i, 20. ^d Matth. ii, 23. ^e Zachar. ix, 9. ^f Num. xxiv, 17.

« Παρεμβάλει, φησὶν, ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν ἀφοδουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. » Ἀλλὰ τῶν ἐλεεινῶν ἀνθρώπων πλάνη καὶ εἰδωλολατρεῖα τότε διατελούντων, κλίσης τε θυσίων τὸν ἄερα μολυνόντων, ἀπειδίασαν ἢ ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνδιαγωγῆς λοιπὸν καὶ οἱ ἄγγελοι· ἀντανεῖλε δὲ παρ' αὐτῶν ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Σοῦ δὲ τεκούσης ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἐν ἀρχῇ ὁ Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, παρευθὺ τῆς σῆς κηρύσεως, καὶ τῶν ἀγγέλων αἱ στρατιαί, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν παρέκυψαν, τὸν ὑπὸ σοῦ γεγεννημένον ἀνυμνοῦντες Θεόν, καὶ δόξαν ἐν τοῖς ὑψίστοις προστεθῆναι βοήσαντες, εἰρήνην ἐπὶ γῆς ἐκραύγασαν ἐπιφθάσαι· ὡς μὴκέτι λοιπὸν ἔχθραν μεστοίχου μεταξὺ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, χρηματίζεῖν· ἀλλὰ σύμφωνον πολίτευμα, καὶ μίαν ἀντιφωνοῦσαν δοξολογίαν παρ' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, τῷ ἐνὶ καὶ τριαδικῷ Θεῷ προσαναπέμπεσθαι παρ' ἐκατέρων. Καὶ ὁ Πατὴρ δὲ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, μαρτυρῶν τῇ ἐκ σοῦ χωρὶς Πατρός σωματικῇ κυοφορίᾳ, εἰς αὐτὸν βοᾷ· « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. » Καὶ πάλιν· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε. » Ὁ ῥήματα θεολογίας μεστὰ! Εἰ πρὸ γεννηθῆναι παρὰ σοῦ τῆς Παρθένου Μητρὸς, ὧς οὗτος μονογενῆς τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Πατὴρ φησι πρὸς αὐτὸν, « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; » Ἀῖνον ὅτι τὸ σήμερον, οὐχὶ τὴν τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς πρόσφατον περίσσειαν ὑπαρξίν, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους σωματικὴν αὐτοῦ βεβαίαν παρουσίαν. Τὸ δὲ, γεγέννηκά σε, τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ Πατρὶ θεαρχικὸν ὅμοῦ καὶ συνεργητικὸν ἐμφαίνει συνούσιον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλότριον τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς· εὐδοκίᾳ δὲ καὶ ἀποστολῇ τοῦ Πατρὸς ὥκησεν ἐν σοὶ τῇ Παρθένῳ καὶ Μητρὶ, ἰδιοποιεῖται τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνέργειαν ὁ Πατὴρ, ὅθεν τὴν ἐκ σοῦ σωματικὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πρόδον καινοποιησάμενος μετὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Πατὴρ, « Ἐγὼ, φησὶ τῷ Υἱῷ, σήμερον γεγέννηκά σε. » Καὶ τότε, « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, » τῆς αὐτῆς ἔχεται πιστοφορίας ἢ· τουτέστιν, ὅτι καὶ τὴν προαιώνιον τῆς θεότητος ἐν τῷ Μονογενεῖ πιστὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς συναΐδιον οὐσίαν, καὶ τὴν ἑσαρκίαν αὐτοῦ περὶ τὰ ἑσχατὰ τῶν καιρῶν ἐκ σοῦ τῆς Ἀειπαρθένου φυσικὴν καὶ ἀφάνταστον δεικνυσὶν ἐνανθρώπησιν. Γαστέρα γὰρ προεωσφόρον, τὴν γεννητικὴν τοῦ προουρανίου καὶ ἐπιγείου Φωτὸς ὠνόμασεν ἡ Γραφή πρόδον· τοῦ δειχθῆναι ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ὁρωμένης καὶ ἀοράτου, ὁ Μονογενὴς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχως, ἐκ Φωτὸς ἐγεννήθη Φῶς· καὶ

gelorum Dei⁶⁶. » Et : « Immittet, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos⁶⁷. » Cum autem miseri homines, errori tunc ac idolorum cultui vitam agerent, ac victimarum nidore contaminarent aerem, etiam angeli ab humana se spernentes abjuxerunt consuetudine; suumque Deus ab illis vicissim abstulit Spiritum sanctum. At ubi ipsa novissimis temporibus, Verbum illud Dei et Patris, « quod erat in principio⁶⁸, » peperisti; ab eo statim partu, etiam angelorum exercitus e cœlis aspexerunt, laudum canticis celebrantes ex te natum Deum; adjectamque in altissimis gloriam clamantes⁶⁹, pacem in terram advenisse vociferati sunt; ut non amplius nominetur inimicitia medii parietis angelos inter ac homines, cœlumque et terram : sed consona vitæ ratio, unaque mutuo respondens ab angelis ac hominibus glorificatio, uni trinoque ab utrisque Deo offeratur. Sed et Pater, unigeniti Filii sui, corporali ex te sine patre conceptui testimonium perhibens, in ipsum clamat : « Ego hodie genui te⁷⁰. » Rursumque : « Ex utero ante luciferum genui te⁷¹. » O verba plena theologia ! Si quidem enim priusquam ex te matre Virgine nasceretur, unigenitus ex Deo Filius erat, quomodo Pater ad eum ait : « Ego hodie genui te ? » Utique liquet vocem (37) *hodie*, non divinitatis Unigeniti recentem significare existentiam, sed ejus ad homines astruere corporalem præsentiam ac adventum. Cæterum illud, *genui te*, divinam in Patre Spiritus sancti rationem principii (38) ac coagendi vim substantialem ostendit. Quia enim Spiritus sanctus non est alienus a Patre, ille autem ex Patris beneplacito ac missione, in ea habitavit Virgine et Matre, ejus sibi Pater vindicat actionem, ac suam facit. Quamobrem Filii sui corporalem ex te processionem novam molitus Pater cum Spiritu sancto : « Ego hodie, inquit Filio, genui te. » Illud quoque : « Ex utero ante luciferum genui te, » eandem ingerit fidem, ac veritatem; hoc est : significat cum sæculis anteriorem deitatis in Unigenito certam exploratamque cum Patre coæternam substantiam; tum ejus in carne in finem temporum, ex te semper Virgine, naturalem illam veramque, non apparentia consistentem, humanationem. Quippe uterum lucifero antiquiorem nominavit Scriptura, processionem, qua Sol ille sæculis antiquior, idemque terrenus, natus est; quo ostendat, ante creatum omne, vel quod oculis subiectum est, vel quod spiritale oculis non subest,

⁶⁶ Deut. xxxii, 8. ⁶⁷ Psal. cxviii, 8. ⁶⁸ Joan. 1. 1. ⁶⁹ Luc. ii, 14. ⁷⁰ Psal. ii, 7. ⁷¹ Psal. cix, 3.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Ἰσ. ἀφελῆσαν. ἢ Ἰσ. πληροφορίας.

NOTÆ.

(37) *Liquet vocem hodie*, τὸ σήμερον. Sic quoque Methodius in *Occurs*. et alii, de temporali exponunt nativitate, in quam etiam Ecclesia usurpat, in officio diei Natalis Domini.

(38) *Divinam in Patre Spiritus sancti rationem principii*. Τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ Πατρὶ

θεαρχικόν· ut sibi Pater, Dominicam et ipse vendicet incarnationem, quæ appropriatur Spiritui sancto; quæ nimirum una utriusque voluntate facta sit. Τὸ, θεαρχικόν, hic, velut ἀπὸ ἀρχῆς, τὸ, αἰτία· quod habet Spiritus sanctus tantum ad extra.

προστατικὴν αἰετὴν ἀντὶληψίν. Κωλυτικὸν γὰρ οὐδὲν, μερισμὸν λέγω ψυχῆς καὶ σώματος, μεταξὺ τῆς σῆς καὶ τῶν σῶν δούλων διαγνωσεως. Οὐ γὰρ ἀφ᾽ ἧρας, οὐς διέσωσας· κατέλιπας, οὐς συνήγαγες· ὅτι ζῆ σου τὸ πνεῦμα διὰ παντὸς, καὶ ἡ σὰρξ διαφθορὰν οὐχ ὑπέλειπε ταφῆς. Πάντας ἐπισκέπτῃ, καὶ ἡ ἐπισκοπὴ σου, Θεομήτορ, ἐπὶ πάντας· ὥστε καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν κρατοῦνται τοῦ μὴ βλέπειν σε, παναγία, ἐν μέσῳ σὺ τῶν ἀπάντων ἐμφιλοχωρεῖς, ἐμφανίζουσα τοῖς ἀγίοις σου διαφόρως ἑαυτήν. Ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ἐμποδίζει τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματός σου· ὅτι περὶ οὗ οὐ θέλει πνεῖ σου τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ καθαρὸν τοῦτο καὶ αἷον· ἀφθαρτον καὶ ἀκηλίδωτον, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου συνδιαϊτικὸν πνεῦμα, καὶ τῆς Μονογενοῦς θεότητος ἐκλεκτόν. Σὺ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « ἐν καλλονῇ »· καὶ τὸ σῶμά σου τὸ παρθενικόν, ὅλον ἅγιον, ὅλον ἄγνόν, ὅλον Θεοῦ κατοικητήριον· ὡς ἐκ τοῦτου λοιπὸν καὶ ἀλλότριον χοιτῆς ἀναλύσεως. Ἐνναλλαγὴν μὲν ὡς ἀνθρώπινον πρὸς ἄκραν ἀφθαρσίαν ζωῆς· σῶν δὲ τοῦτο καὶ ὑπερένδοξον, ζωοτέλες καὶ ἀκοίμητον· καθ' ὅτι περ οὐδὲ ἦν δυνατόν παρὰ νεκροποιῶ συνκλεισμοῦ τοῦτο κρατηθῆναι, ὡς σκεῦος ὑπάρχον θετηδόν, καὶ ἐμφύλος ναὸς τῆς τοῦ Μονογενοῦς παναγίας θεότητος. Ἐνεκεν δὲ τούτων, μεθ' ἡμῶν σε, Θεοτίκῃ, πιστευόμεν περισσεῖν.

Ὅντως γὰρ, ὄντως, καὶ πάλιν εὐχαριστικῶς ἐρῶ· οὐκ ἐχωρίσθης καὶ μετέστης τοῦ Χριστιανικοῦ γένους· οὐκ ἐμακρύνθης, συναφθαρσίας ζωῇ, τοῦ φθειρομένου τούτου κόσμου, ἀλλ' ἐγγίξεις τοῖς ἐπικαλούμενοις σε. Εὐρίσκη τοῖς πιστῶς ἐκζητοῦσι σε· ἀτινα ζωῆς εἰσιν ἐνεργείας πνεύματος ἀειπνόου, σώματος ἀδιάρευστου παραστατικὰ θεωρήματα. Πῶς γὰρ εἶχε διὰ λυσις σαρκὸς πρὸς χοῦν καὶ κόνιν ἀνθρωποτρέφει σε, τὴν ἀπὸ θανάτου καταφθορὰς, τὴν ἀνθρωπον, διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ σου λυτρωσμένην σαρκώσεως; Μετέστης γοῦν τῶν ἐπιγείων, τοῦ δειχθῆναι τὸ τῆς φρικτῆς ἐνανθρωπήσεως βεβαιούμενον ἀφαντάτως μυστήριον· ἵνα σοῦ τὴν ἐκδημίαν τῶν προσκαίρων ὑπομεμενηκυίας, ὃ ἐκ σοῦ γεννηθεὶς Θεός, πιστευθῇ καὶ τέλειος προσελθεῖν ἄνθρωπος, ἐξ ἀψευδούς Μητρὸς Υἱός, ὑποκειμένης νόμοις φυσικῶν ἀναγκασμάτων, ὅρου θέλω κελεύσματος, καὶ χρόνου βιωτικοῦ παρακλεύσει· σοῦ, τῆς ὡς μίδς τῶν καθ' ἡμᾶς τυγχανούσης σωμάτων, καὶ διὰ τοῦτο μὴ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων θανάτου δυνηθείσης ἐκφυγεῖν τὸ συνάντημα· ὃν τρέπον καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς καὶ πάντων Θεός, καὶ αὐτὸς, ὅσον εἶπεν, διὰ τὸν παντὸς ἀποθνήσκοντα τοῦ γένους ἡμῶν ἀνθρώπων, τοῦ ὁμοίου σαρκικῶς ἀπεγέυστα θανάτου· παραδοξάσας δηλαδὴ, κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ καὶ ζωοποιὸν τάφον, καὶ τὸ ὅν τῆς κοιμήσεως ζωοπαράδεκτον μνημα· ὥστε ἀμφοτέρων σώματα μὲν ἀφαντάτως ὑπο-

⁹⁹ Cant. II, 13. ¹⁰⁰ Hebr. II, 9.

(39) *Paris tu incorruptionis vita.* Συναφθαρσίας ζωῇ. Vel Christi Domini, qui ipse vita pariter est, ac incorruptio cum Maria; ejus, atque adeo incorruptionis, ac vitæ matre: juxta quod paulo inferius

B semper auxiliatricem agnoscimus protectionem: nihil enim illa, animam inter ac corpus divisio, tuam, ac servorum tuorum dignationem prohibere possit. Haud quippe dimisisti, quibus fuisti salutis; haud abs te congregatos dereliquisti: nam spiritus tuus semper vivit, nec caro corruptionem sepulcri sustinuit. Omnes visitas, tuasque, Dei Mater, inspectio in omnes exsistit: adeoque, quanquam tenentur oculi nostri ne te videamus, o sanctissima, lubens tamen in medio omnium habitas, teque ipsam, dignis te diversimode manifestas. Nihil enim caro, tui spiritus virtuti ac efficaciam officit; quippe tuus ille spiritus ubi vult spirat, qui nimirum mundus sit ac vacans materia; incorruptus ac incontaminatus, sanctique Spiritus sodalis, ac Unigeniti Deitatis delectus, spiritus. Tu juxta quod scriptum est, « Speciosa es »; » tuumque illud corpus virginale, totum sanctum est, totum castum, totum Dei domicilium; ut ideo quoque a resolutione in pulverem deinceps sit liberum: quod quidem ceu humanum, ad summam incorruptionis vitam sit immutatum; sitque nihilominus ipsum incoluere ac prægloriosum; consummatæ vitæ, ac incorporabile: quatenus impossibile erat, ut mortuorum sepulcro clausum teneretur, quod vas Dei susceptivum esset, ac sanctissimæ Unigeniti Deitatis animum templum. Idcirco vero te, Deipara, nobiscum credimus obambulare.

Vere etenim, verò, etiam iterum grati animi dicam exultatione: quanquam ab humanis migrasti, haud tamen a Christianorum gente recessisti. Non es elongata a mundo hoc exolescent, paris tu incorruptionis vita (39); sed iis, qui invocant te, propior accedis; inveniris ab iis, qui te fideliter exquirunt: quæ plane, Spiritus vitæ jugiter spirantis, ac corporis a fluxione liberi, ac incorruptibilis, exhibitionem haud obscuram habent. Nam quomodo carnis te dissolutio in cineres, ac pulverem potuisset redigere, quæ humanum genus a mortis corruptione, per Nati ex te assumptam carnem, liberasses? Migrasti ergo ab humanis, ut horrendæ incarnationis, solida veritate, nulla apparentia constans, confirmatum patesceret sacramentum; ut, inquam, tuo illo a temporaneis, ac sæculo discessu, qui ex te natus est Deus, perfectus nihilominus ex vera Matre crederetur processisse Filius, quæ nimirum necessitatum naturæ legibus subjaceret, divinæ jussionis definitione, ipsoque ad mundi vitam concesso tempore sollicitante: ejus corpus, ut unius haberet reliquarum mulierum, eoque communis hominum mortis occursum vitare nequivisses: quo etiam modo Filius tuus, ac Deus universorum, ob nostrum, ut ita dicam, universi generis mortuum hominem, similem et ipse carne, « gustavit mortem »; » mirabilia plau-

vocat, μητέρα ζωῆς. Vel, vita incorruptionis nostræ, quam secum incorruptibiles faciens, suo illa nobis puerperio conciliet.

operatus, cum in suo ipsius ac vivifico sepulcro, tum in tuo dormitionis vitam suscipiente monumento : ut ea, amborum quidem corpora veritate susceperint, haudquaquam vero corruptionem induxerint. Neque enim fieri poterat, ut quæ Dei capax vasculum esses, emortuum corpus corruptione diffueres pulvere. Quia enim is, qui in te fuerat exinanitus, Deus erat a principio, ac vita sæculis antiquior; utique par quoque erat, ut Vitæ Mater, Vitæ pariter contubernalis fieret; dormitionemque somni instar susciperet; ac migrationem, haud secus atque expergefactionem, ceu Vitæ Parens, subiret. Uti enim clara proles propriam quærit ac desiderat parentem, atque parens vicissim cum prole amat versari, ita et te, quæ prolis amantibus in Filium tuum ac Deum visceribus prædita esses, congruum erat redire ad Filium; parque vicissim erat, ut pro ea, qua Deus ad Matrem haberet amoris affectione, suam sibi contubernalem, consuetudine donans, adjungeret. Sic porro rebus caducis emortua, ad immortales æternorum demigrasti mansiones, ubi Deus inhabitat; cum quo pariter ipsa agens, Dei Genitrix, ab ejus conversatione non discedis. Quippe ei, o Deipara, corporalis domus, qua quiesceret, effecta; ipseque vicissim, o laudatissima, domus requiescentis migranti efficitur : « Hæc enim, inquit, requies mea in sæculum sæculi »; hoc est, caro, quam is ex te, o Deipara, induit; qua indutus, nedom præsentis sæculo apparuisse creditus est, sed et est futurum, ut eadem ipsa, veniens judicare vivos et mortuos indutus appareat. Ergo te, ut quæ æterna ei requies esses, a corruptione liberam, ad se assumpsit; suis te, ut ita dicam, et affatibus et visceribus volens propius affixam : idcirco quidquid ab eo quæris, id ille, filiorum divina implet virtute : qui est benedictus in sæcula. Amen.

VII.

Ejusdem in beatam sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ dormitionem sermo 11.

Cessent indocti vesanique hæreticorum sermones (40). Iniqua eorum labia obturentur. « Exsultent et lætentur super te omnes quærentes te, » o Deipara; « et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui » pro debito, « diligunt », inagnificare nomen tuum : « Os » enim Christianorum « medietabitur justitiam tuam, » ac virginitatem; « tota die laudem » sanctitudinis partus tui. « Viderunt pauperes », per te, « divitias honoris divini ». Viderunt, atque dixerunt : « Misericordia Domini plena est terra ». Peccatores, per te « Deum exquisierunt, et salvi facti sunt »; dixerunt et ipsi :

Δεξαμένων, διαφθορὰν δὲ μηδ' αὖτις ἐνεργησάντων. Οὐδὲ γὰρ ἐνεδέχετό σε θεοχώρητον οὖσαν ἀγγεῖον. τῆς ἀναλύσεως νεκροφθόρῳ διαβρῦναι χροί. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ κενωθεὶς ἐν σοὶ, θεὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ζωὴ προαιώνιος, καὶ τὴν Μητέρα τῆς ζωῆς σύνοικον ἔδει τῆς ζωῆς γεγονέναι, καὶ καθάπερ ὕπνον τὴν κοίμησιν ὑπολαβεῖν, καὶ ὡς ἐγρήγορσιν ὑποστῆναι τὴν μετὰστασιν ὡς Μητέρα τῆς ζωῆς. Ὡς περ γὰρ τέκνον τὴν ἰδίαν ζητεῖ καὶ ποθεῖ μητέρα, καὶ μητέρα συνδιόγειν τῷ τέκνῳ φιλεῖ, οὕτως καὶ σὲ φιλότεκνα σπλάγχνα πρὸς τὸν Υἱόν σου καὶ θεὸν κεκτημένην, ἤρμοσεν πρὸς αὐτὸν ἐπανελθεῖν· καὶ τὸν θεὸν ἐξ, μητροφιλή διακρατοῦντα πρὸς σὲ στοργήν. συνδαιτὶν σοὶ τὴν ἑαυτοῦ καὶ πάντως ἔπρεπε καταστῆναι συνομιλίαν. Τοῦτω δὲ τρόπῳ τὴν ἀποβίωσιν τῶν περαιομένων πεπονθῶσα, πρὸς τὰς ἀφ' ὧν τῶν αἰώνων μετῴκησας διατριβὰς, οὐκ ἀποχωρίζεται, μεθ' οὗ καὶ σὺ συνδιάγωγος οὔσα, θεοτόκε, οὐκ ἀποχωρίζεται τῆς τοῦτου συναναστροφῆς. Οἶκος γὰρ αὐτῷ καταπαύσεως σὺ γέγονας σωματικῆς, θεοτόκε, καὶ τόπος ἀναπαύσεως αὐτοῦ χρηματίζει μεταστάσει, πανύμνητε. « Αὕτη γὰρ, φησὶν, ἡ κατάπαυσις μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος »· τοῦτέστιν, « Πῶς σου περιβλήθησα τοῦτω, θεοτόκε, σάρξ· μεθ' ἧς οὐ μόνον εἰς τὸν παρόντα τοῦτον αἰῶνα ἐπιφανείς ὁ Χριστὸς ἐπιστεύθη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, σὺν τῇ τοιαύτῃ σου σαρκί, ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς ἐμφανισθήσεται. Ἀρα οὖν, ὡς αἰωνίας σου τοῦτω καταπαύσεως οὐσης, πρὸς αὐτὸν ἀδιάφθορον προσελάβετό σε, πλησιοχώρως, ὡς εἴποι τις, τῶν σὼν λαλῶν καὶ σπλάγχνων ἔχειν σε θέλων· διὸ καὶ ὅσα ζητεῖς παρ' αὐτοῦ, τεκνοπενθῶς ἐπιδίδωσι, καὶ ὅσα περ αἰτεῖς ἐξ αὐτοῦ, θεοδυνάμως ἀποπληροῖ· ὃ ὦν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

luculentam sortem, tribuit; ac si quid petis ab eo,

Z'.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγίαν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρούμενον Μαρίας λόγος β'.

Παυσάτωσαν τῶν αἰρετικῶν οἱ ἀμαθεῖς; καὶ ἐμδρόντητοι λόγοι. Ἐμφραττέσθωσαν τὰ τοῦτων ἄδικα χεῖλη. « Ἀγαλλιάσθωσαν καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζητοῦντές σε, » θεοτόκε, « καὶ λεγέτωσαν διὰ παντός· Μεγαλυνθήτω ὁ Κύριος, » οἱ ἀγαπῶντες « μεγαλύνειν κατὰ χρέως τὸ ὄνομά σου· ὅτι « τὸ στόμα » τῶν Χριστιανῶν « μελετήσῃ τὴν δικαιοσύνην σου » καὶ παρθενίαν σου· ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινον » τῆς ἀγιοσύνης τοῦ τόκου σου. « Εἶδον οἱ πτωχοὶ τὸν » διὰ σοῦ « τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ πλοῦτον. » Εἶδον καὶ εἶπον· Τοῦ ἐλέου Κυρίου πλήρης ἡ γῆ. — « Ἐξεζήτησαν » οἱ ἀμαρ-

⁷⁰ Psal. cxxxi, 14. ⁷¹ Psal. xxxix, 17. ⁷² Psal. xxxiv, 28. ⁷³ Psal. lxxviii, 33. ⁷⁴ Rom. ii, 4. ⁷⁵ Psal. xxxii, 5. ⁷⁶ xxi, 6.

(40) Nullo exordio, velut superiori continuat, ac prosequitur πάθος. Magnam partem verbis sensis- que Scripturæ pie accommodatis, intertexta oratio, iis

velut margaritis et splendet, et devotius quid spirat, uti omnes in Bernardo advertunt, miranturque.

τωλοι διὰ σοῦ τὸν Θεὸν, καὶ ἐσώθησαν. » Εἶπον Α « Nisi quia Dominus, » carnem de Virgine sumens, » adjuvisset nos; paulo minus habitassent, » in demortuorum omnia devorante inferno (41), occidentes « animæ nostræ⁷⁷. » Potens igitur ad salutem auxilium tuum, o Deipara, nec alterius cujusquam apud Deum commendationem requirens. Tu enim revera, veræ es Vitæ parens: tu fermentum reformationis Adæ: tu opprobriorum Evæ liberatio. Illa pulveris mater (42), tu Luminis. Illius vulva, corruptio; tuus uterus, a corruptione immunitas. Illa mortis demoratio et sedes; tu, a morte translatio. Illa palpebrarum in terram demissio, tu insomnis vigilantium gloria. Proles illius, dolor; tuus Filius, omnigenum gaudium. Illa ut terra, in terram cessit; tu, et nobis peperisti Vitam, et ad vitam rediisti, vitamque, post etiam mortem, hominibus conciliare potuisti. « Tuæ magnitudinis non est finis⁷⁸. » Te cogitandi, nulla satiety; nec tui illius vitali somno transitus (43) velut subrepens sensus, ac se in hominum insinuans animos, damnum affert: nam et tutela tua immortalis est; et intercessio, vita; et protectio perpetua. Nisi enim tu præires, nemo spiritalis evaderet; nemo in Spiritu Deum adoraret⁷⁹. Tunc enim spiritalis factus est homo, cum tu, Deipara, Spiritus sancti habitaculum effecta es: nemo Divi cognitione repletus est nisi per te, o sanctissima. Nemo salvus nisi per te, o Deipara; nemo periculorum expers nisi per te, Virgo parens; nemo redemptus (44) nisi per te, Dei Mater; nemo donum per misericordiam consecutus (45), nisi per te, o digna quæ Deum caperes. Quis enim tantopere peccatores defendit? Quis adeo nihil emendatis (46), sponsionem prætendens patrocinatur?

⁷⁷ Psal. cxxiii, 1-2. ⁷⁸ Psal. cxliv, 3. ⁷⁹ Joan. iv, 24.

VARIÆ LLECTIONES.

^k impr. φθορά ἀφθορσία. ^l impr. ἀνεταχ. ^m impr. ἀδιορθούντων.

NOTÆ.

(41) *In demortuorum omnia devorante inferno*: Ἐν τῷ παμφάγῳ τῆς ἀπονειρώσεως ᾧδῃ. Velut eorum inferno qui cesserunt in cadavera; quorum nulla, nisi Christo resurgente, erat futura resurrectio; atque adeo nisi nato eodem ex Maria.

(42) *Illā pulveris mater*, etc. Μήτηρ χοῦς, καὶ μήτηρ φωτός. Accedit ex Regio: quod paulo inferius ex eodem sequebatur, εἰς γῆν περιῆλθε· mutavi in παρῆλθε· quod propius est voci ἀπῆλθε, qua illic usi sunt LXX interpretes.

(43) *Nec tui illius transitus*. Restitui ex Regio ἐπιζήμιος· ἀντὶ τοῦ ἐπιζώμιος, quod vel nihil significat, aut non satis appositum. Quid enim hic ad ζωμὸς, καὶ τὰ εὐζωμα· nulla præsertim sacra allusione. Alludit Germanus ad Prov. xxv, ubi vers. 16 et 27 de mellis castigato usu, alioqui exitioso: velique non esse id periculi in memoria, sensuque migrationis Mariæ, velut continue animum subeunt, ac recurrente.

(44) *Nemo redemptus*. Id quoque ex Regio: ac congrue admodum redemptioni per Mariam adiungit τὸ, Θεομήτορ· quando ex Deo infinitus ille emanat valor, ratione cujus Christi Domini, Mariæ

prolis, satisfactio abundans fuit, ac copiosa redemptionis.

(45) *Nemo donum per misericordiam consecutus*, ἐλεούμενος δῶρον. Quidquid eximie donum est, ac gratia per Christum, ex eo in nos derivatum, quod Maria fuit θεοχώρητος· quod ex Regio prætulimus: quanquam, τὸ θεοχώρητος in editis non displiceat. Utrumque enim in Mariam congruit, quæ et Deum utero complexa est, et Deo grata singulariter fuit; quod eam compellat angelus Luc. 1: Χαῖρε, κεχαριτωμένη.

(46) *Nihil emendatis*. Ἀδιορθώτοις. Τὸ, ἀδιορθούντων editis, minus quadrat. Decret quoque τὸ, ἀντιφωνητικῶς, quod sequentia exigunt, ubi ejusmodi sponsionis privilegium in Maria declaratur, sed male explicatur a Schotto, cui τὸ, ἀντιφωνητικῶς, quod sequitur, est *contradictio*, tota serie ac sensu contrariis. Allusio est ad ficum succidendam, cui sola Maria, post longam adeo expectationem, et cum aliorum sponsio jam δέχτος videri possit (quemodo restitui ex ms. ἀντὶ τοῦ, δέχτος) inducias impetrare habeat. Simili sensu Andreas Cretenus Mariam deprecatur orat. in Annunt. allusione

Quivis enim eorum, qui etiam auxilio esse possent, parabolicæ sicut⁸⁰ excidium in nobis metuens, supplicationem Deo pro nobis offerre deincepsabat; ut ne inutili promissione, lata sententia, non admittenda sponsio videretur. Tu autem, quæ materna in Deum auctoritate polleas, etiam iis qui enormiter peccant, eximiam remissionis gratiam concilias. Non enim potes non exaudiri, cum Deus, ut veræ ac intemeratæ Matri suæ, quædam omnia, et per omnia, et in omnibus, meremur grat. Hinc merito, afflictus quisque ad te confugit; infirmus tibi adhaeret; bello petitus te hostibus proponit. Tu, « Indignationem, et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos⁸¹, » transfers; justasque minas, ac condignæ sententiam condemnationis, quæ Filii tui nomine appellatum (47) populum, impensius diligas, avertis. Hinc et populus tuus Christianus, perpendens rerum suarum statum, silenter tibi suas ad Deum, perfrendas preces committit. Indubius fore sperat, ut exoret ac flectat, o sanctissima, ob factum olim periculum (48), et multitudinem tuorum in nos beneficiorum; quodque sæpius supplicando, ut benigne annueris, adigat. Quapropter, quis non beatam te deprædicet? Spectaculum, angelorum intelligentia majus; omni præstantem miraculo, summeque novam hominum felicitatem; Christianorum gentis susceptionem; peccatorum frequens asylum; quæ per horas singulas Christianorum ore verseris? Simul atque enim tremore correptus fuerit Christianus aliquis, aut pedem ad lapidem offenderit, illico tui nominis præsidium invocat. Quare ut quis nulla requie, te laudibus celebret, non existimat se celebrare; qui magis insatiabili affectu celebrare incipiat. Nemo enim satis pro dignitate celebrare possit. Qui te semper magnificare desiderat, jugi tua glorificatione, debitum in te suum apud se repetit. Cum enim multorum debitor nihil possit rependere, accumulatur gratiarum actionem, quemadmodum ipsa tutelam et protectionem accumulatur. Quia enim illa donum est optimum quod finem non habeat, jugi efficientem beneficio, velut a principio, gratiarum actione demeretur. Quis enim te admirationi non habeat, spem immutabilem, protectionem immobilem, sta-

⁸⁰ Luc. xiii, 6 seqq. ⁸¹ Psal. lxxvii, 49.

θεῖν, τῆς παραβολικῆς συκῆς τὴν ἐκτομὴν ἐν ἡμῖν εὐλαβοῦμενος, ἀνεβάλλετο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεσίαν τῷ Θεῷ προσαναπέμψαι· ἵνα μὴ τῆς ἀποφάσεως διὰ τὸ ἄκαρπον τῆς ὑποχέσεως δοθείτης, ἀδεκτος ᾖ ἀντιφώνησις ἐφ' ἧ. Σὺ δὲ, μητρῶαν ἔχουσα πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἰσχύν, καὶ τοῖς καθ' ὑπεροχὴν ἁμαρτάνουσι, καθ' ὑπερβολὴν τὴν συγχώρησιν ἐξαυτίς. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται σέ ποτε παρακουσθῆναι, ἐπειδὴ πειθαρχεῖ σοι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, καὶ ἐν πᾶσιν ὁ Θεός, ὡς ἀληθινῇ αὐτοῦ καὶ ἀγράντῳ Μιτρὶ. Ὅθεν ὁ βλιβόμενος, εὐλόγως πρὸς σέ καταφεύγει· ὁ ἀσθενῶν, σὴ προσκολληδαί· ὁ πολέμουμένος, σὲ τοῖς ἐχθροῖς ἀνθο-λίξει. « Θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ ὀλέθρον, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν, » σὺ μεταβάλλεις. Ἀπειλὴν δικαίαν καὶ ψῆφον ἀξιοπαθοῦς καταδίκης σὺ μεταστρέφεις, ἀγαπῶσα μεγάλως τὸν ἐπικεκλημένον τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ σου λαόν. Ὅθεν καὶ ὁ Χριστιανὸς λάχς σου, τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀνακρίνων, πρὸς μὲν τὸν Θεὸν παρῆρσιαστικῶς ὑποστέλλεται σοι τὰς δεήσεις προσφέρειν. Σὲ δυσωπεῖν ἀνευδοῖστος θαρροῖ, παναγία, διὰ τὴν πείραν, καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν σου, καὶ παραδίεσθαι σε πολλάκις ἐν ἰκεσίαις. Ἀν' ὧν τίς σε μὴ μακαρίσει; Τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπὲρ ἔννοιαν θεωρίαν· τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ ἔξενον ἐπιτυχίαν· τὴν ὑπόληψιν τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν· τὸ ὀχλούμενον τῶν ἀμαρτωλῶν προσφύγιον· τὴν καθ' ὕψιν ἐν τῷ στόματι τῶν Χριστιανῶν φερομένην. Μόνον γὰρ εἰ θροῦθ' Χριστιανὸς, εἰ καὶ πρὸς λίθον τὸν ἑαυτοῦ προσκλῆῃ πόδα, τὸ σὸν ἐπικαλεῖται πρὸς βοήθειαν ὄνομα. Σὲ τοιγαροῦν τίς δοξάζων, ἀπαύστως οὐ μὴ δοξάζεται. Δοξάζειν σε, μᾶλλον ἐν ἀκόρως ἐνάρξηται. Ἀδύνατον γὰρ ἐπαξίως ἀνυμνεῖσαι σε. Τὸ διὰ παντὸς μεγαλύνειν σε ποθεῖ, διὰ τοῦ διηνεκῶς δοξολογεῖν σε, παραψυχὴν τοῦ χρέους ἀναλαμβάνων. Ἐπὶ γὰρ πολλὰ χρεωστῶν οὐδὲν ἀνταποδίδωσι σοι, πληθύνει τὴν εὐχαριστίαν, ὡς σὺ τὴν προστασίαν. Ἐπειδὴ πανάγαθον δῶρημα τέλος μὴ δεχόμενον, τὴν εὐχαρίστησαν ὡς ἐν ἀρχῇ, καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιοῦντι· προσάγει. Σὲ τίς μὴ θαυμάσει τὴν ἀμετάθετον σκέπην, τὴν ἀμετάστατον καταφυγὴν, τὴν ἀκόλητον προσδεῖαν, τὴν ἀδιάλειπτον σωτηρίαν, τὴν σταθερὰν βοήθειαν, τὴν ἀσάλευτον προστασίαν, τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τὸν θησαυρὸν τῶν ἀπολαύσεων, τὸν ἀνέγκλητον παράδεισον, τὸ ἀσφαλὲς ἐχέρωμα, τὸ κραταῖον

VARIAE LECTIONES.

* Reg. μὴ ὄχλ. * ποιούση. Impr. πρὸς τι. P Impr. ἀνέκλειπτον.

NOTÆ.

ad Monitarum urbem Laterum. In sicum arfactam novum monumentum suggerit, nuper Græcorum cimeliis egregiis copiose aucta, præclara inclyti Gallie cancellarii Petri Segueri gaze, inscriptum illud Joanni Damasceno, aliud ab eo, quod Joannis Chrysostomi nomine editum, nonnulli Romæ codices ei tem vindicant. Incipit illa Damasceni Oratio: Κινεῖ με πρὸς τὸ λέγειν ὁ ἐνοπστάτος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγος. Hanc ego orationem dum avidius excubito, mutilam, et ut fore exordium constet invenio, plurimum solonium

lacuna diminuto præfato codice.

(47) Filii tui nomine appellatum. Quod Andreas Cretens. aliiue vocant Χριστιάνουμον· a Christi dictum nomine, ac Christianum. Male Schot. Filii tui nomen implorantem. Tὸ ἀξιοπαθοῦς· nonnulli novum sensu quo reddo, ac reddidit Schottus.

(48) Ob factum olim periculum. διὰ πείραν· ex ms. Inapte edita, πέτρων· Schottus minus apposite, robur. Multum certe ad salutem facit, impetratio benignitas, ac anterior impetratio.

περιχαράκωμα, τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἀντιλήψεως πύργον, τὸν λιμένα τῶν χειμαζομένων, τὴν γαλήνην τῶν τεταραγμένων, τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἐγγυητὴν, τὴν τῶν ἀπεγνωσμένων προσαγωγὴν, τὴν τῶν ἐξορισθέντων ἀνάληψιν, τὴν τῶν ἐκδιωχθέντων ὑποστροφὴν, τὴν τῶν ἀλλοτριωθέντων οἰκείωσιν, τὴν τῶν κατακρημμένων παράθεσιν, τὴν τῶν καθηρημένων εὐλογίαν, τὴν δρόσον τῆς ψυχικῆς αὐχμηρίας, τὴν σταγόνα τῆς ἐκτακείσης βοτάνης. « Τὰ γὰρ ὅσα ἡμῶν, ὡς γέγραπται, διὰ σοῦ καθάπερ βοτάνην ἀνατελεῖ » τὴν τοῦ ἀμνοῦ καὶ ποιμένος μητέρα, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν γνωριζομένην πρόξενον. « Ὅσα τὰ σὰ, παράδοξα, ἀληθινὰ, διδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐπιθυμητά τε πάντα καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Καὶ γὰρ οἱ δοῦλοι σου ποθοῦμεν αὐτὰ, ἐν τῷ ποθεῖν αὐτὰ, ὀντάμεψις ἐκ σοῦ πολλή. » — « Τὰ ἑλπί σου τίς συνήσει; » Ἀλλὰ ἀρκεῖ σοι πρὸς ἔπαινον, ἀξιάγαστε, τὸ μὴ εὐπορεῖν ἡμᾶς ἐγκωμιάσαι τὸ σά. Ἐχέις ἐκ Θεοῦ τὸ μέγα πρὸς θρίμβον ὑψος· δίδωτε λαὸν αὐτῷ Χριστιανικὸν ἀπὸ σαρκὸς τῆς σῆς συνεστήσω, καὶ τὸ ὁμοιογενές σου, σύμμορφον τῆς Θείας αὐτοῦ καὶ ὁμοιωτικῆς εἰκόνης ἀπειργάσω. « Εὐλογημένον τοίνυν διὰ τοῦτο τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας. » Πρὸ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς σου. Ὑπερέρα πάση; τῆς κτίσεως ἡ τιμή σου· πρὸ τῶν ἀγγέλων ἡ ὑπεροχή σου. « Ὑψιλοτέρα σὺ τοῦ οὐρανοῦ » ἀλλὰ καὶ πλατυτέρα τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ Γραφικῶς παρὰ τινος ἀγίου ἀντιφερομένου ἐδδύμου. Ὀγδωτέρη, καὶ εἰ ἔστι τις ἑταρός, καὶ ὑπερέκεινα τούτου λέγειν, οὐρανὸς· εὐλογημένη σὺ ἐν γενεαῖς γενεῶν· ἀλλὰ καὶ εὐλογηθῆσαν ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Οὐδὲ γὰρ ἔστι τόπος ἐνθα σὺ μὴ δοξάζῃ· οὐδὲ φυλὴ, ἐξ ἧς οὐκ ἐβλάστησαν διὰ σοῦ καρποὶ τῷ Θεῷ· ὥστε καὶ τὰ μὴ ἐπεγνωκότα σε κατὰ τὸν κότμον τούτον ἔβην, καὶ νῦν δὲ καὶ αὐτὰ μακαριοῦσί σε, Παρθένε. Ὅταν γὰρ ὁ ἐκ σοῦ γεννηθεὶς ἤξει· κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, δύνονται καὶ κόβονται, οἱ μὴ Θεοτόκον σε πιστῶς ὁμολογήσαι θελήσαντες· καὶ τότε γνώ-

A tum per fugium, semper vigilem deprecationem, perennem salutem, auxilium stabile, patrocinium inconcenssum, murum inexpugnabilem, thesaurum voluptatum, hortum irreprehensibilem (49), arcem tutam, vallum undique munitum, validam auxilii turrim, portum tempestate jactatorum, malaciam perturbatorum, peccatorum vadem, desperatorum adductionem, exsulum revocationem, pulsorum, postliminio reversionem, alienatorum conciliationem, damnatorum commendationem (50), maledictorum benedictionem, rorem squalentis animæ, stillam irriguumque confectæ ac tabescentis herbæ? Per te enim, inquit Scriptura, « ossa nostra sicut herba germinabunt »; Agni et Pastoris parentem, omniumque bonorum palam conciliatricem. Tua omnia admiranda sunt, « vera, justificata in idipsum, omniaque desiderabilia, ac dulciora super mel et favum. » Nam et servi tui ea desideramus; in illis desiderandis, ex te, retributio multa. — « Quis tuas misericordias intelliget ». Enimvero, sat tibi ad laudem, o admirabilis, quod non possimus dignis encomiis res tuas celebrare. Magnam a Deo, ad triumphum celsitatem adeptæ es, quod tua ex carne, populum ei Christianum comparaveris; quodque id quod similis tecum esset naturæ, divinæ ejus expressæque imaginis conforme reddideris. Quare, « benedictum nomen tuum in secula ». Vincit solem lux tua; superat creata omnia, tuus honor et dignitas; præ angelis major excellentia tua. « Tu cælo excelsior »; sed et cælo-cælorum expansior, septimoque cælo, quod ceu ex Scriptura (51), sanctus quidam astruit. O cælum supra octavum, et si quod ulterius octavo cælum, dici potest! Benedicta tu in generationibus generatio-num: sed et in te, benedictionem consecutæ sunt omnes tribus terræ; nullus enim locus est, ubi non honori habearis. Neque ulla tribus est, ex qua Deo, per te, fructus non germinaverint:

⁴⁹ Isa. LXVI, 14. ⁵⁰ Psal. XVIII, 10-12. ⁵¹ Psal. CVI, 43. ⁵² Psal. LXXI, 17. ⁵³ Job XI, 8. ⁵⁴ Basil. Hexaem. hom. 3.

VARIÆ LECTIONES.

¶ Impr. ἐπιστροφῇ. * Impr. male ἔλεον. * καίρω.

NOTÆ.

(49) *Hortum incomprehensibilem*. Ἀνέγκλητον· Præstuli eam ms. lectionem, velut alludat ad primum illum hortum voluptatis, non omnino ἀνέγκλητον, ac vacantem crimine, ut quo Adam, ac cujus occasione peccaverit. Τὸ, ἀνέγκλειπτον etiam editorum, non male in Mariam hortu typo dictum sit; quod fugax sit hortorum decor, et temporaneus, non sic Mariæ, sed indeficiens.

(50) *Damnatorum commendationem*. παράθεσιν· ad sensum Lucæ. παραθέντες αὐτοὺς Θεῷ· *Commendantes Deo*: qua Mariæ commendatione, rei jam, ac prædæmnati, absolutionem a Deo iudice, ac veniam consequantur.

(51) *Quod ceu ex Scriptura*. Γραφικῶς· Schottus, *Graphice*: verum id parum graphice, ac scilicet. Pa-

lam enim est alludere ad illud Basilii hom. 3 in *Hexaem.* quo unitatem cœli impugnans, eo quod illud constet tota sua materia, etiam plures in psalmo, iis verbis, *cœli cœlorum*, insinuat ostendit: quod et nostrorum sententiæ de 7 cœlis planetarum non male congruit. Sic Damascenus, lib. II, cap. 6: Ἐκ τῆς Γραφῆς μεμνημένον eundem Basilium, ait dixisse cœlorum substantiam, λεπτήν ὡσεὶ καπνόν· *tenuem instar fumi*: quod nimirum id ille ex illo Isai I, 6, juxta LXX: Ὁ οὐρανὸς ὡσεὶ καπνὸς ἐστερεώθη· *Cælum sicut fumus firmatum est*; nitatur statuere. Sensus ergo erit, esse Marianum septimum illud cælum, octavumque superius, ac si quod est ulterius cælum, eminens creaturæ totæ corporali.

ut et gentes, quæ te usu sæculi non cognoverunt, Ἀσονται, τοῖου θησαυροῦ ταυτοῦς κακοδοῦλως ἐζη-
ipsæ etiam tempore placito (52) beatam te, Dei μωσαν.

Genitrix Virgo, sint prædicaturæ. Tuo enim Filio veniente « judicare orbem terrarum in justitia », videbunt et plangent », « qui te Deiparam, confiteri credentes noluerunt : tumque deum perspi-
cient quanto se thesauro perverso sane consilio defraudarunt.

Nobis itaque Christianis, teque Deiparam Chri-
stiana fide venerantibus, stabilis tutelæ tuæ miseri-
cordiam exhibe. Etenim Dormitionem tuam, o
Deipara, jure vitam arbitramur; teque spiritali
quadam ratione nobis contubernalem credimus.
Cumque adeo ingruerit calamitas, tuum quærentes
præsidium, liberamur : rursus vero fausta, gau-
diique oboriente die, eam ipsa concilias : ac post-
quam in omnibus nostri sollicita es, nobiscum te
agere persuasum habemus. Quemadmodum enim
siticulosus ad fontem properat, sic et fidelis om-
nis anima, tota æstuans accurrit, tuo implenda
auxilio. Ac iterum, quemadmodum anhelitu hau-
stus aer animalemi hominibus olfactum afflat (53) :
ita et te, orthodoxi omnis Christiani natus, ac
spiratio, ore profert ac enuntiat. Nec enim tantum
ab aeris haurimus oblectatione, quantum a tui no-
minis haurimus protectione : adeo ut in Christo,
ac te impleatur quod scriptum est : « Respiratio
narium nostrarum es tu; in tégumento tuo et
umbra vivemus ». Quodnam enim aliud homi-
num genus a Christianis, id tantum obtinuit glo-
riæ? tam illustri fuit existimatione? Angeli cœ-
lestibus gloriantur habitaculis, nos, incessu sancto-
rum templorum tuorum, feriis delectamur. Utenim
illud quondam Salomonis templum, cælum in
terris adumbravit; quam nos potiori jure, cum
ipsa effecta fueris vivum Christi templum, eccle-
sias tuas et templa, velut terrestres carlos sumus
elaturi? Stellarum claræ facies loquuntur in firma-
mento cæli : corporeique tuarum, o Deipara,
imaginum ducti colores, tuorum nobis donorum
largitionem cœu stellanti fulgore coruscant. Sol et
luna unius axem circuli illuminant; at domus
omnis, et civitas, regioque, tuum, ex tui Natî
Lumine, splendet lumen. Quapropter beatus homo,
eisi peccator, quod tuam adeptus per naturam
cognitionem, etiam divinæ, per te, naturæ par-
ticeps inventus sit : « Beatus » revera, et bene illi
fuit; imo, « et erit bene »; non enim deficiet

Ἄλλ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς καὶ Χριστιανικῇ Θεο-
τόκον σεβομένοις σε πίστει, παράτεινον τῆς ἀμετα-
θέτου σου προστασίας τὸ ἔλεος. Καὶ τὴν γὰρ κοίμη-
σίν σου, Θεοτόκε, ζῶν ἡγούμεθα δικαίως, καὶ
σύννοικόν σε πνευματικῶς ἔχειν πεπιστευκαμεν. Καὶ
ὅταν θλίψις ἐγγὺς εἴ, ζητούντές σε λυτρούμεθα· καὶ
ὅταν πάλιν χαρὰς καιρὸς, σὺ εἴ ταύτης πράξενος·
καὶ ὅταν ἐν ὅλοις ὑπὸ σοῦ μεριμνῶμεθα, μεθ' ἡμῶν
σε διάγειν πιστοποιοῦμεθα. Ὅν γὰρ τρόπον ὁ διψῶν,
πρὸς τὴν πηγὴν κατασπένδει, οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ
πιστοτάτῃ πρὸς σὲ κατατρέχει, ἐμπλησθῆναι τῆς
σῆς φλεγομένη βοήθειας. Καὶ πάλιν ὡς περ τὸ τοῦ
ἀέρος ἄσθμα ζωτικὴν τοῖς ἀνθρώποις ἐμπνέει τὴν
δωρεάν σου· οὕτω καὶ σὲ παντὸς ὀρθοδόξου Χριστι-
ανοῦ ἐπὶ στόματος προφέρει πνοή. Οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον
τῆς τοῦ ἀέρος ἀνιμώμεθα ψυχαγωγίας, ὅσον τῆς τοῦ
δνόματός μου ἀρυόμεθα σκέπης· ὡς ἐν Χριστῷ καὶ
ἐν σοὶ τὸ γεγραμμένον πληροῦσθαι· « Ἀναπνοή, φη-
σὶ, μυκτήρηων ἡμῶν σὺ εἴ· ἐν τῇ σκέπῃ σου καὶ
πνοὴ ζήσομεν. » Ποῖον γὰρ γένος ἀνθρώπων, παρὲς
εἰπεῖν Χριστιανῶν, τοιαύτης ἐπέτυχε δόξης, τοιαύ-
της εὐπόρησεν ὑπολήψεως; Ἄγγελοι ταῖς οὐρανίων
ἐγγαυριῶνται καταμοναῖς· ἡμεῖς τοῖς τῶν ἀγιωτά-
των σου ναῶν εὐφραινόμεθα σχολασμοῖς. Εἰ γὰρ ὁ
Σολομώντιος ναὸς, πάλαι τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῆς γῆς
ἐσχοιγράφει, πόσῳ μᾶλλον ἐμφύχου σου ναοῦ γεγε-
νυίας τοῦ Χριστοῦ, μὴ καὶ τὰς Ἐκκλησίας τὰς σῆς,
ὡς ἐπιγελους οὐρανοὺς δικαίως ἔστιν ἀνακομπεῖν;
ἀστέρες λαμπηρογλωσσοῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ
οὐρανοῦ· αἱ σωματικαὶ σου, Θεομήτορ, τῶν εἰκόνων
χρωματοουργίαι, τὴν ἐπίδοσιν τῶν σῶν ἡμῖν ἀνα-
στράπτουσι δωρεῶν. Ἥλιος καὶ σελήνη τὸν ἕνα τοῦ
κύκλωματος δαδουχοῦσι πόλον· πᾶς οἶκος, καὶ πᾶσα
πόλις, καὶ χώρα, τὸ σὸν, ἐκ τοῦ σοῦ γεννηθέντος φω-
τὸς, ἀγλαίζεται φῶς. Διὰ τοῦτο μακάριος κἄν ἀμαρ-
τωλὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅτι περ συγγενῇ σε κατ' οὐσίαν
κτετάμενος εὐρέθῃ, καὶ θείας φύσεως διὰ σοῦ κοι-
νωνῶς, « Μακάριος » ἀληθῶς, καὶ καλῶς αὐτῷ γέγο-
νε· μᾶλλον δὲ « καὶ ἔσται καλῶς »· οὐ διαλείψῃ
γὰρ τοῖς τὴν σὴν ἀντίληψιν ἕως τέλους ἔχειν ἀξίον-

» Psal. ix, 9. » Zach. x i, 10. » Thren. iv, 20. » Psal. cxxvii, 2.

VARIE LECTIONES.

† Male edit. ἀγλασμάτων.

NOTÆ.

(52) *Tempore placito.* Καίρῳ δεκτῷ. Sic lego ἀντὶ τοῦ, καίρῳ δεκτῷ· quod ms. habet. Vitiosius editis σταυρῷ δοκῷ. Verba sunt Pauli, II Cor. vi, ut quod ille in primum adventum dixit, Germanus in secundum transferat, qui et ipse καίρῳ δεκτῷ futurus est, *accepto ac placito tempore.*

(53) *Animalem hominibus olfactum afflat.* Ζωτικὴν δωρεάν σου ἐμπνέει. Vim olfactus ac nares, ut sequens auctoritas, Thren. iv, indicat, quam edita male referebant Sap. ii. Significatur jugis quadam Mariæ memoria, ejusque nominis ore prolatio, uti

est jugis aeris spiratio. Editis, ἀντὶ τοῦ ἄσθμα, est αἰσθημα· sed minus quadrat. Quod postmodum in illis sequitur, nonnihil diversum est ab iis, quæ dantur ex Regio: Οὕτω καὶ ἡ παντὸς ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ πρὸς σὲ θεόμορος πνοή. Verum videtur vitiosum τὸ, θεόμορος, quamquam Schottus nititur reddere. Legerim Θεομήτορ, quomodo etiam ms. paulo inferius eandem corrigit vocem, ubi Schot. θεομόρων τῶν εἰκόνων· *prudentium imaginum*: hic autem, θεόμορος πνοή· *respiratio quæ facit partici-
cipem divinitatis.*

μένους. Ἐρρέτω θάνατος ἐπὶ σοί, Θεοτόκε, ζώην δὲ Α τοὺς ἀνθρώποις προσήγαγες. Ἐρρέτω τάφος ἐπὶ σοί, ἐπειδὴ περ ὑφους ἀκαταφράστου Θεοῦ ἐγένου θεμέλιος. Ἐρρέτω χεῖρ ἐπὶ σοί· ἀνάπlassis γὰρ εἶ, ὅτι τοῖς ἐν ὕλῃ πηλοῦ διαφθαρείσι κεχηρημάτικα, Δέσποινα. Οὐκοῦν πίστει σε μεθ' ἡμῶν συνανάστροφον ἔχειν ὁμολογοῦμεν. Εἰ μὴ γὰρ ἐν τούτῳ παρηγορούμεθα, ἐξέλιπεν ἂν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ πρὸς σέ, τὸ ἡμέτερον πνεῦμα· καὶ πίστει τοὺς οὐρανοὺς, ὡς γέγραπται, κατηρτίσθαι νοοῦμεν· οὕτω καὶ σὲ μετελθοῦσαν συνδιαγάγων καὶ μετὰ τὴν ἐκδημίαν τοῦ σώματος πιστεύομεν ἀναθεωρεῖν. Οὐ γὰρ δδύνη τσαύτη τῇ ψυχῇ, τῆς σαρκὸς ὅταν ἀποσπασθῇ, ὅσον δδυνήσασθαι σου στερηθῆναι, πανάχραντε. Ὅθεν κατὰ τὸ γεγραμμένον, «Κὼν τὸ σῶμά σου καθυδαί, ἡ καρδία σου ἀγρυπνεῖ.» Καὶ κἂν τὸ ἀπαράττητον τοῦ θανάτου, τῇ ἀνθρωπίνῃ παρεδέξω φύσει, οὐ νυστάζει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσων τῆμας ὀφθαλμός σου.

Οὐκ ἀμάρτυρος γὰρ ἡ μετάστασις σου· οὐδὲ ψευδὴς ἡ κοίμησις. Ὁ οὐρανὸς τῶν ἐπὶ σοί τότε συνδραμόντων διηγείται ὅδ' ἔαν· ἡ γῆ, τὴν περὶ αὐτῶν παρίσθησιν ἀλήθειαν· αἱ νεφέλαι, τὴν ἐξ αὐτῶν σοι διακονηθεῖσιν βοῶσι τιμὴν· καὶ ἄγγελοι τὴν εἰς σέ τότε γενομένην ἀπαγγέλλουσι δωροφορίαν· τὸ πῶς φημι κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ οἱ ἀπόστολοι παρεγένοντο πρὸς σέ, καθάπερ καὶ Ἀμβραχὸς ὁ προφήτης ἐκ μερῶν τῆς Ὀρεινῆς, ἐν ὧρ μὲν διὰ νεφέλης ἀρπυγίαι, καὶ ἀγγελικῆς δεξιᾶς ὑπολήφθη, ἐν τῇ Περσικῇ Βαβυλῶνι εἰς τὸν λάκκον τοῦ Δανιὴλ παρεῖστη. Ἀλλ' ὥσπερ βάνις εἰς θάλασσαν ἐπιχειρομένη οὐδὲν προστίθισιν, οὐδὲ βαλάντιον πτωχοῦ, πλουσίου ὀνησαυρὸν ἀποκενοῖ· οὕτως οὐδὲ τὰ ὕψη σου τῶν ἐγκωμίων, ἱκανὸς τις ἐν λόγων κατευμεγεύσθαι φωνᾶς. Ἐχρεῖς σὺ παρ' ἑαυτῆς τὸν ἴδιον ὕμνον, ὅτι περ Θεοτόκος ἀνεδείχθης. Οὐδὲ γὰρ, ὅτι τοῖς ὡσὶν ἡμῶν παρὰ Ἱραφικῆς ἐξηγήσεως τοῦτο καὶ μόνον ἡκούσθη· οὐδὲ πάλιν ὅτι περ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν τοῦτο παναληθευοῦσιν διγίγχει, τὴν προσηγορίαν ἐκκληρώσω· τῆς Θεοτόκου· ἀλλ' ὅτι τὸ ἔργον ὁ εἰργάσας ἐν ἡμῖν, κυρίως καὶ ἀψευδῶς ἀγλωσσοχρίτως καὶ ὀρθοδόξως, Θεοτόκον σε δι' αὐτῶν βεβαιῶν τῶν πραγμάτων· καὶ τούτου χάριν, τὸ θεϊδόχον σου σῶμα, παρὰ νεκροποιοῦ καταφθορᾶς, ἔπραπεν ὄντως μὴ συγκλεισθῆναι· ἀλλὰ καὶ τὸν τάφον ὡς ἀνθρώπινον ὑποδέξασθαι τὸ ἴδιον φῶμα· καὶ σοῦ ζωτικῶς πρὸς τὰ οὐράνια, τῆς οἰκείας μεταστάσεως ζωῆς· κενὸν μὲν τὸ δευρὸν τῆς σαρκὸς σου· ἀχώριστον δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνανατροφῆς εὐρεθῆναι τὸ πνεῦμά σου, ἀοράτῳ ἐνεργείᾳ τοῦ ὑπὸ σοῦ παρθενικῶς γεννηθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A iis qui usque ad finem auxilium tuum obtinere meruerint. Facessat in te mors, o Deipara, quod vitam mortalibus produxeris. Facessat in te sepulcrum, quando inexplicabilis sublimitatis divinum facta es fundamentum. Facessat pulvis; nova quippe informatio es, quod iis, qui in limo luti corrupti essent, Domina facta sis. Te igitur, una nobiscum versari certa confitemur fide. Nisi enim nostra in eo esset posita consolatio, disfleret proutui desiderio spiritus noster. Quomodo autem juxta Scripturam²², fide intelligimus aptatos cælos, ita et te, etiam a migratione corporis, accedentem nobis comitem, velut oculis contueri credimus. Non enim tantum dolet anima, cum a corpore avellitur, quantus dolor est te privari, o Immaculatissima. Hinc, juxta Scripturam: «Etsi corpus tuum dormit, cor tamen tuum vigilat²³;» et quanquam inevitabilem humanæ conditionis mortis necessitatem subiisti, non tamen dormitabit, autem dormiet, nos custodiens oculus tuus.

B Non enim testibus caret tuus transitus; nec dormitio tua falsi quidquam habet. Enarrat cælum gloriam eorum, quæ in te tunc concurrerunt; terra, eorum repræsentat veritatem; nubes, honorem quem famulatu exhibuerunt, clamant. Denique angeli, quod id temporis satellitium stiparet, annuntiant: ut nimirum apostoli ad te Hierosolymam convenerint, quemadmodum etiam Habacuc propheta, hora una, in nube raptus, surripiente angelica dextera, ex partibus Orines, Judææque, Babylone Persidis, ad lacum Danielis præsto fuit²⁴. Enimvero, ut gutta una nihil mari adjicit, neque pauperis crumena, divitis thesaurum evacuat; ita nemo tuarum celsitudinem laudum oratione satis extulerit. Habes plane, ipsa a te propriam laudem, quod Deipara effecta sis. Non enim quia hoc tantum, exponente Scriptura, «auribus nostris audivimus;» neque iterum «quia patres nostri,» hoc «nobis» verissima narratione «annuntiaverunt²⁵,» Deiparæ appellationem sortita es; sed quia ipsum opus quod es operata in nobis, proprie et vere, nihilque gratificante lingua, et orthodoxe, Dei, te, Matrem, ab ipsis rebus confirmat. Ideoque par erat, ut ne revera, corpus illud tuum quod vitam suscepisset, mortifera corruptione involveretur: ac vero, ut et sepulcrum, velut hominis propriam massam susciperet; utque te, vitæ consummatione, a tua ipsa vita migrante ad cælestia; monumentum quidem tua carne ostenderetur vacuum; tuus vero spiritus inveniretur ab humana conversatione inseparabilis; invisibili ejus virtute, qui ex te Virgine natus est Christus Deus noster; cui gloria in sæcula. Amen.

²² Hebr. II, 2. ²³ Cant. V, 2. ²⁴ Dan. XIV, 33 seqq. ²⁵ Psal. XLIII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

²² Impre. ὑλὺτ. γρ. ἑλὺτ. γρ. δορυφ. ²³ Ed. ὑποδύθηθ. γρ. Ms. πρὸς. ²⁴ Male edita ἐκκληρώσω.

Μὴ θρυλλήσῃς σε σαρκὸς ἀφειδίαις· πρὸς ζωτέ- A
ραν ἐπαύρησθαι ζῶν, πρὸς ἀνάπαυσιν χαρᾶς, πρὸς
εἰρήνην ἀκατάκρaston, πρὸς ἀμέριμον διαγωγὴν,
πρὸς ἀπαθὴ τρυφήν, πρὸς ἀπερίσπαστον διαμονήν,
πρὸς ἀτελεύτητον ἀπόλαυσιν, πρὸς ἄδυστον φῶς, πρὸς
ἀνέσπερον ἡμέραν, πρὸς ἐμὲ αὐτὸν, τὸν τοῦ παντὸς
καὶ σοῦ Ποιητήν. Ὅπου γὰρ ἐγὼ, ἐκεῖ ζῶ αἰώνιος,
χαρὰ μὴ συγκρινομένη, κατοικία μὴ ἐξιουμένη.
πολιτεία μὴ φθειρομένη. Ὅπου τοίνυν ἐγὼ, καὶ σὺ
μέλλεις ὑπάρχειν, ἀχώριστος μήτηρ, ἐν ἀδιαζεύκτῳ
Υἱῷ. Ὅπου θεός, πᾶσα ἀγαθωσύνη, πᾶσα τερπνότης,
πᾶσα φαιδρότης. Οὐδεὶς ἰδὼν τὴν δόξαν μου, παρ-
εῖσται ταύτην ἐθέλησεν. Οὐδεὶς ἰδὼν εἰς τὴν κατὰ-
παυσίν μου, τὰ τοῦ φθορτοῦ πάλιν κατεζήτησεν κό-
σμου. Πέτρος ἑωράσθω, εἰ ὁμοία σύγκρισίς τοῦ κό-
σμου καὶ τοῦ θαυμάριου θροῦ, ὅταν ἐν αὐτῷ τὴν B
ἐμὴν ἐθεάσατο πρὸς ὀλίγον καιρὸν δόξαν.

Ἐν τῷ κόσμῳ τῶν φθορτῶν διαγούσης σου, ὁπα-
σίᾳ τὴν ἐμὴν σοὶ ἐνεφάνισον δύναμιν· μεταβαίνουσας
σοῦ τοῦ βίου. πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐμαυτὴν
ὑποδείξω σοι. Ἄδὲς ἀθλίπτως τῇ γῇ τὰ ἴδια. Ἐμὸν τὸ
σὸν σῶμα· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ χειρὶ μου τὰ πέρι τῆς
γῆς, οὐκ ἀρπάξῃς τις οὐδὲν ἐκ τῆς χειρός μου. Ἐμοὶ
τὸ σῶμά σου πιστεύσον, ὅτι κἀγὼ τῇ κοιλίᾳ σου τὴν
ἐμὴν παρεκατέθεμην θεότητα. Ὁφεται τοῦ Πατρὸς
μου τὴν δόξαν ἡ ἐνθεός σου ψυχὴ. Ὁφεται τοῦ μονο-
γενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τὴν δόξαν τὸ ἀμίαντον σῶμά σου.
Ὁφεται τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν δόξαν τὸ ἀγραν-
τὸν πνεῦμά σου.

Οὐ καυχῆσεται θάνατος ἐπὶ σοί· Ζῶν γὰρ ἐκύη-
σαι. Σκεῦος ἐμὸν ἐγένου· οὐ βρώσκει τοῦτο σύν-
τριμμα θανατοφθόρου καταπτώσεως. Οὐκ ἀμαυρώ-
σει τοῦτο ζόφου κατασκιασμός. Ἐρχου προθύμως
πρὸς τὸν ὑπὸ σοῦ γεγεννημένον. Εὐφραίνει σε βού-
λομαι τεκνοχόρως· ἀποδοῦναι σοὶ τὰ τῆς μητρικῆς
κοιλίας ἐνοίκια· τῆς γαλακτοτροφίας τὸν μισθόν· τῆς
ἀνατροφῆς τὴν ἀντάμειψιν· τοῖς σπλάγχνοις σου τὴν
πληροφориαν. Μονογενὴ με κεκτημένη, μήτηρ, Υἱὸν,
συνοικῆσαι μοι μᾶλλον προτίμησον· οὐκ ἀντιπερι-
σπάσαι γὰρ οἶδα πρὸς ἑτέρου τέκνου διάθεσιν. Ἐγὼ
σε παρθένον ἀνέδειξα μητέρα· ἐγὼ σε καὶ εὐφραι-
νομένην ἐπὶ Τέκνῳ καταστήσω μητέρα. Ἐγὼ σοὶ τὸν
κόσμον χρεώστην ἀναδείξω, καὶ μετερχομένης πλείον
σοῦ τὸ θῆμα καταδοξάσω. Ἐγὼ σε τείχος κοσμητὸν
οἰκοδομήσω, γέφυραν κλυδωνιζομένων, κιβωτὸν δια-
σωζομένων, βακτηρίαν χειραγωγουμένων, πρεσβείαν
ἀμαρτανόντων, καὶ κλίμακα πρὸς οὐρανὸν τοὺς ἄν-
θρώπους ἀναβιβάσειν ἰσχύουσαν.

Ἐρχου μετ' εὐφροσύνης. Ἀνοῖξον σὺ τὸν παράδει-
σον, ὃν ἡ συγγενὴς σου καὶ ὁμοφυὴς ἀπέκλεισεν Εὐα.
Ἐβέβη εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Υἱοῦ σου· ἄφες τὴν κάτω
Ἱερουσαλὴμ· ἀνάδραμε πρὸς τὴν οὐράνιον πόλιν, ὅτι
τῆς κάτω Ἱερουσαλὴμ μεγαλυνθήσεται μετὰ μικρὸν
ὁ κοπετὸς, ὡς κοπετὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον,

¹⁰ Psal. xciv, 4. ¹¹ Psal. cxii, 9.

Non franget te neglecta carnis cura : ad vivacio-
rem vitam reverteris, ad gaudii requiem, ad tran-
quillissimam summamque pacem, ad vitam nullis
curis anxiam, ad delicias omni labe carentes, ad
perennitatem quietissimam, ad jucunditatem im-
mortalem, ad lucem occasus nesciam, ad diem ve-
spere non obscurandum, ad meipsum, hujusce re-
rum universalitatis tuumque Conditorem. Nam ubi sum
ego, illic vita æterna, incomparabile gaudium, habita-
tio non exæquala, nulli obnoxia interitioni civitas.
Ubi igitur ego sum, debes et ipsa esse, inseparabilis
mater, in Filio indivulso. Ubi Deus, omnis bonitas
est, omnis oblectatio, omnis jucunditas. Nemo qui
viderit meam claritatem, ab ea abscedere in ani-
mum induxit. Nemo ingressus in meam requiem,
quæ sunt mundi perituri denuo requisivit. Ex Pe-
tro sciscitare, parne mundi comparatio ac montis
Thaborii, tum cum ibi constitutus ab breve mo-
mentum meæ spectator claritatis fuit.

Dum in mundo corruptibili vitam ageres, meam
tibi in visione exhibebam potentiam ; emigranti e
vita, ipse me tibi facie ad faciem ostendam. Nihil
gravate terræ cedito, quæ sunt ejus propria. Tuum
corpus meum est : quodque in manu mea sunt
omnes fines terræ¹⁰, nemo quidquam rapiet de
manu mea. Tuum mihi corpus concredito ; nam
et ego divinitatem tuo utero deposito tradidi. Vide-
bit Patris gloriam divina anima tua : videbit uni-
geniti Filii ejus claritatem intemeratum corpus
tuum : videbit sanctissimi Spiritus majestatem impol-
lutus spiritus tuus.

Nihil in te mors gloriabitur, ut quæ Vitam utero
gestaveris. Vas meum effecta est : haud illud le-
thalis casus contritio confringet : haud caliginis
obtenebratio in obscurum trahet. Veni ad Natum
tuum propensa animi voluntate : Filii debito lætiti-
care gestio : materni uteri hospitii commodati
præmia reddere : quod lac præbueris, mercedem
dare : quod educaveris, vicem rependere : ratam
visceribus tuis fidem facere. Quæ me, Mater, Fi-
lium unigenitum nacta sis, mecum potius commo-
rari velis ; sat enim novi ad alterum te filium non
amore distrahi. Ego te virginem matrem effeci.
Ego te quoque lætantem super Filio matrem con-
stituam¹¹. Mundum tibi debitorem præstabo, et
emigrantis nomen tuum majori gloria collustrabo.
Ego te mundi murum exædificabo, eorum pontem,
qui fluctibus jactantur, eorum qui manu ducun-
tur baculum, peccatorum advocatam, scalam
denique quæ provehere in cælum mortales suf-
ficiat.

Veni cum lætitia. Aperi paradisum, quem co-
gnata tua Eva, ejusdemque consors generis ocllu-
sit. Intra in gaudium Filii tui. Dimitte terrenam
Jerusalem : ad cælestem excurrere civitatem ; quippe
cum brevi post terrenæ Jerusalem Planctus ma-
gnus futurus sit, uti scriptum est, sicut planctus

malogranati quod succiditur in agro ¹. » Decumbe, atque id ad speciem tantum, in Gethsemane monumenti loco : haud in longum tempus in eo te orbam traham. Veniam ad te mox ac justis persolutis in monumento deposita fueris, non qui a te denno conculendus sim, qua ratione in te semel habitavi, sed qui potius contubernalem mihi futuram sim assumpturus. Pono silenter corpus tuum in loco Gethsemane, qua ratione ego ante passionem humano more in oratione eo ipso loco prostravi mei corporis genua. Sicut igitur ego, ubi tunc genua flexissem, ad vivificam ac sponte assumptam exili meae crucis mortem, sic tu quoque post depositum corpusculum, ad vitam confestim traduceris.

En mei quoque ad te veniunt discipuli, quorum manus honorifice ac reverenter tui curabitur funus, qui scilicet spirituales meae filii sunt lucis. Iis, ut tu ipsa testis es, adoptionis gratiam impartiri. Ac sane iis justa solventibus, hæc me tibi solvere existima, atque meis ipsum manibus tibi parentare. Nam neque decet ut his tibi officiis ulli alii defungantur, præterquam apostoli mei, in quibus etiam habitat Spiritus sanctus, qui et meam personam explebunt, o intemeratissima, in honore tuarum exsequiarum.

His Dei Mater nuntiis acceptis, gavisæ est gaudio magno, sprete penitus temporanea mortalium vita. Accensis itaque in omni domus ambitu magnis facibus, convocat amicas sanguinisque necessitudine conjunctas atque vicinas : domum everrit, velut in virginis thalamo, lectulum floribus sternit, quem videlicet hactenus per singulas noctes, desiderio in Christum ac Filium suum, copiosis lacrymarum rivis inter fundendas preces inundaverat. « In lectulo enim meo, ait Scriptura, quæsi vi quem dilexit anima mea ². » Alacri animo præparat, quæ ad excessum funusque essent opportuna. Vulgat se migraturam, manifestat quæ ab angelo fuerant denuntiata : ostendit et quod bravium illi dederat. Illud porro, ramus palmæ erat, victoriæ signum adversus mortem, immarcescibilisque vitæ præfiguratio ; ad certam illi faciendam fidem, quæ humanis migratura esset, majore vi corruptionem expugnaturam esse, perinde ac Natus ejus Christus inferni victor exstiterat. Hujusmodi palmæ illud bravium, in quo et religiosi Hebræorum pueri, accedenti Christo ad passionem, tanquam qui mortis victor futurus esset ac triumphator, laudis specie ac præconii vibrantes præluserunt, clamantes : « Hosanna in altissimis ³ : » hoc est, Salva, queso, qui es in altissimis. Vox enim illa apud Hebræos, si interpretetur, hoc sonat, Salva, queso. Quemadmodum igitur dum sic exciperetur, palmarum rami illi triumphalem Christi mortem signa præsignarent ; sic et comitatum decipare bravium palmæque certum pignus erat.

Α ρωῶνος, ἐκκοπτομένου ἐν πεδίῳ. » Προσαναλήθῃτε, καὶ μόνον ἐν σχήματι τῷ Γεθσημανῇ τοῦ μνήματος χωρίῳ· οὐκ ἀφήσω σε χρονίως ὀργανὴν ἐν αὐτῷ. Ἔρχομαι πρὸς σὲ παρευθὺ, τοῦ κατατεθῆναι σε κηδεύεισαν ἐν τῷ μνημείῳ, οὐ συλληφθησόμενος πάλιν ὑπὸ σοῦ, ὡς ἐφ' ἀπαξ οἰκήσας ἐν σοί, ἀλλὰ παραληψόμενος μᾶλλον συνοικεῖν ἐμοί. Θὰς ἐν τῷ Γεθσημανῇ χωρίῳ τεθαρρήκωτες· τὸ σῶμά σου, καθὼς ἐγὼ πρὸ τοῦ παθεῖν με δι' ἀνθρωπίνην προσευχὴν ἐκείσε τὰ γόνατα. Σοῦ γὰρ προτυπούμενος τὴν κοίμησιν, ἔκλινα καὶ γὰρ πρὸς τὸ τοιοῦτον χωρίον τὰ ἐμὰ τοῦ ἐκ σοῦ σώματος γόνατα. Ὡς οὖν ἐγὼ μετὰ τὴν τότε γονυκλισίαν πρὸς τὸν ζωοποιὸν ἐξῆλθον καὶ ἐκοσμίον τοῦ σταυροῦ μου θάνατον, καὶ σὺ μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ σοῦ λειψάνου πρὸς ζωὴν παραχρῆμα μετατεθήσῃ.

Β Ἰδοὺ καὶ οἱ ἐμοὶ καταλαμβάνουσι πρὸς σὲ μαθηταί, δι' ὧν τιμῶς καὶ εὐλαδῶς ἐνταφιασθήσῃ, τῶν πνευματικῶν υἱῶν τοῦ φωτός μου. Οἷς, ὡς καθὼς εὐπροσμαρτυρεῖς, υἱοθεσίας χάριν ἰδωρησάμην. Καὶ δὴ παρ' αὐτῶν ἐνταφιαζομένη, ὡς ἐξ ἐμοῦ χειρῶν λογίζου κηδευομένη. Καὶ γὰρ οὐδὲ πρέπει παρ' ἐτέρων σὲ κηδεύειν, εἰ μὴ παρὰ τῶν ἐμῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατοικεῖ· οἱ καὶ τὸ ἐμὸν ἀναπληρώσουσι πρόσωπον, ἐπὶ τιμῇ τῆς ἐξέδου σου, πανάχαρες.

Τούτων ἀκούσασα τῶν ἀγγελίων ἡ Θεομήτωρ ἐχάρη χαρὰν μεγάλην, καταφρονήσας παντάλως τῆς προσκαίρου ζωῆς τῶν ἀνθρωπίνων· καὶ δὴ φῶτα μεγάλη ποιησάμενη περὶ πάντα τὸν οἶκον, συγκαλεῖ τὰς φίλας αὐτῆς συγγενεῖς τε καὶ γείτονας· σαρὰ τὴν οἰκίαν, ἀνθροποιεῖ τὴν ἐαυτῆς κλίνην, ὡς ἐπὶ πιστάδος παρθενεύοντος γάμου· τὴν ἕως τότε κατὰ πᾶσαν νύκτα διὰ τὸν πρὸς Χριστὸν καὶ Υἱὸν, αὐτῆς ἐπιθυμίαν, τοῖς τῶν προσευχῶν θαλασσομένην δάκρυσιν. « Ἐπὶ κλίνην γὰρ μου, φησὶν ἡ Γραφή, ἐξήχηται, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἐτοιμάζει προθύμως τὰ πρὸς τὴν ἐξόδον. Διημοσιεύει τὴν μετάστασιν, δηλοποιεῖ τὰ παρ' ἀγγέλου πρὸς αὐτὴν δηλωθέντα· δεικνύει καὶ τὸ δοθὲν αὐτῇ βραβεῖον. Ἦν δὲ τὸ βραβεῖον, φοῖνικος κιάδος, σύμβολον νίκης κατὰ θανάτου, καὶ ζωῆς ἀμαράντου προεκτίπωμα· τοῦ πιστωθῆναι μετερχομένην, ὅτι καταδυναστεύειεν τῆς φθορᾶς, ὡς καὶ ὁ ὑπ' αὐτῆς γεννηθεὶς ἐνίκησεν τὸν θάνατον, Χριστός. Τοιοῦτον τὸ βραβεῖον τοῦ φοῖνικος, ἐν ᾧ καὶ οἱ θεοφιλεῖς τῶν Ἑβραίων παιδὲς ἐπὶ τὸ πάθος ἐγγίζοντι τῷ Χριστῷ, ὡς νικητῇ τῷ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι τοῦ θανάτου, δοξολογητικῶς ἐπίπαισαν, κράζοντες· « Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· » τοῦτέστι, Σῶσον δὴ, ὃ ἐν ὑψίστοις. Τὸ γὰρ Ὡσαννὰ παρ' Ἑβραίων ὡς οὖν δὴ μεθερμηνεύεται. Ὡς οὖν ἐκεῖ τὰ βαλὼν τῶν φοινίκων νικητὴν τὸν τοῦ Χριστοῦ προεμνύον συμβολικῇ τῇ ὑποδείξει θάνατον, οὕτως καὶ τὸ ἐκ φοινίκος δοθὲν τῇ Θεοτίκῃ βραβεῖον, πάροργον νίκης ὑπέρχεν θανάτου κατὰ φθορᾶς.

spalata, futura de corruptione mortis victoriæ

¹ Zach. xiv, 11. ² Cant. iii, 1. ³ Matth. xvi, 9.

Ἐκλαίον αἱ μετακληθεῖσαι· ἐθρήνουν οἱ ἐπισυν-
αχθέντες πρὸς αὐτήν, ποταμούς ὡς εἰπεῖν αὐλαλί-
ζοντες ἐν τῷ οἴκῳ. Παρεκάλουν αὐτήν μὴ ὀρφανι-
σθῆναι παρ' αὐτῆς. Ἡ δὲ φησι, Τὸ θέλημα τοῦ Υἱοῦ
μου καὶ Θεοῦ γενέσθω ἐν ἐμοί. Ὁ ὕτος γὰρ μου Θεός,
καὶ δοξάσω αὐτόν· Θεὸς τοῦ Πατρὸς μου, καὶ ὑψώσω
αὐτόν· ὁ Υἱὸς μὲν σαρκὶ γεννηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ· Πατὴρ
δὲ καὶ Κτίστης καὶ Θεὸς τῆς ἰδίας οὗτος μητρός. Εἰ
οὖν ὑμεῖς, γονεῖς ὄντες ἐκ φθαρτῶν καὶ ἐκ ῥύπου συν-
αφείων· παίδων, οὐ καρτερεῖτε τούτων πρὸς ῥοπήν
χωρισθῆναι, πῶς ἐγὼ Θεὸν Υἱὸν κεκτημένη, καὶ
σπλάγχνα μονομερῆ πρὸς αὐτὸν ἐπέχουσα, δίδωμι χωρὶς
ἀνδρὸς αὐτὸν ἀφθάρτως καὶ παρθενικῶς ἐκύησα, μὴ
μεῖζον ὑμῶν νενίκημαι παρὰ τῶν σπλάγχνων; Ὑμεῖς
γὰρ ὑπ' ἀλλήλων τὴν ἐπὶ τοῖς τέκνοις ψυχαγωγείσθε
ζημίαν· ἐγὼ δὲ καὶ Θεὸν τὸν Χριστὸν καὶ μονογενῆ
τοῦτον νῦν ἔχειν ἡξιωμένη, πῶς μὴ πρὸς αὐτὸν ἡδέως
ἐπαναλύσω, τὸν ἀεὶ ζῶντα καὶ ζῶν πάσι διδόντα.
dignata sum, quomodo non lubenti animo gaudensque ad eum proficiscar, qui et ipse semper vivat,
ac vitam cunctis præbeat?

Τούτων λαλουμένων, γίνεται τις ἀφ' ὧν βροντῆς
βιαίας ἤχος, καὶ λαλαψὺ ὑπογαίου νεφέλης ἐπιστα-
σίας, ἃς ἥς ὥσπερ τινὲς δροσόμεντοι σταγόνες οἱ
τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, τῷ τῆς Παρθένου καθορμι-
σθέντες ὁμοθυμαδὸν ἐπέστησαν οἴκῳ. Καὶ ἰδόντες
αὐτήν, προσεκύνησαν ταύτῃ φιλοφρόνως, καὶ τὴν
εἰδῶσιν τῆς ἀφίξεως ἐξ αὐτῆς μεμαθηκότες, τοιαῦτα
πρὸς αὐτήν διεκτῆλον· Δίδοι μὲν ἐν τῇ τοῦ κόσμου
τούτου παροικίᾳ σέ, Θεομήτορ, σύνοικον ἔχοντες, καὶ
ὡς αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεωροῦντές σε παρεμυθεύ-
μεθα βλέποντες, ἀδολεσχούμεν ἐπὶ τῇ σῇ μεταστά-
σει. Ἐπεὶ δὲ καὶ θεϊκῇ ἐξουσίᾳ, καὶ σαρκικῇ πρὸς
μητέρα προσπαθείς, πρὸς τὸν Θεὸν ἐπεκτήθη; ἀνα-
λύσαι, χαίρομεν τῷ ἐπὶ σοὶ πρεπόντως ἐκπληρου-
μένῳ, καὶ συμφερόντως ἐκδοσμένῳ. Καὶ γὰρ πλη-
ροφῶριαν ζωῆς αἰωνίου καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σοὶ προσλαμβά-
νομεν, καὶ μεσίτιν σε πρὸς Θεὸν μεθισταμένην
κεκτημένα. Οὐδὲ γὰρ καὶ ἡρμυζεν τὴν Μητέρα τοῦ
Θεοῦ ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης δι-
άγειν, ἀλλ' ἐν σκηναῖς οὐρανίων καὶ ἀφθάρτων δια-
τριβῶν μεταλθεῖν.

Ταῦτα λέγοντες, τοῖς δάκρυσιν ἦσαν ἀπαραμύ-
θητοι. Ἡ δὲ λέγει πρὸς αὐτούς· Χαίρετε, τέκνα πνευ-
ματικά τοῦ τέκνου μου. Μνήσθητε τῶν αὐτοῦ
ῥημάτων, πῶς ἡμῖν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους μὴ
ῥῆνον ποιεῖν τὴν χαρὰν προσέταττεν τοῦ κόσμου.
Κάτω δὲ σήμερον πρὸς αὐτὸν μετατιθεμένης, μὴ
κυνθοσθῆν ἐμὴν ἐργάσησθε χαρμονὴν· ἀλλὰ τὸ ἐμὸν
σῶμα, καθὼς ἐγὼ τοῦτο σχηματίσω πρὸς τῇ κλίνῃ,
κηδεύσατε πάντες. Δοκῶ γὰρ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν
ἐνταφιάζεσθαι τοῦ Υἱοῦ μου, παρ' ἡμῶν τῶν ἐκε-
νου μαθητῶν κηδευομένη πιστῶς.

Τούτων μεισθὺ φθάσει καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος,
ὡς ἐκ μακρόθεν κινήσας τοῦ κηρύγματος. Ἐπιφροῦς
τῇ θύρᾳ τοῦ δόματος· ἀνοίγει τούτῳ χαριέντως ὁ τοῦ
οἴκου προσεστὴς Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος, καὶ τὴν Παρθέ-

Flebant, quæ accersitæ mulieres fuerant: luge-
bant qui ad eam convenerant, atque lacrymarum
imbre, flumina, ut sic loquar, in domo ducebant.
Ne et pupillos relinqueret, votis obsecrabant. Ad
quos illa: Filii mei ac Dei voluntas in me fiat. «Hic
enim Deus meus, et glorificabo eum: Deus Patris
mei, et exaltabo eum». Filius est ex me carnis
ratione natus; Paterque, et Conditor, ac Deus suæ
ipse parentis est. Si igitur vos, cum ex mortalibus
filiis, sordidaque copula parentes sitis, ab eis se-
parari ne ad momentum quidem sustinetis: qui
fiat ut ego Deum Filium nacta, et quæ ad eum
indivisa prætendam viscera, idcirco quia nulla viri
opera incorrupta ac illibata eum virginitate enixa
sum, non præ vobis majori subacta sum amoris
illecebra? Vos enim mutuo, æternisque preventi-
bus, liberorum solamini jacturam: at ego, quæ
et Deum Christum atque hunc unigenitum habere

Inter quæ verba, en tibi repente vehementis to-
nitru sonitus, nubisque sedentis turbæ irruimpens,
ex qua velut guttarum roris ocelli, Christi discipuli
depluentes, conferto unanimiter agmine Virginis
tecto asilere. Quam ut conspexere officiosissime
venerati sunt: doctique ex illa adventus causam,
ejusmodi eum verbis allocuti sunt: Ea quidem
ratione, quod te in mundi hujus incolatu habentes,
ac velut ipsum Christum contueremur cernentes,
haud exiguum ærumnarum levamen, o Dei Mater,
nacti eramus, tuæ causa migrationis quiritantes
dolemus. Quod vero tum divina auctoritate, tum
carnali in Matrem necessitudine, ut ad Deum proli-
ciscaris evocata es, gaudemus et gratulamur, ejus
nomine, quod in te decenter impletur, commodum-
que eventurum est. Nam et nos in te abunde vitæ
æternæ altum pignus accepimus, atque ad Deum
mediatricem humanis emigrantem nanciscimur.
Nec enim vero decebat ut Dei Mater in medio
generationis pravæ atque perversæ vitam ageret,
sed ut ad cœlestia tabernacula ad sedes immorta-
les transiret.

Interea vero inconsolabilibus flebant lacrymis:
ad quos illa: Gaudete, Filii mei spirituales filii. Mo-
mentote illius verborum, quomodo in passione
commune mundi gaudium haud in luctum verten-
dum præceperit. Et me itaque hodie ad eum com-
migrante, ne gaudium meum luctuosum reddideri-
tis: sed meum corpusculum, ita ut ipsa illud in
lecto composuero, omnes efferte. Mihi enim videor
ipsis Filii mei manibus exsequiarum more tumulo
componi atque efferri, cui a vobis ejus discipulis
justa, fide solvantur.

Interim advenit et Paulus apostolus, ut quem
procul terris dissitum, evangelicæ prædicationis
functio detineret. Pulsanti vero januam domus
gratanter aperit præpositus Joannes apostolus,

Maria. Ecce et linteum atque illa quæ illo fuerat involuta, cum quaerens quam astrinxerat; et cui velut inanimi, sepulchrale linteum fuerat, huic nunc tanquam animatæ atque viventi subsistendi amat. Ensisce vos quoque ejus, quæ translata est, mulieres unguenta ferentes. Carissime, annualitate translationem ejus ex tumulo, quod vitam tantisper susceperat.

Tu quoque beatum prædium Getisemane, proximamque Josephi horto gloriam consecutum. Illic Petrus ac Johannes cum cursu adulescent, inventis linteamentibus et sudario, Christum resurrexisse crediderunt¹¹: in te vero Getisemane cuncti, tum nos scilicet Salvatoris discipuli, tum qui ad Mariæ semper Virginis exsequias has confluerat populus, copulam in monumento positam atque translatam contempnimus. Extra enim omniæ controversiam, cum necdum ostium monumenti fuisset lapide occlusum, subtrata oculis est; ne absque signaculis ac custodiis deposita, furti calumnia perviam incredulis occasionem præberet. At ubi laudibus celebrata, fesa tumulo est, monumentum quoque vacuum reliquit, ac paradisum propria implevit gloria; celestis scilicet vite requiem adepta, ac deliciarum quæ sunt cum Deo coeternalis effecta. Tanta aliaque de te, Deipara, Apostolorum præconia.

Sed cum mihi quoque, intemeratissima Virgo, sufficiat, sermonum a me tibi oblitorum temeritas (deficiet enim sæculum, si qui velint res tuas laudare), in his cantico finem imponam. Memento servorum tuorum Christianorum. Cunctorum commenda preces, universorum statue spes, fidem confirma, Ecclesias ad unitatem coe, imperium tranquillæ auge, exercitui auxiliare, mundum pace compone, cunctosque a periculis et tentationibus liberans, unienique a damnationis restu solutam præstari etora retributionis diem. Ad quem enim alium ibimus? Verba vite æternæ habes¹², tua nimirum ad Deum pro nobis commendationis vota. Tu enim es quæ feceris semper, nec unquam cesses facere, nobiscum magnalia. Et sanctum est nomen tuum, quod ab angelis et hominibus, in omnes generationes generationum beatum prædicatur, et molio, et usque in sæculum sæculorum. Amen.

IX.

Sancti Patris nostri Germani, archiepiscopi Constantinopolitani, oratio (I) in Encenia veneranda adis sanctissimæ Dominæ nostræ Dei Genitricis, inque sanctas fascias Domini nostri Jesu Christi.

(Comensis. Manipulus rerum Constantinop., p. 252.)

« Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei¹³, »

¹¹ Joan. xx, 5-8. ¹² Joan. vi, 69. ¹³ Psal. lxxvi, 5.

(1) Ex Regio Cod. paulo aliter conc. plus titulus apud Lipomanum, debuitque hic a dñi: Et in

αὐτὴν χωρὶς τῆς ἑσθῆς σπαργασθεὶς ἐκείνη τὴν ἐν αὐτῇ κατασπαργέσθαι, ὡς ἐβόησαν ἀσπαργάνου, καὶ ὡς ἐπύθοντο τὴν ἀσπαργάνου τοῦτο. Γίνεσθι καὶ ὑμεῖς γυναῖκες μερομήναι τῆς μεταστάσεως. Δεσμεύετε, ἀσπαργάσατε τὴν ταύτην ἐκ τοῦ ζωοπαρέλκτου μηχανίου μεταστάσεως.

Μετὰ τὸν καὶ τὸ Γεθσημανὲ τὸ χωρίον, καὶ τοῦ τῶσδε κήπου παρατίθεται ὁ λόγος εὐαγγελίου. Ἐκεῖ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐπαρόντες τὰ ὄντα α καὶ τὸ σπλάγχνον εὐφρόνης ἐκτείνουσιν τὸν Ἰησοῦν ἐξαναστῆναι ἐν οὐτῷ ὅτι τῷ Γεθσημανὲ πάντες, ὅτι τε παύεται τοῦ Σατάνης ἡμεῖς καὶ ὁ σωφρονεὶς ἐν ταύτῃ τῇ κηρίᾳ τῆς ἀσπαργάνου Μαρίας [Ἰσλας] τὴν ταφίσαν ἐν τῷ χωρίῳ ταύτῃ καὶ μετακτείνουσιν ὅλον. Ἡ τις χωρὶς πάσης ἀνελπίστιας πρὸ τοῦ συγκλησθῆναι τῷ λίθῳ τοῦ πυλῶτος, ταύτῃ γέγονε ἀρετὴς· ἵνα μὴ τρεπόμενοι ἔχῃ καὶ πάλιν χωρὶς κατακτείνου, ἀσπαργάνον ἀρετῶν περὶ κληρίδος τῆς ἀσπαργάνου ἱεροσύνης. Ἀλλ' ὅσοι ἐκκαλεσθέντες καὶ τὸ τάδε κατακτείνουσιν, καὶ τὸ πύθοντα πύθον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὸν παρατίθου τῆς ἑλίας ἐτήρια ὄντα, καὶ τῆς εὐφραντοῦ ζωῆς τὴν κατακτείνου ἔχῃ καὶ πατὴρ τῆς τοῦ Θεοῦ τρυφῆς συγκλησθῆναι ἐκείνην. Τούτου καὶ τὸν ἀποστόλου περὶ οὗ τῆς Θεομήτορος ὁ λόγος.

Ἀλλ' ἀρετόμενος καὶ τῷ τῷ προποσίτῳ τῶν προεχθέντων οὐκ ἀπὸ τοῦ, παύσασθαι ἀσπαργάνου, ὅλον (ἐκκλησίου γὰρ ὁ αὐτὸς τοῖς τὰ αὐτῶν ὄντας ἐκκαλεσθέντες) ἐν ταύτῃ στήθῳ τὸν ἔχον. Μετὰ τὸν Ἰησοῦν τὸν ὄντα ὄντα. Παύσας καὶ πύθοντα ἀφ' ἑαυτοῦ, τὰς ἑλίας ἐκκαλεσθέντες. Τὴν μίαν σπαργάνου τῆς ἑκκαλεσθῆναι ὄντα τῆς βασιλείας τῶν ἀρετῶν τῶν τῶν σπαργάνου συμπεριλαμβάνον τὸν κήπον εὐφραντοῦ, καὶ πάντας πύθοντα καὶ παύσας ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀσπαργάνου ἐκκαλεσθέντες τὴν ἑλίας τῆς ἀνελπίστιας παρακτείνου δυνάμει. Πρὸς τίνα γὰρ ἔχον ἀπαιτούμεθα; Τίματα ζωῆς ἔχον τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς ἑλίας τῆς οὐκ ἀνελπίστιας ἡμετέρας. Σὺ γὰρ εἰ ἡ πάντως πύθοντα, καὶ πύθον μὴ ἐκκαλεσθέντες μετὰ ἡμῶν καὶ ἄλλον τὸ δυνάμει οὐτὸ ἐξ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων μακαριζόμενον ἐν πίστει γενεαῖς γενεῶν, ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Θ'.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, λόγος εἰς τὰ Ἐγκαίνια τοῦ σεβασμίον ναοῦ τῆς εὐεργετίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ εἰς τὰ ἀγία εὐαγγέλια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

adorationem zonæ ejusdem sanctæ Deiparæ. — Ad orationem incerto auctore ipsam luculentam.

Θεοῦ, ὡς θεὸς ἡμῖν ἐν Πνεύματι ὑπέβαλλε Δαβὶδ· πάλιν ὄντως ἀριθλοτάτα, περὶ ἧς δεδοξασμένα λεγόμενα, καλὸν τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου πόλιν δὴ ταύτην οἶμαι σαφέστατα καὶ ἀναντιρρήτικώτατα, τὴν ὄντως ἐκλελεγμένην, καὶ πασῶν ὑπερέχουσαν φάνασι· οὐκ ὑπεροχῇ δομημάτων, καὶ ὕψει γεωλόφων ἐπαρμάτων (2)· ἀλλὰ τὴν τῇ μεγαλοφυῶν τῶν ἐνθέων ὑπερῆρμένην ἀρετῶν, καὶ τῇ καθαρότητι ὑπερέχουσαν Μαρίαν τὴν ὑπεράγνητον, καὶ ὑπεράμωμον Θεοτόκον. Ἐν ᾧ ὁ ὄντως ὢν Βασιλεὺς τῶν βασιλευμένων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων κατεσκήνωσε· μᾶλλον δὲ, ἐν ᾧ + δὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοίκησε σωματικῶς.

Αὕτη ὄντως δεδοξασμένη πόλις· αὕτη νοητὴ Σιών. Ταύτην, οἶμαι καὶ Δαβὶδ θεόθεν προανεφώνησεν. Εἰ δὲ τις καὶ τὸν ταύτης οἶκον δεδοξασμένην πόλιν καλέσειε, οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ καλοῦ φήσειεν. Εἰ γὰρ οἷς τὰ ὀνόματα ἐπὶ τῶν γαιῶν ἐπικέκληνται, εἰς μακρὸν τὴν μνήμην τῆς κλήσεως διασώζουσιν· ἄλλων δὲ ὧν οὐδὲ διὰ χειλῶν δίκαιον τὰ ὀνόματα φέρειν, στήλαι καὶ τεμένη, καὶ εἰδῶλα μέχρι καὶ τῆς σήμερον, εἰ καὶ τῇ φήμῃ μόνῃ· ἀλλ' οὖν ὑπερεκτίτανται, καὶ ὡς αὐτοὶ περιόντες, τοῖς τῶν ἀφελεστέρων ὡς διεκωδωνίσθησαν, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῆς θεοδοξάτου καὶ πανυμνήτου κόρης τῆς παναγράντου καὶ παναμώμου; Εἰ γὰρ αὕτη πόλις ἐμψυχὸς τοῦ βασιλέως ἐχρημάτισε Χριστοῦ, δικαίως ἄρα καὶ ὁ ταύτης πανάγιος ναὸς, οὗ καὶ τὰ Ἐγκαίνια σήμερον ἐορτάζομεν, πόλις δεδοξασμένη ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται. Πόλις οὐκ ἐπιγίγνεται καὶ θνητῷ βασιλεὶ πολιτογραφουῖσα τοὺς ὑπὸ χεῖρα· ἀλλὰ τῷ ἐπουρανίῳ, τῷ εἰς ζωὴν αἰῶνων παραπέμποντι, καὶ βασιλείαν τὴν αὐτοῦ τοῖς αὐτῷ ἐπομένους παρέχοντι.

Ἐγκαίνιον δὲ, ὡς τίμιον καὶ σεπτὸν, ἀκηκόες, ἀκροατήριον, μὴ νεοκτίστοις οἰκοδομαῖς καὶ ἀντιπαγέσι κατασκευαῖς· τὸ τῶν Ἐγκαίνων ὑπολάβητε ὄνομα, ἀλλὰ τὸν ἐν πνεύματι καινισμόν, καθ' ὃν ὁ ἕκαστος ἀνθρώπος, τὸ παλαιὸν καὶ διεβρωγὸς τῆς ἀμαρτίας ἀποθέμενος ἑνδομα, καὶ τὸ νέον τῆς εὐσεβείας περιβαλλόμενος, ἐν καινότητι ζωῆς πολιτεύεται. Τοῦτοις καὶ ἡ πανάμωμος εὐφραίνεται· οἷς ἂν ἀρεταῖς, καὶ τῇ κατὰ Θεὸν εὐσεβείᾳ καινιζόμενοι πολιτεία, οὕτω καὶ τῶν ἀγνῶν τῆς ἀγνῆς ἀγνῶς Ἐγκαίνων καταρρυψήσωμεν· καὶ ὡς αὐτῇ παρουσίᾳ

¹⁴ Coloss. II, 9.

quam vulgavi Auctarii mei tomo altero, alteraque Euthymii monachi, quam Latinam representat Lipomanus, libuit hanc pariter Græce etiam hic exhibere, ut nihil mihi omissum, quod sancti Germani in manus venerit; cuius ea quæ exstabant, media ipsa parte auxi. Est et hoc monumentum ad Christianam Constantinopolim singulariter spectans; quodque tanti eodem argumento oraverint, indicio est celebritatis ac venerationis sacrorum horumque pignorum, uti et templi, in quo illa servabantur, quod ideo Ἡ ἀγία σόρος (velut dicas, sancta urna ac capsula) fuit appellatum. Quanquam eo nomine, non una solum dicta ecclesia Constantinopoli, imo ibi ostendi; nedum scilicet hæc in Chalcostrateis, sed

A divinus nobis in Spiritu succinit David; vere tur- sus clarissime, de qua dicta sunt gloriosa, nimirum civitatem magni Regis apertissime vocans, citra- que omnem dubitationem, eam quæ vere electa est, cunctisque eminet; non altius fastigiatis adibus, non tumulis surrigentibus; sed quæ divinarum excellentiumque virtutum magnificentia, ac præstanti puritate, castissima ac immaculatissima Dei Genitrix Maria longe præcellit. In qua, qui est vere Rex regum et Dominus dominantium, habitavit; vel potius, in quo omnis plenitudo divinitatis habitaculum corporaliter habuit.

Hæc vere gloriosa civitas; hæc spiritalis Sion. Hanc, puto, divinitus David corde præsa- go, et prædicavit. Sin autem etiam quispiam ejus sacram- ædem, civitatem gloriosam vocaverit, nihil veri- tatis honestique metas excesserit. Si enim ii quorum nomina in terra celebrata sunt, appellationis memoriam in longos annos conservant; aliorum- que nihilominus, quorum nomina in labiis ferre nefas, tituli, delubra ac simulacra usque in hodiernum diem, etsi nomine tantum vocisque sono, at protracta tamen sunt, velutque ipsi forent super- stites, simpliciorum auribus perstrepunt; quid de gloriosa omnique laude dignissima, intemeratis- sima illa ac immaculatissima puella Virgine, quispiam dixerit? Siquidem enim hæc animata Christi Regis civitas exstitit, merito etiam ejus sanctis- sima ædes, cujus et hodie Encæniam celebramus, gloriosa civitas estque pariter ac nuncupatur. Nempe civitas, non terreno ac mortali regi sub- jectos ascribens cives; sed cœlesti, qui ipsum se- quentes transmittit in vitam æternam, regnoque suo impertit.

Encæniam vero, seu templi dedicationem, vene- randi charique auditores, cum auditis, ne recessus extractis ædificiis, ac modo compactis ædibus En- cæniorum nomen contineri putetis; sed quæ in spiritu renovatio est, hanc vero istud velle, quia homo noster interior, veteri ac lacero peccati ex- tus habitu, novumque pietate constan-tem indutus, in novitate vitæ suas ipse rationes instituit ac vivit. His et intemeratissima delectatur; quibus nimi- rum, virtutibus pieque ac religiose institutis vitæ rationibus novi incedentes, sic et castæ castis caste

ipsa Blachernarum, in qua sanctæ Mariæ vestis deposita, cujus advectæ Constantinopolim histo- riam Leone Magno imperatore, luculento gravique auctore produxi. Auctor Euthymius ditatam Mariæ zonam regiam Constantini urbem jam Arcadio im- peratore Magni Theodosii filio; annis proinde non paucis ante advectam vestem, quantis saltem Theo- dosius Minor ac paulo pluribus, imperavit.

(2) Ὑψὲς γεωλόφων ἐπαρμάτων. Ita reddidi, velut utriusque Romæ colles tumulosque respiciat, iisque ac eorum magnificentiam sanctæ Mariæ ex- cellentes dotes opponat, per quas vere Regia ci- vitas, ac Dei esse meruit. Non satis assecutus Li- pomani interpretis.

Encæniiis gaudio fruamur, ac velut ad ipsam coram, cunctosque videntem accessuri, sic ejus venerandam aditari ædem, cuncta componamus, atque omnia in melius mutemus; actionem scilicet et rationem et contemplationem. Nihil eorum quæ nostra sunt, existat die indignum; non pedis ineesus, non risus dentium (ut aiunt), non vestis ornatus tendat ad indecorum. Quid dico? Ipsos quoque componamus animi cogitatus. His vero etiam omnibus misericordia præeat, qua Deus colitur, ut animo ac corpore novi, intemeratissimæ Dei Matris secundum carnem Encæniorum dicim, nove celebremus.

Una enim cum illa, etiam venerandæ ac pretiosæ ejus zonæ depositio atque adoratio (pariterque ipsius Filii intemeratissimarum ac venerabilissimarum illarum fasciarum) splendet. Zonæ, inquam, filius, quæ sanctissimum illud corpus astringebat, inque utero latentem Deum circumringsbat. Zonæ illius, quæ eleganter atque lepide Dei arcem perornabat. Zonæ illius, quæ sæpe intemeratas intemeratissimæ lactis stillas hauriebat. Nemoque aliquis eorum quibus proclivis vituperandi animus absurdum ducat, quod velut animata ista alloquimur, faustisque omnibus prosequentes laudamus.

Si enim vas, quod unguentum ad breve tempus continuit, vel eo effuso, diu odorem servat; quid dixerit quispiam de ea zona, quæ vere ineffusum illud ac divinum unguentum (purissimum, inquam, ac immaculatissimum Dei Genitricis corpus) diu involvit ac complexa est? Num in ævum curationum fragrantiam servabit, eosque qui fide ac amore accedunt, suavitate complebit? Fragrantiam scilicet non ejusmodi quæ effeminet ac reproba sit, sed quæ divina omnique veneratione prosequenda; quæ denique morbos animi ac corporis acerrima vi profiget atque depellat. Ac, siquidem vas inanimæ, uti diximus, hoc comparatum habet, ut ejus unguenti quod continuit qualitate imbuatur, quid de illa dicemus quæ animato Dei Verbi habitaculo adhæsit? Non accurremus? non procidemus? non emundationem animi et corporis ex ea consequi omnino flagitabimus? Quid vero? non et tanquam viventem alloquemur, laudisque cantica offeremus? Id certe faciamus.

O zona, quæ vitæ fontem cinxisti, atque iis qui te colunt vitam æternam præbes! O zona, quæ eorum qui ad te accurrunt quæ lumbis inest libidinem exstinguas, iisque fortitudinem ac robur ad præstandas virtutes atque optima gerenda tribuis! O zona, quæ nostræ naturæ imbecillitatem contrahis atque astringis, hostesque nostros tum visibiles, tum qui oculorum aciem fugiunt, impedis! Sed quid mihi accidit, ut dum castissimæ compunctus desiderio sermonis impetu feror, fasciarum oblitus sim? At neque mirum; dum enim laudatur Mater, Matris amans Filius propense letetur ac jucundatur. Sed et legi naturæ cedentes,

Α μέλλοντες προσίναι, οὕτω τῇ ταύτης σεβασμῶν ναῶν προσερχόμενοι, πάντα ρυθμιζόμεν, καὶ πάντα τρεῖς τὸ χρεῖτον μεταβαλλόμεθα· πρᾶξιν τε καὶ λόγον, καὶ θεωρίαν. Μηδὲν ἔστω ἡμῶν τῆς ἡμέρας ἀνᾶξιον· μὴ βῆμα πόδας, μὴ γέλω· ὀδύνην, τὸ δὲ λεγόμενον· μὴ στολισμὸς ἐνύητος πρὸς τὸ ἀπρεπὲς ἐκτρεπίσθωσαν. Τί οὖν εἶμι; Καὶ αὐτὰς τὰς ἐνθυμῶσεις ρυθμιζόμεν. Τοῦτων δὲ πάντων προπαραίεσθαι καὶ ἔλεος, ὃ Θεὸς θεραπεύεται, ὡς ἂν καὶ οἱ ψυχῇ τε καὶ σώματι, τὴν τῶν Ἑγκαινίων τῆς παναχράντου τοῦ Θεοῦ κατὰ σάρκα Μητρός ἡμέραν, καὶνῶς ἐορτάσωμεν.

Συνεχλάμπει γὰρ ταύτῃ καὶ ἡ τιμίας καὶ σεβασμίας αὐτῆς ζώνης κατάθεσις καὶ προσκύνσεις· καὶ τῶν παναχράντων τοῦ ταύτης Υἱοῦ σπαργάνων τῶν τιμιωτάτων. Ζώνης ἐκείνης, ἥ τὴν πανάγιον ἐκεῖνο περιέσφιγγε σῶμα, καὶ τὴν ἐν κοιλίᾳ κρυπτόμενον Θεὸν περιέβαλλε. Ζώνης ἐκείνης, ἥ τις τὴν τοῦ Θεοῦ κεισὸν ὥραϊός κατεκόσμη, καὶ σεμνοτάτως. Ζώνης ἐκείνης, ἥ πολλάκις ἐκ τῶν ἀχράντων τῆς παναχράντου τοῦ γάλακτος κατεπιαίνεται σταλαγμῶν. Καὶ μή τις ἀπεικὸς εἶναι ἡγήσαιο τοῦτο τῶν μεμψιμοίρων, ὡς ἐμψύχοις διαλεξόμεθα, καὶ τὴν εὐφημίαν προσέλοισιν.

Εἰ γὰρ ἀγγεῖον μύρῳ προσομιλήσαν κἂν πρὸς βραχὺ, καὶ τοῦτου κενωθέντος οἶδε μέχρι πολλοῦ τὴν εὐωδίαν διαφυλάττειν, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῆς, τῇ ὄντως ἀκένωτον ἐκεῖνο καὶ θεῖον μύρον, τὴν καθαρότατον λέγω τῆς Θεοτόκου σῶμα καὶ παναρώμητον, περιειλησάτης ζώνης, καὶ συμπλακείσης μέχρι πολλοῦ; Οὐκ εἰς αἰῶνα τὴν εὐωδίαν τὴν ἱσμάτων παραφυλάξει, καὶ τοῖς πίστει καὶ πόθῳ προσιοῦσιν ἐμπλήσειεν; Εὐωδίαν, οὐχὶ ὁγλυτικὴν τινα καὶ ἀπόβλητον, ἀλλὰ θεῖαν καὶ πανσεβάσμιον· παθῶν ψυχῆς τε καὶ σώματος θερμωτάτην ἐλάττειρα. Καὶ εἰ τὸ ἀψύχον ἀγγεῖον, ὥσπερ ἔφημεν, τῷ ἀψύχῳ μύρῳ προσομιλήσαν, οἶδε τῆς τοῦτου μεταλαμβάνειν ποιότητος, τί καὶ εἰμένον περὶ τῆς τῷ ἐμψύχῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου προσεγγισάτης κατοικητήριον. Οὐ προειραμύμεθα; Οὐ προσπεσοῦμεθα; οὐχὶ κάθαρσιν ψυχῆς τε καὶ σώματος παρ' αὐτῆς λαβεῖν αἰτησόμεθα ἐκ παντός; Τί δέ; οὐχὶ καὶ ὡς ζώῃ διαλεξόμεθα, καὶ εὐφύμους ᾠδὰς προσαγάγωμεν; Τοῦτο δὲ καὶ ποιήσωμεν.

Ἡ ζώνη, ἥ τὴν τῆς ζωῆς πηγὴν περιζώσασα, καὶ ζωὴν παρέχουσα τοῖς σὲ τιμῶσιν αἰώνιον! Ἡ ζώνη, ἥ τὰς τῶν σοὶ προστρεχόντων ὁσφύας, νέκρωσιν μὲν κατὰ παθῶν θωρουμένην, ἀνθρίαν δὲ πρὸς πρᾶξιν ἀρετῶν καὶ ἐνέργειαν! Ἡ ζώνη, ἥ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀναστέλλουσα τε καὶ περισφίγγουσα· καὶ τοὺς ἀοράτους τε καὶ ὁρατοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν συμποδίζουσα! Ἀλλ' οἶα γάρ μοι συμβέβηκε, τῷ πόθῳ τῆς πανάγνου νυττόμενον, καὶ τῇ τοῦ λόγου ῥύμη κατεπαγόμενον, τῶν σπαργάνων ἐπιλαθῆσθαι. Καὶ οὐ θαυμαστόν· Μητρός γὰρ δοξαζομένης, ὅδε φιλομήτωρ Υἱὸς εὐφραίνεται. Ἀλλὰ καὶ νόμιμ ὑπείκοντες φύσει, εἰ καὶ ὑπὲρ φύσιν τῇ

πρώματα, τῇ Μητρὶ πρῶτον τὸ γέρας ἀφοσιώσομεν. Καὶ οὐκ ἀπώσεται Κύριος πάντως, ὁ ὑπεράγαθος. Ὡς γὰρ ἀψευδῶς ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς προελθεῖν εὐδόκησε, καὶ Υἱὸς αὐτῆς κληθῆναι ἡξίωσεν, ἀποδέξεται τὴν τὸλμαν ὡς κατὰ ἀνθρώπου γεγονυῖαν ὁ πολυεύσπλαγχνος. Πλὴν σπαργάνων μνηστῆρες, πάλιν πρὸς τὴν τεκοῦσαν ἀνάγομαι. Αὕτη γὰρ ταῦτα ταῖς ἀγναῖς αὐτῆς χερσὶ κατεσκεύασεν. Αὕτη βρεφοπρεπῶς τὸν μέγαν Κύριον χερσὶ μητρῴαῖς ἐν τούτοις ἐνεύλιπτεν. Αὕτη σὺν τούτοις τούτον ἐγκόλπιον φέρουσα, ἐταλούχει, τὸν πάσῃ ψύσει πνοὴν καὶ τροφὴν παροσχόμενον.

Ἄλλ' ὦ σπάργανα, τὸν ἐλευθερωτὴν Κύριον ἐνεύλιπτεν, καὶ τῶν ἡμετέρων παρπτωμάτων σειρὰς διαλύσαντα! Ὡς σπάργανα, τὰ τὸν κραταῖον Κύριον περισφιγνάντα, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν ἀσθένειαν ἀναβρώσαντα! Ὡς σπάργανα, πιστοὺς μὲν φρουροῦντά τε καὶ περιφυλάττοντα· τοὺς ἐναντίους δὲ δεσμοῦντα, καὶ καταβάλλοντα!

Ἄλλ' ὦ σπάργανα καὶ ζώνη σεπτῇ! νέμοιτέ μοι τὴν ἁγιασμόν, τὴν βῶσιν, τὸν ἱλασμόν, τὴν ὑγίειαν· ἔμοι' τε, καὶ τοῖς πόθῳ τῷδε προσιοῦσι καὶ προσκυνοῦσι σεπτῷ σου ναφί. Ὡς ζώνη σεπτῇ, ἣ τὴν σὴν πόλιν περικυκλοῦτα καὶ περιέπουσα, καὶ Βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἀνεπιδούλευτον διασώζουσα! Ὡς ζώνη τιμία, ἣ τὸν Θεὸν Λόγον ἐγγάστριον ὄντα περιεΐληψασα, καὶ τὴν τῶν ἰάσεων εὐλογίαν ἐκείθεν πλουτήσασα, καὶ ἡμῖν ἀντιπέμψουσα! Ὡς ζώνη φαεινὴ, ἣ τῆς τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ Μητρὸς τὸ ὑπέρσεμνον σῶμα σεμνοπρεπῶς προσηγγίσασα, κατέβηεν τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφιασμένην, ἀπαρσάλευτος καὶ ἀφθαρτος μένουσα, ὡς εἰς ἡμᾶς τις λόγος τῆς ἀληθείας κατελήλυθεν!

Ἀλλὰ τί καὶ τῶν ἀδυνάτων ἐπιχειροῦμεν, καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσχιμμένα πηδᾶν ἐπιειγόμεθα· τῆς ἐκ τῶν λόγων τιμῆς ταῦτα τιμᾶν κατ' ἐξίαν πειρώμενοι, ὥπερ καὶ ἀγγέλους ἀδύνατον. Πλὴν, ὦ τιμία τῆς ὑπερτίμου τοῦ Θεοῦ Μητρὸς ζώνη, περιζώσον τὰς ὁσπῦς ἡμῶν ἀλήθειαν, δικαιοσύνην τε καὶ πραότητα. Τῆς αἰδέου καὶ μακαρίας ζωῆς ποιήσον κληρονόμους, καὶ τὴν ἐπίκτητον ἡμῶν ταύτην ζωὴν, ἐχθρῶν ἀοράτων τε καὶ ὁρατῶν, ἀνεπιδούλευτον διατήρησον. Τὴν σὴν κληρονομίαν, τὴν σὴν λαόν, ὦ πανάχραντε τῆς παναχράντου ζώνη, ὀρθοῦς τῇ πίστει, σώσεις τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ, ἀδιαβίῃ; τῆς οἰκιστοῦν ἐπιτηδείας διάσωζε. Ἐχοιμέν σε ἰσχυρὴν καὶ βοήθειαν, τείχος καὶ προπύργιον λιμένα καὶ καταφυγὴν σωτήριον.

Σὺ δέ μοι, ὦ πάναγνε, καὶ πανάγαθε, καὶ πολυεύσπλαγχνε Δέσποινα, τὸ τῶν Χριστιανῶν παραμύθιον, τὸ τῶν θλιβομένων θερμότατον παρηγόρημα, τὸ τῶν ἁμαρτανόντων ἐτοιμότατον καταφύγιον, μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς ὀρφανούς τῆς σῆς ἀντιλήψεω. Εἰ γὰρ ὑπὸ σοῦ ἐγκαταλειφθῆμεν, ποῦ ἄρα καὶ προσδραμούμεθα. Τί δὲ ἄρα καὶ γεννησόμεθα, ὦ παναγία Θεοτόκε; ἢ τῶν Χριστιανῶν πνοὴ καὶ ζωή.

A quanquam res naturam excedunt, Matri primum honorem persolvimus. Neque prorsus, qui omni prorsus bonitate superior sit, Dominus repudiabit. Tanquam enim qui vere ex ea homo procedere voluerit, ac ejus Filius audire, ipse totus misericordiae visceribus affluens, quod audaciae videatur (quippe humana praesumptum consuetudine) non ingratum habebit. Verum eum fasciarum meminerim, rursus ad eam quae peperit provehor. Haec enim castis suis manibus illas confecit. Haec infanti in ore, qui magnus Dominus est, maternis manibus in eis involvit. Haec illis astrictum in sinu gestans lactabat, ipsum nimirum qui omni naturae spiritum dat ac escam.

At, o fasciae, quae liberatorem Dominum involvistis, ac nostrorum catenas delictorum dissolvistis! O fasciae, quae sortem Dominum constrinxistis, nostrique generis imbecillitatem roborastis! O fasciae, quae fideles quidem munitis tutoque undique praesidio servetis; adversarios vero vinciat ac profligetis!

Sed o fasciae et zona veneranda; sanctimoniam mihi, roburque et propitiationem atque salutem tribuite; mihi pariter ac iis qui venerandum hoc templum adeunt, ac adoratione funguntur! O veneranda zona, quae tuam undique civitatem ambis ac foves, atque a grassantium Barbarorum tutam insidiis praestas! O zona pretiosa quae Deum Verbum in utero infantem involvisti, indeque quam nobis impertis, curationum benedictionem affatim lausisti! O clara zona, quae incorruptae Dei Matris castissimo corpori castissime adhesisti, indeque corrogata incorruptione, nulla vitii labe aut corruptione, ad nostram usque aetatem, ut vera quaedam traditione ad nos perlatum venit, consistis!

Enimvero quid etiam inconcessa tentamus, et carceres transilire contendimus, dum haec orando pro dignitate dilaudare studemus ac celebrare, quod et angelis impossibile est. Ceterum pretiosa, omni pretio ac existimatione majoris Dei Matris zona, constringe lumbos nostros, veritate, justitia, mansuetudine. Fac aeternae atque beatae vitae haereditatem, ab hostium invisibilium visibiliumque insidiis tutam praesta. Fidem custodi in pace inconcussam. Tuam hereditatem, tuum populum, o intemeratissima intemeratissimae zona, rectos in fide, ea quae divinis rationibus instituitur vita incolumem, ab omni quavis illaesos injuria, conserva. Te robur adiutoriumque habeamus, murum ac vallum, portum ac salutare perfugium.

Tu vero, o castissima, optimaque ac misericordissima Domina, Christianorum solatium, paratissimum peccatorum refugium, ne tua nos opitulatione destitutos reliqueris. Si enim abs te relictii fuerimus, quo vero etiam confugiemus? Quid autem nobis fiet, o sanctissima Dei Genitrix, quae Christianorum spiritus ac status existis? Quemadmodum enim corpus nostrum hoc certum vitalis

τράψαν έχουσα πρὸς τὸν σὸν Υἱὸν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἰσχύν, ἡμᾶς τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις κατακεκριμένους, καὶ μὴ τολμῶντας μὴδὲ τὸ ὕψος ἐμβλέψαι τοῦ οὐρανοῦ, σαῖς ἐντεύξεσι καὶ σαῖς μεσιτείαις καὶ σῶσεις, καὶ τῆς αἰωνίου λυτροῦσαι κολάσεως. Ὅθεν ὁ θλιδόμενος πρὸς σὲ καταφεύγει· ὁ ἀδικούμενος ἐπὶ σὲ προστρέχει· ὁ τοῖς δεινοῖς συνεχόμενος, τὴν σὴν ἐπικαλεῖται βοήθειαν. Ὅλα τὰ σὰ, Θεοτόκε, παράδοξα, ὅλα ὑπὲρ φύσιν, ὅλα ὑπὲρ λόγον καὶ δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ προστασία σου, ὑπὲρ ἐννοίαν. Τοὺς γὰρ ἀπισμένους, τοὺς ἐκδιωγμένους, τοὺς ἐκπεπληρωμένους, τῷ σῷ τόκῳ κατήλλαξας καὶ ψκείωσας· καὶ υἱοὺς καὶ κληρονόμους πεποίηκας. Σὺ τοὺς καθ' ἐκάστην ταῖς ἁμαρτίαις καταποντιζομένους, χεῖρας βοηθείας ἐκτείνουσα, ἐξέλκεις τοὺ κλύδωνος. Σὺ τὰς τοῦ πονηροῦ κατὰ τῶν σὼν δούλων ἐπαναστάσεις, τῇ κλήσει σου μόνῃ τῇ παναγίᾳ ἀποδιώκουσα διασώζεις. Σὺ τοὺς ἐπικαλουμένους σε ἐκ πάσης ἀνάγκης, ἐκ παντοίων πειρασμῶν προσφθάνουσα ἐκλυτροῦσαι, πανάμωμε. Ὅθεν καὶ τῷ σῷ ναῷ σπουδαίως προστρέχομεν· καὶ ἐν αὐτῷ ἐστῶτες, ἐν οὐρανῷ ἐτάσσει νομίζομεν. Ἐν τούτῳ δοξολογῶντές σε, ἀγγέλοις συγχορεύειν ἡγοῦμεθα. Ποῖον γὰρ γένος ἀνθρώπων πάρεξ Χριστιανῶν τοιαύτης εὐπόρησε δόξης, τοιαύτης ἐπέτυχεν ἀντιλήψεως, τοιαύτης προστασίας, πεπλούτηκε; Τίς πιστὸς τῇ τιμῇ σου ζώνῃ προστατεῖνσας, Θεοτόκε, οὐκ εὐθὺς θυμηδίας ἐμπέπλυνται; Τίς θερμῶς ταύτῃ προσπαύων, κενὸς τῆς συμφερούσης αἰτήσεως ἐξεληλυθε; Τίς τὸν σὸν χαρακτήρα ἐνοπτρίζομενος, οὐκ αὐτίκα πάσης θλίψεως ἐπιλέλησται; Οἱ δὲ καὶ τῷ σεπτῷ σου ναῷ προσερχόμενοι, ἐν ᾧ τὴν σὴν τιμὴν ἀποτεθῆναι ζώνην εὐδόκησας, καὶ τὰ τοῦ σοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν σπάργαντα, ὧν καὶ τὴν κατάθεσιν σήμερον ἐορτάζομεν, ποίας χαρᾶς, ποίας εὐφροσύνης, ποίας τέρψεως ἐν ἀπολαύσει καθεστήκασιν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.

Ἄλλ' ὦ στάμνε, ἐξ ἧς τὸ μάννα τῆς ἀναψύξεως, οἱ τοῖς δεινοῖς καυσωθέντες πεπώκαμεν! Ὡ τράπεζα δι' ἧς οἱ λιμῶττοντες τὸν τῆς ζωῆς ἄρτον ὑπερεπλήσθημεν! Ὡ λυχνία ὑφ' ἧς οἱ ἐν τῷ σκότει καθήμενοι, τὸ μέγα φῶς κατηυγάσθημεν! Ἐχεις ἐκ Θεοῦ τὸν ἐπάξιόν σοι καὶ πρόποντα ἔπαινον· μὴ ἀπόση δὲ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀνάξιον, ἀλλ' οὖν ἐκ πόθου σοι προσαγόμενον. Μὴ ἀπόση ῥυπαρῶν χειλέων αἶνον, πανύμνητε, ἐξ εὐνοίας σοι προσφερόμενον. Μὴ βδελύξη ἀναξίας γλώσσης λόγον ἱκέσιον. Ἀλλὰ τὸν πόθον ἀντιμετρήσας, θεοδόξαστε, παράσχου ἡμῖν τὴν τῶν ἁμαρτημάτων συγχώρησιν, τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ πάσης βλάβης τὴν λύτρωσιν. Ἐπίδε ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου τούτου τὸ περιεστῶς σοι πιστότατον ἄθροισμα, τὸ σὰ Κυρίαν καὶ

A leas fiducia ac potestate, erga Filium tuum, peccatis prædammatus, ac qui nec in cælum sursum suspicere audeamus, supplicationibus tuis ac intercessionibus servas, ac ab æterno supplicio liberas. Quamobrem is qui affligitur, ad te confugit. Qui alicujus injuria læditur, ad te accurrit. Qui malis tenetur ac implicatur, tuam opem invocat. Omnia tua, Dei Genitrix, incredibilia miraque sunt; cuncta naturam excedunt, cuncta rationem et potentiam. Quocirca etiam protectio tua, intelligentiæ vim omnem superat. Qui enim repulsi, fugati, hostium loco habitati erant, partu tuo reconciliasti ac necessitudine junxisti filiosque ac hæredes fecisti. Tu, quotidie peccatis gurgite naufragis adjutrices manus porrigens, a fluctibus extrahis. B nequissimi hostis adversus servos tuos invasiones, sola tui nominis invocatione sanctissima depellens ac fugans, tutos atque incolumes reddis. Tu, eos qui te invocant, ex omni necessitate, ex omni generis tentationibus, o immaculatissima, mature ipsa præveniens, liberas. Quamobrem ad templum tuum sedulitate animi accurrimus; in quo cum stamus, in ipso nos cælo stare credimus. In eo tuis impensi laudibus, cum angelis nos choro ducere existimamus. Ecquodnam enim genus hominum, talem claritatem, talem defensionem, tale patrocinium nactum est, præter unum Christianorum? Quis fide intentos in venerandam tuam zonam, o Dei Genitrix, ferens oculos non statim jucunditate repletur? Quis fervore animi illi procidens, non impetrato quod commodum petebat, inanis exivit? Quis figuram tuam contuitus, non subito æruminæ omnis oblitus est? Sed et ii qui ad venerandum tuum templum in quo pretiosam tuam zonam, Filii que tui ac Dei nostri fascias, quorum et hodie depositionem celebramus, condi voluisti, conveniunt, quanto gaudio, quanta lætitia ac jucunditate fruantur, nullis exponi verbis possit.

At, o urna, ex qua manna refrigerii, malorum nos ardoribus exusti, ebibimus! O mensa, per quam qui fame tabescebamus, pane vitæ supra modum repleti sumus! O candelarum, cujus fulgoribus, qui in tenebris sedebamus, ingenti luce perfusi sumus! Habes ex Deo quod sit ex dignitate D ac addeceat, laudis præconium: at neque indignum nostrum ac impar (nostro tamen desiderio amoreque oblatum) repuleris. Ne quam depangunt ora polluta laudem, o laudatissima, quæ ipsa benevolentis animo offeratur, rejeceris. Ne indignæ linguæ sermonem supplicem abomineris, sed vicissim amorem commetiens, a Deo glorificata peccatorum nobis indulgentiam, æternæ vitæ delicias, atque ab omni labe liberationem, præbe. Respice

Hujus notionis vocis insigne exemplum est illius Christi imaginis CP. quæ inde Ἀντιφωνητῆς dicta est, ac celebriori honore habita, quod sibi eam vadem Christianus mercator sub usuris a Judæo pecuniam mutuo accepturus sancto adhibuisset, grandi miraculo post multa naufragia adeptus esset,

ut et damna præterita sarciret, et Judæo usuras solveret. Rem graviter narrat auctor mihi productus Auctarii, tom. II, ἀντιφωνῶν, *constituo me solutorum, expromitto*. Budæus in *Pandect*, ubi ejus vocis illo sensu exstant multa exempla.

joste, ecce ego et parvuli quos mihi dedisti, sanctifica eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint et ipsi sanctificati, et vocent te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum, » ut sint ipsi hæredes regni mei. De quibus ait Pater : « Inhabitabo in eis, et inambulabo; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum sanctificationis in regale sacerdotium¹. » Sanctus autem Spiritus confirmat promissiones, tanquam testis fidelis et irreprehensibilis plenam in nobis fiduciam procreans. Vide sanctam inscriptionem. Etenim sanctam Trinitatem in modum libelli præscribit Spiritus sanctus, veluti lingua Dei et Patris, « et calamus scribæ velociter scribentis²; » scilicet in significationem Christi, non per atramentum et chartam, sed per unguenti lituram, et velut in libro novo, tabulis cordium fidelium crucem Christi insculpens, quemadmodum ait propheta : « Et scripsi legem meam, ait Deus, in cordibus eorum, et imprimam eam in fronte eorum, ut signatum sit in ipsis lumen vultus mei, et sint ipsi celebres in universa terra³. » ostendens, nos et hæredes regni sui, et filios legitimos, et cohæredes ipsius, si modo et demus operam conservare sanctum baptismum incolame, et signaculum saluum. Concha est juxta illam in Bethleem speluncam ubi natus est Christus, et juxta speluncam ubi sepultus est : quemadmodum ait Evangelista Marcus : « Erat spelunca incisa ex petra, et illic posuerunt Jesum⁴. »

σπηλαιον ὅπου ἐτάφη, καθὼς φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος, ὅτι « Ἦν ἐκταυμένη ἐκ πέ-

Ecclesia vero est, ubi mysticum illud ac vivum sacrificium sit, et interiora spelunca, ubi sepultura collocata est pro eo intra sacrarium. Concha autem altaris, translatio est crucis, turres vero, signa : idcirco utraque rationaliter ponantur in facie sacrificantium. Sancta mensa est vice loci sepulture, in quo positus est Christus, in qua proponitur verus et cælestis panis, quod est mysticum et incruentum sacrificium : qui mactatus, carnem suam et sanguinem in cibum et potum vitæ æternæ proposuit fidelibus. Est quoque ipsa Dei sedes, in qua supercælestis Deus qui super Cherubim vehitur, corpore assumpto requievit : in qua mensa ut etiam in mystica illa sua cœna, in medio apostolorum suorum sedens et accipiens panem et vinum, dicit suis discipulis et apostolis : « Accipite, manducate, et bibite ex eo : hoc enim est corpus meum, et sanguis meus⁵. » Præfigurata autem est in legali mensa ubi manna erat, quod est Christus, qui de cælo descendit. Sancta mensa est vice mensæ Christi cum discipulis, et quæ in ea sunt margaritæ (3), divina sunt dogmata doctrinæ Chri-

σας καὶ καθαρίσας ἡμᾶς ὑδάτι καὶ πνεύματι, προσήγγατῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ λέγων· « Πάτερ Δέσποτα, Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παῖδιά ὃ μοι ἔδωκας, ἀγιάσου αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι σου, οὗς δέδωκας μοι, ἵνα εἰσὶ καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι, καὶ γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν, » τοῦ εἶναι αὐτοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας σου. Περὶ ὧν φησιν ὁ Πατὴρ, ὅτι « Ἐνοήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαὸν ἡγιασμένον, εἰ, βασιλεῖον ἱεράτευμα. » Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ῥέειν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, ὡς δὲ μάρτυς πιστὸς καὶ ἀπαράγραπτος, πληροφόρων ἡμῶν. Ἔδ' ἐπιγράφῃ ἁγίου. Καὶ γὰρ ὑπογράφει τὴν ἁγίαν Τριάδα λιθέλλου δόκτῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς γλῶσσα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « καὶ κάλαμος γραμματέως ὑπογράφου· » διαχαράττον οὖν ἐν τῇ σημειώσει τοῦ Χριστοῦ, οὗ διὰ μέλανος καὶ χάρτου, ἀλλὰ διὰ μύρου τῆς χρίσεως, καὶ ὡς ἐν τόμῳ καινῷ ταῖς πλαξὶ τῶν καρδιῶν τῶν πιστῶν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐγγράττον, καθὼς φησιν ὁ προσφύτης· « Καὶ ἐγράψα τὸν νόμον μου, φησὶν ὁ Θεός, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἐνοσημεύσομαι αὐτὸν ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, τοῦ σημειωθῆναι αὐτοῖς τὸ φῶς τοῦ προσώπου μου, καὶ εἶναι αὐτοὺς ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ· » δεικνύων ἡμῶν καὶ κληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας, καὶ υἱοὺς γενεσίου καὶ συγκαληρονόμους αὐτοῦ, ἐάνπερ καὶ ἀγωνισώμεθα φυλάξαι τὸ ἅγιον βάπτισμα σῶον, καὶ τὴν σφραγίδα σῶαν. Ἡ κόγχη ἐστὶ, κατὰ τὸ ἐν Βηθλεὲμ

C σπηλαιον, ὅπου ἐγενήθη ὁ Χριστός. Καὶ κατὰ τὸ

Μάρκος, ὅτι « Ἦν ἐκταυμένη ἐκ πέ-
« Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐστὶν, ἐνθα ἡ μυστικὴ ζωοθυ-
στα γίνεται καὶ τὰ ἔνδον τοῦ σπηλαίου, ἐνθα ὁ τά-
φος κεῖται ἀντὶ αὐτοῦ, ἔνδον τοῦ ἱερατείου. Ἡ δὲ
κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου, ἡ μετάθεσις ἐστὶ τοῦ σταυ-
ροῦ, οἱ πύργοι δὲ, τὰ σημεία. Διὰ τοῦτο δ' ἀμφό-
τερα λογοθετοῦνται εἰς πρόσωπον τῶν λειτουργούν-
των. Ἡ ἁγία τράπεζα ἐστὶν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς τα-
φῆς, ἐν ᾗ ἐτίθη ὁ Χριστός, ἐν ᾗ πρόκειται ὁ ἀλη-
θινὸς καὶ οὐράνιος ἄρτος, ἡ μυστικὴ καὶ ἀναίμακτος
θυσίαι, ζωοθυτούμενος τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα,
εἰς βρώσιν καὶ πόσιν ζωῆς αἰωνίου προέθηκε τοῖς
πιστοῖς. Ἔστι δὲ καὶ θρόνος Θεοῦ ἡ αὐτὴ, ἐν ᾗ ὁ
ἐπουράνιος Θεός, ὁ ἐπὶ τῶν Χερουδὶμ ἐποχούμενος,
σωματωθεὶς ἐπανεπαύσατο· καθ' ἣν τράπεζαν καὶ
ἐν τῇ μυστικῇ αὐτοῦ δείκνῃ, μέσον τῶν ἀποστο-
λῶν αὐτοῦ καθίσας, καὶ λαβὼν ἄρτον καὶ οἶνον, εἶπε
τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις· « Λάβετε, φά-
γετε καὶ πίστε ἐξ αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά
μου καὶ τὸ αἷμά μου. » Προετυπώθη δὲ ἐν τῇ νο-
μικῇ τραπέζῃ, ἐνθα ἦν τὸ μάννα, ὃ ἐστὶ Χριστός, ὁ
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἡ ἁγία τράπεζα ἐστὶν,
ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ σὺν τοῖς μύστοις·

¹ II Cor. vi, 16, ex Levit. xxvi, 42.

² Psal. xlii, 2.

³ Jerem. xxxi, 33.

⁴ Joan. xi, 38; xii, 41.

⁵ Matth. xxvi, 26-28.

(7) Margaritæ appellant sacri panis particulas.

καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρίται, τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. Τὸ κιβώριον ἐστὶν ἐνθα ἐστὶν ἡ σταύρωσις, ἀντὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Χριστός· ἐγγὺς γὰρ ὁ τόπος, καὶ ὑπόδαθρος, ὅπου ἐτάφη. Ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν συντομίᾳ ἐμφέρεσθαι τὴν σταύρωσιν, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τέτυκται. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης Κυρίου, ἐν ᾗ λέγεται Ἁγία ἁγίον καὶ ἁγίασμα αὐτοῦ· ἐν ᾗ προσέταξεν ὁ Θεὸς γενέσθαι δύο Χερουδὶμ ἐκατέρωθεν τορνευτά. Τὸ γὰρ Κιβ, ἐστὶ κιβωτός, τὸ δὲ Ὀριον, φωτισμός Κυρίου, ἡ φῶς Θεοῦ. Θυσιαστήριον ἐστὶν ἱλαστήριον, ἐν ᾧ προσεφέρετο περὶ τῆς ἁμαρτίας κατὰ τὸ ἅγιον μνήμα τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ θυσιαστηρίῳ καὶ θυσίαν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς προσήγαγε τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἁμνὸς θυόμενος, καὶ ὡς ἀρχιερεὺς καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, προσφέρων καὶ προσφερόμενος, εἰς μυστικὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, καὶ λογικὴν λατρείαν τοῖς πιστοῖς ιεροθυτούμενος, δι' ἧς μέτοχοι γηγόνμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ ἀθανάτου. Ὅνπερ ἁμὸν προετύπωσεν ἐν Αἰγύπτῳ Μωσῆς πρὸς ἑσπέραν, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ τὸν ὀλοθρευτὴν ἄγγελον ἀπέστρεψε, τοῦ μὴ θανατώσαι τὸν λαόν. Τὸ γὰρ πρὸς ἑσπέραν σημαίνει, ὅτι καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐσφαγιάσθη ὁ ἀληθινὸς Ἁμνός, ὁ τοῦ κόσμου ἀλφειὴν τὴν ἁμαρτίαν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ, Χριστός· « Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » Θυσιαστήριον ἐστὶ καὶ λέγεται ἡ φάτις καὶ ὁ τάφος τοῦ Κυρίου· θυσιαστήριον ἐστὶ καὶ λέγεται κατὰ τὸ ἐπουράνιον καὶ νοερὸν θυσιαστήριον, ἐν ᾧ περ ἀντιτυποῦσι τὰς νοεράς καὶ λειτουργικὰς λατρίαι καὶ τῶν ἀθλῶν καὶ ἀνω δυνάμεων· καὶ οἱ ἐπίγειοι καὶ ἐνυλοὶ ιερεῖς παρεστῶτες καὶ λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ διὰ παντός· ὥστε καὶ τοιοῦτους δεῖ εἶναι, ὡς πῦρ φλέγον. Κατὰ γὰρ τὴν τῶν ἐπουρανίων ἀκολουθίαν, καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων διόταξιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κριτὴς τῶν ἀπάντων ἐνομοθέτησε. Βῆμά ἐστιν ὑπόδαθρος τόπος καὶ θρόνος, ἐν ᾧ περ ὁ καμβασίλευς Χριστὸς προκάθηται μετὰ αὐτοῦ ἀποστόλων, ὡς λέγει πρὸς αὐτοὺς, ὅτι « Καθίσθετε ἐπὶ δώδεκα θρόνων κρίνοντες τὰς ἐβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. » Θρόνοι δὲ λέγονται τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως, ἐν ᾧ κηρύγματι θαρρόυντες, ἐδίδαξαν, καὶ δι' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὴν ἀντιμισθίαν τοῦ κηρύγματος, τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν, ἐπεὶ καθέδρα ἐκεῖ οὐκ ἔστιν. Ὑποδεικνύει δὲ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, καθ' ἣν ἐλθὼν ἐν δόξῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀποδοὺς ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ πάντα κόσμον κρίναι, ὡς λέγει ὁ Προφήτης· ὅτι « Ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δαβὶδ. »

Κοσμήτης ἐστὶ κατὰ τὸ νομικὸν καὶ ἅγιον κόσμιον, ἐμφαίνον τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τὸ ἐκσφράγισμα, διὰ τοῦ σταυροῦ κοσμούμενον. Κιόνια ἦτοι τὰ στήθεα τὰ διαχωρίζοντα τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ λοιποῦ

stii ad discipulos. Ciborium est, ubi est crucifixio, vice loci ubi crucifixus est Christus : vicinus enim erat locus et fossa ubi sepultus est. Verum quia compendio inducitur crucifixio, sepultura et resurrectio Christi in Ecclesia ita collocatur. Est item et secundum arcam illam testamenti Domini, in qua dicuntur Sancta sanctorum, et ejus sanctificatio, in qua præcepit Deus fieri duo Cherubim utrinque tornatilia. Nam Cib (4), est arca, orium, illuminatio Domini, aut lumen Dei. Altare, est propitiatorium in quo offerebatur pro peccato, juxta sanctum monumentum Christi : in quo altari victimam se Christus obtulit Deo et Patri, per oblationem corporis sui, ut agnus immolatus, et ut pontifex et filius hominis offerens et oblatus, in mysticum et incruentum sacrificium et rationalem hostiam fidelibus immolatus, per quam participes efficiamur æternæ vitæ et immortalis. Quem agnum præfiguravit in Ægyptio Moses ad vespæram, et sanguine ejus exterminatorem angelum avertit, et neci traderet populum. Ad vespæram enim, significat quod et ad vespæram mactatus est verus Agnus mundi, qui tollit peccatum cruce sua Christus : « Etenim Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus ». Altare est et dicitur præsepe et sepulcrum Domini : altare est et dicitur ad exemplum supercælestis et spiritualis altaris, in quo typo referunt spirituales et ministratorias hierarchias immaterialium et supernarum Potestatum, et terreni et materiales sacerdotes assistentes et ministrantes Domino in æternum : quare et tales sint oportet ut ignis flagrans. Nam serie supercælestium, et terrenorum ordine, Filius Dei et iudex universorum leges tulit. Gradus, subsellii locus est et sedes, in quo universorum rex Christus præsidet cum suis apostolis, et ad eos ait : « Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel ». Sedes enim dicitur, prædicatio fidei, in qua prædicatione confidentes, docuerunt, et per eam accipiunt remunerationem prædicationis, supercæleste regnum, quia cathedra illic non est. Subindicat vero secundum ejus adventum quo venturus est in gloria ad judicandum vivos et mortuos, reddens singulis secundum opus eorum ; et ad omnem mundum judicandum, ut ait Propheta : « Illic sederunt sedes in judicium, sedes super domum David. »

Cosmites, ad exemplum legalis et sancti cosmii (5), indicans crucifixi Christi signaculum, per crucem ornatum. Columellæ sive thoraces separantes gradum a reliquo templo, monstrant ; exte-

¹² I Cor. v, 7 ¹⁴ Matth. xix, 28.

(4) Chaldæis utique כִּיב Cub est ras aut arca, נֶרְחַ Ura, ignis lux.

(5) Naris, aut meditullium Ecclesiæ.

rior quidem pars, templum quousque ingreditur, et ubi sistit populus ad orandum proficiscens: pars autem interior sive gradus, significat Sancta sanctorum, in quæ soli sacerdotes et comites eorum intrent. Cancelli, locum orationis designant, quousque extrinsecus populus accedit, intrinsecus autem sunt Sancta sanctorum, solis sacerdotibus pervia. Sunt autem revera ad piam memoriam, cancelli ænei, ne quis simpliciter et temere ingrediatur. Ambo figuram lapidis sancti monumenti designat: quem angelus cum evolvisset ex ostio monumenti, proclamabat resurrectionem Domini unguentiferis mulieribus. Est autem juxta Prophetam dicentem: « In monte campestri tollite signum, ascende qui evangelizas, et exalta vocem¹⁵: » mons est enim in loco campestri et æquabili positus.

Orientem versus precari traditum est, ut et reliqua ab apostolis sanctis, et ita res habet, propterea quod spiritalis Sol justitiæ Christus Deus noster, in terra apparuit in orientis solis sensibilis partibus, ut propheta inquit: « Oriens nomen ei est¹⁶: » et rursum: « Adorate Dominum qui ascendit in cælum cæli secundum orientem¹⁷. » Et: « Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus¹⁸. » Et iterum: « Stabunt pedes Domini super montem Domini olivarum ad orientem¹⁹. » Hæc aiunt prophetae. Propterea etiam quod nos denuo paradisum illum in Eden expetimus et speculamur ab oriente, recuperatum iri expectantes, et etiam recipientes ortum illum lucis apparitura: in Domini secundo adventu et regeneratione.

Genu non flectere sancto die Dominico Resurrectionis, significat lapsuum nostrorum erectionem factam per triduanam Christi resurrectionem. Non flectere genu ad Pentecosten usque, est septem dies post sanctum Pascha septies multiplicatos, contineri die Pentecostes. Nam septies septem faciunt quadraginta novem, et Dominico addito fiunt quinquaginta. Tonsura capitis sacerdotis, et rotunda ejus pilorum media sectio, vice coronæ est apineæ quam Christus gestavit. Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, ex capillorum significatione, imaginem refert venerandi capitis apostoli Petri: quæ, cum missus esset ad prædicationem Domini et Magistri, ei tonsa est ab iis qui ejus sermoni non credebant, ut illuderetur ab ipsis, eique magister Christus benedixit, et infamiam in honorem, illusionem in gloriam convertit, et posuit super caput ejus coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide et petra fidei ejus fulgescen-

naoui, εἰσὶν ἃ δηλοῦσι· τὸ μὲν ἔξωθεν τοῦ βήματος ναὸν, τὴν εἰσόδον καὶ παρατάσσιν τοῦ λαοῦ τοῦ εἰσ-ερχομένου εἰς προσευχὴν· τὸ δὲ ἔσωθεν ἥτοι τὸ βῆμα, δηλοῖ τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων, εἰς ὃ καὶ μόνοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν εἰσίσσι. Κάγκελλά εἰσι, τῆς προσευχῆς τόπον δηλοῦντα, ἐν οἷς σημαίνει τὴν μὲν ἔξωθεν τοῦ λαοῦ εἰσόδον, τὴν δὲ ἔσωθεν τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων ὑπάρχουσαν, καὶ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν οὖσαν ἐπίδατον. Ἔστι δὲ καὶ ἀληθῶς εἰς τὸ ἅγιον μνῆμα κάγκελλα χαλκᾶ, διὰ τὸ μηδὲνα εἰσιέναι ἐν αὐτῷ ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν. Ὁ δὲ μὲν ἐστὶν ἐμφανὴν τὸ σχῆμα τοῦ λίθου τοῦ ἁγίου μνήματος, ὃν ὁ ἄγγελος ἀποκυλίσας ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ μνήματος, ἀνέδωκε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ταῖς μυροφόροις. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὸν Προφήτην τὸν λέγοντα· « Ἐπ' ὄρους πεδικοῦ ἄρατε σημεῖον· ἀνά-θηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος, καὶ ὕψωσον φωνήν· ὄρος γάρ ἐστιν εἰς τόπον πεδινὸν καὶ ὁμαλὸν κείμενον.

Τὸ κατὰ ἀνατολῆς εὐχεσθαι, παραδεδομένον ἐστίν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ, ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ ἐστὶν οὕτως, διὰ τὸ πὺν νοητὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ τῆς φανῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα· « Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιθε-δικότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολᾶς. » Καὶ· « Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Στήσονται οἱ πό-δες Κυρίου ἐπὶ τὸ ὄρος Κυρίου τῶν ἐλαιῶν κατὰ ἀνατολᾶς. » Ταῦτά φασιν οἱ προφῆται, καὶ διὰ τὸ ἀποκαρδοκεῖν ἡμᾶς πάλιν τὸν ἐν Ἑδέμ παράδεισον κατὰ ἀνατολᾶς ἀπολαμβάνειν, καὶ ὡς ἐκδεχομένους τὴν ἀνατολὴν τῆς φωτοφανείας τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας καὶ παλιγγενεσίας.

Τὸ μὴ κλίνειν γόνυ τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, σημαίνει τὴν τῆς καταπτώσεως ἡμῶν ἀνόρθωσιν γενομένην διὰ τῆς τριτημέρου τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Τὸ δὲ μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς μὴ κλίνειν γόνυ, ἐστὶ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἑπταπλουμένως κρατεῖν τῇ διακινησίμῳ (6). Τὸ ἑπτάκις ἑπτὰ, τεσσαράκοντα ἑννέα, καὶ ἡ Κυριακὴ πεντήκοντα. Τὸ δὲ ξύρισμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερέως, καὶ τὸ γυροσίδες αὐτοῦ τμήμα τὸ μέσον τῶν τριχῶν, ἀντὶ τοῦ ἀκαθάρτου στεφάνου, ὃν περ ὁ Χριστὸς ἐφόρεσεν. Ὁ ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἱερέως περικείμενος διπλοῦς στέφανος ἐκ τῆς τῶν τριχῶν σημειώσεως, εἰκονίζει τὴν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τιμίαν κάραν, ἣν ἐν τῷ τοῦ Κυρίου καὶ διδα-σχάλου κηρύγματι ἀποσταλεῖς, καὶ καρτεῖς ὑπὸ τῶν ἀπειθούντων τῷ λόγῳ, ὡς ἐμπαιζόμενος ὑπ' αὐτῶν, ταύτην ὁ διδάσκαλος Χριστὸς εὐλόγησε, καὶ ἐποίησε τὴν ἀτιμίαν τιμὴν, καὶ τὴν χλεύην εἰς δόξαν, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον, οὐκ ἐκ λί-

¹⁵ Isa. lvi, 1. ¹⁶ Zach. vi, 12. ¹⁷ Psal. lxxvii, 34. ¹⁸ Psal. cxxxv, 7. ¹⁹ Zach. xiv, 4.

(6) Alias διακινῆσιμος q. d. innovatio. Sic Greci ἀπρηλιαν et Feriam v hebdomadae, et tempus quod

nos Paschale dicimus, eo quod facta innovatio per Christum commemoretur.

θων τιμίων, ἀλλὰ τῷ λίθῳ καὶ τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐκλάμπουσιν, ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον καὶ λίθους τιμίους. Κορυφή γὰρ κεκαλλωπισμένη, καὶ στέφανος τοῦ δωδεκαλίθου, οἱ ἀπόστολοι εἰσι. Πέτρα δὲ ὁ παναγιώτατος ἀπόστολος ὑπάρχει ἀρχιεράρχης τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ στολὴ τοῦ ιερέως ὑπάρχει κατὰ τὸν ποδῆρην Ἀαρὼν, τουτέστιν ἱμάτιον, ὃ ἐστὶν ἱερατικὸν ἔνδυμα, τὸ μέχρι τῶν ποδῶν, τὸ τιμιώτατον. Ἔστι δὲ πυροειδὴς, κατὰ τὸν προφῆτην τὸν λέγοντα· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Καὶ πάλιν· Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδῶμ; Ἐδῶμ γὰρ ἐρμηνεύεται γῆθις, ἡ ἐκλεκτός ἢ κόκκινος. Εἰτα ἐπάγει· Ἐρυθρὰ ἱματίων αὐτοῦ, ἐξ ἀμπέλου Βοσώρ. Διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; Ἐμφαίνοντες τὴν βασιάν τοῦ Χριστοῦ στολὴν τῆς σαρκὸς ἐν αἵματι, ἐν τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ σταυρῷ. Πάλιν δὲ οἱ καὶ κοκκίνην χλαμύδα ἐφόρεσαν ἐν τῷ πάθει ὁ Χριστός, ἐμφαίνουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ ἀρχιερέως εἶσιν ὑποσπισταί. Τὸ δὲ ἀπεζωσμένους τοὺς ιερεῖς περιπατεῖν φαίνονται, δείκνυσιν οἱ καὶ ὁ Χριστός ἐν τῷ σταυρῷ ἀπερχόμενος, οὕτως ἦν βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἡνω λαμπρότησι τῶν νοερῶν οὐρανίων λειτουργῶν, προφητῶν καὶ ἱεραρχῶν, εἰσι πρεσβύτεροι εἰκοσι τέσσαρες, καὶ διάκονοι ἑπτὰ. Οἱ μὲν πρεσβύτεροι κατὰ μίμησιν τῶν Σεραφικῶν Δυνάμεων εἰσι, ταῖς μὲν στολαῖς, δίχην πτερυγῶν κασσεκεκαλυμμένοι, ταῖς δὲ δυοὶ πτέρυξι τῶν χειλῶν τὸν ὕμνον βοῶντες, καὶ κατέχοντες τὸν θῆλον καὶ νοητὸν ἄνθρωπον, Χριστὸν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῇ λαβίδι τῆς χειρὸς φανερώς φέροντες. Οἱ δὲ διάκονοι εἰς τύπον τῶν ἀγγελικῶν Δυνάμεων ταῖς λεπταῖς τῶν λεπτῶν ὥραρίων πτέρυξιν, ὡς λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα προτρέχουσι. Πρῶτον μὲν τὸ στιχάριον λευκὸν ὄν, τῆς θεότητος τὴν ἀγλὴν ἐμφαίνει, καὶ τοῦ ιερέως τὴν λαμπρὰν πολιτείαν. Τὰ λωρία τοῦ στιχαρίου εἰσι, τὰ ἐν τῇ χειρὶ ἐμφαίνοντα τὸν δεσμὸν τοῦ Χριστοῦ· δῆσαντες γὰρ αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸν Πιλάτον. Τὰ λωρία τὰ εἰς τὰ πλάγια εἰσι, τὸ αἶμα τὸ ρεῦσαν ἀκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ. Τὸ περιτραχήλιον ἐστὶ τὸ φακεῶλιον, μεθ' οὗ ἐπεφέρετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως δεδεμένος, καὶ συρόμενος ἐπὶ τὸ πρόσθεν ἐπὶ τῷ τραχήλῳ ὁ Χριστός, ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ ἀπερχόμενος. Τὸ δὲ τοῦ ἐπιτραχήλιου δεξιὸν μέρος, πέφηνεν ὁ κάλαμος ὃν ἔδωκαν ἐμπαίζοντες τῇ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ τοῦ ἐξ εὐωνύμου μέρους, ἡ τοῦ σταυροῦ βασταγὴ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ. Ἡ δὲ ζώνη, ἣν περιζώννυται, πέφηνεν ἡ εὐπρέπεια, ἣν ὁ Χριστός βασιλεύσας, εὐπρεπῆ περιεζώσατο δύναμιν τῆς θεότητος. Τὸ δὲ φαυλόλιον, ἐμφαίνει τὴν ἀπὸ κοκκίνου πορφυράν, ἣν περ τῷ Ἰησοῦ ἐμπαίζοντες οἱ ἀσεβεῖς ἐφόρεσαν. Ἔστι δὲ καὶ ἡ στολὴ τοῦ βαπτίσματος. Τὸ ὠμοφόρον ἐστὶ τοῦ ἀρχιερέως, κατὰ τὴν στολὴν τοῦ Ἀα-

tem super aurum, topazium, et lapides pretiosos. Vertex enim, ornatus et corona duodecim lapillorum, apostoli sunt. Petra vero, sanctissimus apostolus est, primus hierarcharum Christi.

Stola sacerdotis est ad exemplum talaris Aaron, id est vestimentum, quod sacerdotale est indumentum, ad pedes usque, honorabilissimum. Est autem ignea specie, juxta Prophetam dicentem : « qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem ardentem »¹⁹. Et rursum : « Quis iste adveniens ex Edom »²⁰? Edom enim sonat *terrenum*, aut *electum*, aut *rubrum*. Deinde subdit : « Rubedo vestimentorum ejus, ex vinea Bosor : ad quid tua rubra sunt vestimenta, et indumenta tua tanquam torcularis calcati »²¹? Quod indicat tinctam Christi stolam carnis in sanguine, in ejus immaculata cruce. Itemque quia etiam coccineam chlamydem gestavit in passione Christus, demonstrant pontifices, cujus pontificis sint satellites. Exutos autem zonis sacerdotes deambulare in casulis, id significat Christum in crucem abeuntem ita gestasse crucem suam. In supremis illis splendoribus intelligentium cœlestium ministrorum, prophetarum, et hierarcharum, sunt presbyteri xxiv et diaconi vii. Presbyteri, ad imitationem sunt Seraphicarum potestatum, stolis vice alarum connecti : duabus autem alis labiorum, hymnum illum voce cantantes, et tenentes divinum et spiritalem carbonem ; Christus prehensione manus manifesto gestans. Diaconi vero ad typum angelicarum potestatum, tenuibus tenuium orariorum alis, ut administratorii spiritus, in ministerium missi, præcurrunt. Ac primum tunica quæ alba est, divinitatis splendorem indicat, et sacerdotis splendidam conversationem. Lora tunicæ quæ sunt ad manum, significant vinculum Christi : vinctum enim eum abduxerunt ad Caipham pontificem et Pilatum. Lora quæ sunt transversa, sanguinem significant, qui fluxit ex latere Christi in cruce. Peritrachelion est fasciola qua producebatur a Pontifice vinctus, et tractus in anteriorem partem per collum Christus, ad patientem ipse proliscens. Epitrachelii dextra pars denotat arundinem quam dederunt, illudentes dextræ Christi. Læva pars, crucis est gestatio super humeris ejus. Zona quæ præcingitur declarat majestatem qua Christus regnans magnifica dignitate divinitatis præcinctus est, et undique ornatus. Casula denotat coccineam purpuram, quam Jesu illudentes, gestandam impii dederunt. Est etiam stola baptismi. Humerales est pontificis, ad exemplum stolæ Aaron, quam gestabant legales pontifices, sudariis longis lævo humero circumponentes ad significandum jugum mandatorum Christi. Humerales autem quo episcopus circumdatur, significat ovis pellem, quam errantem cum Domi-

¹⁹ Psal. ciii, 4. ²⁰ Is. lxxiii, 1. ²¹ ibid. 2.

nas invenisset, super suis humeris assumpsit, et A cum his quæ non erraverant recensuit. Habet autem et cruces, quia Christus super humero ipse quoque gestavit crucem suam. Præterea etiam qui volunt secundum Christum vivere, super humeris tollunt crucem suam, id est, afflictionem : symbolum enim afflictionis crux est. Monachalis habitus est ad imitationem cultoris, et quasi civis deserti, Baptistæ Joannis : quia indumentum ejus erat ex pilis cameli, et zona pellicea circum lumbos ejus. Radi vero toto capite, ad imitationem fit sancti apostoli Jacobi, Dei fratris, et Pauli apostoli, et reliquorum. Anabolæ autem, ea referunt anabolæ quæ gerebant vestimenta. Cucullæ, prout ait Apostolus : « Crucifixus est mihi mundus, et ego mundo²². » Mantile declarat tenui sua simplicitate, alatum et volantem conversationem, imitatione angelica, prout angelicus habitus dicitur. Linteum cum quo ministrant diaconi, designat Christi humilitatem quam demonstravit cum pedes suorum ablueret. Enchirium quod est in zona, linteum est quo manus extersit suas : et enchirium habere in zona, typum refert extergentis manus, et acclamantis : « Innocens ego sum²³. » τουργοῦσιν οἱ διάκονοι, δηλοῖ τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπεινώσιν, ἣν ἐνεδείξατο ἐν τῷ νιπτῆρι. Τὸ δὲ ἐγχείριον τὸ ἐπὶ τῆς ζώνης, ἐστὶ τὸ ἀπομάζαν τὰς χεῖρας αὐτοῦ λέντιον· καὶ πέφυκε τὸ ἐγχείριον ἔχειν, ἐπὶ τῆς ζώνης, ἀντίτυπον τοῦ ἀπομάζαντος τὰς χεῖρας, καὶ τοῦ « Ἀθῶός εἰμι » ἐπιφωνήσαντος.

Oblatio quæ sit in aruario, denotat Calvariæ locum in quo crucifixus est Christus, in quo aiunt aitam esse calvariam primi parentis Adam : ostendit autem « fuisse monumentum prope locum ubi crucifixus est. » Præfiguratus est autem Calvariæ hic locus, in Abraham, quando super uno montium, Dei jussu, altare ex lapidibus construxit, et ligna stravit, imposuitque filium suum, et obtulit arietem pro eo in holocaustum ; ita et Deus Pater, principio carens et Antiquus ille dierum, Filium suum principio carentem, postremis temporibus incarnatum ex Virgine Deipara ex lumbis Abraham, juxta promissionem jurisjurandi quod fecit cum eo ; ita ut pro genere humano « non pepercerit Filio suo clarissimo et unigenito, sed pro nobis omnibus tradiderit eum²⁴ : » ac passus est quidem homo in carne, sed impatibilis permansit in divinitate. Etenim Christus proficiscens ad crucem suam, gestavit crucem ; et pro ariete immolatum est corpus ejus immaculatum, ut agnus mactatus, lancea per latus ejus transfixa : et Pontifex factus ut Filius hominis, et offerens seipsum, et oblatus ad subvehendos peccatores multos. Et mortuus quidem est ut homo, resurrexit vero ut Deus ; ex quo supramundanam gloriam habuit apud Deum et Genitorem. Oblatio autem panis representat corpus Domini affixum propter salutem nostram qui sumus fideles. Panis propositionis sanctificatus indicat purificationem mundi, et exi-

ρῶν, ἥνπερ ἐφόρουν οἱ ἐν νόμῳ ἀρχιερεῖς, στυδαῖροις μακροῖς τὸν εὐώνυμον ὦμον περιτιθέντες, κατὰ τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ ὠμοφόριον δὲ περιβέβληται ὁ ἐπίσκοπος, δηλοῖ τὴν τοῦ προβάτου δορὰν, ὅπερ πλανώμενον εὐρὼν ὁ Κύριος, ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἀνέλαβε, καὶ σὺν τοῖς μὴ πεπλανημένοις ἤριθμησεν. Ἐχει δὲ καὶ σταυροῦς, διὰ τὸ καὶ τὸν Χρῆστον ἐπὶ τοῦ ὤμου βαστάσαι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐτι δὲ καὶ οἱ θέλοντες κατὰ Χρῆστον ζῆν, ἐπὶ τῶν ὤμων αἰρούσι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ κακοπάθεια· σύμβολον γὰρ κακοπαθείας ὁ σταυρὸς. Τὸ μοναχικὸν σχῆμά ἐστι κατὰ μίμησιν τοῦ Ἑρμιοπολίτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὅτι τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ ἦν ἐκ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνη δερματίνη περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ. Τὸ δὲ κείρεσθαι τὴν B κάραν ὀλοτελῶς, κατὰ μίμησιν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, καὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου καὶ τῶν λοιπῶν. Τὰ δὲ ἀναβόλαιά εἰσι κατὰ τὰ ἀναβόλαια, ὅπερ ἐφόρουσιν ἱμάτια. Τὰ δὲ κουκούλια, κατὰ τὸν λέγοντα Ἀπόστολον· ὅτι « Ἐσταύρωται μοι ὁ κόσμος, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. » Τὸ δὲ μανδύον, ἐμφαίνει διὰ τῆς ἀπολελυμένης ἀπλώσεως τὴν πτερωτικὴν τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως (7), καθότι ἀγγελικὸν σχῆμα λέγεται. Ἡ δὲ ὀθόνη μετ' ἧς λει-

τῇ προσκομιδῇ ἡ γενομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, ἐμφαίνει τὸν Κρανίου τόπον, ἐν ᾧ ἐσταυρώθη ὁ Χριστός· ἐν ᾧ λόγος, κείσθαι τὸ κρανίον τοῦ προπάτορος Ἀδάμ· δείκνυσιν δὲ, ὅτι « Ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον ὅπου ἐσταυρώθη. » Προετυπώθη δὲ ὁ τοῦ Κρανίου τόπος οὗτος ἐν τῷ Ἀβραάμ, ὅτε ἐφ' ἐνὶ τῶν ὀρέων τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος, τὸ θυσιαστήριον ἐκ λίθων ἐποίησε, καὶ ἐπέβασε ξύλα, καὶ ἐθήκε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνήνεγκε κρὶν ἀντ' αὐτοῦ εἰς ὀλοκάρπωσιν. Οὕτως ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ὁ ἀναρχὸς καὶ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, τὸν ἀνάρχοντα Υἱὸν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, σαρκωθέντα ἐκ τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου, ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ ὄρκου οὗ ἐθήκε πρὸς αὐτόν. Ὡστε καὶ ὑπὲρ γένους ἀνθρώπου, εὐχὰ ἐφείσατο τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀγαπῆτου καὶ μονογενοῦς, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· καὶ ἐπαθε μὲν ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ σαρκί, ἀλλ' ἐμείνεν ἀπαθὴς ἐν τῇ θεότητι. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπερχόμενος ἐν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ, ἐβάσταζε τὸν σταυρόν· καὶ ἀντὶ κριοῦ ἐτύθη τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ ἁμωμον, ὡς ἀμνὸς σφαττόμενος· τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ Ἀρχιερεὺς γενόμενος, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ προσφέρων ἑαυτόν, καὶ προσφερόμενος· εἰς τὸ ἀνενέγκαι ἁμαρτωλοὺς πολλοὺς. Καὶ τέθηκεν μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀνέστη δὲ ὡς Θεός, ὅς· ἦν εἶχεν ὑπερκόσμιον δόξαν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Γεννήτορι. Ἡ δὲ προσκομιδὴ τοῦ ἁγίου, πέφυκε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ παγὲν διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τῶν πιστῶν.

²² Galat. vi, 14. ²³ Matth. xxii, 24. ²⁴ Rom. viii, 32.

Ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως ὁ ἀποκαθιερούμενος, ἐμφαίνει τὴν κάθαρσιν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος γέγονε, καὶ ἐαυτὸν προσέθηκε θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀντίλυτρον ἐξίλασμα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· ἀναλαβὼν μὲν τὸ φύραμα ὅλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως χωρὶς ἁμαρτίας, προσενεχθεὶς δὲ ὡς ἀπαρχὴ καὶ ἐξαίρετον ὁλοκάρπωμα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς λέγει· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· » καὶ, « Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. » Περὶ οὗ φησι καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας· « Δεῦτε καὶ ἐμβάλλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, » δεικνύς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ ἐν τῷ σώματι ἐμπαγμένον. Ἡ δὲ λόγχη, ἀντὶ τῆς κεντησάσης τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ ἐν τῇ λόγχῃ ἀποκαθαίρεσθαι, σημαίνει τὸ, « ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν κίχθη, » καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ δὲ δίσκος, ἡ κλίνη ἐστίν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διακόνου κατασκευάζεται· ὁκτινὲς εἰσιν Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος. Ὁ δὲ οἶνος πέφηνε τὸ αἷμα, τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ρεῦσαν. Ἔστι δὲ καὶ ὁ μυστικὸς οἶνος, ὃν ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ. Τὸ δὲ ὕδωρ πέφηνε τὸ ρεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὴν θερμότητα δηλοῖ τὴν ζέσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὴν δὲ λευκότητα, τὴν ἀκρίβητον πίστιν.

Ὁ οἶνος ὁμοῦ καὶ ὕδωρ, εἰσι τὸ ἐξελθὼν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ αἷμα καὶ ὕδωρ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει· « Ἄρτος αὐτῷ δοθήσεται φαγεῖν, καὶ ὕδωρ αὐτῷ ποτὲν πιστόν. » Ἀντὶ γὰρ τῆς λόγχης τῆς κεντησάσης τὸν Χριστὸν ἐν τῷ σταυρῷ ὑπὸ Λογγίνου, ἐστὶν αὕτη ἡ λόγχη. Ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον κυρίως καὶ ἀληθῶς, κατὰ μέμνησιν τοῦ μυστικοῦ ἀκείνου δείπνου, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς ἔλαβεν ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ εἶπε· « Λάβετε, φάγετε καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ τὸ αἷμα· » δεικνύς, ὅτι κοινωνοὺς ἡμᾶς ἐποίησε τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἡ δὲ προσφορὰ, ἡ καὶ ἄρτος καὶ εὐλογία καὶ ἀπαρχὴ λεγομένη, ἐξ ἧς τὸ Κυριακὸν σῶμα διατέμενεται, εἰς τύπον τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου λαμβάνεται, ἡ τις κατ'εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, καὶ θέλησιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Λόγου, καὶ ἐπέλευσιν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, τὸν ἕνα τῆς ἁγίας Τριάδος, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον εἰσδεξαμένην, τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἀπεκύησεν. Ὅτι περὶ δὲ πάλιν ὁ ὑπερούσιος Θεός, σάρκα ἐκ ταύτης προσλαβόμενος ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τέλειος ἦν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὁμοῖος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τὸ Κυριακὸν σῶμα ὡς ἐκ τινος κοιλίας καὶ σαρκὸς τοῦ παρθενικοῦ σώματος (τοῦ ὅλου ἄρτου φημί, τῆς εὐλογίας καὶ τῆς προσφορᾶς) παρὰ τοῦ διακόνου, ὡς ἡ μεγάλη Ἐκκλησία παρέλαβε, διατέμενεται σιδήρῳ τινὶ ὄντι καὶ λόγχῃ λεγούσιν, εἰ καὶ μήπω ταύτης ἐστὶν ὁ καιρὸς, καὶ οὕτως ἰδιοὑποστάτως ἐκ μέσου ταύτης ἀφαιρεῖται. Ὁ μέντοι διάκονος ὁ τοῦτο ἐνεργῶν, ἐτοιμάσας σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ἐπιτελεῖσθαι Δεσποτικὸν αἷμα, ἐν τῷ προσήκοντι τοῦ πάθους καιρῷ, διὰ τῆς ζωοποιοῦ Πνεύ-

mias divitiis bonitatis et clementiæ Dei, in eo quod Filius Dei homo factus est, et seipsum proposuit hostiam et oblationem : et corpus suum, redemptivam propitiationem pro mundi vita et salute, assumens totam massam humanæ naturæ absque peccato, oblatum autem, ut primitiæ et holocaustum selectum Deo et Patri pro genere humano : quem admodum ait : « Ego sum panis qui de cælo descendi : qui manducat hunc panem, vivet in æternum ». De quo etiam ait propheta Jeremias : « Venite, et immittamus lignum in panem ejus » : ostendens lignum crucis, in quo corpus ejus infixum. Lancea vice est ejus quæ latus Domini punxit. Lancea expurgari, significat illud, « tanquam ovis ad occisionem ductus est », etc. Discus lectica est in qua corpus Domini componitur a sacerdote et diacono, qui sunt Joseph et Nicodemus. Vinum autem declarat sanguinem ex latere Christi fluxum. Est autem et mysticum vinum, quod dedit discipulis in cœna. Aqua vero demonstrat eam quæ fluxit ex latere Christi : et per calorem, significat fervorem sancti Spiritus : per albedinem vero, sinceram fidem.

Ὑδωρ πέφηνε τὸ ρεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὴν θερμότητα δηλοῖ τὴν ζέσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὴν δὲ λευκότητα, τὴν ἀκρίβητον πίστιν. Vinum simul et aqua, sunt egressi ex latere ejus sanguis et aqua : quemadmodum ait propheta : « Panis ei dabitur ad cibum, et aqua ei ad potum fidelem ». Nam vice lanceæ quæ punxit Christum in cruce a Longino, est hæc lancea. Panis et poculum, proprie et vere, ad imitationem mysticæ illius cœnæ in quam Christus accepit panem et vinum, et dixit : « Accipite, manducate, et bibite ex eo omnes : hoc enim est corpus meum et sanguis » : ostendens se nos participes fecisse mortis, et resurrectionis, et gloriæ suæ. Oblatio autem, quæ et panis, et benedictio, et primitiæ dicuntur, ex qua Dominicum corpus dissecatur : ad typum semper Virginis et Deiparæ sumitur, quæ secundum beneplacitum Patris, et voluntatem Filii sui et Verbi, et adventum divini Spiritus, unum sanctæ Trinitatis, Filium Dei et Verbum recipiens in se, perfectum Deum et perfectum hominem peperit. Ut autem rursus supersubstantialis Deus, carne ex ea assumpta in una hypostasi, perfectus erat Deus et homo, similis nobis absque peccato : ita et Dominicum corpus, tanquam ex quodam utero et carne corporis virginalis (toto pane, inquam, benedictionis et oblationis) a diacono, ut magna Ecclesia a majoribus accepit, dissecatur ferro quodam quod et lanceam appellant, tametsi nondum tempus ejus est : et ita peculiari quadam hypostasi, ex medio ejus aufertur. Diaconus tamen qui id efficit, præparato cum eo qui conficiendus est Dominicus sanguis, in convenienti passionis tempore, per vivifici Spiritus adventum ; dimittit ea in prothesi, orationem adjungente sacerdote. Ipse vero qui di-

¹¹ Joan. vi, 51-52. ¹² Jerem. xi, 19. ¹³ Isa. lxxxviii, 7. ¹⁴ Isa. xxxiii, 16. ¹⁵ Matth. xxvi, 26.

vinum corpus dividit, diaconus, a benedictione angelum imitatur, qui Virgini Ave annuntiavit. Nec mirandum, etiamsi sacerdotes id secent : nam ad consuetudinem magnæ Ecclesiæ respiciendum. Ita igitur dimittitur divinum corpus in prothesi, tanquam in Bethleem, ubi natus est Christus : « Cujus egressus ab initio, a diebus sæculi » ; simulque etiam tanquam in Nazareth. Insuper quoque conversationis in Capernaum locum prothesis ipsa explet. Ideo enim in proœmiis prædiximus : unum eorum quæ nunc figurantur, duobus aut tribus eorum quæ tum fiebant, absolvi et referri. Et ut summam dicam : annorum triginta tempus ante baptismum et conversationes prothesis explet.

καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸν τριακονταετὴ χρόνον τὸν πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰς διατριβάς ἡ πρόθεσις ἐκπληροῖ.

Calix autem est loco vasis quod recepit effusum sanguinem puncti immaculati lateris, et manuum et pedum Christi unguenti defluxum. Cratera salutare poculum est, quod dedit discipulis suis in cœna. Poculum rursum est ad exemplum crateræ quam describit proprie ; sive Sapientia, sive Filius Dei, miscuit suum sanguinem loco vini illius, et apposuit in sancta sua mensa, dicens omnibus : « Bibite ex eo omnes : » pro vino illo misto in remissionem peccatorum et in vitam æternam. Crateras etiam interpreteris licet mammas Deiparæ ; salutare lætitiæ poculum, et tutelare ac conservatorium totius generis mortalium. Arnarium, ubi præsentatio perficitur, pro Calvariæ loco est. Corporale, significat sindonem in qua involutum est Christi corpus cum e cruce descensum est, et in monumento collocatum. Et superius disci velamen indicat sindonem qua involverunt corpus Domini. Disci velamentum est pro sudario quod erat super facie, circumtegens illam in sepulcro. Velum sive aer, est et dicitur esse vice lapidis, quo munivit Joseph monumentum, quod obsignavit tabella custodiæ. Ecce cruci Christus est fixus, sepulta vita est, n. unitum est sepulcrum. Et statim thuribulum subindicat humanitatem Christi, ignis divinitatem et fragrans fumus indicat illum bonum odorem sancti Spiritus præcedentem. Nam thymiatum est (si interpretari velis) *fragrantissima lætitia*. Incensum autem repræsentat aromata illa quæ offerebant sepeliendo Domino : et myrrha, et thus magorum, pura est precatio bonorum operum, ex quibus fragrantia procedit, ut ait Apostolus : « Christi bonus odor sumus ».

Agnoscite igitur, omnes sacerdotes qui sacro altari assidetis, et incruentam victimam sacrificatis, quod vivas passiones Christi annuntietis. Conceditur itaque tempus a pontifice sacerdoti inchoaturo divinam mystagogiam : id autem tempus repræsentat prædictum tempus voce prophetæ Isaiæ,

ματος ἐπιφοιτήσεως, ἀφήσει ταῦτα ἐν τῇ προθέσει τὴν εὐχὴν ἐπιλέγοντος τοῦ ἱερέως. Αὐτὸς δὲ ὁ τὸ θεῖον σῶμα διατέμνων διάκονος, ἀπὸ τῆς εὐλογίας τὸν ἀγγελον μιμεῖται, τὸν τῇ Παρθένῳ καὶ Χαίρει προσφεγγόμενον. Εἰ δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦτο τέμνουσιν, οὐ θαυμαστόν· πρὸς γὰρ τὰ ἔθνη τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὁρᾷν χρὴ. Οὕτω τοιγαροῦν ἀφίεται τὸ θεῖον σῶμα ἐν τῇ προθέσει, ὡς περ ἐν Βηθλεὲμ, ὅπου γαγέννηται ὁ Χριστός· « Οὐ αἱ ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐν τῇ Ναζαρέτ. Πρὸς δὲ, καὶ τῆς ἐν Καπερναοὺμ διατριβῆς τὸν τόπον ἡ πρόθεσις ἐκπληροῖ. Τοῦτου γὰρ ἕνεκεν ἐν προοιμίῳ προέφημεν, ὅτι τὸ ἐν τῶν νῦν τυπουμένων ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ τῶν τότε τελεῖται καὶ ἀναφέρεται

Τὸ δὲ ποτήριον ἐστὶν ἀντὶ τοῦ σκεύους, ὃ ἐδέξατο τὸ ἐκχυθὲν αἷμα τῆς κεντηθείσης ἀχράντου πλευρᾶς καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν τοῦ Χριστοῦ τὸ ἀπομύρισμα. Ὁ δὲ κρατὴρ, τὸ ρύσιον ποτήριον, ὅπερ δέδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν τῷ δείπνῳ. Ποτήριον δὲ πάλιν ἐστὶ κατὰ τὸν κρατῆρα, ὃν γράφει κυρίως· ἦτοι ἡ Σοφία καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκέρασε τὸ αὐτοῦ αἷμα, ἀντὶ τοῦ οἴνου ἐκείνου, καὶ προσέθηκεν ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ τραπέζῃ λέγων τοῖς πᾶσι· « Πίστετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. » Ἀντὶ τοῦ οἴνου τοῦ κεκρασμένου εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον. Κρατῆρες ἐρμηνεύονται καὶ οἱ μαζοὶ τῆς Θεοτόκου, ρύσιον εὐφροσύνης ποτήριον, καὶ φυλακτήριον παντὸς γένους βροτείου. Τὸ δὲ σκευοφυλάκιον ὅπου ἡ προσκομιδὴ ἐπιτελεῖται, ἀντὶ τοῦ Κρανίου τόπου. Τὸ εἰλητόν, σημαίνει τὴν σινδόνα, ἐν ᾗ ἐνεκλήθη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τοῦ σταυροῦ καταβὰν καὶ ἐν μνήματι τεθέν. Καὶ ἡ ἐπάνω κάλυψις τοῦ δίσκου, ἐμφαίνει τὴν σινδόνα, ἣ ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ δισκοκάλυμμά ἐστὶν ἀντὶ τοῦ σουδαρίου τοῦ ὄντος ἐπὶ τοῦ προσώπου περικαλύπτοντος αὐτὸ ἐν τῷ τάφῳ. Τὸ καταπέτασμα ἦτον ὁ ἀήρ ἐστὶ καὶ λέγεται, ἀντὶ τοῦ λίθου οὗ ἡσφαλίσατο τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ, ὅπερ ἐσφράγισεν ἡ πλάξ τῆς κουστωδίας. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ Χριστὸς, τέθαπται ἡ ζωὴ, ἡσφαλίσθη ὁ τάφος. Καὶ εὐθέως ὁ θυμιατὴρ ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα· καὶ ὁ εὐώδης καπνὸς μηνύει τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην. Ὁ γὰρ θυμιατὴρ, ἐρμηνεύεται εὐωδεστάτη εὐφροσύνη. Τὸ δὲ θυμίσμα πέφυκεν, ἀντὶ τῶν ἀρωμάτων, ἃ προσέφερον εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ σμύρνα, καὶ ὁ λίθωνος τῶν μάγων, ἡ καθαρὰ προσευχὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἐξ ὧν ἡ εὐωδία ἐρχεται, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν. »

Γινώτε οὖν πάντες οἱ ἱερεῖς, οἱ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἱεουργοῦντες, ὅτι τὰ ζωηρὰ πάθη Χριστοῦ καταγγέλλομεν. Δίδοται τοίνυν καιρὸς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ ἱερεὶ τῷ μέλλοντι ἀρχεσθαι τῆς θείας μυσταγωγίας. Οὗτος δὲ ὁ καιρὸς σχηματίζει τὸν παρὰ τοῦ

προφήτου Ἰσαίου προαναφωνηθέντα καιρὸν τῆς τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου γεννήσεως, καὶ τῆς Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας. Ὁ δὲ γε ἱερεὺς, ὁ τὴν ἑναρξιν τῆς θείας λειτουργίας ποιούμενος, εἰκόνα φέρει τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου καὶ Βαπτιστοῦ προκαταρξαμένου τοῦ κηρύγματος, καὶ λέγοντος· « Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » καὶ βαπτίζοντος πάντας τοὺς προσερχομένους. Οἱ διάκονοι εἰσὶν οἱ ποιμένες· οἱ ἱερεῖς εἰσὶν οἱ ἄγγελοι. Ὁ διάκονος· « Εὐλόγητον, δέσποτα. » Ὁ ἱερεὺς· « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Οὕτω τὴν πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντευξέων ἡ δοξολογία. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς καὶ ἱερολογίας, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. Τί οὖν τὸ τρισσὸν ἐπιφημίζει τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τὸ ἐνιαῖον; Οὐ γὰρ, εὐλογητὸς Θεός, ἢ, Εὐλογημένη ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· ἀλλὰ τοῖς προσώποις διηρημένος, « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία, φησὶ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος »· ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρώτης, ἔμαθον οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἴη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Ταύτη δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελοῦμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτῶν ἔδει προλάβειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν Τριάδα. Καὶ ὑπὸ τῶν ἄνω Δυνάμεων δοξάζεται ὁ Θεὸς τρισὶν ἁγιασμοῖς, καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ εὐλογεῖται, ὃς δυνάμει θεότητος αὐτοῦ τὸν ἄδην ἐσκύλευσε, καὶ ἡμᾶς ἡλευθέρωσε. Τὸ δὲ, Ἀμήν, ἀληθῶς, ἢ γένοιτο. Διὰ δὲ τὸ, « Εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, » τὸν καπνὸν τῆς πόλεως Βαβυλῶνος ἀναβαίνειν δηλοῦται, ὅτι τὸ αἷμα τῶν θυμάτων αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς Βαβυλῶνος ἐξεήτησε, καὶ τοὺς αὐτῆς κλητόρας διὰ κολάσεως εὐηργέτησεν, ἐκκοπήν τῆς ἀμαρτίας ἐργαζάμενος. Ὁ διάκονος· « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν, τὴν αἴτησιν λέγει· τὸ γὰρ « εἰ προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἶδαμεν. » Καὶ ἵνα μὴ βαττολογῶμεν, διδάσκει ἡμᾶς ὁ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς, ὅτι ἐν εἰρήνῃ εὐχεσθαι δεῖ· οὐτ' ἐξομολογησάμενους πρότερον, οὐτ' εὐχαριστήσαντας τῷ Θεῷ, ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην κάκεῖνα περιέλαβεν, εἰ τι· ἀκριδῶς ἐθέλει σκοπεῖν. Νῦν διδάσκει, πρῶτον δεῖν αἰτεῖσθαι τὴν ἄνωθεν εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν. Οὕτω γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν αἰτεῖσθαι. Μετὰ δὲ ἡρέμου νοδὸς τὰς εὐχὰς ἡμῶν ἀποδῶμεν. « Τῆς παναγίας, ἀχράντου, » καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰς πράξεις πάντων τῶν ἁγίων μυηθέντες, ἕτερος τὸν ἕτερον, καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἄπασαν σὺν τοῖς καλοῖς ἡμῶν ἔργοις τῷ Θεῷ παραδώσωμεν.

Τὰ ἀντίφωνα εἰσὶ τῶν προφητῶν αἱ προρρήσεις, προκαταγγέλλουσαι τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκ Παρθένου ἐπὶ γῆς, καὶ βοῶσαι· « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο »· ἢ γοὺν τὴν σάρκα σὺν αὐτοῦ δηλοῦσαι, ἣν ἡμεῖς ὑποδεξάμενοι καὶ μαθόντες διὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ αὐτοπτῶν τοῦ Λόγου γενομένων τῶν ἀποστόλων λέγομεν. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης τελετῆς ὁρθρινῆς τε καὶ λυχνικῆς πρῶτον τῆς Παλαιᾶς ᾠδῆς οἱ ψαλμοὶ, εἴτα τὰ τῆς νέας χάριτος ᾠσματα, ὡς προσηγγησάμενης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥς

²² Matth. iii, 2.

A quando nasciturus esset Præcursor Joannes, et ad nos Christus peregrinaturus. Sacerdos autem initium divinæ liturgiæ faciens, imaginem refert Joannis Præcursoris et Baptistæ, prædicationem inchoantis et inquisite : « Pœnitentiam agite, prope enim est regnum cœlorum ²², » et baptizantis omnes accedentes. Diaconi, sunt pastores ; sacerdotes, angeli. Diaconus : « Benedic, domine. » Sacerdos : « Benedictum regnum Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Ita primum ordinem habet orationem ad Deum, quæ doxologia dicitur. Itaque ante omnem orationem et sacram commemorationem, sacerdos gloriam Dei celebrat. Quid igitur ter Dei nomen nuncupat, non semel duntaxat ? non enim, *Benedictus Deus* : aut, *Benedictum Dei regnum* : sed personis distinctis : « Benedictum regnum (inquit) Patris, et Filii, et sancti Spiritus : » quia per incarnationem Domini, primum didicerunt homines tres esse personas. Hujus autem incarnationis Domini mystagogia sunt, quæ hic peraguntur ; unde in procemiis eorum oportebat prælucere et prædicari Trinitatem. Et a superioribus illis Potestatibus glorificatur Deus, tribus sanctificationibus ; et ab hominibus regnum Christi benedicitur, qui vi et potentia divinitatis suæ inferos spoliavit, et nos liberavit. Amen, *vere*, aut, *fiat*. His autem verbis : « In sæcula sæculorum, » fumum civitatis Babylonis ascendere significatur ; quod sanguinem servorum suorum de manu Babylonis requisivit. et ejus habitatores puniendo, beneficiis affecit, excisione peccati peracta. Diaconus : « In pace Domini precemur. » Post doxologiam autem petitionem memorat, nam « quid oremus ut oportet, nescimus. » Et ne multiloqui simus, docet nos quæ de oratione sentienda sunt ; in pace scilicet orandum esse, neque prius professis, neque gratis Deo actis. Quia cum dixit *pacem*, illa quoque complexus est, si quis accurate considerare velit. « Pro superna pace ; » nunc docet primum petendam cœlitus pacem et animarum salutem. Ita enim nos Christus petere jussit. Tranquilla mente preces nostras exhibeamus. « Sanctissimæ, immaculatæ, » etc. Actorum omnium sanctorum memores : alter alterum et vitam nostram omnem, cum bonis nostris operibus Deo commendemus.

Antiphona, sunt prophetarum prædictiones prænuntiantes adventum Filii Dei ex Virgine super terram, et clamantes : « Deus noster super terram visus est, et decorem induit : » id est, incarnationem ejus manifestantes, quam nos suscepisse et didicisse per ministros et oculos testes Verbi apostolos, profitemur. Sciendum autem est, initio omnis officii matutini et vespertini, primum Veteris Testamenti cantari psalmos, deinde novæ gratiæ cantica, veteri nimirum præcedente, cujus legislator hic natus extremis diebus oracula fudit, ut omni

nes intelligunt unum et eundem Deum ac Dominum esse, qui has et illas leges sancivit Christus.

Antiphonum 1 : « Bonum est confiteri Domino. » Opera nostri cordis enarrare Domino bonum est. « Et psallere nomini tuo, Altissime. » Cantando dicere, quos tibi hymnos offerimus, oportet. « Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. » Ut manifesto narremus quomodo misericordiam consecuti sumus, et contra omne peccatum opponamus veritatem tuorum factorum. « Quia rectus Dominus Deus noster. » Quoniam verax est Dominus Deus noster. « Et non est iniquitas in eo. » Et nullum mendacium aut falsitas apud Deum. « Etiam atque etiam in pace Dominum deprecemur. » Iterumque atque iterum intenta et quieta mente Dominum deprecemur. Cum vocē pronuntiando : « Quia tua est potentia, et tuum regnum, et potestas, et gloria, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. » Quia tua est dominatio et regnum omnium visibilium et invisibilium : propterea nos qui super terram sumus, gratiarum actionem omnes et gloriam indesinenter tibi referimus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen, est, *vere*, aut, *fiat*.

Antiphonum 2 : « Dominus regnavit, decorem indutus est. » Dominus regnavit in cœlis, et fidellem populum sibi vindicavit proprio sanguine suo, et egressus est ad debellandum diabolum. « Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur. » Firmavit orbem terrarum, Ecclesiam, in fide sua, et portæ inferorum non prævalebunt ei. « Testimonia tua confirmata sunt vehementer : domum tuam decet sanctitudo, Domine. » Ea quæ tu passus es credita sunt in mundo, populum tuum decet gratia tua in æterna sæcula. Conjunctum autem est extremo primi antiphoni hoc : « Intercessionibus Deiparæ serva nos : » cuius rei gratia? nisi ad confirmanda omnino quæ prius dicta sunt de typo semper Virginis, quod ejus ipsa dux est ministerii et veræ dispensationis. Secundi vero ephymnium : « Intercessionibus sanctorum tuorum ; » quoniam enim pro salute animarum et venia lapsus divini celebramus mystagogiam, merito tanquam superiorem Dei Matrem omnibus sanctis, aut etiam ipsi supercælestibus Potestatibus, in supplicatione primam appellamus, deinde eus qui complacuerunt ejus Filio. Troparium autem quod ad finem antiphoni secundi dicitur, quod est : « Unigenitus Filius et Verbum Dei, » etc., opus est Joseph et Nicodemæ. Tollentes enim Dominum ut sepelirent eum, eo sunt initiati a venerando et vivifico corpore Domini, et divinitate in eo inseparabili. Nonnulli aiunt idem troparium enuntiatum fuisse a divina sorte rege Justiniano, quod valde etiam symbolis Christi nativitatē quadrat. Is enim (inquit) natus unigenitus Filius, et Sermo Patris initio carentis

Δ νομοθέτης οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐχρημάτισεν, ἵν' ἔχωσιν εἰδέναι πάντες, ὡς εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ Δεσπότης, ὁ ταῦτα κάκεινα νομοθετήσας Χριστός.

Ἀντίφωνον α'. « Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. » Τὰ κατὰ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔργα, διηγῆσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθόν ἐστι. « Καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψίστε. » Ἐν μέλει εἰπεῖν οὓς σοι προσφέρομεν ὕμνους δεῖ. « Τοῦ ἀναγγέλλειν τὸ πρῶτ' τὸ ἐλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα. » Τοῦ διηγῆσθαι φανερώς, τὸ, πῶς ἡλεῖσθαι, καὶ κατὰ πάσης ἀμαρτίας προσφέρειν τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων σου. « Ὅτι εὐθύς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. » Ἐπειδὴ ἀληθὴς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. « Καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. » Καὶ οὐδὲν ψευδές παρὰ τῷ Θεῷ, « Ἐτι καὶ ἐτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Ἀκμὴν καὶ ἀκμὴν μετὰ ἡρέμου νοὸς τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ἐκφώνως : « Ὅτι σὸν τὸ κράτος καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. » Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ κυρία καὶ ἡ βασιλεία πάντων τῶν ὁράτων τε καὶ ἀοράτων, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ ἐπὶ γῆς τὴν εὐχαριστίαν ἀπαντες καὶ δόξαν ἀδιαλείπτως σοι ἀναπέμπομεν, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν, ἐστὶν, ἀληθώς, ἦ, γένοιτο.

Ἀντίφωνον β'. « Ὁ Κύριος ἐδασίλευσεν, ἐπρέπειαν ἐνεδύσατο. » Ὁ Κύριος ἐδασίλευσεν ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸν πιστὸν λαὸν περιποίησατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος αὐτοῦ καὶ ἐξηλθεν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ διαβόλου. « Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην ἥτις οὐ σαλευθήσεται. » Ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καὶ πύλαι ᾧσου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. « Τὰ μαρτύριά σου ἐπιστάθησαν σφόδρα· τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε. » Τὰ παθήματά σου ἐπιστάθησαν εἰς τὸν κόσμον· τῷ λαῷ σου πρέπει ἡ χάρις σου εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Συντέτακται δὲ τῷ τέλει τοῦ πρώτου ἀντιφώνου τὸ, « Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου σώσον ἡμᾶς. » Τίνος χάριν; ἢ πάντως βεβαιουμένων πρότερον εἰρημένα, περὶ τοῦ τύπου τῆς Ἀσιπαρθένου, ὡς τῆς αὐτῆς· αὕτη προγγέλλεται διακονίας, καὶ ἀληθοῦς οἰκονομίας. Τοῦ δευτέρου δὲ τὸ ἐφύμνιον. « Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων σου. » Ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῶν καὶ συγχωρήσεως πταισμάτων τὴν θέαν τελοῦμεν μυσταγωγίαν, εἰκότως, ὡς ὑπερτέραν οὖσαν τὴν θεομήτορα πάντων τῶν ἁγίων, ἥ καὶ αὐτῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, εἰς ἑκείαν προκαλούμεθα· εἴτα τοὺς εὐαρεστήσαντας τῷ ταύτης Υἱῷ. Τὸ δὲ τροπάριον, ὃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου, λέγεται, τὸ, « Ὁ Μονογενὴς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς, ποίημά ἐστιν Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου. Ἀπαίροντες γὰρ τὸν Κύριον πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι αὐτὸν, ἐμυθήθησαν αὐτὸ, ἀπὸ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σώματος Κυρίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀχωρίστου θεότητος. Ἐνταῦθα δὲ λέγουσιν, ὅτι τὸ αὐτὸ τροπάριον ἐκπαύνηται παρὰ τοῦ τῆς θέας λήξεως βασιλέως Ἰου-

στεινιανοῦ, σφόδρα καὶ αὐτὸ τοῖς συμβόλοις τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐφαρμόζον. Οὗτος γάρ, φησὶν, ὁ γεννηθεὶς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος, προανάρχου Πατρὸς ὑπάρχων, καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἀτρέπτου μεινάσης τῆς θεότητος καὶ ἀσυγχύτου, εἰς ἐστὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐνανθρωπήσας καὶ σταυρωθῆναι καταδεξάμενος, ὁ καὶ ἐν Τρισαγίῳ ὕμνῳ συνδοξαζόμενος ὑπὸ τῶν νοερῶν καὶ οὐρανίων Δυνάμεων. Ἀνεκφοιτήτως γάρ καὶ ἀχωρίστως τῶν πατρικῶν κόλπων καταβάς, σεσάρκωται. Αὐτὸς οὖν ἐστὶ ὁ σῶζων ἡμᾶς. Ὁ διάκονος. « Ἐτι καὶ ἐτι ἐν εἰρήνῃ. » Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως. « Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν. » Ἀγαθὸς Θεός, λέγομεν, καὶ φιλόανθρωπος εἶ, ὅτι τὸν Υἱόν σου εἰς τὸν κόσμον Ἰησοῦν ἀπέστειλας. Διὰ τοῦτο τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν σοὶ ἀναπέμπομεν, ὁ ἐστὶ, προσάγομεν νῦν καὶ πάντοτε εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀντίφωνον γ'. « Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ. » Δεῦτε, ἐμπλησθώμεν πάσης χαρᾶς ἐν Κυρίῳ. « Ἀλαλάζωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. » Δεηθώμεν μετὰ δακρύων τῷ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ. « Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάζωμεν αὐτῷ. » Καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ δεηθώμεν αὐτῷ, καὶ ψάλλοντες ἱκετεύσωμεν αὐτόν. « Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Μέγας Θεός ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς ὁ Ἀπόστολος λέγει, ἐν τῷ εἰπεῖν. « Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, » καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐδασίλευσε, καὶ βασιλεύσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, « Ὅτι οὐκ ἀπόσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. » ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ. « Ὁ πιστὸς λαὸς δηλονότι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν. » Ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν. « Ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸς τὸ πρότερον ἐδημιούργησεν αὐτούς. » καὶ πάλιν ἐν τῷ βαπτίσματι αὐτοῦ ἀνεκαίνισεν αὐτούς. « Καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπλασαν. » Καὶ τὴν καρδίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἔκτισε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, ἐν τῷ λουτρῷ τῆς ἀφθαρσίας.

Ἡ Ἐξοδος τοῦ Εὐαγγελίου ἐμφαίνει τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐξοδὸν τὴν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. « Ὅταν εἰσαγάγῃ (ἡγουν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ) τὸν Πρωτότοκον (τὸν Μονογενῆ αὐτοῦ) εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει. Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτὸν πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. » Ἐπειτα δεκνόντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως διὰ τῆς στολῆς αὐτοῦ τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ στολήν, τὴν ἐρυθράν καὶ αἱματώδη, ἣν ἐφόρεσεν ὁ ἄδελφος καὶ Θεός, ὡς πορφύραν βαφεῖσαν ἐξ ἀχράντων αἱμάτων τῆς Θεοτόκου. καὶ ἀνέλαβε τὸ πλανεθὲν πρόβατον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, τὸ ἀρχαῖον κώδιον τοῦ Ἀδαμαίου φυράματος, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ράβδῳ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, ἐν σπαργάνοις μὲν εἰληθεὶς καὶ τεθεὶς, οὐκ ἐν φάτνῃ μὲν τῶν ἀλόγων, ἀλλ' ἐν τραπέζῃ λογικῇ ἀνθρώπων.

17 Tit. II, 13. 18 Hebr. I, 6.

cum sit, recepta propter nostram salutem incarnatione ex sacra Deipara, immutabili manente divinitate et inconfusa, unus est de sancta Trinitate, homo factus et lubens crucifixus, qui et in sancto illo hymno conglorificatur a spiritualibus et celestibus Potestatibus. Nam nulla facta egressione aut separatione a paternis finibus, descendens incarnatus est : ipse est qui servat nos. Diaconus : « Etiam atque etiam in pace. » Sacerdos, elata voce : « Quia bonus et hominum amans Deus es, et tibi gloriam referimus, Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc. » Bonus et hominum amans es, dicimus, quia Filium tuum in mundum, propitiationem misisti. Propterea gloriam et gratiarum actionem tibi referimus, id est, offerimus, nunc et semper, et in sæcula.

Antiphonum 3 : « Venite, exsultemus Domino. » Agitum impleamur omni gaudio in Domino : « Jubilemus Deo salutari nostro. » Deprecemur cum lacrymis Deum nostrum Jesum. « Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei. » Et ante adventum ejus, eum deprecemur, et psallentes supplicemus ei : « Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus super omnem terram. » Magnus Deus est Jesus Christus, quemadmodum Apostolus inquit, cum ait : « Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis » ; et in omnes gentes regnavit, et regnabit per fidem suam. « Quia non repellit Dominus plebem suam, quia in manu ejus omnes fines terræ, et altitudines montium ejus. » Fidelis populus scilicet, et reliqui prophetæ. « Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud. » Quoniam ipsius est omnis multitudo hominum : et ipse prius fabricavit eos, et rursum in baptismo suo renovavit eos. « Et aridam manus ejus formarunt. » Et cor omnium hominum creavit Spiritus sanctus ejus, in lavacro incorruptibilitatis.

Introitus Evangelii adventum indicat Filii Dei, et ingressum ejus in hunc mundum, ut ait Apostolus : « Cum induxit (nimirum Deus et Pater) Primogenitum (et Unigenitum) suum in orbem terrarum, ait : Et adorent eum omnes angeli ejus » . Deinde ostendente etiam Pontifice per stolam suam, carnis Christi stolam rubram et sanguineam, quam gestavit immaterialis ille et Deus, ut purpuram tinctam ex immaculato sanguine Deiparæ : et quod assumpsit errabundam ovem super humeros suos, et pellem Adamæ massæ, pastor ille bonus pascens Israel in virga crucis suæ, in fasciis involutus, et positus non in præsepi brutorum, sed in mensa rationali hominum, quem in nativitate sua celebrant hymnis angelorum exercitus dicentes : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus

τος, » σημαίνει τοῦ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ πάντων τῶν ὄντων τὴν τε ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος.

Λέγεται δὲ ἐκ τρίτου τὸ *Τρισάγιον*, ἐπεὶ ἀρμόττει καὶ ἐφ' ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν ἱερῶν προσώπων τῆς μιᾶς θεότητος, τὰ τρία ταῦτα ἅγια. Ἐκαστον γὰρ τούτων, καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ ἀθάνατος. Φύσις μὲν γὰρ καὶ οὐσία τοῖς τρισὶ μία, ὄνομα δὲ κοινὸν ἐν ἡ θεότης, εἰ καὶ ἕκαστον τῶν τριῶν προσώπων Θεὸς ὀνομάζεται τέλειος. Ἐν τούτοις δὲ τοῖς βραχείαις ῥήμασι καλῶς νοεῖται καὶ τὸ παρὰ τοῦ μεγάλου Θεολόγου οὕτω πως εἰρημένον· « Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρετως, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ συνάιτεται διηρημένως. » Καὶ ἄλλαχού, ὁ αὐτός· « Οὐ φθάνω τὸ ἐν ἐννοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπωμαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀναρέρομαι. » Ἄλλὰ μὴ τις τὰς μαρτυρίας ταύτας τοῦ Τρισαγίου ἀκούων, νομίσῃ τὸν Τρισάγιον τὴν ἀρχὴν λαβεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως. Πάσαι γὰρ ὑπὸ τῶν θεηγόρων προφητῶν, μυστικῶς τῷ Πνεύματι προαναπεφωνημένος ἦν. Τούτου γὰρ τὸν τύπον καὶ τὰς ῥήσεις ἱστορῶν ὁ Δαβὶδ, διὰ βραχυλογίας τοῦτον παρίστησιν· « Ἐδίψησε, λέγων, ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα. » Καὶ ἄλλαχού· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Καὶ ἐτέρωθεν· « Ἐν τῷ φωτὶ σου ὁφύμεθα φῶς. » Ὁ δ' ὑπὸ Ἡσαίου ἐκφωνηθεὶς Σεραφικὸς ὕμνος, καὶ τὰ τρία ἅγια εἰς μίαν κυριότητα συνάγων καὶ θεότητα, τίνα διαφορὰν φέρει τοῦ παρ' ἡμῶν ᾄδομένου Τρισαγίου;

Τὸ δὲ ἀνελεῖν ἐν τῷ συνθρόνῳ τὸν ἀρχιερέα, καὶ σφραγίσαι τὸν λαόν, ἐστίν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μέλλων πληροῦν τὴν κατὰ σάρκα ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐπαράς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, εὐλόγησε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς, λέγων αὐτοῖς· « Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν. » Δεικνύων, ὅτι τὴν αὐτὴν εἰρήνην καὶ εὐλογίαν δέδωκε τῷ κόσμῳ ὁ Χριστὸς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Ἄλλως· Ἡ σφραγίς, ἣν ὁ ἀρχιερεὺς εἴωθε ποιεῖν ἐν τῷ τέλει τοῦ Τρισαγίου, εἰς πλήρωσιν μὲν καὶ οἰοῦναι ἐκσφράγισμα τῶν περὶ Χριστοῦ προηγορευμένων προφητικῶν χαρακτηρίζεται. Ἡ γὰρ αὐτοῦ διὰ σαρκὸς παρουσία, σφραγίς ἐγένετο, ἐπικυροῦσα τὰ ὑπ' ἐκείνων προηγορευμένα ὡς ἀληθῆ· αὐτὴ δὲ καὶ εἰς ἀρχὴν τῶν θεοπρεπῶν ἔργων, καὶ τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀναπλάσεως τέτακται. Τάξις γάρ, φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἀρίστη, ἐκ Θεοῦ τε ἀρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι. Ἀρχιερεὺς, ὁ Κύριος· θρόνος, ἡ Παρθένος· τὸ δὲ καθίσαι ἐστίν, ὅτι ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἦν ἐφόρεσε, καὶ τὸ πρόβατον ὃ ἀνέλαβεν ἐπὶ τῶν ὤμων (ὅπερ σημαίνει τὸ ὠμοφόριον) ὃ ἐστὶ τὸ Ἀδαμιαῖον φύραμα. ἀνεβίβασεν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος τῶν ἄνω Δυνάμεων, καὶ προσήγαγεν αὐτὸ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἐθέλωσεν, ὁ δὲ ἐθεώθη, τοῦτέστι τὸ πρόκλημα, ὃ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσε νέγκαντος, καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ προσε νεχθέντος, ἐδέξατο αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὡς θυσιάν καὶ

A *anceps* ⁴¹, » etc. « *Sanctus immortalis* : » significat eum qui in se complectitur initium omnium quæ sunt, et finem.

Dicitur autem, *Ter sanctus*, a ternario : quia congruunt etiam singulis trium personarum unius Deitatis hæc tria sancta. Unaquæque enim et sanctus est, et fortis, et immortalis. Natura enim et essentia tribus una est, nomen commune unum divinitatis, etiamsi unaquæque personarum trium, Deus nominatur perfectus. In his autem brevibus verbis præclare licet intelligere illud quoque quod a magno Theologo ita dictum est : « Dividitur enim individue (ut ita dicam), et connectitur dividue. » Et alibi idem : « Simul atque unum intelligere incipio, trium splendore undique collustror; vix dum inchoans tria dividere, ad unum referor. » Verum ne quis testimonia hæc *Ter sancti* audiens, arbitretur *Ter sanctum* inchoasse a Christi et Dei nostri humanitatis assumptione. Jam pridem enim a divini loquis prophetis, mystice Spiritus prædictus erat. Hujus enim typum et eloquia videns ac declarans David, paucis verbis eum repræsentat : « Sitivit (inquiens) anima mea ad Deum, fortem vivum ⁴². » Et alibi : « Verbo Domini cæli firmati sunt; et spiritus oris ejus, omnis virtus eorum ⁴³. » Et alias : « In lumine tuo videbimus lumen ⁴⁴. » Ille autem ab Isaia enuntiatus Seraphicus hymnus, et *Ter sanctus*, in unam dominationem colligens et deitatem, quid discriminis habet ab hoc nostro *Ter sancto* quem canimus?

Quod autem ascendat in consessum pontifex, et obsignet populum, id est, Filium Dei impleturum in carne nostra ministerium suum, sublati manibus suis benedixisse sanctis suis discipulis, dicentem eis : « Pacem relinquo vobis, » ostendent eandem pacem et benedictionem mundo, Christum per apostolos suos dedisse. Aliter. Signaculum quod pontifex facere solet in fine *Ter sancti*, in complementum et tanquam obsignationem prophetarum qui de Christo vaticinati sunt, designatur : nam ejus adventus per carnem, sigillum fuit rata faciens et confirmans quæ ab illis prædicta fuerant, ut vera : ipsum enim, et in initio divinorum operum generis humani in reformatione ordinem tenet. Ordo enim, ait theologus Gregorius, optimus est, a Deo inchoare, et in Deo finire. Pontifex, Dominus est : Thronus, Virgo. Sedere autem, est Filium suam carnem quam gestavit, et ovem quam super humeros assumpsit (quod designatur superhumerali) quæ est Adamaea massa, sustulisse supra omne imperium, et potestatem, et dominationem superiorum Virtutum, et obtulisse Deo et Patri Quem enim ille deificabat, hic deificabatur : hæc est assumptio quam propter dignitatem offerentis et puritatem oblatis, admittebat ipse Deus et Pater, quasi hostiam et oblationem acceptabilem pro humano genere : ad quem ait David : « Dixit Domi-

⁴¹ Hebr. iv, 12. ⁴² Psal. xli, 3. ⁴³ Psal. lxxii, 6. ⁴⁴ Psal. xxxv, 10.

aus Domino meo : Sede a dextris meis ⁴⁴ ; » id est, Pater Filio, « qui sedet in dextera parte throni majestatis ejus in excelsis ⁴⁵. » Hic est Jesus Nazareus, « pontifex futurorum bonorum ⁴⁶. »

Post Ter sanctum hymnum legitur liber apostolici us, et ait diaconus : « Audemus, auscultemus, auribus percipiamus omnes cum tranquilla mente. Sapiens David. » Sermo Dei sanctus et dilectus, annuntiat quæ sunt Patris, quæ sunt abscondita. Quod proponitur rursus, indicat prophetarum sacram manifestationem et prædictionem adventus regni Christi, quasi satellites præcurrentes et clamantes : « Qui sedes super Cherubim, appareto, et veni ad servandos nos. » Ac, « Deus sedet super throno sancto suo. » Et testis oculatus et minister sermonis Paulus, clamat prædicans Dei regnum, et inquires : « Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius, » etc. Cum quo clamat quoque Joannes Baptista : « Qui post me venit, est Agnus Dei tollens peccatum mundi, » ipse nos sanctificabit in spiritu et igne, et medius inter nos stetit. Post id autem, et apostolorum vocatio, et eorum designatio declaratur Actuum ipsorum et Epistolarum lectione. *All-luia* clamat David, et ait : « Deus noster manifeste veniet, et ignis coram ipso præcedet ⁴⁷. » Apparuerunt fulgura (evangelistarum) ejus orbi terrarum. Hebraica enim lingua est *Al*, venit, apparuit; *El*, Deus; *uia*, laudate et celebrate viventium Deum. Aliter. *Al*, Pater; *El*, Filius; *uia*, Spiritus sanctus. *Alleluia*, Deus fortis, potens, laus Dei, laudate Deum qui est. *Alleluia*, laus D-o qui est. Aliter : *Alleluia*, divinam laudem significat trifariam, propter tribus personis distinctam Patris, Filii, et sancti Spiritus singularem deitatem. Aliter, *Alleluia*, præco Evangelii vociferans, Dominus venit. Aliter. Laudate, celebrate. Dicunt autem angelos hac voce celebrare Deum, veluti Cherubim, dicendo, *Sanctus* : idque sancti Patres tradiderunt qui id audierunt, quemadmodum Isaias e Cherubim.

τῇ φωνῇ ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ὡς περ τὰ Χερουβὶμ τῷ αὐτόχρῳ γενόμενοι, ὡς περ Ἡσαίας τῶν Σεραφίμ.

Etenim statim thuribulum subindicat humanitatem Christi, ignis deitatem : odoratus fumus indicat bonum odorem sancti Spiritus præcedentem : incensum enim est fragrantissima lætitia. *Sapientia*, sermo Dei : « Recti audiamus sanctum Evangelium ; » id est, erigamus mentes nostras cum operibus a terrenis, et intelligamus bonorum declarationem. Evangelium est adventus Filii Dei, quo apparuit nobis, non jam per nebulas et ænigmata loquens nobis, ut aliquando Mosi per voces et fulgura et tubas, sonitu et caligine et igne, in monte, aut olim prophetis, per somnia : sed mani-

προφητῶν εὐάρεστον ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· πρὸς δὲ εἶπεν ὁ Δαβὶδ· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· » ἔστι ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ, « ὡς ἐκάρησεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ ἐν ὑψηλοῖς. » Οὗτος ἐστὶν Ἡτοῦς ὁ Ναζαρεῖος, « ὁ ἀρχιεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. »

Μετὰ δὲ τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ἀναγγέλλεται βιβλίον ἀποστολικόν, καὶ λέγει ὁ διάκονος· « Πρὸς τῶν ἀκουσισθῶμεν, ἐκωτισθῶμεν πάντες μετὰ ἡρώδου νοῦς. Σοφία. Ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ. » Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος καὶ ἀγαπητός, ἀναγγέλλει τὰ τοῦ Πατρὸς, ἃ εἰσι ἀπόκρυφα. Τὸ προκείμενον μνησὶ πάλλον, τὴν τῶν προφητῶν ἐκφαντορίαν, καὶ τὴν προμηνυσιν τῆς τοῦ βασιλείας Χριστοῦ παρουσίας, ὡς στρατιῶται προτρέχοντες καὶ βοῶντες· « Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνθη, καὶ ἔλθῃ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. » Καὶ, « Ὁ Θεὸς καθίσταται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. » Καὶ ὁ αὐτόπτης καὶ ὑπουργὸς τοῦ λόγου Παῦλος βοᾷ, κηρύσσων τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν, καὶ λέγων· « Χριστὸς παραγενόμενος Ἀρχιεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μεζονος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μεθ' οὗ βοᾷ καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· « Ὁ ὁπίσω μου ἐρχόμενος, ἐστὶν ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· » αὐτὸς ἡμᾶς ἁγιάσει ἐν πνεύματι καὶ πυρὶ, καὶ μέσον ἡμῶν ἔσται. Μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων κλήσις καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτῶν ἀναφαίνεται διὰ τῆς τῶν Πράξεων αὐτῶν, ἢ τῶν Ἐπιστολῶν ἀναγνώσεως. Τὸ Ἀλληλουῖα, βοᾷ Δαβὶδ, καὶ λέγει· « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἔξει, καὶ πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται. » Ἐφαναν αὖ ἀστραπαὶ (τῶν εὐαγγελιστῶν) αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ. Τῇ γὰρ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ, ἐστὶ τὸ Ἀλ, ἐρχεται, ἐφάρη· τὸ δὲ ἡλ, ὁ Θεός· τὸ δὲ οὐτα, αἰεῖτε καὶ ὑμνεῖτε τὸν ζῶντα Θεόν. Ἄλλως· Ἀλ, ὁ Πατήρ· ἡλ, ὁ Υἱός· οὐτα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλληλουῖα, Θεός· ἰσχυρός, κραταῖος, αἶνος Θεοῦ, αἰεῖτε τὸν ὄντα Θεόν. Ἀλληλουῖα, αἶνος τῷ ὄντι Θεῷ. Ἄλλως· Ἀλληλουῖα, θεῖον αἶνον σημαίνει τρισῶς, διὰ τὴν τρισυπόστατον Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἑνιαίαν θεότητα. Ἄλλως· Ἀλληλουῖα, κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου κράζων ὁ Κύριος ἐρχεται· Ἄλλως· Ἀλληλουῖα, αἰνέσατε, ὑμνήσατε. Λέγεται δὲ τοὺς ἀγγέλους ταύτην Ἀγίος· καὶ τοῦτο οἱ ἅγιοι Πατέρες παραδειδώκασι

Καὶ γὰρ εὐθέως ὁ θυμιατὸς ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα· ὁ εὐώδης καπνὸς μνησὶ τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην· ὁ γὰρ θυμιατὸς ἐστὶν εὐωδιστάτῃ εὐφροσύνῃ. Σοφία, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. « Ὅρθοι ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. » Τοῦτο ἐστὶν, ἄρωμεν τὰς διανοίας ἡμῶν σὺν τοῖς ἔργοις ἀπὸ τῶν γηίνων, καὶ συνήσωμεν τῶν ἀγαθῶν τὴν δόξασιν. Τὸ Εὐαγγελίον ἐστὶν, ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ὠράθη ἡμῖν, οὐκέτι διὰ νεφελῶν καὶ αἰνιγμάτων λαλῶν ἡμῖν ὡς ποτε τῷ Μωσῇ, διὰ φωνῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ σαλπείγων, ἤχῳ καὶ γνόφῳ καὶ

⁴⁴ Psal. cix, 1. ⁴⁵ Hebr. i, 3. ⁴⁶ Hebr. ix, 11.

⁴⁷ Psal. xlix, 3.

πυρὶ ἐπὶ τοῦ θρους, ἢ τοῖς πάλαι προφήταις, δι' Ἀ
 ἐνυπνίων, ἀλλ' ἐμφανῶς ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐφάνη,
 καὶ ὠράθη ἡμῖν, ὡς πατὴρ καὶ ἡσυχὸς βασιλεὺς, ὁ
 πρὶν καταβῆς ὡς υἱὸς ἐπὶ πόντον ἀφορητὴ· « Καὶ
 ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς
 παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Δι'
 οὗ ἐλάληεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ στόμα πρὸς
 στίμα, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων· περὶ οὗ ὁ Πατὴρ ἐξ
 οὐρανῶν μαρτυρεῖ, καὶ λέγει· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός
 μου ὁ ἀγαπητός, » Σοφία, Λόγος καὶ Δύναμις, ὁ ἐν
 προφήταις ῥηθεὶς καὶ προκηρυχθεὶς ἡμῖν, ἐν Εὐαγ-
 γελίοις δὲ φανερωθεὶς, ἵνα ὅσοι λάθωσιν αὐτὸν καὶ
 πιστεύσωσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, λάθωσιν ἐξουσίαν
 τέχνα Θεοῦ γενέσθαι. Ὅν ἀκηκόαμεν καὶ ἐωράκα-
 μεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, Σοφίαν καὶ Λόγον Θεοῦ
 τοῦτον εἶναι πάντας πιστεύοντες, βοῶμεν, « Δόξα σοι
 Κύριε. » Εἶτα πάλιν τὸ Πνεῦμα, τὸ ἐν νεφέλῃ φω-
 τεινῇ ἐπισκιάζον, νῦν δι' ἀνθρώπου βοᾷ· **Πρόσχω-
 μεν.** Προσέχετε, τουτέστιν, αὐτοῦ ἀκούετε.

Ματθαῖος, ἑρμηνεύεται, *μέλι*· Μάρκος, *οἶνος*·
 Λουκᾶς, *γάλα*· Ἰωάννης, *ἐλαιον*. Τὰ τέσσαρα
 Εὐαγγέλια εἰσι, κατὰ τὰ τέσσαρα πνεύματα καθ-
 ολικὰ, ἀπηλιώτην, ἡφαιρὸν, νότον καὶ βορρᾶν.
 Αὐτὰ γάρ εἰσι πρὸς σύστασιν τοῦ παντός. Καθ-
 ολικὰ δὲ λέγονται, διὰ τὰ ἀντιπνέοντα ὁκτώ. Καὶ
 ἄλλως· Τέσσαρά εἰσιν Εὐαγγέλια, καὶ τέσσαρα
 καθολικὰ πνεύματα, κατὰ τὰ τετράμορφα ζῶα, λέγω
 δὴ τὰ Χερουδὶμ, ἐν οἷς κἀθήται ὁ τῶν ὄλων Θεός·
 ἐξ ὧν φαίνεται, ὅτι ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουδὶμ
 Θεός, καὶ συνέχων τὸ πᾶν, φανερωθεὶς ἔδωκεν ἡμῖν
 τετράμορφον τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνὶ δὲ πνεύματι συν-
 ἐχόμενον· καὶ γὰρ τετραπρὶς ὡπᾶ εἰσι· καὶ τὰ
 πρῶτα αὐτῶν εἰκονίζουσι τὴν πραγματείαν τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ζῶον, φησὶν,
 ὅμοιον λέοντι, τὸ ἐμπρακτον αὐτοῦ καὶ ἡγεμονικὸν
 καὶ βασιλικὸν χαρακτηρίζον. Τὸ δὲ δεῦτερον, ὅμοιον
 μόσχῳ, τὴν ἱεραρχικὴν καὶ ἱερατικὴν τάξιν ἐμφα-
 νόν. Τὸ δὲ τρίτον ἔχον πρόσωπον ἀνθρώπου, τὴν
 κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ παρουσίαν φανερῶς διηγρά-
 φον. Τὸ τέταρτον ὅμοιον ἀετῷ πετομένῳ, τὴν τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος ἐπιπταμένην ὄξιν σαφηνίζον. Τό-
 νον καὶ τὰ Εὐαγγέλια τοῖς τοῖς σύμμορφά εἰσιν, ἐν
 οἷς ἐπικαθίσταται ὁ Χριστός. Τὸ μὲν γὰρ, ἀετὸς, κατὰ
 Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἡγεμονι-
 κὴν αὐτοῦ καὶ ἐνδοξον γέννησιν διηγέεται λέγων· **Δ**
 « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Καὶ, « Πάντα δι' αὐτοῦ
 ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγο-
 νεν. » Τὸ δὲ, ταῦρος, κατὰ Λουκᾶν, ἅτε ἱερατικοῦ
 χαρακτῆρος ὑπάρχον, ἀπὸ Ζαχαρίου ἱερέως θυμιῶν-
 τος ἀρχεται λέγων· « Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρη-
 σαν ἀνατάξασθαι διήγησιν, » καὶ τὰ ἐξῆς. « Ἦδη
 γὰρ ὁ σκευτός μόσχος ὑπὲρ τῆς εὐρέσεως τοῦ νεω-
 τέρου παίδος ἐμῆς ὕεσθαι. Βοῦς τὸ ὀρεκτικὸν
 ἦπαρ σημαίνει. Ποικίλος δὲ ἵππος, ὡς εὐ-
 γλωττότερον καὶ ποικιλώτερον τὸ κατὰ τὸν Κύριον
 ἐκθήμενος. Ματθαῖος δὲ, τὴν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ
 γέννησιν κηρύττει, λέγων· « Βίβλος γενέσεως· Ἰη-

A festo ut homo vere apparuit, et visus est nobis ut
 mitis et quiescent rex, qui prius descendit, ut pruina
 in vellus sine strepitu : « Et vidimus gloriam ejus,
 gloriam tanquam unigeniti a Patre, plenum gratiæ
 et veritatis », per quem locutus est nobis Deus
 et Pater, ore ad os, et non per ænigmata, de quo
 Pater cœlitus testatur, et ait : « Hic est Filius meus
 ille dilectus », Sapiëntia, Sermo, et Potestas, in
 prophetis dictus, et prædicatus nobis : in Evange-
 liis manifestatus, ut quotquot receperint eum et
 crediderint in nomen ejus, accipiant potestatem
 qua filii Dei fiant : quem audivimus et vidimus
 oculis nostris, Sapiëntiam et Sermonem Dei hunc
 esse omnes credentes, clamamus, « Gloria tibi, Do-
 mine. » Deinde rursus Spiritus in lucida nube
 obumbrans, nunc per hominem clamat : **Attendi-
 mus.** Attendite, hoc est, Ipsum audite.

Matthæus, si vis interpretari, *mel* est : Marcus,
vinum : Lucas, *lac* : Joannes, *oleum*. Quatuor
 Evangelia sunt ad exemplum quatuor ventorum
 universalium, *subsolani, javonii, austri, aquilonis* :
 hi enim exsistunt ad mundi constitutionem : uni-
 versales vero dicuntur, propter alios octo ex ad-
 verso spirantes. Et aliter : Quatuor Evangelia sunt
 et quatuor universales venti, juxta quadriformia
 animalia, dico sane Cherubim illa in quibus sedet
 universorum Deus, ex quibus constat, sedentem
 super Cherubim Deum et continentem hoc univer-
 sum, patefactum dedisse nobis quadriforme Evan-
 gelium, idque uno Spiritu contentum : quatuor
 enim facies habent, ac facies eorum imaginem
 referunt administrationis Filii Dei. Primum enim
 animal (aiunt) leoni simile est, denotans efficaciam
 ejus et principatum et regnum. Secundum, simili
 vitulo, sacrificium et sacerdotalem ordinem indi-
 cans. Tertium habens faciem hominis, adventum
 ejus secundum hominem, manifesto perscribens.
 Quartum simile aquilæ volanti, sancti Spiritus ad-
 volantem largitionem declarans. Igitur et Evange-
 lia his conformia sunt, in quibus insidet Christus.
 Nam aquila, quæ est, secundum Joannem, Evan-
 gelium, quem habet a Patre principatum ejus et
 gloriosam generationem enarrat, inquiens : « In
 principio erat Verbum ; » et, « omnia per ipsum
 facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod fa-
 ctum est. » Taurus, quod est secundum Lucam,
 Evangelium, cum sacerdotalem speciem præ se
 ferat, a Zacharia sacerdote incensum offerente in-
 cipit, inquiens : « Postquam multi conati sunt
 retexere narrationem, » etc. Jam enim saginatus
 vitulus pro inventione junioris pueri mactandus
 erat. Bos, appetibile jecur significat. Varius vero
 equus, Lucas, ut qui magis eloquentem et vario
 gesta Domini tractarit. Matthæus vero, humanam
 ejus generationem concionatur, inquiens : « Liber

generationis Jesu Christi, etc. Jesu Christi autem nati-
vitas sic habet. » Hominis ergo conformationem
refert hoc Evangelium. Homo, quod rationis est
particeps. Homo, quod ejus capite continetur: Latini
dicunt, *rationabile*, Græci, *phronesin* et *logioteta*,
prudentiam et orationis usum. Arabes sive Sara-
ceni, *elaphacar*, *elacil*, *eltzinun*. Fulvus igitur equus
Matthæus, ut qui humanitatis assumptionem Do-
mini diserte exposuerit. Leonis specie, Marcus, a
prophetico spiritu ex alto adveniente, hominibus
initium fecit, inquit: « Initium Evangelii Jesu
Christi, ut scriptum est in prophetis: Ecce ego
mitto angelum meum ante faciem tuam: » volati-
lem imaginem Evangelii, his verbis ostendens. Leo,
animal *thymicum* est, id est, ad iram pronum,
Latini dicunt, *irascibile*. Et aliter: *Thymicum*,
fortitudinem, et *timiditatem* significat, Latinis,
irascibile, Saracenis, *elgadab*, *enigde*, *velgiben*. Et
aliter: Variegatus equus, Marcus, ut qui floribus
distinctius Evangelium scripserit: Joannes, aquila
ut qui spiritale. Et aliter. Aquila, anima est. Et
aliter, albidus equus, Joannes, ut qui candidius
universam laudationem pervulgarit.

Cæterum ipse sermo Dei patriarchis ante Mosem
divine et gloriose colloquebatur. Qui erant in
lege, iis sacerdotalem ordinem tribuit. Postea au-
tem homo factus, donum sancti Spiritus in uni-
versam emisit terram, tegens nos suis alis. Qualis
igitur operatio Filii Dei, talis et animalium forma,
talis et Evangeliorum stylus. Quatuor enim formas
animalia habent, habet totidem et Evangelium, et
operatio Domini: et ob id, quatuor generalia tes-
tamenta humanæ naturæ data sunt: unum quidem
in diluvio, de arcu: secundum Abrahamo, de
signo circumcisionis: tertium est, legislatio per
Mosem: quartum est Evangelii Jesu Christi Domini
nostri. His vero sic se habentibus, rari sunt omnes
et imperiti, insuper etiam temerarii qui abrogant
ideam Evangelii, et sive plures sive pauciores
quam quæ dicta sunt, circumferunt Evangeliorum
facies: partim ut qui plura quam veritas habet,
extulisse videantur, partim ut qui dispensationes
faciant irritas.

Post divinorum Evangeliorum lectionem, preces
et petitiones habitæ ad Cherubicum usque hym-
num, Christi et Dei nostri doctrinam tribus annis
indicant, et eorum qui ad baptismum se applica-
runt institutionem. Ad quod hos sermonum po-
tentia et miraculorum efficacia pertrahebat: quan-
do etiam catechumeni, et nondum admissi ad
Christi mysteria, foras migrant. Quæ vero interea
sunt preces, pro ipsis sunt catechumenis, fide-
libus, et ipso pontificē. Intelligentes enim sancti
Patres qualem esse necesse sit animam et manum
ejus qui contrectaturus est immaculatissimum cor-
pus Dei nostri, quodque puriorem solaribus radiis
hanc esse oporteat, preces pro eorum venia, per

σου Χριστού, » καὶ τὰ ἐξῆς: « Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν. » Ἀνθρωπόμορφον οὖν τὸ
Εὐαγγέλιον τοῦτο. » Ἀνθρωπος, τὸ λογικόν. Ἀνθρω-
πος μὲν, τὸ ἐγκέφαλον. Λατῖνοι δὲ λέγουσι, *βατ-
ζιωνάβιλε*, Ἕλληνες δὲ λέγουσι *φρόνησιν* καὶ *λο-
γιότητα*. οἱ δὲ Ἀραβες ἦτοι Σαρακηνοί, *ελαφάκαρ*,
ελακίλ, *ελεζινούν*. Πυρρὸς οὖν ἵππος, Ματθαῖος,
ὡς τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου τρανῶς ἐκ-
θέμενος. Λέοντος δὲ Μάρκος ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ
Πνεύματος, τοῦ ἐξ ὕψους ἐπιόντος τοῖς ἀνθρώποις,
τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο λέγων· « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγε-
λίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφη-
ταις. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγελόν μου πρὸ
προσώπου σου, » τὴν περρωτικὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγ-
γελίου διὰ τούτων δεικνύς· λέων, *θυμικόν*. Λατῖνοι
λέγουσιν, *ιρασκιδίλε*. Καὶ ἄλλως· *τὸ θυμικόν, ἀν-
δρίαν* καὶ *δειλιαν*. Λατῖνοι *ιρασκιδίλε*, Σαρακηνοί
ελαγαδάβ, *ενιγδε*, *οὐελγιθιν*. Καὶ ἄλλως· Ψάρος
ἵππος, Μάρκος, ὡς διανθέστερον τὸ Εὐαγγέλιον
γράφας· Ἰωάννης, ἄετος, τὸ πνευματικόν. Καὶ ἄλ-
λως· Ἀετὸς δὲ ἡ ψυχὴ. Καὶ ἄλλως· Λευκὸς ἵππος
Ἰωάννης, ὡς λευκότερον πᾶσαν αἰνεσιν στηλι-
τεύσας.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, τοῖς μὲν πρὸ Μω-
σέως πατριάρχαις, κατὰ τὸ θεῖόν καὶ ἐνδοξόν ὠμί-
λει· τοῖς δὲ ἐν τῷ νόμῳ, ιερατικὴν τάξιν ἀπένειμε.
Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνθρωπος γενόμενος, τὴν δωρεάν τοῦ
ἀγίου Πνεύματος, εἰς πᾶσαν ἐξέπεμψε τὴν γῆν, σκε-
πάζων ἡμᾶς ταῖς αὐτοῦ πτέρυξιν. Ὅποια οὖν ἡ πρα-
γματεία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοιαύτη καὶ τῶν ζώων
ἡ μορφή, τοιοῦτος καὶ τῶν Εὐαγγελίων ὁ χαρακτήρ.
Τετράμορφα γὰρ τὰ ζῶα, τετράμορφον καὶ Εὐαγγέ-
λιον, καὶ ἡ πραγματεία τοῦ Κυρίου· καὶ διὰ τοῦτο,
τέσσαρες ἐδόθησαν καθολικαὶ διαθήκαι τῇ ἀνθρωπό-
τητι· μία μὲν τῷ κατακλυσμῷ τοῦ τόξου, ἐπὶ τοῦ
τόξου· δευτέρα δὲ, τῷ Ἀβραάμ, ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς
περιτομῆς· τρίτη δὲ, ἡ νομοθεσία διὰ Μωσέως· τε-
τάρτη δὲ, ἡ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, μάταιοι πάν-
τες καὶ ἀμαθεῖς, προσέτι δὲ καὶ τολμηροί, οἱ ἀθε-
τοῦντες τὴν ἰδίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἴτε πλείονα,
εἴτε ἐλάττωνα τῶν εἰρημένων περιφέροντες Εὐαγγε-
λίον πρόσωπα· οἱ μὲν, ἵνα πλείονα δόξωσι τῆς ἀλη-
θείας ἐξειρηκέναι· οἱ δὲ, ἵνα τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ
ἀθετήσωσιν.

Αἱ μετὰ τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων ἀνάγνωσιν
εὐχαὶ καὶ αἰτήσεις, ἄχρι τοῦ Χερουδικοῦ ὕμνου, τὴν
ἐπὶ τρισὶ χρόνοις διδασκαλίαν ἐμφαίνουσι τοῦ Χριστοῦ
καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν πρὸς τὸ βάπτισμα εὐ-
τρεπισομένων κατήχησιν. Ἐφ' ὃ τούτους ἡ τῶν λόγων
δύναμις, καὶ ἡ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια καθυφαίλετο·
ὅτε δὴ καὶ οἱ κατηχομένοι καὶ μήπω καταφιθέοντες
τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἔξω μεθίστανται. Αἱ δὲ
ἐν τῷ μεταξὺ τούτων γινόμεναι εὐχαὶ, ὑπὲρ αὐτῶν
τε γίνονται τῶν κατηχομένων, πιστῶν, καὶ αὐτοῦ
τοῦ ἀρχιερέως. Ἐννοοῦντες γὰρ οἱ θεοσέσιοι Πατέρες,
ὅποیان εἶναι χρὴ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ μέλ-
λοντος ἀπασθαι τοῦ παναχράντου σώματος Χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ὡς καθαρωτέρην τῶν ἡλικῶν

ἐκτίνων ταύτην δεῖ τυγχάνειν, τὰς ὑπὲρ τῆς συγχω-
ρήσεως τούτων εὐχὰς, διὰ φιланθρωπίαν ἐσομένης,
ἐξέθεντο. « Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός
σου. » Μέγα ἔλεος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος, ὃν εἰς
τὸν κόσμον ἀπέστειλεν ἱλασμὸν ὁ Πατήρ. Τὸ κατα-
σφραγίσαι τὴν λαὸν τὸν ἀρχιερέα, ὑποδεικνύει τὴν
μέλλουσαν Χριστοῦ παρουσίαν, ἐν τῷ ἐξακισχιλιοστῷ
πεντακοσιοστῷ ἔτει μέλλειν ἔσεσθαι, διὰ τῆς ψηφίδος
τῶν δακτύλων ἐμφαινούσης ἐξακισχιλιοστὸν πεντα-
κοσιοστόν. Τοῦτο καὶ Ἰππόλυτος Ῥώμης, καὶ ὁ ἅγιος
Κύριλλος λέγουσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου λό-
γοις αὐτῶν, ἐν τῷ ἐξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ
ἔτει, τὴν μέλλουσαν παρουσίαν ἔσεσθαι, καὶ ὁ Χρυ-
σόστομος: « Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπ-
ἀρχεις. »

« Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε. » Οἱ κατηχούμε-
νοι ἐξέρχονται, ὡς ἀμύητοι τοῦ θεοῦ βαπτίσματος,
καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, περὶ ὧν λέγει ὁ
Κύριος, ὅτι: « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ
τῆς αὐλῆς ταύτης, » καὶ τὰ ἐξῆς. « Εὐξασθε, οἱ κα-
τηχούμενοι, τῷ Κυρίῳ. » Οἱ ἀμύητοι, οἱ ἀβάπτιστοι,
καὶ οἱ ἐν ἐπιτιμίοις δι' ἐξαγορεύσεως. Ἀμύητοι μὲν,
οἱ ἄπειροι, οἱ ἔτι μὴ μετασχόντες τῶν θεῶν μυστη-
ρίων· ἀβάπτιστοι δὲ, οἱ μὴ φωτισθέντες ἔτι διὰ τοῦ
λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος· οἱ ἐξαγορεύσαντες καὶ
ἔτι ἐν ἐπιτιμίοις ὄντες. Προσφωνεῖ, ἵνα πάντες εὐ-
ξωνται ὅπως τύχῃσι τῆς ἀφέσεως, καὶ τοῦ ζωοποιῶ
θύματος διὰ τοῦ βαπτίσματος. « Οἱ πιστοὶ, ὑπὲρ τῶν
κατηχουμένων δεηθῶμεν. » Οἱ φωτισθέντες καὶ
ἀμνησικακοὶ ὄντες, οἱ καὶ ἀνεχόμενοι τῆς ἀδικίας,
καὶ συγχωρεῖν καὶ εὐεργετεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν, εὐξασθε
ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ἥγουν ὑπὲρ τῶν ἀμύητων,
ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Οἱ δυνατοὶ, τῶν ἀδυνάτων
τὰ βάρη βαστάζετε. » — « Κατηχήση αὐτοὺς τὸν λόγον
τῆς ἀληθείας. » Διδάξῃ αὐτοὺς τὰ τοῦ Σωτῆρος τοῦ
δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος. « Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ
Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης. » Φανερώσῃ αὐτοῖς τὴν
δῆλωσιν τῶν ἀγαθῶν πραγμάτων. « Ἐνώσῃ αὐτοὺς
τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. »
Ἀξιώσῃ αὐτοὺς τῆς ζωοποιῶ θυσίας. « Οἱ κατηχού-
μενοι, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνειτε. » οἱ
ἀμύητοι, τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς καρδίας ἀγνάς πρὸς
τὸν Κύριον νεύματε. « Ἴνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξά-
ζωσι τὸ πάντιμον. » Ἴνα φωτισθέντες, καὶ τῆς ἀφέσεως,
καὶ τῆς μυστικῆς ζωοθυσίας τυγχόντες, δοξάζωσι σε
σὺν ἡμῖν τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τὸ εἰ-
λητὸν σημαίνει τὴν σινδόνα, ἐν ᾗ ἐνεβλίχθη τὸ σῶμα
τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ καταβάν, καὶ ἐν μνη-
μεῖω τεθέν. « Ὅσοι κατηχούμενοι, προσέλθετε. » Πᾶς
ἀμύητος καὶ ἀφώτιστος, καὶ ὢν ἐν ἐπιτιμίοις ἔτι,
σπεύσατε, ἤκατε, φωτισθῆτε, καὶ τῇ ψυχотρόφῳ
τραπέλῃ προσπελάσατε, καὶ τὸν ἱεουργούμενον
ἀγναῖς καρδίαις καὶ ψυχαῖς βλέψατε· ἵνα ὡς οἱ πι-
στοὶ ᾗτε, καὶ μὴ ᾗτε ἔτι κατηχούμενοι, ἀκμὴν καὶ
ἀκμὴν μετ' ἡρέμου νοδὸς τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

¹¹ Joan. x, 16. ¹² Galat. vi, 2.

(8) Vide Malvendam de Antichr. lib. capp. 28, 29, 30.

humanitatem futura, exposuerunt: « Misere-
re nostri, Deus, pro tua magna misericordia. » Magna
misericordia, Filius Dei et Sermo, quem in mun-
dum misit propitiationem Pater. Quod pontifex
obsignet populum, id subindicat futurum adven-
tum Christi, anno sexies millesimo quingentesimo
fore (8), ex supputatione digitorum significante
sexies millesimum quingentesimum. Id et Hippo-
lytus e Roma, et sanctus Cyrillus dicunt in libris
suis de Antichristo, anno sexies millesimo quin-
gentesimo futurum adventum fore, itemque Chry-
sostomus: « Quia misericors et hominum amans
Deus exsistis. »

« Quotquot estis catechumeni, procedite. » Ca-
techumeni exeunt, ut divino baptismate, et Christi
mysteriis non initiati, de quibus ait Dominus:
« Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili ¹¹, »
et cætera. « Orate, catechumeni, Dominum. »
Non initiati, non baptizati, quique confessione
vestra notati estis. Non initiati, imperiti, qui non-
dum participes estis divinorum mysteriorum: non
baptizati, qui nondum per baptismatis lavacrum
illuminati estis, qui confessi estis et adhuc obno-
xii multæ estis. Acclamat, ut omnes orent remis-
sionem consequi, et vivificam hostiam per bap-
tismum. « Fideles, oremus pro catechumenis. » Illu-
minati et malorum inmemores, quique sustinetis
et injuriam condonare, et injuriis benefacere;
C orate pro catechumenis, id est, pro nondum ini-
tialis, ut ait Apostolus: « Vos potentes, impoten-
tium onera portate ¹². » — « Instituat eos verbo
veritatis: » doceat eos de Servatore qui propter
nos humilitatem assumpsit. « Revelet eis Evange-
lium justitiæ. » Patefaciat manifestationem bona-
rum rerum. « Uniat eos cum sancta sua catholica
et apostolica Ecclesia: » impertiat eis vivificum
sacrificium. « Catechumeni, capita vestra Domino
incline, » nondum initiati, sensus et corda pura
Domino inclinate: nondum initiati, sensus et corda
pura Domino tribute. « Ut et ipsi nobiscum glo-
rificent venerabile, » etc. Ut illuminati, et remis-
sionem, et mysticum ac vivum sacrificium adepti,
D glorificent nobiscum te Patrem, et Filium, et
Spiritus sanctum, nunc et semper, et in sæcula
sæculorum. *Corporale* significat sindonem, in qua
involutum est corpus Christi de cruce descensum,
et in monumento positum. « Quotquot estis cate-
chumeni, accedite. » Omnis non illuminatus et non
initiat, quique etiamnum est in reatu, festinate,
venite, illuminemini, et ad animarum nutricem
mensam propius accedite, et eum qui sacrificatur,
puris cordibus et animis aspiciat: utque fideles
sitis et non amplius catechumeni, etiam atque
etiam intente et cum tranquilla mente oremus.

Cherubicus hymnus demonstrat per diaconorum progressionem, et flabellorum, sive Seraphicarum alarum adumbrationem, inspectionem, et ingressum sanctorum et justorum omnium una ingredientium coram Cherubicis potestatibus, et angelicis exercitibus, et choris incorporeis, et immaterialibus ordinibus invisibiliter præcurrentibus, et hymnos dicentibus, et comitantibus quasi satellitibus ante magnum Regem Christum, qui proficiscitur ad mysticum sacrificium, et manibus materialibus gestatur, cum quibus et Spiritus sanctus una procedit a fronte, ad incruentum sacrificium et rationale mysterium. Quæ spiritualiter contemplamur in igne et incenso, et vapore fumi fragrantis: igne quidem deitatem, vapore fumi fragrantis significante adventum ejus, accedente invisibiliter, et odore bono nos exhilarante, per mysticam et animalis sacrificii ac incruenti latriam et holocaustum. Quinetiam intelligentes Potestates, et cælus angelorum, videntes per crucem et mortem Christi consummatam ejus dispensationem, tandemque et de morte victoriam habitam, et ad inferos descensionem, et triduanam resurrectionem, et ejus ascensionem, nobiscum clamant invisibiliter: *Alleluia*. Intuere intelligentes Potestates, venientes cum pretiosis muneribus (id est corpus Domini Jesu) e Calvaria ad sepulcrum usque, nobiscum invisibiliter acclamant hymnum Cherubicum: *Alleluia*. Ezechiel enim ait: « Et Cherubim stabant a dextris domus dum ingrederetur vir indutus stola, et nubes replevit aulam interiorem, et discessit gloria Domini a Cherubim in subdialem partem domus, et implevit domum nubes, et aula repleta est splendore gloriæ Domini ».

Est autem sancta mensa, ad imitationem sepulture Christi, qua Joseph sublato corpore de cruce, involvit sindone munda, et aromatibus et unguentis ipsum unctum exportavit cum Nicodemo, et sepelivit ipsum in monumento novo exciso ex petra: quod est exemplum sancti monumenti illius, altare et catathesium, in quo positum est sanctum et omnino immaculatum corpus, quæ est sancta mensa. Aliter. Sacrorum translatio a prothesi, corporis (inquam) Dominici, et sanguinis, et eorum ingressus ad altare, et Cherubicum, a Bethania in Jerusalem Domini introitum significat. Tunc enim plurima turba et Hebræorum pauci tanquam regi et victori mortis hymnum referebant sensibiliter: spiritualiter autem angeli cum Cherubim, Ter sanctum reddiderunt hymnum: ac scripta ac rhomphæas, ut insignia regis proferunt coni. Flabella vero typum referunt Cherubim. Hinc et ad finem usque sacri officii, attentionem habere, omitta inferius omni de

A 'Ο Χερουβικός ὕμνος ἐμφαίνει διὰ τῆς τῶν διακόνων προοδοποιήσεως, καὶ τῆς τῶν βιπιδίων. ἔτσι τῆς τῶν Σεραφικῶν ὁπικονισμάτων ἱστορίας, τὴν εἰσόδον τῶν ἁγίων καὶ δικαίων πάντων συνεισερχομένων μετὰ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων ὑπάρχοντος, συνεισπορευομένων ἐμπροσθεν Χερουβικῶν δυνάμεων, καὶ ὁγγε- λικῶν στρατιῶν, καὶ χορῶν ἁσωμάτων καὶ αὐτῶν τάξεων ἀοράτως προτρεχουσῶν, καὶ ὕμνουσῶν καὶ δορυφορουσῶν ἐμπροσθεν τοῦ μεγάλου Βασιλέως Χριστοῦ, προερχομένου εἰς μυστικὴν θυσίαν, καὶ ὑπὸ χειρῶν ἐνύλων βασταζομένου, μεθ' ὧν καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεισπορεύεται ἐμπροσθεν ἐν τῇ ἀναίμακτῳ θυσίᾳ καὶ λογικῇ λειτουργίᾳ, νοερῶς θεωρούμενον, πυρὶ καὶ θυμιάματι καὶ ατμίδι καπνοῦ εὐώδους· τοῦ μὲν πυρὸς δεκνύοντος τὴν θεότητα, τῆς δὲ ἀτμίδος τοῦ εὐώδους καπνοῦ, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐπέλθοντος ἀεράτως, καὶ εὐωδιάσαντος ἡμᾶς, διὰ τῆς μυστικῆς καὶ ζωοῦτου καὶ ἀναίμακτου λατρείας καὶ ὁλοκαρπώσεως. Ἀλλὰ καὶ αἱ νοεραὶ δυνάμεις, καὶ αἱ χοροστασίαι τῶν ἀγγέλων, ὁρῶσαι τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου Χριστοῦ τετελεστουργημένην αὐτοῦ οἰκονομίαν· λοιπὸν δὲ καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην γενομένην, καὶ τὴν ἐν τῷ ᾄδῃ κἀνδον, καὶ τριήμερον ἀνάστασιν, καὶ ἀνάβασιν αὐτοῦ, σὺν ἡμῖν βοῶσιν ἀοράτως τὸ, Ἀλληλούια. Ὁρῶσαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις τὸ Χερουβικὸν ἐρχόμενον μετὰ τῶν τιμίων δώρων, ἔχουν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀπὸ τοῦ Κρανίου ἕως τοῦ τάφου, σὺν ἡμῖν ἀοράτως βοῶσαι τὸν ὕμνον, τὸ Ἀλληλούια. Ἰεζεκιὴλ γάρ φησι· « Καὶ τὰ Χερουβὶμ εἰστήκει ἐκ δεξιῶν τοῦ οἴκου, ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυμένον τὴν στολὴν· καὶ ἡ νεφέλη ἐπλήρωσε τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν· καὶ ἀπήρην ἡ δόξα Κυρίου ἀπὸ τῶν Χερουβὶμ εἰς τὸ αἶθριον τοῦ οἴκου· καὶ ἐνέπλησε τὸν οἶκον ἡ νεφέλη· καὶ ἡ αὐλὴ ἐπλήσθη τοῦ φέγγους τῆς δόξης Κυρίου. »

Ἐτι δὲ ἡ ἁγία τράπεζα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἣν ὁ Ἰωσήφ καθείκων τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐνείλητε σινδόνι καθαρῇ, καὶ ἀρώμασι καὶ μύροις αὐτὸ ἀλείψας, ἐβάστασε σὺν Νικοδήμῳ, καὶ ἐκέντησεν αὐτὸ ἐν μνημείῳ καινῷ λελατομημένῳ ἐκ πέτρας· ὅπερ ἐστὶν ἀντίτυπον τοῦ ἁγίου μνήματος ἐκείνου, τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ καταθέσιον δηλαδὴ, ἐν ᾧ ἐτέθη τὸ ἅγιον καὶ παν- **D** ἄχραντον σῶμα, ἡ ἁγία τράπεζα. Ἀλλ' ὡς· Ἢ τῶν ἁγίων μετὰθesis ἀπὸ τῆς προθέσεως τοῦ σώματος ἐγμὶ τοῦ Δεσποτικοῦ καὶ τοῦ αἵματος, καὶ ἡ τοῦτων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἰσόδος, καὶ τὸ Χερουβικόν, τὴν ἀπὸ Βηθανίας πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ δηλοῖ τοῦ Κυρίου εἰσέλευσιν· τηλικαῦτα γὰρ καὶ ὁ πλείστος ὄχλος, καὶ οἱ τῶν Ἑβραίων παῖδες, ὡς βασιλεὶ καὶ νικητῇ τοῦ θανάτου, τὸν ὕμνον ἀνέφερον αἰσθητῶς· νοητῶς δὲ ἄγγελοι μετὰ τῶν Χερουβὶμ, τὸν Τρισάγιον ἀπέδωκαν ὕμνον, καὶ τὰ σκηπτρα καὶ τὰ ρομφαίας, ὡς σύμβολα βασιλείας, ἐπιφέροντες οἱ διάκονοι. Αἱ βιπίδες δὲ εἰς τύπον εἰσὶ τῶν Χερουβὶμ. Ὁ δὲ Χερουβινδὸς ὕμνος ᾄδόμενος, παρακαλεῖται πάν-

τας, ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τέλους τῆς ἱερουργίας προσ-
εκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέρι-
μναν κάτωθεν ἀφεμένους, ὡς βασιλέα μέγαν μέλλον-
τος ὑποδέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ πρὸς τὴν
ἀγίαν τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀπόθεσις, μέμησιν ἔχει
τηνικαῦτα μὲν τοῦ σταυρωμένου ἀνθρώπου· μετ' ὀλί-
γον δὲ, ἡ αὐτὴ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψωσιν, ἐν
δὲ τῷ τέλει τὴν ταφὴν εἰκονίζει, καὶ τὴν ἀνάστασιν,
καὶ τὴν ἐκείθεν ἀνάληψιν· ἵνα γὰρ μὴ τοῦ καθ' ἑκα-
στον τῶν τότε γενομένων, τὴν ὥραν, καὶ τὸν καιρὸν,
καὶ τὸν τόπον ἀφορίζοντες οἱ ἅγιοι Πατέρες, ἔτι καὶ
μεταθέσωμεν ἑτέρων καὶ θυσιαστηρίων πλείονων δεη-
θῶσι, καὶ τούτων μωμητὸν τὸ τῆς Ἐκκλησίας κατα-
στῆ μυστήριον, τί ἄρα σκοποῦσιν, ἢ πράττουσιν;
Ὡς λίαν μεγαλοπρεπὲς, καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς οἰκουντος
Πνεύματος ἄξιον, τῆς θεουργοῦ δημιουργίας τὸν
τρόπον ἐμιμήσαντο, ὡς οἷον τε ἀνθρώπων μιμεῖσθαι
τὰ θεῖα καὶ κατεργάζεσθαι· καὶ ὡς οὐρανὸν μὲν, τὸ
ἐπάνωθεν τῆς ἀγίας τραπέζης ὁρόφιον ἀπαρτίζου-
σιν· ὡς δὲ τὴν δὲ γῆν ὀρίζονται, τὸ ὑπὸ τεσσάρων
κίωνων τοῦ εἰρημένου κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ
περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος· ἐν ᾧ πληροῦται καὶ ὁ
προφητικὸς λόγος, ὁ λέγων· « Εἰργάσατο σωτηρίαν
ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός. » Εἰ μὴ γὰρ οὕτω ταχθεῖη,
πῶς ἂν οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ τελούντες τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον,
καὶ πιστεύοντες αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ
καὶ Θεοῦ ἡμῶν εἶναι σταυρούμενον, καὶ θαπτόμενον,
καὶ ἀνιστάμενον, ταύτην τὴν σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς
γῆς φῆσαιεν ἂν ἐργάσασθαι τὸν Δεσπότην; Πῶς δὲ
οἱ τὰς Βενετικὰς νήσους οἰκοῦντες πιστοὶ, τὸ αὐτὸ
μετὰ σωζομένης διανοίας εἰσδέχονται, πάντων ὁμολο-
γούντων ἐν Ἱεροσολύμοις περιγεγράφθαι τῆς γῆς τὸ
μέσοςαιον; Ἡ πάντως διὰ μεθόριον οὐρανοῦ τε καὶ
γῆς οὕσα ἡ ἀγία τράπεζα, καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ μέσον
τοῦ οὐρανοῦ κύκλου ὑφίσταμένη, καὶ τὸν μέσον τῶν
κίωνων, τῶν κύκλων ῥιπιδίων κατὰ τὴν στάσιν ἔχουσα
τοῖον, ὅπου περ ἂν εἴη αὐτὴ ἐν μέσῳ τῆς γῆς,
τὴν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι ἐπεμφαίνει· ἐνθα δὴ καὶ
πάντα τὰ τοῦ πάθους ὑπέστη Κύριος, τὴν προδοσίαν,
τὴν κρίσιν, τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυ-
ρὸν. Εἰκότως οὖν οἱ ἅγιοι Πατέρες, οὕτω τελείσθαι
ταῦτα καὶ προσφέρεισθαι ἐδογμάτισαν.

Ὁ δίσκος ἐστὶν ἀντὶ τῶν χειρῶν Ἰωσήφ καὶ Νικο-
δήμου, τῶν κτερευάντων τὸν Χριστόν. Ἑρμηνεύεται
δὲ δίσκος, ἐνθα ὁ Χριστὸς ἐπιτέρεται, κύκλος οὐρα-
νοῦ, ἐμφαίνων ἐν μικρᾷ περιγραφῇ τὸν νοητὸν ἥλιον,
Χριστὸν ἐν τῷ ἁγίῳ ὁρώμενον. Τὸ δὲ ποτήριόν ἐστιν,
ἀντὶ τοῦ σκαίου, ὃ ἐδέξατο τὸ ἐκδελθὲν αἷμα τῆς
κεντηθείσης ἀχράντου πλευρᾶς, καὶ χειρῶν καὶ πο-
δῶν τοῦ Χριστοῦ ἀπομύρισμα. Ποτήριον δὲ πάλιν
ἐστὶ κατὰ τὸν κρατῆρα, ὃν γράζει κυρίως ἡ σοφία,
ἥτοι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἐκέρασε γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ,
ἀντὶ τοῦ οἴνου ἐκείνου, καὶ προέθηκεν ἐν τῇ ἀγίᾳ
τραπέζῃ, λέγων τοῖς πᾶσι· Πίετε τὸ αἷμά μου ἀντὶ
οἴνου κεκρασμένου ὑμῖν, « εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν »
καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Χριστὸς ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ
δύναμις, τὴν αὐτοῦ σάρκα ὑποδόμησεν, ἐξ ἀπειράν-

A rebus ad vitam tuendam pertinentibus sollicitudi-
ne, quasi regem magnum per communionem ex-
cepturos. Sacrorum ad sanctam mensam depositio
imitationem habet tunc quidem temporis cœna-
culi crucifixi : paulo post autem eadem, et crucis
elationem, et ad finem, sepulturam designat, et
resurrectionem, et illinc assumptionem. Ut enim
ne singulatim rerum gestarum eo tempore, tem-
pus, occasionem, et locum distinguentes sancti
Patres, adhuc etiam translationum aliarum, et al-
tarium plurium indigerent, indeque culpabile Ec-
clesiæ mysterium existeret, quidnam considerant
aut faciunt? Profecto quod valde magnificum et
præclarum, ac in eis inhabitante Spiritu dignum,
opificii divini modum imitati sunt, quatenus homi-
mini licet imitari conficereque divina : atque ut
cœlum, quod supra sacram mensam eminet laquea-
rium conficiunt : ut totam terram præfiniunt, quod
a quatuor columnis ejus quod ciborium appellatur,
conclusum aut circumscriptum sacram solum, in
quo completur et propheticus sermo, inquit :
« Operatus est salutem in medio terræ Deus ». Nisi enim ita fuisset actum, quomodo qui in India
perficiunt magnum hoc mysterium, et credunt illud
corpus Christi et Dei esse nostri, crucifixum et se-
pultum, et resurgens, hanc salutem in medio
terræ dicerent Dominum operari? Quomodo item
fideles Veneticas insulas inhabitantes, idem sensu
conservato reciperent; omnibus confidentibus, in
Hierosolymis circumscriptum esse ipsissimum me-
dium terræ? Aut omnino, quia confinium cœli et
terræ cum sancta mensa sit, et item in medio cœlestis
orbis subsistat, et medium columnarum quæ sunt
in circuitu flabella, statione teneat locum, ubi ea
cumque fuerit in medio terræ, salutem fieri de-
monstrat : ubi omnia quæ passionis sunt, Chri-
stus subiit, prodictionem, judicationem, quæ ante
crucem, quæ et post crucem acta sunt. Merito igitur
sancti Patres, ita perfici hæc et offerri cen-
suerunt.

Discus est vice manuum Joseph et Nicodemi,
qui funus Christo celebrarunt. Discus est autem,
ubi Christus infertur, si velis interpretari; cœli
orbis indicans in parva circumscriptione spiritua-
lem solem, Christum in pane visum. Poculum est
vice vasis illius quod accepit sanguinem emissum
ab immaculato latere puncto, et pretiosus a mani-
bus et pedibus defluxus. Poculum rursum est ad
exemplum crateræ illius quam describit proprie
Sapientia sive Filius Dei : miscuit enim sanguinem
suum vice vini illius, et proposuit in sancta mensa,
inquit omnibus : Bibite sanguinem meum, pro
vino misto vobis, « in remissionem peccatorum », et
in vitam æternam. Christus, Dei sapientia et
virtus, suam carnem ædificavit, ex virum non ex-

perta casta Matre et Virgine, præpurgata anima et corpore : « et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ⁴⁸, » et subfulciit columnas septem, sancti Spiritus septenarium donum, quemadmodum ait Isaias, « Requiescent enim super eum septem Spiritus ⁴⁹, » id est, septem operationes Spiritus : in quibus sunt adversa vitiis totidem. « Mactavit suas victimas ⁵⁰, » prophetas suo tempore interfectos ab infidelibus pro veritate, et clamantes : « Propter te morti addicimur tota die, reputati sumus quasi oves occisionis ⁵¹. » Et miscuit in cratera suum vinum, in supersancta Virgine suam deitatem uniens carni, ut vinum merum. Servator enim genitus est ex ea inconfuse, et absque conjuge, Deus et homo, et paravit suam mensam, agnitionem sanctæ Trinitatis quæ annuntiatur : misitque suos servos in universum mundum, qui invitarent omnes gentes ad agnitionem Dei, et mentis indigis ait, nondum adeptis sancti Spiritus gratiam : « Venite, comedite meum panem, et bibite vinum quod miscui vobis ⁵². » Divinam suam carnem et sanctum suum sanguinem dedit nobis Christus edendum et bibendum in remissionem peccatorum. Disci velamentum est, pro sudario quod super ejus facie erat, circumlegens ipsam in sepulcro. Velum (id est, aer) etiam dicitur vice lapidis quo munitum est a Joseph monumentum, quem obsignavit Pilati custodia. Ecce crucifixus est Christus, sepulta est vita, munitum est sepulcrum, obsignatus est lapis.

Ablutio manuum est vice ejus qui se lavit, et « Innocens sum, » vociferatus est. Nobis autem sacerdotibus innuit, ut puri conscientia, mente et cogitatione (quæ sunt manus animarum nostrarum) cum timore et mansuetudine et clementia omni accedamus ad sanctam mensam. « Lavabo inter innocentes manus meas. » Addam puris sacerdotibus duas naturas meas : animæ manus dico, lavabo in castitate. « Et circumdabo altare tuum, Domine ⁵³ : » quia semper Deo assidere debemus, nusquam ad libidinosum peccatum irruentes. Et aliter : Serviam tibi, et communicabo cum fidei populo. « Ut audiam ego vocem laudis tuæ. » Acclamationem innuit horum verborum, « Tua de tuis tibi offerentes. » Et aliter. Lectionem inquit hanc : Audiam et docebo eundem populum, scilicet fidelem : et audientes custodiemus simul mandata tua. « Et narrabo omnia mirabilia tua : » mysticas, inquam, orationes humanitatis. « Domine, dilexi decorem domus tuæ : » de Ecclesia ait ; deus autem Ecclesiæ, fidelis populus est. « Et locum tabernaculi gloriæ tuæ ; » castum uterum Virginis, in qua habitavit. Et aliter : « Locum habitabis. »

δρου Μητρὸς ἀγνῆς καὶ Παρθένου, τῆς προκαθαρθένου ψυχῇ καὶ σώματι· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· » καὶ ὑπῆρξε στύλους ἑπτὰ, τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἑβδομάδα· ὡς φησιν ὁ Ἡσαίας· « Ἐπαναπαύσεται γὰρ ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ Πνεύματα. » Ἦγουν αἱ ἑπτὰ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος· ἐν οἷς εἰσιν ἀντίθετα τῆς πονηρίας ὁμοίως. « Ἐσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, » τοὺς προφήτας τοὺς κατὰ καιρὸν ἀναγινωσκόμενους παρὰ τῶν ἀπίστων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ βοῶντας, « Ἐνεκα σοῦ θανατοῦμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόσβαρα σφαγῆς. » Καὶ ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Παρθένον, τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ἐνώσας τῇ σαρκὶ ὡς οἶνον ἄκρατον. Ὁ Σωτὴρ γὰρ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ἀσυγχύτως καὶ ἀσυνδοίαστως, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἡτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀγίας Τριᾶδος καταγγελλομένην· ἀπέστειλε δὲ τοὺς ἑαυτῆς δούλους, εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον προσκαλουμένους πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρονῶν εἶπε, τοῖς μήπω κεκτημένοις τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν χάριν· « Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν. » Τὴν θείαν αὐτοῦ σάρκα, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ αἷμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐσθλεῖν καὶ πίνειν εἰς ἄφρεσιν ἀμαρτιῶν. Τὸ δισκοκάλυμμά ἐστιν, ἀντὶ τοῦ σουδαρίου, ὃ ἦν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, περικαλύπτον αὐτὸν ἐν τῷ τάφῳ. Τὸ δὲ καταπέτασμα, ἡγουν ὁ ἄήρ ἐστι, καὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ λίθου, οὗ ἡσφάλισε τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ, ὃν περ ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλάτου κουστωδία. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ Χριστὸς· τέθραπται ἡ ζωὴ· ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται ὁ λίθος.

Ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ τοῦ νίψαντος, καὶ, « Ἀθῶός εἰμι, » φωνήσαντος. Καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς ἱερεῖς δηλοῖ, ἵνα καθαραιούμενους τὸ συνειδὸς, νοῦν καὶ διάνοιαν, ἅτινά εἰσι χεῖρες τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, μετὰ φόβου καὶ πραότητος καὶ ἐπιεικειᾶς πάσης, προσίωμεν τῇ ἁγίᾳ τράπεζῃ. « Νίψομαι ἐν ἁθώοις τὰς χεῖράς μου. » Προσθήσω τοῖς καθαροῖς ἱερεῦσι τὰς δύο φύσεις μου· τὰς τῆς ψυχῆς χεῖρας λέγω, νίψομαι ἐν ἀγνότητι. « Καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε· » ὅτι περ αἰὶ τῷ Θεῷ προσεδρεύειν ὀφειλομεν, οὐδαμοῦ πρὸς τὴν ἄσωτον ἀμαρτίαν ἐμπίπτοντες. Καὶ ἄλλως· Λειτουργήσω σοι, καὶ μετὰ δώσω τῷ πιστῷ λαῷ. « Τοῦ ἀκούσαί με φωνὴν αἰνέσεώς σου, » τὴν ἐκφώνησιν δηλοῖ τοῦ, « Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες. » Καὶ ἄλλως· Τὴν ἀνάγνωσιν λέγει· Ἀκούσω καὶ διδάξω τὸν αὐτὸν λαόν, ἡγουν τὸν πιστόν· καὶ ἀκούσαντες φυλάξομεν ἅμα τὰς ἐντολάς σου. « Καὶ διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου· » τὸς μουσικὰς λέγω εὐχὰς τῆς φιλοanthρωπίας. « Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου· » τὴν Ἐκκλησίαν λέγει. Εὐπρέπεια δὲ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πιστὸς λαὸς ἐστι. « Καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου· » τὴν καθαρὰν μῆτραν λέγει τῆς Παρθένου, ἐν ᾗ ἐσκήνωσε. Καὶ ἄλλως· Τὸν τόπον ἐνθα σὺ κατοικεῖς. »

⁴⁸ Isa. xi, 2. ⁴⁹ Prov. ix, 2.

⁵⁰ Psal. xliii, 22. ⁵¹ Prov. ix, 5. ⁵² Psal. xlv, 14.

Τὴν δέησιν δὲ ἀποπληροῦντες ὑπὲρ τῶν ἐνεχθέντων Α τιμίων δώρων, λέγει· « Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ τε Προδρόμου, καὶ ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις μνησθέντες, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἕτερος ἑτέρου ἀμιλληθέντες, τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν μετὰ τῶν ἁγίων παραδώσωμεν τῷ Θεῷ σὺν ἔργοις ἀγαθοῖς· διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. » Διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ Υἱοῦ σου τῆς εἰς ἡμᾶς, εὐλογοῦμέν σε σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἰρήνη πᾶσιν. » Ὁμογνωμοσύνην καὶ ἀγάπην καὶ ταυτότητα ἀλλήλοις συνάπτοντες, τοῦ Κυρίου τὴν μίμησιν αὐτοὶ ἀντιλαμβάνομεν, εἰρήνην τὴν οἰκίαν ἀφιέντες, καὶ διδόντες, καὶ ἐκφωνοῦντες, ἡρεμον τὸν νοῦν πάντες σχῶμεν. Β « Καὶ τῷ Πνεύματί σου. » Τουτέστι, τὴν πρὸς σὲ ἀδιδίκετον ἔνωσιν ὁδὸς ἡμεῖν, ἵνα τῷ Πνεύματι εἰρηνεύοντες, ἀχώριστοι τυγχάνωμεν. « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. » Τὰς ψυχὰς ἀλλήλων συνδέσμων συνάψαντες, καὶ οὕτως δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης. Τὸ, « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, » δηλοῖ καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην, καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἀλλήλους, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γεννησομένην ἐμόνοιαν, καὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων πάροδον, καὶ τὴν τῶν νοητῶν φανέρωσιν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ τὴν καὶνὴν τοῦ θεοῦ μυστηρίου διαδοχὴν. « Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ. » Τὰς ἐνθυμήσεις τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρουμεν ἀπὸ τῶν γηγινῶν ἔργων καὶ ἐνθυμημάτων. « Πρόσχωμεν ἐν τῇ σοφίᾳ. » Ἦγουν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ συμβόλου τοῦ, παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφώρων Πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν· τουτέστι, τοῦ « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. » Καὶ ἐκόντες καὶ συνιέντες μετ' ἡρέμου νοδὸς προσέλθωμεν τῇ μυστικῇ ζωοθυσίᾳ. Τὸ θεῖον τῆς ὁρθοδόξου πίστεως σύμβολον λέγεσθαι· διατέτακται, ἵν' ἐκ τούτου γινώσκοντες εἰς τοῖς πᾶσιν, ὅτι ὁ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ προανάρχου Πατρὸς, οὗτος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀνθρώπος γέγονε, σαρκωθείς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, σταυρωθεὶς, καὶ ταφείς, καὶ ἀναστὰς. Οὐ κατὰ τὰς θείας ἐντολάς, τὰ τελούμενα ταῦτα πράττομεν, ἵνα μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις εἰσαέλῃ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνεργουμένης, οὕτω φαίνωμεθα ζῶντες ὁμοῦ καὶ πολιτευόμενοι. Καὶ τὰ μὲν πάθη σαρκὶ τοῦτον ὑπομεμενηκέναι ὁμολογῶμεν· ἀπαθὴ δὲ τούτου φυλάττεσθαι τὴν θεότητα· ἅμα δὲ, ἵνα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ θεοῦ τοῦδε συμβόλου, καὶ οἱ ἀγνώτες καὶ ἀμαθεῖς, τοῦτου ἀκούοντες ἄδομένου, διὰ παντὸς ἐν γνώσει ἔχωσι τὰ ἔκφορα τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις, καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰκόθασιν, καὶ ἡ διὰ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θεῶν ἐπικάλυψις, ὡς οἰμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, καὶ ἡ πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγή, καὶ ἡ πρὸς Ἀνναν πει-

Supplicatione expleta pro illatis pretiosis donis, ait : « Sanctissimæ, immaculatæ, superbenedictæ dominæ nostræ Deiparæ, Præcursorisque, et apostolorum, et omnium sanctorum vitam et facta recordati, ita et nos alter cum altero contendentes, vitam nostram universam cum sanctis commendemus Deo cum operibus bonis : per miserationes unigeniti tui Filii, cum quo benedictus es in sæcula sæculorum : » per compassionem Filii tui, quam habet in nos, benedicimus te cum sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula. « Pax omnibus : » concordiam, et dilectionem, et eundem sensum, inter nos invicem coalescentes, Domini imitationem ipsi arripiamus, pacem suam relinquents, et dantis, et exclamantis, quietam mentem omnes habeamus. « Et spiritui tuo : » id est, tecum unionem individuum da nobis, ut spiritu pacem agitantes inseparabiles simus. « Diligamus invicem : » animos alii aliorum conjunctione copulantes, et ita poterimus audacter et libere frui proposita mensa. Hoc, « Diligamus alii alios, » significat et charitatem in omnes, et in seipsos invicem, et Dei futuram concordiam, et sensuum transitum, et spiritualium patefactionem, et sancti Symboli fidei, et novam divini mysterii successionem. « Januas, januas, in sapientia : » cogitationes mentium nostrarum tollamus a terrenis operibus et cogitationibus. « Attendamus in sapientia : » id est, in Filio et Verbo Dei, et ad intelligentiam divini Symboli a sanctis et divinis Patribus expositi, in Dei Ecclesia attendamus, id est, « Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem : » ac volentes et intelligentes, cum quieta mente accedamus ad mysticum et vivificum sacrificium. Divinum orthodoxæ fidei Symbolum dici constitutum est, ut ex hoc notum sit omnibus unum e sancta Trinitate, Unigenitum Filium et Sermonem Patris initio carentis, ipsum propter nostram salutem hominem factum fuisse carne sumpta ex sancta Virgine, crucifixum, et sepultum, et resurgentem. Non divino jussu his ritibus utimur, ut non verbis duntaxat, sed et operibus in perpetuum salutem nostram operantes, ita appareamus viventes simul et conversantes. Ac passiones quidem carne hunc sustinuisse confitemur : impatientem vero hujus conservatam fuisse deitatem, simulque ut pronuntiatione divini hujus Symboli, et ignorantes et imperiti audientes dum hoc canitur, perpetuo recognoscant pronuntiata mysterii fidei, et multorum auribus non abdita. Januarum autem clausio, et supra has veli explicatio, ut in monasteriis assolent, et per eum qui aer appellatur, divinum velatio, noctem (ut arbitror) illam indicat, in qua discipuli proditio processit, et ad Caiphā abductio, et ad Annam præsentatio, et falsa testimonia, et procul dubio illusiones, et colaphorum incusiones, et alia quæ tum temporis contigerunt. Quam ob rem enim aliam, hoc velamen aer nominatus est, quam omnino quia occultatus ab eo tenebro-

aus aer dictæ noctis designatur? quando et Petrus ille magnus pro foribus stans, intercessione agniti pontifici discipuli introductus est in aulam : ubi et ancilla ei occurrens, et qui ad pyram astabant intuentes, carpebant, et reliqua consecuta sunt ei, quæ ad præcipitum abnegationis perpulerunt : quod qui lapsus admisit minor evadat quam ut aut effugeret, aut gloriatur.

λῆς, ἐνθα καὶ ἡ παιδεία τοῦτ' ἐντυχούσα, καὶ οἱ πρὸς τῇ πυρρᾷ παρεστῶτες, διέλεγχον, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦτ' ἐπηκολούθησαν, ὅσα πρὸς τὸν κρημνὸν τῆς ἀρνήσεως κατέπειγον· δι' αὐτὸ τὸ πτώμα συγχωρηθέντα, ἤτινα γενέσθαι τῆς ἐπάρεως, ἢ τῆς καυχήσεως.

Sublato autem aere, et velo contracto, januisque apertis, tempus matutinum illud innuitur, quando abduxerunt ipsum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Accedit sacerdos, conversatur cum angelicis Potestatibus, non jam quasi in terreno loco stans, sed in cœlesti altari, coram formidabili altari, throno Dei assistens, contemplatur magnum et inenarrabile et ininvestigabile Christi mysterium. Gratias agit, concionatur de resurrectione, obsignat fidem sanctæ Trinitatis. Accedit albis vestitus angelus, lapidem e monumento manu revolvens, specie sua præ se id ferens, clamans voce tremula, et per diaconum prædicans triduanam resurrectionem : et extollens velum, clamat diaconus, in-
quiens : « Stemus honeste, stemus cum timore. » Ecce primus dies ! « Attendamus sanctæ oblationi. » Ecce dies secundus ! « In pace offerentes. » Ecce tertius dies ! Et aliter : « Stemus honeste : » mentes nostras firmas habentes, audiamus mysticum et vivificum sacrificium. Populus conclamat resurrectionis Christi gratiam : « Oleum pacis, sacrificium laudis. » Sacerdos vero docet populum, quam per gratiam Christi didicit trinam Dei cognitionem : « Gratia sanctæ et consubstantialis Trinitatis sit cum omnibus vobis. » Alii sacerdotes proferunt ita : « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. » Populus una confitetur et orat, inquiens : « Et cum spiritu tuo : » ut superius diximus, ita agamus. Vel ita : Si egerimus, ut superius diximus, gratia et charitas Domini cum omnibus nobis. Ipse enim propter charitatem suam quam in nobis demonstravit, Filium suum in mundum misit, et corpus ejus propitiationem in vivum sacrificium dedit, et sanguinem ejus in salutare populum testatæ.

κόσμον ἀπέστειλε, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἤλασμέν ἐις
σιον πατρίων ἀφροσύνης.

Deinde sacerdos oculos attollens (9) in super-
nam illam Jerusalem superæcelestem, in qua stan-
tas erant pedes nostri ante lapsum, in atrii tuis,
Jerusalem, in montem sanctum ejus clamat :
« Dominus Deus meus exalta te. » Omnes te
ad Dominum. »

Vino. » Videte,

Ἀ ράσασις, καὶ αἱ ψευδομαρτυρίαι· ναὶ μὴν καὶ οἱ ἐμ-
 παιγμοὶ, καὶ οἱ κολαφισμοὶ, καὶ τὰλλα ὅσα τοτηνι-
 καῦτα συμβέβηκε. Διὰ τί ἄλλο γὰρ τῇ κάλυμμι-
 τοῦτο ἤηρ ὠνομάσθη, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπιζω-
 λυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἄερα, τῆς εἰρη-
 μένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι ; Καθ' ἣν καὶ Πέτρος ὁ
 μέγας, ἔξω τῆς θύρας ἐστὼς, πρεσβεῖα τοῦ ἐγνω-
 σμένου τῷ ἀρχιερεὶ μαθητοῦ, ἔνδον ἐγένετο τῆς αὐ-
 τῆς πυρᾷ παρεστώτες, διήλεγχον, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦτω
 σεως κατήπειγον· δι' αὐτὸ τὸ πτώμα συγχωρηθέντα,

Β Αιρομένον δὲ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένου, ἡ πρώτη διατυπύεται, καὶ ἔν τῃ ἀπῆγγαγον αὐτὸν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. Πρόσεισιν ὁ ἱερεὺς, συνέρχεται ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν, οὐκ ἔτι ὡς ἐν ἐπιγίῳ τόπῳ ἑστὼς, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ πνευματικῷ θυσιαστηρίῳ, ἐμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ θυσιαστηρίου τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ παριστάμενος, θεωρεῖ τὸ μέγα καὶ ἀνερχόμενον καὶ ἀνεξίτητον τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Ὁμολογεῖ τὴν χάριν, κηρύττει τὴν ἀνάστασιν, σφραγίζει τὴν πίστιν τῆς ἀγίας Τριάδος. Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος, τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλλῶν τῇ χειρὶ • δεικνύων τῷ σχήματι, ὅσῳ τῇ φωνῇ ἐντρόμῳ • καὶ διὰ τοῦ διακόνου κηρύττων τὴν τριήμερον ἔγερσιν • καὶ ὕψων τὸ καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ διάκονος λέγων • Ἐστῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου • ἰδοὺ πρώτη ἡμέρα. Ὁ προσχωμεν τῇ ἀγίᾳ ἀναφορᾷ • ἰδοὺ δευτέρα ἡμέρα. Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες • ἰδοὺ τρίτη ἡμέρα. Καὶ ἄλλως • Ἐστῶμεν καλῶς. Ὡς διανοίας ἡμῶν στερεωμένας ἔχοντες, ἀκούσωμεν τῆς μυστικῆς ζωοθυσίας. Ὁ λαὸς βοᾷ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ χάριν • Ἐλαίον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως. Ὁ δὲ ἱερεὺς διδάσκει τὸν λαόν, ὅτι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ μεμάθηκεν τριαδικὴν θεογνωσίαν. Ἡ χάρις τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίας Τριάδος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἄλλοι δὲ ἱερεῖς προφύρουσιν οὕτως • Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ λαὸς συνομολογεῖ, καὶ συνεύχεται λέγων • Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν, οὕτω πράξωμεν. Ἡ οὕτως • Ἐὰν πράξωμεν ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου μετὰ πάντων ἡμῶν. Αἰτὸς γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν εἰς ἡμᾶς ἐνεδείξατο, τὸν ἴδιον αὐτοῦ εἰς τὸν τὴν ζωοθυσίαν δέδωκε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, τὸ βύ-

Εἶτα πάντας ὁ ἱερεὺς ἀναβιβάζων εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπουράνιον, ἐν ἣ ἑστώτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν πρὸ τῆς ἐκπαύσεως, « Ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, Ἱερουσαλὴμ, εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, βοᾷ, Βλέπετε, ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. » Οἱ πάντες διαμαρτύρονται λέγοντες · « Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον. » Ὁ ἱερεὺς · Εὐχαριστοῦμεν ᾧ Κυρίῳ. »

Βλέπετε, « Ἄνω σχωμεν τὰς καρδίας. » Ἀπὸ τῶν Ἀγγέλων ἀρωμεν τὰς αἰσθήσεις εἰς τὸν ἄνω βασιλέα, καὶ τὰ αὐτοῦ ἀρεστὰ πράξωμεν. « Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. » Ἦγουν τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀντάλλαγμα, εὐχαριστήριον ὕμνον ἀπονεύωμεν τῷ Κυρίῳ· καὶ τὴν ἐφ' ἧς ἐσώθημεν τροπὴν, εὐχαριστίαν καὶ δόξαν ἀπονεύωμεν τῷ Κυρίῳ. Ὅτι « Ἀξιὸν καὶ δίκαιόν ἐστι, » φησὶν ὁ λαός. Τὸ καταπέτασμα λέγεται διὰ τὸν λέγοντα Ἀπόστολον, ὅτι « Ἐχομεν παρῥησίαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἀνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας, καὶ πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερεὺς μέγας ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. » Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφωρίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος αὐτῷ, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὡς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπεύων· καὶ μεμύηται τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, οὐκ δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. Καθὼς γὰρ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωσῇ ἀοράτως, καὶ ὁ Μωσῆς πρὸς τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς, μέσον τῶν δύο Χερουβὶμ ἐστὼς ἐν τῷ ἱλαστηρίῳ, καὶ κατακλίπων διὰ τὴν ἀσπεκτον καὶ ἀθεώρητον τῆς θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, τὴν οὐράνιον λατρείαν νοερώς ὁρᾷ, καὶ μυεῖται τῆς ζωαρχικῆς καὶ μοναρχικῆς ὑπερουσίας Τριάδος τὴν θέαν ἐλλαμπίν, τοῦ μὲν Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ ἀναρχον καὶ ἀγέννητον· τοῦ δὲ Υἱοῦ καὶ Λόγου, τὸ συνἀναρχον καὶ ὁμοούσιον, καὶ γεννητόν· τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος, τὸ συναίδιον καὶ ὁμοφυὲς καὶ ἐκπορευτόν, Τριάδα ἁγίαν κατὰ τὴν τῶν ὑποστάσεων (εἴτουν προσώπων) ἀσύγχυτον ἀδιόρητον, κατὰ δὴ τὴν τῆς φύσεως ἑνωσιν, ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάστατον μίαν θεότητα, καὶ βασιλείαν καὶ δόξαν. Καὶ νοερώς ὁρᾷ καὶ βοᾷ τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων τρισάγιον δοξολογίαν, τῶν μὲν Χερουβὶμ ἐπισκιαζόντων, καὶ τῶν Σεραφὶμ κεκραγόντων, μεθ' ὧν βοᾷ· « Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα. »

Εἴτα ὁ λαός, ἀντὶ τῶν Χερουβικῶν δυνάμεων καὶ τετραμόρφων ζώων βοᾷ· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. » τουτέστιν ὁ Τρισάγιος καὶ εἰς Θεὸς τῶν δυνάμεων. « Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Ὁσαννὰ ἐστὶ, Σῶσον δὴ, ὡς φησιν· « Ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » — « Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα. » ᾄδοντα ἐστὶν ὁ ἀετός· βοῶντα ἐστὶν, ὁ βοῦς· κεκραγόντα, ὁ λέων· καὶ λέγοντα, ἄνθρωπος. Λογικὸς ἄνθρωπος ἀντὶ τῶν Χερουβικῶν δυνάμεων, καὶ τὰ τετραμορφα ζῶα βοᾷ· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. Ἅγιος μὲν ὁ Πατήρ, ὡς κυρίως

« sursum habeamus corda : » a terrenis tollamus sensus ad supernum Regem, et ejus placita faciamus. « Gratias agamus Domino : » nimirum qui dedit semetipsum, pretium redemptionis pro nobis, ei mutuum gratiis agendis hymnum Domino reddamus, et vice salutis qua servati sumus, gratiarum actionem et gloriam reddamus Domino. « Dignum et justum est, » ait populus. Velum dicitur propter Apostolum inquiringem : « Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Jesu Christi, quam renovavit nobis viam salutis novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam, magnus Sacerdos in domo Dei⁹². » Deinde progreditur sacerdos cum fiducia ad thronum gratiæ Dei, cum veraci corde, in plenitudine fidei conferens sermones cum Deo, et solus cum eo colloquens, non jam per nubem, ut aliquando Moses in tabernaculo testimonii, sed revelata facie, gloriam Domini oculis cernens : ac sanctæ Trinitatis divina cognitione et fide initiatur, et solus cum solo Deo mysteria loquitur, mysteria annuntians in mysteriis, occulta ante sæcula et a generationibus : nunc autem manifestata nobis per apparitionem Filii Dei, quæ nobis enarravit unigenitus Filius qui erat in sinu Patris. Ut enim locutus est Deus Mosi invisibiliter, et Moses Deo, ita et sacerdos in medio duorum Cherubim stans in propitiatorio, et sa concutiens propter intolerabilem et inexpectabilem Deitatis gloriam et splendorem, cœlestem cultum mente cernit, et initiatur vitæ principis et singularis principatus supersubstantialis Trinitatis ; divina illuminatione et doctrina de Deo et Patre, quod principio carens et ingenuus sit : de Filio et Sermone, quod una principio carens et consubstantialis et genitus sit : de Spiritu sancto, quod coæternus sit et connaturalis et procedens : quæ est Trinitas sancta, secundum hypostaseon (id est personarum) inconfusam æternitatem, secundum naturæ unitatem individuum, et inseparabilem unam deitatem, et regnum, et gloriam. Atque mente cernit, et elata voce canit Seraphicarum Potestatum ter sanctam gloriæ celebrationem, ipsorum Cherubim obumbrantium, et Seraphim vociferantium, cum quibus clamat : « Victoriæ hymnum canentia. »

Deinde populus vice Cherubicarum virtutum et quadriformium animalium clamat : « Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth ; » id est, ter sanctus et unus Deus virtutum. « Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini. » Hosanna, est, serva, obsecro, ut ait : « Qui venit in nomine Domini. » — « Victoriæ hymnum canentia ; » canentia, ad aquilam ; vociferantia, ad bovem ; clamantia, ad leonem, et dicentia, ad hominem pertinet. Rationalis homo pro Cherubicis virtutibus, et quadriformia animalia vociferantur, « Sanctus, Sanctus, Sanctus : » hoc est, ter sanctus et unus

⁹² Hebr. x, 19.

Deus virtutum, « Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth. » Sanctus quidem Pater, ut præcipue sanctus et beatus; illa enim et sola beata natura Dei. Sanctus Filius, ut Sermo Dei et character hypostaseos ejus, et effigies exemplaris, et sigillum immobile, et incommutabilis natura: Filius quidem, ut ex ipso (scilicet ex Patre) natus impatibiler, ut Verbum ex mente: et quod per ipsum facta sunt omnia visibiliaque et invisibilia, juxta Apostolum ⁴³. « Sermone enim Domini cæli firmati sunt, » ut ait David ⁴⁴. Sanctus vero et Spiritus sanctus, qui a Patre procedit et in Filio requiescit, et sanctificat omnia, et opera perficit, non perficitur; sanctificat, non sanctificatur. Quemadmodum enim sol fons et causa radii et illuminationis est, ac per radium nobis illuminatio communicatur, et ipsa est quæ nobis præluet, et a nobis participatur, ita sane et Deus et Pater, fons est et causa Filii et sancti Spiritus. Spiritus a Patre procedens, per Filium communicatur et manifestatur. Vox autem Dominus, unit Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et unum esse tria demonstrat. Ter sanctus Seraphim dicunt, complentes gloriæ celebrationem his verbis: Dominus Sabaoth. Singularem naturam ponentia, sanctam Trinitatem, ut et ab ipsis nobis testificatum sit sanctis Seraphim: nos vero fideles, Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum, in quo perfectionem accepimus, cum angelis sentientes, intacite theologamur: est enim in personis Trinitas, unus vero Deus cui psallimus: « Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis. » Hebraicum ita habet: *Hosanna, Adonai, Adina, Baruch, Pater, Abboth, Semma, Deniam, Sabaoth* (10). Deus virtutum qui voluit mactari vitulum saginatum: et vitulus qui semper mactatur volens, et semper vivens: qui perficit opus mystici sacrificii, et semper adventans per baptismum: sanctus es, Rex sæculorum, et omnis sanctimoniz dator. Tu es omnium potens, qui sancta obsignas dona: sanctus vero et unigenitus tuus Filius Dominus noster Jesus Christus, ante sæcula ex te ineffabiliter genitus: sanctus autem et Spiritus tuus, totus sanctus, scrutans omnia, etiam profunda tua qui Deus es, per quem universa quæ in cælo et super

terram sunt, sanctificantur. Flabella vero et diaconi, indicant Seraphim sex alis prædita, et multicolorum Cherubim effigiem. Etenim supermundanorum et supercælestium supermundanam et spiritalem ordinationem pariter et terrena imitantur. Etenim quadriformia animalia, mutuis cantibus alia ab aliis vicissim excipientia clamant: primum quidem animal similitudine referens leonem clamat, Sanctus: secundum, si-

« ἅγιος καὶ μακάριος · ἐκείνη γὰρ καὶ μόνη παναρία φύσις, ἡ τοῦ Θεοῦ. Ἄγιος ὁ Υἱὸς, ὡς Λόγος Θεοῦ καὶ χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου καὶ ἐρραγίς ἀκίνητος, καὶ ἀναλλοίωτος φύσις · Υἱὸς μὲν, ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἦγουν ἐκ τοῦ Πατρὸς, γεννηθεὶς ἀπαθῶς, ὡς Λόγος ἐκ νοῦ, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον · Ὁ γὰρ Λόγος Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, » ὡς φησὶν ὁ Δαβὶδ· ἅγιον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, καὶ ἀγιάζον τὰ πάντα, καὶ τελειοποιῶν, μὴ τελειούμενον · ἀγιάζον, οὐχ ἀγιάζόμενον. Ὡς περ γὰρ ὁ ἥλιος, πηγὴ καὶ αἰτία τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως ὧν, διὰ δὲ τῆς ἀκτίνος ἡμῖν ἡ ἐλλάμψις μεταδίδοται, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν · οὕτω δὲ καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, πηγὴ οὖσα καὶ αἰτία Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ δὲ Πνεῦμα, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, δι' Υἱοῦ διαδίδοται καὶ περ ἀνέρρωται. Τὸ δὲ εἰπεῖν, Κύριος, ἐνοὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐν τὰ τρία δείκνυσσι. Τρίτον Ἄγιος τὰ Σεραφίμ λέγουσι, πληροῦντα τὴν δοξολογίαν εἰς τὸ· Κύριος Σαβαώθ · ἐνιαίαν φύσιν τιθέντα, τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὡς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἡμῖν μεμαρτύρηται τῶν ἁγίων Σεραφίμ · ἡμεῖς δὲ οἱ πιστοὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὴν τελειότητα ἐλάβομεν, σὺν ἀγγέλοις ἀσιγήτως θεολογοῦμεν δοξάζοντες · τοῦτο γὰρ ταῖς ὑποστάσεσι Τριάς · εἰς δὲ ὁ Θεός, ᾧ καὶ ψάλλομεν · Ἐυλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. » Τὸ Ἑβραϊκὸν οὕτω κεῖται· Ὡσαννὰ, Ἀδωναί, Ἀσδινὰ, Βαρουχ, Πατὴρ, Ἀβδὰθ, Σεμμά, Δεβιάν, Σαβαώθ. Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ θελήσας τυθῆναι τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν · καὶ μόσχος ὁ αἰὲν θυόμενος ἐκῶν, καὶ αἰὲ ζῶν, ὁ τελειουργῶν τὴν μυστικὴν θυσίαν, καὶ αἰὲ ἐπιφοιτῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος · ἅγιος εἶ, Βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ πάσης ἀγιοσύνης δοτὴρ. Σὺ εἶ ὁ παντοκράτωρ, ὁ σφραγίζων τὰ ἅγια δῶρα. Ἄγιος δὲ καὶ ὁ μονογενὴς σου Υἱὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ σοῦ ἀβρόχτως γεννηθεὶς · ἅγιον δὲ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα καὶ τὰ βάθη σοῦ τοῦ Θεοῦ · δι' οὗ ἅπαντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἀγιάζεται.

Τὰ δὲ βετίδια καὶ οἱ διάκονοι, ἐμφαίνουσι τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφίμ, καὶ τὴν τῶν πολυομμάτων Χερουβὶμ ἐμφέρειαν. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν τῶν ὑπερχοσμίων καὶ ἐπουρανίων ὑπερκόσμιον καὶ νοερὰν τάξιν, οὕτω καὶ τὰ ἐπίγεια μιμοῦνται. Καὶ γὰρ τὰ τετράμορφα ζῶα, ἀντιφωνητικῶς ἀλλήλοις ἀντιδεδωμένα, βοῶσι· τὸ μὲν πρῶτον ζῶον, τὸ εἰς ὁμοιωμά

⁴³ Coloss. 1, 16. ⁴⁴ Psal. xxxii, 6.

(10) Hæc ex Psal. cxlii, 26, sic restituere: Anna Adonai, hasliana: baruch habba. « O-rasso, Domine, prosperos fac: benedictus qui venit. » (Deinde clai-

daico more:) bisma dadonai sebaoth, « in nomine Dei virtutum. »

μα μίσχου, βοῶ, Ἅγιος. Τὸ δὲ τρίτον, τὸ εἰς Α
 μοίωμα αὐτοῦ, βοῶ, Ἅγιος. Τὸ δὲ τέταρτον, τὸ
 εἰς ὁμοίωμα ἀνθρώπου, βοῶ, Κύριος Σαβαώθ. Ἐν
 τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν θεότητα συνιοῦσι κυριό-
 τητα καὶ δύναμιν, καθὼς ὁ προφῆτης τεθέεται, ὅτι
 « Εἶδα τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου καθήμενον ὑψηλοῦ
 καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰς Σεραφικὰς δυνάμεις κύκλῳ
 ἐπώσας, καὶ ἐκ τῆς φωνῆς ἐπλήσθη ὁλόκος καπνοῦ. »
 Τὸ δὲ, « Ἀπεστάλη ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ εἶχεν ἄν-
 θρακα ἐν τῇ χειρὶ, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυ-
 σιαστρίου, » σημαίνει τὸν ἱερέα τὸν κατέχοντα τὸν
 νοερὸν ἀνθρακα, Χριστὸν, τῇ λαβίδι τῆς χειρὸς αὐ-
 τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἁγιάζοντα καὶ
 καθαίροντα τοὺς προσδεχομένους καὶ μεταλαμβά-
 νοντας. Καὶ γὰρ εἰς τὰ οὐράνια καὶ ἀχειροποίητα
 καὶ ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐνεφανίσθη ἐν
 ἑξῇ τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προσώπῳ, ὑπὲρ ἡμῶν
 γενόμενος ἀρχιερεὺς μέγας, διεληλυθὼς τοὺς οὐρα-
 νούς· καὶ ἔχομεν αὐτὸν παράκλητον πρὸς τὸν Πα-
 τέρα, καὶ ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὡς
 καταρτισάμενον ἡμῖν τὸ ἅγιον καὶ συναῖδιον αὐτοῦ
 σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα, λύτρον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν,
 καθὼς ὁ αὐτὸς λέγει· « Πάτερ, ἁγιάσον αὐτοὺς ἐν
 τῷ ὀνόματί σου, ὅς δέδωκάς μοι, ἵνα ὡσι καὶ αὐτοὶ
 ἁγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ θέλω ἵνα ὅπου ἐγὼ
 εἰμι, καὶ οὗτοι ὡσι, καὶ θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν
 ἐμὴν, ὅτι ἡγάπησα αὐτοὺς, καθὼς ἡγάπησας ἐμέ,
 πρὸ καταβολῆς κόσμου. » Αὐτὸς εἶπε· « Τοῦτό ἐστι
 τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου. » Αὐτὸς καὶ τοῖς
 ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων ἀπάσῃ τῇ
 Ἐκκλησίᾳ, τοῦτο ποιεῖν· « Τοῦτο γάρ, φησι, ποιεῖτε
 εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Οὐκ ἂν ἐκέλευσε τοῦτο
 ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθῆσαι ἐμελλεν, ὥστε δύνα-
 σθαι τοῦτο ποιεῖν. Καὶ τίς ἡ δέησις; τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· ἡ ἐξ ὕψους τοὺς ἀποστόλους ὀπλίσασα, κατὰ
 τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Κυρίου· « Καθ-
 ἴστατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσῃθε
 δύναμιν ἐξ ὕψους. » Τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς
 καθόδου· οὐ γὰρ καταλθὼν ἅπαξ, εἶτα ἀπολείπειν
 ἡμᾶς, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἐστι, καὶ ἔσται μέχρι παντός
 εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς τῶν ἱερέων καὶ
 τῆς γλώττης τὰ μυστήρια τελεσιουργεῖ· καὶ οὐ τὸ
 ἅγιον Πνεῦμα μόνον ἐπεμφεν ὁ Κύριος ἡμῶν, ὥστε
 μένειν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπηγγέλατο μέ-
 νειν μεθ' ἡμῶν, « ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. »
 Ἄλλ' ὁ μὲν παράκλητος ἀόρατος πάρεστιν, ὅτι σῶμα
 αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν. Ὁ δὲ Κύριος καὶ ὁράται, καὶ
 ἀρῆς ἀνέχεται διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστη-
 ρίων, ὡς ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν δεξάμενος, καὶ
 γέροντος εἰς τοὺς αἰῶνας. Αὕτη ἡ τῆς ἱερωσύνης δύ-
 ναμις· οὗτος ὁ ἱερεὺς· οὐ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν προ-
 αγαγών, καὶ θύσας, ἐπαύσατο τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ
 διηνεκεῖ ταύτῃ λειτουργεῖ τὴν λειτουργίαν ἡμῶν,
 καὶ ὅτι καὶ παράκλητός ἐστιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν
 Θεὸν δι' αἰῶνος, οὐ χάριν εἰρηται πρὸς αὐτόν· « Σὺ
 ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. » Διὰ τοῦτο οὐδεμία τοῖς πι-
 στοτοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν ὁρῶν ἀμφιβολία,
 οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν
 καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποπληροῦνται.

multitudinem vituli referens clamat, *Sanctus*: ter-
 tium simile aquilæ clamat, *Sanctus*: quartum ad
 similitudinem hominis clamat, *Dominus Sabaoth*.
 Tribus sanctificationibus in unam deitatem coeun-
 tibus dominationem et potestatem: quemadmodum
 propheta contemplatus est: « Vidi Dominum su-
 per throno sedentem excelso et elato, et Seraphi-
 cas potestates in circuitu astantes, et de voce im-
 pleta est domus fumo. » Illud autem, « missum
 est unum e Seraphim, et habebat carbonem in
 manu, quem forcipe ab altari excepit, significat
 sacerdotem tenentem spiritalem carbonem (Christum)
 forcipe manus suæ, in sancto altari, et sancti-
 ficantem et purgantem accipientes et participan-
 tes. Etenim in cœlestia et non manufacta et sancta
 ingressus est Christus, et apparuit in gloria
 coram Dei et Patris facie, pro nobis factus Ponti-
 fex magnus, penetrans cœlos; et habemus ipsum
 advocatum apud Patrem, et propitiationem pro
 peccatis nostris, utpote cujus sanctum et coætér-
 num corpus nobis coagmentatum sit, et pretiosus
 sanguis, redemptionis pretium pro nobis omnibus,
 quemadmodum ipse ait: « Pater, sanctifica eos in
 nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint et ipsi san-
 ctificati in veritate: ac volo ut ubi ego sum, et hi
 sint, et contemplentur gloriam meam, quod dilex-
 erim eos, ut dilexisti me ante constitutionem
 mundi ». Ipse dixit: « Hoc est corpus meum,
 Hic sanguis meus. » Ipse et apostolis jussit, et
 per illos universæ Ecclesiæ, hoc facere: « Hoc
 (enim ait) facite in meam commemorationem ». Non
 sane id facere jussisset, nisi vim inditurus
 fuisset ut id facere liceret. Et quæ est deprecatio?
 Spiritus sanctus, virtus quæ ex alto, apostolos ar-
 mavit, ut eis a Domino dictum fuerat: « Sedete in
 urbe Jerusalem donec induiti sitis virtute ex
 alto ». Hoc opus est ejus ingressus: non enim
 semel egressus, in posterum dereliquit nos, sed
 est nobiscum et erit in perpetuum, et in ævum.
 Hoc per manum sacerdotum et linguam mysteria
 conficit: ac non sanctum Spiritum duntaxat mi-
 sit Dominus noster, ut maneat nobiscum: sed et
 ipse pollicitus est se mansurum nobiscum, « usque
 ad consummationem sæculi ». At Paraclitus
 inconspicuus adest, quia ipse corpus non gestavit:
 Dominus vero conspicitur, et tangi se patitur per
 tremenda et sacra mysteria, ut qui nostram natu-
 ram acceperit, eamque gestet in sæcula. Hæc sa-
 cerdoti virtus, hic sacerdos: non enim semel cum
 se obtulerit et sacrificarit, sacerdotio defunctus
 est; sed hoc perpetuo nostrum ministerii munus
 obit, quo et advocatus est pro nobis apud Deum
 per ævum, ejus gratia dictum est ad eum: « Tu
 es sacerdos in æternum ». Propterea nulla fide-
 libus de sanctificatione donorum dubitatio superest,
 neque de aliis sacramentis, an secundum propo-
 situm et preces sacerdotum compleantur.

“ Joann. xvii, 11 seqq. “ Luc. xxi, 19. “ Luc. xxiv, 49. “ Matth. xxviii, 20. “ 1 sal. cix, 4.

Quid vero (quispiam dicat) de divinis flabellis A quæ tenent manus diaconorum, et ab ipsis versantur repente, quasi in animi consternatione, usque ad precepcionem Dominicam? Ac temerarium quidem est adhuc de his pronuntiare: verum quia semel ad præceptum mandati obsecundavimus, age de his quoque dicamus quæ Deus dederit. Si quidem et aliis probentur, Deo gratia habeatur: non enim omnino vituperabilia (certo scio), neque extra dogmata fidei orthodoxæ Christianorum. Dicimus igitur semper et inseparabiliter adfuisse Virtutes cælestes una cum Domino Christo, præcipue vero in illa nocte qua traditus est. Ex igitur cernentes abductionem ad Caiphā, præsentationem coram eo, falsa testimonia, alaparum incussiones, in eum exsecrationes, colaphorum inflictiones, ludibrium illud Judæorum, militum coecineum indumentum, spineam coronam, cum risu conjunctas geniculationes, aliaque omnia tum quæ divinorum Evangeliorum historia enarrat, tum quæ propter multitudinem fortasse prætermissa sunt, in singulis quæ fiebant, admirantes et stupentes longanimitatis et patientiæ magnitudinem, velantes suas facies se avertēbant, et iterum Domini majestatem reverentes, ad se redibant; id autem faciebant usque ad ejus exaltationem in cruce. Extremum enim corporis passionum, et dedecoris quod inde provenit, crux fuit: quæ gloria potius est, ac non dedecus: hæc enim est initium operationum et virtutum divinarum. Hinc enim ille mundanus terræmotus, trium horarum spatio tenebræ super universam terram, atque veli et petrarum disruptio, et monumentorum patefactio: præterea etiam mortuorum resurrectio, et quæcunque in inferos descendens Servator egit: et propterea in ipso crucifixionis loco cum esset Christus, stuporis et admirationis species divinx illæ Potestates deposuerunt. Hincque omnia convicia quæ crucem antecesserunt, et illusorii honores quos exhibuerunt, et irrisiones, patientem magis tetigisse (ut etiam spirituales illas divinas potestates) perspicuum fit.

Deinde rursus sacerdos recitat Deo et Patri assumptionis humanitatis mysteria, ex sancta Virgine et Deipara ineffabilem generationem, conversationem et habitationem in mundo, crucem, mortem, ejus ad inferos descensionem, victoriorum illie liberationem, triduanam et sanctam a mortuis resurrectionem, assumptionem in cælos, a dextris Dei et Patris sessionem, secundum et futurum ejus gloriosum reditum ad nos. Et rursum institutione sacrarum eruditus, appellat Deum ingenitum; hoc est, Deum et Patrem, et uterum ante Luciferum et ante sæcula Filium gignentem, ut ait: « Ex utero ante luciferum genui te »¹⁰. Et rursus obsecrat ut conficiatur mysterium Filii ejus, et fiat sive transmutetur ipse panis et vinum in corpus et san-

Τί δ' ἂν τις εἴποι, περὶ τῶν θεῶν βιπιδίων ἐγκα- χειρισμένων τοῖς διακόνοις, καὶ ὅπ' αὐτῶν στρεφο- μένων αἰφνιδίως ὡς ἐν ἐκπλήξει, ἄχρι τῆς θεολέκτου προσευχῆς; Τολμηρὸν μὲν οὖν τὸ περὶ τούτων φθέγγεσθαι· εἰ δ' ἀπαξ ὑπέλαβεν τῇ ἐντολῇ τοῦ κελεύσματος, φέρε καὶ περὶ τούτων εἰπωμεν, ὅσα δοίη θεός. Εἰ μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις δεκτὰ, τῷ θεῷ χάρις· οὐ γὰρ πάντα ψεκτὰ, εὖ οἶδα, οὐδ' ἐξω τῶν δογμάτων τῆς τῶν Χριστιανῶν ὀρθοδόξου πίστεως. Φαμὲν οὖν ὡς πάντοτε μὲν ἀδιστατάως συμπαρήσαν καὶ δυνάμεις οὐράνιοι τῷ δεσπότῃ Χριστῷ· ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἢ παρεδόθη. Αὗται τοίνυν ὁρῶσαι τὴν πρὸς Καϊφᾶν ἀπαγωγὴν, τὴν πρὸς ἄνθρωπον παράστασιν, τὰς ψευδομαρτυρίας, τὰ βεβήματα, τὰ ἐμπύσματα, τὰ κολαφίσματα, τὴν χλευσὴν ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων, τῶν στρατιωτῶν τὸ κόκκινον ἐνδύμα, τὸν ἐξ ἀκνῶ- θων στέφανον, εἰς μετὰ γέλωτος προσκυνήσεις, τὰλλα πάντα, ὅσα τε ἡ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων ιστορεῖ διήγησις, καὶ ὅσα διὰ τὸ πλῆθος ἰσως παρέλειψεν, ἐφ' ἑκάστῃ τῶν γινόμενων διαπορούσαι, καὶ ἐκπληττόμεναι τῆς μακροθυμίας τὸ μέγεθος, καλύπτουσαι τὰς ἐαυτῶν βίβεις ἀπεστρέφοντο, καὶ πάλιν τὴν δεσποτείαν αἰδοῦμεναι, ἀνθυπέστρεφον. Τοῦτο δὲ ἐποιοῦν ἄχρι τῆς ἐπὶ σταυροῦ ἀνυψώ- σις. Τέλος γὰρ τῶν τοῦ σώματος παθῶν, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰσχύνης, ὁ σταυρὸς γέγονεν, ὃς δόξα μᾶλλον, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ· ἀρχὴ γὰρ οὗτος τῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων τῆς θεότητος. Ἐνταῦ- Cθεν γὰρ ὁ κοσμητὴς ἐκεῖνος σεισμὸς, τὸ τρίωρον σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἡ τε τοῦ καταπετά- σματος καὶ τῶν πετρῶν διάρρηξις, καὶ ἡ τῶν μνη- μάτων ἀνοιξις· εἰ γε μὴν καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ἐξανάστασις, καὶ ὅσα ἐν ᾗδῃ κατελθὼν ὁ Σωτὴρ εἰργάσατο· καὶ διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ τῷ τόπῳ τῆς σταυρώσεως γενομένης τῷ Χριστῷ, τὰ ἐκπλήξεως καὶ τοῦ θαύματος εἶδῃ αἱ θεαῖαι δυνάμεις ἀπέθεντο. Κάντεῦθεν δὴλον, ὡς τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ πάντα ὀνείδῃ, καὶ αἱ χλευαστικαὶ τιμαὶ, καὶ οἱ κατα- γέλωτες, πλείον ἤπνοντο τοῦ πάσχοντος, ὥσπερ καὶ τῶν νοερῶν θεῶν δυνάμεων.

Εἶτα πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπαγγέλλει τῷ θεῷ καὶ Πα- Dτρι τὰ τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως μυστήρια, τὴν ἐξ ἁγίας Παρθένου καὶ Θεοτόκου ἀνέκφραστον γέν- νησιν, τὴν ἀναστροφὴν καὶ ἐμπολιτευσιν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν σταυρὸν, τὸν θάνατον, τὴν ἐν τῷ ᾗδῃ αὐ- τοῦ κατάβασιν, τὴν τῶν δεσμῶν δι' αὐτοῦ ἐλευθε- ρίαν, τὴν ἐκ νεκρῶν τριήμερον καὶ ἁγίαν ἀνάστασιν, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνάληψιν, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδραν, τὴν δευτέραν καὶ μέλ- λουσαν αὐτοῦ ἐνδοξον παρουσίαν πάλιν, τὴν πρὸς ἡμᾶς. Καὶ πάλιν μυσταγωγεῖται Θεὸν ἀγέννητον, τοῦτέστι Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ γαστέρα πρὸ ἑωσφόρου, καὶ πρὸ αἰώνων τὸν Υἱὸν γενῶσαν, καθὼς λέγει· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε. » Καὶ παρακαλεῖ πάλιν τελειῶσαι τὸ μυστήριον τοῦ

¹⁰ Psal. cix, 3.

Γιού αὐτοῦ, καὶ γεννηθῆναι, ἦτοι μεταποιηθῆναι αὐ-
τὸν τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ
Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ πληρωθῆσεται τὸ· « Ἐγὼ
σήμερον γεγέννηκά σε. » Ὅθεν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα
τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ βουλῇ τοῦ Υἱοῦ, ἀορά-
τως παρὼν, ὁπλίζει τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ
τῇ χειρὶ τοῦ ἱερέως ἐπισφραγίζει, καὶ μεταβάλλει
καὶ τελειοῖ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα εἰς σῶμα καὶ
αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόν-
τος, ὅτι· « Ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα
ᾧσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι. » Ὅπως· « Ὁ τρώγων
μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ
μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. » Ὅθεν γενόμενοι θείων μυ-
στηρίων αὐτόπται, καὶ μέτοχοι ζωῆς ἀθανάτου, καὶ
κοινωνοὶ θείας φύσεως, δοξάζομεν τὸ μέγα καὶ
ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξίχνιστον μυστήριον τῆς οἰκο-
νομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δοξάζοντες δὲ βοῶμεν·
« Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες· » ἐκ τοῦ
σώματος καὶ αἵματος τοῦ εἰπόντος· « Τοῦτο ποιεῖτε
εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν. » ὃ ἐστίν, Ἄ ἡμῖν διὰ τῶν
ἀγίων σου ἀποστόλων παρέδωκας, ταῦτά σοι προσφέ-
ρομεν διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. Ὁ λαός· « Σὺ ὕμνου-
μεν, τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Σὺ εὐλογοῦμεν, τὸν Υἱὸν
καὶ Λόγον· σοὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι·
Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, Τριὰς ἐν μονάδι, καὶ μόνος ἐν
Τριάδι, ὁμοούσιος καὶ ἀδιαιρέτος, παράδοξον ἔχουσα
καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν προσώπων, καὶ τὴν ἔνωσιν
τῆς μιᾶς φύσεως τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ τὸ ἐπιτε-
κνωφύτως ποιεῖν τὸν ἱερέα τὴν θείαν μυσταγωγίαν,
ἐμφαίνει τὸ συλλαλεῖν ἀοράτως τῷ μόνῳ Θεῷ.
Ὅθεν καὶ τὴν θείαν φωτοφάνειαν ὁρᾷ, καὶ τῇ λαμ-
πρότητι τῆς δόξης τοῦ προσώπου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ
ἐμφαίνεται, καὶ ὑποστέλλει ἑαυτὸν τῷ φόβῳ καὶ
τῇ αἰδῷ· καθὼς Μωσῆς ὅτε εἶδε τὸν Θεὸν ἐν εἰδει
πυρὸς ἐν τῷ ὄρει, ἐντρομος γενόμενος, ἀνέστρεψε καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· εὐλαβεῖτο γὰρ
κατανοῆσαι ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον.

« Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου. » Χρῆ
ἡμῶς τὴν Κυρίαν τοῦ παντὸς ἐπαινεῖν, καὶ τὸ, Χαῖρε,
τοῦ ἀγγέλου ἐκφωνεῖν. « Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν. » Ὁ
Θεός, κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἔπλασεν ἡμᾶς, ὃ ἐστὶ κατὰ
τὸ ὅσιον καὶ δίκαιον· καὶ δυνατόν· παραβάντες δὲ,
δοῦλοι γεγόναμεν Φαραὼ, τοῦ μικροῦ δεσπότου.
Ἐλθὼν οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐξ-
ηγόρασεν ἡμᾶς ἰδίῳ αἵματι, καὶ ἐνέδυσεν ἡμᾶς τὸν
νέον ἄνθρωπον· καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα
ἡμῖν δίδωκεν, εἰπὼν· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν
ἀνάμνησιν. » Ἡμεῖς δὲ μεμνημένοι τῆς αὐτῆς ἐντο-
λῆς, τὰ ἀντίτυπα προσφέρομεν, λέγοντες· « Τὰ σὰ
ἐκ τῶν σῶν σοι, » καὶ τὰ ἐξῆς, νοητῶς, ὃ ἐστὶ τὸ
ἀρχέτυπον ἡμῶν ἀξίωμα, δηλαδὴ τὸ κατ' εἰκόνα,
ὃ ἐστὶ τὸ δίκαιον, τὸ ὅσιον, καὶ τὸ δυνατόν. Δίκαιον
μὲν, μήτε ἀδικεῖσθαι, μήτε ἀδικεῖν· ὅσιον δὲ, τῶν
ἀδικουμένων ἀνέχεσθαι, καὶ συγχωρεῖν τοῖς ἀδι-
κοῦσι, μᾶλλον ἢ καὶ εὐεργετεῖν αὐτούς. Κατὰ
πάντα δὲ δεῖ ὕμνεῖν αὐτὸν, ὡς Θεὸν καὶ Κύριον τοῦ
παντός.

guinem Christi et Dei, et impleatur hoc : « Ego
hodie genui te ⁷¹. » Unde et sanctus Spiritus, be-
neplacito Patris et voluntate Filii invisibiliter præ-
sens, submonstrat divinam confectionem, et manu
sacerdotis obsignat, et transmutat, et conficit pro-
posita sancta dona in corpus et sanguinem Domini
nostri Jesu Christi qui dixit : « Pro ipsis ego san-
ctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati ⁷². »
Quo pacto ? « Qui edit meam carnem et bibit meum
sanguinem, in me manet, et ego in eo ⁷³. » Unde
nos qui divinorum mysteriorum sumus inspecto-
res, et participes immortalis vitæ, et divinæ na-
turæ communionē dōnati, glorificamus magnum,
incomprehensibile et investigabile mysterium dis-
pensationis Filii Dei : glorificantesque clamamus :
« Tua de tuis tibi offerentes ; » de tuo corpore et
sanguine, qui dixisti : « Hoc facite in meam com-
memorationem ; » quod est, quæ nobis per sanctos
tuos apostolos tradidisti, ea tibi offerimus, propter
nostram salutem. *Populus* : « Te hymnis celebra-
mus Deum et Patrem : tibi benedicimus Filio et
Verbo : tibi gratias agimus sancto Spiritui, Do-
mine Deus noster, Trinitas in unitate, et unitas in
Trinitate, » consubstantialis et individua, admira-
biliter habens et distinctionem personarum, et
unionem unius naturæ deitatis. Etenim quod pro-
nus sacerdos divinam mystagogiam faciat, id decla-
rat eum invisibiliter cum solo Deo colloqui. Unde
et divinam lucis apparitionem cernit, et ad splen-
dorem gloriæ conspectus Filii Dei exhilarescit, et
se subtrahit timore et verecundia, quemadmodum
Moyses cum Deum vidit in monte ignis specie, per-
terrefactus recessit et occultavit faciem suam :
reverebatur enim percipere a gloria Dei faciem.

« Præcipue sanctissimæ, immaculatæ. » Oportet
ut nos Dominam hujus universi laudemus, et illam
angeli salutationem enuntiemus. « Tua ex tuis. »
Deus secundum imaginem suam formavit nos :
quod est, secundum sanctitatem, justitiam et po-
testatem : nos vero transgressi, servi facti sumus
Pharaonis, asperi heri. Veniens itaque Dominus
noster Jesus Christus redemit nos proprio sanguine,
et induit nos novo homine, ac pretiosum suum
corpus et sanguinem nobis dedit, inquit : « Hoc
facite in mei recordationem. » Nos enim memores
ejus mandati, antitypa (id est, configuralia) offeri-
mus, inquietes : « Tua ex tuis tibi, » etc., spirita-
liter, quæ est primigenia nostra dignitas : nimirum
quod ex imagine Dei habemus justitiam, sanctita-
tem, potestatem. Justitiam, ut neque patiamur,
neque faciamus injuriam : sanctitatem, ut inju-
riam inferentes perpetiamur, et injuriis cedamus,
vel potius iis beneficiamus. Omnibus autem in re-
bus, in hymnis celebrandus est ut Deus et Domi-
nus hujus universitatis.

⁷¹ Psal. II, 7. ⁷² Joan. xii, 19. ⁷³ Joan. vi, 57.

Signantur autem divina dona, ut adventus et gloria sancti Spiritus præsentia transmutet et faciat, ex pane quidem, ipsum pretiosum corpus Domini nostri Jesu Christi, ex eo autem quod est in calice, ipsum pretiosum sanguinem magni Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, qui effusus est pro mundi vita et salute: et ut participantibus ex eo, fiat in remissionem peccatorum et vitam æternam.

« Hoc autem præcipue. » Id est, o Mater casta, lumine carentes typos et præteritas umbras Verbi contemplantes, quæque in eis sunt, oclisus foribus, lumen veritatis refulgens glorificamus, tuo vero utero digne benedicimus. « Et pro universorum cogitationibus. » Populus: « Et omnium universorum. » Jubet sacerdos populum recordari internarum irarum tempore divinæ mystagogiæ, easque abjicere ab omnibus et universis qui odio nos persequuntur.

Fit autem et memoria apud Deum pro defunctis, et spiritibus et omni carne, ut qui mortuorum et viventium potestatem habeat, et dominetur supercoelestibus et terrenis et subterraneis; et ut Rege Christo præsente, et ut sancto Spiritu omnes adhortante viventes atque vita functos ad illic moram trahendam, et requiescendum in Domini et Dei nostri Jesu Christi occursum, ut congregentur et præoccupent faciem ejus, et audiant voces laudis ejus; ut omnibus quæ erant in infernis animabus solutis a vinculis per mortem et resurrectionem Christi. Ipse enim excitatus est a mortuis, primitiæ et primogenitus factus dormientium, et omnibus viam aperiens resurrectionis a mortuis, ad immortalem et beatam vitam refocillans eos qui in spe resurrectionis ejus dormierunt. Convocantur autem omnes eorum animæ cum prophetis et apostolis et martyribus, ut una ingrediantur et recumbant cum Abraham et Isaac et Jacob in mystica mensa regni Christi.

« Et da nobis, ore uno et corde uno glorificare et laudare honorificentissimum. » Supplicamus tibi, ore uno unoque corde, ut te verbis glorificemus; ita sane et unum spiritum et unum animam da nobis, ut conjuncti charitatis vinculo possimus cum fiducia frui proposita mensa, et flamus divinis mysteriis digni glorificantes et hymnis celebrantes pretiosissimum et magnificum nomen tuum, o Pater, et Fili, et Spiritus sancte. « Et sint misericordiæ magni Dei et Servatoris nostri Jesu Christi cum omnibus nobis. » Si sic faciamus ut superius diximus, miserationes Dei erunt cum om-

Misericordia Dei Christus est, qui pro nostro miserebatur, a magno Deo radidit semetipsum propter nos, Qui enim in unitatem fidei, et in sancti Spiritus coivimus, per ejus qui pro nobis mortuus est et

Tò δὲ σφραγίσαι τὰ θεῖα δῶρα, ἵνα τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ ἐνδόξῳ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταβάλλῃ καὶ ποιήσῃ, τὸν μὲν ἄρτον, αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· καὶ ἵνα τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ, γένηται εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Tò δὲ, « Ἐξαιρέτως, » τούτέστιν, Ὁ μήτερ ἀγνή, τοὺς ἀφεγγεῖς τύπους καὶ τὰς παρελθούσας σκιὰς τοῦ Λόγου θεασάμενοι, καὶ τὰ ἐν τούτοις, κεκλεισμένης πύλης, φῶς τῆς ἀληθείας ἀναλάμψαν, δοξάζομεν· σὴν δὲ γαστέρα ἐπαξίως εὐλογοῦμεν. « Καὶ ὧν ἐκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει. » Ὁ λαός· « Καὶ πάντων καὶ πᾶσων. » Ἐντέλλεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, μνημονεύειν τὰς τῶν διανοιῶν ὁργὰς, ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας μυσταγωγίας, καὶ ἀπορρίψαι αὐτὰς ἐκ πάντων καὶ πᾶσων τῶν μισούντων ἡμᾶς.

Γίνεται δὲ καὶ μνήμη πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πνευμάτων, καὶ πάσης σαρκός, ὡς νεκρῶν καὶ ζώντων τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ δεσπόζοντα ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ ὡς τοῦ βασιλέως Χριστοῦ παρόντος, καὶ ὡς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάντας προσκαλουμένου, ζώντάς τε καὶ μετὰστάντας, πρὸς τὰς ἐκείσε μονὰς καὶ καταπαύσεις, εἰς τὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προέλευσιν, συναθροισθῆναι καὶ προφθάσαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀκουσθῆναι τῶν φωνῶν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ· ὡς πᾶσων τῶν ἐν ᾧ ψυχῶν ἀπολυθειῶν τῶν δεσμῶν, διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος γενόμενος τῶν κεκοιμημένων· καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσας τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· καὶ πρὸς τὴν ἀθάνατον καὶ μακαρίαν ζωὴν ἀναπαύων τοὺς ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ κοιμηθέντας. Συγκαλοῦνται δὲ πᾶσαι αἱ ψυχὰι αὐτῶν μετὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ μαρτύρων συνεισελθεῖν καὶ ἀνακλιθῆναι μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἐν τῇ μυστικῇ τραπέζῃ τῆς βασιλείας Χριστοῦ.

« Καὶ ὅς ἡμῖν, ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον. » Δεδόμεθά σου ὥσπερ ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν· οὕτω τοίνυν καὶ ἐν πνεύμα, καὶ μίαν ψυχὴν ὁδὸς ἡμῖν, ἵνα συναπτόμενοι τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ, δυνησώμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαύειν τῆς προκειμένης τραπέζης, καὶ γενώμεθα ὁμοῖοι τῶν θείων μυστηρίων, δοξάζοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν. » Ἐν τῶν πράξωμεν ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν, τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ ἔσται μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἐλεος Θεοῦ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ δὲ ἡμᾶς, καὶ διὰ τὸ ἐλεῆσαι ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἀποσταλείς· ὅς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ ἡλέησεν. Οἱ γὰρ εἰς ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος

συνελθόντες, διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, καὶ ἐγερθέντος, καὶ καθίσαντος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἔτι ἐπὶ γῆς ἔσμεν, ἀλλ' ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ τῷ βασιλικῷ παρεστήκαμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου ὁ Χριστὸς ἔστι, καθὼς αὐτὸς λέγει· « Πάτερ δικάσιε, ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὓς δέδωκάς μοι· ἵνα ὅπου εἰμι ἐγώ, καθεῖνοι ὡς μετ' ἐμοῦ, καὶ θεωρῶσι τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἡγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἡγάπησας. » Πάντες δὲ οἱ τὴν υἱοθεσίαν ἀπολαβόντες, καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων ἡμῶν ἔχομεν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· οὕτως τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν θεωρῶν ὁ ἱερεὺς, βοᾷ καὶ λέγει· « Ἀββᾶ, ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἀξίωσον ἡμᾶς ἀκατακρίτως μετὰ παρρησίας τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε καὶ λέγειν. »

« Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἀληθῶς Πατὴρ πάντων ἡμῶν ἔστι, καὶ πάντας τηρεῖ. Καὶ εἰ μὲν τὸ θέλημα αὐτοῦ πράττομεν, πατὴρ ἡμῶν· εἰ δὲ μή, οὕτως τὸ ἔργον ποιούμεν, οὕτως ἔστι πατήρ. Καὶ ἄλλως· Πατέρα αὐτὸν καλεῖς· ὡς τέκνον πολιτεύου, ἵνα εὐάρεστος αὐτῷ γένη τῷ Πατρὶ τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τίς γὰρ τῷ κοσμοκράτορι τῶν κάτω συρομένων στρατευόμενος, καὶ υἱοθετούμενος αὐτῷ διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων, τολμᾷ τὸν αἷτιον παντὸς ἀγαθοῦ Κύριον εἰπεῖν Πατέρα; Ἀπλὸν δὲ ὅτι οὗτος οὐ τὸν Κύριον Σαβαὼθ καλεῖ Πατέρα, ἀλλὰ τὸν ἀντικείμενον, οὗ καὶ τὰ ἔργα πράττει. Ἄλλως· Πατέρα λέγεις, ἄνθρωπε, τὸν Θεόν, καλῶς λέγεις· ἔστι γὰρ Πατὴρ καὶ Ποιητὴς πάντων ἡμῶν· ἀλλὰ σπεῦδε ἐργάζεσθαι ἔργα ἀρέσκοντα τῷ Πατρὶ σου. Εἰ δὲ κακὰ ἔργα ποιεῖς, πρόδηλον ὅτι τὸν διάβολον ἐπικαλεῖς πατέρα. Οὗτος γὰρ ἔστιν ἔφορος τῶν κακῶν. Διὸ σπεῦδε ἐκφυγεῖν τοῦτον, καὶ ἀρέσαι τῷ ἀγαθῷ Πατρὶ σου καὶ Ποιητῇ σου.

« Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. » Ὄνομά ἐστι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς· Χριστὸς γὰρ, καὶ ἡμεῖς Χριστιανοί, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἡμῖν. Καὶ ἀληθῶς ἅγιος ὁ Θεός, ἀλλ' ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἵνα ἀγιάσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ὃ ἔστι τὸ ἔργον ἡμῶν ἀξιολόγιστον· ἅγιον καὶ ὁλως καθαρὸν ποιήσῃ τὸ σῶμα ἡμῶν· ἵνα ἀνέγκλητον εὐρεθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀπολογίας. Καὶ τί γάρ; οὐκ ἔστιν ἅγιος ὁ Θεός; Ναὶ ἅγιος· ἀλλὰ τοῦτο λέγεις· Ἐν ἐμοὶ « ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, » ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα μου, καὶ δοξάσωσί σε τὸν Πατέρα καὶ Ποιητὴν μου.

« Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. » Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἅγιον, ὡς λέγεις· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. » Τῷ Πνεύματι γὰρ τῷ ἁγίῳ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ βασιλεύειν πρέπει, τῷ ἀγιάζοντι καὶ φωτίζοντι τὰς νοεράς καὶ ἀγγελικάς δυνάμεις, καὶ οὐρανίους στρατιάς, καὶ πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καὶ πιστεύοντα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ

A excitatus, et sedet in dextera Patris, non amplius super terram sumus, sed in throno Dei regi assistimus in cœlis ubi Christus est, quemadmodum ait ipse : « Pater juste, sanctifica eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut ubi ego sum et illi sint mecum, et contemplantur gloriam quam dedisti mihi, quod dilexerim eos, quemadmodum me dilexisti : » omnes vero qui adoptionem in Filium accepimus, et coheredes Christi per gratiam ejus ac non ex operibus nostris facti sumus, habemus Spiritum Filii Dei in cordibus nostris : cujus gratiam et efficaciam contemplans sacerdos, clamat et ait : « Abba, Pater cœlestis, dignare nos cum fiducia indemnabiliter audere invocare te et dicere. »

ἡμᾶς ἀκατακρίτως μετὰ παρρησίας τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε καὶ λέγειν. » B « Pater noster, qui es in cœlis. » Vere Pater omnium nostrum est, et omnes (ut vocis *etymon* indicat (11), servat. Ac si quidem voluntatem ejus facimus, pater est noster : sin minus, cujuscunque opus facimus, is est pater. Et aliter : Pater eum vocas? ut Filius vitam tuam institue, ut gratus sis et placeas ipsi tuo Patri qui in cœlis est : quis enim sub mundi principe rerumque inferarum potente militans, et in filium ei adoptatus, malis operibus audeat Auctorem omnium bonorum ac Dominum dicere Patrem? Certum est quod hic non Dominum Sabaoth vocat Patrem, sed adversarium, cujus etiam opera facit. Aliter : Patrem dicis (o homo) Deum? præclare dicis, est enim Pater et Auctor omnium nostrum : sed festina ea obire munia quæ tuo placeant Patri. Si vero mala opera facis, perspicuum est te diabolum invocare patrem : ipse enim est princeps malorum. Quocirca festina hunc effugere, et bono Patri tuo et Procreatori tuo placere.

« Sanctificetur nomen tuum. » Nomen est Filii Dei, quod invocatum est super nos. Christus enim est, et nos Christiani, et ab ejus nomine cognominati sumus. Profecto vere sanctus est Deus : at nos supplicamus ut nomen suum in nobis sanctificet, quod est opus nostrum rationi consentaneum : sanctum et omnino purum faciat corpus nostrum, ut irreprehensum inveniatur in die defensionis (12). Ecquid enim non est sanctus Deus? Profecto sanctus est; sed hoc ais : In me « sanctificetur nomen tuum, » ut videant homines bona opera mea, et te glorificent Patrem et Factorem meum.

« Adveniat regnum tuum. » Regnum Dei, Spiritus est sanctus, quemadmodum ait : *Regnum cœlorum intra vos est* ¹³. Spiritui enim sancto cum Patre et Filio regnare convenit, qui sanctificat et illuminat spirituales et angelicas potestates, et cœlestes exercitus, et omnem hominem venientem in mundum, et credentem in nomine Patris et Filii et sancti Spiritus. Vere Rex terræ, visibilium et invi-

¹³ Luc. xvi, 21.

(11) Πατήρ, quasi πάντας τηρῶν.

(12) Ἀπολογία, reddenda rationis.

xibitum. Sed quemadmodum cum civitas circumdata est ab hostibus, requirit a rege auxilium, ita et nos circumdati ab adversariis potestatibus et peccatis, quærimus ab eo auxilium ut nos liberet. Regem appellas? fias ut spiritualis miles, ut placeas Regi qui te in suum exercitum allegat. Et quidnam? non est rex Deus, quod adventurum est regnum ejus? Certe Rex omnium est: at quemadmodum civitas circumdata, ut supra dictum. Et alio modo. Cum Propheta dicat: « Regnavit Deus super gentes », » præterito tempore ut futuro usus, hujus rei gratia vociferamur: « Adveniat regnum tuum, » super nos qui gentes sumus, Domine.

« Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra. » Voluntas Dei et Patris, dispensatio Filii ejus est. Angeli in cælo, in concordia et consensu sunt, ita querimus et nos in charitate non ficta vivere: quocumque vis ac requiris, in cælo sit: in terra ut id fiat, facias oportet. Sensus est ejusmodi: Domine, quemadmodum sit in cælo voluntas tua, et sunt omnes angeli in pace, nec est in eis qui pellat et qui pellatur, neque qui affligat et affligatur, neque qui bellum aggrediatur et qui sustineat, sed omnes in profunda tranquillitate glorificent te, ita et in nobis hominibus qui sumus in terra, « fiat voluntas tua, » ut omnes gentes uno ore et uno corde glorificemus te Factorem et nostrum omnium Patrem.

« Panem nostrum quotidianum (13) da nobis hodie. » Panis quotidianus est Christus, qui est, qui ante fuit, et qui manet in sæcula: qui se voluntario præbet edendum, et sine consumptione permanet semper, ut det vitam mundo: quem per baptismum acceptum, petimus ut semper accipiamus, habeamus, et comedamus, petimus naturæ nostræ convenientem; ut nos eo simus contenti, ut ne pauperes facti et fame tabescentes, ad blasphemias convertamur, aut supra modum abundantes efferamur, et a te projiciamur. Panem si quæras, aurum ne cumules: sin tibi deest et privaris, id admoneat te ut quæras. Quotidianum panem accipere postulamus, quia homines omnes ex duabus naturis coalescunt, animo (inquam) et corpore; propterea utrique congruum panem petimus. Nam panis quidem corporis, hic panis est quo vescimur: panis vero animi, sermo Dei est. Aperi, filii, os tuum, et frequentius Dei sis memor quam respices.

« Et dimitte nobis debita nostra. » Condone nobis peccata nostra, quemadmodum nos delinquentibus in nos dimittimus: ac, si ita facimus, ipse quoque nobis sic faciet. Remiserisne culpam, quære:

Α ἀγίου Πνεύματος. Ἀληθῶς βασιλεὺς γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Ἀλλ' ὥσπερ πόλις κυκλωθεῖσα ὑπὸ ἐχθρῶν, ζητεῖ τὴν τοῦ βασιλέως βοήθειαν· οὕτως καὶ ἡμεῖς κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, ζητοῦμεν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Ἰνα λυτρώσῃται ἡμᾶς. Τὸν βασιλέα καλεῖς; Γενοῦ ὡς πνευματικὸς στρατιώτης, ἵνα ὁρέσῃς τῷ βασιλεὶ τῷ στρατολογήσαντί σε. Καὶ τί γάρ; οὐκ ἔστι βασιλεὺς ὁ Θεὸς, ὅτι μέλλει ἐρχεσθαι ἡ βασιλεία αὐτοῦ; Ναί, βασιλεὺς πάντων ἐστίν· ἀλλ' ὥσπερ πόλις κυκλωθεῖσα, ὡς εἴρηται, καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον. Ἐπειδὴ ὁ προφήτης λέγει· « Ἐδασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, » τῷ παρεληλυθότῳ χρόνῳ ὡς μέλλοντι χρησάμενος; χάριν τούτου κρᾶζομεν· « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, » ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἔθνη, Κύριε.

Β Γενηθῇτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἡ οἰκονομία τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐστίν. Οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ συμφωνίᾳ ὁπάρχουσιν, οὕτως ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ γενέσθαι· ὁποῖον θέλημα ζητεῖς, ἐν οὐρανῷ γίνεται· τὸ ἐν τῇ γῇ δεῖ σὲ πληρῶσαι. Τὸ δὲ νόημά ἐστιν οὕτως· Κύριε, ὥσπερ ἐγένετο ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ θέλημά σου, καὶ εἰσὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὡθῶν καὶ ἀντρωθούμενος, οὔτε θλίβων καὶ θλιδόμενος, οὔτε πολεμῶν καὶ πολεμούμενος, ἀλλὰ πάντες ἐν γαλήνῃ βαθεῖα δοξάζουσί σε· οὕτως καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις· ἐγενηθῇτω τὸ θέλημά σου, ἵνα πάντα τὰ ἔθνη ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζωμέν σε τὸν Ποιητὴν καὶ Πατέρα πάντων ἡμῶν.

Γ Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. » Ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν, καὶ προὖν, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ ἐκουσίως ἐσθιόμενος, καὶ ἀδαπάνητος διαμένων αἰεὶ, καὶ διδοὺς ζωὴν τῷ κόσμῳ· ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος δεξάμενοι, τοῦτον λαβεῖν πάντοτε καὶ ἔχειν καὶ ἐσθίειν αὐτοῦμεθα· τὸν πρέποντα τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν, ὡς ἔστιν ἀρκοῦν ἡμῖν, ἵνα μὴ πενόμενοι καὶ λιμῷ τηχόμενοι, εἰς βλασφημίαν τραπώμεν, ἢ περιττεύοντες ἐπαρθώμεν καὶ ἀπορριφώμεν ἀπὸ σοῦ. Ἄρτον ἐὰν ζητῇς, χρυσίον μὴ σώρρευε· εἰ δὲ λείπη καὶ στερεῇ, προτρεψάτω σε ζητῆσαι. Ἐπιούσιον ἄρτον αἰτούμεθα λαβεῖν. Ἐπειδὴ ὁ πᾶς ἄνθρωπος ἐκ δύο οὐσιῶν συνίσταται, ψυχῆς τε λέγω καὶ σώματος· καὶ διὰ τοῦτο, ἐφ' ἐκάστη οὐσίᾳ τὸν πρέποντα ἄρτον αἰτούμεθα. Ἄρτος μὲν γὰρ σώματος, οὗτος ὁ ἐσθιόμενος· ἄρτος δὲ ψυχῆς, λόγος Θεοῦ. Ἄνοιγε, τέκνον, σὸν στόμα καὶ συχνότερον μνημόνευε Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνάπνει.

« Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. » Συγχώρησον ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, λέγοντες, ὥσπερ ἡμεῖς τοῖς παίοισιν ἡμῖν· καὶ εἰ οὕτω ποιοῦμεν, καὶ αὐτὸς ἡμῖν οὕτω ποιήσει. Ἐὰν ἀρῇ τις τι,

⁷² Psal. XLVI, 9.

(13) Ἐπιούσιον, substantialem.

ζῆται· ἂν ἔλυσας ἀδελφὸν ἀπ' ἐχθρας, παρακάλει· **A** εἰ δὲ μνησικαχίαν ἔχεις, ποίαν ἄφεσιν ζητεῖς; Ἡ δὲ ἐπιφυσίς ἐστὶν οὕτως, ὡς φέρε εἰπεῖν· Κύριε, εἰ ἄφες ἡμῖν τὰ χρέα ἡμῶν, » τούτεστι, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, » ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν » πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσιν καὶ πταλουσιν εἰς ἡμᾶς ἀδελφοίς ἡμῶν, ἐλευθέροις τε καὶ δούλοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑποχείριοις ἡμῶν. Ταῦτα λέγων, ἀνθρῶπε, ἂν οὕτω ποιῇς, ἐννοήθητι, ὅτι εἰ φοδερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· » καὶ διορθωσάμενος, ἐπίστρεψον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Ποιητὴν σου.

« Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ **B** ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Ἡμεῖς, Δέσποτα, ἐσμὲν ἄξιοι πάσης κολάσεως, καὶ παρακαλοῦμεν μὴ παραδόξως ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθίστων ἀνθρώπων, καὶ πονηρῶν δαιμόνων, πρὸς τὸ κολάσαι ἡμᾶς· ἀλλὰ σὺ, Κύριε, ἡμᾶς παιδεύσον, ὅτι ὡς ἡ φιλανθρωπία σου, οὕτω καὶ ἡ παιδεία σου. Τί γάρ; ὁ Θεὸς εἰσάγει ἀνθρῶπον εἰς πειρασμόν; μὴ γένοιτο. Οὐ γὰρ αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός· ἀλλὰ παρακαλέσωμεν αὐτὸν, ἵνα τοῖς πολλοῖς αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς μὴ ἐάσῃ ἡμᾶς πειρασθῆναι. Κύριε, ἂν ζητήσῃ ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον, ὥσπερ καὶ τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους ἐζήτησε μὲν, ἀπέτυχε δὲ· ἡ ὡς τὸν πάλαι Ἰώβ· μὴ δώσῃς αὐτῷ ἐξουσίαν καθ' ἡμῶν. Ἀλλ' εἰ καὶ πονηρὸς ἀνθρῶπος θελήσει ἡμᾶς πειράσαι, μὴ δώσῃς ἡμᾶς τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλὰ σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου· **C** « Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δυνάμις καὶ ἡ δόξα, » τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σοῦ γάρ ἐστιν ἡ ἐξουσία καὶ ἡ κυρία τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, τοῦ θανατοῦν καὶ ζωογονεῖν, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Κύριε, ἐπειδὴ σὴ ἐστὶν ἡ βασιλεία, μὴ ἐάσῃς ἡμᾶς φοβηθῆναι ἐτέραν βασιλείαν, μήτε δύναμιν, μήτε δεσποτείαν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἄξιοι ἐσμεν κολάσεων, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, σὺ ἡμᾶς οἶψι τρόπῳ θέλῃς, τιμώρησον· καὶ μὴ παραδόξως ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. Ἐμπεσοῦμεθα δὲ εἰς χεῖρας σᾶς· ὅτι ὡς ἡ μεγαλωσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου, Πάτερ παντοκράτορ.

« Εἰρήνῃ πᾶσιν. » Ἦρεμον τὸν νοῦν ἔξοιμεν, πάντες. « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. » Τὰς διανοίας ἡμῶν σὺν τοῖς ἔργοις τῷ Κυρίῳ ἐπιστρέψωμεν, δεόμενοι τὰ προκαίμενα δῶρα εἰς ἀγαθὸν ἐξομαλίσαι κατὰ τὴν χρείαν ἑκάστου. Εὐχαριστοῦμεν δὲ, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενοῦς σου. Εἴτα βοᾷ ὁ ἱερεὺς τοῖς πᾶσι λέγων· « Ὅτι ἐγὼ ἀνθρῶπος εἰμι ὁμοιοπαθὴς ὑμῖν, μὴ γινώσκων ἑκάστου ὑμῶν τὰ ἔργα· » ὁρᾶτε οὖν καὶ γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ὁ Χριστὸς ὃν μέλλετε μεταλαβεῖν, ἅγιος Θεός ἐστι, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. « Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. » Τοῖς ἀμνησικάχοις καὶ καθαροῖς τῇ καρδίᾳ ἅγιοι ὁ Θεὸς δοῦναι τὰ ἅγια. Ἀγίους λέγει τοὺς κεκαθα-

an fratrem ab inimicitis solveris, apud te considera : quod si adhuc mali accepti recordaris, quam remissionem quæris? Eorum quæ dicimus hic sensus est : Domine, « dimitte nobis debita nostra : » id est, peccata nostra et lapsus, « sicut et nos dimittimus » omnibus delinquentibus in nos fratribus nostris, tam liberis quam servis, et omnibus subditis nobis. Hæc dicens, o homo, an ita facias, tecum reputa, quia « terribile est incidere in manus Dei viventis » : » et te corrigens et emendans convertere ad Deum et Patrem et Factorem tuum.

« Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. » Nos, Domine, omni supplicio sumus digni, et supplicamus tibi ne tradas nos in manus inimicissimorum hominum, et malorum dæmonum, ad puniendos nos : sed tu, Domine, nos erudiendo castiga, quia perinde est tua clementia atque castigatio tua. Quid enim? inducitne hominem in tentationem? absit! non enim Deus est auctor malorum : sed obsecramus eum ut per multas suas miserationes non sinat nos in tentationem incidere. Domine, si quærat nos Satanas, ut cribret quemadmodum frumentum (ut etiam sanctos tuos apostolos quæsit, sed non obtinuit; aut ut viderem illum Job), ne des ei potestatem in uos. Quinetiam si malignus homo velit nos tentare, ne tradas nos ejus voluntati, sed tege nos tegumento alarum tuarum : « Quoniam tuum est regnum et virtus et gloria (14), » Patris, et Filii, et sancti Spiritus. In tua est enim potestate et dominio, miseratione et salus, mors et vita, o Pater, et Fili, et Spiritus sancte, nunc, et semper, et in sæcula. Domine, quoniam tuum est regnum, ne sinas nos formidare aliud regnum, neque potentiam, neque dominationem. Et, tametsi suppliciis digni sumus propter peccata nostra, tu nos quomodo vis punito, et ne tradas nos in manus hominum. Incidemus autem in manus tuas : quia talis est magnitudo tua, qualis et misericordia tua, Pater omnipotens.

« Pax omnibus. » Quietam et sedatam mentem habeamus omnes. « Capita nostra : » cogitationes nostras cum operibus Deo acceptas feramus, deprecantes ut proposita munera in bonum complant, in usum et commodum cujusque. Gratias autem agimus, Dei gratia et miserationibus et benignitate Filii tui in homines. Deinde clamat sacerdos, omnibus inquit : « Quia ego homo sum, affectionibus vestri similis, non cognoscens cujusque vestrum opera ; » videte igitur ut sanctificati sitis, quia Christus cujus participes estis futuri, sanctus Deus est, et in sanctis recumbit. « Sancta sanctis. » Immemoribus malorum, et mundis corde dignatur

¹⁴ Hebr. x, 51.

(14) De hac doxologia quæ occurrit in textu Græco Matth. v, 15, videsis Nov. Test. Wetstenii hoc loco.

Deus largiri sancta. Sanctos ait eos qui a prava conscientia mundati sunt, et in sancta fide sinceres credunt. Populus fatetur et ait. « Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris. Amen. » Unus sanctus et Deus immensus ab omni preclaro est Dominus noster Jesus Christus, cum Deo Patre et sancto Spiritu, ipsi gloria in sæcula. Alio modo. Deum ait, qui in Trinitate celebratur. Contegi autem alis talem ac talem thesin, ad exemplum est illius visionis quæ Dei speculatoribus apparuit. Aut potius quod per ternariam illam sanctificationem, obscure numerus personarum innuitur; et item, unitas potestatis et naturæ et deitatis per unitatem dominationis. Glorificatur etiam his tribus, « Sanctus, Sanctus, Sanctus, » trium personarum sanctitas: rursum cernitur dominatio unius naturæ et celebratur. Nimirum Deus in Trinitate, tribus Seraphicis sanctificationibus glorificatur, in unam coeuntibus et convenientibus dominationem naturæ et deitatis. Sanctificationum autem ternio, tres personas innuit: et dominatio, unitas est unius potestatis et naturæ. Itaque contegi alarum compage, deitatis id quod ignotum est et occultum subindicat. Cum enim ait, « Sancta sanctis, » hoc ait de mundis et sanctis. Sanctorum, non peccatorum, sed bonorum operum copia est ac abundantia. Elatio autem in altum vere audi corporis, representat crucis elationem, et mortem in ea, et ipsam resurrectionem.

Quod autem sublevet sacerdos divinum panem, et signum crucis ter faciat in aere cum venerabili et vivifico pane, id innuit: una quidem crux quæ sursum designatur, sanctificatum supernum ætherem monstrat, media, aerem, infima quæ sit supra et prope discum, terram in qua vivificum illud Christi corpus sepultum est. Quod autem in calice faciat crucis signum, idque ter, sanctificatum indicat quatuor quilibet terminatum universum munus, a vivifica per carnem assumptam dispensatione, et ab ipsa vivifica passione Christi Dei. Et Christus Jesus cruci affixus, a locum occupantem erat tuens, ejus vero venerandarum manuum, altera in meritum, altera in plenitudinem erat extensa. Hoc autem ad orientem, prout ait quidam, « Deus a Thien an venit; » quia ipse est spiritus Sanctus, et « Oriens nomen ejus; » et propterea quod tunc expectamus æternam requiem et resurrectionem. Quod autem tres sunt cruce, id sanctæ Trinitatis mysticum significat. Passus est Filius et Sermo Dei, Verbum, Verbo eterni Dei, et Patris, et operati ne sancti Spiritus. Ob id et populus clamat: « Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus; » sanctum et Dominum inquit eum qui in Trinitate celebratur et glorificatur Deus. Nam sanctificationum tria repetita, tres personas significat et innuit. Quod autem sublevet divinum panem solum, id est, quia ipse est Deus Dominus, et ipse est caput, ut Apostolus ait, *ἀὸς αὐτὴν κεφαλὴ τὴν αὐτὴν σώματι*

ἀ μένους ἀπὸ συνειδήσεως πονηρῆς, καὶ ἔχοντας πίστιν εὐαγγελικὴν εἰς τὰ ἅγια. Ὁ λαὸς ὁμολογεῖ καὶ λέγει: « Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. » Εἷς ἅγιος καὶ Θεὸς ἀναμάρτητός ἐστιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς σὺν Θεῷ Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, αὐτῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Θεὸν λέγει τὸν ἐν Τριάδι ὁμολογούμενον. Τὸ δὲ συγκαλούμεσθαι διὰ τῶν περὶ ὧν, τοιάνδε καὶ τοιάνδε θέσιν, κατὰ τὴν τοῖς θεόπταις ὁραθεῖσαν ὅτιν· ἡ δὲ τὸ τριστὸν μᾶλλον τοῦ ἁγιασμοῦ κρυφίως τὸν ἀριθμὸν ὑπαινίσσεται τῶν ὑποστάσεων, καὶ τὸ μοναδικὸν ὁμοίως τῆς ἐξουσίας καὶ φύσεως καὶ θεότητος, τῇ μοναδικῇ τῆς κυριότητος. Δεξιάζεται δὲ διὰ τοῦ, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, » καὶ ὁ τῶν τριῶν προσώπων ἁγιασμός. Πάλιν ὁρᾶται, καὶ ἡ κυριότης τῆς μιᾶς φύσεως ὁμνεῖται· ἦτοι ὁ ἐν Τριάδι Θεὸς τρισὶ Σεραφικοῖς ἁγιασμοῖς δοξάζεται, καὶ εἰς μίαν συνιοῦσι καὶ συνεργούμενους κυριότητα τῆς φύσεως καὶ θεότητος. Τὸ δὲ τριστὸν τῶν ἁγιασμῶν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις αἰνίσσεται· καὶ ἡ κυριότης τὸ μοναδικὸν τῆς μιᾶς ἐξουσίας τε καὶ φύσεως. Τὸ γοῦν συγκαλούμεσθαι, τὸ ἁγνιστον καὶ κρύφιον διὰ τῆς τῶν περὶ ὧν συμπέψεως ὑποδείξει τῆς θεότητος. Ὅταν γὰρ εἴπῃ· « Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις » τοῦτο λέγει περὶ τῶν καθαρῶν καὶ ἁγίων. Τῶν γὰρ ἁγίων, οὐχὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πλοῦτος. Ἡ δὲ ὕψους τοῦ τιμίου σώματος, εἰκονίζει τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψωσιν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θάνατον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν.

Τὸ δὲ ὕψωσαι τὴν ἱερὰν τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ τὸν σταυροῦ τρεῖς ποιῆσαι ἐν τῷ αἱερί μετὰ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ ἄρτου, τοῦτο αἰνίσσεται· ὁ μὲν εἰς σταυρὸς ὁ τυπούμενος ἄνω, ἁγιασθῆναι δεῖται τὸν ἄνω αἰθέρα· ὁ δὲ μέσος, τὸν αἶρα· ὁ δὲ κάτω, ὁ ἐπὶ ἄνω καὶ πλησίον τοῦ ἔδαφος, τὴν γῆν, ἐν ᾗ καὶ τὸ ζωοποιὸν ἔκτισεν τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἐπὶ τῇ. Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ ποιῆσαι τῶν σταυροῦ, καὶ αὐτὸν τρεῖς, ἁγιασθῆναι δεῖται τὸν τετραπέρατον, ἅπαντα κόσμον, παρὰ τῆς θείας ἐνσώπου εἰκονομασίας, καὶ παρὰ αὐτοῦ τοῦ ζωοποιοῦ πατρὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς σταυρούμενος, κατὰ εἶπεν μὲν τὴν βίβλιν· αἱ δὲ τιμαὶ αὐτοῦ χεῖρες, ἡ μὲν ἐν τῇ δεξιᾷ, ἡ δὲ ἐν τῇ ἄρκτῳ ἐκτεταμένῃ ἦν. Τὸ δὲ κατὰ ἀνατολῆς, κατὰ τὴν λέγονται· « Ὁ Θεὸς ἐκ Θανατοῦ ἤγειρε, » ἐπὶ αὐτῷ ἔστιν ὁ νόμος Ἡμεῖς τῆς δικαιοσύνης, καὶ « Ἀνατολή ἐγενεα αὐτοῦ » καὶ διὰ τὸ παραδεικνύειν ἐκείσε τὴν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Τὸ δὲ τρεῖς σταυροῖς, τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος ποτήριον δεῖται. Ἐπειδὴ μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Ἄρτος τοῦ Θεοῦ, αὐτῶν τοῦ συναντίου Θεοῦ καὶ Πατρὸς, συνεργεῖ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς βοᾷ· « Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός » ἅγνον μὲν καὶ Κύριον λέγοντες, τὸν ἐν Τριάδι ὁμολογούμενον τε καὶ δοξαζόμενον Θεόν. Τὸ γὰρ τριστὸν τῶν ἁγιασμῶν, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δεῖται καὶ αἰνίσσεται. Τὸ δὲ ὕψωσαι τὸν θεῖον ἄρτον μόνον, τοῦτο ἔστιν, ἐπὶ αὐτῷ ἔστιν ὁ βασιλεὺς Κύριος καὶ αὐτῷ, ὅτι αὐτὸς ἡ κεφαλὴ καὶ τὸν Ἀναστόμενον καὶ

δὲ ἅλα τίμια δῶρα, μέλη Χριστοῦ, καὶ σῶμα Χριστοῦ · ἡγουν τοῦ τιμίου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος γὰρ ἐστὶ μόνος, ἐν ᾧ τυποῦται καὶ δείκνυται τὸ θεῖον καὶ ζωηφόρον πάθος, τοῦ τυθέντος ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς · ἐπειδὴ περ αὐτὸς μόνος ὁ θεὸς ἄρτος, σφάτιζεται μὲν, καὶ ὡς ἀμνὸς θύεται · τὰ δ' ἄλλα τῶν θείων δώρων οὐ λογιέονται μετὰ τῆς λόγῃς σταυροειδῶς · ἀλλ' ὡς μέλη καὶ μέρη σώματος, μερίζονται καὶ κατασφάττονται. Μετέχων οὖν ἐκεῖνος ὁ θεὸς ἄρτος, ἁγιασμοῦ, μεταδίδωσι καὶ τοῖς ἄλλοις τιμίους δώρους · ὁμοίως καὶ τῷ ποτηρίῳ μεταδίδωσι τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτος.

Μετὰ δὲ τὴν ὑψώσιν, εὐθὺς ὁ μερισμὸς τοῦ θεοῦ ποιεῖται σώματος. Ἀλλὰ κἂν μερίζηται, ἀμέριστος διαμένει καὶ ἄτμητος, ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ μέρει τῶν τευνομένων, ὅλος γνωριζόμενός τε καὶ εὐρισκόμενος. Εἰ γὰρ καὶ φθορὰν ὑπέστη τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐν τῷ ᾧ οὐκ εἶδε διαφθοράν. Τότε δὲ κομίζεται ὕδωρ θερμότατον εἰς μικρὸν λεβητάριον, καὶ κινῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ προκείμενα τῇ θείᾳ τραπέζῃ, εἴτε κρατῆρες, εἴτε ποτήρια εἶεν · ἢ ὥσπερ ἐκ ζώσης προήλθον τῆς θείας πλευρᾶς ἀμφοτέρωθερ μύτητος· πεπληρωμένα, οὕτω δὲ καὶ τὸ ὕδωρ θερμότατον ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως ἐπεμβαλλόμενον, τέλειον τὸν τύπον τοῦ μυστηρίου ἀναπληροῖ τῶν μεταλαμβάνοντων τῇ θείᾳ τοῦ ποτηρίου, ὡς αὐτῇ τῇ ζωοπαρόχῃ πλευρᾷ ψαύοντων. Ταῦτα καὶ θύρα τίς ἐστι, πρὸς τὴν τῆς Τριᾶδος πίστιν τε καὶ ἐπίγνωσιν, καὶ τοῦτο ὁ μέγας Ἰωάννης καὶ θεολόγος· παρίστησι, τοῖς τρισὶ τοῦτοις μάρτυσι, τῆς σωτηρίου πίστεως καὶ δυνάμειος ἐπιστηρίζων τὸν λόγον. « Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν. » Ἡ δὲ μεταλήψις δηλοῖ καὶ τὴν πρὸ τοῦ πάθους ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου μετέδοσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ καινοῦ ποτηρίου · περὶ οὗ εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν · « Οὐκέτι ἐκ τοῦτου πίω, ἄχρις ὅτου πίω αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου. » Ὁ καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ξένως ὁμοῦ καὶ καινοπρεπῶς. Οὐ γὰρ ὡς χρεῖαν τηνικαῦτα τοῦ σώματος ἔχοντος τροφῆς, ἀλλ' εἰς πληροφροῖαν τῶν μαθητῶν τῆς ἀναστάσεως ἔνεκα. Τὸ δὲ μεταλαβεῖν τὸν ἱερέα μόνον τὸν θεῖον ἄρτον, ἄνευ μὲν αἵματος, εἴθ' οὕτως μετασχεῖν τοῦ θεοῦ αἵματος, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, εἰ μὴ αἱματώδῃ ἐτι εἶναι τὸν θεῖον ἀμνὸν, ἀπὸ τῆς θείας καὶ ζωηφόρου σφαγῆς, καὶ τοῦ νοητοῦ θύματος, ἣν ὁ ἱερεὺς ἐπεποιήκει μυστικῶς ἐν τῇ προθέσει. Ἡ εὐχή ἡ μετὰ τὸ μεταλαβεῖν τὸν ἱερέα · « Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας πάντων τῶν θλιβόντων με. » Τὴν ἐπουράνιον λέγει τράπεζαν, τὸ μυστήριον τὸ ἀθάνατον · τράπεζαν, τὸ ἀχραντὸν σῶμα. « Ἐλίπνας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου. » τὸ ἐλαῖον λέγει τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκειν με, ὥσει κράτιστον ! » τὴν ἀθάνατον πόσιν λέγει τοῦ θεοῦ αἵματος. Ἀλλῶς Ποτήριον, τὸ τιμιον αἷμα. Καὶ τό · « Κατοικεῖν με ἐν

Christi, et corpus Christi, id est, venerandi corporis Christi Dei. Ille enim est solus in quo figuratur et monstratur divina et vivifica passio ejus, qui est immolatus pro mundi vita : quandoquidem ipse solus divinus panis mactatur, et ut agnus immolatur : alia vero divina dona, lancea non disseccantur in modum crucis lancea adhibita, sed ut membra et partes corporis particulatim dividuntur et mactantur. Igitur panis ille divinus sanctificatione participans, communicat et aliis pretiosis donis, similiter et calici communicat sanctificationem et gratiam (15).

Post elevationem statim partitio divini corporis fit. Verumenimvero, tametsi in partes dividitur individuum et insectum, in singulis partibus sectorum totum agnoscitur et invenitur. Tametsi enim corruptionem subiit morte, at ejus caro in inferis non sensit corruptionem. Tunc et affertur aqua calidissima in exiguo lebate, ac ex ea temperant quæ divinæ mensæ proposita sunt, sive crateræ, sive pocula sint ; ut veluti ex vivente procedant divino latere, utraque calore referta. Ita sane et aqua calidissima tempore communionis injecta absolutum typum mysterii explet percipientium mammam poculi, quasi ipso vitam porrigente latere contrectato. Hæc etiam janua quædam est ad Trinitatis fidem et cognitionem percipiendam, idque magnus ille Joannes ac theologus repræsentat, tribus his testibus salutaris fidei et virtutis sermonem confirmandus. « Tres, inquit, sunt testificantes, spiritus, aqua et sanguis, et tres in unum coeunt ». Communio autem significat etiam illam, ante passionem, in mystica cœna communicationem panis et novi poculi, de quo ait Salvator noster : « Non amplius ex eo bibo, donec bibero illud novum in regno Patris mei. » Quod et bibit post resurrectionem, extraneo quodam, simul et novo modo. Non enim quasi tum temporis corpus opus haberet alimenti, sed pertinet ad plene docendos apostolos de resurrectione. Quod autem sacerdos solum divinum panem percipiat absque sanguine, deinde postea divinum sanguinem sumat, nihil aliud indicat, quam sanguinolentum adhuc esse divinum agnum a divina et vitali mactatione, et spiritali sacrificio, quam sacerdos fecerat mystice in prothesi. Oratio post communionem sacerdotis : « Præparasti in conspectu meo mensam ex adverso omnium tribulantium me : » supercœlestem mensam, inquit, mysterium immortale : mensam, immaculatum corpus. « Unxisti oleo caput meum : » oleum dicit gratiæ sancti Spiritus. « Et calix tuus inebrians me, quam præclarus ! » immortalem potum dicit divini sanguinis. Aliter : Calicem, pretiosum sanguinem. Et illud : « Ut inhabitem ego in domo Domini in longitudinem dierum, » in superna Jerusalem ; domus, coelum, et Ecclesia, et Sion.

¹⁵ I Joan. v, 8.

(15) Benigne interpretandum.

οὐκ ἔστι Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν, ἡ εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἔστι, ὁ οὐρανός, καὶ ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἡ Σιών.

« Cum timore Dei et fide et charitate, accedite ad Christum Deum et Regem nostrum. » Igitur habeamus oportet timorem et charitatem tempore mysteriorum, et cum fide accedamus : quia, etsi innumeras scilicet justificationes habeamus, et injuriarum memores simus, nihil ex eis salutis (inquit) percipere poterimus : propterea et timorem habeamus oportet, et charitatem tempore sacrificiorum : nihil enim justitiæ aliud memoravit, quam charitatem. Ipse unigenitus Filius et Sermo Dei, pacis conciliator omni credenti est ; ac pretiosum suum corpus et sanguinem cum timore et fide largitus est.

« Recti, qui accepimus partem divinorum intaminatum, immortalium, » id est, recta cogitatione cum operibus stemus qui percipimus, et ei meritis gratias agamus, quod dignatus sit ut nos gustaverimus divina mysteria, et in regeneratione cum eo habitemus : Amen. Aliter : Nos qui communione vivifici sacrificii aut substantiæ lætamur, a terrenis ad cœlestia mentem dirigamus, et digne ei placeamus, quia dignatus est nos participes facere pretiosi corporis et sanguinis sui : quorum unam omnes nos compotes sumus, et in regeneratione, visionis Dei, per ejus gratiam. Quid vero est regeneratio ? secundo generari et renovari. Sublatio autem relictarum sanctorum reliquiarum, assumptionem Domini ac Dei nostri subinnuit. Sufflitus autem postremus, gratiam eam sancti Spiritus per inspirationem datam apostolis post resurrectionem. Quæ autem habetur a pulpiti tergo oratio, quasi sigillum est omnium petitionum, ac summa ordine repetita congruens primis et pretiosioribus epilogis. Cum enim universa divina res sacra, primario pro offerentibus et propter quos obtulerunt, perficiatur, deinde et pro omnibus percipientibus, idcirco sub finem, seriem adjungit cujusque congruam orationis quæ pronuntiata sit. Quoniam enim nonnulli eorum qui foris astant, in dubitationem sæpe veniunt, ambigentes et inquietantes : Quisnam est scopus et sensus ac vis orationum quas minutatim sacris præfectus sacerdos recitavit ? et desiderant notitiam quamdam etiam earum assequi ; ideo divini Patres, quasi omnium summam, per preces postulatorum indicem in hac incluserunt ; docentes qui requirunt, quasi ex fimbria vestimentum.

Virginalis autem corporis typus, participatio benedictionis et oblationis. Frangitur quidem ut panis, distribuitur autem ut ineffabilis benedictionis communicatio communicantibus cum fide. Ut oblatio autem plena sanctimoniam offerentibus, et sanctis vicissim offertur : et ita a communicatione immaculati corporis, qui ex ea natus est Christus Deus noster, et pretiosi sanguinis sanctificatio et adoptatio filiorum, fidelibus repræsentatur. Spiritus

« Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ βασιλεῖ ἡμῶν. » Δεῖ οὖν φόβον ἔχειν ἡμᾶς καὶ ἀγάπην ἐν καιρῷ τῶν μυστηρίων, καὶ μετὰ πίστεως προσελθεῖν· ὅτι καὶ μυρία δηλαδὴ δικαιώματα ἔχωμεν, καὶ μνησικαχοὶ ὄμεν, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν σωτηρίας, λέγει, καρπώσασθαι δυνασόμεθα· διὰ τοῦτο καὶ φόβον δεῖ ἔχειν καὶ ἀγάπην ἐν καιρῷ τῶν θυσιῶν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐμνημόνευσε δικαιοσύνης, εἰ μὴ τὴν ἀγάπην. Αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰρήνης πρόξενος· παντὶ τῷ πιστεύοντι, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μετὰ φόβου καὶ πίστεως δέδωκεν.

« Ὅρθοι, οἱ μεταλαβόντες τῶν θείων ἀχράντων, ἀθανάτων. » Τουτέστιν, ὁρθῇ τῇ διανοίᾳ σὺν τοῖς ἔργοις στῶμεν μεταλαβόντες· καὶ ἀξίως αὐτῷ εὐχαριστήσωμεν, ὅτι ἡξίωσεν ἡμᾶς τῶν θείων μυστηρίων γεύσασθαι, καὶ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ σὺν αὐτῷ ἀβυσθῆναι. Ἀμήν. Ἄλλως· Οἱ μετασχόντες τῆς ζωοποιου θυσίας, ἡ οὐσίας, ἀπὸ τῶν γηϊνῶν πρὸς τὰ οὐράνια διορθώσωμεν τὸν νοῦν, καὶ ἀξίως τῷ Χριστῷ εὐαρεστήσωμεν, ὅτι ἡξίωσεν ἡμᾶς μετασχεῖν τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ τῆς ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ θεοφανείας, χάριτι αὐτοῦ. Τί δέ ἐστι παλιγγενεσία ; τὸ ἐκ δευτέρου γεννηθῆναι, καὶ ἀνακαινισθῆναι. Ἡ δὲ ἄρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λευφάνων, τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίσσεται. Ὁ δὲ τελευταῖος θυμιατὸς, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν δι' ἐμφυσήματος δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἡ δὲ ὀπισθάμβωνος εὐχή, οἷον εἰσὶν σφραγίς ἐστι πάντων τῶν αἰτημάτων, καὶ ἀνακεφαλαίωσις τακτικῇ, πρέπουσα τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέροις ἐπιλόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα ἡ θεία ἱεουργία, προηγουμένης μὲν, ὑπὲρ τῶν προσεγεγκάντων, καὶ δι' οὗς προσήγαγον τελεῖται, ἔπειτα καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν διαλειφθέντων· κατὰ τοῦτο ἐν τῷ τέλει, τάξιν ἐπιτίθουσιν τὴν ἐκάστης πρέπουσαν ἐκφωνουμένης εὐχῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τινες τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐστῶτων εἰς ἀπορίαν πολλάκις χωροῦσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγοντες· Τίς ἄρα ὁ σκοπὸς, καὶ ἡ τῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ὑποψιθυριζομένων εὐχῶν ἐννοία τε καὶ δύναμις ; καὶ ἐφίενται εἰδῆσθαι τινὰ καὶ τούτων καταλαβεῖν, κατὰ τοῦτον οἱ θεοὶ Πατέρες, ὡς ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν διὰ τῶν εὐχῶν αἰτουμένων, τὸν χαρακτῆρα ταύτης ἐποίησαντο, διδάσκοντες τοὺς ἐπιζητοῦντας, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα.

Ὁ δὲ τοῦ παρθενικοῦ σώματος τύπος, ὁ μερισμὸς τῆς εὐλογίας καὶ προσφορᾶς, κλάται μὲν ὡς ἄρτος, διανέμεται δὲ ὡς ἀρῆθου εὐλογίας μετάληψις τοῖς μεταλαμβάνουσι μετὰ πίστεως· ὡς προσφορὰ βὲ τοῖς ἐνηνοχόσι πλήρης ἀγιοσύνης, ἐκ τῶν ἁγίων ἀντιπροσφύεται· καὶ οὕτως ἀπὸ μὲν τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σώματος, τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ὁ ἁγιασμὸς καὶ υιοθεσία τοῖς πιστοῖς παραγίνεται.

Ἡ δὲ πνευματικὴ εὐλογία, καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἀγαθῶν χορηγία, τῶ τῶν Χριστιανῶν γένει, ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ ἄρτου τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου γίνεται καὶ πιστεύεται. Ὁ μὲν θεόπτης ἐκεῖνος Μωσῆς, πάλαι αἵματα τράγων καὶ μόσχων, ἐρβάντιζε τὸν λαόν, λέγων· «Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης Κυρίου ἐστίν.» Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεὸς τὸ ἴδιον σῶμα δέδωκε, καὶ ἴδιον αἷμα ἐξέχεε, καὶ ἐκέρασε τὸ καινῆς διαθήκης πόμα, λέγων· «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τὸ αἷμά μου, τὸ κλῶμενον καὶ διαχεόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ὥστε ὅσας ἐσθίετε τὴν ἄρτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασίν μου ὁμολογεῖτε.» Καὶ οὕτω λοιπὸν μετὰ τοιαύτης ἐννοίας, ἐσθίοντες τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον πίνοντες, ὡς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Atque alia benedictio, et alia bonorum subditio, Christianorum generi ex distributione panis corporis Deiparæ fit et creditur. Ac ille Dei spectator Moses, olim sanguinibus hircorum ac vitulorum aspergebat populum, inquit : « Hic sanguis testamenti Domini est. » Christus vero et Deus, proprium corpus et proprium sanguinem effudit, et miscuit novi testamenti calicem, inquit : « Hoc est corpus meum et sanguis meus, quod frangitur, et qui effunditur in remissionem peccatorum ; ita quotiescunque editis panem, et calicem hunc bibitis, mortem et resurrectionem meam confitemini : » et ita in posterum, cum tali cogitatione vescimur pane, et poculum bibimus ut carnem et sanguinem Filii Dei, mortem et resurrectionem confitemini Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula. Amen.

HYMNUS IN SANCTAM DEI GENITRICEM.

DANIEL. *Thesaur. hymnologicus*, t. III, p. 79 ; *Acta Sanctorum Jun.* t. II, p. XL.

Θεοτόκιον.

Σαλπίζωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων·
Προκύψασι γὰρ ἡ παντάνασσα Μητροπάρθενος
Ταῖς εὐλογίαις, καταστέφει τοὺς εὐφημοῦντας
[αὐτήν.
Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες συντρεχέτωσαν,
Καὶ τὴν Βασίλιδαν κροτέτωσαν ἐν ὕμνοις,
Βασίλειά τέξασαν τοὺς θανάτῳ κρατούμενους
Πρὶν ἀπολύσαι φιλανθρώπως εὐδοκήσαντα.
Ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, τὴν τοῦ καλοῦ ποιμένην ;
Ὑπεράγιον Μητέρα συνελθόντες εὐφημήσωμεν.

Τὴν λυχνίαν τὴν χρυσαυγῇ,
Τὴν φωτοφόρον νεφέλῃν,
Τὴν τῶν Χερουδὶμ ὑπερτέραν,
Τὴν ἐμφυχὸν κιθαρῶν,
Τὸν περίμορφον τοῦ Δεσπότης θρόνον,
Τὴν μανναδόχον χρυσέαν στάμνον,
Τὴν ζωηφόρον τοῦ Λόγου πλάκα,
Ἀπάντων τῶν Χριστιανῶν τὸ καταφύγιον
Ἄσμασι θεηγόροις ἐγκωμιάζοντες
Οὕτως εἰπωμεν· Πιλάτιον τοῦ Λόγου,
Ἀξιώσον τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς τῆς οὐρανῶν
[βασίλειας·
Οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον τῇ μεσιτείᾳ σου.

Theotocion.

Canamus tubis, quia Regina
Omnium, Mater virgo, benevola est,
Et benedictionibus coronat laudatores suos.
Reges ac principes concurrant,
Atque excitato plausu venerint Reginam,
Quæ peperit Regem, gaudentem
A morte victos benigne solvere.
Pastores ac magistri, Pastoris boni
Sanctissimam Genitricem una efferamus lau-
[dibus.

Candelabrum aureum,
Illuminantem nubem,
Excelsiorem cherubim,
Animatam arcam,
Speciosum Altissimi solium,
Urnæ aureæ receptricem manæ,
Vitalem Verbi tabulam,
Omnium Christianorum perfugium
Sacro celebrantes carmine,
Sic dicamus : Palatium Verbi,
Nos humiles cœlorum regno dignare :

Non est enim quidquam, quod te intercedente
[feri non possit.

COSMAS HIEROSOLYMITANUS.

NOTITIA.

(GALLAB. *Vet. Patrum Biblioth.* t. XIII, p. VIII.)

Cosmas, a patria Hierosolymitanus dictus, et ex eo quod civitas illa *Sancta* vocaretur, Hieropolites etiam nuncupatus, condiscipulus fuit sancti Joannis Damasceni, sub eodem præceptore Cosma monacho educatus, ut in vita Damasceni refert Joannes Hierosolymitanus (1). Cum enim ex Italia Damascum reverteretur, a Saracenis captus, ab Joannis Damasceni patre redemptus est, Joannique filio suo, et Cosmæ nostro hymnographo magister datus est. Post Petrum factus est episcopus Majumæ (2), circa annum 743. De ista vita hoc iudicium tulit in Joanne Damasceno: *Joannis Damasceni aequalis fuit Cosmas Hierosolymitanus, vir ingeniosissimus, omnino musicam harmoniam spirans. Joannis porro et Cosmæ musicales regulæ nullatenus cum aliorum carminibus conferri possunt, ac ne poterunt quidem, quandiu mortale genus supererit. Hos hymnos exposuerunt Joan. Zonaras, Theodorus Prodromus, Marcus Eugenius, et Gregorius Corinthiacus* (3). Sunt tamen qui Cosmæ monacho, sive seniori perperam attribuant. Ode omnes sunt acrostichæ, non pleræque, ut habes in Fabricio (4), qui utique sententiam mutavit postquam Prudentius ab Aldo editus ad manus ejus pervenit, ex quo etiam Cosmæ hymnos recenset (5). Nos ex eo Aldi libro Græca descripsimus, quæ tamen typothetarum oscitantia vitiosissima sunt, sanata nihilominus per nos fuerunt, ut in notis indicavimus, ex *βιβλίον ὑμνων* Romæ edito. Adornavimus etiam versionem Latinam, Aldina enim adeo servilis est, ut sine Græcis a Latine tantum scientibus intelligi vix queant. Præterea hymnis illis xiii adjecimus et alios nonnullos Græce et Latine ex versione nostra nunc primum prodeuntes, quos passim in eodem libro *ὑμνων* invenimus. Hos tamen, saltem qui longiores sunt, facile dixerim ad seniores Cosmam junioris magistrum pertinere. Animadversione dignum videtur quod in hymno Theophaniæ γ 2, dicitur de draconibus sive dæmonibus lustra Jordanis incolentibus: quod itidem refertur a sancto Joanne Damasceno. Quare consequitur vel per ea tempora vulgo ejusmodi obtinuisse sententiam, vel potius a communi magistro utrumque discipulum didicisse.

NOTITIA ALTERA.

(FABRIC. *Biblioth. Græca*, edit. Harles., t. XI, p. 173.)

Cosmas Hagiopolites sive Hierosolymitanus, non confundendus cum Cosma monacho seniore (6-7), quem Italia venientem Damascum, Saraceni ceperunt, et Joannis Damasceni pater e captivitate liberatum Joanni filio suo et Cosmæ illi juniori præceptorem præfecit, ut diserte narrat Joannes Hierosolymitanus in Vita Joannis Damasceni pag. 7. Hic junior non archiepiscopus quidem, ut tradit Corderius in Catena ad Lucam (8), sed post Petrum (9) episcopus Majumæ in Palæstina factus est, circa a. 743, atque cum

(1) Pag. vii.

(2) Lequienius in not. ad vitam Damasc. pag. 10 seqq.

(3) Allatius de Gregor. pag. 418.

(4) Bibl. Gr. tom. X, pag. 218.

(5) Ibid. pag. 333.

(6-7) Hinc emendabis, quæ scripsi supra p. 131. [inter Melodos Gr. ubi jam notavi.] et Caveum, qui ex duobus hisce Cosmis unum facit in *Historia litteraria* ad a. C. 730. Fabr. Cave I, p. 623 seq., ubi quoque de Cosmæ scriptis horumque codd. quædam attulit. — Oudin. in *Comm. de SS. eccl.* tom. I,p. 1785 seqq., plura de eo, ejusque codd. collegit. — Vossius, *De poetis Gr.* cap. 9, p. 82, et Saxius in *Onom. litt.* II, p. 85, ad an. circ. 743, a quo anno episcopus Majumæ in Palæstina. Pauca de eo scripsit cl. Scroeckh. in *Hist. eccl. Christ.* part. xx, p. 156 seq. et 224 seqq. HARL.(8) V. supra, vol. VIII p. 679, add. in cod. Coisl. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 251, et supra, vol. IV, p. 261 seq. HARL.

(9) Vide Mich. Lequien. notas ad vitam Jo. Damasceni pag. 20 seqq.

sodali suo Joanne Damasceno (10) longe celebratissimus inter melodos Græcæ Ecclesiæ, quæ memoriam ejus colit 14. Octobr. De hoc Suidas in Ἰωάννης ὁ Δαμασκ. συνήμαρτε δ' αὐτῷ καὶ Κοσμάς ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφρόντατος καὶ πνεύων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον. Οἱ γοῦν ἑρμῆτικοὶ κανόνες Ἰωάννου καὶ Κοσμά σύγχρισιν οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ δέξαντο μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθῇσεται. *Joannis Damasceni æqualis floruit Cosmas Hierosolymitanus, vir ingeniosissimus, et omnino musicam harmoniam spirans. Illi autem canticorum canones Joannis et Cosmæ, nullam cum aliorum hymni comparisonem admisserunt, nec admittent quandiu hominum vita durabit.* Hymni tamen Cosmæ, quibus utitur Ecclesia Græca, plerique tribuuntur Cosmæ, non episcopo, sed monacho, ut seniore etiam Cosmam in hoc genere elaborasse credibile sit, et interjecto tempore utriusque lucubrationes confundi vel ad unum referti contingerit: vel Hierosolymitanus etiam appelletur monachi nomine, monachus quod ante episcopatum plerosque hymnos composuisset (11). In illis exponendis Joannem Zonaram, Theodorum Prodromum, Marcum Eugenium et Georgium Corinthi metropolitam versatos notavit Allatius de Georgiis, pag. 418. Hymni ipsi plerique sunt acrostichi, sive ita compositi, ut primæ contaciorum litteræ sententiā confluant. Græcæ vix usquam exstant editi, quod sciam, nisi in Triodion nonnulli, de quibus Allatius, p. 72 seq. *De libris ecclesiasticis Græcorum.* — [Græce tamen editos fuisse hymnos, Fabric. paulo post in hoc volumine § 18, p. 352 seq. vet. ed. ostendit; quem integrum locum huc jure postliminii reducam. Postea, inquit, incidi in volumen non adeo frequenter obvium, vulgatum ab Aldo, Venetiis an. 1501, 4, in quo Cosmæ hujus nonnulla Græce leguntur (12).]

1. *In Θεογονίαν* sive *natiuitatem Domini* canticum. Acrostichis: Χριστὸς βροτωθεὶς ἦν, ὅπερ θεὸς μένῃ. Incipit: Χριστὸς γεννᾶται, δοξάζσατε. Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε.

2. *In Eiphaniam.* Acrostichis: Βάπτισμα ῥύψις γηγενῶν ἀμαρτάνος. Incipit: Βυθοῦ ἀνεκάλυψε πυθμὲν, καὶ διὰ ξηρᾶς οὐρανοῦ ἔλασε.

3. *In magnam secundam*, id est, in primam diem hebdomadæ sanctæ. Acrostichis: Τῇ δευτέρᾳ. Incipit: Τῷ τὴν ἁδανον κυμαίνοντῃν θάλασσαν θεῷ αὐτοῦ προστάγματι ἀναζηρᾶναι.

4. *In magnam tertiam.* Acrostichis: Τρίτῃ τε. Incipit: Τῷ ὄγμῳ τυραννικῷ ὁ δοιοὶ τρεῖς παῖδες μὴ πείθεντες, ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες θεὸν ὡμολόγησαν ψάλλοντες· Εὐλογοῦτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

5. *In magnam quartam.* Acrostichis: Τετάρτῃ ψαλῶ. Incipit: Τῆς πίστεως ἐν πέτρᾳ με στερεώσας ἐπλάτυνας τὸ στόμα μου ἐπ' ἐχθροῦ μου.

6. *In magnam quintam.* Acrostichis: Τῇ μακρᾷ πέμπτῃ μακρὸν ὕμνον ἐξῆδω. Incipit: Τμηθεῖσι τμη-

(10) Atque Damasceni epistola ad Cosmam, episc. Majumæ, præmissa est Damasceni dialecticæ v. cod. Coisl. 574, æc. Montfaucon. bibl. Coisl. pag. 581, et cod. Vindobon. 147, n. 14. V. Lambec. IV, p. 270 seqq. ubi hic plura de Cosma et de portu Majumæ Palæstinæ, aliisque codd. Cæsareis scripsit: de portu Majumæ vide quoque Kollar. ad Lambec. V, pag. 3 seqq. ubi etiam laudat Relandi *Palæstin.* tom. II, p. 530, 590 et 884. — in eod. vol. p. 12 seqq. de cod. Cæs. 205, de Damasceni epistola; v. ibi Kollar. not. — in vol. VII, p. 582, de cod. 95. HARL.

(11) Conf. Caveum l. c. in primis Oudin. l. c. — De codd. in quibus insunt Cosmæ hymni, etc. pauca subjungam. Paris. in bibl. publ. codd. 343, n. 2, Cosmæ melodi, et Jo. Damasceni hymni: acc. commentarius. — In cod. 1272, n. 34, canon solemnitatis palmarum, auctore Cosma monacho: acc. expositio sive paraphrasis post singula troparia, et n. 35, cantus sacri in laudem martyris Luciani, presbyteri Antioch. et Cosmæ poetæ. — In cod. 1720, n. 11, canones sive cantus ecclesiastici acrostichi quatuor. Primi et tertii (uti ait confessor cat. codd. regg. Paris. tom. II, pag. 392) auctor Cosmas monachus; secundi et quarti Joannes Damascenus. Hæc omnia cum Gregorii, Corinthii archiepiscopi, interpretatione s. commentario; et n. 12, versus politici, minio scripti a Dimiri quodam, in quibus is Cosmam et Jo. Damascenum summis laudibus extollit. — In cod. Coisl. 222, 1, Cosmæ melodi Expositio hymnorum eccles. Est omnino (inquit Montfaucon. in *Bibl. Coisl.* p. 274) similis ad verbum ei, quæ supra in cod. 219 Theodoro Prodromo tribuitur. — Secundum Montfaucon. in *Bibl. biblioth. mss.* Cosmæ hymni, Romæ in bibl. Vaticana, (p. 114 C.). — In bibl. Escorial. Cosmæ poema ecclesiasticæ cum punctis et modulatione Græcorum (pag. 618 C.). — in bibl. Sfortiana, Cosmæ et Jo. Damasceni hymni festorum

dierum, cum interpretatione Theodori Prodromi (pag. 697 U.). — Ibid. Vita et miracula S. Cosmæ poetæ (pag. 701 C.). — Mosquæ in cod. synod. 211 Theodori explicationes canonum Cosmæ et Jo. Damasceni. V. Matthæi Notit. mss. Gr. Mosquens. pag. 141. — Vindob. in cod. 299, n. 6. Cosmæ Canon paracleticus ad Christum inter variorum canticæ ecclesiasticæ: inc. Πάνθος μοι δώρησαι, Λόγε, καθαρτικόν. V. Lambec. V. pag. 564. — Ibid. in codd. 315, n. 1; 316, cum exposit. Theodori Prodr. et 317, canones s. canticæ ecclesiasticæ in præcipuis sacris solemnitatibus cantari solita; atque in cod. 318 canticæ eccles. cum expositione Theodori Prodromi singulis tropariis subjuncta. — In cod. 320, n. 1, Gregorii Corinth. Expositio in canticæ eccles. etc. Cosmæ et Jo. Damasc. etc., denique eadem in cod. 101, n. 2. V. Lambec. V, p. 579 (ubi Kollar. adnotat additam expositionem non, uti putarat Lambecius, habere Theodorum Prodromum, sed Gregorium Corinth. auctorem): pag. 584 seqq., ubi Kollar. pariter contra Lambecium de auctore expositionis, etc., disputat; et pag. 585 seqq. nec non pag. 587 seqq. et cod. 101 uberius recenset Kollar. in supplem. ad Lambec. 4, pag. 630 seqq. Cosmæ Hierosol. attribuit etiam Kollar. in not. ad Lambec. V, p. 579, ineditum *Canticum in obdormitionem B. Mariæ*. — Oxon. in cod. Barocc. 110 Theodori Prodromi Expositio octoechi Cosmæ ac Damasceni. Add. supra, vol. IV, p. 679 seqq.; in primis supra, vol. IX, p. 719 seqq. ibique not. II. HARL.

(12) Hoc est primum volumen rarissimum collectionis poetarum Christianorum vet. de quo vide Panzer. *Ann. typogr.* vol. VIII, p. 341, et de altero volumine, p. 342, atque de utroque vol. Ant. Aug. Renouard, *Annales de l'imprimerie des Alde*, etc. tom. I, Paris. 1803, 8, pag. 34-38. HARL.

ται πόντος Ἐρυθρός. Ante tres postremas hymni sectiones leguntur precum formulæ ad Dominum et ad Deiparam, ex quibus postremam, quia brevis est et de superstitione illorum temporum testatur, apponam : Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου εἰς σὲ ἀνατίθην, μήτερ τοῦ γωτός, φύλαξόν με ὑπὸ τὴν σκέπην σου. *Omnem spem meam in te pono, mater luminis, serva me sub protectionem tuam.*

7. *In magnam Parasceven.* Acrostichis : Προσάββατόν τε. Incipit : Πρὸς σὲ ὀρθρίζω, τὸν δι' εὐσπλαγχνίαν ἐαυτὸν τῷ πεσόντι κενώσαντα ἀτρέπτως.

8. *In magnum Sabbatum.* Acrostichis : Σάββατον μέλω μέγα. Incipit : Συνεσχέθη, ἀλλ' οὐ κατεσχέθη, στέργοις κητώις Ἰωνᾶς.

9. *In Pentecosten.* Acrostichis : Πεντηκοστὴν ἑορτάζωμεν. Incipit : Πόντῳ ἐκάλυψε Φαραὼ σὺν ἄρμασιν ὁ συντριβὼν πολέμους ἐν ὑψηλῷ βραχίονι. Ἄσωμεν αὐτῷ, ὅτι δεδόξασται.

10. *In transfigurationem Domini nostri Jesu Christi.* Acrostichis : Χριστὸς ἐνὶ σκοπῇ σέλας ἀπλετον εἰδος ἦκε. Incipit : Χοροὶ Ἰσραὴλ ἀνίκμοις ποσὶ πόντον ἐρυθρὸν καὶ ὕγρον βυθὸν διελάσαντες.

11. *In diem dominicum Palmarum.* Acrostichis : Χριστὸς εὐλογημένος Θεός. Incipit : Ὠφθησαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου νοτίδος ἄμμοιροι.

12. *In exaltationem Crucis.* Acrostichis : Σταυρῷ πεποιθὼς ὑμὸν ἐξερεύγομαι. Incipit : Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ τὴν ἐρυθρὰν διέτεμε.

13. *In occursum sive præsentationem, secundum carnem, Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.* Acrostichis : Χριστὸν γεγιθῶς πρέσβυς ἀγκαλίζεται. Incipit : Χέρσον ἀβυσσοτόκον πέδον ἥλιος ἐκαπόλευσέ ποτε, ὥσαι τεῖχος γὰρ ἐπάγει.

ΚΟΣΜΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ ΥΜΝΟΙ.

COSMÆ HIEROSOLYMITANI HYMNI.

(GALLAND. *Vel. Patrum Biblioth.* t. XIII, p. 234.)

I. IN NATALE DOMINI.

Acrostichis :

Christus homo factus, quod erat Deus mansit.

Christus nascitur, glorificate : Christus ex caelis, occurrите : Christus in terra, exaltamini. Cantate Domino, omnis terra, et in lætitia laudem dicite, populi, quoniam glorificatus est. .

Dilabentem ex transgressione eum, qui erat secundum Dei imaginem, totusque corruptioni obnoxius evaserat ex meliori excidens divina vita, rursus reformat sapiens opifex, quoniam glorificatus est.

Videns Conditor pereuntem hominem, quem manibus formaverat, inclinans caelos descendit : illumque ex Virgine diva castaque, totum substantia induit, vere caro factus, quoniam glorificatus est.

A

A'. EIS THN ΘΕΟΓΟΝΙΑΝ.

Ἡ ἀκροστιχίς ·

· Χριστὸς βροτωθεὶς, ἦν ἔπερ Θεὸς μέγας.

Χριστὸς γεννᾶται, δόξασατε. Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε. Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ, καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε, λαοί, ὅτι δεδόξασται.

Ῥεύσαντα ἐκ παραδάσεως Θεοῦ τὸν κατ' εἰκόνα γενόμενον, ὅλον τῆς γῆς ὑπάρξαντα, κρείττονος ἐπτακίχτα θείας ζωῆς, αὐτοὺς ἀναπλάττει ὁ σοφὸς Δημιουργὸς, ὅτι δεδόξασται.

*Ἰδὼν ὁ Κτίστης ὁλόκρυμνον τὸν ἄνθρωπον, χερσὶν ὃν ἐποίησε, κλίνας οὐρανοὺς κατέρχεται· τοῦτον δὲ ἐκ Παρθένου θείας ἀγνῆς ὅλον οὐσιοῦται, ἀληθείας παρ-
κωθεὶς, ὅτι δεδόξασται.*

· Confer Anthologium editum Romæ 1738, p. 436, mense Decembri.

Σοφία, Λόγος καὶ δύναμις Υἱὸς ὢν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀπαύγασμα, Χριστὸς ὁ Θεὸς, δυνάμεις λαθὼν, ὅσας ὑπερκosμήλους, ὅσας ἐν γῇ, καὶ ἐνανθρωπίσας, ἀνεκτίσαστο ὁ ἡμᾶς, ὅτι δεδόξασται.

Τῷ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντι ἀρρέουσας Υἱῷ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου σαρκωθέντι ἀσπύρω, Χριστῷ τῷ Θεῷ βοηθώμεν· Ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, ἅγιος εἰ, Κύριε.

Ὁ τῆς ἐπιπονοίας μετασχὼν τῆς ἀμείνουσας Ἀδὰμ χοῦδος, καὶ πρὸς φθορὰν κατωλισθήσας γυναικὶ ἀπάτη, Χριστὸν ὁ γυναικὸς βοᾷ ἐξορῶν· Ὁ δι' ἐμὲ κατ' ἐμὲ γεγονώς, ἅγιος εἰ, Κύριε.

Σύμμορφος πηλίνης εὐτελοῦς διαρτίας, Χριστὲ, γεγονώς, καὶ μετοχῇ σαρκὸς τῆς χεῖρω ὁ μεταδοὺς Θεῶς· φύτης, βροτὸς πεφυκώς, καὶ μέλας Θεός, καὶ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, ἅγιος εἰ, Κύριε.

Βηθλεὲμ, εὐφραίνου, ἡγεμόνων Ἰουδα βασιλεία· τὸν Ἰσραὴλ γὰρ ὁ ποιμαίνων, Χερουβὶμ ὁ ἐπ' ὤμων, ἐκ σοῦ προσελθὼν Χριστὸς ἐμφανῶς, καὶ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, πάντων ἐβασίλευσε.

Ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς, Χριστὲ, ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας· ἐξ ὅρου ὁ αἰνετὸς κατασκέου, δατέος ἡλθε, σαρκωθεὶς ἐξ ἀπειράνδρου, ὁ ἄβλος καὶ Θεός, δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Ὅν πάλαι προεῖπεν Ἰακώβ ἐθνῶν ἀπεκδοχὴν, Χριστὲ, φυλῆς Ἰουδα ἐξανέτειλας, καὶ δυνάμειν Ἀμαρταχοῦ, Συμαρείας σκυλά τε ἡλθε προνομεύσας, πλάην ἡν τρέπων εἰς πίστιν θεοπρεπῆ· ὁ δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Τοῦ μάντεως πάλαι Βαλαάμ τῶν λόγων μυητὰς, σοφοὺς ἀστεροσκοποῦς, χαρὰς ἐπληθας, ἀστήρ ἐκ τοῦ Ἰακώβ ἀνατείλας, Δέσποτα· ἐθνῶν ἀπαρχὴν εἰσαγομένους ἐδέξω δὲ προφανῶς. Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Ὡς πόκιον γαστρὶ παρθενικῇ κατέβη· ὕψος, Χριστὲ, καὶ ὡς σταγόνες ἐν γῇ στάζουσαι. Λιθίους καὶ θάρεις, καὶ Ἀράβων νῆσοι τε Σαβᾶ, Μήδων, πάσης γῆς κρατοῦντες προσέπεσόν σοι, Σωτήρ. Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Θεὸς ὢν εἰρήνης, πατὴρ οἰκτιρμῶν, τῆς μεγάλης βουλῆς σου τὸν ἄγγελον εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν· ὅθεν θεογονίας πρὸς φῶς ὁδηγηθέντες, ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες, δοξολογοῦμέν σε, φιλόανθρωπε.

Ἐν δούλοις τῷ Καίσαρι· δόγματι ἀπεγράφτης πειθήσας· καὶ δούλους ἡμᾶς ἐχθροῦ καὶ ἀμαρτίας ἡλευθέρουςας, Χριστὲ. Ὅλον τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ πτωχώσας, καὶ χεῖρ ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως καὶ κοινωνίας ἐθεοῦργησας.

Ἰδοὺ ἡ Παρθένος, ὡς πάλαι φησὶν, ἐν γαστρὶ συλλαβοῦσα, ἐκύησε Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ μένει παρθένος· δι' ἧς καταλλαγέντες Θεῷ οἱ ἁμαρτωλοὶ, Θεοτόκον κυρίως οὔσαν, ἐν πίστει ἀνυμνήσωμεν.

Sapientia, Verbum et virtus Filius existens Patris ac splendor, Christus Deus, clam potestatibus cœlestibusque et terrenis, homo factus, reformavit nos, quoniam glorificatus est.

Ante sæcula ex Patre nato sine semine Filio, et novissime ex Virgine incarnato sine semine, Christo Deo clamemus : O qui exaltasti cornu nostrum, sanctus es, Domine.

Qui inspiratione gaudebat excellentiori Adam terrenus, sed ad corruptionem delapsus est muliebri fraude, Christum ex muliere videns clamat : Qui propter me secundum me factus es, sanctus es, Domine.

Conformis lutei humilis figmenti, Christe, effecit, et participatione carnis sequioris cedens divino germi, homo natus Deusque manens, et exaltans cornu nostrum, sanctus es, Domine.

Bethleem, gaude, ducum Judæ regia : qui enim Israel pascit, qui super dorsis Cherubim vehitur, ex te procedens Christus manifeste, exaltansque cornu nostrum, in omnibus regnavit.

Virga ex radice Jesse, et flos ex illa, Christe, ex Virgine germinasti, ex monte laudabilis umbroso ac denso venisti, carnem assumens ex Virgine, qui spiritus es Deusque, gloria potentie tue, Domine.

Quem olim prædixit Jacob gentium expectationem, Christe, ex tribu Juda exortus es, virtutemque Damasci et spolia Samariæ advenisti ablaturus, errorem vertens in fidem Deo placentem. Gloria potentie tue, Domine.

Vatis quondam Balaam verbis imbutos sapientes astrorum inspectores gaudio replevisi, ceu stella ex Jacob exortus, Domine : gentium primitias invelentes conspice suscepisti. Gloria potentie tue, Domine.

Tanquam pluvia in vellus virginum in uterum descendisti, Christe, et tanquam guttæ stillantes super terram. Æthiopes et Tharsis, Arabum insulæ et Saba et Medorum, totius terræ dominatores procubuerunt tibi, Salvator. Gloria potentie tue, Domine.

Qui Deus es pacis, pater misericordiarum, magni consilii tui angelum pacis exhibitorum misisti ad nos : quare divinæ cognitionis ad lumen incedentes, de nocte mature surgentes, glorificamus te, piissime.

Inter subditos Caesaris edicto descriptus fuisti obtemperans ; at servos nos inimici ac peccati in libertatem asseruisti, Christe. Tota autem nostra assumpta paupertate, terrenum ex ipsa unione et participatione divinum reddidisti.

Ecce Virgo, ut olim dictum est, in utero concipiens peperit Deum hominem factum, sed permanet virgo ; per quam reconciliati Deo peccatores, ceu proprie Deiparam in fide laudamus.

VARIÆ LECTIONES.

ὁ Anthol. ἀνεκτίσας. ὁ Anth. Χριστῷ. ὁ Anth. χεῖρ σου. ὁ Anth. θεοπρεπῆ. ὁ Anthol. δὴρά σοι δεκτὰ προσανμύζοντας.

A *A visceribus Jonam veluti fetum evomuit marinus cetus qualem acceperat : in Virgine vero inhabitans Verbum carnemque assumens, prodiit incorruptam conservans ; ab illa namque quam non est passus affectionem, matrem conservavit immunitatem.*

Advenit assumpta carne Christus Deus noster, ex utero quem Pater ante luciferum genuit : quique habenas moderabatur purissimarum Virtutum, in præsepio irrationabilium reclinatus est. Pannis fasciatur, at solvit multimodas catenas prævaricationum.

Novellus puer ex Adami conspersione natus est, filiusque fidelibus datus est : futuri verò is est sæculi pater ac princeps, et vocatur magni consilii angelus. Is est Deus fortis, et possidens imperium creaturæ.

Pueri in pietate connutriti, impium mandatum continentem, ignis minas non sunt veriti : sed in medio flammæ stantes psallebant ; Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Pastores in agro degentes stupendi luminis compotes facti sunt : gloria Domini enim eos circumfulsit, et angelus qui clamat : Hymnum dicite, quia natus est Christus. Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Confestim cum sermone angeli cœlorum exercitus clamabant : « Gloria in excelsis Deo, in terra pax, in hominibus beneplacitum. » Christus effulsit. Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Istud verbo dixere pastores : « Transeuntes videamus quod factum est, » divinum nempe Christum. Bethlehem ubi venerunt, cum matre adorare canentes : Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Prodigii supernaturalis roscida fornax præ se ferebat typum : nec enim quos susceperat pueros comburebat, quemadmodum nec ignis divinitatis virgineam quam subiit alvum. Quare laudantes cantemus : Benedicat omnis creatura Dominum, et superexaltet in omnia sæcula ¹.

Ducit Babylonis filia gentes captivas Davidis ex Sion ad se : at ferentes munera mittit Magos subditos, Davidis Deiparæ filia supplicaturos. Quare laudantes cantemus : Benedicat omnis creatura Dominum, et superexaltet in omnia sæcula.

Organa deposuit modulaminis tristitia ; neque enim caneabant inter alienigenas filii Sion : at Babylonis dissolvit omnem errorem, et musicorum harmoniam ex Bethlehem ortus Christus. Quare laudantes cantemus : Benedicat omnis creatura Dominum, et superexaltet in omnia sæcula.

¹ Dan. III, 74.

A Σπλάγχχνων Ἰωνᾶν ἐμβρυον ἀπήμεσεν ἐνάλιον θῆρ, οἷον ἐδέξατο· τῇ Παρθένῳ δὲ ἐνοικήσας ὁ Λόγος καὶ σάρκα λαβὼν, διελήλυθε φυλάξας ἀδιάρθορον· ἥς γὰρ οὐχ ὑπέστη βεύσεως, τὴν τεκοῦσαν κατέσχευ ἀπήματον.

Ἦλθε σαρκωθείς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἡ γαστὴρ δὲν Πατὴρ πρὸ ἐωσφόρου γεννᾷ· τὰς ἡνίας δὲ ὁ κρατῶν τῶν ἀχράντων Δυνάμεων, ἐν φάτνῃ τῶν ἀλόγων ἀνακέκλιται ἡ. Ῥάκη σπαργανούται, λύει δὲ πολυπλόκους σειρὰς παραπτώσεων.

Νέον ἐξ Ἀδάμ παιδίον φυράματος ἐτέχθη, υἱὸς καὶ πιστοῖς δέδοται· τοῦ δὲ μέλλοντος οὕτως ἐστὶν αἰῶνος πατὴρ καὶ ἄρχων, καὶ καλεῖται· τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. Οὗτος ἰσχυρὸς Θεὸς ἐστὶ, καὶ κρατῶν ἐξουσίαν τῆς κτίσεως.

Οἱ παῖδες εὐσεβεῖς συντραφέντες, δυσσεβοῦς προσηγάμετος, καταφρονήσαντες, πυρὸς ἀπειλὴν οὐκ ἐπτοήθησαν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἐστῶτες ἐψάλλον· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς, εὐλογητὸς εἰ.

Ποιμένες ἀγραυλοῦντες ἐκπλαγοῦς φωτοφανίας εὐτυχον· δόξα Κυρίου γὰρ αὐτοὺς περιέλαμψε, καὶ ἄγγελος, Ἀνυμνήσατε, βοῶν, ὅτι ἐτέχθη Χριστός. Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς, εὐλογητὸς εἰ.

Ἐξαίφνης σὺν τῇ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου οὐρανῶν στρατεύματα, ἡ δόξα, ἐκραύγαζον, Θεῷ ἐν ὑψίστοις, ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ. Ὁ Χριστὸς ἔλαμψεν. Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς, εὐλογητὸς εἰ.

Ῥήματι ἰ τοῦτο εἶπον οἱ ποιμένες· Ἀιεθόντες ἰδόμεν τὸ γεγονός, ὁ Θεὸς Χριστὸν. Βηθλεὲμ καταλαβόντες δὲ σὺν τῇ τεκούσῃ προσεκύουν ἀναμέλποντες· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς, εὐλογητὸς εἰ.

Θαύματος ὑπερφουῦς ἡ δροσοδόλος ἐξεκόνειζε ἡ κάμινος τύπον· οὐ γὰρ οὐδὲ ἐδέξατο φλέγει νέους, ὥς οὐδὲ πῦρ τῆς θεότητος παρθένου ἦν ὑπέδου νηδύν. Διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλφωμεν· Εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐλκει Βαβυλῶνος ἡ θυγάτηρ καὶ τῆς δορικτήτους Δαβὶδ ἐκ Σιών ἐν αὐτῇ· θωροφόρους πέμπει δὲ μάγους καὶ τῆς τῆς θεότητος παρθένου θυγατέρα λιτανεύοντες. Διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλφωμεν· Εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὅργανα παρέκλινε τὸ πένθος ὥδης· οὐ γὰρ ἦδον ἐν νόθοις οἱ παῖδες Σιών. Βαβυλῶνος λύει δὲ πᾶσαν πλάνην καὶ μουσικῶν ἁρμονίαν Βηθλεὲμ ἐξαναστάς Χριστός. Διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλφωμεν· Εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

VARIAE LECTIONES.

⁶ Ucest ex. ἡ Anth. ἀνακλίνεται. ἡ Anth. omittit ἡμῶν, hic et infra. ἡ Anth. Ῥῆμά τι. ἡ Anth. ἐξείσων. ἡ Forte ὑπερυψούτω ut supra, et semper in Anth.

Ἐκὺλα Βαβυλὼν τῆς βασιλίδος Σιών, καὶ δορυκτῆ-
τον ὄλβον ἐδέξατο, θησαυροὺς Χριστοῦ ἐν Σιών ὡς δὲ
ταύτης, καὶ βασιλεῖς ἐν ᾧ ἀστὲρ ὁδηγῶ ἀστρολογούν-
τας ὡς ἔλκει. Διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλψωμεν· Εὐλο-
γείτω ἡ κτίσις πάντα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μυστήριον ξένον ὁρῶ καὶ παράδοξον, οὐρανὸν τὸ
σπήλαιον, θρόνον Χερουβικὸν τὴν Παρθένον, τὴν
φάτνην χωρίον ἐν ᾧ ἀνεκλίνθη ὁ ἀχώριστος Χριστός,
ὁ Θεός, ὃν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν.

Ἐξάσιον δρόμον ὁρῶντες οἱ μάγοι ἀσυνήθους νέου
ἀστέρος ἀρτιφατοῦς, οὐρανοῦ ἢ ὑπερλάμποντος, Χρι-
στοῦ βασιλέα ἐτεκμήραντο ἐν γῇ γεννηθέντα Βη-
θλεὲμ, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν.

Νεπηγὲς, μάγων λεγόντων, παιδίον, ἀναξ, οὗ
ἀστὴρ ἐφάνη, ποῦ ἐστιν; εἰς γὰρ ἐκείνου προσ-
κύνησιν ἤκομεν· μανεῖς ὁ Ἡρώδης ἐταράττετο, Χρι-
στοῦ ἀνελεῖν ὁ θεομάχος φρουραττόμενος.

Ἡκρίβωτε χρόνον Ἡρώδης ἀστέρος, οὗ ταῖς ἡγε-
σίαις οἱ μάγοι ἐν Βηθλεὲμ προσκυνοῦσι Χριστὸν ὡς
σὺν δώροις· ὅψ' οὐ πρὸς πατρίδα ὁδηγοῦμενοι, δει-
νὸν παιδοκτόνον ἐγκατέλειπον παιζόμενον.

Β'.

Εἰς τὰ Θεοφάνια.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Βάπτισμα ρύψις γηγενῶν ἀμαρτάνος·

Βυθοῦ ἀνεκάλυψε πυθμένα, καὶ διὰ ξηρᾶς οἰκειοῦς
ἔλκει, ἐν αὐτῷ κατακαλύψας ἀντιπάλους, ὁ κραταῖος ἐν
πολέμοις Κύριος, ὅτι δεδόξασται.

Ἀδάμ τὸν φθαρέντα ἀναπλάττει ρέιθροις Ἰορδάνου,
καὶ δρακόντων κεφαλὰς ἐμφωλευόντων δια-
θλάττει ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων Κύριος, ὅτι δεδόξα-
σται.

Πυρὶ τῆς θεότητος ἀλλῶ, σάρκα ὕλικήν ἡμφιε-
σμένος, Ἰορδάνου περιβάλλεται τὸ νῆμα ὁ σαρκω-
θεὶς ἐκ Παρθένου Κύριος, ὅτι δεδόξασται.

Τὸν ρύπον ὁ σμήγων τῶν ἀνθρώπων, τοῦτοις κα-
θαρθεὶς ἐν Ἰορδάνῃ ὅς θελήσας ὡμοιώθῃ, ὃ ἦν μέ-
νας, τοὺς ἐν τῷ σκότει φωτίζων Κύριος, ὅτι δεδό-
ξασται.

Ἰσχὺν ὁ διδοὺς τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν Κύριος, καὶ
κέρας χριστῶν αὐτοῦ ὕψων, Παρθένου ἀποτίκτεται,
μολεῖ δὲ πρὸς τὸ βάπτισμα. Διὸ πιστοὶ βοήσωμεν·
Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δι-
καιος, πλὴν σου, Κύριε.

Στεριλεύουσα πρὶν, ἡ τεχνουμένη ὡς δεινῶς, σήμε-
ρον εὐφραίνου, Χριστοῦ Ἐκκλησία. Δι' ὕδατος καὶ
πνεύματος υἱοὶ γὰρ σοὶ γεγέννηται, ἐν πιστεὶ ἀνα-
κράζοντες· Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ
οὐκ ἔστιν δίκαιος, πλὴν σου, Κύριε.

Μεγάλῃ φωνῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ βοᾷ Προδρομος· Χρι-
στοῦ ἐτοιμάσατε ὁδοὺς, καὶ τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν

Spolia Babylon regalis Sionis captivasque opes
suscepit; thesaurus Christus in Sionem ejus reges-
que astrologos stella duce trahit. Quare laudantes
cantemus: Benedicat omnis creatura Dominum, et
superexaltet in omnia saecula.

Mysterium admirabile cerno et incredibile, coe-
lum factam speluncam, thronum Cherubicum Vir-
ginem, praesepe locum ubi reclinatus est qui capi
non potest Christus Deus, quem laudantes magnifi-
camus.

Insignem cursum videntes Magi insoliti novi si-
deris recens apparentis plusquam coelestia effulgen-
tis, Christum regem conjectati sunt in terra natum
Bethleemis, pro salute nostra.

Nuper natus puer, dicentibus Magis, o rex, cu-
jus stella visa fuit, ubi est? ad illum enim ado-
randum venimus: furens Herodes turbatus est,
Christum e medio tollere hostis Dei fremens.

Exquisite requisivit tempus Herodes stellae, cu-
jus ductu Magi in Bethleem adorant Christum cum
muneribus: a qua in patriam reducti, dirum in-
fanticidam delusum reliquerunt.

II.

IN DOMINI APPARITIONEM.

Acrostichis:

Baptisma purgatio hominum peccati est.

Profundi revelavit imum, et per aridum suos
ducit, in ipso obruens adversarios, qui potens est
in bellis Dominus, quoniam glorificatus est.

Adam perditum reformat fluentis Jordanis, dra-
conumque capita in lustris degentium conterit rex
saeculorum Dominus, quoniam glorificatus est.

Ignem divinitatis spirituali materialem carnem in-
dutus Jordanis subit fluentum incarnatus ex Vir-
gine Dominus, quoniam glorificatus est.

Sordes abstergens hominum, hisque purificatus
in Jordane, quibus sponte similis factus est; quod
erat manens, eos qui in tenebris erant illuminavit
Dominus, quoniam glorificatus est.

Fortitudinem praebens regibus noster Dominus,
et cornu christorum ejus exaltans, e Virgine na-
scitur, venitque ad baptismum. Idcirco fideles cla-
memus: Non est sanctus sicut Deus noster, et
non est justus, praeter te, Domine.

Quae prius sterilis eras, aut secunda misere, ho-
die lætare, Christi Ecclesia. Per aquam et spiritum
enim filii tibi nati sunt in fide clamantes: Non
est sanctus sicut Deus noster, et non est justus
praeter te, Domine.

Magna voce in deserto clamat Praecursor: Chri-
sti parate vias, et semitas Dei nostri rectas facite,

VARIÆ LECTIONES.

ᾠ Anth. ἐν Σιών. ᾠ Σὺν. ὡς Ἀστροπολοῦντας.
Anth. pag. 76. ᾠ Anth. τεχνουμένη. Legerem ἡ.

ᾠ Anth. οὐρανούς. ᾠ Anth. Χριστῷ. ᾠ Confer.

in fide clamantes : Non est sanctus sicut Deus noster, et non est justus præter te, Domine.

Audivi, Domine, vocem tuam, eum de quo dixisti : « Vox clamantis in deserto ». Intonuisti enim in aquis multis, tuo testimonium perhibens Filio : totusque effectus præsentis spiritus, clamavit : Tu es Christus, Dei sapientia et virtus.

Purificatum Solem quisnam vidit, præco clamat, natura sua fulgidum ? ut te aquis splendorem gloriæ, Patrisque characterem æterni abluiam ; quique fenum sum, ignem attractem tuæ divinitatis ? Tu enim es Christus, Dei sapientia et virtus.

Ostendit divinam quam habebat reverentiam Moyses tibi obviis factus : ut enim ex rubo vocantem te sedit, statim avertit faciem. At ego quam ratione inspiciam te manifeste, vel quomodo contrectabo te ? Tu enim es Christus, Dei sapientia et virtus.

Anima præditus sapienti, rationisque compos inanima revereor. Si enim baptizavero te, accusator meus erit igitur fumigabundus mons, fugiensque mare bifariam, et Jordanis iste conversus. Tu enim es Christus, Dei sapientia et virtus.

Jesus vitæ auctor solvere damnationem venit Adami protoplasti : purgationis vero, utpote Deus, minime egens, ei qui cecidit purgatur in Jordane : in quo inimicitiam occidens, quæ omnem sensum exsuperat pacem largitur.

Convenientibus infinitis populis ut a Joanne baptizarentur, ipse in medio stetit, clamabatque iis qui aderant : « Quis ostendit, o increduli, vobis declinare a futura ira ? » Fructus dignos Christo facite ; præsens enim nunc pacem largitur.

Agricola idemque conditor in medio stans, ut unus e multis, corda penetrat : purgativum autem ventilabrum in manu habens, totius mundi aream sapienter discernit, sterilitatem comburens, fructiferis æternam vitam largiens.

Vox Verbi, lucerna luminis, stella matutina, solis anteambulo, in eremo, Poenitentiam agite, universis clamat populis, et præpurgamini : ecce enim adest Christus, ex corruptione mundum liberans.

Genitus sine passione ex Deo et Patre, ex Virgine carnem induitur sine sordibus Christus, cujus corrigiam, nostram nempe cum Verbo conjunctionem, solvere impossibile docet præcursor terrigenas ex errore liberans.

In igne abluit novissimo Christus immorigeros, et qui Deum ipsum non reputant : at in Spiritu renovat per aquam gratia qui ejus agnoscunt divinitatem, a noxis liberans.

* Isa. xl, 5 ; Matth. iii, 5. * Joan. iii, 7.

Εὐθείας ἀπεργάσασθε, ἐν πίστει ἀνακράζοντες· οὐκ ἔστιν ἄγιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλὴν σοῦ, Κύριε.

Ἀκήκοα, Κύριε, φωνῆς σου, ὃν εἶπας· « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ »· ὅτι ἐδρόντησας πολλῶν ἐπὶ ὑδάτων, τῷ σὺ μαρτυρούμενος Ὑψ· ὅλος γεγωνὸς τοῦ παρόντος πνεύματος δὲ, ἐδόξασε· Σὺ εἶ Χριστὸς, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Ῥυπτόμενον Ἥλιον τίς εἶδεν, ὁ κῆρυξ βοᾷ, τὸν ἐκλαμπρον τῇ φύσει, ἵνα σε ὑδασιν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, τοῦ Πατρὸς χαρακτήρ ἀδίδου, ἐκπλύνω, καὶ χόρτος ὢν, πυρὶ ψαύσω τῆς σῆς θεότητος ; Σὺ εἶ Χριστὸς, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Ἵπέφηνεν ἔνθεον ἦν εἶχεν εὐλάβειαν Μωσῆς περιτυχὼν σοι· ὡς γὰρ τῆς βίτου σε φωνήσαντα ἠσθήθη, εὐθὺς ἀπεστράφη τὰς ὀφείας. Ἐγὼ δὲ πῶς βλέψω σε τρανῶς, ἢ πῶς χειροθετήσω σε ; Σὺ εἶ Χριστὸς, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Ψυχῆς τελῶν ἐμφορος καὶ λόγῳ τιμώμενος, ἀψύχων εὐλαβοῦμαι. Εἰ γὰρ βαπτίσω σε, κατήγορόν μοι ἔσται πυρὶ καπνιζόμενον ὄρος, φυγοῦσα δὲ θάλασσα διχῇ καὶ Ἰορδάνης οὗτος στραφεῖς. Σὺ γὰρ Χριστὸς, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Ἰησοῦς ὁ ζωῆς ἀρχηγὸς λύσαι τὸ κατάκριμα ἤκει Ἀδάμ τοῦ πρωτοπλάστου· καθαρσίῳν δὲ ὡς Θεὸς μὴ δεόμενος, τῷ πεσόντι καθαίρεται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐν ᾧ τὴν ἔχθραν κτείνας, ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν εἰρήνην χαρίζεται.

Συνελθόντων ἀπειρων λαῶν ὑπὸ Ἰωάννου βαπτισθῆναι, αὐτὸς ἐν μέσῳ ἔσθι, προσεφώνει δὲ τοῖς παροῦσι· « Τίς ἐδειξεν, ἀπειθεῖς, τὴν ὁργὴν ὑμῖν ἐκκλίνει τὴν μέλλουσαν ; » Καρποὺς ἀέλιους Χριστῷ ἐκτελεῖτε, παρὼν γὰρ νῦν εἰρήνην χαρίζεται.

Γεωργὸς ὁ καὶ δημιουργὸς, μέσον ἐστῆκώς ὡς εἰς ἀπάντων, καρδίᾳ ἐμκατεύσει· καθαρτήριον δὲ πύον χειρισάμενος, τὴν παγκόσμιον ἄλωνα πανσφῶς διδοῖται, τὴν ἀκαρπίαν φλέγων, εὐκαρποῦσιν αἰώνιον ζῶν χαρίζόμενος.

Ἡ φωνὴ τοῦ Λόγου, ὁ λύχνος τοῦ φωτὸς, ὁ ἔσχατος ὁ τοῦ ἡλίου πρόδρομος, ἐν τῇ ἐρήμῳ, Μετανοεῖτε, πᾶσι βοᾷ τοῖς λαοῖς, καὶ προκαθαίρεσθε· ἰδοὺ γὰρ πάρεστι Χριστὸς, ἐκ φοβοῦ· τὸν κόσμον λυτροῦμενος.

Γεννηθεὶς ἀρρέυστως ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ τῆς Παρθένου δίχα σαρκούται ρύπου Χριστὸς, οὗ τὸν ἱμάντα, τὴν ἐξ ἡμῶν τοῦ Λόγου συνάφειαν, λύειν ἀμήχανον διδάσκει ὁ Πρόδρομος, γηγενεῖς ἐκ πλάτης λυτρούμενος.

Ἐν πυρὶ βαπτίζει τελευταίῳ Χριστὸς τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ μὴ Θεὸν φρονούντας αὐτόν· ἐν Πνεύματι δὲ καινοποιεῖ δι' ὑδάτος χάριτι τοὺς ἐπιγνώμας αὐτοῦ τῆς θεότητος, τῶν πλημμελημάτων λυτρούμενος.

VARIE LECTIONES.

* Anthol. γάρ pro εἶ, ut et infra.

Νέους· εὐσεβεῖς καμίνῳ πυρὸς ὡς προσομιλήσαντας, Α διασφυρίζον πνεῦμα δρόσου ἀδλαβεῖς· διεφύλαξε, καὶ θεῖου ἀγγέλου συγκατάδοσις· ἔθεν ἐν φλογὶ δροσιζόμενοι, εὐχαρίστως ἀνέμελπον· Ὑπερύμνητε ὁ τῶν πατέρων Κύριος καὶ Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Ὡς περ οὐρανῷ σὺν τρόμῳ καὶ θαύματι παραστάντο ἐν Ἰορδάνῃ αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων σκοπούμεναι τοσαύτην Θεοῦ τὴν συγκατάδοσιν, ὅπως ὁ κρατῶν τὴν ὑπερῶν τῶν ὑδάτων ὑπόστασιν, ἐν τοῖς ὑδασι σωματοφόρος ἔστηκεν. Ὁ Θεός ὁ τῶν πατέρων, εὐλογητὸς εἶ.

Νεφέλῃ ποτὲ καὶ θάλασσα θεῖου προεικόνιζε βαπτισματος τὸ θαῦμα· ἐν οἷς ὁ πρὶν βαπτίζεται διεσθικῶς τῷ νομοθέτῃ λαός· θάλασσα δὲ ἦν τύπος, καὶ νεφέλῃ τοῦ Πνεύματος· οἷς τελούμενοι, Εὐλογητὸς εἶ, κράζομεν, ὁ Θεός ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἄπαντες πιστοὶ ἐν ᾧ τὴν τελείωσιν ἐλάβομεν, θεολογοῦντες ἀσιγήτως σὺν ἀγγέλοις δοξάζωμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον· τοῦτο γὰρ Τριάς ὑποστάσεις ὁμοούσιος, εἰς δὲ Θεός, ᾧ καὶ ψάλλομεν· Ὑπερύμνητε ὁ τῶν πατέρων Κύριος καὶ Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Μυστήριον παράδοξον ἡ Βαβυλῶνος ἔδειξε κάμινος πηγάσασα δρόσον, ὅτι βέθροισ ἐμελλεν αὔλον πῦρ εἰσδέξασθαι ὁ Ἰορδάνης, καὶ στέρεαι σαρκὶ βαπτιζόμενον τὸν Κτίστην, ὃν εὐλογοῦσι λαοὶ, καὶ ὑπερυψοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἀπόθου φόβον ἅπαντα, ὁ Αὐτρωτὴς τῷ Προδρόμῳ ἔφησεν, ἐμοὶ δὲ παρθάρχει, ὡς Χριστῷ μοι πρόσελθε, τοῦτο γὰρ φύσει πέφυκα. Ἐμῷ προστάγματι εἴξον, καὶ βάπτισόν με συγκαταβάνας, ὃν εὐλογοῦσιν λαοὶ, καὶ ὑπερυψοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ῥημάτων ὡς ἀκήκοεν ὁ Βαπτιστὴς τοῦ Δεσπότου, σύντρομος παλάμην ἐκτείνει, χεῖρα πτύσας ὅμως δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ πλάστου αὐτοῦ· ᾧ ὡς βαπτισθέντι ἔδωκε· Ἀγιάσον με, σὺ γὰρ εἰς ὁ Θεός μου, ὃν εὐλογοῦσι λαοὶ, καὶ ὑπερυψοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τριάδος ἡ φανέρωσις ἐν Ἰορδάνῃ γέγονεν, αὕτη γὰρ ὑπέρθεος φύσις. Ὁ Πατὴρ ἐφώνησεν· Οὗτος ὁ βαπτιζόμενος, Υἱὸς ὁ ἀγαπητός μου· τὸ Πνεῦμα συμπαρῆν τῷ ὁμοίῳ, ὃν εὐλογοῦσι λαοὶ, καὶ ὑπερυψοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἀπορεῖ πᾶσα γλῶσσα εὐφημεῖν πρὸς ἀξίαν· ἰλιγγίᾳ δὲ νοῦς καὶ ὑπερκόσμιος ὑμνεῖν σε, Θεοτόκε. Ὅμως ἀγαθὴ ὑπάρχουσα, τὴν πίστιν δέχου· καὶ γὰρ τὸν πόθον οἶδας τὸν ἐνθεον ἡμῶν. Σὺ γὰρ Χριστιανῶν ἡ προστάτις· σὲ μεγαλύνομεν.

Δαδὲ, πάρεσο πνεύματι τοῖς φωτιζομένοις· Νῦν προσέλθετε, ἄδε, πρὸς Θεόν, ἐν πίστει λέγων· Φωτί-

Juvenes pios in camino ignis degentes exsibilans spiritus roris intactos conservavit, divinique angeli descensio : quare in flamma rore recreati cum gratiarum actione cauebant : Laudabilissime patrum Domine et Deus, benedictus es.

Tanquam cælo cum tremore et admiratione astabant in Jordane militiæ angelorum contemplantes tantam Dei condescendentiam, quomodo qui moderatur supernam aquarum substantiam in aquis corpus gestans steterit. O Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Nubes quondam et mare divini præfigurabant baptismatis miraculum, in quibus vetus baptizatus est transeundo sub legislatore populus : mare autem typus erat aquæ, et nebula Spiritus ; quibus initiati, Benedictus es, clamamus, Deus patrum nostrorum.

Quotquot sumus fideles, in quo perfectionem accepimus, theologizantes prolata voce cum angelis glorificemus Patrem, Filium et Spiritum sanctum : tantundem namque est Trinitas, personis consubstantialis, sed unus Deus ; cui etiam psallimus ; Laudabilissime patrum Domine et Deus, benedictus es.

Mysterium admirabile Babylonica ostendit fornax scaturiens rore, quoniam in aquis futurum erat ut immaterialem ignem susciperet Jordanis, et complecteretur in carne baptizatum Creatorem, quem benedicunt populi, et superexaltant in omnia sæcula.

Depone timorem omnem, Redemptor Præcursori ait, mihique obtempera : tanquam ad Christum ad me accede, talis enim natura sum. Meo præcepto cede, et baptiza me condescendentem, quem benedicunt populi, et superexaltant in omnia sæcula.

Verba ut audivit Baptista Domini, tremens manum extendit ; dextera tangens nihilominus caput fictoris sui, baptizato clamabat : Sanctifica me ; tu enim es Deus meus quem benedicunt populi, et superexaltant in omnia sæcula.

Trinitatis manifestatio in Jordane contigit ; hæc est enim divina natura. Pater clamavit : Hic qui baptizatur, est Filius meus dilectus : Spiritus simul aderat suo compari, quem benedicunt populi et superexaltant in omnia sæcula.

Nescit omnis lingua quomodo laudet pro merito : vertigine laborat mens etiam cœlestis qui celebret te, o Deipara. Nihilominus bona cum sis, fidem accipe : nosti enim desiderium nostrum divinitus afflatum ; tu quippe Christianis patrona. Te magnificamus.

David, spiritu adesto illuminatis : Nunc accedite, canta, ad Deum ; in fide dicens : Illuminamini.

VARIE LECTIONES.

Ἄ Anth. καμίνου πυρὸς. Ὑ Anth. Θεός τῶν πατέρων ἡμῶν, et deest εὐλογ. εἶ. Ἄ Anth. εὐλογ. εἶ, Κύριος ὁ Θεός. τ. π. ἡμῶν. Ὑ Legerem χειραπτάτας, Anth. χειραπτύτας. Ἄ Anth. τῷ. Ἄ Anth. deest εἶς.

« Iste pandor clamavit, » Adam nempe in lapu; A τῆς γῆς. « Οὗτος ἔκπληκτος ἐκείραξεν, » Ἄδᾶμ ἐν πύλαις. « καὶ γὰρ αὐτοῦ εἰσέκρινε Κύριος, » ἔδωκεν βελήριον τοῦ Ἰσραήλ, φερόμενον δὲ ἀνοκαίνιστον.

baia⁶, Lavanini, mun' i estote, ait, anforte iniquitates de conspectu Domini. Qui sititis, ad aquam vivam venite: asperget enim aquam renovantem Christus accedentibus ad eum in file, et ad vitam non senescentem spiritu baptizat.

Conservemur fideles gratiæ et characteri. Ut enim perniciem effugerunt, limine Hebraei quondam sanguine tincto; sic et nobis evadendi via divinum istud regenerationis lavaerum erit. Unde etiam Trinitatis videre contingat lumen innociduum.

III.

PRO MAGNA SECUNDA FERIA.

Acrostichis:

Secunda.

Ei qui impervium exstans mare divino suo mandato arefecit, et ut incederet per illud Israeliicus populus dux fuit, Domino cantemus: gloriose enim glorificatus est.

Ineffabilis Dei descensus, quod Christus ipse est; Deus et homo. Deus non rapinam arbitratus in eo quod formam præ se ferret, servum ostendit discipulis: gloriose enim glorificatus est.

Ministrare ipse veni ei, cujus formam conditor sponte indutus sum, mendico Adæ; ego qui dives sum divinitate: meamque propriam ponere animam redemptionis pretium, qui impassibilis sum divinitate.

Horruit puerorum sanctorum animæ conforme immaculatum corpus, cessitque nutritus immensa materia vehemens ignis: vividissima autem bescescente flamma, perpetuus hymnus canebatur: Dominum, omnia opera, laudate, et superexaltate eum in sæcula.

Vos meos tunc discipulos universi cognoscent, si mandata mea custodieritis, ait Salvator amicis ad passionem veniens⁶. Pacem habete in vobis ipsis et omnibus; et humilia sentientes, exaltamini, Dominumque agnoscentes me, laudate et superexaltate in omnia sæcula.

Ordina vicissim ethnici esto vobis imperium congenerum: neque enim hæreditas mea est, sed tyrannis, sensus arbitrarius. Qui igitur prælatus in vobis esse vult, aliorum esto omnium novissimus; Dominumque me agnoscentes, laudate et superexaltate in omnia sæcula.

Magnificasti, Christe, quæ te extra est, Deiparam; ex qua fletor noster ejusdem affectionis indultisti corpus, nostrarum redempturam insciatarum. Hanc beatam dicunt omnes generationes. Te magnificamus.

⁶ Psal. xxxiii, 7. ⁵ Isa. i, 16. ⁶ Joan. xiii, 35.

B

Γ.

Τῇ ΜΕΓΑΛῃ ΔΕΥΤΕΡᾃ.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Τῇ δευτέρᾳ.

Τῷ τὴν ἄδαν κυμαινομένην θάλασσαν θείῳ αὐτοῦ προστάγματι ἀναξηράνεντι, καὶ παζεύσαι δι' αὐτῆς τὴν Ἰσραηλίτην λαὸν καθοδηγῶντι Κυρίῳ ἔσωμεν, ἐνδόξως γὰρ δεδόξαται.

Ἡ ἀπύρρητος τοῦ Θεοῦ κατάστασις, ὅπερ Χριστὸς αὐτὸς ἐστὶ, θεὸς καὶ ἀνθρώπος. Ὁ θεὸς οὐκ ἀρπαγμὸν ἡγησάμενος ἐν τῷ μορφοῦσθαι, δοῦλον δεικνύει τοῖς μαθηταῖς· ἐνδόξως γὰρ δεδόξαται.

Διακονῆσαι αὐτὸς ἐλήλυθα, οὗ τὴν μορφήν ὁ πλαστοουργὸς ἐκὼν περιέκειμαι τῷ πτωχεύσαντι Ἀδάμ, ὁ πλουτῶν θεότητι, θεῖναι ἐμὴν τε τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀντίλυτρον, ὁ ἀπαθὴς θεότητι.

Ἐφριξε παίδων εὐαγῶν τὸ ὁμόσταλον ψυχῆς δσπλον σῶμα, καὶ εἰξὲ τὸ τραφῆν ἐν ἀπειρῷ ὕλῃ ἀκράματον κύρ· ἀειζῶου δὲ ἐκμαρανθείσης φλογὸς, διαωνίζων ὕμνος ἀνεμέλειτο· Τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα, ὕμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἑμεῖς μου τότε μαθητὰς πάντες γνώσονται, εἰ τὰς ἐμὰς ἐντολὰς τηρήσετε, φησὶν ὁ Σωτὴρ τοῖς φίλοις πρὸς πάθος μαλῶν. Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς κατ' ἅπασιν· καὶ ταπεινὰ φρονούντες, ἀνυψώθητε. Καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὕμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τάξεως ἐμπλιν ὁμὴν ἐθνικῆς ἔστω τὸ κράτος ὁμογενῶν· οὐ κληρὸς γὰρ ἐμὸς, τυραννὶς δὲ γνώμη αὐθαίρετος. Ὁ οὖν πρόκριτος ἐν ὁμῇ εἶναι θέλων, τῶν ἄλλων ἔστω πάντων ἐσχάτωτερος· καὶ Κύριον γινώσκοντές με, ὕμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐμεγάλυνας, Χριστὲ, τὴν τεχοῦσάν σε Θεοτόκον, ἐξ ἧς ὁ πλάστης ἡμῶν ὁμοιοπαθὲς περιέθου σῶμα, τὸ τῶν ἡμετέρων λυτῆριον ἀγονημάτων. Ταύτην μακαρίζουσαι^d πᾶσαι αἱ γενεαί, σὲ μεγαλύνουσαι.

VARIAE LECTIONES.

^a Anth. καὶ. • Anth. ἐν. • Forte μακαρίζουσι.

Ῥύπον πάντα ἐμπαθῇ ἀπώσάμενοι, ἐπείτιον τῆς Α θείας βασιλείας γνώμην ἀναλάβετε ἐμφρονα, τοῖς σοῖς ἀποστόλοις προέφης ἡ ὀντως σοφία, ἐν ἣ δοξα- σθήσεσθε λάμποντες ἡλίου τηλαυγέστερον.

Αφορῶντες εἰς ἐμὲ, εἴπας, Κύριε, τοῖς σαυτοῦ μαθηταῖς, Μὴ φρονεῖτε ὑψηλὰ, ἀλλὰ συνεπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς· ἐμὸν ὅπερ πίνω, πῖεσθε ποτήριον τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς συνδοξασθή- σεσθε.

Δ'.

Τῇ Μεγάλῃ Τριτῇ.

Ἦ ἀκροστιχίς·

Τρίτη τε.

Τῷ δόγματι τῷ τυραννικῷ οἱ ὅσοι τρεῖς παῖδες μὴ πεισθέντες, ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες, Θεὸν ὡμο- λόγουν ψάλλοντες· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυ- ρίου, τὸν Κύριον.

Ῥαθυμίαν ἀποθεὶν ἡμῶν βαλῶμεθα, καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι τῷ ἀθανάτῳ νυμφίῳ Χριστῷ ὕμνοις συναντήσωμεν· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

Ἰκανούσθω τὸ κοινωνικὸν ψυχῆς ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγείοις, ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας, ψάλλωμεν· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

Τὸ τάλαντον ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε, ἰσοδύναμον χάριν ἐπικουρίᾳ τοῦ δόντος Χριστοῦ αὐξήσωμεν, ψάλλοντες· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

Ἦ τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασα, καὶ χαρὰν τῷ κόσμῳ κυήσασα, σὲ ὑμνοῦμεν, Θεοτόκε παρθένε.

Τοῖς μαθηταῖς ὁ ἀγαθός, Γρηγορεῖτε, ἐφησας, ἡ γὰρ ὥρα ἦξω ὁ Κύριος ἀγνοεῖτε, ἀποδοῦναι ἐκάστω.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ σου φρικτῇ παρουσίᾳ. Δέσποτα, δεξιόις προβάτοις με σύνταξον, τῶν πταισμάτων παριδῶν μου τὰ πλήθη.

Ε'.

Τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ.

Ἦ ἀκροστιχίς·

Τετράδι ψαλῷ °.

Τῆς πίστεως ἐν πέτρᾳ με στερεώσας, ἐπλάτυνας τὸ στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου. Πύφρανθη γὰρ τὸ πνεῦμά μου ἐν τῷ ψάλλειν· Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλὴν σοῦ, Κύριε.

Ἐν κenoῖς τὸ συνέδριον τῶν ἀνόμων, καὶ γνώμῃ συναθροίζεται κακοτρόπῳ, κατάκριτον τὸν ῥύστην σε ἀποφῆναι Χριστὸν, ᾧ ψάλλομεν· Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλὴν σοῦ, Κύριε.

Τὸ δαινὸν βουλευτήριον τῶν ἀνόμων σκέπτεται θεομάχου ψυχῆς ὑπάρχον, ὡς δύσχηστον τὸν δι- καιον ἀποκτείνει· Χριστὸν, ᾧ ψάλλομεν· Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλὴν σοῦ, Κύριε.

Sordes omnes affectionum abjicientes, dignum divino regno sensum assumite prudentem, tuis apostolis prædicebas tu qui vere sapientia es, in quo glorificabimini fulgentes sole splendidius.

Respicientes in me, dixisti, Domine, discipulis tuis: Nolite alta sapere, sed humiles imitamini: meum quod bibo, bibite calicem hunc, quoniam in regno Patris conglorificabimini.

IV.

PRO MAGNA TERTIA FERIA.

Acrostichis:

Tertiaque.

Decreto tyrannico sancti tres pueri non obtemperantes, in fornacem projecti Deum confitebantur psallentes: Benedicite, omnia opera Domini, Domino.

Socordiam procul a nobis abjiciamus, et splendidis lampadibus immortalis sponso Christo hymnis occurramus: Benedicite, omnia opera Domini, Domino.

Præsto sit sociale animæ nobis oleum in vasis, ut ne præmiorum tempus emptioni impendentes, psallamus: Benedicite, omnia opera Domini, Domino.

Talentum quotquot a Deo accepistis, æqui- pollentem gratiam auxilio dantis Christi augeamus, psallentes: Benedicite, omnia opera Domini, Domino.

O quæ incomprehensibilem Deum utero comprehendistis, gaudiumque orbi peperisti, te laudamus, Deipara virgo!

Discipulis, bonus qui es, Vigilate, dixisti; qua enim hora venturus sim Dominus ignoratis, ut rependam unicuique.

In secundo tuo terribili adventu, Domine, ad dexteram positus cum ovibus me recense, lapsuum dissimulans meorum multitudinem.

V.

PRO MAGNA QUARTA FERIA.

Acrostichis:

Quartaque canam.

Fidei in petra stabiliens me, dilatasti os meum contra inimicos meos. Lactatus est enim spiritus meus dum canerem: Non est sanctus ut Deus noster, et non est justus præter te, Domine.

In vanis concilium iniquorum et sententia congregatur improba, ut damnandum liberatorem suum decernat Christum, cui psallimus: Tu es Deus noster, et non est justus præter te, Domine.

Nequam concilium impiorum deliberat, cum animo sit in Deum hostili, ut tanquam inutilem justum interficiat Christum, cui psallimus: Tu es Deus noster, et non est justus præter te, Domine.

VARIAE LECTIONES

* Confer Triodiam Romæ edit. pag. 487. † Triod. Χριστῇ, ᾧ κράζομεν. ‡ Triod. κατακτείνει.

Verbum tyranni quoniam urgebat, septem-
cifer fornax succensa est quondam, in qua pueri
non sunt combusti, qui regis conculcarunt man-
datum, sed clamabant: Omnia opera Domini, Do-
minum laudate, et superexaltate in omnia sæ-
cula.

Effundens mulier unguentum pretiosum super
dominicum et divinum reverendum caput, Christe,
vestigia tua contrectavit immaculata maculatis
manibus, et clamabat: Omnia opera Domini,
Dominum laudate, et superexaltate in omnia
sæcula.

Lacrymis lavat pedes rea criminum Conditoris,
et abstergit capillis. Ideo eorum quæ in vita pa-
traverat non eam sefellit liberatio, sed clamabat:
Omnia opera Domini, Dominum laudate, et super-
exaltate in omnia sæcula.

Celebratur redemptio a grata et memori ex sa-
lutaribus visceribus et lacrymarum fonte, in quo
per confessionem lota, non verecundabatur, sed
clamabat: Omnia opera Domini, Dominum laudate,
et superexaltate eum in sæcula.

Animis puris et mundis labiis venite, magnifice-
mus immaculatam et castissimam matrem Emma-
nuelis, per ipsam ei qui ex ipsa natus est offeren-
tes cultum. Parce animabus nostris, Christe Deus,
et salva nos.

Perfidum se prodens, et malum zelatorem, do-
num Deo dignum pretio taxat. Per eum debitum
solutum est criminum, dum cauponatur infelix
Judas divinam gratiam. Parce animabus nostris,
Christe Deus, et salva nos.

Dicit pergens ad iniquos principes: Quid mihi
dare vultis, et ego Christum vobis quem requiri-
tis volentibus tradam? necessitudinem Dei Judas
repudians auro. Parce animabus nostris, Christe
Deus.

O cæcante avaritia fœdifrage! oblivionem unde
nactus es eorum quæ didicisti, quod ne totus
quidem mundus æquali pretio cum anima sit ha-
bendus. Desperatione enim teipsum laqueo sus-
pendisti, o proditor. Parce animabus nostris,
Christe Deus.

VI.

PRO MAGNA QUINTA FERIA.

Acrostichis:

Longa quinta, longum hymnum canto.

Divisionibus dividitur mare Rubrum, procullo-
sum vero siccatur profundum, idemque simul et
inermibus fit permeabile, et armatis sepulcrum.
Ode vero Deo digna canebatur: Gloriose glorifica-
tus est Christus Deus noster.

Ἰππὸς τυράννου ἐπεὶ ὑπερίσχυσεν, ἐπαπλάσιν
κάμινος ἐξεκαύθη ποτὲ, ἐν ᾗ παῖδες οὐκ ἐφίεχθησαν
βασιλέως πατήσαντες δόγμα, ἀλλ' ἐδόων· Πάντα τὰ
ἔργα, τὸν ὁ Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πᾶν-
τας τοὺς αἰῶνας.

Ἀποκενοῦσα γυνὴ μύρον ἐντιμον δεσποτικῇ καὶ
θεῖᾳ φρικτῇ κορυφῇ, Χριστὲ, τῶν ἰχνῶν σου ἐπελά-
θετο τῶν ἀχράντων κεχραμμέναις παλάμαις, καὶ
ἐδόα· Πάντα τὰ ἔργα, τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερ-
υψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Δάκρυσι πλύνει τοὺς πόδας ὑπεύθυνος ἀμαρτίαις
τοῦ πλάταντος, καὶ ἐκμάσσει θριξί. Διὸ τῶν ἐν βίᾳ
οὐ διήμαρτε πεπραγμένων τῆς ἀπολυτρώσεως, ἀλλ'
ἐδόα· Πάντα τὰ ἔργα, τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερ-
υψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἰερουργεῖται τὸ λύτρον εὐγνώμονι, ἐκ σωτηρίων
σπλάγχων τε καὶ δακρύων πηγῆς, ἐν ᾗ διὰ τῆς
ἐξαγοράσεως ἰ ἐκπλυθεῖσα, οὐ κατησχύνετο, ἀλλ'
ἐδόα· Πάντα τὰ ἔργα τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερ-
υψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ψυχὰς καθααῖς, καὶ ἀβρύπαντοῖς ἰ χεῖλεσι δεῦ-
τε μεγαλύνωμεν τὴν ἀκηλίδωτον καὶ ὑπέραγνον μη-
τέρα τοῦ Ἑμμανουὴλ, δι' αὐτῆς τῇ ἐξ αὐτῆς προσφέ-
ροντες λατρίαν κ τεχθέντι, Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν,
Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Ἀγνώμων φανεῖς, καὶ πονηρὸς ζηλότυπος, δῶρον
ἀξιοθεῶν ἰ λογοπράγεῖ. Δι' οὐ ὀφειλέσιον ἐλύθη ἀμαρ-
τημάτων, καπηλεύων ὁ δεινὸς Ἰούδας τὴν φιλόθεον
χάριν. Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ
σῶσον ἡμᾶς.

Λέγει πορευθεὶς τοῖς παρανόμοις ἀρχοῦσι· Τί μοι
δοῦναι θέλετε, καὶ γὰρ Χριστὸν ὑμῖν τὸν ζητούμενον
τοῖς θέλουσι παραδῶσω; αἰκισθέντα Θεοῦ Ἰούδας
ἀντωσάμενος χρυσοῦ. Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χρι-
στὲ ὁ Θεός.

Ἡ πηρωτικῆς φιλαργυρίας ἀσπονδὸς, λήθης ὅθεν
ἔτυχες, ὅτι ψυχῆς οὐδ' ἰσοστάσιος ὁ κόσμος, ὡν
ἐδιδάχθης. Ἀπογνώσει γὰρ σαυτὸν ἐβρόχισας ἀνά-
ψας, προδότα. Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστὲ ὁ
Θεός.

D

Z'.

Τῇ Μεγαλῇ Πεντη.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Τῇ μακρᾷ πέμπτῃ μιμνήσκον ὕμνον ἐξύδω.

Τμηθεῖση ἡ τμᾶται πόντος· Ἐρυθρὸς, κυματοτρό-
φος δὲ ξηραίνεται βυθὸς ὁ αὐτὸς δμοῦ ἀόλοισ· γε-
γονὼς ὁ βαθὺς, καὶ πανοπλίταις τάφος· ὥδῃ δὲ θεο-
τερπῆς ἀνεμέλπετο· Ἐνδόξως δεδόξαται Χριστὸς ὁ
Θεός ἡμῶν.

VARIÆ LECTIONES.

^h Triod. Κυρίου τὸν, et sic semper, additque αὐτὸν ante εἰς τοὺς αἰῶν. ⁱ Triod. ἐξαγορεύσεως.
^j Triod. ἀβρύπαντος. ^k Triod. προσδεῖν, supplicationem. ^l Triod. ἀξιοχρεῶν. ^m Triod. ὁ Θεός, σῶσον.
τῇ, sic et infra. ⁿ Fonte τμηθεῖση. Triod. τμηθεῖς. ^o Tr. γέγονας.

Ἡ πανταίτια καὶ παρεκτικὴ ζωῆς, ἡ ἀπειρος σοφία τοῦ Θεοῦ, ὠκοδόμησε τὸν οἶκον ἑαυτῆς ἀγνῆς ἐξ ἀπειράνδρου μητρὸς, ναὸν δὲ ῥωματικὸν περιθήμενος ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Μυσταγωγούσα φίλους ἑαυτῆς, τὴν ψυχотρόφον ἐτοιμάζει τράπεζαν, ἀμβροσίας δ' ἡ θνῶς σοφία Θεοῦ κίρνᾳ κρατῆρα πιστοῖς. Προσέλθωμεν εὐσεβῶς καὶ βοήσωμεν· Ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ἀκουτισθῶμεν πάντες οἱ πιστοὶ συγκαλουμένης ὑψηλῇ κηρύγματι τῆς ἀκτίστου καὶ ἐμφύτου σοφίας Θεοῦ. Βοᾷ γάρ· Γεύσασθε, καὶ γινόντες ὅτι Χριστὸς ἐγώ, κράξτε· Ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Κύριος ὢν πάντων καὶ κτίστης Θεὸς, τὸν πιστὸν ὁ ἀπαθὴς πτωχεύσας ἑαυτῷ ἠνωσας· καὶ τὸ Πάσχα οἷς ἐμελλες θανεῖν αὐτὸς ὢν, ἑαυτὸν προετίθη· Φάγετε, βοῶν, τὸ σῶμά μου, καὶ πίστει στερεωθήσασθε.

Ῥύσιον παντὸς τοῦ βροτείου γένους τὸ οἰκεῖον, ἀγαθὸς, τοὺς σοὺς μαθηταὶς ἐπότιζας εὐφροσύνης ποτήριον πλήσας. Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν. ἱερουργεῖς· Πίετε, βοῶν, τὸ αἷμά μου, καὶ πίστει στερεωθήσασθε.

Ἀφρων ἀνὴρ ὃς ἐν ἡμῖν προδότης, τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς προέφη, ὁ ἀνεξίκακος, οὐ μὴ γινώσεται ταῦτα· καὶ οὗτος ἀσύνητος ὢν, οὐ μὴ συνήσει· ὁμως μέννατε ἐν ἐμοί, καὶ πίστει στερεωθήσεσθε.

Προκατιδὼν ὁ προφήτης τοῦ μυστηρίου σου τὸ ἀπόρρητον, Χριστὲ, προανεφώνησεν· Ἐθου κραταίαν ἀγάπην ισχύος, Πάτερ οἰκτίρμον· τὸν μονογενῆ Υἱὸν γὰρ, ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλας.

Ἐπὶ τὸ πάθος τὸ πᾶσι τοῖς ἐξ Ἀδάμ πηγάζαν ἀπάθειαν, Χριστὲ μολών, τοῖς φίλοις σου εἶπας· Μεθ' ὧν τοῦ Πάσχα μετασχεῖν τούτου ἐπεθύμησα, τὸν Μονογενῆ ἐπεὶ με ἱλασμὸν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε.

Μεταλαμβάνων κρατῆρος, τοῖς μαθηταῖς ἐδῶας, ἀθάνατος· Γεννήματος ἀρπείου δὲ πόμαί μοι οὐκέτι μεθ' ὧν βιοτεύων, τὸν Μονογενῆ ἐπεὶ με ἱλασμὸν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε.

Ἦμα κινὸν ὑπὲρ λόγον ἐγὼ φημι ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, Χριστὲ, τοῖς φίλοις πόμαί· ὥστε γὰρ θεοὶ Θεὸς ὡμῖν συνέσομαι, εἶπας, τὸν Μονογενῆ ἐπεὶ με ἱλασμὸν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε.

Τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης συνδεόμενοι οἱ ἀπόστολοι, τῷ δεσπόζοντι τῶν ὅλων ἑαυτοὺς Χριστῷ ἀναθέμενοι, ὠραίους πόδας ἐξαιπνίζοντο· εὐαγγελιζόμενοι πᾶσιν εἰρήνην.

Ἡ τὴν ἀσχετον κρατούσα καὶ ὑπερῶν ἐν αἰθέρι

Quæ causa est omnium datrixque vitæ, infinita sapientia Dei edificavit domum suam castissima ex Virgine matre; templum vero corporis indutus gloriose glorificatus est Christus Deus noster.

Imbuens amicos suos, animæ altricem præparat mensum, ambrosia autem, quæ vere est Sapientia Dei, temperat craterem fidelibus. Accedamus religiose et clamemus: Gloriose glorificatus est Christus Deus noster.

Audiamus cuncti fideles convocantem excelso præconio incretam et innatam sapientiam Dei. Clamat enim: Gustate, et scientes quoniam ego sum Christus, clamate: Gloriose glorificatus est Christus Deus noster.

Dominus cum sis omnium et creator Deus, creaturam, licet impassibilis, factus humilis tibi ipse univisti: et Pascha eorum pro quibus moriturus eras existens, teipsum proponebas: Manducate, clamans corpus meum, et fide roborabimini.

Liberatorium totius humani generis, o benigne, proprium discipulis tuis propinasti lætitiæ poculum, quod repleveras. Ipse enim temet sacrificabas: Bibite, inquit, sanguinem meum, et fide roborabimini.

Insipiens homo, qui inter vos proditor est, tuis discipulis prædicebas, o clementissime, non cognosceat hæc: isque imprudens non intelliget hæc: Attamen manete in me, et fide roborabimini.

Prævidens propheta mysterium tuum ineffabile, Christe, proclamavit: Posuisti fortem dilectionem potentia, Pater misericordiarum: Unigenitum enim Filium, bone Pater, propitiationem in mundum misisti.

Ad passionem quæ omnibus Adami posteris scaturivit liberationem a passionibus, Christe contendens, pernecessariis tuis dixisti: Vobiscum hujus Paschæ participem esse desideravi, me enim Unigenitum propitiationem Pater in mundum misit.

Manu tenens craterem, discipulis clamabas, o immortalis: De genuine vitis non amplius deinceps bibam vobiscum vivens; Unigenitum enim me propitiationem Pater in mundum misit.

Potum novum supra rationem ego dico in regno meo, Christe, cum amicis bibam: tanquam enim cum diis Deus vobiscum ero ipse, dixisti: Unigenitum nunc autem me propitiationem Pater in mundum misit.

Vinculo charitatis colligati apostoli, dominatores omnium seipso Christo dicantes, speciosos pedes extendebant, evangelizantes omnibus pacem.

Quæ immensam tenet superioremque in ære

VARIE LECTIONES.

• Tr. γὰρ pro δε. • Tr. ἠνωσας. ποτὶς ἐμελλας... προετίθη. • Tr. ἱλασμὸν, ut infra. • Tr. ὡν δὲ με ἱλ. • Tr. ἐξαιπνίζοντο.

aquam ; quæ abyssos freno coercet et maria compescit Dei sapientia, aquam pelvi infundit, pedes vero lavat servorum Dominus.

Discipulis ostendit humilitatis formam Dominus : qui nubibus autem cælum obducit, præcingitur linteo ; flectitque genu servorum ut lavet pedes, in cujus manu est spiritus omnium existentium.

Abyssus extrema peccatorum circumdedit me, æstumque non amplius ferens, ut Jonas tibi Domino clamo : De corruptione edue me.

Dominum vocatis, o discipuli, et magistrum me, sum etenim, o Salvator, clamabas : quare imitamini exemplar quo modo in me vidistis.

Sordes quis non habens, non indiget lavari pedes. Mundi estis autem vos, o discipuli, at non omnes ; propensio enim inordinate unius ex vobis insanit.

Pueri in Babylone fornacis flammam non sunt veriti, sed in medium ignis projecti irrorati psallebant : « Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum ? »

Nutans caput Judas mala prævidens movebat, opportunitatem quærens tradendi judicem in condemnationem, qui universorum est Dominus, et Deus patrum nostrorum.

Ex vobis, Christus amicis clamabat, unus me tradet. Latitiæ obliiti anxietate et dolore tenebantur : Quis iste sit dicito, aientes, o Deus patrum nostrorum.

Qui mecum manum in catinum mittit audacter. C Verumtamen huic bonum erat si portas vitæ transiisset nunquam : huncce autem dicens manifestabat Deus patrum nostrorum.

Legum paternarum beatificantes in Babylone pueri periculum subeunt, regis contempnere præceptum irrationabile : et conjuncti igui quo conflati non sunt, omnipotente dignum canebant hymnum : Dominum laudate, opera, et superexaltate eum in sæcula.

Convivæ beatificantes in Sion Verbo assidue adhaerentes, apostoli, inquam, sequebantur pastorem tanquam agni : et conjuncti Christo a quo divulsi non sunt, divino sermone enutriti, cum gratiarum actione clamabant : Dominum laudate, opera, et superexaltate eum in sæcula.

Legem amicitiae infamis Iscariotes sponte oblivioni tradens, quos laverat præparavit ad prodicionem pedes : et tuum panem manducans, corpus, inquam, divinum, elevavit supplantationem contra te, Christe, nec clamare novit : Dominum laudate, opera, et superexaltate eum in sæcula.

Dextera recipiebat redemptorium peccati corpus homo sine conscientia, sanguinemque divinum

A ὕδωρ, ἡ ἀβύσσους χαλινούσα, καὶ θαλάσσας ἀνακαίτιζουσα Θεοῦ σοφία, ὕδωρ νικτήρι βάλλει, πόδας ἀποπλύνει δὲ δούλων Δεσπότης.

Μαθηταῖς ὑποδεικνύει ταπεινώσεως ὁ Δεσπότης τύπον · ὁ νεφέλαις δὲ τὸν πόλον περιβάλλον, ζώννυται λέντιον, καὶ κάμπτει γόνου δούλων ἐκπλύναι πόδας, οὗ ἐν τῇ χειρὶ πνοὴ πάντων τῶν ὄντων.

Ἄδυσσος ἐσχάτη ἀμαρτημάτων ἐκύκλωσέ με, καὶ τὸν κλύδωνα μηκέτι στέγων, ὡς Ἰωνᾶς τῷ Δεσπότη ἔβω σοι · Ἐκ φθορᾶς με ἀνάγαγε.

Κύριον φωνεῖτε, ὦ μαθηταί, καὶ διδάσκαλόν με, καὶ γὰρ πέφυκα, Σῶτερ, ἐδόξας · εἰδὼ μιμεῖσθαι τὸν τύπον, ὃν τρόπον ἐν ἐμοὶ ἐθεάσασθε.

Ῥύπον τις μὴ ἔχων, ἀποπλυθῆναι οὐ δεῖται πόδας. Καθαροὶ, ὦ μαθηταί, ὑμεῖς δὲ, ἀλλ' οὐχὶ πάντες. Ῥοπή γὰρ ἀτάκτως ἐξ ὑμῶν ἐνδὸς μαίνεται.

Οἱ παῖδες ἐν Βαβυλῶνι καμίνου φλόγα οὐκ ἐπτήσαν, ἀλλ' ἐν μέσῳ πυρὸς ἐμβληθέντες, θρῆνοιζόμενοι ἐψάλλον · « Εὐλογοῦντός εἰ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν. »

Νευστάζων χάραν Ἰούδας κακὰ προβλέπων ἐκίνησεν, εὐκαιρίαν ζητῶν παραδοῦναι τὸν κριτὴν εἰς κατάκρισιν, ὃς πάντων ἐστὶ Κύριος, καὶ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἑμῶν, ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις ἐδόξ, εἰς παραδώσει με. Εὐφροσύνης λαθόντες ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο, τίς οὗτος φράσον, λέγοντες, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Μεθ' ὅστις ἐμοῦ τὴν χεῖρα τρυβλίῳ βάλλῃ θρασύτητι. Τούτῳ πλὴν καλὸν ἦν πύλας βίου περάσαι μηδέποτε · τοῦτον * εἰπὼν ἐδήλω δὲ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Νόμων πατέρων οἱ μακαρισταὶ γ ἐν Βαβυλῶνι νέοι προκινδυνεύσαντες, βασιλεύοντες κατέπτυσαν πρостаγῆς ἀλογίστου · καὶ συνημμένοι ᾧ οὐκ ἔχωνεύθησαν πυρὶ τοῦ κρατοῦντος ἐπάξιον ἀνέμελπον τὸν θῆνον · τὸν Κύριον ὕμνεῖτε, τὰ ἔργα, καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Οἱ δαιτυμόνες οἱ μακαρισταὶ, ἐν τῇ Σιών τῷ Ἀδγῳ προσκαρτερήσαντες, οἱ ἀπόστολοι παρείποντο τῷ ποιμένι ὡς ἄρνες · καὶ συνημμένοι, οὐκ ἔχωρίσθησαν Χριστῷ · θαίρω λόγῳ τρεφόμενοι εὐχαρίστως ἐδῶν · τὸν Κύριον ὕμνεῖτε, τὰ ἔργα, καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Νόμον φιλίας ὁ δυσώνυμος Ἰσκαριώτης γνώμῃ ἐπιλαθόμενος, οὗς ἐνέψατο ἡτρεπίσειεν εἰς ἃ προδοσίαν πόδας · καὶ σου ἐσθίω ἄρτον, σῶμα θεῶν, ἐπῆρε πτερνισμὸν ἐπὶ σέ, Χριστέ, καὶ βοᾶν οὐ συνῆκε · τὸν Κύριον ὕμνεῖτε, τὰ ἔργα, καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἐδεξιούτο τὸ λυτήριον τῆς ἀμαρτίας σῶμα ὁ ἀσυνείδητος, καὶ τὸ αἷμα τὸ χεόμενον ὑπὲρ κόσμου τὸ

* Dan. iii, 26.

VARIÆ LECTIONES.

* Triod. φέρων. * Tr. φέρω. * Tr. οὕτως. γ Tr. μακαριστοί, sic infra. * Tr. ᾧ οὐκ. * Tr. ἡτρεπίσειεν πρός.

θαῖον· ἀλλ' οὐκ ᾔδειτο πίνων ὃ ἐπίπρασκε τιμῆς. Οὐ κακίᾳ προσώχθισε, καὶ βοᾶν οὐ συνῆκε· Τὸν Κύριον ὁμνεῖτε, τὰ ἔργα, καὶ ὑπερσφύετε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ξενίας Δεσποτικῆς, καὶ ἀθανάτου τραπέζης ἐν ὑπερφύῳ τόπῳ, ὑψηλαῖς φρεσὶ, πιστοὶ, δεῦτε ἀπολαύσωμεν, ἐπαναβεβηκότα λόγον ἐκ τοῦ Λόγου μαθόντες, ὃν μεγαλύνομεν^β.

Ἄπιτε, τοῖς μαθηταῖς ὁ Λόγος ἔφη, τὸ Πάσχα ἐν ὑπερφύῳ τόπῳ, ᾧ νοὺς ἐνδρυσταί· οἷς μυσταγωγὰς^γ σκευάσατε ἀζύμῳ ἀληθείας λόγῳ· τὸ στερὸν δὲ τῆς χάριτος μεγαλύνετε.

Δημιουργὸν ὁ Πατήρ πρὸ τῶν αἰώνων σοφίαν γεννᾷ ἀρχὴν δδῶν με, εἰς ἔργα ἔκτισε^δ τανῦν μυστικῶς τελούμενα. Λόγος γὰρ ἀκτιστος ὢν φύσει, τὰς φωνὰς οἰκισούμενος νῦν^ε προσελήφα.

Ὡς ἄνθρωπος ὑπάρχω εὐσίᾳ, οὐ φαντασίᾳ· οὕτω Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως ἡ φύσις ἡ ἐνωθεῖσά μοι· Χριστὸν ἕνα, διδ, μὲ γινώτε, τὰ ἐξ ὧν ἐν οἷς ἄπερ πέφυκα σώζοντα.

Πρὸς τὸν Κύριον.

Ὡς φοβερὰ ἡ κρίσις σου, Κύριε, τῶν ἀγγέλων παρισταμένων, τῶν ἀνθρώπων εἰσαγομένων, τῶν βέλων ἀνεωγμένων, τῶν ἔργων ἐρευνημένων, τῶν λογισμῶν ἀπολογουμένων. Ποῖα κρίσις ἔσται ἐν ἐμοὶ τῷ συλληφθέντι ἐν ἁμαρτίαις; Τίς μου τὴν φλόγα κατασβέσει, εἰ μὴ σὺ, Κύριε; Ἐλέησόν με ὡς φιλάνθρωπος.

Πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Τὴν ἀκαταίσχυντον, Θεοτόκε, ἐλπίδα σου ἔχων, σωθήσομαι· τὴν προστασίαν σου κεκτημένος πανάμωμε, οὐ φοβηθήσομαι· καταδιώξω τοὺς ἐχθρούς μου καὶ τροπώσομαι, μόνην ἀντεχόμενος ὡς θώρακα τὴν σκέπην σου, καὶ τὴν παντοδύναμον βοήθειάν σου. Καὶ καθικετεύω βοᾶν σοι· Δέσποινα, σῶσόν με ταῖς πρεσβείαις σου, καὶ ἀνάστησόν με ἐκ ζοφώδους ὕπνου πρὸς σὴν δοξολογίαν, δυνάμει τοῦ ἐκ σοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ.

Πρὸς τὴν αὐτὴν.

Ἐνδοξε, Ἀειπάρθενε, μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, προσάγαγε τὴν ἡμετέραν προσευχὴν τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ, ἵνα σώσῃ διὰ σοῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Πρὸς τὸν Κύριον.

Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς· Πάσης γὰρ ἀπολογίας ἀπορῶντες, ταύτην σοι τὴν ἵεσάν ὡς Δεσπότη ἁμαρτωλοὶ προσφέρομεν· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.

Πρὸς τὸν αὐτόν.

Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ἐπὶ σοὶ γὰρ πεποιθασμεν. Μὴ ὀργισθῇς ἡμῖν σφόδρα, μηδὲ μνησθῇς τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλεψὼν καὶ νῦν ὡς εὐσπλαγχνος, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. Σὺ γὰρ εἰς Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς σου, πάντες ἔργα χειρῶν σου, καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικεκλήμεθα.

VARIÆ LECTIONES.

^β Quæ hic male interserebantur, habes expleta acrostichide, quippe aliena. ^γ Triod. μυσταγωγῶς
^δ Tr. δ' ἔκτ. ^ε Tr. οικισούμεαι, οὐ νῦν.

A quod effunditur pro mundo : at non verebatur bibens quod vendebat pretio. Non culpam abominatus est, et clamare non novit : Dominum laudate, opera, et superexaltate eum in sæcula.

Hospitalitate Dominica, et immortalī mensa in excelso loco sublimibus mentibus, fideles, venite, fruamur ; superexcellens verbum ex Verbo discentes, quod magnificamus.

Itē, discipulis Verbum ait, Pascha in superiori loco, quo mens roboratur, iisdem quibus sacras institutiones, parate azymo veritatis verbo : firmitatem autem gratiæ magnificate.

Opificem Pater ante sæcula sapientiam generat me principium viarum, ad opera autem creavit nunc quæ mystice perficiuntur. Cum enim Verbum sim increatum natura, voces ejus meas feci quem nunc assumpsī.

Ut hono sum essentia, non apparenti tantum specie ; sic Deus est modo assumptionis natura unita mihi. Christum unum idcirco me agnoscite, ea ex quibus et in quibus sum salvantem.

Ad Dominum.

Quam terribile judicium tuum, Domine, angelis astantibus, hominibus adductis, libris apertis, operibus discussis, cogitationibus respondentibus ! Quale judicium erit in me concepto in peccatis ? Quis meam flammam exstinguet, nisi tu, Domine ? Miserere mei, quippe benignus.

Ad Deiparam.

Quæ non confundit, o Deipara, spem tuam habens, salvus ero : patrocinium tuum obtinens, o immaculatissima, non timebo : persequar inimicos meos et in fugam convertam, solam retinens veluti thoracem protectionem tuam, tuumque omnipotens auxilium. Et deprecor clamans ad te : Domina, salva me intercessionibus tuis, et exsuscita me a caliginoso somno ad tuam glorificationem, virtute ejus, qui in te caro factus est, Dei.

Ad eandem.

Gloriosa, semper Virgo, Mater Christi Dei, affer nostram orationem ad Filium tuum et Dum, ut salvet per te animas nostras.

Ad Dominum.

Miserere nostri, Domine, miserere nostri ! Omni enim excusatione destituti, hanc tibi supplicationem tanquam Domino peccatores afferimus : Miserere nostri, Domine, miserere nostri.

Ad eundem.

Domine, miserere nostri, in te enim speravimus. Ne irascaris nobis vehementer, neque memineris iniquitatumstrarum, sed respice et nunc tanquam benignus, et redime nos de inimicis nostris. Tu enim es Deus noster, et nos populus tuus, universi nos opera manuum tuarum, et de nomine tuo vocamur.

Ad Deiparam.

Benignitatis januam aperi nobis, benedicta Dei genitrix. Sperantes utique in te nostra nos non fallat sententia : liberemur per te a calamitatibus. Tu enim es salus generis humani.

Ad eandem.

Multe sunt multitudines, o Dei Genitrix, meorum peccatorum. Ad te confugi, o immaculata, salutis indigens. Visita infirmam animam meam, et postula a Filio tuo et Deo nostro, ut detur mihi remissio malorum quæ perpetravi : o sola immaculata, sola benedicta !

Ad eandem.

Omnem spem meam in te colloco, mater luminis : custodi me sub protectionem tuam.

VII.

PRO MAGNA PARASCEVE.

Acrostichis :

Pridicque Sabbati.

Ad te de luce vigilo, qui propter misericordiam teipsum pro eo qui cecidit evacuasti sine mutatione, et usque ad passiones impassibiliter succubisti, o Verbum Dei. Pacem da mihi, misericors.

Sordidati pedes, sed ante purgati participatione mysterii divinæ mentis tuæ, Christe, famuli ex Sion Oliveti magnum ad montem coascenderunt, laudantes te, o misericors.

Videte, dixisti, o chari, ne terreamini : nunc enim appropinquavit hora ut capiar interficiarique manibus iniquorum. Omnes autem dispergemini me derelinqentes, quos congregabo ut prædicetis me misericordem.

Statuam sceleris. Deo adversi divini pueri infamarunt : contra Christum vero insolescens impium concilium meditatur inania : interficere cogitat qui vitam manu tenet, quem omnis creatura benedicit, glorificans in sæcula.

A palpebris, o discipuli, jam somnum excutite, Christe, dixisti, et in oratione vigilate, ne forte tentatione pereatis, et præsertim Simon : valentiori enim majus quid. Experientia agnosce me, Petre, quem omnis creatura benedicit, glorificans in sæcula.

Profanum verbum a labiis nunquam excidere sinam, Domine : tecum moriar, tanquam bene memor, etsi omnes negaverint te, clamavit Petrus : non caro et sanguis, sed Pater tuus revelavit mihi te, quem omnis creatura benedicit, glorificans in sæcula.

Profundum sapientiæ divinæ et cognitionis non omne pervestigasti, abyssumve judiciorum meorum non comprehendisti, o homo, Dominus ait. Caro igitur cum sis, ne glorieris : ter enim negabis me, quem omnis creatura benedicit, glorificans in sæcula.

Negas, Simon Petre, quod tamen cito patieris,

A

Πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην ἀνοιξον ἡμῖν, εὐλογημένη Θεοτόκε. Ἐλπίζοντες οὖν εἰς σέ, μὴ ἀστοχῆσωμεν· ῥυσθῶμεν διὰ σοῦ τῶν περιστάσεων. Σὺ γάρ εἰ σωτηρία τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Πρὸς τὴν αὐτήν.

Πολλὰ τὰ πλήθη τῶν ἡμῶν, Θεοτόκε, πταισμάτων. Πρὸς σέ κατέφυγον, ἀγνή, σωτηρίας δεόμενος. Ἐπισκεψαι τὴν ἀσθενοῦσάν μου ψυχὴν, καὶ αἰτῆσαι τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ ἡμῶν δοθῆναι μοι τὴν ἀφεσιν ὧν ἔπραξα δεινῶν, μόνῃ ἀγνῇ, μόνῃ εὐλογημένῃ.

Πρὸς τὴν αὐτήν.

Τὴν πᾶσιν ἐλπίδα μου εἰς σέ ἀνατίθημι, μήτερ τοῦ φωτός, φύλαξόν με ὑπὸ τὴν σκέπην σου.

B

Z

ΤΗ ΜΕΓΑΛῃ ΠΑΡΑΣΚΕΥῃ.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Προσάδοσάτον τς.

Πρὸς σέ ὀρβρίζω, τὸν δι' εὐσπλαγχνίαν ἑαυτὸν τῷ πεσόντι κενώσαντα ἰ ἀτρέπτως, καὶ μέχρι παθῶν ἀπαθῶς ὑποκύψαντα, Ἄλγε Θεοῦ. Τὴν εἰρήνην παράσχου μοι, φιλόανθρωπε.

Ῥυθθέντες πύδας, καὶ προκαθαρθέντες μυστηρίου μεθέξει τοῦ ὕψους νοῦ, Χριστὲ, σοῦ, οἱ ὑπέρταται ἐκ Σιών ἐλαιῶνος μέγα πρὸς ὄρος συνανῆλθον ὕμνου· τίς σε, φιλόανθρωπε.

Ὁρᾶτε, ἔφης, φίλοι, μὴ θροεῖσθε· νῦν γὰρ ἤγγικεν ὥρα ληφθῆναι με, κτανθῆναι χερσὶν ἀνόμων. Πάντες δὲ σκορπισθήσεσθε ἐμὲ λιπόντες, οὓς συνάξω κηρύξαι με φιλόανθρωπον.

Στήλην κακίας ἀντιθέου θεῖοι παῖδες παρεδειγμάτισαν, κατὰ Χριστοῦ δὲ φρυαττόμενον ἀνόμων συνέδριον βουλευέται κενά· κτείνει μελετᾷ τὸν ζωῆς κρατοῦντα παλάμη, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ, δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀπὸ βλεφάρων, μαθηταίε, νῦν ὑπνον, ἔφης, Χριστὲ, τινάξατε, ἐν προσευχῇ δὲ γρηγορεῖτε, πειρασμῷ μὴ πως δαλυσοθε, καὶ μάλιστα Σίμων· τῷ κραταίῳ γάρ, μείζον. Πείρα γινώθι με, Πέτρε, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ, δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Βέβηλον ἔπος τῶν χειλέων οὐποτε προήσομαι, Δέσποτα· σὺν σοὶ θανοῦμαι ὡς εὐγνώμων, καὶ οἱ πάντες ἀρνήσονται σε ἰ, ἐδόξασε Πέτρος· σὰρξ οὐδὲ αἷμα, ὁ Πατήρ σου ἀπεχάλυψέ μοι σε, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ, δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Βάθος σοφίας θεϊκῆς καὶ γνώσεως οὐ πᾶν ἐξηρεύνησα, ἄβυσσον δὲ μου τῶν χρημάτων οὐ κατέλαβες, ἄνθρωπε, ὁ Κύριος ἔφη. Σὰρξ οὖν ὑπάρχων μὴ καυχῶ· ἀρνήση τρίτον γάρ με, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ, δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀπχορεῖς, Σίμων Πέτρε, ὅπερ πείσῃ τάχος, ὡς

VARIAE LECTIONES.

ἰ Triod. ἐνώσωντα. ε Tr. μαθηταίς. ἡ Tr. Σίμωνι. ἰ Tr. omitit se.

εἰρηται, καὶ σοὶ παιδίακη οἷα θάπτον προσελθοῦσα Ἀ
ποτοῖσαι σε, ὁ Κύριος ἔφη. Πικρῶς δακρύσας, ὅμως
ἔξεις εὐλατόν με, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ, δοξά-
ζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ, καὶ ἐνδοξοτέραν
ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λό-
γον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύ-
νομεν.

Ὀλέθριος σπεῖρα θεοστυγῶν πόνηρευμένων, θεο-
κτόνων συναγωγὴ ἐπέστη, Χριστὲ, σοὶ, καὶ ὡς ἄδι-
κον εἶλε τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων, ὃν μεγαλύ-
νομεν.

Νόμον ἀγνοοῦντες οἱ ἀσεβεῖς, φωνὰς προφητῶν τε
μελετῶντες διακενῆς, ὡς πρέσβιον εἶλκόν σε τὸν
ἀπάντων Δεσπότην ἀδίκως σφαγιάσαι, ὃν μεγαλύ-
νομεν.

Τοῖς ἔθνεσιν ἐκδοτον τὴν ζωὴν σὺν τοῖς Γραμ-
ματεῦσιν ἀναιρεῖσθαι οἱ μιερεῖς ἰ παρέσχον πλη-
γέντες αὐτοφθόβῳ κακίᾳ, τὸν φύσει ζωοδότην, ὃν
μεγαλύνουμεν

Ἐκύκλωσαν κύνες ὡσεὶ πολλοὶ, ἐκρότησαν, ἀναξ,
σιαγόνα σὴν βαπτισμῷ· ἡρώτων σε, σοῦ δὲ ψευδῆ
κατεμαρτύρουν. Καὶ πάντα ὑπομείνας, ἅπαντας
ἔσωσας.

H.

Τῷ ΜΕΓΑΛῷ ΣΑΒΒΑΤῷ.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Σάββατον μέλι πω μέγα.

Συνεσχέθη, ἀλλ' οὐ κατεσχέθη στέρνοις κητύοις
Ἰωάν· σοῦ γὰρ τὸν τύπον φέρων τοῦ παθόντος καὶ C
ταφῇ δοθέντος, ὡς ἐκ θαλάμου, τοῦ θηρὸς ἀνέθορε,
προσεφώνει δὲ τῇ κουστωδίᾳ· Οἱ φυλασσόμενοι μά-
ταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτὸν ἐγκατελίπατε κ.

Ἀνθρώπος, ἀλλ' οὐ διηρέθη, Λόγε, ἥς μετέσχες
σαρκός. Εἰ γὰρ καὶ λέλυται σου ὁ ναὸς ἐν τῷ
καιρῷ τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ οὕτω μία ἦν ὑπόστα-
σις τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκός σου. Ἐν ἀμφοτέ-
ροις γὰρ εἰς ὑπάρχεις Ὑῖος, Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος.

Βροτοκτόνον, ἀλλ' οὐ Θεοκτόνον ἔφυ τὸ πταίσμα
τοῦ Ἀδάμ. Εἰ γὰρ καὶ πέπονθέ σου τῆς σαρκός· ἡ
χοιρὴ οὐσία, ἀλλ' ἡ θεότης ἀπαθὴς διέμεινε. Τὸ
φθαρτὸν δὲ σου πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχείωσε, καὶ D
ἀφθάρτου ζωῆς ἔδειξε ἰ πηγὴν ἐξ ἀναστάσεως.

Βασιλεύει, ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει ᾄδης τοῦ γένους τῶν
βροτῶν. Σὺ γὰρ τέθεικας ἐν τάφῳ, κραταιᾷ ἢ ζωαρ-
χικῇ παλάμῃ τὰ τοῦ θανάτου κλειθρὰ διεσπάραξας,
καὶ ἐκέρωξας τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι
λύτρωσιν ἀΐεσθαι, Σῶτερ, γεγονώς νεκρῶν πρωτό-
τοκος.

Ἀφραστον θαῦμα! Ὁ ἐν καμίνῳ ρυσάμενος τοὺς
δούλους, παῖδας ἐκ φλογός, ἐν τάφῳ νεκρὸς ἀπνους
κατατίθεται, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων·
Λυτρωτὰ ὁ Θεός, εὐλογητὸς εἰ.

ut dictum est; tibi que puella unica improvise
accedens, terrebit te, dixit Dominus. Amare fletis
nihilominus habebis facile placabilem me, quem
omnis creatura benedicit, glorificans in sæcula.

Pretiosiqrem Cherubinis, gloriosiore incompa-
rabiliter Seraphinis, incorrupte Deum Verbum
enixam, veraciter Deiparam, te magnificamus.

Perniciosa caterva Deo invisorum sontium, dei-
cidarum Synagoga asistit, Christe, tibi, et tanquam
iniquum traxit creatorem omnium, quem magni-
ficamus.

Legem nescientes impii, prophetarumque voces
meditantes inaniter, ceu ovem traxere te omnium
Dominum injuste ad occidendum, quem magnifi-
camus. B

Gentibus traditam vitam cum Scribis, ut interfi-
ceretur, sacerdotes prodiderunt, sauciati malitia
nullam invidiæ causam habente; cum, inquam,
qui natura vitæ auctor est, quem magnificamus.

Circumdederunt, tanquam canes multi, cecide-
runt, o rex, genam tuam colapho; interrogarunt
te, et contra te falsa testimonia dixerunt. Sed om-
nia sustinens, universos salvasti.

VIII.

PRO MAGNO SABBATO.

Acrostichis:

Sabbatum canto magnum.

Contentus, at non retentus est pectoribus ceteis
Jonas: tui enim typum ferens qui passus es et
sepulturæ datus, tanquam ex thalamo, a ceto ex-
siliit, alloquebaturque custodiam: Qui excubias
agitis vane et mendaciter, misericordiam ipsam
deservistis.

Occisum, at non divulgum es, o Verbum, a carne
cui participasti. Quamvis enim solutum fuerit tem-
plum tuum tempore passionis, nihilominus tamen
una erat hypostasis divinitatis et carnis tuæ. In
utraque enim unicus es Filius, Verbum Dei, Deus
et homo.

Homicida, at non Deicida fuit lapsus Adami.
Etsi enim passa est tuæ carnis terrena substantia,
divinitas tamen impassibilis permansit. Corrupti-
bile autem tuum ad incorruptionem transmuta-
vit, incorruptæque vitæ ostendit fontem ex resur-
rectione. D

Regnat, at non perennat Orcus in hominum ge-
nere. Tu enim in sepulcro positus, potente vitæ-
que dominatrice manu mortis claustra dilacerasti,
et prædicasti iis, qui a sæculo ibi sedebant, redem-
ptionem verissimam, o Salvator, factus mortuorum
primogenitus.

Inenarrabile prodigium! Qui in fornace liberavit
sanctos pueros a flamma, in sepulcro mortuus nec
spirans deponitur pro salute nostra, qui canimus:
Redemptor Deus, benedictus es.

VARIE LECTIONES.

1 Triod. ιερεις. κ Triod. ἔλεος αὐτῶν ἐγκατελίπατε. 1 Tr. ἔδειξας. = Tr. κραταιά.

Sauciatus est infernus in corde dum suscepit A eum, qui sauciatus fuit hasta per latus, gemitque igne divino consumptus pro salute nostra, qui caninus : Redemptor Deus, benedictus es.

Felix sepulcrum ! in se enim suscipiens veluti dormientem auctorem vitæ, thesaurus divinus indicatus est in salutem nostram, qui caninus : Redemptor Deus, benedictus es.

Lege mortuorum depositionem in sepulcro vita omnium accipit, et hoc fontem demonstrat resurrectionis pro salute nostra, qui caninus : Redemptor Deus, benedictus es.

Una fuit in inferno inseparata, in sepulcro et in Eden, Christi divinitas, cum Patre et Spiritu, pro salute nostra, qui caninus : Redemptor Deus, benedictus es.

Obstupesce horrens, o cælum, et commoveantur fundamenta terræ ! Ecce enim inter mortuos reputatur qui in excelsis habitat, et sepulcro pusillo hospitatur, quem pueri benedicunt, sacerdotes laudant et glorificant in omnia sæcula.

Solutum est immaculatum templum, at quod ceciderat erigit habitaculum. Adam enim pro priore secundus qui in excelsis habitat, descendit usque ad inferni penetralia, quem pueri benedicunt, sacerdotes laudant et glorificant in omnia sæcula.

Desiit animositas discipulorum, sed Arimathæus strenue agit Josephus. Mortuum enim nudumque conspicatus universorum Deum, postulat, et parentat clamans : Pueri, benedicite ; sacerdotes, laudate ; populi, superexaltate in omnia sæcula.

O prodigia inusitata ! O bonitatem, et indicibilem tolerantiam ! Volens enim sub terra sigillo munitur, qui in excelsis habitat ; et tanquam erro Deus traducitur, quem pueri benedicunt, sacerdotes laudant et glorificant in omnia sæcula.

Ne quiriteris, mea mater, videns in sepulcro quem in utero sine semine concepisti filium. Resurgam enim et glorificabor, et exaltabo in gloria cornu, tanquam Deus, eorum, qui in fide et affectu magnificant te.

In admirabili partu tuo dolores non experta, supernaturaliter beatificata sum, æterne Fili. Nunc autem te, Deus meus, non spirantem conspicata mortuum, gladio doloris laceror vehementer. Sed resurge, ut magnificer.

Tellus me tegit volentem, sed horrent Orbi janiores, indutum videntes stola cruentata sanguine ^a, o Mater, ultionis. Inimicis enim in cruce conculcatis, ut Deus, resurgam rursus, et magnificabo te.

Exsultet creatura, lætentur omnes terrigenæ : inimicus enim exspoliatus est infernus. Cum unguentis mulieres occurrant : Adamum cum Eva redimit totius generis parentem, et tertia die resurget.

Τέτρωται ἄδης, ἐν τῇ καρδίᾳ δεξάμενος τὸν τραυθέντα λόγχῃ τὴν πλευράν· καὶ στένει πυρὶ θεῷ διαπνύμενος, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων· Αὐτρωτὰ ὁ Θεὸς, εὐλογητὸς εἶ.

Ὁλβιος τάφος ! ἐν αὐτῷ γὰρ δεξάμενος ὡς ὑπνοῦντα τὸν δημιουργὸν ζωῆς, θησαυρὸς θεοῦ ἀναδέδεικται εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων· Αὐτρωτὰ ὁ Θεὸς, εὐλογητὸς εἶ.

Νόμῳ θανάτων, τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατὰθεσιν ἡ τῶν ὄλων δέχεται ζωὴ, καὶ τοῦτο πηγὴν δεικνυσὶν ἐγέρσεως, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων· Αὐτρωτὰ ὁ Θεὸς, εὐλογητὸς εἶ.

Μία ὑπῆρχεν ἐν τῷ ᾄδῃ ἀχώριστος, καὶ ἐν τάφῳ καὶ ἐν τῇ Ἐδέμ θεότης Χριστοῦ, σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων· Αὐτρωτὰ ὁ Θεὸς, εὐλογητὸς εἶ.

Ἐκστηθὶ φρίττων, οὐρανὲ, καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς ! Ἰδοὺ γὰρ ἐν νεκροῖς λογίζεται ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν, καὶ τάφῳ μικρῷ ξενοδοχεῖται, ὃν παῖδες εὐλογοῦσιν, ἱερεῖς ἀνυμνοῦσι, καὶ δοξαλογοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ^π.

Ἀέλνεται ἄχραντος νεὸς, τὴν πεπτωκυῖαν δὲ συνανίστησι σκηνήν. Ἀδάμ γὰρ τῷ προτέρῳ δεύτερος ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν, κατήλθε μέχρις Ἰδοῦ ταμιεῖον, ὃν παῖδες εὐλογοῦσιν, ἱερεῖς ἀνυμνοῦσι, καὶ δοξαλογοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Πέπνυται τόλμα μαθητῶν, Ἀριμαθαῖος γὰρ ^α ἀριστεύει Ἰωσήφ. Νεκρὸν γὰρ καὶ γυμνὸν θεώμενος τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, αἰτεῖται, καὶ κηδεύει κραυγάζων· Οἱ παῖδες, εὐλογεῖτε, ἱερεῖς, ἀνυμνεῖτε, λαοί, ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὡ τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν ! Ὡ ἀγαθότητος καὶ ἀφράστου ἀνοχῆς ! Ἐκὼν γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν· καὶ πλάνος Θεὸς συκοφαντεῖται, ὃν παῖδες εὐλογοῦσιν, ἱερεῖς ἀνυμνοῦσι, καὶ δοξαλογοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μὴ ἐποδύρου, μεῦ μῆτερ, καθορώσα ἐν τάφῳ ὃν ἐν γαστρὶ ἄνευ σπορᾶς συνέλαβες υἱόν. Ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι, καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ τὸ κέρας, ὡς Θεός, τῶν ἐν πίστει, καὶ πόθῳ μεγαλύνοντων σε ^π.

Ἐπὶ τῷ ξένῳ σου τόκῳ τὰς δόνας φυγοῦσα, ὑπερφῶς ἐμακαρίσθην, ἀναρχε Υἱέ. Νῦν δέ σε, Θεέ μου, ἄπνουν ὀρώσα νεκρὸν, τῇ ῥομφαίᾳ τῆς λύπης σπαράττομαι δεινῶς. Ἀλλ' ἀνάστηθι, ὅπως μεγαλυνθήσομαι.

Γῇ με καλύπτει ἐκόντα, ἀλλὰ φρίττουσιν Ἰδοῦ οἱ πυλωροί, ἡμφιεσμένον βλέποντες στολὴν ἡμαγμένην, Μητέρα, τῆς ἐκδικήσεως. Τοὺς ἐχθροὺς ἐν σταυρῷ γὰρ πατήσας, ὡς Θεός, ἀναστήσεται αὐτοῖς, καὶ μεγαλύνω σε.

Ἀγαλλιάσθω ἡ κτίσις, εὐφραίνεσθωσαν πάντες οἱ γηγενεῖς. Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἐσκύλευται ἄδης. Μετὰ μύρων γυναῖκες προσουπαντάτωσαν, τὸν Ἀδὰμ σὺν τῇ Εὐφ λυτροῦται παγγενῇ, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξαναστήσεται ^α.

VARIAE LECTIONES.

^a Triod. ὃν, παῖδες, εὐλογεῖτε, ἱερεῖς, ἀνυμνεῖτε, λαοί, ὑπερυψοῦτε εἰς π. τ. αἰ. Sic et infra. • Triod. δέ.
^α Triod. δόξῃ ἀπαύστως, ὡς Θεός, τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ σε μεγαλύνοντάς.
^α Tr. ἐξαναστήσομαι.

Θ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ,

Ἡ ἀκροστιχίς·

Πεντηκοστὴν δορεῖσώμεν.

Πόντῃ ἐκέλευε Φαραὼ σὺν ἔρμασιν ὁ συντερίδων
πολέμους ἐν ὕψηλῳ βραχίονι. Ἄσωμεν αὐτῷ, ὅτι
δεδόξασται.

Ἔργῳ, ὡς πάσαι τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγελῶ, τὸ
παράκλητον Πνεῦμα ἀποστείλας, Χριστὲ, ἐλαψας
τῷ κόσμῳ φῶς, φιάνθρωπε.

Νόμῳ τὸ πάσαι προφητῶν καὶ προφηταῖς
ἐπληρώθη τοῦ θεοῦ Πνεύματος σήμερον. Πᾶσι γάρ
ταῖς χάρις ἐκκέχυται.

Τῇ ἐξ ὕψους δύναιμι τοῖς μαθηταῖς, Χριστὲ, Ἔως
οὗ ἐνδύσῃσθε*, ἔφης, καθίσαι ἐν Ἱερουσαλὴμ· ἐγὼ
δὲ ὡς ἐμὲ παράκλητον ἄλλον Πνεῦμα τὸ ἐμὸν τε καὶ
Πατὴρ ἀποστελῶ, ἐν ᾧ στερεωθήσεσθε.

Ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσασα† δύναμις,
τὴν μερισθεῖσαν πάλαι φωνὴν κακῶς ὁμολογησάντων,
εἰς μίαν ἁρμονίαν‡ § θεῶς συνῆψε γυνῶσιν, συνετί-
ζουσα πιστοῦς τῆς Τριάδος, ἐν ᾗ ἑστερεώθημεν.

Κατανῶν ὁ προφήτης τὴν ἐπ' ἐσχάτων σου,
Χριστὲ, ἔλευσιν, ἀνεῴξα· τὴν σὴν εἰσακχῶσα, Κύριε,
δυναστεῖαν, ὅτι πάντας τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου
ἐλήλυθας.

Ὁ ἐν προφήταις λαλήσας, καὶ διὰ νόμου κηρυ-
χθεὶς πρῶτον τοῖς ἀτελείς· Θεὸς ἀληθής, ὁ παράκλη-
τος, τοῖς τοῦ Λόγου ὑπηρέταις καὶ μάρτυσι γνωρίζε-
ται σήμερον.

Σῆμα θεότητος φέρει· τοῖς ἀποστόλοις, ἐν πυρὶ
Πνεῦμα κατεμερίσθη, καὶ ξέναις γλώσσαις ἐνέφηνεν,
ὡς πατρὸς ἐνθεὸν σθένος· ἐρχόμενόν ἐστιν αὐτοκί-
λευστον¶.

Τὸ διὰ τὸν φόβον σου ληφθὲν, Κύριε, ἐν γαστρὶ
τῶν προφητῶν, καὶ κυηθὲν ἐπὶ γῆς Πνεῦμα σωτη-
ρίας, ἀποστολικὰς καρδίας κτίζει καθαρὰς, ἐν τοῖς
πιστοῖς εὐθὺς ἐγκαινίζεται. Φῶς γὰρ καὶ εἰρήνη διότι
τὰ σὰ προστάγματα.

Ἡ ἐπιφοιτήσασα ἰσχὺς σήμερον αὐτῇ, Πνεῦμα
ἀγαθόν, Πνεῦμα σοφίας· Θεοῦ, Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἐκ-
πορευθὲν, καὶ δι' Υἱοῦ πιστοῖς ἡμῖν πεφνηνός· μετα-
δοτικὸν ἐν οἷς κατοικίζεται, φύσει· τῆς ἐν ᾗ κατ-
οπτεύεται ἀγιότητος.

Ναυτιῶν τῷ σάλῳ· τῶν βιωτικῶν μελημάτων, συμ-
πλοδαῖς ποντοῦμενος ἁμαρτίαις, καὶ ψυχοφθόρῳ· θηρὶ
προσριπτόμενος·, ὡς Ἰωνᾶς, Χριστὲ, βοῶ σοι· Ἐκ
θανατηφόρου με βυθοῦ ἀνάγαγε.

Ἐκ τοῦ Πνεύματος σου σάρκα ἐπὶ πᾶσαν, ὡς εἶ-
πας, πλουσίως ἐξέχεας, καὶ ἐπλήσθη τῆς σῆς τὰ σύμ-
παντα γνώσεως·, ὅτι ἐκ Πατρὸς Υἱὸς ἀββέυστως·
ἔφης, καὶ τὸ Πνεῦμα ἀμερίστως πρόεισιν.

Οἱ ἐν καμίνῳ τοῦ πυρὸς ἐμβληθέντες· δαίαι παῖδες,

* Exod. xv, 4.

Α

ΙΧ.

IN PENTECOSTEN.

Acrostichis:

Pentecosten celebremus.

Mari operuit Pharaonem cum curribus qui con-
terit bella in excelso brachio. Cantemus illi quo-
niam glorificatus est*.

Reipsa, quomodo quondam discipulis promise-
ras, Paraclitum Spiritum mittens, Christe, illuxisti
mundo lumen, o benignissime.

In lege olim prædictio et prophetis facta Spiritus
sancti, impleta est hodie. Omnibus enim fidelibus
gratia effusa est.

Virtute ex alto discipulis, Christe, donec indua-
mini, dixisti, sedete in Jerusalem: ego vero ut me
Paraclitum alium, Spiritum meum Patrisque mit-
tam, in quo solidabimini.

Divini Spiritus adveniens virtus divisam olim
vocem perperam consentientium, in unam harmo-
niæ divinitus coaptavit sententiam, erudiens fideles
de Trinitate, in qua solidati sumus.

Intelligens propheta tuum in novissimis tempo-
ribus, Christe, adventum, clamabat: Tuam audi-
vi, Domine, potentiam, quoniam ut salvos faceres om-
nes christos tuos advenisti.

Qui in prophetis locutus est, et per legem præ-
dicatus olim minus perfectis Deus verus Paraclitus,
Verbi ministris et testibus innotescit hodie.

Signum divinitatis ferens apostolis, in igne
C Spiritus dispersit, et stupendis linguis ap-
paruit, quod a Patre divina virtus sit sponte ad-
veniens.

Qui per timorem tuum conceptus fuit, Domine,
in ventre prophetarum, editusque mundo Spiritus
salutis, apostolica corda creat munda, inque fide-
libus rectus innovatur. Lumen enim et pax siqui-
dem sunt mandata tua.

Quæ advenit virtus hæc hodie, Spiritus est bo-
nus, Spiritus sapientiæ Dei, Spiritus ex Patre pro-
cedens, et per Filium fidelibus nobis apparens,
donabilis illis in quibus inhabitat, ob naturam ejus,
in qua cernitur, divinitatis.

Nauseans æstu hujus vitæ curarum, naviganti-
bus necum submersus peccatis, belluæque animi
D corruptrici projectus, ut Jonas, Christe, ad te cla-
mo: Ex mortifero me profundo educ.

De Spiritu tuo super omnem carnem, ut dixeras,
affatim effudisti, et repleta est omnis terra cogni-
tione tua, quod ex Patre Filius sine semine natus
sis, et Spiritus indivisibiliter emanet.

Qui in fornacem ignis injecti sunt sancti pueri,

VARIE LECTIONES.

* Pentecostarium Roman. ἕως ἀν. † Pent. ἐπιδημήσασα. ‡ Pent. ἁρμονίαν. . . . γυνώσκει. § Pent. φίλον. ¶ Pent. αὐτοκίλευστον. † Pent. προσριπτόμ. ‡ Pent. ἐπληρώθη τῆς σῆς ἡ σύμπαντα γνώσεως, Κύριε.

ignem in rorem converterunt, cantu sic clamantes : A Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum.

Eloquentibus divina magnalia apostolis, Spiritus quærat virtus reputabatur ebrietas ab infidelibus, per quam Trinitas prædicabatur unus Deus patrum nostrorum.

Individuam naturam orthodoxe laudamus, Deum Patrem sine principio, ejusdem potentie Verbum Spiritumque, Benedictus es, clamantes, Deus patrum nostrorum.

Incombustus igne in Sina rubus, quasi sermocinando Deum notum fecit tardiloquo et difficile verba proferenti Moysi ; et pueros zelus Dei non absumptos igne cantatores effecit : Omnia opera Domini Dominum laudate, et superexaltate in omnia sæcula.

Vivifico desuper vehementi veniente cum strepitu Spiritus sanctissimi super piscatores flatu ignearum specie linguarum, magnalia Dei loquebantur : Omnia opera Domini, Dominum laudate, et superexaltate in omnia sæcula.

Tanquam intactum ascendentes in montem, non veriti ignem terrificum, venite et stemus in monte Sion, in civitate viventis Dei, cum Spiritu repletis discipulis nunc choreas agentes : Omnia opera Domini, Dominum laudate, et superexaltate in omnia sæcula.

O non per corruptionis experientiam gravidata, omniumque artificii Verbo carnem mutuata, mater virum nesciens, Virgo Deipara, hospitium ejus qui portari nequit, locus infiniti fictoris tui, te magnificamus.

In æstuante olim igneo curru zelotes ille ignemque spirans lætus dum veleretur, quæ nunc effulsi inspirationem indicabat ex alto apostolis, qua illustrati Trinitatem omnibus notam fecerunt.

Naturæ supra leges stupenda res audiebatur : discipulis namque una voce informati Spiritus munere, diversimode docebantur populi, tribus et linguae magnalia Dei, Trinitatis notitia imbuti.

X.

IN TRANSFIGURATIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.

Acrostichis :

Christus in specula jubar immensum speciei emisit.

Chori Israelis siccis pedibus mare Rubrum humidumque profundum transmittentes, equites triarios hostes conspicati in eo submersos, in exultatione canebant : Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est.

τὸ πῦρ εἰς ὁρόσον μετέβαλον, διὰ τῆς ὑμνωδίας οὕτως βοῶντες· Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ῥητορευόντων τὰ θεῖα μεγαλεῖα τῶν ἀποστόλων, τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνέργεια ἐνομιζέτο μέθῃ τοῖς ἀπιστοῦσι, δι' ἧς Τριάς ἐκηρύττετο, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Τὴν ἀδιαίρετον φύσιν ὁρθοδόξως ὑμνολογοῦμεν, Θεὸν Πατέρα τὸν ἀναρχόν, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας Λόγον, καὶ Πνεῦμα· Εὐλογητὸς εἶ, κράζοντες, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἀφλεκτοῦ πυρὶ ἐν Σινᾷ προσομιλοῦσα βῆτος, Θεὸν ἐγνώρισε τῷ βραδυγλώσσῳ καὶ δυσήκῳ Μωσῇ, καὶ παῖδας ζήλος Θεοῦ τοὺς ἀναλώτους τῷ πυρὶ ὑμνωδοὺς ἔδειξε· Πάντα τὰ ἔργα, ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ζωτικῆς ἐξ ὕψους βιαίας φερομένης ἡχητικῶς τοῦ Πνεύματος τοῦ παναγίου ἀλιεῦσι πνοῆς, πυρίνων εἰδει ὁ γλωσσῶν, τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἐρρήτορευον· Πάντα τὰ ἔργα, ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὅς μὴ θιγομένην προσδαίνοντες ἐν δρεὶ μὴ πεφρικότες πῦρ δειματοῦν, δεῦτε καὶ στῶμεν ἐν τῷ δρεὶ Σιών, ἐν πόλει ζώντος Θεοῦ, πνευματοφόροις μαθηταῖς νῦν συγχορευόντες· Πάντα τὰ ἔργα, τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μὴ τῆς φθορᾶς διαπίρα ὁ κυοφορήσας, καὶ παντεχνημονὶ Λόγῳ σάρκα δανείσας, μήτερ ἀπειρανδρε, Παρθένη Θεοτόκε, δοχεῖον τοῦ ἀστέκτου, χωρίον τοῦ ἀπείρου πλαστοουργοῦ σου, σὲ μεγαλύνομεν.

Ἐπιπαφλάζοντος πάλαι πυρίνου ἄρματος, ὁ ζηλωτῆς καὶ πυρίπνοος χαίρων οὐχούμενος, τὴν νῦν ἐκλάμψασαν ἐπίπνοϊαν ἐδήλου ἐξ ὕψους ἀποστόλοις, ὅφ' ἧς καταλαμφθέντες, τὴν Τριάδα πᾶσιν ἐγνώρισαν.

Νόμου τῶν φύσεων δίχα, ξένον ἤκουστο· τῶν μεθῶν τῆς μίᾶς γὰρ φωνῆς ἀπηχουμένης Πνεύματος χάριτι, ποικίλως ἐνηχοῦντο λαοί, φυλαὶ καὶ γλώσσαι, τὰ θεῖα μεγαλεῖα, τῆς Τριάδος γνώσιν μουμένοι δ'.

Γ.

Εἰς τὴν μεταμορφώσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Χριστὸς ἐνὶ σκοπιῇ σέλας ἀπλετοῦ εἶδος ἦκε.

Χοροὶ Ἰσραὴλ ἀνίκμοι ποσὶ πόντον Ἐρυθρὸν καὶ ὕγρην βυθὸν διελάσαντες, ἀναβάτας τριτάτας, δυσμενεῖς ὁρῶντες ἐν αὐτῷ ὁποδρυχοῦς, ἐν ἀγαλλιάσει ἐμελπον· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδίδεσται.

VARIÆ LECTIONES.

γ Pent. γνωρίζεται εἰς Θ· Pent. ῥῆσιν... θεολογοῦμεν. α Pent. τρεῖς pro τοὺς. β Pent. ἔργ. Κυρίου, τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ. Sic et infra. c Pent. ἤδη... ἐρρήτορευοντο. d Pent. διὰ πεῖραν. e Pent. μουμένα. f Antholog. αὐτῶν. g Anth. τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδ. Sic et infra.

ῥήματα ζωῆς τοῖς φίλοις Χριστὸς καὶ περὶ τῆς Α
θείας δημηγορῶν βασιλείας ἔφη· Ἐν ἐμοὶ τὸν Πα-
τέρα ἐπιγνώσκεσθε, φωτὶ ὡς ἐξαστράπτω ὁ ἀπρο-
σέλευτος ἐν ἀγαλλιάσει μέλποντες· Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Ἰσχύι τῶν ἐθνῶν κατέδεσθε, φίλοι μαθηταί, θαυ-
μασθήσεσθε δὲ τοῦ πλούτου ἡ αὐτῶν, ὅτι δόξης πλη-
ροῦσθε ὡς ὀφθήσομαι λαμπρότερον ἡλίου ἐξαστρά-
πτων, ἐν ἀγαλλιάσει μέλποντες· Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Σήμερον Χριστὸς ἐν ὄρει Θαβὼρ λάμψας, ἀμυ-
δροῦς ἡ θεϊκῆς αὐγῆς, ὡς ὑπέσχετο μαθηταῖς, παρ-
εγύμνου χαρακτήρας. Σελασφόρου δὲ πλησθέντες θείας
αὐγῆς, ἐν ἀγαλλιάσει ἔμελπον, Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ,
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Ἐξέχον δυνατῶν ἡσθένεσε, καὶ οἱ ἀσθενοῦντες πε-
ριεζώσαντο δύναμιν. Ὁ Διαιτοῦτο ἐστερεώθη ἐν Κυρίῳ
ἡ καρδία μου.

Ὅλον τὸν Ἀδὰμ φορέσας, Χριστὲ, τὴν ἀμαυρωθεῖ-
σαν ἀμείψας ἐλάμπρυνας πάλαι φύσιν, καὶ ἀλλοοῦσαι
τῆς μορφῆς σου θεοοὔρησας.

Στύλῳ πυριμόρφῳ καὶ νεφέλῃ πάλαι ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἐδὴν Ἰσραὴλ ἄγων, σήμερον ἐν τῷ ὄρει Θαβὼρ ἀρ-
ρήτην ἡ ἐν φωτὶ Χριστὸς ἐξέλαμψεν.

Εἰσακήκοα τὴν ἐνδοξὴν οἰκονομίαν σου, Χριστὲ ὁ
Θεὸς, ὅτι ἐτέχθης ἐκ τῆς Παρθένου, ἵνα ἐκ πλάνης
ρύσῃ τοὺς βοῶντάς σοι· Δόξα τῇ δυνάμει σου,
Κύριε.

Νόμον ἐν Σινᾷ τῷ γράμματι διατυπούμενος, Χρι-
στὲ ὁ Θεός, ἐν τῇ νεφέλῃ, πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ ἐν
θυέλλῃ ὥφθης ἐποχοῦμενος. Δόξα τῇ δυνάμει σου,
Κύριε.

Ἵνα πιστώσῃ τὴν ἐνδοξὴν οἰκονομίαν σου, Χριστὲ ὁ
Θεός, ὡς προὑπάρχων τῶν αἰώνων, καὶ αὐτὸς ἐν
νέφει τὴν ἐπίβασιν τιθεῖς, ἐν τῷ Θαβὼρ ἐνδόξως ἡ
ἐξέλαμψας.

Συλλαλοῦντες παρειστήκεισαν δουλοπρεπῶς σοι
τῷ Δεσπότην Χριστῷ, οἷς ἐν πυρὸς ἀτμίδι καὶ γνόφῳ,
καὶ λεπτοτάτῃ αὐρᾷ προσωμνησας· δόξα τῇ δυνάμει
σου, Κύριε.

Κατεμήνουν τὴν ἐξοδὸν, τὴν ἐν σταυρῷ σου, ἐν
Θαβὼρ παρόντες, ὁ ἐν πυρὶ σε καὶ βάτῳ πάλαι
προκατιδὼν Μωσῆς, καὶ ὁ μετάρσιος δίφρῳ ἐν πυρίνῳ
Ἠλίας, Χριστὲ.

Ὁ τοῦ φωτὸς διατμήξας τὸ πρωτόγονον χάος, ἐν ᾧ
φωτὶ τὰ ἔργα ὑμνεῖ σε, Χριστὲ, τὸν δημιουργόν. Ἐν
τῷ φωτὶ σου τὰς ὁδοὺς ἡμῶν εὐθυνον.

Προσενωπίω ὁ σοὶ ὤραι ὑπεκλίθησαν. Φῶς γὰρ καὶ
πρὸ πόνων ὑψιδρομον σέλας ἡλίου ὁ ἦκε, μορφὴν
βροτείαν ὡς ἀμείψαι ἡδύδοκτας.

Ἰδοὺ Σωτὴρ, ἀνεβάν Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας, τῶν
μαθητῶν ἐν ὄρει ἁγίῳ Θαβὼρ ἐνηχουμένων, Χριστὸς,
ὃν πάλαι προηγγελάμεν ὄντα Θεόν.

• I Reg. II, 4 seqq.

Verba vitae amicis Christus et de regno Dei lo-
quens, ait : In me Patrem agnoscite, tanquam
fulgente in lumine inaccessibili, cum exultatione
canentes : Cantemus Domino, gloriose enim glo-
rificatus est.

Fortitudinem gentium comedetis, o chari disci-
puli, stupori autem eritis ob divitias eorum : gloria
enim replebimini ubi conspectus fuero micantius
sole fulgere, in exultatione canentes : Cantemus
Domino, gloriose enim glorificatus est.

Hodie Christus in monte Thabor fulgens, sub-
obscura divini splendoris, ut promiserat discipulis,
ostendit judicia. Emicante autem repleti divino ju-
bare, in exultatione canebant : Cantemus Domino,
gloriose enim glorificatus est.

« Arcus fortium infirmatus est, et debiles ac-
cincti sunt robore ». » Propter hoc confirmatum
est in Domino cor meum.

Totum Adam portans, Christe, obscuratam quon-
dam naturam vicissim illuminasti, et transfigura-
tione tua deificasti.

Qui per columnam igniformem et nubem quon-
dam in deserto Israel ductabat, hodie in monte
Thabor ineffabili lumine Christus effulsit.

Audi gloriosam conversationem tuam inter ho-
mines, o Christe Deus ; quod natus sis ex Virgine,
ut ab errore liberares clamantes ad te : Gloria
potentiae tuae, Domine.

Legem in Sina litteris deformans Christus Deus,
in nube, igne et caligine atque in turbine inveni-
visus es. Gloria potentiae tuae, Domine.

Ut confirmes gloriosam œconomiam tuam, Christe
Deus, utpote præexistens sæculis, idemque in nube
ascensum ponens, in Thabor gloriose effulsisti.

Colloquentes astiterant servilem in morem tibi
Domino Christo illi, quibus in vapore ignis et cali-
gine et tenuissima aura locutus es : Gloria potentiae
tuae, Domine.

Innuentem excessum tuum in cruce in Thabor
præsentem, Moyses qui te quondam in igne et
rubro prævidit, sublimisque igneo in curru Elias,
Christe.

Lucis qui dividisti primogenitum chaos, in luce
te, Christe, opera laudant opificem. In luce tua vias
nostras dirige.

Coram te tempora succubuerunt. Lucem enim
et præsens altivagum jubar sol emisit, formam
humanam quando transfigurare voluisti.

Ecce Salvator, clamabant Moyses et Elias, disci-
pulis in monte sancto Thabor audientibus, Chri-
stus, quem olim prænuntiavimus esse Deum.

VARIAE LECTIONES.

• Anth. ἐξαστράπτω. ἡ Anth. τῷ πλούτῳ. ἡ Anth. ἀμυδροῦς . . . χαρακτήρας. ἡ Anth. ἀρ-
ρήτως. ἡ Anth. πρὸ τῶν. ἡ Anth. ἀρρήτως. ἡ Anth. φάος, ὡς ἐν. ἡ Anth. ἰπρὸς ἐνωπίως. ὁ Anth.
Χριστὲ, ἦλ.

Immutabilis natura humanæ consociata, similis A immaterialis divinitatis lumen denudans apostolis ineffabiliter affulsit.

Te æternum lumen in paterna gloria discipuli ut viderunt effulgens, Christe, tibi clamaverunt : In lumine tuo vias nostras dirige.

Dum tribularer clamavi ad Dominum, et exaudivit me Deus salutis meæ.

Jubare solari longe splendidius lumen in Thabor refulgens Salvator nos illuminavit.

Ascendens in montem Thabor transfiguratus es, Christe, omnemque errorem obscurans, lumen resplendisti.

Te Deum agnoverunt gloriosi apostoli : in Thabor autem perterriti, genu flexerunt.

Abramidæ quondam in Babylone pueri fornacis flammam conculcarunt, et laudantes psallebant : Deus patrum nostrorum, benedictus es.

Circumfusi lumine inaccessibilis gloriæ in monte Thabor apostoli, Christe, clamaverunt : Deus patrum nostrorum benedictus es.

Procella divini sonitus, et roscida nube, Christe, et splendore tuo gaudentes apostoli psallebant : Deus patrum nostrorum, benedictus es.

In ineffabili lumine ut te vidit Petrus in monte Thabor effulgentem, Christe, adoravit : Deus patrum nostrorum benedictus es.

Auctori vitæ Christo astantes filii Zebedæi, ubi emisit formæ lumen tonaverunt : Deus patrum nostrorum benedictus es.

In Babylone pueri divino inflammati zelo, tyranni flammæque minas viriliter conculcarunt, et in medium ignis projecti, irrorati canebant : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

Voluntate qui omnia portat, pedibus immaculatis montem ascendit Thabor, in quo solis magis fulgore irradians facies, legis gratiæque præelectos efficit canentes : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

In inaccessibili gloria in monte Thabor apparens ineffabiliter immensum occasusque nescium lumen, Patris splendor : creaturam exhilarans, homines deificavit canentes : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

Ut in sacris decet, stantes Moyses et Elias in monte Thabor, divinæ characterem hypostaseos manifeste videntes, Christum in paterna fulgentem gloria, canebant : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

Per divinam vocem in caligine, vultu quondam glorificatus est Moyses : Christus vero tanquam vestimentum lumen et gloriam induitur. Lucis enim

Ἡ ἀναλλοίωτος φύσις τῇ βροτείᾳ μιγεῖσα, τῆς ἐμπεροῦς ἀόλου θεότητος φῶς παραγυμνοῦσα τοῖς ἀποστόλοις ἀπορρήτως ἐξέλαμψε.

Σὺ τὸ αἶδιον φέγγος ἐν πατρὶς τῇ δόξῃ οἱ μαθηταὶ ὡς εἶδον ἐκλάμψαν, Χριστέ, σοὶ ἀνεβόων· Ἐν τῷ φωτὶ σου τὰς ὁδοὺς ἡμῶν εὐθυνον.

Ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐδόθησα πρὸς Κύριον, καὶ ἐπὶ ἡκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου.

Λαμπηδόνος πλέον ἡλίου φῶς τρανώτερον ἐν θαβὼρ ἐκλάμψας ὁ Σωτὴρ ἡμᾶς ἐφώτισεν.

Ἀνελθὼν ἐν ὄρει θαβὼρ μετεμορφώθης, Χριστέ, καὶ τὴν πλάνην πᾶσαν ἀμαυρώσας, φῶς ἐξέλαμψας.

Σὺ Θεὸν ἐπέγνω οἱ ἑνδοξοὶ ἀπόστολοι, ἐν θαβὼρ, Χριστέ, δὲ ἐκπλαγέντες, γόνυ ἐκλιναν.

Ἀδραμιαῖοι ποτε ἐν Βαβυλῶνι παῖδες καμίνου φλόγα κατεπάτησαν, καὶ ὑμνοῦντες ἔψαλλον· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός, εὐλογητός εἶ.

Περιχυθέντες φωτὶ τῆς ἀπροσίτου δόξης θαβὼρ ἐν ὄρει οἱ ἀπόστολοι, Χριστέ, ἀνεβόησαν· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός, εὐλογητός εἶ.

Λαίλαπι θείας ἡχῆς, καὶ δροσοδύλῳ νεφέλῃ, Χριστέ, καὶ αἴγλῃ σου ἡδόμενοι οἱ ἀπόστολοι ἐψάλλον· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός, εὐλογητός εἶ.

Ἐν ἀπορρήτῳ φωτὶ ὡς σε κατείδε Πέτρος θαβὼρ ἐν ὄρει ἐξαστράπτοντα, Χριστέ, προσεκύνησεν· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός, εὐλογητός εἶς.

Τῷ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς Χριστῷ συνόντες παῖδες οἱ Ζεβεδαίου, ὡς ἀπέσπεμψε μορφῆς φῶς, ἐβρόντησαν· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός, εὐλογητός εἶ.

Οἱ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες τῷ θείῳ πυρπολούμενοι ζῆλῳ, τυράννου καὶ φλογὸς ἀπειλὴν ἀνδρείως κατεπάτησαν, καὶ μέσον πυρὸς ἐμβληθέντες, δροσιζόμενοι ἔμελλον· Εὐλογεῖτε, τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Νεύματι τὸ πᾶν ὁ φέρων, ποσὶν ἀχράντοις ὄρευσ ἐπέθῃ θαβὼρ, ἐν τῷ ἡλίου μᾶλλον αὐγῆς ἐξαστράψας τὸ πρόσωπον, τοὺς νόμους προκρίτους καὶ τῆς χάριτος ἔδειξε μέλποντας· Εὐλογεῖτε, τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ κατ' ὄρος ἐκφανθὲν ἀπορρήτως θαβὼρ τὸ ἀσχετον καὶ ἄδυτον φῶς, τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα, τὴν κτίσιν φαιδρύναν, τοὺς ἀνθρώπους ἐθέωσε μέλποντας· Εὐλογεῖτε, τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἱεροπρεπῶς ἐστῶτες Μωσῆς τε καὶ Ἠλίας ἐν ὄρει θαβὼρ, τῆς θείας χαρακτῆρος ὡς τραπῶς ὑποστάσεως βλέποντες, Χριστὸν ἐν πατρὶς ἐξαστράπτοντα δόξῃ, ἔμελλον· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Διὰ τῆς ἐν γνόφῳ θείας ὁμῆς τὸ πρόσωπόν ποτε ἔδοξάσθη Μωσῆς· Χριστὸς δὲ ὡς ἱμάτιον φῶς καὶ δόξαν ἀναβάλλεται. Φωτὸς αὐτουργὸς γὰρ πεφυ-

VARIÆ LECTIONES.

ᾠ Anth. μιγεῖσα. ᾠ Anth. ὁ Χριστός. ᾠ Anth. ἐξαστράψαντα... ἀνεβόησεν. ᾠ Anth. ἐψάλλον. Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, ut et infra. ᾠ Anth. Χριστὸς ἐν. Forte ἐν ᾧ. ᾠ Anth. γαρ-κτῆρα. Μοx ἐξαστράψαντα. ᾠ Anth. decet ποτε.

κὼς καταυγάζει τοὺς μέλποντας· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐκ φωτογενοῦς νασέλης Χριστοῦ οἱ μαθηταὶ ἀμπεχόμενον ὀρώντες ἐν Θαβώρ, καὶ πρηνεῖς ἐπὶ γῆς κατανέυσαντες, τὸν νοῦν ἀλλαμφθέντες, σὺν Πατρὶ τοῦτον ὕμνουν καὶ Πνεύματι· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψύετε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὁ τόκος σου ἀπθόρος ἐδείχθη, θεὸς ἐκ λαγόνων σου προήλθε σαρκοφόρος, ὅς ἐ ἐώφη ἐπὶ γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. Ὁ Σὺ, Θεοτόκε, διὸ πάντες μεγαλύνομεν.

Σύντρομοι καινή φωτοχυσία ἄθροον ὅι μαθηταὶ
ἐλλαμφέντες, πρὸς ἀλλήλους ὀρώντες, καὶ πρηνεῖς
εἰς γῆν καταπασόντες², σοὶ τῷ Ἀεσπότῃ τῶν ἀπάντων
προσεκύνσαν.

Ἦχος ἐκ νεφέλης ἀνεπέμπετο θεόκλυτος βεβαιῶν
τὸ θαῦμα. Ὁ Πατὴρ γὰρ τῶν φώτων, Οὗτός ἐστιν
Υἱὸς ὁ ἀγαπητός μου, τοῖς ἀποστόλοις ἐπεβόα, οὐ
ἀκούετε.

Καὶνὰ κατιδόντες καὶ παράδοξα, φωνῆς πατριχῆς ἐνηχηθέντες ἔνθα θαδῶρ οἱ τοῦ Λόγου ὑπηρεταί, Ἑλμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου οὗτος ὑπάρχει, ἀνεδῶν, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

Εἰκὼν ἀπαράλλακτε τοῦ ὄντος, ἀκίνητε σφραγίς,
ἀναλλοίωτε, Υἱὲ, Λόγε, Σοφία, καὶ βραχίων δεξιᾶ,
Υψίστου σθένος, σὲ ἀνυμνοῦμεν σὺν Πατρὶ τε καὶ
τῷ Πνεύματι.

IA.

ΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΒΑΙΩΝ.

Ἡ ἀκροστιχίς ἐ.

Ὡσαννά, Χριστὸς εὐλογημένος Θεός.

Ἀφῆσαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου νοτίους ἔμφοροι,
καὶ ἀνεκαλύφθη θαλάσσης κυμαινούσης τὰ θεμέλια
τῇ καταγίδι νεύματι· ταύτην γὰρ ἐπέτιμης. Πε-
ριούσιον λαὸν διέσωσας ἄδοντα ἐπινίκιον ὕμνον σοι,
Κύριε.

Στόματος ἐκ νηπίων ἀπάκων καὶ θηλαζόντων αἶνον
τῶν σῶν οἰκετῶν κατηρτίσει, καταλύσει τὸν ἀντί-
παλον, καὶ ἐκδοικῆσαι πάθει σταυροῦ τὴν πῶσιν τοῦ
πάλας· Ἄδῃμ, διὰ ξύλου ἀναστῆσαι τοῦτοι, διὰ ἄδοντα
ἐπινίκιον ὕμνον σοι, Κύριε.

Αἰνεσιν Ἐκκλησία ὅσων τῷ ἐνοικοῦντι Σιών σοι,
Χριστέ, προσφέρει. Ἐν σοὶ δὲ Ἰσραὴλ τῷ ποιητῇ
αὐτοῦ χαίρει· καὶ ὄρη, ἔθνη ἀντίτυπα, λιθοκάρδια,
καὶ προσώπου σου ἡγαλλιάσαντο, ᾄδοντα ἐπινίκιον
ὕμνον σοι, Κύριε.

Νάλυσαν ἀκρότομον προστάγματι σὺ στερεὰν ἐθή-
λασε πέτραν Ἰσραηλῆτης λαός· ἡ δὲ πέτρα σὺ, Χρι-
στὲ, ὑπάρχεις καὶ ζωὴ· ἐν ᾧ ἐστερεώθῃ ἡ Ἐκκλη-
σία κρᾶζουσα· Ὡσαννὰ, εὐλογημένος εἰ, ὁ ἐρχόμενος.

Νεκρὸν τετραήμερον προστάγματι σὺ ἐκ νεκρῶν
ἐντρομος ᾄδης ἀφῆκε Δάξαν· ἡ ἀνάστασις, Χριστί·

¹⁰ Baruch iii, 38.

A cum sit auctor, irradiat canentes : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

Lucigena nube Christum circumvestitum discipuli videntes in Thabor, et proni in terram procumbentes, mente illustrati, cum Patre hunc laudabant et Spiritu : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

**Partus tuus incorruptus ostensus est : Deus ex
 ilibus tuis processit carnem bajulans, qui et in terris
 visus est, et cum hominibus conversatus est ¹⁰.
 Te, Deipara, propterea omnes magnificamus.**

Contremiscentes nova luminis effusione repente illustrati discipuli, se mutuo respicientes et proni in terram procumbentes, te Dominum omnium adorarunt.

Vox ex nube emittebatur divinitus sonans confirmansque miraculum. Pater enim luminum, hic est Filius meus dilectus, apostolis clamabat, quem audite.

Nova videntes et paradoxa, a voce paterna edocui in Thabor Verbi ministri: Imago archetypi hic est, clamabant, Salvator noster.

O imago immutabilis ejus qui est ! O immobile
sigillum, invariabilis, Fili, Verbum, Sapientia et
brachium dexteræ, Altissimi virtus : te laudamus
cum Patre et Spiritu.

XI.

IN DOMINICAM PALMARUM.

Acrostichis :

Osanna : Christus benedictus Deus.

**Visi sunt fontes abyssi aqua expertes, et nuda
revelata sunt exsurgantis maris fundamenta pro-
pter validum ventum : hoc enim increpasti. Pec-
uliarem populum salvasti canentem victoriæ hymnum
tibi, Domine.**

Ex ore infantium innocentum et lactentium laudem servorum tuorum perfecisti, ut destruas inimicum, et ulciscaris passione crucis lapsum veteris Adami, et per lignum resuscites hunc canentem victoriæ hymnum tibi, Domine.

Laudem Ecclesia sanctorum tibi habitanti Sion, Christe, profert. In te autem, Israel, factore suo gaudet; et montes, gentes nempe adversariæ sazeique cordis, ex facie tua exultaverunt, canentes victoriæ hymnum tibi, Domine.

Scaturientem tuo mandato praeceptam durissimam petram suxit Israeliticus populus : petra autem tu es, Christe, et vita, in quo fundata est Ecclesia clamans : Osanna, benedictus es qui venis.

**Mortuum quatrIduanum jussu tuo ex defunctis
contremiscens infernus emisit Lazarum : tu enim**

VARIÆ LECTIONES.

* Anth. ὧς. † Anth. ἀθρόως. ‡ Anth. ἐώρων, θαμβηθέντες δὲ καὶ πρὸς γῆν κατ. § Anth. ἀναδύ-
 † Anth. ἐνωτισθέντες. • Hanc acrostichidem negligenter omissam ex versuum initis huc re-

resurrectio, Christe, et vita es, in quo fundata est A
Ecclesia clamans : Osanna, benedictus es qui venis.

Cantate digne, sacerdotes in Sion, et votum red-
dite Christo in Jerusalem. Ipse advenit in gloria
cum dominatione, in quo fundata est Ecclesia cla-
mans : Osanna, benedictus es qui venis.

Christus venturus manifeste Deus noster, veniet
et non tardabit ex monte umbroso, denso, puella
pariente viri nescia, ait olim propheta. Quare om-
nes clamemus : Gloria potentiae tuae, Domine.

Erumpant lætitiā fortem propter misericor-
diam montes, et omnes colles, et ligna silvæ plau-
dant manibus. Christum laudate, gentes, et hunc
universi populi celebrantes, clamate : Gloria poten-
tiæ tuæ, Domine.

Fortitudinem rex sæculorum Dominus indatus
veniet : hujus pulchritudinis et gloriæ incomparabi-
lis decor est in Sion. Quare omnes clamemus :
Gloria potentiae tuæ, Domine.

Palmo qui mensus est cælum, pugillo autem
terram, Dominus adest. Sionem etenim elegit : in
ipsa vero habitare et regnare placitum est, in gen-
tibus etiam, quæ in fide clament : Gloria potentiae
tuæ, Domine.

Qui evangelizas Sion, in montem ascende; qui-
que Jerusalem prædicas, in fortitudine exalta vo-
cem : Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei : pax
super Israel, et salutare gentibus.

Qui in altissimis sedet super Cherubim Deus, et
humilia respicit, ecce venit in gloria cum potesta-
te, et replebuntur omnia divina laude ipsius. Pax
super Israel, et salutare gentibus.

Sion, Dei mons sancte, et Jerusalem, in circuitu
oculos tuos leva, et vide congregatos filios tuos in
te. Ecce enim venerunt de longe adorare regem
tuum. Pax super Israel, et salutare gentibus.

Clamaverunt in lætitia iustorum animæ : Nunc
mundo testamentum novum disponitur, et asper-
sione innovatur populus divini sanguinis.

Suscipe, Israel, Dei regnum, et qui ambulat in
tenebris lumen videat magnum, et aspersione in-
novetur populus divini sanguinis.

Solutos vincitos tuos, Sion, emitte, et de lacu igno-
rantiae sine aqua educ : atque aspersione inno-
vetur populus divini sanguinis.

Qui salvasti in igne Abramidas pueros tuos,
Chaldaeos vero interfecisti, quoniam injuste ju-
dis insidias struxerunt, superlaudabilis Domine,
Deus patrum, benedictus es.

Genu flexo populi et cum discipulis gaudentes,
cum palmis Osanna filio David clamabant : Super-
laudabilis Domine, Deus patrum, benedictus es.

Simplex multitudo, adhuc infantilis ætas, ut

! Forte θεοπροπέας.

σὺ γὰρ καὶ ζωὴ, ἐν ᾧ ἐστερεώθη ἡ Ἐκκλησία κρά-
ζουσα· Ὡσαννὰ, εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος.

Ἀσατε, οἱ θεοπροπέας^d ἐν Σιών, καὶ εὐχὴν ἀπέ-
δοτε Χριστῷ ἐν Ἱερουσαλήμ. Αὐτὸς ἐρχεται ἐν δόξῃ
μετὰ κυρίας, ἐν ᾧ ἐστερεώθη ἡ Ἐκκλησία κράζουσα·
Ὡσαννὰ, εὐλογημένος εἶ, ὁ ἐρχόμενος.

Χριστὸς ὁ ἐρχόμενος ἐμφανῶς Θεὸς ἡμῶν, ἦξει καὶ
οὐ χρονεῖ ἐξ ὅρους κατασχοῦ, δασέως, κόρης τι-
κτούσης ἀπειράνδρου, προφήτης πάλαι φησί. Διὸ
πάντες βοῶμεν· Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Ῥηξάτω εὐφροσύνην κραταιὰν ἐπ' ἔλεον ὄρη, καὶ
πάντες βουνοὶ, καὶ ξύλα τοῦ ὄρυμνός ἐπικροτήσάτω.
Χριστὸν αἰνεῖτε, ἔθνη, καὶ τοῦτον, πάντες λαοὶ, ἐπαι-
νοῦντες, βοᾶτε· Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Β Ἰσχυὴν ὁ βασιλεύων τῶν αἰώνων Κύριος ἐνδεδυμέ-
νος ἦξει, τῆς τοῦτου ὠραιότητός τε καὶ δόξης ἀσύγ-
κριτος ὑπάρχει εὐπρέπεια ἐν Σιών. Διὸ πάντες βοῶ-
μεν· Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Σπιθαμῇ ὁ μετρήσας οὐρανὸν, δρακί δὲ γῆν, Κύριος
πάρεστι. Σιών γὰρ ἐξελέξατο· ἐν αὐτῇ δὲ οἰκεῖν καὶ
βασιλεῦειν ἡρέτισται, καὶ τῶν λαῶν τῶν ἐν πίστει
βοώντων· Δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.

Τὴν Σιών, ἐπ' ὅρους ἀνάσθῃ, ὁ εὐαγγελιζόμενος,
καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ κηρύσσων, ἐν ἰσχυρῇ ὑψώσων
φωνήν. Δεδοξαμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ
Θεοῦ· εἰρήνῃ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ σωτήριον ἔθνεσι.

Ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις καθήμενος, ἐπὶ τῶν Χερουδιμ
Θεός, καὶ ἐφορῶν ταπεινά, ἰδοὺ ἐρχεται ἐν δόξῃ
μετὰ κυρίας, καὶ πληρωθήσεται τὰ πάντα θεϊκῆς
αἰνέσεως αὐτοῦ. Εἰρήνῃ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ σωτή-
ριον ἔθνεσιν.

Σιών, Θεοῦ ὄρος τὸ ἅγιον, καὶ Ἱερουσαλήμ, κύκλῳ
τοὺς ὀφθαλμούς σου ἄρον, καὶ ἴδε συνηγμένα τέκνα
σου ἐν σοί. Ἰδοὺ γὰρ ἤκασι μακρόθεν προσκυνῆσαι
τῷ βασιλεῖ σου. Εἰρήνῃ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ σωτή-
ριον ἔθνεσιν.

Ἐδόθησαν ἐν εὐφροσύνῃ δικαίων τὰ πνεύματα·
Νῦν τῷ κόσμῳ διαθήκη καινὴ διατίθεται, καὶ βαντί-
σματι καινουργεῖται λαὸς Θεοῦ αἱματος.

Ἰπὸδεξαι, Ἰσραὴλ, τοῦ Θεοῦ τὸ βασίλειον, καὶ ὁ
βαλίων ἐν τῷ σκότει φῶς θεασάσθω μέγα, καὶ βαν-
τίσματι καινουργείσθω λαὸς Θεοῦ αἱματος.

Δελυμένους σοὺς δεσμίους, Σιών, ἐξαπόστειλον, καὶ
ἐκ λάκκου ἀγνωσίας ἀνδρὸς ἐξάγαγε· καὶ βαντί-
σματι καινουργείσθω λαὸς Θεοῦ αἱματος.

Ὁ διασώζας ἐν πυρὶ τοὺς Ἀδραμιαίους σου παῖ-
δας, καὶ τοὺς Χαλδαίους ἀνελών, οἷς ἀδίκως δικαίους
ἐντρεψαν, ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέ-
ρων, εὐλογητὸς εἶ.

Γονυπετοῦντες οἱ λαοὶ, καὶ σὺν μαθηταῖς γενηθό-
τες, μετὰ βαλίων Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ ἐκπαύσας·
Ἰπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων, εὐλογη-
τὸς εἶ.

Ἢ ἀπειρόκακος πληθὺς, ἐτι νηπιάζουσα φύσις.

VARLE LECTIONES.

θεοπροπῶς σε, βασιλεῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀγγέλων, ἀνύμνη-
σαν· Ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων,
εὐλογητὸς εἶ.

Μετὰ βαλὼν σε, Χριστέ, κλάδοις ἐπεκρότει τὰ
πλήθη· Εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν Βασιλεὺς τῶν αἰώνων,
ἐδὴα δέ, Ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων,
εὐλογητὸς εἶ.

Εὐφράνθητι, Ἱερουσαλὴμ, πανηγυρίσατε, οἱ ἀγα-
πῶντες Σιών. Ὁ βασιλεὺς γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας
Κύριος τῶν δυνάμεων ἦλθεν. Εὐλαβεῖσθω πᾶσα ἡ
γῆ ἐκ προσώπου αὐτοῦ, καὶ βοάτω· Εὐλογεῖτε, τὰ
ἔργα, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς
αἰῶνας.

Νέον πῦλον ἐπιθεδικῶς ὁ βασιλεὺς σου, Σιών, ἐπ-
έστη Χριστός. Τὴν γὰρ ἀλόγιστον εἰδῶλον πλάνην
λύσαι, τὴν ἀκάθεκτον ὁρμὴν ἀναστεῖλαι πάντων
ἐθνῶν παραγέγονεν, εἰς τὸ μέλειν· Εὐλογεῖτε, τὰ
ἔργα, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς
αἰῶνας.

Ὁ Θεός σου (χαῖρε, Σιών, σφόδρα) ἐδασίλευσεν εἰς
τοὺς αἰῶνας Χριστός. Οὗτος, ὡς γέγραπται, πρᾶξις
καὶ σώζων, δίκαιος Αὐτρωτῆς ἡμῶν ἦλθεν ἐπὶ πύ-
λου Ἰππον*, θράσος ὀλέσαι ἐχθρῶν μὴ βοῶντων·
Εὐλογεῖτε, τὰ ἔργα, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς
πάντας τοὺς αἰῶνας.

Σπανίζεται θείων περιδῶλων τὸ παράνομον συν-
έδριον ἀπειθῶν, τὸν προσευχῆς Θεοῦ ἐπείπερ οἶκον
σπῆλαιον ἀπειργάσαντο ληστῶν, ἐκ καρδίας τὸν
Αὐτρωτὴν ἀπωσάμενοι, ᾧ βοῶμεν· Εὐλογεῖτε, τὰ
ἔργα, τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς
αἰῶνας.

Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, συστήσασθε
δορτὴν, καὶ ἀγαλλιῶμενοι, δεῦτε μεγαλύνωμεν Χρι-
στὸν, μετὰ βαλὼν καὶ κλάδων ὕμνοις κραυγάζοντες·
Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Σωτῆ-
ρος ἡμῶν.

Ἔθνη, ἵνα τί ἐφρυδάτε Γραφάς, καὶ ἱερεῖς, τί
κενὰ ἐμελετήσατε; Τίς οὗτος, εἰπόντες, ᾧ παιδες
μετὰ βαλὼν καὶ κλάδων ὕμνοις κραυγάζουσιν· Εὐλο-
γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Σωτῆρος
ἡμῶν.

Οὗτος ὁ Θεὸς ᾧ παρόμοιος οὐδεὶς, δικαίαν πᾶσαν
ἐδὼν ἐξευρῶν δέδωκε τῷ ἡγαπημένῳ Ἰσραὴλ, μετὰ
δὲ ταῦτα ἀνθρώποις συναναστρέφει ὁρθεῖς. Εὐλογη-
μένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Σωτῆρος
ἡμῶν.

Σκάνδαλα τρίβους τί ἐχόμενα ὑμεῖς τιθέατε ἀπει-
θεῖς; πόδες ὀρεῖς ὑμῖν αἷμα τοῦ ἐκχέαι Δεσπότης.
Ἄλλ' ἀναστήσεται πάντας σῶσαι τοὺς κραυγάζον-
τας· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου
Σωτῆρος ἡμῶν.

IB.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΨΩΣΙΝ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

Ἡ ἀκροστιχίς·

Σταυρῷ πεποιθὼς ὅμον ἐξερεύγομαι.

Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς, ὅπ' εὐθείας ῥάβδῳ τὴν

A Deum deest, te, rex Israel et angelorum, laudavit :
Superlaudabilis Domine, Deus patrum, benedictus
es.

Cum palmis tibi, Christe, ramisque plaudebant
turbæ : Benedictus qui venit rex sæculorum cla-
mabant : Superlaudabilis Domine, Deus patrum, be-
nedictus es.

Lætare, Jerusalem, conventum agite, qui diligitis
Sion. Qui regnat enim in sæcula Dominus virtutum
venit. Timeat omnis terra a facie ejus, et clamet :
Benedicite, opera, Dominum, et superexaltate in
omnia sæcula.

Juvenem pullum ascendens rex tuus, Sion, astitit
Christus. Irrationabilem enim idolorum errorem
B solvere, effrenem impetum compescere omnium
gentium advenit, ut cantent : Benedicite, opera,
Dominum, et superexaltate in omnia sæcula.

Deus tuus (gaude, Sion, valde) regnavit in sæ-
cula Christus. Iste, ut scriptum est, mitis et sal-
vator, justus redemptor noster venit super pullo
equitans, ut audaciam perderet inimicorum non
clamantium : Benedicite, opera, Dominum, et super-
exaltate in omnia sæcula.

Dissipatur sæcri templi iniquum synedrium con-
tumacium : orationis enim Dei domum speluncam
effecerant latronum, a corde Redemptorem excluden-
tes, cui clamamus : Benedicite, opera, Dominum,
et superexaltate in omnia sæcula.

Deus Dominus et apparuit nobis, constituite
diem solemnem, et exsultantes venite magnificemus
Christum, cum palmis et ramis laudibus claman-
tes : Benedictus qui venit in nomine Domini Sal-
vatoris nostri.

Gentes ut quid fremuistis in Scripturas, et sæ-
cerdotes ut quid inania meditati estis? dicentes :
Quis est iste cui pueri cum palmis et ramis laudi-
bus clamant : Benedictus qui venit in nomine Do-
mini Salvatoris nostri.

Hic Deus cui similis nullus, omnem viam justam
inveniens dedit dilecto Israel : et post hæc cum
hominibus conversatus est visibilis. Benedictus qui
D venit in nomine Domini Salvatoris nostri.

Scandala semitas occupantia quid vos ponitis im-
morigeri? veloces pedes vestri ad effundendum san-
guinem Domini. Sed resurget ut salvet omnes qui
clamant : Benedictus qui venit in nomine Domini
Salvatoris nostri.

XII.

EN EXALTATIONEM CRUCIS.

Acrostichis :

Cruce confians hymnum eructo.

Crucem figurans Moyses, in directo virga Ru-

VARIE LECTIONES.

* Forte ἱππεύων.

bium mare divisit Israeli iter facienti, idem vero per reductionem supra Pharaonem cum curribus percutiens univit; in latitudine delineans invincibile telum. Ideo Christo canamus Deo nostro, quoniam glorificatus est.

Typum olim Moyses immaculatæ passionis in seipso ostendit, medius inter sacerdotes stans: cruci vero configuratus, extensis tropæum manibus excitavit, potentiam perdens Amalec perdit. Quare Christo canamus Deo nostro, quoniam glorificatus est.

Imposuit Moyses super conto remedium, corruptivi liberatorium et venefici morsus: et in ligno figura crucis serpentem per terram se trahentem alligavit obliquum, in hoc triumphans noxam. Quare Christo canamus Deo nostro, quoniam glorificatus est.

Ostendit cælum crucis tropæum pio Imperatori et regi divina meditati, in quo hostium acerrimorum defectus est fremitus, errorque subversus est, et fides explicata divina ad usque terminos terræ. Quare Christo canamus Deo nostro, quoniam glorificatus est.

Virga in typum mysterii assumitur: germine enim declarat sacerdotem. Sterili autem antea Ecclesiæ nunc effloruit lignum crucis in imperium et firmamentum.

Ubi emisit percussa aquam petra durissima immorigero populo et duri cordis, divinitus vocatæ indicavit Ecclesiæ mysterium, cuius crux est imperium et firmamentum.

Latere immaculato hasta vulnerato, aqua cum sanguine effluxit, quæ innovat testamentum et purgat peccata. Fidelium enim crux gloriatio est, et regum imperium atque firmamentum.

Audivi, Domine, œconomiae tuæ mysterium, intellexi opera tua, et glorificavi tuam deitatem.

Amarulentos mutavit ligno Moyses fontes in cremo quondam cruce, ad pietatem præmonstrans gentium translationem.

Qui imo receperat securim, reddidit Jordanis ligno¹¹, cruce et baptismo excisionem erroris subindicans.

Sacrate proficiscitur quadripertitus populus deducens arcam testimonii in figura¹², cruciformibus aciebus commendabilis.

Mirabiliter explicata solares radios vibravit crux, et enarraverunt cœli gloriam Dei nostri.

O beatissimum lignum, in quo distentus est Christus rex et Dominus! per quod excidit qui ligno decepit, in errorem inductus eo, qui in te carne confixus est, Deo, qui præbet pacem animabus nostris.

¹¹ IV Reg. vi, 6. ¹² Numer. ii, 1 seqq.

Ἐρυθρὰν διέτεμε τῷ Ἰσραὴλ περὶ εὐστανεῖ· τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς παραβὰ τοῖς ἄρμασι κροτήσας ἤνωσεν· ἐκ' εὐρους διαγράφας τὸ ἀήττητον ὄπλον. Διὸ Χριστῷ ᾤσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδοξάσται.

Τὸν τύπον πάλαι Μωσῆς τοῦ ἀχράντου πάθους ἐν ἑαυτῷ προέφηγε, τῶν ἱερῶν μεσούμενος· σταυρῷ δὲ σχηματισθεὶς, τεταμέναις τρόπαιον παλάμαις ἤγειρε, τὸ ἰκράτος διολέσας¹ Ἀμαλὴκ τοῦ πανώλου. Διὸ Χριστῷ ᾤσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδοξάσται.

Ἀνέθηκε Μωϋσῆς ἐπὶ στήλης ἄκρος, φθοροποιῶν λυτήριον καὶ ἰοδόλου δῆγματος· καὶ ξύλῳ τύπῳ σταυρῷ, τὸν πρὸς τὴν συμδόμενον ὄφιν προσέθηκεν ἐγκάρσιον, ἐν τούτῳ θριαμβεύσας τὸ πῆμα. Διὸ Χριστῷ ᾤσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδοξάσται.

Ἵπέδειξεν οὐρανὸς τοῦ σταυροῦ τὸ τρόπαιον τῷ εὐσεβείας κράtori καὶ βασιλεῖ θεόφρονι, ἐχθρῶν ἐν ᾧ δυσμενῶν κατεβλήθη φρούργμα, ἀπάτη ἀντεράπη δὲ, καὶ πίστις ἐφηκλώθη γῆς τοῖς πέρασι θεία. Διὸ Χριστῷ ᾤσωμεν Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδοξάσται.

Ῥάδος εἰς τύπον μυστηρίου παραλαμβάνεται· τῷ βλαστῷ γὰρ προκρίνει τὸν ἱερέα. Τῇ στερεοῦσῃ δὲ πρῶτῃ Ἐκκλησίᾳ νῦν ἐξηγήσας ξύλον σταυροῦ, εἰς κράτος καὶ στερέωμα.

Ὡς ἐπαφῆκε βαπτισμένη ὕδωρ ἀκρότομος ἀπειθοῦντι λαῷ καὶ σκληροκαρδίῳ, τῆς θεοκλήτου ἐδήλου Ἐκκλησίας τὸ μυστήριον, ἧς ὁ σταυρὸς τὸ κράτος καὶ στερέωμα.

Πλευρὰς ἀχράντου λόγῃ τρωθείσης, ὕδωρ σὺν αἵματι ἐξεβλήθη ἐγκαινίζον διαθήκην, καὶ ρυπτικὸν ἁμαρτίας. Τῶν πιστῶν γὰρ σταυρὸς καύχημα, καὶ βασιλείων κράτος καὶ στερέωμα.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐδόξασά σου τὴν θεότητα.

Μικρογόνους μετέβαλε ξύλῳ Μωϋσῆς πηγὰς ἐν ἐρήμῳ πάλαι τῷ σταυρῷ, πρὸς τὴν εὐσέβειαν τῶν ἐθνῶν προφαίνων τὴν μετάθεσιν.

Ὁ βυθὺς κολπωσάμενος τέμνουσεν, ἀνέδωκεν Ἰορδάνης ξύλῳ, τῷ σταυρῷ καὶ τῷ βαπτίσματι τὴν τομὴν τῆς πλάνης τεχμαιρόμενος.

Ἰερῶς προστοιβάσκειται ὁ τετραμερὴς λαὸς προηγούμενος τῆς ἐν τύπῳ μαρτυρίου σκηνῆς, σταυροτύποις τάξεσι κλειζόμενος.

Θαυμαστῶς ἐφαπλούμενος τὰς ἡλιακὰς αὐγὰς ὁ ἐξηκόντισεν ὁ σταυρὸς, καὶ διηγῆσαντο οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὡ τρισμακάριστον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστὸς, ὁ βασιλεὺς καὶ Κύριος, δι' οὗ πέπτωκεν ὁ ξύλῳ ἀπατήσας, τῷ ἐν σοὶ δαλασθεὶς Θεῷ τῷ προσπαγέντι σαρκί, τῷ παρέχοντι τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

VARIAE LECTIONES.

¹ Anth. διολέσας . . . πανώλους. ² Anth. προστιθ. ³ Anth. βολάς.

Σὺ τὸ ἀολέϊμον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ἡ τὴν Α
Ἔδεμ φυλάττουσα στρεφόμενη ρομφαία, σταυρὲ,
ἡδέσθη. Τὸ φρικτὸν δὲ Χερουδὶμ εἶξε τῷ σοι πα-
γέντι Χριστῷ¹, τῷ παρέχοντι τὴν εἰρήνην ταῖς ψυ-
χαῖς ἡμῶν.

Ἰποχθονίων δυνάμεις ἀντίπαλοι τοῦ σταυροῦ φρίτ-
τουσι χαρραττόμενον τὸ σημεῖον ἐν ἀέρι, ᾧ πολοῦ-
σιν. Οὐρανίων, γηγενῶν γένος δὲ γόνυ κάμπτει
Χριστῷ, τῷ παρέχοντι τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς
ἡμῶν.

Μαρμαρυγαῖς ἀκηράτοις φανεῖς ὁ θεὸς σταυρὸς
ἐσχοτισμένοις ἔθνεσι τῆς ἐν πλάνῃ ἀπάτης, τὸ θεῖον
φέγγος ἀπαστρέφας, οἰκτιροῖ τῷ ἐν αὐτῷ παγέντι
Χριστῷ, τῷ παρέχοντι τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς
ἡμῶν.

Νοτίου θηρὸς ἐν σπλάγχνοις παλάμας Ἰωνᾶς στυ-
ροειδῶς διεκπετάσας, τὸ σωτήριον πάθος προδιαι-
που σαφῶς. Ὅθεν τριήμερος ἐκδύς, τὴν ὑπερα-
σμιον ἀνάστασιν ὑπεζωγράφησε τοῦ σαρκὶ προ-
παγέντος· Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τριημέρῳ ἐγέρσει
τὸν κόσμον φωτίζαντος.

Ὁ γῆρξ καμφθεὶς, καὶ νόσφ τρυχωθεὶς, ἀνορθοῦ-
ται Ἰακώβ χειρας ἀμείψας, τὴν ἐνέργειαν φαίνων
τοῦ ζωοδότου καὶ σταυροῦ. Τὴν παλαιότητα καὶ γὰρ
τοῦ νομικοῦ σκιδώδους γράμματος ἐκαινογράφησεν
ὁ ἐν τούτῳ σαρκὶ προσπαγείς ὁ Θεός, καὶ τὴν ψυχ-
λίθερον νόσον τῆς πλάνης ἀπήλασε.

Νεαζούσαις θεῖς παλάμας ὁ θεὸς Ἰσραὴλ σταυρο-
ειδῶς κάραι· ἐδήλου, ὡς πρεσβύτερον κλέος ὁ νο-
μολάτρης λαός. Ἰποπτευθεὶς ὅθεν οὗτος¹ ἐξηπατή-
σθαι, οὐκ ἠλλοίωσε τὸν ζωηφόρον τύπον². Ἰπερέξει
λαὸς γὰρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ νεοπαγῆς, ἀνεδόα, σταυρῷ
ταιχιζόμενος.

Ἐκνοον πρόσταγμα τυράννου δυσσεβοῦς λαοὺς
ἐκλόνησε, πνέον ἀπειλῆς καὶ δυσφημίας θεοστυγούς.
Ὅμως τρεῖς παῖδας οὐκ ἐδειμάτωσε θυμὸς θη-
ριώδης· οὐ πῦρ βρῖμιον, ἀλλ' ἀντηχοῦναι δρο-
σδόλῳ πνεύματι, πυρὶ συνόντες ἐψάλλον· Ὁ ὑπερ-
ύμνητος· τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν Θεός, εὐλογητὸς εἰ.

Ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς φθορᾷ
παρῴκησε. Πῖψιν γὰρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κοτα-
κρίθεις, ὅλῳ τῷ γένει σωματοφόρος τις, ὡς λύμη,
τῆς νόσου μετέδωκεν. Ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνά-
κλησιν σταυροῦ τῷ ξύλῳ³, κράζομεν· Ὁ ὑπερ-
ύμνητος τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν Θεός, εὐλογητὸς εἰ.

Ἐλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοή, καὶ ξύλον
ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς, τὸ μὴ εὐκαίρως καταληφθέν.
Ἐν ἀσφαλεῖ, ὁ νυκτὶ λόγου⁴ δυσθανοῦς ἠνέφξεν
εὐγνωμοσύνην κράζοντας· Ὁ ὑπερύμνητος· τῶν πατέ-
ρων καὶ ἡμῶν Θεός, εὐλογητὸς εἰ.

Ῥάβδου προσπιύσσεται τὸ ἄκρον Ἰωσήφ ὁ γε-

Te commendabile lignum, in quo distentus est
Christus, qui Eden custodiebat versatilis gladius,
o crux, reveritus est. Terribilis vero Cherubimus
cessit ei, qui tibi confixus est Christus, qui præbet
pacem animabus nostris.

Inferorum potestates adversariæ crucis, horrent
expressum signum in aere, in quo versantur. Cœ-
lestium vero terrigenumque genus genu flectit Chri-
sto, qui præbet pacem animabus nostris.

Fulgoribus puris visa divina crux obtenebratis
gentibus erroneæ seductionis, divinum jubar corru-
scans conciliat Christo qui in ea confixus est, qui
præbet pacem animabus nostris.

Marinæ feræ in visceribus palmas Jonas decus-
satim extendens, salutarem passionem sapienter
præfigurabat. Idcirco triduanus egressus supernam
resurrectionem ad vivum expressit carne crucifixi
Christi Dei, et triduana resurrectione mundum illu-
minantis.

Senio incurvus et morbo confectus surgat Jacob
manus decussans, quo virtutem indicet vivificæ
crucis. Vetustatem enim legalis adumbrantis litteræ
nova scriptura exaravit, qui in ea confixus est carne
Deus, et animabus exitialem morbum erroris sus-
tulit.

Juvenilibus imponens palmas divinus Israel de-
cussatim capitibus, ostendebat antiquioris gloriæ
populi legis cultorem. Cum is in suspicionem ve-
nisset quod erravisset, non immutavit vivificum ty-
pum· Eminebit enim populus Christi Dei recens
compactus, clamabat, cruce munitus.

Demens præceptum tyranni impii populos commo-
vit, spirans minarum et blasphemiarum Deo invisæ.
Nihilominus tres pueros non perculit ira ferina,
non ignis crepitans· sed tanquam resonanti vicis-
sim rorifera in aura, degentes in igne, psallebant·
Superlaudabilis patrum et noster Deus, benedi-
ctus es.

Lignum degustans primum inter homines, ad cor-
ruptionem transiit. Amissione enim vitæ ignomi-
niosisima damnatus, toto generi, ut quis illud suo
in corpore portans, veluti pestis, morbum partici-
pavit. At reperientes terrigenæ postliminium crucis
in ligao, clamamus· Superlaudabilis patrum et
noster Deus, benedictus es.

Solvit mandatum Dei inobedientia, et lignum at-
tulerat mortem hominibus, quod importune usur-
patum fuerat. Ad securitatem autem pretiosæ vitæ
inde lignum prohibetur, quod nocte insidiarum in
doloribus morituri benignitas aperuit clamantis·
Superlaudabilis patrum et noster Deus, benedi-
ctus es.

Virgæ tenet summum Joseph qui futura videt,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Anth. σαρκὶ pro Χριστῷ. ² Anth. ἀνορθοῦτο. ³ Anth. ζωηφόρου. ⁴ Anth. οὕτως. ⁵ Anth. τὸ ξύ-
λον. ⁶ Anth. νυκτιλόχου... εὐγνωμοσύνην κράζοντας.

Israelis regni robur quomodo coaptabit inclita crux præstendens. Ea enim est regibus triumphalis gloriatio. Et lumen iis, qui fide clamant: Superlaudabilis potrum et noster Deus, benedictus es.

Benedicite, pueri numero pares, Trinitati: opificem Patrem Deum laudate; condescendens Verbum quodque ignem in rorem mutavit; et superexaltate omnibus vitam præbentem Spiritum sanctum sæcula.

Exaltato ligno asperso sanguine incarnati Verbi Dei, laudate, virtutes cœlorum, hominum revocationem festo celebrantes. Populi, adorate Christi crucem, per quam mundo sit resurrectio in sæcula.

Terrigenæ qui manibus dispensatores estis gratiæ, crucem in qua stetit Christus Deus exaltate ut sacerdotes deceat, lanceamque Dei Verbi corpus quæ transverberavit. Videant gentes omnes salutare Dei glorificantes in sæcula.

Qui divino suffragio prælati estis, exsultate: Christianorum fideles reges, gloriamini, triumphale telum divinitus consecuti, venerandam scilicet crucem. Per hanc enim gentes bellorum animositatem requirentes, disperduntur in sæcula.

Mysticus es, Deipara, paradisos sine cultu germi-nans Christum, a quo crucis vivificum in terra plantatum est lignum: quo nunc exaltato, venerantes illum, te magnificamus.

Exsultent ligna silvæ universa, sanctificata natura eorum a quo ab initio plantata fuerunt Christo distento in ligno: quo nunc exaltato, venerantes illum, te magnificamus.

Sacrum erectum est cornu religiosi capitis universorum, crux; in quo peccatorum spiritualium confringantur cornua omnia, quo nunc exaltato adoramus Christum, te magnificantes.

Quæ per esum ligni generi contigit mors, per crucem evacuata est hodie. Progenitricis enim universalis maledictio dissoluta est germine purissimæ Deiparæ, quam omnes virtutes cœlorum magnificant.

Qui non reliquisti inabrogatum amarorem ligni, Domine, per crucem perfecte sustulisti. Quare et lignum solvit aliquando amaritudinem aquarum Martha, præfigurans crucis efficaciam, quam omnes virtutes cœlorum magnificent.

Indesinenter obrutos caligine progenitoris, Domine, per crucem exaltasti hodie. Ut enim errore nimis intemperanter natura abrepta est, sic integre nos iterum crexit lumen crucis, quam fideles magnificamus.

Ut typum ostenderes mundo adorabilem, Domine, crucis in omnibus tanquam gloriosum, in cœlo ef-

νησόμενα βλέπων, Ἰσραὴλ τῆς βασιλείας τὸ κραταῖον ὅπως συνέξει ὁ ὑπερένδοξος σταυρὸς προδελῶν. Οὗτος γάρ ὁ τοῖς βασιλεῦσι τροπαιοῦχον καύχημα, καὶ πῶς τοῖς πιστοῖς ἀνακράζουσιν· Ὁ ὑπερύμνητος τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Εὐλογεῖτε, παῖδες τῆς Τριάδος Ἰσάριθμοι, δημιουργὸν Πατέρα Θεόν· ὑμνεῖτε τὸν συγκαταθέντα Λόγον, καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μεταποιήσαντα· καὶ ὑπερυψοῦτε τὸ πᾶσι ζῶν παρὲχον Πνεῦμα πανάγιον εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὑψουμένου ξύλου βαντισθέντος ἐν αἵματι τοῦ σαρκαίοντος Λόγου Θεοῦ, ὑμνεῖτε, αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, βρωτῶν τὴν ἀνάκλησιν ἐορτάζουσαι. Λαοί, προσκυνεῖτε Χριστοῦ τὸν σταυρὸν, δι' αὐτὸ τῷ κόσμῳ ἀνάστασις εἰς τοὺς αἰῶνας.

Γηγενεῖς παλάμαις αἰκονόμοι τῆς χάριτος, σταυρὸν οὐ ἐστὶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ὑψοῦτε ἱεροπρατῶς, καὶ λόγῳ Θεοῦ Λόγου σώμα ἀντιτορήσαντες. Ἰδέεσσαν ἔθνη πάντα τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ δοξάζοντες εἰς τοὺς αἰῶνας.

Οἱ τῇ θεῇ ψήφῳ προκριθέντες, ἀγάλλεσθε· Χριστιανῶν πιστοὶ βασιλεῖς, καυχᾶσθε, τὸ τροπαιοφόρον ὄπλον ἔχοντες θεόθεν, σταυρὸν τὸν τίμιον. Ἐν τούτῳ γὰρ φύλα πολέμων θράσος· ἐπιζητοῦντες, σκεδάννυνται εἰς τοὺς αἰῶνας.

Μυστικὸς εἶ, Θεοτόκε, παράδεισος· ἀγαπητῶς βλαστήσασα Χριστὸν, ὅφ' οὗ τὸ τοῦ σταυροῦ ζωηφόρον ἐν γῇ πεφυτουργήσῃ δένδρον· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες αὐτὸν, σὲ μεγαλύνομεν.

Ἀγαλλέσθω τὰ ὀρυκτοῦ ξύλα σύμπαντα· ἀγιασθείσης τῆς φύσεως αὐτῶν, ὅφ' οὐδὲρ ἐξ ἀρχῆς ἐφυτεύθη Χριστοῦ ταυνοθέντος ἐν ξύλῳ· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες αὐτὸν, σὲ μεγαλύνομεν.

Ἰερὸν ἡγέρθη κέρας θεόφροσι τῆς κεφαλῆς τῶν ἀπάντων, ὁ σταυρὸς· ἐν ᾧ ἀμαρτωλῶν νοουμένων συνθλῶνται τὰ κέρατα πάντα· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου προσκυνοῦμεν Χριστὸν, καὶ μεγαλύνομεν.

Ὁ ὡς διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου τῷ γένει προσγενόμενος θάνατος, διὰ σταυροῦ κατήργηται σήμερον. Τῆς γὰρ προμήτορος ἡ παγγενὴς κατάρτα διαλέλνται τῷ βλαστῷ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος, ἣν πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσι.

Μὴ τὴν πικρίαν τὴν τοῦ ξύλου ἐάσας ἀναιρέσιμον, Κύριε, διὰ σταυροῦ τελείως ἐξήλειψας. Ὅθεν καὶ ξύλον ἔλυσέ ποτε πικρίαν ὑδάτων Μεσβῆς, προτυποῦν τοῦ σταυροῦ τὴν ἐνέργειαν, ἣν πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσι.

Ἀδιαλείπτως βαπτομένου τῷ ζῶφ τοῦ προπύτορος, Κύριε, διὰ σταυροῦ ἀνύψωσας σήμερον. Ὅς γὰρ τῇ πλάνῃ ἄγαν ἀκρατῶς ἡ φύσις προκατηνέχθη, παγκλιῶς ἡμᾶς πάλιν ἀνῴρθωσε τὸ πῶς τὸ τοῦ σταυροῦ, ὃν οἱ πιστοὶ μεγαλύνομεν.

Ἴνα τὸν τύπον ὑποδείξης τῷ κόσμῳ προσκυνούμενον, Κύριε, τοῦ σταυροῦ ἐν πᾶσιν, ὡς ἑνδοξον,

VARIÆ LECTIONES.

° Anth. γὰρ ἐστὶ. ° Anth. ἔστη. ° Anth. τῷ τροπαιοφόρῳ ὄπλῳ. ° Anth. ἐπιζητοῦντα. ° Anth. διὰ νῦν. Sic et infra. ° Anth. προσκυνοῦντες αὐτὸν, σὲ μεγαλύνομεν. ° Hæc videntur temere insertæ. Occurrunt in Anth. pag. 73. ° Anth. βαπτομένους. ° Anth. παγκλήρως. ° Anth. σταυροῦ σου. ° Anth. τὸν τοῦ.

ἐν οὐρανῷ ἐμάρψωσας φωτὶ ἀπλέτῳ ἡγλαϊσμένῳ * A formasti immenso lumine illustrato regi armaturam invictam. Idcirco te virtutes cœlorum magnificant.

ΙΓ'.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ.

Ἦτοι εἰς τὴν κατὰ σάρκα προσαγωγὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀκροστιχίς ·

Χριστὸν γεγηθῶς πρέσβυς ἀγκαλλίζεται ὁ.

Χέρσον ἀβυσσοτόχον πέδον ἥλιος ἐπεπόλευσέ ποτε · ὥσαι τεῖχος γὰρ ἐπάγῃ ἐκατέρωθεν ὕδωρ λαῶ πεζοποντοποροῦντι, καὶ θαρσύνων μέλποντι · Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ · ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Ῥανάτωσαν ὕδωρ νεφέλαι · ἥλιος ἐν νεφελῇ γὰρ κούφῃ ἐποχούμενος ἐπέστη ἀκηράτοις ὠλέναις B Χριστὸς ἐν τῷ ναῷ ὡς βρέφος. Διὸ πιστοὶ βοήσωμεν · Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ · ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Ἰσχύσατε, χεῖρες Συμεῶν, τῷ γήρῳ ἀναιμέναι, καὶ κνῆμαι παρειμέναι δὲ πρεσβύτου, εὐθυδῶως κινεῖσθε Χριστοῦ πρὸς ὑπαντήν, χορεῖαν σὺν ἁσωμάτοις στήσαντες · Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ · ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Συνέσαι ταθέντες οὐρανοὶ, εὐφράνθητε · ἀγάλλου δὲ, ἡ γῆ · ὑπερθέων γὰρ ἐκ κόλπων ὁ τεχνίτης φοιτήσας Χριστὸς, ὑπὸ μητρὸς Παρθένου Θεῶ Πατρὶ προσάγεται νήπιος, ὁ πρὸ πάντων · Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων, στερέωσον, Κύριε, τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτίσας ὁ τῷ τιμῇ σου αἵματι.

Ὁ πρωτότοκος ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων, πρωτότοκος νήπιος κόρης ἀφθόρου τῷ Ἀδὰμ χεῖρα προταίνων ἐπέφανε.

Νηπιόφροννα τὸν γεγονότα ἀπάτη πρωτόπλαστον, ἔμπαινον ἐπανορθώσων Θεὸς Λόγος νηπιάζων · ἐπέφανε.

Γῆς ἀπόγονον παλινδρομήσας ὁ ταύτην θεότητος σύμμορφον φύσιν ὁ πλάστης ὡς ἀτρέπτως νηπιάζας ἀνέδειξεν.

Ἐκάλυπεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ σου, Χριστέ. Τῆς κίθωτοῦ γὰρ προελθὼν τοῦ ἀγιάσματός σου τῆς ἀφθόρου μητρὸς, ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου ὡφθης ὡς βρέφος ἀγκαλοφоруόμενος · καὶ ἐπλήσθη τὰ πάντα τῆς σῆς αἰνέσεως.

Γηθόμενος Συμεὼν, τῶν ἀπορρήτων μῦστα, ἡ θεοτόκος ἐδόξα, ὃν ὕψ' ἀγίου πάλαι κεχηρμάτισαι Πνεύματος, νηπιάζαντα Λόγον Χριστὸν ἐναγκαλίζου, κράζων αὐτῷ · Ἐπλήσθη τὰ πάντα τῆς σῆς αἰνέσεως.

Ἦν ἡλιπιας, Συμεὼν, ἡλικιώτην βρεφῶν χαίρων, ὑπόδεξι Χριστὸν, τοῦ Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ τὴν παράκλησιν, τοῦ νόμου ποιητὴν καὶ Δεσπότην, πληροῦντα νόμου τάξιν, κράζων αὐτῷ · Ἐπλήσθη τὰ πάντα τῆς σῆς αἰνέσεως.

XIII.
IN OCCURSUM.

Sive in præsentationem secundum carnem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Acrostichis :

Christum lætabundus senex in ulnis accipit.

Aridum effectum solum in quo gignuntur abyssi, sol quondam permeavit; tanquam murus enim compacta est utrinque aqua populo pedibus per mare iter facienti, Deoque placite modulanti : Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est.

Rorent aquam nebulae; sol enim in nube levi invectus astitit puris ulnis Christus in templo tanquam puer. Quare fideles clamemus : Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est.

Roboramini, manus Simeonis senio remissa, et crura debilia senis, recta movemini Christi in occursum, choream cum incorporeis componentibus : Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est.

Intellectu distanti cœli, lætamini, exsultetque terra; divino etenim ex sinu opifex adveniens Christus, a matre Virgine Deo Patri offertur infans, qui ante omnia exstitit : Gloriose enim glorificatus est.

O robur in te confidentium ! robora, Domine, Ecclesiam, quam acquisivisti pretioso sanguine tuo.

Primogenitus ex Patre ante sæcula, primogenitus infans puellæ incorruptæ homini manum porrigens apparuit.

Puerilia sapientem effectum seductione progenitorem, rursus sanaturus Deus Verbum puerascens apparuit.

Terræ prolem pristina repentem hanc divinitatis conformem naturam conditor immutabiliter puerascens ostendit.

Operuit cœlos virtus tua, Christe. Ex arca enim prodiens sanctificationis tuæ intemeratæ matris, in templo gloriæ tuæ visus es ut parvulus in ulnis portatus : et omnia repleta sunt laudatione tua.

Lætabunde Simeon, arcanorum antistes, Dei genitrix clamabat, quem olim per Spiritum sanctum vaticinatus es, puellum Verbum Christum in ulnas recipe, vociferans ad eum : Repleta sunt omnia laudatione tua.

Quam sperasti, o Simeon, tuo tempore victuram, infantibus gaudens suscipe Christum, Israelis Dei consolationem, legis factorem et Dominum, adimplentem legis dispositionem, vociferans ad illum : Repleta sunt omnia laudatione tua.

VARIAE LECTIONES.

* Anth. ἡγλαϊσμένον. b Hanc acrostichem ex initiis versuum omissam huc revocavimus. c Anth. στήσατε. d Anth. ἐκτίσας. e Anth. νηπιάζας. f Anth. παλινδρομήσαντα.

Intuitus Simeon Verbum æternum cum carne, a Virgine, tanquam a Cherubico throno gestatum, auctorem exstendi omnia tanquam puerulum, obstupescens clamabat ad eum : Repleta sunt omnia laudatione tua.

Ut vidit Isaias symbolice in throno elevato Deum ab angelis gloriæ circumstipatum : O me miserum ! clamabat, prævidi enim corpore indutum Deum, luminis inoccidui pacisque dominatorem.

Intelligens divinus senex præmonstratam olim prophetæ gloriæ, manibus Verbum videns matris gestatum, O gaudeas, clamabat, veneranda ! veluti thronus enim complecteris Deum, luminis inoccidui pacisque dominatorem.

Inclinatus senex, et vestigia Deo inspirante contingens Dei Genitricis et virum nescientis : Ignem, ait, bajulas, o immaculata ! Infantem pavesco in ulnas accipere Deum, luminis inoccidui pacisque dominatorem.

Mundatur Isaias Seraphim carbonem suscipiens. Senex clamabat Dei matri : Tu tanquam forceps manibus illustrabis me tradens quem bajulas, luminis inoccidui pacisque dominatorem.

Clamavit ad te videns senex oculis Salutare, quod populis astitit ex Deo : Christe, tu es Deus meus.

In Sion tu lapis positus es incredulis offensionis et scandali ; petra infracta, fidelium salus.

Firmiter ferens characterem ejus qui te ante sæcula genuit, humanam ex misericordia nunc circumdatus es infirmitatem.

Filium Excelsi, filium Virginis, Deum puerulum effectum veneratum jam me nunc dimitte in pace.

Te qui in igne irrorasti pueros de divinis locutos, in Virgineque immaculate inhabitasti, Deum Verbum laudamus, religiose canentes : Benedictus es, Deus patrum nostrorum.

Adæ declaraturus, Abeo, in inferis degenti, et Evæ allaturus bonum nuntium, clamabat Simeon cum prophetis choreas agens : Benedictus es, Deus patrum nostrorum.

Genus terrenum liberans Deus usque ad infernos veniet, captivis vero præbebit omnibus emissionem, et visum cæcis, ut invicem clament : Benedictus es, Deus patrum nostrorum.

Tuum vero cor, o immaculata, gladius pertransibit, Simon Deiparæ vaticinatus est, in cruce cum cernes Filium tuum, cui clamamus : Benedictus es, Deus patrum nostrorum.

Intolerando igni appliciti pietatis moderatores pueri, a flamma vero non læsi, divinum hymnum caneant : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum.

Θεώμενος Συμεὼν Λόγον τὸν ἀναρχὸν μετὰ σαρκὸς, ὡς ἐν θρόνῳ Χερουδικῷ Παρθένῳ ἐποχοῦμενον, τὸν αἴτιον τοῦ εἶναι τὰ πάντα ὡς βρέφος, ἐκπλαγεὶς ἐδόξα αὐτῷ· Ἐπλήσθη τὰ πάντα τῆς σῆς αἰνέσεως.

Ὡς ἴδεν Ἰσαΐας συμβολικῶς ἐν θρόνῳ ἐπηρμένῳ Θεὸν ὑπ' ἀγγέλων δόξης δορυφορούμενον· Ὡς τάλας, ἐδόξα, ἐγώ ! πρὸ γὰρ εἶδον σωματούμενον Θεόν, φωτὸς ἀνεσπέρου καὶ εἰρήνης δεσπόζοντα.

Συνεὶς ὁ θεὸς πρέσβυς τὴν προφανεῖσαν πάλαι τῷ προφήτῃ δόξαν, χερσὶ Λόγον βλέπων Μητρὸς κρατούμενον· Ὡς χαίροις, ἐδόξα, σεμνή ! ὡς γὰρ θρόνος· περιέχεις τὸν Θεόν, φωτὸς ἀνεσπέρου καὶ εἰρήνης δεσπόζοντα.

Προκύψας ὁ πρεσβύτερος, καὶ τῶν ἰχνῶν ἐνθῶς· ἐπαφάμενος τῆς ἀπειρογάμου καὶ Θεομήτορος, Πῦρ, ἔφη, βαστάζεις, ἀγνή ! βρέφος φρίττω ἀγκαλίσασθαι Θεόν, φωτὸς ἀνεσπέρου καὶ εἰρήνης δεσπόζοντα.

Ῥύπτεται Ἰσαΐας τοῦ Σεραφίμ τὸν ἀνθράκα δεξιόμενος· Ὁ πρέσβυς ἐδόξα τῇ Θεομήτορι· Σὺ ὥσπερ λαβίδι χερσὶ λαμπруνεὶς με ἐπιδοῦσα θν φέρεις, φωτὸς ἀνεσπέρου καὶ εἰρήνης δεσπόζοντα.

Ἐδόξητέ σοι ἰδὼν ὁ πρέσβυς τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ Σωτήριον, ὃ λαοῖς ἐπέστη ἐκ Θεοῦ· Χριστέ, σὺ Θεός μου.

Σὼν σὺ λίθος ἐναπετέθης τοῖς ἀπειθοῦσι προσκόμματος, καὶ σκανδάλου· πέτρα ἀβραγῆς, πιστῶν σωτήρια.

Βεβαίως φέρων τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρὸ αἰώνων σε φύσαντος, τὴν βροτῶν δι' οἶκτον νῦν ἀσθένειαν περιέθου.

Υἱὸν Ὑψίστου, υἱὸν Παρθένου, Θεὸν παῖδον γενόμενον προσκυνήσαντά με νῦν ἀπόλυσον ἐν εἰρήνῃ.

Σὺ τὸν ἐν πυρὶ δροσίσαντα παῖδας θεολογήσαντας, καὶ Παρθένῳ ἀκηράτως⁵ ἐνοικήσαντα Θεὸν Λόγον ὑμνοῦμεν, εὐσεβῶς μελωδοῦντες· Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἀδὰμ ἐμφανίσων, ἄπειμι, εἰς ἔθου διατρίβοντι, καὶ τῇ Εὐᾷ προσκομίσειν εὐαγγέλια, Συμεὼν ἀνεδόξα σὺν προφήταις χορεύων· Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Γένος χοῖκον θυσάμενος Θεός, ἕως τοῦ ἔθου ἤξει· αἰχμαλώτοις δὲ παρέξει πᾶσιν ἄφεσιν, καὶ ἀνάβλεψιν πηροῖς, ὡς ἀλλήλοις βοηθοῦν· Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Καὶ σοῦ τὴν καρδίαν, ἀφθορῆ, ῥομφαία διελεύσεται, Συμεὼν τῇ Θεοτόκῃ προηγόρευσεν, ἐν σταυρῷ καθορώσης¹ ὁδὸν Υἱόν, ᾧ βοῶμεν· Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεός τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἀστίκτω πυρὶ ἐκωθέντες οἱ θεοσεβεῖς προσετώτες· νεανίαι, τῇ φλογὶ δὲ μὴ λωδηθέντες, θεῖον ὕμνον ἐμελπον· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

VARIÆ LECTIONES.

⁵ Anth. ἀκηράτῳ. ¹ Anth. deest εἰ hic et infra. ¹ Anth. καθορώσας. ¹ Anth. ἔργα τὸν Κύριον καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας, sic et infra.

Λαὸς Ἰσραὴλ, τὴν σὴν δόξαν τὸν Ἐμμανουὴλ Ἀ
 ἱρῶν παιδίον ἐκ Παρθένου, πρὸ προσώπου τῆς θείας
 κιβωτοῦ νῦν χόρευε· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα
 Κυρίου, τὸν Κύριον.

Ἰδοὺ Συμεὼν ἀνεβόα. Τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον,
 οὗτος ἔσται Θεὸς, ὦν καὶ παιδίον. Τούτῳ πιστεῖ μέλ-
 ψομεν· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.

Ζωὴ πεφυκὼς αὐτός, ἔσται πτωσίς ἀπειθοῦσι νη-
 πιάσας Θεὸς Λόγος, ὡς ἀνάστασις πᾶσι τοῖς¹ ἐν πί-
 στει μέλπουσιν· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου,
 τὸν Κύριον.

Ἐν νόμῳ, σκιᾷ, καὶ γράμματι, τύπον κατέδωκεν
 οἱ πιστοί· Πᾶν ᾤρεν τὸ τὴν μήτραν διανοίγον,
 ἅγιον Θεῷ. Διὰ πρωτότοκον Λόγον, Πατὴρ ἀνάρχου
 Υἱὸν, πρωτοτοκούμενον Μητρὶ ἀπειράνδρως, με-
 γάλυνεν.

Τοῖς πρὶν νεογνῶν τρυγόνων ζευγος δυάς τε ἦν
 νεοσσῶν, ἀνθ' ὧν ὁ θεὸς πρέσβυς, καὶ σώφρων
 Ἄννα προφῆτις τῇ ἐκ Παρθένου τεχθέντι, καὶ
 οἷῳ γόνυ Πατρός ἐν τῇ ναφῇ προσιδόντι, λειτουργοῦσι
 μεγάλύοντες·

Ἀπέδωκάς μοι, ἔδωκε Συμεὼν, τοῦ σωτηρίου σου,
 Χριστὲ, ἀγαλλίαςιν· ἀπόλαβέ σου τὸν λάτριν τῇ σκιᾷ
 κεκμηκότα, νέον τῆς χάριτος· ἱεροκήρυκα, μύστην·
 ἐν αἰνέσει μεγάλυνοντα·

Ἱεροπρεπῶς ἀνθωμολογεῖτο Ἄννα ὑποζητεύουσα,
 ἡ σώφρων καὶ ὁσία, καὶ πρέσβειρα· τῷ Δεσπότη ἐν
 τῇ ναφῇ διαβρήδην· τὴν Θεοτόκον δὲ ἀνακηρύττουσα
 πᾶσι τοῖς παρούσιν, ἐμεγάλυνεν·

Popule Israel, tuam gloriam, Emmanuelem, cer-
 nens infantem ex Virgine, ante faciem divinæ arcæ
 nunc chorcas age : Benedicite, omnia opera Domini,
 Dominum.

Ecce Simeon clamabat : Signum cui contradice-
 tur, iste erit Deus, qui et infans est. Huic fide cante-
 mus : Benedicite, omnia opera Domini, Dominum.

Vita cum sit iste, ruina futurus est incredulis
 puer natus Deus Verbum, quippe resurrectio omni-
 bus qui in fide canunt : Benedicite, omnia opera
 Domini, Dominum.

In lege, umbra et littera typum cernamus fideles :
 Omne masculum adaperiens vulvam, sanctum Deo.
 Quare primogenitum Verbum, Patris æterni Filium,
 primogenitum factum matri virginaliter, magnifi-
 cemus.

Priscis recens natis parvulorum duove pulli
 erant ; pro quibus divinus senex et prudens Anna
 prophetissa nato ex Virgine, et unico Filio Patris
 templum subeunti ministrant magnificantes.

Reddidisti mihi, clamabat Simeon, salutaris tui,
 Christe, lætitiā : recipe tuum cultorem umbra
 quidem defatigatum, sed novellum gratiæ cadu-
 ceatorem, mysteriorum consciū, in laude magni-
 ficantem.

Religiose gratias agebat Anna vaticinio respon-
 dens, sapiens illa et sancta anus, Domino in templo
 manifeste : Deiparam vero deprædicans omnibus
 C præsentibus, magnificabat.

VARIÆ LECIONES.

¹ Anth. addit πάντες. ¹ Ibid. add. ἀνθρώποις. = Anth. λειτουργοῦντες ἐμεγάλυνον. = Anth. μεγαλύ-
 νομεν. * Anth. πρεσβυρά. * Notat hic rubrica Anthologii, odas has modulatos fuisse monachos Cry-
 stæ Ferratæ.

ΚΟΣΜΑ ΜΟΝΑΧΟΥ ΩΔΑΙ ΑΛΛΑΙ.

COSMÆ MONACHI ALIÆ ODÆ.

A.

Ὁ πρὶν ἐκ μὴ ὄντων παραγαγὼν τὴν σύμπαν-
 τεισιν, καὶ γινώσκων τῶν καρδιῶν ταμεία, προλέ-
 γεις ὡς Δεσπότης τοῖς μαθηταῖς τοῦ Λαζάρου τὴν
 κοίμησιν.

Τὸν ἄνθρωπον φύσει οὐσωθεὶς, Χριστὲ, ἐκ Παρθέ-
 νου, τοῦ Λαζάρου σὺ τὴν ταφὴν μαθεῖν ἐπηρώτας
 ὡς ἄνθρωπος, οὐκ ἀγνοῶν ὡς Θεὸς ὅπου ἔχειτο.

D

Qui prius ex non exstantibus produxisti univer-
 sam creaturam, et nosti cordium secreta, præ-
 dicis tanquam Dominus discipulis Lazari dormitio-
 nem.

Hominem natura substantialiter, indute, Christe,
 ex Virgine, tu Lazari sepulcrum addiscere inter-
 rogabas ut homo, non ignorans ut Deus ubi ja-
 ceret.

L.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Has Odas invenimus in Triodio edito Romæ an. 1738 ad fidem veterum mss. pag. 455 seqq. Quæ
 tamen alium Cosmam auctorem habere facile crediderim, præsertim quæ longioribus constant stro-
 phis.

Confirmatum o Verbum, tui resurrectionem veraciter, tanquam ex somno amicum excitasti jam fefertem, quatruiduanum mortuum ex sepulcro.

Ordines te angelorum et hominum, o sponsi nescia mater, laudant indesinenter: Creatorem enim eorum ut puellum in ulnis tuis portasti.

In aquis pertransiens veluti in arido, Ægyptiam-que improbitatem effugiens, Israelita clamabat: Redemptori nostro et Deo cantemus.

II.

Astans tu sepulcro, admirabilem patrator Domine, Lazari in Bethania, hunc flevisi, lege naturæ comprobans carnem tuam, Jezu Deus mi, quam assumpsisti.

Marie luctum tu confestim tranquillasti, Salvator, Marthæ simul ostendens arbitrium: tu enim resurrectio, et tu vita, ut dixisti: veritas es enim et omnium Dominus.

Obvolutum fasciis amicum, Domine, inferni ex mortuis et caligine hunc rapuisti, tu in verbo tuo omnipotenti mortis dirumpens claustra et regna.

Qui in Virgine inhabitasti corporaliter, Domine, visus es hominibus ut congruebat cerni te: eam porro demonstrasti ut veram Deiparam et fidelium auxilium, o sole misericors.

Cælestis fornix concamerator Domine, et Ecclesiæ edificator, tu me robora in charitate tua, qui es desideriorum vertex, fidelium armamentum, o sole misericors.

Coastiterunt Christo Lazari sorores, et flentes amare et ejulantes dixerunt ei: Domine, mortuus est Lazarus. Ipse vero ut Deus non ignorans sepulcrum, interrogabat eas: Ubi posuistis? et accedens ad monumentum, vocabat quatruiduanum Lazarum. Statim surrexit, et adorabat eum qui se resuscitavit.

Prænosceus omnia tanquam auctor, in Bethania prædixeras discipulis: Amicus noster Lazarus dormivit hodie. Et sciens interrogabas: Ubi posuistis? et ad Patrem orasti illacrymans ut homo. Quare et clamans, quem diligebas ex inferis resuscitasti, Domine, quatruiduanum Lazarum. Idcirco clamenus ad te: Suscipe, Christe Deus, audientium offerre laudationem, et dignos fac omnes gloria tua.

III.

Tu tanquam pastor rapuisti, o Salvator, hominem tabidum jam quatruiduanum, Conditor, de lacu malo revera et omnium voraci: utque potens et Dominus in hoc præstolans immensam gloriam tuæ nunc triduanæ resurrectionis.

Tu qui vita es contuita Martha, clamabat: Si fuisses hic, Domine, o illuminatio omnium et vita,

A Πιστούμενος, Λόγε, τὴν σου τοῦ ἀνάστασιν δυνατός, ὡς ἐξ ὕπνου τὸν προσφιλὴ ἀνέστησας ἤδη ὁδωθέντα, τὸν τετραρταῖον νεκρὸν ἐκ τοῦ μνήματος.

Τάξεις σε ἀγγέλων καὶ τῶν βροτῶν, ἀνύμφευτα μήτηρ, εὐφημοῦσιν ἀνελλειπῶς· τὸν Κτίστην γὰρ τούτων ὡς περ βρέφος, ἐν ταῖς ἀγκάλαις σου ἐλάσταςας.

Υἱὸν διδοῦσας ὡσεὶ ξηρὸν, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν μοχθηρίαν διαφυγών, ὁ Ἰσραηλῆτης ἀνεβόα· Τῷ Λυτρωτῇ καὶ Θεῷ ἡμῶν ᾄσωμεν.

B'.

Ἐπιτάς σὺ τῷ τάφῳ, θαυματουργε Κύριε, ἐν τῇ Βηθανίᾳ Λαζάρου, τοῦτον ἐδάκρυσας, νόμῳ τῆς φύσεως πιστοποιῶν σου τὴν σάρκα, Ἰησοῦ ὁ Θεός μου, ἥν περ προσεῖληφας.

B Τῆς Μαρίας τὸ πένθος σὺ παρευθὺς ἔπαυσας, Σῶτερ, καὶ τῆς Μάρθας δεικνύων τὸ αὐτεξούσιον, σὺ γὰρ ἀνάστασις, καὶ σὺ ζωὴ, ὡς περ ἔφη· ἀληθεία πέλεις γὰρ καὶ πάντων Κύριος.

Εἰλημένον· κειρίαις τὸν προσφιλὲς Κύριε, ᾄδου ἐκ νεκῶν καὶ ζόφου τοῦτον ἀφῆρπασας, σὺ ἐν τῷ λόγῳ σου τῷ πανοθενεῖ τοῦ θανάτου διαβρέξας κλειθρὰ τε καὶ βασιλεία.

Ἐνοικήσας Παρθένῳ σωματικῶς, Κύριε, ὥς εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἔπρεπε θεαθῆναι σε, ἣν καὶ ἀνέδειξας ὡς ἀληθῆ Θεοτόκον, καὶ πιστῶν βοηθίαν, μόνε φιλόανθρωπε.

Οὐρανίας ἀψίδος ὁροφουργε Κύριε, καὶ τῆς Ἐκκλησίας δομητορ, σὺ με στερέωσον ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ σῇ, τῶν ἐφετῶν ἡ ἀκρότης, τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα, μόνε φιλόανθρωπε.

Συμπαρέστησαν Χριστῷ αἱ τοῦ Λαζάρου ἀδελφαί, καὶ δακρύουσαι πικρῶς καὶ ὁλοθυνοῦσαι αὐτῷ ἔφησαν· Κύριε, τέθνηκε Λάζαρος. Αὐτὸς δὲ ὡς Θεὸς οὐκ ἀγνοῶν τὴν ταφὴν, ἡρώτα πρὸς αὐτάς· Ποῦ τέθεικατε; καὶ προσελθὼν τῷ τάφῳ, προσεφώνει τὸν τετραήμερον Λάζαρον. Εὐθὺς ἀνέστη, καὶ προσεκυνοῖ τὸν αὐτὸν ἀναστήσαντα.

Προγινώσκων τὰ πάντα ὡς ποιητῆς, ἐν Βηθανίᾳ προεῖπας τοῖς μαθηταῖς· Ὁ φίλος ἡμῶν Λάζαρος κεκοιμηται σήμερον. Καὶ εἰδὼς ἡρώτας, φησὶ· Ποῦ τεθείκατε; καὶ τῷ Πατρὶ προσηύξω δακρύσας ὡς ἀνθρώπος. Ὅθεν καὶ φωνήσας, ὃν ἐφίλει· ἐξ ἄδου ἀνέστησας, Κύριε, τετραήμερον Λάζαρον. Δια τοῦτο βούμέν σοι· Πρόσδεξαι, Χριστέ ὁ Θεός, τῶν τολμῶντων προσφέρειν τὴν αἴνεσιν, καὶ καταξίωσον πάντας τῆς δόξης σου.

Γ'.

Σὺ ὡς ποιμὴν ἔρπασας, Σῶτερ, τὸν ἄνθρωπον, τὸν φθαρόντα ἤδη τετραήμερον, Δημιουργε, λύκου· ἐκ δεινοῦ δυνατός καὶ παμφάγου· ὡς δυνατός τε καὶ Κύριος ἐν τούτῳ προδεικνύων τὴν παγκράσιον ἰσχύϊν τῆς σῆς νῦν τριτμήρου ἐγέρσεως.

Σὺ τὴν ζωὴν βλέπousαι αἱ περὶ Μάρθαν, Χριστέ, ἀνεβόων· Εἰ ᾗς ὦδε, Κύριε, ὁ φωτισμὸς πάντων καὶ

VARIÆ LECTIONES.

† Forte λάκκου.

ζωῇ βλως οὐ τεθνήκει, νεκρὸς οὐκ ὤφθη ὁ Λάζαρος. Αὐτὸς δὲ τῶν θανόντων σὺ, φιλόνηρωπε, πέλων, εἰς χαρὰν μετατρέπεις τὸ πένθος αὐτῶν.

Σὲ τὴν πηγὴν φρίττουσι, Κύριε, ἄδυσοι· σοὶ δουλεύει ἡ ὕψα ἡ σύμπασα· σὲ πύλωροι τρέμουσι, Χριστέ, ἥδου δὲ τὰ κλειθρα τῷ κράτει σου διαλύονται, Λάζαρον· ἀναστάντο· ἐκ νεκρῶν τῇ φωνῇ σου, παντοδύναμε Σῶτερ φιλόνηρωπε.

Σὺ τῶν πιστῶν καύχημα πέλεις, ἀνύμφευτε· σὺ προστάτης· σὺ καὶ καταφύγιον Χριστιανῶν, τείχος καὶ λιμὴν. Πρὸς γὰρ τὸν Υἱόν σου ἐντεύξεις φέρεις, πανάμωμε, καὶ σώζεις· ἐκ κινδύνων τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ Θεοτόκον ἀγνήν σε γινώσκοντας.

Σὺ μου ἰσχύς, Κύριε, σὺ μου καὶ δύναμις· σὺ Θεός μου, σὺ μου ἀγαλλίαμα· ὁ πατρικοὺς κόλπους μὴ λιπῶν, καὶ τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἐπισκεψάμενος. Διὸ σὺν τῷ προφῇτῃ Ἀμδακούμ σοι κραυγάζω· Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλόνηρωπε.

Δ'.

Τῷ Πατρὶ νέμων δόξαν, ὥσπερ οὐκ ἀντίθεος ἦσθα εὐχόμενος, τὸν περισσῶτα σὺ πιστούμενος ὄχλον, μακρόθυμε, τὴν εὐχαριστίαν τῷ σὺ Πατρὶ προσαναφέρων, τῇ κελεύσει ἐγείρων τὸν Λάζαρον.

Ἡ φωνὴς θεοφθόγγου, θείας τε δυνάμεως, Σῶτερ, τοῦ κράτους σου! δι' ἧς ἥδου πύλας τοῦ παμφάγου θανάτου συνέτριψας. Ἀλλ' ἐξάρπασόν με, ὥσπερ τὸ πρὶν, ἐκ τῶν παθῶν μου, τετραήμερον φίλον σου Λάζαρον.

Ἰκεταίαι Λαζάρου, Μάρθας καὶ Μαρίας τε, ἡμᾶς ἀξίωσον θεατὰς γενέσθαι τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ πάθους σου, Κύριε, καὶ τῆς λαμφοφόρου τῶν ἡμερῶν καὶ βασιλίδος ἀναστάσεως τῆς σῆς, φιλόνηρωπε.

Μητρικὴν παρβύσιαν τὴν πρὸς τὸν Υἱόν σου κεκτημένην, πάντῃ, συγγενοῦς προνοίας τῆς ἡμῶν μὴ παρίδης· δεόμεθα· ὅτι σὲ καὶ μόνην Χριστιανοὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἱλασμὸν εὐμενῇ προβαλλόμεθα.

Ἵνα τί με ἀπώσω ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, τὸ φῶς τὸ ἄδυτον, καὶ ἐκάλυψέ με τὸ ἀλλότριο σκότος, τὸν δειλαίον; Ἀλλ' ἐπιστρέφόν με, καὶ πρὸς τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν σου τὰς ὁδοὺς μου κατεύθυνον, δέομαι.

Ε'.

Τὸν Ἰωνᾶν ἐν τῷ κήτει, Κύριε, μονώτατον κατήκησας, ἐμὲ δὲ τὸν πεπεδημένον ἐν ἄρκυσι τοῦ ἔχθρου, ὡς ἐκ φθορᾶς ἐκείνου, διάσωσον.

Ἀγάπη σε εἰς Βηθανίαν, Κύριε, ἀπήγαγε πρὸς Λάζαρον, καὶ τοῦτον ἤδη ὁδωδὸτα ἀνέστησας ὡς Θεός, καὶ ἐκ δεσμῶν τοῦ ἥδου διέσωσας.

Ἡ Μάρθα μὲν ἀπεγνώκει Λάζαρον, ὡς ἤδη τετραήμερον· Χριστὸς δὲ τὸν διαφθαρέντα ἀνέστησεν ὡς Θεός, καὶ εἰς ζωὴν μετήγαγε βήματι.

Γ'.

Παῖδες Ἑβραίων ἐν καμίνῳ κατεπάρησαν τὴν φιλόγα θαρσαλίαν, καὶ εἰς ὁρόσον τὸ πῦρ μετέβαλον βούντες· Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεός, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Δακρύσας ὡς ἄνθρωπος, οἰκτίρμον, ἐξενέστησας

A prorsus non fuisset mortuus, defunctus non fuisset visus Lazarus. At tu, o misericors, qui vita es mortuorum, in gaudium vertis luctum ejus.

Te fontem timent, Domine, abyssi; ubi servit a ma universa; te janitores expavescunt, Christe. inferni- que claustra potentia tua dissolvuntur, Lazaro resurgente ex mortuis voce tua, o omnipotens Salvator misericors.

Tu fidelium gloriatio es, o viri nescia; tu patria, tu etiam refugium Christianorum, murus et portus. Ad Filium tuum namque supplicationes affers, o immaculatissima, et salvas ex periculis eos qui in fide et affectu Deiparam immaculatam te recognoscunt.

Tu es fortitudo mea, Domine, tu et virtus mea; tu Deus meus, tu mea exsultatio: qui paternum cinum non deseruisti, et nostram miseriam visitasti. Quare cum propheta Habacuc ad te clamo: Virtutis gloria, o misericors.

IV.

Patri dans gloriam, tanquam non contrarius Deo orabas, circumstantem tu confirmans turbam, o longanimis, gratiarum actionem Patri tuo reddens, jussu resuscitans Lazarum.

O vox divinitus sonans divinæque virtutis, imperii tui, Salvator! per quam inferorum portas voracissimæ mortis confregisti. Sed eripe me ex passionibus meis, ut olim quatruiduanum amicum tuum Lazarum.

Supplicationibus Lazari, Marthæ et Mariæ dignos nos fac, qui simus spectatores crucis et passionis tuæ, Domine, atque illuminatricis temporum et regalis resurrectionis tuæ, o misericors.

Maternam loquendi libertatem ad Filium tuum obtinens, o immaculatissima, connatæ providentiæ nostræ ne curam abjicias, precamur: te enim et solam Christiani apud Dominum propitiationem benignam offerimus.

Utquid me repulisti a facie tua, o lumen innociduum, et operuerunt me alienæ tenebræ miseræ? Sed converte me, et ad lumen mandatorum tuorum vias meas dirige, deprecor.

V.

Jonam in ceto, Domine, omnium unicum colloca- sti, me vero vinctum retibus inimici, tanquam ex corruptione illum, libera.

Charitas te in Bethaniam, Domine, duxit ad Laza- rum, et hunc jam fetentem resuscitasti tanquam Deus, atque a vinculis inferi exemisti.

Martha quidem deploratum habebat Lazarum jam quatruiduanum. At Christus corruptum re- suscitavit ut Deus, et ad vitam revocavit verbo.

VI.

Pueri Hebræorum in fornace conculcarunt flammam animose, atque in rorem ignem vert- runt, clamantes: Benedictus es Domine Deus, in secula.

Ilacrymatus tanquam homo, o misericors, resu-

scitasti tanquam Deus sepultum : atque ab inferis A liberatus Lazarus clamabat : Benedictus es, Domine Deus, in sæcula.

Exiit fasciis revinctus, chaumque inferni et tenebras aufugiens Domini verbo Lazarus, clamans : Benedictus es, Domine Deus, in sæcula.

VII.

Musicis organis consonantibus, et populis institutis adorantibus statuam miserabilem, tres pueri non obtemperantes, Dominum laudabant et glorificabant in omnia sæcula.

Tanquam pastor agnum vestigiis secutus, atque ex lupo crudeli pernicioso rapiens, qui omnipotens es, corruptum renovas clamantem ad te : Laudate et superexaltate in omnia sæcula.

Ut homo sepulcrum requirebas, mortuum et conditor resuscitans jussu Dominico : quem infernus reformidat clamantem ad te : Laudate et superexaltate in omnia sæcula.

VIII.

Immaculatam gloriose honoremus, o populi, Deiparami : quæ divinum ignem in utero quin combureretur concepit, hymnis perpetuis magnificemus.

Populi videntes ambulantiem mortuum quatruiduanum, perculsi admiratione clamabant Redemptori, te Deum in hymnis magnificantes.

In antecessum confirmandi gloriosam resurrectionem tuam, o Salvator mi, mortuum quatruiduanum ex inferis liberas Lazarum. In hymnis magnifico te.

IX.

Qui induitur lumine sicut vestimento, propter nos secundum nos fieri dignatus est. Fluenta subit Jordanica hodie ; non ipse indigens illis ad purificationem, sed nobis in seipso administrans regenerationem. O prodigium ! Sine igne refundit, et refigit sine subactione, et solidat qui in ipso illuminantur (baptismo), Christus Deus et Salvator animarum nostrarum.

Te in spiritu et igne purgantem peccatum mundi videns Baptista accedentem ad se, timens et tremens clamabat dicens : Non audeo contrectare caput tuum immaculatum. Tu me sanctifica, Domine, divina apparitione tua, o sole misericors.

Agitedum imitemur prudentes virgines. Agite occurramus apparenti Domino, quoniam processit tanquam sponsus ad Joannem. Jordanis videns te timuit et stetit. Joannes clamabat : Non audeo contrectare caput immortale. Spiritus descendit in specie columbæ ut sanctificaret aquas ; et vox coelitus : Hic est Filius meus, qui venit in mundum salvum facere genus humanum. Gloria tibi, Domine.

Baptizatur Christus, et ascendit ex aqua : simul

ὡς Θεὸς τὸν ἐν τάφῳ· καὶ τοῦ ἔδου λυθεὶς ὁ Ἀδά-ζαρος ἐββα· Ἐὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεός, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἐξῆλθε χειρίαις δεδεμένος, χάους ἔδου τε καὶ ζόφου ἀποδράσας τοῦ Δεσπότη τοῦ λόγῳ ὁ Ἀδάζαρος, κραυγάζων· Ἐὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεός, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Z'.

Μουσικῶν ὀργάνων συμφωνούντων, καὶ λαῶν ἀπει-ρων προσκυνούντων εἰκόνι τῇ ἐνδεηρᾷ, τρεῖς παῖ-δες μὴ πεισθέντες, τὸν Κύριον ἀνύμνουν καὶ ἔδοξολογοῦν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὡς ποιμὴν τὸν ἄρνα κατιχνεύσας, καὶ ἐκ λύκου δεινοῦ ὀλετήρος ἀρπιάσας, ὁ ἐπικρατὴς, φθαρέντα ἱκανοῦργεις βοῶντά σοι· Ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὡς βροτὸς τὸν τάφον ἐπαζήτει, τὸν νεκρὸν ὡς πλάστης ἀναστήσας προστάγματι Δεσποτικῷ· ὃν ἔδης κατεπλήγη βοῶντά σοι· Ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

H'.

Τὴν ἀγνὴν ἐνδόξως τιμήσωμεν, λαοί, Θεοτόκον· τὴν τὸ θεῖον πῦρ ἐν γαστρὶ ἀφλέκτως συλλαβοῦσαν ὕμνοις ἀσιγήτοις μεγαλύνωμεν.

Οἱ λαοί, ἰδόντες βαδίζοντα νεκρὸν τεταρταῖον, ἐκπλαγέντες τῷ θαύματι ἀνεβδών τῷ Αὐτρωτῇ, Θεὸν σε ἐν ὕμνοις μεγαλύνοντες.

Προπιστῶν τὴν ἐνδοξὸν ἔγερσιν τὴν σὴν, ὦ Σωτὴρ μου, νεκρὸν τετραήμερον ἐκ τοῦ ἔδου ἐλευθεροῖς· τὸν Ἀδάζαρον. Ἐν ὕμνοις μεγαλύνω σε.

Θ'.

Ὁ· ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι κατηξίωσε. Ρεῖθρα περιβάλλεται σήμερον τὰ Ἰορδάνεια· οὐκ αὐτὸς τούτων πρὸς κάθαρσιν δεόμενος, ἀλλ' ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ οἰκονομῶν τὴν ἀναγέννησιν. Ὡ τοῦ θαύματος ! δίχα πυρὸς ἀναχωνεῖ, καὶ ἀναπλάττει ἄνευ συντρίψεως, καὶ σώζει τοὺς εἰς αὐτὸν φωτιζομένους Χριστὸς ὁ Θεός καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Σὲ τὸν ἐν πνεύματι καὶ πυρὶ καθαίροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καθορῶν ὁ Βαπτιστὴς ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν, δειλιῶν καὶ τρέμων ἐβόα λέγων· Ὁ τολμῶ κρατῆσαι τὴν κορυφὴν σου τὴν ἀχραντον. Σὺ με ἁγίασον, Δέσποτα, τῇ θείᾳ ἐπιφανείᾳ σου, μόνε φιλόδηρωτε.

Δεῦτε μιμησώμεθα τὰς φρονίμους παρθένας· Δεῦτε ὑπαντήσωμεν τῷ φανέντι Δεσπότη, ὅτι προῆλθεν ὡς νυμφίος πρὸς τὸν Ἰωάννην. Ὁ Ἰορδάνης ἰδὼν σε ἐπηξεν καὶ ἐμεινεν. Ὁ Ἰωάννης ἐβόα· Ὁ τολμῶ κρατῆσαι κορυφῆς ἀθανάτου. Τὸ Πνεῦμα κατήρχετο ἐν εἰδει περισσετέρᾳ ἁγιάσαι τὰ ὕδατα· καὶ φωνὴ οὐρανθεν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον σῶσαι γένος ἀνθρώπων. Κύριε, δόξα σοι.

Βαπτίζεται Χριστὸς καὶ ἀνέισιν ἐκ τοῦ ὕδατος

VARIAE LECTIONES.

* Hæc invenimus in Anthologio mense Januario, p. 75.

Συναναφέρει γὰρ ἑαυτῶ τὸν κόσμον, καὶ ὁρᾷ σχιζο-
μένους τοὺς οὐρανούς, οὗς ὁ Ἀδάμ ἐκλείσεν ἑαυτῶ
καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τῇ
θεότητι· τῷ ὁμοίῳ γὰρ προστρέχει, καὶ φωνὴ ἐξ
οὐρανοῦ· ἐκείθεν γὰρ ὁ μαρτυρούμενος Σωτὴρ τῶν
ψυχῶν ἡμῶν

Ἔτρεμεν ἡ χεὶρ τοῦ Βαπτιστοῦ ὅτε τῆς ἀχράντου
κορυφῆς ἤψατο. Ἐστράφη ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς εἰς τὰ
ὀπίσω, μὴ τολμῶν λειτουργῆσαι σοι. Ὁ γὰρ αἰδε-
σθεις Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, πῶς τὸν Ποιητὴν αὐτοῦ
δειλιάσαι οὐκ εἶχεν; Ἀλλὰ πᾶσαν ἐπλήρωσας οἰκονο-
μίαν, Σωτὴρ ἡμῶν, ἵνα σώσῃς τὸν κόσμον τῇ ἐπιπα-
νεῖά σου, μόνε φιλόνηρωπε.

I.

Κατακόσμησον ἱ τὸν νυμφῶνά σου, Σιών, καὶ ὑπό-
δεξαι τὸν βασιλέα Χριστόν. Ἀσπασαι τὴν Μαριὰμ
τὴν ὑπουράνιον πύλιν· αὕτη γὰρ θρόνος Χερουβικὸς
ἀνεδείχθη. Αὕτη βαστάζει τὸν Βασιλέα τῆς δόξης·
νεφέλῃ φωτὸς ὑπάρχει ἡ Παρθένος, φέρουσα ἐν σαρκὶ
Υἱὸν πρὸ ἑωσφόρου· ἐν λαβῶν Σιμεὼν ἐν ἀγκάλαις
αὐτοῦ ἐκήρυξε λαοῖς, Δεσπότην αὐτὸν εἶναι ζωῆς καὶ
θανάτου, καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

IA.

Πρὸς τοῦ σταυροῦ σου, Κύριε, ὁρος οὐρανὸν ἐμι-
μείτο, νεφέλῃ ὡς σκηνὴ ἱζηλοῦτο, σοῦ μεταμορ-
φουμένου. Ὑπὸ Πατρὸς δὲ μαρτυρουμένου, παρῆν ὁ
Πέτρος σὺν Ἰακώβῳ καὶ Ἰωάννῃ, ὡς μέλλοντες
συνεῖναι σοὶ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς παραδόσεώς σου,
ἵνα θεωρήσαντες τὰ θαυμάσιά σου· ἃ προσκυνῆσαι
ἡμᾶς ἐν εἰρήνῃ καταξίωσον διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος.

Πρὸ τοῦ σταυροῦ σου, Κύριε, παραλαβὼν τοὺς
μαθητὰς εἰς ὅρος ὕψηλόν, μεταμορφώθης ἔμπροσθεν
αὐτῶν, ἀκτίσι θυνάμειος καταυγάζων αὐτούς· ἐνθεν
φιλονηρωπία, ἐκείθεν ἐξουσία δέξαι βουλόμενος τῆς
ἀναστάσεως τὴν λαμπρότητα· ἥς καὶ ἡμᾶς ὁ Θεὸς
ἐν εἰρήνῃ καταξίωσον, ὡς ἐλεήμων καὶ φιλόνηρωπος.

Εἰς ὅρος ὕψηλόν μεταμορφωθείς ὁ Σωτὴρ, τοὺς
κορυφαίους ἔχων τῶν μαθητῶν, ἐνδόξως ἐξέλαμψεν,
δηλῶν ὅτι οἱ τῷ ὕψει τῶν ἀρετῶν διαπρέψαντες, καὶ
τῆς ἐνθέου δόξης ἀξιοθῆσονται. Συλλαλοῦντες δὲ τῷ
Χριστῷ Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας ἐδείκνυνον, ὅτι ζώντων
καὶ νεκρῶν κυριεύει, καὶ ὁ πάλας διὰ νόμου καὶ
προφητῶν λαλήσας ὑπῆρχε Θεός, ὃ καὶ φωνὴ τοῦ
Πατρὸς ἐκ νεφέλης φωτεινῆς ἐμαρτύρει λέγουσα·
« Αὐτοῦ ἀκούετε, » τοῦ διὰ σταυροῦ τὸν ἔξην
σκυλεύσαντος, καὶ νεκροῖς δωρουμένου ζωὴν τὴν
αἰώνιον.

Ὅρος τὸ ποτε ζοφῶδες καὶ καπνῶδες, νῦν τίμιον
καὶ ἁγιόν ἐστιν, ἐν ᾧ οἱ πόδες σου ἕστησαν, Κύριε.
Πρὸ αἰώνων γὰρ κεκαλυμμένον μυστήριον ἐπ' ἐσχά-

¹² Matth. xvii, 5.

A enim secum reducit mundum, villetque apertos cœ-
los, quos Adam clauserat sibi et posteris suis, et
Spiritus testificatur divinitati: simili enim super-
venit et vox de cœlo; inde enim qui testimonium
accipit, est Salvator animarum nostrarum.

Tremebat manus Baptistæ, quando immaculatum
caput tetigit: Jordanis fluvius conversus est re-
trorsum, non audens ministrare tibi. Qui enim ve-
ritus est Jesum Nave, quomodo Factorem suum ti-
mere non debebat? Sed omnem implevisti œcono-
miam, Salvator noster, ut salves mundum appari-
tione tua, o sole misericors.

X.

Adorna thalamum tuum, Sion, et suscipe regem
Christum. Amplectere Mariam cœlestem januam.
Hæc enim thronus Cherubicus constituta est. Hæc
portat Regem gloriæ: nubes luminis est Virgo, por-
tans in carne Filium qui est ante Luciferum, quem
accipiens Simeon in ulnis suis prædicavit populis
eum Dominum esse vitæ et mortis, et Salvatorem
mundi.

XI.

Ante crucem tuam, Domine, mons cœlum imita-
batur, nubes ut tabernaculum explicabatur, te
transfigurato. A Patre autem testimonium acci-
pienti aderat Petrus cum Jacobo et Joanne, utpote
qui tecum futuri erant etiam in tempore proditio-
nis tuæ, ut conspicerent mirabilia tua: quæ ad-
rare nos in pace digneris propter magnam miseri-
cordiam tuam.

Ante crucem tuam, Domine, assumptis discipulis
in montem excelsum, transfiguratus es ante eos,
radiis potentie illuminans eos; benignitate simul
et potestate ostendere volens resurrectionis fulgo-
rem: qua et nos, o Dens, in pace dignare, tan-
quam misericors et benignus.

In monte excelso transfiguratus Salvator, prin-
cipes habens discipulorum gloriose resplenduit, in-
dicans eos qui celsitudine virtutum conspicui sunt,
etiam divina gloria dignatum iri. Colloquentes
autem cum Christo Moyses et Elias ostenderunt
eum vivorum ac mortuorum dominari, illumque
esse Deum, qui olim per legem et prophetas lo-
quebatur: cui et vox Patris ex nube lucida testi-
monium perhibebat dicens: « Ipsum audite ¹³, »
qui per crucem infernum exspoliavit, et mortuis
largitus est vitam sempiternam.

Mons quondam obscurus et fumidus, nunc glo-
riosus est et sanctus, in quo steterunt pedes tui, Do-
mine. Ante sæcula enim occultatum mysterium

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Anth. Ibid. pag. 190 ¹⁴ Hæc ex An. hol. inense Augusto pag. 158.

novissimis temporibus manifestavit reverenda tua A
transfiguratio Petro, Joanni et Jacobo, qui radios
vultus tui haudquaquam ferentes, et fulgorem ve-
stimentorum tuorum, prœni in terram proruerunt :
qui et stupore percussi, admirabantur videntes
Moysen et Eliam colloquentes tecum quæ eventura
erant tibi : et vox a Patre testificabatur dicens :
« Hic est Filius meus dilectus in quo complacui,
ipsum audite, » qui et largitur mundo magnam mi-
sericordiam.

των ἐφάνεωσεν ἡ φρικτὴ σου μεταμρφωσις Πέτρῳ,
Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ, οἵτινες τὴν ἀκτίνα τοῦ προσ-
ώπου σου μὴ φέροντες καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν
χιτῶνων σου, ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν καταβάρυνον· οἱ
καὶ τῇ ἐκστάσει συγκείμενοι, ἐθούματον βλέπον-
τες Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν συλλαλοῦντάς σοι τὰ μέλ-
λοντα συμβαίνειν σοι· καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐμαρτύρει λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ
ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε, » ὅστις
καὶ δωρεῖται τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

COSMÆ HIEROSOLYMITANI

SCHOLIA IN S. GREGORIUM NAZIANZENUM.

(*Hæc legere est inter Opera S. Gregorii Nazianzeni hujus Patrologiæ tom. XXXVIII, col. 339-679.*)

ANNO DOMINI DCXC

S. GREGORIUS II

AGRIGENTINUS EPISCOPUS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΓΡΙΓΕΝΤΙΝΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ
ΛΟΓΟΙ ΔΕΚΑ.

SANCTI GREGORII II

AGRIGENTINORUM EPISCOPI

EXPLANATIONIS ECCLESIASTÆ

LIBRI DECEM

GRÆCE PRIMUM ET CUM LATINA INTERPRETATIONE AC COMMENTARIIS VULGATI ;

*Quibus præposita est Vita ejusdem pontificis a Leontio monacho scripta nec hactenus
Græce edita.*

(Venetiis, 1791, fol.)

STEPH. ANTONII MORCELLI

PRÆFATIO

DE CONSILIO ET ORDINE EDITIONIS.

Dum librorum edendorum studium crescit in dies, totamque per Europam indoctos doctosque hæc maxime cura exercet; beati præ cæteris putantur, qui reliquias aliquas neglectæ antiquitatis, easque proximis ætatibus omnino invisas proferre possint. Horum quippe opera felicior et conatus auspiciores esse solent: ut quot ubique rerum novitate delectantur, totidem fere librorum suorum fautores inveniant. Quod Galli in primis Ita-

hæc et superiore sæculo experti sunt, quicunque excussis bibliothecarum antiquis codicibus, veterum auctorum opera vel primi emisserunt, vel aucta et emendata iterum edenda curarunt. Horum enim editiones sic plerumque probatæ sunt, ut earum exemplaria cupidissime quisque amplexus, in bibliotheca sua desiderari noluerit, eaque et charissima habeat, et diligentissime retineat; hanc ob causam me quoque sumpsisse animos fateor, nec invitum in id consilium venisse, ut vel impar operi Commentarium sancti Gregorii II pontificis Agrigentinarum, quem nemo adhuc e tenebris eduxisset, primus in lucem hominum celebritatemque revocarem. Videbam enim, etsi de penu meo pauca, nec nisi exigui pretii proferre possem, ipsum tamen opus antiquum, nec adhuc hominum manibus tritum, instar egregii muneris futurum, quo se eruditi viri a me donatos lætarentur: præsertim cum eo etiam nomine permagni fieri oporteret, quod non privati hominis lucubratio, sed episcopi documentum esset. Quæ enim ab episcopis scripta accepimus, ea non ipsorum tantum animum et sensa produnt, sed Ecclesiæ etiam, cui præfuere, testimonium impartiuntur: ut cum in singularem Ecclesiarum consensu catholicam doctrinam agnoscamus, episcoporum opera in primis vulgari legique intersit. Itaque eos maxime, qui tuendæ religionis studio flagrant, et Christianorum temporum monumenta, atque illustria Ecclesiarum decora latere dolent, gratiam quoque habituros intelligebam, quod et sacræ doctrinæ copia per me crevisset, et Patrum priscorum census auctus esset. Atque illa etiam cogitatio subiit, Agrigentinis potissimum, et qui religionis ergo vigilantissime iis præerat, Viri eminentissime Antonio Brancinforti cardinali gratum hoc eo nomine ac jucundum esse debere, quod ad eorum vel gloriam vel dignitatem non parum conferre videretur: semper enim præcipua Christianarum urbium laus habita est, virum aliquem protulisse, cujus doctrinæ Ecclesiam illustrarit; nec minori honore ii honestari putantur, quibus datum est eandem obtinere sedem, in qua sancti doctique viri claruerunt.

Sed tamen editionis curam suscipienti, ne sterili labore nihil ipse ornamentorum libro addidisse arguerer, conandum omnino erat, ut novi præterea aliquid, quod affine esset, accederet, et quantum fieri posset, totum opus ipso rerum ordine et scriptionis diligentia probabile redderetur. Qua in re multorum me exempla excitabant, qui cum præclarissima Patrum scripta vulgarent, et operum plurimorum editioni curam impenderent, officii tamen sui esse duxerunt, ut quidquid etiam vel ad auctoris laudem famamque spectaret, vel ad scriptorum illustrationem quandam distinctionemque pertineret, non modo [in] diligenter conquirerent, sed accuratè quoque ac luculenter disserendo publicarent. Igitur ab ipsa auctoris nostri historia cognoscenda exorsus, quia nondum lucem videret Græcum ejus Vitæ exemplar, quam Leontius quidam, Romæ olim Hegumenus Sabaitarum, de Gregorio scripsit, hoc mihi præ cæteris perquirendum, et ob antiquitatem ejus unum potissimum edendum existimavi: sic tamen ut ante de ipso scriptore investigando deprehenderem, quis ille tandem, quo loco, qua ætate exstitisset. Atque in hac nostra investigatione novi aliquid expromere licuit de insigni monasterio Romano, quod antiquis temporibus magni Sabæ monachi multa cum laude incoluerunt: in quo et Gregorius noster aliquandiu hospes dicitur esse versatus. Ipsa vero Leontii scriptio multo uberiores disputationibus materiam suppeditavit. Nam et de viris inquirendum fuit, quorum injecta mentio esset, et temporum ineunda ratio, ultra quæ excurrere historia non posset, et loca ipsa designanda, in quibus insigne aliquid aut scitu dignum contigisse proderetur. Nec sane pauca aut exigua ea dicere quis possit, quæ partim nova nec ante cognita, partim emendata ac restituta, nunc denique lucem aspectura sint.

Quia vero Leontius nullos historiæ suæ annos ascripserat, ordinanda quoque Gregorii vita fuit, et annali proposito, res ejus gestæ, quantum fas esset, ad certæ ævi intervalla referendæ. Unde factum est, ut contrariæ sententiæ, quæ de illius ævo apud alios hæcenus obtinuerant, funditus everterentur, tertiæque induceretur, quæ firmis plane argumentis stare videatur: neque enim ad eam confirmandam recentioris ullius scriptoris testimonium temere amplexi sumus; sed vetustatis monumenta, et eorum qui Gregorii æquales fuissent, indicia conquisivimus, unde solum ad quæstionem dirimendam auctoritates peti, et tanquam ex veri fontibus hauriri poterant.

Post hæc indagandum etiam censuimus, quam vetus de viri sanctitate opinio in Ecclesia fuisset. Cujus rei causa vetera in primis Latinorum Martyrologia, Græcorumque Menæa serv-

tari opus fuit : unde testimonia sumpsimus, quæ reperirè potuimus vetusta atque illustra, neque aliunde quod peti potuit, neglectum, quo Gregorii nostri sanctitatem testatam magis et jamdiu cognitam ac manifestam ostenderemus.

Adnectendæ denique his fuere veterum quoque scriptorum auctoritates, quicunque Gregorii laudes et doctrinam celebrassent. Quanquam vero scriptorum, qui ætatem ejus proxime consecuti sunt, paucitas, nec minus cæterorum, qui deinde fuere, silentium effecit ut in scrutando felices non essemus, nonnulla tamen reperire licuit, quæ in ipsa temporum perturbatione, atque in magnis illis inscitæ tenebris virtutis et sapientiæ ejus memoriam perdiu apud homines mansisse declarent.

Jam his defunctus, illud præcipuum maximeque opportunum existimavi, ut de Gregorii scriptis, quorum titulos afferre possem, nonnihil dissererem, fusius vero de Commentario ipsius in Ecclesiasten libris decem absoluto, qui tam sero in lucem me auctore prodiret. Itaque scire omnes volui, cujus ille in manus primum venisset, quibus deinde cognitus fuisset, ad quos demum delatus esset. Aliquid etiam interesse putavi, si accuratius docerem quam ipse operam in eo edendo illustrandoque navassem : quæ scriptoris præcipuæ laudes, quæ operis summa, quæ gratia, quæ utilitas esse videretur. Atque hoc in loco oblata etiam occasio est inquirendi de veteribus sacrarum Litterarum exemplaribus, quæ priscis Ecclesiæ Patribus in usu fuerint, cum scilicet codices magno ubique pretio stabant, nec optimorum describendorum copia cuique semper erat. Subinde vero causam item investigandam atque afferendam duxi, cur Gregorius Commentarium suum Græco sermone sibi scribendum existimarit, [in] qui Latina in Ecclesia natus, Latinoque ritu factus episcopus, Latina profecto noscere et tractare debuerit. Hæc omnia Gregoriano Operi præire volui, ut qui ad legendum accederent, in luce aliqua versarentur, et quæstionibus de illius auctore explicatis, lectioni libentius indulgerent.

Invenies igitur ipsum denique Commentarium, opus doctum plane nec incomptum : invenies simul totum libri Ecclesiastæ contextum, qualem a Gregorio lectum descriptumque accepimus, quæ quidem religiose ac totidem verbis vulgata a me esse profiteor, nec ulla aucta additamento præter numeros, quos ut ascriberem, multorum me consuetudo, et ipsa rei utilitas admonuit. At vero infra, ut mos est, adnotata identidem videas, quæ maxime legenti utilia et grata fore judicavi, e quibus alia sacri libri cognitioni intelligentiæque conducant, alia Gregorii interpretis sententias et doctrinam illustrent. Ex his porro si pleraque e medio, ut aiunt, sumpta esse putaveris, neque nova dici posse aut recondita ; ne tibi persuadeas, ea pluris a me venditari, quam ipsorum sit pretium : sed hoc tantum me sensisse statuas, usui fortasse atque oblectamento legentibus futura, quod nimirum suos in locos congesta et quærendi laborem adimere, et cognoscendi afferre voluptatem posse viderentur. Ecquis enim post tantos doctorum virorum labores hoc nunc recipere possit, se nihil expositurum quod intactum non sit, aut nulla aliorum commentatione delibatum ?

Indices demum desiderari nolui, quibus sæpe magna ex parte studiosorum levatur labor : effecique ut quidquid toto in volumine sive rerum sive verborum inest, quod cuiquam cognoscere aliquando, aut relegendo perpendere opus fuerit, diligenter ante oculos propositum nullo negotio invenire quisque possit.

Habes editionis summam, operæque ac studii mei conatum quemdam et adumbrationem : unde, opinor, intelligere queas, ut cætera defuerint, diligentiam certe adhibitam esse, non novi operis editio multis culpari posset. Utinam et plura sancti hujus viri scripta reperire licuisset ! quæ quidem ab illo relicta esse scimus, sed vetustatem tamen pertulisse vix credimus. Nam quantum ex eorum libris qui bibliothecas veteres scrutati sunt, cognoscere potuimus, nusquam Gregorii nostri nomine inscriptum quidquam emersit hactenus, nedum in usum hominum manusque pervenit.

Quæ cum ita sint, vel hoc unum a nobis munusculum libens accipiat Ecclesia sancta, catholici nominis parens atque altrix : hoc habeat nostræ pignus voluntatis, nostri amoris indicium, quo eam utique amplectimur, ei læti servimus, cum ea sentire, in sinu ejus vivere ac mori dulce et decorum putamus. Si plus dare ipsi non possumus, si magnum illa

aliquid a nobis ob ingenii doctrinæque nostræ tenuitatem sperare nequit, hoc tamen sciat esse in votis, ut pro sacris ejus, pro legibus, pro dignitate et subire pericula, et exantlare labores, et vitam ipsam profundere Deo auctore contingat.

Huc Agrigentinae, precor, o Pater inclyte, gentis,
Gregori, age, ad nostram flecte vocatus opem,
Flecte acies geminas, tua dum tractamus, et almi
Mirum opus audemus promere consilii.
Iuvida si tenebris multorum in damna Vetustas
Obruerat, veterum nec saturata bonis:
Adfueris modo, jam nostro tua scripta labore
Vivent, omnigenis usque probata viris:
Quodque cupis, cælo dum regnas, spernere terram
Divino hi discent edomiti eloquio.

DE LEONTIO

SCRIPTORE VITÆ S. GREGORII PONT. AGRIGÆ

INVESTIGATIO.

[rv] I. Vitam sancti Gregorii II, pontificis Agrigentinorum, quæ a me primum Græce editæ jamdiu Latine prope integram habebamus (1), scilicet inter Vitas sanctorum Siculorum, quas sæculo superiore Octavius Cajetanus Soc. Jes. partim ex aliis collectas, partim a se compositas singulasque commentatione aliqua illustratas post se reliquit, ac sodalis ejus Petrus Salernus publicavit (2). Hanc quippe Vitam illi suppeditaverat insignis quondam et instructissima bibliotheca monachorum Basilianorum (3), qui apud Messaniam sunt: eandemque, cum jam a Francisco Ratto sodali Latine relecta esset, altero etiam in codice invenerat, qui ad Ecclesiam Cephalœdiensem pertinebat. Sed Cajetanus, cum Græca exempla haberet bina, de neutro edendo cogitavit, et qui scripta ejus in lucem emisit, utrumque in codicibus latere passus est. Jam vero cum ea item Vita, quæ Latine legebatur, sive codicis sive interpretis causa mihi non satis probare ur, Operis hujus suscepto consilio, labori parcendum non esse duxi, et Græcam omnino vulgandam, novaque etiam interpretatione reddendam existimavi: ut simul et auctoris verba recognoscere quisque posset, et quantum fas esset, Græcis ubique Latina responderent.

At me tamen de huius editione cogitantem prope deterruerat Danielis Papebrochii iudicium de Leontio nostro non notum. Is enim ad *Ephemeridas metricas* Græcorum, quas edidit volumine primo mensis Maii, cum vii Kal. Decembr. versum hunc retulisset, qui ad Gregorium nostrum spectat,

Εἰς τὸν ΕΠΗΜΕΡΙΔΙΟΝ βασιλεὺς νέος ἦν ὁ ἀρχιεπίσκοπος,
ΓΡΕΓΟΡΙΟΝ ἰσχυρὸν χάρις ἐκ θεοῦ καὶ μὲν.

notam subiecit huiusmodi: *Est hic Agrigentinus episcopus, cujus Acta a Metaphraste conscripta cum nobis nondum parum servata viderentur, tanto magis talia credi capimus, postquam ad eorum fontem pervenimus, qui scilicet longe pretiosissima, et non preferenda. Leontii Sabaitarum Hegumeni tantum primum remanenti oculi testis. Tanti refert etiam fabulas sue in origine descriptas habere, ad veri faciem discrimen faciendum. Nec alio*

(1) Non integram omnino, quædam enim Gregoriorum, quod inconsiderate gentes a communibus prætermissis credi putavit, ut hoc auctor non sit.

(2) Paterni anno 1657.

(3) Cuius res a. d. d. Gregorius suo transmissis esse videtur: Mon. benedicti. Bibl. bibliothecæ. t. 1. p. 168.

idem loco magis favel Leontio (4), ubi Vitam Gregorii Agrigentini Florentiæ in bibliotheca Laurentiana a se descriptam narrat : quam tamen Indices Bandiniani hodie non referunt.

II. Sed ubi ad Leontium me verti, et historiam ejus perpendere cœpi, lectio ipsa addidit animos, offeritque ut Leontium a Papebrochio raptim lectum esse intelligerem. Nam ut dem, multa ab illo ex Græcorum ingenio scripta videri, nusquam tamen, uti solemne fuit Græcis hujusmodi scriptoribus, quos sublestæ fidei merito habemus, illud revera affirmavit, se eorum, quæ [v] tra leret, *oculatum testem* exstitisse; hoc unum præfatus, proximum se natum illorum temporum, quibus Gregorius floruisset (5): cujus utique ætate in senium vergente nondum Leontius, ut opinor, ex ephebis excesserat. Narrat ille quidem, Gregorium nostrum, cum annum ageret decimum octavum, Hierosolymam a tribus monachi deductum esse, quorum uni nomen erat Leontio (6). Sed hunc abbatem jam tum facit, atque adeo ea jam ætate, ut Gregorio, quem senem occubuisse scribit (7), superstes esse non posset. Tum eosdem illos monachos incolas fuisse tradit monasterii stadiis viginti ab urbe distantis, cum ipse monasterii Sancti Sabæ, quod intra urbem fuit, Hegumenum se appellet (8). In ipso denique exordio Gregorium admirationi dicit fuisse Patribus religiosissimis, qui ante ipsum exstitissent (9): quibus verbis non obscure indicavit, non de iis se scribere, quæ vidisset, sed memoriæ mandare quæ audisset. His porro animadvertis, minus jam hic Papebrochii auctoritas valere mihi visa est: qui cum ista non attenderit, tum quidem Leontium populari quadam trutina, non, ut alunt, aurificis statera examinasse putandus est.

III. Cæterum alia quædam in Leontio occurrunt, quæ primo aspectu suspicionem fidei narrationi Papebrochio præbuisse non miror. Neque enim omnia, quæ iste refert, cum historia consentiunt. Unde factum est, ut Gregorium nostrum alii ævo Justiniani I Aug. vixisse duxerint, alii ad Justiniani II, qui post Constantinum patrem adolescentem imperare cœpit, longe posteriora tempora referendum existimarint: quanquam is et ante hunc, et post illum inclaruerat. Hæc tamen temporum perturbatio ex nominum quorundam ascriptione orta mihi videbatur, quæ a Leontio non essent, sed a scriba librario, qui ma orem rebus lucem dare voluisset, historiæ imperitus, atque ignarus temporum ad quæ illa pertinebant. Quæ de re plura mihi in commentariis, quos Vitæ subijciam, proferenda protinus atque explicanda sunt.

Leontii igitur narrationem, ut ut in ea quædam Græcorum licentiam sapiant, mira potius quam certa sectantium, retineri tamen posse duxi, atque editionis causam esse probabilem, dum ea quæ jure in dubium vocare quis possit, discutiantur atque emendantur: præsertim cum aliquid ipsa viri dignitas professioque valere debeat, et hoc recta doctrina atque pietas, quam ille, ut Cajetanus observavit, in scribendo præ se fert, a nobis postulare videatur, ut eum mentitum non esse judicemus.

IV. Enimvero ut de ipso Leontio, quod permagni interest, inquiramus, alium ab hoc nostro fuisse, qui Vitam reliquit sancti Stephani monachi Sabaitæ thaumaturgi, comparatione instituta jam ostendit Joannes Pinus (10): eumque scripsisse post annum 796, idem demonstravit (11). Leontius porro noster in titulo historiæ suæ hegumenum monasterii Sancti Sabæ se dicit, ejus nempe, quod Romæ prope portam Ostiensem, quæ et Sancti Pauli ab ipsa Procopii ætate appellabatur, per diu fuit: cujus etiam parietinæ aliqua adhuc ex parte prope templum stant. Nec de titulo dubitare licet: nam et codices, quos ipse vidi tres, et ii quos vidit Cajetanus et Allatius (12), et qui sunt in bibliotheca Regia Parisiensi, omnes habent appositum τῆς Ῥωμαίων πόλεως: ut non bene Fabricius (13) iis verbis Constantinopolim designatam putarit, quæ cum Roma appellatur, Nova semper vocari solet: præterquam quod [vi] Sancti Sabæ monasterium Constantinopoli fuisse nescimus, ut mihi totum Cangii opus versanti (13*) manifestum fuit. At quo tempore Leontius præfectura sua functus sit, certis indiciis ostendere ac definire perdifficile videtur: cum enim et ille nihil de se aliud in Historia sua testatum reliquerit, quam ea se natum ætate, quæ Gregorii nostri tempora proxime consecuta esset, et nullum de hujus ævo monumentum exploratum ac certum hæcenus prolatum sit, lucem ex illius verbis quæstioni huic nullam afferri liquet. Quare multam res indaginem exposcebat; neque ego, cum in obscuro argumento conjecturæ quoque locus datur, quæ tentando invenire mihi visus sum, proferre nitam.

V. Sabaitæ monachi quo anno Romam incolendi causa venerint, ignoramus. Illud tamen scimus, post sancti Sabæ auctoris sui mortem, sive ab anno 532, graviter eos in Oriente ab Origenianis esse vexatos, magnamque partem suis e lauris ejectos, alia in loca, alias

(4) T. II Mali, p. 506, ed. Antwerp.

(5) In Vita, n. 1.

(6) Ibid. n. 14.

(7) Ibid. n. 93.

(8) Ibid. n. 17.

(9) Ibid. n. 1.

(10) In Act. Boll. ad diem 3 Jul. t. III, p. 550, n. 27.

(11) Ibid. p. 529, n. 24.

(12) Diatr. de Simeon., p. 115.

(13) Bibl. Gr. t. VII, p. 459.

(13*) Constantinop. Christ. post Famil.; Byzant. nec in Antiquitatibus Constantinopolitanis Bandurii, qui ultimus racemari instituit, vestigium invenies.

etiam in regiones migrasse (14). Exinde factum crediderim, ut quidam denique et in Africam trajicerent: nam sæculo sequenti lauram Sabaitarum in Africa fuisse constat (15). Inde vero, vel, si mavis, etiam ex Oriente circa Benedicti I aut Pelagii II pontificum maximorum tempora aliquos Romam transmigrasse, et in Aventino sedem nactus esse, pro certo habeo. Indicium enim facit codex Altemperensis, quem vidit Mabillonius (16). In eo post narrationem de sacris reliquiis, quas Gregorius Apocrisiarius Constantinopoli rediens Romam attulerat, hæc leguntur: *Quæ Pelagius papa intra palatium suum in ecclesia Sancti Laurentii, schola basilica, reposuisse memoratur..... Partem vero brachii ejusdem sancti Andreae dedit religioso abbati Sancti Sabæ, quæ ecclesia posita est prope portam Sancti Pauli apostoli, ubi quotidie mirabilia fieri dicuntur.*

Locus autem, ubi monachi cum religioso hoc abbate conederant, dictus est *Cella Nova*, vel etiam, quod prope urbis muros esset, *Cella Muroniana*; nam ea ætate quæ nos monasteria vocamus, *cellas* appellabant (17); et erat ille locus solitariam agentibus vitam ætissimus. Cujus rei causa sanctissimæ quoque matronæ Silvæ, quæ Gregorii Magni parens fuit, jucundus perditus fuisse videtur. Idem enim eam habitasse constat, cum aliæ in urbe domus feminae clarissimæ atque opulentissimæ deesse non possent. De hac nempe ac de Gregorio filio, cum is ad clivum Scauri monachum ageret, scripsit Joannes diaconus: *Idem vir omnipotentis Dei Gregorius a matre Silvia tunc temporis juxta portam Beati Pauli apostoli, loco qui dicitur Cella Nova, quo hactenus oratorium nomini ejus dedicatum, et famosum Sancti Sabæ confessoris Christi monasterium, ejus laus est in sexta et septima synodo, constitutum videtur, degente, crudis leguminibus pascbatur* (18). Cellæ autem huic novæ, quæ fortasse in Silvæ fundo, et hujus sumptibus exstructa fuerat, proxima erat ædes antiqua, D. N. Jesu imagine insignis, quemadmodum binæ adhuc inscriptiones testantur (19).

VI. Hæc quidem Romæ Sabaitarum initia facere. Quærendum jam, quis famosum monasterium ædificavit. Existimo autem, conditorem hujus fuisse Gregorium Magnum, postquam pontifex maximus renuntiatus esset: quanquam is non Sabaitarum causa, sed monachorum suorum fecit, ut ii scilicet incolerent, quibus antea sedes suas ad clivum Scauri concesserat. Hæc sunt nimirum apud Joannem [v] diaconum (20) Petri presbyteri verba de Gregorio ex *Prælo spiritali* (21) desumpta: *Is effectus papa ædificavit monasterium virorum magnam.* Neque Joannes Petrum erroris arguit, aut de eo intelligendum docet, quod Gregorius in ædibus suis privatus construxerat. Quin et in promptu causa est, cur Gregorius de novo monasterio ædificando cogitavit. Cum enim seminarum sanctimonialium numerus Romæ ad tria milia crevisset (22), et Silvia matre defuncta (23), domum in Aventino hæreditate sibi obvenisse videret, quæ monachis magis quam sanctimonialibus accipiendis idonea esset, idcirco his monasterium clivi Scauri destinavit, monachos vero in Aventinum traducendos statuit. Illic certe sanctimoniales feminas aliquandiu degisse, testis est hic idem Joannes diaconus, qui Eupraxiam quamdam a monasterio Sancti Andreae apostoli, quod appellatur *clivus Scauri*, subductam scribit (24). Nec recte quis eodem in loco monachorum quoque domicilium simul fuisse putaverit: cum Gregorius monasteria virorum et seminarum vicina esse noverit; laudaveritque Januarium episcopum Calaritanum, quod monasterium virorum prope seminarum monasterium construi vetuisset (25).

Ex ædificato autem apud ædem Imaginis Christi, quæ ipsa etiam restituta tum fuit (26), monasterio hoc maximo prope Cellam Novam Sabaitarum, eodem revera monachos et monasterio Sancti Andreae migrasse, non levi argumento adhuc est ædis ejusdem altare maximum Sancti Andreae veteris patroni effigie insigne: cui deinde novi hospites Sanctum Salum sciaverunt: tum etiam alterum, in quo Gregorii conditoris et Silvæ atque Gordiani parentum ejus imagines sunt ad earum exemplar, quæ a Joanne diacono memorantur (27).

VII. Cæterum Gregoriani illi monachi sedem hanc novam brevi vacuam reliquerunt. Nam Maximianus (28), Syracensarum, Marinianus Ravennæ episcopus factus est. Probus Hierosolyma xenodochii constituendi causa missus, alii in palatio apud pontificem maxi-

(14) Cyrill. Scythop. in V. Salvæ n. 88, 89, etc.

(15) 24 Coelest. M. Eccl. Gr. t. III.

(16) Ex Concil. Later. sub Mart. I.

(17) Annal. Bened. lib. vii, n. 20.

(18) Greg. M. in Ital. l. ii, c. 9, 12, etc.

(19) V. S. Greg. lib. i, n. 2.

(20) Altera legitur in templo S. Salvæ post alt. v. m., altera in portæ epistyl.

(21) V. S. Greg. lib. ii, n. 45.

(22) C. 192.

(23) Greg. lib. vii, epist. 28.

(24) Albertus Cassius Mem. di S. Silvæ c. 40.

§ 2) Silviam obisse scripsit anno 603, paucis scilicet mensibus ante Gregorii filii sui decessum: credo quod scdm ille haberet tabulas a Pammio repertis, quibus Silvia anno u Phœæ Aug. dotales fundos donasse dicitur monasterio S. Andreae: quæ

tamen Tabulæ merum sctæ etatis figmentum sunt: ut et temporum notæ discordes, et ipse tendorum applicationes eorumque in redditibus numerus plane declarant. Quo anno Silvia decesserit, hæc cum neque a diacono Panno et Joanne in Gregorii Vita traditum sit, nec Gregorius ipse in scriptis suis testatum reliquerit. Sed cum in pictura di. quant Joannes memorat (lib. iv, n. 85) inscriptum esset, GREGORIUS SILVIÆ MATRI FECIT, inde quis recte existimet, eam, ut matrem lex tenebat, melio ante filium e vivis excoisissæ.

(24) Lib. ii, n. 97.

(25) Lib. xi, epist. 25.

(26) Inscr. S. Salvæ post alt. max.

(27) Lib. iv, n. 85.

(28) Joan. Diacon. in V. Greg. lib. ii, n. 41.

mun degere jussi, plures vero Britanniae excolendae destinati, quadraginta fuisse, qui primi cum Augustino profecti sunt, Maurini tradidere (29): iidemque alios subinde plurimos eandem in insulam migrasse scribunt (30). Quare aut nullos aut perpaucos Romae remansisse fatendum est: qui et Sublaqueum aut alio abire potuerunt.

Tum igitur contigisse arbitror, quod Joannes diaconus hisce indicat verbis (31): *Quapropter sicut constat, Gregorianum monasterium a Latinitate in Gracitatem necessitate potius quam voluntate conversum: ita fideliter praestolatur in Latinitatis cultum favente Domino denovo reversurum.* Sabaitae nempe, qui *Cellam Novam* incolebant, angustam, opinor, et pauperem, Gregorio Magno auctore [vni] in novum monasterium jam vacuum deducti sunt, et e duabus una domus est facta, quod altera alteri proxima esset. Id olim adeo certum habebatur, ut opinio etiam obtinuerit, quam diaconus idem refutat, Gregorium ipsum Graecum monachum fuisse. Postquam enim ille de hujus sepulcro dixit et de festo anniversario, quo die populus sancti Gregorii pallium et phylacteria et baltheum osculari solebat, haec addidit: *Porro in exilitate balthei, quae unius pollicis mensuram nunquam excedit, speciem propositi regularis olim a sancto Benedicto statuti, cujus ipse vitam describens in dialogo regulam quoque laudaverat, eum servasse, luce clarius manifestat: praesertim eum talem venerabilis doctor Gregorius Graecam linguam nescierit, et sui monasterii monachos Benedicti utique regulis mancipatos in Saxoniam destinavit* (32).

Atque hanc quidem Graecorum monachorum substitutionem satis quoque indicant ipsae praesidium mutatae deinceps apud eundem diaconum appellationes: cum eos, qui ante abbates audiebant, jam hegumenos aut praepositos appellet (33): verum nihil magis demonstrat, quam inscriptio illa, quae, ut dixi superius, in templo Sancti Sabae infra altare maximum a tergo legitur:

† UGS EPS SERVVS SERVORV Dī DILECTO
FILIO NRO EVGENIO. A NOBS CSECRATO EGV MENO. I SVBSCRIP
TO LOCO Q NOMINAT CELLA MYRONIANA. SVpra PORTA BE
ATI PAVLI APLI VBI E ECCLIA RECDITA. AD HONORE IMAGINIS DNI Dī

Desunt caetera, quod fortasse atramento tantum inscripta fuerant: nam in lapide, qui admodum grandis est, linearum vestigia adhuc apparent, quae ideo ductae videntur, ne manus scribebat in pingendo aberraret. Enimvero inscriptionem hanc ab Oderico editam invenies (34): at is de Gregorio Magno ne cogitavit quidem, ratus scilicet, Graecos monachos multo serius in urbem confluisse: itaque eam ad Gregorium IV pertinere duxit, aut ad unum aliquem e caeteris pontificibus maximis, qui consecuti sunt, ad septimum usque ejusdem nominis, quippe demum post hunc monachi Latini, ut Joannes diaconus optaverat, in monasterium illud redierunt. Verum in hoc titulo Gregorium Magnum designari, ex Joannis diaconi dicto, quod superius attuli, manifestum sit. Nimirum in verbis illis *sancti Sabae confessoris Christi monasterium, cujus laus est in sexta et septima synodo*, hic latet sensus, ut infra ostendemus, ex eo monasterio virum esse delectum, qui ad synodum sextam, ac rursum alium, qui ad synodum septimam legatus a pontifice maximo mitteretur, atque utrumque legatione sua cum laude defunctum. Quia vero synodus sexta sive concilium Constantinopolitanum III, anno 680 vocatum est, id est annis 35 antequam Gregorius II pontificatum maximum caperet, liquet profecto, qui primus monasterii novi Sancti Sabae hegumenus fuerit, eum ab alio, quam a primo Gregorio consecrari non potuisse, atque adeo magnum Gregorium ejus monasterii conditorem atque constitutorem fuisse. Primum autem novi monasterii hegumenum factum esse Eugenium, diploma ipsum indicat, cujus initium est ea inscriptio: indicat illata mentio *Ecclesiae reconditae*, indicat etiam omissio nominis Sancti Sabae, quod posteriores in eo monasterio appellando nunquam omiserunt. Verum multo lurulentius testimonium a Lucio II pontifice maximo habemus, qui anno 1134, Graecis deficientibus, monasterium illud monachorum Clunia-censium esse voluit. Sic enim is ad Petrum Cluniacensem abbatem scripsit (35): *Monasterium Sancti Sabae a temporibus sanctissimi papae Gregorii in religione [ix] et honestate fundatum, atque magnis et amplissimis possessionibus ditatum fuisse dignoscitur.* Quibus ille verbis designat fortasse diploma Eugenio Hegumeno datum, in quo scriptum fuisse, quidquid Gregorius monachis assignasset, non est ambigendum (36): quanquam inscriptione illa magna ex parte deleta, nihil de his aliunde rescire nunc possumus (37). Nec

(29) In V. Greg. lib. III, c. 5, n. 3.

(30) Ibid. et ex Greg. lib. XI, ep. 76. Mellito abbati, quae incipit, *Post discessum congregationis nostrae, quae tecum est*, etc. Unde liquet epistolam II lib. VIII, ad Candidum S. Andreae abbatem, in priores libros rejiciendam esse.

(31) Lib. IV, n. 82.

(32) Ibid. n. 80.

(33) Ibid. n. 85, 88, 97.

(34) Syll. vet. Inscr. p. 270, n. 108.

(35) Hard. Conc. t. VI, p. 1238.

(36) V. Ann. Camald. t. I, App. n. 24, ubi in Donatione Balduini comitis, an. 961, mentio fit fundi monast. S. Sabae via Appia ad miliar. VIII. Porro Gregorius idem, antequam Eugenium hegu-

menum faceret, eodem modo apud templum S. Pancratii Maurum abbatem constituerat (lib. IV, ep. 18): *In quo etiam monasterio* (verba ipsius sunt) *te Maurum abbatem praevideamus praeposendum: statuentes ut terras praetate ecclesiae, vel quidquid illuc intraverit, seu de redditibus ejus accesserit, ante dicto monasterio tuo debeat applicari atque illic sine diminutione aliqua pertinere: ita sane, ut quaecunque in ipsa superscripta ecclesia fienda reparandaque sunt, per te sine dubio reparentur.*

(37) Quaedam tamen de his tradita puto in litteris Alexandri III. P. M. *De monasterio S. Sabae cum pertinentiis suis*, quarum initium est: *Præ Ecclesiarum omnium curæ.* Exstant haec in Bibliotheca Regia Parisiensi, cod. Colbert. 725.

vero inscriptionis antiquitati litterarum forma refragatur, de qua etsi multa quæsiuit Ode-ricius, non ille tamen quidquam exprompsit, quod monumentum illud sequioris ætatis esse demonstret. Quin nexus quidam iis similes sunt, quos in veteri marmore ad Sancti Pauli via Ostiensi videre licet, epistolam referente ejusdem Gregorii ad Felicem subdiaconum et rectorem patrimonii Appiæ, quam inter cæteras Gregorianas reperies (38).

Illud demum addendum est, utili plane ac salubri consilio Græcos monachos a Gregorio Magno bene habitos, et Romæ perennare jussos: cum totius Orientis causa maxime opus esset, non desiderari Romæ pios ac fideles interpretes Græcarum epistolarum, quæ inde sæpissime ob frequentes controversias et variorum hæreticorum fraudes mittebantur. Rari quippe tunc erant inter Romanos, qui Græcæ scirent, nec tales semper, ut fides iis haberi posset: ut ipse Gregorius se expertum esse, Eusebio Thessalonicensi episcopo testatus est (39). Qui vero post eum pontificatu maximo potiti sunt, illud quoque commodi ex eo monasterio ceperunt, ut probos inde ac doctos viros deligere potuerint, quos conciliorum causa tuto atque utiliter in Orientem legarent.

VIII. Age nunc, tam antiquo monasterii Sabaitarum hegumeno invento, de cæteris inquiramus, quo suus Leontio etiam nostro, si fieri possit, locus tribuatur. In concilio Lateranensi, quod anno 649, Martino I pontifice maximo, coactum est, actione sive secretario hæc a Theophylacto primicerio notariorum prolata legimus: *Suggero vestræ beatitudi- ni, quoniam præ foribus venerabilis secreti sanctitatis vestræ astant plurimi reverentissimi abbates, presbyteri et monachi Græci, jam per annos habitantes in hac Romana civitate, nec non in præsentia adventantes, Joannes, Theodorus, Thalassius, Georgius, et cum ipsis aliis venerabiles viri, petentes ut conspectui vestro præsententur* (40), etc. Hi omnes a Martino admissi, libellum obtulerunt, quo catholicam doctrinam professi rogabant ut a Patribus communi consensu Monotheletarum errores damnarentur. In fine autem subscriptiones sunt hujusmodi:

<i>Joannes abba presbyter monasterii Patris nostri sancti Sabbæ, postulans manu propria subscripsi.</i>	<i>Theodorus diaconus, similiter.</i>
<i>Thalassius misericordia Dei abba presbyter sanctæ Dei Genetricis et beati Andræ, postulans propria manu subscripsi.</i>	<i>Sergius monachus, similiter.</i>
<i>Theodorus gratia Dei abba presbyter monasterii venerandæ lauræ Sancti Sabæ, postulans manu propria subscripsi.</i>	<i>Thomas diaconus, similiter.</i>
[x] <i>Georgius abba presbyter, similiter.</i>	<i>Georgius diaconus, similiter.</i>
5. <i>Theodorus abba presbyter, similiter.</i>	20. <i>Stephanus diaconus, similiter.</i>
<i>Theocharistus misericordia Dei presbyter, similiter.</i>	<i>Sergius monachus similiter.</i>
<i>Theodorus misericordia Dei diaconus, similiter.</i>	<i>Andreas diaconus, similiter.</i>
<i>Paulus misericordia Dei presbyter, similiter.</i>	<i>Eutychius monachus, similiter.</i>
<i>Theodorus presbyter, similiter.</i>	<i>Cosmas monachus, similiter.</i>
40. <i>Zosimus presbyter, similiter.</i>	25. <i>Muronius monachus, similiter.</i>
<i>Joannes presbyter, similiter.</i>	<i>Abrahamius monachus, similiter.</i>
<i>Theodorus monachus, similiter.</i>	<i>Joannes monachus, similiter.</i>
<i>Polychronius diaconus, similiter.</i>	<i>Anastasius monachus, similiter.</i>
<i>Constantinus diaconus, similiter.</i>	<i>Theodorus monachus, similiter.</i>
45. <i>Petrus diaconus, similiter.</i>	30. <i>Theoctistus monachus, similiter.</i>
	<i>Leontius diaconus, similiter.</i>
	<i>Paulus monachus, similiter.</i>
	<i>Petrus monachus, similiter.</i>
	<i>Joannes monachus, similiter.</i>
	35. <i>Maximus monachus, similiter.</i>
	<i>Anastasius monachus, similiter.</i>
	<i>Leontius monachus, similiter.</i>

Omnes istos monachos fuisse, quanquam presbyteri et diaconi usitato temporum illorum more monachos se esse non profitentur, apparet ex epistola Martini P. M. ad Joannem episcopum Phladelphicæ: *Hæc ipsa, inquit, a nobis hic synodaliter gesta ad constituendam defendendamque catholicam Ecclesiam una cum encycliis nostris et synodalibus litteris misimus per presbyterum et apocrisiarium nostrum* (in Græcis est καὶ ἀποκριταρίου ὁμων) *abbatem Theodorum, et monachos Sancti Theodosii religiosissimæ mansionis, Joannem, Stephanum, Leontium, qui hujusmodi nostræ apostolicæ synodo interfuerunt* (41). At vero qui ordine vicesimus subscripsit, diaconum tantum se appellat, cum aliis ab eo, quem Martinus monachum dicit, omnino esse non possit: unus enim est, cui *Stephanus* nomen sit.

Jam quo hi ordine, quâ lege subscripserint, definire non audeo. Qui primus tamen legitur, de eo ambigendum non est, ratione habita dignitatis. Erat enim Joannes, ut dicitur in a. t. n (42), *Abba presbyter venerabilis labræ Sancti Sabbæ constitutæ in eremo, quæ est juxta Christi Dei nostri sanctam civitatem*, sive [x] Hierosolymis, ubi primarium et maximum Sabaitarum monasterium erat, atque unde Sabaitæ omnes originem ducebant. Cæteri porro, ut natu major quisque, sic prius subscripsisse videntur. Nam tertius, qui

(38) Lib. xiv, ep. 14.

) Lib. xi, ep. 74, V. et lib. x, ep. 39.

) Hard. Conc. t. III, p. 719.

(41) Hard. ibid. p. 646.

(42) ibid. p. 719.

hospes erat, habet ante se incolam Romanum: ibidem quippe Theodorus ille appellatur *abba presbyter venerabilis labræ in Africana provincia constitutæ*; contra Thalassius, *abba presbyter venerabilis monasterii Armenissarum in hac Romana civitate constituti, qui appellatur Renati*; quartus est Georgius, *abba presbyter venerabilis monasterii de Cilicia, qui ponitur in Aquas Salvias, quod in hac civitate habitare dignoscitur*: tum diaconus præcedit presbyterum, et monachi diaconos; cuius perturbationis alia esse causa vix potuit, quam ratio habita ætatis, sive monachorum sive monasteriorum.

At vero, ut propius accedam, quo loco quintus præfecturam gereret, adjectum non legimus: nemo tamen errare me doceat, si Theodoro huic monasterium Romanum Sancti Sabæ assignaverim. Nondum certe Græcorum monasteriorum numerus in urbe auctus fuerat, ut alia huic quærenda sit domus: quique in urbe ipsa degeret, et omnibus notus esset, exemplo ejus, qui proximus subscripserat, Georgii abbatis suburbani, ipse etiam monasterii sui appellationem omittere potuit. Nec parum opinionem hanc meam adjuvat ipsa legatio qua functus dicitur: ipse enim est, quem Martinus apocrisiarium suum appellat in epistola, quam superius memoravimus, ad Joannem episcopum Philadelphię: quod utique munus illi non imposuisset, si nec hominem bene nosset, nec eum reducem in urbem exspectasset.

Sunt autem et Theodori alii quinque: ex his qui ordine septimus est, ipsum illum esse opinor, quem non multis post annis Vitalianus P. M. episcopum creavit, et in Britanniam misit, ut auctor est Beda, qui et Græcum et monachum facit, et Roma missum scribit (43): quanquam idem *subdiaconum* tantum Græco ritu factum antea fuisse tradit (44), cum in subscriptione *diaconus* dicatur. Cæterum si mavis hunc esse qui ordine decimus sextus est, repugnare non possum. Indicia enim certa et explorata nulla sunt. De tribus aliis, qui sequuntur, multo minus in tanta rerum obscuritate loqui possum: ut neque de cæteris fere, præter tres illos, quos memorat Martinus, nempe *Joannem, Stephanum, et Leontium*, qui e monasterio erant Sancti Theodosii, de quo sæpe a Cyrillo Scythopolitano in Vita Sabæ mentio fit. Esse autem puto ex iis qui subscribere, undecimum, vicesimum et tricesimum primum: ad dignitatem enim legationis pertinebat, ut ii mitterentur, qui ad aliquem in Ecclesia gradum ascendissent; itaque credibile est, presbyterum cum diaconis binis missum esse. Duos tamen e cæterorum conditione eximo, et apertam in lucem deduco, vicesimum nonum et ultimum, sive Theodorum monachum et Leontium monachum, quos ego ambos diversis temporibus præfectura denique monasterii Sancti Sabæ in urbe functos esse contendo.

IX. Hos e monasterio Romano fuisse, testem habeo Martinum P. M., cui ambo operam suam navarunt. Sic enim in epistola ad Ecclesiam Carthaginiensem scribit: *Ut autem hujusmodi nostri sacrificii pretiosum opus vobis quoque ipsis penitus certum faceremus, ea, quæ in præsentia nobis gesta sunt, continentia, sicut dictum est, vestrorum sermonum splendorem et coruscationem, una cum nostris encycliis litteris ad vos misimus per Theodorum et Leontium religiosos monachos sanctæ lauræ* (45). Sic enim Sabaitarum separatim degentium monasteria appellabantur. Quod vero et hegumeni Romanæ lauræ deinceps facti sint, facile ostendam.

Ac primum de Theodoro dicam, quem ex subscriptionum serie Leontio seniore (xii) fuisse, credere licet. Hunc ego cum esse puto, quem deinde Agatho pont. max. ad concilium Constantinopolitanum iii, sive ad synodum sextam legavit, ut ei præesset, ac vice sua fungeretur. Cui sane ille subscripsit primus his verbis: *Theodorus minimus presbyter sanctæ Ecclesiæ Romanæ et legatus Agathonis beatissimi et æcumenici papæ urbis Romæ subscripsi* (46). Non me nomen movet unum et solitarium: movet Joannis diaconi auctoris, ejus dictum superius attuli. Mentionem is inferens monasterii Sancti Sabæ, illa interseruit, *cujus laus est in sexta et septima synodo*. Enimvero sine controversia est, ad septimam synodum missum esse ab Adriano I pont. max. ut legatus concilio præsideret, Petrum hegumenum Sancti Sabæ: sic enim concilii Nicæni ii, sive septimæ synodi subscriptiones se habent: *Petrus indignus presbyter et hegumenus monasterii sancti patris nostri Sabæ sibi Romæ, et locum supplens Adriani papæ senioris Romæ, definiens subscripsi*. Cum igitur diaconus testetur, in utraque synodo partem monasterio illi laudem, ac de septima synodo compertum habeamus quid ille paucis significare voluerit; recte, opinor, statuimus, de sexta item synodo rem eandem ab illo indicari. Nec sane mirum videri debet, Agathonem de Theodoro hoc nostro mittendo cogitasse, cum is jam concilio Lateranensi interfuisset contra hæreticos eosdem coacto, contra quos Constantinopolitanum iii indicabatur: præsertim cum Græcus origine Græce sciret, eoque nomine idoneus præ cæteris esset, qui inter Græcos episcopos utiliter ac sine offensione versaretur: eo maxime tempore quo vix ullus Agathonis præsto erat, qui tanto muneri par esse posset. Nam de hac re sic ille queritur in epistola ad Augustos: *Igitur quia tranquillissimæ fortitudinis vestre clementia personas de episcopali numero dirigi jussit, vita atque scientia omnium Scripturarum præditas; de vitæ quidem puritate, quamvis quisquam munditer vixerit, confidere*

(45) Hist. Angl. lib. iv, c. f.

(46) Ibid.

(45) Harl. Conc. t. III, p. 635

(46) Ibid. p. 1623.

tamen non præsumat: perfecta vero scientia, ei ad veræ pietatis scientiam redigatur, sola est veritatis cognitio: si ad eloquentiam sæcularem, non æstimamus quemquam temporibus nostris reperiri posse, qui de summitate scientiæ gloriatur: quandoquidem in nostris regionibus diversarum gentium quotidie æstuat furor, nunc confligendo, nunc discurrendo ac rapiendo. Unde tota vita nostra sollicitudinibus plena est, quod gentium manus circumdat: et de labore corporis victus est, eo quod pristina ecclesiarum sustentatio paulatim per diversas calamitates deficiendo succubuit (47). Quin idem hac ipsa de causa exoptaverat, ut Theodorus alter, id est archiepiscopus Cantuariensis, Græcus et ipse olim in urbe monachus, de quo dixi superius, Romam e Britannia veniret: Sperabamus, inquit, de Britannia Theodorum confamilium atque coepiscopum nostrum, magnæ insulæ Britanniae archiepiscopum et philosophum cum aliis, qui ibidem usque hactenus demorantur, exinde ad nostram humilitatem conjungere, atque diversos hujus concilii episcopos in diversis regionibus constitutos, ut a generalitate totius concilii servilis nostra suggestio ferret (48). Quamobrem si quis demum opponat, Theodorum illum nostrum in subscriptione concilii Constantinopolitani aliter, atque Petrus post eum Nicææ fecerit, semet hegumenum Sancti Sabæ professum non esse; non ideo de sententia decedam; et causam potius fuisse hanc dixerim, quod is inter presbyteros cardinales allectus, jam in monasterii præfectura Leontium successorem habuisset.

X. Hunc quippe esse Leontium nostrum, qui se in Vitæ Gregorianæ titulo hegumenum Sancti Sabæ appellat, historia ejus plane confirmat. Scribit ipse, iis se vixisse temporibus, quæ a sancti Gregorii Agrigentini ævo parum distarent. Hoc nempe sonant ea verba, Κατὰ τοῦτο θαυμασιώτερον, ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις [xiii] ταύταις καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ γενεᾷ τοιοῦτον εὐαγέριον ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν ἐργάτην, id est: Quæ etiam eo miranda sunt magis, quod postremis hisce diebus ab ætate hac proxima talem sibi operarium Christus præoptaverit (49). Atqui Gregorius, ut infra ostendemus, natus erat anno 548, idemque, cum ad multam senectutem vixisse dicatur, ad annum saltem 630, pervenerat. Proximis igitur ejus ætatis erat Leontius, qui æqualis fuit Theodori legati, quem Constantinopolim profectum scimus anno 680, sive quinquaginta circiter annos, postquam Gregorius cœlestem in patriam avolarat. Quapropter causa nulla est, cur alium ab eo fuisse putemus, quem eodem tempore, eodem in monasterio Leontium nomine monachum exstitisse videamus. Nam ne cætera quidem discrepant, quæ fortasse quispiam ad rem confirmandam requirat. Ætas enim Leontii, qui in concilio Lateranensi libello illi supplici tanquam adolescentior subscripserat ultimus, Agathonis temporibus ea jam esse debebat, quæ hegumenum deceret. Actum enim fuerat concilium illud anno 649, ut anno, quo Constantinopolitanum ut indictum est, quinquagesimum saltem annum Leontius numerare deberet, tum etiam qui adolescens etiamtum rei Christianæ causa in Africam legatus fuerat, dignus merito monachis suis videri potuit qui natu grandior monasterii præfectura ornaretur.

Quæ cum ita sint, licebit jam et Leontium nostrum cæteris adnumerare, quos Basnagius de Leontio Byzantino disserens (50), sexto et septimo sæculo cognomines exstitisse, et aliquid scriptis vulgasse invenit.

XI. Quod reliquum est, aliquot jam monasterii Sancti Sabæ hegumenis a me detectis ac designatis, non ingratum fore existimo, si cæteros etiam, quos reperire potuerim, serie aliqua instituta, exhibeam, quam proxime ad tempora accedens Lucii II pont. max., qui anno 1144 Cluniacenses monachos, Græcis dilapsis, in illud cœnobium adduxit. Quamquam laterculum multis intervallis vacare necesse est: silent enim historici, et monumenta earum ætatum periere. Ad annos vero quod attinet, moneo eos a me ascriptos, qui comperti omnes et explorati essent, sed potius qui ad unum aliquem ex annis præfecturæ eorum pertinere viderentur: quod ipsum initium mihi ignotum esset, nec inveniri fortasse vel longo labore posset.

Hegumeni qui monasterio Romano S. Sabæ præfuerunt.

ANNO DLXXX. — Religiosus abbas, fortasse ex Africa, coloniæ sacræ conditor, et Cellæ Novæ incola, qui sanctum Gregorium Agrigentinum ex Oriente reduce rem hospitio accepit. De hoc dixi superius n. 5. Nomen ejus ignotum est.

DXCVI. — EUGENIUS, quem hegumenum I consecravit Gregorius Magnus in novo monasterio S. Sabæ. De eo dixi n. 8.

DXCVIII. — CYRIACUS I, cujus meminit Gregorius Magnus lib. 9, epist. 120, ad Claudium in Hispaniis: Propterea, inquit, dilectissimum filium nostrum Cyriacum monasterii nostri Patrem Vestræ Gloriæ commendamus, ut peractis, quæ ei injuncta sunt, nulla illum remeandi mora præpediat. Idem alio etiam ab eodem legatus, ut apparet ex epist. 107 libri ejusdem.

[xiv] DCXLV. — THEODORUS I, qui subscripsit libello supplici monachorum Græcorum in concilio Lateranensi, ut supra docui n. 8.

DCLXX. — THEODORUS II, quem Agatho P. M. ad synodum sextam legatum misit. De hoc superius dixi ad n. 9.

(47) Hard. Conc. t. III, p. 1122.

(48) Ibid. p. 1118.

(49) In Vit. Greg. n. 1.

(50) Ad Remic. Canis. t. I, p. 531.

DCLXXX. — LEONTIUS, qui vitam scripsit sancti Gregorii Agrigentini. De hoc egi n. 9 et n. 10.

DCCXX. — MARCUS, cujus nomen ab uno Allatio didici. Is nempe in Diatriba de Simeonibus pag. 109, codicem se vidisse testatur *Marci monachi et hegumeni sancti Patris nostri Sabæ* εἰς τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τῆς Ἀκαρναντίων Ἑλληνας. De bibliotheca, in qua hæc legerit, nihil addit; codicis tamen hoc affert initium: Σοφὸν καὶ ἀκατάληπτον χρῆμα, καὶ τῇ οἰκουμένῃ ὠφέλιμον. Ex his autem manifestum sit, illum ob oculos habuisse vitam a Leontio scriptam: idcirco post eum recensendus fuit, præsertim cum designatione temporum Gregorianorum primum se scriptorem Leontius prodatur.

DCCCLXX. — PARDUS, cujus mentio est in Libro Pontificali ubi de Adriano I, P. M. n. 21, scribitur: *Direxit ejus ter beatitudo continuo ad eundem Desiderium regem suos missos ad easdem recipiendas civitates, scilicet Pardum religiosum hegumenum monasterio beati Sabæ, et Anastasium primum defensorem.* Vide etiam Cod. Carol. t. I, ep. 51.

DCCCLXXVII. — PETRUS I, qui concilio Nicæno II, jussu Adriani I, P. M. præfuit, ut dixi n. 9. De eo liber Pontificalis in Adriano I, n. 88: *Hic elegantissimus præsul atque fortissimus rectæ fidei prædicator direxit missos suos, videlicet Petrum venerabilem archipresbyterum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et Petrum religiosum abbatem venerabilis monasterii Sancti Sabæ, quæ appellatur Cellanova, ad imperatorem Constantinum et matrem ejus Irenem.*

DCCCVII. — BASILIUS, ad quem scripsit sanctus Theodorus Studites hoc titulo, Βασιλεῖω τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ ἀρχιμανδρίτῃ Πάτρῳ. Lib. I, ep. 35, et cui nondum hegumeno alias litteras miserat, Βασιλεῖω μονάζοντι. Lib. II, epist. 28, eundem Leo III, P. M. legavit ad Karolum Aug. anno 807. Vide Cod. Carol. t. II, epist. 10.

DCCCLVII. — JOANNES I, cujus meminit Joannes diaconus in Vita sancti Gregorii Magni lib. IV, n. 85, his verbis: *Ubi etiam tempore Petri archidiaconi et Joannis hegumeni Saturninus monachus dextra lævaque beati Gregorii effigies sanctorum apostolorum, quemadmodum modo videntur, depinxit.*

DCCCLIII. — ATHANASIUS, de quo idem Joannes diaconus hæc in eadem Vita lib. IV, n. 88: *Ipsius quoque pontificis (Leonis IV) tempore, ejusdem Patris (Gregorii) monasterio Athanasius præfuit, vir quidem charitate conspicuus, et sui monasterii [xv] cautissimus executor.*

DCCCLX. — EUTHYMIUS, quem idem Joannes memorat ibidem n. 93, quanquam tempus quo vixerit non designat. Aitenim, *Ad portas, quas Euthymius hegumenus fecerat, monasterii hujus perveni.* Quæ verba sunt Urselli cujusdam prodigium narrantis.

DCCCLXXIII. — CYRIACUS II, quem Joannes idem l. IV, n. 97, Latina voce *Dominicum* appellat. *Nuper, inquit, Dominicus quidam presbyter, Zacharia episcopo, de quo præfatus sum, Gregoriani monasterii curam gerente, præpositus exstitit monasterii: qui carnis fragilitate corruptus, Eupraziam quendam sanctimonialem a monasterio Sancti Andreæ apostoli, quod appellatur Clivus Scauri, diripuit vel subduxit, etc.*

DCCCKC. — ANONYMUS, de quo mentio fit in Actis sancti Adalberti episcopi Pragensis ab auctore temporum ejus æquali conscriptis, apud Bolland., t. III April., p. clxxxii, et apud Mabillon in *Annal. Bened.* lib. I, n. 49, cui litteras pro Adalberto scripsisse dicitur Nilus abbas Vallis luci, is qui deinde monasterium Cryptæ Ferratæ condidit. Nomen illi fortasse Petrus II, cum abbas hoc nomine post cardinales subscripserit concilio Romano sub Gregorio V, anno 998. (Apud Baluz. Misc. t. II, p. 118, ed. Luc.)

MXXXVI. — GREGORIUS, qui primus post cardinales subscripsit concilio Romano sub Benedicto IX, his verbis: *Gregorius abbas Sancti Sabæ.* (Hard. Conc. t. VI, p. 915.)

ML. — JOANNES II, quem memorat Mabillonius in *Annal. Bened.* lib. LIX, n. 75, de synodo Romana agens, quæ sub Leone IX celebrata est: *Romani, inquit, abbates erant Joannes Sancti Sabæ, Reinerus Sancti Cosmæ, Petrus Sancti Bonifacii, etc.* Quorum et subscriptiones offert in Append. n. 64, tom. IV, ex codice S. Mansueti.

MLXXXI. — MAURUS, qui primus post cardinales subscripsit concilio Romano sub Gregorio VII (Baluz. Miscell. t. II, p. 119, ed. Luc.); ad quem etiam litteræ exstant ejusdem Gregorii, lib. II, epist. 46 et 48. (Apud Hard. t. VI, p. 1295, 1297.)

MCXV. — ANSELMUS, de quo hæc Mabillonius *Annal. Bened.* lib. LXXII, n. 102: *Tum Romæ Anselmi nuper defuncti archiepiscopi (Cantuariensis) ex sorore nepos Anselmus, pontifici (Pascali II) maxime familiaris, et ab eo non ita pridem Sancti Sabæ in urbe monasterii creatus abbas: quem deinde factum episcopum Londoniensem scribit. Hic tamen [xvi] Italus erat, et Sancti Sabæ abbas ornamentarius fuisse videtur, postquam Græci monachi illic esse desiderant.*

XI. Ad Leontium ut redeam, de patria ejus nihil exploratum est. In Africa aliquandiu versatum esse ut credam, nonnulla suadent: primum enim animadverti, monachos illos, qui libellum Martino I, pont. max. obtulerunt, cui libello Leontius quoque subscripsit, jam quidem *per annos habitantes in hac Romana civitate* dici, at eosdem tamen ex Africa Romam migrasse: sic enim de suo erga thronum apostolicum studio et amore loquuntur: *Et prius quidem communiter, dum Afrorum habitarem provinciam, hanc apostolicam summam expetivimus sedem:* quibus Græca respondent hujusmodi: *Καὶ πρότερον βὴν κοινῶς, ἡνίκα τὴν Ἀφρῶν παρρηκοῦμεν χώραν, τὸν ἀποστολικὸν τοῦτο καὶ κορυφαῖον ἐξῆρταμεν*

potest. Egregie enim falluntur, qui accentus meras vocalium producendarum notas esse putant. Quare unum aspirandi signum et iota quod vocant subscriptum abunde mihi esse visa sunt, ut Græca quisque expedite legere, et omnia intelligere posset; cætera illa grammaticorum inventa ut antiquis temporibus, cum litteræ florent, ignota perdiu fuerunt, sic hodie sine fraude auctoribus reddi suis posse, et prisca scribendi ratio merito revocari.

[xviii] Noli tamen contemni se putent tot doctissimi viri, qui in Græcis edendis grammaticorum leges secuti, scriptis veterum apices omnino addendos existimarunt, tum etiam, cum auctores vulgarent, qui nunquam iis usi essent: æque, opinor, addendo peccantes, ac nos demendo. Equidem de consilio eorum causisque non disputo. Satis mihi est, si ferant me cum iis sentire, qui jam a sæculo xv apices repudiare ausi sunt: non multi licet eos imitari postea voluerint, et pauci adhuc a communi consuetudine recesserint.

ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ.

LEONTII PRESBYTERI MONACHI

ET PRÆFECTI MONASTERII SANCTI SABÆ URBIS ROMÆ

ENARRATIO

VITÆ AC MIRACULORUM SANCTI BEATIQUE PATRIS NOSTRI GREGORII (59) QUI EPISCOPUS FUIT ECCLESIAE AGRIGENTINORUM IN PROVINCIA (60) SICILIA.

Κόρις, εὐλόγησον.

Δ'. Φοδερὸν καὶ ἀκατάληπτον θαῦμα, καὶ τῇ οἰκουμένη ὠφέλιμον πάση, μᾶλλον δὲ τοῖς φόβῳ καὶ

(59) Secundum hoc nomine episcopum Agrigentinum appellamus Gregorium nostrum, rati fidem aliquam habendam esse Kalendario Agrigentino, in quo Gregorii nomen legitur x Kal. Julii. Nam etsi de tempore quo ille vixit, minus constat, vixisse tamen ante Gregorium nostrum, fateri oportet. Mentio ejus fit in Historia translationis S. Agrippinae martyris, et Agrigenti episcopus fuisse dicitur temporibus Valeriani et Gallieni Augg. (Cajet. t. I, p. 79.) Menæa quoque Græcorum meminere, quamquam alio die, quam apud Siculos. De eo enim Bollandus (t. II Jan., p. 970, n. 8, ed. Ant.): *Alium utroque antiquiorem Gregorium celebrant Menæa xix Decembris, quem et tradunt a Proterio patriarcha Alexandrino ad S. Eleabaan regem Æthiopum missum, multas in Arabia ecclesias consecrasse, multos Judæorum adjunxisse Christo.* Verum Proterii mors contigit anno 457. (Sollier. Patr. Alex. n. 290, apud Bull.) ducentis fere post annis, quam Agrippina martyr occubuit: ut Translationem illam, si retinenda historia est, quam medio ævo licentius amplificatam censuit Papebrochius (t. IV Jun. p. 464), in posteriora tempora referre opus sit.

Porro utrumque Gregorium cum dixit Bollandus, hunc nostrum designabat, et eum qui tertius Agrigenti episcopus hoc nomine fuisse visus est Baronio (in adnot. ad Martyr. Rom. die 23 Nov.);

A

[xix] Benedic, Domine

I. Ut inopie meæ conscius ad expositionem me contuli (61) paulo accuratationem prodigii hujus

quem tamen scriba librarius decepit aliquis. Gregorio scilicet supposito pro Georgio. Nam ille tertium Gregorium facit Agrigentinum episcopum, qui adfuit synodo Romanæ sub Agathone p. m. max. Hunc vero in exemplaribus Conciliorum Regiæ, Labbeanæ et Harduinianæ editionis subscripsisse apparet his verbis: *Georgius exiguus episcopus sanctæ Agrigentinae Ecclesiæ provinciae Siciliae in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.* (Conc. Const. iii, act. 4.) Idemque in altero concilio Romanæ ob res Britannicas acto Georgius item appellatur (t. III, p. 1039, Hard. Coll.); nec vero discrepant codices veteres: quos inter insignis est Boniensis Latinus, sæculo viii scriptus, et jamdiu in bibliothecam Ambrosianam illatus: de cujus lectione officiose me admonuit doctor eruditissimus Cajetanus Bugattus, tantorum illorum codicum non custos modo diligens, sed etiam interpret egregius.

(60) Deest ἔτσι in cod. Vatic. neque tamen opus est; est enim διασαφηνιστόν, ut vertere possis nempe: quod hic additum videtur discriminis causa: nam, ut Stephanus Byzantinus ait, Ἀγρίγαντες πόλεις πέντε: ac, præter Siciliam, suum habebant Agrigentum Thracia, Eubœa, Cyprus, Ætolia.

(61) Ut . . . me contuli: ἐλάμενο; φράσαι qui Græca legit, assuescat jam nunc suspensis id genus

admirabilis planeque singularis, et cum orbi universo, tum iis utilis maxime, qui reverenter id ac benevole audierint complexique fuerint; animus meus, o charissimi, hac secum cogitans, cum jam in profunda rerum memoria, quam intellectu tenco, recolenda multum mens ipsa et graviter cohorruisset, non mediocrem quamdam, [xx] sed ingentem omnino poenam cruciatumque subiit. Me enim commentationis magnitudo percellit cogitantem, vires mihi ad vitam hominis constantiamque enarrandam non suppetere. Ecquis enim tantæ historiæ par sit? vel quo ego ore enuntiem, aut qua loquar lingua? volo equidem dicere, sed non valeo. Fac, audeam effari aliquid de beato sanctoque Patre nostro Gregorio, qui in Ecclesia Dei administrandum se pastorem magistrumque prodidit. In ipso statim exordio rursum me timor revocat. Neque enim ea, quæ ille strenue præclareque gessit, lingua hac mea efferri pro dignitate possunt: quæ etiam eo miranda sunt magis, quod postremis hisce diebus et ætate hac proxima talem sibi operarium Christus præoptaverit. Nam quid proferre ipse queam, cum et religiosissimos majores nostros, celeberrimos viros patientia hujus et mansuetudo et lenitas in admirationem adduxerit, cum in ærumnis non modo animo lætaretur ac secum ipse semper exsultaret, sed etiam graviore expele-ret? Quippe et David propheta ille mitissimus de justorum Deum timentium patientia, tanquam hircundo clamabat olim: « Patientia pauperum non peribit in finem ¹: » et iterum: « Sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram ²: » ac rursum: « Salus justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis ³; » ac similia multi alii prophetæ de justorum hujusmodi beatitate passim locuti sunt.

H. Cæterum, o charissimi, de beati ac venerandi (62) Patris nostri Gregorii prima institutione, ejusque immaculata ac Deo devota pueritia dicere incipiam. Natus est beatus hic vir in vico, cui, nomen Prætoria (63), prope urbem Agrigentum; ac

¹ Psal. ix, 19. ² Psal. xxxvi 9. ³ Ibid. 39.

verbis, quæ a reliqua oratione dissident; nihil enim hic frequentius: ut illitteratum scriptorem facile agnoscas. Totum autem exordium nonnihil vexatum videtur, neque codicum ope sanari potuit: qua de re Cajetanus quoque questus est (in *Animadv.* t. I, p. 168, n. 2). Porro ne oratio sub ipsum initium manca esset, voculas adieci duas præ et hñ, scripsique περί βαθείας μνήμης θεωρῶν. ἦν ἐν νῷ φέρω. Qui codicem Vaticanum scripsit, ita se ex hisce ambagibus expedivit: Φρίκη; καὶ ἐκστάσεις ἐνεπλήσθην, καὶ τὴν τῆς καρδίας οὐκ ἐνέγκας πύρ-σιν, δυνατῶς ἐθασανίσθην.

(62) Venerandi: pro πανσεβασμῶν in codice scriptum erat πανολόγιον, quod idem fere ac μακαρίου. Itaque codicis 2 lectionem antetuli.

(63) Natus est Gregorius anno 559, ut infra in *Annali* ostendemus. Vicum autem natalem Latine Prætoria appellatum puto, quemadmodum in Dacia fuisse Prætoria Augusta, et Augusta Prætoria

A πάθω ἀκρωμένους τε καὶ δεχομένους, ἐπλάμενος φρά-σαι ὁ τάλας ἐγὼ εἰς ἀκριβοτέραν ἐννοίαν· ὁ τῆς καρδίας μου ἔνδον λογισμὸς περὶ βαθείας μνήμης θεωρῶν, ἦν ἐν νῷ φέρω, πολλῆς, ὡ ἀγαπητοί, τῆς ἐμῆς φρικτῆς καὶ δεινωτάτης ψυχῆς φρικτιώδη τὴν καρδίαν ἐνέγκας, οὐ μετρίως ἐτιμωρήθην, ἀλλὰ δυνατῶς ἐθασανίσθην. Ἐπιπλήττει γάρ μου τὸν νοῦν τῆς μεγάλης θεωρίας ἡ μνήμη, τοῦ βίου καὶ τῆς ὑπομονῆς διηγεῖσθαι καὶ λέγειν οὐκ ἰσχύοντα. Τίς γάρ ἱκανὸς τοιοῦτον φράσαι διήγημα; ποίῳ δὲ στόματι φθέγγεσθαι, ἢ ποίᾳ γλώττῃ λαλήσω; Θέλω μὲν εἰπεῖν, ἀλλ' οὐκ ἰσχύω. Τολμήσω τάχα εἰπεῖν περὶ τοῦ μακαρίου καὶ ὁσίου ἡμῶν Πατρὸς ποιμένος; τε καὶ διδασκάλου Γρηγορίου τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εὐσεβῶς διοικήσαντος. Οὕτως δὲ λαμβάνω, καὶ B πάλιν φοβοῦμαι. Οὐκ ἔχω γάρ γλώτταν ἀξίως εἰπεῖν τὰ λίαν πραχθέντα παρ' αὐτοῦ μεγάλα· καὶ τοῦτο θαυμασιώτερον, ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ταύταις καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ γενεᾷ τοιοῦτον ἑαυτῷ ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν ἐργάτην. Τί γάρ μοι τὸ λέγειν; ἐπεὶ καὶ τοὺς τῶν πρὸ ἡμῶν πατρῶν εὐσεβῶν καὶ μεγαλονύμων ἀνδρῶν ἐξένισεν ἡ τοῦτου ὑπομονὴ καὶ πραότης καὶ μακροθυμία, πνευματικῶς εὐφρανόμενου καὶ συνσχιρτῶντος αὐτῷ ἀεὶ, μᾶλλον δὲ καὶ συντρέχοντος αὐτοῦ ἐν ταῖς θλίψεσιν. Ὅθεν καὶ ὁ πρῶτατος Δαβὶδ ὁ προφήτης ὡς χειλῶν ἐκελάδει περὶ τῆς τῶν δικαίων ὑπομονῆς, ἐν ψῳδῷ Θεοῦ· « Ἡ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολείται εἰς τέλος· » καὶ πάλιν· « Οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν Κύριον, αὐτοὶ C κληρονομήσουσι τὴν γῆν· » καὶ πάλιν· « Σωτηρία τῶν δικαίων παρὰ Κυρίου, καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστὶν ἐν καιρῷ θλίψεως. » Πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι προφῆται πανταχοῦ περὶ τοῦτων δικαίων μακαρισμοῦ ἐξέφησαν.

B. Ἀρξομαι δὲ λοιπὸν, ἀγαπητοί, διηγεῖσθαι τὴν τοῦ μακαρίου καὶ πανσεβασμίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τὴν ἐκ παιδόθεν αὐτοῦ πρὸς Θεὸν καθάραν καὶ ἀκηλίδωτον πολιτείαν τε καὶ ἀναστροφὴν. Οὗτος ὁ μακάριος γεννᾶται ἐν τῇ κώμῃ τῇ λεγομένῃ Πραι-

D *Salassorum* sub Alpibus Gralla. Posset quis tamen has appellationes singularis numeri habere: ut et vici hujus nomen, si codicem Vindobonensem sequamur, cuius particulam affert Lambecius (*Bibl.* lib. viii, p. 281) ... γεννᾶται μὲν ἐκ κώμῃ τινὶ λεγομένη Πραιτωρίᾳ. Memorat Gregorius Magnus monasterium nescio quod *Prætorianum* (lib. i, c. 1. 32), sive *Prætoritanum*, ut est in codice Vaticano et in Regiis Parisiensibus. Sed illud in agro Panormitano fuisse videtur. At vicus hic noster, ut Cajetanus tradit, Agrigento distat millia passuum sex, non amplius, situsque est, qua urbs orientem spectat: nomen priscum mutavit, et *Giuraniunum* audit.

De vico Thyride nihil compertum; in codice Cephalædiensi scriptum est Θυρινόν, in historia vero, quam modo memoravi, Translationis S. Agrippinæ martyris, vicus occurrit nomine *Thyros*, isque prope Agrigentum designatur.

τωρίων, πλησίον τῆς Ἀκραγαντίνων πόλεως, πατὴρ Α μὲν Χαρίτωνός τις λεγόμενος, μητὴρ δὲ Θεοδότης ὁρμωμένης ἀπὸ κώμης λεγομένης Θύρις. Οὗτοι ἐν εὐπορίᾳ ὑπάρχοντες πολλῇ, ἐν φόβῳ Θεοῦ διοίκουν τὰ κατ' αὐτοῦ· ἦσαν γὰρ καὶ φιλόξενοι καὶ εὐμετά-διωτοι, ἐλεήμονές τε κατὰ πάντα, καὶ «ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες, » καθὼς γέγραπται, καὶ ἐτέρας τινὰς ἀρετάς τε καὶ κατορθώματα ἔχοντες, ὥς πρὸς τὸ παρὸν ἐάσω· ἔτεκεν οὖν τὸν μακάριον. Ἐγένετο δὲ αὐτοῦ ἀνάδοχος ἐκ τοῦ ἀγίου καὶ σωτηρίου βαπτίσματος ὁ δοσιώτατος ἐπίσκοπος Ποταμίων τῆς ἀγιωτάτης τῶν Ἀκραγαντίνων Ἐκκλησίας.

Γ'. Εἴτα γενομένου αὐτοῦ ὀκταετοῦς, ἀπήγαγον αὐτὸν οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν εἰς τὸ διδασκαλεῖον, τοῦ διδασθῆναι αὐτὸν τὰ B ἐν ἱερὰ γράμματα. Καὶ εἰσαγαγόντες αὐτὸν πρὸς τὸν δοσιώτατον ἐπίσκοπον Ποταμίωνα, ἤγουν τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, δοῦρά τε δέξα καὶ πολλὰ εἰσαγαγόντες διὰ χειρῶν αὐτοῦ τῷ ἐπισκόπῳ, ἐρρίψαντο παιδάριον εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγοντες· Εὐξαι ὑπὲρ αὐτοῦ, Πάτερ τιμιώτατε, ὅπως φωτίσει καὶ αὐτὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ φωτίζων πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος προσκαλεσάμενος ἀνδρα τινὰ εὐλαβῆ, Δαμιανὸν τοῦνομα, ὃν ἐμαρτύρουν οἱ τῆς πόλεως πλοῦσιοι τε καὶ πέννυες εἶναι χρησίμον καὶ εὐφυῆ ἐν τοῖς διδάγμασιν· λέγει αὐτῷ· Κύριε Δαμιανέ, τοῦτόν σοι παρατίθωμι τὸν παῖδα, μαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πάσης· ἵνα ἐπιμελήσῃ C αὐτοῦ, καὶ διδάξῃ αὐτὸν τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα, δυνάμενα διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτος διεγείραι πάντων ἀνθρώπων τὸν νοῦν εἰς μετάνοιαν. Ὁ δὲ Δαμιανὸς πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἐπισκόπου, λέγει αὐτῷ· Γενήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μὲν, ἡτέρ ἔγιε καὶ τιμιώτατε. Ὁ δὲ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας τῷ παιδάρῳ εἶπεν· Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατήρ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ ἡ δύναμις τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος· ἔστω ἀδιαλείπτως μετὰ σοῦ, τέκνον, ὅπως δυνήσῃ ἐκφυγεῖν τὰς τοῦ ἐχθροῦ κακοτέχνους· καὶ πολλὰς μηχανάς. Καὶ πάντων τὸ Ἀμήν ἀποκριθέντων, παρέλαβεν αὐτὸν ὁ Δαμιανὸς ἀπὸ χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου· καὶ πάντων D αὐτῷ ἐπυσφάμενων, ὑπέστρεψαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν, δοξάζοντας τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν εὐχόμενοι περὶ αὐτοῦ.

Δ'. Εἴτα παραλαβὼν αὐτὸν ὁ Δαμιανὸς ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ σφόδρα· ἐγένετο δὲ τὸ παιδάριον χρησίμον πάνυ ἐν τοῖς διδάγμασιν, ὥστε θαυμάζειν πάντας τοὺς ἑρῶντας αὐτόν. Εἴτα δύο παρελθόντων ἐν τῷ μεταξύ ἐνιαυτῶν, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μάθησιν ὁλοκλήρως ἐπλήρωσε, τοὺς τε ψήφους καὶ τοὺς κύκλους τῶν λογιῶν

• Rom. XII, 13.

(64) Potamionis memoria vivit apud Agrigentinos in Calendario : festum enim diem sancti huius episcopi agunt iv Kal. Febr. Verum quæ tabularum antiquitas, quæ auctoritas sit, ignoro. De vita ejus post Cajetanum (t. I, p. 172) pauca quedam

PATR. GR. XCVIII.

pater quidem ejus Charito a. p. Halatun, mater vero Theodote, quæ ex viciniorunda erat, qui Thavis dictus est. Hi cum opibus abundarent, rem familiarem sancte admodum administrabant. Nam et hospitalissimi erant, et singulis in rebus liberales plane atque misericordes : ut, quemadmodum scriptum est, « sua quæque in [xxi] piorum necessitatibus communia ducerent » ; nec aliis illi virtutibus aut recte factis minus illustres, quæ tamen hic prætermittam. Ex his porro natus Gregorium vir sanctissimus Potamio (64), Ecclesiæ Agrigentinae episcopus, sacro ac salutari baptismo regeneravit.

III. Jam vero cum ad octavum ætatis annum pervenisset, cum parentes in urbem deduxerunt, ut in disciplinam traditus sacras Litteras ediceret : ac Potamioni sanctissimo episcopo, tanquam parenti ejus mystico exhibuere : quem illi coram admissi, multis lectisq; muneribus pueri manu oblatis, ipsoque puero ad pedes ejus abjecto, ita sunt allocuti : Bene huic precare, Pater venerande, ut hunc quoque illuminet Filius Dei Dominus noster Jesus Christus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. At vero episcopus, cum pium virum advocasset, Damianum nomine, quem omnium ordinum cives idoneum magistrum et docendo natum prædicabant, hunc ita compellat : Hunc tibi ego puerum, mi Damiane, coram Deo et omni Ecclesia teste commendo : quo curam ejus suscipias, et sacris eum divinisque Litteris imbuas, quæ sancti Spiritus ope omnium hominum animos ad poenitentiam excitandi vim habent. Ille Damianus, cum ad episcopi pedes procubisset : Divinum, inquit, consilium utique impleamus, Pater sancte ac venerande. Ille autem manibus puero impositis : Gratia, inquit, Dei, et Pater unigenæ Filii, atque ipse Filius unigena, qui est in sinu Patris, Deus verus de Deo vero, et virtus sancti vitæque auctoris Spiritus sit tecum, fili, perpetuo, ut varias et fraudulentas inimici artes possis effugere. Cumque omnes respondissent Amen, illum de episcopi manibus suscepit Damianus : parentes vero, postquam omnes puero fausta precati fuerant, domum suam redierunt, multis Deum laudibus, multisque D puerum votis prosecuti.

IV. At vero Damianus, pueri cura suscepta, vehementer de ipsius institutione laborabat : nec minus puer in litteris proficiebat : ut qui eum intuerentur, admirationi omnibus esset. Itaque biennio in schola exacto, ejus ætatis studia plane absoluit, et præter calculum (65), fectorum quoque dic-

concessit Bullandus, sed singula a Leontio nostro sumpta sunt (t. II Jan., p. 969).

(65) Cum Leontius scripsit τοὺς τε ψήφους (τὰς τε ψήφους scripsissent veteres) non rationem ac convenientiam numerorum, ut Rajatus putavit, indicat

rum orbes apprime didicit (66). [xii] atque inter cœtera, quæ sublimia et solida habentur, Psalmorum quoque librum memoria complexus est. Impiger autem evasit ac diligens in quotidianis Ecclesiæ hymnis, atque in matutinis nocturnisque laudibus, ut magna omnium admiratione magistrum ipsum tam in legendo quam in intelligendo supergressus videretur, nedum æquales aut majores natu pueros. Ut annum attig' duodecimum, parentes ejus in urbem reversi, filiumque amplexati, ad sanctissimum episcopum Potamionem adduxerunt, ut ab eo puerum tondere clericumque fieri postularent. Quorum ille petitione audita plurimum lætatus est, eosque alloquens: Filii, dixit, mihi credite, vas hodie electum et magnum offertur Deo. Tum parentibus obsecutus, sacram super eum precationem rite peregit, eundemque Donatu archidiacono et bibliothecæ præfecto tradidit, libris, quos unoquoque die percurreret, accurate præscriptis, monitisque ei traditis, ut eorum, quæ legeret, vim sententiamque animo attenderet. Parentes vero, dies decem in urbe versati, non exiguam cum sanctissimo episcopo et clero universo voluptatem perceperunt, filium sæpe intuiti ad diligenter nocturnis ac matutinis obsecrationibus operam dantem, nihil ut unquam in lectione peccaret; idemque magna cum reverentia assisteret, et iis, quæ legerebantur, animum adhiberet. Nam et pater ejus optime institutus fuerat, et cum se in lectione diligenter exercuerat, tum psalmodiæ quoque leges rationemque tenebat. Porro beati Gregorii adeo suavis erat in psalmodia vox, ut quicumque eum audirent, omnes stupere. Decimo igitur die elapsos, parentes ejus, cum sanctissimo episcopo et [xiii] clero universo salutem dixissent, domum suam, multas ob hæc Deo gratias agentes, reversi sunt.

voluisse mihi videtur, sed potius summam legendi facilitatem, quam sibi puer paraverat. Quo pertinet Isidori locus, quem alias adduxi (*De S. Inscr.* p. 527 a): *Primordia, inquit, artis grammaticæ litteræ communes existunt, quas librarii et calculatores sequuntur, quorum disciplina velut quædam artis grammaticæ infantia est.* (Orig. lib. i, n. 3.) Lique hoc magis ex Julio Capitolino de Pertinacis pueritia (in Pert. n. 1): *Puer litteris elementariis et calculo imbutus, datus etiam Græco grammatico.* Recte autem litteras a calculo distinguit Capitolinus, quod pueri primum litteras in calculis pictas earumque nomina et potestatem cognoscere assuescerent, cum ex his verba componere inciperent, quod calculus sive ὑψος dicebatur. Atque ab hoc calculator appellatus qui litteratos calculos pueris proponeret, eosque jungendi rationem doceret: post quæ rudimenta et legere et scribere et numerare facile possent. Calculatoris interrogationes designare videtur Augustinus, ubi ait (*Conf.* lib. i, c. 15): *Si quæram, quibus litteris scribatur Enceæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum responde-*

Enimvero Dansianus, cum jam Gregorium le-
di peritum videret, Kalendarium ediscendum
ovavit, ut festos dies a profanis distingueret,
ita simul atque conceptiva solennia memorie

Λ εως συντελείας κατέλαβεν, εως και των ὀφθλῶν στα-
ρεῶν αὐτὸν καταμαθεῖν καὶ τὸ Ψαλτήριον. Ἐγένετο
δὲ ἄοκνος καὶ σπουδαῖος περὶ τοὺς καθημερινούς τῆς
Ἐκκλησίας ὕμνους, ὁρθρινούς τε καὶ νυκτερινούς
αἶνους, ὥστε θαυμάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ πάντων διὰ
τοῦ ὑπερβῆναι αὐτοῦ καὶ τὸν διδάσκαλον ἐν τῇ ἀνα-
γνώσει καὶ γνῶσει, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς ὁμιλικούς
αὐτοῦ παῖδας καὶ προδεδηκότας. Γενομένου δὲ αὐτοῦ
δώδεκαετοῦς, κατήλθον οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐν τῇ πό-
λει, καὶ ἀσπασάμενοι τὸ τέκνον αὐτῶν, εἰσήγαγον
αὐτὸν πρὸς τὸν ὁσιώτατον ἐπίσκοπον Ποταμίωνα.
αἰτούμενοι αὐτὸν τοῦ ἀποκτεῖναι τὸ παιδάριον, καὶ
ποιῆσαι αὐτὸν κληρικόν. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἀκούσας,
καὶ περιχαρὴς γενόμενος, εἶπε τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ·
Πιστεύσατέ μοι, τέχνα μου, ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς
B μέγα προσάγεται τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Ὁ δὲ
ἀγιώτατος ἐπίσκοπος τὴν ἀγίαν καὶ ἱερὰν ἐπ'
αὐτῷ ποιήσας εὐχὴν, παρέδωκεν αὐτὸν Δωνάτῳ
ἀρχidiaconῳ καὶ βιβλιοθηκαρίῳ, διαταξάμενος αὐτῷ
τὸ πάσας τὰς βίβλους κατὰ πᾶσαν ἡμέραν διέρχε-
σθαι, ἐκπαιδεύων αὐτὸν τοῦ προσέχειν τοῖς ὑπ'
αὐτῶν λεγομένοις ῥήτοσι. Ποιήσαντες δὲ οἱ γονεῖς
αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ἡμέρας δέκα, εὐφραίνόμενοι μετὰ
τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου, λοιπὸν διὰ παντός τοῦ
κληρίου ἐν ταῖς νυκτεριναῖς καὶ μεθημεριναῖς εὐχαῖς
ὄρωντες τὸ αὐτῶν τέκνον ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν
ἀστολοκίστως διερχόμενον, μᾶλλον δὲ μετὰ παντός
φόβου καὶ τρόμου παριστάμενον, καὶ προσέχειν τοῖς
ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις· ἦν γὰρ καὶ πατήρ αὐτοῦ
πεπαιδευμένος, καὶ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς τὰ τῆς
C ἀναγνώσεως ἐπιστάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψαλμω-
δίας, ἣν δὲ καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος ἡδύς ἐν τῇ
ψαλμωδίᾳ πάντοτε, ὥστε πάντας τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ
θαυμάζειν· εἶτα μετὰ δέκα ἡμέρας ἀσπασάμενοι
οἱ γονεῖς αὐτοῦ τὸν ὁσιώτατον ἐπίσκοπον καὶ πάντας
τοὺς ἀδελφούς, ὑπέστρεψαν εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν, ἐπὶ
τοῦτο εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ.

mandaret. Post hæc, ut mos erat, Psalterium sive
librum Psalmorum dedit. Cyrillus Scythopolitanus,
sive ex eo Metaphrastes, cum eum, puerum etiam-
tum, mater sancto Sabæ stilisset, hæc a venerando
illo sene prolata scribit: Ἰδοὺ ὁ μαθητὴς μου Κύ-
ριλλος· Καὶ ποιήσαντά με μετάνοιαν, εὐλογῆσας
καὶ ἀναστήσας εἶπεν πρὸς τὸν πατέρα· Διδόξῃς αὐ-
τὸν τὸ Ψαλτήριον ὅτι χρήζω αὐτοῦ, id est, Ecce di-
scipulus meus Cyrillus. Ego me in modum penitentis
inclinavi; ipse postquam benedixit me et erexit, di-
xit ad patrem: Doce eum Psalterium, quia ejus in-
digeo. (In Sabæ Vita, n. 75; apud Cotel. t. III
Mon. Eccl. Gr.,

Quamquam autem nihil Leontius tradit de Latine
linguæ studiis, dubitare non possumus, Gregorium
doctum fuisse utrumque sermonem: nam etsi apud
Siculos magnus erat Græcæ linguæ usus, clerici
tamen Latine scire debebant, cum ad Latinam
Ecclesiam pertinerent, et Latinos ritus etiam tum
sequerentur: ut multis ostendit Joannes Joannius
in tractatu *De divinis Siculorum officiis*, cap. 4, 5
et 6 (ed. Panormi an. 1736).

(66) *Festorum dierum*, ἑορτῶν: et in codice 1
scriptum inveni ἐναυτιῶν, id est *annorum*: quod
repudiavi, cum et in codice Cajetani ἑορτῶν esse
appareat, ut in codice 2 Basil., et res ipsa magis
quadret.

Ε'. Οὐκ ἐπαύετο δὲ ὁ παῖς, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν προσεδρεύων τῇ Ἐκκλησίᾳ, μᾶλλον δὲ ἐρευνῶν τὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥητὸν τὸ φάσκον· « Σχολεύετε καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. » Ἐκ τούτου ἐξήρτει καὶ ἡγωνία πάντοτε γινώσκειν, πῶς δεῖ προσελάσθαι τοῖς οἰκτιρμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐμβατεύειν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ἡμέραν δὲ καὶ ἡμέραν τούτῳ ἐξακολουθῶν τῷ σκοπῷ, ἐδέετο τοῦ Θεοῦ γινώσκειν τὴν δύναμιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν θείων Γραφῶν. Εἴτα ταῦτα διελογίζετο, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὐρὺν τὴν βίον τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν τοῦ Μαγάλου Βασιλείου, ἐπισκόπου γενομένου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἀναγνοὺς αὐτὸν φιλοπόνως ἅπαξ καὶ δις καὶ πλειστάκις, καὶ καταλαβὼν αὐτοῦ τοὺς μύχθους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπέμεινεν ὁ κοινὸς ἡμῶν Πατὴρ· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἰλιγγιάσας εἶπεν ἐν αὐτῷ· Ἀληθῶς οὐ μὴ δυνήθῃ καταλαβεῖν μου τὴν ἐπιθυμίαν, εἰ μὴ καὶ γὰρ διαπεράσω εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἐκείνους, ὅθεν καὶ ὁ μακάριος καὶ ἅγιος οὗτος ἡμῶν Πατὴρ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐδέξατο.

Γ'. Γενομένου δὲ αὐτοῦ ἁκτῶ καὶ δέκα ἔτους, ἐν μιᾷ νυκτὶ κοιμήσας τὸν ἀρχidiaconon Δωνάτον ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ σκαυοφυλακίου, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ῥίψας αὐτὸν ἐπὶ πρόσωπον παρεκάλει τὸν Θεόν, λέγων· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Θεὲ ἀληθινῇ, τὸ γέννημα τὸ ἀληθὲς τὸ πρὸ αἰώνων· Πνεῦμα δὲ πανάγιον, τὸ συναΐδιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐπάκουσόν μου τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀξιώσόν με καταλαβεῖν τοὺς ἁγίους τόπους, οὓς διώδευσαν οἱ ἅγιοι ἡμῶν Πατέρες, καὶ εὐδωθήσαν, ἐρευνήσαντες καὶ λαβόντες παρὰ σοῦ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος τοῦ γινώσκειν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Ἐπιπολὺ δὲ ταῦτα προσωχόμενος, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἐπρωεύθη εἰς τὸ κελλίον, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐμπροσθεν τῆς κλίνης τοῦ ἀρχidiaconου Δωνάτου. Καὶ μικρὸν ἀφ' ὑπνώσαντι, ἐπίστη αὐτῷ πρὸς λέγων· Γρηγόριε! Ὁ δὲ Ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ πορευθεὶς ἐμπροσθεν τοῦ ἀρχidiaconου, λέγει αὐτῷ· Κύριε, τί κέκληκάς με; Ὁ δὲ φησιν· Οὐκ ἐκέκληκά σε, τέκνον, ἐγώ. Καὶ ἀπελθὼν πάλιν ἀνέπαιε. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου φωνήσας, εἶπε· Γρηγόριε! Ὁ δὲ πάλιν εἰσδραμὼν ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ ἀρχidiaconου, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἰδοὺ ἐγώ, κύριε, τί κέκληκάς με; Ὁ δὲ φησιν· Οὐκ ἐκέλη-

V. Pur interea dies noctesque sedulus in templo assidebat, multoque etiam diligentius illud Psalmi dictum scrutabatur: « Vacate et videte quoniam ego sum Deus ». Ex eo quippe tempore inquirere cœpit atque contendere, ut rationem omnino assequeretur, qua sibi aditum ad Dei misericordiam et cœleste regnum patefaceret. Cumque hoc unum quotidie urgeret, simul Deum rogabat, ut sibi divinarum Litterarum cognitionem et intelligentiam largiretur. Atque hæc secum reputans, quodam die vitam invenit sancti Patris nostri Basilii Magni (67), qui Cæsareæ Cappadociæ episcopus fuit. Quam cum semel studiose ac bis et sæpius legisset, ac labores ejus cognovisset, eaque certamina, quæ communis Pater nostri ordinis sustinuit; eas ob res attonitus, secum ipse deliberare jam institit, nec sibi ea, quæ in votis erant, successura dicere, nisi ipse etiam ad sancta ea loca perveniret, in quibus beatus ille noster ac sanctus Pater divini Spiritus gratiam accepisset.

VI. Annum autem cum ageret decimum octavum, quadam nocte, postquam Donatum archidiaconum in sacrarii diætā dormitum deduxerat, templum ingressus, sic Deum (68) flexis genibus supplex orare cœpit: Domine Jesu Christe, Fili Dei veri et Patris, Deus vere, et ante sæcula vera progenies, tuque, sanctissime Spiritus, ut Pater et Filius æterne, meas hominis miseri scelestique preces exaudi, ac dignum habe me, qui sancta in loca deveniam, quæ pii Patres nostri peragraverunt, et in quibus fausto usi itinere, gratiæ Spiritum, quem quærebant, a te acceperunt, quo viam veritatis assequerentur (69). Atque hæc cum sæpius iterasset, c solo surgens in diætā venit, et contra Donati archidiaconi cubile sese reclinavit. Vix tantisper obdormierat, cum illi astitit, qui nomine inlamarat: cui Gregorius: Ecce ego, inquit; seque archidiacono sistens: Quorsum, ait, domine, me appellasti? [xxiv] At hic: Minime ego te, inquit, vocavi, filii. Itaque eodem rursum concedens, quieti se dedit. Verum audita iterum vox clamantis: Gregori! Quare ad archidiaconum denuo accurrens: Ecce ego, inquit, domine, quorsum me appellasti? Ille contra: Te ego, filii, non vocavi. Cæterum pavor

* Psal. xlv, 11.

(67) Ne crederas indicari hic a Leontio Vitam sancti Basilii, quam edidit Combefissius, tanquam ab Amphiloquio Icontensi scriptam (Paris. 1644, p. 135): ea sæculi viii vel ix commentum est, ut jamdudum critici adnotarunt (Baert. in Act. SS. t. II Jun. p. 956; Fabr. B. G. t. VII, p. 505); vel laudationes intelligit, quas Gregorii duo reliquerunt, Nazianzenus et Nyssenus, aut quam texuit Ephrænius diaconus; vel Vitam designat, quæ vetustatem non pertulit. Sed tamen in Syriam eum navigasse, et Hierosolymis ipsis versatum esse, ipsius epistolæ ostendunt. (Ep. 2, Ad monach. laps., etc.)

(68) In cod. 2 Bas. scriptum erat παρεκάλει τὸν Θεὸν θαυρῶν λέγων....

(69) In ipsis sanctionibus concilii Nicæni, quæ

ad nos ex Arabica interpretatione pervenerunt, (n. 25) diserte probantur peregrinationes institutæ ad orandum et visitandum Dei aedes, loca sanctitatis ejus, et Christi ejus vestigia. Ilabes autem de hoc argumento libros quatuor, docum Gregori opus: nec epistola Gregorii Nysseni πρὸς τὸν ἀπόντιον εἰς Ἱερουσόλυμα, ad peregrinationes ejusmodi improbandas scripta est, ut Casaubonus et Molinæ contendebant; sed ad eos solum domi retinendos, qui solitariam vitam cum ascetis præoptaverunt: τῶν τὴν μονήν καὶ ἰδιόζοντα βίον ἐπανηρημένων· quemadmodum præclare idem Gregorius exposuit (l. i, cap. 10. et in Exam. Mol. post oper. Nyss.). Vide etiam Euthymii Vitam n. 10 apud Coteler. t. II Mon. Eccl. Gr.

correctus archidiaconus, hæc addidit : Fili mi Gregori, si rursus vocantem vel semel audias, responde illi : Quid est, Domine? ecquid servo præscribis tuo? Ergo cum se iterum puer reclinasset, astans rursus angelus clamavit tertio : Gregori. Ille vero, cum propere assurrexisset : Ecce ego, inquit, Domine, quid servo præscribis tuo? Cui ille : Quandoquidem coram Deo postulasti, ut tibi Hierosolyma videre, et sancta illa loca obire liceret, jam tunc scias, diluculo tibi ad litus pergendum esse, teque ibidem inventurum, a quibus in eas usque regiones transmitti possis.

VII. Excusso igitur somno Gregorius exsultans, gratias Deo egit, et vocanti fidem habuit : cumque cubiculum illico et archidiaconum dormientem reliquisset, nemine sentiente, celeriter ad mare perrexit. Jamque ad fluvium venerat, qui suburbium alluit, cum forte nautas offendit in littore navigium agentes in fluvium aquandi causa : quod non siue Dei numine contigisse affirmo. Navigio autem accedens Gregorius : Salvete, inquit, Deo propitio, fratres quotquot estis : qui cum eum resalutassent, Enimvero, addunt, tempore ades, frater. Rogatique ab eo, quo tandem profecturi essent, responderunt, si Dominus adjuveret, se Carthaginem abituros. Tum ille : Accipite me, inquit, vobiscum, fratres. At navicularius ab eo quærere, mancipiumne esset, et fugam a domino pararet? cui Gregorius, Christi quidem se servum esse, respondit, at in hominis nullius mancipio censerii. Ad hæc navicularius : Age, quicunque sis, nobiscum conscende, et te, quo velis, ducemus. Quæ cum diceret, ut humana malitia fert, illud, opinor, animoolvebat, commode sibi oblatum, quem venderet in servitutem.

VIII. Cum autem et Gregorius in navigium conscendisset, et quæ sibi usui essent, nautæ comparassent, secundus statim ventus exoritur, quo illi a fluvio solventes post tertium diem Carthaginem tenuerunt. At vero in itinere navicularius, qui Gregorium videret vigilantem, et obsecrationibus assidue aut psalmis intentum, stupere adeo ac secum hæc loqui : Vere puer hic divinus homo est : proh Domine! quæ ego injuste adversus puerum hunc justum cogitare ausus sum, mihi remitte! Ubi autem in urbem ingressi sunt, domum ille suam Gregorium deduxit, et cubiculum ei ad quietem assignavit pacato secretoque in loco, [xv] precatum, ut sibi a Deo nefarii consilii sui veniam obsecrationibus impetraret. Revera enim navicularius de puero vendendo cogitavit, idque ei sponte fassus est, et hanc sibi fuisse causam pronuntiavit, cur cum celeriter in navigium reciperet. Cui Gregorius cum lacrymis respondens, Recte, inquit, facis, domine mi, qui de crimine, quod mente conceperas, ex animo doles : scriptum est enim : « Quia cogitavit cor hominis constabatur Deo, et reliquæ

καὶ σε, τέκνον, ἐγώ. "Εντρομος δὲ γινόμενος ὁ ἀρχidiaconos λέγει αὐτῷ· Τέκνον Γρηγόριε, ἐὰν ἀπαξ πάλιν καλέσῃ σε, ἀποκριθῇτι αὐτῷ· Κύριε, τί ἐστίν; τί ἐπιτάττεις τῷ ᾧ οὐκ οἰκέτῃ; Εἴτα πάλιν ὁ νεὸς ἑαυτὸν τοῦ παιδὸς, ἐπιστὰς πάλιν ὁ ἀγγέλως ἐφύνευσεν αὐτὸν ἐκ τρίτου λέγων· Γρηγόριε! Ὁ δὲ ἀναστὰς μετὰ σπουδῆς εἶπεν· Ἴδού ἐγώ, Κύριε, τί προστάττεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Ἐπειδὴ ἰδεήθης τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἰδεῖν τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἐμβατεῦσαι τοὺς ἁγίους τόπους ἐκεῖνους, καὶ νῦν ἔση γινώσκων, ὅτι ἀφ' ἐώθεν πορεύθῃτι ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ εὐρήσεις τοὺς ἔχοντάς σε ἕως τοῦ ἐκεῖσε διαπεράσαι.

Z'. Διυπνισθεὶς δὲ ὁ Γρηγόριος καὶ περιχαρὴς γενόμενος, ἅμα δὲ καὶ δοξάζων τὸν Θεόν, μὴ ἀπιστήσας τῷ καλέσαντι αὐτὸν, ἀλλ' εὐθέως ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ κελλίου, ἀφίει τὸν ἀρχidiaconon κοιμώμενον, μηδενὸς αὐτὸν ἰδόντος, δρομαίως κατήλθεν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν ποταμὸν εἰς τὸν περὶ πόλιν, κατὰ συγκυρίαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ κατέλαθεν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν πλοῖον θέλοντας εἰσελθεῖν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ἀντλήσαι αὐτοῖς ὕδωρ· τοῦτο δὲ λέγω κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ γεγενῆσθαι. Ἐγγίσας δὲ τῷ πλοίῳ ὁ Γρηγόριος λέγει· Χαίρετε, ἀδελφοί, ἐν Κυρίῳ πάντες. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ πλοίου· Χαίροις καὶ σύ· καλῶς ἦλθες, ἀδελφέ. Ὁ δὲ φησιν πρὸς αὐτούς· Ποῦ τὴν πορεῖαν ὑμῶν ποιεῖσθε, κύριοι μου; Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν· Ἐὰν ὁ Κύριος κελεύει, ἐν τῇ Καρθαγεννησέων πόλει ἀπερχόμεθα. Ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· Ἀάβετέ με μεθ' ὑμῶν, ἀδελφοί. Ὁ δὲ ναύκληρος τοῦ πλοίου πρὸς αὐτόν· Μὴ ἄρα γε δούλος εἶ, ἄνθρωπε, καὶ τοῦ κυρίου σου ἀποδράσαι βούλῃ; Ὁ δὲ Γρηγόριος λέγει· Δούλος μὲν εἰμι Χριστοῦ, ἀνθρώπου δὲ οὐδαμῶς. Λέγει αὐτῷ ὁ ναύκληρος· Ὅστις ἐὰν εἶ, εἰσελθε μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀπάγομέν σε ὅπου βούλει. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ ναύκληρος στοχαζόμενός τινα κατ' ἀνθρώπον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, βουλόμενος αὐτὸν πιπράσαι.

H'. Εἴτα ἀνελθὼν ἐν τῷ πλοίῳ ὁ Γρηγόριος, καὶ λοιπὸν οἱ τοῦ πλοίου τὰ τῆς χρείας εἰσαγαγόντες, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο ἄνεμος ἐπιτήδειος, καὶ ἐλθόντες ἐκ τοῦ ποταμοῦ μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατέλαβον τὴν Καρθαγεννησέων πόλιν. Ὡς δὲ ἐπλεον ἐν τῇ θάλασσῃ, ἑώρα ὁ ναύκληρος τὸν Γρηγόριον ἀνευδόντα, προσευχόμενον καὶ ἀγρυπνοῦντα, ψάλλοντά τε ὁδολαίπτως, καὶ ἐξέστη λέγων ἐν αὐτῷ· Ἀληθῶς· παῖς οὗτος τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπὸς ἐστίν. Ἀλλὰ συγκώρησόν μοι, Κύριε, ἐπὶ τῇ παρανόμῳ μου ἐνθυμήσει· ἢ ἐνεθυμήθην κατὰ τοῦ δικαίου παιδὸς τούτου. Καταλαβόντων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ πόλει, εἰσῆγαγεν αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὁ ναύκληρος, καὶ ἀνέπαυσεν αὐτὸν ἐν καλλίῳ τινὶ ὄντι ἐν ἡσυχίᾳ καὶ διαφόρῳ τόπῳ, καὶ παρεκάλει αὐτὸν ὁ ναύκληρός· εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἐνθυμῆματι, ὃ ἐνεθυμήθη κατ' αὐτοῦ. Ἐβούλετο γάρ ὁ ναύκληρος πωλῆσαι τὸν παῖδα· ὡμολόγησέν τε αὐτῷ καὶ οὐκ ἤρνησατο τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αὐτὸν ταχέως εἰσῆγαγεν ἐν τῷ πλοίῳ. Ὁ δὲ Γρηγόριος μετὰ δακρύων ἀποκριθεὶς λέγει τῷ ναυκλήρῳ· Καλῶς ποιεῖς, κύριε μου, ὅτι μετενόησας ἐπὶ τῷ ἐνθυμῆματι σου· γέγραπται γάρ·

«Ὅτι ἐνθυμίων καρδίας ἀνθρώπου ἐξηολογήσεται ἡ
τῷ Θεῷ. καὶ ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ἐορτάσει
ἐνώπιον αὐτοῦ. » Πλὴν ὁ Θεὸς συγχωρήσει σοι, κύ-
ριέ μου, καὶ γεννηθῶ σοι, καθὼς αἰτήσω.

Θ'. Αὐτὸς δὲ ὁ Γρηγόριος οὐκ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ
κελλίου, οὐ δέδωκεν αὐτῷ ὁ ναύκληρος, οὐδὲ ἐφάνη
τινὶ ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ἦν ἐκδοὺς ἑαυτὸν εἰς ἄκραν
ἄσκησιν, καὶ ποτε μὲν διὰ δύο ἡμερῶν τροφῆς με-
τελάμβανεν, ὅτε καὶ διὰ τριῶν, ὅτε καὶ τὴν ἐβδο-
μάδα ὁλόκληρον ἀποπληρῶν· καὶ τοῦτο ἄρτι βραχυ-
τάτῃ, καὶ ὕδατι, καὶ λαχάνοις, ἔλατι ἁρτύων, ἄνευ
ἐλαίου. Θεωρῶν δὲ αὐτοῦ ὁ ναύκληρος τὸ καρτερικὸν
τῆς ὑπομονῆς, εἰσῆλθεν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς
πόλεως, καὶ διηγήσατο αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον
πάντα. Ἀκούσας δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἀπέστειλε τὸν
ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ τοῦ ἀγαγεῖν αὐτὸν πρὸς αὐτόν.
Ἐλθὼν δὲ ὁ ἀρχιδιάκονος, εὗρεν αὐτὸν ἐν τῷ κελλίῳ
ἐνδον ἀναγινώσκοντα. Ἦν γὰρ λαβὼν βιβλίον παρὰ
τινος πρεσβυτέρου τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων Μακ-
καθαίων, τῶν ὑπὲρ τοῦ νόμου πρὸ Χριστοῦ μαρτυ-
ρησάντων. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἀρχιδιάκονος· Χαίροις,
τέκνον, ἐν Κυρίῳ, χαίροις. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπα-
κρίνατο, Χαίροις, θεοφιλώτατε, καὶ σὺ ἐν Κυρίῳ πάν-
τοτε. Καὶ ἀναστὰς ὁ παῖς προσκύνησεν αὐτόν. Καὶ
λέγει αὐτῷ ὁ ἀρχιδιάκονος· Ὁ πατήρ σου ὁ ἐπί-
σκοπος τῶν ἐνταῦθα καλεῖ σε ἀνελθεῖν ἐν τῷ ἐπίσκο-
πίῳ. Ὁ δὲ φησιν· Ὡς καλεῖς. Ἀπελθὼν δὲ μετὰ
τοῦ ἀρχιδιακόνου εἰσῆλθεν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, καὶ
πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ ὁ ἐπί-
σκοπος· Χαίροις, προσφιλώτατε, τί σε πρὸς ἡμᾶς
ἦκε, φιλότης τέκνον; Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Πάτερ τίμιε
καὶ διδάσκαλε, κατ' οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ ἐνθάδε κα-
τηντήσαμεν πρὸς· τὴν σὴν ἀγιότητα, ἵνα εὐξῇ ὑπὲρ
τῆς ἐμῆς ἐλσεινότητος. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ὁ
Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τέκνον, συνέλθῃ σοι ἐν
πάσαι· ταῖς ὁδοῖς σου. Καὶ εἰπόντων τὸ Ἀμήν, ἐκέ-
λευσεν αὐτὸν καθισθῆναι. Εἶτα λέγει αὐτῷ ὁ ἐπί-
σκοπος· Τὸ ὄντως σὺ, τέκνον, πῶθεν ἔρχῃ; καὶ ποῦ
πορεύῃ; καὶ ἐκ ποίας πόλεως εἶ; καὶ τί τὸ ὄνομά σου;
Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν λέγει· Τὸ μὲν ὄνομα μου, Γρη-
γόριος λέγομαι· ὁρμῶμαι δὲ ἐκ τῆς Ἀκραγάντων
πόλεως τῆς Σικελῶν ἐπαρχίας· πορεύομαι δὲ, ἔάν ὁ
Κύριος κελεύῃ δι' εὐχῶν σου ἁγίων, ἐπὶ τὴν ἁγίαν
Σιών τοῦ εὐξασθαι ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις. Λέγει αὐτῷ
ὁ ἐπίσκοπος· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,
τέκνον, πληρώσει πᾶσαν ἐπιθυμίαν σου ἐν ἀγαθοεργί-
ᾳ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι. Ὁ δὲ πάλιν
πεσὼν πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἐπισκόπου ἀπακρίθη,
Ἀμήν, λέγων, γένοιτο ἡμῖν κατὰ τὸ ῥῆμά σου, δέ-
σποτα. Καὶ μετὰ ταῦτα λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος·

(70) Psal. lxxv, 40. At LXX habent.... Καὶ ἐγκα-
τάλειμμα ἐνθυμίου ἐορτάσει σοι.

(71) Quis tum, anno scilicet 577, episcopus Car-
thaginæ esset, invenire non licuit. Post *Primosum*,
qui vivebat anno 553, nominat Holstenius *Victorem*,
Publium, *Fortunatum* (ad *Geogr. sac. Car.* a San-
cto-Paulo p. 87). Anno 590 jam successerat Domi-
nicus, ad quem exstant epistolæ Gregorii Magni.

(72) Significatur hic, ut opinor, Flavii Josephi
Εἰς Μακκαβαίων λόγος, ἡ περὶ αὐτοκράτορος λόγι-
σμοῦ· quem librum Josepho tribuitur. Lascius.

A cogitationis diem festum agent coram eo (70).
Verum Deus, mi domine, parcat tibi, et quod po-
tis, benigne largiatur.

IX. Ipse autem Gregorius e cubiculo, quod ei
navicularius dederat, non discessit, neque ulli per
urbem visus est: eratque totus in sacris exercitatio-
nibus, nec cibum nisi post biduum sumebat, quan-
doque nisi post triduum, quin et totam interdum
hebdomadem jejunos implebat: ac cibus ejus erant
panis permodicus, aqua, et olera, quibus salis ali-
quid aspergere solitus, olei nihil. Tantam vero
virtutem atque patientiam admiratus navicularius,
episcopum urbis adiit (71), eique omnia quæ in
hospite suo viderat, enarravit. Quæ ut accepit
episcopus, archidiacono mandat, ut eum ad se
deducat. Illic ad Gregorium profectus, in cubiculo
invenit lectioni operam dantem; librum enim a
presbytero quodam commodatum acceperat, san-
ctorum Machabæorum, qui pro lege ante Christum
martyrium fecerunt (72), historiam continentem.
Ipsam autem salutans archidiaconus, Salve,
inquit, fili, Deo propitio, salve. Cui ille cum salu-
tem officiose reddidisset, ac assurgens veneratus
esset, ut deinde audivit, se ab urbis episcopo ad
ædes pontificales accessi: Ut jubes, inquit. Secu-
tusque archidiaconum, ad episcopum perrexit, et
coram admissus ad ejus pedes procubuit. At
vero episcopus sic eum est allocutus: Salve, o
charissime: quæ te causa huc ad nos, fili suavis-
sime, tranxmisit? Ad quem Gregorius: Divino
plane consilio, inquit, Pater ac magister venerande,
huc ad sanctitatem tuam pervenimus, ut imbecil-
litatem ipse meam tuis obsecrationibus juves.
Subjecit episcopus: Te Christus Filius Dei comi-
tetur, [xxvi] o fili, in omnibus viis tuis. Et cum
responsum esset, Amen, eum sedere jussit, ac
interrogare cœpit, unde potissimum venisset, et
quo pergeret? tum qua ex urbe esset et, quo
ipse nomine appellaretur? Cui puer, Gregorius,
inquit, dicor, et origo mihi ab Agrigento, quæ Si-
cilix provincix urbs est, sanctam vero Sionem
cogito, siquidem precibus ipse tuis Dominum mihi
propitium effeceris: quo in sancta illa regione Deo
me ac piis obsecrationibus totum impendam.
Enin vero episcopus, his auditis, Dominus, in-
quit, noster Jesus Christus, o fili, divini Spiritus
gratia ad præclara quæque desiderium tuum omne
impleat. Cui Gregorius, ad pedes accidens, respon-
dit: Amen, ac fiat, dixit, quemadmodum, domine,

Hieronymus, Photius, quanquam ab alio scriptum
putavit Grotius (V. Fabric. B. Gr. t. III, p. 210).
Cæterum exstant Nazianzeni et Chrysostomi de
iisdem Machabæis laudationes, nec minus Patrum
Latinorum sermones, atque in primis sancti Augu-
stini, quos in Africa invenire facilius potuit Grego-
rius noster. In vetustissimo Calendario Carthagi-
nensi, quod edidit Mahillonius (Vet. Analect.
p. 105 nov. edit.), Machabæorum memoriam Car-
thaginæ quotannis celebratam apparet, eodem quo
nunc celebras die, Kal. Aug.

pronuntiasti. Jussus autem ab episcopo manere A Carthagine, dum sancta festa celebrarentur (75), quod scilicet per id tempus Dominus Deus, quæ maxima ille cuperet numine suo expediturus esset; eo die ad mensam episcopi accubuit: fausta subinde precatione dimissus, ad cubiculum illud idem rediit, in quo ante degebat: ibique tanquam in statione vel se in legendo diligentissime exercebat, vel obsecrationibus operam dabat, Deum enixe rogans, ut vota sua quam citissime impleret.

X. Post aliquot dies, cum is in sancti Juliani sacratio sederet (74), ac lectioni intentus esset, ecce improvise monachi quidam, tres numero, quos aspectus ipse habitusque commendabat, in sanctuarium supplicandi causa ingrediuntur, et preces ibi suas absolvunt. Quos ut vidit, vehementer lætatus Gregorius, assurrexit veneratusque est. Mox cum unus ex illis assedisset, cæterique ad latera reverentissime astarent, magno ipse etiam cum pudore accessit: hæc enim ejus erat consuetudo perpetua. Ipsum vero intuitus qui sedebat: Ecquid hic agis, inquit, serve Christi, Gregori, bonam [xxvii] adeptæ partem, quæ juxta Domini dictum a te non auferetur? Ille inexpectata abbatis appellatione attonitus, ac simul pavore occupatus, vlm lacrymarum magnam profudit: tum ad monachi pedes projectus, Bono, inquit, animo erga me sis, Pater venerande, ac Deum pro scelesto homine ac misero exores. Cui monachus, Utinam, ait, fili, quæ tua sunt admissa, ad me pertineant. Cumque is magis ac magis miserum se atque ærummosum vocaret, eum ille et cæteros fratres sedere jussit: qui ubi paruer, sic monachus Gregorium affatus est: Scito, Gregori fili, a Deo nostro benignissimo omnia nobis esse patefacta, quæ ad te spectant. Quare gaude, huc nos a Domino missos, qui te in societatem nostram admissum ad sancta ea loca duceremus, quæ maxime lustrare cupis. Eodem enim et nos proficiscimur. Ille vero Gregorius illacrymans rursum se ad abbatis pedes abiecit, et, Gratias, inquit, Deo maximas ago atque habeo, qui omnia in utilitatem vertit: equidem hæreo, nec subit, quid potissimum prælicem de admirandis tot re-

Μείνον μεθ' ἡμῶν, τέκνον, ἵως τῶν ἁγίων ἑορτῶν, καὶ Κύριος ὁ Θεὸς οἰκονομήσαι ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς, ὡς βούλεται. Καὶ ἔφαγεν ἄρτον ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ ἐπευξάμενος αὐτῷ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἦν ἡσυχάζων. Καὶ ἦν καθήμενος καὶ ἀναγινώσκων ἐπιμελῶς, καὶ προσευχόμενος τῷ Θεῷ, ἵνα διὰ ταύτης πληρώσῃ αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν.

I'. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς καθήμενος αὐτοῦ ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ καὶ ἀναγινώσκοντος, ἰδοὺ ἐξαίφνης τινὲς μοναχοὶ τρεῖς, χρήσιμοι τῇ ἰδέᾳ καὶ τῷ προσώπῳ, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῷ εὐκτηρίῳ καὶ εὐξάμενοι, καὶ πληρώσαντες αὐτῶν τὴν εὐχὴν (75)· οὓς ἰδὼν ὁ Γρηγόριος, καὶ περιχαρὴς γενόμενος, ἀναστὰς ἔβαλεν αὐτοῖς μετάνοιαν. Εἶτα ὁ μὲν εἰς ἐξ αὐτῶν ἐκάθητο, οἱ δὲ δύο παρειστήκεισαν αὐτῷ μετὰ πολλοῦ φόβου· ἔστη δὲ καὶ αὐτὸς ἐν κατηφείᾳ πολλῇ· ἦν γὰρ ἔχων πάντοτε ἔθος τοιοῦτον. Περιβλεψάμενος δὲ αὐτὸν ὁ καθήμενος λέγει αὐτῷ· Τί σοι ἐνταῦθα, δοῦλε τοῦ Χριστοῦ, Γρηγόριε, ὁ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐκλεξάμενος, ἦτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπὸ σοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν; Ὁ δὲ ἐν ἐκστάσει γενόμενος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ῥήματι τοῦ ἀββᾶ, ὅμα δὲ καὶ σύντρομος γενόμενος, ὥτως δακρύων ἐπληρώθη· καὶ ῥίψας ἑαυτὸν πρὸς τοὺς πόδας τοῦ μοναχοῦ λέγει αὐτῷ· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ τίμιε, καὶ εὗσαι ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἁλεινοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ μοναχός· Εἶθε τὰς ἁμαρτίας σου, τέκνον, ἐγὼ εἶχον. Ὁ δὲ ἐπὶ πλείῳ ταλανίζόμενος ἐν ἑαυτῷ, ἐπὶ τρεψεν αὐτῷ τοῦ καθησθῆναι, καὶ τοὺς ἄλλοις δυσὶν ἀδελφοῖς. Καὶ μετὰ τὸ καθησθῆναι αὐτοὺς λέγει ὁ μοναχὸς τῷ Γρηγόρι· Τέκνον Γρηγόριε, γινώσκων γυνῶδι, ὅτι ὁ φιλόθεωρος Θεὸς ἡμῶν ἀπεκάλυψεν ἡμῖν πάντα τὰ κατὰ σέ. Ἐπὶ τοῦτο σὺν χοίρῃ, ὅτι ὁ Κύριος ἀπέστειλεν ἡμᾶς τοῦ συλλαβεῖν σε μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀπαγαγεῖν σε ἐν οἷς ἐπιθυμεῖς ἁγίοις τόποις. Κάκει γὰρ καὶ ἡμεῖς πορευόμεθα. Εἶτα πάλιν ὁ Γρηγόριος, ἐβρίψεν ἑαυτὸν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀββᾶ κλαίων καὶ λέγων· Εὐλόγητὸς ὁ Θεὸς ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐργαζόμενος, καὶ νῦν ἀναπολόγητος ὑπάρχω, ἀπορῶν εἰς τὰ μεγαλῆα τοῦ Θεοῦ, ᾧ ἐποίησε μετὰ τοῦ δούλου αὐ-

(75) Quas hic ἁγίας ἑορτὰς designet Leontius, ex tempore arguere licet, quo Gregorius Agrigento discessisse dicitur: qui cum pridie Kal. Jul. sol. verit, et tertio post die Carthaginem pervenerit, in eaque urbe menses aliquot mansisse videatur, solemnia, quæ proxima essent, alla ibidem expectare non potuit, quam Natalis D. N. Jesu: qui dies festorum solemnium primus semper habitus est. In Constitutionibus apostolicis (apud Cotel. t. I, lib. v, c. 159) leges: Τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί, καὶ πρῶτην γὰρ τὴν Γενέθλιον. Id est: Dies festos observate, fratres, ac primum

(74) Non unus in Africa Julianus martyrrium fecit: at si ex illis unus aliquis patria Carthaginensis fuerit, hujus fuisse adiculam, quæ hic memoratur, merito dixerit. Legimus vero in Martyrologio Romano pridie idus Februaris, Carthaginē sancto-
rum martyrum Marcelli et Juliani. Ad quem locum.

Baronius: Restituti, inquit, sunt iidem ex prædicto antiquo exemplari: nempe ex codice monasterii S. Cyriaci, quo sæpe usus est. Lectionem autem confirmat Leontius: ut minus audiendus sit Florentinus, qui post Bollandum Baronii emendationi adversatur, et Julianum Alexandrinum facit. Quod nilrum tamen est, vocat hic dies in Calendario Carthaginensi Mabillonii: nec reliqui Julianum usquam habent. Adiculæ porro et Μαρτύριον et Εὐκτήριον appellatur usitanis apud veteres nominibus. Nam Chrysostomus (t. XI, hom. 41, in c. v. Ep. I ad Thes. 4), cum martyrum templa Μαρτύρια nominasset, paulo post τοὺς Εὐκτηρίους τῶν Μαρτύρων dixit, quæ et Εὐκτήρια alibi nuncupat. Si nominis originem species, Oratoria cum Augustinus vocare potes (Epist. 149).

(75) In cod. 2: Καὶ πληρωσάντων αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν· οὓς ἰδὼν ὁ Γρηγόριος....

τοῦ. Εἶτα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διαλεγόμενος τῷ Ἀ
δρόβῳ, λέγει αὐτῷ· Ἀγωνοῦν, τέκνον, ἐν τῷ καλλιῳ
σου. Καὶ ἀναστάντες ἀπορεύθησαν ἐν τῷ καλλιῳ, ἐν
ᾧ ἦν ἡσυχάζων ὁ Γρηγόριος· Ἐνέγκας δὲ αὐτοῖς ὁ
ναύκληρος ἄρτον καὶ ἑψίμα, παρέθηκεν αὐτοῖς τρά-
πεζαν περὶ ἡλίου δυσμᾶς, καὶ ἔφαγον. Ἀὐτοὶ δὲ
διετέλεσαν ἀπὸ ἐσπέρας ἕως ἡθροῦ ψάλλοντες, καὶ
ἰλάδουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐθαύμαζον οὖν οἱ μο-
ναχοὶ ἐπὶ τῇ γνώσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν τοῦ παι-
δός. Καὶ πειθήσαντες ἡμέρας τέσσαρας ἐν τῇ Καρ-
θαγεννησέων πόλει, μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Ἀδρόβος
τῷ Γρηγόριῳ· Τέκνον καὶ σὺ ἐστὶ τοῦ πορεύεσθαι
ἡμᾶς.

ΙΑ'. Εἶτα γενομένης ἐσπέρας, ἐξῆλθον οἱ μοναχοὶ
ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ὁ Γρηγόριος μετ' αὐτῶν. Καὶ
περιπατήσαντες ἡμέρας εἰκοσι, εὐδοκίᾳ τοῦ συνερ-
γούντος αὐτοῖς Θεοῦ κατέλαθον ἐν Τριπόλει· καὶ ἀνα-
κάμψαντες ἐποίησαν ἐν τῷ σεπτῷ ναῷ τοῦ ἁγίου
Λεοντίου. Πρεσβύτερος δὲ τις εὐλαθὴς ὑποδέξατο
αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐξένισεν αὐτοὺς καὶ
ἀνέπαυσεν, παραθεὶς αὐτοῖς τράπεζαν καὶ ἄρτον καὶ
ὕδωρ. Ὁ δὲ Γρηγόριος ἦν ἐξυπηρετῶν αὐτοῖς· ἐθαύ-
μαζον δὲ οἱ μοναχοὶ ἐπὶ τῇ ἀκρᾷ καρτερίᾳ τῆς ὑπο-
μονῆς αὐτοῦ· μάλιστα δὲ μὴ γευόμενον εἰ μὴ διὰ δύο
καὶ τριῶν ἡμερῶν, καὶ τοῦτο τοῦ Ἀδρόβου ἀναγκαζομέ-
νου αὐτόν. Ἐλέγεν δὲ ὁ Ἀδρόβος ὅτι αὐτὸν δοκιμάσαι·
Ἄρτι, τέκνον Γρηγόριε, οὐ λυκαί σε ἡ θλίψις τῶν
γονέων σου· Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Οὐ τολμῶ περὶ τοῦ-
του φθέγγεσθαι, Πάτερ, πλὴν κέλευσον εἰπεῖν τὸν
δοῦλόν σου, καὶ περὶ τούτου αὐτὸς ἀπολογησέμαι. Ὁ
δὲ ψησιν· Λέγε, τέκνον, ὁ βούλει, εὐκόλως. Καὶ ποιή-
σας αὐτῷ μετάνοιαν, ἤρξατο λέγειν· Ἀκουσον, Πάτερ
τίμιε καὶ πνευματικῆ, ποιμήν τε καὶ διδάσκαλε, τοῦ
Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
εἰρηκότος ἐν Εὐαγγελίοις· « Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μη-
τέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξιος, » καὶ τὰ ἐξῆς·
εἶτα πάλιν ὁ αὐτός· « Ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πατρός
καὶ μητρός, καὶ ἀδελφοῖς καὶ τέκνοις, ἔτι δὲ καὶ τῆς
ἑαυτοῦ ψυχῆς, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. » Ἐγὼ
δὲ, Πάτερ, οὐδὲν τοιοῦτον τῆς μακαρίας ἐντολῆς
ἐκείνης ἡθουήθην ἐργάσασθαι· ἀλλ' οὖν, Πάτερ τίμιε,
κἀκεῖνοις δώῃ Κύριος ἀγαθὴν παράκλησιν καὶ παρ-
αινέσιν, καὶ μετὰ τῶν παναγίων εὐχῶν ὁμῶν σῶτη
τὸν ἀμαρτωλὸν καὶ ταπεινὸν ἐκ τῶν τοῦ ἔχθρου με-
θεδαιῶν.

bus, quas Deus ser·i sui causa fecit. Atque hæc
et similia dum diceret, Pergamus, inquit abbas,
o fili, ad diartam tuam; et consurgentes eo simul
abierunt, ubi Gregorius diversari solebat. Quibus
navicularius cum panem et pulmentum parasset,
mensa sub occasum solis instructa comederunt.
Tum a vespere ad diluculum usque vigilantes,
noctem qua psalmorum cantu, qua piis de Deo
sermonibus insumpserunt: mirantibus monachis
tantam in puero vel ad intelligendum vel ad
respondendum inesse sapientiam. Exactis demum
Carthagine diebus quatuor, Gregorium abbas ad-
monuit, professionis suscipiendæ tempus adesse.

XI. Igitur ad vespertam egressi ex urbe mona-
chi, et cum his una Gregorius, qui viginti dierum
iter emensi, Deo favente ac bene juvante, Tripolim
pervenerunt (76). Illic, ad venerabile Sancti Leontii
templum divertentes, a pio quodam presbytero ac-
cepti hospitio sunt, qui et domum illis suam ad
quietem aperuit, et mensam cum pane et aqua
vescendum [xxviii] apposuit. Gregorius verò a-
niore iis ministrabat, egregia tolerantie patientiæ-
que suæ exempla monachis præbens; præsertim
cum, nisi post alterum aut tertium diem, cibum
non sumeret, atque hunc abbatis jussu coactus.
Quo autem Gregorii virtutem experiretur, sic eum
abbas quodam die interrogavit: Nihilne te, Gre-
gori fili, parentum tuorum angit dolor? Cui ille:
Non equidem de hac re loqui audeo, Pater: at si
servum me tuum fari jusseris, de hoc quoque
præsto erit, quod dicam. Age vero, inquit abbas,
quidquid velis, haud ægre exponas. Itaque ille,
honore habito abbati, sic cœpit: O charissime
animi mei parens, et pastor, et magister, veniat
tibi in mentem Dei Domini et Servatoris nostri
Jesu Christi dictum illud evangelicum: « Qui amat
patrem aut matrem plus quam me non est me
dignus », et quæ deinceps; tum illud: « Qui non
renuntiat patri, et matri, et fratribus, et filiis, atque
insuper animæ suæ, non potest meus esse disci-
pulus ». Nullam equidem, Pater, divini illius
præcepti partem implere adhuc potui: at utinam,
Pater optime, et illis Dominus jucundum atque
utile solatium afferat, et me scelestum ac miserum,
sanctis precibus vestris placatus, ab inimici insi-
diis vindicet.

* Matth. x, 37. * Luc. xiv, 26, 33.

(76) De maritimo itinere sermonem hic esse, haud dubium est, non modo quia sub noctem inchoatum dicitur, sed etiam quia Leonitio nostro τὸ περιπατεῖν est *navigare*. Itaque infra (n. 19) dixit, σκάφος.... ἵσταμον εἰς τὸ περιπατεῖν. Tripolis autem Phœnicia designatur, magnum hodie quoque emporium. De templo Leontii martyris, qui colitur xiii Kal. Jul., mentio fit in concilio Constantinopolitano sub Mena patriarcha celebrato anno 536, act. 5. Nam in libello monachorum adversus Severum (Harl. t. II, p. 1287), legitur, Κατὰ τὸν ἐν Τριπόλει προσκυνητὸν οἶκον τοῦ ἁγίου καὶ καλλιπύλου μάρτυρος Λεοντίου. Id est, *In veneranda sancti incictique martyris Leontii æde, quæ Tripoli est.*

Miror vero, monachos nostros presbyteri potius hospitio usos, quam sodalium monachorum. Erat enim illic monasterium, ut testatur Metaphrastes in Vita Euthymii (apud Cotel., *Mon. Eccl. Gr. t. II, p. 310, n. 129*): quod et conditum dicit in honorem magni martyris Leontii, et in tutela fuisse Stephani episcopi, qui obiit anno 586, cui fortasse etiam præfuit Petrus ille abbas Tripolitane provincie, quem memorat Cassiodorus (*De div. lect. cap. 8*). Fieri tamen potuit, ut cum illic Romani monachi cum Gregorio pervenerunt, profanos jam incolas ea domus haberet: neque enim hujusmodi vices ætas hæc nostra prima vidit. Alias certe ad monasteria eisdem divertisse narrat Leontius.

πάντι δοξάζειν καὶ αἰνεῖν τὸν φιλοκτίρμονα Θεὸν ἅπαντες αὐτὸν τῆς αὐτοῦ χάριτος.

II'. Καταλαβούσης τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἴδεν μεγάλα καὶ φοβερά θαύματα καὶ ἐξαισία ἐπιτελούμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ μοναστηρίῳ. Ἰδεν ἀνθρώπους μεταβαίνοντας ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς, ἴδεν ἀνθρώπων πολιτείαν ἰσάγγελον, ἴδεν ποταμούς δακρύων ἐκχεομένους, ἴδεν αἰσίτους τὴν ἐβδομάδα ὁλόκληρον διαμένοντας, καὶ ἄλλα τινὰ θαύματα, ὡς ἔφην, καὶ ἐξέστη, καὶ ἔκλυπεν αὐτοῦ τὸ στήθος λέγων· Οἱμοί, τί πράξω ὁ τάλας ἐγώ; Πῶς συναντήσω ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως μετὰ τῶν ἀγίων ἀνδρῶν τούτων; Καὶ πάλιν μὴ θέλων ἑαυτὸν εἰς ἀπόγνωσιν καταβαλεῖν, ἔλεγεν· « Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει. » Δυνατὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ μὲν αἰῶνα καὶ ὥσπερ ἐκείνους τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν μὴδὲν ἔξινον ἐργασασμένους ἔσωσεν, οὕτως καὶ ἐγὼ ἐλπίζω εἰς τὸ πέλαγος τῶν οἰκτιρμῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ σωθῆναι. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ πλείονας ὥρας διαλεγόμενος, ἀπεισιν ἐμπροσθεν τοῦ ἡγουμένου. Ἦσαν δὲ καθήμενοι ὁ τε ἡγούμενος καὶ ὁ μοναχὸς ὁ διασώσας αὐτὸν ἕως ἐκείσε, οἱ δὲ λοιποὶ ἀδελφοὶ πάντες παρῆσαν αὐτοῖς· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Γρηγόριος παρίσταντο. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς ὁ ἀγαθὸν αὐτόν· Κελεύσει τοῦ κυρίου μου τοῦ Πατρὸς καὶ ἡγουμένου, καθέξου, τέκνον. Ὁ δὲ βαλὼν μετένοιον ἐκαθήσθη πλησίον τοῦ ἡγουμένου. Εἶτα ἤρξαντο αὐτῷ παραίνεσθαι πρὸς τὸ δοκεῖν, ὅτι ἐνεκεν τοῦ εἶναι αὐτὸν ξένον ἐστὶν ἐν λύπῃ, ὅτι τέκνον, μὴ λυποῦ, διότι ἀνδράμενος ἐνταῦθα· ἐλπίζομεν γὰρ εἰς τὸν ὑπεράγαθον Θεόν, τέκνον, ὅτι ἐὰν ζητῇς τοὺς σοὺς, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπανακαλύψῃς. Ὁ δὲ ἀναστὰς ἔστη ἐμπροσθεν αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἀκούσατε, Πάτρες καὶ κύριοί μου, γινώσκετε, ὅτι ὁ Θεὸς ἔνα πῶποτε οὐκ ἔχει, ἀλλὰ ἐπάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ καθὼς ὁ μακάριος Ἀπόστολος βοᾷ· ἀλλ' οὐχ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, ὅτι δι' ὧν εἰμι ἐνταῦθα, λυποῦμαι· μὴ μοι γένοιτο τοῦτο ἐνθυμῆσασθαι. Πλήν παρακαλῶ ὑμᾶς, Πάτρες, καὶ πᾶσαν τὴν θεοσύλλακτον ὁμῶν ὁμήγουριν, εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ ἡγούμενος, καὶ οὐκέτι περὶ τοῦτο ἐλάλησεν αὐτῷ ῥῆμα μικρὸν ἢ μέγα.

ΙΔ'. Καταλαβούσης δὲ τῆς ἀγίας καὶ τριημέρου Ἀναστάσεως, ἦλθον πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἅμα τῷ ἡγουμένῳ καὶ τῶν τριῶν ἀνδρῶν τῶν ἀνελθόντων σὺν τῷ Γρηγορίῳ, εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν· ἔασας ἡγούμενος πάντες μοναχοὺς καὶ προσδύτην ἐν τῷ μοναστηρίῳ· αὐτοὶ δὲ ἐσελθόντες εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν,

• Psal. xxxiii, 19. • Matth. xx, 6. • Heb. iv, 13.

(79) Eminentiori loco hunc ex cod. 2: nam in primo scriptum erat: διαταραχόμενα ῥήματα. At fortasse scriptum in autographo ὁρῶντα ῥήματα, ut habet Paulus Ep. II ad Cor. v, vii, n. 4.

(80) Templum hoc celeberrimum ac maximum appellare solent veteres Ἀγία Ἀνάστασις, ut supra

queretur (79), et Deo miseranti honorem laudisque tribueret, quod nempe gratiae suae fontes ipsi non interclusisset.

XIII. Cum autem Magna hebdomas advenisset, in qua Domini nostri Jesu Christi Passio recolitur, prodigia in eo monasterio fieri vidit magna, admiranda, incredibilia: vidit homines, qui e terra in caelum ascendebant; vidit, qui coelestis vitae rationem imitarentur; vidit, qui lacrymarum fluvios effunderent; vidit, qui hebdomadam totam nihil omnino gustarent: alia item portenta, quae cum intueretur, vehementer commotus, pectus sibi tundebat exclamabatque: Heu! heu! quid ego miser faciam? quo pacto in iudicii die cum sanctis hisce viris conveniam? Ac rursus, quod desperare de se nollet, « Juxta est Dominus, aiebat, iis qui tribulatio sunt corde, ethumiles spiritu salvabitur: » ac me quoque servare Deus potest; cumque illos qui sub horam undecimam nihil etiam praeclarum praestiterant, salute donarit, me equidem non minus in tanto illo misericordiae ac bonitatis pelago servatum [xxx] iri confido. Haec et similia diu secum ipse locutus, ad praefectum se contulit, qui forte cum monacho, a quo Gregorius eo deductus fuerat, considebat, fratribus caeteris circumadstantibus, quos inter ipse Gregorius constitit. Ut vero abbas deductor ejus praefecto annuente sedere jussit, utrumque veneratus, ad praefecti latus assedit. At illi, quia dolere eum putabant, quod hospes esset, hortari coeperunt, ne talem ob causam maerore conficeretur: sperare enim se, Dei optimi beneficio futurum, si suos videre cuperet, ut rursus in eorum conspectum veniret. Quibus ille, assurgens, Audite, inquit, Patres ac domini mei: scitis, nihil Deo unquam peregrinum esse, sed « omnia ante oculos ejus nuda et manifesta versari », quemadmodum a beato Apostolo pronuntiatum est: enimvero minime, ut vos existimatis, propterea doleo, quod apud vos sim: procul a me ea cogitatio absit. Verum hoc a vobis, Patres, atque ab omni hoc sancto conventu postulo, ut inopiam meam vestris obsecrationibus juvetis. Haec cum dixisset, a praefecto dimissus est, nec jam de ea re quisquam in posterum ullam illi mentionem intulit.

XIV. Ut vero tridua sanctae Resurrectionis illuxit solemnitas, monachis quinque cum presbytero in monasterio relictis, fratres omnes cum praefecto ac tribus Gregorii sociis in sanctam civitatem migrarunt: ut augustum Resurrectionis templum (80), et sancta quae circum sunt, loca

in Euthymii et Sabae Vita apud Cotelierum leges. Apud Eusebium appellatur etiam Μαρτύριον τοῦ Σωτήρος; atque apud hunc in Vita Constantini Magni, qui conditor fuit, legenda est totius edificationis historia (lib. iii, a. c. 23). Architectum pulcherrimi hujus templi fuisse Eusebium presbyterum Constantinopolitanum, tradit Hieronymus in Chro-

venerarentur. Illic vero incredibili gaudio lætari Gregorius, et Deo gratias agere, cum incolarum vitam cœlesti quodammodo parem intueretur. Post hæc sanctum et vivificum Jesu Christi Dei et Servatoris nostri corpus ac pretiosum ejusdem sanguinem de sanctissimi archiepiscopi (81) manibus sumpserunt [xxx], qui per eos dies summum sanctæ urbis Hierosolymorum pontificatum gerebat. Atque idem, cum cæteris monachis domum, ubi acquiescerent, seorsum dari jussisset; tribus illis, qui cum Gregorio erant, cubiculum prope ædes pontificales privatim assignandum curavit. Hic illi nocturnas matutinæ psalmodiæ (82) partes absolverunt. Precibus deum et lectionibus peractis, recepit se archiepiscopus, et cum assedisset, monachos primum tres cum Gregorio ad se vocavit, qui ad pedes ejus procidentes, salute dicta, sanctum ei osculum reddidere. Tum ille episcopus quoque, et presbyteros, et monachos, et populum omnem ingredi passus est: cumque salvere omnes jussisset, ac justum subinde sermonem de pœnitentia habuisset, dimisit universos. Qui ubi abiit, abbatem archiepiscopus

Α καὶ περιδραμόντες τοὺς ἀγίους τόπους, προσεκύνησαν· πάνυ δὲ ἡσφράνθη ὁ Γρηγόριος δοξάζων τὸν Θεόν, θεωρήσας τὸν ἱσαγγέλον βίον τοῦ ἐκείσε δυτοῦ λαοῦ. Εἶτα κοινωνήσαντες τοῦ ἀγίου καὶ ζωοποιοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος ἐκ τῶν χαιρῶν τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου· αὐτὸς γὰρ ἦν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας διοικῶν τὴν τῆς ἀγίας πόλεως Ἱεροσολύμων ἀρχήν. Τοῖς μὲν μοναχοῖς δοθῆναι οἶκον ἰδίως πρὸς τὸ ἀναπαύεσθαι ἐκέλευσεν· τοῖς δὲ τρισὶ μοναχοῖς τοῖς οὖσιν ἅμα τῷ Γρηγορίῳ δοθῆναι κελλίον ἰδίως πλησίον τοῦ ἐπισκοπείου. Πληρώσαντες δὲ τὸν νυκτερινὸν ὄρθρον, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν καὶ τὰ ἀναγνώσματα, ἀνῆλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ἐκάθισεν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκέλευσεν τοὺς μοναχοὺς εἰσελθεῖν πρὸς αὐτὸν ἅμα τῷ Γρηγορίῳ. Εἶτα προσέτις παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἡσπάσαντο αὐτὸν τῷ ἁγίῳ ἐν Χριστῷ φιλήματι οἱ τε μοναχοὶ καὶ ὁ Γρηγόριος. Καὶ οὕτως ἐπέτρεψεν εἰσελθεῖν τοῖς ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις τε καὶ μοναχοῖς, εἰθ' οὕτως καὶ τὸν λαὸν πάντας. Καὶ πάντας ἀσπασάμενος ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ δοὺς αὐτοῖς τὸν πρέποντα περὶ

nico ad an. 359. Vide, si vacat, *Descriptionem et Historiam Basilicæ S. Resurrectionis*, quam post Cyrilli Hierosol. Opera edidit Tuttenus.

(81) Pro Macarii nomine lege hic et alibi Joannis IV, qui nempe, ut Quienus ostendit (*Or. Chr. t. III, p. 242*), Hierosolymorum patriarcha fuit anno 574, ad annum 593: atque adeo cum eo Gregorius noster pervenit. Inepio enim vetus scriba, quod jam monimus, pro Joanne Macarium supposuit, qui temporum ratione excluditur, nec ea virtutis laude floruit, quam Leonitius archiepiscopo tribuit, qui Gregorium accepit. Fuit quippe aliquandiu Macarius II, Origenianarum partium, eoque nomine throno deturbatus, multos annos eo honore caruit. Quamobrem Papebrochius (t. III Maii) in *Historia chronologica episcoporum Hierosolymitanorum* (num. 128), suspecta habuit, quæ de Macario dicta a Leonio putabat. Hæc enim ascripsit: *In vita quoque S. Gregorii Agrigentini, qui 23 Novembris colitur, crebra est Macarii mentio, veluti qui adventum sancti adolescentis in Hierosolymitanam Ecclesiam divinitus cognoverit, ejusque ac sociorum nomina et cultum antea nusquam visum; ac denique diaconum ordinaverit. Sed hæc Vita multæ fabulosis suspecta nobis est, neque in testimonium sanctitatis pro Macario adducenda, donec severo examine discussa fuerit.*

At de Joanne IV meliora nobis transmisit Evagrius, a quo hæc sunt: *Ἐπὶ δὲ τὴν Ἱεροσολύμων ἀναστὴν ἱερώνον μετὰ Μακάριον Ἰωάννης, ἐν τῇ καλούμην τῶν Ἀκοιμήτων μονῇ τὸν ἀσχευὸν βίον ἀγωνισάμενος, μηδενὸς νεωτερισθέντος περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατὰστασιν. Id est: Ad Hierosolymorum autem Ecclesiæ pontificatum post Macarium erectus est Joannes, qui in Acemetorum monasterio religiosæ ritæ instituta didicerat: nec quidquam rerum novarum in Ecclesia tentatum est. (Hist. eccl. l. v, cap. 16.)*

Ceterum Joannes Lancia in dissertatione *De ætate B. Gregorii Agrigentini episcopi*, quam, quia non omnes ad manum habere possunt, iterum hic ad calcem operis edendam curabimus, sententiam eorum amplexus, qui Gregorium sub Justiniano Rhinoturno foruisse trahunt, aliam inivit viam (n. 16), et Macarium hunc Leonitii beneficio opportune oblatum putavit, quo series patriarchatum Hierosolymitanorum aliquatenus suppleretur.

Atqui non modo nullus tum Macarius Hierosolymitanis præerat, sed nullus omnino patriarcha aderat, qui Gregorium reciperet. Hunc quippe Hierosolyma pervenisse contendit anno 671: hoc autem anno Ecclesiam illam etiam tum regebat τοποτηρητὴς τοῦ θρόνου sive vicarius. Mortuo enim Sophronio circa annum 645, ad finem usque anni 680, Ecclesiam Hierosolymitanam vicaria potestate administrarunt Stephanus episcopus Dorensis, Joannes episcopus Philadelphiz, et Theodorus presbyter, qui etiam per Georgium presbyterum legatum suum subscripsit actis synodi sextæ œcumenicæ anno 681 ineunte: ac deinde alios fortasse habuit successores usque ad Joannem V, qui annis amplius sexaginta post Sophronium, primus patriarcha renunciatus est, anno 705. Hæc plana omnia esse, ostendit ubi Quienus. (*Orient. Chr. t. III, a p. 280.*)

(82) Pugnare inter se videntur Nocturnus et Ὁρθρος, sive Nocturnus et Matutinus: sed hæc usus mollivit, significatione τοῦ Ὁρθρου prolata. Nam Ὁρθρον Græci vocant id etiam quod nocte ipsa canitur, etsi Μεσονυκτικόν quandoque appellant, ac simul τοὺς Αἰνούς sive Laudes, quas illi a Matutino non disjungebant. Quintῷ Ὁρθρῳ præibat Ἑσπερινὸν μέγα, magnæ scilicet Vesperæ, quas ab occasu solis inchoabant: e quibus omnibus stabat tota Ἀγρυπνία sive Vigiliæ. Docet nos id Sabæ typicum capite 2, cujus est titulus, Εἰδῆς τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, καὶ τῆς Ἀγρυπνίας διὰ τάς. Post hæc Ἀπόλυσις fiebat, sive cœtus dimissio. Rursum ad Horas Πρώτην, Τρίτην, Ἐκτην et Ἐννάτην conveniebant, ut Latini solent, nisi quod post singulas hæc Horas habebant præterea Μικρὰ, sive Horarum dimidia, quæ tamen partim diebus solemnibus mittebantur. Post hæc alteræ erant quotidie Vesperæ, id est Ἑσπερος mixtæ hora diei decima: pars demum ultima τῆς Ἀκολουθίας fuit Ἀπόδειπνον, quod nos completorium dicimus: duplex id etiam, majus et minus, sed alterutrum tantum pro diei solemnitate canebatur. Omnia hæc psalmis, precationibus, hymnis prægebantur: certisque intervallis Evangelium et sanctorum historias legere mos fuit, quorum memoria ageretur. Plura de his, si vacat, lege apud Ravenn. *De accluthia officii canonici pro Ecclesiis Orient. Græcor. qu. Act. SS. t. II Mon. p. 42.*

ματαιοίαις λόγον, ἀπέλυσεν πάντας. Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ἀββᾶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, λέγει αὐτῷ· Χαίρεις, κύρι Μάρκε, πόθεν ἡμῖν ἤγαγες τὸν ἀλτθῶ; δούλον τοῦ Χριστοῦ τὸν κύριον Γρηγόριον τὸν νέον, τὸν πόθῳ καταλαβόντα τοὺς θνῶς καὶ σωτηρίου καὶ ἀγίους τόπους τούτους, ἐν οἷς ὁ Κύριος δι' ἡμᾶς τὰ πάθῃ ἐδέξατο; Ὁ δὲ ἀββᾶς ἀπεκρίθη· Οὐχ ἡμεῖς ἤγαγμεν αὐτὸν, δέσποτα, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, καὶ σου ἡ εὐχὴ, Πάτερ ἀγιώτατε. Ἐκπλαγεῖς δὲ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ τῇ κλήσει τοῦ νόμου τοῦ ἀββᾶ· οὐδέπω γὰρ ἐπέγνω τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοσοῦτον χρόνον μετ' αὐτῶν πεποιηκώς, οὐδὲ τῶν συνόντων αὐτῷ ἐτέρων δύο μοναχῶν, μηδὲ πάλιν τολμήσας αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, τίνες ἐκέκληνται. Πάλιν δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος φωνήσας καὶ τοὺς δύο ἐτέρους μοναχοὺς, λέγει αὐτοῖς· Κύρι ἀββᾶ Σεραπίων, καὶ σὺ, κύρι ἀββᾶ Λεόντιε, χάριν ἔχω τῷ Θεῷ τῷ ἐνδυναμώσαντι ὑμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ καταξιώσαντι ὑμᾶς διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτος, τισιούτων ἐγρήγορον ἀνδρα τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηρὸν, τῷ πνεύματι ζέοντα, καὶ τῷ Κυρίῳ γνησίως δουλεύοντα, καὶ τῇ ἐλπίδι ἀεὶ χαίροντα, καὶ τῇ προσευχῇ ἀνεκδότως προσκαρτεροῦντα κατὰ τὸν θεῖον καὶ μακάριον Ἀπόστολον, ἀγαγεῖν εἰς τοὺς ἀγίους τόπους, καὶ πληρῶσαι αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν· λοιπὸν δὲ καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριοτήτητα. Ταῦτα εἰπὼν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, λέγει· Ἐχω μὲν, τεκνία μου, καὶ ἄλλα τινὰ διαλεχθῆναι ὑμῖν περὶ τοῦ παιδός· ἀλλ' ἐπειδὴ καιρὸς τοῦ ποιεῖν τῷ Κυρίῳ, καὶ πάλιν ἀναγγεῖν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ ὃ ὁ Κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν.

ΙΕ'. Εἰσελθὼν δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν θείαν ἐπιτελέσαι μυσταγωγίαν, ἐκέλευσεν τῷ ἀρχidiaκόνῳ ἑαυτοῦ στήσαι τὸν Γρηγόριον εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ἁμβωνός. Ἦν δὲ κατανενυγμένος τῇ ψυχῇ πᾶν καὶ τῇ καρδίᾳ, ἐκλέων ποταμούς δακρύων, ἄνω τὸν νοῦν ἔχων ἀδιαλείπτως. Ἐώρακεν δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος καὶ τὴν παρεστῶσαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριν τῷ ἀγίῳ Μακαρίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ. Εἶτα μεταλαβόντες τῶν ἀγίων καὶ ἀχράντων μυστηρίων, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐκέλευσεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος τὸν Γρηγόριον ἀνακληθῆναι ἐν τῇ τραπέζῃ αὐτοῦ σὺν τῶν μοναχῶν τῶν τριῶν· λοιπὸν δὲ καὶ τὸν ἡγούμενον τοῦ μοναστηρίου σὺν τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἡρίστησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Κυριακῆς. Εἶτα, ἵνα λόγον σύντομον συνέλῳ, τῇ ἐπαύριον εἰσελθὼν ὁ ἀββᾶς Μάρκος ἔπεσεν πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἀρχιεπισκόπου λέγων αὐτῷ· Εὐχαὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, Πάτερ, καὶ ἀπόλυτον ἡμᾶς,

¹¹ I Tim. II, 4. ¹² Philipp. IV, 4, 6.

(83) Apud Græcos sequioris ætatis κύρις appellatio honoris erat inter homines pro κύριος, quod jam Deum unum hac voce designare soliti essent. Qua ratione Latini quoque Deum Dominum, homines Dominos dicere cœperunt. In Prato Joannis Fuerae, qui et Mosibus, Leonii nostri æqualis, nihil occurrat frequentius, quam hujusmodi formula κύρι Ἀββᾶ.

(84) Græci Latinique *ambonem* dixerunt suggestum in templis, unde et episcopi conciones habere, et diaconi Evangelium pronuntiare, et cantores psalmos canere, et anagnostæ sacros Libros legere solebant. Exemplis res non indiget. Manent vero

A compellat, et : Ave, inquit, domine Marce : unde ad nos germanum Christi servum adduxisti, adollescentem utique hunc Gregorium, qui hæc vere salutaria et sancta loca, in quibus Dominus necem pro nobis passus est, summo studio videre expectavit ? Cui abbas : Non eum, inquit, huc nos deduximus, Christus Dei Filius adduxit, qui omnes homines salvos esse, atque ad veritatis cognitionem pervenire vult ¹¹, tum et [xxxii] tuæ preces, Pater sanctissime. Obstupuit vero abbatibus nomine auditio Gregorius : nomen enim ejus etiamtum ignorabat, itemque cæterorum monachorum, qui ambo cum ipso fuerant, tantum licet temporis una exegissent ; nec eos de proprio ejusque nomine interrogare ausus fuerat. Tum et duos alios monachos appellans archiepiscopus : Equidem, ait, domine abba Serapion, et domine abba Leonti (83), gratiam habeo Deo, qui vos divina virtute confirmavit In Christo Jesu dignosque effecit qui, sancto Spiritu adjuvante, pervigilem hunc virum atque impigrum, virtutis incensum studio, ac Domino sincere famulantem, spe perpetuo gaudentem et obsecrationibus sine remissione ex beati divinique Apostoli præscripto ¹² intentum huc ad sancta loca ipsi adduceretis, ipsi desiderium ejus expleretis, nec minus tenuitatem nostram solaremini. Atque hæc cum dixisset archiepiscopus, illud quoque adjecit, alia quædam esse, quæ ipsis de puero enuntiare deberet ; sed quod sacrificii divini tempus instaret, alias se prolaturum, quæ sibi Dominus de illo manifesta esse voluisset.

XV. Ingressus autem in templum archiepiscopus, ut divina mysteria perageret, archidiacono suo mandavit, ut Gregorium in dextra ambonis parto collocaret (84). Ubi ille sic astitit, ut animus quidam ejus dolore oppressus videretur, oculi lacrymas ubertim funderent, mens vero cœlestia anice cogitaret. Quo etiam tempore beatus Gregorius divini Spiritus gratiam vidit sancto archiepiscopo assistentem. Postquam sanctis intaminatisque mysteriis adfuere, et populus dimissus est, Gregorium archiepiscopus cum tribus monachis, et præfectum monasterii cum fratribus ad mensam invitari jussit, ac die illo, sancto scilicet et magno Dominico. D apud archiepiscopum convitati sunt. Deinde, ut sermone utar brevi, abbas Marcus postridie ad archiepiscopum ingressus, cum se ad ejus pedes abjecisset, Bene, inquit, mihi, Pater, precare, nosquo dimittis, ut salutatis fratribus, ac divino nu-

adhuc Romæ ambones marmorei non pauci antiquis in templis : qui tamen angustiores sunt, quam apud Græcos fuisse videantur. Narrat quippe Cyrillus Scythopolitanus in Vita Sabæ (apud Cotel. t. III, M. E. G., n. 56) ascendisse olim Hierosolymis in ambonem ædis protomartyris Joannem archiepiscopum secum habentem principes monachos Theodosium et Sabam. Quin et cantoribus pluribus ambonem patuisse, indicare videtur canon 15 concilii Laodæceni. Porro Latine vox sit ab *ambio*, an Græca ab ἀναβιβάζειν, grammaticorum lis est.

mine tuis precibus propitiato, ad monasterium nostrum redeamus. Cui respondit archiepiscopus : Age lætus discede, Pater; fac tamen, sancto die Dominico, qui post Pascha primus erit, huc Domino supplicatum redeas, et ad nos quoque, ut ipse vult, revertare : [xxxiii] quo te ultimis salutationibus prosequamur, atque ubi nos precibus tuis solatus fueris, in pace denique tu etiam ad monasterium tuum proficiscaris. Aberat autem Gregorius cum hæc abbas cum archiepiscopo colloqueretur. At monachi archiepiscopum venerati, discessere, et eo quo destinaverant, se contulerunt.

XVI. Tum sanctus archiepiscopus Gregorium arcessit, eumque sic alloquitur : Audi, Gregori fili, scire hoc te volo, dominum Marcum monachum, qui te huc deduxit, hinc abiisse salutatum fratres qui circum in sanctæ Sionis vicinia degunt : cæterum illi a nobis præscriptum esse, ut Dominico die proximo revertatur ad nos, nec nisi post mutuo complexus ad monasterium suum redire velit. Quæ ut ab archiepiscopo accepit Gregorius, vehementi plane mœrore affectus est; ad ejus vero pedes procumbens, non sine lacrymis interrogare sic cœpit : Pater sanctissime, et Christi, cui serviz, amorem merite, undenam sunt magnanimi isti ac providentissimi viri, quos equidem, domine, hinc e sancta hac terra oriundos putabam? Cui archiepiscopus, Ex urbe, inquit, Roma hi sunt (85), viginti ab ea stadiis nec longius habitantes : itaque eodem reverti, et in monasterium suum recipere se volunt. Hic vero Gregorius : Vereor, Pater, ut eos amplius revisam, atque adeo bonis eorum precibus infelix carebo. Nequaquam, fili, respondit archiepiscopus : quippe huc ad nos redituri sunt. Sic enim mihi dominus Marcus sponndit, se, sancto die Dominico qui primus futurus est, si Deus annuat, venturos ad nos, ut ex condicto utrique nostrum bene precetur.

XVII. Versabatur autem Gregorius cum archiepiscopo, ipsi in obsecrationibus assidens, et virtutes ejus piæque vitæ rationem imitari conabatur. Vir enim erat divinis oraculis addictus. Quare Gregorius quotidie diluculo lectoris partes assidue agebat, magna omnium admiratione, cum nec in percurrendis libris quidquam erraret, et in intelligendo acutus esset, ac, si archiepiscopus mandasset, in interpretando non minus idoneum se proderet quam modestum. Atque hæc erat Gregorii quotidiana occupatio, ut et divinis Liueris operam [xxxiv] daret, et in obsecrationibus se exerceret : cilium contra semel in diem sumeret, humi cubaret, plurimum vigilarat, balneo semper abstineret. Dominico demum die ad vesperam redire monachi in sanctam urbem, et archiepiscopum atque ipsum deinde Gregorium inviserunt :

ἵνα συνταξώμεθα τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν σου, ἐν θέλημα Θεοῦ ἔστιν, καταβῶμεν ἐν τῇ κελίῳ ἡμῶν. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος λέγει αὐτῷ · Ἀπελθε, Πάτερ, χαίρων, καὶ ποίησον, ὥς τῇ ἀγίᾳ Κυριακῇ τοῦ Ἀντικύρια ἀναπαύσεως τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχὰς σου, καὶ ἀνέπιστρέψον πρὸς ἡμᾶς, καθὼς βούλεται, ἵνα συνταξώμεθα σοι, καὶ λάβωμεν τὴν εὐχὴν σου, καὶ οὕτως ἀπέρχει ἐν εἰρήνῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κελίαν σου. Οὐκ ἦν δὲ μετ' αὐτῶν ὁ Γρηγόριος, ὅτε ταῦτα ὁ ἀββὰς τῷ ἀρχιεπισκόπῳ διελέγετο. Καὶ ποιήσαντες μετάνοιαν ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ ἀπῆλθον ὅπου ἐβούλοντο.

ΙΓ'. Καὶ φωνήσας ὁ ἅγιος Μακάριος τὸν Γρηγόριον, λέγει αὐτῷ · Ἀκούσθον, τέκνον Γρηγόριε, ἔστω σοι γνωστὸν τοῦτο παρ' ἐμοῦ, ὅτι ὁ κύριος Μάρκος ὁ μοναχὸς, ὁ ἀγαθὸς σε ἐνταῦθα, ἐπαρεῖθη ἀσκήσασθαι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὄντας κυλιέσθαι κίλιῳ τῆς ἀγίας Σιών, καὶ ὠρίσασθαι αὐτῷ, ἵνα ἀναστρέψῃ πρὸς ἡμᾶς τὸ ἅγιον Ἀντικύρια, καὶ συντάξεται ἡμῖν, καὶ οὕτως ἀπέλθῃ ἐν τῇ κελίῳ αὐτοῦ. Ἀκούσας δὲ ὁ Γρηγόριος ταῦτα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, πένυ ἐλυπήθη σφόδρα, καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀρχιεπισκόπου μετὰ δακρύων λέγει αὐτῷ · Πάτερ ἀγιώτατε Μακάριε, δοῦλε ὑπαπημένε τοῦ Χριστοῦ, καὶ πῶθεν εἰσὶν οἱ μεγαλψυχοὶ ἄνδρες οὗτοι οἱ προορατικοί; ὡς δοκεῖ μοι, δέσποτα, ὅτι ἐκ τῶν ἁγίων τόπων τούτων εἰσὶν οὗτοι ἄνθρωποι. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος λέγει πρὸς αὐτόν · Τέκνον, ἐκ τῆς Ρωμαίων πόλεως εἰσὶν ὡς ἀπὸ σταδίων εἴκοσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ ἐκπαλάμῃ, καὶ ἀπελθεῖν ἐν τῇ ἰδίᾳ κελίῳ. Ὁ δὲ Γρηγόριος λέγει · Φοβοῦμαι, Πάτερ, μή πως οὐ θεάσωμαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μένω ὀρφανὸς τῶν εὐχῶν αὐτῶν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶπεν · Οὐχί, τέκνον · ἔνθεν ἔχουσιν ἀναστρέψαι · οὕτως γὰρ μοι συνέθετο ὁ κύριος Μάρκος, ἵνα Θεοῦ κελεύσει τῇ ἀγίᾳ Κυριακῇ τῇ νεῇ καταλάβωσι πρὸς ἡμᾶς, ὡς ἔρη, καὶ ἀπολάβωμεν τῶν εὐχῶν αὐτῶν ἀμφότεροι.

ΙΖ'. Ἦν δὲ ὁ Γρηγόριος μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου προσεδρεύων αὐτῷ ταῖς εὐχαῖς, καὶ ζηλωτῆς γινόμενος τῆς ἐναρέτου καὶ σεμνῆς αὐτοῦ πολιτείας · ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ σπουδαῖος παρὰ τὰ θεία λόγια. Ἦν δὲ ὁ Γρηγόριος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδιαλείπτως τῷ θεῷ ἀναγινώσκων, καὶ θαυμαζόμενος ὅπου πάντων, ἀπολοικίστως διερχόμενος τὰς βίβλους, πάλιν δὲ ὅς τις εἰς τὸ νοεῖν καὶ χρησιμὸς, ἐπιτρέπομενος παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐν ταῖς ἐρημνίαις μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης. Οὕτως δὲ ἐποίησε πάσας τὰς ἡμέρας ὁ Γρηγόριος, σχολάζων τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ προσκαρτερῶν τῇ προσυχῇ καὶ τῇ δεήσει, ἅπας ἐσθίων τῆς ἡμέρας, χαμυνίαν τε καὶ ἀγρυπνίαν ἀδιαλείπτως κατετημένος, ὁμοίως δὲ καὶ ἀλυσίαν. Καταλαβούσης δὲ τῆς ἀγίας Κυριακῆς, πρὸς ἑσπέραν ἀνέστρεψαν οἱ μαθητοὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Σιών, καὶ ἐσελθόντες ἵσταίντο τὸν ἀρχι-

(85) Monasterium, ni fallor, hic designatur ad Aquas Salvias : neque enim aliud uspiam fuisse, quod item millia duo cum dimidio ab urbe erat. Martino I Pontifice maximo anno 549 erat illi Gregorius, qui in concilio Laterano (apud Harl. Conc. t. III, p. 722), vocatur

« Abba presbyter venerabilis monasterii de Cilicia, qui ponitur in Aquas Salvias, quod in hac Romana civitate habitare dignoscitur. » Eiusdem monasterii nomen in Liber Pontificalis in Leone III (n. 20), et Benedicto III (n. 24).

ἐπισκοπον, λοιπὸν δὲ καὶ τὸν Γρηγόριον· ὅλην δὲ τὴν νύκτα μετ' αὐτῶν ἦν ὁ Γρηγόριος ἄπνους, κλαίων καὶ δεόμενος αὐτῶν, ὅπως ἀνευδρότως εὐχονται ὑπὲρ αὐτοῦ· ἵνα καλῶς διανύσῃ τὸν δρόμον τῆς μετανοίας, καὶ ἀξιοῦθῃ τῆς μερίδος αὐτῶν εὐρηθῆναι ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦλθον πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον, καὶ πετῶν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὁ Ἀββᾶς Μάρκος, λέγει αὐτῷ· Εὐχαίριον ὑμῶν, Πάτερ ἄγιε, καὶ ἀπόσπειλον ἡμᾶς τοῦ πορευθῆναι εἰς τὸ δουλικὸν σου καλλίον ἡμῶν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἐπιθεὶς ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν τὴν χεῖρα καὶ ἄρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα ἐν αὐτοῖς, ὁ πάντα ἐπιστάμενος πρὶν γενέσεως αὐτῶν, αὐτοὺς διάσωσον καὶ τοὺς σούλους σου τούτους· οἱ καὶ διὰ τὴν σὺν ἁγίῳ βνομα παρεγένοντο ἐνταῦθα τοῦ ἰδεῖν καὶ περιπτύξασθαι τοὺς ἁγίους τόπους τούτους, ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἐδέξω ἅγια παθήματα· οὐ μόνον δὲ εἰς τοῦτο κόπους ὑπομείναντες, ἀλλὰ καὶ καρπὸν ἁγίου ἄγοντες τῆς μετανοίας, τῷ σπῷ κράτει καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐπροσενέγκαντες τὸν δοῦλόν σου τούτον, τὸν συμπαρεστηκότα σὺν ἡμῖν ἐνώπιόν σου· καὶ ὅς αὐτοῖς ἐν εἰρήνῃ πορευθῆναι, κατὰ τὸ σὺν εὐάρεστον, ὅτι ἅγιος εἰ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ πάντων Ἀμήν ἀποκριθέντων, ἀσπασάμενος τὸν τε Μάρκον καὶ Σεραπίωνα καὶ Λεόντιον τῷ ἁγίῳ φιλήματι ἀπέλυσεν.

III. Εἴτα ὁ Γρηγόριος εἰσδραμὼν ἐκράτησεν αὐτῶν τοὺς πόδας κλαίων καὶ λέγων· Ἐλεήσατε καὶ τὴν ἁμαρτωλὸν καὶ ταπεινὴν. Τί ποιήσω; αὐτοὶ γεγόνατε μετὰ Θεὸν πρόξενοι τῆς ἐμῆς σωτηρίας· δι' ὑμῶν ἐδιδάχθην τὰ σύμβολα τῆς ἀγαθῆς πολιτείας, εἰ καὶ οὐκ ἰσχυρὸν φυλάξαι· αὐτοὶ τὸν ἐμὸν ἐπιληρίσαστε πόθον, καὶ πλανώμενον εὐρόντες ἀνεστῴσατε ἀπὸ πολλοῦ κλύδωνος εἰς λιμένα εὐδίου. Τί ποιήσω; πῶς ὑμῶν χωρισθῶ, Πάτρες καὶ ἀδελφοί; ποῦ με παρατίθεσθε ὑμῶν πορευομένων, κύριοί μου; Εἴτα μετὰ ταῦτα λέγει αὐτῷ ὁ Ἀββᾶς· Μὴ οὕτως ἀπολογύρου, τέκνον· παρατίθεμαι σε εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν ἤρῃσας ἐκ παιδίσθεν σου, τὴν καλέσαντά σε κλήσει ἅγιος, ὡς ποτὲ τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἐπὶ τοῦ Ἠλ, καὶ συνάριθμον ἔχοντα τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων προφητῶν. λοιπὸν δὲ καὶ εἰς τὸν κοινὸν ἡμῶν καὶ πνευματικὸν ἡμῶν Πατέρα τὸν ἅγιον Μακάριον τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν ἔχοντα διοικήσαι τὰ κατὰ σὸ εὖ βούλην, τρόπῳ ἁγίῳ. Καὶ κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρὸς ἐβρίβεν αὐτὸν ὁ Ἀββᾶς εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου Μακαρίου λέγων· Πάτερ τιμώτατε, καὶ οὗτος σὺν ἡμῖν ἐκ τῆς ποίμνης τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστίν· μέλλει· γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς ὄφθαλμοὺς δέχεσθαι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῷ πηδαλίῳ τῆς διδασκαλίας πνευματικῆς κυβερνᾶν αὐτὴν ἀλώμενον. Ἀλλ' αὐτὸς, Πάτερ ἡμῶν, καὶ τούτου φρόντισον τῆς ψυχῆς τοῦ κἀλλοῦς αὐτοῦ τὴν εὐπρίπειαν ἀεὶ λαμπρὴν διαμεῖναι τοῦ μὴ σκιδνωθῆναι αὐτὴν τῷ σπίλῳ τῆς νεαρᾶς καὶ οὐ τῆς

A quibuscum is noctem exegit totam vigilando; flebat autem, eosque identidem rogabat, ut preces semper pro se funderent, quo poenitentiae curriculum recte faceret, ac dignus haberetur, qui in tremendo Domini Jesu Christi die par cum ipsis praemium referret. Ut vero illuxit, sanctissimum archiepiscopum simul adierunt: ibique abbas Marcus, cum ad pedes ejus procidisset, Bene, inquit, precare nobis, Pater sancte, et ad monasterium nostrum, quod tibi semper addictum erit, nos abire permitte. At sanctus archiepiscopus, cum manum singulis imposuisset, sublatis in caelum oculis, dixit: Deus, qui caelum fecisti et terram, et mare, et quae in his sunt omnia, qui universa nosti, priusquam essent, tu ideam et servos hosce tuos incolumes conserva: quippe qui sancti nominis tui causa huc advenrunt ad sancta haec loca invisenda atque amplexanda, in quibus ipse salutares cruciatus pro nobis tolerasti: neque solum ob id labores perpassi sunt, sed praeclarum quoque pietatis suae fructum obtulerunt, servum hunc tuum, qui nobiscum astat coram te, tibi, Pater, et Filio tuo Jesu Christo consecrantes: his da, ut in pace profisciscantur, quem admodum tibi acceptum est, qui sanctus es in saecula saeculorum. Cumque omnes respondissent, Amen, Marcus et Serapionem et Leontium sancte deosculatus dimisit.

C. XVIII. At vero Gregorius accurrens, abeuntium pedes tenere, eosque flens in hunc modum affari: Nihilne hominis scelesti abjectique vos miseret? Quid jam faciam? Vos mihi post Deum salutis meae auctores fuistis: a vobis religiosae vitae instituta, quanquam servare nescio, edoctus sum: vos desiderium meum explevistis, et quem errantem inveneratis, magnis e fluctibus tranquillum in portum conjecistis. Quid faciam? quomodo a vobis, o Patres fratresque, divider? ubi, vobis abeuntibus, domini mei, me relinquitis? Postquam abbas interpellans: Plorare, inquit, desine, fili, Domino Jesu Christo Filio Dei viventis te nos committimus, quem a pueritia jam tum praepotasti, cum te vocatione sancta, ut olim sub Heli Samuelem prophetam, vocavit, et in sanctorum prophetarum numero habuit: tum communi nostro parenti et virtutum omnium magistro sancto archiepiscopo, qui res tuas eo consilio atque modo curabit, quo sua curat. Prehensaque manu ejus, ad sancti viri pedes abbas pertraxit, et, O Pater, inquit, charissime, [καὶ] hic etiam, ut nos, de catholicae Ecclesiae grege est: qui etiam aliquando gubernacula Ecclesiae tractabit, et doctrinae tanquam clavum tenens, tutam et fraude immunem eam administrabit. At tu ipse, o Pater communis, curam adolescenti adhibe, ut qui nunc est animi ejus candor ac puritas, nihil unquam de splendore remittat, aut ullam ex juvenili aetate maculam suscipiat; tuis

tum preceptis regere .86. magnique animi tui
 virtute confirmare n. d. n. s. n. s. Quae postquam ab-
 bas tui multumque sancto archiepiscopo inculca-
 rit, eum et ipse, et qui assistant ex omni ordine,
 omnes ubertim berent, sic Marcum abbatem af-
 fatus est sanctus archiepiscopus : Nosti tu quo-
 que, Pater, quae pueri hujus institutio fuerit, et qua
 ratione primis ab annis Deo se detoverit, qui enim
 ab utero matris sibi ascivit : nosti animi robor ac
 non in stabilitate, quam timor Dei undique tueri-
 tur : nosti quanto se studio ad virtutem exercent,
 quem ad septimum usque diem jejunia continuare
 scis, plurimum autem operae in divinarum Littera-
 rum meditatione ponere, in lectione non assidue
 solum, sed etiam accurate versari, et quae insunt
 oracula ita intelligere atque interpretari, ut mode-
 stiam semper prae se ferat, nec de se, nisi demisse,
 sentiat. Tum pueri manu prehensa, eoque excitato,
 Sta, inquit, fili, ac si placet, sedem hic tibi apud
 nos elige : quippe Dominus noster Jesus Christus
 res vestras, ut tibi libet, ordinabit. Sin abire cum
 fratribus mavis, perge ire, et pax vos comitetur.
 Cui Gregorius : Non quidem, domine mi, hinc,
 quoad vixerim, ulla mihi aleundi voluntas est ;
 at de horum precibus laboro : et spem tamen ha-
 ben, fore aliquando in hac vita, ut eos, si Domi-
 nus annuat, revisam. Hae autem cum diceret,
 Rentes monachi osculum illi in collum invaden-
 tes dedere, et ceteris omnibus salutatis, e sancta
 urbe exierunt xvii Kal. Maias (87), qui dies tertia
 fuit post Dominicum Paschati proximum. Grego-
 rius vero Hierosolymis mai: s. i. in sacris n. o. u. m. e. n. t. i. s.
 lustrandis, ac monasteriis sanctorumque viro-
 rum, qui illic sunt, stationibus invisendis occu-
 patus.

XIX. Interea monachi Hierosolymis profecti, Tripolim Kalendis Junii tenuerunt. Divino autem consilio factum est, ut ibidem Panormitani [xxxvi] episcopi navem invenirent negotii nescio ejus causa impulsam, quæ in Siciliam quamprimum reditura erat. Itaque naviculario exorato, in navem conscenderunt, Deoque favente Siciliam primum attigerunt xvi Kal. Julias prope Plinthisdis (88) oras,

(28): In cod. 1 scriptum erat $\alpha\lambda\iota\ \nu\psi\omega\ \alpha\delta\iota\tau\eta$
 $\tau\alpha\iota\varsigma\ \delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\alpha\iota\tau\iota\varsigma$. At placuit magis, quod in cod. 2
 1 generator $\sigma\tau\omicron\phi\omega$. Nam $\nu\psi\omega$ est sobrius *soma*, et
 earam potius indicat, quam quis de rebus suis ge-
 nit. non item quam de alienis.

(87) Ille se Leontius minus accuratum prodit, nisi quis omnia menda in scribis regere velit. Nam anno 579, quo scribit tres monachi Hierosolymis discessere, Pascha celebratum est iv Non. Apules, sive die mensis illius secundo, ut habent accuratissime Maurinorum Tali u. chronologia. Dominicus illius dies in Allis depositus, ut Latini loquuntur, sine αα vā Koptaxr, fuit dies mensis Aprilis nonas, atque adeo parentis professionis dies decimus. Quare in Graecis debet hunc menses xxi. et subsecutus in Idus Aprilis. Post de Novo Domini

Α χίας, ἀλλ' ὑποστηρίξω καὶ στήθεσ αὐτὸν τῇ ἐκ-
καλίᾳ τῆς τοῦ μεγαλειόθυρου καρτερίας ῥαυτί-
δος. Ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ ἀδελφῆ ἐπὶ πλείονα ὄν-
τος τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ πολλοὶ
κρυὰ ἔχγοντος αὐτοῦ τὰ καὶ τῶν παρεστηκότων
τῷ ἱερῶν τε καὶ λαϊκῶν καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅτι
ὁ ἅγιος Μακάριος πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μάρτυν ἔπι-
στασε καὶ αὐτὸς, Πάτερ, τὴν τοῦ παιδαρίου τιμὴν
λαλεῖν τε καὶ ἀναστηροῦν, ἣν ἐκέντησε ἐν παλαιο-
αὐτοῦ πρὸς τὸν θέν τὸν ἀφορίσαντα αὐτὸν ἐπὶ
ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, τό τε ἔδραυν καὶ ἐκ-
τακίνητον τοῦ νοῦς αὐτοῦ, τό πᾶς ἔστιν περιπα-
σάμενον τῷ φέσῳ τοῦ Θεοῦ, πρῶτον μὲν εἰς ἐκ-
δοκασιν ἑαυτὸν ἐκδοῦς, ὅτι ἐδάκρυον τῇ ἰδιότητι
νυστάζει, ἐν δὲ τῇ μελέτῃ τῶν θεῶν Γραφῶν ὁρι-
ζων οὐ πύεται, διερχόμενος τοὺς βίβλους ἀποκα-
στας, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς βρῆκ ἐνὼν τε καὶ ἐρηγῶν
μετὰ πίστεως κατηρείλει, ταπεινὴν κακότητα ἐμ-
φρόντην. Εἶτα κρατῆρας τὸν πᾶν. Ἐπειροῦ αὐτὸν
λέγων, Ἀνάστα, τέκνον, καὶ ἴδ' ἂν σοι ὁρίσῃ, κα-
λέσω μετ' ἐμῶν ἐνταῦθα· καὶ ὁ Κύριος ἐμὴν ἱερὰν
Χριστὸς οἰκονομίαν ἔχει τὰ κατ' ὅρας, ὥς βού-
ται· εἰ δὲ καὶ θέλεις ἀπαλθεῖν μετὰ τῶν ἀδελφῶν
πορεύου ἐν εἰρήνῃ σὺν αὐταῖς. Ὁ δὲ Γρηγόριος ἀ-
νεκρίθη αὐτῷ, Οὐχί, κύριε μου, τοῦ παρελθόντος
ἐθέλω οὐ βούλομαι τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου τῷ
εὐχτῇ αὐτῶν αἰτοῦμαι· καὶ ἐλπίεις πάλιν ἐν τῇ ἐμῇ
ταύτῃ θεωρεῖσθαι αὐτούς, ἔνθ' ὁ Κύριος κλεῖνται. Ταῦτα
δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, ἐπιποσύντας ἐπὶ τὸν τράχηλον
Γ αὐτοῦ οἱ μοναχοὶ κλαίοντες, κατεβλήσαν αὐτόν· καὶ
συναζήμενοι πῶν ἱερῶν οἱ τοῖς μοναχοῖς ἐπὶ
τοῦ ἁγίου πόλεως πέντε καὶ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλίου
μήνης, τῇ δευτέρᾳ τοῦ ἁγίου νέας Κυριακῆς τοῦ
Ἀντίπασχα. Ὁ δὲ Γρηγόριος ἔμεινεν ἐν Ἱερουσό-
λοις, διερχόμενος τοὺς ἁγίους τόπους, τὰ τε μον-
αστήρια καὶ τὰ κελιά τῶν ἁγίων ἀνδρῶν αὐτὸν ὄντων
ἐν τοῖς ἱεροῖς.

18. Ἐξελθόντες δὲ οἱ μοναχοὶ ἀπὸ Τερραπόλεως, κατέλαβον ἐν Τραπεζαίᾳ τῇ πρώτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός. Κατ' οἰκονομίαν δὲ Θεοῦ εὖρον ἐκεῖσε σκήπτος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Πανοριτίου πόλεως τῆς Σουλίας ἔχον πραγματείας τινα· καὶ εὐρόντες αὐτὸς οἱ μοναχοὶ ἔστησαν εἰς τὸ περιπατεῖν, παρακείμεναι τὴν ναυκλήριον, καὶ εἰσπλῶν ἐν τῇ πλῆθι, καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ τῇ πάντα καὶ δακτύλῳ τοῦ Ἰουνίου μηνός κατέ-

nunc vide, si verat, orationem St. S. Greg. M.

(88). *Plinthiadis* mentiose pro *Plintheadis*, uiter
appellat Dioscorus (lib. xxi. *Ecl.*, n. 2 et 3, et
lib. xxi. n. 4) erat autem, et *Polynia* a. 1. lib.
zoo. xxi. d. 1. *ἀνέμος*, *ἀνέμος* & *ἐπὶ* xxi. *ἀνέμος*
oppidum maritimum tota et *ερ. plinthias* *lib.*
Nomen in a *Plinthia* tyranno Agri genti dedit. lib.
Ecl., n. 3), a quo comitum est. Ceterum q. s.
nomen haud primus deformavit Leontius: in *Pl*
nerario An omni leges: *Lib. ab Agri. nio p. m.*
uerita loca Syracus n. p. cxxvii, *Deda* *lib.* n. p.
xviii, *Plinth* n. p. v.

Enimvero in eo tractu *Phalarium* quoque opudum fuit de quo item agit *Diocorus* (*Dioc.* lib. 33, cap. 118), id fortasse *Leontii* aetate *Passeria* in corrupto nomine dicebatur.

ἦνθησαν ἐν Σικελίᾳ τοῖς μέρεσιν τῆς Πανθιάδος, ἐν τούτῳ λεγομένῳ Πασσαραρίας, κάκεισε ἐποίησεν τὸ σκάφος ἡμέρας ὀλίγας. Πάλιν γενομένης ὁρμῆς, ἀπῆλθον, καὶ ἦλθον ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀκραγάντου ἐν τῷ ποταμῷ εἰς τὸ περὶ πόλιν τὸ λεγόμενον Ἐμπορίον. Καὶ ἐξελθόντες οἱ μοναχοὶ ἐκ τοῦ σκάφους ἀπῆλθον ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ ὄντι ἐκαίσε, καὶ κρούσαντες· ὁ θυρωρὸς δὲ ἐσαφῆνισε τῷ ἡγουμένῳ λέγων· Μοναχοὶ τινες ἄνδρες πνευματικοὶ εἰσιν ἔξω, καὶ λέγουσι· Συντυχεῖν θέλομεν τῷ ἡγουμένῳ. Ὁ δὲ ἡγούμενος ἀκούσας, κατελθὼν συνήντησεν αὐτοῖς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μοναστηρίου· καὶ ποιήσαντες ἀλλήλοις μετανοίαν, εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ εὐξάμενοι, ἐκαθίσθησαν ὁ τε ἀββᾶς καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, οἱ δὲ δύο παρεστήκεισαν αὐτῷ. Καὶ λέγει ὁ ἀββᾶς τῷ ἡγουμένῳ· Πῶς ἔχεις, κύριε ἀββᾶ Παῦλε; Ὁ δὲ ἀναστὰς καὶ ἐν ἐκστάσει γενόμενος ἐπὶ τῇ κλῆσει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Καλῶς δὲ τοῦ Θεοῦ, Πάτερ, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν σου. Λέγει αὐτῷ πάλιν ὁ ἀββᾶς· Πῶς ἔχει ὁ ὁσιώτατος κύρις Πισταμίων ὁ ἐπίσκοπος ὁ κοινὸς ἡμῶν Πατήρ; Καὶ λέγει αὐτῷ· Καλῶς διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀντιλήψεως, καὶ δι' εὐχῶν σου, Πάτερ τιμιώτατε. Λέγει αὐτῷ ὁ ἀββᾶς· Εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος ἐκαίνος τῷ Κυρίῳ. Προσελθόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ μοναστηρίου, ἥσπασαντο αὐτοὺς, καὶ ζητήσαντες κελλίον, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς τράπεζαν καὶ ἄρτον· καὶ ἔφαγον, καὶ ἔπινον ὕδωρ, καθὼς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος. Καὶ εὐφράνθησαν πᾶν οἱ ἀδελφοὶ ὅμα τῷ ἡγουμένῳ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ ἀνδρός. Εἶτα ἀπέστειλεν ὁ ἡγούμενος πρὸς τὸν ὁσιώτατον ἐπίσκοπον, λέγων αὐτῷ καὶ διηγούμενος τὰ κατὰ τοὺς μοναχοὺς, καὶ τὸ πῶς παραδόξως ἐκάλεσεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Ἀὐτοὶ δὲ διετέλεσαν ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ὄρθρου ψάλλοντες καὶ ἀναγιγνώσκοντες. Ἀκούσας δὲ ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος, πᾶν ἔχαρη, λέγων· Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι ἀκηχλάμεν τοιαύτην ἀγαθὴν ἀγγελίαν.

Κ'. Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἀπέστειλεν ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἀρχιδιάκονον Διονάτον ἐν τῷ Ἐμπορίῳ, καλῶν τοὺς μοναχοὺς ἀναλθεῖν ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ. Ὁ δὲ ἀββᾶς ὅμα τῶν σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ τοῦ ἀρχιδιάκονου ἀνῆλθον ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ. Συνήντησεν δὲ αὐτοῖς ὁ ἐπίσκοπος· καὶ παρόντες ἐπὶ πρόσωπον προσεκύνησαν αὐτῷ, Εὐλόγησον ἡμᾶς, λέγοντες, Πάτερ τιμιώτατε. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος· Αὐτὸς, Πάτερ, ἡμᾶς· εὐλόγησον. Ὁ δὲ ἀββᾶς λέγει· Δέσποτα, τὸ ἑλάττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἐπιπολὺ δὲ ἀναγκασζόμενος ὁ ἐπίσκοπος παρὰ τοῦ ἀββᾶ, εἶπεν· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν ὧν ἡμῖν ἐλεήθηναί οἱ εὐχῶν ὑμῶν ἀγίων. Καὶ τὸ Ἀμήν ἀποκριθέντων, ἀσπάζονται ἀλλήλους τῷ ἀγίῳ φιλήματι. Καὶ ἀνελθόντες ἐν τῷ οἴκῳ ἐκάθησαν ὁ τε ἐπίσκοπος καὶ οἱ μοναχοί, καὶ λέγει ὁ ἐπίσκοπος· Πόθεν

A loco, quem Passarariam appellant : atque illic navis dies aliquot substitit. Mox itinere repetito solverunt, atque Agrigentum accessere, fluvium ingressi, qui suburbium interluit, cui Emporium nomen est. Hic nave relictā, ad monasterium, quod illic est, se contulerunt (89) : quos ostium pulsantes ut vidit janitor, retulit ad praefectum monachos advenisse quosdam, viros venerabiles, qui dicerent, se cum praefecto colloqui velle. Ille admonitus, in aulam monasterii obviam illis descendit, et salute invicem dicta, in templum deduxit. Precibus demum peractis, abbas simul et praefectus condescenderunt, duo reliqui ad hujus latera astiterunt. Sic vero abbas praefectum appellans, Quomodo, inquit, te habes, domine abba Paule? Ille assurgens, nec parum de nominis sui appellatione stupefactus, Bene, respondit, Pater, Dei beneficio, et tuis me precibus adjuvantibus. Cui rursus abbas : Quomodo valet, inquit, sanctissimus dominus ac Pater ille noster communis Potamio episcopus? Cumque iste recte item valere respondisset, Christi scilicet providentia, et obsecrationum ejus causa, subiecit abbas : Nae vir ille Domino acceptus est. Jam et a fratribus monasterii confluentibus salutati, cum cubiculum, quo concederent, postulassent, a praefecto deducti sunt, qui et mensam illis apposuit, in qua panem comederunt, et aquam bibere, ut loci consuetudo ferebat. Plurimum autem fratres cum praefecto sermonem hospitis audientes ex hilarati sunt. At praefectus ad sanctissimum episcopum subinde misit, qui de monachorum adventu certior faceret et de inexpectata nominis sui appellatione edoceret (90). Ipsi vero simul a vespere ad matutinum psalmis et lectioni intenti vigilaverunt : quo tempore sanctissimus episcopus nuntiis acceptis vehementer gavisus est, ac Deo gratias egit.

[xxxvii] XX. Jamque, ut illuxit, Donatus archidiaconus jussu episcopi in Emporio aderat, qui monachos ad aedes pontificales invitaret : quem abbas cum sociis dicto audiens eo secutus est. Viso autem episcopo, qui obviam ipsis procedebat, coram eo procumbentes ac venerantes, Bene, inquit, precare nobis, Pater reverendissime. At episcopus : Imo tu nobis, Pater, bene precare. Cumque abbas negaret fas esse, quod majoris in minorem jus illud proprium haberetur, repugnante diu ablato, episcopus ait : Dominus noster Jesus Christus Deus verus omnium nostrum, sanctis precibus vestris placatus, misericordiae nos suae participes faciat ; et Amen reddito, sancto se invicem osculo salutaverunt, atque in domum progressi, omnes consederunt. Tum prior episcopus, Unde, inquit, piissimi

(89) De monasterio isto infra etiam bis mention fit (n. 48 et 90). Idem autem fuisse videtur, atque illud, quod Pirrus in *Sicilia sacra* ad annum usque 1223 stetit scribit (Not. Agr. n. 10, t. I, p. 752 ;

locum ipsum Strabo (lib. vi, p. 266) Ἐμπορεῖον. Ptolemaeus (lib. iii, cap. 4) Ἐμπορόν appellat : eorum nempe, quo merces undique invehiebatur. (90) In col. I, ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος.

et a Deo protecti (91), hac ad mediocritatem nostram advenistis? Cui cum peregrinos se esse, ac Romam Domino annuente petere se velle respondissent, subiecit episcopus: De nobis, Pater, quod ex Domini voluntate est, fiat; institutoque inter eos sermone de iis quæ maxime ad animorum utilitatem pertinent, parumper simul immorati sunt. Mox episcopus dimisso cœtu, in templum perrexit divinarum mysteriorum causa: dies enim anniversarius erat sanctissimorum apostolorum Petri et Pauli: quem secuti monachi, sacro adfuere, et sanctorum mysteriorum participes facti sunt. Eosdem subinde episcopus mensæ suæ considerare iussit: tum cubiculum iis datum quieto in loco prope ædes pontificales. Inde sub auroram cum in templum rediissent, et matutinas ibi preces absolvisset, ad ædes episcopi reversi, honore illi reverenter habito, considerantes cum eo colloqui cœperunt. Forte autem contigit, ut Gregorii parentes in urbem venirent, secum quæ opus erant ferentes, quo anniversariam ejus memoriam celebrarent: eodem enim die Gregorius inde secesserat, id est pridie Kal. Julias. Cumque oculis eorum obversarentur pueri æquales ejus quondam et socii, quos jam adolevisse videbant, mater ejus alta voce plorare cœpit ac dicere: Heu, filii mi suavisime, paulum ego mater tua dicta, et te filio lætatæ sum! jam te misera caereo. Heu, filii, quis te venatus est? lupus fortasse aliquis meum sibi agnum arripuit. Ecquis vero locus unigenam cœtat meum? siquidem præda uspiam factus est. At feras hæc regio non habet. Num eum fortasse sub noctem quis necavit et in mare projecit? quid dicam nescio; ac si qua alia morte sublatu ille est, Deus unus novit.

XXI. Hæc et similia cum lamentaretur mulier, cives, qui convenerant, ipsam lacrymis prosequuntur. Ut vero tantum ploratum [xxxviii] altas audivit, episcopum interrogavit, quorsum turbatio illa pertineret, quam in urbe esse audivit? At episcopus, qui Gregorii parentes advenisse noverat, eosque esse qui flerent, lacrymis obortis ingemuit, atque, Audi, inquit, Pater: exponam enim tibi tristissimum eventus historiam, qui ante annos duos hæc ipsa in urbe accidit. Vir erat quodam in vico prope hanc urbem, qui uxorem duxerat piam Deique metuentem: eratque tanto valde dives, quæque a Deo acceperant, pie administrabant, egenos, et duas, pupillos bonis alimentis, atque, ut plane dicam, nemini deesse patientes, quæ opus essent, et sanctorum necessitatibus cupide opitulantes. Puer vero his datus est, quem ego miser univo salutarique baptismo renatum suscepimus. Eo aucti parentes, liberis operam dare desierunt; utque puer annum attingit octavum, huc ab illis deductus est, et a me in disciplinam traditus. Cui Christus adeo propitius fuit, ut prima litterarum elementa intra biennium apprime nosceret, usum-

[91] In c. 2, θεοφύλακος γάρ.

A παραγέγονεν πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα ἡ ὑμῶν θεοφύλατος θεοφιλία; Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· ἔγωγε τυγχάνομεν, Πάτερ ἀγίωτατε, καὶ ἐπὶ τὴν ῥώμην διαπεράσαι βουλόμεθα, ἐὰν ὁ Κύριος καλέσῃ. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· Γενέσθω τὸ θέλημα Κυρίου εἰς ἡμᾶς, Πάτερ. Ὀλίγον δὲ καθέσαντες, καὶ συντυχόντες πρὸς ἀλλήλους τὰ συντείνοντα εἰς ὥφελαιον ψυχῆς· συνταξάμενος ὁ ἐπίσκοπος τοὺς ἀδελφεοὺς εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀποτελέσαι τὴν θείαν καὶ ἱερὰν μυσταγωγίαν· ἦν γὰρ ἡμέρα τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Καὶ μεταλαβόντες τῶν ἀρχάντων καὶ ζωνοποιῶν μυστηρίων, ἔραγον ἄρτον ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐδωκεν δὲ αὐτοὺς καλλίον ἐν τόπῳ ἡσύχῳ πλῆθει τοῦ ἐπισκοπίου. Εἶτα ἐπὶ τὴν αὐρίαν εἰσῆλθον αἱ μοναχοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ πληρωθέντες τοῦ ὁρθοῦ, εἰσῆλθον ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ· καὶ ποιήσαντες αὐτῷ τὴν πρέπουσαν μετάνοιαν, ἐκάθισαν καὶ ἔρξαντο λαλεῖν λόγον. Κατὰ συγκυρίαν δὲ κατέλαβον αἱ γυναῖκες τοῦ Γρηγορίου εἰς τὴν πόλιν φέροντες τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἵνα ἐκτελέσωσιν αὐτοῦ τὰ μετρίως· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἦν ὑποχωρήσας ὁ Γρηγόριος· ἐκ τῶν ἐκείσε τῇ τραπέζῃ τοῦ Ἰουνίου μετῴς. Καὶ ἰδόντες τοὺς παῖδας τοὺς ὁμιλίους εἰσόντας καὶ ἐπερχομένους, καὶ πλείους ἡλικίας γενομένους, ἔρξατο ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὠλοῦσθαι ἐν ἰσχυρί καὶ λέγειν· Οἱμοὶ, τέκνον ἐμὸν γλυκύτατον, πρὸς οὐρανὸν σου μήτηρ ἐκάθην καὶ ἔχῃην εἰς σὲ, καὶ εἰς τὸ πάχος σου ἐχωρίσθην. Οἱμοὶ, τέκνον, τίς σε εἰδήσειεν; Ἄρα δὲ πῶς λόγος τὸ ἐμὸν ἀνέστησαν ἄρτιον; Ποῖος δὲ τόπος τὸ μονογενὴ μου ἀπέμνησε τέκνον; Εἴ ποθ' ὁ θρησκύων αὐτὸ γέγονε· ἀλλ' ὁ τόπος θρησκύων οὐκ ἔχει. Ἄρα γε μή τις αὐτὸν ἐν νυκτὶ ἀπέπαιξεν, καὶ εἰς θάλασσαν ἔρριπεν; οὐκ οἶδα εἰπεῖν μὴ καὶ ἄλλως πῶς ἀπεκτινέθῃ, ὁ θεὸς μόνος ἐπίσταται.

ΚΑ'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπαυσιμολογῶν ἡ γυνὴ, συνῆλθον οἱ τῆς πόλεως, καὶ συνέκλινον αὐτῇ. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀδελφὸς τῶν πλῶν θρησκύων, λέγει τῷ ἐπισκόπῳ· Ἄραγε, Πάτερ, τίς ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ οὗτος ἐν τῇ πόλει; Γινώσκω δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι αἱ γυναῖκες κατέλαβον τοῦ Γρηγορίου, καὶ αὐτοὶ εἰσιν οἱ θρησκύωντες, στενάχοντες ἐκ βλάβους, εἶτα καὶ διακρύοντες ἔργῳ. Ἀκούσας, Πάτερ, καὶ ἀντήρξαμαι σοὶ τὸ συμβῆναι δαίνων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρὸ τῶν ὁδῶν ἐνιστάμεν τῶν παρελθόντων τούτων. Ἦν τις αὐτῶν ἐν πόλει τῇ πλείοντι τῆς ἐνταῦθα πόλεως, ἔχων γυναῖκα σεμνὴν καὶ φοβούμενὴν τὸν θεόν, ὑπάρχοντες καὶ ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ, εὐσεβῶς διοικούντες τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ δεδομένα αὐτοῖς, δαυνόμεντοις πτωχοῖς, χήραις καὶ ὁρφανοῖς ἀνταναμιχόμενοι· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πᾶσι τοῖς ἀσθενέσι ἐπαρχούντες τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἐπιβολῶντες καὶ ταῖς τῶν ἁγίων χρείαις κοινονεῖν. Ἐξούσης δὲ αὐτοῖς τέκνον, οὕτως ἔχον ὁ ἀπαυσιμολογῶν γέγονα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ταπεινωθεὶς βαπτισματός. Ἀπέστη δὲ ἀλλήλων αἱ γυναῖκες ἀφ' οὗ ἔτεκεν αὐτὸν. Γενομένου δὲ αὐτοῦ ὀκταετούς, ἔραγον αὐτὸν ἐνταῦθα, καὶ δὲ ἐμὸν παρεδόθη εἰς τὸ ὁδοπολεῖν. Καὶ ἔπειτα, ὡς ἡ παρὰ Χριστοῦ τὸ πρῶ-

δῖον, ὥστε εἰς διετεῖ χρόνον τὰ γράμματα ἐπλήρω-
σεν, τοὺς τε ψήφους καὶ τὴ ἀναγνῶναι καὶ τὴ ψαλτῆ-
ριον, ὥστε πάντας ἡμᾶς θαυμάζειν εἰς τὴν τοσαύτην
αὐτοῦ φιλοπονίαν, καὶ ὑπερβῆναι πάντας τοὺς ὁμιλί-
κους αὐτοῦ παῖδας. Γενομένου δὲ αὐτοῦ δωδεκαετοῦς,
κατελήθον οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐνταῦθα, καὶ προσήνεγκαν
διὰ τῶν ἀμαρτωλῶν μου χειρῶν τῷ Χριστῷ κληρικὸν
αὐτὸν πεποιηκότες, δόντες αὐτῷ τὴν τοῦ ἀναγνώστου
ἀρχήν. Παρεδώκαμεν αὐτὸν τῷ ἀρχidiacono ἡμῶν
καὶ βιβλιοθηκαρίῳ τοῦ ἐκπαιδεῦσαι αὐτὸν ἐν τῇ ἀνα-
γνώσει. Πάνυ δὲ ἦν σπουδαῖος περὶ τὰ θεῖα λόγια,
ὑπερ ὁδύνατον εὐρεθῆναι σήμερον ἐνταῦθα, τάχα,
τολμῷ εἰπεῖν, ὡς οἶμαι, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῃ ἐν τῇ Σικελίᾳ
ἄλλῃ. Τί δὲ γέγονεν, εἰπεῖν οὐκ ἔδωκαμεν. Αἰφνιδίως
ἀφ' ἀνῆς ἐγένετο ὁ παῖς ἐκ τῆς πόλεως· καὶ πολλὰ
ἔρευνήσαντες σπήλαια καὶ βάραθρα, καὶ ἄλλην τὴν
νῆσον ταύτην περιδραμόντες, οὐδὲν ἰσχύσαμεν εὐρεῖν
τὰ κατὰ τὸν παῖδα. Νῦν δὲ ἔχομεν αὐτοῦ τὴν λύπην
ἕως θανάτου, μὴ γνωρίσαντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς
ἀμαρτίας ἡμῶν τὰ κατὰ τοῦ παιδαρίου· καὶ λοιπὸν
οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἀπ-
ώλετο, ἐκτελοῦσιν αὐτοῦ τὰ μνημόσυνα.

ΚΒ'. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ ἀδελφὸς παρὰ τοῦ ἐπισκό-
που, ἐγένετο ἐν ἑαυτῷ σύννους εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπο-
βλέπων, ἔμεινεν δὲ μὴ ἀπολογούμενος ἕως μίαις ὥραις
ἢ καὶ δύο. Καὶ μετὰ ταῦτα διακρύψας ὁ ἀδελφὸς καὶ
οἱ σὺν αὐτῷ μοναχοὶ, λέγει ὁ μοναχὸς τῷ ἐπισκό-
πῳ· Τάδε σοι, Πάτερ, παρακαλῶ· κέλευσον εἰσελ-
θεῖν πρὸς ἡμᾶς τοὺς γονεῖς τοῦ παιδαρίου. Ὁ δὲ
ἀποστείλας ἕνα τῶν διακόνων ἐπέτρεψεν εἰσελθεῖν
τοὺς γονεῖς τοῦ Γρηγορίου. Εἰσελθόντες δὲ ὁ τε Χα-
ρίτων καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ πεσόντες παρὰ τοὺς
πόδας τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀνέστησαν καὶ
ἔστησαν ἔμπροσθεν αὐτῶν. Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ἀδελφός·
Τί κόπτεσθε, ἀδελφοί; τίς κ' αἰτία, διὸ ταῦτα πάσχετε;
Οἱ δὲ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτῷ ἀνταποκριθῆναι πρὸς
ταῦτα. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ὁ μοναχὸς ἐν ἀμηχανίᾳ ὄντας
πολλῇ, καὶ περιβλεψάμενος τὸν Χαρίωνα καὶ σο-
χασάμενος αὐτὸν, ἀψωμοίωσεν αὐτὸν κατ' ἀλήθειαν
τῷ Γρηγορίῳ· ἦν γὰρ καὶ ὁ Χαρίτων πάνυ ὥραιος·
τῷ προσώπῳ, καὶ αὐτὸς πυρρὰ κίχων εὐειδής. Καὶ λέ-
γει αὐτοῖς πάλιν· Ἔδει ὑμᾶς, ἀδελφοί, χαρῆναι καὶ
εὐφρανθῆναι ἐπὶ τοῦτω, καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ,

(92) Ne te noveat, Gregorium nostrum, ut pri-
mum clericus factus est, non inter ostiarios, sed
inter lectores esse cooptatum. Canon 13 concilii
Sardicensis, antequam diaconus quispiam fieret,
hoc unum requirebat (Hard. Conc., t. I, p. 646),
ac diu etiam in Latina Ecclesia obtinuit, ut qui
minores ordines appellantur, alii aliis primi attri-
buerentur. Syricius pont. max. in epistola ad Hil-
merium episc. Tarraccon. (n. 10), diserte scribit:
*Qui vero jam aetate grandævus melioris propositi
conversatione provocatus ex laico ad sacram militiam
pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter
obtinebit, nisi eo quo baptizatur tempore, statim
lectorum aut exorcistarum numero societur.* Rursus
in Sacramentarii Gregoriani Auctario ex codice Va-
ticano, cuius titulus est: *Incipit Ordo de sacris
ordinibus benedicendis, leges: Si ab infantia eccle-
siasticis ministeriis nomen dederit, si inter lectores
usque in vicesimum aetatis annum continuata obser-
vatione perduravit, si majori aetate jam accesserit,*

PATROL. GR. XCVIII.

A que calculorum teneret, legeret, Psalmorum librum
percurreret, non sine omnium admiratione, qui
tantam in puero discendi cupiditatem intuebamur,
et aequalibus suis omnibus antecellere videbamus.
Annum duodecimum agebat, cum parentes ejus huc
reversi, puerum Christo obtulerunt, ut manuum
mearum ministerio clericus fieret, et a lectoris (92)
munere initium sumeret: (93) quem nos archidia-
cono nostro et bibliothecario commisimus, ut eum
in sacris lectionibus institueret. Erat autem adeo
diligens circa divina oracula, ut meo quidem judi-
cio affirmari fortasse possit, parem ei neminem ne
in tota quidem Sicilia, nedum hic inveniri. Verum
quid de eo factum sit, dicere non possumus: re-
pente puer in urbe esse desiit; nec postquam spe-
luncas multas ac latebras scrutati fuimus, et insu-
lam hanc universam lustravimus, locum invenire
ullum licuit, [xxvix] ubi puer vestigium fecisset.
Nunc vero ejus causa magno admodum dolore affli-
citur, quod nos Deus ob admissa nostra de pueri
conditione celet: parentes autem hoc ipso die, quo
ille desperavit, justa ei anniversaria perficiunt.

XXII. His abbas ab episcopo auditis, cogitare
secum et caelum suspicere cepit, per diu nihil lo-
cutus: tum et ipse et monachi, qui cum eo erant
illacrymare. Tandem episcopum ille compellans:
Auctor, inquit, tibi sum, Pater, ut parentes pueri
huc ad nos ingredi jubeas. Qui uno e diaconis
misso, Gregorii parentes accedere passus est. Porro
et Charito et uxor ejus cum ingressi essent, at-
que ad episcopi et abbat's pedes procidissent, con-
surgentes coram astitere; eos vero abbas sic est
allocutus: Quid plangitis, fratres, vel quæ vos
causa tam angit? Illi vero responsum ei dare nul-
lum poterant. Abbas contra, dum tantus eos dolor
premebat, Charitonem intuitus, et conjectura ex
vultu ejus capta, Gregorio persimilem agnovit.
Nam et Charito formosa plane facie erat, nec mi-
nus quam ille rufus atque speciosus. Itaque
eos rursus alloquens: Oportebat, inquit, fra-
tres, ob id gaudere potius et lætari et gratias
Deo reddere, quam tam indecore ob filium vestrum
vos lugere, qui abest quidem a vobis, at Deo sem-

D ita tamen, ut post baptismum statim divinæ militiæ
desideraverit mancipari, sive inter lectores sive inter
exorcistas quinquennio teneat: exinde acolythus vel
subdiaconus quatuor annis steterit; et sic ad bene-
dictionem diaconus, si mereatur, accedat.

Similia vero de Euthymio puero traduntur (apud
Cotel. t. II Mon. Eccl. Gr. in Vita, n. 5), quem
item parentes Deo consecraverunt, et Otreio epi-
scopo Ecclesiæ Melitenensis commiserunt. Εἴτα καὶ
βαπτίσας αὐτὸν, καὶ τῶν τριχῶν ὅσα νόμος τοῖς
παισὶν ἀποκείρας, τῷ τῶν ἀναγνώστων ἐγκρίνει
βαθμῷ. Deinde cum illum baptizasset, et capillorum
quantum lex de pueris præscribit, totondisset, in gra-
dum lectorum cooptat.

(93) Cod. 2. τὴν τοῦ ἀναγνώστου εὐχὴν, id est,
formulam qua lector creatur, pronuntiantes. Hanc
lectionem repudiandam putavi, quod episcopo res
conveniat, parentibus non item: nisi vells illud
δόντες εὐχὴν reddere præcati, et αὐτῷ pro eo.

per præsens est, et preces pro vobis fundit. Cui Charito : Audi, inquit, Pater, res omnino ita se habet ; scriptum quippe est in Proverbiis : « Infernus et perditio coram Domino : quanto magis corda hominum (94) ? » quare, domine mi et Pater, filius quoque noster, vel si corpus ejus manu hominis enectum fuerit, anima certe vivit, et in Dei manus pervenit : nam innocens plane extinctus est. Uxor autem Charitonis ori abbatis intenta expectabat (95), quid ad hæc dicturus esset. At abbas Charitoni respondens : Audi, dixit, Charito frater, ac fidem habe mihi : non si filius tuus calamitatem aliquam subiisset, vel ut tu putas, nec tamen factum est, ab aliquo occisus esset, moerorem ideo et lacrymas Deus negligeret hujus, qui et illi et nobis communis est animis curandis Pater ; sed eum omnino de pueri rebus edocuisset. Itaque, mihi crede, animus illius bona in statione versatur. Cui Charito : Bona, inquit, atque utilis cohortatio tua est, Pater ; at Dominus novit, quæ illi nostri conditio sit, et ipse nostri miserebitur, nec minus animi illius, quemadmodum voluntas ejus fert, curam geret.

XXIII. Post hæc abbas episcopum rogat, ut archidiaconum prodire in medium jubeat ; utique is in medium processit, sic eum affatur : [αλ] Dic tu, homo, quare quæ Deus in puero præclara ostenderat, episcopo non declarasti ? cur aliens fodisti in terra, et domini tui argentum ut servus ille nequam, occultasti ? malusne animus hæc tuus pervertit, an potius hanc tibi mentem diabolus dolose injecit, suasitque, ut Dei donum absconderes ? nunquamne vero legeras, gloriosum esse Dei opera promulgare ? ac tales ipse et tantas inferre molestias potuisti sanctissimo episcopo, ejusdemque causa populo universo et his pueri parentibus ? Nam si eos certiores de iis fecisses, quæ Deus pueri causa illustra patrasset, profecto gavisi essent omnes, neque in tantum moerorem ad hoc usque tempus pervenissent. Age igitur, homo, singula edisere.

XXIV. Ille vero pallere archidiaconus, ac totis artibus contremiscere : tum coram eo in terram prolapsus, plorare graviter ac dicere : Proh vos, mei, Patres sancti, misereat ! flagitium a me admissum est coram Deo et coram populo hoc universo, maxime vero adversus sanctissimum episcopum, quem communem parentem habemus : per ipsum vos Deum oro, veniam date. Cui abbas : Surge, inquit, et ea quæ de puero videris atque audieris, nobis enarra. Ergo archidiaconus, cum a solo surrexisset, sic dicere instituit : Audite me, Patres fratresque omnes : quiescebam nocte quadam in sa-

η οὕτως ἀσέμνως πενθεῖν ἐπὶ τῷ τέκνῳ ὑμῶν, τὸ πρὸς τὸ παρὼν ὑμῖν μὴ φαινομένῳ, αἰεὶ δὲ τῷ θεῷ φανερῶ ὄντι, καὶ περὶ ὑμῶν προσευχομένῳ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Χαρίτων λέγει αὐτῷ· Ἀκουσον, Πάτερ, πᾶν τοσοῦτως ἔχει· γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς Παροιμίαις, « Ἄδης καὶ ἀπώλεια φανερά παρὰ Κυρίου, πῶς οὐχὶ καὶ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων ; πάντως, κύριέ μου καὶ Πάτερ, καὶ τὸ τέκνον ἡμῶν, εἰ καὶ πεφόνευται ἀπὸ χειρὸς ἀνθρώπου τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀλλ' οὖν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς χεῖρας Θεοῦ παραδέδοται· ἀνάτιος γὰρ ἀπέθανεν. Ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέδωκεν τῷ στόματι τοῦ ἀδελφοῦ, τὸ τί ἄρα ἀπολογησεται περὶ τούτου. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀδελφός λέγει τῷ Χαρίτωνι· Ἀκουσον, ἀδελφεέ Χαρίτων, πιστεύε μοι, ὅτι εἰ ἐπὶ κακῷ ἐξέδωκεν ἑαυτὸν τὸ τέκνον σου ἢ ὡς σὺ νομίζεις, πεφονεῦσθαι αὐτὸν ὑπὸ τινος, ὃ οὐ γέγονεν, οὐκ ἂν παρίδεν ὁ Θεὸς τοὺς κόπους καὶ τὰ δάνρυα τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν κοινῷ Πατρὸς τούτου· ἀλλὰ πάντως φανερωσάι αὐτῷ εἶχεν τὰ κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ πίσθητέ μοι, ὅτι ἐν ἀγαθοῖς αὐλίζεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Χαρίτων λέγει τῷ ἀδελφῷ· Ἀγαθὴ καὶ ὠφέλιμος ἡ σὴ παραίνεσις, Πάτερ· πλὴν ἔγνω Κύριος τὰ κατὰ τὸ τέκνον ἡμῶν· καὶ ἡμᾶς ἐλεήσει· αὐτοῦ δὲ, ὡς βούλεται, τὴν ψυχὴν διοικήσει.

ΚΓ'. Εἶτα ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν λέγει ὁ ἀδελφός τῷ ἐπισκόπῳ· Ἀγαγε εἰς μέσον τὸν ἀρχιδιάκονον. Εἶτα εἰς μέσον στὰς ὁ ἀρχιδιάκονος, λέγει αὐτῷ ὁ ἀδελφός· Λέγε σὺ, ἄνθρωπε, τίνας ἔνεκον οὐκ ἀπεκάλυψας τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ τὰ γενόμενα εἰς τὸν παῖδα τὸν ἐπισκόπου ; ἀλλ' ἀπελλῶν ὠρυξας ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐκρυψας τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου σου, καθὼς καὶ ὁ πονηρὸς δούλος ἐκεῖνος ; ὁ νοῦς σου ὁ δόλιος ταῦτα ἐτροπήσατο, μᾶλλον δὲ ὁ ἐνοσίφνης ἐν σοὶ κακίτης· διάβολος τοῦτον τὸν λογισμὸν, παραλογισάμενος τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καλύπτειν· ἢ οὐκ ἀνέγνως ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα ἀνακτιρῦν ἐνδοξον ; καὶ τοσαύτας καὶ τοιαύτας θλίψεις ἐπήγαγες τῷ ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ, καὶ δι' αὐτοῦ παντὶ τῷ λαῷ καὶ τοῖς γονεῦσιν τοῦ παιδιοῦ ; Ὅντως εἰ ἐφανέρωσας αὐτοῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἦν περ ἐποίησαν μετὰ τοῦ παιδαρίου, ἐχάρτησαν ἂν πάντες, καὶ οὐκ εἰς τοσαύτην κατήντησαν ἀθυμίαν ἕως τοῦ νῦν. Εἰπέ οὖν ἐπὶ πάντων, ἄνθρωπε.

ΚΔ'. Ὁ δὲ ἀρχιδιάκονος ἤρξατο ἀλλοιοῦσθαι τῷ προσώπῳ καὶ τρέμειν, καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ τοῦτο πρὸς τοῦτο συνεκρούοντο· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ μετὰ κλαυθμοῦ πικροῦ ἔλεγεν· Ἐλεήσατέ με, Πάτερ, ἅγιοι, ἡμαρτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ τούτου, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸν κοινὸν ἡμῶν Πατέρα τὸν ὁσιωτάτον ἐπίσκοπον· συγχωρήσατέ μοι δι' αὐτὸν Θεόν. Λέγει αὐτῷ ὁ ἀδελφός· Ἀναστὰς διηγῆσαι ἡμῖν ἃ εἶδες καὶ ἀκήκοας περὶ τοῦ παιδαρίου. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιδιάκονος ἀπὸ τοῦ ἑδῶρου, ἤρξατο λέγειν· Ἀκούσατέ μου, Πάτερ, καὶ πάντες ἀδελφοί. Κοιμωμένου μου ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐν

(94) Prov. xv, 12. At LXX habent παρὰ τῷ Κυρίῳ. Symm. ἐνώπιον. Theod. ἐναντίον.
(95) Cod. 2, περιέδωκεν στόματι.

τῷ κελλήῳ τοῦ σκευοφυλακίου, καὶ ἐμοῦ ἀφυνώ-
σαντος, κέκληκέν τις φοβερός τὸν παῖδα. Ὁ δὲ ἀνο-
στής ἔστη ἔμπροσθέν μου, καὶ εἶπέν μοι· Τί κέ-
κληκός με, κύριε; Καὶ εἶπον αὐτῷ· Οὐ κέκληκά σε,
τέκνον, ἐγὼ. Εἶτα πάλιν μετ' ὀλίγον ἐπέστη αὐτῷ
δεύτερον φωνῇ λέγων· Γρηγόριε· καὶ πάλιν προσελθὼν
εἶπέν μοι· Ἰδοὺ ἐγὼ, κύριε, τί κέκληκός με; Καὶ εἶ-
πον αὐτῷ· Οὐ κέκληκά σε, τέκνον. Ἐγὼν δὲ, ὅτι
ὁπτασίαν ἑώρα, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἐάν καλεῖ σε
ἄπαξ, τέκνον, ἀποκριθῇτι αὐτῷ· Ἰδοὺ ἐγὼ, τί προσ-
τάττεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; Εἶτα πάλιν ἐκ τρίτου φω-
νήσας αὐτὸν ὁ καλῶν αὐτόν· ὁ δὲ· Τί ἐστίν, κύριε,
τί προστάττεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; Καὶ διετάξατο, καθὼς
ἤκουσα ἐκ μέρους, ὅτι Πορεύθητι εἰς τὸν αἰγιαλὸν
καὶ εὐρήσεις ἐκεῖσε τοὺς ἔχοντάς σε διαπεράσαι.
Ταῦτα ἤκουσα παρὰ τοῦ φοβεροῦ τοῦ καλοῦντος αὐ-
τόν· ἀλλὰ φοβηθεὶς οὐκ ἀπήγγειλά τινα τὸ ὄραμα,
μή ποτε οὐ μὴ πιστεύσει μοι τις, ἀλλ' ἐπωσιν, ὅτι
ἐγὼ αὐτὸν ἢ πίπρακα, ἢ ἐφόνευσα. Λέγει αὐτῷ ὁ
ἀδελφός· Ὁ Θεός, συγχωρήσει σοι δι' εὐχῶν τοῦ κοινοῦ
ἡμῶν Πατρός.

ΚΕ'. Εἶτα ἤρξατο ὁ ἀδελφός λέγειν· Ἀκούσατε,
ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, τὸ πα-
ράδοξον θαῦμα τὸ γεγόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις ταύ-
ταις. Ἐκούσαμεν ἐν τοῖς Βασιλείοις, ὅτι κοι-
μωμένου τοῦ παιδαρίου Σαμουὴλ τοῦ προφήτου ποτὲ
ἔμπροσθεν τοῦ Ἥλλ τοῦ ἱερέως, κέκληκεν αὐτόν
ἄγγελος Κυρίου λέγων· «Σαμουήλ, Σαμουήλ.» τοῦ-
του δὲ ἐκ τρίτου γέγονεν ἡ φωνὴ πρὸς τὸ παιδάριον,
καὶ ἀνέτρεχεν πρὸς τὸν Ἥλλ, καὶ ἐποίησεν καθὼς
διετάσσεται αὐτῷ· καὶ εἰς προφήτην μέγαν ἀναδέ-
δεικται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως καὶ οὗτος ὁ μακά-
ριος ἐφάμιλλος τούτου γέγονεν, κἂν οὗτος ὁ θεασά-
μενος τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἐνόμισεν κρῦπτεν, ἀλλ'
οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὰ
κατὰ τὴν παῖδα ἐδήλωσεν, ἵνα τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ τὰ
θαυμάσια αὐτοῦ φανερωθῶσιν τῷ Πατρὶ ἡμῶν τῷ ἀεὶ
προσευχομένῳ περὶ αὐτοῦ. Ἀκούσον, Πάτερ τιμιώ-
τατε, καὶ πάντες ἄνθρωποι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, ἄν-
δρες τε καὶ γυναῖκες, φοβερὸν καὶ παράδοξον θαῦμα
ὑμῖν διηγήσομαι. Ὅντων ἡμῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἀτήλ-
θαμεν προσεύασθαι ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τοῦ ἁγίου
καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου· ἔλαχεν ἡμῖν
μεῖναι ἐν τόπῳ τινὶ εἰς ἀδελφὸν μοναχὸν τινα· καὶ
ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐφάνησάν μοι ἄνδρες φοβεροὶ
δύο ἐν ὁράματι λέγοντες· Ἀδελφός· Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην
μετὰ φόβου· Τί ἐστίν, κύριοί μου; Οἱ δὲ εἶπον·
Ἀνάστα ταχέως μετὰ τῶν σὺν σοὶ δύο μοναχῶν, καὶ
ἀποπλεύσατε εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ εἰσελθόντες ἐν
Καρθαγίνῃ τῇ πόλει, καὶ ζητήσατε ἐκεῖσε ἐν τῷ
οἴκῳ τινὸς ναυκλήρου ὀνόματι Οὐάρου τινὰ ξένον
Γρηγόριον λεγόμενον, Σικελὸν ἐκ τῆς Ἀκραγαντί-
ων Ἐκκλησίας· εὐχεται γὰρ τῷ Θεῷ καὶ ἐπιθυμεῖ
ἰδεῖν τὴν ἁγίαν Σιών. Σπεύσαντες οὖν ἀπέλθατε καὶ
διασώσατε αὐτόν ἕως Ἱερουσολύμων πρὸς τὸν ἐπί-
σκοπον Μακάριον· ἐντεταλόμεθα δὲ καὶ αὐτῷ περὶ
τοῦ ἀνδρός, ἵνα προσλάβῃται αὐτόν· ἐπ' αὐτῷ γὰρ
ἀναπέπαιται τὸ πνεῦμα ἡμῶν, ὥστε καὶ Ἡλιοῦ

crarii cella, jamque obdormiveram, cum terribi-
lis nescio quis puerum vocavit. Ille vero assur-
gens et me coram accurrens : Quorsum, ait, me,
domine, vocasti? Cui ego : Non equidem, inquam,
te vocavi, fili. Paulo post idem ei rursum astiit
voce inclamans, Gregori : et ille iterum ad me ac-
cedens : Ecce ego, inquit, domine, quorsum me
vocasti? Cui ego : Minime te vocavi, fili. Sed
cum percepissem, visum ei oblatum, adjeci : Si te
semel etiamnum, fili, vocarit, vocanti responde :
Ecce ego, quid famulo præscribis tuo? Ergo cum
eum tertio ille idem vocasset, subjecit protinus,
Quid est, domine, quod famulo præscribis tuo? At-
que ille, quatenus audire licuit, abire eum ad lit-
tus jussit, ibique inventurum ait, qui transmittere
possent. Hæc ego ex terribilis illius voce audiui :
sed metu correptus visum nemini indicavi, nemi-
nem ratus fidem mihi habiturum, ac dicturos pos-
situs, puerum a me vel venditum vel necatum esse.
Porro, abbas, tibi, inquit, Deus parcat, precibus
communis patris nostri placatus.

XXV. Tum sermonem instituit : Audite, ait,
fratres patresque et omnis Ecclesia, prodigium
admirabile quod diebus his nostris contigit. Ac-
cepimus e libris Regum ¹⁸, puerum Samuelem
prophetam, cum non procul a sacerdote Heli
dormiret, ab angelo Domini nominatim voca-
tum esse : « Samuel, Samuel, » eamque [XL] ¹⁹
vocem ter a puero auditam, ipsum ad Heli accur-
risse, quæ hic mandaverat, implesse, ac pro-
phetam magnum coram Deo renuntiatum esse.
Enimvero non aliter beatus hic adolescens illius
æmulator fuit; quanquam ipse gloriam Dei con-
templatus, abscondendam putavit, nec nisi Dei
humanitas nobis vel indignis quæ ad puerum per-
tinent manifestavit, ut opera ejus et prodigia nota
fierent Patri nostro, qui assiduus eum precibus Deo
commendavit. Audi, Pater venerande, vosque e
populo omnes, parvi et grandes, viri et mulieres,
audite : stupendum vobis ac singulare prodigium
exponam. Cum Romæ nos versaremur, et ado-
randi causa in venerandum sancti principis apo-
stolorum Petri templum venissemus, forte accedit,
ut monachus quidam e fratribus hospitio nos acci-
peret. Apud hunc prima ipsa nocte viri duo formi-
dabiles nobis per visum se obtulerunt, et, Abba,
clamarunt : quibus ego tremebundus respondi : Quid
est, domini mei? Illi vero : Surge, inquirunt, quan-
primum cum duobus hisce, qui tecum sunt, mona-
chis, atque in Africam navigate; cumque Cartha-
ginem tenueritis, querite illic apud navicularium,
cui nomen Varo est, hospitem Gregorium nomine.
Siculum ex Ecclesia Agrigentina : hoc enim a Deo
petit, hoc cupit, ut sanctam Sionem videre liceat.
Itaque maturate iter, eumque incolumem Hieroso-
lyma ad episcopum deducite; nam et illi de viro
hoc mandata dedimus, ut eum recipiat : quippe
spiritus in eo noster requievit, non aliter quam

¹⁸ I Reg. iii, 1 seqq.

Eliae olim in Elisæo. Atque ubi hæc dixere, penitus evanuerunt. Ego vero eadem hora expergefactus, a I sinuiv descendendi, ibique divino consilio navigium inveni solventium in Africam, quod dato naulo una cum fratribus hisce duobus conscendi : ac, Deo : u-pice, intra decimum diem Carthaginem trajecimus, invenimusque puerum in Sancti Juliani templo lectioni intentum : quem post mutua officia volentem Hierosolyma nobiscum perduximus, atque illic die sancto, qui Dominicus Novus est, sancto archiepiscopo Hierosolymorum tradidimus, apud quem vitam instituit adeo moratam et virtutum plenam, ut quicumque illic sunt, puerum omnes admirentur.

XXVI. Hæc monachus exposuit, hisque auditis universa virorum ac mulierum multitudo elata voce et manibus ad cælum expansis clamabat : Domine, miserere : magnamque lacrymarum vini effundebat. Charito autem et uxor ejus humi abjecti ac prono vultu tanquam mortui jacabant ; quos monachus accedens tenuit atque excitavit : Surgite, inquiens, filii mei, et Deo laudes reddite, qui vos de filii vestri vita certiores fecit, tali præsertim vita, quæ virtutis et pietatis professione commendatur. Subinde, cum eos episcopus salutari signo lustrasset, conloserunt, magnas Deo laudes [xlii] et gratias reddentes communis omnium salutis auctori, qui sanctorum virorum ministerio, quos singulis ætatibus sibi acceptos habuit, res adeo insignes ac mirandas prodidisset. Mater vero Gregorii abbatem alloquens : Charus, ait, utique Deo es, Pater sancte, cui revelata mysteria sunt quæ nos miseros solarentur : vivitne vero filius meus, domine? Ille autem : Næ, inquit, per Deum vivit et valet : ac vultu quidem parentem ipsius dominum Charitonem virum tuum plane refert. Nam et ipse rufus est, pulchrosque habet oculos, pulchrum os, justas nares, elegans supercilium, labia minuscule : vultus quidem ejus semper demissus, at mentem et cogitationem ad Deum refert : in psalmodia vero suavis admodum omnes allicit (96) : idem acutis auribus sacra audit oracula ; si quod verbum proferendum sit, lentus est (97) : a turpi risu omnino abstinet, semper vero optimæ quæque et immortalia in ore habet : animum summo studio exercet, patientia pollet singulari.

XXVII. Hæc aliaque multa cum exposuisset abbas, tota convenit civitas, ut Deo laudes redderet ob ea omnia, quæ ab illo audierat ; itaque diem exegere lætitiæ plenum, et quia Gregorium vivere cognoverant, et quia parentes ejus gravi magnaque cura liberatos intelligebant. Mox vero, ut quies consecuta est, et sacra mysteria peracta sunt, ci-

ἐπὶ Ἐλισσέου ποτέ. Καὶ ταῦτα εἰπόντες μοι, ἀφανεῖς ἐγένοντο. Διυπνισθεὶς δὲ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἀπὸ τῆς θοῆς ἐπὶ τὸν ποταμόν· κατ' οἰκονομίαν δὲ Θεοῦ εὗρον πλοῖον βουλόμενον ἀποπλεῦσαι ἐπὶ Ἀφρικὴν, καὶ τοὺς τὸν ναῦλον ἡμῶν εἰσπλῆθον μετὰ δύο ἀδελφῶν τούτων· καὶ προττάξει Θεοῦ διὰ δέκα ἡμερῶν διεπεράσαντες ἐν Καρθαγίνῃ, καὶ εὗρομεν τὸν παῖδα ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ ἀναγινώσκοντα· καὶ ἀσπασάμενοι αὐτὸν, συναίεθ' μετ' ἡμῶν εἰς Ἱερουσόλυμα, κάκειτε αὐτὸν εἰσάσμεν τῇ ἀγίᾳ Κυριακῇ τῇ Νέᾳ μετὰ τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἱερουσολύμων, βίον κεκτημένον εὐσεβήμον, καὶ πολιτείαν ἐνέριτον, ὥστε θαυμάζεσθαι τὸν παῖδα παρὰ πάντων τῶν ὄντων σὺν τοῖς ἐκείσε.

KΓ'. Ταῦτα διεγρήσατο ὁ μοναχός· καὶ ἀκούσαντες ἄπαν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἤραν εἰς ὕψος τὴν φωνὴν αὐτῶν, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκπτάσαντες ἐκραζον τὸ, Κύριε, ἐλέησον, μετὰ δακρύων πολλῶν. Ὁ δὲ Χαρίτων καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ πεσόντες· χαμαὶ ἐπὶ πρῶτων ἐκειντο ὡς νεκροί. Προσελθὼν δὲ ὁ μοναχὸς ἐκράτησεν αὐτοὺς καὶ διεγείρεν λέγων· Ἀνάστητε, τέκνιά μου, καὶ δότε δόξαν τῷ Θεῷ τῷ ἀποκαλύψαντι ὑμῖν τὴν ζωὴν τοῦ τέκνου ὑμῶν· μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐνέριτον καὶ σεμνὴν αὐτοῦ πολιτείαν. Εἶτα σφραγίσαντας τοὺς ἐπισκόπους ἐκαθέσθησαν δοξάζοντες καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων Θεῷ ἐν πᾶσιν, τῷ ἀποκαλύψαντι μεγάλα καὶ θαυμάσια διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ τῶν καθ' ἐκαστὴν γενεὰν καὶ γενεὰν εὐαρεστηκότων αὐτῷ. Καὶ λέγει ἡ μητὴρ τοῦ Γρηγορίου τῷ Ἀδελφῇ· Εὐλογημένος εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Πάτερ ἔσις, ὃ ἀπεκαλύφθησαν μυστήρια διὰ τὴν ἡμῶν ἐλευσίνην. Εἶτα, κύριε, ζῇ τὸ τέκνον μου ; Ὁ δὲ, Ναί, φησὶν, διὰ τοῦ Θεοῦ, ζῇ καὶ ὑγιαίνει· ἀφωμώσεται γὰρ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ πατρὶ τῷ κύρῳ Χαρίτωνι τῷ ἀνδρὶ σου· ἔστιν γὰρ κάκεινος πυρρόκλιζων μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν, εὐστομος, εὐρινος, κολόφρου, μικρὸς χειλὸς, κάτω νεύων ἀεὶ, ἀνω δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας· πρὸς τὸν Θεὸν ἔχων, ἥδους δὲ καὶ χαλῶν-μενος ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ σφόδρα, ὁξείας τὰς ἀκροὺς ἔχων ἐν τῷ ἀκούειν τὰ σεμνὰ λόγια, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι πᾶν ῥῆμα, γέλωτος αἰσχροῦ ἀπεχόμενος παντελῶς, τὰ λίαν ἀγαθὰ καὶ ἀφθάρτα ἀεὶ ἐπὶ σόματος ἔχων· εἰς ἀκραν ἀσκησιν ἑαυτὸν ἐκδούς, ὁπο- μόνῃν τε κεκτημένος πολλήν.

KZ'. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐξηγησάμενος ὁ ἀδελφῇ, συνίχθη πᾶσα ἡ πόλις δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ ἀδελφῇ. Ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ διὰ τὴν Γρηγόριον ἀκούσαντες, ὅτι ζῇ, πάλιν δὲ ὅτι καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἀπληδάγησαν ἀπὸ πολλῆς καὶ μεγάλης ὀλίσψεως. Εἶτα γενομένης ἡσυχίας, καὶ τὴν ἁγίαν

(96) Scriptum in utroque cod. καλόμενος, quod unde sit, aut quid significet, mihi plane ignotum est. Mendum vero esse a scriba arbitror pro χαλόμενον a χαλῶν, laxo, quod et ad animum transfertur, ut sit *recreare, exhilarare*. Χαλῶν τὸ μέτωπον, *explicare frontem* dixit Aristophanes in *Vesp.*

inde, χαλαρός, lenis, apud Suidam. Cæterum infra eliam n. 31, scriptum erat καλόμενος.

(97) Cod. 2 βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι πᾶν ῥῆμα φαῦλον. Vix repudiandum istud φαῦλον videtur : melius enim respondeant, quæ paulo post sequuntur, τὰ λίαν ἀγαθὰ, etc.

ἐπιτελείσαντες μυσταγωγίαν, μετέλαβον τροφῆς ὃ τε ἐπίσκοπος, καὶ οἱ μοναχοί, καὶ οἱ γονεῖς τοῦ Γρηγορίου. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀσπασάμενοι τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς μοναχοὺς, ὑπέστρεψαν εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν μετὰ χαρᾶς, δοξάζοντες τὸν Θεὸν τὸν δόντα τοιαύτην χάριν τοῦ τέκνου αὐτῶν. Οἱ δὲ μοναχοὶ ποιήσαντες ἡμέρας τρεῖς μετὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Ποταμίωνος, ἀσπασάμενοι αὐτὸν, ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ, καὶ διέσωσεν αὐτοὺς ἕως τῆς Πανορμιτῶν πόλεως· κακέϊθεν εἰσελθόντες ἐν πλοίῳ διεπέρασαν ἕως τῆς Ῥωμαίων πόλεως, καὶ διεσώθησαν εἰς τὸ μοναστήριον αὐτῶν.

ΚΗ'. Ὅντος δὲ τοῦ Γρηγορίου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐν πολλῇ σπουδῇ καὶ θερμότητι ἀκόπως πάντοτε ἡγρῶναι καὶ ἐσκόλαζεν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν. Καταλαβούσης δὲ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς διάκονος χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ὁ Γρηγόριος. Εἴτα μεθ' ἡμέρας ὀλίγας παρεκάλεσεν τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ ἀπολῦσαι αὐτὸν, ἵνα ἐξέλθῃ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ἀσπάσασθαι τοὺς ἐκεῖσε Πατέρας. Καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀπελθεῖν. Ὁ δὲ ἅπτε χαίρων, καὶ διδραμεν τὰ μοναστήρια τῶν ἐκεῖσε, μεγάλως ὠφελήσας παρὰ τῆς αὐτῶν παραινέσεως· μάλλον δὲ καὶ εἰς πλείονα κατάνυξιν καὶ σπουδαιότερον αὐτὸν ἐλθεῖν. Ποιήσας δὲ ἐκεῖ ἐνταυτὴν ἔνα, ἀσπασάμενος τοὺς ἀδελφοὺς, αἰτεῖ τὸ παρ' αὐτῶν εὐχὴν λαβεῖν· ἔμελλεν γὰρ ἐπὶ τὴν ἐσωτέραν ἔρημον πορεύεσθαι. Ἐπευχόμενων δὲ αὐτῷ πάντων τῶν ἀδελφῶν, ἀπέλυσαν αὐτὸν λέγοντες, Πορεύου, τέκνον, ἐν εἰρήνῃ·

(98) Primum quidem mirere, adolescentem e clero episcopi Agrigentini ab archiepiscopo Hierosolymorum susceptum et diaconum factum esse: cum jam concilium Chalcedonense can. 20 edixisset: *Ei δὲ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὄρον τοῦτον ἄλλω ἐπισκόπῳ προσήκοντα διέξεται κληρικὸν, ἐδοξεν ἀκοινωνητὸν εἶναι καὶ τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἄν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἵδαν ἐπαγέλῃ Ἑκκλησίαν.* Id est: *Si quis autem episcopus post hanc definitionem suscepit clericum ad alium episcopum pertinentem; placuit, et susceptum et suscipientem communione privari, donec is, qui migraverat clericus ad propriam fuerit regressus Ecclesiam.* Sed fortasse hac se lege non teneri putavit archiepiscopus, quod Gregorius jam monachum apud se haberet, et inter subditos numeraret. Illud potius mirandum, qui a Latino episcopo clericus factus esset, mox Græco sive Syriaco ritu diaconum institutum fuisse. Cæterum non hoc quidem per ea tempora insolens omnino atque novum dici possit. Nam de Theodoro Græco monacho Tarsi in Cilicia nato, quem Vitalianus pont. max. archiepiscopum in Britanniam misit, hæc versa vice a Beta acceptimus (*Hist. Angl. lib. iv, c. 1*): *Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset.* Habuerat enim tonsuram more Orientalium sancti Pauli apostoli: *qui ordinatus est a Vitaliano papa anno Dominicæ incarnationis delavim.* Contra vero Gerontius diaconus Ecclesiæ Mediolanensis sub Ambrosio, cum se Constantinopolim contulisset, Nicomediensis episcopus factus fuerat: quem quidem Ambrosius, ut est apud Sozomenum (*lib. viii, cap. 6*), litteris ad Nectarium datis, sacerdotio deturbandum censuit, at longe alia de causa, quam

Abum simul ceperunt episcopus et monachi et Gregorii parentes. Atqui hi demum salute episcopo et monachis dicta, domum suam cum gaudio reversi sunt, Dei benignitatem celebrantes, qui filio conservato tantum eis beneficium contulisset. Monachi vero dies tres apud sanctissimum episcopum Potamionem commorati, honore illi habito discedendi facultatem impetrarunt, et Panormum usque deducti sunt: unde Romam navigarunt, atque incolumes ad monasterium suum pervenerunt.

XXVIII. At vero Gregorius Hierosolymis impiger, magno studio atque amoris ardore perpetuo vigilans, divinarum Litterarum mediationi incumbbat. Ubi vero sancta dies Pentecoste advenit, a sancto archiepiscopo Hierosolymorum inter diaconos (98) cooptatus est. [XIII] Tum diebus aliquot exactis, commeatum postulavit, ut in Olivarum montem ire liceret, Patres salutandi causa, qui illic degerent (99). Quo impetrato latus abiit, et tractus illius monasteria peragravit, magno utilitatis fructu, ex patrum illorum hortationibus percepto, majore animi angore, ac vehementiori proficiendi voluntate suscepta. Enimvero apud eos annum diversatus, cum discessionem pararet, petiit a fratribus, ut sibi bene precarentur, quod nempe in penitiora deserta esset profecturus. Cui fratres omnes fausta apprecati, hæc abeunti addidere: *Perge, fili, Deo propitio; fides et charitas, qua Deum complecteris, tibi saluti*

quod Latinus diaconus fuisset. Quinetiam usque ad Cælestini III, pont. max. ævum, non omnes hæc religioni duxisse videntur episcopi; cum hic cardinali S. Laurentii legato in Siciliam rescripsit: *Licet culpandus sit episcopus Latinus, qui clericos suos a Græco fecit antistite ordinari; quando tamen talis mos ab Ecclesia toleratur, impediri non debet ab executione ordinum taliter susceptorum.* (V. Morin. *De sacr. Ord. P. I. c. 3, n. 3*). Mirum etiam est Gregorium annorum viginti diaconum esse designatum. Sunt tamen, qui Syricium pont. max. constituisse arbitrentur: *ut acolythus et subdiaconus post vicesimum ætatis annum, si se primitus continentia præeunte dignum probavit, ad diaconi gradum accedat* (Epist. ad Himer. episc. Terrac. n. 9). Verum non satis explorata ea lectio est: Cum in aliis codicibus pro *vicesimum* scriptum sit *tricesimum*, ut Harduinus in margine indicavit (*Conc. t. I, p. 850*). Num autem ubique definitus annorum numerus esset, ante quos nemo diaconus fieri posset, non reperio. Sed Patres concilii Aquisgranensis anno 816, hæc docuere (apud Hard. t. IV, p. 1063): *A viginti quinque annis et supra in tabernaculo servire ipsis (Levititis) mandatum est. Quam regulam sancti Patres et in Novo Testamento constituerunt.* V. can. 14, conc. Trull.

(99) Apud Cyrillum Scythopolitanum sive potius Metaphrastem in Vita Euthymii leges (n. 103), monasterium ibi fuisse Gabrieli presbyteri et hugu-
nenti ἐν τῇ πρὸς τῷ κολλάδι τοῦ σεβαστείου ναοῦ, ὃς ἀπὸ τῆς ἁγίας ὠνόμαστο Ἀναλήψεως. *In valle venerabilis templi ad Orientem, quod nomine sanctæ Assumptionis donatum fuerat.* Quo de templo, quod in montis vertice erat, meminit etiam in Vita Sæ-
læ (n. 45).

sit. Cum igitur Olivarum montem reliquisset, in viam se dedit, quæ in deserta duceret, ac tertio post die monachum invenit horæ sextæ precationes peragentem. Atque id divino consilio factum dico, quomodo alias contigisse dictum est: monachus scilicet, qui juvenis professionem et causam nosset, absolutis precibus ipsum advocavit, et quo pergeret, interrogavit. Cui ille: Quo me Christus deducet: volo enim, si Dominus annuat, in deserta penetrare. At monachus: Mecum, inquit, proficiscendum tibi est, fili. Itaque simul dierum viginti iter emensi, nescio quo in loco constitere, ubi monachus procul Gregorio cellulam demonstravit, ante quam binæ palmæ erant; tum hæc adjecit: In ea cellula, fili, magnus habitat Pater; si salvus esse vis, accede illuc; cum ostium pulsaveris, siquidem [xlv] ille psalmis operam det, extra cellulam subsistes, et quod reliquum erit psalmorum, cum ipso absolves: post hæc ille te omnino in colloquium admittet. Mihi jam alio abeundum est (1). Ac monachus quidem post mutua officia discessit, cumque solum reliquit. Gregorius vero flexis genibus sic precari cœpit: Domine Jesu Christe Deus noster, qui Patres omnes servasti, quicumque in hæc loca ingressi tibi placuerunt, ipse me quoque abjectum ac nequam accipe, ac flagitia mihi remitte: neque enim voluntas tua est perire quemquam, quin omnes homines ad veritatis cognitionem pervenire cupis.

XXIX. Hæc precatus surrexit, ac salutari signo usurpato (2), ad cellulam accessit. Stans autem auscultando sensit monachum psalmis intentum esse, et cum eo quasi turbam canentium audire sibi visus est; sed ubi ad cellulam magis appropinquavit, tres veluti voces simul concinentes audiit: cumque cellulæ proximus astartet, pulsare ausus non est: psalmos tantum cum eo recitavit, dum hora nona absolveretur. Illo subinde ad cellulæ ostium (3) inclinavit sese, et clamans sic ait: Gregori fili, huc ad nos ingredere. Quem ut audiuit Gregorius, ad pedes senis accurrens procidit, et lacrymans dixit: Miserere mei, Pater, atque hominem scelestum precibus juva, ut animam meam Deus servet. Senex vero: Deus, inquit, tui,

(1) Cod. 2, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ πορεύομαι.

(2) Quam veteri inter Christianos consuetudine fiat, ut religionis ergo signum crucis in fronte describamus, Tertullianus in primis nos docet (*De car.* c. 3; et *Adv. Marc.* l. iii, c. 22); de signaculo autem, quod a fronte ad pectus ducitur, loqui idem videtur, cum ad uxorem scripsit (lib. ii, c. 5): *Latebisne tu, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas?* Nec aliud, opinor, iudicavit Rufinus, cum de Ecclesiæ suæ consuetudine ait (*Apol.* l. i, n. 5): *Cum omnes Ecclesiæ ita sacramentum Symboli tradant, ut postquam dixerint: Peccatorum remissionem, addant: Carnis resurrectionem, sancta Aquileiensis Ecclesia, Dei spiritu futuras adversum nos calumnias prævidente, ubi tradit: Carnis resurrectionem, addit unius pronomini syllabam: et pro eo, quod cæteri dicunt: Carnis resur-*

rectionem, nos dicimus: Hujus carnis resurrectionem; quo scilicet frontem, ut mos est, in fine Symboli signaculo contingentes, et ore carnis hujus, videlicet quam contingimus, resurrectionem facientes, omnem venenatæ adversum nos linguæ calumniandi auditum perstruamus. Quibus verbis morem indicare videtur, qui adhuc viget, ut crucis signum sub Symboli conclusionem a fronte ad pectus ducatur. Planius etiam res eadem significatur in Actis sancti Theodoti apud Ruinarium (p. 545, § 21): *Totumque corpus suum signo crucis muniens, in stadium processit animo imperterrito.* Quæ item occurrunt in Actis sanctæ Restitutæ V. et M. (c. 2, n. 10), quanquam ea non bene Castellius de signis per totum corpus iteratis accepit. (*Enarrat. in Acta*, p. 142.)

(3) Cod. 2, διὰ τῆς θυρίδος τοῦ κελλίου.

ἐλεῆσθαι σε, τέχνον, καὶ δῶσαι σοὶ κατὰ τὴν κόπον ἅπαντα σου. ἔπειτα προσέμεινεν τῷ γέροντι τέσσαρας χρόνους, κακείνῳ ἐχρηματίσθη πᾶσαν ῥητορικὴν καὶ γραμματικὴν, φιλοσοφίαν καὶ ἀστρονομίαν καταμαθὼν, γέγονεν ἄλλος, ἐξ ἄλλου δεύτερος Χρυσόστομος. Μετὰ δὲ ταῦτα συνταξάμενος τῷ γέροντι, καὶ ἐπευξάμενος αὐτῷ ἀπέλυσεν αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, προδελύσας αὐτῷ ὁ γέρων τοὺς πειρασμούς, οὓς ἐμελλεν ὑπομένειν. Καὶ πάλιν ὑπέστρεψεν εἰς Ἱερουσόλυμα.

Α'. Καὶ ἐδέξατο αὐτὸν ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ ἀρχιεπίσκοπος μετὰ χαρᾶς πολλῆς, καὶ ποιήσας πάλιν εἰς Ἱερουσόλυμα ἐνιζυτὸν ἕνα κατατροφῶν τῶν ἁγίων τῶν ἐκεῖσε ὄντων πατρικῶν ἀνδρῶν, μετὰ τὴν χρόνον ἐκείνῳ παρεκάλεσεν τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ἕνα ἀπολύσῃ αὐτὸν, καὶ εὐχεται ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ ἐπευξάμενος αὐτῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἀπέλυσαν αὐτὸν μετὰ χαρᾶς. Ἐξῆλθεν δὲ ἀπὸ Ἱερουσόλυμων τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλίου μηνός, καὶ ὤχτησε εἰς Ἀντιόχειαν, κακείνῃ λαθὼν κελλίον παρὰ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν ἐκεῖσε, ἐνθα ὁ ἅγιος Πατὴρ ἡμῶν ὁ μέγας Βασίλειος τὴν Ἐξάμερον ἐρμηνεύσεν, ἔρξατο τοὺς περὶ τῶν δογμάτων ὑποτιθεσθαι λόγους, ὥστε μὴ δύνασθαι τῶν σοφῶν τῆς Ἀντιοχείας ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ. ἦν γὰρ ἔχων χάρισμα πνευματικὸν ὁ ἀνὴρ. Ποιήσας δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁ Γρηγόριος ἐνιζυτὸν ἕνα, καὶ θαυμάσθεις μεγάλως καὶ ὑπὸ πάντων ἐπινεθείς, συνταξάμενος τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, κατέλαθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ἐδέξατο αὐτὸν ὁ ἡγούμενος.

(4) *Hæc quidem Chrysostomi appellatio*, inquit Fabricius (Bibl. Gr. t. VII, c. 15, p. 553), *aliquot sæculis ipso recentior est, ut notat Savilius in limine notar. ad Chrysostomum; itaque et Sozomeni codicibus a juniore aliquo adjecta, et a Valesio omissa. Tamen a tempore synodi anno 680, Constantinopoli celebratæ communiter obtinuit.* Verum, pace tantorum virorum dixerim, non ita se res habet. Jam enim ab anno 555 ea appellatio vulgata erat, et omnium ore usurpabatur, testem habeo Vigilium Pont. Max. in *Constitutio*, in quo hæc leges (apud Hard. Conc. t. III, p. 58): *Hanc autem regulam et in sanctorum Joannis Constantinopolitani episcopi, quem Chrysostomum vocant, atque Flaviani ejusdem civitatis episcopi veneranda memoria constat esse servatam.* (V. et Theodoret, in fine *Hist.*)

(5) Cod. 1, καὶ εὐχεται περὶ αὐτοῦ.

(6) Cod. 1, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλίου.

(7) Delr. sodes, nomen *Eustathii*, temere imperiteque a scriba insertum. Quid enim magis discrepat? Sanctus Eustathius concilii Nicæni temporibus florebat, nec ultra annum 537, vixisse putatur. (V. *Hist. Chronol. Patriarch. Antioch.* apud Bolland. t. I, Jul.) Alium Eustathium in fastis Antiochenis frustra quaeras; at vero Gregorius noster Antiochiam venit anno 586. Quo tempore Ecclesiam illam regerat, qui multis laudibus ab Evagrio (lib. V, c. 6) celebratur, Gregorius I. (V. Quien. *Or. Chr.* t. II, p. 757.)

Eustathium tamen istum recipit ultro Lancia (n. 16) quo seriem augeat patriarcharum Antiochenorum; nec videt clausum esse locum, sedem illam tum occupante Macario Monotheleta. Gregorium enim nostrum Antiochiam migrasse censet anno 677 (n. 15). At anno, qui hunc proxime consequutus est, scripta est Divals sacra Constantinii Pogonati ad Donum pont. max. in qua

illi, misereatur, teque pro laboribus tuis remuneretur. Ex eo die annos quatuor apud senem fuit Gregorius, atque inde rhetoricæ universæ et grammaticæ præcepta hansit, ac philosophiam atque astronomiam edidicit eo successu, ut paulatim tanquam alter Chrysostomus evaserit (4). Eum denique senex de [xlv] discessione cogitantem fausta omnia apprecatus dimisit, prædictis adversis rebus, quas erat subiturus. Ille vero Hierosolyma reversus est.

XXX. Ac reducem eum sanctus archiepiscopus magna cum lætitia accepit, et annum præterea apud se habuit Hierosolymis, ubi sanctorum Patrum, qui illuc erant, societate plurimum est delectatus. Post id tempus cum abundi facultatem ab archiepiscopo petiisset, et ut sibi bene precaretur (5), rogasset; tam ille, quam reliqui sancti viri Gregorium votis omnibus prosecuti non sine gaudio dimiserunt. Discessit autem Hierosolymis iv Idus Apriles (6), venitque Antiochiam, ubi, hospitio acceptus a sancto urbis illius archiepiscopo (7), in ea cellula habitavit, in qua sanctus Pater noster magnus Basilius Hexaameron interpretatus est, atque ibi sermones de dogmatis proponere cœpit ejusmodi, ut qui Antiochiæ sapientes habebantur cum eo certare non possent. Sapientia enim illi quædam divina inesse videbatur (8). Porro Antiochiæ Gregorius annum transegit, magna admiratione affectus, et omnium laudibus commendatus. Inde annuente episcopo et fratribus digressus,

ille se præsentem interrogasse testatur in regia urbe Μακάριον τῆς Θεουπολιτῶν πόλεως, sive Antiochenum patriarcham: sic enim eam urbem appellabant: eundemque iterum et tertio memorat (Hard. t. III, p. 1045), tanquam jamdiu pontificatu potitum et veterem controversiarum auctorem. (Vide Quien. *Or. Chr.* t. II, p. 742.)

Quod ad Basilium pertinet, quem Leontius Antiochiæ versatum affirmat, nihil de ea re dubitandum esset, siquidem vera Socrates scripisset, eum Basilium magnum, illum ipsum esse existimavit (*Hist.* l. vi, c. 5), quocum Joanni Chrysostomo amicitia fuit: quem et in libris de sacerdotio secum colloquentem induxit. Verum nemo jam ignorat falsum esse Socratem, et Basilium multo ante natum, quam Joannem: æqualem contra fuisse Basilium Raphanæ episcopum, qui anno 381, synodo Constantinopolitanae subscripsit; qui cum non multum Antiochia distaret, veri utique similis est, cum Chrysostomo familiariter versatum esse. Sed tamen, cum sciamus Basilium Magnum peragrasse Palæstinam, Cœlen et Mesopotamiam, in ipso itinere Antiochiam nobilem urbem cur lustrare noluisse putemus? Porro novem illas homilias pulcherrimas in Hexaemeron a Basilio scriptas censet Garnierus ante episcopatum (in Vita c. 41, n. 2); sedi ubi composuerit, non addit. Ex tempore pronuntiatas putare videtur Tillemontius (t. IX, p. 289): sed tam complum opus ne ex Basili quidem ore sine magna commentatione fluere potuisse crediderim. Valeat igitur aliquod Leontii nostri testimonium, et hoc saltem vere affirmare statuamus, famam tum fuisse et hominum opinionem, revera Basilium Antiochiæ in cellula illa, quam Gregorius noster habitavit, nonnulla in Hexaameron commentatum esse.

(8) Cod. 2, ἔχων χάριν πνευματικὴν.

Constantinopolim profectus est. Qua in urbe apud praefectum monasterii Sanctorum Sergii et Bacchi hospitium invenit (9). Ibidem, cum sancti [xlvf] Patris nostri Joannis Chrysostomi libros reperisset, eosque diligenter percurrisset, de se ipso querebatur, et: Heu me miserum, aielat, quid ego faciam? quo pacto fraudulentas inimici cogitationes effugiam? quomodo de tot viri hujus invictis virtutibus parare mihi aliquot possim? at profecto indignus ego sum, qui tantorum ejus tamque illustrium recte factorum vestigia subsequar. Hoc tamen supplex per Patris hujus mansuetudinem a singulari Dei erga nos misericordia peto atque imploro, ut iis ignoscat, quae a me quotidie admittuntur (10).

XXXI. At vero praefectus, cum quotidie ob oculos haberet constantem hominis tolerantiam, psalmodiae suavissimam hilaritatem, summæ abstinentiae studium: quippe hebdomadam totam usque ad Sabbatum jejunos perdurabat, ac subinde oleibus et sale contentus erat: tum divinarum Litterarum meditationem perpetuasque vigilas; hæc omnia ad archiepiscopum Constantinopolitanum retulit (11), eumque sic est allocutus: Pater venerande, hospes quidam diaconus in monasterium meum advenit eximio plane aspectu, sed virtutis professione etiam magis spectandus, sapiens lectioni intentus, divinarum Litterarum interpret adeo [xlvii] excellens, ut meo quidem judicio par huic alter inveniri hodie in hac urbe non possit, postquam nempe sacram istam divinamque sapientiam tuam exceperimus. Hæc vero ut audivit archiepiscopus, mirifice lætatus est, ac praefecto respondens: Habemus, inquit, hic homines sapientes: hos ad te mittemus, ut, antequam ille sciat a nobis missos esse, causam ipsi aliquam prætexentes convenient, ac sermonem cum eo habeant, itaque

A μενος τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου. Κάεϊσε εὐρὼν τὰς βίβλους τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ αὐτὰς διεξελθὼν ὁ μακάριο, Γρηγόριος, αὐτὸν ταλανίζων εἶπεν· Οἱμοί! τί πρῶτον ὁ τάλας ἐγώ; πῶς δυνηθῶ ἄρα ἐκφυγεῖν τὰς τοῦ ἐχθροῦ κακοτέχνους ἐπινοίας; πῶς δυνηθῶ καταλαβεῖν ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ καὶ ἀνεκτάτων ἀρετῶν, καὶ ἐκ τῶν μυρίων ὀλέγας κτῆσασθαι; ἀλλ' ὅμως οὐκ εἰμὶ ἄξιος τῶν τοσούτων αὐτοῦ καὶ μεγάλων κατερθωμάτων ἐπακόλουθας γενέσθαι. Ἄλλ' ἵκετεύω καὶ δευσιπῶ τὸν φιλοκρίτιστα Θεὸν ἡμῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς τὸ πρᾶν, ὅπως συγχωρήσῃ τὰ παρ' ἐμοῦ πρατόμενα κατ' ἐκάστην ἡμέραν.

B ΛΑ'. Θεωρῶν δὲ ὁ ἡγούμενος τὸ ἐπίμονον τῆς κατερίας, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ χαλῶμενον τῆς ψαλμωδίας, πάλιν δὲ τῆς ἀκρας ἐγκρατείας· τὴν γὰρ ὀδομαδὰ ὀδοληρόν ἀπετελεῖ μὴ γενόμενος ὅλως ἕως τοῦ Σαββάτου, καὶ τοῦτο λαχάνους μόνον ἐπαρκοῦμενος καὶ ἄλλα· εἶτα πάλιν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν σχολάζων ἀεὶ καὶ τὸ ἄγρυπνον αὐτοῦ πάντοτε, ἀντήγγελεν τὰ κατ' αὐτοῦ ὁ ἡγούμενος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, λέγων αὐτῷ· Πάτερ τίμιε, κατήντησεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ μου ξένος τις διάκονος πάντο ὥρατος τῇ θείᾳ, πάλιν δὲ καὶ ἀκρίτη ἔχων καὶ βίον ἐνάρετον, σοφὸς δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀναγνωσεσιν προσέχων καὶ ἐρμηνεύων τὰς θείας Γραφάς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ εὐρίσκεισθαι· ἑτέρον C τινὰ σήμερον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οὐκ οἶδα, εἰ μὴ σοῦ αὐτοῦ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σοφία. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἔχρησεν πάντο, καὶ λέγει τῷ ἡγούμενῳ· Ἐχομεν ἐνταῦθα ἄνδρας σοφοὺς· ἀποσταλέμεν πρὸς σέ, ὡς ἐκείνοι μὴ γινώσκουσιν, ὅτι ἐξ ἡμῶν ἀπεστάλησαν, διὰ προφάσεως τινος, καὶ ἴδωσιν αὐτὸν καὶ διαλεχθῶσιν μετὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ οὕτως καὶ ἡμεῖς αὐτὸν θεωροῦμεν. Λέγει ὁ ἡγούμενος τῷ ἀρ-

(9) Causam si quæras, cur Gregorius in id monasterium, præ aliis, quæ multa erant Constantinopoli, d. verterit, hæc fuisse videtur, quod Latinus et monachorum Romanorum erat. In Synaxariis, et adnotavit Gangius (*Constantinop. Christ.* l. b. iv, n. 88) ad 12 mensis Martii in Vita sancti Theophanis, *Hormisdæ monasterium* appellatur, et solum dicitur prope palatium, nomen loco ab Hormisdæ Saporis regis Persarum fratre, qui se Constantinopolim receperat (Amorian. l. xvi, n. 17). Sed Procopius, qui templum a Justiniano conditum tradit (*De ædific. Just.* l. i, c. 4), nihil addit de monasterio, et tempus exstructum dicit, πρὸς τὴν βασιλειάν; ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὁμοίωσις τῷ παλαιῷ ἐπιγραφῇ. Apud Regiam, quæ *Hormisdæ* uini dicebatur. Cedrenus contra (t. I, p. 366, n. 147) nos docet, binis a Justiniano ibidem adificatis templis, sanctis sanctis martyribus Sergio et Baccho, cetero sanctis principibus apostolorum dato, paratam partem, quæ mare spectabat, et, quam ipse privatas incoluerat domum, simul constructa esse, atque et his omnibus illustrium virorum monasterium constituisse. Optime vero his respondet, quæ habet Vigilius in epistola ad Anastasium Ecclesiasticum (Hard. Conc. t. III, p. 5: *Nomen enim ad hunc Petri ecclesiam in Hormisdæ fuisse ab Argasio mense imperatore prædicto factum, etc.* *Idem. t. III, p. 1* perlegimus. Vigilius spe habet, ut Gregorius

in eo monasterio non essent, et inter suos se futurum intelligeret. Cæterum aliquandiu pontifices maximos de possessione deturbatos constat, cum Joannes VIII, epist. 109 (apud Hard. Conc. t. VI, p. 87) Basilio, Constantino et Alexandro Augg. gratias agere se scribat, quod monasterium Sancti Sergii intra vestram regiam urbem constitutum, quod sancta Romana Ecclesia jure proprio quandam retineat, divina inspiratione repleti, pro honore principis apostolorum nostro prælati redidistis. Aut tamen duo præterea Romanorum monasteria Constantinopoli fuisse sæculo vi, apparet in subscriptionibus monachorum, qui concilio Constantinopolitano sub Mena adfuerunt, inter quos sunt *Paulus presbyter et prior monasterii Romanorum, Anastasius presbyter et prior monasterii Romanorum*. (Hard. Conc. t. II, p. 1211.)

(10) Col. I, xlv' *ἐκαστὴν ἡμέραν*.

(11) Hæc vero scriba in numero non habuit, quia eo tempore archiepiscopum Constantinopolitanum nominaret. Erat porro jam ab anno 552, Joannes IV, cognomine Νηστεύτης, sive, ut Augustinus ait, *Jejunator*. (Cyprian. in *Hist. Eccl. Patr. Const.* n. 52, apud B. l. t. I, Aug.) Quæ autem pars inferior de ejus sapientia a præfatis dicitur, ea consequitur ergo clarescere quidem, sed tam non sine titulo privata potest. Quoniam enim Joannes ab aristocratiis omnium officinas

χειρισκόμῃ· Τῇ νυκτὶ, θέσποτα, ἀπόλυσον πρὸς Ἀ
 ἡμᾶς, ὅταν τὰς μεσονυκτινὰς ἐπιτελεῖ εὐχάς· οὐ
 γὰρ δύναται τιμὴ παρῆρσι αἰσθῆναι· τὸ ταπεινὸν γὰρ
 καὶ ἡσυχὸν κέκτηται φρόνημα.

AB'. Ἐν δὲ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ προσκαλεσάμενος ὁ ἀρ-
 χιεπίσκοπος Κωνσταντῖνον χαρτοφύλακα καὶ διάκο-
 νον, καὶ Μάξιμον φιλόσοφον, ἀμφοτέρους διακόνους,
 λέγει αὐτοῖς· Ἀπέλθατε, τέκνα μου, ἐν τῷ μονα-
 στηρίῳ τοῦ Ἀγίου Σεργίου, καὶ ἴδετε ἀνθρώπων τινα
 ἐκεῖ ξένον, καὶ προσαγορεύσαντες αὐτὸν τῇ πρε-
 πούσῃ τιμῇ ἀσπάσασθε αὐτόν. Καὶ ὅταν ἔλθῃ ὁ και-
 ρὸς τῆς ἀναγνώσεως, πρῶτον μὲν ἐξ ὑμῶν ὁ εἰς
 λαδὼν βιβλίον ἀναγνώσει. Εἴτα εἰς δευτέρων ἀνά-
 γνωναι ἐπιώτα τῷ ἀνθρώπῳ τὰ Ἀπ' ῥήματα τοῦ Θεο-
 λόγου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ
 πάντως γνῶσαι ἔχετε τὴν τοῦ ἀνδρὸς σοφίαν, μὴ
 σκανδαλίζοντες αὐτὸν τὸ ὅλω. Οἱ δὲ ἀποκριθέντες
 εἶπον· Γίνονται ὁ ἐπέταξας, θέσποτα. Ἀπελθόντες
 δὲ οἱ δύο διάκονοι καὶ κρούσαντες εἰσῆλθον ἐν τῷ
 μοναστηρίῳ· καὶ εὗρον τὸν Γρηγόριον μετὰ ἐτέρων
 τριῶν μοναχῶν ψάλλοντας τὰ μεσονυκτινὰ, τὸ, « Κύ-
 ριε, ἔδοξμάς με καὶ ἔγνως με. » Καὶ εὐχόμενοι
 οἱ ἄνδρες τῇ πρεπούσῃ τιμῇ, ἡπάσαντο τοὺς μονα-
 χοὺς καὶ τὸν Γρηγόριον. Καὶ καθεσθόντων αὐτῶν
 εἰσῆλθεν καὶ ὁ ἡγούμενος, καὶ ἐκαθέσθη καὶ αὐτὸς
 σὺν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν ὁ ἡγούμενος· Λαβέτω τὴν
 βιβλίον εἰς ἐκ τῶν πατριαρχικῶν, καὶ ἀναγνώ-
 σεις ὡφέλειαν ἡμῶν. Λαδὼν δὲ ὁ χαρτοφύλαξ τὴν

magis, quam litterarum ludos celebravit; unde in C
 Menologio Basiliano (die VIII Septembr.), χαράκτης
 τὴν τέχνην, sive arte *calator* appellatur; ingenio
 tamen ac solertia efficitur postea, ut probabilis quo-
 que scriptor haberetur, cuius quidem opera par-
 tium deperdita sunt, partium adhuc exstare putantur
 (V. Cavem. Sæc. Eutyph. an. 585, et Bonarchium
 ad calcem Oper. sancti Zenon.) I' em et famam
 virtutis ac sanctitatis apud Græcos habuit, sed
 quam facta (ius quædam elevari, pertinacia in
 primis *Œcumenici* nomen usurpantis, cum et Pela-
 gius II, et Gregorius Magnus pontifices maximi
 abstinere cum illa appellatione sæpe jussissent.
 Qua de re legendus tibi Cuperus (ibid. in parergo
 6) et quæ in Kalendario CP. ad diem 2 Septembris
 annotata reperies.

(12) Hujus diaconi et chartophylacis mentio,
 opinor, est in septima synodo actione 5, in qua
 prolatus liber ejus dicitur, a Theophilo diacono et
 scevophylace Ecclesiæ Constantinopolitanæ in ta-
 bulario inventus, hoc titulo: Κωνσταντίνου δια-
 κόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ
 Μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως εἰς πάντας
 τοὺς ἁγίους μάρτυρας, οὗ ἡ ὁρχή· Αἱ μὲν Χριστοῦ
 πανηγύρεις (apud Hard. Conc. t. IV, p. 310):
 nempe: *Constantini diaconi et chartophylacis san-
 ctissimæ Dei Magnæ ecclesiæ Constantinopoleos,
 in omnes sanctos martyres, cuius initium est:
 Christi quidem celebritates.* Tum locus insignis
 ejus laudationis subijcitur. De Maximo autem, qui
 et *philosophus* fuisse dicitur, cum multi eo nomine
 scriptores exstiterint, difficile est indicare, quem
 ille locum habeat, aut quorum operum auctor fue-
 rit, siquidem aliquod in scriptis reliquerit, quod in
 hominum manus venerit.

Quæret vero hic aliquis, cum Leontius diacono-
 rum quoque nomina tenuerit, quo pacto archiepi-
 scopi nomen ignorare potuerit. Verum non ego

¹⁴ Psal. cxxxviii, 1.

cum nos quoque videamus. Cui præfectus: Hac,
 inquit, nocte, domine, illos ad nos mitto, cum
 is preces absolverit nocturnas: neque enim allo-
 qui quemquam audet libere; adeo demisso est
 animo, et modestiam amat.

XXXII. Ea porro nocte archiepiscopus Constan-
 tino chartophylace (12) et Maximo philosopho,
 qui ambo diaconi erant, accessitis: Filii, inquit,
 mei, ad monasterium Sancti Sergii (13) pergite,
 ibique hominem quemdam hospitem convenite,
 atque compellantes eum officiose salutate. Ubi vero
 lectionis tempus erit, primum quidem alter e vobis
 sumpto libro legat: deinde, cum iterum legendum
 fu rit, porrigite illi *Arcana* (14) sancti Patris nostri
 Gregorii Theologi, ac simul animadvertite, quæ sit
 hominis sapientia, caventes tamen, ne quam illi
 offensionis ansam præbeat. Ii vero cum se, quæ
 præscripsisset, facturos respondissent, ad mona-
 sterium profecti sunt, pulsatoque ostio introducti,
 Gregorium ac tres cum eo monachos invenerunt,
 qui nocturnos psalmos canentes ea tum verba pro-
 nuntiabant, « Domine, probasti me et cognovisti
 me¹⁴: » quibus, post peractas rite preces, [xlviii] sa-
 lutem dixere. Cum autem consedisset, præfectus
 quoque ingressus simul adsedit, atque ait: Quidni
 de vobis, qui e patriarchæ domo estis, librum
 alteruter capiat, et in nostram utilitatem aliquid
 legat? igitur chartophylax, libro in manus sum-
 pto (15), sermonem sancti Joannis Chrysostomi (16),

Leontio ignotam archiepiscopi nomenclaturam pu-
 tarim, sed consilio fortasse ab eo neminem eor-
 um, qui dignitate eminerent, propria appellatione
 designatum, ne ejus etiam nomen proferre debe-
 ret, quem omnino nollet nominare: magni scilicet
 Gregorii, cui Sabaitæ omnes plurimum Romæ tan-
 quam monasterii sui conditoris debebant. Negligen-
 tiam enim is gessisse in Gregorii nostri causa vi-
 debatur, et pœnam homini innocenti irrogasse.

(13) Col. 2, τοῦ ἁγίου Σεργίου καὶ Βάχου.

(14) Ἀπ' ῥήματα hic sive *Arcana* Gregorii Na-
 zianzeni appellatur, opinor, tractatus *De fide*,
 quem Rufinus Aquileiensis Latine reddidit, Græce
 nemo hactenus vulgavit. In eo quippe Gregorius
 mysteria catholicæ professionis exponit, et arcana
 Christi appellationes, quæ divinis in libris occur-
 runt, quamplurimas explicat. Tractatum Græce
 exstare in bibliotheca Vaticana, ex Simleri an-
 tiquitate scripsit Fabricius (*B. Gr. t. VII, p. 521*);
 Augustino etiam notum fuisse indicat epistola ejus
 148 (novæ edit. n. 10); fuere tamen, qui Latinum
 opus ab origine judicarent, et Ambrosio tribue-
 rent, inter cujus opera editus est. Chiffetius Vigi-
 lio suo ascripsit, item alii aliis; quibus omnibus
 Leontius quoque noster adversatur; nisi de Gre-
 gorii versibus loqui putandus sit, quorum utique
 titulus est Τὰ Ἀπόρρητα, quique a Billio editi
 sunt (t. II, a p. 161), et Latine etiam redditi. Cæ-
 terum eos non bene λόγον appellasset.

(15) Col. 2, λαδὼν δὲ ὁ χαρτοφύλαξ τὴν βιβλίον.

(16) Designatur hic homilia quarta Chrysostomi ad
 populum Antiochenum, quæ est Περὶ καρτερίας καὶ
 ὑπομονῆς ἐκ παραδειγμάτων τοῦ τε Ἰωὼ καὶ τῶν
 τριῶν παίδων· καὶ περὶ τῶν ὁρκῶν ἐποχῆς· id
 est, *De patientia et tolerantia ab exemplis Jobi et*
trium puerorum: et de abstinencia a juramentis
(t. VI nov. edit., p. 48): nam quatuor homiliæ in
 Jobum, quæ inter Chrysostomi Opera reperitur,

qui est de Job, legere cepit. Solabat autem Gregorius quiete admodum ac densius, sed, quæ præferebantur sollicite intentus, et lacrymas in sinum suum large funderet. Postquam chartophylax ad sermonis finem venit, surrexerunt, ut iterum psalmos canerent: quo tempore Gregorius eodem in loco immobilis stetit, oculis in terram dejectis, ac mente ad caelum sublimata: quæ viri a patriarcha missi observabant, nec sine voluptate suavitatem canentis percipiebant, et statim ejus et constantiam mirabantur.

XXXIII. Completa demum consueta psalmodia, consedere rursus tam præfectus quam diaconi a patriarcha missi et ceteri item monachi: unus Gregorius in eo constitit loco, quem sibi sumpserrat; cui præfectus: Accede, inquit, fili Gregori, lege, nosque juvato. Ille vero admonenti respondit statim: Ut iubes, Pater. Cumque diaconi librum Theologi in manibus haberent, ipsi tradiderunt, adiecitque præfectus: Arcanum sermonem legito, fili. Ille, precatione rite peracta, lectione inchoavit. Hæsitavit vero diaconi, de verborum multorum explicatione solliciti, ac per præfectum rogabant, ut arcanorum versuum difficultates solveret. Quando tamen beatus adolescens librum habuit in manibus, nihil ipsis respondit, illud unum locutus: Ignotæ mihi, Pater. At lectione absoluta, cum cunctis dimittere vellet, et illi adsedissent, præfectus interpellans: Gregori, inquit, fili, cur nobis arcanorum versuum explicationem invidisti? Cui Gregorius: Ignosce, inquit, mihi, Pater; homo enim sum scæstus ac plane rudis. Cæterum simul atque præfectus obtemperandi necessitatem intulit, vel sine libro, res ab initio accurate declarare cepit, et Arcanorum vim ad singulos versus exponere. Cumque alia multa a viris illis beato juveni prolata essent, singula ipsis pacate tranquilloque direxit. Cui denique interrogandi quæ vellent finem fecerunt, honore ei habito ac salute dicta, ad archiepiscopum reversi sunt, læta exultantes de Deo laudem reddentes ob ea omnia, quæ audierant [xix] ac viderant: ingressique omnia, quæ a Gregorio audissent, ad archiepiscopum retulerunt, illud addentes, post ipsius archiepiscopi Deo

XXXIV. Hæc cum audisset archiepiscopus, nihil illuxit, accessit chartophylax, Gregorium ad se in aedem pontificales accivit. Ille vero ut se ob archiepiscopo vocari intellexit vehementer inloluuit. Inde enim quamprimum discedere, et Romam prodi-

A δέσπον, ἤρξατο τὸν περὶ τοῦ Θεοῦ λόγον πρὸς τοὺς πατέρας τοῦ Χριστοστόμου. Ἐκείθεν δὲ ὁ Γρηγόριος ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ καὶ κατασκευασίᾳ μετὰ πολλῆς ῥόδου προσέχων τοὺς λατρευμένους, ἐκρίνω συνεκτικῶς τὰ δόγματα ἐπὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ. Πατριάρχης δὲ ὁ κατὰ πόλιν ἐν τῷ λόγῳ, ἀπέστηκε πρὸς τὸ βιβλίον· ἔστη δὲ ὁ Γρηγόριος ἐν ἐκ τῶν ἀνεπαρκούντων αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις νεοτέροις ἀσθενοῦσι ἔχων τῆς καρδίας. Ἦσαν δὲ αἱ ἰσχυρᾶς αἱ παρακατασκευαὶ προσετοιμασμέναι αὐτῷ, ἥτις ἐκείνην τὴν ὥραν τοῦ λαλοῦντος αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον καὶ ἀνεπαρκούντων αὐτοῦ.

ΔΓ. Παραθεσίως οὖν τῆς ἐξ Ἰθους ἐλευσύντης τοῦ αὐτοῦ ἐκθέσθησαν ὅτι ἡγουμένως καὶ οἱ παρακατασκευαὶ δόξαντες, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ λοιποὶ μοναχοὶ, ἐπείκει δὲ ἐκείνῳ ὁ Γρηγόριος ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκείνῳ ἔμελλε. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἡγουμένος· Τίς ποτε Γρηγόριε, εἰπάτω, ἀνδρώμεθα, καὶ ὠρεώμεθα ἡμεῖς. Ὁ δὲ εὐθέως ἔφη τῷ λόγῳ εἶπεν· Ὅς καί ποτε, Πάτερ. Ἐχόντες δὲ πρὸ χειρὸν τὴν βίβλον τοῦ Θεολόγου αἱ παρακατασκευαὶ, ἐπέδωκαν αὐτῷ. Εἶπεν δὲ ὁ ἡγουμένος· Τὸν ἀπρόβλεπον λόγον ἀνδρώμεθα, τίς ποτε. Ἀκούει δὲ εὐχῆς, ἤρξατο τὸν ἀνδρώμεθα. Ἠκούσαν δὲ τοῦ πολλῶν λόγων τῆς ἐπιλήσεως, καὶ παρακαλοῦν αὐτὸν αἱ τοῦ ἡγουμένου οἱ δόξαντες δοῦναι αὐτοῖς τῆς λύσεως τῶν ἀπρόβλεπων στοιχείων. Ἐως δὲ εἶπεν τὴν βίβλον ὁ μακάριος ἐν ταῖς χερσὶ αὐτοῦ, αὐτοὶ αὐτοῖς ἀπεκρίναντο, μόνον τούτῳ λέγον· Συγχωρησέν μοι, Πάτερ· Εἶτε πλήρως τὴν ἀνδρώμεθα καὶ γενομένης ἀπολύσεως, ἐκθέσθησαν ἡμετέροις. Λέγει αὐτῷ ὁ ἡγουμένος· Τίς ποτε Γρηγόριε, πῶς ἔμελλε πρὸς ὠρεώμεθα ἡμεῖς τῆς ἐπιλήσεως τῶν ἀπρόβλεπων στοιχείων; Λέγει αὐτῷ ὁ Γρηγόριος· Συγχωρησέν μοι, Πάτερ, ὁ Θεὸς γὰρ εἶμι ἀμαρτωλὸς καὶ ἁμαρτωλός. Ἀνακαταβὴς δὲ ἐπὶ τοῦ ἡγουμένου, ἤρξατο, ἔκρινε μόνον τῆς βίβλου, ἐξ ἀπορχῆς διαπερνούσων καὶ ἐπὶ τὸν πρὸς ἑκάστην στοιχίαν τῶν ἀπρόβλεπων τὴν δύναμιν. Αὐτοὶ δὲ καὶ ἑτέρα πολλὰ διανοήσαντες αἱ ἰσχυρᾶς τῷ μακαρίῳ, πάντα αὐτοῖς ἀπεκρίναντο μετὰ πάσης ἡλικίας καὶ πραότητος. Πληρωμένους δὲ αἱ ἰσχυρᾶς τοῦ ἐπιστοφῆ αὐτοῦ ὅσα ἐβούλετο, συνταξαμένοι οὖν αὐτῷ τῇ προποσίτῃ τιμῇ, ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον χερσὶν ἔχοντες. ἔφη καὶ ὁ εὐχόμενος τὸν Θεὸν ἐπὶ πάντι αὐτῶν ἤκουσαν καὶ ἔδωκεν τὸν Θεὸν αὐτοῖς. Καὶ εἰσπλήνυντες διακρίναντο τῷ ἀρχιεπισκόπῳ πάντα ὅσα ἤκουσαν παρὰ τοῦ Γρηγορίου, λέγοντες, Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μὴ εἶναι ὁμιλίαν τοῦ ἀνθρώπου τούτου οὐκ ὀφείματα, μόνον δὲ ἡ ὑμετέρη θεοσέβεια καὶ ἀξιώμενος μακαριότης.

ΔΔ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀποστείλας τὸν χαρτοφύλακα μετεπέμψατο τὸν Γρηγόριον ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ. Ὁ δὲ ἐκπλήρη πρόδρα διὰ ἐκείνων αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Ἐβούλετο γὰρ διὰ τῶν αἰμάτων ἐκείνου, καὶ ἐπὶ τῇ Ρώ-

lore a Savino et Montfauconio reiectæ sunt, nec eorum habuit, quæ tantum nomen præferrent. Cæterum Iohannesannes ad regem Theodosium in hœmi-

lia etiam, quæ quartam illam sequitur, nec annos alios in lucis, nisi paucissimos ad patetiam hœtatur.

μην προτελθῆναι. Ἄμα δὲ τῷ λόγῳ ἐξῆλθον καὶ ἐπο-
 ρεύθησαν ἀμφοτέροι· εἰσελθόντες δὲ, προσεκύνησεν
 ὁ Γρηγόριος τῇ προπούσῃ τιμῇ τὸν ἀρχιεπίσκοπον
 πίπτων ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ἅμα δὲ
 κλαίων καὶ λέγων· Συγχώρησόν μοι, δέσποτα, Πά-
 τερ ἅγιε, καὶ εὖ· εἶαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλκεϊνότητος,
 ὅτι ἀνθρωπὸς εἰμι ἁμαρτωλὸς καὶ ταπεινός. Καὶ
 ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἔστη ἐνώπιον τοῦ ἀρχι-
 επισκόπου μετὰ παντὸς φόβου καὶ τρόμου· καὶ
 περιπτυσάμενος αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἡσπάσατο
 αὐτὸν τῷ ἁγίῳ φιλίῳ, καὶ λέγει αὐτῷ· Καλῶς
 ἦλθες, τέκνον, ὁ δυνάς ἀληθῆς δοῦλος τοῦ Χριστοῦ·
 καλῶς παραγένονεν πρὸς ἡμᾶς ὁ εὐχρηγγορός νοῦς
 καὶ ὀφθαλμὸς τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας.
 Καὶ μετὰ ταῦτα λέγει αὐτῷ· Πόθεν παρεγένου, τέ-
 κνον, καὶ ποῦ πορεύῃ; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Ἀπὸ τῆς
 ἁγίας πόλεως παρεγενόμην, δέσποτα, πρὸς τὰ τίμια
 ὑμῶν ἴχνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην βούλομαι, ἐὰν ὁ
 Κύριος εὐδοκήσῃ, καὶ ἡ εὐπρόσδεκτος ὑμῶν εὐχή.
 Καὶ ποιήσας μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμέρας εἰκοσι
 ἐν τῷ πατριαρχείῳ, πάνυ ἐθαύμασεν ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῇ
 καρτερικῇ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Γρηγορίου, καὶ ἐπὶ τῇ
 ἀνενόδῳ αὐτοῦ προσευχῇ, καὶ ἐν τῇ ἀκρα ἐγκρατείᾳ
 αὐτοῦ. Ἀδύνατον γάρ ἦν αὐτῷ μεταλαβεῖν τροφῆς
 ἕως τοῦ Σαββάτου. Ἦσαν δὲ καὶ ἑκάστην ἡμέραν
 καὶ νύκτα ἀμφοτέροι διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους
 τὸν λόγον· πολλὰ μέντοι προβλήματα καὶ παρα-
 δειγμάτων εἰς μέσον ἄγοντες οἱ τοῦ πατριάρχου διά-
 κονοὶ ὁ τε χαρτοζύλαξ καὶ ὁ Μάξιμος. Ἦσαν γάρ
 οὗτοι οἱ δύο πάντας τοῦ ἐπισκοπείου ὑπερέχοντες·
 καὶ οὐδὲν ἦν αὐτῷ πρὸς πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προ-
 βαλλόμενα, ἀ οὐχ ἐρμήνευεν αὐτοῖς ὁ Γρηγόριος,
 ὁμοσταλῶς πείθων, καὶ τὴν τούτων ἀπόδειξιν κατὰ
 τὸ πρέπον ποιούμενος.

ΛΕ'. Καὶ μετὰ ἡμέρας τινὰς ἱεῖου ὁ Γρηγόριος
 διὰ τοῦ χαρτοζύλακος τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ἵνα ἐπ-
 ευξάμενος ἀπολύσῃ αὐτόν. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος
 προσκαλεσάμενος τὸν Γρηγόριον, λέγει αὐτῷ· Τέ-
 κνον Γρηγόριε, ἔκδεξαι ὀλίγον, ἐπειδὴ ἐχθρὸς ἐν-
 ἐσπειρεν ζιζάνια μέσον τοῦ σίτου τῆς καθολικῆς
 Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Ὡς κλεῦεις, δέ-
 σποτα. Καὶ οὐκ ἔαγεν αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐξελ-
 θέν, οὐδὲ χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας,
 ἀ· ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Γρηγόριος· ἦν γάρ
 ἱεῖος· ἀκούων αὐτοῦ πάνυ. Διηγέσται δὲ αὐτῷ τὴν
 δυσωδίαν τῆς αἰρέσεως· τὴν ἀναφανείσαν ὑπὸ τῶν
 δυσσεδῶν (τοῖς περὶ Σέργιον, καὶ Κύρον, καὶ Παῦλον).

(17) Ut hic Sabbato solvere jejunium solitus
 dicitur Gregorius, sic infra (n. 83) in more illi fuisse
 perhibetur hebdoma tem reliquam præter Sabba-
 tum diemque Dominicum nihil gustando transgere :
 quod Græcam consue udiem sapit. Nam per ipsam
 quadragesimæ jejunii tempus nec Sabbato nec die
 Dominico jejunabant. Itaque hebdomas quæque πέντε
 τῶν νηστειῶν ἡμέρας habebat. Germanus patriar-
 cha Constantinopolitanus in primum jejuniorum
 Dominicum : Μέννηται, inquit, καὶ ἄλλοτε πότε
 κατηχημένα· παραίνεσας ὑμῖν ἐν αὐταῖς πέντε
 τῆς ἐβδομάδος ἡμέραις τῆς ἁγίας· νηστείας μονο-
 ναχίαν ἀσπάζεσθαι. Nempe, Memini me et alias ro-
 bis documenta hortando dedisse, ut quinque hebdo-
 macis dies sacri jejunii solum tantum ciuim suma-

cisci volebat. Ocius tamen exeuntes perrexere ambo,
 cumque ad archiepiscopum ingressi essent, Gregorius
 coram eo in terram procumbens reuerenter adora-
 vit, obortisque lacrymis sic est allocutus : Ignosce
 mihi, domine et Pater sancte, et miserum homi-
 nem precibus iuva : scelestus enim sum et abjectus.
 Tum a solo assurgens, ante archiepiscopum constitui
 timoris ac reuerentiæ plenus. At archiepiscopus ju-
 uenem amplexatus, et sancto osculo salutem impertit-
 us : Tempore, inquit, venisti, fili, qui verus plane
 Christi servus es : tempore ad nos accessit vigilans
 ista mens atque isis oculus recte semper sentientis ca-
 tholicæ Ecclesiæ. Tum rogare cœpit, unde veniret,
 et quo pergeret ? Cui ille : A sancta, inquit, civitate
 ad tua sacra vestigia veni, ac Romain cogito, si
 Dominus annuerit, et vestræ mihi preces affue-
 rint. Mansit vero apud archiepiscopum in ipsius
 ædibus dies viginti : fuitque omnino admirationi
 constans ejus patientia, et nunquam remissum pre-
 candi studium, et temperantia plane singularis :
 neque enim adigi poterat, ut cibum ante Sabbatum
 caperet (17). Porro diebus et noctibus singulis si-
 mul erant ipse et archiepiscopus disputandi causa ;
 multas etiam difficultates et varia exempla in me-
 dium proferebant patriarchæ diaconi chartophylax
 et Maximus : hi enim duo in pontificali domo su-
 per omnes eminebant : nec tamen ab iis quidquam
 objiciebatur, quod Gregorius non interpretaretur,
 ad singulos versus quod opus erat [L] subjiciens,
 eorumque explanationem adhibens non sine quadam
 dignitate.

XXXV. Cæterum post aliquot dies per charto-
 phylacem postulare Gregorius ab archiepiscopo
 cœpit, ut sibi discedendi veniam daret. Ille vero
 Gregorio ad se vocato, paululum immorari cum
 etiamnum jubet ; quod inimicus homo in media
 catholicæ Ecclesiæ tritico zizania disseminasset.
 Cui Gregorius : Ut jubes, inquit, domine. Nec jam
 cum archiepiscopus exire usquam atque ab eo dis-
 cedere passus est, quandiu Constantinopoli Grego-
 rius mansit. Plurimum enim colloquiis ejus dele-
 ctabatur ; simul eum de pestifera hæresi edocebat,
 quam impii homines ingresserant (qui Sergio et Cy-
 ro et Paulo studebant (18)). Multas vero orationes

tis (V. Allat. De Dom. et Hebdom. Græcor. p.
 1427, ed. Colon. 1648), inde vero factum paulatin-
 ut quidam religioni quoque ducerent, Sabbatum
 non servare, et profestum habere : quod Romæ
 etiam apud aliquos obtinuerat. Quare Gregorius
 Magnus dilectissimis filiis suis Romanis civibus sic
 edixit (lib. xiii, epist. 4) : Peruenit ad me, quos-
 dam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua
 et sanctæ fidei adversa seminasse, ita ut in die Sab-
 bati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi
 Antichristi prædicatores dixerim ? qui veniens diem
 Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere
 custodi, etc.

(18) Scripserat, opinor, Leontius nil de his aliud,
 quam illa : Διηγέσται δὲ αὐτῷ τὴν δυσωδίαν τῆς

qui est de Jobo, legere cepit. Sedebat autem Gregorius quiete admodum ac demisse, h. e. quæ proferebantur sollicite intentus, et lacrymas in sinum suum large fundebat. Postquam chartophylax ad sermonis finem venit, surrexerunt, ut iterum psalmos canerent: quo tempore Gregorius eodem in loco immobilis stetit, oculis in terram dejectis, ac mente ad cælum sublata: quæ viri a patriarcha missi observabant, nec sine voluptate suavitatem canentis percipiebant, et statum ejus et constantiam mirabantur.

XXXIII. Completa denum consueta psalmodia, consedere rursum tam præfectus quam diaconi a patriarcha missi et cæteri item monachi; unus Gregorius in eo constitit loco, quem sibi sumpserat; cui præfectus: Accede, inquit, fili Gregori, lege, nosque juvato. Ille vero admonenti respondit statim: Ut jubes, Pater. Cumque diaconi librum Theologi in manibus haberent, ipsi tradiderunt, adjecitque præfectus: Arcanum sermonem legito, fili. Ille, precatione rite peracta, lectione inchoavit. Hæsitabant vero diaconi, de verborum multorum explicatione solliciti, ac per præfectum rogabant, ut arcanorum versuum difficultates solveret. Quandiu tamen beatus adolescens librum habuit in manibus, nihil ipsis respondit, illud unum locutus: Ignosce mihi, Pater. At lectione absoluta, cum cætus dimitteretur, et illi adscidissent, præfectus interpellans: Gregori, inquit, fili, cur nobis arcanorum versuum explicationem invidisti? Cui Gregorius: Ignosce, inquit, mihi, Pater; homo enim sum scelestus ac plane rudis. Cæterum simul atque præfectus obtemperandi necessitatem intulit, vel sine libro, res ab initio accurate declarare cœpit, et Arcanorum vim ad singulos versus exponere. Cumque alia multa a viris illis beato juveni prolata essent, singula ipsis pacate tranquilleque diremit. Ubi denique interrogandi quæ vellent finem fecerunt, honore ei habito ac salute dicta, ad archiepiscopum reversi sunt, lætitia exultantes ac Deo laudem reddentes ob ea omnia, quæ audierant [XLIX] ac viderant: ingressique omnia, quæ a Gregorio audissent, ad archiepiscopum retulerunt, illud addentes, post ipsius archiepiscopi Deo charam et omni commendatione dignam beatitudinem, virum alium in tota urbe, qui Gregorio comparari posset, neminem esse.

XXXIV. Hæc cum audisset archiepiscopus, ubi illuxit, accessit chartophylace, Gregorium ad se in ædes pontificales accivit. Ille vero ut se ab archiepiscopo vocari intellexit vehementer indoluit. Inde enim quamprimum discedere, et Romam profu-

A δέλτον, ἤρξατο τὸν περὶ τοῦ Ἰησοῦ λόγον τοῦ ἐν ἀγγλῇς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐκαθέζετο δὲ ὁ Γρηγόριος ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ μετὰ παντὸς φόβου προτέγων τοῖς λεγομένοις, ἐκχέων ἀνανδρῶς τὰ δάκρυα ἐπὶ τὸν κόλπον αὐτοῦ. Πληρώσας δὲ ὁ χαρτοφύλαξ τὴν λόγον, ἀνέστησαν πάλιν ψάλλειν· ἔστη δὲ ὁ Γρηγόριος ἐν ἐνὶ τόπῳ ἀμετακίνητος κάτω νεύων, ἄνω δὲ τοὺς νοσοῦντες ὀφθαλμοὺς ἔχων τῆς καρδίας. Ἦσαν δὲ οἱ ἄνδρες οἱ πατριαρχικοὶ παρατρουμένοι αὐτὸν, ἡδέως ἀκούοντες τὸ ἡδὺ τῆς ψαλμῳδίας αὐτοῦ καὶ τὸ ἡσυχον καὶ ἀμετακίνητον αὐτοῦ.

ΔΓ'. Πληρωθείσης οὖν τῆς ἐξ ἔθους ψαλμωδίας, πάλιν ἐκαθέσθησαν ὅτε ἡγούμενος καὶ οἱ πατριαρχικοὶ διάκονοι, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ λοιποὶ μοναχοί, ἔμεινε δὲ ἐστὼς ὁ Γρηγόριος ἐν τῷ τόπῳ, ὃν ἦν αὐτῷ ὀρίσας. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἡγούμενος· Τέκνον Γρηγόριε, εἰσελθε, ἀνάγνωθι, καὶ ὠφέλησον ἡμᾶς. Ὁ δὲ εὐθέως ἅμα τῷ λόγῳ εἶπεν· Ὡς κελεύεις, Πάτερ. Ἐχόντες δὲ πρὸ χειρῶν τὴν βίβλον τοῦ θεολόγου οἱ πατριαρχικοὶ, ἐπέδωκαν αὐτῷ. Εἶπεν δὲ ὁ ἡγούμενος· Τὸν ἀπορρήτον λόγον ἀνάγνωθι, τέκνον. Λαβὼν δὲ εὐχὴν, ἤρξατο τοῦ ἀναγνῶναι. Ἠπέρουν δὲ τῶν πολλῶν λόγων τὰς ἐπιλύσεις, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν διὰ τοῦ ἡγνουμένου οἱ διάκονοι δοῦναι αὐτοῖς τὰς λύσεις τῶν ἀπορρήτων στοιχείων. Ἔως δὲ εἶχεν τὴν βίβλον ὁ μακάριος ἐν ταῖς χειρσὶν αὐτοῦ, οὐδὲν αὐτοῖς ἀπεκρίνατο, μόνον τοῦτο λέγων· Συγχώρησέν μοι, Πάτερ· Εἴτα πληρώσας τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ γενομένης ἀπολύσεως, ἐκαθέσθησαν ἀμφοτέρω. Λέγει αὐτῷ ὁ ἡγούμενος· Τέκνον Γρηγόριε, τίνοος ἔνεκεν οὐκ ὠφέλησας ἡμᾶς τὰς ἐπιλύσεις τῶν ἀπορρήτων στοιχείων; Λέγει αὐτῷ ὁ Γρηγόριος· Συγχώρησέν μοι, Πάτερ, ἄνθρωπος γάρ εἰμι ἁμαρτωλὸς καὶ ἰδιώτης. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγνουμένου, ἤρξατο, ἄνευ μέντοι τῆς βίβλου, ἐξ ἀπαρχῆς διασαφηνίζων καὶ ἐπιλύων πρὸς ἕκαστον στοιχὸν τῶν ἀπορρήτων τὴν δύναμιν. Λοιπὸν δὲ καὶ ἕτερα πολλὰ διαλεχθέντες οἱ ἄνδρες τῷ μακαρίῳ, πάντα αὐτοῖς ἀπεκρίνατο μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ πραότητος. Πληρώσαντες δὲ οἱ ἄνδρες τοῦ ἐπερωτῆν αὐτὸν ὅσα ἐδούλοντο, συνταξάμενοι οὖν αὐτῷ τῇ πρεπούσῃ τιμῇ, ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον χαίροντες, ἅμα καὶ δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν καὶ ἶδον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ εἰσελθόντες διηγέσαντο τῷ ἀρχιεπισκόπῳ πάντα ὅσα ἤκουσαν παρὰ τοῦ Γρηγορίου, λέγοντες, Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μὴ εἶναι ὅμοιον τοῦ ἀνθρώπου τούτου οὐκ οἴσθαμεν, μόνον ἂν ἡ ὑμετέρα θεοτήρητος καὶ ἀξιώτατος μακαριότης.

ΔΔ'. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἐπὶ τὴν αὐριον ἀποστείλας τὸν χαρτοφύλακα μεταστελλάτο τὸν Γρηγόριον ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ. Ὁ δὲ ἐλυπήθη σφόδρα διὸ ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Ἐδούλετο γὰρ διὰ τάχους ἐξελεῖν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώ-

lore a Savilio et Montfauconio rejectæ sunt, nec dignæ habitæ, quæ tantum nomen præferrent. Cæterum Jobi laudes attingit Chrysostomus in homi-

lia etiam, quæ quartam illam sequitur, nec minus aliis in locis, ubi potissimum ad patientiam hortatur.

μην προτελῆναι. Ἄμα δὲ τῷ λόγῳ ἐξῆλθον καὶ ἐπο-
 ρεύθησαν ἀμφότεροι· εἰσελθόντες δὲ, προσεκύνησεν
 ὁ Γρηγόριος τῇ πρεπούσῃ τιμῇ τὸν ἀρχιεπίσκοπον
 πίπτων ἐπὶ πόσσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ἅμα δὲ
 κλαίων καὶ λέγων· Συγχώρησόν μοι, δέσποτα, Πά-
 τερ ἄγιε, καὶ εὖζαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλασνότητος,
 ὅτι ἀνθρώπος εἰμι ἁμαρτωλὸς καὶ ταπεινός. Καὶ
 ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἔστη ἐνώπιον τοῦ ἀρχι-
 επισκόπου μετὰ παντὸς φόβου καὶ τρόμου· καὶ
 περιπτυσάμενος αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἥσπασατο
 αὐτὸν τῷ ἁγίῳ φιλήματι, καὶ λέγει αὐτῷ· Καλῶς
 ἦλθες, τέκνον, ὁ ὄντως ἀληθὴς δούλος τοῦ Χριστοῦ·
 χαλῶς παραγέγονεν πρὸς ἡμᾶς ὁ εὐχρηγὸς νοῦς
 καὶ ὀφθαλμὸς τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας.
 Καὶ μετὰ ταῦτα λέγει αὐτῷ· Πόθεν παρεγένου, τέ-
 κνον, καὶ ποῦ πορεύῃ; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Ἀπὸ τῆς
 ἀγίας πόλεως παρεγενόμην, δέσποτα, πρὸς τὰ τίμια
 ὑμῶν ἴχνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην βούλομαι, ἐὰν ὁ
 Κύριος εὐδοκήσῃ, καὶ ἡ εὐπρόσδεκτος ὑμῶν εὐχή.
 Καὶ ποιήσας μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμέρας εἰκοσι
 ἔν τῃ πατριαρχείῳ, πάνυ ἐθαύμασεν ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῇ
 καρτερίᾳ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Γρηγορίου, καὶ ἐπὶ τῇ
 ἀνενότῳ αὐτοῦ προσευχῇ, καὶ ἐν τῇ ἀκρα ἐγκρατείᾳ
 αὐτοῦ. Ἀδύνατον γάρ ἦν αὐτῷ μεταλαθεῖν τροφῆς
 ἕως τοῦ Σαββάτου. Ἦσαν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 καὶ νύκτα ἀμφότεροι διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους
 τὸν λόγον· πολλὰ μέντοι προβλήματα καὶ παρα-
 ὁρίγματα εἰς μέσον ἄγοντες οἱ τοῦ πατριάρχου διά-
 κονοι ὃ τε χαρτοφύλαξ καὶ ὁ Μάξιμος. Ἦσαν γάρ
 οὗτοι οἱ δύο πάντας τοῦ ἐπισκοπείου ὑπερέχοντες·
 καὶ οὐδὲν ἦν αὐτῷ πρὸς πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προ-
 βαλλόμενα, ἀ οὐχ ἐρμήνευεν αὐτοῖς ὁ Γρηγόριος,
 δημοσίῳ πειθῶν, καὶ τὴν τούτων ἀπόδειξιν κατὰ
 τὸ πρόπον ποιούμενος.

ΛΕ'. Καὶ μετὰ ἡμέρας τινὰς ὁ Γρηγόριος
 διὰ τοῦ χαρτοφύλακος τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ἵνα ἐπ-
 ευξάμενος ἀπολύσῃ αὐτόν. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος
 προσκαλεσάμενος τὸν Γρηγόριον, λέγει αὐτῷ· Τέ-
 κνον Γρηγόριε, ἐκδεξαι ὀλίγον, ἐπειδὴ ἐχθρὸς ἐν-
 ἑσπερην ζιζάνια μέσον τοῦ σίτου τῆς καθολικῆς
 Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Ὡς καλεῖς, δέ-
 σποτα. Καὶ οὐκ ἔασεν αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐξελ-
 θέν, οὐδὲ χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας,
 ἀ· ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Γρηγόριος· ἦν γάρ
 ἡ δέξω ἀκούων αὐτοῦ πάντοτε. Διηγέσαστο δὲ αὐτῷ τὴν
 δυσωδίαν τῆς αἰρέσεως· τὴν ἀναφανείσαν ὑπὸ τῶν
 δυσσεδῶν (τοῖς περὶ Σέργιον, καὶ Κύρον, καὶ Παῦλον).

(17) Ut hic Sabbato solvere jejunium solitus
 dicitur Gregorius, sic infra (n. 85) in more illi fuisse
 perhibetur hebdoma item reliquam praeter Sabba-
 tum diemque Dominicum nihil gustando transigere :
 quod Graecam consue udiem sapit. Nam per ipsam
 quadragesimae jejunii tempus nec Sabbato nec die
 Dominico jejunabant. Itaque hebdomas quaeque penitus
 τὸν νηστειῶν ἡμέρας habebat. Germanus patriar-
 cha Constantinopolitanus in primum jejuniorum
 Dominicum : Μέννηται, inquit, καὶ ἄλλοις περὶ
 κατηχητικῆς παραίνεσας ὕμιν ἐν αὐταῖς πέντε
 τῆς ἐβδομάδος ἡμέραις τῆς ἁγίας νηστείας μονο-
 ψαγίαν ἀσπάζεσθαι. Nempe, Memini me et alias ro-
 bis documenta hortando dedisse, ut quinque hebdo-
 madis diet us sacri jejunii simul tantum cibum suma-

cisci volebat. Ocius tamen exeuntes perrexere ambo,
 cumque ad archiepiscopum ingressiessent, Gregorius
 coram eo in terram procumbens reverenter adora-
 vit, obortisque lacrymis sic est allocutus : Ignosce
 mihi, domine et Pater sancte, et miserum homi-
 nem precibus iuva : sceleratus enim sum et abjectus.
 Tum a solo assurgens, ante archiepiscopum constitui
 timoris ac reverentiae plenus. At archiepiscopus ju-
 venem amplexatus, et sancto osculo salutem imperti-
 tus : Tempore, inquit, venisti, fili, qui verus plane
 Christi servus es : tempore ad nos accessit vigilans
 ista mens atque isje oculus recte semper sentientis ca-
 tholicæ Ecclesiæ. Tum rogare cœpit, unde veniret,
 et quo pergeret ? Cui ille : A sancta, inquit, civitate
 ad tua sacra vestigia veni, ac Romain cogito, si
 Dominus annuerit, et vestræ mihi preces affue-
 rint. Mansit vero apud archiepiscopum in ipsius
 ædibus dies viginti : fuitque omnino admirationi
 constans ejus patientia, et nunquam remissum pre-
 candi studium, et temperantia plane singularis :
 neque enim aligi poterat, ut cibum ante Sabbatum
 caperet (17). Porro diebus et noctibus singulis si-
 mul erant ipse et archiepiscopus disputandi causa ;
 multas etiam difficultates et varia exempla in me-
 dium proferebant patriarchæ diaconi chartophylax
 et Maximus : hi enim duo in pontificali domo su-
 per omnes eminebant : nec tamen ab iis quidquam
 objiciebatur, quod Gregorius non interpretaretur,
 ad singulos versus quod opus erat [L] subjiciens,
 eorumque explanationem adhibens non sine quadam
 dignitate.

XXXV. Cæterum post aliquot dies per charto-
 phylacem postulare Gregorius ab archiepiscopo
 cœpit, ut sibi discedendi veniam daret. Ille vero
 Gregorio ad se vocato, paululum immolari cum
 etiamnum jubet ; quod inimicus homo in media
 catholicæ Ecclesiæ tritico zizania disseminasset.
 Cui Gregorius : Ut jubes, inquit, domine. Nec jam
 eum archiepiscopus exire usquam atque ab eo dis-
 cedere passus est, quandiu Constantinopoli Grego-
 rius mansit. Plurimum enim colloquiis ejus dele-
 ctabatur ; simul eum de pestifera hæresi edocebat,
 quam impii homines ingesserant (qui Sergio et Cy-
 ro et Paulo studebant (18)). Multas vero orationes

tis (V. Allat. De Dom. et Hebdom. Græcor. p.
 1427, ed. Colon. 1648), inde vero factum paulatim,
 ut quidam religioni quoque ducerent, Sabbatum
 non servare, et profestum habere : quod Romæ
 etiam apud aliquos obtinuerat. Quare Gregorius
 Magnus dilectissimis filiis suis Romanis civibus sic
 edixit (lib. xiii, epist. 1) : Pervenit ad me, quos-
 dam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua
 et sanctæ fidei adversa seminare, ita ut in die Sab-
 bati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi
 Antichristi prædicatores dixerim ? qui veniens diem
 Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere
 custodi, etc.

(18) Scripserat, opinor, Leontius nil de his aliud,
 quam illa : Διηγέσαστο δὲ αὐτῷ τὴν δυσωδίαν τῆς

Gregorius habuit Constantinopoli partim dogmaticas, partim laudativas, quarum fama ad aures quoque piatissimi imperatoris nostri pervenit. Nec multo post advenire episcopi Alexandriae et Antiochia, et ceteri ex Oriente omnes (19). Cumque Romanorum episcopus [L.] gravi morbo correptus esset, ex consensu orthodoxorum episcoporum literas manu sua scriptas misit per hos episcopos, qui locum ipsius servabant. Ut vero Patres consecrere in templo magnae Irenes (20), quod intra ma-

αἰρέσεως τὴν ἀναφανέσαν ὑπὲρ τῶν δυσσεβῶν. Fuit, qui haec declarare cum vellet, caetera ad marginem adiecit inepte, τοῖς περὶ Σέργιον καὶ Κύρον καὶ Πύλλον. Haec deinde, cum codex describeretur, in contextum translata, tanquam germana auctoris verba, et i illud τοῖς, quod casum habet nullum cui respondeat, scribam admonere debbat, ne quid tale auderet. Factum exinde est, ut in reliquos codices eadem referrentur, in eos etiam, quos habuit Metaphrastes, qui ceteris haeticorum nominibus Pyrrhum quoque adiecit. At illi omnes post Gregorium nostrum novis rebus studere coeperunt, de quibus Martinus Pont. max. post concilium Lateranense anni 649 ad Ecclesiam Hierosolymitanam et Antiochenam scripsit (Herc. Conc. t. III, p. 658): *Scire enim vos volo, fratres, de rebus presentibus, id est de furibus, qui temporibus nostris insurrexerunt contra orthodoxam fidem, nempe Theodoro, qui fuit episcopus Pharan, et Cyro, qui Alexandrie, et Sergio, qui Constantinopolis, et ejus successoribus Pyrrho et Paulo: quod hi per propriam haesim valde moliti sunt perfodere, et thesauros sive dogmata Ecclesiae catholicae expilare.* Constat autem, pontificatum Constantinopolitanum a Sergio susceptum anno 610 ut in Chronico Paschali a notatum est.

(19) Quorsum, inquires, spectabat tantus iste magnorum episcoporum conventus? quandoquidem condum illa Monothetarum haeresis eruperat. Venerat Constantinopolim Gregorius noster anno 587 vertente. Per id tempus, ut Evagrius narrat (Hist. eccl. l. vi, c. 7), Gregorius Antiochensis episcopus, ubi Asterii comitis Orientis similitates, multorum convitiis objectus fuerat: cumque Asterio submota, Joannes successisset, non unius criminis accusatus, ad imperatorem atque synodum provocarat. Concilium igitur indictum anno 588, cum Gregorius non esset jam de professione cogitabat; quia vero patria eius causa agenda erat, omnes primores Constantinopolim vocati sunt; quod Evagrius discrete testatur his verbis: *Περὶ τούτων μὲν οὖν, ἔμοῦ παρεδρεύοντος καὶ παρόντος γε αὐτοῦ, κατὰ τὴν βασιλείᾳ γεγόνε τὴν ἀπολογία ὑπέξω. Καὶ τῶν ἐκασταχοῦ πατριαρχῶν, τῶν μὲν δι' ἑαυτῶν, τῶν δὲ καὶ δι' ἐτέρων τῇ ζητήσει παραγενομένων, προσέτι δὲ καὶ τῆς ἱερᾶς γερουσίας καὶ πολλῶν ὁσιωτάτων μητροπολιτῶν τῆς ὑποθέσεως δοκιμασθείσης μετὰ πολλῶν ἀγῶνας κρατεῖ.* Id est: *Me igitur consiliarium et comitem habens venit Constantinopolim his accusationibus respondens. Cumque omnes, qui ubique sunt patriarchae, partim per se, partim per legatos suos quaestioni interessent, senatores item urbis regiae, et ex religiosissimis metropolitans quamplurimi, negotio diu multumque examinato, tandem post multas actiones Gregorius causam obtinuit.*

Illud mihi exploratum non est, Pelagii II, qui tum pontificatum maximum gerebat, legatos, ut Leonitum tradit, nec Evagrius diffidetur, revera concilio adfuisse. Nam, ut rejiciam Pelagii litteras, quae ab eo prodierunt, nec germanae habentur, refractetur Gregorius Magnus, qui de ea synodo ait, tanquam quae inscio Pelagio coacta esset ad Eulogium episcopum Alexandrinum episcopum Antiochenum eodem

Πολλοὺς δὲ λόγους δογματικοὺς καὶ ἐγκωμιαστικὰς ἐξέθετο ὁ μακάριος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὥστε τὴν φήμην αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἔλθειν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας παρεγένοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, καὶ οἱ τῆς Ἀνατολῆς πάντες. Καὶ ὁ τῆς Ρωμαίων ἐπίσκοπος ἦν νόσω βαρεῖα συνεχόμενος· ἀπετείλειεν δὲ τίτιον ἰδιόχειρον αὐτοῦ πρὸς τὸ θέλημα τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ ἑρμολόγων ἐπισκόπων διὰ δύο ἐπισκόπων ἀποσπώντων αὐτοῦ τὸν τόπον. Καθίσαν-

exemplo scripsit (lib. v. epist. 43): *Autem hos siquidem annos octo, sanctae memoriae decessaris mei Pelagii tempore, frater et coepiscopus noster Joannes in Constantinopolitana urbe ex causa alia occasionem quaerens synodum fecit, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox idem decessor meus ut agnovit, directis litteris ex auctoritate sancti Petri Apostoli ejusdem synodi acta cassavit.* Addo ex epistola ejusdem (lib. IX, n. 68) ad Eusebium Thessalonicensem et alios: *Præter illa, quæ illic de causa venerandæ memoriae Gregorii episcopi Antiocheni sunt habita. Sed tamen illa ut agnovit referri possunt ad titulum æcumenicæ, quem Joannes nec opinante Pelagio decernendum sibi curaverat.*

Actam synodum anno 589 contendebat Valensius (ad Evagr. l. vi, c. 8): contra quem Pagius (in Annal. Bar. t. II, ad an. 588): *Hanc, inquit, synodum neque anno superiori (587) (quæ nempe Baronii opinio fuit), neque anno 580, ut voluit Valensius citatus, sed currenti congregatam Evagrius, qui Constantinopoli tunc erat, indubitam fidem facit.* Sursum autem Evagrii verba, unde argumentum ducitur, omnino hæc: *Καὶ τεσσάρων διαγενομένων μηνῶν μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀφίξιν, ἔτος ἑξέδομον καὶ τριτακοστὸν καὶ ἐξακοσιεστὸν χρηματισούσης Θεοῦ πόλεως, μετὰ ἐν καὶ ἐξηκοστὸν ἔτος τῶν προτέρων σεισμῶν, ἐμοῦ κατὰ τὴν ἑνῇ καὶ νέαν ἡμέραν τοῦ Ὑπερβερεταίου μηνὸς κόρην παρθένον νομφεύοντος, καὶ τῆς πόλεως ἑορταζούσης, καὶ δημοτελεῖ πανήγυριν ἀγοίστης περὶ τὴν πομπὴν καὶ τὴν παστάδα, ἀμφὶ τρίτην ἐπιλυχνίαν ὥραν, βρασμὸς καὶ κλόνος ἐπελθόντες, τὴν πόλιν μὲν κατέσεισαν πόλιν, etc. Id est: *Post ejus autem reditum (Gregorii scilicet), quatuor mensibus elapsis, anno Antiochiæ libertatem adeptæ sexcentesimo tricesimo septimo, post annum sexagesimum primum ab ultimo terræ motu, postremo die mensis Hyperbæretæi, dum ego virginem sponsam acciperem, et tota civitas feriaretur ac publicum conventum ad pompam et thalamum celebraret, tertia circiter noctis hora terræ motus cum fragore et sonitu irruens totam urbem concussit, etc. (ibid. c. 8).**

Jam vero Pagius hæc subiicit: *Evagrius incipit annum Antiochenum a Kalendis Septembribus, ideoque in ejus sententia annus Antiochenus 657 Kalendis Septembr. hujus Christi anni (588) initium sumpsit; et terræ motus, de quo loquitur Evagrius, ultima die mensis Octobris Antiochiam concussit. Quare synodus Constantinopolitana, quæ quatuor et amplius mensibus ante illum terræ motum absoluta fuerat, a currenti anno removeri nullo modo potest. Ultimus terræ motus Antiochenus die 29 mensis Novembris anni Christi 528 acciderat, ideoque recte Evagrius prodit, post illum effluxisse annos 61 refellique Valensium loco citato, ubi gravi errore scribit (ad lib. i, c. i Evagr.), annos Antiochenos a mense Dio, scilicet Novembri nostro proficisci, ideoque hunc terræ motum et synodum Constantinopolitanam ad annum sequentem pertinere.*

(20) Bina hoc nomine templa habuit Constantinopolis, de quibus memini me disseruisse in commentario Calendarii Constantinopolitani ad diem 11 mensis Maii. Alterum Constantinus magnus, al-

τες δὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας μεγάλης Εἰρήνης ἔνδον Α
τῆς θεοτερήτου μεγαλοπάλαιος, προεστράπη ὁ Γρηγό-
ριος παρὰ τῶν Πάτρων τὸν θρόνον ἐπέχειν τῆς Σαρ-
δηνίης ἐπισκοπῆς Κωνσταντίας τῆς Κύπρου. Ἦν
γὰρ καὶ αὐτὸς ἀσθενής. Ἦρξαντο οὖν τῆς ἀναφανελ-
σης δουραῖς ἀρέσεως τὴν ζήτησιν ποιήσασθαι.
Πολλὰ μὲν οὖν οἱ ὁρθόδοξοι πρὸς τοὺς αἱρετικούς
ἀπεφάναντο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἰστατο δὲ ὁ Γρη-
γόριος ὡς εὐτελέστατος πάντων μηδὲν πρὸς ταῦτα
ἀποκρινόμενος. Καὶ πάλιν καθελόντων αὐτῶν, ἤρ-
ξαντο οἱ αἱρετικοὶ περὶ οὐσθαι κατὰ τῶν ὁρθόδοξων.
Ἦν γὰρ πλῆθος πολὺ. Τότε ἐπέλαμψεν ἡ τοῦ ἀγίου
Πνεύματος χάρις ἐπὶ τὴν μακάριον Γρηγόριον· καὶ
ἤρξατο μετὰ πάσης ἡσυχίας διαλέγεσθαι ἐπὶ τοῖς
κινήφοροις ἐπισκόπους περὶ τῆς ἀγίας, ἀχράντου,
ἐμουσίου καὶ ἀχωρίστου Τριάδος, καὶ πρὸς ἑκαστὸν
ἀπολογούμενος αὐτοὺς, καὶ περὶ αὐτῶν αὐτοὺς τῶν
λεγόμενων τὴν ἀπόδειξιν ποιῆσαι. Ἐδόθη δὲ αὐτῷ
χρῆμα σοφίας καὶ συνέσεως, ὥστε μὴ δυνηθῆναι αὐ-
τῷ τὸ πλῆθος ἀνταποκριθῆναι πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκ

terum Maricianus oeconomus Magnae ecclesiae ex-
struxerant : et hoc quidem Εἰρήνη Νέα, illud Εἰρήνη
Παλαιά dicebatur. De secundo autem hic sermo-
nem esse crediderim, quod hoc Justinianus Aug.
ampliato solo, tanta munificentia restituit, ut, Pro-
copio teste (*De aedif.* l. 1, c. 3), post templum So-
phianum nulli ceterorum inferius in ea urbe habe-
retur, atque adeo Μεγάλη Εἰρήνη vocari posset;
quippe quod vetus illud Constantinianum non pul-
chritudine modo, sed etiam magnitudine superaret.
Appellatio utriusque, ut mox quidem fert opinio,
non ab Irene martyre, sed a pace ducta est, quem-
admodum duo alia ibidem erant, *Sophia* nempe
et *Anastasia*, quorum nomina aliunde quam a
martyribus desumpta esse constat. Sic Romae nunc
quoque, sic et *Iherixae templum pacis* est quae chri-
stianae concordiae monumenta haberi debent.

Ex hoc autem Leontii loco manifestum est, nen-
trum ab eo concilium oecumenicum designari, non
Constantinopolitanum nisi sub vigilio actum, ut vo-
lebat Cajetanus : non Constantinopolitanum ut sub
Agathone indictum, ut Lancia arbitrabatur. Nam
primum illud habitum dicitur *considentibus in se-
cretario venerabilibus episcopis*, ut scriptum est in
initio primae Collationis, et ceterarum item, nisi quod
initio septimae additum est, in *secretario venerabi-
lis episcopii hujus regiae civitatis*. Constantinopoli-
tanum vero tertium celebratum est in *secretario sa-
cri palatii, quod cognominatur Trullus*, quemadmo-
dum in singularum actionum Praefationibus videre
licet.

(21) Cod. 2, τοῦ τῆς Σαρδηνίης ἐπισκόπου.

(22) Locum hunc vexatum esse, variis codicis
alterius lectio indicat : nec minus declarat Meta-
phrastes, qui legit Σαρδόνιον. Quanquam autem et
Sardanii et *Sardonii* nomen aequè ignotum est;
alterutrum tamen a Leontio esse puto, atque ab
eo scriptum esse, τὸν θρόνον ἐπέχειν τοῦ Σαρδανίου
vel Σαρδόνιον ἐπισκόπου Κωνσταντίας τῆς Κύ-
πρου. Hoc planius certe ac veri est similis, quam
quod Lancia excogitavit (*Diss. de aet. Greg. Agrig.*
n. 7 et 27) : jussum scilicet esse Gregorium nos-
trum vice fungi episcopi Sardicae in medio Illyri-
co sitae, cui jura cessissent episcopi Constantiae, ex
quo nempe Constantiam Barbari occupant, quod
sub Heraclio Aug. contingit. (*Porphyr. l. 11, Them.*) Primum enim Sardicensis episcopus, ut
ipse fatur, metropolita erat, ut eo honore non
egret. Unde Cyprus adeo Sardica distabat, ut si
quidem episcopus aliquis ejus insulae consecran-

gnam urbem illam Deo charam a tollitur, jussus est
Gregorius sedere in throno Sardanii episcopi (21)
Constantiae Cypri (22) : nam ejus quoque urbis
episcopus aegrotabat. Exinde inquiri ceptum est
in fraudulentam haeresim, [LII] quae eruperat : ac
multa eo die orthodoxi Patres adversus haereticos
protulerunt. Continuit autem se Gregorius tanquam
omnium tenuissimus, nec quidquam ad ea respon-
dit. Cum rursus Patres convenissent, caepere ha-
retici animos tollere contra orthodoxos : magna
enim aderat multitudo. Tum vero sancti Spiritus
gratia in beato Gregorio mire enituit. Nam pacatam
orationem inchoavit adversus male sentientes epi-
scopos de sancta, impolluta, consubstantiali (23) et
inseparabili Trinitate, ac respondere cuque singu-
latim coepit, et singulos lacessere, ut ea, quae
dicerentur, explicarent. Tanta vero illi data est
sapientiae atque intelligentiae copia, ut ex eo numero
nihil quispiam respondere posset ad ea testimonia,
quae ipse sacris e Litteris afferebat (24), oraque ha-

duus esset, nimis longum iter mari terraque praescrip-
tum jure videretur, ut suum ille metropolitam adiret
: praesertim cum olim Cyprii eadem de causa
Antiochiam multo minus dissitam ad patriarcham
suum proficisci recusarint. (*V. Conc. Nic. can.*
37, interpr. Arab. et Conc. Ephes. act. 7.). Haec
demum a Lancia non solum nemine auctore, nul-
lo teste dicuntur, sed etiam contra Actorum aucto-
ritatem, contra synodum ipsam sextam, cui ad-
fuisse Gregorium contendit. In ea enim cum in
aliis Actionibus, tum in 18, quae ultima fuit, inter
C Patrum subscriptiones septimo loco haec eminet :
*Theodorus misericordia Dei episcopus civitatis Tri-
mithuntorum Cypri insulae, et locum tenens Epiphon-
nii sanctissimi mei archiepiscopi ipsius Cypri insulae
similiter subsignavi*. Ac ne dubitet quispiam, num
de archiepiscopo Constantiae sermo sit, in actione
16 scriptum est : *Theodoro episcopo civitatis Tri-
mithuntorum locum representante Epiphanii venera-
bilis archiepiscopi Constantiae insulae Cypri*. Quare
nullus omnino locus relinquitur vel Sardicensi
episcopo, vel Gregorio nostro, ut ille jura nactus
Ecclesiae Constantiensis, hic istius vice functus in
synodo dici possit.

De illa urbe Stephanus Byzantinus : Κωνσταντία,
inquit, ἡ νῦν ἐν Κύπρῳ Σαλαμίς· γίγνεται ἀπὸ τῆς
Κωνσταντοῦ γενικῆς. Nempe Constantia quae nunc
in Cypro est, Salamis fuit : nomen factum ei a pu-
trio casu Constantis. Jamdudum autem sic vocabatur ;
nam et Hieronymus scripsit (*Comm. in Epis.*
D Pauli ad Philem. c. 11) : *Et navigantes Salaminam
Cypri, quae nunc Constantia dicitur*. Quare a illis
Constantini magni nomen habuisse videbitur. Exi-
stimo autem, a Constantio potius accepisse, quam
a Constante : nam hujus provinciae fuisse Illyricum,
Italia, Africa; Constantii contra Asia, Syria, Ae-
gyptus. Tum ab hoc eodem, qui diutius imperium
obtenuit, alias urbes restitutas scimus, Seleuciam
scilicet, ut opinor, Pieriam, et Antaratum in Phoe-
nicia, quam Constantiam appellavit. (*Tillem. in
Constantio art. 10, ad an. 346.*)

(23) Cod. 2, non habet ὁμοουσίου.

(24) Quo haec auctore scribat Leontius, plane
ignoro, eumque nugari hoc loco suspicor, ac po-
tius quae sibi veri similia videbantur, committit,
quam ea referre, quae ab aliis tradita invenisset. Haec
enim jam tum amabant Graeci, a quibus Leontium
alienum non fuisse infra etiam saepe comperiemus.
De haereticis certe in eo concilio actum esse mini-
me constat. Quinimo de Mauritio Aug. qui tum

reitorum obstructa quiescerent : mirantibus sane A
[iust] cunctis Patribus, tantum illi gratiæ ex divini Spiritus lumine esse impertitum. Ac multi etiam ex iis, qui antea inter hæreticos censebantur, ex eo die, quo illis Gregorius silentium indixit, formula exhibitæ aut libello dato ad orthodoxam catholicæ Ecclesiæ professionem redierunt. Nec vero cæteri ab eo die, ac post illam disputationem verbum ullum cum orthodoxis de dolosis suis vanisque sermonibus interserere ausi sunt, dedecoris memores, quo affecti fuerant.

XXXVI. Sancta illa synodo ad exitum perducta, omnes admirari Gregorium cœperunt, omnes bene illi precari, ac simul Dei misericordiam prædicare, qui præter expectationem virum talem in medio eorum excitasset, cujus opera nullis jam curis premerentur. Longo enim tempore opus erat ad perversa illa hæreticorum consilia extirpanda : quæ beatus vir eclerrime Dei Patris ac Filii favore et sancto vitæque auctore Spiritu adjuvante intra paucos dies sustulit, omnibus hæreticorum artificiis, ut par erat, revelatis, ferociaque compressa : quippe qui sacras Litteras Veteris Novique Testamenti in numerato habebat, et doctrinam Ecclesiæ et rhetorum artem apprime norat. Quare multi, cum eum audirent, aiebant : Unde est hic vir ? Angelusne est qui loquitur, an unus aliquis e sanctis illis magnisque Patribus ? Ac plurimum etiam de eo lætatus est piensissimus imperator noster (25-26) et tota domus ejus. (27) Omnes vero Patres, qui ad sanctam

imperium administrabat, deque familia ejus scripsit Gregorius magnus (lib. xi, epist. 46) : *Quorum temporibus hæreticum ora conticescunt*. Sed tamen Patres in eo conventu et consuetudinis et dignitatis causa præfatos aliquid de catholica professione, ac simul Gregorio nostro occasione oblata esse dicendi, quæ de recta doctrina sentiret, haud incredibile videtur. Quippe nominis ejus et virtutis atque eloquentiæ famam diu Constantinopoli perdurasse indicat sequioris ævi scriptor Nicephorus Callistus : cujus verba non invitus proficiam, quamquam is temere ad Vigilii ætatem retulit, quæ ad Pelagii II tempora pertinebant : quod non unicum ejus indiligentiæ exemplum est (*Hist. Eccl.* lib. xvii, c. 27) : Καὶ τοῖνον, inquit, τῆς μὲν πρεσβυτέρως Ῥώμης τὸν θρόνον πρωταεύνοντος Βιγυλλίου, τῆς δὲ νεωτέρας τὰ μὲν πρώτα Μηνᾶ, ἔπειτα δὲ Εὐτυχίου· τῆς δὲ Ἀλεξάνδρου Ἀπολινάρου· Δομοίου δὲ τῆς Ἀντιοχείων, καὶ τῆς Ἱεροσολύμων Εὐστοχίου· συνόντος τοῖτοις καὶ Γρηγορίου τοῦ Ἀκραγαγνίνου, ἀνδρὸς βίω, καὶ λόγῳ, καὶ δόγμασιν ἀληθείας πάντας σχεδὸν ὑπερλάμποντος, ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς τὴν ἁγίαν πέμπτην οἰκουμένην ἡθροῖς συνόδον. Id est, *Itaque episcopatum veteris Romæ administrante Vigilii, novæ autem primum Menæ, deinde Eutychii, Alexandriæ Apolinarii, Antiochiæ Domino, Hierosolymorum autem Eustochio : cum eis etiam adesset Gregorius Agrigentinus, vir vitæ sanctitate, eloquentia et veritatis doctrina omnibus prope superior : imp. Justinianus sanctam quintam synodum œcumenicam coegit*. Cæterum in Actis hujus concilii nulla Gregorii nostri, nulla Agrigentini cujusquam vel episcopi vel presbyteri vel diaconi mentio fit. Idem vero et de synodo videntur certum est : cui tamen Gregorium episcopum in-

τῶν ἁγίων Γραφῶν αὐτοῖς διαλεγόμενα ῥήματα, ἐνέφραξεν δὲ τὰ τῶν αἰρετικῶν στόματα, ὥστε πάντα τοὺς Πατέρας θαυμάζειν τὴν τοιαύτην αὐτῷ δοθεῖσαν χάριν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐλλάμψεως. Πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν δοκούντων εἶναι πρῶτων αἰρετικῶν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς αὐτοὺς ἐπεστόμisen ὁ Γρηγόριος, διὰ τίτλων ἦτοι λιθέλλων ὑπέστρεπον εἰς τὴν ὁρθόδοξον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν. Οὐκ ἐτόλμησαν δὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἐπέκεινα προσβάλλειν λόγον μετὰ τῶν ὁρθόδοξων περὶ τῆς δολερᾶς αὐτῶν κenoφωνίας, εἰδόντες, ὅτι κατησχύνθησαν.

ΛΓ'. Πληρωθεὶς δὲ τῆς ἁγίας ἐκείνης συνόδου, καὶ θαυμασθεὶς ὁ Γρηγόριος ὑπὸ πάντων, πάντων δὲ εὐχαμένων, ἅμα δὲ καὶ δοξαζόντων φιλοκτιρμονα B
θεὸν τὸν ἀπροσδοκῆτως τὸν ἄνδρα ἐκείνον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐξαποστείλαντα ἐπὶ τὸ ἀμερίμουν αὐτοὺς διατηρῆσαι (πολὺν γὰρ χρόνον ἐβούλοντο διατρέψαι ἐπὶ τῇ ἐκρίζώσει τῆς παρανόμου τῶν αἰρετικῶν κακοβουλίας), αὐτὸς δὲ ὁ μακάριος ἀνὴρ διὰ τάχους τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος δι' ἡμερῶν ὀλίγων, πᾶσαν Γραφὴν ἐπὶ στόματος φέρων, Παλαιὰν τε καὶ Νέαν, ἐκκλησιαστικὴν τε καὶ ῥητορικὴν ἐπιστήμην, πᾶσαν, ὡς ἴδει, τῶν αἰρετικῶν ἐξηφάνισεν κακοβουλίαν, καὶ καθεῖλεν αὐτῶν τὸ φρύαγμα. Πολλοὶ δὲ ἀκούοντες ἔλεγον· Πόθεν ἐστὶν οὗτος ὁ ἀνὴρ; τάχα τολμῶμεν εἰπεῖν, ὡς ἄγγελος φθέγγεται, ἢ ὡς εἰς τῶν ἁγίων Πατρῶν τῶν μεγάλων. Πάνυ δὲ εὐφράνθη ἐν αὐτῷ ὁ εὐσεβέστατος C
ἡμῶν βασιλεὺς Ἰουστινός, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ παλατίου

terfuisse affirmat Nicetas monachus monasterii Stindii, is nempe, cujus libellum contra Latinos edidit Canisius tom. iii, p. 208, ed Basnae.; Græcus istius libelli contextus desideratur; repetitur tamen dicitur Constantinopoli *ab apocrisiarii apostolicæ sedis*. Quæ autem huc spectant, sunt hujusmodi : Si enim traditum vobis fuit ab apostolis comedere azyma, quomodo Agathon sanctissimus papa vester, præcessor cum esset sæptæ synodi sub Constantino imperatore, et dicitur Gregorius Agrigentinus episcopus non abstinere (pane scilicet fermentato) ? At cum pugnantia scribant Nicephorus et Nicetas, indicium nihilominus faciunt, Gregorii nostri memoriam Constantinopoli perennasse : itaque eum in regia urbe non sine laude versatum esse.

(25-26) Cod. 2. Ἰουστινιανός.
(27) Omissum hic a Leontio fuerat Augusti nomen, ut cætera alibi insignia, quemadmodum jam a notavimus. Hinc factum est, ut scribæ in diversa abierint, et alter quidem Ἰουστινός, alter vero Ἰουστινιανός scripserit, neuter quod debebat : erat enim tunc imperator Tiberius Mauricius, ab anno 586 imperium adeptus, cujus uxor fuit Constantina Aug. Tiberii Aug. filia. Hi liberos habuere maris quinque, Tiberium, Petrum, Paulum, Justinum, Justinianum : feminas item quinque, Anastasiam, Theoctistam, Cleopatram, Sapatram, Mariam (V. Congium in *Famil. Byzant.* n. 10). Hos ac familiares palatinos, an senatum designare voluerit Leontius, cum ait καὶ πᾶσα ἡ τοῦ παλατίου, in ambiguo est. Neque enim senatores apud principem habitabant; et familiam principis σύγκλητον, dictam esse, non invenio.

At vero, ad Justiniani nomen quod attinet,

σι γκλητος. Ἀσπασάμενοι τε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγιοι Πατέρες οἱ ἐν ἐκείνῃ συνελθόντες τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, καὶ ἐπευξάμενοι αὐτῷ, ὡς προειρήκαμεν, ὑπέστρεψεν ἕκαστος εἰς τοὺς ἰδίους τόπους χαίροντες καὶ αἰνῶντες τὸν Θεὸν τὸν μηδέποτε παρορῶντα τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ διατηροῦντα ἀλώδητον τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

ΛΖ'. Ἐγένετο δὲ μετὰ τὸ πάντας ἀναχωρῆσαι τοὺς Πατέρας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν προσκαλεσάμενος ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, λέγει αὐτῷ· Πάτερ, πόθεν παραγέγονεν ὁ ἀνὴρ πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ νέος, ὁ τοιαύτῃ χάριτι κατακεκοσμημένος; Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, τῷ βασιλεῖ προσεκύνησεν, καὶ εἶπεν· Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, εὐσεβέστατε αὐτοκράτορ, ὅτι ἡ πίστις καὶ ἡ καθαρά σου λατρεία, ἣν κέκτησαι πάντοτε πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μόνῃ ἡ διὰ σοῦ εὐχὴ ἐνέφραξεν τὰ τῶν αἰρετικῶν στόματα διὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Οὗτος, δέσποτα, ξένος ἐστίν, καὶ ἐκ τῆς ἀγίας πόλεως· ἐνταῦθα κατήντησεν. Μετὰ οὖν ἡμέρας ὀλίγας ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς τὸν Γρηγόριον ἐν τῷ παλατίῳ παραγενέσθαι. Καὶ εἰσελθὼν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἔστη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· Πῶθεν παραγέγονας, καὶ ἐκ ποίας πόλεως, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ; Ὁ δὲ λέγει, Εὐσεβέστατε αὐτοκράτορ, ἐκ Σικελῶν ἐπαρχίας τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων Ἐκκλησίας ὑπάρχει ὁ δοῦλός σου, καὶ διεπέρασε εἰς Ἱεροσόλυμα, κάκειθεν ὠρμήθη πρὸς τὴν τοῦ σοῦ κράτους περιφανῆ πόλιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς λέγει αὐτῷ· Εὐλογημένος εἶ, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐλογημένος ὁ τρόπος σου, καὶ εὐλογημένη ἡ πρὸς ἡμᾶς εἰσοδος τῆς παρουσίας σου· ὅτι οὕτως ἀποκαλύπτει καθ' ἑκάστην γενεάν καὶ γενεάν μυστήρια τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ ποιῶσιν τὸ θέλημα αὐτοῦ. Πλὴν αἶνος καὶ δόξα τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι τῷ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναδείξαντι τοιοῦτον σκευὸς εὐχάριστον τὸν καθελόντα τῶν αἰρετικῶν κακοτέχνους μηχανὰς διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεσιτείας.

ΛΗ'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διαλεγόμενος ἐπὶ πλείστας ὥρας ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς τῷ μακαρίῳ Γρηγόριῳ, ἔχειρεν· ὁ δὲ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσεκύνησεν τῷ βασιλεῖ τρίτον ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον. Καὶ ποιήσας ἐκεῖ ἡμέρας ὀλίγας, ἀνήγαγεν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ὁ Γρη-

illam [LIV] synodum convenerant, postquam salutem ei dixerunt, atque, ut diximus, bene precati sunt, ad sedes quisque suas laeti rediere, multis Deo laudibus redditis, qui eos, a quibus amatur, nunquam negligit, et catholicam Ecclesiam illaesa servat.

XXXVII. Patres jam omnes Constantinopoli discesserant, cum pietissimus imperator noster quodam die archiepiscopum arcessivit, interrogavitque, unde advenisset vir ille florentis ætatis, cui tanta divinitus gratia data esset? Cui archiepiscopus coram eo procumbens post adorationem subiecit: Magnas, pietissime imperator, Deo gratias agimus, quod fides tua et illibata religio, qua Deum assidue colis, atque ipsæ preces tuæ per hunc virum ora hæreticorum obstruxerunt. Porro vir hic, domine, hospes est, atque huc ex sancta civitate pervenit. Enimvero post aliquot dies Gregorium in regiam ire imperator jubet, et coram admisso sic affatur: Undenam advenisti, et qua ex urbe quove e populo es? Cui ille: Ex provincia Sicilia et ex Ecclesia Agrigentina est servus tuus, o pietissime imperator, qui profectus Hierosolyma, inde ad præclarissimam imperii tui urbem delatus est. Imperator vero: Bene, inquit, tibi sit, vir Deo chare, bene moribus tuis, bene item adventui tuo atque præsentiae: quandoquidem sic Deus singulis ætatibus mysteria sua iis revelat, qui eum timent et voluntati ejus obsequuntur: laus vero atque honor sancto nomini ejus tribuatur, qui diebus hisce talem tamque sibi acceptum administrum ostendit, a quo sancti Spiritus præsentis ope fraudes hæreticorum malæque artes sublatae sunt.

XXXVIII. Hæc et similia ad multas horas pietissimus imperator (28) cum beato Gregorio libentissime loquebatur: cum hic demum coram eo procidens, imperatorem ter usque ad solum adoravit, ac dimissus ad archiepiscopum rediit. Ac dies apud eum aliquot commoratus, per domesticum quemdam imperatoris Marcianum (29) nomine

non est dissimulandum, in plerisque Menologiis scriptum esse, Gregorium sub Justiniano Rhinometeo floruisse: nec horum testimonium tanquam recentioris ætatis plane repudiandum videri: cum id ipsum in Basiliano legamus, quod seculo X confectum fuisse scimus. Verum et illud animadvertendum est, brevium vitæ Basiliani ex Leontio expressum esse, cujus exempla jamdiu, ut monuimus, interpolata Sergii ac cæterorum Monotheletarum nomina referebant, qui sub Constantino Pogonato in concilio Constantinopolitano in damnum sunt: ibidem vero traditum fuisse, sectam illam in ipsa synodo a Gregorio nostro strenue esse refutatam. Igitur Menologii auctor, qui sciret Justinianum Rhinometem æqualem eorum temporum fuisse, et Justinianum in Leontio legisset, recte non alium esse judicavit, quam Rhinometem, aliiq; aulam præbuit, ut idem litteris consignarent: quanquam

Leontius nusquam monotheletarum hæresim designarat. Cæterum nec bene Lancia (*Diss.* n. 28) Justinianum hunc ab ipsis concilii temporibus Augustum facit: quem Constantinus pater aut nunquam aut serius Augustum appellavit. Eum enim neque Agatho P. M. in litteris suis unquam ciet, neque Patres concilii in Actione ulla aut in prosphoneticis ultimo commemorant: cum iidem fratrem Constantini Aug. semper meminerint.

(28) Cod. 1, Ἰουστιανός.

(29) Marcianum quemdam memorat Simocatta, (*Hist.* lib. III, c. 10), quem στρατηγὸν appellat ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πατρικίων ὄντα, περιδλεπτον ἄνδρα, id est, *Ducem inter patricos allectum, virum spectabilem.* Atque hunc sub extremis Justiniani Junioris temporibus in Orientem cum exercitu missum scribit, nec multo post, propter ejus temeritatem, abdicare se honore jussum. Ea nota juveneiu

ab ipso pi-ntissimō [LV] imperatore petiit, ut sibi Romam proficisci, ac sanctos et celeberrimos apostolos venerari liveret. Ea autem lege et imperator et archiepiscopus abire eum Romam possi sunt, ut rursus Constantinopolim rediret. Porro cum Marciano amicitia et consuetudo beato Gregorio permagna erat. Tandem Constantinopoli cum solvisset Gregorius, Romam pervenit xi Kalendas Julias, adoratisque sanctorum ac celeberrimorum apostolorum sepulcris, cæterisque urbis sacriis lustratis, cellulam sibi quæsitit apud præfectum monasterii Sancti Sabæ (30), atque in eo monasterio latuit nemini notus, et a cuiusque colloquio omnino abstinens. At episcopi, quos pontifex maximus ad synodum miserat, Gregorii adventum anteverterant, eique omnia, quæ Gregorius egisset, exposuerant, quemadmodum scilicet hæreticorum ora obstruxisset. Interea dum Romæ degeret Gregorius, Agrigenti episcopus (31) illius Ecclesiæ mortuus est (32). Ac seditione in ejus urbis populo

designare videtur: itaque suspicari licet, eundem hunc esse, qui Maurilii ætate etiamtum superstes, inter spatharios sive protectores lateris Augusto apparuerit: quo nempe titulo infra donatur. Neque enim ordinis hujus exigua erat dignitas, cum inde legatos etiam quandoque delectos constet. Alcuinus, epist. 9 ad Nicephorum Aug.: *Audito, inquit, adventu memorati legati dilectionis tuæ Arsacii gloriosi spatharii, magnopere gavisi sumus.* Atque idem honoris gradus σπαθαριχὸν ἄξιωμα appellatur in Orientalium Synodica ad Theophilum Aug. (apud Combef. in *Manip. Orig. CP.* p. 121), quo pervenire, nisi post diuturnam ambitionem, non licebat, ut eorum ordo indicat, qui σπαθαροχωνιδάτοι dicebantur: quos et in Gregorii II, vel III, p. m. litteris ad Loonem Isaur. et in tribus saltem Photii epistolis memoratos invenies. (V. Cotel. *M. Eccl. Gr. t. II*, p. 104.)

(30) Vel hæc una S. Sabæ appellatio totam avertit Cajetani sententiam: quod argumentum a Lancia neglectum esse miror. Nam si Gregorius noster Romam venit Justiniano Aug. superstite, quo pacto hospitem Romæ invenire potuit hegumenum S. Sabæ, cum Sabas nullam coloniam extra Palestinam emisisset, nec monachi ejus Romam migrandi causam etiamtum habuissent? Nimirum Gregorius Romam venisse dicendum est an. 553, quo jam concilium v absolutum erat. Is annus a morte Sabæ vicesimus primus numerabatur: qui autem hunc proxime consecutus est, annus fuit, quo Sabaitæ Novam Lauram apud Hierosolymsa receperunt, quoque, ut ait Cyrillus Scythopolitanus, τέλος ἐδέξατο ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμος, id est, finem habuit bellum, quod contra pietatem excitatum fuerat (in Vita Sabæ, n. 90). Quare ante Gregorii adventum monasterio Sabaitarum constituendo tempus Romanis defuit: præsertim cum monachorum fuga cœperit anno 596 quo eos Georgius Origenianus e Maxima Laura eiecit; nec in longinquas terras subito aufergerint, sed ei: τὸ ὅρος τῶν Ἐλαιῶν, in montem Olivarum, deinde vero per regiones, κατὰ τὰς χώρας: ut idem Cyrillus scripsit (ibid. n. 88); quarum, quæ magis dissitæ essent postremo aditas, existimandum est.

At vero anno 589, quo nos Gregorii in urbem adventum consignamus, erat in Aventino Cella nova, de qua ante Leonii historiam fusius disseruimus; in eaque Gregorium versatum esse, facile quisque concedat.

(31) Cod. 2 non habet Θεόδωρον λεγόμενον: quæ tamen leguntur etiam in codice bibliothecæ Bon-

gariensis διὰ τινος οἰκείου τοῦ βασιλέως Νισαρκιανῶ τοῦνομα, τοῦ ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ, καὶ προσεῖσθαι εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πανευφύμους ἀποστόλους. Καὶ ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς ὅρα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τοῦ ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ, καὶ πάλιν ἐπανακάμψαι αὐτὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἦν δὲ ὁ Μαρκανὸς ἔχων φίλιαν καὶ γνώσιν πολλὴν μετὰ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου. Εἴτα ἀποκινήσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γρηγόριος κατέλαθεν ἐν τῇ Ῥωμῶν πόλει εἰσάξει πρώτη τοῦ Ἰουνίου μηνός, καὶ προσκυνήσας τοὺς τάφους τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, καὶ πάντα τόπον ἅγιον τὸν ἔκειτο διαδραμὼν, αἰτήσας κελλίον παρὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἡσύχασεν ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ, μηδενὸς γινώσκοντος, μηδὲ δυνάμενος παρόρτιασθῆναι τινι τὸ σύνολον. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι οἱ ἀποσταλέντες παρὰ τοῦ πάπα ἐν τῇ συνόδῳ, προέλαβον τὸν Γρηγόριον ἐν Ῥώμῃ, καὶ διεγῆσαντο πάντα τὰ κατὰ τὸν Γρηγόριον τῷ πάπῳ, τὸ πῶς ἐνέφραξεν τὰ τῶν αἰρετικῶν στόματα. Καὶ ὡς

compagnie. ut ex Falconio didici, qui locum hunc totidem verbis affert in Commentario ad Tabulas Ruthenas Capponianas (pag. 35); quanquam de codice admonet initio illumi et sic carere. Metaphrastes vero in aliquo exemplari habet Θεόδωρον, uti se legisse ostendit Gregorius Polidori in suo Gregoriano, pag. 51.

(32) Ne hujus quidem episcopi nomen a Leontio esse, codicum varietas non levi argumento est: nam et in altero, quem in descriptione hujus vitæ ob oculos habui, et in eo, quo usus est Cajetanus, plane desideratur: sed nihil magis ostendit, quam Gregorii Magni epistola 37 libri IV quam ille ad Maximianum episcopum Syracusarum misit. Scripta est hæc epistola vel sub finem anni 593 vel ante Septembrem anni sequentis: præfert enim indictionem 12. Hoc autem tempore Gregorius noster Romæ in custodia habebatur, causam coram pontifice maximo dicturus, ut infra leges. Porro litteræ ad Maximianum missæ, quod is in Sicilia vices gereret pontificis maximi, ut apparet ex epistola 7, lib II, ejusdem magni Gregorii. Ea vero sunt hujusmodi: *Euplus præsentium portitor Eusanium Agrigentini civitatis episcopum, suum fuisse memorat genitorem, matrisque suæ res apud eum plurimas indicat mansisse. Quæ, quoniam intestatum asserit esse defunctum, ideo et res maternus sibi petiti debere restitui, et ante dicti episcopi patris sui se permitti substantiam adipisci. Quæ de re fraternitati tuæ hujus præcepti serie deputamus, quatenus diligenter curet addiscere, et si quid apud prædictam Ecclesiam de rebus matris ipsius inveniri potuerit, siquidem nihil est, quod ante dicto Euplo rationabiliter possit obistere, ei secundum suam faciat portionem restitui. Proinde et de rebus paternis, quas ante episcopatum dignoscitur habuisse, si eus in jus Ecclesiæ suæ quolibet modo non transiit, et quantum portioni ejus legaliter scit competere, ut satisfieri possit, imminet. Num omnino et contra rationem et contra nostrum probatur esse propositum, si qui ea, quæ juste competunt, restitui ac satisfieri denegemus. Ita ergo hæc fraternitas tua implere festinet, ut superscripto portitori ad nos denno ex hac re nulli remeundi necessitas imponatur. Nam quod beatæ recordationis decessor noster præceptum direxerat, ut lapsa eo omnes res ejus Ecclesiæ remanerent, hoc ideo eum credimus præcepisse, ne per eas adhuc amplius deperiret. Nunc vero æquum esse pensamus, ut filium patris culpa non ingraret; sed fraternitatis tuæ dispensatione quicquid ei legaliter potest com-*

ἐν τῷ μεταξύ διατρέδοντας τοῦ Γρηγορίου ἐν Ῥώμῃ, ἔγένετο κοιμηθῆναι τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀκραγαντίων Ἐκκλησίας Θεόδωρον λεγόμενον. Καὶ ἐγένετο στάσις μεγάλη ἐν τῷ λαῷ ἐκείνης τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἐποιοῦντο ἐπιλεκτον Σαβῖνον πρεσβύτερον, ἔτεροι δὲ Κρησκεντῖνον διάκονον· ὁ δὲ Εὐπλος ὁ τότε ἀρχιδιάκονος, καὶ τὸ πλείστον τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως εἰς ἡμᾶς γενέσθω, ὅντινα βούλεται ἀποκαλύψαι.

ΑΘ'. Ἐπὶ τοῦτο δὲ πάντες οἱ λογάδες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ πρῶτοι τῆς περιουκίδος ἀπέπλευσαν καὶ διεπέρασαν ἐν Ῥώμῃ, ζητοῦντες χειροτονηθῆναι αὐτοῖς ἐπίσκοπον παρ' αὐτοῦ πάπα· συνάπτε δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ Χαρίτων ὁ πατήρ του μακαρίου Γρηγορίου. Γινούς δὲ ὁ πάπας, ὅτι κατήντησαν οἱ λαοὶ καὶ οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως, ἐκέλευσεν αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ εἰσῆλθον, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ, καὶ ἔστησαν οἱ περὶ Σαβῖνον ἐν ἐνὶ τόπῳ, καὶ οἱ περὶ Κρησκεντῖνον ἐν ἐνὶ τόπῳ, εἰ δὲ περὶ Εὐπλον καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς τῆς περιουκίδος, ἀρχόντες λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, ὅπισθω πάντων ἔστησαν. Εἶτα λέγει αὐτοῖς ὁ πάπας· Τίνα βούλεσθε χειροτονηθῆναι ὑμῖν ἐξ ὑμῶν ἐπίσκοπον; Οἱ δὲ περὶ Σαβῖνον, ἤτουν τὸν Σαβῖνον λέγοντες· Τοῦτον θέλομεν, δέσποτα· οἱ περὶ Κρησκεντῖνον ὁμοίως ἤτουντο καὶ αὐτὸν ἐκείνον, λέγοντες· Καὶ ἡμεῖς τοῦτον ἀγαπῶμεν, δέσποτα. Καὶ κατέκραξαν οὗτοι οὕτως, καὶ οὗτοι οὕτως. Λέγει δὲ ὁ πάπας πρὸς Εὐπλον ἀρχιδιάκονον καὶ πρὸς τὸν Χαρίωνα καὶ τοὺς λοιποὺς· Ὑμεῖς δὲ, τέκνα μου, τί λέγετε περὶ τούτου, τί ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δὲ περὶ Σαβῖνον ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀναστάντες ἀπελογοῦντο διὰ τοῦ Χαρίωνος λέγοντες· Πάτερ τιμώτατε, τολμῶμεν εἰπεῖν, ὅτι « οὐδεὶς ἐαυτῷ λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Πλὴν ὡς βούλεται ὁ Θεός, καὶ ἡ καθαρὰ τοῦ κυρίου καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν Πατρὸς εὐπρόσδεκτος ἐσχάτη, τὰ καθ' ἡμᾶς κυβερνήσῃ, καὶ δῶν ἡμῖν διὰ τὴν χειρὸν σου ποιμένα τὸν ὀφειλόντα ἡμᾶς κυβερνήσῃ. Ὁ δὲ πάπας προσκαλεσάμενος τοὺς ὁχλοὺς τοὺς περὶ Σαβῖνον καὶ Κρησκεντῖνον, λέγει αὐτοῖς· Φέρετε μεθ' ἐαυτοῖς βουλὴν μίαν ἀγαθὴν, ἵνα ὁμογυμνῶνως αἰτήσῃσθε ὅντινα βούλεσθε, δεχόμενοι

A exorta, alii elegerunt sibi Sabinum presbyterum, alii Crescentinum diaconum. Euplus vero, qui tum erat archidiaconus, et [LVI] populi pars potissima tam ex urbe quam ex agro, eum se velle proficiebantur, qui Domino placuisset, et quem sibi acceptum ipse demonstrasset.

καὶ τῆς περιουκίδος, ἔλεγον· Τοῦ Κυρίου τὸ θέλημα

XXXIX. Post hæc selecti viri ex Ecclesia alique e diœcesi primores Romam omnes navigarunt eo consilio, ut ab ipso pontifice maximo episcopum (33) sibi designari postularent. Profectus autem una est Charito etiam beati Gregorii pater. Enimvero pontifex maximus ut eos advenisse novit, omnes in conspectum suum venire jussit : qui cum ingressi essent, eumque adorassent, Sabini quidam fautores ex una parte, ex altera Crescentini asseclæ constiterunt, qui vero cum Euplo sentiebant cæterique omnes e diœcesi primores populi et cleri ultimum sibi locum sumpserunt. Jam eos pontifex maximus interrogans : Quem, inquit, e civibus vestris episcopum vobis constitui vultis? Qui vero a Sabino erant, Sabinum petebant, addentes : Hunc volumus, domine. Similiter qui Crescentino studebant, illum sibi dari postulabant, illud pronuntiantes : Hunc nos amamus, domine ; atqui hi quidem sic, illi sic clamabant. Tum pontifex maximus ad Euplum archidiaconum et ad Charitonem ac reliquos conversus : Vos vero, inquit, filii mei, quid ad hæc dici is, aut quid vobis videtur ? At si primum ad pedes provoluti, tum surgentes hoc per Charitonem responsum dedere : Nos quidem, Pater venerande, illud in ore habemus : « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo (34). » Ac Deus certe, ut vult, accedentibus domini ac Patris nostri precibus, quæ illi valde acceptæ sunt, rerum nostrarum curam geret, ac pastorem per manus tuas dabit, a quo regamur. Ergo pontifex maximus advocata eorum turba, qui Sabino quique [LVII] Crescentino savebant : Unum inquit, consilium simul inite bonum, ut communi consensu

petere, consequatur. Vides, opinor, episcopum, qui tum Agrigentii decesserat, hunc ipsum Eusanium esse : quandoquidem et filius de adeunda patris hæreditate ab ejus morte statim cogitare debuerit ; et ipsa Eusanii mors in superiora tempora referri non possit, repugnante Pelagii proxime defuncti decreto, quo bona Eusanii, simul atque obisset, Ecclesiæ Agrigentinx attribuebantur. Ipsam autem controversiam Maximiano delatam esse, quo tempore Gregorius noster Romæ detinebatur, declarat etiam appellatio Ecclesiæ Agrigentinx sine ulla episcopi mentione, a quo sane, si affuisset, bona illa repetenda erant.

Nam vero Euplus hic Eusanii filius idem sit atque is, quem Leontius archidiaconum appellat, judicari non potest. Neque enim nomen tantum esse debet, ut propterea unum eundemque virum utroque in loco designari arbitremur : præsertim cum id nomen in Sicilia familiare esset propter Eupli martyris Catecanensis memoriam, cujus Acta vulgavit Cotelierius (*Mon. Eccl. Gr.* t. I, p. 193).

Aliam Euplum memorat item Gregorius in epistola 44 libri I.

(33) Cum Siculæ Ecclesiæ ea ætate metropolitam in insula non haberent, sed eum agnoscerent, quem et patriarcham habebant, pontificem maximum, ut jam Pirrus ostendit (*Sic. Sacr.* t. I, disq. 2) ; in episcoporum electione, si forte minus convenirent, ab eo petere solebant, ut ipse episcopum, quem maxime idoneum crederet, auctoritate sua designaret. Exemplum huic simile exhibet nobis Gregorii Magni epistola 22 libri V, ad nobiles Syracusanos : *Laudis vestræ testimonium, quam direxistis, geris epistola, quod electionis vos onera sapienter declinasse significat . . . sed quia a clero et plebe Ecclesiæ Syracusanæ Agatho, ab aliquibus autem alter eligitur : hunc qui a clero et plebe electus est, ad nos iterum venire necesse est ; ut utrique cominus constitutis, ille, qui Deo placuerit, et utilior visus fuerit, ordinetur.*

(34) Ad Hebr. V, 4. Sed in vulgato exemplari legitimus, Καὶ οὐχ ἐαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, etc.

ex adverso sanctum Marcum, ad quem assurgens A illico occurrit, et ad pedes ejus provolutus, multis cum lacrymis ait: Magnam tua causa Deo gratiam habemus, Pater venerande; tu quippe salutis nostræ auctor fuisti: te duce datum est, ut sapientiæ iter tenerem. Vere prænuntiasti fore ut te in hac vita pro meo desiderio cernerem; nec fefellisti, Pater sancte.

XLIII. Talia Gregorium cum abbate commemo-
rantem sermone admodum longo, mirabantur om-
nes, ac simul cum ipsis fiebant. Subinde pontifex
maximus secedere cæteros, atque unum Gregorium
cum Marco abbate ac duobus episcopis nonnullis-
que aliis manere jussit: atque ad eum conversus,
Gregori, inquit, fili, Dominus noster Jesus Christus
sanctis apostolis ejus ad nos demissis, præsidem
te designavit sanctæ, catholicæ, magnæ Ecclesiæ
Agrigentinarum, ut populum illum pastor regas.
Quippe te potissimum locus ille requirit, quo tua
opera quæ supersunt populi illius reliquiæ conser-
ventur. Cui Gregorius responsum dedit hujusmodi:
O domine, mihi, quæso, ignosce: neque enim is
sum ego, qui tam tremendo ministerio par esse
possim. Cum eum nihilominus pontifex maximus
hortaretur, ne Deum sibi adfuturum dubitaret, ut-
que meminisset gravem iis penam non defuisse,
qui repugnassent; temporis sibi aliquid dari Gre-
gorius petiit, antequam sententiam illi suam rursus
aperiret. Tum abbatem secutus in cellulam ejus
concessit, [LX] atque ibi noctem totam insomnes
ambo exegerunt. Volebat autem Gregorius inde
aufugere in Hispaniam (38). Cæterum ignorabat
etiam tum parentem quoque ipsius ibidem esse
cum reliquo populo. Cui abbas: Nostine, inquit,
fili, dominum Charitonem patrem tuum huc cum
cæteris orthodoxis civibus advenisse, et apud com-
munem parentem nostrum pontificem maximum
magna esse in gratia? Hæc ut audiit Gregorius,
incoluit plurimum, et fugam ab urbe magis medi-
tabatur. At abbas interpellans: Cave, inquit, fili,
ne Dei iram accendas: nosti profecto, quid tibi
olim præceperit beatus ille senex, apud quem annos
quatuor versatus es: atqui ipse etiam, ut cætera
de te, ita hoc quoque Deo monstrante cognovit,
si quid contra ausus esses, tibi pro divino favore
iram et exitium imminere (39). Ad hæc vero Gre-
gorius acquievit. Nec multo post pontifex maximus
Siculos omnes in domum pontificalem coactos sic
est allocutus: Ecquid demum de communi salute
vestra deliberastis? cui Eunus archidiaconus et
Charito hoc responsum dedere: Nobis quidem
nihil est, quod opponamus (40); hoc solum ad-
dimus, quod tibi Deus ostenderit, id de nobis
statuito.

XLIV. Cum autem pontifex maximus a Marco

τὸν ἅγιον Μάρκον ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστὰς τα-
χέως ἔβραμεν καὶ ἔρριψεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοὺς πόδας
αὐτοῦ κλαίων καὶ λέγων· Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ
διὰ σοῦ, Πάτερ τιμώτατε, ὅτι σὺ ἐγένου πρόδρομος
τῆς σωτηρίας ἡμῶν· διὰ σοῦ ἰξιώθημεν καταλαβεῖν
πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. Ἀληθῶς δ' ἐπηγγείλω ἐν τῇ
ζωῇ ταύτῃ ἑωραθῆναι σέ μοι τὸν ποθοῦμενον, καὶ
ἀψευδῆ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ σοῦ, Πάτερ δοῖς.

ΜΓ'. Ταῦτα ἐπὶ κλειστάς ὥρας διαλεγόμενος ὁ
Γρηγόριος τῷ ἀββᾷ, ἐθαύμαζον πάντες καὶ συνδά-
κρουον αὐτοῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐκέλευσεν πάντας ὁ
πάπας ἐξαποστεῖλαι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ μόνον
τὸν Γρηγόριον καὶ τὸν ἀββᾶν Μάρκον καὶ τοὺς δύο
ἐπισκόπους καὶ ἑτέρους ὁλίγους στήναι σὺν αὐτοῖς·
καὶ προσκαλεσάμενος ὁ πάπας τὸν Γρηγόριον λέγει
B αὐτῷ· Τέκνον Γρηγόριε, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστὸς προσκέκληται σε εἰς ἡγούμενον διὰ τῆς
παρουσίας τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀποστόλων εἰς τὴν τῶν
Ἀκραγαντίνων ἁγίαν καθολικὴν μεγάλην Ἐκκλη-
σίαν, τοῦ ποιᾶναι τὸν λαὸν ἐκεῖνον. Δέσποτα σου γὰρ
ὁ τόπος ἐκεῖνος, ἵνα διὰ σοῦ σωθῇ τὸ ἐγκατάλειμμα
τοῦ λαοῦ ἐκεῖνου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Δέσποτα,
συγχώρησόν μοι· οὐ γὰρ εἰμι ἄξιος τοιοῦτου φρι-
κτοῦ ἐγχειρήματος. Ὁ δὲ πάπας πρὸς αὐτὸν ἀπε-
κρίνατο· Μὴ, τέκνον, φοβῇθῃς τὸν Θεόν, μνησθήσῃ
ἔπως οἱ δε' ἀντιλογίαν ὑπέμειναν ποιεῖν δεινὴν.
Ἐφη δὲ πάλιν ὁ Γρηγόριος· Ἐπίσχατος ὁλίγων τοῦ
δούλου σου, καὶ πάλιν ἀπολογοῦμαι πρὸς τὴν σὴν
τιμώτητα. Παραλαβὼν δὲ αὐτὸν ὁ ἀββᾶς, ἀπεισαν
ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀύπνοι
C διετέλεσαν. Βουλόμενος ὁ Γρηγόριος ἀποδράσαι ἀπὸ
τῶν ἐκεῖσε ἐπὶ τὴν Σπανίαν, οὐκ ᾔδει δὲ ὁ Γρηγό-
ριος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκεῖ ἦν μετὰ τοῦ λοιποῦ
λαοῦ. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἀββᾶς· Οἶδας, τέκνον, ὅτι
καὶ ὁ κύριος Χαρίτων ὁ πατὴρ σου ὧδε παρεγένετο
μετὰ τῶν ὀρθοδόξων λοιπῶν, φίλος ὢν τοῦ κοινοῦ
ἡμῶν Πατρὸς τοῦ πάπα· Ἀκούσας δὲ πᾶν ἐλυπήθη
ὁ Γρηγόριος, καὶ ἐξήτει ἀποδράσαι τῆς Ῥώμης.
Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἀββᾶς Μάρκος· Τέκνον, μὴ παρ-
οργίζων παροργίσῃς τὸν Θεόν· οἶδας γὰρ τὸ τί σοι
ἐνετείλατο ὁ μακάριος γέρων ἐκεῖνος, ἐν ᾧ τοὺς τέτ-
σaras παρήμεινες χρόνους· καὶ αὐτὸς δι' ἀποκαλύ-
ψεως θείας ἐπιστάμενος, καὶ τὰ κατὰ σὲ γινώσκων,
πῶς τολμήσας, ἐπαγᾶτης ἑαυτῷ κινάραν ἀντὶ εὐλο-
D γίας ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ ἐκ τότε ἡσύχασεν. Καὶ μετ'
ὁλίγας ἡμέρας ἐκέλευσεν ὁ πάπας πάντας τοὺς Συ-
κελοὺς ἀχθῆναι ἐν τῷ ἐπισκοπεῖν πρὸς αὐτὸν, καὶ
λέγει αὐτοῖς· Τί ἐσκέψασθε περὶ τῆς κοινῆς ὑμῶν
σωτηρίας; Ἀποκριθέντες δὲ ὁ Εὐπλοὺς ἀρχιδιάκονος
καὶ Χαρίτων λέγουσιν τῷ πάπᾳ· Ἡμεῖς τί ἀπολο-
γῆσασθαι οὐκ ἔχομεν, μὴ ὅσα ἀποκαλύψει σοι ὁ Θεός,
τοῦτο ποιήσον εἰς ἡμᾶς.

ΜΔ'. Ἐγὼν δὲ ὁ πάπας διὰ τοῦ ἀββᾶ Μάρκου, δι

(38) Græce alii quoque Σπανίαν scripsere, ut
Paulus ad Rom. xv, 28: Ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς
τὴν Σπανίαν. Stephanus de Urb. Καὶ συνωνύμως

Ἰβηρία ἐστὶ καὶ Σπανία καλεῖται. (V. Ἰβηρία.)

(39) Cod. 2, ἐπάξιός ἑαυτῷ κατάραν.

(40) Cod. 2, Ἐτερόν τι ἀπολογῆσθαι.

πατήρ ἡμῶν ὁ Χαρίτων τοῦ Γρηγορίου, καὶ οὐδενὶ ἀπεκάλυψεν, ἀλλὰ διεσκέπτετο ἀμφοτέρους, καὶ ἦν θαυμάζων αὐτῶν τὴν ὁμοιότητα. Εἶτα πάλιν μεθ' ἡμέρας τρεῖς προσκαλεσάμενος ὁ πάππας τοὺς τῆς Ἀκραγαντίνων πόλεως ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοὺς, καὶ τοὺς ἀρχοντας τῆς περιουχίδος, λέγει αὐτοῖς· Πάντες ἡμεῖς πορευθώμεν μετὰ λιτῆς οἷ τε μοναχοὶ καὶ πᾶσαι Ἐκκλησίαι τῆς πόλεως ἐν τῷ ναῷ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων· καὶ ὅς ἂν δείξῃ ὁ Θεὸς σημεῖον, οὗτος καθιστάτω ἐν εἰρήνῃ. Καὶ ἐξῆλθεν πᾶσα ἡ πόλις μετὰ λιτῆς ψάλλοντες, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῷ ναῷ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, προετραπήν ὁ Γρηγόριος ἀναλθεῖν ἐν τῷ ἄμβωνι, καὶ διαγγεῖλαι τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον. Καὶ ἐθαύμασεν πᾶς ὁ λαὸς τὴν ἡδύτητα τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ ποιήσας καὶ πληρώσας τὴν συναπτήν, ἀναστὰς ὁ πάππας, καὶ σφραγίσας τὸν λαὸν, ἐξῆλθεν περιστέρᾳ ἐκ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Γρηγορίου. Καὶ ἰδόντες πάντες ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι τῷ γενομένῳ πρὸς τὸν μακάριον. Οὐ μέντοι ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ πατήρ αὐτοῦ ἢ ἄλλος τις ἐκ τῶν τῆς πόλεως αὐτοῦ. Ἐχάρησαν δὲ πάντες οἱ τῆς πόλεως αὐτοῦ, καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν πάντες ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης οἱ τῆς Σικελίας, ἥτοι ὁ ὄχλος τῆς Ἀκραγαντίνων ἐπαρχίας. Εἶτα ἐπὶ τὴν αὐρίον συναθροισθέντες οἱ τῆς συνόδου ἐπίσκοποι ἐχαιροτόνησαν τὸν Γρηγόριον ἐπίσκοπον ἐν τῇ Ἀκραγαντίνῳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ παρέλαβον αὐτὸν χαίροντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεὸν πᾶς ὁ κληρὸς καὶ οἱ τῆς περιουχίδος ἀρχοντες. Καὶ ἐποίησαν ἐν τῇ Ῥώμῃ χειροτονηθέντος αὐτοῦ ἡμέρας δέκα· οὐκ ἀπεχωρίσθη δὲ αὐτοῖς ὁ ἅγιος ἀδελφός, ἀναμνηστικῶν αὐτὸν τὴν καρτερικὴν ὑπομείνειν τὰς μελλούσας· αὐτῷ ἐπιστρέφειν θλίψεις καὶ συμφοράς.

ME'. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀναστὰς ὁ Χαρίτων ἄπαι ἐν τῷ κελίῳ, ἐν ᾧ ἦν ἡσυχάζων ὁ ἅγιος Γρηγόριος καὶ ὁ ἅγιος ἀδελφὸς Μάρκος, καὶ κρούσας εἰσῆλθεν ἐν τῷ κελίῳ, καὶ εὗρεν ἀμφοτέρους διαλεγομένους τὰ περὶ τῆς σωτηρίας· καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀμφοτέρων λέγει αὐτοῖς· Εὐξασθε ὑπὲρ ἐμοῦ, Πάτρες ἅγιοι, ὅτι πολλῇ ἀθυμίᾳ συνέχομαι περὶ τοῦ τέκνου μου, οὗ ἀπώλεσα. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ μακάριος Μάρκος· Οὐκ ἐπηγγειλάμην σοι, κύριε Χαρίτων, περὶ τοῦ υἱοῦ σου, ὅτι ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ὑψεσθαι ἔχεις τὸ τέκνον σου; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Ναί, φησὶν, Πάτερ· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας σε ἴδον ἐνταῦθα, πάνυ φλέγομαι ἀκοῦσαι λόγον παρὰ σοῦ παραίνετικόν περὶ τοῦ τέκνου μου. Ὁ δὲ μακάριος

abbate scivisset, Charitonem Gregorii parentem esse (nemini quidem indicarat, sed utrumque ipse considerabat, ac de similitudine eorum mirabatur), tertio post die convocatis rursus Agrigentinae civitatis clero et populo et diocesis primoribus, Omnes, inquit, monachi atque omnes urbis Ecclesiae supplicatione indicta procedent nobiscum in templum principis apostolorum: ibi quem Deus indicio aliquo designaverit (41), is pacifice constituetur. Processit autem universa civitas obsecrationibus et psalmis intenta; atque ubi in principis apostolorum templum pervenit, jussus est Gregorius in ambonem ascendere, et inde sanctum Evangelium pronuntiare: quod quidem tanta vocis suavitate fecit, ut populo admirationi fuerit. Postquam pontifex maximus precationem solemnem absolvit (42), et conversus ad populum salutare signum super eum dextra descripsit, e sancto altari columba exiit, et in Gregorii capite consedit (43). Quo [LXI] viso prodigio tam singulari omnes obstupesci: Gregorium tamen nec pater ejus nec alius quispiam ex Agrigentinis agnovit. At gavisii omnes sunt, qui eives ejus erant, et ex eo die amare cum omnes coeperunt quotquot e Sicilia erant; ne dum Agrigentini. Postridie vero ejus diei summo mane bini episcopi, qui a synodo venerant cum convenissent, Gregorium episcopum Agrigentinae Ecclesiae consecraverunt, eumque clerus omnis et primores diocesis laeti, gratis Deo actis, susceperunt. Romae autem decem praeterea dies post consecrationem ejus manserunt, quibuscum et sanctus abbas fuit, qui et Gregorium hortari non destitit ut molestias et calamitates impendentes forti animo toleraret.

XLV. Per id tempus Charito nocte quadam exurgens ad cellulam venit, in qua sanctus Gregorius et sanctus abbas Marcus degebant, pulsatoque ostio cum ingressus esset, invenit ambos de pietatis studio disserentes; quorum ad pedes procidens, Deo, inquit, preces pro me fundite, Patres sancti; magno enim mœrore conficior filii mei causa, quem amisi. At beatus Marcus: Nonne, inquit, tibi ego, Charito, de filio tuo praedixi, fore aliquando in hac vita, ut eum videres? Ita plane est, respondit ille; D verum ex quo te hic vidi, desiderio quodam ardeat singulari audiendi aliquid a te, quod super filio meo solatium afferat. Hic beatus Gregorius valde suaviter annuerat, ea a patre suo audiens. Marcus.

(41) Cnd. 2. καὶ ὅς ἂν ἐπιδείξῃ ὁ Θεός.

(42) Graeci Συναπτήν appellant, cum plures precatium formulae, altera post alteram, pronuntiantur. In eorum Euchologio invenies (p. 2): Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν μεγάλην Συναπτήν, quae sunt preces pro pace. Ibid. (p. 8): Ἱερεὺς μνημονεύει ἐν τῇ μικρᾷ Συναπτῇ πάντων τῶν προκεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν. Haec Latini Commemorationes dicunt. Ceterum hic a Leontio preces illae designantur, quae peracto sacrificio, modo singulae, modo plures adduntur: qui rilius perantiquus est, et in utroque Ordine Romano, De missa pontificali, a Mabillonio edito

indicatur. (Ord. i, n. 21; Ord. ii, n. 15.)

(43) Prodigium hujus opinionem ac memoriam apud Agrigentinos perdurasse, indicat columba quae apud eos in Gregorii imaginibus appingi solet. Simili specie imaginem Panormi esse, narrat Pirrus (Sic. Sacr. t. I, Not. Agr. n. 5); nisi quod columba ad aures, inquit, insusurrare videtur. Tum addit: Quamvis haec sit species sancti Gregorii Magni, forte eam pictor Gregorio nostro adjuvare voluit, in quem columbam delapsam caelitus diximus, et quem alii pictores depingere soliti sunt cum columba capiti imminente.

bant. E monasterio igitur laudandæ Dei Matris (47) obviam exiit præfectus cum fratribus et omni populo, qui in suburbiis erat, et beatum Gregorium e navi descendentem acceperunt supplicantes et canentes *Sanctus Deus* (48). Cumque beatus vii [LXIV] stetisset, et silentio ab eo manu indicto, omnes pariter constitissent, Euplum archidiaconum inclamare jussit, *Attendamus*, et concione salutari signo lustrata, dixit: *Pax omnibus*; cui populus respondit: *Et spiritui tuo*; archidiaconus vero rursum clamavit: *Sapientia*. Tum sanctus Gregorius flexis humi genibus duas prope horas supplicavit, ac demum a solo surgens, populumque rursus salutari signo ter lustrans, elata voce ait: *Bene Deo dicamus, qui facit mirabilia solus, nunc et semper et in sæcula sæculorum*. Ubi omnes Amen responderunt, ad pedes ejus progressi sunt adorandi causa: ille vero singulos sancto osculo salutabat, grandes parvulosque atque ipsos lactentes; dextraque elata viris ac mulieribus bene precabatur. Inde agmen ad monasterium perrexit psalmos concinens, et in templo Dominæ nostræ laudandæ Dei Matris preces fudit. Egremente autem Gregorio, ad ipsum templi ostium monachus quidam proceidit ante pedes ejus: quem præfectus retrahere conatus est, ne ad pedes ejus appropinquaret. At sanctus vir ad eum conversus, Sine, inquit, illum, frater, accedere. Cui præfectus: Insanus est, domine, et mutus idem ac surdus. Gregorius vero cum graviter ingemisset ac lacrymatus esset, sublati in cœlum manibus sic precatus est: Domine Jesu Christe Deus noster, cœli ac terræ conditor, qui præsentia tua sancta leprosos sanasti, et aures surdorum aperuisti, et linguæ vincula dissolvisti, tu idem et servum hunc tuum invisibili potentia tua sanato: ut sanctissimum nomen tuum apud nos quoque servos tuos perpetuo celebretur. Atque his dictis, fratrem manu tenens excitavit, adjecitque: In nomine Domini Jesu Christi, qui dæmonem surdum ac mutum e sīgmento suo exire jussit, loquere recte atque audi, Deoque laudem reddito, a quo conditus es. Ille vero clamare illico ac dicere cœpit: Magna tua opera, Domine, quæ per hominem hunc justum perfecta sunt, qui humilitatem respexit meam. Interrogavitque eum beatus Gregorius, quot anni essent, ex quo usum loquendi amisisset; cui monachus sanitati restitutus dixit: Haud memini, domine, num vel loquendi usum unquam habuerim vel audiendi. Verum præfectus, postquam ante eum procidit, ac-

(47) Cod. 2, Θεοτόκου τῆς οὔσης ἔχει μετὰ τῶν ἀδελφῶν.

(48) Græcos monachos fuisse, qui obviam processere, non obscure Τριτάτων significat, quod illi canere instituerunt. Nihil quippe frequentius Græci in sacris usurpant, ut in Typico Sabæ et aliis in sacris ritualibus videre licet. Cæterum Leontius, cum de Latinis agit, Græcos passim attingit rite: cujusmodi est illa diaconi admonitio, quæ dicitur, Πρόσχωμεν· et illa altera ejusdem Leontionis, Σοφία, quæ in Liturgiis sæpe

γενόμενοι ἐλυπήθησαν σφόδρα· προσεδόκουν γὰρ ἐν τῶν δύο τῶν λεγομένων ἕνα γενέσθαι αὐτοῖς ἐπισκοπον. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς παννυμνίου Θεοτόκου μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ τοῦ ὄντος ἐν τῇ περιτολήῃ· καὶ ἐδέξαντο τὸν μακάριον Γρηγόριον εὐθέως ἀπὸ τοῦ πλοίου μετὰ λιτῆς, ψάλλοντες τὸ, Ἅγιος ὁ Θεός, καὶ στὰς ὁ μακάριος ἐν ἐνὶ τόπῳ, καὶ κατασεύσας τῇ χειρὶ σιωπὴν γενέσθαι, ἔστησαν δὲ πάντες, καλεῖσας τῷ ἀρχidiaκόνῳ Εὐπλῳ φθάγγεσθαι τὸ, Πρόσχωμεν, καὶ σφραγίσας τὸν λαόν, εἶπεν· Εἰρήνη πᾶσιν· καὶ ὁ λαός· Καὶ τῷ πνεύματι σου· καὶ ὁ ἀρχidiaκονος πάλιν εἶπεν· Σοφία. Θεὸς τὰ γόνата ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐπὶ τὴν γῆν, προσεύξατο ἐπὶ ὥραν μίαν, εἶπω καὶ δύο· καὶ ἀναστὰς ἐκ τοῦ ἰδίου, καὶ πάλιν τὸν λαόν κατασφραγίσας τρίτον, ἐκφωνεῖ οὕτως· Εὐλόγητός ὁ Θεός ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, τῶν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ πάντων Ἀμήν ἀποκριθέντων, προσελθόντες πάντες προσεκύνησαν αὐτῷ τοὺς πόδας· καὶ ἡσπάσατο πάντας τῷ ἁγίῳ φιλήματι ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ὁμοίως καὶ τοὺς θηλάζοντας· καὶ θεὸς τὴν χεῖρα αὐτοῦ πάντας εὐλόγησεν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας. Καὶ ἀπεκίνησαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ψάλλοντες, καὶ εὐξάμενοι ἐν τῷ ναῷ τῆς Δεσποίνης καὶ παννυμνίου Θεοτόκου. Καὶ ἐξερχομένοι αὐτοῦ τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας, μοναχὸς τις προσέπεσεν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἡγούμενος ἀπεσελετο τὸν ἀδελφόν, καὶ οὐκ εἶα αὐτὸν πελάζειν τοῖς ποσὶν τοῦ μακαρίου Γρηγορίου. Εἶτα στραφείς πρὸς τὸν ἡγούμενον ὁ δαίμων Γρηγόριος λέγει αὐτῷ· Ἄφες αὐτὸν, ἀδελφέ. Ὁ δὲ φησιν· Σάλας ἐστὶ, δέσποτα, καὶ οὐτε λαλεῖ οὐτε ἀκούει. Ὁ δὲ στενάξας ἐκ βάθους καὶ δακρύσας, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρας, προσεύξατο οὕτως· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὁ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ σου τῇ ἁγίᾳ Ισαάκι τοὺς λεπρούς, καὶ ὅτα κωφῶν διανοήσας, καὶ δεσμοῖς γλώσσης ἐπιλύσας, αὐτὸς καὶ τὸν δούλόν σου τοῦτον ἴασαι τῇ δυνάμει σου τῇ ἀσράτῃ· ἵνα δοξάζῃται σου αἰεὶ τὸ πανάγιον ὄνομα καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς δούλους σου. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, κρατήσας τὸν ἀδελφόν, ἤγειρε αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ· Ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπιτάξεντος τῷ κωφῷ καὶ ἀλάλῳ δαίμονι ἐξελεῖν ἐκ τοῦ ἰδίου πλάσματος, λάλει ὁρθῶς καὶ ἄκουε, καὶ αἶνει τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντά σε. Ὁ δὲ εὐθέως ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν· Μεγάλα σου τὰ ἔργα, Κύριε, τὰ διὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου τοῦ δικαίου τελεσθέντα, καὶ ἐπισκεψαμένου τὴν ταπεινωσίν μου. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ μακάριος Γρηγόριος· Πόσα εἰσὶν ἔτη ἀπ' οὗ οἱ κ

occurrunt. In ea, quæ Chrysostomi nomen præfert, leges: Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Τριταίου, ὁ διάκονος ἐλθὼν ἐμπροσθεν τῆς θύρας λέγει· Πρόσχωμεν. Καὶ ὁ ἱερεὺς· Εἰρήνη πᾶσιν. Ὁ διάκονος· Σοφία. Id est, Et completo Trisagio diaconus veniens ante ostium dicit: Attendamus. Et sacerdos: Pax omnibus; diaconus: Sapientia. In Philothei Diatari ad Matutinum invenies, Σοφία, ὁρθοὶ ἀκούσαμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Nempe, Sapientia, recti audiamus sanctum Evangelium. Vide Goar. in Euchol. p. 125, n. 77.

ἐλάλησας· Ὁ δὲ ἱαθεὶς μοναχὸς ἔφη· Οὐ μέμνημαι, ἀλλὰ δέσποτα, ὅτι ἐλάλησά ποτε, ἣ ἤκουσα. Περὶ δὲ ὁ ἡγουμένος· ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ μακαρίου Γρηγορίου, καὶ λέγει· Δέσποτα, εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ἀπετάξατο ἐν τῷ μοναστηρίῳ μου· ἦν δὲ ἐτὼν ὀκτώ, ὅταν ἐνθάδε ἀπεκάρη. Ἐλαβεν δὲ φόβος καὶ ἐκστασις πάντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ μενον διὰ τοῦ μακαρίου ἀνθρώπου τούτου.

ΜΘ. Ἐῖτα ἀνελθόντων ἐν τῷ ὑπερφῶν τοῦ μοναστηρίου, ἐξυπνέει αὐτοῖς ὁ ποτὲ κωφὸς καὶ ἄλαλος. Ἐκείλευσεν δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος, μηδὲν ἐξελθεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκ τῆς πόλεως. Ἐμείναν οὖν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ ὄλγῃ τὴν νύκτα δύνοντι διετέλσαν ἕως ὁρόρου. Πρωΐα δὲ γενομένης, ἀπεκίνησαν ὅτε μακάριος Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πλῆθος λαοῦ ἐκ τοῦ περιπολείου πολὺ, καὶ οἱ μοναχοὶ ἅμα τῷ ἡγουμένῳ ψάλλοντες, καὶ πᾶς ὁ κλήρος ὁ συμπλεύσας· αὐτῷ ἀπὸ τῆς Ῥώμης· ὁ δὲ ἀθρόος ὁ ἱαθεὶς προσπορεύετο βῶν· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποτὲ κωφὸς καὶ ἄλαλος, ἱαθεὶς διὰ προσευχῆς μόνης τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου τούτου. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ὄντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἰδόντες τὸ παράδοξον θαῦμα τὸ γεύμενον ἐπὶ τῷ κωφῷ καὶ ἄλῳ, τὸ πῶς ἰσθὶ παραχρῆμα δι' εὐχῆς τοῦ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν. Ἐξῆλθεν οὖν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, οἱ τριβούνιοι καὶ οἱ ἀρχόντες καὶ λαὸς πολλὸς εἰς ἀπάντησιν τῆς τοῦ ἁγίου παρουσίας, καὶ ἀνευφύμουν πάντες τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ· καὶ ἔγγιστα· τῇ πόλιν τῆς πόλεως, προσελθὼν ἔπαιν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ εὐλογοῦντο παρ' αὐτοῦ· κάκεινος δὲ ἵστατο αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ φιλήματι. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἔωθεν τῆς μεγάλης· πλὴν τῆς πόλεως ἔστη μετὰ τῶν διακονιστῶν καὶ προσκυτῶν τῆς πόλεως· καὶ

A cedens ait : Anni sunt viginti, domine, ex quo hic in monasterium receptus est; octo vero annorum erat, cum istic debilitatus est. Metus exinde ac stupor omnes occupavit, celebrabantque Deum singuli, quod per beatum hunc virum ipsis preperisset.

ἐκείνῃ, καὶ ἐδύζαντον τὸν Θεὸν τὸν αὐτοῦς ἐπισκεψά-

XLIX. Post hæc cum in monasterii cœnaculum ascendissent, qui surdus fuerat et mutus, [LXX] ipse ministrabat, edicendum autem curavit beatus Gregorius, ne quis eo die ab urbe exiret : ac in monasterio omnes mansere, et noctem totam usque ad auroram insomnes traduxerunt. Diluculo demum procedere incipiunt et beatus Gregorius episcopus, et magna populi suburbanii multitudo, et monachi cum præfecto suo canentes, et clerus omnis, qui cum eo Roma navigarat; monachus vero qui sanatus fuerat, præcedebat clamans : Ego ille sum, qui modo surdus ac mutus eram, nunc autem unius sancti hujus episcopi precibus sanatus sum : stupebantque quotquot in monasterio erant, et prodigium illud mirandum viderant, quemadmodum nempe beati Patris nostri precibus surdus ille et mutus repente convalesceret. Tum et multitudo ab urbe exiit, et tribuni et archontes (49) magno post se agmine obviam sancto viro prodeuntes; adventumque ejus omnes celebrabant. Jamque urbis portæ appropinquaverat, cum eum jam propior omnis populus adoravit, ipse populo fausta precatus est, omnesque passim sancto osculo salutavit. At mater ejus intra magnam urbis portam constitit inter diaconissas ac presbytidas urbanas (50); utque beatus vir in urbem

(49) Cum tribunos et archontes cleri viles, ne tibi subeant veteris illi magistratus Romani aut Atheniensis : hoc loco *tribuni* sunt præfecti, *archontes* vero patricii Agrigentini. Neque id per ea tempora novum aut rarum. Tribunum Centumvircensem memorat Gregorius Magnus (lib. i, epist. 13), item tribunum Hydruntinum (lib. xix, epist. 99) et tribunum Sipontinum (lib. xi, epist. 24), quos rogat, ut judicium instituant et cognoscant, ille de damnis civitati ab alio tribuno illatis, hic vero de controversa servi libertate.

Ad archontes quod attinet, in Goarii Euchologio (pag. 931), occurrit hic titulus, Εὐχὴ ἐπὶ προσαγωγῇ ἀρχόντων, ἦτοι πατρικίων. Id est, *Prælatio, cum promoveantur archontes sive patricii*. Nec alio nomine primores aulæ Constantinopolitanæ appellat Gualterus Tyrius (lib. xx, c. 18), ut eorum uxores ἀρχοντίσσαι vocat Nicetas (Chron. in Isaac. l. iii, c. 11); quin et ordinem nobilium ἀρχοντικὸν dixit Anna Comnena (*Alexiad.* l. i).

(50) Ad sæculum usque xii fuisse in Ecclesia diaconissarum collegia tam in Oriente, quam apud nos, explorata Morini sententia est (*De s. ordin.* p. iii, c. 3, n. 5). Ea vero initio ex virginibus constabant, serius paulo ex viduis (Coteler. ad Ignat. ep. ad Smyrn. n. 155; Joan. Pinius in *Act. SS.* t. I, Sept. initio); earum munera quæ essent, veteres Patres, item *Constitutiones*, quæ apostolicæ dicuntur, non semel exponunt : apparetque, in feminarum deductione, institutione, cura maxime constitisse. Presbyteras contra sive presbyteridas usquam fuisse negabat idem Morinus, dabatque hoc solum, sicubi presbytidæ occurrerent, eo no-

mine designari diaconissas, quæ ætate protectiones essent. Sententiam ille suam Epiphanii auctoritate tuebatur, sed illo, opinor, invito. Nam Epiphanii hæc sunt verba (*Hær.* 79, n. 4) : Παρρησιῶν δὲ, ὅτι ἀγρι διακονιστῶν μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπεδείχθη τάγμα, χήρας τε ὠνόμασε, καὶ τούτων τὰς ἐπὶ γρασιέρας πρεσβυτίδας, οὐδαμῶς δὲ πρεσβυτερίδας ἢ λερίστας προσέταξε. Καὶ γὰρ οὕτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπιστεύοντες τὴν μυστήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελούμενα. Id est, ut reddit Petavius : *Illud vero diligenter observandum est, solum diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse; ac viduas quidem nominatim expressas, et inter illas, quæ anus essent, presbytidas vocatas, nunquam presbyteridas aut sacerdotissas esse factas. Nam neque diaconis quidem ipsis ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur, sed hoc duntaxat, ut eorum, quæ perficiantur, ministri sint*. Vides, credo, ab Epiphanio rem quidem excludi, nomen non item, atque hoc ab eo potissimum tradi, nunquam in Ecclesia feminas sacris esse initiatas : quod et manifestius ex toto orationis ejus contextu intelliges, si consulere volueris. Id vero in controversiam nemo vocat. Et tamen *presbyteræ* etiam non minus, quam *presbytidæ* dictæ feminæ sunt nullo discrimine. Illo enim nomine in *Constitutionibus apostolicis* memorantur (lib. ii, c. 28) : et *presbyteras* Basilus his dixit, quæ sororum collegia regerent (in *Reg. brev.* n. 110 et 111). Photius etiam in *Nomocanone* (tit. I, c. penult.) diserit ait, *presbyteras* esse, quæ Patrius Laodicænis sunt *presbytidæ*. Nec

pietate, et moribus ac factis illis persimiles, Sina ragdus, Philadelphus et Platonius. Hi tres præclara vite ejus instituta æmulati sunt, et ex assidua proligiorum contemplatione magno virtutis studio exarserunt.

LII. Post dies aliquot lustrare urbem cœpit, et qui in ea essent, ægrotos ac pauperes atque viduas invisere. Cumque urbem mediam obiret, quicumque ægros domi habebant, eos propter viam exponebant, qua beatus Gregorius transire deberet. Ipse vero manus iis imponebat, et quicumque detinerentur morbo, in Domini Jesu nomine curabantur. Habebat Sabinus presbyter filiolam formosissimam, sed cujus membra Satanas ante annos novem resolverat; quæ cum in lectulo jaceret, in neutram se partem movere poterat, atque aliorum ope semel per diem latus nutabat. Hujus mater, quæ patrata prodigia audierat, ipsa etiam filiam aliorum manibus sublatam in publicum egit (54), eamque ante domus vestibulum collocandam curavit: illac enim beatus Gregorius erat transiturus. Ut vero hic ad Sabini ostium appropinquavit, uxor ejus egressa, ad beati viri procidit pedes et fletus et clamans: Dei serve, miserere mei, et incredulitatem meam adjuva. Ad quam ille: Quid tibi est, filia? Ea rursum ad pedes ejus provoluta: Miserere, inquit, mei, o Dei serve: filiola mea paralytica est, nec se ullo modo movere potest. Ille vero: Quocum, ait, ipsa vivis? Tum Sabinus progressus ad Gregorii pedes se abjecit, atque hæc addidit: Serva tua, mi domine, uxor mea est. Cui Gregorius: Quantum, inquit, temporis est, ex quo id illi contigit? Sabinus autem novem esse annos respondit. At sanctus vir genibus humi flexis, in hunc modum precatus est: Domine mi Jesu Christe Deus, qui cælum et terram, qui mare et omnia, quæ in iis sunt, condidisti, respice preces servi tui, meque audi nequam licet ac miserum, itaque puellam hanc sancti Spiritus tui virtute invisito. Nec plura effatus surrexit, ac puella signo salutari lustrata, In nomine, inquit, Domini nostri Jesu Christi, excitate, ac pedibus tuis insiste. Illico autem puella surrexit, et ad sancti beatique Gregorii pedes se abjiciens. Per te, inquit, domine, ago Deo gratias, qui ob sinceram illam, qua Deum colis, religionem a [LXIX] mea me infirmitate liberavit. Aderant vero cives, qui eum sequebantur, magna frequentia, ac prodigiorum novitate stupebant. Ubi omnem urbem peragravit, et singulis, quæ opus erant, distribuit; ad templum reversus est hora nona clero populoque omni comitante. Ibi divinis mysteriis peractis, mensam apposuit universo populo, sacro ordini in primis et clero ac plebi, nec minus viduis et mendicis suam: aderatque ipse linteo præinctus, et una cum tribus diaconis Erasmo, Philadelpho et Platonico plebi universæ

καὶ Πλατωνικόν. Οὗτοι οἱ τρεῖς παῖδες ἐξήλωσαν τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν, προσκαρτεροῦντες κατὰ πᾶσαν ὥραν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα θαύματα.

NB'. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς ἐξῆλθεν ὁ μακάριος θεάσασθαι τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς· πτωχοὺς τε καὶ χήρας ἐπισκέψασθαι. Διερχόμενός τε ἀνὰ μέσον τῆς πόλεως, ὅσοι εἶχον ἀσθενεῖς, προετίθουν αὐτοὺς ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως, ὅθεν ἐμελλεν ἐξέρχεσθαι ὁ μακάριος Γρηγόριος. Καὶ ἐπετίθη αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἀθεραπεύοντο, οἷον ἂν κατεῖχοντο νοσήματι, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἦν δὲ Σαβίνος ὁ πρεσβύτερος ἔχων θυγατέριον πάνυ ὠραῖον, ὃ παρέλυσεν ὁ Σατανᾶς πρὸ ἐτῶν ἐννέα· καὶ αὐτὴ κατέκειτο, μηδὲν δυναμένη ὅλως κινήσθαι, εἰ μὴ παρ' ἄλλων περιστρέφετο ἅπαξ τῆς ἡμέρας. Ἀκούσασα δὲ ἡ μήτηρ αὐτῆς τὰ γινόμενα θαύματα, ἐξήγαγεν καὶ αὐτὴ τὴν θυγατέρα αὐτῆς βασταζομένην ὑπὸ ἄλλων· καὶ ἔθηκεν αὐτὴν ἐξωθεν τοῦ πυλαῖωνος· αὐθιγὰ γὰρ ἐμελλεν διερχέσθαι ὁ μακάριος Γρηγόριος. Εἰτα ἐγγίσας τῇ πόλῃ τοῦ Σαβίνου ὁ μακάριος, καὶ ἐξελθοῦσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἔπασεν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ μακαρίου κλαίουσα καὶ λέγουσα· Ἐλέησόν με, δούλε τοῦ Θεοῦ, καὶ βοήθει τῇ ἀπιστίᾳ μου. Ὁ δὲ πρὸς αὐτήν· Τί ἐστίν σοι, θυγατερ; Ἡ δὲ πάλιν πεσοῦσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγει αὐτῷ· Ἐλέησόν με, δούλε τοῦ Θεοῦ· τὸ θυγατέριόν μου παρελύθη, καὶ οὐ δύναται ὅλως σαλευθῆναι. Ὁ δὲ φησιν· Τίνος ἐστίν σύμβιος αὐτῇ; Ὁ δὲ Σαβίνος ἐξελθὼν ἔπασεν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Γρηγορίου, καὶ εἶπεν· Δούλη σου, κύριέ μου, γυνὴ μου ἐστίν. Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Πόσος χρόνος ἐστίν, ἃς οὐ αὐτῇ συνέδῃ τοῦτο; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἐννέα χρόνοι εἰσὶν, δέσποτα, ἃς οὐ τοῦτο γέγονεν αὐτῇ. Ὁ δὲ ἄγιος θεὸς τὰ γόνата προσεῦξάτο λέγων· Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστέ, ὃ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐπίδε ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου, καὶ ἐπάκουσόν μου τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ταπεινοῦ, καὶ ἐπίσχεψαι τὴν παῖδα ταύτην τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀναστὰς περιεσφράγισεν τὴν κόρην, καὶ εἶπεν· Ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ στήθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου. Εὐθέως δὲ καὶ παρὰ τὸν πόδα ἐξανάστη ἡ κόρη, καὶ ἔπασεν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Γρηγορίου λέγουσα· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ σοῦ, δέσποτα, ὅτι διὰ τῆς σῆς καθαρᾶς λατρείας, ἧς κέκτησαι πρὸς τὸν Θεόν, ἔσωσέν με ἐκ τῆς ἀσθενείας μου. Ἦν δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως ἀκολουθοῦν αὐτῷ, καὶ θαυμάζοντες ἐπὶ τὰ παράδοξα τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ. Πᾶσαν δὲ τὴν πόλιν διενέμων, ὑπέστρεψεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν χρεῖαν διανέμων, ὑπέστρεψεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἐννάτην ὥραν μετὰ παντός τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν θείαν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν, παρέθηκεν τράπεζαν παντὶ τῷ λαῷ, τοῖς τε ἱερατικοῖς, καὶ τῷ κλήρῳ, καὶ τῷ κοινῷ τοῦ λαοῦ, λοιπὸν δὲ καὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν πτωχῶν ἰδίως. Ἦν δὲ αὐτὸς διεξ-

σμένος· ῥάκος· καὶ διακονῶν παντὶ τῷ λαῷ ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς, Ἐράσμῳ, Φιλαδέλφῳ καὶ Πλατωνικῷ. Ἦ δὲ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν αὐτῆς θεραπαινίδων ἦν ἐξυπηρετοῦσα ἀδιαλείπτως εἰς τὰς χήρας καὶ πᾶσαν πτωχίαν, ἰδίαις χερσὶν νίπτουσα ἐνδὸς ἐκάστου αὐτῶν τοὺς πόδας. Ὁ δὲ Χαρίτων ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὐκ ἀφίστατο τῆς ἐκκλησίας, νηστείας καὶ προσευχαῖς, νυκτός τε καὶ ἡμέρας λατρεύων τῷ Θεῷ, ἐνδεθυμένος ῥακῶδι, ἀναγινώσκων καὶ διερχόμενος τὰς Βίβλους· καὶ ἐρμηνεύων ὁ μακάριος τῷ πατρὶ ὁμοστίχως πρὸς ἕκαστον. Ἦν δὲ ὁ μακάριος παιδεύων τοὺς διακόνους ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ τῇ ψαλμωδίᾳ καὶ ἐρμηνείᾳ· τῶν θείων Γραφῶν Παλαιᾶς τε καὶ Νέας. Ἐδόθη δὲ καὶ χάρις ἐπὶ τὰ παιδάρια, ὥστε προσέχειν αὐτῷ πᾶσι τοῖς λεγομένοις μετὰ πάσης ἀκριθείας, καὶ θαυμάζεσθαι αὐτοὺς ὑπὸ πάντων τῶν ὄντων ἐν τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς νήσου. Ταῦτα δὲ ἐποιοῦν πάσας τὰς ἡμέρας.

NT. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος διάβολος τὴν τοῦ ἀνδρός καθαρὰν καὶ ἀκηλίδωτον πολιτείαν, οὐχ ὑπήνεγκεν φθόνῳ φερόμενος· ἐκίνησεν δὲ πόλεμον κατὰ τοῦ δικαίου, ὅπως αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ κατεάξῃ. Καὶ προσυπῆρχον ἐν ἔχθρᾳ ὁ τε Σαβίνος ὁ πρεσβύτερος, καὶ Κρησκεντίνος διάκονος. Κατὰ δὲ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐφιλάσσαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχιεπίσκοπου Σατανᾶ αὐτοῖς· παρασκευασθέντος. Καὶ συμβουλευσάμενοι μετ' ἀλλήλων εἶπον πρὸς ἑαυτούς· Ἐω· πότε ἡμεῖς ἔχωμεν εἶναι ὑποχείριοι τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν γοήτην καὶ φαρμακόν, καὶ διὰ τῶν μαγείων αὐτοῦ ποιεῖν τὰ ψευδῆ, ἃ ποιεῖ τοῖς ἀγνώστοις ἀνθρώποις τῆς πόλεως ταύτης; καὶ οὐκ ἐπιστάμεθα τὸ πῶς ἐφυγεν ἐκ τῶν ἐνθῆν, καὶ διεπέρασεν εἰς τὰ ἔθνη, κάκεισε, ὡς ἡκούσαμεν, παρέμεινεν ἐν τινι φαρμακῷ καὶ μάγῃ· κάκειθεν ἤντησεν πᾶσαν μαγικὴν κακότητα ἐπίνοιαν, καὶ ἐπιπλάνη τοὺς ἀνθρώπους, λέγων ὡς Σίμων ὁ μάγος, ὅτι Ἀνθρωπὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ γέγονεν δαίμων; ὅρξῃ, ὅτι οὔτε ἐσθίει οὔτε πίνει, πάντως ὅτι καὶ οἱ δαίμονες οὔτε ἐσθίουσιν οὔτε πίνουν· Ἐρευνήσαντες δὲ ἐν ὅλῃ τῇ πόλει, εὔρον ἐκ τοῦ λαοῦ πάντας, ἐκ μὲν τῶν κληρικῶν τὴν ἀριθμὸν ἀνδρῶν τριάκοντα, καὶ τούτους ἀγνώστους· καὶ ἀγραμμάτους, μὴ εἰδότες δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστεράν· καὶ λαϊκοὺς τὸν ἀριθμὸν εἰκοσι πέντε. Οὗτοι συνωμοσίαι· μετ' ἀλλήλων διεθόντο κατὰ τοῦ δικαίου, ὥστε ἐκδιώξαι αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ χειροτονῆσαι ἐαυτοὺς Λεούκιόν τινα αἰρετικόν, ἀποπρεσβύτερον, ξένον ἐκεῖσε παραγενόμενον, ἀναθεματισθέντα

ministrabat. Mater autem ejus cum ancillis suis assidue viduas et omne egentium genus curabat, pedes quoque singulorum manibus suis lavare solita. Nec Charito Gregorii pater a templo discedebat : jejuniis atque obsecrationibus nocte ac die diligentem Deo cultum tribuens, lacera contentus veste, sacrorum Librorum lectioni deditus, quos etiam beatus vir per singulos articulos patri interpretabatur. Quamquam idem præcipuam diaconis suis instituendis operam navabat, ut et bene legerent, et psalmos canerent, et divinas Veteris Novique Testamenti litteras interpretarentur. Neque iis incitamenta defuere, quominus diligenter iis attenderent, quæ ab eo tradebantur : adeo ut non delibis solum, sed insulariis omnibus admirationi essent. Atque hæc erat eorum occupatio quotidiana.

LIII. Vitam vero sancti viri tam puram atque illibatam intuitus malorum ille auctor diabolus, invidia actus non tulit; ac bellum adversus justum excitavit, ut eum a throno deturbaret. Inimicitie erant inter Sabinum presbyterum et Crescentinum diaconum. At post eos dies, Satana aditente eosque conciliante, amicitiam inter se inierunt. Itaque ad delibendum congressi, dicere coeperunt: Quousque tandem hominis nos hujus imperium feremus, qui præstigiis ac veneficiis delectatur, et falsa magicis artibus obtrudit, imperitiisque hujus urbis hominibus imponit? Nec vero viam inveniemus, quo pacto ille solum vertat, atque eo gentium trahat, ubi, ut audivimus, cum homine venefico et mago versatus est, et malam omnem magorum hausit scientiam: qua nunc homines decipit (55), Dei se hominem esse, ut Simon ille magus, dictitans, cum dæmon sit? videsne, ut neque quid eat, neque bibat, omnino ut demones neque edunt quidquam, neque bibunt? Totam autem urbem scrutati, ex universo populo invenere clericos quidem numero triginta eosque rudes plane atque illiteratos, quæ dextra ipsorum, quæ sinistra esset, nescientes; plebeios vero homines quinque et viginti. Hi contra justum [LXX] conspiraverunt ad eum ex urbe expellendum et ejus loco creandum sibi Leucium quendam hæreticum ac sacerdotio spoliatum, qui hospes in Siciliam advenerat, postquam eum sancta synodus (56) ex finitimis Laodiceam coacta, anathe-

(55) Cod. 2, καὶ ἀποπλάνη τοὺς ἀνθρώπους.

(56) Unde iste Leucius fuerit, quam hæresim invenit, quæ illum synodus damnaverit, omnia ignota sunt. In Decreto concilii Romani, in quo recensentur libri apocryphi, qui non recipiuntur, notati quoque sunt libri omnes, quos fecit Leucius discipulus diaboli (Hard. t. II, p. 941). Verum plerique sub Gelasio prolisse decrevit illud censent, anno 494; quidam antiquius etiam esse volunt. Sunt præterea, qui Leucium illum esse putent, qui Charinus cognominatus est, de quo Photius cod. 114; is autem multo antiquior Gelasio fuit, cum

librum ejus appellet Photius πῖστις αἰρέσεως πηγὴν. Unus est Pfaffius, qui illum sæculo vi vixisse contendat (in Inst. Hist. eccl. p. 273). Synodus porro Laodicea, cujus ad nos Acta pervenire, una fuit, eaque in Phrygia Pacatiana celebrata est anno 372 a Patribus 32, quorum canones omnes de moribus deque Ecclesiarum regundarum ratione sunt. Aliæ Laodiceæ synodi non memorantur; nec qui reliquias id genus racemando perquisiverunt, novum, quod sciam, aliquid adhuc in rem nostram nacti, Leontii auctoritati fulciendæ prodesse possunt.

mata notaverat. Hic nempe, quanquam nihil de eo senserat Gregorius, latebat apud Theodorum quemdam Eulostrium (57) in loco, quem Modiolum appellant, tertium jam mensem tanquam serpens abstrusus : atque idem invidiam justo couflavit.

LIV. Hi omnes in consilium cum Sabino et Crescentino conveniunt : qui satis grandem eis pecuniam dederunt, ut sanctum Gregorium accusarent. Porro bratus vir Leucium in Oriente viderat, ejusque sententia circa divinam inhumanationem tentata, notaverat atque in exsilium pellendum curarat. Exinde, ut dixi, consilium illi iniierunt acerbum sane atque crudelitatis et furoris, et sceleris impietatisque plenissimum. Puella erat in urbe meretricula, nomine Evodia (58), eaque specie pulcherrima. Hanc impii homines cum preoccupassent, sic alloquuntur : Fidem habe nobis, et quod tibi committere volumus, arcum servato : magnam tibi pecunie vim dabimus, et urbis te primam faciemus. Quibus illa : Quid est, inquit, quod significare mihi vultis? Hi vero : Hoc volumus, dixerunt, ut coram episcopo affirmes illum tecum fuisse. At puella : Timeo hominem, inquit, ac vereor, ut quisquam mihi credat, neve me cives occidant; eum enim tanquam angelum e cœlo lapsum venerantur. Cui illi : Non ita, inquit; dummodo fidem præstes, nos illam te custodiemus. Ergo coacta a perversis hominibus, se ea dicturam recepit, quæ ipsi velent. Enimvero ex eo die occasionem illi querere cœperunt, si qua daretur, ad puellam in episcopi aedes immittendam. Porro quadam nocte beatus vir in templum descendit cum Euplo archidiacono et junioribus diaconis Erasmo, Philadelpho et Platonico, ac duobus præterea monachis [LXXI] admodum piis, ut ex more nocturnas preces absolvent. Aderant quidem ad domus pontificalis portas assidue custodes tribunus (59) et danatanus : at hos impii perversique homines Sabinus ac Crescentinus auro ipsis etiam dato corruperant : itaque portas aperuerunt, et aditum in cubiculum, ubi sanctus vir quiescere solebat. Illic meretriculam introducunt, eamque in diatræ angulo collocant.

(57) Cod. 2, Θεωδῶρου Ἐυλλοστρίου. Cajet. Ἐυλλοστρίου.

(58) Metaphrastes vocat Εὐδοκίαν : sed Cajetanus etiam in codicibus suis Εὐδοίαν invenit. Quid in primo codice Basiliano scriptum esset, prodere non possum; a n. 54 ad 63 chartæ avulsæ erant : codice uno secundo utendum fuerit. At in Margio Siculo hæc ipsa Evodia appellatur item in Agrigentina penitens, quæ obiisse dicitur hic Idus Martias, et sepulta esse in cœnobio s. S. Cecilie. Eam tamen Bollan liani inter emissos numerarunt, annotaruntque, Martyrium illud abstinere ab omni titulo sanctæ aut ut ut Pireus (in Not. Agrig.) beatam nominat.

9) Militare vocabulum hoc loco tribunus videtur non civile, ad designandum excubitozem, qui

ἐκ τῆς ἀγίας τοπικῆς συνόδου γενομένης ἐν Λαοδικείᾳ. Μὴ εἰδὼς αὐτὸν ὁ μακάριος, ὅτι ἐκεῖσε παρεγένετο· ἦν δὲ κεκρυμμένος ἐν οἴκῳ τινὸς Θεοδώρου Εὐλοστρίου, πλησίον τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Μοδιόλου, ἔχων ἐκεῖσε ἐμφωλεῦσιν ὡς δράκων μῆνας τρεῖς· καὶ αὐτὸς διήγειρεν αὐτοὺς εἰς φθόνον τοῦ δικαίου.

NΔ'. Οὗτοι πάντες συνεβουλεύσαντο ἅμα Σαδίνῳ καὶ Κρησκαντίῳ, χρήματά τε αὐτοῖς κατεβάλλοντο ἱκανὰ, ὅπως αὐτὸν κατηγορήσωσιν. Ἦν δὲ ὁ ἅγιος Γρηγόριος θεασάμενος τὸν Λεύκιον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ προσβαλὼν αὐτῷ περὶ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας, ἐφίμωσεν αὐτὸν ὁ μακάριος Γρηγόριος, καὶ φυγάδα αὐτὸν κατέστησεν. Εἶτα, ὡς ἔφην, συμβούλιον πικρὸν συνεστήσαντο ὅλον ἀναλεῖν καὶ ἀπάνθρωπον, ὅλον ζεινὸν καὶ πικρότατον καὶ ἄθεον. Ἦν δὲ τις ἐν τῇ πόλει κόρη ἐταιριζομένη Εὐδοία τοῦνομα, καλῇ τῷ εἶδει σφόδρα. Ταύτην προχειρισάμενοι οἱ ἄθεοι, εἶπον αὐτῇ· Πείσθητι ἡμῶν καὶ συγκατάθου ἡμῖν, ὅπερ σοι ἔχομεν θαρρῆσαι μυστήριον· καὶ παρέχωμέν σοι χρήματα πολλὰ, καὶ ποιῶμέν σε πρώτῃ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς, τί, φησὶν, ἐστίν, ὁ βούλεσθε λέγειν πρὸς ἐμέ; Οἱ δὲ εἶπον· Ἵνα εἴπῃς ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου, ὅτι ἐγένετο μετὰ σοῦ. Ἡ δὲ εἶπεν· Φοβοῦμαι τὸν ἄνθρωπον, μή ποτε καὶ οὐδεὶς μοι πιστεύσῃ. καὶ ἀποκτενοῦσίν με οἱ τῆς πόλεως· ὡς γὰρ ἄγγελον Θεοῦ εἰδόνται αὐτόν. Οἱ δὲ εἶπον· Οὐχί, μόνον συγκατάθου ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς φυλάττομέν σε ἀσχυλτον. Ἡ δὲ ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τῶν παρανόμων συνέθετο αὐτοῖς εἰπεῖν, ὅσα βούλονται. Ἦσαν δὲ ἐκ τότε ζητοῦντες τὴ πῶ; ἐβρωσιν χαλάσαι αὐτὴν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ. Ἐν μίᾳ οὖν νυκτὶ κατῆλθεν ὁ μακάριος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἅμα Εὐπλῳ ἀρχidiaκόνῳ καὶ τῶν τριῶν παιδαρίων Ἐράσμου, Φιλαδέλφου καὶ Πλατωνικοῦ τῶν διακόνων, καὶ δύο μοναχῶν τινων εὐλαβῶν πληρῶσαι τὰς ἐξέθους μεσονυκτικὰς εὐχάς. Ἦσαν δὲ πάντοτε φυλάττοντες τὰς θύρας τοῦ ἐπισκοπείου τριβοῦνος καὶ δανατζάνος, καὶ πείσαντες αὐτοὺς οἱ ἄθεοι καὶ παράνομοι Σαδίνος καὶ Κρησκαντίος ἔδωκαν καὶ αὐτοῖς χρήματα, καὶ ἤνοιξαν τὰς θύρας, ἐν ᾗ ἦν ἡσυχάζων οἴκῳ ὁ μακάριος· καὶ χαλῶσι τὴν ἐταιριζομένην ἐκεῖσε, καὶ ἔστησαν αὐτὴν ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ οἴκου.

ad aedium pontificalium introitum pernoctabat : ut apud Suetonium (in Claud. c. 42, n. 6). *Excubitori tribuno signum de more poscebat*, etc. Id infra manifestius deprehendes (n. 56), ubi tribuni, id est magistratus, accurrisse dicuntur, et pro Gregorio stetitisse.

At *Danatani* nomen apud Grammaticos nusquam apparet; vestigia tamen hujus vocis in Hesychio me reperisse puto, ubi habet δανατάς; et explicat διεξελθὼν, id est qui pertransiit. Siculi enim Hærico more δανάτας pronuntiasse putandi sunt, atque hinc deduxisse δαναζάνον a δανάτω, cui Leontius intersevit. Reddi autem potest *cubicularius*, vel potius *magister admissionis*, qui ad piscopum deduceret, et sine quo nemo illum adire posset. Ab eodem verbo esse videtur δαναχή, portorium Charontis apud Suidam.

ΝΕ'. Πληρώτας οὖν ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἅμα τῶν σὺν Α αὐτῷ τὰς εὐχὰς, ἀνῆλθεν ἐν τῇ ἐπισκοπείῳ, καὶ καλοῦσαντος αὐτοῦ, ἐζήτησεν ἐπιδοῆναι αὐτῷ βιβλίον· καὶ ῥέξας ἀναγινώσκειν τὸν βίον καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ αὐτὴν ἀναγινώσκειν τὸν βίον καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ἡ κόρη ἀφύπνωσεν, μὴ εἰδυῖα ὅτι ἀνῆλθεν τις ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐπῆρπεν δὲ τῷ ἀρχιδιακόνῳ κρουσθῆναι τὸ ξύλον τοῦ θρόνου τῶν ἑωθινῶν· εὐθέως δὲ φωνήσας τὰ παιδάκια, κατήλθον πάλιν ἀμφοτέροις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ποιήσας τὰς προεπούσας εὐχὰς συνηρθόσθη πᾶς ὁ κληρὸς σὺν τῷ λοιπῷ λαῷ· οὕτως γὰρ ἦν νοθεῶν αὐτοὺς ὁ μακάριος. Πληρώσας οὖν τὸν θρόνον, καὶ γενομένης ἀπολύσεως, ἀνῆλθεν ἐν τῇ ἐπισκοπείῳ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς μετ' αὐτοῦ ἀκούσαι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ ἐποίησε καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀναγινώσκων τῷ λαῷ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας τὰ συντείνοντα εἰς ὠφέλειαν. Αὐτοὶ δὲ οἱ κακίστοι, οἱ τῇ· δοῦλας ἐκείνῃ· συμβουλίας διδάσκαλοι, ἔστησαν κεχωρισμένοι ἐκ τοῦ λοιποῦ ὀρθοδόξου καὶ ὁμοψύχου λαοῦ, καὶ ἀλλήλους ἐτίθρουν ὡς θῆρες ἄγριοι, τεταραγμένοι κατὰ τοῦ δικαίου, καὶ οὐκ ἐδέξαντο κατὰ τὸ ἔθος ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν, ἐνθα ἦν ὁ μακάριος. Εἰσπηδήσαντες δὲ οἱ ἄνθρωποι Σαβίνος καὶ Κρησκεντίνος καὶ ἕτεροι δέκα σὺν αὐτοῖς, καὶ κρατήσαντες τὴν ἐταιριζομένην κόρην, ἔστησαν ἐμπροσθεν τοῦ ἁγίου, καὶ ἔκραξαν μεγάλην τῇ φωνῇ· Δεῦτε, λαοὶ πάντες, ἴδετε τὸ ἀθέμιτον πρᾶγμα τὸ πραχθὲν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν, ὃν ἐλέγομεν εἶναι ἄξιον, ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ λέγομεν αὐτὸν ἀνάξιον εἶναι τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου. Ἐλάθεν δὲ φόβος ἅπαντας, καὶ ἔμειναν ὡς λίθοι ἄφωνοι, μὴ δυνάμενοι φθέγγεσθαι πρὸς οὐδένα ῥῆμα. Ἐπέβλεπον δὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν μακάριον, καὶ ἔτυραν αὐτὸν ἔξω ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐπισκοπείου· καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἔκλαιον τὸν δίκαιον, καὶ ἐκρίνοντο ἐπὶ τῇ γενομένῃ ἐπ' αὐτῷ συμφορᾷ.

ΝΓ'. Προσελθόντες δὲ οἱ τριφύονοι καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως ἠρώτησαν τὴν ἐταιριζομένην κόρην· Ναὶ σὺ λέγε τὸ ἀληθές, εἰ ἐγένετο μετὰ σοῦ ὁ ἐπίσκοπος; Ἡ δὲ ἐπὶ πάντων ἀπεκρίνατο· Ναί, ἐγένετο μετ' ἐμοῦ τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Ὁ δὲ ἀρχιδιάκονος καὶ οἱ μοναχοὶ ἠρώτων αὐτήν· Ποία ὥρα ἐγένετο μετὰ σοῦ τῆς νυκτός; Ἡ δὲ εἶπεν· Μετὰ τὰ ἀποδείπνια·

οὕτως γὰρ ἦν προβεβασθεῖσα ὑπὸ τῶν πρηνῶμων

LV. Interea Gregorius, obsecratione cum sociis peracta, in domum suam rediit, cumque assedisset, librum sibi dari postulavit : ac vitam et præclara patientiæ exempla sancti Patris nostri Joannis Chrysostomi legere instituit. Accidit vero, dum ille vitam legeret, et Deo gratias ageret, ut puella obdormisceret, nec ullum in domum venisse sentiret. Mandat subinde Gregorius archidiacono, ut tabula pulsata signum det matutinae psalmodiæ (60) : ac pueris illico vocatis, rursus ambo in templum descendunt : quo ad consuetas preces et clerus et populus frequentes convenerat. De hoc enim eos beatus vir admonuerat. Fine his imposito, ac discedendi potestate facta, in ardes suas ipse reversus est, sequente eum populo universo, ut institutionem ejus audiret. Nam hunc quotidie morem servabat, ut supplicatione in templo absoluta aliquid populo legeret, unde ille juvari posset. At pessimi homines, fraudulentum illius consilii auctores, extra cœtum orthodoxi atque unanimis populi constitierunt, seque invicem tanquam agrestes feræ observabant, contra justum virum commoti ; nec intus, ubi beatus Gregorius erat, se ex consuetudine deduci passi sunt. Insilientes vero sacrilegi illi duo, Sabinus et Crescentinus, et cum iis alii decem, cum meretriculam apprehendissent, coram sancto viro eam statuerunt, [LXXII] et magna voce clamantes, Agite huc, aiebant, populi omnes, atque aspiciite iniquum facinus ab episcopo nostro patratum ; quem quidem dignum appellabamus, sed jam indignum plane dicimus isto apostolici throni honore. Tum vero timor omnes occupavit, ac velut saxa sine voce hæserat, ut ne verbum quidem ad quemquam proferre possent. At illi manus beato viro injecere, cumque foras in ædium pontificalium aulam traxerunt, tota populi multitudine justi vicem deficiente, et illatam calamitatem deplorante.

LVI. Advenerat autem tribuni et archontes urbis, qui meretriculam interrogantes dicere jussuerunt, num revera cum episcopo ipsa fuisset. Quæ coram omnibus respondit, omnino illam ea nocte secum fuisse. At archidiaconus et monachi ab eadem petebant, qua noctis hora episcopus cum ea fuisset ? Respondit autem : A cœna : nam ut sic responderet, scelesti illi præmonuerant. Ille

(60) Gregorii nostri ætate nondum sacra templorum æra populi convocandi causa in usu esse cœperant. Quique inventum illud antiquissimum faciunt, Sabiniano pont. max. tribuunt, qui crenatus est anno 604, cum Gregorius noster pontificatus sui annum ageret 14; de quo argumento legendus tibi Bona cardinalis *Rer. Liturg.* lib. 1, cap. 20.

Ergo ubi populus vocandus, ubi clerus aut monachi congregandi essent, instrumento ligneo antea vteretis usos esse constat, et in Oriente quidem diutius etiam, quam apud nos. In concilio Nicæno II, act. 4, in Relatione miraculorum S. Anastasii martyris, quam legit Euthymius diaconus pro episcopo Gotthiæ, hæc invenies : Ἀναστάντες,

τὰ τε ἱερὰ ξύλα σηµάναντες, συνηρπολήθησαν ἅπαντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς Θεοτόκου· Cum surrexissent, et sacra ligna percussissent, congregati sunt omnes in venerabili templo Genitricis Dei. (Apud Hard. t. IV, p. 175.) Tum in Prato Joannis Moschi, c. 2, scriptum est, Κρούσαντος τοῦ κανονάρχου τὸ ξύλον, ἐφ' ᾧ πάντας τοὺς ἀδελφούς συναχθῆναι. Id est, Canonarcha lignum pulsante ad omnes fratres congregandos. Nec alia desunt exempla, quæ afferri possunt. (Vid. Theod. Stud. iamb. 10, in Canonarch.) Græci vero sequioris ævi tabulam illam peculiari nomine donarunt, σηµαντήριον aut χειροσήμαντρον appellantes : quod instrumentum describit Hieronymus Magius c. 15 ejus libri, quem *De tintinnabulis* scripsit.

vero monachi et archidiaconus et diaconi tres reliqui assuerare ac dicere : Vivit Dominus, puella hæc verum non profert. Sed manus illa hominum sceleratorum opponere, familiares eos episcopi esse, nec fidem ipsis haberi, quidquid de illo dicant. Cum vero unus e diaconis Philadelphus nomine respondisset : « Muta siant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem in superbia et contemptione »¹⁷, » prosiliens sacrilegus Cræcentinus maxillam adolescentis percussit : quod populus omnis indignatus non tulit, et in eum clamans : Quid tu, nefarie, adolescentem percussus? impetum fecit, jamjam occisurus. At sanctus vir ad populum conversus dehortari coepit, ac : Sinite, inquit, fratres et domini mei, ut perficiat quod vult. Nam nunc quidem patrem ille suum diabolus adiutorem habet. At postea ruinam ejus magnam videlitis. Cæterum populus omnis in dubitationem etiam mutique venit, ne vera essent, quæ ab illis dicebantur; itaque sacrilegi illi et maligni homines prævaluerunt, et Gregorio in custodiam conjecto, ne fugeret, nervo etiam vincendum curarunt, eo in loco, ubi clausus fuerat sanctus Gregorius episcopus Lilybætanorum (61), qui ibidem martyrium fecit, a Tyrcano tyranno capite damnatus. [LXXIII] Universa vero urbis multitudo ad carcerem congruata est, impellebantque ostium, si perfringere possent : quidam etiam ferreis vectibus allatis, carcerem in labefactare conabantur.

LXVII. Jamque rei fama ad finitimos quoque pervenerat : qui consilio inito, ad Sabinum et Cræcentinum et omnes conjuratos e medio tollendos conspirarunt. Nisi quod sanctus Gregorius dehortari eos non destitit : Ne quid tale, inquiens, filii mihi charissimi, contra eos audeatis : Domini enim mei ultio, fratres : quandoquidem, ut dicunt, nequam homo revera sum. Cui populus universus respondens ait : Transferantur, Pater sancte, peccata tua in nos et in illos nostros. Ille rursus : Ne, quæso, filii charissimi, ne manus vestras iis injiciatis; hoc tantum cavete, fratres, ne quando necem mihi inferant. Quod eo consilio dixit, ut cunctiores faceret, Christum ad ipsius tutelam advi-

¹⁷ Psal. xxx, 19.

(61) De Gregorio martyre et episcopo Lilybæ-tano quidquid et Cajetanus et Pirrus scripsere, Leontii nostri verbis et auctoritate totum innixum est. Nec plus aliquid Daniel Papebrochius extudit : sed ad Cajetani animadversiones, elevata Leontii fide, adjecit hæc : *Non ideo tamen ausim, passim receptum a Siculis sanctum Lilybætanum prorsus expungere ut fictitum, cum verosimile sit, isti, quam suspectam facinus, Vitæ verorum alias sanctorum nomina admisceri* (Jun. t. I, ad diem 5, 431).

ego vero duo illa tantum annotabo, quæ huic attentione nonnihil favent : primum est, Lily-episcopos fuisse jam ab anno Christiano 125 ; in enim tempora actum in Sicilia concilium Heracleonem e Valentini schola hereti-

A λέγειν. Οἱ δὲ μοναχοὶ καὶ οἱ ἀρχidiaκόνος καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς διάκονοι διεγερμένοι λέγοντες· Ζῇ Κύριος, οὐ φοβήγεται· ἀληθὲς ἡ κήρυξ αὐτοῦ. Λέγουσιν τὸ παντὶ συνέδριον τῶν παριστάμεν· Τρεῖς οἱ οικιακοὶ αὐτοῦ οὐ πιστεύετε· δὲ ἐν εἰρήτῃ περὶ αὐτοῦ. Ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἐκ τῶν ὑπακύνων Φιλάδελφος ὀνόματι, λέγει· « Ἀλλὰ γεννηθῆτω τὰ χεῖρα τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουθενώσει. » Εἰςδραμὸν δὲ ὁ ἀνέρος Κρησκεντίος, ἐπύθεν τὴν παιδα ὑπὸ τὴν σιγῆν αὐτοῦ· καὶ ἀνέστη πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τὴν παρίνομον τοῦ ἀποκτείνειν αὐτὸν, λέγοντες· Μὴ τύπτῃ τὸν καὶ δα, ἐπικατάρτατε ἄνθρωπον· καὶ ὤρμησαν ἐπ' αὐτὸν τοῦ. Καὶ σπαραξὲς ὁ ἅγιος πρὸς τὸν λαόν, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· Ἄφerte αὐτὸν, ἀδελφοί καὶ κύριοί μου, ἵνα ποιῇ ὁ βούλεται· ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος συνεργεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ παρὶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναφανήσεται ἡ πῆσις αὐτοῦ μεγάλη. Πάλιν δὲ ἐφοβήθη πᾶς ὁ λαὸς, διαλογιζόμενοι πρὸς ἑαυτοῦς, μὴ ποτε ἀληθὴ εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. Καὶ ὑπερίσχυσαν οἱ ἀνέροι καὶ κακῆρονες· καὶ ἐβαλον αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἡσπαλίσατο αὐτὸν ἐν τῷ ξύλῳ, ἐνθα ἦν κεκλεισμένος ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Λιλυβητιῶν πόλεως, ὁ ἐκεῖσε μαρτυρήσας, καὶ ὑπὸ τοῦ ξίφους τελεωθεὶς ὑπὸ Τυρκάνου τοῦ τυράννου. Ἄπαν δὲ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως συνηθροίσθη ἐξω τῆς φυλακῆς, καὶ προσέκρουον τῇ θύρᾳ βουλόμενοι αὐτὸν συνρίψαι· ἄλλοι δὲ μοχλοῦς σιδηροῦς ἐνέγκαντες ἐξήρουν κατεδάσαι τὴν φυλακὴν.

C NZ'. Ἀκούσαντες δὲ οἱ τῆς περιοικίδος, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ ἀποκτείνειν τοὺς κακίστους καὶ ἀνέρους Σαβῖνον καὶ Κρησκεντίνον, καὶ τὸ κατ' αὐτοὺς συνέδριον. Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος παρεκάλει αὐτοὺς, λέγων· Μὴ, τέκνα μου ἀγαπητὰ, μὴ ἐν τοιαύτῃ πράξειτε εἰς αὐτοὺς· τοῦ Κυρίου μου γὰρ ἡ ἐκδικησις, ἀδελφοί· ἐπειθὴ, ὡς λέγουσιν, ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμι ἀληθῶς ναί. Ἀπεκρίθησαν δὲ ἅπαν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ· Γεννηθῆτωσαν ἐφ' ἡμᾶς αἱ ἁμαρτίαι σου, Πάτερ ἅγιε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. Ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίνατο· Μὴ, τέκνα μου ἀγαπητὰ, παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ ἐπιβάλῃτε τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐπ' αὐτοὺς· πλὴν προσμείνατέ μοι, ἀδελφοί, μὴ πως ἀποκτείνωσιν με.

D cum, eique interfuisse Eustachium episcopum Lilybætanum, ex Hilarii Fragmentis ostendit Baluzius (Nov. cel. conc. p. 3). Alterum est Tyrcani nomen in Actis martyrum minime novum esse, et apud Surium (l. VI, nono Kal. Jan.) exstare præclaram sancti Gregorii presbyteri Spoletini Confessionem a Tillemontio etiam laudatam (l. V. p. 133), in qua Tyrcanus quidam sæpe memoratur, qui tanquam judex cum Flacco præfecto a Maximiano Aug. Spoletum contra Christianos misso sedet pro tribunali, Gregorium interrogat, arguit, damnat : ac demum martyris corpus Abundantia femina Christianæ aureis triginta quinque vendit. Atque hæc ipsa in Adonis Martyrologio reperies 11 Kal. Jan.

Τούτο δὲ ἔλεγεν, βουλόμενος αὐτοὺς πληροφορῆσαι περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεως. Ἦθου-
λῆθησαν γὰρ ὁ τε ἀρχιδιάκονος καὶ οἱ μοναχοὶ σὺν
τῶν παιδαρίων συνεισελθεῖν αὐτῷ, καὶ οὐκ εἴασαν
αὐτοὺς οἱ ἄγριοι θῆρες κλεισθῆναι σὺν αὐτῷ. Προ-
καρτεροῦντος δὲ τοῦ πλήθους ἔξωθεν τῆς φυλακῆς,
αὐτὸς ὁ μακάριος προσεύχετο, λέγων· Εὐχαριστῶ
σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ καταξιώσας με διὰ τὸ
σὺν ὄνομα ἐνταῦθα εἰσαχθῆναι. Περὶ δὲ τὸ μεσονύ-
κτιον ἰδοὺ φῶς μέγα περιέλαμψεν ἐν τῇ φυλακῇ.
Ἄγγελος γάρ Κυρίου προσελθὼν διέβρῃξεν τὰ δεσμὰ
ἐκ τῶν ποδῶν τοῦ μακαρίου Γρηγορίου, καὶ ὑπο-
στηρίζων, ἀσπασάμενος αὐτὸν ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ.
Ἦνοιχθησαν δὲ αὐτομάτως αἱ θύραι τῆς φυλακῆς.
Ἰδόντες δὲ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τὰ γενόμενα σημεῖα
εἰς τὸν ἅγιον, εἰσῆλθον πάντες, καὶ προσεκύνουν
τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγοντες· Ἀληθῶς γινώσκουμεν,
ὅτι Θεός ἐστιν μετὰ σοῦ. Συνεχύθη δὲ ὁ λαὸς πρὸς
ἀλλήλους ἑαυτοὺς εὐτραπίζοντες, ἢ φρονεῦσθαι αὐ-
τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ἢ φρονεῦσαι.

NH. Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος παρεκάλει αὐτοὺς
μετὰ δακρύων, λέγων· Τούς τε τριδούρους, καὶ τοὺς
ἄρχοντας, καὶ τοὺς λαοὺς ἅπαντας παρακαλῶ ὑμᾶς,
ἀδελφοί μου καὶ τέκνα, μὴ ἐπιβάλῃτε τὰς χεῖρας
ὑμῶν ἐπ' ἀλλήλους, καὶ ἐκχύσητε αἷμα ἀθῶον ὑμῶν
διὰ τὴν ἐμὴν ἐλεεινότητα. Συμφέροι τὸ ἐμὸν αἷμα
ἐκχυθῆναι ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ ἐξ ὑμῶν ἓνα ἄνθρωπον
ἀδικηθῆναι. Ἐγὼ γὰρ ἔχω πᾶν ὑπὲρ ἐμοῦ πολε-
μοῦντα Χριστὸν, καὶ λυτρωσάμενον πάντας τοὺς εἰς
αὐτὸν ἠλπικότας· ἔσεσθε τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι οὐ
μὴ παραδῶ με Κύριος εἰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ
ἀσπασάμενος πάντας καὶ ἐπευξάμενος αὐτοίς, ἀπ-
έλυσεν αὐτοὺς τοῦ φαγεῖν ἄρτον. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ
ἐκπύοντες, φωνήσας τὸν ἄνθρωπον Σαβῖνον καὶ Κρη-
σχεντίνον, λέγει αὐτοῖς· Ἀκούσατε, τί ὑμῖν δοκεῖ,
ἀδελφοί, περὶ ἐμοῦ; τί με ἐνταῦθα περιεκέλεσθε;
ἢ ἀποκτεῖνατέ με, ἢ ἀποστελεῖτέ με ὅπου βούλεσθε.
Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· Ἀπεστελλάμεν πρὸς τὸν ἑξαρχον

(62) De miraculis hujusmodi, quæ, ut ea ætas
forebat, nulla admodum congestit Leontius, quid
sentendum sit, ii viderint, qui legent. Equidem
scriptorem hunc tantū non facio, ut ei fidem omni-
nino habendam esse contendam. Pleraque tantum,
ut acceperat, temere narraſſe crediderim, nec de
penu suo addidiſſe, niſi levia quædam et vulgaria,
quæ ſibi veri quam ſimillima viderentur. In banc
me ſententiā prope adducit æquabilis iſta ac mi-
nime fucata ſcribendi ſimplicitas, quæ nihil olet
exquiſitum, atque ab aſtu et calliditate quam lon-
giſſime abſeat.

(63) Vocat Leontius ἑξαρχον qui pontificis
maximi vices in Sicilia ageret: hunc ego legatum
dixi, ut rem eandem designarem. Sed Græca vox
ſignificationem habebat ampliorem in Eccleſia quo-
que, nam metropolitæ ἑερχοι audiebant, imo et
patriarchæ, ut notum eſt: quanquam apud Sici-
los, qui tum metropolitæ non habebant, uſurpari
recte potuit ad eum indicandum, cui quodammodo
exarchii partes delatæ fuerant.

Quis porro eo tum munere fungeretur, docet nos
prima Gregorii Magni epiſtola, quam ad univerſos
Siciliæ epiſcopos miſit. Valde, inquit, *necceſarium
eſſe perſpeximus, ut ſicut deceſſorum noſtrorum fuit
iudicium, ita uni eidemque perſonæ omnia committa-
mus; et ubi nos præſentes eſſe non poſſumus, noſtra*

A gilare. Nam et archidiaconus et monachi cum ado-
lescentibus diaconis simul ad eum ingredi vole-
bant: quos belluæ illæ concludi cum eo noluerunt.
Cum autem multitudo ad carceris fores immorari
perseveraret, beatus vir has Deo preces fundebat:
Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quod me
dignum putaveris, qui tui nominis causa in hunc
locum includerer. At dimidio noctis fere exacto,
ecce lux magna in carcere circumfulsit. Angelus
quippe Domini advenit, et beati Gregorii compedes
diffregit (62): cumque eum excitasset, salute dicta,
discessit. Fores quoque carceris sponte sua apertæ
sunt. Hæc vero prodigia, quæ sancti viri gratia
ſiebant, simul atque populi multitudo aspexit,
ingredi omnes, ac pedes ejus osculari cœperunt,
fuitque omnium vox: Nunc vere agnoscimus, Deum
tecum eſſe. Tumultuabatur autem populus, et pro
justo parati omnes erant ad necem vel ſubeundam
vel inferendam.

LVIII. Sed sanctus Gregorius non sine lacrymis
universos dehortari pergebat, tribunos, archontes,
populum appellans his verbis: Ne, quæſo, fratres
mei et filii, ne vim invicem inferatis, neve miſeri
hominis causa [LXXIV] sanguinem innocuum effun-
datis. Sanguinem meum pro vobis profundi præ-
stat, quam vestrum quemquam violari. Ego qui-
dem Christum habeo, qui pro me pugnat, et eos
omnes vindicat, qui ſpem in eo ponunt: atque hoc
vobis confirmo, nunquam futurum, ut me Dominus
in manus eorum tradat. Post quæ ſalutavit omnes,
ac bene iis precatus dimiſit, quo ſe cibo refice-
rent. Tum ſacrilegos adverſarios ſuos Sabinum et
Crescentium compellans, ſic eſt allocutus: Aures
præbete, fratres, quid de me vobis videtur? quid
huc me incluſiſtis? vel me jam interficite, vel eo
amandate, quo vobis libet. Illi vero, Litteras, in-
quunt, ad pontificis maximi legatum miſimus (63):

*per eum, cui præcipimus, repræſentetur auctoritas.
Quamobrem Petro ſubdiacono ſedis noſtræ intra
provinciam Siciliam vices noſtras Deo auxiliante
commiſimus.*

Nec minus altera ejusdem epiſtola declarat,
quæ Leontius de navibus attingit. Nam ſic Petro
ſcripſit Gregorius Magnus hoc anno 501, Julio
mense aut Auguſto (epiſt. 72. lib. 1): *Quinqua-
ginta vero auri libris nova frumenta ab extraneis
compaſſa, et in Sicilia in locis, in quibus non pereant
reponere: ut mense Februario illuc naves quantas po-
ſſumus dirigamus, et eadem ad nos frumenta deſe-
rantur. Sed etſi nos transmiſſere ceſſamus, ipſæ
naves provide, et ad nos auxiliante Domino Februa-
rio mense transmiſſe hæc eadem frumenta, exceptis
duntaxat frumentis, quæ nunc mense Septembris vel
Octobris juxta conſuetudinem transmiſſi præſtolamur.*

Regionem Philoſophianorum memorat Antoni-
nus, quæ ad Gelam fluvium ſitam putavit Cluve-
rius. Item a Catana Agrigentum manſionibus nunc
inſtitutis M. P. xci. Capſionianas M. P. xxiv. Philoſo-
phianas M. P. xxi.

Petrum denique, acceptis accuſatorum litteris,
ſtatim ad pontificem maximum de Gregorii cri-
mine, quod forſaſſe indubitatum illi erat, ſcri-
piſſe, infra oſtendimus.

Cum ille adveniret ac de te iudicium egerit, ipse de te statuet, quod volet. Namque epistolam revera ad eum scripserant, qua ipsum adesse postulabant. Erat enim apud Philosophianos navigiorum instruendorum causa, quæ Romam navigare debebant. Ut Agrigentum legatus venit, postridie in forum, quod in media urbe est, convenire omnes jussit; cumque consedisset, mandavit, ut justus et custodia adduceretur: quem omnis multitudo usque ad legati tribunal secuta est. Admonuit autem tribunus et primores urbis, ut sederent, atque e cælis justum interrogarent: qui sedere recusarunt, et hoc illi responsum dedere: Nos tua quidem causa neque stamus neque sedemus, verum quia hic videmus pastorem nostrum et patrem et magistrum, per quem in Domini Jesu Christi nomine hac ipsa in urbe tot prodigia patrata sunt. Quorum quidem multa tu ipse oculis vidisti tuis. At dicat uxor Sabini hujus, quem Judam alterum Iscarioten ac proditorem jure dixeris. Tu vero cum diaconus sis (64) communis Patris nostri pontificis maximi, [LXXV] non debes in causa viri hujusmodi judicare, neque par esse sine synodo hunc ante te produci, multoque minus de eo sententiam ferri.

LIX. Hæc cum ab archontibus audisset legatus, timere cœpit, ne in ipsum insurgerent, ac morte afficerent. Quare relicto loco, ubi sedebat, ipse quoque stetit, et sacrilegis hominibus Sabino et Crescentino appellatis: Producite, inquit, in medium puellam, quacum episcopum vestrum fuisse affirmatis. Virum enim hunc et pium et bonum esse nos novimus: cæterum quid de ejus causa ad dominum nostrum pontificem maximum referre debeamus, hinc cognoscemus. Producta vero puella est: quæ tremens in omnium conspectu stetit. Atque hanc legatus interrogans: Verumne, inquit, est, quod a te dicitur, episcopum hunc tecum concubuisse? Cui illa ait: Næ, domine, mecum fuit. Utque hæc respondit, portentum illico in ea magnum exstitit: quippe acerrimo a dæmone correpta, provolvi coram omnibus cœpit ac spumas in ore agere ad pedes beati viri. Tum vero expavescere omnes atque clamare, Fidem habe nobis, domine, falsum isti crimen objiciunt. Contra sacrilegi impudenter adversari aiebant, Nonne nos diximus, magum hunc esse ac veneficum? Ne vero longior sim, beatus Gregorius sic legatum affatur: Tu homo, si vis, causam ad pontificem maximum defer, et vinculis astrictum domini tui navibus

A τοῦ ἀποστολικοῦ· τοῦτου ἐρχομένου ἀνακρίναι τὰ κατὰ σέ, ποιῇ εἰς σέ, ὡς βούλεται. Ἦσαν γάρ ἀποστειλαντες πρὸς αὐτὸν γράμματα τοῦ παραγενέσθαι αὐτόν. Ἦν γάρ ἐν τοῖς μέρεσιν φιλοσοφικῶν ἐτοιμαζόμενος τὴν χρεῖαν τῶν πλοίων· ἦσαν γάρ ἱστοιοὶ τοῦ ἀποπλεῦσαι ἐν τῇ Ῥώμῃ. Εἶτα παραγενομένου τοῦ ἐξάρχου ἐν τῇ Ἀκραγαντικῶν πόλει, ἐπὶ τὴν αὐρίον ἐκέλευσεν συναθροισθῆναι πάντας ἐν τῷ φόρῳ μέσον τῆς πόλεως· καὶ καθίσας, ἐκέλευσεν τὸν δίκαιον ἀκρίβηται ἐκ τῆς φυλακῆς· ἡκολούθει δὲ αὐτῷ ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· ἐλθόντες ἐνθα ἦν καθήμενος ὁ ἐξαρχος. Ἐπέτρεψεν δὲ τοῖς τριβούνους καὶ τοῖς πρώτοις τῆς πόλεως καθεσθῆναι, καὶ οὕτως ἀνακρίβηται τὸν δίκαιον. Οἱ δὲ οὐκ ἠνέσχοντο καθεσθῆναι, ἀλλ' ἀπεκρίναντο αὐτῷ λέγοντες· Ἡμεῖς B ἐνεκεν σοῦ οὔτε στήχομεν οὔτε καθεζόμεθα, ἀλλ' ὀρώντες τὸν ποιμένα ἡμῶν, πατέρα καὶ διδάσκαλον, καὶ σῖμειά πολλὰ δείξαντα διὰ τοῦ ὀνόματος Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Καὶ αὐτὸς τῶν πολλῶν αὐτόπτης γέγονας. Εἴποι ἡ γυνὴ τοῦτου τοῦ Σαβίνου καὶ δευτέρου Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου καὶ προδότου. Σὺ δὲ αὐτὸς διάκονος ὢν τοῦ κοινοῦ ἡμῶν πατρὸς τοῦ πάπα, οὐδὲ πρόπον ἐστὶν σοὶ ἀνδρα τοιοῦτον ἀνακρίναι, οὐδὲ πάλιν ἀρμόδιόν ἐστιν αὐτοῦ συνόδου τοῦτον ἐμπροσθέν σου παρίστασθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνακρίνεσθαι.

NΘ. Ταῦτα ἀκούσας παρὰ τῶν ἀρχόντων ὁ ἐξαρχος ἐφοβήθη, μή πως ἐπαναστῶσιν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ τόπου, οὗ ἐκαθέζετο, ἔστη καὶ αὐτὸς, καὶ προσκαλεσάμενος ὁ C ἐξαρχος τοὺς ἀνιέρους Σαβῖνον καὶ Κρησκεντίων, λέγει αὐτοῖς· Ἀγάγετε εἰς μέσον τὴν κόρην, ἣν λέγετε, ὅτι ἐγένετο ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν. Ἡμεῖς γὰρ γινώσκουμεν ἄνδρα εὐλαβῆ αὐτὸν εἶναι καὶ χρησίμον· ἵνα δὲ λοιπὸν γνῶσω τὸ πῶς ἀναγάγῃ τῷ κυρίῳ μου τῷ πάπῃ τὰ κατὰ ἀνθρώπων. Ἦγαγον δὲ εἰς μέσον τὴν κόρην· ἡ δὲ ἔστη τρέμουσα ἐνώπιον πάντων. Εἶτα λέγει αὐτῇ ὁ ἐξαρχος· Ἀληθές ἐστιν τὸ παρὰ σοῦ λεγόμενον, ὅτι ἐκοιμήθῃ μετὰ σοῦ ὁ ἐπίσκοπος οὗτος; Ἡ δὲ εἶπεν· Ναί, δέσποτα, ἐγένετο μετ' ἐμοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἀποκριθῆναι αὐτὴν ταῦτα, αἰφνης ἐγένετο εἰς αὐτὴν θαῦμα μέγα· ἐκυριεύθη ὑπὸ δαίμονος χαλεποῦ, καὶ ἤρξατο ἐνώπιον πάντων κυλλεσθαι καὶ ἀφρίζειν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ μακαρίου. Ἐλαβὼν δὲ φόβος πάντας, καὶ ἐκραζον λέγοντες· Πειθομέν D σε, δέσποτα, ὅτι ψευδὴ αὐτοῦ κατηγοροῦσιν. Οἱ δὲ ἀνιέροι ἀναισχυνοῦντες ἔλεγον· Οὐκ εἴπομεν ἡμεῖς, ὅτι μάγος ἐστὶν καὶ φαρμακός; Καὶ ἀπλῶς, ἵνα τὸν λόγον σύντομον εἶπω, λέγει ὁ μακάριος Γρηγόριος πρὸς τὸν ἐξαρχον· Ἀνθρώπε, σὺ, εἰ βούλῃ, ἀνάγαγε τὰ κατ' ἐμὲ τῷ πάπῃ, καὶ δεσμήσας ἀπόστειλόν με

(64) Diaconum tribuni appellant legatum, qui tantum hypodiaconus erat, γενικῶς, opinor, atque ut infra episcoporum Ordinem se esse meminisset. Factum deinde diaconum scimus ab ipso Gregorio Magno, qui de eo sic scripsit ad Cyprianum diaconum (lib. v, epist. 54): *Benenatus frater et coepiscopus noster Ciceronem quemdam monachum, qui pro suis excessibus a dilectissimo filio nostro diacono Petro, tunc autem subdiacono et rectore patri-*

monii nostri, etc. Atque hic idem est, quocum Gregorius in Dialogis loquitur, ubi etiam ille se in Sicilia fuisse testatur (lib. iv, c. 57). Appellatur infra *Tiberius* (n. 66): quod ejus prænomen aut cognomen fuisse dicerem, nisi tum unicam appellationem in usu fuisse constaret. Sed jam vidimus, quam parum in hac historia nominibus fidendum sit.

μετὰ τῶν δεσποτικῶν πλοίων, ἵνα, ὡς καιρὸς ἐστίν, Α διασωθῶμεν· ἀδύνατον γάρ ἐστιν ἡμῖν σῆναι ἐν-
ταῦθα, ἕως οὗ τὸ χρεωστούμενον εἰς ἡμᾶς πληρῶται.
Ἦ δὲ γυνὴ τοῦ Σαβίνου ἅμα τῆς αὐτῆς θυγατρὶς,
καὶ ἄλλοι πολλοί, καὶ ὁ ποτὲ ἀλαλός καὶ κωφὸς ἐπι-
πτον παρὰ τοὺς πόδας τοῦ μακαρίου κλαίοντες καὶ
λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ
μνησικακήσης εἰς ἡμᾶς, μηδὲ μνησθῇ· τῶν κακῶν,
ὡς ἐπραξαν εἰς σέ οἱ ἀνέροισιν οὗτοι. Στραφεῖσα δὲ ἡ
γυνὴ τοῦ Σαβίνου λέγει αὐτῷ· Ἀπόστα ἐκ τοῦ οἴκου
μου ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας, ἵνα τί ἐδουλεύσας πο-
νηρὸν κατὰ τοῦ δικαίου τούτου, τοῦ ἱασαμένου διὰ
μόνης προσευχῆς αὐτοῦ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ
τούτου τὸ θυγάτριον ἡμῶν; Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ἡ
ἐμαυτὴν διαχειρίζομαι. Συνέπεσεν δὲ ὁ Σαβίνος τῷ
προσώπῳ, καὶ ἔμεινεν ὡς λίθος ἄφωνος. Εἶπεν δὲ ὁ
ἅγιος Γρηγόριος τῷ ἐξαρχῷ· Ἐπειδὴ αὐτὸς, ἄνθρωπε,
μηδενός σε καταστήσαντος κριτὴν καὶ δικαστὴν κατ'
ἐμὲ, ἐπιτρέψαι ἀπελθεῖν με ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ
ἀσφαλισθῆναι με ἐν τῷ ξύλῳ, ἕως οὗ σκέψῃσαι τὰ
περὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐποιοῦν οἱ ἀπ' ἀρχῆς τύραννοι.
Τότε λέγει αὐτῷ ὁ ἐξαρχός· Οὐκ ἐγὼ ἐπιτρέπω
ἀσφαλισθῆναι σε· ἀλλ' οἱ διαβάλλοντές σε, αὐτοὶ σε
ἀσφαλίζονται. Ἐκίνησεν δὲ ὁ μακάριος ἀφ' ἑαυτοῦ,
καὶ ἄπῃ ἐν τῇ φυλακῇ· πᾶσαν δὲ τὴν νύκτα αὔπνοος
διετέλει ὁ μακάριος ἅμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν
λοιπῶν διακόνων Ἑράσμου, Φιλαδέλφου καὶ Πλατω-
νικοῦ ψάλλοντες, καὶ ἀναγινώσκων αὐτὸς, φέρων
ἀνευ βίβλου· οὐκ εἴσασαν γὰρ αὐτὸν ἐκθάλαί ἐκ τοῦ
ἐπισκοπίου οὐδέν.

Σ'. Μετὰ δὲ ταῦτα μετεστελλάτο ὁ ἅγιος Γρηγό-
ριος τὸν ἐξαρχὸν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁ
βουλῆσι εἰς ἡμᾶς ποιῆσαι, ἐν τάχει ποιήσων. Ὁ δὲ
ἐξαρχός λέγει αὐτῷ· Ἐγὼ βούλομαι σε ἅμα τῶν
σῶν κατηγορῶν ἀποστελεῖν ἐν Ῥώμῃ πρὸς τὸν κύ-
ριόν μου τὸν πάπαν, τὸν ἀποστολικὸν ἐπέχοντα
θρόνον. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· Ναὶ κἀγὼ
οὗτο αἰτῶ ποιῆσαι, καὶ ἀποστελεῖσθαι με ἔνθεν ἐν τά-
χει. Γενομένης δὲ ἐσπέρας, παρεκάλεισεν ὁ ἅγιος
Γρηγόριος τὸν ἐξαρχὸν, ἐν ᾧ ὁ λαὸς ἡρέμηνεν
ὀλίγον, ἐκθάλαί αὐτὸν διὰ τῆς πλαγίας πύλης τῆς
βλεπούσης ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ παραδοῦναι αὐτὸν
εἰς τὰ πλοῖα τοῦ πάπα. Ἐμελλόν γὰρ ἀποκινεῖν ἐν
αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐξήγαγέν τε αὐτὸν
ὁ ἐξαρχός σὺν τῶν κατηγορῶν αὐτοῦ Σαβίνου καὶ
Κρησκεντίου, καὶ ἑτέρων δέκα σὺν αὐτῷ. Καὶ κατ-
ῆλθον εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἐνθα τὰ πλοῖα ἦσαν βουλό-

transmitte, ut dum tempus propitium est, eo salvi per-
veniamus. Neque enim fieri potest, ut hic nos tan-
diu immoremur, dum negotium hoc nostrum trans-
actum sit. Uxor vero Sabini cum filiola sua et alii
multi, in primis ille, qui mutus fuerat et surdus,
ad beati viri pedes procidebant fientes, eumque sic
alloquebantur : Misereat te nostri, Dei serve, ne
tibi injuriæ nostræ animo obversentur, neve ma-
lorum memineris, quæ tibi sacrilegi isti intulerunt.
Mox Sabinum intuita uxor : Domo, inquit, mea ab
hoc die extorris esto : quid tu pessimum inire con-
siliū ausus es adversus hunc justum, qui filio-
lam nostram unis precibus coram omni populo
valetudini restituit? Discede a me, aut ego mihi
manus infero. Enimvero Sabinus vultu concidit, et
saxi instar obmutuit; et sanctus Gregorius sic leg-
atum affatur : Quoniam te, homo, arbitrum causæ
meæ judicemve nemo constituit, jube me hinc in
custodiam redire, [LXXVI] nervoque constringi,
donec de causa cognoscas : qui olim tyrannorum
mos fuit (65). Cui legatus : Non ego, inquit, con-
stringi te jubeo; sed qui te erimantur, ipsi te
custodiendum curant. Ab eo igitur digressus bea-
tus vir in carcerem abiit, atque ibi totam noctem
traduxit insomnis cum archidiacono et reliquis
diaconis Erasmo, Philadelpho et Platónico, qui-
buscum psalmos cecinit, aut lectionis loco multa
memoriter pronuntiavit sine libro. Neque enim ex
ædibus efferri ab eo quidquam passi sunt.

C LX. Legatum deinde arcessivit sanctus Grego-
rius ad carcerem, rogavitque, ut quod de ipso faci-
endum sibi statuisset, quamprimum faceret. Ego
vero, inquit ille, deliberatum habeo, Romam te (66)
cum accusatoribus tuis ad dominum meum pontifi-
cem maximum throni apostolici hæredem mit-
tere. Cui sanctus vir respondit : Id ipsum profecto
ut facias peto, meque hinc cito dimittas. Sub ve-
esperam vero legatum hortatus est, quandoquidem
populus paululum conquieverat, ut eum per postu-
cum emitteret, quod mare respiciebat, et pontificis
maximi navibus imponeret. Nam ea ipsa nocte a
flumine solvere debebant. Eduxit autem eum lega-
tus cum accusatoribus ejus Sabino et Crescentino
D ac decem aliis : qui ad littus descenderunt, ubi
naves erant, quamprimum vela facturæ. At Grego-
rium parentes ejus sequebantur plorantes; quorum

(65) Dictum hoc satis aculeatum est, ut Leontii
potius, quam Gregorii nomine prolatum malini.
Neque vero legatus reprehendi poterat, quod alie-
nis se negotiis immisceret. Hæc enim a pontifice
maximo mandata habebat : ut Gregorii Magni
epistolæ testantur. *Pergenti, inquit, tibi ad Sici-
liam Capitulare, quod dedi, assidue relegendum est,
ut cura mazima esse de episcopis debeat* (lib. 1, epist. 36). *Rursus : De lapsis sacerdotibus vel quo-
libet ex clero observare te volumus, ut in rebus eo-
rum nulla contaminatione miscearis* (lib. 1, epist. 44).
In alia : *Præterea hoc tibi indagandum mandare cu-
ravimus, veteri, quæ jam inoleverat, consuetudine
posita, ut si quæ civitates in provincia Sicilia pro*

*peccatis per sacerdotum lapsus a pastoralis regimine
vacare noscuntur, de clero Ecclesiarum ipsarum, vel
ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum
possunt inveniri, perspicias* (lib. 1, epist. 48).

(66) Num litteras Petrus a pontifice maximo jam
accepisset, quibus Gregorium Agrigentinum ac
duos alios episcopos Romam mittere jubebatur,
affirmare non audeo. Angustia enim temporis ex-
cludere videntur. Sed Gregorius Magnus Julio aut
Augusto anni 591 sic ad eum scripsit : *Gregorium
vero Agrigentinum et Leonem Catanensem et Victo-
rem Panormitanum per omnia nos volumus ad nos
ante hiemem proficisci* (lib. 1, epist. 72).

βουλῇ πρὸς τὸν κύριόν μου τὸν πάπαν. Οἱ δὲ προσκαλεσάμενοι τὸν ἀρχιδιάκονον Εὐκλον καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, ἐπυνθάνοντο παρ' αὐτῶν, εἰ ἀληθές ἐστιν τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν. Οἱ δὲ, Ναί, φασίν, ὡς λέγει ὁ ἑξαρχος, οὕτως ἐγένετο. Λαβόντες δὲ πῦρ οἱ λαοὶ πάντες, ἐνέπρησαν τοὺς οἴκους τῶν ἀνιέρων Σαβίνου καὶ Κρησκεντίου· καὶ συνέδραμε τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τοῦ ἀποκτείνειν τὸν Σαβῖνον καὶ Κρησκεντίνον. Καὶ ἔφυγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ κατέδραμον αὐτοῖς. Συνήντησεν δὲ αὐτοῖς ὁ Χαρίτων εἰς τὴν πύλην τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρεκάλει αὐτοὺς, λέγων· Μὴ ἀδελφοί, παρακαλῶ, μὴ ἀποκτανθῶσιν οἱ ἀνιέροι οὗτοι· μὴ πως καὶ ἀληθῆ εἰσιν τὰ παρ' αὐτῶν κατηγορούμενα κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὁμῶν, καὶ εὐρεθῆτε καὶ αὐτοὶ ὡς κατακρινόμενοι. Οἱ δὲ ὑπήκουσαν τοῦ Χαρίτωνος, καὶ ἀπεστράφησαν. Ἐφυγεν δὲ καὶ ὁ ἑξαρχος ἀπὸ προσώπου αὐτῶν ἐκ τῆς πόλεως· καὶ ἀνῆλθεν ἐν τῇ κώμῃ Φιλοσοφιανῶν.

ΕΒ'. Ὡς δὲ ἤκουσεν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τὸν λόγον τοῦ Χαρίτωνος, ὃν εἶπεν αὐτοῖς, ἀνέσχον μικρὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνεδρίου, καὶ οὐκέτι αὐτοὺς ἐδίωκον. Ἀλλὰ κοινῇ γνώμῃ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ τριβούνοι κατέλθον ἐν τῇ Συρακουσῶν πόλει πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς Σικελίας, λοιπὸν δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς αὐτῆς πόλεως· καὶ διηγήσαντο αὐτοῖς πάντα τὰ συμβάντα τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ, καὶ τὴν στάσιν τοῦ ἀνιέρου λαοῦ ἐκείνου. Καὶ ἐθαύμασεν ὁ ἄρχων σὺν τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ πᾶς ὁ λαός. Ἦσαν γὰρ γνωστοὶ πάντες τῷ μακαρίῳ, καὶ ἐμπλήσθησαν σφόδρα. ἤτῃσαντο δὲ αὐτὸν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ τριβούνοι ἀποστείλαι καὶ κατασφάλλισασθαι τὸ ἐπισκοπεῖον. Ὁ δὲ ἄρχων τῆς Σικελίας καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἀπέστειλαν ἄνδρας εὐσεβεῖς, ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ, ὁ δὲ ἄρχων Παῦλόν τινα μετὰ στρατοπέδου τὸν ἀριθμὸν διακοσίων· καὶ ἀνῆλθον μετὰ τῶν τριβούνων ἐν τῇ Ἀκραγαντίνων πόλει, καὶ ἐπεσφράγισαν μετὰ πάσης ἀκριβείας τὸ ἐπισκοπεῖον, καὶ παρέδωκαν τῷ ἀρχιδιάκονῳ Εὐκλῳ. Τούτων δὲ ἀναχωρησάντων συνήχθησαν οἱ ἀνιέροι ἐκεῖνοι· ἦσαν γὰρ ἑαυτοὺς κατασφαλιζόμενοι, καὶ ποιοῦντες συνομοσίαν μετ' ἀλλήλων τοῦ μὴ ἔλασαι τὸν ἀρχιδιάκονον Εὐκλον εἰσελθεῖν ἐν τῷ ἐπισκοπεῖῳ, ἀλλ' ἐνεδρεῦσαι καὶ ἀποκτείνειν αὐτὸν ἐν νυκτί. Ὁ δὲ ταῦτα

A dominum meum pontificem maximum profectus est. Illi accito archidiacono et qui cum eo erant, interrogarunt eos, verane essent quæ ab his dicebantur : qui rem ita se habere confirmarunt, ut legatus dixerat. At populus universus facibus abreptis sacrilegorum hominum Sabini et Crescentini domos incendit ; tum ipsos quoque occidere conata est, et in templum fugientes incessit. [LXXXVIII] Verum Charito illis se ad templi portam opposuit et obsecrans et clamans : Ne quæso, fratres, ne manu vestra sacrilegi isti procumbant : nolite committere, ut episcopi vestri criminatores veraces habeantur, vosque accusatione digni videamini. Quibus Charitonis dictis illi auscultantes recesserunt : legatus etiam se ab eorum conspectu et ipsa ex urbe præripuit, atque in Philosophiano-rum regionem remigravit.

LXII. Ut vero et reliqua plebs, qualis fuisse Charitonis sermo intellexit, paululum continuit se nec jam impium illum hominum conventum urgere institit. At vero archontes et tribuni communi consensu Syracusas ad prætorem Siciliæ (68), atque ad ipsum sanctissimum ejus urbis archiepiscopum (69) profecti sunt : eisque omnia quæ sancto Gregorio contigerant, ac sceleratæ illius factionis tumultum exposuerunt. Quæ res tam prætori quam episcopo et omni populo admirationi fuit : et quia Gregorium universi noverant, vehementer obstupuerunt. Rogarunt autem prætorem archontes ac tribuni, ut Agrigentum mitteret qui domum pontificalem tutam redderent. Ille vero ac simul episcopus pios viros delegarunt, archidiaconum nempe suum episcopum, prætor autem Paulum quemdam cum ducentorum armatorum cohorte : qui cum tribunis Agrigentum ingressi, domum pontificalem diligentissime obsignarunt, eamque Eupli archidiaconi tutelæ commiserunt. At ubi illi se recepere, sacrilegæ factionis homines rursus congressi sunt : quippe se interea abliderant ; interque se conjurarunt, ut Euplum archidiaconum a domus pontificalis ingressu prohiberent, et ipsum noctu per insidias de medio tollerent. Hæc vero ille ut rescii-

(68) Prætor erat Siciliæ eo anno Justinus, ad quem duæ exstant Gregorii Magni epistolæ (lib. i, epist. 2 ; lib. ii, epist. 33) : is tum forte Syracusis forum agebat, vel etiam prætorium in ea urbe habebat. Erant enim Syracusæ tum quoque primaria civitas ; prætores vero, veteri, ut opinor, consuetudine jam ommissa, provinciam universam, quam principes illi Romani conventum celebrandorum causa obibant, una ex urbe regere solebant.

Cur autem Agrigentini ad Syracusanum quoque episcopum rem deulerint, ea fuisse causa videtur, quod hoc ipso anno 591, mense Octobri, ut habet codex Vatic., non Decembri, ut est in editis exemplaribus, Maximiano episcopo Syracusano Gregorius Magnus vices suas per Siciliam commisit. Proinde, inquit (lib. ii, epist. 7), super cunctas Siciliæ Ecclesias reverendissimum te virum Maximianum fratrem et coepiscopum nostrum vice sedis apostolicæ ministrare decernimus : ut quisquis illic

D religionis habitum censetur, fraternitati tuæ ex nostra auctoritate subiaceat. Maximiani autem archidiaconus erat fortasse Agatho ille, quem post ejus mortem Syracusanorum pars episcopum posebat (Greg. lib. v, epist. 22), cum Trajanum presbyterum alii præoptarent (idem lib. v, epist. 17), quorum neutro electo, factus est Joannes archidiaconus Catanensis (lib. vi, epist. 18).

Paulum denique illum, quem prætor Justinus Agrigentum cum ducentis militibus misit, fuisse eum puto, quem Gregorius Magnus Paulum Scholasticum appellat, cui et duas scripsit epistolæ (lib. i, epist. 3 ; lib. xiv, epist. i). Erat hic, ut apparet, in cohorte prætoris, et in causarum cognitione assessor, quem Gregorius a justitia laudat : Quia illum, inquit (lib. xiv, epist. 1), vobis per hoc placabilem redditis, contra cujus inimicos æli vestri rectitudinem exercetis.

(69) Cajetanus ἐπίσκοπον legit.

vit urbem reliquit, [LXXIX] ac tandiu latuit, dum A beatus episcopus ejus rediret. Sabinus contra et Crescentinus cum asseclis suis Leucium improbum hominem et hæreticum inducentes in domo pontificali collocarunt: et quia Charito archontes et populum ac tribunos cohortabatur, nec dubitare sinebat, fore, Deo sic jubente, ut ille rursum in urbem reverteretur, exinde nihil hi adversus sacrilegos illos moliti sunt. Itaque tanquam agrestes feræ Ecclesiam Dei, ut libuit, distraxerunt. Romam autem ut pervenit beatus vir, relationem pontifici maximo navicularius tradidit. Ille ut legit, et quæ in ea contra justum virum inique conflictata exponebantur, percepit (70), graviter in eum indignatus, ne faciem quidem ejus aspicere voluit, eumque magna cum ignominia tractum in carcerem ire jussit, et vinculis gravibus nervoque astringi, catena manibus pedibusque injecta. Qui dum in carcerem ductus trahebat, Deo laudes reddebat, Gratias, inquit, tibi ago, Domine mi Jesu Christe Deus, quod me dignum putaveris, qui sancti nominis tui causa hæc subirem, quanquam exiguum id est præ meorum criminum magnitudine. Carceris vero custodi mandata-dedere ministri, ne unquam eum vinculis solveret, eumque sic solitarii reliquerunt: nam diaconum alibi [LXXX] includi pontifex maximus jussit (71). Heu quam parum sui compos, heu quam erat durus ac suspiciosus, qui tum summam apostolorum sedem (72)

ἀκούσας, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐκρύπτετο ἕως τῆς ἐπανόδου τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου αὐτοῦ. Ὁ δὲ Σαβίνος καὶ Κρησκεντίος καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἀγαγόντες τὸν παράνομον Λεύκιον τὸν αἰρετικὸν, ἔθεντο αὐτὸν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ· οἱ δὲ ἀρχοντες καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ τριβούνοι παρακαλούμενοι ὑπὸ τοῦ Χαρίτωνος καὶ πληροφροῦμενοι παρ' αὐτοῦ, ὅτι τοῦ Θεοῦ κελεύοντος πάλιν ἐπανιέναι αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, λοιπὸν ἐνέδωκαν ἐκ τῶν ἀνιέρων. Καὶ τότε ὡς ἀγριοὶ θῆρες κατενεμήσαντο τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐδουλήθησαν. Φθάσας δὲ τοῦ μακαρίου ἐν Ῥώμῃ, ἐπέδωκεν ὁ ναύκληρος τὴν ἀναφορὰν τῷ πάπῃ. Ἀναγνοὺς δὲ καὶ γνοὺς τὰ ἐν αὐτῇ ἐμπερόμενα κατὰ τοῦ δικαίου ψευδῆ καὶ ἀθέμιτα πράγματα, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡβουλήθη θεάσασθαι, ἀλλ' ἐκέλευσεν αὐτὸν μετ' ἀτιμίας πολλῆς συρόμενον ἐπὶ τῇ εἰρκτῇ ἀπελθεῖν, καὶ ἐν δεσμῷ βαρεῖ ἐν τῷ ὕλῳ ἀσφαλισθῆναι σιδήρῳ χεῖρας καὶ πόδας. Ὁ δὲ συρόμενος καὶ βαλλόμενος ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐδόξαζε τὸν Θεὸν λέγων· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε μου Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ὁ καταζώσας με διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον κατανετῆσαι εἰς ταῦτα, καὶ ὀλίγον, διὰ τὰς πολλὰς μου ἁμαρτίας. Παρήγγειλαν δὲ τῷ δεσμοφύλακι, μηδ' ὅλως αὐτὸν λύσαι τοῦ δεσμοῦ, οὕτω ἀφέντες αὐτὸν εἶναι μόνον· τὸν δὲ διάκονον ἐκέλευσεν ὁ πάππας ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ἀσφαλισθῆναι. Ὡς τῆς ἀνοίας, ὡς τῆς ἀσπλαγχνίας, ὡς τῆς κακίας, ἥς πεπλήρωται ὁ τὸν πρῶτον ἐπέχων τῶν ἀποστόλων θρόνον, μὴ μᾶλλον

(70) Quanquam ignoramus unde hæc hauserit Leontius, suspicari tamen licet, e maledici hominis commentario sumpta esse, qui ex eorum numero esset, quos Gregorii Magni memorie infensos fuisse scimus. (V. inter *Script. Ræ. Ital.* Ptolom. Lucens. lib. xi, c. 10, in t. XI.) Nam quis Gregorio Magno vel mansuetudine vel humanitate præstantior? Nihil certe magis in epistolis ejus cæterisque scriptis elucet. Sed quia vindex idem erat vitiatorum, et legum sacrarum custos, et dignitatis Ecclesiæ assertor, displicuit improbis, et obrectatorum convicia non effugit: itaque et facta sua quandoque defendere coactus est: ut cum ad Salontanos ob Maximum in ea Ecclesia minus legitime designatum episcopum scripsit his verbis (lib. vi, epist. 26): *Pervenit ad me, quod quidam perversæ mentis homines, ut dilectionis vestræ animos vulnerarent, vobis insinuare conati sunt, quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non magis quæ canonica, sed ea, quæ furoris sunt, exsequi concupiscam. Sed absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo movear*, etc. Porro si Gregorio ille nostro paulo infensior fuit, et accusatorum testimoniis deceptus est, momenti aliquid habuisse videtur ipsum criminationis genus, et quia gravissimum erat, et quia jam et aliorum Siciliæ episcoporum delata nomina fuerant, Leonis scilicet Catanensis (epist. 55, lib. ii), et Agathonis Liparitani, qui et pontificatu abire jussus fuerat (epist. 55, lib. iii). Prodendum enim aliquod severitatis exemplum videbatur, ne malum latius serperet, cæterique episcopi parum sibi metuendum arbitrarentur. Sed tamen Gregorium nostrum ab eo in carcerem conjectum esse ac vinculis astrictum, credi omnino non potest. Scio clericos aliquando ab episcopis in custodiam datos: docet id nos etiam Gregorius Magnus in epi-

stola ad Cyprianum diaconum (lib. v, n. 32): sed hoc primum de episcopis non legimus, qui ne tum quidem, cum ob crimina honore se abdicare cogebantur, nisi in monasteria mitti solebant. Deinde illæ ipsæ clericorum custodiæ carceres non erant, neque illic nervus aut compedes visebantur. Facit huc locus insignis epistolæ Gregorii II pont. max. ad Leonem Isaurum, in qua ostendit quam diversa ratione in maledicos animadvertant pontifices et reges. Ea est secunda epistolarum, quæ concilii in Nicæni Acta præcedunt (Hæd. t. IV, p. 15): *Vides, imperator, pontificum et imperatorum discrimen? si quispiam te offenderit, domum ejus publicas et spoliis, solam illi vitam relinquens: tandemque illum etiam vel suspendio necas, vel capite truntes, vel relegas, eumque longe a liberis et ab omnibus cognatis et amicis suis amandas. Pontifices non ita; sed ubi peccarit quis et confessus fuerit, suspendii vel amputationis capitis loco Evangelium et crucem ejus cervicibus circumponunt: eumque tanquam in carcerem, in secretaria sacrarumque vasorum ætaria conjiciunt, in Ecclesiæ diaconia et in catechumena ablegant: ac visceribus ejus jejunium oculis vigiliis et laudationem ori indicunt. Cumque probe castigarint, probeque affligerint, tum pretiosum illi Domini corpus impartiunt, et sancto illum sanguine potant: et cum illum vas electionis restituerint ac immunem peccati, sic ad Dominum purum insonantemque transmittunt.*

(71) Græca a num. 62, ad hunc locum, quod chartis avulsis, in utroque codice Basilianorum deessent, descripsi e codice Vaticano n. 507. Quam vero sequuntur usque ad num. 63, ea Cajetanus sibi omittenda putavit.

(72) Cod. Vatic. τὸν ἀποστολικὸν θρόνον.

τοὺς ἀμαρτάνοντας διὰ παρακλήσεως καὶ προσευχῆς θεραπεύων, ἢ μᾶλλον εἰς ἀπόγνωσιν ἀπωσάμενος· καὶ τοῦτο, μὴ ἐπερωτήσας καὶ γνοὺς μετὰ ἀκριβείας, καὶ καταμαθὼν τὸ ἀληθές. Ἄλλ' ὅμως ὀργὴ καὶ φρονίμους ἀπόλλυσιν· τοῦτο δὲ γέγονεν τὸ ταρχθῆναι αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ.

ΞΓ'. Ὅντος δὲ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ἐν τῷ ξύλῳ πεπεδημένου σιδήροις, καὶ προσευχομένου, περὶ τὸ μεσονύκτιον, φῶς μέγα περιέλαμψεν τὸ δεσμοτήριον, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο φοβεροὶ ἐπέστησαν τῷ μακαρίῳ ἐν σχήματι ἀποστολικῷ, λέγοντες αὐτῷ· Χαίροις, Γρηγόριε, δοῦλε Χριστοῦ, ἡγαπημένε καὶ ἡμῶν Γρηγόριε· ὁ Χριστὸς ἀπέστειλεν ἡμᾶς λύσαι σε ἐκ τῶν δεσμῶν, ὧν ἀδίκως δέδεσαι ὑπὸ τοῦ πάπα· καὶ ἡμεῖς χαίροντες τῇ καρτερίᾳ τῆς ὑπομονῆς σου, συνευφραίνομεθά σοι· δεῖ γὰρ καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πολλὰ σημεῖα γενέσθαι τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτι διὰ σοῦ. Καὶ ἀψάμενοι τῶν δεσμῶν ἀπέσπασαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ποδῶν. Καὶ ἀναστὰς, ἔπεσεν παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ κατεφίλησεν αὐτοὺς, λέγων· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ δι' ὑμᾶς, ἅγιοι ἀληθῶς ἡγαπημένοι καὶ ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, οἱ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν φωτίσαντες, ἰδοὺ καὶ εἰς τὴν δούλου ὑμῶν σμικρότητα παρεγένεσθε τοῦ λατρεῦσαι μου τὸ τραῦμα τῆς ψυχῆς, οἱ τῷ φοβερῷ παριστάμενοι θρόνῳ. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εἰπόντων, καὶ ἀσπασάμενοι αὐτὸν, ἀφανεῖς ἐγένοντο· διερχόμενοι δὲ οἱ ἅγιοι λύσαντες καὶ τὸν Πλατωνικόν, καὶ ἐκβαλόντες ἐν ᾧ ἦν τόπῳ κεκλεισμένος, ὀδηγήσαντες αὐτὸν ἕως οὗ ἦν ὁ μακάριος Γρηγόριος, ἀπῆλθον ἀπ' αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Πλατωνικὸς, πάνυ εὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ.

ΞΔ'. Ἦν δὲ ὁ δεσμοφύλαξ ἔχων υἱὸν μονογενῆ ἐτῶν εἴκοσι, ὃς εἶχεν πνεῦμα χαλεπὸν σφόδρα, καὶ ἦν ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος, καὶ μηδέποτε δυναμένος κρατηθῆναι ὑπὸ τινος. Κατασυχχυρίζαν οὖν κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἦν αὐτὸν κρατήσας ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ δεσμεύσας ἀλύσει τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὸν τράχηλον ἐν κλίον ὄντι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Καὶ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ διαβόρηξας ὁ δαίμων τὰ δεσμά τοῦ παιδὸς, καὶ βαστάσας αὐτὸν ὁ δαίμων εἰς τὸν ἀέρα προσέβρῃξεν αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας τοῦ μακαρίου ἐν τῇ φυλακῇ, ἐνθα ἕστηκεν ψάλλων, βουλόμενος αὐτὸν προστερίψαι, καὶ ἀποσχολεῖσαι αὐτὸν τῆς εὐχῆς· καὶ ἐκυλίετο ἀφρίζων. Ὁ δὲ ἅγιος καὶ μακάριος εἰς τὸν οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας· αὐτοῦ εἶπεν· Κύριε, ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ἴασαι τὸν δούλόν σου τοῦτον διὰ τῆς τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων παρουσίας. Εἶτα λέγει τῷ δαίμονι· Ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔξελθε, πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἀπὸ τοῦ πλάσματος τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἔξῃλθεν ἀπὸ τοῦ παιδαρίου ὁ δαίμων, καὶ ἐμεινεν ὡς νεκρός. Καὶ κρατήσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων· Ἀνάστα, τέκνον, καὶ

A obtinebat : ut delinquentes non tam solatio aliquo curaret et precibus, quam rejiciendo ad desperandum impelleret (73) ! præsertim cum neque interrogarit quemquam, neque verum accurate cognoverit didiceritve. Sedenim ira prudentes etiam perimit : tantumque in eo perturbationis ab hoste malo et malorum auctore excitatum est.

LXIII. Cum vero in carcere esset beatus Gregorius, ac ferrea constrictus compede, precationibus operam daret, media nocte lux magna carcerem totum illustravit : ac viri duo verendi habitu apostolico ante eum constituerunt, qui eum appellantes : Salve, dixere, Gregori serve Christi, nobisque charissime : Christus nos misit, ut te vinculis solveremus, quibus te pontifex maximus immerentem addixit : lætamur enimvero ob constantiam et patientiam tuam, tibi que gratulamur, quod in hac quoque urbe sancti Spiritus gratia prodigia per te multa fient. Tum vincula apprehendentes e manibus ejus ac pedibus detraxerunt. Ille cum surrexisset, ad eorum procidit pedes, hosque osculatus : Gratias, inquit, ago Deo per vos, o sancti, o Domini Jesu vere dilecti apostoli, qui totum terrarum orbem luce vestra implevistis : ecce et exiguum huic servum vestrum miserati, ad animi ejus vulnus sanandum adestis, vos, qui verendo insignique throno sedetis. Post quæ, salute beato viro dicta, evanuerunt, atque ad Platonicum divergentes, ipsum quoque solverunt, eductumque e loco, ubi inclusus erat, non ante digressi sunt, quam ad locum deduxissent, ubi beatus Gregorius versabatur. Quem ut Platonici aspexit, gratias Deo quas potuit maximas reddidit.

LXIV. Habebat vero carceris custos filium unigenam annorum viginti, pessimo a spiritu vexatum, quem dæmon tanta vi agitabat, ut eum nemo coercere unquam posset. Cæterum per eos dies pater ejus forte apprehenderat, et manibus ejus ac pedibus atque collo catena constrictis, columnæ, quæ domi erat, alligarat. At nocte illa dæmon, cum pueri vincula diffregisset, sublatus in aerem ante pedes beati viri prostravit in ipso carcere, ubi tum psalmos canebat, quo nempe illum attereret, et a precibus revocaret. Puer vero provolvebatur, et spumas vomebat. Tum sanctus vir (74), sublatis ad cælum manibus : Domine, inquit, Deus cæli et terræ ac rerum omnium, ob sanctos tuos, qui modo mihi adfuerunt, apostolos servum huic tuum sano. [LXXXI] Deinde dæmoni sic imperat. In nomine Domini nostri Jesu Christi exi, immunde spiritus, e sigmento Dei. Ac subito puerum dæmon reliquit : quem beatus vir, cum tanquam mortuus jaceret, dextra ejus apprehensa, excitavit, ac, Surge, dixit, fili, et Deo honorem redde, qui te respexit. Interea pater adolescentis cum surrexisset, nec filium quærendo invenisset, faciem sibi

(73) Cod. Vatic. καὶ μάλιστα τοὺς ἀμαρτάνοντας· ὡς προσυχῆς τε καὶ παρακλήσεως θεραπεύειν, ἢ

εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν.

(74) Cod. 2, Ὁ δὲ ἅγιος τοῦ Θεοῦ καὶ μακάριος.

tundere et clamare coepit : Heu me miserum ! quid de filio meo factum est ? Omnino eum dæmon vel in præceps vel in aquam æctum enecavit : quid putandum sit, nescio. Hæc dum diceret carceris custos, oculis circumlatis fores carceris apertas videt, magnamque in eo lucem splendere : itaque lamentari rursus, ac se miserum dicere poenamque metuere. Nam quo me pacto, aiebat, defendam, ejus hominis causa, quem illic habebam. Sed cum se inclinasset, sanctum virum stantem vidit et psalmos canentem, cumque eo filium suum et Platonicum : nam et puer ille litteras didicerat, nisi quod apnos sex in dæmonis mancipio fuerat. Porro carceris custos filium intuitus agnovit, ac raptim in carcerem ingressus, ad pedes beati Gregorii procidit, sic eum multis cum lacrymis alloquens : Misereat te mei, o Dei serve, et quæ in te admisi, remitte mihi, quippe qui manibus meis te vinculis astringere ausus sim. Vere enim, domine mi, tu Dei totus es. Atque ab eo die beato viro ministrare coepit, eique interdum nocturne astabat. ποσ εἴ. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἑκαίνης, καὶ ἐπ' ἐκαίνα παραστήκων αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός.

LXV. Multo post tempore vidua quædam, ad quam prodigiorum fama pervenerat, ad beatum virum in carcerem venit, eumque flens rogare sic coepit : Filiolam habeo, o Dei serve, unigenam, sed quæ incurva est, nec cælum suspicere omnino potest. Cui sanctus vir, Hoc, o mulier, inquit, Dei solius opus est, qui verbo salutem dare potest, ut et olim incurvam mulierem erexit. Illa vero domum profecta, filiam ad pedes sancti Gregorii adduxit, ab eoque contendit, ut preces pro ipsa funderet. Qui cum genua flexisset, Deum supplicans ait : Domine Deus omnipotens, qui solus sanctus atque incomprehensibilis es, unus prodigiorum magnorum effector, servi tui respice preces, et puellam hanc invisibili illa dextera tuæ potentia valetudini restitue : ut manifestum sit te unum esse Deum verum, misericordem, placabilem iis qui te ex animo invocant, sanctum denique in sæcula. Amen. Atque his prolatis, surgens, puella salutari signo lustrata, et Christi veri Dei nostri nomine invocato : Insiste, inquit, pedibus tuis : ea vero extemplo erexit sese ac stetit, sanitate recepta. Quas vero mater ejus Deolaudes non reddidit ? Quæ et donum cum filia reversa, per urbem universam Dei prodigia [LXXXII] per beatum Gregorium patrata celebravit. Cumque eam vicini interrogarent, quis filiam ejus sanasset, Hospes quidam, respondebat, episcopus Siculus, quem dicunt sub iudice esse, eoque nomine carceri addictus est.

LXVI. Alia enimvero id genus multa sanctus vir in carcere fecit, multorumque morbos curavit. Serius autem sive post annum (75) pontifex maxi-

(75) Non utique Gregorius Magnus causam episcopi nostri neglexerat aut oblitus fuerat : sed ac-

A δὲς δόξαν τῷ Θεῷ τῷ ἐπισκεψάμενῳ σε. Ἀναστάς δὲ ὁ πατήρ τοῦ νεανίσκου, ζητήσας αὐτὸν καὶ μὴ εὐ-
ρών, ἤρξατο τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τύπτειν καὶ λέγειν·
Οἱ μοι τῷ ἀθλίῳ, τί γέγονεν τὸ τέκνον μου; πάντως
ὁ δαίμων αὐτὸν ἀπέπνιξεν ἢ ἐν κρημνῷ ἢ ἐν ὕδατι,
τὸ εἰ λογίσασθαι οὐκ οἶδα. Εἶτα ὡς ταῦτα εἰλεγειν,
περιβλεψάμενος ὁ δεσμοφύλαξ θεωρεῖ τὰς θύρας τῆς
φυλακῆς ἀνεψυγμένας, καὶ φῶς μέγα ἐν τῷ δεσμω-
τηρίῳ, καὶ ἤρξατο κράζειν· Οὐαὶ μοι τῷ ἀθλίῳ,
τιμὴ σὺν ἐμοί· πῶς ἢ τί ἀπολογησώμαι περὶ τοῦ
ἀνθρώπου τούτου τοῦ ὄντος ἐνθάδε; Καὶ παρακύψας
ἶδεν τὸν ἅγιον στήκοντα καὶ ψάλλοντα, καὶ τὴν υἱὸν
αὐτοῦ σὺν αὐτῷ καὶ τὸν Πλατωνικόν. Ἦν γὰρ καὶ ὁ
υἱὸς αὐτοῦ πεπαιδευμένος· ἐξ γὰρ χρόνους εἶχεν ἐλαυ-
νόμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος. Σκεψάμενος δὲ ὁ δεσμο-
φύλαξ, καὶ γνωρίσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ, δρομαίως εἰς-
ελθὼν ἐν τῇ φυλακῇ, ἐπεσεν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ
μακαρίου Γρηγορίου, κλαίων καὶ λέγων· Ἐλέησόν
με, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, καὶ συγχώρησόν μοι ἃ ἐπραξα
εἰς σέ· καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τοὺς δεσμούς σου τὰς χεῖ-
ράς μου. Ἀληθῶς γὰρ, κύριε μου, τοῦ Θεοῦ ἀνθρώ-
πῳ ἐξυπηρετῶν ὁ δεσμοφύλαξ τῷ μακαρίῳ, καὶ

EE'. Μετὰ δὲ πολὺν χρόνον ἀκούσας τις χήρα τὰ
σημεῖα, ἃ ἐποίει ὁ μακάριος, καὶ δραμοῦσα ἐν τῇ
φυλακῇ, παρεκάλει τὸν μακάριον κλαίονσα καὶ λέ-
γουσα· Δοῦλε τοῦ Θεοῦ, θυγάτριόν μοι ὑπάρχει με-
νογενὲς, καὶ ἐστὶν συγκύπτουσα ἀεὶ, καὶ μὴ ἀνα-
νεύουσα τὸ σύνολον. Ὁ δὲ ἅγιος λέγει αὐτῇ· Τοῦτο,
C γύναι, τοῦ Θεοῦ μόνου ἔργον ἐστίν, τῷ δυναμένῳ
σῶσαι λόγῳ, ὡς καὶ ποτὲ τὴν συγκύπτουσαν ἀνθρώ-
πῳ σὲν γυναῖκα. Ἀπελθοῦσα δὲ ἡ γυνὴ ἤγαγεν τὴν θυ-
γατέρα αὐτῆς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου·
καὶ παρεκάλει αὐτὸν, ὅπως ἐπεύξηται αὐτῇ. Ὁ δὲ
κλίνας τὰ γόνατα αὐτοῦ, ἱκέτευεν τὸν Θεόν, λέγων·
Κύριε ὁ Θεὸς παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἅγιος καὶ ἀκα-
τάληπτος, ὁ ποιῶν θαυμάσια μέγала, ἐπίδλεψόν ἐπὶ
τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου, καὶ ἰάσαι τὴν παιδα
ταύτην τῇ δυνάμει σου τῇ ἀοράτῳ καὶ πνευματικῇ
δεξιᾷ, ἵνα δειχθῇ, ὅτι σὺ μόνος Θεὸς ἀληθινός, εὐ-
σπλαγχνος καὶ εὐήκοος τοῖς ἐπικαλουμένοις σε ἐν ὅλῃ
καρδίᾳ, ὅτι ἅγιος εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ταῦτα
δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, ἀναστὰς καὶ κατασφραγίσας αὐ-
τὴν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ
D ἡμῶν, Ἀνάστα, λέγει, ἐπὶ τοὺς πόδας σου· ἡ δὲ εὐ-
θέως καὶ παραχρῆμα ἀνορθώθη καὶ ἐστη ὕγις. Ἦ
δὲ μήτηρ αὐτῆς ἐδόξασεν τὸν Θεόν, καὶ ἀπῆλθεν
μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, διαφη-
μίζουσα ἐν ὅλῃ τῇ· Πρώμῃ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, ἃ
ἐποίησεν μετ' αὐτῆς διὰ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου.
Ἐλεγον οὖν αὐτῇ οἱ σύνοικοι αὐτῆς, Τίς ἰάσατο τὸ
θυγάτριόν σου; Ἡ δὲ εἰλεγειν· Ἐάνος τις ἐπίσκοπος
Σικελός, ὃν λέγουσι κατὰκριτον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο
ἐγκέκλεισται ἐν τῇ φυλακῇ.

EE'. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα ἐποίει πολλὰ ὁ ἅγιος ἐν
τῇ φυλακῇ, καὶ πολλοὺς ἐθεράπευσεν. Μετὰ δὲ χρό-
νον πολὺν ἤγουν ἐν αὐτῷ ἕνα ἐμνήσθη ὁ πάπας τοῦ
eusatores potius, cum sibi metuerent, rem quotidiana
differreant ac procrastinabant. Declarat hoc epistola

Γρηγόριου. καὶ ἀποστείλας ἤγαγεν τὸν ἀδελφὸν Μάρκον ἐκ τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· Οἶδας, ἀδελφε, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ τῆς Ἀκραγαντίνων Ἐκκλησίας ἐνθάδε ἤχθη πρὸς ἡμᾶς δέσμιος, καὶ κέχλειται ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῷ σκοτεινῷ, κατηγορούμενος διὰ μοιχείαν· Ὁ δὲ ἀδελφὸς Μάρκος ἀποκριθεὶς λέγει τῷ πάπᾳ· Γένοιτο ἡ μερίς μου ἐπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ φοβερᾷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ πάπας ἀκούσας ταῦτα, ἡλλοιώθη τῷ προσώπῳ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἴδε τὴν πεμφθεῖσάν μου ἀναφορὰν περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἐξάρχου Τιθερίου, ὃν ἔχομεν ἐν τοῖς μέρεσιν τῆς Σικελίας. Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἀναγνούς τὴν ἀναφορὰν, ὅπερ μεῖδι' αὐτοῦ, καὶ κράζας φωνῇ μεγάλῃ λέγει· Ζῇ Κύριος, δέσποτα, ἀσφάλισον αὐτὸν, ἕως σὺ βούλῃσαι, ἕως οὗ σύνοδον ἐπισυναγάγῃς, καὶ πάντα φανερώσῃς· οἱ ἔχει τὰ κατ' αὐτόν. Ἐπεὶ δ' ἄνθρωπος ἱερεὺς Πατὴρ ἐστὶν ἐφ' ἀμύλλῃς τῶν σημειοφόρων τῶν μεγάλων, ὡς καὶ ὁ κλητὸς ἡμῶν Πατὴρ ἐπίσταται. Λέγει ὁ πάπας τῷ μοναχῷ· Ναὶ οἶδα, ὅτι χάρις ἦν ἐν αὐτῷ τὸ πρῶτον· ἀλλ' ἁμαρτήσας, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἡ χάρις. Ὁ δὲ ἀδελφὸς λέγει· Δέσποτα, ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ πάπας· Εἴτα τί ποιοῦμεν περὶ αὐτοῦ, τί συμβουλεύεις; Ὁ δὲ μοναχὸς λέγει τῷ πάπᾳ· Ἀκουσόν μου, δέσποτα, καὶ δέξαι συμβουλίαν τοῦ δούλου σου. Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα αὐτὸν κρίναι ἄνευ συμβουλῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, λοιπὸν δὲ καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως. Ἀποστείλας οὖν ἐν Σικελίᾳ ἀνάγαγε τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, λοιπὸν δὲ καὶ ἦν λέγουσιν, ὅτι ἐμολίχευσεν, γυναῖκα· καὶ ἐξ αὐτοῦ κατασφαλίζομενος φέροντας καὶ ὃν ἐψηφίσαντο ἐπίσκοπον, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἄξιον τοῦ γενέσθαι. Καὶ εἰ τι ὁ Θεὸς δείξῃ σοι, τοῦτο ποίησον, ὁ ἀγνώστος ἡμῶν Πατὴρ. Ὁ δὲ πάπας ἀπεκρίνατο· Ἀγαθὴ ἡ βουλὴ σου, ἦν ἐβουλεύσω, Πάτερ. Καὶ καθήσας ὁ πάπας, ἔγραψεν ἀναφορὰν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ Ἰουστιανῷ κατὰ ἀκρίβειαν τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον, λοιπὸν δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀγνώστου ἀρχιεπισκόπου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δύο ἐπισκό-

ejus ad Maximianum episcopum Syracusarum (lib. III, n. 12): *Pridem, inquit, Fraternali vestrae scripseram, ut eos qui adversus Gregorium episcopum Agrigentinae civitatis aliqua dixerant, ad Romanam civitatem transmittere deberetis. Quod et nunc ut instantius fieri debeat, praesentibus adhortamur epistolis. Unde personas ipsas caeteraque documenta, id est gesta et petitiones, quae data sunt, festinate cum celeritate transmittite: nec moram aliquam excusationemque perquiri penitus permittimus: quatenus eis in Romanam, sicut diximus, civitatem sub celeritate transmissis, sciamus, quid auxiliante Domino de persona salubris ejus disponere debeamus.*

(76) Querenti mihi causam, cur Marcus abbas censuisse dicatur iudicium de Gregorio nostro sine archiepiscopi Constantinopolitani et Mauritii Aug. consensu a pontifice maximo instituendum non esse, non alia offerri posse visa est, quam Gregorii ipsius inita jam apud utrumque gratia, cum nempe Constantinopoli aunum et menses aliquot commoratus est. Aliqua enim eorum habenda ratio videbatur, ne in ejus, quem amabant, periculo nullum officii suis locum fuisse queri possent. Caete-

mus de Gregorio recordatus est, et Maroo abbate e monasterio ejus arcessito, sic eum rogavit: *Notstine, frater, huc ad nos in vinculis missum esse Gregorium Ecclesiae Agrigentinae episcopum, eumque stupri delatum tenebroso in carcere detineri? Cui abbas Marcus respondens: Utinam, inquit, in tremendo illo Domini nostri Jesu Christi die eorundem cum eo partium sim! Haec pontifex maximus ut audit, vultu expalluit, et: Age, inquit, relationem vide nobis a Tiberio missam, quem in Sicilia legatum habemus. At vero abbas, relatione perlecta, subrisit, et exclamans, dixit magna voce: Vivit Dominus, o Pater, illum habe, si vis, in custodia, dum synodum cogas; tum ille omnia tibi, quae ad se pertinent, declarabit: vir enim est veterum Patrum aemulator, eorum potissimum, qui prodigiis incluserunt, quod nec communis parens noster ignorat. Cui pontifex maximus: Novi equidem, inquit, illum olim Deo charum atque acceptum fuisse: verum in crimen prolapsus, gratia excidit. Abbas vero: Scit Dominus, inquit, o Pater, qui sint ejus. Tum pontifex maximus abbatem interrogavit, quid de eo faciendum censeret; abbas vero sic est exorsus: Praebe mihi aures, domine, et servi tui consilium proba. Iudicium de eo institui, archiepiscopo Constantinopolitano et piissimo imperatore nostro inconsultis (76), omnino non licet. Mitte porro in Siciliam, qui accusatores ejus ac mulierem ipsam quacumque dicunt [LXXXIII] illum coisse, deducant, et hos simul cum episcopo, quem contra fas creaverunt, in custodia habeto. Tum si quid aliud tibi Deus ostenderit, id quoque, sanctissime parens noster, facito. Placuit abbatibus consilium pontifici maximo, qui statim consedit, et accuratam de viri causa relationem perscripsit tam ad piissimum imperatorem (77) quam ad sanctissimum archiepiscopum Constantinopolitanum. Tum accitis binis episcopis, qui cum sancto Gregorio adfuerant synodo, eos viatico instruxit; deinde comites duos (78), viros probos, in Siciliam misit*

rum jus archiepiscopo illi nullum erat, ut in causa ejus, qui patriarchae Romano parebat, iudices mitteret, aut reum ampliaret: neque Augusti hoc sibi tribuebant, ut sine ipsorum permisso pontifices maximi de episcopis cognoscere aut sententiam ferre non possent: nisi forte Ecclesiae in singulari eorum tutela essent, in qua num Agrigentina foret, ignoramus.

(77) Cod. 2, βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ.

(78) Dicit hac aetate comites quicunque munere aliquo publico fungerentur, ut eorum munera Comitum (Greg. M. lib. I, epist. 15), quarum aliae majores, aliae minores. Nihil in Codice occurrit frequentius, uti norunt qui haec tractant: multa etiam de his apud Pancirolium in Notitia invenies. Illud ego annotabo, nomen ipsum etiam sub novis Augustis in Occidente mansisse. Nam sic Ludovicus Pius comites appellat in Capitulari 2, n. 6: *Vobis vero comitibus dicimus, vosque commoneamus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet, ut reverentiam et honorem sanctae Dei Ecclesiae exhibeatis, et cum episcopis vestris concorditer vivatis, et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum*

cum mandatis ad Tiberiam legatum et ad commune et archontes ac tribunos Agrigentinos, ut accusatores episcopi Romam venire compellerent, unaque mulierculam in qua episcopus offendisset: adjecitque in litteris, ne vel unus accusatorum desideraretur, utque cum his episcopus quoque discederet, quem illi creandum curaverant.

ὃ παρέπεσεν ὁ ἐπίσκοπος, γράψας τῷ λαῷ παντὶ, ἵνα μὴ διαλίπη εἰς καὶ μόνος τῶν κατηγορῶν ἐνέγκαι δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ ὃν ἐψηφίσαντο ποιῆσαι ἐπίσκοπον ἑαυτοῖς.

LXVII. Egressi autem sunt Roma duo comites post sanctam Pentecosten, et Siciliam ipsumque Agrigentum tenuerunt vi Idus Julias (79). Forte ibidem legatus quoque versabatur: is litteras cum accepisset legissetque, comites ter ad terram usque veneratus, respondit, quæ dominus ejus præscriberet, omnia in promptu jam esse. At vero episcopi serius Constantinopolim pervenerunt. Ipso enim die appulere, quo exaltatæ Crucis solemnia celebrabantur. Ut epistolæ ab his traditæ sunt, altera [LXXXIV] nempe piissimo imperatori, altera sanctissimo archiepiscopo Constantinopolitano, utque suam uterque legit, et quæ perscripta erant cognovit, ambo vicem sancti viri graviter doluerunt, quod tandiu carceris angustias toleraret: nec tamen animum inducere potuerunt, ut vera putarent, quæ de sancto beatoque Gregorio a pontifice maximo referebantur. Paucis post diebus, imperator episcopos cum mandatis redire jussit, quibus Marcianum spatharium suum comitem dedit. Eodem modo archiepiscopus cum arcessivisset episcopum Ancyrae, episcopum Cyzici et episcopum Corinthi (80), eos Romam legavit, et Constantinum diaconum chartophylacem cum iis proficisci voluit: qui omnes idem navigium cum Marciano conscenderunt. Hæc autem ipsis mandata piissimus imperator dedit: Pergrite, Patres sancti, ac synodum quam sanctissimus Pater pontifex maximus vocavit, celebrate, communis Patris nostri, qui urbem hanc Deo charam regit, nomine convenientes. In eo consensu Deum metuentes omnia ad iudicium revocate; de muliere

αὐτοὺς τοὺς προδόντας ἐν τῇ συνόδῳ ἅμα τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ, δούς αὐταῖς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐφόδια, πάλιν δὲ δύο κόμητάς τινας χρησίμους ἀπέστειλεν ἐν Σικελίᾳ μετὰ κελεύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐξαρχὸν Τιβερίον Σικελίας, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν παντὸς τοῦ λαοῦ, ἀρχοντάς τε καὶ τριβούνους, τοῦ ἀγαγεῖν τοὺς κατηγοροὺς τοῦ ἐπισκόπου ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὸ γύναιον, ἐν ἐπίσκοπον ἑαυτοῖς.

ΕΖ'. Ἐξῆλθον δὲ οἱ κόμητες ἀπὸ Ῥώμης μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν, καὶ κατέλαβον ἐν Σικελίᾳ τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἐν τῇ Ἀκραγαντίνῳ πόλει. Κατὰ συγκυρίαν δὲ εὐρέθη καὶ ὁ ἐξαρχος ἐν τοῖς ἐκείσε. Δεξιόμενος οὖν τὴν χέλευσιν, καὶ ἀναγνοὺς ὁ ἐξαρχος, καὶ προσκυνήσας τρίτον ἐπὶ τὴν γῆν τοὺς δύο κόμητας, εἶπεν· Γέγονεν, ὡς ἐπέταξεν ὁ κύριός μου, πάντα. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἐχρόνισαν τοῦ φθῆσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει· κατήντησαν δὲ τῇ Ὑψώσει τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ ἐπέδωκον ἀμφοτέρας τὰς ἀναφοράς, τῷ τε εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναγνόντες δὲ τὰς ἀναφοράς, ὃ τε εὐσεβεστάτος βασιλεὺς, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ γνόντες τὴν δύναμιν τῶν ἐν αὐταῖς γεγραμμένων, ἐλυπήθησαν σφόδρα ἀμφοτέροι περὶ τοῦ ἁγίου, ὅτι τοσοῦτον χρόνον ἐγκεκλεισθαι τῇ φυλακῇ. Οὐδ' ὅλως δὲ τοῦτο ἠδυνάτησαν πιστεῦσαι τὰ παρὰ τοῦ πάπα αὐτοῖς ἀνεχθέντα περὶ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Γρηγορίου. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινας ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς ἀποστεῖλαι τοὺς ἐπίσκοπους μετὰ κελεύσεως, ἀποστείλας μετ' αὐτοὺς καὶ Μαρκιανὸν τὸν σπαθάριον αὐτοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος προσκαλεσάμενος τὸν ἐπίσκοπον Ἀγκύρας καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κορίνθου, ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐν Ῥώμῃ· σὺν τούτοις δὲ καὶ τὸν χαρτοφύλακα Κωνσταντίνον τὸν διάκονον, καὶ συναθροισθέντες ἅπαντες ἐν τῷ πλοίῳ, οἱ τε ἐπίσκοποι καὶ ὁ Μαρκιανός· καὶ ἐντεταλατο αὐτοῖς ὁ εὐσεβεστάτος βασιλεὺς λέγων· Ἀπέλθατε, Πάτρες ἄγιοι, καὶ κροτήσατε σύνθετον ἁγίαν κελεύσει τοῦ ἁγιωτάτου πάπα, καὶ τούτου τοῦ κοινοῦ ἡμῶν

præbeatis, et ut vos ipsi in ministeriis vestris pacem et justitiam faciatis, etc. Fortasse autem qui semel munere publico functi fuissent, etiam post curationem comites audiebant, honoris ergo: atque ex horum numero erant hi duo, qui in Siciliam missi sunt.

De legati nomine dixi superius: verum addubitare licet, num Petrus hypodiasconus in Sicilia etiam tum esset: inde enim eum evocaverat Gregorius Magnus, ac se cupere significaverat, ut Romam se circa Idus Septembres conferret, anno scilicet 592: *Stude, si Deo placuerit, ut in hanc urbem ante natalem beati Cypriani transeas: ne ex signo, quod diebus istis mari semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire* (lib. II, epist. 32). Illud certe exploratum est, hoc ipso anno quo comites in Sicilia accepisse dicitur, litteras ei a Gregorio Magno missas cum inscriptione *Petro subdiacono Campaniæ* (lib. III, epist. 40); quæ cum scriptæ fuerint indictione II, ante Augustum ejus anni Sicilia decessisse putandus est: si quidem utrumque tueri velimus, eundem eodem anno et in Sicilia et in Campania fuisse. Scius autem Pe-

trum Sicilia decessisse, quam Gregorius optarat, mirari non debemus: erat enim natura segnis ac lentus: qua cum de re Gregorius non semel festive perstrinxit. (Lib. I, epist. 32; lib. III, epist. I et 40 etc.)

(79) Devium iter nec festinatum fecisse comites dicendi sunt, qui tam sero in Siciliam pervenerint. Pascha enim eo anno, qui fuit 593, actum est IV Kal. April. Atque adeo profectionis dies fuit post XVI Kal. Junias, quo die Pentecoste erat. Itaque quinquagesimo quinto itineris die appulerunt.

(80) Quid hic facit episcopus Corinthi? nullum ea tempestate jus in eum erat archiepiscopo Constantinopolitano: parebat enim patriarchæ Romano, ut Gregorii Magni epistolæ ostendunt (lib. I, epist. 27; lib. III, epist. 39; lib. V, epist. 52 et 57): pro Κορίνθῳ scripserat fortasse Leontius Κίου· scribæ vocem contractam esse suspicari, extulerunt Κορίνθου, quod deinde ceteri receperunt. Porro Cius oppidum Bithyniæ erat, nec adeo procul a Cyzico, ut non inde citius, quam Corintho episcopus evocari posset. Theognius, Cii episcopus, senæ synodo interfuit.

Πατὴρ τῆς ἐνταῦθα θεοσχεπάστου ἡμῶν πόλεως. Καὶ καθήσαντες, μετὰ φόβου Θεοῦ ἀνακρίναντες πάντα, καὶ τὸ γύναιον καὶ τοὺς κατηγοροὺς, καὶ μὴ κατὰ πρόσωπόν τι πράττει, ἀλλ' ὡς αὕτη ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας ἔγκειται, οὕτως διοικήσατε· καὶ οἱ μὲν συκοφαντῶσι τὸν ἄνδρα, ὅσοι ὑποπέσωσιν λαῖκοι, τῷ φιλευσεθεῖ ἡμῶν νόμῳ παράδοτε· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἀποστέλλομεν τὸν σπαθάριον ἡμῶν· ὅσοι δὲ κληρικοὶ ὑποπέσωσι, τῷ θελῶ καὶ ἱερῷ κανόνι ἀποδίδοσθε· παρεγγυάσας αὐτοὺς τοῦ ἀναγαγεῖν τὸν ἄνδρα πρὸς αὐτόν.

ΣΗ'. Ἐξεληόντες δὲ ἀμφοτέροι· ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως οἱ τε ἐπίσκοποι καὶ ὁ σπαθάριος ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως, κατέλαβον τὴν Ῥώμην, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαοκτὼ· συνέβη δὲ τῷ Μαρκιανῷ ἄρρωσῆσαι ἄρρωστιαν δεινὴν καὶ βαρεῖαν. Ἐγένοντο δὲ ἐν λύπῃ πολλῇ οἱ ἐπίσκοποι καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτοῖς. Μετὰ δὲ ἀνάγκης πολλῆς εἰσῆλθον ἐν Ῥώμῃ· ἦσαν δὲ πάντες λυπούμενοι περὶ τοῦ Μαρκιανοῦ. Μετὰ δὲ ἡμέρας δέκα ἡμελλέν τελευτᾶν· καὶ περὶ ἡλίου δυσμᾶς ἰδοὺ γυνή, ἥς τὸ θυγάτριον ἰάσατο ὁ ἅγιος Γρηγόριος, διερχομένη ἤκουσεν ὀδυρομένων καὶ θρηνοῦντων τὸν Μαρκιανόν. Ἡ δὲ γυνὴ ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν τίνος ἔνεκεν κόπτεται τὰ παιδάρια. Ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν λέγει αὐτῇ· Ἄμμα, ὁ κύριος ἡμῶν εἰς τὴν ἐσχάτην πνοὴν ἐστίν, καὶ τοῦτον θρηνοῦμεν. Λέγει αὐτοῖς ἡ γυνή· Βαστάσατε αὐτὸν μετὰ τῆς κλίνης, καὶ ἀκολουθήσατέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ὑποδείξω ἄνδρα ἅγιον, ὃς ἰάσεται τὸν κύριον ὑμῶν. Καὶ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ ἐσχότασεν, καὶ ἐγένετο ἐσπέρα βαθεῖα, ἡ δὲ γυνὴ ἀνάγκασεν αὐτοὺς βαστάσαι τὴν κλίνην σὺν τοῦ ἀνδρός καὶ μετ' αὐτῆς ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ ἀνεληόντες ἐν τῷ οἴκῳ περιέδωκαν αὐτόν· αὐτὸς δὲ ἦν ὀλοφυρμένος τῷ πυρετῷ, καὶ οὐκ οἶδεν, τὸ τί αὐτῷ ἐποιοῦν οἱ παῖδες αὐτοῦ. Βαστάσαντες δὲ αὐτὸν τὰ παιδάρια, ἤγαγον εἰς τὴν φυλακὴν, ἐνθα ἦν ὁ μακάριος Γρηγόριος. Καὶ εἰσαγαγόντες αὐτὸν ἐνδον τῆς φυλακῆς, ἰδὼν αὐτὸν ὁ μακάριος ἀδημονοῦντα, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῷ, ἕως οὐκ ἦν αὐτῷ ἰσχύς· καὶ φωνήσας αὐτὸν ἀπαῖξ καὶ δις, οὐδὲν αὐτῷ ἀποκριθῆναι ἰσχυσεν, οὐδὲ ἐπέγνω αὐτὸν ἐκ πολλῆς συνοχῆς, ἥς συνείχετο. Ὁ δὲ μακάριος προσελθὼν ἐπέθηκεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, δοὺς αὐτῷ τὰς ἐξέθους εὐχάς. Καὶ μετ' ὀλίγων ἡσύχασεν ὁ Μαρκιανὸς καὶ ἀφύπνωσεν· ἦν γὰρ ἔχων ἡμέρας εἴκοσι πέντε μῆδ' ὅλως κοιμηθῆναι δυνηθείς. Προσελθόντες δὲ οἱ παῖδες αὐτοῦ, πίπτοντες παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, κλαίοντες καὶ λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, καὶ εὖξαι ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σοῦ ἡγαπημένου φίλου. Ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· Τέκνα μου, τὸ ὄλλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἡμᾶς. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον προσῆλθον τὰ παιδάρια, καὶ κρατήσαντες αὐτόν, ἰδοὺ οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ πυρετὸς, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν. Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος

A deque accusatoribus sic cognoscite, ut non rerum speciem, sed veritatem ipsam secuti videamini. Ac de viri calumniatoribus, qui convicti fuerint, si laici sint, sacris legibus nostris subesse cogite; nam hac de causa spatharium nostrum mittimus: si clerici, eam subire pœnam jubete, quam Ecclesiæ canones præscripserunt. Postremum e mandatis ejus fuit, ut sanctum virum ad eum deducerent.

LXVIII. Jam vero dimissi ab imperatore et episcopi et spatharius, Constantinopoli simul omnes solverunt. At cum secunda usi navigatione, ab urbe Roma non plus abessent quam stadia decem octo, Marcianus in gravem admodum ac periculosum incidit morbum. Cujus rei causa tam episcopi quam cæteri omnes, quos secum habebant, magno dolore affecti sunt. Ægre demum in urbem ingressi, Marciani vicem omnes dolere pergebant. Ille vero post decem dies in ultimum vitæ discrimen venit. Verum sub solis occasu, ecce mulier, cujus filiam sanctus Gregorius sanaverat, planctum eorum, qui Marcianum lamentabantur, pertransiens audivit: Quare interrogavit, cujus causa pueri lugerent? Quorum unus sic illi respondit: Herus noster, o bona mater (81), animam agit: hunc nos ploramus. Illa vero omnes [LXXXV] compellans, Quin eum, ait, cum lectulo suo tollite, ac me sequimini: vobis ego virum sanctum demonstrabo, qui herum vestrum sanabit. Interea cum tenebræ jam essent, coegit eos mulier viri lectum tollere ac secum abire: itaque domum ingressi, Marcianum obligaverunt, qui cum febris æstualet, minime sensit, quid sibi pueri facerent. Tum succollantes herum usque ad carcerem gestaverunt, in quo beatus Gregorius degebat. Ut vero, iis in carcerem ingressis, vidit beatus vir Marcianum morbo doloribusque confectum, tenere lacrymas non potuit, ac flebiliter lamentatus est: deinde inclamavit eum semel ac bis: qui tamen nec respondere illi quidquam potuit, nec ipsum, vi morbi quo angebatur, exsternatus, agnovit. Ergo accedens magis beatus vir manum illi imposuit, et consuetas addidit preces. Non multo post quiescere Marcianus atque obdormire cœpit, cum jam vicesimus quintus dies esset, ex quo somnus eum omnino reliquerat. Servi vero illius ad sanctum virum conversi, præcidunt ad pedes ejus, ac flentes: Miserere, inquit, nostri, o Dei serve, et adhibe preces pro hero nostro, eodemque amico tibi charissimo. Quibus ille: Filii, inquit, mei, de eo deque nobis quod Dominus statuit, id fiat. Circa mediam noctem accessere iterum pueri, cumque herum teligissent, sine febris eum esse sentiunt:

(81) In Muschi *Prato* non semel occurrit hujusmodi formula in feminis appellandis, iis etiam, quæ procul a monasteriis vitam degerent. Διηγέσατο δὲ ἡμῖν ἡ αὕτη Ἄμμας Δαμιανὴ καὶ τοῦτο. *Narravit autem nobis eadem Mater Damiana etiam*

hoc (apud Cotel. *M. Eccl. Gr.* t. II, p. 405): cujus Damianæ filius paulo post (p. 407) appellatur Athenogenes Petrarum episcopus. Τοῦ αὐτοῦ τῆς Ἄμματος Δαμιανῆς.

quæ res illos ad laudes Deo reddendas excitavit. Eos autem sanctus Gregorius admonuit, ut herum suum quiescere sinerent : ipse noctem reliquam insomnis transegit Deo supplicans, ut ægrum sanitati restitueret, atque in his precibus usque ad auroram perseveravit. Subinde matutina psalmodia inchoata, sub finem quinquagesimi psalmi, dum sanctus vir thus (82) adoleret (83), exsiliit e lecto Marcianus, ac beatum virum contemplatus agnovit : itaque accurrens ac pedes ejus complexus, osculum his dedit, ipsumque adorans ait : Ago Deo gratias per te, Pater sancte, qui tuis precibus exoratus me valetudine donare dignatus est. Mansit vero apud eum Marcianus cum pueris suis, ac psalmos simul cecinere, et Servatori omnium Deo laudes tribuerunt. [LXXXVI] His peractis cum assedis-

sent, et Marcianus miraretur, quod sanctus vir tam tenebroso in loco conclusus fuisset, rogare eum Gregorius sic cœpit : Quomodo te habes, Domine Marciane Christi serve? qui nostra causa tantum itineris susceperis cum sanctissimis episcopis ob crimina mea tecum laborantibus. Cui ille : Bene, o Deo chare, ex hac hora per tuas preces.

LXIX. At vero Orientis episcopi, qui cum Marciano venerant, simul atque experfecti fuere, domum, in qua spatharius decumbebat, adierunt : quo non invento, faciem sibi tundere cœperunt, et Heu clamare, quid factum est qui nobiscum huc venit? Quam excusationem domino nostro imperatori offeremus, qui virum hunc unice amabat? Ecce vero servorum unus e carcere veniebat, qui sic episcopos affatus est : Ne vos mœrori dedatis, domini mei; herus quippe meus, divino munere per pias preces sancti illius episcopi hospitii hic in custodiam traditi, cujus causam vos huc judicatum venistis, sanitatem recepit, et cum ipso in carcere est, nec ab eo sejungi vult. His auditis, et gratiis Deo actis celeriter puerum sequuntur episcopi atque ad carcerem veniunt. Ut pedem intulere, sanctum Gregorium inveniunt, et cum pueris Marcianum, qui modo animam agebat, incolumem. Contemplati vero Gregorium, agnoverunt, et ad pedes ejus statim provoluti, sic eum compellarunt : Vere tu Domino acceptus es, quandoquidem Domini nostri Jesu Christi gratia et sancti Spiritus ope, insanabiles morbos curare potes. Quibus ille : Salvete et vos, inquit, Domino propitio, omnes, o catholicæ, quam Deus unam amat, Ecclesiæ columnæ atque bases. Quorsum tantum molestiarum nostra causa suscepistis? Nobis quidem, o domini, satis erat judicium ejus,

πρὸς αὐτοῦς· Ἄφετε ἀναπαύσασθαι τὸν κύριον ὑμῶν. Πᾶσαν δὲ τὴν νύκτα ἄπνοος διετέλει προσευχόμενος τῷ Θεῷ, ὅπως αὐτὸν ἰάσῃται· ταῦτα δὲ ἐποίησεν ἕως ἡρόρου. Ἀρξάμενοι δὲ τοῦ ἐωθινοῦ ὄρθρου, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ παντηχοστοῦ, θυμιάζοντος τοῦ ἁγίου, ἀπεπῆδυσεν ἀπὸ τῆς κλίνης, καὶ κατανοήσας τὸν μακάριον ὁ Μαρκιανὸς ἐπέγνω αὐτόν· καὶ δραμῶν ἐκράτησεν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ καταφιλῶν αὐτοὺς καὶ λέγων· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ σοῦ, Πάτερ ἄγιε, ὁ καταξιώσας με διὰ τῶν εὐχῶν σου τυχεῖν ῥώσεως. Ἐστὴ δὲ σὺν αὐτῷ ὁ Μαρκιανὸς ἅμα τῶν παιδαρίων αὐτοῦ, ψάλλοντες ἅμα καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων· Θεῷ. Γενομένης δὲ ἀπολύσεως ἐκαθέσθησαν. Καὶ ἐθαύμασαν ὁ Μαρκιανὸς, ἐν πόλιν τόπῳ σκοτινῷ ἦν κεκλεισμένος ὁ ἅγιος. Εἶτα λέγει τῷ Μαρκιανῷ ὁ ἅγιος· Πῶς ἔχεις, κύριε Μαρκιανὲ, δοῦλε Χριστοῦ; ὁ δὲ ἡμᾶς τοσοῦτον μῆκος ὁδοῦ διανύσας ἅμα τῶν ἀγνωσμάτων ἐπισκόπων τῶν σὺν σοὶ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κοπιᾶσαντες. Λέγει αὐτῷ ὁ Μαρκιανὸς· Καλῶς ἀπὸ τοῦ νῦν, ἄγιε τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν εὐχῶν σου.

ΞΘ. Ἀναστάντες οὖν εἰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπίσκοποι, οἱ παραγενόμενοι μετὰ τοῦ Μαρκιανοῦ, ἀπῆλθον ἐν τῷ ὄκῳ, ἐν ᾧ ἦν ὁ σταθάριος· καὶ μὴ εὐρόντες αὐτὸν, ἤρξαντο τύπτειν τὰ πρόσωπα αὐτῶν λέγοντες· Τί γέγονεν ἡμῖν, ποῦ ὁ σὺν ἡμῖν κατελθὼν; τί ἀπολογησόμεθα τῷ κυρίῳ ἡμῶν τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ ἀνδρός τοῦ ὄντος αὐτοῦ ἀγαπητοῦ; Καὶ ἰδοὺ εἰς τῶν παιδαρίων παρεγένετο ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἀποκριθεὶς λέγει τοῖς ἐπισκόποις· Μὴ λυπηθῆτε, κύριοί μου, ὅτι διὰ τοῦ Θεοῦ ὁ κύριός μου διὰ τῶν ἀγίων εὐχῶν τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου ἐκείνου τοῦ ὄντος ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ ξένου, δι' ὃν παρεγένεσθε ἐνταῦθα τοῦ κρῖναι αὐτόν, ὕγιης γέγονεν, καὶ σὺν αὐτῷ μένει ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ οὐ βούλεται ἐλθεῖν αὐτόν. Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι εὐχαρίστησαν τῷ Θεῷ· καὶ διαδραμόντες σὺν τῷ παιδαρίῳ, ἦλθον ἕως τῆς φυλακῆς· καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ φυλακῇ εὗρον τὸν ἅγιον Γρηγόριον καὶ τὸν Μαρκιανὸν σὺν τῶν παιδαρίων αὐτοῦ, καὶ τὸν ποτὲ δαιμονιζόμενον ἰαθέντα. Καὶ ἰδόντες ἐπέγνωσαν αὐτόν, καὶ δραμόντες ἔπεσον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Εὐλογημένος εἰ σὺ τῷ Κυρίῳ, ὅτι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεραπεύειν δυνάμενος πάθη ἀνίατα. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίνατο· Χαίρετε καὶ ὑμεῖς ἐν Κυρίῳ πάντες οἱ στύλοι καὶ ὀρθραῖμα τῆς καθολικῆς καὶ μόνης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Τί ἐσχύθητε πρὸς

(82) Præter sacrificii tempus, thuris adolendi consuetudinem obtinuisse etiam dum psalmodia perageretur, indicat quoque Cyrillus Scythopolitanus in Vita Sabæ (n. 43, Apud Cotcl. t. III) : Καὶ γνοὺς ὁ τῆς ψαλμωδίας ἤχος, ἐξυπνίζει τὸν κανόν· καὶ ποιεῖ αὐτὸν χροῦσαι· καὶ ἀπέρχεται πνεύματος... Et intelligens unde oriretur hoc sonus, canonarcham expergefæcit, ac pulset; tunc abiit cum suffimento. Quin et Latinus hic fuit, quanquam rarius quam apu.

Græcos usurpatus. Liber Pontificalis in Stephano V (n. 10), hæc habet : Cum in basilica beati Petri apostolorum principis, ubi sacro ipse corpore requiescit, cerneret nocturnis laudibus vix semel thymiamatis incensum offerri, instituit, ut per singulas lectiones et responsoria adoleatur. Porro Stephanus pontificalium maximum cepit anno 885, at ritus ille jamdudum aliquatenus in usu erat.

(83) Cod. 1, θαυμάζοντος τοῦ ἁγίου.

τὴν ἡμετέραν μετριότητα; ἡμῖν, δεσπόται, ἔρχεται καὶ ἡ κρίσις τοῦ κυρίου μου τοῦ τὴν ἀποστολικὴν ἐπέχοντος θρόνον, ἡ δικαιοῦντος, ἡ κατακρίνοντός με. Ἀποκριθέντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι, εἶπον· Γένοιτο ἡμῖν ἐν σοὶ κατακριθῆναι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, Πάτερ ἅγιε. Ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίνατο· Συγχωρήσατέ μοι, Πάτρες ἅγιοι, τῷ ἁμαρτωλῷ. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εἰπόντων, ἐκαθέσθησαν, καὶ ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶ τὸν δεινὸν τόπον ἐκεῖνον τοῦ δεσποτηρίου, καὶ εἶπον· Πόσος χρόνος ἐστίν, ἀφ' οὗ ἐνθάδε ἐδεσμεύθης, δίσποτα; Ὁ δὲ εἶπεν· Διετὴ χρόνον ἐνταῦθα ἐπληρώσαμεν καὶ τέσσαρας μῆνας. Οἱ δὲ ἡγανάκτησαν κατὰ τοῦ πάπα, ὅτι τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἐπεσκέψατο τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ πάλιν ἐβουλήθη τὸ ἀσφαλὲς περὶ αὐτοῦ ἐρευνῆσαι. Ἐβουλήθησαν δὲ οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ Μαρκιανὸς ἐκβάλλαι αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς. Ὁ δὲ οὐκ ἠνέσχετο ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' εἶπεν αὐτοῖς· Ἔως οὐ καταλάβωσιν οἱ κατηγοροί μου, καὶ ἴδῃτε τὰ κατ' ἐμὲ, πῶς δυνατόν ἐστιν ἐξελθεῖν, πάλιν δὲ καὶ ἀνευ ἐπιτροπῆς τοῦ πάπα;

Οἱ Ἀπῆλθον δὲ πάντες εἰς τὸν πάπαν, καὶ διηγῆσατο αὐτῷ ὁ Μαρκιανός, τὸ πῶς αὐτὴν παραχρῆμα ἴδαστο ὁ μακάριος, αὐτοῦ μὴ εἰδότες· τὸ πῶς ἀπῆλθεν ἐν τῷ δεσποτηρίῳ βασταζόμενος ἐν τῇ κλίνῃ· καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν παιδαρίων αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Εἰπέ τὸ πῶς ἐμοὶ ἐξηγήσω περὶ τῆς γυναικός. Τὸ δὲ παιδάριον διηγῆσατο τὸ πῶς αὐτῆς ἡ γυνὴ ἐλάβησεν, καὶ ἡκολούθησαν αὐτῇ ἕως τοῦ δεσποτηρίου, καὶ ἐπέθηκεν αὐτῷ τὰς χεῖρας· καὶ ὁ μὴ ὑπνώσας πέντε καὶ εἴκοσι ἡμέρας, ἀπέφυγεν ἡ βαρεῖα νόσος, ἣν εἶχεν. Καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ πάπας καὶ ἐν ἐκστάσει γενόμενος, συνέπεσεν τῇ καρδίᾳ ἀκούσας τὰ παράδοξα τὰ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς γενόμενα· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις σέβοντο αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν ἁγίων. Κατὰ δὲ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας· εἰσῆλθον ξύλα διὰ τοῦ ποταμοῦ τὸν ἀριθμὸν δέκα πᾶν ὥρατα σφόδρα, ὀφειλόντα ἀποκομίσθηναι εἰς τοὺς ἁγίους· καὶ σεβασμούς οἴκους τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἀνῆλθον δὲ τὰ ξύλα ἕως μέσον τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐβρίζωσαν ἐν ἐνὶ τόπῳ, καὶ ὥσπερ τινὸς σιδήρου ἡ μολεῖδου αὐτὰ ἐδραϊώσαντος, ἐκράτησαν ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου, καὶ ἕως τοῦ μέρους ἐκεῖνου, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰ πλοῖα εἰσέρχεσθαι, μήτε ἐξέρχεσθαι. Καὶ θλίψις πολλὴ ἦν ἐν τῇ Ῥώμῃ διενεῖν τούτου· πολλὰς γὰρ κατέλθον ἄμα τῷ πάπᾳ μετὰ λιτῆς, καὶ οὐκ ἴσχυσαν κινῆσαι αὐτά. Ἐλεγον δὲ οἱ τῆς πόλεως, δεῦτε παρακαλέσωμεν τὸν ἄνδρα τούτον τὸν δίκαιον, ἵνα διὰ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ δυναθῶ-

A qui apostolicum hic obtinet thronum, sive ille absoluturus me esset, sive damnaturus. Cumque episcopi respondissent optare se, ut in iudicii die parem, atque ipse, sententiam subirent, hic contra rogasset, ut sibi homini scelesto ignoscere, una omnes consederunt. Tum illi, carceris ejus squalore non parum commoti, interregarunt, quando ibidem in vinculis fuisset? quibus Gregorius, Biennium, inquit, et menses quatuor hic implevimus. Illi vero indignari, quod pontifex maximus tam pium hominem tandiu neglexisset, nec de perscrutanda veritate quidquam laborasset. Cum autem et episcopi et Marcianus ipsum e carcere educere statuissent, non tulit (84) Gregorius, eosque sic allocutus est: Num par est, antequam accusatores mei advenierint, et causa vobis mea cognita sit, me hinc exire, praesertim cum pontificis maximi permissu caream?

[LXXXVII] LXX. Omnes igitur pontificem maximum adierunt: cui Marcianus exposuit, quo pacto ipse a beato viro, cum nihil nosset, extemplo sanatus esset: utque in carcerem suo in lectulo delatus venisset. Vocatoque uno e servis, narrare jussit, quæ ipsi de muliere retulerat. Qui exposuit, quomodo eos mulier allocuta esset, eamque ipsi usque ad carcerem essent secuti: utque manibus ei a beato viro impositis, post viginti quinque dierum vigiliam, gravis ille, quo premebatur, morbus Marcianum reliquisset. At pontifex maximus his auditis obstupescens animo concidit, tanta scilicet prodigia reputans a viro patrata, ob quæ jam urbs tota in sanctorum virorum numero eum habebat. Per eos autem dies flumine advectæ sunt trabes numero decem pulcherrima specie (85), quæ inferendæ erant in veneranda templa sanctorum principum apostolorum Petri et Pauli. Hæ trabes cum medium iter diu tenuissent, quodam in loco hæserunt, ac velut ferro aut plumbo deprimerentur, hinc inde ripam utramque tenere, ut, aditu intercluso, neque ingredi neque egredi navigia possent. Cujus rei causa non mediocris Romæ consternatio erat. Nam sæpe quidem supplicatione instituta cum pontifice maximo processerant, sed trabes commovere non poterant. Aiebant vero cives: Quidni advocemus virum hunc justum, ut ad ejus preces dimoveri trabes istæ possint? Nec mi-

(84) Cod. 2, ὁ δὲ οὐκ ἐβουλήθη ὑπ' αὐτῶν.

(85) Quidquid de trabium harum prodigio, quod infra Leonitius narrat, sciendum sit, adnotare hic juvat, mentionem de his esse in epistolis Gregorii Magni. Sic enim ad Arozeum ducem Beneventanorum scripsit (lib. xii, epist. 21): *Judicamus autem propter Ecclesias beatorum Petri et Pauli aliquantas nobis trabes necessarias esse: et ideo Suvino subdiacono nostro injunximus de partibus Brutiourum aliquantas incidere, et usque ad mare in locum aptum trahere debeat.* Rursum Gregorio cuidam expresso (ibid. epist. 22): *Et ideo quia in prædictis Ecclesiis trabes omnino sunt necessariae, atque Suvino sub-*

diacono, ut interim usque ad viginti incidere festinet, et ad mare trahere debeat, injunximus; paterno salutantes affectu petimus, ut gloria vestra de possessionibus, quas illic in emphyteusim habet, hæc in re homines cum bonis suis faciat præbere solatia. Deum et a Stephano episcopo eandem operi petit (ibid. epist. 23): enimvero tres hæc epistolæ in libro duodecimo leguntur, qui præfert indictionem 5, atque adeo ad annum Gregoriani pontificatus duodecimum spectare videntur: sed tamen nullam habent temporis illius notam: ut, quemadmodum tot aliæ a Maurinis loco motæ sunt, sic istæ etiam in annum 2 transferendæ videantur.

nus ob eandem rem pontifex maximus angebatur, A et cum Orientis episcopis de ea sermonem habuerat : quippe qui sancti Spiritus gratia ornati erant. Nec parum ipsi etiam narratione audita mirabantur. Cæterum non multo post comites, quos pontifex maximus in Siciliam miserat, redierunt, episcopi accusatoribus puellæque deductis. Cum his vero venire et duo urbis tribuni et archidiaconus et diaconi Erasmus ac Philadelphus et de plebe urbana multi.

LXXI. Horum adventu cognito, pontifex maximus episcopos Orientis et Marcianum arcessit, qui apud beatum Gregorium assidue in carcere versabantur, ubi et Marcus abbas aderat. [LXXVIII] Ut ad pontificem maximum venire, eosque ille certiores fecit, Gregorii episcopi accusatores venisse; respondent, se quoque de illorum adventu ab aliis accepisse. Pervenerant autem ipso Parasceves die. Tum hæc addidere : Episcopos omnes congregari jube, ac, si Deo placet, diem his alterum e Paschalibus præscribe (86), quo nempe consideremus, et de hominis causa deliberemus. Subjecit vero abbas Marcus : Væ accusatoribus illis et in hac vita, et in futura. Cui pontifex maximus : Pace, inquit, tua dixerim, tu hoc solus affirmas, Pater. At episcopi et Marcianus : Quin, domine, responderunt, hoc scias, et nos sex et urbem hanc totam de viro præclare sentire : ut nobis admirationi sit, unum te hic esse, qui illi adversetur. Itaque exiere e conspectu pontificis maximi conturbato animo, inter se questi, pontificem maximum invidentia raptum, vera, quæ afferrentur, de viro testimonia non recipere. Ille vero episcopos omnes finitimos (87) convocavit : et accusatores summa diligentia custodiri jussit (88).

LXXII. At tribuni ac diaconi cæterique e Sicilia

(86) Pascha hoc anno, qui fuit 594, actum est in Idus Aprilis. Cum autem episcopi synodum tñ δευτέρᾳ cogi posse dicunt, indicari visus est dies primus post Pascha, sive, ut nos quoque appellamus, feria secunda, quæ proxima esset. Id Iaconico quidem more dictum, sed non obscure, quod hujusmodi formulæ familiares essent.

(87) Concilium a Gregorio Magno indictum, ut de Gregorii nostri causa cognosceret, mirari non debemus : hoc idem majores fecerant, hoc ipse faciendum ducebat, cum episcopi nomen delatum erat. Cum exarchus Italiæ Blandum episcopum Hortensem Ravennæ detineret, sic ad eum scripserat anno i pontificatus sui (lib. i, epist. 33) : *Et rursus, quia non credimus, quod eum Excellentia Vestra, nisi pro aliqua probabilis excessus causa tenuerit, oportet, ut habita synodo palam fiat, si quod in eum crimen intenditur.* Quin etiam, quadriennio post, ipsam Joannis presbyteri Chalcedonensis causam in synodo agi voluit : de quo Narsi comiti scripsit (lib. vi, epist. 14) : *De Joanne vero presbytero cognoscite, quia illius causa per synodum decisa est, in qua aperte cognovi, quia ejus adversarii eum hereticum voluerunt, et diu conati sunt, sed non valuerunt.* Similia item Joanni episcopo

σιν ἐλκυσθῆναι τὰ ξύλα ταῦτα. Ἦν δὲ καὶ ὁ πάπας ταλανίζων ἐαυτὸν περὶ τοῦτου· καὶ διεγυόμενος τοῖς ἐπισκόποις τῆς Ἀνατολῆς· ἦσαν γὰρ καὶ αὐτοὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ῥεωμένοι, ἐθαύμαζόν τε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῷ διεγρηματι τοῦ πάπα. Μετὰ οὖν ὀλίγον χρόνον, κατέλαβον καὶ οἱ κόμητες, οὓς ἀπέστειλεν ὁ πάπας ἐν Σικελίᾳ, φέροντες τοὺς κατήγόρους τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὴν κόρην. Ἦλθον δὲ μετ' αὐτῶν καὶ δύο τριβούνιοι τῆς πόλεως καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος, καὶ Ἐρασμος καὶ Φιλάδελφος οἱ διάκονοι, καὶ λαοὶ τῆς πόλεως σὺν αὐτοῖς.

ΟΑ'. Γνοὺς δὲ ὁ πάπας, ὅτι κατέλαβον, ἀποστείλας μετεστεύλατο τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους καὶ τὸν Μαρκιανόν· ἦσαν γὰρ ἀδιαλείπτως ἐν τῇ φυλακῇ δι-
B ἀγοντες μετὰ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου· καὶ ὁ ἀδελφὸς Μάρκος σὺν αὐτοῖς. Παραγενόμενοι δὲ πρὸς τὸν πάπαν, λέγει αὐτοῖς· Ἦκασιν οἱ κατήγοροι τοῦ ἐπισκόπου Γρηγορίου. Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, δέσποτα, ἀπὸ κράμεν, ὅτι κατήγτησαν ἐνθάδε. Ἦν δὲ Παρασκευὴ ὅτε ἐφθασαν. Καὶ εἶπον οἱ ἐπισκοποὶ τῷ πάπᾳ· Κέλευσον συναθροισθῆναι τοὺς ἐπισκόπους πάντας, καὶ ἐὰν θέλημα Θεοῦ ἔστιν, τῇ δευτέρᾳ ὄρισον, καὶ καθεστῶμεν καὶ ζητήσωμεν τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀδελφὸς Μάρκος, εἶπεν· (Ὁὐαί τοῖς κατήγόροις ἑκείνοις καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πάπας λέγει αὐτῷ· Σὺ μόνος τοῦτο λέγεις, Πάτερ, συγχώρησον. Οἱ δὲ ἐπισκοποὶ καὶ ὁ Μαρκιανὸς ἀποκριθέντες, εἶπον· Ἄκουσον, δέσποτα, καὶ αὐτοὶ ἐξ ἡμεῖς καὶ πᾶσα ἡ πόλις αὕτη τὸν ἄνδρα μακαρίζομεν, καὶ ἡμεῖς θαυμάζομεν, ὅτι μόνος σὺ ἐνθάδε ἠνέχθης αὐτῷ. Ἐξηλθον δὲ ἀπὸ προσώπου τοῦ πάπα τεταραγμένοι καὶ λέγοντες πρὸς ἑαυτοὺς· Φθόνῳ φερόμενος ὁ πάπας, οὐκ εἰσδέχεται τὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀληθεῖς προσαγομένης μαρτυρίας. Ἦν γὰρ ὁ πάπας τοὺς ἐπισκόπους πάντας τῶν μερῶν ἐκείνων συναθροίσας· τοὺς δὲ κατήγόρους ἐκέλευσεν ὁ πάπας ἀσφαλισθῆναι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας.

ΟΒ'. Οἱ δὲ τριβούνιοι καὶ οἱ διάκονοι καὶ οἱ λοιποὶ

Constantinopolitano (ibid. epist. 15), et Mauritio Aug. (ibid. epist. 16), et Theoctisto cognato imperatoris (ibid. epist. 17), significasse reperies. (V. etiam epist. 16, lib. i.)

Cæterum in id concilium convenisse episcopos centum quinquaginta, vix credibile est. Neque enim tot invenire in Romanis finibus intra triduum fas erat; nisi existimare velimus, casu tum factum, ut multi jam ex Italia et provinciis alias ob causas in urbe essent. In synodo, quam Gregorius habuisse dicitur (Hard. Conc. i. III, p. 496): *Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, temporibus piissimi ac serenissimi domini Mauricii et Tiberii et Theodosii Augustorum; ejusdem domini Mauricii imperii anno tertio decimo, indictione tertia decima, quinto die mensis Julii, id est anno 595, qui Gregorii nostri absolutionem proxime est consecutus; subscripserunt concilii Actis episcopi viginti tres, ac presbyteri aut diaconi numero triginta tres.* In altera autem synodo, quæ ab eodem acta est sexennio post (apud Hard. ibid. p. 540), subscripsisse reperio episcopos item viginti tres, presbyteros sedecim.

(88) Cod. 1, μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας.

γνόντες τὸ ποῦ ἦν ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἀπῆλθον πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· ἦσαν δὲ ἐκεῖ καὶ οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἐπίσκοποι καὶ ὁ σπαθᾶριος. Καὶ προσελθόντες ἐκράτησαν αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας κλάοντες καὶ λέγοντες· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ μὴ συγχωρήσας ἀποφανισθῆναι τοῦ ἡγαπημένου ἡμῶν Πατρός· διὸ ἡμεῖς πάντες ἐτοιμοὶ μετὰ σοῦ καὶ εἰς ζωὴν καὶ εἰς θάνατον· ὑπὲρ σοῦ τὸ αἷμα ἡμῶν ἐκχέρομεν τοῦ ὑπερμαχοῦντος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μόνου. Πολὺς θρήνός ἐστιν ἐν τῇ πόλει σου, Πάτερ, περὶ σοῦ. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ δακρύων ἀπεφθάνον· ἀκούοντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ Μαρκιανὸς δακρύνοντες ἐθαύμαζον. Τῇ δευτέρᾳ δὲ ἐκέλευσεν ὁ πάππας καθισθῆναι τὴν σύνοδον ἐν τῷ μικρῷ τριβουναλίῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰππολύτου πλησίον τοῦ δεσμωτηρίου, ἐνθα ἦν ὁ ἅγιος Γρηγόριος. Κατῆλθον δὲ πάντες οἱ ἐπίσκοποι ἅμα τῷ πάπᾳ μετὰ λιτῆς, ἦσαν γὰρ τὴν ἀριθμὸν ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ οἱ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ χαρτοφύλαξ· λοιπὸν δὲ καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Ῥωμαίων πόλεως πάντα, καὶ τὸ ἱερατικὸν, καὶ λαὸς πολλὸς σφόδρα, ὥστε μὴ χωρηθῆναι ἐν τοῖς ἐκείσε.

Οἱ. Εἰσελθόντος δὲ καὶ κατασφραγίσαντος τοῦ πάππας, ἐκαθέσθισαν· καὶ ἐκέλευσεν παραγενέσθαι τοὺς κατηγόρους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Παραγενομένων δὲ αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν δέκα, ἕστησαν ἐν μέσθῃ τῆς ἁγίας συνόδου. Ἦν δὲ ὁ διάκονος ὁ παρ' ἀρχιεπὶς ὁ καὶ χαρτοφύλαξ ἀποσώζων τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου θρόνον. Ἐκέλευσαν δὲ ἀποστεῖλαι ἐπισκόπους τρεῖς καὶ πρεσβυτέρους πέντε καὶ τὸν ἀββᾶν Μάρκον τοῦ ἀγάγει τὸν δίκαιον πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῆς φυλακῆς. Οἱ δὲ ἀπελθόντες εὗρον αὐτὸν ἀναγινώσκοντα· ἦν γὰρ ὥρα δευτέρα τῆς ἡμέρας· καὶ προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς αὐτούς· καὶ εἶπον αὐτῷ· Κέλευσον, Πάτερ, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον. Λέγει αὐτῷ ὁ ἅγιος Μάρκος· Χαίροις ἐν Κυρίῳ, ἀθλητὰ, ἐ τύπτου καὶ νίκα, ὡς καὶ που ἄλλη γέγραπται. Ἐξελθόντες δὲ ἀπῆλθον ἐνθα ἦν ἡ σύνοδος· καὶ εἰσελθὼν ὁ μακάριος προσεκύνησεν αὐτοὺς τρίτον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀναστὰς ἔστη ἔμπροσθεν τῶν ἐπισκόπων, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ παρισταμένου αὐτοῖς. Οἱ δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπίσκοποι καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος ἐξέχεον δάκρυα πολλὰ ὀρώντες· παραστήκοντα τὸν ἅγιον. Προσκαλεσάμενος δὲ τοὺς ἀντίρους Σαβῖνον καὶ Κρησκέν-

A advenæ cum novissent, quo loco sanctus Gregorius versaretur, eum in carcerem convenerunt, ubi et Orientis episcopi et spatharius erat. Ingressi manus ejus pedesque amplexari ac flere cœperunt, tum sic eum affari : Bene Deo dicamus, qui orbitalem nostram miseratus, charissimum Patrem nostrum servavit. Tua nos causa in vitam mortemque parati tecum sumus, pro te sanguinem effundimus nostrum, qui solus pro veritate dimicas. Est vero [LXXXIX] in urbe quoque tua, Pater, magnus ob te luctus. Hæc illi et similia cum lacrymis retulerunt : quæ episcopi et Marcianus audientes et flebant et mirabantur. Ut vero indictus illuxit dies, pontifex maximus synodum ad tribunal parvum (89) in sancti Hippolyti templum vocavit, quod B carceri proximum erat, in quo sanctus Gregorius degebat. Supplicatione autem instituta convenere cum pontifice maximo omnes episcopi numero centum quinquaginta, cumque his episcopi Orientis et chartophylax, atque urbis etiam monasteria omnia et ordo sacerdotum, ac multi etiam e populo, ut eos locus ille non caperet.

LXXXIII. Postquam pontifex maximus ingressus salutare eos signo lustravit, consedere. Ille vero sancti Gregorii accusatores introduci jussit numero centum et decem : qui in medio sanctæ synodi constiterunt. Diacono autem chartophylaci sedes archiepiscopi Constantinopolitani attributa fuerat, cujus locum tenebat. Exinde episcopos tres ac presbyteros quinque cum Marco abbate mittendos censuerunt, qui sanctum virum et carcere adducerent. Qui cum eo profecti essent, legentem invenerunt. Erat enim hora diei secunda. Post mutua officia, sic eum alloquuntur : Ad sanctam synodum accedere, Pater, ne graveris. Adjecitque sanctus Marcus : Salve Deo propitio, athleta, « vappula et vince (90), » ut jam alias scriptum est. Inde vero egressi ad synodum veniunt : quo introductus beatus vir ter omnes ad terram usque adoravit, tum surgens coram episcopis constitit, pacatum animum ac reverentem præ se ferens. At Orientis episcopi et archidiaconus ubertim flebant, quod sanctum virum stantem viderent. Appellatis vero sacrilegis viris Sabino et Crescentino, sic eos e throno suo pontifex maximus rogat : Quænam est

(89) Erat quidem Romæ locus *Tribunal* dictus, quem Philostorgius memorans (*H. eccl.*, l. xi, c. 3) eodem modo appellat : 'Εν τῷ λεγομένῳ Τριβουναλίῳ· de quo multa Valesius ad Attmianum (p. 316). Verum hic sermonem esse puto de templi parte, quam et *absidem* vocabant, in qua nempe tribunal pontificis maximi exstaret, ut Romæ adhuc antiquis quibusdam in templis videre licet : et quia aliis in templis amplior erat consessus, ideoque tribunal hoc a Leontio μικρόν esse dictum. At illud obscurius, ubinam S. Hippolyti templum esset, in quod synodus convenisse perhibetur. Nam de eo loqui Leontium, quod in campo Verano erat, et a Prudentio versibus celebratum est (*Peristeph.* in Pass. S. Hippol.), omnino admitti non debet. Cum enim extra urbem esset, ac prope insignem illam

S. Laurentii ædem, ibidem et carcerem fuisse fatendum esset, quem extra urbem fuisse nemo credit. Fuit tamen aliquando intra urbem ædes alia S. Hippolyti sacra sub Quirinali prope Alumnorum Maronitarum domum, quam anno 1587 dirutam esse scribit Marangonius (*delle Cose Gentil. trasport. ad uso sacro*, c. 81, p. 443). Cæterum de illius ædis antiquitate nihil mihi exploratum est.

(90) Unde hoc dictum hauserit Marcus, non reperio. Fortasse locum illum libri Sapientiæ (x, 12) indicare voluit : *Certamen forte dedit illi, ut vincret, et sciret, quoniam omnium potentior est sapientia*. Illa enim formula ὡς καὶ που ἄλλη γέγραπται, usurpari fere solet, cum locus aliquis divinarum Litterarum significatur, quod Leontio ipsi familiare esse, superius vidimus.

Ἄρα γε, γύναι, ἐπίστασαι τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως σου; λέγει αὐτῇ ἡ κόρη· Ναί, δέσποτα, καὶ πάνυ αὐτὸν ἐπίσταμαι· πολλάκις γὰρ ἐθεώρουν αὐτὸν δι-
 ερχόμενον καὶ ἐπισκεπτόμενον πάντας τοὺς πτωχοὺς τῆς πόλεως, καὶ ταῖς χήραις καὶ ὀρφανοῖς παρέχων τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Κἀγὼ αὕτη ἡ ἀθλία πάντοτε παρ' αὐτοῦ ἐδεχόμην ἐλεημοσύνην παρὰ τοῦ τετα-
 γμένου εἰς τὸ διακονεῖν. Λέγουσιν αὐτῇ πάλιν τὰδε· Σὺ, γύναι, ἔγνως τὸν ἄνδρα ἐπιμίσξως σωματικῆς γενόμενον μετὰ σοῦ; Ἡ δὲ στενάζουσα ἐκ βάθους καὶ δακρύουσα, ἔρασα τὴν φωνὴν εἰς ὕψος, εἶπεν· Ζῆ Κύριος τῶν δυνάμεων, οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦ-
 τον, τίς ἐστιν, καθὼς αὐτοὶ εἰρήκατε γενόμενον μετ' ἐμοῦ· ἀλλὰ Σαδίνος καὶ Κρησκεντίνος οὗτοι οἱ πα-
 ρεστηκότες ἐμπροσθεν ὑμῶν, αὐτοὶ με ἠνάγκασαν κατηγορεῖσθαι τὸν δίκαιον τοῦτον· χρήματα γάρ μοι κατεβλήοντο ἱκανὰ, ἵνα, ὡς εἶπον, κατελέγξω αὐτὸν, ἀδίκως παρανομήσασα, ἀπατηθεῖσα ὑπὸ τῶν παρα-
 νόμων ἀνδρῶν τούτων. Ἀνταποδώσει αὐτοῖς· Κύριος ὁ Θεὸς τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἐμῆς ψυχῆς· εἰς γὰρ διέτη χρόνον καὶ μῆνας ἐξ ἑβδασανίστην ὑπὸ τοῦ δαίμονος. Ταῦτα δὲ εἰπούσα σταθεῖσα καὶ περιβλεψαμένη πάν-
 τας· τοὺς ἐπισκόπους, καὶ μετ' ὀλίγον κατανοήσασα τὸν ἅγιον Γρηγόριον, ἐπέγνω αὐτόν· καὶ δραμοῦσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, κλαίουσα ἔλεγεν ἐν ἰσχυρί· Ἐλέησόν με, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, καὶ συγχώρησόν μοι τῇ ταπεινῇ τὸ παράνομον καὶ ἀθέμιτον συμβουλίῳ, ὃ ἐποίησα εἰς σέ. Ζῆ Κύριος ὁ Θεός μου, οὐ μὴ ἀνα-
 στῶ ἐκ τῶν ποδῶν σου, ἕως οὗ τὴν συγχώρησιν μοι ἀπαγγελῆς τῆς παρανόμης μου πράξεως. Διὸ μὴ ἐν-
 νοήσης, μηδὲ μνηστῆς τῶν παρ' ἐμοῦ πραχθέντων εἰς σέ κακῶν, Πάτερ ἅγιε.

ΟΕ'. Ταῦτα δὲ ἐπὶ πλείστας ὥρας διαλεγομένη τῷ ἁγίῳ ἡ κόρη, ἀποκριθεὶς ὁ ἅγιος λέγει αὐτῇ· Ὁ γύναι, οὐκ ἐστὶν ἡμῖν τὸ ἐπαγγελιασθαι, ὡς σὺ νομί-
 ζεις, εἰ μὴ μόνον τοῦ φιλοικτιρμονος καὶ φιλανθρώ-
 που Θεοῦ ἡμῶν· αὐτὸς γὰρ ἰσθαι τὰ τραύματα τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὃ τὰ πάθη δι' ἡμῶν ἐκουσίως ὑπομεί-
 νας, καὶ γινώσκων τῆς σαρκὸς τὰ πάθη, ὡς πλάστης, καὶ ἐνδυσάμενος αὐτήν. Πλὴν, γύναι, ὅψῃ ἡμῖν αὐτὸς συγχώρησιν κατὰ τὰ αἰτήματα ἡμῶν, καὶ καθαρίσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἵρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ κρατήσας ἤγειρεν αὐτήν. Ἐγένετο δὲ φόβος ἐπὶ πάντας τοὺς ὄντας ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐκείνῃ, ὥστε λέγειν πάντας· Εὐλο-
 γητὸς ὁ Θεὸς τῶν πατρῶν ἡμῶν, ὅτι τοιοῦτον ἐργά-
 τῃν ἑαυτῷ ὁ Θεὸς ἐφανέρωσεν, καὶ ἀνέδειξεν ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ταύταις. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εἰπόντων, ἀπεκλίνθησαν καὶ ἀπῆλθον ἐν τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ, καὶ τὴν θείαν ἐπιτελέσαντες μυσταγωγίαν, καὶ μεταλαβόντες τοῦ ἀρχάντου σώματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφαγον ἄρτον ἐν τραπέζῃ τοῦ πάππα ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οἱ τε ἐπίσκοποι τῆς Ἀνα-
 τολῆς, καὶ ὁ σπαθάριος, καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ. Ἦν δὲ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἄρτον βραχυ-
 τάτω ἀρκοῦμενος, καὶ λαχάνους ἀνευ ἑλαίου. Ἐκεί-
 θεν δὲ ἐξεληθόντες ἔμειναν ἀμφοτέρω ἐν τῷ ἄμει,

urbis tuæ episcopum nosti? Cui illa : Profecto, domine, probe illum [xci] novi : sæpe enim ipsum videbam, cum urbem obiret, et omnes urbis ege-
 nos inviseret, ac viduis pupillisque quidquid opus esset suppedicaret; quin et ego misera per cura-
 torem ejus stipem ab eo quotidie accepi. Eam vero rursum interrogant : At enim tu, mulier, virum hunc congressu corporis una tecum fuisse nosti? Hic illa ab imo pectore suspirans ac lacrymans in-
 genti voce clamavit : Vivit Dominus virtutum, hominem ego hunc, quis sit, quatenus mecum fuisse vos dixistis, non vidi; verum Sabinus et Crescen-
 tinus, qui ante vos astant, illi ipsi me ut justum hunc accusarem adegerunt : pecuniam enim mihi satis grandem dedere, quo, ut dixi, eum redargue-
 rem (94). injustum ausa facinus, ut me hominum istorum iniquitas in fraudem illexit. At crimen hoc meum Dominus Deus pari illis poena rependet. Nam ego quidem biennium et menses sex a dæ-
 mone excruciata sum. His dictis cum stans oculos circumtulisset ad omnes episcopos, paulo post sanctum Gregorium contemplata agnovit, atque accurrens ad pedes ejus, multis cum lacrymis et magno animi dolore sic eum est allocuta : Misereat te mei, o Dei serve, ac Injustum iniquumque consilium, quod in te suscepi, mihi infelici et abjectæ remittas. Vivit Dominus Deus meus, a pedibus ego tuis non ante abscedam, quam mihi flagitii mei veniam a te datam renunties. Quamobrem ne animadvertas neve memineris, Pater sancte, quæ a me mala contra te admissa sint.

LXXV. Hæc illi etiam atque etiam edisserentii sic denique sanctus vir respondit : Nostrum, o mulier, non est, sicut tu putas, renuntiare quod cupis, sed Dei unius nostri indulgentis ac miserentis. Ipse enim animorum nostrorum vulnera sanat, qui voluntarios pro nobis subiit cruciatus, et humani generis, quod condidit idem atque induit, affectus novit. Cæterum det ipse nobis, o mulier, veniam, quam singuli petimus, nosque ab omni labe munda; quippe ipse est, qui tollit peccata mundi. Eamque tenens excitavit. Omnes vero, qui in sancta illa synodo erant, timor cepit, fuitque omnium vox, Deo laudes tribuendas, qui talem sibi operarium prodidisset, eumque extremis illis diebus orbi manifestasset. Dumque hæc dicerent, discedere cœperunt, atque in templum ingressi sacra mysteria peregere et immaculato corpore Domini nostri Jesu Christi refecti sunt. Eodem die pontifex maximus episcopos Orientis, spatharium, sanctum Gregorium et chartophylacem convivio accepit : quanquam sanctus Gregorius exiguo pane et oleribus sine oleo contentus fuit. Inde egressi, mansere simul apud episcopos Gregorius et spatharius et chartophylax : ac [xcii] noctem totam insomnes traduxere singuli, quos dixi, admirantes tam epi-

(94) Cod. 1, Iva, ὡς εἶπον, καταπέξω αὐτόν.

scopi, quam Marciānus et chartophylax singularem illam Dei erga virum beneficentiam, in qua et divina veluti vox et sancti Spiritus lumen sese omnibus manifestassent.

LXXVI. Orto sole pontificem maximum omnes convenerunt in venerandum augustumque sancti principis apostolorum Petri atque Pauli templum, quo et ceteri e synodo episcopi concessere. Hic pontificem maximum venerati, in magno vestibulo, quod Sancti Andreae (95) apostoli dicunt, consederunt. Eodemque secuti eos sunt plebs Agrigentina et duo tribuni atque archidiaconus cum sociis Erasmo, Philadelpho et Platónico. Impii vero et iniqui accusatores sancti Gregorii in custodiam inclusi fuerant. At pleno jam consensu pontifex maximus adduci eos in medium iussit, ut Patres de eorum poena deliberarent. Producti igitur coram sancta synodo steterunt, hisque eos verbis pontifex maximus allocutus est: Quomodo vos, pessimi homines atque infelices, virum hunc iustum, ac nobis videntibus tot prodigiorum auctorem accusare potuistis? Num ignorabatis vos ipsi, quo pacto in oculis vestris gratia Dei virtusque Domini caput ejus inumbrasset? utque Dei unius voluntas fuisset, pastorem hunc esse et magistrum vestrum? An tu nesciebas, Sabine miser, ut filiolam tuam precibus extemplo sanasset, nec vos omnes oculis vestris non videratis, quemadmodum monachum illum surdum et mutum loquendi atque audiendi facultate donarat? Tum Felicem Italicum episcopum ammonuit pontifex maximus, ut ea exponeret, quæ ipse viderat prologia a beato viro patrata, cum eum [XCVI] Agrigentum misisset, ut Gregorium in sede sua collocaret. Qui surgens narravit, quomodo ille multis jam ab annis surdum mutumque sanasset, tum cætera viri miracula, quæ ipse viderat. Quæ cum Felix episcopus synodo universæ referret, et episcopi Orientis ac diaconus chartophylax et spatharius, omnes denique audirent, stupor cunctos percudit, et narratio illa plane

ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι, ὃ τε Γρηγόριος καὶ ὁ σπαθᾶριος, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ. Πᾶσαν δὲ τὴν νύκτα ἀνυπνοὶ διετέλεισαν, ὡς ἐφην, ἀμφοτέρω θαυμάζοντες οἱ τε ἐπίσκοποι, καὶ ὁ Μαρκιανός, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ δι' ἀποκαλύψεως θείας καὶ ἐλλάμψεως Πνεύματος

Οὐτ'. Γενομένης οὖν ἡμέρας, προσῆλθον πάντες εἰς τὸν τὸν ἀποστολικὸν ἐπέχοντα θρόνον ἐν τῷ σπηταῷ καὶ σεβασμῷ ναφ τοῦ ἁγίου καὶ καρφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ τῆς συνόδου πάντες ἐπίσκοποι· καὶ προσκυνήσαντες τῷ πάπῃ, ἐκαθέσθην εἰς τὸν μέγαν ἐμβολον, ἐν ᾧ λέγεται τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου. Πάντες δὲ οἱ λαοὶ τῆς Ἀκραγαντίνων πόλεως, οἱ δὲ οὐκ ἐπιτρέπονται καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τῶν σὺν αὐτοῖς Ἐράστρου, καὶ Φιλαδέλφου, καὶ Πλατωνικοῦ, συντηκολούθησαν κάκεινοι ἐκεῖσε. Οἱ δὲ ἀπεθεῖς καὶ παράνομοι κατηγοροὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἦσαν κεκλιμένοι ἐν τῇ φυλακῇ. Καθεσθέντων δὲ αὐτῶν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὁ πάππας ἀθῆναι εἰς μέσον, ἵνα διοικήσῃ τὰ κατ' αὐτοὺς. Προτελόντες δὲ ἐστῆσαν ἐμπροσθεν τῆς ἁγίας συνόδου. Εἶτα λέγει αὐτοῖς ὁ πάππας· Ὑμεῖς, ὧ ἀνδρες πονηροὶ καὶ πανώλαιοι, πόῃ τρόπῳ κατηγορεῖσθε τὸν δίκαιον ἄνδρα τούτον, τὸν πολλὰ σημεῖα ποιήσαντα ἐνώπιον ἡμῶν; Ἢ οὐκ ἐπίστασθε ὑμεῖς αὐτοὶ, τὸ πῶς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν ὄρωντων, ἐπασχίσαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴ δύναμις τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτοῦ μόνου γέγονεν θέλημα τοῦ εἶναι εἰς ὑμᾶς ποιμένας καὶ ἐκδυσκαλον; Ἢ οὐκ ἔγνωσ, ὁ ἅγιος Σάβινος, πῶς τὸ θυγάτριόν σου ἰάσατο παραχρῆμα διὰ προσευχῆς; Ἢ πάντες ὑμεῖς οὐχ ἑωράκατε ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, πῶς τὸν μετὰ τὸν ἐκείνου τὸν καρφὸν καὶ ἄλλοις ἐποίησεν λαλῆσαι καὶ ἀκούσαι; Ἐκέλευσεν δὲ ὁ πάππας τῷ ἐπισκόπῳ Φιλίππῳ τῆς Ἱταλίας ἐγγιγασθαι πάντα, ὅ ἐθέλονται σημεῖα τὰ γινόμενα διὰ τοῦ μακαρίου, ἵνα αὐτὸν ἀπέστειλαν ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ πόλει. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Φίλιππος ἀναστὰς ἐγγήγαστο, ὡς ἴασατο τὸν καρφὸν καὶ ἄλλοις ἐπὶ τὸν πόλιν, καὶ ἑτέρα, ἃ ἴδεν γινόμενα διὰ τοῦ σημεῖα. Ταῦτα διεγγήγαστο ὁ ἐπίσκοπος Φίλιππος ἐνώπιον τῆς συνόδου. Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες οἱ τῆς Ἀκραγαντίνων ἐπίσκοποι

(95) Quod Graeci veteres τοῦτον et πρότερον appellabant, id sequiores ἐμβολον dixere ab ἐμβάλλειν, immitto. De porticibus fori Cyrillus Scythopolitanus in Vita Sabae (n. 62), Exeire ἐν τῷ ὀπίσθῳ ἐμβόλῳ τῆς αὐτῆς πλατείας· Jacobus in occidentali fori illius porticu. De vestibulo templi Joannes Moschus in Prato (n. 66, apud Cotel. t. II, M. E. G.): Καὶ οὐλομένης τῆς συγκλήτου, ἐποίησα μνημεῖον πόλλιστον εἰς τὸν δεξιὸν ἐμβολον. Et exedificatio sacrorio, monumentum pulcherrimum ad dextrum vestibulum feci. Eumvero de hoc Vaticani templi vestibulo, quod S. Andreae vocabant, Tiberii Alfarani verba subijciam ex libello, quem nondum editum habebimus, hoc titulo: De sacris Basilicis B. Petri principis apostolorum in Vaticano artis sitae antiquissimae et nova structura; est autem in bibliotheca Alfarani (Armar. S. viii, 10): A Basilica, inquit, petropolitana, quae nunc in transversa novi ad mariem, usque ad S. Petri alia templum vocatur fuit S. Andreae, cuius Symmachus papa eleganter exornaverat,

in qua Romani pontifices solemnibus quidam in sua coronatione, ut et consecratione celebrare consueverant. Hunc locum fuisse totum templi Apollinis, quod quidem templum postea S. Petri nomen accepit, Massens Veginus ostendit. Sed Petrus Mallius dicit fuisse testiarium Nervae.... In huius igitur vestibuli medio erat altare S. Andreae a Symmacho erectum, sub quo S. Andreae et Lucae brachia Gregorius Magnus Constantino regi translata mazara vetera in eo recondidit. Haec Alfaranus: At Liber Pontificalis a Vignolio vulgatus haec in Symmacho (n. 6) refert: Hic fecit multas basilicas: basilicam Sancti Andreae apostoli apud Bonam Petrum, ubi fecit ciborium ex argento purissimo in consecratione pens. libras cxx, arcs argenteos m, penantes libras lx. Pora vero de hac re diligentissime expensa inventus in pretioso opere De secretis templi Vaticani, quod, dum haec scripseras, Franciscus Cancellarius vir eruditissimus, edumque jam instituta, paretur juris facit.

ποι, καὶ ὁ διάκονος ὁ χαρτοφύλαξ, καὶ ὁ σπαθάριος, καὶ πάντες ἐξεπλάγησαν, καὶ πᾶν ἐθαύμαζον τῇ παραδόξῃ δηγήσει τοῦ ἀνδρός. Οὐδέπω γὰρ ἦσαν ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι παρὰ τινος.

Οὗτ'. Ταῦτα εἰπὼν, λέγει αὐτοῖς ὁ πάπας· Τί πρόσ ταῦτα ἀποκρίνασθε; εἴπατε ὃ βούλεσθε. Οἱ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίναντο, εἰ μὴ ἑβρύψαν ἑαυτοὺς ἐπὶ πρόσωπον, κλαίοντες καὶ λέγοντες τό· Κύριε ἐλέησον· ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν κατὰ τοῦ δικαίου ἀνθρώπου τούτου. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἐκέλευσαν αὐτοὺς διαχωρισθῆναι, τοὺς μὲν λαϊκοὺς ἐν ἐνὶ μέρει στήναι, τοὺς δὲ κληρικοὺς ἐν ἑτέρῳ· καὶ ἔδωκαν κατ' αὐτῶν ἀπόφασιν οἱ ἐπίσκοποι πάντες τῆς συνόδου σὺν τῷ πάπᾳ· τὸν μὲν Σαβίνον ἐξορισθῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Θράκης, τὸν δὲ Κρησκαντίνον ἐξορισθῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Σπανίας· τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς διασπαρῆναι ἐν Ῥαυέννῃ. Ἦσαν δὲ κληρικοὶ, ὡς προέφημεν, τριάκοντα, καὶ λαϊκοὶ ὀγδοήκοντα, καὶ ὥρισαν καὶ αὐτοὺς ἀπελθεῖν ἐν τῇ τῶν Βασκάνων χώρᾳ. Τοὺς δὲ τῶν λαϊκῶν ἐκέλευσεν ὁ σπαθάριος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀσφαλισθῆναι, καὶ κατὰ τὸν φιλευσεθὴ νόμον ὑποπασεῖν. Παραλαβόντες δὲ οἱ στρατιῶται τοὺς ἀπαγαγεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ, ἤρξαντο ὀλοοῦζειν ἐν ἰσχυρᾷ φωνῇ κράζοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, δοῦλε Θεοῦ, μὴ ἀποδώσῃς ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀλλοτρίων, παρακάλῃς τὴν ἁγίαν σύνοδον δι' ἡμᾶς καὶ τὸν φιλευσεθὴ βασιλικόν· ἡμάρτομεν εἰς σέ, συγχώρησον ἡμῖν κἄν ὀλίγον. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἤρξατο τύπτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κλαίων καὶ πίπτων παρὰ τοὺς πόδας τοῦ πάπα καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπων καὶ πάντων, λέγων· Κύριοι μου Πάτρες καὶ συλλειτουργοί, ἱπακούσατέ μου τοῦ δοῦλου ὑμῶν, ἱπακούσατε, καὶ μὴ τὴν ἐμὴν ἐκδίκησιν ποιῆσατε εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους. Τοῦ γὰρ Κυρίου μόνου ἡ ἐκδίκησις, καθὼς γέγραπται· « Ἐμὴ ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, » λέγει Κύριος. Καὶ, « Αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγελῶν, καὶ καταθονίων. » Καὶ τὰ νῦν δυσωπῶ πᾶσαν ὑμῶν τὴν θεοσύλλεκτον ὁμῆγρον, μὴδὲν παθεῖν τοὺς ἄνδρας πονηρὸν ἔνεκεν τῆς ἐμῆς ἐλκεινότητος· ἄξιός γάρ εἰμι πάσης παιδεύσεως ὁ τάλας ἐγώ. Ὁ Θεὸς γὰρ ὁ πάντων ἑφορος τῇ ἰδίᾳ εὐσπλαγγνίᾳ ἐμακροθύμησεν ἐπὶ τοῖς παρ' ἐμοῦ πεπραγμένοις, καὶ ἐκάλυψέν μου τὸ ἄδικημα. Οὕτως καὶ αὐτοὶ διαφυλάξατε τοὺς ἀδελφεοὺς. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῆς συνόδου ἐπίσκο-

A admirabilis visa. Neque enim de his quidquam episcopi ab ullo audierant.

LXXVII. Cum ille dixisset, ad accusatores conversus pontifex maximus : Quid, inquit, ad hæc respondetis ? edite quod libet. At illi ne verbo quidem prolato, et vultu demisso, abjecerunt se fletus et inclamantes : Domine, miserere ; peccavimus, inique egimus adversus hominem hunc justum. Episcopi vero separari eos jusserunt, et laicos quidem in locum unum, in alterum clericos deduci. Deinde perrogatione facta, omnes synodi episcopi cum pontifice maximo censuerunt, ut Sabinus exsul in Thraciam mitteretur, Crescentinus in Hispania exsulet, reliqui clerici Ravennam dispersi secederent. Erant autem clerici, ut jam diximus, triginta : laici contra octoginta ; quos B item in Vasconum (96) regionem mittendos decreverunt. Sed laicos spatharius in carcerem concludi jussit, et sacris imperii legibus subesse voluit. Duan vero milites eos cogebant, ut in carcerem deducerent, magna voce lamentari et clamare cœperunt : Misereat te nostri, Dei serve, ne in alienas manus nos dederis, tu sanctam synodum et piissimum imperatoris administrum nobis placato : flagitium in te admisimus, parumper etiamnum ignosce nobis. Quæ ut audivit sanctus Gregorius, faciem sibi tundere ac flere cœpit, procidensque ad pedes pontificis maximi atque episcoporum Orientis cæterorumque omnium, sic affatus est : Domini mei Patres et sacerorum socii, date hoc mihi servo vestro, date, quæso, ut nullam ab hisce hominibus ultionem mea causa exigatis. Nam Domini unius ultio [xciv] est, ut scriptum nostis : « Mea ultio, ego retribuam (97), » dicit Dominus. « Et ipsi curvabitur omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum (98). » Quamobrem totum hunc cœtum vestrum a Deo coactum rogo atque obsecro, ne viros istos tam miseri hominis causa mali quidquam subire velit. Nam ego quidem infelix omnis ægeo disciplinæ : Deus vero, qui omnia videt, clementiæ suæ obsecutus, admissa mea patienter portulit, et scelera obtexit. Sic et vos noxam ab his prohibete. His auditis illacrymarunt synodi episcopi et pontifex maximus, eique respon-

(96) Vascones esse, qui Βασκάνες hic dicuntur, putavit Cajetanus, quem secutus sum : neque enim melior mihi interpretatio in promptu erat. Quia tamen Crescentino, exsilii causa, Hispania assignata est, in qua et Vascones censebantur, partem potius Aquitaniciæ designatam hic puto, quam per hæc tempora Vascones, superatis Pyrenæis, jam occupaverunt : a quibus postea Vasconia sive Guasconia dicta est. De illis Gregorius Turonensis (lib. ix, c. 7) : *Vascones de montibus prorumpentes in plana descendunt, vineas agroque depopulantes*. Porro calumniatorum poena Gregorii Magni ætate exsilium fere erat, quam et clerici quandoque subire, nedum laici. Audi enim, quid ille ad Anthemium subdiaconum Campaniæ scripserit in causa Hilari hypodiaconi Neapolitani, qui Joannem diaconum apud Paschasium episcopum calumniatus

D fuerat : *Quia ergo, inquit, tantæ nequitiae malum sine digna non debet ultione transire, superscriptum fratrem nostrum Paschasium volumus admoneri, ut eundem Hilarem prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, prius officio, atque verberibus publice castigatum, faciat in exsilium deportari* (lib. xi, epistola 74). Affert hæc ipsa Joannes Diaconus in Vita Gregorii (lib. iv, n. 34), quibus alia severitatis ejus contra falsos delatores exempla subnectit.

(97) Deuter. xxxii, 35; at LXX habent : Ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδώσω.

(98) Ex Paulo ad Philipp. ii, 10, qui scripsit : Ἵνα ἐν τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγελῶν, καὶ καταθονίων. Cui præiverat Isaias, qui ait, c. xlv, v. 23 : Ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ ὁμῶνται πᾶσα γλῶσσα τὸν Θεόν.

sum hoc dederunt : Si cum his tu quoque petis, ne quid patiantur, nihil jam ad nos pertinet. Nam illud quidem vere scriptum est, Domini unius ultionem esse. Igitur jussi milites dimittere eos, quo rursus eodem omnes convenirent. Accidit vero, dum uno in loco omnes essent, ut procella improvise erumperet, et locus ille, in quo accusatores erant, obscuraretur. Ventus porro e terra exiit, et adeo densa caligo omnes texit, ut terra dehiscere, eosque in voraginem abreptura esse videretur : quare omnis quoque synodus commota, sublati ad cælum manibus inclamavit : *Domine, miserere*. At rei exitus hic fuit. Paulo post caligo, quæ illis incubuerat, dissipata est, at vultus eorum nigrantes apparuerunt ; quorundam vero tota facies omnino nigrueat (99) : Sabini in primis et Crescentini aliorumque multorum, quibus præterea labia quoque adeo diducta sunt, ut vix ea tantum adducere possent, quantum ad loquendum opus esset. Ultimo hoc prodigio divina in accusatores ira conquievit. Quare synodus universa clamavit : Nunc denique Dominus christum (1) suum servasse, nunc e cælo sancto suo preces ejus exaudiisse visus est. Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus ; et non est investigatio consilii ejus. Vere magnus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Bene Domino dicamus Deo nostro, qui omnia utilitatis nostræ causa facit ; ipse enim noscit qui eum amant, quique voluntati ejus obsequuntur, ac servat eos, et de inimicorum manu atque ex omni afflictione liberat. Ipse justitiam impertit, ipse mysteria revelat, ipse metuentibus eum salutem affert ; semper enim prope est invocantibus eum in veritate, et eos [xcv] celeriter ulciscitur, quod sine intermissione clamant ad eum die ac nocte.

LXXVIII. Atque his prolatis, accessere ad eum, et ad pedes provoluti dixerunt : Preces adhibe, Pater sancte, pro nobis, qui unus extremis hisce temporibus invictæ patientiæ virum te prodias, et Christi ac discipulorum ejus imitatore : age, te obsecramus, precibus nos tuis habere commendatos. Ille vero humi prostratus, pedes singulorum osculabatur, ac, Vos, aiebat, ignoscite mihi, Patres sancti : ego enim sum vermis, et non homo, opprobrium hominum et abjectio omnium. Vos potius tenuitatem meam precibus vestris sustentate. Jamque omnes sancto illum osculo salutabant : quippe tota ex urbe viri feminaeque cum lactentibus pueris convenerant, accusatorum prodigio exciti : et ora eorum nigrantia obstupefacti intuebantur. Rursus deinde episcopi ad sedes suas

(99) Quidni Agrigentinum aliquem, amicum hominem, Leontio nostro imposuisse, et fabellam hanc vendidisse existimemus? Agrigenti fortasse, ut sit, familiaris aliquot ex Africa extorres sedem haberet ; ex iisque prognati fusca facie, labris immodicis parentes atque avos referebant. Hos plenus ille, ut coloris et formæ causam redderet, ex

A ποι σὺν τῷ πᾶσι ἐδάκρυσαν καὶ εἶπον· Εἰ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς αἰτεῖς τὴν ἀπάθειαν αὐτῶν, ἡμεῖς πρᾶγμα οὐκ ἔχομεν· τοῦτο γὰρ ἀληθῶς γέγραπται, ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ ἐκδίκησις μόνου. Καὶ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀφ' εἶναι τοὺς στρατιώτας, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἄμα συν-αθροισθῆναι ἅπαντας. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ αὐτοῖς εἶναι ἐν ἐνὶ τόπῳ, γέγονεν αἰφνης λαβὴ ἀνέμου, καὶ ἐσκότασεν ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἴσταντο οἱ κατήγοροι· καὶ ἰδοὺ ἀνεμος ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐκάλυψεν αὐτοὺς πάντας· γνόφος σκοτινός, ὥστε πάντας λέγειν, ὅτι ἡ γῆ ἔχανε καὶ κατέπιεν αὐτούς. Καὶ πᾶσα ἡ συνodus εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὄραντες ἔκραζον, λέγοντες τὸ· Κύριε ἐλέησον. Καὶ τὸ δὴ πέρας, μετ' ἄλλην διεσχίσθη ὁ γνόφος ἐπάκωθεν αὐτῶν· καὶ ἐφάνησαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν μεμελανωμένα, τῶν δὲ καὶ ἀλόκληρα τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἐμελανώθησαν. Σαβίνου δὲ, καὶ Κρησκεντίου, καὶ ἑτέρων πολλῶν οὐ μόνον τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἐμελανώθησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ χεῖρα αὐτῶν κατηνέχθησαν, ὥστε μόλις αὐτοὺς δύνασθαι περισφιγῆαι αὐτὰ εἰς τὸ λαλῆσαι. Τοῦτου δὲ γενομένου τοῦ σημείου ἐτελειώθη ὁργὴ εἰς τοὺς κατηγόρους. Ἐκραξεν πᾶσα ἡ συνodus λέγουσα· Νῦν ἔγνωκαμεν, ὅτι ἔσωσεν Κύριος τὸν χριστὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἀγίου αὐτοῦ. Μεγὰς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔστιν ἐξεραύνησις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· ἀληθῶς μέγας καὶ αἰνετὸς σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλειότην αὐτοῦ οὐκ ἔστιν πέρας. Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐργαζόμενος. Αὐτὸς γὰρ γινώσκει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ σώζει αὐτοὺς, καὶ βύβεται αὐτοὺς ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν αὐτῶν καὶ ἐκ πάσης θλίψεως. Αὐτὸς δικαιοῖ, αὐτὸς ἀποκαλύπτει μυστήρια, καὶ ποιεῖ σωτηρίαν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Ἐγγὺς γὰρ ἔστιν πάντοτε τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ποιεῖ ἐν τάχει, ὅτι ἀνεσθί- τως βῶσι πρὸς αὐτόν ἡμέρας καὶ νυκτός.

OH. Καὶ ταῦτα αὐτῶν εἰπόντων, προσελθόντες ἐπιπτον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγοντες· Εὐχαὶ ὑπὲρ ἡμῶν, Πάτερ ἅγιε, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ταῖς ἐσχάταις σὺ μόνος ἐδείχθης ἐργάτης τῆς ὑπομονῆς, καὶ δοῦλος Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Παρακαλοῦμεν δὲ σε, εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, εὐχου. Ὁ δὲ πεσὼν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ, προσεκύνησεν ἐνὸς ἐκά- στου αὐτῶν τοὺς πόδας, λέγων· Συγχωρήσατέ μοι, Πάτερ ἅγιοι· ἐγὼ γὰρ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δυνεὶδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα πάντων· αὐτοὶ μᾶλλον εὐχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς μεριότητος. Ἦσπάσαντο δὲ αὐτόν πάντες τῷ ἁγίῳ φιλήματι. Πᾶσα γὰρ ἡ πόλις ἦν συνθροισμένη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ ὥς μικροῦ θηλάζοντος ἐπὶ τῷ γεγονότι στήθει εἰς τοὺς κατηγόρους. Καὶ ἦσαν θαυμάζον- τες, ὡς ἐθεώρουν μεμελανωμένα αὐτῶν τὰ πρόσωπα.

eorum genere esse dixit, qui Gregorium nostrum accusassent, ac simul ostentatum istud commentus est, quod homo minime malus, et historię suę producendę atque orandę cupidus, facile hausit, utque audierat, expulsiit.

(1) Ex psal. xix, 7; et ex aliis carptim.

Εἶτα πάλιν ἐκαθέσθην οἱ ἐπίσκοποι, καὶ προσκα-
 λισάμενοι τοὺς κατηγόρους, ἔστησαν ἔμπροσθεν τῆς
 συνόδου, καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ πάπας· Ἀκούσατε, παν-
 ἄθλιοι, ἰδοὺ γεγόνατε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ
 διαβόλου, τοῦ γενομένου ὑμῶν ἰδηγοῦ ἐπὶ τῇ παρα-
 νόμῳ ὑμῶν κατηγορίᾳ, ἣν ἐποιήσατε κατὰ τοῦ δικαίου
 ἀνδρὸς τούτου. Ἰδοὺ ἔσεσθε δοῦλοι ἀπὸ τῆς σήμερον
 ἡμέρας καὶ ὑμεῖς καὶ τὸ σπέρμα ὑμῶν πάσας τὰς
 ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, ὅσοι τῷ σημεῖν τούτῳ ὃ ὤρισεν
 ἐν ὑμῖν τοῦ ἔσεσθαι ὁ Θεὸς, καὶ ὅσοι γεννηθῶσιν ἐν
 τῇ πόλει ἐξ ὑμῶν, ἔσονται οἰκέται τῶν μελλόντων
 προχειρισθῆναι ἐπισκόπων ἐν τῇ ἐκείσε οὐσῃ καθ'·
 οὐκ ἔστι καὶ ἀποστολικῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Πᾶς δὲ
 ἐπίσκοπος, ὅστις ἐκ τοῦ σπέρματος ὑμῶν εἰς ἱερω-
 σύνην προχειρίσθῃ, ἐπιγινόντος αὐτοῦ τὸ τί ὑμεῖς
 ἐπράξατε, ἔστω αὐτῷ ἀνάθεμα τῶν ἁγίων ἀποστολι-
 κῶν καὶ τῶν ἁγίων Πατρῶν τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις καὶ
 δικουμένικαῖς συνελθόντων συνόδοις. Ὅστις δὲ τῶν
 μεθ' ἡμᾶς ἐκ τῶν μελλόντων χειροτονησῇ ἐπισκό-
 πων ἐν τῇ τῶν Ἀκραγαγεῖων Ἐκκλησίᾳ τῆς Σικε-
 λῶν ἐπαρχίας, τὸν παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα εἰς αὐτοὺς
 ὅρον παρεῖδη, καὶ μὴ φυλάξῃ, καὶ χειροτονήσῃ τῆς
 κατ' αὐτῶν γενεᾶς πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἢ κληρι-
 κόν, ἢ λαϊκόν ἐξ αὐτῶν πιστεύσει τῶν ἐκκλησιαστι-
 κῶν πραγμάτων, ἔστω αὐτῷ ἀνάθεμα. Καὶ ἀπεκρί-
 θη πᾶσα ἡ σύνοδος· Ἀνάθεμα, ἀνάθεμα, ἀνάθεμα.
 Εἶπον δὲ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ· Ἐντεῖλαι περὶ αὐτῶν,
 καὶ ἀπόστειλον αὐτοὺς ἐντεῦθεν. Καὶ προσκαλεσάμε-
 νος ὁ ἅγιος Γρηγόριος τοὺς δύο τριβούνους καὶ τοὺς
 ἀρχοντας τῆς πόλεως, παρέδωκεν αὐτοῖς τοὺς κατη-
 γόρους, λέγων· Τούτους τοὺς ἀνθρώπους ἄρατε ἐν
 τῇ πόλει ὑμῶν, καὶ ἀπόδοτε εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν,
 ἕως τοῦ Θεοῦ κελεύοντος καὶ ἡμεῖς καταλάβωμεν ἕως
 ἀρχόντες τῆς πόλεως ἀπήγαγον ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἦσαν
 συνηγμένοι.

Θ'. Μετὰ δὲ ταῦτα προσελθοῦσα ἡ κόρη ἡ αὐτὸν
 κατελέχασα, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτῆς, κλαίουσα
 καὶ λέγουσα· Ἐλεῆσάτέ με, Πάτερς ἅγιοι, καὶ ἀπο-
 δοτέ με εἰς μοναστήριον· ἐπεὶ οὐκέτι ἐν τῇ πόλει
 μου ἀπέρχομαι. Ἀναστάντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι ἔδωκαν
 αὐτῇ τὰς πρεπούσας εὐχὰς, καὶ ἀπέκειραν αὐτῆς
 τὴν κεφαλὴν. Καὶ ἀποστείλας ὁ πάπας μετεστεύλατο
 τὴν διάκονον τῆς Ἀγίας Κικιλίας γυναῖκα εὐλαδῇ καὶ

(2) Hæc Metaphrastes serio prolata non censet. Nam iis ipsis, quæ Leontius refert, alio verborum textu narratis, post allocutionem pontificis maximi, subiicit: Οὕτως ἐκεῖνος οὐκ ἀπὸ σπουδῆς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, λέγων· οὐδὲ γὰρ ἂν ἀπέδωκε δις ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀλλως τε οὐ μὲν Γρηγόριος συνεχῶρει· ἀλλὰ τῷ φθῶν κατενεγκὼν αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ σωτρονίζων· εἰ ἀπονοίας ὄντας μεστούς. Οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ τὸν νοῦν οὕτως διέκριντο, οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτως οὐδὲ ἡ θεὰ δίκη μετήρχειτο (ex Cud. c. n. 36, Bibl. Vallic. p. 236). Nempe: Sic ille, neque ex animo, ut mihi videtur, locutus; neque enim de eadem re bis pronuntiasset; quippe nec ipse Gregorius passus esset. Verum ad terrorem animos eorum arguere, et amentis etiam tum plenos ad sanitatem reducere voluit. Qui si tam perversa mente non fuissent, non utique divinam rimatam catenis experti essent. Ex his appareat, quæ, quid de suo in sanctorum, quas describit, vitis audire soleat Metaphrastes, immeritoque cupari tanquam tabularum auctorem, qui potius eo nomine reprehendendus est, quod veterum hi-

acum rediissent, accusatores adesse jusserunt : quibus, ut coram synodo steterunt, sic pontifex maximus locutus est : Audite, homines infelici-
 simi (2), ecce similes facti estis diabolo patri vestro, quem iniquæ criminationis vestræ, qua virum hunc justum aggressi estis, ducem habuistis. Ecce servi eritis ab hoc die vos et genus vestrum, quotquot indicium istud habebitis quod vobis Deus inesse voluit; et quotquot Agrigenti e vobis nascentur, vernæ erunt episcoporum, qui catholicæ illi et apostolicæ magnæ Ecclesiæ præfecti erunt. Episcopo autem, quicumque de genere vestro quempiam in sacros ordines cooptaverit, siquidem noverit, quod a vobis patratum est scelus, par anathema sit, atque illud, quo pontifices maximi et sancti Patres
 B in magnis conciliis damnare solent : tum quicumque ex episcopis, qui deinceps Ecclesiam Agrigen-
 tinam in provincia Sicilia rectori sunt, fines, quos ipsis nos definivimus, neglexerit ac prætergressus fuerit, et de stirpe vestra quempiam presbyterum creaverit aut diaconum aut clericum, vel uni ex eo genere laico homini Ecclesiæ res [xcvi] commiserit, huic anathema sit. Responditque omnis synodus : Anathema, anathema, anathema. Subinde sanctum Gregorium admonuerunt, ut jure suo uteretur, eosque illinc dimitteret. Ille vero tribunis ambobus atque urbis archontibus vocatis, accusatores ipsis tradidit, atque : Hos, inquit, homines in patriam deferte, ac suas in domos quemque distribuite, donec Deo annuente nos quoque illuc perveniamus. Interea tribuni et archontes Agrigentini amoverunt illos, et unum omnes in locum congregaverunt.

LXXIX. Post hæc accedens puella, quæ sanctum virum criminalata fuerat, demisso vultu proci-
 dit fleus, atque ait : Misereat vos mei, Patres sancti, ac me monasterio addicite : neque enim in patriam redire in posterum volo. At vero episcopi astitere illi, et postquam præscriptas preces adhibuerunt, caput ejus totonderunt. Cumque pontifex maximus diaconissam Sanctæ Cæcilie (3) feminam piam et

storias sine iudicio receperit, et ea etiam, quæ repudianda erant, bona fide vulgarit. (Vide Allatii iudicium apud Fabric. Bibl. Gr. t. V, p. 29, de Niliis.) Porro Leontius noster de servis hic loquitur ad juris Romani consuetudinem, quæ tum etiam Romæ obtinebat. Id in primis eminet in Gregorii Magni epistola (lib. vi, n. 12), qua Montanum et Thomam Ecclesiæ Romanæ famulos manumisit.

(3) Adnotavit ad hunc locum Cajetanus, se a Constantino fratre, litteris Roma missis, edoctum esse : Monasterium S. Cæcilie, in quo Evodia Agrigentina poenitens vixit sancteque obiit, virginum de familia S. Benedicti tum fuisse. Id ille, opinor, e codice aliquo apud sodales suos eruerat : erat enim abbas Benedictinus, multarum litterarum vir, et operum plurimorum scriptor. Neque est, quod opponi possit : præsertim cum Gregorius Magnus testatum reliquerit, tria sanctimonialium milia tum in urbe exstitisse (lib. vii, epist. 26). De æde sanctæ virginis et martyri Cæcilie sacra, illud in comperto est, eam multo ante hæc tempora condi-

λαὸν ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Α καὶ κορυφαίου Πέτρου. Καὶ συνήχθη πᾶσα ἡ πόλις κατὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πάπα. Καὶ ἐξήλθον πάντες οἱ ἐπίσκοποι μετὰ λιτῆς ἕως οὗ ἦσαν τὰ ξύλα ἐν τῷ ποταμῷ.

ΠΑ'. Διερχόμενοι δὲ, ἰδοὺ γυνή τις καίουσα κλί-
θανον· καὶ κατ' ὀλίγον ἐκνεύσας ὁ ἅγιος Γρηγόριος
τῆς ὁδοῦ, λέγει τῇ γυναικὶ τάδε· Ἄμμα, ἐπίδος μοι
ἀνθρακιὰν ὀλίγην ἐνθάδε. Ἡ δὲ λαβοῦσα ἀνθρακας ἐν
τῷ σιδηρῷ πύρῳ, ἤγαγεν πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ μὴ σχών
δοῦν' ἂν λάβῃ αὐτοῦς, ἠκλώσεν τὴν ἀρχὴν τοῦ μαν-
τίου αὐτοῦ, καὶ ἐδέξατο τὴν ἀνθρακιὰν· καὶ ζητή-
σας τῷ ἀρχιδιακόνῳ θυμίαμα, ὁ εἶχεν ἐκ τοῦ γέ-
ροντος, ἐν ᾧ ἦν προσμείνας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἐγ-
γισαντες ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα ἦσαν τὰ ξύλα, προετράπη
ἐκ τοῦ πάπα θυμιάσαι τὰ ξύλα, καὶ δοῦναι αὐτοῖς
εὐχὴν. Ἡδόντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι καὶ πᾶς ὁ λαὸς, ζει
ἐν τῷ μαντίῳ αὐτοῦ ἐδέξατο τὴν ἀνθρακιὰν, κα-
κίζουσα τὸ θυμίαμα ὑπεδέξατο, ἔπεσον παρὰ τοὺς πό-
δας αὐτοῦ, μετὰ δακρύων λέγοντες· Σοὺ ἡ προσευχὴ
μῶνον δύναιται ταῦτα ἐλκυσταί, καὶ ἐπιλύσαι τὴν
ἐξοδὸν τῆς πόλεως· καὶ περιέβλεψαν αὐτόν, ἵνα αὐ-
τὸς ποιήσῃ εὐχὴν. Ὁ δὲ πεισθεὶς αὐτῶν ὑπήκουσεν,
ἵνα μὴ πως θόρυβος γένηται, αὐτῶν περιενοχλούν-
των αὐτῶν ἐπακοῦσαι. Θελὼν δὲ τὰ γόνατα ὁ μακά-
ριος εὐχετο οὕτως· Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ φιλόφρων
ποῦς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θά-
λασσαν, αὐτὸς ἐπέβλεψον ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ
δούλου σου τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ
Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῇ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
καὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν σῶν ἁγίων μαθητῶν, ποιήσον
ἐλκυσθῆναι τὰ ξύλα ταῦτα, καὶ ἀποκομισθῆναι ἐν
οἷς προσετάγησαν ἁγίοις τόποις. Διδοὺς ἡμετέροισιν σε
παρορθεῖν τὰ παραπτώματα τῶν δούλων σου, θαρ-
ροῦντες προσεγγίζομεν τοῖς οἰκτιρμοῖς σου καὶ
σπλαγχνισθῇ ἐπὶ τὴν πόλιν σου ταύτην τὴν ἁγίαν,
ἐν ᾗ οἱ σοὶ μαθηταὶ διὰ τὸ σὸν ἄγιον ὄνομα ἐτελειώ-
θησαν· καὶ αὐτοὺς κινούμεν, ἵνα δι' αὐτῶν σώσῃς
τὸν λαόν σου τοῦτον μόνῃ τῇ δεξιᾷ σου, ἀγαθὲ, ὅτι
μόνος ὑπάρχεις μακρόθυμος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.
Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐθυμίασεν τὰ ξύλα μετὰ τοῦ

et civitatem omnem ac monasteria populumque
universum in sancti principis apostolorum Petri
venerandum templum convenire. Qui ubi frequen-
tes affuerunt, quemadmodum ille admonuerat,
supplicatione instituta omnes episcopi processerunt
usque ad fluminis ripam, ubi trabes hæserant.

LXXXI. At dum agmen incederet, forte mulier
quædam furnum accendebat (5). Eo paululum di-
vertens sanctus Gregorius, mulierem rogat, ut sibi
prunarum aliquid det. Illa [xcviii] vero prunas in
batillo ferreo attulit: quas Gregorius, cum nihil
aliud præsto esset, in quo reciperet, explicato
pallio, in hujus limbo accepit: tum ab archidia-
cono thymiamia petiit, quod illi olim, cum in de-
sertis esset, senex monachus dederat. Ut ad locum
pervenere, in quo trabes stabant, Gregorium al-
monet pontifex maximus, ut thymiamia adoleat, ac
precationem in hoc. Illic vero episcopi et omnis
populus simul atque viderunt, prunas ab eo in
pallio allatas, et in eo thymiamia incendi; ad pedes
ejus procidentibus lacrymari ac dicere cuperunt.
Unis hoc precibus tuis datum est, ut trabes hæc
dimoveas, et aditum urbis patefacias. Contende-
bantque, ut ipse preces funderet. Quibus ille mo-
rem gerens acquievit, ne forte tumultus exoriretur,
urgentibus illis, ut sibi obtemperaret: ac flexis
genibus sic beatus vir supplicavit: Deus et Pater
Domini nostri Jesu Christi, qui unus bonus et mise-
ricors es, qui coelum, et terram, et mare fecisti,
servi tui preces ipse respice, annuente unigena Filio
tuo Deo nostro, et sancto Spiritu adjuvante: tu
sanctis discipulis tuis prope spectantibus, effice, ut
trabes hæc hinc avulsæ, quo destinatae sunt, sacra
in templa avehantur. Cujus rei causa te oramus,
ut a servorum tuorum erratis avertas oculos,
ac spem confidentius in clementia tua et mi-
sericordia ponimus, qua sanctam hanc urbem com-
plecteris, in qua discipuli tui pro sancto nomine
tuo mortem oppetiverunt: quin ipsos tibi sistimus,
ut eorum gratia populum hunc tuum dextera ista,
o bone, unus serves: quippe qui solus es patiens
ac benignus in sæcula. Amen. Hæc precatus, tra-
bes thure adolevit, pallio usus suo, deinde astanti-

(5) Baronius ad annum 594, n. 20, Metaphrastæ
summarium designans: *Exstant*, inquit, *Acta*
Gregorii Agrigentini Græce scripta, sed a Græco
anctore dum ampliantur, fide minuuntur. Siquidem
narrationem hanc totam repudians addit: *Sed et*
viticula ibidem et fabulosa esse probantur, quæ ha-
bentur de liquis Tiberis ripas hinc inde positas pertin-
gentibus, et immobiliter inhaerentibus. At Cajetanus:
Æquidem, inquit, *non omnino improbuverim miracu-*
lum: fortasse autem ejus enarratio plerisque additis
vitata. *Novet me auctoritas D. Josephi hymnogra-*
phi, qui Hymno suo in sanctum Gregorium miracu-
lum probat, dum meminit prunarum, quas manibus
et pallio tenuit. Verba hymni, ut Latine edidit, hæc
sunt; nam Græca, quæ in Menæis sunt, non adje-
cit: *Qui contra te improbe moliti sunt, Pater, ob-*
scuta sunt offusi caligine; sed tua contra, Pater
Gregori, clara vita resplenduit, quorum in consp-
ctu, prunas manibus tenens, edebas. (æτερον) nec
Leonius tractatas ab eo manibus prunas scripsit;

nec ea est hymnographi antiquitas, quæ Leontio
suffragari jure possit. Josephus enim ille hymno-
graphus ad sæculum ix pertinet; et a Leontio ple-
raque omnia mutuatus videtur, quanquam metri
causa quædam aliquatenus discrepant. Codicem
hymnorum ejus in Bibliotheca Cæsarea Vindobo-
nensi exstare membraneum pervetustum, n. 510,
ex Lambecio adnotavit Oudinus (t. II, ad an. 850);
plura vero vidit novitque Cajetanus, qui ad ejus
Vitam (SS. Sicul. t. II, p. 48, animad.), hæc ad-
notavit: *In ritualibus Græcorum libri canones hym-*
nosque sancti Josephi 300 et amplius leges: in Pa-
trastico canones 96; in Triodio canones 35; in
Pentecostario canones 5; in Horologio canonem 1;
in Menæis canones 168, qui omnes sunt canones 305.
Quilibet autem canon sive hymnus, qui certis diebus
de more caneretur, in partes novem, quas Odas ap-
pellant, distributus est. Ode vero in quatuor tropi-
ria ut plurimum.

bus ait : Accedite ac trabes pertrahite. Illi vero simul atque accurrentes trabibus manus injecere, illico trabes ex aqua extrahunt, atque in terram adducunt. Tum eas tractantes inscriptionem ipsis additam inveninnt, quæ indicaret, quinque ex illis ad sanctum principem Petrum, quinque ad vas electionis Paulum pertinere. Interea pontifex maximus et episcopi omnes atque universus populus, qui proligni spectatores fuerant, stupore perculsi aiebant : Næ hic alter Gregorius Thaumaturgus est, terris hodie e caelo redditus.

LXXXII. His Romæ peractis, cum magna omnium lætitia fuisset, ad suas demum sedes [xcix] singuli redierunt. Marcianus vero negotiis, quæ ipsi piissimus imperator noster mandaverat, in urbe confectis, commeatum a pontifice maximo petiit, ut sibi Constantinopolim redire liceret : cumque eo episcopi quoque et diaconus chartophylax petiere. Quibus Pontifex maximus : Paulisper etiam tum vos moror, Patres omnes, dum de sancti Gregorii rebus transigamus : jussitque synodum cogi in templum sancti beatique apostoli : atque illic cum iterum consedissent, Siculos omnes ac tribunos et archontes adduxerunt, eosque et pontifex maximus et episcopi sic allocuti sunt : Ecce Pater vester ac magister : huic addicti reverentiam atque amorem exhibete. Nostis, quam justus sit Deus, utque singulos pro meritis remuneretur. Quibus illi respondentes : Bene, inquit, Deo dicimus, qui virum nobis dedit justum, et pium, et religiosum, ejus voluntatibus obsequentem, atque hominibus demonstrantem, quam sancte ac puriter numen ejus venerari oporteat. Post quæ surgens sanctus Gregorius pontifici maximo sanctæque synodo postulatam suam proposuit his verbis : Vos ego, Patres sancti, rogo, ut quæ Agrigenti erat domus pontificalis, eam everti, et alio in loco ædificari jubeatis : ac simul catholicum templum a solo condil velitis. Nam Leucius hic hæreticus altare subvertit, et quæ in eo reconditæ erant, reliquias sanctas in profundum projecit. Ad hæc synodus : Ille quoque, inquit, sancimus, ut quemadmodum petis, sic facere liceat. Deum enim tecum esse novimus, et opein tibi ad omnia præsentem asserre. Tum rescriptum ei datum est, ut de ea re quod uni sibi placeret, statuere posset. Constituit vero sanctus Gregorius, ut Euplus archidiaconus et Erasmus Ecclesiam ple administrarent, ut jam socum assueverant (6). Qui demum cum populo omni, fausta apprecantibus episcopis, dimissi, animo læti ac Deo laudem reddentes abierunt.

(6) Circa hæc tempora, cum meminisset Gregorius Magnus, delatam a se episcopo Triocalæ curam Ecclesiæ Agrigentiniæ pro potestate invisendæ, videretque Gregorii nostri reditum ob iter Constantinopolitanum differri in annum proximum; consulendum illi duxit, ne laboris illius sine ulla mercede essent. Itaque has eidem litteras misit : Quoniam Agrigentina Ecclesia a nobis fraternitatis

μανίῳ αὐτοῦ, καὶ λέγει τοῖς παρεστώσι· Ἐγγίσσατε καὶ ἐκκύσατε τὰ ξύλα. Οἱ δὲ προσελθόντες ἔβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὰ ξύλα, καὶ αὐτῇ τῇ ὥρῃ ἐκσπάρθησαν τὰ ξύλα ἐκ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔβραν αὐτὴ εἰς τὴν γῆν· καὶ φηλαφράσαντες αὐτὰ εὖρον ἐπακειμένην αὐτοῖς ἐπιγραφὴν, τὰ μὲν πάντα τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου Πέτρου, τὰ δὲ ἅλλα πάντα τοῦ σπαισίου τῆς ἐκλογῆς Παύλου. Ἰδὼν δὲ ὁ πάππας καὶ οἱ ἐπίσκοποι πάντες καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς πόλεως τὸ γεγόμενον σημεῖον ἐπὶ τὰ ξύλα, ἐξεπλήγησαν λέγοντες· Ἀληθῶς οὗτος δεύτερος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς γῆς σήμερον.

ΠΒ'. Τοῦτων δὲ πάντων γενομένων ἐν Ῥώμῃ, καὶ χαρᾶς πληρωθέντες, ἀπῆλθον ἕκαστος ἐν ᾧ ἦσαν διάγοντες τόπων. Πάντα δὲ ποιήσας ὁ Μαρκανδὸς τὸ προσταχθέντα αὐτῷ κατὰ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμεῶν βασιλέως ἐν τῇ πόλει, ἤγγισεν τὸν ἅγιον πάπαν ἀποκινήσαι καὶ ἀναδραμεῖν αὐτοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁμοίως καὶ οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ὁ διάκονος, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ. Ὁ δὲ πάππας ἔλεγεν αὐτοῖς· Ἐκδέξασθε, Πάτρες πάντες, καὶ ὀρίσωμεν τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον. Ἐκέλευσεν δὲ ὁ πάππας καθεσθῆναι τὴν σύνοδον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Ἀποστόλου. Κάκεισε πάλιν καθίσαντες ἔγαγον πάντας τοὺς Σικελοὺς, τοὺς τριβούνους καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ λέγουσιν αὐτοῖς ὁ πάππας καὶ οἱ ἐπίσκοποι· Ἰδοὺ ὁ Πατὴρ ὑμῶν καὶ διδάσκαλος, δουλεύσατε αὐτῷ φόβῳ καὶ πόθῳ· οἴδατε τὸ πῶς ὁ Θεὸς ἐστὶν δίκαιος καὶ ἀνταποδίδων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο αὐτοῖς· Εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν τὸν δόντα ἡμῖν ἄνδρα δίκαιον, καὶ εὐσεβῆ, καὶ φιλόθεον, ποιούντα τὰ θελήματα αὐτοῦ, καὶ δειξάντα τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀκηλίβωτον καὶ καθαρὰν πρὸς αὐτὸν λατρείαν. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εἰπόντων, ἀναστὰς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἠτήσατο τὸν πάπαν καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον, λέγων· Πάτρες ἅγιοι, αἰτῶ ὑμᾶς κελεῦσαι μοι ἄραι τὸ ἐπισκοπεῖον, καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ἐν τῇ πόλει αὐτὸ ἀνοικοδομήσαι· ὁμοίως καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐκ νέας καθιδρῶσαι, ἐπειδὴ ὁ Λεύκιος οὗτος, αἰρετικὸς ὢν, κατέστρεψε τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἀποκείμενα ἐν αὐτῷ ἅγια λείψανα ἐβύθισεν. Ἡ δὲ σύνοδος πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· Καὶ τοῦτο ὀρίζομεν, ἵνα, ὡς ἠτήσω, καὶ τοῦτο ποιήσης· οἶδαμεν γάρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν μετὰ σοῦ, καὶ αὐτὸς σοι συνεργεῖ εἰς πᾶν ἔργον. Καὶ περὶ τοῦτο ἔγραψεν αὐτῷ τίτλον, ἵνα ὡς ἐνὶ ἀρεστὸν αὐτῷ ἐν ὀφθαλμοῖς, ποιήσῃ. Ὄρισεν δὲ ὁ ἅγιος Γρηγόριος τὸν ἀρχidiaconon Εὐπλον καὶ Ἐρασμον διοικεῖν τὴν ἐκκλησίαν εὐσεβῶς, καθὼς αὐτοὶ αὐτῷ παρηκολούθησαν. Ἐπευχόμενοι δὲ πάντες οἱ ἐπίσκοποι τοῖς διακόνους καὶ τῷ λαῷ ἀπέστειλαν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ χαίροντες καὶ δοξάζοντας τὸν Θεόν.

tua visitationis curæ commissa est, laboribus tuis aliquid ex ea utile proximo consulendum : propterea Maximiano fratri ei coepiscopo nostro scripsimus, ut quarta, quam ejusdem Ecclesiæ episcopum oportebat accipere, a die visitationis tuæ, vel quousque illic eam sollicitudinem gesseris, tibi debeat applicari. (Lib. v, epist. 12.)

III'. Γνωῦσα δὲ ἡ ἀγία σύνοδος, ὅτι ἐκεῖ ἦν κε-
κρυμμένος ὁ Λεύκιος, ἐρευνήσαντες ἤγαγον αὐτὸν
εἰς μέσον, καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἐπι-
σκοποι· Τρισάθλιε, οὐκ ἠρέσθης ἐν τῷ ἀναθεμα-
τισμῷ, ὃν ἐδέξω ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρὰ τῶν ἁγίων Πα-
τρῶν· ἀλλὰ καὶ ὧδε παραγέγονας τὸ αὐτὸ πάλιν κλη-
ρονοῖσαι; Ὁ δὲ οὐδὲν αὐτοῖς ἀπεκρίθη. Ἀπέστει-
λεν δὲ ὁ πάπας αὐτὸν ἐν τῇ Σπανίᾳ τοῦ εἶναι αὐτὸν
εἰς ἐξορίαν ἐκεῖ. Ἀπολυθέντος δὲ τοῦ λαοῦ τοῦ τῆς
Ἀκραγαντίνων πόλεως ἅμα τῶν διακόνων, οἱ καὶ
ἀπήγαγον μεθ' αὐτῶν τοὺς κατηγόρους ἐν τῇ πό-
λει· Ἀκραγαντίνων· ἔμεινεν ὁ Γρηγόριος τοῦ ἀπελ-
θεῖν ἐν τῇ πόλει ἅμα τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ σπα-
θαρίου, καὶ τοῦ ἀρχidiaκόνου καὶ χαρτοφύλακος. Οὕ-
τως γὰρ ἐκελεύσθησαν ὑπὸ τοῦ εὐσεβεστάτου βασι-
λέως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

IIΔ'. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἀποστείλας ὁ πάπας
μεταστείλατο τὸν ἅγιον Γρηγόριον κατ' ἰδίαν. Καί
πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ πάπα μετὰ δακρύων
ῥίπτει παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, καὶ παρεκάλει αὐτὸν
εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ δὲ πάπας λέγει αὐτῷ· Τί
σοι ἀνταποδῶμεν, τέκνον, περὶ πάντων, ὧν ἀνταπ-
έδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς διὰ σοῦ; Γινώσκει, τέκνον μου,
ὅτι ἡμῖς μέρους τῆς καθ' ὑμῶν πόλεως σὺν τῷ ἐπι-
σκοπῷ ὑπόκειται τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου Ἀποστό-
λου τῶν ἐνταῦθα; Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος λέγει·
Ναί, δέσποτα, οὕτως ἔχει. Ὁ δὲ πάπας λέγει· Συν-
έκρινα ἐν ἑαυτῷ τοῦτο ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ διὰ σοῦ,
καὶ τῷ ὑπὸ σοῦ μέλλοντι ἀνοικοδομῆσθαι ναῶν τὸ
καθ' ἡμᾶς ἀρμόζον ἡμῖς μέρος τῆς καθ' ὑμῶν πό-
λεως, τὸ δωρηθὲν τῷ κορυφαίῳ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις
καὶ θεῷ καὶ ἀειμνήστῳ τῇ λήξει γενομένου ἡμῶν
βασιλέως Κωνσταντίνου. Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος λέ-
γει αὐτῷ· Δέσποτα μακάριε, αὐτὸς τῷ Θεῷ παρ-
έχεις, αὐτὸς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος ἀποδώσει
χάριν ἀντὶ χάριτος. Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ πάπας
τοὺς λογάδας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς πρῶτους τῆς
πόλεως, καὶ καθίσαντες ἔγραψαν τόμον ὃ τε πάπας,
καὶ οἱ λογάδες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς

(7) De hoc Leontii loco sibi admodum gratulatus
est Lancia (Diss. de æl. Greg. Agr. n. 39), unus
invenisse visus sibi, unde vetus illa donationis
Constantinianæ opinio orta esset: quam ipse re-
petit a Constantino Pogonato, de quo hic sermo-
nem esse putat, tanquam ejus, qui primus dimi-
diam vectigalium, quæ populus Romanus Augu-
stis penderet, ultro remisit, atque in pontificum
maximorum et in Ecclesiæ Romanæ commoda ce-
dere voluerit: nec vidit, pontificem maximum de
Constantino loqui jam sideribus recepto, τοῦ ἐν
ἀέροις, quod de uno Constantino Magno intelli-
gi dicique potest. Atqui, omissis, quæ jam attulit, ut
Constantinum Pogonatium et Justinianum II, post
ævum Gregorii nostri imperitasse ostenderem; præ-
clarum istud Lanciæ inventum una litterula totum
abolit planeque tollit. In utroque enim codice Ba-
siliensi scriptum est, non τῆς καθ' ἡμῶν πόλεως,
urbis nostræ, sed τῆς καθ' ὑμῶν πόλεως, urbis ves-
træ, atque adeo non de Romanæ urbis vectigalibus,
sed de Agrigentinis ecclesiæ Romanæ proventus
hic agitur, quos pontifex maximus ad templum
Agrigenti construendum Gregorio nostro concessit:
qua in re nemo absurdam illam et incredibili-
lem profusionem agnoscet, quam codicis Messa-
nensis lectio enuntiat. Fundus autem apud Agri-

LXXXIII. Edocta autem sancta synodus, Leu-
cium Rômæ latere, missis qui hominem quærentem,
in medium produci jussit: atque illum Orientis
episcopi sic allocuti sunt: Parumne fuit, homo
infelicissime, te in Oriente a sanctis Patribus ana-
themate perculsum fuisse, ut huc etiam ad pœnam
eamdem iterum subeundam pervenires? Ille vero
obmutuit, nec hiscere ausus est. At pontifex maxi-
mus in Hispaniam, ut illic exsulet, relegavit.
Populo [c] autem Agrigentino cum diaconis in pa-
triam profecto, quo et accusatores secum deduxe-
runt, mansit Romæ Gregorius cum episcopis et
spathario atque archidiacono chartophylace. Hæc
enim a pientissimo imperatore atque ab archiepis-
cupo mandata acceperant.

B LXXXIV. Paulo post pontifex maximus sanctum
Gregorium privatim ad se accessiri jussit. Ille in-
gressus ad pedes procidit lacrymans, veniamque
petiit, et ut preces Deo pro se funderet, rogavit.
At pontifex maximus: Quid tibi, inquit, filii, refe-
remus pro his omnibus, quæ nobis Deus per te
largitus est? Nostine, filii mi, partem dimidiam
urbis vestræ cum sede ipsa pontificali subesse
sancto principi apostolo huic nostro (7)? Cui san-
ctus Gregorius: Omnino, inquit, domine, ita est.
Enimvero, suscepit ille, deliberavi mecum hanc
Deo propter te dedicare, itaque in templi ædifica-
tionem concedere dimidiam quæ ad nos pertinet,
urbis vestræ partem, quam nempe sancto principi
donavit Constantinus imperator noster, vir sanctus
ac divina æternaque apud nos celebratione hono-
randus. Tum vero sanctus Gregorius: O beate,
inquit, domine, Deo tu hæc exhibes; ipse, qui ho-
nus et benignus est, gratiam gratia rependet. Vo-
cavit deinde pontifex maximus Ecclesiæ procures
atque urbis primores: ac simul omnes Decretum
scripserunt, quod synodi episcopi obsignarunt cum
universa Ecclesia, ac beato viro tradiderunt. Post-
gentum etiam fuisse, qui ad Ecclesiæ Romanæ
patrimonium spectarent, docet nos Gregorius Ma-
gnus in epistola ad Romanum defensorem (lib. ix,
n. 18): *Et ideo quia te Romanum defensorem fide-
lem sollicitumque probavimus exstitisse, patrimo-
nium sanctæ Romanæ, cui Deo miserante deservi-
mus, Ecclesiæ, in partibus Syracusanis, Catinensibus,
Agrigentinis, vel Milensibus constitutum a præsentī
secunda indictione gubernationi tuæ prævidimus
committendum.* Cum autem epistola hæc scripta
fuerit quinquennio post absolutionem Gregorii,
recte quis statuatur, templum Agrigentinum ante
Septembrem anni 598, exædificatum fuisse, post
quem proventus illos Romani defensoris curæ
commissos videmus.

Denique in Sicilia etiam fundos a Constantino
Magno Ecclesiæ Romanæ donatos, liber Pontifica-
lis testatur (in Silvestro, n. 12); datam enim ab
eo legimus *Massam Castis in territorio Catinense
præstantem solid. mille. Massam Trapeas in territo-
rio Catinense præstantem solid. 1650.* Rursus (n.
14) data dicitur *Massa intra Siciliam Tauranum in
territorio Paramnensi præstans solid. 500.* Nihil qui-
dem de fundis Agrigentinis traditum est: verum
nec omnium, quæ ille donavit, clenchum ad nos
pervenisse scimus.

quam autem tam Marcianus quam episcopi res suas composuerunt, eisque pontifex maximus quæ ad iter necessaria essent, dedit, ac [ci] dona præterea multa et episcopis et Marciano, et ipsi sancto Gregorio adjecit; sacra deimur urbis templa venerati, et omnibus officiis apud pontificem maximum perfuncti, ipso bene precante, Roma exierunt simul omnes, episcopi scilicet, Marcianus, chartophylax, et Gregorius, cujus potissimum sermones in itinere omnibus oblectamento fuerunt. Habebat vero hic secum et binos diaconos Philadelphum atque Platonium, cumque his pueros duos Secundum et Stratonium tribunorum filios, quorum primus clericus erat, alter laicus, hicque notarii munere apud eos fungebatur.

LXXXV. Ut Constantinopolim pervenerunt, humanissimus imperator, adventu eorum cognito, præscripsit, ut sanctus Gregorius in monasterium Sancti Sergii concederet, in quo non multo ante fuerat: accepitque ipsum præfectus magna lætitiæ significatione. Biduo post imperator admissio Marciano, rescire ab eo voluit, quid synodus de viro justo statuisset. Itaque narrare imperatori cœpit Marcianus prodigia omnia, quæ sanctus vir patravat, in primis singulare illud et stupendum de puella a dæmone correpta, et miraculum contra accusatores ejus: tum et de prunis addidit, quas in pallio suo receperat, ac de trahibus, quæ precibus ejus e fluvio educatæ fuissent, et cum alia multa viri facta admiranda, tum et mansuetudinem, et comitatem, et constantiam commemoravit. Quæ ut audiit pietissimus imperator, secum ipse plurimum admiratus magnas Deo gratias egit. Similiter vero episcopi etiam et chartophylax eadem archiepiscopo exposuerunt, cui tot illa prodigia non minori admirationi fuerunt. At postridie imperator sanctissimum archiepiscopum et qui Roma venerat, episcopos ipsumque sanctum Gregorium ad se in palatium venire jussit. Cumque primus ad eum archiepiscopus ingressus esset, atque honore habito comessisset, sic eum imperator est allocutus: Nam de prodigiis, domine, certior factus es, quæ Romæ ab homine hoc justo edita sunt? Cui archiepiscopus: Utique, inquit, domine imperator piissime, audivimus, et plane lætati gratias Deo tua causa egimus, quod sub religiosissimo piissimæque principatu tuo talem virum ac tantam inusuetudinem, comitatem, prodigiorum potentia ornatum ostenderit. Qui quidem vir puritatem atque pietatem tuam contemplatus te imitari studuit: de quo audierat, quam erga egenos liberalis sis, quam patiens et comis erga omnes, quam immobilis in orthodoxa professione fidei. Atque hac de causa huc ad nos Hierosolymis divertit. Post hæc imperator Gregorium cum episcopis ingredi jussit: qui ubi admissi sunt, ter illum ad terram usque venerati, [ci] coram constiterunt. Ille vero: Pulchre,

Α πόλεως, καὶ ἐπεσφραγίσαντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς συνόδου καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἀπέδωκαν τῷ μακαρίῳ. Πάντα δὲ τελέσαντες ὁ τε Μαρκιανὸς καὶ οἱ ἐπίσκοποι, δοὺς αὐτοῖς ὁ πάπας τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐφόδια τῆς ὁδοῦ, πολλὰ τε δῶρα παρασχὼν τοῖς τε ἐπισκόποις καὶ τῷ Μαρκιανῷ, λοιπὸν δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ· καὶ προσκυνήσαντες τοὺς ἁγίους τόπους, καὶ συνταξάμενοι τῷ πάπῃ, καὶ λαβόντες τὴν εὐχὴν παρ' αὐτοῦ, ἐξῆλθον ἀπὸ Ῥώμης οἱ τε ἐπίσκοποι, καὶ ὁ Μαρκιανὸς, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ, ἅμα δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Γρηγόριος. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν πᾶν κατετρύφησαν τῶν παρ' αὐτοῦ φεγγομένων ἀγαθῶν. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ δύο διάκονοι Φιλάδελφος καὶ Πλατωνικός καὶ δύο παιδάκια Σεκοῦνδος καὶ Στρατόνικος· οὗτοι υἱοὶ ὑπῆρχον τῶν τριβούνων· καὶ ὁ μὲν Β Σεκοῦνδος κληρικὸς ὑπῆρχεν, ὁ δὲ Στρατόνικος λαϊκὸς ἦν νοτάριος αὐτῶν.

ΠΕ'. Καταλαβόντων δὲ αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, γνοὺς ὁ φιλάγαθος βασιλεὺς, ὅτι παρεγένοντο, ὤρισεν τὸν ἅγιον Γρηγόριον, ἵνα ᾗ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ἐν ᾧ καὶ πρὸ ἐλλίγου ὑπῆρχεν. Ὑπεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ ἡγούμενος μετὰ πολλῆς χαρᾶς. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐδέξατο τὸν Μαρκιανὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τὸ πῶς ἐδιοίκησεν ἡ σύνοδος τὰ κατὰ τὸν δίκαιον. Καὶ ἤρξατο ὁ Μαρκιανὸς ἐξηγεῖσθαι τῷ βασιλεῖ πάντα τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου προχθέντα σημεῖα, καὶ τὸ παράδοξον καὶ ὑπερβάλλον τὸ κατὰ τὴν δαιμονιώσαν κόρην, καὶ τὸ θαῦμα τὸ γενόμενον εἰς τοὺς κατηγορήσαντας αὐτὸν, λοιπὸν δὲ καὶ τὸ τῆς ἀνθρακίδος τὸ πῶς ἐδέξατο εἰς τὸ ἅγιον φερόνιον, καὶ τὸ πῶς διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἀνεσπάσθησαν τὰ ξύλα ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ ἄλλα· πολλὰ θαύματα ὁ σπαθάριος περὶ τοῦ ἀνδρός, τὸ τε πρῶτον αὐτοῦ, καὶ ἤσυχον, καὶ ἄσπεστον αὐτὸν διαμένειν. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς, ἔμεινεν θαυμάζων ἐν ἑαυτῷ, ἅμα δὲ καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ χαρτοφύλαξ διηγῆσαντο τὰ κατ' αὐτοῦ πάντα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ. Ἐξέπλαγεν δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς σημείοις τοῖς παρὰ τοῦ ἁγίου. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς προσελθεῖν ἐν τῷ παλατίῳ τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς ὄντας ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπους, σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν ἅγιον Γρηγόριον. Ἐῖτα προσελθὼν ὁ ἀρχιεπίσκοπος πρῶτος εἰς τὸν βασιλεῖα, καὶ προσκυνήσας αὐτῷ ἐκαθέσθη. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· Πάντως, δέσποτα, ἀκήκοας τὰ γενόμενα σημεῖα διὰ τοῦ ἀνθρώπου δικαίου ἐν Ῥώμῃ; Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος ἀπεκρίνατο· Ναί, δέσποτα, αὐτοκράτορ εὐσεβέστατε, ἀκηκόαμεν καὶ πάννυχον ἡμέραν, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσαμεν διὰ σοῦ, εὐσεβέστατε, ὅτι ἐπὶ τοῦ κράτους τῆς σῆς θεοκυρώτου εὐσεβοῦς βασιλείας ἀνέδειξεν ὁ Θεὸς τοιοῦτον πρῶτον, καὶ ἡσυχον, καὶ σημειοφόρον ἄνδρα. Καὶ τοῦτο ὁ ἀνὴρ ὁρῶν σου τὴν καθάρην καὶ φιλόθεον, ἐξήλωσέν σου τὴν τρέπον· ἀκηχώως γάρ σου τὸ ἐπίπνον τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τὸ διαπαντὸς μακρόθυμον καὶ φιλόανθρωπον εἰς πάντας καὶ τὸ ἀμετάθετον τῆς εἰς Χριστὸν ὁρθόδοξου σου πίστεως, τοῦτου χάριν παρεγένετο ἐνταῦθα ἀπὸ

Ἱεροσολύμων πρὸς ἡμᾶς. Εἶτα ἐκέλευσεν αὐτὸν εἰσελθεῖν ἅμα τῶν ἐπισκόπων. Καὶ εἰσελθόντες προσεκύνησαν τῷ βασιλεῖ τρίταν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀναστάντες δὲ ἕστησαν ἐμπροσθεν τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει ὁ βασιλεὺς· Καλῶς ἤλθετε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ τίμιοι Γρηγόριοι, καλῶς παρεγένου πρὸς ἡμᾶς, ὁ τοσαῦτα σημεῖα ποιήσας μόνος διὰ τῆς προσταχῆς σου· ὄντως γὰρ ἀληθῶς δεύτερος θαυματουργὸς ἀνεδείχθη διὰ πίστεως. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς διαλεγόμενος ἐπὶ πλείστα ὥρας, καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ ψιλήματι ἀπόλυσεν. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος παραλαβὼν τὸν ἅγιον Γρηγόριον, ἀπῆλθεν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ· καὶ ἔφαγεν ἄρτον μετ' αὐτοῦ ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου· ἦν γὰρ αὐτῷ ἔθος τὴν ἐβδομάδα ἅπτοιο διατελεῖν ἀνευ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς. Ἡμέραν δὲ καθ' ἡμέραν ἦν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ ὁ Μαρκανδὸς σὺν αὐτῷ ἦν ἡσυχάζων ἐν ταῖς νυκτεριναῖς αὐτοῦ εὐχαῖς.

ΠΓ'. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκέλευσεν προσελθεῖν ἐν τῷ παλατίῳ τὸν τε ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν ἅγιον Γρηγόριον, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀκούσατε, Πάτρες ἅγιοι, βουλόμεθα, ἐὰν ὁ Κύριος κελεύει, ἡμεῖς τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, κανόνας νέους ἐκθέσθαι τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα καὶ εἰς τὰς μετέπειτα γενεὰς ἔσται καὶ τοῦτο εἰς δικαίωμα τῆς καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀποκριθέντες δὲ ὁ τε ἀρχιεπίσκοπος ἅμα τῷ ἁγίῳ Γρηγόριῳ εἶπον τῷ βασιλεῖ· Πάντως καὶ τοῦτο, δέσποτα εὐσεβέστατε, ἐκ θείας χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ θείας ἐλλάμψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦν ἀποκαταλυμένον τῷ σφ' κράτει. Πλὴν τὸ ἀρεστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου διὰ τοῦ Θεοῦ ποιεῖ· ἀγαθὸν γὰρ τὸ παρὰ σοῦ λεγόμενον, καὶ ὠφέλιμον πάνυ τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς. Καταλαβούσης δὲ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ὥρισαν αὐτοῖς ἐν τινι τόπῳ ἡσύχῳ, καθεῖσθαι ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἐξέθετο τοὺς νέους καὶ ἱεροὺς κανόνας. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος τοὺς περὶ δογμάτων ὑπέθετο δογματικούς αὐτοῦ λόγους, καὶ Τεσσαρακοστῆς, καὶ τοῦ ἁγίου καὶ χορυφαίου τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου, καὶ ἐτέρους πολλοὺς λόγους ἐξέθετο ἐν Κωνσταντινουπόλει· πάννυ δὲ ἐδουμάσθη ὁ μακάριος ὑπὸ τοῦ φιλευσθεύς ἡμῶν βασιλέως καὶ ὑπὸ πάντων τοῦ τε ἀρχιεπισκόπου καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει ὄντων σοφῶν ἐπὶ τῇ καρτερείᾳ καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀκρᾷ ἐγκρατείᾳ αὐτοῦ.

(8) Quanquam non bene antea de Ecclesia meritis esse Mauritius Aug. visus erat, lege scilicet lata, qua præcipiebat: *Ut nullus, qui actionem publicam egisset, nullus, qui optio vel manu signatus, vel inter milites fuisset habitus, ei in monasterio converti liceret, nisi forte si militia eius fuisset expleta* (Greg. M. lib. iii, epist. 66); multas deinde alias tulit, quæ a Gregorio Magno summis laudibus commendatæ: eæque circa hæc potissimum tempora promulgatæ fuere. Ac primum leges ejus et edicta de pace Ecclesiæ laudat Gregorius libro v, epist. 19: *Quamobrem, inquit, providentissime piissimus dominus ad compescendos bellicos motus pacem quarit Ecclesiæ, atque ad hujus compagem sacerdotum dignatur corda reducere, quod quidem ego opto, atque quantum ad me attinet, serenissimis jussionibus obediuntium præbeo*. Idem leges adversus Donatistas ab eodem laus alibi celebrat (lib. VI, epist. 65): *Qualiter autem pietatis vestræ serenitas contra Donatistarum flagitiosissimam pravitatem consideratio-*

A inquit, ades, sancte et venerande Gregori Dei serve, pulchre ad nos pervenisti, o precibus potens et tantorum prodigiorum effector. Verò enim tua te fides Thaumaturgum alterum prodidit. Hæc et similia piissimus imperator per diu elocutus, sancto quemque osculo salutavit, et abeundi potestatem dedit. Archiepiscopus vero Gregorium secum in ædes pontificales deduxit: qui eo cogente ibidem cibum sumpsit, cum mos ipsi esset hebdomadem reliquam, præter Sabbatum diemque Dominicum, nihil gustando transigere. Eodem autem identidem non modo ipse, sed etiam Marcianus ventitabat, ut nocturnis cum eo precibus operam daret.

LXXXVI. Post hæc in palatium accessit sum archiepiscopus et sanctus Gregorius; quos imperator sic est affatus: Agite, Patres sancti, consilium nobis esse sciatis, si Dominus annuat, et sancti Spiritus auxilium adsit, novas leges (8) sanctæ et catholicæ magnæ Dei Ecclesiæ proponere, ut posteritas quoque habeat a nobis, quod catholicæ Ecclesiæ conservandæ prosit. Ad hæc archiepiscopus cum sancto Gregorio respondens imperatori: Omnino, inquit, o domine pietissime, hoc quoque sub principatu tuo demonstrandum tibi servabatur divino Domini Jesu Christi munere, divinaque sancti Spiritus illustratione; quare quod tibi maxime placet, Deo auspice aggredere; consilium enim hoc tuum et bonum est, et Christianis orthodoxis perutile. Porro quadragenario jejunio redeunte locum sibi elegerunt a turba remotam, ibique piissimus imperator novam sacrarum legum codicem explicavit. At sanctus Gregorius sermones interea de dogmatis habuit doctrinæ plenos, quosdam et de quadragenario tempore, et de sancto apostolorum duce Andrea (9), aliosque multos [cui] per totam urbem: fuitque admirationi non solum piissimo imperatori nostro, sed omnibus etiam archiepiscopi familiaribus ac doctis quibusque urbis viris, qui simul virtutem ejus, et patientiam, et abstinentiam extollebant. Exa to au-

ne justitiæ et sincerissimæ religionis zelo commotus sit, directarum lucidissime tenor insinuat jussionum. Idem Mauritius porro curam quoque suscepit episcoporum, qui sedibus suis a Barbaris pulsati fuerant, eosque a proximis Illyrici episcopis ali jussit. (Greg. M. lib. I, epist. 45).

(9) Pro Andrea legit Cajetanus Petro: mendose, opinor; codices enim Basiliani ambo Andream exhibent: et erat Andræ apud Constantinopolitanos clara memoria, insignisque cultus, cui templa jam tum tria aut quatuor dicaverant, quæ in Constantinopoli Christiana Cangius enumerat (lib. iv, cap. 5, n. 3). Quin et opinio denum illa apud eos invaluit, Christianam professionem Byzantii ab eo exordium duxisse, et Stachym primum ab eodem episcopum esse constitutum: quam tamen Cupeus egregie refutavit (*Hist. Chron. patriarch. Const.*). Erant ibidem ejusdem sancti apostoli reliquiæ, de quarum translatione ex Achaia non semel meminit Hieronymus, et Martyrologia idem faciunt.

ρίου, καὶ ἀνῆρχετο εἰς τὴν πόλιν ἅμα τῶν μοναχῶν Ἀ μετὰ λιτῆς ψάλλοντες οὕτως· Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ὁ παιδεύων καὶ ἰώμενος, ὁ ἀνορθῶν τοὺς κατερβραγμένους τῇ σῇ δυνάμει, καὶ διδοὺς χάριν τοῖς πεποιοῦσιν ἐπὶ σοί, σώζων αὐτοὺς ἐν παντὶ καιρῷ· διαφύλαξον πόλιν σου καὶ λαὸν πιστὸν, τηρῶν αὐτοὺς κατὰ τὸ σὸν εὐάρεστον, παρέχων ἡμῖν καὶ τὸ μέγα ἔλεος. Κατῆλθεν δὲ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως ἕως τοῦ ποταμοῦ τῆς πόλεως, καὶ ἐδέξαντο τὸν ἄγιον, ἐπευφημοῦντες αὐτὸν, ἅμα καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ. Πάντας δὲ ἀσπασάμενος τῷ ἁγίῳ φιλήματι, ἐπιθείς ἐκάστῳ τὰς χεῖρας, εὐλόγησεν αὐτούς. Προσελθὼν δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος ἔπαισεν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ κατεψίλησεν αὐτούς. Καὶ ἀναστὰς ἔπαισεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔκλαυσεν ἕκαστος πρὸς τὸν ἑτερον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἰδὼν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῆς πόλεως, προσεκύνησεν καὶ αὐτῇ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας. Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὸ αὐτὸ ψάλλοντες. Οὐ μέντοι ἀνῆλθεν ἐν τῷ ἐπισκοπαίῳ οὐδὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐτε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠθέλησεν ἀτελεῖσαι καὶ ἰδεῖν αὐτὸ, ἀλλ' ἀπελθὼν ἔπηξεν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ εἰδωλικοῦ τοῦ ὄντος πλησίον τοῦ ταίχους ἐπὶ μεσημβρίᾳ. Καὶ ἦν ἐκεῖ διανυκτερεύων ἀπύστωρ ἅμα τῷ λαῷ, ποιήσας ἑκάστῳ ἀντίτυπον τραπέζης ἁγίας· κατέϊσε ὑψώσεν τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρόν. Μετὰ δὲ ταῦτα προσευξάμενος τῷ Θεῷ, ἐφυγάδευσεν τοὺς δαίμονας τοὺς ἐκεῖσε ὄντας τοὺς ἐμφωλευόντας ἐν τῷ εἰδώλῳ τοῦ Ἑδερ καὶ τοῦ Ῥάψ. Καὶ ἀνυποκόμῃσεν τὸν ναὸν ἐκεῖνον πᾶν ὥραιον, καὶ ἐπυνόμασεν αὐτὸν ἐν τῷ ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ὀρίσεν δὲ τῇ ἀρχidiaconῳ παρέχειν πᾶσιν τοῖς δεομένοις ἐν τῇ πόλει χήραις τε καὶ ὀρφανοῖς ἐπαρκεῖν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν.

(17) Delubrum, quod a Gregorio nostro refectum, sanctisque apostolis Petro et Paulo dedicatum dicitur, illud esse videtur, cujus meminit Cicero (lib. iv in Verr. c. 43), quodque Herculis templum appellat, et sanctum apud Agrigentinos ac religiosum fuisse tradit. Erat id, ut ait Tullius, non longe a foro, at simul, ut adnotavit Orvillus (in Siculis c. 3, p. 93), prope mœnia in extrema urbe versus mare, id est ad meridiem, ut affirmat Leontius. At ejus exigua nunc vestigia supersunt.

(18) Reddidi sacræ mensæ mysteria quod Leontio est Ἀντίτυπον τραπέζης ἁγίας. Quippe is brevitas gratia omisit, quod alii addunt. In Constitutionibus apostolicis leges (lib. v, c. 13). Τὰ ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, sive sacrum corpus et sanguinem Christi sub figura panis et vini. Hæc solum verborum illorum vis est. Nam a catholica doctrina recedunt, et Patrum dicta abutuntur, qui ἀντίτυπα aliter explicant. De qua controversia vide, si vacat, Harduinum De Sacramento altaris (cap. 7, p. 261, inter Op. Sel.).

(19) Exit qui tam barbara deorum nomina inepte a Leontio conficta putat: at Punica ego nomina esse duxerim, *Herculis* et *Triptolemi*: quæ in Sicilia perdurasse, nemo jure miretur, cum ibidem, in maritimis præsertim, et Phœnices et Pœni dominium perdidit sint. (Rochart. *Geog. sacr.* lib. I, c. 27 et seqq.) *Eber* nimirum dictus videtur *Hercules* ille Tyrius, qui orbe peragrato columnas Gadibus fixerat: nam *גבר* Hebræis ipsis dicitur transitus et

procedere cœpit monachis comitantibus et supplicationis ritu ita canentibus: Bene tibi omnes dicant, Christe Deus, qui castigas et sanas, qui prostratos erigis virtute tua, qui spem in te collocantibus opem affers, et in omni discrimine salutem reddis. Tu civitatem, tu fidelem populum serva: sint omnes, quales esse cupis, et magna nos misericordia sustentens. Ingens vero populi multitudo, quæ ad flumen usque pervenerat, sanctum virum excepit, acclamabantque illi, et gratias Deo agebant: quibus ille sanctum osculum impartiebatur, et manus capiti bene cuique precando imponebat. Progressus beatus Gregorius ad patris sui pedes procidit, ensque osculatus est: mox surgens in collum ejus invasit, ac flevit uterque alterius causa. Deinde cum inter urbanas presbytidas matrem vidisset, eodem modo pedes ejus et manus osculatus est: agmen autem in urbem pergebat eundem iterans cantum. Cæterum sanctus vir ad domum pontificalem non accessit, neque ad templum; quin et oculos avertit, ne illud videret: verum divertens tentorium suum fixit contra vetus delubrum, quod prope mœnia erat meridiem specians (17). Ille pernoctare assidue cum populo, ibidemque sacræ mensæ mysteria peragere [cvi] cœpit (18), defixo venerandæ crucis signo, ut sublime emiseret; tum suscitatis ad Deum precibus, dæmones fugavit sub idolis illic latitantes, quorum alter *Eber*, alter *Raps* dicebatur (19). Restituit autem templum illud pulcherrimam in formam, et in honorem sanctorum principum apostolorum Petri et Pauli dedicavit. Nec interea egenos oblitus, præscripsit archidiacono, ut quotquot in urbe erant viduæ ac pupillæ, iis quæ cuique opus essent supeditaret (20).

quicquid est ulterius: *Raps* vero Triptolemus sive *Magister* a *גבר*, quod is homines agriculturam docuisset, cujus Siculi studiosissimi fuerunt. Quod si indigetis atque ἐγχώριον vis Deum, eo nomine Vulcanum designatum dixerim: qui et *Rex artis* in Claudii Gothici nummo appellatus est. (Vaill. t. V.)

(20) Ad hæc tempora pertinere dicenda est Gregorii Magni epistola (lib. viii, n. 23), qua Fantinum defensorem, Judæorum causam, qui Christiani fieri volebant, Agrigentum ire jussit, ut cum episcopo de illorum baptismo transigeret. Scripta enim fuit mense Junio indictionis primæ, sive anno 598: *Domina*, inquit, *abbatissa monasterii Sancti Stephani*, quod in Agrigentino est territorio constitutum indicante, comperimus multos Judæorum ad Christianam fidem, divina gratia inspirante, velle converti. Tum hortatus, ut eos conveniat atque adjuvet, hæc addit: Quibus tamen si longum vel triste videtur solemnitatem sustinere Paschalem, et eos nunc ad baptismum festinare cognoscis; ne, quod absit, longa dilatio eorum retro possit animos revocare, cum fratre nostro episcopo loci ipsius loquere, ut pœnitentia ac abstinencia quadraginta diebus indicta, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrerit, eos omnipotentis Dei misericordia protegente baptizet. Demum Fantino admonito, ut pauperibus vestem ad baptismum sua impensa compararet, subjicit: Si vero sanctum Pascha elegerint expectare, iterum cum episcopo loquere, ut modo quidem catechumeni fiant, atque ad eos pro-

XGII. Templi exædificationem, cui annus impensus est, consecratio excepit, postquam divina illic mysteria peragere instituit. Adjecit autem templo et bonas diætas (21), in quibus ipse ac familiares ejus habitarent. Solebat autem identidem et viduis et egenis omnis generis apparare mensam, iisque idem ministrare: quod et mater ejus non minus præstabat. Ipse vero populum præterea dies noctesque hortari non desinebat, ut saluti suæ consulere serioque respiceret, ac se ab omni scelere revocaret. Sic beatus Gregorius, cum quotidie, sive diceret quid, sive faceret, in hominum animis, tanquam sulco facto, spiritalia dona seminaret; populum ingentem Deo Servatori universi consecravit, pestiferas hæreses a grege sibi credito divinum veluti gladium stringens præcidit, cœlestia denique documenta instar iterati salis ad condiendum nulli unquam deesse passus est. Neque hic utilitatis fructus ad eos solum pertinuit, qui urbem habitabant, [cvm] sed in longinquos etiam redundavit: fama nempe illius in omnem terram perlata, et studiis hominum excitatis, qui ad eum venire gestiebant, et ad pedes ejus omnes dæmoniacos comportabant. Nam cum ii curationis causa ad beatum virum venirent, omnes cum redibat, precibus ejus et corporum et animorum sanitatem domum referebant. Hoc pacto sanctus vir, cum Domini mandata dies noctesque prophetæ Davidis exemplo meditaretur, factus est sicut lignum propter aquarum decursus adsitum, quod fructum suum tempore præbuit, præbetque egenibus.

XCI. Interea tamen, ut multitudinem illam populi curationum causa Agrigentum confluentis, utque opinionis larvam ac vanam hominum gloriam vitaret, ascitis sibi aliquot e clericorum numero sociis pietate præstantibus, privatim in desertis ac montibus vitam Deo uni addictam aliquandiu agitavit. Cæterum non ideo sapientissimus vir gregis sui curam magna ex parte abjiciebat. Nam Euplus archidiaconus cum Erasmo mandata habebat, ut Ecclesiæ negotiis præsiderent (22). Atque Euplus quidem jussus fuerat viduis pupillisque large sumptus præbere; Erasmo autem delata cura populi erudiendi et ad rectam doctrinam instituendi. Nam ipse quoque ingenio præstabat, et a sancto Gregorio excultus fuerat. Quare cum beati hi viri ubi opus erat, operam suam egregie navarent, copia etiam sancto Gregorio fuit plurima divinis oraculis privatim explicandi (23), quæ ad

cedat, geratque sollicitudinem, et animos curatione suæ adhortationis accendat: ut aspectatur, elongatur festivitas, tanto et eam desiderio ferventi debeant

in concilio Carthaginiensi iv prælat (can. 14): *Ut episcopus non longe a populo habeat.*

hæc quoque lex erat, quam Patres

LB'. Εἶτα μετὰ ἐνιαυτὸν πληρώσας τὸν ναὸν, ἀφιέρωσεν αὐτόν· κάκεισε τὴν ἀγίαν ἐπιτελεῖ μυσταγωγίαν· ποιήσας ἐν αὐτῷ κελία χρήσιμα, ἐν οἷς ἦν αὐτὸς ἡσυχάζων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Ἡμέραν δὲ καθ' ἡμέραν ἦν ἐτοιμάζων τράπεζαν ταῖς χήραις καὶ πᾶσιν τοῖς δεομένοις, καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἐξυπηρετῶν αὐτοῖς. Ὡσαύτως ἦν ποιοῦσα καὶ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα ἀναμνησκῶν τὸν λαὸν τὰ περὶ σωτηρίας καὶ μετανοίας, καὶ ἐνδιδόναι αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. Οὕτως ὁ μακάριος Γρηγόριος, ὡς ἡμέραι, τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν ἐν τε λόγῳ καὶ ἔργῳ ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις τῇ τῆς πίστεως ἀρότρῳ ἐγκατασπείρων, λαὸν περιούσιον τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων Θεῷ καθιέρωσεν, πᾶσαν λύμην αἰρέσεως ἐν ταῖς τῶν ποιμαινομένων ὁπ' αὐτοῦ διανοαῖς τῷ τμητικῷ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ξίφει ἐκκόψας, τῷ νοστήμῳ τῆς θεϊκῆς γνώσεως ἄλατι ἀενάῳς ἐπαρτύων, οὐ διελιμπάνετο. Καὶ τοῦτο ἐποίει οὐ μόνον τοὺς τῆς οἰκίας πόλεως οἰκητόρας, ἀλλὰ καὶ τῶν πόρρωθεν τὴν οἰκίαν ἐχόντων· ὥστε διὰ πάσης γῆς τὴν φήμην αὐτοῦ διαδραμεῖν, καὶ πάντων ἐπὶ τῷ αὐτῷ σπευδόντων προσέρχεσθαι, καὶ τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων πρὸς τοὺς ποσὶν τοῦ μακαρίου προσέφερον. Οἱ δὲ ὠφελείας χάριν πρὸς τὸν μακάριον παρεγίνοντο, καὶ πάντες τὴν βῶσιν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ταῖς τοῦ δαίμονος εὐχαῖς οὐκ ἄε λαμβάνοντες ἐπορεύοντο. Οὕτως τοῦ μακαρίου ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατὰ τὴν θεοπείσιον Δαβὶδ ἐμμελετῶντος, γέγονεν ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ παρέχεν καθ' ἡμέραν, καὶ παρέχει τοῖς χρήζουσιν.

LI'. Ἀλλὰ καὶ οὕτως τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀκραγαντίνων, χάριν ἰάσεως, σὺμβέοντος, τὸ τῆς οἰήσεως προσωπεῖον καὶ τὸ κτῶν τῶν ἀνθρώπων δοξάριον ἐκτεύγων, τινὰς τῶν εὐλαβεστέρων αὐτοῦ κληρικῶν παραλαβὼν ἐν ἐρήμῳ καὶ ὄρεσιν τῷ Θεῷ καταμόνας προσομιλεῖ ἐν πνεύματι· ἀλλ' οὐκ ἐγύμνου ἑαυτὸν ἐπιπολὺ τῆς πολέμνης ὁ πάνσοφος. Εὐπλὸν γὰρ τὸν ἀρχιεπίσκοπον σὺν Ἑράσμῳ ἐπιστάτῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διοικήσεις ἐκέλευσεν. Καὶ ὁ μὲν Εὐπλὸς χήραις καὶ ὀρφανοῖς τὰ πρὸς τὴν χρείαν χορηγεῖν ὑπὸ τοῦ μακαρίου ἀφ' ὁνόμας προστάχθῃ· ὁ δὲ Ἑράσμος τὸν λόγον τῆς πίστεως διαγγέλλειν τοῖς λαοῖς ἐντέταλτο· ἦν γὰρ καὶ αὐτὸς εὐφυὲς καὶ πεπαιδευμένος ἐκ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου. Οὕτως οὖν τῶν μακαρίων ἐπαρχούντων τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ὁ ἅγιος Γρηγόριος τὰ πλείστα δι' ἑαυτοῦ παρῶνταζόμενος τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα ὑπετίθετο λόγια. Πολλὰ δὲ σημεῖα ἐπὶ τῶν

concilii Carthaginiensis iv sanxerant (can. 17): *Ut episcopus gubernationem viduatum et pupillarum ac peregrinorum non per seipsum, sed per archipresbyterum aut per archidiaconum agat.*

(23) Ex hoc loco satis constare videtur, quo potissimum tempore Gregorius noster Commentarium in Ecclesiasten conscripserit. Qua de re nobis alio loco dicendum est.

ἀσθενοῦντων ποιησάμενος, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πλείστοις χρόνοις ποιμένας, καὶ ταύτην ἐκ τῆς τῶν νοητῶν λύκων βλάβης ἀπήμαντον διατηρήσας, ἐν εἰρήνῃ ἐκοιμήθη εἰς χεῖρας Θεοῦ τὸ πνεῦμα παραθέμενος· ὑπογραμμὸν τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ πολιτείας καταλείψας ἡμῖν, τοὺς ἐπενεχθέντας αὐτῷ πειρασμοὺς ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

ΙΔ'. Ἐν μὲν ταῖς ἐν νηπιότητι ἀποκαλύψειςιν τὸν μέγαν Σαμουὴλ ἀνιστόρησεν. Ἐν δὲ τῇ ταπεινορροσύνῃ καὶ ὑπομονῇ τὸν δίκαιον Ἰωσήφ ἐμιμήσατο. Ἐν δὲ τῇ καρτερικῇ τῶν θλίψεων τὸν πολυάθλον Ἰώβ ἐκμιμούμενος. Ἀλλὰ τί μοι μακρηγορεῖν τοῖς θεολόγοις Πατράσιν παρεικάζειν τὸν θεῖον Γρηγόριον; Ἠλίου μὲν τὸν ζῆλον, Ἐλισσαίου τὸ ὑπήκοον καὶ ταῖς θαυματουργαῖς ἰσθόρροπον, ἄμφω δὲ τοὺς τῆς θείας χάριτος μύστας, Πέτρου μὲν τὸ θερμὸν, Παύλου δὲ τὸ εὐπεριδρομον καὶ ἐμμέριμον ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις διδασκαλικὸν κήρυγμα, Ἰωάννου τὸ θεολογικώτατον συναΐδιόν τε καὶ ὁμόθερον καὶ ὁμόδοξον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ὅση δύναμις, ἐμιμήσατο. Ἀλλὰ καὶ μάρτυς γέγονεν τῇ προαιρέσει, καθ' ἑκάστην ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζόμενος, καὶ διδάσκων τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν, ἀποτρέπων τε τοὺς νοητοὺς θῆρας, καὶ ἀσινῇ τὴν ποίμνην διατηρῶν, ἱεραρχῶν κρηπὶς, δαίων ὁμόσκητος· πάντων γάρ τις ἐναρέτους τρίπους κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, χάριτι Κυρίου διώδευσεν. Καὶ μαρτυροῦσιν αἱ ἱάσεις ἐν τῇ θεῇ σοφῇ αὐτοῦ ἐπὶ πάντων νοσημάτων.

ΙΕ'. Ἀλλ', ὦ Πατρῶν ἀκρότης, Γρηγόριε, παρῆρσιαν ἔχων πρὸς τὸν σὸν ἐραστὴν τε καὶ Κύριον, ὡς ἔτε περιπολῶν τῷ θρόνῳ τοῦ Κτίστου σου, μὴ παύσῃ δυσωπῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀδιαλείπτως τῷ φιλανθρώπῳ Δεσπότη ὑπὲρ τῶν σὼν ἀναξίως κινούντων πρὸς ἐπαινον τὴν ἀδελφὴ καὶ ἀναρθρον γλώτταν. Σοῦ γὰρ παρῆναι ἔδει πρὸς εὐφημίαν τὸ ἱερότατον ὄργανον, ἰσως τῶν σὼν ἐγκωμίων ἀξίως ἐκφράσοιτο πρόσφθεγμα. Ἀλλ' ὅμως τὸ τῆς προαιρέσεως γινώσκων, μὴ ἀπαναίνου τῆς ἐμῆς ταλαιπύρου διανοίας τὰ νηπιώδη ψελλίσματα. Παῦσον τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξαιρετικῶντων ἐπιχειρόμενα σκάνδαλα, τὰς τῶν

(24) Pirrus in *Notitia Agrigentina* anno 616, episcopum Agrigentinum facit *Liberium*. Il si constaret, Gregorius noster decessisse dicendus esset ante annum ætatis quinquagesimum septimum, id est multo citius, quam Leontius significavit. Verum Pirrus non alia adducit testimonia, quam Tabulas Agrigentinæ, de quarum antiquitate aut auctoritate nihil profert. Scimus autem, Saracenis postea Agrigenti dominantibus, interruptam episcoporum seriem fuisse annis 260, quo tempore quidquid veterum monumentorum illic erat, incensum deletumque esse, quis non putet? contra Leontio favet Menologium Sirleti cardinalis a Canisio editum (t. III, ed. Bau.) in quo hæc legimus: *Multis editis miraculis, in summa senectute migravit ad Dominum*.

Enimvero Agrigenti Gregorium obisse, minime ad dubitare videtur Leontius. At in codice Basiliano 2 hæc post Vitæ contextum ascripta eadem manent erant: Φασὶν οὖν τινες τῶν πρὸ ἡμῶν ὁσίων

A hominum salutem conferre possent. Enimvero multis prodigiis ægrorum gratia editis, Ecclesiæque Dei per annos plurimos ita administrata (24), ut nullo insidiantium luporum morsu appetitam relinqueret, in pace obdormivit, spiritu in Dei manus reddito, nobis vero præclaro perpetuæ virtutis suæ exemplo relicto, qua omnes diaboli petitiones rejecit.

[CIX] XCIV. Retulit ille in pueritia magnum Samuelem (25), mysteriis ei a Deo patefactis. Demissione autem animi et patientia Josephum illum justum est imitatus. At in ærumnis fortiter subeundis Jobum tot certaminum victorem expressit ac reddidit. Sed quid ego in divino homine Gregorio theologis illis Patribus comparando longior sum? Ille Eliæ studium, Elisæi obedientiam et prodigiorum facilitatem, e magnis item Dei apostolis Petri ardentem animum, Pauli irrequietam omnium Ecclesiarum instituendarum curam, Joannis doctrinam in æterna illa et æquali Patris et Filii et sancti Spiritus gloria versatam, quantum ipsi fas fuit, æmulatus est. Quin et voluntate martyr fuit, cum idem quotidie pro veritate decertaret: tum in populo Domini imbuendo, in avertendis malarum ferarum insidiis, in gregis denique incolumitate conservanda magnorum sacerdotum basis, et sanctorum virorum contubernalis visus est: quippe qui omnes virtutis vias, quantum vires ferrent, Domino favente obivit: quod et omnium morborum ad divinum sepulcrum ejus sanationes testantur.

XCv. At, o Patrum vertex, Gregori, Domini tui amantissimi colloquiis jamdiu dignate, cui nempe ad Conditoris tui thronum aditus patet; age pro nobis clementissimum Dominum perpetuo exorare ne desinè, pro nobis, inquam, qui tui sumus, et indoctam debilemque linguam in tuas laudes, at non pro meritis tuis solvimus. Nam ad te celebrandum sacri oris tui facundia opus foret, quæ sola, opinor, laudum tuarum præconio par esset. Sed tamen cum animum noscas, hosce meos perexiguæ mentis ac tanquam pueri balbutientis conatus ne repudies (26). Tu vero Ecclesiarum in

ἀνδρῶν, οἱ διὰ τινὰς χρεῖας ψυχωφελεῖς παράγενόμενος ὁ ὁσιος Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ἐν Σπανίᾳ, ἔκεισε τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδίεξάτο. Id est: *Quidam porro e sanctis viris, qui ante nos exstiter, aiunt, beatum Patrem nostrum Gregorium nescio quas causas, quæ ad animorum utilitatem spectabant, in Hispaniam profectum, ibidem vita defunctum esse*.

(25) Imitatus hoc loco videtur Leontius, quod de sancto Basilio scripsit Ephræmus in ea laudatione, quam edidit Cotelarius. (*Mon. Eccl. Gr.*, t. III, p. 54.) Similia enim in fine ille habet: Ὁ πιστὸς Βασίλειε, ὃς Ἀβελ προσεδέχθη, ὡς Νῶε διεσώθη, ὡς Ἀβραὰμ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ὡς Ἰσαὰκ θυσία τῷ Θεῷ προσηγάθη, ὡς Ἰακώβ πειρασμοὺς γυναικῶς ὑπέμεινας, καὶ καθὼς Ἰωσήφ μεγάλως ἐδοξάσθη, et quæ sequuntur.

(26) Historiæ suæ finem imponit Leontius, ævum, quo ipse vixit, indicis prodens satis manifestis, ut extrema illa sæculi septimi tempora facile agnoscas. Nam in iis, quos memorat, dissi-

sectus abeuntium oblati offensionibus finem imponito; tu Barbarorum incursiones, ne populo Christiano exitium afferant, tuis precibus avertito; tu rem publicam stabili pace firmato; tu monachorum praesides a latentium leonum malorumque daemonum impetu [cx] tuis apud Deum obsecrationibus defendito: tu denique corporum animorumque nostrorum morbis praesenti illa precationis tuae medicina medetur; atque in hac quidem vita precum tuarum ope ex invisibilium nos atque visibilium hostium manibus eripe; in futura vero fac, audiamus beatam illam vocem ad dextram atque caelestem in thalamum eos vocantem, qui recte vixerint, ac Domini praecepta dictis factisque sancite servaverint: quo pervenire nos omnes contingat gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen (27).

dentium Ecclesiarum offensionibus Græcorum novitates significatas dixerim, quas synodus Trullana invenil canonē 3, 4, 13, 67, 82, ea. ut Natalis Alexandrius contendit, acta est anno 688. Barbaros autem, quorum incursionibus Christiani vexabantur, Saracenos fuisse scimus, qui per ea tempora, Oriente occupato, Occidenti quoque inhiabant. Res demum publica verissime dicitur pace caruisse, cum partium studiis nutaret imperium, Justinianoque e solio deturbato, Leontius, deinde Absimarius non sine multorum caedibus regnum sibi vindicasset.

A Βαρβάρων ἐφόδους τῷ Χριστοκλήτῳ λαῷ μάτῃ ἐπερχομένας ταῖς σαῖς πρεσβείαις ἀπόστρεψον· τῇ πολιτείᾳ εἰρήνην σταθεράν διευθέτησον· τοὺς τῶν μοναστῶν λογάδας ἐκ τῆς τῶν νοητῶν λεόντων καὶ τῆς τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὀρμῆς ταῖς πρὸς θεόν σου δεήσεσιν ἐλευθέρωσον· τὰς τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἡμῶν νόσους τῷ δραστικῷ τῆς δεήσεώς σου φαρμάκῳ λάτρευσον· καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι αἰῶνι ταῖς ἀντιληπτिकाῖς εὐχαῖς σου ἐξ ἀοράτων καὶ ἐρατῶν ἡμᾶς ἐχθρῶν ἐξάρπασον· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, τῆς μακαρίας ἀκουτῆσαι φωνῆς καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν προσκαλουμένης ἐν τῷ οὐρανῷ συμφῶνι τοῖς ὁρῶν βεδωκῶσαι καὶ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἀμέμπως διὰ τὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ τηρήσασιν· ἥς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B

Porro quæ hactenus in Leontio a nobis vel emendata vel illustrata sunt, plus aliquid lucis allatura speramus ad totam Gregorii historiam cognoscendam: quam utique multis difficultatibus impeditam accepimus. Ante nos certe neque Bailletus quidquam enucleatum eviderat, neque cæteri virorum aut elogiorum scriptores nisi communia, eaque leviter delibabant.

(27) Cod. 2, ὁ λαὸς τὸ, Ἀμήν. Δίδου, Χριστὲ, τοῖς ἐμοῖς πόνοις χάριν.

S. GREGORII II, PONTIFICIS AGRIGENTINORUM

ANNALIS.

[cx] I. Ævum quo Gregorius noster vixit, ita a nobis circumscriptum est, ut neque Cajetano assentiremur, qui eum sub Justiniani I imperio floruisse censuit (28), neque illi Lancia antefendum duceremus, qui eundem Justiniani II ætati supparem fecit (29). Nimirum ut Cajetani sententiam Lancia multis argumentis labefactavit, sic Lancia opinionem rationes infirmare videntur, quas jam in adnotationibus exposuimus; quanquam nobis vel in hoc uno satis causæ esse visum est, cur ab utroque recederemus, quod neuter auctoritatem ullam protulerit eorum temporum, quibus Gregorium vixisse contendit. Id quippe necessarium omnino erat, atque omnem in id diligentiam ac studium conferre debebant; quandoquidem Leontii historia certis ac perspicuis ævi indicibus plane caret, quemadmodum diversæ ipsorum opiniones sententiæque declarant. Uter eorum testimonium scriptoris illorum temporum æqualis protulisset, ab eo lis dirempta esset, nec jam dubitandi causa ulla superesse videretur.

Sepositis igitur horum contentione, unde nihil compertum haberemus, illud unice querendum judicavimus, num apud veterum scriptorum aliquem aliquando de Gregorio nostro injecta mentio esset. Ne vero in antiquitate scrutanda latius justio vagandum foret, edocti a Leontio, Gregorium non multo ante ipsum exstitisse; primum de ipsius Leontii ævo investigandum censuimus. Hoc enim detecto, non ultra sæculi præcedentes fines excurrendum erat, ut Gregorii nostri vestigia aliqua inveniremus. Neque vero operam in ea inperdidimus, ac Leontium sæculo septimo, ut jam recognoscere licet, præfectura

Sancti Sabæ functum Romæ esseprehendimus. Igitur ex Leontii dicto Gregorius noster vix sæculo antiquior esse posset, in monumentis, quæ exstant, memoriam ejus nomenque perquirere cœpiimus. In epistolis (30) Gregorii Magni semel atque iterum Gregorius quidam oc-

Sic. tom. I, in animad. p. 169.
B. Greg. Agrig. t. IV Opusc. Sic.

(30) Lib. I, epist. 72; lib. III, epist. 12.

currit episcopus Agrigentinus. Arrisit hoc plane. Temporum enim rationes præclare conveniebant : id tamen unum satis esse non videbatur, ut illum ipsum esse statueremus, cujus vitam Leontius posteritati tradidisset. Epistolis illis perfectis, accusatum Gregorium Agrigentinum apud pontificem maximum, ut Leontius narrat, clare atque perspicue didicimus : id vero alacriores fecit, et ad reliqua investiganda vehementius incitavit. Invenimus autem, quemadmodum a Leontio traditum est, Romam enim ad causam dicendam profectum esse (31), huc accitos e Sicilia accusatores (32), et iudicio peracto, ad sedem illum suam rediisse (33).

Porro hæc rem prope conficere visa sunt, ut non alium jam Gregorium a Leontio designari censeremus. Nam casu quidem contingere vix posse putabamus, ut episcopi duo ejusdem urbis, eodem ambo nomine exstiterent, qui et accusati et Romam in iudicium vocati essent, et in urbem suam postliminio rediissent.

III. Restabat tamen, ut ea perpenderemus, quæ aliud ævum, alia omnino tempora signare videntur, quam ea, quibus nos totam Leontii historiam circumscribimus. [cxii] Ejusmodi sunt appellatio Macarii archiepiscopi Hierosolymorum, qui ultra annum 574 non vixit; Eustathii archiepiscopi Antiochiæ, qui annum 338 attingisse non putatur; Justiniani Aug. qui decessit anno 565; Sergii, Cyri, Pauli hæreticorum, quorum primus dictus est archiepiscopus Constantinopolitanus anno 610. Inde enim natæ controversiæ illæ sunt, quas diximus, et gemina orla de Gregorii ætate sententia. Cum hæc autem inter se pugnare constaret, quod æquales fierent, qui longe diversis temporibus exstiterunt; suspicandi an- sam præbuerunt, mendosa esse exemplaria, quæ ad nos pervenerunt, non Leontii auctoris, sed scribæ vesteris stulta quadam imperitia, qui nomina addiderit eorum, quos quidem aliquando fuisse sciret, at quorum ævum plane ignoraret. Auxit suspicionem, codex 40 Basilianorum, in quo, pro *Justiniano*, *Justinum* cieri vidimus : auxit et Simeon Metaphrastes, qui quanquam res a Leontio narratas recepit singulas, nomina tamen Justiniani et Eustathii non habet : tum ne illud quidem parum valere duximus, quod in omnibus exemplaribus et episcopi Carthaginiensis et archiepiscopi Constantinopolitani et pontificis maximi nomen reticeretur, in uno autem ne nomen quidem exstaret Theodori illius, qui Gregorii decessor fuisse dicitur. Cur enim hæc potius, quam illa prætermisisset Leontius? præsertim cum incolæ Romano nomen saltem pontificis maximi ignotum esse non posset. Nihil demum alienam manum olere magis visum est, quam trium, qui memorantur, hæreticorum nomina : quippe qui eo tempore damnati sunt, quo Leontius Romæ versabatur, nec Constantinopoli solum, sed Romæ prius damnati a centum viginti quinque episcopis, quos Agatho pontifex maximus in consilium vocaverat.

Hæc omnia prope vim adhibuere, nec invitos in eam sententiam adduxerunt, ut nomina propria a Leontio singula prætermissa consulto, ac legentium interpretationi relicta censeremus : cum esset etiam silentii hujus satis ea probabilis causa, ne prolatis cæterorum nominibus, nomen item efferre deberet Gregorii Magni, cujus memoriæ, quam ipse charam haberet, minus favere historia videbatur. Itaque pronuntiandum jam duximus, mendosos esse codices, et historiam ascitis nominibus deformatam : quibus nempe sublatis, cætera constare, et veterum monumentis respondere videantur.

IV. Accessere autem ex ipso Gregorii nostri Commentario argumenta non contemnenda, quæ ævum ejus ad sæculi vi postrema tempora et ad initium vii referendum non minoribus indiciis declarent. Primum enim Maurilii Aug. ætatem tanquam sibi proximam non obscure commemorat, tristi ejus exitu per ambages indicato (34). Nec minus tanquam temporum suorum Eutychii hæresim de resurrectione corporum designare videtur, quam nempe Gregorius Magnus compressit, cum diaconus Constantinopoli apocrisarius ageret (35). Alio in loco arcanam Procopii historiam quadamtenus attingere dixeris (36) : quæ post Justiniani excessum, vel potius Justini Junioris, quem ille successorem habuit, morte in lucem emissæ est. Idem cum non semel variarum sectarum hæreticos detestatur atque coarguat, nunquam Monotheletarum mentionem iniecit, qui nempe a sexta synodo post annum 680 damnati sunt. At contra civitates autonomas agnoscit (37), earumque clamores in exemplum adducit, quas tamen in Sicilia, sæculo vii vertente, Saracenorum arma silere coegerunt. Cætera demum, quæcunque Gregorius noster attingit, indicium præ se ferunt nullum, quo quis ad eum e loco, quem tribuimus, amovendum abuti possit.

V. His igitur animadversis, pro comperto habemus, Leontii historiam ad sæculi vi extrema, et sæculi vii initia pertinere, in eaque vitam prædi Gregorii illius, de quo in epistolis Gregorii Magni mentio est. In qua quidem sententia Baronius etiam fuit (38), auctoritatem secutus epistolarum ejusdem Gregorii Magni. [cxiii] Cæterum opinio ejus jure veri haud similis videbatur Cajetano et Pirro. Nam ille, cum Metaphrastem, quem unum de his consulerat, non excussisset, res inter se prope pugnantibus conciliare nitebatur : quippe qui Gregorium nostrum et synodo quintæ interfuisse poneret, et apud Gregorium Magnum accusatum esse contenderet : quæ si starent, senem septuagenarium stupri delatum fateri oporteret. At ejusmodi difficultate nequaquam nos premimur, cum ex nostra computatione

(31) Lib. i, epist. 72; lib. v, epist. 12.

(32) Lib. iii, epist. 12.

(33) Lib. viii, epist. 25.

(34) Lib. v, § 5.

(35) Lib. x, § 14.

(36) Lib. iii, § 26.

(37) Lib. ix, § 2.

(38) In adnot. ad *Martyr. Rom.* vii Kal. Decembr.

1. Содержание 2. Вопросы 3. Задачи 4. Тесты 5. Самостоятельная работа 6. Итоги

There is a considerable gap between the amount of the 1971, 1972 and 1973 contributions, and the amount of the 1974 and 1975 contributions.

[illegible]

Agrippa tertius, Augustulus postea Augustinus dictus Agrippentum a Charitone et Theodota patribus adoptitus, Augustinus Grammaticus in disciplinam traditur a Potamione episcopo (ibid.)

no. 100000, cum scriptum dicitur exact, parentum rogatu, a Potamione clericus fit,
no. 100000 et alia et alia consuetudine (46).

Annus 1167, diebus octavibus Iuglii Augustalis, annus nativus xviii, et navi ad litus inventa, Enthalligijum navigat (413)

Annus 884, stipendia Carthagine cum tribus monachis Tripolim adit, ibique mensem
habuit. Inde reliquum iter cum sociis Hadem peragit, monasteria Palæstinæ lustrat, ac
deinde Hierosolimam pervenit (88).

Anno 1870, inter multiplicata venditio annuum Agnus vicestimum, ab archiepiscopo Hiero-

Ann. 880, monachum illorum monasteria permissu archiepiscopi obit, et in singulis aliquantulum commoratur, et maiori virtute studio incoeditur (48). Mox in desertam regionem intravit.

Ann. 400. In posthunc locum accesserat, annos quatuor apud senem monachum
 locutus aliquo potestate preceptis ac multarum disciplinarum studiis excultus, rediit
 deoque Hieronymus, aequo annuam 400.

*Linus cat., Hieracium annuum powderum apud archiepiscopum manet, ac vicina
hinc huc ut videretur frequentat, id)*

1990 AD, Antiochiam petiit, ibique annuum moratus, multa sapientiae suae documenta

... et in monasterium Sanctarum Sergii et
... gratiam apud archiepisco-

... imperial's Aug. 20-

[illegible]

~~CONFIDENTIAL~~

1. The first of these is the fact that the Commission has not yet received any information from the Government of the Democratic Republic of the Congo regarding the situation in the country.

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

.....

11-11-68

[Handwritten signature]

[illegible]

1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1494
 1495
 1496
 1497
 1498
 1499
 1500
 1501
 1502
 1503
 1504
 1505
 1506
 1507
 1508
 1509
 1510
 1511
 1512
 1513
 1514
 1515
 1516
 1517
 1518
 1519
 1520
 1521
 1522
 1523
 1524
 1525
 1526
 1527
 1528
 1529
 1530
 1531
 1532
 1533
 1534
 1535
 1536
 1537
 1538
 1539
 1540
 1541
 1542
 1543
 1544
 1545
 1546
 1547
 1548
 1549
 1550
 1551
 1552
 1553
 1554
 1555
 1556
 1557
 1558
 1559
 1560
 1561
 1562
 1563
 1564
 1565
 1566
 1567
 1568
 1569
 1570

1. The first group of people who are not in the labor force are those who are not in the labor force because they are not in the labor force.

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

2. The second part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

3. The third part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

4. The fourth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

5. The fifth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

6. The sixth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

7. The seventh part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

8. The eighth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

9. The ninth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

10. The tenth part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

... ..

Figure 1

Anno eodem præclaris auctus donis, cum Romam revisisset, Agrigentum repetiit, et summa omnium lætitia in urbem suam deducitur (62).

Anno 596, delubrum antiquum expiat ac restituit, ut in religionis Christianæ monumentum et sacrorum usum convertat (63).

Anno 597, templum dedicat in honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli (64).

Anno 598, a Fantino Defensore, Gregorii Magni nomine, admonetur de Judæis, qui in suburbano Agrigentino Christiani fieri cupiebant (65).

Hactenus Gregorii vitam et res ab eo gestas certis annis assignare licuit. Quæ deinceps a Leontio breviter perstringuntur, temporum notis carent : nec de Gregorii morte quidquam suppetit, quod iis addendum sit, quæ in adnotationibus exposui.

HONORES CŒLESTES

S. GREGORII II PONTIFICIS AGRIGENTINORUM.

I. A *Martyrologio Romano* vel ob ipsam Ecclesiæ dignitatem initium ducendum est. In eo legimus 1x Kal. Decembr. *Agrigenti depositio sancti Gregorii episcopi*. Scio equidem, Valesii sententiam esse (66), præter Fastos Ecclesiæ Romanæ proprios, nullum fuisse antiquitus *Martyrologium Romanum*, primumque exstitisse, quod Xysti V pont. max. jussu editum est, et Baronii adnotationibus illustratum. At quid magis contrarium Gregorii Magni verbis in epistola ad Eulogium patriarcham Alexandrinum (67) : *Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus, indicatur, sed tantummodo nomen, locus et dies passionis ponitur : unde fit, ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædiri, singulos cognoscantur martyrio coronati*. Ecquis *Martyrologii Romani* ordinem et formam describere accuratius poterat ? nam quod addit Valesius, indicari a Gregorio [cxv] *Martyrologium* toti Occidenti commune, id ultro dabo ; sed tamen contendam, et nomen illi et auctoritatem ab Ecclesia Romana fuisse, quæ illud prima probavit, et probatum emisit. Hæc plane confirmat decretum synodi Cloveshoviensis II, in Britannia, anni 747 his verbis (68) : *Itemque ut per gyrum totius anni natalitia sanctorum uno eodemque die juxta Martyrologium ejusdem Romanæ Ecclesiæ cum sua sibi convenienti psalmodia seu cantilena venerentur*. Nomen igitur ipsum antiquum est, nedum res.

Quo tamen anno Gregorii nostri memoria apud Latinos rite celebrari cœperit, perdifficilis et perobscura quæstio est. Germanum antiqui *Martyrologii Romani* exemplum, a Gregorio Magno commemoratum, merito jam, post præclaras Sollieri Vindicias (69), putatur esse Rosweidinum, sive illud ipsum quod Ado Viennensis *Martyrologio* suo præposuit, et *Romanum vetus*, aut *Romanum parvum* appellari solet, magnæ sane antiquitatis, quippe quod Sollierus circa annum 740 scriptum esse statuat. Ejusdem vero ætatis habeatur, si placet, Hieronymianum a Florentinio editum, vel etiam antiquius. In neutro Gregorii nostri facta mentio est ; neque enim id tempora ferebant, quibus vix alii, quam martyres enuntiari solebant. Nec Beda proximus eorum temporum nomen ejus proferre debebat : natus enim est eodem sæculo, quo Gregorius obiit ; veteremque consuetudinem retinendam arbitrabatur, quam in Ecclesia repererat. Mitto Kalendaria, quæ fere eorum tantum meminere, quorum festum ageretur in iis Ecclesiis ad quas ipsa pertinerent. At ne Florus quidem, qui Bedæ Συλλογὴν auxit, quanquam serius scripsit, notum sibi Gregorium nostrum fuisse ulla ratione significavit. Quid, qui post hos *Martyrologium* scribere aggressi, Ado Viennensis, Usuardus, Rhabanus, Notkerus ? ne ex his quidem ullum usquam meminisse apparet : nisi quod de Notkero, num ipse etiam prætermiserit, minus certum est. Exemplum enim a Canisio vulgatum (70) deficit post diem vii Kal. Novembr. Suspiciari igitur licet, ac prope affirmare, ad annum usque octingentesimum quinquagesimum quintum, quo *Martyrologium* suum Rhabanus confecisse creditur, desideratum esse in Romano Gregorii nomen : præsertim cum *Sancti Trudonis presbyteri et confessoris*, qui post Gregorium nostrum in Romano hodierno legitur, et Florum et Usuardum meminisse videamus.

II. Quærendum jam, cur apud Latinos tam sero Gregorius eo honore affectus videatur ; cujus rei causa ab eorum temporum historia repetenda est. Defunctum diximus Gregorium circa annum 638. Post eum annum quis Ecclesiam Agrigentinam proximus rexerit,

(62) In Vita, n. 89, 90.

(63) Ibid. n. 91.

(64) Ibid. n. 92.

(65) Greg. Mag. lib. VIII, epist. 23.

(66) Diss. de Mart. Rom. post Hist. eccles. Euseb.

(67) Lib. VIII, epist. 29.

(68) Hard. Conc. t. III, p. 1956.

(69) In præf. ad Usuard. cap. 2.

(70) Lect. Antiq. t. II, part. III.

tius (83), tam in aliis fortasse, si quæ tantæ ætatis exstant, frustra quærerem, quod, ad Kalendariorum nostrorum morem, hujus aut illius Ecclesiæ causa, non in omnium Ecclesiarum usum perscripta fuerint. Sed tamen hic Josephi hymnographi multum valet auctoritas, quem sæculo ix vixisse constat (84). Quod enim ille hymnos composuit, ecclesiarum causa composuisse scimus, ut in templis per anniversarias solemnitates canerentur (85). Quarecum hunc sanctum valem Gregorius noster laudum suarum præconem habuerit, nemo inficiari potest Gregorium apud Græcos sæculo ix in sanctorum, quos rite colerent, censu jam et albo existisse.

Sæculo autem x. vertente præclarum sanctitatis ejus testimonium prolatum est in Menologio, quod Basilii Aug. Porphyrogenetæ fuit; nam Basilii Macedonis non fuisse ostendit Allatius (86); de quo nimirum Bollandiani sodales sic scribunt (87): *Est enim cæteris, quæ vidimus, omnibus illustrior hæc collectio, auctoritatisque majoris, eo quod non privato alicujus arbitrio compilata, sed in publico Ecclesiarum Constantinopolitanarum usu fuisse videatur: cum jussu Basilii imperatoris Porphyrogeniti ante annum 984 esse exarata cognoscatur. An prima in hoc genere, non audemus divinando asserere.* Juvat describere hoc loco ipsa Menologii verba, quæ jamdū ex pulcherrimo illo codice Vaticano, viri doctissimi et cardinalis præstantissimi Hannibalis Albani munere, edita habemus (88): quanquam quæ de Gregorii ætate traduntur, corrigenda sunt ex iis quæ in adnotationibus ad Leontii historiam disseruimus.

Μνήμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου τῆς Ἀκραγαντίνων πόλεως.

« Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πρωτομήτου, Χαρίτων τις καὶ Θεοδότη ἡ σύμβιος αὐτοῦ, φιλόξενοι ἄνθρωποι, ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει Ἀκραγαντίνων. ἐξ ὧν ἐγεννήθη Γρηγόριος οὗτος, ὃν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δεξάμενος ὁ ἐπίσκοπος ἀνέθρεψεν, εἶτα καὶ κληρικὸν πεποίηκεν. Ὑστὼ καὶ δέκα δὲ ἐτῶν γενόμενος, ἀπῆλθε προσκυνήσων τοὺς ἁγίους τόπους. καὶ γίνεται διάκονος ὑπὸ Μακαρίου Ἱεροσολύμων. Εἶτα ὑπέστρεψεν εἰς τὸ Βυζάντιον. εἶτα εἰς Ῥώμην. ἐν ἧ καὶ προχειρίζεται ἐπίσκοπος Ἀκραγαντίνων. Ὅθεν φθονήσαντες αὐτῷ Σαβίνος καὶ Κρησκεντίνος, μυρίους πειρασμοὺς ἐπήγαγον. Καὶ θαυματουργήσας διαφόρως, Θεοῦ χάριτι, κατήσχυνεν αὐτοὺς, καὶ μέλανας ἐποίησεν, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον οὕτω φαίνεσθαι κατὰ γενεάν. Καὶ οὕτω παραλαβὼν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μύρια ἐργασάμενος θαύματα, ἐν βαθυτάτῃ γῆρῃ τὸν βίον ἀπέλειπεν. »

V. Hujus ætatis proximum est Menologium a Sirleto cardinali Latine redditum, et a Canisio vulgatum (91). Sæculo enim xi confectum esse Basnagius pronuntiavit (92). In eo Gregorii vita sic describitur: *Eodem die (93) commemoratio sancti Gregorii episcopi Agrigentini. Hic fuit sub imperio Justiniani ex urbe Agrigento, piis atque hospitalitatis et eleemosynarum studiosissimis parentibus ortus. Annos natus decem et octo, desiderio venerandi sancta loca Hierosolymam petiit, ibique a sancto Macario diaconus factus, reversus est Byzantium: postea Romam venit, ubi episcopus Agrigentinus creatus est. Quo munere præclare functus, multis editis miraculis, in summa senectute migravit ad Dominum.*

Ejusdem sæculi habetur codex Naniorum 166, qui Evangelia continet omnium anni dierum (94). In hoc ad viii Kal. Decembr. legimus: Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ἀκραγαντίνων. Nec ætate inferius est Τυπικὸν τὸ τυπωθὲν χειρὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Βαρθολομαίου τοῦ Νέου τοῦ Ρου-

Commemoratio sancti Gregorii episcopi Agrigentini (89).

« Justiniano Rhinotmeto (90) imperante, Chariton et Theodota ejus uxor, hospitalissimi homines, in urbe Agrigentini degebant. Horum filius fuit Gregorius iste, quem e sacro baptismatis fonte susceptum episcopus educavit, et clericum fecit. Sed annos duodeviginti natus, cum sacra loca inviseret, a Macario episcopo Hierosolymitano diaconus creatur: hinc Byzantium, deinde Romam profectus, hic demum Agrigentini episcopus ordinatur. Unde invidia moti Sabinus et Crescentinus, maximum ei facessabant negotium: quorum tamen insolentiam multis editis divina gratia miraculis compressit, [cxviii] eosque nigros reddidit, ita ut ad hanc diem eorum posteritas ita appareat. Atque Ecclesiam hac ratione recipiens, patrisque innumeris prodigiis, in extrema senectute vita functus est. »

(83) De lib. Eccles. § 12, n. 83.

(84) Vitam hujus edidit Cajetanus SS. Siculor. t. II, p. 43, etc.

(85) Idem Cajet. in Animadv. ad eamd. Vit., p. 18, n. 20. De hymno in laudem sancti Gregorii dixi in adnot. ad hist. Leont. n. 81. Ejus initium in Menæis est hujusmodi: Τοῦ τοῦ Πνεύματος ἀκτίστου πυρσέυόμενος τὸν νοῦν, ἱερὲς Γρηγόριε, καὶ φωταυγὴς ἀστέρα γεγεννημένος, ὅλον με καταύγασον πρεσβείας σου, ὅπως ὁμνήσω σε.

(86) De lib. Eccles. § 12.

(87) T. I Martii, p. 861.

(88) Urbini anno 1727.

(89) Ad diem 24 Nov.

(90) Male quidem auctor Menologii Gregorium

sub Rhinotmeto vixisse tradit. At quid ille, qui Gregorium ipsum Rhinotmeton fecit? Enimvero, quod rideas, auctor Gallicus in Martyrologio universali Parisiis forma quadrantaria edito, anno 1709, hæc de Gregorio nostro in margine adnotavit: *C'est saint Grégoire le Rhinotmète, ainsi nommé pour avoir eu le nez et les oreilles coupés.* Atque hic tamen tam præclarus interpres, mirum, quam contumeliose in præmonito suo de correctoribus Martyrologii Romani, summis atque integerrimis

• viris, garrire ausus sit.

(91) T. III, part. 1, Lect. Ant., p. 490, ed. Basn.

(92) In præf. ad Menol. ibid.

(93) 1x Kal. Decembr.

(94) In Catal. codd. Mingar., p. 370.

Alterum anonymi Breviarium memorat Lambecius (4), quod bibliotheca Augusta Vindobonæ asservari scribit, hoc titulo : Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Ἀκραγαντίνων. Ipsius autem Vitæ initium hujusmodi esse testatur : Οὗτος ὁ μακάριος καὶ μέγας Γρηγόριος, ὁ τῆς Ἀκραγαντίνων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος γεννᾶται μὲν ἐν κώμῃ τινὶ λεγομένῃ Πραιτωρία, Χαρίτων αὐτῷ ὁ πατήρ, μήτηρ Θεοδότη· οὗτοι ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ ὑπάρχοντες, καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ. Similia huic sunt alia duo Breviaria, quæ bibliotheca Ambrosiana servat, quorum alterum incipit, Οὗτος ὁπῆρχεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πιντομήτου ἐκ τῆς πόλεως Ἀκραγαντίνων (cod. Sæc. 11, fig. D. 74, part. sup.); alterum, Ὃς ὁπῆρχεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πιντομήτου ὁρμώμενος τῆς Σικελῶν ἐπαρχίας, Χαρίτωνος καὶ Θεοδότης [cxi] γέννημα εὐσεβῶς ζώντων ἐν αὐταρχείᾳ. Οἱ ὁκτὼ ἐτη τὸν Γρηγόριον ὑπάρχοντα δεδοκότες ἐκπαιδεύεσθαι τὰ ἱερὰ γράμματα, κληρικὸς ὑπὸ Ποταμίωνος τοῦ ἐπισκόπου σφραγίζεται, κ. τ. λ. (Cod. sign. B. 133, part. sup.) Hæc porro qui conferet cum Leontii commentario, ipsius et rebus et verbis constare reperiet, ut ne isti quidem alia sancti Gregorii Agrigentini vitam litteris mandasse cognoverim.

II. Jam ex antiquis, qui de sancto Gregorio in scriptis suis mentionem fecerint, non multos recensere licet post eos, quos superius de sanctitatis ejus fama agentes memoravimus : sunt autem fere, quorum verba in adnotationibus ad Leontium protulimus, Gregorius Magnus (5), Nicetas monachus monasterii Studitarum (6), Nicephorus Callistus (7). Nam quartus anonymus est, cujus senariolos ex iis, quos Græci politicos versus appellant, in fine codicis Gregoriani ascriptos invenit Possinus. Sunt autem hujusmodi :

Ἐκκλησιάζει τοῖς λόγοις καὶ τοῖς τρόποις
 Ὁ νοῦς ὁ λεπτός, τῶν νοημάτων κράτος
 Ὁ Γρηγόριος ἡ θάλαττα τῶν λόγων.
 Καθαγιαζὼν νοῦν, ψυχὴν, σῶμα, φρένας·
 Τοῖς ἐνθέοις ῥήμασιν αὐτοῦ πανσόφως
 Σοφοῦ σοφίζων Σολομῶντος τοὺς λόγους,
 Σοφὸς σοφοῦ δόγματα πανσόφως λύει
 Ὁ Γρηγόριος Σολομῶντος τοῦ πάνυ.
 Εἰ γοῦν ἐπέλθῃς ἀκριδῶς ταῦτα, φίλος,
 Καὶ σὺ σοφισθεῖς, καὶ σοφῶν ἔσῃ φίλος.
 Τέως δὲ νῦν μένησο κάμου τοῦ φίλου.

Dum concionatur bene morato stylo
 Subtilis illa mens, sententiis potens,
 Gregorius, magnæ pelagus eloquentiæ,
 Intellectum, animam, mentem, corpus consecrat :
 Divinis atque eloquiis sapientissime
 Dum sapientis Solomontis verba ponderat,
 Doctrinæ naviter summam unus expedit
 Gregorius, Solomontis par interpretes sophi.
 Ergo hæc, amici, sedulo pervolvite,
 Quæ doctos, quæ sapientiæ amicos fecerint :
 Quis o nec vester mente amicus excidam.

Hæc vero eruditulus ipse scriba extudisse videtur, postquam Commentarium Gregorii descripserat. Fuit enim hic scribarum multorum mos, cujus exempla alia in Montfauconi Palæographia reperies.

SCRIPTA

S. GREGORII II, PONTIFICIS AGRIGENTINORUM.

[cxxi] I. Quamquam hactenus in sensu veterum Patrum, qui Ecclesiam scriptis illustrant, vix numeratus uspiam est Gregorius noster, (nam de eo post Caveum, qui Possini verba retulit, cæteri siluerunt, ne Ceilliero quidem excepto, qui ultimus scriptorum sacrorum historiam pertexuit) multa tamen eum multis de argumentis scripsisse, auctor est Leontius, e cujus Commentario in Bibliotheca Sicula Mongitorii hæc illi Opera tribuuntur : *Orationes de fidei dogmatibus ad Antiochenos* (8). — *Orationes tum ad docendum tum ad laudandum editæ Constantinopoli* (9). — *Conciones ad populum de dogmatibus, de jejuniis cineralibus, de sancto apostolorum principe, aliæque plures* (10).

Addit idem ex eadem Vita, Gregorinum adolescentem sacras Litteras, jubente patriarcha Hierosolymitano, interpretatum esse (11). Addere vero item poterat, id postea ab eodem factitatum, cum Ecclesiam Agrigentinam episcopus administraret : quo pertinent illa Leontii verba (12) : Οὕτως οὖν τῶν μακαρίων ἐπαρχούντων τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ὁ ἅγιος Γρηγόριος τὰ πλεῖστα δι' ἑαυτοῦ παρήρσιαζόμενος τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα ὑπετίθετο λόγια. Id est : *Quare cum beati hi viri (diaconi ejus) ubi opus erat, operam suam egregie navarent, copia etiam sancto Gregorio fuit plurima e divinis oraculis privatim explicandi, quæ ad hominum salutem conferre possent.* Cujus quidem temporis opus existimamus esse Commen-

(4) Bibl., t. VIII, p. 281.

(5) Ad n. 60, ex epist. 12, lib. 1; et ad n. 66, ex epist. 12, lib. III.

(6) Ad n. 35, ex Canis., t. III, p. 308, ed. Basn.

(7) Ibid. ex Eccl. Hist. lib. XVII, cap. 27.

(8) Leont. in V. Greg. n. 30.

(9) Ibid. n. 35.

(10) Ibid. n. 87.

(11) Ibid. n. 17.

(12) Ibid. n. 93.

IV. Ut enim severiores litteras amplectendi copia fuit, hanc mihi *σάπτην* ornandam sumpsi: et ab interpretatione exorsus, quod Rossii translatio non probaretur, totum opus a capite iterum ad finem Latine reddidi. Quo in labore e [cxxxiii] magni Hieronymi præscepto (19*) eorum ego rationem sequi malui, qui minus auctorum verba, quam sententiam spectandam censuerunt, iis me scribere ratus, qui res hic magis, quam verba quæsituri sint. Alia deinde successit cura, ut quæ paulo obscuriora crederem, ea petitis aliunde exemplis aliquatenus illustrarem, efficeremque, ut ipsæ simul divini Ecclesiastæ sententiæ eminerent magis, et diligentius explicatæ facilius perciperentur. Hujus autem rei causa ne illud quidem negligendum duxi, ut verba Ecclesiastæ, quæ noster affert, cum hac Septuaginta interpretum translatione, quam nunc terimus, accurate conferrem; Olympiodori quoque lectiones, quandoque et aliorum Patrum, qui Ecclesiastæ loca usurparunt, æque compararem: et quæ haberent isti diversa ac variantia, suo quæque loco subscriberem: tum etiam, ne diligentiam quidquam prætermisum videretur, quoties cæteris in exemplis, quæ ille sacris e Litteris non raro petit, discrimen aliquod deprehenderem, ut nihilominus lectorem de hoc ipso admonerem: quæ mihi crebro admodum præstanda fuerunt; adeo sæpe a vulgatis exemplaribus ista dissentiunt.

V. Quæri vero hic potest, equam sacrarum Litterarum interpretationem Gregorius secutus esse videatur? cum enim totus Ecclesiastæ contextus, quem ille particulatim explanat, ac cætera etiam loca, quæ identidem e divinis Libris affert, sæpenumero, ut modo aiebam, ab iis discrepent, quæ nunc in editione LXX Interpretum legimus, aliud illi exemplar, quam quod ad nos pervenit, præsto fuisse manifestum est. Enimvero dubitare non licet, multo ante Origenem non pauca ubique in Ecclesiis Græca exstitisse divinatorum Librorum exemplaria, ab uno fonte singula. De illa enim translatione Augustinus: *Hanc, inquit, quæ Septuaginta est, tanquam sola esset, sic recepit Ecclesia, eaque utuntur Græci populi Christiani, quorum plerique, utrum alia sit aliqua, ignorant, Ex hac Septuaginta interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est, quod Ecclesiæ Latinæ tenent* (20). Hæc porro editio, ex quo aliæ esse cœperunt, binæ scilicet ab Aquila, binæ rursus a Theodotione et Symmacho, tum quæ quinta et sexta et septima dictæ sunt, ut ab his distingueretur, Κοινή appellari cœpit sive vulgata et communis. Sed exemplaria paulatim, cum alia ab aliis describerentur, vel negligentia vel imperitia scribarum a codicis illius primi Alexandrini, unde fluxerant, lectione discrepare cœperunt. Κοινή autem ista, sit Hieronymus (21), hoc est communis editio, ipsa est, quæ et Septuaginta; sed hoc interest inter utramque, quod Κοινή pro locis et temporibus, et pro voluntate scriptorum vetus corrupta editio est, etc. Existimo enim, jam tum fuisse aliquos, qui Biblia vulgata describentes, ad manus haberent exemplum etiam aliquod diversæ interpretationis, Symmachi puta vel alterius interpretis, iidemque, quoties in locum obscurum aut mendosum incidissent, ex illo exemplo emendarent: itaque ob hanc quoque causam crevisse lectionum variantium numerum, quas ætate quoque sua Hieronymus plurimas agnoscebat (22).

Dices forlasse manum operi satis mature ab Origene adnotam esse, ab eoque peropportune Tetrapla illa et Hexapla et Octapla incredibili labore confecta, ut ex cæterorum interpretum comparatione repræsentaretur cuique, quid in Translatione prima vel deesset vel abundaret vel Hebræo denique exemplari minus responderet. Nimirum ex egregio illo Origenis codice exemplum sibi divinatorum voluminum parare Ecclesiæ potuerunt germanum magis atque sincerum: ex quo sane Latinam etiam Hieronymi interpretationem expressam esse scimus: quæ cum summæ diligentiam atque solertiam opus fuerit, merito ab Ecclesia sancta est delecta, quam omnes religiosissime retinerent. At ne Origenis quidem industria et labor effecit, ut unum in posterum apud omnes divinatorum Librorum exemplar esset, una ab omnibus editio communi consensu probaretur. Audi enim, quid de [cxxxiv] hac re tradat Hieronymus (23): *Si Septuaginta interpretum pura, et ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me, mi Chromati episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, et nascentis Ecclesiæ robora-verat fidem, justum erat etiam nostro silentio comprobare. Nunc vero, cum pro variæ regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrii putas aut e pluribus judicare, quid verum sit, aut novam opus in veteri opere cudere, illudentibusque Judæis cornicum, ut dicitur, oculos configere. Alexandria et Egyptus in Septuaginta suis Hesiychium laudat auctorem; Constantinopolis usque Antiochia Luciani martyris exemplaria probat; mediæ inter has provinciæ Palæstinus codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilus vulgaverunt; totusque Orbis hac inter se trifaria varietate compugnat.*

Et erat sane cuique jus etiam tum aliquod, ne Origenem sequi amplectique cogeretur. Neque enim in editione sua adornauda codicem *ἀπόφαση* Septuaginta seniorum descripserat ab Ecclesia omni receptum, sed exemplum tantummodo aliquod vulgatæ inter-

(19*) V. epistolam ejus ad Pammachium, quæ nunc est 57, olim 101 numerabatur, a § 5.

(20) Lib. xviii De C. D. e. 43.

(21) In epist. 106, ad Summ. et Fretel., n. 2.

(22) Ibid. a n. 3 ad n. 36.

(23) Præf. in Libr. Paralip.

solitarium, aut Origenis Hexapla in ejus manus venisse dixeris. Utrumque tamen incertum puto, non modo quia ex Valesii sententia (32) post Origenem obtinuit, ut ad ejus exemplum in communi etiam Bibliorum editione lectiones identidem adderentur interpretum cæterorum; sed ea non minus de causa, quod noster Symmachi interpretationes in Patrum quoque scriptis, qui sæpe illum secuti sunt, invenire potuerit.

Quidquid demum de his statuendum sit, illud mihi exploratum est, quæ Gregorius diversa a Septuaginta interpretum editione, quam nunc terimus, præsertim in Ecclesiastæ contextu enuntiat, ea non casu aliquo aut vacillante memoria temere illata, sed ex codica aliquo sumpta, et cum animadversione relata esse: cum opus hoc non extemporales orationes a notariis exaratas contineat, sed commentarios studio scriptos, et ad egentium utilitatem in lucem editos.

VII. Ad ipsum Gregorii opus quod attinet, sive scribendi vim spectes, sive doctrinæ copiam consideres, dignum jure dixeris, ut non ultimis veterum Patrum scriptis annumeretur. Stylus quidem Gregorii Asiaticus prope videtur, sed tamen e schola est, ut neque rudis neque confusus dici possit. Verba interdum ejusdem fere [cxxxvi] significationis conjungit, sed quæ orationem pleniorē ac robustiorē efficiant. Amat etiam quandoque textum orationis longiusculum et suspensum; sic tamen, ut sententia constet semper et emineat. Nec sine utilitate est, quod vocabula sæpe componat audacius: inde enim grammatici opes suas non parum augere possint. At vero, quod præcipuum haberi debet, recta ejus semper et plana doctrina est, ubique magistrum agit pietatis, animos ad virtutem incendit, vitia erroresque insectatur, Christianum dogmā et catholicam professionem tuetur. Ecclesiastæ autem sententias sic explicat, ut multo planiorē faciat lectionem libri omnium ferme intellectu difficillimi. Nam eas plerumque, ut sonant, interpretari solet: perraro allegoriam et tropos venatur. Exempla potius e reliquis divinis libris congerit, quæ illi in numerato fuisse apparet: tum quædam e Patrum scriptis delibat, sed res potius et sensa, quam voces et ornatum eorum persequitur: nonnulla etiam, quæ commode dicta non censet, se non amplecti profitetur, et quare in alia sit sententia, acute arguteque demonstrat.

Scire si velis, quæ in toto opere animadversionem excitare, et notatione digna esse videantur, ea, quanquam suo quæque loco indicata sunt, hic tamen celeriter perstringam. Primum quidem doctrinam catholicam de auxiliis divinis ac de libero hominis arbitrio præclare ac dilucide pluribus in locis usurpat et tradit. Nec minus recte de originali peccato disserit, ut infantes tamen, quos ante baptismum mors interceperit, inter damnatos non amandet. Docet idem, viventium recte facta in utilitatem cedere mortuorum: morales vero actiones hominum quorumcunque bonas habet et agnoscit. De corporum nostrorum resurrectione diserte agit: confessionem peccatorum non semel memorat, et consecrationis item formulam affert, qualem in Græcorum Liturgiis legitimus Danielis et Susannæ historiam authenticam se putare demonstrat. Hæreticis semper infensus, Eunomium in primis et Aetium objurgat, erroresque eorum refellit. Cælibem vitam extollit, et Paulum atque Antonium magnos illos anachoretas commendat. Usus precandi Deum ante egressum e domo obtinuisse indicat: conciones in templis habitas, et templorum moles ubique Deo uni excitas affirmat. Jobum athletam pietatis multo ante Salomonem vixisse censet: de Salomone vero sentit, pœnituisse eum scelerum suorum, et post resipiscentiam ad Ecclesiastem scribendum se contulisse. Meminit sæpius Jacobi fratris Domini nostri, nec apostolum facit. Demum et profana quædam attingit: nam et autonomas urbes earumque psephismata commemorat, et militares machinas et desultorum decursiones: tum et quam plumbei etiamtum in physicis essent philosophi, declarat, opiniones de solis orbita recensens, quæ tum ferebantur: et epocham quamdam celebrans, quam mathematici ejus ætatis tertiam motionem periodicam appellabant. Mitto cætera, quæ leviora videntur. Sed qui animum ad lectionem applicuerit, alia, opinor, extundet complura, quæ catholicæ potissimum doctrinæ illustrandæ prodesse possint.

Porro totum Commentarium dividit Gregorius in decem λόγους, quos ego *Libros* appellandos censui: nam eo etiam sensu Græci eam vocem usurpabant, uti post alios adnotavit Montfauconius et Bucherus (33). Nec vero *Orationes* dici debebant, cum indicium in opere nullum sit, unde libros hujusmodi coram populo pronuntiatos esse intelligamus.

VIII. Restat, ut causam quoque scrutemur, quare Gregorius, cum Ecclesiam Latinam regeret, ac Latino ritu factus episcopus Latina tractare deberet, Græcæ potius, quam Latine scripserit. Nondum quippe Græcis adhæserant Siculi episcopi, et Latinus etiamtum in Ecclesiis illis ritus, qualis cæperat, obtinebat. Itaque in codice perantiquo Ecclesiæ Syracusanæ, in quo series episcoporum illius Ecclesiæ descripta est, de Stephano II, quem Pirrus episcopum fuisse demonstrat anno 787 diserte adnotatum fatetur Cajetanus (34), *Syracusanam Ecclesiam [cxxxvii] ab eo capisse Græcæ psallere, cum antea Latine cantaret.* Hic nempe ad Græcos primus defecerat, a quibus propterea *archiepiscopum* appellandum

(32) In epist. ad Usser.

(33) Palæogr. lib. 1, c. 4; Buch. Ant. Erang. p. 611.

(34) Isag. ad Hist. Sic. c. 42, p. 354; et Joan.

Joann. tract. De div. Sicul. offic. c. 8, n. 4.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΓΡΙΓΕΝΤΟΥ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ.
ΛΟΓΟΣ Α.

S. P. N. GREGORII
PONTIFICIS AGRIGENTI
EXPLANATIO SUPER ECCLESIASTEN.
LIBER I.

Ὁ δὲ ἐκκλησιαστικὴ φυσιολογία ἀπτεται,
καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ
τὴν ματαιότητα ὥστε μὴ ἡγεῖσθαι περισπού-
δαστα εἶναι τὰ παρερχόμενα, μηδὲ τοῖς ματαίως
προσαναλλίσκειν τῆς ψυχῆς τὰς φροντίδας.
(Basilii, Hom. in princ. Proverb.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

« Ἀμελγε γάλα, καὶ ἔσται σοι βούτυρον, » φησὶ
που τὸ Παροιμιακὸν καὶ σοφώτατον λόγιον, τί τοῦτο
φάσκον, ἢ δηλονότι τὴν ἐπιπόλαιον ἡμᾶς εἰσηγού-
μενον ἔννοιαν τῶν θεῶν Γραφῶν ἐρευνᾶν φιλοκάλως
καὶ φιλοπόνως; Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀνακαλυφθῆ καὶ
τῆς κατὰ βάθος ἀπορρήτοτέρας καὶ λυσιτελεστέρας
διανοίας τὸ κάλλος. Ἀπλῶς γὰρ ἀναγινωσχόμενα τὰ
ῥητὰ τὴν πρόσκαιρον προμῶνται τοῖς μετιούσιν
ὠφέλειαν· ἢ γάλακτι προσδοικέναι δοκεῖ, διὰ τὸ
ἀπαιώτερον τοῦ νοήματος, καὶ τοῖς ἀτελεστέροις
τὴν ἕξιν εὐληπτον καὶ εὐσύνοπτον. Εἰ δέ τις αὐτὰ
δίχην μαστῶν ἐκπιδέειν ἐθέλει, διὰ συντονωτέρας
παρεξετάσεως τοῦ νοῦ καὶ θεωρίας, γλαφυρωτέραν
εὐρίσκει καὶ στερεμνωτέραν, ἢ τῷ βουτύρῳ προσ-
δοίκεν, ὡς ἐντελεστέραν καὶ τροφιμωτέραν τοῖς νοη-
τοῖς τῆς ψυχῆς αἰσθητηρίοις παρεχομένη τὴν ὁνησιν.

Διὰ τοῦτο φησιν ὁ αὐταληθὴς Δόγος ἐν τοῖς Εὐαγ-
γελίοις· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς· ὅτι ἐν αὐταῖς
δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. » Ἡ γὰρ ἔρευνα τῶν
ἀφανῶν καὶ κεκρυμμένων τὴν γνῶσιν φανεροῦν
ἐκθεῖ καὶ δῆλην ποιεῖν.

Ἀμέλει τοῖνον καὶ ἡμεῖς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν καλῶς

(1) Apud LXX interpretes Proverb. xxiv, 33, sed tamen in editis exemplaribus deest soi. In Bibliis autem nostris c. xxi, 53, legimus, Qui autem fortiter premittit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum.

(2) Huc usque Gregorius noster proverbiale dictum ex Gregorii Nazianzeni sententia interpretatus est: fusiori nempe oratione explicans, quod

Α

PRÆFATIO.

1 « Mulge lac, et erit tibi butyrum (1): » proverbiale est oraculum sapientiae plenum, quonam spectans, nisi scilicet ut nobis persuadeat vulgarem divinarum Litterarum sententiam scite studioseque investigare; unde eorum, quæ alius abdita latent, præclaram majori cum utilitate intelligentiam habeamus. Nam eæ cum leviter delibantur, ob ipsam animi remissionem, obviam tantum afferunt utilitatem: quæ lacti recte comparari videtur, vel quod blandius percipitur, vel quod se captu facilem visuque manifestam tironibus exhibeat. Verum si eas quis tanquam ubera comprimere velit, acriore scilicet investigatione profundius ac mystici, eandem is reconditam magis et solidam inveniat, quæ butyro conferri possit; cum inde perfectius quoddam et salutaris animi sensibus alimentum præbeatur (2).

Idcirco illa sunt in Evangeliiis ab ipso veritatis fonte: « Scrutamini Scripturas, quia putatis in ipsis vitam æternam habere (3). » Nam e scrutatione cognitio obscurarum et latentium rerum efflorescere solet clara atque perspicua.

Enimvero et nos utique sententiam 2 ejusmodi,

ille sic expressit: « Ἀμελγε γάλα, καὶ ἔσται βούτυρον. » Ἐξέταξε, καὶ τυχὼν ἀν' εὐροῖς τι ἐν αὐτῷ τροφιμώτερον. Id est: « Mulge lac, et erit butyrum: » sedulo exquire, et fortasse in his succulentius aliquid invenies. (Orat. 51, p. 501 edit. Bill.)

(3) Joan. v, v. 39, sed ita scriptum invenies: « Ὅτι ὑμεῖς, δοχεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν.

νος οὖν τινα σάλπιγγα μεγαλοφωνοῦσάν, τοὺς ἀνὰ ἅπαντας τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησιάζει καὶ μετακαλεῖται πρὸς τὴν τῶν ῥηθισομένων εἰσήγησιν, ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης τῆς κατ' αὐτὸ σημασίας δυσωπητικωτέραν τὴν πρόσκλησιν ποιησάμενος. Μὴ περὶ δὲ προσφορύτερόν ἐστιν εἰπεῖν καὶ καταλληλότερον, ὥς διὰ τοῦτο προσηγόρευσεν ἑαυτὸν Ἐκκλησιαστήν, ὡς προτείνοντα ῥήματα πρὸς μὴν τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν, ἣν καὶ συνήγαγε τοῦ Θεοῦ τὸ Σωτήριον τοῦ δι' αὐτὴν σωματωθέντος, καὶ τῆς Σατανικῆς αὐτὴν ἐξαπόττης λυτρωσάμενου· καὶ διδάξαντος καὶ πείσαντος πάντων τῶν τῆδε καταφρονεῖν ὡς ματαίων, καὶ τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς. Ἐχρῆν γὰρ μάλιστα καὶ διαφερόντως, ὅς ἔμελλε διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν παραδεχθῆναι τῶν τοιούτων ῥημάτων ἡ δύναμις, τοῦτοις αὐτὰ καὶ προτείνειν. Οἶμαι γὰρ ὡς διὰ τοῦτο παρήκεν ἐνταῦθα καὶ τὸ κύριον ὄνομα, δηλονότι τοῦ Σολομῶντος, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν ταῖς Παροιμίαις κινεῖ τῇ Σοφίᾳ τῆσιν αὐτὸ κατ' ἀρχάς· ἐκεῖ μὲν γὰρ φησι, « Παροιμίαι Σολομῶντος, υἱοῦ Δαβὶδ, » καὶ, « Σοφία Σολομῶντος, υἱοῦ Δαβὶδ, » ἐνταῦθα δὲ, « Ῥήματα Ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ. »

Καίτοι γε Δαβὶδ οὐκ Ἐκκλησιαστοῦ πατήρ ἦν, ἀλλὰ Σολομῶντος προσηγουμένως, τί δημοτοῦν ἐνταῦθα μόνον ἀπεσιώπησε τὸ κύριον ὄνομα, προετίμησε δὲ τὸ ἐπίθετον, καὶ προσηγόρευσεν ἑαυτὸν ἀπλῶς Ἐκκλησιαστήν; Ἀλλ' εὐδελον ὡς· δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν· ἵνα δεῖξῃ σαφῶς ὡς πρὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν προβάλλεται τῶν ῥημάτων τούτων ἡ δύναμις. Ἐτι δὲ καὶ διὰ τῆς ὁμωνυμίας ἑαυτὸν ὑμώφρονα δείκνυσαι καὶ σύμφωνον καὶ συνήγορον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν.

Quam hoc novum, quam inauditum! quam iis verbis contrarium, a quibus liber incipit? sententiam tamen suam sic tueitur: « Argumentum, inquit, ejus rei habeo multa vocabula, quæ non alibi, quam in Daniele, Esdra et Chaldaeis interpretibus reperias. » Sed jam hujusmodi rationem elevavit Calvinus externus item scriptor, qui vocabula, quæ ille peregrina facit, prope omnia Hebræa origine esse demonstravit. Nec vero, si talia non essent, tolerabilius non fuisset Esdræ illa Bibliorum restitutori tribuere, qui et Chaldaicis litteris totum divinorum voluminum contextum reddidisse putatur, veteribus formis relictis, quas Samaritani retinebant.

(9) Non aliter senserat Gregorius Neocesariensis: sic enim Metaphrasin suam inchoavit: Τάδε λέγει Σολομών ὁ τοῦ Δαβὶδ βασιλεὺς καὶ προφήτου παῖς ἀπό τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, παρὰ πάντας ἀνθρώπους, βασιλεὺς ἐντιμότερος καὶ προφήτης σοφώτατος. Id est, *His verbis Salomon Davidis regis et propheta filius, rex mortalium omnium clarissimus et propheta sapientissimus universam Dei Ecclesiam affatur.* Contra Gregorius Nyssenus hanc ejus appellationis causam profert, quod libri hujus doctrina magis ad Ecclesiam pertineat, quam quæ cæteris in libris sive Veteris sive Novi Testamenti continentur; quorum nempe non pauca historia sunt et vaticinia, atque ad urbium et gentium origines et bella spectant. Ἡ δὲ, inquit, τοῦ βιβλίου τούτου διδασκαλία πρὸς μὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν βλέπει, δι' ὧν ἂν τὸν ἐνάρκτον τις καταρθώσκει βίον, ταῦτα ὑφιστάμεν. Id est, *Hujus autem libri doctrina ad unam ecclesiasticam vivendi*

quodquot sub cælo degunt, in concionem vocat, et ad rerum tradendarum cognitionem invitat: eo flexanimam magis adhortationem efficiens suam, quo ipsa nominis significatio simplicior est. Jam et commodius fortasse aptiusque quis dixerit, nomen ab eo sibi impositum Ecclesiastæ (9), ut uni Ecclesiæ verba se facere ostenderet, quæ ex gentibus futura erat, Dei beneficio congregata, qui ad ejus salutem humano corpore assumpto, ipsam ab Sathanæ insidiis redemit, atque idem erudit per-suasitque, ut omnibus, quæ hic sunt, tanquam levis momenti et rebus contemptis, cælestium societatem sibi comparare niteretur. Oportebat enim præstabatque vel maxime, qui talium verborum vim opere implere debebant, ad eos ut mature eorum etiam doctrina perveniret. Hac, opinor, de causa proprium ille Salomonis nomen hic prætermisit, aliter atque in Proverbiorum et Sapientie libris fecit: quippe horum quidem alterum sic inchoavit, « Proverbia Salomonis filii David, » alterum vero sic, « Sapientia Salomonis filii David (10), » cum hujus sit initium, « Verba Ecclesiastæ filii David » (11).

Nam cum David Salomonis potius esset quam Ecclesiastæ pater, cur demum proprio illo nomine hic solum relicto, adscititium præferret, sequo uno verbo Ecclesiasten diceret, nisi ea omnino, quam attingimus, causa illum impulisset? quo nempe aperte declararet, se verborum horum vim ad gentium Ecclesiam convertere. In quo etiam ob cognominationem ostendit, quantum idem Christi Servatoris nostri Ecclesiæ et animo consensiat, et voce patrocinetur.

rationem pertinet, cum ea explicet, per quæ quis recte et ex virtute vitæ instituat. (Hom. 1, in Eccles.) At Hieronymus, cum tribus nominibus Salomonem vocatum esse scripsisset, *Pacificum*, id est Salomonem, *Ididia*, hoc est dilectum Domini, *Coëleth*, id est Ecclesiasten, adjecit: « Ecclesiastes autem Græco sermone appellatur, qui cætum, id est Ecclesiam, congregat, quem nos nuncupare possumus *Concionatorem*, eo quod loquatur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigatur. » Adnotat vero post Drusium Bochartus (Hieroz. P. I, l. II, c. 4), τὸ πᾶν, quemadmodum et πᾶν *sopheret* scriba

(Esdræ xi, v. 54), femininam quidem habere terminationem, sed significationem masculinam. Quæ inepte quidam ad *animam* aut *sapientiam* Salomonis retulerunt: ineptius multo Kimchi eam hujus appellationis commentus esse causam, « Quod librum hunc scripserit Salomon jam senex et grandævus, cumque ejus vires elanguissent, ut feminæ eorum ratione, quam viro similior esset. » (Amaus ad Tit. Eccl.)

(10) Apud LXX titulus libri duobus tantum expressus est vocabulis Σοφία Σολομών, ut in Vulgatis *Liber Sapientie*, sine auctoris nomine.

(11) Id ipsum disertius a Gregorio Nysseno traditur: Τάχα δὲ καὶ πρὸς τὸν καθηγμένον τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐπιγραφή βλέπει· ὁ γὰρ ἀληθινὸς Ἐκκλησιαστής, ὁ τὰ ἐσχορπισμένα συναγαγὼν εἰς ἓν πλήρωμα, καὶ τοὺς πολλὰ κατὰ τὰς ποικίλας ἀπάτας πλανημένους εἰς ἓνα σύλλογον ἐκκλησιάζων, τίς ἂν ἄλλος εἴη, εἰ μὴ ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Ναθαναὴλ, ὅτι· « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς

Δαδδ, « καίτοιγε κάκεινου, κατὰ τὴν ἄππορον καὶ παρθενικὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρόσληψιν, οὐκ Δαδδ πεφυκότος. Ἀλλ' ἵνα μὴ τινες οἰθῶσιν, εἰς τὸν πρόχειρον καὶ σωματικὸν Σολομῶντα τὸ εἰρημένον τὴν ἀναφορὰν ἔχειν, ὡς ἐπ' ἀμφοτέροις διηρημένης τῆς ὑπολήψεως, σοφῶς ἄγαν ἀπεσιώπησε τὸ, « υἱοῦ Δαδδ » καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀποσιωπῆσεως, καὶ διὰ τῆς δοτικῆς ἀπείργων ἐαυτὸν τῆς ὑπολήψεως ταύτης, καὶ μόνον τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν ἀποκεκληρωμένως ἀνατιθεῖς πᾶσαν ἔννοιαν τοῦ Ἄσματος, τῶν ἁμαρτιῶν, ἐν ᾧ φάσκει, « Ὁ ἐστὶ τῷ Σαλομῶν. »

« Βασιλέως (Ἰσραὴλ). » Πότερον τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ παραλαμβινομένου νῦν βασιλέως, ἢ τοῦ Δαδδ; ἐμοὶ δοκεῖ κατὰ κοινὸν λελέχθαι τῶν ἀμφοτέρων, ὡς ἑκατέρου τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύσαντος. Εἰ γάρ τις ἀποκεκληρωμένως εἰς τὸν Δαδδ ἐξεληφέναι τοῦτο προέλοιτο, διὰ τὸ Σολομῶντα γνωρίζεσθαι ὅθεν βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οὐκ Ἐκκλησιαστὴν ἀνθεκλυσθήσεται ὁδόν παρὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ μετὰ βραχὺ φάσκοντος διαβῆδην· « Ἐγὼ Ἐκκλησιαστὴς ἐγενόμην βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ. » Οὐκοῦν ἄρα κατὰ κοινὸν λελέχθαι τὸ, « Βασιλεὺς Ἰσραὴλ, » προσηκόντως ὑποληπτέον. Τὸ μέντοι, « ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, » δηλοῖ, κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν, καὶ τὴν πόλιν, ἐν ᾗ βασιλεὺς ἑκάτερος ἐξηγάγετο, ὅτε Δαδδ καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς ἵνα καὶ διὰ τῆς κατὰ τὸν τόπον μεγαλειότητος παρεμφήνη τὸ ἔνδοξον καὶ τὸ περιφανὲς τοῦ λαλοῦντος.

Ἔστι δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς τοιαύτης προχείρου διασαφέσεως ἀναγωγικώτερον ἐξεληφέναι τὸ εἰρημένον, καὶ γλαφυρόν τι νοῆσαι καὶ εἰπεῖν· καὶ γὰρ ἐπιστῇ τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ Ὅρασις εἰρήνης ἐρμηνεύεται, καθὼς οἱ περὶ τῶν ἐν τούτοις ἐσχαλακότες παρέδουσιν· μήποτε φήσας, « ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, » ἐπὶ καρδίαν φησὶ ὄρασιν ἔχουσαν εἰρήνην;

(15) Istud Ἰσραὴλ, quod virgulis seclusi, vel hoc loco perspicuitatis causa adjectum est, vel perpetram initio omissum. Apud LXX certe non desideratur: quamquam Hieronymus superfluum esse scripsit; et in Synopsi etiam legimus, quæ Athanasio tribuitur: item apud Gregorium Nyssenum et Olympiodorum.

(16) Eccle. i, 12. Sed apud LXX scriptum est βασιλεὺς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλὴμ.

(17) Patres Græcos, qui ante Gregorium nostrum dedita opera Ecclesiasten illustrarint, scriptaque sua ad nos usque transmiserint, facile est numerare. Habemus enim Gregorii Neocæsariensis integram Metaphrasin, et Gregorii Nysseni homilias octo, quibus caput Ecclesiastæ primum, alterum et bonæ ex parte tertium disertè explanavit: tum egregium commentarium Olympiodori diaconi Alexandrini, quem revera Gregorio nostro antiquiorem alio loco ostendimus. His addenda Synopsis sacrorum Librorum, quæ olim Athanasio tribuebatur; quippe a Cave aliisque scriptoris satis vetusti opus habetur: quamquam in ea auctor summam tantum Ecclesiastæ delibavit, ut propositi ratio ferebat. Latere vero adhuc in bibliotheca Bavarica Polychronii Diaconi Commentarium in Ecclesiasten, adnotavit Meursius (ad ejusdem Ἐξήγησιν in Cant. cant.), de quo etiam ter mentionem fecit Labbeus (Bib. Nov. mas. p. 79, 177, 306); et Spizelius (Cod. Basil.). Huic demum et Procopii Sophistæ

tem assumptionem humanæ naturæ species, filius David natus est. Verum ne essent qui putarent, orationem ad obvium tractabilemque Salomonem esse referendam, perinde quasi ea in utrumque suspicio cadere posset, sapienter admodum, 6 filii David silentio prætermisit: atque apposito huiusmodi prætermisso, et dativo casu usurpato illud est assecutus, ut orationis ambiguitate sublata, sententiam omnem Cantici canticorum, in quo dicit: « Quod est Salomoni, » in unum Christum Deumque nostrum egregie transferret.

« Regis (Israel) » (15). Ecclesiastæne, qui modo est appellatus, regis, an Davidis? equidem de utroque arbitrari dictum esse promiscue; quoniam uterque in Israele regnavit. Nam si quis illud separatim de Davide interpretari maluerit; quod Salomon nempe, non Ecclesiastes rex Israelis agnosceretur: jam is in aliam statim sententiam ipso Ecclesiastæ auctore trahetur, cum paulo post apertissime dicat: « Ego Ecclesiastes sui rex Israel in Jerusalem (16). » Igitur promiscue hic istud, « Rex Israel » usurpari, convenienter opinemur. Nam quod additur, « super Jerusalem, » siquidem obviam attendas sententiam, urbem quoque ostendit, in qua uterque dominatus est et David et Ecclesiastes: ut a loci etiam maiestate dignitas atque splendor loquentis interluceat.

Cæterum, vulgari sensu delibato, gradum facere præstat ad multo ampliorem dicti significationem, et perfectum aliquid cogitare atque dicere: nam quia nomen Jerusalem Visio Pacis redditur, quemadmodum ab iis, qui hæc ante nos pertractarunt (17), accepimus, fortasse cum 7 « super Jerusalem » dicit, super cor ille dicit cupiditatum in

Scholia jungi possunt in Proverbia et Ecclesiasten, quæ in Pelliserii Bibliotheca fuisse constat (Montfaucon. B. B. p. 1198 E); ac Venetiis etiam in Marciana asservari, a Zanetto accepimus (Bibl. Gr. Marc. p. 21).

Commentarios contra, quos nunc quidem desiderari, et olim in hominum manibus fuisse, et a Gregorio nostro lectos esse, verisimile est, quis omnes recenseat? multi enim e Græcis quoque Patribus in divinis Libris explanandis sedulam ac diuturnam operam posuerunt. Mitto Diodorum Tarsensem ac Joannem Chrysostomum, quos in omnes libros Testamenti utriusque Scholia reliquisse, testatur Suidas: Cyrilli Hierosolymitani temporibus plures jam in Ecclesiasten legebantur Commentarii primorum Patrum, quos ille memorat Catechesi xv, n. 20, inquit, Ως δὲ οἱ ἐξηγηταὶ φησιν, nempe ad caput xii Ecclesiastæ, v. 4; atque ex horum, opinor, numero erat Hippolytus martyr, cui Commentarium in Ecclesiasten tribuit Theodoretus (t. IV, p. 88). Ab Origene etiam librum eundem illustratum esse, scripsit Xystus Senensis (Bibl. Sanct. lib. iv, in Orig.), Methodii usus testimonio, quod tamen Huëtius in Methodio se reperire non potuisse affirmat (in Origenian. l. iii, n. 4, sect. 2); sed id ipsum a Dionysio Alexandrino præstitum esse, potiori auctoritate comprobatur: idem enim ipse mentionem de commentario suo fecit in epistola ad Basilidem (quod Edesb. l. vii, c. 26;

homine tumultuantium contractione nactum eam praeis visionem, quae Deum spectat: quippe ad hoc ipsum orationis suae vim passim convertit; cui, inquam, cordi quasi aures quaedam spirituales ad audiendum datae sint, de quo Dominus in Evangelio, « Qui habet, inquit, aures audiendi, audiat »: Illud simul significans, quae obdormierint corda, nunquam ad eorum aures dicta pervenire.

Quin fortasse illud, « super Jerusalem », aliter quoque accipi conveniat. Nam cum Jerusalem, ut paulo ante dixi, idem sonet atque *Visio pacis*, commodissime quis coelestem spiritalemque Jerusalem significari credat, quae vere proprieque atque apprimè *Visio pacis* est, sive sanctorum civium angelorumque coelestium, concordiam, sive beatitudinem ipsam consideremus ab omni prorsus vel suspitione vel pugna vel tumultu vel procella vacuam: ut mirum in modum quadret quod dicitur: « Verba Ecclesiae regis Israel super Jerusalem », quae nimirum ad supernam intelligibilemque Jerusalem omnes illos deducunt, qui hæc libenter audiant, humilesque orbis partes, et quae in eo sunt, derelinquant humanas vicissitudines, desidia, vitia, factiones, fluctus, quo ad altissima avolent tabernacula, atque ad visionem pacis; hancque jam sanctorum Evangeliorum vel ante tempus participes. Idcirco adjecit (18) protinus:

ἡ τῆς πρὸς Θεοῦ, διὰ τῆς συστάσεως τῆς ἐκείνης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ παθῶν· πρὸς τὴν προδιάθεσιν τῶν βεβηλωμένων ἀναστὰς ὡς ἔχουσιν. ἐκαστὸν γὰρ τὸ τοῦ ἀκούειν καθὼς φησὶν ἐν τοῖς γελοιῶς ὁ Κύριος, « Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκούει τὰς ἀπεσταλταρχίας καρδίας μηδὲ μὲν ἐκείνων τῶν λεγομένων παρακινητόμενος.

Τίχαι δὲ καὶ ἄλλως τὰ, « ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ » ἐκδέχασθαι προσήκειν. Ἐπεὶ γὰρ Ὁρασίς ἐστι Ἱερουσαλὴμ ἐρμηνεύεται, καθὼς ἐφθην, ὡς προσφορώτερον ἐστὶν ὑπολαμβάνεσθαι τὴν ἐν νοήτῃ ὁλοῦν Ἱερουσαλὴμ, ὡς οὖσαν Ὁρασίαν τῆς ἀληθείας καὶ κυρίως καὶ πρῶτως διὰ τὴν φωνίαν τῶν ἐκείσε πολιτευομένων ἁγίων καὶ τοῦ οὐσῶν· καὶ μηδεμίαν ἔχειν τὴν σύναλιν πύχνης ταραχῆς καὶ ζήλης ὑπόληψιν, ὡς εἶναι τοιαύτην ὡς τὸ λεγόμενον, « Ἔργατα Ἐκκλησιαστικῶν ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ »· ἵθρουν ἐπὶ τῇ ἐκ νοήτῃ Ἱερουσαλὴμ παραπέμποντα πάντας τὸ εὐκωμότως ἀκούοντας· ὅτι δὴ κατὰ τὴν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα καταλιπόντας, καὶ τὴν θρωπίναν περιφοράς καὶ τύρας καὶ μαχόμενους ταραχῆς καὶ ζήλας· καὶ πρὸς τὰς ὑπερρεπένους σκηνὰς ἀναπτάντας ἐπὶ τὴν ὄρασιν τῆς εἰρήνης, καὶ συναυλιζομένους καὶ πρὸ καιροῦ τοῖς ἁγίαις ἑωσγελοιῶς. Ἀμέλει τοίνυν ἀμέλεις ἐκτίγατε.

§ II.

Vrs. 2. *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, C vanitas vanitatum, omnia vanitas.*

Si vanitas est quidquid nullam habet utilitatem, nullumque humanæ vitæ commodum affert, neque in iis quæ ad animum, neque in iis quæ ad corpus, sive separatim sive conjunctim referuntur; ut ex utraque parte inutile omnisque ③ compendii

18 Matth. xiii, 9.

nec minus de Didymo sentiendum est, cujus locus in Joannis Damasceni *Parallelis* afferitur, quem infra ad § 8 lib. iii ascribemus. Athanasium quoque et Acacium Cæsariensem eandem operam navasse, in comperto est: de illo enim testis est Photius (cod. 409); de hoc Hieronymus (*De script. Eccl.* c. 98). Eusebii Antiocheni nomen et reliquias aliquot bibliotheca Oxoniensis servat; Apollinaris Laodicensium locum ex Hieronymi commentario infra asseremus (lib. iv, § 2). Si autem titulis credimus eorum voluminum, quæ *Catenæ Patrum* appellantur, alii etiam Ecclesiastæ interpretes exstiterunt: binas nempe hujusmodi *Catenas* in Ecclesiasten habet bibliotheca Bodleiana, in quibus Basilii agmen ducit (Grab. in *Spicil.* Præf. t. II): in Ambrosiana item est, quæ eundem Basilium cum aliis refert, ut ex Bugatti viri doctissimi litteris didici: in Marciana vero Venetiis quarta servatur, in qua præter alios Patres loca afferuntur Origenis, Evagrii et Nili.

Jam quos potissimum Gregorius hoc loco designet, tot veterum commentariis deperditis, igitur oramus: nisi quod Olympiodorus ille, de quo paulo ante dicebam, eandem plane rem initio operis sui

Ματαιότης ματαιότητων, εἶπερ ὁ Ἐκκλησιαστής, ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης.

Εἰ ματαιότης ἐστὶ πᾶν ὃ μηδεμίαν ἔχει ὑποτέλειαν ἢ χρησιμότητα πρὸς τὸν βίον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· τὸν κατὰ ψυχὴν, καὶ μέντοι τὸν κατὰ σῶμα, καὶ διαίρεσιν ἢ κατὰ συνάρθειαν παραλαμβάνομεν· ἀλλ' ἐκατέρωθεν ἀνόνητον εὐρίηται καὶ μηδεμίαν

attigit: quæ tamen apud alios quoque occurrit. Nam et Cyrillus Alexandrinus in *Glaphyris* (l. i *De Abr. et Melchis.*), cum Jerusalem commemorasset, adjecit: « Ὁρασίς δὲ εἰρήνης καὶ τοῦτο διαρκεῖται ».

(18) Sanctorum Evangeliorum nomine designatur hic vita illa coelesti similis, quam in terris quoque ii vivunt, qui Deo dediti omnem veterem labem aboleverunt. Neque ea appellatio nova est: quippe Basilii (*De Spir. sanct.* c. 15) jam scripserat: « Εἰ τις ὀριζόμενος εἶποι, τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τοῦ ἀποστόλου βίον προδιατύπων, οὐκ ἂν μοι δοκῇ τι προσήκοντος ἀμαρτεῖν. Id est: Si quis definiens diceret, Evangelium esse formam vitæ, quæ est resurrectionis, mihi nequaquam videretur a vero aberrare.

Juvat autem hic adversus eos, qui allegorie usum ne in antiquis quidem Patribus, qui sacras litteras interpretati sunt, satis probant, paucis adnotare, quam justa illi de causa mysticis ejusmodi explicationibus delectarentur. Norant utique magni plane viri magnoque ingenio ac judicio præditi, Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, alii, norant, inquam, quot quantæque controversiæ de

κεκτημένον ὠφέλιον· τί δὴ ποτὲ φησιν ὁ Ἐκκλη-
σιαστής, « Τὰ πάντα ματαιότης; » Εἰ μὲν γὰρ ἔστιν
αὐτῷ περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων ὁ λόγος, οὐδὲν δὲ
μάτην ἐποίησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν μεμαρ-
τύρηται παρὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὡς καὶ δι'
αὐτῆς ἴσμεν τῆς πείρας· πολὺ φησι, « Τὰ πάντα μα-
ταιότης; » Τὰ μὲν γὰρ οὐράνια μεγέθη τε καὶ κάλλη
πρὸς τὰ χρήσιμα πεφυκέναι καὶ λυσιστελῇ τοῖς ἀν-
θρώποις, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐκδιηγούνται καὶ κατ-
αγγέλλουσι τοῦ πεποιηκότος τὴν μεγαλυσύνην καὶ
δόξαν. Ἡ δὲ γῆ καὶ θάλασσα διὰ τῶν προσόντων αὐ-
ταῖς ἀναριθμήτων ζώων τροφίμων καὶ μέντοι καὶ
πρὸς θηλείαν ἐπιτηδείων· καὶ τῶν ἄλλων παντοδα-
τῶν φυτῶν ἐγκάρπων καὶ ἀκάρπων, καὶ τῶν ποικί-
λων σπορίμων, δι' ὧν ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πορι-
ζομένη τὸ εὖοσμον καὶ τερπνὸν καὶ τροφίον ἐκ
περιουσίας συνίσταται καὶ περισώζεται καὶ φυλάτ-
τεται· καὶ προσκυνεῖ καὶ δοξάζει τὸν ἀγαθὸν καὶ
πάνσοπον ποιητὴν τῶν ἀπάντων. Ἔοικεν οὖν μᾶλ-
λον ὁ Ἐκκλησιαστής τῷ καθόλου χρησάμενος προσ-
διορισμῷ μάτην τοῦ ματαίου τὴν δόξαν καὶ ἐν τοῖς
ἰδίοις ῥήμασιν ἔχων τοῖς ἀποφαινομένοις εἶναι μα-
ταιότητα πάντα τὸν κόσμον. Πῶς γὰρ ἔξει χώραν
ἐν τούτοις τὸ σύνολον ἢ προσηγορία τῆς ματαιό-
τητος;

Ἄλλ' εὐδὴλον, ὡς οὐχὶ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ
καὶ πανσόφου καὶ ὑπερκάλου Δημιουργοῦ γεγονότων
προεδάλλετο τὴν τοιαύτην ὀνομασίαν· ἀλλὰ περὶ μό-
νων τῶν παρὰ τῆς μοχθηρᾶς καὶ φαύλης προαιρέ-
σεως τῶν ἀνθρώπων ἐνεργουμένων μάτην, ἢ κατὰ
διάνοιαν ἢ κατὰ λόγον ἢ κατὰ πράξιν· δι' ὧν ὁ

plerisque sacrarum Litterarum locis vel institutæ
essent, vel institui etiamdum possent. At, cum po-
puli, quem quisque regeret, bonum maxime spe-
ciarent, et hanc animam esse ducerent, si auditores
cum veritatis cognitione bene vivendi studium
coiungerent; controversiis illis raro delibatis, quæ
melius in Scholis Christianis tractabantur ad
Alexandrinæ exemplum, quæ doctorum sapientia
et eruditione insignis fuit, populum rudem et
penititoris doctrinæ impatientem alia ratione insi-
tuendum esse censuerunt. Sic orta illa interpretandi
consuetudo per tropos et allegorias, in vitiorum
fere inactione ac virtutum laude triumphans,
quam ea impensius Patres quidam amarunt, quo
populi, quem excolerent, auribus atque animis ju-
cundior utiliorque videbatur; neque id tamen sine
auctoritate fecerunt, cum hanc ipsam Interpretandi
rationem ostendisset Paulus apostolus, quocum
errare non poterant (Ad Galat. iv, 24 seqq.).

Porro ne tum quidem omnes sermonem hujus-
modi popularem et eruditionis expertem probabant:
nec desuere, qui magnam ipsam Basilium repre-
henderent, quod in Hexamero explananda quæ-
sitiones quasdam nobiles prætermisisset: quem
Gregorius frater sic defendit (sub init. libri in H. x.):
Οἱ ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα προφέροντες οὐ μοι
δοκοῦσιν ἐπισκεφθαι τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ Πατρὸς
ἡμῶν διδασκαλίας, ὃς δὴ μωρὸς τοιοῦτον διαλεγόμενος
ἐν Ἐκκλησίᾳ τῇ πολυάνθρωπῃ, κατὰ ληθρον ἐξ ἀνάγκ-
ης ἐποιεῖτο τοῖς δεχομένοις τὸν λόγον· ἐν γὰρ τοσ-
ούτοις τοῖς ἀκούουσι πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ οἱ τῶν
ὕψιστων ἐπαύοντες λόγων· πολλὰ πλάσιους δὲ οἱ
τῆς λεπτοτέρας ἐξετάσεως τῶν νοημάτων οὐκ ἐρ-
κυνούμενοι, ἀνδρες ἰδιώται καὶ βάναστοι ταῖς ἐπιδι-
φορίαις ἐργασίας προσασχολούμενοι, καὶ ὅν γυναι-
κας τῶν τοιοῦτων μαθημάτων ἀγύμναστοι, καὶ ἢ
νεολαία τῶν παίδων, καὶ οἱ παρηλικότεροι κατὰ τὸν

expers inveniat: quid tandem dicit Ecclesiastes,
« Omnia vanitas? » nam si de rerum, quæ sunt,
natura sermonem habet, quarum Deus nullam sine
causa fecit, quasque bonas admodum esse omnes
et verissimo idem testimonio affirmavit, et nos
ipsi experiendo novimus; qui potuit dicere, « Om-
nia vanitas? » Cœlestes enim magnitudines pulchri-
tudinesque quantas habeant utilitates, et quanta
hominibus commoda importent, ipsæ declarant,
multoque magis Conditoris majestatem et gloriam
commendant; terra vero ac mare, cum innumera-
bilia nutrant animantia non modo ad esum sed etiam
ad servitutem idonea; cumque tanta sit plantarum
omnis generis copia, tanta fructuum satorumque
varietas, quibus suffulta hominum vita large atque
ad suavitatem usque jucunditatemque alitur, con-
stituitur, conservatur, custoditur; nonne his omni-
bus bonum et summe sapientem rerum omnium
Conditorem et agnoscunt et prædicant? Quare per-
peram potius Ecclesiastes definitione illa generatim
complexus singula, conceptam animo vanitatis opi-
nionem verbis quoque ad mundum universum
protulisse videatur: cum nullum plane locum in
his illa vanitatis appellatio habere possit.

Atqui liquet, denominationem ejusmodi non de
boni et perquam sapientis præstantisque Artificis
operibus inductam esse, sed de iis tantum, quæ
improbo pravoque hominum frustra anitientium
consilio sunt, in quibus aut cogitatione aut verbis
aut factis labuntur (19): itaque qui sublimis erat,

χρόνον, πάντες οὗτοι τῶν τοιοῦτων ἔδεοντο λόγων,
τῶν μετὰ τινος εὐλήπτου ψυχαγωγίας διὰ τῆς φαινο-
μένης κτίσεως καὶ τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν πρὸς τὴν τοῦ
πεποιηκότος τὰ πάντα γινώσιν χειραγωγούντων.
Il est: Qui hæc et alia ejusmodi loquuntur, hi mi-
hi non videntur propositum patris nostri doctrinæ
finem intueri, qui in amplissima Ecclesia populum
frequentissimum alloquens, pro audientium intelligen-
tia sermonem moderabatur. In tanta enim multitu-
dine licet essent multi, qui altiores etiam disputati-
ones intelligerent, plurimi tamen doctrinæ subtili-
tatem non capiebant, utpote homines imperiti atque
opifices et negotiis humilibus occupati, et mulieres
in ejusmodi disciplinis minime exercitæ, et pue-
rorum turba, atque proveci senes, qui omnes
oratione facili instituendi recreandique erant, et per
res procreatus, quæ cernuntur, earumque pulchritu-
dinem ad rerum omnium Auctorem procreatoremque
deducendi.

(19) Ita sane hunc locum, quandocunque usur-
pare opus fuit, plerique Patrum interpretati sunt,
quibus præiit Gregorius Neocesariensis, dictum
sic explicans: Ὡς κενὰ καὶ ἀνόνητα τὰ τῶν ἀνθρώ-
πων πράγματα τε καὶ σπουδασματα, ὅσα ἀνθρώπων·
οὐδὲ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν ὁρῶνς τι τοῦτοι· προσηρη-
μένον, ἅπερ ἀνθρώποι περὶ γῆν ἐρποντες καὶ σώμασι·
καὶ ψυχαῖς ἐκτελέσαι σπεύδουσι, τῶν μὲν προσκαί-
ρων ἡττημένοι, ἀνωτέρω δὲ τῶν ἁπτῶν τῷ γενναίῳ
τῆς ψυχῆς ὁρματι οὐδ' ὅτιον κατιδεῖν βουλόμενοι.
Id est, Quam vana et inutilia sunt omnia ea homi-
num negotia et studia, quæ in humanis rebus susci-
piuntur! nemo enim est, qui utilitatem ullam cum
iis conjunctam esse dicere possit, quæ homines humi-
reptantes et corporibus et animis perficere contendunt,
rebus caducis et temporariis addicti, supra sidera
generoso animæ oculo ne tantillum quidem aspicere
volentes (Int. Metaphr.).

humilis sit, quique ad cœlestia contemplanda natus, inferiora inhiat insipienter : tum qui in honore habebatur, stupidarum pecudum similitudinem speciemque gerit ; et qui regia dignitate auctus principari cœperat, mancipiorum prope ritu servitutem servit inglorius ; **10** qui denique immortalitatis particeps ornamentorum pulchritudine renitebat, morti jam et corruptioni merito addictus est. Nam æterna quidem semperque mansura ut teneas, nullam omnino operam ponere, neque ullo bonorum divinorum desiderio moveri ; atque adeo nihil alcundæ in cœlis hæreditatis promissa attendere, nunquam ad immortalem illam et beatam gloriam lætitiæque aspirare aut ullo ineffabilis angelorum gaudii amore accendi : contraque gloriam hanc, non secus ac vernos flores deflorescentem, omni studio persequi ; et quantum adhiberi curæ potest, tantum ad divitias injustas corruptibilesque coercendas conferre, atque ad quæstus per vim et rapinas augendos tyrannicæ potestatis furore inflammari, falsa simul contexere, calumnias mendacesque accusationes venari : tum comessationibus crapulisque ad ebrietatem usque totos se dedere, et quæ ista comitari solent, in execrandis voluptatibus atque in omni libidinum genere volutari ; quantæ, quæso, vanitatis vel singula quæque esse reperiuntur ? quidni igitur hæc omnia et horum similia vanitas vanitatum sint, sive ut Ecclesiastes iterata appellatione significare intentius voluit, summa vanitas (20) ? Atque idem, quia homines qui studium curamque suam in ejusmodi rebus ponunt, ad eum tendunt finem, in quo nulla utilitas sit, ideoque adjecit statim :

A ὕψιλος γίνεται ταπεινός, καὶ ὁ τὰ ἄνω πείσυχώς βλέπειν, πρὸς τὰ κάτω κέχνη παραφρόνως, καὶ ὁ ἐν τιμῇ ὢν, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθῇ αὐτοῖς · καὶ ὁ ἔρχων καὶ βασιλεὺς τεταγμένος, ἀκλεῆς εὐρηται παραπλήσιως τοῖς δοῦλοις · καὶ ὁ τῆς ἀθανασίας καθωραϊσμένος καὶ εὐαπρέπων τοῖς κάλλεσι, τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ διακαίως καθυποκαίμενος. Τὸ γὰρ μηδαμῶς πρὸς τὴν τῶν αἰωνίων καὶ διαμενόντων ἀεὶ κτῆσιν ἀφορᾶν τὸ παράπαν, μήτε μὴν τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἔχειν τὴν ἐπηγγελμένην κληρονομίαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς · μηδὲ πρὸς τὴν ἀκτράκτον καὶ μακαρίαν ἐκείνην ἀναπτεροῦσθαι δόξαν καὶ χαρμονὴν · μήτε μὴν πυρπολεῖσθαι τῷ ἔρωτι τῆς ἀρόχτου τῶν ἀγίων ἀγγελίου ἀγαλλιᾶσθαι · ἀλλ' ἐμπαλιν τὴν ἀπανθοῦσαν ἐξέχων **B** ἴσα καὶ τοῖς ἐαρινοῖς ἀνθεσιν ἐπιμελῶς διώκειν, καὶ παντὶ σθένει σπεύδειν πρὸς ἀδίκου καὶ φθειρομένου πλούτου συνάθροισιν, καὶ μεμνημένοι πρὸς τυραννικὴν καταδυναστείαν καὶ τῶν ἄρπακτικῶν καὶ πλεονεκτικῶν δῆθεν κερδῶν τὴν ἀδικίαν αὐξήσειν · καὶ ψεύδη βράψουσαι, καὶ διαβολὰς καὶ συκοφαντίας θετεύειν · καὶ σχολάζειν ἐν ἀδελφαιαῖς καὶ κραυγαῖς καὶ μέθοις, καὶ ταῦτα ἀκολούθως ἐγκαλινδεῖσθαι ταῖς σαρκικαῖς καὶ βέλκεταις ἡδοναῖς · πίσης οὐκ ἂν εἴη τοῦτο ἕκαστον ματαιότητος ; μᾶλλον δὲ πῶς οὐχὶ ταῦτα πάντα καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις ματαιότης ματαιότητων εἰσὶ ; τῷ ἀναδιπλασιασμῷ τῆς λέξεως ποιούντος τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὴν ὑπόληψιν τῆς ματαιότητος ἐπιτατικωτέραν. Ἀμέλει τοῖνον ὡς πρὸς οὐδὲν πέρας ὀνησιφόρον ἀφικαμένον **C** τῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀσχολουμένων ἀμέσως ἐπηγγέτο ·

§ III.

Vers 5. Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole ?

Id est, edisserant vero, qualem sibi utilitatem ii comparent, qui rebus **II** inhiat præsentibus, et breves corporis voluptates et delicias et populares curas studiose consecretantur : quæ nempe aquæ instar, quæ per declive feratur, aut roris matutinaeque nebulae more, cito dispereunt. Ubi enim cratinus illuxerit dies, quam illi hodie honesti expertes voluptatem nequitiamque amplexi sunt, minime jam constantem inveniant, et inania eos atque vana persecutos esse, manifestissime appareat. Propterea hos ipsos Avros quoque divinus propheta oburgans accusansque, « Stare, inquit, sibi sinxerunt, quæ fugerent (21), » velocissimo utique cursu

Τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τῶν ἡλίων ;

Ἀντὶ τοῦ, ποῖαν γὰρ, εἰπάτωσαν, πορίζονται λυσitteλειαν οἱ κεχνητές πρὸς τὰ παρόντα, καὶ τὰς σαρκικὰς καὶ προσκαίρους ἡδονὰς καὶ τρυφὰς καὶ δόξας ἔχειν ἐσπουδακότες, θέττον αὐτῶν ἀποικημένων δίκην ὕδατος ἐπὶ τὸ πρηνὲς φερομένου, καὶ δρόσου καὶ νεφέλης ἐωθινής · ἥκιστα γὰρ εὐρισκομένης εἰς τὴν αὐρίον τῆς προσούσης τοῖς ἀπειροκάλοις σήμερον εὐπαιθείας καὶ μοχθηρίας, κατὰ δείκνυνται καὶ μάταια παντελῶς δεδρακότες. Διὰ τοῦτο καταμεμφόμενος καὶ κατηγορῶν τῶν τοιούτων φησὶ καὶ ὁ θεοκτίστης προφήτης Ἀμώς · « Ὡς ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα, » τὴν ὠκιστάτην παραδρομὴν καὶ παρέλευσιν τῶν αἰσχίστων τῆς ἀτιμίας

cum sanctorum, adeo ut pari mensura et sanctum superet profanum in sanctitate, et hoc iterum sanctum sanctorum, quod per casuperationem consistit, ratur in sanctificatione.... Dicit enim non simpliciter esse tunc que in rebus apparent, sed ea esse ejusmodi cum aliqua casuperatione quoad ipsam tani sanctificationem : ferunt ac si quis dicat mortuo magis in vitam et tantum magis in vitam. (Rom. 1 in Eccl.)

(21) Amos vi, n. 5, apud LXX, legimus ὡς ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοῦ ; in nostris vero alia omnino est sententia : scriptum enim est : Sicut David perierunt se habere vasa cannici.

(20) De ista ejusdem vocabuli iteratione multa Nyssenus, qui et nomen sacrarum Litterarum esse ostendit, ut quæ molam excedunt, per ejusmodi duplicem nomen significant : Ὁμοῖον, inquit, καὶ ἄγνόν τι παρὰ τῆς ἑραπύ λέγονται καὶ πάλιν ἄγνόν ἄγνόν, ὡς ἔστι τῷ μέτῳ τοῦ τοῦ ἐξ ἄγνόν τοῦ ἄγνόν. Ὁμοῖον ἐν ὁμοῖον, καὶ τοῦτο πάλιν τὸ τὸν ἄγνόν ἄγνόν καὶ ὁμοῖον ἐν ἄγνόν ὡς πάλιν ἄγνόν. Ὁμοῖον γὰρ ὡς ἄπ' ὅτι αὐτὰ μάταια ἐν τοῖς ὅτι οὐκ ὀφείλουσιν, ὅτι καὶ ὁμοῖον τινὰ τῆς κατὰ τὸ μάταιον σημασίας εἶναι τοιαῦτα · ὅς ἐστι λέγει τοῦ νεκροῦ νεκρότερον καὶ τοῦ ἀδύτου ἀδύτοτερον. Id est, Ita etiam sancti aliquid dicuntur sancti in hoc, ut etiam sancti

παθῶν, καὶ βδελυκτῶν ἡδονῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῖς φασίλοισι ἀνθρώποις ὄντων περισπουδάζων ἀδόξων δοξῶν, καὶ τιμῶν ἀτίμων, καὶ κερδῶν ἀκερδῶν· τῶν διὰ συκοφαντίας καὶ κολακείας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς φανυλότητος ἐπιτηδευμάτων, τῶν πρὸς μόνην ἀπορρώτων τὴν ζωὴν τὴν ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον. Ἐντεῦθεν παραινιττόμενος καὶ μόνον οὐχὶ φάσκων· Πίστες, ἄνθρωπε, τοὺς ἀφικνουμένους καὶ καταντῶντας μόνον μέχρι τῆς προσδότησεως τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀπίνοντος καὶ πάλιν ἀφικνουμένου πρὸς τὰς δυσμάς· καὶ διὰ ἀδοξίαν ἐνδοιμούμενου καὶ τὴν ἀφάνειαν· καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως· σὲ προδῆλως διδάσκοντος μέλλειν τεθνάναι καὶ κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως ἀποστερεῖσθαι τῆς προστάσεως σοι περιφανείας καὶ δόξης· ὅπου γε πολυλάχως καὶ ζῶντά σε κατέλιπεν ἡ σύμβασις τῆς τοιαύτης ἀλλοιωσεως καὶ περιτροπῆς· καὶ μᾶλλον ἀνανεύουσιν πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ὑπὲρ τοῦτον τὸν ἥλιον, καὶ συνανυψώθητι πρὸς τὴν ὑπερουράνιον ζωὴν καὶ κατέτασιν· καὶ παράτεινόν σου τὸν νοῦν πρὸς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου τῆς δόξης· ἵνα ταῖς ἐκείνου μεθέξῃς καὶ μετουσίαις φωτισθῇς καὶ λαμπρυνθῇς, καὶ τῇ· ἐν Κηδάρ παροιχίας ἀνώτερος καὶ κρείττων ἀποφανθῇς.

Παραπλησίως γὰρ καὶ Μιχαίας ὁ προφῆτης, καταγινώσκων σφόδρα τῶν τῆς ματαιότητος ἐραστῶν καὶ τὸν μοχθηρὸν μόχθον μοχθοῦντων ὑπὸ τὸν ἥλιον, οὕτω φησὶ· « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά· διότι οὐκ ἦσαν πρὸς τὸν Θεὸν χεῖρας αὐτῶν· καὶ ἐπεθύμουν ἀγροῦς, καὶ διήρπαζον ὄρφανους, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον· τοὺς πρὸς μηδὲν πέρας ἀγαθὸν καὶ λυσitelῆς καταντῶντας κόπους ἦτοι μόχθους· ταυτὸν γάρ ἐστιν ἐκάτερον, δηλαδὴ παρεμφαίνων καὶ τὰς συμπαρομαρτούσας αὐτοῖς πονηροπραξίας καὶ ματαιοπονίας.

Μήποτε δὲ τὸ, « ὑπὸ τὸν ἥλιον, » καὶ ἄλλως ἐξεληγημένοι προσηκόν· ἐπειδὴ γὰρ ἀπέδλεψεν ὁ Ἐκκλησιαστής πρὸς πάντας ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, ἣν ὁ ἥλιος ἀφ' ὧν ἡλοῦ καὶ μεταρσίτου προσδίδει, καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἀνατολῆς καὶ δύσεως· ἐν τῇ βουλῇ καὶ προτάξει τοῦ Κτίσαντος εὐεργετῇ πολυτρόπως, προτείνει πρὸς τοὺς ἐν φανυλότητι καὶ μοχθηρίᾳ καὶ κακοπραγίᾳ προελομένους πολιτεύεσθαι τε καὶ ζῆν ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐν τῇ φάσκῃ· « Τίς περίστατα τῷ ἀν-

prætereuntia, ledissimos et ignominie plenos affectus, detestandas voluptates, cæteraque pravorum hominum conquistata studiis, gloriam gloria vacuum, honorem sine honore, lucrum. lucri expers : quæ accusando aut adulando, nullamque improbam curam prætermittendo ii perquirunt, qui unam istam respiciunt vitam, quæ hoc sub sole degitur. Hinc ille innuere mihi videtur, æprope in hunc modum admonere : Labores, o mortalis, et machinationes, quotquot superveniunt occurruntque, tandiu prætermittito, dum solem hunc spectabilem contempleris : qui ad orientem ut abiit, rursus ad occidentem commans, splendorem subinde suum et speciem obducit : atque ortu et occasu suo illud palam te edocet moriendum tibi esse, nec dissimili te modo ea, qua nunc flores, dignitate atque gloria spoliatum iri : quanquam par sæpe rerum conversio immutatioque te viventem etiamtum occupavit. Itaque eam potius vitam suspicias, quæ supra hunc solem vivitur, altiusque assurgas ad cælestem æterni ævi beatitatem, atque in alterius solis splendore et pulchritudine animum defigas : quo ille te propius copiosiusque lumine suo perfundat illustretque, tu jam habitatoribus Cedar sublimior et præstantior videare (22).

12 Nimirum et Michæas propheta, non aliter amatores vanitatis, et hoc sub sole perversis studiis et contentionibus rem suam urgentes vehementer improbens, sic est locutus : « In meditando laboribus occupati, opera mala animo destinabant, eaque intra diem perficiebant : itaque non ad Deum manus suas protendere, sed agrorum cupidi pupillos spoliare, in familiis dominari soliti (23) ; » horum scilicet neque labores neque machinationes, nam idem utrumque est, ullum habere exitum demonstrans bonum atque utilem, unoque iis nexu et prava opera et inania studia adhærescere.

Quidni vero illud, « sub sole » in aliam quoque sententiam merito interpretemur ? nam cum Ecclesiastes sermonem ad omnes homines converterit, qui terram hanc habitant, quam sol ex edito sublimique loco intuetur, atque ortu et occasu suo lustrans, Conditoris consilio et voluntate multis afficit beneficiis ; jam cum ait : « Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole, » homines alloquitur, qui quacunque terra sub sole patet, dedita opera in omni scelere et ma-

(22) Cedar, inquit Hieronymus (in Is. c. lx, n. 7) regio Saracenorum est, qui in Scriptura vocantur Ismaelitæ. Incolæ ejus regionis Cedrei aut Kedareni dicti, quos Rejandus (Palæst. lib. i, c. 18), eisdem esse putat atque Arabes Scenitas, qui a tentorii nomen habent. Verum eo hic nomine designatur hominum genus caduca et prava sectantium, a quibus Christiani virtutis ac pietatis cultores sic discrepant, quemadmodum a barbaris Cedareni cives Israelitæ differebant. Comparationem haud dissimilem induxit Chrysostomus ad illa psalmi clix : *Habitati cum tabernaculis Cedar* : hæc enim subiecit : Βαρβαρον τοῦτο τὸ γένος ἐστὶ θηριώδες πρὸς τοὺς κειρατίζόμενους, διακατεμένων κατὰ

ναῖς καὶ καλύβαις κεχρημένων, καὶ πρὸς τὴν τοῦ θηρίων ἀγριότητα ἐκπεπωκέντων· ἀλλὰ τούτων πολλοὶ χαλεπώτεροι οἱ ἄρπαγες, οἱ πλεονέκται, οἱ ἐν ἀσελγείαις, οἱ ἐν τρυφαίς ζῶντες. Id est : *Barbarum hoc hominum genus est adversus eos, quos vicerunt, ferociorem animum gerentium, qui tentorii et tugurii utuntur, et ad inhumanitatem ferarum reciderunt ; sed his multo sunt effratiores raptiores, avari, et qui impudice, qui libidine in deliciis vitam agunt.* (Tom. V Expos. in Psalm. cix, n. 5.)

(23) Mich. n. 1. Sed apud LXX scriptum est Ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοιτίταις αὐτῶν· quod et in Latinis redditum est *In cubilibus* ; quanquam cætera minus respondent.

litia et improbitate versantur ac vivunt : velut si diceret, quicumque sub sole hoc est mortalis, enarraret, vana ipse sectando agendoque quantum utilitatis et commodi laturus sit : cum quæ hodie sunt, cras futura non sint : nec, si quis nunc gloriæ, amplitudinis, divitiarum, dominationis causa animos extulit, et fastu tumens omnes superbe contemnit, non is brevi ad ignominiam et humilitatem extremamque inopiam recidat.

Neque vero absurde, opinor, existimet quispiam, illud, « sub sole, » usurpatum esse ad defunctorum exceptionem, qui, a sole hoc procul, infra terram sunt, quasi hæc insit in illis verbis sententia, Ecclesiasten scilicet eos alloqui, qui etiamnum superstitibus hanc vivunt vitam : quod **13** ii mutare mores, atque a pessima vitæ ratione ad bonam frugem redeuntes respiscere facile possint ; illud si forte animo cogitent, sibi quoque supremum instare diem, nec se minus, quam cæteros morti esse devotos : jamque, in mortalitatis suæ cogitatione defixi, flagitiosæ denique vitæ pravisque moribus modum ponant.

Cæterum quæ hactenus dicta sunt, ansam alicui præbeant ambigendi, quærendique, quonam pacto Ecclesiastes, qui hominum improborum perversas vitæ rationes et prava facta detegere sibi proposuerit, nihil aliud pronuntiaverit, quam « Vanitas vanitatum, omnia vanitas ? » nam si vanitas sunt, ut jam diximus, sive facta, sive dicta, sive cogitationes quæcunque nullam habent utilitatem : cum omne improbitatis, nequitieque et malitiæ genus non modo nullum amatoribus suis afferat commodum, sed etiam ad æterna illos supplicia transmittat ; cur non aliud his nomen ab Ecclesiaste impositum est, nisi vanitas ? optabile enim erat istis, qui diu in rapinis, in avaritia, in criminationibus, in ingluvie, in ebrietate, in crapula, in aliis omnibus flagitiis versati essent, vanitatem eorum solis operum cuiusque terminis definitam ac circumscriptam esse ; ne cum iis ad illam quoque vitam transire deberent, in qua justus iudex de omnium, qui vita defuncti sint, meritis est cogniturus. Quomodo igitur quæ poenas importent intolerabiles cruciatusque perpetuos, vanitas vanitatum appellabuntur ? præsertim cum vel de otioso verbo poenas ab hominibus dandas, rationemque in iudicii die reddendam esse, Christus et Deus noster in Evangelii edixerit ¹⁰.

Planum porro hinc est, quod ad quæstionem respondeas. Sapiens enim Ecclesiastes, tanquam ad tirones verba faciens, damnatis increpatisque iis qui, naturæ fines rationeque transgressi, leges ejus a quo conditi sumus, subvertunt, et voluntariis liberi arbitrii momentis ac motibus ad res inutiles et malas abutuntur ; satis esse existimavit, si eos ab una vanitate reprehenderet notaretque :

¹⁰ Matth. xii, 36.

Ἀθρόω ἐν παντὶ κόπῳ αὐτοῦ, ὃ μοχθεῖ ὑπὲρ τὸν ἥλιον : ἅντι τοῦ, Πᾶς ἄνθρωπος τελῶν ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον εἰπάτω, ποίαν ἐκ τῶν τῆς ματαιότητος ἐπιτετηδευμάτων καὶ πράξεων ὀνησιν εὐρήσει καὶ λυσιτέλειαν· ἐπ' αὖν σήμερον ἔστι, καὶ αὖριον οὐκ ἔστι· καὶ νῦν μὲν ἐν δόξῃ καὶ μεγαλυσύνῃ καὶ πλοσύνῃ καὶ καταδυναστείᾳ τὴν ἰδίαν γινώμενην ἐξουδαίνουσιν καὶ φλεγμαίνουσιν ἔχει, καὶ καταφρουατομένην πάντων τῶν ἄλλων· μετὰ βραχὺ δὲ πρὸς ἀδοξίαν καὶ ταπεινότητα καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν μετετέλθει.

Τάχα δὲ τις οὐκ ἀπεικόνως τὸ, « ὑπὲρ τὸν ἥλιον, » οἴησεται κατὰ ἀντιδιαστολήν εἰρησθαι τῶν τεθνηκότων, καὶ μηδαμῶς ὄντων ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον, ἀλλ' ὑπὸ γῆν γεγονότων· ἐνὰ ἔσσι τοιοῦτον τὸ εἰρημένον· ὡς τὰ ῥήματα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ προδέθλυνται πρὸς τοὺς ἤδη παρόντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ ζῶντας τὴν παρούσαν ζωὴν· ἅτε δὴ καὶ πρὸς ἐπιτεροφὴν καὶ μετάθεσιν τὴν ἀπὸ τῆς χειρίστης πολιτείας καὶ βελτίωσιν μεταθεῖναι ῥαδίως δυναμένους· ὡς ἐντεῦθεν διενθυμούμενους, ὡς καὶ αὐτοὶ τελευτῶσι πάντως, καὶ θνήξουσιν παραπλησίως ἐκείνοις· καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον λαμβάνοντας ἐννοίαν τῆς θνητῆς αὐτῶν φύσεως, καὶ διορθουμένων τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν καὶ φαύλην ζωὴν.

Ἄλλὰ γὰρ ἐξ ἀκολουθίας τῶν εἰρημένων ἀναρρῆσεται τις ἀπορῶν λόγος, καὶ φήσεται· Καὶ τίθῃσι τὰς πονηρολογίας καὶ κακοπραγίας τῶν μοχθῆρας καὶ φαύλως ἐν τῷδε τῷ βίῳ πολιτευομένων ἀνθρώπων ὁ Ἐκκλησιαστὴς δηλῶσαι βουλόμενος, « Ματαιότης, » εἶπε, ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης ; « Εἰ γὰρ ματαιότης ἐστίν, ὡς ἐξητημέν εἰπόντες, ἡ μηδεμίαν ὠφέλειαν ἔχουσα πράξις καὶ λαλιὰ καὶ ἐνθύμησις, τὰ δὲ τῆς φαυλότητος καὶ μοχθηρίας εἶδη καὶ τῆς κακίας πρὸς τῷ μηδεμίαν ὀνησιν προξενεῖν τοῖς σφῶν ἑρασταῖς, ἐτι καὶ πρὸς τὰς αἰωνιζούσας παραπέμπουσιν αὐτοὺς τιμωρίας· πῶς ὀνομάσθησαν τῷ Ἐκκλησιαστῇ ματαιότης ; ἀγαπητὸν γὰρ ἦν τοῖς ἐσπουδαίοις περὶ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν συκοφαντίαν καὶ τὴν ἀδελφοφιλίαν καὶ μέθην καὶ κραυπάλην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν κακοπραγίαν περιορίσθαι καὶ περιγεγραφῆαι τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν μόνοις τοῖς πέρασιν· ἀλλὰ μὴ συναπῶχοντο τοῦτοις καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν ζωὴν, ἐν ἣ τὴν τῶν βεβιωμένων ὥρισεν ὁ δίκαιος κριτὴς ἀνταπόδοσιν. Πῶς οὖν τὰ προξενούντα τιμωρίας ἀνυποίστους καὶ κολάσεις ἀτελευτήτους ὀνομασθήσονται ματαιότης ματαιότητων ; ὅπου γε καὶ ὑπὲρ ἔργου λόγου τοῖς ἀνθρώποις εἰσπραχθήσεσθαι δίκας, καὶ λόγον ἀποδώσειν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν.

Ἔστι δὲ καταφανὴς αὐτόθεν τῆς ἀπορίας ἡ λύσις. Ὁ γὰρ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς ὡς πρὸς εἰσαγομένους τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ καταγινώσκων καὶ καταμεμψόμενος τῶν παραχαρπτόντων τοὺς ὅρους καὶ λόγους τῆς φύσεως, καὶ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς παραλογιζομένων, καὶ ταῖς προαιρετικαῖς τοῦ αὐτεξουσίου ῥοπαῖς καὶ κινήσεσι κεχρημένους ἐπὶ ταῖς ἀσυμφορίαις καὶ φαύλοις, ἀποχρῆναι ἡγήσατο

διὰ μόνης αὐτοῦ ἐξελέγξει καὶ στηλιτεύσει τῆς ματαιότητος· ἵνα διενουμηθῶσι καὶ μάθωσι τέως, μηδὲν ἀπόνεσθαι τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἀφρόνως καὶ παραλόγως οἴονται περισπούδασεν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ τὰς σαρκικὰς ἡδονάς. Εἰ γάρ, « Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, » πρόδηλον, ὡς οἱ περὶ τὰ σαρκικά πάθη τῆς αἰσχύνῃς ἐνασχολούμενοι πρὸς τὴν ἀπεικασθεῖσαν τῇ εὐμαράντῃ ἄνθει τοῦ χόρτου δόξαν ἀνθρωπίνην καὶ καταδυναστεύσαν, ἥς οὐδὲν ὠφέλιμον ἢ χρήσιμον τὸ παράπαν τὴν σφῶν ζωὴν ἀναλίσκουσι. Μόνον οὐχὶ γάρ φησι· Γινώθι τέως, ἄνθρωπε, διὰ τῶν παρ' ἐμοῦ σοι προτεινομένων, ὡς τὰ παρὰ σοῦ λελεγμένα καὶ πεπραγμένα φαύλως καὶ μοχθηρῶς, ματαιότης ματαιότητων εἶναι, ὡς ἀλυσιτελῇ καὶ ἄχρηστα καὶ ἀσύμφορα· μετέπειτα δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὴν ἐντελεστέραν διδασκαλίαν ἀκούσεις, ἀνακεφαλαιουμένου τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ πάντα καὶ φάσκοντος· « Τέλος τοῦ λόγου τὸ πᾶν ἔκουε· τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε· ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος, ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἢ ἂν τε ἀγαθὸν ἢ, ἢ ἂν τε πονηρόν. »

Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτως ἀποδοθέντων ὑπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, χρῆναι καλῶς ψήθημεν παρασημειῖν καὶ εἰπεῖν, ὡς εἰκὴ καὶ μάτην ἔνοι τῶν προγενεστέρων ἐξηγητῶν ἐξελέγχασι τὸ, « Ματαιότης ματαιότητων, » καὶ περὶ τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, λέξουσιν αὐταῖς εἰπόντες· « Λέγει γὰρ οὐχ ἀπλῶς εἶναι μάταια τὰ ἐν τοῖς οὐσι φαινόμενα, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν τῆς κατὰ τὸ μάταιον σημασίας. » Ἄλλοι δὲ τὸ, « ὑπὸ τὸν ἥλιον, » δηλοῦν ψήθησαν καὶ τὴν γεωργικὴν ἐπιμέλειαν καὶ φιλεργίαν λέξουσιν αὐταῖς· εἰπόντες, « Τὰς περὶ τὴν γῆν ἐργασίας φησί· » οὐδετέραν γὰρ ἐκδοχὴν προστίεται τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. Τὰ γὰρ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ γε-

¹⁰ Isa. xl, 6.

(24-25) Eccle. xii, 13. Extrema aliquid variant apud LXV; sic enim se habent: « Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἄξει ἐν κρίσει, ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἢ ἂν ἀγαθόν, καὶ ἢ πονηρόν. »

(26) Carpit hic Nyssenum prolatis ejus verbis, quæ paulo superius ascripsi (§ 2, p. 10); displicent nempe Gregorio nostro illæ voces τὰ ἐν τοῖς οὐσι φαινόμενα: quod vanitatem in pravis hominum studiis, non in rebus ipsis agnoscat. Cæterum Nyssenus post illa sententiam suam hoc modo explicavit: Καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ κατηγόριαν εἶναι τῆς κτίσσεως τὰ λεγόμενα· καὶ γὰρ ἂν εἰς τὸν πεποιηκότα πάντα διαβαίνοι τὸ ἔγκλημα, εἰ τούτων ἡμῖν δημιουργὸς ἀναφανείη, ὁ συστηράμενος ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα, εἴπερ ματαιότητος εἴη τὰ πάντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ διπλὴ μὲν ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ, ψυχῆς σώματος συνδραμούσης· μεμέριται δὲ καταλλήλως ἑκατέρῃ τῶν ἐν ἡμῖν θεωρουμένων καὶ τῆς ζωῆς εἶδος· ἄλλη γὰρ ψυχῆς καὶ ἑτέρα σώματος ἐστὶ ζωὴ· ἡ μὲν γὰρ θνητὴ καὶ ἐπίκτητος· ὁ δὲ ἀπαύγης καὶ ἀκέραιος· καὶ αὕτη μὲν εἰς τὸ παρὸν βλέπει μόνον, τῆς δὲ ὁ σκοπὸς εἰς τὸ διηνεκὲς παρατίθεται· ἔχει οὖν πολλὰ διαφορὰ τοῦ ὄντος τοῦ πρὸς τὸ αἰδίον, πρὸς τοῦτο φέρεται τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ἡ φωνή, τὸ μὴ δεῖν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην βλέπειν ζωὴν· ἥτις συγκρινόμενη πρὸς τὴν ὄντων· ζωὴν, ἀνυπαρκτὸς τις καὶ ἀνυπόστατος ἐστίν. Il est: *Næque existimet quisq. iam*

A ut animo interea recolere discerentque nullum ex improbitatis studiis percipi fructum; **14** sed insipienter eosdem atque temere et humanam gloriam et corporis voluptates studio dignas putare. Si enim, « Omnis caro fenum, et omnis gloria hominis quasi flos feni », manifestum est, qui voluptariis hisce turpibusque indulgent cupiditatibus, vitam eos suam insumere, gloriam apud homines dominationemque consecrando feni flore nihilo diuturniorem, in qua nihil utilitatis, nihil commodi sit: velut si diceret: Agnosce interea, o mortalis, ex iis, quæ a me tibi enuntiantur, quidquid improbe flagitioseque dixeris fecerisve, id omne vanitatem esse vanitatum, quippe inutilia cuncta et supervacua et incommoda. Idem postea sub libri finem doctrinam audies, absolutiorem: universa enim sic colligit Ecclesiastes, cum ait: « Finem sermonis audite omnes: Deum time, et mandata ejus observa. Hoc enim omnis homo; et cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit (21-25). »

His jam sic ex veri oraculo expositis, omnino adnotandum videtur, dicendumque, temere quosdam et frustra, ex iis, qui ante nos fuerunt, interpretes illud, « Vanitas vanitatum, » et de iis quæ sunt, et de iis quæ visuntur, accepisse: hæc namque usurpant verba: « Dicit enim, non simpliciter esse vana quæ in rebus apparent, sed esse cum exsuperatione quoad ipsam vani significationem (26). » Alii vero illud, « sub **15** sole » designare putaverunt rei rusticæ curam et laboris sedulitatem, his nempe usi vocibus: « Opera dicit, quæ ad terram pertinent (27). » Atqui neutrum ad sententiæ veritatem accedit. Nam quæ a Conditor facta sunt, ea omnia

ea quæ dicuntur, rerum conditarum accusationem esse. Revera enim in eum, qui omnia fecit, transirei criminatio, si eorum auctor is proderetur, qui ex iis, quæ non erant, condidit omnia; siquidem essent omnia vanitatis. Sed quoniam duplex est hominis constructio, cum anima concurrat cum corpore: convenienter autem utrique eorum, quæ in nobis considerantur, dispertitum est vitæ genus; alia enim est animæ, alia vita corporis: nam hæc quidem est mortalis, et in eam cadit interitus; illa autem impatibilis atque expers interitus: et hæc quidem aspicit tantum quod adest, illius autem scopus tendit ad æternitatem: quoniam igitur multum differi immortale a mortali, et æternum a temporario, eo spectat vox Ecclesiastæ, non oportere ad hunc sensilem inlueri vitam: quæ si confratur cum ea, quæ vere est vita, non est nec potest consistere. (Honn. 1 in Eccl.) Porro ex hoc loco ostendit Montfauconius, falsum esse titulum codicis Coisliniani, qui opus hoc tribuit Gregorio Nysseno. (Bib. Coisl. p. 120.)

(27) Ascriptum erat in Codice ad marginem Dionysio. Ἀλεξ. Dionysii scilicet Alexandrini eam fuisse interpretationem, quæ hic a Gregorio nostro rejicitur. At jam Dionysianum commentarium in Ecclesiasten inter ea numeravimus, quæ deperdita sunt.

valde pulchra reperta esse, divino testimonio docemur. Neque vero aut divinarum Litterarum sententiae adversari fas est, aut cognitam manifestamque utilitatem et pulchritudinem et ordinem ipsum naturae in iis, quae sunt quaeque visuntur, quomodo-cunque redargui par erat. Quin et homines priscos recentisque, qui rei rusticae dediti terrae cultores, operumque studiosi fuerunt, sacris in Litteris commendari videmus, contraque qui negligentes et ignavi et desides sint, multis reprehendi: quandoquidem et initio, cum Deus generis nostri principem finxit, in paradiso collocavit: « Ut operaretur et custodiret illum ²¹. » Et de Isaaco scriptum est: « Sevit in terra illa, et anno eodem hordeum invenit centuplicato (28). » Longum vero esset et grave, quae de his exstant testimonia, vel evolvere vel referre. Novere enim omnes ea etiam, quae e contrario ad reprehensionem otiosorum et segnium prolata sunt, quorum causa dicitur, « Viae inertium stratae spinis (29). » Ac rursum: « Vade ad formicam, o piger, atque aemulare vias ejus, et esto illa sapientior: nam cum ei non sit agellus, neque habeat qui cogat, neque sub domino sit, parat aestate alimentum et multam in messe facit acervationem. Aut vade ad apem, et disce, quomodo operaria est, atque opus suum quam speciosum facit, cujus laboribus reges privatique ad sanitatem utuntur (30). » Magnus vero Paulus, os illud aureum, ne in esu quidem cessare quemquam et otiosum esse permittit ²². Quomodo igitur cogitare **16** liceat, quae in rerum natura videmus, ea vanitatem esse vanitatum? aut sententiam illam, quae adducta est, « Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole? » terrae opera significare? Propter quae potius honestus et industrius et Deo clarus homo sit inventus, illud scilicet cura ejusmodi et laboris assiduitate consecutus, ut et egenos aleret, et hospites benigne acciperet, et alia Deo jucunda faceret.

Nam nisi sit, qui sudoribus suis et laboribus copiam sibi paret, ut et ipse abundet, et indigentibus commodare possit, qui comprobabitur, aut ad quem pertinere putabimus dictum illud: « Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in saeculum saeculi ²³? » Quare nihil ejusmodi designabat Ecclesiastes, sed illud in animo habuisse videtur, ut clare praeceperet, ne quis unquam iis exuberare operibus vellet, quae in detestata voluptate, atque in corruptelarum illecebris et in obscenis corporis libidinibus versantur: aut in cupiditatibus iis et curis et servitute et ærumnis, quas homines inani gloriae studio tolerant; ex quibus non modo nulum omnino cepere fructum, sed saepe, ingruente morborum cohorte, naturae quoque vires amisc-

²¹ Gen. ii, 15. ²² I Cor. x, 31. ²³ Psal. cxi, 9.

(28) Gen. xxvi, 12. Latina nostra non reddunt κριθόν.

(29) Prov. xv, 19. In Latin's sic redditur: *Iter*

αγονότα πάντα καλὰ λίαν ἐμαρτυρήθησαν· καὶ οὕτως τῷ λόγῳ τῆς θείας Γραφῆς οἷόν τέ ἐστι ἀντιφάσκειν, οὔτε τὴν διεγνωσμένην καὶ κατειλημμένην χρησιμότητα καὶ καλλοσύνην καὶ τάξιν τῆς φύσεως τῶν ὄντων καὶ φαινομένων ὅπως οὖν ἐνδιαβάλλειν προσῆκον. Ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰς γεωργικὰς ἐπιμελείας καὶ ἡγεμονίας καὶ φιλεργίας ἐσχηκότας ἀνθρώπους παλαιούς τε καὶ νέους κατασεμνυνομένους εὐρίσκειμεν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς· ὡς ἐμπαλιν τοὺς ἀμελείς καὶ ἀργούς καὶ βηθύμους μέμψαι πολλάκις καθ' ὑποθετικὴν μέτρον. Ἐπειδὴ καὶ κατ' ἀρχὰς ἦν ἡ κατὰ τὸν γεννάρχην ἐπλασεν ὁ θεός, ἐν τῷ παραδείσῳ ἔθετο, « Ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν. » Γέγραπται δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἰσαὰκ, ὡς « Ἐσπείρεν ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ, καὶ εὗρε τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ ἐκαστοστεινούσαν κριθόν· » καὶ μακρόν ἄνευ καὶ φορτικῶν τὰς περὶ τῶν τοιούτων μαρτυρίας ἀνεκρίττειν καὶ φάσκειν. Δῆλον γάρ ἐστι πᾶσι καὶ τὰ κατ' ἐναντιώσιν εἰς μέμψιν εἰρημένα τῶν ἀέργων καὶ ὀκνηρῶν, δι' ὧν φησι: « Ὅδοι ἀέργων ἐστρωμέναι ἀκάνθαις· » καὶ πάλιν, « Ἰδοὶ πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρὸς, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος· ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μετὰ τὴν ἀναγκάζοντα ἔχων, ὑπὸ δεσπότῃ ὢν, ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλὴν δὲ ἐν τῷ ἔμπεδῳ ποιεῖται τὴν παράθεσιν. Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί, τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖται, ἥς τοὺς πόνοους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται. » Ὁ δὲ μέγας καὶ χρυσόστομος Παῦλος παρακαλεῖται, μηδὲ τὸ σύνολον τοὺς ἀργούς καὶ βηθύμους ἐσθίειν. Πῶς οὖν δυνάμεθα νοεῖν ἢ τὰ ἐν τοῖς οὐσι φαινόμενα ματαιότητα ματαιότητων, ἢ τὸ ἐπαγόμενον βῆδον καὶ φάσκον, « Τίς περισσεῖα τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντί· μόχθῳ αὐτοῦ, ὃ μόχθει ὑπὸ τὸν ἥλιον, » τὰς περὶ τῆς γῆς ἐργασίας δηλοῦν; ἐξ ὧν εὐρηται μᾶλλον ὁ φιλόκαλος καὶ σπουδαῖος καὶ θεοφιλὴς ἀνθρώπος ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας, καὶ πτωχῶς διατρέφων, καὶ ξένους φιλοφρονούμενος, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀνδάνοντα τῷ θεῷ δρῶν.

Εἰ γὰρ μὴ διὰ τῶν ἰδίων ἰδρώτων καὶ μόχθων πορίσοιτο τις ἑαυτῷ τὴν αὐτάρκειαν, ὡς εὐπορεῖν καὶ τοῖς ἐνδεέσι κίχρῃν, ποῦ πληρωθήσεται, καὶ περὶ τίνο, βῆθῃσεται τὸ φάσκον βῆδον, « Ἐσκόρπισεν, ἔθηκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος; » Τοιγαροῦν οὐδὲν τῷ Ἐκκλησιαστῇ πρόκειται τοιοῦτον εἰπεῖν· ἀλλὰ μηδεμίαν περισσεῖαν ἔχειν τὸν ἀνθρώπον λέγειν σαφῶς ὑποληπτέον ἐπὶ πάσαις ταῖς καθ' ἑδονὴν διαθεστικῇ πρᾶξεσι, καὶ σωπατικῇ καὶ σαρκικῇ ἐμπόσει καὶ πονηρᾷ ἀπόλαυσιν, καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς ἀνθρωπίναις καὶ παρερχόμεναις δόξαις ἐπιθυμίας, καὶ μερίμνας καὶ θητείας καὶ κακουλίας· ὧν οὐ μόνον οὐδὲν ἀπώναντο τὸ παράπαν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ νοσημάτων ἐσθλόν, καὶ φυσικῆς ἀλκῆς στερήσιν εὗρον· καὶ πρὸς πέρας

pigrorum quasi sepes spinarum.

(30) Prov. vi, 6. Sed apud LXX legitur, καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

ἐναντίον τῆς ἰδίας ἐφάρσεως εἰς ἀπορίαν καὶ πτω-
χ'· οὐκ ἐκ περισυρίας κατήνησαν. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ
μοχθοῦντες διὰ μόνην τὴν ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον ἀπό-
λυσιν καὶ τροφήν καὶ δόξαν καὶ δυνάσκειαν· οἱ δὲ
μοχθοῦντές τε καὶ κοπιῶντες διὰ τὰς ὑπὲρ τὸν ἥλιον
ἐπιζητούμενας ἀμοιβὰς οὐρανίας καὶ θείας, πολλὴν
ἔχουσι περίσσειαν ἐν τοῖς ἰδίοις μόχοις· οὓς ἴσ-
μεν τοὺς πανευφρόνους ἀποστόλους, τοὺς ἀγίους προ-
φῆτας, τοὺς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως μάρτυ-
ρας, καὶ τοὺς παρακλησίως τοῦτοις τὴν ἀρετὴν ἐξ-
ασκῆσαντας, καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸ δυνάτων δικαιο-
σύνην ἐργασασμένους, ὧν ἕκαστος ἔλεγεν ἔργοις αὐ-
τοῖς· « Αἱ χεῖρες αὐταὶ καὶ ἐμοὶ καὶ ἄλλοις διηκό-
νησαν » καὶ πάλιν, « Ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις
χερσὶ. »

Τοὺς οὖν τὸν ἴδιον μόχον ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῇ κα-
ταβαλλομένους διὰ τὴν κτήσιν τῶν ἀγαθῶν τῶν
ὑπὲρ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν ἀχρήστον κληρονομίαν ἐν
οὐρανοῖς, πολλὴν περίσσειαν ἔχειν εἰδὼς ἐν τῷ μό-
χῳ αὐτῶν, δηλονότι τὴν ἀνεκλάλητον καὶ μακαρίαν
τῶν ἀγίων ἀγγέλων χαρὰν καὶ τῆς θείας δόξης τὴν
ἀγαλλίασιν, ἐξελέγχει κατὰ ἀντιδιαστολὴν τοῦτων
τοὺς τὸν μοχθηρὸν μόχον μοχθοῦντας καὶ κοπιῶν-
τας μέχρι τῆς παρούσης ζωῆς τῆς ἐπικήρου καὶ
φθειρομένης καὶ τελοῦσης ὑπὸ μόνον τοῦτον τὸν
ἥλιον. Ἀμέλει τοίνυν ἐμπεδῶν τὴν ἡμετέραν ὑπό-
ληψιν ὁ Ἐκκλησιαστής, καὶ δεικνύς, ὡς οὐδὲν τῶν
δύτων καὶ φαινομένων ἐστὶ μάταιον, ἀμέσως ἐπι-
τίθεται·

Arunt : atque alio plane, quam optarent, exitu, ad
inopiam et pauperatatem ex rerum omnium affluen-
tia reciderunt. Tales nimirum sunt, quorum labo-
res una illa, quæ sub sole hoc habentur, oblecta-
menta et delicias et gloriam et dominationem spec-
tant. Verum qui laborem et operam ponunt in iis
quæ supra solem speramus cœlestia Dei præmia,
large in ipsis ærumnis abundant : quemadmodum
contigisse scimus celeberrimis apostolis, sanctis
prophetis, ipsis veritatis et fidei martyribus, cœle-
stisque illis, qui virtutem æque coluerunt, et justiti-
æ partes omnes pro viribus egere : quorum sin-
guli operibus ipsis dicebant, « Manus hæ et mihi
et alijs ministraverunt (31). » Et rursus : « Ope-
rantes manibus propriis ».

Itaque quia noverat, quicumque laborem suum
in præsentī vita impendunt, bonorum, quæ supra
solem sunt, acquirendorum, et immortalis illius
hæreditatis 17 adeundæ causâ, eosdem magnum
ferre laboris sui fructum, ineffabilem scilicet bea-
tamque sanctorum angelorum lætitiâ et divinæ
gloriæ gaudia, idcirco, istis ex adverso propositis,
eos redarguit, qui perverso studio pravoque labore
vires insument suas vitæ hujus causa, quæ fluxa
est et corruptibilis, ac finem hoc sub sole habet.
Tum sibi utique constans Ecclesiastes, et opinionis
assertor nostræ, quo ostenderet, eorum, quæ sunt,
quæque visuntur, nihil vanum esse, subiecit pro-
tinus,

§ IV.

Γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἐρχεται, καὶ ἡ γῆ C
εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται.

Μονονυχὶ γὰρ φησι· Κατέλαβες, ἄνθρωπε, καὶ
διέγνωνς τῶν ἰδίων μοχθηρῶν σπουδασμάτων καὶ τῶν
φυλῶν ἔργων καὶ πονηρῶν ἐπιτηδεύματων τὴν μα-
ταιότητα, δι' ὧν εὗρες τοὺς γεγεννηκότας σε, καὶ τοὺς
ἐκείνους ἐτι τεκόντας, παροικηκότας, καὶ σὲ πρὸς τὸ
στάδιον τῆς παρούσης ζωῆς ἀντ' ἐκείνων μετακλιθέντα
διὰ τῆς ἐξ ἐκείνων γενέσεως. Οὐκοῦν συνήσεις καὶ
καθομολογήσεις ἀληθῆ τὴν δόξαν τῶν παρ' ἐμοῦ λεγο-
μένων καὶ φασκόντων, ὡς « Ματαιότης ματαιότητων,
καὶ πάντα ματαιότης. » Εἰ γὰρ οἱ κατ' οὐσίαν καὶ
φυσικῇ ὑπερβίῃ γεγονότες καὶ ὄντες, ἀπώχοντο τῆς
παρούσης ζωῆς, καὶ πρὸς τὸν χρόν καὶ τὴν γῆν,
ἐξ ἧς ἐλήφθησαν, ἀνελύθησαν, καὶ γεγόνασιν ὡς
οὐδαμῶς ὑπάρχοντες, ὅσον ἤκειν εἰς τὴν πράξειρον
καὶ φαινομένην ὑπόληψιν, σχολῇ γ' ἂν ὑπολαμβάνειν
δύον ἐτι περιφυλάττεσθαι καὶ διαμένειν τὰς σαρκι-
κὰς καὶ βδελυκτὰς ἐθνάς, καὶ τὰς καπνοῦ δίκην
παρρηγομένους ἀνθρωπίνους δόξας καὶ καταδυναστείας,
αἱ συμβεβηκότως ὑφίστανται κατὰ τὴν αὐτεξούσιον
ρόπην καὶ βούλησιν τῶν μισοκάλων γνομῶν, καὶ
ὕψιστον ἀπογίνονται πάλιν, καθὼς ὁ ὑπὸ λαβλαπὸς
ἐλαυνόμενος χρός, καὶ πτήσις ἱππομένων ὀρνέων,
καὶ ἰχνη ποντοπορεύσεως νηός.

11 I Cor. iv, 12.

(31) Act. xx, 31. Sed Lucæ hæc sunt verba : Αὐ-
τοὶ δὲ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χερσίν μου καὶ τοῖς οὐσί-
μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί.

Vers. 4. Generatio præterit et generatio advenit,
terra autem in sæculum stat (32).

Perinde ac si diceret : Nosti jam, o mortalis, et
assecutus es, flagitiosorum studiorum pravorum-
que operum atque improbæ contentionis tuæ quanta
sit vanitas : cum et eos qui te genuerunt, et horum
item parentes jam præteritis deprehenderis, et ex
illis prognatus ad præsentis vitæ stadium eorum
te loco vocatum videas. Nonne igitur intelliges, ac
vera illa fatebere, quæ a me dicta sunt in eam
sententiam, « Vanitatem esse vanitatum, et omnia
vanitatem? » nam si quos olim re et natura exstitisse
constat, jam ex hac vita abiere, atque in pulverem
terramque, unde exordium habuerant, conversi,
quantum ex iis, quæ apparent, opinari obvium est,
ita esse desierunt, quasi nunquam exstiterint ;
nullo modo existimare quis possit, bene constitutas
ac stabiles esse lædas corporis voluptates, aut su-
mi instar evanescentes humanos fastus et tyranni-
cos dominatus : in quibus nihil solidi insit, nihil
diuturni, et in voluntatis arbitrio totum atque in
perversi animi consilio sit : ut omnia rursus
quasi pulvis turbine agitata, aut sicut præterla-
bentium avium volatus, aut navis mare tranantis
vestigia, cito dispareant (33).

(32) Olympiodorus habet, ἡ δὲ γῆ.

(33) Licet mihi hoc loco particulam oratōis
proferre, quam habuit in festum Kalendarum diser-

18 « Enimvero terra in sæculum stat: » eadem A quippe esse perseverat, et qualis majorum ætate fuit, talem se oculis ostendit tuis (34); quæ ex ejus, qui condidit libravitque, consilio atque præscripto fructifera quotannis stirpes et germina in humanæ vitæ alimenta emittit: tum postquam ad mortem prope enecta posteritatem simul suam hiemali glacie atque algore enecavit, reviviscit iterum, iterumque virescit, et singula parit effunditque, quæcumque ei Conditoris et effectoris consilio ab ipsis primordiis designata sunt. Quare hanc tu quoque, quatenus nempe par erat, imitari si voluisses, ut ratione prælitus rationis expertem sequerere, animoque pollens sensu carentem, atque ad Dei imaginem similitudinemque factus eam, quæ tua causa condita est; profecto naturæ tu etiam limites nunquam esses transgressus: idemque voluntatem et leges Conditoris tui servares; nec solum quæ nulla te utilitate juvent, prætermitteres, sed etiam ea unice sectarere, quæ ad Dei gloriam deducunt, viamque ad hæreditatem illam muniant, quam ultra solem speramus. Itaque stare in quoque in sæculum videris, non secus ac terra; vel potius jam supra terram: quod ea quidem aliquando præteritura sit, te vero beata atque æterna supernarum virtutum vita maneat (35). Addit deinde:

§ V.

19 VERS. 3. *Oritur sol et occidit sol, et ad locum suum ducit* (36).

Quasi dicat: Nec vero sola tellus præscriptos sibi a Deo terminos servat, mirabili plane constituta statu; quæ uno Conditoris nutu cum medio orbium cælestium spatio suspensa, nulla ex parte

tissimus Amasæ episcopus Asterius: præclara enim continet, et quæ Gregorii nostri sententiæ respondeant: Καὶ οἱ τῆς κορυφῆς τῶν ἀξιωματῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδόντες, οἱ πολυθρύλλητοι ὑπατοὶ τῇ ματαιότητι λαπανώσι τὴν πλοῦτον σωροὺς χρημάτων σκορπίζοντες, εἰς ἀκαρίαν δικαιοσύνης, καὶ καρπὸν ἀμαρτίας· ὡς τοσοῦτον περιφανῆ; ἡ ἀφροσύνη, ὅσον ὑψηλὸς ὁ ὀρόνος . . . καὶ τί τὸ τέλος; ματαιότης. Μετὰ πάντα τάφος μικρὸς, ἐσθὴ; ὀλίγων ὀβολῶν τὸ σωματίον περιττέλλουσα, λήθη μετ' ὀλίγον, τὸ ἀναγκαῖον πάθος τοῦ χρόνου, πάντα τὰ σπουδασθέντα καλύπτουσα· κρίσις ἐπὶ τοῦτοις Θεοῦ, καὶ τῆς κινήσεως προαιρέσεως κήλασις ἀπαράτητος. Ποῦ οἱ ὑπατοὶ; . . . ἄρα οὐν, κατὰ τὸν σοφὸν Ἐκκλησιαστήν, οὐ πάντα ὅσα τοιαῦτα, ματαιότης ματαιότητων, καὶ φάσματά ἐστιν τὰ ἀξιώματα ἀνυποστάτων ὀνειρώων, τέρψαντα πρὸς ὀλίγον εἴτα παραδραμόντα, ὀνθίσαντα καὶ μαρτυρόντα. Id est: *Consules etiam ipsi fama incliti, et ad fastigium humanarum dignitatum erecti, per vanitatem opes exhauriunt, acervos numerorum dispersunt, non modo sine fructu, sed etiam cum peccato: ut eorum quam sublimis est thronus, tam insignis dementia videatur. . . et quis, quæso, finis? vanitas. Post omnia tumultus exiguus, paucorum obolorum vestis corpusculum ambiens: ac paulo post, necessarium temporis mulum, oblivio, quæ cuncta, circa quæ sudaveris, tenebris involvat. Sed et judicium postea divinum, et indeprecabilis mali propositi vindicta atque pæna. Ubinam consules? . . . non igitur vere juxta sapientem Ecclesiasten hæc talia cuncta vanitas vanitatum? ac vel amplissimæ dignitates inania quædam visa et osen-*

« Ἡ μέντοι γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν. » Ἡ αὐτὴ γὰρ διαμένει καὶ καθορᾶται, καθὼς ἐπὶ τῶν προγόνων, οὕτω καὶ τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς κατὰ τὴν βουλὴν καὶ τὸν ὅρον τοῦ κτίσαντος καὶ ἀπαιωρήσαντος αὐτὴν, ἐτησίως ὠδίνουσα τὰς καρπογόνους φυὰς καὶ βλάστας πρὸς σύστασιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· εἴσα καὶ τρόπον τινὰ νεκρουμένη καὶ θνήσκουσα, καὶ τὰ ἔκγονα συννεκρῶσα διὰ τοῦ χειμῶνικοῦ κρυμοῦ καὶ τῆς ψύξεως, καὶ πάλιν ἀναδίουσα καὶ ἀναθάλλουσα καὶ φύουσα καὶ βλαστάνουσα τὰ διορισθέντα πρότερον αὐτῇ καὶ καταρχὴς παρὰ τῆς ποιητικῆς βουλῆς τοῦ δημιουργήσαντος. Ἐν οὖν ἔχθρῳ λήθης καὶ σὺ μιμήσασθαι κατὰ τὴν πρόεπουσαν μίμησιν ὁ λογικὸς τὴν ἀλογον, ὁ ἐμψυχὸς τὴν ἀψυχον. ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοιωσιν γεγονῶς τὴν διὰ σὲ γεγонуῖαν, εὐρέθης ἂν καὶ τοὺς ὅρους φυλάττων τῆς φύσεως, καὶ τὴν βουλὴν καὶ τοὺς νόμους συντηρῶν τοῦ Ποιήσαντος, καὶ τὰ πρὸς μετρίαν ὄνησιν συντελοῦντα τὸ παράπαν οὐκ ἐπραττες· ἀλλὰ μόνα τὰ συμφέροντα καὶ συντείνοντα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὴν ὑπὲρ ἧλιον ἐλπιζομένην κληρονομίαν· οὕτω γὰρ ἂν ἱστάμενος εἰς τὸν αἰῶνα καὶ σὺ παρὰ πλησίον εὐρέθης τῇ γῇ· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν γῆν, ὡς ταύτης μὲν ποτε καὶ παρελευσόμενης, σοὶ δὲ συμπαραθησόμενου τῇ μακαρίᾳ καὶ αἰδίῳ ἵπῳ τῶν ἀνω δυνάμεων· εἰτά φησιν·

Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει.

Μονονουχὶ φάσκων· Οὐκ ἔστι δὲ μόνῃ τοὺς ὅρους τοὺς δεδομένους αὐτῇ θεόθεν ἢ γῇ συντηροῦσα, καὶ τὴν παράδοξον ἔχουσα στάσιν, ἀπηωρημένη μέσση τῆς οὐρανίας καὶ κυκλοφορουμένης κινήσεως, μό-

ta somniorum? quæ, cum ad breve tempus oblectantur, deinde diffugiunt, et cum aliquantum floruerint, subito marcescunt. (Bibl. PP. Ducei tom. II, p. 586). Vide etiam Chrysostomi homiliam in Eutropium, t. III Oper. p. 381.)

(31) Non ingrata, opinor, mathematicis futura est hæc de terræ stabilitate explicatio, quam scire quidam, quibus commentarius hic noster ignotus erat, naviter occuparunt. Nam Drusius externus theologus ad eundem Ecclesiastæ locum hæc olim adnotavit: « Hujus loci est Psal. cxix, 90: *Firmasti terram et perstat*. Quidam, *stat immota*: dubito an bene. Nam moveri quandoque terram docent nos et S. litteræ, et ipsa quoque experientia. Puto rectum *stat*, non abit, non recedit, nempe ut homines, ut sæcula solent. » (Crit. Sac. t. III, p. 70.)

(35) Totum hunc locum sic est interpretatus Hieronymus: « Prima recedit generatio Judæorum, et succedit generatio de gentibus congregata; terra autem tandiu stat, quandiu Synagoga recedente. Ecclesia omnis introeat. Cum enim prædicatum fuerit Evangelium in toto orbe, tunc erit finis. Imminente vero consummatione, cælum et terra pertransibunt. Et signanter non ait: *Terra in sæculis stat*, sed *in sæculum*. Porro laudamus Dominum non in uno sæculo, sed in sæculis sæculorum. »

(36) Apud LXX leges καὶ ἀνατέλλει . . . in Latinis illud ἔλκει redditum est *revertitur*; Aquila pro ἔλκει posuit *εἰσπεσε*, idque Symmachus et Theodotio interpretati sunt, *recurrat*. Hieronymus in antiquis exemplaribus Latinis invenit *ducit*, aut *trahit*.

νῆ τῇ βουλῇ τοῦ Ποιήσαντος, καὶ μηδαμῶθεν ἔχουσα ἅ τὰ προσάπτων· ἀλλὰ πανταχόθεν τῶν οὐρανίων διαστημάτων ἐξ Ἰσου σαφῶς ἀφισταμένη, καὶ τὴν ὀρισμένην ἀποπληροῦσα θητεῖαν. Ἄλλ' ἴδε καὶ τὸν ἥλιον, ἄνθρωπε, συνεχῶς ἀνατέλλοντα καὶ πάλιν δύνοντα, καὶ πρὸς τὸν τόπον αὐτοῦ, τουτέστι πρὸς ἐκυτὸν, ἔλκοντα πάσας τὰς ὁρμὰς τῶν κατοικούντων τὴν γῆν. Ὅπου γὰρ ὁ ἥλιος ὑπάρχων εὐρεθῇ, καὶ τε κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τε κατὰ δυσμὰς, ἐκεῖ καὶ τὰς ἰδίαις αἴγλας καὶ λάμψεϊ; ἐπιφερόμενος εὐρηται, πρὸς δὲ ἐφέλκονται καὶ τῶν ζώων πάντων αἱ ὁρμῆς ἐρασμίως ἔχουσαι πρὸς τὴν φῶς αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ὁ ἥλιος τὴν περιφάνειαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ὑπὲρ γῆν λάμψεως ἀεὶ φιλονεικῶν ἔχειν, οὔτε τὰς ὑπὸ γῆν καταδύσεις αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἀκτίνων ποτὲ παραιτούμενος καὶ διαναβαλλόμενος, διὰ τὴν ἐντεῦθεν αὐτῷ προσγινομένην ἀφάνειαν καὶ συκὴν ἀδοξίαν, εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἡμισφαίριον λάμπει· ἀλλὰ τοῦ Ποιητοῦ τοῖς ὅροις πεπαισμένος θητεύει τὴν τοσαύτην θητεῖαν ὡς εὐγνώμων οἰκέτης. Σὺ δὲ καὶ τοὺς φυσικοὺς ὅρους ἀμείψας (τὰ γὰρ ἄνω σε φρονεῖν καὶ ζητεῖν εἰτηγούνται, καὶ τὰ ἐν τῷ νοητῷ δηλαδὴ κόσμῳ φαντάζεσθαι καὶ διώκειν διὰ τῶν νοητῶν δυνάμεων τῆς νοερᾶς σου ψυχῆς), χεῖρων εὐρησαι καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἡλίου τῶν ἀψύχων καὶ μηδεμίαν ἔχόντων λογικότητος ἔμφασιν. Πῶς οὖν οὐ ματαιότης ματαιωμάτων μετὰ τῶν μοχθηρῶν σου καὶ φαύλων ἐνθυμημάτων καὶ λόγων καὶ πράξεων καὶ σὺ αὐτὸς νομισθῇ; κατὰ ἀλήθειαν μὲν ἐκεῖνων ὄντων ματαιότητων, σοὺ δὲ ταῖς ἐκεῖνων ἀνυπαρξίαις ἀπεικασμένου.

Διὰ τοῦτο φησιν Δαβὶδ ὁ προφήτης· « Ἄνθρωπος ματαιότητι ὁμοιωθῇ· αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὥσει σκιὰ παράγουσι. » Παράδοξον τῷ ὄντι τὴν ἀκριβολογίαν τῆς λέξεως περὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ὁ προφητικὸς ἐποηίστατο λόγος. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων καὶ κατ' οὐσίαν καὶ φυσικὴν τὴν ὑπαρξίν λαβόντων οὐδὲν εὐρηται γεγονὸς μάτην· καὶ τοῦτου χάριν οὐδὲ ματαιότης ὠνόμασται κατὰ τὸ ἀκόλουθον· διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐχὶ ματαιότητι προσηγόρευσεν· ἀλλὰ ματαιότητι προσσηκόντως ἀπείκασε διὰ τὰς κατὰ συμβεβηκότος αὐτῷ προσπαρεισκεκρίμενας ἐξωθεν, καὶ συμπαραφυλιστάμενας πρὸς βραχὺ πονηρὰς πράξεις ἐξ ἀβουλίας. Ὁ γὰρ μηδαμῶς τοὺς φυσικοὺς ὅρους ἀλωθέντως φυλάξας, ἀλλ' ἐξ ἐσττικῶς τούτων πάντη, καὶ παρὰ τῆς ὁλως εἰς τὰς παρὰ φύσιν ἐνεργείας καὶ πονηροπραξίας, ματαιότης μὲν οὐκ ὀνομασθήσεται κατὰ τὸν ποιητικὸν σκοπὸν τοῦ διαπλάσαντος αὐτὸν καὶ δημιουργήσαντος καὶ τὴν κατ' οὐσίαν καὶ φυσικὴν ὑπαρξίν ἐξεταζόμενος καὶ κρινόμενος. Διὰ δὲ τὸ μηδὲν ἔχειν παρεπόμενον ταῖς φυσικαῖς καταστάσεσι καὶ τῇ βουλῇ τοῦ Ποιήσαντος ἔργον σύμφωνον καὶ κατάλληλον, ὁμοιοῦσθαι λέγεται δικαίως τῇ ματαιότητι, οὐχ ὡς γεγονὸς μάτην, ἀλλ' ὡς ζήτησας ματαιῶς, καὶ μηδεμίαν ἀγαθῆς μνήμης ἔμφασιν τῷ βίῳ καταλιπὼν· « Μνήμη γὰρ δικαίου μετ' ἐγκωμίων, » φησὶ καὶ

A sustentetur, cœlestibus undique intervallis æqualiter perspicueque distat, et definita sibi servitute defungitur. Quin solem etiam intueri, o mortalis, quotidie exorientem atque occidentem, qui ad locum suum, id est ad se ipsum, omnium, quicumque terram incolunt, oculos adducit. Nam sol quidem sive ad ortum versetur, sive ad occasum, semper fulgorem inde suum et radios effundere visus est: ad quos animantium omnium convertunt se oculi, lucis illius amore illecti. Sol nempe dum hemisphærium hoc nostrum illustrat, neque ut splendorem pulchritudinemque luminis sui supra terram perpetuo ostendet, contentione ulla nititur; neque occasus sui obscuritatem erepta sibi specie illatam aversatus, statas radiorum declinationes evitat unquam aut differt: sed Conditoris præscriptis sic obtemperat, ut servitutem tantam quasi benevoli animi verna servire videatur. Tu vero naturæ terminos transgressus (nam superna ut cogites et inquiras, utque animi vi et intelligentia quidquid mundus ille spiritalis habet mediteris ac persequaris, tibi suadent), tu, inquam, et terra et sole pejor inventus es, inanimes licet illi sint, nullumque rationis indicium præ se ferant. Quidni igitur vanitas vanitatum tu quoque una cum flagitiosis pravisque cogitationibus et dictis atque factis tuis habearis? esto hæc quidem, revera vanitates sint, tu levitatem eorum similitudine referas.

C 20 Quamobrem dixit David propheta: « Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra prætererunt (37). Cujus quidem in verbis mira plane atque exquisita inest de humana natura locutio: nam cum in iis, quæ divinitus condita et ad stabiles naturæ leges constituta sunt, nihil a Deo sine consilio factum, eaque de causa nihil, quod vanitas jure appelletur, inveniri possit; propterea hominem nequaquam vanitatem dixit: sed tamen pravorum operum ergo, quæ extrinsecus ascita, simul cum ipso ex imprudentia ad breve tempus existunt, vanitati recte comparavit. Qui enim naturæ fines non modo læsit, sed etiam longe transgressus est, atque ad agendi rationem naturæ contrariam et ad prava quæque opera deflexit, non is quidem vanitas denominabitur, siquidem consilii ejus et facti, qui formavit perfecitque, ratio habeatur, et hujus ipsius natura et constitutio ad amussim examinetur: at, quatenus opere caret, quod et naturæ respondeat suæ, et Conditoris voluntati consonum ac consentaneum sit, jure vanitati similis fieri dicitur, non quasi temere factus, sed tanquam temere vivens, ut nullum bonæ memoriæ indicium posteritati relinquat. Nam, ut scriptum est: « Memoria enim justi cum laudibus (38): » et rursus: « In memoria æterna erit

(37) Psal. cxliv, 4, qui in Latinis est centesimus quadragessimus tertius. Theodotio habet ἀτμῶδι pro ματαιότητι, nempe *υποπῶδι*.

(38) Prov. x, 7. Apud LXX legimus Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων.

justus²²; » quorum (59) plane expers cum sit, qui perverse flagitioseque vitam egerit, vanitati merito comparatus est. Jam addit :

VERS. 6. *Oriens ipse ibi vadit ad austrum, et gyrat ad aquilonem.*

Jam obiter Ecclesiastes elementorum sensu carentium obsequium enuntiat et famulatum, quæ ex ejas præscripto, qui condita ordinavit atque distinxit, eodem gyro eandem ineunt ac redeunt viam : atque hinc ut coecerneret comprimeretque elationem humanæ mentis, atque ab operibus naturæ oppositis ad justa et naturæ consentanea deduceret ; nihil amplius quam quæ oculis usurpamus, commemoravit : quod nempe, ut jam diximus, **21** ad tirones etiamtum et nondum satis eruditos sermonem haberet ; ejusque rei causa immensum tantummodo atque interminatum solis iter describit, dicendo : « Et gyrat ad aquilonem. »

Nec tamen diserte dixit, utrum, ut quidam ex opinione sua tradiderunt, infra terram commeans ad horizontem redeat orientalem, et quantum orbis terrarum infra nos est, radiis illustret ; an, ut alii arbitrantur, eodem oblique revertatur ? Nihil, inquam, hujusmodi aperte indicavit : quippe illud *gyrat* utroque modo accipere quis possit, et in utramque sententiam, ut libet, explicare atque pertrahere (40). Cæterum solem per inferius hemisphaerium discurrere, et ad horizontem iterum remeare verissime demonstratur argumento a cæterorum astrorum, quæ fixa, quæque errantia sunt, concitatoribus motibus et ordinibus ad rem confirmandam desumpto. Addidit sane :

Gyrat gyrans, vadit spiritus, et in circulos suos revertitur spiritus (41)

Universum hunc mundum ad circuli rationem

²² Psal. cxi, 7.

(39) Apud LXX, ordo verborum est, Αὐτὸς ἀνατέλλων ἐκεῖ. . .

(40) Erant ea quoque ætate astronomi aliquot, qui de mundo deque planetarum orbitis ac de telluris forma si minus vera, at veris tamen propiora traderent. Sed iis, ut fit, adversabantur non pauci, qui aniles fabellas, quas imberbes didicerant, religiose retinendas putabant ; quorum facile princeps fuit Cosmas Indicopleustes, proximus eorum temporum : scribebat enim circa annum 540, aut serius aliquanto. Is porro, cum de plagis dixisset quæ habitantur, ac de iis quæ incolas nullos habere sciebantur, hæc de solis cursu adjecit : Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἐροῦμεν, λαμβάνοντες μὲν κατὰ τὴν θεῖαν ἱεράν, ἐξ ἀνατολῶν τὸν ἥλιον πορευόμενον διὰ τοῦ ἀέρος τὰ νότια μέρη, ὑφούμενον καὶ φαίνοντα ἐπὶ τὸν βορρᾶν πᾶσιν τῇ οἰκουμένῃ· τὸ δὲ ὕψος τῆς γῆς τὸ βόρειον καὶ δυτικὸν μεσολαβοῦν, ποιεῖ νύκτα· περαιτέρω τῆς γῆς ταύτης κατὰ τὸν Ὠκεανὸν καὶ τὴν γῆν τὴν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ κατ' αὐτὰ μέρη· εἴτα λοιπὸν ἐπὶ δυσμάσι γινόμενος ὁ ἥλιος ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς καὶ διατρέχων ἐπάνω τοῦ Ὠκεανοῦ διὰ τῶν βορείων μερῶν, ποιεῖ ἡμέραν

πάλιν, « Εἰς μνημοσύνην αἰώνιον ἔσται δίκαιος· » ἅπερ οὐκ ἔχων ὁ φαύλος καὶ μοχθηρῶς ἐνταῦθα πολιτευσάμενος τῇ ματαιότητι προσηκόντως ἀπέκασται. Εἰτά φησιν·

§ VI.

Ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν.

Τὴν τῶν ἀψύχων στοιχείων εὐγνώμονα θητεῖαν, καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ αὐτὰ περιτροπὴν καὶ παλινδρόμησιν διὰ τὴν τοῦ κτίσαντος καὶ τάξαντος καὶ διορίσαντος βουλὴν διεξεδιχῶς ὁ Ἐκκλησιαστὴς ἐξαγγέλλει· κἀντεῦθεν ἐκδειματώσαι καὶ συστellaί τὸ φρύαγμα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἔργων τῆς φύσεως, καὶ πρὸς τὰς κατὰ φύσιν δικαίας πράξεις ἀνθελκῦσαι βουλόμενος· οὐδὲν δὲ πλέον τῶν φαινομένων ἐξεῖπεν· ἅτε δὴ, καθὼς ἐφθην εἰπὼν, πρὸς εἰσαγομένους καὶ τοὺς ἀτελεστέρους τὸν λόγον προϊόμενος· ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπλετον καὶ παντελῶς ἀπέραντον διαγράφων τοῦ ἡλίου πορείαν διὰ τοῦ φάναι· « Καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν. »

Οὐ μὴν ἐναργῶς εἶπε, πότερον, ὥς τινες ὑπελήφασιν καὶ κατήγγειλαν, ὑπὸ τὴν γῆν διὰ τῶν οὐτως ἐπάνεισι πρὸς τὸν ἀνατολικὸν ὀρίζοντα, καὶ παντὶ τῷ καθ' ἡμᾶς κόσμῳ τὰς αἰγλας ἀφίησιν· ἢ, καθὼς ἄλλοι δοξάζουσιν, ἐγκαρσίως ποιεῖται τὴν παλινδρόμησιν ; Οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεσμήνατο φανερῶς· τὸ γάρ, *Κυκλοῖ*, τὴν ἐκατέραν ὑπόληψιν ταῖς βουλομένοις· παρίσσει· διαίρεται γάρ καὶ μερίζεται καὶ πρὸς ταύτην καὶ πρὸς ἐκείνην τοῖς βουλομένοις. Κἀν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τὸ ὑπὸ γῆν ἡμισφαίριον διατρέχοντα καὶ πρὸς τὸν ὀρίζοντα πάλιν ἀποκαθιστάμενον διαδείκνυσιν ταῖς τῶν ἄλλων ἀστέρων τῶν ἀπλανῶν καὶ πλανωμένων ἐναργεστέραις κινήσεσι καὶ καταστάσεσιν εἰς βεβαίως κεκριμένους. Ἀμέλει τοίνυν ἐπιτήγαγε·

§ VII.

Κυκλοῖ κυκλῶν, πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα.

Κυκλικῶς ἡμᾶς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς εἰσηγγί-

νύκτα, ἄχρι κυκλεύων ἔλθῃ πάλιν εἰς ἀνατολὰς, καὶ ὑφούμενος πάλιν κατὰ τὸ νότιον μέρος καταλάμψει ταύτην τὴν οἰκουμένην, καθὼς καὶ ἡ θεία Γραφὴ λέγει διὰ τοῦ θεοῦ Σολομώντος· « Ἀνατέλλει, » etc. Id est : *Hæc cum ita se habeant, te secundum divinas Litteras accepta, dicimus, solem ab ortu per aerem decurrere meridionales partes, ascendereque versus septentrionem, ac universæ terræ apparere : septentrionale autem et occidentale terræ cucumen cum intermedium ponitur, noctem efficit ultra terram hanc nostram ad Oceanum, indeque ad terram ultra Oceanum sitam : postea ubi ad occidentem pervenit, sub terræ cucumine absconditus ultra Oceanum in septentrionalibus partibus percurrrens hic noctem efficit, donec circumiens rursus ad orientem accesserit, atque iterum ad meridionales partes ascendens hanc terram illustret : quemadmodum sacra Litteræ per divinum Salomonem aiunt. Oritur, etc. (lib. II De mundo, p. 131, ed. Montfaucon.)*

(41) In exemplari Vaticano Xysti V, non est comma post κυκλῶν, quippe totum versiculum quidam de sole interpretantur, ut adnotavit Amama.

τα διακείσθαι καὶ συνίστασθαι πάντα τήνδε κόσμον· εἰ γὰρ, «Γενεὰ πορεύεται, καὶ γενεὰ ἐρχεται, » τῶν ἀνθρώπων ἐπανιόντων κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν εἰς τὸν αὐτὸν χοῦν, ἐξ οὐπερ ἐλήφθησαν· πρόβηλον, οὗ ὁ ἀπὸ τινος κέντρου τοῦ σημείου κύκλος περιτγμένος, πρὸς τὴν ἐπ' ἀρχὴν ἐπάνεισι κίνησιν· οὕτω καὶ πᾶς ἄνθρωπος μετὰ πολλὰς περιστροφὰς καὶ περιόδους αὐθις ἐπαναλύνει πρὸς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη στοιχεῖα καὶ τὴν γένεσιν ἔσχεν. Ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκε, πλὴν ἄλλο γὰρ διὰ τῆς φθίσεως καὶ τῆς ἐν τῷ κρυμῷ τοῦ χειμῶνος τρόπον τινὰ προσηγομένης αὐτῇ θνήξεως καὶ πάλιν ἀναβιώσεως ἐτήσιον κυκλικὴν ἔχει τὴν σύστασιν. Ὡσαύτως γε μὴν καὶ ὁ ἥλιος ἀνατέλλων εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ ὀρίζοντος σημεῖον καὶ πρὸς τὸν δυτικὸν ὀρίζοντα διαστείχων· καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρίζοντος εὐρισκόμενος· καὶ τοῦ δύνοντος, κυκλικὴν κατελήπται πεποιημένος τὴν κίνησιν.

Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πάσχειν καὶ τῶν ἀνέμων ἕκαστον παρίσταισι νῦν φάσκων· «Κυκλοὶ κυκλῶν, πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα.» Πρόβηλον γὰρ, ὡς ὅπου περ ἂν ὁ βορρᾶς πνεύσῃ καὶ νότος, εἰς τὸν ἴδιον τόπον αὐθις ἐπάνεισι κυκλικῶς, ἐξ οὗ καὶ τὴν γένεσιν ἔσχε, ποῖαν ἡμῖν ἐντεῦθεν προμυόμενος ὁησιν; πεῖται βούλεται πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις διικουμένων καὶ πολιτευομένων τὸ στάσιμον ἔχει καὶ βέβαιον· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ τὴν διαμονὴν ἔχοντα καὶ τὴν στάσιν ἀκηρατον, ἄχρι τῆς ὀρίσσεως παντελοῦς ἀποπερατώσεως διὰ τῆς τοπικῆς μεταβολῆς καὶ κυκλικῆς ἀλλοιώσεως καὶ κινήσεως τὴν διαμονὴν καὶ τὴν σύστασιν ἔχουσιν· ὅτε δὴ πεύλαρχοῦντα καὶ θητεύοντα τοῖς ὅροις καὶ νόμοις τοῦ Κτίσαντος καὶ τάξαντος καὶ ταύτῃ συντηροῦντος καὶ σώζοντος· ἵνα κἀντεῦθεν ἡμεῖς τὴν πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς γενέσεως ἡμῶν κέντρον ἐπινόησιν καὶ παλινδρομήσιν ἀεὶ προσδοκῶντες σπουδάζωμεν ἐμμένειν τοῖς νόμοις τοῦ Κτίσαντος, τοῖς ἀψύχοις παραπλησίως· καὶ μὴ χεῖρους εὐθεθῶμεν ἐκείνων, ἀθετοῦντες καὶ παραβαίνοντες τὴν βούλησιν τοῦ Ποιήσαντος, «Ὁς ἐξάγει καὶ τοὺς ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ, » καὶ παλινδρομεῖν αὐθις κατασκευάζει κυκλικῶς ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τόπον, καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ τοῦ παρόντος βίου στάδιον εἰσάγει καὶ τίθησι· καὶ πάλιν ἐξάγει μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ὀρίσσεως ἐκάστη διαβιώσεως· καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν τιθῶν ἐπιστρέφει.

Τάχα δὲ τίνα καὶ μυστικωτέραν θεωρίαν ἐν τούτοις ἡμῖν προβάλλεται, πάνυ συντελοῦσαν πρὸς

(42) Mira hæc omnino, quæ de Aquilone et Noto traduntur, nec physicis nota nostris: qui tamen, si de subsolano dicerentur, minus repugnarent. Is enim ventus in Oceano navigantibus solis plagam tenere videtur, atque adeo circulum sic obire, ut postquam cum sole in occidentem flaverit, idem quodammodo cum sole rursus ab ortu spiraret. Cæterum ea Ecclesiastæ verba de spiritu hominis Nyssenus accēpit; ait enim: Κυκλοὶ γὰρ, φησὶ, κυκλῶν· οὕτω τοίνυν καὶ τὸ σὸν πορεύεται πνεῦμα· ἀπὸ μέρους ἅπαν ὀνομάζων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· τὴν ἐγκύκλιον ταύτην τὴν διὰ τῶν ὁμοίων περιτρέχων φορέαν·

A conditum ac constitutum esse, sapiens Ecclesiastes nos addocet. Nam si: «Generatio præterit, et generatio advenit, » hominesque per generationum vices **22** in eum redeunt pulverem, unde exstiterunt; manifestum est, ab aliquo puncto signi circumactum orbem ad motus sui exordium reverti, itaque omnem hominem post multas conversiones atque circuitus in ea iterum elementa resolvi, ex quibus compositus est, genusque duxit. Nec minus terra, quanquam in æternum stat, ex corruptione tamen quasique morte per hiemis frigora superveniente, atque ex iterata quotannis vita periodicam habet constitutionem. Enimvero et solem pari modo, cum ab eodem horizontis exortus signo in occidentem procedat, tum remeans rursus B orientis et occidentis eadem percurrat signa, circulum suum ad circuli rationem absolvere deprehendimus.

Jam et ventorum quemlibet eodem pacto moveri nunc indicat, dum ait: «Gyrat gyrams, vadit spiritus, et in circulos suos revertitur spiritus.» Perspicuum enim est, quandocunque aquilo et notus spiraverit, eodem rursus per circulum redire, in eum scilicet locum unde ortum habuit (42). At quam ille nobis utilitatem hinc afferre studet? nempe multis ille et variis persuadere exemplis vult eorum, quæ inter homines geruntur atque administrantur, nihil esse firmum, nihil stabile: quin ea ipsa, quæ firmitatem et stabilitatem habent C immortalem, intra præscriptos fines ita stare perpetuo atque consistere, ut et locum tamen mutent, et orbem suum vicibus peragant, definitos profecto limites servantia, et Conditoris per quem conservantur ac vigent, legibus obsequentia: quibus nos animadversis sic reditum illum recursumque ad idem generationis nostræ punctum semper præstolemur, ut ad inanimatorum normam naturæ terminis et Conditoris præscriptis studiose insistentes, in deteriora lapsi ne videamur, abrogata scilicet violataque Auctoris nostri voluntate, «Qui producit de thesauris suis et ventos (43), » **23** atque per circulum rursus redire singulos docet in proprium locum; idemque homines in præsentis vitæ stadium inducit ac mittit, atque iterum eductos, D elapso quod cuique definiuit vitæ spatio, ad eandem nutricem revocat.

Fortasse vero et aliam in his magis mysticam notationem nobis ob oculos ponit: quæ plurimum

Πορεύεται γὰρ, φησὶ, τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Id est: Gyrat, inquit, in orbem. Sic igitur tuus quoque ingreditur spiritus, a parte totum nominans spiritum hominis, hunc in orbem motum per similia peragens. Pergit enim, inquit, spiritus, et ad circulos suos revertitur. (Ibid.) Recte autem Nyssenus prima illa verba Κυκλοὶ κυκλῶν ad solem refert; nam si ad πνεῦμα pertinuerent, scribendum esset Κυκλοὶ κυκλοῦν.

(43) Psal. cxxxv, 7. At sententiam apud LXX a sic redditam invenies: Ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ.

ad emendationem conformationemque vitæ, atque a animorum nostrorum salutem conferre possit: velut si diceret: Cum animadvertas, o mortalis, quæcunque in cælo sunt atque in terris, omnia ita esse, ut circumactione renovanda sint, et conversa ad epochen, quam mathematici (44) motionem periodicam tertiam esse dicunt, in melius immutentur; immutare tu quoque, deteriora converso cursu aversatus, vitæque rationem præstantiora secundo innova: ut quasi orbem relagens ad Conditorum et Dominum tuum revertare; quemadmodum sol ad horizontem, terra ad vitam, venti ipsi ad præscripta sibi divinitus loca redeunt. Ita fiet, ut pulchre admodum renovatus perennitatem ac consistentiam immortalem præclara apud posterum memoria adeptus videare. Jam vero hæc protinus subnectit, atque ait:

διόρθωσιν τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ βελτίωσιν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν. Μονονοῦχι γὰρ φησιν· Εἰ κατανοεῖς, ἀθροῶπε, κυκλικῶς ἀνακαινίζεσθαι καὶ συνίστασθαι τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν ἐποχὴν, ἣν τρίτην οἱ μαθηματικοὶ φασὶ περιοδικὴν εἶναι κίνησιν, ἀλλοιοῦσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἀλλοιωθῆτι καὶ σὺ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω παραπετραπῆς καὶ κινήσεως, καὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς ἐπὶ τὰ κρεῖττω πάλιν ἀνακαινίσουσιν καὶ τρόπον τινὰ κυκλικῶς ἀνάκαμψον πρὸς τὸν ἴδιον Ποιητὴν καὶ Δεσπότην· καθὼς ὁ ἥλιος πρὸς τὸν ὀρίζοντα, καὶ ἡ γῆ πρὸς τὴν ἀναβίωσιν, καὶ τῶν ἀνέμων ἕκαστος πρὸς τοὺς ἀφορισμένους αὐτῷ τόπους θεύθεν. Οὕτω γὰρ ἂν τὴν καλὴν ἀλλοιωσιν ἀλλοιούμενος· εὐρεθῆσιν καὶ τὴν διαμονὴν καὶ τὴν εὐστασίαν ἀκέραιον φυλάττων διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης. Ἀμέλεις τοίνυν ἀμέσως ἐπήγαγε, καὶ φησι·

§ VIII.

VERS. 7. 24 Omnes torrentes vadunt in mare, et mare non erit impletum (45).

Animadvertite, quicumque ista curas, quomodo ineluctabile rerum conditarum obsequium atque irrequietum Conditoris Dominique sui causa famulatum sapiens Ecclesiastes perstringat. Nam cum omnes torrentes mare ingredi dicit, hoc vero nunquam redundare, quidnam inde demonstrat, nisi prodigium profecto opinione omni atque fide majus, de quo nemo satis miretur ac stupeat? Si enim torrentibus et tot tantisque fluminibus per omnes terræ plagas, ut nemo ignorat, in mare confluentibus, nullo id tempore auctum prolatumque deprehendimus; manetque idem, sibi que perpetuo quam simillimum, ut neque ulterius porrigatur, neque inferius decrescat; undenam hoc illi obtigit, aut quam ob causam incrementi æque et decrementi expers visum est? sane liquet idcirco esse, quod præscriptis paret, et verba reveretur Conditoris sui, qui ei edixit: « Iluc usque venies, nec transgredieris, at in te confringentur ductus tui (46). » Divinum enim ejusmodi præceptum quasi frenum quoddam iuvenim elementis fuit: ut immensarum quidem aquarum vim capiat, et quas nempe

Πάντες οἱ χειμάρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔσται ἐμπιπλάμενη.

Παρατηρεῖ πᾶς ὁ βουλόμενος, πῶς τῶν κτισμάτων τὴν ἀπαραίτητον ὑποταγὴν καὶ τὴν ἀπυστον θητεῖαν πρὸς τὸν ἴδιον Ποιητὴν καὶ Δεσπότην διέξεισιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· πάντας γὰρ φησὶ τοὺς χειμάρρους εἰς τὴν θάλασσαν εἰσπορεύεσθαι, καὶ ταύτην ἐμπιπλάσθαι μηδαμῶς, τί παρεμφαίνων ἐντεῦθεν; παράδοξον τῷ ὄντι καὶ πλήρες πάσης ἐκπλήξεως. Εἰ γὰρ τῶν χειμάρρων καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τηλικούτων ποταμῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὀυρανὸν εἰσρέοντων ἐν τῇ θαλάσῃ, καθὼς ἅπαντες ἴσασιν, αὐτὴ κατ' οὐδένα καιρὸν αὐξήσει· εὐρηται καὶ πρὸς θάλασσαν εἰσδεγεμένη, μένει δὲ μᾶλλον ἢ αὐτὴ καὶ ἴση καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως, μήτε πρὸς τὸ πλεῖον παρατεινόμενη, μήτε πρὸς τὸ ἐλάττω μειουμένη, πόθεν αὐτῇ τοῦτο πρόσεστι, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἀπαράδεκτος εὐρηται καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως; ἡ δὲ ἄλλοι ἐκ τοῦ πειθαρχεῖν καὶ διαμένειν τοῖς ὅροις καὶ λόγοις τοῦ Κτίσαντος καὶ πρὸς αὐτὴν εἰρηπίας· « Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐκ ὑπερβήσῃ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ συντριβήσονται σου τὰ κύματα. » Τὸ γὰρ πρῶτον τοῦτο τὸ θεῖον οἶόν τις χαλινὸς γέγονε τῇ ἀφύχῃ, καὶ γίνεται μὲν χωρητικῶν ἀφάτων ὑδάτων

(44) Epochen Snidas quamdam cœlestem memorat, quam sic definit: Ἐποχὴ ἐστὶν ἡ μοῖρα, ἐν ἣ καταλαμβάνεται ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕκαστος τῶν πλανητῶν· id est: *Epoche pars illa est, quæ et solem et lunam et singulas erraticas stellas comprehendit.* At hic novus orbitarum ordo designatur, qui post certos annos ab eodem puncto inchoari putabatur. De sole hæc Tatius: Ἀπὸ δὲ σημείου ἐπὶ σημείον ἀποκαθίσταται ἐν ὀκτωκαιδεκαετηρίδι... κατὰ δὲ τινὰς ἐν ἑξ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτεσιν· ἥς δόξη; ἐστὶ καὶ Κάλιππος· κατὰ δὲ Μέτωνα δι' ἐννέακαιδεκαετηρίδος. Nempe, *Ad idem vero punctum octodecim annis vertentibus redit... ut autem quidam putant, intra annum sexagesimum sextum, quæ Calippi etiam opinio fuit. E Metonis autem sententia annis novemdecim.* (Isag. ad Phæn. n. 19.) Horum annorum spatium veteres Annum magnum appellabant, ut videre licet apud Censorinum (*De die nat. cap. 6*), qui hæc quoque, apposite ad rem istam,

refert: « Est præterea annus, quem Aristoteles *Maximum* potius, quam *Magnum* appellat: quem solis et lunæ vagarumque quinque stellarum orbis conficiunt, cum ad idem signum, ubi quondam simul fuerunt, una referuntur. » Hæc, opinor, est et Gregorii nostri et Suidæ Epochæ, quanquam hic minus accurate locutus videtur. Pergit vero Censorinus: « Cujus anni hiems summa est κατακλυσμός, quam nostri *Diluvionem* vocant: æstas autem ἐκπύρωσις, quod est mundi incendium. Nam in his alternis temporibus mundus tum exiguoscere, tum exauescere videtur. » Habes hic motiones binas periodicas; tertia autem erit anni illius maximi ver, quo scilicet omnia in melius immutentur.

(45) Apud LXX leges, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλάμενη.

(46) Job xxxviii, 11, sed postrema apud LXX ita se habent, ἐν αὐτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα.

μετὰ τῶν ἀρχῆθεν αὐτῇ προαποκληρωθέντων, καὶ τῶν ἔξωθεν ἀέναντος παρεισχεκριμένων ἀναριθμήτων, καὶ κατ' οὐδεμίαν αὐξήσεως ἔμπρασιν εὐρηται πλημμυροῦσα καὶ τὴν ἀμυδρὰ καὶ γείτονα χέρσον παρερχομένη ἂν πρὸς μικρόν. Τοῦτο ἄρ' αἰνιτιζόμενος, μᾶλλον δὲ παρεμφαίνων καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἔλεγε πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν, « Ὅριον ἔθου δ' οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν. » Εἰτά φησι·

A initio accepit, et quæ aliunde perpetuo confluent innumerabiles; nec tamen ullo augmenti indicio redundet, aut ultra arenas littoris et continentes terras vel minimum excurrat. Quod et David propheta attigit, vel potius ostendit, cum auctorem rerum omnium sic est allocutus: « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque revertentur operire terram ». Tum ait:

§ IX.

Εἰς τόπον, οὗ οἱ χειμάρροι πορεύονται, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι.

Καὶ νῦν αὖθις ἕτερον θαῦμα παρίστησιν, ὃ λαμβάνει μὲν τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἴσασιν αὐτὸ πάντες· μόνοις δὲ τοῖς ναυτιλλομένοις διέγνωσται τοῖς τὰ μέγιστα πελάγη τῶν θαλασσῶν διαπλῆουσιν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς τὴν θάλαν μεμνημένοις Γραφῇ καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος Ἀμμιός· « Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, » σημαίνοντος διὰ τῶν εἰρημένων τὴν ἀπὸ τῶν θαλαττίων ὑδάτων τῷ παντοδυνάμῳ βουλήματι τοῦ Θεοῦ· γινομένην ἄνοδον πρὸς τὰς νεφέλας πολλάκις. Τὴν τοιαύτην οὖν μετὰ κλήσιν τῶν θαλαττίων ὑδάτων αἰνιτιζόμενος· καὶ ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἔφησεν· « Εἰς τόπον, οὗ οἱ χειμάρροι πορεύονται, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι. » Πορεύονται μὲν γὰρ οἱ χειμάρροι καὶ πάντες οἱ ποταμοί, καὶ συρρέουσιν εἰς τὴν θάλασσαν· ἐκ δὲ τῶν ἀμυδρῶν τῆς θαλάσσης ὑδάτων, διὰ τῆς εἰρημένης προσκλήσεως αὐτῶν, οὐρανὸν πλημμυροῦσι ταῖς βροχαῖς καὶ τοῖς ὁμβροῖς, καὶ πάλιν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ ληφθὲν ἐξ αὐτῶν ὕδωρ. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἄρα σαφῶς ὃ φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· « Εἰς τόπον, οὗ οἱ χειμάρροι πορεύονται, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι. » καὶ ὡς δοκῇ πως ἔχειν ταυτολογίαν· φάναι γὰρ ἔχρην· « Εἰς τόπον, ὅθεν οἱ χειμάρροι δέχονται, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι. » τοιῶσδε γὰρ εἰρημένον ἐκδηλότερον ἂν καὶ σαφέστερον εἴχε τοῦ ῥητοῦ τὸν νοῦν κατὰ τὸ ἀκλόουθον. Ἀπὸ γὰρ τῆς θαλάσσης προσλαμβάνουσιν αἱ νεφέλαι τὸ ὕδωρ· ὕουσι δ' αὐτοῖς ποταμοῖς καὶ χειμάρροις· οὗτοι δὲ παλινδρομοῦσιν αὐτοὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως αὐτὸ σαφῶς ὁ Ἐκκλησιαστής εἶπεν· ἀλλὰ τῷ ποιητικῷ τρόπῳ κατὰ συνεκδοχὴν ἐβουλήθη δι' ἑτέρου σημαίνει τὸ ἕτερον, ἵνα ἐστὶ τὸ εἰρημένον τοιοῦτον, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες· « Εἰς τὸν τόπον, ὅθεν οἱ χειμάρροι κίχρῶνται καὶ δέχονται διὰ τῶν νεφελῶν τὸ ὕδωρ, καὶ πλημμυροῦσιν, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι. » Δείκνυσιν γὰρ οὕτως ἀναγινωσκόμενον τὸ ῥητὸν, ὡς οἱ μὲν χειμάρροι καὶ οἱ ποταμοὶ διὰ τῶν νεφελῶν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχόμενοι ὕδωρ, αἰχρῶνται καὶ πλημμυροῦσιν· ἀντιπαρέχουσι δὲ πάλιν τῇ βανεισάσῃ τὸ

Ad locum, quo torrentes eunt, illuc ipsi revertuntur ad eundem (47).

Et nunc aliud rursus miraculum repræsentat, quod quidem plerosque **25** hominum latet: quippe cæteris ignorantibus, ii solum norunt, qui maxima Oceani æquora navigando permeant, et qui sacrarum Litterarum meminere atque Amos prophetæ dicentis: « Qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ totius » (48); » quibus hoc verbis frequentem aquarum e mari ad nubes reditum designavit, ad quas Dei omnipotentis voluntate ascendunt. Hanc porro aquarum marinarum convocationem ipse etiam indicans sapiens Ecclesiastes dixit: « Ad locum, quo torrentes eunt, illuc ipsi revertuntur ad eundem. » Nam pergunt sane torrentes amnesque omnes, et in mare confluent: tum vero e cælo, quo vim illam aquarum inexplicabilem convocari dixi, exundant pluviis atque imbribus, marique iterum, quas ab eo acceperunt, aquas refundunt. Atque hoc ipsum sine controversia est, quod sapiens Ecclesiastes enuntiat: « Ad locum, quo torrentes eunt, illuc ipsi revertuntur ad eundem; » quanquam in his verbis rem ille eandem iterare quodammodo videtur. Oportebat enim dicere: « Ad locum, unde torrentes derivantur, eodem ipsi redeunt ut denno fluant; » nam dicti sententiam hoc pacto manifestiorem deinceps atque clariorem reddidisset. A mari siquidem aquam nubes hauriunt, eademque, cum pluit, torrentibus eam ac fluviis reddunt: hi demum iterato illam recursu ad mare deferunt. Sed hoc minus aperte dixit Ecclesiastes, et poetarum more per intellectionem alterum altero significare voluit, ut ea in verbis sententia insit, quam modo exposuimus: « Ad locum nempe, unde torrentes mutantur desumuntque per nubes aquam, atque exundant, eo iidem revertuntur, ut iterum fluant. » Sic enim accipi dictum ostendit, ut torrentes fluvii-que, aqua a mari per nubes hausta, augeantur atque redundant; ac debitum senerant rursus retribuunt: non quod omnipotenti Domino ad terram irrigandam aliæ sint opus aquæ; sed quo ineffabilem in hoc quoque potentiam demonstret

²⁵ Psal. ciii, 9. ²⁶ Amos v, 8 et ix, 6.

(47) Apud LXX scriptum εἰς τὸν τόπον . . . totam autem sententiam sic reddidit Symmachus: Εἰς τὸν τόπον, ἅρ' οὗ οἱ ποταμοὶ πορεύονται, καὶ ἐκεῖ αὐτοὶ ἀναστρέφουσιν· quæ optime respondent verbis Latini exemplarii, quæ vidit Hiero-

nymus; sunt enim huiusmodi: *De quo torrentes exeunt, illuc ipsi revertuntur, ut introeant.*

(48) Amos v, 8. Apud LXX deest πάσης, nec minus apud Olympiodorum, qui eodem utitur testimonio.

mortalibus suam, qui non solum suspensis a nubibus inclusum insidensque aquarum pondus in pluvias resolvit, utque terræ incolae beneficiis afficiat, naturali modo, qua gravitate ipsa fertur, in inferiora mundi demittit; sed ex imo etiam, contraria naturæ ratione convocare idem potest, **26** atque ad nubium altitudines attollere.

κάτω, καὶ ταύτῃ τοὺς τὴν γῆν κατοικοῦντας εὐεργετεῖν· ἀλλὰ καὶ κάτωθεν μετακαλεῖσθαι καὶ προσναβιδάξιν πρὸς τὰ ὕψη τῶν νεφελῶν ἐναντίας τῷ λόγῳ τῆς φύσεως.

Porro quia ineluctabile illud rerum a Deo conditarum obsequium, et irrequietum Conditoris et Domini sui causa famulatum accuratius pleniusque iudicare sapienti Ecclesiastæ in animo erat, ob eam rem de his singulis disseruit: minime vero, ut quidam, qui ante nos fuerunt, interpretes opinati sunt, quæ de mari dixit, ad avarorum, et qui insatiabili animo sunt, reprehensionem referre voluit (49). Nam hoc sibi unum Ecclesiastes propositum habebat, ut ineffabilem Dei sapientiam et infinitam illam potentiam enuntiaret: per quam ipse et secundum quam ea, quæ non erant, ut essent, utque oculis usurparentur, effecit; inque naturalem rededit ordinem, et ad superiorem quoque extulit: quem et custodiunt et servant illæsum plane atque immutabilem: itaque sit, ut qui hæc percipiunt, omnes admirentur atque obstupescant; iidemque Dei gloriam et animo et lingua prosequantur. Idcirco hæc protinus sapiens Ecclesiastes adjecit.

Ἀ χρέος, οὐχ ὡς ἀποροῦντος δὲ τὸ παρασκευάζειν ἄλλων ὑδάτων τοῦ πανθοθενὸς δεσπότου πρὸς τὸ βρέχειν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν ἀφ' αὐτοῦ καὶ τούτῳ δυναμὶν τοῖς ἀνθρώποις δεικνύντος· ὡς οὐ μόνον διὰ τῶν ἀπρωρημένων νεφελῶν τὸ ἐναπειλημμένον αὐταῖς καὶ προσεφρίζον βαρὺ καὶ καταφερόν σῶμα τῶν ὑδάτων δύναται φυσικῶς εἶναι ἀνωθεν πρὸς τὰ

κάτω, καὶ ταύτῃ τοὺς τὴν γῆν κατοικοῦντας εὐεργετεῖν· ἀλλὰ καὶ κάτωθεν μετακαλεῖσθαι καὶ προσναβιδάξιν πρὸς τὰ ὕψη τῶν νεφελῶν ἐναντίας τῷ λόγῳ τῆς φύσεως.

Τὴν οὖν ἀπαραίτητον ὑποταγὴν, καὶ τὴν ἀπαισέτον θητεῖαν τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἴδιον Δημιουργὸν καὶ δεσπότην διεξοδικωτέρως σημεῖναι βουλόμενος ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς περὶ τῶν τοιούτων πάντων διεῖληφεν· ἀλλ' οὐχ, ὡς τινες φήθησαν τῶν προγενεστέρων ἐξηγητῶν, τοὺς πλεονέκτας καὶ τὴν γνώμην ἀκόρεστον ἔχοντας ἐξελέγχων, τὸ περὶ τῆς θαλάσσης εἰρημένον ἐξείπε. Σκοπὸς γάρ ἐστι τῷ Ἐκκλησιαστῇ μόνην διαγγεῖλαι τὴν ἀφ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ τὴν ἀνεξίχνιαστον δύναμιν, δι' ἧς καὶ καθ' ἣν ἐξ οὐκ ὄντων ἔκαστον τῶν ὄντων καὶ φαινομένων παρήγαγε· καὶ τάξιν δὲ φυσικὴν, καὶ πολλὰ μᾶλλον ὑπερφυῖ, πᾶσιν ἐνέθηκεν· ἦν καὶ φυλάττουσι καὶ συντηροῦσιν ἀλώδητον καὶ παντελὲς ἀμετάβλητον· ὡς ἐκθαμβεῖσθαι καὶ καταπλήττεσθαι πάντας τοὺς συνιέντας, καὶ ταύτητοι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν γλῶσσαν ἀνακινεῖν. Ἀμέλει τοίνυν ἀμέσως ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς·

§ X.

VERS. 8. Omnes sermones laboriosi: non poterit vir loqui; et non satiabitur oculus videndo: et non implebitur auris ex auditu (50).

Quales hic sermones commemorat? liquet plane non alios, quam qui **27** versantur in describenda designandaque immensa bonitate et infinita potentia ejus, a quo tanta rerum visibilium pulchritudine, utilitate, concordia, ordine sapientissime omnia et validissime constituta sunt. Qualiacunque enim et quantacunque ad ea, quæ singulis in rebus contemplari ac deprehendere liceat, declaranda

Πάντες οἱ λόγοι ἐγχοκοί· οὐ δύνησεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν· καὶ οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμοὶ τοῦ ὁρᾶν· καὶ οὐ πληρωθήσεται οὖς ἀπὸ ἀκροάσεως.

Ποίους λόγους φησιν; Ἀλλ' εὐδὴλον, ὡς τοὺς ἐπιχειροῦντας καθυπογράφειν καὶ χαρακτηρίζειν τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα, καὶ τὴν ἀνεξίχνιαστον δύναμιν τοῦ πάντα πανσόφως καὶ πανθοθενῶς ὑποστήσαντος διὰ τῆς τῶν ὄντων καὶ τῶν φαινομένων καλλονῆς, καὶ χρησιμότητος, καὶ συμφωνίας, καὶ τάξεως. Οἷα γὰρ ἂν τις καὶ ὅσα λαλήσει πρὸς διασάφειν τῆς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὄντων θεωρίας καὶ καταλήψεως, ἥκιστα πρὸς

(49) Rursum perstringit Nyssenum, qui ad hunc Ecclesiastæ locum hæc adnotarat: Ei δὲ τις κεχρημένος πρὸς τὴν πλεονεξίαν, καὶ καθάπερ τινὰ θάλασσαν τὴν ἀμετρίαν τῆς ἐπιθυμίας ἀπλώσας πρὸς τὰ πανταχόθεν εἰσρέοντα κέρδη ἀπλήστως ἔχει· οὗτος πρὸς τὴν ὄντως θάλασσαν βλέπων θεραπεύσθω τὴν νόσον· ὡς γὰρ ἐκεῖνη τὸ ἑαυτῆς οὐ παρέρχεται μέτρον ἐν ταῖς μυρίαῖς τῶν ὑδάτων ἐπιβροαῖς, ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ διαμένει πληρώματι, καθάπερ οὐδεμιὰ αὐτῇ ἐξ ὑδάτων γινομένης προσθήκης, κατὰ τὴν αὐτὴν τρόπον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἰδοῖς μέτροις ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν προσόντων διεῖλημμένη, συμπλατύνει τῷ πλήθει τῶν προσόδων τὴν ἀπολαυστικὴν λαϊμάργην οὐ δύναται, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰσρεῖν παύεται, ἡ δὲ τῆς ἀπολαύσεως δύναμις ἐν τῷ ἴδιῳ ὄρῳ φυλάσσεται· εἰ οὖν ἡ ἀπόλαυσις πλεονάσῃ οὐ δύναται παρὰ τὸ μέτρον τῆς φύσεως, εἰς τί τὰς τῶν προσόδων ἐπιβροαῖς ἐφελκόμεθα, οὐδέποτε πρὸς εὐποιαν ἄλλων ὑπὲρ τῶν ἰπαισιόντων ὑπερχεόμενοι; Id est: Si quis autem variis laborans pluribus divitiis inhiet, et velint

quoddam mare immensam attendens cupiditatem, undique affluens lucris non potest salvari, is ad mare quod est hic, aspiciens, morbum curet. Quomodo enim illud in innumerabilibus aquarum influxionibus suum non transgreditur modum, sed neque plenum semper remanet, perinde atque si ex aquis nulla fiat accessio; ita etiam humana natura in iis, quæ adsunt, fruendis, suis modulis comprehensa, per proventuum multitudinem non potest simul dilatare avidam præter naturæ modum fruenti cupiditatem, sed cessat quidem id, quod influit; vis autem fruendi servatur in proprio termino. Si ergo in fruendo non potest redundare copia præter naturæ modum, car vectigalium attrahimus influxus, pro iis, quæ ingrediuntur, nunquam effusi ad benefaciendum aliis? (Ibid.).

(50) Apud LXX leges, Καὶ οὐ πλησθήσεται ὀφθαλμοί... Olympiodorus vero habet: Οὐ δύνησεται ἀνὴρ τοὺς λαλεῖν.

τὴν κατάλληλον ἀφίκοιτο δόξαν· ἀλλ' ὁλιγγύασει καὶ ἅ
κατοκλάσει· λέγων μὲν πολλάκις, οὐκ ἐξισχύων δὲ
τὴν παντελῆ καὶ τελείαν διάγνωσιν καὶ κατάληψιν
ἐξαιπεῖν· κἄν εἰς τὸ ἀκρότατον ἐφθασε τῆς σοφίας
καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀνδρικῆς ὑπολήψεως
πλήρης ἐστίν. Οὐκ ἐμπλησθῆσεται μὲν γὰρ ὁ ὀφθαλ-
μὸς τοῦ ὁρᾶν τὰ κάλλη καὶ τὰς τερπνότητας τῶν
μεγάλων θαυμάτων τῶν κατ' οὐρανὸν βλεπομένων
καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν· οὐδὲ πληρωθήσεται
οὐς ἀπὸ ἀκροάσεως τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα διηγουμέ-
νων. Πάντες μὲν γὰρ οἱ φιλόκαλον ἔχοντες καὶ φιλο-
θεάμονα γνώμην, τὰς ἑρωτικὰς διαθέσεις καὶ δυνά-
μεις τοῦ ἐντὸς καὶ τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου κεκινημένας
καὶ παρασκευασμένας ἔξουσιν πρὸς ἀκρόασιν τῶν κη-
ρυττόντων τὴν ἀρόητον μεγαλοσύνην τῆς θείας καὶ
παναλκοῦς δυνάμεως, καὶ σοφίας τῆς τόδε τὸ πᾶν
ὑποστησάμενης, καὶ διεξαγούσης, καὶ συντηρούσης·
καὶ τὸ παράπαν οὐ λήφονται κόρον ἐπατεῖν τῶν περὶ
τὰ τοιαῦτα λόγων. Ἄλλ' ὁ ἐξηγητὴς συντετάχθαι
τῇ παραδόξῳ συμφωνίᾳ καὶ τάξει τῶν ὑποκειμένων
πραγμάτων οὐχ οἷός τε ὢν, τοῦ λαλεῖν μᾶλλον αἰρε-
τώτερον ἡγήσατο τὸ σιγᾶν. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησια-
στής·

§ XI.

Τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γεννησόμενον. Καὶ τί
τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθισόμενον. Καὶ
οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ὅς
λαλήσει καὶ ἐρεῖ· Ἰδοὺ τοῦτο καιρὸν ἔστιν;
ἤδη γεγονός ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γεγενημένοις
ἀπὸ ἐμπροσθεν.

Προῦν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής αὖξει καὶ πρὸς
ἐπιτακτικωτέραν ὑπόληψιν, καὶ τὴν μεγαλοσύνην
προάγει τῇ; ἀπειρου σοφίας καὶ θείας δυνάμεως,
καὶ τὴν τῶν κτισμάτων ὑποταγὴν καὶ θητεῖαν·
παρίστησι γὰρ διὰ τῶν νῦν προκειμένων, ὡς οὐχ
μόνον τῶν γεγονότων καὶ φαινομένων ἕκαστον τὴν
δουλικὴν ὀνομασίαν καὶ σχέσιν καὶ θητεῖαν πρὸς τὸν
ἰδίον ποιητὴν ἐπιδείκνυσιν· ἀλλὰ καὶ τὰ μήπω γε-
γνότα, γεννησόμενα δὲ καὶ ποιηθισόμενα τοῖς προῦπ-
άρξασιν ἐφέψεται καὶ συμπαραμαρτῆσει, καὶ τῷ
λόγῳ τῆς τάξεως, καὶ μέντοι καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς
πρὸς τὸν ἰδίον Ποιητὴν καὶ Δεσπότην ὡς μηδὲν τῶν
γενησομένων καὶ ποιηθισομένων ἄλλοιον εὐρεθῆναι
καὶ ἕτερον πρὸς τὰ προγενεστέρως ὑπάρξαντα. Κατὰ
δὲ τὴν ἀκολουθίαν τὴν ἐνταθειμένην τοῖς προτέροις
παρὰ τῆς ποιητικῆς τῶν ὄλων καὶ προνοητικῆς; ἐξ-
ουσίας καὶ δεσποτείας, οὕτω καὶ τὴν γένεσιν ἔξουσιν
καὶ τὴν κίνησιν καὶ συντήρησιν μέχρι τῆς ὁρισθεί-
σης παντελοῦς ἀποπερατώσεως. Καὶ τὸ παράπαν οὐ-
δὲν εὐρεθήσεται ἕτεραν γένεσιν ἔχον, ἢ τάξιν καὶ
κίνησιν· ὡς λαβεῖν τινα πρόσφατον λαλῆσαι καὶ εἰ-
πεῖν· Ἰδὲ τοῦτο καιρὸν ἔστιν. Εἴ τι γὰρ κατ' οὐρα-
νὸν θεωρήσει τις παράδοξον καὶ ξένον ἐν ταῖς τῶν
μεγάλων φωστήρων ἀνατολαῖς καὶ δυσμαῖς καὶ ταῖς
ἐκλείψεσιν, ἢ τῶν ἄλλων ἀστέρων τῶν ἀπλανῶν καὶ

quis proferat; minime tamen opinione sua rerum
magnitudinem assequetur: quin vertigine attoni-
tus succumbet; nec sæpe dicendo absolutam ha-
rum perfectamque cognitionem in comprehensionem-
que explicare unquam poterit: esto, ad summum
is sapientiæ intelligentiæque fastigium pervenerit,
et acerrimi ingenii vi polleat. Neque enim exsatu-
retur oculus, pulchritudines jucunditatesque dumi
videt magnorum miraculorum, quæ cælo, quæque
terra et mari cernuntur: neque auris impleatur, de
hisce disserentes dum audit. Nam quicunque ho-
nesto sunt animo et spectandi cupido, ii utique
semper studio affectuque omni et mentis et corporis
ferantur comparatque sint ad eos audiendos, qui
ineffabilem divinæ invictæque potentiæ atque sa-
pientiæ majestatem prædicant, cujus omnia numine
et condita sunt et reguntur ac conservantur:
iidemque nunquam audiendi satietate sermones
tantis de rebus fastidiant. Cæterum interpres, cum
admirandæ illi rerum subditarum concordiæ atque
ordini par esse non posset, silendum sibi potius,
quam loquendum existimavit. Jam addit Eccle-
siastes:

VERS. 9, 10. Quid est quod fuit? ipsum quod futu-
rum est. Et quid est quod factum est? ipsum quod
faciendum est. Et non est omne recens sub sole. Quis
loquetur ac dicet: Ecce hoc novum est; jam fuit
in sæculis, quæ fuerunt ante nos (51).

Progreditur sapiens Ecclesiastes majore gradu ad
ampliorem quoque comprehensionem; simul infi-
nitæ sapientiæ potentiæque divinæ majestatem, ac
rerum conditarum obsequium et famulatum pro-
ducit. Nam his, quæ modo proposuit, declarat,
non solum ea, quæ jam 28 sunt et visentur, sin-
gula servilem appellationem et habitum et famula-
tum erga auctorem suum præ se ferre; sed illa
etiam, quæ nondum fuere, quæque futura et fa-
cienda sunt, iis, quæ jam exstiterunt, accessura
esse eandemque initura viam, cum ratione ordinis,
tum vero Conditoris et Domini sui causa, cui parere
debent: itaque quidquid futurum et faciendum
est, nulla ex parte dissimile alterumve ab iis fore,
quæ ætate majorum exstiterunt. Atque etiam ad eum
tenorem, qui cæteris rebus, quæ jam præcesserunt,
ab universorum effectore et Domino providentissimo
præscriptus est, originem singula eandem ei mo-
tum et statum tandiu habebunt, dum definitos sibi
terminos attingant. Nihil nempe inveniri usquam
poterit, cui alia origo, alius ordo, alius sit motus;
nullaque se cuiquam occasio offerret loquendi di-
cendique: Ecce hoc recens est. Nam si quid in cœlo
quis viderit inopinatum ac novum in magnorum
luminum aut in cæterarum stellarum, et quæ flux

(51) Apud LXX, est Ἰδὲ τοῦτο καιρὸν ἔστιν. Olympiodorus legit ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ
ἐμπροσθεν ἡμῶν, ut est in exempl. edit. Vatic.

et quæ errantes sunt, ortu, occasu, defectu; vel si quid ejusmodi in terra aut in mari deprehenderit tot inter animantium genera, tamque varias plantarum stirpes et pratorum amœnitates; multo id antea fuit, et nihil omnino diversum, sive ortum species, sive naturam, sive ordinem, sive motum; quippe res omnes, vel jam exsistant, vel futuræ sint, divinæ voluntati præscriptisque initio legibus necessario obsequuntur. Quapropter Oseas propheta Conditorum ipsum, qui sæculorum auctor est, idemque universorum constitutor, sic loquentem induxit: « Ego Dominus Deus tuus, firmans cælum, et terram condens (52); » quibus verbis divinam significat potentiam, quæ provide utrumque sovet atque tuetur, ostenditque, qui cælum ab initio firmavit fundavitque terram, per eum nunc etiam manere utrumque, et una ejus divina atque omnipotenti voluntate constare. Nihil igitur sub sole recens, nihil plane novum natum est: quandoquidem præsentia æque et futura eandem omnia originem et motum habent: itaque et cæli sine intermissione gloriam Dei enarrant, ac dies diei, noxque nocti electricis providæque sapientiæ infinitam potestatem enuntiat, 29 nec vero minus terra et mare terminationibus illis suis et ordinibus et mortis vitæque vicissitudine et concitatore motu et summa quiete, tanquam vocibus quibusdam ineffabilibus Dominum suum celebrat: nihil ut posteritati nostræ relictum sit, quod novum ac recens videri debeat. Idcirco sapiens Ecclesiastes adjecit: « Jam fuit in sæculis, quæ fuerunt ante nos. » Quidquid enim faciendum sit, jam factum omnino repertum est, alit subinde:

Vers. 11. *Non est memoria primis, et quidem novissimis, cum facta fuerint, non erit ipsis memoria cum eis, qui futuri sunt in novissimo* (53).

Circularis temporis cursus in medio sui ipsius omnia complectens ac circumscribens, quasi rota quædam perpetuo acta motu, sic eos, qui modo utiles et clari, quique molesti atque inglorii sunt, manifestat, ut quæ primum contigerunt, oblivioni det: vel quod humana mens præteritorum facta tanquam prava et mala, inter ea, quæ commemoratione digna sunt, recensere ac ponere nolit; sive quod ægre eorum, quæ transierunt, memoriam consociare cum præsentibus possit. Verum non ita memoria eorum intermoritur, qui virtutem omni studio amplexi sic ad summum justitiæ fastigium pervenere, ut idonea vitæ documenta et salutaria sanctæ institutionis exempla posteritati relinquerent. Soli enim laborum suorum uberem fructum ceperunt, bonam scilicet memoriam: quemadmodum scriptum est: « Memoria justii cum laudi-

2) Osee xiii, 4, quæ tamen desunt in ed. Compl.

3) LXX habent... Οὐκ ἔσται αὐτῶν μνήμη. Cæ-

A τῶν κληνητῶν· ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὴν γῆν καὶ κατὰ τὴν θάλασσαν ἐν τοῖς ποικίλοις καὶ παντοδατοῖς ζώοις τε καὶ φυτοῖς καὶ λειμῶσι· τοῦτο πάλιν πρῶτην ὑπῆρξε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως καὶ τὴν γένεσιν ἐσχηκόσ, καὶ τὴν οὐσίωσιν, καὶ τὴν τάξιν καὶ κίνησιν, πάντων τῷ θεῷ βουλήματι καὶ φηψίσματι τὸ καταρχὰς ἐκτεθέντι· πειθαρχούντων ἀπαραιτήτως καὶ τῶν ὄντων ἤδη καὶ τῶν γενησομένων. Διὰ τοῦτο φησιν Ὁσση ὁ προφήτης ἐξ αὐτοῦ προσώπου τοῦ κτίσαντος τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ πάντα κατασκευάσαντος· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου, στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν· » τὴν συνεκτικὴν καὶ προνοητικὴν καὶ σωστικὴν ἐκατέρων θείαν δύναμιν ἐντεθεὶν παραινιττόμενος καὶ δεικνύς, ὡς στερεώσας τὸν οὐρανὸν, καὶ θεμελιώσας τὴν γῆν καταρχὰς, καὶ νῦν δίδωσι τοῖς ἀμφοτέροις μόνῳ τῷ θεῷ καὶ παντοδυνάμῳ βουλήματι τὴν διαμονὴν καὶ συντήρησιν. Οὐδὲν οὖν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἢ καινὸν τὸ σύνολον πέφυκε· πάντα γὰρ τὰ ὄντα καὶ τὰ γενησόμενα τῇ αὐτῇ ἔχονται καὶ γενέσεως, καὶ τάξεως, καὶ κινήσεως· καὶ διηγούνται μὲν οἱ οὐρανοὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ἀπαύστως, καὶ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καὶ νύξ τῇ νυκτὶ διαγγέλλει τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ καὶ προνοητικῆς σοφίας τὴν ἀπειρον δύναμιν. Παραπλησίως μέντοι καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα ταῖς ἰδίαις ὁδοθεσίαις, καὶ τάξεσι, καὶ θνήξεσι, καὶ πάλιν ἀναβιώσεσι, καὶ σφοδροτέrais κινήσεσι, καὶ παντελεσίαν ἡμετέρας διεγνωσμένη κατ' οὐδὲν ἥττον ἀλαλήτοις φωναῖς ἀνυμνεῖ τὸν ἴδιον Δεσπότην· ὡς μὴδὲ ὑπολαλεῖσθαι τοῖς μεταγενεστέροις γενησομένοις καινόν τε καὶ πρόσφατον. Τοῦτου χάριν ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· « Ἦδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γεγεννημένοις ἀπὸ ἐμπροσθεν ἡμῶν. » Πᾶν γὰρ τὸ γενησόμενον ἤδη γεγονὸς εὑρεται πάντως. Εἰτὰ φησιν·

§ XII.

Οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις, καὶ γε τοῖς ἐσχάτοις γενομένοις οὐκ ἔσται αὐτοῖς μνήμη μετὰ τῶν γενησομένων εἰς τὴν ἐσχάτην.

Κυκλικὸς δρόμος τοῦ χρόνου μέσον αὐτοῦ πάντα διαλαμβάνων καὶ περιγράφων, οἷον τις τροχὸς ἀπαιστων ἔχων τὴν κίνησιν ἐν τῇ φανερώσει τῶν νῦν χρηστών καὶ ἐνδόξων, ἢ λυπηρῶν καὶ ἀδόξων τῇ λήθῃ τὰ πρώην παρέπεμψεν· ἢ ὡς μηδαμῶς ἀξιοῦσης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν τοῖς ἀξίοις μνήμης τιθέναι τῶν παρωχηκότων τὴν προᾶξιν ὡς μοχθηρὰν καὶ φαύλην· ἢ ὡς οὐκ ἐφικνουμένης μετὰ τῶν ἐνεστώτων συμπαρακατέχειν καὶ τὴν μνήμην τῶν παρεληλυθότων. Πλὴν τῆς μνήμης τῶν τὴν ἀρετὴν οὐλικῶς ἀσκησάντων, καὶ πρὸς τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀκρον ἀφικομένων· καὶ προγράμματα πρακτικὰ καὶ παραδείγματα ψυχωφελεῖ καὶ σωτήρια τοῖς μεταγενεστέροις καταλιπόντων. Οὗτοι γὰρ μόνον καὶ περίσσειαν ἔσχον ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτῶν, τὴν ἀγαθὴν δηλαδὴ μνήμην· καθὼς γέγραπται· « Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίου » καὶ πάλιν, « Εἰς μνημόσυνον

terum et Hieronymus αὐτοῖς αἰκὺβι legisse videtur, ut Nobilius adnotavit. Olympiod. εἰς τὰ ἐσχάτα.

αἰώνιον ἔσται δίκαιος· οἱ καὶ ζῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν καιρῷ ἔστιν ὁ μισθὸς αὐτῶν, » τὰς ὑπερουρανίους καὶ θείας ἀταμίφεις μισθὸν ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐργαζομένων ὀνομασάσης τῆς θείας Γραφῆς. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ XIII.

Ἐγενόμην βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔδωκα τὴν καρδίαν μου τοῦ ἐκζητῆσαι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι ἐν τῇ σοφίᾳ περὶ πάντων τῶν γινομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἀπολαμβάνει καὶ πάλιν, καὶ προστίθεται τὰς ὀνομασίας, αἷς ἐχρήσατο καὶ καταρχάς, καὶ φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής· « Ἐγενόμην βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ. » Πρὸς δὲ ἐρεῖ τις οὐκ ἀπεικόντως· Καὶ τίς σε κατέστησεν Ἐκκλησιαστήν; ὅτι μὲν γὰρ βασιλεὺς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλὴμ γέγονας, τοῦτο τοῖς πᾶσι καταφανές· κληρὸν γὰρ πατρῶον ἔσχες τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ βασιλείᾳ· οὐκ ἔτι δὲ καὶ πατρῶαν κληρονομίαν ἐληφας· τὸ Ἐκκλησιαστής ὑπαρχειν. Πῶς οὖν ὀνόμασας ἑαυτὸν Ἐκκλησιαστήν; Ἄλλ' ἀποκριθῆσεται θάπτεον ἀντ' αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, καὶ φήσκειν, ὡς ἡ θεία Σοφία, παρ' ἧς ἐκεκλήνητο καθυπογράφαι καὶ διορίσασθαι τῶν φαύλως καὶ μοχθηρῶς πεπολιτευμένων ἀνθρώπων τὰς ματαιότητας καὶ πονηροπραξίας, καὶ μέντοι τὴν διακονίζουσιν ὑποταγὴν ἀπαραίτητον καὶ θητεῖαν ἐκάστου τῶν ὄντων καὶ φαινομένων· καὶ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν συναγείρειν πρὸς τὴν τῶν ἰδίων βημάτων ἀκρόασιν, καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὴν ὀνομασίαν αὐτῷ παρέσχεν, ὡς ἀξίωμα καὶ μείζον τῆς βασιλείας. Βασιλεῖς μὲν γὰρ καὶ πρὸ αὐτοῦ πολλοὶ διεγνώσθησαν ἀνὰ πάντα τὰ ἔθνη, μεθ' ὧν καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ. Ἐκκλησιαστής δὲ οὐδεὶς ἐγνώρισθη τὸ σύνολον, οὐδὲ τῆς ὑφ' ἡλίον διδύσκαιος. Οὐκοῦν ἄρα διὰ τῆς καινότερας ἀξίας καὶ προσηγορίας ἀξιολογώτεραν καὶ πιστικωτέραν ᾤθηθαι δράσαι τοῖς ἐντευξομένοις τὴν ἰδίαν εἰσηγήσιν.

Ἄλλ' ἀνακύπτει πάλιν ἐντεῦθεν ἕτερος ἀπορῶν λόγος, καὶ φάσκων· Καὶ εἰ καὶ καὶ αὐτὸς ὄνομα τὸ Ἐκκλησιαστής ἐληφε, πῶς φησιν οὐδὲν πρόσφατον, οὐδὲν καὶ καὶ ὑπὸ τὸν ἥλιον; Ἐχει δὲ τοῦτο σύντομον αὐτόθεν τὴν λύσιν· οὐ γὰρ περὶ προαιρετικῶν σπουδασμάτων ἢ γνωμικῶν προτερημάτων τὸ ἐ πρόσφατον· ἢ τὸ ἐ καὶ καὶ ἐ φασκα πρῶν· ἀλλὰ περὶ τῶν φυσικῶν κινήσεων καὶ παρακολουθήσεων τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς θεωρουμένων, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἐπίτασιν ἢ προσθήκην, ἢ μείωσιν καὶ ἀφαίρεσιν. Τί οὖν φησιν; « Ἐδωκα τὴν καρδίαν μου τοῦ ἐκζητῆσαι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι· » δηλονότι σχολάσαι πρὸς τινὰ καιρὸν πρὸς θεωρίαν τῶν ὄντων· καὶ κα-

Psalm. cxi, 7.

(54) Prov. x, 7; sed apud LXX invenies, Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων.

(55) Sap. v, 18. Verum LXX habent: Καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, quemadmodum in Latinis est: Et apud Dominum est merces eorum, et ut in-

bus (54), » et rursum: « In memoria æterna erit justus »; qui etiam in sæculum vivunt, ut traditum legimus: « Justi in sæculum vivunt, et in tempore est merces ipsorum (55); » divina quippe celestium præmia sacris in Litteris merces appellantur, metaphora ab operis sumpta, quæ apud homines exercerentur. Addit deinde Ecclesiastes:

30 VERS. 12. Fui rex in Israel super Jerusalem, et dedi cor meum ad inquirendum et considerandum in sapientia de omnibus, quæ fiunt sub cælo (56).

Resumit denuo etiam, sibi apponit appellationes, quibus et initio usus est, atque Ecclesiastes: « Fui rex in Israel super Jerusalem. » Cui haud inepte quis dixerit: Equis te Ecclesiasten constituit? nam te quidem regem Israel in Jerusalem fuisse, notum id omnibus; paternum enim Jerusalem regnum tibi hæreditate obvenit: at non etiam paterno tibi jure datum est, ut Ecclesiastes diceret. Qui ergo tibi nomen Ecclesiastæ imposuisti? verum ipsius loco oraculum veritatis extemplo responsum dabit, ac dixerit: Divinam Sapientiam, cujus ille impulsu facinorosorum hominum vanitates et improba facta describere ac definire aggressus est, nec minus perpetuum atque immutabile rerum omnium, quæ sunt quæque visuntur, obsequium ac famulatum; atque idem, quotquot universum ordinem terrarum incolunt, omnes ad sermonem ejus audiendum convocare: eam, inquam, sapientiam nomen huic dedisse Ecclesiastæ, novam veluti dignitatem, atque regno potiozem. Nam reges quidem vel ante ipsum multi per omnes nationes inclaruerunt, quos inter et qui rex Israel super Jerusalem. At neque Ecclesiastes quisquam omnino, neque orbis terrarum magister usquam auditus est. Quare ascita novæ dignitatis appellatione luculentam magis institutionem suam, magisque ad persuadendum idoneam fore existimavit.

Cæterum alia hinc rursum dubitandi exoritur causa, rogandique, cum novum Ecclesiastes ipso nomen duxerit, quonam pacto affirmarit, nihil esse recens, nihil sub sole novum? at hoc brevem ex eodem loco solutionem habet. Neque enim ille superius de voluntariis studiis aut de mentis progressibus recens et novum usurpavit; sed ad naturales hæc retulit motus et successiones eorum, quæ exstant atque spectantur: in quibus nec incrementi quiddam aut decrementi, nec quod additum aut ablatum sit, invenire 31 liceat. Jam quid addit? « Dedi cor meum ad inquirendum et considerandum; » id est rerum contemplationi aliquandiu in-

fra habes lib. ii, § 7.

(56) Sed apud LXX, initium ejus articuli est: Ἐγὼ Ἐκκλησιαστής ἔγενόμην βασιλεὺς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλὴμ. Olymp. Βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλὴμ.

Τὸ οὖν, « Ἐδωκεν ὁ Θεός, » ἀντὶ τοῦ, « συνεχώ- A
ρησεν, ἀφήκε, » τάθεικεν ὁμολογουμένως; ὁ σοφὸς
Ἐκκλησιαστής· καθὼς καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπό-
στολος· ἐφησι περὶ τῶν ἐξοκειλάντων εἰς πᾶσαν ἀθε-
μιτοπραγίαν καὶ πονηροπραγίαν· φησὶ γάρ· « Δι'
ὃ καὶ παρέδωκεν αὐτοῦς; ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις
τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀτιμάζεσθαι

vim habet. (Hom. 9, e divers. *Quod Deus non est
auctor malorum.*)

Cæterum Gregorius quoque noster catholicam de
hominis libertate sententiam multis in locis sic ex-
posuit, nihil ut planius aut luculentius optare pos-
sis. Cujus ego verba, præsertim quod post dam-
natum Pelagium scripserit, semel omnia repræ-
sentanda ob oculos censeo, in eorum solatium, qui
veterem Ecclesiæ doctrinam labefactari dolent,
eamque quo licet studio ac summa fide tuerentur.
Enimvero paulo inferius (§ 15) ad illa Ecclesiastæ
verba : *Et præsumptio spiritus*, sic disserit : « Quasi
diceret : Hæc omnia optio animi sunt arbitrio uten-
tis, qui ad utrumque, bonum nempe et malum, in-
clinandi facultate manifesto præditus est. » Et
lib. II, § 13, prolata Moysis sententia : « Posuit Deus
ante conspectum tuum vitam et mortem; bonum et
malum, » addit : « Nam unicuique hominum au-
ctor nostri generis et naturalibus et scriptis legi-
bus dedit, ut quæ bona quæque meliora, et mala
item quæ essent quæque pejora, cognoscere pos-
set. Ac quemadmodum unam quisque rationalem
intelligentemque sortitus est animam, ita unam
pariter affectionem haberet bonam honestique stu-
diosam, seligeretque bona factu et potiora, unde
vitam hauriret; contrariorum vero optionem et de-
lectum tanquam mortiferum respueret, atque a vita
procul detestaretur. At homines, quanquam natu-
ram nacti cum intrinsicis vi, potentia, affectibus,
tum extrinsecus conformatione habituque unam
atque eandem, magna ex ignorantia honestatis et
ex pravitate consilii in naturam, quæ una esset,
divisionem induxerunt absurdam, ut variam diver-
samque mentis humanæ voluntatem demonstra-
rent. »

Jam lib. IV, § 9, postquam mirandum non esse
ait, nulla ab hominibus contra jus et fas passim
admitti, hæc subnectit : « Liberum enim cuique
juris animal super terram solus homo est, qui se
in utramque partem flectere potest : ut qualem vi-
vere vitam voluerit, sive bonam nempe sive malam,
talos a Deo remunerationes ac præmia sit relatu-
rus. »

Idem vero lib. VI, § 13, præfatus, tempora et dies
nullam cuiquam afferre vim posse : « At nequitiae,
inquit, et improbitatis pravitatisque effector dies
nullus omnino est : sed hominum voluntates ut
hæc quoque existerent, negligentia sua ac desidia
effecerunt. » Et § 14, ostendens, quæ proborum
virorum doctrina esse debeat, « Simul et doceant,
ait, et virtutem et vitium ab humano arbitrio pen-
dere, ac propterea tam pacatam serenamque ho-
minum vitam, quam turbulentam eorumdem ac
tumultuosam conditionem. » Kursum ut declaret,
nihil homini obesso, ne vitæ suæ exitum habeat
fautum atque beatum, § 17, sic loquitur : « Con-
didit Deus intelligentis ac ratiocinantis animæ po-
testatem, deditque homini, quo deducere et emen-
dare in bonum omnia posset, ea etiam, quæ natu-
ram afferre contrariam viderentur : ut incompre-
hensibiles divinæ bonitatis atque sapientiæ thesau-
ros enutriendo, et gratias Deo in omnibus cum
laude agendo, aliam homines causam invenirent
nullam, cur quisque, bonam retinens mentem, ac
quod bonum est præstans, melior fieret, quam
unam propriam voluntatem, quæ a Deo potestatem
libertatemque accepit, ut se in quam vellet partem

33 Itaque illud « Dedit Deus » sapiens Ecclesia-
stes pro, « concessit, permisit, » sine controversia
usurpavit; quemadmodum magnus quoque aposto-
lus Paulus de iis est locutus, qui in nefarium quod-
que opus improbumque facinus prolapsi sunt : ait
enim : « Propter quod tradidit illos Deus in desi-
deria cordis eorum, in immunditiam, ut contume-

inclinaret, hujus rei causa hominem conditor ta-
lem constituit, ut præter voluntarii consilii ac pro-
pensionis terminum et rationem et destinationem
nulla alia reperiretur causa, quæ vel perseverantiæ
in melius, vel mutationis in pejus socia esset ac-
comes. » Qua vero ratione homo in peccatum laba-
tur, lib. VII, § 11, sic explicat : « Quippe rationalis
intelligentisque animæ libertate in re mala abusus,
potestatem suam exercet, voluntatis momentum in-
clinando, id est indulget, ut mentiat, et calum-
nietur et vexet et dilescat alienis, et proximum
multis et variis modis pessime afficiat. »

Simillima hæc, opinor, ac gemina iis, quæ in
Historia Maffeiana a Patrum scriptis decerpta legi-
mus. Ne vero quispiam illud objicere possit, dum
Gregorius noster hominis libertatem extollit, sus-
picionis ansam præbere, ne Pelagianæ labis immu-
nem eum habeamus, utque divini auxilii necessita-
tem vix agnoscere existimemus; præclara illa
sunt, quæ hoc ipso in libro habet § 16, exposita
enim illa Ecclesiastæ sententia : « Perversum non
poterit adornari, et imminutio non poterit nume-
rari; » hæc subiicit : « Ita plane humana voluntas,
simul atque subversa sit, et ad pejora devenerit,
non jam suis ipsa viribus emendat sese meliorem-
que faciat, nisi alter providentia ejus cura que sus-
cepta, gratiæ suæ ope et potentia medeatur, idem-
que ad virtutem atque ad absolutam perfectamque
melioris vitæ rationem et viam sanando revocet. Id
vero ille omnino præstabit, qui eam finxit, et ad
suam ipsius expressit imaginem, cuncta ipse com-
mutans in melius atque transformans : Dei scilicet
Verbi, per divinam et bonitatem ejus dignam naturæ
nostræ assumptionem, omnium potente gratia. »
Vide et lib. IV, § 1.

Nec vero divino auxilio egere minus hominem
censet, ne delinquit : nam lib. VII, § 1, illa Eccle-
siastæ verba : *Quia homo non est justus in terra,
qui faciet bonum, et non peccabit*, sic interpretatur :
« Id eo spectat, ut auditores ad animi demissionem
adducat, et ad cœlestem sapientiam atque opem
impensius inquirendam; cum peccati labem ne-
quaquam in hac vita effugere homo valeat, nisi sub-
sidium illi auxiliumque divinitus præsto sit. » Et lib.
VIII, § 9 : « Nos vero, inquit, operam demus, ut
sobriam semper et vigilantem et attentam vitam
agamus, imploremusque supernam gratiam et opem
in agendo adjutricem, quæ insidiatorum et furum
latronumque laqueos et dolos omnes et furorē
effugere possimus : et virtute præstantiores facti,
spirituali quodam sancioris ac perfectioris vitæ
nexu Deo plane jungamur. » Vide etiam lib. IV,
§ 16.

Denique ipsum etiam omnium recte factorum
initium a Deo item esse, diserte proficitur. Nam ad
illa Ecclesiastæ verba : « Beata tu terra, cuius rex
tuus filius liberi; » lib. IX, § 15 adnotata reperies :
« Quidni etiam intellectum modo filium liberi si-
gnificet, id est sancti divinique Spiritus, qui intel-
lectum effingit sapientem ac purum, idemque ob-
signat et parit sanctum et omnino ingenuum ac
nobilem? sui quippe juris Spiritus veritatis plane-
quo liber, ubi vult spirat, atque ut voluerit, intel-
lectum sui participem facit : qui virtute accepta
sancti Spiritus, ordinat, regit, in officio continet
principes suos, ceteras nempe rationalis animæ
facultates. »

illis efficiant corpora sua in semetipsis ²⁸. » Et rursum : « Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt ²⁹; » arbitrio quemque suo, quod liberi sint, facere passus, quæ non conveniant, addit deinde sapiens Ecclesiasticus :

§ XV.

Vers. 14. Vidi universa opera, quæ facta sunt sub sole; et ecce omnia vanitas et præsumptio spiritus.

Non quæ in mundi fabrica ab eo sunt facta, qui omnia valde pulchra **34** construxit; nam cui hoc aut quomodo in mentem veniat, cum absurdum plane sit? Sed ea, quæ ab hominibus malis improbisque et gesta sunt et geruntur, quemadmodum paulo ante diximus. Id enim adjecta illa sententia confirmat dicentis : « Et præsumptio spiritus (58), » quasi diceret : Hæc omnia optio animi sunt arbitrio utentis, qui ad utrumque bonum nempe et malum, inclinandi facultate manifesto præditus est. Eum quippe nunc aperte spiritum appellavit. Humani porro animi præsumptioni non utique rerum natura subjecta est, ut de his ea verba prolata esse putare possis; sed ea sunt, quæ plerique hominum nature adversari facere solent. Nam quod in hominibus mala hæc distentio et pravorum operum vanitates minime secundum naturam sint, cum olim multi ostendere, qui Deo chari virtutum omnium splendore nituerunt; tum vero li nunc etiam declarant, qui nobiscum ita versantur ac vivunt, ut eorum semper vestigiis insistant. Jam subdit :

§ XVI.

Vers. 15. Perversum non poteris adornari, et imminutio non poterit numerari (59).

Naturalia nobis exempla in mentem revocat, quibus illud demonstrare vult, liberam hominis voluntatem, quæ semel a veritatis iustitiæque semita aberraverit atque deflexerit, corrigi jam atque ad meliorem frugem redire non posse. Nam quemadmodum, inquit, quæ arbor, aut res alia huiusmodi, distorta atque **35** in dexteram dextera sit partem, ipsa per se vique sua attollere se, eamque induere nequit formam, quam recta cum aliis parum habebat; neque item imminutio numerari unquam potest, ut qui numerus decem erat, uno imminutus, et novem factus, decem dici queat; nisi nempe et peritissimus quispiam plantarum cultor arborem molendo reducat, atque

²⁸ Rom. 1, 24. ²⁹ ibid. 28.

(58) « Septuaginta interpretes, » inquit Hieronymus, « non Hebræum sermonem expressere, sed Syrum, dicentes *πρόληψιν*. » Nimirum Hebræice scriptum est *רָצוֹן*, quod Aquila et Theodotio *λογίζω*, Symmachus reddidit *λογίζω* quare et a veteri scholaste, ut auctor est Nobilius, explicatur *λογίζω*, *λογίζω*, *λογίζω* *λογίζω*. Neutra tamen interpretatio adeo modo Hieronymo probatur. Ad utramque : « Dicebat mihi Hebræus, quo Serpentes sanctas

τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς; » καὶ πάλιν : « Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα. » Τῇ σφῶν προαιρέσει, διὰ τὴν αὐτεξούσιον εἶναι, συγχωρήσας τὰ μὴ καθήκοντα δοῦν. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής :

Εἶδον σύμπαντα τὰ ποιήματα τὰ πεποιημένα ὑπὸ τὸν ἥλιον· καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος.

Οὐχὶ τὰ γεγονότα κατὰ τὴν κτίσιν ὑπὸ τοῦ κατασκευάσαντος τὰ πάντα καλὰ λίαν· μηδαμῶς οἰήσοιτο τοῦτο τις, κἂν ὁπωσούν· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ τὰ παρὰ τῶν φαύλων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων πεποιημένα καὶ δρώμενα, καθὼς ἐφημεν προσεχῶς. Τοῦτο γὰρ ἐμπεδοῖ διὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ βγ. τοῦ, φήσας, « καὶ προαίρεσις πνεύματος, » ἀντὶ τοῦ ταῦτα πάντα βούλησις εἶσι τῆς ψυχῆς, τῆς ἐν τῇ αὐτεξουσίᾳ τῇ ἐφ' ἐκάτερα βόη, ἐπὶ τε τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ τε τὸ πονηρὸν, ἀριδῆλως ἐχούσης. Ταύτην γὰρ πνεῦμα νῦν ὠνόμασε προφανῶς. Οὐ τοίνυν ἡ προαίρεσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὴν τῶν ὄντων φύσιν ὑπέστησεν· ἵνα τις περὶ αὐτῶν οἰηθεῖ τὰ εἰρημένα λελέχθαι· περὶ ἐκ ὧν ὁ πολὺς ἀνθρώπος παρὰ φύσιν κεκνημένος εἴωθε πράττειν. Ὅτι γὰρ οὐ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ πονηρὸς περισπασμὸς καὶ τῶν φαύλων ἔργων αἱ ματαιότητες τοῖς ἀνθρώποις, εἰδείξαν καὶ πάλαι ποτὶ πολλοὶ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ καὶ διαλαμφάντων ταῖς ἀγλαῖς τῶν ἀρετῶν ἀπασῶν· καὶ νῦν οἱ κατὰ μέμνησιν ἐκείνων πολιτεύεσθαι καὶ βιοῦν ἐσπουδαχότες. Εἰτά φησιν :

Διεστραμμένον οὐ δυνήσεται τοῦ ἐπικοσμηθῆναι· καὶ ὑστέρημα οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι.

Φυσικῶν παραδειγμάτων ἡμῖν εἰσάγει τὴν ἔννοιαν, δι' ὧν ἀποδείξαι βούλεται τὴν ἀνθρωπίνην προαίρεσιν ἀπαξ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης παρεκτραπίσαν καὶ παρεκκλίνασαν, ἀμχανεῖν πρὸς τὴν διόρθωσιν καὶ βελτίωσιν. Ὡς κἂν γὰρ, φησί, τὸ διεστραμμένον καὶ παρεκκλίναν ἐπὶ θάτερον μέρος φυτὸν, ἢ τι τῶν παραπλησίων οὐ δυνήσεται παρ' ἑαυτοῦ κατελκεσθαι τὴν ἐπανόρθωσιν εὐρεῖν καὶ τὴν κοσμιότητα τὴν ἐπ' εὐθείας τοῖς ἄλλοις θεωρουμένην· οὕτε μὴ ὑστέρημα δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι· τοῦ γὰρ ἀριθμοῦ τῶν δέκα λείποντος ἐνός αὐτῶν, καθ' ἑαυτὸν τὸ ἕνατον ἀριθμὸν οὐχ οἶόν τι εἶναι καλεῖν δέκατον· εἰ μὴ τις ἐπιστημονικώτατος φυσικῶς καὶ τὸ φυτὸν ἀνέλκεται, καὶ πρὸς τὴν ἰσομετρίαν καὶ θέαν

instituente perlegi, quod suprascriptum *πῶς* verbum magis in hoc loco afflictionem et malitiam, quam passionem et voluntatem significaret; non a malo quod est contrarium bono, sed ab eo, quod in Evangelio scribitur : *Σὺ φησὶ καὶ malitia tua*, quam Græci significantius *κακοχρῆμα* vocant. » (In Com. in Eccl. c. 1.)

(59) Olymp. c. 2. *ὁ δὲ κατασκευάσας τὴν φύσιν οὐκ ἐποίησε τὸν κόσμον ὡς ἔστιν.*

ἀποκαταστήσει διὰ τῆς ἐμπειρίας· καὶ μέντοι τοῖς Ἀ
 ἑννέα νομίμασιν ἄλλος τις ἐτέρου ποιήτοιο προ-
 ὀθήκην νομίματος· οὕτως οὐδὲ τῆς ἀνθρωπίνης
 προαίρεσεως ἀπαξ παρεκτραπέσης καὶ πρὸς τὰ
 χεῖρω διαστραφείσης δυνατόν αὐτὴν παρ' ἑαυτῇ καὶ
 οἰκοθεν ἀναλαβεῖν τὴν διόρθωσιν καὶ βελτίωσιν, εἰ
 μὴ τις ἄλλος προμηθεύμενος αὐτῆς καὶ κηδόμενος
 διὰ τῆς ἰδίας χάριτος καὶ δυνάμεως· λάσοιτο, καὶ πρὸς
 τὴν ἀρετὴν ἀνθελύσῃ καὶ τὴν παντελῇ καὶ τελείαν
 διορθώσιν καὶ βελτίωσιν. Τοῦτο δὲ δράσει πάντως ὁ
 διαπλάσας αὐτὴν καὶ ποιήσας κατ' εἰκόνα ἰδίαν, καὶ
 μεταποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων πρὸς τὸ βελτίον·
 ἀπειροδύναμος τοῦ Θεοῦ Λόγου χάρις διὰ τῆς ἀγα-
 θοπρεποῦς αὐτοῦ καὶ θείας ἐνσωματώσεως.

Καὶ μηδεὶς παρέλκων ἡμᾶς καὶ περιττόν τι λέγειν
 οἰέσθω, ἅτε δὴ τὸ μὴ λελεγμένον τῷ Ἐκκλησιαστῇ
 κατὰ προσθήκην τῷ λόγῳ συμπαραισκρίναντας. Β
 Πολλὰ γὰρ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τῷ λόγῳ τῆς ἐλλείψεως
 εὐρύνονται κατὰ τὸν ποιητικὸν τρόπον, ἃ προσυπακουό-
 μενα δέχονται τὴν ἀναπλήρωσιν παρὰ τῶν εὐγνώμο-
 νων ἐξηγητῶν· καὶ μάλιστα τῆς τῶν πραγμάτων
 ἐκδόσεως τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν ἐμπεδούσης. Εἰτά
 φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ XVII.

Ἐλάλησα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τῷ λέγειν· Ἰδοὺ
 ἐγὼ ἐμεγαλύνθην, καὶ προσέθηκα σοφίαν ἐπὶ
 πᾶσιν, οἱ ἐγένοντο ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσα-
 λὴμ· καὶ καρδίᾳ μου εἶδε πολλὰ σοφίαν καὶ γνῶ-
 σιν· καὶ ἔδωκα καρδίαν μου τοῦ γινῶναι σοφίαν
 καὶ γνῶσιν, παραβολὰς καὶ ἐπιστήμην· ἔγνων
 ὅτι καὶ γε τοῦτο ἐστὶ προαίρεσις πνεύματος.

Τῷ ἐνδιαθέτῳ λόγῳ ποιήσασθαι τὴν διάλεξιν αἰνίτ-
 τεται καθ' ἑαυτὸν, ἥκιστα προφορικῶ λόγῳ χρησάμε- C
 νος, ἀλλ' ἐν τοῖς διαβουλοῖς ἐλάλησεν, ὡς Ἰδοὺ μεγα-
 λούνην ἔχω βασιλικὴν ὑπὲρ τοὺς ἔμπροσθέν μου,
 δηλονότι τοὺς προδεδασιλευκότας ἐν Ἱερουσαλὴμ,
 καὶ σοφίας καὶ γνώσεως ἐπίτασιν. Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτὸ
 τοῦτο κατέσπευσα τὴν καρδίαν μου τὸ πρὸς τὸ
 ἀκρίτατον ἀφικέσθαι σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ τῇ
 περιλήψει τῆς ἑμαυτοῦ διανοίας παραβολὰς καὶ πᾶ-

rectum in statum aspectumque arte restituat et
 novem quoque nummis alius quis alterum super-
 addat nummum (60); ita plane humana voluntas
 simul atque subversa sit, et ad pejora devenerit,
 non jam suis ipsa viribus emendet sese, meliorem-
 que faciat, nisi alter providentia ejus cura que su-
 cepta, gratiæ suæ ope et potentia medeatur, idem-
 que ad virtutem atque ad absolutam perfectamque
 melioris vitæ rationem et viam sanando revocet. Id
 vero ille omnino præstabit, qui eam finxit, et ad
 suam ipsius expressit imaginem, cuncta ipse com-
 mutans in melius atque transformans : Dei scilicet
 Verbi per divinam et bonitate ejus dignam naturæ
 nostræ assumptionem omnium potente gratia.

Neque hic quispiam superfluum aliquid et re-
 dundans a nobis induci existimet, quasi nos, quod
 ab Ecclesiaste dictum non est, sermoni ejus ad-
 dendo adjudicemus. Multa enim divinis in Litteris,
 poetico quodam more, per præteritionem omissa
 invenimus, quæ æquitate interpretum, si subintel-
 lecta sint, sententiam apprime complent : ac tum
 maxime, cum explicatio 36 nostra ipso rerum
 exercitu comprobatur. Jam addit Ecclesiastes :

VERS. 17, 18. Locutus sum ego in corde meo
 dicens : Ecce ego magnificatus sum, et adjecti sapien-
 tiæ super omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem :
 et cor meum vidit multa, sapientiam et scientiam :
 et dedi cor meum, ut noscerem sapientiam et scien-
 tiam, parabolas et scientiam; cognovi, et hoc esse
 præsumptionem spiritus (61).

Interno hæc sermone apud se disserere significat,
 cum oratione ad neminem conversa, cum animo
 ipse suo in hunc veluti modum consultet : Ecce
 majestatem habeo regiam, quanta in majoribus
 non fuit, qui nempe ante me Jerosolymis regnave-
 runt : sapientiæ item et scientiæ plurimum ; nam
 huc animo contendit, ut ad summum sapientiæ scien-
 tiæque fastigium evectus, parabolas assequeretur, et
 omnia scitu digna intellectu et cognitione compre-

(60) Delibata hæc e Nysseno, qui rem eandem
 elegantius expressit atque amplificavit. Sic enim
 ille disserit : Τὸ οὖν ὑστέρημα, φησὶν, οὐ δυνήσεται
 τοῦ ἀριθμηθῆναι. Τί τοῦτο σημαίνει διὰ τοῦ λόγου ;
 ὅτι ἦν ποτε καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ παντὶ ἀναρίθμιον.
 Συντελούμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἱερὰν τῶν λο-
 γικῶν προβάτων ἑκατοντάδα. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδουχο-
 λήθη τῆς ὁρείου διαγωγῆς τὸ ἐν πρόβατον, ἡ ἡμετέρα
 φύσις, διὰ κακίας πρὸς τὸν ἀλμῶνα τοῦτον καὶ
 αὐγχερόν τόπον κατασπασθεῖσα, οὐκέτι ὁ αὐτὸς
 ἀριθμὸς ἐπὶ τοῦ ποιμνίου τῶν ἀπλανῶν μνημονεύεται,
 ἀλλ' ἐνενήκοντα καὶ ἑννέα κατονομάζονται. Τὸ γὰρ
 μάταιον ἔξω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπεστώτων γίνεσθαι·
 οὕτως ὑστέρημα οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι. Ἦλ-
 θεν οὖν ζητῆσαι καὶ σώσαι τὸ ἀπολλυλὸς, καὶ ἐπὶ
 τῶν ὁμῶν ἀναλαβὼν ἀποκαταστήσει τοῖς οὐσι τὸ τῇ
 παταίστητι τῶν ἀνυπάρχων ἐναπολλύμενον, ἵνα πᾶ-
 ν ἀρετὸς γένηται ὁ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ ἀριθμὸς,
 ἀποσωθὲντος τοῦ ἀπολλωλὸς τοῖς μὴ ἀπολλυμένοις.
 Ihesi : Defectus igitur, inquit, non poterit numerari.
 Nequid dicto hujusmodi significatur ? fuisse scilicet
 tempus, quo nos quoque omnino ad numerum per-
 tinebamus : nam et nos in sacro illo numero cente-

nario rationalium ovium censebamur. Postquam au-
 tem a montanis pascuis aberravit ovis una, nempe
 nostra natura, vitio suo ad hunc aridum et incultum
 locum abstracta, non amplius commemoratur idem
 numerus in grege earum, quæ non aberrarunt, sed
 nominantur nonaginta et novem. Vanum enim est,
 quod extra numerum subsistentium sit : quia defectus
 non poterit numerari. Venit ergo ad quærendum
 et servandum quod perierat, et cum in humeros
 sustulisset, ad restituendum iis, quæ sunt, id quod
 peribat in vanitate eorum, quæ non sunt, ut rursus
 fieret integer divinarum operum numerus, conservato
 eo, quod perierat iis, quæ non pereunt. (Hom. 2 in
 Eccl.)

(61) Apud LXX, alio hæc verborum ordine scripta
 legimus, quæ ita se habent : Ἐλάλησα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ
 μου..., καὶ ἔδωκα καρδίαν μου τοῦ γινῶναι σοφίαν καὶ
 γνῶσιν. Καὶ καρδίᾳ μου εἶδε πολλὰ, σοφίαν καὶ γνῶ-
 σιν, παραβολὰς καὶ ἐπιστήμην. Ἐγνων ἐγὼ, ὅτι καὶ γε
 τοῦτο ἐστὶ προαίρεσις πνεύματος. Olymp. non ha-
 bet, καὶ ἔδωκα καρδίαν μου τοῦ γινῶναι σοφίαν καὶ
 γνῶσιν. Idem legit, καὶ καρδίᾳ μου εἶδε πολλὰν σο-
 φίαν, etc.

henderem. Hisce omnibus postquam potius sum, ultimosque humanæ felicitatis attingi fines; tum vero humanam magis vitam commiseratus sum, quæ nullam omnino utilitatem ex his omnibus referre possit. Qua demum de causa? Propterea, inquit, quod hoc etiam est præsumptio spiritus; tanquam si diceret: Animi quidem volentis negotium hæc sunt omnia; nam animum hic quoque spiritus appellatione designavit: at nihil profecto ad commodum salutemque animi iis prosunt, qui minus de virtutis adeptione laborantes, omne in eo studium ponunt, ut populo placeant, inanique gloria c'ati et fastum amant et plausus hominum aucupantur. Atque illud etiam accedit incommodi, ut qui ob animum ab intelligibilibus bonorum cognitione alienum nullam inde utilitatem capiunt, iidem in his occupati defatigationem præterea et laborum molestias atque inutiles quoque vigilias vanasque curas subire debeant. Hoc namque iis confirmat, quæ protinus subnectit.

σαν ἐπιστήμην συσχεῖν. Τούτων ἀπάντων πλήρης γέγονα, καὶ πρὸς τὴν ἀκατάληπτον ἐπιστήμην ἤλθον εὐετηρίαν· τότε μᾶλλον ἐπαύσατο ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, ὥς μὴδὲν ἀπώσασθαι τῶν δυναμένων τὸ σύνολον. Τί δὲ ποτε; καί γε τοῦτο ἐστὶ προαίρεσις πνεύματος. Ἡ ψυχικὴς μὲν βουλῆσεως ἔργον ταῦτα πάντα· Πνεῦμα γὰρ κἀνταῦθα τὴν ψυχὴν κρῖνει. Οὐ μέντοι δὲ πρὸς τὴν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῆς ἀρετῆς τιθεμένοις, ἀλλὰ πρὸς μόνον ἀρίσκειαν καὶ τὴν φυσίωσιν τῆς κτῆ; πρὸς τὸν τύπον καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἐκείνου. Πρὸς δὲ τῷ μὴδὲν ἀπώσασθαι τῶν τοῦς μηδαμῶς ἔχοντας νοῦν πρὸς τὰ ἀγαθῶν ἀνατινύμενον ἔρῃσιν, καὶ πόνον καὶ κόπον, καὶ πόνον τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα πεφύκασιν προξενεῖν, καὶ περιττὰς ἐπινοήματα; φροντίδας. Τοῦτο γὰρ περιττὸν ἀμέσως ἐπαγομένων.

§ XVIII.

37 VERN. 18. Quia in multitudine sapientiæ multitudo cognitionis, et qui apponit scientiam apponit dolorem (62).

Quibus manifesto declarat, quantum quis sapientiæ modum supergressus, animum suum uberiore doctrina compleverit, tantum huic ægritudinis accessurum et anxietatis, atque curarum, ut sublimiorem sapientiam maioremque rerum cognitionem consequatur. Nam animadvertite, quæso, quæ hæc ratione Ecclesiastes exponat. Quo, inquit, pacto multitudinem sapientiæ multitudo cognitionis consequitur, eodem scientiæ additamentum additio dolorum pone comitatur. Quare externam illam et superfluum multarum disciplinarum scientiam sectati, postquam eam, quæ annexa est, humanam sibi sapientiam et summam rerum cognitionem vigiliis et laboribus pepererunt, non modo diuturno illo studio necessarium nihil et utile, vitæque æternæ viam muniens auferre solent, sed dolorum etiam magnam sibi rursus faciam accessionem esse sentiunt. Quando illud melius, si nos, his omnibus valere iussis, in Conditoris nostri et Dei et Domini laudibus, in precibus, in obsecrationibus occupati vigilias agamus! Si hæc colere, his operam dare incipiamus: atque per hæc animum ac mentem ad incomprehensibilem illam divinæ majestatis altitudinem attolentes, in ejus, qui gloriæ Sol est, pulchritudine oculos defigamus: ea ut luce perfusi ac ditati et quod intra in homine et quod extra est, illustrare possimus, cœlestiaque, quantum fieri potest, meditantibus contemplantibusque arcana frui gloria, et ineffabili plane divini quoque gaudio compleri liceat. Minime jam erit metuendum, ne opera vanis in rebus posita, nos

Ὅτι ἐν πλήθει σοφίας πλήθος γνῶσεως· ἀποστειθεὶς γνῶσιν ἀποστειθήσιν ἄλγην.

Δεικνύς ἐμφανῶς, ὡς καθ' ὅσον ἂν ἐκείνη θείῃ τῆς σοφίας τοῖς μέτροις, καὶ τῷ εὐετηρίᾳ γνῶσεως, ἐνδεδειγμένην ἔξει τὴν ἐκτεταμένην κατὰ τοσοῦτον τοῖς ἀλγῆμασιν αὐτὴν περιβαλλόντων φροντίδων καὶ μερίμνων τῆς ὀψηλοτέρης καὶ πρὸς τὸν τύπον καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἐκείνου σοφίας καὶ γνῶσεως. Ὅρα γὰρ τὴν ἐκτεταμένην ἀπόδοσιν τοῦ Ἐκκλησιαστατοῦ. Πρῶτον, πλῆθει τῆς σοφίας ἀκολουθεῖ τὸ πλήθος τῆς γνῶσεως καὶ τῆ προσθήκῃ τῆς γνῶσεως ἢ προσθήκῃ τῶν γημάτων συμπαραμαρτεῖ κατὰ τὸ ἀκόλουθον πρὸς τὸ μὴδὲν ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελεῖ καὶ τὸν νοῦν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐκ τῆς ἀναλήψεως τῶν πολλῶν καὶ περιττῶν μαθημάτων, καὶ τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ κόποις προσγινομένης ὁμοθυμαδόν σοφίας καὶ γνῶσεως ἀκροτάτης ἀκολουθεῖν τὰ τοιαῦτα λίαν ἐσπουδακόσιν, ἐμπαλιν καὶ τὰς συμβαίνει τῶν ἀλγῆμάτων· δέον, τοῦτο χαίρειν εἰπόντας, διαγρυπνεῖν ἐν ὁμολογίᾳ καὶ εὐχαρίᾳ καὶ δεήσει ταῖς πρὸς τὸν Ἰδὼν Ποιητὴν Θεὸν καὶ Δεσπότην· καὶ τοῦτοις ἐγκαρτερῶν τοῖς σχολάζειν, διὰ τῶν τοιούτων ἀνυψοῦν τὴν διάνοιαν καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸ ἀκατάληπτον ὕψος τῆς μεγαλωσύνης, καὶ τῷ κάλλει τοῦ Πατρὸς τῆς ἐκείνου προστατεῖν, καὶ ταῖς ἐκείνου μεθέξει καὶ μετέσθαι καταλαμπρύνεσθαι καὶ τὸν ἐντὸς καὶ τὸν ἔξω ἀνθρώπον, καὶ τῆς ἀβρόβητου δόξης καταρτυῖν ταῖς κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς αὐτὴν θεωρίαις καὶ τῶν τασιῶν, καὶ πληροῦσθαι τῆς δυνάμεως ἀνεκλήρου θείας ἀγαλλιάσεως· ἵνα μὴ τῷ Ἐκκλησιαστῇ πλεονεξίᾳ τοῖς ἀσυμφόροις σχολάζοντες, εἰς κατὰ τὸν νοῦν ἐλθωμεν μικρὸν ὑστερον τῆς ἀνοήτου σφύρας.

(62) Sed LXX habent προσθήσει ἀλγῆμα.

ονθῆναι φάσκει καὶ διὰ τῶν ἐπομένων αὐτός· ἅ
 εἰ γὰρ καὶ φησιν·

etiam, quemadmodum Ecclesiastes, non multo post
 tempore inutile otium damnare debeamus : quod
 sibi ille contigisse, iis etiam, quæ sequuntur. af-
 firmat. Addit enim atque ait :

§ XIX.

·πορ ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου· Δεῦρο δὲ, πειράσω
 ἡ εὐφροσύνη, καὶ ἴδω ἐν ἀγαθῷ· καὶ ἰδοὺ καὶ
 οὗτο ματαιότης.

Ἰσαν γάρ τις ἐν αὐτῷ συναθροίσας καὶ περιλα-
 εῦφροσύνης ὑπόθεσιν, καὶ διημερεύσας ἐν τοῖς
 ζομένοις ἀγαθοῖς ἀνθρωπίνοις, ἤγουν ἐν βρώμασι
 πόμασι τοῖς κεκαρυκευμένοις καὶ θαλασσινοῖς, καὶ
 αἰς λελαμπρυσμέναις καὶ περιηριθισμέναις, καὶ
 κιναιδοῖς καὶ βδελυκταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς,
 περιδίδους καταστολαῖς· ὅταν εἰς τὸ πέρας ἔλθῃ
 χρονικοῦ διαστήματος τῆς ἡμέρας, τηνικαῦτα
 ἵτα τὸν κατάλογον τῆς ποικίλης καὶ παντοδαποῦς
 εὐφροσύνης ἐκείνης εὐρήσῃ φροῦδον γενόμενον· ὡς
 δὲν ὑπολείπεσθαι τὸ σύνολον ἰνδάλμα καὶ λείψανον

38 CAP. II. VERS. 1. Dixi ego in corde meo: Veni,
 nunc tentabo te in lætitia, et vide in bono. Et ecce
 etiam hoc vanitas (63).

Nam si quis lætitiæ occasionem unde arripiat
 ac complectatur, inque **39** iis, quæ huma-
 na putantur bona, diem terat, exquisita quæque et
 suavia edendo ac potando, lectis purpura fulgen-
 tibus accubans, obscenis idem ac delectantibus cor-
 poris voluptatibus deditus, et splendido cultu luxu-
 rians : jam is exacto diei spatio cum ad finem
 pervenerit, totum illum tam variæ multiplicisque
 lætitiæ eleechum sic evanuisse inveniet, nulla ut
 species omnino aut vestigium voluptatis relictum
 sit. Quin etiam homines huiusmodi morborum

(65) Olymp. καὶ ἐν ἀγαθοῖς· καὶ ἰδοὺ, etc. Cum
 regorius noster commentarium suum, contra at-
 te capitum Ecclesiastæ numerus poscere videba-
 ir, in libros decem tribuerit atque adeo, ut hic
 ades, et infra videre item potes, divisionem capi-
 tum communem in librorum suorum distributione
 ecutus non sit : quærendum putavi, num liber ille
 pud aliquos aliquando eodem modo decem tantum
 habuerit partes. Verum non modo Latina exempla,
 quotquot in lucem emissa sunt, a vulgatis nihil
 differre vidi : sed in Græcis etiam omnibus, nec mi-
 nus in iis, quæ Orientalium linguis scripta accepi-
 mus, Ecclesiasten passim duodecim pariter capi-
 tibus constare animadverti. Illud tamen subit,
 partitiones istas vetustissimæ ætatis inventum non
 esse : quique primi de perpetua oratione dividenda
 cogitarunt, eos versuum sive articulorum numeris
 peritui contentos fuisse. Nam hoc satis declarat
 vetus illa sacrorum librorum Στοιχεμετρία in Pu-
 teana bibliotheca, itemque apud monachos Germa-
 nianos inventa, quam edidit Cotelerius ad calcem
 præfationis sive iudicii sui de Epistola Barnabæ.
 (PP. App. t. I, pag. 8.) Nihil enim est aliud, quam
 versuum census, quot liber quisque constaret,
 quemadmodum Origenes quoque apud Eusebium
 (Hist. lib. vi, c. 16) Hexapla sua partitus esse di-
 citur. Nec vero sententiam hanc parum confirmat,
 ut alios mittam, Vaticanus ille colex optimæ notæ,
 ad cuius exemplar Xysti V. pont. max. auctoritate
 Biblia LXX interpretum edita sunt. Capita enim
 nulla, nullos ille exhibet numeros : nisi quod in
 libro quatuor prophetarum, ut in Præfatione legi-
 mus : « Distinctio quædam apparet subobscura,
 illi pene similis, quam describit sanctus Dorotheus
 martyr, qui vixit sub Magno Constantino. » Ac me-
 morat etiam, quæ de cura a se suscepta scripsit Eu-
 thalius episcopus Siciliensis, qui sæculo quinto
 vertente florebat : ipsum nempe, cum jam Epistolas
 Pauli junior in versus plurimos dispartivisset, hor-
 tatu Athanasii minoris archiepiscopi Alexandrini
 eandem deinde operam navasse, ut Acta apostolorum
 et Epistolas catholicas eodem modo discrimina-
 ret. Sic enim ille (in Prol. Act. Ap. ed. Zacagn.
 p. 409.) Athanasium alloquitur : « Ἐναγχος ἐμοί γε
 τὴν τῶν ἱερῶν βιβλίων ἅμα καὶ καθολικῶν Ἐπι-
 στολῶν ἀναγνώσας κατὰ προσορίαν, καὶ πῶς ἀνα-
 κεφαλαιώσασθαι, καὶ διαλεῖν τούτων ἑκάστης τὸν νοῦν
 λεπτομερῶς προσέταξας, ἀδελφεῖ Ἀθανάσιε προσφι-
 λίστατε· καὶ τοῦτο ἀόκνως ἐγὼ καὶ προθύμως πε-
 ποιηκώς, στοιχηδόν τε συνθεὶς τούτων τὸ ὕψος, κατὰ
 τὴν ἑαυτοῦ συμμετρίαν, πρὸς εὐσημιον ἀνάγνωσιν,
 διαπεψφάμην ἐν βραχεὶ τὰ ἑκαστά σοι... Id est : Nu-
 per mihi, Athanasi frater amicissime, mandasti,
 ut et Actuum apostolorum et Epistolarum Catholi-
 carum librum in lectiones partirem, quæ cantari pos-
 sent, atque in quædam capita dividerem, distingue-
 remque sententias singularum partium : idque ego
 impigre atque ex animo cum fecissem, horumque
 contextum per versus ordinassem, ut, quantum effe-
 cere ego possem, commode legeretur, brevi singula ad
 te misi. Quamobrem statui jam hoc posse visum est,
 Gregorium nostrum ideo super Ecclesiastæ libros
 fecisse pauciores, quam ejus modo libri capita nu-
 meramus, quod nempe, cum se ille ad commenta-
 rium scribendum contulit, codicem Ecclesiastæ præ
 manibus habuerit, qui nondum in capita duodecim
 divisus esset, sed aut decem tantum constaret, aut
 versuum numeris tantummodo distingueretur. Nu-
 meri quippe, ut diximus, in sacros libros prius in-
 ducti, quam capitum sectiones : quin Euthalii ætate
 erant etiam tum libri aliquot e Novo Testamento,
 quibus ne numeri quidem adjecti fuerant. Οὐδένα
 γάρ, inquit Euthalius, πού τῶν, ὅσοι τὸν θεῖον ἐπε-
 σβεύσαντο λόγον, εἰς δεῦρο διέγωνων περὶ τοῦτο τῆς
 γραφῆς ταύτης εἰς σπουδὴν πεποιτημένον τὸ σχῆμα.
 Id est, Neminem enim ex iis, qui divina eloquia tra-
 ctarunt, hucusque agnovi a quo descriptionis huius ge-
 nus diligenter susceptum sit. (Ibid. pag. 404.) Qui-
 bus verbis eas, opinor, Novi Testamenti partes de-
 signat, quas ipse in lectiones et capita et versus
 dividere aggressus est. De antiquis vero sectionibus
 librorum Veteris Testamenti, quæ item capitibus,
 quæ nunc in usu sunt, minime respondebant, quas-
 que Hebræi in Synagoga singulas singulis Sabbatis
 legere consueverant, multa apud Croium invenies
 (Sacr. Observ. c. 2) : illud hic a me tantum habeto.
 quod ad divisiones pertinet hodiernas, earum scilicet
 auctorem fuisse Stephanum Langtonium cardinalem
 Anglum sæculi xiii initio clarum. De hoc enim
 Georgius Josephus Eggs in Purpura docta (lib. i,
 n. 61) : « Primus, inquit, sacrorum auctorum to-
 tam Bibliam in capitula et numeros distinxit : or-
 dinemque ab eo constitutum omnes Ecclesiæ, quæ
 usquam jam inde ab eo tempore fuerunt secuta
 sunt : quæ Ciacconius ante tradiderat ex Jongelini
 Purpura S. Bernardi. Hæc Morinus ignorasse vide-
 tur, quippe qui Hugoni cardinali inventum tribuit.
 (Elerc. Bibl. l. ii, n. 17, c. 3.)

ποιηκώς, στοιχηδόν τε συνθεὶς τούτων τὸ ὕψος, κατὰ
 τὴν ἑαυτοῦ συμμετρίαν, πρὸς εὐσημιον ἀνάγνωσιν,
 διαπεψφάμην ἐν βραχεὶ τὰ ἑκαστά σοι... Id est : Nu-
 per mihi, Athanasi frater amicissime, mandasti,
 ut et Actuum apostolorum et Epistolarum Catholi-
 carum librum in lectiones partirem, quæ cantari pos-
 sent, atque in quædam capita dividerem, distingue-
 remque sententias singularum partium : idque ego
 impigre atque ex animo cum fecissem, horumque
 contextum per versus ordinassem, ut, quantum effe-
 cere ego possem, commode legeretur, brevi singula ad
 te misi. Quamobrem statui jam hoc posse visum est,
 Gregorium nostrum ideo super Ecclesiastæ libros
 fecisse pauciores, quam ejus modo libri capita nu-
 meramus, quod nempe, cum se ille ad commenta-
 rium scribendum contulit, codicem Ecclesiastæ præ
 manibus habuerit, qui nondum in capita duodecim
 divisus esset, sed aut decem tantum constaret, aut
 versuum numeris tantummodo distingueretur. Nu-
 meri quippe, ut diximus, in sacros libros prius in-
 ducti, quam capitum sectiones : quin Euthalii ætate
 erant etiam tum libri aliquot e Novo Testamento,
 quibus ne numeri quidem adjecti fuerant. Οὐδένα
 γάρ, inquit Euthalius, πού τῶν, ὅσοι τὸν θεῖον ἐπε-
 σβεύσαντο λόγον, εἰς δεῦρο διέγωνων περὶ τοῦτο τῆς
 γραφῆς ταύτης εἰς σπουδὴν πεποιτημένον τὸ σχῆμα.
 Id est, Neminem enim ex iis, qui divina eloquia tra-
 ctarunt, hucusque agnovi a quo descriptionis huius ge-
 nus diligenter susceptum sit. (Ibid. pag. 404.) Qui-
 bus verbis eas, opinor, Novi Testamenti partes de-
 signat, quas ipse in lectiones et capita et versus
 dividere aggressus est. De antiquis vero sectionibus
 librorum Veteris Testamenti, quæ item capitibus,
 quæ nunc in usu sunt, minime respondebant, quas-
 que Hebræi in Synagoga singulas singulis Sabbatis
 legere consueverant, multa apud Croium invenies
 (Sacr. Observ. c. 2) : illud hic a me tantum habeto.
 quod ad divisiones pertinet hodiernas, earum scilicet
 auctorem fuisse Stephanum Langtonium cardinalem
 Anglum sæculi xiii initio clarum. De hoc enim
 Georgius Josephus Eggs in Purpura docta (lib. i,
 n. 61) : « Primus, inquit, sacrorum auctorum to-
 tam Bibliam in capitula et numeros distinxit : or-
 dinemque ab eo constitutum omnes Ecclesiæ, quæ
 usquam jam inde ab eo tempore fuerunt secuta
 sunt : quæ Ciacconius ante tradiderat ex Jongelini
 Purpura S. Bernardi. Hæc Morinus ignorasse vide-
 tur, quippe qui Hugoni cardinali inventum tribuit.
 (Elerc. Bibl. l. ii, n. 17, c. 3.)

quoque cohors sæpenumero invasit : quemadmodum et Osee (64) propheta significavit, cum dixit : « Et infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationis. »

Ergo damnatis utique reprehensisque occupationibus ac studiis suis, pronuntiavit sapiens Ecclesiastes : « Et ecce etiam hoc vanitas ; » nam illud : « Et ecce » usurpans aperte ostendit, post summæ illius lætitiæ copiam omnem et satietatem, cum vestigium a se nullum voluptatis repertum, tum ipsam, quæ lætitia putatur, omnis vanitatis effectricem, stabilitatisque expertem inventionem esse. Itaque rursus ait :

ἤθοντες. Ὅπου γε πολλάκις καὶ νοσημάτων ἐσμὲν τοιοῦτοις συμβέβηκεν· ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ ὁ προφήτης φησὶ· « Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώματι αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας. »

Ἀμέλει τοίνυν κατεγνωκὼς καὶ καταμεμψάμενος τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων καὶ σπουδασμάτων ὁ πρὸς Ἐκκλησιαστής, καὶ φήσας, « Καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ αὐτὸ ματαιότης. » τῷ γὰρ εἰπεῖν, « Καὶ ἰδοὺ, » προδήλως ἐσήμανεν, ὡς μετὰ τὴν πλησμονὴν καὶ τὴν κόρον τῆς ἀκροτάτης εὐφροσύνης ἐκείνης οὐδεὶς εὗρε λείψανον ἥθοντος· ἀλλ' ὡς ματαιότης, τὰ πλεονεργασμένην καὶ παρελθούσαν τὴν νομισθεῖσαν εὐφροσύνην κατεβλήψε· καὶ τοῦ χάριν αὐθις φησὶ·

§ XX.

Vers. 2. *Risui dixi circumactionem ; et lætitiæ : B Quid hoc facis (65) ?*

Assecutus sapiens Ecclesiastes, quam futilis res sit risus, vel potius quantam peccandi materiem, quantumque æternorum suppliciorum periculum importet, mutato nomine appellavit illum *circumactionem*, motum nempe inæqualem, conversionemque inordinatam, quæ a virtute revocat, bonorum contemplationi adversatur, eorum, quæ animum ridendis et deceant et juvare possint, usum intercipit (66).

40 Tum lætitiā increpare pergit, eamque sic interpretat : « Quid hoc facis ? » tanquam si diceret : Nihil tu mihi utilitatis attulisti, nec ulla profecto me ope ad beatum exitum adjuvisti. Quin tua opera evanui, et quasi compedibus astrictus sum, ne iis vero saluberrimoque consilio vacarem, quæ Deo placent, et homini conveniunt. Apage hinc procul, ne mecum verseris ac vivas, et ne redeas in posterum. Nunquam enim mihi in optatis adventus aspectusque erit tuus, semperque inutilis habebitur, cum malum ad exitum me compellas. Propterea subiecit :

τῷ γέλωτι εἶπα περιφορὰν· καὶ τῇ εὐφροσύνῃ· τί τοῦτο ποιεῖς ;

Τὸ τοῦ γέλωτος ἀνώνητον, μᾶλλον δὲ κατηχητὸν ἀμαρτίας, καὶ πρόξενον διαιωνιζούσης καταδίκης καὶ κατακρίσεως συνιδὼν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἀντινόμασεν αὐτὸ περιφορὰν, ἡγουν κίνησιν μαλὸν καὶ μεταβολὴν ἀτακτον, ἀποστεροῦσαν τοῦ πλεονεργεῖν καταστάματος, καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀγαθῶν καὶ σχολῆς τῶν καθηκόντων καὶ συμφερόντων τῇ τοῦ γελῶντος ψυχῇ.

Εἶτα καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῇ εὐφροσύνῃ προσετίμησεν εἰπὼν· « Τί τοῦτο ποιεῖς ; » ἀντὶ τοῦ, μηδὲν ὄφελος προξενούσα μοι, μήτε μὴν λυσιτελοῦσα πρὸς τὸ μακάριον τέλος· ἀλλ' ἐμπαλιν διαχέουτά με καὶ παρεμποδίζουσα πρὸς τὴν ἀληθινὴν καὶ σωτηριωδέστατην σχολὴν τῶν ἀνδανόντων τῷ θεῷ καὶ προσοικειομένων. Τί τοῦτο ποιεῖς ; Ἀπειθὴ πέρβρω τῆς ἐμῆς καταστάσεως καὶ ζωῆς, μηκέτι μοι προσπελάσῃς. Ἀπροαίρετον γὰρ ἔχω καὶ παντελῶς ἀσύμφορον τὴν σὴν ἀφίξιν καὶ παρουσίαν, ὡς πρὸς πονηρὸν πέρας με συνωθοῦσαν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε·

§ XXI.

Vers. 3. *Et consideravi, si cor meum trahet tantam vinum carnem meam : et cor meum deduxit in*

(64) Id vero μνημονικὸν ἀμάρτημα est : Nahum, opinor, dicere voluit, apud quem sententiam, quæ sequitur, leges c. iii, § 3, totidem plane verbis. Cæterum Osee illa sunt, Oī δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτοῖς, c. xiv, §. 10 ; quæ tamen eodem trahi non possunt. Sic in Matthæi Evangelio cap. xii, §. 9, pro Zachariam legimus Jeremiam, sic alia alibi immutata accepimus : quorum tamen magna pars inenda librorum habenda sunt.

(65) Olymp. τῷ γέλωτι εἶπον περιφορὰν... quæ Petavius in præclara illa sua Paraphrasi sic extulit :

Τόσσα γέλωτος παρ' ἐμοὶ ἀπάντη κέρκει· ἀντί-
[χυρος ἔμμεν]

Χάρματι τ' εἶπα· τί νῦν σε μάτην ἀπαφεῖς ; (66) Περιφορὰ quid hoc loco significet, paulo aliter exposuit Nyssenus ; ait enim : Καὶ περιφορὰν ὀνομάζει τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ διάνοιαν τῇ παραφορᾷ τε καὶ παρανομίᾳ· εἰ τι γὰρ ἄλλο τις ὀνομάσει κυρίως τὴν γέλωτα, ὃ μήτε λόγος ἐστὶ μήτε ἔργον ἐπὶ τινὶ σκοπῷ κατορθοῦμενον ; Διάλυσιν δὲ πένματος ἀπρεπῆς, καὶ πνεύματος κλονὸς καὶ βλάστησιν τοῦ σώματος καὶ διαστολὴν πνεύματος, καὶ

Καὶ κατεσκεψάμην, εἰ ἡ καρδία μου ἐλκύσει ὡς οἶνον τὴν σάρκα μου, καὶ καρδία μου ὠδήγησεν

γύμνωσις ὀδόντων τε καὶ οὐλῶν καὶ ὑπερφίας, αὐχένος τε λυγισμοί, καὶ φωνῆς παράλογος θρύψις συνεπιχοπτομένη τῇ κλάσει τοῦ πνεύματος, τί ἂν ἄλλο εἴη τοῦτο, φησὶ, καὶ οὐ παράνοια ; Διὸ φησι, τῷ γέλωτι εἶπα παραφορὰν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε τῷ γέλωτι, Μαλὴν καὶ παρεξέστηκας καὶ οὐκ ἐντὸς τοῦ καθήκοντος μένεις, ἐκουσίως ἀσχημονῶν, καὶ διαστρέφων ἐν τῷ πάθει τὸ εἶδος, ἐπ' οὐδὲν χρησίμῃ τὴν διαστολὴν ἐργαζόμενον. Id est, *Et circumactionem morbum illum appellat, quod sensu idem est ac delirium et amentia : siquidem nil aliud quis propriè risum appellaverit, quam rem, quæ neque oratio est, neque opus consulto susceptum. Oris autem indecorus hiatus et anhelatio atque totius corporis concussio, tum genarum diductiones et dentium gingivarumque ac palati ostensio, et colli flexus et vocis interruptio inexpectata, qua fractus spiritus colliditur, quid aliud, inquit, hoc sit, nisi amentia ? propterea ait, Risui dixi delirium perinde ac si diceret risui : Insanus es, et emotæ mentis, neque manes intra constitutos fines, decorum sponte non servans, ac formam in affectu pervertens, quæ immutata nullam officii utilitatem.* (Homil. 2 in Eccle.).

• σοφία, καὶ τοῦ κρατῆσαι ἐπ' εὐφροσύνη, ἕως
• ἰδῶ ποῖον τὸ ἀγαθὸν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων,
• ποιήσουσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀριθμὸν ἡμερῶν
ζωῆς αὐτῶν.

Τῆς ἐν ταῖς ποικίλαις καὶ παντοδαπαῖς ἡδοναῖς
τῆς σαρκὸς μεσιτευσούσης καὶ χορευούσης εὐφροσύ-
νης τοῖς ἀφροσιν, ἀνείταττομένης καὶ πάλιν ποιου-
μένης πρὸς τὴν ἔφεσιν τῆς καρδίας τῆς ζητούσης τὸ
ὀέλλημα τοῦ πλάσαντος· αὐτὴν, κάταμόνας τὸ ἀγαθὸν
καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· παρετρησάμην, φησὶν,
ὥς εἰ καθυποτάξει καὶ καταδουλώσει τὸ φρόνημα
τῆς σαρκὸς ὁ σκοπὸς τῆς καρδίας· καὶ δίκην οἴνου
πινομένου καὶ κατευφραίνοντος αὐτὴν, καταποθήσε-
ται ἐφ' φρονήματι τοῦ πνεύματος ἢ τῶν σαρκικῶν
παθῶν ἐπανάστασις. Ἄλλ' οὐδαμῶς, φησὶν, εὐτὼ
τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν παρακολούθησιν πρὸς τὸ πνεῦμα
τῆς σαρκὸς κατελιπὼ καὶ διέγων. Παινομένης γάρ
αὐτῆς καὶ κατασπαταλώσης, ἐξοιδάινει καὶ φλεγ-
μαίνειν καὶ κραταιοῦσθαι πέφυκεν αὐτῆς τὸ φρό-
νημα μᾶλλον. Διὰ τοῦτο τὴν θεῖαν σοφίαν κτησάμε-
νος ὁδῶν, συνῆκα δι' αὐτῆς κρατῆσαι καὶ κατασχεῖν
καὶ παντελῶς ἀναστεῖλαι τὰς ἐπ' εὐφροσύνη φαυ-
λεπιθυμίας καὶ σωματικὰς ἡδονάς· ἵνα τὴν νικῶσαν
ψῆφον βραβεύσω ἐφ' φρονήματι τῆς καρδίας μου, τῆς
ἐριεμένης καὶ ζητούσης τὸν ἀγνὸν καὶ σώφρονα βίον,
καὶ τὴν τεταγμένην καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀναμάρτη-
τον πολιτεῖαν· ἔως καταλίθωμαι καὶ διαγνῶ δι' αὐ-
τῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας, ὡς τοῦτο μᾶλλον
ἐστὶν ἀγαθὸν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὃ ποιήσουσιν
ἐν πάσαις ταῖς ἀριθμουμέναις ἡμέραις τῆς σφῶν
ζωῆς· ὃ γάρ φησιν ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτῶν,
πάντα τὸν βίον τῆς ἐνταῦθα παροικίας καὶ ζωῆς τῶν
ἀνθρώπων παραδελούν ὑποληπτέον.

Εἰσηγείται τοίνυν, ὡς οὐκ ἄλλως ἐστὶ δυνατόν τοῖς
ἀνθρώποις ἀρετὴν κατορθοῦν καὶ τὴν ἀναμαρτησίαν
καὶ τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν ἀγιοσύνην, εἰ μὴ δι' ἐγ-
κρατείας τῆς ἀποχῆς τῶν εὐηδόνων καὶ λήγων καὶ
περιττῶν βρωμάτων τῶν τῆς ἐρύχουρου καὶ πλε-
ρείας ὁδοῦ τῆς πρὸς ἀπώλειαν ἀγούσης σημαντικῶν.
Εἰ γάρ καὶ τοῦ νοδὸς εἰλικρινεῖς καὶ καθαρὰι θεω-
ρίαι, καὶ νεύσεις πρὸς τὴν τῶν νοητῶν καὶ θεῶν
κατάστασιν, καὶ προσευχαὶ συνεχεῖς καὶ πρᾶξης
καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ τὰ λοιπὰ προτερήματα
τῶν κατ' ἀρετὴν ἰδιότητων μεγάλως συμβάλλονται
πρὸς τὴν ἀναμαρτησίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν· ἀλλὰ
γὰρ τούτων ἀπάντων προηγείται τῆς κατὰ τὸ δυνα-
τὸν ἐγκρατείας ὁ χαρακτήρ, οἷόν τινα προδιαζωγρα-
φίον ἐν τῇ καρδίᾳ πνευματικῆς καὶ θεοφιλοῦς πο-
λιτείας εἰκόνα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπιμορφούμενος
αὐτὴν, οἷόν τισιν ἀνθρωπότεροις χρώμασι, ταῖς ὕνο-

(67) Illud ὡς οἶνον ex Gregorii Neocæsariensis
sententia expositum videtur. Sic enim ille inter-
pretatus est : Λοιγσάμενος δὲ, ὅτι ψυχὴ δύναται
στήσαι μεθούσαν καὶ ῥέουσιν ὡςπερ οἶνον σώμα-
τος ψύειν, ἐγκράτεια δὲ δουλοῦται ἐπιθυμίας· προ-
εθυμήθην κατεῖναι, τί ποτε εἴη προκείμενον ἀνθρώ-
ποις σπουδαῖον, καὶ ἐφ' ἧτι καλὸν, ὃ καταπράττονται
παρὰ τούτων τὸν βίον. Id est : Cum autem cogita-
rem eam animæ vim esse, ut temulentiam corporis
pauim et instar vini diffluentem sistere possit,
rursusque continentia cupiditatem subjici ac servi-

sapientia, et ut obtinerem lætitiā, donec viderem
quid sit bonum filiis hominum, quod facient sub
sole numero dierum vitæ suæ (97).

Cum ea, quæ media inter varias multiplicesque
corporis voluptates tripudiat, insipientium lætitia op-
ponatur atque adversetur animi studio voluntatem
Conditoris sui tanquam unicum bonum et jucundum
et perfectum inquirentis; animadverti, inquit, si mens
animi cupiditates corporis subegerit, et in servitu-
tem adduxerit; fore, ut sequiores affectus in ipso
exortu, quasi vinum hantū exhilarans, spiritus vol-
untate absorbeantur (67). Sed tamen non ita eas,
41 inquit, spiritui obtemperare atque obssequi, de-
prehendi planeque cognovi. Quippe luxuriante cor-
pore et deliciis affluente, cupiditates ejus intume-
scere magis incendique et vires capere majores ne-
cesse est. Idcirco divinam sapientiam nactus viæ
ducem, hujus ope subigere institui ac cohibere pe-
nitiusque comprimere quæ in lætitia sunt pra-
va desideria et corporis voluptates : ut quod animo
proposui, victoriæ calculum ferrem; unum id op-
tans atque inquirens, puram honestamque vitam,
in qua nihil inordinatum, et quantum fieri potest,
nihil culpabile inveniat : quo denique asseque-
rer, et ipsa rerum experientia intelligerem, nihil
hoc filios hominum facturos esse præstantius, quan-
diu illi vitæ suæ dies numerare pergant. Nam quod
numerus appellat dierum vitæ eorum, id ad totam
ævī, quod hic homines degunt, vitam referri, præ-
sumendum est.

Monet igitur, nulla alia ratione fieri posse, ut vir-
tutem homines et innocentiam et constantiam et
sanctitatem adipiscantur, quam si animum a vo-
luptuariis rebus, ab helluationibus, a crapulis absti-
nere inducant, quæ nempe viam ad interitum de-
ducentem, amplam illis latamque demonstrant. Si
enim et perspicaces ac puræ mentis meditationes,
et propensa rerum divinarum studia, et preces as-
siduæ et mansuetudo demissioque animi et cætera,
quæ virtutis propria sunt munia, ad innocentiam
atque constantiam magnopere conferunt; hæc sane
D omnia antecedit perfectæ continentiæ vis, quæ
prima quamdam veluti imaginem in animo pingit
spiritualis Deoque acceptæ institutionis, et eo sub-
inde ornatu, qui egregiam probamque vitam maxi-
me honestat, quasi floridioribus pigmentis colo-
rat (68). Quam utinam ut omnino 42 assequamur,

tute premi; perspicendum mihi esse constitui, quid-
nam tandem hominibus propositum sit verum vere-
que bonum et honestum, quod in hac vita conficiant.
Porro nec Olympiodori dissimilis interpretatio est :
ut Neocæsariensem æque secutus videatur; nisi
forte aut nostrum Olympiodorus, aut hunc noster
imitatus sit : qua de re alio loco disseremus.

(68) Similia olim apud Methodium in Symposio
Domnina virgo decernat : Οὐδὲν οὕτως ἀνῆσαι δυνή-
σεται πρὸς τὸ καλὸν τὸν ἀνθρώπον, ὥ καλλιπάρθενος,
ὡς ἀγνεία. Τὸ γὰρ κάλλιστα καὶ ἀρίστα διαχυδερνή-

αλήτη. Συνήγαγόν μοι καὶ γε ἀργύριον καὶ γε ἄ
 ρυσίον καὶ περιουσιασμούς βασιλέων καὶ τῶν
 ὡρῶν, ἐποίησά μοι ἔδοντας καὶ φθούσας καὶ
 ἐντροφήματι υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, οἰνοχόους καὶ
 ἐνοχόας. Ἐμεγαλύνθη καὶ προσέθηκα παρὰ
 τοῦ σαλῆμ· καὶ γε σοφία μου ἐστάθη μοι.

Τῷ τῆς εὐφροσύνης ὡς γενικῶ χρησάμενος ὀνό-
 ματι πρότερον, πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐετηρίαν
 δι' αὐτῆς κατεσήμενε· νῦν δὲ κατ' εἶδος ἰδιαζόντως
 κατὰ διαίρεσιν ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτὴν τελούντων κα-
 νονομάζει σαφῶς καὶ διέξεισιν, ἵνα μὴ δόξη κόμπου
 χάριν ἑαυτοῦ καταψεύδεσθαι, καὶ μηδαμῶς ἐπὶ τῶν
 ὑποκειμένων πραγμάτων πάσης ἀπολαυστικῆς καὶ
 θελκτικῆς ἐπιτηδεύσεως τὴν πείραν λαβεῖν· ἀλλὰ
 λόγους προτείνειν πραγμάτων κενούς. Βούλεται
 γὰρ πιστώσασθαι πάντας τοὺς ἐντευζομένους τῷ
 παρόντι συντάγματι, διὰ πάσης ἡδονῆς καὶ βλαπ-
 τῆς, σαφιλῶς καὶ πολυτελῶς πολιτεύεσθαι, καὶ κα-
 τατροφῆται τῶν ἐμπαθῶν καὶ σαρκικῶν ἡδονῶν·
 ἀλλὰ μηδὲν ἀπώμασθαι τούτων, μήτε μὴν λυσitelés
 τι πέρα· εὐρεῖν· ἀλλ' ἐν ματαιότητι προσαναλῶσαι
 τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἐφ' ᾧ χρονικῶ διαστήματι περι-
 σπούδαστον ἤγειτο τὰ· σαρκικὰς ἡδονὰς καὶ τὴν ἀπο-
 λαυστικὴν καὶ δουλοπρεπὴ βίον· ἵνα πείσῃ καὶ
 πᾶντας τοὺς μεταγενεστέρους· φευκτὴν ἤγεισθαι καὶ
 συγγῆται τὴν ὑπ' αὐτοῦ διαγραφομένην καὶ χαρα-
 κτηριζομένην ζωὴν καὶ πολιτείαν ὡς πρόξενον πολ-
 λῆς ἀθλιότητος.

Κωμωδῆσας γὰρ καὶ διατύρας καὶ στηλιτεύσας
 τὴν ἰδίαν προαίρεσιν ὡς ἀπειροκαλῆς εὐρεθείσαν
 ἀνάμειστον, ἐν οἷς καιροῖς περὶ τὰς φανταστικὰς
 ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τὸν ἑαυτοῦ κατηνάλωσε βίον,
 εἰσηγείται διαρρήδην, οἶόν τις μεγαλοφρονότατος
 κήρυξ, τῷ καθ' ἑαυτοῦ παραδείγματι μηδαμῶς τοῖς
 αὐτοῖς περιπαρῆναι θελκτικοῖς τῶν ὀφθαλμῶν εἰ-
 δεσι καὶ μορφύμασι, μηδὲ κατασχεθῆναι ταῖς ἄρ-
 κυσι τῶν ἀπολαυστικῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν. Πάντα
 γὰρ, φησί, περιπεύουσι, καὶ παρέρχονται καπνοῦ
 δίκην, πολλὰ μὲν δριμύξαντος τοὺς τοῦ σώματος
 ὀφθαλμούς, πολλαπλασίως δὲ ζοφώσαντος τοὺς νοε-
 ροὺς τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ συγχωρήσαντος ἀναδλέπειν
 καὶ δέρεειν πρὸς τὴν ἀχραντὴν ἡδονὴν τῆς θείας
 ἀγάπης, καὶ τῶν τῆς ἀρετῆς ἀγαθῶν. Τοῦτο γὰρ
 αἰνίσσεται φάσκων· « Καὶ γε σοφία μου ἐστάθη
 μοι. »

Μονονουχὶ γὰρ φησι, τῶν ἄλλων πάντων ἀπολαυ-
 στικῶν, καὶ θελκτικῶν, καὶ τερπνῶν, καὶ περικαλλῶν,
 δηλονότι τῶν ἐν ταῖς τῶν οἰκοδομημάτων κατασκευαῖς,
 τῶν ἐν τοῖς ἀμπελῶσι καὶ κήποις καὶ παραδείσοις
 καὶ τοῖς κολυμβήθραις τῶν ὑδάτων, καὶ τῷ ἐσμῶ
 τῶν δούλων, καὶ παιδισκῶν, καὶ τῶν ποιμνίων, καὶ

(70) Apud LXX leges... τοῦ ποτίσαι ἀπ' αὐτῶν
 δρυμὴν βλαστῶντα ξύλα, .. καὶ ἐντροφήματα υἱῶν
 ἀνθρώπων, οἰνοχόον καὶ οἰνοχόας. Καὶ ἐμεγαλύνθη καὶ
 προσέθηκα παρὰ πάντας τοὺς γενομένους ἀπὸ
 ἐμπροσθέν μου....

(71) In scholio editionis Romanæ priora illa
 verba Ἐμεγάλυνα τὸ ποτίζαί μου his explicantur,
 Μεγάλα ἐποίησά μοι ἔργα, opera nempe mihi extruenda
 magnifica. Ex iis porro etiam *Paradisi* fuere, de
 quibus quaeri solet, quid revera essent. Ac primum

rum, feci mihi cantores et cantatrices et delicias filio-
 rum hominis, vini ministros et ministras. Magnificatus
 sum et adjeci super omnes, qui fuerunt ante me in
 Jerusalem : et quidem sapientia mea astitit mihi (70).
 πάντας τοὺς γενομένους ἐμπροσθέν μου ἐν Ἱε-
 ρουσαλὴμ.

Laetitiae nomine tanquam generali antea usus,
 universam hominis prosperitatem appellatione illa
 designavit. Jam per partes separatim singula, quæ
 genus complectitur, discriminando clare denominat
 et pertexit, ne jactantia quadam de se ipse men-
 tiri, et nulla earum rerum, quæ ad voluptaria om-
 nis generis studia pertinent, experientia edoctus,
 sermones rerum vacuos proferre videatur. Illud
 enim iis, qui ad librum hunc legendum se conse-
 rent, omnibus confirmare vult, se quidem in volu-
 pte qualibet atque desidia opipare sumptuoseque
 esse versatum, et corporis cupiditatibus large ad-
 modum indulsisse : at nihil inde commodi **44** sibi
 partum, nec illum in exitu compendium oblatum :
 ut tandiu ætatem suam in vanitate contriverit,
 quandiu corporis voluptates et desidiosum servilemque vitam amore et studio dignam putarit. Quo
 denique et posteris omnibus persuadeat, ut quod
 ipse vitæ genus describit atque notat, tanquam mul-
 tarum ærumnarum fontem, fuga odioque omnino
 dignum arbitrentur.

Sic enim præsumptionem ille suam, quibus tem-
 poribus prævæ voluptati adhæsit, vitamque suam in
 deliciis consumpsit, quasi ineptiarum plenam car-
 pit, exagitat, insectatur, ut veluti præco aliquis
 vocalissimus apertissime omnes admoneat, ne
 exemplum ejus imitati, eadem illa formarum specie
 avide oculos pascant, aut iisdem se corruptelarum
 illecebris irretiri unquam patiantur. Omnia enim,
 inquit, tanquam obequitando prætereunt, aut fumi
 instar dilabuntur : qui non tam oculos corporis
 mordeat, quam mentis lumina caligine obruat, ne
 suspiciant scilicet, et in divinæ charitatis inconta-
 minatam voluptatem atque in virtutis bonam aciem
 intendant. Hoc namque ille significat, cum ait :
 « Et quidem sapientia mea astitit mihi. »

Quod perinde est, ac si diceret : Cætera quæ-
 cunque mihi ad voluptatem et solatium et oblecta-
 tionem et luxum fuerunt, quæ nempe et ædificio-
 rum moles præbebant et consitæ vineæ et horti ac
 pomaria et piscine aquarum, et servorum atque
 ancillarum examina (71) : greges **45** item atque

vocem ipsam externam esse, putavit Pollux : Οἱ δὲ
 παράδεισοι βαρβαρικὴν εἶναι δοκοῦν τοῦνομα, ἥκει
 καὶ μετὰ συνήθειαν εἰς χρῆσιν Ἑλληνικὴν, ὡς καὶ
 ἄλλα πολλὰ τῶν Περσικῶν. *Paradisi* autem nomen
 barbaricum videtur, et consuetudine in usu esse cœ-
 pisse apud Græcos, quemadmodum alia *Persurum*
multa. Id tamen Alberto in Hesychio non arduet,
 qui rem quidem a Persis, vocabulum a Græcis esse
 existimat. Est autem Hesychio Παράδεισος τόπος
 ἐνυδροῦς ἢ τοῦ εὐδρός, ἐν ᾧ περίπατοι : locus scili-

armenta, et auri argentique ingentes acervi; tum cantorum et pincernarum ex utroque genere deliciae, marium utique seminarumque, hæc, inquam, omnia cum præterierint et evanuerint, una mihi solaque superest et relictæ est consolatio, ea, quæ a Deo mihi data est sapientia: atque hæc animum excitavit meum, ut corruptibilia et caduca rerum oblectamenta damnarem ac detestarer; eademque impulit, unam ut virtutis possessionem respicerem, hanc optarem, hanc quærerem, in hac una consistendo totis viribus exerceret (72).

Nam quæ humanæ voluntatis studio eminent, et cupidis oblata oculis magna cum jucunditate hauriuntur, ea quidem beare homines, et voluptates corpori afferre, visuque pulcherrima sensus permulcere putantur; at omnia non modo dilabuntur, et frondium more decidunt, sed etiam amatores cultoresque suos secum in perniciem raptos eo deducunt, ut penitus esse desinant. Qui enim conditionis suæ naturalisque facultatis tramite **46** defleat, ipsa vitiorum inolecentium accessione et societate impetum quodammodo accipit, quo ultimum ad interitum feratur. Verum qui divinam sapientiam adjutricem et consiliariam habet, quandoquidem stat ipsa et perpetuo immota manet, virtutibus, tanquam columnis innixa sepiem, immotum eum planeque inflexibilem servat, nec quem auxilio

cet irriguus sive aquis abundans, ubi ambulationes sint. Itaque a δειώ nomen ductum videtur, quod idem, ac δειώ rigo, ut Suidæ placet. At Olympiodoro ad hunc locum Παράδεισος ὁ δένδρεϊς διαφόροις καταπεφυτευμένος. Quare Paradisus dicere cum Horatio possumus (l. i, od. 7). *Uda mobilibus poma rivas*. Apud Persas tamen plus aliquid fuisse videntur: Addit enim Hesychius, Καὶ ἡ βασιλεύς κατάλυσις, *Et regis diversorium*, sive ut Diodorus Siculus ait, ἐν ᾧ τὰς καταλύσεις οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ἐλθόντες ποιεῖσθαι, *quo divertere Persarum reges soliti*. (Lib. xvi.) Idcirco latius ea appellatio patere cœpit, ut vivaria etiam et robatoria significaret, loca scilicet septa, in quibus feræ pascerentur: hæc enim esse ait Gellius, quos παραδείσους Græci appellant. (N. A. lib. ii, c. 20.)

Ad cantores et cantatrices quod attinet, pulchrum est, quod adnotavit Bochartus (Hieroz. P. ii, lib. vi, c. 13, n. 6). Hæc enim ejus verba: «Dicit nempe Salomon, se sibi comparasse *cantores et cantatrices et delicias filiorum hominis*, id est, qui recrearent homines *ᾠτῇ ᾠτῶ, cantu et cantationibus*. Nam *ᾠτῇ* est *ᾠτῶ*. Ea voce verisimile est, non quasvis cautiones, sed proprie ὕμνωνδίας significari ab inventrice sic dictas: id est Sido muliere apud Phœnices magni nominis, de qua vetustissimus ille scriptor Sauchoniaton, Ἀπὸ δὲ τοῦ Πόντου γίνεται Σιδὼν, ἡ καθ' ὑπερβολὴν εὐφωνία προτὴ ὕμνων ᾠδὴν εὖρε. *Ex Ponto autem Sido nata est, quæ propter canoricæ vocis præstantiam hymnorum cantum prima reperit*. Nempe ut a Sappho Sapphicum carmen Græci dixere, sic a Sido ὕμνωνδίας Phœnices *ᾠτῶ sidoth vel siddoth* appellasse verisimile est.

(72) Non obscure indicat hoc loco Gregorius noster, se in eorum sententia esse, qui Salomonem non modo respicuisse aliquando, sed etiam postquam ad bonam frugem rediisset, ea mente ad librum hunc scribendum se contulisse censent, ut

Α βουκολίων, καὶ τῇ συναγωγῇ καὶ συναθροίσαι: κυρίου καὶ χρυσίου, καὶ τοῖς ἐνερυφήμασι τῶν τῶν καὶ οἰνοχόων ἐξ ἑκατέρου γένους, ἀρ: δηλαδὴ καὶ τοῦ θήλειος, τούτων πάντων ἐπ: νων καὶ φρούδων γεγεννημένων, μία μοι καὶ περισσι καὶ ὑπελειφθῇ παράκλησις ἡ παρ: μοι δεδομένη σοφία, ἥτις καὶ πρὸς κατέργωσι: διαβολῇ τῶν φθειρομένων καὶ προσκαίρων ἀπ: σεων τὴν ἐμὴν καρδίαν ἐξήγειρε, καὶ διανέπ: πρὸς μόνην ἀφορρῶν τὴν κτήσιν τῆς ἀρετῆς. ταύτην αἰρεῖσθαι, ταύτην ζητεῖν, ταύτην σθένει διώκειν καὶ ὁρᾶν.

Πάντα γὰρ τὰ συστατικὰ τῆς τρυφῆς, καὶ τ: τικὰ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, καὶ τῷ δοκεῖν κα: καλλῇ, καὶ θελκτικὰ τῶν κατ' ἐπιτήδευσιν τῆς θ: θρωπίνης προαιρέσεως φαινομένων, καὶ τοὺς ε: σθητοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωραϊζόντων καὶ σφόδρα κατ: τερπόντων, ἀπορβέουσιν καὶ πλῆττοι δίκτυν ἐπ: λων, καὶ τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν καὶ τῶς ἐρπ: πρὸς τὴν ἰδίαν σύμπτωσιν ἐφέλκονται, ἐπ: τῶν ἀνυπαρξίαν χωρεῖν ἀκολούθως παρασκευάζονται. Πᾶς γὰρ ὁ τῆς κατ' οὐσίαν ὑπάρξεως καὶ τῆς σ: σικῆς ἐνεργείας παραρβύεις, διὰ τῆς τῶν τ: θηκότων τῆς κακίας ιδιοτήτων παρεισκρίσεως ε: παρυστοστάσεως, τὴν πρὸς τὸ μὴ ὄν, τρόπου τ: δέχεται περιχώρησιν. Ὁ δὲ τὴν θεῖαν σοφίαν ἀρ: γὼν καὶ σύμβουλον ἔχων, ἐπισπερ ἐστὶν αὐτῇ ε: μένει διαπαντὸς ἀκράδαντος, ἐρηρεισμένη τῷ ε: π:

C enimdem veluti poenitentiae suæ testem postea relinqueret. Atque eodem pertinent quæ infra habet § 2, ubi damnari ab eo contendit, non aliorum sed suam ipsius vanitatem, quam imprudens sensus, experientia demum non solum inutilem apprehenderat, sed ab infausto etiam exitu improbandam cognoverat. Quæ omnia Chrysostomus summum verbis mire respondent, qui ait: Ἐπεὶ καὶ Σολομὼν, ἦνίκα μὲν τῇ τῶν βιωτικῶν ἐπιθυμίᾳ ἐρμάντων κατέχευτο, μεγάλα τε αὐτὰ ἐνόμιζεν εὖ καὶ θαυμαστά, καὶ πολλὴν περὶ αὐτὰ τὴν φιλοσοφίαν ἐπεδείκνυτο. λαμπράς τε οἰκοδομοῦμενος οἰκίας, καὶ χρυσίον συναγών ἀπειρον, μουσικῶν τε χοροὺς καὶ τραπεζοποιῶν γένη παντοδαπά, καὶ μαγεύρων καὶ τοθεν συναθροίζων, καὶ τὴν τῶν κήπων χάριν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἡδονὴν δαψιλέως παρασκευάζων τῇ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίᾳ, καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, ὁδὸν ψυχγωγίας καὶ τέρψεως ἐαυτῷ τέμνει. Ἐπειδὴ δὲ μικρὸν ἐκεῖθεν ἀνῆνεγκε, καὶ καθίσταται ἐξ ἀδύσπου τινός, ζοφεράς, ἀναβλέψαι πρὸς τὸ π: φιλοσοφίας ἰσχυσε φῶς, τὸ τηλικαῦτα τὴν ὑπὲρ ἐκείνην καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἀρ: χε ψεύει, *Ματαιότης ματαιότητων*, λέγων, τὰ πάντα μα: ταιότης. Id est: Etenim et Salomon, cum carum rerum cupiditate teneretur, magnas eas et admirandas putabat, multumque in eis laboris et sollicitudinis insumebat, magnificas ædificando domum immensum conaceruando aurum, congregando cantorum choros, varia genera ministrorum mensæ et popinæ, quærendo animæ suæ voluptatem ab hortorum gratia, eorumque formosorum specie, quæritam cupiditas posceret, atque omnem, ut ita dicam, solamque oblectationis viam sectando. At vero simul atque inde a se reversus, et quasi ex caliginosa quadam abyssu ad lumen veræ sapientiæ respicere valuit, tunc exblimem illam et cælis dignam emisit vocem: Vanitas vanitatum, dicens, et omnia vanitas. (Tom. I. Orat. adversus eos, qui Syntisaci. habebant, n. 12.) Lege etiam, quæ infra habet noster § 9.

στούλοις τῶν ὀρετῶν, ἀκλόνητον συντηρεῖ καὶ παντελῶς ἀπαράλειτον· καὶ τὸν ἔχειν αὐτὴν ἀξιοθέοντα συλλαμπτορα μηδαμῶς ἕως αὐτολισθήσῃ πρὸς τὰς μοχθηρὰς τῆς ματαιότητος πράξεις.

Ἀλλὰ γὰρ ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, τὰς κατ' εἰδος ὀνομασίας τῆς εὐφροσύνης διεξελθὼν, ἐμφιλοχωρεῖ τοῖς αὐτοῖς ἔτι, καὶ διατείνεται μὴ μάτην τῶν ἀπαριθμηθέντων ἐσχέκῃαι τὴν κτῆσιν· ἀλλὰ πρὸς τὸ καταθέλγεσθαι καὶ καθωραλίεσθαι ταῖς τούτων τερπνότησι, καὶ καταπολαύειν καὶ κατατρύφειν τῆς ἀπ' αὐτῶν προσγινομένης ἡδονῆς τοῖς ἐθέλουσιν. Ἐπάγει γὰρ ἀμέσως, καὶ φησι·

Καὶ πᾶν, ὃ ἤτησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐκ ἀφείλον ἀπ' αὐτῶν. Οὐκ ἀπεκάλυσα τὴν καρδίαν μου ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης· ὅτι καρδία μου εὐφράνθη ἐν παντί μόχθῳ μου. Καὶ τοῦτο ἐγένετο μερὶς μου ἀπὸ παντὸς μόχθου. Καὶ ἐπέβλεψα ἐγὼ ἐν πᾶσι ποιήμασί μου, οἷς ἐποίησαν αἱ χεῖρές μου, καὶ ἐν μόχθῳ, ᾧ ἐμόχθησα τοῦ ποιῆσαι. Καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης, καὶ προαίρεσις πνεύματος· καὶ οὐκ ἔστι περισσεία ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Ταῦτα φάσκων διατείνεται καὶ διαβεβαιούται σαφῶς, δι' αὐτῆς ἐλθεῖν τῶν πραγμάτων τῆς πείρας, καὶ μῆτε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποκωλύσαι τῶν καταθελόντων αὐτοὺς εὐδύνων καὶ τερπνῶν θεαμάτων, μῆτε τὴν καρδίαν ἀπειρῆσαι τῶν διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν παραπεμπομένων εἰς αὐτὴν καὶ παρειακρινόμενων σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν· ἵνα καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἀνθρώποις ἀληθεύων λογισθεῖται καὶ πιστὸς ἐν τῇ φάσκῃ, «Καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος· καὶ οὐκ ἔστι περισσεία ὑπὸ τὸν ἥλιον.»

Οὐκοῦν ἄρα μάτην τινὲς ᾤθησαν καὶ κατήγγειλαν τῶν προγενεστέρων ἐξηγητῶν, ὡς οὐχὶ καταγινώσκων ἑαυτοῦ ταῦτα διέξεισιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ματαιότητα διασύρων, ὅπερ οὐκ ἔστι. Τὴν μὲν γὰρ ματαιότητα κωμωδεῖ καὶ διασύρει διαβόησιν, ἀλλὰ τὴν δι' αὐτοῦ πεπραγμένην, καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας κατεγνωσμένην ὡς ἀσύμφορον, καὶ πρὸς μηδὲν πέρας χρηστὸν ἀπαντῶσαν· ἀλλ' ἐμπαλιν καὶ τοὺς αἰρουμένους αὐτὴν συνωθοῦσαν εἰς πέταυρον ἀπωλείας. Εἰτά φησι·

A dignata suo est, hunc ad improba vanitatis facta delabi unquam patitur (73).

Enimvero sapiens Ecclesiastes, lætitiæ nominibus sigillatim enuntiatis, libens in iisdem etiamnum immoratur, et illud inculcat, minime se ab eorum, quæ enumeravit, possessione frustratum esse : sed abunde omnia sibi præsto fuisse ad fruentium atque lætandum ; et quam inde voluptatem, si velit, capere quisque possit, ea se usque ad delicias oblectari potuisse. Hæc enim protinus subnectit :

§ II.

VERS. 10, 11. Et omne, quod postularerunt oculi mei, non abstuli ab eis : non prohibui cor meum ab omni lætitia ; quia cor meum lætatum est in omni labore meo. Et hoc fuit portio mea ex omni labore. Et respexi ego ad omnia opera mea, quæ fecerunt manus meæ, et in laborem, quo laboraveram faciendo. Et ecce omnia vanitas et præsumptio spiritus ; et non est abundantia sub sole (74).

Quæ cum dicit, illud urget aperteque confirmat, se res ipsa experientia explorasse, neque oculos cohibuisse, ne blandis jocundisque, quibus inhæbant, spectaculis fruerentur, neque animum continuisse voluptariis a desideriiis, quæ per oculorum sensus immissa, usque ad ipsum se insinuant : quo et a cæteris omnibus mortalibus veridicus et fide dignus habeatur, cum ait : « Et ecce 47 omnia vanitas, et præsumptio spiritus ; et non est abundantia sub sole. »

Quare eorum, qui ante nos fuerunt, interpretum quidam non bene, opinor, existimarunt ac pronuntiarunt, quæ hic profert sapiens Ecclesiastes, non eo pertinere, ut seipsum damnet, sed ut vanitatem tantummodò insectetur (75) : quod non ita est. Nam vanitatem quidem manifesto objurgat et carpit, at eam, quam ipse secutus erat, quamque experientia edoctus ab inutilitate atque ab infausto exitu improbaverat, cum et amatores denique suos in laqueos interitus compellat. Addit deinde :

§ III.

VERS. 12. Et respexi ego, ut viderem sapientiam et errorem et stultitiam : quia quis est homo, qui ingreditur post consilium ? et cum hoc singula fecerit (76) ?

Καὶ ἐπέβλεψα ἐγὼ τοῦ ἰδεῖν σοφίαν καὶ περιφορὰν καὶ ἀφροσύνην· ὅτι τίς ἄνθρωπος, ὃς ἐλεύσεται ἐπίσω τῆς βουλῆς ; σύν τε ὅσα ἐποίησεν αὐτῇ ;

(73) Columnæ, quas hic noster memorat, illæ sunt, de quibus sermo est in Proverbiis (ix, 1) : Ἡ σοφία ὡκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπῆρξε στήλη· ἑπτά· Sapientia edificavit sibi domum, et columnæ septem firmamento supposuit. Latinus interpres habet, Excidit columnas septem, ut Aquila et Symmachus, ἐλατόμασε· noster vero LXX secutus est. Porro interpretes in illa domo Ecclesiam, in columnis apostolos maxime agnoscunt : quantum et alia quidam significata putaverunt.

(74) Apud LXX leges... Ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης μου. Ὅτι καρδία... Olymp. ἢ ἐμὸς ὁρμαζὼν τοῦ ποιῆσαι καὶ ἰδοὺ...

(75) In codicis margine ascriptum erat Νίλος. At nihil in eam sententiam invenias apud Ascetam, in iis scilicet operibus, quæ Suaresius et Allatius ceciderunt. Nam alia quædam ejusdem Nili opuscula latitare in bibliothecis, adnotum est. Nec vero liquet, cum hoc loco Nilus asceta, an alius quispiam designetur : cum in Allatii diatriba de Nili (ad calc. tom. II) clari viri hoc nomine viginti numerentur, quorum plerique in scriptorum censu locum habent, quidam vero sine controversia Gregorio nostro antiquiores sunt.

(76) At extrema verba apud LXX ita se habent, Τὰ ὅσα ἐποίησεν αὐτῇ· ad quæ Nobilius, In uno,

Ad rerum copiam eamque magnificentiam progressus, quæ summo studio in voluptatibus parandis exprimitur, cum in his Ecclesiastes nihil homine, nihil animo ratione prædito dignum invenisset; contraque omnem vitam improbam et pravis in rebus exactam ipso ab exordio et celeriter aufugientem et ad interitum festinantem deprehendisset, illa pronuntiavit: « Et respexi ego ad omnia opera mea, quæ fecerunt manus meæ, et in laborem, quo laboraveram faciendo. Et ecce omnia vanitas et præsumptio spiritus; et non est abundantia sub sole, » quod levitate sua omne nequitie genus dispareat. Jam sobriam moderatamque sapientie vitam nunc confert, ejus scilicet, quam a Deo acceperat, ad priorem sanctæ institutionis formam revocantis; et ob bonitatis præstantiam tantum interesse discriminis reperit cognovitque, quantum est inter sapientiam sive prudentiam, et errorem ipsum **48** sive stultitiam. Nam idem utraque sonant atque designant: cum error mutabilitatem et transitum ad hoc et illud aperte significet, ejusmodi profecto sunt insipientiæ proprietates, ut illud divinarum Litterarum nos docet oraculum: « Stultus ut luna mutatur ¹, » quo conversio ejus ad pejora aberrantis indicatur.

His igitur inter se collatis comparatisque, quantum ejusmodi sunt, ut propter generis diversitatem componi vix possint; cum illud didicerit, in sapientia sive prudentia maximam inesse utilitatem, errorem vero sive insipientiam cum plane futilem et ineptiarum plenam, tum ad beatam probamque vitam nihil omnino conferre: quasi in magnam animi ægritudinem adductus, quo plerique hominum flagitiosam pravamque vitam optabiliorem putent, illa ob summam rei indignitatem subiecit: « Quia quis est homo, qui ingreditur post consilium? » Velut si diceret: Solus ille dignus est, ut homo appelletur, et hominum in numero habeatur, qui prius tanquam e specula aliqua atque edito sublimique loco rerum naturam clare ac distincte contemplatus, quæ eligenda sint et quæ relinquenda, quæ utilia et quæ inutilia, quæ salutem afferant et quæ ad interitum deducant, unus judicet: initoque consilio sic meliora præcipiat, ut ea aversetur, quæ non solum utilitatis nihil habent, sed etiam æterna ad supplicia transmittunt.

Nam homo hujusmodi, qui mature vitam optimam amplectatur atque cognoscat, eamque sequiori anteponens, præterita quoque, sapientie prudentiæque opportuno usus consilio, egregie restituat perficiatque; is, inquam, felix ac revera beatus est: quippe qui studium suum in eorum honorum possessione collocet impendatque, quæ vera et man-

¹ Eccli. xxvii, 12.

Inq̃ni, libro pro τὰ ἐστὶν. et utrumque nihil videtur ad sententiam facere, sed tantum respondere articulo Hebræo. Tum in plerisque libris scriptam esse addit, Πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν αὐτῇ. quæ item satis obscura: ut Gregoriana lectio cæle is præ-

A Ἀφικόμενος ὁ Ἐκκλησιαστής πρὸς τὴν διαφύλαξιν καὶ πολυτέλειαν τῶν κατ' ἡδονὴν ἐπιτηδευσμάτων, καὶ σπουδασμάτων καὶ μηδὲν ἄξιον τῆς ἀνθρωπίνης καὶ νοερᾶ, ψυχῆς ἐντεῦθεν εὐρῶν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ φαύλην πολυτείαν ὅμα τῷ γενέσθαι καὶ ὁ αὐτοῦ ἀπογινόμενῃ, καὶ πρὸς ἀνυπαρξίαν χωροῦσαν κατεilahῶς καὶ φήσας, « Καὶ ἐπέβλεψα ἐγὼ ἐν πᾶσι ποιήμασι μου, οἷς ἐποίησαν αἱ χεῖρές μου, καὶ ἐν μόχθῳ, ἣ ἐμόχθησα τοῦ ποιῆσαι. » καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος: καὶ οὐκ ἐστὶ περισσεία ὑπὲρ τὸν ἥλιον, » φρονούντων γενόμενων πάντων τῆς κακίας εἰδῶν. νῦν συγκρίνει τὴν σώφρονα καὶ τεταγμένην τὴν σοφίαν ζωὴν, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δηλονότι δεδομένης αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς χαρακτηρὰς ἀνθελευσάτης τῆς προτέρως πνευματικῆς καταστάσεως: καὶ πολὺ τὸ διάφορον καθ' ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸ βέλτιον εὐρῶν καὶ κατεilahῶς τῆς σοφίας ἥτοι φρονήσεως, καὶ μέντοι καὶ τῆς περιφορᾶς ἤγουν ἀφροσύνης. Ταῦτὸν γὰρ ἑκάτερα δηλοῖ καὶ παρίστησιν. « Ἡ τε γὰρ περιφορὰ μετακίνησιν καὶ μεταβολὴν πρὸς τοῦτο κάκεῖνο διασπαινεῖ σαφῶς: ἃ δὲ τῆς ἀφροσύνης εἰσὶν ἰδιώματα, καθὼς φησὶ τὸ λόγιον τῆς θείας Γραφῆς: « Ὁ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιούται, » τῇ ἐπὶ τὰ χεῖρα περιφορὰν αὐτοῦ καὶ παρατροπὴν αἰνιττόμενον.

Ταῦτα τοίνυν ἀλλήλοις παραβέλεις καὶ συγκρίνας, καίτοι γε συγκρίεσθαι μὴ πεφυκότα εἰς τὸ σφῖν ἐτερογενῆς, καὶ σφόδρα τὴν σοφίαν ἥτοι φρόνησιν ὁησιφόρον εὐρῶν καὶ λυσίτελεστάτην. τὴν περιφορὰν, ἤγουν ἀφροσύνην, ἀνόνητον καὶ παντελῶς ἀσύμφορον, καὶ μεγάμῳ συμβαλλομένην πρὸς τὸν μακάριον καὶ σπουδαῖον βίον. ὥσπερ εἰς μεγάλην ἀθυμίαν ἐλθὼν διὰ τὸ τοῦ πολλοῦ ἀνθρώπους αἰρετωτέραν ἡγεῖσθαι τὴν μοχθηρὰν καὶ φαύλην ζωὴν, ἐκ πολλῆς ἀμηχανίας ἐπήγαγεν, « Ὅτι τίς ἄνθρωπος ἐλεύσεται ὅπως τῆς βουλῆς; » ἀντὶ τοῦ, Μόνος ἐκείνου ἐστὶν ἄξιος ἄνθρωπος καλεῖσθαι, καὶ τὴν τοιαύτην ἔχειν ὀνομασίαν, ὅς πρότερον ἀπό πινος σκοπιᾶς καὶ τόπου περιόπτου καὶ μεταρσίου τὴν εὐσιν τῶν πραγμάτων διαβλέψας τρανῶς καὶ σκοπῆσας διακρίνει τὰ αἰρετὰ καὶ οὐκ αἰρετὰ, καὶ τὰ συμφέροντα καὶ ἀσύμφορα, καὶ τὰ πρόξενα σωτηρίας, καὶ τὰ πρὸς ἀπώλειαν συνωθεύοντα. καὶ βουλευσάμενος ἐλοιτο τὴν αἵρεσιν τῶν κρειττόνων, καὶ φέουσιτο τὰ μὴ μόνον ὠφελοῦντα μηδὲν, ἀλλὰ καὶ παραπέμποντα πρὸς κολάσεις ἀτελευτήτους.

Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὁ πρότερον βουλάμενος καὶ διαγινώσκων τὴν βελτίστην ζωὴν, καὶ προκρίνων ταύτην τῆς χειρόνης, καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον πράττων τὰ παραλειφθέντα κρείττω καὶ βελτίω παρὰ τῆς ἐν σοφίᾳ καὶ φρονήσει γεγενημένης βουλῆς, εὐδαίμων ἐστὶ καὶ τῷ ὄντι μακάριος: ὡς περὶ τὴν κτήσιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν θέμενος τὴν ἰδίαν

stet, sententiamque absolvere videatur: velut si scriptum esset: Καὶ σὺν αὐτῇ βουλή, ὅσα ἐποίησεν; esto, tmesis illa poetarum sapiat licentiam. Olymp. l. gii: Ὁς ἐπελεύσεται ὅπως τῆς βουλῆς, ὅσα ἐποίησεν αὐτῇ.

σπουδῇ, τῶν μῆτε τῇ ματαιότητι καὶ τῇ φθορᾷ καθυποκειμένων, μῆτε μὴν προξενούντων τοῖς πράτοις ἀνυπολόγους κολάσεις, ἀλλ' ἐμπαλιν ἀτηράτους ἀμοιβᾶς καὶ διαιωνίζουσιν ἀγαλλιάσιν. Οἱ γὰρ ἀδούλως δρῶντες τοῦτο κάκεινο, μὴ προηγησαμένοις τῆς ἐν φρονήσει καὶ σοφίᾳ βουλῆς, προσκόπτουσι συνεχῶς, πρὸς ἃ μὴ θέμις κατολισθῆσαντες· καὶ μεταβουλεύονται μὲν μεταμεληθέντες καὶ διαγνόντες, ἀνασχευάσαι δὲ τῆς ἀβουλίας τὴν πρᾶξιν οὐκ ἐξισχύουσιν, εἰ μὴ τοιοῦτον εὐρεθῇ τὸ ὑποκείμενον, ὡς δέχεσθαι διὰ τῆς μετανοίας τὴν ἱατρίαν καὶ πρὸς τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανόρθωσιν. Διὰ τοῦτο φησὶ πού τὸ σοφώτατον λόγιον, « Δεινὸν ὑστεροβουλία μὴ δεχομένη βελτίωσιν. » Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγε·

§ IV.

Καὶ εἶδον ἐγὼ, ὅτι ἐστὶ περίσσεια τῇ σοφίᾳ ὑπὲρ τὴν ἀφροσύνην, ὡς περίσσεια τοῦ φωτός ὑπὲρ τὸ σκότος.

Πρόδηλον ὡς τῇ σοφίᾳ τὴν ἀφροσύνην ἀντιτιθεῖς, ἀντιτῇ φρονήσεως τίθῃσι τὴν σοφίαν. Ἡ γὰρ φρόνησις κυριωτάτη καὶ βασιλίσσα τῶν ἄλλων ἐστὶν ἀρετῶν ἀπασῶν· ἦν καὶ περίσσειαν πολλὴν ἔχειν ὁ σοφὸς ἔφησεν Ἐκκλησιαστής, ὡς τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος. Ὡς γὰρ ἐν τῷ φωτὶ τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς διακρίνουσιν ἄνθρωποι πάντες, καὶ τὸν λίθον ὡς λίθον, καὶ τὸν ἄρτον ὡς ἄρτον νῦν προσβλέπουσιν, ἐν δὲ τῷ σκότει πολλὴν πάσχουσιν ἐξαπάτην, ἀντ' ἄλλων ἄλλα δέρκειν νομίζοντες· οὕτω καὶ τῷ φωτὶ τῆς σοφίας ἥτοι φρονήσεως καταυγαζόμενοι τὸν νοῦν ἥκιστα διαμαρτάνομεν τῶν ἀνδανόντων τῷ θεῷ καὶ λυσitteλῶν. Ὅταν δὲ τῆς φρονήσεως ἥτοι τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης σοφίας παραρῶμεν, τηνικαῦτα τὸν λύχνον οὐκ ἔχοντες τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο μὴ διακρίνοντες τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ἀντὶ τῶν μαργαριτῶν καὶ τῶν τιμῶν λίθων, δηλονότι τῶν ἀπεικασμένων τῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν, τὴν δυσὶν κόπρον αἰρούμεθα καὶ τὸν πατούμενον ὑπὸ πάντων ἐν ταῖς πλατεαῖς πηλόν, ἡγουν τὴν ἀμαρτίαν.

Τίς οὖν ἄνθρωπος εὐρεθῇ τῆς τοιαύτης κλήσεως ἄξιος, ὃς βουλευσάμενος, πρότερον καὶ κατειληφώς τὰ δέοντα καὶ συμφέροντα, κατακολουθήσει τῇ βουλῇ, καὶ τὰ ἔργα πράξει τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης; Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ Ὡσηὶ ὁ προφήτης κατὰ τὸ τέλος τῆς προφητείας ὡς ἀπορῶν εἶπε· φησὶ γάρ, « Τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετός καὶ ἐπιγνώσεται οὗτά; διότι εὐθεταὶ αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀπεδείξ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. » Προδῆλυν γὰρ καὶ προφανῶς ὑπαρχόντων τῶν σωστικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ κατὰ λόγον καὶ κατὰ πρᾶξιν, ὡς ἐμπαλιν τῶν πρὸς ἀπώλειαν συνωθούτων τῆς ματαιότητος σπουδασμάτων· ὁρῶντες οἱ φιλόκαλοι καὶ θεοσεβεῖς τὸν πολὺν ἄνθρωπον καταφρονοῦντα μὲν τῶν κρειττόνων, ἀνθαιρούμενον δὲ

A sura, non modo nunquam evanescent aut corrumpuntur, neque sectatoribus suis intolerandos important cruciatus, sed etiam immortalis intaminateque mercedis et perpetuorum gaudiorum spem faciunt. Nam cæteri quidem, qui hoc et illud inconsulte agunt, nec prudentiæ sapientiæque consilio reguntur, assidue offendunt, in ea prolapsi, quæ fieri nefas est: ac pœnitentia quidem et cognitione excitati consilium **49** mutant, sed temeritatis suæ supplere admissa non possunt, nisi animum ita habeant paratum, ut pœnitentiæ medicinam non respuat, seque ad pristinum statum emendatione revocari patiatur. Quo pertinet illud sapientissimi oraculi dictum: « Mala res pœnitentia, quæ emendationem excludit (77). » Jam vero addit:

Vers. 13. *Et vidi ego, quia abundantia est sapientiæ super stultitiam, sicut abundantia lucis super tenebras.*

Cum sapientiæ opponat stultitiam, manifestum est sapientiam ab eo prudentiæ loco usurpári. Maxima enim prudentiæ vis est, ut cæterarum virtutum omnium regina videatur: quam et sapiens Ecclesiastes longe copia præstare dicit, non secus ac lucem præ tenebris. Quemadmodum enim in luce rectissime quisque de rebus judicat, et qui lapis est, lapidem esse videt, qui panis, panem, in tenebris contra sæpe decipitur, alia pro aliis sibi videre visus: ita et nos, ubi sapientiæ sive prudentiæ lux menti affulserit, minime in eorum judicio fallimur, quæ Deo placent, et nobis utilia sunt. At vero cum prudentia sive sapientia a Deo tradita excidimus, quasi viæ amissa face, jam rerum naturam minime dignoscimus, et tanquam margarita atque gemmas, quæ nempe virtutum pulchritudinem referunt, graveolentem fimum, atque omnium pedibus tritum per vias cœnum, peccatum scilicet eligimus.

Ecquis igitur homo invenietur hac appellatione dignus, qui tempore sibi ad deliberandum sumpto, iisque perpensis, quæ deceant, quæque prosint consilium sequatur, et quæ vera et justa sunt, in iis se exercent? Hoc verò idem et Oseas propheta in vaticinii sui fine velut animi pendens expressit; ait enim: « Quis sapiens et intelliget ea? aut intelligens et cognoscet ea? propterea rectæ viæ Domini, et justi ambulabunt in eis: impii vero infirmabuntur in ipsis (78). » Cum enim perspicuum manifestumque sit et ex dictis **50** et ex factis, exercitationes illas salutare esse, atque e contrario vanitatis studia ad perniciem compellere; hinc probitatis pietatisque cultores, qui plerosque hominum meliora negligere, et pejorum possessioni

(77) Unde hæc sententia desumpta sit, invenire non potui. Haustam quidem Gregorius sacris e Bibliis significare videtur, sed in exemplaribus, quæ

exstant, nullum vestigium est.

(78) Osee xiv, 40; at LXX habent ὅτι ἐξ ἐξ...

inhare videant, quodam quasi stupore oppressi, « Quis est homo, exclamant, qui ingreditur post consilium? » et : « Quis sapiens, et intelligit ea? » Atque hunc hominem, quod ea in se uno complexus sit, quæ beatitudinis propria sunt, beatum denominant. Addit deinde Ecclesiastes :

VERS. 11. *Sapientis oculi in capite ejus : et stultus in tenebris ambulat (79).*

Sapientia modo stultitiæ opposita, et prudentia, uti jam diximus, eo nomine designata, utramque inter se comparavit. Quamquam prudentiæ ea cum sit excellentia atque bonitas, quacum institui comparatio nulla possit, nostra quoque opinio est, non tam comparisonem hanc esse, quam rerum disjunctissimarum oppositionem : quemadmodum lux etiam et tenebræ magno utique discrimine opponuntur. Nam cum ait, qualis sit lucis uopia præ tenebris, talem esse in sapientia præstantiam supra stultitiam, ita rem enuntiavit, ut non alteram cum altera conferret, sed summam utriusque oppositionem demonstraret (80). Enimvero his prolatis, eos jam aggreditur, qui nomen inde ducunt, a sapientia sapientem, a stultitia stultum, palamque contendit, sapienti quidem oculos in capite esse, at stultum et oculis et omni videndi facultate ita carere, ut perpetuis in tenebris versetur, in his nempe, quæ a peccato sunt.

At cur tandem hoc ille profert, et quasi cognitione dignum proponit? cum omnes homines ipsaque animantia, quæ hominis causa sunt condita, oculorum aciem in capite præ se ferant. Nam de quinque 51 illis sensibus, qui a rerum omnium auctore animantibus tributi sunt, quatuor manifeste caput ostendit, visum nempe et auditum et olfactum et gustum, ut nemo ignorat. Quod igitur omnes æque sciunt, quid, inquam, Ecclesiastes quasi præcipuum aliquid ac peregrinum proponit? Verum plane liquet, potiores rationalis intelligentisque animi hominis potentias ab eo esse oculos sapientis appellatos; quippe hi sunt, qui naturam cujusque rei dispiciunt atque intuentur. Nec vero eos habet stultus, qui prudentiam voluntaria privatione amisit. Itaque nec mentem acriter intendens, ad eorum, quæ subjecta sunt, cognitionem, aut ad eorum, quæ edoctus fuit, intelligentiam adhibet; et nulla ratiocinandi verique inveniendi exercitatione excultus, ipsam intelligendi facultatem quo pacto expromat, non tenet (81).

(79) LXX habent, Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ....

(80) Gregorio Neocesariensi astipulari videtur, qui presse, ut solet, locutus, sententiam eandem verbis conclusit perpaucis : ait enim : Φρονήσεως γὰρ καὶ ἀφροσύνης πολὺ τὸ μέσον, διὰφορὰ δὲ ἀμφὶν τοσαύτη, ὅση περ ἡμέρας πρὸς νύκτα. Id est, Prudentia enim et dementia magno intervallo disjunctæ sunt, nec minus inter utramque est discrimi-

τῶν χειρόνων τὴν κτῆσιν, κἀντεῦθεν ὡς ἐν ἀμυχάνῃ γενόμενοι, τὸ, « Τίς ἀνθρώπος, φασὶν, ἐλεούσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς; » καὶ, « Τίς σοφὸς συνήσει ταῦτα; » μακάριον τὸν τοιοῦτον ὡς τὰ τῆς μακαριότητος ἐκδεξάμενον ὀνομάζοντες. Εἰτά φησι, ὁ Ἐκκλησιαστής.

§ V.

Τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ· καὶ ὁ ἀφρων ἐν σκότει πορεύεται.

Προσεχῶς ἀντιπαράθεῖς τῇ σοφίᾳ τὴν ἀφροσύνην, διὰ τῆς σοφίας σημαίνων τὴν φρόνησιν, ὡς ἐφθήμε. εἰπόντες, καὶ συγκρίνας ἑκάτερα. Καίτοιγε τῆς φρονήσεως ἀσύγκριτον τὴν πρὸς τὸ κρεῖτερον ἔχουσης ὑπεροχὴν· ὡς καὶ ἡμᾶς ὑπειληφέναι μὴ σύγκρισιν εἶναι τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τῶν ἀκρῶς ἐναντίων ἀντιπαράθεσιν, καθὼς πρὸς ἄλληλα πέφυκε τὸ φῶς ἀγλαδὴ καὶ τὸ σκότος. Εἰπὼν γάρ, ὡς· Περὶ σεία τοῦ φωτός ὑπὲρ τὸ σκότος, « οὕτως εἶναι περίσσειαν ὑπὲρ τὴν ἀφροσύνην τὴν σοφίαν κατήγγειλεν, οὐ συγκρίνων ἑκατέραν πρὸς ἑκατέραν, ἀλλὰ τὴν ἀκρὰν αὐτῶν ἐναντίωσιν ἐντεῦθεν διασημαίνων. Ταῦτα τοίνυν εἰπὼν νῦν ἀμέσως παραλαμβάνει τοὺς παρωνύμους ὀνομασθέντας, τὸν μὲν σοφὸν ἐκ τῆς σοφίας, ἀπὸ τοῦ τῆς ἀφροσύνης τὸν ἀφρονα, καὶ καταγγέλλει καὶ διατείνεται τὸν μὲν σοφὸν ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχειν, τὸν ἀφρονα δὲ μηδαμῶς· ἀλλ' ὡς ἀόματον καὶ πάσης ἀπεστερημένον ὁρατικῆς δυνάμεως ἐν τῷ σκότει πορεύεσθαι, δηλονότι τῆς ἀμυχρίας.

Τί δήποτε δὲ τοῦτο φησι καὶ τίθῃσιν ὡς ἀξίον εἰκνώσεως; πάντων ἀνθρώπων ἐχόντων ἐν τῇ κεφαλῇ τὰς δυνάμεις τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτι καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πεφυκότων παρὰ τὸν ἄνθρωπον. Πάντε γὰρ οὐσῶν ἀποριθεῖσιν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τοῖς ζώοις αἰσθησεων, τὰς τέσσαρας ἡ κεφαλὴ σαφῶς ἐπιφέρειται, τὴν ὁρατικὴν δηλονότι καὶ τὴν ἀκουστικὴν καὶ τὴν ὁσφραντικὴν καὶ τὴν γευστικὴν, ὡς ἐστὶν εὐδελίου πᾶσιν. Ὁ τοίνυν ἴσασι πάντες ἐξ Ἰσοῦ, τί δήποτε τίθῃσιν ὁ Ἐκκλησιαστής ὡς ἐξαίρετόν τι καὶ ξένον; Ἀλλὰ πρόδηλόν ἐστι καὶ καταφανές, ὡς τὰς κυριότερας δυνάμεις τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸν νοῦν δηλονότι καὶ τὴν διάνοιαν ὀφθαλμοὺς τοῦ σοφοῦ προσηγόρευσεν, ἅτε διορατικῶν καὶ προβλεπτικῶν τῆς ἐφ' ἐκείτῃ φύσεως τῶν πραγμάτων προδήλως ὄντων· οὐδ' ὁ ἀφρων οὐκ ἔχει, τὴν στέρησιν πεπονηθῶς ἐκούσιος τῆς φρονήσεως, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ τὸν νοῦν ὀχυδορκοῦντα καὶ πρὸς τὴν διάγνωσιν τῶν ὑποκειμένων ἀμέσως ἐπιβάλλοντα, καὶ τὴν τῶν δεδεγμένων κατάληψιν· οὕτε μὴν τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας συλλογιζομένην, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν διάγνωσιν ἐξευρίσκουσιν.

nis, quam inter diem et noctem. (In Metaph. Eccl.)

(81) Nihil ab his discrepat Basilii Neocæsariensis interpretatio, cui sapientis oculi sunt prospectus: xon καὶ περιεσχεμμένον τὸ κρυπτόν τοῦ σοφοῦ, sive providentia circumspexioque occulta sapientis. (Homil. in ps. xxxiii.) At Chrysostomus de studio potius rerum cælestium, quo sapiens flagrat, accipere maluit : sic enim dictum explicat : Τοῦτέστι, τῶν κάτω πάντων ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐρανολογίας καὶ με-

Παραδόξως οὖν τὸ παρὸν ῥητὸν διεμόρφωσε καὶ Ἀ
 διεσχημάτισεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, εἰπὼν, «Τοῦ
 σοφοῦ ὁ ὀφθαλμὸς ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, » τοὺς νοητοὺς
 ὀφθαλμοὺς δηλαδὴ φάσκων, ὡς ἐφθμεν εἰπόντες,
 οὓς οὐ μόνον τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων ζώων οὐκ ἔχου-
 σιν, ἀλλ' οὐδ' οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, ὡς αὐθαι-
 ρέτως μύσαντες αὐτοὺς, καὶ πρὸς τὰς ὁδοὺς τῆς
 ἀπωλείας παρασυρέντες. Μόνοι δὲ σαφῶς ἔχουσιν
 οἱ σοφοὶ τῆς ἀνωθεν ἡγιωμένοι σοφίας, δι' ἧς τὴν
 φυσικὴν φρόνησιν ἀλώδην διεφύλαξαν ὡς καὶ
 δι' αὐτὸ τοῦτο καλεῖσθαι σοφοί, διὰ τὸ σαφῶς πο-
 λιτεύεσθαι καὶ ζῆν, καὶ μηδαμῶς προσκλῖπτειν ἐν
 ταῖς πορείαις αὐτῶν ὡς καὶ τοὺς τοιοῦτους αἰνι-
 τώμενος Κύριος ἐφησε, «Πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων
 μισεῖ τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ
 δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἐρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα
 φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν Θεῷ εἰσιν ἐργα-
 σμένα. » Ὁ τοίνυν τοὺς τοιοῦτους ὀφθαλμοὺς καθα-
 ροὺς ἔχων ἀπὸ πάσης ἐμπαθοῦς λήμης, ἀκυμάντως
 τὴν εὐρύχωρον ταύτην τοῦ βίου καὶ μεγάλην θάλασ-
 σάν διηλθείη, μήτε ταῖς εὐθηναῖς τοῦ βίου καὶ
 ταῖς εὐημερίαις καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις εὐφρημαῖς
 καὶ τιμαῖς καὶ δόξαις ὑπεραιρόμενος καὶ καταφρα-
 τώμενος τῶν πλησίων, μήτε ταῖς δυστυχίαις καὶ
 ταῖς τῶν δόντων ἀποστερήσεσι καὶ ταῖς δυσφρη-
 μαῖς καὶ τοῖς διειδισμοῖς καὶ φαυλισμοῖς τῶν ἀν-
 θρώπων ἡττώμενος, καὶ πρὸς τὰ μηδαμῶς ἀνδρά-
 νοντα τῷ Θεῷ καθελκόμενος ἄλλ' ὁ αὐτὸς ἐισπόμενος
 καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως διατιθέμενος ἐν ταῖς
 τῶν ἀντικειμένων συμβάσεσιν, ὅτε δὴ τοὺς νοεροὺς
 ὀφθαλμοὺς ἀνατεινομένους ἔχων ἀεὶ πρὸς τὸν τῆς
 μένουσιν καὶ σοφῶς τὴν ζωὴν τοῦ σοφοῦ διεθύνωντα.

Εἰ δὲ τις βούληται τὸ ῥητὸν ἐξηληγμένον καὶ κατ'
 ἄλλην ἐκδοχὴν, γλαφυροτέρην εἶναι δοκεῖσαν, οἷα
 ἀμαρτήσῃ τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ κεφαλὴ μὲν ἐστὶ
 τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, κατὰ
 τὸν μέγαν Ἀπόστολον, ἔχει δὲ τις ἐπ' αὐτὸν καὶ
 τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ ὀφθαλμοῦ διαπαν-
 τὸς ἀφορῶντας καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντας ὁ-
 ηγίαν καὶ βοήθειαν καὶ συντήρησιν ὑπέρτερος γί-
 νεται τῶν κοσμικῶν πειρατηρίων καὶ τῶν πολυπλο-
 κίων τοῦ διαβόλου μηχανημάτων, καὶ τὰ σκῶλα καὶ
 προσκόμματα παραβλέπει καὶ παρορᾷ τῆς ἀνθρω-
 πίνης ζωῆς, ὡς ἐπ' ἀσφαλοῦς καὶ βεβαίας ἀγκύρας
 ἐρηρεϊζόμενος τῆς πρὸς τὴν ἰδίαν κεφαλὴν ἀγάπης
 καὶ ἐλπίδος καὶ πίστεως. Ὁ δὲ ἄφρων ἐν τῷ σκότει

Quare effatum hoc, «Sapientis oculi in capite ejus»
 tanquam paradoxum aliquod sapiens Ecclesiastes
 expressit aptavitque, oculos scilicet mentis signifi-
 cans, uti superius diximus, quos non solum cæ-
 tera animalia rationis expertia, sed plerique etiam
 hominum non habent, cum in vias interitus per-
 tracti, ultro ipsi claudant: at uni sine dubio ii
 habent sapientes, quibus data divinitus sapientia
 est, cujus ope naturalem prudentiam illisam ser-
 vaverunt; hac ipsa de causa sapientes nuncupati,
 quod ævum suum sapienter agentes, nusquam in
 vitæ curriculo impingant. Quo pertinent quæ de
 hujusmodi hominibus dixit Dominus: «Omnis, qui
 male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut
 non arguantur opera ejus: qui autem facit verita-
 tem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus,
 quia in Deo sunt facta²².» Ergo tales oculos qui
 habet, puros nempe atque ab omni cupiditatum
 lippitudine immunes, is vastum istud et ingens
 vitæ pelagus placide enavigat: non vitæ commodis
 et rerum prosperitate, non **52** populi favore aut
 honoribus aut gloria elatus sibi proximos despiciit:
 calamitates idem, inopiam, obtrectiones, con-
 vicia, nequitiam hominum forti animo sustinet,
 nec ad ea se adduci patitur, quæ Deo displicent:
 sibi nempe perpetuo constans, et æque adversarum
 rerum eventibus par; quippe qui mentis oculos in
 sole gloriæ semper defixos habeat, et radios inde
 hauriat, quibus sapientis vita illustratur, sapienter-
 que dirigitur.

ἄλλ' ἔχειν, καὶ ταῖς ἐκείθεν αἰγλαῖς καταυγαζο-

Quod si quis effatum hoc in aliam sententiam,
 quæ elegantior videatur, accipere voluerit, non is
 a veritate aberraverit. Cum enim, ut magnus
 Apostolus docuit²³, Christus Deus noster caput
 Eccl. sic sit, si quis et mentis et corporis oculos
 in eum semper habeat intentos, quibus ab eo vitæ
 normam et auxilium et conservationem requirat;
 mundana is pericula et dolosas diaboli artes eludit,
 et ostendicula atque impedimenta humanæ vitæ
 despiciatui habet, tanquam stabili solidaque an-
 chora firmatus, anchora utique charitatis et spei
 et fidei erga caput suum (82). At vero stultus in
 tenebras detrusus incredulitatis suæ, cum ad veram
 mundi lucem et ad justitiæ solem oculos, quibus

²² Joan. iii, 20. ²³ Ephes. v, 25.

τίωρα φαντάζεται: *Id est, liberatus est (sapiens) ab omnibus infimis rebus, per cælum vagatur, et contemplatur sublimia.* (Expos. in ps. cxv, 4.)

(82) Hæc postulat a Nyseno mutuatim videtur;
 ait enim ille: Εἰ δὲ γνωρίσασα (τῆς ψυχῆς δύναμις)
 τῶν ὑποκειμένων τὰ μάταιον, ἀναγάγοι τὰς ὕψεις
 ἐπὶ τὴν ἐαυτῆς κεφαλὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, κα-
 θὼς διερχομένη οὐκ ἔστιν ὁ Παῦλος, μακαριστὴ ἂν γένοιτο τῆς
 ὀψωπίας, ἐκεῖ ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅπου οὐκ
 ἔστιν ἡ τοῦ κακοῦ ἐπισκόπησις. Παῦλος ὁ μέγας,
 καὶ εἰ τινες ἄλλοι κατ' ἐκεῖνον μεγάλοι, ἐν τῇ κεφαλῇ
 τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχον, καὶ πάντες οἱ ἐν Χριστῷ ζῶν-
 τες καὶ κινούμενοι καὶ ὄντες. Ὡς ἂν οὐκ ἔστι τὸν ἐν
 αὐτῇ ὄντα σκότος ἰδεῖν, οὕτως οὐκ ἔστι τὸν ἐν τῇ

Χριστῷ τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντα, πρὸς τι τῶν ματαίων
 ἐνατενέσθαι. Id est: *Sin autem objectarum rerum vani-
 tate cognita (vis animi) sustulerit oculos ad caput
 suum, quod est Christus, sicut interpretatur Paulus,
 beatissima ob acrem oculorum aciem censenda fuerit,
 cum ibi oculos habeat, ubi malis non est obiculus.
 Magnus ille Paulus, et si qui sunt alii, sicut illi,
 magni, oculos habebant in capite, habent que omnes,
 qui vivunt et moventur et sunt in Christo. Quemad-
 modum nempe fieri non potest, ut is, qui in luce ver-
 setur, videat tenebras; ita non potest fieri, ut qui
 oculum in Christo habet, eundem in rem ullam vani-
 tatem defigat.* (Hom. 5 in Eccl.)

respiciat, non habeat, neque in honorum ac divitiarum lætitia aut in magnificentia et dominatione, neque in illis, quæ contraria his sunt, utiliter se gerit : imo in utraque conditione æstu fertur, obruentium fluctuum procellis et tempestatibus in abyssum actus errorum et flagitiorum. Atque hac de causa sapiens Ecclesiastes subiecit protinus :

καταγίδας τὰς καταδαπνίζουσας αὐτὸν καὶ παραπεμπούσας εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἁμαρτίας καὶ πνηροπραξίας. Ἀμέλει τοίνυν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἀμέσως ἐπήγαγε :

§ VI.

53 VERS. 15. *Et cognovi etiam ego, quia eventus unus omnibus eveniet ; et dixi ego in corde meo : Sicut eventus stulti, ita et mihi eveniet : et ut quid sapiens factus sum ego? tunc abundanter locutus sum in corde meo ; quoniam stultus ex abundantia loquitur : quia hoc item vanitas (83).*

Descriptis definitisque sapientis oculis, et tanta huius ad potiorum delectum cognitione attributa, quanta lucis præ tenebris præstantia est ; jam fore prævidit, ut quæstiones exorirentur repugnantium, qui rogarent, quoniam modo fieri possit, uti lux melior est tenebris, ita stulto meliorem esse sapientem, cum tamen qui stulto eventus accidunt, iidem sapientem etiam intercipient? Videmus enim, quæ admodum stultum, sic et sapientem succumbere morbis atque inopix, ac sæpe vel necessariis carere, et ab extraneis spoliari, et cæteras huius vitæ vicissitudines subire. Quidni igitur quos cæphem in vita aggressionem premunt, eademque plane ærumnæ ac necessitates undique urgent, eodem eos numero habuisti, nec de his cum ageres, parem utrique laudem aut vituperationem es impartitus? Imo vero, quantum rerum maxime inter se pugnantium, lucis scilicet ac tenebrarum est, tantum sapientis et stulti discrimen esse dictitasti? Nam eadem certe utrique contingunt : atque a teo quo pacto demonstras, sapientis, cum stulto comparatur, in rerum meliorum præsumptione eandem esse præstantiam, atque eam, quam præ tenebris in luce esse statuisti? Ilac igitur de causa sapiens Ecclesiastes, tanquam providentissimus aliquis medicus, antevertit, et his, qui ægris sunt sensibus, et cogitatione verbisque impudentius efferrunt, salubre propinat poculum ; ait enim : « Et cognovi etiam, quia eventus unus his omnibus eveniet ; et dixi in corde meo : Sicut eventus stulti, ita et mihi eveniet : et ut quid sapiens factus sum ego? » Quibus verbis in se ipso plerosque hominum describit, qui minime **54** quæ sapientis quæque stulti verba et facta sint, distinguunt, et de utroque ex his tantum judicant, quæ extrinsecus nobis et præter voluntatem contingunt.

(83) Verum ex his quædam apud LXX ordine variam, quædam desunt : sic enim Vulgata se habent : Καὶ ἔγνων καὶ γὰρ ἐγὼ, ὅτι συνάντημα ἐν συναντήσεται τοῖς πάντιν αὐτοῖς. Καὶ εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου Ὁ, συνάντημα τοῦ ἄφρονος καὶ γὰρ ἐμοί.

καθειργμένος τῆς ἀπιστίας, οὐκ ἔχων ὀρθοῦς ἀποβλέποντας πρὸς τὸ τοῦ κόσμου φῶς ἀληθινὸν καὶ τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον, οὐτε τὰ ἐνδοξα καὶ περιχαρῆ τοῦ πλούτου καὶ τῆς κοσμικῆς λαμπρότητος καὶ καταδυναστείας, οὐτε τὰ τούτοις ἐναντία διατίθῃσι συμπερόντως ἄλλ' ἐφ' ἐκατέρους συμβέμασι κλύδωνα πάσχει καὶ σάλον καὶ τρικυμέας καὶ

Καὶ ἔγνων καὶ γὰρ ἐγὼ, ὅτι ἐν συνάντημα τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις συναντήσεται καὶ εἴπερ ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου Ὁς συνάντημα τοῦ ἄφρονος καὶ γὰρ ἐμοί συναντήσεται καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγὼ ; τότε περισσὸν ἐλάλησα ἐν καρδίᾳ μου διότι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ ὅτι καὶ γὰρ τοῦτο μεταίστες.

Καθυπογράφας καὶ διορισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σοφοῦ, καὶ τοσαύτην αὐτῷ τὴν πρὸς τὴν κρείττον ὑπόληψιν ἀποδοὺς, ὅσην ἔχει πρὸς τὸ σκότος τὸ φῶς, εἶτα προὔπειδόμενος ἀνακαλυπτούσας ἀντιρρήσεις τῶν λόγων καὶ μαχομένας καὶ λεγούσας, Πῶς οὖν τέ ἐστιν, ὥσπερ ἐστὶ βέλτιον τοῦ σκότους τὸ φῶς, οὕτως εἶναι κρείττονα καὶ τοῦ ἄφρονος τὸν σοφόν, ἐπ' ἂν αἱ συμπίπτουσιν συμβάσεις τῷ ἄφρονι καὶ τοῦ σοφοῦ διελήφασιν ; εὗρίσκειται γὰρ ὡς ἄφρων, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς κεκρατημένος ἐν νόσοις καὶ πενίαις καὶ καθυστερήσει τῶν ἀναγκαίων πολλὰ καὶ ταῖς ἐξ ἀλλοφύλων ἀπαγωγαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις ἀνωμαλαῖς τῆς παρουσίας ζωῆς. Πῶς οὖν τοῖς αὐτοῖς βιωτικοῖς πειρατηρίοις κατεσχτημένους, καὶ ταῖς ἰσαῖς καὶ ταῖς αὐταῖς θλίψεσι καὶ περιστατικαῖς ἀνάγκαις συνεχόμενους, οὐχὶ καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπολήψεσι καθυπέβαλες, καὶ τῆς ἰσῆς εὐφημίας ἢ δυσφημίας τοῖς λόγοις διωρίσω καὶ καθυπέγραψας, ἀλλ' ὡς τῶν ἄφρων ἐναντίων, τοῦ φωτὸς δηλαδὴ καὶ τοῦ σκότους, οὕτω καὶ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ ἄφρονος κατήγγειλας τὴν διαφορὰν ; Καὶ μὴν τὰ αὐτὰ συμβαίνει τοῖς ἀμφοτέροις. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἀπεφώνω τοσαύτην ὑπεροχὴν εἶναι πρὸς τὸν ἄφρονος τοῦ σοφοῦ κατὰ τὰς ὑπολήψεις τὰς κρείττους, ὅσην ὑπέληφας τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος ; Διὰ τοῦτο τοίνυν οἷόν τις προμηθέστατος λατρεὶς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής προφθάνει καὶ δίδωσι τὴν ἀλεξίκακον κύλικα τοῖς τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πάσχουσιν, καὶ διενθυμουμένοις καὶ φάσκουσιν, ἂ μὴ προσῆκε. Φησὶ γάρ : « Καὶ ἔγνων καὶ γὰρ ὅτι συνάντημα ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς συναντήσεται καὶ εἶπον ἐν καρδίᾳ μου Ὁς συνάντημα τοῦ ἄφρονος καὶ γὰρ ἐμοί συναντήσεται καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγὼ ; » τὸν πολὺν ἀνθρώπον ἐν ἑαυτῷ καθυπογράφων, μήτε μὴ διαστέλλοντα τοῖς ὁ σοφὸς καὶ τοῖς ὁ ἄφρων χαρακτηρίζεται λόγοις καὶ ἔργοις, ἵνα δὴ καὶ μόνος τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ τοῖς παρὰ προαίρεσιν συμβάμασι καὶ συμπτώμασιν.

συναντήσεται μοι, καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγὼ ; Περισθὲν ἐλάλησα ἐν καρδίᾳ μου, ὅτι καὶ γὰρ τοῦτο μεταίστες, διότι ὁ ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ.

ἵ μὲν γὰρ φρόνιμος καὶ σοφὸς πάντων τῶν ἐφ' ἃ
 ἡμῖν τὰ κρείττω καὶ λυσιτελεῖ καὶ σωστικά προκρί-
 νων καὶ διατιρούμενος ὁρᾷ, τὰ κατ' ἐναντίωσιν ἀν-
 τικείμενα πρὸς τῆς ἰδίας ἐξορίζει καὶ παραπέμπει
 ζωῆς. Οὖν τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν
 ἐπιείκειαν, τὴν πραότητα, τὴν ἀσχηματισμένην,
 τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, καὶ
 τῶν ἄλλων ἀρετῶν τὴν κατάλογον, καὶ πολλὰ δὲ
 πρῶτον τὴν πρὸς τὸν ἑαυτὸν ποιητὴν καὶ Θεὸν καὶ δε-
 σπότην εἰλικρινῆ πίστιν καὶ βεβαίαν ἐλπίδα προτι-
 μύμενος καὶ φυλάττων, τῶν ἀντικειμένων τούτοις
 τὰς διαθέσεις καὶ πράξεις φευκτάς ἡγεῖται καὶ στυ-
 γητάς. Ὁ ἄφρων δὲ πάντα τὰ τῷ σοφῷ φευκτά καὶ
 στυγητά λελογισμένα, παρὰ τὸν κρέποντα σκοπὸν καὶ
 τὸν ὅρον καὶ λόγον τῆς φρονήσεως καὶ σοφίας
 αἰρετώτερα μᾶλλον ἡγούμενος, καὶ τούτοις ἐνασχολο-
 λούμενος καὶ θητεύων, ἀποστρέφεται καὶ φεύγει
 τῶν εὐρεθέντων τῷ σοφῷ λυσιτελεῶν καὶ σωστικῶν
 τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν πρᾶξιν. Ἐν τοῖς τοιούτοις οὖν
 ὁ σοφὸς χαρὰ κτηρίζεται καὶ ὁ ἄφρων, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ
 ὑγιαίνειν ἢ νοστινέεσθαι, καὶ πλουτεῖν ἢ πενητεῖν,
 καὶ τῶν προσόντων πάσχειν τὴν στέρησιν· καὶ
 τῶν ἄλλων τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιτηρίας καὶ πολυτε-
 λείας, εἰδὼν δέχεσθαι τὰς συμβάσεις, ἢ τὸ ἐμπάλιν
 θλίψεων καὶ κακώσεων καὶ τῶν βιωτικῶν πειρατη-
 ρίων ἀμέτοχον εὐρίσκεισθαι παντελῶς καὶ καθ-
 ὑπερθεῖν.

Ταῦτα γὰρ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντων, κατὰ τὴν
 ἐν τῷ παρόντι βίῃ συγκεκρημένην ἀνωμαλίαν, ἐκα-
 τέρω συμβαίνουσιν ἐξ ἰσοῦ πολλάκις, καὶ οὐκ ἐκά-
 τερος ὁμοίως μεταχειρίζεται τὰς τοιαύτας συμβά-
 σεις. Ὁ γὰρ σοφὸς καὶ τὰς ὑγείας καὶ τὰς νόσους,
 καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν, καὶ τὴν τιμὴν καὶ
 τὴν ἀτιμίαν, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀδοξίαν, καὶ τὰς
 ἐπιδρομάς καὶ διηλώσεις καὶ λεηλασίας τῶν ἀλλοφύ-
 λων, καὶ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τοὺς ἐμπρησμούς καὶ
 σεισμούς, καὶ τῆς ζωῆς τὴν εἰρηναίαν κατάστασιν,
 διὰ τῆς προσοῦσης αὐτῷ φρονήσεως καὶ σοφίας πρὸς
 τὸ ἀμεινὸν καὶ λυσιτελέστερον διατίθεται, ἐν πᾶσιν
 εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ τῷ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι
 καὶ συμφερόντι, καὶ προσκαρτερῶν τοῖς δαινοῖς
 καὶ τοῖς λυπηροῖς, καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς ἀθλητικῶς
 στεφάνῳ κατακοσμούμενος. Οὕτε γὰρ ἐν ταῖς συμ-
 βάσεσι τῶν δοκούντων περιχαρῶν καὶ κρείττωνων
 ὑπεραίρεται καὶ διακέχεται τὴν ψυχὴν, καὶ ῥασιύναι
 ἐκδίδωσιν, οὕτε ταῖς τῶν ἀνιώντων καὶ λυπούντων
 συναντήσεσιν ἡττᾶται καὶ κατακάμπτεται, καὶ τὸν
 ἡγεμόνα νοῦν εἰς ἀγεννῆς ἐκτραπῆναι διενθυμήσεις
 ἀφίησιν. Ὁ δὲ ἄφρων μετὰ μὲν ἔχων τὴν διακρι-
 τικὴν τῆς φρονήσεως ἐπιστήμην, ἐπὶ πάσαις ταῖς
 τοιαύταις συμβάσεσιν αὖτε τὰς ἀλγυδόνας καὶ πολ-
 λαπλασίους ἑαυτῷ δίδωσι τὰς θλιπτικὰς περιστάσεις
 διὰ τῆς ἀνυπομονησίας καὶ τῆς δυσφημίας καὶ τῆς
 ἀναλπιστίας.

Πῶς οὖν οὐκ ἐν πᾶσι καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ τοῖς
 οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὸ κατ' ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸ κρείττον
 εὐρῆται τῷ σοφῷ καὶ φρονίμῳ διάφορον ὑπὲρ τὸν
 ἄφρονά τὸν καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν
 ἐκάλως διακείμενον καὶ διάττοντα τῇ ζωῇ τῆς

Nam prudens quidem sapiensque ex iis, quæ in
 potestate nostra sita sunt, præstantissima quæque
 et utilia et salubria præoptat, sibi ad agendum
 comparat; cætera, quæ his adversantur, procul a
 vita sua eliminat atque depellit. Veritatem nimirum
 amplectitur, justitiam, mansuetudinem, clemen-
 tiam, comitatem, misericordiam, charitatem erga
 proximos, cæterarum virtutum seriem: maxime
 vero sinceram erga Deum et Dominum conditorem
 suum fidem firmamque spem antefert atque tuetur:
 quæque oppositarum rerum curæ occupationesque
 sunt, eas fuga odioque dignas existimat. At vero
 stultus, quæcunque sapiens fugienda odioque ha-
 benda censet, præpostere omnia et contra pru-
 dentia sapientiaque rationes eligenda sibi præ cæ-
 teris arbitrat, in his se exercet, his servilem in
 modum operam navat: quæ sapiens salubria sibi
 atque utilia vel delectus causa vel occupationis in-
 venit, ea aversatur ac fugit. Porro in his sapiens
 ac stultus se producit, non si bene valeant aut
 morbo tententur, non si divites sint aut pauperes,
 vel partes opes amittant: non si cæteris humanæ
 prosperitatis et opulentia bonis potiantur, aut e
 contrario calamitates, arumnas, reliqua vitæ pe-
 ricula sic effugiant, nihil ut sensisse, nihil succu-
 buisse videantur.

Nam hæc, ut alia, quæ in potestate nostra mi-
 nime sunt, quantum concessa viventibus inæqua-
 litas patitur, utrique sæpe contingunt æqualiter:
 etsi iisdem in eventis haud eodem modo uterque
 se gerit. Nam sapiens bonam valetudinem et ad-
 versam, divitias et paupertatem, honorem et igno-
 miniam, gloriam et infamiam, tum incursiones,
 vastationes, rapinas extraneorum, et hostiles in-
 petus, incendia, terræ motus, nec minus peccata
 tranquillaque vitæ tempora ita duce sapientia pru-
 dentiaque complectitur, ut melior ipse fiat, et fru-
 ctum aliquem capiat utilitatis: cum et Deo, qui-
 cunque sit rerum status, gratias agat sapienter
 omnia et utiliter gubernanti, et adversa ac tristitia
 sic ferat, ut certaminis coronam **55** patientia ad-
 piscatur. Neque enim vel in eventis eorum, quæ
 valde læta et potiora videntur, supra modum elat-
 us, lætitiæ nimium indulget, animique remittit;
 vel ingruentium curarum et molestiarum moli
 succumbit oppressus, et principantem animum ad
 ignobiles cogitationes converti patitur. At stultus
 contra, cui prudentia scientia ad dijudicandum
 deest, quæcunque illi contingant huiusmodi, do-
 lores auget, plurimasque ipse sibi agritudinis no-
 cit causas, impotentia, maledictioni, desperationi
 obnoxius.

Quomodo igitur, sive ea spectes, quæ nostra in
 potestate sunt, sive ea, quæ extrinsecus obveniunt,
 non tibi in potestatem studio sapiens prudensque
 longe stulto præstare videatur, qui et in his, quæ
 a nobis pendunt, et in reliquis omnibus impote

αἰετός, in peccati caligine insanit? Enimvero sapiens Ecclesiastes, quo maturius ratiocinationes eorum sermonesque inhiberet atque refelleret, quos, ut ipse in semet expressit, talia opinaturos videbat, verba illa usurpantes: « Et dixi ego in corde meo: Sicut eventus stulti ita et mihi eveniet: et ut quid sapiens factus sum ego? » simul ut aperte ostenderet, se contra fas ac temere locutum, adjecit protinus: « Tunc abundanter locutus sum ego in corde meo. » Tunc, inquit; quando nam? Eo nempe tempore, quo tales in cogitationes devenit, interiori sermone superflua, vana, a veritate aliena secum ipse meditatatur atque locutus. Et quo hujusmodi cogitationes insignius notaret, subiecit statim: « Quoniam stultus ex abundantia loquitur; et hoc item vanitas (84). »

Si ergo stultum esse pronuntiat, qui talia animo volvat, et vanitatem vocat **56** temerarium istum cogitatarum rerum motum, liquet jam, eo hæc animo ab eo prolata, ut vulgares illas et insanas plerorumque hominum altercationes compesceret. Interpretationem vero nostram iis etiam, quæ proxime sequuntur, confirmat, cum dicat:

VERS. 16. Quia non est memoria sapientis cum stulto in æternum, eo quod jam, diebus supervenientibus, omnia oblivio operuit: et quomodo morietur sapiens cum stulto (85)?

Hæc enim in verbis sententia latet: B ne appositeque dixi: « Quoniam stultus ex abundantia loquitur, et hoc item vanitas; » temere enim omnino atque insipienter in ejusmodi cogitationes abit, falsas et absurdas, ut unum eumdemque esse statuatur sapientis et stulti eventum. Sapientis sane memoria cum apud æquales jure quodam virtutis honorumque studiorum proprio immortalis est, tum vero æternam apud posteros nominis claritatem habet. Nam « Memoria justi cum laudibus, » sapientissimi oraculi dictum est (86); ut illud alterum: « Justi in æternum vivunt, et in Domino merces eorum ²⁶; » item illud: « In memoria æterna erit justus ²⁷; » et hoc quoque: « Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi ²⁸; » item hoc: « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum ²⁹. »

²⁶ Sap. v, 16. ²⁷ Psal. cxi, 7. ²⁸ ibid. 3.

(84) Multa multis in loca ab Ecclesiaste proferri ex persona hominum perditorum, qui nihil de futura vita laborant, apposite admodum et magnus Gregorius adnotavit: cujus verba semel ascripsisse haud inutile fuerit: « Hic igitur liber idcirco, inquit, Concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quæ fortasse per tentationem Imperita mens sentiat. Nam quot sententias quasi per inquisitionem movet, quasi tot in se personas diversorum suscipit. Sed concionator verax velut extensa manu omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audia-

A μαρτυρία; τοὺς τοιοῦτους οὖν λογισμοὺς καὶ λόγους προαναγγέλλων καὶ προαναπειρώων ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἐξ αὐτοῦ προσώπου τῶν τὰ τοιαῦτα μελλόντων ὑπολαμβάνειν καὶ λέγειν: « Καὶ εἶπον ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου, ὅτι συνάντημα τοῦ ἀφρονος, καὶ γὰρ ἐμοὶ συναντῆσεται: καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγὼ; » καὶ δεικνύς ἐναργῶς, ὡς ἀδίκως ἐπὶ τοῦτο καὶ παραλόγως, ἀμέσως ἐπήγαγε: « Τότε περισσὸν ἐλάλησα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου. » Τότε, πότε; Δηλοῦνται καὶ ὁ ἐν καιρὸν εἰς τὰς τοιαύτας ἦλθε διενθυμήσεις, τῷ ἐνδοθέτῳ λόγῳ τὰ περιττὰ καὶ μάταια, καὶ μνηστῆριον ἀληθείας ἔχοντα δύναμιν ἐνθυμηθεὶς καὶ λαλήσας. Ἐκφαντικώτερον δὲ καθιστῶν τὸν ψόγον τῶν τοιοῦτων ἐνθυμημάτων, ἀμέσως ἐπήγαγε: « Διότι ἀφρονὺν ἐκ περισσεύματος λαλεῖ: καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης. »

B Εἰ τοίνυν ἀφρονα τὸν διενθυμηθέντα τὰ ματαιὰ προσαγορεύει, καὶ ματαιότητα καλεῖ τὴν τῶν ἐνθυμημάτων παράλογον κίνησιν, πρόδηλον, ὡς προαναπειρώων τῶν πολλῶν καὶ χυδαίων καὶ παραπληροῶν ἀνθρώπων τὰς ἀντιρρήσεις ταῦτα προεἶπε. Περὶ ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ἀμέσως ἐπομένοις τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν οὕτω φάσκων.

§ VII.

« Ὅτι οὐκ ἔστι μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἀφρονος εἰς τὸν αἰῶνα, καθότι ἤδη ταῖς ἡμέραις ταῖς ἐπερχομέναις τὰ πάντα ἐπελήσθη: καὶ πῶς ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἀφρονος; »

C Μονονουχὶ γὰρ φησι. Καλῶς καὶ προστηκόντως εἶπον: « Διότι ἀφρονὺν ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, ὅτι καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης; » τῷ ὄντι γὰρ μάτην καὶ παραφρόνως ἦλθε πρὸς τὰς τοιαύτας ἐνθυμήσεις ψευδεῖς καὶ παραλόγους τὰς λεγούσας, ὡς ἐν ἑστὶ τοῦ σοφοῦ τὸ συνάντημα καὶ τοῦ ἀφρονος. Καὶ μὴ ἡ τοῦ σοφοῦ μνήμη διὰ τῶν προτερημάτων τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν σπουδασμάτων, ἐπὶ τε τοῖς ἐπ' ἡμῖν ἀθλίωτός ἐστι, καὶ διακρινόμενος ἔχει τὴν εὐκλειαν. « Μνήμη γὰρ δικαίων μετ' ἐγκωμίου, » φησὶ πάλιν τοῦ σοφώτατον λόγιον: καὶ πάλιν: « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν. » καὶ πάλιν: « Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. » καὶ πάλιν, « Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. » καὶ πάλιν, « Ἐσχόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πίνησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »

²⁹ ibid. 9.

mus: Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo. Si enim in libro eodem per locutionem suam multorum personas non suscepit, cur ad audiendum loquendi finem secum pariter omnes admonebat? Qui igitur in fine libri dicit, Omnes pariter audiamus, ipse tibi testis est, quia in se multorum personas suscipiens, quasi solus locutus non est. (Dial. lib. iv, c. 4.)

(85) Leges apud LXX. καθότι ἤδη αἱ ἡμέραι ἐρχόμεναι τὰ πάντα ἐπελήσθη....

(86) Prov. c. x, n. 7. Apud LXX scriptum est, ut ad lib. i, § 6 annu-tavimus, Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων.

Ἱεροὶ δὲ τοῦ ἄφρονος ἀκουσον αὐτοῦ· τί φησιν ὁ ἄφρων· Ἱεροφάνης· « Καὶ ἔτι ὀλίγον, καὶ μὴ ὑπάρξει ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ζητήσεις τὴν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρήσῃς »· καὶ πάλιν, « Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρέθην ἐν τόπῳ αὐτοῦ »· καὶ πάλιν, « Ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἡχου· καὶ ὁ Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα μένει. » Τὴν οὖν τοσαύτην τοῦ σοφοῦ πρὸς τὸν ἄφρωνα διαφορὰν γινώσκων ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, διατείνεται μηδαμῶς εἶναι τοῦ σοφοῦ τὴν μνήμην μετὰ τοῦ ἄφρονος· « Καθότι, φησί, ἦδη ταῖς ἡμέραις ταῖς ἐπερχομέναις τὰ πάντα ἐπελήσθη, » δηλαδὴ τὰ τοῦ ἄφρονος· καὶ τοῦτου χάριν ἐπήγαγε· « Καὶ πῶς ἀποθάνεται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; » τὸ ἐ ἀποθάνεται· φήσας ἀντὶ τοῦ, πῶς ἐπιλησθήσεται καὶ ὁ σοφὸς ὡς ἄφρων, μηδεμίαν παρακολουθούσης αὐτῷ μνήμης ἐπ' εὐκλείᾳ καὶ δόξῃ, καθὼς οὐδὲ τῷ ἄφρονι παρακολουθεῖ τὸ παράπαν. Ὁ μὲν γὰρ σοφὸς, « Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον, » κατὰ τὸ γεγραμμένον « ἐστίν, » ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ· τὰ δὲ ἐγκαταλείμματα τῶν ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσονται, » καθὼς φησιν ὁ Προφήτης. Καὶ πάλιν, « Ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων· καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείπεται. » Τὰς γὰρ πράξεις τῶν σπουδαίων τῇ διακρινούσῃ γνώσει τοῦ Θεοῦ σαφῶς ἀνατίθῃσι, τὰς δὲ τῶν μοχθηρῶν καὶ φαύλων πρὸς ἀπώλειαν παραπέμπει.

Τοιγαροῦν μεγαλωσύνην καὶ διακρινούσαν δόξαν τῷ σοφῷ προσμαρτυρήσας, τῷ δὲ ἄφρονι διὰ τῆς ἐνομοματίας τοῦ θανάτου τὴν ἀνυπαρξίαν καὶ τὸν ἀφανισμόν, ὅσον ἦκεν εἰς κλέος μνήμης, ἐμφυλοχωρεῖ τῇ στήλῃ τῶν ἀφρόνων, καὶ κατασκευάζει καὶ δεικνυσιν αὐτῶν τὴν ζωὴν στυγερὰν καὶ φευκτὴν· φησὶ γάρ·

§ VIII.

Καὶ ἐμίσησα σὺν τῇ ζωῇ, ὅτι πονηρὸν ἐπ' ἐμὲ τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅτι τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. Καὶ ἐμίσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον μου, ὃν ἐγὼ μόχθῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅτι ἀφ' ὧν αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γενομένῳ μετ' ἐμὲ· καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται ἢ ἄφρων; καὶ εἰ ἐξουσιάζεται ἐν παντὶ μόχθῳ μου, ᾧ ἐμόχθησα, καὶ ἐσφοδίσμῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον; καὶ τίς τοῦτο ματαιότης.

Τὸν πολὺν ἀνθρώπων κἀνατῶδα χαρακτηρίζων τὰ λελεγμένα φησὶ. « Πονηρὸν γε ἐπ' ἐμὲ τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον » ἐφησεν· οὐχὶ τὴν ὑπὸ Θεοῦ γεγεννημένην κτίσιν ἐνδιαβάλλων, ἀλλὰ τὴν μοχθηρὰν πρᾶξιν τοῦ ἄφρονος τοῦ κατοικοῦντος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν τελοῦσαν ὑπὸ τὸν ἥλιον· διὰ τὸ μὴ

“ Psal. xxxvi, 5. “ Psal. ix, 7. “ Psal.

(87) Psal. xxxvii, 40. LXX habent καὶ οὐ μὴ ἐπάρξη ἁμαρτωλός....

(88) Illud σὺν αὐτῇ ζωῇ ab Aquila est, qui particulam Hebraicam *pn* notam accusativi casus sic designare ac reddere solebat: hæc, quanquam Origenes asterisco, quoties occurreret, indicaverat scilicetque, tamen in communem quoque

Jam vero de stulto audi rursus, quid dicat Propheta : « Et adhuc modicum, et non erit peccator, et inquires locum ejus, et non invenies (87). » Et iterum : « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani ; et transivi, et ecce non erat : et quæsiivi ipsum, et non inventus est locus ejus ⁸⁸. » Et rursus : « Periiit memoria ejus cum sonitu ; et Dominus in æternum manet ⁸⁹. » Cum igitur tantum esse discrimen cognoverit sapientem inter et stultum, hoc sapiens Ecclesiastes contendit. memoriam sapientis minime cum stulti memoria sociari : « Eo quod, inquit, jam 57 diebus supervenientibus oblivio omnia operuit, » stulti scilicet; itaque adjecit : « Et quomodo morietur sapiens cum stulto? » Quomodo, inquit, morietur, id est, quomodo ignorabitur sapiens, sicut stultus, quasi, non secus ac stultum, nulla eum quoque memoria, nulla nominis fama sequeretur? Nam sapiens quidem, quemadmodum sacræ habent Litteræ : « In memoria æterna est; quoniam sunt reliquię homini pacifico; reliquię vero impiorum exterminabuntur, » uti Propheta denuntiavit ⁹⁰. Et iterum : « Quia cognoscit Dominus viam justorum; et via impiorum peribit ⁹¹. » Proborum quippe hominum facta æternæ Dei cognitioni diserte assignat, improborum contra et flagitiosorum destinat morti.

Ergo amplitudinem atque immortalem gloriam sapienti futuram esse testatus, stulto autem mortis nomine, quantum ad memoriæ attinet decus, interitum et excessum; pergit proscribere stultos, vitamque eorum depingens, odio et fuga dignam ostendere; ait enim :

VERS. 17-19. Et odivi vitam, (38) quia malum super me opus, quod factum est sub sole : quia omnia vanitas et præsumptio spiritus. Et odivi ego omnem laborem meum, quem ego laboro sub sole : quia dimitto illum homini, qui factus post me. Et quis novit, utrum sapiens fuerit, an stultus? et an potestatem habuerit in omni labore meo, quo laboravi; atque sapiens factus sum sub sole? etiam hoc vanitas (89).

D

Plerosque hominum hic quoque, dicta iterans, describit. « Malum enim, inquit, super me opus, quod factum est sub sole : » quæ non eo pertinent, ut opus a Deo conditum, sed ut improba stulti facta redarguat, quicumque universam 58 hanc, quam sol ambit, terram habitat : quippe qui neque volunta-

xxxvi, 38. “ Psal. i, 6.

editionem τῶν Ὁ identidem irrepsit. Verum quia vacat omnino, nec sententiam juvat aut auget, recte, opinor, in translatione omittitur : ut Hieronymo etiam placuit.

(89) Apud LXX leges... “Ὁν ἐγὼ κοπιῶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον.... item ἀνθρώπῳ τῷ γενομένῳ, εἰ ἐξουσιάζεται, et καὶ ᾧ ἐτορετάρην....

tia arbitrio neque naturæ motibus ad recta rationis præscripta usus, temere imprudenterque pejora melioribus mutat, et quæ ad perniciem compellunt, salutaribus antepōnit. Nam huiusmodi hominibus Bonum utique fuisset, si nec geniti omnino essent, quemadmodum Dominus in Evangeliiis locutus est⁹²; illis nempe, qui in hanc vitam ingressi, vitam morte detestabiliore vixerunt, quæ illos post tempus in mortem amandaret, cui nulla omnino allatura sit finem ætas. Propterea stultorum res omnes vanitas et præsumptio spiritus sunt, sive voluntaria animi temeritas atque impetus, quo in perpetua supplicia aguntur: cum autem dicat: « Et odivi ego omnem laborem, quem ego laboro hoc sub sole: quia dimitto illum homini, qui fiet post me, et quis novit, utrum sapiens fuerit, an stultus? » eos quoque perstringit, qui sapientes quidem videntur, at cum pernoverint vitæ cursum esse quam brevissimum, et magnam simul hominum partem vitii adhaerescere, opes tamen, quas mercaturis sive agrorum cultione aut via et solertia sibi peperere, in tenuiorum et pauperum commoda minime distribuunt: studiumque in eo suum collocant, ut divitias ad extremum vitæ diem ipsamque mortem servatas ac custoditas aliis denique hominibus, sive velint sive nolint, transmittant, nec prudenter eas nec sapienter administraturis: quibus integrum quidem erit, de iis, quæ nacti fuerint, inanima atque animata in egentium atque pauperum subsidium erogare, et ex libero humani consilii iudicii arbitrio thesauros in cœlestem patriam præmittere; illud tamen continget, ut et vi ac tyrannide divitiarum in servitutem ipsi relinquantur, et nullam iidem largiendo miserendoque utilitatem iis afferant, in quorum opes et copias successerunt (90).

⁹² Matth. xxvi, 24.

(90) Parum hæc, opinor, Calvinianis arrideant. Derte enim constantem catholicæ Ecclesiæ sententiam designat docentis, viventium recte factis defunctorum animas allevari. Quod tamen Patres alii jam confirmant, Chrysostomus in primis, cujus ille potissimum insignis est locus, ubi rationem tradit, quia defuncto, qui crimina sua vivens non expiaverit, opitulari fas sit: "Εστὶ γὰρ, ἔστιν, inquit, ἔξω θέλωμεν, κοῦφην αὐτῷ γενέσθαι τὴν κόλασιν· ἂν οὖν εὐχὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῶμεν· ἂν ἐλεημοσύνην εἰδῶμεν· κἂν ἐκείνος ἀνάξιος ᾖ, ἡμᾶς ὁ Θεὸς δυσκοπήσεται. Εἰ δὲ Παῦλον ἑτέρους διέσωσε, καὶ δι' ἄλλων φαίνεται· πῶς οὐκ καὶ δι' ἡμᾶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργάζεται; ἐκ τῶν ἐκείνου χρημάτων, ἐκ τῶν σῶν, ὅθεν ἂν θέλῃς, βοήθησον· ἐπίσταξον ἑλαίον, μάλλον δὲ ὕδωρ. Οὐκ ἔχει ἐλεημοσύνα; οἰκίας ἐπιδείξασθαι; κἂν συγγενικά;· οὐκ ἔχει τὰς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους; κἂν τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὕτω μετὰ παρβύρας αὐτὸν παρατίθεται τότε ἡ γυνή, λύτρον ὑπὲρ αὐτοῦ καταθεμένη. Οὕτω πλείονων γέγονεν ἁμαρτημάτων ὑπεύθυνος, τοσούτῳ μείζονος αὐτῷ δεῖ τῆς ἐλεημοσύνης· οὐδὲ αὐτὸ δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἴσῃν ἔχει τὴν ἰσχὺν νῦν, ἀλλ' ἐλάττω πολλῶν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσος, αὐτὴν τινα ποιῆσαι, καὶ ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὡς οὖν ἐλάττωνος οὖσης, οὕτω τῷ πλεῖστοι μεγίστην ποιῶμεν αὐτῇ. Μὴ περὶ σήματα, μὴ περὶ ἐντάφια ἀσχολώμεθα. Περὶ τῆς τῶν χήρας· τοῦτο ἐντάφιον

κεχρησθαι μήτε τοῖς προαιρετικοῖς βουλήμασι, μήτε ταῖς φυσικαῖς κινήσεσι λογικῶς καὶ προπόντως, ἀλλ' ἐξ ἀβουλίας πολλῆς καὶ ματαιοφροσύνης ἀνομιεῖσθαι τὰ χεῖρω τῶν κρείττωνων, καὶ τὰ πρὸς ἀπώλειαν συνωθοῦντα τῶν σωστικῶν. Τοῖς γὰρ τοιοῦτοις Καλὸν ἦν, εἰ μὴδὲ τὸ σύνολον ἐγεννηθῆσαν. ὁ Κύριός φησιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· οἱ πρὸς τὴν παρουσίαν ζωὴν εἰσελθόντες· ἔζησαν θανάτου φερόμενοι καὶ πρὸς θάνατον αὐτοῦ παραπέμψαντες· μετὰ βραχὺ τὸν αἰώνιον καὶ τέλος οὐκ ἔχοντα τὴν παράπαν. Διὰ τοῦτο πάντα τὰ τῶν ἀφρόνων ματαιότης πέφυκε καὶ προαίρεσις πνεύματος, ἥτοι προαιρετικὴ τῆς ψυχῆς ἀβουλία καὶ κίνησις συνωθοῦσα πρὸς κολάσεις ἀτελευτήτους· εἰπὼν δὲ, « Καὶ ἐμίσσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον, ὃν ἐγὼ μοχθῶ ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον· ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γεννησμένῳ μετ' ἐμὲ· καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται, ἢ ἄφρων; » καὶ τῶν σοφῶν μὲν εἶναι δοκούντων καθάπτεται, διεγνωκότων δὲ τὸ τῆς ζωῆς ὡκυμορον καὶ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὰ φαῦλα ροπήν, καὶ μὴ δυνεμόντων καὶ κυχρόντων τοῖς ἐνδεέσι καὶ πένησι τὸν συναθροισθέντα πλοῦτον αὐτοῖς δι' ἐμπορικῶν ὑποθέσεων, ἢ διὰ κόπων γυμναστικῶν, ἢ φιλεργίας ἐτέρας· ἀλλὰ συντηροῦντων αὐτὸν καὶ φυλαττόντων μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ παραπεμπόντων ἐκουσίως καὶ ἀκουσίως εἰς ἄλλους ἀνθρώπους· τοὺς ἥκιστα φρονίμως καὶ σοφῶς αὐτὸν διοικήσαντας, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντας κατὰ τῶν προσόντων τῷ πλούτῳ πραγμάτων ἀψύχων καὶ ἐμψύχων τοῦ διαδίδδαι τῆς δοστέρας καὶ πνευματοῦ καὶ πρὸς αὐτάρκειαν χρείας, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανοῖς, κατὰ τὸ αὐτοεξούσιον τῆς ἀνθρωπίνης βουλῆς· τε καὶ κρίσεως· ἀλλ' ἐμπαλιν ἐξουσιασθησομένους ὑπὸ τῆς τοῦ πλοῦτος δεσποτείας καὶ τυραννίδος, καὶ μηδὲν ὄφελος προξενήσαντας διὰ τῆς μεταδόσεως καὶ τῆς ἐλεημοσύνης· ἐκείνοις, ὧν διεδέξαντο τὴν τοῦ πλοῦτος πειρυσίαν.

μεγίστον· εἰπὲς τοῦνομα· πάσας κέλευσον ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆσθαι τὰς δεήσεις καὶ τὰς ἐκτετῆρας· δυσωπήσει τοῦτο τὸν Θεόν, εἰ καὶ μὴ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ἕτερος αἴτιος γίνεται τῆς ἐλεημοσύνης. Ille est: Possumus, certe possumus, si velimus, ejus supplicium levius efficere. Si preces frequenter pro illo fundamus, si quid ex misericordia largiamur: etiamsi non sit ille dignus, nos Deus exoratus audiet. Si propter Paulum alios servavit, et propter alios parcat, cur non id ipsum faciet? ex illius pecuniis, ex tuis, unde volueris juvato, instilla oleum, imo aquam. Non potest eleemosynas proprias exhibere? saltem cognatorum exhibeat: non potest a se factas? saltem pro se factas. Sic cum fiducia ipsum tunc deprecabitur uxor pretium redemptionis pro illo deprensus. Quo pluribus fuit peccatis obnoxius, eo magis opus habet eleemosyna; nec propter hoc tantum, sed quia non parem nunc vim habet, imo multo minorem. Non par enim res est ipsum quendam facere, et alium pro ipso. Cum igitur minor sit, per copiam faciemus illam majorem. Ne circa monumenta, ne circa sepulcralia operam insumamus; patrocina te iudex, hoc sepulcrum officium est maximum: Dic nomen, omnes illas iube pro ipso preces et supplicia omnes peragere; hoc Deum placabit, etiamsi non per illum, si propter illum alius sit auctor eleemosynæ. (In Act. Ap. hom. 21, n. 5.)

καὶ τοῦτο γὰρ ματαιότης· ἐστὶν ἔτι γὰρ ἄφρων Α
 υ, εἴτε δοκεῖ σοφὸς ὑπάρχειν ὁ τὸν πλοῦτον κα-
 ν καὶ μὴ διενέμων τοῖς δεομένοις, ἀλλὰ τα-
 νόμενος αὐτὸν τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσιν,
 πολλάκις συμβέηκεν, ἄφρων εὐρηται τῷ ὄντι
 μάταιος, καὶ δικαίως ἀκούσει λέγοντος τοῦ Θεοῦ
 αὐτόν· « Ἀφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν
 ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τί-
 ναι; » τὸ γὰρ, « Τίτι ἔσται; » τὴν εἰς ἐχθροὺς
 ἵκτεται τῆς τοῦ πλοῦτου δεσποτείας μετάπτωσιν,
 γέγονε πολλάκις. Διὰ τοῦτο καὶ Δαβὶδ προφήτης
 σί· « Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίτι συνάξει
 τὰ, » τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγων συμφώνως, ὡς ἀν-
 παλοὶ καὶ μισοῦντες τὸν τοῦ κεκοπιακότος καὶ διὰ
 ἁλλῶν ἰδρώτων καὶ περισπασμῶν καὶ μεριμνῶν
 εἰ φροντίζων συναθροισθέντα πλοῦτον ἔξουσιν, καὶ
 ὃν ἔκείνου χαμάτων καταπολεύσουσι. Τούτου χάριν
 Ἐκκλησιαστής καταγινώσκων καὶ καταμεμψόμε-
 ος τῶν τοιούτων ἐπήγαγε·

§ IX.

Καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ τοῦ ἀποτάξασθαι τῇ καρδίᾳ
 μου ἐν παντὶ μόχθῳ, ὥς ἐμόχθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον,
 ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι μόχθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ
 καὶ ἐν γνῶσει καὶ ἐν ἀνδρείᾳ· καὶ ἄνθρωπος,
 ὅς οὐκ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ, δώσει αὐτῷ μερίδα
 αὐτοῦ.

Τῶν πολιτευομένων τοῖς ἀνθρώποις καὶ συμβαινόν-
 των πραγμάτων, ἀπειροκάλοις διηλαθὲ καὶ σπουδαίοις
 πολλάκις παρεξέτασας τὴν φύσιν, καὶ τὴν ἀτακτον C
 καὶ κατ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν τοῦ πλοῦτου παρα-
 πομπὴν τὴν πρὸς ἐτέρους χρυσομανεῖς καὶ φει-
 δολοὺς, εἰ καὶ κιναιδοὺς καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπι-
 θυμίαις δεδουλωμένους τῇ διανοίᾳ κατοπτρεύσας καὶ
 διεγνοῦς, ἀγαθὸν παράδειγμα τίθησιν αὐτὸν τοῖς
 μεταγενεστέροις ἀλλοιώσεως τῆς πρὸς τὰ κρεῖττω
 καὶ μεταβολῆς βελτίστης καὶ λυσιτελεστάτης· ἵνα
 τῇ πρὸς αὐτὸν μιμήσει καὶ πάντες ἄλλοι τῇ; ἰδίας
 ἐθουλλας καὶ πονηροπραξίας κατεγνώκότες, ἐπι-
 στρέψωσιν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ χεῖρω κατολισθήσεως,
 καὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἀνακαλέσωνται τῆς πρὸς τὰ χεῖρω
 βρομῆς· φησὶ γάρ· « Καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ τοῦ ἀπο-
 τάξασθαι τῇ καρδίᾳ μου ἐπὶ παντὶ μόχθῳ, ὥς ἐμό-
 χθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι ὁ μό-
 χθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐν γνῶσει καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ
 ἄνθρωπος, ὅς οὐκ ἐμόχθησεν αὐτῷ, δώσει αὐτῷ με-
 ρίδα αὐτοῦ. » Ἀπὸ καρδίας καὶ διαθέσεως ἀληθοῦς
 ἐπέστρεψα, φησὶ, παντὶ τῷ προσγεγονότι μοι πλούτῳ
 διὰ πολλῶν μόχθων καὶ κόπων καὶ περισπασμῶν καὶ
 φροντίδων χαίρειν εἰπεῖν καὶ διασχορπίσαι καὶ δια-
 νείμει τοῖς ἐνδοξοῖς. Δι' ἣν αἰτίαν; Ὅτι πᾶς ἄνθρω-
 πος, φησὶν, ὁ βουλευθεὶς καὶ μοχθήσας συναθροίζεται
 πλοῦτον περιουσίαν, ὡς θαυμαστωθεὶς ἢ διὰ πλῆθος
 σοφίας, ἥτοι μεταρτίων θεωρημάτων ἀκρότητα καὶ
 γνῶσιν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἢ διὰ
 πολεμικὴν ἀνδρείαν, ἢ τὴν κατὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ
 σωματικῶν ἀντιπάλων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν κατὰ

59 Nimirum et hoc vanitas est : sive enim stul-
 tus sit, sive sapiens videatur esse, qui pecuniam
 recondit neglectisque egenis, eam inimicis, ut ple-
 rumque sit, atque adversariis reservat ; stultus re-
 vera ac demens inventus est : qui et merito Deum
 audiet sibi inclamantem : « Stulte, hac nocte ani-
 mam tuam repetunt a te ; quæ autem parasti, cu-
 jus erunt ? » Nam illud, *Cujus erunt ?* divitiarum et
 dominatus, quod sæpe contingit, translationem ad
 inimicos designat ; itaque et David propheta dicit :
 « Thesaurus parat, nec cognoscit, cui eos sit con-
 gregaturus, » idem cum Ecclesiaste affirmans, quas
 nempe is opes labore multo et sudore, atque con-
 tentione et angoribus et curis cumulaverit, ad ini-
 micos eas et adversarios esse perventuras, ut illi
 hujus laboribus perfruantur. Idcirco Ecclesiastes
 ad hujusmodi hominum condemnationem repre-
 hensionemque adjecit :

VERS. 20, 21. *Et conversus sum ego, ut renuntia-
 rem cordi meo in omni labore, quo laboravi sub sole,
 quia est homo, quia labor ejus in sapientia et in co-
 gnitione et in virtute ; et homo, qui non laboravit in
 eo, dabit illi partem suam (91).*

Conditione perpensa rerum earum, quæ ab ho-
 minibus geruntur, quæque 60 inhonestis, sæpe
 et honestis contingunt, tum considerata cum ani-
 mo suo cognitaque honorum, quam nullo ordine aut
 delectu sit, transmissione ad alios, qui auri amore
 insani, qui sordidi sunt, vel etiam pudore nullo
 præditi, corporisque cupiditatibus jamdiu dedi-
 titi, præclarum in se ipso exemplum posteris
 proponit mutationis conversionisque ad meliora
 optimæ plane atque utilissimæ : quo cæteri quoque
 omnes ex imitatione ejus temeritatem suam nequi-
 tiamque perosi, inde, quo pejora sectantes prolapsi
 sunt, pedem sic referant, ut veterem vitæ suæ pro-
 pensionem in melius reflectant. At enim : « Et
 conversus sum ego, ut renuntiarem cordi meo
 in omni labore, quo laboravi sub sole, quia est
 homo, quia labor ejus in sapientia et in cognitione
 et virtute ; et homo qui non laboravit in eo, dabit
 illi partem suam. » Ex animo, inquit, ac libens
 volensque in eam deliberationem veni, ut divitiis,
 quas labore multo et molestia et contentione et cura
 comparatas habebam, universis valedicerem, eas-
 que in egentium opera distributas profunderem.
 Quam ob causam ? Quia omnis, inquit, homo, qui
 operam suam magnis in opibus congerendis po-
 nere maluit, quatinus admirandus fieri vel sapientiæ
 magnitudine, summæque sublimium intelligentia ac
 bellica virtute ac fortitudine contra extraneos cor-
 poris adversarios, vel potius contra impetum domi-

(91) Apud LXX leges, τοῦ ἀποτάξασθαι τῇ
 καρδίᾳ μου. . . inferius vero, καὶ ἄνθρωπος, ὥς

οὐκ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ... Olymp. δώσει μερίδα
 αὐτοῦ.

natumque turpissimarum cupiditatum : cum denique ad ultimam uberrimamque omnis humanæ prosperitatis copiam et possessionem pervenerit, nisi hoc velit curetque, ut quæ Dei munere accepit, miseris egenisque large ditatis, Deo iterum retribuantur atque legentur; ac nisi caveat, ne ipse divitiarum amore captus, intactis opibus ex hac vita discedat; alter jam homo invenietur, qui laborem impenderit nullum, nullam tulerit molestiam, et partem tamen laborum ejus et molestiarum fructum recipiat. Quod ego miserrimum et magnæ infelicitatis plenissimum esse cum mecum ipse reputando nossem, animum induxi meum, ut mundum **61** universum et amicitiam atque illucubras ejus, et totam illam divitiarum cohortem plane repudiarem (92) : consiliumque cepi, nihil posthac de opibus congerendis laborare, quas hoc sub sole finem habituras lineæ quoque et fures effodiunt atque compiant; et eos contra thesauros in cælum præmittere, qui æterni futuri sunt. Quapropter adjecit :

Et quidem hoc vanitas et nequitia magna (93).

Si quis scilicet per labores, curas, molestias, omnis denique generis machinationes affluenti divitiarum copia potitus sit : nec tamen cogitet aut intelligat, quam utiliter hæc distribuantur ac dispensentur, cum egentibus ac mendicis benigne habitis, Deo dantur fenori, Deo, inquam, qui multo auctiora reddere præmia possit; itaque iis servare pergat quos neque ob sapientiam aut scientiam, neque ob fortitudinem aut quancunque aliam virtutis laudem ullus exercuerit labor : hoc vero, inquit, « Vanitas est et nequitia magna » iis nempe hominibus, qui vitæ suæ res sic administrant; cum ob id ipsum majorem illis poenam et condemnationem importet. Quare et addidit :

VERS. 22, 23. *Quoniam fit in homine in omni labore suo et in voluntate cordis sui, quo ipse laborat sub sole; quia omnes dies ejus dolorum et iracundiæ distentio ejus. Sed et hoc vanitas est (94).*

(92) Rursum hic noster aperit sententiam suam, et se de Salomonis poenitentia nihil dubitare demonstrat. Inter eos autem, qui ante eum idem senserant, maxime eminet Bachiarius ille monachus ex Hispania, in libro *De Reparatione lapsi ad Januarium* (n. 12, pag. 72 ed. Rom. Florii) : « Salomon, inquit, ille mirabilis, qui meruit assistrici Dei, hoc est sapientiæ copulari, in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, et vinculo libidinis illaqueatus, etiam sacrilegii errore se polluit, quando simulacrum Chamos Moabitico idolo fabricavit. Sed qui per prophetam culpam erroris agnovit, numquid misericordiæ cœlestis extorris est? At forsitan dicas : Nusquam eum in canone lego poenituisse, neque misericordiam consecutum. Audi ergo, frater : Poenitentiam ejus, quæ non scribitur publicis legibus, fortasse ideo acceptatam illi aliqui dicant, quia non

Α τῆς ἐπιναγείας καὶ τυραννίδος τὸν τῆς παθῶν· κἀντεῦθεν πρὸς ὑπερτάτην καὶ πλεονεξίαν καὶ παντοδραπὴν τῆς κοσμικῆς εὐνοίας γενόμενος, εἰ μὴ βουληθεῖται καὶ σπουδάζει πρὸς τοῦ Θεοῦ ταῦτα κεχαρισμένα καὶ ἐκ πάλιν αὐτῷ προστινονεῖται καὶ προστινέται διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐνδοξοὺς καὶ θεομένους μεταδόσεως, ἀλλὰ τῇ προσπαθείᾳ τοῦ κρατῆμενος ἐξέλθῃ τῆς παρούσης ζωῆς, οὕτω καταλιπὼν ἄνθρωπος ἄλλος εὐρεθήτω μοχθήσας ἢ κεκοπιᾶν, καὶ λήψεται τὴν μερίδα ἐκείνου κόπων καὶ μόχθων. Ὑπερ ἐλευθέρως πολλῆς ἀθλιότητος πολλὰς ὑπάρχον ἐνοχίας καὶ διαγνοὺς, ἐπέστρεψα, φησί, τὸ πᾶν πᾶντὶ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ φιλίᾳ καὶ προσπαθείᾳ κόσμου καὶ πάσαις ταῖς ἀπὸ τοῦ αἵματος ὁρμαῖαι; ἀπὸ καρδίας, καὶ μηκέτι μέλει τοῦ σφαιροῦ αὐτοῦ πλοῦτον τὸν ὑπὸ τοῦτον αἰῶνα τὸν ὁπου σῆς καὶ κλέπται διορύσσονται καὶ κλέπτει ἀλλὰ θησαυρίζειν θησαυροὺς αἰωνίους ἐν οὐρανῷ ἀμέλει τοῖνυν ἐπὶ γὰγε.

§ X.

Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης, καὶ κορυφία ἐστὶν. Ἀπλόνότι τὸ μετὰ τὴν συνάθροισιν τῆς ἐκείνης καὶ μόχθοις καὶ κακουχίαις καὶ παντοδραπείαις τῆς κατὰ τὸν πλοῦτον περιουσίας, ἐκινῆσαι καὶ συνῆσαι τὴν ὀνησιφόρον διανομήν καὶ διοίκησιν, καὶ δανείσαι τῷ Θεῷ διὰ τῆς τούτοις ἐνδοξοῦς καὶ πτωχεύοντας θαυμάσιους ἀντιδιδόναι τῷ δυνάμει πολλὰ πλάσιους ἀντιδιδόναι τῷ δόξῃ· ἀλλὰ ταμιεύεσθαι τοῦτον τοῖς μέτεν κόσμῳ ἐν σφίᾳ καὶ γνῶσει καὶ ἀδελφείᾳ καὶ ἄλλοις τῶν ἀρετῶν προτερήμασι· τοῦτο, γὰρ, ἐστὶν ταυότης καὶ πονηρία μεγάλη· πέφυκε γὰρ διοικοῦσιν ἀνθρώποις τὰ κατὰ τὸν οἶον ἔχειν διὰ τοῦτο καὶ καταδίκης καὶ κατακρίσεως ἐκείνου εὐρίσκεται πρόξενος. Διὶ καὶ ἐπὶ γὰγε γάρτοι.

§ XI.

Ὅτι γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ τῷ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ· αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τῶν ἡλίων· οὐκ ἔστι αὐτοῦ αὐτοῦ ἀλημάτων καὶ θυμοῦ περιστάσις αὐτοῦ· καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης ἐστὶν.

ad faciem populi, sed in secreto conscientie, teste, poenituit. Veniam autem ex hoc consensu esse cognoscimus, quia cum solutus fuisset corpore, sepultum illum inter regum Israelitæ corpora Scriptura commemorat; quod tamen a peccatoribus regibus abnegatum esse cognoscimus qui usque in finem vite suæ in proposito perveritate manserunt; et ideo quia inter reges jam meruit sepeliri, non fuit alienus a venia; non autem ipsam sine poenitentia non potuit perferri.

(93) At LXX non habent ψαλῆν.

(94) Post ea verba καὶ θυμοῦ περιστάσις αὐτοῦ hæc alia apud LXX legimus : Καὶ γὰρ ἐν παντὶ κορυφίται ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο... quæ vulgatis sic reddita. Nec per novam mentem scit. Hæc ipsa in Olymp. etiam simul.

ετασχώππει καὶ διασύρει καὶ κακίζει τῶν φει-
 ν ἄνθρώπων τὴν ἀδουλίαν, καθυπογράφων ἐπι-
 χρακτηρίζων τὰς φροντίδας καὶ τὰς ἀγρυπνίας
 τὰς ποικίλας τύβδας, ὅς ἐν τῷ θελήματι τῆς
 καρδίας ὑπήνεγκαν, ἵνα συνάξωσι τὸν πλοῦτον,
 ἐκ συμφορῶν καὶ παραλόγως ἐπέσχον, καὶ τοῖς
 θνητοτέροις ἐταμιεύσαντο, καὶ καθ' ἑκούσιον βού-
 λην ἐθησαύρισαν· μηδεμίαν αὐτοὶ τὸ παράπαν εὐ-
 ενοὶ ψυχικὴν ἔνησιν, ἀλλ' ἢ μόνον τῆς ἐν τῇ ζωῇ
 αὐτῶν γενομένης ῥαπτικής τὴν ἀπόλαυσιν· ὅπερ
 αἰσθητός ἐστι στυγνότητος καὶ πολλῆς ἀθλιότητος.
 καὶ ἐπὶ γὰρ·

§ XII.

Ὅτι ἐστὶν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ πλὴν ὃ φάγε-
 ται καὶ πίεται, καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν
 μὲν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο εἶδον ἐγώ, ὅτι
 τὸ χεῖρὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, ὅτι τίς φάγεται καὶ
 πίνει παρ' ἐξ αὐτοῦ;

Οἱ τῶν αἰώνων καὶ μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τῶν
 ερουραίων καὶ θεῶν ἀμοιβῶν πάντεώς ἀλογη-
 ντες, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μόνην τὴν ἀπολαυστικὴν
 παρούσης ζωῆς σφᾶ; αὐτοὺς ἐκδεσνότες τρυ-
 φῶν, ταύτην μόνην σκονταὶ καὶ νομίζουσιν ἀγαθὸν ἐν
 τῇ ἰδίῳ μόχθῳ καὶ κόποις· οὗς αἰνιττόμενος καὶ
 ρακτηρίζων τὰ εἰρημμένα φησὶν ὁ σοφὸς· Ἐκκλη-
 αστής. Εἰπὼν δὲ, «Καὶ γὰρ τοῦτο εἶδον ἐγώ, ὅτι
 τὸ χεῖρὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, ὃς ἐδειξεν ἀριθμῶς, ὅτι
 τῆς σωματικῆς αὐταρχείας ἡ χρεὶα καὶ ἡ πρόσ-
 φρο; τροφή καὶ κατάλληλος ἥκιστα παρεμποδίζει
 τὴν σπουδαίαν πρὸς τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν
 τῶν ἄλλων ἔργων κρείττονων, δι' ὧν εὐαρεστεῖται
 ὁ Θεὸς καὶ δοξάζεται παρὰ τῶν εὐφρόνων καὶ σφῶς
 ἐταχειροζυμένων τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν· «Εἴτε
 ἔσθιετε, εἴτε πίνετε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ
 ποιεῖτε, » φησὶ πάλιν Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος,
 καὶ πολλῶν δὲ πρῶτον ὁ προφήτης Δαβὶδ πρὸς τὸν
 ὦν ὁλῶν Θεόν· «Ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ
 ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίας, » καὶ πάλιν, «Ὁ Θε-

Avarorum hominum perversum consilium deri-
 dere et exagitando vituperare 62 pergit, descri-
 bens etiamam atque depingens quas uliro curas
 et vigilias, quamque varios animo tumultus tulerint,
 quo eas congererent divitias, quas inutiliter incon-
 sulteque reconditas prjoribus reservarent : thesau-
 ris quidem, ut expetiverant, positi, at nullo sane
 animi sui bono, nec alia ex iis utilitate capta, quam
 ut ea sibi parata esse vitæ commoda gauderent :
 quod et vanitatis indicium est, et infelicitatis ma-
 gnæ. Itaque etiam subiicit :

VERS. 24. Non est bonum homini præterquam quod
 comedit et bibit, et ostendit animæ suæ bonum in
 labore suo, et quidem hoc vidi ego, quia de manu Dei
 est : quis enim comedit et bibit sine ipso (95)?

Qui æterna ævi futuri bona et divina cœlestis
 patriæ præmia nullo in pretio habent, eaque de
 causa soli vitæ hujus voluptati totos se dediderunt,
 hanc unam in omni labore ac contentione sua bonum
 ducunt ac censent. Ex horum ingenio sigillatim sa-
 piens Ecclesiastes pronuntiat quæ dicta sunt (96).
 Cum vero ait : « Et quidem hoc vidi ego, quia de
 manu Dei est, » manifesto declarat, justam victus
 rationem et tempestivum congruumque alimentum
 nunquam honesto 63 viro impedimento esse, ne
 cætera potioris ordinis opera absolvat, quibus placare
 Deum et honore prosequi illi solent, qui cibo et potu
 sobrie et sapienter utuntur : « Sive enim mandu-
 cabitis sive bibetis, omnia in gloriam Dei facite (97), »
 ait alibi Paulus magnus apostolus; multoque
 prius David propheta rerum omnium Deum appellans :
 « Aperis tu manum tuam, et imple omne animal
 benedictione (98). » Ac rursum : « Qui dat escam
 omni carni, et pullis corvorum invocantibus
 ipsum 64. » Nam cum fluxam hominum naturam au-

63 Psal. cxxxv, 25.

(95) Apud LXX non legimus πλὴν· sed tamen
 anim adnotavit Nobilius, minus coherere illud :
 Quod comedit; nam est, inquit, Hebraismus, et
 volunt suppleri, Nisi quod comedit. Olymp. habet,
 εἰ μὴ ὃ φάγεται.

(96) Eodem modo interpretatus hæc est Nysse-
 nus : Ταῦτα, inquit, ὁ τῆς λαίμαργίας συνήγορος
 ἐκθυποφέρει τῷ διδασκάλῳ· nempe, Hæc quispiam
 quæ patrocinator objicit præceptorī. (Hom. 6 in
 Eccl.)

At quæ sequuntur, scripta a Gregorio videntur,
 cum ab oculis haberet Constitutiones apostolicas;
 ex enim ab ipsis Eusebii temporibus exstabant et
 legebantur. In his (lib. iv, c. 5) scriptum est : Πα-
 ρα τοῦ κυρίου οὖν ταῖς χήραις καὶ τοῖς ὀρφανοῖς κατὰ
 πάντα τὸν χρόνον καὶ πάσης εὐλαθείας μεταλαμβάνειν
 τῶν αὐτοῖς χορηγουμένων, καὶ εὐχαριστεῖν Θεῷ τῷ
 δόντι τοῖς πεινώσι τροφήν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τοὺς ὀρ-
 φανοὺς ἐκτείνειν. Τίς γὰρ, φησὶν, ὁμῶν φάγεται,
 ἢ τίς πίεται παρ' ἐξ αὐτοῦ; Αὐτὸς γὰρ ἀνοίγει τὴν
 χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐμπιπλᾷ πᾶν ζῶον εὐδοκίας; σίτον

νεανίσκοις καὶ οἶνον παρθένοις καὶ ἔλαιον εἰς εὐφρο-
 σύνην τῶν ζώντων· χορτόν τοῖς κτήνεσι καὶ χλόαν
 τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων· κρέα τοῖς θηρίοις, σπέρ-
 ματα τοῖς ὀρνέοις, καὶ πᾶσι τὴν πρόσφορον τροφήν.
 Nempe : Consilium igitur damus viduis et pupillis;
 ut cum summo metu et summa reverentia capiant
 quæ eis suppeditantur, utque Deo escam danti esu-
 rientibus gratias agant, et in eum oculos intendant.
 Quis enim, inquit, vestrum comedit, aut quis bibet
 sine ipso? Ipse enim aperit manum suam, et implet
 omne animal benedictione; tribuit frumentum jure-
 nibus et vinum virginibus et oleum ad virentium hi-
 laritatem; fenum jumentis et herbas servituti homi-
 num, carnes belluis, semina avibus, et omnibus
 alimentum conveniens.

(97) I Cor. X, 31. Sed verba ipsa Pauli sunt :
 Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα
 εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.

(98) Psal. cxliv, 16, sed LXX habent τὰς χεῖράς
 σου.

cior ejus sic formaverit ac constituerit, ut nisi alimentorum subsidio sustentari non possit, merito et Ecclesiastes a manu Dei esse dixit, quod manducemus, quodque bibamus.

τροφῶν μεταλήψεως, εικότως ἀπὸ χειρὸς εἶναι τοῦ τὸ πεινῶν.

Supremo igitur consilio, et singulari Dei erga homines providentia id nobis delatum est. At comessationibus, præter quam opus sit, indulgere, et nature plus concedere quam petat, seque in exquisitis omnis generis epulas ac potationes ingurgitare; consilium est insatiabilis voracisque cupiditatis: quemadmodum sordide avaræque se gerere, et coactas omnis generis opes ita servare, ut pro portione copię, quæ domino suppetit, in eorum commoda non refundantur, quos necessitas premit, a Deo non est: utrumque enim ab una hominis voluntate atque perverso consilio ortum habet; quare cum id, quod in homine præcipuum est, mens atque ratio, tanquam in servitutem adducta, misere ob crapulam hebescit, nec renovari divinitus et cognitionibus ac ministeriis par esse potest; tum divitiarum in malorum et flagitiorum hominum commoda sepositarum æterna supplicia possessoribus parant. Ut enim aliorum miserti non sunt, ita nulla ipsis misericordia tribuetur: quique nihil ulli commodaverunt, pari ratione a Deo, qui donata egenis sibi data putat, nullam mercedem ferent.

Sobrie ergo certoque tempore manducare **64** ac bibere, atque ea agere, quæ natura tanquam necessaria omnino requirit, et quibus si careat, nec incolumem vivere vitam, nec Conditori tuo, quæ debes, ministeria diurnis nocturnisque precibus præstare possis, divinæ utique dextere sive bonitatis et consilii opus est. At ultra modum et præter naturæ necessitatem hisce indulgere, rabidi insani- que ventri, et perverse voluntatis, non divinæ dextere aut divini consilii opus dixeris. Atque hoc idem merito quis de divitiis pronuntiaverit. Ut enim ea, quas sibi homines multo labore ac sudore, at- que naces veritatis et justitiæ pepererint, siquidem spe Dominum respiciant, et egenis illas pro sua quisque facultate distribuant, bona res sunt, et bona afferunt incorrupta atque perpetua; ita opes illæ, quas homines, quacunque ratione potuerint, congestas in sua commoda absumunt, neque in egentium ac mendicorum subsidium derivant, de quibus dixit Dominus: «Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis», mala res sunt, et malam plane mercedem impor- tant.

Si quis vero mystico etiam sensu verba illa comedere et bibere velit interpretari, ut hoc proprie *Trinum* ab Ecclesiaste denominatum contendat; non

A δούς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ καὶ τοῖς νεκροῖς τῶν ῥάκων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. Ὁ Τῆς γὰρ ἐστὴς ἡμῶν φύσεως οὕτως ὑπὸ τοῦ διαπύσσου αὐτὴν ὁρίσθαι εἶναι τὴν σύστασιν διὰ τῆς Θεοῦ καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς ἔφησε καὶ τὸ φαγεῖν.

Τοῦτο οὖν ἐστὶ τῆς ἀνωθεν ἡρητημένης θείας δουλῆς καὶ φιλανθρώπου προνοίας· τὸ δὲ κεχρη- ταῖς παρὰ τὴν χρεῖαν ἀδδωφαγίαις, καὶ τῆς φύ- τῆς αὐτάρκειαν ὑπερβαίνειν καὶ κατεμφορεῖσθαι καρυκευτικῶν καὶ παντοδαπῶν βρωμάτων καὶ μάτων, ἐξ ἀχορέστου καὶ λαιμαργικῆς τοῦ σαρκι- φρονήματος ἡδονῆς· ἡ τὸ φειδωλὸν εἶναι, καὶ λάττειν τὸν ποικίλον καὶ παντοδαπὸν πλοῦτον, καὶ μὴ διαδίδοναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς προσούσης τῷ κεκτημένῳ περιουσίας, οὐκ ἐστὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Μόνης γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέ- σεως καὶ πονηροβουλίας ἐστὶν ἐκάτερον, δι' ἧς κα- ταῖς κραιπάλαις καταδεδουλωμένος ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος ἀμαυροῖ τὸ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἡγεμ- κὸν καὶ πρὸς τὰς θείας νεώσεις καὶ θεωρίας καὶ λειτουργίας καθίστησιν ἀνενέργητον. Καὶ ταμεν- μένος δὲ πρὸς ἐτέρους μοχθηροῦς καὶ φαύλους πλοῦτος προμνᾶται τοῖς ἔχουσιν αὐτὸν ἀτελευτήτως κολάσεις· ὡς γὰρ οὐκ ἠλέησαν, οὐδ' αὐτοὶ πάντως ἐλετηθῆσονται· καὶ τοῖς μὴ δανεῖσασιν οὐκ ἀντιδθ- σεται παρὰ τοῦ λαθόντος Θεοῦ διὰ τῆς τῶν παντῶν λήψεως ἡ ἀντίδοσις.

C Τὸ τοίνυν σωφρόνως καὶ ταταγμένως φαγεῖν καὶ πεινῶν, καὶ τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἀπαραιτήτως ἀνα- κατὰ ζητούμενα δρᾶν, ὡς ἀνευ οὐχ οἶόν τε ἐπι- ἑρῶμένως ζῆν πρὸς τῷ καὶ τῷ Δημιουργῷ καὶ κεχρεωστημένους ἀποδίδοναι λειτουργίας καὶ πρῶ- χας ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς, τῆς θείας χειρὸς, ἡ ἀγαθότητος καὶ βουλῆς, ἔργον ἐστὶ· τὸ δὲ περι- καὶ τῆς ἀναγκῆς χρεῖας πόρρωθεν ὄν, τῆς λυ- σης καὶ μακρῶν γαστρὸς καὶ προαιρέσεως, οὐ οὐχὶ τῆς θείας χειρὸς καὶ βουλῆς. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ πλοῦτου φήσκει προσηκόντως· ὡς μὲν ἀπὸ μόθου καὶ κόπου καὶ τῶν ἰδίων ἰδρώτων τῷ ἀνθρώπῳ συναθροίζόμενος πλοῦτος μετὰ τῆς πρεπούσης ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης τοῖς ἔχουσιν ἐλπίδας ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ διανέμουσι καὶ τοῖς ἐδεέσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἀρ- θάν ἐστι καὶ πρόξενος ἀγαθῶν ἀκηράτων καὶ διω- νιζόντων· τὸ δὲ πλουτεῖν μὲν, ὡς ἂν τις καὶ δου- θεῖη πλουτεῖν, εἰς ἑαυτὴν δὲ καὶ πρὸς τὰς ἰδίας χρεῖας τὸ τοῦ πλοῦτου προσαναλίσκειν· μὴ λαμβά- νειν δὲ κοινωνοὺς καὶ τούτῳ τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πω- χεύοντας περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος· «Ἐφ' οὗ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχ- στῶν, ἐμοὶ ἐποιήσατε»· πονηρὸν ἐστὶ καὶ πονηρῶν ἀνταποδόσεων πρόξενον.

Εἰ δὲ τις βουλευθεῖ καὶ μυστικώτερον ὑπολάβῃ τὸ «φαγεῖν» καὶ «πεινῶν», ἵνα τοῦτο καὶ κυρι- ὸς ἀγαθὸν ὀνομάζεσθαι τῷ Ἐκκλησιαστῇ καταγγεί- ρῃ.

οὐκ ἀπεικείτως ἐρεῖ τῆς μυστικῆς τραπέζης τὴν ἀρ-
τον δηλοῦσθαι τὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντα, καὶ
τῷ κόσμῳ διδόντα ζωὴν, περὶ οὗ φησιν ὁ Κύριος,
« Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν »· καὶ μέντοι
κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὸ μυστικὸν ποτήριον, ἐν ᾧ κε-
κραται τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης· περὶ οὗ φησιν
ὁ Κύριος· « Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ
αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον
εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. » Εἰκὸς δὲ τὸν σοφὸν Ἑκ-
κλησιαστήν ὑπὸ τῆς ἀνωθεν ἐμπνευσθέντα χάριτος
ἐν τῇ διαλέξει τὸν αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν ὑπο-
θέσεων καὶ πρὸς γράμματα διαλαθεῖν καὶ περὶ τῆς εἰρη-
μένης πνευματικῆς καὶ νοητῆς ἀπολαύσεως, ἣν ἀπὸ
χειρὸς τοῦ Θεοῦ μάλιστα καὶ διαπερόντως ἴσμεν γε-
γεννημένην. Μήποτε γάρ καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ βί-
βλῳ τῶν Παροιμιῶν παρὰ τῆς ἐνυποστάτου καὶ
θεαρχικῆς Σοφίας· « Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἔμῳν ἀρ-
τον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν, » τὴν ταιαύ-
την ἡμῖν παρίστησιν ἐκδοχὴν· ἀμέλει τολύνει ἐπ-
εγγαγε ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής·

§ XIII.

« Οἱ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου αὐ-
τοῦ ἔδωκε σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ εὐφροσύνην·
καὶ τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ
προσθεῖναι καὶ τοῦ συναγαγεῖν, τοῦ δοῦναι τῷ
ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. »

« Matth. xxvi, 26; Luc. xxi, 20.

(98) Matth. xxvi, 26; Lucas, xxi, 19, qui tamen
non habet κλῶμενον, sed διδόμενον.

(99) Non jam hic Gregorius noster ea verba tan-
quam ab adversario aliquo prolata explicat, sed
velut ipsius Ecclesiastæ dictum interpretatur: quod
quidem non consideratissime factum videretur,
nisi aliorum opinioni hoc se dare ipse ostenderet,
et ab ea, quam exposuit, sententia quodammodo
discedere.

Formulæ autem, quas hoc loco recitat, quæque
infra etiam ter occurrunt, ex veteribus Græcorum
Liturgiis depromptæ sunt. In ea quippe Liturgia,
quæ Basilii appellatur, ita scriptum est: « Ἐδωκε
τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπὼν,
Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν κλῶμενον, εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. Id est: *Dedit
sanctis discipulis suis et apostolis, dicens: Accipite,
comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis
frangitur in remissionem peccatorum.* Subinde vero,
« Ἐδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις
εἰπὼν, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά
μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολ-
λῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. Nempe *Dedit
sanctis discipulis suis et apostolis, dicens: Bibite
ex hoc omnes; hic est sanguis meus novi Testamenti,
qui pro vobis et multis effunditur in remissionem
peccatorum.* Similia porro invenies in Liturgia, quæ
Chrysostomi nomen habet, similia item in omnibus
Orientalibus. Itaque Renaudotus (*Lit. tom. I,
pag. 329*): « Hæc, inquit, frequentissima verborum
Christi pronuntiantium forma, qualiter legitur in
Gregorii Marci quæ Græcis Liturgiis, ut etiam Copti-
cis; nam nescimus, qua ratione Maronita interpretes
contra omnium librorum fidem vertent, *Quod pro
multis tradetur, et pro multis dabitur*: cum Ara-
bice versiones vocem habeant, quæ τῇ κλῶμενον
accurate respondeat, ut etiam Coptica; sed ejus
rationem non habuit in toto interpretationis suæ

A ille immerito mysticæ mensæ panem significari
dicat, qui de cœlo descendit, et mundo vitam im-
perit, de quo Dominus ait: « Accipite, comedite,
hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in
remissionem peccatorum (98); » atque adeo mysti-
cum quoque poculum indicari, in quo commistus
est sanguis novi testamenti: de quo Dominus dicit:
« Bibite ex eo omnes; hic est sanguis meus, qui
pro vobis et multis effunditur in remissionem pec-
catorum »· Veri autem simile est (99), sapien-
tem Ecclesiastem 65 superno favore inspiratum,
dum argumenta tractat rerum, quæ corporeis sub-
jecta sunt sensibus, hanc quoque attingere, quam
diximus, spiritus et mentis voluptatem, quam a
manu Dei potissime et singulari plane modo scimus
B esse profectam. Nonne enim id quoque, quod in
Proverbiorum libro divina illa ac per se ipsa sub-
sistens Sapientia protulit: « Venite, comedite panem
meum, et bibite vinum, quod miscui vobis (1), »
sententiam nobis ejusmodi exhibet? enimvero ad-
jecit sapiens Ecclesiastes:

Vers. 26. Quoniam homini bono coram se dedit
sapientiam et scientiam et lætitiā; et peccanti
dedit sollicitudinem, ut augeat et congreget ad dun-
dum bono ante faciem Dei.

C decursu. » De iis autem verbis, quæ in consecra-
tione omittuntur, hæc habet apposite Harduinus:
« Quæadmodum ex translatione accepta a Christo
Domino dicit Ecclesia *Mysterium fidei* in consecra-
tione calicis; sic ex eadem omnino traditione
præmittit in consecratione panis hæc verba,
Quod pro vobis tradetur, vel Quod pro vobis datur;
tametsi prolata tunc ea fuisse a Domino, cum sa-
cramentum institueret, testes sint Paulus et Lucas.
Docente Domino nimirum post resurrectionem cum
sacrae liturgiæ modum ritumque definiret, corpus
ibi suum intelligi oportere esse per se venerabile,
etiam si pro nobis non traderetur: quamvis tradi-
tum illud fuisse, norint fideles, et forma ipsa con-
secrationis calicis aperte prodatur. » (*De sacram-
ent. embol. 3. in fine.*)

At unde, inquires, sunt Græcorum illa τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν κλῶμενον? Utiq; a Paulo apostolo; sic enim
Corinthios in prima epistola (x, 16) interrogat: Τὴν
ἀρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ
Χριστοῦ ἐστίν; id est, *Panis, quem frangimus, nonne
participatio corporis Domini est?* quæ sic explicat
Chrysostomus: (Tom. X, hom. 24, n. 2 in I Co-
rinth.) Διὰ τί δὲ προσέθηκεν, Ὅν κλῶμεν; τοῦτο γάρ
ἐπὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας ἐστὶν ἰδὲν γινόμενον· ἐπὶ
δὲ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον τοῦτο·
Ὅσπου γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, οὐ συντριβήσεται. Ἀλλ'
ὅπερ οὐκ ἐπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο πάτχει ἐπὶ
τῇ προσφορᾷ; διὰ δὲ, καὶ ἀνέχεται διακλῶμενος, ἵνα
πάντας ἐμπλήσῃ. Nempe, *Qui autem addidit, Quem
frangimus? hoc enim in Eucharistia fieri videre est,
in cruce vero non item, imo contrarium. At enim
Us non comminuetur. Sed quod non passus est in
cruce, hoc propter te patitur in oblatione, et frangē
patitur, ut omnes impleat.*

(1) Proverb. ix, 5. Verum apud LXX textus,
« Ἐλθατε, φάγετε τῶν ἐμῶν ἀρτων, καὶ πίετε οἶνον, ὃν
ἐκέρασα ὑμῖν. »

66 Congruunt inter se hoc Ecclesiastarum effatum et Moysis theologi illius magni verba dicentis : « Posuit Deus ante conspectum tuum vitam et mortem, bonum et malum (2). » Nam unicuique hominum Auctor nostri generis et naturalibus et scriptis legibus dedit, ut quæ bona quæque meliora, et mala item quæ essent quæque pejora, cognoscere posset : ac quemadmodum unam quisque rationalem intelligentemque sortitus est animam, ita unam pariter affectionem haberet bonam honestique studiosam, seligeretque bona factu et potiora, unde vitam hauriret ; contrariorum vero optionem et delectum tanquam mortiferum respueret, atque a vita procul detestaretur. At homines, quamquam naturam nacti cum intrinsecus vi, potentia, affectibus, tum extrinsecus conformatione habitumque unam atque eandem, magna ex ignorantia honestatis, et ex pravitate consilii in naturam, quæ una esset, divisionem induxerunt absurdam, ut variam diversamque mentis humanæ voluntatem demonstrarent. Alii enim (3), quia honestati veritatisque student, naturæ limites reveriti, ea, quæ naturalis prudentia præscripsit, sancte servant, nec quæ ab aliis ferre nolint, ipsi cuiquam inferre audent : quinimo quod sibi ab aliis præstari dignum putant, hoc et ipsi aliis præstant : itaque divinas leges et naturæ præscripta plane inter se consentire declarant. Ceteri vero, quæ ratio in primis et omnium virtutum domina et regina prudentia inter honesta et justa et utilia numerat, cum honestatem odio prosequuntur, ultro prava interpretatione pervertunt : hoc enim, ut arbitror, verba significant illa : « Ad dandum bono ante faciem Dei ; » nimirum peccati avidus homo et vanarum cogitationum plenus, cum se in omnem perversitatem improbitatemque projecit, sapientiam, inquit, et scientiam, et quam hæc animis rationi obsequentibus lætitiā affert, et divinum **67** gaudium ac jucunditatem, quæ Deus volentibus dat omnibus, ego in votis non habeo, sint utique ante conspectum tuum, quando nempe Deus tibi dederit. Idcirco adjecit : « Quoniam et hoc vanitas et præsumptio spiritus⁴⁶. » Usitatam sententiam rursus iterans, quia eos a se damnari significat, qui falsa et mala præoptant.

A quorum imitatione omnes procul abesse studeamus : ut et eorum, quæ mala ac fugienda sunt optionem totis viribus a nobis deprecemur ; et quæ digna omnino, ut eligantur, ac salutaria sint, ea nobis ad agendum et cogitandum præsu-

⁴⁶ Eccl. ii, 26.

(2) Dicitur, c. xxxv, n. 19, ad hæc sunt Moysis verba : Τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον ὁρίσκα πρὸ προσώπου ὑμῶν, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κατάραν.

(3) Hæc ipsa paucis Eusebius : Καὶ αὐτὸς μὲν ὁμοίως τὴν φύσιν τοὺς πάντας ὑποστησάμενος, προκαίρειται οἰκείᾳ χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων αἰρεσιν τοῖς πᾶσιν ὁμοίως συγκαχώρησεν. Οἱ δὲ, ὅτε κύριοι τῶν καθ'ἑαυτοῦ, ἀρετοὶ τε καὶ ἐλευ-
τεροὶ τὴν δόμην, αὐτοπροαίρετῳ γνώμῃ διεστήσαν

Παράλληλόν ἐστι τὸ παρὲν ῥητὸν τοῦ Ἐκκλη-
στοῦ τῷ φάσκοντι ῥητῷ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ
φάντορος Μωυσέως· ἡ Τίθεικεν ὁ θεὸς πρὸ προσώ-
που σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ καλὸν καὶ τὸ
κόν. ἡ Παντὶ γὰρ ἀνθρώπῳ τὴν διάγνωσιν τῶν
θῶν καὶ κρειττόνων, καὶ τὸ ἐμπλεῖν τῶν πο-
καὶ χειρόνων δέδωκεν ὁ δημιουργὸς, καὶ διὰ τῶν
φύτων νόμων, καὶ διὰ τῶν γραπτῶν, ἵνα καθὼς
ψυχῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς λαλό[γ]ησιν ἅπαντες, καὶ
καὶ διάθεσιν ἔλυσιν ἀγαθῶν καὶ φιλόκαλον, καὶ
ἀγαθῶν καὶ κρειττόνων καὶ προξένων τῆς ζωῆς ἐπι-
γωνται τὰς πράξεις· τῶν ἀντικειμένων δὲ τοῦτο
αἰρεσιν καὶ τὴν ἐκλογὴν, ὡς θανάτου ποιητικῶν ἐπι-
δράσκωσι καὶ πόρρω τῆς ἰδίας ζωῆς παραπέμψωσι.
Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν φύσιν λαχόντες καὶ κα-
τὰς ἐνεργείας καὶ δυνάμεις καὶ διαθέσεις τοῦ ἐνδὲ-
ανθρώπου, καὶ κατὰ τὴν διάπλασιν καὶ σχηματισμὸν
τοῦ ἐξοθεν, διαίρεσιν παράλογον εἰς τὴν μίαν φύσιν
παρεισκαίρουσιν ἐκ πολλῆς ἀπειροκαλίας καὶ πονη-
ροβουλίας, ἄλλοις καὶ διάφορον ἐπιδεικνύμενοι τῇ
λογικῇ ψυχῇ τὴν προαίρεσιν. Οἱ μὲν γὰρ τῶν τῆς
φύσεως ὁρῶν, οἷα δὲ φιλόκαλοι καὶ φιλαλήθεις, ἐν τῇ
βουλομένῳ διαμένειν, τὰ κεκριμένα τῇ φύσει ἡ-
νήσει φυλάττουσιν, οὐκ ἐθέλοντες ἄλλοις ποιεῖν, ἢ
βούλοντα· πάσχειν αὐτοὶ παρ' ἐτέρων· ἀλλ' ἐπε-
ἀξιοῦσιν ἄλλους ὁρᾶν εἰς αὐτοὺς, τοῦτο καὶ αὐτοὶ
δρῶσι τοῖς ἄλλοις· καὶ ταύτῃ τοι καὶ τοὺς τοῦ θεοῦ
νόμους συμφῶνως τοῖς τῆς φύσεως ὁροῖς ἐναρμό-
νουςιν. Ἄλλοι δὲ τὰ παρὰ τῶν ἐμφύτων λογικῶν
καὶ τῆς κυριωτάτης καὶ βασιλίδος τῶν ἀρετῶν πᾶ-
γενικῶν τῆς φρονήσεως, νοηθέντα καλὰ καὶ ὀνεί-
καὶ συμφέροντα, διὰ μισόκαλον γνώμην αὐθαίρε-
παρalogίζονται. Καὶ τοῦτο γὰρ, ὡς οἶμαι, σημα-
τῇ, « Δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ θεοῦ
τούτῃστιν, εἰς πᾶσαν ἐξουσίαν κακοβουλίαν καὶ π-
νηροπραξίαν τὴν σοφίαν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν δι-
αὐτῶν ἐγγινόμενῃ ταῖς λογικαῖς καρδίαις εὐφροσύ-
νην καὶ θέλει ἀγαλλίσαι καὶ χαρὰν, ἣν ἔδωκε ὁ
θεὸς πᾶσι τοῖς βουλομένοις, ἀβούλητον ἔχω, φησὶ·
φιλαμαρτήμων καὶ ματαιόφρων· ἔπρωσαν δὲ τὸ
προσώπου σου, δηλαδὴ τοῦ θεοῦ σοὶ δεδωκτός· καὶ
καὶ ἐπήγαγε· « Καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ π-
αίρεσις πνεύματος· » τὸ σύνηθες ἀπόφθεγμα, π-
σημαντικὸν καταγνώσεως τῶν τὰ φευδῇ καὶ τῶν
προαιρουμένων, καὶ νῦν αὖθις εἰπὼν.

Ὅν τῆς μιμήσεως πόρρω γενέσθαι σπουδαίον
ἅπαντες, καὶ τῶν φευκῶν καὶ φαύλων τὴν πείραν
παντὶ σθένει διαδρᾶναι προθυμῶμεν· τῶν αἰρετῶν
δὲ τῷ ὄντι καὶ σωστικῶν προειλόμεθα τὰς προξέ-
καὶ τὰς ἐννοίας· ἵνα καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας

οἱ μὲν τὴν εὐθεϊαν ὀδεύουσιν, οἱ δὲ τὴν διάστροφον ἐκ-
μενοί. Id est : Et ipse quidem, cum universos natu-
similes constituisset, voluntate propria quævisque ni-
lora deligere pariter permisit. Illi vero, miserte ut
sui ipsorum domini, sui juris ac liberi quoad motum
essent, arbitratu suo disjuncti sunt, aliis rectam,
obliquam aliis etiam præoptantibus. (In psalm. lvi,
p. 258.)

ἀξιοθώμεν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A manus : quo et cœlorum regnum: per ipsum Christum Dominum nostrum adipiscamur. Cui gloria et imperium cum Patre omnipotente et sancto honoque ac vitæ auctore Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

LIBER TERTIUS.

§ I.

Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πρᾶτται ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

Τὰ περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων ὡς ἀπὸ μέρους διεξελθὼν, οἷον περὶ τῆς ἀνθρώπου παρελεύσεως καὶ γνώσεως, περὶ τῆς διαιωνιζούσης ἐδραστήης γῆς, περὶ τῆς ἡλιακῆς φορᾶς καὶ κινήσεως, περὶ χειμάρρων καὶ ποταμῶν καὶ θαλάσσης, καὶ διαγγέλλας τὴν ὑποταγὴν καὶ θητείαν τῶν κτισμάτων πρὸς τὸν ἰδιὸν κτίστην καὶ ποιητὴν ἀπαραιτήτως ἐνεργουμένην πάντοτε καὶ κατὰ φύσιν, καὶ μέντοι καὶ κατὰ φυσικὴν ἐναντίωσιν· εἴτα διαλαλήσας περὶ τῶν παρακολουθούντων καὶ συμβαινόντων τοῖς φιληδόνοις ἀνθρώποις, καὶ περισπασμῶν μοχθηρῶν ἐξ ἀδουλλίας, καὶ τῶν φανολογιῶν καὶ κακοπραγιῶν, περὶ ὧν καὶ εἶπε, « Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης »· καὶ καταγνοῦς καὶ καταμεμφάμενος τῶν ἐν εὐφροσύνῃ καὶ γέλωτι ζῆν τὴν ἰδίαν ἀφιέντων καρδίαν, καὶ τοῦ συναθροισθέντος αὐτοῖς πλούτου τὰ εἶδη καὶ τὰς ὀνομασίας εἰπὼν, καὶ στηλιτεύσας καὶ θαυμάσας καὶ ταῦτα πάντα ματαιότητα καλέσας καὶ προαίρεσιν πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ὀπερθεῖς τὴν σοφίαν τῆς ἀφροσύνης οὐκ ἀσυγκρίτως οὖσαν κρείττονα καὶ νικῶσαν ἔχουσαν ψῆφον ἐπὶ πᾶσι τοῖς κρατίστοις δηλαδὴ καὶ βελτίστοις, ὅσων ἔχει τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος· κἀντεῦθεν τὴν ἰδίαν καρδίαν ἐπιστρέψας πρὸς τὰ βελτίω, καὶ πείσας ἀποτάξασθαι παντὶ μοχθηρῷ μόχθῳ καὶ τῇ φιλίᾳ τοῦ κόσμου· νῦν ἐξαλαμβάνει περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ταῦτα πάντα περιέχοντος καὶ συνεχόντος, καὶ φησι, « Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πρᾶτται ὑπὸ τὸν οὐρανόν. »

Ἀλλὰ τὸν μὲν χρόνον ὡς γενικώτατον καὶ περιεκτικώτατον καὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων καὶ τῶν κατὰ σύμβασιν συμπεπνόντων· καὶ μέντοι καὶ τῶν καιρῶν, οἷς καὶ ὡς εἶδεν τοῦ χρόνου δευτέραν τάξιν, κατὰ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων ἀπάνειμε, τῷ λόγῳ διέλαβε. Εἴ τι μὲν γὰρ καιρὸς, τοῦτο καὶ χρόνος· ὡς περ εἴ τι μὲν ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ ζῶον· οὐκ εἴ τι δὲ χρόνος, τοῦτο καὶ καιρὸς· ὡς περ οὐδ' εἴ τι ζῶον, τοῦτο καὶ ἀνθρώπος. Χρόνος μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ

68 CAP. III, VERS. 1. *Omnibus tempus est, et tempestivitas omni rei sub cælo* (4).

Postquam de rerum natura quasi per partes disseruit, nimirum de hominis transitu et cognitione, de perpetua terræ stabilitate, de solari gyro atque motu, de torrentibus et fluviiis et mari : tum rerum conditarum obsequium illud et famulatum enuntiavit, quem auctori ac conditori suo constantissime et ad naturæ modum et præter ipsam quoque naturam semper exhibent : ac postquam verba de iis fecit, quæ voluptarios homines comitantur ac consequuntur, deque improbis et temere susceptis contentionibus ac flagitiosis pravisque factis, de quibus etiam dixit : « Vanitas vanitatum et omnia vanitas ; » ac deinde eos damnavit et reprehendit, qui animum ad vitam lætitiæ risuque jucundam transtulerant ; designatisque divitiarum, quas illi congressere, generibus ac nominibus, suam cuique rei notam inussit, quasi-que triumphans vanitatem omnia et spiritus præsumptionem appellavit : idemque sapientiam propterea magnificentius extulit, eamque stultitiæ quodammodo comparatam longe excellere, atque in iis, quæ præclarissima et optima habentur, lucis instar præ tenebris omnia superare ostendit : ac denique animo ad mellora converso, omnes hortatus est, ut labori cuique præpostero et mundanæ amicitiae renuntient ; de tempore jam sermonem instituit, quo hæc omnia complexa continentur, atque ait : « Omnibus tempus est, et tempestivitas omni rei sub cælo. »

69 At tempus ita verbo distinctit quasi id, quod generatim lateque res omnes comprehendit, tam eas quæ natura sunt, quam eas quæ eventu contingunt : atque adeo ipsas etiam tempestivitates, quibus et, tanquam formis ipsius temporis, ut ex hominum collocatione apparet, ordinem secundum attribuit. Nam quod tempestivitas sit, tempus etiam est, quemadmodum quod homo, idem et animal : æt non quod sit tempus, idem et tempe-

(4) Olymp. ὑπὸ τὸν ἥλιον.

stivitas est, ut nec quod animal, idem et homo. Etenim tempus quidem est intervallum, quod protenditur inter statum et motum eorum, quæ sunt, nec habet in semetipso distinctam circumscriptamque substantiam naturæ suæ atque motus: nisi quis præcidere maluerit, et præteritum a præsentem et futuro secernere, tripartitam illam divisionem secutus, quæ usu recepta a professoribus artium in cæteros homines manavit. Quippe naturam etiam et motum temporis inter continuas quantitates ii potissimum referunt atque censent, qui otium suum in ejusmodi studiis contriverunt (5). At vero tempestivitas definitum ac terminatum habet principium atque exitum. Nam ætatis tempestivitati proprium est initium ac finis: eodemque modo et autumnus et hiemis, ipsiusque veris, quæ temporis sunt species, et temporis spatium comprehensa continentur. Itaque ait sapiens Ecclesiastes: « Omnibus tempus est; » velut si diceret: Per omnes res et naturales et accidentes permeat, omnia in se ipso discriminat, omnia comprehendit ac continet. Singulis autem in rebus, quæ natura aut eventum sunt, sive ex in potestate nostra sint, sive non sint, sua inest tempestivitas (6).

Sol etenim suam habet propriam terræ illustrandæ tempestivitatem, nempe diem, suam item occasus infra terram, id est noctem. Ac sua quoque cæteris astris tempestivitas est. Nec minus terra propriis tempestivitatibus respondens, secunda animantium genitrix et frugum parens ostenditur, fertque germina, et fetus edit innumerablem ac diversorum generum; eademque rursus emoritur quodammodo ac cessat, minime jam ad fructus gignendos et prolem procreandam apta: donec iterum reviviscat, vitalemque vim pristinam vere resumat. Quare postquam pronuntiavit, tempus permeare per omnia, idemque omnia continere atque complecti; tum suam cuique rei tempestivitatem sive natura sive eventui contingentem attribuit: distincto jam rerum pleraque percurrit, atque ait:

Α συμπαταίνόμενον διάστημα τῇ διαμονῇ καὶ κινήσεως τῶν ὄντων, οὐκ ἔχων καθ' αὐτὸν διωρισμένην περιγεγραμμένην τὴν ὑπαρξίν τῆς ἰδέας φύσεως· ἐκινήσεως· εἰ μὴ τις ἀποτεμεῖν ἐθέλῃ, καὶ διὰ τὸν παρελθόντα τοῦ ἐνεστώτος καὶ μέλλοντος· παραληφθεῖσαν αὐτοῦ διαίρεσιν τριμερῆς, καὶ τριδοθεῖσαν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν τεχνῶν. Μάλιστα γὰρ καὶ τοῦ χρόνου τὴν φύσιν καὶ κινήσιν ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγουσι καὶ τιθεῖσιν οἱ τὰ τοιαῦτα τὴν σχολῆς τεχνικότητας. Ὁ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ περιωρισμένην τὴν ἰδέαν ἀρχῆς τὴν τελευτὴν. Καιρὸς μὲν γὰρ θέρους· ἰδέας οὖν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τελευτὴν· ὡσαύτως μὲν μετὰ τοῦ χειμῶνος ἐστὶ γὰρ μὴν καὶ τοῦ ἔαρος, καὶ τοῦ χρόνου πεφύκασι καὶ συνέχονται· καὶ διὰ τοῦτο φησὶ περιέχονται καὶ συνέχονται· καὶ διὰ τοῦτο φησὶ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, « Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, » ἀπὸ τοῦ, ἐν πᾶσι καὶ φυσικοῖς καὶ συμβεβηκότα πράγματι δίδωσι καὶ πάντα διεξήλθεν ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ πάντων ἐστὶ περιεκτικὸς καὶ συνεκτικὸς· ἐφ' ἑκάστῳ δὲ πράγματι καὶ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν κατὰ σύμβασιν γινόμενων ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν καιροῖς ἰδιάζων ἐστίν.

Ἐπεὶ γὰρ ἡλὸς ἰδίον ἔχει καιρὸν τῆς ὑπὲρ γῆς λάμπειν αὐτοῦ τὴν ἡμέραν· ὁμοίως καὶ τὴν νύκτα τῆς ὑπὸ γῆν δύσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων ἕκαστος ἰδίον ἔχει καιρὸν. Ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ καὶ οἱ ἰδίους διακριτοὺς δείκνυσθαι ζωὴν καὶ καρπὸν, καὶ δίδωσι τὴν βλάστην καὶ τὸν τόκον τῶν ἑρῶν καὶ διαφόρων εἰδῶν· καὶ πάλιν τρόπον τινα θνήσκει καὶ τελευτᾷ, καὶ γίνεται παντελῶς ἀνεργητος πρὸς καρπογονίαν καὶ γενεσιουργίαν· καὶ πάλιν ἀναδίδει, καὶ τὰς ζωτικὰς αὐτῆς ἐνεργείας ἐκλαμβάνει κατὰ τὸ ἔαρ. Εἰπὼν οὖν ὡς δίδωσιν ἐν πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ πάντα συνέχει καὶ πάντων ἐστὶ περιεκτικὸς, καὶ καιρὸν ἑκάστῳ πράγματι καὶ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς γινόμενων ἐκκληρώσας, διέξεισι κατὰ διαίρεσιν τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων, καὶ φησι·

§ II.

Vers. 2. Tempestivitas pariendi, et tempestivitas moriendi: tempestivitas plantandi, et tempestivitas euellendi quod plantatum est (7).

Obvius quidem horum verborum sensus naturalem hominum, forlasse et cæterorum item animantium procreationem indicat atque exhibet, simulque naturæ progressum atque finem (8);

Καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθνήσκειν· καιρὸς τοῦ φυτεῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἐκτελεῖν καὶ πεφυτευμένον.

Ὁ μὲν πρόχειρος νοῦς τῶν παρόντων βητῶν τῇ φυσικῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων, τάχα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων, αἰνιττεται καὶ παρίστησι, καὶ τὴν ἀποθνήσκουσαν τῆς φύσεως καὶ τὴν τελευτὴν· ὡσαύτως γὰρ

(5) Aristotelem, opinor, potissimum designat, cuius auctoritate infra etiam utitur. Sic autem hoc ipsum ille attigit: « Ὅτι μὲν τοῖνυν ὁ χρόνος ἀριθμὸς κινήσεως ἐστὶ, κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ συνεχὲς συνεχὲς γὰρ φανερόν. Id est, Tempus igitur esse numerum motus ratione prioris et posterioris, et esse continuum, cum continui sit, liquet. (De natur. princip. l. iv, c. 18.)

(6) Illud τῷ παντὶ πράγματι, sive omni rei Hebraicam vocem γὰρ reddere negat Drusus (Quæst.

Hebr. lib. iii, n. 81): « Cum sit, inquit, γὰρ res simpliciter, sed res cupita desideratave, aut quæ alieni oblectamento est. »

(7) In vulgatis τὸ τεκεῖν redditur nascendi, cui sane melius respondet moriendi, itaque in Paraphrasi sua Petavius cecinit.

Ὁρη τοῦ τεχθῆναι φάσιν· ἐκ γαστρὸς ἐκδοθαι· Ὁρη φθινούσης καὶ θανάτῳ βιοτής.

(8) Sic omnino totum hunc Ecclesiastæ locum de varia rerum tempestivitate accepit Gregorius Neo-

μαθὴν καὶ τῆς φυτείας ἡ ὀνομασία καὶ τῆς ἐκκοπῆς αὐτῆς, καὶ τῆς καταβολῆς ἐκάστου φυτοῦ τῷ προσφύρῳ καιρῷ δηλαδὴ γινομένης. Καὶ πάλιν ἡ διὰ τὸ παλαιωθῆναι καὶ καταγρᾶσαι, καὶ μηδὲν καρπογονεῖν, ἡ τάχα καὶ διὰ τὸ μηδέποτε χρήσιμον εὐρεθῆναι τὸ φυτὸν, ἀλλὰ μόνον καὶ τὴν γῆν καταργεῖν, εὐκαίρως ἐκτίλλεσθαι σημαίνει παρὰ τῶν φυτοκόμων· τάξιν τοῦ λόγου δεικνύντος ἐν τοῖς οὖσι καὶ φυσικὴν καὶ προαιρετικὴν, ἀλλ' οὐ συγκεχυμένως καὶ πεφυρμένως τὰ φυσικὰ πράγματα καὶ τὰ γνωμικὰ τῶν νοῦν ἐχόντων ἐπιτηδεύματα δεχόμενα τὴν διοίκησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν κατάλληλον καὶ συμφέρουσαν τάξιν· ἵνα κἀντεῦθεν ἐξελέγηται τοὺς ἀεὶ τὸν φιλήδονον βίον προελομένους, καὶ τὰ φαύλα καὶ μοχθηρὰ ζῆν ἐπιτηδεύοντας καὶ σπουδάζοντας, ἀλλ' οὐχί, κατὰ μέμνησιν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἢ τῶν γνωμικῶν ἐπιτηδεύματων, ἐν πᾶσιν ἄλλοις καιρὸν ἀφορίζοντας ὅσιν ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς καὶ ταῖς ἡδοναίαις, καὶ πάλιν τῶν τοιούτων ἀπαγομένους.

Μήποτε δὲ τὰ τοιαῦτα πρὸς μόνον τὸν ἐμψυχον ἀνδριάντα τὴν ἀνθρωπὸν διέξεισι, δυσωπητικώτερον τὰς φυσικὰς προτείνων γενέσεις καὶ τοὺς θανάτους καὶ τὰς φυτείας τε καὶ τὰς σφῶν ἐκτομάς καὶ τῶν λοιπῶν, ὡν ἀπαριθμεῖται πρὸς τὸ ἐξῆς τὸν κατάλογον, μονονοῦχι φάσκων; ὥς ἴδε καὶ γνῶθι σαφῶς, ἀνθρώπε, τὰ πάντα πειθαρχοῦντα τῇ τάξει τῇ παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος αὐτοῖς τεθειμένῃ, καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ πρέποντος καιροῦ ποιεῖν ἢ πάσχειν ἀνεχόμενα τὸ παράπαν· καὶ οὖνεκ ὁ κατ' εἰκόνα

A quemadmodum **71** ipsa etiam plantationis usurpata appellatio et excisionis ac defectionis cujusque plantæ, quæ convenienti sane tempestivitate peraguntur. Ac rursum, quia forte arbor vel inveterata adeo consenuit, nullum ut fructum proferat, vel nullius jam usus esse, et solum inutile reddere videatur, hanc opportune a cultoribus evelli significat. Ordinem vero in his et naturalem et voluntarium ipsa verba designant, ne naturæ opera et cogitantium atque eligentium studia confuse potius atque promiscue, quam per gradus quæque suos et propria atque utili serie digerantur: quo hinc etiam eos redarguat, qui delicatam vitam præoptarunt, cumque vitiiis flagitiisque se totos addixerint, minime, ex imitatione naturalium operum vel ad rationem voluntariorum studiorum, opportunitatem corporeæ delectationis et voluptatis propriam inter reliquas alias distinguunt, nec rursum ab ejusmodi oblectamentis sibi temperare animum inducunt.

Num vero hæc homini, tantum ut spiranti simulacro (9), edisserit, cum, quæ eum majori pudore afficere possint, naturales generationes atque interitus ponat ob oculos (10), et arborum rationes exstirpationesque earum, cæterarumque rerum seriem, quæ deinceps enumerat, sic prope compellans? Vide nempe ac manifesto agnosce, o mortalis, quam omnia ordinem illum servant, qui a Conditoris ipsis præscriptus est! ut nihil omnino extra tempestivitate suam vel agant vel patian-

caresiensis: ut non tam quæ aptis temporibus fieri debeant, quam quæ fieri solent, hic designari putaret. Alii enim: Χρόνος δὲ οὗτος πάντων γέμει τῶν ἐναντιοτήτων, τοκετῶν, εἰτα θανάτων, βλαστήσεως φυτῶν, εἰτα ἀνατροπῆς, λύσεων καὶ ἀναίρεσιων, ὀκῶν τε ἀνορθώσεως καὶ καταλύσεως, κλαυθμῶν καὶ γελῶτων, κρηπετῶν καὶ ὀργημάτων. Νῦν μὲν, συναγεί τις τὰ ἀπὸ γῆς, νῦν δὲ ἐξέβαλε· καὶ ποτὲ μὲν ἐπιμέμνη γυναικί, ποτὲ δὲ αὐτὴν ἀποσύγει· καὶ νῦν μὲν ἐξήτησέ τις ὀτιοῦν, νῦν δὲ ἀπώλεσε· καὶ νῦν μὲν ἐφύλαξε, νῦν δὲ προήκατο· ἄλλοτε ἀπέκτεινε, ἄλλοτε ἐφονεύθη· ἐλάλησεν, εἰτα ἡσύχασεν· ἡγάπησεν, εἰτα ἐμίσησεν· τὰ γὰρ ἐν ἀνθρώποις πράγματα ποτὲ μὲν πολεμεῖται, ἄλλοτε δὲ εἰρηνεύεται, ἐξυμνῶντες τῶν πραγμάτων ἐξ ἀγαθῶν εἶναι δοκοῦντων εἰς ἡμολογούμενα κακὰ μεταπιπτόντων. Πausanias οἶνον ἐξ ἀνοήτων μόχθων. Id est: Enimvero hoc tempus rebus inter se maxime contrariis plenum est, partus et mortis, ortus stirpium et eversionis atque interitus, curationum et cædium, exstirpationis ædium et disturbance, genitus et risus, planctus et saltationum. Nunc quispiam terræ fructus colligit, nunc rursus ejicit; nunc mulierem deperit atque insano amore complectitur, nunc eam infensæ odii et aversatur; nunc aliquid quaerit, nunc amittit; nunc diligenter asservat, nunc projicit; nunc interficit, nunc obtruncatur; nunc loquitur, nunc silentio acquiescit; nunc amat, nunc odio insectatur. Res enim humanæ nunc bello affliguntur, nunc tranquille et pacatæ sunt; tantæque est earum inconstantia, ut quæ modo secundæ esse videbantur, celeri momento in certissima mala delabantur. Ac proinde raris laboribus exerceri desinamus. (In Metaphr. Eccles.)

At vero « Hebræi, » inquit ad hunc locum Hieronymus, « omne hoc, quod de contrarietate temporum

scriptum est, usque ad illum locum, in quo ait: Tempus belli et tempus pacis, super Israel intelligunt. . . . Tempus fuit geherandi et plantandi Israel, tempus moriendi et ducendi in captivitatem; tempus occidendi eos in Ægypto, et tempus de Ægypto liberandi; tempus destruendi templi sub Nabuchodonosor, et tempus ædificandi sub Dario; tempus plangendi eversionem urbis, et tempus ridendi atque saltandi sub Zorobabel, Esdra et Nehemia; tempus dispergendi Israel, et tempus in unum congregandi; tempus quasi cingulum et balteum circumdari Deo populum Judæorum, et tempus ducendi eos in Babyloniam captivitatem, et ibi computrescere trans Euphratem . . . ; tempus quaerendi illos et servandi, et tempus perdendi et tempus projiciendi; tempus scindendi Israel, et tempus ierum consuendi; tempus tacendi prophetas, nunc in captivitate Romana, et tempus loquendi eos, tunc quando etiam in hostili terra Dei consolatione et alloquio non carebant; tempus dilectionis, quæ eos sub patribus ante dilexit, et tempus odii, quia in Christum intulerunt manus; tempus prælii, modo non agentibus eis poenitentiam, et tempus pacis in futuro, quando intrante plenitudine gentium, omnis Israel salvus erit. »

(9) In cod. Sangerm. Τὸν ἐμψυχον καὶ λογικὸν ἀνδριάντα, et subinde καὶ τὰς φυτεύσεις καὶ τὰς σφῶν ἐκτομάς.

(10) Legendum fortasse in Græcis δυσωπητικώτερόν τι, id est quod ad pudendum magis inducit. Illud autem significare Gregorius voluisse mihi videtur, dicta Ecclesiastæ ea mente esse prolata, ut non ad aures solum, sed ad animum usque hominis perveniant, eumque de officio suo, comparatione quadam instituta, admonerant: quod ea declarant quæ sequuntur.

iur! jamque intelligas, qui ad imaginem Dei et similitudinem conditus, animum arbitrii compositum nactus es, quantum auctori tuo pro collati honoris portione debeas obsequium ac famulatum! Nam si omnia suam a Conditore ipso opportunitatem sortita sunt, quidni tribuas tu quoque separatim aliquod temporis **72** intervallum auctori tuo, ut meditare et agnoscas ipsum esse Deum, atque adeo ut præceptis ejus sancte obtemperes, et recte factis ad bonitatis ejus dignitatem accedas? cum te contra summa temeritas cæteris in rebus et a naturæ operibus aberrantem et a voluntariis hominum studiis transversum agat. Hæc nimirum, quæ dicta sunt, nisi sapiens Ecclesiastes in illis verbis spectasset, frustra plane ac sine causa ea protulisset, quæ omnes norunt. Cum vero et partui et morti suam esse horam constitutam nemo viventium ignoret, ad objurgationem eorum, qui semper in peccati sordibus misere versantur, ejusmodi dictis usus est.

Quamquam elegantior eorum verborum sensus et mystice sumptus talis est: Tempestivitas est sua timori Dei, tanquam in utero, in mente concipiendo, pariendisque recte factis divinam charitatem præse ferentibus: quemadmodum Isaias propheta dixit: « Quia in utero concepimus et paritativimus atque genuimus spiritum salutis, quem gestavimus super terram (11); » ac subinde corporis protervitati opportune interimendæ, membrisque his, quibus premimur, perdomandis. Sua item opportunitas est, ut quicumque recti honestique studio tenetur, quasi in prato, serat in animo suo plantarum instar præclaras quasque et virtute præstantes actiones: et sua item tempestivitate consentaneam his quietem assignet, earumque vim et conatum convenienter imminuat, quasi otium naturæ impertitus: cum secus si fiat, in voluntaria ipsa boni appetitione humanæ vires diu contentioni parces esse non possint. Ita nos ejusmodi effata considerata censuimus, ut et naturalis ordo et mystica ratio ferebat. Quam interpretationem ea quoque adjuvant, quæ sequuntur; addit enim, atque ait:

Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γεγωνῶς, καὶ ψυχὴν λαχὼν αὐτοῦ εὐσεΐον, ἡλίχην ὀφείλεις ἔχειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς δεδομένης σοι τιμῆς τὴν πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν ὑποταγὴν καὶ θητεΐαν. Εἰ γὰρ πάντα τὸν ἴδιον ἔχῃ καὶ ῥόν, ὃν ὁ Δημιουργὸς αὐτοῖς ἀπεκλήρωσεν, οὐ δύναται σὺ τῷ ποιητῇ σου τίνα καιρὸν ἀφωρισμένον πρὸς τὸ σχολάζειν καὶ γινῶναι, ὅτι ἐστὶ Θεός, καὶ κατὰ τὸ ἀκολουθεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάττειν. Κάντε ὅθεν προσοικειοῦσθαι τῇ δόξῃ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ διὰ σπουδαίων πράξεων; ἀλλὰ χεῖρων καὶ τῶ φυσικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐπιτεταγμένων τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις εὐρίσκει διὰ πολλὴν ἀβουλίαν. Εἰ μὴ γὰρ ἀποβλέπων πρὸς τὸν τοιοῦτον σκοπὸν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς εἶπε τὰ εἰρημένα, μάτην ταῦτα καὶ περικτῶς εἶπεν, ὅπερ ἅπαντες ἴασι. Καὶ τὸν τόπον γὰρ καὶ θάνατον οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν μετασχόντων τοῦ βίου, καιρὸν ἴδιον ἔχειν· ἀλλὰ πρὸς ἐλεγχον τὸν αἰὲν τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἁμαρτίας ἐγκαλινδουμένῳ ἀθλίως, ἐχρήσατο τοῖς τοιοῦτοις ῥητοῖς.

Ὁ μέντοι γλαφυρότερος νοῦς καὶ λαμβανόμενος ἀναγωγικῶς τῶν εἰρημένων τοιοῦτός ἐστι· Καὶρός ἐστὶν ἴδιος τοῦ συλλαβεῖν ἐν γαστρὶ, δηλονότι τῇ νοητῇ, φόβον Θεοῦ, καὶ τεκεῖν πράξεις ἀγάπης θείας· ἡμμαντικῶς, καθὼς φησὶν ὁ προφῆτης Ἡσαΐας· « Ὅτι ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας, ὃ ἐκυθήσαμεν ἐπὶ τῇ γῆς· » κἀντε ὅθεν ἀκολουθῶς ἐν ἴδιῳ καιρῷ θανατοῦσαι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ νεκρῶσαι· τὰ μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶρός ἐστὶν ἴδιος ὃ τῶς οὐρανίου καὶ σπουδαίου ἔχον προαίρεσιν φυτεύει τῷ ἡμῶν τῆς καρδίας τὰ παντοδαπὰ φυτὰ τῶν κατ' ἄρετὴν παραλαμβανόμενων κατορθωμάτων· καὶ πάλιν ἐν ἴδιῳ καιρῷ τίθῃσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν κατέλληλον παῦλαν, καὶ τὴν σφῶν ἐκτίλλει προσφόρως ἐνέργειαν καὶ πράξιν, ὡς ἀνάπαισιν τῇ φύσει διδοῦς, διὰ τὸ μηδαμῶς ἰσχυεῖν συντετάσθαι ταῖς προαιρέταις; πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐφέσει καὶ βουλήσειν. Οὕτως ἡμεῖς τὰ παρόντα ῥητὰ νοεῖσθαι καλῶς ὑπελήψαμεν, δηλονότι καὶ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν καὶ κατὰ τὸν ἀναγωγῆς λόγον. Παρεμπεδοὶ δὲ τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν διὰ τῶν ἐπομένων· ἐπάγει γὰρ καὶ φησὶ·

§ III.

VERS. 30. Tempestivitas occidendi, et tempestivitas sanandi.

Nam si alium occidendi nulla unquam est tempestivitas, quod actionem ejusmodi Deus vetuerit, ac detestari quisque et odisse debeat; liquet jam, **73** ab ipso sapiente Ecclesiaste ansam hic nobis præberi mysticarum commentationum, cum et occidendi tempestivitatem esse dicit: eamque esse, in qua qui vitam agere spiritualem cupit, obscenis cupiditatibus pravisque voluptatum af-

D Καὶρός τοῦ ἀποκτεῖναι, καὶ καιρὸς τοῦ ἰάσασθαι.

Εἰ γὰρ οὐδεὶς καιρὸς πέφυκεν ἐπιτήδειος πρὸς τὸ ἀποκτεῖναι τίνα, τῆς τοιαύτης πράξεως ἀπηγορευμένης θεοῦ, καὶ πᾶσιν ἀπευκαταίας καὶ στυγνῆς, ἐδηλον, ὡς ἀναγωγικῶς δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς τοῦ ἀποκτεῖναι τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ πᾶς ὁ ζῆν ἐθέλων πνευματικῶς, τὰ σαρκικὰ φρονήματα καὶ τὰς φιληδόνας τῆς ἁμαρτίας ἀποκτείνας κινήσεις, λαμβάνει πρόσφορον καιρὸν ἰάσασθαι τὰ συν-

(11) Isaïæ xxvi, 18, sed apud LXX legimus.... Σωτηρίας σου, ὃ ἐποίησαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Latina vero magis etiam discrepant.

πρίματα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν πνευματικὴν ῥώσιν ἀναλαβεῖν. Τούτων χάριν ἐπήγαγε.

Afectibus sublatis, occasionem arripit medendi vulneribus animi sui, et vires ejus confirmare conatur. Propterea adjecit:

§ IV.

Καίρῳ τοῦ καθελεῖν, καὶ καίρῳ τοῦ οἰκοδομῆσαι.

Δηλονότι τὰς τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς κακίας ὀχυρώματα παρὰ τῆς δυσμενοῦς ἡμῶν ἐν τοῖς ἔνδοθεν διαλογισμοῖς καὶ τῆς σαρκὸς τοῖς μέλεσιν οἰκοδομηθέντα, καὶ τὸ μεσότοιχον καταστρέφει τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἐξ ἀπροσεξίας καὶ ῥαστώνης ἡμῖν προοικοδομηθείσης, πρὸς τὸ λαβεῖν καιρὸν ἐπιτήδειον οἰκοδομῆσαι τῶν ἀρετῶν τὴν κατάλογον, καὶ ναὸν ἅγιον ἀπεργάσασθαι τὴν ἰδίαν καρδίαν τοῦ ἐλπόντος: « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω » καὶ πάλιν: « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μὴν πρὸς αὐτῷ ποιήσομεν. » Εἰ γὰρ καὶ ποτε τὸ παλαιωθὲν καὶ σαρκωθὲν οἰκοδόμημα καθαιροῦσιν οἱ ἄνθρωποι, προυπειδόμενοι τὴν βλεπομένην αὐτῷ τῆς πτώσεως ἀπείλην, καὶ καινουργοῦσι καὶ καθεστῶσιν ἑδραῖον.

Ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο τις δηλοῦν τὸν Ἐκκλησιαστὴν οἰθελῇ, τὸ ῥητὸν ἐκδεξάμενος αἰσθητῶς καὶ προχειρῶς: πλὴν ἀλλὰ γὰρ ἀνάγεσθαι καὶ τοῦτο πρὸς τὴν εἰρημένην ἐννοίαν φήσειεν ἐξ ἀνάγκης. Τὸ γὰρ αἰσθητῶς παραλαμβανόμενον, εἰ μὴ τι καὶ νοητὴν ἔξει τὴν θεωρίαν, οὐδὲν ἀξιόλογον ἔχει καὶ σοφίας ἀνθρωπίνης, ἢ πολλῷ μᾶλλον σημαντικὸν θέας,

⁴⁹ Levit. xvi, 12; II Cor. vi, 16.

(12) Ibidem Olymp. οἰκοδομῆν.

(13) Formulam hanc ab apostolo Paulo mutuatus est noster, quo significaret, homines, simul atque peccatum admiserint, muro veluti per medium ducto, a Deo sejungi: Paulus siquidem ad Ephesios scribens (cap. ii, v. 14), de Jesu Christo ait: Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμώτερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας: id est: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem mace-
C rixæ solvit; quæ idem ad legis discrimen retulisse videtur Judæos inter et ethnicos positum, quod servator Christus sustulit, cum unum ex utroque populum fecit; noster vero ad ipsum peccatum, quo a Deo separamur, quandiu poenitendo non tollimus. Verum unde ista intermedii parietis similitudo ducta sit, plerique omnes interpretes investigare omiserunt. Est tamen de ea re Ludovici Cappelli externi theologi explicatio, meo quidem judicio verissima, existimantis, Apostolum respicere ad templi Hierosolymitani structuram; et quæ in eo vigeat, Judæorum sui temporis consuetudini alludere. « Templum nempe Hierosolymitanum, » inquit idem (ad eum Apostoli locum), « tempore Apostoli ita fuit constructum, teste Josepho (Ant. Jud., lib. viii, cap. 2; et lib. xv, cap. 14; et De bello Jud. lib. vi, cap. 6), ut duplici constaret quadrangularem septo amplissimo, quorum alterum intra alterius ambitum, inque ejus medio situm erat. In secundi autem sive interioris septi medio
D ἱερόν templum proprie et stricte sic dictum, quod locum Sanctum Sanctumque sanctorum cum vestibulo complectebatur, collocatum fuit. Utrumque septum tum exterius illud, tum interius istud undique quatuor ex partibus latis et amplissimis cingebatur porticibus, quibus populus excipiebatur. Inter utrumque autem septum spatium fuit ὑπαί-

VERS. 5. Tempestivitas destruendi, et tempestivitas ædificandi (12).

Infidelitatis scilicet improbitatisque munimenta demoliendi, quæ hostis noster in mentis penetralibus atque in ipsis corporis membris inædificavit; subvertendique intermedium parietem peccati, quod nos ipsi negligentia desidique nostra primi construximus (13); quo opportunitatem nacti virtutum congeriem paremus, atque intus in animo templum sanctum constituamus illius, qui dixit: « Inhabitabo in illis, et inambulabo »; et rursum: (14) « Ego et Pater ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus; » si quidem aliquando vetustum et tabidum ædificium homines repurgent, et comminationem ejus veriti, ruinæ impendenti rescindendo occurrant, firmumque constituent.

Enimvero vel si quis ab Ecclesiaste id significari putet, quod ipse in verborum sono obvium apprehendit; id tamen ad eam quoque sententiam, quam exposuimus, necessario referendum fateatur. Quod enim vulgari sensu accipitur, nisi in aliam sententiam intelligi possit, nihil existimatione dignum continet, nec humanæ sapientiæ, multoque

ὑπὸν sub dio sive patente cœlo vacuum et apertum, latum circiter 40 vel 50 cubitos. In eo spatio ὑπαί-
C θρου lorica fuit lapidea sive paries quidam humilis, altus tres cubitos, quo undique cingebatur septum interius, et ab exteriore separabatur. Jam vero ad prius istud et exterius septum adittebantur non Judæi modo, qui non usquequaque mundi erant secundum legem, sed et ipsi gentiles sive ethnici, qui adorandi gratia Hierosolymam veniebant, sed lorica illa lapidea discludebantur et arcebantur ab interioris septi aditu, quo solis Judæis, et quidem ex lege mundis, patebat ingressus. Quin et Josephus, De bello Jud. lib. vi, cap. 6, et alibi, notat diserte lorice isti impositas fuisse et paribus intervallis dispositas columellas Græcis et Latinis litteris inscriptas, quibus significabatur, nemini licere alienigenæ sub capitis pœna transgredi lorica illam, et irrumpere in interius septum. Pariter et in interiori septo alia fuit isti similis lorica, qua populus a templi ingressu et atrio sacerdotum, qui sacris in eo operabantur, discludebatur... Apostolus hoc loco omnino alludit ad utramque illam lorica sive lapideum parietem, quo tum temporis populus Judæorum a templo et sacerdotibus in interiori templi septo separabatur, tum ethnici a Judæis in exteriore septo distinguebantur; illamque lorica vocat hic μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ: et με-
D σότοιχον quidem, quia revera fuit μέσος τοίχος: paries medius et intergerivus inter populum et sacerdotes, item inter Judæos et gentiles: φραγμὸν autem vocat, quia paries ille hos ab illis ἐφάρτε arcebat, et quasi sepe qualem separabat.

(14) Joan. xiv, v. 23. At paulo diversa in Græcis exemplis legimus. Scriptum enim est, Καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν.

monus divinæ respondet, cum illud omnibus, in-
doctis quoque, adnotum sit. Ait deinde Ecclesia-
sticus:

Α ἄγε ὃν πᾶν καὶ τοῖς ἀμαθέσι διαγινώσκον. Ἡ
φῆνι ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ V.

VERS. 4. *Tempestivitas flendi, et tempestivitas ri-
dendi: tempestivitas plangendi, et tempestivitas sal-
tandi.*

Auctor optimus et virtuti tradende superna be-
nignitate prepositus mortalibus universis præcepta
dat, ne ob ea quæ in hoc vitæ ac tentationum cur-
riculo adversa ac molesta contingunt, moerorem
unquam ægritudinemque suscipiant: cum illud probe
noverint, præsentem vitam ex contrariis constare,
id est, ex iis quæ humanum animum angunt ac
cruciant, ut flere perditum et vim lacrymarum ex
oculis tanquam ex fontibus emittere cogamur; et
ex iis quæ exhilarant ac lætandi gaudendique
argumenta præbent. Nam hoc diserte significavit,
cum dixit: « Tempestivitas ridendi. » Et oportet,
cum, qui vitam suam prudenter moderatur, neque
in illis desperare consolationis diem, neque in his
adeo effundi ac lætitiæ voluptate efferrī, quasi
nihil jam triste evenire possit. Paratos potius in
utrumque nos esse convenit, atque ita cogitare
a: imoque pendere temporum vices, ut post tri-
stium et molestarum rerum **75** eventus læta præ-
stolemur, iidemque post fœusta atque jucunda op-
positorum illapsus prospiciamus. Hac enim ratione
qui se instruxerit ac præparaverit, vitam illum suam
sapienter prudenterque traducere comperiemus:
ut neque in lætis jucundisque exsultet audacius,
atque ad inhonesta convertatur; neque in adversis
ac tristibus plane animum abjiciat, et ad indecoras
querimonias descendat.

ποιεῖς ὑπεραιρόμενος, καὶ πρὸς ἃ μὴ θέμις παρεκτρέπόμενος, οὕτε τοῖς ἀδικούσι καὶ θλιβουσίν τε
ὡς ταπεινούμενος καὶ πρὸς ἀπρεπεῖς ἐξερχόμενος λόγους.

Hoc igitur præcipue natura rerum suspicari nos
cogit: deinceps vero persuadet, ut ad interpreta-
tionem etiam magis spiritualem transeamus. Nam
quos hic ducimus, dies esse luctus dicit; itaque
flendum hic esse ac plorandum ululandamque iis
omnibus, qui in fletus loco etiamnum versantur:
quo in futura vita, cum præmia eorum quæ ges-
serint, luturi sunt, ridere æterno possint; quem-
a: modum veri auctor Christus et Deus noster in
Evangeliiis ostendit, cum ait: « Beati qui nunc
plorant, quia ridebunt (15); » et: « Beati qui
lugent, quoniam ipsi consolabuntur ¹⁷; » et rur-
sus: « Gaudete et exsultate quoniam merces ve-
stra copiosa est in cœlis ¹⁸. »

Fortasse vero et alio sensu accipi ea verba par-
sit. Nam cum virtus quæque in medio stet,
ac proximum sibi excessum æque ac defectum
evitet; multi vero et in plorantibus et in læti-
tia gaudioque modum transeant: quidni eos.

¹⁷ Matth. v, 5. ¹⁸ ibid. 12.

(15) Luc. vi, 25, nostris in exemplis est ὅτι γελᾶτε.

Καὶρὸς τοῦ κλαῖναι, καὶ καιρὸς τοῦ γελᾶν·
καιρὸς τοῦ κόψασθαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἐρη-
σασθαι.

Κράτιστος εἰσηγητὴς προχειρισθεὶς τῆς ἀρετῆς
ὡπὶ τῆς ἀνδρὸς χάριτος, τοὺς ἀνὰ τὴν ὁρμὴν
πάντας διδάσκει μετρίως ἀποκνεῖν καὶ συγ-
ραῖναι ἐν τοῖς συμβαινούσι λυπηροῖς εἰς τὸ βου-
χὸν τοῦτο τῆς ζωῆς ἡμῶν περὶ αὐτῶν· ὅτι ὅτε
ὡς ἐπισταμένους ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων ἔχει τὴν ἐ-
στασιν ὁ παρὼν βίος· δηλονότι τῶν ἀγαθῶν καὶ
κατ'ὅσον ποιούντων τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὡς
ἐξ ἀνάγκης καὶ κατὰ τὸ ἀκλόουθον κλαῖναι καὶ ἁ-
κρόων βόῃς πηγάζειν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν· ἐκ τῶν
ἐν εὐφραίνοντι καὶ γάννουσιν παρασκευάζοντι
καὶ χαίρειν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ μακρὰ προδῆλως ἐκ τοῦ
εἶναι, « Καὶρὸς τοῦ γελᾶσαι. » Καὶ γὰρ τὸν φρονι-
μῶς διδόνοντα τὴν ἰδίαν ζωὴν, μήτε ἐπ' αὐτῶν
ἀπαιτῆσαι καρπὸν παρακλήσεως, μήτε ἐπὶ τούτοις
διακχεῖσθαι τοσούτον ἐν τοῖς εὐφραίνουσιν, καὶ ἁ-
φελῶς καταμπερῆσθαι τῆς θυμηδίας, ὡς ἔπειτα
συμμετρίως τῶν λυπηρῶν· ἀλλὰ σωφρονῶς πα-
ισθῆναι καὶ τούτων κακίων τὴν σύμβασιν, ἐν-
νοοῦντας καὶ διανοησάμενους τὴν πρὸς ἀλλήλους
μεταβολὴν τῶν καρπῶν, καὶ καρποκοῦντας τὰ πε-
χόμενα μετὰ τὴν σύμβασιν τῶν ἀντιώτων καὶ δι-
δόντων· καὶ πάλιν ἐκ τῶν εὐφραίνοντων καὶ θυ-
μηδίας ποιητικῶν, τὴν τῶν ἀντικειμένων σύμπτωσιν.
Εἰ γὰρ τοιούτῳ διακρίσθαι τις ἀνθρώπος βολῆται
μετὰ συνέπειας καὶ φρονήσεως εὐρεθῆσθαι τὴν αὐ-
τῶν διδόνων ζωὴν, οὕτε τοῖς εὐφραίνουσιν καὶ χαί-
ρειν.

Τοῦτο μὲν οὖν προηγουμένως ἡμεῖς ὑπερέβημεν
καταναγκάζει τῶν πραγμάτων ἡ φύσις· ἐπειτα ἡ
καὶ πρὸς πνευματικώτεραν ἐκδοχὴν τὸν λόγον με-
γαλεῖν εἰσηγείται. Καὶρὸν γὰρ εἶναι κλαυθμοῦ τὸ
τῆς ἐνταῦθα παροικίας φῆναι, καὶ γὰρ κλαῖναι καὶ
κατολοφύρεσθαι καὶ κατολοῦξαι ἐν παντί καὶ
τοῦς ἐπὶ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κλαυθμῶνος ὑπάρχοντες
ἵνα κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐν-
βελιωμένων ἀνταποδόσεως αἰωνίως γελᾶτωσιν· ὡς
ὁ ταυταλήρης Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀπαφ-
νιστο φάσκων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, « Μακάριοι οἱ
κλαίοντες νῦν, ὅτι γελᾶσονται· » καὶ, « Μακάριοι οἱ
πενθῶντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται· » καὶ πάλιν,
« Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν
πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Τὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐκδέξασθαι τὰ εἰρημένα προ-
φητείας. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ μεσότης ἐστὶν ἀρετὴ πᾶσι,
τὴν συμπαρακειμένην ἐκατέρωθεν ὑπερβολῇ καὶ
μετρώσει παρεκκλίνουσα· πολλοὶ δὲ τῇ ἀμετρῶς κί-
νηται καὶ τῇ ὑπερβολῇ καὶ τοῖς κλαυμοῖς πᾶν

ταῖς εὐφροσύναις καὶ θυμηδαῖς· μήποτε τῶν A τοιοῦτων ὑπερβολῶν ἀπέχουσαι τοὺς ἀρετῆς ἀντ-
εχομένους ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς εἰσηγεῖται, καὶ
κατὰ τὸ πρέπον καὶ τὸν κοπετὸν ἐπιδείκνυσθαι καὶ
τῇν ἀγαλλίασιν; Οὕτω γὰρ ἀναλγήτως πάντῃ διακρί-
σθαι καὶ διαμένειν ἐν τοῖς βιωτικοῖς πειρατηρίοις
ὀφειλομέν· ἀλλ' εἰ μὴ δι' αὐτοῦς, διὰ τὰς συμφο-
ρὰς τῶν πάλας συνοδύνεσθαι καὶ συνθλίβεσθαι τού-
τοις χρεῶν, καὶ πάλιν ἐν ταῖς εὐήμεραις γάννυσθαι
καὶ συγχαίρειν αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ τῆς ἀποστολικῆς
ὀποθῆκης φυλάχθῃσεται καὶ παρ' ἡμῶν ὁ φάσκων·
«Κλαίειν μετὰ κλαίωντων, καὶ χαίρειν μετὰ χαίρόν-
των»· ἵνα μὴ καὶ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς ὁ
λόγος νάδαπτόμενος ἡμῶν καὶ καταγινώσκων ῥη-
θεῖη πρὸς ἡμᾶς, «Ὡλόισαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὥρχη-
σασθε· ἐθρηνησάμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκύψασθε, » τὰς B
ἀπεσκληκυίας καρδίας καὶ μηδαμῶς τοῖς ἀλγοῦσι
καὶ λυπούμενοις συλλυπούμενας καὶ συναλγούσας,
μήτε τοῖς κατὰ τινὰ τρόπον εὐμεροῦσιν ἀδελφοῖς
καὶ φίλοις συγχαίρουσας καὶ συνευφραίνόμενας, πρὸς
τὰς πρεπούσας διαθέσεις ἐπανορθούμενος. Εἰτά φησιν·

§ VI.

*Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους, καὶ καιρὸς τοῦ συν-
αγεῖν λίθους.*

Οἶμαι λίθους ἐνταῦθα καλεῖν τοὺς ἀντιτύπους καὶ
σκληροὺς λόγους, οὓς δεῖ βάλλειν κατὰ τῶν φρόνη-
μάτων καὶ προαιρέσεων τῶν δεῖσθαι τῶν τοιοῦτων
ὀπειλημένων· καὶ πάλιν ἀναστελταὶ τούτους ἐκ
τῶν τοιοῦτων, ὅταν τῆς ἐκείνων αὐθαδεῖας καταμα-
λακισθείης, καὶ τῆς ἀγερωχίας καταδληθείης, C
δέονται πάλιν πρὸς ψυχαγωγίαν ἡμερωτέρως καὶ
πραοτέρως διδασκαλίας· ἵνα μὴ τῷ πολλῷ βάρει τῆς
ἐπιπλήξεως ἢ τῇ λύπῃ καταποθῶσιν, ἢ πρὸς χαλε-
πωτέραν ἀρθῶσιν αὐθάδειαν. Οὕτω τὸ παρὸν ῥητὸν
νοῆσαι καὶ διασαφῆσαι προήχθημεν· οὐδεὶς γάρ ἐστι
καιρὸς τοῦ κατὰ τινος λίθους βάλλειν. Εἰ δὲ καὶ γέ-
νηται ποτε τοῦ βάλλειν λίθους κατὰ τῶν ἀξία πρα-
τῶντων ἔργα θεοβολευστήσεως, κατὰ τοὺς πάλαι
νόμους τοῦ θεωφάντορος Μωυσέως, ἀλλ' οὐδαμῶς
ἀκολουθήσει; ἔχεται τὸ συναγαγεῖν τοὺς λίθους αὐ-
θις ἐκ τῶν αὐτῶν. Εἰτά φησιν·

§ VII.

*Καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ μακρυν-
θῆναι ἀπὸ περιλήμματος.*

¹⁶ Matth. xi, 17; Luc. vii, 32.

(16) Rom. xii, 15. Sed in nostris exemplis scriptum est, Χαίρειν μετὰ χαίρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαίωντων.

(17) Suppliciorum apud Hebræos quatuor fuisse genera, annotat Drusius (ad Levit. xx, 10), suffocationem, combustionem, suspensionem, lapidationem: levissimum horum suffocationem, gravissimum lapidationem, itaque cum sacris in Litteris legimus: *Morte multabitur*, de suffocatione sermone esse, contra cum additur: *Sanguis ejus super eam*, lapidationem designari. Tales autem formulæ occurrunt tibi Levit. xx, et Deut. xxii.

At quæstio est subobscura de adulterarum poena, quod nempe in Joannis Evangelio scriptum sit (cap. viii, v. 5): *In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare*. In Levitico autem ea poena non adversus adulteras quasunque consti-

A qui virtutem profitentur, hortari sapiens Ecclesia-
stes videatur, sines ut servant, ipsumque luctum
atque lætitiā cum dignitate præ se ferant? Neque
enim in tot hujus vitæ tentationibus doloris expertes
nos esse oportet: qui si minus nostra ipsorum
causa, at certe ob proximorum calamitates dolere
cum his angique debemus: quemadmodum et in
secundis rebus lætari cum ipsis et gaudere nos
convenit; ut illam Apostoli regulam nos quoque
servemus, qua edocemur « flere cum flentibus,
et gaudere cum gaudentibus » (16); » ac ne adver-
sus nos dicta ferantur illa evangelicæ parabolæ
verba: « Cantavimus vobis 76 tibiis, et non sal-
tastis; lamentati sumus, et non plorastis »; » quæ
eo pertinent, ut præduros animos, qui neque alieno
luctu quidquam aut mœrore commoventur, neque
faustis quadantenus prosperisque fratrum atque
amicorum rebus consociare lætitiā solent, ad
justos affectus deducant. Ait deinde:

*Vers. 5. Tempestivitas jaciendi lapides, et tem-
pestivitas colligendi lapides.*

Lapides hoc loco appellari arbitror acres ac
duros sermones, quos jacere oporteat adversus
cogitationes atque consilia eorum qui egere his
putantur; et quos continere item præstat, cum
pertinacia eorumdem edomita, depressaque super-
bia, jam animi solandi causa mansuetiorem mitio-
remque doctrinam requirunt: ne nimia objurga-
tionis severitate aut doloris vi corrumpant, vel diffi-
ciliiori assurgant audacia. Sic effatum hoc intelli-
gere atque explicare necesse fuit: nulla quippe
tempestivitas est, qua alium lapidibus petas; ac si
fuit olim, qua lapides in eos jacerentur, qui di-
gnum lapidationem facinus perpetrassent, ut veteres
theologi Moysis leges ferebant (17), minime ta-
men ea quadrant, quæ de lapidibus rursum colli-
gendis subinde adduntur. Protinus ait:

§ VII.

*Vers. 6. Tempestivitas amplexandi, et tem-
pestivitas, quā procul ab amplexibus recedas (18).*

tuta legitur, sed in novercam, quæ cum privigno
adulterasset; item in Deuteronomio adversus spon-
sam tantum, quæ ab alieno compressa esset, nec
cum vim ei adulter afferret, clamasset, siquidem
in civitate versaretur. Quare quidam arbitrati sunt,
sermonem in Evangelio esse de adultera, quæ
sponsa etiamtum esset: alii vero Evangelii verba
sic esse sumenda duxerunt, quasi dictum esset:
*Moses tales præcipit morte puniri, quam mortem
postremus usus fecit lapidationem*. Nimirum obti-
nuisse mos videtur aliquando, ut adultera quælibet
ea morte afficeretur. Nam Ezechielis illæ confir-
mant minæ, cap. xvi, v. 38: *Et judicabo te judicij
adulterarum et effundentium sanguinem.... Et addu-
cent super te multitudinem, et lapidabunt te lap-
dibus*.

(18) LXX habent ἀπὸ περιλήψεως.

Hec quoque si quis ad corpus referre maluerit, A congruenter opponendum dixerit. In his praesentibus regulas hic qui conjugalem societatem praestantur, ne immoderati inquam sint, atque ut non inique vita sciat vir, non modo iustitiam utroque sua estime, sobrietate, continentiam, sed etiam iustitiam ab ea abstinere ac seculare maxime ferat. Hec enim idem declarans Paulus magnus apostolus, « Mulier, inquit, sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite frangere invicem, nisi forte ex consensu ad emens, ut vacetis jejuniis et orationi: et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram¹⁹. »

At si statum istud mystico magis sensu interpretari velimus, ita dicemus: tempestivitas nempe esse anam assumendis amicis praesentibus et omni comitate excipiendis, quando ejusdem nobiscum animi sint, eademque de professionis nostrae veritate atque doctrina sentiant. Recte enim sentientes et salutare et amplecti et dirigere volumus. Cum vero eos a recta doctrina recessisse, atque in hereticorum opiniones pravasque sententias delapsos esse comperimus, tum ab eorum amplexibus, id est a familiari congressu et amoris officio ac dextrarum conjunctione abstinemus. (19). Quamobrem Christus et Deus **78** noster edixit: « Cave a fermento Phariseorum et Sadduceorum²⁰, » perveras eorum opiniones et prava documenta aversari nos edocens. Et Joannes (20) theologus maximusque evangelista, « Si quis, inquit, venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis²¹. » At deinde sapiens Ecclesiastes:

¹⁹ I Cor. vii, 4, 5. ²⁰ Matth. xvi, 6. ²¹ II Joan. 10, 11.

(19) Recte, opinor, noster: at bella est atque Irida Ditymi interpretatio hujus item. ut ego quidem arbitror, loci, quam Joannes Damascenus in *Sacra Parallala* retulit, et Quiennus in codice Rupe-
scaldino invenit: Ένεστι, inquit, ποτὶ πρὸς διλογίαν θίγοντα διὰ τὴν γοητικὴν ἀλλοτριὰς διδασκαλίας, πλὴν τῆς ἰδίας εὐθείας ἔχοντα. Οὗτοι γραμματικὴ διανομία γὰρ πορεύονται. Ταῦτα πλὴν καὶ πρὸς διλογίαν ἐγγίσι διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ἐξ τῆς ἀναγκαστικῆς ἡμετέρας βροτοτικῆς διὰ τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν· ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίαν διὰ τὴν εὐαγγελικὴν τῶν φανερῶν ἐναντίον. Μετὰ δὲ τοῦτο, ὡς ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας Ἀγαρ τεχνήσαντες, παλιν τῆς οὐσίας τῆς ἐλευθέρου Σάρρα, τῆς ἀρχούσης καὶ αὐτοσφαιρας οὐσίας, πάλιν εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐλευθέρου καὶ τῆς οὐσίας ἔχοντες. Id est: licet nonnunquam utilitatis causa doctrinam alienam ad breve tempus attingere, atque ad propriam complexandam statim se referre. Verbi gratia, grammaticae mulier aliena est. Cum ea e numerum aliquantisper habere commodum est, propter lectionis

Kai τοὺς τοὺς αἰσθητοὺς παρατηροῦντες ἴδωμεν ὅτι ἔστιν ἡμετέρας διδασκαλίας ποτὶ πρὸς διλογίαν θίγοντα διὰ τὴν γοητικὴν ἀλλοτριὰς διδασκαλίας, πλὴν τῆς ἰδίας εὐθείας ἔχοντα. Οὗτοι γραμματικὴ διανομία γὰρ πορεύονται. Ταῦτα πλὴν καὶ πρὸς διλογίαν ἐγγίσι διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ἐξ τῆς ἀναγκαστικῆς ἡμετέρας βροτοτικῆς διὰ τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν· ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίαν διὰ τὴν εὐαγγελικὴν τῶν φανερῶν ἐναντίον. Μετὰ δὲ τοῦτο, ὡς ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας Ἀγαρ τεχνήσαντες, παλιν τῆς οὐσίας τῆς ἐλευθέρου Σάρρα, τῆς ἀρχούσης καὶ αὐτοσφαιρας οὐσίας, πάλιν εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐλευθέρου καὶ τῆς οὐσίας ἔχοντες. Id est: licet nonnunquam utilitatis causa doctrinam alienam ad breve tempus attingere, atque ad propriam complexandam statim se referre. Verbi gratia, grammaticae mulier aliena est. Cum ea e numerum aliquantisper habere commodum est, propter lectionis

Αναγνωσκόμενοι δὲ διδάσκοντες καὶ πρὸς διλογίαν θίγοντες ἡμετέρας διδασκαλίας ποτὶ πρὸς διλογίαν θίγοντα διὰ τὴν γοητικὴν ἀλλοτριὰς διδασκαλίας, πλὴν τῆς ἰδίας εὐθείας ἔχοντα. Οὗτοι γραμματικὴ διανομία γὰρ πορεύονται. Ταῦτα πλὴν καὶ πρὸς διλογίαν ἐγγίσι διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ἐξ τῆς ἀναγκαστικῆς ἡμετέρας βροτοτικῆς διὰ τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν· ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίαν διὰ τὴν εὐαγγελικὴν τῶν φανερῶν ἐναντίον. Μετὰ δὲ τοῦτο, ὡς ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας Ἀγαρ τεχνήσαντες, παλιν τῆς οὐσίας τῆς ἐλευθέρου Σάρρα, τῆς ἀρχούσης καὶ αὐτοσφαιρας οὐσίας, πάλιν εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκφυγὴν τοῦ λόγου καὶ τῆν ἀκαθαρσίαν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐλευθέρου καὶ τῆς οὐσίας ἔχοντες. Id est: licet nonnunquam utilitatis causa doctrinam alienam ad breve tempus attingere, atque ad propriam complexandam statim se referre. Verbi gratia, grammaticae mulier aliena est. Cum ea e numerum aliquantisper habere commodum est, propter lectionis

artificium et acumen: eodem modo cum rhetorica ob sermonis robur et seriem: aliqua item cum philosophica, quo fides iis astruitur, quae videntur negare. Posteaquam autem velut ex *Aegypto* Ancilla Saræ, quæ libera est et ipsamque sumentem liberos suscepimus, ad eam iterum, quæ a juveni ætate sapientia est, ac divino munere concessa, converteramus, ut ex ea quoque liberos procreemus, hoc est non jam ut ab ancilla, sensibiles discipulos, sed ut ab ingenua et perfecta, prudentiam. (Ex *Sacra Parall.* tit. ix, litt. Σ.)

(20) Familiare est Patribus Græcis est, ut Joannem evangelistam Θεολόγον appellent: sed non antiquissimis. Nam, ut Bucherus contendit (*Antiq. evangl.* p. 817, § 15), vel ab Eusebio, vel certe Eusebii ætate initium ea appellatio duxit. Nimirum ne ipse quidem Apocalypsis titulus in Græcis exemplaribus, Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ab ipso auctore est, sed ab Ecclesiis, quæ divinum illum librum in cæterorum censum retulerunt: neque enim si ab Joanne esset, in vulgatis Latinislegeremus *Apocalypsis beati Joannis apostoli*, nec titulus in aliis exemplaribus Græcis inodo

§ VIII.

Καιρός τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρός τοῦ ἀπολέσθαι.

Τί ζητῆσαι; Σοφίαν καὶ γνῶσιν παρὰ Θεοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην δηλαδὴ καὶ πολλῷ μᾶλλον τὴν θείαν, δι' ὧν σχοίημεν καὶ τὴν τῶν ὄντων κατάληψιν· καὶ δυνηθῶμεν κατανοεῖν ἀπὸ τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ὀρωμένων κτισμάτων τὸν ὑπέρχαλον Δημιουργὸν καὶ Θεὸν καὶ Δεσπότην· ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς βρενθυομένους καὶ κομπάζοντας ἐπὶ τῇ κοσμικῇ σοφίᾳ καὶ τῇ τῶν θύραθεν μαθημάτων δῆθεν περιουσίᾳ, καὶ λυτῶντας κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων, ἐξισχύσομεν ποιεῖσθαι τὰς ἀντιρρήσεις προσφύρους, καὶ τὰς ἀνασκευὰς τῶν ἐριστικῶν προβλημάτων. Ὅταν γὰρ τοιαύτη τις ἄμιλλα γένηται παρὰ τῶν συνηγόρων καὶ συνιστόρων τοῦ ψεύδους, χρὴ καὶ ἡμᾶς ζητεῖν παρὰ Θεοῦ τὴν ἀνωθεν σοφίαν· ἐπιμελεῖσθαι δὲ καὶ ζητεῖν καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἀνάληψιν πρὸς τὸ πανταχόθεν εὐδοκίμεῖν, καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων τῆς ἀληθείας. Ὅταν δὲ καιρὸς εἰρήνης καὶ γαλήνης ᾖσιν, οὐδένος ἀναβρίπτειντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ παραχὰς καὶ ζάλας ἢ κακοδοξίας ἢ παραμόνων ἔργων τὰς φαυλότητας καὶ πονηροπραξίας, τηνεαῦτα χρὴ τὴν ἄνθρωπίνην ἀπολέσαι σοφίαν, ὡς ἥκιστα λυσιστελοῦσαν, καὶ παῦλαν ἐπιθεῖναι ταῖς κατ' αὐτὴν καὶ περὶ αὐτὴν ἀσχολίαις· προσευχαρεῖν δὲ καὶ σχολάζειν μόνοις ταῖς προσευχαῖς καὶ δεήσει, καὶ ζητεῖν κατορθῶσαι τὴν τοῦ Θεοῦ οὐρανῶν βασιλείαν. Εἰτά ψησι·

A Vers. 6. Tempestivitas acquirendi, et tempestivitas perdendi.

Quid acquirendi? Sapientiam et cognitionem ex Deo, humanam utique, multoque magis divinam, quarum ope intelligentiam eorum, quæ sunt, assequamur, et ex pulchritudine ac magnitudine conditarum rerum, quas oculis usurpamus, Conditorum et Deum atque Dominum longe præstantissimum contemplari possimus: tum etiam eos qui fastu elati, mundanæ sapientiæ et disciplinarum externarum copia superbiunt, ac veram rectamque doctrinam insectantur, refellere oportune, et captiones ipsorum discutere valeamus. Quoties nimirum ab hisce erroris fautoribus ac patronis in certamen vocemur, cœlestem a Deo sapientiam inquirere, et humanæ quoque sapientiæ perceptioni operam dare necesse est, quo in omnibus probati, veritatis adversarios superemus. At cum pax erit atque serenitas, **79** ut Ecclesiam Christi nullæ exagitant turbæ, nullæ procellæ, non pravæ opiniones, non perversa atque improba hominum facinora; tum vero humanam perdere sapientiam oportet, tanquam minime proficientem, et modum exercitationibus iis ponere, quas ejus causa suscipimus, ut opportune precibus tantum et obsecrationibus vacemus, ac justitiam sancte colentes, cœlestis regni hereditatem acquiramus. Ait deinde:

δικαιοσύνην, καὶ τὴν κληρονομίαν εὐρεῖν τῆς τῶν

§ IX.

Καιρός τοῦ φυλάξαι, καὶ καιρός τοῦ ἐκβαλεῖν.

Τί φυλάξαι; Τὰς ἐν τῷ ἀγαθῷ θησαυρῷ τῆς καρδίας ἀποκειμένας ἀγαθὰς ἐννοίας καὶ σοφὰς εἰσηγήσεις, ὅταν ἀνεπιτήδευτοι βλέπωνται πάντες οἱ τούτων μέλλοντες ἐπατεῖν· καθὼς ὁ Κύριος παρεγγύησε λέγων, «Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, ἵνα μὴ καταπατήσωσιν αὐτοὺς, καὶ σπραφέντες ρήξωσιν ὑμᾶς.»

Ἔστι δὲ πάλιν καιρὸς προσφυῆς καὶ κατάλληλος, ἐν ᾧ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ

C Tempestivitas custodiendi, et tempestivitas emittendi.

Quid custodiendi? Bonas scilicet, quas in bono mentis thesauro conditas habemus, cogitationes et plena sapientiæ documenta, quandiu qui hæc audituri sunt, nondum idonei videantur: quemadmodum et Christus præscripsit, cum ait: «Ne mittatis margaritas vestras ante porcos, ne conculcent eas, et conversi dirumpant vos (21).»

At est quoque sua probo viro tempestivitas, qua de bono mentis thesauro bona supernæ charitatis

longior, modo brevior occurreret, sed unus idemque in omnibus ad nos pervenisset. Ceterum ob Apocalypsin potissimum Θεολόγον dictum Joannem Bucherus idem opinatur (ibid. p. 850, § 28), ratus Christianos veteres ob tot illa mysteria nomen Joanni imposuisse, quo apud veteres poetæ quandoque et sacerdotes et philosophi et eroriaræ appellati fuerant. At illa communior doctorum sententia, a divinis tractandis eam illi appellationem attributam. (21) Matth. vii, 6. Sed hic ommissa illa ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν. Similia nos docet Chrysostomus, ipsum hoc Christi dictum præfatus. Ait enim: Ἀκούετωσαν οἱ ἀπλῶς καὶ ἀδιαφύρως πρὸς ἅπαντας διαλεγόμενοι. Οὐδὲ γὰρ ἐκαὶ περὶ χοίρου αἰσθητοῦ ὁ Χριστὸς λέγει, ἀλλὰ τοὺς χοιρῶδεις τῶν ἀνθρώπων αἰνιττόμενος, καὶ ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις ἐγκυκλινομένοις ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ βροδύρῳ, παιδεύων ἡμᾶς εἰδέναι, καὶ προσώπων διαφορὰν, καὶ πολιτείαν ἐπιζητεῖν ἀκριδέσθαι, ἡνίκα ἂν δέη τι τῶν βέλων λογίῳ ἐκκαλεῖσθαι, ἵνα μὴ χάκτινους καὶ ἐρυτοὺς κομπάζομεθα·

οἱ γὰρ τοιοῦτοι οὐ μόνον οὐδὲν κερδαίνουν ἀπὸ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνεξετάστως παραθέντας τοὺς καλοὺς τούτους μαργαρίτας, εἰς τὸ αὐτὸ αὐτοῖς βάραθρον τῆς ἀπωλείας πολλάκις κατήγαγον. διὸ χρὴ μετὰ ἀκριθείας ταῦτα παραφυλάττεσθαι, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς νῦν ἀπατηθεῖσιν ὑπομένωμεν. Id est: Audiant, qui sine discrimine simpliciter cum omnibus colloquuntur. Neque enim ibi Christus de sensibili porco præcepit, sed homines porcinis moribus significat, qui sicut bruta illa in peccati luto involvuntur, docens nos, ut personarum diversitatem dignoscamus, et vitæ rationes inquiramus, quando aliquid divinarum eloquiorum exponere opus fuerit, ne et illos et nosmet ipsos lædamus. Nam qui tales sunt, non solum nihil lucri ex dictis capiunt, sed et eos, qui bonas illas margaritas absque disquisitione illis proposuerant, secum in suæ perditionis profundum sæpe pertraxerunt. Ideo cum diligentia observanda sunt hæc, id eadem patiendum, quæ illi, qui hic decepti sunt. (Tom. IV, hom. 16 in Gen., n. 2.)

documenta depromat; iis nempe inventis, qui hæc audientes atque discentes æqui bonique faciant: qui sane terræ bonæ manifesto comparantur, quæ postquam in ea sator præconium veritatis sevit, fructum protulit ad trigintā et ad sexaginta atque etiam ad centum: cum ceteri contra petrae ac spinis assimilentur, **80** in quibus serere velatur, in illa quidem propter siccitatem insitamque ariditatem, in his quod semen mundanis curis et intempestivis distractionibus suffocetur²². Hac igitur ratione prudens et cordatus homo atque cautus doctrinæ sapientiæque suæ bona apud se in opportunam diem custodire debet; itemque tempestive depromere, ac large cupidis dare et dispertiri. Ait deinde:

Α τῆς καρδίας ἐκδίλλεται τὰ ἀγαθὰ διδάγματα τῆς ἀνωθεν χάριτος, ὅταν ἀρεθῶσιν οἱ διδασκόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ προαιρέσεως ἀγαθῆς τοῦτων ἀκούοντες. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι καὶ τῇ ἀγαθῇ γῇ σαφῶς ἀπεικάζονται, ἐφ' ἣ σπείρας τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας ὁ σπείρων ἐκαρποφόρησεν εἰς τριάκοντα καὶ εἰς ἑξήκοντα καὶ εἰς ἑκατόν· ὥστε καὶ ἐμπλύνει καὶ καὶ ἐκείνοι τῇ πέτρῃ καὶ ταῖς ἀκάνθαις, ἐν αἷς ἀπηγόρευται σπείρειν· ἐπ' ἐκείνῃ μὲν διὰ τὸ ἀκαρπὸν καὶ κατὰ γῆρον παντελὸς· ἐν ταύταις δὲ διὰ τὸ συμπνιγῆναι ταῖς βρωτικαῖς μερίμναις καὶ τοῖς ἀκαίροις περισπασμοῖς. Οὕτως οὖν καὶ φυλάττειν δεῖ τὸν ἔμπρονα καὶ νοσηρὴ καὶ περισπασμένον ἄνθρωπον ἐν ἰδίῳ καιρῷ, καὶ παρ' αὐτοῦ κατέχειν τὰς ἀγαθὰς καὶ σωφρονεῖς εἰσηγήσεις, καὶ πάλιν ἐκδίλλειν εὐχαίρως, καὶ δίδοναι καὶ διανέμειν τοῖς τοῦτων ἐπιμένοις. Εἰτά φησι·

§ X.

Vers. 7. *Tempestivitas avellendi, et tempestivitas consuendi.*

Avellendi animum et cor et cogitationem a qualunque humana cupiditate atque omni amoris affectu, cum Deo propense vacandum est, atque præscriptis hymnorum divinorum laudibus, diurnisque ac nocturnis obsecrationibus (22): nulla ut cura dignos puteamus, qui nos ad res suas gerendas pertrahere conantur; ac dum divina tractamus, ne iis, quæ ad hominis potissimum et corporis usum **81** pertinent, intercipiāmur. Cum autem officio defuncti fuerimus, bonoque auctori nostro Deo atque Domino debiti cultus ministeria peregerimus; tum vero cum iis, quas diximus, et personis et rebus cor atque animum veluti consuere atque conjungere sic oportet, ut sobrie, studiose, caute susceptam earum curam ac diligentiam nostram providentiamque ostendamus. « Qui namque præ-

Καιρὸς τοῦ ῥῆξαι, καὶ καιρὸς τοῦ βλάψαι.

Ῥῆξαι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν δύνανται ἀπὸ πάσης ἀνθρωπίνης προσπάθειας καὶ φιλικῆς διαθέσεως, ὅταν ἔσται καιρὸς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν σχολῆς τε καὶ νεύσεως καὶ τῶν ὁρισμένων θείων ὑμνῶν καὶ δοξολογιῶν τε καὶ προσευχῶν ἡμερινῶν καὶ νυκτερινῶν, πρὸς τὸ μηδεμίαν ἀφ' οὗ ἐφροντίδος τοῖς ἀνθρώποις ἡμεῖς πρὸς τὴν ἐκείνων πειρωμένους διοικῆσιν· μήτε μὴν ἀντικαθίστασθαι τῶν ἀνθρωπινωτέρων καὶ σωματικωτέρων πραγμάτων, ὅταν τοῖς θεοῖς σχολάζωμεν. Ἦνίκα δὲ τὰ κεχρωσθημένα ἀποπερατώσωμεν, καὶ χρεωστικὰς ἐκτελέσωμεν λειτουργίας πρὸς τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν ποιητὴν καὶ Θεὸν καὶ Δεσπότην, τινικεῖντα ῥάπτειν δεῖ καὶ συνάπτειν καὶ τοῖς εἰρημένους προσώποις καὶ πράγμασι τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν, ἵνα ἡ φόντως καὶ μετὰ τῆς δεούσης προσχείας καὶ πρι-

²² Math. xiii, 19-23.

(22) Habes hic quoque haud obscurum testimonium, quam vetus in Ecclesia consuetudo sit diurna illa atque nocturna psalmodia, quam a huc retinemus. Sic enim eam noster attingit, ut definita ejus tempora et statas horas agnoscere videatur. Nec vero dubitandi locus est ullus, multo ante Gregorii nostri ævum istam sacri cantus rationem apud monachos maxime obtinuisse. Basilii ille magnus, e cujus schola Gregorius prodiit, jam præscripsit, hymnis Deum et canticis placandum esse hora matutina et tertia et sexta et nona, vespere item et die jam exacto, et circa noctis dimidium, ut in *Regulis ejus fasius disputatis* legimus. Responsione xxxvii; morem autem in monasteriis vigentem pluribus describit sanctus Chrysostomus: Εἰθέως, inquit, ἀναγὰς μετὰ εὐχαρίστας τὸν ὕμνον ἀποδιδάσκοντες διαψάλλοντες, τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ δι- κτυρίζοντες, καὶ ἐκτελεῖν τὸν ἅγιον στήθεσιν χορὸν, καὶ τὰς ψαλμοὺς εὐθέως ἀναγινώσκοντες, τοὺς ἱερὰς ἰδού- ντες ὕμνους... ἀκούσαν δὲ ἡμέρα μέλλει γίνεσθαι, δι- κτυρίζοντες λοιπὸν καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀφώμεθα τῶν ὑμνῶν, διαψάλλοντες ἕκαστος τῆς ἀναπαύσεως... εἰτα π. ἑξῆς, ἀναγὰς καὶ τὰς ἑσπερινὰς εὐχὰς ἐπι- τελῶντες, καὶ εἰς τὴν ὁρῶσαν μέσσην τὴν ἡμέραν διαψάλλον- τες ἑκάστους ἡμέρας πνευματικῶν ὑμνῶν δι- κτυρίζοντες τὸν Θεόν. Id est: Illico omnes

cum pietate somnum deponentes surgunt, præpositis illos excitante, statimque sacrum constituentes cho- rum. manusque latius extendentes, sacros hymnos canunt.... nam'o ante lucem demum quiescunt, et cum nos opera aggredimur, illi quietis tempus habent.... deinde Tertiam, Sextam, Nonam et Vesper- tinas preces absolunt, atque in quatuor partes diem partiti, singulis in partibus psalmodiæ operam dantes, Deum hymnis honorant. (Tom. XI, hom. 14 in I epist. ad Timothei, n. 4.)

De psalmodia illud hic adnotandum, alios anti- quitus placuisse ritus, quam quibus nunc utimur: neque enim alterni ubique canebant, sed singuli etiam, idque dicebatur *Psalterium per ordinem canere*. Quem morem ex Cassiano potissimum discere licet. « Quotidianos, inquit, orationum ritus volun- tibus celebrare, unus in medio psalmos cantaturus exsurgit, silentibus cunctis, et moris est nunc quoque in Ægypti partibus, et in psallentis verba omni cordis intentione delectis. » (De inst. cænob. l. ii, cap. 5.) Rursus: « Tantum a canticis silentium præbetur, ut cum in unum tam numerosa fratrum multitudo conveniat, præter illam qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus hominum p. orsus adesse credatur. » (Ibid. cap. 20.)

σκέψων καὶ τὴν ἀντίληψιν πρὸς αὐτὰ καὶ τὴν κη-
δεμονίαν ἐπιδειξώμεθα καὶ τὴν πρόνοιαν· Ὁ προ-
ϊσταμένος γάρ, ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρό-
τητι, ὡς φησὶ τοῦ Παύλου ὁ μέγας ἀπίστολος. Εἰτά
φησιν Ἐκκλησιαστής·

§ XI.

Καιρὸς τοῦ σιγᾶν, καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν.

Ταῦτα, τὸ σιγᾶν δηλονότι καὶ τὸ λαλεῖν, συμ-
περιλαμβάνονται καὶ συμπεριέχονται ταῖς διαίρεσεσι
καὶ ταῖς ἀκριβοτήσεσι τῶν εἰρημένων ἀνόπιν. Πάν
γάρ, ὁ φησιν ἐπ' ἐκείνοις, **Καιρὸς τοῦ ῥῆξαι, καὶ**
καιρὸς τοῦ φυλάξαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβαλεῖν,
καὶ καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέ-
σαι, καὶ τὰ λελεγμένα τούτοις παραπλησίως, μετὰ
τοῦ σιγᾶν ἢ τοῦ λαλεῖν γίνεσθαι προδήλως πεφύκα-
σιν. Οὐδεὶς γάρ οἶδ'· τί ἐστὶ δρᾶν ἢ διάρρηξιν ἢ
συνάφειαν, ἢ φυλακὴν ἢ ἐκβολήν, ἢ ζήτησιν ἢ
ἀπώλειαν, ἢ περίληψιν ἢ μακρυμὸν ἀπὸ περιλήμ-
ματος, οὐδέ τι τῶν ἐτι προειρημένων, εἰ μὴ σιγῆσας
καθ' ἑκαστον βούλησιν, ἢ μὴ λαλήσας πάλιν εὐκαι-
ρως. Εἴπερ ἄρ' ἀνεῦ τοῦ σιγᾶν ἢ τοῦ λαλεῖν οὐ δι-
έγνωται τι, τίς τὸ σύνολον ποιεῖν ἐρεῖ τι τῶν προ-
λελεγμένων συζυγιῶν; Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἰδιάζοντα
καιρὸν τῷ σιγᾶν καὶ τῷ λαλεῖν ὁ σοφὸς ἀπένειμεν
Ἐκκλησιαστής; εἰ γὰρ ἕκαστον τῶν κατὰ συζυγίαν
πικρὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λελεγμένων οὐ πέφυκε
γίνεσθαι χωρὶς τοῦ σιγᾶν ἢ τοῦ λαλεῖν, τί δὴποτε νῦν
ἰδιαζόντως φησὶ, « **Καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ**
λαλεῖν; »

Ἄλλ' ἔχει λύσιν ἡ ἀπορία τοιαύτην· ὅτι ἕκαστον
μὲν τῶν προλελεγμένων συζυγιῶν, εἰ καὶ μὴ πέφυκε
χωρὶς τοῦ σιγᾶν ἢ τοῦ λαλεῖν, ἀλλ' ἐξ ἐτέρων ὑπο-
κειμένων πραγμάτων λαμβάνον καὶ τὰς ἀρχάς, οὕτω
δίδωσιν εὐλογον πρόφασιν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ σιγᾶν
ἢ τοῦ λαλεῖν· καὶ προηγείται μὲν ἡ πρὸς τὸ ὑποκει-
μενον πρᾶγμα κρίσις τῆς προαιρέσεως, ἔπεται δὲ
πρὸς τὴν ἐν τῷ πράγματι βούλησιν τὸ σιγᾶν ἢ τὸ
λαλεῖν· οἷον, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ζητῆσαι· λαλῶν ποιεῖ-
ται τοῦ προκειμένου τὴν ζήτησιν· καιρὸς ἐστὶ τοῦ
ἀπολέσαι· σιγῶν καὶ παρασιωπῶν ποιεῖται διὰ τῆς
παραβλέψεως καὶ παρασιωπήσεως τοῦ πράγματος
τὴν ἀπώλειαν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑκάστη τῶν ἄλ-
λων φιλοκρινεῖν τις τὰ τοιαῦτα βουλόμενος, εὐρή-
σει τὴν ἴσιν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπόδοσιν. Ἐνταῦθα δὲ,
χωρὶς ἄλλου τινὸς προὑποκειμένου πρᾶγματος τοῦ
καταναγκάζοντος σιγᾶν ἢ λαλεῖν, ἴδιον ἔχει καιρὸν.
Καὶ δοκεῖ τοῦτο πως εἶναι καθολικώτατον πάντων
τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων. Ἐνεργεῖται μὲν γὰρ
καὶ ἐπὶ πάσαις ταῖς προειρημέναις συζυγίαις, ὡς
ἐφθήμεν εἰπόντες, τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἐβρώμενον, καὶ
τὰ φωνητικὰ τῆς διαλέξεως ὄργανα πάμπαν ἀλώθητα·
παραλαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἄλλοις καὶ πνευ-
ματικοῖς καὶ σωματικοῖς, καὶ θείοις καὶ ἀνθρωπίνους.
Πάρεστι τοῦ καθευδῆσαι καιρὸς; ἀκολουθεῖ τῆς-
καῦτα τὸ σιγᾶν πάντως. Ἐξανέστης τοῦ ὕπνου; τότε
καιρὸς ἐστὶ τοῦ λαλεῖν. Προσελήλυθας ἐν προσήκοντι

Tempestivitas tacendi, et tempestivitas loquendi.

Istud *tacere* atque istud *loqui* in superioribus
divisionibus atque enumerationibus comprehensa
utique inclusaque sunt: nam quæ verbis illis si-
gnificantur, *tempestivitas avellendi*; et, *tempesti-*
vitae custodiendi; et, *tempestivitas emittendi*; et,
tempestivitas acquirendi; et, *tempestivitas perdendi*,
quæque his similia hacenus retulimus, omnia si-
lentio aut loquela peragi manifestum est. Neque
enim quisquam dare operam potest, ut avellat aut
consuat, custodiat aut emittat, acquirat aut perdat,
amplexetur aut ab amplexibus recedat, vel deni-
que aliud quid agat eorum quæ huc usque dicta
sunt, quin et silendi quam voluerit legem sernet,
et idem rursus ex opportunitate loquatur. Nimirum
si nihil sine silentio et loquela factum novimus,
quis hoc sibi tribuat, ut omnino aliquid ex iis quæ
conjuncta recensuimus, præstare alia ratione pos-
sit? Id vero si ita est, quomodo suam silentio et
loquelæ tempestivitatem sapiens Ecclesiastes attri-
buit? cumque nihil ex iis quæ ille commemoravit,
sine silentio et loquela fieri ullo modo possit, cur
tamen hic sigillatim pronuntiat: « *Tempestivitas*
tacendi et tempestivitas loquendi? »

Atqui dubitationem istam tollas, si animadverti-
ris, singula illa paria, quæ superius enuntiavimus,
etsi hoc natura requirunt, ut omnino silentio aut
loquela **82** fiant, sicutamen homini justam tacendi
aut loquendi occasionem dare, ut ipsa hoc aut illud
exordium aliis ex rebus capiant, quas subjectas
habent: tum iudicium quidem circa rem subje-
ctam antecedere voluntati; ipsum autem tacere et
loqui tum consequi, cum jam voluntas in re subje-
cta versatur: ut si tempestivitas sit acquirendi,
loquens rei subjectæ inquisitionem instituit: si
tempestivitas sit perdendi, silentio tacens per con-
niventiam ac reticentiam rei amissionem facit. Pari
autem modo in aliorum singulis, si quis talia ex-
pendere voluerit, similem eandemque convenire
explanationem comperiet. Hic vero, quin alia res
ulla subjecta sit, quæ necessitatem afferat tacendi
aut loquendi, propria utrique rei tempestivitas as-
signatur. Atque hæc duo in hominum vita illud esse
quodammodo videntur, quod ex omnibus rebus
maxime pateat. Cum enim in paribus illis omni-
bus quæ antea recensuimus, siquidem et sana mens
sit, et loquendi facultas innoxia, plurimum valent;
tum et locum his esse cæteris in rebus apparet, sive
spiritualibus sive corporeis, sive divinis sive huma-
nis. Finge dormiendi horam adesse: jam et tibi
penitus tacendum est. At si somno exnergetus

⁸² Rom. xii, 8.

κινεῖν ὡς σάλπιγγα τὴν ἰδίαν φωνήν· καθὼς φησιν ὁ μέγας Ἡσαΐας· «Ὡς σάλπιγγα ὑψώσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀναγγείλον τῷ λαῷ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰακώβ τὰς ἀνομίας αὐτῶν.» Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

A dicit : « Quasi tubam extolle vocem tuam, et annuntia populo peccata eorum, et domui Jacob iniquitates eorum (27). » At deinde Ecclesiastes :

§ XII.

Καιρὸς τοῦ φιλεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι.

VERS. 8 *Tempestivitas amandi, et tempestivitas odio habendi.*

Τὰ κατὰ συζυγίαν ἀντικειμένως εἰρημένα τῷ Ἐκκλησιαστῇ πρὸς τὸ αὐτὸ νοεῖσθαι πρόσωπον ἢ πρᾶγμα πάντως ὀφείλουσιν· ἀλλ' οὐχὶ πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο, καθὼς τινες τῶν προγενεστέρων ἐξηγητῶν. Τοῦτο γὰρ οὐδεμίαν ἔχει ζήτησιν ἀξιόλογον· οὐδὲ γὰρ τίνα καιρὸν ἰδιαζόντως ἔχει τὸ φιλεῖν μὲν τοὺς ὁμοπίστους, μισεῖν δὲ τοὺς ἑτεροδόξους· θεοῦ γὰρ καιρὸς ἐπιτηδεύειν τοῦ χάκεινους μὲν ὡς πατρὸς φίλους φιλεῖν, καὶ τοὺς μισεῖν ὡς ἐχθροῦς. Ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὸς ὑποκειμένου καὶ τὸ φιλεῖν καὶ τὸ μισῆσαι φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής. Πῶς τοίνυν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὑποκειμένον τὸ εἰρημένον ἐκληψόμεθα καὶ διασαφήσομεν; Ἔστι τις ἀνθρώπος διεγνωσμένος φιλόκαλος καὶ περὶ πολλοῦ τὴν ἀληθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τιθεῖς, καὶ τοῖς ὁρθόδοξοις δόγμασιν ἀκατηλεύτως συνηγορῶν, καὶ προμηθεύμενος καὶ φροντίζων τῶν ἐν ἐξορίαις καὶ φυλακαῖς τληπαθόντων, ὡς συνιστόρων τῆς ἀληθείας· δεῖ τὴν καὶ τὸν τοιοῦτον φιλεῖν, καὶ ταῖς ἀνωτάτω καταγεγραμμέναις εὐφημαῖς τῶν λόγων. Εἴτα μετὰ μικρὸν φενακισθεὶς ὑπὸ τῶν κακοδόξων καὶ κενῇ δόξῃ καὶ χρημάτων ἐσμῷ χειρωθεὶς καὶ παρὰ τραπεῖς καὶ πεπονθὼς τὴν ἀλλοίωσιν, εὐρεθῇ βλάβη· καὶ διώκτης τῆς ἀληθείας, καὶ τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς καὶ συνηγόρους καὶ συνιστορας κατακροτοῦν καὶ χλευσῶν τιμωρούμενος· νῦν αὖθις μίσσησιν τὸν τοιοῦτον, παραιτούμενος τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ συνδιατριβὴν, ἵνα πληρώσῃς τοῦ Ἐκκλη-

Quæ Ecclesiastes inter se opposita conjunxit, ea de persona eadem vel re omnino dicta esse censendum est, non utique, ut interpretes quidam ante nos, ad alia atque alia referre debemus (28). Hoc enim nullam habet investigationem pretio dignam : cum nihil in eo ad opportunitatem peculiare sit, si eadem tecum religione obstrictos ames, Et ab ea alienos odio habeas ; quippe eadem semper opportunitas est, ut et illos tanquam Dei amicos adamemus, et hos tanquam inimicos odio prosequamur. Itaque ad unum aliquid atque idem et amare et odisse sapiens refert Ecclesiastes. Quoniam igitur pacto quod ab eo de uno eodemque prolatum est, et accipiemus et explicabimus ? Sit vir aliquis, quem veritatis 85 justitiæque cultorem egregium agnoveris atque putaveris, qui doctrinæ orthodoxæ ex animo patrocinetur, exsulum ærumnis et eorum, qui in custodiis degunt, inopiæ tanquam veritatis testium provide opituletur : hunc sane virum et diligere oportet, et summis laudum præconiis celebrare. At hic idem paulo post perversorum hominum fraude atque inanis gloriæ cupiditate deceptus, et pecuniarum copia subactus atque immutatus eo devenit, ut veritatem verbis factisque insectetur, cultoresque ejus et patronos ac testes conviciis appetat, et gravibus molestiis afficiat ; hunc jam, qui talis evaserit, odio habueris, amicitia ejus ac societate rejecta, ut consilio

citatum. Neque enim immature loquor, qui dia tacui ; nec sine modestia tacui, qui aliquando jam loquor ; neque injuria queror, qui dissimulavi recentem ; et qui ne quid ex causa mea loqui existimer, tantum addidui ad silentium temporis. Nunc mihi non alia ad dicendum causa, quam Christi est : cui et hoc debui, quod usque nunc tacui, et ex reliquo me intelligo debere, ne taceam. »

(27) Isa. lvin, 4. At LXX habent : «Ὡς σάλπιγγι ὑψώσον, et τῷ λαῷ μου τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν....»

(28) Olympiodorum omnino Noster hoc loco perstringere mihi videtur : sic enim ille Ecclesiastæ dictum accepit, ut in alios amorem, in alios odium præscribi existimaret : «Αἰ, inquit, ὀφείλει ἡ ψυχὴ καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν· τὸν μὲν ἐαυτῆς νυμφὸν φιλεῖν λόγον, δι' ἔργων λέγουσα, φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· μισεῖν δὲ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐπιστορία διάβολον. Id est : *Semper anima et amare et odisse debet : amare quidem sponsum suum, illa facit verba exprimens : Osculetur me ab osculis oris sui ; odisse vero inimicum et superseminatorem diabolum.* (Apud Duceum Auct. ad Bibl. PP. tom. II, pag. 621.)

Inde porro lux tandem nobis oboritur, quæ scholiastæ hujus ævum relegat. Nam si commentarius ejus a Gregorio nostro lectus est, Olympiodoro illi opus tribuendum jure dixeris, qui diaconus Ecclesiæ Alexandrinæ fuit, et Anastasii Sinaitæ (V. Caveum in Olymp.) laudes promeruit. Frusra quippe contendisse jam patet, qui commentari-

hujus auctorem ad nonum aut undecimum sæculum rejecerunt. Eum vero diaconum appellavi ; sic enim audit, quanquam et monachus idem fuit. (V. Oudin. tom. II, pag. 514.) Nam quod apud Montfauconium Prælim. in *Hexapla* Origenis (tom. I, p. 76) hæc leguntur : « Olympiodorus episcopus Trices in Thessalia, ut in codice quodam Coisliniano decimi circiter vel undecimi sæculi dicitur, Commentariis in Ecclesiasten, in Job et in Jeremiam nobilitatur ; » si te demum ad *Bibliothecam Coislinianam*, quam ille subiude edidit, evolvendam referes, invenes codice 224, episcopum illum Trices jam non Ὀλυμπιόδωρον esse, sed Οἰκουμένιον, quem plerique sæculo decimo floruisse censent.

Diaconum autem factum esse Olympiodorum a Joanne Niciota archiepiscopo Alexandrino post annum Christianum 506 et ante annum 518, disco ex subscriptione codicis 5 Barberiniani, in quo (pag. 224) hæc leguntur : «Ἐπληρώθη σὺν θεῷ τῶν κατὰ κεφάλαιον σχολῶν εἰς τὸν μακάριον Ἱερεμίαν τὸ πονημάτιον τοῦ μακαρίου Ὀλυμπιόδωρου διακόνου Ἀλεξανδρείας, χειροτονίας Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Νικηώτου. Nempte, *Absolutum est, Deo favente, Commentarium in singula capita beati Jeremiæ opusculum Olympiodori diaconi Alexandriæ ex ordinatis a Joanne Niciota archiepiscopo Alexandriæ.* Hic enim pontificatum gressit annos 11, ac decessit xi Kal. Jun. anni Christiani 517, ut ex Theophane adnotatum a Solerio reperias in *Hist. chron. patriarch. Alexandr.* n. 325.

[illegible]

The first of these is the "Cognitive" or "Cognitive" model. This model is based on the idea that the mind is a computer. It takes in information from the environment and processes it in a way that is similar to how a computer processes data. The second model is the "Behavioral" model. This model is based on the idea that the mind is a collection of habits and responses that are learned from the environment. The third model is the "Biological" model. This model is based on the idea that the mind is a product of the physical structure of the brain and the chemical processes that take place within it.

2. 1968 年 12 月 25 日 12 月 25 日 12 月 25 日
3. 1968 年 12 月 25 日

REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES
PASSED MAY 1, 1890, RELATIVE TO THE LANDS BELONGING TO THE
UNITED STATES IN THE TERRITORY OF ARIZONA
AND
A REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES
PASSED MAY 1, 1890, RELATIVE TO THE LANDS BELONGING TO THE
UNITED STATES IN THE TERRITORY OF ARIZONA
AND
A REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES
PASSED MAY 1, 1890, RELATIVE TO THE LANDS BELONGING TO THE
UNITED STATES IN THE TERRITORY OF ARIZONA

[illegible]

117

7. *Que s'il faut attendre à ces évènements, en
 quelle que mesure ?* V. de M. a répondu : « Il faut
 dire deux fois attendre, et d'attendre en ex-
 pectant que tout sera en temps utile pour la
 France. »

Est forsan, qui non regulam accipit, et a sapiente Lexicografo docet: hoc non deest, quæ jam enumerata sunt. Nam si supplemendi officio uteretur quoniam non est, cum ait: « Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat suo ale^o »? et rursum: « Quoniam dedicationem malam deit. Deus à iis hominibus, et distendantur in ea^o; » quid anno demum eadem usurpat? At nos iudici ejus defensione intercepta, dicemus apposite, verba non videri, quæ eisdem appellationibus ac formis rem plane diversam considerandam exhibeant. Tum si sententia etiam, quæ ipsis in verbis inest, vim quodammodo et significationem eandem habere rursum videatur; non id absurdum esse, siquidem illis tam utaris, cum res, quæ tractantur et personæ requirunt; quemadmodum hoc loco factum est. Nam si superius etiam, cum similia his perpendenda proponeret, dictiones usurpavit easdem; iis nunc ipsis potis-

The very first and most important thing to do is to get the right people on the team. It's not just about having a good idea, it's about having the right people to execute it. And that's why I always say, "Hire right, hire fast."

[illegible]

²² Rom. 7, 2. ²³ Eccl. 11, 22. ²⁴ ibid. 26.

(20) Αρμόδ. LXX. καὶ πρὸς ἐπιστολῆς.

(30) April LXX, τὴ σὺν πνεύματι ἐκείνῃ... Οἱ γὰρ. τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

μάλιστα τούτων ἰδεῖσθαι καὶ χρεῖαν ἔσχε τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν καὶ τῶν λέξεων. Περὶ γὰρ τοῦ χρόνου διεληφώς καὶ τῶν κατὰ συζυγίαν καιρῶν ἀντικειμένως παραληφθέντων, καὶ θεασάμενος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν, ὥς οὐκ ἐξικονομένης τὸν τοσοῦτον κόπον διήθεν ἀναλαμβάνειν, καὶ περισκοπεῖν ἐκάστου πράγματος τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος ἀντιθέτως λαμβανομένου καὶ ζητεῖν τὸν καιρὸν, ἀλλ' ἰλιγ-γιστοῦς πρὸς τὰς γεγонуῖας διαιρέσεις παρὰ τοῦ Ἑκκλησιαστοῦ τῶν ἀντικειμένων καιρῶν, χρῆναι καλῶς φήθη συντόμως ἄγαν καὶ νῦν αὖθις συστα-λαὶ τὸ φῶταγμα τῆς οἰήσεως τῆς περισπωμένης περὶ τὴν κτῆσιν τῶν ματαίων καὶ φθειρομένων ψυχῆς πρὸς ἀπράγμονα καὶ παντελῶς ἀπερίσπα-στον ζωὴν καὶ γαληνιώσαν κατάστασιν συνωθῆσαι τὴν φιλόπλουτον γνώμην.

Διὰ τοῦτο φησιν, « Τίς περισσεῖα τοῦ ποιοῦντος ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ; » μονονουχὶ γάρ φησιν, Εἰ δὲ περὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ λυσιτελῶν ἴδιον ἔγω καιρὸν ἔφην ὑπάρχειν· ὁ δὲ πολὺς ἀνθρώπος, κατοκλάσας περὶ τὴν τούτων μελέτην, οὐ βούλεται τιθεῖναι σπουδὴν ἐν τοῖς τοιοῦ-τοις, ἀλλὰ μόνον ἐκείνους ἔχειν ἐθέλει τὸν περισπα-σμένον καὶ τὸν μόχθον, δι' οὗ συναθροίσει καὶ συνάξει πολλαπλασίονα καὶ παντοδαπὸν τὸν φθειρόμενον πλοῦτον, καὶ μηδεμίαν ὄνησιν προξενούντα τοῖς κτῆ-σαμένοις, πλὴν τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν· εἰπάτω ποῖαν περισσεῖαν ἐπεπιζῶν, καὶ πρὸς πόλον ἀποδλέπων κέρδος ὀνησιφόρον, οἷς αὐτὸς εὐρεθῇ μοχθῶν καὶ ταλαιπωρούμενος, αἰρετώτερον οἰεται τοῦτον τὸν μόχθον καὶ τὸν περισπασμὸν καὶ τὸν κόπον τῆς ἐπι-τῇ εὐρέσει τῶν προσφθαρῶν καὶ τῶν ἐπιμελείας καὶ ζητήσεως καὶ νήψεως εὐτρεχοῦς καὶ νηφαλιότητος, ἵνα μηδέποτε διαμαρτήσῃ τῆς ἀγαθῆς καὶ λυσιτελοῦς πράξεως;

Ἄλλ' εὐδελον, ὡς οὐδεμίαν περισσεῖαν ἐπιζῆει λυσιτελοῦσαν καὶ σωστικὴν, οὐδὲ κέρδος ὀνησιφόρον. Ὡς γὰρ ἐπίπαν ἡ φθονηθεὶς διὰ τὸν πλοῦτον ὁ κα-τέχων αὐτὸν παρ' ἐτέρων ἐπεβουλεύθη, καὶ διαβολαῖς ἐδόθη καὶ συκοφανταῖς χαλεπωτάταις· καὶ μετὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς ἐζημιώθη τὴν ὑπαρξίν· ἡ πολλὰ μογήσας καὶ κακοπαθήσας καὶ κληπαθήσας διὰ τὴν τοῦ πλοῦτου συνάθροισιν τὴν ἐξαιτίας ἀπροσδοκῆτως ἐπελθόντα θάνατον ἔσχε, καὶ κατέπεμπε τὸν πλοῦτον τοῖς ἐχθροῖς καὶ μισοῦσιν. Εἰ δὲ μὴδὲν περισσὸν καὶ σωστικὸν εὐρίσκει, ἀνθρώπε, διὰ τοῦ τοιοῦτου περισπασμοῦ καὶ μόχθου, τί δήποτε μὴ διαρρήξας καὶ καταλιπὼν τὰς ἀρκεῖς τὰς κα-τεχούσας σε πρὸς τὴν τοῦ κόσμου φιλίαν καὶ τὴν τοῦ πλοῦτου προσπάθειαν, μεταβαλεῖς καὶ μεταθήσεις τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸν μόχθον ἐν τῇ ἀνευρέσει τῶν ἀγαθῶν καὶ λυσιτελῶν τε καὶ σωστικῶν καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος; « Πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. » Καὶ δεῖ σε τὸν καιρὸν ἐκάστου πράγματος ζητεῖν, καὶ μηδὲν τὸ πᾶν ἀκαίρως καχεῖσθαι, μηδὲ τῷ φαγεῖν μηδὲ τῷ πιεῖν, μήτε τῷ κλαίειν

A simum et sententiis et formulis opus fuit. Postquam enim de tempore ac de comparatis oppositarum rerum tempestivitatibus disseruit, humanæ naturæ imbecillitatem contemplatus, quæ tantum sibi laborem assumere non pergat, ut in illa oppositione cujusque rei bonæ atque utilis tempestivitate distinguat atque perquirat, eademque ad contrarias potius tempestivitates, quas Ecclesiastes designavit, quasi vertigine delabatur; operæ pretium duxit, si vel obiter hic etiam insolentiam eorum rursus comprimeret, quorum cura in rebus vanis et animo perniciosius tota versatur, et simul eosdem a divitiarum cupiditate ad quietam vitam ac tutum **87** plane tranquillumque statum traduceret.

B

Idcirco ait: « Quæ abundantia facientis in quibus ipse laborat? » velut si diceret: Rerum equidem omnium quæ in vita sunt bona aut pulchra aut utilia, propriam esse tempestivitate indicavi; cum tamen plerique hominum in eorum cura labantur, nec diligentiam ob ea ullam adhibere velint; atque unum illum magnæ sollicitudinis laborem subire ament, quo multas sibi omnis generis opes caducasque divitias comparent, unde, cum adepti fuerint, nullam præter cibum et potum utilitatem auferre possint; dicant, quæ abundantia spe, quove sibi compendio iis e rebus proposito, quas duro miseroque studio prosecuti sunt, laborem istum et molestiam et curam potiore **C** putant, quam eam diligentiam, quæ in opportunitate rerum investiganda ponatur, aut quam illam sobrietatem ac solertem temperantiam, quæ perpetuo nos intra recti et utilis lines contineat?

D

Atqui liquet profecto, nullam his utilem copiam ac salutarem, nullum esse commodum aut compendium, quod sperent. Nam qui divitiis potitus fuerit, livori omnino et invidiæ obnoxius, et insidiis oppressus, et calumniis atque conviciis gravissimis appetitus est, ut divitiarum etiam cum ipsa vita substantiam amitteret: itaque multis opum congerendarum causa laboribus et ærumnis ægre exantlatis, mortem improvise ingruentem sensit, et divitias inimicis adversariisque suis transmisit. Quod si nihil, o mortalis, quod redundet, nihil quod salutem ferat, in labore cura-que inest, quam divitiis parandis impenderis; cur aliquando recta ista, quæ te mundana amicitia et divitiarum amore captum impediunt, non conscindis ac deseris? cur, mutato studio, diligentiam atque laborem ad bonarum atque utilium rerum, quæ corpori et animæ prosint, investigationem non transfers? « Universa enim bona in tempestivitate sua (31). » Et oportet, ut cujusque rei tempestivitate ipse inquiras, et nulla omnino utilis

(31) Superius quidem legimus, ἐν καιρῷ αὐτοῦ· at hic scriptum, ἐν καιρῷ αὐτῶν· ad Symmachi,

opinor, sententiam, qui ea verba s.c. reddidit: Καλὸν ἕκαστον ἐν καιρῷ ἰδίῳ.

πρὸς τοὺς ἀκαίρους περιτπασμοὺς καὶ τὰς φαύλας καὶ μωχθηρὰς πράξεις σφᾶς αὐτοὺς ὀλοσχερῶς ἐκδόντες, εὐρεῖν ἐσπούδασαν τὴν διαίρεσιν τῶν καιρῶν τῶν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Θεοῦ · τοῦ ἔαρος δηλαδὴ καὶ τοῦ θέρους καὶ τοῦ μετοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος ὧν ἕκαστος πάντα καλὰ παρίσταισι καὶ δείκνυσιν τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, βλεπόμενα καὶ παραλαμβανόμενα προσφόρως καὶ προσφυῶς · ἵνα καὶ τούτων ὁ νοῦς κατὰ μέμνησιν τῆς θείας καὶ ποιητικῆς τῶν ἀπάντων βουλῆς καὶ τοῖς ἰδίῳις ἔργοις διατελλῶν τὴν πρόσφορον ἐκάστῳ πράγματι πρὸς τὴν πρᾶξιν καιρὸν. Ἀλλ' ὡς ἔοικε, φησὶν, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, οὕτω καὶ μέχρι τέλους οἱ ἄνθρωποι διὰ πολλὴν ἀδουλίαν ἐπὶ τὰ πονηρὰ παρεκκλίνοντες ἐκ νεότητος τῷ ἐξ ἀγνοίας ζόφῳ κατέχονται, καὶ καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ. κατὰ τῆς ἰδίᾳς σωτηρίας παραπέμπουσι τὰς βολέδας τῆς ἁμαρτίας. Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγεν ·

intempestivis occupationibus et pravis laboriosis-que factis totos se dediderunt, ut tempestatum discrimina in Dei operibus invenirent: veris nimirum et æstatis, autumnique hiemis, quarum singula pulchra omnia repræsentant ostenduntque Dei opera, siquidem scite illa atque idonea ratione et spectentur et assumantur; ut inde ad divinæ et omnia efficientis voluntatis imitationem humana mens congruam cujusque rei tempestivitatem ad agendum in suis quoque operibus distinguat. Cæterum ut apparet, inquit, quemadmodum ab initio, ita et usque in finem homines ob nimiam temeritatem ab ipsa adolescentia ad improba deflectentes, ignorantie tenebris obruuntur, et quasi nocturna in pugna, peccatorum tela in propriam perniciem convertunt. Idcirco utique adjerit:

§ XVI.

Ἔγνω, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸ εὐφρανθῆναι καὶ τὸ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος, ὃς φάγεται καὶ πίνεται, καὶ ἴδοι ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δῶμα Θεοῦ ἔστιν.

Πολλὰ, φησὶ, τῶν νομιζομένων ἀγαθῶν, οὐκ ὄντων δὲ τοιούτων, κυρίως δρῶντες οἱ ἄνθρωποι, μάτην εὐρίσκονται ταῦτα ποιοῦντες· εἰ, τέλος γὰρ ὁλοῖον αὐτοὺς παραπέμπουσιν. Ἐκ δὲ πάντων, ὧν ἐκεῖνοι τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν πρᾶξιν περισπούδαστον ἔχουσιν, οὐδὲν ἀγαθὸν ἔχουν ἐγὼ, φησὶ, πλὴν τῆς ἐξ ἀνάγκης κεχρεωσθεμένης διδασθαι τῇ φύσει τροφῇ, τοῦ φαγεῖν δηλονότι καὶ τοῦ πίνειν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γινομένης εὐφροσύνης τοῖς ζῶσιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. Τοῦτο γὰρ δὴ μόνον ὡς δῶρημα Θεοῦ παρελθεται τοῖς ἀνθρώποις ἀκατακρίτως, διὰ τὸ βῶδες τῆς φύσεως. Ἐ Πάντα γὰρ, φησὶν ὁ προφήτης Δαβὶδ, πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον· δόντος σου αὐτοῖς συλλέξουσιν· ἀνοίξαντος δὲ σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθῇσονται χρηστέτης. Καὶ πάλιν· Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ· ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίᾳ.

Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής τοῦτο μόνον δῶμα Θεοῦ κατήγγειλε, δηλονότι τὸ φαγεῖν καὶ πίνειν σωφρόνως καὶ τεταγμένως. Τὰ δὲ λοιπὰ τῶν νομιζομένων τοῖς ἀνθρώποις περισπουδίστων τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἀγαθοῦ πόρρω διώρισεν, ὡς ἄβυστον αλλοιούμενα καὶ φθειρόμενα, καὶ πρὸς ἀνυπαρξίαν περιστάμενα παντελῶς, καὶ μηδεμίαν προξενούντα

VERS. 12, 13. *Cognovi quia non est bonum in eis, nisi lætari, et facere bonum in vita sua. Et quidem omnis homo, qui comedit et bibit, et videat bonum in omni labore suo, hoc donum Dei est (34).*

Multa, inquit, eorum, quæ putantur bona, cum talia non sint, postquam magno homines studio aggressi fuerint, frustra operam in ea suam contulisse reperiuntur: quippe ad miserum illos exitum deducunt. Enimvero ex omnibus, quæ isti maxime optanda atque amplectenda censent: Nihil mihi, inquit, bonum visum est præter alimenta quæ naturæ debentur, id est præter cibum et potum, et quam hæc afferunt in ista vitæ conditione lætitiæ. Id enim unum homines tanquam Dei munus citra reprehensionem ob fluxas naturæ vires assumunt. « Omnia enim, inquit David propheta, a te expectant, ut des escam ipsorum in tempore: dante te illis colligent; aperiente te manum, omnia implebuntur bonitate (35). » Et rursum: « Oculi omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam et implebuntur omnia animal benedictione (36). »

Propterea et hic sapiens Ecclesiastes hoc unum Dei munus appellavit, ut sobrie scilicet ac destinatis temporibus edamus atque bibamus: cætera vero quæ homines studio digna arbitrantur, a suspitione ipsa boni procul sejunxit (37); quippe quæ cito mutantur atque contabescant, cumque interitum undique metuant, nullam penitus utilitatem suppe-

(34) Olym. καὶ ἔη.

(35) Psal. cix. 27, 28. At LXX habent δοῦναι τὴν τροφήν αὐτοῖς εὐκαιρον.

(36) Psal. cxiv. 15. Leges apud LXX: Ἀνοίγεις σὺ τὰς χεῖράς σου...

(37) Sententiam Ecclesiastæ totam, opinor, nec per ambages, paucis complexus fuerat Gregorius Neocaesariensis: Πίπειται τοίνυν τὰ μέγιστα

ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ εὐθυμίαν καὶ εὐπολίαν ὑπάρχειν, καὶ μέντοι καὶ τὴν πρόσκαιρον ταύτην ἀπόλαυσιν ἐκ Θεοῦ παραγενέσθαι μόνον, εἰ δικαιοσύνη τῶν πράξεων ἡγοῖτο. Id est: *Persuasum igitur habeo, animi hilaritatem et beneficentiam maxima homini bona esse, atque aucto brevem hanc solam voluptatem divinius obvenire, si rebus gerendis justitia præcat.* (In Metaphr. Eccles.)

§ XVIII.

Τὸ γενόμενον, ἤδη ἐστὶ· καὶ ὅσα τοῦ γενέ- A
σθαι ἤδη γέγονε· καὶ ὁ Θεὸς ζητήσῃ τὸν διωκ-
μενον.

Μονονουχὶ γάρ φησιν· Ἀίδιος μὲν ἐστὶν ὁ Θεὸς μόνος, μήτ' ἀρχὴν ἔχων μήτε μὴν τέλος· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀκλόουθον ἀναλλοίωτος αἰεὶ διαμένων κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως, ὡς μόνος καὶ πάσης τροπῆς καὶ μεταβολῆς ἀπαράδεκτος. Σὺ δὲ θνητὸς ὑπάρχεις, ἀνθρώπε, καὶ παρὰ τροπαῖς μυρίαὶ καθυποκείμενος, καὶ ὁρτυζῶν πάντοτε καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν προσωπῶς. Ταῦτα δέ σοι προσγίνονται διὰ τὸ τῆς γυνώμης ὀλισθηρὸν, καὶ τὸ τῆς προαιρέσεως πρὸς τὴν τῶν χειρίστων πράξιν μετακίνητον. Οὐδὲ γάρ ἐξ ἑαυτοῦ κἀν τοῖς ὑπὸ Θεοῦ γεγονόσιν ἀφύχοις τὴν διαμενονὴν καὶ τὴν ἀμετάβλητον κίνησιν καὶ κατάστασιν ἀναλλοίωτον ἱδυνήθης ἔχειν, διὰ τὴν ἐθελοσύνην τῶν φυσικῶν καταστάσεων μετακίνησιν καὶ παρέγκλισιν καὶ πρὸς ἑκτάσιν· τῶν γάρ ὑπὸ Θεοῦ γενομένων ἔκαστον ἤδη ἐστὶ· καὶ ὅσα γίνεσθαι προέβλεψεν ὁ Δημιουργὸς εἰς τὴν τοῦδε τοῦ κόσμου σύστασιν καὶ διαμενονὴν καὶ συντήρησιν, ἤδη γέγονε. Σὺ δὲ τούτων ἀπάντων αὐθαιρέτως εὐρίσκη χεῖρων ὁ κατ' εἰκόνα τῆς Θεῆς ἀϊδιότητος γεγονώς, οὐδὲ ταῖς φυσικαῖς ἐμμένων κινήσεσιν, οὐδὲ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ πειθαρχῶν, καὶ τὰ καλὰ καὶ δίκαια καὶ πρέποντα καὶ σωστικὰ φυλάττων ἀμεταβλήτως. Διὰ τοῦτο τοίνυν παρεβρύχης τῆς ζωῆς, καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ παρεπέμψης. Κἀν ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας σε καὶ ἐκὰς σε καὶ πάντα τὸν ὀρώμενον κόσμον ὡς ἀγαθὸς ὑποστήσας, ἀναζητήσῃ σε πάλιν τὸν ὑπὸ τοῦ φθονεροῦ καὶ μισανθρώπου διαδόλου πρὶν φθονηθέντα καὶ διωχθέντα, καὶ πρὸς τὴν τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς παραπεμψῆναι παρασκευάσαντα κατὰ τὴν φύσιν.

Τοῦτο δὲ προφητικῆς ἐστὶ χάριτος τῆς τῷ Ἐκκλησιαστῇ δεδομένης θεόθεν, τὸ φάναι τὸ παρὰ τοῦ θεολογικοῦ Λόγου καὶ Ποιητοῦ τῶν πάντων γενησόμενον διὰ τῆς ἀγαθοπρεποῦς αὐτοῦ καὶ φιλανθρώπου συγκαταβάσεως· αὐτὸς γάρ φησιν, « Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός. » Πιστεύεται γάρ τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν καὶ διὰ τῶν ἀμέτλων ἐπομένων. Φησὶ γάρ·

VERS. 15. Quod fuit, jam est; et quæ futura sunt, jam fuerunt: et Deus quæret eum, qui persecutione premitur (40).

Velut si dicat: Æternus quidem est solus Deus⁴¹, principii æque et finis expers: atque adeo immutabilis semper in omnibus, ac sibi plane constans, ut conversionem et varietatem unus omnem excludat. At tu, homo, et mortalis es, et 92 variationi passim mutationique obnoxius: nec minus corpore quam animo semper addictus plane in servitutem. Porro hæc tu subis propter lubricam istam mentis ac voluntatis tuæ ad pessima quæque facilitatem. Quippe qui eorum, quæ inanima a Deo condita sunt, perseverantiam constantemque motum aut immutabilem statum ob voluntariam naturalium constitutionum transmutationem et deflexum et productionem æquare non potueris. Nam rerum a Deo conditarum singulæ jam sunt, et quæcunque summus ille artifex ad mundi hujus compositionem et incolumitatem et tutelam faciendâ esse prævidit, jam exstiter. Tu vero hisce omnibus tua sponte pejorem te prodis, tu, inquam, ad divinæ æternitatis similitudinem conditus, qui neque naturalibus obsecundes motibus, neque divinis pareas mandatis, neque honesta quæ sint et justa et convenientia et salutaria constanter tuearis. Idcirco igitur vita amissa ad mortem corruptionemque deductus es: quanquam Deus, qui te condidit, et pro bonitate sua mundum hunc, quem intuemur, universum tuâ causa constituit, te iterum requirit, invidia jam et insectatione communis hostis subactum, diaboli, inquam, qui æternum tibi exitium perneciemque molitur (41).

At vero prophetica in eo facultas eminet, quæ divinitus Ecclesiastæ data est, quod ea enuntiarit, quæ a summo divinoque Verbo et omnium Conditor per dignum illum bonitate ejus atque humanitate descensus faciendâ erant: ipse enim ait: Venit Filius hominis quærere et saltum facere quod perierat⁴². Et fidem interpretationi huic afferunt, quæ protinus subjiciuntur. Ait enim:

93 § XIX.

Καὶ ἐτι εἶδον ὑπὸ τὴν ἥλιον τόπον τῆς κρί- D
σεως· ἐκεῖ ὁ ἀσεβὴς· καὶ τόπος τοῦ δικαίου· ἐκεῖ ὁ εὐσεβὴς.

Μυστικῶς ἡμῖν δύο θεωρίας εἰσάγει καὶ προτιθέσιν νῦν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστῆς· προκαταγγέλλει γάρ προφητικῶς τὴν ὑπὸ τοῦτον τὴν ἥλιον γενησόμενν τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν

VERS. 16. Et adhuc vidi sub sole locum judicii; illic impius: et locum justî; illic pius.

Mysticas nunc considerationes adducit binas, easque nobis proponit sapiens Ecclesiastes; prænuntiat enim vaticinans, quæ hoc sub sole fieri debebat, Emmanuelis et Christi ac Servatoris nostri

⁴⁰ Psal. Lxvi, 7. ⁴¹ Luc. xix, 10.

(40) Olymp. καὶ ὅσα τοῦ γίνεσθαι.

(41) In alia abit Symmachus; hæc enim est ejus interpretatio: Ὁ δὲ Θεὸς ἐπιζητήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐκδικουμένων. Nempe, Deus autem inquiret pro eis, qui persecutionem patiuntur. Nec ab eo dissentit

Neocæsariensis Gregorius, qui locum hunc sic explanat: Θεὸς δὲ κέρχεται ὁ ἀδικούμενος βορβῶ. Id est, Deum vero is, qui injuste læsus est, auxiliatorem habet. (Ibid.)

inhumanationem (42) : quemadmodum et David propheta prædixit, cum ait : « In sole posuit tabernaculum suum⁴²; illud declarans justitiæ Solem, qui in summis divinisque celestium altitudinum sedibus æternum sedet, natura humana assumpta, tabernaculum sibi hoc sub sole, quem oculis usurpamus, electurum, quomodo etiam Joannes evangelistes dicit : « Et habitavit in nobis⁴³, » ac simul judicium designat, quod is deinde subire necessario debebat, qui primus impium maxime se præbuit, diabolus, Inquam, de quo Dominus ipse in Evangelio ait : « De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est⁴⁴; » et multo antea David propheta⁴⁵ : « Increpasti gentes, et periiit impius; nomen ejus delevisti in æternum et in sæculum sæculi (43). »

Judicium igitur prænuntiat, quod adversus Satanam factum est, qui primus summæ impietatis reus, et contra Deum omnipotentem superbia elatus dixit : « Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo (44); » tum etiam judicium **94** cæterorum omnium, qui comites ejus fuerunt et honestatis hostes demonum, atque hominum quoque malorum, qui Deum ac pietatem repudiaverunt, ut iterum Propheta memorat : « Paravit in judicio thronum suum, et ipse judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos in justitia⁴⁶. » Jam vero locum, ubi diaboli et cæterorum, quos sub hoc sole esse aiebat, judicium peractum est, videre contendit, et Hierosolyma, ut opinor, potissimum indicat. Illic enim patibulo affixus auctor vitæ nostræ, salutiferis cruciatibus sponte toleratis, desertorem et hostem humani generis Satanam sociosque ejus transfugas cruce ipsa et dolorum perpressionem judicavit et condemnavit. Consequitur autem, ut et terram universam, quæ sub hoc sole est, judicii locum appellet; quippe omnipotenti præcepto ejus et oraculo divinæ potestatis edicenti : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti⁴⁷, » cum paruisent sanctissimi ac laudatissimi discipuli ejus et apostoli, ita per totum orbem divisi sunt, ut ex Domini doctrina atque sermonibus impius omnes judicaret condemnarentque, atque idololatriam,

⁴² Psal. xlviii, 6. ⁴³ Joan. i, 14. ⁴⁴ Joan. xvi, 11.

(42) *Ἐνανθρώπησιν*, quam vocem Græci Patres a concilii Nicæni temporibus passim usurparunt, reddidi *inhumanationem* : id quippe vocabulum Græco apprime respondet, nec novum est, cum bis libro I Codicis legimus, l. v et vi, tit. 1. Cæterum Græcæ dictionis vim et significationem eludere olim conabantur Apollinarii sectatores, de quibus Gregorius Nazianzenus sic scribit : Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ τὴν τῆς « ἐνανθρώπησως » κακουργοῦσι φωνὴν, τὸ « Ἐνανθρώπησεν », οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ γέγονεν, ὃν ἑαυτῷ περιέπηξεν ἐξηγουμένοι κατὰ τὸ εἰρημένον. « Αὐτὸς γὰρ ἐγένωσκε, εἰ ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, » ἀλλ' ἀνθρώποις ὠμίλησε, καὶ συνεπολιτεύσατο λέγοντες καὶ διδάσκοντες, καὶ πρὸς ἐκείνους καταφύγοντες τὴν φωνήν, τὴν, « Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤρθη, καὶ τοὺς ἀνθρώπους συναλεττόμενη, » λεγούσαν. Nempe, Idem

Ἐνανθρώπησιν. καθὼς καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης προείρηκε φάσκων, « Ἐν τῷ ἡλίῳ ἐθετο τὸ σκηνώμα αὐτοῦ. » τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον τὸν ἐν τοῖς οὐρανόις καὶ θεοὺς ὑψώμασι καὶ θύκοις ἀΐδους καθήμενον, ὑπὸ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν ποιεῖσθαι διὰ τῆς προσληφθείσης αὐτῷ φύσεως ἀνθρώπου τὴν κατασκήνωσιν προδιδῶν, καθὼς φησι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » κἀντεῦθεν τὴν ἐξ ἀνάγκης δι' αὐτῆς ἐπομένην κρίσιν τῷ ἀσέβει γεγονότι προηγουμένως καταρχῆς, δηλονότι τῷ διαδόλῳ, περὶ οὗ φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις, « Περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου κέκρικται. » Καὶ πολλῶν δὲ πρώτῃ ὁ προφήτης Δαβὶδ. « Ἐπετίμητος ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβὴς. » τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

Τὴν κρίσιν οὖν προκαταγγέλλει τὴν γενομένην τῷ πρώτῳ καὶ κυρίως ἀσέβει φανέντι Σατάν, καὶ τραπεζιτάσαντι κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος καὶ αἰσίου. « Ὁρίσω θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὁμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Ἐπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων συνοπαδῶν αὐτοῦ καὶ μισοκάλων δαιμόνων, καὶ μέντοι καὶ τῶν ἀθέων καὶ δυσσεδῶν ἀνθρώπων καὶ φαύλων, καθὼς αὖθις ὁ προφήτης φησὶ. « Ἡτοίμασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κρινεὶ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. » Τὸν τόπον οὖν τῆς κρίσεως ταύτης τῆς γενομένης τῷ διαδόλῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, περὶ ὧν εἶπεν ὁ λόγος ὑπὸ τοῦτον τελεῖν τὸν ἥλιον, ἰδεῖν διατείνεται, δηλῶν, ὡς οἶμαι, προηγουμένως τὴν Ἱερουσαλὴμ. ἐκεῖ γὰρ ἐν τῷ ἱερῷ προσκληθεὶς, καὶ τὸ ζωτήριον ἀνατλάς πάθος ἐθελουσίως ὁ τῆς ζωτῆς ἀρχηγός, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους κέκρικται καὶ κατέκρινε τὴν ἀποστάτην καὶ μισάνθρωπον Σατανάν καὶ τοὺς συναποστάτας αὐτοῦ καὶ συνοπαδοὺς. Ἀκολούθως δὲ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν οὖσαν ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον, τόπον ὀνομάζει τῆς κρίσεως. τῷ γὰρ παντοδυνάμῳ προστάγματι καὶ λόγῳ τῆς θεοπρεποῦς αὐτοῦ δυνάμεως (τῷ φάσκοντι. « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ») παρθαρχήσαντες οἱ θεσπέσιοι καὶ πανεύφημοι μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι διηρέθησαν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου δόγμασι καὶ λόγοις κρίνοντες καὶ

⁴⁵ Psal. ix, 7. ⁴⁶ Ibid. ⁴⁷ Matth. xxviii, 19.

D autem etiam circa ἐνανθρώπησως vocem improbe ac versute usurpant, hoc verbum ἐνανθρώπησεν hand ita explicantes, ut idem sit, atque In homine, quem sibi affixit, exstitit, quemadmodum scriptum est, « Ipse enim sciebat quid esset in homine » (Evang. Joan. ii, 25) : verum idem esse dicentes ac docentes, atque : « Cum hominibus consuetudinem habuit et versatus est, » et his se verbis iuvantes : « Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est » (Luc. xiv, 38). Vide, si lubet, reliqua oral. lib. lxi, n. 9.

(43) At LXX habent : Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας.

(44) Isaias, xiv, 14. Sed apud LXX leges, Ἀναθήματα ἐπ' αὐτῶν νεφύων, ἔσομαι ὁμοιος.

κατακρίνοντες πάντας τοὺς ὁσεθεῖς καὶ τὴν κορυφω-
θεῖσαν εἰδωλοκρατίαν καταράσσοντες εἰς τὴν γῆν
καὶ φρυῶδον ἀποδεικνύοντες.

Εἰς τὸν τόπον οὖν τῆς κρίσεως εἶδεν ὁ σοφὸς Ἐκ-
κλησιαστής τὸν ἀσεβῆ καταδικασμένον, καὶ κατα-
κριμένον, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντας, τὸν διάβολον, καὶ
πάντας τοὺς τῇ πονηρίᾳ καὶ δυσσεβεῖ τῆς ἐκείνου
ἵεως γνηκολουθήκοντας. Εἶδε δὲ καὶ τόπον τοῦ δι-
καίου, τυτέσει τοῦ μέλλοντος δικαιουθῆαι παρὰ τοῦ
Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατ-
ακολουθήσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα
πίστεως ἀκραιφνοῦς. Διὰ τοῦτο φησιν, « Ἐκεῖ ὁ εὐ-
σεβής. » Εἰ γὰρ εὐσεβής ἐστιν ὁ τὰς ὑπολήψεις ἀγα-
θὰς ἔχων πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, καὶ τῶν ὀρθο-
δόξων δογμάτων τὴν ἀσφάλειαν φυλάττων καὶ συν-
τηρῶν, ὁ δὲ καὶ πάντες οἱ πεπιστευκότες εἰς
Χριστὸν τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ Λυτρωτὴν, καὶ
διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ δικαιωθέντες ἐκ πίστεως, τῇ
προσηγορίᾳ τοῦ προκαταγγελλέντος δικαίου παρὰ
τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ παραληφθήσονται προσήκοντως.

Μία μὲν οὖν αὕτη τῶν εἰρημένων ἡμῖν θεωρίων
πέφυκεν· ἑτέρα δὲ κατὰ τὸ ἀκόλουθον αὐτῇ καταγ-
γελλήσεται. Ἀλλ' ὅσον γὰρ, ὡς τῆς ἐν τῇ δευτέρᾳ παρ-
ουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν γε-
νησομένης κρίσεως καὶ τῆς τῶν βεβιωμένων ἀνταπο-
δίδεως, διατείνεται τὸν τόπον ἰδεῖν ὁ σοφὸς Ἐκκλη-
σιαστής. Ἔσται δὲ κάκεινὴ πάντως ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς
ἐλπίζομεν καὶ πιστεύομεν, πρὸς ἣν ὁ κρίνων πᾶσαν
τὴν γῆν καὶ δίκαιος κριτὴς ἐν δόξῃ τῇ πατρικῇ κα-
τάλας κρίνει πάντας ἀνθρώπους, καὶ τοὺς προσηκα-
μένους τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον, καὶ τοὺς
ἕκιστα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τῇ σωτηρίᾳ
εὐχέλῃ καθυποταγέντας διὰ πολλὴν ἀβουλίαν· περὶ
ὧν φησι καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης· « Ἀποστραφύτωσαν
οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾗδην, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπι-
βληθέντα τοῦ Θεοῦ. » Εἴτε τοίνυν ἀμφοτέρως ὀνο-
μάζει τὰς κρίσεις, ὡς ἡμεῖς ὑπελήφμεν, εἴτε θα-
τέραν· τέως, ἀνθρώπε, σὺ γινώθι κρίσιν ὀνομάζεσθαι
καὶ προκαταγγέλλεσθαι παρὰ τοῦ σοφοῦ προφανῶς
Ἐκκλησιαστοῦ, καὶ διάκρισιν καὶ διαστολὴν τόπου
καὶ τόπου, καὶ ἀσεβοῦς καὶ εὐσεβοῦς πρὸς τὸ
κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ὑπολήψεων ἑκατέρου καὶ
τῆς ζωῆς καὶ πολιτείας, ἑκατέρῳ καὶ τὸν τόπον
κληρώσασθαι παρὰ τῶν θεοπροπῶν καὶ θεοκρίτων
ζυγῶν.

Ἐντεῦθεν οὖν ἀποδίδεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ
καταφανεστέρως μηδὲν ἐν ἀποδοχῇ μέρει τῶν
ἀνῶν αὐτῷ λελεγμένων, ἢ κατόπιν λεχθησομένων
περὶ τῶν μοχθηρῶν μόχθων καὶ κόπων καὶ τῶν ἄλ-
λων τῆς πονηρίας καὶ φαυλότητος ἐπιτηδευμάτων

“ Psal. ix, 17.

(45) Hæc quadrant, si cum LXX legimus καὶ τό-
πον τοῦ δικαίου· ἐκεῖ ὁ εὐσεβής, quemadmodum et
in codice Vaticano scriptum est, et aliis quibusdam
in libris, ut in editione Romana adnotatur; quin et
ita legit Lucifer Caralt. lib. i pro sancto Athana-
sio: Et locum justī; illic pius: nec aliter legisse
videtur Gregorius Neocæs.; sic enim hunc locum
explicavit: Εἶδον ἐν τοῖς κάτω μέρεσι κολάσεως
πρὸ βέβατον τοῦ εὐσεβοῦς· ἀρχόμενον, εὐσεβέσι δὲ

quæ ad summum sese fastigium extulerat, de-
jectam et humi afflictam, plane inanem demonstra-
rent.

Porro ad iudicii locum vidit sapiens Ecclesiastes
condemnatum impium, atque, ut modo diximus,
perculsum diabolum, et omnes, qui improbitatem
perversitatemque furoris illius consecrati fuerunt.
Vidit autem et locum justī, sive ejus, qui justī san-
ctimoniam a Christo et Servatore nostro haustu-
rus erat, siquidem ipsi adhæreret, et Deum Pa-
tremque ejus sincera professione veneraretur.
Itaque dicit: « Illic pius; » si enim pius est, qui
rectas de Deo universi opiniones habet, quique do-
ctrinæ orthodoxæ sanctitatem custodit atque tue-
tur, profecto omnes quoque, qui Christum Servato-
rem mundi Liberatoremque agnoverunt, et ob hanc
professionem ab eo justitiæ sanctimoniam acce-
pere, merito ab Ecclesiaste Justī appellatione de-
signati censeantur (45).

95 Habes jam primam earum considerationum,
quæ initio memoravimus. Altera nunc, ut par est,
proferetur. Liqueat nimirum, sapientem Ecclesia-
sten contendere, ut locum videat iudicii, quod in
altero Christi et Dei ac Servatoris nostri adventu,
non sine eorum quæ in vita peracta fuerint remu-
neratione, faciendum est. Erit verò et illud omnino
in terra, uti speramus atque credimus: cujus causa,
qui orbem universum judicat, justus iudex paterna
cum gloria delapsus, omnes homines in iudicium
vocabit, tam eos qui salutis nostræ Evangelium ad-
misere, quam illos, qui salutæ evangelicæ præ-
dicationis jugum temere inconsulteque detrectave-
runt: de quibus et David propheta dicit: « Con-
vertantur peccatores in infernum, omnes gentes.
quæ obliviscuntur Deum ». Sive igitur utrumque
ille iudicium appellat, uti nos opinamur, sive al-
terutrum; illud tu interea agnosce, o mortalis, ju-
dicium a sapiente Ecclesiaste nominari, manifestum
que prædici, ac secretionem simul distinctionemque
loci a loco et impij a pio, ut pro ratione suscepti
consilij et actæ vitæ eum habeat uterque locus,
quem æquissimæ justissimæque Dei lances utrique
attribuerint.

Quæ cum ita sint, si potiore manifestatiorem-
que sensum sequamur, jam in comperto est, nihil
eorum quæ superius dicta sunt, quæve infra dicen-
tur de flagitiosis laboribus et defatigationibus car-
risque pravitatis improbitatisque professionibus et

χωρὸν ἕτερον ἀναιμένον. Nempe, Vidi porro in inferis
partibus supplicij barathrum impij excipiens: pijs
contra sedem alteram patefactam. At qui editionem
Romanam curarunt, candide ascripsere: In ple-
risque vero libris est, Καὶ τόπον τοῦ δικαίου, ἐκεῖ ὁ
ἀσεβής· tum et Hieronymum legisse, Et locum
justitiæ, ubi iniquitas, quæ verior lectio videtur
Brusio.

studitis, nihil, inquam, comprobandi gratia, sed ob-
vinctandi potius et deprimendi et castigandi con-
dennandique causa prolatum esse, ut omnes ille
homines, quantum ad desiderium ejus et studium
pertinebat, institueret hoc pacto erudiretque, atque
ad rectam potioris vitæ rationem traduceret. Pro-
pterea utique ait rursum :

§6 VERS. 18. *Dixi ego in corde meo : Justum et
impium judicabit Deus ; quia tempestivitas omni rei,
et super omne factum. Dixi ego in corde meo de lo-
que'la filiorum hominis, quia separabit illos Deus, et
ut ostendat, quia ipsi jumenta sunt. Et quidem ip-
sis, quia eventus filiorum hominis, et eventus pecoris,
eventus unus ipsis omnibus. Sicut mors hujus, ita
mors illius ; et spiritus unus omnibus (46).*

Locutus modo de judicii loco, sive illius, quod a
primo eoque benevolo summi ac divini Verbi Chri-
sti Servatoris nostri descensu peractum est ; sive
ejus, quod deinceps secundo adventu ipsius magno
illustrique fieri debet : vel etiam de utroque, quem-
admodum nos opinati sumus ; tum impio quidem
in judicii sive punitionis locum ablegato, contra
vero sede justis sive sanctimoniz attributa pio, cum
nempe de utriusque loco ait : « Illic impius, » ac
rursum : « illic pius ; » ampliolem jam et planio-
rem de hisce enarrationem instituit, illudque con-
tendit, cum justo impium quoque a Deo universi in
judicium vocatum iri, eo utique tempore, quod jam
et divinæ inhumanationis ergo, et gloriosi adventus
alterius causa definitum constitutumque esset : quo
et cœlestium angelorum ad sanctos laudatosque
apostolos verba pertinent, cum Emmanuele et
Christo ac Servatore nostro cœlis recepto, dixere :
« Vi i Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum ?
Ille Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic
veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœ-
lum 10. »

ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν ; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οὕτως ἐλθεῖ-
ται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν παρευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. »

Definitum igitur erat divinæ quoque inhumanatio-
nis tempus, per quam ille impium ac superbientem
Satanam condemnavit : quem, cum propter defectio-
nem impius exstisset primus, et tenebras jam luce
mutasset, cruce etiam et morte sepulturaque ac vi-
vis resurrectione, quasi novo quodam iustoque
judicio reum peregit. Nec vero minus definitum est
§7 tempus, quo ad judicium coget quotquot con-
didit rationis et intellectus participes, arbitriique
libertate divinitus honestatos ; non utique et ratio-
nis expertes animantes, multoque minus vel plan-
tas vel lapides : neque enim eorum quæ in mundo
universo sunt, aliud quidquam præter hominem

¹⁰ Act. 1, 11.

(46) At L. X habent καὶ ἐπὶ παντὶ ποιήματι ἐκεί-
νῳ. . . . et contra non habent ὅτι post καὶ γὰρ αὐ-

καὶ σπουδασμάτων ποιησασθαι τὴν ἐξήγησιν. αὐ-
τὸν ἐν διαβολῇ καὶ θριάμβῳ καὶ στήλῃ καὶ καταχρυσά-
σας τὸ πάντας ἀνθρώπους, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἐκ-
έξασιν καὶ σπουδὴν, παρασκευάσαι διατεθῆναι κα-
κατὰ [τ]αυτὰ καὶ ὡσαύτως, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἐν-
ανάζαι καὶ διόρθωσιν καὶ βελτίωσιν. Ἀμέλει τοῦ-
αὐτοῖς φησιν.

§ XX.

Εἶπα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ὡς τὸν δ' αὖτε
καὶ τὸν ἀσεβῆ κρινεῖ ὁ θεός· ὅτι καιρὸς τῷ πᾶσι
πράγματι καὶ ἐπὶ παντὶ ποιήματι. Εἶπα ἐγὼ ἐν
καρδίᾳ μου περὶ λαοῦς υἱῶν ἀνθρώπων, ὅ-
τι διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ τοῦ δεῖξαι, ὅτι αὐ-
τοὶ κτήνη εἰσι. Καὶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι συνάντημα
υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνάντημα τοῦ κτήνους,
συνάντημα ἐν αὐτοῖς πάσιν. Ὡς ὁ θάνατος τοῦ-
του, οὕτως ὁ θάνατος τοῦτου· καὶ πνεῦμα ἐν
τοῖς πᾶσι.

Εἰπόντος προσεχῶς περὶ τόπου τῆς κρίσεως, εἶπε
τῆς κατὰ τὴν προτέραν καὶ φιλόφρονος συγκατά-
θεσιν καὶ καταφύγεσιν τοῦ θεαρχικοῦ Λόγου καὶ
Χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν γεγεννημένης, εἶπε καὶ
τῆς ἐν κατὰ τὴν δευτέραν ἐνδοξον παρουσίαν γε-
νομένης, εἶπε καὶ περὶ τῶν ἀποφότερων, ὡς ἡμεῖς
ὑπολήψαμεν· καὶ τῷ μὲν τόπῳ τῆς κρίσεως, ἥτις
κολάσεως, ἀποκλήρωσας τὸν ἀσεβῆ, τῷ δὲ τόπῳ τῆς
δικαίου, τούτεστι τῆς δικαιοσύνης, ἀποκλήρωσας ἐ-
παλιν τὸν εὐσεβῆ, διὰ τοῦ ἐφ' ἑκατέρων τόπων
εἰπεῖν : « Ἐκεῖ ὁ ἀσεβής, » καὶ πάλιν, « Ἐκεῖ ὁ εὐ-
σεβής »· διεξοδικωτέραν ἐν ποιεῖται τὴν περὶ τῶν
τοιούτων ἐξήγησιν, καὶ διατείνεται χρυσεύσασθαι μετὰ
τοῦ δικαίου καὶ τὸν ἀσεβῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀπί-
στων ἐν προδιωρισμένῳ καὶ τεταγμένῳ καιρῷ, ὅτι καὶ
τῷ κατὰ τὴν θέαν ἐνσωμάτωσιν παραλαβ-
θαι ὡς καὶ μέντοι καὶ τῷ κατὰ τὴν ἐνδοξον πα-
ρουσίαν· οὕτω καὶ τῶν οὐρανίων ἀγγέλων
γένεον ἡ φωνὴ πρὸς τοὺς ἀγίους καὶ πανευφρο-
νῶς ἀποστόλους ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀν-
αλήψεως τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν, εἰπόντων, « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστέκα-
τε ; »

D Ὀρισμένος οὖν ἦν ὁ καιρὸς καὶ τῆς θέας ἐν
θωπείᾳ, δι' ἧς τὸν εὐσεβῆ καὶ μεγάλυχον κα-
τέκρινε Σατανᾶν, τὸν δὲ τῆς ἀποστασίας ἀσεβῆ
πρῶτον φανέντα, καὶ διὰ τοῦτο γεγονότα σκάν-
δαλα, ἐν κρίσει καὶ δικαιοσύνῃ τὴν κατ' αὐτοῦ
κατάκρισιν ποιησάμενος διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου
καὶ ταφῆς, καὶ τῆς ζωαρχικῆς ἀναστάσεως. Καὶ πάλιν
ὀρισμένος ἐστὶν ὁ καιρὸς καθ' ὃν εἰς κρίσιν ἐ-
παλιν τὸ ποιήμα, δηλονότι τὸ λογικὴν καὶ νοερὰν ἀντι-
ψύχην, ὡς αὐτεξουσιάζει παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τι-
μηθῆναι· οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἑκαστον, ἢ
πολλῶν μᾶλλον τῶν φυτῶν καὶ τῶν λίθων. Οὐδὲν γὰρ
ἄλλο τῶν παρὰ τὸν ἀνθρώπον ἀνὰ πάντα τόνδε τὸν

τοῖς, nec πλιν post ἐν αὐτοῖς. Vid. inferius, lib. x,
§ 8

κρίσιμον αὐτεξουσιώσῃ ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεράς A
 ἐτιμῆθη, οὕτε πρὸς κρίσιν ἀχθήσεται τὸ παράπαν,
 οὐδ' ἀνταμείψει ἕξει πράξεων ἀγαθῶν ἢ φαύλων.
 Οὐκοῦν ὁ φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, « Ὅτι καιρὸς τῷ
 παντὶ πράγματι καὶ ἐπὶ παντὶ ποιήματι, ὁ θεὸς
 προφανῶς τὴν ὠρισμένην ἐν τῷδε τῷ βίῳ ζωὴν καὶ
 διαγωγὴν καὶ διαμονὴν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν
 ἄλλων ζώων ἀπάντων· ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς οὐρανίας καὶ
 κυκλοφορουμένης κινήσεως καὶ τῆς γῆς δὲ καὶ τῆς
 ἀέρος; Ὅταν δὲ πέρας δέξηται καὶ παύλαν ἢ
 σύστασις τῆς ἐνεστώσης ζωῆς· τὴνικαὶ αὐτὰ κρίσις δι-
 νεία γενήσεται καὶ κατάλληλος ἀνταπόδοσις, μόνους
 ἐκλεχθῇ τοῖς λαχοῦσι παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ ψυχὴν λο-
 γικὴν τε καὶ νοεράν, ὡς τὴν ἐφ' ἑκάτερα κεκτημέ-
 νους προαίρεσιν. Τοῦτο γὰρ ἐμπεδῶ φάσκων, « Σὺν
 τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ κρίνει ὁ Θεός. » Ἀσεβῆς B
 γὰρ καὶ δίκαιος οὐδεὶς ἄλλος εὐρηται τὸ παράπαν, ἢ
 προταγορεύεται τῶν πεφυκότων παρὰ τὸν ἄνθρωπον.
 Τοῦτο γὰρ ἀνίσταται κἀν τοῖς ἐπομένοις εἰπόν, «
 Εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου περὶ λαλήσας υἱὸν ἀνθρώ-
 που, ὅτι διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός, » ἀνθρώπους εἰς-
 ἀγίων πανταχοῦ τοὺς εἰσπραχθεσμένους τὰς δίκας,
 καὶ κριθοσμένους περὶ ὧν διεπράξαντο κατὰ τῆς
 γνώμης· αὐθαίρετον.

Ὁ δὲ φησὶ, « Περὶ λαλήσας, » τοῦ Κυρίου προδια-
 γράφει τὸν λόγον τὸν ἀποφανόμενον, καὶ περὶ ἀργοῦ
 λόγου δοῦναι λόγον ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τοὺς ἀν-
 θρώπους. Ὁ μέντοι προφήτης Δαβὶδ ἐν πνεύματι
 ἐγὼ καὶ πλεον εἶπε τῶν εἰρημένων· φησὶ γὰρ πρὸς
 τὸν τῶν ὅλων Θεόν, « Ὅτι ἐνθὺμιον ἀνθρώπου ἐξ-
 ομολογήσεται σοί. » Παρίστητέ γε μὴν καὶ τὰς περὶ C
 λαλήσας τῶν υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου καταδίκας καὶ κα-
 τακρίσεις κἀν τοῖς Εὐαγγελίοις φάσκων ὁ Κύριος·
 « Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων
 σου καταδικασθήσῃ. » Τὸ δὲ, « Διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ
 Θεός, » κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως
 τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, δείκνυσιν καὶ ὁ
 Παπαστῆς Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ λέγων, « Οὗ τὸ
 πύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακρινεῖ τὴν ἄλωνα
 αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθή-
 κην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακρούσει πυρὶ ἀσβέστω. »
 Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς ἐνδόξου καὶ φοβεράς δευτέ-
 ρας· αὐτοῦ παρουσίας δείκνυσιν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ
 Παρχικώτατος Λόγος καὶ Χριστὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν
 οὕτω φάσκων· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
 που ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι
 μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ·
 καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη,
 καὶ ἀπορίεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν

libero rationalis intelligentisque animi arbitrio ex-
 ornatum est, atque adeo nec iudicii onus subibit,
 nec male aut recte factorum compensationes feret.
 Jam quod ait Ecclesiastes, « tempestivitate omni
 rei esse, et super omne factum, » nonne manifesto
 declarat, definitam apud nos vitam et stationem et
 moram cum hominum tum cæterorum etiam ani-
 mantium : insuper cælestium item conversionum,
 ac terræ etiam et maris? porro ubi præsentis vitæ
 constitutio finem quietemque habuerit; tum justum
 fiet iudicium et consentanea remuneratio (47), uti-
 que propter eos tantum, qui ab auctore suo ratio-
 nalem et intelligentem animum pacti sunt; quippe
 qui libera eligendi, quod mallent, facultate præditi
 fuerunt. Nam id Ecclesiastes confirmat, cum ait :
 « Justum et impium iudicabit Deus. » Neque enim
 impius et justus inveniri alius quispiam potest,
 aut eo nomine præter hominem in rerum natura
 appellari. Quod iis etiam significat, quæ subiecit :
 « Dixi ego in corde meo de loquela filiorum homi-
 nis, quia separabit illos Deus, » homines inducens
 undique, qui pœnas solvere, et iudicium subire de
 iis debent, quæ ex libero animi arbitrio admisere.

Quod vero dicit « De loquela, » ad Domini di-
 ctum pertinet admonentis, in illo iudicii die homi-
 nes vel de verbo otioso rationem esse reddituros.
 Quanquam David propheta sancto Spiritu allatus
 his ipsis plus aliquid enuntiavit : sic enim Deum
 universi alloquitur : « Quoniam cogitatio hominis
 constibitur tibi ⁷¹. » Enimvero ad pœnam et con-
 demnationem loquelæ filiorum 98 hominis ea quo-
 que spectant, quæ Dominus in Evangeliiis ait : « Ex
 verbis tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condem-
 naberis ⁷². » Tum illud : « Separabit illos Deus, »
 si ad tempus referas inhumanationis Christi et
 Servatoris nostri, ostendit etiam Joannes Baptista,
 cum de ipso dicit : « Cujus ventilabrum in manu
 ejus, et purgabit aream suam, et congregabit tri-
 ticum suum in horreum, paleas autem comburet
 igne inextinguibili ⁷³. » Sin vero tempus respicias
 gloriosi simul atque terribilis adventus ejus se-
 cundi, Verbum ipsum divinum æternumque Chris-
 tus et Servator noster declarat, ubi ait : « Cum
 autem venerit Filius hominis in majestate sua, et
 omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super
 sedem majestatis suæ; et congregabuntur ante
 eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem,
 sicut pastor segregat oves ab hædis : et statuet

⁷¹ Psal. lxxv, 11. ⁷² Matth. xii, 37. ⁷³ Luc. iii, 17.

(47) Eadem hæc refert Hieronymus; sic enim Ec-
 clesiasten inducit sensa sua explicantem : Postea
 vero cum corde meo colloquens et reputans, intel-
 lixi, non per partes Deum et per singulos nunc
 judicare, sed in futurum tempus reservare judi-
 cium, ut omnes pariter judicentur, et secundum
 voluntatem et opera sua ibi recipiant. Hoc est enim

quod ait : *Et tempus omni voluntati et super omne
 factum ibi*, id est in iudicio, quando Dominus cor-
 perit judicare, tunc futura est veritas, nunc injus-
 titia dominatur in mundo. Tale quid et in Sa-
 pientia, quæ filii Sirach inscribitur (Eccli. xxix.
 26) legimus : *Ne dixeris : Quid est hoc, aut quid est
 illud? omnia enim tempore suo requiruntur.*

ævi cum cœlitibus immortalibus attingunt. De quibus hic idem in libro Proverbiorum dicit : « Justi in æternum vivunt, **101** et in tempore est merces illorum (53). » — « Visi sunt oculis insipientium mori ; et æstimata est afflictio exitus illorum ⁷⁷. » « Sp̄s autem illorum immortalitate plena est ⁷⁸. » Addit deinde sapiens Ecclesiastes :

§ XXIII.

VERS. 21. *Et quis novit spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum? et spiritus pecudis si descendat ipse deorsum in terram (54)?*

Diserte præfatus : « Omnia unum ad locum pergere, et omnia ex pulvere exstistisse, atque in pulverem omnia converti ; » jam contradictioni occurrere vult, quam ad sententias ipsius labefactandas suboriri prævidet, atque hunc in modum proferri : quoniam sensu omnia ex pulvere exstistisse dixisti? anne enim ut quadrupedes, ut belluas, ut repentis animantes, qui de terra procreati sunt, quemadmodum a Moyse accepimus : « Et dixit Deus : Producat terra animam viventem in genere suo, quadrupedes et reptilia, et bestias terræ secundum species suas, et jumenta in genere suo (55) ; » ita animam hominis e terra progeneratam arbitraris, ut perinde ac jumenta in terram denique redigatur? nec tu Moysen audisti magnum illum theologum dicentem : « Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem (56). » Vides, opinor, inter animas jumentorum et animam hominis quantum intersit. Illæ quippe unde corpora esse cœperunt, inde originem duxere suam, ex pulvere scilicet, ut recte ac merito ad parentem propriam et nutricem iterum revertantur. At vero anima hominis, cum divinæ inspirationis gratia constituta sit, naturæ quæ suæ substantiam habuerit, ita excellere dignitate videtur, ut comparationem omnem excedat. Quantum enim gratia ac potentia divinæ inspirationis terrestri naturæ ac potentie antecedit, tantum existimare debemus, rationalem intelligentemque hominis animam præstare animæ jumentorum : quemadmodum ipsa etiam rerum experientia edocti deprehendimus. **102** Homo siquidem, propter intelligentis ac ratiocinantis animi principatum, animalium omnium cæterorum princeps est ac rex appellatus : eique illa omnia non modo subjecta, sed etiam in servitutem addicta sunt.

Quomodo igitur indiscriminatim omnia unum ad

⁷⁷ Sap. iii, 2. ⁷⁸ ibid. 4.

(53) Μνημονικὸν ἀμάρτυμα, non in Proverbiis, sed in libro Sapientiæ hæc leguntur cap. v, 15. Ubi reperies ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, ut supra l. ii, § 7 ; non ἐν καιρῷ, ut hic et l. i, § 12.

(54) Olymp. αὐτὸ εἰς τὰ ἄνω.

(55) Genes. i, 24. At LXX non habent, καὶ τὰ κτῆνη κατὰ γένος, quæ tantum in sequenti numero

ἀκτράτου ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπιλαμβάνει· μετὰ τῶν ἐξ αἰῶνος ἀγίων. Περὶ ὧν φησιν ὁ αὐτὸς ἐν βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν· « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν καιρῷ ἐστὶν ὁ μισθὸς αὐτῶν. » — « Ἔβην ἐν ὄφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλθοῦντα κίχωντις ἡ ἐξόδος αὐτῶν. » — « Ἡ δὲ ἐλπίς αὐτῶν ἐστὶν ἀθανασίας πλήρης. » Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

Καὶ τίς εἶδε πνεῦμα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου· ἀναβαίνει αὐτὸ εἰς ἄνω ; καὶ τὸ πνεῦμα τι κτήνους, εἰ καταβαίνει αὐτὸ κάτω εἰς τὴν γῆν ; Ἀποφηνάμενος καὶ εἰπὼν, « Τὰ πάντα πορεύεσθαι πρὸς τὸν ἕνα, καὶ τὰ πάντα ἐγένετο ἀπὸ τοῦ γένους· καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει πρὸς τὸν χοῦν· » ἀντιθέτουσιν ἀνακύπτουσιν πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ προυπειδόμενος, βούλεται λύσαι τὴν φάσκεισαν· Πῶς ἔφη, Τὰ πάντα ἐγένετο ἀπὸ τοῦ γένους· Ἄρα γε ὡς τὰ τετράποδα καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς ἀποτεχθῆναι, καθὼς φησι Μωυσῆς· « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἐρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν, καὶ τὰ κτῆνη κατὰ γένος ; » οὕτως οἶαι καὶ δοξάζεις τῆς γῆς ἀποτεχθῆναι τοῦ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν, ἵνα παραστήσῃς τοῖς κτήνεσιν ἀποστραφῆ πρὸς τὸν χοῦν· Ἡ οὐκ ἐπέμυστο τοῦ μεγάλου καὶ θεοφάντορος Μωσέως εἰπόντος, ὅτι « Καὶ ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν ; » Ὅρξῃ οὖν τὸ διαφέρει πρὸς τὰς κτηνώδεις ψυχὰς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Αἱ μὲν γὰρ ὄθεν τὰ σώματα τὴν ὑπόστασιν ἔσχον, ἐκείθεν καὶ τὴν γένεσιν ἔλαβον, ἦγον ἐκ τοῦ γένους, καὶ καλῶς καὶ προσηκόντως ἐπιστρέφουσιν αὐθις εἰς τὴν σφῶν μητέρα καὶ τιθηνόν. Ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐμφυσήματος χάριτος οὐκ οὐθεῖσα καὶ λαβούσα τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ὑπαρξιν, ἔοικεν ἀσύγκριτον ἔχουσα τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπεροχὴν. Καθ' ὅσον γὰρ διενηνόχε χάρις καὶ δύναμις ἐμφυσήματος Θεοῦ πρὸς τὴν τῆς γῆς φύσιν καὶ δύναμιν, κατὰ τοσοῦτον ὑπολαμβάνειν ὀφειλομένη τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν ὑπερέχειν τῆς ψυχῆς τῶν κτηνῶν· ὡς καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων πείρας ἐκδιδασκόμεθα καὶ καταλαμβάνομεν. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὸ τῆς νοερᾶς καὶ λογικῆς ψυχῆς ἀρχικὴν ἀρχὴν καὶ βασιλεὺς ἐφ' ἑρῆται πάντων τῶν ἄλλων ζώων· ἐκεῖνα δὲ πάντα τῷ ἀνθρώπῳ καθυποτάσσονται ; καὶ δοῦλα πεφύκασι.

Πῶς οὖν ἀδιαστρόλως ἀπεφῆνω τὰ πάντα πορεύε-

occurrunt.

(56) Genes. ii, 7. Apud LXX sic leges : Καὶ ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ . . . In codice bibliothecæ Marcianæ Venetiis, Ἐκλάσεν οὖν ὁ οὐνωτής (sic) ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς.

εἶναι πρὸς ἓνα τύπον, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστρέφειν; εἰ μὲν γὰρ μετὰ διαστολῆς ἔφης, τὸ σῶμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τῶν κτηνῶν πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστρέφειν, οὐδὲν οὖν ἀλλότριον καὶ ξένον τῆς φύσεως εὐρέθης ἀποφαινόμενος. Νῦν δὲ χωρὶς τῆς προσηκούσης διαστολῆς, τῷ καθόλου χρησάμενος προσδιορισμῷ, πρὸς αὐτοὺς ἐξενήνοχας τὸν λόγον ἀπαγωγῇ. Ταῦτα προὔπειδόμενος ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής, προέφρασε τὴν δέουσαν ἀπολογίαν καταβαλλόμενος, καὶ φησι, « Τίς οἶδεν πνεῦμα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ ἀναβαίνει αὐτὸ εἰς ἄνω, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους, εἰ καταβαίνει αὐτὸ κάτω εἰς τὴν γῆν; » μνημονοῦν φάσκων· Οἶδα καὶ γὰρ σαφῶς τὸ διάφορον τῆς ἑκατέρου ψυχῆς, ἀνθρώπου δηλαδή καὶ τοῦ κτήνους. Ἀλλ' ὡς ἀφωμοίωσαν σφῶς αὐτοὺς τοῖς κτήνεσιν οἱ ἄνθρωποι παντελῶς ταῖς ἐν τοῖς ἔργοις ἀβουλαῖς καὶ ταῖς ἀθεμιτοπραγίαις, καὶ πολλῶν δὲ μᾶλλον ταῖς παραφρονοῦσαις καὶ ταῖς ἀσεβείαις καὶ παραλόγοις δόξαις τῶν ἐσφαλμένων περὶ Θεοῦ καὶ ὑψιθῶν ὑπολήψεων· ὡς ἐκ τίνος περιστατικῆς ἀνάγκης πρὸς ἀμφιβολίαν με συνωθούσης, εἰς τὰς τοιαύτας περιηγήθην ἀποφάσεις τῶν λόγων. Ἄρα γὰρ ἐν αὐτῷ διενεθυμήθην καὶ εἶπον· Τὸ πνεῦμα τῶν υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἡ προαίρεσις μετὰ τῆς λογικῆς ψυχῆς, τῷ πνεύματι τῶν κτηνῶν συμφωνήσαν ἐν πάσι, καὶ κατὰ πάντα πρὸς αὐτὸ τὴν ὁμοίωσιν ἔχον, ἀξιοθῆσεται τῆς κατὰ φύσιν τιμῆς πρὸς τὸ ἀνῃλεῖν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, δηλαδή πρὸς τὸν Θεόν, παρ' οὗ καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐνεργήματος οὐσιώθη καὶ γέγονεν· μόνον δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους καταδύσεται πρὸς τὴν γῆν, ὡς γηγενές; τῆς δὲ τοιαύτης ἀμφισβητήσεως αἱ πονηροβουλίαι καὶ κακοπραγίαι τῶν μοχθηρῶν καὶ φαύλων ἀνθρώπων παρέχονται μοι τὰς αἰτίας. Ἀπορίας οὖν λόγους προβαλλόμεν, ἀλλ' οὐχὶ δογματοποιίας καὶ δόξης· ἀληθεύς καὶ κατὰ φύσιν οὖτος· ἐντρέπων

(57) Quidni illud? Quis novit? explicare item licet: At quam puncti norunt? sapie enim, ut adnotavit Hieronymus (in Comment. Nah. c. iii. « Verbum Quis? non tam pro difficili, quam pro raro debemus accipere. » Ita porro et Massoretas in punctis subscrubendis dictum interpretatos esse, animadvertit Ainsworth.

(58) Immortales esse animos non φύσει sed χάριτι, multi e Patribus docuere, quorum testimonia congressit Petavius (De angel. lib. i, c. 5); unum ergo locum proferam, qui est Synonius Hierosolymitanus ex Synodis ejus, quæ perlecta sunt act. II concilii Constantinopolitani III (Apud Hard. t. III Conc. p. 1282): Πάντα γὰρ διὰ τοῦ Μονογενοῦς ὁ Πατήρ ἐν αἰῶνι πεποίηκε Πνεῦματι, ἃ καὶ προνοήσας συγκρατεῖ τῶν οὐρανίων ἔργων ὡς Θεός· προεταμένους· ἀρχὴν τε τοῖς πᾶσι χρονικῇν ὁριστάμενος, τὰ μὲν αἰσθητὰ τέλει χρονικῇ καθυπέβαλε, τὰ δὲ νοητὰ καὶ ἀφρατα τοῦτων ὁρίσας ἀξίως μετίζονος· καὶ ὁρίζεται μὲν οὐδαμῶς, οὐδὲ φθιβεῖται· κατὰ τὸ τῶν αἰσθητῶν βευστὴν καὶ εὐπλοιστὴν. Οὐ μὲν ἔστι τὴν φύσιν ὁθαλάσα, ἣ πρὸς οὐρανὸν μετεκλήλυθεν ἀβύσσου· ἀλλὰ χάριν οὗτοις ἐχαρίσατο, φθορὰς αὐτὰ καὶ λανθάνουσι· οὕτως δὲ ἀνθρώπων ψυχὰς διαμένουσιν ἀθάρατοι· οὕτως ἀγγέλους διατελοῦσιν ἀθάνατοι, οὗ φύσιν ἀληθῶς, ὡς ἔφραμεν, ἀφθαρτον, ἣ οὕτως κυρίως θάνατον ἔχοντες· ἀλλὰ χάριν ἐκ Θεοῦ κληρωσάμενοι ἀθανασίας χορηγῶν, καὶ ἀφθαρτίας αὐτοῖς· ὑπάρχοντα προέξινον. Id est: Omnia

lo um pergere, ac in pulverem converti pronuntia-
sti? nam si discrimine inducto dixisses, humane
naturæ corpus in pulverem cum jumentis reverti,
nihil utique alienum, aut in natura peregrinum
protulisse viderere. At quia hic distinctione, quæ
opus erat, neglecta, præcise omnino locutus es,
orationem ad absurda plane atque avia deduxisti.
Hæc vero sapiens Ecclesiastes providerat. Itaque
defensionem præmittit idoneam, atque ait: « Quis
novit, spiritus filiorum hominis si ascendat ipse
sursum, et spiritus pecudis si descendat ipse deor-
sum in terram? » Velut si diceret: Vidi et ego
manifesto animæ utriusque, hominis nempe et
pecudis differentiam (57). Sed cum se homines
pecudum similes effecerint, tanta nempe temeritate
in facta quæque injusta prolapsi, et opiniones præ-
terea insanas et impias et irrationabiles, ac fallacia
et mendacia de Deo commenta amplexi; quasi
quædam me circumstans necessitas ad ambigen-
dam compelleret, ad ejusmodi verba usurpanda
adductus sum. Nimirum hæc mecum cogitans di-
cebam: Spiritus filiorum hominis sive ipsa volun-
tas et rationalis anima, cum pecudum spiritum
omnino imitetur, et in omnibus similitudinem ejus
speciemque gerat, ille ne honore naturæ (58) suæ
congruo dignabitur, **103** ut a caelos scilicet at-
que ad Deum ascendat, a quo per divinæ inspira-
tionis gratiam exordium habuit et duxit naturam:
solus vero pecudis spiritus, quippe terra genitus
infra terram descendet? Porro hanc mihi dubita-
tionem improba consilia ac nefaria facta malorum
ac perversorum hominum iniecerunt. Ergo sermo-
nem protuli dubitationis, non judicii aut senten-
tiæ indicem, quam revera animo imbibissem: pu-
dore potissimum et verecundia aliqua afficere si
possem eos, qui jumentorum spiritum ac vitam in

enim Pater per Unigenitum in Spiritu sancto fecit,
quæ et sapienti providentia continet, operibus suis ut
Deus præsidens; principioque omnibus temporario
constituto, ea quidem, quæ sub sensum cadunt, fini-
ri voluit in tempore, intelligibilia vero et invisibilia
majori, quam illa, honore voluit afficere, itaque
nullo pacto moriuntur neque corrumpuntur, uti sen-
sibilibus accidit, quæ in fluxu posita sunt, et facite
prætereunt. Neque tamen natura sunt immortalia,
aut ad incorruptam substantiam transitum fecerunt:
verum gratiam iis indulsit, quæ ab corruptela et in-
teritu illa vindicat. Sic hominum animæ corruptio-
nis expertes manent: sic immortales perseverant
angeli; non quod naturam revera incorruptam ha-
beant, ut diximus, aut substantia proprie immortalis
constent, sed quod gratiam divinitus sortiti sunt lar-
gitricem immortalitatis, et incorruptibilitatis concilia-
tricem. Cæterum bene noster immortalitatem
appellat honorem naturæ hominis congruum, post-
quam homini per inspirationis gratiam et exordium
suum vitæ datum est, et natura immortalis Patres
nempe, cum animorum immortalitatem natura
nullam esse dicunt, in immortalitatem intelligunt quæ
Dei propria est, et initium non habuit: Πάν γὰρ τὸ
ἀρχαίμενον, inquit Damascenus (Orth. fid. l. ii,
c. 5), καὶ τέλειται κατὰ φύσιν. Itaque eam in
animis immortalitatem, ob quam semper fuerunt,
merito non agnoscunt: at eam agnoscunt, ob
quam semper erunt; quæ, quia denegari animis

μερὶ αὐτοῦ. » Λαμβάνει γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὸς τὸ τοῦ βίου πέρας ἔλθων οἶόν τινα μερίδα καὶ κληρονομίαν τῆς ἰδίας πράξεις μεθ' ἑαυτοῦ· ταύτητος μετ' εὐφοροσύνης μεθίσταται τῆς πολυαμαρτήμονος καὶ πολυπαθεστάτης καὶ πολυθλίπτου ζωῆς, καὶ τὴν μακαρίαν εὐρίσκει λῆξιν τῶν ἐξ αἰῶνος ἀγίων. Πᾶσα γὰρ ἡ σπουδὴ τῇ Ἐκκλησιαστικῇ πρόκειται νῦν ἀποστῆσαι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τῆς ὕλικης προσπάθειας καὶ τῆς τοῦ κόσμου φιλίας, καὶ πόρρω καὶ μακρὰν ἀποφῆναι τῶν ἐμπαθῶν σαρκικῶν καὶ βδελυκτῶν ἡδονῶν. Μονονουχὶ γὰρ φησι· Σύνες, ἄνθρωπε, τί ἀγαθὸν, καὶ ποιήσῃς αὐτὸ, καὶ λάβε καὶ σὺ τοῦτο μερίδα φρονίμως ἐξ ὧν συνήθροισας ἑαυτῷ παντοδαπῶν εἰδῶν τοῦ πλούτου διὰ τῶν ἰδίων κόπων καὶ μόχθων, ἵνα θησαυρίσας ἐν οὐρανοῖς τῶν τοιοῦτων σοὶ ποιημάτων καὶ ἔργων τὴν ἀγαθὴν μερίδα, λάβῃς αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως καὶ τῆς τῶν βεβιωμένων ἀνταποδόσεως. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Κύριος παρεγγύησεν ἐν Εὐαγγέλοις εἰπὼν· « Ποιήσατε οὖν ὑμεῖς φίλους ἐκ τοῦ Μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς σκηνὰς τῆς αἰωνίου ζωῆς. » Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ XXV.

Ὅτι τις ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν, ἐν ᾧ γένηται μετ' αὐτόν;

Τούτέστι, Τίς ἄξει τὸν πλούσιον μετὰ τὴν τελευτὴν καὶ τὴν ἀποδίωσιν, ἐὰν μὴ συνήσῃ ζῶν ἐτι διανεῖμαι τοῦτον τοῖς ἐνδεῖσι καὶ πέννῃσι, τοῦ ἰδεῖν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ μετ' αὐτὸν διαδεξομένῳ τοὺς ἐκείνου μόχθους καὶ κόπους, τί γενήσεται, καὶ ποῖαν ἔξει κατάστασιν διοικήσεως; Ἄρα γὰρ ὁ πλούτος παρὰ τοῦ κατὰ διαδοχὴν παραλαβόντος εἰς ἐλεημοσύνας καὶ διανομὰς πτωχῶν καὶ χρεῖαν τῶν ἐνδεῶς ἔχόντων εὐρεθήσεται διοικούμενος; ἢ ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ἔσται, μετὰ μεθύσεων δὲ καὶ κραυγαλῶν καὶ πορνῶν καὶ πορνοδοσκῶν καταναλωθήσεται πρὸς πλεῖονα κατὰκρισιν τοῦ πρώην αὐτὸν ἔχοντος καὶ μὴ διασκορπίσαντος φιλανθρωπῶς καὶ θεοσεβῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πέννῃσιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, » ἀλλ' ἔμπαλιν αἰτίαν καὶ πρόφασιν παρασχόντος καὶ τοῖς μεταγενεστέροις αὐτὸν ἐσχηκόσι πρὸς ἀνοσιουργίας καὶ πονηροπραξίας, παρεκτρεπομένοις δὲ καὶ πρὸς ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας καὶ συκοφαντίας ἐτι κατὰ τὸ μᾶλλον, ὥς οὐκ ἐξαρκούντος τοῦ περινεχθέντος εἰς αὐτοὺς πλούτου παραλόγως καὶ δυστυχῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς φιληδόνου ζωῆς. Τοῦτο γὰρ αἰνίττεται διὰ τῶν ἐπομένων· φησὶ γάρ·

106 § XXVI.

Ἐπέστρεψα ἐγὼ, καὶ εἶδον συμπάσας τὰς συκοφαντίας τὰς γινομένας ὑπὸ τῶν ἡλίων· καὶ εἶδον δάκρυον τῶν συκοφαντουμένων, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν· καὶ ἀπὸ χειρὸς συ-

⁹⁹ Psal. cxii, 9.

(62) Luc. xvi, 9. Sic tamen in Græcis exempla libris: Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ Μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλήπητε, δέξωνται ὑμᾶς

tum quoque, cum ad vitæ metam pervenerit, veluti partem quamdam sive hæreditatem facta sua: idcirco ex hac vita, quam multis obnoxiam erroribus et malis curisque compluribus referam novit, cum lætitia transmigrat, beatamque invenit requiem, qua cœlites perpetua fruuntur. Totus enim in eo hic est sapiens Ecclesiastes, ut humanam mentem a caducarum rerum cupiditate et mundi amore abducat, atque ab omni immoderato affectu obscenisque corporis voluptatibus efficiat quam alienissimam. Hæc enim quodammodo effatur: intellige, o mortalis, quid sit bonum, atque id tibi sapiens quasi partem sumito ex hismet omnis generis divitiis, quas curis et laboribus tuis coegisti: quo, postquam de recte factis ejusmodi bonam in cœlos partem præmiseris, eandem in judicii et promeritæ remunerationis die recipias. Ita sane et Dominus in Evangeliiis admonuit, cum ait: « Facite igitur vos de Mamona iniquitatis amicos, ut recipiant vos in tabernacula vitæ æternæ (62). » Addit deinde sapiens Ecclesiastes:

VERS. 22. Quia quis adducet eum, ut videat in illud, quod futurum est post ipsum (63)?

Quis scilicet divitem post finem interitumque ejus, nisi cum viveret, egenis ipse et pauperibus divitias distribuendas curaverit; quis, inquam, adducet ut eo in homine, qui post ipsum hæreditatem laboribus ejus et sudoribus partem adierit, illud videat, quod fiet, et quam is rerum administrationem instituet? Num enim iste quas divitias successionis jure accepit, eas in solatium egentium distribuisse, atque in usum miserorum administrasse invenietur? An nihil horum plane futurum, easque cum ebriis potius et comessatoribus, cum scortis lenonibusque ille absumet, ad graviorem ejus condemnationem, qui prius possedit, nec humaniter eas pieque dispersit, quemadmodum scriptum est: « Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi⁹⁹; » sed causam contra et occasionem posteris quoque præbuit, ad quos illæ pervenere, ut impiam pessimamque vitæ rationem inirent, nec rapiendi, concupiscendi, calumniandi ullum facerent finem: quasi opes, quæ temere illis infelicitate obvenissent, ad voluptariæ vitæ ministeria plane non sufficerent. Hoc enim iis significat, quæ sequuntur; quippe ait:

CAP. IV. VERS. 1-3. Converti ego me, et vidi universas calumnias quæ fiunt sub sole; et vidi lacrymam eorum, qui calumniarum sustinent, et non est qui consoletur eos: et de manu calumniantium eos for-

εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.

(15) Olymp. ἐν ᾧ ἂν γένηται.

κόσμου τερπνότητι καὶ κακίαι· καθὼς φησι καὶ Α Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος· « Νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ· » καὶ πάλιν, « Οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ· » καὶ πάλιν, « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔμοι κόσμος· ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. » Τούτους γὰρ τοιοῦτους πάσης κακίας σφᾶς αὐτοὺς ἀλλοτριώσαντας, ὅση δύναμις, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πολυπραγμοσύνης καὶ τύρης καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν ὑπεράραντας, καὶ νεκρῶν καὶ τεθνηκότων οὐδὲν ἀπεικόντας, ἀλλ' ὡς μὴ μετέχοντας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὸ δὲ πολίτευμα μᾶλλον ἔχοντας ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἄνω φρονούντας, τὰ ἄνω ζητούντας, καὶ μηδαμῶς πρὸς τὴν γῆν κελχόντας ἐπήνεσεν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής ὑπὲρ τούτων ζώντων τὴν φιλαμαρτημίαν καὶ πολυφρόντιδα καὶ πολυτάραχον ταύτην ζωὴν. Ἐφησε δὲ, « Καὶ ἀγαθὸς ὑπὲρ τούτους δύο τούτους ὅστις οὐκ ἐγένετο, ὃς οὐκ εἶδε σὺν τῷ ποίημα τὸ πονηρὸν τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, » οὐχὶ τὸν μηδαμῶς εἰς γένεσιν ἐλθόντα καλῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν ἐκ βρέφους περφυγῶτα τοῦ βίου τὸ μάταιον, καὶ διαδράντα τὰς τῶν ἀνθρώπων κακοπραγίας καὶ πονηροπραξίας, ὡς ἐντεῦθεν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς τὴν διαγωγὴν καὶ τὴν διατριβὴν ποιησάμενον καὶ τὴν κάθειρξιν· μηδὲ κατιδεῖν τὸ σύνολον τῆς ὑπὸ τὸν ἥλιον παρὰ τῶν ἀνθρώπων γενομένης κακοπραγίας, ὅς καὶ ποίημα πονηρὸν προσηγόρευσε.

Ταύτην δὲ τὴν ἐκδοχὴν ἐμπεδοὶ καὶ ὁ Σύμμαχος εἰπών· « Ὅς οὐκ εἶδε τὰ ἔργα τὰ κακὰ τὰ πεποιημένα ὑπὸ τὸν ἥλιον. » Ἐπήνεσε τοίνυν τοὺς θεασαμένους τὴν ποικίλην τοῦ βίου φαυλότητα καὶ πονηροπραξίαν, εἰτα διαδράντας τὰς ἀρκυς τῆς κοσμικῆς ματαιότητος, καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ χαίρειν εἰπόντας, καὶ σταυρώσαντας ἑαυτοὺς, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ νεκροὺς ἀποφανθέντας. Ὑπὲρ δὲ τούτους, καὶ πολλῶν δὲ μᾶλλον τοὺς ἐν τῇ κοσμικῇ τύρῃ καὶ ματαιότητι διαζώντας ὥνμασεν ἀγαθὸν τὸν μηδὲ συγχωρηθέντα τὰς ἀνθρωπίνας συκοφαντίας καὶ τὰς ἄλλας κακοπραγίας ὅπως ἴδεν· ἀλλ' ἐξ ἀκμῆς καὶ παιδικῆς

⁶¹ Rom. vi, 10. ⁶² ibid. 2.

(66) Ad Galat. vi, 14. At in exemplis nostris legimus... Ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ...

(67) Symmachum ter ciet Noster : quæ tamen ex ejus translatione delibat, non bene iis respondet, quæ Montfauconius unde unde collegit, et in Origenis Hexaplis non aliter olim descripta existimavit. Nam hoc quidem loco tanquam Symmachi verba, quæ nempe ex edit. cod. Vatic. desumpserat, hæc posuit. Τὰ κακὰ ἔργα τὰ γινόμενα· a quibus, ut vides, Gregorii nostri manū excerpta differunt. Jam infra leges lib. v, § 1 : Τί γὰρ ἀνδραγάθημα τῷ ἔχοντι αὐτὸν, εἰ μὴ μόνον θεωρία ὀφθαλμῶν αὐτῶν ; at vero apud Montfauconium scriptum est : Τί γὰρ ἀνδραγάθημα τῷ ἔχοντι αὐτὸν, εἰ μὴ μόνον θεωρία ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ; denique Noster lib. vi, § 3 habet : Ἀμεινον ὄνομα ἀγαθὸν μύρου εὐώδους· apud Montfauconium invenies, Βέλτιον ὄνομα ἀγαθὸν ὑπὲρ μύρον εὐώδες. Quare non immerito dubitare quis possit, num quæ illis in Hexaplis hodie legimus modo Aquilæ, modo Theodotioni, modo Symmachi distin-

sunt ; quemadmodum et Paulus magnus apostolus ait : « Mortuos quidem esse peccato⁶¹ ; » et iterum : « Quicumque mortui sumus peccato⁶² ; » ac rursum : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (66). » Homines enim hujusmodi, qui semetipsos, quantum fas fuit, ab omni nequitia atque ab ipsis negotiorum curis et tumultu abstinentes, mortuorum instar atque humani sensus prope expertes, in cælis quodammodo versati sunt, superna meditantes, superna quærentes, ac terrestrium curarum plane vacui ; hos, inquam, sapiens Ecclesiastes præ illis laudavit, qui vitam hanc vivunt peccati avidam, et curarum turbamamque plenissimam. Adjecit vero : « Et bonus super hos binos, qui nondum factus est, qui non vidit omne opus malum, quod factum est sub sole, » non eum, qui minime in lucem hanc venerit, bonum appellans, sed illum, qui a pueritia vanitatem defugerit, et vitia hominum ac facta improba evitavit : vult qui propterea desertam in solitudinem atque in montium latebras habitatum mature concessit, ibique inclusus nullum malorum illorum vidit, quæ sub sole ab hominibus **108** fiunt ; quæ nempe opus malum nuncupavit.

Hanc vero interpretationem Symmachus quoque confirmat, sententia sic reddita : « Qui non vidit opera mala, quæ facta sunt sub sole (67). » Itaque eos laudavit, qui varia vitæ improbitate et crebris hominum maleficiis consideratis, mundanæ vanitatis retia subinde effugerunt, et mundo, quantus est, valere jussu, se ipsos crucifigere, mundoque mortui visi sunt. Super hos vero, multoque magis super illos, qui vitam mundanos inter tumultus ac vanitates traducunt, bonum appellavit eum, qui nec cognoscendis quidem calumniantium fraudibus et cæteris improborum factis quidquam indulsit tem-

cta nominibus, eorum semper sint, quibus tribuuntur, et dubitandi augeat causam, præter communes codicum vices atque obviam librorum vel imperitiam vel negligentiam, singularis quædam difficultas, quam olim in Tetraplis illis et Hexaplis atque Octaplis Origenianis describendis vel doctus ac diligens superare vix posset : quod alia ab aliis perpetuo distinguenda notis essent, et in ceras quæque suas revocanda, aut certo loco ad margines appingenda. Itaque. ut adnotavit Georg. Joannes Henckes, « conjunctis sic editionibus, præsertim postquam ipse Origenes LXX interpretum oram observationibus circumscripterat, ac postmodum LXX eorsum edebat cum asteriscis, obelis, lemniscis, episemis, quibus aliorum interpretum dissectionem vel additiones aut detractiones notabat, factum est, ut a describentibus confunderentur, quæ distincte ab illo posita erant, aut ex ora in textum reciperentur » (De usu LXX interpr. in N. Test. c. 1, § 6).

poris; et quicunque ab ipso puerilis ætatis flore. A cælibis vitæ consilium secuti, suave Domini jugum toleravere, et ad solitarium Dei famulatum se contulerunt. Hos utique bonos ille dixit et cæteris omnibus virtute præstantes, qualis nempe fuit Joannes Baptista, multoque prius Elias Thesbites, et post illos agmen eorum innumerabile, qui cum summis cælestium angelorum ordinibus vel in ipsa humanæ conditionis imbecillitate contenderunt. Eos autem dico, qui Pauli Thebani et magni Antonii tempore fuere, et qui pari cum his strenuitate adversarios atque hostes communes debellarunt (68). Rursum vero ad mundanorum **109** hominum et avarorum condemnationem revertitur, et inanes eorum labores singillatim perpendit. Nec enim addit:

VERB. 4. *Et vidi ego universum laborem, et omnem virtutem operis; quia ipsum æmulationi viri a sodali ejus. Et quidem hoc vanitas, et præsumptio spiritus* (69).

Virtutem, inquit, atque vim omnem, quam natura habebat ab auctore datam suo, ut præscriptas ab eo leges servaret, homines mundi sectatores et corporis voluptatibus atque cupiditatibus additi perdidere vanis in cogitationibus, ac malis in consiliis atque factis misere absumpserunt: alius alium laboribus et divitiarum congestionem superare aggressi, id unum æmulatione atque studio urgentes, nullo contentione modo, nullo consilio: ut eos neque noctis gelu, neque diei æstus retardaret: ausi quoque mari se profundo committere, et longissimorum itinerum labores mercaturæ faciendæ causa contemnere, nec ullam omnino defugere ærumnam, ac nullam non subire molestiam: defatigationis adeo et curarum patientes, ut dolos etiam et fallaciam et calumniam ferrent, dum opibus potirentur: quæ omnia summæ vanitatis indicia sunt. Addit enim: « Et quidem hoc vanitas et præsumptio spiritus, » studium nempe illud inutile atque inane, et cum ad animæ salutem ineptum, tum re ipsa flagitiosum, more suo *vanitatem* sive *vanum laborem* appellans, et *spiritus præsumptionem*, ut nempe humani arbitrii opus hæc esse significaret.

Hos autem ipsos designans atque depingens Dei quoque frater magnus Jacobus, sic ait: « Agite nunc qui dicitis: Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, et faciemus ibi quidem annum, et mercabimur, et lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? vapor

(68) Dum apud Græcos presbyteros castimonia lababat, et Trullanæ synodi licentiæ via muniabatur, ecce tibi Gregorius noster cælibatus præconium peragit, quem ipse etiam secutus fuerat, et cum singulari morum sanctitate conjunxerat. Simul autem post Eliam et Joannem, duo illa asceticarum lumina, duos præclarissimos cælibis vite atque

ἡλικίας τὸν ἀζύγα βίον προσιόντους, καὶ τὸν γαστὸν ζυγὸν ἀρανίας τοῦ Κυρίου, καὶ πορευόμενους κατὰ τὸν Κύριον δουλεύσαντας. Τοῦτο δὲ ἀγαθοῦς ὀνομάσας καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπαρμένους κατ' ἀρετὴν (ὅς τις δηλονότι γέγονεν ὁ πιστὸς Ἰωάννης, καὶ πολλῶν δὲ πρῶτον ὁ Θεόκλητος Ἡλίας, καὶ τῶν μετ' ἐκείνους ἀναριθμητῶν ἐκτελλογῶν, τῶν ταῖς ὑπερουρανίαις τῶν ἀγγέλων ταῖς ἀμιλλήθεντων ἐν τῇ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκείνῃ· φημὶ δὲ τῶν περὶ τὸν ἀθηβαῖον Παῦλον καὶ τὸν μέγαν Ἀντώνιον, καὶ τῶν τοῦτοις ἰσοβρόχων ἀγωνισαμένων τοὺς ἀντιπάλους καὶ κοινούς ἐκείνους), ἐπάνεισιν αὐτοῖς πρὸς τὴν τῶν φιλοκρίτων καὶ φιλοπλούτων καταγνώσιν ἐμφιλοχωρῶν ἐκείνων κατ' εἶδος ματαιοπονίας αὐτῶν. Φησὶ γὰρ·

§ XXVII.

Καὶ εἶδον ἐγὼ σύμπαντα τὰ ἐν μέσσοις, καὶ σύμψασαν ἀνδρείαν τοῦ ποιήματος· ἐπὶ αὐτῇ ζῆλος ἀνδρὸς ἀπὸ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ. Καὶ τὸ τοῦτο ματαιότης καὶ πρῶτος πνεύματος·

Πᾶσαν, φησὶ, τὴν δεδομένην τῇ φύσει πρὸς τὴν διαπλάσαντος αὐτὴν ἀνδρείαν καὶ δύναμιν εἰς τὴν κτῆν τῶν δοθέντων παρ' αὐτοῦ νόμων, οἱ φιλόκροι καὶ φιλήδονοι καὶ φιλεμπαθεῖς ἐν ματαιοφροσύνῃ καὶ κακοδουλίαις καὶ πονηροπραξίαις κατεδάσαντο καὶ κακῶς κατηγάσαν· ἄλλος τὸν ἄλλον ἐπαλαίσθαι καὶ τοὺς μόχθοις καὶ τῇ συνθοροῦσι τοῦ πλούτου κατερθοσθεῖς καὶ ζηλώσας καὶ σπουδαίαν καὶ πρὸς αὐτὸ τοῦτο πολλὴν τὴν ἀμειλίαν ἐπέδεικνύμενος διὰ πολλὴν ἀδουλίαν· καὶ μήτε τῷ πατρὶ τῆς νυκτὸς, μήτε τῷ καύσωνι τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν φύσιν· ἀλλὰ καὶ πελαγῶν θαλαττίων κατατολμώντι καὶ μακροτάτων ὁδῶν τοὺς κόπους ἐν ταῖς ἐμπροσθεῖς ὑποθέσει περιφρονῶντες καὶ παραβλέποντες καὶ πᾶσαν ἀπαξιαπλῶς κάκωσιν καὶ ταλαιπωρίᾳ ἀναδεχόμενοι καὶ μογοῦντες καὶ σφοδρῶς τλησθῶντες· καὶ δολιότητα καὶ ψευδοδρόμησιν, ὡς συκοφαντίαν ἀναλαμβάνοντες διὰ μόνην τὴν τοῦ πλούτου συνάθροισιν· ἃ πάντα πάσης εἰσὶ σημεῖα ματαιότητος. Φησὶ γὰρ, « Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης, καὶ προαίρεσις πνεύματος, » τὴν ἀνόννητον καὶ περιττὴν καὶ πρὸς μηδεμίαν σωτηρίαν φέρουσαν τελοῦσαν σπουδὴν μοχθηρὰν, *ματαιότης* ἐστὶ ματαιοπονίαν ὀνομάσας, κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ *προαίρεσιν πνεύματος*· ἀντὶ τοῦ, Βουλῆσεως ἀνθρωπίνης· ἔργον ταῦτα πεφύκασι.

Τοὺς δὲ τοιοῦτους αἰνιττόμενος καὶ χαρακτηρίζων καὶ ὁ ἀδελφόθεος καὶ μέγας Ἰάκωβος οὕτως ἔφη: « Ἄγε νῦν, οἱ λέγοντες, Σήμερον καὶ αὔριον πορευσόμεθα εἰς τὴνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἓνα, καὶ ἐμπορευσόμεθα καὶ καρθήσομεν, οἷτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον· ποῦ γὰρ omnium virtutum magistros ac duces commendat, quos Oriens pariter Occidensque omnis miratus est, dignosque semper habuit, quorum memoriam anniversaria celebratione posteris traderet.

(69) Olymp. ὅτι αὐτὸς ζῆλος ἀνδρὶ, τοῦτο ματαιότης...

ἔστιν ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γὰρ ἔστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ καὶ ἀφανιζομένη· ἀντὶ τοῦ λαλεῖν ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἡ ἐκεῖνο. Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζωνεῖαις ὑμῶν. Πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρὰ ἔστιν. »

Ὁ μέντοι σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἐν ὀλίγαις λέξει, ταῖς κατὰ συνήθειαν αὐτῷ παραλαμβανομέναις, πᾶσαν καθυπογράφει τὴν ματαιοπονίαν τῶν ἐμματαίζόντων τοῖς ἰδίοις μόχοις καὶ κόποις, καὶ μηδὲν ὀφελος ψυχικὸν σφίσιν αὐτοῖς προσεφούντων· ἀλλὰ πολλαχῶς καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς χρεῖας τῆς φύσεως, διὰ τὴν φειδωλίαν καὶ τὴν φιλοκτημοσύνην, ἐλλιπῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἐνδεῖας τοῖς πρὸς διατροφὴν ἀποκεχρημένοι ἀβούλως. Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγε·

§ XXVIII.

Ἄφρων περιέλαβε τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ κατέφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ.

Ταῖς γὰρ ἀποτεύξεσι τῶν ἐλπισθέντων ταῖς κατὰ τὴν ἡμίονον καὶ τὴν θάλασσαν ἐμπορίαις, εἰς τοσαύτην περίσταται θλίψιν, καὶ τηλικαύταις ἀλγηδόσι καὶ καρδιακαῖς ἀθυμίαις καταδαπνίζεται τὴν διάνοιαν· ἦνίκα μάλιστα πρὸς τῷ μηδὲν κερδᾶναι τὸ σύνολον, καὶ τὸ καταβληθὲν προσαπώλεσεν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ὥς καὶ τὰς τρίχας τῆς ἰδίας κεφαλῆς τίλλειν, καὶ περᾶσθαι καὶ τὰς σάρκας καταφαγεῖν. Τί δήποτε δὲ τοῦτο πέπονθεν; Ὅτι, φησὶ, κατεσφιγμένος εἶχε τὰς χεῖρας πρὸς τὸ μηδεμίαν ποιεῖσθαι διάδοσιν καὶ διανομήν τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς πένησιν· ἀλλ' ἐνδοθεν τῆς περιτρίψεως τῶν ἰδίων χειρῶν περικλείειν καὶ περιγράφειν τὸν συναθροισμένον πλοῦτον· οὐδὲ πρὸς τὰς ἀναγκαῖας χρεῖας τῆς φύσεως ἐλευθέρως αὐτῷ κεχρημένος καὶ δαψιλῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μόχθους καὶ κόπους καταβιβάλλομενος τοὺς ματαίους καὶ περιττοὺς πρὸς τὴν τούτων συνάθροισιν, καὶ χαλεπῶς τληπαθὼν, καὶ διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως ἀγεννὲς καὶ καταδεδουλωμένον ταῖς τοῦ πλοῦτου προσθήκαις, ἥκιστα ταῖς τροφαῖς καὶ χρεῖαις τῆς φύσεως τὴν ἐπιζητουμένην ἀνάπαυσιν χαρίζομενος. Οὐ γὰρ ᾔδει διὰ πολλὴν ἀποπληξίαν, ὅτι μᾶλλον αἰρετώτερον ἔστι καὶ λυσιτελέστερον βραχεία καὶ σκληροτέρα μετάληψις τροφῆς ἀκόπως προστιθεμένη πρὸς ἀναγκαίαν χρεῖαν τῆς φύσεως, ὑπὲρ δαψιλείας καὶ πολυτελείας καρκευτικῶν βρωμάτων καὶ πομάτων μετὰ πολλῶν μόχθων καὶ κόπων εὐρισκομένη τοῖς ζητοῦσιν αὐτήν. Τοῦτου χάριν ἐπήγαγε·

§ XXIX.

Ἄγαθὸν πλήρωμα μετὰ δρακὸς ἀναπαύσεως, ὑπὲρ πληρώματα δύο δρακῶν μόχθου καὶ προαιρέσεως πνεύματος.

(70) Jac. iv, 15. In nostris exemplis est... Ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς...

(71) At LXX habent... Καὶ ἐφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ.

(72) Quod hic dicitur, *Complexus est manus suas*, proverbiale dictum Drusio videtur ad pigritiam notandam. (Prov. II, lib. III, n. 54). Ac bis sane in Proverbiis Salomonis dictionem huiusmodi eo sensu usurpatam invenies (vi, 10; et xxiv, 33). Necesse ergo est, qui res suas negligat, ut fame

PATROL. GR. XCVIII.

A 110 est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis : Si Dominus voluerit, et si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exsultatis in superbiis vestris. Omnis exsultatio talis maligna est (70). »

Enimvero sapiens Ecclesiastes paucis, ut solet, verbis usus, vanam omnem eorum describit sollicitudinem, qui opera sua et contentione inania sectantes, nullum sibi ad animæ utilitatem subsidium parant : quin sæpe ad ipsa vitæ commoda, parcimonix studio atque avaritiæ causa, ne id quidem, quod satis sit, sumunt, et de alimentis quoque aliquid sibi misere inconsulteque decerpunt. Itaque adjecit :

B VERS. 5. *Stultus complexus est manus suas, et comedit carnes suas* (71).

Is quippe compendiorum spe frustratus, quæ terra marique speraverat, tanta animi tristitia opprimitur, et dolore tanto atque ægitudine obruitur, præsertim quod ad totius lueri detrimentum argenti etiam atque auri jam expensi jactura accesserit, ut capillos sibi evellat capitis, et carnem suam morsu petat. At quonam pacto ad hoc usque devenit? Quia, inquit, manus habuit astrictas, ne quid dono egenis atque pauperibus distribueret, idemque, quantum manibus capere suis posset, in collectis opibus concludendis circumscribendisque totus fuit : neque his ad quotidiana naturæ subsidia liberaliter ac benigne usus est, sed vanis potius laboribus curisque inanibus opum comparaudandi causa susceptis ac toleratis, illiberali servilique animo in divitiarum augmentum alimenta sibi et commoda et necessariam naturæ quietem subduxit (72). Summa enim mentis stupiditate **111** ignoravit, quanto optabilior sit atque utilior brevis ac durior cibi gustatio sine ullo labore ad necessarium naturæ usum appositum, quam lautus magnificusque apparatus exquisitarum dapium atque potionum, quæ nisi labore multo ac sudore talium rerum studiosi comparare non possunt. Propterea subjecit :

Vers. 6. *Bona plenitudo cum pugillo requietis super plenitudines duorum pugillorum laboris et præsumptionis spiritus* (73).

subinde discrucietur. Sed nostri interpretatio æque constat, et acuminis plus habet. Has scilicet pœnas dare avaros ait, ut quanto in aliorum egestate levanda remissiones sint, tanto in se ipsos parcimonix studio crudeliores fiant. Quæ autem subjecit, ea sunt anticipatio quædam, ut responsum refellat eorum, qui divitiis se studere ea mente dicunt, ut aliquando sibi otiosis et lautis esse liceat.

(73) Sed apud LXX deest μετά, quæ præpositio apud Symmachum legitur post δρακός.

Non aliter et in Proverbiis hoc ipse diserte confirmavit. Ait enim : « Melior est parva pars cum timore Dei, quam thesauri magni sine timore (74). » Et rursum : « Melior hospitalitas olerum cum amicitia, quam appositio vitulorum cum inimicitia (75). » Atque hoc idem David quoque propheta asseruit, cum ait : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas » (76). » Verum in alia abeuntes stolidi homines, immutabilis vitæ et a pœnæ etiam metu tempestatisve imminentis periculo vacuæ securitatem multis ac laboriosis occupationibus posthabuere : et onerariis navibus magnæ molis comparare, ab ortu ad occasum mercaturæ causa navigare institerunt. Sæpe vero maris tempestatibus procellisque obruti, aut in prædonum et piratarum occursum manusque delati, una merces et vitam amiserunt. Idcirco quodam in loco ait Paulus magnus apostolus : « Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre 112 quid possumus : habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Qui enim volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim malorum est avaritia, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis ». » Hac ipsa de causa addit Ecclesiastes :

VERS. 7, 8. *Et conversus sum ego, et vidi vanitatem sub sole. Est unus, et non est secundus, et quidem filius et frater non est ei : nec est finis in omni labore ejus. Et quidem oculus ejus non satiatur divitiis, et cui ego laboro et fraudo animam meam bonitate ? sed et hoc vanitas, atque distentio pessima est (77).*

Avarum hominem et sordidum depingit atque exprimit, qui nempe unus, ac jure et potestate solus divitiarum dominus, cum nulla ei naturæ propago sit (78), ac ne fratrem quidem habeat eo-

» Psal. xxxvi, 16. » I Tim. vi, 7, 8.

(74) Prov. xv, 16. At LXX habent, Μετὰ φόβου Κυρίου, ἢ θησαυροί...

(75) Ibid. 17. Sic tamen apud LXX legimus, Κρείσσων ξενισμὸς μετὰ λαχάνων πρὸς φίλιν καὶ χάριν, ἢ παράθεσις... At in codice Bibl. Marc. Venet. scriptum est, Κρείττων ἐδωδὴ λαχάνου, ὅπου ἀγάπη δὲ ἐκεῖ, ὑπὲρ βοῶν φάτνης, μίσος δ' ἐν αὐτῷ.

(76) Sententia igitur Ecclesiastæ ex Gregorii interpretatione hæc esse videtur : « Satis abundat qui paululum quintis nactus sit ; non ita qui dives quidem est, at animum habet ærumnis curisque obnoxium. » Quod Symmachus felicius extulit ; ait enim : Ὑπὲρ πληρώματα ἀμφοτέρων χειρῶν καὶ κακώσεως πνεύματος, sive quam divitiarum simul et curarum copia. Cæterum vexatam hoc loco translationem τῶν ὧν recte duxeris, et post πληρώματα desiderari præpositionem μετὰ, aut hanc bis loco movendam inserendamque post δραχὸς et δραχῶν.

(77) At LXX habent, Καὶ οὐκ ἔστι περασμὸς τῷ

Οὕτω καὶ ταῖς Παραβολαῖς ὁ αὐτὸς ἐπιστάτωτο προφανῶς· φησὶ γάρ· « Κρείσσων μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Θεοῦ, ἢ θησαυροὶ μεγάλοι μετὰ ἀφοβίας. » Καὶ πάλιν· « Κρείσσων ξενισμὸς λαχάνων μετὰ φιλίας, ἢ παράθεσις μόσχων μετὰ ἐχθρας. » Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐπιστάτωτο φησὶ· « Κρείσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἀμειψωλῶν πολύν. » Ἀλλ' ἐμπαλιν διατεθέντες οἱ παρὰ πλῆγες τοῦ ἐν ἀπερίσπαστῳ ζωῇ καὶ μηδὲν κίβητον ἐχούση, μήτε ζημίας ὑφισταμένης καὶ ζήτητον πολύμοχλον καὶ πολυπερίσπαστον ἀνθαιρούμεν βίον, ταῖς μυριοφόροις ὀλκάσι κέχρηται, καὶ τὰ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς στέλλονται πορείας ἐμπορικὰς· οἱ πολλάκις καὶ θαλατταῖας ζάλαις καὶ τρικυμίαις ὑποβληθέντες, καὶ πειρατῶν καὶ λεηστῶν ἐφόδοις καὶ λεηλασίαις κατηντηκότες μετὰ τῶν ἐργίμων καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς σφᾶς αὐτοὺς ἀπειρήσαν. Διὰ τοῦτο φησὶ πού Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος· « Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· ὅθεν, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα· ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνυπόσταται, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλάβηρον καὶ ἀπώλειαν. Πίστα γὰρ πάντων τῶν πικρῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἐπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περὶ ἐπειραν ὁδύνας πολλὰς. » Διὰ τοῦτο φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ XXX.

Καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ, καὶ εἶδον ματαιότητα ἐπὶ τὸν ἥλιον. Ἔστιν εἰς, καὶ οὐκ ἔστι δεύτερος, καὶ γε υἱὸς καὶ γε ἀδελφὸς οὐκ ἔστιν αὐτῷ· καὶ οὐκ ἔστι περασμὸς ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ. Καὶ γε ὀφθαλμὸς αὐτοῦ οὐκ ἐμπύλλεται πλοῦτον. Καὶ τίμι μοχθῶ ἐγὼ καὶ στερίσκω τὴν ἐτήχη μου ἀπὸ ἀγαθοσύνης ; καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ περισπασμὸς ποτηρὸς ἐστίν.

Ἐξείκονίζει καὶ χαρακτηρίζει τὸν χρυσομνή καὶ φειδωλὸν ἀνθρώπον· ἓνα μὲν ὄντα δευτέρου τὴν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν τοῦ πλοῦτου κεκτημένον, καὶ μηδαμῶς ἔρηπκα τῆς φύσεως ἔχοντα, μετ'

πάντι μόχθῳ αὐτοῦ. Olymp. Οὐκ ἔστι πέρας τῷ πάντι μόχθῳ αὐτοῦ.

(78) Symmachum hic sequi videtur postea ; quippe ille non οὐκ ἔστι habet, sed οὐκ ἔσται δεύτερος, id est et non erit secundus, sive prolem, quæ legitimo jure succedat, sperare non potest. Cæterum obviis ille sacris in Litteris loquendi modus est, ut ἐν διὰ δυοῖν exponatur. Hujusmodi sunt Non moriar, sed vivam (Psal. cxvii, 17). Morieris enim tu, et non vives (I V Reg. xi, 4). Confessus est, et non negavit (Joan. i, 20).

Fusius autem locum hunc interpretatur Nilus asceta in tractatu De pauperie voluntaria ad Magnam diaconissam cap. 36 (tom. I, p. 274 : Τοῖς μὲν γὰρ (γεγαμηκόσι) καὶ ποσὺς συγγνώμην ἐνεῖμεν ὁ Ἐκκλησιαστής τῆς ματαιοπονίας μόχθον ἀναδεχομένοις ὑπὲρ τοῦ παραπέμψαι τοὺς ἐξ αὐτῶν μυχρὰν τῆς ζωῆς παραμυθίαν· ἄμωρον ὑποσησομένων, ἰσως ἔρημια καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεῖα τρυχόμενοι

ἔτι γε μὴν ἀδελφὸν τὸν τῆς αὐτῆς καὶ μήτρας ἀπο-
 τέρχοντα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιφερόμενον σχέσιν
 ἀδελφικὴν ἀκολουθῶς, ἵνα καὶ πρὸς ἐκάτερον ἀπο-
 βλέπων ἢ πρὸς θάτερον ταμιεύεται τοῦ πλοῦτου τὴν
 πολυτέλειαν πρὸς τὴν ἐφ' ἑκάστον αὐτῶν μετένεξιν
 καὶ παραπομπήν· ἀλλ' οὐδ' ἐτέρωθεν ἀφορμὴν ἢ
 πρόσφασιν ἔχων· μόνη δὲ τῇ δυσουλίᾳ καὶ φειδωλίᾳ
 συμπνίγει τὰς ἀποθήκας, καὶ περικλείει τὰ ταμεία,
 καὶ μετασφαλίζεται τοὺς θαλάμους τοὺς τὸν χρυσὸν
 καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὰς ἐσθῆτας ἔχοντας ἔνδον·
 μήτε τοῖς πεινῶσι κυχρῶν, καὶ τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι
 διανέμων τὰ πρὸς αὐτάρκειαν, μήτε τῇ χρεῖᾳ τῆς
 ἰδίας φύσεως τὰ πρόσφορα παρεχόμενος· ἀλλὰ δίκην
 ᾧδου τὴν ψυχὴν ἀκρέστον ἔχων οὐκ ἐμφορεῖται τοῦ
 πλοῦτου, τὴν αἰε προσγινομένην αὖξιν αὐτῷ καὶ
 προσθήκην, ὑπόθεσιν ἐπιτατικωτέρας ἐφέσεως προσ-
 λαμβάνων πρὸς τὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὖξιν αὐτὸν
 κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἐπ' ἀπειρον. Ὅπερ ὁ σο-
 φὸς Ἐκκλησιαστὴς σημάζει βουλόμενος, ἔφησε·
 « Καὶ οὐκ ἔστι περασμὸς ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ· »
 τέλος δηλονότι τοῖς θείοις μόχθοις καὶ κόποις ἡκιστα
 τιθέντος τὸ σύνολον, διὰ τὸ βούλεσθαι τὸν πλοῦτον
 προσαύξειν καὶ παρατείνειν ἐπ' ἀπειρον· ὁ πολλῆς
 τῷ ὄντι σημαντικὸν ἔστι παραπληξίας. Διὰ τοῦτο
 φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστὴς· « Καὶ γε τοῦτο ματαιότης
 καὶ περισπασμὸς πονηρός ἐστι. » Καὶ πῶς οὐχὶ πο-
 νηρίας ἐσχάτης ἔργον ὀνομασθεῖν τὸ κεκτῆσθαι μὲν
 παντοδαπὴν πλοῦτον τοῖς ἰδίοις συναθροισθέντα κό-
 ποις καὶ μόχοις, μήτε δὲ τοῖς πτωχοῖς καὶ πένησιν
 αὐτὸν διανέμειν, κίνεσθαι τὴν ἰδίαν ψυχὴν πληρῶν
 ἀγαθοσύνης διὰ τὰς ἀντιδοθησάμενας αὐτῇ παρὰ τοῦ
 ἀγαθοῦ καὶ δικαίου Θεοῦ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν
 πολλάπλασιους καὶ θαφιλεῖς ἀντιδόσεις· μήτε δὲ τῇ φύσει
 τὴν πρόσφορον καὶ κατάλληλον ἐν ταῖς ἰδίαις
 χρεῖαι· διδόναι διατροφήν;

Ἀλλὰ γὰρ τῶν τοιούτων τὸ ἀκρέστον ἡμεῖς δια-
 δράντες, καὶ παντὶ σθένει τὴν μίμησιν ἡγησάμενοι
 συγγεῆν καὶ φευκτὴν, βουλῆθώμεν καὶ σπουδάσω-
 μεν μὴ μόνον ἐκ τοῦ περισσεύματος κατὰ τὴν παραί-
 νειαν ἡλώου τοῦ ἀποστόλου τὴν λέγουσαν· « Τὸ
 ὑμῶν περισσεύμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, » τοῖς
 ἐνδεέσι κυχρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος μετὰ
 προθύμου καρδίας παραμυθεῖσθαι καὶ κοινωνοῦς

« II Cor. viii, 14.

τῶν πάντοθεν ὑπομένωνσιν ὀδύνην, ἐν πᾶσι θλιβό-
 μενοι. Τῶν δὲ προφανῶς κατεψέφιστο ἀνοιαν εἰπών·
 Ἔστιν εἰς, καὶ οὐκ ἔστι δεῦτερος, καίτε νίδος
 καίτε ἀδελφῆς οὐκ ἔστιν αὐτῷ, καὶ τίμι μοχθεῖ
 οὗτος εἰς ἄνεμον; Εὐλόγως σφόδρα τῷ τοιοῦτῳ
 μετῴχμενος, ὅτι διαδόχων ἡλευθερωμένος, δι' οὗς τὸ
 κτεῖσθαι δίδωσιν ἀπολογίαν ἰσως εὐπρόσωπον, μὴ
 κατακρίχεται τῇ εὐκαιρίᾳ εἰς δέον, τὸν παρὰ τοῖς
 πολλοῖς ἀπολλύμενον χρόνον χρήσιμον ἑαυτῷ ποιῶν
 πρὸς πορισμὸν τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. Id est : *Illis*
enim (munitis) veniam aliquatenus sultem dedit Ec-
clesiastes, si vani laboris molestiam suscipiant, ut
illis suis solatium vitæ aliquod transmittant : quod
ipsis intempestive succumbentibus, illi fortasse orbi-
late et rerum necessarium inopia vexati, omnes
undique ærumnas tolerarent, omnibus opprimeren-
tur. At horum manifestam condemnavit dementiam
dicens : Unus est, et secundus non est ei, non illius
ei est, non frater, et cui laborat hic in ventum ?
Recte hunc plurimum incusans, quia successoribus

dem **113** ex utero genitum, qui propterea frater-
 nam illi referat speciem, ut vel utriusque vel alte-
 rius causa præclaras opes custodire debeat, quas
 deinde ad unum aliquem eorum transferat trans-
 mittatque : nec vero alia ex parte occasionem
 aliam aut titulum jactare possit; stolide tamen
 avareque apothecas coarctat, cellas circumcludit,
 cubicula, in quibus aurum et argentum et vestes
 repositas habet, omnia munit; tum nihil esurien-
 tibus ad famem levandam suppeditat, nullo inopes
 subsidio solatur : sibi ipsi parcus et naturæ con-
 grua invidens : at contra inferorum instar, insatia-
 bilem gergens animum nullis saturatur opibus, has
 semper augere, has proferre pro cupiditatis suæ
 ratione etiam atque etiam pergens, quæ sinem plane
 modumque nescit. Quod sapiens Ecclesiastes iudi-
 care cum vellet, adjecit : « Nec est finis in omni
 labore ejus; » quia finem scilicet laboribus hic
 suis atque curis nullum omnino imponit; cum
 divitias augere, et in immensum protendere sem-
 per velit, quod magnæ revera insanix indicium
 est. Itaque addit Ecclesiastes : « Sed et hoc vani-
 tas et distentio pessima est. » Et sane cur non
 extremæ nequitix opus appellabitur, qui divitias
 omnis generis laboribus curisque suis comparatas
 possideant, nihil eos pauperibus et egenis de tanto
 cumulo dispertiri, quo animam ipsi suam bonitate
 adimpleant, larga nempe ac munifica a Deo et
 bono et justo laturi præmia, simul atque futuram
 vitam attingerint : eosdemque sibi metipsis, quæ na-
 tura poscit, comoda etiam atque alimenta de-
 trahere?

Quæ cum ita sint, insatiabilem istorum cupidi-
 tatem et exempla odio fugaque digna totis viribus
 aversari, operam studiosè libenterque in eo ponam-
 us, non modo ut ex iis, quæ nobis supersint,
 juxta illud Pauli apostoli monitum : « Vestra abun-
 dantia illorum inopiam suppleat »; **114** pau-
 peribus subveniamus, sed etiam ut abjectos alacri
 animo consolemur, domumque nostram hospitibus

D liberatus, propter quos acquirendi cura excusationem
habet fortasse honestam, opportunitate usus non est
ad ea, quæ opus erant, tempus, quod multi perdunt,
utile sibi efficiens ad animæ bona comparanda. Erim-
vero in his etiam Nili lectionem attendito, καὶ τίμι
μοχθεῖ οὗτος εἰς ἄνεμον; quæ expeditissima est. In
vulgatis habemus : Nec recogitat dicens, cui laboro
et fraudo animam meam bonis : quod æque pla-
num; sed junctura illa tam in Græcis, quam in
Hebraicis exemplaribus desideratur, uti jam ad-
monuit Amama. Existimo autem Nilo prævisse
Gregorium Neocæsariensem, qui locum eundem
sic explanavit : Ἠδέως οὖν ἂν αὐτὸν ἐροίμην, ὅτου
χάριν ὁ τοιοῦτος μοχθεῖ, τὸ μὲν ἀγαθὸν τι δράσαι,
προτροπὰ δὲν φεύγων, ποικίλαις δὲ τοῦ χρηματίσ-
σαί ποθεν ἐπιθυμίαις διασπώμενος. Id est : Ex eo
igitur lubens quæsierim, quæ ob causam laboribus
sic conficiat, boni quidem aliquid facere summi opere
fugiens, multiplicibus autem quæstus alicunde fa-
ciendi cupiditatibus distractus.

et egenis ac mendicis patere velimus : « Hilarem enim datorem diligit Deus, » ait idem Paulus ⁶⁶. Sic porro beatum illum exitum inveniemus, quem Domini designant verba : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur ⁶⁷ ; » cum ipso Christo Deo nostro, cui gloria et potestas cum omnipotente Patre et sancto bonoque ac vitæ auctore Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α παραλαμβάνειν τοὺς ἐπιζητούμενους καὶ πτωχοὺς. « Ἰλαρὸν γὰρ δότιν ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς » φησὶν ὁ αὐτὸς Παῦλος. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ μακάριον τέλος εὐρήσομεν, καθ' ὃ φησὶν ὁ Κύριος. « Μαριοὶ οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » καὶ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῷ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ ἐν αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

LIBER QUARTUS.

§ 1.

115 Vers. 9-12. Boni duo super unum, quibus est merces bona in labore suo : quia si ceciderint, unus eriget participem suum : et vae ipsi uni, cum ceciderit, et non sit alter, qui erigat eum. Et quidem si dormient duo, etiam calor illis ; et unus quomodo calefiat ? et si invaluerit unus, duo stabunt adversus eum. Et funiculus triplex non cito rumpitur (79).

Postquam eum expressit atque improbavit, qui solus de gente sua superstes, divitiarum potestati ac dominationi subeat ; et cum nec fratrem nec filium habeat ; quorum nomine parcimoniam suam et insanum auri amorem ac ditescendi cupiditatem atque avaritiam excuset ; divitias tamen nullo titulo, nulla certe rationabili causa consecratur et cumulat, neque de cupiditate (80) quidquam ac desiderio remittit, ut rem novis incrementis majorem faciat : quod et vanitatem et dissensionem pessimam nuncupavit : binos jam probos viros in sermone inducit circa bonum concordēs idemque sentientes, non utique binos simpliciter, eosque pravis perversisque opinionibus addictos, ut quidam putaverunt (81), sed bonis plane **116** atque honestis. Ait enim : « Quibus est merces bona in labore suo, » honestos utrosque et humanos atque unanimes repræsentans, eaque de causa pauperum

Β Ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἓνα, ὃς ἐστὶ καὶ ἀγαθὸς ἐν μόχθῳ αὐτῶν· ὅτι ἐὰν πείσῃ, ἕξει τὸν μέτοχον αὐτοῦ· καὶ οὐαὶ αὐτῷ, ὅταν πέσῃ, καὶ μὴ ᾖ δευτέρος τοῦ ἐγείρει· καὶ γὰρ ἐὰν κοιμηθῶσι δύο, καὶ θερμὴ αὐτοῖς· ὁ εἰς πῶς θερμανθῇ ; καὶ ἐὰν ἐκινῇται εἷς, οἱ δύο στήσουσι κατέναντι αὐτοῦ. Ὁ σκαρπίον τὸ ἐντριπλὸν οὐ ταχέως ἀπορρηγνύται.

Προσεχῶς καθυπογράφας καὶ στηλιτεύσας τὸν μὲν ὄντα τὸν ἐπιληγμένον τῆς ἐξουσίας τοῦ καὶ δεσποτείας, καὶ μήτε ἀδελφὸν μήτε υἱὸν ἔχοντα τὸ παράπαν· ὡς διὰ τινος τοῦτον καθεστῆναι τὴν φειδωλίαν καὶ τὸ τῆς γνώμης χρηματικὸν καὶ πλουτετικὸν καὶ φιλαργυρον· ἀλλ' ἀπαραστωσὶς καὶ χωρὶς τινος τῆς οἰκίας δὴ ποθεῖν αὐτοῦ γου περιέποντα τὸν πλοῦτον καὶ προσεχόμενον ταῖς ἀεὶ γενομέναις προσθήκαις αὐξήσειν καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐπὶ τὸ μείζον αὐτοῦ παραστάσεως ἐκείνου ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις καὶ ἐφέσειν· ὡς ματαιότητα καὶ περισπασμὸν πονηρὸν προσεχόμενον νῦν εἰσάγει δύο τινὰς ἀγαθοὺς ἐν τῷ λόγῳ· ἐπ' ἀγαθῷ συμφωνίαν ἔχοντας καὶ τὴν ὁμοφροσύνην· ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς δύο παραλαμβανόμενους ἐν τῇ καὶ μοχθηραῖς ὑπολήψεσιν, ὡς τινες ὑπελάμβανον· ἀλλ' ἐν ἀγαθαῖς δηλαδὴ καὶ σπουδαῖαις. Καὶ φησιν· « Οἷς ἐστὶ μισθὸς ἀγαθὸς ἐν μόχθῳ αὐτῶν·

⁶⁶ II Cor. ix, 7. ⁶⁷ Matth. v, 7.

(79) Olymp. Καὶ οὐαὶ τῷ ἐνὶ ὅταν πείσῃ... καὶ γὰρ ἐὰν κοιμηθῶσιν οἱ δύο, καὶ...

(80) In cod. Sangerman. deest ἐπιθυμίαις καὶ.

(81) Quorum hic sententiam noster rejiciat, invenire non licuit. Nam Gregorius Neocæsariensis æque de probis hæc viris explicavit : Πολλῶ δὲ τούτου, inquit, βέλτους οἱ κοινωνοὶν ἅμα βίου ἵσταίναντο, ἐξ ἧς καρποῖντο ἂν τὰ βέλτιστα· δύο γὰρ ἀνδρῶν τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ὁρθῶς προσκειμένων, εἰ καὶ θατέρῳ τινὶ προσπίσῃ τι· ἀλλὰ μὴν ὁ μικρὰν ἐπικουρίαν ἔχει τὸν αὐτῷ συνόντα. Id est : Quanto tandem hoc meliores, qui vitæ societatem huerunt, ex qua optimos fructus decerpere queant ? duobus enim viris rebus iisdem recte incumbentibus,

etiamsi alteri quidpiam adversi acciderit, tamen leve subsidium in sodali et contubernali suo parat habet. Nec vero Olympiodori diversa opinio cit, quæ in recte factis versatur, et a Deo præmeretur. Gregorius Nyssenus explanationem suam ultra capitis tertii numerum decimum tertium utique produxisse creditur ; cum integram ejus commentarium Possinus ex codice Romano se descripsisse testatus sit (in Prol. Theas. ascet.) ; sed a b præterea editum hactenus est. Nec cæterorum librum Ecclesiastæ ante Gregorium hunc nostrum exposuerunt, opera, si qua existant, nec edita sunt ad manus esse potuerunt.

τοὺς ἀμφοτέρους παριστῶν φιλοκάλους καὶ φιλαν-
θρωπίους καὶ συμπαθεῖς, καὶ διὰ τοῦτο κυχρῶντας
καὶ διανεμόντας τὰ κατὰ χρεῖαν τοῖς ἐνδεέσι καὶ πέ-
νησι· ἅτε δὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν δικαιοκρασίαν
ἀποδίδοντες, καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ μισθοδοσίαν
ἐλπίζοντες. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν· «Οἷς ἐστι
μισθὸς ἀγαθὸς ἐν μόχθῳ αὐτῶν.» Οὐ γὰρ ὡς ὁ φει-
δωλὸς ἐκεῖνος πέρας οὐκ ἐπιτιθεῖς τοῖς ἑαυτοῦ μό-
χοις καὶ πόνοις πρὸς τῷ μόνον ἐπαύξειν καὶ παρα-
τείνειν τὸν πλοῦτον, καὶ μηδαμῶς τοῖς ἐνδεέσι διανε-
μειν τὰ πρὸς αὐτάρκειαν· ἅτε δὴ τὴν προαίρεσιν
ἀκόρεστον ἔχων πρὸς πλοῦτον, καὶ μηδὲν ἐπι-
παιμένην, οὕτως οὐ γὰρ καθυπογράφει καὶ τοὺς παρ-
όντας δύο φιλοπλοῦτους καὶ μισοκάλους καὶ φειδω-
λοὺς· ἀλλ' ἐμπαλιν ἐλεήμονας δηλονότι καὶ συμπαθεῖς. Τοῦτο γὰρ παρίστησιν ἐναργῶς φάσκων· «Οἷς
ἐστι μισθὸς ἀγαθὸς ἐν μόχθῳ αὐτῶν, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες.

Καίτοι γὰρ καὶ μόνος ὁ εἰς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρω-
πος παρειλημμένος βελτίων εὐρίσκεται τοῦ ἐνὸς
ἀτυμπαθοῦς δηλονότι καὶ φειδωλοῦ, καὶ τὸ ἀμετά-
δοτον τῆς προαιρέσεως ἔχοντος· πλὴν ἀλλὰ γὰρ ὁ
σοφὸς Ἐκκλησιαστής δύο παραλαμβάνει φιλοκάλους
καὶ συμπαθεῖς, τὸ ἀναντιρρήτον τῇ συγκρίσει τῶν
ἰδίων λόγων ἐντεῦθεν κατασκευάζων, ὅτι φησὶν·
«Ἐάν πείσωσιν, ὁ εἰς ἐγερεῖ τὸν μέτοχον αὐτοῦ.»
«Ὡς εὐολίσθη τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως οὐσης,
καὶ τὴν ἐτοιμοτάτην πρὸς τὰ φαῦλα ῥοπήν ἐχούσης
μᾶλλον, ἢ πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ σπου-
δαίων, ἐν τῇ παρεγκλίσει καὶ παρεκτροπῇ τῇ πρὸς
τὰ χεῖρω, θάτερον ὑπὸ θατέρου δεδιχθαι τὴν διόρ-
θωσιν καὶ βελτίωσιν αἰνιττόμενος. Τοῦ γὰρ ἐνὸς εἰς
ἃ μὴ θέμις κατολισθήσαντος, καὶ μηδαμῶς ἔχοντος
ἕτερον τὸν διαναστήσαντα αὐτόν, καὶ πρὸς τὴν τῶν
κρείττωνων κατάστασιν ἐπανάξοντα, μένει σαφῶς ἡ
πτῶσις καὶ κατολισθησις ἡ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀμε-
τάδελτος καὶ παντελῶς ἀδιόρθωτος. Διὰ τοῦτο φησὶν
ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· «Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ
τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ἔμφῳ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμι ἐν
μέσῳ αὐτῶν.» τὴν ὁμοφροσύνην καὶ σύμπνοιαν τὴν
ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δύο καὶ τριῶν κρείττονα καὶ προτι-
μωτέραν τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου σαφῶς εἰσηγόμενος.
Εἰ γὰρ τὸ ἑλαττον ἀγαθὸν κατασεμνύνει τῆς ἀλη-
θείας ὁ λόγος, πολλῶ μᾶλλον τὸ μέζον· ὥσπερ
ἐμπαλιν εἰ τὸ βραχὺ κακὸν καὶ φαῦλον ἡγείται συ-
γχετόν καὶ φευκτόν, πολλῶ μᾶλλον τὸ πλεον· Ὁ παρ-
εμπδῶν, φησὶ καὶ ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· «Καί
γε ἐάν κοιμηθῶσι δύο, καὶ θέρμῃ αὐτοῖς· καὶ ὁ εἰς
πῶς θερμανθῇ;» τὴν ἀμιλλαν καὶ τὸν ἐρεθισμὸν
ἐκατέρου πρὸς ἑκάτερον τὴν ἐπὶ ταῖς σπουδαίαις
πράξεσιν ἐντεῦθεν παραδελῶν· καθὼς οὗτος αὐτὸς
ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν ἐμπεδοῖ φάσκων· «Σί-

⁸² Matth. xviii, 20.

(82) Hæc Chrysostomus de mutua inter homines
charitate accipit, quæ invicem et voluptatem affert,
et vires auget. Sic enim Ecclesiastæ auctoritate
usus est: Καὶ ἕτερος αἰνιγματικῶς αἰνιττόμενος τὸ
ἰσχυρὸν αὐτοῦ λέγει· «Ἐάν κοιμηθῶσιν οἱ δύο, καὶ
ἡρμῇ αὐτοῖς, καὶ τὸ σκυρτίον τὸ τρίτον οὐ
ταχὺ ἀπορρώγησεται. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἡδονὴν ἐν-
ταῦθα καὶ τὴν ἰσχύον ἐκδείκνυται, καὶ ἐμφάνει, ὅτι
καὶ ἡ συγχάουσι πολλὴ ἔσται ἡ ἡδονή, καὶ ἐνεργούσι

A inopiæ opportune benigneque opitulantes: quod
rectum illud iudicium cogitent, quod futurum est,
et præmia sperent, quæ a Deo distribuenda sunt.
Nam hoc item significavit, cum dixit: «Quibus
est merces bona in labore suo.» Neque enim ut
sordidus ille, qui modum laboris ac defatigationis
omnem ignorat, ut opes augeat ac proferat, nec
quidquam egentibus, quod satis sit, clargitur, in-
satiabili semper animo, nec unquam divitiis sa-
turo, sic et duo isti describuntur pecuniæ amato-
res, virtutis hostes, avari, sordidi; at contra
misericordes scilicet atque unanimis: nam hoc
aperte, ut jam diximus, illa significat: «Quibus
est merces bona in labore suo.»

B Cæterum etsi vel unus tantum, quem bonum
humanumque esse constet, melior altero inven-
itur, qui et humanitatis expers sit, et avari-
tiæ vitio ac cupiditate laboret; binos tamen sapiens
Ecclesiastes assumit honestos viros et unanimes;
atque omnem jam a verborum suorura compara-
tione contradictionem tollit, cum dicat: «Si ceci-
derint, unus eriget participem suum:» illud si-
gnificans, cum humanum arbitrium facile labatur,
et multo paratius ad mala, quam ad bonarum hone-
starumque rerum electionem sit, in declinandis ac
effugiendis iis, quæ deteriora sunt, alterum alte-
rius consilio et ope iuravi. Nam si alter in illicita
prolapsus, nusquam alterum reperiatur, a quo eriga-
tur, et in meliorem vitæ statum revocetur,
manifestum est, casum ejus et prolapsionem
in peccatum manere eandem, nec mutari quid-
quam aut corrigi. Propterea dicit in Evangeliiis
Dominus: «Ubi sunt duo aut tres congregati in
nomine meo, ibi sum in medio eorum⁸².» Con-
cordiam conspirationemque 117 circa bonum
longe potiorē præstantioremque duorum aut
trium esse, quam unius tantum, manifesto nos
edocens. Si enim ab oraculo veritatis bono minori
laus tribuitur, multo magis majori: ut e contrario
si leve aliquod malum et peccatum odio fugaque
dignum habeatur, multo magis quod gravius sit.
Atque illud ipsum confirmans ait et sapiens Eccle-
siastes: «Et quidem si dormiant duo, etiam calor
illis; et unus quomodo calefiat (82)?» Certamen
inde contentionemque declarans alterius cum al-
tero circa virtutem: quemadmodum in libro Pro-
verbiorum ipse idem asseruit, cum ait: «Ferrum ferro
exacuitur, et homo exacuit faciem alterius (83);

πολλὴ ἡ ἰσχύς. Id est: *Et alius vires ejus per æmigma
significans, dicit: Si duo dormierint, calor erit ipsis,
et funiculus triplex non facile rumpetur. Nam et
voluptatem hic ostendit et vires, et magnam quiescen-
tibus voluptatem, magnas operantibus vires fore de-
clarat.* (Expos. in psal. cxxiii, n. 4, tom. V.)

(83) Prov. xxvii, 17. At LXX habent... *πρόσωπο
ἐταίρου.*

et quodam in loco etiam Paulus apostolus dixit : « Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones : quoniam Achaia parata est ab anno præterito ; et vestra æmulationis provocavit plurimos⁸⁵. » Ac rursum : « Æmulamini autem charismata meliora⁸⁶. »

Nimirum animus hominis ut in rebus pravis proximum quodammodo æmulari solet, ita sane et in bonis honestisque eundem imitatur, atque ad ea strenue referenda, quæ operum optima habentur, assurgit : qui si solus forte sit, minime divini amoris et honestæ probæque vitæ ardore incalescit : aut si quis est, cui hoc obtingat, tam rarus est, ut vix inveniat ; et hic idem, si potentiores subverterint, dirigentem et ad optimam vitæ rationem revocantem habebit neminem. Quod autem addit sapiens Ecclesiastes : « Et si invaluerit unus, duo stabunt adversus eum ; » unum quidem a rectarum institutionum describere significat ; duos vero adfuturos illi ex adverso, ut dirigant atque confirment, socium nempe contubernalem et coelestem Dei opem, unde omnis emendatio repetenda est. Quare ait : « Et funiculus 118 triplex non cito rumpetur, » triplicis funiculi nexum infragilem potissimum proponens tanquam imaginem et exemplum, unde intelligas, plus quam unum aut duos, valere ad bonum sectandum tres simul concordēs, ut in Evangelio pronuntiatum admonuimus.

Sic quidem hæc, uti sonant, interpretati, sententiam eorum non admittimus, qui de anima et corpore sermonem hic esse duxerunt (85) : quippe quæ labat, et stare non potest. Anima enim imperii jus omne habet, et cum sui ipsius, tum corporis regendi summam auctoritatem. Corpus vero mancipium est animæ, quæcunque huic arriserint præstans ac mercenarium exhibens famulatum. Itaque si anima ad malum ac scelus deflexerit, et a bonarum cogitationum ac meditationum consuetudine aberraverit, fieri non potest, ut corporis ope assurgat, et meliorem ad frugem redeat : neque enim illud ita comparatum est. Ac rursum, si corpus in peccatum decilere probabique contingat, non a seipso et propria imbecillitate cadit, sed anima multo ante prava ob desideria collapsa, casum una subit eundem, vel in fornicationem, vel in homici-

Δ ὁ ἄλλος σιδήρον ἐξύνει· ἄνθρωπος δὲ παροξύνει πρὸς ἐνέρον. » Φησὶ δὲ πάλιν καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος· « Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ὅτι ὑμῶν καυχώμαι· Μακάρεσιν· ὅτι Ἀχαΐα παρατεταται ἀπὸ πέρον· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἐξέστηκε πλείονας. » Καὶ πάλιν· « Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα κρείττονα. »

Πέφυκε γὰρ πως ἡ ἀνθρωπίνη καρδία, ὥστε τοὺς φαύλους τὸν πλησίον ζηλοῦν, οὕτω δὲ καὶ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ σπουδαίους, καὶ διακινῶν πρὸς τὰς τῶν κρείττωνων ἔργων ἐνεργείας καὶ τοὺς ἐκείνων· ἥκιστα δὲ πως ὁ εἰς καὶ διαθερμαίνεται τὴν θεῖαν ἀγάπην καὶ τὴν σπουδαίαν καὶ ἁγίαν κατὰστασιν· εἰ δὲ καὶ τις εὐρεθῇ καὶ μόγις εὐρεθῆσεται καὶ σπανίως. Καὶ οὕτως ἀπὸ τραπεζῶν τῶν κρείττωνων, οὐχ ἔχει τὸν ἐκείνων μόνον καὶ πρὸς τὴν βελτίστην ἀνάγοντα πρὸς τὸν θεόν, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς ἐκκλησιαστικούς· « Καὶ ἐν παραταύτῃ ὁ εἰς, οἱ δύο στήσονται κατέναντι αὐτοῦ. ἓνα μὲν ὁλοὶ τὸν παραβρύνοντα τῆς κρείττονης· ὁ δὲ τοὺς στησομένους εἰς ἐναντίωσιν αὐτοῦ· διδρῶσιν καὶ βελτίωσιν, καὶ τὸν συνόντα καὶ κοῦντα, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀνωθεν τοῦ θεοῦ παρ' ἧς πᾶν ἀνθρώπου τὸ κατορθοῦνται· φησὶ· « Καὶ τὸ σπαρτίον τὸ ἐνερπτον οὐκ ἀποβράχυσται, » τοῦ τριπλόκου σχοινίου τὸ εἶδος· ἔτι καὶ μᾶλλον προβαλλόμενος εἰκόνα καὶ παράγωγα τῆς ἀσφαλιστέρας πρὸς τὸν θεόν καὶ τῶν τριῶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν συμφωνίας, κατὰ τὴν ἀγγελικὴν ὑποθήκην, ὡς ἐξηγημένον εἰπόντες.

Ταῦτα μὲν οὕτω κατὰ τὸ γράμμα νοήσαντες προσημέθε τοὺς ἐξελιγμένους ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος τὴν ἐκδοχὴν τῶν εἰρημίων, ὡς ἡμεῖς συζόμεθα. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ κύρος ἔχει τῆς μονίας καὶ κυβερνήσεως ὅλης καὶ τῆς ἰδίας καὶ τοῦ σώματος. Τὸ δὲ σῶμα δοῦλον ἐστὶ τῆς ψυχῆς καὶ ταῖς κρίσεσιν αὐτῆς ἐκυπηρετοῦμενον κατέχον. Ἐάν οὖν ἡ ψυχὴ κατανεύσῃ πρὸς τὸ καλὸν καὶ πονηρὸν, καὶ παραβρῶν τῶν κρείττωνων ἐνεργειῶν καὶ διαλογισμῶν, οὐχ οἷόν τ' ἐστὶν αὐτῇ σῶμα διανεύσῃ, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανάγει· γὰρ πέφυκε. Καὶ πάλιν, ἐάν τὸ σῶμα καταπέσῃ συμπαθεῖ πρὸς τὴν πράξιν τῆς ἀμαρτίας, παρ' ἐαυτοῦ καὶ οὐκ ὁθεν πέπτωκεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρῶτον συμπαθεῖστος ψυχῆς ταῖς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίαις, τὴν τοκαύτην πέπονθε συμπαθεῖ πρὸς πονεῖν, ἢ πρὸς μαρτυρεῖν, ἢ πρὸς τινα ἄλλαν

⁸⁵ II Cor. iv, 2. ⁸⁶ I Cor. xii, 31.

(85) Olympiodoro se non assentiri significat, qui tempore in eam quoque sententiam dictum Ecclesiaste interpretatus est, tanquam si de animæ et corporis concordia accipi possit. Ait enim : Πῶς δὲ ἀγαθὸι οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἓνα ; ἂν τὸ σῶμα σωφρονῇ, καὶ ἐκπαύῃ δὲ ἡ ψυχὴ, ματαία τὸ σῶμα τῆς σωφρονισμῶν. Καὶ ἐκπαύεται, ἂν ἡ ψυχὴ ταπεινωθῇ, πρὸς τὸν θεόν καὶ τὸ σῶμα, ματαία ἡ ταπεινωθῇ. Ἐνδὲ γὰρ μέρους ἀμαρτανότος, ψυχῆς ἢ σώματος, ἀναγινώσκεις καὶ τὸ ἕτερον συμπαροῦσθαι. Ἀγαθὸι τῶν δύο ἡ συμφωνία, εἰς τὸν ἐκείνου τῆς ἀρε-

τῆς λόγον, οὐκ ἂν πείσων, ὁ εἰς ὑπερὶ τοῦ μέγιστον αὐτοῦ. Id est : At quomodo meliores duo, quæ unus ? si corpus temperanter se gerat, anima ipsius gloria capiatur : vana hæc corporis temperantia. Rursum si anima demissionem amet, corpus contra libidinetur, vana erit demissio. Una enim parte delinquente, aut anima aut corpore, necesse est et partem alteram comprehendere. Bona igitur duorum concordia circa virtutem præmio digna : quoniam si cadunt, unus eriget participem suam (Apul. Dog. p. 620 E).

ἐτέραν ἀπειρημένην κατολισθήσαν, ὡς ὑπενηγεμένον ταῖς βροαῖς καὶ βουλῆσει τῆς ψυχῆς. Ταύτης δὲ προπεπτωκυίας, καὶ τοῦ σώματος συμπτωθέντος, οὐκ ἔχει χώραν τὴν ἓνα λέγειν πεσεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἀμφοτέρους· ἀμφοτέρων δὲ πεπτωκότων, πῶς ὁ πεπτωκὼς τὴν πεσόντα διαναστήσῃ κατὰ τὸν Ἑγκλησιαστήν; Τρίτον ἑκατέρου πεσόντος οὐδέτερος διεγείραι τὴν ἕτερον οὐδὲ τίς ἐστι πρὸς τὴν τῶν καλῶν στάσιν. Τὸ σῶμα γὰρ οὐ πέφυκεν· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ πέφυκεν ἀλλὰ προηγουμένως· αὐτὴν ἐξεγερεῖ τῆς ἀμαρτητικῆς συμπτώσεως διὰ τῆς μετανόας· ἔπειτα δὲ καὶ τὸ σῶμα συνεγερθήσεται πάντως αὐτῇ τὰς ἡνίας ἐχούσῃ καὶ τὸ κράτος· τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἢ τὸ χεῖρον βολῆς.

Εἰ δὲ τις βουλευθείη τῆς ἀναγωγῆς τοῖς λόγοις ἀλληγορικώτερον ἐρμηνεύσαι τοὺς εἰρημένους, τοῦτο μᾶλλον προαχθήσεται καὶ νοῆσαι καὶ εἰπεῖν· ὡς τριμεροῦς τῆς ψυχῆς ὑπαρχούσης, ἅτε δὴ τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τε καὶ θυμικὸν σαφῶς ἐχούσης, ἀγαθοὶ παραληφθήσονται κατὰ τὸ μᾶλλον τοῦ ἐνὸς τούτων, οἱ δὲ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν συμφωνήσαντες, καὶ τῷ λογιστικῷ μέρει τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατακολουθήσαντος· ἐπὶ ταῖς τῶν βελτιόνων ἐκλογαῖς καὶ βολαῖς· ἀλλὰ καὶ θατέρου τούτων, ἦτοι τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς ἃ μὴ θέμις παρεκτραπέντος, ῥαδίως αὐτὸ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανάξει· τοῦ λογιστικοῦ πρὸς ἐνθυμῆσεις ὑπενεχθέντος ἀτόπους, καὶ παρζυέντος τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως τῶν πραγμάτων, τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἐφέσεως ἀντεχόμενον, καὶ τῆς ἀληθοῦς διαγνώσεως, ἀνασκευάζει τοῦ λογιστικοῦ τὴν παρέγκλισιν καὶ παρεκτροπὴν. Καὶ σώζεται τὸ βῆτον, ὡς ἑκατέρου παρ' ἑκατέρου διεγεροθέντος. Οὐαὶ δὲ θατέρῳ τούτων ἦτοι τῷ ἐπιθυμητικῷ, ὅταν οὐκ ἔχῃ τὴν ἀπὸ τοῦ λογιστικοῦ μέρους βοήθειαν καὶ πρὸς τὰ κρεῖττω διεγερσιν. Κατολισθαίνει γὰρ πρὸς βλαπτικὰς ἐπιθυμίας· καὶ ψυχροφθόρους μυρίας. Τοῦτο δὲ πάσχουσιν οἱ λωθευόμενοι καὶ διαφθείραντες αὐθαιρῶς τὴν κρίσιν τοῦ λογιστικοῦ μέρους, καὶ νεκρὸν καὶ παντελῶς ἀνενέργητον ἀποφύοντες. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπαλιν οὐαὶ τῷ λογιστικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, ὅταν οὐκ ἔχῃ τὸ ἐπιθυμητικὸν τεταγμένον πρὸς τὴν θεῖαν ἀγάπην· ἅτε δὴ πυρπολούμενον τῇ συντόνῃ ἐφέσει τῆς πρὸς τὰ νοητὰ καὶ θεῖα βελτίστης προσενούσεως. Πιέσονται γὰρ εἰς παραλόγους ἐνθυμῆσεις τῷ λογιστικῷ μέρει, τὸ ἐπιθυμητικὸν οὐδεμίαν ὠφέλειαν πρυτανεύσει· ἅτε δὴ τὴν ἰδίαν ἀπολέσαν ἐνέργειαν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο θεώρημα λεγθήσεται κατὰ τῆς τῶν ἀμφοτέρων καθουλόσεως, καὶ τῆς τοῦ ἐνός· ὁ δὲ φησι· «Καὶ ἐὰν ἐπικραταιωθῇ ὁ εἰς, οἱ δύο στήσονται κατέναντι αὐτοῦ, καὶ τὸ θυμικὸν παρῃσάγει τῆς ψυχῆς μέρος, εἰς βοήθειαν εὐρισκόμενον τοῦ λογιστικοῦ πολλάκις, ἢ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς τὴν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἐργῶν αὐτοῦ κινουμένην ὀργήν, ἢ παρὰ τοῦ λογιστικοῦ τὸ κρεῖττον, ἢ παρὰ τοῦ ἐπιθυμοῦντος τῶν ἀμεινόνων. Τῶν δὲ τριῶν τούτων τὴν συμφωνίαν

dium, vel in vetitam aliam actionem corruens tanquam animæ propensione ac voluntate delatum. Anima vero prælapsa, collapsaque una corpore, dici nequit, unum tantummodo cecidisse, sed utrumque dicendum est : utroque autem lapsa, quomodo qui cecidit, ut Ecclesiastes ait, jacentem erigat? Quin etiam alterutro tantum lapsa, neuter ad honestarum rerum statum revocare alterum potest. Corpus enim ineptum natura est : anima vero quanquam idonea est, semetipsam tamen prius a peccati lapsu pœnitentia excitabit. Tum denique et corpus erigetur omnino cum ipsa habenas regente, ac propensionem ad bonum et malum tanquam domina moderante.

119 Si quis autem orationem attollere, et dicta interpretando allegoriam sequi maluerit, illud potius cogitare atque dicere necesse sit; cum tripartito anima consideretur, quippe quæ manifesto et rationem, et appetitum, et irascentiam complectitur, multo validiores deprehendi binas ejus quasi partes in bono consentientes, quam unam tantum, cum nempe rationem in bonarum rerum delectu et consecratione appetitus subsequitur (84). Quin etiam alteram istarum, si se ad illicita converterit, appetitum scilicet, facile ratio ad meliora reducet; et si ratio ad absurdas cogitationes delata fuerit, et a vera rerum comprehensione deflexerit, appetitus, qui in Deum universi desiderio fertur verumque amat judicium, rationis declinationem erroremque emendabit. Atque adeo stat dictum, nempe alterum ab altero attolli. Væ autem alterutri earum, sive appetitui, quotiescunque illi rationis auxilium et incitamentum ad potiora defuerit. Ad noxia enim desideria et quaslibet animi corruptelas delabitur. Atque hæc iis contingunt, qui sponte sua rationis judicium contumelia illata perverterunt, ipsamque velut mortuam atque omnino inertem reddidere. At e contrario væ ipsi rationi, quotiescunque appetitum sibi addictum non habuerit, cujus ope ad divinam charitatem aspiet : cum is potissimum vehementi ardeat desiderio, et ad ea inclinatione optima tendat, quæ mente percipiuntur, et divina sunt. Rationi siquidem in irrationabiles cupiditates delapsæ nullam appetitus utilitatem suppediet, postquam vim suam virtutemque perdidit. Enimvero consideratio hujusmodi in iis quoque locum habeat, quæ de dormitione amborum et unius prolata sunt. Quod autem dicat : « Et si invaluerit unus, duo stabunt adversus eum, » irascentiam quoque tanquam animæ partem introducit, quæ sæpe rationi vel appetitui auxilio venit ad iram adversus diabolum ejusque cœpta incitatum, sive quis, quid præstantius sit cogitet, sive ea, quæ potiora sunt, concupiscat. Harum autem trium veluti animæ partium **120** concordia et funiculo triplici designatur, qui difficile rumpitur : quippe

(84) Hic vero Olympiodori auctoritatem et doctrinam clanculum amplexatur, qui aliis verbis rem eandem persequitur, atque e dualium quasi par-

tium concordia ipse etiam fieri ait, ut tertia succumbat, ac penes priores illa victoria sit (Ibid. p. 650 E).

πρὸς et tribus animæ facultatibus consentientibus, A
sanctæ spiritualisque vitæ status majori soliditate
confirmatus reperitur.

At vero et mysticum magis sermonem magisque
divinum sapiens Ecclesiastes funiculi triplicis exem-
plo fortasse significat (85). Quid si enim unicum
divinum principatum designat e tribus constantem
divinis hypostasibus? Et nos veræ professionis no-
stræ doctrinam ordiri et contexere docet e tribus
personis æquipollentibus, ejusdemque naturæ, et
coæternis, unam in substantiam coeuntibus et po-
tentiam et voluntatem et dominationem et impe-
rium? qui enim digni habiti sunt, ut hæc profi-
teantur, non facile eos hæreticus atque impius B
cujusquam sermo a vita æterna beataque spe ave-
lire possit. Ait deinde Ecclesiastes :

VERS. 15, 14. Bonus est puer pauper et sapiens
super regem seniore et stultum, qui nescit proci-
dere : insuper de domo vinculorum egredietur, ut
regnet : quia etiam in regno suo factus est pau-
per (86).

Bonum habet atque honestum propositum Ecce-
siastes, ut investigatis comparatisque inter se re-
bus ac personis, quæ in hac vita versantur, mores
hominum emendet, eorumque voluntates a pravo
quoque affectu maleficioque deterreat. Idcirco hic
etiam cum puero paupere et sapiente seniore
alium et regem et stultum confert, tanquam qui
plurimum inter se distent, et contrariis sententiis
121 longe discrepent : ac puerum et pauperem,
qui sapiens inventus sit, extollit, potiorumque illo
judicat, qui rex cum sit et senior, stultus tamen
invenitur. Quo nempe ab insipientia atque inscitia
juvenes et senes, pauperes et reges deducat, eos-
demque ad sapientiæ prudentiæque certamina per-
trahat. Sic enim eos affari mihi videtur : Ecquæ
rex capit utilitatem, vel si decus senectutis in
capite præferat, siquidem innata prudentia sapien-
tiæque illa careat, quam sibi homo discendi cupi-
di et laborum patientia et honestatis studio com-
parat? nam si sapientia ab eo et prudentia absit,
perturbata confusaque rerum administratione, sti-
pendiarios suos quasi rectoris expertes ostendet, et
alienorum atque hostium armis absument ac perdet,

(85) Quæ sequuntur, hæc quoque ex Olympiodoro
desumpta videri possint. Verum scriptori utrique
præverat Basilus Magnus. Is libro v Adversus Ene-
nomium art. 15, sic erat locutus : Οὐκοῦν ἐν Υἱῷ
γινώθῃ Πατέρα, ἐν Πατρὶ δόξαν Υἱόν· μὴ μερίσθῃς
τὰ ἀμέριστα, μὴ σχίῃς τὰ ἀσχιστα· κἂν γὰρ θέλεις,
οὐ σχίζεται, κἂν διαρρήγνυνται οἱ αἰρετικοί, οὐ
διαρρήγνυνται ἡ Τριάς· καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ἐν μιᾷ
καὶ αὐτῇ δόξῃ· τὴν αὐτὴν καὶ μίαν μόνην θεότητα
πανταχοῦ περιφέρουσα, ἀρρήκτος, ἀσχιτος, ἀδιαί-
ρετος, πάντα πληροῦσα, πάντα περιέχουσα, ἐν πά-
σι οὖσα, δημιουργοῦσα, κυβερνῶσα, ἀγιάζουσα καὶ
ζωοποιῶσα. Αὕτη ἡ θεὸς καὶ θαυμασιωτάτη πλοχὴ
ἀρρήγνυνται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὅτι τὸ τρι-

ἑακονίζει καὶ τὸ σπαρτέον τὸ ἐνερπὸν, ἐς τοῦ
θίως ἀπὸρρηγνύμενον. Διότι καὶ τοῦ τριμεροῦς
φύλης συμφωνήσαντος, ἀρραγέστερα τῆς ἀκτα-
τοῦ καὶ πνευματικῆς ἐδρεθίσταται κοίτης· καὶ οὐ
τρεπόμεν, κατέστατος.

Τὰς δὲ καὶ μυστικώτερον καὶ θαυμάσιον πλοχὴν
αἰνίσταται ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής διὰ τῆς εἰρη-
τοῦ ἐνερπτοῦ σπαρτέου· μὴ ποτε γὰρ τὴν ποτὶ
θεορχίαν ἐκ θεορχιῶν τριῶν ὑποστάσεων πλο-
χὴν ἐξαικονίζῃ· διδόντων ἡμῶς τὴν ἀγνὴν
ἐλευθερίαν τῶν πᾶσι πίστις κατασκευάζει καὶ οὐ
καὶ ἐκ τριῶν ἰσοθεῶν καὶ συμφῶν καὶ συνθε-
πρὸς ὧν συνόντων εἰς μίαν οὐσίαν καὶ θέ-
καὶ βούλησιν καὶ δεσποτείαν καὶ κυριότητα. Ἰ-
γὰρ οὕτω πιστεύειν ἡνωμένους οὐ βεβήως ἀπὸ
τῆς αἰρετικῆς καὶ θυσθεῖς λόγος δοκῇται τῶν
νῦν ζῶν καὶ τῶν μακρῶν ἐλπίδων. Εἰς τὴν
Ἐκκλησιαστήν·

§ II.

Ἀγαθὸς καὶς ἀνὴρ καὶ σοφὸς ὑπὲρ βα-
σιλέως καὶ ἀρχόντος, ὃς οὐκ ἐγνο-
ῖται· ἐτι ἐξ οἴκου τῶν θεσμῶν ἐξέλ-
ται τοῦ βασιλεύειν· ὅτι καὶ γε ἐν βασιλεί-
αυ ἐγενήθη ἀνὴρ.

Τῷ Ἐκκλησιαστῇ πρόκειται σκοπὸς ἀγαθὸς ὁ
φιλοκλέας, ἵνα ταῖς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων
προσώπων ἐξερευνησῇ καὶ παρεξέτασται βί-
α τῇ τῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χειρίστων ἐ-
θέσεων καὶ πράξεων ἀλλοτριότητι τῆς σφῆς
C πέντης. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἀντιπαράστηται τῷ
πέντη καὶ σοφῷ προσδύτῳ ὄντι τινὰ καὶ βα-
λέα καὶ ἀρχοντα, τοὺς μακρὴν ἀλλήλων δεσπότη-
καὶ ταῖς ἀντικειμέναις ὑπολήψεις τὴν διαφω-
κεκτῆμενος· καὶ διδάξει τὸν παῖδα καὶ πρὸς
σοφὴν μὲν εὐρεθέντα, μᾶλλον δὲ ἀγαθὸν τοῦ βί-
λέως μὲν ὄντος, προσδύτῳ δὲ καὶ ἀρχοντι· ὁ
λοτριῶν μὲν τῆς ἀρροσύνης καὶ τῆς ἀπαίδευ-
καὶ τοὺς νέους καὶ γέροντας τοὺς πέντης καὶ
τοὺς βασιλεῖς, πρὸς δὲ τοὺς ἀγῶνας, καὶ τοὺς
τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως τοὺς προσ-
κόμενος. Μονονοχὴ γὰρ φησι· Τίς ὡφέλεια πρὸς
βασιλεῖ, κἂν τὸ γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς ἔχη φα-
νον, ἀμοιρῶνται δὲ τῆς ἐμψύτου φρονήσεως, ἐπὶ
D καὶ σοφίας τῆς ἐκ φιλομαθοῦς καὶ φιλοπόνου καὶ
φιλοκλέου γνώμης τῷ ἀνθρώπῳ προσγινομένης·
Ἀπούσης γὰρ τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως, καὶ
τὸ ὑπάρχον ταῖς περφορμέναις καὶ συγκεχυμέναις

αἰσχρὸν εὐαχρίον οὐ διαβράττειται. Id est : Qui
ob res in Filio Patrem cognosce, in Patre Filium
nora : ne diridas quæ indidridna sunt, ne scindas quæ
non scinduntur. Nam vel si relis, non scinduntur;
cui dirumpuntur hæretici, Trinitas tamen non dirum-
puitur, et est colenda in una et æterna gloria eodem,
unam et solam Deitatem ubique circumferens, irru-
pta, incædna, indivisibilis, adimplens omnia, omnia
continens, in omnibus existens, condens, gubernans,
sanctificans, vivificans. Sic divinus et maxime ad-
mirandus nexu non dirumpitur, ut scriptum est :
Funiculus triplex non dirumpitur.

(86) Apud LXX legimus... ὅς οὐκ ἐγνοῖται
προσέχειν ἐτι· ὅτι ἐξ οἴκου...

κῆσιν ἀκυβέρνητον δέξει, καὶ τῶν ἀλλοφύλων τῶν ἀντιπάλων καταναλώσει καὶ διαφθερεῖ ταῖς μαῖς, καὶ τὴν ἰδίαν δὲ ζωὴν καὶ βασιλείαν μὴ καθυποβαλεῖ συμφοραῖς. Καὶ τὸ ἔμπαλιν τι φανερὰ τὸν νέον, καὶ πτωχεύῃ, καὶ πεντητεύῃ, φὸν ὄντα καὶ τῆς φρονήσεως περιλαμβόμενον ταῖς μπρότῃσιν; Ἔσται γάρ ποτε καιροῦ καλοῦντος, καὶ τοῖς λόγοις τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως ἐκμυθήσας, καὶ καταπλήξας τοὺς πλουσίους, καὶ τοὺς ἰσχυρούς, καὶ δυνάστας, καὶ βασιλεῖς, προφερέστερος ἢ ἰσχυροῦς καὶ τιμιώτερος πάντων ἅτε δὴ πρόξενος ἢ ἄλλοις εὐρεθεὶς σωτηρίας καὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως. Οἷον συμβέηκε ᾧ Ἰωσήφ ὄντι καὶ παιδὶ καὶ πέννῃ, καὶ διαδράντι ἅς ἀρχὸς τῆς Αἰγυπτίας, καὶ σύσαντι τὴν Αἰγυπτίαν ἐκ θανάτου τοῦ κατὰ τὴν ἐσπόμενὴν λιμοῦ καταλαμβάνειν αὐτὴν μέλλοντος. Ἐτι δὲ τοιοῦτος; εὖ-
 θη καὶ ἀντιλή οὐ αἰχμάλωτος, παῖς ὢν καὶ πέννης, αἱ τῶν πρεσβυτέρων καὶ κριτῶν τῶν ἀφρόνων καὶ προφητικῆς ἀξιώσεως ὑπολήψεως καὶ τιμῆς.

Ἀλλὰ γὰρ τῷ γράμματι τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν αἰ-

(87) Ad hæc et quæ in articulo proximo habes, aliorum interpretationem ascripsit Hieronymus his verbis : « Vir sanctus Gregorius Ponti episcopus, Origenis auditor, in Metaphrasi Ecclesiastæ ita hunc locum intellexit. Ego vero..... adolescentulum pauperem et sapientem rege sene et stulto, cui nunquam venit in mentem, quod possibile sit, quemquam de his, quos vinxerat, ad regnum exire de carcere, et se ipsum de iniqua deinceps potestate sua corrumpere. Evenit enim interdum, ut hi, qui sub adolescentulo sapiente fuerint, absque mœrore sint : ita tamen, ut sub sene rege ante versati sunt. Qui enim postea nati sunt, quia mala præterita nescierunt, nec adolescentulum laudare possunt, qui postea consurrexit, abducti opinione perversa et impetu spiritus adversantis. » Græca vero etiam afferenda sunt, cum et illud demonstrent, perpetrari a Billio et aliis Metaphrasim hanc Gregorio Nazianzeno esse attributam : nam quæ exstat, ipsam esse, quam legit Hieronymus ex his manifestum est. Ἐγὼ δὲ, inquit Neocæsariensis Gregorius, προκρίνω νέον πέννητα σὺμφρονα γέροντος βασιλέως ἄφρονος, ᾧ ἐνθύμιον οὐ γαγύνηται, ὥς δυνατόν ἐστι, τῶν μὲν ἐκ τοῦ δεσποτηρίου τινὰ εἰς τὸ βασιλεῦσαι καταστῆναι, αὐτὸν δὲ τῆς ἀδίκου δυναστείας, δικαίως ὑπερὶν ἐκπεσεῖν συμβαίνει γὰρ τοὺς ὑπὸ τῷ νέῳ μὲν, ἔμφρονι δὲ, τασσομένους, ἀλύπους εἶναι τοὺς, ὅσοι προγενέστεροι. Οἱ γὰρ μετέπειτα γινόμενοι διὰ τὸ ἐτέρου ἀπειράτως ἔχειν, οὐδὲ τοῦτον ἐκπαίνειν δύ-
 νινται, ἀγόμενοι, τὰ γινώμη ἀλογίστω, καὶ ὁρμῇ πνεύματος ἐναντίου.

Addit deinde Hieronymus quæ in eundem locum scripserat Apollinaris : « Laodicens, inquit, interpres res magnas brevi sermone exprimere contendens, more sibi solito etiam hic locutus est : De commutatione, inquiens, bonorum in mala nunc Ecclesiastæ sermo est, insipientem hominem conantis exprimere, qui futura non cogitans, præsentibus et caducis quasi magnis atque perpetuis delectatur : et post diversa, quæ solent hominibus accidere in vita sua, atque mutari, quasi generalem inferi de morte sententiam, quod innumerabilis multitudo intereat, et paulatim consumatur, et transeat, unoquoque in suo loco alium relinquente, et rursus alium, successore moriente. »

(88) Danielis pueri attingit factum, quod in Danielis prophætæ libro legimus cap. xiii, ille quippe, Susannæ innocentia delensa, et seniorum calumnia

viam vero suam atque regnum calamitatibus obijciat quamplurimis (87). At contra quid juveni obsit, mendico licet atque inopi, si sapiens sit, et prudentiæ luce inclauerit? Fiet enim quandoque, opportunitate invitante, ut sermonibus sapientiæ prudentiæque plenis divites, et magistratus, et dynastas, et reges stupore metuque afficiat, et utilior ipse atque honore dignior, quam cæteri omnes, habeatur, salutis quippe communis auctor, veræque justitiæ ac publicæ securitatis constitutor inventus; quemadmodum Josepho contigit, cum puer esset 122 et pauper, qui Ægyptiæ laqueis elapsus, fame quæ impendebat prohibita, Ægyptum ab interitu liberavit. Ac Daniel quoque non aliter in captivitate, puer quamvis et pauper, seniorum et stultorum judicium impietatem coarguit, et senili jam dignitati ac prophetarum honori par habitus est (88).

Enimvero postquam litterarum sensum secuti

detecta : *Factus est magnus in conspectu populi a die illa et deinceps* (Dan. xiii, 64).

Habemus vero hic novum testimonium, ex quo historiam Susannæ, quam hæretici repudiant, in Ecclesia antiquitus receptam agnoscamus, intelligamusque, ob Josephi vices proxime commemoratas, auctoritatem ejus jam tum nihilo minorem fuisse, quam quæ libro ipsi Geneseos tribuebatur. Quæ quidem et in Patrum aliorum scriptis, et in vetustis Christianorum monumentis satis eminebat : at insignis jam magis est, atque Hebræo e fonte manasse jure creditur, postquam e Chisiano codice ipsa Danielis prophetia, qualem LXX viris tribuebant, in lucem denique prodiiit, eaque 14 distincta capitibus, id est postrema etiam duo complexa capita, quæ hactenus ex Theodotione tantum habebamus. Quis enim dubitare jam possit, num caput utrumque in Hebræo exemplari legeretur, cum et a prioribus interpretibus translatus utrumque videamus? Juvat autem verba hic describere doctissimi viri, qui Danielem emisit, et præclaro plane munere Ecclesiam donavit. « Monogramma, inquit (edit. Rom. p. 81), ad oram codicis hac forma conspi-

citur *ΜΘΥ*, quod si resolvatur dat litteras A. Σ. Θ. indicat autem Aquilam, Symmachum, Theodotionem convenire cum LXX interpretibus, non verbis, at verborum sensu, ideoque lemmiscis ea, quæ sequuntur, adnotata sunt usque ad versiculum quintum, ubi legitur, ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐξέλθω. Quod si hæc historia Susannæ, ut Hieronymus præfatione in Danielem innuere videtur, ex codice nostro apparet, ab illis omnibus reddita Græce est, nedum a LXX fateamur, oportet, archetypum ipsum, unde interpretatio est facta, diu post LXX seniorum tempora superfuisset. Haud itaque postremum conficiunt argumentum de hujus veritate historiæ monogramma et lemmisci nostri codicis, quorum fides vel ab ipsa Theodotionis editione comprobatur. Nisi enim Theodotio ex archetypo esset interpretatus, non erat, cur Ecclesiæ ipsius potius quam aliorum versioni adhereret. Serio igitur perpendant qui ab Ecclesiæ judicio dissident, ac Susannæ caput ad apocrypha rejiciunt, quam nullo judicio, ac Judæice prorsus id faciant. Nam si archetypus initio Ecclesiæ, info adulta lateque propagata exstabat, quid si malitia Hebræorum, aliæve de causa intercidit, adeoque Africani et Origenis ævo jam decrat? etc. »

obviam verborum significationem exposuimus, aliquid jam per anagogen a similitudine desumptum aldemus. Erat diabolus veluti rex quidam, qui coelesti in regno imperitabat : a Conditore scilicet suo dux creatus angelici agminis, idemque senior, est enim *Initium operum divinorum* (89), sicut Jobus athleta ille pietatis appellat (90). Sed innatam prudentiam **123** oblitus, negligentiae inconsultaeque temeritatis causa a superioribus ad inferiores projectus est sedes, et tenebras luce mutavit, angelis, quos habebat subjectos, parem in perniciem ac ruinam actis, atque in ejusdem poenae societatem perductis. Eodem modo princeps ille nostri generis Adam erat olim in paradiso velut rex quidam omnium irrationalium animantium, principatus quidem ratione atque honoris; quia vero etiam ante alios omnes effictus ac conditus, senior quoque serebatur : cum inconsulte stultaeque praeceptum Conditoris sui contempsit, et quod invidus hominum hostis infestusque adversarius dabat, praestantius atque utilius arbitraturs, fecit. Itaque ab innocua illa paradisi vita excidit, atque in mortem exitiumque prolapsus, universum hominum genus, qui ab eo orituri erant, ut parem simul eandemque condemnationem subiret, effecit (91). Atque e contrario puer erat pauper, de quo dicit magnus Isaias : *Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis* ; ille, qui misericordia ineffabili humanam conditionem amplexus est, humanumque sibi corpus circumdedit, Unigenitus, inquam, Dei Filius et Verbum Patris; cumque, ut est in salutis nostrae Evangelio⁹², et sapientia et gratia, quatenus nempe homo erat, profecisset, nequam veteratorem diabolum confecit, et cruce ac passione sepulturaque non modo superbientem evertit, et magna jactantem prostravit, sed etiam condemnatum cum sectatorum grege vinculis aeternis addixit. At generis humani auctoribus, et qui ab iis prognati sunt, redemptionem

A σθητῶς ἀπονεύσαντας, εἰπωμέν τι καὶ περὶ ἀναγωγῆς λόγον ἐξ ὁμοιότητος παραλαμβάνοντες. Ἦν ὁ διάβολος οὐδὲν τις βασιλεὺς ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων βασιλείᾳ πολιτευόμενος. Ὅτι δὲ καὶ στρατηγὸς χειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος ἀγγελοῦ καὶ πλάσματος Θεοῦ, καθὼς φησὶν ἡ γραφή τοῦ τῆς εὐσεβείας ἱερός. Ἀλλὰ τῆς ἐμφύτου φροντίδος παραρβύει ἐξ ἀπροσεξίας καὶ δυσουσίας τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, καὶ γέγονε σκώτης αὐτῶν, συναπολέσας καὶ συνδιαφθείρας καὶ αὐτῷ τεταγμένους ἀγγέλους, καὶ τῆς αὐτῆς καταδίκης λελογχέναι παρασκευάσας. Καὶ τὸ γεννάρχης Ἀδὰμ οὐδὲν τις βασιλεὺς ἐν παρτίᾳ πρὶν τῶν ἄλλων πάντων ζώων ἀλόγων, αὐτῶν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς τιμῆς, ἔτι δὲ καὶ τῆς προτιμίας τῶν πάντων διαπλάσεως καὶ γενέσεως ἐκείνου πρεσβύτερος. Ἀλλὰ ἐξ ἀδουλείας καὶ πῶτις συνέης τὴν ἐντολὴν ἠθέτησε τοῦ ποιήσαντος φθονήσαντος μετὰνθρώπου καὶ δυσμενοῦς αὐτοῦ οὐκ οἰσθεὶς καὶ λυσίτελεστέραν ἐποίησε καὶ τοῦτο τῆς ἀπήμονος ἐν παραδείσῳ ζωῆς καὶ πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν φθορὰν κατὰ καὶ συμπαρεσκευάσεν ὅλον τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος, ὥστε θάσθαι τὴν ἰσθὴν καὶ τὴν αὐτὴν καταδίκην. Καὶ πάλιν, ἦν παῖς πενήτευσιν, περὶ οὗ φησὶν ὁ ἱερός. Ὅσαίς, ὅτι ὁ Παῖδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἡμῖν, ὁ δὲ δι' ἄφατον ἔλεον ἐνανθρωπήσας καὶ ματωθεὶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ προκέρψας σοφίαν καὶ χάριτι, καθὼς φησὶν σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον, ἡ δὲ ὁληνότης πένης ὁ θωπος, κατεσοφίσαστο τὴν σοφιστὴν τῆς κακίας ὁλον, καὶ διὰ σταυροῦ, καὶ πάθους, καὶ τῆς ἐδάλε τὸν ὑψαύχονα καὶ κατέρραξεν εἰς γῆρας καὶ λοβήμονα, καὶ κατέκρινε καὶ κατέδικεν καὶ ἀδίοις μετὰ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ καὶ τῶν ὁδῶν. Τοῖς δὲ γεννάρχαις καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ τάνευσε τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς ἰδίας καὶ καὶ καὶ ἀναστάσεως, καὶ πρὸς τὴν προτέραν εὐ-

⁹¹ Isa. ix, 6. ⁹² Luc. ii, 52.

(89) Quae noster in Satanam quadrare censet, alii de rege Nabuchodonosore acceperunt (Berr. t. V, l. v) : itaque et Jobi ipsius ortum, qui ex Gregorii opinione, ut infra exponemus, multo ante tuit, ad Salmanasarum et Osee tempora rejecerunt. Quippe Deum ille sibi dicentem inducit : *Ecce Behemot, quem feci tecum, sicut quasi bos comedit* ; ut Behemot his Nabuchodonosor esse videatur. At qui sacras Litteras, ut sonant, interpretantur, ipsoque in limine consistunt, belluam describi elephantum aiunt, et verba illa *Initium operum divinorum*, sive ut in Vulgatis, *Principium viarum Dei* item valere putant, atque quadrupedum ab origine primum, vel etiam inter animantia, quae Deus condidit, praeceptum, quasque specimen viarum sive operum Dei : quemadmodum et mel in Ecclesiastico (c. xi, v. 5) *Ἀρχὴ γλυκασμάτων*, sive rerum dulcissimum dictum est.

(90) Job xl, 14. Apud LXX leges, *Τούτῃσιν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου*. Cyrillus Hieros. *Ἀρχὴ γὰρ ἔστι πλάσματος Κυρίου*. Catech. vi, n. 4.

(91) Doctrinam Catholicam de peccato originali

praeclare comprehendit, de quo Paulus (Rom. v. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Nempe cum ex concilii Tridentini doctrina comprehendat Adae lapsus, reatum et poenam, et ita comprehendat, ut nobis etiam omnibus, quod eo originem ducimus, commune utrumque sit, haec noster optime designavit, primum quidem ait, *τῆς ἀπήμονος ἐν παραδείσῳ ζωῆς ἔξω*, quibus amissam innocentiam ostendit : alterum vero, cum addidit, *καὶ πρὸς θάνατον καὶ φθορὰν κατωλύθησιν*, quibus peccati poenam expressit. Atque idem ad nos haec pariter pertinet docuit, illa subiiciens, *καὶ συμπαρεσκευάσεν τὸν ἐξ αὐτοῦ γένος δεῖσθαι τὴν ἰσθὴν καὶ τὴν αὐτὴν καταδίκην* : cum enim condemnatio ejus fuerit et sanctitatem, quam a Deo acceperat, ea nunc suscepta perderet, et morti poenisque corporis noxius fieret, jam ex illis verbis singulis ea in humanum quoque genus transfusa esse, non intelligit.

ἐπανηγάγε, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην καὶ πανευπρεπῆ δόξαν τῆς ἰδίας μεγαλωσύνης συνανύψωτε, καὶ τῆς κρείττονος ἡξίωσε λήξεως. Τὴν δὲ τοιαύτην ἐκδοχὴν παρεμπέδοι διὰ τῶν ἐπομένων ὁ σοφὸς· Ἐκκλησιαστής· ἐπάγει γὰρ καὶ φησιν·

§ III.

Εἶδον σὺμπαντας τοὺς ζῶντας τοὺς περιπατεῖντας ὑπὸ τὸν ἥλιον, μετὰ τοῦ νεανίσκου τοῦ δευτέρου, ὃς ἀναστήσεται ἀντ' αὐτοῦ· οὐκ ἔστι τις, ὡς μὲν τῷ παντὶ λαῷ, τοῖς πῦσιν, ὅσοι ἐγένοντο ἐμπροσθεν αὐτῶν. Καὶ γὰρ οἱ ἔσχατοι οὐκ εὐφρανθήσονται ἐν αὐτῷ· ὅτι καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος.

Παῖδα πένητα καὶ σοφὸν παραλαβὼν προτεχῶς καὶ προκρίνας καὶ προφερέστερον καὶ μᾶλλον ἀγαθὸν ὀνομάσας τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως καὶ ἄφρονος, καὶ ταῖς ἀντιθέτοις ὀνομασίαις, κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, περισπούδαστον ἔχειν τὴν παιδευσιν καὶ τὴν σοφίαν πάντας εἰσηγησάμενος, διαδιδράσκειν δὲ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῆς ἀπαιδεύσεως τὰς ἄρκυς· κατὰ δὲ τὴν τῆς ἀναγωγῆς λόγον, τὸν Διάβολον καὶ τὸν Ἀδὰμ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῆς ἀβουλίας ἐκλωκῆτας καὶ περιπαρέντας τοῖς βρόχοις, καὶ κατακριθέντας ἐνδίκως καὶ θεοκρίτως, καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἰδίας πέπονθας περιωπῆς, παῖδα πένητα καὶ σοφὸν τὸν προαῶνιον καὶ θαρραλὸν λόγον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπερεκφύνας, ἧ γέγονεν ἄνθρωπος διὰ φιλανθρωπίαν ἀνείχαστον, τὸν καταβρέξαντα τὸ φρύαγμα τοῦ Διαβόλου, καὶ τὴν μεγαλῶχνην καὶ τυραννίδα καὶ καταδυναστείαν τὴν κατὰ τοῦ γεννάρχου καὶ πάντων τῶν ἐξ αὐτοῦ φύντων, καὶ τούτοις πρυτανεύσαντα καὶ παρασχόντα τὴν ἀπολύτρωσιν· νῦν (ἐμοὶ δοκεῖ) θεάσασθαι καὶ προβλεῖναι προφητικῶς ὀφθαλμοῖς πάντας τοὺς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους τὴν τελοῦσαν ὑπὸ τούτων τὴν ἥλιον, τῷ νεανίσκῳ τῷ δευτέρῳ συνόντας καὶ κατακολουθοῦντας, ὃν ἐκίβη παῖδα καὶ πένητα προσηγόρευσε καὶ σοφόν. Ἀπὸ γὰρ τῆς παιδικῆς ηλικίας ἡ τοῦ νεανίσκου σοφία πέφυκεν ἀνίσχειν καὶ κατακολουθεῖν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως. Δεύτερον δὲ τούτων ὠνόμασεν, ὡς γεγόνота καὶ προσαγορευόμενον δεύτερον ἀνθρώπον καὶ δεύτερον Ἀδὰμ· ὁ πρῶτος γὰρ ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκῆς· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος· ἐξ οὐρανοῦ, »

» I Cor. xv, 47.

(92) Apud LXX est..... ὃς στήσεται ἀντ' αὐτοῦ, Olymp. τοῖς πῦσιν, οἱ ἐγένοντο. . .

(93) Duo hæc verba in apographo desiderantur, sed in autographo aliquid ejusmodi scriptum fuisse, manifestum est. Nec ope codicis Sangerm. supplere lignit, in quo item mendum.

(94) Hic ille est locus, quem Marcion, Tertulliano test'e, corruptit (lib. v, c. 10, Adv. Marcion.) : « Ad hoc enim, inquit, et de ipso Christo præstruit, Factus primus homo Adam in animam vivam; novissimus Adam in spiritum vivificantem; licet stultissimus hæreticus voluerit ita esse. Dominum enim posuit novissimum pro novissimo Adam; veritus videlicet, ne si et Dominum novissimum haberet Adam, et ejusdem Christum defenderemus in Adam

omnibus attulit, novo vitæ initio resurrectione sua, eosque ad priscum decus revocavit, vel potius ad summam 124 præclarissimamque majestatis suæ gloriam secum evexit, atque ad multo præstantiorem transtulit dignitatem. Hanc vero interpretationem sapiens Ecclesiastes iis confirmat, quæ sequuntur. Hæc enim adnectit :

VERS. 15. Vidi universos videntes, qui ambulant sub sole cum adolescente secundo, qui existet pro ipso : non est finis omni populo, universis, qui fuerunt ante illos; et quidem novissimi non lætabuntur in eo; quippe et hoc vanitas et præsumptio spiritus (92).

Postquam puerum pauperem et sapientem induxit proposuitque, ac præstantiorem ac meliorem rege seniore et stulto pronuntiavit, commemoratisque, ut est omnium captus, oppositis appellationibus, hortatus est universos, ut eruditionem et sapientiam summa sibi diligentia comparandam, insipientiæ vero atque ignorantiae retia effugienda putent : tum, si anagogen spectes, diabolum et Adam insipientiæ temeritatisque laqueis captos atque trajectos, divino judicio recte damnatos ostendit, et de dignitatis suæ gradu dejectos : puerum pauperem et sapientem, id est omnipotentis Dei et Patris Verbum sæcula antecedens et principio divino præditum, per inhumanationem incomparabili erga homines amore susceptam, contrito frementis diaboli fastu, sublataque tyrannide ac dominatione, quam in primum parentem omnemque posteritatem exercebat, redemptionis pretium cuique comparasse atque attulisse : jam prophetarum more spectare mihi videtur (93) ac procul intueri homines universos, qui sub hoc sole terram incolunt, cum adolescente secundo conversantes, eumque sequentes, quem modo puerum et pauperem et sapientem appellavit. A puerili enim ætate adolescentis sapientia oriri solet, et naturæ rationem comitari. Hunc autem secundum dixit, quasi natum appellatumque secundum hominem et secundum Adam. D Nam : « Primus homo de terra terrenus, secundus 125 homo Dominus de cælo, » ut ait Paulus » (94) magnus apostolus; qui et sine controversia pro

novissimo, ejus et primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam, nisi quia et novissimus Adam?... Primus, inquit, homo de humo terrenus; secundus, Dominus de cælo. Quare secundus, si non homo, quod et primus? etc.

At vero « In Græcum textum, » verba sunt Morini (exerc. 2 De Hebr. Græcique textus sinc. c. 1, n. 5), « irrepsit ab antiquo, ut ex sancto Chrysostomo, Theodoro et Theophylacto colligitur, Marcionis falsatio, dictione relicta ex iis, quas Marcion eraserat. A Vulgata abest falsatio, istumque locum, ut refert Vulgata, citant SS. Ambrosius, Hieronymus, Beda, Sedulius Scotus, Primasius. » Meliorem igitur, quam Græci illi habent, codicem Gregorius noster nactus erat.

αι μετ' αὐτὸν ὠφελήθησθαι παρ' αὐτοῦ διὰ τὴν σφῶν
πιστίαν. Καὶ γὰρ φησιν · « Ὅσοι ἐγένοντο ἐμπροσ-
θεν αὐτῶν, » δηλονότι τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάν-
των. « Καὶ γε οἱ ἔσχατοι οὐκ εὐφρανθήσονται ἐν
αὐτῷ; » δηλονότι τοὺς ἐσχάτως, καὶ μέχρι τῆς συν-
τελείας τοῦ αἰῶνος ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀπιστίας ἐναπο-
μεινάντας, τῆς ἐπ' αὐτῷ κηρυττομένης καὶ προσδο-
κωμένης εὐφροσύνης καὶ θείας ἀγαλλιάσεως οὐκ
ἀξιωθήσονται διὰ τὴν σφῶν ἀδουλίαν καὶ τὴν αὐθαί-
ρετον ἀπιστίαν. Κἀν γὰρ οὐκ ἔχητ' ὁ ῥητὸν σαφεστέ-
ραν τὴν ἐννοίαν, ἀλλὰ προσυπακουομένην κατὰ τὸ
ἰδίωμα τῆς Γραφῆς · πλὴν ἡμεῖς ἀκραφυνῶς τὸν νοῦν
ἐπιστήσαντες, οὕτως ἔχειν τὴν ἀληθεστέραν ἐκδοχὴν
ὁ περὶ αὐτῶν φησιν · « ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ εἰρημένον · τοὺς
μὲν τῷ νεανίσκῳ καὶ δευτέρῳ κατηκολουθήσας
Ἀδάμ, εὐφρανθήσονται σὺν αὐτῷ τὴν αἰώνιον εὐφρο-
σύνην · ὡς καὶ λέγειν πρὸς αὐτόν · « Εὐφρανθήσομαι
καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοί, ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου, » Ὑψι-
στε. » Καὶ πάλιν · « Ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτη-
ρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκε μοι. » Τοὺς
δὲ τοιαύτης ἀκολουθήσεως σφᾶς αὐτοὺς ἔκουσιν
ἀπομακρύνοντας, ἀναξίτους εὐρεθῆναι καὶ παντελῶς
ἀμετέδους τῆς εἰρημένης εὐφροσύνης καὶ τῆς θείας
ἀγαλλιάσεως · ὁ καὶ τῆς ἐσχάτης ματαιοφροσύνης
ἐστὶ σημαντικόν · καὶ διὰ τοῦτο φησιν ὁ σοφὸς Ἐκ-
κλησιαστής · « Καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρε-
σις πνεύματος, » δεικνύς ἐμφανῶς, ὡς ἐκ πολλῆς
ματαιοφροσύνης καὶ προαιρέσεως αὐθαιρέτου τῆς
τοιαύτης εὐφροσύνης ἑαυτοὺς ἀπεστέρησαν. Ἀμέλει
τοίνυν παρεμπεδῶν τὴν εἰρημένην ἐκδοχὴν τς καὶ
διασάφειν διὰ τῶν ἐπομένων, ἐπήγαγε φάσκων ·

tatem suam utilitatis nihil ab eo relatuus contendit.
Ait enim : « Universis qui fuerunt ante illos, » eos
nempe, qui in Christum crediderunt; « Et quidem
novissimi non lætabuntur in eo; » illos utique, qui
postremo, atque ad finem usque sæculi in caligine
infidelitatis permanserunt, promulgata sperataque
in ipso lætitia et divina exultatione dignos nun-
quam futuros, suamet dementia et voluntaria per-
fidia exclusos. Etsi enim verba ipsa sententiam
hanc manifesto non produnt, sed quæ tantum sub-
audiri debeat, siquidem sacrarum Litterarum con-
suetudo spectetur; nos tamen sensum simpliciter
scrutati, hanc potissimum inesse vim opinati su-
mus (1), 127 et hoc illis verbis enuntiari : eos
quidem, qui adolescentem et secundum Adam se-
cuti fuerint, gavisuros cum ipso gaudio sempiterno,
eique dicturos : « Lætabor et exultabo in te, et
psallam nomini tuo, Altissime »; » ac rursus :
« Induit enim me pallio salutis, et tunica lætitiæ
circumdedit me (2); » ab vero illos, qui sponte sua
alio conversi vestigia ejus sequi noluerint, indignos
habitos esse, ad quos lætitiæ illius divinæque exul-
tationis pars ulla perveniat : quod extremæ de-
mentię indicium cum sit, idcirco sapiens Eccle-
siastes subjecit : « Quippe et hoc vanitas et præ-
sumptio spiritus, » aperte declarans, magna illos
imprudencia et voluntaria plane deliberatione tantæ
lætitiæ expertes esse voluisse. Enimvero sententiam
atque explanationem hujusmodi iis, quæ sequun-
tur, confirmans, addidit et dixit :

§ IV.

Φύλαξαι τὸν πόδα σου, ἐν ᾧ ἂν πορεύῃ εἰς ὁ-
κον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγγισσον τοῦ ἀκούειν. Ὑπερ
δόμα τῶν ἀφρόνων θυσιᾶ σου · οὐκ οἶσιν ἐλ-
δοῦτες τοῦ ποιῆσαι καλόν.

Περὶ τοῦ νεανίσκου τοῦ δευτέρου Ἀδάμ τοῦ ἀνα-
στήσεσθαι μέλλοντος ἀντὶ τοῦ πρώτου διεληφώς, καὶ
τῶν μελλόντων ἀπαίρων ἀνθρώπων ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνε-

VERS. 17. Custodi pedem tuum, cum vadis
in domum Dei, et accedito ad audiendum. Super
donum insipientium sacrificium tuum : quia nesciunt
quod faciunt bonum (3).

Multa præfatus de adolescente secundo Adam,
qui pro primo consurrecturus erat, ac de infinitis ex
omni natione hominibus in eum jecreditoris spemque

¹ Psal. ix, 3.

(1) Habebat vero noster opinionis suæ assertorem
Olympiodorum, qui similia prior et senserat et scri-
pserat. Hæc enim ejus verba sunt : Εἰδέναι λέγει τοὺς
ὀπτόνῃσιον τῆς δικαιοσύνης, τοῦτέστι ἀληθινὴν ζωὴν
ζώντας. Οὗτος δὲ ἐστὶ ὁ νεανίσκος ὁ δεύτερος ἐξ οὐρα-
νοῦ, ὃς ἀνέστη ἀντὶ τοῦ πρώτου τοῦ ἐκ γῆς χοίκοῦ. Φησὶ
δὲ τοῦ Ἀδάμ. Καὶ ἀπέραντοι, φησὶν, ἦσαν οἱ ὀπὸ τοῦ-
τον τὸν νεανίσκον ἐμπροσθεν ἑαυτῶν ὀδεύοντες, τοῦ-
τέστι τῶν ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς δὲ ἐμπροσ-
θεν ἐπεκτεινόμενοι · αὕτη γὰρ τῶν πιστῶν ἡ πο-
λιτεία. Τίνας δὲ εἰσὶν οἱ ἔσχατοι τοῦτων, οἱ μὴ εὐ-
φραίνοντο ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ; ἢ ὁ τῶν
Ἰουδαίων λαός, ὅστις πρῶτος ὢν γέγονε ἔσχατος;
ἢ οἱ πρὸς τῇ συντελείᾳ τῷ Ἀντιχρίστῳ πιστεύοντες;
ἢ καὶ πάντες, οἱ μετὰ τοὺς ἀναρίτους ἔσχατοι λεγό-
μενοι διὰ τὸ τοῦ βίου χυδαῖον. Nempe, Vidisse se ait
ambulantes sub sole iustitiæ, id est veram vitam vi-
ventes. Hic vero est adolescens secundus et cælo, qui
surrexit pro primo de terra terreno, pro Adamo sci-
licet : et infiniti erunt, inquit, qui sub hoc adole-
scente in anteriora gradiebantur, præterita nempe
obliiti, et proposita consecrant. Hæc enim Chri-

stianæ vitæ ratio est. At quinam sunt postremi
eorum, qui in Domino Jesu Christo gaudere non
debeant? Vel Judæorum populus, qui, cum esset
primus, factus est novissimus : vel qui supremo re-
rum tempore Antichristo fidem habebunt; vel omnes
etiam, qui post eos, qui virtutem colunt, ob vitæ
ignobilitatem novissimi appellantur. (Ibid. p. 632 D).

Cæterum qui obvio sensu contenti, de mysticiis
non curant, regum hic vices ab Ecclesiaste de-
signari aiunt, qui regni quidem sui initio populos
habere solent studiosos et propensa voluntate fa-
ventes : cum senuerint, remissos jam sentiunt,
animis et studiis in successores conversis, atque
orientem potius quam occidentem solem spectare
vident.

(2) Isa. Lxi, 10. Sed apud LXX scriptum est,
Ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐ-
φροσύνης, ὡς νυμφίῳ περιέθηκε μοι ἱμάτιον.

(3) At LXX habent Φύλαξον τὸν πόδα σου, ἐν ᾧ
ἐὰν πορεύῃ... καὶ ἐγγὺς τοῦ ἀκούειν... τοῦ ποιῆσαι
καλόν.

que habituris, deque perfidia Judæorum, qui ante A
fuere, quique post, sive novissimorum, quos et in
eo nunquam lætatum iri prænuntiavit : omnibus
subinde volentibus auctor est, ut ad utilium rerum
comparationem veritati obsequantur. Etenim, cum
divinarum Litterarum documenta, quæ sacris in
templis ubique terrarum exstructis leguntur, cogi-
tationes **128** hominum illustrent, dicente Isai-
a propheta : « Quoniam lumen mandata tua super
terram » : » ac rursum proverbiali oraculo præ-
nuntiante : « Lucerna mandatum legis et lumen » :
consilium dat, ut qui Dei domum petunt atque
ingrediuntur, pedem utique custodiant, quo vesti-
gium faciunt, at æque spiritalem quasi gressum
moderentur, ut neque citius digrediantur, ac di-
vina, quæ leguntur, scripta contemnentes negli-
gant; neque si intus in templo persistent, procul
stationem habeant, et sacris in Litteris minime
initiati reperiantur : quin accedant magis, et pro-
pinqui consistant, quo a legentibus divinorum
prophetarum oracula hauriant ad adolescentem
illum, quem commemoravimus, novumque Adam
spectantia, quæ ipsum ex Virgine Deum hominem
nasciturum prænuntiant, et vitam ejus moramque
inter homines designant, ac Deo dignam doctri-
nam, et mira atque innumerabilia miracula, et
voluntariam in cruce mortem, et sepulturam, et
intra diem tertium resurrectionem, et ascensum
ad cælum, et descensum ejus secundum gloriæ
plenum, cum de omnibus hominibus iudicium ha-
biturus est, tam de iis qui crediderunt, quam de iis
qui non crediderunt, ac pro cuiusque meritis justam
est sententiam pronuntiaturos. Hos, inquit, ser-
mone audire studeas, hos ames, his accedas, his
advertis, his aures libenter præbeas (4).

« Super donum insipientium sacrificium tuum : »
eorum scilicet, qui Judaica legis sacrificia stulte
atque intempestive, atque ultra terminum et men-
tem et consilium ejus offerunt, qui hæc prius fieri
opportune sancivit atque præscripsit : « Quia ne-
sciunt quod faciunt bonum ; » id est, nullam
129 utilitatem, nulla commoda, nullam salutem
sacrificia huiusmodi præbent iis, qui hæc nunc vel
faciunt vel curant. Post adventum enim atque præ-
sentiam prænuntiati adolescentis novique Adam
danda opera est sacrificio laudis et rationabili
cultui, de quibus divini prophetæ vaticinati sunt,
quæ jam constituta exitum habuere suum : ita ut

» Isa. xxvi, 9. » Prov. vi, 23.

(4) Quæ fuerat apud Hebræos consuetudo, ut per
festos dies sacri Libri in eorum conventibus lege-
rentur, eam subinde apud Christianos omnes in
ipsis Ecclesiæ exordiis inductam semperque reten-
tam constat. De Epistola sua Paulus ad Colossenses
scribit : *Et cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc,*
facite, ut et in Laodicensium Ecclesia legatur : et
eam, quæ Laodicensium est, vos legatis (Coloss. iv,
16). Porro iteratam sæpius horum lectionem de-
clarat Justinus sub finem Apologiæ suæ secundæ :
Καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων, ἣ τὰ

σιν εἰς αὐτὸν πιστεύειν, καὶ τὰ : ἐλπίζας ἔχειν, καὶ
τῆς ἀπιστίας τῶν Ἰουδαίων ἔμπροσθεν καὶ τῶν ἑπεί-
θεν, ἤγουν ἑσχατῶν, οὓς καὶ μηδὲ μὴ εὐφρανθή-
σθαι προκατήγγειλεν ἐπ' αὐτῶν παρεγγυῶν ὡς ἀπ-
λούθως παντὶ τῷ βουλομένῳ τῇ ἀληθείᾳ πεπιθ-
εῖν πρὸς τὴν τῶν συμφερόντων ἀνάληψιν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῇ
πᾶσαι διδασκαλαὶ τῶν θεοσκεπύτων Γραφῶν ἐπὶ τῇ
ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰκοδομηθέντων θείων
σχετῶν ἀναγινωσκόμενοι φωτίζουσι τοὺς διαλογισμοὺς
τῶν ἀνθρώπων, φησὶν δὲ προφήτης Ἡσαίας : « Ὁ
φῶς τὰ προσταγμάτων σου ἐπὶ τῆς γῆς » : καὶ πάλιν
ὁ παροιμιακὸς λόγος : « Λύχνος ἐντολῇ νόμου πρὸς
φῶς » : Ἀσφαλίζεσθαι συμβουλεύει τὸν πᾶσα, τὴν ἐ-
σθητὸν δηλαδὴ καὶ νοητὸν, τοὺς εἰσοῦσι καὶ πορευ-
μένοις εἰς οἶκον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ μὴ θάπτον ἐξέ-
σθαι καὶ παραβλέπειν καὶ παρορᾶν ἀναγινωσκομένους τὰ
θείας Γραφάς : ἡ μὲν γὰρ μὲν ἐντὸς τοῦ θείου σπέρ-
ματος πόρρωθεν δὲ τὴν στάσιν ποιούμενον, ἀμυσταγῶς
εὐρίσκεισθαι τῶν θείων Γραφῶν : ἀλλὰ προκατῆγγει-
λεν μᾶλλον καὶ προσπελάζειν καὶ συνεγγυῶν ἱσχυρίζε-
σθαι ἀναγινωσκόντων τὰς προβήσεις τῶν θείων λόγων
τῶν τὰς περὶ τοῦ βηθέντος νεανίσκου καὶ νέου Ἀδ-
μ προκαταγγελλούσας καὶ τὴν παρθενικὴν αὐτοῦ
θεανδρικὴν γέννησιν, καὶ τὴν διατριβὴν αὐτοῦ ἐν
αἰσῶνι, καὶ τὰς θεοπροπείας εἰσηγήσεις καὶ θεο-
τοποιίας ἀπείρους καὶ παραδόξους, καὶ τὴν ἐκ-
δοξασίαν σταύρωσιν, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν τριήμε-
ρον ἔγερσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν, καὶ τὴν
δευτέραν ἐνδοξον αὐτοῦ καταφύεσθαι αὐθις, ἥτις
μέλλει κρίνειν πάντας ἀνθρώπους, καὶ τοὺς πιστε-
ύσαντας καὶ τοὺς μὴ πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, καὶ
τὴν ἐκάστην δικαίαν καὶ πρόσφορον ἀποδοῦναι κατ'
ἐξέτασιν δίκην. Τούτων, φησὶ, σπουδαῖον ἐπαίειν τῶν
λόγων, τούτων ἐράσθητι, τούτοις πλησιάζε καὶ προ-
εγγίξε, καὶ βουλήθητι τούτων ἀκούειν.

« Ὑπὲρ δόμα τῶν ἀφρόνων θυσία σου » : τοῦτε
τῶν τὰς Ἰουδαϊκὰς καὶ νομικὰς προσφερόντων θυ-
σίας ἀφρόνως καὶ παρὰ τὸν καιρὸν, καὶ παρὰ τὸν ὅρον,
καὶ παρὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν βουλὴν τοῦ ταῦτας τοῦ
εὐκαίρως νομοθετήσαντος καὶ προσταξάντος Θεοῦ
« Ὅτι οὐκ εἰσὶν εἰδότες τοῦ ποιεῖν καλόν » : τοῦτε
οὐδὲν ὀνησιφόρον καὶ πρόξενον εὐεργεσίας καὶ σω-
ρίας αἱ τοιαῦται θυσίαι παρέχουσι τοῖς προσφέρον-
τάς, ἢ τοῖς προσέχουσι θύειν. Μετὰ γὰρ τὴν αὐτῶν
καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ προκαταγγελλθέντος νεανίσκου
καὶ νέου Ἀδὰμ δεῖ προσέχειν τῆς αἰνέσεως : τῇ θείᾳ
καὶ τῇ λογικῇ λατρείᾳ τῇ καταγγελλθείσῃ παρὰ τῶν
θείων πρὶν προφητῶν, τῇ ἐκδοκηναίᾳ δὲ καὶ λατρίᾳ

συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκειται, μέχρις
ἐγχαυρεῖ. Εἴτα παυσάμενον τοῦ ἀναγινώσκοντος,
προσεστῶς διὰ λόγου τὴν νοουμένην καὶ πρόκλησιν
τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Id est,
Ei commentaria apostolorum aut scripta prophetarum,
quoad tempus fert, leguntur. Deinde lectori
quiescente, præses orationem, qua admonet, et ad
præclaras eas res imitandas hortetur, habet. Chri-
stianorum nempe conventus describit, qui sacrorum
causa celebrantur. Vide etiam Tertullianum in
Apolog. n. 39.

δ κατὰλληλον πέρας καὶ θυομένη μετὰ πίστεως A
κραιφνοῦς ἀνὰ πᾶσαν ὑψ' ἥλιον, καθὼς ὁ προφήτης
Ἰαλαχίας προκαστήγγειλε φάσκων ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσ-
βουτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀπάντων πρὸς Ἰουδαίους· « Οὐκ
ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέχομαι
ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Δίδοι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ
ὡς θυσμῶν αὐτοῦ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί
μου, καὶ θυσία καθαρά. » Δι' ὧν γὰρ προείρηκε, καὶ
τὰς Ἰουδαϊκὰς καὶ νομικὰς ἐξοστρακίζει θυσίας, καὶ
τὰς ἀναιμάκτους καὶ λογικὰς ἀντεισάγει, τῷ τῆς
καθαρότητος ὀνόματι ταύτας ἀντιδιαστείλας ἐκείνων·
ὡς περ καὶ πολλῶν πρῶτον ὁ προφήτης Δαβὶδ πρὸς τὸν
τῶν ὧλων Θεὸν ἀνακίχραγε φάσκων· « Θυσίαν καὶ
προσφορὰν οὐκ ἐθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. »
Τὸ σῶμα δηλαδὴ τὸ κυριακόν, περὶ οὗ φησὶν ὁ Κύριος
ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Αἱδέσθε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ
σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄφρονες ἀμαρ-
τιῶν. »

Φυλάσσειν τοίνυν συμβουλεύει τὸν πόδα καὶ τὸν
τοῦ σώματος καὶ τὸν τῆς ψυχῆς, ἵνα ὀπηδεῖ τις
εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς πρεπούσης
ἀσφαλείας ἐρεῖσιν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἵτι
ὅτε καὶ τοῦ· πόδας πρὸς τὸ μὴ μετακινεῖσθαι· ῥαδίως,
μήτε μετὰ ῥαθυμίου γνώμης ἐξεσθαι τῆς ἐκεῖ στά-
σεως καὶ προσεδρεῖας, ἀλλὰ προσεγγίζειν καὶ προσ-
πελάζειν ἐξεπίτηδες καὶ μετὰ πολλῆς νουνεχείας
ἀκούειν καὶ μυεῖσθαι τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως
τοῦ θεαρχικωτάτου Λόγου καὶ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν, καὶ λαμβάνειν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τὴν πί-
στωσιν καὶ βεβαίωσιν ἐνσωματώσεως αὐτοῦ καὶ
σταυρώσεως καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐφθίμεν εἰπόν-
τες· Δι' ὧν ἀπελυτρώσατο τοῦ θανάτου καὶ φθορᾶς
τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ, ὃν προσεχῶς πρεσβύτερον καὶ
ἄφρονα προσηγόρευσε· πρεσβύτερον μὲν διὰ τὸ ἀρ-
χαϊότατον τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ καὶ γενέσεως·
ἄφρονα δὲ διὰ τὸ παραδιδέσθαι καὶ παριδεῖν τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ φιλανθρώπου καὶ ποιητοῦ καὶ Θεοῦ καὶ δε-
σπότητος τὴν λυσittelestάτην καὶ σωστικὴν ἐντολήν·
ἀνελθεῖν δὲ τὴν συμβουλὴν τοῦ μισοκάλου καὶ

A sincera fide per orbem universum peragantur,
quemadmodum Malachias propheta prædixit, cum
rerum omnium Deum sic adversus Judæos loquen-
tem induxit : « Non est mihi voluntas in vobis, et
munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu
enim solis usque ad occasum ejus thymiana offer-
tur nomini meo et oblatio munda ». Per ea enim,
quæ prædixit, et Judaica legis sacrificia procul
amandat, et incruenta eorum loco inducit ac ra-
tionalia, munditiarum nomine hæc ab illis distin-
guens, non aliter, atque David propheta multo
prius ad Deum universi exclamans dixerat (5) :
« Sacrificium et oblationem noluisti; corpus au-
tem perfecisti mihi »; corpus nempe Dominicum,
de quo dicit Dominus in Evangeliiis : « Accipite,
comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis
frangitur in remissionem peccatorum (6). »

Admonet igitur, uti pedem custodiamus, 130 et
quo corpus incedit, et quo animus stat, ut quando-
cunque domum Dei quis ingreditur, caute ac reve-
renter mentem, animum, pedes etiam sic figat ut ne-
que facile se loco dimoveat, neque, segnis astet aut
sedeat; ac accedat potius et appropinquet, ut per-
attente audiat et ediscat quæcunque ad inhumana-
tionem pertinent summi divinique Verbi et Christi
Servatoris nostri; itaque sacris ex Litteris altius
percipiat, ac firmiter profiteatur, humanæ illum
conditionis participem fuisse, ac mortem in cruce
tolerasse, resurrexisse a mortuis, uti jam recensui-
mus: per quæ a morte atque interitu veterem
Adam redemit; quem protinus seniore et stultum
appellavit; seniore quidem propter formationis
atque originis antiquitatem; stultum vero propter
neglectum atque contemptum Dei et Domini, au-
toris sui optimi ac benignissimi, utilissimum sa-
luberrimumque præceptum, tum ob præoptatum
inimici virtutum omnium, et hominum æque ac
Christi hostis atque adversarii consilium. Hæc

Malach. i, 10. Psal. cxxix, 7.

(5) Hieronymus Hebraicum Psalmi contextum ad-
missum reddidit: *Victima et oblatione non indiges*
aures autem fodisti mihi: quæ iis plane res-
pondent, quæ in exemplari Vaticano adnotata sunt.
Σῶμα δὲ, in commentariis Græcis legitur, ὡς τὰ δὲ
μοι κατηρτίσω. Scholion, ὡς τὰ δὲ ἐσκαψάς μοι.
ὡς τὰ δὲ κατεσκεύασάς μοι, et aliud schol. Τὰ ὡς τὰ
δὲ κατηρτίσω μοι, ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τὸ σῶμα
μεταβαλὼν εἶρηκεν, οὐκ ἀγνῶν τὸ Ἑβραϊκόν, ἀλλὰ
πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν τοῦτω χρησάμενος. Cæte-
rum Paulus LXX virorum interpretationem secutus
est; qui habent σῶμα non ὡς τὰ· hisque adhæret
noster, et hunc Psalmi locum sic explicat, quem-
admodum et Chrysostomus accepisse videtur. Nam
hic commemoratis Pauli verbis: *Ideo ingrediens
mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, cor-
pus autem aptasti mihi*, et quæ sequuntur (ad Hebr.
x, 5), jam subnectit hæc: Ὁρᾷς πάλιν τὴν πε-
ριουσίαν; Μία, φησὶν, αὕτη ἡ θυσία, ἐκείναι δὲ πολ-
λαί. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἴσχυρα, ἐπειδὴ πολλά; Τί
γὰρ ἔδει πολλῶν, εἰπέ μοι, τῆς μιᾶς ἀρκούσης. Id
est: *Vides ne rursum abundantiam? Una est, inquit,
væc hostia, illæ autem multæ. Nam ideo nec vultæ,*

quia multæ. Quid enim, dic, quæso, opus erat multis
cum una sufficiat? Ac subinde occasionem arripit
multa disserendi de religione ac puritate, qua quis-
que ad sancta Eucharistiæ mysteria accedere debet
(Hom. 17, in Ep. ad Hebr. x, in tom. XII).

At vero Drusus sic lectionem quodammodo coa-
gmentat utramque: « Corpus, inquit, aptasti mihi
aures perforando, quo ritu corpus aptum redde-
batur ad obsequium vel servitium heri, cui perfor-
atus aures inserviebat usque ad annum Jubilæum.
Nam quin eo respexerit propheta, nullum omnino
dubium est. » Designat nempe caput xxi Exodi,
ubi n. 5, scriptum est: *Quod si dixerit servus, Di-
ligo dominum meum et uxorem ac liberos, non egre-
diar liber: offeret eum dominus diis* (id est judici-
bus), *et applicabitur ad ostium et postes, perfora-
bitque aurem ejus subula, et erit ei servus in sæcu-
lum.* Quod idem est atque in annum Jubilæum,
qui quinquagesimo quoque anno recurrebat: id
quippe temporis spatium Hebræis sæculum erat.

(6) Matth. xxvi, 26. At desunt in vulgatis, quæ
habes post τὸ σῶμά μου, ut jam adnotavimus.

enim, inquit, edocti, bis initiati mysteriis, atque in vera professione Deo universi constanter adherentes, æterna apud eum lætitia perfruemini. Sicut e contrario qui minime crediderint, sive de primis, sive de novissimis, omni prorsus gaudio carebunt, quod et in ipso, et per ipsum dari debet, tam hic per mysticam participationem, quam in cœlorum regno vitæque futura. Itaque rursum adjecit statim :

CAP. V. VERS. 2, 3. *Noli festinare in ore tuo, et cor tuum non properet ad proferendum verbum in conspectu Dei : quia Deus in cœlo, et tu super terram. Propter hoc sint verba tua pauca ; quia advenit somnium in multitudine sollicitudinis ; et vox stulti in multitudine sermonum (7).*

Hactenus sapiens Ecclesiastes eos cohortatus, qui domum Dei ingrediuntur, ne præpropere discedant, neve dum intus astant, divinas Litteras contemnendi animo aut cavillandi studio audiant, at omnem ut curam ac diligentiam **131** præseferant, concurrentque et accedant propius, ut quæ perleguntur, exaudiant, sive ex Novo sive ex Veteri Testamento, unde æternam vitam salutemque haurire possunt ; ait quippe Dominus : « Scrutamini Scripturas, quia putatis in ipsis vitam æternam habere » ; nunc aliam rursus impietatis causam avertit, perpetuam « ori custodiam ponendam admonens, et labiis « ostium circumstantiæ », quotiescumque sacras Litteras audiunt, divinam illam et charitate insignem, at minime indagabilem Unigeniti inhumanationem, vel antequam fieret, prænuntiantes, vel postquam perfecta est, enarrantes, ac divinitatis ejus et potentiæ magnificentiam prudentes : ne scilicet audacter ac temere, quos secum ipsi meditantur, infidelitatis sermones proferant labiis, ac rem Deo indignam esse dictitent, ipsum ineffabili erga homines amore hominem factum esse, qualis quisque nostrum est, qui supra hominem fuerit, ac *formam* ab eo *servi assumptam* *, qui omnem excedit substantiam, omnemque supergreditur intelligentiam atque circumscriptionem, unus incomprehensibilis : at contra ut inde avocent animum, eumque cupidiores ac studiosiores ostendant institutionum, quæ sacris in Litteris continentur circa ea quæ et credi a nobis et parendo præstari oportet : itaque multo magis caveant, ne sibi ex ore verbum excidat infidelitatis aut blasphemiarum adversus eum qui nos condidit atque formavit, et renovabit rursum restituetque ac in melius transformabit.

* Joan. v, 39. † Psal. cxi, 3. * Philipp. ii, 7.

7) Οὐνὺν ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. . . ἐπὶ τούτων ἔστωσαν οἱ λόγοι. . . πλὴν πειρασμῶν.

μισανθρώπου καὶ μισοχρίστου καὶ δυσμενῶς. Ἰ. των γὰρ, φησὶν, ἐπαίδοντες, καὶ ταῖς τοιαύταις μαγωγίαις πιστωθέντες, καὶ βεβαιωθέντες εἰς τὴν εὐαγγελικὴν πίστιν τὴν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, φρανθήσεσθε ἐπ' αὐτῷ τὴν αἰώνιον εὐφροσύνην. Ἐπερ ἔμπαινον οἱ μὴ πιστεύσαντες καὶ τῶν ἔμπαινον καὶ τῶν ἐσχάτων, ἀποστερηθήσονται πάσης εὐφροσύνης τῆς ἐπ' αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ δοθησομένης. νῦν διὰ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως, καὶ κατὰ μέλλουσιν ζῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἄλλοι τοίνυν ἀμέσως αὐτοῖς ἐπήγαγε :

§ V.

Μὴ σπεῦδε ἐπὶ στόματι σου, καὶ καρδίᾳ σου μὴ ταχυνέτω ἐξεγέρῃαι λόγον πρὸς τὸν θεόν, ὅτι ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἔστωσαν οἱ λόγοι σου ὀλίγοι : ὅτι παραγίνεται ἐνύπνιον ἐν πειρασμοῦ καὶ φωνὴ ἀφρονος ἐν κλίσει λέγων.

Ἀσφαλισάμενος ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής τοὺς ἁθρόπους, μὴ ταχέως ἐξιδέσθαι τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, εἰς αὐτὸν εἰσιόντας, μήτε μὴν ἐν οἴκῳ θεοῦ ἵσταμένους καταφρονητικῶς καὶ παραλελυτῶς πρὸς τὴν ἀκρόασιν διατίθεσθαι τῶν θεῶν λόγων, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν ἐπιτελεῖν καὶ συντρέχειν καὶ προσεγγίζειν καὶ πλησιάζειν τῷ ἀκούειν τῶν ἀναγινωσκομένων Γραφῶν τῆς βλαδὸς καὶ Καινῆς Διαθήκης, δι' ὧν τὰ προφύλακτα τὴν αἰώνιον ζῶν καὶ σωτηρίαν εὐρίσκουσιν : γὰρ φησὶν ὁ Κύριος : « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταὶ δοκεῖτε ζῶν αἰώνιον ἔχειν » : νῦν αὖθις τὴν ἀσεβείας αἰτίαν προαναπέλλει, παρεγγυῖται θῆναι « φυλακὴν ἐν τῷ στόματι » πάντοτε, καὶ τὰς χεῖρας « θύραν περιχρῆς », ἥνικα περὶ τῆς ἐκ τῆς ἐκκλῆσιας καὶ φιλανθρώπου καὶ θείας σωμάτων τοῦ Μονογενοῦς ἐπαύουσιν, ἢ πρὸς τοῦ γενέσθαι ἀγορευουσῶν τῶν θεῶν Γραφῶν, ἢ μετὰ τὸ γενέσθαι διηγουμένων, καὶ φανερούσων τὰ μεγάλα τῆς κτίσεως αὐτοῦ καὶ δυνάμεις : ἀλλὰ μὴ μετὰ τὴν αὐθαδείας καὶ ταχύτητος, τῆς ἀπιστίας παραποιεῖν τοὺς λόγους διὰ τῶν χειρῶν, οὓς ἐν τῇ σφῶν καὶ διενθυμείσθαι λέγοντες, ἀνάξιον εἶναι θεοῦ γὰρ διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον, ἄνθρωπον ὡς ἕκαστον ἄνθρωπον, ἂν ὑπεράνθρωπον γέγονε, καὶ μὴ δούλου λαθεῖν τὸν ὑπερούσιον καὶ πάσης ἐξουσίας καταλήψεως καὶ περιγραφῆς καὶ μόνον ἀπεικονίσθαι ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν ἀπιστάνειν καὶ προσεγγίζειν τέραν καὶ νονεχεστέραν ἐπιδεικνύναι ταῖς εἰρησεσι τῶν θεῶν Γραφῶν, πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν λεγομένων καὶ πιστεύειν καὶ παύσασθαι ἐκ πολλῶν δὲ μᾶλλον μὴ προσφέρειν διὰ τοῦ στόματος λόγον ἀπιστίας ἢ βλασφημίας κατὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς καὶ διαμορφώσαντος, καὶ πάλιν ἀνακαινίσαντος, καὶ μεταστοιχειώσαντος καὶ πρὸς τὴν κρείττον ἀναμορφώσαντος.

Τοῦτο γὰρ σημαίνει σαφῶς ὁ φησιν, « Πρὸ προσ-
ώπου τοῦ Θεοῦ, » τούτῃστι κατὰ βούλησιν καὶ ψῆφον
ἀντικειμένην τῇ βουλῇ καὶ ψήφῳ τῆς τοῦ Θεοῦ βου-
λῆς καὶ κρίσεως ἀγαθοπροποῦς. Ὁ γὰρ « Θεός, φη-
σιν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς, » τὸ διάφο-
ρον ἐκατέρου παριστῶν διὰ τῶν εἰρημένων, ἀνθρώ-
που δηλαδὴ καὶ Θεοῦ. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ὁ οὐρα-
νὸς ὑπερανέστηκε τῆς γῆς ἀσυγκρίτως, καὶ τὴν
ὑπεροχὴν πρὸς τὴν γῆν ἔχει παντελῶς ὑπερβάλλου-
σαν, ὡς μὴδὲ σοὶ καταλαμβάνομένην· πολλῷ μᾶλλον
ἀκατάληπτον ὄντα καὶ παντελῶς ἀνεξιχνίαστον τὸν
Θεόν, μηδαμῶς πειραθείης εὐθύνειν, ὡς οὐχὶ πρε-
πόντως ποιήσαντα καὶ τὸν ἴδιον Ὑἱὸν ἐξαποστείλαντα
πρὸς τοῦτον δηλονότι τὸν κόσμον, « γενόμενον ἐκ γυ-
ναϊκὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξ-
αγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἡμεῖς ἀπολαύωμεν. Ὅσοι
γὰρ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα
Θεοῦ γενέσθαι, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελή-
ματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ
Θεοῦ ἐγεννήθησαν, » φησὶν Ἰωάννης ὁ μέγιστος εὐ-
αγγελιστής.

Εἰσηγείται μέντοι καὶ βραχεῖς εἶναι καὶ συντό-
μους τοὺς λόγους, οὓς οἱ ἄνθρωποι λέγειν ὀφείλουσι
περὶ τῆς φιλανθρώπου καὶ θείας ἐνσωματώσεως, καὶ
τῇ τῆς πίστεως ὁρῇ τὴν περιγραφὴν ἔχοντας, ἀλλὰ
μὴ φυσικοῖς λογισμοῖς καὶ παρεξέτασσι καὶ παρα-
θέσει καὶ συγκρίσεσιν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν
ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ βουλὴν καὶ κρίσιν καθυπο-
βάλλειν. Ὡς περ γὰρ, φησὶν, ἦν ἡ καὶ περιπέση τις
ἁθροῦς συμβάσει πειρασμῶν καὶ ὀλέθρων ἐσμὶν
παντοδαπῶν καὶ ποικίλων, φαντασίας ὁρᾷ καθ'
ὑπνον ματαιάς, καὶ μηδεμίαν ἀληθείας ὑπαρξίν κε-
κτημένας, ἀλλὰ ταῖς φροντίσι καὶ μερίμναις ταῖς
προσούσαις αὐτῷ διὰ τῆς περιστοχίζουσας καὶ συμ-
πιέζουσας θλίψιν, ἀναλόγως καὶ τῶν ἐνυπνίων δεδε-
γμένος τὴν φαντασίαν, μὴδὲν ἐντεῦθεν καρπούμενος
ὄφελος· ἅμα γὰρ τοῦ γενέσθαι τοῦ ἐνυπνίου τὴν ὅψιν
καὶ μετὰ τὴν τοῦ ὕπνου παρέλευσιν ἀπελήλυθε τὸ
φαντασθὲν μηδεμίαν ἔχον ὑπόστασιν ἐν τοῖς πράγμα-
σιν· οὕτω καὶ τῶν ἀφρόνων πολυλογεῖν σπευδόντων
ἐν τοῖς δόγμασι τοῖς περὶ θεολογίας ἢ τοῖς οἰκονο-
μίας ὁ ἐμὸς καὶ τὸ πλεῖστον ἐνυπνίων εἶκοι φαντα-
σίαις· μηδαμῶς καταγγέλλων ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐξαπά-
την καὶ πλάνησιν παραπλησίως τοῖς ἐνυπνίοις. Διὰ
τοῦτο φησὶν ὁ αὐτὸς ἐν Παροιμίαις· « Ἐκ πολυλο-

^a Joan. i, 12.

(8) Usurpavit hunc Ecclesiastæ locum Gregorius Nissenus contra Apollinarem in Antirrhethico, quem prius vulgavit Zaccagninus. Cum enim ille Christi quidem humanitatem divinitatis hospitem faceret, ipsum vero Christum Deum esse negaret, ex hoc item loco sic in eum est argumentatus: Ei γὰρ, καθὼς φησιν Ἀπολινάριος, οὐρανίου Θεοῦ ὁμοειδὲς ἐστίν· ὁ δὲ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καθὼς ὁ Ἐκκλησιαστής λέγει· ἄρα ὁ χωρητὰς ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ χωρηθέντος ἐστίν, ἐπουράνιος ἀντὶ τοῦ κυρίου λεγόμενος, ὡς καὶ δι' ὧν φησιν ὁ λογογράφος, εἴπερ τὸ ἀκόλουθον τοῖς ἰδίοις λόγοις ἐπίστατο· σαφὲς τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας κατασκευάζεται, τῇ σοφίᾳ τῶν ἐχθρῶν χρι-
τιώμενον. Id est: Nam si juxta Apollinarem cœlestis Dei receptaculum (homo) est: Deus autem in cœlo sursum, quemadmodum Ecclesiastes ait: ergo

Nam hoc aperte indicant verba illa, « In conspectu Dei, » id est voluntate atque sententia, quæ divino consilio et sententiæ ejus ac judicio præstantissimo adversetur. « Deus enim, inquit, in cœlo, et tu super terram, » discrimen utriusque illis verbis significans, hominis utique et Dei (8).

132 Sicut enim, inquit, cœlum tellure multo sublimius est atque excelsius, quam ut tantum excessum comprehendere ipse ulla ratione possis; ita, cum multo minus comprehendere Deus atque investigari ab homine queat, ne tibi in mentem veniat tanquam minus convenientia emendare quæ ille fecerit, quod nempe Filium suum in hunc mundum miserit, « factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut nos adoptionem filiorum reciperemus (9). Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui neque ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, » inquit Joannes maximus evangelistes ^a (10).

Admonet nimirum, sermones de ineffabili ac benignissima Dei inhumanatione breves, concisos, fidei terminis circumscriptos esse oportere; nunquam vero Dei judicia atque decreta, quæ assequi nemo possit, naturalibus rationibus aut descriptioni ulli ac perquisitioni subjicienda esse, vel cum humanarum rerum exemplis comparanda. Ut enim, inquit, si quis magnam aliquam in ærumam inciderit, et multis plane variisque molestiis afflicte-
tur; imagines quidem per somnum inanes animo videt, quæ a vero quam longissime absunt, at ægritudine et curis nunquam abeuntibus ob inhxerentem urgentemque calamitatem, etsi idonea rebus insomnia videre sibi videatur, utilitatem tamen inde habet nullam: cum simul atque rerum illarum species animo insederint, avolante somno, id quoque, quod repræsentabatur, intercat, quod nempe nihil veri subesset: sic et iis, qui stulte multa agitare de theologicis ac de divinæ inhumanationis consilio aggrediuntur, magna velut somniorum obversatur cohors et imaginum multitudo, quæ veri quidem nihil affert, at non secus atque insomnia, errorem et deceptionem. Idcirco **133** ait idem in D Proverbiis: « In multiloquio non effugies pecca-

qui in semetipso Deum recipit, uno eodemque in loco est in quo illi manet, quem recipit, et pro terrestri celestis proprie vocatur. Quamobrem, si coherentem loqui velit Apollinaris, suismet dictis palam astruit rerum dogma, quod vel ipsa adversariorum sapientia confirmatur (l. c. n. 48).

(9) Ad Galat. c. iv, n. 4. Erasmus in codicibus nonnullis scriptum dicit γενόμενον ἐκ γυναϊκὸς, natum ex muliere.

(10) Hæc Joannis verba opponere iis Noster videtur, qui aliena de Deo cogitarent, quo dubitationem omnem abjicerent, intelligerentque summo hominum bono, ac divino plane consilio humanam naturam a Dei Filio assumptam: cum nihil hic de dignitate sua amiserit, homines vero eo exexercit, ut Dei filii fierent.

tum *; id autem de omni etiam argumento affirmavit, quod fusius tractare instituimus: at de eo maxime præcipueque, quod ad Deum divinamque doctrinam spectet, ne qui rudiores etiamnum, nec animo satis puro mundoque sint, quique nondum divinæ charitatis fastigium attigere, nec supernæ gratiæ dona cælesti benignitate sunt consecuti, in divinarum disciplinarum explanatione verbosiores esse velint; utque traditam duntaxat ab Ecclesiæ magistris professionem ore enuntiare contenti sint. At deinde Ecclesiastes (11):

A γίας οὐκ ἐκφύζη ἁμαρτίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ πάσης ἄλλης ὑποθέσεως κατὰ τὴν ἐν λαμβανομένης· μέγιστα δὲ καὶ διαπερὶς Θεοῦ καὶ τῶν θείων δογμάτων, πρὶς τὴν αὐτῶν ἀτελεστέρους καὶ μέγιστα καθαρῶντας, καὶ τὸ ἄκρον ἐληλακτίας τῆς θείας ἀγάπης, καὶ καταξιοθέντας καὶ μεταξιλυφύτας τῆς ἀκατοστος, πολυβρόχμονας ὑπάρχειν ἐν ταῖς ὑπερθεῶν δογμάτων· ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπὸ τῶν ἁλῶν τῆς Ἐκκλησίας παραδοθεῖσαν ἐκείνην φέρειν διὰ τοῦ στόματος. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς

§ VI.

Vers. 4. *Prout voveris votum Deo, ne moreris reddere illud. Quia non est voluntas in insipientibus. Tu igitur quæcunque voveris, redde.*

Quasi aliud jam commodæ admonitionis caput instituere velit, hortatur nos sapiens Ecclesiastes, ut quæ quis promiserit vel ingruente morbo, vel alio, periculo sive mari sive terra impendente, vel etiam ob prosperitatem quæ jam supervenerit, ut multis sæpe contingere solet, ea impleamus Deoque reddamus, ipsa illico offerentes, quemadmodum novimus, nullo ut intervallo debitum distulisse videamur. Quin et cum Davide dicere libeat: «Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, et locutum est 134 os meum in tribulatione mea». Conctari enim in his vetat Deus: ne quæ alia obveniente causa impediatur quominus voti liberemur, atque adeo Deum universi fraudasse ac fefellisse existimemur. Fieri enim facile potest, ut qui segnem se præbeat, et in voto reddendo moras neclat, hunc mors nec opinantem ac meliora sperantem occidat, vel certe alia premat calamitas, quæ votum ab eo solvi non patiat. Ac tum porro votum antea susceptum multo gravioris condemnationis causa non reddentibus sit, quippe quia crimen nondum admissum in eos tamen rejicitur, ipsisque adhæret. Tu vero, inquit, o mortalis, ne similem te insipientibus fieri patiare, qui neque Deo votum voverit et faciunt libenter, neque, postquam voverint, de ipso voto reddendo quidquam laborant. Quin operam quamprimum dare velis,

B Καθὼς ἂν εὐχῇ εὐχὴν τῷ Θεῷ, μὴ γὰρ ἀποδοῦναι αὐτήν· ἐπεὶ οὐκ ἐστὶ θέλημα ἐν τῷ Σὺ οὖν ὅσα ἂν εὐχῇ, ἀπόδος.

Ὡς ἐφ' ἐτέραν ἀρχὴν ἀγαθῆς εἰσηγίαν· καὶ θείν δόξα· ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, παρεγγινόμενος παρ' ἡμῶν ὑποσχέσεις, ἡμεῖς περιστοιχίσει νόσος, ἢ τις ἄλλος περιπαρσμός κατὰ τὴν θάλασσαν ἢ τὴν ξηρὴν ἐρημίαν ἢ καὶ διὰ τινὰ συμδῶσαν ἐνημερίαν ἢ καὶ πολλάκις γίνεσθαι πέφυκεν, ἀποπληρῶν τὴν τῷ Θεῷ καὶ προσφέρειν, ἀπερ' ἐπηγγελάμετον· ἀλλὰ μὴ διὰ τινος ἀναβολῆς ὑπερθεῶν τῆς ἀποδόσεως· λέγειν δὲ μετὰ τοῦ προφήτου· «Ἀποδώσω σοι τὰς εὐχάς μου, ὅς· διδασκάλος μου, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου ἐν τῇ θάλασσᾳ». Τὸ γὰρ χρονίζειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀπαγορεύεται μὴ τινος ἄλλης αἰτίας συμδῶσης παρεμποδίσαι ἀποπληρῶσαι τὰ τῆς εὐχῆς, καὶ λογισθῶμεν· καὶ κέναι καὶ διαφεύσασθαι τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν· γὰρ μέλλουσιν ἐπιδεικνύμενον καὶ βραδύτητα τὴν ἀπόδοσιν θάνατον ἀθρώου καὶ παρ' ἐκείνου λαβεῖν, ἢ τινὰ βιωτικὴν συμφορὰν ἄλλαν παραχωροῦσαν ἀποπερατῶσαι τὰ τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ τῆνικαῦτα γίνεται μᾶλλον τοῖς ἀνθρώποις βαθυτέραν κατάκρισιν ἢ προεπηγγελμένη εὐχὴ· δὴ τὴν μήπω πεπραγμένην ἁμαρτίαν αὐτοῦ· στησαμένη καὶ προξενήσασα. Σὺ δὲ, φησὶν, δίδω μὴ τοῖς ἀφροσιν ὁμοιωθῆναι θελήσης, οἵτινες τῷ Θεῷ τὴν εὐχὴν εὐχονται καὶ ποιοῦνται τῶν, οὔτε δὲ μετὰ τὸ εὐχασθαι προαιροῦνται·

* Prov. x, 19. * Psal. lxx, 13, 14.

(11) Τὸ γὰρ, inquit Chrysostomus, ἐπὶ τῶν τοιοῦτων περιεργάζεσθαι τὰς αἰτίας, καὶ ἀπατεῖν τὰς εὐθύνas, καὶ τὴν τρόπον ἐπιζητεῖν, τολμηροτάτης καὶ ῥυφικινδύνου ψυχῆς. Id est: *De huiusmodi enim rebus curiose perquirere, et rationes exposcere, modumque sciscitari, audacissimi et temerarii animi est.* (Ser. 2 contra Anomæus, 2, tom. 1.)

Formulam autem ipsam, quæ a doctoribus Ecclesiæ tradita est, retinendam, nec quidquam mutantum esse, admonerat olim magnus quoque Athanasius ad Jovianum Aug. περὶ πίστεως scribens: Nicænæ enim professionis formulæ hæc subiecta legimus: Ταύτη τῇ πίστει, Ἀγούστε, πάντα ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θεῶν καὶ ἀποστολικῇ, καὶ μηδὲν μετακινεῖν αὐτὴν πιδανολογίας καὶ λογομαχίας. Nempe: *In hac fide, Auguste, omnes oportet manere usque divina et apostolica, neque quidquam inde transmutare artificis contentionibusque verborum.* Enimvero totum hunc locum explicare Noster

D videtur vel ex Hieronymi sententia, vel eorum interpretatione, quos Hieronymus secutus est; hæc enim huius sunt verba: «Alii vero intelligentes hoc præcipi affirmant, ne aut quæ cogitantes plus de Deo, quam possumus, opinemur; sed sciamus imbecillitatem aulam, quod quantum distat cælum a terra, tam nostra opinatio a natura illius separatur: et circo debere verba nostra esse moderata. Sicut et qui in multis cogitationibus est, ea somnians loqueretur, de quibus cogitat; ita qui plura voluit de divinitate disserere, incidit in stultitiam. certe sic: Verba nostra pauca ideo esse debent quod etiam ea, quæ nosse nos arbitramur, speculum videmus et in ænigmate, et velut ænigmi nium comprehendimus, quod tenere nos æstimamus. Cumque plura, ut visum nobis fuerit, dixerit finem disputationis i. o. træ esse stultitiam; et ut tiloquio enim nos non effugere precantur.»

οθαι τὴν ἀπόδοσιν· ἀλλὰ ταχεῖαν βουλήθητι ποιήσαι· ὅτι οὐκ ἔστι θέλημα ἐν ἄφροσι, τὸ καὶ πρὸς τὴν εὐχὴν ἀδουλήτον αὐτὸν καθυπογράφων καὶ πρὸς τὸ τὴν εὐχὴν ἀποδοῦναι, παντελῶς ἀθέλητον καὶ ἀπρόθυμον.

Διὰ τοῦτο φησιν ὁ προφήτης Δαβὶδ· « Εὗξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. » Καὶ πάλιν, « Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου ἐν μέσῳ σου Ἱερουσαλήμ. » δι' ὧν εἰσηγείται σαφῶς, ὁμεινον εἶναι μηδαμῶς εὗξασθαι καὶ καθυποσχέσθαι τι τῷ Θεῷ δοῦναι καθ' οἰονδήποτε καιρὸν ἢ τρόπον, ἢ εὐξαμένους καὶ καθυποσχομένους μὴ εκπληρῶσαι τὰ τῆς εὐχῆς καὶ τὰ τῆς ὑποσχέσεως. Ὅπερ ἐναργεστέρως καὶ καταφανεστέρως δείκνυσιν καὶ ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής· ἐπάγει γὰρ καὶ φησιν·

A ut te voto exsolvas. Id enim ille significavit, cum dixit: « Quia non est voluntas in insipientibus, » et in suscipiendo scilicet et in reddendo voto istos demonstrans et consilio et voluntate et diligentia carere (12).

Propterea David propheta: « Vovete, ait, et red-
dite Domino Deo vestro ». Et rursum: « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus, in atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem ». Quibus luculenter declarat melius esse nihil vovisse Deoque promississe, quocunque id tempore aut modo dandum sit, quam eos, qui voverint aliquid ac promiserint, votum non solvere et promissam fidem non præstare. Quod clarius atque apertius sapiens quoque Ecclesiastes indicat, cum protinus addat:

§ VII.

Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὗξασθαι, ἢ τὸ εὗξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι.

Τὰ γὰρ αὐθαιρέτου γνώμης καὶ καθ' ἐκούσιον βούλησιν γινόμενα παρ' ἡμῶν καὶ κατὰ πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν ἀποδοχῆς τῆς πρεπούσης ὁ Θεὸς ἀξιοῖ· καὶ νηστείας εἰπης, καὶ προσευχῆς, καὶ ἀγρυπνίας, καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ δεξιῶς καὶ φιλοφροσύνης τῶν ἐπιξενουμένων, ἀλλ' οὐκ ἀθελήτως καὶ παρὰ γνώμην καὶ βούλησιν ἡμετέραν. Οὕτω καὶ τῷ λόγῳ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς ὑποσχέσεως, τοὺς ἐκούσιως εὗξαμένους, καὶ προθύμως τὰ τῆς εὐχῆς ἀποπληροῦντας ἀξιοῖ δολονέτι καὶ τῆς ἀποδοχῆς. Τοὺς μέντοι μηδαμῶς τὰ τῆς εὐχῆς ἀποδόντας, ὡς ψευσαμένους τῷ Θεῷ καὶ οὐκ ἀνθρώποις, μεγάλας κατακρίσεις ὑποδίκους ἐδρίσκων, τῷ αἰωνίῳ παραπέμπει θανάτῳ, ὡς πάλαι τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν διὰ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων.

* Psal. LXXV, 12. * Psal. CXX, 18, 19.

(12) Εὐχὴν δὲ, inquit Eusebius (in psal. LXXV, 3), σύνθεσις τῆς θεῆς Γραφῆς καλεῖται ἐπαγγελίαν, ἣν ἂν ἐπαγγέλληται τις τῷ Θεῷ. Id est: *Votum autem divinæ Litteræ vocare promissa solent, quæ quis Deo dederit.* Olympiodorus vero ad hunc ipsum locum (apud Luc. p. 634. E): Προσευχὴ ἐστὶν αἰτησις ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ· εὐχὴ δὲ ἡ ἐπαγγελία. Ἐπαγγέλλεται τις Θεῷ οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ νηστείας καὶ ἀγνείαν καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἄφρονες μετὰ τὸ ἐπαγγέλλασθαι μεταμέλονται, οὐ θέλοντες πληρῶσαι τὴν εὐχὴν, παραινέει μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους εκπληροῦν τὰς ἐπαγγέλλας. Næmpe: *Proseucha est bonorum a Deo petitio, euche vero promissio. Promittit quis Deonon solum pecuniam, sed etiam jejunium, et castitatem, et quæ sunt humani modi; quia vero stulti post promissa tergiversantur, quod votum implere nolint, hortatur, ut quæ polliciti sinis, magna celeritate præstentur.* Eius-
vero Christianorum veterum in votis reddendis pietatem ac diligentiam quædam ostendunt eorum tabellæ votivæ quæ vetustissimi peritulerunt; nec pauca ex historia exempla peti possunt.

(13) Apud LXX leges... τὸ μὴ εὗξασθαι σε, ἢ τὸ εὗξασθαι σε, καὶ...

(14) Mitiora de his sentire Olympiodorus videtur qui nihil de æterna eorum poena locutus, hæc nuncupando ad hunc ipsum Ecclesiastæ locum accipit: Ὅσον δὲ τὸ ἐπιτεμεῖν τῶν μὴ πληρωσάντων τὰς εὐχὰς, ἐξέλωσιν Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν ὡς

135 Vers. 5. Bonum est non vorere te, quam rovere te et non reddere (13).

Nam quæ ultro a nobis et voluntario quodam studio quamcunque aliam ob causam sunt, ea Deus, ut merentur, et probat et recipit, sive jejunium dicas, sive preces, sive vigillas, sive largitiones, sive hospitalitatem; minime vero, si hæc sine voluntate fiant, ac præter mentem consensumque nostrum. Eodem modo, cum de voto et promissione agitur, qui libere aliquid voverit, et alacri animo, quæ voverint, solvunt, eos utique Deus etiam commendatione dignatur. At qui vota non reddunt, tanquam Deo et non hominibus mentientes, cum gravissimis dignos suppliciiis reperiat, eos, ut olim Ananiam et Sapphiram per apostolorum principem Petrum, ad æternam mortem transmittit (14).

νάτω κατὰδικασθέντες. Id est, *Quanta vero eorum poena sit, qui promissa non impleverint, declarant Ananias et Sapphira morte multati.* (ibid. p. 635 B). At criminis genus alii designant apertius: Asterius, cum avaritiæ acclera recenseret, et Glezi pueri fraudem, perduellionem Absalonis, Judæ prodicionem commemorasset, adjecit: Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν διὰ τί τραγυβοῦσιν τῶν ἀποστόλων Πράξεις; οὐκ ἐπειδὴ τῶν ἱδίων ἐγένοντο κλέπτει, καὶ τῶν οἰκείων ἀναθημάτων τερόσυλοι; Id est: *Unde Ananias et Sapphira tragicus ille in Actis apostolorum fuit exitus? nonne quia suarum furto rerum, et propriorum donariorum sacrilegio se contaminaverunt?* (In Auct. Luc. tom. II, p. 581 B.) Similia etiam apud Chrysostomum invenies (hom. 12 in Act. ap. tom. VIII).

Quid autem Patres significare vellent, cum Petrum τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων ἀπώλλαντο Gregorii nostri ætati proximus Martinus I pont. max. declaravit in concilio Lateranensi coram centum et quinque episcopis, actione sive secretario 2. (Hard. t. III, p. 758.) Nam lecta Victorii episcopi Carthaginensium synodica, subiecit, in causa illa Pauli patriarchæ Constantinopolitani non minus Victoris zelum en-tuisse, quam humilitatem, quod non præsumpsisset abrogatum eundem Paulum habere, sed consacerdotem appellasset, « Donec, inquit, iudicium de eo nostræ apostolicæ auctoritatis, hoc est principis apostolorum Petri co-

Melius illud est, inquit, non votere, at non simpliciter; est enim hoc quoque superna condemnatione penaque dignum, cum votere Deo possis, et hanc etiam amoris tui atque cultus significationem dare queas. At cum opponitur et comparatur cum voto suscepto nec reddito, tum **136** utique melius est omnino non votuisse. Propterea dicit Ecclesiastes: « Bonum est non votere te, quam votere et non reddere; » cum enim, inquit, utrumque incommodum sit ac prorsus fugiendum, existimare debemus, præ malo graviore quod levius est, rectius atque utilius eligi. Addit deinde:

A « Αμεινον οὖν τὸ μὴ εὐχασθαι πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἀντιομιᾶς ἐστὶ καὶ τοῦτο καταχρήσεως ἐστὶν τοῖς εὐνοήτοισι καὶ τῷ Θεῷ, καὶ τὴ σημαντικὴ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας λατρείας προσφέρειν. Κατὰ πρῶτον δὲ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν εὐχασθαι, καὶ μετὰ τὸ εὐχασθαι ἐστὶ τὸ μηδὲν εὐχασθαι τὸ πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἐστὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, « Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὐχασθαι, ἢ τὸ εὐχασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. » Τὸ πρῶτον φησὶν ἀποδοῦναι περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἁγίων, αἰρετώτερον δὲ καὶ λυσιτελέστερον τὸ βαρυτέρου κακοῦ τὸ κοινότερον. Ἐπὶ τῷ

§ VIII.

VERS. 6. Ne des os tuum, ut peccare facias carnem tuam; et ne dixeris in conspectu Dei, quia ignorantia est; ne irascatur Deus super vocem tuam; et disperdat opera manuum tuarum. Quia in multitudine somniorum et vanitatum et verborum plurimorum: quare tu Deum time (15).

Quod varia diversique generis peccata sunt, quæ ab ore proficiuntur; nam et qui adversus Dei majestatem blasphemias loquuntur, aut falsas de eo opiniones disseminant, et qui ad iram et petulantiam celeres pronique sunt, ac proximos conviciis impudentibus petunt, et qui calumniis innocentes traducunt, et qui bene de se meritos per contemptum proscindunt, utique peccatum ore perficiunt. Quod et magnus Jacobus Dei frater illis verbis expressit: « Sic et lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat, ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit, et lingua ignis est universitas iniquitatis ». Quare ad procaces ejusmodi linguas cohibendas coercendasque ait: « Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram ». Idcirco Ecclesiastes multorum maleficiorum causam os fecit. Verum cum idem hic addat: « Ut peccare facias carnem tuam, » amatoria hic colloquia quæ ore fiunt, et congressus cum alienis uxoribus inhibere mihi videtur. Facile omnino indulgent seminae blandis sermonibus cum viris. Tu vero os tuum ab ejusmodi nefariis jocis et significationibus coercito, tam iis, quæ per interpretem, quam iis, quæ recta et coram fiunt. Neque enim apud Deum excusare te poteris, quod talem in culpam ex ignorantia incideris. Audisti enim illum Mosaicis in legibus sine ambage dicentem: **137** « Non mœchaberis, non fornicaberis (16), » et peccatum utrum-

B Μὴ δὲς τὸ στόμα σου τοῦ ἐξαμαρτάνειν τὴν σάρκα σου· καὶ μὴ εἰπῇς πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἀγνοία ἐστίν· ἵνα μὴ ἰσχυρῶς ἐπὶ φωνῇ σου, καὶ διαφθεῖγῃς τὰς ἐργασίας σου. Ὅτι ἐν ἀλήθει ἐνκαταλείψει τὰς τοιαυτέων καὶ λέγων πολλῶν· ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός.

Ποικίλης καὶ παντοδαπῆς περὶ αὐτοῦ τοῦ στόματος ἀμαρτίας· οἱ γὰρ βλασφημίας αὐτῶν εἰς τὸ ὄψος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ψευδεῖς περὶ τοῦ κηρύττοντος δόξας, οἷτε προπηλαξίαι καὶ ὀργῆς καὶ παροινίας ὑπάρχοντες, καὶ τοῖς τοῖς ὕβρεσιν ἀπρεπέσει καθυποβάλλοντες, οἱ τε τῶν τοῦντες τοὺς ἀνευθύνους καὶ διαβάλλοντες, ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκτελοῦσι τὴν ἀμαρτίαν. Ὁ δὲ αἰνιτιζόμενος καὶ ὁ ἀδελφίζων καὶ μέγας ἰσχυρῶς ἐπὶ φωνῇ· « Οὕτως καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλουργεῖ· ἰδοὺ ὄλεον πρὸς τὴν φλόγα ἀναπτει· καὶ ἡ γλῶσσα πρὸς τὴν ἀδικίαν. » Αὐτὸ καὶ τὰς τοιαύτας πρὸς τὴν γλῶσσαν ἀναγκασιζῶν καὶ ἀναστειλῶν φησὶν ἡ τὰς ἐνθροῦν ταχὺς εἰς τὸ ἀκούσαι, καὶ βραδύς τὸ λαλῆσαι, βραδύς εἰς ὀργὴν· πολλὴν γὰρ ἀμαρτημάτων τὸ στόμα καθέστηκεν αἴτιον. Πρὸς ἀλλὰ γὰρ νῦν εἰπὼν ὁ Ἐκκλησιαστής· « Τοῦτο ἐστὶν ἀμαρτεῖν τὴν σάρκα σου, » οἶμαι τὰς διὰ τοῦ στόματος φιλικὰς ὁμιλίας καὶ συντυχίας πρὸς τὰς ἀντρίδας γυναῖκας ἀπειργεῖν. Εὐδολισθὸν καὶ τὸ περὶ τὰς θελκτικαῖς προσφωνήσεσι τῶν ἁρμάτων. Σὺ δὲ τὸ στόμα κάλυπτον ἀπὸ τοιαύτης ἀθεμιτοσύνης καὶ περιεργασίας ἐν μέσῳ γινομένης, τὴν ἀμέσως καὶ κατὰ πρόσωπον. Οὐ γὰρ ἔχεις χεῖρας λέγειν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον ἐξ ἁγνότητος μοι γέγονεν. Ἥκουσας γὰρ αὐτοῦ τοῖς Μωσαϊκοῖς νόμοις φάσκοντος διαβρίδην, « Οὐ μοιχεύσεις, »

• Jac. III, 5. • Jac. I, 19.

gnosceret: utpote quoniam solus atque præ omnibus creditus est atque accipere meruit a rege regum Christo Deo claves regni cælorum, ad aperiendum recte credentibus in eundem Dominum nostrum, et claudendum infidelibus hæreticis. Quibus Græca plane respondent: Ταῦτόν δὲ λέγειν Πέτρον τοῦ χορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ὡς μόνου πιστευθῆναι τε καὶ λαλεῖν ὑπὲρ πάντας ἀξιοθέντος καὶ τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων Χριστοῦ τοῦ τῶς κλεῖς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας εἰς τὸ ἀνοί-

γειν αὐτὴν δικαίως τοῖς εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον ὑποβόλως πιστευούσιν, ἀποκλείειν δὲ πάντας τοὺς ἁρματίζοντας· αἰρετικῶς τῇ αὐτῶν αἰρέσει προσμένοντι.

(15) Sed apud LXX scriptum est, Μὴ δὲς τὸ στόμα σου τοῦ ἐξαμαρτῆσαι τὴν σάρκα σου, καὶ μὴ εἰπῇς πρὸς προσώπου τοῦ Θεοῦ ὅτι... Olymp. καὶ ὅς τὸ στόμα σου ἐξαμαρτάνειν τὴν σάρκα σου... (16) Exod. XX, 15. At LXX non habent ὅς τὴν σάρκα σου...

νεύσεις.

πορνέυσεις, ἡ καὶ τοσοῦτον ἐκατέραν ἁμαρτίαν καταδικάζαντες, ὥστε προστάζει καὶ λιθοβολεῖσθαι μὲν τὴν προπορνευκυῖαν ὑπὸ πάντων τῶν συμπολιτῶν· τὸν δὲ μοιχὸν θανατοῦσθαι μετὰ τῆς μοιχαλίδος. Εἰ τοίνυν οὐ δύνασαι φάναι, Τοῦτο τὸ ἔργον ἐξ ἀγνοίας μοι γέγονε, δηλονότι τὸ τῆς μοιχείας ἡ πορνείας· ἐπίστασαι γὰρ ἀπηγορευμένην ἐκατέραν ὑπὸ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωσέως, τί δήποτε πρὸς τὴν γινωσκόμενην ἁμαρτίαν κατολισθαίνεις, ὅτι πανταχόθεν ἀναπολόγητος· εἰ, καὶ συγγνώμης ἀνάξιος; Εἰ γὰρ ἐν γνώσει ποιεῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἐπομένην ἔχεις πάντως καὶ τὴν κατάκρισιν. Εἰ δὲ φάναι τολμήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Τοῦτό μοι γέγονεν ἐξ ἀγνοίας, ὁ Θεός, ἡ τῶν γνώσεων Κύριος ὢν, ἡ διπλὴν σοὶ τὴν ὀργὴν ἐπάξει καὶ τὴν κατάκρισιν, ὅτι τὴν ἁμαρτίαν πεποίηκας, καὶ ὅτι ψευδῇ φωνῇ ἀφήκας πρὸς τὸν Θεόν τὸν γινώσκοντα καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς σῆς καρδίας. Τοῦτο γὰρ σημαίνει σαφῶς ὁ φησιν, « Ἴνα μὴ ὀργισθῇ ὁ Θεός ἐπὶ φωνῇ σου, καὶ διαφθερῇ τὰ ποιήματα τῶν χειρῶν σου· » δηλονότι τὰ λήϊα, τὰ οἰκήματα, τοὺς παραδείσους, τοὺς ἀμπελῶνας δι' ἀνομβρίας· καὶ ἐπομβρίας ὑπερβαλλούσης, ἡ δροσέως καὶ ληΐσεως· ἀλλοφύλων. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου φησὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Ἐάν θέλητε καὶ εἰσακούσῃτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐάν δὲ μὴ θέλητε, μὴδὲ εἰσακούσῃτέ μου, μάχαιρα ὕμῃς κατέδεταί. »

Τὰς δὲ κιναιδούς πράξεις καὶ τὰς ἁμαρτικάς· καὶ παρανόμους τῶν ἀνδρῶν μετὰ τῶν γυναικῶν συνουσίας, καὶ τὰς θελκτικὰς ὁμιλίας καὶ συντυχίας ἐνυπνίων ἐσμῶ καὶ ματαιοτήτων ἀπεικασεν ὁ σοφός· Ἐκκλησιαστής ἐν τῷ εἰπεῖν, « Ὅτι ἐν πλήθει ἐνυπνίων καὶ ματαιοτήτων καὶ λόγων πολλῶν· » ἀντί τοῦ, Δίκην ἐνυπνίων συμπιπτόντων ταῖς νυκτεριναῖς φαντασίαις, καὶ μηδεμίαν ἔχόντων ὑπαρξίν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων ματαιοτήτων καὶ τῶν σῶν λόγων, ἀνθρωπείων, τῶν πολλῶν καὶ θελκτικῶν πρὸς τὰς κιναιδούς· μίξεις καὶ παρανόμους συνουσίας, ἡ δοκοῦσά σε καὶ νομιζομένη παρελεύσεται· θάπτον ἀπόλαυσις, ἐρημὸν σε καταλιποῦσα πάσης νομιζομένης ἡδονῆς τῆς· ἐν τοῖς ἐνυπνίοις σοὶ φαντασθείσης. Ἄμα γὰρ τῷ γεγονέναι καὶ παρήλθε, καταλιποῦσα μόνην τὴν ἁμαρτίαν ἐκκεντοῦσαν καὶ καταδραπανῶσαν τὴν ψυχὴν σου καὶ τὴν καρδίαν, ὡς μάχαιραν. Εἰτά φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής·

A que adeo damnantem, ut feminam se prostituentem ab omnibus civibus ejus obrui lapidibus jusserit : mæchum vero cum adultera multandum morte sanxerit (17). Cum igitur nequeas dicere : Hoc a me facinus ex ignorantia admissum est, adulterium nempe aut fornicatio ; quippe qui utrumque a Deo per Moysen vetitum fuisse scias : quomodo in scelus prolaberis, quod tibi plane cognitum est, ut excusationem habeas nullam, et venia indignus omnino sis ? Si enim peccatum sciens facis, condemnationem tecum ipse plane adducis. Quod si Deum alloqui audeas, et rem tibi ex ignorantia contigisse prætexas ; Deus, qui « omnis scientiæ Dominus est ¹⁰, » iram adversus te suam duplicabit ac poenam, quod et peccatum patraveris, et mendacem ad eum vocem miseris, qui et secreta animi tui novit. Nam hoc diserte significant quæ subjecit : « Ne irascatur Deus super vocem tuam, et disperdat opera manuum tuarum, » segetes scilicet, domos, viridaria, vineta vel siccitate vel imbrum copia superveniente, aut hostili aliqua vastatione atque clade. Sic namque Isaïæ voce Deus universi effatur : « Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis : sin vero nolueritis neque audieritis me, gladius vos devorabit ¹¹. »

C Obscenas autem actiones et lethalia ac vetita virorum cum feminis commercia, voluptariosque ad confabulandum congressus somniorum et vanitatum examini comparavit sapiens Ecclesiastes, cum ait : « Quia in multitudine somniorum et vanitatum et verborum plurimorum ; » id est, Instar somniorum, quæ per noctem visuntur inania plane et rerum omnium vacua, et vanitatum cæterarum, ac tuorum quoque verborum, o mortalis, quæ multa et blanda adhibes turpium commerciorum et vetitæ consuetudinis causa, quidquid inesse voluptatis tibi videtur, totum celeriter præteribit, teque deseret, omni **138** illa voluptate carentem, quam somniando conceperas, et veram putabas. Simul enim atque nata est, evanuit, et unum relinquit crimen, quod animum et cor quasi cuspis pungat atque exedat. Addit deinde Ecclesiastes :

§ IX.

Ἐάν συκοφαντίαν πένητος καὶ ἀρπαγὴν κριματος καὶ δικαιοσύνης εἰδῇς ἐν χώρᾳ, μὴ θαυμάσης ἐπὶ τῷ πράγματι· ὅτι ὕψηλός ἐστίν ὁ τοῦ ὕψους τοῦ φυλάσσει, καὶ ὕψηλός ἐπ' αὐτοῖς· καὶ περισσεῖα γῆς. Ἐπὶ παντὶ αὐτός ἐστι βασιλεὺς ἐν τῇ χώρᾳ εἰργασμένη.

¹⁰ I Reg. 11, 5. ¹¹ Isa. 1, 19.

(17) Huc revoca, quæ superius ad § 6, lib. III dicta sunt. De sententiæ autem interpretatione consentit Olympiodorus. Sed alii illa verba, *Ut peccare facias carnem tuam*, sic, inquit Isidorus Clarius civis meus, interpretantur : « Ut non solum super te, verum et super filios tuos, qui sunt tua caro, ultionem divinam provocas. » Ipse hoc modo ex-

VERS. 7-9. Si calumniam pauperis et direptionem judicii et justitiæ videris in regione, ne mireris super ea te : quia excelsus super excelsum custodiam agit, et excelsi super eos : et præstantia terræ. Super omne ipse est rex regioni cultæ (18).

plicat : Cave, ne linguæ futilitas totum te peccato involvat.

(18) Apud LXX legimus... Τοῦ ὕψους τοῦ φυλάσσει... et Καὶ περισσεῖα γῆς ἐπὶ παντὶ ἐστὶ βασιλεὺς τοῦ ἀγροῦ εἰργασμένου. Olymp. Ἐπάνω ὕψους τοῦ φυλάσσει... Athan. in Apol. ad Constant. Καὶ ὕψηλός ἐπ' αὐτῆς.

fructum, et saturabitur fructu? sed et hoc vanitas. **A** κορεσθήσεται γεννήματος; καὶ γε τοῦτο μὴ γίνεται. Ἐν πλήθει ἀγαθούσης ἐληφθίνθησαν ἐσθλοὶ αὐτῇ. Καὶ τίς ἀνδρεία τῶν ἀγαθῶν τῆς; οὐκ ἄλλ', ἢ τὸ ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν.

Sententia hæc geminam omnino Interpretationem habere videtur: vel nempe argentum ab eo, qui amat, prorsus non inveniri, vel ab eo, qui inveniat, tantum non inveniri, quantum et cupit et querit: sed cum insatiabili ditescendi cupiditate teneatur, quo magis pecuniam auget ac cumulat, eo longius avaritiæ suæ fines proferre.

Jam et illa: « Quis dilexit in multitudine ejus fructum? » eadem fere ratione explicantur. Vel enim qui amat, non invenit, ut egentibus contingit; vel qui invenit, minus invenit quam cupiditas conquistaverat. Inexplebile enim habebat desiderium fructuum magno numero congerendorum, non ut famulicorum sattiaret ventres, neque ut hospites liberaliter acciperet, neque ut pupillis ac viduis divilionem daret; verum ut copiam nactus, quantum concupiverat, cum divite illo, cujus ager exuberaverat, dicere posset: « Destruam horrea mea, et majora ædificabo, et congregabo illic omnes fructus meos et bona mea: et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos multos, quiesce, comede, bibe, letare. » Cui Deus, qui omnia dignoscit, **142** etiam dixit: « Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti, ejus erunt? » Talem porro hic quoque designat sapiens Ecclesiastes, itaque ait: « Et quis dilexit in multitudine ejus fructus? » Id est inexplebili animo atque insaturabili cupiditate fructibus comparandis intentus, eaque de causa nunquam satur. Nam si ad hospites accipiendos fovendosque atque ad egenos et pauperes largitione juvandos pecuniam aut fructus amaret, et hos atque illam conjunctim aut separatim perquireret, multos utique haberet, qui secum utroque fruerentur. Quod indicans Ecclesiastes ait: « In multitudine bonitatis multiplicati sunt qui comedunt eam. » Amoris enim et charitatis ratio, cum multis ejusdem participes faciat, et quasi socios habeat, et pecunie et fructibus propitium Deum efficit atque munificum (24). Nunc vero avaritiæ morbus et habendi cupido, cum parcimoniam propositam habeat atque tenacitatem perpetuam, illos omnes, qui sic affecti sunt, in hoc duntaxat virtutis positam putare gloriam confirmat, ut pecunie tantum-

¹⁴ Luc. xii, 18-20.

(23) Apud LXX scriptum est: « Ἐν πλήθει αὐτῶν γεννήματα » desiderantur vero, quæ hic subnexa videntur, καὶ κορεσθήσεται γεννήματος. Postrema desiderium illic sunt, « Ὅτι ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν. » Hanc porro in Olymp. quæ apud LXX sed quæ in Vulgatis nostris h. omnes, Gregor. lectio appropius respondet, nempe: « ὅτι, qui amat argentum, non cupit et ei; cum non omnis congruat in eodem. Bibl. Marc. V. vet. Lat. q. q. »

Τὸ ὁρᾶν τοῦτο διττὴν εἶκον ἔχειν πρέπει: ἢ ἐκδοχὴν· ἢ ὅτι ἀγαθῶν οὐκ εὐρίσκει τὸ πλεονάζον, ἢ εὐρίσκων οὐκ εὐρίσκει πλεονάζον, καὶ βούλεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν καὶ ζητῆσιν· ἀλλ' ἀκόρεστον ἔφασιν ἔχων πρὸς τὴν φιλαργυρίαν, ὅσον ἀναύξη καὶ προστίθετο τὸ ἀργύριον, οὐκ ὑπεραυξάνει καὶ τῆς φιλαργυρίας τὸ πάθος.

Παραπλήσιον μέντοι δέχεται διασφύρην καὶ: « Τίς ἠγάπησεν ἐν πλήθει αὐτοῦ γέννημα, » ἀγαθῶν οὐκ εὐρίσκει, καθὼς συμβαίνει τοῖς πτωχοῖς· ἢ εὐρίσκων οὐκ ὅσον ἢ τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ ζητῆσιν, εὔρεν· ἀκόρεστον γὰρ εἶχεν ἔφασιν· συναθροίσαι τοῦ κατὰ γεννήματα πλεόνους, οὐκ ἔστι χορτάση τὰς τῶν πεινῶντων κοιλίας, οὐδὲ τὰς φιλοφρονεῖν τοὺς ἐπιξενουμένους, οὐδὲ πρὸς τὸ νέμειν τοῖς ὀρφανοῖς καὶ ταῖς χήραις· ἀλλ' ἐν τῇ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας λέγειν κατὰ τὸν πλοῦτον ἔκλεινον, οὐτινος εὐφόρησεν ἡ χώρα· « Καὶ ἐκείνῃ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἀξίω ἔξει πάντα τὰ γεννήματά μου καὶ πλεονάζον μου· καὶ ἔρω τῇ ψυχῇ μου, Ψυχὴ, ἐμπλήρωσά με ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ, ἀναπαύσου, καὶ εὐφραίνου· » πρὸς δὲ καὶ εἶπεν ὁ πάντα ἐπὶ πλεονάζον θεός· « Ἀφρων, ταῦτα τῇ νυκτὶ τῇ σου ἀπαίτουσιν ἀπὸ σοῦ· ὃ δὲ ἠτοίμασας, τίνι ἐπιδοῦναι; Τοιοῦτον αἰνίσσεται καὶ νῦν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής καὶ διὰ τοῦτο φησὶ· « Καὶ τίς ἠγάπησεν ἐν τῇ αὐτοῦ γεννήματι; » τοιούτοις, ἐν τῇ ἀκορέσει καὶ τῇ ἀπλήστῃ ἐπιθυμίᾳ ποιούμενος τὴν γεννήματος ζητῆσιν, καὶ τούτου χάριν ἔκλεινον εὐφροσύνης. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ δεξιῶσι καὶ φροσύνη τῶν ἐπιξενουμένων, καὶ διακονημάτων τοῖς ἐνδοῖς καὶ πτωχοῖς ὁ ἀγαθῶν τὸ ἀγαθὸν τὸ γέννημα, τὴν ζητῆσιν εἶχε τούτου καὶ τὴν ἡμέρας ἢ διηρημένως, πολλοὺς δὲ εἶχε τῶν τέρου προσπαλαύοντας· ὅπερ αἰνιττόμενος Ἐκκλησιαστής ἔφησεν, « Ἐν πλήθει ἀγαθῶν ἐπὶ τὸν θύνησαν ἐσθίοντες αὐτῶν. » Ὁ γὰρ τῆς ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀγαθωσύνης πολλοὺς αὐτῆς πλεονάζον κοινωνοὺς καὶ μετόχους, εὐλογίας τῆς προξένου τῆς παρὰ θεοῦ καὶ τῆς ἀργυρίας τῆς γεννήματι. Νῦν δὲ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῆς φροσύνης ἢ νόσου τὸ φειδωλὴν προβαλλόμενον καὶ τολῶς ἀμετάστατον, ἐν τούτῳ μόνως προσμα-

(24) Illud, opinor, docere nos voluit ipse noster, hanc esse Ecclesiastæ doctrinam, non gerendis, sed dividendis opibus fieri, ut in animo et saturitas adferatur: quod nempe ex aliorum subsidio impenditur, tantummodo ad accrescat; ut sit semper, quod largius et libius erogarique possit. Amat quippe Deus misericordiam, et eum copiosius in dies accipere, qui erga alios benignus est.

πᾶσι τοῖς κεκτημένοις ἔχειν τῆς ἀνδρείας τὴν καύ-
χησιν, ἐν τῷ μόνον δέρκειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν
τὸ πλῆθος τοῦ ἀργυρίου καὶ τοῦ γεννημάτος· τοῦτο
γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν· « Καὶ τίς ἀνδρεία παρ' αὐτῆς,
ὅτι ἄλλ' ἢ τὸ ὄρεν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ; »

Τὴν δὲ τοιαύτην ἐκδοχὴν παρεμπεδοῖ κατὰ τὸ
μᾶλλον ὁ Σύμμαχος εἰπὼν, « Τί γὰρ ἀνδραγάθημα
τῷ ἔχοντι αὐτὸν, εἰ μὴ μόνον θεωρία ὀφθαλμῶν αὐ-
τῶν; τὴν ἐκ τοῦ τὰ τοιαῦτα βλέπειν τέρψιν ἔχειν
οἰόμενος εἰς καύχησιν καὶ παράκλησιν τῆς ἀντλεοῦς
ψυχῆς αὐτοῦ καὶ φειδωλοῦ καρδίας· ἐκεῖ καὶ μόνος
εὐρισκόμενος ἔχων τὴν ἀσχελίαν, ὅπου τῶν χρημά-
των καὶ τῶν γεννημάτων ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ἀποκει-
μενος, ὥς μὴδὲ καθεῦδειν χωρὶς ἀδολεσχίας τὸν λο-
γισμὸν καὶ μοχθηρὰς μερίμνης· καθὼς ἐν τοῖς Εὐαγ-
γελίοις κατήγγειλεν ὁ Κύριος; φήσας· « Ὅπου γὰρ
θησαυροὶ ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν. »
Διὰ τοῦτο φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής· « Καὶ γε τοῦτο
ματαιότης· » τὴν ἀνόνητον διὰ θεσιν καὶ μηδεμίαν
λυσιτέλειαν ἔχουσαν παρεμφήνας διὰ τῆς ματαιό-
τητός. Εἰτά φησιν·

*Γλυκὺς ὕπνος τοῦ δούλου, εἰ ὀλίγον, καὶ εἰ
πολὺ φάγεται· καὶ τῷ ἐμπλησθέντι τοῦ πλου-
τῆσαι, οὐκ ἔστιν ὁ ἀφ' ὧν αὐτὸν τοῦ ὑπνῶ-
σαι.*

Ἐξελέγχει καὶ νῦν αὖθις, διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ
δούλου καὶ τῆς συγκρίσεως, τῶν ἀγαπώντων τὸ ἀρ-
γύριον καὶ τὸ γέννημα κατ' ἐπιθυμίαν ἀκόρεστον,
καὶ διὰ τοῦτο μηδαμῶς ἐμφορευμένων· ὡς τοῦ δού-
λου, κἂν βραχὺ τι λάβῃ τροφῆς, κἂν εἰς πλητμονὴν
κατὰ τινὰ σύμβασιν, ἡδέος ὄντος τοῦ ὑπνου· ἅτε
θὴ πάσης ἀδολεσχίας ἀπηλλογμένου καὶ περιττῆς
φροντίδος. Οὐ γὰρ εἰς τοὺς ἐναποκειμένους ἐν τοῖς
ταμείοις τοῦ ἀργυρίου καὶ τοῦ χρυσοῦ θησαυροῦς
καὶ τῶν ἄλλων τῶν πολυειδῶν κτήσεων τὴν ποσό-
τητα καὶ πληθὺν ἀποδίδει, ἵνα συμπιεζομένην ἐπι-
φερόμενος τὴν καρδίαν ταῖς τοιαύταις ἐνθυμήσεσι
καὶ μερίμναις, ἐναγώνιος ἔσται, καὶ τοῦ ὑπνου παν-
τελῶς ἀπαράδεκτος, τῷ πλουσίῳ παραπλησίως, ὃν
χαρακτηρίζει καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης εἰπὼν· « Ἠδο-
λέσχησα, καὶ ὀλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου, προκα-
τέλθοντο φύλακας οἱ ὀφθαλμοί μου. » Καὶ πάλιν·
« Νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἡδολέσχουν, καὶ
ἐσκαλλὼν τὸ πνεῦμά μου, » ταῖς περὶ τῶν ἀποκει-
μένων παντοδαπῶν καὶ ποικίλων εἰδῶν φροντίσι πε-
ριστοιχοῦμενος. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανε καὶ νῦν ὁ σο-
φὸς Ἐκκλησιαστής εἰπὼν· « Καὶ τῷ ἐμπλησθέντι
τοῦ πλουτῆσαι οὐκ ἔστι ὁ ἀφ' ὧν αὐτὸν τοῦ ὑπνῶσαι. »
Ἡ γὰρ τῆς καρδίας ἀδολεσχία καὶ τῶν διαλογισμῶν
αἱ φροντίδες οὐ συγχωροῦσιν αὐτὸν καθεῦδειν μετὰ
τῆς πρεπούσης ἐλευθερίας. Ὅστε μᾶλλον τῶν δού-
λων οἱ τοιοῦτοι θητεύοντες εὐρηγνῶνται καὶ χεῖρους ὄν-
τες ἐκείνων.

¹⁷ Math. vi, 21. ¹⁸ Psal. lxxvi, 5. ¹⁹ Ibid. 7.

(25) Olymp. ὁ ἀφίεις τοῦ ὑπνῶσαι αὐτόν.

(26) Utilior eodem Ecclesiastæ dicto Chrysosto-
mus, sed ad sobrietatem commendandam, atque ut
divites servis miseres ostendat, quibus scilicet,

A modo atque fructuum copiam oculis suis contem-
plentur. Id enim ostendit subjiciens: « Et quæ for-
titude ei, qui ab ea? num alia quam videre oculis
suis? »

Talem vero interpretationem magis comprobat
Symmachus, qui ait: « Ecquod enim virtutis spec-
cimen in eo, qui ista possidet, præterquam ut ocu-
lis suis spectet? » Cum is talia spectando hanc
sibi paratam voluptatem putet, ut gloriari secum
et immitem animum suum avarumque ingenium
recreare possit: idemque occupationem nusquam
habere videatur, nisi ubi sepositus est opum et pro-
ventuum thesaurus ut ne per somnum quidem
quiescere mens possit sine sollicitudine malaque
cura; quemadmodum in Evangeliiis Dominus enun-
tiavit, cum dixit: « Ubi enim thesaurus vester, ibi
et cor vestrum erit ¹⁷. » Propterea ait Ecclesiastes:
« Sed et hoc vanitas; » inanem ejusmodi propen-
sionem et omnis utilitatis **143** expertem appella-
tione vanitatis designans. Addit deinde:

§ II.

VERS. 12. *Dulcis somnus servi, sive paululum, sive
multum comederit: et ei, qui saturatus est dite-
scendo, non est qui sinat ipsum dormire (25).*

Nunc quoque servi nomine et comparatione usus,
reprehendit rursus qui cupiditate inexplebili pec-
cuniam et fructus amant, atque adeo nunquam
satiantur: cum servus, sive raptim cibi aliquid
sumpserit, sive quandoque ad satietatem, placide
omnino dormiat, quippe qui sollicitudine omni ac
superflua cura sit liber. Neque enim repositus in
conclavibus argenti atque auri thesauros et cæte-
rorum varii generis bonorum vim magnam et co-
piam tuetur, cujus rei causa animum gerat cogita-
tionibus hujusmodi atque curis oppressum, et ob
contentionem somnum capere nullum possit, di-
viti illi similis, quem et David propheta describit,
ubi ait: « Exercitatus sum, et defecit spiritus meus:
anticipaverunt vigilias oculi mei ¹⁸. » Et iterum:
« Nocte cum corde meo exercebar, et sodiebam spi-
ritum meum ¹⁹; » curis circumseptus rerum omni-
genarum, quas magna varietate sepositas habebam.
Hoc enim significavit nunc etiam sapiens Ecclesia-
stes illis verbis: « Et ei, qui saturatus est dite-
scendo, non est qui sinat ipsum dormire. » Animi
namque exercitationes, et meditationum curæ mi-
nime patiuntur, ut somno, quantum oporteat
ei velit, indulgeat. Quare deteriores hi sunt,
quam servi ipsi, et servitutem serviunt miserie-
rem (26).

quia modum in rebus
vitæ commoda non
εἶπέ μοι, καὶ ὅτι
εἶναι ἔδυν;

eunt e vita, eodem plane modo nihil omnino in manu sua ferentes, neque cum primum lucem aspiciunt, neque cum ex hac vita decedunt. Quod et multo prius asseruit Jobus, magnus ille pietatis athleta (29), cum ait: « Nudus egressus sum ex utero matris meae, nudus scilicet et revertar (30). Nihil enim ab hoc dissentit aut discrepat sapiens Ecclesiastes, qui et nativitate a ventre matris nudam repraesentat, et reditum cognatam ad terram transitumque parem. Quod autem addat « Quemadmodum venit, » ostendit, sententiam suam esse, non omnium hominum nudum esse reditum, at eorum tantum, qui misericordiae **147** expertes atque avaritiæ dediti, neque pauperum inopiam ulla largitione levaverint, neque peregrinos hospitio acceperint, neque sanctorum necessitatibus praesto fuerint, neque omnino quemquam abjectum ac miserum ullo vel humanitatis vel charitatis officio juverint; in reponendis autem opibus, quas congererent, toti fuerint, et in iis augendis ac cumulandis pravam simul in se ipsis cupiditatem auxerint ac cumularint. Huius rei ergo ait: « Sed et hoc languor pessimus. » Quidni enim iste consilii talis et voluntatis pessimus quasi morbus sit? Cum totum vitae suae spatium immutabiles, inhumano semper atque immisericordi animo fuerint. Ut enim qui toto vitae suae tempore feбри correptus est, aut renum vitio vel pedum morbo laborat, pessima uti valetudine dicitur, quod vitam suam inter perpetuos dolores assiduosque cruciatus absumat; sic multo magis qui voluntario animi morbo affectus fuerit, curamque nullam susceperit, ut, comparatis sibi in coelo thesauris æternis, viam sibi ad bonorum perpetuorum beatitudinem muniret, pessimo plane morbo laborasse existimabitur. Nam ille quidem, qui corpore æger sit, siquidem ea, qua par est, erga Deum universorum observantia languorem suum morbumque tulerit, ingentes capiet molestiarum suarum multoque ampliores remunerationes: « Non enim sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ iis revelabitur ¹⁴⁸, » qui toleraverunt hic æstus diei et glaciem noctis. Porro ut is, qui languore voluntario oppressus fuerit, pessimum habuisse morbum dicitur; sic multo magis poenas et supplicia inveniet pejora.

στὴν νοστήσας, ὡς πονηρὰν ἐσχέχηναι λέγεται νόσον, οὕτω πολλῶ μᾶλλον ἐσχέχηναι λέγεται νόσον, οὕτω καὶ τιμωρίας.

Quæ si ita sunt: « Quæ abundantia, inquit, huic

¹⁴⁸ Rom. viii, 18.

(29) Jobum Noster sic compellat, ut eum ad vestustissima tempora referre videatur. Ut enim hic multo ante Salomonem, sic infra, sub finem nempe libri ix ante ipsum Abrahamum collocat: quippe qui post Noemum recenseat, eique Abrahamum subnectat. Neque id tamen novum admodum aut absurdum: plerique enim veterum, ut eruditi norunt, vel æqualem cum patriarcharum faciunt, vel certe circa Moysis ætatem vixisse censent: itaque et omnium librorum canonicorum primum quem de eo habemus, numerant, atque a Moyse ipso

εἰς τὸν βίον, καὶ γυμνὸς ἔξισιν ἐκ τοῦ βίου, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως μὴδὲν ἐπιφερόμενος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ παράπαν, μὴτε καθ' ὃν καιρὸν ἐγὼ νήθη, μὴτε μὴν ἔτι καθ' ὃν ἔξισι τῆς παροῦσης ζωῆς. Ὅπερ ἐμπεδοὶ καὶ πολλῶ πρῶτην ὁ μέγας ἀθλητὴς τῆς εὐσεβείας Ἰωβ λέγει, « Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, δηλονότι γυμνὸς καὶ ἀπαλεύσομαι. » Τοῦτ' γὰρ συνῶδει καὶ συμφέρει καὶ ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, καὶ τὴν ἀπὸ γαστρὸς μητρός γέννησιν παρεμφαίνει γυμνήν, καὶ τὴν ἐκ τῆς συγγενῆ γῆν ἐπιστροφὴν καὶ πορείαν. Ὁ δὲ φησιν, « Ὡς εἰκῇ, » παρίστησιν, ὡς οὐχὶ πάντες ἀνθρώπου τὴν πρὸς τὴν γῆν ἐπιστροφὴν γυμνήν εἰσηγείται γυμνήν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀνελετήτων καὶ φειδωλῶν μηδεμίαν μετὰδοσιν ποιησαμένων πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὺς, μὴτε μὴν ξενοδοχησάντων τοὺς ἐπιξενουμένους, μὴτε τῶν ἀγίων ταῖς χρείαις κοινωνησάντων, μὴτε μὴν ὅλως ἔργον ἐπιδεικνύων φιланθρωπίας καὶ συμπαιδείας εἰς τοὺς ἐκτερημένους ἀναγκαίων, ἀλλὰ μόνον ἀποθησαυρίζοντων τὸν συναγόμενον πλοῦτον, καὶ τὴν ἐπιφύκην αὐτοῦ καὶ τὴν αὐξήσιν ποιησαμένων αἰξήσιν καὶ προσθήκην ἐφέσεως πονηρᾶς. Τοῦτω γὰρ φησὶ, « Καὶ γε τοῦτο πονηρὰ ἀβρωστία. » Καὶ ὁ γὰρ οὐχὶ πονηρὰ τῆς τοιαύτης διαθέσεως καὶ παρέσεως ἡ νόσος ἐστίν; Ἐπ' ἂν τὸν ἀπανταῖον τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀμετάβλητοι γεγονάσι τῆς ἐπιθρώπου καὶ παντελῶς ἀνελετήμονος γνώμης. Ὡς τὸ ὁ τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς ἰδίας ζωῆς πυρετῶ συνεμένος ἢ νεφρικῶ ἢ ποδαγρικῶ νοσήματι, πονηρὰ λέγεται διελθεῖν νόσον, ὡς ἐν ἀλγηδόσιν αἰετὶ διηνεκέσιν ὀδύναις τὸν ἰδίον βίον καταναλίσκει· οὕτω πολλῶ μᾶλλον ὁ τὴν ἀβρωστίαν τῆς ψυχῆς ἀθαίρετως νοστήσας, καὶ μὴ φροντίσας ἐν οὐρανῷ ἀποθησαυρίσαι θησαυροὺς αἰωνίους πρὸς τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν ἀτελεύτητον, ἀβρωστίαν ἐσχέχηναι δοκιμασθήσεται πονηρὰν. Ὁ μὲν γὰρ σωματικῶς ἀβρωστήσας, ἐὰν μετὰ τῆς περποῦς εὐχαριστίας τῆς πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅτι τὴν ἀβρωστίαν καὶ νόσον, μεγάλας ἀπολήψεται καὶ πολλαπλασίους τῶν κόπων τὰς ἀμοιβάς. « (Ὁ γὰρ) ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι » τοῖς ὑπομεινόμενοις ἐνταῦθα τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν οὐ γέτον τῆς νυκτός. Ὁ δὲ τὴν προαιρετικὴν ἀβρωστίαν πολλῶ μᾶλλον πονηροτέρα εὐρήσκει τὰς καὶ

Εἰ δὲ τοῦτο, « Τίς περίσσεια, φησὶ, τῷ τοιοῦτῳ

scriptum existimant. Sed quia sunt in eo multa quæ Salomonis et stylum sapient, et sententias imitentur; ab hoc potius, vel etiam ab Isaiâ aut a altero posterioris ætatis scriptore compositum arbitrantur. Cæterum id si demus, non ideo ad Davidis ævum aut posterius etiam Jobus ipse retrahendus erit: cum affatus Deo scriptor facile et citra erroris periculum vel antiquissimi temporis historiam scribere potuerit.

(30) Job i, 21. Sed apud LXX leges..... Μετρώ μου, γυμνὸς καὶ ἀπαλεύσομαι ἐκεῖ.

τῶν μόχθων, ὧν ἐμόχθησεν εἰς ἀνεμον; ἢ ἡγουν αἰκῇ καὶ μάτῃν. Καθάπερ γὰρ ὁ τὸν ἀέρα δέβρων, εἴτε τοῖς δακτύλοις κατέχειν ἐθέλων τὸν ἀνεμον, οὐδὲν πλεον εὐρηται δρῶν, ἢ κόπους ματαίους καὶ περιττοὺς· οὕτω καὶ τῶν τοιούτων ὁ μόχθος χωρὶς τῆς θαψιλοῦς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πένητας μεταδόσεως, εἰς ἀνεμον εὐρηται γινόμενος προφανῶς, ἅτε δὴ κἀνταῦθα παρὰ πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον κατειργμένην ἐχόντων ἐν σκότει τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυναμένην ἀποδίδειν πρὸς τὸ φῶς τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ζωῆς, καὶ χόλῳ καὶ πικρίᾳ καὶ πένθει διτνεκεῖ συνεχομένην ἐν τῇ ἀποτεύξει μάλιστα τῶν ἰδίων καταθυμίων· κἀν τῇ μελλοῦσῃ ζωῇ παραπεμπομένην εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἄρα σαφὲς· ὁ φησιν, « Εἶδον πλοῦτον ὑπὸ τὸν ἥλιον φυλασσόμενον εἰς κἀκωσιν τοῦ συνάζαντος. » Νοητικῶς δὲ τὸ Εἶδον ὑποληπτέον· δηλονότι τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ καταλήψει τῶν γνωστικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς· ὀφθαλμοὶ γὰρ αἰσθητοὶ τὴν ὑπὸ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον πολιτευομένην κακίαν, οὐχ οἷόν τε ἐστὶν ἰδεῖν ὅπως οὖν· εἰτὰ φησιν·

a laboribus, quibus laborat in ventum? Frustra nempe atque inaniter. Quemadmodum enim qui aerem verberat, etsi ventum digitis comprehendere velit, nihil aliud consecutus videatur, quam ut inani et supervacaneo labore delassaretur; sic et istorum contentio, quæ cum munifica misericordia et pauperum atque egentium subsidio conjuncta non sit, manifesto in ventum suscepta reperitur: præsertim cum hic quoque toto vitæ tempore animum habuerint in tenebris clausum 148 ut neque salutis vitæque lumen aspicere posset, et rabie assidua et ægritudine et dolore premeretur, iis potissimum, quæ concupiverant, minime succedentibus; tum vero in futura vita transmittendum sciant et in tenebras exteriores et ignem æternum, qui profecto est diabolus et angelis ejus 22. » Atque hoc profecto est, quod ait: « Vidi divitias sub sole custoditas in ejus perniciem, qui coegit. » Est autem illud, Vidi, de mentis visione intelligendum, sive de spiritualibus oculis et comprehensione, quæ ad animæ vim cognitionemque pertinet. Nam corporeis quidem oculis, quæ per universam terram versatur, hominum nequitiam unus videre quis possit? Addit deinde:

§ IV.

Εἶδον ἐγὼ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶ καλόν, τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, καὶ τὸ ἰδεῖν ἀγαθωσύνην ἐν παντὶ μυχῷ αὐτοῦ, ὃ ἂν μοχθῶσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐπ' ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτοῦ, ὡς ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός· ὅτι αὐτὸ μέρος αὐτοῦ. Καὶ γε πᾶς ἄνθρωπος, ὃ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα, καὶ ἐξουσίαν ἐν αὐτῷ τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν τὸ μέρος αὐτοῦ, καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δῶμα Θεοῦ ἐστὶν· ὅτι οὐ πολλὰς μνησθήσεται τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεός περισπᾷ αὐτὸν ἐν ἀφροσύνῃ καρδίας αὐτοῦ.

VERS. 18, 19. Vidi ego bonum, quod est pulchrum, comedere atque bibere, et cernere bonitatem in omni labore suo, quocunque laboraverit sub sole per numerum dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus; hoc quippe est pars ejus. Et quidem omnis homo, cui dedit ipsi Deus divitias et substantiam, concessitque ei, ut ex ipsa vesceretur, et tolleret partem suam, et lætaretur in labore suo, hoc Dei donum est: non enim dierum multorum vitæ suæ recordabitur, quia Deus occupat eum in lætitia cordis ejus (31).

Ἀρρωστίαν τοῦ ἐνδοθεν ἡμῶν ἀνθρώπου πονηρὰν ὀνομάσας τὸ θησαυρίζειν καὶ φυλάττειν τὸν συν-αθροισθέντα πλοῦτον ἐν πολλοῖς μόχθοις καὶ κόποις, καὶ χαλεπὰς ἀντιπαρέχοντα τῷ φυλάττοντι τὰς διὰ τὴν φυλακὴν ἀνταμαίψεις· εἰς γὰρ κἀκωσιν εὐρίσκεται, φησὶ, τοῦ φυλάττοντος· καὶ διεξοδικῶς καθυπογράφας τὴν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἐν τούτῳ παραπληξίαν· ἀντιτίθισιν ἔτι πρὸς ἔλεγχον τούτων, κατὰ τὸ προσυπηκουσμένον, καὶ πλοῦτον ἀγαθόν, οὐ τῷ δοκεῖν, ἀλλὰ καλὸν ὡς ἀληθῶς πεφυκότα καὶ παραλαμβανόμενον, δηλονότι τὸν μετὰ τὴν αὐτήρχην χρεῖαν τούτου πλοῦτον συναθροίσαντος καὶ φυλάττοντος, ἥνπερ ἐσήμανε διὰ τοῦ φάναι, « τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν· » ἀκολουθῶς καὶ τοῖς ἐνδεεῖσι διανεμόμενον παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ κατέχοντος· ὥστε βεβαιῶσαι καὶ τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς εἰς ἀγαθω-

Postquam ditiescendi studium et laboriosam molestamque congestarum opum custodiam, unde acerba prorsus sollicitudinis merces custodi rependitur, pessimum animi nostri languorem appellavit: quippe quæ in perniciem, inquit, custodientis esse invenimus; ac postquam per digressionem hominum multorum hac in re insaniam descripsit, ad eorumdem reprehensionem opponit præterea, ut subaudiendum est, divitias quoque bonas, non utique visu, at revera pulchras et natura tales habendas, eas nempe, quas quis collegerit et custodiat moderatum in usum, quem illis verbis significavit; « comedere atque bibere: » et quæ non minus egenis quoque domini manibus distribuantur; ut et oculis ipse suis eas in bonitatem conversas videat, 149 quæ misericordiam designat et humani-

22. Matth. xxv, 41.

(31) Sed apud LXX sic: Ἰδοὺ εἶδον ἐγὼ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶ καλόν, τοῦ φαγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ ἰδεῖν ἀγαθωσύνην ἐν παντὶ μυχῷ αὐτοῦ, ὃ ἂν μοχθῶσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀριθμὸν ἡμερῶν..... καὶ ἐξουσίαν αὐτῷ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ..... ὅτι οὐ πολλὰ μνη-

σθήσεται τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ... Olymp... ὡς ἔδωκεν ὁ Θεός αὐτῷ· πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα καὶ ἐξουσίαν ἐν αὐτῷ τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν τὸ μέρος αὐτοῦ, καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι....

tatem et curam erga egenos atque calamitosos (32). Hoc ille dicit « Videre bonum, quod est pulchrum, » dividere ac parti in numerum vitæ suæ id nempe, quod pro toto vitæ curriculo tanquam hæreditatem homini Deus in præsentia assignavit, tam ad necessarios naturæ propriæ usus, quam ad sæculi futuri providentiam atque utilitatem. « Quippe hoc, inquit, pars ejus. »

Nam totum id, quod cum homine abit, et speratam ad vitam stabilemque sedem commigrat, hoc illi profecto vera hæreditas est. Idcirco David etiam ad Deum universi exclamavit: « Portio mea es, Domine, dixi, custodire legem tuam »; » quod futuram etiam ad vitam nobiscum perveniat divinorum legum acta custodia. Enimvero Dei lex, misericordes nos esse jubet atque munificos. At avarus animus et divitiarum amator, qui varias cujusque generis opes in penetralibus suis stipat et concludit, dignus judicatur, qui audiat: « Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea »; » et rursus: « Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cujus erunt »? Qui enim ditat et **150** pauperat Deus », non dedit homini divitias, quasi et daret, ut reconderet clauderetque, ac inopes et miseros necessariis naturæ subsidiis fraudaret: sed e contrario ad potestatem in eas exercendam, atque ut divisor esset et sapiens prudensque dissipator: qui et hic moderate viveret, nec plus inde sumeret, quam necessarius posceret usus; et quod superesset de parte sua, futuram ad vitam transmitteret: quod potissimum partem ejus, hominis scilicet, appellavit; tanquam hæc una ex omnibus laboribus et curis, quæ divitiis impenduntur, causa sit effectrix veræ lætitiæ, et sola cum homine proficiscatur ipsumque comitetur. Namque id ipsum sapiens Ecclesiastes etiam « donum Dei »

σύντην παραπεμπόμενον, ἢ σημαίνει τὴν ἐκείνου σύντην καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ κηδεμονίαν: πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ καθυστερουμένους. Τοῦτο δὲ σιν « Ἰδεῖν ἀγαθὸν, ὃ ἐστὶ καλὸν, » τὸ διακρίνει μερίζειν ἐπ' ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτοῦ, ἐκείνου παρὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπεκλήρωσεν κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ζωὴν ὁ θεὸς, εἰς τὴν αὐτὴν καὶ τῆς ἰδίας φύσεως χρεῖαν, καὶ εἰς τὴν μέλλοντος αἰῶνος ἀποθησαύρισιν. « Ὅτι τοῦτο φησὶ, « μερὶς αὐτοῦ. »

Πᾶν γὰρ τὸ συναπὸν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ συντεχόμενον πρὸς τὴν ἐλπίζομένην ζωὴν καὶ κατέστιν, τοῦτο δὴ καὶ κληρὸς αὐτῷ πέφυκεν ἀντί. Διὰ τοῦτο καὶ Δαβὶδ ἀνακέκραγε πρὸς τὸν τὸν θεόν. « Μερὶς μου εἰ, Κύριε, εἶπα, τοῦ φυλάττει τὸν νόμον σου. » διὰ τὸ συναπέρχεσθαι καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν τοῦ θεοῦ νόμων τὴν φύσιν. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ νόμος ἐλεήμων ἐστὶ ἡμᾶς θεσπίζεται καὶ μεταδοτικὸς. ἡ δὲ φιλακαὶ φιλόπλουτος γνώμη εὐσφίγγουσα καὶ εὐκλείουσα τοῖς ἐνδοτάτω ταμείοις τὸν πλοῦτον παντοδαπὸν πλοῦτον, ἀξία κρίνεται τοῦ ἐκείνου θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνα συνάξει καὶ πάλιν, « Ἀφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ πτωχοῦ σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. » ἡ δὲ ἡτοίμαται ἐστὶ; » ὁ γὰρ πλουτίζων καὶ πτωχίζων θεὸς ἐδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸν πλοῦτον ὡς ἂν καὶ ἴδῃ. ἵνα θησαυρίξῃ καὶ περικλείῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ καθυστερουμένους ἀποστερήῃ τῶν τῆς φύσεως ἀναγκαιῶν χρεῶν. ἀλλ' ἐμπάλιν τοῦ καταξυμᾶν αὐτοῦ καὶ μεριστὴν καὶ διανομέαν σοφὸν ὑπάρχει καὶ φρόνιμον πρὸς τὸ κἀναυθᾶ σωφρόνως; καὶ τῶν ἀναγκαιῶν ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνειν χαρὴν τὸ δὲ περιττεῖον εἰς ἰδίαν μερίδα πρὸς τὴν μέλλουσαν παραπέμπειν ζωὴν. ὁ καὶ μᾶλλον μέρος τῆς δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου προσηγόρευσεν. ὡς καὶ τῶν τικτὸν εὐφροσύνης ἀληθοῦς μόνον ὑπάρχον ἐν τῷ ὅπῃ τοῦ πλοῦτος μόχοις καὶ κόποις. ὡς καὶ

¹⁴ Psal. cxviii, 57. ¹⁵ Psal. xxxviii, 7. ¹⁶ Luc. xii, 20. ¹⁷ I Reg. ii, 7.

(32) Vulgata exemplaria habent: *Et fruatur lætitia ex labore suo*: ut pro ipsa bonitate effectum ejus et uberem veluti fructum designent. Nulla enim re magis lætari pii solent, quam benefactis. Quare Gregorii nostri explicatio Latine interpretationi æque convenit. Drusius tamen Ἀγαθωσύνην bona fortunæ esse vult: quod omnino probare non possum. Ter nimirum hac utitur voce Paulus apostolus, nec in aliam unquam sententiam, quam ut virtutem significet. Nam ad Romanos scribens (cap. xv, n. 14): Πέπεισμαι δὲ, inquit, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοὶ ἐστέ ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἀλλήλους νοουθετεῖν. Id est: *Certius sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.* Idem vero ad Galatas scribit (cap. v, v. 22): Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Nempe: *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Ad Thessalonicenses denique (cap. i, v.

11), in Epistola secunda, Εἰς δὲ καὶ προσευχόμενοι πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμεῖς ἀξιώση τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ πληρώση πάσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει. Hoc est: *quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vocatione sua Deus noster, et impleat omnem bonitatem bonitatis, et opus fidei in virtute.* Nec alio sensu hæc interpretati Patres sunt, qui in Epistolas explanarunt Theophylactus ad primum illud Apostoli dictum, hæc adnotavit, Μεστοὶ ἐστὶ ἀγαθωσύνης, τοῦτο ἐστὶ ἀγαθῆς γνώμης καὶ εὐσεβείας. ἡ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὴν ἀρετὴν ἀγαθωσύνην καλεῖ. Id est: *Pleni estis bonitate, sive animi habet erga fratres bonum atque benignum: vel universam virtutem bonitatem appellat.* Chrysostomus in Epistola ad Galat. legit ἀγαθωσύνην, quod sane significationis vim augeat. Et in Epistola ad Thessal. illud etiam εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης sic explicat: Ὅστις ἐλεῖται. ἵνα τὸ πείσμα τοῦ θεοῦ γένηται, ἵνα μηδὲν ὑμῶν ἐπιτύχῃ, ἵνα ὡς βούλεται οὕτως ᾗ. Id est: *Ac si diceretur, fuit quod Deo certum est ac persuasum: ut nihil redidit, ut sit ita ut vult.* Quæ omnia ad animam et virtutem pertinent, nec de opibus ac divitiis dici poterunt, quas semper Apostolus contemnendas putavit.

αὐτῷ συναπιδὼν καὶ συναποιοῦμενον. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἡ Δόμα Θεοῦ ὁ προσεῖπεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· εἰπὼν γάρ, « Καὶ γε πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ἔδωκεν αὐτῷ Θεὸς πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα, καὶ ἐξουσίασεν αὐτὸν τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν τὸ μέρος αὐτοῦ, καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, ὁ παρευῶς ἀμέσως ἐπήγαγε, « Τοῦτο δόμα Θεοῦ ἐστίν, ὁ ἀντί τοῦ, διὰ τοῦτο σοὶ ἔδωκεν, ἄνθρωπε, τὸν πλοῦτον ὁ μεγαλόδωρος Κύριος καὶ Θεός, ἵνα διανείμῃς αὐτὸν τοῖς ἐνδοέσι, καὶ ψυχὰς ἐμπλήσῃς πεινώσας, καὶ κατευφράνῃς σου τὴν καρδίαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς τῶν μελλόντων ἀνταποδόσεως.

Παραμπεδοὶ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον· Β φησὶ γάρ, « Οὐ πολλὰς μνησθήσεται τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ὁ ἀντί τοῦ, βραχύς ἐστιν ὁ ἀνθρώπινος βίος, καὶ τὸ στάδιον τῆς παρουσίας ζωῆς ὡκύμορον πέφυκε· καὶ τὴν ποσότητα τῶν ἡμερῶν τῆς ἰδίας ζωῆς ἕκαστος, εἰ βουλευθεῖ ἐξαριθμεῖν, ὀλίγας αὐτὰς καὶ οὐ πολλὰς εὐρήσῃ, καθὼς πού φησιν ὁ προφήτης Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ἀνακεκραγώς· « Τὴν ὀλιγοτητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγελόν μοι, ἵνα γνῶ τί ὕστερῶ ἐγώ· » καὶ πολλῶ δὲ πλεόν ὁ πατριάρχης καὶ θεοφιλὴς ὁ Ἰακώβ· « Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν μου μικραὶ καὶ πονηραί· » τὰς ὀλίγας ὀνομάσας μικράς. Ὁ δὲ φησιν, « Ὅτι ὁ Θεὸς περισπᾷ αὐτὸν ἐν εὐφροσύνῃ καρδίας αὐτοῦ, ὁ τοῦτο σημαίνει σαφῶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος πεφυκὼς ὁ Θεὸς ἐντιθεῖσιν εἰς τὰς ἀνθρωπίνας καρδίας τῶν μελλόντων τὴν ἔννοιαν, καὶ δίδωσιν αὐταῖς ἐν ἐλεημοσύναις καὶ οἰκτιρμοῖς πενήτων ζῆν βουλομέναις πλείονα περισπασμὸν τῆς πρὸς τοὺς πενομένους διαμονῆς· ἵνα καὶ πλείονος εὐφροσύνης ἐμπορηθῶσιν ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς ἀνταμείψεως τῶν μελλόντων. Εἰ γὰρ ὁ κατακαυχᾶται ἔλεον κρίσεως, ὡς φησιν ὁ ἀδελφόθεις καὶ μέγας Ἰακώβος· « Ἐστὶ δὲ τις ποιούμενος δαψιλὲς τὰς ἐλεημοσύνας, πῶς οὐχὶ πάσης πληρωθήσεται πνευματικῆς εὐφροσύνης; ὅταν εἰς εὐθύμῃσιν ἔλθῃ τῆς ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου μεταναστάσεως, ἐλπίζων ἀπολαβεῖν, ἅπερ ἐσκόρπισε, παρὰ τῆς πάντα ταλαντεύσεως τὰ ἀνθρώπινα δικαιοκρασίας θεοπροποῦς, ὡς καὶ μετὰ τοῦ προφήτου λέγειν Δαβὶδ· « Οἱ μοι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη· κατεσκήνωσα μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ· » καὶ σὺν τῷ Παύλῳ βοᾷ· « Ἐπιθυμῶ ἀναλῦσαι καὶ σὺν

A nominavit. Cum enim dixisset : « Et quidem omnis homo, cui dedit ipsi Deus divitias et substantiam, concessitque ei, ut ex ipsa vesceretur, et tolleret partem suam, et lætaretur in labore suo, » adjecit protinus : « Hoc donum Dei est, » id est, propterea tibi, o mortalis, divitias dedit munificentissimus Dominus ac Deus, ut eas egentibus distribuas, atque animas repleas esurientes, et cor tuum spe futurorum præmiorum lætifices.

Hoc vero ea etiam, quæ deinceps sequuntur, confirmant; ait namque : « Non enim dierum multorum vitæ suæ recordabitur, » velut si dicat : Brevis est hominis vita, ejusque stadium veloci plane cursu conficitur : ac numerum dierum vitæ suæ si numerare velit, paucos eos quisque, non multos inveniet, quemadmodum quodam in loco David propheta Deum alloquens dixit : « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi », ut sciam quid desit mihi ⁵⁵; » ac multo prius dixerat Deo charus patriarcha Jacob : « Dies annorum meorum parvi et mali (33); » qui pauci essent, parvos appellans. Quod vero ait : « Quia Deus occupat eum in lætitia cordis sui, » manifeste hoc significat, a Deo, qui bonus natura est et hominum amantissimus, horum animis inditam futuræ vitæ cogitationem, derique iis, qui erga egenos benigni semper ac misericordes esse student, propensionem quamdam majorem, quo inopes **151** libentius foveant : ut spe futurorum præmiorum exhilarati, cumulatiore gaudio complantur. Si enim « superexaltat misericordia judicium », quemadmodum ait magnus Jacobus Dei frater, quomodo qui se misericordem ac liberalem præbuerit, non omni lætitia spiritali cumuletur? Cum jam proximam ex hac vita transmigrationem lætus præsentiat, et recepturum se speret, quæ disperserit, judicio ejus divino justissimoque, qui cuncta hominum facta fonderat : itaque cum Davide propheta dicat : « Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est : habitavi cum tabernaculis D Cedar ⁵⁶; » et cum Paulo clamet (34) : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo (35). » Qui enim in

⁵⁵ Psal. ci, 24. ⁵⁶ Psal. xxxviii, 5. ⁵⁷ Jac. ii, 13. ⁵⁸ Psal. cxix, 5.

(55) Genes. xlvii, 9. Sed apud LXX leges : Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου, ἃς παροικῶ, ἕκατὸν τριάκοντα ἔτη· μικραὶ καὶ πονηრაὶ γεγονάσιν αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου.

(34) Illud dissolvi non perinde accipi solet, ab anima divisio significata proprie creditur, atque in Græco sermone sonat. Nam corporis cum tropus sit, et verbum totum nauticum, ut propterea funem sublaudiri oporteat, et sic explicari : Cupio funem ad projectionem dissolvi, sive religari, ut apud Catullum (Carm. 63, v. 174).

Persidius in Cretam religasset navita funem.

Hieronymus sane hunc locum attingens (lib. i Contra Rufin. n. 22). reddidit reverti, quod Rufinus etiam in Apologia lib. i, n. 26) retinuit. Nam hoc est ἀναλῦναι sive ἀναλῦσαι, ut habet Paulus, nempe reditus causa solvere ex hac vita, tanquam ex periculosa statione : quibus respondet ut quæ sequuntur, τὸ

δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί. Itaque Chrysostomus Pauli verba illustrans (hom. 4 in Ep. ad Philipp. n. 4), sic ipsum Apostolum affatur : Τί λέγεις; μέλλον ἐντεύθεν πρὸς τὸν οὐρανὸν μεθίστασθαι, καὶ μετὰ Χριστοῦ εἶναι, οὐ γνωρίζεις τί αἰρήσῃ; id est, Quid ais? cum hinc abiens ad cælum sis migraturus, et cum Christo futurus, ignoras quid eligas? Tum infra apertius : Οὐχ ἔχρην τὸ δόγηλον τοῦ μέλλοντος δεδοικέντα πρὸς τινὰ λιμένα σπεύδειν; Τίς ἔμπορος, εἰπέ μοι, θησαυρῶν μυρίων πλήρη τὴν δίχλδα ἔχων, παρὼν εἰς λιμένα καταδραμεῖν καὶ ἀναπαύεσθαι, εἰς τοιοῦτο θαλάττειν ἐστι; Nempe, Nonne oportebat incerta futuri temporis pertimescentem ad portum aliquem contendere? ecquis mercator navē vectus innumerabilem thesaurorum plena, si liceat confugere in portum ac requiescere, mari diutius factari malit? (55) Philipp. i, 25. Sed verba Pauli sunt, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.

hac vita ad Pauli et Davidis normam versati sint, nihil utique absurdum est, iisdem atque illos vocabus uti, cum eandem futurorum bonorum spem foveant. Ait deinde sapiens Ecclesiastes :

Ἀ Χριστῷ εἶναι. ὁ τοὺς γὰρ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωὴν ποιοῦσιν κατὰ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Δαβὶδ, οὗτοι ἀπεικάζονται καὶ τὰς αὐτὰς ἐκείνοις φάσκουσιν φωνάζειν ἐν ταῖς αὐταῖς τῶν μελλόντων ἁλίσκων. Εἰς τὰς τρεῖς σοφὸς· Ἐκκλησιαστής·

§ V.

CAP. VI. VERS. 1-6. *Est malum, quod vidi sub sole, et multum est super hominem : vir, cui dabit ipsi Deus divitias et substantiam et gloriam, et non est deficiens in anima sua ex omnibus, quæ desideravit, nec dat ei potestatem Deus manducandi ex eo : quia vir alienus comedit ex eo. Et hoc quidem vanitas et languor est pessimus. Si genuerit vir centum, et annis multis rixerit, et multitudo quæcunque fuerint dies annorum ejus, et anima ejus non repleatur ex bonitate, nec sepulcrum fuerit illi : dixi bonum super eum abortivum. In vanitate quippe venit, et in tenebris vadit; et in tenebris nomen ejus abscondetur. Et quidem solem non vidit, neque cognovit : requies huic super hunc, et vixit mille annorum redditus, et bonitatem non cognovit (36).*

Adversus pecuniæ cupiditatem ac plura habendi studium, vehementioremque **152** avaritiam, quæ in hominum animis maxime dominatur, eosque a divina charitate retrahit, quasi gladio districto, reprehensionem potissimum profert rationis plenam, et vitium hoc undique eliminare, atque ex hominum animis penitus evellere conatur. Quare nunc etiam varios eorum mores ac vices persequitur, qui omni ratione diti scire volunt, et quæ adepti sunt, hic in terris recondunt, ubi lineæ et fures effodiunt atque furantur : nec tam varias opes tamque amplas in cælum remittunt, cælestibusque thesauris inferunt, ubi non lineæ edit, non fures effodiunt aut furantur : atque adeo horum temeritatem demeritamque insectatur, qui omnia quodammodo ad adversarios suos hostesque transmittant. Nam cum ait : « Est malum, quod vidi sub sole, et multum est super hominem, » insanam illam avaræ mentis propensionem, quæ per orbem universum diffusa est, hominum esse multorum diserte indicat (37). Istud enim illis verbis significatur : « Et

Ἔστι πορνεία, ἣν εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ πολλὴ ἔστιν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον· ἄνθρωπος, ᾧ δώσει αὐτῷ ὁ Θεὸς πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα καὶ ἐξουσίαν καὶ οὐκ ἔστιν ὑστερῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ πάντων, ὧν ἐπεθύμησε, καὶ οὐκ ἐξουσιάζει αὐτῷ ὁ Θεὸς τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι ἄνθρωπος ἐσθίει ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης καὶ ἀβρῶστια πορνεία ἐστίν. Ἐὰν γεννηθῇ ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ πολλὰ ζήσεται, καὶ πολλὰ ἔσονται αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν αὐτοῦ, καὶ γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἐμπλησθήσεται ἀπὸ ἀγαθότητος, καὶ γὰρ ταῦτα οὐκ ἐγένετο αὐτῷ· εἴπω, ἀγαθὸν ἐστὶν αὐτῷ τὸ ἐκτρωμα· ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθεν, καὶ ἐν σκότεινι πορεύεται· καὶ ἐν σκότεινι ὄψεται καλυφθήσεται. Καὶ γὰρ ἥλιον οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἔγνω· ἀνάπαντος τοῦτω ὡς περ τοῦτο· καὶ ἐξῆς χιλίων ἐτῶν καθόδους· καὶ ἀπὸ τῶν οὐκ ἔγνω.

Πρὸς τὸ μάλιστα κατακρατῆσαν τῶν ἀνθρώπων γυνῶν καὶ τῆς θείας ἀγαπήσεως ἀνθελεῖται φιλοχρηματίαν καὶ τὴν φιλοκτημοσύνην πλεονεξίαν ἐπιτατικωτέραν, μάλιστα προβάλλεται τὴν λογικὴν μάχαιραν τῶν ἐλέγχων, πανταχόθεν ἀναστελλομένη, καὶ παντελῶς ἐκτριζούσα· περὶ πάντων γὰρ τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμφιλοχρεῖται ταῖς ἐτερότησι καὶ διαφοραῖς τῶν περὶ πάντων αἰτίαν πλουτεῖν βουλομένων καὶ θρηνημάτων ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ κλέπτει διορίζεται καὶ κλέπτουσιν· ἀλλ' οὐχὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀπαιτῶν καὶ ταῖς νοηταῖς ἀποθήκαις ἀποθησαυρίζονται τὸν τὸν ποικίλον καὶ παντοδαπὸν πλοῦτον, ὅπου οὐκ ἐσθίει, οὐτε κλέπτει διορίζουσιν καὶ κλέπτουσιν· ἀλλὰ παραπεμπόντων αὐτῶν ὅσον οὐκ ἀντιπάλους καὶ δυσμενεῖς ἐξελέγχων αὐτοὺς ἀβουλίαν καὶ ματαιοφροσύνην. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, « πορνεία, ἣν εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ πολλὴ ἐστὶ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, » τὴν ἀνὰ πάντας τὴν ὑφ' ἐκκλησιαστήν πολιτευομένην χρυσομανίαν καὶ φιλοκτημίαν οὕτως καὶ γνώμην αἰνιττεται τῶν πολλῶν ἀνθρώπων.

(36) Sed apud LXX quædam variant : leges enim... καὶ πολλὴ ἔστιν ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πάντων, ὧν ἐπιθυμῇ, καὶ οὐκ ἐξουσιάζει αὐτῷ ὁ Θεὸς τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι ἄνθρωπος ἐσθίει αὐτὸν..... Καὶ γὰρ ἥλιον οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἔγνω ἀναπαύσεως, τοῦτω ὡς περ τοῦτο..... καὶ ἀγαθότητην οὐκ εἶδε. Olymp. vero habet..... καὶ πολλὴ ἔστι ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον..... καὶ οὐκ ἔστι ὑστερῶν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀπὸ πάντος, οὐ ἐπιθυμῇ..... καὶ εἰ ἐξῆς χιλίων ἐτῶν καθόδους ἀγαθότητης οὐκ εἶδε.

(37) Vatablus ex Hebraicis verbum verbo reddit : *multum est apud homines. Sic et in Vulgatis : Et quidem frequens apud homines ; nec dissimulat Symmachus, qui habet παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Sanctos autem monachos designare subinde*

D noster mihi videtur, qui ut Gregorius Nazianzenus aiebat (orat. 12, p. 191, edit. Morell.) opes in periculo ponunt, possessionem in periculo, gloriam in contemptu, potentiam in infirmitate, cupiditatem in celibatu : Οἱ τρυφῶντες τῷ πλούτῳ, οἱ ταπεινοὶ ὑπὲρ τῶν οὐρανίων· οἱ μὲν τὸν κόσμον καὶ ὑπὲρ τὸν κόσμον, οἱ σαρκὸς ἐξουσίαν, ὧν μερὶς Κύριος, οἱ πτωχοὶ διὰ βασιλείαν καὶ διὰ πτωχείαν βασιλεύοντες. Id est : Qui delinunt minime studere pro deliciis habent, qui regi totius causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent, supra mundum sunt, qui etiam in carne extra se neminem vident, qui pro portione Domini laborant, et propter inopiam regnant.

ψῶς. Τοῦτο γὰρ ἐσήμενον εἰπὼν, « Καὶ πολλή ἐστιν ἡ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, » δηλῶν ὡς οὐχὶ πάντες ἄνθρωποι τὴν τοιαύτην ἔχουσι πονηρὰν νόσον. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ καὶ τινες οἱ τῆς προσπάθειας τῶν παρόντων ἑαυτοὺς ὑπεράρσαντες, καὶ τὸν ἀκτῆμονα προσλόμενοι βίον, ἅτε δὴ καὶ τὸ πολίτευμα ἔχοντες ἐν οὐρανοῖς, καὶ μὴ μόνον ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ὀψωσούν αὐτοῖς δεδομένων ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑστερήματος κοινωνοὺς λαμβάνοντες τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὺς. Τὸν πολὺν οὖν ἄνθρωπον αἰνιττόμενος ἔφη, « Καὶ πολλή ἐστιν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον. » Εἰπὼν δὲ, « Ἀνὴρ, ὃ δώσει αὐτῷ Θεὸς πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα καὶ δόξαν, » δείκνυσιν, ὡς πάντα τῆς θείας ἐξήρτηται προνοίας, καὶ πάντα θεόθεν πρυτανεύονται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ πλοῦτον εἴη, καὶ κτήσιν ἀρουρῶν, καὶ ἀμπελώνων μυρίων, καὶ δυναστείαν καὶ δόξαν, πάντα τῆς ἀπειροδυνάμου ἐξήρτηται θείας κρίσεως καὶ βουλῆς, καὶ καθ' οὗς ἂν οἶδε τρόπους κριμάτων ἀκαταλήπτους ἡμῖν ὄντας, οἷς μὲν δίδωσιν, οἷς δὲ οὐδαμῶς.

Εἰτα λαμβάνων, φησὶν, ἐκ Θεοῦ τὴν βασιλείαν τῶν εἰρημένων καὶ πολυτέλειαν ἄνθρωπος, καὶ τὴν μὲν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐμπιπλῶν τῶν ἰδίων ἐπιθυμιῶν ἀπασῶν, οὐ διανέμων δὲ καὶ διδοὺς τοῖς δεομένοις καὶ πένησιν, εὐρίσκειται σαφῶς ὁ τοιοῦτος, ὡς οὐδαμῶς ἐξουσιάσας τῶν δεδομένων αὐτῷ θεόθεν « πρὸς τὸ φαγεῖν ἐξ αὐτῶν. » Δι' ἣν αἰτίαν; Ὅτι, φησὶν, αἱ μὲν ἐπιθυμίαι παρῆλθον, καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἠφανίσθη τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ λιμῷ ταχέζεται χαλεπῷ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, μηδ' αὖτε ἀποθησαυρίσας ἐκείσε διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν πενήτων τὰ τῆς αἰωνίου καὶ διακωνιζούσης διατροφῆς ἔξενος γὰρ ἄνθρωπος διεδεξάμενος αὐτοῦ τὸν πλοῦτον, ἐκεῖνος φάγεται καὶ καταναλώσει πάντα ταῖς αὐτοῦ σαρκικαῖς ἡδοναῖς καὶ πράξει κιναιδοῖς τε καὶ μοχθηραῖς. Τοῦτο δὲ σημαντικὸν τῆς ἄκρας ἐστὶ ματαιότητος καὶ τῆς πονηρᾶς ἀβώστειας τῆς κατασχούσης τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ, καὶ καθελκυσάσης εἰς ἔθου πέταυρον καὶ θανάτου φοβράν. Τοῦτο δὲ, φησὶ, τὸ εἶδος τῆς ματαιότητος καὶ τῆς πονηρᾶς ἀβώστειας, οὐχὶ μόνον τῶν βραχύν βίον λαχόντων, καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἐσχατότας ὀλίγας ἐστίν, ἀλλὰ καὶ παραταθῆσεται τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ μέτρον εἰς ἔτη πολλὰ, καὶ πληθυνθήσονται τῆς ἐνταῦθα παροικίας αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν αὐτοῦ καθ' ὑπερβολὴν, ἀποστερήσῃ δὲ τῆς ἐν ἐλεημοσύναις καὶ διανομαῖς τῶν πενήτων παραλαμβανομένης ἀγαθωσύνης τὴν ἰδίαν ψυχὴν, τὴν ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν εὐρεθήσεται ματαιότητι καὶ πονηρὰν ἀβώστιαν ἐπιφερόμενος· οὐ γὰρ συνῆκεν, ὅτι θνητός ἐστι, καὶ πάντως ἀπορρώγῃσεται τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ χρημάτων ἄλλοι διαδίδονται τὴν ἀπόλαυσιν, πολλάκις ὄντες καὶ δυσμενεῖς, ὡς μὴ δὲ φρονέσαι τῆς προσήκούσης ἐκείνῳ ταφῆς· ἀλλὰ παρεωραμένον καταλιπεῖν καὶ παντελῶς ἀπρονόητον.

Τοῦτο δὲ πολλοῖς πολλάκις συμβέβηκεν, οὐκ ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν καθ' ἡμῶν.

PAUL. GR. XCVIII.

A multum est super hominem, » quæ declarant, non omnes homines tali morbo affectos esse. Sunt enim, sunt et quidam, qui superatis præsentium bonorum illecebris, et paupere vita præoptata, tanquam in cælis ævum agentes, non solum in eorum, quæ sibi a divina providentia quomodocunque **153** data sunt, sed in communionem demensi quoque sui egenos et mendicos accipiunt. Plerosque igitur hominum designans dixit: « Et multum est super hominem. » Illa vero subjiciens: « Vir, cui dabit ipsi Deus divitias et substantiam et gloriam, » ostendit, omnia a divina Providentia appendi, et divinitus singula hominibus administrari, sive divitias dixeris, sive agrorum possessiones, sive vineta magno numero, sive dominatum, sive gloriam, universa, **B** inquam, omnipotenti Dei judicio et voluntate appendi, eumque secundum consilii sui rationes, quas ipse novit, nos ignoramus, aliis quidem tribuere, aliis non tribuere.

Jam vèro cum homo, inquit, bonorum, quæ recensuimus, copiam et varietatem accipiat a Deo, si animo suo, quæ appetit, omnia sic indulgeat, nihil ut egenis et pauperibus distribuat atque impartiat; is profecto potestate usus nulla videtur in iis, quæ illi a Deo data sunt « ad comedendum ex ipsis. » Quam ob causam? Quia, inquit, desideria præterierunt, et voluptatum corporis evanuit multitudo; ipse vero, cum futuram attigerit vitam, dura fame contabescet, nullis illic thesauris benignitate erga pauperes comparatis, unde æterna illi et perpetua alimenta suppeditentur. Vir enim externus alter in ejus opes succedet, qui edat omnia, et corporis voluptatibus ac pudendis improbisque rebus impendens absumat. Id porro summæ vanitatis indicium est et pessimi languoris, qui mentem ejus rationemque occupavit, quique in inferni laqueus et in mortis perniciem traxit. Atque hæc, inquit, vanitatis et pessimi languoris species non eorum solum est, qui brevem nacti vitam, paucos ævi dies habuere; sed etsi producatur vitæ hominis mensura in annos plures, et dies annorum ejus et terrestris hujus habitationis in immensum multiplicentur, siquidem animam ipse suam bonitate **D** fraudarit, quam misericordia et largitate erga pauperes comparare sibi posset, pari ulique vanitatis pessimique languoris morbo laborare perget. Neque enim mortalem se esse in animum induxit, neque ex hac vita avulsum iri; res vero suas omnesque opes ad alios, sæpe et hostes transiuras, qui sic bonis ejus fruuntur, ut ne de justo quidem ipsius **154** sepulcro cura suscepta, neglectum plane, atque inglorium ignotumque derelinquant.

Quod multis profecto sæpe contigit, nec transactis tantum ætatibus, sed etiam nostra, ut omnes

Ταύτην δὲ παρεμπεδοί τὴν ἐκδοχὴν κἀν τοῖς Εὐ- Α
 αγγέλοις ὁ Κύριος φάσκων· « Καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώ-
 πῳ ἐκεῖνο, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, » τὸν προδότην Ἰούδαν
 ἐντεῦθεν δηλῶν. Ὁ δὲ σοφὸς Ἑκκλησιαστής ἀμέσως
 εἰπὼν, « Καὶ ἐξῆσε χιλίων ἐτῶν καθόδους, καὶ ἀγα-
 θωσύνην οὐκ ἔγνων, » τῶν πολλῶν καὶ παραπλήγων
 ἀνθρώπων ἐξελέγχει τὴν ἀδουλίαν καὶ ματαιοφροσύ-
 νην, οἷτινες ἀναιδῶς παρῆρσιάζονται, καὶ φασιν· Ἐγὼ
 τὰ ἔτη τῆς ζωῆς μου θέλω γενέσθαι πολλὰ, καὶ κατ-
 απολαῦσαι τῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ πᾶσαν ἔχειν ἀνάπαυ-
 σιν καὶ τρυφὴν· καὶ μετὰ τοῦτο τὰ τοῖς ἄλλοις ἀπαντή-
 σοντα κἀν ἐμοὶ συναντήσωσιν, οὐ φροντίζω. Κἀγὼ γάρ
 σὺν ἐκεῖνοις πᾶσιν ἔπομαι δεξιόμενος τὰς μὴ βλεπομέ-
 νας κολάσεις, ἐὰν ἄρα λοιπὸν καὶ γενήσονται. Ποῖον
 γὰρ ὄφελος εὐρήσεις, ἄνθρωπε, κἀν καθόδους ζήσεις χι-
 λίων ἐτῶν, οὐδὲν δὲ σεαυτῷ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς
 πρὸς πένητας μεταδόσεως ἀποθησαυρίσης πρὸς τὴν
 μέλλουσαν ζωὴν καὶ κατάστασιν; εὐρεθήσονται γάρ σοι
 τὰ χίλια ἔτη κατὰ τὸ τέλος τῆς παρουσίας ζωῆς ὡς
 ἓτος ἓν, ἢ καὶ μία ἡμέρα. Τί γὰρ ὠφέλησε τὸν γεν-
 νάρχη· Ἀδὰμ ὑπερβάντα τὸ ἑνακοσιοστὸν ἔτος, καὶ
 κατὰ τὴν χιλιοστὴν κάθοδον τῆς ζωῆς τεθνηκότα
 μετὰ τὴν παράδασιν καὶ παράπτωσιν; Ἄρ' οὐχὶ μία
 ἡμέρα τὸ πλῆθος τῶν ἐτῶν αὐτοῦ προφανῶς ἐλογί-
 σθη, εἰ μὴ διὰ φιλανθρωπίαν ἀνείκαστον ὁ μονο-
 γενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νέος Ἀδὰμ γεγονὼς ἐξῆρεν αὐ-
 τὸν τοῦ ᾄδου καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς; Εἰς τὰ
 φησιν ὁ Ἑκκλησιαστής·

§ VI.

Μὴ οὐκ εἰς τόπον ἓνα πάντα πορεύεται; Πᾶς C
 μόχθος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ· καὶ
 γε ψυχὴ οὐ πληρωθήσεται· ὅτι περισσεῖα τῷ
 σοφῷ ὑπὲρ τὸν ἄφρονα, διδοὶ πένης οἶδς πορευ-
 θῆναι κατέναντι τῆς ζωῆς. Ἀγαθὸν ὄραμα ὁφ-
 θαλμῶν ὑπὲρ πορευόμενον ψυχῇ. Καὶ γε τοῦτο
 ματαίωτος καὶ προαίρεσις πνεύματος.

Ἀνάνητον ἀποφηνάμενος, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν
 τοῦ καὶ πολλὴν αὐτῆς δεξαμένου παράτασιν, καὶ
 χιλίων ἐτῶν καθόδους ζήσαντος χωρὶς ἀγαθωσύνης,
 ἦγουν ἐλεημοσύνης καὶ διανομῆς καὶ διαδόσεως τῆς
 πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοῦς· ἀκολουθῶς καὶ διὰ
 τῶν ἐπομένων τὴν ἰδίαν δόξαν παρεμπεδοί, ταῖς
 τῶν πραγμάτων ἐναργεστάταις ἀποδείξεσιν εἰς βα-
 βαίωσιν κεχηρμένος. « Μὴ γάρ, φησὶν, οὐκ εἰς
 τόπον ἓνα τὰ πάντα πορεύεται; » δηλαδὴ πρὸς τὸν D
 γοῦν, ἐξ οὗπερ ἐλήφθημεν κατ' ἀρχάς; Εἰ δὲ καὶ
 τὸν ἀχώμορον καὶ τὸν μακρόδιον τὸ αὐτὸ πέρας
 ἐνδέχεται, καὶ τόπος ὁ αὐτὸς ὑποδέχεται, τί πλεον
 ἔχει οὗτος ἐκείνου, τὸ αὐτὸ τέλος εὐρίσκων καὶ τῷ
 αὐτῷ καλυπτόμενος τάφῳ τῆς γῆς, ἀλλ' ἢ μόνον
 τῶν πολυαπλασιῶν μόχθων καὶ πόνων τε καὶ κόπων
 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς χρονικῆς παραστάσεως τὴν
 σαρκοπυρίαν καὶ κακουχίαν καὶ σύνθλιψιν; ὥστε
 « ἄλλῳ ἐστι κατεγνωμένος καὶ κατοκεκρίμενος ὁ
 πλείων ζήσας τοῦ ζήσαντος ἐλάττω, καὶ μηδὲν ἔργον

²¹ Matth. xxvi, 24.

is ma mors oppresserit : cum eos potiori esse
 conditione agnoscat, quam qui vitam ad multos
 annos in flagitiis produxerint. Vide, si vacat, Gre-

Hanc vero interpretationem Dominus quoque in
 Evangeliiis confirmat, ubi ait : « Bonum erat ho-
 mini illi, si natus non fuisset », » Judam prodito-
 rem eo loco designans. Cum autem sapiens Eccle-
 siastes protinus addat : « Et vixit mille annorum
 reditus, et bonitatem non cognovit, » hominum
 multorum vecordium temeritatem redarguit atque
 amentiam, qui hæc jactant impudenter atque aiunt :
 Annos ego vitæ meæ multos esse volo, et cupidit-
 atibus indulgere, et omni otio ac voluptatibus
 frui : ac mihi post hæc si ea contigerint quæ aliis
 contingere, non curo. Nam et ego cum illis omnibz
 pergam, ut pœnas subeam illas invisibiles, si quid
 nempe superest, et illæ futuræ sunt. At ecquam
 utilitatem, o mortalis, invenies, vel cum ad annu-
 millesimum vitam produxeris, si nihil tibi, mise-
 ricordia et liberalitate erga pauperes, futurum in
 ævum mansuramque sedem seposueris? Nam tibi
 mille anni sub exitum vitæ hujus tanquam annus
 unus aut dies unus videbuntur. Quid enim proge-
 nitori Adamo profuit, quod annum nongentesimum
 supergressus sit, et millesimo vertente post lapsum
 ejus et excessum occubuerit? Nonne unus plane
 156 dies tot annorum ejus multitudo æstimata
 esset, nisi unigenitus Dei Filius ob incomparabi-
 lem erga genus hominum charitatem novus Adam
 factus, ipsum ex inferni faucibus et morte et
 corruptione eripuisse? Addit deinde Ecclesiastes :

VERS. 7-9. Nonne ad locum unum vadunt omnia?
 Omnis labor hominis ob os ipsius : et quidem anima
 non implebitur ; quoniam abundantia sapienti super
 insipientem, eo quod pauper novit ire ad faciem vitæ.
 Bonum est aspectus oculorum super ambulantiem
 anima. Hoc etiam vanitas et præsumptio spiri-
 tus (40).

Cum inutilem ostenderit vel omnem vitam ejus,
 qui longum in ævum producere potuerit, et mille
 annorum orbem impleverit, siquidem bonitatis
 expers fuerit, misericordiæ scilicet ac liberalitatis
 erga egentes atque mendicos : jam et iis, quæ
 sequuntur, sententiam confirmat suam, et præcla-
 rissimis usus rerum demonstrationibus compro-
 bat. « Nonne enim, inquit, unum ad locum vadunt
 omnia? » id est, eam ad terram, unde ab origine
 desumpti fuimus? Si autem et brevis et diuturnæ
 vitæ hominem idem terminus manet, idemque ex-
 cipit locus, quid amplius hic habet, quam ille,
 cum eundem ad finem recidat, et eodem terre
 sepulcro contegatur, nisi hoc unum, quod majores
 pro vitæ diuturnitate labores tulerit, ac plures et
 graviores molestias ægro afflictoque animo exantla-
 verit? adeo ut severiore sit judicio dammandus qui
 plus vixerit, quam qui minus vixit, et nullum
 bonitatis protulit opus; quod illi longius quoque

gorium Nazianzenum eadem sentientem in orat. 40
 (p. 653).

(40) Olymp.,... ὅτι τις περισσεῖα τῷ σοφῷ...

σως διέξεισιν εἰπών· « Ἀγαθὸν ὄραμα ὀφθαλμῶν ὑπὲρ πορευόμενον ψυχῇ, καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος· » τὴν ἐν ἐλπίσι τῆς μελλούσης ζωῆς πρόβλεψιν τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν ἐντεῦθεν παραινετόμενος, καθ' ἣν καὶ πρὸς ἦν πάντες· « οἱ ἐξ αἰῶνος τὸν Κύριον ὑπομείναντες, » ἐν πολυτρόποις κακουχίαις καὶ θλίψεσι διήνυσαν τὸ στάδιον τῆς παρουσίας ζωῆς· οἳ καὶ βέλτους εὐρέθησαν ἀριθλήως τῶν πορευομένων ἐν ταῖς ὁρμαῖς τῶν ψυχικῶν αὐτῶν βουλευμάτων πρὸς μόνον τὰ παρόντα καὶ φθειρόμενα κεχηγνότες, καὶ μηδεμίαν ὀπτικὴν κτησάμενοι τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν δύναμιν διὰ πίστεως πρὸς τὴν τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν πραγμάτων ὑπόστασιν· ἀλλ' ὅσα δὴ βυχικοί μὴ δεξαμένοι τὰ τοῦ πνεύματος, ταῖς βυχαῖς καὶ κοσμικαῖς τύρβαις καὶ τέρψεσι καὶ ῥαγισμῶναις παρὰ πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον ἀθλίως ἐζητιαν, ἐν ματαιότητι καταναλώσαντες· τὸ δολιχὸν τοῦ χρόνου διάστημα. Τοῦτο γὰρ αἰνιττόμενος ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής αὐθίς φησι, « Καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. » Ὡς ἡμεῖς ἐκφυρόντες τὴν μίμησιν, τὴν προβλεπτικὴν τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὀξυδερκίαν κατέναντι τῆς μελλούσης ζωῆς ἀνατείνωμεν, πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ πορευόμενοι, καὶ τοὺς πτωχοὺς ἐκτείροντες καὶ κυχρῶντες τοῖς πένησιν, ὥστε ὅπως, ἵνα πολλαπλασίους ἀντιδεξώμεθα Χριστόθεν χάριτος ἀμοιβάς· « Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχὸν δανεῖζει θεῷ, » φησὶ πού τοι λόγιον τῆς θείας Γραφῆς· καὶ ἦν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσομεν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὃς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ᾧ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Atinus sic edisserit : « Bonum est aspectus oculorum super ambulantes anima, hoc etiam vanitas et praesumptio spiritus ; » prospectum his designans spiritualium oculorum, dum futuram vitam speramus, propter quam et ad quam omnes, qui « a saeculo Dominum sustinuerunt », per aerumnas multas atque angustias praesentis vitae stadium absolvent (45) : qui et praestantiores sine dubio inventi sunt, quam ii, qui appetitui et cupiditatibus suis perpetuo indulgentes, ac praesentia solum et caduca inhiantes, tum nulla praediti facultate ad videndum spiritualibus oculis per fidem vera illa, quae speramus bona, sed veluti plane animales quae spiritus sunt, minime perceptis, vitam omnem suam in quotidiano mundi tumultu atque in volubilitatibus et desidiis misere exegerunt, diuturno temporis spatio in vanitate consumpto. Nam hoc ut significaret, sapiens Ecclesiastes iterum ait : « Hoc etiam vanitas et praesumptio spiritus. » Quorum nos imitationem aversati, perspicacem mentis aciem et totam spiritualium oculorum vim ad futuram vitam intendamus, victoriae praemium, ad quod Deus nos vocat, petentes, et quantum quisque potest, misericordia et largitate mendicis atque egentibus opitulantes : quo amplissimas a Christo remunerationes referamus : « Qui enim pauperis miseretur, feneratur Deo », ut est in oraculis divinarum Litterarum : et regni coelestis hereditatem adeamus cum ipso Christo Deo nostro, cui gloria et imperium cum omnipotente Patre et sancto bonoque ac vitae auctore Spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

LIBER SEXTUS.

§ 1.

Εἴ τι ἐγίνετο, ἤδη κέκληται ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ δὲ γινώσκει ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ δύνηται οὐ κριθῆναι μετὰ τοῦ ισχυροτέρου ὑπὲρ αὐτόν, εἰ εἰσὶ λόγοι πολλοὶ πληθύνοντες ματαιότητα. Καθυπογράφας καὶ κωμωδῆσας τὸν ἀνελετήμονα καὶ φειδωλὸν πλούσιον παντοδαπῶς καὶ ποικίλως, καὶ μέντοι τὸν πορευόμενον ἀπλῶς ταῖς ὁρμαῖς τῶν ψυχικῶν βουλευμάτων, καὶ μηδαμῶς στοιχειοῦντα

⁴⁵ Psal. xxvi, 44. ⁴⁶ Prov. xix, 17.

(45) Symmachum sine dubio noster hic sequitur, ut ipse haec ille sic reddidit : Βέλτιον προβλέπειν, ἢ περιεῖν αὐταρεσκία. Id est, Praestat providere, quam pnbulare prout libet, sive secundum vana animi desideria. Nam ψυχὴ etiam est τὸ ἐπιθυμητικόν· ut

159 Vers. 10. Si quid fuit, jam vocatum est nomen ejus, et cognitum quod est homo, et non poterit contendere cum fortiore super se, quia sunt verba multa multiplicanti vanitatem (46).

Divite jam, qui et immisericors sit et avarus, omnifariam multisque modis descripto ac notato, nec minus eo, qui non alium vitae ducem habet, quam appetitum animalesque cupiditates, ac nihil

cum ait Psalmista sanctus, Μὴ παραδῶς με εἰς ψυχὰς θλιβόντων με· id est, Ne tradideris me in animas tribulantium me. (Psal. xxvi, 12.)

(46) Apud LXX.... καὶ οὐ δύνηται κριθῆναι.

ἀλλοτριῶς ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύοντες, ὡς οἱ τὴν πλάτανον ἀνθρώπου, παραβαίνουσι τὴν κειμένην ὀνομασίαν. » Περαιεμένοι δὲ τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν καὶ διὰ τῶν ἀμέσως ἐπομένων ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· φησὶ γάρ·

Alicui confirmant, quam qui alienis nominibus res appellantes, velut qui platanum hominis appellatione designent, consuetam denominationem transgrediuntur⁴⁸. » Talem vero interpretationem iis etiam quæ protinus sequuntur, sapiens Ecclesiastes confirmat; ait enim :

§ II.

Τί περισσὸν τῷ ἀνθρώπῳ; οἷτις οἶδε τί ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς μεταίστετος αὐτοῦ; καὶ ἐποίησεν αὐτὰ ἐν σκιᾷ· οἷτις ἀπαγγελεῖ τῷ ἀνθρώπῳ, τί ἔσται ὀπίσω αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἥλιον;

Vers. 11. **161** *Quid plus homini? quis namque cognovit, quid sit bonum homini in vita ipsius secundum numerum dierum vitæ vanitatis ejus? Et fecit ea in umbra: quia quis annuntiabit homini, quid erit post eum sub sole (48)?*

Μονονουχὶ γάρ φησιν· Εἰ γὰρ τοσοῦτον ἀπολειπόμενος σοφίας καὶ φρονήσεως ὁ ἀνθρώπος εὐρηται πρὸς τὴν ἰδίαν γνῶσιν, ὡς μὴ δὲ τὰ κατ' αὐτὸν διατιθέναι πρεπόντως καὶ συμφερόντως, ἀγνοεῖν δὲ καὶ τὸ κυρίως ἀγαθὸν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ κακὸν καὶ φαῦλον ἀνθραϊσθαι καὶ πράττειν· πῶς μὴ ἐν τῇ πλὴν ἔχων καὶ περισσὸν πρὸς διάγνωσιν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ μειζόνων καὶ βελτιόνων, ἐριστικὴν ἐμιλλαν ἐξισχύσει ποιεῖσθαι πρὸς τὸν πάντων ἐπέκεινα καὶ μόνον ἀπειροδύναμον Κύριον, τὸν καὶ μόνῃ βουλῇ τῶν γεγονότων ἕκαστον οὐσιώσαντα καὶ παραγαγόντα πρὸς ὑπαρξιν, καὶ ταῖς προσφύσει καὶ προσφόροις ὀνομασίαις χαρακτηρίσαντα παρευθὺς; Τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ ὁ προφήτης Ἠσαῖας φησὶν· « Ὁ ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, καὶ πάντα καλῶν ἐξ ὀνόματος, » δηλῶν ἐντεῦθεν, ὡς ἅμα τῷ γεγονέναι καὶ τὴν πρόσφορον ἔλαχεν ἕκαστον προσηγόραν παρὰ τοῦ Κτίσαντος, ἣν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀλλοιωσά τὸ παράπαν ἰσχύσειεν· ἀλλ' ὥσπερ ἕκαστον τῶν γεγονότων εὐρηται διαμένον κατὰ τὴν φύσιν ἀμετάβλητον, μηδεμίαν παραλλαγὴν προσιέμενον ἐν τε τοῖς ἀψύχοις καὶ τοῖς ἐμψύχοις· καὶ τὸ παράπαν οὐδεὶς ἀνθρώπων εὐρηται δυνηθεὶς ἐναλλάξαι τινὰ καὶ μεταβάλλειν φύσιν πρὸς ὅπερ οὐ γέγονε· τοῦτο γὰρ ἐσήμανε καὶ τοῖς ἀνόπιν λόγοις εἰπὼν, « Τί τὸ γεγόνος; Αὐτὸ τὸ γενησόμενον· » οὕτως οὐδὲ τις τῶν ὄντων ἀλλοιωσά τινα δυνηθεῖν πρὸς ἡγορίαν. Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, αὐτὰ ἔστιν εἰς τὸν αἰῶνα· ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Νῦν οὖν φησι, « Τίς οἶδε τί ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς μεταίστετος αὐτοῦ; καὶ ἐποίησεν αὐτὰ ἐν σκιᾷ· » τουτέστιν, ἀγνοοῦντι τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ κυρίως ἀγαθοῦ τὴν κτήσιν, καὶ διὰ τοῦτο πορευομένῳ ταῖς ματαιοπράξεσιν παρὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον, αἱ καὶ παρελεύσονται δίχην σκιᾶς, τίς αὐτῷ διαγγελεῖ τὰς συμβησομένας βιωτικὰς περιπετείας καὶ συμφορὰς ὑπὸ τοῦτον τὸν ἥλιον; Μὴ δὲν γὰρ ἀπευκαίον ἐλπίζων ἀπὸ τοῦ εἶναι περίβλεπτος καὶ περιφανής, καὶ μυρίαις περιστοιχισθαι τῆς προσοῦσης αὐτῷ καταδυναστείας λαμπρότησιν,

Tanquam si hunc in modum loqueretur : Nam si adeo sapientiæ prudentiæque expertus inventus est homo in iis, quæ ad cognitionem ipsius pertinerent, ut nec res suas recte atque utiliter ordinaret, et quod præcipue bonum esset, nesciret, itaque malum atque inhonestum præferret ac sectaretur : quomodo is plus aliquid valeat instructusque sit ad ea cognoscenda, quæ altiora sunt et majora atque potiora, inque certamen cum eo venire possit, qui summus omnium Dominus est et unus omnipotens, qui sola voluntate, quæ facta sunt, ut essent exsisterentque, perfecit, et aptis ac convenientibus appellationibus statim designavit? Hoc vero et Isaias propheta indicans ait : « Qui educit in numero mundum ejus, et omnia vocat ex nomine (49). » Quibus ostendit, singula, quo tempore condita sunt, eodem et nomen a Conditor congruunt nacta esse, quod nemo hominum commutare ulla ratione posset : ut quemadmodum singula, quæ facta sunt, eadem natura atque immutata manere vides, varietate omni, sive inanima sint, sive animam habeant, rejecta; ac nemo hominum inventus unquam est, qui vel unius rei mutare naturam posset, atque ad id transferre, ad quod facta non esset; hoc enim et superius significavit, cum dixit : « Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est⁴⁹; » sic nullam rei ullius appellationem invertere potuerit. Omnia enim, inquit, quæ fecit Deus, ea sunt in sæculum, nec de his demere quidquam licet. Nunc igitur addit : « Quis cognovit, quid sit bonum homini in vita ipsius secundum numerum dierum vitæ vanitatis ipsius? et fecit ea in umbra; » id est, homini, qui boni præcipui adipiscendi rationem ignorat, ac propterea totam impendit vitam **162** vanis in rebus, quæ umbræ instar pertransibunt, quis futuras hoc sub sole vicissitudines vitæque ærumnas prænuntiabit? Cui enim funesti nihil sibi metueret, quod conspicuus esset atque spectabilis, multoque dominationis

⁴⁸ Arist. Topic. lib. II, I. ⁴⁹ Eccles. I, 9.

(48) Olymp.... Τῷ ἀνθρώπῳ; τί ἔσται αὐτῷ; καὶ ἐποίησε αὐτὰ ἐν σκιᾷ.... omittis, quæ intermedia sunt. In edit. Vatic. inde incipit caput VII.
(49) Isa. XL, 26. Sed apud LXX legimus, 'Ο

ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, πάντα ἐκ' ὀνόματι καλέσει ἀπ' πολλῆς δόξης, καὶ ἐν κράτει ἰσχύος αὐτοῦ.

suae splendore ornatus incederet, in ultimam recideret ignominiam, ac ludibrio esse coepit et omnibus in miserijs versari. Quod si eorum, quae sibi impendent, nihil praeoscit, nec quae secutura sit conversio rerum atque ruina, quomodo certamen inibit cum virtutum Domino, qui et rerum existentium naturas produxit, et scite his apteque nomina imposuit?

Notato igitur improhatoque etiam illo, qui superbia elatus multa, ad conditarum rerum denominationes melius aliquid comminisci sibi videatur, quod reliquum est, hortatur atque suadet, ut honestis recteque factis partam appellationem pluris aestimemus, argutasque et leves de novorum nominum inventionibus, quae rebus magis convenient, cavillationes relinquamus: unam vero hanc, ut decet, curam suscipiendam arbitremur, ut honesta vitae ratione illud nobis nomen adipiscamur, quod laudabiles ac beatos facere potest; ait enim:

CAP. VII. VERS. 1. *Bonum est nomen super oleum bonum, et dies mortis super diem natalitatis ejus* (50).

Olei proprium est exhilarare ac lenire, et doloribus, qui ex inaequalitate aliqua obveniant, hominum naturam liberare: olei utique, quod externo plane careat vitio, nec ob vetustatem productionemque temporis, naturalem sinceritatem puritatemque qualitatibus suae propriam immutavit, aut aliqua deterioris permistione corruptum vitiatumque sit; quodque et odorem servet suum, et propriam puramque in ipso gustu suavitatem exhibeat. Enimvero huiusmodi oleo, quod ad excellentiae significationem bonum nuncupatur, melius multo atque praestantius **163** bonum nomen est, quod ex recte factis atque ex virtute, tanquam ex oleis, exprimitur ac generatur. Nam oleum quidem, cum edulis inspersum fuerit, ea esui jucundiora facit ac suaviora. Quo illud Davidis prophetae pertinet dictum: « Exhilarat faciem in oleo »; pinguefacit nempe ac laetificat quodammodo naturam, quod ciborum humores diluat ac temperet. Bonum autem nomen, quod arbor veluti misericordiae et temperantiae et patientiae et mansuetudinis, atque pudicitiae etiam ac virginitatis producere solet, non eum solum, qui adeptus est, hilarem efficit et omnibus plane amabilem; sed etiam ad alios omnes bonae qualitatibus suae odorem ac suavitatem diffundit, ac eos etiam et exhilarat et tranquillat, superbis acerbisque moribus exuens, atque immitibus et illiberalibus animi affectionibus,

⁵⁰ Psal. CIII, 15.

(50) Ne hic quidem noster discedit a Symmacho, qui τὸ ἀγαθὸν reddidit ὁ συμφέρεται· ait enim: Τίς γὰρ οἶδεν ὁ συμφέρεται; Quis enim novit, quid expediat? at quae sequuntur: Et fecit ea in umbra, in Vulgatis ad vitae dies referuntur: Numero die-

A εἰς τὴν ἐσχάτην ἀδοξίαν παρεβύη, καὶ καταπίεστος ὤφθη καὶ πάσης ἀθλιότητος πλήρης. Εἰ δὲ μὴ δὲν τῶν ἐπομένων αὐτῷ προγινώσκει καὶ συμπεριμένον πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρα μεταβολὴν καὶ μετῴψωνται, πῶς ἀμιλλήθησεται τῷ Κυρίῳ τῶν ἀγαθῶν, τῷ καὶ τὰς φύσεις παράγοντι τῶν γυνόντων, καὶ τεθεικότι καὶ τὰς σφῶν ὀνομασίας προσηύκας προσφύρας;

Κωμωδῆσας οὖν καὶ φαυλίσας καὶ τὸν διὰ πᾶν ὑπεροψίαν οἰόμενον βελτίον τι ταῖς τῶν γυνόντων ὀνομασίαις ἐπινοεῖν, εἰσπηγείται λοιπὸν καὶ περὶ ἐγγυθὲ τὴν διὰ τῶν πράξεων τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ δαίμων προσηγορίαν περὶ πολλοῦ ποιέσθαι, καὶ τὴν μὲν ἐρεσχελίας καὶ λίσχας τὰς ἐν ταῖς κατωτάταις ἐξευρέσει τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τοῖς γυνόντων καταλιπεῖν· μίαν δὲ ταύτην φροντίδα προσηύκας ἀναλαβεῖν τοῦ διὰ τῶν σπουδαίων πράξεων ὀνομαστὴν αὐτῷ περιποιήσασθαι τὸ ἐπαινετὸν καὶ μῆτιρ κεκτημένην· φησὶ γάρ·

§ III.

Ἄγαθὸν ὄνομα ὑπὲρ ἑλαίων ἀγαθὸν καὶ ἐπὶ θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν γεννήσεως αὐτοῦ.

Τὸ ἑλαῖον ἱλαρύνειν πέφυκε καὶ προσημειοῦται τῶν παρεμπιπτουσῶν ἀχθιδόνων ἐκ τῆς ἐλαίας τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερίαν διὰ δηλαδὴ τὸ πάσης ἀπηλλαγμένον κακίας τῆς ἐξ ἡμῶν καὶ μὴ ὑπὸ καλαιδέτου καὶ χρονικῆς ταπεινότητος παρεκτραπέν τῆς κατὰ τὴν ἰδίαν ποιότητος τῆς εὐκρινείας καὶ καθαρότητος, μὴ ὅτι ὑπὸ τῆς ἐλαίας χεῖρονος προσδιαφθάρει καὶ παρὰ τὴν ἀλλὰ διασῶζον τὸ εὐώδες καὶ τὸ ἡδὺ τῆς γεννητικῆς ποιότητος ἀκρατον. Τοῦτου τοίνυν τοῦ κατὰ τὴν ἀγαθοῦ παραληφθέντος ἑλαίου πολλὰ μῦθον ἀγαθὸν ὄνομα τὸ ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ τῶν ἀρετῶν ἐλαίων ἐκπαιζόμενον καὶ γεννώμενον· ἡ νόστιμος ἐστὶ καὶ χρεῖστον. Τὸ μὲν γὰρ προσεπαινετὸν τῶν τοῖς ἐδωδίοις ἱλαρωτέραν καὶ προσεπαινετὸν αὐτῶν καθίστησι τὴν μετὰ τὴν ὁπότε αἰνιτικῶς ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐφησε· « Τοῦ ἱλαρύναι πρόσωπον ἐν ἑλαίῳ »· καὶ παίζει καὶ προσλαρύνει πᾶς τὴν εὐωδίαν δὲ δὴ τοὺς χυμοὺς τῶν βρωμάτων πρὸς τὸ βελτίον καθιστῶν. Τὸ δὲ ἀγαθὸν ὄνομα, ὃ γεννᾷ οὐ μόνον τὸν δένδρον τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς σωφροσύνης, ἀλλὰ καὶ τῆς μακροθυμίας καὶ τῆς πραότητος, ἣ καὶ τῆς ἀγνείας καὶ παρθενίας, οὐ τὸν ἔχοντα μόνον καὶ δεικνυσιν ἱλαρὸν καὶ πᾶσιν ἐκπαιρσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλους πάντας ἀφίησι τὸ εὐώδες καὶ τὸ ἡδύ τῆς ἀγαθῆς ποιότητος, καὶ προσλαρύνει καὶ τὸν ἡμερὸς κακείνους, καὶ τῶν ὑπεροπτικῶν καὶ περὶ τῶν καὶ τῶν ἀνελετημένων καὶ φειδωλῶν διατίθει-

rum peregrinationis suae, et tempore, quod est umbra praeterit. Isidorus vero nostras sic exponit: *Fecit enim dies hominis Deus similis umbræ.* Sed apud LXX desideratur αὐτοῦ.

καὶ τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων τῆς ἀγριωτέρας καὶ θη-
ριωδεστέρας ζωῆς ἀπαλλάττει, διὰ τῆς ἀγαθῆς φή-
μης πρὸς τὴν ἰδίαν ζήτησιν καὶ κτήσιν προσεφελ-
κόμενον.

Παραμπεδοὶ δὲ τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν μᾶλλον ὁ
Σύμμαχος εἰπὼν, « Ἀμεινον δνομα ἀγαθὸν μύρου
εὐώδους, » δεικνὺς ἐμφανῶς, ὡς τὸ κατασκευαζό-
μενον μύρον ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων εἰδῶν ἀρω-
ματικῶν οὐ τοὺς πλησιάζοντας μόνον εὐωδιάζει καὶ
πληροῖ τῆς ἰδίας τερπνότητος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς
πρόβρω παραπέμπει τῆς εὐωδίας τὴν ὁσφρασίαν·
οὕτω καὶ συντεθέμενον ἐκ τῶν κατ' ἀρετὴν ἰδιότη-
των δνομα ἀγαθόν, οἷον ὀχήματι τινὶ τῷ ἀέρι χρη-
σάμενον, διὰ τῆς ἀγαθῆς φήμης καὶ πρὸς τοὺς
πρόβρω τέρω παραπέμπει τὴν εὐωδίαν· καθὼς φησι
καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος· « Χριστοῦ εὐωδία
ἔσμεν ἐν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς
ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὁσμή ζωῆς εἰς ζωὴν, οἷς δὲ
ὁσμή θανάτου εἰς θάνατον. »

Εἰτά φησι· « Καὶ ἡμέρα θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν
γεννήσεως αὐτοῦ. » Τίνος; Δηλαδή τοῦ σπουδαίου
καὶ κατ' ἀρετὴν διαζώντος, καὶ τὸ ἀγαθὸν δνομα
κατασκευάσαντος· ἐαυτῷ καὶ συνθέντος ἐκ τῶν ποι-
κίλων καὶ παντοδαπῶν ἔργων τῆς εὐαγγελικῆς καὶ
πνευματικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως. Ὁ γὰρ
θάνατος τοῦ τοιοῦτου τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγώνων καὶ
πόνων πέρας ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸ μακά-
ριον τέλος αὐτὸν παραπέμπον, τιμιωτέραν καὶ προσ-
φιλεστέραν δεικνύσι τῆς τελευτῆς τὴν ἡμέραν, τῆς
κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν εἰς τὸν βίον πάροδον
παραληφθείσης ἡμέρας. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ πολλῶν
πειρατηρίων καὶ δεινῶν καὶ θλίψεων καὶ περιστά-
σεων εὐρίσκεται πρόξενος· οὐ μόνον τῶν ἀπὸ τῶν
ἐξωθεν παρεισεχεκρίμενων συμφορῶν ἀδοχῆτων,
ἀλλὰ καὶ πολλῶν πρῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν φύσιν εἰω-
θότων γίνεσθαι συμπτωμάτων. Νόσοι γὰρ ἀλλεπάλ-
λῃτοι καὶ διαφόρων καὶ ποικίλων παθῶν ἐπαναστά-
σεις περιστοιχοῦσαι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ τοῦ
θανάτου φευκτοτέραν πολλὰκις ἀπέδειξαν, καθὼς
αἰνίττεται καὶ τὸ λόγιον τῆς γραφῆς τοῦ Ἰωβ τὸ
φάσκον· « Ἴνα τί γὰρ δέδοται τοῖς ἐν πικρίᾳ φῶς,
ζωὴ δὲ ταῖς ἐν ὀδύναις ψυχαῖς; Οἱ ἱμεῖρονται τοῦ
θανάτου, καὶ οὐ τυγχάνουσιν. » Ἡ δὲ τῆς τελευτῆς
ἡμέρα τοῦ σπουδαίου καὶ κατ' ἀρετὴν διαλάμψαντος
ἀπολυτροῦται μὲν κακίλων ἀπάντων, ἅτε δὲ τῶν
βιωτικῶν πειρατηρίων ἐπιφερομένη τὴν παῦλαν·
ἀρχὴν δὲ δίδωσι τῷ καλῶς ἀγωνισαμένῳ, καὶ τὸν κατ' ἀρετὴν τελευτῶσαντι δρόμον, καὶ τὴν πίστιν τη-
ρήσαντι, τῶν μακαρίων ἐπάθλων καὶ τῶν τῆς δικαιοσύνης στεφάνων.

³⁷ Job III, 20. ³⁸ II Tim. IV, 7.

(51-2) Id ipsum ex Symmacho protulerat Olympio-
dorus (p. 644 E in Auct. Duc.). Cæterum et ipsa
vox *oleum* sæpe pro unguento usurpatur : ut
apud Lucam, *Oleo capui meum non unxisti* (c. VII,
v. 46). Atque id Latinis familiare fuit : *Nemon' oleum feret ocium?* dixit Horatius (Sat. VII, l. II,
v. 34), de oleo ad unctionem in balneis : et *oleum gratissimum* in thermis datum sæpe exhibent inscri-
ptiones antiquæ, ut alias adnotavimus (De ss. inscr. p. 91), quod Apuleius *oleum balsamum* ap-
pellavit.

cæterisque *teræ* atque *agrestis vitæ viliis*, simul
et, bona fama proposita, ad sui ipsius pervestiga-
tionem atque adeptionem perducit.

Porro interpretationem hujusmodi Symmachus
potissimum confirmat, qui ait : « Melius nomen
bonum unguento fragrante(51-2), » non obscure de-
clarans, quemadmodum unguentum, quod e multis
variisque aromatis componitur, non vicinos tantum
odore perfundit ac suavitate complet sua, verum
etiam ad longinquos non minus gratam fragran-
tiam transmittit; sic nomen bonum, quod ex vir-
tutis proprietatibus constat, tanquam aeris ope ad
vehendum utatur bona utique fama ad remotiores
etiam diffundere odorem suum. Quare et Paulus
magnus Apostolus : « Christi, inquit, bonus odor
sumus in Deo in iis, qui salvi sunt, et in iis,
qui pereunt, aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis
autem odor mortis in mortem (53). »

Ait deinde Ecclesiastes : « Et dies mortis super
diem nativitatis ejus. » Cujusnam? Probi omnino
et ad virtutis normam viventis, bonumque sibi
nomen adepti, ac multis **164** variisque evange-
licæ et spiritualis institutionis operibus promeriti.
Hujus enim mors susceptorum pro virtute certa-
minum laborumque terminus est, qui cum eum ad
beatum transferat finem, pretio atque amore
dignum magis ostendit mortis diem, quam eum,
qui genitis aditum in hanc vitam pajefecit (54).
Nam ille quidem periculorum multorum et ærum-
narum et dolorum et necessitatum vim nobis
ingentem attulit; nec solum calamitatibus objecit,
quæ præter opinionem adrepunt extrinsecus, sed
etiam casibus iis, qui jamdiu natura incidere con-
sueverunt. Morbi enim ita alternant, et tot animi
affectiones ac motus humanam obsident vitam, ut
sæpe morte tristiores ostendant : quod et divino
Jobi oraculo designatur, ubi ait : « Quare misero
data est lux, et vita his, qui in amaritudine animæ
sunt? qui exspectant mortem, et non venit? »
Dies autem mortis ejus, qui probe vixit et virtute
enituit, illis quidem omnibus liberat, cum pericu-
lorum vitæ finem asserat, et ei, qui bonum certa-
men certavit, et cum virtute cursum consummavit,
fidemque servavit, exordium adducat beatorum
præmiorum, et justitiæ coronam imponat³⁸.

(53) II ad Cor. II, 15. In Vulgatis legimus....
ἐσμέν τῷ Θεῷ.... et οἷς μὲν ὁσμή θανάτου εἰς θάνα-
τον· οἷς δὲ ὁσμή ζωῆς εἰς ζωὴν.

(54) Hunc Ecclesiastæ locum Christiani veteres
ob oculos habuisse videntur Mazochio, quando
transitum ex hac vita vocarunt *Natalem* aut Γενέθλια
seu Γενέσια (Spic. Bibl. t. II, p. 224). Velut cum
ait Augustinus : « Digne Natalem istorum colimus,
quos beatius æternæ vitæ mundus edidit, quam
mundo maternorum viscerum partus effudit. »
(Sermon. 10 De Sanctis)

Plus igitur honoris et commodi dies mortis ejus, A qui probus fuit, et virtute inclaruit, quam dies nativitatē habet. Nam illud profecto omnes norunt, nunquam contingere, ut dies nativitatē diem mortis honore afficiat. At contra dies mortis, vitæque supremus innumerabilium hominum natalem diem illustravit : quemadmodum ex iis per facile est cognoscere, qui per omnes ætates sanctitate floruerunt : de quibus ait Propheta : « Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur »⁹⁹. Quippe beatus horum omnium exitus ortum quoque beatum declaravit. Ait deinde Ecclesiastes :

Πλεον οὖν τὸ τίμιον ἔχει καὶ προτιμώμενον ἡμετέρας τῆς ἡμέρας τοῦ σπουδαίου καὶ κατ' ἐξουσίαν διαλάμπαντος τῆς κατὰ τὴν γέννησιν παρουσίας ἡμετέρας· ἴσασι γὰρ ἅπαντες ἀληθῶς, ὅτι ἡμέρα γεννήσεως οὐδέποτε πέφυκε τοῦ θανάτου ἡμέραν τιμῆν· ἀλλ' ἐμπαλιν τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευτῆς ἡ ἡμέρα τὰς τῆς γεννήσεως ἡμέρας ὑπερβύνησεν ἀναριθμήτων ἀνθρώπων· ὡς ἐπὶ τῶν τοῦ παντός αἰῶνος ἀποφανεμένων ἁγίων καὶ ἰσχυρῶν ἐστιν εὐπετέρες, περὶ ὧν φησὶν ὁ Προφήτης, « Τίμησθε αὐτοὺς, καὶ ὑπὲρ ἁμῶν πληθυνθήσονται »· τῶν γὰρ τοιοῦτων ἀπάντων τὸ μακάριον τοῦ καλῆς καὶ τῆς γεννήσεως ἀπέφηνεν. Εἰς τὴν Ἐκκλησιαστής·

165 § IV.

VERS. 3. Bonum ire ad domum luctus, quam ire B ad domum conviviū : eo quod hic est finis omnis hominis.

Finem rerum quarumque contemplatus sapiens Ecclesiastes, cujus quidem exitum laudabilem agnoscit atque beatum, hanc et utiliore ac honore digniorem scite denominat, et contrariis ad comparationem opponit. Etenim postquam in domo luctus dolorem versari vidit et fletum et caducæ hujus hominum vitæ, tanquam multis fere acerbisque lacrymis et planctibus plenissimæ condemnationem : quæ hoc nempe homini præstant, ut ad futuræ vitæ æternitatem considerandam, vel si animo obduruerit, excitetur, atque adeo contracto fastu compressoque superbarum cogitationum fremitu, se a corporis voluptatibus atque a pravis obscenisque factis contineat (55) : contra vero conviviū domus ei visa sit homines ad rerum potiorum oblivionem deducere, et ad pejora atque temporaria plane et caduca amplectenda pellicere : idcirco ait : « Bonum ire ad domum luctus magis quam ad domum conviviū. » Quam ob causam? Quia illic quidem argumentum invenit et fontem beatitudinis : « Beati enim, dictum est, qui lugent, quia ipsi consolabuntur »¹⁰⁰; hic vero miseriarum : « Væ enim ridentibus »¹⁰¹, evangelica interminatur sententia. Domum autem luctus appellavit vel ab iis, qui defunctum plorant : « Super mortuo enim educ lacrymas »¹⁰², sacris alicubi in Litteris legimus : vel ab iis, qui peccata sua lugent, et confessione (56)

Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου· καθ' ὅτι τοῦτο τέλος πάντος ἀνθρώπου.

Πρὸς τὸ τέλος ἀποβλέπων ἐκίστου τῶν πραγμάτων ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, οὗ μὲν βλέπει τὸ ἐπαινετὸν καὶ μακαριστὸν, τοῦτο καὶ προτιμώμενον καὶ τιμιώτερον προσφυῶς ὀνομάζει, καὶ ἐν τῇ συγκρίσει τῶν ἀντιθέτων. Καὶ γὰρ ἐν τῷ μὲν οἴκῳ τοῦ πένθους εἶδεν ἔχοντα κατὰ τὴν κλαυθμὸν καὶ τῆς παρούσης καὶ φθιούσης ἀνθρώπων ζωῆς κατάγνωσιν, ὡς ἀναρίστου κυρίας πολυσχεδῶν λυπηρῶν καὶ δακρύων καὶ πόνων, δι' ὧν εἰς ἔννοιαν ἔρχεται τῆς ἀκατάμελλου ζωῆς ὁ καὶ λιθῶδη καρδίαν ἐπιμελῆς ἄνθρωπος, ἀντιτεῦθεν συστέλλεται καὶ κατατρεχὴ καθυψήσιν ἀπὸ τοῦ φουσμήματος καὶ φρεσίνων τῶν ἀλαζονικῶν ἐνθυμήσεων καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν φαύλων καὶ κινεῖδων ἀναπτύσσεται πράξεις· ὁ οἶκος δὲ τοῦ πότου τοῦτο παρασκευάζει τῶν κρειττόνων λήθην λαβὴν τοῖς δὲ χεῖροσι προσαρμόσσει καὶ τοῖς προσηγορευμένοις· τοῦτου χάριν φησὶν, « Ἄγαθον πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ εἰς οἶκον πότου »· Δι' ἣν αἰτίαν; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ὑπὸ πόνου εἰς μακαριότητα πρόξενον· « Μακάριοι· γὰρ οἱ οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται »· ταῦθα δὲ ἀθλιότητος· « Οὐαὶ· γὰρ οἱ τοῖς γέλοις ἐπὶ τῇ γῇ· πρὸς τῆς εὐαγγελικῆς ἀποφάσεως· « οἱ πενθοῦντες ὡνόμαζεν ἢ τῶν ἐπὶ τῇ τελευτῇ τεθνηκότος πενθοῦντων· « Ἐπὶ· γὰρ τῇ

⁹⁹ Psal. cxxxiii, 18. ¹⁰⁰ Matth. v, 5. ¹⁰¹ Luc. vi, 25. ¹⁰² Eccli, xxxviii, 16.

(55) Eodem pertinent, quæ habet Chrysostomus, eadem Ecclesiastæ verba explicans : « Ἀγαθὸν γὰρ τις ἐπιβῆ τῶν προθύρων τῆς οἰκίας τῆς τὸν νεκρὸν ἔχουσας, καὶ τὸν τελευτηκότα εἶδεν ἄφωνον κεῖμενον, καὶ τὴν γυναῖκα τὰς τρίχας τίλλουσαν, τὰς παρειαὶς καταξάνουσαν, τοὺς βραχίονας κατατέμνουσαν, καταστέλλεται, σκυθρωπάζει· καὶ τῶν συγκαταβῆμένων ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον οὐδὲν ἕτερον φησὶν, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐδὲν ἐσμεν, καὶ ἡ κακία ἡμῶν ἀφανίσθη. Τί τοῦτων φιλοσοφώτερον τῶν βημάτων γένοιντο ἂν, καὶ τῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν ἐπιγινώσκωμεν, τὴν πονηρίαν διαβάλλωμεν, καὶ μηδὲν εἶναι τὰ νομίζωμεν; Id est : Simul enim ac quisque mortuum habentis vestibulum ascenderit,

defunctum intuitus intus jacentem, et intellēntem crines, lacerantem genas, brachia dentem, componitur, rutilum dejicit; et confidens quisque ad proximum nihil aliud loquitur, illa, nihil nos esse, et ineffabilem nostram essentiam. Quid his verbis sapientius esse possit, et naturæ utilitatem agnoscamus, et nostram animus improbitatem, et presentia nihil esse certum. (N. 2, hom. 15, ad pop. Antioch.)

(56) Non hic solum, sed infra etiam confitemur sive ἐξαγόρευσιν memorat nosier : ait et (§ 5 hujus libri), qui in domum luctus venturum illud consilium sensim venturum, et ut peccata adnūserit, penitentia plane delectatur, talis

κατάγαγε δάκρυα, » φησί που τὸ λόγιον τῆς θείας Λαοὶ καὶ poenitentia veniam **166** eorum effugiant, nequaquam vero ab iis, qui de adversa fortuna et mercium jactura queruntur, aut de interversis magistratibus et dominatione atque gloria subrepta. Horum enim domus non bona, lamentorum quamvis plena inveniatur atque luctus: quippe quod luctus ille et lamenta non eorum sunt, qui cogitent et desiderant potiora ea bona, quæ in cœlorum regno sperantibus obveniunt, sed eorum potius, qui humana quærent et temporaria et caduca, unde originem plerumque peccatum ducit.

Nam hoc ille confirmat iis, quæ protinus subjecit; ait enim: « Eo quod hic est finis omnis hominis⁴³. » Hic, inquit; at quis? nimirum excessus et mors: in qua utique reputanda curam animi ponere debemus, et hanc vitæ nostræ summam putare, ut resipiscences admissorum poenitentiam agamus, et peccata nostra ploremus. Perpetuis enim uberibusque lacrymis, sicut in lavacro scditates abluimus corporis, ita maculas animæ sordesque detergimus. Adeunti porro domum luctus in ipso accessu resipiscendi ansæ præbetur et poenitentiae occasio se offert super iis, quæ deliquerit: itaque se a noxiis avertitur, et ad ea præstanda, quæ bona ac potiora sunt, traducitur. Ilac de causa adjecit:

Τοῦτο γὰρ ἐμπεδοῖ δι' ὧν εἶπεν ἀμέσως· φησί γάρ, « Καθ' ὅτι τοῦτο τέλος παντὸς ἀνθρώπου. » Τοῦτο, ποῖον; Ἡ δηλονότι τὸ τελευταῖον καὶ θνήσκειν· ἐφ' ᾧ καὶ τὴν μελέτην τῆς καρδίας ἔχειν ὀφειλομένον ἅπαντες, θανάτου μελέτην τὸν ἴδιον ἐπιδεικνύμενοι βίον· ἢ τὸ μεταγινώσκειν καὶ μετανοεῖν καὶ κλαίειν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Διὰ γὰρ τῶν συνεχῶν καὶ διψιῶν δακρύων, ὡς ἐν λουτρῷ τὸν σαρκικὸν ἀποκαθαίρομεν ῥύπον, οὕτως ἀπολούμεθα καὶ τὰς ψυχικὰς ἀποπλύνομεν κηλίδας καὶ βεβηλώσεις. Ἐκ δὲ τοῦ προσφοιτᾶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πένθους προσγίνεται τῷ προσφοιτῶντι κατανύξεως ὁρμή καὶ πρόφασις μετανοίας, ἐφ' οὗς ἐπλημμέλησε· κἀντεῦθεν παρεκκλίνει μὲν τῶν χειρόνων, καὶ μεταβέβηται πρὸς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀγαθῶν καὶ κρειττόνων. Τοῦτου χάριν ἐπήγαγε·

Nam hoc ille confirmat iis, quæ protinus subjecit; ait enim: « Eo quod hic est finis omnis hominis⁴³. » Hic, inquit; at quis? nimirum excessus et mors: in qua utique reputanda curam animi ponere debemus, et hanc vitæ nostræ summam putare, ut resipiscences admissorum poenitentiam agamus, et peccata nostra ploremus. Perpetuis enim uberibusque lacrymis, sicut in lavacro scditates abluimus corporis, ita maculas animæ sordesque detergimus. Adeunti porro domum luctus in ipso accessu resipiscendi ansæ præbetur et poenitentiae occasio se offert super iis, quæ deliquerit: itaque se a noxiis avertitur, et ad ea præstanda, quæ bona ac potiora sunt, traducitur. Ilac de causa adjecit:

G

§ V.

Καὶ ὁ ὢν δώσει ἀγαθὸν εἰς καρδίαν αὐτοῦ. Μονοουχὶ γάρ φησιν· Ὅταν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πένθους πορευθῇ καὶ τῶν ὀλοφυρμῶν καὶ κοπιῶν ὁ ζῶν ἄνθρωπος ἀκούσῃ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, συνδιατεθῇσαι πάντως ταῖς σφῶν διαθέσεσι, καὶ πρὸς κλαυθμὸν καὶ δάκρυα κινηθεὶς εἰς ἀγαθὰς ἐννοίας προελθεῖν παρασκευάσει τὴν ἰδίαν καρδίαν· καὶ κἀν ἁμαρτίας εὐρεθεὶς πεποικώς, μετανοήσῃ πάντως, καὶ δι' ἐξαγορεύσεως καὶ διψιλοῦς ἐλεημοσύνης τὴν συγχώρησιν αὐτῶν λαβεῖν ἐπιζητήσῃ, λέγων μετὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, « Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγελῶ, καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου. » Κἀν ἐξοιδαίνων ἐστὶ καὶ φλεγμαίνων τὴν καρδίαν, καὶ περυσιασμένος τοὺς λογισμοὺς τῷ πάθει τῆς ὑπερηφανείας καὶ τῆς ἀλα-

Et qui vivit, dabit bonum ad cor suum.

Nam hic verborum horum sensus est, cum in domum luctus vivens etiamnum homo pervenerit, ibique cognatorum **167** atque amicorum fletus gemitusque audierit, fore omnino, ut eorum induat affectus, et ad mœrorem ac lacrymas commotus, seria tandem ac recta meditari animum inducat: atque ut peccata, quæ admiserit, poenitentia plane detestetur, veniamque eorum confessione et largis inopum subsidiis impetrare contendat, Davidia prophetae usurpans verba: « Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo⁴⁴. » Idem vel si tumidus sit et animo elatus, superbisque assuetam cogitationibus mentem gerat, et fastu insolenter se jactet, ad pudorem ac de-

⁴³ Eccle. vii, 3. ⁴⁴ Psal. xxviii, 19.

eorum confessione et largis inopum subsidiis impetrare contendat. » Est autem ἐξαγόρευσις indicium rei arcanae, ut grammatici explicant, quo vocabulo veteres Patres salutarem criminum confessionem, quæ sacerdoti secreto sit, designare soliti: quanquam eandem passim ἐξομολόγησιν quoque appellant. Ceterum quia utraque voce usi quandoque Patres sunt ad poenitentiae etiam significationem, quam Deo in obsecrationibus profleri testarique debemus; nec minus ad arcanam et privatam, quam manifestam ac publicam con-

fessionem, quæ aliquandiu in Ecclesia celebrata est, indicandam: mirum est quantum allaborent hæretici ætatum nostrarum cum suo illo Kemnitio et Dallæo, ut Patrum auctoritates alio trahant, nec ullam ex iis ad arcanam unquam et privatam confessionem pertinere concedant. In quorum quidem manus, quando alia contemnunt, maxime velim perveniant egregiæ Jacobi Scheffmachers epistolæ, ut quartam potissimum partis primæ attente legant.

missas affectiones pertrahetur, humanæ vitæ brevitatem reputabit, præclara mutatione alius esse incipiet : jamque potiora amplexus consilia, ad optima quæque facinora animum referet, ac vias salutis inibit. Hoc igitur illa designant verba : « Et qui vivit dabit bonum ad cor suum ; » pessimæ quippe vitæ damnatio, et deliberatio susceptioque melioris animum hominis ad bonum beatumque finem deducunt. Ait deinde :

Α ζωνίας ἐξογκώμενος, ἀνθελευσθήσεται πρὸς τὰς διαθέσεις, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς διεκρινέται τὸ ὠκύμορον, καὶ τὴν καλὴν ἀλλοιωσάτω ἐκθώσεται· καὶ βελτίου; ἀναλαβὼν ἐννοίας, ἐκδώσει πράξεις τὴν ἰδίαν γνώμην, καὶ παρὰ τῆς σωτηρίας; τὰς τρίβους. Τοῦτο οὖν φησὶ, ὁ ζὼν δώσει ἀγαθὸν εἰς καρδίαν αὐτοῦ. Τῆς χειρίστης ζωῆς ἡ κατάγνωσις, καὶ τῆς κρείττης διενθυμήσεις; καὶ ἀναλήψεις; πρὸς τὸ ἀγαθὸν μακάριον τέλος ἐφέλκονται τὴν ἀνθρωπίνην δίκην. Εἰτά ζητοῦν·

§ VI.

VERS. 4. Bonum est ira super risum ; quia in malo vultus fiet bonum cor.

Irani decentem ac justam omni risu meliorem esse pronuntiat. Nam divinis quidem in Litteris locum reperies nullum, ubi risus tanquam res bona commendatus, et aliqua ex causa probabilis habitus sit : cum ira e contrario, quæ deceat, et indignatio justa ac tempestiva ad delinquentium emendationem et improborum utilitatem, in laude ponatur, et magno favore celebretur. Itaque et Deo sæpe ira tribuitur, atque etiam furor. Nam de gentibus adversus Hierosolymam frementibus ait Deus universi : « Quoniam ira magna ego irascor super gentes, quæ superimpositæ sunt ei : propterea quod ego quidem iratus sum parum, illi vero superimpositi multum (36*). » Et longe antea : « Et iratus furore Dominus in Moysen, ait : Nonne ecce frater tuus Levites ³⁷ ? » Et multa alia hujusmodi de Deo quis Deique famulis scripta **168** inveniet, quemadmodum et de Moyse relatum est : « Et iratus indignatione Moyses projecit de manibus suis tabulas ambas, et confregit eas sub monte ³⁸. » Quapropter optabilior atque utilior esse justa ira videtur, tanquam bona adversus improbitatem et improbos homines, quam risus ridentium, id est, quam incuria et dissimulatio et lenitas minime tempestiva.

Quanam de causa ? « Quia, inquit, in malo vultus fiet bonum cor. » Severum scilicet obtutum et truculentius aspectum appellavit *malum*. Nam et qui in ludo discunt, si semper placidum magistrorum vultum aspiciant, in præceptis addiscendis negligentius se gerunt, nec de penso suo quidquam ac præcipuis exercitationibus laborant. At cum acerbiter torvitatemque vultus intuiti fuerint, excussa remissi animi ac negligentis segnitie, ad ea studiose recolenda, quæ in magistrorum institutionibus proposita habent, alacrius se conferunt ; jamque animo a perversis studiis revocato, bonam vitæ rationem præferunt, et mores suos emendare nituntur (57). Hoc igitur est, quod Ec-

Β Ἀγαθὸν θυμὸς ὑπὲρ γέλωτα· ἐν τῷ προσώπῳ ἀγαθυνθήσεται καρδία.

Τὸν προσήκοντα καὶ δίκαιον θυμὸν ἵπνου κρείττονα παντὸς γέλωτος πεφυκέναι· καὶ γὰρ οὐχ εὐρηταὶ που παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ τυρημένοις ὡς ἀγαθὸν, ἢ τινος ἀποδοχῆς ἐκ τῆς ὀργῆς μέντοι πρόκειται καὶ θυμὸς κατὰ τὴν προσήκων πρὸς διόρθωσιν τῶν πλημμελῶν τῶν ἁμαρτανόντων βελτίωσιν, ἐπαινετὴς ἐκ μεγάλης ἄξιος εὐφημίας. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ λαμβάνεται πολλάκις ἡ ὀργὴ καὶ μέντοι φησὶ γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐθνῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Διότι ὀργὴ ἐπὶ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτίμην ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην εἰς ὀλέθα, αὐτοὶ ἐπέθεντο εἰς πολλὰ. » Καὶ πολλῶν πρὸς θυμωθεὶς ὀργῇ Κύριος ἐπὶ Μωϋσῇ, εἰς τοῦτο ὁ ἀδελφός σου ὁ Λευΐτης ; » καὶ πολλὰ πάλιν εὐρήσει γεγραμμένα περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεραπεόντων, ὡς γέγραπται καὶ περὶ τοῦ Μωϋσῆ· « Καὶ ὀργισθεὶς θυμῷ Μωϋσῆς ἔβλεψεν ἐπὶ χειρῶν αὐτοῦ τὰς δύο πλάκας, καὶ συνέτριψεν αὐτὰς εἰς τὸ θρος. » Τοιγαροῦν αἰρετώτερος εὐφροσύνης ἢ λυσιτελέστερος ὡς ἀγαθὸς ὁ προσήκων θυμὸς τῆς πονηρίας καὶ τῶν πονηρευομένων ἐκ τῆς ὑπὲρ τοῦ γέλωτος τῶν γελώντων, ἦτοι τῆς ἀνοχῆς καὶ παρασιώπησιν καὶ τὴν μὴ μακροθυμίαν.

Τί δὴ ποτε ; « Ὅτι, » φησὶ, « [ἐν] κακίᾳ τῷ ἀγαθυνθήσεται καρδία. » Τὴν γὰρ αὐστηροτέραν τῆς ὀφείας ἐπιφάνειαν καλεῖμασε. Τῶν γὰρ διδασκάλων οἱ μαθητεύοντες μένειαν ἀεὶ καθορῶντες, καταφρονητικῶς τίθενται πρὸς τὰς ἀναλήψεις τῶν μαθητῶν τῶν βελτίστων διατριβῶν καὶ πράξεων τῶν καὶ διαθέσεις· ὅταν δὲ πικρίαν καὶ βίαιον προσώπου θεάσωνται, τῆς διακεχυμένης καὶ ημελημένης ἡλευθέρωνται γνώμης καὶ καὶ πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν τὴν ἐπὶ τοῖς κειμένοις ταῖς εἰσηγήσεσι τῶν προσώπων ἵστανται προθυμότερον, καὶ τῶν πονηρῶν ἐκμάτων ἀπαλλασσόμενοι, τὴν ἀγαθὴν ἀνάλ-

³⁶ Exod. iv, 14. ³⁷ Exod. xxxii, 19.

(36*) Zachar. i, 15. Sed apud LXX leges : αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Nec habent αὐτῇ αὐτὸ διότι.

(37) Paucis hæc eadem expresserat Olympiodorus :

Ἐν γὰρ τῇ τοῦ προσώπου αὐστηρίᾳ, ἐν ᾗ φησὶ, αὐτὸς τε ἀγαθυνθήσεται, καὶ τὸς ἀγαθοὺς ἀπεργάσεται. Id est : Qui pueri sive gister sive dominus, severitate vultus, pueri

ολιτείαν, καὶ τὴν σπουδαίαν κατορθοῦσι κατάστα-
ιν. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὁ φησὶν, « Ὅτι ἐν κακίᾳ προ-
σπου ἀγαθυνθήσεται καρδία. » Τῇ γὰρ πικρίᾳ τῆς
ἑας καὶ τῇ βλοσυρότητι τοῦ προσώπου μᾶλλον ἢ
καρδία τῶν ἀρχομένων αισθητικώτερον καὶ νηφαλιώ-
τερον ἀναλαμβάνουσα λογισμὸν, τῆς κατ' ἀρετὴν
γαθωσύνης γίνεται πλήρης· καὶ μᾶλλον ἀπόνειται
τῆς τοῦ προσώπου κακίας, ἢ τῆς εὐμενείας καὶ
τῆς προσηνεστέρως θέας. Ἀμέλει τοίνυν τοῖς αὐτοῖς
φιλοχωρῶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἐπήγαγε·

A clesiastes ait : *Quia in malo vultus fiet bonum cor* ; aspectus enim acerbitate ac torvitute vultus multo acrius percellitur subditorum animus , sobriaque cogitatione suscepta , virtutis adipiscendæ desiderio et studio completur : itaque multo maiorem capit utilitatem , ex malo vultus , quam ex benignitate et comi nimium blandoque aspectu (58). Hæc igitur ipsa retractans sapiens Ecclesiastes, utique subiecit :

§ VII.

*Karδιά σοφῶν ἐν οἴκῳ πένθους· καρδιά δὲ
ἄφρονων ἐν οἴκῳ εὐφροσύνης.*

Ἀπλῶς ἀποφηνάμενος ἀγαθὸν τοῦ προσφαιτῶν
ἐς οἶκον πένθους, ἢ εἰς οἶκον πότου, διὰ τὸ διάφορον
κατέρων τῶν οἰκῶν, νῦν προστίθισι, καὶ διεσταλ-
μένως ὀνομάζει σοφοὺς τοὺς ἔχοντας τὴν καρδίαν
ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πένθους, ἄφρονας δὲ τοὺς τὴν καρ-
δίαν ἔχοντας ἐμπαλιν εἰς τὸν οἶκον τῆς εὐφροσύνης·
κεῖνους διὰ τοῦ καλέσαι σοφοὺς κατασεμνύνων καὶ
τῆς ἀνωτάτω καταξιών εὐφημίας· ὁ γὰρ σοφὸς ἀν-
θρωπος πανταχόθεν ἐπιφέρεται τὸ ἐπαινετόν· ἐμ-
παλιν δὲ τοὺς κατακυμῶδων διὰ τῆς ὀνομασίας
τοῦ ἄφρονος· ὁ γὰρ ἄφρων κατεγνωσμένως καὶ ψε-
υδῶς πάντα διανοεῖται καὶ λέγει καὶ δρᾷ, πρὸς μη-
δὲν λυσitteλὲς ἀποτεινόμενος πέρας.

Οὐκοῦν ἄρα τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν προδια-
τάσσει καὶ χαρακτηρίζει σαφῶς διὰ τῶν εἰρημένων.
Ἐξ γὰρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον ἐπαινε-
τὸς ἡγέται καὶ μακαρίζου τοὺς πενθοῦντας παρὰ
πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον καὶ κατολοφυρομένους, καὶ
ἐν στενῇ καὶ τεθλιμμένῃ πορευομένους ὁδόν·
ἐμπαλιν δὲ τοὺς κατασπαταλῶντας καὶ τὴν εὐρύχω-
ρον καὶ πλατείαν τρίβον ὁδεύοντας, καὶ πρὸς μόνην
ἐν παρούσῃ ζωὴν κεκνηστας, ἀθλίους· οὕτω καὶ
ἄλλῃ πρῶην ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής κατὰ τὰ αὐτὰ
ἐξ ὡσούτως τοὺς ἔχοντας τὴν καρδίαν εἰς πενθικὰς
αἰτίδας κατασεμνύνει καὶ σοφοὺς ὀνομάζει, διὰ
τῆς ἀνθρωπίνης εὐετηρίας καταφρονεῖν, καὶ τῶν
σερκικῶν ἡδονῶν καὶ τῆς ἀπολαυστικῆς ζωῆς ἀνω-
πύρου εὐρίσκεισθαι καὶ βελτίους· τοὺς δὲ τὴν καρ-
δίαν ἔχοντας εἰς τοὺς οἴκους τῆς εὐφροσύνης, κατα-
πύσεως καὶ μέμψεως ἀποφαίνεται πλήρεις, ὡς
ἄφρονες πολιτευομένους, καὶ δίκην ἀλόγων κορευ-
ομένους τῶν σερκικῶν καὶ βδελυκτῶν ἡδονῶν, καὶ
τῆς ἀνθρωπίνης ἡμέρας ὅλως εὐρισκομένους, καὶ μη-
δὲν ἐλπίαν ἔχοντας· φρονεῖδα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ
τῆς ἁγιοπρεποῦς καταστάσεως, καὶ τῶν ἐν ἐπαγ-
οχαλαίᾳ ἀποκειμένων οὐρανίων ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις.
Ἐξ αὐτὰ δὲ τῆς εὐαγγελικῆς ὁσιότητος οὐδὲν ἀπο-
μακρὸν τὸν ἴσον καὶ τὸν αὐτὸν προβάλλοντα καὶ καθυπογράφοντα βίον. Ἀμέλει τοίνυν αὐθὺς ἐπ-
ήγαγεν·

VERS. 5. 169 *Cor sapientum in domo luctus ;
cor insipientium in domo lætitiæ.*

B Rem bonam simpliciter dixit superius, ire potius
in domum luctus, quam in domum convivii, ob ipsum
nempe domus utriusque discrimen. Pergit nunc, et
distincte sapientes appellat, qui in domo luctus
animo versantur, insipientes e contrario, qui animo
versantur in domo lætitiæ. Atque illos quidem dum
sapientes vocat, honorat maxime, ac summis lau-
dibus dignos declarat. Vir enim sapiens jure quo-
dam suo omne sibi præconium vindicat. Hos vero
appellatione insipientis e contrario plane depri-
mit : nam insipiens in iis omnibus, quæ cogitat et
loquitur et facit, cum ad nullum utilitatis terminum
tendat, vituperationem subit ac notam.

C Aperte igitur per hæc verba evangelicam vitæ ra-
tionem tanto ante describit atque designat. Nam
sicuti salutis nostræ Evangelium laudabiles beatos-
que ducit, qui vitam suam in luctu totam et fletu
exigunt, vicinque ingrediuntur angustam atque
ærumnosam, contra vero deliciis æffluentes et spa-
tiosa lataque via progressos, qui nihil aliud, quam
hanc vitam spectant, miseros appellat : ita et sa-
piens Ecclesiastes multo prius, qui luctuosos occu-
pationibus animum addixerint eadem plene ratione
honorat, et sapientes denominat, quod humanæ
vitæ faustos successus contemnunt, et maiore atque
excelsiore animo sūt, quam ut voluptatum illere-
bris et vitæ commodis capiantur, qui vero lætitiæ
domos animo incolunt, eos ignominia plenos de-
clarat atque dedecoris, quod vita stulte instituta,
obscenis corporis voluptatibus perendum instar a l-
satiætem indulgeant, totamque humanæ vitæ en-
eram impendere, nullam futuræ videantur, sancto-
rum felicitate, et quæ dignis promissa sunt, cœle-
stibus bonis neglectis. Quæ cum nihil ab evangelica
sanctitate dissident, simile plane atque idem vitæ
institutum ob oculos ponunt nobisque describunt.
Propterea utique adjecit rursum :

D

*Malum appellat, et ipse plus proficiet, et subditos
meliores faciet.* (In Anct. Duc. p. 645 E.)

(58) Alier hæc Nilus in epistolis ad Emilianum
colletozem (n. 231) interpretatus, de utilitate
facta existimavit, quæ in eum ipsum redndat, qui
ibi succenset. Ait enim : « Ἐν κακίᾳ προσώπου,
καὶ ὁ Σολομὼν, ἀγαθυνθήσεται καρδία· » ἐάν γὰρ
ἐργασθῶμεν καὶ πικρανθῶμεν καθ' ἑαυτῶν κινου-

μένων πρὸς τὴν ἀτοπον πρᾶξιν, πάντως ὅτι ἀγαθὸν
θήσεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν τερπομένη καὶ ἀγαλλιωμένη
τῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν. Id est : « In malo vultus,
inquit Salomon, fiet bonum cor. » Quippe quia, si
contra nos ipsos, cum id absurda facta conver-
timur, succensuerimus, amaritudine quadam affecti ;
bona utique fiet omnino animus noster, quem virtu-
tum pulchritudo exhilarando delectabit.

§ VIII.

170 VERS. 6-7. *Bonum est audire increpationem sapientis super virum audientem carmen stultorum, quia sicut vox spinarum sub olla, ita risus stultorum* (59).

Persequitur etiamnum quæ inter se opposita protulit, ac scite mala a bonis sejungens, sententiam statuit veram, quod iuvat bonum appellans, atque adeo quod in contrarium fertur, malum. Etsi enim dicendo: « super virum audientem carmen stultorum », per comparisonem quodammodo « bonum » appellare videtur, minime tamen præpositione illa « super » usus est, velut si etiam hoc habendum sit bonum; sed quod bona per se ipsa sit increpacio sapientis, carmen vero insipientium n. alium. Nam hoc quidem ad omnem mollitiem ac voluptatem pellicere solet, audientium fascinans aures, et animum adducens ac pertrahens absurda ad facia, quæ a Deo avertunt, viamque ad eum ferentem intercludunt. At vero illa istorum omnium cogitationes inlibet, ac incitatos libidinisque plenos corporis motus odio habere, atque fuga dignos putare docet. Rursus carmen stultorum effusus nimium animos audientium facit, et effeminat atque emollit cogitandi vini, ut immoderatos ament risus, et insanis clamoribus delectentur. At contra sapientis increpacio animi motus comprimit, et corde stimulis puncto, ad lacrymarum fontes ex oculis ciendos adducit. Hoc porro per seipsum omnino bonum est, cum utilitatem afferat et salutem: illud vero malum, cum salutem adversetur, atque ad interitum trahat. Propterea dixit: « Quia sicut vox spinarum sub olla, ita risus stultorum. » Quippe risus stultorum index est desidie, quæ ipsis inhæret, et effusi animi ac nihil de iis laborantis, quæ prodesse solent, et salutem esse possunt: quemadmodum et spinarum sonitus iis quoque, qui eas minime vident, si strepitum duntaxat exaudiant, ipsas comburi significat. Nam strepitus earum subjectæ materiæ indicat speciem non minus, quam stultorum risus vel sine ulla alia cognitione ridentium dementia manifestat. Propterea **171** divinum item oraculum est: « Amictus hominis et gressus pedis et risus dentium annuntiabunt de eo (60). » Fit enim quodammodo, ut interiorem hominis habitum, mores scilicet cuiusque et affectiones, externus

quibusdam veluti figuris atque notis designet. Enimvero subiecit sapiens Ecclesiastes:

τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου χαρακτηρίζειν ὁ ἐξωθεν ὡς τῶν ἰδίων ἡθῶν δηλονότι καὶ κινήματων. Ἀμέλει

A ἄγαθόν τὸ ἀκοῦσαι ἐπιτιμήσιν σοφοῦ, ἐπεὶ ἄνδρα ἀκούσοντα ἄσμα ἀφρόνων· οὗτοι ὡς φωνὴ τῶν ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα, οὕτως ὁ γέλως τῶν ἀφρόνων.

Τῶν ἀντιθετικῶς ἐκφερομένων ἐχόμενος ἐκ, πρεπόντως ἀποδιαστέλλει τῶν χειρόνων τὰ κρείττω, καὶ τίθησιν ἀληθῆ δόξαν, καὶ προσαγορεύει τὸ λυσιτελεῖν ἀγαθόν, καὶ κατὰ τὸ ἀκλόουθον τὸ ἀντιδιαστελλόμενον πονηρόν. Εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ πως κατὰ σύγκρισιν « τὸ ἀγαθόν » ὀνομάζειν, ἐν τῷ φάσκῳ, « ὑπὲρ ἄνδρα ἀκούοντα ἄσμα ἀφρόνων », ἀλλ' οἷον ὡς ἀγαθοῦ καὶ τοῦτου παραλαμβανόμενου, τὴν « ὑπὲρ » τίθησι πρόθεσιν· ἀλλ' ὡς κατ' αὐτὸ μὲν ἀγαθοῦ πεφυκυίας τῆς ἐπιτιμήσεως τοῦ σοφοῦ, πονηροῦ δὲ τοῦ ἁσματος τῶν ἀφρόνων. Τοῦτο μὲν γὰρ πρὸς πᾶσαν πέφυκε καταθέλειν ἡδονάθειαν σαρκικὴν, καταγοητεύον τῶν ἀκούοντων τὰς ἀκοάς, καὶ παρασύρον καὶ κατασπῶν τὴν ψυχὴν εἰς τὰς ἀναιρετικὰς καὶ φθαρτικὰς τῆς πρὸς θεὸν φερούσης ὁδοῦ πράξεις ἀτόπους. Ἐκαίνη δὲ τούτων ἀπάντων ἀναστέλλει τοὺς λογισμοὺς, καὶ συγγιγνῶσκει καὶ περικτὰς ἡγεῖσθαι παρασκευάζει τὰς ἐμπαιθεῖς καὶ φιληδόνους κινήσεις τοῦ σώματος. Τὸ ἄσμα τῶν ἀφρόνων διακεχυμένης ποιεῖ τὰς τῶν πεπυσμένων καρδίας, καὶ καταθιγνύει καὶ καταμαλακίζει τοὺς λογισμοὺς, καὶ πρὸς γέλωτας ἀτάκτους καὶ μεγάλους φώνους μετακαλεῖται καὶ διατίθησιν. Ἡ δὲ τοῦ σοφοῦ ἐπιτιμήσις ἐμπαιὼν συστέλλει τῆς ψυχῆς τὰς κινήσεις, καὶ κατανύσσει τὴν καρδίαν, καὶ διακρίνει τὰς ἀναπέμπειν εἰσηγεῖται διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Τοῦτο δὲ κατ' αὐτὸ πέφυκεν ἀγαθόν πάντως, ὡς ἡνσιφόρον καὶ σωστικόν, ἐκεῖνο δὲ πονηρόν, ὡς βλαπτικόν τῆς σωτηρίας καὶ φθαρτικόν. Διὰ τοῦτο φησιν, « Ὅτι ὡς φωνὴ τῶν ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα, οὕτως ὁ γέλως ὁ τῶν ἀφρόνων. » Σημαντικὸς γάρ ἐστιν ὁ τῶν ἀφρόνων γέλως τῆς προσοῦσης αὐτοῦ ἀπροσεξίας καὶ διακεχυμένης καρδίας καὶ μεθαιώσης ἐν τοῖς ἡνσιφόροις καὶ σωστικοῖς, ὅν τριπλὸν ἐστὶ σημαντικὴ καὶ τῶν ἀκανθῶν ἡ φωνὴ καὶ τοῖς μὴ βλέπουσιν αὐτὰς ἐκ τοῦ μόνον τὸν ἄφρονος ἀκοῦεσθαι τῆς σφῶν κατακαύσεως· ὁ γὰρ ἄφρονος αὐτῶν χαρακτηρίζει τῆς ὑποκειμένης ὕλης τὸ εἶδος, καθὼς ὁ γέλως τῶν ἀφρόνων χαρακτηρίζει καὶ χωρὶς ἄλλης τινὸς διαγνώσεως τὴν τῶν γελώντων ἀσυνεσίαν. Διὰ τοῦτο πάλιν τὸ λόγιον· « Στοιχηθεὶς ἐν δρόμῳ καὶ βῆμα πηδῶν καὶ γέλωτος ὁδόντων ἀγγέλλουσι τὰ περὶ αὐτοῦ. » Πέφυκε γὰρ πως τὴν κατάστασιν διὰ τινων εἰκονικῶν χαρακτηρῶν καὶ σχημάτων· τοίνυν ἐπιτήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

§ IX.

VERS. 7-8. *Etiam hoc vanitas: quoniam calumnia circumfert sapientem, et perdit cor rigoris ejus* (61).

(59) Apud LXX legitur ἀκούοντα ἄσμα, et desideratur ὅτι ante ὡς φωνή.

(60) Ecclesiastic. xix, 27, sed apud LXX sic γρηγοῦς, Στοιχηθεὶς ἀνδρὸς καὶ γέλωτος ὁδόντων καὶ ἡματα ἀνθρώπου ἀναγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ.

Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης· ὅτι ἡ συνοχὰς ἐν περιφέρει σοφόν, καὶ ἀπολλύει τὴν καρδίαν συντορίας αὐτοῦ.

(61) At LXX habent τὴν καρδίαν εὐγενείας αὐτοῦ, in exemplaribus utique tantum, quæ nunc versamus: nam quæ vidit Hieronymus, εὐγενείας exhibebant.

Τίχα δὲ τις ἐν τούτοις ἀπορήσει λόγος, καὶ φή-
σει· ὥς καλῶς μὲν εἶπε καὶ προσηκόντως ματαιό-
τητα τῶν ἀφρόνων τὸν γέλωτα· ματαιότης γὰρ ὄν-
τως ἐστίν, ὥς μάτην γενόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐπ' ὄν-
τισφω τινὶ καὶ λυσιτελεῖ τὴν ἡδονικὴν διάθεσιν τῆς
ψυχῆς ἐνδοκνόμενος. Τί δὲ ποτε δὲ περὶ συκοφαν-
τίας ἀμέσως διεληγθε, τῆς τὸν σοφὸν περιφερούσης
καὶ διαλυούσης τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν εὐτονίαν;
Ποῖα; ἀκολουθίας ἔχεται τοῦτο μετὰ τὸ φάναι, « Καί
γε τοῦτο ματαιότης; » Περί τοῦ γέλωτος δηλαδὴ
τῶν ἀφρόνων, ὥς αἰτιολογικὴν ἀπόδοσιν προβάλλ-
εσθαι καὶ εἰπεῖν, « Ὅτι ἡ συκοφαντία περιφέρει
σοφίαν, καὶ ἀπολλύει τὴν καρδίαν εὐτονίας αὐτοῦ. »
Τοῦτο δοκεῖ πῶς ἀσυνάρτητον εἶναι καὶ πόρρω τῆς
ἀκολουθίας τῶν εἰρημένων. Ἀποκριθήσεται δὲ τῆς
ἀληθείας λόγος, καὶ φήσεται· ὥς αἱ μυστικαὶ θεω-
ρίαι τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν μυστικωτέρας ἔχουσι
καὶ τὰς ἐννοίας καὶ τὰς ἀποδόσεις τῶν λόγων· καὶ διὰ
τοῦτο μᾶλλον εὐρίσκεται πᾶσαν ἀκολουθίαν τὸ προκει-
μενον ἀποσῶζον. Εἰπὼν γάρ, « Ὡς φωνὴ τῶν ἀκαν-
θῶν ὑπὲρ τῶν λέβητα, οὕτως ὁ γέλως τῶν ἀφρόνων·
καὶ γε τοῦτο ματαιότης· » καὶ διενθυμηθεῖς, οἷα
εἰκόξ, ὥς οἱ ταῖς ἀνθρωπίναις· εὐετηρίαις καὶ χαρ-
μοναῖς καὶ φιληδοναῖς καὶ γελωτοποιαῖς θέαις καὶ
φωναῖς ἐκπυσίως ὑπενεχθέντες, καὶ μηδεμίαν φρον-
τιδὰ τιθέμενοι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀποθλέποντες
πῶς τὴν σοφῶν ἀνθρώπων κατὰστασιν καὶ τὴν πά-
σης εὐλαθείας ἀνάμεστον ζωὴν καὶ πολιτείαν, κα-
ταγελῶσιν αὐτῶν τῆς προσεκτικωτέρας καὶ νηφα-
λεωτέρας καὶ πνευματικῆς διαγωγῆς καὶ διατριβῆς,
γέλωτας αὐτῶν καταχέοντες ἀκρατεῖς, καὶ συκοφαν-
τίας κατὰγοντες, καὶ διαβολὰς βραψφδούντες, καὶ
λέγοντες, ὡς· Μάτην τὰ μὲν ὁρώμενα παρορῶσι, καὶ
τὴν ἤδη βλεπομένην ζωὴν παραθλέπουσι· τῶν οὐχ
ὀριμμένων δὲ καὶ μὴ βλεπομένων ἀντέχονται διὰ
πίστιν, καὶ τληπαθοῦσι, καὶ λύπας καὶ ὀλίψης καὶ

A Erit fortasse, qui ad hæc anceps hæreat, ac
dicat: Recte quidem ac merito risum stultorum
appellavit vanitatem. Est enim revera vanitas, cum
temere erumpat, neque illam animi voluntatem in
re aliqua utili conducibilique positam ostendat. At
cur illa protinus de calumnia subtexuit, quæ sapien-
tem circumfert, et cordis ejus vigorem dissolvit (61)?
Quo enim hæc pacto ab iis pendent, quæ modo
dixit, « Etiam hoc vanitas? » de risu nempe stul-
torum locutus, quasi causam effectricem demon-
strare velit, et addat: « Quoniam calumnia cir-
cumfert sapientem, et perdit cor vigoris ejus. » Hæc
nimirum haud 172 connexa videntur esse, et lon-
ge ab iis abire, quæ dicta sunt. At responsum huic
ex vero dabit, qui dicat, mysticas Litterarum divi-
narum contemplationes iis esse verbis abditas, quæ
et ad intelligendum et ad interpretandum paulo
difficiliora sint: itaque qui hoc noverit, inventu-
rum, quam tota sibi sententia consistet. Nam cum
ait: « Sicut vox spinarum sub olla, ita risus stul-
torum: etiam hoc vanitas (62), » illud quoque, ut
par erat, animadvertit, qui humanas prosperitates
secundasque res et jucunda spectacula ac suaves
voces studiose consecrantur, nec ullam futuri ævi
curam suscipiunt, eosdem, cum ad sapientium viro-
rum instituta oculos convertunt, et vitam eorum
pudoris plenam vident, deridere tantam tamque
impensam ac sobriam animi occupationem, et
convicia in eos jacere nullo ludibrii modo, calum-
niasque instruere ac dolos, diclitare etiam, temere
ab iis, quæ apparent negligi, et quam usurpant vitam
contemni: quæ vero non apparent nec spectantur,
ea fide præsumi, eorumque causa ærumnosam duci
vitam, et dolores, angustias, cruciatus optari in-
utiles strenneque perferri, quorum nihil profuturum
iis sit, cum nulla futurorum bonorum, quæ spera-

(61) Sic olim Gregorius Nazianzenus, cum Athe-
nis Julianum novisset, et cum eo congressus esset,
jam tum nihil ab illo boni reipublicæ causa speran-
dum, nullum iam timendum, ex habitu ejus as-
pectuque cognovit: Οὐδενὸς γάρ, inquit, ἐδόκει
μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐγὴν ἀπαγῆς, ὥμοι
παλλόμενοι καὶ ἀνασκήκουμενοι, ὀφθαλμοὶ σοδοῦμενος
καὶ περιφερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστα-
τοῦντες καὶ μετοκλᾶζοντες, मुखὸν ὕδριν πνέων
καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ κατα-
γέλαστοι τὸ αὐτὸ φέροντες, γέλωτες, ἀκρατεῖς τε
καὶ βρυσματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις οὐκ οὐ-
δενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύ-
ματι, ἐρωτήσεις ἀτακτοὶ καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις
οὐδὲν τοῦτων ἀμείνουσ, ἀλλήλαις ἐπιμαίνουσαι καὶ
οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προῦντας παιδεύουσας.
Ἴδ' ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; τοῦτον πρὸ τῶν
ἐργῶν ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἐργῶν ἐγνώρισα.
Καὶ εἰ μοι παρήσαν τινες τῶν τριγυαύτα συνόντων
καὶ ἀκουσάντων, οὐ χαλεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν. Οἷς
ἐπειδὴν ταῦτα ἐθεασάμην, εὐθύς ἐψέγγεζαμην, Οἷον
παχὺν ἢ Πρωμάϊον τρέφει! καὶ πρῶτορευσας καὶ
γενέσθαι ψευδόμεναις ἐμαυτοῦ κατευξάμενος. Id est:
Neque enim mihi boni quidquam significare videban-
tur, cerix minime firma, humeri agitati sublatique,
oculus vagus et oberrans ac furiosus quiddam in-
veniens, pedes instabiles et titubantes, nasus conti-
nuè spirans, vultus lineamenta ridicula idem si-

gnificantia, risus protervi et exasperantes, nutus et
renutus omni ratione carentes, sermo hærens spiri-
tibus intercisus, interrogationes præcipientes et impe-
ritæ, responsiones his nihilo meliores, aliæ in alias
insultantes, non autem graves et constantes, nec eru-
ditionis ordine progredientes. Quid singula describere
opus est? talem ante opera discepi, qualem operibus
postea cognovi. Quod si quidem ex iis, qui tum simul
erant atque audiebant, nunc mihi præsto essent, haud
ægre testarentur. Ad quos, ut hæc conscepi, statim
his verbis usus sum: Quale Romanorum res alit ma-
lum! præfatus licet, ac mihi, ut falsus essem vates,
imprecatus. (Orat. quarta adv. Julian.)

(62) Non multum ab his abiit Amama, cum illa
ad hunc locum ascripsit: « Hæc videtur esse ratio
connexionis: Quia de stultis dixerat, vitandas eo-
rum blanditias et quantumvis amœnum et suave
vitæ genus, quod cum aliorum oppressione conjun-
ctum est, subdit: Propterea te plane a toto vitæ
genere stultorum revocatum velim, quia si illos
sectabere, iniquus quæstus, quem illi sectantur,
ut placidius vivant, etiam sapientem insanum ef-
ficiet, et corruptela, mentem perdet. Sic Mercerus.
Kimchius et alii aliter. Vide Mercerum. Sunt qui
per sane, certe, reddunt, et nullam hic esse con-
nexionem volunt, ut solet fieri istis locis, ubi sen-
tentia et proverbia congruuntur. »

verant, præmia inventuri sint. Enimvero dum hæc insipientes garriunt, sæpe qui sapiens esse videtur, cum ea crebro perpetuoque audiat, despondet animum, atque in virtutis studio et recte factis virilem constantiam ac robur remittit; tanquam qui ob stultorum contumelias gravi nimium tristitia ac dolore oppressus fuerit.

Θοῖς καὶ σκουδαλοῖς ἔργοις καθυψίσιν· οἷα δὴ πληρωθεὶς ἀχθηδόνος καὶ λύπης ἐπὶ τῷ τῶν ἀγρόνων ὀνειδισμῷ.

Hinc enim cum Davide propheta in eos etiam questus prorumpit: « Ecce isti peccatores et abundantes in sæculum obtinuerunt divitias ⁴⁷. » Et iterum: « Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; quia zelavi super peccatores, pacem peccatorum videus ⁴⁸. » Ac rursum: « Usquequo **173** peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur: effabuntur et loquentur iniquitatem, loquentur omnes, qui operantur injustitiam ⁴⁹. » Atque etiam cum Jeremia: « Quare via impiorum prosperatur ⁵⁰? » et cum athleta illo pietatis Jobo: « Gemens dimittam adversum eum eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ, et dicam Domino, Ne me impium esse doceas; et quare me sic judicasti? an bonum est tibi, si inique egero, quia repudiasti opera manuum mearum, et ad consilium impiorum animadvertisti? num ut homo videt, tu despectas (63)? »

Hujusmodi ergo in sermones sapiente etiam prolapsus ob instructas sibi a stultis calumnias et perpetuas eorundem obtreccationes et convicia et ludibria; cum ille subinde ad se cito redeat, et supervenientibus ipsi facile, ut humana imbecillitas fert, cogitationibus, quæ virum non deceant, animum item ac linguam ad gratiarum actionem rursum convertat, atque ad laudem optimi Conditoris nostri Dei ac Domini, qui omnia divinitus ponderat, et justa lance hominum res administrat, sapienter omnino atque utiliter; idcirco sapiens Ecclesiastes subjectit protinus:

Vers. 9. *Bonum est novissimum sermonum super principium ejus.*

Sermones, qui primum ex humana infirmitate, atque in ipsa mentis perturbatione adversus Deum supremum prolati sunt, ut ut a servo prodierint pio atque benevolo, ac Domini tantum causas ignorante, si cum eo sermone compares, qui a sapiente scilicet sub finem pronuntiatus est, quique laudem continet et gratiarum actionem de omnibus, quæ per orbem administrantur, hic utique multo melior et conveniens ac consentaneus reperiatur. Nam qui revera sapiens sit, quidquid circa hominum vitam constitutum videat ac noscat, ita debet admittere,

Α κακοπαθείας ἀνονήτους ἀνθαιρούνται καὶ φέρον· γενναίως, ἐξ ὧν οὐδὲν ὠφελήθησονται, μηδεμίαν τῶν ἐλπιζομένων αὐτοῖς μελλόντων ἀγαθῶν εὐχόμενοι· ἀμοιβήν. Ταῦτα δὲ λεγόντων τῶν ἀφρόνων, ὁ σοφὸς εἶναι δοκῶν, ἀκούων ἀλλεπαλλήλως καὶ συνεχῶς, πάσχει πολλάκις ἀγεννὲς πάθος, καὶ τῆς ἀρενωποῦ καρδίας τὴν συντονίαν τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις ἔργοις καθυψίσιν· οἷα δὴ πληρωθεὶς ἀχθηδόνος καὶ λύπης ἐπὶ τῷ τῶν ἀγρόνων ὀνειδισμῷ.

Πρόβαισι γὰρ ἐντεῦθεν καὶ εἰς τὸ φάσκαι μετὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ· « Ἰδοὺ οὗτοι ἀμαρτωλοὶ καὶ εὐθηνούντες εἰς τὸν αἰῶνα, κατέσχον πλούτου· καὶ πάλιν, « Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες· παρ' ὀλίγον ἐξεχύθησαν τὰ διασέματα μου· ὅτι ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν. » Καὶ πάλιν, « Ἔως πότε ἀμαρτωλοὶ, Κύριε, ἕως πότε ἀμαρτωλοὶ καυχέσονται· φέρονται καὶ λαλήσουσιν ἀδικίαν· λαλήσουσι πάντα· οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν; » Καὶ μέντοι καὶ μετὰ τοῦ Ἰερεμίου· « Τί ὅτι ἐδὼς ἀσεβῶν εὐδοῦναι; καὶ πάλιν μετὰ τοῦ ἀθλητοῦ τῆς εὐσεβείας Ἰωβ· « Σπινῶν ἀφήσω ἐπ' αὐτὸν τὰ ῥήματά μου· λαλήσω ὡς πικρὰ ψυχῆς συνεχόμενος, καὶ ἔρω πρὸς Κύριον· Μὴ με ἀσεδεῖν διδάσκει· καὶ διὰ τί με οὕτως ἐπινύσσει; ἢ καλὸν σοι, ἐὰν ἀδικήσω, ὅτι ἀπείπα; ἔργα χειρῶν μου, βουλή δὲ ἀσεβῶν προσέσχε; ἢ ὥστε ὁ βροτὸς ὀρεῖ, καθορᾷ; »

Πρὸς τοὺς τοιοῦτους οὖν λόγους ὑπενεχθέντος καὶ τοῦ σοφοῦ διὰ τὴν τῶν ἀφρόνων γενομένην εἰς αὐτὸν συκοφανσίαν καὶ διαβολὴν συνεχῇ, καὶ τὸν κατηνύλωτα καὶ τὴν παροινίαν· εἶτα πάλιν θάπτον πρὸς ἑαυτὸν ἐπανιώντος, καὶ τῶν πρὸς μικρὸν ἐπαυθῶσιν αὐτῷ μὴ προστηκουσῶν ἐνθυμήσεων ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, καὶ πάλιν πρὸς εὐχάριστον ἐνεσιν καὶ δοξολογίαν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν γλῶσσαν κινήσαντος τὴν πρὸς τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Πατέρα καὶ Θεὸν καὶ Δεσπότην, τὸ τὰ πάντα θεοπρακτὰ ταλαντεύοντα, καὶ δικαίᾳ τρυφάνῃ τὰ ἀνθρώπων πανσόφως διοικούντα καὶ συμφερόντως ἀμειβόμενα ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής·

§ X.

Δ' Ἀγαθὴ ἐσχάτη λόγων ὑπὲρ ἀρχὴν αὐτοῦ.

Τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας κατ' ἀρχὴν τοῦ σάλου τῶν λογισμῶν προελόντων λόγων τῶν ἐπὶ πάντων Θεὸν, ἀγιοκρεπῶς μὲν καὶ ἐκ εὐγνώμονος οἰκέτου, τὰς αἰτίας δὲ οὐ γινώσκοντων ὑπὸ τοῦ Δεσπότης διοικουμένων· ὑπὸ τοῦ πρὸς δηλαδὴ προσαγορευθέντος ἢ ἐπ' ἐσχάτων γινόμενων λόγων εὐχαριστήριος· ἀνεσις ὑπὲρ πάντων κατὰ κόσμον διοικουμένων, ἀγαθὴ μᾶλλον εὐρηστική καὶ πρέπουσα καὶ κατάλληλος. Ὁ γὰρ σοφὸς ὅντι πάντες δὲ βλέπει καὶ διαγινώσκει διοικουμένων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, μετ' εὐχαριστίας ἀφαιεῖται πρὸς

⁴⁷ Psal. LXXII, 12. ⁴⁸ ibid. 2. ⁴⁹ Psal. xciii, 3. ⁵⁰ Jerem. xii, 1.

(63) Job x, 1 seqq. Sed apud LXX legimus, ὅτι ἀπείπα ἔργα χειρῶν σου.....

είσθαι, καὶ πρὸς λυσιστελεστέραν ἐκδοχὴν αἰχμ- A ut et gratias agat, et judicio addicto nihil utilius
αλωτίζειν καὶ διορίζειν. Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγεν · habendum censeat (64). Jam vero addit :

§ XI.

Ἄγαθόν μακρόθυμος ὑπὲρ ὑψηλὸν πνεύ-
ματι.

Τὸ μέγα τῆς μακροθυμίας κατόρθωμα καὶ πᾶς
ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ τῶν πανευφήμων ἀπο-
στόλων κατάλογος ταῖς ἀνωτάτω κατεστήμηνεν εὐ-
φημίας, ὡς μακρὸν ἂν εἴη πρὸς τὸ παρὸν ἀνελί-
ττειν καὶ φάσκειν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν οἱ
Θεολόγοι *μακρόθυμοι* ὀνομάζουσι. Φησὶ γὰρ ὁ προ-
φήτης Ναούμ · Ὁ Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη
ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ἀθῶον οὐκ ἀθώσκει Κύριος. B
καὶ πολλῶ δὲ πρῶτον ὁ προφήτης Δαβὶδ · Ὁ Θεὸς
κριτὴς δικαίος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ
ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν. καὶ προσέτι
πρόφατοι Μωϋσῆς ὁ Οσοφάντωρ · Ὁ Κύριος ὁ Θεὸς
μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός. Eἰ δὲ καὶ
θεοπροποῦς ἰδιότητος εὐρηται ἔχων κατόρθωμα πᾶς
ἄνθρωπος ὁ τὴν μακροθυμίαν κτησάμενος · ἀραρότως
ἅμα καὶ προσηκόντως καὶ νῦν φησιν ὁ σοφὸς Ἐκ-
κλησιαστής · Ἀγαθὸν μακρόθυμος ὑπὲρ ὑψηλὸν
πνεῦματι. C
μυμητὴν τὸν τοιοῦτον τῆς θείας ἀγα-
θότητος καὶ μακροθυμίας παριστάς ἀριδήλως · οὐχὶ
κατὰ σύγκρισιν οὕτως ὀνομασθέντα ὁ τοῦ ὑψηλοῦ
τῷ πνεύματι, καὶ οὕτω τὴν λέξιν διεσχημάτισεν.
Ἐψηλὸν γὰρ ὁ τῷ πνεύματι νῦν τὸν ὑπεραι-
ρόμενον καὶ μεταωριζόμενον ταῖς ἰδαίς φλεγμοναῖς
τῆς καρδίας καὶ τοῖς τῆς ὑπερηφανίας ἰστίοις ὑπερ-
ῆρθαι φρονούντα τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων, καὶ πάν-
τας ἄλλους οἰόμενον ἀφιέναι κατόπιν.

Τοῦτο δὲ καθ' αὐτὸ πονηρὸν ἐστίν · ὥσπερ καθ'
αὐτὸ πέφυκεν ἀγαθὸν τὸ εἶναι μακρόθυμον · τὰ δὲ
κατ' ἐναντίωσιν ἄκραν τὴν ἀντίθεσιν ἔχοντα, τῇ συν-
θήκῃ τῶν λόγων τὴν διαφορὰν ἀσύγκριτον ἔχουσιν.
Οὐκ ἄρα κατὰ σύγκρισιν ἀγαθὸν ὀνόμασε τὸν μα-
κρόθυμον, ἀλλ' ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς προσ-
εχῶς τῷ λόγῳ τῆς ἀντιθέσεως εἰρημένους, οὕτω καὶ
νῦν τὴν ὅντως οὖσαν ἀληθὴ δόξαν ἐπὶ τῷ μακρο-
θύμῳ κατήγγειλεν, ὡς ἐμπαλιν ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν
τῷ πνεύματι, τὴν ἐναντίαν ὀνομασίαν κατὰ τὸ προσ-
υπακουόμενον ἐν τῇ συνακολουθήσει τῆς ἐναντίας D
ὑπολήψεως τέθεικε. Διὰ τοῦτο φησὶ πάλιν Παῦλος ὁ
μέγας ἀπόστολος · Μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονεῖντες, ἀλλὰ
τοῖς ταπειναῖς συναπαγόμενοι. Μακρόθυμον δὲ
φησιν ἀγαθὸν τὸν μὴ διὰ μικροψυχίαν ὑπερβάλλου-
σαν καὶ πρὸς τοὺς τυχοῦσι μάτην παροργιζόμενον καὶ
τὸ ἔθος ἐκτεθηριωμένον καὶ πάσης ἀγριότητος πλή-
ρη ἐπιδεικνύμενον · ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀναφερομένων
εἰς αὐτὸν παροινιῶν καὶ πλημμελειῶν ὑπὸ τινων
ἐτέρων ἐλαττόνων, ἢ καὶ μειζόνων ἀποσιώζοντα τὸ
ἰδρυγέτον, καὶ μηδαμῶς παροξυνόμενον τοῖς τοιού-

⁶¹ Nahum 1, 3. ⁶² Psal. vii, 11. ⁶³ Rom. xii, 16.

(64) Quo pertinent illa Chrysostomi (In psal.
xxvii) : Δεῖ τοίνυν ἐν ἅπασιν μὴ φιλονεικεῖν μαν-
θάνειν τοῦ Θεοῦ τὴν διοίκησιν · ἀμηχάνους γὰρ φι-
λονεικούμενον πράγμασι, καὶ σφίδρα ὑπερβαίνουσι
ἅπαν φῦσιν κτιστῇ. Id est : Non oportet ergo ni-
hilum contendere, ut in omnibus discas Dei admini-

174 Bonum est sapiens super excelsum animo.

Eximium patientiæ propositum omnis et sancto-
rum prophetarum et clarissimorum apostolorum
chorus summis plane ornavit præconiis, quæ long-
gum esset hoc loco explicare ac referre. Quin etiam
Deum ipsum theologi *patientem* appellant. Naum
enim propheta dixit : Dominus patiens, et magna
virtus ejus ; et mundans non faciet innocentem Do-
minus ⁶¹. Ac multo antea propheta David : Deus
judex justus et fortis et patiens, nec iram inducens
per singulos dies ⁶². Tum et longe prius Moyses
theologorum princeps : Dominus Deus patiens et
multæ misericordiæ et verax (65). Jam si qui-
cunque hominum patientiam sibi comparaverit, is
proprietaem habere videtur, quæ Deo ipsi conve-
nit ; apte nunc etiam congruenterque ait sapiens
Ecclesiastes : Bonum patiens super excelsum ani-
mo ; divinæ hunc bonitatis atque patientiæ imi-
tatores non obscure constituens : nec tamen sic
appellans, quasi cum eo comparet, quem excels-
sum animo nominavit : eslo, id dictio præ se
ferre videatur. Nam hic excelsus animo est,
qui animo elatus et superbia fastuque alta petens,
velis quodammodo viam hominibus negatam te-
nuisse sibi videtur, et unus cæteros omnes post se
reliquisse.

Hoc vero ipsum per se malum est ; quemadmo-
dum per se bonum est, esse patientem. Tum quæ
inter se summam habent oppositionem, si confe-
rantur, omnis comparatio discrimine tollitur. Non
igitur patientem ex comparatione bonum appellavit,
sed ut in reliquis omnibus, quæ secundum quendam
oppositionis rationem efferre voluit, ita et nunc
veram et solidam gloriam patienti attribuit ; sic-
ut e contrario appellationem adversam, 175 quæ
ex opposito judicio oritur ac subaudienda est, im-
posuit illi, quem excelsum animo nominavit.
Propterea ait quodam in loco Paulus magnus apo-
stolus : Non alta sapientes, sed humilibus con-
cipientes ⁶³. Bonum autem appellat patientem, non
qui ex nimia animi imbecillitate, ob ea etiam, quæ
temere contingunt, ira accenditur, ac feriuos mores
et, agrestem plane ferociam ostendit : sed qui alio-
rum contumeliis atque conviciis sive minorum sive
majorum appetitus, pacatum servat animum, nec
ullis earum rerum stimulis commovetur. Cæterum
si quis se virum et honestum et veritatis studio-

strationem : de rebus enim immensis contendimus,
et quæ creatam omnem naturam longe superant.

(65) Exod. xxxiv. 6. At LXX habent, Κύριος ὁ
Θεὸς οἰκτιρῶν, καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολ-
υέλεος καὶ ἀληθινός...

sum et Deo charum ac virtuti deditum præstet, et quosdam viderit injusta loquentes atque impia adversus summam Dei bonitatem ac majestatem, vel tyrannidem exercentes in pupillos et viduas et pauperes, ac nullo jure et per vim proximum quemque rebus suis spoliantes: tum is profecto qua decet ira et indignatione succenseat, oportet, contra improbos et veritatis adversarios ac mendacii consocios. Sed enimvero singula considerare diligenter, et caute tam opera quam sermones perpendere eorum qui vitam nobiscum agunt, necesse est. ut neque superbie vitio aut animi imbecillitate iis irascamur, qui nihil a pietate discesserunt; neque rursus taciti feramus et patienter eos toleremus, qui contrariam vitæ rationem iniere. Sic enim mansuetudo nostra et patientia, sic ira etiam atque indignatio Domino et bono et justo hominumque amanti grata sine dubio futura est, nam hoc ipsum confirmans sapiens Ecclesiastes iis, quæ sequuntur, adjecit protinus:

σιν ἀριθλήως. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐμπελὼν καὶ τοὺς ἡγάγε·

Α τοῖς. Ὅταν δὲ τις ἀδελφώτης ἐπιθυμῇ καὶ πλὴθους καὶ θεοσεβείας καὶ φιλαλείας θεσπίζῃ καὶ χάρις καὶ λαλοῦντας καὶ διαπονηθείας εἰς τὴν τοῦ θεοῦ προκοπὴν ἀγαθότητος καὶ μεγαλειότητος ἡγεῖται, δυναστεύοντας τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν χυρῶν καὶ τῶν πτωχῶν, καὶ τὰ τῶν πλησίων ἀφαιρουμένους καὶ μόνην τυραννικὴν ἐξουσίαν καὶ κατὰ δύναμιν ἐπὶ τὴν καὶ τὴν προσήκοντα θυμὸν καὶ τὴν καλὴν ὁργὴν ἐξ ἀνάγκης πινεῖν ὁφείλει κατὰ τὸν οὐκ ἐνδεχόμενον καὶ τῆς ἀληθείας ἀντιπαλῶν καὶ ἐκστρώων τοῦ ψεύδους. Χρὴ τοίνυν ἐπὶ ταῖς ταῖς ἔχειν ἀκριδῶς καὶ νήπειν τοὺς ἔργους καὶ λόγους τὰς διατριβὰς μεθ' ἡμῶν τοιουτέων· καὶ πρὸς ὑπερηφανείας ὅγαν ἢ πάθος μικροψυχίας παρορρῆσθαι κατὰ τῶν μηδαμῶς ἡσεθηκότων· καὶ ἐπὶ πάλιν ἀνέχεσθαι καὶ παραστωπῆν καὶ μακρόθυμον ἐπὶ τῶν τὰ κατ' ἐναντίοντι ἐκπερόμενα ὄντα. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ πρὸς ἡμῶν καὶ μακρόθυμον, μέντοι καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὁργὴ παρὰ τῷ ἡγεῖν δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ Κυρίῳ τὴν ἀποδοχὴν ἐκπομένους ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἔπειτα ἐ-

§ XH.

VERB. 9. *Ne festinaueris in spiritu tuo irasci; quia furor in sinu stultorum requiescit* (66).

Idem enim id est, ac si diceret: Cave ne levi de causa indigneris, ac temere vel ex amentis superbia vel ex animi imbecillitate iis succenseas, qui nihil adversus Deum deliquerunt, aut quos in crimen voluntate lapsos esse non constat. Quin etiam, quantum fas est, cura, ut **176** patiens sis atque indulgens, eum iis etiam, qui minimis in rebus delinquant: et omni studio enitere, ut vir sis mansuetus atque magnanimus; ne te quoque sacræ Litteræ stultum appellent. Ait enim: « Quia furor in sinu stultorum requiescit. » Idcirco et Paulus magnus apostolus quodam in loco dicit: « Modestia vestra nota sit omnibus hominibus ». Illa enim rerum omnium tolerantia ac patientia, quæ modestiam morum præ se fert et affectionum tranquillitatem, quorum in animis viget, in iis regiam dominamque virtutum omnium inesse testatur, prudentiam scilicet. Quamobrem oportet, ut qui prudentia regitur, is ne improbis quidem et impiis et avaris et homicidis properantius succenseat, et facile indignetur. At ubi nec auctoritate quidquam, nec mitioribus conciliis aut ulla sacrarum Litterarum adhortatione delinquit, in eadem illi voluntate se manere ostendunt, et emendationem respuere; tum verò iustæ iræ atque indignationis acutiorem expedit gladium, quo callum obductum excindat, et animi duritiem ad medicorum rationes sanet: qui primum quidem unctionibus quibusdam atque malagmatis tumores vulnerum et inflammationem mitigare conantur, et ad sanitatem perducere. At cum morbus difficilis est, et leniora atque molliora artis medicamenta longe superat, tum severioribus quoque pharmacis et

Μὴ σκεύσῃς ἐν πνεύματι σου τοῦ θυμοῦ· ὅτι θυμὸς ἐν κόλπῳ ἀσφρόνων ἀναπαύεται.

Μονονουχὶ γὰρ φησι· Μηδαμῶς ἀνάγκη ἔχειν ὁρᾶν καρδίας ἢ καὶ μικροψυχίας κατὰ τὸν εἰς θεὸν ἡσεθηκότων, ἢ τοσαύτῃ πληγῇ ἐκκούστον γνώμην ἐκλωκότων· ἀλλ' ὁσονοῦν καὶ μακρόθυμος εὐρέθητι· καὶ συγγνωμονικός, καὶ αὐτοὺς τοὺς τὰ ἐλάχιστα πληγμελουύτας, καὶ δύναμει πρὸς εὐρίσκου καὶ μεγαλόφρονος ἀνθρώπου καὶ σὺ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἀρνησάμενος. Φησὶ γὰρ, « Ὅτι θυμὸς ἐν κόλπῳ ἡσὶ ἀναπαύεται. » Διὰ τοῦτο φησὶ σου καὶ πνεύματι γὰς ἀπόστολος· « Τὸ ἐπιεικὲς ὁμῶν γινώσκουσιν πάντες ἀνθρώποις. » Ἡ γὰρ ἐν πνεύματι ἀνὰ πρὸς κροθυμία, τὴν ἐπιεικίαν ἐνδείκνυμένη τῶν ἐκ τῆς καταστάσεων τῆς ψυχῆς, τὴν βασιλευσάντων ἐκχυριωτάτην τῶν γενικῶν ἀρετῶν ἐνυπάρχουσαν τοιοῦτοις κηρύττει, δηλονότι τὴν φρόνησιν. Προστίκει τὸν ὑπὸ φρονήσεως ἰδυνόμενον, μετὰ τοὺς πονηρευομένους καὶ δυσσεβεῖς καὶ πλεονέκτους καὶ μαιφόνους, εὐχερῶς παρορρῆσθαι, καὶ μοῦσθαι ῥαδίως· ἀλλ' ὅταν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξιώσεως καὶ συμβουλῆς, καὶ τῆς πραότητος Γραφῶν εἰσηγήσεως οὐδεμίαν ἐκείνοι μεταβολὴν δείκνυνται πρὸς τὸ κρεῖττον· ἐπὶ ταῦτα τὴν πρὸς τὸν θυμὸν καὶ τῆς δικαίας ὁργῆς μετὰ τὴν ζεσθαι μάχαιραν εἰς ἐκτομὴν τῆς ἐκείνων καρδίας καὶ λάξευσιν τῆς λιθώδους καρδίας κατὰ τὴν ἐκ τῆς στήμης τῶν ἱατρῶν· οἱ πρότερον διαφαίνονται καὶ μαλάγμασι τὰς οἰθήσεις καὶ φλεγμονὰς τῶν τραυμάτων καταπαθεῖν πειρῶνται καὶ μετατρέπονται πρὸς ῥώσιν. Ὅταν δὲ χαλεπὸν τὸ πάθος ὅταν ὑπερβαίνει τὰς ἀπαλωτέρας καὶ πραοτέρας ἱατρικὰς

⁶⁶ Philipp. iv, 5.

(66) Αὶ LXX ἡσὶ ἀναπαύεται.

τῆς τέχνης, τότε κέχρηται καὶ τοῖς αὐστηροτέροις A igne et ferro utuntur, ne vim morbo ullam ad repullulandum relinquant. Ait deinde sapiens Ecclesiastes :

§ XIII.

Μὴ εἴπῃς. Τί ἐγένετο; ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότεραι ἀγαθαὶ ἦσαν ὑπὲρ ταύτας; ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἐπηρώτησας περὶ τούτου.

Τῶν χρόνων ὁ ποιητὴς καὶ τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἡμερῶν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ὕψιστασθαι πᾶσαν ἡμέραν καὶ πάντα καιρὸν καὶ χρόνον διὰ τῆς ἡλιακῆς φορᾶς καὶ κινήσεως ἡδουλήθη καὶ κέκρικε· καὶ κατ' οὐδεμίαν ἐτερότητα καὶ διαφορὰν εὗρεθῆσεται τις ἡμέρα πρὸ αὐτῆς ἢ τῆς μετ' αὐτὴν, ὅσον ἦκεν εἰς γένεσιν καὶ φυσικὴν ὑπαρξιν· εἰ μὴ τις τῶν ἀνέμων τὰς βίας προβαλέσθαι θελήσει καὶ τῶν τεταμένων καιρῶν, δι' ὧν τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀρχὰς ὁ Δημιουργὸς ἐστεφάνωσε τὴν ἐτερότητα καὶ τὴν διαφορὰν. Κακίας δὲ καὶ πονηρίας καὶ φαυλότητος οὐδεμία πέφυκεν ἡμέρα ποιητικὴ τὸ παράπαν· ἀλλ' αἱ τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεις παρυσίστασθαι καὶ ταύτας διὰ τῆς ἰδίας ἀπροσεξίας καὶ ῥασιμότητος παρασκευάζουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἀγαθὰς, φησι, τὰς προτέρας ὀνομάζεις ἡμέρας ὑπὲρ τὰς ἐνεστώσας, τῆς ταυτότητος ὡσαύτως ἐπὶ πάσαις εὐρισκομένης; Τοῦτο τοῖνον οὐκ ἐν σοφίᾳ κατήγγειλας, ἀλλ' ἐξ ἀφροσύνης εἶπας. Δέον μᾶλλον τῶν προγενεστέρων ἀνθρώπων τὰς σπουδαίας καὶ φιλοκαλούς προαιρέσεις κατασεμνύνειν, ἢ τὸ ἐμπαλιν καταμέμφεσθαι τῶν μισοκαλῶν καὶ φαύλων γυναικῶν τὸ ἄδουλον· καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ σπουδαίους μιμεῖσθαι, τῶν πονηρῶν δὲ καὶ φαύλων ἀπομακρύνεσθαι πάντῃ τὰς ἐμπεριελας· ἡμερῶν δὲ διαφορὰν μηδαμῶς καταγγέλλειν, μὴδὲ ἐκπροφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· καὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ τῶν ἡμετέρων προαιρέσεων ἡρτημένων τὰς αἰτίας ἀνατίθεσθαι τοῖς ἀψύχαις. Εἰτά φησιν·

§ XIV.

Ἀγαθὴ σοφία μετὰ κληροδοσίᾳ, καὶ περισσεύει τοῖς θεωροῦσι τὸν ἥλιον· ὅτι ἐν σκιά αὐτῆς ἡ σοφία ὡς σκιά τοῦ ἀργυρίου, καὶ περισσεύει γινώσκεις τῆς σοφίας ζωοποιήσῃ τὸν παρ' αὐτῆς.

Ἀποφηνάμενος πρὸ βραχέος, οὐκ ἐν σοφίᾳ φάναι τὴν ἀγαθὰς εἰπόντα τὰς προγενεστέρας ἡμέρας τῶν νῦν· καὶ δείξας τῷ λόγῳ τῆς ἀντιδιαστολῆς, καὶ τινὰς εἶναι σοφοὺς ἀνθρώπους τοὺς τοῦτο μὴ καταγγέλλον-

⁶⁶ Psal. cxl., 4.

(67) Non aliter Basilii sive ejus nomine alius nescio quis, proximus tamen eorum temporum : nam Commentarium in Isaiam, qui Basilio tribuitur, Basilii Magni non esse, Julianus Garnierus mihi omnino probavit (Præf. § 10) : non aliter, inquam, hæc ipsa Ecclesiastes usurpans verba, omnem in homines culpam rejicit, si in pejus ruant, et annis succedentibus deteriores fiunt : quanquam dies priores non eos interpretari videtur, qui antiquitus fuerunt, sed quos quisque primos vixerit. Sic enim (ad Is. cap. i, n. 4) locutus est : Οὕτως οὖν βιώσωμεν ὡς μηδέποτε τὰ παρελθόντα κρείττονα εἶναι τῶν μελλόντων ἢ τῶν ἐνεστικόντων. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής ἀπαγορεύει· « Μὴ εἴπῃς ὅτι ἡμέραι αἱ πρότεραι ἀγαθαὶ ἦσαν ὑπὲρ ταύτας· ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἐπηρώτησας περὶ τούτου. » Ἐκ-

VERS. 10. Ne dixeris : Quid factum est ? quia dies priores erant boni super hos ? quippe non in sapientia interrogasti de hoc.

Temporum et tempestatum et dierum auctor ad solis cursum ac motum ea, quam dedit, lege et diem omnem et omnem tempestatem ac tempus perpetuo fluere voluit atque decrevit ; neque varietate ulla differre dies quilibet a priore aut a posteriore invenietur, quatenus in lucem venerit exactusque sit ; nisi quis ventorum obijcere vim voluerit, et quatuor tempestatum varietatem atque discrimina, 177 quibus Conditor ab initio anni circulum coronavit. At nequitiae et improbitatis pravitatisque effector dies nullus omnino est : sed hominum voluntates, ut hæc quoque existerent, negligentia sua ac desidia effecerunt. Quæ si ita se habent, quomodo, inquit, dies priores bonos appellas præ iis, qui nunc sunt, cum iidem omnes plane esse reperiantur ? Profecto non ex sapientia hoc pronuntiasti, at ex stultitia locutus es (67). Illud referat magis, honesta majorum studia ac virtutes honore prosequi, aut e contrario temeritatem pravaram mentium, quæ virtutem aversantur, reprehendere : tum bonos honestosque imitari, improborum vero et malorum omnem a se similitudinem detestari ; nullum denique dierum jactare discrimen, neque excusare excusationes in peccatis ; aut eorum, quæ in nobis sunt, et a nostris voluntatibus pendent, causas transferre ad inanima. Ait deinde :

VERS. 11, 12. Bona est sapientia cum hæreditate et amplius videntibus solem : quia in umbra ejus sapientia, sicut umbra argenti, et abundantia scientiæ sapientiæ vivificabit eum, qui ab ea (68).

Præfatus modo, non ex sapientia locutum esse, qui dixit, dies, qui ante nos fuerunt, bonos præ iis esse, qui nunc sunt ; atque adeo testatus, ut ipsa oppositionis fert ratio, quosdam etiam

γὰρ αἱ προάγουσαι ἡμέραι βελτίους ὦσι τῶν μετὰ ταῦτα, λεχθῆσθαι ὁμῶν. Ὡσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, ἀμυρουμένων τῶν καλῶν ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ὑστερον ἀμελείας. Nempe : Ad hunc igitur modum vitam nostram instituiamus, ut quæ præterierunt, nunquam præstantiora esse censeamus futuris aut præsentibus. Nam hoc Ecclesiastes quoque velat, Ne dixeris quoniam dies priores boni erant præ his : quia non in sapientia interrogasti de hoc. Si enim qui præcesserunt dies meliores fuerint, merito nobis dicitur : Tanta passi estis frustra ; bonis operibus vestris ad nihilum reductis, quod quæ secula sunt, neglexeritis.

(68) Olymp. ζτ' ἐν σκιά αὐτοῦ ἡ σοφία. . . ζωοποιήσῃ τοὺς παρ' αὐτῆς.

καὶ τῆς ἁμαρτίας, τὰς σφῶν ἀπολυτροῦται ψυχὰς, Α
οὐ μόνον δὲ τῆς νοητῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττει
τοὺς μυσταγωγούμενους, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰωνίου πα-
ρασκευάζει καταξιοθῆναι ζωῆς.

Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς αὐτὸς
εἰπὼν · « Καὶ περισσεΐα γνώσεως τῆς σοφίας ζω-
ποιήσει τὸν παρ' αὐτῆς » ἀντὶ τοῦ, καθ' ὅσον ἄν
τις ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς γνώσεως ποιησῇ τὴν κληρο-
δοσίαν εἰς ἄλλους, κατὰ τοσοῦτον εὐρήσει ζωοποιού-
μενος ὅπ' αὐτῆς καὶ τὸ πλῆθος τῶν μυσταγώγου-
μένων καὶ δεχομένων τῶν νοημάτων αὐτῆς τὸ κάλ-
λος καὶ φῶς. Μὴ τοίνυν εἰς ἑαυτοὺς περιγράφωμεν,
οἱ λαβόντες ὁπωσοῦν μέτρον θείας σοφίας τὴν τοῦ-
του χάριν, ἀλλὰ παντὶ σθένει καὶ πολλοῖς ἄλλοις
κατακληροδοτεῖν αὐτὴν προθυμηθῶμεν, ἵνα μὴ
τῷ λαβόντι τὸ ἐν τάλαντον ἀφομοιωθῶμεν, καὶ
πρὸς τὸ πῦρ τῆς γέννης παραπεμφθῶμεν ·
ἀλλ' ἐμπαλιν ἐοικότες εὐρεθῶμεν τοῖς τὰ δύο καὶ
τὰ πέντε τάλαντα λαβοῦσι, καὶ τὰ δεδομένα
διπλασιάσασι · καὶ καταξιοθῶμεν ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ
δικαίου καὶ φιλανθρώπου Δεσπότη καὶ νῦν καὶ κατὰ
τὴν ἡμέραν τῆς τῶν βεβιωμένων ἀναπαδόσεως,
« Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς,
ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν
τοῦ Κυρίου σου. » Τοιγαρὺν τῆς ἀκολουθῶν διανοίας
ἐχόμενος ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς ἐπήγαγε καὶ φησιν ·

Nam hoc significavit sapiens Ecclesiastes, cum
rursum ait : « Et abundantia scientiæ sapientiæ
vivificabit eum, qui ab ea (69) ; » id est, quo plus
scientiæ quis de sapientia sua tanquam hæredita-
tem ad alios transmittet ; eo majorem illius ope
reviviscentem inveniet multitudinem initiatorum,
quos illa scientiæ suæ pulchritudine ac splendore
compleverit. Ne igitur, qui diviniæ sapientiæ donum
accepimus, quocumque id modo datum fuerit, no-
stra solum in comoda contrahamus, sed omni
studio conemur, ut hæreditatem ejus ad multos
alios prorogemus : quo minime illi similes, qui
unum talentum accepit, gehennæ ignem effugia-
mus ; atque iis potius comparandi videamur qui
duo et quinque talenta nacti, hæc ipsa geminave-
runt : itaque digni habeamur, qui et nunc et su-
premo remunerationis die ab justo ac misericorde
Domino audiamus : « Euge, serve bone et fidelis,
quia super pauca fuisti fidelis, super multa te con-
stituam, intra in gaudium Domini tui »⁶⁹. Quare
in connexo argumento perseverans sapiens Eccle-
siastes adjecit atque ait :

§ XV.

Ἴδε τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, οἱ τίς δύνησται
τοῦ κοσμήσαι ὃν ἄν ὁ Θεὸς διαστρέψῃ αὐτὸν ;

Κωμωδῶντας τὸν ἀποφαινόμενον καὶ δοξάζοντα τὰς
προγενεστέρους ἡμέρας ἀγαθὰς εἶναι μᾶλλον τῶν νῦν,
ὡς παῶν δηλονότι τὴν ταυτότητα τῆς ὑπάρξεως
ἐχουσῶν παρὰ τῆς ἀγαθῆς τῶν ἀπάντων ποιητικῆς
αἰτίας, παρακελεύεται τοῖς ἐπαύουσιν ἀποβλέψαι
πρὸς τὴν ποικίλιν τῶν τοῦ Θεοῦ ποιημάτων, καὶ
παραξενίσασαι καὶ διαγνώσκειν σαφῶς, ὡς οὐδεὶς ἀνθρώ-
πων δύναται τι πῶν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ γεγονό-
των ἢ βέλτιον ἀποφῆναι καὶ κρείττονα ὑπὲρ ὃ πέ-
φυκεν, ἢ τὸ ἐμπαλιν χεῖρον. Ὡς οὖν τὸν ἐτερόρρυθ-
μον ἢ χαλὸν γεγονότα, καὶ στρεβλὰς ἔχοντα βάσεις,
καὶ τοῖς παραπλησίαις πᾶσι εὐρισκομένους, καὶ
πρὸς τὴν ἀριότητα καὶ τελείωσιν τῆς φύσεως ἑλλι-
πῶς ἔχοντας οὐδεὶς ἕτερος δύναται, πλὴν τοῦ ποιη-
σαντος καὶ τὰ πάντα κατασκευάσαντος, ἀνακαλέ-
σασθαι καὶ μετοχετεύσαι πρὸς τὴν φυσικὴν τελειό-
τητα καὶ διόρθωσιν · οὕτως οὐδὲ τὰς τῆς αὐτῆς
καὶ μιᾶς ὑπάρξεως καὶ γενέσεως θύναται διαιρεῖν,
καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ πονηρὰς ὀνομάζειν.
Ἡδὲ γὰρ ἡμέρα τὴν ἴσην ὑπόληψιν ἔχει καὶ τὴν
αὐτὴν ἀγαθὴν πεφυκυῖα παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δημιουργ-

180 VERS. 13. Vide opera Dei, quoniam quis
poterit adornare, quem Deus perverterit ipsum (70) ?

Postquam eum perstrinxit, qui jactet atque opi-
netur dies, qui ante nos fuerint, iis meliores esse,
qui nunc sunt, quod nempe a bona illa omnium
effectrice causa eandem omnes originem et natu-
ram sortiantur : auditores jam cohortatur, ut ad
divinorum operum varietatem oculos attollant, iis-
que attente consideratis, clare dignoscant, nemi-
nem ex hominibus esse, qui de iis quidquam, quæ
a conditore facta sunt, vel melius atque præstantius
vel contra pejus reddere possit. Quemadmodum
igitur qui altero oculo aut membro captus sit, vel
plantas habeat distortas, quique similibus laborent
corporis vitiis, et membrorum integritate careant,
alius hos nemo, præter eum, qui condidit et om-
nia constituit, ad naturalem perfectionem emen-
dationemque revocare ac transferre potest (71) ; sic
nemo quæ ejusdem prorsus substantiæ ac naturæ
sunt, dividere ullo modo valet, atque alios quidem
dies bonos, alios malos denominare. Quilibet
enim dies parem eandemque habet æstimationem,
et bonus a bono Conditor atque Domino æquus

⁶⁹ Matth. xxv, 23.

(69) Supple eum, qui ab ea dives est, sive, ut in
Hebraicis, qui ea præditus est. In Vulgatis leges,
Hic autem plus habet eruditio- et sapientia, quod
eum tribuunt possessori suo. (Cap. vii, v. 13).
Ceterum Noster ita hæc interpretari subinde vide-
tur, ut eum qui ab ea, non ipsum sapientem ve-
teranum esse putet, sed eum, qui hujus magister-
io sapientiam tiro ediscit, et ab ea dives sit. Ha-
bet vero hæc interpretatio acuminis non parum, et

iis optime respondet, quæ proxime præcedunt.

(70) Olymp. διαστρέψῃ αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῶ-
σύνης.

(71) Ex interpretatione Chaldaica suam hanc
Noster expressit : sic enim se habet illa Paraphra-
sis : « Contemplare opus Dei et fortitudinem ejus,
qui fecit cæcum et claudum, ut sint mirabilia in
seculo : quis enim est, qui poterit corrigere unum
ex iis, nisi Dominus mundi, qui creavit eum ? »

§ XVII.

Τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεὸς περὶ λαλιᾶς, ἵνα μὴ Ἀ
εὕρῃ ἄνθρωπος ὀπίσω τούτου μηδέν.

Τοῦτο, πόλον; τὸ σύμφωνον γίνεσθαι πέρας, καὶ τὸ αὐτὸ τέλος ἀγαθὸν καὶ μακάριον ἐπὶ τῶν ἐναντίων καὶ ἀντιθέτων διὰ τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως καὶ τῆς φρονήσεως καὶ φιλοκάλου γνώμης καὶ προαιρέσεως. Ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐξουσίαν νοερᾶς καὶ λογικῆς ψυχῆς, δεδωκώς τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὸ πάντα καὶ τὰ δοκούντα τὴν ἐναντίαν ἐπιφέρεισθαι φύσιν, μετοχετεύειν καὶ μεταρρυθμίζειν εἰς ἀγαθόν· ἵνα διαγγέλλοντες οἱ ἄνθρωποι τὸν ἀκατάληπτον πλοῦτον τῆς θεοπρεποῦς ἀγαθότητος καὶ σοφίας, καὶ τὴν εὐχάριστον αὐτῷ δοξολογίαν ἐν πᾶσι προσαναπέμποντες, μηδὲν εὐρωσιν ἕτερον αἰτίον τοῦ βελτίονα γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον διαμένοντα ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις καὶ ποιούντα τὰ ἀγαθὰ, εἰ μὴ μόνην τὴν ἰδίαν προαίρεσιν τὴν λαβοῦσαν ἐκ Θεοῦ τῆς ἐφ' ἐκάστης ῥοπῆς τὴν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν. Τούτου χάριν τοιοῦτον αὐτὸν ὁ Δημιουργὸς κατασκεύασεν, ἵνα παρὰ τὸν ὅρον καὶ λόγον καὶ σκοπὸν τῆς προαιρετικῆς βουλῆς καὶ ῥοπῆς μηδὲν εὐρεθείη συμπαραμαρτοῦν καὶ παρακολουθεῖν αἰτίον ἕτερον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον διαμονῆς, ἢ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολῆς. Ταῦτ' οὖν διεξῶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, καὶ συνελθὼς ὡς γλαφυροτάτων νοημάτων ἡμῖν ὑψηλῆς αὐτοῦ λόγους, ἀμέσως ἐπήγαγε·

§ XVIII.

Τὰ πάντα εἶδον ἐν ἡμέρᾳ ματαιότητός μου. C

Τοῦτέστι, καὶ τὰ πρότερον καὶ τὰ νῦν παρ' ἐμοῦ λαλῆνέντα τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεώρησα, καὶ διέγνων ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῆς ἰδίας διαδιώσεως· ματαιότητα γὰρ τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζωὴν προσηγόρευσε, διὰ τὸ πολυτάραχον αὐτῆς καὶ πολυπερίτριστον καὶ πολυὺν λιπτον. Εἰτά φησιν·

§ XIX.

Ἔστι δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ καὶ ἔστιν ἀσεβὴς μένων ἐν κακίᾳ αὐτοῦ.

Τοὺς περὶ πολλοὺ ποιουμένους κατορθοῦν τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην αἱ τῶν θείων Γραφῶν ἐξηγήσεις καταφαλίζονται μηδαμῶς ὑπεραίρεσθαι, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ὑπαυχεῖν, καὶ δικαιοῦν ἑαυτοὺς καὶ προσεπαυχεῖν κατὰ τὴν Φαρισαίων ἐκείνων τὸν εὐχαριστηρίου δῆθεν ὕμνον ἀναπέμποντα τῷ Θεῷ καὶ δοξολογίας, διὰ τὸ μηδαμῶς εἶναι καθάπερ ἕνα τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἢ καὶ παραπλήσιον ἐκείνῳ τῷ τελῶν· περὶ οὗ φησι τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον· « Κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος, ἥπερ ἐκείνος. » Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ τῶν ἀρετῶν εἶδη διαπράττωνται τινες, καὶ πρὸς τὸ ἄκρον ἀφίκωνται τῆς ὑπὸ Θεοῦ

Luc. XVIII, 14.

(73) In Vulgatis una est articuli hujus et præcedentis sententia hoc modo : *Sicut enim hanc, sic illam fecit Deus, ut non inveniatur homo contra eum iustas querimonias* (cap. vii, v. 15) ; quæ ad Symmachi interpretationem accedunt quam maxime : sic enim ille reddidit ; καὶ γὰρ ἀνάλογον τούτου τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός· τοῦ μὴ εὕρεῖν ἄνθρωπον κατ' αὐτοῦ μέμψιν. Nec tamen Noster multum inde abire videtur, cum

Vers. 15. *Hoc fecit Deus ob loquelam, ut non inveniatur homo post hoc quidquam.*

Hoc, inquit, at eequam rem ? nempe ut concors sit exitus, et bonus æque ac beatus rerum contrarium atque oppositarum terminus, boni utique consilii et sedulæ mentis honestæque voluntatis arbitrio (73). Condidit Deus intelligentis ac ratiocinantis animæ potestatem, deditque homini, quo deducere et emendare in bonum omnia posset, ea etiam, quæ naturam afferre contrariam viderentur : ut incomprehensibiles divinæ bonitatis atque sapientiæ thesauros enuntiando, et gratias Deo in omnibus, cum laude agendo, aliam homines causam invenirent nullam, cur quisque, bonam retinens mentem, ac quod bonum est præstans, melior fieret, quam unam propriam voluntatem, quæ a Deo potestatem libertatemque accepit, ut se in quam vellet partem inclinaret. Hujus rei causa hominem Conditor talem constituit, ut præter voluntarii consilii ac propensionis terminum et rationem et destinationem nulla alia reperiretur causa, quæ vel perseverantiæ ejus ad melius, vel mutationis in pejussocia esset ac comes. His jam delibatis, conscius sibi sapiens Ecclesiastes, se pulcherrimarum sententiarum rationes nobis proposuisse, adjecit protinus :

Vers. 16. *Omnia vidi in die vanitatis meæ* (74).

Id est, et quæ prius et quæ nunc a me prolata sunt, mentis oculis ipse spectavi, ac labente vitæ meæ tempore 183 agnovi. Vanitatem enim, quam hic homines vitam ducimus, appellavit propter multas ejus perturbationes et angores et agnitudines. Tum ait :

Est justus periens in justo suo, et est impius manens in malitia sua (75).

Qui veram justitiam summo studio sibi comparare euntur, his divinarum Litterarum exhortationes viam hanc esse inunitissimam ostendunt, si nec fastu superbiunt, nec alios despiciunt, nec se justos jactent, et Pharisei illius more commendunt, qui laudes Deo tribuebat et gratias agebat, quod minime ipse esset quasi unus hominum ceterorum ; ac ne publicano quidem illi similis : de quo nempe ait salutis nostræ Evangelium : « Descendit hic justificatus præ illo ». Tum postquam etiam in omnibus se virtutum generibus exercuerint, et ad summum quoque justitiæ a Deo præ-

et ipse humanis a rebus vim omnem tollat, et eripiam homini peccanti excusationem contendat, ne criminum suorum causam vel in dies malos vel in aliud quidpiam externum atque innocuum rejicere posset.

(74) At LXX habent, Σύμπαντα εἶδον ἐν ἡμέραις ματαιότητός μου. Olympiodorus ἐν ἡμέραις.

(75) At hæc abud Olymp. desiderantur.

ἐπὶ τῆς γῆς ἀλήθειαν οὐ μὴ ποιήσῃ. Ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς. Ἐκκλῆσιαστας σου ὁ βραχίον, καὶ οὐκ ᾔδεισαν· γινόντες δὲ αἰσχυνθήτωσαν. Ὁ μὲν γὰρ πεπαυσθαι τὸν ἀσεβῆ τοῦ μὴ μαθεῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ μένειν ἐν τῇ κακίᾳ αὐτοῦ δηλοῖ, κατὰ τὸν σοφὸν Ἐκκλῆσιαστήν. Τὸ δέ· Ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὰ ἐφεξῆς, τὴν ἀπόφασιν σημαίνει τὴν ἀφορίζουσαν αὐτοὺς κατὰ τὴν μέλλουσαν δίχην ἐκ τῆς τῶν πιστῶν κληρονομίας.

Ὁ μὲν οὖν δίκαιος ἐλέγχεται πάνταυθα πολλάκις παρασιωπῶντος ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάντα θεοπρεπεῖ πρυτάνη ταλαντεύοντος, ἡνίκα, καθὼς ἐφθμεν εἰπόντες, κατασχεθῇ τῷ πάθει τῆς ὑπερηφανίας ἢ καὶ περιουτίας, ἢ πέφα τῆς κατ' ἀρετὴν μεσότητος ὑπερβῇ· καὶ παρασιωπῶμενος εἰς πειρασμοὺς παρεμπίπτων, καὶ ποικίλως καὶ πικροδικῶς θλίβεις· εἰ μὴ συνήσῃ, καὶ διὰ ταπεινοφροσύνης ἐξευμενίσαιτο τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην καὶ Κύριον, ἀντὶ τῷ παρόντι· βίβω· ἀντὶ τῷ μέλλοντι τὴν καταδίκην εὐρίσκει καὶ τὴν ἀπώλειαν. Ὡσαύτως γε μὴν καὶ τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ ἀσεβοῦς ἡγουν ἀπίστου διεσάφησε τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. Παραμπεδῶν δὲ τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἐκκλῆσιαστής ἀμέσως ἐπ' ἔργα·

nec veritatem in terra fecerit: auferatur impius, ne videat gloriam Domini. Domine, excelsum est brachium tuum, et non cognoverunt: qui autem novere, confundantur (78). Nam cessasse impium ne justitiam in terra disceret, idem est ac « manere in malitia sua, » ut loquitur sapiens Ecclesiastes: illud vero: « Auferatur impius, ne videat gloriam Domini, » et quæ deinceps, supremam sententiam significant, quæ in futuro iudicio impios a fidelium hereditate excludet.

Enimvero justus sæpe hic etiam coercetur, **185** silentio nempe ab eo præteritus, qui omnia lance justissima ponderat, quandocunque, ut paulo ante dicebamus, superbiæ aut arrogantiae quoque morbo correptus fuerit, sive ultra virtutis medium processerit: utque præteritus est, in tentationes incidit et varias omnis generis ægrotudines: ac nisi resipuerit, et misericordem Regem ac Dominum de missione placaverit, et in hac vita et in futura damnationem atque exitium inveniat. Eodem certe modo id etiam, quod de impio sive infideli dictum est, sermo veritatis exposuit. Atque interpretationem hujusmodi sapiens quoque Ecclesiastes confirmans, adjecit protinus:

§ XX.

Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσῶς, μὴ ποτε ἐκπλαγῆς. Μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθῇς ἐν οὐ καίρῳ σου.

Ταῦτα σύμφωνα τοῖς προσεχῶς εἰρημένοις εἰσὶν, ἐν οἷς ἀπηγορεύσε τῆς ἀληθείας ὁ λόγος καὶ τὴν ἀπὸ τῆς κατ' ἀρετὴν μεσότητος παρεκτροπὴν καὶ παρέγκλισιν· καὶ πολλῶν δὲ μᾶλλον τὸν κατορθοῦντα δικαιοσύνην μηδὲ μὴ ὑπεραίρεσθαι καὶ περιουσίαν νοσεῖν, ἀλλὰ καὶ μετριοφρονεῖν, καὶ μᾶλλον κατηγορεῖν ἑαυτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σεαυτὸν, καὶ ἕναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εὐρήσεις χάριν· » καὶ πάλιν, « Δίκαιος ἐν πρωτολογίᾳ ἑαυτοῦ κατηγορὸς· » τοιγαροῦν καὶ νῦν φησι· « Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ· » παρακελεύεται γὰρ μὴ παρ' ἑτέρῳ τῶν τῆς δικαιοσύνης ὄρων τροβαίνειν, μηδὲ τῆς κατ' ἀρετὴν με-

VERS. 47. Noli esse justus multum, et noli argumentari plusquam oportet, ne quando obstupescas. Ne impie agas multum, et noli esse durus, ne moriaris in tempore non tuo.

Hæc his respondent quæ modo dicta sunt, in quibus sermo veritatis præscripsit ne quisquam a virtutis medio recedat atque deflectat: multoque magis ne qui justitiam profitetur, animos tollat, et arrogantiae laboret vitio; sed ut modestiam amet, ac se ipsum potius accuset, juxta id, quod scriptum est: « Quantum magnus es, tantum humilia te ipsum, et coram Domino Deo invenies gratiam (79). » Ac rursus: « Justus prior est accusator sui⁶⁶. » Itaque et hic ait: « Noli esse justus multum (80). » Cohortatur enim, ne alterum e justitiæ terminis transgrediamur, neve a virtutis medio deflectentes, ad malitiam recidamus.

⁶⁶ Prov. xviii, 47.

(78) Isa. xxvi, 40. Sed apud LXX legimus, Πέπαυται γὰρ ὁ ἀσεβὴς. Πᾶς, ὃς οὐ μὴ μάθῃ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλήθειαν οὐ μὴ ποιήσει· γινόντες δὲ αἰσχυνθήσονται.

(79) Eccl. iii, 18. Sed apud LXX scriptum est, Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σεαυτὸν, καὶ ἕναντι Κυρίου εὐρήσεις χάριν.

(80) Pulchre Gregorius Nazianzenus ad hoc ipsum Ecclesiastæ dictum: Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ περὶ δικαιοσύνην καὶ περὶ σοφίαν πάθος, θερμότες περὶ πᾶξιν καὶ λόγον, ἔξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκπεριβολὴν πίπτουσα, ἢ καὶ τὸ ἐνέλεον καὶ τὸ ὑπερβαλλὸν ὁμοίως λυμάνεται, ὥσπερ καὶ τῷ γανόνι πρόσθετος ἢ ὑφαίρετος. Μηδὲ οὖν ἔστω πλέον ἢ καλῶς ἔχει σοφός, μηδὲ τοῦ νέμου νομιμώτερος, μηδὲ λαμπρότερος τοῦ φωτός, μηδὲ τοῦ κινήτου;

εὐχύτερος, μηδὲ τῆς ἐντολῆς ὑψηλότερος. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; εἰν εἰδόμεν κόσμον, καὶ ἐπαινώμεν φύσιν νόμον, καὶ ἐκπύμεθα λόγῳ, καὶ μὴ ἀτιμᾶζομεν εὐταξίαν. Nempe: Pur etenim justitiæ atque sapientiæ detrimentum affert acris tam in actione quam in sermone impetus animi, a bono nempe et a virtute propter excessum excidens. Hunc enim defectus et excessus peratque labefactant, non secus ac regulam additio aliqua aut subtrahitio. Nemo igitur sapientior sit, quam conveniat, nec lege exartior, nec luce splendidior, nec norma rectior, nec præcepto divino sublimior. Id vero qua tandem ratione consequemur? nempe si modesti et compositi esse curemus, naturæ leges comprobemus, rationem ducem sequamur, orati enim et disciplinam non aspernemur. (Orat. 26.)

Nam hoc proverbiali quoque **186** illo oraculo A comprobatur, quod ait : « Comedere mel multum, non bonum est (81) : » manifesto nos edocens, suavissimam rerum virtutem non sine modo et ordine appetendam.

Quod autem ait : « Et noli argumentari plus quam oportet, » vehementiores contentiones atque perquisitiones sine dubio prohibet tam de iis, quæ in mundi initio condita spectamus, quam quæ in vita contingunt, quod inutiles eæ sint et supervacaneæ, nec bonum ad exitum tendant. Nam quid homini prodest, eniti omni cura et conari, ut assequatur, quot stadiis terræ ambitus et mensura conficiatur, vel quot partes cœlestem, quæ circumvolvitur, molem distinguant, quemadmodum qui superfluum et vanam astrologiam exercent, dividere ac temere enumerare aggressi sunt. Hæc igitur investigare curiosius perinde habetur, atque hominem argumentari plusquam oportet, quod nihil inde utilitatis ferat ac commodi : nec minus scrutari diligentius atque perquirere, cur pietatis alumni inopia laborent, et divinæ justitiæ cultores vim alienam non effugiant, et periculis quamplurimis atque calamitatibus omnis generis objecti sint : mali autem atque impii homines opibus affluant, et vitam plerumque incolumem planeque innoxiam traducant. In his quippe omnibus gratiæ agendæ sunt bono auctori et sapienti omnium moderatori, nec investigandum quidquam ex his aut studiosius tentandum, tanquam inutile ac superfluum. Nam si hujusmodi meditationibus te, o mortalis, addixeris, ac fines virtutis transgressus fueris, cave, ne aliquando in verba malitiæ declines, atque ad vitii recidas viam.

Quod vero dicit : « Ne impie agas multum, et noli esse durus, ne moriaris in tempore non tuo, » apertam cohortationem continet, ne vitam nostram in impiis atque indecoris de Deo quæstionibus insumamus, neve obduratum animum habeamus, ac mutationis conversionisque in melius omnino impatientem, neve tempus ullum vel in rapinis vel in avaritiæ sordibus vel in pupillorum ac viduarum tyrannica vexatione impendamus : ut ne, inquit, Dominum Deum tuum acrius ad **187** iram a te D incitatum exinde sentias, et angelum ille tibi tanquam præceps fulmen immittat, atque alieno plane tempore vitam auferat. Nam hoc et David propheta confirmat cum ait : « Viri sanguinum ac dolosi non dimidiabunt dies suos (82). » Ita subjecit illico :

Vers. Bonum est inhaerere in hoc, et quidem ab hoc ne contamines manum tuam : quoniam qui timet Deum egredietur omnia (85).

(81) Prov. xxv, 27. At LXX pro φαγῆν habent ἔσθαι.

(82) Psal. ltv, 95. At LXX habent ἡμιτελεύσεις.

3) At LXX habent Ἀγρόθυ τὸ ἀντ' ἡμετέρας.

σότητος, ἐξολισθαίνειν, καὶ πρὸς κακίαν ἐκπίπτειν. Τοῦτο γὰρ ἐμπεδοὶ καὶ τὸ παροιμιακὸν ἐκείνο λόγιον, δηλονότι τὸ φάσκον· « Φαγῆν μέλι πολὺ, οὐ καλὸν, » τὴν γλυκυτάτην ἀρετὴν μεμετρημένως καὶ ταταγμένως μεταδιώκειν σαφῶς εἰσηγούμενος.

Ὁ δὲ φησι· « Καὶ μὴ σοφίζου περισσά, » τὰς περιεργότερας πολυπραγμοσύνας καὶ παρεξετάσεις τῶν ἐν τῇ κτίσει θεουμένων, καὶ μέντοι καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ συμβαινόντων πραγμάτων ἀπαγορεύει προδήλως, ὡς ἀνονήτους καὶ περιττοὺς καὶ πρὸς μηδὲν τέλος ἀγαθὸν καταντῶσας. Τί γὰρ ὕψελός ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ δι' ἀκριβείας πολυπραγμαίνειν καὶ πειρᾶσθαι γινώσκειν, πόσα τῆς γῆς ἐστὶ στάδια κατὰ τὴν περιφέρειαν αὐτῆς, ἢ τὴν περίμετρον, ἢ πόσαι μοῖραι τὸ οὐράνιον καὶ κυκλοφορούμενον διειλήφασιν ὁ σῶμα, καθὼς οἱ τὴν περιττὴν καὶ ματαίαν ἀστρολογίαν ἀσκήσαντες διαίρειν, καὶ μέντοι καὶ παραλόγως ἀπαριθμῶν ὑπειλήφασιν. Τὸ τοίνυν τοιαῦτα παρεξετάζειν, « περισσά σοφίζεσθαι » τῷ ἀνθρώπῳ λεγέγισται, διὰ τὸ μηδὲν εὐρίσκειν ἐντεῦθεν λυσitteλέει. Ἀλλὰ καὶ τὸ πολυπραγμαίνειν καὶ διερωτᾶν διὰ τί τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι πένονται, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην οἱ κατορθοῦντες εἰς ἄλλοτρίαις χεῖρας κεχῆνασι, καὶ πειρασμοῖς μυρίοις καὶ παντεδαπαῖς καθυποδεδίληνται θλίψεσιν· ἁμαρτωλοὶ δὲ καὶ δυσσεβεῖς εὐθηνοῦσι, καὶ τὸν παρόντα βίον ἀνοσον ὡς ἐπίπαν καὶ παντελῶς ἀπειραστον διαμεΐθουσι. Δέον ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις εὐχαριστεῖν τῷ ἀγαθῷ ποιητῇ καὶ πανσόφῳ κυβερνήτῃ τῶν ὅλων, καὶ μηδὲν παρεξετάζειν τοιοῦτον καὶ πολυπραγμαίνειν, ὡς ἀνόνητον ὑπάρχον καὶ περιττόν. Εἰ γὰρ τοῖς τοιούτοις ὑπενεχθῆς, ἀνθρωπε, λογισμοῖς, ἢ τοὺς τῆς ἀρετῆς ὑπερβῆς ὁρους, πρόσσεχε, μὴ ποτε καὶ πρὸς λόγους πονηρίας ἐκκλίνης, καὶ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς κακίας ἐκπέσης.

Ὁ δὲ φησι, « Μὴ ἀσεδείης πολὺ, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου, » μὴ συμπαρατείνεσθαι τὴν ἰδίαν ζωὴν ταῖς ἀσεδείαις περὶ θεοῦ καὶ μὴ προσηκούσαις ὑπολήψεσι, μηδὲ τὴν καρδίαν ἔχειν ἀπεσκληρυῖαν, καὶ μηδεμίαν ἀλλοιώσιν ἢ μεταβολὴν ἐπιδεχομένην τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον, μηδὲ ταῖς ἀρπαγαῖς καὶ ταῖς πλεονεξίαις καὶ καταδυναστεύσεσιν τῶν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἐπιμένειν· χρονίως, εἰσηγεῖται σαφῶς, ἵνα μὴ, φησὶ, πάντεσθαι εὐρεθῆς ἐπὶ πολὺ παροργίζων Κύριον τὸν θεόν σου, καὶ καθάπερ τινὰ κεραυνὸν ἀπέτομον ἄγγελλον ἐξαποστελεῖ σοι, καὶ παρὰ τὸν πρόσφορον καιρὸν καὶ προσήκοντα μεταστήσῃ τῆς παρούσης ζωῆς. Τοῦτο γὰρ ἐμπεδοὶ καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης εἰπών· « Ἀνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμιτελεύσουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν. » Ἀμέλει τοίνυν ἀμέσως ἐπήγαγεν·

§ XXI.

Ἀγαθὸν τὸ ἀντέχεσθαι ἐν τούτῳ, καὶ γε ἀπὸ τούτου μὴ μάνης τὴν χεῖρά σου· ὅτι φοβούμενος τὸν θεὸν ἐξελεύσεται τὰ πάντα.

τούτῳ... εἰ ὅτι φοβούμενοις τὸν θεὸν ἐξελεύσεται τὰ πάντα. In Scholiis legitur μὴ ἀνῆς πρὸς μὴ μάνης.

« Ἀγαθὸν ἀντέχεσθαι, φησὶν, ἐν τούτῳ. » Τούτῳ, ἂν ποίῃ; Δηλονότι τῷ μὴ συμπαρετατάσθαι τὴν προαιρετικὴν βούλησιν τῷ παντὶ χρονικῷ διαστήρῃ τῆς ζωῆς, τοῦ διαμένειν ἐν ἀσεδεῖ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπολήψεων, καὶ σκληρότητι καρδίας τῶν ἀνηλεῶν ἀρπαγῶν καὶ τῶν ἱταμῶν καὶ πλεονεκτικῶν καταδυναστεϊῶν· ἀλλὰ ὁ αὐτὸν ἀναστεῖλαι τὴν φιλοπότηρον ὁρμήν ἐκ τῶν ψευδῶν ὑπολήψεων καὶ τῶν ἐργῶν τῆς πονηρίας, ἵνα μὴ παρεμπέσης ἐντεῦθεν ἀκολούθως καὶ μισοφονίας μολύσματι. Τὸ γὰρ αὐθόδη καὶ σκληρὸν εἶναι τὸν ἀνθρώπον, καὶ καταδυναστεύειν καὶ συνθλίβειν ὀρφανὸν καὶ χήραν, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀφαιρῆσθαι τὰς κτήσεις, ἐνίοτε συνῶθεϊ καὶ πρὸς μισοφονίας μολυσμὸν καὶ βεβήλωσιν.

« Ὅτι, φησὶ, φοβούμενος τὸν Θεὸν ἐξελεύσεται τὰ πάντα. » τούτέστιν, ὁ δὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸς τῶν ὑποθέσεων ἔχων, παρελεύσεται πάντα τὰ τῆς ἀσεδεῖας εἶδη καὶ πονηροπραξίας, ὅπως οὐδενὸς τῶν ἀρχῶν τῆς κακίας κατασχεθῇ· ἀλλ' οἶόν τι στρουθίον πετόμενον ἀνωθεν, καὶ προβλέπον τὴν προκειμένην πᾶσιν πρὸς ἄγρην, ὑπερίπταται καὶ διαφεύγει τὸ σύμπτωμα τῆς ἀδικίας καὶ τῆς κακοπραξίας. Ἐξ ὧν βυθωθῆμεν ἅπαντες πάντοτε τῷ Θεῷ στοιχειούμενοι φόβῳ, καὶ σκεπόμενοι τῇ σκέψι τῶν πτερύγων τῆς θεοπροποῦς ἀγαθότητος· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

« Bonum est, inquit, inhærere in hoc; » in quoniam? In eo utique, ut ne liberam voluntatem temporario isto totius vitæ spatio proroges ac detineas in quæstionum impietate adversus Deum, neque in duritie animi et crudelium rapinarum atque audacis avaræque dominationis: sed ocus perversum illum remittas impetum, quem falsæ opiniones et prava facta intenderunt; ne jam eo etiam devenias, ut aliena te cæde cruentes. Nam audacia et duritia et dominatio vexatioque pupilli ac viduæ et alienorum honorum rapinæ hominem eo interdum deducunt, ut humano etiam sanguine contaminetur.

« Quoniam, inquit, qui timet Deum, egredietur omnia; » id est, qui timorem Dei ob oculos habeat, omnia impietatis nequitiaeque genera præteribit, nullis vitii rebus impeditus: qualis scilicet volucris ab alto irrui, et paratū ad prædam laqueum prævidet, sic ipse supervolat, et injustitiæ ac sceleris casus evitat (84). A quibus **188** utinam omnes perpetuo liberemur, divino stipati metu, et superna bonitate quasi alarum umbra protecti: per ipsum Christum Deum nostrum, cui gloria et potestas cum omnipotente Patre et sancto bonoque ac vitæ auctore Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

LIBER SEPTIMUS.

189 § 1.

Ἡ σοφία βοηθήσει τῷ σοφῷ ὑπὲρ δέκα ἐξουσιάζοντες τοὺς ἐν τῇ πόλει· οὗτος ἀνθρώπος οὐκ ἐστὶ δίκαιος ἐν τῇ γῇ, ὅς ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἀμυρτῆσται.

(84) Non hic Noster similitudinem posuit struthionis sive passeris marini, ut Latine appellatur, sed omnino avem quamlibet ex iis quæ laqueo capiuntur, designavit. Sic et Homerus de aviculis a dracone devoratis ait, *Iliad.* I. II, v. 311:

Ἐνθα δ' ἴσταν στρουθὸν νεοσσὸν νήπιον τέκνα, et de carduele *Meyschius*, Ἀχανθυλλί; στρουθοῦ γένος. Nec apud *LXX* interpretes aliud plerumque στρουθὸς aut στρουθίον, quam ὄρνις. *Psalm.* LXXIII, 3: Καὶ γὰρ στρουθίον εὗρεν ἐαυτῷ οἰκίαν. *Vulgata* habent: *Et enim passer invenit sibi domum*; at *Aquila* reddidit: Καὶ γὰρ ὄρνις εὗρεν οἶκον. *Jerem.* VII, 7: Τρωγὸν καὶ χελιδὸν ἀγροῦ, στρουθία ἐφύλαξαν κατοικοῦς ἐσθλῶν ἐκτῶν. In *Vulgata*: *Turtur et hirundo et ciconia custodiunt tempus adventus sui*. Sed in *Græcis* scriptum fuisse Ἀγροῦ pro Ἀγροῦ suspensus est *Trommius*, velut si *Hebraicum* nomen in-

Vers. 19, 20. *Sapientia adjuvabit sapientem super decem potestatem habentes, qui sint in civitate: quia homo non est justus in terra, qui faciet bonum, et non peccabit* (85).

terpretes retinissent (*V. Bochart. De anim. præf.* p. 3): quod Latina translatione comprobatur; tres enim numerantur aves sive στρουθία, nec χελιδὸν ἀγροῦ recte dicitur, cum in muris et parietinis fere nidificet, in *Thren.* III, 52: Ὁρνεύοντες ἐσθλῶν με ὡς στρουθίον πάντες οἱ ἐχθροὶ μου. In *Vulgata*: *Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei grati*. Inde porro haustam a *Gregorio* similitudinem recte duxeris, στρουθός aut στρουθίον, quod veteres interpretes sæpe reddunt *struthocamelum* aut *struthocamelum*, belua potius est, quam avis: solo ingreditur, nec alis utitur, nisi ad pedum pernecitatem augendam: neque enim a terra tollitur. Plura de hac apud *Bochartum* in *Hieroz.* invenies (*lib.* II, a c. 14.).

(85) *LXX* habent.... τοὺς δυνατοὺς ἐν τῇ πόλει.... Ὁ γὰρ καὶ οὐχ ἀμυρτῆσται.

Οὕτω μὲν οὖν τὸ παρὸν ῥητὸν διεσαφηνῶν ὁ λόγος, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς θείας σοφίας βοήθειαν ὑπερέραν ἐδείξε τῆς ἀβρῶγης καὶ τοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει δέκα ἐξουσιαστῶν τε καὶ τῶν δυναστῶν, ἀπλῶς οὕτως παραληφθέντων αἰσθητῶς κατὰ τὸν πρόχειρον τοῦ γράμματος νοῦν. Εἰ δὲ βουλευθῆμεν καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον διασαφῆσαι τὸ εἰρημένον, πάλιν μὲν ἐκληψόμεθα τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἐν ἣ δέκα εἰσὶν οἱ ἐξουσιάζοντες, δηλονότι τῆς ψυχῆς αἱ πέντε δυνάμεις, νοῦς, διάνοια, φαντασία καὶ δόξα καὶ αἰσθησις, καὶ πέντε τοῦ σώματος, ὁραῖς, ἀκοή, ὁσφρησις, γεῦσις καὶ ἀφή, δι' ὧν εὐρηται ζῶν καὶ πολιτευόμενος καὶ διοικούμενος ὁ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν σοφίας ἀπούσης, οὐδὲν ἀπόνασθαι δύναται τῶν τοιούτων ἡ παραληφθεῖσα νῦν πόλις. Παντὶ γάρ σάλπ καὶ κλύδωνι τῶν παρὰ τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν δυσμενῶν ἀναβρίπιζομένων τρικυμιῶν καὶ καταγίδων· καταδαπνίζεται, καὶ τῷ βυθῷ καταλισθαίνει τῆς ἀμαρτίας. Οἷς δὲ πρόσσεσιν ἡ ἄνωθεν σοφία, βοήθειαν δίδωσιν ἀλκιμωτάτην ὑπὲρ τοὺς εἰρημένους δέκα τοὺς ἐξουσιάζοντας ἐν τῇ παραληφθείσῃ πόλει, καὶ μηδὲ μὴ· αὐτὴν διασώσαντας.

Πῶς οὖν οὐχὶ τὸ πλεῖον ἔχειν ἡ σοφία δοξασθήσεται τῆς ἀντιλήψεως καὶ βοήθειας, δι' ἧς ἀπόρρητον καὶ πανταλῶς ἀπροσμάχτην τοῖς ἀντιπάλοις ἐναπέθηκε τὴν πόλιν, ἐν ἥπερ ἔστι· διὰ τοῦτο φησι καὶ Ἰλαῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος, « Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξωθεν »· σοφίαν ὀνομάζων, οὐχὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν θύραθεν μαθημάτων λαμβανόμενῃ, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ σπουδαίων ἔργων χαρακτηριζομένην. ἥτις κατοικεῖ ἐν παντὶ τῷ κατορθῶντι τὴν ἀγνείαν καὶ τὴν εἰρηναίαν κατὰστάσιν καὶ τὴν ἐπιεικειαν καὶ τὴν εὐπειθειαν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀγαθοὺς καρπούς. Διὰ τοῦτο καὶ ποῦ φησιν ἡ βίβλος τοῦ ἀθλητοῦ τῆς εὐσεβείας Ἰωβ· « Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ· Ἰδοὺ ἡ θεοσεβεία ἐστὶ σοφία, τὸ δὲ ἀπέχεσθαι ἀπὸ κακῶν ἐστὶν ἐπιστήμη. » Τὴν τοιαύτην οὖν ἔχειν σοφίαν καὶ ἡμεῖς πάτῃ δυνάμεθα σπουδάζωμεν, ἵνα περισώσωμεν ἑαυτοὺς τὴν ἰδίαν πόλιν ἀπὸ τῶν πολιορκούντων αὐτὴν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν ἐφένδρων καὶ δυσμενῶν.

« Οὐ δὲ φησιν, « Ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ἔστι δίκαιος ἐν τῇ γῇ, ὃς ποιήσει ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἀμαρτήσεται, » πρὸς πλείονα ταπεινοφροσύνην ἔλκεται τοὺς ἀκούοντας, πρὸς τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἐπιζητεῖν τὴν ἄνωθεν σοφίαν καὶ τὴν ἐκείθεν βοήθειαν, ὡς οὐδαμῶς ἐξισχύοντος τοῦ ἀνθρώπου κατορθῶσαι τὴν ἀναμαρτησίαν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἔχοντος τὴν ἄνωθεν ἀβρῶγην καὶ συνεργίαν. Ἰδοὺ μὲν τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπου, καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπιμένων καὶ στοιχειού-

“ Coloss. iv. 5. “ Job xxviii, 28.

(87) Quam hic Noster interpretatur Ecclesiastæ sententiam, ea est, quæ Calviniani abutuntur, ut iustorum etiam facta omnia non modo non bona, sed etiam peccata plane esse contendunt. Quibus Gregorius aucto adversatur, ut ab eorum etiam opinione dissentiat, qui ethnico homini, et cuique etiam qui charitate divina careat, quidquid agit,

Sic igitur sententiam hanc sermone nostro exposuimus, divinæque sapientiæ auxilium ope illa et defensione præstantius ostendimus, quam habere civitas possit a decemviris in ipsa dominantibus : verba nempe simpliciter atque, ut sonant, planissime interpretati. Si vero dictum illud etiam ad anagoges rationes explicare velimus, naturam conditionemque hominis constituemus, in qua decem sunt, qui potestatem exercent, quinque scilicet animæ facultates, intelligentia, cogitatio, imaginatio, opinio, sensus, et quinque corporis, visus, auditus, odoratus, gustus, tactus, quæ hominem intra pariter atque extra vivere et vice sua fungi declarant : at si cœlestis sapientia abfuerit, nihil inde utilitatis ea, de qua nunc agimus, civitas percipere potest. Totius enim maris æstu ac procellis et fluctibus interiorum **191** exteriorumque hostium furore concitatis obruitur, et in peccati gurgite demergitur. Quibus autem superna adsit sapientia, iis multo firmitus auxilium præbet, quam decem illi, quos in hac civitate potestatem exercere diximus, nec tamen servare potuerunt.

Quidni ergo majus in sapientia præsidium auxiliumque positum videatur, cuius ope inexpugnabilis et hostibus omnino impervia civitas fiat, in qua ipsa versetur ? propterea et Paulus magnus apostolus ait : « In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt » ; sapientiam appellans non eam quæ externarum disciplinarum subsidio comparatur, sed quæ virtutibus et recte factis se prodit, et in unoquoque habitat, qui pudicitiam et mansuetudinem et æquitatem et obedientiam et misericordiam et cæteros bonos fructus consecetur. Idcirco Jobi quoque athletæ pietatis liber quodam in loco hæc habet : « Dixit Deus homini : Ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia ». Porro sapientiam hujusmodi nos etiam omni contentione habere studeamus, ut propriam quisque civitatem ab oppugnantium telis et hostium corporis atque animi obsidione vindicemus.

Quid autem addit : « Quia homo non est iustus in terra, qui faciet bonum, et non peccabit, » idem spectat, ut auditores ad animi demissionem adducat, et ad cœlestem sapientiam atque opem impensius inquirendam ; cum peccati labem nequaquam in hac vita effugere homo valeat, nisi subsidium illi auxiliumque divinitus præsto sit. Bonum quidem agit homo, naturam quoque secutus ducem (87) : verum facile admodum mutatur, et ad

culpæ vertunt. Quippe diserte affirmat, bonum agi ab eo quoque, qui vel unis naturæ præscriptis obsequitur et insistit : Καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπιμένων καὶ στοιχειώμενος καταστάσεν, quamvis divina sapientia sive cœlesti gratia nondum auctus sit, ut nempe ex iis liquet, quæ protinus sequuntur.

peccatum pronus convertitur : quippe qui ex omni parte varietatibus innumeris et vicissitudinibus subjectus sit. Quod si, animo **192** ad Deum perfecte planeque sublato, dignus fiat, qui supernam sapientiam hospitantem accipiat, quæ Christus est, de quo Paulus magnus apostolus ait : « Christus est Dei sapientia et virtus », ut in Proverbiorum quoque libro ipsa dicit : « Ego sapientia inhabitavi consilium et scientiam, et cogitationem ego invocavi » ; tum vero additum adversariis omnem intercludit. Ait deinde Ecclesiastes :

VERS. 21, 22. Et quidem in omnes sermones, quos inveniuntur impii, ne dederis cor tuum, ut non audias sermum tuum maledicentem tibi ; etenim frequenter agat tecum maligne, et multis modis male afficiet cor tuum, quia utique et tu maledixisti aliis (88).

Postquam ostendit eximiam atque ingentem supernæ sapientiæ vim esse ad eorum, qui ipsam adepti sint, liberationem atque salutem ; transfert sermonem ad hominem quoque ipsum sapientiæ comparandæ studio maxime incensum, excitans eundem atque urgens, ut animos tollat, et solertem agat vitam, nec omnia in sapientiæ præsidio atque ope sic collocet, ut ipse diligentiam remittat, et securus otiosusque desidiae se dedat atque socordiae ; itaque impiorum sive dæmonum sive perversorum hominum suasiones facile admittat : quin imo illis succenseat, et vehementer indignetur, quotiescunque alloquentes consilium dant, ut impietatis et erroris opinioniones amplectatur. « Ne dederis » enim, inquit, « cor tuum » sermonibus, quos illi inducunt. Est autem genus hoc contumaciæ et fastidii et aversionis et contemptus bonum utique ac beatum. Verum et si quidam inveniantur, qui te conviciis petant et despiciant et irrideant, non ideo animum his advertas, nec, ut illis, ita et his iram atque indignationem ostentes : mansuete potius et patienter proximorum petulantiam feras, et servorum ipsorum mussitationes ; quo flagellis ejusmodi et plagis sapientem ac fortem animum obijciens, ad meliorem eos frugem transferre facilius possis. Ne dederis igitur cor tuum, ut impios audias consiliarios, **193** sive externos sive internos, neve eos attendas, qui tibi quomodocunque conviciantur ac maledicunt : sed quasi nihil audieris, sic te cum his æque ac cum illis geras, ut neque illos ullo modo sequaris aut in eorum sententiam venias ; neque dum hos retundere conaris, ludibria eorumdem ac rabiem a te versas te cumules, et contumelias multiplices, quas ab ipsis in vita reliqua perferre debeas : tanquam si sermonibus eorum, quibus te quasi jaculis confodere conati sunt, animo vulnerato concidisse

« I Cor. I, 24. » Prov. VIII, 12.

(88) LXX habent ὅπως μὴ ἀκούσῃς τοῦ δούλου σου καταρωμένου σε. Olymp. μὴ ὁρῇς τὴν καρδίαν σου....

μενος καταστάσειςιν· ἀλλ' εὐχερῶς ἀλλοιούμενος· παρατρέπεται βραδίως πρὸς ἁμαρτίαν, ὅτε δὲ μερῶν αἰλουύσῃσι καὶ μεταβολαῖς καθυποτασσόμενος ἀμφοτέρωθεν. Εἰ δὲ καταξωθεῖη διὰ τῆς τοῦ νόου ἐνδελειχτοῦ πρὸς θεὸν νεύσεως τὴν δυνάμειν ἐνδὲν λαθεῖν ἐνοικον, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. περὶ οὗ τὸν Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος· « Χριστός ἐστι σοφία καὶ δύναμις, » ὡς καὶ τῇ τῶν Παροιμιῶν βιβλίῳ φησὶν· « Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνώσιν, καὶ ἐννοίαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην, » πρὶν καὶ γίνεσθαι παντελῶς τοῖς ὑπανενόητος ἀπρόστοις. Εἰς δὲ φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ II.

Kal γε εἰς πάντας λόγους, οἷς λαλήσεται ἀσεβεῖς, μὴ δὲς καρδίαν σου, ὅπως μὴ ἀκούσῃς τὸν δούλον σου καταρωμένον σε· ὅτι αἰνιστάκις κοιτηρεῖται σε, καὶ καθ' ἑδοῖς αὐτοῦ κακώσῃ· κυρδίαν σου, ὅτι καὶ γε ὡς σὺ καταρώσω ἐτέρους.

Κραταῖν καὶ μεγάλῃν ἔχειν ἰσχὺν τὴν ἰσχυρὰν σοφίαν ἀποτηνάζοντος πρὸς ἀπολύτρωσιν καὶ σωτηρίαν τῶν ἐχόντων αὐτήν, μεταχέουσι τὴν λόγον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον τὸν περὶ πολλοῦ τοῦ κτήσιν τῆς σοφίας πεποιημένον, διανιστῶν αὐτὸν καὶ παρορμῶν, θαρράλευσθαι καὶ προσεκεταῖς τῇ καὶ μὴ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἀνατίθεσθαι καὶ βοήθειαν τῆς σοφίας, αὐτὸν δὲ διατίθεσθαι βραδύως καὶ γνώμην ἀτημέλητον ἐπιφέρεισθαι, καὶ μετὰ ἐπιστάτης καὶ καταφρονητικῶς ζῆν, ὥστε καὶ τὰς ἐπιτηγῆσεις τῶν ἀσεδῶν ἦται δαιμόνων ἢ κακοῦ ἀνθρώπων προσέσθαι βραδίως· ἀλλ' ὀργίζεσθαι καὶ αὐτῶν καὶ χαλεπαίνειν σφοδρῶς, ἥνικα προσλαβὼν καὶ συμβουλευόμεναι τὰς ὑπολήψεις τῆς ἀσεθείας καὶ τοῦ ψεύδους προσέσθαι. « Μὴ δὲς » γὰρ, φησὶ, « τὴν καρδίαν σου » εἰς οὓς ἀν' ἐροῦσιν ἐκείνοις λόγους. Τοῦτο δὲ τὸ εἶδος τῆς ἀπειθείας καὶ τῆς ἀγχοῦ καὶ τῆς ἀποστρεφῆς καὶ παρακοῆς, ἅγιον ἐστὶ καὶ μακάριον. Ἀλλὰ καὶ τινες εὐρεθῶσιν ἐπιστάτοντες· σε καὶ ἐαλοῦδοροῦμενοι καὶ καταρωμένοντες, μὴ προσέξῃς· αὐτοῖς, οὐχὶ καθὼς ἐκείνοις οὕτω καὶ τοῖς ὀργῇ ἐνδείκνυμενος καὶ φιλανθρωπὴν καρδίαν· ἀλλὰ πρῶτος καὶ μακροθύμως πρὸς τὰς παροινίας τῶν πέλας, ἢ καὶ τῶν ἐξυπηρετῶν τῶν γογγυσμῶν, ἵνα τὸ φιλόσοφον τῆς ψυχῆς καὶ καρτερικὸν ἀντὶ μαστιγῶν καὶ πλιγῶν πρὸς ὀλομένης, μᾶλλον ἔξεις αὐτοῖς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐκλογισμένους. Μὴ δὲς οὖν τὴν καρδίαν σου τὴν ὑπακοὴν τῶν ἀσεδῶν συμβούλων, αἰσθητῶν ἐστὶν· ὅτι καὶ νοητῶν, μὴδὲ πρὸς τῆς τοῖς ὁπωσοῦν σε ἐτακερτομοῦσι καὶ δυσφημοῦσιν· ἀλλ' ὡς μηδὲν ἔχοντες, οὕτως διατέθειται πρὸς τοὺς καὶ πρὸς ἐκείνους, ἵνα μήτε τὸ παράπαν ἐκείνοις ἀκολουθήσῃς καὶ συμφωνήσῃς· μήτε τοὺς περὶ ὁρῶμενος ἐκτελέσῃς, μᾶλλον αὐξήσεις κατὰ τοῦ λοιδορίου καὶ λύττας καὶ πολλαπλασιάσεις τὰς παρ' αὐτῶν ἐπισημασμένας τῇ ζωῇ σου κακώσεις· ὅτε δὲ τὴν καρδίαν σου...

το· τὴν καρδίαν τοῖς ἐκείνων λόγοις ὡς ἐν βολαῖς· ἐν τῷ πειρασθῆναι τιτρώσκειν· ἀλλ' ἄφες αὐτοὺς, καὶ παρασιώπησον, ὡς ἐννοῶν καὶ διενθυμούμενος, ὡς καὶ σὺ κατηράσω πόλλάκις ἐτέρους, ἤγουν ἐκωμῶ-
δηςας καὶ κατεκερτόμησας· ἀλλ' οὐκ ἡβούλου παρ' ἐκείνων αὐτοῖς ἀντικωμωδεῖσθαι καὶ δέχεσθαι τὰς ἰσας παροινίας.

Ταύτην δὲ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὴν εἰσήγησιν ἤχι-
στα διενηνοχέναι τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ τῶν ἀγγε-
λικῶν παραγγελμάτων ὑπειληφώς τις, οὐχ ἁμαρ-
τήσῃ τῆς ἀληθείας. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησι· «Λοιδορού-
μενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα.» Καὶ
πάλιν· «Εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διω-
κόντων ὑμᾶς.» Καὶ πάλιν· «Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς
ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς.» Εἰτά φη-
σιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

*Πάντα ταῦτα ἐπέρασα ἐν τῇ σοφίᾳ· εἶπα, Σο-
φισθήσομαι· καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ, μα-
κρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν· καὶ βαθὺ βάθος, τίς εὐρήσει
αὐτήν;*

«Πάντα ταῦτα, » ποῖα; δηλονότι τῶν τοῦ Θεοῦ
κτισμάτων τὴν εὐτακτον κίνησιν καὶ τὴν ὑποταγὴν
καὶ θητεῖαν τὴν πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν καὶ δεσπό-
την· τῶν φιληδόνων καὶ φιλαμαρτημόνων ἀνθρώπων
καὶ φιλοπλούτων καὶ φειδωλῶν τὴν ματαιοπονίαν,
τὴν τῶν ὑφεστηκότων καὶ γεγονότων ἀλλοίωσιν ἀναλ-
οίωτον καὶ μεταβολὴν ἀμετάβλητον, τὸν πονηρὸν
πειρασμὸν, ὃν συνεχύρησεν ὁ Θεός, ἤγουν ἔδωκε τῷ
λόγῳ τῆς αὐτεξουσιότητος τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων·
τὴν περισσεῖαν τῆς σοφίας, ἣγουν ὑπεροχὴν, ἣν ἔχει
πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπὲρ τὴν ἀφροσύνην· τὴν ἐφ' ἐκά-
στῳ καιρῷ πρόσφορον ἀποκλήρωσιν τῶν ἀντιθέτων
πραγμάτων· καὶ τῶν λοιπῶν τὸν κατάλογον, ὅσον
διείληφεν ὁ λόγος. Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα πάντα διέγνων
διὰ τῆς ἀνωθίν μοι δεδομένης σοφίας, ἀκολουθῶν
ἰδουλήθην ἐξ ἀγαπητικῆς διαθέσεως τὴν καρδίαν μου
πυρπολοῦσης, καὶ πρὸς τοιαύτην ἔφειν παρορμώ-
σης, σφισθῆναι κατὰ τὸ μᾶλλον εἶναι καὶ πολλαπλα-
σιάζειν τῆς σοφίας τὴν ἐνέργειαν καὶ χάριν λαβεῖν· ὡς
καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς τῆς σοφίας καὶ τὴν λαμπρότητα
τῆς φύσεως κατιδεῖν καὶ καταλαβεῖν· αὕτη δὲ πολλῶ
μᾶλλον ἀπεμακρύνθη μου, καὶ τῆς ἐμῆς καταλήψεως
καὶ διγνώσεως ὑπερανέστη καὶ ὑπερέβη. Πέφυκε

“1 Cor. iv, 12. “Matth. v, 44. “Luc. vi, 27.

(89) Quæ hic Noster explicat, ex gemina trans-
latione coaluerunt. Verterant LXX, “Ὅτι πλείστακις
πονηρεύεσθαί σε καρδιά σου· alter interpres, quem
Aquilam fuisse censeat Montfauconius, hoc modo.
“Ὅτι καὶ καθόδους πολλὰς κακώσκει καρδιά σου. Li-
brarii utraque conjunxerunt, et sententiam immu-
taverunt, quæ recepta est. Latinus interpres habet:
*Scit enim conscientia tua, quia et tu crebro male-
dixisti aliis; quæ Hebraicis plane respondent, nec
minus Hieronymi ejusdem solutio, qui scribit:*
*Quomodo novit conscientia tua, quod tu, de multis
locutus es, et sæpe aliis detraxisti: sic et aliis debes
ignoscere detrahentibus.* Eadem porro in LXX et in
Aquilæ verbis sententia iurata, antequam pro καρ-
δία scriberetur καρδία, et sermo tribuerentur, quæ
de corde dicta erant. Sic enim illud verti poterant:
Quia te sæpe cor tuum vexabit, admonendo scilicet

A videaris (89). Mitte potius eos, et silentium serva:
illud cogitans, ac mente reputans, te quoque aliis
sæpe conviciatum esse, sive alios derisisse, aliis
maledixisse, quin velles ab illis rideri invicem, et
paria ferre convicia.

Hanc vero Ecclesiastæ admonitionem si quis nihil
ab apostolicis et evangelicis præceptis differre duxe-
rit, non is profecto a veritate aberrabit. Ex illis
enim hæc sunt: «Cum maledicimur, benedicimus;
cum persecutionem patimur, sustinemus.” Et
rursus: «Orate pro calumniantibus et persequen-
tibus vos.” Et iterum: «Diligite inimicos vestros,
benefacite his, qui oderunt vos.” Ait deinde
B sapiens Ecclesiastes:

§ III.

Vers. 23, 24. *Omnia hæc tentavi in sapientia.
Dixi: Sapiens efficiar; et ipsa procul a me discessit,
longe super id quod erat; et alia profunditas, quis
inveniet eam (90)?*

«Omnia hæc.» Quænam? primum rerum a Deo
conditarum ordinatam motionem, et quod auctori
dominoque suo præstant obsequium ac famulatum:
deinde inanes hominum labores, qui voluptatem et
scelus amant, ac divitias appetunt 194 et recondunt:
rerum etiam, quæ continua successione fuerunt,
constantem vicem, mutabilitatemque immutabi-
lem, tum tentationem malam, quam Deus permisit
sive dedit hominum filiis, arbitrii quo pollent, ra-
tione habita: et excessum sapientiæ, sive præstan-
tiam, quam præ stultitia hæc habet ad melius: et
utilem in sua cujusque tempestivitate electionem
rerum oppositarum: ac reliqua omnia, quæ supe-
rius oratio complexa est. Postquam igitur hæc
omnia sapientiæ illius ope, quæ mihi divinitus data
est, cognovi, subinde ardore quodam amoris ani-
mi incendente atque ad ejusmodi desiderium in-
citante, in sapientia proficere magis ac magis vo-
lui, et multiplicem vim ejus et gratiam assequi:
ut et ipsius sapientiæ pulchritudinem naturæque
splendorem perspicerem ac deprehenderem. At illa
multo magis a me recessit, et captum cognitionem-
que meam longe supergressa est (91). Est enim

D de iis, quæ in alios ipse protuleris.

(90) Apud LXX lexes, τίς εὐρήσει αὐτό;

(91) Apposite Basilius in oratione altera περὶ
πίστεως cum præfatus esset, quam homini arcuatum
sit divina investigare, subjicit: Ταύτην δὲ ἡμῖν τὴν
ἐννοίαν σαφῶς παρίσται καὶ ὁ σοφώτατος Σολομὼν
λέγων· Εἶπα, Σοφισθήσομαι, καὶ αὕτη ἐμακρύνθη
ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν· οὐ τῷ φεῦγειν, ἀλλὰ
τῷ ἐκείνοις μάλιστα φανεροῦσθαι αὐτῆς τὸ ἀκατάλη-
πτον, οἷς Θεοῦ χάριτι περισσώτερος προσέγονεν ἢ
γινώσκει. Id est: Hanc vero nobis sententiam sapien-
tissimus quoque Salomon disertè exponit, cum ait:
Dixi: Sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me,
quam erat. Non quidem, quod illa fugeret, sed quod
ii maxime intelligunt, quantum ea hominis captum
exsuperet, qui Dei beneficio ampliore quam cæteri
cognitionem sunt consecuti. Hæc porro ipsa in eum-

natura incomprehensibilis, et quæ investigari non possit; habet qui per tenebras latibulum suum ⁷⁰. » Neque illam prorsus cognitione comprehendere quisquam poterit, ne is quidem, qui ad fastigium pervenerit scientiæ ac puritatis. Nam id significavit, cum tanquam stupens dixit: « Et alta profunditas, quis inveniet eam? » incomprehensibilem naturam ejus, et a sermone investigandam designans. At deinde sapiens Ecclesiastes:

Α γαρ κατάληψις καὶ τὸ αὐτὸ ἀνεξήγητος· ἔστι·
 ὁ καθὼς ἀποκρυφῆ αὐτῆς· οὕτω το παρὰ τὸ αὐτὸ
 παρὰ τὴν αὐτῆς γενέσθαι τῆς ἐξουσίας· καὶ
 ἄλλου ἰσχυροῦ γνώσεως καὶ καθάρσεως. Γὰρ
 ἐστὶ μανὼν ὡς ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τῆς
 βλάβης· τῆς αὐτῆς αὐτῆς· ὁ πῦρ καὶ τὸ αὐτὸ
 παντὸς ἀνεξήγητος πῦρ αὐτῆς αὐτῆς, αὐτῆς
 καὶ πῦρ ὁ αὐτῆς· ἔστι αὐτῆς.

§ IV.

195 Vers. 25. *Circuivi ego et cor meum, ut cognoscerem et considerarem et quærerem sapientiam et calculum, et ut cognoscerem impii stultitiam et turbulentiam et circumactionem. Et invenio ego eam morte amariorem (72).*

Ἐκούσας δὲ καὶ ἡ κοινὴ μου τοῦ πατρὸς
καὶ τοῦ κατασθένους, καὶ τοῦ θεήκου ἐν τῇ
καὶ ψῆφον, καὶ τοῦ πατρὸς ἀπελευθέρωσεν
καὶ ἐχληρίαν καὶ περισφύρει καὶ εὐρίσκει
αὐτὴν μικρότερον ὑπὲρ θάνατον.

Post investigationem considerationemque ac comprehensionem operum universi et rerum cæterarum, quæ a filiis hominum vel natura vel voluntate fiunt, cum ad sapientiæ quoque illius, quæ hæc ipse perceperat, cognitionem intelligentiamque pervenire optasset ac voluisset; nec tamen majus quidquam invenire potuisset, sed quasi vertigine correptus, quod ante majestatis ejus celsitudinem consistere non valeret, rursus et ad seipsum et ad terrestria reversus ac retulisset; ob nimiam consilii inopiam, in eam venit cogitationem, ut astrologorum artem edideret, quo pernosceret, quibus freti rationibus et astrorum motu proficantur, ac futurorum eventus prænuntiare, et eorum positionibus et progressibus et concentibus hominum civitates ascribere, atque tandem humanam virtutem ac vitia, nec minus alia omnia, quæ in mundo administrantur, transferre et ascribere: minime tamen ut secundum illos opiniones absurdas et falsas admitteret, quibus rationalis intelligentiæ animæ libertas evertitur, et utraque humanæ voluntatis quoad virtutem et vitium tollitur optio, quæ optima scilicet, et quæ pessima (§3).

Ἄπο τῆς ἐξετάσεως καὶ τῆς διακρίσεως καὶ κρι-
τῆσεως τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ κτισμάτων καὶ τῶν
ἄλλων τῶν φυσικῶν καὶ προαιρετικῶς κατεσκευασμέ-
νων υἱῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς αὐτοῦ ἐκείνῃ τῇ
σοφίᾳ, παρ' ἧς ἔσχε τῶν εἰρημένων τὴν γῶνιν,
τὴν θεωρίαν καὶ κατέλαβεν ἀναλθεῖν ἐπιθυμητὰ κα-
βουληθείς· καὶ μεθ' αὐτοῦ τι πλεῖον εὐρεῖν οὔτις τι
γεγονώς, ἀλλ' ἐλλειψιάσας, ὡς ἤκουσα συνεισέ-
τιπ' ὕψει τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ δουληθεῖς, καὶ τὸ
αὐτοῦ καὶ τὰ κάτω πάλιν ἐπιστρέψας καὶ περισ-
χθείς· ἐξ ἀμυχανίας ὑπερβαλλούσης εἰς ἐνθυμη-
σιν τοῦ καταμαθεῖν τῶν ἀστερόδωτων τὴν τέχνην
ἵνα διαγνῇ ποίους ἐπεραιομένους λόγους ἐπαγγέλλο-
νται διὰ τῆς τῶν ἀστερίων κινήσεως, καὶ τὰς τῶν μέ-
λωντων ἐκδόσεις προκαταγγέλλειν, καὶ τὰς γενέσεις
τῶν ἀνθρώπων ταῖς ἐκείνων διαθέσεις καὶ φορεῖς
καὶ συμφωνίας ἀποκληροῦν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
ἀρετὴν αὐτοῖς καὶ κακίαν ἀνατιθεῖναι καὶ ἐπαγέ-
ρουν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ διοικούμενα κατὰ τὸν
τὴν κόσμον· οὐχ ἵνα, καθάπερ ἐκεῖνοι, δοξάσῃ τις
μὴ προσηκούσας καὶ ψευδεῖς ὑπολήψεις, δι' ὧν ταυ-
ρεῖται καὶ τὸ τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς αὐτεξέ-
σιον, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως ἢ πρὸς ἀρε-
τὴν καὶ κακίαν βροτὴ ἑκατέρω, βελτίστην δευλαδὴ καὶ
χειρίστην.

¹⁰ Psal. xvii, 12.

dem sensum magnus ipso Athanasius usurparat, cum ad solitariam vitam agentes scriberet, et de Verbi divinitate dicere instituisset: hæc et Gregorius Nazianzenus in oratione prima, cum sublimia quedam et mira attingere aggressus esset. Vide etiam, si vacet, Origenem in Jerem. hom. 9.

(92) Apud LXX invenies. Καὶ εὐπλάτω τῷ αὐ-
τῇ, καὶ ἐπὶ πικρότερον ὑπὲρ θάνατον. Olympiodorus
legit. Καὶ εὐπλάτω αὐτῇ ἐπὶ πικρότερον ὑπὲρ
θάνατον τὴν θυγατέρα, ἥτις ἐστὶ ὁρσεύμα, etc.

(93) Eorum amentiam sic perstrinxerat Cyrillus Alexandrinus hom. 6, de fest. Paschal.: Τὶ γὰρ ὅη καὶ ποιοῦσιν οἱ παρὰφρονες; ἀποστρέφουσιν τῶν καλλίστων τὸν ἀνθρώπων, καὶ τὸ μέγα τῆς φύσεως γάρας πληροῦντες ἀφανίζουσιν. Οὐ γὰρ ὅη φασιν, οὐδὲ βούλονται τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως; εἶναι κἀκεῖνον· οὐδὲ ἀλευθέραν ἐν τοῖς πρακτέοις; ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν, ὡς τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ἔργων βοήθην μὴ τοῦ; αὐτοῦ κείσθαι θαλάσμαιν, ἀλλὰ ταῖς ἐτέρων ἀπονεμῆσθαι ψήφοις. Εἰςπαρμένη γὰρ τις καὶ γυναισι, ὡς φασιν, κατὰ τὴν αὐτῇ δοχὸν, τὸν ἐκάστου βίον συγκατατετ, καὶ ἀπονέμει μὲν τις τὰ καλλίστα,

καὶ οἷς ἂν ὑβραῖοι τὶς δικαίως προσομιλεῖν ἂντι-
 D γει δὲ πάλιν ἑτέροις, ὧν οὐκ ἂν ἑλοῖτο τις εἰσπερι-
 λθεῖν. Ὡς αὐτοκλήτων μὲν ἐν μηδὲν βαδίζει·
 μήτε ἅς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔξουσιν ἔχοντα, μήτε μὴ τ-
 ἐπὶ θάτερα · αἰσείρας δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς ἐξ ἀνάγκης·
 ἐν οὗτοις εἶπω, καλεῖσθαι σχοινοῖς πρὸς ἀμφω · ἵνα
 μηδὲν ἐστὶ τῶν ἀλόγων διαφέρει ζώων οὐ πάντων θνω-
 δον τὴν ἡγεμονίαν λαχόν. Id est : Nam quid præ-
 terea insani homines aggressi sunt? quid est in ho-
 mine omnium præstantissimum, id homini eripiunt,
 ac magnum naturæ munus vanis commentis auferunt.
 Voluntatis enim suæ potentem esse negant, ac liber-
 tatis suæ computem nolunt, quæcumque agat : quippe
 qui ad quæcumque actionem feratur, non sua volun-
 tate quidquam faciat, sed ex aliorum sententia præ-
 scriptum imbeat. Fatum siquidem et genitura præ-
 dicit, ut alunt, vitam uniuscujusque pro arbitrio suo
 moderatur, ac aliis quidem optima tribuit, et quæ
 ad vitam recte agendam optare quis possit : aliis
 contra cupiditates immittit eorum, quæ nunquam at-
 tingere quisquam impisset. Itaque homo sua sponte
 nihil acquiritur, nulla bene vel male agendi facultas e-

Δείκνυται δὲ καὶ πολλῶν δὲ πρῶν ὁ ἀγαθὸς Ποιητὴς Ἀ τῶν ἀπάντων αἰτίας τῶν κακῶν, ἅτε δὴ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἀστέρων κακοποιῶν πεφυκότων, καὶ τῆς κακίας ὄντων αἰτίων. Οὐ τοίνυν τῶν ἀστρολόγων τὴν τέχνην καταμαθεῖν ἐξήγησε πρὸς τὰ τοιαῦτα δοξάζειν ἄτοπα καὶ παλίμψημα καὶ πάντως ἄξια καταγέλωτος· ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἐμπαλιν δι' αὐτῆς τῆς κατὰ γνῶσιν πείρας διαγνῶ τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀσέδων καὶ τὴν ὀχληρίαν καὶ περιφορὰν. Ὀνομάσας γὰρ « σοφίαν καὶ ψήφον, » τὴν τῶν ἀστρολόγων τέχνην ὁμολογουμένως ἐδῆλωσεν· αὕτη γὰρ μάλιστα διὰ ψηφοφορίας τὴν ἰδίαν δοκεῖ σύστασιν ἔχειν. Σημαίνειται δὲ καὶ διὰ τῶν ὀνομασιῶν, τῆς ὀχληρίας λέγω καὶ τῆς περιφορᾶς, ἡ τέχνη τῶν ἀστρολόγων, ἅτε δὴ τοῖς· μεταιοῦσιν αὐτὴν, ἐνδελεχῇ. μᾶλλον δὲ διηγεκὴ παρενόχλησιν ἐμποιοῦσα, καὶ τοῖς κατακολουθοῦσιν αὐτοῖς καὶ πιστεύουσιν ἀπαγγελλομένη καὶ προκαταγγέλλουσα τοῦτο κάκεινο· πρὸς τὴν ἐναντίαν δὲ κατανύσσα περιφορὰν, ὡς προσδοκῶν μὲν εἰ τοὺς τὰς· ἐπαγγελίας τῆς εἰσηγήσεως αὐτῶν δεδεγμένους, τὴν ἔκδοσιν τῶν εὐφραινόντων, ἡ τῶν λυπούντων, καὶ διὰ τοῦτο μηδέποτε τὴν ἰδίαν καρδίαν ἀπηλλαγμένην εὐρίσκοντες λύπης, διὰ τὴν τῶν τοιούτων καρδοκίαν ἡ περιττῆς θυμῆδας, τῆς μηδεμίαν αὐτοῖς προσενοῦσης χαρὰν· ἀλλ' ὡς ἀτημελήτως δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο διατεθέντας, ἐν ταῖς ἰδίαις ἀπροσεξίαις καὶ πρὸς χαλεπότητας περιερχθίντας καὶ συμφορὰς. Τοῦτο γὰρ ἐδῆλωσεν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής εἰπὼν· « Καὶ εὐρίσκω ἐγὼ αὐτὴν πικροτέραν ὑπὲρ θάνατον. »

Αὐτὴν, τίνα; Δηλαδὴ « τὴν σοφίαν καὶ τὴν ψήφον, » ἥτοι τέχνην τῶν ἀστρολόγων, ὡς εἰ μὴ οἱ θανάτους καθυποβάλλουσιν τοὺς κατακολουθεῖν αὐτῇ βούλομένους· καὶ διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν λυπηρῶν, καὶ διὰ τὴν ἀποτέυξιν τῶν χαροποιῶν. Ἄπαξ μὲν γὰρ θνήσκειν ἄνθρωπος πέφυκεν· ἅτε δὴ καὶ θνητὸς ὢν. Τὸ δὲ τοιαῦται πολλαῖς καὶ διηγεκῇ καὶ χρονίαις καθυποβόλησθαι τῶν δυσχερῶν καὶ λυπηρῶν προσδοκίαις, καὶ μέντοι τῶν δῆθεν ἀγαθῶν καὶ χαροποιῶν ἀποτεύξει, πῶς οὐ καὶ θανάτου πικροτέραν τὴν τοιαύτην δείκνυσι ψηφοφορίαν καὶ τέχνην; Ὁ δὲ φησιν ὁ Ἑκκλησιαστής· « Ἐκυκλώσα ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου· » μηδεὶς οἰηθεῖν δηλοῦν τὸ ἐγὼ ἄλλο, καὶ τὴν καρδίαν ἄλλο· ἀδιαίρετος γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, καὶ διηρηται ταῖς σημασίαις τῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ λογιζέσθω τὴν ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῷ πράγματι ζήτησιν τὸ εἰρημένον δηλοῦν. Παρεμπαδοὶ δὲ καὶ κατακυμωθεῖ τῶν τοιούτων τὴν ἐξαπάτην καὶ διὰ τῶν ἀμέσως ἐπομένων εἰπὼν. Φησὶ γὰρ·

Ἐν τὴν γυναῖκα, ἥτις ἐστὶ θηρεύματα, καὶ σαγῆναι καρδία αὐτῆς, δεσμός ἐς χεῖρας αὐτῆς. Ἀγαθὸς πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐξαιρεθῆσεται ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἀμαρτάνων συλλήβησται ἐν αὐτῇ.

praeditus est; sed veluti vinculis quibusdam, ac necessitatibus, ut ita dicam, nexibus constrictus ad utrumque adducitur: nihil ut reliquum sit, quo a bestiis differat, qui omnium earum imperium divinitus patitur.

PATRUL. GR. XCVIII.

196 Manifestum porro est, multo prius bonum rerum omnium Conditorem, malarum quoque causam exstitisse, cum ab eo astra condita sint, quæ mala afferre et vitiorum causæ esse feruntur, non igitur astrologorum artem ediscere studuit, ut talia opinaretur, quæ importuna sunt et infamia, ac plane deridicula: sed ut potius e contrario impiorum stultitiam et turbulentiam et circumactionem ipsa scientiæ experientia delegeret. Cum enim appellaret « sapientiam et calculum, » astrologorum artem diserte designavit; quippe quæ in calculorum rationibus ineundis maxime consistere videtur. Nec minus astrologorum artem illæ significant appellationes, *turbulentiae*, inquam, et *circumactionis*; cum iis, qui eam colunt, assiduam, vel potius perpetuam afferat perturbationem, et sæcatoribus eorum fidemque habentibus hoc et illud denuntiet ac polliceatur, eisdemque in contrariam retorqueat circumactionem, ut semper expectent, dum promissa accipiant, quæ illi dedere, faustos scilicet exitus aut tristes: itaque nunquam animum cura vacuum inveniant, talium rerum expectatione et vanis illecti blanditiis, quæ nullum ipsis gaudium allaturæ sint: ac propterea negligentius se gerant, et in suamet desidia undique difficultatibus ærumnisque confidentur. Nam hoc ipsum sapiens Ecclesiastes indicavit, cum dixit: « Et invenio ego eam morte amariorem. »

Eam, quamnam? nisi « Sapientiam et calculum, » sive artem astrologorum, — cum hæc millies eos mori quodammodo cogat, qui se illi dediderunt: partim ob tristium formidinem, partim ob faustorum frustrationem. Semel enim homini moriendum est, ut mortalis ejus natura fert. At vero ea esse conditione, ut funesta atque tristia diuturna perpetuaque trepidatione timere debeas, bona atque læta nunquam adventare videas, quomodo suppurationem **197** *ejusmodi atque artem non ipsa morte amariorem declarat? Quod autem dicat Ecclesiastes: « Circuivi ego et cor meum, » nemo putet, aliud voce Ego, aliud voce Cor significari. Individuus enim est homo, nomen licet significationibus dividatur. Verum sic accipe, ut rei inquisitionem a corde pendere illis verbi significetur. Pergit porro præstigias istorum et fallacias perstringere iis etiam, quæ protinus sequuntur. Ait enim:*

§ V.

VERS. 26. *Mulierem quæ est laquei venatorum, et sagenæ cor ejus, vinculum in manibus ejus. Bonus coram Deo eruetur ab ea, et qui peccat, capietur in illa (94).*

(94) LXX habent θήρευμα pro θηρεύματα. At vero in Constitutionibus apostolicis sententia tota sic assertur (lib. 1, c. 9): Ἐμίσηται ὑπὲρ τὸν θάνατον σὺν τὴν γυναῖκα, ἥτις ἐστὶ θήρευμα καὶ σαγήνη καρδίας, δεσμοὶ δὲ χεῖρες αὐτῆς.

Ἰσχυρῆς; Καὶ πῶς οὐ θάπτον ἀποδιδράσκεις τὸ κα-
λείσθαι προφανῶς ἀσεβῆς, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον ἐν-
ησχόλῃσαι ταῖς ματαιοποιίαις, ἃς ἀφροσύνην καὶ
ὀχλήριαν καὶ περιφορὰν ὠνόμασεν ὁ σοφὸς Ἐκκλη-
σιαστής; Ἀλλὰ γὰρ ἀκουσον ἔτι καὶ τοῦ μεγαλοφω-
νοτάτου τῶν προφητῶν Ἰσαίου διαγγέλλοντος καὶ
μυκτηρίζοντος καὶ κομφιδούντος τοὺς τῇ κινήσει τῶν
ἀστέρων κομπάζοντας τὰ μέλλοντα γινώσκειν, καὶ
τῆς ἀνθρωπίνης εὐετηρίας ἡ δυσπραγίας τὰς αἰτίας
τούτους ἀνατιθέντας. Φησὶ γάρ· «Ποῦ εἰσιν οἱ γραμ-
ματικοὶ σου; ποῦ εἰσιν οἱ συμβουλευόντες; ποῦ ἔστιν
ὁ ἀριθμῶν τοὺς συστρεφόμενους; λαὸς πεφασυλισμέ-
νος, καὶ οὐκ ἔστι τῷ ἀκούοντι σύνεσις.» — «Ἀναστή-
τωσαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ,
οἱ ὀρώντες τοὺς ἀστέρας, καὶ ἀπαγγεῖλάτωσάν σοι,
τί μέλλει ἐπὶ σέ ἐρχεσθαι. Ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγανα
ἐν πυρὶ κατακαυθήσονται, καλοῦ μὴ ἐξέλωνται τὰς
ψυχὰς αὐτῶν. » Εἰ δὲ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς οὕτως
ἐξελέγχεται καὶ κομφιδεῖται τῶν ἀστρολόγων ἡ τέχνη,
πῶς οὐχὶ παραπλήγες εὐρηνται καὶ δυσσεβεῖς οἱ τὴν
πολύσυχλον ταύτην ματαιότητα μετιόντες; Εἰτά φη-
σιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

§ VI.

Ἰδὲ τοῦτο εὗρον, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής. μὴ
τῇ μῇ τοῦ εὐρεῖν λογισμὸν, ὃν ἐπεζητήσεν ἡ
ψυχὴ μου, καὶ οὐχ εὗρον. Καὶ ἄνθρωπον ἕνα ἀπὸ
χιλίων εὗρον, καὶ γυναῖκα ἐν πᾶσι τούτοις οὐχ
εὗρον. Πλὴν ἴδε τοῦτο εὗρον, ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
σὺν τῶν ἀνθρώπων εὐθῇ, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λο-
γισμοὺς πολλοὺς.

Πρὸ βραχέος εἰπὼν· «Ἐκύκλωσα ἐγὼ καὶ ἡ καρ-
δία μου τοῦ κατασκέψασθαι καὶ τοῦ ζητῆσαι σοφίαν
καὶ ψῆφον, » τὴν ἀστρολογικὴν δηλαδὴ τέχνην· οὐχ
ἔνα δοξάζειν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐκείνοις, ἀλλ'
ἕνα κατακυμωδῆσαι καὶ μᾶλλον ἐξελέγξει καὶ δεῖξαι
ματαιοποιίαν καὶ πλήρη πολλῆς ἀσεβείας. Εἰτά φη-
σας· «Καὶ εὗρίσκω ἐγὼ αὐτὴν πικροτέραν ὑπὲρ
θάνατον· » μετὰ τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν παρακλεῖσθαι
παντὶ τῷ ἐντευζομένῳ τῷ παρόντι βιβλίῳ συνιέναι
καὶ διαγνῶναι σαφῶς, ὡς εὗρεν ὅπερ ἐζήτησε καὶ
διέγνω· καὶ πρεπόντως ἐξήλεγξε τῆς ἀστρολογίας
τὴν ματαιοποιίαν. Καὶ γὰρ φησι· «Ἰδε τοῦτο εὗρον,
εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής· » ἀντὶ τοῦ, Τέως ταύτην

(96) Isa. xxxiii, 18. At LXX habent, ὁ ἀριθμῶν
τοὺς τρεφόμενους μικρὸν καὶ μέγαν λαόν; ὃ οὐ συν-
εβουλεύατο, οὐδὲ ᾄδει βαθύφωνον, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι
λαὸ· πεφασυλισμένος...

(97) Idem lxxviii, 13. Porro LXX reddidit, Στή-
τωσαν ὅτι καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐ-
ρανοῦ, οἱ ὀρώντες τοὺς ἀστέρας ἀναγγεῖλάτωσάν σοι,
τί μέλλει...

(98) Huc pertinent quæ Cyrillus Alexandrinus
habet hom. 14, de fest. Pasch. : «Ἄγιοι προφῆται
γεγονάσι προ' ἡμῶν, οὐκ ἀστέρων κίνησιν κατα-
μετρεῖν εἰσώδεις, οὐ τὴν τῶν στοιχείων πολυπραγ-
μονοῦντες χρεῖαν, καὶ εἰς ἃ μὴ προσῆκεν, ἐκδικα-
ζόμενοι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, οὐ φανατισμοῖς
ἑώλεις ἐπιπαρήσαντες· ἐξ ἀποκαλύψεως δὲ θείου
Πνεύματος προαναβροῦντες τὰ μέλλοντα, καὶ ἐκ
μακρῶν ἀνωθεν ἡμῖν διγγυρευκότες καιρῶν. Δι-
τημάρτηκε δὲ τῶν εἰρημένων οὐδὲν, ἀλλ' ἔρπει κατὰ
κίτρον τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐπὶ τῇ λανθάνοντι
μυθίᾳ δὲ κατ' ἔχοντος τὸ ἀκριβὲς τῶν ἡδὴ προηγουμένων...

esse? quid tu vero, operam quamprimum non de-
deris, ne impius palam appellere? sed vanis adhuc
in laboribus te exerceas, quos sapiens Ecclesiastes
stultitiam et turbulentiam et circumactionem nomi-
narit? Verum enimvero vocalissimum quoque pro-
phetarum Isaiam audito indicantem et cum irri-
sione perstringentem, qui gloriantur se futura nosse
ex astrorum motu, et his humanæ felicitatis aut
rerum adversarum causas assignant. Ait enim :
« Ubi sunt litterati tui? ubi sunt consiliarii? ubi
est qui numerat coactos? Populus depravatus, et
non est audienti 199 intelligentia (96). » — « Stent et
servent te augures cœli, qui contemplantur sidera,
et annuntient tibi quid super te venturum sit. Ecce
omnes ut stipulæ in igne comburentur, nec libera-
bunt animas suas (97). » Quod si astrologorum ars
divinis in Litteris sic reprehenditur atque notatur;
quomodo non stulti omnino atque impii sint, qui
tam laboriosam tamque inanem rem persequan-
tur (98)? Ait deinde sapiens Ecclesiastes :

VERS. 27, 28. Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes,
una ad unam ut invenirem rationem, quam quæsitit
anima mea, et non inveni. Et hominem unum de mille
inveni, et mulierem in omnibus his non inveni. So-
lummmodo ecce hoc inveni, quod fecit Deus hominem
rectum, et ipsi quæsierunt ratiocinationes multas (99).

C

Cum paulo ante dixerit : « Circuivi ego et cor
meum ut considerarem et quærerem sapientiam et
calculus ; » id est artem astrologorum : non ut in
eorum sententiam veniret, sed ut derideret mag-
is ac reprehenderet, vanumque eum laborem et
multæ tantum impietatis plenum demonstraret;
cumque deinde addiderit : « Et invenio ego eam
morte amariorem ; » hac jam prolata sententia, eos
omnes, in quorum manus hic liber venturus sit,
cohortatur, id ut discant probeque intelligant, se
quod quæsitit, invenisse 200 atque cognosse : ac
merito inanes astrologiæ labores improbasse. Nam-
que ait : « Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, »

D μένων. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ λαλῶν. Ἔστι τοίνυν ἐκείνων
αὐτῶν ἐπαῖον σαφές, ὡς ὀλίγον ἐκχευκώτων τὴν
φιλοψευδῆ καὶ ἀργυροκάπηλον ἀστρολογίαν. Ἰδὲ
εἰ : Sancti prophetæ apud nos exstiterunt, non
astrorum motus dimetiri soliti, non in elementorum
usu curiose inquirendo occupati, nec ad ea, quæ mi-
nime decuit, humanam naturam pertrahentes, non
præstigiis sutilibus præfidentes : sed cum ex manife-
statione divini Spiritus futura prænoscerent, ea nobis
multo antequam fierent, indicarunt. Nihil eorum
porro, quæ prædixerunt, irritum fuit; sed per tem-
porum vices natura rerum quam proxime consequi-
tur, vel potius iisdem plane vestigiis insisit eorum
quæ prænuntiata sunt. Deus enim erat, qui loqueba-
tur. Licet igitur, jam manifesto intelligas, quanta
cum pernicie mendaces illi suas et argenti illices
astrologiæ nomine præstigiis effundant.

(99) Olymp., Ἰδοὺ καὶ τοῦτο εὗρον... Cyrill. Hier-
ros... Τὸν ἀνθρώπον εὐθύνει...

[illegible][illegible]

Ubi dicitur: "Qui non sapientes, qui non
non solutionem verbi? sapientia hominis illuminabit
nullum esse, et impudens ex talis suo odio habebi-
tar (?).

Tanquam si diceret: Sic videtur homines in rationationibus prolapsi, inconsideratas atque oerversas, amplectentem rectam rationem, quæ homini a Deo data est, perniciose contulerant, et ad persecutionem inquisitionemque rerum inutilium delati sunt. At is qui voluerit recta effugere ambiguum humanarum, viros querat sapientes atque pruden-

[illegible][illegible][illegible]

Large amounts of money are being spent on the construction of new highways and bridges, and the improvement of existing ones. This is done to increase the efficiency of the transportation system and to reduce the cost of moving goods and people. The government is also investing in the development of new transportation technologies, such as high-speed rail and autonomous vehicles, to further improve the system.

[illegible]

Μοιωνοῦντο γὰρ οὕτως· ὅστις μὲν αὐτῶν ἐκ
προς τοὺς παλαστὰς καὶ παλαιούς οὕτως
παλαιότερος, τὴν ἀκακίαν τῆς παρὰ τῷ
καθάρσιον δεδομένης αὐτοῦτος, ἀσυνεπὴς
ἔσται, καὶ πρὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἤλικίαν τοῦ
τοῦ περιτρυφώσαντος. Εἰ δὲ τις βούληται τῶν
τῶν ἀνθρώπων καμψιλοστῆναι τὰς ἀρχάς.

Apostolus. Ephes. ii. 10.) Creator igitur bonus, ad bona creati opera: creati vero proprio arbitrio in malitiam conversi est. (Rom. ii. 9, 10.)

Athanasius vero illud ΕΘΩ̃ multo etiam
erat interpretatus. At enim, Γέγονε γένος
ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ὁ̃ν τοῦτο ποιήσας
τοῦ ἀνθρώπου) : αὕτη δὲ ἀντὶ τοῦ θεοῦ καὶ
καὶ τοῦ εὐστός ἐξήγγισεν, ὅς τοι καὶ τοῖς ἡμεῖς
ῥησὶς πρὸς τὸν ὁ θεὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ
αὐτὸν, αὐτοὶ δὲ ἐξήγγισαν ἀποστόλους καὶ
Nempe : Nam condita est (mens humana),
spectet, et ab eo illustretur : ipsa vero pro Deo
talia et tenebras exquisivit, ut alieni Spiritus
proditi : Deus hominem rectum fecit. ipsa
multas quæsiwere ratiocinationes. (Orat. I
gentes.)

(5) LXX habent... Καὶ ἀναβάντες πρὸς τὸν Ὄλυμπον, ἐκωκυρῶντες ἔειπεν.

τεῖτω σοφοὺς ἄνδρας καὶ συνετοὺς, τοὺς τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ πρακτικὸν ἀνεπιδοῦλετον διασώσαντας, καὶ διὰ τοῦτο δυναμένους τὴν ἀλήθειαν ἀποκρίναι τοῦ ψεύδους, καὶ τῶν ἐσφαλμένων ὑπολήψεων ἀπαλλάττειν τοὺς προσφοιτῶντας αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὰς ἀτραποὺς τῆς σωτηρίας καθοδηγεῖν. Οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἴσασιν καὶ λύσιν ῥήματος δοῦναι παντὸς προβληθέντος ἐξ ἀπορίας, καὶ φωτίσαι τοῦ μαθητιῶντος· τὴ νοητὸν πρόσωπον, ὡς καὶ πάλιν αὐτὸν διὰ τῆς ἐκείθεν αὐτῷ προσγεγονυίας λύσεως καὶ σοφίας ἁλλους φωτίζειν. Οἱ γὰρ ἐν μετριοφροσύνῃ καὶ πραότητι καὶ διαθέσει καρδίας ἀπεριέργως τοῖς σοφοῖς προσιόντες, καὶ διδασκόμενοι παρ' αὐτῶν τῶν ἀτυμφορῶν καὶ τῶν λυσιτελιῶν τὴν γνῶσιν, ἀπρόσκοπον καθιστῶσι τὴν ἰδίαν ζωὴν. Ὡς περὶ ὁ ἀναιδὴς καὶ ὑπερήφανος καὶ μέγας λαός, μηδαμῶς τῷ διδασκαλείῳ τοῦ πνεύματος προσεῖναι βουλόμενος, στυγερῶς εὖρηται καὶ φευκτὸς τοῖς συνετοῖς καὶ σοφοῖς τῆς ἰδίας μεγαλαυχίας ταύτην εὐρίσκων τὴν ἀμοιβήν. Τὰ πρέποντα γὰρ καὶ συμφέροντα μαθεῖν ὑπὸ τῶν σοφῶν οὐκ ἐβλήσας, ἀλλ' ἐν πονηρολογίαις καὶ ψευδοῤῥημοσύναις παρβήσιαζόμενος ἀναισχύντως, αὐτὸς ἐαυτὸν καθίστησι μισητόν. Εἰτά φησιν ὁ Ἑκκλησιαστής·

A tes, qui nativam animi ad dispiciendum agendumque facultatem intactam integramque servarint, itaque vera a falsis secernere possint, et ventitan-
tes ad se non modo ab errore revocare, sed etiam in semitis salutis deducere. Viri enim huiusmodi dissolutionem quoque verbi cujusque ex ambiguitate propositi reddere norunt, et discendi cupido mentis vultum tanta luce perfundere, ut ipse etiam non minus, ob enodatum quæsitum et partam inde sapientiam, aliis lucem asferre possit. Nam qui moderate pacateque et animo parato ac composito ad sapientes accedunt, atque ab ipsis cognitionem hauriunt eorum, quæ noceant, quæque prosint, ii vitam suam omnis plane offensionis expertem immunemque constituent : cum e contrario impudens et superbia fastuque elatus, qui ad animi scholam itare nolit, hunc ostentationis suæ fructum capiat, ut in prudentium sapientiumque odium et alienationem incurrat. Is enim, qui a sapientibus quæ deceant, quæque utilia sint, ediscere noluerit, et in pravis potius falsisque sermonibus libere impudenterque se exerceat, semetipso ad commune odium exponit. Addit deinde Ecclesiastes :

§ VIII.

Στόμα βασιλέως φύλαξον, καὶ περὶ λόγου ὀρκου Θεοῦ μὴ σπουδάξῃς· ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πειρεύσῃ· μὴ στήῃ ἐν λόγῳ πονηρῷ, ὅτι πᾶν ὃ ἐὰν θελήσῃ ποιήσῃ, καθὼς λαλεῖ βασιλεὺς ἐξουσιάζων· καὶ τίς ἐρεῖ αὐτῷ, τί ἐπολήσας;

Εἰσηγησάμενος τὰς ἀληθείας περὶ Θεοῦ φυλάττειν ὑπολήψεις, καὶ μηδαμῶς παραχαράττειν τὴν εἰκόνα τῆς εὐσεβείας τοῖς ἀκαλλέσι καὶ ψευδοδόξοις χρώμασι τῶν ἐν ταῖς ἀστρολογικαῖς ψήφοις ἀσχολουμένων, ἀλλὰ μίαν οἶσθαι καὶ καταγγέλλειν ἀρχικὴν φύσιν τὴν τότε τὸ πᾶν διεξάγουσαν πανσόφως καὶ συμφερόντως, καὶ τὴν ἐκάστου προαίρεσιν τῆς ἐφ' ἐκάτερα ῥοπῆς, δγλονότι τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· νῦν ἐφ' ἐτέραν εἰσήγησιν μέτεισι, καὶ κατασφαλίζεται, μηδαμῶς τὰ λελεγμένα παρὰ βασιλέως δημοσιεύειν, ἵνα μὴ πρόσκομμα καὶ σκῶλον εὖρη καὶ πειρασμὸν ἀνόνητον ὁ τοῦτο ποιῶν. Διότι καὶ πού φησι τὸ λόγιον τῆς θείας Γραφῆς· « Μυστήριον βασιλέως φυλάττειν καλόν. »

Ἐπειτα παρεγγυᾶται, καὶ μὴ πρόχειρον εἶναι πρὸς ὄρκον, μηδὲ τὴν γλῶτταν εὐόλισθον οὔσαν συγχωρεῖν ὄνομα Θεοῦ προάγειν εἰς τὰς ὁμιλίας τὰς πρὸς τοὺς πῆλας. Τοῦτο δὲ διττὴν ἔχει τὴν ἐμφασιν· ἢ τὸ μηδαμῶς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ διὰ τίνα προκειμένην

202 VERS. 2-4. Os regis custodi, et de verbo juramenti Dei ne satagas : a facie ejus ambulabis : ne stes in verbo malo, quoniam omne, quod voluerit, faciet, sicut loquitur rex potestatem habens ; et quis dicet ei : Quid facis (4) ?

C Postquam admonuit, ut veras de Deo sententias tueamur, ac ne pietatis imaginem indecoris fucatisque eorum coloribus deformemus, qui se astrologiæ calculis dederunt, utique sentiamus ac profiteamur unam esse principem naturam, quæ initio omnia sapienter atque utiliter ordinavit, et voluntati cujusque datum, ut in utramque partem inclinare se posset, tam ad ea nempe quæ in nobis sunt, quam quæ in nobis non sunt : jam ad alteram admonitionem transit, et cavendum præscribit, ne unquam regis dicta vulgemus : ne qui hoc fecerit, offendant, magnum nulla utilitate periculum subeat. Quamobrem quodam in loco divinarum Litterarum id quoque exstat oraculum : « Mysterium regis custodire bonum est (5). »

D Hortatur deinde, ne quisquam facilis sit ad jusjurandum, neve ferat, ut lingua in proximis alloquendis Dei nomen temere ciere assuescat (6). Id autem geminam habet significationem, ne scilicet in Dei nomine, quicumque se prætextus offerat,

(4) At LXX habent... μὴ σπουδάξῃς... ἐξ καὶ οὗ βασιλεὺς ἐξουσιάζων, καὶ τίς... Adnotat vero Olympiodorus, "Ἄλλα δὲ βιβλία ἔχουσι πορευθῆναι."

(5) Tob. XII, 7. Sed apud LXX legimus Μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύψαι. Ephremus in Encom. Basil. κρύπτειν μὲν γὰρ τὰς βουλὰς τῶν βασιλέων, καλόν (apud Cotel. Mon. E. Gr. t. III, p. 54.)

(6) In Vulgatis habemus : Ego os regis obserro et præcepta juramenti Dei : quæ melius Hebraicis

respondent, et hanc sententiam continere videatur : Equidem tam præceptum regis servandum censeo, quam quod Deo juravimus. Vel etiam docent sancto servandum regis præceptum, cum subditorum fides jurejurando obligata regi sit. At Noster LXX interpretes sequitur, et quæ in eorum verbis eminet, sententiam exponit. Symmachus habet : Μὴ σπείσῃς, quod eodem recidit. Sive enim legas μὴ σπουδάξῃς, sive μὴ σπείσῃς, illud monemur, ne ad jurandum proclives simus.

τοῦ σοφοῦ δεδῆλωκεν ὀνομασίας, ὡς ἡ δοθεῖσα παρὰ τινος ἐντολὴ καιρὸν ἴδιον ἔξει τῆς κρίσεως, ἐν ᾗ λήφεται τὰς ἐξετάσεις καὶ τὰς ἐρεῦνας τῆς κατὰ τὴν ἐντολὴν δηλονότι φυλακῆς ἢ παραβάσεως. Ὅτι παντὶ πράγματι πληρουμένῳ δι' ἐντολῆς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ καιρὸς ἐξετάσεως καὶ κρίσεως πρὸς ἀντάληψιν ἀποδοχῆς ἢ καταδίκης.

Παραγγυᾶται τοίνυν τὰς δεδομένας ἐντολάς, ὅθεν ἂν εὐρεθῶσι διδόμεναι, φυλάττειν ἐξ ἁπαντος, διὰ τὸ μένειν τὴν ζωὴν τοῦ λαβόντος τὴν ἐντολὴν, ἀπειραστον καὶ πάσης λώθης καὶ τιμωρίας ἀμέτοχον. Ὁ γὰρ ἐντελλόμενός τις μείζων εὐρηται πάντως καὶ κρείττων τῶν δεδεγμένων καὶ λαβόντων αὐτὴν, εἰ καὶ τῶν ἐντελλομένων πολὺ πρὸς ἀλλήλους εὐρηται τὸ διάφορον· καὶ πάντως εἰσπραχθήσονται δίκας εὐκαιρίας ὑπὸ τῶν δεδοκότων τὰς ἐντολάς οἱ λαβόντες. Καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζειν χρὴ καὶ τῶν δεδοκότων ἀρχόντων καὶ βασιλέων καὶ γονέων καὶ διδασκάλων τὰ θεσπίσματα φυλάττειν ἐξ ἁπαντος, καὶ πολλῷ ἔτι μᾶλλον τοῦ ποιητοῦ καὶ θεοῦ καὶ δεσπότου τῶν ὅλων· ἵνα καὶ τὴν εὐμαρίαν τοῦ βίου σφίσιν αὐτοῖς οἱ φυλάσσοντες πρυτανεύσωσι, καὶ τεύξονται δὲ καὶ τῶν ἐπουρανίων καὶ θεοπρεπῶν ἀντιδόσεων. Ἐντολὴν δὲ φησιν ὁ λόγος τὴν ἔχουσαν τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, οὐχὶ τὴν ἐπὶ τοῖς χειρίστοις ὑπὸ τινων φαύλων καὶ μοχθηρῶν γινομένην. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

tione significavit : Sciant, inquam, de mandato, quod quis ab aliquo acceperit, iudicium idoneo tempore futurum, in quo inquiretur atque investigabitur, quatenus mandatum custoditum violatumve fuerit. Quippe rem quamlibet ex præcepto perfectam necessario tempus consequitur quæstionis et iudicii, ut præmium feratur aut pœna.

Hortatur igitur, ut accepta mandata, undecunque data sint, omnino servemus, quo vita ejus, qui mandatum acceperit, intacta maneat, et dedecoris atque pœnæ immunis sit. Nam qui aliis mandatum dat, major plane atque præstantior iis est, qui datum acceperunt : esto, inter eos quoque, qui præcipiunt, discriminis non parum inveniat : itaque qui mandata acceperunt iis, qui dederunt, opportuno tempore omnino pœnas dabunt, propterea curæ esse debet, ut quæ a magistratibus aui regibus aut parentibus aut magistris præscripta fuerint, ad amussim servemus ; nullo vero magis quæ ab auctore et Deo Dominoque universi : ut iis custoditis, vitæ facilitatem nobis comparemus, et cœlestia simul ac divina præmia assequamur. Est autem hic sermo de mandato lucem habente veritatis atque justitiæ, non de eo, quod pessimarum rerum causa a malis quibusdam et improbis profectum sit. Ait deinde Ecclesiastes :

§ X.

Ὅτι γινώσκεις τοῦ ἀνθρώπου πολλὴ ἐπ' αὐτόν· ὅτι οὐκ ἔστι γινώσκων τί τὸ ἐσόμενον, ὅτι καθὼς ἔσται, τίς ἀναγγελεῖ αὐτῷ ;

Τὰς προφασιστικὰς αἰτίας ἀναιρεῖ τῶν λαμβανόντων τὰς ἐντολάς, παρ' ὧν ἂν καὶ λάθωσι, καὶ μηδὲ μὴς τηρούντων καὶ φυλαττόντων· καὶ τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἐξετάσεως τὴν ἀνάλογον κατάκρισιν δεδεγμένων, τῆς ἀθετήσεως καὶ παραβάσεως ἀγνοίαν, ἢ τῆς αὐτῶν διανοίας ἀφέλειαν, ἢ ἄλλο τι τῶν παραπλησίων εἰσθότων λέγειν, τῶν τὰς ἐπιλογίας ἐν τῷ κατακρίνεσθαι ποιουμένων. Μὴ γὰρ προφασίῃ, φησὶν, ἀγνοίαν ἐν τῷ μὴ φυλάξαι τὴν ἐντολὴν, ἣν παρὰ τοῦ μείζονος καὶ κρείττονος ἐληφας· εὐρεθῆτη γὰρ τῆς ἀληθείας καταψευδόμενος. Δι' ἣν αἰτίαν ; ὅτι γινώσκεις τοῦ ἀνθρώπου πολλὴ ἐπ' αὐτόν, οὗτοῦτο εἰς τὰ συμφέροντα καὶ λύσιτελῆ τῆς ἰδίας ζωῆς. Καὶ μάτην ἐρεῖ τις· Οὐκ ἴδμεν, ὡς κατακριθῆσομαι μὴ φυλάξαι τὴν ἐντολὴν. Ἐξελέγεται γὰρ γινώσκων, ὡς πᾶς ἄνθρωπος τὴν δεδομένην αὐτῷ μὴ φυλάξας ἐντολὴν, ἀναλόγως τῇ ταύτης παραβάσει τὴν δίκην ἔξει καὶ τὴν κατάκοισιν.

VERS. 6. Quia scientia hominis multa super eum, quia non est, qui cognoscat, quid futurum sit : quippe sicut erit, quis annuntiabit ei (9) ?

Prætextus, et excusationes evertit eorum, qui accepta mandata, quicunque ea dederint, minime servant aut custodiunt ; cumque iudicii et inquisitionis tempus advenerit, quo merita pœna affecti sint, neglecti violatique officii ignorantiam aut mentis suæ simplicitatem vel aliud quid huiusmodi proferre solent, quo se, dum condemnantur, aliqua ratione defendant. Ne enim, inquit, ignorantiam prætexas ad patrocinium non custoditi mandati, quod a majore et præstantiore accepisti : veritatem enim minime a te stare, constabit. Quam ob causam ? Quia scientia hominis multa super eum, id est, ad ea cognoscenda quæ vitæ suæ prosint atque conducant. Ac frustra quis dicat : Nesciebam me condemnatum iri, nisi mandatum servassem. Illud enim ipse nosse vincitur, homini cuique, qui datum sibi mandatum non custodierit, iudicium et condemnationem paratam esse, quæ delicto respondeat (10).

(9) Olymp... Ὅτι οὐκ ἔστι γινώσκων ἐσόμενον.

(10) Diversam plane sententiam exhibet Symmachus, qui locum hunc sic transtulit : Ἢ γὰρ κἀκώσις τοῦ ἀνθρώπου πολλὴ κατ' αὐτόν· id est, *Vexatio hominis multa est contra ipsum* ; et hanc amplius item est Latinus interpretes, qui habet : *Et multa hominis afflictio*, quanquam Theodotioni ea placuit interpretatio, quam apud LXX viros legimus ; reddidit enim, Ὅτι γινώσκεις τοῦ ἀνθρώπου ἔστι

πολλὴ ἐπ' αὐτόν. Horum autem discordiam, quia vocalia puncta nondum apud Hebræos recepta erant, una omnino intulit littera : Symmachus enim legit נֶחֱמָה, quod est *affliccio* sive *Rahat*, cum LXX interpretes legissent נֶחֱמָה, quod est *cognitio* sive *Dehat*, ratū scilicet esse Daleth, quod Symmacho Resch visum est ; quippe utriusque litteræ una prope forma est, eaque, ut lectorem fallere sæpe possit.

Super ipsum igitur hominem, sive circa vite sue rationes, multa homini scientia est: cum enim utilium latet nihil. Atque enim quisque debet, ne quid eorum, quæ sibi præscripta atque indicta fuerint, per segnitium aut contemptum aut animi remissionem prætergrediatul ac negligat: etsi enim ignorat, quanta damnationis suæ poena futura sit, ac num gravis et vehemens, an levis ac mitis; illud certe novit ac bene firmeque cognitum habet, qui mandatum custodierit, ab eo, qui dedit, dignum iudicatum iri, ut mercedem et præmia ferat: qui vero non custodierit, e contrario dignum, ut iudicium et condemnationem et poenam pro meritis subeat.

Quod autem ait : « Quippe sicut erit, quis annuntiabit ei ? » ignorantiam similiter designat vindictæ at, ne judicii. Neque enim quisquam hominum modum novit iræ regis aut parentum aut magistrorum, multoque minus judiciorum consiliorumque Dei, cujus justitiam assequi nemo potest. Nam hi mines quidem, cum minimum se deliquisse existimarent, persæpe a judicibus plurimum peccasse convicti sunt : multo magis ab eo, qui et corda scrutatur, et hominum cogitationes novit, 206 de quo et Joannes theologus quodam in loco ait ¹¹ : « Quoniam major est Deus corde nostro, »

Tu igitur, o mortalis, mandatum, quodcumque tibi Dominator rerum omnium Deus dederit, aut alius quisquam eorum, qui quomocunque superminent ac majores sunt, capessere totis viribus gestas, operamque das, ut custodias ac serves: nec ad excusationes et pretextus confugere cogites, ob earum rem ad illud prætereundum portraharis; sed custodiendo servanque premium et laudem tibi obventura certo spes. Idcirco utique a jecit prolixus:

VERS. 8, 9. Non est homo potentiam habens in spiritum, ut promittat spiritum. Et non est potestas in die mortis, et non est emissio in die belli: et non saluberrimulus eam qui est ab ea. Et omne hoc fidi, et deus cor meum in omne opus, quod factum est sub se, quod pro potestate fecit homo in hominem, ut non per eam (11).

Ingentiorem atque accuratorem quemque ex auditoribus reddit sapiens Ecclesiastes in vita sua ad mandata loca quae acceperit, semper ordinanda, et in moribus secundum potiorum institutiones conformandis, ratione habita eorum, quae saepe contingant, nec ante appareant aut prospiciantur: adventantis nempe diei illius supremi, quo homo humanae conditionis periculis ac sede locutus, ex hac vita ad futuram, quam sperat, trans-
Noque enim in spiritus humani, sive po-

1. cap. 3, n. 21.

Nov. 23: the first sighting of a tiger

Ἐὰν αὐτὸν οὖν τὸν ἐνθάρσκον, ἔγνων εἰς τὴν
 ἰδίαν διακονήσας καὶ ζωῆς. Ἔστιν ἡ γυνὴ αὐτοῦ
 παῖς· λαμβάνει γὰρ αὐτὸν τῶν συμπεριόντων αὐτῷ.
 Καὶ δεῖ καταπαύεσθαι μαθητῶς παρελθεῖν καὶ
 παρεκκλίνειν τῶν ἐνσταλαβέντων αὐτοῦ καὶ θεωρεῖν
 τὸν ἐξ ἀποκαθάρσεως καὶ κατασκευῆς καὶ γυναι-
 κὸς βιβλιομαξ· ὅτι καὶ οὐκ ἔστι γυνώσκων, ἐπὶ τῇ
 ἑστῇ τῷ θεῷ, ὁ μόνος αὐτοῦ κτίστης τῆς κατασκευῆς
 τε χαλκῶν καὶ σιδηρῶν, εἰς τὴν ὁδοῦν καὶ τοῦτον
 κτλ· ἀλλὰ γὰρ οὗτος ἀπρὸς τὴν καὶ βιβλίου, ὡς ἡ
 φυλάττων ἐντολῇ, ἀπολογεῖται· ἀφ' οὗ κτίσται καὶ τῶν
 παρὰ τοῦ δευτέρου· ὁ δὲ καὶ φυλάττει, ἐπι-
 λύνει μέμβρους καὶ τῆς ἀναλόγου κατασκευῆς καὶ κτλ
 κτίστας.

[illegible][illegible]

§ 51.

ὅτι ἔστιν ἀνθρώπος ἐξουσιῶν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ κυρίου σὺν τῷ πνεύματι. καὶ οὗτος ἐξουσία ἐν ἡμέρᾳ θανάτου, καὶ οὗτος ἐξουσιῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· καὶ οὗτος ἐξουσιῶν ἐν αἰσὶν τῆς ζωῆς. καὶ σὺ μὲν τοῦτο εἶπες καὶ ἔδωκας τὴν καρδίαν μου εἰς τὰς λέξεις τοῦ πεποιημένου ὑπὸ τῶν ἁγίων, ὅτι ἐξουσιῶν ἐστὶς ἀνθρώπων τοῦ κυρίου αἰῶνος.

[illegible]

οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡτοι τῆς ἰδίας προαιρέσεως (ταύτην γὰρ διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ πνεύματος ἐδήλωσε νῦν), ὑπάρχει τὸ καλύπτει διασπῆναι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου παραγινομένην ἀμείψαι καὶ παρελθεῖν. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καὶ συνδήσαντος ἀλλήλοις ἐκότερον καὶ θεμένου λύσεως ὅρον, καθ' ὃν αὐτὸς καιρὸν ἡδουλήθη καὶ κέκρικε καὶ προώρισε.

Πάση τοίνυν σπουδῇ φυλάττειν τὰς θείας χρεῖων ἐντολάς, καὶ τὰς ὑποθήκας καὶ διδασκαλίας τῶν ὁπωτοῦν παραληφθέντων ἡμῶν εἰσηγητῶν καὶ σοφῶν παιδευτῶν, ἵνα προετοιμασθέντες καὶ προκαταρτισθέντες ταῖς τῶν ἀρετῶν τελειότησι, φήσωμεν μετὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ καὶ ἡμεῖς· « Ἦτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην » καὶ μηδαμῶς θορυβηθῶμεν καὶ παραχθῶμεν, ἥνικα τὸ πνεῦμα ἡμῶν, ἔγουν ἡ ψυχὴ, δίστασθαι μέλλει τοῦ σώματος· τῆνικα γὰρ οὐκ ἔστιν ὁνησις τῷ ἀνθρώπῳ μετὰ τὴν ἀνωθεν δοθείσαν ἀπόφασιν παρὰ τῆς θείας βουλῆς, καὶ μυρία προσκλαίωμεν. Καθὼς γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμέρᾳ πολεμικῆς παρατάξεως ἐνεργεῖν τι δυναμένη πρὸς διαλλαγὴν καὶ διάθεσιν εἰρηνικὴν, ἀποστολῇ πρὸς εἰρήνην· πολλῶν γὰρ πρῶην δρᾶσαι ταύτην ὠφείλον οἱ τῆνικα δρῶντες· οὕτως ἐφεστῆκότος τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν χωρίζοντος ἐκ τοῦ σώματος, οὐδεμία πρόσεστιν ὁνησις τῷ τελευτῶντι, καὶ μυρίας προτείνῃ ἱκετηρίας καὶ δεήσεις πρὸς μέλλουσιν καὶ χρονικῇ ὑπέροβειν, καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἀπολύτρωσιν.

Τοῦτο μὲν οὖν τὸ τῆς ὀρισμένης ἡμέρας ἐπὶ τῇ διαστάσει τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἀπαράτητον, κοινὸν ἔστι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. Πλὴν ἀλλὰ γὰρ οἱ ζήσαντες εὐσεβῶς καὶ δικαίως ἐν τῷ παρόντι βίῳ, πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀντάμειψιν διὰ τῆς ἀγαθῆς καὶ θείας ἐλπίδος χειραγωγούμενοι, σωτηρίαν εὐρήσουσι τὴν αἰώνιον. Ὁ μὲντοι πονηρῶς καὶ δυσσεβῶς καὶ φαύλως πολιτευσάμενος ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, καὶ ταύτην καταλιπὼν, πρὸς ἀνυπολόστους καὶ διαιωνίζουσας παραπεμφθήσεται τιμωρίας, πρὸς μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας χειραγωγούμενος. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν· « Καὶ οὐ διασώσει ἀσέβεια τὸν παρ' αὐτῆς, » ἡτοι τὸν ἐραστὴν αὐτῆς καὶ τρόφιμον καὶ συνίστορα· μᾶλλον μὲν οὖν εἰς ἐλεγχον αὐτοῦ γενήσεται καὶ κατηγορίαν ἐνδικωτάτην.

Ταῦτ' οὖν ἐν τῇ κατὰ νῦν θεωρίᾳ σύμπαντα προτῶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής ἐπήγαγε· « Καὶ σύμπαν τοῦτο εἶδον, καὶ ἔδωκα τὴν καρδίαν μου εἰς πᾶν ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον »· οὐχὶ τῶν ὑπὸ Θεοῦ, τῆς ποιητικῆς δηλονότι τῶν ἀπάντων αἰτίας πεποιημένων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν φαύλων καὶ μισογάλων ἀνθρώπων, τῶν ἀδικίας καὶ πλεονεξίας καὶ

A priæ voluntatis, (nam id hoc loco *spiritus* nominat designat) potestate est prohibere, ne anima a corpore separetur, et diem mortis appropinquantem permutare atque prætergredi : sed id arbitrio ejus vertitur, qui et utrumque colligavit invicem, Et dissolutionis terminum statuit, quo ipse tempore voluit et decrevit et prælinivit.

Omni igitur cura custodienda nobis sunt divina mandata, et monita ac præcepta rectorum, quoscunque delegerimus, ac 207 sapientium moderatorum, ut præparati et summis instructi virtutibus, cum propheta Davide nos etiam dicamus : « Paratus sum, et non sum turbatus » ; neque percellamur ac perturbemur, cum spiritus noster sive anima profectionem a corpore parabit. Tum enim, post prænuntiatam divini consilii sententiam, nihil jam homini prodesse potest, vel si in lacrymas effundamur. Quemadmodum enim quo die acies ad pugnandum instructæ sunt, nihil ad conciliandam constituendamque pacem valere oblata legatio potest : quippe multo prius eam mittere debebant, qui tunc mittunt ; sic imminente jam morte et animam nostram a corpore separante, nihil morienti prosit, vel si preces et obsecrationes adhibeat innumerabiles, ad cunctationem et inducias impetrandas, atque ad illud redimendum, quod jam ingruit.

C Inexorable igitur id est, et commune omnibus hominibus, ut animæ a corpore discessio definito die fiat. Verumenimvero qui pie ac juste in hac vita versati sint, ad futurorum bonorum præmia bonæ divinæque spei ope deducti, salutem invenient sempiternam. At qui malam et impiam perversamque duxerit vitam, ita hanc deseret, ut ad intolerabiles æternosque cruciatus transmittatur, nec spem ullam salutis, cui fidat, sociam inveniat. Hoc enim significavit, cum dixit : « Et non salvabit impietas eum, qui ab ea, » id est, amatorem ejus et alumnum et assecclam : quæ potius reprehensioni ejus justissimæque condemnationi pondus est additura (12).

D Porro hæc omnia sapiens Ecclesiastes tanquam, præsentia jamdiu contemplatus, adjecit : « Et omne hoc vidi, et dedi cor meum in omne opus, quod factum est sub sole ; » minime quidem eorum, quæ a Deo, id est, a prima illa universorum effectrice causa facta sunt ; sed quæ improbi scelestique 208 homines moliuntur, quibus propositum est quid-

⁷² Psal. cxviii, 60.

(12) In Vulgatis habemus : *Neque salvabit impietas impiam* : quod plane respondet Hebraicis, quæ vertere sic possis : *Neque liberat improbitas dominos suos*. Itaque Symmachus reddidit ἔχοντα αὐτὴν, quod idem est. Nec aliter Olympiodorus, quantum significantius ; sic enim explicat : Καὶ οὐ

διασώσει ἀσέβεια τὸν παρ' αὐτῆς· ἀντὶ τοῦ, τὸν ὑπὸ τῆς ἀσεβείας τυραννόμενον καὶ κρατούμενον. Id est : *Et non salvabit impietas eum, qui ab ea, nempe illum, qui tyrannidi ejus subjectus est, imperiumque accepit*

quid injustitia et avaritia et calumnia afferre possit, nec tamen peccandi unquam et nocendi ulla est satietas. Id enim expressit, cum dixit : « Quæ pro potestate fecit homo in hominem, ut affligeret eum ; » quippe rationalis intelligentisque animæ libertate in re mala abusus, potestatem suam exercet, voluntatis momentum ad peccandum inclinando, id est indulget, ut mentiat et calumniatur et vexet et ditescat alienis, et proximum multis et variis modis pessime afficiat. Propterea utique adjecit protinus :

συκοφαντίας παρεουμένων εἰς τέλος, καὶ μετὰ κορευνυμένων ἐν ταῖς κακοπραγίαις καὶ πονηροπραγίαις. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν· « Ὅσα ἐξουσίαν ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώπῳ τοῦ κακῶσαι αὐτόν, ἡ γὰρ αὐτεξουσία τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐν τοῖς φαύλοις ἀποχρησάμενος, ὁ τὴν βίωσιν τῆς πειραστικῆς πρὸς τὸ ἀδικεῖν ἀποκλίνειν ἐξουσίαν· τοῦτέστι συγκεχυρῆται καὶ διαφεύσασθαι καὶ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν καὶ πλεονεκτεῖν, καὶ πτόρω; καὶ ποικίλως τὸν πλησίον κακοῦν. Ἀπὸ τούτων ἀμέσως ἐπήγαγε·

§ XII.

Vers. 10. Et tunc vidi impios in sepulcra introductos (13).

Quando scilicet adversus imbecillimos quosque sævire cœperunt, et ad nequitiae et improbitatis et rapinarum et avaritiae summum venire: tum, inquit, improvise ac præter spem supergressa mors eos in terram prostravit, sepulcrisque contextit. Id autem ipsum et David propheta clare repræsentat, cum ait : « Defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam⁷². » Et rursum : « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat, et quæsi eum, et non est inventus locus ejus⁷³. » mortis nimirum repente ingruenti adventu, in perniciem sempiternam amandati sunt. Hoc enim ostendit iis, quæ proxime subjecit :

B Καὶ τότε εἶδον ἀσεβεῖς εἰς τάφους ἀχθέντας.

Ἦνίκα δηλονότι κατεφρουράζαντο τῶν ἀδυνάτων, καὶ πρὸς τὴν ἀκρότητα τῆς κακίας καὶ τῆς φαυλότητος, καὶ τῶν ἀρπακτικῶν καὶ τῶν πλεονεκτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀφίκοντο, τότε, φησὶν, ἐπεὶ ὁπτως καὶ παρ' ἐλπίδος ἐπελθὼν ὁ θάνατος, κτεράζει πρὸς τὴν γῆν, καὶ τοῖς τάφοις ἐκάλυψε. Τὸ δὲ τοῦτο παρίσται σαφῶς καὶ Δαβὶδ ὁ προσφύτης πῶν· « Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. Καὶ πάλιν· « Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπεραινόμενον καὶ ὑψούμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ πτόρω; καὶ εἶδον οὐκ ἦν, καὶ ἐζητήσα αὐτόν, καὶ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ· » ὑπὸ τῆς ἐξάπινα τοίνυν ἐλθούσης αὐτοῖς τοῦ θανάτου φορᾶς, πρὸς τὴν ἐκκλίσεως ἀπώλειαν παρεπέμφθησαν. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε ἀμέσως εἰπὼν·

§ XIII.

Et de Sancto iverunt, et laudati sunt in civitate, quia sic fecerant. At hoc quoque vanitas (14).

Impii quidem, inquit, in sepulcrum illati, a Deo sejuncti sunt. Nam id Sancti appellatio hoc loco designat, quemadmodum scriptum est : « Auferatur impius, ne videat gloriam Domini⁷⁴. » At qui cum illis parem operam ad impietatem et scelera contulerunt, eorumque vestigiis 209 in hac vita institeret, præconio illos celebrare atque exornare non desinunt ob ea ipsa, quæ improbe atque impie gesserunt. Multos enim tales civitas habet : sæpius quippe inter improbos consensus est, quam inter probos et honestos : ut propterea, qui eadem opinantur ac sentiunt, illis laudem vel mortuis tribuere, mirandum non sit. Ideo sapiens Ecclesiastes ait : « At hoc quoque vanitas, » usitatam iterans formulam ad condemnandas improbandasque fallaces et malas opiniones atque facta. Jamvero ut causam quoque demonstraret, ob quam ad impios vel mortuos commendandos adducti sunt, adjecit protinus :

Καὶ ἐκ τοῦ Ἁγίου ἐπορεύθησαν, καὶ ἐκπορεύθησαν ἐν τῇ πόλει, ὅτι οὕτως ἐποίησαν. Καὶ τοῦτο ματαιότης.

Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησὶν, εἰς τάφον ἀχθέντες, ἐκπορεύθησαν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ τοῦ Ἁγίου ὄνομα δηλοῖ νῦν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ἀρτὸς ἀσεβῆς, ἢ μὴ ἴδῃ τὴν ὄψαν Κυρίου. » Οἱ δὲ αὐτῶν ἐκείνοις ἀσεδημάτων καὶ κακοπραγμάτων ἐργάται ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ προσεπαίμενοι, ἐπὶ τῇ ἐπὶ τὸν αὐτοὺς ἀνευφημοῦντες καὶ γεραίροντες οἱς ἐπραττον φαύλως καὶ δυσσεβῶς. Πολλοὺς ἔχουσα τοιούτους ἡ πόλις· ἐπὶ πλείον γὰρ ἐπὶ τῶν φαύλων ὁμοφροσύνη τῆς τῶν σπουδαίων φιλοκαλῶν· ἀκόλουθον ἦν τοὺς ὁμοδόξους καὶ τῶν φρονῶν καὶ τεθνηκότας ἀνευφημεῖν. Διὰ τοῦτο δὲ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· « Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης· τὸ σύνθηρες πρόσρημα τῆς καταγνώσεως, καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν ἐσφαλμένων καὶ πονηρῶν ὁλήψεων καὶ πράξεων ἐπειπῶν. Εἴτα δεικνύς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν προήχθησαν καὶ τοὺς ἀποίχους ἀσεβεῖς ἐπαινεῖν, ἀμέσως ἐπήγαγεν·

⁷² Psal. lxxii, 19. ⁷³ Psal. xxxvi, 35. ⁷⁴ Isa. xxi, 10.

mp. εἰς τάφους εἰσαχθέντας.
XX referunt ad superiora καὶ ἐκ τοῦ

ἀγίου, et addunt καὶ ἐπορεύθησαν καὶ....

§ XIV.

*Οτι οὐκ ἐστι γινομένη ἀντίφρσις ἀπὸ τῶν ποιούντων τὸ πονηρὸν, ταχὺ διὰ τοῦτο ἐπληροφόρηθη καρδία υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτοῖς τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν, ὅσον ἡμαρτεν ἀπὸ τότε καὶ ἀπὸ μακρότητος αὐτῶν.

Φησὶ τοίνυν· Οὐδεὶς ἐστὶν ὁ τοῦ; ἀσεβεῖς ἐξελέγ-
χων, καὶ τῶν ἀσεβημάτων αὐτοὺς καὶ κακοπραγι-
μάτων ἀναστρέλλων, καὶ διδοὺς παῦλαν διὰ τῶν ἀν-
τιβρόχησεων καὶ συνεχῶν εἰσπηγήσεων ταῖς προαίρε-
τικαῖς; αὐτῶν ὁρμαῖς, ταῖς πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὸ
ψαῦλον καὶ πονηρὸν· ἀλλ' ἀδεῶς καὶ μετὰ πάσης
εὐχερείας δρῶντες τὰ πονηρὰ, διὰ τὸ μηδαμόθεν
ἐμποδίζεσθαι τὸ παράπαν, ἐντεῦθεν καὶ πολλοὺς
ἄλλους λαμβάνουσιν ὁπαδοὺς καὶ μιμητὰς καὶ συν-
εργάτας τῆς ἐκείνων κακίας. Τῷ γὰρ ἀνεξελέκτῳ
τῆς ἐκείνων ἀσεβείας καὶ πονηροπραξίας, καὶ τῶν
λοιπῶν ἀνθρώπων ὁ ἐσμὸς βεβαίωσιν καὶ πληροφο-
ρίαν δεχόμενος, ὡς οὐκ ἄτοπα πράττουσι, καὶ διὰ
τοῦτο κατεσημεροῦσι τῶν ἄλλων, ζηλοῖ τὸ κακὸν καὶ
κατερσιζέται πρὸς τὴν ἴσιν καὶ τὴν αὐτὴν φαυ-
λότητα καὶ πονηρίαν, καὶ διατίθεται κατὰ τὰ αὐ-
τὰ καὶ ὡσαύτως ἐκείνοις καὶ πράττει τὸ πονη-
ρὸν.

Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν· « Διὰ τοῦτο ἐπληρο-
φόρηθη καρδία υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτοῖς τοῦ
ποιῆσαι τὸ πονηρὸν. » Εἰτα δεικνύει τί ἐστὶ τὸ πονη-
ρὸν, ἀναμέσους ἐπήγαγεν· « Ὅσον ἡμαρτε τοῦ
ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἀπὸ τότε καὶ ἀπὸ μακρότητος
αὐτῶν. » Ἡ γὰρ « ἁμαρτία » περιεκτικόν ἐστι καὶ
καθολικὸν ὄνομα προδῆλως καὶ γενικόν, καὶ καὶ
κακοδόξους εἴπῃ τις ἀνθρώπους ὑπάρχειν, καὶ ἄρ-

Vers. 11. Quia non est facta contradictio de fa-
cientibus malum, cito propterea repletum est cor fi-
liorum hominis in eis, ut faceret malum quantum
peccavit ex tunc et ex longitudine eorum (15).

Ait igitur: Nemo est, qui impios reprehendat, at-
que impietatem eorum et scelera inhibeat: nec qui
contradictionibus ac monitis assiduis moram ali-
quam afferat voluntarie in errorem ruentibus et
flagitium et omne nefas, ut intrepide atque omni
facilitate facinus quodlibet suspicientes, cum nulla
ex parte impedimentum inferatur, jam et alios sibi
multos ejusdem sceleris socios et imitatores et ad-
ministratos adjungant. Nam cum illorum impietas
improbilasque a reprehensione immunis sit, cæte-
rorum hominum turba animos sumit, sibi que per-
suadet non adeo absurda esse quæ ab illis fiunt,
eaque de causa feliciores esse quam alii sint. Ita-
que nequitiam eorum æmulator, et ad parem im-
probitatem et similia scelera contendit, eodem
studio atque iisdem in flagitiis occupata (16).

210 Id enim significavit, cum dixit: « Propterea
repletum est cor filiorum hominis in eis, ut faceret
malum. » Deinde ostendens, quid sit malum, addi-
dit protinus: « Quantum peccavit ex tunc et ex
longitudine eorum, ut faceret malum (17). » Nam
peccatum appellatio est sine dubio multa comple-
ctens et universalis generalisque ac si quis ho-
mines esse dixerit perversa sentientes, aut rapaces,

(15) At LXX habent.... Τοῦ ποιῆται τὸ πονηρὸν.
Ὅς ἡμαρτεν ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἀπὸ.... Olympio-
dorus vero legit, ἀπὸ τότε, καὶ ἀπὸ νεότητος αὐ-
τοῦ.

(16) Parum his congruere videntur, quæ in Vul-
gatis legimus; sunt enim hujusmodi: Etenim quia
non profertur eio contra malos sententia, absque
timore ullo filii hominum perpetranti mala. Quibus
propiora scripsit Symmachus: Διὰ γὰρ τὸ μὴ γί-
νεσθαι τὴν ἀπόφασιν· nam ἀπόφασις sæpe est sen-
tentia judicis; sic enim Hesychius explicat, Ἀπό-
φασις· κρίσις, ψήφος, δίκη. Cæterum decretorium
item verbum habendum est ἀντίφρσις, quod hic
LXX interpretes prætulunt. Quanquam enim, si
usum spectes: ἀντίφρσις idem fere sonat, ac re-
futatio accusationis; ab origine tamen interdictum
quoque significat, quippe ex eodem fonte etiam ῥή-
τρα lex est sive edictum (V. Mazoch. Tab. Heracel.,
p. 255); et ῥήτωρ, ut apud Suidam invenies,
ὁ τὴν ἰδίαν ἀποφαίνων γνώμην κριτῆς· tum ῥητὸν
Hesychio auctore τὸ ταταγμένον, et ῥήσεις νόμοι,
δόγματα, ψηφίσματα, ut idem tradit, nec alio sensu
eam vocem LXX interpretes usurpare potuerunt,
cum reddere Græce debuerint, quod Hebræis est
עֲוֹן sive sententia aut decretum.

At vero Noster, quanquam de judicio aut inter-
dicto nominatim non meminit, ipsorum tamen ver-
borum sententiam satis retinet, cum hoc signifi-
cari doceat, propterea hominum peccata crescere,
quod omnes sileant, atque adeo magistratus etiam
ei iudices, qui potissimum de improborum emen-
datione laborare debent. Grotius tamen hæc ita
accipiebat, velut si Ecclesiastes ex diuturna impu-
nitate, quam Deus interdum facinorosis hominibus

concedit, fieri doleret, ut malorum numerus auge-
retur: quæ Latinæ interpretationis perpulchra
mihi explicatio esse videtur.

Quod verba τῶν Ὁ sic verterim: « Quia non est
facta contradictio, » ne mirere; satis causæ fuit:
nempe apud Latinos etiam contradicere vetandi
verbum aliquando est, ut cum de Augusto scripsit
Suetonius (in Aug. c. 56): *Contradixit edicto*, et
cum Livius ad postulata Samnitium de senatus
sententia responsum ait (lib. viii, c. 2): *Nec
contradici, quin... amicitia de integro reconci-
lietur*.

(17) Hieronymus hæc a prioribus dividit, et cum
sequentibus conjungit hoc modo: « Quia peccator
facit malum centies, et elongat ei; ex hoc cogno-
sco ego, quod erit bonum timentibus Deum, qui
timebunt a facie ejus. » Tum sic explicat: « Ex
eo, quod peccanti plurimum, hoc quippe significat
centies, dat Deus locum poenitentiae, et non eum
statim punit in scelere, sed exspectat, ut conver-
tatur ab iniquitate sua: ego intelligo, quam beni-
gnus et misericors super eos futurus sit Deus, qui
habent timorem ejus, et ad verbum illius contem-
niscunt. » Mirum autem, quod in Hebræo est עָוֹן
sive centies, id a Septuaginta redditum ἀπὸ τότε,
a Symmacho contra et Aquila et Theodotione ἀπ-
έθανεν, quanquam Hieronymus utramque inter-
pretationem explicari sic posse censet, ut hujus
quidem sit sensus « Qui peccavit et fecit malum, »
mortuus est; « in eo enim quod peccavit, statim
mortuus est; » illius vero hic alter, « juxta quos-
dam, » ut ipse ait, non ex ipsius sententia, id
est « Peccator non tunc primum peccat, quando
videtur facere peccatum, sed jam ante peccavit. »

aut avaros, aut delatores malignos atque calumniatores, aut scortatores et impudicos, hi omnes peccati nomine tanquam generis appellatione comprehenduntur. At ut ostenderet diversum esse utrorumque exitum, alium nempe eorum, qui pietatem amant, et rectam doctrinam retinent, ac in recte factis sinceram prudentemque operam ponunt; alium vero eorum, qui contraria his et præcipiant et faciunt, ideo addidit protinus:

A παγας καὶ πλεονέκτας, καὶ ἡμετέρας καὶ διαβόλους, καὶ ἡμετέρας καὶ ἀμαρτίαν πάντες ὡς ἐκ τῆς γένεως τελοῦντες· ἀλλὰ δεικνύς τὸ τέλος τῶν, δηλονότι τῶν τῆς εὐσεβείας συνεισφέρων τῶν ὁρθόδοξων ἐκαστοῦ σπουδαίων πράξεων ἀκκιπλεῖται γατῶν, καὶ μέντοι τῶν τὰναντιῶν μένων καὶ δρώντων, ἀμέσως ἐπὶ

§ XV.

211 Vers. 12; 13. *Quare et cognosco ego, quia erit bonum timentibus Deum, ut timeant a facie ejus; et bonum non erit impio, et non prolongabit dies in umbra, qui non est timens a facie Dei* (18).

Tanquam si diceret, exploratum equidem habeo, et verissimum esse scio, qui Dei timorem in oculis serant, eumque illis verbis alloquantur: «Confuge timore tuo carnes meas (19),» ne unquam a virtutis excidam dignitate; quippe orthodoxam fidem puriter servant, nec minus ad justitiæ rationes vitam suam regunt, præclara his præmia justissimo Dei judicio datum iri, id est gloriam ipsam et beatitudinem angelorum coelestium, ac spiritualium ordinum atque cohortium divini Solis splendorem perpetuo contemplantium, et ineffabile inde gaudium divinamque jucunditatem haurientium: at vero impios et flagitiosos ac divinorum mandatorum contemptores nihil omnino de illo præmiorum genere delibaturos, animæque facienti malum paratas esse ærumnas et angustias et iram et indignationem ⁷⁸.

Ἐτι καὶ γινώσκω ἐγὼ, ὅτι ἐστι φοβούμενους τὸν Θεόν, ὅπως φοβήσονται αὐτοῦ· καὶ ἀγαθὸν οὐκ ἔστι

B καὶ οὐ μακρυνεῖ ἡμέρας ἐν σκιά. δοῦμενος ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ.

Μονονοῦν γὰρ φησι· Πεκλήτρωσθαι πᾶσαν ἀληθεστάτην ἔχω βεβαιώσαι· ἔχουσι τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸς τῶν λέγουσι πρὸς αὐτὸν, «Καθίλωσον ἀπὸ σου τὰς σάρκας μου,» πρὸς τὸ μηδὲν σθαι τῆς προκούσης καὶ κατ' ἀρετὴν καὶ κατορθοῦσι καὶ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν καὶ μέντοι καὶ τῆς δικαιοσύνης τὸν λόγον βίον, ἀνταμείβεις ἀγαθὰ δοθῆσθαι τοῦ Θεοῦ δικαιοκρατίας· ἔχουν ἡ δόξα τῆς τῶν ὑπερουρανίων ἀγγέλων καὶ νοσημάτων καὶ τάξεων, τῶν ταῖς αἰγλίαις τοῦ εὐδὲς καταυγαζομένων ἀεὶ, καὶ τῆς ἐκρουμένων ἀρόρητου καὶ θείας ἀγαλλιέσεως πνότητος· τοῖς ἀσεβέσι δὲ καὶ πονηροῖς φρονηταῖς τῶν θείων δικαιωμάτων, οὐδ' ἀνταμείψεως εἶδος δοθήσεται τὸ παράπαν· οὐκ οὐ καὶ στενοχωρία καὶ θυμὸς καὶ ἐργησυχίαν τὴν κατεργαζομένην τὸ πονηρὸν.

Τοῦτο δὲ παρεμπεδοὶ καὶ ἀπὸ προφητῶν· «Ἀπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, δύο ταῦτα ἔκρινεν τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ σοῦ, Κύριε, τὸ εἶδος ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.» Πᾶσι δὲ τοῦτο πολλῶν μᾶλλον καὶ τὸ τῆς σωτηρίας Εὐαγγελίου φάσκον· «Καὶ ἀναστήσονται εἰς ζωὴν οἱ θάποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ πρᾶξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.» Καὶ πρῶτην κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀντιλαμβάνεται τῆς φησίν, «Καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν χώματι ἀναστήσονται, οὗτοι μὲν εἰς ζωὴν αἰώνιον οὗτοι δὲ εἰς κόλασιν ἀτελεύτητον.»

Ἡ δὲ φησιν· «Καὶ οὐ μακρυνεῖ ἡμέρας ἐν τῇ σκιά οὐκ ἔστι φοβούμενος ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ σύντομον καὶ δίκαιον ὄργην καὶ τῇ παρουσίᾳ δηλοῖ προφανῶς. Σκιά γὰρ τὸν παρόντα βίον αὐτοῦ ἀνθρώπου ὡνόμασεν, ὡς παρερχόμενον ὡς τάττως, καὶ δίκην σκιδῶς περιστάμενον εἰς ἀνταμείψιν.

⁷⁸ Rom. II, 9. ⁷⁹ Psal. Lxi, 12, 13.

(18) Olymp. non habet ἡμέρας.

(19) Psal. cxviii, 120. At LXX (Psal. cxix, 120) absent, ἐκ τοῦ φόβου....

(20) Joann. v, 29. Sed in Vulg. exempl. leges: «κατορθοῦνται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες....

(21) Dan. xii, 2. Sed ipsa Danielis verba apud LXX hæc sunt: Καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

二、

12

B Absurdam distributionem et corruptum iudicium

Toussaint

14

(25) Apud LXX leges... Ὅτι εἰς δίκαιοι, ὅτι

βρώμασι καὶ πόμασι κατασκευαζομένης ἐπ' αὐτοῖς, ἅ ἄνθρωποι τὸ ἀγαθὸν, ὡς οὐδὲν ἄλλο δυνηθέντων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βουλγηθέντων κτῆσασθαι καλὸν κατὰ τὸν παρόντα βίον· ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν αὐτοῖς εὐρεθῆσεται τὸ παράπαν, ἀλλ' ἢ μόνον ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον εὐετηρία καὶ θυμὸς καὶ τέρψις· ἢ διὰ τῆς βρώσεως καὶ τῆς πόσεως. Μονονουχὶ γὰρ φησι· Πάντων ἀπεστέρηνται τῶν ἀγαθῶν καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν, ἅτε δὴ σφᾶς αὐτοὺς αὐθαίρετως πρὸς πᾶσαν δίκον πρᾶξιν καὶ δόξαν κατάλληλον καὶ παράλογον ἐπιβρίψαντες, ὡς εὐλόγως καὶ προσηκόντων ἀκούσαι καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῆς θείας βουλῆς καὶ δικαιοκρίσιος· « Ἀπελάβετε τὰ ἀγαθὰ ὧμων ἐν τῇ ζωῇ ὧμων, καὶ διὰ τοῦτο νῦν ὀδυνᾶσθε. » Ζῶντες γὰρ ὑπὸ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον, καὶ μήπω καταλυθέντες ὑπὸ τῆς γῆς, οὐδεμιᾶς ἡξιώσατε φροντίδος περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Διὰ τοῦτο νῦν ἀμειψθέντες εἰς τοῦτον, τῶν ἰδίων ἀσεδημάτων καὶ κατοπραγημάτων ἀξίας εὐρήκατε καὶ τὰς ἀμοιβάς.

Ταῦτα γάρ, φησὶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, ἐννοήσας, « Ἐδωκα τὴν καρδίαν μου τοῦ γινῶναι τὴν σοφίαν, καὶ τοῦ ἰδεῖν τὸν περισπασμὸν τὸν πεποιημένον ἐπὶ τῆς γῆς· » ἐν οἷς πονηροὶ καὶ μισόκαλοι καθάπερ ἐνοικοῦν ἔχοντες, οὐ διδάσιν ὕπνον τοῖς ὀρθαλοῖς ἢ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις· ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ πάσῃ καὶ νυκτὶ τὰς κατὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ δικίων ἀνθρώπων τίθενται μελέτας ἀδίκους καὶ πονηρὰς εἰς τὸ ἐξῆραι καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἀπὸ γῆς διὰ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν τιμωριῶν καὶ βασάνων. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ προηγουμένως ἔφησεν, « Ὅτι γινώσκω ἐγὼ ἀγαθὸν εἶναι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεόν, ὅπερ οὐκ ἔσται τοῖς ἀσεβέσι· » προκαταγγέλλων ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, προφητικῶς τὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων ἀγαθὴν θεόθεν ἀντάμειψιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐφ' οἷς καθυπῆνεγκαν πόνοις καὶ κόποις διὰ μυρίων τελευθέντες βασάνων· εἶτα παρευθὺς ἐπαγαγὼν καὶ φήσας, « εἶναι ματαιότης πεποιημένην ἐπὶ τῆς γῆς, » δηλονότι παρὰ τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων καὶ δυσσεβῶν, ἥτις ἐναλλάττει τὰς ὑπολήψεις τῶν δικίων εἰς τοὺς ἀδίκους, καὶ τῶν ἀσεβῶν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς· καὶ προκαταγγέλλων διὰ τῶν εἰρημένων τὴν τῶν ἀσεβῶν καὶ παρανόμων βασιλείαν καὶ τυράννων ἀντίστροφον κρίσιν καὶ διεσπρυσμένην καὶ σχολιάν, ἣν ἐποιοῦν εἰς τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀληθείας προμάχους καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως μάρτυρας· καὶ μέντοι τοὺς καταμαλακισμένους καὶ πειθαρχοῦντας ταῖς σφῶν ἀξιώσεσιν, καὶ γινομένους ἐξάρνους, καὶ ταῦτα πάντα ταῖς ἀνωτάτω μέμψεσι καθυποβαλὼν καὶ κατακυμώδης· ἀκολούθως προήλθεν εἰπεῖν καὶ σημαίνει καὶ τὸν ἄτακτον περισπασμὸν, ὃν καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ κατὰ τῶν ἁγίων λυσιτελεῖν εἶχον πρὸς τὸ καθελκύσαι καὶ κατασπᾶσαι τὸν ἀξιεπαίνετον τόνον τῆς γενναϊότητος αὐτῶν καὶ θεοφιλοῦς προαιρέσεως.

⁹⁹ Eccle. viii, 12.

(25) Luc. xvi, 25. At ipsa Evangelii verba sunt: Τέκνον, μνησθετι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου

A hominum bonum designat ac separat, quia bonum aliud in hac vita nullum potuerint, seu potius noluerint comparare: quod quidem in futura vita minime illis præsto erit; ut tota, dum vivunt, felicitas eorum et lætitia et jucunditas edendi et bibendi voluptate circumscripta sit. Velut si diceret: Omnibus bonis illi caruere et quoad præsentem vitam, et quoad futuram; cum seipsos sponte in omne flagitium atque in similes planeque absurdas opiniones projecerint, ut jure meritoque vel ob id ipsum in divino consilio judicioque addituri sint: « Recepistis bona vestra in vita vestra: ac propterea nunc cruciamini (25). » Dum enim sub sole illo spectabili vitam duceretis, nec vos etiamnum terra obtegisset, nullam de ævo futuro curam suscepistis. Idcirco nunc ad hoc translatis, impietatis, ut par erat, et scelerum vestrorum justam mercedem invenistis.

Hæc enim, inquit sapiens Ecclesiastes, cum cogitasset: « Dedi cor meum, ut cognoscerem sapientiam, et viderem distensionem, quæ facta est super terram; » quam improbi homines et virtutes hostes, cum intus in animo patiantur, non oculis somnum, non palpebris dormitionem concedunt: sed diem totum ac noctem in eo traducunt, ut piis ac justis hominibus perniciem moliantur, et omni suppliciorum ac tormentorum genere vel ipsam eorum memoriam e medio tollendam curent. Etenim cum superius dixisset: « Quare et cognosco ego, bonum esse timentibus Deum, quod non erit impiis: » et exinde prophetarum, ut reor, more sanctorum apostolorum atque martyrum præmia prænuntiasset, quæ in cœlesti regno propter toleratos labores cruciatusque plurimos consummata vita a Deo accipere: jam subjiciens protinus; « esse vanitatem, quæ facta est super terram, » ab injustis nempe atque impiis hominibus, quæ justos tanquam injustos, et pios tanquam impios traducit; ac oratione designans impiorum regum et sceleratorum tyrannorum **216** perversum illud ac perturbatum inordinatumque judicium, quo usi sunt in pietatis athletas et veritatis propugnatores sinceræque professionis nostræ martyres: iis quoque, qui delinquentes, eorum auctoritati paruerunt, et proditores facti sunt, cæterisque hujusmodi rebus gravissime improbatas ac reprehensas, eo demum devenit, ut irrequietam illam distensionem indicaret, quæ dies noctesque adversus sanctos exercuit eorum furorem, si qua ratione germanam horum virtutem e Deo gratissimæ voluntatis constantiam nunquam satis laudandam labefactare ac dissolvere ullo modo possent.

ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Ἀδάμας ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὥς παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι.

Itaque ut tenebras istorum et cæcitatem significaret, dixit rursum : « Et vidi omnia opera Dei, quia non poterit homo invenire opus, quod factum est sub sole. » Neque enim quidquam cognoverunt aut intellexerunt, sed in cæcitatibus tenebris progressi sunt, dicentes lapidi : « Tu me fecisti, » et aureo simulacro vel ligneo : « Deus meus es tu. » Nam cum ob summam consilii inopiam intelligere non potuerint, materiem universam a Deo conditam et cætera omnia, quæ spectamus, opera hominum ministerio ab auctore destinata esse; in falsas huiusmodi et insanas opiniones prolapsi sunt (26). Atque hac de causa qui apud Græcos sapientes esse videntur, quantacunque cura unum verum Deum investigare atque invenire conati sint, minime repererunt, sed evanescere in cogitationibus suis, et insipiens eorum tenebris obductum est : professi se esse sapientes, insanierunt. Ego vero, inquit, cum hæc omnia animo explorata haberem planeque cognossem, accurate deprehendi atque assecutus sum : « Quomodo justī, et sapientes, et facta eorum coram Deo ; » ac licet visi sint oculis insipientium **217** occubuisse, et ærumna exitus eorum habitus fuerit, spes tamen eorumdem immortalitate plena sit.

Hæc profecto vaticinans sapiens Ecclesiastes occupavit atque prædixit de impiorum regum ac tyrannorum furore atque rabie adversus pietatis athletas ac triumphales martyres; quorum præclara certamina, et omnis generis cruciatus et supplicia et dolores tanquam fragrantissimum sufflumentum ad sublime ac sanctum Dei altare pervenerunt, atque illic descripta prostant, et nobilem athletarum virtutem atque amorem erga illum, qui unus natura solusque verus est Deus, commendant atque testantur, ac simul odium declarant, quo diaboli fraudes et idolorum cultum detestati sunt : quæ omnia sine discrimine delectuque, vel potius in contrariam partem insani homines atque impii, novis nominibus atque opinionibus inductis, immutant, ac rerum naturam invertunt, bonum rati, quod malum, atque e contrario malum, quod bonum est ; et tenebras pro luce habentes, lucemque pro tenebris ; quodque dulce est, amarum appellant, et quod amarum, dulce, longe aliter, ac sacræ nos Litteræ docuerunt ²¹. Quod sapiens Ecclesiastes ut ostenderet, adjecit protinus et ait :

²¹ Isa. v, 20.

(26) In *Synopsi* divinarum Litterarum, quæ Athanasio tribuitur, hæc ipsa Ecclesiastæ verba auctor refert, quibus declarari ostendat, quam vanæ jamtum essent Ægyptiorum artes, quamque fuitiles futuræ deinde essent Græcorum contentiones. « Εν τούτω δέ, inquit, τῷ βιβλίῳ περὶ τῆς φυσικῆς θεωρίας φιλοσοφῶν φαίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ Αἰγύπτιοι μὲν ἐφαντάζοντο, Ἕλληνες δὲ ἐμῶν περὶ τούτων μυθολογεῖν· διὰ τοῦτο οὗτος Πνεύματι ἀγίῳ κινούμενος, παύει μὲν τοὺς ἐπιχειροῦντας περὶ τούτων ζητεῖν, φάσκων· Οὐ δύνησεται ἄνθρωπος τοῦ εὐ-

Α Την οὖν ἀδελφίαν τῶν τοιοῦτων καὶ τῶν αἰνιττόμενων, ἔφησεν αὐτῷ· « Καὶ εἶδον οὕτως τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ δύνησεται ἄνθρωπος τοῦ εὐρεῖν σὺν τῷ ποιήματι τὸ πεποιημένον ἐν αὐτῷ ἔργῳ. » Οὐδὲ γὰρ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, ἀλλ' οὐκ οἶοντες τῆς ἰδίας τυφλότητος ἐπορεύθησαν, ἵνα τῷ λίθῳ, « Σὺ με ἐποίησας, » καὶ τῷ χρυσοῦ ξοάνῳ, καὶ μέντοι τῷ ξυλοτεύκτῳ, « Θεός μου εἶ σύ. » Μὴ δυνθέντες γὰρ νοῆσαι διὰ πολλῆς ἰσχύος, ὡς ὅλη πᾶσα παρὰ τοῦ Θεοῦ γενεῖται, καὶ πᾶν ἄλλο κτίσμα τῶν ὁρωμένων πρὸς τὴν τοῦ θρώπων ἐξυπηρέτησιν γέγονε παρὰ τοῦ ποιῆσαι εἰς τὰς τοιαύτας ἐσφαλμένας καὶ μωρὰς ὑποθέσεις ἐξώκειλαν. Καὶ τούτου χάριν ὅσῃν ἂν ἐμπέσω ἔσχω οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, τὸ ζήτησαι καὶ ἐφευρεῖν τὸν μόνον ἀληθινόν, οὐχ εὖρον, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς ὁρώμενοις αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀπόνετος αὐτῶν καρδιά, σκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν. Ἐγὼ οὖν ταῦτα πάντα τῇ καρδίᾳ μου παρεξέτασας καὶ ἐγνούς, καταλαβόμεν ἄκριδώς καὶ ἐξέγνω, τί δίκαιον καὶ οἱ σοφοί, καὶ αἱ ἐργασίαι αὐτῶν εἰσι τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅταν ἐδοξάν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡνίων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κἀκωσὶς ἡ ἐξοδος αὐτῶν, ἡ δὲ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης ἐστὶ.

Ταῦτα προφητικῶς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· εἰληφε σαφῶς καὶ κατήγγειλε περὶ τῆς τῶν ἁβυσσιλέων καὶ τυράννων δυσμενείας καὶ λύπης κατὰ τῶν ἀθλητῶν τῆς εὐσεβείας καὶ τροπικῶν μαρτύρων, ὧν αἱ τῶν ἀθλητικῶν παλαισμάτων ἐργασίαι καὶ ποικιλίαι καὶ παντοδαπαὶ κόλας τιμωρίαι καὶ ἀλγηδόνες εἰς τὸ ἄνω καὶ νορμὸν Θεοῦ θυσιαστήριον ὡς εὐώδεις ἀνῆλθον θυμῷ κακῇ γεγόνασιν ἀπογεγραμμέναι καὶ παρατεταταὶ καὶ κηρύττουσαι καὶ μαρτυροῦσαι τὴν γενεὴν τῶν ἀθλητῶν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ὅπως τὸν δυνῶ, ὄντα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Καὶ οὕτως καὶ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀπέχθειαν τὴν κατὰ τὸν βόλον καὶ τῆς εἰδωλικῆς ἐξαπάτης, ὧν ἀποδοξία ἀδιακρίτως καὶ συγκεχυμένως μᾶλλον ὅσον ἀντιστρόφως οἱ ματαιόφρονες καὶ παραπληροῦς δυσσεβεῖς, τὰς ὀνομασίας καὶ τὰς ὑπολήψεις ἔχοντες, ἀμείδουσι καὶ προσεναλλάττονται τῶν ματίων τὴν φύσιν· καὶ δοξάζουσι τὸ καλὸν, τὸ ῥόν· καὶ τὸ ἔμπαινον τὸ πονηρὸν, καλὸν· καὶ τὸ σκότος, φῶς, καὶ τὸ φῶς, σκότος· καὶ τὸ γλυκὺ, πικρὸν, καὶ τὸ πικρὸν, γλυκὺ, περιεισάγησιν τῆς θείας Γραφῆς. Ὅπερ παρατετατὸν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, ἀμέσως ἐπήγαγε καὶ τὸν

ρεῖν τὸ ποιῆμα τὸ πεποιημένον ὁπὸ τῶν ἁβυσσῶν ἀνμοχύσησιν ἄνθρωπος τοῦ ζητήσαι, καὶ εὐρήσει. Id est : Hoc autem in libro de vanitate templationis philosophari videtur. Cum enim de his jam opinionum commentis dediti essent, Spiritu impulsus, qui de istis inquirere conatus compescit inquisiens : Non poterit homo invenire opus, quod sub sole factum est : nec quatinus reudo fatigetur, inveniet. (*Synopsi*. lib. xv.)

§ II.

Kal γε ἀγάπην καὶ γε μίσος οὐκ ἔστιν εἰδώς ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰ πάντα πρὸ προσώπου αὐτῶν. Μταιότης ἐν τοῖς πᾶσι.

Ἀγνοεῖ τοῖς ματαιόφροσι, καὶ τὸν μὲν εὐσεβῆ καὶ δίκαιον, ἄδικον ὀνομάζουσι, καὶ τὸ ἐμπαλιν τὸν ἄδικον, εὐσεβῆ καὶ δίκαιον· καίτοι γε τοῦτο τῆς Θεῆς ἀπαγορευούσης Γραφῆς οὕτω λεγούσης· «Ὁς δίκαιον εἶπεν τὸν ἄδικον, ἄδικον δὲ τὸν δίκαιον, ἀκάθαρτος καὶ βδελυκτὸς παρὰ Θεῶν.» Ταῦτα δὲ κατὰ παντὶ χρόνῳ καὶ καιρῷ, καὶ κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς ἀσυνέτοις ἀνθρώποις καὶ παράπληξιν ὁρμώουσιν. Ἀεὶ γὰρ πλήρης οὗτος ὁ βίος εὐρηταί τῶν τοιαύτας σχολιάς κρίσεις καὶ διεφυσμένους τῇ φύσει τῶν πραγμάτων παρεισαγόντων. Μάλιστα δὲ καὶ διαφερόντως ἐκείνοις ἐοίκασιν τοῖς καιροῖς, οἷς παρευδοκίμει τὴν ἀλήθειαν τὸ ψεῦδος, καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἀδικία κατευημερεῖ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἀμέλει τοίνυν ἀμέσως ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

§ III.

Ὡς συνάντημα ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῷ ἀσεβεῖ, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ, καὶ τῷ καθαρῷ καὶ τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ τῷ θυσιάζοντι καὶ τῷ μὴ θυσιάζοντι· ὡς ἀγαθὸς, ὡς δὲ ἀμυρτάνων· ὡς ὁ ὀρνύων, καθὼς ὁ τὸν ὄρνον φοβοῦμενος. Τοῦτο ποτηρὸν ἐν παντὶ τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι συνάντημα ἐν τοῖς πᾶσι. Καὶ γε καρδίᾳ νύκτωρ τοῦ ἀνθρώπου ἐπληρώθη ποτηροῦ, καὶ περιφέρεια ἐν καρδίᾳ αὐτῶν ἐν ζωῇ αὐτῶν, καὶ ὀπίσω αὐτῶν πρὸς τοὺς νεκρούς.

Τοῖς ἀγύμναστα τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια κακῆ-
μένοις πρὸς διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ ὠφελίμου καὶ βλάπτοντος· παρ' οἷς οὐδεμία διαφορὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἢ τῆς ἐχθρας νενόμισται διὰ τὸ καμπύλας ἔχειν τὰς τροχιάς τῶν ἰδίων βουλευμάτων καὶ λογισμῶν, ἐν εἶναι συνάντημα δοκεῖ· τοῦτέστι τέλος καὶ πέρας τοῖς ἐναντίως διατεθεῖσι καὶ νοήσασιν καὶ φρονήσασιν καὶ πολιτευσασμένοις· ὡς καὶ τοὺς πᾶσαν ἰδέαν εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης κατορθωκότας, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν λῆξιν εὐρίσκειν, τοῖς ἐμπαλιν πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ κακοπραγίαν ἐργασασμένοις· ὅπερ τῷ ὄντι ποτηρὸν τοῖς ἔμφορον εἶκε, καὶ πάσης παραπληξίας σημαντικόν. Εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπεραθλῶν, καὶ δικαιοσύνη συζῶν, καὶ ταῖς πρὸς Θεὸν ἐντελεχίαι καὶ μυστικαῖς θυσίαις καὶ λειτουργίαις

(27) Addit Olymp. Σύμμαχος, ἀντὶ τοῦ, «Ἐν τοῖς πᾶσι ματαιότης, Ἐὰ πάντα ἐμπροσθεν αὐτῶν ὁ δὲ θεὸς ἐκδέδωκε».

(28) Interpretari hæc Noster in eam sententiam videtur, quasi iudicare perversi homines nesciant, quid amore, quid odio dignum sit. Qua in re Symmachium, opinor, auctorem sequitur, cuius hæc est interpretatio: Πρὸς τε δὲ οὐ φιλίαν οὐδὲ ἐχθρὰν ἐπιστάται ὁ ἄνθρωπος. Nam Latinus quidem interpres habet: *Et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit.* Et hæc est Hieronymi explicatio, quam a verbis præcedentibus inchoat: «Etiam in hoc dedi cor meum, et scire volui, quos Deus diligeret, et quos odisset; et inveni iustorum quidem opera in manu Dei esse, et tamen utrum amentur

CAP. IX. VERS. 1. *Et quidem charitatem et quidem odium non est cognoscens homo. Omnia ante faciem eorum. Vanitas in omnibus* (27).

Id est in amentibus illis, qui quod pium est et iustum, appellant iniquum; et contra quod iniquum est, pium ac iustum (28). Etsi hoc ipsum divine Litteræ 218 his verbis vetant: «Qui iustum dixerit iniquum, et iniquum iustum, immundus et abominandus apud Deum (29).» Atque hæc quidem insanis ac stolidis omnium temporum atque omnium ætatum hominibus apte conveniunt. Semper enim in hac vita magnam constat fuisse copiam eorum, qui iudicia huiusmodi perversa et falsa de rerum natura induxerunt. Præcipue vero ac potissimum in ea quadrant tempora, quibus veritas mendacio succumbit, et impietas atque injustitia pietate atque iustitia feliciores est. Idecirco utique sapiens Ecclesiastes adjecit protinus:

VERS. 2, 3. *Quasi eventus unus justo et impio, bono et malo, et mundo et immundo, et sacrificanti et non sacrificanti: sic bonus, ut qui peccat; sic jurans, ut qui iuramentum veretur. Hoc est pessimum in omni quod factum est sub sole; quia eventus unus omnibus. Et quidem cor filiorum hominis repletum est malo, et circumactio in corde eorum in vita eorum, et post hæc ad mortuos* (30).

C Quia animæ sensus in bonis et malis atque in utilibus et noxiis dijudicandis minime exercitatos habent: et quia in obliquas consilii ac rationis orbitas deflexerunt, nullum inter amicitiam Dei et inimicitiam discrimen esse arbitrantur; his unus esse eventus videtur: id est finis ac terminus illorum qui, contraria omnino amplexi, alia, atque ipsi, et cogitarunt et senserunt et egerunt; ut ii etiam qui omnes pietatis et iustitiæ partes impleverint, unum eundemque exitum reperire debeant, atque illi qui e contrario omnem impietatem ac scelus admiserunt: quod sane improbum sapientibus ac summe dementiae indicium videatur. Si enim qui pro veritate atque pietate pugnat, et iustitiam colit, ac mysticis 219 sacrificiis Deo rite factis, et supplicationibus et precibus assiduis vitam suam illustrem

a Deo, annon, nunc eos scire non posse, et ambiguum fluctuare, utrum ad probationem sustineant quod sustinent, an ad supplicium. » Ceterum hanc etiam interpretationem Gregorius noster infra delibet § 3, init.), cum ait: «Et quia in obliquas consilii ac rationis orbitas deflexerunt, nullum inter amicitiam Dei et inimicitiam discrimen esse arbitrantur; » nisi quod hæc non tam ab iis ignorari, quam susque deque haberi significat.

(29) Prov. xvii, 15. At LXX habent, «Ὁς δίκαιον κρίνει τὸν ἄδικον...»

(30) Apud LXX non legitur initio Ὡς. Olymp. ὡς ὀρνύων, ὡς ὁ τὸν ὄρνον φοβοῦμενος... καὶ περιφέρεια ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ πρὸς τοὺς νεκρούς.

reddit, eundem habiturus est exitum, atque ille A qui ne cogitationem quidem ullam de his rebus suscepit, quomodo iis omnibus, qui sub sole conditi sunt, ac mentem ad naturam rerum dijudicandam acceperunt, non hoc injustum prorsus esse videatur? Sed tamen cor filiorum hominis, cum extrema nequitia et inconstanti atque absurda hallucinatione plenum sit, ad injustas et falsas opiniones toto vitæ eorum spatio devolvitur atque deprimitur: ac improbas sententias atque commenta e malo nequitie thesauro expromit. Cum vero ex hac vita abeunt qui malum huiusmodi cor habuere, et, ut mortales, post eos proficiuntur, qui ante ipsos defuncti extinctique sunt, reliquias perversæ doctrinæ suæ sectatorum studio atque cura mansuras augurantur. Verum, quemadmodum Propheta ait: « Reliquiæ impiorum dissipabuntur³¹, » a verbo veritatis, quam cæteris omnibus fortioris esse divinæ Litteræ testantur. At deinde Ecclesiastes:

« παρὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας πάντων ἀκραιωτέρας τῶν ἄλλων μαρτυρουμένη παρὰ τῆς Γραφῆς. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής »

Vers. 4. *Quia quis est qui communicet in omnes viventes (31)?*

Nam qui vitam vivunt veritati addictam, ac Dei iustitiam rectamque naturæ rationem in cogitando et agendo illæsam servant, ii singulos ad se advenientes et in veræ ac salutaris doctrinæ communionem partemque ascitos e fallaciis expediunt pravisque moribus, quibus temere ab illis imbuti fuerint (32). Ait deinde:

220 VERS. 5, 6. *Est spes, quoniam canis adhuc vivens, ipse bonus super leonem mortuum. Quia viventes scient, quod morientur: et mortui non sunt cognoscentes quidquam; et non est eis amplius merces; in oblivionem enim venit memoria eorum. Etiam dilectio eorum, etiam odium eorum, etiam zelus eorum jam periiit: et pars non erit eis ultra in sæculum, in omni quod factum est sub sole (33).*

Profligatis jam notatisque iis, qui falsa opinati sunt de summi Dei amatoribus vitam suam pie religioseque traduceantibus, et qui impiam ac flagitiosam ipsi vitam cum agent, perversas de utroque vitæ genere opiniones inducunt; post ea demum verba: « Et post hæc ad mortuos; quia quis est, qui communicet in omnes viventes? » comparationem instituit inter eos qui ex hac vita abiere, et eos qui etiamnum in vita versantur; atque illud ostendit,

³¹ Psal. xxxvi, 38.

(31) Olymp. «Οτι τις κοινωνεῖ...»

(32) Proxima Ecclesiastæ verba sic reddit Symmachius, Τίς γὰρ εἰς αἱ διατελέσει ζῶν; Quis enim semper perseverabit vivens? Idem porro sensus latet in ipsa interpretatione τῶν Ὁ, quem Gregorius etiam amplectitur, esto significationem verborum, et, et præclaram inde sententiam eliciat. Fore

ut, ut qui vivi multos falsæ doctrinæ labi-

καὶ προσευχαί; καὶ δεῖξαι τὸν θῶν βίον καὶ λαμπρύνων, τὸ αὐτὸ τέλος ἔξει τῷ μὲν τοῦ κλῆν ἐν διανοίᾳ λαβόντι· πῶς οὐκ ἂν εἴη τοῖς τοῖς ὑπὸ τὸν ἥλιον πεποιημένοις, καὶ νοῦν διακρίνον ἐλλογῶσι τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, πρὸς ἀδικίας σημαντικόν; Ἄλλ' ὅμως ἡ καρδία τοῦ τοῦ ἀνθρώπου πληρωθεῖσα πονηρίας ἐσχάτης τῆς ἀσυντάτου καὶ παραλόγου περιφερείας, ἐκτεταται καὶ καταδιβάσεται πρὸς ἀθεμίτους καὶ φανταστικὰς παρὰ πᾶσαν τὴν σφῶν ζωὴν, ἐκ τοῦ πονηροῦ τοῦ τοῦ θησαυροῦ τῆς κακίας προσφέρουσα τὰς πονηρίας ὑπολήψεις καὶ δόξας. Ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς ἐκτεταται τῆς παρουσίας οἱ τοιαύτην πονηρὰν κακίαν καρδίαν, καὶ πρὸς τοὺς πρὸ αὐτῶν τεθνηκότας νεκροὺς ὄντας ὡς θνητοὶ πορευθέντες ὁπισθίων, τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν κακοδόξων αὐτῶν κινήσεων κρατύνεσθαι καὶ φυλάττεσθαι θεοῦ παρὰ τοῖς ἐμύθοις· καὶ καθὼς φησιν ὁ Προφήτης: Τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσονται.

§ IV.

«Οτι τις δε κοινωνεῖ πρὸς πάντας τοὺς ζῶντας»

Οἱ γὰρ ἐν ἀληθείᾳ ζῶντες, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριστον καὶ τὴν εὐθύτητα τῶν φυσικῶν λόγων καὶ πραγμάτων ἀκατήλεστον συντηροῦντες, τὴν προσφορὰν αὐτοῖς καὶ γινόμενους καὶ μετόχους τῶν ἀληθινῶν αὐτῶν δογμάτων πνευματικῶν καὶ προξένων τῆς αἰωνίου ζωῆς αἰρουμένοι τῆς ἐξαπάτης καὶ πονηροπραξίας παρ' ἐκαίνοις ἀλογίστως εἰσληγθέντων Εἰτά φησιν

§ V.

«Ἔστιν ἑλπίς, ὅτι ὁ κύων ἐστὶ ζῶν, αὐτὸς ὁ θὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρόν. Ὅτι οἱ ζῶντες γινώσκονται ὅτι ἀποθανοῦνται· καὶ οἱ νεκροὶ οἱ γινώσκοντες οὐδέν· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἐλπίς· ὅτι ἐπελήσθη ἡ μνήμη αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἀγάπη αὐτῶν, καὶ γὰρ μίσος αὐτῶν, καὶ ζῆλος αὐτῶν ἦδη ἀπώλετο. Καὶ μερὶς οὐκ ἔστι αὐτοῖς ἐλπίς εἰς αἰῶνα ἐν παντί τῷ πεπαισθημένῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Προβληματεύσας καὶ προσηλιτεύσας τοὺς ἐκτετατάς δόξας ἐσχηκότας ἐπὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν πάντων θεόν, καὶ μετὰ πάσης εὐσεβείας καὶ θεοῦ καταστάσεως τοῦ βίου τὸ στάδιον περπατοῦντες, καὶ μέντοι τοὺς ἀσεβεῖς καὶ πονηροὺς καὶ φαύλους καὶ τὰς ἀντιστρέφους ἐκατέρωθεν ἀντιλήψεις παρέχοντας· καὶ φησας, «Καὶ ὁπίσω αὐτῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς, ὅτι τις δε κοινωνεῖ πρὸς πάντας τοὺς ζῶντας;» σύγκρισιν ἀκολουθῶν ποιεῖται

infecerint, iidem post mortem, tanquam si viventes viverent, aliis nocere pergant. Neque enim defuturos ait, qui vere vivant, et deceptos qui liberent ac depravatos bonam ad frugem deducant.

(33) At LXX habent... καὶ γὰρ μερὶς οὐκ ἔστι αὐτοῖς ἐλπίς... Olymp. «Οτι ὁ κύων ὁ ζῶν αὐτὸς ὁ θὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν τεθνηκότα... ὅτι ἐπελήσθη ἡ μνήμη αὐτῶν.

αποιορμένον ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ τῶν ἐτι περιόντων ἐν αὐτῇ· καὶ δείκνυσιν, ὡς οἱ μὲν ἀσεβήσαντες καὶ τεθνηκότες ἐν τῇ σ. ὧν ἀσεβείᾳ μηδεμίαν ἀλλοίωσιν ἐπιδειξάμενοι καὶ μεταμέλειαν πρὸς τὸ κρείττον, οὐκ ἔτι μεταβληθῆσονται τῶν ἀσεδῶν ὑπολήψεων καὶ κακοπραγημάτων· οὐδέ τί γε μὴν τῶν ἐντεῦθεν ἐπηρτημένων αὐτοῖς ἀπολυτρωθῆσονται τιμωριῶν καὶ κολάσεων αἰωνίων. Οἱ περιόντες δὲ καὶ ζῶντες ἐτι κατὰ τοῦτον τὸν βίον, εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ταῖς τῶν κρείττωνων καὶ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀνθρώπων τῶν ἀληθῶς τῷ θεῷ ζώντων εἰσηγήσεσιν, ὡς ἐπ' ἀγαθῇ ζύμῃ μεταφυραθῆσονται, καὶ τῷ ἅλατι τῶν ἀληθινῶν δογμάτων ἁλισθῆσονται, καὶ τῶν κακοδόξων ἐκστῆσονται δογμάτων, καὶ ὥσιν εὐτελεῖς τινες καὶ μικροὶ καὶ ἀμικπαν ἡτιμωμένοι· καὶ παραωραμένοι· δίκην κυνῶν. Οἱ δὲ συναποθανόντες ταῖς σφῶν ἀσεβείαις, καὶ πρὸς τοὺς ἥδη προκατοιχομένους ἀπαλθόντες μετὰ τῶν ἀσεδῶν ὑπολήψεων καὶ τῶν ἀνοσιουργημάτων, οὐκ ἔτι τεύξονται τινος ἀπαλλαγῆς τῶν τοιούτων διὰ τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς, καὶ ὥσιν ἀρχοντές τινες, καὶ πλοῦσοι· καὶ δυνάσται καὶ βασιλεῖς, ὡς καὶ τῷ φρυάγματι τῆς παρούσης αὐτοῖς ἀρχῆς καὶ δυναστείας εὐκέναι τοῖς λέουσιν. Ἦδη γὰρ ἐνεκρήθησαν, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἀπέκλεισεν ὁ θεὸς κατ' αὐτῶν. »

Τοῦτο οὖν, ὃ φησιν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής, « Ἔστιν ἔλπίς, ὅτι ὁ κύων ὁ ζῶν, αὐτὸς ἀγαθὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρὸν, » τὸν ἡτιμωμένον καὶ λελογισμένον ὡς κύνα, διὰ τὴν ἀφάνειαν καὶ τὴν πρὸς οὐσαν αὐτῷ πανίαν καὶ πτωχεῖαν, ἀγαθὸς εἰπὼν διὰ τὴν πρὸς τὰ κρείττω μεταβολήν, ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν ὑπεραιρόμενον καὶ μεγαλυνχούμενον πάλαι ποτὲ τῇ πορφυρίδι καὶ τῷ διαδήματι τῷ διαλίθῳ καὶ μαμαργαρωμένῳ· τεθνηκότα δὲ νῦν καὶ γεγονότα νεκρὸν, καὶ διὰ τοῦτο μηδεμίαν δέξασθαι διδουμένην διόρθωσιν καὶ βελτιώσιν. Τοῦτο γὰρ ἐμπέδει καὶ τὸ ἐπόμενον ἀμέσως καὶ φάσκον, « Ὅτι οἱ ζῶντες γινώσκονται ὅτι ἀποθινοῦνται, καὶ οἱ νεκροὶ οὐκ εἰσὶ γινώσκοντες· οὐδὲν, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἐτι μισθός, ὅτι ἐπελήσθη ἡ μνῆμη αὐτῶν· καὶ γε ἀγάπη αὐτῶν, καὶ γε μίσος αὐτῶν, καὶ γε ζῆλος αὐτῶν ἥδη ἀπώλετο, καὶ μερὶς οὐκ ἔσται αὐτοῖς εἰς αἰῶνα ἐν παντὶ τῷ πεποιημένῳ ὑπὲρ τὸν ἥλιον, » (1) γὰρ συναποθανόντων ταῖς ἰδίαις δυσσεβείαις καὶ πλημμελείαις καὶ πονηροπραξίαις, καὶ περιφανῆς καὶ περίδοξος ἦν, καὶ λαμπρυσμένος καὶ κατγλαϊσμένος τῷ πλούτῳ καὶ κόμπῳ τῆς περικυκλώσεως· αὐτὸν πανταχόθεν εὐσεβείας, χείρων εὐρητοῖ καὶ τοῦ ταπεινωτάτου καὶ πενestsάτου καὶ πτωχοτάτου, καὶ περιεσχισμένοις ῥακκίοις ἡμιεσμένου καὶ προσαιτούμενος, καὶ μὴ πῶς τεθνηκότος, ἀλλ' ἐλπίζοντος·

A qui impie se gesserint, et nulla data poenitentiae sanguinatione, nulla morum emendandorum cura suscepta, impietate sua obligati occubuerint, nihil jam illos de impiis opinionibus ac sceleribus suis deposituros: nec quidquam de poenis supplicisque aeternis, quae exinde imminabant, evitatuos. Qui vero superstites vitam etiamnum ducunt, eos expedite atque facile proborum et sapientium hominum, qui Deum ex animo colunt, institutionibus quasi bono fermento subactum iri, et verae doctrinae quodam veluti sale conspersos, perversae vim non sensuros: sint licet tennes quidam et parvuli, et sine honore omnino ac despicitui habiti, tanquam canes (34): cum ii contra, qui cum impietate sua obierunt, et ad eos qui priores decessere, **221** B impias opiniones et scelestas facta pertulerunt, nihil jam horum, versis in melius moribus, immutatur: sint: vel si magistratus gesserint, vel si divites et dynastae et reges fuerint, atque adeo propter adepti principatus ac dominat onis ferociam leonibus comparari potuerint. Jam enim interempti sunt, et, ut scriptum est: « Eos Deus interclusit (35). »

Id igitur est, quod ait sapiens Ecclesiastes: « Est spes, quoniam canis vivens ipse bonus super leonem mortuum, » contemptum et quasi canem habitum, propter inhaerentem ignobilitatem et inopiam et paupertatem; et cum mutari ille in melius possit, bonus aulici praeter leone, qui olim factu superbiaque elatus, purpuram et diadema e gemmis ac margaritis ostentabat; nunc vero extinctus, et mortuis annumeratus, nullo propterea modo corrigi et meliorem ad frugem redire potest. Hoc enim ex quoque confirmant, quae proxime sequuntur: « Quia viventes scient quod morientur; et mortui non sunt cognoscentes quidquam, et non est eis amplius merces; in oblivionem enim venit memoria eorum. » Etiam dilectio eorum, etiam odium eorum, etiam zelus eorum jam perit: et pars non erit eis ultra in saeculum, in omni quod factum est sub sole. » Nam qui cum impietate et vitiis ac sceleribus suis mortuus est, quanquam illustris antea erat et gloria elatus, ac splendore divitiarum et affluente undique rerum copia enitebat seque jactabat, pejor jam factus est humillimo quoque et pauperissimo et egentissimo, qui pannosus mendicet, sed vitam tamen trahit, cui etiamnum spes est, se ad emendationem sui potiorumque vivendi rationem perventurum. Illorum enim omnia abiere ac disiecta sunt,

(34) Proverbium nempe illud fuisse censet Drusius (*Prov. cl. I, lib. II, n. 35*), quo declaratur, omnibus partibus meliorem esse conditionem vivorum, quam mortuorum: ceterum id ex hominum voluptuosiorum sententia usurpatum aliis videri, quod illi in morte nihil hominis superesse crederent, itaque ei preferrent vitam quantumvis abjectissimam et contemptissimam. Addit tamen ipse, quod Gregori nostri interpretationi maxime congruit; ait enim: « Verba illa *Hinc spes est*, com-

mode accipi possent de eo qui vitiis deditus est: cui vivo ad meliorem mentem et sententiam redire licet, mortuo nullus reliquis honestioris vitae initium exordiendi locus. » Porro interpretatio illa prior Gregorii Neocæsariensis est (in *Metaphr.*): haec altera, quam Drusius amplectitur, Hieronymum auctorem habet (in *Comment. Eccles.*).

(35) Davidis verba indicari videntur psal. xxxv, 5: Συγκλείσθον ἐξεναντίας τῶν καταδικαζόντων.

nec jam usui esse ea possunt, per quæ ad bonam frugem redire licet: cum neque animæ affectus, sive amor aut odium, neque corporis instrumenta ad morum correctionem et pœnitentiam conferre quidquam possint. Ait deinde sapiens Ecclesiastes:

222 VERS. 7, 8. *Veni, comede in lætitia panem tuum, et bibe in corde bono vinum tuum, quoniam jam complacuerunt Deo opera tua. In omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum supra caput tuum non desit.*

Si dictum hoc obvio vulgatoque sensu declarare velimus, haud improprie dicamus justam videri cohortationem, qua nos Ecclesiastes admonet, ut obliquas ac flexuosas hominum improborum et veritatis hostium orbitas derelinquamus ac declinemus: utque, simplicem vivendi rationem amplexi, ac sinceræ erga Deum fidei doctrinis addicti, panem in lætitia manducemus, et vinum bibamus in corde bono; ut neque in verba malitiæ prolabamur, nec ullo in anfractu versemur; sed potius et recta semper cogitemus, et, quantum fas est, misericordia et liberalitate egentibus et mendicis subveniamus: iis nimirum et studiis dediti et factis, quibus Deus ipse delectatur. In iis enim, quæ homines gerunt ejusmodi, simplicitatis sectatores et ad obtinendum semper parati, candida utique vestimenta quocumque tempore inveniuntur, sive bonæ splendideque actiones, nec oleum in capite eorum unquam deest (36). Cum enim quod egentibus commolant, Deo mutuum dent, **223** sanctissimi Spiritus a Deo vim recipiunt et gratiam, quæ caput eorum vitamque omnem tueatur ac foveat.

ματος ἀντιλαμβάνουσι παρὰ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δὴν ζωὴν.

At vero anagoges ratio ad altiolem cogitationem nos evehit, et cœlestem ac mysticum panem reputare docet, qui de cœlo descendit, et vitam attulit

ἐτι πρὸς διόρθωσιν ἐπανελθεῖν καὶ βελτίωσιν. Ἐκτῶν γὰρ συναπύχοντο πάντα καὶ συναπελφλάνται, καὶ φροῦδα γεγόνασιν ἤδη τὰ δι' ὧν ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπάνοδος γίνεσθαι πέφυκε· μήτε τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, ἡγουν ἀγάπης ἢ μίσους, μήτε τῶν σωματικῶν ὀργάνων ἐνεργεῖν τι δυναμένων πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνωσιν. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

§ VI-VII.

Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ ἄρτον σου, καὶ αἶμα ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ οἶνον σου, οἷον ἡδη ἡ ἐδόξα καὶ ἡ θεὸς τὰ ποιήματά σου. Ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά σου λευκά, καὶ ἔλαιον ἐπὶ κεφαλῇ σου μὴ ὑστερησάτω.

Ταῖς μὲν αἰσθηταῖς καὶ προχείροις ἐννοίαις τὴν παρὸν διασαφούντες ῥητὸν, φαίμεν ἂν οὐκ ἀπεικόντως σημαίνειν παραίνεσιν πρέπουσαν, δι' ἧς ὁ Ἐκκλησιαστής εἰσηγείται καταλιμπάνειν καὶ παραδύπειν τὰς σχολιάς καὶ καμπύλας τροχιάς τῶν πενηρευμένων ἀνθρώπων καὶ πολεμίων τῆς ἀληθείας. Ἐν ἀπλότῃ δὲ καρδίᾳ διαζῇν, καὶ τοῦ λόγου τῆς εὐαγγελικῆς πρὸς Θεὸν πίστεως ἔχεσθαι, καὶ τὸν ἄρτον ἐσθίειν ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ τὸν οἶνον πίνειν ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, καὶ μηδεμῶς παρεκκλίνειν εἰς ἰσχυροῦς πονηρίας, καὶ πολιτεύεσθαι μετὰ σχολιότητος· ἀλλ' ἐν εὐθύτῃ μᾶλλον τῶν διαλογισμῶν, καὶ ταῖς κατὰ τὸ δυνατόν ἐλεημοσύναις καὶ μεταδόσεσι ταῖς πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὺς· ἡγουν καὶ ταῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς ἔργοις εὐδοκεῖ δηλονότι καὶ ὁ Θεός. Ἐν γὰρ τοῖς ποιήματι τῶν τοιούτων καὶ τὸ ἀπλῶς πρὸς Θεὸν ἔχεσθαι, ἡγουν βιούντων καὶ πεπονημένων πολιτευομένων, εὐρίσκονται λευκὰ καὶ τὰ ἱμάτια ἐν παντὶ καιρῷ, ἡγουν αἱ ἀγαθαὶ καὶ φωτισθεῖς πράξεις, καὶ μηδὲ ποτε καθυστεροῦν τὸ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν. Κιχρῶντες γὰρ αὐτοὶ ταῖς ἐνδεσίαις, καὶ τῷ Θεῷ δανείζοντες, τοῦ παναγίου Πατρὸς τὴν χάριν περιέπουσαν τὴν σφῶν κεφαλὴν καὶ τὰ

Ὅ δὲ λόγος τῆς ἀναγωγῆς εἰς ὑψηλοτέραν οὐκ ἐκφέρει διάνοιαν, εἰσηγούμενος νοεῖν τὸν οὐρανὸν ἄρτον καὶ μυστικόν, τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆναι.

(36) Proverbia hic quoque bina agnoscit Drusius (Prov. cl. II, lib. II, n. 28, 29), primum: *Sint vestimenta tua semper candida*; alterum: *Habe caput tuum semper unguento delibutum*; utroque autem nil aliud nos doceri contendit, quam ut hilaritatem amemus, lætitanique animi perpetuam expetamus. Atqui non ita hæc veteres Patres interpretati erant. Audi enim quid Cyrillus Alexandrinus in primis senserit: Γράφει δὲ πού, inquit, καὶ Σολομών· Ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν ἱμάτιά σου λαμπρά. Φαίτην δ' ἂν, οἷον καὶ μάλα ὁρθῶς ἐννεονοηκῶς, οὐκ ἂν εἰς τοῦτο προήκοι τερπνείας ὁ σοφὸς ἡμῶν Σολομών, ὡς ἱματίων ἡμᾶς ἀναπείθειν μετρητικῶς ἐντροφῶν λαμπρότησιν· ἀμφὶ δὲ ὡς περ παρεικάσει λαμπρῶν τὴν οἶον πῶς ἐκνευμένῃν καὶ ῥύπου παντὸς ἐλευθερὰν ζωὴν. Id est: *Scribit vero alicubi Salomon quoque: Omni tempore vestimenta tua splendida sint; puto autem, et quidem recte, nunquam virum sapientissimum Salomonem ad has nugæ devenire voluisse, ut munderet nobis vestium splendore puerili-*

ter oblectari: sed vesti splendida vitam veluti ornamentam et ab omnibus sordibus liberam comparari (Tom. I, De ador. in sp. et verit. lib. XIV, pag. 51).

Idem igitur et de olei sive unguenti usu, quod assiduum vult esse, recte sentientes: ut hæc verborum illorum sit vis, quemadmodum qui corpora voluptatibus serviunt, oleo balsamo caput unguentum in deliciis habent, sic homini cœlestia persequere curæ esse oportere, ut mens ejus suaviter aliquando semper et Deo jucundum spiret. Sumpta autem similitudo est a conviviiis Hebræorum et omnium Orientalium, quos delibuto capillo accumbere solitos novimus. Eo pertinent illa Domini nostri dicte: *Oleo caput meum non unxiati* (Luc. VII, 46); et: *Et tu autem cum jejunas, unge caput tuum* (Matth. VI, 17). tum quod Maria Magdalene fecit: quæ in domo Domini leprosi super caput Jesu recumbentis alabastrum unguenti pretiosi effudit (Matth. XXVI, 7). De his, si vacat, lege Frider. Bucherum in Aug. evang. in Matth. c. XXVI, § 53.

καὶ διδόντα τῷ κόσμῳ ζῶην· καὶ μέντοι τὸν νοητὸν ἄνθρωπον πίνειν ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, δηλονότι τὸν ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου βλυσάντα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ζωηφόρου πάθους. Περὶ ὧν φησι τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον, « Καὶ λαβὼν τὸν ἄρτον, ἐλλόγησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον εἰς ἁρμιν ἀμαρτιῶν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, καὶ εἶπε· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἁρμιν ἀμαρτιῶν. » Οἱ γὰρ τὸν τοιοῦτον ἄρτον ἐσθιλοντες καὶ πίνοντες τὸν μυστικὸν οἶνον, ἀγαθύνονται τῷ ὄντι καὶ κατευφραίνονται, καὶ μονονοῦχι βοῶσιν, « Ἐδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν. » Οἶμαι δὲ, τὸν τοιοῦτον ἄρτον καὶ τὸν τοιοῦτον οἶνον κἂν τῇ Παροιμιακῇ βίβλῳ δεδωκεν ἡ ἐνυπόστατος σοφία τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, λέγουσα, « Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν· » τὴν μυστικὴν αἰνιττόμενος τοῦ Λόγου μετάληψιν. Τῶν γὰρ ἀξίως αὐτῆς μετεχόντων ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τὰ ἱμάτια, ἤγουν τὰ ἔργα τοῦ φωτός, εὐρίσκονται λευκὰ καὶ ἁπλά· καθὼς φησι κἂν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν εὐρηται διηνεχῶς ἐπιπολάζον· ἥτοι τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας περιέπον καὶ πάσης ἀμαρτητικῆς

καὶ ἰδε ζῶην μετὰ γυναῖκα ἥς ἡγάπησας πατρὸς σου καὶ μητρός σου καὶ τὴν ἐκκλησίαν σου, καὶ ἐν τῷ μόχθῳ σου, ὃ σὺ προσεμοχθήσας ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Παρακαλεσάμενος προσεχῶς ἐσθίειν τὸν ἄρτον, καὶ πίνειν ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ τὸν οἶνον, καὶ μὴ

²² Psal. iv, 7. ²³ Matth. v, 16.

(57) Hæc ipsa animo voluisse Salomon, cum ista scriberet, Olympiodoro etiam visum erat, qui de illo sic est locutus: Καὶ εὐδοκεῖ καὶ συγκαίρει τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ποιήμασιν· nempe *Et juvet et placuit mysteriis Ecclesiæ*. (in Auct. Duc. p. 659 D). Quin totum hunc locum prior occupaverat Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi mystagoga iv, de corpore et sanguine Jesu Christi, n. 8: Διὰ τοῦτο, ἰσχυρῶς, καὶ ὁ Σολομών ταύτην αἰνιττόμενος τὴν χάριν, ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγει· Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου (τὸν πνευματικὸν ἄρτον. Δεῦρο, καλεῖ τὴν σωτηρίαν καὶ μακαριοποιὸν κλήσιν). Καὶ πῖε τὸν οἶνον σου ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ (τὸν πνευματικὸν οἶνον). Καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχεύσω. (ὁρᾷ· αὐτὸν καὶ τὸ μυστικὸν αἰνιττόμενον χρῆμα;) Καὶ διὰ παντός ἐστω σου τὰ ἱμάτια λευκά, ὅτι εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Ἦρὼν γὰρ προσέθηκε τῇ χάριτι, μεταίτης ματαιότητων ἦν τὰ ποιήματά σου. Ἀποδυσάμενον δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενον τὰ πνευματικῶς λευκά, ὅρῃ λευγεμονεῖν διαπαντός. Οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκὰ ἱμάτια προδεβλῆσθαι αἰ· οὐκ ἂν τὰ ὄντως λευκὰ καὶ λαμπρὰ καὶ πνευματικὰ ἀναγκαῖον ἐστί περιβεβληθῆναι, ἵνα λέγῃς κατὰ τὸν μακαρίων Ἰσραὴλ· Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐρέευσεν γάρ με ἱμάτιον· σωτηρίαν,

mundo: et spiritale item vinum bibere in corde bono, illud scilicet, quod e latere profuit veræ vitis sub salutiferæ Passionis tempus (37). De quibus ait salutis nostræ Evangelium: « Et cum accepisset Jesus panem, ac benedixisset, dixit sanctis discipulis et apostolis suis: Accipite, manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum; similiter et calicem, et dixit: Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro vobis et multis effunditur in remissionem peccatorum (38). » Qu enim hunc panem manducant, et mysticum bibunt vinum, lætantur revera et exsultant, atque inclamare possunt: « Dedisti lætitiā in cor nostrum ²³. » Porro hunc, ut arbitror, panem atque hoc vinum in Proverbiorum quoque libro designavit Dei sapientia per se ipsa subsistens, Christus Servator noster, cum ait: « Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis (39): » mysticam indicans Verbi participationem. **224** Ad quos enim hæc pro dignitate pertineat, eorum omni tempore vestimenta, sive lucis opera, non minus, quam lux candida inveniuntur, quemadmodum et in Evangelii Dominus ait: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est ²⁴. » Quin et oleum in capite eorum perpetuo redundare videbitur, Spiritus nempe veritatis, qui protegat, et ab omni peccati injuria vindicet. Ait deinde Ecclesiastes:

ἔξαιρούμενον ἐπιπράτας. Ἐτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής· **Vers. 9.** Et vide vitam cum muliere, quam dilexisti: omnibus diebus vitæ vanitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole: quia hoc est pars tua in vita tua, et in labore tuo, quo jam tu laborasti sub sole (40).

Hortatus modo, ut panem edas, et vinum bibas in simplicitate cordis, neve ad flexuosas ratioci-

καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθῃς μοι. Id est: Idcirco et Salomon eam gratum in Ecclesiaste significans ait: Veni, comede in lætitia panem tuum (spiritalem panem. Veni: salutari nempe et quæ ventos facit vocatione vocat); et bibe vinum tuum in corde bono (spiritale vinum); et oleum super caput tuum effundatur. (Videsne quomodo etiam mysticam unctionem designet?) Et omni tempore sint tua vestimenta candida, quia Deo accepta sunt opera tua. Prius enim quam ad gratiam accederes, vanitas vanitatum erant opera tua: postquam vero exuisti vetera vestimenta, et ea quæ sunt spiritali modo candida induisti, semper te candidis vestitum esse oportet. Non hoc dicimus, albis te vestibus semper indutum esse oportere: sed quæ vere albæ sunt et splendide et spirituales, his necesse esse, ut indutus sis. Quo beati Isaiæ usurpare verba possis: Exsultet anima mea in Domino; induit enim me vestimento salutis, et tunicam lætitiæ circumposuit mihi. (Isa. lxi, 10).

(38) Matth. xxvi, 26. Sed quædam discrepant, ut superius lib. ii, § 12; et lib. iv, § 4.

(39) Prov. ix, 5, superius lib. ii, § 13.

(40) Sed apud LXX leges... Πάσα τὰς ἡμέρας ζωῆς ματαιότητός σου τὰς δοθείσας σοι... et ἐν τῷ μόχθῳ σου, ὃ σὺ μόχθεις ὑπὸ τὸν ἥλιον.

σοφία ἐν ᾗδῃ, ὅπου οὐ πορεύσῃ ἐκεῖ· οὐχ ὡς ἀποθεμένης καὶ παντελῶς ἀποβαλλομένης τοὺς ἐμφύτους λογισμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ τὴν οὐσιώδη γνῶσιν τε καὶ σοφίαν, ἀλλ' ὡς οὐδαμῶς δυναμένης μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τὴν ἐνταῦθα ἐξομολόγησιν ποιεῖσθαι τῶν ὧν περ μετὰ τοῦ σώματος ἐπλημμέλησε, καὶ τὴν ἐπ' ἀνάλυσιν τῶν κρείττονων καὶ συμφερόντων. Τὸ γὰρ συναμφοτέρων ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἡ ψυχὴ δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ πᾶν κατόρθωμα καὶ πλημμέλημα διὰ τῶν ἀμφοτέρων ἐνταῦθα γινομένων, παρ' ἑκατέρου καὶ τὴν ἴσιν δέχεσθαι πέφυκε. Κἂν δόξῃ δὲ τις προβαλέσθαι τὰς ἀσεβεῖς καὶ πονηρὰς ἐνθυμήσεις, ὡς διὰ μόνον ἐνεργεῖσθαι τῶν λογικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, μηδαμῶς ἐπικοινωνουόντος τοῦ σώματος, ὡς μὴ πω πρὸς πρᾶξιν ἐκδεχέσθαι· ἀλλ' οὖν συνευγμένη τῷ σώματι, διὰ τῆς μετ' αὐτοῦ συναφείας καὶ ταύτας ὠδίνησεν.

Οὐκ ἐστὶν οὖν, ἐν τῇ ᾗδῃ σοφία καὶ γνῶσις καὶ λογισμὸς, ὅπου οὐ πορεύσῃ ἐκεῖ, ὡς δηλονότι· πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ βελτίωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο παρεγγυᾶται μηδὲν τῶν λυσιτελῶν καὶ ψυχῆς σωστικῶν ἐν τῷ παρόντι βίην παραδέλπειν καὶ παρορᾶν, ἀλλὰ πίστη δυνάμει καρπαλίμως ποιεῖν. Εἰτά φησιν·

A inferno, quo tu vades illuc; » haud quia anima deponat et omnino exuat insitas cogitationes aut cognitionem et sapientiam naturæ propriam, sed quoniam, postquam hinc e vita excessit, non jam eorum quæ cum corpore admisit, criminum confessionem peragere possit, nec se ad honesta atque utilia referre. Est enim homo utrumque conjunctum, anima scilicet atque corpus, et cum omne facinus ac scelus, dum hic **226** simul degunt, ab utroque sit, utrumque item sanitatem recipere necesse est. Nisi quod objiciendas quis censeat impias malasque cogitationes, velut quæ solis animæ facultatibus perficiantur, cui nulla cum corpore communicatio tum sit, quod ad facinus ipsum nondum pervenerit. Verum quia corpori conjuncta est, eas quoque non sine ejusdem commercio peperit (43).

Non est igitur « in inferno sapientia, et scientia, et cogitatio, quo tu vades illuc, » id est aut correctionem atque profectum, ac propterea hortatur ut, re nulla quæ utilis et salutaris animæ sit, dum vivimus, neglecta aut contempta, illud mature atque omni contentione urgeamus. Addit deinde :

§ IX.

Ἐπέστρεψα, καὶ εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούροις ὁ ἔρμος, καὶ οὐ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος, καὶ γὰρ οὐ τῷ σοφῷ ὁ ἄρτος· καὶ γὰρ οὐ τοῖς συνετοῖς πλοῦτος, καὶ γὰρ οὐ τοῖς γινώσκουσιν χάρις· ὅτι καιρὸς καὶ ἀπάντημα συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς. Ὅτι οὐκ ἔγνω ὁ ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ. Ὡς οἱ ἰχθῦες οἱ θηρευόμενοι ἐν ἀμφιβλήστρῳ κυκῶ, καὶ ὡς ἔρρεα τὰ θηρευόμενα ἐν κυτῖδι, ὡς αὐτὰ παγιδεύονται οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν καιρῷ πονηρῷ, ὅταν ἐπιπέτῃ ἐπ' αὐτοὺς ἄφνω.

Ὡθεν ἐπιστρέψαι φησὶν· Ἐκ τῶν περιστοιχιζουσῶν αὐτὸν φροντίδων καὶ μεριμνῶν πολλῶν καὶ παντοδαπτῶν, ὡς βασιλεία καὶ χριτὴν καὶ κυδερνήτην τῆς ἐγκρατείας αὐτῷ θεῶν μεγάλης δακτύλου τοῦ διαταγμένου πλῆθους τῶν Ἰσραηλιτῶν. Εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτῷ ταῖς ἀναφυσόμεναις ἀσχολεῖσθαι διοικήσεσι τῆς βασιλικῆς προμηθείας. Ἐνταῦθεν οὖν ἐπιστρέψας, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, προκειμένων καὶ προσβλεπομένων πραγμάτων τὴν ἀσχολίαν καταλιπὼν, ἀνθελκυσα πρὸς τὴν προκειμένην θεωρίαν τὸν νοῦν, καὶ εἶδον, δηλονότι τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς, ὡς οὐχὶ πᾶς ὁ γινώσκων ὡκυτάτοις ποσὶ, καὶ πρὸς σύντονον καὶ κουφωτάτην πορείαν ἄγαν εὐφρῶς ἔχων, τῆς νίκης τὸ βραβεῖον ἀπέπληξε. Πολλὰκις γὰρ διολισθίσας ἢ συμποδισθεὶς, ἤττων ἀπεψάνθη τῶν ἀντιπάλων. Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς ἀλκιμωτάτοις ὁ πόλεμος κατορθούσθαι πῶς πέφυκε· καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων καὶ πλεονέκων ἢ φυσικῇ δυναστείᾳ ἐπικράτειαν προεξέστη·

VERS. 12. *Converti me, et vidi sub sole, quoniam non est velocibus cursus, nec potentibus prælium, nec quidem sapienti panis, nec quidem intelligentibus divitiæ, nec quidem scientibus gratia, quoniam tempus et eventus occurrat omnibus illis. Quia nescit homo tempus suum. Quasi pisces, qui tenentur in retiaculo malo, et sicut volucres, quæ capiuntur in laqueo: sicut ea illaqueantur filii hominis in tempore malo, cum ceciderit super ipsos subito* (44).

Unde tandem se conversum ait? A curis nempe, quibus circumseptus erat, negotiisque multis ac variis; quippe qui rex et judex et rector creditam sibi divinitus immensi Israelitarum populi navim moderabatur. Eum enim oborientibus regiæ providentiæ curis distineri oportebat. Hinc igitur conversus, inquit, sive præsentium atque occurrentium rerum occupatione posthabita, ad rei propositæ contemplationem animum adduxi, ac vidi, mentis ulique oculis, non unumquemque, cui velocissimi sint pedes, et habitus corporis ad concitatum pernicemque cursum aptissimus, victoriæ laurea potiri; sæpe enim prolapsus aut impeditus, **227** inferior adversariis est renuntiatus; quin et robustissimis quibusque non semper bellum succedere e sententia; nec naturæ vires, vel si superiores essent, contra hostes pugnantes semper valuisse. Aliquando enim potentes ab imbecillioribus

mis nostris ingenerantur.

(43) Ἐπανατέλλουσι γὰρ, inquit Basilus (in psal. i, 1), λογισμοὶ πονηροὶ ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς· ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐντικτόμενοι. Id est: *Oriuntur enim prævæ cogitationes e carnis affectibus, et ani-*

(44) Olymp.... καὶ γὰρ οὐ τοῖς σοφοῖς ὁ ἄρτος.... ὡς αὐτοὺς παγιδεύονται οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰς καιρὸν πονηρὸν, ὅταν ἐπιπέτῃ ἐπ' αὐτοὺς ἄφνω.

ὡς συγκαχώρηται τάναντία πολλάκις τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἵνα μηδεὶς ἐπεριδόμενος καὶ προσελπί-
ζων ἢ ταῖς ταχύτησι τῶν ἰδίων ποδῶν, ἢ ταῖς ἀλλαις
τῶν βραχιόνων, ἢ τῇ περιουσίᾳ τῆς σοφίας ἢ
συνέσεως ἢ γνώσεως, ὑπερόπτης εὐρεθῇ καὶ κατα-
φρονήτης τῆς πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν καὶ Θεὸν καὶ
Δεσπότην προσνεύσεως καὶ προσεδρείας καὶ προσευ-
χῆς καὶ δεήσεως, ἀλλὰ πάντες ἐπ' αὐτὸν ἔχωσι τὰς
ἐλπίδας, καὶ παρὰ τῆς ἀγαθοπρεποῦς αὐτοῦ καὶ φιλ-
ανθρώπου προνοίας ἐξαιτῶνται τὴν κατευδῶσιν καὶ
τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ σωτηρίαν καὶ νίκην κατὰ τῶν
σφῶν ἀντιπάλων. Τοῦτου χάριν ἀπρόοπτον καὶ τοῦ
θανάτου τὴν ὥραν ψκονόμησε τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρ-
χειν· ἵνα τῷ ἀσυμφανεῖ καὶ ἀδιαγνώστῳ τῆς ὥρας
νῆφωμεν ἀεὶ καὶ διαγρηγορώμεν, μὴ κλαπῆναι
τὸν οἶκον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τοὺς θησαυ-
ροὺς τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος καὶ πίστεως ἀ-
ποέσωμεν.

Διὰ τοῦτο φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, « Ὅτι
οὐκ ἔγνω ὁ ἀνθρώπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ, » ἀλλὰ δι-
ντην ἰχθύων· ὁ θηρευόμενος ἐν ἀμφιδίπτρῳ κακῷ·
καὶ πιπτόντων ὀρνέων ἐν πύγῃ, θηρεύονται καὶ πα-
γιδύονται πολλάκις καὶ οἱ ἀνθρώποι, ταῖς ἀμαρτη-
τικαῖς δηλαδὴ πάγαις καὶ τῷ ἀμφιδίπτρῳ τῶν
κακῶν βουλευμάτων τοῦ μισοκάλου διαβόλου καὶ
δ. σμενοῦς ἡμῶν, ὅταν ἐξάπινα καὶ παρ' ἐλπίδα ἐπ-
έλθῃ τοῖς μὴ προσέχουσιν.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀεὶ νήφοντες εὐρεθώμεν καὶ γρηγο-
ροῦντες καὶ προσεκτικῶς διαζῶντες, καὶ τὴν ἀνωθεν
ἐπιχαλούμενοι χάριν καὶ συνέργειαν· δι' ἧς δυνατώ-
μεθα τῶν ἐπιβουλευόντων ἐφέδρων καὶ κλεπτῶν καὶ
ληστῶν ὑπερναπτῆναι τῆς πάγης καὶ πάσης ἐπι-
βουλῆς καὶ λύττης αὐτῶν, εὐρεθῆναι δὲ βελτίους,
καὶ παντελῶς οἰκειωθῆναι τῷ Θεῷ διὰ τελείας ἀγιο-
πρεποῦς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως· ἵνα καὶ
τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσωμεν, ἐν αὐ-
τῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
σὺν τῷ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ
ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A filiis hominum sæpe contraria contingere permit-
tantur, ut nemo scilicet subnixo animo, ac spe in
pedum suorum pernicitate aut brachiorum robo-
re, vel in sapientiæ præstantia et ingenii et scien-
tiæ collocata, superbiat, ac debitum Deo auctori
et domino suo cultum et assiduitatem et obseca-
tiones et preces negligat: utque omnes spem suam
in eo positam habeant, atque ab optima ejus et
benignissima providentia prosperitatem et redem-
ptionem et salutem deque hostibus suis victoriam
petant. Hac de causa ipsam mortis horam ne ho-
mines prænoscerere possent, constituit: quo propter
ejus temporis obscuritatem et ignorationem sobrii
semper simus, ac vigilemus ne animæ nostræ do-
mus diripiatur, et spei in Deo positæ ac fidei the-
sauros amittamus (46).

Propterea ait sapiens Ecclesiastes: « Quia ne-
scit homo tempus suum, » sed piscium more,
« qui tenentur in retiaculo malo, » et sicut volu-
cres, quæ incidunt in laqueum, homines utique
ipsi capiuntur sæpe atque illaqueantur, peccati
scilicet laqueis, et consiliorum malorum retiaculo,
quo malignus nostri generis hostis diabolus utitur,
cum improvise qui minus seduli sunt, nec opinan-
tes invadit.

229 Nos vero operam demus, ut sobriam sem-
per et vigilantem et attentam vitam agamus, im-
ploremusque supernam gratiam et opem in agendo
adjutricem; qua insidiatorum et furum latronum-
que laqueos et dolos omnes et furorem effugere
possimus, et virtute præstantiores facti, spiritali
quodam sanctioris ac perfectioris vitæ nexu Deo
plane conjungamur, itaque cœlestis quoque regni
hæreditatem adeamus, cum ipso Christo Deo no-
stro, cui gloria et imperium cum omnipotente Pa-
tre et sancto bonoque ac vitæ auctore Spiritu,
nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΕΝΝΑΤΟΣ.

LIBER NONUS.

§ 1.

Καὶ γὰρ εἶδον τοῦτο, σοφίαν ὑπὸ τὸν ἥλιον, D
καὶ μεγάλην ἐστὶ πρὸς με· πόλις μικρά, καὶ ἀν-
δρες ἐν αὐτῇ ὀλίγοι. Καὶ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτὴν βασι-
λεὺς μέγας, καὶ κυκλώσει αὐτήν, καὶ οἰκοδομή-
σει ἐπ' αὐτὴν χάρακας μεγάλους· καὶ εὗρη ἐν
αὐτῇ ἄνθρωπον πένητα σοφόν, καὶ διαδώσει αὐτὸς

230 Vers. 15-16. Et hoc quoque vidi, sapien-
tiam sub sole, et magna est ad me; civitas parva,
et viri pauci in ea. Et venit super eam rex magnus,
et circumdabit eam, et ædificabit adversus eam aggre-
res magnos. Et invenit in ea virum pauperem sapien-
tem, et servabit is civitatem in sapientia sua. Et

καὶ πρὸς τὰς ἀνω καὶ νοητὰς θεωρίας· *πένητα* A
 πενητεύειν τοῖς τοῦ σώματος ὅπλοις καὶ ταῖς
 : πρὸς τὰς τῶν νοητῶν ἐφεδρῶν καὶ δυσμενῶν
 : Ὅντος οὖν ὁ κληθεὶς ἀνήρ *πένης*, ἦγουν ὁ
 ἐν τῇ δεδομένῃ αὐτῷ θεοδὲν σοφίᾳ καὶ χάριτι
 παλαίει καὶ καταβάλλει τοὺς ἀλλοφύλους καὶ πο-
 : υς, καὶ περισώζει τὴν πόλιν τῆς ψυχῆς, ἥς
 δυνάμεις κυριωτάτη, καὶ ἐν ἣ καταμένει, τῆς ἐκ
 ἀντικειμένων ἀλώσεως, αἰσθητῶν δηλονότι καὶ
 οὖν. Ὁ γὰρ θεὸς οὐρανὸν καὶ χάριν ἀνωθεν
 οὖς, οὐ μόνον τὰς διαβολικὰς καὶ δαιμονικὰς
 οὐλὰς τῶν πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἀλλὰ καὶ τὰς
 κακοῦργων καὶ πανούργων καὶ βασιλῶν ἀνθρώ-
 : ῶν ἐξαπάτας προϋπειδόμενος καὶ προκαταλαμβά-
 : νει· ἀβλήγνυσσι, καὶ παντελῶς ἀπράκτους καθίστησι
 : ἐκαστέρων τὰς μηχανάς.

Ἡ πόλις δὲ πόλις ἡ λογικὴ ψυχὴ προσηγόρευται, δει-
 : κνύσκειν ὁ προφήτης Δαβὶδ λέγων· «Τοῦ ποταμοῦ τὰ
 ἔργα μακάριον εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ·» τὰς
 : ἁγίας παναγίου Πνεύματος ἐνεργείας καὶ χάριτας κα-
 : τὰς· «ὁρμήματα ποταμοῦ,» τὰ κατευφραίνοντα
 : τὴν ψυχὴν, τὴν ἐπὶ Θεὸν ἔχουσαν τὰς ἐλπίδας. Ἀμέ-
 : νων, τοῖνον τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν, παρεμπιδῶν καὶ ὁ
 : ἑκκλησιαστής ἐπήγαγε· «Καὶ ἄνθρωπος οὐκ
 : ἐμνήσθη τοῦ ἀνδρός· τοῦ πένητος ἐκείνου. » Οὐδὲ γὰρ
 : ἐμνήσθη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπάντων τὴν
 : πόλιν αὐτοῦ καὶ νίκην εἰδὼς, καθ' ὃν καιρὸν ἡ
 : πόλις ἐκείνη τῆς ψυχῆς, ἦτοι τῆς πόλεως γέγονεν·
 : οὐδὲ τί γε μὴν· «εἰσιν ἀκούόμενοι·» παρὰ τισιν ἄλ-
 : λους· «οἱ λόγοι αὐτοῦ,» δηλονότι τοῦ νοῦ, καθ' οὓς
 : ἔρρεε τοὺς ἀντιπάλους. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ κατα-
 : τὰς φρονήται καὶ κατεξουδένωνται πολλάκις ἡ σοφία τοῦ
 : αὐτοῦ πένητος, ὡς ἀγνοούμενη, πηλίκον παγκρά-
 : τιον ἐνεστήσατο, καὶ τρόπαιον ἤγειρεν.

Ἄλλ' ὁ σοφὸς ἑκκλησιαστής ἀνακηρύττει τὸν
 : ὀλητήν διὰ τὴν παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου δεδομένην αὐτῷ
 : σοφίαν καὶ χάριν, καὶ φησι, «Καὶ εἶπα ἐγὼ, Ἀγαθὴ
 : σοφία ὑπὲρ δυνάμιν.» Τοῦτο δὲ σαφῶς ἔοικε τὸ ῥητὸν
 : ὅτι φάσκοντι λόγοι τοῦ προφήτου Δαβὶδ, «Ὅτι ἐν τῇ
 : οὐρανότητι τοῦ ἱεροῦ θαλάσσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμεσι
 : τοῦ ἀνδρός εὐδοκεῖ, ἀλλ' εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τοῖς φο-
 : ρουμένοις αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ τέλος
 : τοῦτο.» Καταπαλαίονται γὰρ καὶ τροποῦνται μᾶλλον
 : τὰ στίφη τῶν ἀντιστατῶν δαιμόνων, ἔτι γε μὴν καὶ
 : τῶν βασιλῶν καὶ μισοκάλων ἀνθρώπων ὑπὸ σοφίας
 : καὶ χάριτος καὶ φρονήσεως, ἢ δυνάμειος φυσικῆς.
 : Τοῦτο γὰρ ἐμπεδῶν, ἀμέσως ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς ἑκ-
 : κλησιαστής·

B

Quod vero rationalis anima urbis nomine appel-
 lata sit, David propheta ostendit, cum ait : « Flui-
 minis impetus heticant civitatem Dei » ; « sancti
 Spiritus virtutes ac dona appellans *fluminis impetus*,
 quibus anima exhilaratur, quæcunque spem suam in
 Deo collocarit. Itaque ut interpretationem huius-
 modi confirmaret, sapiens quoque Ecclesiastes
 adjecit : « Et homo non est recordatus viri illius
 pauperis. » Neque enim ex omnibus aliis homini-
 bus inventus est quispiam, qui, quo tempore ani-
 ma sive urbs obsidione premebatur, luciam illius
 et victoriam noverit ; neque ab aliis ullis « exau-
 dita sunt verba ejus, » ipsius nempe intellectus,
 quibus adversarios exclusit. Idcirco saepe pauperis
 ejusmodi sapientia contempta est, ac *pro nihilo*
 habita, quod ignoraretur, quantum ille certamen
 sustinisset, et quantum tropæum excitasset.

C

At sapiens Ecclesiastes athletam hunc extollit ab
 data illi a certaminis constitutore sapientia atque
 gratia, et ait : « Et dixi ego : Bona sapientia super
 potentiam. » Quod dictum plane respondet Davidis
 prophetae verbis dicentis : « Non in fortitudine
 equi voluntatem habebit, neque in timis viri bene-
 placitum est Deo, sed beneplacitum est Domino
 super timentes eum, et in eis qui sperant super
 misericordia ejus » . Turmæ enim infensorum
 dæmonum, ac invidorum improborumque hominum
 multo magis a sapientia et gratia et prudentia,
 quam a naturæ virtute propelluntur ac superan-
 tur. Id enim ut confirmaret, adjecit protinus sapiens
 Ecclesiastes :

§ II.

Λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται ὑπὲρ
 κρυψήν ἐξουσιαζόντων ἐν ἀρεσύναις.

Μονονοῦχι γὰρ φησὶν, οἱ λογισμοὶ καὶ λόγοι τοῦ
 παραληφθέντος σοφοῦ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφανεῖς
 εἶσι, καὶ κρυφίαν ἔχουσι καὶ μυστικὴν τὴν ἀντι-
 παράταξιν καὶ κατασχολήν· τοὺς ἐθέλουσιν αὐτοὺς

VERS. 17. *Verba sapientum in quiete audiuntur, super clamorem eorum, qui potestatem habent in stultitiis* (48).

Tanquam si diceret : Cogitationes et verba sa-
 pientis, de quo loquimur, **233** cæteris omnibus
 occulta sunt, atque arcanam et mysticam conti-
 nent pugnandi seque exercendi artem : qui ediscere

⁴⁸ Psal. xlv, 5. ⁴⁹ Psal. cxlvi, 10.

(48) Olympe. λόγοι σοφοῦ.

velint, ab his audiuntur, cum ille ipse declaret
omnia atque enuntiet iis qui benevolō animo acce-
dunt et exquirunt, atque idem in corda eorum
perducit majore sono, quam quo theatra resonent
apud eos, qui suis legibus vivunt, cum puerorum
more inter se clamoribus contendunt (49). Id enim
illa significant: « super clamorem eorum, qui
potestatem habent in stultitiis. » Ait deinde:

VERS. 18. *Bona sapientia super rāsa belli, et pec-
cans unus perdet bonitatem multam.*

Ut obviū fert sensus, supernam sapientiam
atque gratiam machinis instrumentisque bellicis
pari modo anteponit. Ubi enim prudentia desit,
omnis eorum apparatus et copia inutilis est (50).
At si vim anagoges attendas, declarat, nequaquam
opus esse machinis ullis sensibilibus ad aciem
adversus diabolū et socios ejus malos dæmōnes
instruendam: sed solertia tantum et sobrietate,
quam iis qui spem suam in Deo posuerunt, su-
perna sapientia largitur. Ipsa enim vel sola huma-
num intellectum imbuat ac roborat, 234 ut ma-
chinamenta eorum et propugnacula omnino
elutiat.

Quod autem ait, « Et peccans unus perdet boni-
tatem multam, » indicat quidem et prodicionem in
bellis, ubi ferro res geritur, minime raram, quæ
omnium tribulium studia in perniciem vertit, cum
proditoris indicio ad obsessos in ipsa pugna op-
primendos hostes deducantur. At ex interiore
sensu illud addocet atque demonstrat, ubi intelle-
ctus voluntaria negligentia langueat, aciemque
claudat, atque adeo improvisæ cogitationum impia-
rum oppugnationi aditum patefaciat; priorem ab eo
multam bonitatem amitti, virtutem scilicet, et quæ
in piis concertationibus victoriæ comes est, luctam
contra spirituales adversarios atque hostes. Sobrios
enim perpetuo nos esse oportet, ac vigilare et se-
dulo circumspicere spiritualium inimicorum aggres-
siones: ne quando intellectus, veritatis tuendæ ra-

(49) Urbs αὐτονομουμένη Suidæ est ἡ τοῖς αὐτῆς
νόμοις χρωμένη, καὶ οὐχ ὑπακούουσα ἑτέροις, quæ
suis utitur legibus, nec aliis pareat. Αὐτονομίαν au-
tem esse docet Strabo, μὴ ὑπακούειν τῶν εἰς τὴν
ὑπαρχίαν πεμπομένων στρατηγῶν, μήτ' αὐτὴν, μήτε
τοὺς ὑπάρχουσ, ut neque urbs ipsa, neque ejus
subditi missis in provinciam rectoribus parere ne-
cesse habeant (lib. iv, p. 181). Porro hanc immuni-
tatem sæpe Græcorum urbibus a senatu atque ab
ipsis Augustis concessam aut adeptam pro cujus-
que civitatis meritis adnotum est. Diu autem ea
jura retenta esse ac conservata, satis indicat Noster,
qui temporum suorum consuetudinem se describere
ostendit.

De concionum licentia et magnis theatrorum cla-
moribus, cum eo populus comitiorum causa con-
veniebat, similia habet Tullius in orat. *Pro Flacco*
(cap. 7): « Græcorum autem totæ respUBLICæ sediti-
o concionis temeritate administrantur. . . cum in
theatro imperiti homines, rerum omnium rudes
ignarique consederant; tum bella inutilia suscipie-
bant, tum seditiosos homines reipUBLICæ præfici-

καταμανθάνειν ἀκούονται, φανερούτος αὐτοῦ; καὶ
διαγγέλλοντος τοῖς μετ' εὐλαθείας προσιοῦσι καὶ βα-
πυνθανομένοις, καὶ ταῖς σφῶν καρδίαις εἰσπρίνοντες
ὑπὲρ πᾶσαν μεγαλοφωμίαν γινομένην ἐν τοῖς θέα-
τροῖς παρὰ τῶν αὐτονομίᾳ συζώντων, καὶ πρᾶξι-
νούντων ἀλλήλοις τὰ τῶν παιγνίων μετὰ κραυγῆς.
Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν, « ὑπὲρ κραυγὴν ἐξ-
ουσιαζόντων ἐν ἀφροσύναις. » Εἰτά φησιν.

§ III.

Ἀγαθὴ σοφία ὑπὲρ σκευὴ πολέμου, καὶ ἀμαρ-
τάνων εἰς ἀπολέσει ἀγαθωσύνην πολλήν.

Πρὸς μὲν τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, ὑπερτιθῆναι
ὡσαύτως τὴν ἀνωθεν σοφίαν καὶ χάριν τῶν ποι-
μικῶν μηχανημάτων καὶ κατασκευασμάτων ἡγε-
νήσεως γὰρ μὴ παρούσης, ματαία τούτων εἴρηται
παντελῶς ἡ παρασκευὴ καὶ κατασκευή. Πρὸς δὲ
τὴν νοῦν τῆς ἀναγωγῆς, παρεμφαίνει, καὶ μετὰ
δείσθαι τινῶν αἰσθητῶν μηχανημάτων εἰς τὴν κατὰ
τοῦ Διαδόλου καὶ τῶν συνοπαδῶν αὐτοῦ καὶ με-
γάλων δαιμόνων ἀντιπαράταξιν· ἀλλὰ μόνως πρὸς
οἰκῆς καὶ νηφαλιότητος, ἣν ἡ ἀνωθεν σοφία χρι-
ζεται τοῖς ἐπὶ τὸν Θεὸν ἡλιπεκόσιν· αὐτὴ γὰρ
μόνη συνετίζει καὶ κραταίει τὸν ἀνθρώπινον καὶ
καταργεῖν τὰς ἐλεπόλεις καὶ πυργοδόρους αὐτῶν.

Ὁ δὲ φησι, « Καὶ ἀμαρτάνων εἰς ἀπολέσειν
θωσύνην πολλήν, » δηλοῖ μὲν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἐ-
σθητοῖς πολέμοις γινομένην παρὰ τινος προδο-
σιᾶς πολλῆς· ἥτις ἀπόλλυσι πάντων τῶν συμφυε-
τῶν σπουδῶν, ταῖς ὑποθήκαις αὐτοῦ χειραγωγη-
τῶν τῶν ἀλλοφύλων πρὸς ἄλωσιν τῶν πολιορκου-
μένων καὶ μαχομένων. Πρὸς δὲ διάνοιαν, εἰρη-
καὶ δείκνυσιν, ὡς ὀπηνίκα καταραθυμῆσαι καὶ ἐ-
σαι τὸ ἴδιον ὀπτικὸν ἐκουσίως ὁ νοῦς, καὶ διὰ τού-
το πρὸς συγκατάθεσιν ἔλθῃ τῆς ἀπροόπτου προσδο-
κῆς τῆς ἀσεθείας ἐνθυμημάτων· ἀπόλλυσι τὴν πρὸς
τέραν πολλὴν ἀγαθωσύνην, ἥγουν ἀρετὴν, καὶ ἐ-
πὶ ταῖς εὐσεβείαις ὑπολήψειςι τροπαιοφόρον πάλιν
τὴν κατὰ τῶν νοσητῶν ἀντιπάλων καὶ δυσμενῶν. Νί-
φειν γὰρ αἰεὶ χρὴ καὶ διεγρηγορέναι καὶ προσπα-
κῶς περισκοπεῖν τὰς προσβολὰς τῶν νοσητῶν αἰ-

bant, tum optime meritos cives e civitate ejun-
bant. » Et paulo superius: « Sic sunt expressa
præclara, quæ recitantur, psephismata, non sen-
titiis neque auctoritatibus declarata, nec furejur-
constricta, sed porrigenda manu profundendæ
clamore multitudinis concitata. »

(50) Illustrant hunc locum quæ Tullius habet
lib. i *De offic. c. 22.* « Vere autem si volumus je-
dicare, multæ res exstiterunt urbanæ majores
rioresque, quam bellicæ. Quamvis enim Themis-
ocles jura laudet, et sit ejus nomen, quam Solon-
is, illustrius, citeturque Salamis clarissimæ
victoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis ei, quo
primum constituit Areopagitas; non minus præ-
ruit hoc, quam illud judicandum est. Illud enim
semel profuit, hoc semper proderit civitati; hoc
consilio leges Atheniensium, hoc majorem
tuta servantur. Et Themistocles quidem
dixerit, ut in quo ipse Areopagum adjuverit; at nō
vere, a se adjutum Themistoclem. Est enim
gestum consilio senatus ejus, qui a Solone erat
constitutus. »

φύλων· ἵνα μηδέποτε διαμαρτῆσας ὁ νοῦς τῶν ἀλη-
θῶν ὑπολήψῃων, παραβρῶῃ τῆς νίκης, καὶ πᾶσαν ἀπο-
λέσει τὴν πρωτέραν εὐκλειαν καὶ σπουδὴν. Ἐῖτά φη-
σιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ IV.

*Μυῖαι θανοῦσαι σαπριοῦσι σκευάσιον ἐλαίου
ἡδύσματος.*

Αἰσθητῶς μὲν τὸ παρὸν βῆτον σημαίνει τὰ μικρὰ
ταῦτα ζωῶν τὰ διειπτάμενα καὶ νόσοντα καὶ παρ-
ενοχοῦντα μετὰ τῶν ἄλλων ζώων ἀπάντων καὶ τοὺς
ἀνθρώπους, ἃ καὶ πρὸς τὸ κατασκευασθὲν χάριν
ἡδύσματος ἐλαίου ἐμπεσόντα, συναποπνίγονται καὶ
θανασκύνται τῇ τῆς ὕλης παχύτητι, καὶ διὰ τοῦ
σφῶν θανάτου σαπρὸν ἦτοι δυσώδες ἀπεργάζονται
καὶ ψευδόν. Ἀναγωγικῶς δὲ μυῖαι θανατούσας ὀνο-
μάζειν τοὺς μισοκάλους δαίμονας ὑπειλήφαμεν, οἱ
δίκην μυῶν τοῖς μύλων ἐπιτρέχουσι τῶν ἀνθρω-
πίνων ψυχῶν, καὶ πρὸς τὸ κέντρον συνωθοῦσι τῆς
ἁμαρτίας, ὅπερ ἐστὶ πάντως ὁ θάνατος· κἀντεῦθεν
τὴν κατασκευὴν τοῦ νοητοῦ τῆς ψυχῆς ἐλαίου, διὰ
τῶν κατ' ἀρετὴν ἀρωμάτων γίνεσθαι πεφυκυῖαν
πρὸς ἡδύσμα τῆς θείας ἀρεσκείας καὶ θεοπροποῦς
ἀγαθότητος, σαπριοῦσι διὰ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρ-
τίας, καὶ ταῖς ὀσφραντικαῖς τοῦ Θεοῦ δυνάμεσιν εὐ-
ρίσκεσθαι δυσώδη παρασκευάζουσιν· ὥς μηδαμῶς
εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ὀσφρανθῆναι τὴν Κύριον τῆς τοιαύτης τοῦ ἐλαίου τοῦ κατ' ἀρετὴν παραλαμβάνομέ-
νου κατασκευῆς.

Πάνυ δὲ προσφυῶς τὸ παράδειγμα προήγαγε τῶν
μυῶν, ταύταις ἀπεικάζων τοὺς δαίμονας, καὶ διὰ τὸ
δίκην μυῶν ἀερίως περιίπτασθαι πανταχόσε καὶ
νόσσειν τοὺς ἀνθρώπους καὶ πλήττειν, καὶ διὰ τὸ
σφῶν ἀναιδὲς καὶ ἱταμὸν καὶ ἀναισχύοντον, ὅπερ
ἔχουσι καὶ ταῖς μυῖαις παραπλησίως. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ
μικρὸν ἀνόπιν εἶπε, « Καὶ ἁμαρτάνων εἰς ἀπολέσει
ἀγαθωσύνην πολλήν, » ἀκολουθῶς καὶ τὰς μυῖας
παραεισέκρικε τὰς θανατούσας καὶ σαπριοῦσας· ἵνα
δείξῃ σαφῶς, ὡς μάλιστα τὴν τῆς ἁμαρτίας αἰνίττε-
ται θάνατον, ὃς ὀπηγίκα γίνηται τινα διὰ τὴν τοῦ
νοῦς ἀπροσεξίαν καὶ βραθυμίαν, ἀπόλλυσι χρόνιων
ἐδρώτων καὶ παντοδαπῶν ἀγώνων πολλὴν ἀρετὴν.
Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγε·

§ V.

*Τίμιον ὀλίγον σοφίας ὑπὲρ δόξαν ἀφροσύνης
μεγάλῃν.*

Παρίστησι γὰρ ἐντεῦθεν, ὡς καὶ τὸ μικρὸν μέτρον
τῆς ἀνωθεν δεδωρημένης παρὰ Θεοῦ σοφίας καὶ χά-
ριτος, αἰρετώτερον καὶ λυσitelότερόν ἐστι μᾶλλον
ὡς τίμιον τῶν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς ἔργοις
τῆς ἀφροσύνης ἦτοι φαυλότητος δόξαν μεγάλῃν λαμ-
βανόντων παρὰ τῶν ὁμοφρόνων, περὶ ὧν φησιν ὁ
Ἀπόστολος, « Ὡν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. »

Philipp. III, 19.

(51) Olym. Μυῖαι θανατούσαι... quod LXX
quoque habent. Quin et Noster in contextu θανα-
τούσας dicit. At vetus Scholiastes explicat, Μυῶν
θάνατος· σήφει ἐλαίον εὐώδες μυρεψῶς. *Muscarum
mors putrefaciet unguentum bene olens aromatarum.*
In Hebr. *Muscae mortis.*

(52) Genesios addidit verbis, quibus acceptum
D. u. lui-se Noemi a diluvio sacrificium docemur

tionem oblitus, victoria excidat, et omnem qua
florebat, gloriam navatamque operam perdat. Ait
deinde sapiens Ecclesiastes :

CAP. X. VERS. 4. *Muscae mortuae putrefaciunt
compositionem olei suavitatis* (51).

Dictum hoc, ut sonat, parvas hasce bestiolas de-
signat pervolantes atque pungentes, nec omnibus
solum animalibus molestas, sed etiam hominibus,
quæ in oleum quoque suavitatis causa paratum
incidentes suffocantur, materiae illius crassitudine
enectæ, ibique immortuæ putre illud et graveolens
reddunt planeque aversabile. Juxta anagogen vero
muscas mortiferas nominari arbitramur malignos
dæmones, qui, muscarum more, animarum homi-
num vibicibus insident, et stimulum præterea in-
fligunt peccati, qui omnino mors est, itaque spii-
talis animæ olei compositionem, e virtutum veluti
aromatis conflati ad divinæ oblectationis et summæ
bonitatis delicias, peccati morte corrumpunt, effi-
ciuntque, ut eam Deus graveolentem sibi ingra-
tam inveniat, nec ullo modo oleum ejusmodi ex
virtutibus 235 compositum Dominus tanquam
odore suavitatis fragrantem odoretur (52).

Enimvero apposite omnino exemplum intulit
muscarum, iisque dæmones comparavit, tum quia
tanquam muscæ undique per aerem feruntur, et
homines pungunt ac sauciant; tum quia impuden-
tiam habent et audaciam et licentiam non dissim-
lem. Quoniam autem paulo ante dixit, « Et pec-
cans unus perdet bonitatem multam, » merito in-
duxit muscas et mortem inferentes et putredine
contaminantes : ut luculenter ostenderet se maxi-
me peccati mortem significare, quæ simul atque
hominem ob intellectus socordiam et remissionem
oppresserit, multam virtutem diuturnis sudoribus
et omnis generis certaminibus partem disperdit.
Idcirco utique adjecit :

*Pretiosum paululum sapientiæ super gloriam insi-
pientiæ magnam* (53).

Hinc enim statuit, vel exiguam partem ejus, quæ
a Deo datur, sapientiæ atque gratiæ, optabiliorem
multo esse et utiliorem, quam honores eorum, qui
studiis factisque amentitiæ atque nequititiæ plenis
apud assecras suos magnam sibi comparant glo-
riam (54) ; de quibus ait Apostolus : « Quorum
gloria in confusione ipsorum ». Nam qui se exer-

(cap. VIII, v. 21) : Καὶ ὡσφράνθη Κύριος ὁ Θεὸς
ὀσμὴν εὐωδίας, *Odoratusque est Dominus Deus odo-
rem suavitatis.* In quo Paulum apostolum imitatus
est, qui dictionem eandem nec diversa sententia
his usurpavit. (Ephes. v. 2 ; Phil. p. IV, 18.)

(55) Olym. μεγάλῃς.

(54) At germanam hujus loci lectionem, quæ in
colicibus Latinis plurimum variat, hanc esse Lucas

cent ut gymnici in ludis psalmam ferant, vel ut plures in equos apte junctos insiliant, ac veluti alati volitent (55), quique nil quaerunt magis, quam ut comessationibus ac perpotationibus alios vincant, et obscenis commerciis latius indulgeant; hi gloriam hinc se habere putant apud eos qui similis vile flagitiis adhæserunt, quos ut perstringeret derideretque, rursum sapiens Ecclesiastes subiecit :

VERS. 2. *Cor sapientis in dextro ejus, et cor stulti in sinistro ejus.*

Quibus significat, prudentium hominum et honestorum voluntariam propensionem in ea ferri, quæ bona et utilia et Deo grata sunt; imprudentium vero et vecordium in ea, quæ damnum et perniciem important. Nam partis dextræ nomine boni omnis et honesti electio designatur; atque e contrario lævæ appellatione eorum optio, quæ prorsus opposita habentur (56). Idcirco statim adjecit :

VERS. 3. *Etiam in via, cum stultus ambulat, cor ejus deficiet, et quæ cogitaverit omnia stultitia sunt.*

Cum nulla stulto sit cura ut Deo placeat, quantum domi desidiosam agit vitam atque improbam, tantum foris utilia atque honesta post se relinquit. Neque enim domo egressurus, supernam opem implorat, neque ut divinum subsidium impetret, sospitatore sibi Deum universi precatur (57);

Brugensis contendit : *Pretiosior est sapientia et gloria parva ad tempus stultitia*; qualis nempe Latini interpretis vulgata lectio est; nisi quod hic interserit *et post parva*. « Hæc enim, inquit, et emendationum est codicum, et Hebraicæ conformis veritati. » Tum comparisonem quoque inesse arbitrat hujusmodi, quæ Isidoro etiam et Grotio probata est : « Sicut muscæ mortis fetere faciunt et exhalarare fetorem unguentum aromatarii; sic hominem pretiosum ob sapientiam et gloriam stultitia perire facit. » At vero Noster translationem tōν *Ο* sequitur, ex qua sententiam, ut vidies, plane commodam et moratam expressit.

(55) Palæstram etiam tum vigentem indicat, nec minus certamina illa desultorum Circensia, quæ ante missum sive ante quadrigarum cursum spectantur. De his Cassiodorus (*Var. l. iii, ep. 51*) : « Equi desultatorii, per quos Circensium ministri missos denuntiant exituros, Luciferi præcursorias velocitates imitantur. » Ipsam autem desultoris artem descripsit Manilius (*Astronom. lib. v, 85*) :

*Nec non alterno desultor fidere dorso
Quadrupedum, et stabiles poterit defigere plantas
Per quos ruit equos : ludet per terga volantum;
Aut solo rectatus equo, nunc arma movebit,
Nunc, licet in longo per cursus præmia Circo,
Quidquid de tali studio formatur, habebit.*

(56) *Lævam* utique idem quandoque ac prospectum, et *lævam* partem tanquam laustorum omnium sedem habuere veteres : itaque εὐώνυμον dixerunt Græci, quod Latinis *lævum* est, sive iustum sive sinistrum significet. Sed hoc loco post divinarum Litterarum consuetudinem sequi-

Οἱ μὲν γὰρ γυμνικοὺς ἀγῶνας καταρτίζοντες ἑξαιρέτως πάντες, ἢ πλείους ἡπποὺς ἐφαρμοσθέντας ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἑπασθῆαι πτηνῶν δίκην, ἢ ταῖς ἀδελφικαῖς καὶ ταῖς οἰνοπλυστικαῖς κατευμερεῖν τῶν ἄλλων, καὶ ταῖς κιναιδοῖς συνουσίαις ἐπαρκεῖν ἐπιπλέον, οὕτως ἐπεὶ ἔχον ἐντεῦθεν παρὰ τῶν τὰς αὐτὰς τοῦ βίου καὶ πράξεως ἐξηλωκόντων· οὓς ἐκφρασίῳ καὶ καταμαρτυρῶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, αὐτοῖς ἐπήγαγε·

§ VI

Καρδιά σοφοῦ εἰς δεξιὸν αὐτοῦ, καὶ νοῦς ἄφρονος εἰς ἀριστερὸν αὐτοῦ.

Τὴν τῶν συνετῶν καὶ φιλοκάλων ἀνθρώπων τὰ καλὰ καὶ λυσitelῆ καὶ τῷ θεῷ ἀνδάνυστα βουλήν τῇ προαρίεσθαι αἰνιττόμενος, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀσυνέτιαν καὶ παραπλήγαν ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὴν βλαπτικὴν καὶ ἀπολλύουσαν παρέγκλισιν. Διὰ τὴν δεξιὸν μέρους τὴν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ σπουδαῖον ἀρεσὴν ὑπεξέφηνε, καὶ τὸ ἐμπάλιν εἰς τὸν ἀφρονὸς τὴν πρὸς πᾶν τὸ κατ' ἀντίθεσιν παραλυστικὸν. Ἀμέλει τοῖνυν ἐπήγαγε·

§ VII.

Kal ἡ ἐν ὁδῷ, ὅταν ἄφρων πορεύηται, αὐτοῦ ὕστερήσει, καὶ ἡ λογίζεται πάντα αὐτοῦ σύνη ἐστίν.

Ἀτημέλητον ἔχων ὁ ἄφρων τὴν πρὸς θεοῦ ἀποστήσιν, ὥσπερ κατ' οἶκον ῥιπτόναις διασπῆ καὶ τὴν λότησιν, οὕτω καὶ ταῖς προόδουσιν, καθυστερεῖται τὴν ὁφειλόντων καὶ προσεχόντων. Οὐδὲ γὰρ μέλει εἶναι τοῦ δοματίου, τὴν ἀνωθεν ἐπικαλεῖται βοήθειαν, οὐδὲ τὴν θεῖαν ἀντιλήψιν εὐρεῖν ἀβήλων κατεστῆ-

tur, in quibus *dextera* virtutis, *sinistra* vitæ via est : ut cum ait Deus Jonas (cap. iv, v. 11) : *ego non purcam Ninive civitati magnæ, in qua plus quam centum viginti millia hominum, qui sciunt quid sit, inter dexteram et sinistram meam*. Id est, qui nondum quid bonum quidve malum norunt, sive ut in Deuteronomio legitur (cap. v. 39) *Qui hodie boni ac mali ignorantiam habent*.

(57) In more positum apud veteres Christ fuisse, nihil ut ante inchoarent quam Deum aliqua et obsecratione placassent, locus quoque Tertulliani declarat de crucis figura, quam quisque in fronte designabat. « Ad omnem, in progressum atque propotum, ad omnem aditum exitum, ad vestitum et calcatum, ad lavacrum mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæque nos conversatio exercet, frontem crucis sigillo terimus. » (*De cor. mil. c. 3.*) Ipse autem, quæ cur præcedere debeant, quamque utiliter usentur, sic nos docet Chrysostomus (tom. iv, cap. 4 de Anna, n. 5) : « Ὁ διαθερμάνας αὐτοῦ τὴν νοῦν, καὶ τὴν ψυχὴν ἀναστήσας, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας, καὶ οὕτω τὸν δαίμονα τὸν ἑαυτοῦ καλέσας, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀναρροῦσθαι, καὶ περὶ τῆς συγχωρήσεως τούτων αὐτοῦ λέχθαι, καὶ παρακαλέσας ὡς γενέσθαι τὸν ἡμέρον, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις διαταγῆς πᾶσαν ἀποτίθεται βιωτικὴν φροντίδα, καὶ πρὸς τὴν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον παθὸν οὐχολόγησιν ἐκταται. Κἀν ἐχθρὸν ἰδὼν μετὰ τὴν εὐχὴν, οὐχ ἔτι ἐχθρὸν ὄψεται. Κἀν γυναῖκα εὐμορρον, οὐ κατὰ τὴν εὐχὴν αὐτῆς πρὸς τὴν δόξαν, τοῦ πατρὸς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν εὐδὸν μένοντος, καὶ πάντα ἀποπνέοντος λογισμοῦ κα-

λεῖ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν· ἀλλ' ἔξεισι τοῖς ἀλόγοις ζώοις παραπλησίως, μηδὲν διενθυμούμενος τῶν λογικοῖς ἀνθρώποις προπόντων, ἀλλὰ πᾶν ὃ λογίζεται τῆς ἀφροσύνης ἔκγονον προδῆλως ἐστὶ· μελετῶν μὲν μάταια καὶ ψευδῆ κατὰ τὸν πέλας, ἐλπίζων δὲ καὶ συμβάσεις κερδῶν καὶ ζωῆς ἀπήμονος ἔχθασιν· εὐρίσκων δὲ τ' ἀνάντια τῶν ἐλπισθέντων καὶ μελετηθέντων καὶ βουληθέντων· ἐνίοτε γὰρ ἔκ τινος βιωτικῆς περιπετείας κατηντηκῶς ἀσυμζόροις συμβάσει, πολλά· ἀνέτηλθ' δυσχερείας καὶ χαλεπότητας. Ἀλλ' ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής δι' αὐτὸ γε τοῦτο μάλιστα τὴν καρδίαν ἀνανεύουσαν ἔχειν ἀεὶ πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν καὶ Θεὸν καὶ δεσπότην ἐκδιδάσκει τοὺς ἐπαίοντας, κάκειθεν ζητεῖν τῶν συμφερόντων καὶ σωστικῶν τὴν διάγνωσιν, ἵνα μηδέποτε παρασιωπηθέντες ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς καταβαλίνουσιν εἰς λάκκον ὁμοιωθῶμεν. Εἰτὰ φησι·

A sed stupidarum **237** peccatum more prodit, nihil eorum animo reputans, quæ homines ratione præditos decet, cum quidquid cogitat, e stultitia omnino natum videatur. Vana quippe et falsa adversus proximos meditari solent, et futuros quæstus ac faustum innocuæ vitæ exitum sperat, idemque contraria offendit iis, quæ speraverat et meditatus fuerat et voluerat. Interdum enim, ut humanæ vitæ sunt vices, calamitates repente obvias habuit, et ærumnas multas atque angustias tulit. Porro sapiens Ecclesiastes hac maxime de causa auditoribus suis præcipit, ut animum semper ad conditorem suum Deum ac dominum habeant intentum, ab eoque quærant utilium et salutarium rerum cognitionem: ne si nos Dominus s' lentio prætermiserit, descendantibus in lacum assimilemur ⁵⁸. Ait deinde:

§ VIII.

Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς· ὅτι ἱαμα καταπαύσει ἀμυρτίας μεγάλας.

Παραγγυᾶται μηδαμῶς τόπον διδόναι ταῖς στανικαῖς μεθοδεῖαις, ἐπειδὴ νῦν « ἐξουσιάζοντα » τὸν διάβολον προσηγόρευσεν· ὡς καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπίστολος Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων φησὶ· « Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. » Καὶ γὰρ ἐπειδὴ μικρὸν ἀνόπιν καὶ προσεχῶς τοῦ σοφοῦ τὴν πόλιν ἐπῆψεν καὶ τὴν νίκην τὴν κατὰ τῶν νοητῶν ἀντιπάλων· ἀκολούθως παρακαλεῖται νῦν, μὴ παραδέχεσθαι τὰς προσβολὰς τῶν ἀσεβῶν ἐνθυμήσεων ἢ τῶν αἰσchrῶν καὶ βδελυκτῶν ἡδονῶν· ὡς ἐκείνου μὲν ἐξουσίαν ἔχειν συγχωρηθέντος προσεπιβάλλειν καὶ παρειακρίνειν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ ψυχῇ λογισμοὺς ἀθεμίτους· οὐ μέντοι δὲ καὶ καταδύειν αὐτοὺς, καὶ προσεπιπλῆν καὶ κρᾶτύνειν, εἰ μὴ διὰ τινος ἀπροσεξίας τοῦ νοῦ καὶ ῥαθυμίας παραδύωσι, καὶ τοῖς τῆς καρδίας ταμείοις ἐγκυμονήσου-

VERS. 4. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio requiescere faciet peccata magna (58).

Horitur ne Satanæ insidiis locum dēmus; nam « potestatem habens » hoc loco diabolus est appellatus (59); quemadmodum **238** et Paulus magnus apostolus ad Ephesios cum scriberet, ait: « Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentie ⁶⁰. » Enimvero, cum paulo ante sapientis urbem et victoriam de spiritalibus adversariis commendavit; merito nunc præscribit ne aditum præbeamus assultibus impiarum cogitationum, aut turpium et abominandarum voluptatum; quandoquidem permissum est illi ut potestate utatur, et rationali intelligentique animæ nefarias cogitationes objectet atque immittat: quin etiam ut eas exstirpemus, atque ut nosmet ad vigilando muniamus, ne illæ per intellectus segnitiam ac ignaviam recipiantur, et in animi penitentialibus conceptæ gestentur (60). Nam si ea, quæ pruden-

⁵⁸ Psal. LXXVIII, 5. ⁵⁹ Ephes. II, 2.

ωθουμένου. Id est, Qui mentem suam accendit, et animam erexit atque ad cœlestia transtulit, et ita Dominum suum invocavit, peccatisque in memoriam reductis, de eorum remissione cum illo collocutus est, obsecrans, ut placatus ac propitius sibi esse dignetur, is post tales obsecrationes omnem præsentis vitæ curam abjicit, spe erigitur, ac supra cunctas humanas affectiones extollitur. Ac sive inimicum post preces videt, jam non tanquam inimicum aspiciet: sive mulierem formosam, ejus aspectu non frangetur, durante adhuc igne per preceationem intus occenso, et omnem absurdum cogitationem depellente.

(58) Symm. ἑ: ἀφροσύνη παύσει.

(59) Par Cyrilli Hierosolymitani interpretatio est: Οὐ μόνος δὲ οὐ κατέστηκα, inquit, τοῦ πράγματος ἀρχηγός· ἀλλὰ καὶ ἄλλος τις ἐστὶ κάκιστος ὑποβόλος, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει πᾶσιν ἐκείνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθουμένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς· ἀπώλειον τὴν θύραν σου, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σου, καὶ οὐ βλάψῃ σε. Id est, Neque vero tu solus facti dixisti; sed alius est quidam pessimus instigator, diabolus.

Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos, qui non acquiescunt. Quamobrem dicit Ecclesiastes: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris; ostium tuum claudere, et illum procul a te fugato, nec tibi nocebit. (Catech. 2, n. 5.)

Cæterum qui obviam sequuntur sententiam, sic explicant: Si ira dominantis sæviat adversum te, ne commovearis. Quidam etiam sic: Si regiam dignitatem adipiscaris, statum pristinum ne deseras. Id est, opinor, veteris conditionis tuæ memor esto.

(60) Similia virgines discipulas docebat Syncretice sancta illa Deoque devota virgo, cujus vitam Athanasius ipse scripsisse putatur (Coh. Mon. Eccl. Græc. tom. I, p. 218. Vide not. p. 754): Ὅρα πόσων ἀπέστης, καὶ οὐκ ὀλιγορήσεις πρὸς τὰ παρόντα. Τὴν ὕλην καὶ ἐμπρακτον ἐνίκησας πορνείαν; Τὴν διὰ τῶν αἰσθησέων σοι προστιθέταν ἐχρήσας. Ὅταν δὲ καὶ ταύτης σαυτὴν κολύσης, ὅτι τὸ πρῶτον ἐν κακοῖς πορνεία, καὶ ἐν τοῖς κατὰ διάνοιαν χωρίοις ἐμφολεῖται, τὸν αἰλὸν σοι κινῶν πόλεμον. Ἡρόσωπα γὰρ εὐπρεπῆ καὶ σχήματα ἀπρεπῆ, καὶ ὀμιλίας ἀρχαίας ταῖς ἡδυχαλούσαις πορραισέται.

ies et cordatos decet, animadversione ac sobrietate dividere intellectus ac discernere voluerit impias cogitationes ab opiniouibus piis, nullum profecto aditum spiritalibus nequitiae commentis in animorum thalamos ac penetralia patuisse comperiemus; quod si aliquando repentina oppugnatione non praevisa, intellectus tardior occurrerit, ut vel ad breve illud tempus malas cogitationes prohibeamus ac repellamus. Nam et ille se ipsum revocans, ad ea reputanda convertetur, quæ dolori suo medcandjur, et adversarii violentiam retundet ac dissipabit.

Hoc enim significavit, cum addidit: « Quia curatio requiescere faciet peccata magna. » 239 Ait vero Dominus in Evangeliiis: « Venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam (61); » intactam scilicet planeque immunem ab omni mala cogitatione declarans animum suum, immaculatum atque divinum. Is enim cum esset, ac baptizatus jam suscepto, quod naturam nostram mundabat, in desertis perseveraret, accessit ad eum diabolus, voluptatis cogitationes et inanis gloriæ atque avaritiæ impudentissime ingerens: at cum nullo usquam modo locum sibi invenisset, repulsus est penitusque desperavit, nunquam in posterum cum eo decertare ausus, a quo idoneis oppositisque responsis victus, non aliter aufugerat, quam servus flagellis cæsus ac vulneratus. Addit deinde sapiens Ecclesiastes:

Vers. 5-7. Est malum, quod vidi sub sole, quasi non spontaneum quod exivit a facie potestatem habentis. Datus est stultus in sublimitatibus magnis, et divites in humilibus ponentur. Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram (62).

Ut obvius verborum est sensus, hic quoque designari videntur nec opinati favores potentum et absurdæ promotiones, ob quas sæpe fit ut homo stultus militares gradus magnasque dignitates obtineat, ac plurimum potestate valeat vel ob morum similitudinem vel ob veterem diuturnamque amicitiam vel ineptam aliam aliquam ob causam ex iis, quas falsa hominum judicia sequi solent. Cum enim ejusmodi homines summis magistratuum dignitatibus potiti fuerint, mox vice versa, qui divites erant, ad obscuram et abjectam et humilem vitam translatos invenias (63): cumque principatum

Δεῖ οὖν μὴ συγκατατίθεσθαι τοῖς φαντάσμασι. Γέγραπται γάρ, ὡς Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἔξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῇς. Ἡ γὰρ πρὸς ταῦτα συγκατάθεσις ἀντιζηλός ἐστι τῇ κοσμικῇ πορείᾳ. Id est: Vide undenam evaseris, nec te negligenter geres circa presentia. Ipsumne fornicationis facinus victrix rejecisti? Eam, quæ per sensus exerceatur, tibi objicit inimicus. Cumque ab hac etiam te cohüberis, quia malorum primum fornicatio est; etiamtum in cogitationum domicilio latet hostis, ac materiam exers in te concitat bellum. Decora enim acies ac indecoras figuras et vetera colloquia suggerit eis, quæ solitarius agunt vitam. At non oportet

σιν. Εἰ γὰρ διὰ τῆς προεπούσης ταῖς ἐμπροσθεν συνεταιρὰς καρδίαις προσοχῆς καὶ νηγαλότητος διαστέλλειν καὶ διακρίνειν ὁ νοῦς βουληθεὶς τὰς ἀποθεῖς ἐνθυμήσεις ἀπὸ τῶν εὐσεβῶν ὑπολήψεων, ἀπαράδεκτα παντελῶς εὐρεθίζονται τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐνθυμήματα τοῖς θαλάμοις τῶν καρδιῶν καὶ ταμεῖοις. Εἰ δὲ καὶ ποτε τὴν ἀπρόοπτον προλήν μὴ προὔπειδόμενος ὁ νοῦς καθυστερήσει, καὶ πρὸς μικρὸν ἀπεῖρξαι καὶ διώσασθαι τῆς πονηρίας τὰς ἐνθυμήσεις· πλὴν ἀλλὰ γὰρ καὶ πάλιν ἀνακλούμενος ἐαυτὸν, ἀκεσίδουνον ἐνθυμηθήσεται λόγισμὸν, καὶ καταργήσει καὶ διολέσει τοῦ ἀντικειμένου τὰς προσβολάς.

Τοῦτο γὰρ ἤνιξτο φήσας, « Ὅτι ἵαμα κατατίσει ἀμαρτίας μεγάλας. » Ὁ μὲν οὖν Κύριός ἐστι ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν· » ἀπαράδεκτον καὶ παντελῶς ἀπροσπέλαστον πάσης ἀμαρτηρίας ἐνθυμήσεως παρεμφαίνων τὸν ἄφραντον καὶ ἀσύνετον αὐτοῦ νοῦν. Οὕτω γὰρ καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὸ καθαρτικὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως βάπτισμα πνεύματος καρτεροῦντι κατὰ τὴν ἐρημίαν, ὁ διάβολος· προσελήλυθε, τοῦς τῆς ἡθονῆς λογισμοῦς καὶ τῶν κακοδοξίας καὶ φιλοχρηματίας παρεισχυόντων μετὰ πολλῆς ἀναίδειας· ἀλλὰ μηδὲ μὴ μεθυσθῆναι αὐτῷ τόπον, ἀπεκρύσθη καὶ διώλως παντελῶς, καὶ ἐκείνῃ προσκαλεῖσθαι κατατολήσας τῷ ὧφ' ὃς πρὸς τοὺς καταλλήλους τῶν ἀντιβόθσεων ἀντιπαρθεύουσιν, ἐδραπέτευεν ὅλας τὰς δοῦλὰς μαστιγὰς τῆς τραυματίας. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής:

§ IX.

Ἔστι πονηρία, ἣν εἶδον ὅπου τὸν ἦλυν, ὃ ἀκούσιον ὁ ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ ἔξουσιάζοντος. Ἐδόθη ὁ ἄρχων ἐν ὕψεσι μεγάλαις, καὶ πλοῦσιοι ἐν ταπεινῷ τεθήσονται. Εἶδον δὲ οὖν ἐφ' ἱπποῦς, καὶ ἄρχοντας πορευομένους ὡς δούλους ἐπὶ τῆς γῆς.

Αἰσθητῶς μὲν ὑποληπτέον, πάνταυθα δὲ καὶ τὰς ἀπερισκέπτους καὶ παραλόγους προχειρίας τῆς προσβολῆς τῶν κρατούντων, αἷς εὐρηται πλείους ἄρχων ἄνθρωποι ἐν στρατηγικοῖς καὶ μεγάλαις ὑφώμασι ὑπεραρθεῖς, καὶ μεγαλυνθεῖς ἢ διὰ τὸν τρόπον στυγερὸν ἢ φιλικὸν ἀρχαίχην καὶ χρονίαν ἢ τινα παρὰ τὴν αἰτίαν τῶν παρεπομένων ταῖς ἀνθρωπίναις κρίσεσιν ἐσφαλμέναις. Τῶν γὰρ τοιούτων ὑψηλῶν ἐν ὑφώμασιν ἀξιωματῶν ἀρχοντικῶν, εὐφροσύνη πλοῦσιοι τὸ ἐμπάλιν ἐν ἀφανείᾳ καὶ ταπεινότητι χαμαιζηλῆς τεθειμένοι· καὶ δεσποζόντων καὶ κρατούντων τῶν πρὶν δούλων, ἄρχοντες καθορῶνται.

phantasmatis assentiri; quia scriptum est: Si quis superius potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Quippe consensus circa hæc crimina fornicationis crimen amulatur.

(61) Joan. xiv, 30. At in Vulgatis est.... ὅτι ἔχει οὐδέν.

(62) At LXX habent.... Καὶ πλοῦσιοι ἐν ταπεινότητι καθύσονται....

(63) Hunc olim locum in memoriam revocavit V. l. Pontificis diacono, miranti nempe ac stupenti quod impius homo honores nactus esset magni alicuius principis (Epi. l. 74): Μνησθε, ἰσχυροὶ τῆς γῆς, ὅτι ἔδοθη ὁ ἀσέβης ἐν ὑψέσιν.

δουλικαῖς ὑπολήψεσι διαζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀρχον- **A 240**
τας δὲ φημι καὶ πλουσίους τοὺς ἀρχικῆς τῷ ὄντι φρο-
νήσεως ἀναμέστους, καὶ πλοῦτον ἔχοντας φυσικῶν
ἐννοιῶν ἄγαν ἐπιτηδεύων πρὸς μεταχείρισιν ἡγεμο-
νικῆς ἐξουσίας.

Τοῦτο τοίνυν φησὶν ὡς ἀκούσιον πονηρίαν ὑπὸ τὸν
ἥλιον ἰδεῖν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής· ἡ δὲ τὸ ἀγνοεῖ-
σθαι καὶ λανθάνειν τοὺς προχειρισμένους τοῖς
προχειρίζουσιν· ἡ δὲ τὸ φανακισθῆναι τισιν ἐλπίσι
κρείττωνων ἐκθάσεων. Τοῦτο γὰρ σημαίνειν οἰητέον
ὅ φησιν « ὡς ἀκούσιον » οὐ γὰρ « παντελῶς ἀκού-
σιον » τοῦτό φησιν, ἀλλ' « ὡς ἀκούσιον, » ἡγουν.
ὁμοιωτήτά τινα φέρει διοικήσεως ἀθελήτου· διὸ καὶ
πολλάκις οἱ κρατοῦντες, μεταμεληθέντες ἐν ταῖς
ἀδοκῆτοῖς ἐκθάσεσι, μεθιστώσι τοὺς τοιοῦτους ὧν
διέπουσιν ἀρχικῶν καὶ μεγάλων ἀξιωμάτων· ἐξου-
σιάζοντα· γὰρ νῦν τὸν κατὰ καιρὸς κρατεῖν καὶ
βασιλεύειν λελαχότα φησί. Καταγιγνώσκει τοίνυν τῶν
μὴ κατ' ἐκλογὴν προχειριζομένων τοὺς ἡγεμονικὴν
διάνοιαν ἔχειν διεγνωσμένους, καὶ τῆς δουλείας τῶν
ψυχικῶν καὶ σαρκικῶν παθῶν ἐλευθέρους, καὶ πλου-
τοῦντας ἐν φυσικοῖς καὶ προαιρετικοῖς ἀγαθοῖς.
peritis virtute sunt, et animo minime servili atque
partis divites.

Εἰ δὲ τις ἀναγκαιῶς ἐξειληφέναι τὸ παρὸν ρητὸν
ἐβελήσῃ, τὴν ἀμειψίαν καὶ μετάθεσιν δηλοῦν οἰηθεῖη
πρεπόντως τῶν ἐκατέρων λαῶν, τοῦ Ἰουδαίου δη-
λαδὴ καὶ τοῦ ἐξ ἔθνων. Ὁ γὰρ πρὶν ἄφρων διεγνω-
σμένος ὁ ἐξ ἔθνων, καὶ λέγων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, « Οὐκ
ἔστι Θεός, » ἡ καὶ τῷ λίθῳ, « Θεός μου εἰ σὺ, » καὶ
τῷ ξύλῳ, « Σὺ με ἐποίησας, » οὗτος ἀντεισηλθεν
εἰς τὰς ὑψηλὰς καὶ μεγάλας τῶν θεοπρεπῶν ἀγαθῶν
δωρεῶν καὶ χαρίτων πνευματικὰς καὶ σωστικὰς
ἀπολαύσεις. Οἱ δὲ πλουτοῦντες ἐμπαλιν ἐν τοῖς τοι-
οῦτοις, ἡγουν τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις
καὶ ταῖς πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν οἰκειότῃσι καὶ
ἐλπίσιν, ἐκενώθησαν καὶ παντελῶς ἐταπεινώθησαν·
καὶ καθορῶνται πορευόμενοι νῦν δίκτην δούλων ἐπὶ
τῆς γῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον· « Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοί
καὶ ἀνυψοί, ἀνίσταται ἀπὸ γῆς πένθητα, καὶ ἀπὸ κοπρίας
ἐγείρει πτωχόν. » Οὕτω γὰρ εὐρηκαὶ προφανῶς ἡ
τῶν ἐκατέρων ἀμειψίς καὶ μετάθεσις γεγονυῖα, διὰ
τὴν ἰδίαν ἀπιστίαν ἐκδηθέντων τῶν Ἰουδαίων, καὶ
τὸ ἐμπαλιν ἀντεισαχθέντων τῶν ἐξ ἔθνων, διὰ τὴν
ἐλπίδα καὶ πίστιν τὴν πρὸς Χριστὸν τὸν ἐπὶ πάντων
Θεόν.

Ἀμέλει τοίνυν καὶ κατακωμωδῶν καὶ φαυλίζων
τὴν ἀπιστίαν καὶ πονηροδουλίαν τῶν Ἰουδαίων, « ὡς
ἀκούσιον, » πονηρίαν ταύτην προσφόρως ὠνόμασε.
Τῆς μὲν γὰρ ἀπιστίας ταῖς ἀρκεσίαν ἔχοντες κατώλι-
σθον· τὴν ἐκπτώσιν δὲ καὶ μετάθεσιν τὴν ἐκ Θεοῦ
καὶ τῶν θείων πεπόνθαι καὶ μὴ θέλοντες, οὕτω τῆς

•• I Reg. II, 7.

μεγάλοις, τουτέστι συναχωρήθη ὑψωθῆναι κατὰ τὸν
κόσμον τοῦτον. Συγχεώρηται δὲ οὐκ ἀκριβῶς, ἀλλ'
ἵνα λίαν μετάρσιος ἐκφανθῇ, κάκειθεν καταπεισῶν,
ἀνίστατον συντριβὴν ὑπομείνῃ. Il est, Recordare Scri-
pturæ inclamantis : Datus est impius in sublimita-

erant, principes servili animo vitam agere videas.
Principes porro ac divites appello, qui principali
prudencia reapse præditi sint, et naturæ opes ha-
beant, idonea nempe gerendæ potestati consilia.

Id igitur illud est malum, quod sapiens Eccle-
siastes sub sole se vidisse ait tanquam non spon-
taneum, vel quod qui alios promovent, ignorant ac
minime dispiciunt quos evehant; vel quod spe qua-
dam melioris exitus decipiantur. Nam hanc habere
significationem videtur quod ait: « Tanquam non spon-
taneum. » Neque enim dicit: « Omnino non spon-
taneum, » sed « tanquam non spontaneum, »
atque adeo similitudinem exhibet quamdam admini-
strationis minime voluntariæ. Propterea etiam,
qui summæ rei præsumunt, sæpe ob inopinatos exitus
penitentes, his, quos gerunt, magistratibus sum-
misque honoribus tales homines abire cogunt. Ille
nimium « potestatem habens » ille dicitur, qui
ad tempus imperium regnumque nactus est. Itaque
eos condemnat, qui in mandandis magistratibus
delectum non habent illorum qui spectata in im-
cupiditatibus libero, ac bonis et naturalibus et

At si quis dictum hoc secundum anagogen acci-
pere voluerit, merito existimaverit, vicissitudinem
ac transmutationem significari populi utriusque,
Judæorum scilicet atque gentium. Nam qui de gen-
tibus stultus antea habebatur, et secum ipse dice-
bat: « Non est Deus; » aut et saxo: « Deus meus
es tu; » et ligno: « Tu me fecisti, » hic alterius
loco ad sublimes magnasque bonorum divinarum
donationes, ac munerum spiritualium et salutarium
possessionem pervenit. Qui vero e contrario hisce
locupletes erant, lege nempe Mosaica et prophetis
ac Dei universorum familiaritate ac promissis,
exinaniti sunt, atque abjecti penitus conciderunt:
itaque nunc servorum instar universam terram
obire conspiciuntur, quemadmodum scriptum est:
« Dominus pauperat et ditat, humiliat et suble-
vat, suscitavit de pulvere egenum, et de stercore erigit
pauperem ». Sic enim utriusque populi mutatas
esse vices aperte constat, rejectis ob infidelitatem
suam Judæis, et in eorum locum introductis, qui
ex gentibus erant, per spem atque fidem,
quam in Christo universorum Deo posuerunt.

Quare irridens nimirum atque perstringens Ju-
dæorum infidelitatem perversumque consilium, ma-
lum illud apposite « tanquam non voluntarium »
appellavit. Nam volentes quidem in infidelitatis
retia inciderunt: at casum suum et Dei rerumquo
divinarum amissionem translationemque passi sunt

tibus magnis; permissum scilicet illi est ut secu-
dum hunc mundum exultetur. Neque hæc facultas
sine iudicio data est, sed ut ille in sublime erectus,
indeque in præceps actus, excidium subcat immanis-
cabile.

vel inviti, divino consilio et decreto suo juste sic statuente Deo, qui in omnes potestatem exercet. Qua ratione e contrario qui eunuchus natura est, cum nec volens diabolium fugiat, exaltatur; dum qui Deum gestabant, debellati humi repunt (64). Ait deinde Ecclesiastes:

Vers. 8-10. Qui fodit foveam, in ipsam incidet, et qui dissipat sepem, mordebit eum serpens; qui subtrahit lapides, dolebit in eis. Scindens ligna, periclitabitur in eis. Si exciderit ferrum, et ipse faciem turbavit. Et fortitudo confirmabit, et abundantia fortis sapientia (65).

Qui clam subdoleque fraudem neclunt ac perniciem struunt proximis, quo nec opinantes incautique in magnas ærumnarum voragines obripiantur, eos nunc sapiens Ecclesiastes deterrere nititur, ne quid tale unquam vel moliantur vel faciant; quippe qui in eas ipsas angustias merito casuri sint, in quas alios compulerint, et eorum omnium, quæ aggressi fuerint, poenas daturi: quemadmodum et David propheta ait: « Lacum aperuit, ei effodit eum; et incidet in foveam quam fecit. Convertetur labor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet⁶⁴. » Nam hoc ipsum illa significant: « Qui dissipat sepem, mordebit eum serpens; » qui sepem scilicet dissipat non in proximi commoda, sed ad expeditum facilemque furum introitum. Serpens enim, 242 inquit, hunc mordebit, qui nempe damnum perniciemque proximo infert: inde tentatio existet veneni plena, quæ ipsum tanquam serpens invadit atque mordebit. Et « qui subtrahit lapides, » eos scilicet, qui ad insidiatores prohibendos aggesti sint, in quos illi offendentes aditum sibi ad insidias interclusum reperissent, hunc dolore affectum iri dicit, id est vehementer laboraturum.

Idem vero, cum similia sint, illa quoque ostendunt: « Scindens ligna periclitabitur in eis: si exciderit ferrum, et ipse; » nam qui scindit cæditque ligna, non ut exquistorum edulium aliquid coquat ad hospites humaniter accipiendos, sed ut exstinctas antea curas et pravæ cogitationes accendat, huic quandoque contingat, ut ferro prolapso, id est mente mala in perniciosum sermonem effusa, ipse potius periculum in his inveniat: quæ et milles contigisse nos quoque scimus, malo consilio in ipsius auctores converso, et omnem in

⁶⁴ Psal. vii, 16.

(64) Isaïæ verba (Lvi, 3) præ oculis habuisse Noster mihi videtur, ubi ille ait: « Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum; quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum; dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filabus: nomen

X.

Ὁ δρύσσων βόθρον ἐν αὐτῷ ἐμπεσέται, καὶ καθαιρούντα φραγμὸν δήξεται αὐτὸν ὄφις. Ἐξάρων λίθους διαπονηθήσεται ἐν αὐτοῖς. Σχιζὼ ξύλα κινδυνεύσει ἐν αὐτοῖς· ἔαρ ἐπείσῃ τὸ σιδήριον, καὶ αὐτὸς πρόσωπον ἐτάσσει καὶ δυνάμεις δυνάμωσει· καὶ περισσεΐα τοῦ ἀνθρώπου σοφία.

Τοὺς κεκρυμμένως καὶ λαθρανόντως κατεσκευασμένους καὶ βαψφδούντας τὰ πρὸς ἐπιβουλὴν καὶ διαφθορὰν τῶν πλησίων, δι' ὧν ἀσυμφανῶς καὶ ἀκρίτως περιπίπτουσιν εἰς βάραθρα βιωτικῶν συμφορῶν, ἀσφαλίζεται νῦν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής πρὸς μηδέποτε τοιοῦτόν τι μελετᾶν καὶ ποιῆναι· ἐπὶ πάντως ἐν τοῖς αὐτοῖς χαλεποῖς, τοῖς παρ' αὐτὸν καττυθεῖσιν, ἐνδίκως πεσοῦντας, καὶ τῶν ἰδίων χειρημάτων τὴν δίχτην εὐρήσοντας, καθὼς ἐρεῖ ὁ Δαβὶδ ὁ προφήτης· « Λάκκον ὥρυξε καὶ ἀπέπεσε αὐτόν· καὶ ἐμπεσέται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο· Ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ δίκαια αὐτοῦ καταβήσονται. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ « καθαιρούντα φραγμὸν δήξεται αὐτὸν ὄφις. » Καθαίρουντα φραγμὸν οὐχὶ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίου, ἀλλὰ πρὸς ἐμπεδιστον καὶ ραδίαν εἰσοδὸν τῶν κλειπτῶν. Ὅφεις γὰρ δήξεται, φησί, τοιοῦτον, δηλονότι τὸν βλαπτικὰ καὶ φθαρτικὰ δρώντα τοῦ πέλας· ἐν τῶν ἀναφυήσεται καὶ κατατρίψεται καὶ δάξεται τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πειρασμὸς τοῦ βόθρου. Καὶ, « Τὸν ἐξάρων λίθους, » κωλυτικούς δηλονότι τῶν ἐπιβουλήων, τοῖς ἐμελλόν ἐκείνοι προσκόπτοντες ἀπρακτῶς ἐπιβουλὴν ἔχειν, διαπονηθήσεσθαι, τουτέστι πρὸς ἐπιβουλὴν φησί.

Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο δηλοῖ παραπλήσιον ὃν εἶπεν ὁ Σχιζὼν ξύλα κινδυνεύσει ἐν αὐτοῖς· ἐν ἑκείνῳ τὸ σιδήριον, καὶ αὐτός· ὁ γὰρ σχιζὼν ξύλα διαίρων, οὐχ ἵνα προσεψήσῃ τι τῶν προσφώνων δόμων, εἰς φιλοφροσύνην καὶ δεξιῶσιν τῶν ἐπιβουλήων, ἀλλ' εἰς ἐκκαυσιν τῶν ἐσθεσμένων τῶν θυμημάτων καὶ λογισμῶν τῆς κακίας, ἔστιν ὁ σιδηρεῖοι διολισθήσαντος, ἥτοι τῆς κακοβουλίας πρὸς ἀσύμφορον λόγον, αὐτὸς μᾶλλον ἢ τοῖς εὐρήσει τὸν κίνδυνον· ὁ καὶ σύμβάντα μὲν καὶ ἡμεῖς ἴσμεν, στραφείσης τῆς πονηροῦς

scmpiternum dabo eis, quod non peribit. » Hæc tamen Forerius de eunuchis evangelicis potissimum prædicta esse, non immerito existimavit.

(65) Sed apud LXX leges.... καὶ περισσεΐα τοῦ ἀνθρώπου σοφία· quam tamen veram lectorem esse negat Urusius.

κατὰ τῶν γεννητῶρων αὐτῆς, καὶ τὴν πανωλεθρίαν αὐτοῖς προξενήσας· ὡς ἐδρίσκεισθαι τὸν σχίζοντα τὰ ξύλα μάτην ταράττοντα τὸ ἐπιβουλευόμενον πρόσωπον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὰς δυνάμεις· αὐτοῦ δυναμεύοντα κατὰ τὸ μᾶλλον, ἤγουν ἀσφαλίστερον αὐτὸν ποιοῦντα διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐπιβουλὴν πείρας· ἔτε δὴ καὶ περισσεῖαν σοφίας, ἤγουν ἐπιστήμην καὶ δι' ἀγωνιστὴν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ἀνδρείᾳ σαφῶς προσλαβόμενον.

Τὴν ἴσῃν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ἐκδοχὴν ἐξείληφώς τις καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον, οὐχ ἁμαρτήσῃ τῆς ἀληθείας. Ὁ γὰρ Ἰουδαϊκᾷς κεκινημένος ἰταμότῃσι καὶ πονηροβουλαίαις, ἢ τισιν αἵρετικαῖς καὶ κακοδόξοις ὑπολήψεσι παρατεθιγμένῃν ἔχων τὴν γλῶτταν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν τοῦ νόμου φραγμὸν καθαιρῶν καὶ τὸν πύργον τῆς ἀληθείας ταῖς ἐτεροδιδασκαλίαις καὶ παρερμηνείαις καὶ χαμπύλαις καὶ διεισπραμέναις διασαφῆσεσιν, εὐρίσκει τὸν ὄφιν τὸν σχολῶν, δηλαδὴ τὸν ἀρχέκακον διάβολον, ταῖς ἰδίαις ἔξῃσιν αὐτὸν ἀναλίσκοντα καὶ συνωθοῦντα πρὸς τὸν βόθρον τῆς ἀπώλειας. Ἔτι δὲ καὶ ἄλλων ἑκαστον παραδειγμάτων τῆς αὐτῆς θεωρίας ἐχόμενον, καὶ τούτου χάριν ὑπάρχον εὐληπτον πᾶσι τοῖς βουλομένοις, ὡς μὴ δεῖσθαι κἀν τούτοις ἀνὰ μέρος τῆς προσφυοῦς παρ' ἡμῶν ἐρμηνείας, ἵνα μὴ ταυτολογούντες ἀλώμεν. Παρεμπίετοί δὲ τὰ φθάσαντα διὰ τῶν ἐπομένων.

§ XI.

Ἐὰν δάκη ὁ ὄφις ἐν οὐ ψιθυρισμῷ, καὶ οὐκ ἔσται περισσεῖα τῷ ἐπάθοντι.

Ἀναγωγικῶς ἐκδέχεσθαι χρὴ καὶ μόνον τοῦτο δηλαδὴ τὸ ρητόν. Ὅφιν γὰρ ἐνταῦθα σημαίνει, περὶ οὗ φησι Μωσῆς ὁ θεοφάντωρ, « Ὁ δὲ ὄφις φρονιμώτατος ἦν πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς »· δηλῶν τὸν ἀνθρωποκτόνον διάβολον τὸν ψιθυρίζοντα τῆς Εὐας ταῖς ἀκοαῖς, καὶ φανακίζοντα δι' αὐτῆς τὸν γεννάρχην Ἀδὰμ ἐν ταῖς ψευδέσιν ἐπαγγελίαις. Οὗτος τοίνυν ὁ ὄφις ἐστὶν δάκη· τινὸς ἀνθρώπου ψυχὴν ἐν οὐ ψιθυρισμῷ, τούτεστιν ἐν βραχείσι καὶ λεπτοτάταις καὶ ψύλλαις προσβολαῖς τῶν ἀτόπων ἐνθυμημάτων, ἀλλ' ἐν σφοδραῖς καὶ μεγάλαις καὶ διψύλλαις ἐξαπάταις τῆς πονηρίας, χαλεπὴν καὶ σφοδροτάτην αὐτῷ ποιήσει πλῆγην· ὡς μὴδὲν ὄφελος εἶναι λοιπὸν ἐτῷ ἐπάθοντι,· δηλονότι τῷ διδασκάλῳ πειρωμένῳ τὸν ἰὸν τῆς ἐκείνου κακίας αὐθις ἐξωθῆσαι, καὶ παρασχεῖν γλυκασμὸν τῇ δηχθείσῃ καὶ πλῆγείσῃ ψυχῇ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Gen. iii, 1.

(66) At Nilus hæc alio traheret : nam de periculo cum ageret, in quo ii versantur, qui alios docendo insitiunt, cum ingenio magis, quam doctrina nituntur, hæc subiecit : Καὶ ἡ παροιμία δὲ τὴ ἐπικινδύνον τοῦ πράγματος αἰνίττεται λέγουσα· « Σχίζων ξύλα κινδυνεύει ἐν αὐτοῖς, ἐὰν ἐκπέσῃ τὸ αἰτήριον. » Ὁ γὰρ διαιρῶν τῶν λόγων τὰ πράγματα, καὶ τὰ νομιζόμενα ἠνωσθαι χωρίζων τῆς συμφυΐας, καὶ ξένα πάντα ἀλλήλων δεικνύει· βουλούμενος τὰ ὄντως ἀγαθὰ τῶν νομιζομένων τοιούτων, ἐὰν μὴ πάντοθεν ἔχῃ ἡσφαλισμένον τὸν λόγον, κινδυνεύει ἐν τοῖς ἀκούουσιν, τοῦ ἐκπεσόντος τῆς ἀσφαλίας λόγου σκανδαλοῦ ἀφορμὴν τοῖς μαθητευομένοις παρέχοντος. Id est, Quantum vero in ea re periculum

eos perniciem congerente : ut qui ligna sciundit, vultum insidiatoris nequidquam turbare videatur, at vires ejus potius confirmare magis, sive ad tendendas insidias multo eum reddere valentior : quippe qui sapientiæ copiam majorem, id est scientiam et cognitionem ampliolem ausis prioribus sine dubio acquisierit (66).

Qui vero et anagoges rationem secutus in eadem hæc sententiam interpretanda duxerit, minime a veritate aberrabit. Nam qui Judaica temeritate perversisque consiliis correptus est, aut aliqua hæreticorum labe et pestiferis opinionibus linguam habet infectam, atque adeo legis sepem ac veritatis turrim alienis doctrinis et interpretationibus atque explanationibus obliquis et detortis labefactat, 243 is flexuosum offendit serpentem, malorum scilicet auctorem diabolum, qui morsibus suis ipsum perimat, et in exitialem foveam impellat. Enimvero et cætera item exempla eodem singula spectant, et cuique captu facilia sunt, ut in his interpretatione nostra opus non sit, quæ partes singulas persequatur : ne eadem iterare arguamur. His autem quæ sequuntur, jam dicta confirmat.

VERS. 11. Si momorderit serpens in non susurro, et non est amplius incantanti (67).

Dictum hoc secundum anagogen tantummodo accipiendum est. Serpentem enim eum hic designat, de quo Moyses ille theologus ait : « Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ »· homicidam diabolum demonstrans ad Eve aures insusurrantem, ac per ipsam progenitorem Adam falsis promissis decipientem. Ille igitur serpens, si cujus hominis animam « momorderit in non susurro, » id est, brevibus et exiguis levissimisque petitionibus absurdarum cogitationum, gravibus tamen et magnis atque multis nequitia fallaciis perniciosum illi ac vehementissimum inferet ictum ; nihil ut incantanti relinquatur, quo juvare possit, præceptorum nempe, qui malitiæ illius venenum rursus depellere conetur, et sauciæ percussæque animæ veritatis atque justitiæ lenimenta præbere (68).

sit, proverbium quoque dicto significatur : Qui scindit ligna, periclitabitur in illis, si exciderit ferrum. Qui enim res ratiocinando dividit, et eorum, quæ uni consentiunt, compagem dissolvit, etiam extranea invicem plane esse ostendit. Qui ex his, quæ putantur bona, vult ea quæ vere talia sint, nisi undique tutus ratiocinetur, apud auditores periculum subit, quod ratio, ubi a veritate deciderit, offensionis prætextum causam iis, qui insitiuntur. (De monast. exerc. c. 29.)

(67) Olymp. ἐὰν δὲ δάκη.

(68) Hanc Ecclesiastæ sententiam Latinus interpret vertit : Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occulte detrahunt. Velut si compa-

γὰρ φρονῶν τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ταῖς εὐθύτησιν ἰθὺνόμενον καὶ κανονιζόμενον ἔχων τὸ ἴδιον στόμα, λόγους ἐκλύζει κατὰ τὸ ἀκλόουθον ἀγαθοὺς καὶ χάριν τοῖς ἐπαλοῦσιν ἐμποιοῦντας, καὶ τῆς μὲν περιστοιχούσης αὐτοὺς ἐπαναστάσεως τῶν παθῶν ἢ τινος ἀθυμίας καὶ λύπης τοῦ ἐνδοθεν ἀνθρώπου κατακρατούσης ἐξαιρουσαν, καὶ μετοχετεύουσαν πρὸς παράκλησιν καὶ ψυχαγωγίαν καὶ θυμῆδιαν.

Ἄλλ' οἱ βάσκανον καὶ μισόκαλον ἔχοντες γνώμην, οὓς καὶ δεδήλωκε διὰ τῆς ὀνομασίας· τοῦ ἄφρονος, ὁ ἐπεισελθόντες τοῖς σοφῶς εἰσηγηθεῖσι καὶ συντεῶς λαληθεῖσι, μετὰ βαγδασιότητος τῶν παραφρόνων λόγων κινήσεως, δίκην θαλαττῶν κυμάτων συγχέουσιν αὐτοὺς καὶ καταδαπτίζουσι, καθὼς ἐμπεδοὶ κἂν τῇ βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν, φάσκων· « Σοφίαν καὶ παιδίαν ἀσεβείας ἐξουθενήσουσιν. » Ἡ μήποτε τὰ χεῖλη τοῦ ἄφρονος αὐτὸν ἐκείνον καταποντίζειν φησὶν, ἀλλ' οὐχ ἕτερον; « Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ, » φησὶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· καθάπου φησὶ καὶ τὸ λόγιον τοῦ ἀθλήτου τῆς εὐσεβείας Ἰωβ· « Ἐλέγξει σε τὸ ὄν στόμα, τὰ δὲ χεῖλη σου καταμαρτυρήσουσί σου· » τὴν ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἄφρονα γενομένην κατάκρισιν ἐπὶ τοῖς ἰδίῳι λόγοις σαφῶς αἰνιττόμενον. Καὶ εὐρηγεται πολλάκις οἱ παράφρονες λόγοι τῶν μισοκάλων ἀνθρώπων, καὶ τῶν σοφῶν τοὺς λόγους σθενύνοντες, καὶ δεικνύντες ἀνεργήτους διὰ τὴν παρείσκρισιν καὶ τὴν ἀντίρρῃσιν τῶν ἀσάφων· οὓς αἰνιττόμενος αὐδὶς ἐπήγαγε·

A talis sunt, sentit, et os habet ad recti regulam exactum ac conformatum, sermones, ut par est, bonos effundit et eam audientibus ingerentes gratiam, quæ non solum insurgentium cupiditatum impetum et desperationem ac dolorem animo infixum tollat, sed etiam in solatii et oblectationis et lætitiæ communionem partemque vocet.

At vero qui maligno sunt animo et honesti inimico, quos etiam *insipientis* appellatione designavit, iis adversati, quæ sapienter proposita, prudenterque tradita sunt, violentissimo stultorum verborum impetu, tanquam marinis fluctibus obruunt illos atque demergunt : ut in Proverbiorum quoque libro confirmat, cum ait : « Sapientiam atque doctrinam impii despicient ». Quid si labia insipientis illum ipsum demergere dicit, non alium? « Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis », inquit Dominus in Evangeliiis ; sicut quodam in loco athleta ille pietatis Jobus oraculum edidit huiusmodi : « Arguat te os tuum, et labia tua testificabuntur contra te (74) : » diserte significans contra illum ipsum insipientem in ejusdem verbis inesse condemnationem. Nec rari sunt stulti improborum hominum sermones, qui sapientium sermonibus tenebras offundant, eosque insipientium comparatione et contradictione infirmant atque elevent; quos ut indicaret, adjecit rursum :

§ XIII.

Ἀρχὴ λόγων στόματος αὐτοῦ ἀφροσύνη· καὶ ἐσχάτη στόματος αὐτοῦ περιφέρεια πονηρὰ· καὶ ὁ ἄφρων πληθυνεὶ λόγους.

Διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ καὶ τῶν ἐσχάτως παρὰ τοῦ ἄφρονος λεγομένων πᾶσαν τὴν τῶν λόγων αὐτοῦ προφορὰν ἐνδιαβάλλων καὶ κατασκώπτων, καθὼς καὶ ὁ προφῆτης Ἰερεμίας τοῖς τοιοῦτοις παραινεττόμενος οὕτω φησὶ· « Μεμάθηκεν ἡ γλῶσσα αὐτῶν λαλεῖν ψεῦδη, ἠδίκησαν, καὶ οὐ διετίπον ἐπιστρέφαι. » « Βοῆς τιρώσκουσα ἡ γλῶσσα αὐτῶν, δόλια τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν, τῷ πλησίον λαλεῖ εἰρηνικά, καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν ἐχθράν. » Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ Δαβὶδ ὁ προφῆτης ἐμπεδοὶ φάσκων· « Ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἑλαίου, καὶ αὐτοὶ εἰσι βολίδες. » Καὶ τὸ δὲ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παραφρόνας φθειγγόμενοι καὶ παραλόγως λαλοῦντες οὐκ ἴσασιν ὡς εἰς κατάγνωσιν καὶ κατάκρισιν ἰδίαν ἀποφθέγονται καὶ λαλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο πληθυνοῦσιν αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους· τοῦτο γὰρ ἡνέφατο φήσας· « Καὶ ὁ ἄφρων πληθυνεὶ λόγους. » Οὐ γὰρ ἤκουσε τῆς παραινήσεως τοῦ λαλοῦντος· « Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν. »

Εἰσηγγεῖται τοίνυν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, καὶ κατασφαλίζεται πάντα τοὺς ἐπαλοῦντας, μὴ τὸ

C VERS. 13. *Initium verborum oris ejus insipientia, et novissimum oris ejus circumactio pessima. Et stultus multiplicat verba (75).*

Iis nempe, quæ insipienti in sermonis exordio atque in fine loquitur, universam orationis ejus summam perstringens ac notans, quemadmodum et propheta Jeremias homines ejusmodi designans sic ait : « Didicit lingua eorum loqui mendacia, inique egerunt, et non intermiserunt, » ut converterentur. — « Sagitta vulnerans lingua eorum, dolosa verba in ore eorum, proximo loquitur pacifica, et in se habet inimicitiam ». Id vero ipsum et David propheta confirmat, cum ait . « Molliti sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt jacula (76). Illud vero gravius, quod temere garrientes et absurda blaterantes non intelligunt, se in reprehensionem et condemnationem suam garrere ac blaterare, itaque verba sua multiplicant. Nam hoc indicavit, cum dixit . « Et stultus multiplicat verba. » Neque enim admonitionem percepit ejus, qui ait : « In multiloquio non effugies peccatum ».

Præscribit igitur sapiens Ecclesiastes, omnibusque auditoribus auctor est, ne os habeant præceps,

⁷⁵ Prov. i, 7. ⁷⁶ Matth. xii, 37. ⁷⁷ Jerem. iv, 5. ⁷⁸ Ibid. 8. ⁷⁹ Prov. x, 19.

(74) Job xv, 6. Sed apud LXX leges, Ἐλέγξει σε τὸ ὄν στόμα, καὶ μὴ ἐγώ, τὰ δὲ χεῖλη.....
(75) Olymip. καὶ ἐσχάτη αὐτοῦ.....

(76) Psal. liv, 22, verum LXX habent οἱ λόγοι αὐτοῦ.

neve verba proferant insipientia, ac ne improbis et nimium crebris sermonibus se dementia laborare demonstrent: sed ut et ostium circumstantiæ labiis ponant et ori custodiam¹, quemadmodum David vates sibi a D-o universi precabatur. At deinde Ecclesia tunc:

VERS. 13. *Ignoravit enim homo quid sit, quod factum est, et quid quod futurum est, quia post eum quis annuntiabit ei? Labor stultorum affliget eum, qui nescit ire in civitatem* (77).

Magnæ varæque utilitatis monita sapiens Ecclesiastes auditoribus proponit. Arbitror enim, vel potius aperte intelligo atque contendo, illum hoc loco designare impudentissimos superbissimosque Impiarum sectarum duces, et insolentiam eorum atque jactantiam deprimere, evertere, perterrere: ipsum nempe insolentissimum Eunomium ejusque præclarum deductorem Aetium nomen suum mentionem (78), atque frugis ejusmodi **247** homines, qui eo usque amentia etque impietatis processerunt, ut dicere auderent, se Dei essentiam competentem habere, quæ et naturali intelligentiæ et theologicis doctrinis impervia et arcana habetur ac prædicatur, unaque omnibus omnino incomprehensibilis est. Nam et Ignorat, inquit, homo quid sit quod factum est, et quid quod futurum est. Nimirum Eunomius essentia suæ rationem non agnovit; nec assecutus est, quo pacto quatuor simplicia elementa, contraria invicem et pugnancia, ad humanæ naturæ atque ad cæterorum animantium substantiæ constitutionem coierint atque consenserint: multoque magis ignoravit, quid postea futurum sit; id est quomodo anima sejuncta a corpore ac divisa, secum ipsa maneat usque ad communem omnium resurrectionem, cum iterum in altero Christi adventu glorioso, ex Dei decreto, illud assumet; itaque cum nec quod olim factum est, nec quod futurum sit cognosceret, tantam ad amentiam furoremque pervenit, ut per summam impudentiam diceret, etiam incomprehensibilis Dei essentiam sibi cognitam esse. Hunc (79) igitur, **248** ut

¹ Psal. cxi, 3.

(77) At LXX habent.... τίς ἀναγγελεῖ αὐτῷ.... Olymp... κακώσει αὐτούς· οὐκ ἔγνω τοῦ.... Nos autem (in Proleg. ad psal.) codicis Alexandrini lectionem affert hujusmodi, Μόθος τοῦ ἀποστόλου· σκοτώσει αὐτόν. Addit deinde: « Pro σκοτώσει obscurabit legendum κακώσει fatigabit, ut recte habet Ald. et Comp. et convenit cum Hebr.; sed librarius ille Alexandrinus oscitanter ex præcedente voce repetiit litteram C et dein pro Π legit T. »

(78) Aetium vocat Noster ψευδόνουμον, ut inscientiam et stuporem heretici hominis notet, qui veritatem errori non prætulit, et Ariariorum commenta novorum portentorum adjectione cuculavit. Est enim ἀετὶς Græcis aquila, unde ille Ἀέτιος dictus. Quo sane nomine indignus fuit, cum excellens quædam mentis vis, et præclara ingenii laus appellatione illa designari soleat. Nam ideoque Aquila tanquam insigne data est Joanni apostolo, qui divina tractare pro dignitate potuit, et Theologus

σὺν τῷ πρῶτῳ ἔχειν, μηδὲ λόγους ἀσυνέτους προφέρειν, μηδὲ τι γὰρ μὴ ἐν τῷ πανηγυριᾷ καὶ τῷ λαοῦ ἐκτείναν παραφροσύνην ἔχον· ἀλλὰ τὸ ἴδιον περιωχῆς τοῦ ἐν τοῖς χειρὶ καὶ στόματι φιλῶν, ὡς προσήχεται Δαβὶδ ὁ ὑμνογράφος τοῦ ἐν ἐπὶ πάντων Θεοῦ. Εἰς τὴν οὖν ἑκκλησίαν:

§ XIV.

Οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος τί τὸ γινόμενον, καὶ τί τὸ ἐσόμενον, ἐπὶ οὗτοι τίς ἐπαγγελεῖσιν τῷ; μέθος τῶν ἀποστόλων κακώσει αὐτόν, ὡς οὐκ ἔγνω τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν.

Μεγίστης καὶ ποικίλης ὠφελείας εἰσηγήσεις προτίθηται τοῖς ἐκπίουσιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής. Ὁ γὰρ νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ σαφέως οὐδὲ καὶ διατείνοντα τοὺς ἀλαζόνες καὶ μεγαλαύχους καὶ μεγαλοφρονῶντας τῶν δυσσεβῶν αἰρεσιάρχων ἀνέντισθαι, καὶ ταπεινῶν καὶ καταβάλλειν καὶ ταπεινῶν τὸ πρὸς φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην· ὁ γὰρ οὗτος περὶ τὸν ἐκνομώτατον Εὐνόμιον καὶ τὸν ψευδόνουμον Ἀέτιον τὸν τοῦτου μυσταγωγὸν, καὶ τοὺς παραπαισίων, οἱ πρὸς τοσαύτην ὑπερβολὴν ἔλασσαν παραπληξίας καὶ δυσσεβείας, ὡς εἰπεῖν τοῖς μῦθοι καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ διαγινώσκειν, τὴν καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐννοίαις καὶ ταῖς θεολογικαῖς εἰσηγήσεσιν ἀρυσκομένην καὶ κρυπτομένην ἀνεξιχνίαστον καὶ παντελῶς ἀκατάληπτον, καὶ μόνην ἔντατι οὐσίαν ἀπερινόητον. « Οὐκ ἔγνω » γὰρ, φησὶν, « ὁ ἄνθρωπος τί τὸ γινόμενον καὶ τί τὸ ἐσόμενον. » Ὁ διαγινώσκων γὰρ ὁ Εὐνόμιος τῆς ἰδίας οὐσίας τὸν λόγον, μηδὲ κατελθόντως, πῶς ἐγένετο τῶν τεσσάρων στοιχείων ἡ συνθήκη καὶ συμφωνία τῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις καὶ πολεμίων πρὸς οὐσίαν τῆς ὁμοιωμένης φύσεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων ζώων ἀντιθέτου ὑπάρξεως, μηδὲ τι πολλὸν μᾶλλον τὸ ἐσόμενον αὐτῷ τούτῳ πῶς ἡ ψυχὴ διαστᾶ καὶ διαιρεθεῖσα τῷ σώματι μένει καθ' αὐτὴν μέχρι τῆς κοινῆς καθολικῆς ἀναστάσεως, ὅπως τῷ Θεῷ προσέξῃ πάλιν ἀπολύφεται τοῦτο κατὰ τὴν ἔνδοξον καὶ ἑταίρον τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν· μήτε τοίνυν τὸ γινόμενον γινώσκων, μήτε μὴ τὸ ἐσόμενον, τοσαύτην ἔλασεν ἀποπληξίαν καὶ λύπην, ὡς ὁ ὑπερβαλλούσης ἀλαζονείας φάνηαι καὶ τὴν οὐσίαν

dicere meruit. Quin erat in proverbio Ἀέτιον ἔπαυτο διδάσκει. Si quis peritiores se docere cupiat, ut leges apud Suidam.

Habuit autem Aetius pro notario aut secretario Eunomium: quem et hæresin secuti docuit; ut mystagogus jure illi fuisse dicatur, quod nempe, tanquam qui hospites per urbem legendi causa deducit, errores illi suos et peritiores monstraverit.

(79) Multis plane modis amentem hunc Eusebiarum exagitarunt veteres Patres, Basilium imprimis. Ille vesano homini gloriantur nihil sit aliud, quam Dei virtute ignotum, nihil abditum esse, epistolam etiam scripsit, in qua plures de formica quæstiones proposuit, ut eodem scilicet, quo Noster utitur, argumento superbiam ejus furoremque retinuerit. Οὐχ οὖν, inquit, ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἰδησίαν κατελθόντως ἐκτείναν, πῶς ἔχει φύσις, ἐκφυλάσσεται καὶ τίς ἡ τοῦ μέλλοντος φύσις, εἴπωμεν· εἰ περὶ οὐρανίου

ἀπειροσήτου Θεοῦ διαγινώσκειν. Τοῦτον οὖν, ὡς ἂν ἐφθην εἰπὼν, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν προφητικοὺς ὁμῶς διαδιδάσκας ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, κατασπᾶ τῆς μεγαλουργίας καὶ τῆς μεγαλοβρῆμοσύνης, καὶ καταβιδάζει πρὸς τὴν σύμμετρον τοῖς ἀνθρώποις πατείνωσιν· ἵνα μὴδὲν τοιοῦτον ἐννοῶσιν ἢ λέγωσιν, ἀλλὰ γινώσκωσιν ἀσφαλῶς καὶ βοῶσι μετὰ τοῦ χρυσόστομου Παύλου, Νῦν γινώσκω ἃ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ γινώσσομαι ἃ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν πεπλασμένως καὶ κενωπρεπῶς παρεισάγειν, ὡς τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ μὴδὲν τοιοῦτον ὑπειληφότος. Εἰ γὰρ μὴ τοῖς τοιοῦτοις προσώποις τὸ παρὸν βῆτον ἀποκληρώσομεν καθ' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν, παρέλκον ἂν εὐρεθεῖη καὶ περιττόν. Καὶ γὰρ φησιν, « Οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος τί τὸ γενόμενον καὶ τί τὸ ἐσόμενον. » Καὶ μὴν ἐγνώκαμεν ἄνθρωποι πάντες σχεδόν, ὡς ὑπὸ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ τεχνουργοῦ γέγονε τὸ οὐράνιον εὖρος καὶ τὸ βάρος τῆς γῆς παραχθὲν ἐξ οὐκ ὄντων ἀπηρωφῆθαι μόνῳ τῷ παντοδυνάμῳ βουλήματι τοῦ ποιήσαντος, καὶ ἄβυσσος καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀστέρων ὅμοις καὶ πάντων ἄλλων ζώων σαφῶς ὁ κατάλογος. Ἰσμεν δὲ καὶ τὸ ἐσόμενον, ἀπὸ τῶν θεοπρονεύστων Γραφῶν διδασκόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες διὰ πίστεως, ὡς ἀλλαγῆσονται μὲν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πρὸς κρείττονα μεταστοιχειωθήσονται λήξιν. Πῶς οὖν « οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος τί τὸ γενόμενον, καὶ τί τὸ ἐσόμενον, ὅτι ὀπίσω αὐτοῦ τις ἐπαγγελεῖ αὐτῷ; » Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὰ γενόμενα καὶ τὰ ἐσόμενα διὰ τῶν θείων ὑποφητῶν ἐδιδάχθημεν καὶ γινώσκομεν. Ἀλλ' εὐδὴλον, ὡς τὴν ὑπερφάναν καὶ βλάσφημον οἰήσιν, καὶ δυσσεβεστάτην μεγαλοβρῆμοσύνην τῶν εἰρημένων, καὶ τῶν παραπλησίων αὐτοῖς αἰρεσιαρχῶν παραινετόμενος, πρὸς τὴν σύμμετρον

modo aiebam, et sectatores ejus sapiens Ecclesiastes oculis prophetici intuitus, a superbia et jactantia revocat, atque ad eam, quæ homines decet, animi demissionem deducit: ut nihil tale cogitent aut loquantur, sed certo cognoscant, et cum aureo illo Pauli ore clament: Nunc cognosco « in speculo et in ænigmate; tum vero cognoscam facie ad faciem (80). »

Nec quispiam putet, sententiam hujusmodi conflictam a me ac citra decorum inductam, quasi Ecclesiastes nihil tale fuerit suspicatus. Nisi enim dictum istud ex ea, quam diximus, causa personis illis assignemus, ascitum extrinsecus ac supervacaneum videatur. Etenim ait: « Ignorat homo quid sit quod factum est, et quid quod futurum est. » Atqui omnes fere homines novimus, totum, quantum patet, cælum a summo omnium auctore atque artifice conditum esse, ipsamque telluris molem ex iis, quæ non erant, eductam, uno Conditoris omnipotentis consilio esse suspensam; ac simul abyssos et montes et valles, et solem item ac lunam et omne astrorum agmen, nec minus cætera omnia animantia eodem modo exstitisse. Scimus porro et futurum, divinis Litteris edocui, ac per fidem tenemus, cælum quidem et terram, quæque in his sunt, mutatum iri, ac meliorem in statum transituram. Quomodo igitur « ignorat homo quid sit quod factum est, et quid quod futurum est, quia post eum quis annuntiabit ei? » Ecce enim et quæ facta sunt, et quæ futura sunt, a divinis verbis edocui didicimus. At manifestum est, sic eum superbam ac maledicam opinionem et impietatis plenam jactantiam in his, quos diximus, atque in similibus sectarum ducibus perstringere, ut ad

II Petr. iii, 12, 13.

καὶ ἀσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ· εἰ ὁστέοις τὸ σῶμα διεληφται· εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις τὰς ἀρμυρίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἢ τῶν νεύρων περικρατεῖται φύσις· εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ἐμυελὸς συμπαρατείνεται· εἰ ἡ περιοχὴ τοῦ νεύρου ὁμῶς ὁμῶς τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδοῦσαι δύναμιν· εἰ ἐστὶν ἐν αὐτῷ τὸ ἥπαρ καὶ τὸ χοληδόχον ἄγγιον, ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροὶ τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι καὶ φλέβες, ὁμῶς καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλὸν ἐστίν, ἢ τετριγύεται μονώφυλον ἐστίν, ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βίῳ τὸν χρόνον, καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γενήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ κοῦσκεται τὸ τικτόμενον καὶ πῶς οὕτως περὶ πάντας τοὺς μύμηκας, οὕτως ὑπόπερτοι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἶναι, οἱ δὲ διαίρειν δύνανται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἐπικουράζων, τέως τὴν τοῦ μύμηκος φύσιν εἰπάτω· εἰθ' οὕτως φυσιολογεῖται τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν· εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύμηκος οὕτω περιέλαβας τῇ γνῶσει τὴν φύσιν, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλουργεῖς φαντάζεσθαι; Id est, Ilaque qui se existentiæ scientiam esse assecutum gloriatur, exponat nobis, quomodo quod minimum est eorum, quæ in lucem prodierunt, vitam habeat, et quæ sur-

mica natura sit, dicat: Num spiritum et anhelum vita ejus contineatur; num corpus habeat compactum ossibus; nervisne ac juncturis compages explicet; an musculorum et glandularum complexum nervorum natura conserretur; an a sincipite per dorsales vertebrae ad caudam usque medulla producat; utrum ex nervosæ pelliculæ complexione motis membris sit progrediendi facultas; num habeat hepar, num sub jecore sit flavæ bilis folliculus; utrum renes habeat, et cor, et arterias, et venas, et membranas, et sepimenta; nudane sit an crinita; unguemne unum an plures in pedibus habeat; quandiu vivat, et quæ sit illi propagandæ sobolis ratio; sin minus, quoluplex ab ea fetus in utero gestatur; et quomodo nec pedestres omnes sint formicæ, nec alatæ omnes, sed aliæ humi repant, aliæ vero per aera volitent. Dicat igitur formicarum nobis naturam, qui eorum, quæ in natura sunt, scientiam cum fastu se prædicat assecutum. atque ita demum de potentia illa omnium intellectum superante disputet. Si vero scientia minutissimæ formicæ naturam nondum tenes; quomodo incomprehensibilem Dei potentiam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris? (Epist. 16.)

(80) I Cor. xiii, 12. Sed in vulgatis leges, Δι' ἐσώπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

eam, quæ homines decet, modestiam animique demissionem revocet, ut ante dixi.

249 Nam hoc iis etiam ostendit, quæ proxime sequuntur. Ait enim: « Labor stultorum affliget eum qui nescit ire in civitatem. » Excellebat enim et plane exitum nacti ingenium, labore multo et contumelione assidua illud ii de quibus loquimur, effecerunt. ut per eos conatus tantasque curas perniciem sibi pararent, vitamque æternam amitterent. Neque enim noverunt quo pacto ad supernam civitatem eundem esset, spiritalem scilicet Jerusalem Petri et Pauli parentem (81), et cæterorum, qui parem cum illis vivendi rationem studiose inierunt: sed fastu atque ostentatione arbitrati et jactare ausi, quæ supra naturam atque ultra omnem hominum captum sunt, se dignoscere, ob falsas sententias et perversas opiniones regno exclusi exciderunt. Addit deinde sapiens Ecclesiastes:

Vras. 16, 17. Væ tibi, civitas, cujus rex tuus junior, et principes tui mane comedunt. Beata tu, terra, cujus rex tuus filius liberi, et principes tui ad tempus comedunt in fortitudine, et non confundentur (82).

Obvium ipsorum verborum sensum explicantes dicimus, regem juniorem hoc loco minime eum qui vitæ tempore atque ætatis flore juvenis sit, necessario juniorem esse appellatum. Multi enim sæpe inventi sunt natura juniores atque ætate florentes, qui prudentia essent ac maturitate seniles, et cum inculpata vita longævum consilium rerumque gerendarum scientiam conjungerent: ut Daniel, ut Jeremias, ut David, ut Salomon, qui et solus extremis temporibus in ea quæ nefas prolapsus est. Atque id in aliis libris idem ipse sapientissimus Salomon ostendit inquitens: « Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorum numero **250** computata: canities autem est prudentia in hominibus, et ætas senectutis vita immaculata (83). »

Non igitur omnino vigentem ætate ac juvenescentem « regem juniorem » hic appellat, sed qui juvenilibus corporis cupiditatibus serviat, ac turpes et abominandas voluptates sibi imperitantes ferat, mancipii more ab dominante peccato in omne flagitium pertractus, vel si ætatem habent provecctam ac senescentem, et canitiem jam et in capite et in mento præferat. Hujusmodi utique homini, qui corruptelarum illecebris deditus sit, si regnum ad-

ἀνθρώποις ἀνακλιέται μετρίως καὶ ταπεινῶς, ὡς ἐφθην εἰπών.

Τοῦτο γὰρ θελεῖ καὶ δεῖ τῶν ἀρέσκει ἐκείνου φησὶ γὰρ, « Μόχθος τῶν ἀφρόνων κακῶς εἶναι, ὅς οὐκ ἔγνω τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν. » Μήτις γὰρ θεῖον πετηράμενοι τὸν νοῦν, διὰ τοῦτο μὴ καὶ πόλιν καὶ φιλοπονεῖν. ὁπερ ὧν ὁ λόγος, ἐκ τῆς κατὰ αὐτῶν καὶ στέργειν τῆς αἰωνίου ζωῆς, τοιαύτου μόχθου καὶ τῆς τοσαύτης ἐσθῆτος μάλιστα γὰρ ἔγνωσαν πῶς δεῖ πορευθῆναι πρὸς τὴν πόλιν, δηλονότι τὴν νοετὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν μητέρα Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν παρακλήσεως ἐκκεκῆν καὶ πολιτεύεσθαι σπουδαζάντων. ἀλλ' ἡ ἐκ κόμπου τῆς ἰδίας ἀλαζονείας οἱ τὰ μετέωρα καὶ ὁπερ τὴν φύσιν καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην κατὰ διαγινώσκουσιν οὐκ ἔγνωσαν καὶ μεγαλαυχήσαντες, ἐκ τῆς βασιλείας ἐναπαυέσθαι, διὰ τῶν ψευδῶν λόγων καὶ κακοδόξων δοξῶν. Εἰς τὰ φησιν ὁ σὺς ἰσχυριστοῦς.

§ XV.

Οὐαὶ σοι, πόλις, ἥς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερος καὶ οἱ ἀρχόντες σου ἐν πρώτῃ ἐσθίουσι. Μακάρι γὰρ, σὺ, ἥς ὁ βασιλεὺς σου υἱὸς ἐλευθέρων, καὶ ἀρχόντες σου πρὸς καιρὸν φέρονται ἐν ἐπιτηδεύματι καὶ οὐκ αἰσχυνοῦνται.

Τὴν μὲν κατὰ τὴν γράμματα καὶ πρόχειρην εἰς διαταφούντας φασιν, ὡς βασιλεὺς νεώτερον νεώτερον χρονικῶ διαστήματι καὶ τῇ καθ' ἑλικίαν ἀκμαίαν καὶ νέον πεφυκῆτα, νεώτερον προσηγορεύουσιν ἐξ ἡλικίας πολλοὶ γὰρ πολλάκις εὐρηγνται νεώτεροι: κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλικίαν ἀκμαζόντες, καὶ γηραιὸν ἔχον φρόνημα καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ πρεσβυτικὴν ἡλικίαν καὶ πολιτεῖαν καὶ ζωὴν ἀκατάγνωστον. ὡς ὁ Δαυὶδ, ὡς ὁ Τερεμίας, ὡς ὁ Δαβὶδ, ὡς ὁ Σολομὼν. ἔκ μόνως ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς πρὸς ἃ μὴ θέμις ὡς ὠλισθε. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν ἄλλοις αὐτοῦ τοῖς οὗτοι αὐτοῖς ὁ σοφώτατος Σολομὼν φάσκειν, εἰς τὴν τιμίαν, οὐ τὸ πολυχρόνιον, οὐδὲ ἀριθμῶ τῶν ἐτη τρηταί. πολὺ δὲ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἡλικία γήρως, ἀκηλίδωτος βίος.

Οὐ τοίνυν ἐξάπαντος τὸν καθ' ἑλικίαν ἀκμαίαν καὶ νέον πεφυκῆτα, « βασιλεὺς νεώτερος » εἶναι φησὶ ἀλλὰ τὸν ταῖς νεωτερικαῖς ἐπαναστάσεσι τοῦ ἔθνους τῆς σαρκὸς καὶ ταῖς κιναιδοῖς καὶ βδελυγμῶναις δεδουλωμένον καὶ καθυπεταγμένον, καὶ τὴν ἀνδραπόδου πρὸς πᾶσαν κακοπραγίαν οὐκ ἔχοντα δασποίνης ἀμαρτίας ἐλκόμενον, καὶ γεροντικὴν τὴν ἑλικίαν καὶ τὸν χρόνον πρεσβυτικὸν καὶ πρεσβυτικὸν ταῖς ὁρεῖσι τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς γενεῆς.

constitui, aut sacerdotium novum fieri prout unum altare et unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit. » (Epist. 40.)

(82) At LXX habent..... Καὶ οἱ ἀρχόντες σου πρῶτῃ ἐσθίουσι. Μακάρια σὺ, γῆ, ἥ ὁ βασιλεὺς σου υἱὸς ἐλευθέρων..... Συμμ. καὶ οἱ ἀρχόντες σου, γῆ.....

(83) Sap. 19, 8. Apud LXX leges..... Πολὺ δὲ ἐστὶν φρόνησις ἀνθρώποις, καὶ ἡλικία γήρως καὶ ἀκηλίδωτος.

(81) Mentionem Petri et Pauli cur hoc loco iniecit No-ter putetur, nisi ut indicaret, quibuscum sentire, quos sequi debeamus, quicumque æterni ævi felicitate potiri cupimus? Omnes nimirum, qui hæresin amplexi sunt, de via decesserunt, et, apostolorum vestigiis relictis, procul a cœlesti, quam illi tenere, civitate aberrarunt. Nam, ut olim Cyprianus scripsit ad plebem suam, « Deus unus est, et Christus unus, et una Ecclesia, et cathedra una » et petram Domini voce fundata. Aliud altare

φαινόμενος. Τοῦ τοιούτου γὰρ βασιλεύειν λαχόντος, A ministrandum obligerit, vñ civitati atque civibus, καὶ ταῖς ἡδουπαθείαις σχολάζοντος, καὶ τῇ πόλει καὶ τοῖς πολλοῖς, ὧν αὐτὸς λέλοχε βασιλεύειν. in quos ille imperium nactus sit (84).

Ἀναγκαιωτέραν δὲ βουλευθέντες ἀποδοῦναι καὶ φάναι τὴν ἐκδοχὴν, φαίμεν ἄν, ὡς παραληφθήσεται μὲν ὁ νοῦς βασιλεὺς· ἅτε δὴ προκαθεζόμενος καὶ κατάρχων τῶν ἄλλων δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ πάσης τῆς φύσεως. Πόλις γε μὴν αὐτῇ δῆπουθεν ἡ ψυχὴ, ἥς δυνάμεις ἐστὶν ὁ νοῦς ἡγεμονικωτέρα καὶ πρωτεύουσα καὶ κατάρχουσα τῶν ἄλλων πασῶν. Ἐν οὖν διὰ τίνος ἀπροσεξίας καὶ ῥαθυμίας τῶν ἐνθυμητέρων καὶ φωτισιδετέρων ἐφέσεων καὶ προσνεύσεων τύχεσθαι κατοκλάσας, ἀπολέσει τὴν λευκότητα καὶ καθαρότητα τῆς φυσικῆς ἀπαθείας καὶ καταστάσεως ἀγιοπρεποῦς· εὐρίσκεται τὸν τρόπον τινὰ νεώτερος, καὶ τῆς πρεσβυτικῆς ὀνομασίας ἀνάξιος, ἅτε δὴ νεωτερικὰς ἀσωταίας καὶ τρυφαίας γενόμενος ἐκδοτος, καὶ νεωτερικοῖς ῥεμβασιμοῖς ἡτιμωμένος ἀποφραθεὶς. Τῇ πόλει τοίνυν ἥτοι τῇ ψυχῇ τοῦ ποιῶσθαι νεωτερικῶς παραληφθέντος ζῆν βασιλέως τὸ οὐαὶ προσεφώνησεν ὁ σοφὸς· Ἐκκλησιαστής, ὡς οὐκ ἐχούσῃ τὸν διυθύνοντα καὶ διέποντα μεγαλοπρεπῶς καὶ βασιλικῶς. Ἀρχοντάς γε μὴν ὀνομάζειν κατὰ τὴν ἀκόλουθον οἰητέον τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς λογικῆς ψυχῆς, αἱ τοῦ βασιλέως ἀπρακτοῦντος πρὸς τὰ κρείττω καὶ φωτισιδῇ καὶ θεοσιδέστερα, καὶ καταδουλωθέντος· καὶ σχολάζοντος τοῖς ὁσιμφορίοις καὶ χείροσι, σύμφωνον ἐπιδείκνυνται τὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα ῥοπήν, ἀκαίρως ἐμπιπλάμενοι τῶν ἐμπαθῶν ἐνθυμηδῶν, καὶ παρὰ καιρὸν κορβεννύμενοι τῶν ἀθεμίτων φαντασιῶν· ὥσπερ καὶ τῆς αἰσθητικῆς διανοίας ὄρχοντα· ἀκολουθῶς παραλαμβάνειν οἶδεν ὁ λόγος τοὺς οὐδεμιᾶ τάξει κεχρημένους ταῖς ἐδωδαῖς ἐν προσφόροις καιροῖς· ἀλλ' ἐβόηεν πρὸς τὰς ἀπολαυστικὰς καὶ Συβαριτικὰς αὐτομολοῦντας τραπέζας, καὶ γαστριζομένους καὶ κραυγαλῶντας, καὶ μηδεμιᾶς προμηθείας ἀξιοῦντας τοὺς τῆς πόλεως ἢ τῶν ὑπὸ χεῖρα συμπολιτῶν.

(84) Similis huic est interpretatio, quam legimus in veteri commentario ad Isaiam, quod maiores non bene Basilio Magno adjudicarunt. Ad ea enim prophetae verba (cap. 3, n. 4), *Et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis*, hæc ille subiicit: Οὐ γὰρ ὁ τῶ χρόνῳ ἐλλείπων πάντως ψεκτός· ἀλλ' ὁ κατὰ πάθος ζῶν· ὁποῖος ἦν ὁ Ροβοάμ, περὶ οὗ γέγραπται, *ὅτι καὶ Ῥοβοάμ ἦν νεώτερος, καὶ δειλὸς τῇ καρδίᾳ*. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής· *Οὐαὶ σοι, πόλις, φησὶν, ἥς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερος, καὶ οἱ ἀρχόντες σου πρῶτ' ἐσθίουσιν*. Οὐ γὰρ ὁ τὴν ἡλικίαν νέος, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν ἀτελής, νεώτερος καὶ ἐν ταῦθα λέγεται. Ἐπὶ τῶν τῆς ἡλικίας δὲ οὐκ ἐμπόδιον τῷ βουλομένῳ ζῆν κατ' ὁρετὴν, ἐν τοῖς πρὸς Ἱερειμάν λόγῳ· οἱ δὲ Κύριος ἐδοξείν εἰπὼν· *Μὴ λέγῃς δὲ νεώτερος εἶμι*. Οὐ γὰρ τὸν ἥσαντο αὐτὸν εἶναι νεώτερον, ἀλλ' ἔφη μὴ εἶναι ἐμπόδιον αὐτῷ τὴν νεότητά διὰ τὴν τελείωσιν τῆς ψυχῆς· ὅτι πάντας πρὸς οὗ· ἐὰν ἐξαποτελέω σέ, πορεύσῃ· τῇ γὰρ φρονήματι ἐώρακα πρεσβυτικῶς τυγχάνοντι, ὁ βλέπων τὴν σεμνότητα τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ πολιδῆς. Id est, *Non enim is, qui ætate junior sit, propterea vituperatur, sed qui vitiis deditus vivat, qualis erat Roboam, de quo scriptum est*: *Et Roboam erat junior et corde pavidus*. (II Paral. xiii, 7.) *Quare et Ecclesiastes, Vñ, inquit, tibi, civitas, cujus rex junior, et principes tui mane*

At si proferre interpretationem libeat, quæ magis ad anagogen accedat, dicendum erit, regem hic interpretandum esse intellectum, cum is cæteris animæ totiusque naturæ facultatibus præfectus imperet. Ac civitas quidem habebitur ipsamet anima, cujus virtus præcipua atque præstantior est intellectus aliis omnibus imperans (85). Si igitur ex incuria quadam atque desidia, præsentioribus ac illustrioribus, quæ nactus erat, desideriis et affectibus destitutus, candorem amittat ac puritatem naturalis sanctæque tranquillitatis; jam quodammodo junior invenitur 251 ac senis appellatione indignus, quippe qui se juvenili luxuriæ et voluptatibus dederit, et adolescentiorum erroribus dehonestatus videatur. Igitur civitati sive animæ, cujus rex juvenili ejusmodi vitæ addictus fuerit, vñ inclamavit sapiens Ecclesiastes tanquam non habenti, a quo rectam ad normam digne ac regie dirigatur. Principes porro appellare eodem modo putandus est reliquas rationalis animæ facultates, quæ, rege nihil se in bonis præclarisque rebus ac Deo magis acceptis exercente, ac servilem in modum noxiis pravisque dedito, parem ad talia quæque propensionem præ se ferunt, voluptatem intempestivis cogitationibus arripientes, et importune se in improbas imaginationes ingurgitantes. Quemadmodum si obviam sententiam species, eos indicari principes liquet, qui nullum justī temporis ordinem in cibis sumendis servant, sed mane ad voluptarias et Sybariticas convolant mensas (86), ac ventri large comissando indulgent, rei publicæ civiumque sibi creditorum administratione omni curaque posthabita.

comedunt. Non enim qui ætate juvenis, sed qui secundum animam est imperfectus, hoc etiam loco junior appellatur. Nam quod id ætatis ei, qui ad virtutis normam vivere velit, impedimento non sit, Dominus in iis, quos ad Jeremiam habuit, sermonibus ostendit, inquit: *Noli dicere quia junior sum* (Jerem. i, 7); *Neque enim negavit esse juniorem; sed dixit non esse illi impedimento juvenilem ætatem, ob animæ perfectionem. Quia ad omnes, ad quoscunque te miserò, ibis. Vidi enim, consilio te esse seniore, quippe qui abditam cautitiam et gravitatem perspicio.*

(85) Hæc ipsa leviter perstrinxerat Olympiodorus; ait enim: Πρὸς δὲ διάνοιαν πόλις τροπικῶς ἡ ψυχὴ, ἥς ὁ βασιλεὺς νοῦς. Id est: *Si sensum species, civitas immutatione verbi est anima, cujus rex intellectus.* (In Arist. Duc. p. 667 E.)

(86) Scribit Noster Συβαριτικά, quod minus quidem usitatum, at novum plane dici non potest. Habet enim Hesychius, qui etiam sic explicat, Συβαριτικάς· Περσικάς, ὑπερηφάνους, πολυτελείας; nempe Sybariticis, id est Persicis, superbis, sumptuosis. Porro nomen a Sybari ductum, quæ urbs fuit Magnæ Græciæ, Ἀχαίων κλισμα, ut ait Strabo (lib. vi, p. 182), δυοῖν ποταμῶν μεταξύ, Κράθιδος καὶ Συβάριδος· quam a Crotonatibus deletam Athenienses in proximo restituerunt, et Thucyd.

κενωθεῖσα τῆς ἰδίας χάριτος φυσικῆς καὶ θεαρχικῆς ἀρχῆς καὶ περωπῆς, ἀλλὰ πρὸς τὴν φυλακὴν καὶ συντηρήσιν τοῦ ταλῆς ὀκνηραῖς ὑποχαλάσαντος· ἐαυτὸν νοῦ πρὸς τὴν ἀργίαν τῶν ὑψηλῶν καὶ νοητῶν θεαμάτων· κἀντεῦθεν ἀνάξιον ἐαυτὸν ἀποφύγαντος τῆς ἐκεῖθεν δοκώσεως, ἡγουν σκέπης καὶ συντηρήσεως.

Εἰ καὶ κατὰ τὴν αἰσθητὴν διάνοιαν ἀρίδην ἔχει τὴν διατάφην· πᾶσι γὰρ τοῖς κατοκνήσασιν ἀνακαίνησαι τὴν ὁροφὴν τῆς αἰσθητῆς οἰκίας ἥδη παλαιωθεῖσης εὐρηται πάντως ἀσθενεστέρᾳ, τὴν ἀσφάλειαν ἥκιστα παρεχομένη τοῖς κατοικοῦσι. Μὴ γὰρ καλλιεργηθεῖσα καὶ δεξαμένη τῇ φιλεργίᾳ καὶ φιλοπονίᾳ τῶν χειρῶν τὰ πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ βελτίωσιν, σταλαγμοὺς ἐκ τῶν ὑετῶν ἀνωθεν παραπέμπει, καὶ καιρῷ τῷ προσφθίρῳ χιόνας. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

Εἰς γέλωτα ποιοῦσιν ἄρτον, καὶ οἶνος εὐφραίνει τοὺς ζῶντας, καὶ τοῦ ἀργυρίου ὑπακούσεται τὰ σύμπτρια.

Ἄρτον ἔχει τὸν πλοῦτον ἡ θεὰ χάρις τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος κηδεμονίας, ὡς ἐκπλήττεσθαι πάντας τοὺς συνζῶς ἐπαίοντας, πῶς συνέζευξε τῷ γράμματι τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, καὶ ταῖς αἰσθηταῖς ἐννοίαις ὡς ἐν τισὶν ἐσώπτοις καὶ παραπετάσμασι κατεκάλυψε τῆς πνευματικωτέρας διανοίας τὴν ἐκδοχὴν· ἵνα μήτε τοὺς κατ' ἐκείνου καιροῦ σκληροκαρδίους καὶ φιλονεικοῦς Ἰουδαίους διὰ τὴν ἀριδολογίαν προκατάγγελλεν τῶν μελλόντων παρασκευάσῃ

(89) Gregorius Nyssenus, cum illa Cantici explicatione: *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cupressina* (cap. 1, 16); idemque adnotasset, *imbrem* in Evangeliiis (Matth. vii, 27; Luc. vi, 48) vocari a Domino varias tentationum petitiones, quas ille solum rejicere et contemnere possit, qui domum habeat in petra ædificatam, ac præclaris virtutibus, quasi robustis trabibus firmatam et tectam; hæc deinde addidit: *Μάθοιμεν δ' ἂν τὸ λεγόμενον, τὴν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ ῥήσιν τῇ προκειμένῃ συνεξετάσαντες. Ἐκεῖ γὰρ φησιν· Ἐν ὀκνηραῖς ταπεινωθήσεσθαι ἡ δόκωσις, καὶ ἐν ἀργίᾳ χειρῶν στελεῖαι ἡ οἰκία. Ὡςπερ γὰρ ἡ ἀσθενὴς τε καὶ ἄτονα ὑπὸ λεπτότητος εἰη τὰ ξύλα τὰ διεληφότες τὸν ὕρον, ὀκνηρὸς δὲ ἔχη πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν ὁ τοῦ οἴκου δεσπότης, οὐδὲν ἀπώνατο, τῆς στέγης τοῦ οἴκου διὰ σταγόνων εἰσρέοντος· κοιλαινεται γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὁ ὄροφος, εἰκων τῷ βάρει τοῦ ὕδατος, καὶ οὐκ ἀντέχει τῶν ξύλων ἡ ἀτομία πρὸς τὴν τοῦ βάρους προσβολὴν ὑποκλάσσει. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὰ ἐντὸς διαδίδεται τὸ ἀναπειλημένον τῇ κοιλότητι ὕδωρ, καὶ αἱ σταγόνες αὗται κατὰ τὸν παροιμιώδη λόγον ἐμβάλλουσιν ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου τὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ὕδατος. Οὕτως τῷ τῆς παραβολῆς αἰνίγματι διακελεύεται διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν εὐτολίας ἀνεκτότους εἶναι πρὸς τὰς τῶν πειρασμῶν ἐπιρροάς, μήποτε μαλακισθέντες διὰ τῆς τῶν παθημάτων συμπτώσεως· κοίτοι γενώμεθα, καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν πειρασμῶν ὑδάτων ἐπὶ τὴν καρδίαν εἰσρέουσιν ἐντὸς τῶν ταμιείων παραδεξιώμεθα, δι' ὧν φερέσθαι ἡμῖν τὰ ἀπώετα. Id est: *Dicitum autem intelligimus, si enim eo, quod est prepositum simul examinaverimus Ecclesiastæ effatum. Illic enim dicit: In pugillis humiliabitur contignatio, et in segnitie manuum stillat domus. Quemadmodum enim si tigna, quæ tectum continent, infirma sint et ob tenuitatem**

cura exhausta: sed laxata custodia tutelaque intellectus, qui seipsum desidie dederit, sublimium ac spiritualium rerum **253** contemplatione otio atque inertie posthabita, atque adeo indignum se præbuerit, quem ille contignatione, sive tegumento et tutela, defendat (89).

Quamquam, si sententiam species, quæ in promptu est, explanationem hæc habent plane manifestam. Omnes enim, qui domus suæ vix jam vetustatem ferentis mature tectum reficiendum non curaverint, eam infirmiore in dies invenient, et habitantibus minime tutam. Nisi enim apte restituta, multo fabrum labore atque opera stabilitatem ac robur acceperit, cum pluit, guttas demittat, ac suo tempore nives (90). Ait deinde sapiens Ecclesiastes:

§ XVII.

Vers. 19. *In risu faciunt panem, et vinum exhilarat viventes, et argento obedient omnia* (91).

Ineffabiles divinæ gratiæ in humani generis cura divitiæ sunt, ut qui hæc **254** audiunt ac percipiunt, mirari omnes debeant, quomodo cum vulgari verborum sono sublimes meditationes copulaverit, ac sensibilibus sentiis tanquam in speculis et aulæis spiritalis intelligentiæ expositionem velarit: ut neque Judæis illius ætatis pervicacibus et contentiosis ob apertissimam futurorum prædictionem, legis Mosaicæ, quod aliquando finem habitura

imbecilla, piger autem sit paterfamilias ad domus curam gerendam, nihil tectum profuerit, imbre stillatim imminente: quippe excavari tectum necesse est, et aquæ ponderi cedere, nec tignorum imbecillitas resistit, ponderis oppressa vi: propterea subit interna, quæ in concavitatibus intercipitur aqua, ipsæque stillæ, ut est in Proverbiis (xxvii, 15), hominem domo expellunt in tempore pluriæ; ita nobis per illas ambages præcipit, ut virtutum robore ac firmitate tentationum impetum sustineamus: ne quando ærumnarum vexatione debilitati aditum patefaciamus, et aquas ejusmodi ad animum usque extrinsecus influentes intra penetralia admittamus, ob quas ea nobis pererant, quæ reposita habemus. (Hcm. 4, in Cant. cantic.)

(90) Observavit ad hunc locum Mazochius (*Spic. Bibl. tom. II, p. 221*), sententiam totam sic accipi posse, velut si duabus constet partibus, et in protasi simililitudo sit, in apoloisi documentum; non aliter, opinor, ac si scriptum esset: *Quemadmodum ex negligentia incuriaque contignatio labefit; ita domus ex remissione utriusque manus delirimentum faciet*; Salomonem nempe ambiguitate verborum usum esse; cum ea, quæ vertimus ex remissione utriusque manus, tam de inflexu lateris utriusque in lecto, quam de segnitie utriusque manus in homine intelligi possint: *manus* certe sacris in Literis sæpe idem, ac *pars* sive *latus*. Itaque ab Ecclesiaste damna etiam indicari, quæ familiis a socordia inferuntur.

(91) Sed apud LXX legimus, *Εἰς γέλωτα ποιοῦσιν ἄρτον, καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον τοῦ εὐφρανθῆναι ζῶντας, καὶ τοῦ ἀργυρίου ταπεινώσθαι ἐπακούσεται τὰ πάντα. Οὐκ ἐν τῷ ἀργυρίῳ ἐπακούσεται τὰ πάντα.*

esset, contemnendæ ansam præberet; et initiatos evangelicæ sanctitati post eorum eventum, quæ tanto antea prædicta essent; omni utilitate ac lætitia cumlaret: cum ante oculos eorum denique versarentur, quæ longe prius prophetæ prænuntiavissent. Plura porro sic enuntiata invenies tam in legibus oraculisque Mosaicis, quam in aliorum prophetarum monitis et vaticiniis. Igitur eodem modo in hoc quoque Ecclesiastæ dicto geminum invenimus interpretationis sensum, et spiritalem expositionem sub sensibili latitantem. Nam cum ait, « In risu faciunt panem, et vinum exhilarat viventes, » panem sensibilem iis, qui hunc fingunt, gaudio esse significavit. Risum enim hic appellavit gaudium, velut quodam in loco beata Sara (91*), cum Isaacum peperisset, dixit: « Risum fecit mihi Dominus; quicumque enim audierit, corridebit mihi ». « Panis quippe cum sit, esurientibus et alimenti indigis gaudium quodammodo afferre solet. Exhilarat autem et vinum viventes, ut ait David: « Et vinum lætificat cor hominis ». Ac bene Ecclesiastes *viventes* dixit: omnino enim ab iis **255** bibitur, non utique a cæteris, qui jam ad patres abierunt (92).

At vero iisdem verbis prædictum maxime ac prænuntiatum invenies mysticum panem, qui de cælo descendit, et mundo dat vitam; de quo ait Dominus: « Accipite, manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum ». Nec minus mysticum vinum de germine vitis desumptum, quod maxime ac præcipue exhilarat viventes: de quo dicit Dominus: « Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum »; ac rursum: « Ego sum panis vitæ qui de cælo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum (93); » et iterum: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam ». Enimvero et argentum pari modo, qui animadverterit, geminam habere interpretationem inveniet, ab obvio scilicet sensu atque ab anagoge desumptam. Sen-

* Gen. xxi, 6.

* Psal. ciii, 15.

* Matth. xxvi, 26. ¹⁰ ibid. 27. ¹¹ Joan. vi, 53.

(91*) Græci Patres Σάρραν scribunt, ut Abrahami uxorem nomine illo appellent, quod ei Deus, priore mutato, imposuit. Nec mirum: quanquam enim in Vulgatis legimus: *Dixit quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram* (Gen. xvii, 15); sic tamen LXX interpretes eundem locum reddidere: Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· Σάρα ἡ γυνὴ σου οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτῆς Σάρα· Σάρρα ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς. Propterea alludens Chrysostomus secundum eos scripsit: « O τὸν Ἀβραάμ Ἀβραάμ καλέσας, καὶ τὴν Σάραν Σάρραν, καὶ τὸν Ἰακώβ Ἰσραήλ. (Tom. VIII, hom. 19 in Joan. n. 2.) De nominis vero significatione hæc Hieronymus: « Causa ita nominis immutata hæc est, quod antea dicebatur princeps mea, unius tantum domus materfamilias, postea vero dicitur absolute princeps, id est ἀρχουσα.... omnium quippe gentium futura jam princeps est. »

(92) At hic quoque adverbium similitudinis sub-

καταφρονεῖν τῶν Μωσαϊκῶν νόμων, ὡς ποτε καὶ πρὸς τοὺς δεξιμένους, καὶ τοὺς μύστας δὲ τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος ἐν τῇ ἐμδασει τῶν προβλεπόμενων πρὸς ὠφελείας πληρώσει καὶ θυμηθῆσαι· ἀτε δὲ πρὸς τὴν προφητευθέντων καὶ προβλεπόμενων τῶν προκειμένων νῦν τοῖς σφῶν ὀφθαλμοῖς. Οὕτως εὐρήσεις τὰ πρὸς κατὰ τῶν Μωσαϊκῶν νόμων καὶ θεσπισμάτων, καὶ τῶν ἄλλων προφητικῶν εἰσηγήσεων καὶ πρὸς τὴν ἑκείνου. Ὡσαύτως τοῖνυν κατὰ τῶν παρόντων βιβλίου τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ διττὸν εὐρίσκωμεν τῆς ἐρμηνείας τὸν νοῦν, καὶ ταῖς αἰσθηταῖς ἀποδόσεσι κεκαλυμμένην τὴν νοητήν. Εἰπὼν γάρ, « Εἰς γέλωτα ποιοῦσιν ἄρτον, καὶ οἶνος εὐφραίνει τοὺς ζῶντας, » τὸν αἰσθητικόν τὸν γίνεσθαι παρὰ τῶν ποιοούντων αὐτὸν ἐνέργειαν χαρὰν. Γέλωτα γάρ νῦν ὠνόμασε τὴν χαρὰν, ὥστε δὴ καὶ ποῦ φησιν, ἡ μακαρία Σάρρα τεταται. Ἰσαάκ· « Γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἐγὼ γὰρ ἀκούσῃ, συγχαρεῖται μοι. » Πέφυκε γάρ πᾶς τὸ πεινῶσι καὶ δεομένοις τροφῆς ποιηθεὶς ὁ ἄρτος πρὸν ἐμποιεῖν. Εὐφραίνει δὲ καὶ ὁ οἶνος τοὺς ζῶντας καθὼς φησι καὶ Δαβὶδ· « Καὶ οἶνος εὐφραίνει τὸν δίκαιον ἀνθρώπου. » Καὶ καλῶς ἐφ' αὐτοῦ τῶν ζῶντας ἐκκλησιαστής· ὑπὲρ γὰρ τῶν τοιούτων πίνεται πάντες ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀποικομένων καὶ τεταλευμένων.

Εὐρήσεις δὲ τοῖς εἰρημένοις μάλιστα προσεργαζομένη καὶ προκατηγγελλέμενη καὶ τὸν μυστικὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάνα καὶ διδόντα τῷ κόσμῳ ζωὴν· περὶ οὗ φησιν ὁ Κύριος, « Λάβετε, φάγετε τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωμένον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. » Καὶ μέντοι τὸν μυστικὸν ἄρτον ἐκ τοῦ γεννηήματος τῆς ἀμπέλου παραλαμβάνον, τὸν μάλιστα καὶ διαφερόντως κατεργασμένον τοὺς ζῶντας· περὶ οὗ φησιν ὁ Κύριος· « Πίστετε ἐν τῷ πάντι, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἁμαρτιῶν. » Ἄλλοτε πάλιν, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἁρτίου ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. » Καὶ πάλιν, « Ὁ τρώγων τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐμμένει ἐν αἰῶνι. » Ὡσαύτως γε μὴν καὶ τὸ ἀργύριον ἐρμηνευόμενον εὐρήσει πᾶς ὁ βουλόμενος, αἰσθητικῶς καὶ ἀναγωγικῶς· τῷ γὰρ αἰσθητικῷ ἐκ-

D audiunt quiddam, ut adnotavit Vatablus, et etiam sic reddunt: *Ut propter lætitiā panem, et vinum lætificare solet vitam; sic et præstat omnia.* Tum alii de convivio intellegunt quod nemp̄ etiam rex Baltassar (Dan. v. 1) nem sive πῆν lexisse dicatur, quam vocem interpretes convivium reddidere. Nec vero aliter videtur Gregorius Neocæsariensis, qui super Ecclesiastæ verba cum iis, quæ hic habentur, modo connectit: « Οὐκ ἄρα δὲ καὶ ἀργὸς οἶκος τοῦτοι, γλευσασταὶ γενόμενοι, καὶ εἰς τὴν ἐκείνου λαίμαργίαν τοῖς πᾶσι καταχρώμενοι, ἀργυρίῳ ἐκ γιμοῖ, ἐνεκα ὀλίγου τιμήματος, πάντα αἰσχροῦ ταπεινῶς πράσσειν ὑπομένοντες. » id est: *Al qui ignavi domum minuant, scurræ facili, aique ad gluviam suam rebus omnibus abutentes, argentei et ciles, exigui pretii causa turpiter et abjecte facere sustinentes* (In Metaphr. eccl.)

(93) Joan. vi, 50. In vulgatis est... ὁ δὲ ζῶν...

πειθόνται πάντες σχεδὸν καὶ θητεύειν καὶ παρεσ-
τάναι καὶ κατακολουθεῖν τοῖς παρέχονσι, καὶ πλοῖα
κτασκεινάζειν, καὶ οἰκίας οἰκοδομεῖν, καὶ τὴν διαφο-
ρον καὶ ποικίλην τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων χραιῶν ἐκτε-
λεῖν ἐργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ νοητὸν ἀργύριον ὠνο-
μασμένον εὐρεται ταῖς θεαῖς Γραφαῖς, ὅπερ ἐστὶν ὁ
εὐαγγελικὸς καὶ διδασκαλικὸς λόγος· καθὼς φησὶν ὁ
Κύριος, « Ἐδὲ σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τρα-
πέζιταις· » καὶ πολλῶν πρῶν ὁ προφήτης Δαβὶδ· « Τὰ
λόγια Κυρίου λόγια ἁγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον,
δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως· » χρή-
νοσιν, ὡς προαγγέλλει προφητικῶς τὴν ἐπὶ τῷ κη-
ρύγματι τῷ εὐαγγελικῷ προδηλότατον ὑπακοὴν καὶ
κατακολουθήσιν τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἁγίας
τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ
μὲντοι σοφὸς Ἐκκλησιαστής τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐχό-
μενος ἐπήγαγε καὶ φησι·

A sibili enim argento omnes fere obediunt, ut illud
præbentibus famulentur, appareant, pedisequos se
adjungant, eoque navigia construant, domos ædifi-
cent, multa et varia, quæ aliis vitæ usibus prosunt,
opera perficiant. Quoniam vero spiritale etiam ar-
gentum divinis in Litteris nominatum reperitur,
quod est evangelicus institutionis sermo, sicut ait
Dominus : « Oportuit te committere argentum meum
nummulariis ¹⁴ ; » ac multo prius propheta David :
« Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne exa-
minatum, probatum terræ, purgatum septies ¹⁵ ; »
existimandum est manifesto vaticinio ab eo præ-
nuntiari obedientiam atque obsequium, quod evan-
gelicæ prædicationi exhibitura erat omnis, quæ sub
cælo est, sancta Dei catholica **256** et apostolica
B Ecclesia. Certe sapiens Ecclesiastes huic inhærens
sententiæ adjecit dixitque :

§ XVIII.

Καὶ ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ·
καὶ γὰρ ἐν ταμείοις κοιτώνων σου μὴ καταράσῃ
πλούσιον· ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀπολοῖσι τὴν
φωνήν σου, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἔχων ἀπαγγε-
λεῖ λόγους σου.

Vers. 20. Et in conscientia tua regi ne male-
dixeris. Et in penetralibus cubilium tuorum ne ma-
ledixeris diviti : quia volucris cæli efferet vocem
tuam, et habens pennas renuntiabit verba tua (94).

Διττὴν ἔχει καὶ τοῦτο τὴν διασάφησιν, αἰσθητὴν
δηλονότι καὶ νοητὴν· παραγγέλλει γὰρ καὶ παρεγ-
γυῖται μηδεμῶς καταρᾶσθαι καθοινοῦν καὶ καὶ
τὸν τρόπον, ἥτοι διαλοιδορεῖσθαι καὶ κατασκώπτειν τὸν
λαχόντα βασιλεὺς ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε μὴν ἀρχοντά
τινα καὶ δυνάστην· τοῦτον γὰρ ἐδήλωσε διὰ τοῦ φά-
ναι, « καὶ μὴ καταράσῃ πλούσιον· » ἵνα μὴ πειθόμε-
νος ὑπωσούν τὰς τῆς κακοῦ βροθῆσεως εἰσπράξεταί σε
δικας, καὶ χαλεπὰς ὑποτίσεις κολάσεις ἐπὶ τῇ προπε-
τεῖ τῶν λόγων, καὶ διαλοιδορήσει τῶν ὑπερτέρων
καὶ βελτιόνων. Τοῦτο δὲ καὶ πολλῶν πρῶν ὁ μέγας
προκατησφάλιστο· Μωϋσῆς λέγων· « Θεοὺς σου μὴ
κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς
κακῶς· » εἰσηγούμενος ἡκιστα βασιλέα καὶ δυνάστην
ἐκφαυλίζειν καὶ διαλοιδορεῖσθαι καὶ κατασκώπτειν·
ἀλλ' ἐντὸς τῶν τῆς καρδίας θαλάμων ἐν ὑπομονῇ καὶ
μακροθυμίᾳ περιορίζειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς καὶ
τοὺς λόγους. « Ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ, » φησὶν,
« ἀπολοῖσι τὴν φωνήν σου, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἔχων
ἀπαγγελεῖ λόγους σου. » Διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ πε-
τεινοῦ καὶ τοῦ τὰς πτέρυγας ἔχοντος τὴν ἀπρόοπτον
καὶ παντελῶς ἀνέλπιστον καὶ μηδέποτε σοι προσδο-
κηθεῖσαν ἐξάγγελσιν καὶ διαπρόθυμους καὶ δῆλως
τῶν ὑπὸ σοῦ καληθέντων παραινιττόμενος· μονον-
οῦχι γὰρ φησι, Μὴ καταράσῃ βασιλέα καὶ δυνάστην·
ὅτι ὅταν οὐχ ὑποκτείνεις, ἐκείθεν ὁ λόγος σου μηνυθή-
σεται καὶ προσενήσει σοι πειρασμοὺς καὶ θλίψεις οὐ
τὰς τυχεύσας. Τοιαύτην οὖν κατὰ τὸ γράμμα τὴν δι-
σάφησιν ἔχει τὸ εἰρημένον.

Duplicem hoc etiam habet explanationem, sen-
sibilem nempe ac spiritalem. Admonet enim ac
mandat, ne quis ullo unquam tempore aut modo
exsecratur aut contemnat et conviciis petat illum
cui regnum obtigerit super terra, nec magistratum
quemquam aut dynastam; quem significavit dicens:
« Et ne maledixeris diviti; » ne hic quomodocun-
que edoctus pœnas imprecationis repetat, et lo-
quendi temeritas ac superiorum et præstantiorum
contemptus gravibus suppliciis stet. Id vero multo
etiam prius cavendum monuerat magnus Moyses,
cum ait : « De diis tuis non detrahes : et principi
populi tui non maledices (95); » præscribens, ne
quis regem aut principem spernat, vel reprehendat,
vel insectetur; sed intus in animi penetralibus
patienter atque constanter cogitationes suas et
verba contineat. « Quia, inquit, volucris cæli ef-
feret vocem tuam, et habens pennas renuntiabit
verba tua; » volucris nomine et ejus qui pennas
habet, improvisam significans ac inopinatam et
inexpectatam emutationem et relationem ac ma-
nifestationem eorum, quæ ipse locutus fueris. Velut
si diceret, Cave, ne regi et principi impreceris :
quia unde minime suspicaris, inde sermo tuus
indicabitur, et pericula tibi ac ærumnas afferet
non vulgares. Talis igitur, si verba spectentur,
dicti hujus explanatio est (96).

¹⁴ Matth. xxv, 27. ¹⁵ Psal. xi, 7.

(94) Eccles. x, 20. Apud LXX est λόγους σου.

(95) Exod. xxii, 28. At LXX habent θεοὺς οὐ
κακολογήσεις....

(96) Proverbiis annumerat Drusius hoc etiam,

Aves efferent vocem; ejusque usum esse ait, cum
significare volumus, id quod dictum est, diu latere
non posse. (Cl. II, lib. iii, n. 59.)

Quæ vero ab anagoga prodet, et tota spiritalis A
est, jam exposuimus. Denuntiatio enim, ne quis regi
aut diſſi imprecetur. **257** Christum significat
Deum universi ac regem gloriæ, quem compellens
Propheta dixit: « Regnum tuum regnum omnium
scenolorum, et dominatio tua in omni generatione
et generatione ¹⁵. » Fuit enim quoad utramque na-
turam et rex et dives revera sive Dominus: tan-
quam princeps pacis et regis Filius unigenitus om-
nipotentis Dei Patris, qua Deus natura est; ac
præterea per humanæ naturæ assumptionem, tan-
quam filius regis, nempe David, quemadmodum et
in Evangeliiis scriptum est, Judeos ipsi interro-
ganti, cujus filius esset, dixisse, utique *Davidis*:
ipso deinde objectante illis ac dicente: « Quomodo
ergo ait David: Dixit Dominus Domino meo: Sede
a dextris meis? Si ergo Dominus Davidis est, quo-
modo et filius ejus est ¹⁶? » Non ut se filium Da-
vidis esse inficiaretur, sed ut geminæ naturæ,
divinæ, inquam, et humanæ, in eum concurrentis
veritatem confirmaret. Quare de eodem ait rursus
quodam in loco propheta David: « Dominus vir-
tutum ipse est rex gloriæ ¹⁷. » Huic igitur regi
nequaquam, inquit, imprecere, id est, cave tu, po-
pule Judæorum, cui obstinatum est cor nec circum-
cisum; cavete vos, cæteri ex infidelibus gentibus,
ne hunc contumelia afficiatis, neve irrisione aut
convicio objurgetis, pro quibus præcepit singu-
lari erga homines voluntate in humanam conditio-
nem a se quam remotissimam descendere, humi-
lemque operum suorum naturam induere, eam ut
reflingeret, ac beatiorum ad finem atque statum
transferret. Neque vero tecum ipse cogitando,
inhumanationem tali rege indignam esse putaveris;
neque contempseris aut improbaveris, quod cor-
pore assumpto voluntariam in cruce mortem obierit,
atque in tertium diem in sepulcro clausus fuerit:
per quæ in judicio et justitia, ut scriptum est ¹⁸,
homicidam ac superbum Satanam profligavit, teque
ex illius, a quo fueras deceptus, tyrannide crudeli-
que dominatu humanissime liberatum ad majestatis
sue fastigium evexit.

258 Quod autem addit: « Quia volucris cœli ef-
feret vocem tuam, et habens pennas renuntiabit verba
tua, » diabolum manifesto significat et socios ejus
malignos dæmones quæ loquaris, et quæ etiam
cogites observantes: qui tanquam aeris volucres
insidias struunt et circumvolant, sine ulla quiete
vigilantes: et iis, qui Deum amant, infensi semper
atque terribiles; ubi dignoverint, verba impia ad-
versus regem, de quo agimus, ab aliquo prolata
esse, aut malas cogitationes in animi penetrabilibus
receptas, exemplo ad accusandum prosiliunt, quid-
quid is vel locutus fuerit vel mente conceperit:
non quia invisibiles animi cogitationes illi inspi-
ciant atque cognoscant: id enim nemo putare om-
nino debet (97); sed quia admissæ necne sint,

¹⁵ Psal. cxlv, 43. ¹⁶ Matth. xxii, 42. ¹⁷ Psal. xxiv, 10.

(97) Hæc sane veterum Patrum doctrina est.
Diabolus, inquit Hieronymus (in psal. xvi), in ani-

Οὐκ ὡς ἐφορμεν καὶ τὸν ἀποστόλου πρὸς
Βασιλέα γὰρ πρὸ καταδύσθαι πρὸς τὸν λαόν· καὶ
ἰσχυρῶς τὸν Χριστὸν αἰνίσσεται καὶ θεὸν αὐτὸν
βασιλέα τῆς δόξης, πρὸς ὃν φησιν ὁ Προφητὴς
βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ
δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεῇ καὶ γενεῇ. Ὁ δὲ
γὰρ καθ' ἑκατέραν οὐσίαν καὶ βασιλεὺς καὶ υἱὸς
αἰγθῶς ἦτο δυνάστης· ὡς ἄρχων τῆς ἐκκλησίας
βασιλεὺς υἱὸς μονογενὲς τοῦ παντοκράτορος τοῦ
Πατρὸς, ὃς θεὸς ἐστὶ κατ' οὐσίαν· ἔτι γὰρ καὶ
τὴν περικλυτὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς υἱὸν
λέως, ἐκλαλή τοῦ Δαβὶδ, καθὼς καὶ τὸς Εὐαγγε-
λίᾳ γέγραπται τοὺς Ἰουδαίους εἰπεῖν πρὸς αὐτόν·
σκηνα, τίνας υἱὸς ἐστίν; οὗ τοῦ Δαβὶδ· καὶ ὁ
αὐτοὺς ἀνθυπενεγκόντος καὶ φέσαντος, (ὁ δὲ)
φησὶν ὁ Δαβὶδ, εἰπὼν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, ἐκ
δεξιῶν μου; εἰ οὖν Κύριος τοῦ Δαβὶδ ἵσταται
ἐστὶν αὐτοῦ καὶ υἱὸς; Οὐχὶ τὸ υἱὸς εἶναι τοῦ
ἀνατρεπόν, ἀλλὰ τῶν συνδραμουμένων ἐκτετακ-
τῶν φύσεων, τῆς θείας φημι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης· καὶ
μενὸς τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο περὶ αὐτοῦ φησὶ
πάντα ὁ προφήτης Δαβὶδ, ὁ Κύριος τῶν ἐκ-
κλησιῶν αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τούτων
τὸν βασιλέα μηδὲ μὴ καταράσθαι, φησὶ, τοῦτο
διαλοιοδότης; μηδὲ καταμωμῆς καὶ καταμω-
μῆς Ἰουδαϊκῆς λαὸς καὶ ἀπερίτμητος τὴν καρδίαν
σκληροκαρδίας, μηδὲ τις ἄλλος τῶν ἀπίστων·
ἀνθ' ὧν εἴλετο πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἰσχυρίαν
θεὸν καὶ φορέσαι τὴν ταπεινὴν τοῦ Ἰσραὴλ
φύσιν ἀσθαρίως καὶ φιλανθρώπως, πρὸς ἑαυτὸν
αὐτῆς καὶ πρὸς χρείστους λῆξιν καὶ ἀποκαταστή-
σῃ. Μηδὲ γὰρ ἀναξίαν τοῦ τοιοῦτου βασιλέως ἐστὶν
ἐν τοῖς ταμείοις τῆς σῆς καρδίας εἶναι τὴν ἰσχυ-
ρίαν· μηδὲ διαλοιοδότης ἦτοι δυσφημῆσαι τὴν
σωμάτων αὐτοῦ καὶ τὴν ἐθελούσιον ἀνέστησιν
τοῦ σταυροῦ καὶ τὴν τριήμερον ταφὴν· δι' ὧν τὸ
θρῶν καὶ τὸν μέγαλαυχον κατέβραζε Ἰσραὴλ
κρίσει καὶ δικαιοσύνη κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ
ἐκείνου τυραννίδος καὶ λύτης; καὶ καταδύσθαι
τὸν ὅτι αὐτοῦ φανακισθέντα φιλανθρώπως ἐπε-
σας, καὶ πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἰσχυρίας μεγαλειότη-
τος ἔγγαγεν.

Ὁ δὲ φησιν, « Ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐ-
στὶν φωνὴν σου, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἔχων ἀπὸ
λόγον σου, » τοῦ διαδόλου καὶ τῶν συνοπιδόνων
καὶ μισοκάλων δαιμόνων τὴν παρατήρησιν τῶν
ρηθέντων λόγων, ἔτι γὰρ καὶ τῶν ἐνθυμημάτων
αἰνίσσεται προφανῶς, οἱ δὲ τὴν πετεινῶν ἀερίων
δρῶντες καὶ περιπτάνται, διαγρυπνοῦντες ἀπὸ
στοῦ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον
βουλὴν καὶ παρενόχλησιν ἔχοντες· ἔτι καὶ διακρί-
νεται κατὰ τοῦ παραληφθέντος ἡμῖν βασιλέως λόγου· ἐκ
φῆκους εἰρημένους πρὸς τὸν υἱὸν, ὃς πονηρὰ ἐστὶν
σεῖς ἐν τοῖς ταμείοις τῆς καρδίας παρὰ χρεῖσιν
εἰς κατηγορίαν παραυτίκα προβάλλονται καὶ τὸν
λαλησάντων τῆς παραδεδομένων· οὐχ ὡς τῶν ἀπὸ
νοημάτων τῆς καρδίας ὄντες ἐκτόποι καὶ γινώσκοντες.

¹⁸ Psal. cxix, 40.

ma intrinsecus nescit, quod cogitet homo, nisi per
exteriores motus intelligat. Similia Genesius

μηδαμῶς τοῦτο τις οἰηθεῖ τὸ σύνολον· ἀλλὰ διὰ τῶν συμβόλων καὶ σημείων τὰς ὑπ' ἐκείνων παρεπισκευασμένους βλασφήμους ἐνθυμήσεις καταλαμβάνοντες, ἢ παρεδέχθησαν, ἢ μηδαμῶς· εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής.

§ XIX.

Ἀπόσταιλον τὸν ἄρτον σου ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ὕδατος, ὅτι ἐν πληθύνει ἡμερῶν εὐρήσεις αὐτόν.

Ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο διττὴν ἔχει τὴν ἐκδοχὴν, αἰσθητὴν ἐπιδεικνύουσαν καὶ νοητὴν. Εἰσηγείται γὰρ μηδαμῶς ἀδελφάγους εἶναι καὶ παντοφάγους τοὺς ἐπαύοντας, ἀλλὰ πειρᾶσθαι παντὶ σθένει πᾶσαν ἐγκράτειαν, ὡς δυνατόν, κατορθοῦν, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τροφῆς παραπέμπειν ὕδατι αἰσθητῶ τὸν ἄρτον, ἀλλὰ μὴ καταβρίθαι τὸν νοῦν διὰ τῶν πολυτελεστέων βρωμάτων καὶ τῆς οἰνοποσίας· ἵνα μὴ παρεμποδίζεται καὶ πρὸς τὰς ὑψηλὰς ἀνιέναι καὶ νοητὰς θεωρίας. Ἄλλ' ἐλαφρῶς καὶ κούφως διακειμένης καὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως, ἀδιαλείπτως σχολάζει ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς δεήσεσι ταῖς πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν. Ὁ γὰρ οὕτως διακλινὴς ἀδαρῶς καὶ κούφως τοῦ βίου τὸ πέλαγος, τῆς τοιαύτης ἀπερίττου διαίτης εὐρήσει τὸν ὄντισφόρον καρπὸν ἐν πληθύνει τῶν ἀπατῶν ἡμερῶν τῆς ἰδίας ζωῆς. Τοῦτο γὰρ ἐσημάνεν εἰπὼν, «Ὅτι ἐν πληθύνει ἡμερῶν εὐρήσεις αὐτόν.»

Ἀναγκαιῶς δὲ τὴν τοῦ ῥητοῦ διασάφειν ἀποδοῦναι βουλόμενοι, φαίνεται ἂν, ὡς παραπέμπειν καὶ διδοῦναι τῷ πεινῶντι τὸν ἄρτον, ἡγοῦν ἐλεημοσύνην διαψιλῇ πεινῶντι πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς μεμιγμένην τῷ ὕδατι τῶν προχοομένων δακρύων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν τῷ καιρῷ τῶν αἰνέσεων καὶ δοξολογιῶν καὶ προσευχῶν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν· ὃ καὶ μάλλον αἰνίστατο φήσας, «Ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ὕδατος.» Σημαίνει γὰρ τὸ διὰ τῶν παρειῶν τοῦ προσώπου διερχόμενον ὕδωρ τῶν ρέοντων δακρύων. Οὕτω γὰρ τῶν ἀμφοτέρων συναπτομένων ἀλλήλοις, ἐφέλκονται τῷ κατορθοῦντι τὴν ἀνωθεν καὶ θεῖαν εὐμένειαν, ὡς ἀκοῦσαι δικαίως αὐτόν, ὅπερ ὁ Κορινθίος ἤκουσεν, «Αἱ προσευχαὶ καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.» Εὐρήσει δὲ πάντως ὁ τοιοῦτος τὸν ὠφελοῦντα μάλιστα καὶ σωστικὸν καρπὸν τῆς τοιαύτης ἐνεργείας καὶ πράξεως

scribit (*De Eccl. dogm.*, cap. 81): «Internas animi cogitationes diabolus non videre, certi scimus: sed motibus eas corporis ab illo et affectionum indicibus colligi, experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille novit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum.» Ac ne Græcos omittam, sic Isidorum Pelusiotam sensisse, ex ejus epistola 56, libri III, compertum est: Οὐτὰ κατὰ διάνοιαν οἶδεν, ὡς τράβηται, ὁ διάβολος. Τῆς γὰρ θείας μόνης ἐστὶ τοῦτο ἐξαίρετον δυνάμειος, τῆς καὶ πλάσσης καταμύνας τὰς καρδίας ἡμῶν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σώματος κινήματων τὰ τῆς ψυχῆς θερμαίνει βουλευματα. Id est: *Quæ mente voluntur, ea, o bone, diabolus minime novit. Hoc enim divina donatæ potentia, quæ corda nostra singillatim finxit, peculiare est: verum ex corporis motibus animi consilia veniunt.*

(98) Gregorius Neocæsariensis eo ista pertinere

A quas ipsi objecere, impiæ cogitationes, ex indicibus quibusdam atque signis assequuntur. Ait deinde sapiens Ecclesiastes:

CAP. XI. VERS. 4. *Mitte panem trum super faciem aquæ, quia in multitudine dierum invenies illum.*

Hæc quoque duplicem, ut arbitror, in sententiam accipi possunt, in sensibilem nempe ac spiritalem. Suadet enim auditoribus suis, ne voraces atque belluones esse velint, sed omnem in eo operam ponant ut, quantum fieri potest, abstinentes sint, et quum edendi tempus est, panem cum aquæ potu conjungant, nec mentem exquisitis epulis et multo vino deprimant: ne impedimento sint, quominus ad sublimes ac spirituales contemplationes intendant. Quippe quia, si natura ipsa corporis levis sit et onere vacua, in precibus atque obsecrationibus erga Deum universi sine intermissione se exercet. Enimvero qui vitæ hujus mare sic navigat expeditus atque agilis, justæ ejusmodi frugalitatis 259 utilem inveniet fructum in multitudine omnium dierum vitæ suæ; id enim ea verba significant: «Quia in multitudine dierum invenies illum (98).»

C At si dictum secundum anagogen explicare velimus, idem esse dicemus mittere sive dare esurienti panem, ac large egentibus suppeditare opem cum aqua conjunctam profluentium ex oculis lacrymarum, quando in summi Dei laudibus et præconiis atque obsecrationibus occupamur: quod magis etiam expressit cum ait: «Super faciem aquæ.» Aquam enim significat fluentium lacrymarum per vultus genas decurrentem. Nam si utraque invicem conjuncta sint, supernam divinamque benignitatem recte agentis conciliant, ut merito ipse etiam auditurus sit, quod Cornelius audivit: «Orationes et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei (99).» Invenietque idem omnino contentionis hujus et operæ fructum perutilem ac salutarem in multitudine dierum vitæ suæ; nam, «Qui seminant in lacrymis, in exultatione me-

putavit, ut nos docerent, bene semper collocari beneficium, quando egenis opem afferimus. Sic enim Ecclesiastæ dictum exposuit: Κοινεῖν γὰρ μὲν ἄρτου καὶ τῶν ἀναγκῶν, ἀ πρὸς τὸν βίον ἀνθρώποις δίκαιον. Εἰ γὰρ καὶ παρασκευάσει δόσεις ἀπολλύναι, ὡς περ ὕδατι τὸν ἄρτον παραδίδους, ἀλλ' οὖν προΐδντος τοῦ χρόνου, οὐκ ἀνονητός σοι φανεῖται ἡ φιλικὴν ἡμεῶν. Id est, *Iustum est autem egenti panem, et ea quæ ad vitam tuendam necessaria sunt, impertiri. Quamvis enim id sta im perdidisse quibusdam videaris, quemadmodum si panem in aquam conjecisses; tamen temporis progressu beneficentiam tibi haudquaquam infructuosam fuisse comperis (l.c.).* At hoc ipsum subinde Noster quoque attingit, nisi quod ad anagogen refert, et caetera alio explicat modo.

(99) Act. ap. c. x, v. 4. In vulgatis legimus, Αἱ προσευχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου....

tent¹⁶; atque beatum denique exitum assequetur, quem Dominus illis indicat verbis: « Beati qui fient, quia ipsi ridebunt (1), » ineffabilem et perpetuam per hæc exultationem significans atque gaudium. Ait deinde Ecclesiastes:

Vers. 2. *Da partem septem atque octo, quia nescis, quid sit malum super terram* (2).

Præscribit, ut partem des septenis, huic vitæ scilicet septenariæ et diebus et sæculis. A septem enim dierum, qui a Deo conditi sunt, iterata sæpius, vel potius perpetua conversione omne sæculum, sive dicere malis sæcula mundanæ 260 hujus productionis essentiam et constitutionem habent suam. « Da igitur, inquit, partem bis septem: » humanioribus nempe, dum vivis, naturæ usibus; cibum utique et indumenta et cubile et tectum, ac cætera omnia, quibus præsens vita constare designarique solet. Jam vero da partem et ipsis octo, sive sæculo venturo, quod septimum post sæculum futurum est; de quo et David propheta dicit, « Psalmus pro octava (3), futuram vitam appellans octavam, quippe quam homines post septimam hanc traducturi sint. Resurgent enim homines omnes a mortuis, hi quidem in vitam æternam, illi vero in pœnam et supplicium perpetuum. At tu, inquit, o mortalis, da partem et ipsis octo, id est benignus et largus esto cum egenis omnibus, et frange esurientibus panem tuum, et nudos vagosque induc in domum tuam. Effunde uberes lacrymas, precesque assiduas et hymnos et obsecrationes ad eum qui et in præsentem sive septenariam induxit vitam, et rursum ex hac educet, atque in octavam recipiet, quæ futuri sæculi status est: ne, dum hac etiamnum in vita versaris terramque incolis, mali quidpiam offendas, improbum nempe facinus ac perniciosum, vel ærummosas aliquam et gravem tentationum calamitatem. Ignoras enim equod tibi terram habitanti malum impendeat, ac num post discessum hinc et transmigrationem pœna te aliqua punitioque omnino maneat. Nam si non unico te septenariæ huic vitæ addixeris, sed modum in hoc ordinemque servaveris; et præsentem quidem vitæ, quæ natura maxime necessaria sunt vitamque ipsam tuentur, concesseris, revo autem futuro plura et meliora ac præstantiora, quippe quod multo illa præstantius sit: malum omnem eventum et pœnam et condemnationem tam in præsentem vitam quam in futura prorsus effugies (4). Ait deinde:

¹⁶ Psal. cxxvi, 5.

(1) Luc. c. vi, v. 21. Sed in Vulgatis scriptum est, Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε.

(2) Apud LXX leges.... Τί ἐστὶ πονηρὸν....

(3) Psal. in titulus, qui apud LXX est hujusmodi: Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ, ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ.

(4) At vero, si obvium verborum sensum consi-

deremus, hoc præcipere Ecclesiastes videtur, quæ quis munificentia conviva: excipit, et ceteros egenos soletur. Quod sane apud divites illud in more positum erat, quotiescunque convivia lemnia instruebant. Ille enim pertineat quædam mus in libro Esther (cap. ix, 22): *Esauque isti epularum atque luctuæ, et mitterent ubi nescit*

§ XX.

Δὸς μερίδα τοῖς ἐπτά, καὶ γὰρ τοῖς ἐπτά οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ πονηρὸν ἐπὶ τὴν γῆν.

Παρακαλεῖται διδόναι μερίδα τοῖς ἐπτά τοῦτω δηλονότι τῷ ἐβδοματικῷ καὶ ταῖς ἡμέραις τοῖς αἰῶσι. Διὰ γὰρ τῶν ἐπτά παρὰ τοῦ ἀριθμοῦ γεγονυῖων ἡμερῶν ἐπανακυκλουμένων ταῖς μέλλον δὲ διὰ παντός ὁ πᾶς αἰὼν, ἢ μέλλοντες οἱ αἰῶνες τῆς κοσμικῆς παραστάσεως τὴν ἰδίαν ἔχον καὶ σύστασιν ἔχουσι. Ὁ δὲ οὗν, φησὶ, τοῖς ἐπτά, ὁ ταῖς ἀνθρωπινωτέροις ὁρῶντων τὸν βίον χρεῖαις τῆς φύσεως· οἷον τροφῇ, καὶ λαιον, κλίνην, ὄροφην καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐκ τῶν παρὼν συνίστασθαι καὶ χαρακτηρίζεσθαι τοῦ βίου. Ἐπειτὰ γὰρ μὴν δὸς μερίδα καὶ τοῖς ἐπτά, δηλονότι τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, τῷ μετὰ τὸν αἰῶνα φανησομένῳ· περὶ οὗ φησὶ καὶ Δαυὶδ τῷ φήτης, « Ψαλμὸς περὶ τῆς ὁδοῦ. » ἐπὶ τῇ ζωῇ ὀνομάσας ὁδοῦν, ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἰδέαν ταύτην πολιτευθευσμένην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐστήσονται γὰρ ἀνθρώποι πάντες ἐκ τῶν νεκρῶν μὲν εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ πρὸς τιμωρίαν αἰῶσιν ἀτελεστέτητον. Ἀλλὰ σὺ, φησὶν, ὁ δὲ δὸς μερίδα καὶ τοῖς ὀκτώ, τουτέστιν ἐκ τῶν ποίων πρὸς πάντας ἐνδεείς, καὶ διδάσκει πρὸς τὸν ἄρτον σου, καὶ γυμνοὺς ἀστέγους εἰσάγει τὴν οἰκὸν σου· καταβαλοῦ δάκρυον δαψύλης, πρὸς χάς ἐκτενεῖς, ὕμνωνδίας καὶ δεήσεις πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἰσάγοντά σε, δηλονότι τῇ ματικῇ· καὶ πάλιν ἐξάξοντα ταύτης καὶ τὸν ψόμενον εἰς τὴν ὁδοῦν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐκτασιν. Ἵνα μήτε κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν παρὼν καὶ τὴν γῆν παροικῶν εὐρήσεις τι καὶ ἔχῃς ἀμαρτανῶν ἔργον καὶ μοχθηρὸν, ἢ ὅτι καὶ χαλεπὸν συνάντημα πειρασμῶν. Οὐ γὰρ νῶσκεις, τί σοι συμβήσεται πονηρὸν οἰκῶν γῆν, εἴτε μὴν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν μετὰστασιν καὶ πρὸς τιμωρίαν τινὰ καὶ κόλασιν εὐρήσεις τι καὶ ὅλον. Εἰ γὰρ οὐ μονομερῶς τῇ ἐβδοματικῇ ταῖς χαρίσεσι σεαυτὸν, ἀλλὰ μεμετρημένην καὶ τὴν γῆν ποιήσεις διάσεις· καὶ δώσεις μὲν τῇ παρὼν ζωῇ μόνον τὰ κατὰ φύσιν ἀναγκαῖα καὶ ἐκτικὰ τῆς ζωῆς, τῷ δὲ μέλλοντι αἰῶνι τὰ καὶ χρεῖτω καὶ τιμώτερα· δίδω καὶ τιμώ-

deremus, hoc præcipere Ecclesiastes videtur, quæ quis munificentia conviva: excipit, et ceteros egenos soletur. Quod sane apud divites illud in more positum erat, quotiescunque convivia lemnia instruebant. Ille enim pertineat quædam mus in libro Esther (cap. ix, 22): *Esauque isti epularum atque luctuæ, et mitterent ubi nescit*

τούτου πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνός ἐστι· πάσης ἐλεύθερος εὐρεθῆσθαι πονηρᾶς συμβάσεως καὶ καταδίκης καὶ καταχρίσεως, καὶ κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν. Εἰτά γῆσιν·

§ XXI.

Ἐὰν πληρωθῶσι τὰ νέφη δευτοῦ, ἐπὶ τὴν γῆν ἔκχεον· καὶ ἂν πέσῃ ξύλον ἐν τῷ νότῳ, καὶ ἂν ἐν τῷ βορρᾷ, τόπῳ οὗ πεσεῖται τὸ ξύλον, ἐκεῖ ἔσται.

Παραδείγμασιν αἰσθητοῖς καὶ φυσικοῖς κεχρημέ-
νος, ἄγαν σοφῶς παραινίσσεται δι' αὐτῶν τὰς πνευ-
ματικὰς καὶ μυστικὰς θεωρίας. Μονονουχὶ γάρ
φησιν, Ὅσπερ ὅταν τὰ νέφη τὰ αἰσθητὰ πληρωθῶσι
τῆς ἀπὸ τῶν ἀναθυμιάσεων τῆς γῆς καὶ τῶν λήψεων
τῆς θαλάσσης ὑδάτων, τηνικαῦτα παρευθὺς τὸν ὁ-
τὸν ἐπὶ τὴν ἄφιδσιν· οὕτω δὲ καὶ τὰ πνευμα-
τικὰ νέφη, ἥτοι αἱ νεφέλαι, περὶ ὧν φησὶ διὰ τῆς
Ἱσαίου φωνῆς ὁ τῶν ὄλων Θεός, « Καὶ ταῖς νεφέ-
λαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὕετὸν, »
ἥτοι τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν· αἱ ὅταν πληρωθῶσι τῶν
νοερῶν τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑδάτων, τηνικαῦτα
παρευθὺς ὁμβρίζουσι καὶ βαίνουσι νοητὸν ὁμόρον
ἐπὶ τὴν γῆν, ἥγουν ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν·
προκαταγγέλλων ἐντεῦθεν καὶ προσημαίνων τὴν ἐπὶ
τοὺς ἀγίους καὶ πανευφύμους ἀποστόλους γεγонуῖαν
τοῦ παναγίου Πνεύματος παρουσίαν καὶ κάθοδον κατὰ
τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς· οὗ πληρωθέν-
τες τῶν χαρισμάτων καὶ δωρεῶν οὐρανίων, ἐπὶ πᾶ-
σαν ἐξέχεαν τὴν γῆν τοῦ Εὐαγγελίου τὸ σωτήριον
κήρυγμα· καὶ καταρδεύσαντες πάντας τοὺς κατοι-
κοῦντας τὴν γῆν, τὸν αὐχμὸν τῆς ἀθείας καὶ τῆς
ἀπιστίας διέλυσαν· καὶ λειμῶνα πνευματικὴν καὶ
νοητὸν Παράδεισον, τὴν πρὶν κεχερσωμένην καὶ παν-
τελῶς ἄκαρπον γῆν ἐναπέφηναν. Καὶ καθ' ὃν ἂν
τόπον ἐφυτεύθῃ παρ' αὐτῶν τοῦ σταυροῦ τὸ σωτή-
ριον ξύλον, εἴτε κατὰ νότον, εἴτε κατὰ βορρᾶν· ἐκεῖ
πάντως ἐβρίβῳθῃ τὸ τοιοῦτον ξύλον, καὶ ἐκεῖ ἔσται
καρποφοροῦν τὴν ἀπόλειαν τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς
εἰδωλολατρίας καὶ τοῦ διαβόλου τὴν συντριβὴν καὶ

A 261 VERS. 3. Si repletæ fuerint nubes, pluvias
super terram effundunt. Et si ceciderit lignum ad
austrum, et si ad aquilonem, loco, ubi ceciderit li-
gnum, ibi erit (4').

Obviis ac naturalibus exemplis usus, valde sa-
pienter per ea spirituales ac mysticas contempla-
tiones designat, tanquam si diceret: Ut aeris
nubes, cum terræ vaporibus et aquis e mari
haustis impletæ fuerint, illico jam pluviam in ter-
ram demittunt (5); non aliter spiritales nubes, si-
ve nebulae illæ, de quibus per Isaia vocem ait
Deus universi: « Et nubibus mandabo ne pluant
super eum imbrem¹⁰, id est super populum Judai-
cum: cum spiritalibus sancti Spiritus aquis im-
pletæ fuerint, tum subito diffundunt, et spiritali
imbre terram, sive eos, qui terram habitant, large
perfundunt. Quibus prænuntiat significatque divini
Spiritus adventum sacræ Pentecostes die in bea-
tissimos apostolos allapsi; cuius illi donis et cœ-
lestibus repleti opibus, per omnem terram salutare
Evangelii præconium diffuderunt: **262** irrigatis
que omnibus, qui terram habitabant, et dissoluta
ariditate atheorum atque infidelium, terram, quæ
ante inculta erat planeque sterilis, spiritalē pra-
tum et cœleste veluti viridarium effecerunt. Ubi-
cunque vero salutare crucis lignum ab ipsis consi-
tum est, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ibi-
dem omnino lignum illud radices egit, et ibidem
fructus feret in infidelitatis atque idololatriæ exi-
tium, in diaboli contritionem, in Christi gloriam¹¹,
qui misericordiae ineffabili, ut hominum genus redi-
neret servaretque, cruci adfixus est. Hoc modo
sapiens Ecclesiastes arcanas res atque admirabiles
sensibilibus appellationibus aperte nimium expri-

¹⁰ Isa. v, 6.

ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur. Et in libro II Esdræ (cap. viii, v. 10): Et dixit eis: Ite, comedite pinguis et bibite mulsum, et mittite partes his, qui non pręparaverunt sibi. Nimirum illi septem et illi octo non aliud sunt, quam numerus certus pro incerto, ut apud Michæam (cap. v, v. 5): Et suscitabimus super eum septem pastores et octo primates homines. Nova tamen Gregorii nostri interpretatio non est, cum eam adumbravit vetus auctor commentarii in Isaiam, de quo superius his mentionem iniecit. Ait enim, Καὶ ψάλλοι ὑπὲρ τῆς ἐκείνης, ἀντὶ τοῦ, οἱ περὶ τοῦ μετὰ τὸν χρόνον τούτου αἰώνος. Id est, Et psalmi pro octava, sive pro sæculo, quod post hoc tempus futurum est. Sed idem de utroque etiam Veteris et Novi Testamenti populo intelligi posse existimavit; nam hæc adjecit, Ἡ λαοῦ δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖοι, καὶ ἡ κατ' αὐτοὺς πολιτεία ἐπὶ τοῦ ἑπτά λαμβάνονται. Δὲς μερίδα, φησὶ, τοῖς ἐπτά, καὶ γὰρ τοῖς ἐκτά. Ὡς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὀφειλοῦσης λαβεῖν τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἔχειν, καὶ τῆς Καινῆς, καὶ εἰς μίαν ἀλλήλαις ἐλθεῖν συμφωνίαν. Nempe et leviticus poiro et Judæi ipsi et eorum respublica septenario numero continentur. Da, inquit, partem his septem, et hisce octo, tanquam si et Velus Testamentum et Novum a Deo esse, testimonio aliquo

confirmari oporteret, ut mutuam concordiam inirent. (In cap. iv Isa. vis. 4.)

(4') At LXX habent Ἐὰν πλησθῶσι τὰ νέφη... Olymp. καὶ ἂν ἐπὶ τῷ βορρᾷ.

(5) Similitudinis causa hæc ab Ecclesiaste pro-
lata, censuit etiam Gregorius Neocæsariensis, sed
prioribus conjunxit, et humanas vicissitudines de-
signare existimavit. Δίδου δὲ, inquit, ἀφειδῶς, καὶ
μέριζε τὰ σαυτοῦ πλεονάζον. Οὐ γὰρ ἐπιστάσαι, τί
ποτε ἡ ἐπιούσα ἐποίησεν ἡμέρα. Κατέγουσι δὲ οὐδὲ
νεφέλαι τὸν ἑαυτῶν πολὺν ὕετὸν, ἀλλὰ τὸν ὁμόρον
ἐπὶ γῆν ἀφίξει. Καὶ οὐδὲ δένδρ' εἰς αἰὲν ἔσπρηκεν,
ἀλλὰ καὶ ἄνδρες αὐτοῦ φείσονται, ἀνέμῳ γοῦν ἀνα-
τραπήσεται. Id est: Munifice autem largire, ac plu-
ribus tua divide. Non enim tibi notum est, quid tan-
dem postera dies efficiet. Nam nec nubes copiosam
suam pluviam retinent, sed imbrem in terram fun-
dunt: nec arbor perpetuo stat, verum, ut homines et
paucant, a vento certe convellitur (l. c.). Sed hæc
postrema de arborum fructibus interpretati alii
sunt, quod eos nempe qui colligant, nunquam decer-
unt. Itaque significari putant, non perituum bene-
ficcium, in quemcumque tandem conferatur. Sym-
machus vero habet, δένδρα, nec ἐκεῖ ἔσται sed ἐν αἰ-
ῶνι παρατεύξονται legii, id est apparabunt, in usum
scilicet domus aut belli.

mens, quæ longissime distabant, in prudentium auditorum utilitatem atque salutem prænuuntiavit. Ait deinde:

σαφῶς ἄγαν τὰ μυστικά καὶ παράδοξα τῶν πραγμάτων ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς ταῖς αἰσθητικαῖς μαρτυρίαις ἐξεικονίζων, πόρρωθεν τὰ μέλλοντα προκατήγγειλεν εἰς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀκούοντων. Εἰτά φησι·

§ XXII.

Vers. 4, 5. Qui observat ventos, non seminat; et qui aspicit nubes, non metet. In quibus non est cognoscens, quæ sit via spiritus, sicut ossa in utero prægnantis, sic non cognoscet opera Dei, qui fecit omnia (6).

Hic quoque rursum in vulgari verborum sono obvioque sensu moralem doctrinam exprimit atque exhibet. Quemadmodum enim qui ventos observat, si adversos dispexerit, serere non vult, vel si tempestivitas urgeat; et qui nubes prospicit assiduas et vario motu invicem discurrentes, segnis est ad metendum, cum haud bene norit, quem denique exitum cœli tempestas sit habitura: nam hoc significavit, illa adjiciens: « In quibus non est cognoscens, quæ sit via spiritus; » atque adeo talia spectantes, atque indicii et signis fidem habentes, ob vanas et stultas observationes, neque serere neque metere potuerunt; et hoc nacti sunt, ut fame ac siti contabescerent; neque enim sationis et messis tempestivitatem negligere debebant; sed spe atque fide in Deo posita animum confirmare, atque ab eo, rejectis observationibus, fidenter exquirere 263 et seminis successum et messis uberitatem: Sic, inquit, o mortalis, tu quoque insitis prudentiæ terminis fultus, et rationalium facultatum, quæ tibi a Conditore obtigerunt iudicio et cognitione, quæ idonea sunt et utilia et salutaria, reputans atque cogitans, nec de ventis quidquam aut nubibus laborans, varium virtutis semen perpetuo serere paratus sis; nec minus metere, supernas remunerationes divinamque benevolentiam tibi concilians, misericordi nempe liberalitate et obsecrationibus largisque lacrymis, tum rectis iudiciis et longa patientia patrociniisque eorum qui, propter imbecillitatem atque inopiam, subsidio et tutela egent potentiorum: itaque optimas quasque virtutes tibi compara. Habes enim vel sine spiritalibus ventis ac nubibus, scriptis scilicet legibus et oraculis et documentis, naturalem potentiam vimque ad utilia a noxiis discernenda. Et oportet, nihil ut eorum quæ circa te sunt, negligens, sine fructu nunquam maneat; sed ut bonus ac ferax, atque ut pinguis terra ac frugifera domo tua atque a temetipso multa re-

την δόξαν τοῦ προσηλωθέντος ἐν τῇ πανουργίᾳ Χριστοῦ δι' ἄφατον ἔλεον καὶ τὴν ἀπολύτωσιν π τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ὡς

Τηρῶν ἀνέμους, οὐ σπείρει· καὶ βλέπων ταῖς νεφέλαις, οὐ θερίσει. Ἐν οἷς οὐκ ἐπιγινώσκων τίς ἡ ὁδὸς τοῦ πνεύματος, ὡς ὅτι αἰσθητικῇ τῆς κυοφοροῦσης, οὕτως οὐ καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐποίησε τὰ πάντα.

Καὶ νῦν αὖθις ἐν τῷ γράμματι καὶ τῷ πνεύματι νοήματι τὴν τροπικὴν αἰνίσσεται καὶ παρεμπεδιδασκαλῶν. Ὡς περ γὰρ ὁ τὴν τῶν ἀνέμων καὶ τῆρσιν ἔχων, ἐναντιότητος καθορῶν, οὐ βέλτε σπείρειν, καίτοιγε τοῦ καιροῦ κατεπεύγοντα τὰς νεφέλας δὲ προσδρόμων συνεχεῖς οὖσαι, καὶ νήσεις ἄλλεπαλλήλους πεποιτημένας, ἀπρόβλεπτοι τοῦ θερίζειν, καίτοιγε μὴ γινώσκων τὴν πολὺν ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου καταστήματος ἐξείησιν· τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν, « Ἐν οἷς οὐκ ἐπιγινώσκων, τίς ἡ ὁδὸς τοῦ πνεύματος. » Οἱ δὲ πάλιν παρατηροῦντες, καὶ σημείοις καὶ συμβόλοις καὶ ἔχοντες, οὕτε σπείρειν οὕτε θερίζειν ἐδυνάθησαν τὴν ματαίαν καὶ παράλογον παρατήρησιν· καὶ τὸ ἀκόλουθον λιμῶ καὶ δίψῃ κακῶς διεφύλαξε. Ἔδει γὰρ ἥκιστα παριδεῖν τὸν τοῦ σπόρου καὶ τοῦ θέρου, ἅτε δὴ τῇ πρὸς Θεὸν ἐκτίλει καὶ οὐ κατεργασμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν, καὶ αὐτοῦ ζητούντας ἐν ἀπαρητηρήτῳ προαίρεσι θαρρόχρως τοῦ σπόρου τὴν κατευδῶσιν καὶ τοῦ θέρου ἐπίτευξιν. Οὕτως, ἄνθρωπε, καὶ εἰ ἐμφύτοις τῆς φρονήσεως ὁροις ἐπερειδόμεναις διακριτικαῖς ἐπιστήμαις τῶν ἀποκληρώσοι δυνάμεων λογικῶν παρὰ τοῦ ποιήσαντος τίς ἄλλα καὶ συμφέροντα καὶ σωστικά διανοήσῃ καὶ φρονῶν, καὶ τῶν ἀνέμων καὶ τῶν νεφελῶν σπείρειν αἰετὶ προθυμήθητι τὸν ποικίλον σπέρμα ἀρετῆς· ὡσαύτως δὲ καὶ θερίζειν, τὴν ἀνωθείδοχὴν καὶ θείαν εὐμένειαν ἐφελκόμενος, ἐν αὐτῇ συναιεθλόντος καὶ προσευχαῖς καὶ δάκρυσι καὶ δικαιοκριταῖς καὶ μακροθυμίαις καὶ πρὸς αἰσῶναις ταῖς πρὸς τοὺς ἀδυνάτους καὶ δεομένους ἀντιληπτικῆς χειραγωγίας τῶν ὑπερτέρων περιρίζου τὰς κρατίστας τῶν ἀρετῶν. Ἐχεις γὰρ χωρὶς τῶν νοητῶν ἀνέμων καὶ νεφελῶν, ἡγουμένων γραπτῶν νόμων καὶ θεσπισμάτων καὶ δόξαν φυσικῶς δυνάμεις καὶ διακρίσεις τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ βλάπτοντος. Καὶ δεῖ σε μηδαμῶς ἀμύνεσθαι τῶν προσεχῶν τε καὶ σύναγγυς ἀκαρπῶν διαμύνεσθαι, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸν κλήμα καὶ πολυφόρον, καὶ τῇ καὶ καρποφόρος, οἰκοθεῖν καὶ παρ' ἐαυτοῦ πάλιν εὐρίσκεισθαι, καὶ βότρυας βροτάζων πεπερασμένης τῆς παρ' ἑτέρων καλουργίας ἡγεμονίας ὡς ὁ δίκαιος Ἀβελ, ὡς ὁ Ἐνὼς, ὡς ὁ Ἐνὼχ.

(6) At LXX habent, Τηρῶν ἀνεμῶν... ὅσα ποιήσει τὰ σύμπαντα.

Νῶς, ὡς ὁ μακάριος καὶ πολὺ-τας Ἰωβ, ὡς ὁ ἅγιος Ἀδριάν. Εἰ γὰρ οὐκ ὄφθοεν καὶ παρ' ἑαυτῷ κεκλιμένος πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, εὗρίσκει καρποφορῶν εἰς τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν, ἀλλ' ἐκδέχῃ τὰς παρ' ἐτέρων διδασκαλίας καὶ παραδείξεις καὶ παρορμήσεις, ἀποφανθήσῃ μάτην ἀνθρώπου· προσαγορευόμενος, ὅτε δὴ παραβλέπων τὰς φυσικὰς δυνάμεις, καὶ πρὸς τὰς ἄλλων ἀφορῶν εἰσ-ῆγγήσεις· καθάπερ οἱ παρατηροῦντες τοὺς ἀνέμους οὐδὲ θέρους ἐπιτευξάμενοι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ λιμῇ

Ἦς γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν ἀνθρώπῳ τὰ ὅσα τοῦ μήπω τεχθέντος παιδός, ἀλλ' ἐν γαστρὶ τῆς κυοφορούσης ὑπάρχοντος ἐξερευνῆν, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς κρατεῖν, καὶ διαγινώσκειν· οὕτως οὐδὲ τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ καταλαμβάνειν ἐστὶ δυνατόν ἀκριδῶς. Ἰσμεν γὰρ ὡς αὐτὸς ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ ποιητὴς ἐστὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, καὶ πάντων τῶν αἰώνων· οὐκ ἴσμεν δὲ, κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ τοῦ οὐρανοῦ ὕψους καὶ εὗρους τὴν διαμέτρῃσιν ἢ τῆς γῆς ἢ τῆς θαλάσσης, ἢ τὰς τῶν νεφῶν καὶ τῶν ἀνέμων μεταβολάς. Ἐν γὰρ βραχεία καιροῦ ῥοπῇ παρ' ἐλπίδας αἱ σφῶν ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολαὶ καὶ μεταθέσεις πολλὰς ὥρῃθησαν. Ὡστα καὶ σπείρειν δεῖ καθ' ὃν ἐφέστηκεν ὁ τοῦ σπόρου καιρὸς· εἴτα καὶ θερίζειν ἀπαρατηρήτως καὶ πεποιθότως διὰ τῆς πρὸς τὸν παντοδύναμον Κύριον ἐλπίδος καὶ πίστεως, καὶ τὸν αἰσθητὸν δηλονότι σπόρον, καὶ πολλῶν δὲ μᾶλλον τὸν νοητὸν· καὶ μετέπω τῆς ἐμφύτου καρποφορίας ἐναπομένειν ἀργούς· ἵνα καὶ τῇ παντουργῇ Θεῷ καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ ζωῇν εὐ-ἀρεστον καὶ δόξαν διὰ παντὸς ἀναφέροντες εὐρεθώ-

(7) Delibat hic Noster evangelicam illam de verbo regni parabolam, ubi Dominus ait: *Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum.* (Matth. xiii, 23.) Illud *Qui homo est, qui semen divinum recepit, ut terra sala, ager conitatus*: ideinque fructum ferre dicitur pro vario soli ingenio et cultura industria maiorem aut minorem. In *Opere imperfecto*, quod temere olim Chrysostomo tribuebatur, legimus: «Terra autem bona sunt qui abstinent se a divitiis malis, et secundum vires suas faciunt bona, et est fructus eorum tricesimus. Si autem omnia bona sua contemnant, et accedant ad serviendum Deo, habent sexagesimum. Si autem et infirmitas corporis eis contigerit, et fideliter sustinuerint, habent centesimum.» (Montf. *Op. Chr.* tom. IV, hom. 31.) At germanus Chrysostomus variis hominum conditionibus hæc aptare videtur. Ait enim de Deo: φιλόνηρος· γὰρ ὅν, οὐ μίαν ἐταμεν δόδν, οὐδὲ εἶπεν, Ἐάν μή τις ἐκ τῶν ποιήσῃ, ἐξέπεσεν, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ ἐξήκοντα ποιοῦν σώζεται· καὶ οὐχ οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ τριάκοντα. Ταῦτα δὲ ἐποίησαν εὐκόλῳ κατασκευάζων τὴν σωτηρίαν. Καὶ σὺ τοίνυν οὐ δύνασαι παρθενίαν ἀσκήσαι· γάμψον σωφρόνως. Οὐ δύνασαι γενέσθαι ἀκλήμων· ὁδὸς ἐκ τῶν δυτῶν. Οὐ φέρεις ἐκείνο τὸ φορτίον· μέρισαι μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ ὑπάρχοντα. Οὐ βούλει αὐτῷ παραχωρεῖσαι ἀπάντων· κἄν τὴν ἡμίσειαν, κἄν τὴν τρίτην ἐπίδος μοίρῃ. Ἀδελφός σου ἐστὶ καὶ συγκαληρονόμος· ποιήσον αὐτῶν καὶ ἐνταῦθα συγκαληρονόμον. Ὅσα ἂν ἐκείνῳ δῷς, σαυτῷ δώσεις. Id est: *Nam misericors cum sit, non unam opernit viam, neque dixit: Nisi qui centesimum fructum fecerit, is decedit; sed qui sexagesimum, imo*

A deris ad triginta et sexaginta et centum (7), neque documenta ab aliis et stimulos atque impulsus expectasse; utique homo immerito appellatus videaris, quippe qui naturalibus facultatibus neglectis, alienas respicis institutiones: quemadmodum qui ventos et nubes observant, eaque de causa sæpe a satione abstinent, nec messem peragunt: 264 itaque fame etiam contabescunt.

καὶ τὰς νεφέλας, ἄσποροι πολλὰς ἐναπομέναντες, κατετάκηνσαν.

B Nam sicut fieri non potest, ut hominum quicumque ossa scrutetur infantis nondum geniti, et in matris utero etiamtum clausi, nec ut tactu apprehendat atque dignoscat, sic opera Dei accurate comprehendere minime fas est (8). Nam scimus quidem omnia ab eo perfecta esse, ipsumque conditorem fuisse supernarum rerum et infernarum, atque omnium sæculorum; at ignoramus, quæ revera sit cœlestis altitudinis ac latitudinis dimensio, quæ terræ aut maris, quæque nubium ac ventorum vicissitudines. Brevi enim temporis momento præter spem conversiones eorum ac mutationes vicesque sæpe spectantur. Quare et serendum est, cum sationis advenit tempus: ac deinde metendum audacter fidenterque, spe scilicet atque fide in omnipotenti Domino collocata, etiam cum de sensibili agitur satione, sed multo magis, cum de spiritali, nec sic otio indulgendum, ut unquam a ferendo fructu desistamus: quo et Deus omnium C conditor et universorum bonorum auctor gratam sibi vitam nostram oblatumque honorem depre-

qui tricesimum fecerit, salvus erit. Illud autem sic disposuit, ut facilius via ad salutem esset. Et tu ergo non potes virginitatem servare? connubium caste inees. Non potes esse sine possessione? de bonis tuis largire. Non potes hoc onus ferre? cum Christo bona divide. Non vis ipsi dare omnia? vel dimidiam vel tertiam partem daio. Frater tuus est etiam coheres tuus? fac illum hic etiam cohæredem. Quæcumque illi dederis, tibi ipsi dabis. (Tom. VII, hom. 45, in Matth. n. 2.) Porro sacris in Litteris frugem omnium maximam appellari *centesimam*, constat, ut cum Isaac sevisse in Geraris dicitur, et invenisse in ipso anno centuplex, sive frugem centesimam (Gen. xxvi, 12); ut ait Plinius de Libyphœnicum regione eximie fertilitatis, «cum centesima fruge agricolis senus reddente terra.» (H. N. lib. v, c. 4.)

(8) In *Synopsi* sacrarum Librorum, quæ inter opera Athanasii edita est, adnotatum reperies: *Διαβάλλει δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτίων περὶ γενεθλιαγογίαν πτόθσιν, λέγων· Τηρῶν ἄνεμον, οὐ σπείρει, καὶ βλέπων ἐν ταῖς νεφέλαις, οὐ θερίσει, ἐν οἷς οὐκ ἐστὶ γινώσκων, τί ἡ ὁδὸς τοῦ πνεύματος.* Ὡς ὁρτὰ ἐν γαστρὶ κυοφορούσης, οὕτως οὐ γινώσκει καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, ὅσα ποιήσει τὰ σύμπαρτα. Id est: *Damnat vero et Ægyptiorum superstitionem circa divinationem ex hominis nutritate, dicens: Qui observat ventos, non seret, et qui aspiciat nubes, non metet. In quibus non est cognoscens, quæ sit via spiritus. Sicut ossa in utero prægnantis, sic non cognoscas opera Dei universa quæcumque faciet.* (Synops. eccl. init.) Cæterum Montfauconii opinio est, *Synopseos* hujus auctorem post Chrysostomum scripsisse. (Tom. VI *Diatr. in Synops. Chrysost.*)

hendat perpetuum, et nos cœlestis regni hæreditatem adeamus, cum ipso Christo Deo nostro, cui gloria et imperium cum omnipotente Patre et sancto bonoque ac vitæ auctore Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α μὲν, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάσωμεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν, ὃς καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παντοκράτορι Πατρὶ καὶ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

265 LIBER DECIMUS.

§ 1.

VERS. 6. In matutino semina semen tuum, et ad vesperum ne remittat manus tua. Quoniam nescis quid recte procedet, idne, an illud. Et si duo in idipsum, bonum (9).

Sensibili imagine desumpta illius, qui semen suum primo mane serere solet, frumentum forte aut hordeum, eos, quos instituit, hortatur sapiens Ecclesiastes, ut intelligibile ac spiritale semen projiciant, quoadiu vitæ hujus lumen videbunt, ac bona a malis et utilia a noxiis judicio scientiaque discernent: atque ut per omnes vitæ dies totumque ævi sui spatium remundent ac renouent animæ sulcos, neve ad vesperum sive ad metas ejus et occasum sic deveniant, ut inducias concedere aliquas debeant ejusmodi semini virtutis, non aliter, atque aratores solent: itaque ut illi vespere adveniente domum proficiscuntur, et necessariam naturæ quietem capiunt, sic et qui spiritale semen serunt, de quo ait Christus: « Exiit qui seminat seminare semen suum »⁹⁹, et bonum opus intermittentes sine cura vitam exigant otiosam: tanquam si in adolescentia magnos labores exantlassent, et sementem fecissent tantam, quanta sufficere possit ad æternam perpetuæ vitæ felicitatem: ac propterea in ipsa senectute et bonorum studiorum et rectorum operum sationem differant (10).

λεύτητον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ γῆρας ἀφικομένους συμπαρατείνειν καὶ τῶν θεωρητικῶν σπουδαίαν τῶν πρακτικῶν ἔργων τὸν σπόρον.

266 « Quoniam, inquit, nescis, o mortalis, quid recte procedet. » Humanos enim animos ultra omnem comparationem superat Deus, ac fortasse semen illud virtutis, quod prima aut altera ætate

Ἐν πρώτῳ σπείρον τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐσπέρα μὴ ἀφίετω ἡ χεὶρ σου. Ὅτι οὐ γινώσκεις ποῖον στοιχήσει, τοῦτο ἢ τοῦτο· καὶ ἰσχυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀγαθόν.

Εἰκόνα παραλαβὼν αἰσθητὴν τοῦ σπείρου, τοὺς ἑωθεν τὸ ἴδιον σπέρμα, αἶτον τυχὸν τὸν νοητὸν καὶ πνευματικὸν καταβάλλεται· πρὸς αἰσθητὴν τοῖς μυσταγωγούμενοις ὁ νοητὸς εἰσάγεται, ἐξότε τῆς βιωτικῆς ἡμέρας θεωρεῖται ὡς, καὶ τὴν διακριτικὴν λάβωσιν ἐπιστρέφει πρὸς κριτικῶν καὶ τῶν χειρόνων, καὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ τῶν βλαπτικῶν· καὶ καθ' ὅλην μὲν τὴν τῆς παρουσίας ζωῆς, ἔτσι παρὰ πάντα τὰ ἀνακαθαίρειν καὶ νεάζειν τοὺς αἰώνιας τῆς καὶ μὴδὲ πρὸς ἐσπέραν γενομένους, ἵνα πρὸς τὴν τέλη καὶ τὰς δυσμὰς αὐτῆς, ἀνακωχὴν τοῦ τῷ τοιοῦτῳ σπόρῳ τῆς ἀρετῆς, παραστήσῃ αἰσθητοῖς ἀποτήρει· μὴδὲ καθὼς ἐκείνοι τῶν ἡμερῶν καταλαβούσης οὐκ ἔστι πορεύονται, καὶ τὴν παύσαν χωροῦσι τῆς φύσεως, οὕτω καὶ τὸν νοητὸν σπείροντας σπόρον· περὶ οὗ φησὶν ὁ Θεός· « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρου· ὅν ἐστιν τοῦ· » καθυφέντας τῆς ἀγαθῆς ἐργασίας· διαζῆν καὶ βρῦθμω· ὡς, δὴθεν ἐν τῇ νεότητι μογήσαντας, καὶ πολλὸν σπόρον καταβάλλοντες, ἐξαρχοῦντα πρὸς αἰώνιον ἀπόλαυσιν καὶ τῆς

« Ὅτι, φησὶν, οὐ γινώσκεις, » ἀνθρώπων· » στοιχήσει. » Μελῶν γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς τῶν ἡμερῶν καρδιῶν ἀσυγκρίτως, καὶ μήποτε τὸν πρῶτην ἡλικίαν ἢ τὴν δευτέραν καταβλήσῃς

⁹⁹ Luc. viii, 5.

(9) Apud LXX quædam variant; sic enim scriptum est: Ἐν τῷ πρώτῳ σπείρον τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐν ἐσπέρῃ μὴ ἀφίετω ἡ χεὶρ σου, ὅτι οὐ γινώσκεις ποῖον στοιχήσει, ἢ τοῦτο, καὶ ἐάν τὰ δύο ἐπιτοαυτὸ ἀγαθὰ. Olymp. nihil discrepat.

(10) In Ecclesiastæ verbis allegoriam inesse, plerique consentiunt interpretes: sed eo trahunt, ut hoc præcipi dicant, semper benefaciendum esse; quemadmodum Apostolus quoque simili dictione idem commendavit, cum scripsit: Qui parce seminat, et metet. (II Cor. ix, 6.) At Gregorius

Neocæsariensis nihil in his mysticum agnoscitur: Σπείρας δὲ, inquit, ἐν καιρῷ, σπείρου τοὺς καρπούς, ὅπου· ἂν τοῦτου καιρὸς ἐνοστήσῃ· ὅλον γὰρ, ὅποια αὐτῶν ἐστὶν ἀμείνω τῶν ἐργῶν· ἵνα τοιοῦτο δὲ ἅπαντα εἰς ἀγαθόν. Id est: Cum sementem tempestive feceris, fructus colligas et comports, cum hujus rei tempus adveniat. Id est: tum est enim, quænam ex his, quæ conaris meliora futura sint. Utinam autem omnia ita cedant. (Ibid.)

ρον τῆς ἀρετῆς οὐ προσήκατο, διὰ τὸ μετὰ τινος ἐπι-
μειξίας χορτάδους, ἤγουν ἐμπαθοῦς διαθέσεως κατα-
βληθῆναι, καὶ μηδαμῶς τοῦ καθαροῦ σπόρου τὴν
ἐπάθειαν ἔχειν· ἤγουν ὡς μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν γι-
νόμενον τὸ καλὸν θεασάμενος, ἀλλ' ἐπιφερόμενός τι
καὶ ζιζάνιον ἀνθρωπίνης ἀρεσκείας ἢ κενοδοξίας ἢ
τινος ἄλλης κοσμητικῆς ἐμπαθείας. Χρὴ τοίνυν, φησί,
μηδέποτε λαμβάνειν παῦλαν τῆς κατασπορᾶς τῶν
ἀγαθῶν καὶ σπουδαίων νοημάτων καὶ λόγων καὶ
πράξεων, ἀλλ' ἐκ παιδῶθεν καὶ μέχρι γήρως. Ταῦτα
γὰρ σημαίνεται σαφῶς διὰ τῆς *πρωίας* καὶ τῆς
ἐσπέρας· καὶ προσευχᾶς καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν
ἐπὶ πάντων Θεόν, καὶ νηστείας τὰς κατὰ δύναμιν,
καὶ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλεημοσύ-
νην τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὺς ἐργάζεσθαι
φιλοτίμως καὶ δαφιλῶς· ἵνα καὶ μὴ τὰ πρῶτα παρὰ
τοῦ ποιητοῦ καὶ δεσπότης παραδεχθῶσι καὶ στοιχει-
θῶσι, τὰ πρὸς ἐσπέραν, ἤγουν τὰ τέλη τῆς ζωῆς,
τὴν ἀποδοχὴν ἔξουσιν καὶ τὸν ἔπαινον· ἢ εἰ μὴ ταῦτα
πάντως, ἐκείνα. Εἰ δ' ἀμφοτέρω τοῖς παντεφύροις
ὀφθαλμοῖς τοῦ Κυρίου τῶν γνώσεων ἔξουσιν τὴν ἀπο-
δοχὴν, ἔσται τῷ σπεῖροντι μᾶλλον τὸ ἀγαθόν, ἀγαθόν,
καὶ πολὺχουν θερίσει θεόθεν τὴν ἀμοιβήν. Εἰτά φη-
σιν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής·

A jactum est, non admisit; quippe cui gramen ad-
mistum esset, id est affectus atque cupiditas, nec
vitio omni plane careret: sive quia minime tan-
quam bonum spectaveris, quod revera bonum erat,
sed alieni aliquid superinduxeris, et lolium hu-
manæ levitatis, inanisve gloriæ studii, aut alicujus
de cæteris hujus vitæ cupiditatibus. Itaque oportet,
inquit, nunquam ut cessemus a bonarum honesta-
rumque cogitationum, et sermonum, et operum sa-
tione, cum ab ipsa pueritia, tum usque ad senium,
hæc enim manifesto indicantur per *Matutinum* et
Vesperum: utque nos in obsecrationibus exercea-
mus ac summi Dei laudibus, et in jejuniis, quantum
vires ferunt, et in mansuetudine et amore et mise-
ricordia erga egenos et pauperes studiose omnino
ac benigne: quo, si minus auctori nostro et do-
mino grata atque accepta fuerint, quæ prima feci-
mus, ea præmium ac laudem habeant, quæ sub
vesperum sive extremis vitæ diebus fecerimus: vel
si non hæc omnino, saltem illa. Quod si utraque
divinis oculis omnia lustrantibus et cognoscentibus
accepta erunt, bene illi erit, qui plus seminaverit,
et a Deo fructus metet uberiores. Ait deinde sapiens
Ecclesiastes:

§ II.

Καὶ γλυκὺ τὸ φῶς, καὶ ἀγαθὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς
τὸ βλέπειν σὺν τῷ ἡλίῳ· ὅτι καὶ ἐὰν ἔτη πολλὰ
ζήσεται ἄνθρωπος, ἐν αἰσίν αὐτοῖς εὐφρανθήσε-
ται, καὶ μνησθήσεται τὰς ἡμέρας τοῦ σκότους,
ὅτι πολλὰ ἔσονται.

VERS. 7. *Et dulce lumen et bonum oculis videre
solem: quia etsi annis multis vixerit homo, in om-
nibus his lætabitur, et recordabitur dierum tenebra-
rum, qui multi erunt* (11).

Ἀκολουθῶς ἔχεται τῶν αἰσθητῶν ἐκόντων, ἵνα δι'
αὐτῶν, ὡς δι' ἐσώτερων τῶν ἀρχετύπων καὶ κρεῖτ-
τόνων ἀσυγκρίτως παραδείξῃ τὸ κάλλος. Γλυκὺ γάρ,
φησί, τοῦτο τὸ φῶς καὶ λίαν ἀγαθὸν τὸ δέσκειν τὸν
αἰσθητὸν ἡλίον ταῖς ὕψεσι τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν.
Τοῦτο δὲ φάσκειν καὶ διδάσκειν παρέλκον ἐστὶ καὶ
περιττόν, εἰ μὴ πρὸς ἄλλο τι κρεῖττον φῶς ἀποδλέ-
πει, καὶ πρὸς τὸν νοητὸν τῆς δικαιοσύνης ἡλίον βού-
λεται τοὺς ἀκροατὰς παραπέμπειν. Ἰσασί γὰρ πάν-
τες ἄνθρωποι, καὶ χωρὶς τοῦ Ἑκκλησιαστοῦ, καὶ
γλυκὺ τοῦτο τὸ φῶς ὑπάρχειν, καὶ τὸ βλέπειν τὸν
ἡλίον, ἀγαθόν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων
ἔχει τὴν σύστασιν, καὶ τὰ τοῦ βίου διδιύνηται πάντα,
καὶ τῶν πραγμάτων αἱ φύσεις τὴν διαστολὴν λαμ-
βάνουσι καὶ διάκρισιν ἀπ' ἀλλήλων. Φωτὸς γὰρ ἀπ-
όντος, ἄκοσμος ἦν ὁ κόσμος, καὶ ἄδιος ὁ βίος· καὶ
διὰ τοῦτο προφθάσας ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἔφησεν·
«Καὶ ἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, καὶ εἶπεν, ὅτι καλόν.»

C Protinus sensibiles Images persequitur, ut illis
tanquam speculis pulchritudinem 267 repræsentet
earum rerum quæ præcipuæ sunt, et extra omnem
comparationem potiores. Dulce enim, inquit, est
hoc lumen, et valde bonum acie oculorum nostro-
rum solem hunc aspectabilem intueri. Hæc autem
proferre ac docere supervacaneum est atque inutile,
nisi lumen aliud præstantius respiciat, et auditores
ad spiritalem justitiæ solem traducere velit, Nam et
sine Ecclesiaste omnes homines norunt, dulce esse
hoc lumen, et solem videre bonum. Inde enim vita
hominum constitutionem habet, et omnia illius
munia diriguntur, rerumque naturæ discrimen
capiunt et mutuam distinctionem. Luce enim sublata,
D sine specie mundus esset, vitæque sine vita. Quare
ille Dei contemplator Moyses prævertens dixit:
«Et vidit Deus lucem, et ait, quia bonum (12).»

ἵνα τοίνυν μὴ παρέλκοντα καὶ περιττὰ καὶ μά-
ταια λέγειν τις οἰηθεῖ τὸν σοφὸν Ἑκκλησιαστήν,
ὡς τὸ πᾶσιν ἀριδηλότατον καὶ διεγνωσμένον πεπρα-
θέντα διδάσκειν· νοεῖν ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης προσῆκιν,
ὡς διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς τὸ μέγα
καὶ ἀληθινὸν καὶ αἰδίου φῶς, «Ὁ φωτίζει πάντα
ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον,» δηλονότι Χρι-
στὸν τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ Λυτρωτὴν, προσφη-

Ne igitur sapientem Ecclesiastem supervacue
quis et inaniter leviterque locutum arbitretur, per-
inde quasi, quod omnibus manifestissimum atque
cognitum est, docere contenderit; cogitare nos ne-
cessario convenit, illum prophetarum more, cum
sensibile lumen nominavit, ob oculos habuisse
magnum et verum æternumque lumen, quod «illu-
minat omnem hominem venientem in hunc mun-

(11) Olymp. καὶ μνησθήσεται τὰ ἔργα τοῦ σκότους...

(12) Sed apud LXX desideratur καὶ εἶπεν.

dnm¹¹, » Christum scilicet mundi Servatorem ac Redemptorem, qui, homo factus, ad humanæ conditionis extrema devenit : de quo dicit propheta David : « Cantate Deo, psallite nomini ejus, iter facite ei, qui ascendit ad occidentem : Dominus nomen illi : et exsultate in conspectu ejus¹². » Ac rursum vocalissimus Isaias : « Regio Zabulon et terra Nephthalim, et reliqui juxta mare habitantes et trans Jordanem, Galilæa gentium, populus, qui sedebas in tenebris, videte lumen magnum; vobis, qui habitatis in regione et umbra mortis, lux affulgebit (13). »

Dulce appellavit lumen, ac bonum prænuntiavit videre oculis suis solem gloriæ, eum nempe, qui divinæ inhumanationis tempore ait : « Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulaverit in tenebris, sed habebit lumen vitæ (14). » Et iterum : « Hoc est judicium, quia lux venit in mundum¹³. » Sic igitur solari hoc, quod **268** corporis oculis usurpamus, lumine spiritalem justitiæ Solem prænuntiavit, qui revera dulcissimus iis fuit, qui digni habiti fuere, ut ab eo instituerentur, utque ipsum inter homines degentem atque versantem oculis suis aspiicerent tanquam hominem quemque, cum tamen non ut quisque hominum esset. Erat enim et Deus verus, ac propterea ut cæci viderent, et claudi ambulare, et surdi audirent, effecit, lepris obsitos mundavit, mortuos solo jussu ad vitam revocavit. Porro nunc etiam dulcissimum revera est spirituales oculos in ipsum intendere, et simplicem ejus divinitatemque pulchritudinem contemplari atque animo reputare : tum ex ipsa communicatione atque consortio illustrari exornarique et animi dulcedine perfundi ac sanctitatem induere, intelligentiam acquirere, divina denique exsultatione compleri, quæ ad omnes præsentis vitæ dies producat.

καρδίαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἀγιάζεσθαι, καὶ συνετίεσθαι τὴν πᾶσαι ταῖς ἡμέραις τῆς ἐνεστώσης ζωῆς.

Id enim sapiens Ecclesiastes indicavit, cum dixit : « Quia etsi annis multis vixerit homo, in omnibus his lætabitur. » Omnis namque lætitiæ plane auctor est ille justitiæ Sol ipsum intuitibus : de quo ait David propheta : « Exsultent in conspectu Dei, delectentur in lætitia¹⁴. » ac rursum : « Exsultate, justi, in Domino, rectos decet collaudatio¹⁵. » Enimvero cum dixerit : « Et recordabitur dierum tenebrarum, qui multi erunt, » tenebrarum dies utique appellavit primos infidelitatis dies, quibus homo in tenebris gloriæ amictum corpore in terra non videt, et lumen verum, de quo dicit vocalissimus Isaias : « Qui sedetis in tenebris et umbra mortis, videte lumen magnum, et lux affulgebit vobis. » Et iterum : « Dominus dies, qui Solis justitiæ ortum præces-

τικοὺς ὀφθαλμοὺς θαυμάζοντας ἐνανθρωπήσαντα καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἐλθόντα τῆς ἀνθρωπίνης ἐσχατίας. Περὶ οὗ φησὶν ὁ προφήτης Δαβὶδ· « Ἀσπασθε τὸν Θεόν, ψάλλετε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιθεώρησιν ἐπὶ δυσμῶν· Κύριος ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἀγαλλιάσθε ἐνώπιον αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν ὁ μεγαλοφώνησας Ἰσαΐας· « Χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ τοῦ Νεφθαλίμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες καὶ πέρα τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ κατήμενος ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα· οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς.

Γλυκὴ προσηγόρευσε φῶς, καὶ τὸν τῆς δόξης ἡμῶν ἀγαθὸν βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς προκατήγγειλε, ἐν εἰπόντᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας ἐνσωματώσεως· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν μοι οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν σκοτίᾳ, ἀλλ' ἐξεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Καὶ πάλιν, « Ἀὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον. » Οὕτω τοίνυν τοῦ ἡλιακοῦ τοῦτου καὶ βλεπομένου φωτὸς τοῖς ἀσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὴν νοητὴν τῆς δικαιοσύνης προκατήγγειλεν ἡλίον, γλυκύτατον πεφυκότα· ὄντι καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιρῷ καταστρωθεῖσιν ἀμαθητευθῆναι, καὶ προσδιδέειν καὶ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς διατρέποντα καὶ συστρεφόμενον τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἕκαστον ἀνθρώπων, καὶ οὐχ ὡς ἕκαστον ἀνθρώπου ἦν. Ἐπεφύκει γὰρ καὶ θεὸς ἀληθινός, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς πηρεὺς παρεσκεύαζε βλέπειν καὶ τοὺς χαλοὺς περιπατεῖν, καὶ τοὺς κωφὰ ἀκούειν, καὶ τοὺς λεπροὺς ἐκαθάριζε, καὶ τοὺς κροῦς προστάγματι μόνῳ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπαγγέλλων. Καὶ νῦν δὲ γλυκύτατόν ἐστι τῷ ὄντι τὸ πρὸς αὐτὸ ἀτενίζειν τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ ἀμύχον αὐτοῦ καὶ θεοπρεπὲς προσδιδέειν καὶ φαντάζεσθαι κάλλος, καὶ ταῖς ἐκεῖθεν μεθέξαι καὶ μετουσίαι φωτίζεσθαι καὶ καλλύνεσθαι, καὶ γλυκαίνεσθαι τὴν διάνοιαν, καὶ πληροῦσθαι θείας ἀγαλλιάσεως.

Τοῦτο γὰρ ἤνιξτο φήσας ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής· « Ὅτι καὶ ἐν ἔτη πολλὰ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος· πᾶσιν αὐτοῖς εὐφρανθήσεται. » Τῷ ὄντι γὰρ πᾶσι εὐφροσύνη γίνεται πρόξενος τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀποδιδέουσιν τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος· περὶ οὗ φησὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης· « Ἀγαλλιάσθωσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ. » Καὶ πάλιν· « Ἀγαλλιᾶσθε, δίκαιοι, ἐν Κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρός αἰνεσίς. » Εἰπὼν μέντοι, « Καὶ μνησθήσεται τὰς ἡμέρας τοῦ σκότους, ὅτι πολλὰ ἔσονται, » τοῦτο τοὺς ἡμέρας ὀνόμασε, δηλονότι τὰς προτέρας τῆς ἀπιστίας, ἐν αἷς οὐκ ἦν ὁ ἄνθρωπος βλέψας ἐπὶ τῇ γῆς σεσωματωμένον τῆς δόξης τὸν ἥλιον, οὐδὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, περὶ οὗ φησὶν ὁ μεγαλοφώνησας Ἰσαΐας, « Οἱ καθημένοι ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου.

¹¹ Joan. i, 9. ¹² Psal. lxxvii, 5, 6. ¹³ Joan. viii, 12; iii, 19. ¹⁴ Psal. lxxvii, 4. ¹⁵ Psal. lxxvii, 1.

(13) AL LXX habent.... Ὁ λαὸς ὁ κατοικοῦν ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα.

(14) In Vulgatis est.... Ὁ μὴ περιπατῶν ἐν σκότει....

του, ἴδετε φῶς μέγα, καὶ φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. » Αἱ τοιαύτας τοίνυν ἡμέρας τὰς πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου, σκότους ἡμέρας ὠνόμασε. Πολλὰ γὰρ ἀριθμοῦμεναι προδήλως εὐρεθήσονται· καθ' ὅς ἐν τῷ σκότει τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῆς ἀθείας ὑπῆρχε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ὧν μετὰ τὴν πρόσβλεψιν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ γλυκυτάτου φωτὸς μνησθήσεται πάντως ὁ ἄνθρωπος, καὶ φησι προσηκόντως, Πῶς ἐν σκότει πορευομένη τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ταῖς προτέραις ἡμέραις οὐκ ἐγίνωσκε τὸν ἴδιον Ποιητὴν καὶ Δεσπότην καὶ Δημιουργὸν τοῦ φωτὸς, ἀλλ' ἐλάτρευε τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, καὶ τῇ αὐθαρέτῃ τῆς διανοίας τυφλότητι διαγινώσκειν καὶ προσκυνεῖν ἀναλόγως· ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων τῶν πάντων Ἀριστοτέχνην καὶ Κτίστην οὐκ ἠδουλήθη τὸ σύνολον; τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης σημειῶν φησίν, « Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν »· ἀλλ' ἐν σκότει τῆς διαβολικῆς ἐπορεύθησαν ἐξαπάτης. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

A serunt, tenebrarum dies nominavit : quos, inito numero, plures fuisse, aperte constabit; quo temporis hominum genus in idololatriæ caligine et Dei ignoratione versabatur : quorum dierum homo, postquam verum ac suavissimum lumen aspexit, omnino recordabitur, ut merito dicat : Quomodo humanum genus in tenebris ambulans, superioribus diebus auctorem ac Dominum suum et lucis Conditorum non agnoscebat? sed pro Conditorum 269 rem conditam venerabatur, et voluntaria mentis cæcitate ex rerum magnitudine atque specie, ut par erat, optimum omnium Artificem et Conditorum cognoscere atque adorare omnino noluit? Id autem ipsum et David propheta significans ait : « Non cognoverunt neque intellexerunt », sed in tenebris perrexerunt diaboli fraude decæpti. Addit deinde Ecclesiastes :

§ III.

Vers. 8. *Omne veniens est vanitas* (15).

« Omne veniens; » ecquod? Neque enim indefinite omnino atque indistincte accipiendum est huiusmodi dictum. Qui enim hoc affirmaret, sane plurimum desipere videretur, quippe qui vanitatem appellasset amplissima quæque bonorum ac præstantissima. Sol enim gloriæ, sive magnum verumque lumen, de quo modo dixit : « Dulce lumen, et bonum oculis videre solem, » qui sub linem sæculorum corpore amictus super terram exortus est, non ut mundum iudicaret, sed ut servaret, rursum veniet, ut iudicet. Nam et cælestes angeli discipulis ejus et apostolis dixere : « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum ». Quinet Evangelium salutis nostræ sic ait : « Quando venerit Filius hominis in gloria sua, et omnes sancti angeli cum eo (16) »; ut inde propterea et regnum cælorum et ineffabilem bonorum, quæ sanctis promissa sunt, hæreditatem atque mercedem manifesto sperare debeamus. Num igitur singula hæc, quæ ventura sperantur, vanitas sunt? absit res tam absurda. Delinito igitur, ac non sine justo discrimine dictum istud a nobis accipi decet (17).

μετὰ τῆς περὶ τούτου διαστολῆς ἐκδέχεται προση

Πᾶν τὸ ἐρχόμενον ματαιότης.

« Πᾶν τὸ ἐρχόμενον »· ποῖον; οὐδὲ γὰρ ἀπροσδιοριστως οὐδὲ πᾶμπαν ἀδιαστόλως ἐκδέχεται χρὴ τὸ λεγόμενον. Ἡ γὰρ ἀν εὐρίσκειτο μᾶλλον ὁ τοῦτο φήσας ματαιολόγος, ὥς τὰ συνεκτικώτατα καὶ κράτιστα τῶν ἀγαθῶν ματαιότης καλεῖται. Ὁ γὰρ τῆς δόξης Ἡλίου, ἥτοι τὸ μέγα καὶ ἀληθινὸν φῶς, περὶ οὗ προσεχῶς εἶπε, « Γλυκὺ τὸ φῶς, καὶ ἀγαθὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ βλέπειν τὸν ἥλιον, » ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἀνατείλλας σεσωματωμένος ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἔνα κρίνει τὸν κόσμον, ἀλλ' ἔνα σώσῃ, πάλιν ἐλεύσεται πρὸς τὸ κρίνειν. Καὶ γὰρ ἔφασαν οἱ οὐράνιοι ἄγγελοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ἐν τρόπῳ ἰδεάσασθε αὐτὸν παρενόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. » Ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγέλιον οὕτω φησίν· « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. » Ὡς ἐντεῦθεν ἀκολουθῶς ἐλπίζεσθαι καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ τῶν τοῖς ἁγίοις ἐπηγγελμένων ἀπορρήτων ἀγαθῶν τὴν κληρονομίαν σαφῶς καὶ ἀντάμεναι. Ἀρ' οὖν ἔλθειν ἐλπίζόμενον τούτων ἕκαστον, ματαιότης ἐστίν; Ἀπαγὰ τῆς ἀτοπίας! Οὐκ οὖν προσδιορισμένως καὶ ἡμᾶς τὸ εἰρημένον.

Καὶ γὰρ ἐπειδὴ γλυκὺ τὸ φῶς ἐκάλεσε καὶ τὸν ἥλιον τὸ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀγαθόν, τῆς ἐξ ὕψους ἐπιφανείσης ἀνατολῆς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ παρουσίαν προκαταγγέλλων, ἀκολουθῶς προφητεύει καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν ἀτα-

D 270 Et sane, postquam dulce vocavit lumen, et bonum dixit solem oculis intueri, inhumanationem et adventum prænuntians ex alto apparentis ortus Christi Dei nostri, consequens est, ut vaticinetur et scelestorum Judæorum adversus eum temulen-

11 Psal. LXXI, 5. 12 Act. I, 11. 13 Marc. VIII, 38.

(15) Olymp. καὶ πᾶν τὸ...

(16) Luc. IX, 26. At in Vulgatis exemplaribus leges : Ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἁγγέλων.

(17) Hæc in Vulgatis superiori sententiæ conjuncta legimus : Si quis multis vixerit homo, et in

his omnibus tentatus fuerit, meminisse debet tenebrarum temporis et dierum multorum : qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. Quæ hoc nos docere videntur, utilem esse homini memoriam supremi diei, quippe quia sub mortem denique rerum vanitas sese manifestat.

am ac rabiem, uno brevique dicto omnem eorum A
conspirationem et cruentum consilium ac furorem
ipsamque Christi mortem designans, quæ moliti
sunt contra suavissimum Solis justitiæ lumen, qui
inhumanatione sua hominum genus servavit. Id-
circo utique adjecit protinus :

σθάλων Ἰουδαίων παροινίαν καὶ λύπην, ἐν τῇ μα-
χυρῇ τὸ πᾶν τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν καὶ μα-
φόνου γνώμης καὶ λύπης καὶ Χριστοκτονίας πα-
νιττόμενος, δηλονότι κατὰ τοῦ γλυκυτάτου φωτός
τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, τοῦ διὰ τῆς ἰδίας ἐκεί-
νῳ σώσαντος τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἀμ-
ταίνον ἀμέσως ἐπήγαγεν.

§ IV.

VERS. 9. *Lætare ergo, adolescens, ab juventute tua,*
et bonum faciat te cor tuum in die adolescentiæ
tuæ (18).

Tanquam si hoc diceret : Illi quidem, Judæi sci-
liet, vana atque inania meditabuntur, allatrantes
Christum ac Servatorem, clamantes : « Tolle, tolle,
crucifige eum » ; » tu vero, adolescens, qui nuper
ad Christum certa et stabili fide accessisti, validam
tene anchoram spei, quam in illo posuisti, neve
amoris ejus et fidei, qua illum amplexus es, quid-
quam remittas ; at lætare, atque vitam tuam ani-
mus tuus impleat omni bonitate, quandoquidem
dignus effectus es, qui speres in Deum viventem et
verum in diebus adolescentiæ tuæ, in iis nempe,
quibus renatus es ex aqua et spiritu superno, et
tuæ apud summum Deum adoptionis sigillum ac
pignus divino baptismo accepisti (19).

Εὐφραίνου οὖν, νεανίσκος, ἐκ νεότητός σου
καὶ ἀγαθυνάτω σε ἡ καρδία σου ἐν ἡμέραις
νεότητός σου.

Μονονοχητὶ γάρ φησιν· Ἐκεῖνοι μὲν γάρ, ἡρώδης
δαίσι, κενὰ καὶ μάταια μελετήσουσι καθολικῆς
τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος, φάσκοντες, « Ἀρ-
σταύρωσον αὐτόν. » Σὺ δὲ, νεανίσκος, ὁ νεωπύττης
Χριστὸν προστεκχάμενος πίστιν ἀσφαλῆ καὶ ἰσχυ-
κρίται τὴν κραταιὰν ἀγκυραν τῆς ἐλπίδος καὶ
πίδος, καὶ μηδ' αὖτως κατοκλάσης ἀντέχεσθαι τῆς
αὐτὸν ἀγάπης καὶ πίστεως· ἀλλ' εὐφραίνου, καὶ
τῆς ἀγαθωσύνης ἡ καρδία σου πληρούτω τῆς
ζωῆς, ὅτι κατηξιώθης ἐλπίζειν ἐπὶ Θεὸν ζῶντα
ἀληθινόν, ἐν ἡμέραις νεότητός σου, τοῦτέστι
ἀνεγεννήθης ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἁγίου,
τῆς πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν υιοθεσίας εἰλημ-
σπραγίδα καὶ τὸν ἀρραβῶνα διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ-
ματός.

271 His autem Ecclesiastæ dictis similia atque
affin'a scribens Joannes theologus et maximus evan-
gelistes, sic ait : « Scribo vobis, adolescentes,
quoniam vicistis malignum : scribo vobis, infantes,
quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis, patres,
quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scribo
vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei
manet in vobis, et vicistis malignum » . Adolescentem
igitur dum et hic nominat sapiens Ecclesiastes,
fide vigentem designat, quique spiritali quodam
animi robore charitatem suam et spem et fidem
erga Christum Servatorem Redemptoremque mundi
solide constanterque profitetur, et veterem peccati
exuens hominem, et novum induens Adam, a quo
mortis potentia et corruptionis vis deleta est (20).
Idcirco nempe adjecit sapiens Ecclesiastes, et
ait ;

Ἐοικότα δὲ καὶ παραπλήσια τοῖς τοῦ Ἐκκλ-
στοῦ ῥήτοσις ἐπιστέλλων Ἰωάννης ὁ θεολόγος καὶ
γιστος εὐαγγελιστὴς οὕτω φησί· « Γράψω
νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. Γράψω
παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα. Ἐγράψω
πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς· Ἐ-
γράψω ὅμιν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστέ, καὶ ὁ λόγος
Θεοῦ ἐν ὅμιν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονη-
ρὸν. Νεανίσκον τοίνυν ὀνομάζων καὶ νῦν ὁ σοφὸς
ἐκκλησιαστής, τὸν ἀκμάζοντα κατὰ πίστιν Θεοῦ
μετὰ τῆς πνευματικῆς καὶ νοητῆς ἀλήθειας καὶ
ἀντεχόμενον τῆς πρὸς Χριστὸν τὸν Σωτῆρα
σμου καὶ Αὐτρωτῆν ἀγάπης καὶ ἐλπίδος καὶ πί-
στεως καὶ τὸν παλαιὸν τῆς ἀμαρτίας ἀποδυσάμενον
ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενον τὸν νέον ἄδამ τὸν
αργήσαντα τὸ κράτος τοῦ θανάτου καὶ τῆς
ἀμαρτίας· Ἀμέλει τοίνυν ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλ-
καὶ φησί·

27 Joan. xix, 15. 28 I Joan. ii, 13, 14.

(18) Apud LXX desideratur οὖν, et scriptum est : D
« Ἐν ἡμέραις νεότητός σου.

(19) In his Ecclesiastæ verbis plerique eorum qui
anagogen seponunt, ironiam fictamque quamdam
indulgentiam contineri existimant : quæ sæpe vim
habet non minorem, quam seria dissuasio et severa
reprehensio. Hujusmodi illa sunt in Evangelio
Matthæi (xxvi, 45) : *Dormite jam et requiescite :*
ecce appropinquat hora, et Filius hominis tradetur
in manus peccatorum.

Contra Hebræi serio hæc dicta, atque, ut auctor
est Hieronymus : « Ad Israel astimant pertinere
mandatum, cui præcipitur, ut fruatur divitiis suis,
ante quam ei captivitatis tempus adveniat, et ado-
lescentiam senectute commutet : quidquid delecta-
bile vel jucundum tam cordi quam oculis, appa-
rebit, eo, dum in promptu est, abutatur : ita fa-

men, ut se noverit in omnibus judicandum, et
cogitationes malas, quam libidines fugiat, et
stultitiam adolescentiæ copulatam : recorderetur
semper Creatoris sui, antequam dies Babelis
ac Romanæ captivitatis adveniant, in quibus
poterit habere voluntatem. Et totum hunc locum
eo, quod ait, *Antequam tenebrescat sol et luna,*
stellæ, usque ad eum locum, in quo Scriptura
memorat : Et convertitur pulvis in terram, in
cut erat, et spiritus revertetur ad Dominum, ad-
dit illum, super statu suæ conditionis capietur.
Porro explanationis hujus summam, si vacet,
Hieronymum legito.

(20) Apostoli designat dictum : *Et sicut in*
omnes moriuntur, ita et in Christo vivifican-
tur (I Cor. xv, 22). Vel cum ait : *Unusquisque*
in invicem, expolians res veterem hominem

§ V.

Καὶ περιπάτει ἐν ὁδοῖς καρδίας σου ἄνωμος, ἅ καὶ ἐν ὁράσει ὀφθαλμῶν σου· καὶ γινώθι, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἄξει σε ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν· καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου, καὶ παράγαιγε ποιηρίαν ἀπὸ σαρκός σου, ὅτι ἡ νεότης καὶ ἡ ἀνοία ματαιώτης. Καὶ μνησθήτι τοῦ Κελευσιντὸς σε ἐν ἡμέρᾳ νεότητός σου, ὥς οὐ μὴ ἐλθῶσιν ἡμέραι τῆς σκιάς, καὶ φθάσωσιν ἔτη, ἐν οἷς ἐρεῖς· Οὐκ ἔστι μοι ἐν αὐτοῖς θέλημα.

Οὐκοῦν ἄρα μάτην τινεὶ καὶ παραφρόνως ψήθησαν παρεγγυᾶσθαι τὸν σοφὸν Ἐκκλησιαστήν τῷ νεανίσκῳ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν ἰδίων θελημάτων περιπατεῖν, καὶ ταῖς θελκτικαῖς ὁράσεσι καὶ τέρψεσι τῶν ὀφθαλμῶν κατακολουθεῖν. Ἀνέλτε γὰρ πάντῃ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἐν τῷ φάναι, « Καὶ γινώθι, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἄξει σε ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν· καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου, καὶ παράγαιγε ποιηρίαν ἀπὸ σαρκός σου, ὅτι ἡ νεότης καὶ ἡ ἀνοία ματαιώτης. » Εἰ γὰρ τὸν τῆς κρίσεως λόγον καὶ τὸν τῆς ἀνταποδόσεως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νεανίσκου τίθῃσιν ἀριδῆλως, δι' αὐτῶν τῶν ῥητῶν καὶ παρεγγυᾶται τὸν θυμὸν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξορίζειν καὶ πόρρω ποιεῖν, καὶ τῆς σαρκὸς τὰς βδελυκτὰς ἡδονὰς ὡς πονηρίαν παραβλέπειν καὶ συμπατεῖν· εὐδελον, ὡς τῶν ἐμπαθῶν διαθέσεων καὶ πράξεων ἀμαρτητικῶν καὶ τῶν σαρκικῶν φαυλοτήτων τὸν νεανίσκον ἀλλοτριῶν, τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην ἔχειν ἐισηγέσθαι καὶ τὴν ἀγαθωσύνην ἐν τοῖς ταμείοις τῆς καρδίας τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ Λυτρωτὴν εἰλικρινοῦς ἀγάπης καὶ πίστεως, ὃν καὶ γλυκύτατον, ὡς καὶ τῆς δικαιοσύνης ὠνόμασεν Ἥλιον, ταῖς αἰσθηταῖς εἰκόσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις καὶ προχείροις παραδείγμασι τῶν ὑπερουρανίων καὶ θείων ἀρχετύ-

actibus suis, et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum (Coloss. iii. 9) : his nempe et similibus Apostoli formulis uti solemne est Patribus, sive de salute humano generi divinitus parta sermonem habeant, sive nos ad pravos veteris vitæ mores emendandos novamque vitam sancte instituendam hortentur.

(21) At LXX habent... Καὶ μὴ ἐν ὁράσει... ὁ Θεὸς ἐν κρίσει.

(22) Quos hic noster accuset, plane ignoramus. Nam etsi hæc Gregorius Neocæsariensis ita interpretatus est, quasi cohortatio sint quædam ad voluptatem atque ad omnia vitæ oblectamenta et solatia; non ille tamen ab Ecclesiaste talium magistro profecta duxit, sed veluti hominum voluptuorum pessima documenta explicavit, quæ deinde ab ipso Ecclesiaste damnantur ac rejiciuntur. Sic enim disserit : Λογίζομενος δὲ τις, ὡς καλὸς μὲν ὁ ἥλιος, ἡδὺς δὲ οὗτος ὁ βίος, ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ πολυχρόνιον γενέσθαι διαπαντὸς εὐφραίνόμενον, καὶ ὡς φοβερόν ὁ θάνατος, καὶ αἰδίων κακὸν, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἄγων, οἴεται χρῆναι, πάντων μὲν ἀπολαύειν τῶν πρὸντων καὶ δοκούντων ἡδῶν. Συμβουλεύει δὲ καὶ τοῖς νέοις, τῇ ἐαυτῶν ὥρᾳ καταχρῆσθαι, ἀνέντας τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς εἰς πᾶσαν ἡδονήν, καὶ γαρῖζεσθαι μὲν ἐπιθυμίαις, πράττειν δὲ τὰ αὐτοῖς δοκούντα, καὶ βλέπειν τὰ τέρποντα, καὶ ἀποτρέφεσθαι τὰ μὴ οὕτω; ἔχοντα. Πρὸς, ὃν τοιοῦτον λέξω,

VERS. 9, 10. *Et ambula in viis cordis tui immaculatus, et in visione oculorum tuorum; et scito, quia super omnibus his adducet te Deus in judicium: et repelle iram a corde tuo, et aufer malitiam a carne tua, quia adolescentia et stultitia vanitas est. Et memento Conditoris tui in diebus juventutis tuæ, usquequo non veniant dies umbræ, et appropinquent anni, in quibus dices: Non est mihi in illis voluntas (21).*

Temere profecto atque insipienter putarunt quidam, sapientem Ecclesiasten adolescenti auctorem esse, ut eas ineat vias, quas maxime velit, atque spectaculorum illecebras et oculorum voluptates consecutetur (22). Nam suspicionem 272 hujusmodi omnino sustulit, cum ait: « Et scito, quia super omnibus his adducet te Deus in judicium: et repelle iram a corde tuo, et aufer malitiam a carne tua, quia adolescentia et stultitia vanitas est. » Nam si iudicii atque remunerationis sermonem ante oculos adolescentis manifesto proponit, iisdemque verbis cohortatur, ut iram ab animo prohibeat ac procul amandei, utque detestabiles corporis voluptates, tanquam nefas, despiciat ac proterat; plane liquet, eo ipsum spectare, ut adolescentem a pravis affectibus et malis actibus et corruptelis avertat, utque spiritalem lætitiā suadeat et interiorem animi bonitatem, quæ in charitate consistit ac fide erga Christum et Deum nostrum Salvatorem ac Redemptorem mundi, quem et dulcissimum, ut item justitiæ Solem appellavit, quo imaginibus obviis exemplisque vulgaribus ac paratis appellationes indicaret exemplarium cælestium ac divinatorum et effectricium causarum. Illud enim dulce lumen, illæ gloriæ Sol hanc quoque lucem atque aspectabilem

ὅτι Ἀνοηταίνεις, ὦ οὗτος, μὴ προσδοκῶν τὴν ἐφ' ἅπασιν τούτοις ἐκ Θεοῦ κρίσιν ἐσομένην. Πονηρίαν δὲ ἄσωτια καὶ ἀσέλγεια, καὶ ῥυπαρὰ σώματων ἡμετέρων ὕβρις ὀλέθριος. Νεότητι μὲν γὰρ ἀνοία παρέπεται· ἀνοία δὲ ἄγει εἰς ἐλθρόν. Χρὴ δὲ εἶ νεόν ὄντα φοβεῖσθαι Θεόν, πρὶν ἢ ἐαυτὸν παραδοῦναι κακοῖς, πρὶν ἐλθεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἡμέραν καὶ φοβεράν.... Id est: At vero quispiam animo reputans, et solem pulchrum esse, et hanc vitam suavem, ac bonum longa tempora in perpetuis voluptatibus ex-
D plere, contraque rem horrendam esse mortem et malum sempiternum atque in nihilum adducens; facien- dum sibi censet, ut præsentibus vitæ commodis spe-
ciemque jucunditatis habentibus perfruatur. Atque etiam juvenes admonet, ut ætatis flore abutantur, animos suos ad omne voluptatis genus remittentes, atque ut cupiditatibus suis obsequantur, et quæ ipsia visa fuerint, faciant, et quæ oblectationem afferunt spectent, et quæ aliter se habent, avertentur. Cui ego hoc tantum dixerim: Desipis, o homo, qui Dei horum omnium vindictis iudicium non expectas. Sed et flagitiosa est comessatio et libido, et impura corporum nostrorum contumelia pestilens. Juventutis enim assecta est stultitia: stultitia autem ad exitum ducit. Opere vero pretium est, dum juvenili adhuc ætate flores, Dei timore affici, priusquam malis teipsum tradas, priusquam veniat dies Domini magnus et horrendus..... (Ibid.)

τοῦ καὶ δευτέραν παρουσίαν παρίστην. Ἄ τοί-
ων ὁ Κύριος ἐφησεν εἰς ἐνδοξίαν καὶ σημασίαν
τῆς παντελοῦς καὶ καθολικῆς συντελείας, ταῦτα νῦν
ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής καὶ τῷ τέλει καὶ συμπερά-
σματι τῆς ἐκάστου ζωῆς λυσιτελῶς καὶ χρησίμως
προσπαρμόττειν ὑπέσκηπεν· ἅτε δὴ πάντως ἐννοήσας
καὶ διενθυμηθεὶς, ὡς ἐπειδὴ παράτασιν ἑκάστος
ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων οὐ λήφεται τοῦ ζῆν μέχρι τῆς
συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἀλλὰ κατὰ τὴν
ἰδίαν γενεάν τῷ βίῳ τούτῳ λειτουργήσας καὶ τῷ
σαρκίῳ, πολλῶ πρῶτον τῆς συντελείας ἤρται καὶ μεθ-
ίσταται τῆς ἐνσωτώσεως ζωῆς. Διὰ δὲ τῆς ἰδίας τε-
λευτῆς ἀρίσταται τοῦ βλέπειν τοῦτον τὸν ἥλιον, καὶ
τὸ αἰσθητὸν φῶς καὶ τοὺς ἀστέρας· τρόπον τινὰ
συνοσκοῦσας ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἡ σελήνη καὶ
οἱ ἀστέρες ἔδουσιν, καὶ συνεσπλάτνουν τὸ φῶς, καὶ τὸ
γὰρ ἔχον τῷ τεθνηκότι, τούτων ἑκάστον ἀνερέργητόν
ἐστι, μηδεμίαν τῷ τελευτήσαντι παρέχον ἐλπίδα.

Οὕτως οὖν τὰ κατὰ τὴν παντελὴ καὶ καθολικὴν
συντέλειαν προκατηγγεγμένα γενέσθαι, καὶ προσ-
δωκώμενα, κἂν ταῖς μερικαῖς τελευταῖς καὶ συντε-
λείαις τῆς ἐκάστου ζωῆς, χρῆναι καλῶς φήθη προσ-
έχειν. Διὰ τοῦτο φησιν, « Ἔως οὐ μὴ σκοτάσῃ ὁ
ἥλιος καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες, »
τούτῃ περὶ τοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ σὲ τὴν ἀποπεράτωσιν
τοῦ παρόντος βίου, μνησκου τοῦ κτίσαντός σε,
καὶ φύλαττε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, καὶ πρᾶττε τὸ ἀγα-
θόν, καὶ τὴν ἐνάρστην κατόρθου ζωὴν· ἵνα μεταστῇς
ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν εὐφροσύνης εἰς τὴν ἀνεκ-
λίπτον ἀγαλλίαν τῶν ἁγίων.

Ὁ δὲ φησὶ· « Καὶ ἐπιστρέψωσι τὰ νέφη ὀπίσω
τοῦ ὕετοῦ, » σημαίνει οἰητέον, ὡς οὐκ ἔτι τὸν ὕετον
ὁ τελευτήσας ὄψεται παρὰ τῶν νεφῶν ὄντα τὸν ἐπὶ
τῆς γῆς· ὥσπερ οὐδὲ σέλας ἡλιακὸν ἢ σελήνης ἢ
τῶν ἀστέρων. Εἰ δὲ καὶ τροπικώτερόν τις ἐξελεῖ-

τοῦ στρούθου, καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕψους ὄψονται,
καὶ θαμβοὶ ἐν τῇ ὁδῷ. Τί ὄψονται; Τότε ὄψονται
τὸν Ἰδὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νε-
φελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ κόψονται φυλαὶ κατὰ
φυλάς. Καὶ εἰ γίνεταί, ἔλθόντος τοῦ Κυρίου; Ἀν-
θῆσιν τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυθῇσεται ἡ ἀκρίς,
καὶ διασκεδασθῇσεται ἡ κάππαρις. Ὡς δὲ οἱ ἐξη-
γηταὶ φασιν, ἀμύγδαλον ἀνθρώπινον ὄφθαλμόν τοῦ χειμῶνος
τὸ παρὰ τὸν. Μάλλιν δὲ τὰ σώματα ἡμῶν μετὰ τὴν
χειμῶνα τότε ἀνθεῖν ἐπουράνιον ἄνθος. Καὶ παχυ-
θῇσεται ἡ ἀκρίς, ἡ περὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα πε-
ριδύλλομένη καὶ διασκεδασθῇσεται ἡ κάππαρις·
οἱ ἀκνωθῶντες παράνομοι διασκορπισθῶσι. Id est :
Noverat hunc Domini adventum et mundi huius
finem Ecclesiastes dicens : Lætare, adolescens, ab
juventute tua. Et deinceps : Et repelle iram a corde
tuo, et aufer malitiam a carne tua, et memento
Conditoris tui, usquequo non veniant dies mali :
usquequo non obscuratus fuerit sol, et lumen, et
luna, et stellæ, ac in tenebris sint, quæ vident in
horaminibus (cernendi facultatem significans), usque-
quo non evertatur funiculus ægrenti (astrorum
indicans complexum, horum enim species argento si-
milis) : et contulerat anthemium auri. Ita solem
designans auro similem; anthemem enim nota herba
est, multos habens in ambitu, tanquam radios, so-
liorum surculos. Et resurgent ad vocem passeris,
et quidem de sublimi aspicient, et terrores in via.
Quid videbunt? Tunc videbunt Filium hominis ve-
nientem in nubibus celi, Et lamentabuntur tribus

deret **274** ac significaret integram universalem-
que consummationem, hæc tunc sapiens Ecclesia-
stes uniuscujusque vitæ fini ac termino bene atque
utiliter convenire judicavit : quippe qui plane nos-
set ac mente reputaret, quandoquidem nemini ho-
minum datum sit, ut vitam suam producat usque
ad sæculi præsentis consummationem, sed unus-
quisque ea, quæ sibi obtigit, ætate, cum vitæ ma-
nus corpori junctus impleverit, multo ante con-
summationem tollatur, et ex hac vita transferatur :
itaque ob interitum suum videre desinat solem
hunc et sensibile lumen et stellæ : huic quodam-
modo solem obscuratum esse, et lunam ac stellæ
occidisse, lucemque subductam, et quantum ad
mortuum pertinet, omnia hæc vi carere, nec ullum
defuncto splendorem dare.

275 Sic igitur quæ in summa et universali con-
summatione fore prænuntiantur atque expectan-
tur, in singularibus quoque mortibus et vitæ enjæ-
que consummationibus aptanda esse recte existi-
mavit. Idcirco ait : *Usquequo non obtenebrescat sol,*
et lumen, et luna, et stellæ, id est, dum tibi præsentis
vitæ finis adventat, memento Conditoris tui, et
præcepta ejus servato, ac quæ bona sunt apito,
vitamque virtute regito : ut ex ea, quæ in te oritur
lætitia, ad ineffabilem sanctorum exultationem
traducaris.

C Quod autem ait, *Et revertentur nubes post plu-
viam*, significare putandum est, qui defunctus sit,
non jam visurum pluviam e nubibus defluentem in
terras, quemadmodum nec solare lumen aut lunæ
aut astrorum (25). Quod si quis dictum ex figura

contra tribus. (Matth. xxiv, 30; Zachar. xii, 12).
Et quid fiet adveniente Domino? Florebit amygdalus,
et pinguescet locusta, et dissipabitur capparitis.
Ubi vero interpretes aiunt, *amygdalus florens hiemem*
præteritam significat. Futurum autem est, ut illo
tempore post hiemem corpora nostra cælesti flore
florescant. Et pinguescet locusta (pennigera scilicet
anima corpore se induens), et dissipabitur capparitis
(hoc est iniqui spinis similes dispergentur.) Catech.
xv, n. 20.

D Est etiam senioris Epiphanii opusculum, nec
editum hactenus, quod servat bibliotheca Albana,
inscriptum, *Μαρτυρίαι τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν καὶ*
ἁγίων περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μονογενοῦς
*θεοῦ Λόγου παρουσίας, καὶ τῶν δι' αὐτοῦ γενομέ-
νων θουμάτων, καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως*
καὶ τῆς δευτέρας καὶ μελλούσης ἐπιφανείας. In hoc
ad caput 93 cujus titulus est, Ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ
σελήνη σκοτισθῶνται, in secundo scilicet Domini
nostri adventu, post alias auctoritates verba quoque
Ecclesiastæ in eandem sententiam sic allert Epi-
phanus, totum hunc locum carptim delibans : Καὶ
ὁ Ἐκκλησιαστής λέγει· « Εὐφραίνου, νεανίας, ἐκ
νεότητός σου, καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου,
καὶ μνησθήτι τοῦ κτίσαντός σε, ἕως οὐ μὴ ἔλθωσιν
αἱ ἡμέραι κακίας σου, ὥς οὐ μὴ σκοτασθῇ ὁ ἥλιος
καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες, καὶ σκοτασθῶσιν αἱ
ἐξέπουσαι ἐν ταῖς ὁδοῖς. »

(25) At alii de senectutis incommodis hæc dicta
censent : quo tempore oculi ea regantes, cælum tum

potius accipiendum existimet, omnino dixerit, nubes, id est doctores Ecclesiae non jam tibi imbrem demissuros spiritualis vitae ac virtutis bonæque institutionis; sed quantum ad te pertinet, qui ex hac vita migraveris, reversuros post talem pluviam, sive nihil amplius in tua commoda effusuros. Itaque oportet, inquit, ut antequam hæc contingant, bonum certamen certes, ac virtutis curriculum elabores, eorumque nihil prætermittas, quæ amoris ac fidei tuæ erga Deum sinceræ ac perfectæ indicia sint. Ait deinde sapiens Ecclesiastes :

φέναι οληθελί τὸ εἰρημένον, φήσεις πάντως, ὡς Τὰ νέφη, τουτέστιν οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, οὐκ ἔτι σοι τὰς περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ διδασκαλίας ὁμωρήσουσιν· ἀλλ' ὅσον ἤκην εἰς σὲ τὸν μεταστάντα τῆς παρούσης ζωῆς, ἐπιστρέψουσιν ὀπίσω τοῦ τοιοῦτου ὕψους, τουτέστι καθυστερήσουσι, μηδ' αὐτὸν σοι προσχέοντες. Χρὴ τοίνυν πρὸ τοῦ ταῦτα πάντα γενέσθαι, φησί, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίζεσθαι καὶ τρέχειν τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς καὶ πάντα τὰ σημαντικὰ διαπράττεσθαι τῆς πρὸς θεὸν εὐκρινούς καὶ τελείας ἀγάπης καὶ πίστεως. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

§ VII.

276 VERS. 3, 4. *In die, quo commoti fuerint custodes domus, et perversi fuerint viri fortitudinis, et cessaverint molentes, et imminutæ fuerint; et in tenebris sint quæ vident in foraminibus, et clausierint ostia in foro, in infirmitate vocis molentis. Et consurget ad vocem volucris, et humiliabuntur omnes filię carminis, et de sublimi aspicient, et terrores in v'a; et florebit amygdalum, et pinguescet locusta, et dissipabitur capparitis (26).*

Dum in describenda atque designanda cujusque mortis et transmigracione talia profert sapiens Ecclesiastes, auditores incitare vult atque impellere, ut ante mortis extremique diei et horæ adventum assiduam Conditoris sui memoriam habeant, atque ad ipsum mentem animumque intendant, omnemque illi cultum, qui debetur, et pios homines decet, sancte exhibeant, ac vitam, quantum fieri potest, labis immunem agant, præbeantque seipsos omni recte factorum genere locupletes et justitiæ fructibus plenos. Ait enim : « In die, quo commoti fuerint custodes domus, et perversi fuerint viri fortitudinis. » Existimo autem, significari ab eo rationales animæ facultates, intellectum potissimum et cogitandi vim, quibus ratiocinamur, et quæ potiora sunt, et salutifera, corporeis usi membris, tanquam instrumentis, sic suscipere possumus, ut Deo grata sint (27). Igitur ante, inquit, quam dies ejusmodi adveniat, qua die commovebuntur naturalis domicilii custodes, id est imbecilles sient, **277** ac viribus destituantur, quæ virtutis facta prestare pos-

B Ἐν ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἂν σαλευθῶσι φύλακες τῆς οἰκίας, καὶ διαστραφῶσιν ἄνδρες τῆς δυνάμεως καὶ ἀργήσωσιν αἱ ἀλήθουσαι, καὶ ὀλιγωθήσονται· καὶ σκοτάδωσιν αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς, καὶ κλείσωσι θύρας ἐν ἀγορᾷ, ἐν ἀσθενείᾳ φωνῆς τῆς ἀληθοῦσης. Καὶ ἀναστήσετε εἰς φωνὴν τοῦ στρουθίου, καὶ ταπεινωθήσονται πᾶσαι αἱ θυγατέρες τοῦ ἡσματος, καὶ γὰρ οἱ οὐνοὺς ὄψονται, καὶ θαμβοὶ ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ ἀθήσονται τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις.

C Προδιαγράφουν καὶ χαρακτηρίζουν τὴν τελευταίαν ἐκástου καὶ τὴν μετάστασιν, ταῦτα φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, διαναστήσαι καὶ παρορμηθεῖαι βουλόμενος τοὺς ἀκροατὰς πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας, τὴν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς ἔχειν μνήμην ἐνδελεχῶς, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνειν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ πᾶσαν τὴν κεχρεωτημένην καὶ πρέπουσαν ἀνθρώποις θεοσεδέσιν λατρίαν αὐτῷ προσάγειν, καὶ ζῶην κατὰ τὸ ἐναντὶ ἀναμάρτητον κατορθοῦν, καὶ περιστῆναι ἐν ταύτῃ πάσης ἀγαθοπραγίας μεστός καὶ πλήρης καρπὸν δικαιοσύνης. Φησὶ γάρ, « Ἐν ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἂν σαλευθῶσι φύλακες τῆς οἰκίας, καὶ διαστραφῶσιν ἄνδρες τῆς δυνάμεως. » Οἶμαι δὲ δηλοῦν τὰς λογικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, νοῦν καὶ διάνοιαν μάλιστα, δι' ὅς λογίζεμεθα, καὶ τὰ κρείττω καὶ σωτηρίας ἐγγείνομεθα καὶ διὰ τῶν σωματικῶν μελῶν, ὡς δι' ὀργάνων, τὰ ἀνδάνοντα τῷ θεῷ πράττειν δυνάμεθα. Πρὶν δὲ ἔλθεῖν, φησὶ, τὴν τοιαύτην ἡμέραν, ἢ σαλευθῶσιν αἱ φύλακες τῆς οἰκίας οἱ φύλακες, ἔχουν ἐξασθενήσουσι καὶ κατοκλάσουσι πρὸς τὸ ποιεῖν τὰ ἐν τῇ

quæque, cum post pluviam serenum fit, nubibus obductum videant. Dursius vero tropum esse putabat, velut si scriptum esset : *Et mala malis succedant*; quam explicationem Grotius quoque amplexus est. Idem quæ de sole et luna et stellis prolata sunt, allegoriam esse opinantur, quæ connectitis tristitiam mœroremque designat. Nam sæpe sacris in Litteris per ortum occasumque solis ac siderum læta et tristia adumbrantur. Ut cum ait Isaias : *Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur* (Isa. lx, 20). Vel cum Ezechiel vaticinatus est : *Et operiam, cum extinctus fueris, celum, et nigrescere faciam stellas ejus, solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum.* (Ezech. xxxii, 7).

(26) At multa variant apud LXX : habent enim Ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἔν σαλευθῶσι ... καὶ ἤργησαν αἱ ἀλήθουσαι, ὅτι ὀλιγοθήσαν, καὶ σκοτάδωσιν αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς· καὶ κλείσωσι ... καὶ οἱ οὐνοὺς ὄψονται ... καὶ ἀνθήσεται τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς, καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις. A Innotat vero Olympiodorus ab alio interprete redidit. Ὅτι τότε ἀνθῆσι τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνέται ἡ ἀκρίς, καὶ διανοίγεται ἡ κάππαρις.

(27) Corpora nostra sacris in Litteris domus quandoque appellari constat; ut cum ait Job : *Quanto magis hi, qui habitant domos lateas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut cinea* (Job iv, 19). Et cum Paulus scripsit : *Domus enim, quoniam si terrestris domus nostra est, ἡμεῖς*

τῆς ἀρετῆς, καὶ « διαστραφῶσιν οἱ ἄνδρες τῆς δυνάμεως » (σημαίνει δὲ τὰς αὐτὰς δυνάμεις τῆς νοερᾶς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς · αἱ πρὶν διαστραφῶσιν, ἔχουν ἀποστραφῶσι τὰ τῆς αἰσθητικῆς καὶ παρούσης ζωῆς, καὶ προσενέουσιν καὶ ἐπικλίνουσι τὰς σφῶν ἐνεργείας πρὸς τὴν μέλλουσαν καὶ νοητὴν, πρὸς τὴν ἡδὴ καὶ πορεύεσθαι μέλλουσιν), ἐναγώνιος εὐρέθητι πάντοτε, καὶ διαλογίζου καὶ διεννοοῦ καὶ λέγε καὶ πράττε τὸ ἀγαθόν · Ἰν' ὅταν εἰς τὴν τοιαύτην ἔλθῃς ἡμέραν, ἔτοιμος εὐρέθῃς πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ φήσῃς πεπαρβήσιασμένως μετὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, « Ἦτοιμάσθην καὶ οὐκ ἐταράχην, » καὶ πορευθῆς ἐν ἀγαθαῖς ἐλπίσι πρὸς τὸν Ἰδὶον Κτίστην καὶ κριτὴν δίκαιον καὶ ἀπροσωπώληπτον, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ πρὸς ᾧ ἐπράξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν.

« Φύλακας » μὲν οὖν καὶ « τῆς δυνάμεως ἄνδρας, » καθὼς ἡμεῖς ὑπελήφραμεν, τὰς δυνάμεις ὠνόμασε τῆς ψυχῆς · αὗται γὰρ εἰσιν αἱ φυλάττουσαι καὶ τὴν ἔξωθεν ἡμῶν καὶ πηλίνην οἰκίαν καὶ τὴν ἐντὸς ἀντικαθιστάμεναι διὰ τῶν ἐμπόνων λογισμῶν τοῖς νοητοῖς ἡμῶν ἀντιπάλους καὶ δυσμενέσι · καὶ μεταχειριζόμεναι τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ βῆμα Θεοῦ, καὶ « ταῖς πρωταῖς ἀποκτείνουσαι πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς, » ἔχουν τὰς ἁμαρτανικὰς ἐνθυμήσεις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ « τῆς δυνάμεως » ὠνομάσθησαν « ἄνδρες. » Φυλάττουσι δὲ καὶ τὴν πηλίνην οἰκίαν τοῦ σώματος, διακρίνουσαι καὶ διαστέλλουσαι τῶν ἀρετῶν, καὶ οὐχ αἰρετῶν ἐδωδῆμων τὰς μεταλήψεις, καὶ τὰς σωστικὰς τῶν ἀτραπῶν ἀπὸ τῶν φθαρτικῶν. Εἰπὼν δὲ, « Καὶ ἀργήσωσιν αἱ ἀλήθουσαι καὶ ὀλιγωθήσονται, καὶ σκοτάσωσιν αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὁπαῖς, » τῶν σωματικῶν ὀργάνων τὰς ὀνομασίας ἐδῆλωσε, φάσκων ὀργῆσαι τοὺς ὀδόντας, ἥτοι τὰς μύλας, δι' ὧν τὴν

A sint, jamque « viri fortitudinis perversi fuerint » (significat autem easdem facultates intelligentis animæ hominis, quæ priusquam perversæ fuerint, sive antequam sensibilis hæc vita immutetur, ad futuram et spiritalem, ad quam transituræ sunt, convertunt et inclinant vim suam); fac, semper in certamine inveniaris, cogita, meditare, loquere, age quod bonum est : ut cum ad eam diem perveneris, paratum te ad exeuendum exhibeas, et cum Davide propheta dicas fidenti animo : « Paratus sum, et non sum turbatus »¹¹, » ac bona spe fretus ad Conditorum tuum et justum æquumque judicem pergas, qui singulis, pro iis quæ gesserint, vel bonum vel malum reddet.

B « Custodes » igitur et « fortitudinis viros, » ut nos interpretati sumus, facultates animæ appellavit; ipsæ enim sunt, quæ externum hoc nostrum et luteum domicilium tuentur, quæque laboriosa cogitatione contra spirituales adversarios hostesque nostros internum defendunt : educentesque spiritus gladium, quod est verbum Dei¹², » in matutino interficiunt omnes peccatores terræ¹³, » mortiferas scilicet cogitationes. Idcirco enim et « viri fortitudinis » dictæ sunt. Custodiunt autem luteum quoque corporis domicilium, secernentes separantesque ex edulibus quæ edendi causa legenda sunt, ab iis quæ repudiare oporteat, et semitas quæ ad salutem, ab iis quæ ad perniciem ducunt. Cum autem ait : « Et cessaverint molentes et imminutæ fuerint, et in tenebris sint quæ vident in foraminibus, » corporeorum scilicet instrumentorum appellationes indicavit, cessare dicens dentes sive molas, quibus cibum molimus (28); sicut et David propheta ostendit.

¹¹ Psal. cxviii, 60. ¹² Ephes. vi, 17. ¹³ Psal. c, 8.

habitationis dissolvatur quod ædificationem ex Deo habemus Domum non manufactam, æternam in carlis. (II Cor. v. 1.) Idcirco custodes domus videntur alii esse manus et brachia, Viri vero fortitudinis crura pedesque : quorum nempe vires in senectute franguntur, et vicinum corporis dissolutionem demonstrant. Sed Gregorio Neocæsariensi, qui hæc omnia de supremi iudicii die prolata censuit, custodes angeli sunt cælestes, in quorum tutela orbis est : Κινηθήσονται δὲ αἱ ὑπέρτεροι δυνάμεις ἐν ἐκείνῳ τῷ τῶν ὅλων χειρῶν καὶ ταραχῇ, οἱ κοσμοφύλακες ἄγγελοι. Id est : Commovebuntur vero in illa rerum omnium tempestate ac tumultu superiores virtutes, orbis custodes angeli. (Ibid.)

(28) Hæc vero et recentiores interpretes plerique omnes eodem explicant modo : non bene tamen, si Mazochium audiamus. « Apud Græcos, inquit, αἱ ἀλήθουσαι sunt feminæ molitrices, participio, quod sæpe fit, pro verbali nomine usurpato, ut Matth. xxi, 41, Δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλῳ : μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφέεται. » Tum alias profert veterum auctoritates, quibus tritici molendi curam ad ancillas pertinuisse ostendat. Addit denique : « Hæc eo dixi, ut appareat, inscite facere quicumque illud molentes non ad feminas, sed ad dentes, (Heb. sem. מַשְׁכֵּם scinnaim) referunt, aut vero hæc aliter interpretantur. » Porro Mazochii interpretationem confirmat Gregorius Neocæsariensis, quæcumque ille hujus auctoritate usus non

est. (Spic. Bibl. tom. II, p. 222.) Sic nempe Gregorius hunc Ecclesiastæ locum exponit : Ὡς παύσασθαι μὲν ἄνδρας δυνάστας, παύσασθαι δὲ καὶ γυναῖκας ἐργαζομένας φευγούσας εἰς τὰ σκοτεινὰ τῶν εἰρημάτων, κεκλητισμένων ἀπασῶν τῶν θυρίων, καὶ τὴν γυνὴ τοῦ ἀλήθου ἀποσχομένη διὰ τὸ δέος, ἰσχυροτάτῃ φωνῇ χρήσεται, ὥσπερ λεπτότατον ἡρνεον, ἀπασαὶ δὲ ἀναγνοὶ γυναῖκες εἰς γῆν πεσοῦνται, καὶ πόλεις καὶ αἱ τοῦτων ἀρχαὶ αἱ μαιζόνες, περιμένουσαι τὴν ἀνωθεν κόλασιν, ἐνοστήντος καιροῦ πικροτάτου καὶ αἱματώδους, ὥσπερ, ἀνθοῦντος ἀμυγδαλοῦ, καὶ συνεχῶν ἐπικειμένων χολάσεων ὥσπερ πλῆθους ἐπιπταμένων ἀκρίδων καὶ ἐκποδῶν ριπτομένων τῶν παρανόμων, ὥσπερ μελίτης καὶ εὐκαταφρονήτου κακπάρους. Id est : Ut et viri praepotentes conquiescant, et mulieres operandi finem faciant, in obscuras et caliginosas adium partes fugientes, januis omnibus clausis ; ac mulier quædam, molas operam dare ob metum desinens, perexili vocis, instar tenuissimæ aviculæ, utetur, atque omnes impuræ mulieres in terram corruant, et urbes et earum magistratus immanes et : anguinarii supernum supplicium exspectantes, ingruente acerbissimo et cruento tempore, quasi florente amygdala, continuisque pænis incumbenibus, velut numeroso quodam volantium locustarum agmine, ac de medio ejectis et sublati flagitiosis hominibus; haud secus ac nigra quadam et despicabili cappare. (Ibid.)

ait, **278** cum ait : « Deus confret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confregit Dominus (29) ; » atque pupillas etiam oculorum immittuntur iri, extenuata quæ prius inerat, videndi facultate, easque demum otiosas plane futuras in foraminibus. Nam in orbibus oculorum tanquam in foraminibus sedem suam pupillæ circumscriptam habent ac septam, atque inde videndi vim exserunt ad subjectas res percipiendas ac dijudicandas. Et propterea qua hora naturæ vires infirmatæ fuerint, ipsæ etiam simul debilitantur, ac primum quidem vivere incipiunt ac prorsus caligant : deinde omnino obscurantur, ostia sua in reliquum claudentes, quæ et foramina nominavit, ut non jam videant aut dignoscant quemquam ex iis quæ in foro, sive in hac vita sunt.

Quamobrem utique adjecit : « In infirmitate vocis molentis (30). » Vix enim et oris labia movens, vocem emittit infirmisimam lingua et dentibus. Porro hæc indicia sunt et signa mortis cujusque sive consummationis. Enimvero quod ait : « Et humiliabuntur omnes filiæ carminis, » eandem item **279** naturalium instrumentorum infirmitatem sub horam extremam repræsentat. Nam ubi vocis instrumenta infirmata fuerint, quæ nempe filias carminis appellavit (31), nullam effundunt loquelam sive ad Dei gloriam celebrandam, sive ad sermones cum hominibus serendos. Astantibus vero ex alto sanctis angelis eo demissis, ut animam a corpore abducant ac divitant, aspiciunt eos pupillæ, sensibilia prius videntes sensibili modo, at nunc spiritali : easque stupor invadit ob vicinam migrationem, quam nondum ad hoc usque tempus novērunt. Nam hoc significavit dicens : « Et de sublimi aspicient, et terrores in via, » id est, videbunt qui ab alto missi aderunt, et stupore ac terrore corripiuntur ob insuetum illud et inopinatum spectaculum.

(29) Psal. LVII, 7. At LXX habent συνέτριψε.

(30) Rursus ad hunc locum annotat Mazochius (ibid.), ex molitricis, ut ipse ait, voce omen captasse antiquos. Exemplum autem ex Homero petit, ubi Ulysses inducit omen sibi duplex ab Jove petentem (Odys. I. xx, a v. 98) ; ibi enim legimus peracta obsecratione mulierem pistrinensem statim cantasse :

Φήμην δ' ἐξ ὄχθιο γυνὴ προέηκεν ἀλετρίῃ
Πλησίον, ἐνθ' ἄρα οἱ μύλαι εἶατο ποιμένι λαῶν.
Τῇσι δὲ δώδεκα πᾶσαι ἐπερβρόωντο γυναῖκες,
Ἄλφιτα τεύχονται καὶ ἀλείψατα, μυελὸν ἀνδρῶν.
Αἱ μὲν ἄρ' ἄλλαι εὐδον, ἐπεί τις παρὰ πυρρὸν ἄλειψαν.
Ἥ δὲ μὴ οὐπω παύει, ἀφαιροτάτῃ δ' ἐτέτυκτο.
Ἥ βὰ μύλην στήσασα, ἔπος φάτο, σῆμα ἀνακτι·
Ζεὺς πάτερ, etc.

Id est, ut verbis utar veteris sodalis et contubernalis mei, culti doctique viri Bernardi Zambræ :

Næ minus et vocem mulier captiva repente
Sustulit inclamans penetrati in sedc, ubi stabant

βρῶσιν ἀλήθομεν· καθὺς περιμπαίνει καὶ διὰ τὸ προσφύτης εἰπὼν· « Ὁ θεὸς συντρίψει τοὺς ὀνόμας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. » Καὶ μέντοι τὰς κίτρας ὀλιγοθήσεσθαι τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν ἔρατικὴν ἐνέργειαν προηγουμένως, ἔπειτα δὲ καὶ σπλάσαι παντελῶς ἐν ταῖς ὁπαῖς. Ἐν μὲν γὰρ τῶν κόκλοις τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς ἐν ὁπαῖς αἱ κόραι περιγεγραμμένην ὁλὸν ἐν περιοπῇ τὴν ἰδίαν ἰδρυμένην ἔχουσαι, τὴν ὀρατικὴν ἐκείθεν δύναμιν ἀρίζαι πρὸς τὴν τῶν ὑποκαμμένων πραγμάτων ἀντίληψιν καὶ διάκρισιν. Καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἣν ἂν ὥραν τῆς ζωῆς ἐξασθενήσωσιν αἱ δυνάμεις, συνασθενοῦσαι καὶ αὐταὶ· καὶ πρῶτον μὲν πελιδνὰ καὶ παντελῶς ἀνδρὰ δέχουσιν· ἔπειτα καὶ σκοτιζόνται παντελῶς κλεισασαὶ λοιπὴν τὰς ἰδίας θύρας, ἃς ὠνόμασα καὶ ὁπάς, ὡς μηκέτι βλέπειν ἢ διαγιγνώσκειν τινὰ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς.

Ἀμέλεις τοίνυν ἐπήγαγεν, « Ἐν ἀσθενείᾳ ζωῆς τῆς ἀληθοῦς »· μόγις γὰρ καὶ τὰ χεῖλη καὶ τοῦ στόματος, ἀσθενεστάτην φωνὴν προβάλλεται ἐκ τῆς γλώττης καὶ τῶν ὀδόντων. Ταῦτα δὲ χρηματικὰ καὶ σημαντικὰ τῆς ἐκάστου τέλει· ἥτοι συντελείας εἰσὶν. Ἔτι γε μὴν καὶ ὁ φησὶ· « Καὶ ταπεινωθήσονται πᾶσαι αἱ θυγατέρες τοῦ βεβαίου, » τὴν αὐτὴν παρίστανει κατὰ τὴν τελειότητα ὥραν ἀσθενείαν τῶν φυσικῶν ὀργάνων. Τῶν γὰρ φωνητικῶν ὀργάνων ἡσθενηκότων, ἅτε δὴ καὶ θυγατέρας τοῦ βεβαίου προσηγάρρευσεν, οὐδὲν προβάλλεται λαλιὰν ἢ πρὸς Θεοῦ δοξολογίαν ἢ πρὸς ὁμιλίαν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐφροσνηκότων ἐξ ὅσων τῶν ἀπεσταλμένων ἀγγέλων ποιήσασθαι τὴν ἐξοδὸν καὶ τὴν διάστασιν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ὀρῶσιν αὐτοὺς αἱ βλέπουσαι κόραι τὰ αἰσθητικὰ αἰσθητῶς, νῦν νοητῶς· καὶ θάμβος αὐτὰς λαμβάνει διὰ τὴν προκειμένην πορείαν, ἣν οὐπω κατέλαβον τότε διέγνωσαν. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰπὼν· « Καὶ γε ἀπὸ ὕψους ὄψονται, καὶ θαμβοὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ· » τοιούτεστιν ὄψονται τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ κατὰ τὴν ἐληλυθότα ἐξ ὕψους, καὶ θαμβοὶ καὶ δέλματι σχεθῆσονται διὰ τὴν ἀσυνήθη καὶ παράδοξον θέαν.

*Marmoreæ moles tundendis frugibus aptæ.
Quas famulæ urgebant bisseuæ, frangere semper
Et cererem jussa, baccas et pinguis olivi.
Jamque aliæ pensis defunctæ corpora somno
Fessa dabant ; sociis tantum hæc ex omnibus una
Ægra magis, necdum cessans, revolvibile tæne
Continuit, lætumque omen sic edidit ore :
O regis, etc.*

Vides, opinor, quam parum hæc ab iis discrepat quæ modo ex Gregorii Neocæsariensis interpretatione retulimus : ut suspicari liceat, Salomonem atque Homerum, qui æquales fuisse putantur, in communium temporum consuetudine delibanda consensisse.

(31) Aquilam Noster sequi videtur, cum sententiam Hebraicam ille sic reddat : Καὶ κλινθήσονται πάντα τὰ τῆς ὁδοῦ· sive : *Et inclinabuntur omnia quæ ad cantum faciunt.* At plerique recentiorum puellas cantrices designari putaverunt, ne secus Neocæsariensis Gregorius, cujus paulo ante verba retulimus.

Ἡ δὲ φησι, « Καὶ ἀνθήσει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ πα-
χυυνθήσεται ἡ ἀκρίς, καὶ διασπασθήσεται ἡ κά-
παρις, » τὴν ἀμαρτητικὴν τοῦ βίου τούτου πικρίαν
παρλθεῖν αἰνέσσεται διὰ τῆς καππάρως. Φύσις γάρ
τῆ φυτῶν τούτου πικρὸν καὶ ἀκανθώδες ἐστὶ καὶ πλῆ-
ρες ἀγρίας, εἰ καὶ τισὶ κατασκευαῖς μεταβιβληται
πρὸς ἔδωδον αὐθις τοῖς ἀσθενοῦσιν. Ἀνθήσει δὲ τὸ
ἀμύγδαλον, καὶ παχυυνθήσεται τὴν ἀκρίδα φήσας,
τὴ πνευματικὸν καὶ νοητὸν ἔαρ καταλαμβάνειν τὰς
τῶν δικαίων ψυχὰς μετὰ τῆς παρουσίας ζωῆς ἔξ-
ουον προκατήγγειλεν, παρεκκλίνοντας αὐτὰς ταῖς ἀκρί-
δα τὴν τοῦ ζώου πτηνὸν καὶ ἀσφοδρὸν πρὸς ἀναιρε-
τικὴν ἐνέργειαν τῶν ὧν περ ἂν ὁ δημιουργὸς βούλη-
ται. Τοιαύτη δὲ καὶ πᾶσα ψυχὴ τῶν δικαίων ἐστὶν
ἀνιροῦσα, καὶ καταργοῦσα πάσας τὰς ἀσυμφόρους
δ' αἵσεις τῆς κακίας μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἐνταῦθα με-
τάστασιν. Καὶ τῇ ἀνθήσει δὲ τοῦ ἀμυγδαλοῦ παρ-
κίστε τὰς καθαρὰς ψυχὰς καὶ φωτισεῖς· λευκὴν γάρ
τοῦ ἀμυγδαλοῦ τὸ ἄνθος, καὶ πρῶτον γινόμενον,
κατὰ τὴν καιρὸν δηλονότι τοῦ ἔαρος. Ὁ δὲ παρει-
κέρισε διὰ μέσου τῶν στίχων, « Καὶ ἀναστήσεται
εἰς φωνὴν τοῦ στρούθιου, » οἶμαι τὴν νέκρωσιν τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν ταυτῷ καθυπογράφειν ὅμα
καὶ συνημμένως προκαταγγέλλειν καὶ τὴν ἀνάστα-
σιν, ἥ γενήσεται κατὰ τὴν καιρὸν τῆς ἐσχάτης καὶ
τελευταίας ἡμέρας· ὅταν ἡ ἀρχαγγελικὴ σάλπιγξ φω-
νήσῃ, « καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερῶσιν ἀφ' ὧν » πάντες
ἐκ τῆ αἰῶνος. Στρούθιου γάρ φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου
τὴν προκατήγγειλμένην καὶ προκηρυττομένην σάλπιγ-
γα προσηγόρευσε διὰ τὴν κοῦφον τῆς ἰσως πτήσεως καὶ
καθαρῶν ἐν διαίταις. Περσπεδοὶ δὲ τὴν τοιαύτην ἐκ-
δοχὴν καὶ διὰ τῶν ἀμέσως ἐπομένων. Φησὶ γάρ·

Quod autem ait : « Et florebit amygdalu: con-
pinguescet locusta, et dissipabitur cappariz, » rota
paris quidem nomine flagitiosam vitæ hujus acer-
bitatem præterituram significat. Natura enim frutex
ille acerbis et spinis obsitus est atque molestiæ
plenus, quanquam compositionibus quibusdam
ægrotis paratur postea in esum (32). Cum autem
fore dixit, ut amygdalum floreat et locusta pingue-
scat, futurum prænuñtiavit, ut justorum animæ
post præsentis vitæ exitum vere potiantur spiritali
ac celesti; easque locustis comparavit, quod ani-
mal volucres sit, et magna violentia feratur ad ea
destruenda, quæcunque summus auctor volue-
rit (33). Talis 280 vero et omnis anima justorum
est, quæ postquam inde discesserit, noxias omnes
nequitie affectiones perimit atque abolet. Amygdalo
autem efflorescenti assimilavit puras animas et luce
splendentes. Albus enim amygdali flos est, et pri-
mus, veris scilicet tempore, apparet. At vero quod
mediis versibus interseruit : « Et consurgit ad
vocom volucris, » eo mihi videtur simul humanæ
naturæ interitum describere, et resurrectionem
conjunctim prænuñtiare, quæ ultimi et supremi
diei tempore futura est, cum archangeli tuba in-
clamaverit, « et mortui resurgent incorrupti », et
omnes qui a sæculo fuerint. Volucris enim vocem
appellavit prænuñtiam illam et prædicatam archan-
geli tubam ob levitatem, opinor, volatus et puri-
tatem vitæ (34). Hujusmodi autem interpretationem
illis etiam confirmat, quæ protinus sequuntur. Ait
enim :

§ VIII.

Ὅτι ἐπερεύθη ἄνθρωπος εἰς οἶκον αἰῶνος αὐ-
τοῦ, καὶ ἐκύκλωσαν ἐν ἀγοραῖς οἱ κοπτόμενοι,
ὥς οὐ μὴ ἀνατραπῇ σχοινίον τοῦ ἀργυρίου, καὶ
συντριβῇ τὸ ἀνθήμιον τοῦ χρυσίου, καὶ συντρι-

VERS. 5. Quoniam ivit homo in domum æternita-
tis suæ, et circumierunt per fora plangentes : usque-
quo non evertatur funiculus argenti, et conteratur
flosculus auri, et conteratur hydria super terram : et

1 Cor. xv, 52.

(32) Varios cappariz parandi modos et magnos
in medicina usus enumerat Plinius (H. N. lib. xx,
c. 15) : « Denidium, inquit, dolores sedat tritum
ex aceto semen derectum vel manducata radix.
Infunditur et aurium dolori decoctum oleo. Ulce-
ra, quæ phagedænas vocant, folia et radix recens
cum melle sanant. Sic et strumas discutit radix
parotidas vermiculosque cocta in aqua. Jecinoris
quoque malis medetur. Dant et ad tæniæ in
aceto et melle. » Alia hujusmodi, si tanti est, ibi-
dem invenies : quædam et Celsus suppeditabit.
Plura Græci Dioscorides et Galenus.

(33) Athanasius ad Matthæi cap. iii, v. 4. In eo
nempe commentario, qui a Montfauconio editus
est (Collect. nov. tom. II, p. 27), cum de Joannis
Baptistæ silvestri vicin ageret, cujus esca erat Ἀκρί-
δες καὶ μέλι ἄγριον, sive ut est in vulgatis, locustæ
et mel silvestre hæc addit : « Ὅτι δὲ καὶ [ἡ] βοτάνη
τὴς ἐστὶν ἀκρίδος λεγομένη, ὁ Σολομὼν ἡμᾶς διδά-
σκει λέγων· Ἀνθήσει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυυνθί-
σεται ἡ ἀκρίς. Id est : Quod vero et herbæ genus
mundum sit Acris dictum, hoc Salomon edocet his
verbis : Florebit amygdalum et pinguescet acris.
Atqui hæc Salomoni Hebraice est צמח locusta sci-
liet, non herba : quidquid demum de Joannis cibo
sentendum sit, quæ de re variorum Patrum, variorum
sententiarum : quas egregie exposuit Bo-

chartus, et ex eo Svicerus. Sed tamen Bochartus
idem alia pertractans (Hieroz. p. II, cap. 8), cum
hunc Ecclesiastæ locum attigisset; et Arabibus se
diligisse ait istud צמח significare etiam geminum
femoris caput, quod anatomici appellant Ἀμυγξέ-
φαλον : inde vero cum ingredientis incipiat motus,
merito de sene dictum esse, et pinguescet, id est,
ingravescet locusta, nempe senis femur, ut ægre ve-
stigium facere possit. At lege sis et Hieronymi ex-
planationem. Totam contra Ecclesiastæ sententiam
tropo explicato, sic reddunt recentiores interpretes :
Et canescet caput, et debilitabitur corpus, ut locu-
sta ipsa insiliens oneri illi sit : et appetitus exting-
uetur. Quæ senectutis incommoda recensuerat ille
Davidis hospes Berzellaius Galaadites, cum Hiero-
solymam concedere juberetur : Quot sunt, inquit,
dies annorum vitæ meæ, ut ascendam cum rege in
Jerusalem? Octogenarius sum hodie : nunquid viget
sensus mei ad discernendum suave aut amarum?
aut delectare potest serenum tuum cibus et potus? vel
audire possum ultra vocem cantorum atque cantu-
tricum? (II Reg. xix, 34.)

(34) Qui vulgarem sensum sequuntur, volucris
voce gallicinium significari arbitrantur, sive quar-
tam veterum vigiliam, quo tempore senes jam ex-
pergefæcti, cum longiorem capere somnum non pas-
sunt, quietis impatientes a lecto surgunt.

retur tota ad cister nam, et revertetur pulvis A
in or, sicut erat, et spiritus revertitur ad Deum,
qui creavit illum (35).

Clarissimum est et omnibus manifestum, domum
hominis æternam, in quam is perrexit sepulchrum
appellari: **281** ac merito post descripta definitaque
signa ægrotanti et animam agenti et emorienti ad-
ditum esse sepulchrum, in quo excipitur hospitio,
vel potius ubi inhabitet usque ad communem et uni-
versalem resurrectionem, ut David propheta ex-
pressit, cum ait: « Hæc requies mea in sæculum
sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam ³⁵; » do-
micilium significans subterraneum, in quod ubi
defunctus homo pervenit compositusque est, con-
cursant qui lamentantur et lugent eum in foro, B
id est qui in hac vita superstites sunt, quod ipsum
non amplius oculis suis inter viventes visuri sint.
Id autem quidnam faciunt ob generis affinitatem
charitatemque naturæ ac quemdam amoris ardorem,
aut ob beneficiorum multorum memoriam, quibus
jam sibi carendum intelligunt, aut ob universalem
virtutem vel nequitiam defuncti. Atque hi utique
ob ejusmodi causam: alii vero ob hanc plorant
defunctos ac lamentantur, hunc quidem, quod e
vita in mortem æternam abierit; illum quod præ-
clarorum factorum ejus lumen occiderit, nec jam
eos, a quibus colebatur, virtutum suarum splen-
dore illustret.

Neque hæc raro contingunt, quique superstites
fuerint, tandiu defunctos plorare ac deslere per-
gent, quandiu mundus hic existat, nec consum-
mationem subierit rerum conversione mutatas in
melius. Nam hoc significavit cum dixit: « Usque-
quo non avertatur funiculus argenti, et conteratur
flosculus auri. » Argenti enim funiculus præsens
vita est, cui pars et sors argentum est, cui vitæ
consociatur aurum veluti rosa quædam florens, et
auri argentineque cupidos demulcens: nam dictio-
nem hanc etiam Moyses ille Dei contemplator sic
accepit, cum ait: « Quando dividebat Altissimus
gentes, qui dispersit filios Adam, constituit ter-
minos gentium juxta numerum angelorum Dei, et
factus est pars Domini, populus ejus Jacob, funi-
culus hæreditatis ejus Israel ³⁶. » Nec minus So-
phonias divinus propheta de ea, quæ hic indica-
tur, parte funiculum diserte intellexit; ait enim:
« Ve qui habitatis funiculum maris, incolæ Cre-
tensium ³⁷ (36). »

³⁵ Psal. cxxxii, 14. ³⁶ Deut. xxii, 8. ³⁷ Sophon. ii, 5.

(35) Sed apud LXX invenies . . . καὶ συντρίβη
ὁ ὅρις ἐπὶ τῇ πηγῇ, καὶ συντροχάσῃ ὁ τροχὸς ἐπὶ τὸν
ῥόακον, καὶ ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ
πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρὸς . . .

(36) Scite Noster vitam hominum, cujus limites
extremis cuique suos descripsit, ob quamdam simili-
tudinem funiculo sive schœno designari contendit :

ἢ ὁ ὅρις ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ συντρίβῃ ὁ χοῦς
ἐπὶ τὸν ῥόακον, καὶ ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ
τὴν γῆν, ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρὸς
τὸν Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό.

Ἀριθμηλότατόν ἐστι καὶ πᾶσι καταφανές, ὡς ὁ
κὸν τοῦ ἀνθρώπου αἰώνιον, πρὸς ὃν ἐπορεύθη, τὴν
τάφον ὠνόμασεν. Ἀκολουθῶς τοῖς προδιαγραφείσι
καὶ ὁρισθείσιν ὑπ' αὐτοῦ τῷ νοσηλευομένῳ καὶ ὁ-
χορράγουσι καὶ θνήσκοντι σημεῖοις καὶ τὸν τέρου,
ἐν ᾧ ξεναγεῖται, μᾶλλον δὲ κατοικεῖ μέχρι τῆς κοι-
νῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως· καθὼς ἐνέφηρε καὶ
Δαβὶδ ὁ προφήτης εἰπὼν, « Αὕτη ἡ κατάπαυσις
μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος, ὧδε κατοικήσω, ὅτι ἔμπρο-
σάμην αὐτῆν· » τὴν ὑπὸ γῆν κατοικίαν παρρησι-
τόμενος, πρὸς ἣν τοῦ τετελευτηκότος ἀνθρώπου
πορευθέντος τε καὶ τεθέντος, κυκλοῦσιν οἱ πτωχοί
φυρόμενοι καὶ ὀρηνούντες αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ ποι-
έσθιν οἱ κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ἐναφθέντες,
ὡς οὐκ ἔστι θεαθῆσθαι τοῖς σφῶν ὀφθαλμοῖς ἐν
τοῖς ζῶσι κατὰ τὸν ὅδε τὸν βίον. Τοῦτο δὲ ὁρῶντες
διὰ συγγενικὴν οἰκειότητα καὶ φυσικὴν ἀγάπην κα-
φιλοστοργίαν διάπυρον, ἢ διὰ μνήμην πολλῶν ἐ-
ργεσιῶν, ὡς τῆς καὶ τὴν στέργουσιν αὐτῶν πατρι-
σθότες, ἢ διὰ καθολικὴν ἀρετὴν ἢ κακίαν τοῦ τε-
λευτηκότος. Ἀλλ' οἱ μὲν γὰρ δι' ἐκείνην, ἵκεν
δὲ διὰ ταύτην τοὺς ἀποικοιμένους ἀποκλαίοντα καὶ
κατολούζουσι, τοῦτον μὲν ὡς ἀπὸ ζωῆς πορευθέντα
πρὸς θάνατον τὸν αἰώνιον, ἐκείνον δὲ διὰ τὸ ὄντα
τὸ φῶς τῶν σπουδαίων αὐτοῦ πράξεων, καὶ μὴ πρὸς
ταῖς αἰγλαῖς τῶν ἰδίων κατορθωμάτων καταναλίσκειν
C τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀποβλέποντας.

Γίνεσθαι δὲ ταῦτα πεφύκασι, καὶ τοὺς ἀποικι-
νοὺς οἱ προσμένοντες ἐν τῷ βίῳ κατολοῦντες
καὶ ὀρηνούσι, μέχρις ἂν οὗτος ὁ κόσμος ἀνίσταται
καὶ μὴ δέξηται τὴν συντέλειαν καὶ τὴν πρὸς τὸ
κρεῖττον ἀλλοίωσιν καὶ μεταστοιχείωσιν. Τοῦτο γὰρ
ἐσήμανεν εἰπὼν, « Ἔως οὐ μὴ ἀνατραπῇ τὸ ση-
νίον τοῦ ἀργυρίου, καὶ συντρίβῃ τὸ ἀνθήμα ἐν
χρυσίῳ. » Τοῦ γὰρ ἀργυρίου σχοινίον ὁ παρώντις
βίος, ᾧ μερὶς καὶ κληρὸς ἐστὶ τὸ ἀργύριον, ᾧ δὲ
συμπολιτεύεται τὸ χρυσίον, οἷόν τι βέλον ἐστὶ
καὶ καταβέλον τοὺς φιλοχρύστους καὶ φιλαργύ-
ρους· οὕτω γὰρ τὴν λέξιν ταύτην καὶ Μωσῆς ὁ θεοῦ
ἐξέλελθεν εἰπὼν· « Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἡ-
οὺς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἐστῆσαν ὅρια ἐθνῶν καὶ
D ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς καὶ
κλῆρος αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοινίσμα κληρονομίας αὐτοῦ
Ἰσραὴλ. » Ἀλλὰ καὶ Σοφονίας ὁ θεοπέσιος προ-
φήτης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημειωμένου δηλαδὴ τῆς με-
ρὸς, ἐξέλελθεν τὸ σχοινίσμα προφανῶς· εἰπὼν γὰρ
« Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοινίσμα τῆς θαλάσσης
πάροικοι Κρητῶν. »

quod nempe apud Hebræos portio hæreditaria, quæ
cui ex divisione obligasset, item ager ipse aut res
fune metata eo nomine appellaretur. Cujus formulæ
alia multa sacris in libris exempla suppetunt (Job
xvii, 5): Et ceciderunt funiculi Manasse deserti
absque terra Galaad et Basan trans Jordanem (ibid.
14). Filii Joseph cum Josue queruntur: Quantæ

Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἑκκλησιαστής· « Καὶ συν- A
τριβῇ ἡ ὑδρία ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ συντροχάσει ὁ τρο-
χὸς ἐπὶ τὸν λάκκον, καὶ ἐπιστρέψει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν
γῆν, ὡς ἦν. » Τῇ συντριβῇ γὰρ τῆς ὑδρίας τῆς ἐπὶ
τὴν γῆν τὴν ὀστρακίνην φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώ-
ματος ἐδήλωσε προφανῶς, περὶ οὗ φησι καὶ Παῦλος
ὁ μέγας ἀπόστολος· « Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν
τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι. » Καὶ πάλιν· « Οἰ-
δαμεν, ὅτι ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκεύους
καταλυθῇ, οἰκοδομηγὰ ἐκ Θεοῦ ἔχομεν οἰκίαν ἀχει-
ροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἀλλὰ καὶ
συντροχάσαι τὸν τροχὸν ἐπὶ τὸν λάκκον εἰπὼν, τὸ
πᾶν χρονικὸν διάστημα τῆς ἐκάστου σαφῶς ἠνέξατο
ζωῆς συναποπερατωθῆναι καὶ πληρωθῆναι, τροχοῦ
δίκην κυλίσσασθαι πεφυκὸς, ὡς ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς
τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπανιδν, εἰτα καὶ κατιδν ἐπὶ τὸν B
λάκκον, ἥτοι τὸν θάνατον. Ὡς ἐτίπαν γὰρ παρὰ τῇ
θείᾳ Γραφῇ θάνατον ὁ λάκκος σημαίνει· καὶ διὰ
τοῦτο φησιν ὁ προφήτης Δαβὶδ, « Μὴ ποτε παρα-
σιωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ὁμοιωθῇσομαι τοῖς καταβα-
λουσιν εἰς λάκκον. » Καὶ πάλιν ὁ προφήτης Ζαχαρίας
φησὶ που πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου
καὶ Λυτρωτὴν, « Ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκ-
κου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Καὶ ἐπιστρέψει ὁ χοῦς ἐπὶ
τὴν γῆν, ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψει πρὸς τὸν
Θεὸν, ὃς ἔδωκεν αὐτό· » χοῦν τὸ σῶμα τῆς ταπει-
νώσεως ἡμῶν ἐναργῶς ὀνομάζων, ὃ καὶ πρὸς τὴν
γῆν ἐπιστρέφων εἴρηκε, ὡς καὶ γίνεσθαι πέφυκε.

22 II Cor. iv, 7. 23 II Cor. v, 1. 24 Zachar. ix, 11.

disti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum C
sit tantæ multitudinis? Similia vero alibi. Quiri et
Persæ atque Ægyptii, cum schœnis pro continuo-
rum mensura uterentur, eodem modo locuti sunt:
unde Græci habent Σχοίνισμα μέτρον ὁδοῦ, ut ait
Hesychius, ἡ μέτρος, et Σχοινίζειν terminare, sive
circumscribere. Nam Σχοίνισμα, inquit Suidas,
μέτρου μέτρος, κληρουχία, ἡ τῆς γῆς δεσποτεία·
ἴδιον γὰρ τῶν κεκτημένων μέτρῳ τὴν γῆν ὑπο-
βάλλειν. Id est, *Mensuræ pars, portio assignata,*
agri possessio. Proprium enim est dominorum, agrum
mensuræ subijcere. Sed tamen hoc loco, si Vvasero
assentimur (*De mensur. contin. lib. i, c. 8*), non
aliud quidem est Ecclesiastæ: *Funem argenti ever-*
tere, quam vitam abrumpere; verum alia omnino
ratione; sic enim explicat: « Ut abrumpitur iis,
quibus abbreviatur medulla in dorsi spina, quæ alba
ut argentum, unde et argentum dicta, ac a cerebri
descendit per spinam dorsi instar funis, ut senibus
accidit, qui in senectute propterea breviantur, quia
medulla illis breviantur. » Atque in hac fere sen-
tentia recentiores consistunt, quicunque de ana-
tome non laborant Gregorius Neocæsariensis inuti-
lia divitum studia et frustra paratas opes designari
censuit; in hunc enim modum disserit: Καὶ ὁ μὲν
ἀγαθὸς ἀνὴρ εἰς αἰώνιον οἶκον τὸν αὐτοῦ χαίρων
πορεύσεται· οἱ δὲ γὰρ φαῦλοι, πάντα τὰ αὐτῶν
ἐμπλήσουσιν κοπτόμενοι, καὶ οὕτε ἀργύριον ἀποτε-
θῆσθαι πρὸς τὸν Θεόν, οὕτε χρυσὸν δόκιμον ἐπωφελεῖς ἐστὶ.
Id est: *Ac vir quidem probus in domum suam sem-*
piternam ætius proficiat: improbi autem sua
omniū pluriçibus implebunt, nec jam argentum re-
conditum, nec aurum probum militatis quidquam
habuerunt est. (ib. d.) Porro illa, καὶ συντριβῇ τὸ
ἀνέμεινον τοῦ χρυσίου, reddidi et conteratur fuscus
auri; quo nihil discederem ab interpretatione
Nostri, qui sic explicavit, εἰδὼν τι ῥῶδον ἀνθρώπου. Et

282 Ait deinde sapiens Ecclesiastes: Et con-
teratur hydria super terram: et convolvitur rota
ad cisternam, et revertetur pulvis in terram, sicut
erat. » Hydriæ porro contritione super terram haud
obscurè fictilem humani corporis naturam expres-
sit, de quo ait et Paulus magnus apostolus:
« Habemus autem thesaurum hunc in vasis ficti-
libus »²². » Ac rursus: « Scimus, quoniam si ter-
restris domus nostra hujus habitationis dissolvatur,
quod ædificationem ex Deo habemus non manu-
factam æternam in coelis »²³. » At cum ait rotam
quoque convolvendam esse ad cisternam, omne
vitæ ejusque temporarium spatium aperte indi-
cavit consummandum complendumque esse, cum
natura sua rotæ instar volvatur, quasi ab iisdem
ad eadem regrediatur, deinde et descendat in
cisternam sive mortem. Nam plerumque divinis
in Litteris cisterna mortem designat. Ac propterea
inquit propheta David: « Ne unquam sileas a
me, et assimilabor descendantibus »²⁴ in cister-
nam (37). » Et iterum Zacharias propheta ait ali-
cubi ad Christum Servatorem ac Redemptorem
mundi: « Emisisti vinctos tuos de cisterna, in
qua non est aqua »²⁵. » Addit Ecclesiastes: « Et
revertetur pulvis in terram, sicut erat, et spiritus
revertitur ad Deum, qui dedit illum; » apertissime
pulverem appellans corpus humilitatis nostræ, quod
sic in terram reverti dixit, quemadmodum inde
initium habuit (38).

est sane *anthemium*, quæ et *anthemis* dicta, herbæ
genus parvis ornata floribus, quæ, ut ait Plinius:
« Colligitur vere, et in coronamenta reponitur. »
(*H. N. l. xii, c. 21*); sed ab Hesychio dicitur τὸ
ἐκλεχτὸν χρυσίου, nisi potius cum Salmasio (*Exerc.*
Plin. p. 1081, ἡλακτρον χρυσίου, legendum sit.
Nam, ut ipse ait: « Aliud Lexicon nondum editum.
Ἀνθέμιον, τὸ κάθαγμα ἐκ τοῦ χρυσίου, τὸ ἡλε-
κτρον. Florem hunc auri sive spumam Græci etiam
ἀδάμαντα vocavere: ratio in promptu est; spuma
auri electrum, quod auro et argento mistum est; »
quod, quia durius, ἀδάμαντα dictum ait.

Cæterum in Hebræico exemplari scriptum est
לֵצְיִתָּה אֹרֶז, *leczythas auri*; et in Vulgatis habemus
vitta aurea. Ut autem in *leczytho* cerebrum signifi-
cari volunt, sic *vittam auream* μήνιγγα esse aiunt,
quæ cerebrum ambit, et auri colore refert.

(37) Psal. xxvii, 1. At LXX habent... Παρασιω-
πήσης ἐπ' ἐμολ.

(38) Reliquæ demum corporis partes hic recen-
sari putantur, ut *hydria* sint venæ, *fons* jecur, *rota*
caput, *cisterna* cor: quæ simul omnia jungantur,
ut corporis dissolutio describatur. Digna autem est,
quam legas Joannis Smithi medici Londinensis:
Pictura Senii Salomonica, quo in opere singula hæc
ad anatomicas rationes revocantur.

Corpore in terram converso, *redire* Spiritus ad
Deum dicitur, qui dedit illum. Hunc animæ reditum
ad Deum David quoque indicabat, cum caneret:
Ne revoces me in dimidio dierum meorum. (Psal. ci,
25.) Nec aliud significare Paulus voluit, cum scrip-
sit ad Philippenses (cap. i, v. 23): Τὴν ἐπιθυμίαν
ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σύν Χριστῷ εἶναι· *Cupiens*
scilicet *religare*, sive hinc solvere, et ad Deum re-
dire, atque adeo *cum Christo esse*; neque enim scilicet
est ἀναλύεσθαι, sed ἀναλῦσαι, ut superius
adnotatum est.

μίας, ὁρῶντες τὸν σοφὸν Ἐκκλησιαστὴν τὸν μὲν χοῦν, ἥτοι τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἐπὶ τὴν γῆν ἀποστρέφειν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, μόνον ἀποφηνάμενον· τὴν δὲ ψυχὴν πρὸς κρείττονα λῆξιν μεταβαίνειν καταγγέλλαντα διαρρήδην. Παρατηρεῖται γὰρ πᾶς ὁ βουλούμενος, πῶς ἕκαστον ἀντιδιαστείλας, τὸν μὲν χοῦν τῇ συγγενεῖ γῇ προσφόρως καὶ προσφυῶς ἀπεκλήρωσεν εἰπὼν, « Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ὡς ἦν » διὰ τὸ καὶ ἐξ αὐτῆς ληφθῆναι, καὶ τὴν γένεσιν λαβεῖν καὶ τὴν ὑπαρξίν· τὸ δὲ πνεῦμα, τοῦτο ἔστι τὴν ψυχὴν, οὐκ ἔτι τῷ χοῦ παραπλησίως πρὸς τὴν γῆν ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ὕψ' οὗ καὶ κατ' εἰκόνα γέγονε τὴν αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐμφυσήματος χάριτος. Εἰτά φησιν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

A sapientem Ecclesiasten declarantem pulverem sive corpus humilitatis nostræ solum in terram reverti, ex qua sumptum est: denuntiantem vero luculentissime animam transmigrare potiore ad finem. Observet enim quisque, cui hæc curæ sunt, quomodo singula distinguens, pulverem scite apteque cognatæ terræ addixit, inquit: « Et revertetur pulvis in terram, sicut erat; » propterea quod et ex ipsa sumptus sit, atque originem habuerit et essentiam; spiritum autem, id est animam, minime ut pulverem in terram reverti, verum ad illum, a quo et factus est ad imaginem et similitudinem suam divinæ inspirationis gratia. At deinde sapiens Ecclesiastes:

§ IX.

Ματαιότης ματαιότητων, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, τὰ πάντα ματαιότης.

Δηλονότι τὰ πρότερον ὀνομασθέντα ταῖς αὐταῖς καὶ νῦν καθυπέλαβε κλήσεσιν, ἅπερ εἰσιν, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, τὰ τῆς πονηρᾶς καὶ φαύλης καὶ μεισοκάλου προαιρέσεως ἔχοντα πάντα τὰ τὴν μοχθηρὰν χαρακτηρίζοντα τῶν κακοτροπῶν ἀνθρώπων ζωῆν. Εἰτά φησι·

285 VERS. 8. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia vanitas.

Scilicet quæ superius denominata sunt, iisdem nunc etiam appellationibus insectatur (42); sunt autem, ut modo diximus, omnia malæ improbæque ac perversæ voluntatis germina, quæ pessimam flagitiosorum hominum vitam designant. At deinde:

§ X.

Καὶ περισσότερον, ὅτι ἐγένετο Ἐκκλησιαστής σοφός, καὶ ἐδίδασκε γνῶσιν σὺν τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὐκ ἐξιχνιάσεται κόσμος παραβολῶν.

VERS. 9. Et amplius, quia factus est Ecclesiastes sapiens, et docebat scientiam hominem, et non scrupulatur ornatum parabolarum (43).

Τὴν ἀκροτάτην καὶ τελειοτάτην σοφίαν, ἣν αὐτῷ ἔδωκεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ περισσοῦ προδήλως αἰνίττεται, καθὼς ἐν ταῖς Βασιλείαις φησὶν· « Ἰδοὺ πεποίηκα κατὰ τὸ ῥῆμά σου· ἰδοὺ δίδωκά σοι καρδίαν φρονίμην καὶ σοφὴν, πρὸ σοῦ οὐκ ἦν ὁμοίός σου, καὶ μετὰ σὲ οὐκ ἀναστήσεται ὁμοίός σοι. » Καὶ πάλιν, « Ἔδωκε Κύριος φρόνησιν τῷ Σαλομῶν καὶ σοφίαν πολλὴν σφόδρα καὶ χύμα σοφίας, ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐπληθύνθη σοφία Σαλομῶν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων, καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου, καὶ ἰσοφίατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους. » Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο φησιν ὁ σοφός Ἐκκλησιαστής, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἀξιοπιστοτέρα· ἐγκαταστήσῃ τὰς ἰδίας εἰσηγήσεις τοῖς πυθομένοις, καὶ πιστώσῃται σαφῶς, μὴ διὰ τὴν ἐκείνου μόνον ὠφέλειαν, τῆς τοσαύτης παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀξιοθῆναι σοφίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ πολλῷ μᾶλλον διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους γνῶσιν καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν, πρὸς τὸ πάντα· ἐν

C Summam perfectamque sapientiam, quam illi Deus dedit, amplitudinis appellatione manifesto significat, quemadmodum in Regum libris legimus: « Ecce feci secundum sermones tuos: ecce dedi tibi cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit (44). » Et rursus: « Dedit Dominus prudentiam Salomoni et sapientiam multam nimis et amplitudinem sapientiæ, quasi arenam, quæ est in litore maris, et completus est sapientia Salomon nimis super prudentiam omnium antiquorum, et super omnes sapientes Ægypti, et sapientia præstitit omnibus hominibus (45). » Nec vero hæc sine causa profert sapiens Ecclesiastes, sed ut monita sua auditoribus fide maiore digna efficiat, et hoc sibi quicque persuadeat, non propter solam illius utilitatem tantum ei sapientiæ a summo Deo esse impertitum, sed etiam ut scientiam et sapientiam prudentiamque impensius homines do-

(42) Aquila, ut solet, vertit, ἀτμός ἀτμίδων, vapor nempe et fumus merus, eadem significatione. Scribit vero ad hunc locum de Ecclesiaste Hieronymus: « Post descriptionem interitus humani, pulchre exordium libri sui repetens, ait: Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia vanitas. Cum enim cunctus mortalium labor, de quo in toto volumine disputatum est, huc perveniat, ut revertatur pulvis in terram suam, et anima illuc redeat, unde sumpta est, magnæ vanitatis est in hoc sæculo laborare, et nihil profutura conquirere. »

(43) Sed apud LXX legimus, Καὶ περισσόν ὅτι

ἐγένετο Ἐκκλησιαστής σοφός, ὅτι ἐδίδαξε γνῶσιν σὺν τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὐκ ἐξιχνιάσεται...

(44) III Reg. iii, 12. At LXX habent... Καὶ σοφὴν· ὡς σὺ οὐ γέγονες ἐμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σέ...

(45) III Reg. iv, 29. Apud LXX invenies... καὶ πλάτος καρδίας, ὡς ἡ ἄμμος... καὶ ἐπληθύνθη ἡ φρόνησις Σαλομῶν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν πάντων ὁσίων ἀρχαίων, καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου. Reliqua desunt. Hæc enim sequuntur, καὶ ἔλαβε τὴν θυγατέρα Φαραῶ...

ceret : quo sapienter omnes gererent **286** se, vitamque prudenter regerent, et caute sermones e labiis proferrent, ac ea denique omnia peragerent, quæ Deo auctori et conditori suo accepta essent (46).

Quod autem ait : « Et non scrutabitur ornatum parabolarum, » exemplorum ejus et sententiarum et sermonum in rebus significandis vim ubertatemque declarat : quibus evangelicæ veritatis nota exhibetur et intelligentibus indicatur. Tam enim in hoc, quam aliis in libris per obvia ænigmata et signa, ac potissimum per vulgares appellationes et res naturales descensum adventumque Unigeniti Dei Verbi, ac voluntariam ejus in cruce mortem, triumque dierum sepulturam atque resurrectionem aperte prænuntiavit. De his igitur ait : « Et non scrutabitur ornatum parabolarum. » Callosis enim ac duris Judæorum cordibus ille figurarum et signorum sensibilibus sermo quidam veluti ornatus esse solebat, qui eos in obvia verborum interpretatione occuparet, et in sensibilibus atque perspicuis Mosaicæ legis observationibus stulte contineret ; quin ad altiores meditationes animum referrent, et cogitationem attollerent producerentque usque ad ineffabiles et reconditas sententias, quæ figuris et parabolis illustrabantur. Nam sapiens quidem Ecclesiastes omnia ad captum evangelicæ veritatis eloqui instituit, et parabolis ejusmodi ad sublimiores meditationes, qui perspicaci mente essent, adducere. Durum vero et pertinax Judæorum genus, cui Deus universi dicit : « Scio ego, quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua ¹¹⁶⁷, » in eo pervicacius perstitit, ut obvias tantum verborum significationes et attenderet et proferret (47),

¹¹⁶⁷ Isa XLVIII, 4.

(46) Præclare vero delato sibi docendi munere functus est Ecclesiastes, qui tot nobis præcepta ad vitam recte instituendam in iis, qui adhuc exstant, libris proposuit : in quibus, ut verbis utar Hieronymi (epist. 35, ad Paulin.) : « Salomon pacificus et amabilis Domini mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Christum, sanctorumque nuptiarum dulce canit epithalamium. » De quo scriptum est (111 Reg. iv, 32) : *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas ; et fuerunt carmina ejus quinque et mille ; et disputavit super lignis a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete ; et disseruit de jumentis et volucribus et reptilibus et piscibus.* « Ὅσκει τε, inquit Suidas, πᾶσαν σοφίαν θείας χάριτος γέμουσαν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀκροατὰς πλείστους ἐποιεῖτο. Id est : *Exercebat porro sese in omni genere sapientiæ, cum Dei gratia conjuncta est, et complures habuit auditores doctrinæ suæ.* De operibus Salomonis butis vide, si vacat, *Codicem Pseudepigraphum* (187), quem Hamburgi edidit Joan. Alber-Fabricius (1713).

(47) Hæc sæpe de Hebræis a Justino notata reperies in *Dialogo cum Tryphone*. Unum ut locum afferam, cum de Moyse mentionem intulisset, qui Dei jussu serpentem æneum fecerat, posueratque pro signo (Num. xxi, 9), adjecit : Οὐ γὰρ κατὰ τὴν τὸν Θεὸν ἐπὶ θηρίον, δι' οὗ ἡ παράδοσις καὶ παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἐπειθεὶς τὸν λαὸν ἐλπίσαι. Καὶ ταῦτα μετὰ πολλοῦ νοῦ καὶ μυστηρίου

σοφίας περιπατεῖν, καὶ φρονήσει τὸν ὄντων βίον θυμίζειν, καὶ συνέσει τοὺς λόγους διὰ τῶν χηλῶν προάγειν, καὶ πάντα τὰ πρὸς ἀρεσκείαν τοῦ πατρὸς Θεοῦ καὶ Δημιουργοῦ δορᾶν.

« Οὐ δὲ φησι, « Καὶ οὐκ ἐξηγιάσεται κόσμιον παραβολῶν, » τῶν εἰκονικῶν αὐτοῦ παραδειγματῶν καὶ νοημάτων καὶ λόγων παρεμφαίνει τὸ πλήθος δι' ὧν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ὁ χαρακτήρ συνεισπράττει καὶ σημαίνεται τοῖς συνιούσι. Κἀν τῇ παρούσῃ γὰρ βίβλῃ, κατὰ τὰς ἄλλας δι' αἰνεγμάτων εἰρητῶν καὶ συμβόλων, μᾶλλον δὲ προσηγοριῶν ἀνθρωπίνων καὶ φυσικῶν πραγμάτων τοῦ μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἀδόξον καὶ παρουσίαν σαφῶς προκατήγγειλε, καὶ τὴν ἐθελοῦσιον ἀνάρτησιν τὴν ἐν τῷ ξύλῳ τῷ σταυρικῷ καὶ τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ τὴν ἔγερσιν. Περὶ τῶν τοιούτων οὖν φησι, « Καὶ οὐκ ἐξηγιάσεται κόσμιον παραβολῶν. » Οἷον γὰρ ὁ κόσμος ταῖς πεπωρωμέναις καὶ σκληραῖς τῶν Ἰουδαίων καρδίαις ὁ τῶν εἰκονικῶν ὀνομάτων καὶ συμβόλων αἰσθητῶν λόγος εὐρίσκειτο, πρὸς τὴν πρόκειρον τοῦ γράμματος αὐτοῦ ἀπόδοσιν ἐνασχολοῖσθαι παρασκευάζων, καὶ ταῖς αἰσθηταῖς καὶ νοηταῖς τῷ Μωσαϊκοῦ νόμου παρατηρήσειν ἀσυνέτως ἐμμένειν μὴ μέντοι γε καὶ πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας ἐννοίας ἀσκοπεῖν, καὶ τὰς διὰ τῶν εἰκονικῶν καὶ παραβολικῶν ὀνομάτων ἐμφαινόμενας ὑπολήψεις ἀπορρίπτους καὶ κεκρυμμένας συμμεταωρίζεσθαι, καὶ συναυφῶν τὴν διάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ σοφὸς Ἐκκλησιαστής πρὸς κατάληψιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας λαλῆσαι πάντα προήχθη, καὶ διὰ τῶν τοιούτων παραβολῶν πρὸς τὰς ἀναγωγικωτέρας ἐννοίας ἀνελθεῖν τοὺς συνεσοῦς. Τὸ δὲ σκληρὸν καὶ δυσπειθὲς τῶν Ἰουδαίων γένος, πρὸς δὲ φησιν ὁ τῶν ὧν ὁ Θεός

γίγνεται, καὶ ἐρρέθη διὰ τοῦ μακαρίου προφήτου καὶ οὐδὲν ἔστιν ὁ τις μέμψασθαι δικαίως ἔχει τῶν λεγόμενων ἢ γεγεννημένων ὑπὸ πάντων ἀπλῶς τῶν προφητῶν, ἐάν τινι γινώσκῃ τὴν ἐν αὐτοῖς ἔγρητα. Ἐν αὐτῷ ὡς οἱ διδάσκαλοι ὧν διὰ τί κάμηλοι μὲν θηλείαι τῶνδε τῷ τόπῳ οὐ λέγονται, ἢ τί εἰσιν αἱ λέγμεναι κάμηλοι θηλείαι, ἢ διὰ τί σεμιδάλεως μέτρα τῶν καὶ ἐλαίου μέτρα τῶνδε ἐν ταῖς προσφοραῖς μὲν ἐξηγοῦνται ὑμῖν, καὶ ταῦτα ταπεινῶς καὶ χαμερπῶς τὰ δὲ μεγάλα καὶ ἄξια ζητήσεως μηδέποτε τοῖς λαοῖς λέγειν, μηδὲ ἐξηγεῖσθαι ἢ καὶ ἡμῶν ἐξηγουμένων παραγγέλλουσιν ὑμῖν μηδὲ ὅλως ἐπαλεῖν, μηδὲ ἐκ κοινωρίας λόγων ἔλθειν οὐκ ὀρθῶς ἀκούσαντες ἄλλοι πρὸς αὐτοὺς ἐφη ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, Τάροι κεκονιαμένοι, ἔξωθεν φαίνονται ὠραῖοι, καὶ ἔσωθεν γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ ἡδύοσμον ἀποδεκατοῦντες, καὶ διυλλέζοντες τὸν κενὸν ναυπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες, τυφλοὶ ὀφθαλμοί. Id est : *Non enim ille, Deo relicto, auctor populo fuit, ut in fera, cujus ductu transgressio aliqua inobedientia iniitum sumpsit, spem collocaret. Magno hæc et consilio et mysterio facta atque non a beato propheta sunt : neque quidquam est ex istis, quæ ab omnibus plane prophetis dicta aut gesta sunt, quod merito ab ullo reprehendi possit. siquidem mentionem eorum teneatis. At si fere magistri vestri illa vobis explicant, cur cameli hoc in loco semina dicantur, aut quid sint, quæ dicuntur cameli semina, vel quam ob causam similitæ mensuræ solæ, et alia mensuræ tot tantummodo in oblationibus sint, aliqua*

« Γινώσκω ἐγώ, ὅτι σκληρὸς εἶ σὺ, καὶ νεῦρον σι-
θηροῦν ὁ τράχηλός σου, » φιλονεικότερον ἐνίστατο,
μόνα τὰ πρόχειρα νοήματα τοῦ γράμματος καὶ
θῶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς ἀμέσως ἐπήγαγε·

287 quod attingit atque confirmat sapiens Eccle-
siastes, adiciens protinus :

νοεῖν καὶ λαλεῖν· ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ παρεμπε-

§ XI.

*Πολλὰ ἐζήτησεν ὁ Ἐκκλησιαστὴς τοῦ εὗρεῖν
λόγους θελήματος καὶ γεγραμμένον εὐθύτητος,
λόγους ἀληθείας.*

« Λόγους ἀληθείας, » ἀντὶ τοῦ, Σφόδρα καὶ μετὰ
πολλῆς ἐπιτάσεως τὴν κατάληψιν ἐζήτησε τοῦ θεοῦ
θελήματος· περὶ οὗ φησι καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπό-
στολος, Ζητοῦντες « τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγα-
θὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον » καὶ μέντοι καὶ τῆς
εὐθύτητος καὶ τῆς ἀληθείας τοὺς λόγους, οὓς ἔγραψε
δὴλαδὴ Μωσῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Σω-
τῆρος ἡμῶν. Αὐτὸς γάρ φησιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις·
« Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἀλήθεια. » Φησὶ δὲ καὶ τοῖς
Ἀσμασι τῶν ἁγίων οὕτως αὐτὸς ὁ σοφώτατος Σο-
λομών, ὡς πρὸς αὐτὸν ἀναπέκραγεν, « Εὐθύτης
ἡγάπησέ σε. » Τοῖς οὖν λόγους τοῦ θελήματος αὐ-
τοῦ σωστικούς ὄντας πάντων ἀνθρώπων ἄγαν ἐζή-
τησεν εὗρεῖν ὁ Ἐκκλησιαστὴς, καὶ μέντοι καὶ εὔρε,
καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν παρεγγύησεν. Ἀλλ' οἱ τὴν καρ-
δίαν ἀτίθασσον ἔχοντες, καὶ πεπωρωμένους τοὺς
νοερούς ὀφθαλμούς, οὐδὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ λαληθέντων ἐπέγνωσαν, οὕτε τὸ φῶς αὐτῆς κατ-
ιδεῖν ἠδυνήθησαν. « Οὐ γὰρ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, »
ἀλλ' ἐν σκότει τῆς ἰδίας ἀλαζονείας ἀδούλως καὶ
δυσσεβῶς ἐπορεύθησαν· ὡς καὶ σφόδρα χαλεπαίνειν
καὶ δυσχεραίνειν κατὰ τῶν λόγων τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ
καὶ τῶν ἄλλων τῶν παρακλητικῶς αὐτῷ περὶ τῆς τοῦ
Θεοῦ Λόγου παρουσίας καταγγειλάντων· ἅτε δὴ καὶ
καθ' ἑαυτοὺς ὑπὸ τινων βελῶν, ὑπ' αὐτῶν τιτρωσκόμενοι
καὶ πληττόμενοι τὰς σφῶν ἀσυνέτους καρδίας. Τοῦ-
του χάριν ἀμέσως ἐπήγαγεν·

VERS. 10. *Multum quæsiuit Ecclesiastes, ut in-
veniret verba voluntatis, et scriptum rectitudinis,
verba veritatis (48).*

« Verba veritatis, » id est divinæ voluntatis
cognitionem multo vehementique conatu perqui-
sivit : de qua et Paulus magnus apostolus dicit,
Studiose quærentes, « quæ sit voluntas Dei bona
et beneplacens et perfecta » ; tum et sermones
B rectos ac veros, quos Moyses scilicet scripsit de
Christo et Deo et Servatore nostro. Ait enim ipsa
in Evangeliiis : « Ego sum vita et veritas (49) ; » et
in Canticis canticorum idem sapientissimus Salo-
mon sic, tanquam ipsum compellans, inquit :
« Rectitudo dilexit te » . Sermones igitur volun-
tatis ejus cunctis hominibus salutares ut asseque-
retur, multam operam posuit Ecclesiastes, eosque
assecutus cum **288** posteris communicavit. Sed
qui infenso erant animo, et oculos mentis stupidos
habebant, neque eorum, quæ ab ipso prolata essent,
veritatem agnoverunt, neque hujus lumen dispicere
potuerunt. Etenim, « nescierunt neque intellexe-
runt » , sed in ostentationis suæ tenebris stulte
atque impie progressi sunt : ut plane aversarentur
C et ægre ferrent tam Ecclesiastæ sermones, quam
aliorum, qui similia de Dei Verbi adventu prænun-
tiarent : quod nempe quibusdam veluti jaculis in-
sipientes eorum animi ab his vulnerati percellerentur.
Quamobrem adjecit protinus :

§ XII.

*Ἀόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκκετρα, καὶ ὡς ἥλοι πε-
πωρωμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνταγμάτων ἐδόθη-
σαν ἐκ ποιμένων· καὶ περισσὸν ἐξ αὐτῶν.*

Ποῶν σοφῶν ; δηλονότι τῶν ἀπὸ τοῦ Μωσέως καὶ
μέχρι τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ παρουσίας τοῦ Θεοῦ
Λόγου προκαταγγειλάντων μυστικῶς δι' αἰσθητῶν
ὀνομάτων καὶ παραβολικῶν ὁμοιοτήτων τὸ κεκρυμ-
μένον ἀπὸ τοῦ αἰῶνος μυστήριον τῆς θείας ἐναν-
θρωπήσεως· οἱ γὰρ τοιοῦτοι λόγοι καὶ παρὰ τῶν
συνταγμάτων ἐδόθησαν, ἤγουν ἐξεφωνήθησαν τοῖς
συνκοῦσι τῶν ὑπὸ τοῦ θεοφάντορος Μωσέως, καὶ
μέντοι καὶ τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως Δαβὶδ, καὶ

VERS. 11. *Sermones sapientum tanquam stimuli,
et quasi clavi igniti, qui ab ordinibus dati sunt ex
pastore : et amplius ex ipsis (50).*

Quorumnam sapientum ? Eorum utique, qui a
Moysæ usque ad inhumanationem adventumque Dei
D Verbi, mysterium divinæ inhumanationis a sæculo
absconditum per sensibiles appellationes ac trans-
latitias similitudines mystice prænuntiaverunt.
Ejusmodi enim sermones ab ordinibus prodierunt,
sive ab iis prolati sunt, qui cum theologo illo
Moysi versabantur, tum a propheta et rege Da-
vide, atque ab hoc ipso Ecclesiaste, qui hæc sar-

⁴⁸ Rom. xii, 2. ⁴⁹ Cant. i, 4. ⁵⁰ Psal. exxxi, 5.

*hæc ipsa exiliter humilliterque : res vero magnas et
quæstione dignas nunquam proferre aut explicare
audent, quin etiam, hæc enarrantibus nobis, edicunt
vobis. ne quis nos audiat, vel in sermonum consuetu-
dinem veniat : nonne merito appellantur, ut eos Do-
minus noster Jesus Christus dixit, tumuli dealbati,
pleni intrinsecus ossibus mortuorum, extrinsecus
exciem præ se ferentes : qui mentem decimant, et ca-
llem percitant, camelum vero deglutiunt : cæci via-*

rum ductores. (Dial. cum Tryph. p. 359 ed. Sonn.)

(48) Olymp. καὶ γεγραμμένους...

(49) Joan. xiv, 6. Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλή-
θεια καὶ ἡ ζωὴ.

(50) At LXX habent... ὡς ἥλοι πεπωρευμένοι, οἱ
παρὰ τῶν συνταγμάτων ἐκ ποιμένων ἐνός. Καὶ περισ-
σὸν ἐξ αὐτῶν, ὡς μου, φύλαξαι. Olympiodorus verò,...
Οἱ παρὰ τῶν συνταγμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένων
ἐνός.

pienter enuntiavit. Ad horum enim aliorumque A
sanctorum prophetarum concilia sapientes illi sermones de Sapientia per se ipsa subsistente, quæ omnem intellectum ante consilium ex iis, quæ non erant evocavit, a pastore uno pervenerunt (51), id est, a summo divinoque **289** Verbo et Christo ac Servatore nostro. Ipse enim ait: « Ego sum pastor bonus »; et de quo et Zacharias propheta: « Percutiam, inquit, pastorem, et dispergentur oves (52); » ad quem multo prius David quoque propheta exclamavit: « Qui pascis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph (53). » Quare hujus veri pastoris gratia atque dono omnes de eo elocuti sunt sapientes sermones, et qui hos percipiunt, copiam in ipsis inveniunt, vitam scilicet æternam et ineffabilem exultationem. Ait deinde B
Ecclesiastes:

VERS. 12. *Fili mi, cave ne facias libros multos. Non est finis, et meditatio multa labor est carnis* (54).

Propositis paternæ curæ ac benevolentiae providentiæque sermonibus, merito Ecclesiastes *filium* appellat, qui eos **290** audit (55), eundemque

« Joan. x, 11.

(51) Paulo diversa est Origenis lectio; ab his tamen interpretatio ejus non multum abludit: Καὶ γὰρ, inquit, πάσαι εἰσι, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, αἱ Γραφαὶ λόγοι σοφῶν, ὡς βοῦκεντρα καὶ ὡς ἥλοι πεφουτευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένου ἐνός, καὶ οὐδὲν περισσὸν ἐξ αὐτῶν. Εἰς δὲ ποιμὴν τῶν λογικῶν ὁ Λόγος, ὅλξαν μὲν ἔχόντων διαφωνίας τοῖς μὴ ἔχουσιν ὧτα εἰς τὸ ἀκούειν, τὸ δὲ ἀληθὲς συμφωνότατα. Id est: *Namque omnes Scripturæ secundum Ecclesiasten sermones sapientum sunt quasi stimuli et clavi defixi, qui de compacto dati ab uno pastore: et nihil superfluum ex ipsis. Unus autem pastor eorum, quæ rationi congruunt, Verbum est; quæ quidem discrepantiam habere videntur iis, qui aures non habent ad audiendum, re autem maxime consentiunt.* (Ex tomo II in Evang. Matth. ad v. 9.)

At illa, καὶ περισσὸν ἐξ αὐτῶν, quibus Origenes interserit εἶδεν, Noster vero ad copiam refert cœlestis doctrinæ, unde haurire salutem omnes possint, qui divinos sermones intelligant, si verba, ut sonant sequamur, nihil aliud sunt, quam transitio quædam et nexus proximæ sententiæ; ut si scribas: *Jam præter hæc: vel, Quod reliquum est.*

(52) Zach. xiii, 7. Sed apud LXX scriptum invenies, Πατάξετε τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκσπάσατε τὰ πρόβατα. Cæterum in Evangelio Matthæi legimus, Γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα. xxvi, 31. — Istud Zachariæ vaticinium recitat Noster non ex ipsius prophetia, sed ex Matthæi Evangelio: in quo Hieronymus aliquando discrepantiam inesse putavit non exiguam; nam in epistola ad Panmachium, quæ est *De optimo genere interpretandi* (n. 57 ed. Vallars.), sic scribit: « In Matthæo quoque legimus Dominum prædicentem apostolis fugam, et hoc ipsum Zachariæ testimonio confirmantem. Scriptum est, ait; *Percutiam pastorem, et dispergentur oves.* At in Septuaginta et in Hebræo multo aliter; non enim ex persona Dei dicitur, ut evangelista vult, sed ex prophetæ Deum Patrem rogantis: *Percute pastorem, et dispergentur oves.* In hoc, ut arbitror, loco, juxta quorundam rudentiam, evangelista piculi reus est, quod au-

τούτου δὴ τοῦ σοφῶς ταῦτα διαγγελλαντος Ἐκκλησιαστοῦ. Τοῖς γὰρ συντάγμασι τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἀγίων προφητῶν οἱ σοφοὶ λόγοι περὶ τῆς ἐνυποστάτου Σοφίας τῆς πάσαν ἐννοίαν καὶ βουλὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἐπικαλεσαμένης προήχθησαν ἐκ ποιμένου ἐνός, ἡγρουν ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεαρχικωτάτου Λόγου καὶ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. Αὐτῆς γὰρ φησιν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· » περὶ οὗ φησι καὶ Ζαχαρίας ὁ προφήτης· « Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα. » Πρὸς δὲ ἀνακίκραγε καὶ πολλῶ πρώην ὁ προφήτης Δαβὶδ· « Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχε, ὁ ὀδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ. » Ἐκ τῆς οὖν τοῦ τοιοῦτου ποιμένου ἀληθινοῦ χάριτος καὶ δωρεᾶς πάντες τοῖς σοφοῦς ἀπεφθέγγαντο περὶ αὐτοῦ λόγους, καὶ περιττὸν ἐξ αὐτῶν εὐρίσκουσιν οἱ συνιέντες αὐτοὺς τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ τὴν ἀρρότητον ἀγαλλασιν. Εἰτά φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής·

§ XIII.

Υἱέ μου, φυλάσσου τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλὰ· οὐκ ἔστι περασμός, καὶ μελέτη πολλὴ κέραις σαρκός.

Πατρικῆς κηδεμονίας καὶ φιλοστοργίας καὶ πρᾶμθίας ὁ Ἐκκλησιαστής προβαλλόμενος λόγους, ἀξίως υἱὸν ὀνομάζει τὸν πεπυσμένον αὐτοῦς, καὶ

sus sit prophetæ verba ad Dei referre personam. Idem tamen, cum in Matthæum scriberet, subdubitare se ostendit, et in hunc modum locutus est: « Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est, et, ni fallor, ex persona prophetæ ad Deum dicitur: *Percute pastorem, et dispergentur oves gregis.* (In cap. xxvi. *Matth.*, v. 31.) » Nec sane dubitandi nulla erat causa; cum propheta, si totum orationis contextum considerare velimus, Deum Patrem gladio suo imperantem induxisse videatur; hæc enim ejus verba: *Et dicit: His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Framea, suscitavi super pastorem meum, et super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: Percute pastorem, et dispergentur oves: et convertam manum meam ad parvulos* (Zach. xiii, 6, 7). Hæc vero, si prophetica detrahas ornamenta, idem sunt, ac *Percutiam*, et verba quidem utriusque discrepare, at sententia una esse dicenda sit. Nam quod Septuaginta interpretes habent, Πατάξετε τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκσπάσατε τὰ πρόβατα, id in omnibus exemplaribus non apparet; et Romanæ editionis curatores admonent, D in cæteris libris scriptum esse, Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσω τὰ πρόβατα: quem admodum vulgatus quoque interpres reddidit *Et autem Framea, si Augustinum audias* (epist. 120, cap. 16), *gladius*, ut in Græco *ρομφαλᾷ* sin Tacitum, *hasta*. Nam *De Germ.* c. 7, scribit: « *Hæstas* vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. » Cæterum *ρομφαλᾷ* etiam Hesychio est *θρόκιον* aut *δοράτιον ἀμυντήριον, μάχαιρα, ξίφος, ἡ ἀκόντιον μακρόν.*

(53) Psal. lxxix, 2. At LXX habent, ὡσεὶ πρόβατα.

(54) Verum LXX sententiam inchoant ab τοῦ ποιῆσαι βιβλία... priora conjungunt cum præcedentibus. Oymp. contra: Υἱέ φυλάσσου τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά, ὅτι οὐκ ἔστι περασμός, καί...

(55) Eodem, quo Noster, modo Origenes quoque verba hæc a superioribus dividit. Amico enim her-

παραγγέλλεται μένειν ἐντός τῶν ὁρῶν τῶν ἐκφωνηθέντων σοφῶν λόγων, ὑπὸ πολλῶν μὲν θείων ὑποφητῶν, ἐξ ἑνὸς δὲ ποιμένος τοῦ Θεοῦ Λόγου τούτους μεμνημένων καὶ μυσταγωγησάντων· καὶ μηδαμῶς παρεκκλίνειν εἰς ἐπεροδιδασκαλίας καὶ δόξας ἐσφαλμένας· δι' ὧν μελέτη μὲν γίνεται πολλή καὶ χαλεπή πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν, οὐχ εὐρίσκειται δὲ περασμὸς, ἡγουν οὐ γίνεται πέρας τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν διαγνώσεως, ἀλλὰ μόνον κόπωσην παρέχει σαρκός, ἡγουν ἀγρυπνίαν καὶ ταλαιπωρίαν καὶ κακουχίαν ἐπὶ τῇ ἀδολεσχίᾳ τῶν καινότερων εὐρέσεων. Οἱ γὰρ ταῖς ἐριστικαῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐκδόντες ἀσχολίαις, πρὸς τῷ μηδὲν τῶν τοιούτων ἀπόνασθαι, καὶ σφόδρα τληπαθοῦσι.

Τοῦτο δὲ παρίστησι καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος ἐπιστέλλων Τιμοθέῳ καὶ φάσκων· « Εἰ τις ἐπεροδιδασκαλεῖ, καὶ οὐ προσέρχεται τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέδειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίας, ὑπόνοιαι, πονηραὶ, διαπαραιριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας. » Παραπλησίως τοῖς νῦν τῷ μεγάλῳ Παύλῳ καὶ ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς συμβουλεύει, καὶ παραινέει τοῖς περὶ πολλοῦ τὴν ἀλήθειαν ποιούμενοις τῇ ἀπλῇ τῶν θείων ὑποφητῶν παραδόσει τῆς πίστεως ἐμμένειν, καὶ τὰς παρ' αὐτῶν κηρυχθείσας καὶ λαληθείσας ὑπολήψεις καὶ δόξας περὶ Θεοῦ συντηρεῖν καὶ φυλάττειν ἀκαπηλεύτους, καὶ μηδαμῶς παραχαράττειν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων τοὺς λόγους, καὶ πρὸς καμπύλας καὶ διεστραμμένας τροχὰς παρεκκλίνειν, ὃ πεπόνθασιν οἱ θυσασθεῖς καὶ παραπληγῆς αἰρεσιάρχοι, παρεκκλίναντες τῆς ἀπλῆς καὶ μονοειδοῦς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐξοικειλάντες δόξας τοῦ ψεύδους· ἵνα μὴ κἀνταῦθα μάταια μογήσωσιν καὶ βομβήσωσιν οἱ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπολέσαντες· περὶ ὧν φησιν ὁ προφήτης Δαβὶδ, « Ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται, »

⁴⁷ I Tim. vi, 3. ⁴⁸ Psal. i, 6.

tant, ut multa scriberet, Ecclesiastæ sententiam usurpans sic respondet : 'Εγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περισταμένος τὸν παρὰ Θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεῖα αὐτοὺς ἐπιδεδωκότων κίνδυνον, συναγορεύσαιμι ἂν ἐμαυτῷ ὑπὸ τῆς Γραφῆς παραιτούμενος τὰ πολλὰ ποιεῖν βιβλία· φησὶ γὰρ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ Σολομῶν· Ὑπέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περισμὸς, καὶ μελέτη πολλὴ κόπωσης σαρκός. Id est : Ego laborem fugiens, et eo periculo circumsessus, quod a Deo impendit iis, qui ad scribendum in divinas Litteras esse contulerunt, Scripturæ patrocínio tueri me possum, multos libros scribere recusans : sic enim in Ecclesiastæ Salomon, « Fili mi, cave ne facias multos libros : non est finis, et meditatio multa labor est carnis. » (Ex Tomo V, in Evang. Joan. præf.)

Grotius, qui librum a Salomone abjudicarat, scripsit ad hunc locum : Abjudem videtur hic alloqui Zorobabel. Hunc enim esse pastorem commentus est, de quo paulo ante mentio facta.

At vero ipsam Ecclesiastæ sententiam de multitudine librorum alio plane modo exponit Hieronymus, et multorum operum scriptores, quos inter potissimum sibi locum esse intelligebat, idonea interpretatione solatur ac recreat. « Moris, inquit, est Scripturarum, quamvis plures libros, si inter se non

A hortatur ut intra fines maneat eorum, qui traditi sunt, sapientium sermonum, quos multi quidem divini vates, sed ex uno pastore Deo Verbo docuerunt atque demonstrarunt : ac ne ad perversas doctrinas falsasque opiniones ullo modo delabatur; in quibus cura quidem impenditur multa et gravis, ut quod quæritur, comprehendatur; at terminus non invenitur, sive nullus est in veritate cognoscenda finis, nec præter corporis defatigationem præsto est quidquam; solæ nempe vigiliæ offeruntur et ærumnæ et ægritudines loquacitatis et novorum inventorum sociæ. Nam qui seipsos vanis contentionibus dedunt, cum nihil proficiunt, tum graviter afficiuntur.

Hoc vero et Paulus magnus apostolus designat, cum Timotheo scribens ait : « Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidia, contentio, blasphemiae, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt⁴⁷. » Similia his magni Pauli **291** dictis sapiens quoque Ecclesiastes præscribit, et iis, qui veritatem magni faciunt, suadet, ut fidei traditionem, qualis a divinis prophetis manavit, simplicem teneant, ac prolatas ab iis expositasque sententias et opiniones de Deo custodiant et tueantur illæsas; neve ullo modo rectæ doctrinæ verba deformat, atque in obliquis tortuosasque orbitas declinent : quemadmodum impiis amentibusque sectarum auctoribus contigit, qui simplicem sibi constanter veritatem aversati, in varias erroris opiniones prolapsi sunt : caveantque, ne ipsi etiam, recta via deserta, vanos subeant labores, et inanibus clamoribus defatigantur : quo pertinent Davidis prophetæ verba : « Quia via impiorum peribit⁴⁸; » ac ne in futura vita ju-

discrepent, et de eadem re scribantur, unum volumen dicere. Siquidem et *Evangelium et Lex Domini immaculata, convertens animas*, singulariter appellantur, cum plura Evangelia et multa sint mandata legis. Sic et volumen in Isaïæ sermone signalum, omnis Scriptura divina est, et uno capitulo libri Ezechiel Joannesque vescuntur (*Ezech. viii; Apoc. xi*). Salvator quoque omnium retro Sanctorum vocibus prophetatus, ait : *In capitulo libri scriptum est de me* (*Psal. xxxix, 8*). Juxta hunc igitur sensum arbitror nunc præceptum, ne plures libri fiant. Quidquid enim dixeris, si ad eum referatur, qui in principio erat apud Deum, et Deus Verbum (*Joan. i, 1*), unum volumen est : et innumerabiles libri una lex, unum Evangelium nominantur. Quod si diversa et discrepantia disputaveris, et curiositate nimia huc atque illuc animum adduxeris, etiam in uno libro multi sunt libri. Unde dictum est : *Ex multiloquio non effugies peccatum* (*Prov. x, 19*). Talibus igitur libris non est finis. Bonum enim omne et veritas certo fine concluditur; malitia vero atque mendacium sine fine sunt; et quanto plus requiruntur, tanto major eorum series nascitur. Super hac re studium atque meditatio labor est carnis. »

dicium et æternæ mortis sententiam inveniant : A
quam significans ac demonstrans, et iis etiam, quæ
statim sequuntur, confirmans, subjicit sapiens
Ecclesiastes :

§ XIV.

VERS. 13. *Finem sermonis omnes audite : Deum
time, et mandata ejus custodi, hoc est enim omnis
homo ; quia omne factum adducet Deus in judicium
pro omni errato, sive bonum sit, sive malum* (56).

Scientiam sapientiamque atque gratiam dictis
hisce ac scriptis comprehensam, quæ Ecclesiastæ
a Deo honorum omnium auctore ac largitore su-
perne data est, tanquam aureo quodam regalique
sigillo, nomine Dei et timore atque præceptorum
ejus custodia mirum in modum sub finem obsigua-
vit : confirmans inde atque sapientissime decla-
rans totam eorum, quæ ab ipso dicta sunt, seriem
a Dei voluntate et gratia per Salomonem enuntiata
esse : quæ de humani generis salute laborat, ac
beatum ad terminum eos deducit, qui se ultro ini-
tandos exhibeant, et sapientes Ecclesiastæ insti-
tutiones ediscant : « Finem enim, inquit, sermo-
nis, omnes audite : Deum time, et mandata ejus
custodi, hoc est enim omnis homo ; » tanquam si
diceret : Hic sermonis totius superioris est terminus
atque propositum, auditores omnes ad Dei timorem
revocare, eisque persuadere ut Dei mandata cus-
todiant, et rectas salutis semitas ineant, quibus
rursus ad Deum regredi poterit quicumque
velit, a quo, cum conditus factusque esset, ipse
præceptum ejus transgressus voluntario lapsu desciv-
it (57). Nam ob hoc ipsum exstitit atque ad Dei
imaginem ac similitudinem factus est, ut summam
illam et præcipuam pulchritudinem perpetuo in-
tuens, atque ad eandem pro viribus vitam suam
plane referens, divinæ quoque gloriæ ejus ac na-
turæ particeps fieret : minime vero voluntaria de-
fectione ab eo semotus, divinæque similitudinis jam
expers, principalis pulchritudinis notam perverte-
ret, ac imaginem fucataam ostendens, in æternam
perniciem amandaretur : sicut ad illum ipsum uni-
versi Deum David propheta exclamavit : « Qui
elongant se a te, peribunt ».

⁵⁶ Psal. LXXII, 27.

(56) At LXX habent, τέλος λόγου... ότι σύμπαν
τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἔδει ἐν κρίσει, ἐν παντὶ παρωρα-
μένῳ, ἔάν ἀγαθόν, καὶ ἔάν πονηρόν. Verba eadem
habes superius, lib. I, § 3.

(57) De extrema ista Ecclesiastæ sententia a
Hieronymo hæc accepimus : « Aiunt, inquit, He-
braei, cum inter cætera scripta Salomonis, quæ
antiquata sunt, nec in memoria duraverunt, et hic
liber obliuiscendus videretur, eo quod vanas Dei
assereret creaturas, et totum putaret esse pro
nihil, et cibum et potum et delicias transeuntes
præferret omnibus, ex hoc uno capitulo meruisse
auctoritatem ; ut in divinorum voluminum numero
poneretur quod totam disputationem suam et omnem
catalogum hac quasi ἀναγκαζαίως coarctaverit,

καὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ κατάκρισιν εὐρήσουσιν καὶ τα-
δείκην ἀπέραντον ἣν αἰνιττόμενος καὶ παρεμψύ-
ων καὶ παρεμψύων κἀν τοῖς ἀμύσις ἐπιμύσις
φησὶν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής·

Πέρας λόγου τὸ πᾶν ἀκούει· τὸν Θεὸν φοβᾶται,
καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς
ἄνθρωπος· Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ἔδει ὁ Θεὸς
εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρωραμένῳ, ἔάν τε ἀγαθὸν
ἦ, ἔάν τε πονηρόν.

Τὴν ἀνωθεν δοθεῖσαν τῷ Ἐκκλησιαστῇ παρὰ τῷ
πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίου καὶ μεγαλοδυνάμει θεῷ
γινώσκει καὶ σοφίαν καὶ χάριν τὴν ἐν τοῖς λείψεσιν
καὶ γεγραμμένους εὐρισκομένην, οἷόν τι καὶ
σφραγίδι βασιλικῇ, τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ
φύθῳ καὶ τῇ φυλακῇ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ παρῆκε
κατὰ τὸ τέλος ἐσφράγισαι· πιστοῦμενος ἐνταῦθα πᾶς
παρεμψύων ἄγαν σοφῶς, ὡς ἅπαντα τῶν εἰρησι-
ων ὅπ' αὐτοῦ τὸν κατάλογον ἢ τοῦ Θεοῦ βουλή καὶ
χάρις ἐλάλησε διὰ τοῦ Σολομώντος, προμηθεύον
τῆς σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ πᾶς
τὸ μακάριον τέλος ἐφελομένη τοὺς εὐγνωμονοῦν-
τες καὶ παραδεχομένους τοῦ Ἐκκλησιαστῆ
τὰς σοφὰς εἰσηγήσεις. « Πέρας » γὰρ, φησὶ, τὸ
λόγου τὸ πᾶν ἀκούει· τὸν Θεὸν φοβᾶται, καὶ τὰς ἐντολὰς
αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος· » ἀντιπᾶς
παντὸς τοῦ προλεχθέντος λόγου σκοπεῖ οὕτως ὡς
καὶ τέλος πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀνακαλεσάμενος
τοὺς ἀκούοντας, καὶ πείθει, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάττειν,
καὶ τὰς εὐθείας τριβούλους ὁδεύειν τῆς σωτηρίας,
δι' ὧν δυνήσεται πᾶς ὁ βουλούμενος παινεῖσθαι
πρὸς Θεὸν αὐτίς, παρ' οὗ διεπλάσθη καὶ γίνεσθαι
καὶ τὴν ἐκπτώσιν αὐθαίρετως ἐν τῇ παραδίσει τῇ
ἐντολῇ αὐτοῦ πέπνευσε. Διὰ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐ-
σιώθη καὶ γέγονε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοιωσάμενος
πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἀποβλέπων εἰς, καὶ τῷ
αὐτῷ σαφῶς ἐξομοίων κατὰ τὸ δυνατόν τὴν αἰώνιαν
ζωὴν, γίνεσθαι κοινωνὸς καὶ τῆς θείας αὐτοῦ βουλῆς
καὶ φύσεως. Ἀλλὰ μὴ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποσε-
σεως ἐθελοούσιον μακρυνόμενος, καὶ πόρρω γινόμενος
τῆς θείας ἐμφορίας, παραχαράξει τοῦ ἀρχέ-
τυπου κάλλους τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν εἰκόνα κινή-
λον ἀποφύνας, εἰς ἀπώλειαν παραπεμψθήσεται
καὶ τὸν Θεὸν ἀπολείψει. Καθὼς πρὸς αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἐπὶ πάντων
ὁ προφήτης Δαβὶδ ἀναέκραγεν· « Οἱ μακρόθεν
ἐαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. »

et dixerit finem sermonum suorum auditis
promptissimum, nec aliquid in se habere
ut scilicet Deum timeamus, et ejus præcepta ser-
vamus. Ad hoc enim natum esse hominem, ut
torem suum intelligens, veneretur eum meta
honore et opere mandatorum. » In hunc
sensum et Chrysostomus dixit, Τοῦτο ἐστὶν ὁ
ἄνθρωπος τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν. Id est, Homo
est, qui Deum timeat. (Tom. I, De divinis
Dei nat. hom. 1, n. 2.) Et qui Deum timeat, ut
inquit Olympiodorus, ἐστὶ σοφὸς καὶ εὐδαιμόνιος
ἀντὶ τοῦ, ὁ τέλειος καὶ ἀνελλιπής· ὁ γὰρ
sapiens omnis homo, id est integer atque ei
parte perfectus. (In Auct. Duc. p. 680 B.)

Τῆς γὰρ ζωῆς ἡ στέρσις θάνατος πέφυκε, καὶ ἡ σωτηρία ἡ ἐκπτώσις πρὸς τὴν ἀπώλειαν παραπέμπει διὰ τῶν τῆς μοχθηρίας καὶ φαυλότητος ἔργων. Ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ παρεμπεδῶν ἐπήγαγεν ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, « Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ θεὸς εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐάν τε ἀγαθὸν ᾖ, ἐάν τε πονηρόν. » Εὐαγγελικὸν καὶ μυστικὸν καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις ἀμφιβαλλόμενον δόγμα προκηρύττων καὶ προκαταγγέλλων τε καὶ παρεμπεδῶν, ταῦτά φησιν. Ὅτι μὲν γὰρ παρεβρύη τῆς ζωῆς διὰ τῆς παραβάσεως ὁ τάλαιπωρος ἄνθρωπος, καὶ μακρὰν ἐγεγόνει τοῦ κτίσαντος, καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ διὰ τῆς ἐξαπάτης τοῦ ὄψεως κατὸ λίσθησεν, ἀριθλοτάτον ἐστὶ πᾶσι τοῖς ὁπώσούν πεπυσμένοις τῶν θείων καὶ Μωσαϊκῶν εἰσηγήσεων. Τοῦτο γὰρ τοῖς γενάρχαϊς ἠπειλήσεν ἡ θεόκριτος ψῆφος, τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου τὴν μετάληψιν καὶ τὴν ἐδωδὴν ἀποστρέψασα, καὶ παραβεβηκόσι προκαταγγείλασα θάνατον αὐτίκα καὶ φθορὰν εὐρεῖν εἰς καταδικὴν ἐνδίκον καὶ κατάκρισιν.

Οὐ μέντοι γε καὶ τὴν ἤδη γεγεννημένην ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν καθολικῆς ἀναστάσεως διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς καὶ θεαρχικωτάτου Λόγου τοῦ σωματωθέντος δι' ἄφατον ἔλεον καὶ φιλάνθρωπιαν ἀνείκαστον, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βῆλημα καθ' ἐκούσιον κένωσιν ἀποτίσαντος, καὶ σταυρὸν ἀνατλάντος καὶ θάνατον καὶ ταφὴν τριήμερον, καὶ ζωηφόρον ἀνάστασιν ὑποδείξαντος, ὁμολογουμένως δοξάζουσιν. ἄλλ' ὥς ἀδύνατον ὑπάρχειν τὴν ἀπαξ ἀλλοιωθεῖσαν πρὸς τὰ ἐξ ὧν συντέθη στοιχεῖα φύσιν τῶν ἀνθρώπων συγκριθῆναι τῷ θείῳ βουλῆματι, καὶ πάλιν ἀφθαρτον ἀναστῆναι κατὰ τὴν ἐσχάτην καὶ τελευταίαν ἡμέραν πρὸς τὴν

(58) In Vulgatis legimus : *Et cuncta, quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit.* At Hieronymus : « Pro eo, inquit, quod nos posuimus *De omni abscondito, sive bonum sive malum sit*, Symmachus et Septuaginta interpretati sunt *De omni contempto*, vel certe, *De omni ignorato*, quod etiam de otioso verbo et non voluntate, sed ignoratione prolato, reddituri simus rationem in die iudicii. » At vero illud *errato*, si Lucam Brugensem audias, non omnino alienum a verbi significatione, quod Hieronymus usurpavit : « Non enim, inquit, est error nisi circa occulta aut abscondita. » Mihi tamen illud *errato* magis eo nomine placet, quod errorem designet labe non carentem ; ut cum ait Cicero filius : « Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. » (Fam. l. xvi, ep. 21.) Sic quippe *erratum* magis respondet τῷ παρεωραμένῳ, est enim παροράς, conniventibus oculis prætereo, non animadverto, videre me dissimulo, vel etiam suspectum habeo, ut videri licet apud Suidam. Itaque τὸ παρεωραμένον recte interpretaris, quod *malitia neglectum est*. Quod si in Hebræo est *נזל* participium passivum ab *נזל*, quod valet *occulum fuit*, id ipsum Abenezra, ut adnotavit Amama, exposuit, iuxta intentionem cordis, nempe non qualia apparent facta extrinsecus, sed qualis intus in animo sunt.

(59) Existiterat quidem vel in ipsis Ecclesiæ exordis eorum quoque hæresis, qui nullam fore corporum resurrectionem affirmabant ; nam hanc non obscure indicat Polycarpus in Epistola ad Philip-

Vitæ enim privatio mors est, et salutis amissio per facta improba et flagitiosa ad exitium deducit. Quod ut significaret comprobaretque, adjecit sapiens Ecclesiastes : « Quia omne factum adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum sit, sive malum (58). » Hæc nempe eo spectant, 293 ut evangelicam mysticamque doctrinam multos apud homines controversam proponat, denuntiet, confirmet. Nam vita quidem ob admissam culpam infelicem hominem excidisse, atque a conditore suo longe discessisse, et serpentis fraude morti ac corruptioni succubuisse, res erat omnibus iis manifestissima, qui aliquo modo divinas Moysis institutiones scrutati essent. Hoc enim generis nostri auctoribus comminata erat divina sententia, quæ veluti ligni gustum esumque interdixit, etsi præceptum violassent, mortem illico et corruptionem justii iudicii condemnatione subituros prænu-tiavit.

At non æque sine controversia sentiunt de ea, quæ jam initium habuit, universali mortuorum resurrectione, per unigeniti ac summi divinique Verbi inhumanationem, qui ob ineffabilem misericordiam et incomparabilem charitatem humano corpore assumpto, naturæ humanæ debitum voluntaria exinanitione solvit, et crucem pertulit ac mortem sepulturamque in triduum, et resurrectionem vivificam ostendit (59). Quippe fieri non posse existimant, ut natura hominum, quæ semel in ea, unde constitit, elementa conversa sit, divina voluntate coalescat, ac rursus incorrupta sub diem extremum resurgat, cum sua cuique merces pro

penses n. 7 : Καὶ ὁ ἀν μεθοδεύη τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, καὶ λέγῃ, μήτε ἀνάστασιν, μήτε κρίσιν εἶναι, οὗτος πρωτότοκός ἐστι τοῦ Σατανᾶ. Nempe : *Et qui eloquia Domini traduxerit ad desideria sua, dixeritque neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae.* Quo ille nomine, ut est apud Irenæum (lib. iii Adv. hæres., c. 3), Marcionem alias designavit. (V. Tertull. l. v, c. 10, Adv. Marc.) Sed hic Noster vigentem ætate sua errorem notare mihi videtur ; id enim illa, opinor, declarant : Οὐ μέντοι γε καὶ τὴν ἤδη γεγεννημένην ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν καθολικῆς ἀναστάσεως..... ὁμολογουμένως δοξάζουσιν.

Enimvero cum deinde Origenes quoque inter alios multa de resurrectione corporum aliena atque absona docuisset (Vide Huetium in *Origenian.* l. ii, quæst. 9), opiniones ejus sub Justiniano potissimum, quo tempore noster adolescebat, magnis partium studiis revixerunt. Ac serius paulo Eutychius ille patriarcha Constantinopolitanus, quem Justinianus in catholica professione constantissimum exsulare jusserat, cum restitutus esset, Origenis errores de resurrectione, commentario scripto, instauravit. Quam vero cum hoc disputationem habuerit Gregorius Magnus, qui tum diaconus Constantinopoli apocrisiarum agebat, fusius ipse narrat (*Moral.* lib. xiv, c. 29). Hunc igitur, et qui cum eo sentiebant, perstringere noster voluit, optimo Patrum exemplo, qui semper eas maxime hæreses refellere atque insectari conati sunt, quæ dominari viderentur : quemadmodum libri eorum declarant. Quod utinam nostra ætate liberius ubique ac fortius fieret, quam sit.

σελασαν κληρονομήσωμεν· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ A et imperium cum omnipotente Patre, et sancto
 ὧν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παντοκράτορι bonoque ac vitæ auctore Spiritu, nunc et semper et
 ἐτρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ in sæcula sæculorum. Amen.
 μεόματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 ὧνων. Ἀμήν.

Τέλος τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ.

Finis Ecclesiastæ.

296 APPENDIX.

Reliquum est, ut illud præstem, quod in annotationibus ad Leontii commentarium re-
 epi, me scilicet curaturum, ut ad calcem Operis Dissertatio Joannis Lanceæ de ætate Gre-
 gorii nostri ederetur. Ecce vero illam, qualis inter Opuscula auctorum Siculorum, t. IV,
 pag. 5, edita est Panormi anno 1760.

DE ÆTATE B. GREGORII AGRIGENTINORUM EPISCOPI

DISSERTATIO

JOANNIS LANCEÆ PANORMITANI.

I. Octavius Cajetanus, egregiæ vel singularis potius
 doctrinæ vir, quique Siculo nomini maximo fuit
 incremento, vitas concinnans sanctitatis fama il-
 lustrum Siculorum, publicis litteris commisit
 Leontii monachi Commentarium, Græce quidem
 scriptum, sed Latine tantum repræsentatum, inter-
 prete Francisco Rajato, de rebus a sanctissimo
 Agrigentinarum episcopo Gregorio gestis, qui tot
 sæcula in Messanensi Basilianorum monachorum
 bibliotheca delituerat. Quippe vero scholiis illu-
 strandum sibi imposuit, quidquid hoc munere di-
 gnum exhiberetur in iis vel ab sese, vel ab aliis,
 quorum promeret opus, conscriptis, hanc ipsam
 navavit spartam in Leontii historia edenda. Ergo
 ubi disquirendum sibi sumit de ætate, qua vixit
 Gregorius, in eam ivit sententiam, quam cunctis
 viris equisque, ut dicitur, propugnat, conjicien-
 dum illum in Justiniani I Aug. tempora, erroris-
 que incusat cum Menologii, Basilio I Aug. ju-
 bente perscripti, tum epitomes vitæ auctorem, cu-
 jus Græcum exemplar ex ms. codice Veneto de-
 promptum sibi miserat V. Cl. Constantinus frater
 abbas Benedictinus, eamque Latinitate donatam,
 suisque auctam animadversionibus supplevit
 Leontianæ historiæ, quia diserte ab iis ad imp. Cæs.
 Justiniani II annos referatur. Sententiæ suæ fun-
 damentum in eo positum, quod Leontius, postquam
 enarrasset œcumenicæ synodo Constantinopolitanæ
 interfuisse Gregorium, personam gerentem episco-
 pi Sardicæ Constantiæ Cypri, hæreticosque plane
 profligasse, hæc tradit: *Quæ sane cum multi acce-*
pissent, undenam vir iste? Dicebant: Angelum enim

B oratione æmulari, vel certe de sanctis illis magnis-
 que Patribus quempiam plane videtur. At præter cæ-
 teros incredibile cepit ex homine gaudium piissi-
 mus imperator noster Justinianus, senatusque uni-
 versus. Eum igitur amplexati Patres omnes, qui ad
 eam synodum convenerant, eique, ut jam diximus,
 gratulati, ad suas ipsorum sedes quisque rediere.
 Ergo sic statuit Cajetanus: Si, quo anno habita
 Constantinopoli synodus œcumenica, rerum potie-
 batur Justinianus Aug., næ Gregorii ætas ad Justi-
 nianum I revocanda, cujus imperii anno 36, Christi
 Dionysiano 553, coacta Constantinopoli œcume-
 nica v synodus, nam ad vi quod attinet, quæ Con-
 stantinopolitana iii, congregata anno Christi 681
 Constantino Pogonato imperante. Cum vero
 Leontius ætate æqualis fuerit Gregoriō, ut ex ipsomet
 commentario hauritur, nullo modo dubitandum,
 quin nec vera tradiderit Baronius, qui in notis ad
 Romanum Martyrologium annis Mauritii Aug. et
 Gregorii I, P. M., vindicat Gregorium episcopum,
 neque ipsum adeo Menologium Basilianum, neque
 tandem Epitomastes Græcus, qui ad Justiniani II
 Rhinotmeti tempora protrahunt. Hæc Cajetani
 sententiæ summa, quæ, ut specie veri non destituta,
 ita reapse (quod tanti viri pace dixerim) a veritate
 sane quam abhorrens, quod non uno e capite planum
 me facturum confido. Itaque relegam Leontianam
 historiam, tum, quæ evertendæ Cajetanæ opinioni
 occurrunt, proponam, postremo dicam quæ sentio
 de Gregorii ætate, eaque argumentorum pondere firmavero.

II. Age jam Leontius patrios lares descriuisse.

Gregorium Hierosolyma cogitantem scribit pridie Kal. Jul., cum annum ageret 18, navique impositum Carthaginem appulisse post tres dies, ibique hospitio a naclero ipso exceptum, qui eo duxerat, tandiu consedissee, quoad Marcus monachus Roma adveniret cum Serapione, et Leontio, qui (sic monente Deo) Hierosolyma deduceret: transactos a Carthaginis decessu ad Hierosolymorum adventum menses 6, ubi a Macario ejus urbis episcopo 297 Pentecoste, quæ proxime obvenit, diaconus fuerit initiatus: subinde vero abisse in Olivetum montem, ubi annum integrum diversatus: inde in eremum secessisse, in qua annos iv delituit: hinc Hierosolyma reversum, Macario adhuc pontifice, moratumque annum unum, inde Antiochiam Syriæ metropolim demigrasse iv Id. Aprilis, ibique annum egisse; hinc Constantinopolim, interfuisseque synodo œcumenicæ, eaque dimissa Romam profectum, quo pervenit xi Kal. Quintileis, moxque episcopum Agrigentinæ Ecclesiæ renuntiatum. Ex hac Leontii narratione hunc statuit Chronologismum Cajetanus:

542. xviii agens annum ab angelo monitus pridie Kal. Julii fugam, et peregrinationem Jerosolymitanam capessit.

543. Post menses fere vi, Jerosolymam pervenit, sacraque loca veneratur, ubi sanctis Pentecostes diebus a Macario episcopo Jerosolymitano diaconus ordinatur.

544. Paulo post montis Oliveti monasteria obit, etique in iis annum diversatur.

549. Ex Oliveto in eremum interiorem secedit, et annos iv apud senem quemdam commoratur.

550. Jerosolyma redit ad Macarium episcopum: hic unum annum agit: mox Antiochiam proficiscitur iv Idus Aprilis.

552. Ubi annum Antiochiæ exegit, Constantinopolim adit.

553. Ibi synodo interfuit, quæ habita est anno Christi 553, a synodo statim Romam pervenit xi Kal. Julii, sanctorum apostolorum sepulcra veneraturus.

555. Hic a Romano pontifice ordinatur episcopus Agrigenti, quod a Pelagio factum oportuit.

Nunc omnia ad examen vocemus.

III. Porro Cajetanus ad Macarii quod attinet pontificatum, ait initum illum, Baronio auctore, anno 544 (emenda 546), ex aliorum vero sententia anno superiore; sed qui tamen repetendus ab anno saltim 542, quando anno 543, quo Jerosolyma ingressus Gregorius, jam Ecclesiæ præerat Macarius, Leontio teste. Hic primo mihi res erit cum Cajetano, qui Macarium Jerosolymorum episcopum ratus anno 542, quod minime ferendum. Enimvero Justinianus I anno 544, edictum edidit versus tria Capitula, cui ascriptores fuere Constantinopolitanus, Zoilus Alexandri-

nus, Ephræmus Antiochenus, Petrus Jerosolymitanus episcopi. *Jubente eo* (hoc est Justiniano, ut Liberatus cap. 23 Breviarii) *dictata est in Originem, et illa Capitula anathematis damnatio, quam subscribentes una cum Meia archiepiscopo ex Constantinopolim reperti, deinde directæ est Vigoriano Romano episcopo, Zoilo Alexandrino, Euphrasio Antiocheno, et Petro Jerosolymitano, quibus cum accipientibus Origenes damnatus est mortuus, et vivus olim fuerat ante damnatus.* Baronius isdem consignat ad annum 546, sed Pagio assentior, et biennio anticipat (ad ann. 544). Qui igitur Cajetanus Jerosolymorum nobis episcopum obtrudit Macarium an. 542, cum adhuc anno 544 episcopatum gereret Petrus? qui Gregorius a Macario dum episcopo diaconus constitutus anno 543? Sed Petrus, qui Justiniani edicto astipulatus, Jerosolymitanus pontifex audiit anno 525, quo baronius successit. Nullus igitur ante Petrum Macarium diaconis ascripserit Gregorium. Itaque charactrem Macarii episcopatus obsistentem sibi esse Cajetanus, qui Gregorium ad Justiniani I tempora elevat.

IV. Quid vero quod Pascha, quod Hierosolyma consecit Gregorius, convenit in 6 Aprilis, quod quidem tradit Leontius, illinc Marcum Gregorium ducesse xvii Kal. Maii altero die Dominica die? Nova Dominica apud Græcos perinde erat, atque Latinorum Dominica in eisdem depositis; ita vero dicta, sive quod universa hebdomada, quæ Pascha consequencebatur, ab illis vocaretur, eoque nova singula ejusce hebdomadae dies, sive quod ecclesiasticus annus a Paschate iniret, quod ipse innuit Leontius, ut dicturus, postridie Paschatis episcoporum concilium Romæ habendum, in quo crimen, cujus Gregorius insimulatus, judicaretur, secundum eundem diem designat: *Affirmant illi* (inquiens) *audisse de hominum adventu: erat autem Parasceve, et adveniant. Igitur pontificem sic alloquuntur episcopi: Jubes episcopos coire omnes, ac si Dei voluntulerit, die secundo decernito; et mox nonum ratum diem, qui certe a Paschate: Ut autem adfuit dies, mandat pontifex rem divinam per Gregorium. Neque aliter Galli et Belgæ annum ordiebantur, quod tandem ab his abrogatum 1577, ab illis anno 1564. (Pag. in Per. Græco-Lat. num. 15). Jam si secundus ab nova Dominica incurret in 15 Aprilis, ergo Pascha in 6 ejusdem. An isthuc exprimemus a Cajetani Chronologia? au. 543 agitabatur 20 cycli solaris, 12 lunari proinde littera Dominicalis D, terminus Paschalis Aprilis, Pascha 12 ejusdem, nam terminus litteram 7 exiit, eoque Pascha diffundendum in litteram Dominicam, ne cum Judæis convenirent, 5 Aprilis, siquidem mos iste apud Hierosolymitanam Ecclesiam non obtinuerit. Quamobrem Pascha nova cum incidit vel in 19 vel in 12 Aprilis, Marco abeundum Hierosolymis fuisse*

vel 14 die, si Cajetani Chronologismo inhæreamus, non 15 Aprilis, ut Leontius manifeste testatus. Ad hæc 15 Aprilis, qua Marcus abbas Hierosolymis digressus, 298 concurrit cum feria 3; sed anno 543, cum feria 4. Præoniam manum exspecto, quæ Jeploratissima Cajetanæ sententiæ vulnera præsentibus succis demulceat. Sed cætera exsequamur.

V. Quo anno Antiochiam abiit Gregorius, Ecclesiam moderabatur Eustathius. Ita Hierosolymis (inquit Leontius) egressus iv Idus Aprilis, Antiochiam proficiscitur, quo cum venisset, domicilio excepto a sancto Eustathio ejus urbis archiepiscopo... Ab anno Justiniani Aug. ultimo, hoc est Christi Dionysiano 526, quo Euphrasius Antiochenus episcopus lapidibus obrutus in memorabili ejus urbis terræmotu interiit (Theoph. ad h. a.), ad 546, Antiochenæ Ecclesiæ impositus Ephræmus, eique successit Dominus II, qui e vivis excessit anno 559. Equus igitur gentium Eustathius iste, qui Cajetano auctore in Antiochena cathedra sederit anno 552? Vidit nodum Cajetanus, neque alio extricat modo, nisi dubitans, an inter Ephræm, et Dominum administravit eam sedem Eustathius? an Leontius memoria lapsus? At enim si pro Cajetani voto starent cætera, dubitationi cederem: cum vero in tota Leontii historia nihil omnino sit, quod Cajetani opinionem non sugillet, piaculum sit inter Ephræmum et Dominum accensere Eustathium Antiochenæ Ecclesiæ pontificem.

VI. Ad hæc Leontius scribit: *Impiam igitur hæresim Gregorio aperit* (Constantinopolitanus archiepiscopus) *quæ tum exstiterat Sergio, Cyro, et Paulo perniciosissimis auctoribus. Ita multas beatus vir edidit cum ad docendum, tum ad laudandum compositas orationes, ut vel ad piissimi imperatoris nostri aures ipsius fama pervaserit. Inde post multos dies adsunt episcopi Alexandrinus, Antiochenus, Orientales omnes. Romanus vero quippe gravi morbo detentus libellum mittit propria manu conscriptum de sententia orthodoxorum antistitum ipsius locum servantium.* Non hic litem intendam Cajetano, quod aperte dicatur habita synodus proscribendæ Monothelitarum hæresi, atque adeo nigro theta signandis Sergio, Cyro, Paulo hæreticæ factionis antesignanis. Quidquid hoc est, quod certe magnum, causamque jugulat Cajetani, suspectum ille habet; et tamen non video quam vere. Paria narrat Simeon Metaphrastes, quem tamen non dubitat sibi concinientem laudare: paria vitæ Epitomastes. Sed

concedamus interim, quod postulat Cajetanus, modo intelligat, quam multa sint, quæ sibi repugnant. Ergo illud a Cajetano peto, quid sibi hæc velint: *Romanus (Pontifex) quippe gravi morbo detentus libellum mittit propria manu conscriptum de sententia orthodoxorum antistitum ipsius locum servantium?* Quid et quæ mox succedunt: *Sed episcopi in concilium a pontifice missi Gregorii adventui antevertentes pontificem ipsum docuerunt Gregorii virtute, ac sapientia, hæreticorum audaciam, petulantiamque repressam?* Cum Constantinopoli œcumenica v synodus coivit, Vigilius papa ibidem degebat, Chalcedone a Justiniano excitus, anno 552, quo aufugerat superiori anno imperatoris iras declinaturus, quas in se concitaret tribus Capitulis approbatis, quæ anno 547 principis genio indulgens Constantinopoli, quo vocatus, damnarat. Sed et concilio neque adesse ipse voluit, neque legatos mittere: semel enim iterumque a synodi legatis invitatus, ut ipse cum episcopis reliquis conveniret, modo hoc, modo illud causatus, adduci nunquam potuit, ut se præsentem concilium haberetur. Ille vero (oratorum synodi verba sunt, collatione 3 exposita) *respondit non posse una nobiscum convenire, eo quod plurimi hic quidem sunt Orientales episcopi, pauci vero cum eo: facere autem per semetipsum sententiam, et offerre piissimo domino.* Quod plane exsecutus: misit enim Justiniano Aug. libellum, quem constitutum dixit, in quo quid de tribus sentiret Capitulis aperuit, eumque Græce versum a Constantino sacri palatii quæstore lectum voluit in synodo imperator, ut in collatione 7 traditur. Cum igitur Constantinopoli versaretur Vigilius, animoque instituerit, nullam injicere auctoritatem concilio, quod sui, hoc est, ecclesiastici senatus principis præsentia careret, non erat, cur viros deligeret, qui suas partes legatorum munere fungerentur, unde legitimam synodum necessario diceret. Et quidem ex ipsis concilii Actis elicimus, nullum fuisse Romani episcopi legatum, quod ecclesiasticarum rerum indagatores latentur omnes, docetque (ne sine veteri testimonio res transigatur) indiculus ille in regia Parisiorum bibliotheca ms., laudatusque a V. Cl. Stephano Baluzio in supplém. ad lib. v *De conc. sac. et imp.*, cap. 21, in cujus fine Romani pontifices, sub quibus actæ œcumenicæ synodi, percensentur, tum eorum nomina, qui ipsorum personam in his sustinuerint. En illum:

πάπαι	Σιλλεστρος.	καὶ Ἰούλιος.	Δάμασος.	Κελεστίνος.	Λέων.	Βιγγίλιος.	Ἀγάθων.	Ἀδριανός.
ποποθηρηται.	Βρων καὶ Βιζέντιος.			Κύριλλος.	Πασχάσιος. Λουκίσσιος.		Γεώργιος. Θεόδωρος Γεώργιος καὶ Ἰωάννης.	Πέτρος καὶ Πέτρος.

Illustr. pag. 784, legas Philadelphensi episcopo A Sardicensis Lydiæ, Heracleensi Ponti Claudinopolitani Honoriadis, Attaliensi Pergensis Pamphyliæ II metropolitaram jura dignitateque arrogata, qui prius ipsorum fuerant ἐπαρχιώται itemque Thessalonicensi exarcho Ancyranæ Galatiæ metropolitæ jura attributa. Nunc scire pervelim a Cajetano, ecquis unquam tradiderit, Justiniano I imperante Cyprum insulam Barbaros incessisse, abactis inde Christianis, ita ut Constantiæ jura cesserint in Daciæ Mediterraneæ metropolitam? Si historias evolamus omnes, nunquam fiet, ut nobis illud occurrat, quin expresse scriptum a Constantino Aug. Porphyrogenneta lib. I *Them.* ubi de Cypro: Τοῦ χρόνου δὲ παραδραμόντος, καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὀπλῶν κακότητων ἐξ ἀμελείας, ἐκράτησαν αὐτῆς οἱ Σαρράκηνοι, ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου, καὶ πρῶτος ἐν αὐτῇ περάσας Ἀβουδάχαρος (οὗ καὶ τῆς θυγατρὸς ἐν αὐτῇ τάφος φαίνεται), ταύτης ἐκράτησεν. *Temporis progressu Romanorum armis ea negligentia, attritis, occupant eam* (Cyprum) *Sarraceni, Heractio regnante. Enimvero primus eam incessens Abubacharus (cujus et filie ibi sepulcrum ostenditur), suo submisit imperio. Abubachar, Arabum Amerummes II, imperium ingressus anno 531 (Heractii 21) quo Muhammathi impuram animam evomuit 16 Junii; obtinuitque annos 2 menses 6* (Theoph. in Chronogr.). Non igitur ante annum 821 ulla in Cyprum facta Barbarorum impressio, unde Christianorum everterint Ecclesiam.

VIII. Sed adhuc superest quod evincat, synodum, qua de scribit Leontius, nullo modo habendam, quæ congregata Justiniani I regio. Sic igitur Leontius: *Ita in eam, quæ diu exorta fuerat, hæresim fraudulentam cæpta disputatio, multaque ab orthodoxis eo die in hæreticos probata. Cæterum Gregorius, quasi omnium vilissimus nihil ad hæc respondebat. Inde Catholici cum sedissent, hæretici contra (aderat autem ingens multitudo) superbire, animos attollere, et quasi alii subrehi. Ibi tum sancti Spiritus gratia illustrante Gregorius cæpit quietius agere contra malesanæ mentis episcopos, dogmatica primum usus oratione de sancta, incorrupta, et inseparabili Trinitate, partim iis ad singula respondendo, partim postulando ut ea, quæ dicerent, demonstrarent. Ac tantum ipsi sapientiæ, tantum intelligentiæ datum est, ut nemo quidem omnium ex ea turba respondere satis posset ad ea verba, quæ de sacris Litteris decerpta proferebat. Sic autem hæreticorum oppilavit ora, ut Patres omnes plane obstupescerent, talem homini a sancti Spiritus illustratione collatam gratiam. Itaque non pauci ex iis qui principes inter hæreticos videbantur, jam tum, cum eos Gregorius per titulos, libellosque coercuit, ad orthodoxam Catholicæ Ecclesiæ fidem confugere. Ex eo porro die ne mutire quidem adversus Catholicos ausi sunt impii, inanesque ac fraudulentæ voces jactare, quæ tentaverant, aspera sædque evenisse animadvertentes. Deus immortalis! quid adhuc re-*

liquum, ut omni plane asseveratione affirmemus concilium, in quo præsens adfuit Gregorius, nulla ratione Constantinopolitanum illud intelligendum, quod actum ex Justiniani I auctoritate? quid? ea in synodo nullæ dividiæ de religionis negotio, nulli hæretici, quorum impetus nefarii contunderentur. De Ibas tantum Edessæ, Theodori Mopsuestiæ, et Theodoretæ Cyri episcoporum orthodoxia disputatum: ad hæc de Origene, Didymo, Evagrio actum, qui uno omnium Patrum conflatu damnati. Unum præ omnibus testem audiamus Gregorium P. M. cognomento Magnum (prætereo ipsius synodi acta, unde et illud liqueat) hæc 301 ad Constantinum Mediolanensem episcopum scribentem lib. III, epist. 37: *Quod autem scripsistis, quod epistolam meam reginæ Theodolindæ transmittere minime voluistis pro eo quod quinta synodus in ea nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, recte factum est, ut minime transmitteretis. Unde nunc ista facimus, ut vobis placuit, ut quatuor synodos tantummodo laudaremus: de illa autem synodo, quæ postmodum Constantinopoli facta est, quæ a multis quinta nominatur, scire vos volo, quia nihil contra sanctissimas synodos constituerit, vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid jussum est; et de his personis, de quibus in Chalcedonensi synodo nihil continetur; sed post expressas synodos, seu Canones facta contentio, et extrema actio de personis ventilata est. Si tantum igitur in v synodo œcumenica actum, utrum proscribendi necne forent Ibas epistolæ ad Marim Persam auctor, tum Theodorus, cujus exstabant disputationes adversus Eunomium et Apollinarem, Nestorianismo laborantes, postremo Theodoretus, qui 12 capitibus Ephesiinæ fidei a Cyrillo Alexandrino episcopo conscriptis stigmata inussit, si Origenes, Didymus, Evagrius, dissentiente nemine, anathematismis perculsi, quorsum illud, Gregorium spumantes audaciam hæreticos compressisse, iisque tandem pudorem imposuisse, si quidem synodo v œcumenicæ interfuerit? nulla illic cum hæreticis gesta res, sed de hæreticis Origene, Didymo, Evagrio, sed de tribus episcopis, quorum ut impia doctrina, ita memoria incertum, damnandane, an observanda, quandoquidem pie, inque ecclesiastica consociatione decesserant. Unum hoc in certamen veniebat; nam nulli dubium e Patribus in concilium cooptatis, quin quæ Ibas in epistola, Theodorus, atque Theodoretus in hypomnematis suis adversus Eunomium, Apollinarem, Cyrillum effutierint, putidam hæresim olerent. Fateor quidem non sine consilio, hoc est vaferrimo, scolesioque, Camarinam illam ab Acephalis motam; eo enim spectabant, ut devotis eorum episcoporum manibus Chalcedonensis synodi auctoritas elevaretur, eoque tutius teterrimas blasphemias evomerent: sed enim in concilio nulli in mentem venit vel in controversiam vocare Chalcedonensium Patrum doctrinam, vel Ibas, Theodori et Theodoretæ errores vindicare:*

persuasissimum omnibus, in orcum detrudenda A eorum dogmata, quæ vulgo ipsorum elibris hauriebantur. Quare vel novam fingat Cajetanus œcumenicam synodum sub Justiniano I coactam, cui et Romani episcopi legati interfuerint, qui ejus libellum detulerint, in quo animi sui sensa circa res, quæ in quæstione veniebant, depromeret, simulque missi ab ipso Romam agente episcopi, qui Orientalibus aggregarentur, quique reduces ipsum docuerint quanta gesserit Gregorius; tum Gregorius adeo ascitus Sardicæ Constantiæ episcopi partes obiens, quique tam multa et illustra in hæreticos disputaret, ut eorum tandem pervicerit furorem; vel demum fateatur, in alia amandandum tempora Gregorium, atque ipse censuerit, neque fieri posse, ut inter synodi v œcumenicæ consessores fuerit annumeratus.

IX. Neque hæc tantum sunt, quæ Cajetani opinionem diffent; et alia accedunt, quæ mantissæ loco addam. Inter episcopos, qui a Constantinopolitano patriarcha delegati, Gregorii causam cognituri cum Romano pontifice, Corinthius recensetur. *Archiepiscopus item* (hoc est Constantinopolitanus, inquit Leontius) *acceritos Cysici et Corinthi episcopos Romam inde mittit.* Sed quem prætereat sub Justiniano I, annosque aliquot post Corinthi episcopum Hellados, et Achaïæ exarchum Romanæ patriarchiæ, quemadmodum et Thessaloniciæ, et Justinianæ I exarchi, subditum, eoque nomine Romani pontificis in sua exarchia vicarium gessisse, qua dignitate macti adeo cum Thessalonicensis, tum Justinianensis Dardaniæ episcopi? (V. Baluz. in Supplem. ad lib. v de *Concord. sac. et imp.*, cap. 29, n. 11.) Qui igitur factum, ut Constantinopolitanus patriarcha rerum domino Justiniano I Corinthi episcopum, in quem nullum sibi jus attributum, in urbem accesseret, juberetque, ut legati sui munere ornatus Romam appeteret, Gregorii judex futurus?

X. Ad hæc falso crimine solutus Romæ Gregorius Constantinopolim abit, ibique et ab imp. Cæsare Justiniano, et ab Augusta liberalissimis donis cumulatur. *Neque vero* (inquit Leontius) *piissima Augusta viro quidpiam cessit, sed vero multis Gregorium donavit muneribus, auro argentoque, quod ad Ecclesiæ vasa conficienda esset satis.* Ecqua vero hæc Augusta Justiniani I uxor? Unicam historia Justiniani I conjugem tradit Theodoram, quæ tamen mortalitatem explevit anno Christi 548, Justinianæ imperii 22, mense Junio, indictione 11, ut a Theophane proditum in Chronogr., et ante ipsum a Procopio, quo superstitie excessit Theodora, lib. iv *Belli Gotth.* Vidit scopulum Cajetanus, neque evadendo par fuit. Et enim profitetur, incomperitum sibi, quænam tum temporis regnarit Augusta, cum Constantinopoli hospitem statuit Gregorium episcopum. Ecce tandem fuerit compertum, cum omnes omnino sileant historiæ? cum neque vero simile fiat, Justinianum senecta ætate (erat enim

annos natus 65, cum Theodora orbus) novos hymenæos celebrasse?

XI. Tandem illud expendatur, Gregorium postquam Paschalibus feriis a culpa, cujus summum per scelus accusatus, purus judicatus est Romæ, ubi annos 2, menses 5, carceribus a pontifice, cui delatum crimen, mancipatus egit, Constantinopolim petiisse, ibique Pascha celebrasse, 302 deinceps ab imp. Justiniano dimissum Romam revertisse xiii Kal. Augusti, indeque in Siciliam navigasse atque ad Acragantem fluvium pervenisse iv Idus Septembris; post hæc fluvium ingressum boni diei tertia ad Agrigentinum emporium, quo iter erat præterpropter sesquidiei, appulisse Sabbato die, hoc est iii Idus Septembris, postridie quam ad Acragantem annem navis advenerat: non enim unus idemque dies appulsus Acragantis et emporii; secus enim characterem Sabbato indicasset Leontius ad iv Idus Septembris, cum in amœnem pervenit; neque erat, cur tum designaret, cu emporii litus attigit, perinde ac eo die, quæ Sabbatum, dignum quidpiam, quod litteris præteretur, gesserit. En Leontii verba prout Latine versa: *Roma igitur projecti, atque in Siciliam appuli Agrigentum veniunt iv Idus Septembris; sic rei volente Deo, qui semper et servavit, et adjuxerat, fluvium ineunt in suburbium, quod emporium dicitur, ad tertiam diei horam: erat porro Sabbatum, cum illuc appulere.* Jam vero ab anno 554, quæ œcumenicam v synodum secutus, ad 563, ultimam Justiniani I Aug., xi Septembris dies in Sabbatum incurrit annis 555 et 560; anno enim 555 a Kal. Januariis iniiit cycli solaris annus 4, ideoque littera Dominicalis D; anno 560, cycli solaris annus 9, littera Dominicalis D C; eoque disces characterem t diei Septembris fuisse feriam 7. At annus 555 ad rem non est, tum quod Gregorium hoc anno episcopum inauguratum putat Cajetanus, tum quod a Gregorianis vinculis ad reditum Ecclesiæ suæ anni intercesserint, simulque certum illud, audire Gregorium Agrigentinum episcopum post œcumenicam synodum Constantinopolitanam, hoc est paulo post annum 553, pro Cajetani sententia quo ad 555 biennium tantum numeres. Sed neque annus 560 causæ nostræ conducit. Vigilius papa obiit iv Idus Januariæ anni P. C. Basilii 17, nempe Christi Dionysiani 568, teste omnium certissimo Victore Tunnuensi episcopo, qui Vigilio ante compar, adfuitque Constantinopolitanæ synodo et Vigilioque regia in urbe consuevit. *Ἀνώνυμος*, sive anni nullo consule designati secundum Basilium cœpere ab anno 542 desieruntque anno 566, qui primus Justinii II Aug., ut ex Fastis consularibus, potissimum vero Heraclianis constat. Porro Vigiliæ mortualem annum componendum cum Christi Dionysiano 558, adeo solemne traditum in antiquis Romanorum pontificum Catalogis, ut Joannes Cæcæcanensis, qui cætera Chronotaxim pontificiam susque deque scripsit, in alia abire hæud potuerit. Quare videant, quam suaviter sibi imponi potissimum

tur, qui iis ascribunt, e vivis ereptum Vigilium anno 554 dictitantibus. Jam Vigilio successit Pelagius Idibus Aprilis ejusdem anni 558, qui exstinctus, uti ostendit Pagius, anno 560 vel 561, quemadmodum alii sentiunt, iv Nonas Martias. Si Gregorius igitur Romæ oclusus carceribus annos 2 menses 5 exegit; si cognita Gregorii causa postridie Paschalis, certe Ecclesiam ille suam revisere nequit anno 560, nisi Romam, quo a Tiberio Romani pontificis in Sicilia exarcho (ita appellat Leontius, qui forte Romanæ Ecclesiæ defensor, de quo alibi dicam) amandatus, subierit anno 556, mense Novembri; ab eo enim ad Idus Aprilis 559, cum Christianum Pascha celebratum (quod discimus ex cyclo solis 8, lunæ 9, littera Dominicali E, termino Paschali, 6 Aprilis) recte colliges annos 2, menses 5, ut reversus tandem Agrigentum anno insequenti fuerit regia ex Urbe, ubi Pascha peregit. Atqui vero anno 556 et pontificatum obibat Vigilus, et Constantinopoli degebat, ut proinde Gregorium Romæ in carceres condere haud quiverit, neque accipere, quas Tiberius exarchus scripserat, litteras, quando eæ traditæ pontifici, qui Romæ versabatur. Quare cum anno 556 Romanum pontificem gereret Vigilus, cum anno 559 Pelagius Romanæ Ecclesiæ clavum temperaret, cumque insuper, qui Gregorium absolvit, idem annos 2, menses 5 vinculis et custodia coercuerit, quod apertissime testatur Leontius, consequens est, in annum 560 conferri non posse Gregorii ad Ecclesiam suam reditum. Cum vero in reliquis Justiniani ! annis nunquam incidat 41 Septembris dies in feriam 7, anno enim 561 convenit in feriam 1, anno 562 in feriam 2, anno 563 in feriam 3, anno 564 in feriam 5, anno 565 in feriam 6, doceat tandem Caietanus, cæqua ineunda via, qua Gregorium Agrigentinum episcopum in Justiniani Magni tempora conferamus, cum tam multa, eaque ponderis gravissimi comperta nobis sint, quæ inde abjiciant?

XII. Nunc quoniam non stabili nititur fundamento Cajetani opinio de Gregorii, cui imputat, ætate, commodum venit, ut quid hac de re sentiam, aliquando tandem proponam. Quid vero proponam, nisi quod ex Menologio Basilii I Aug. auctoritate edito, ex Summario Gregorianæ vitæ Græce scripto, ex Niceta monacho Studite, ex Leontio nostro, ex Metaphraste haurimus, ad ea scilicet referendum tempora Gregorium, quibus Constantinopoli œcumenica vi synodus adversus Monothelitas coacta, proindeque vixisse sub Augg. Constantino Pogonato, et Justiniano II, cui a recisis naribus anno 695 ab Leontio, qui regio e throno eiecit, Rhinotmeti cognomen inditum? Nihil igitur novi afferam; tantum efficiam, ne quem Cajetani nominis auctoritas, quæ quidem summa, e veri tramite propulset.

XIII. Principio componendi mihi Gregorii anni, qui a patriæ discessu ad episcopii inaugurationem

A 303 effluxere, cum Christi Dionysianis, ut inde rei veritas emergat. Quod Agrigento Carthaginem solverit Gregorius pridie Kal. Julias, eoque pervenerit post dies 3, in controversiam non venit, nam ex luculento Leontii testimonio discimus. Quod itidem Carthagine cum Marco, Serapione, Leontio monachis profectus Tripolim advenerit, expletis in itinere diebus 20, ibique diversatus mensem integrum, indeque iterum navigans, quatuorque navi impositus menses exegerit, tandemque Hierosolyma subierit, ita ut a Carthaginis abitu ad Hierosolymorum ingressum menses intercesserint 6 vel aliquid amplius, Leontius æque perhibet, ut nullus hic ambigendi locus supersit. Quod vero inde Caietanus conficiat Hierosolyma Gregorium penetrasse nondum anno elapsu, ex quo patria evaserit, nec longe a Paschate, quod Leontius confectum memorat 6 Aprilis, nullo modo probamus, si quidem ducem Leontii historiam, ut omnino fas est, sequi velimus; quid enim? Marcus abbas, qui Hierosolyma Gregorium deduxit die secunda a nova Dominica, quæ unicum Pascha, quod ibidem celebravit, secuta, Tripolim Syriæ deinigrat; quo devenit Kal. Junii, ubi conscensa navi, in Siciliam navigat; xvii Kal. Julias ad Pleuthiadas oras appellit, indeque Acragantem fluvium, a'que hinc Suburbium primo, quod emporium Agrigentinum dictum, dein urbem ingreditur, ibique die sanctissimi apostolis Petro et Paulo sacra religiosissime culta, postridie contigit, ut *Gregorii parentes ad urbem venerint necessaria deferentes, ut nato justa facerent; eo siquidem die Gregorius inde abscesserat pridie Kal. Julias.* Lacrymis igitur planctuque dum infurias solvunt filio, quem exstinctum audivant, Marcus monachus luctus causam ab episcopo Potamione sciscitatur, eique episcopus: *Audi (inquit), Pater, jam te quid hac in urbe duobus abhinc annis contigerit, edocebo.* Tum rem exsequitur, narrans, quos lugentes videret, parentes esse Gregorii cujusdam eximie spei adolescentis, qui archidiaconi disciplinæ concreditus ex civitatis oculis eruperit. Age jam si Gregorius patriis sinibus abiit pridie Kal. Julias, si sequenti anno Marcus abbas cum Gregorio Hierosolymis Paschalis solemnia peregit, alteroque a nova Dominica die inde digressus desinente Junio Agrigentum pervenit, pridieque Kal. Julias Gregorii parentes videt justa filio facientes, certe quidem eo die unus numerandus annus, ex quo Chariton et Theodote dulcissimum optimumque pignus amiserunt. Atenim episcopus biennium narrat: perperam igitur Caietani's unicum percussit annum, ex quo Gregorius patriæ domo excesserit, et Marcus Gregorii ductor Hierosolymitanam ad peregrinationem Agrigentum Hierosolymis a- venit. Quid, quod ejusdem biennii manifestum exstat vestigium in rerum, quas Leontius exsequitur, narratione a Gregorii excessu ad Hierosolymorum adventum, ibique acta paschalia? Ait primo, Gregorium Carthagine hospitio exceptum ab ipse nau-

ex editione anni Addæi, 10 diei Septembris, neomenia Nisan convenit in 6 Martii, proindeque 15 ejusdem, quæ Azymorum prima, in 20 Martii. Atqui vero si anno Christi 1317 Addæi epilogismi obtinissent, triduo antea celebrandum Pascha fuerat ab Hebræis anno, quem diximus, Seleucidum 1628, inito Septembri mense Christi anni 1317. Cum enim ab anno Christi 297, qui caput fuit emendationis, ad 1317 anni intercesserint 1020, quorum 912 tres integras periodos magnas, sive 48 cyclos enneadecatericos absolverint, consequens est, neomeniam Tisri ejus anni solari in anno Juliano triduo citiorem fuisse, atque anni 33 periodi illius, e qua Rabbi Adda biduum suppressit, quod abunde ostendunt characteres utriusque Tisri. Porro anno 33 periodi 17 Calippicæ, quæ 1 Addææ, character Tisri, ut vidimus, 4, 11, 666, hoc est feria 1, hora 11, momenta 666, quæ quidem feria incurrit in 10 Septembris Christi anni 329, ex cyclo Solis 11: littera

A Dominicali E. Anno vero 1317, character Tisri 4, 286, cumque annus fuerit 10 cycli solaris, qui litteram Dominicalem exhibet G, feria 4 non competit, nisi 7 Septembris. Patet igitur xiv Christi sæculo etiamnum Hebræos Addæ sui epilogismi non obsecutos, nisi quod tantum ex veteri anno Calippico biduum ejecerint.

XIX. Hoc posito præstat primo laterculum proponere, in quo contra annos periodi 1 ab Adda castigatæ (quæ Calippica 9) et Christi, et solars cycli, tum litteram adeo Dominicalem, neomeniam Tisri Juliano in anno, ejusque characterem describam, tum annos cycli lunaris, qui Nisan in consequentibus conveniant, quorum et neomeniam, et characterem 306 indicabo: post hæc adiciam dies Phase Judaici, tum terminos Paschales Romanæ, Constantinopolitanæ, Alexandrinæ, Antiochenæ Ecclesiæ, uni cyclo lunari respondentes, non enim porro processum.

TABULA.

Anni Periodi.	Anni Christi.	Cyclos Solis.	Littera Dominicalis.	Neomenia Tisri.	Character Tisri.	Neomenia Nisan.	Character Nisan.	Cyclos lunæ.	Phase Judaica.
	1	297	26	C.	4 Sept.	7 8 918	30 Mart.	4 2 1069	14 April.
	2	298	27	B.	23 Sept.	6 6 427	19 Mart.	1 10 578	1 April.
Greg.	3	299	28	A.	12 Sept.	5 15 223	8 Mart.	5 19 374	21 Mart.
Embol.	4	300	1	G. F.	1 Sept.	1 0 19	26 Mart.	4 17 170	9 April.
	5	301	2	E.	20 Sept.	6 21 608	16 Mart.	2 1 1016	29 Mart.
	6	302	3	D.	9 Sept.	4 6 404	5 Mart.	6 10 812	18 M. 17 Apr.
Embol.	7	303	4	C.	29 Aug.	1 15 200	23 Mart.	5 8 331	5 April.
	8	304	5	B. A.	16 Sept.	7 12 789	12 Mart.	2 17 117	26 Mart.
Embol.	9	305	6	G.	6 Sept.	4 21 585	31 Mart.	1 14 736	15 April.
Greg.	10	306	7	F.	24 Sept.	3 19 94	20 Mart.	5 23 532	2 April.
	11	307	8	E.	14 Sept.	1 3 970	9 Mart.	3 8 324	22 Mart.
Embol.	12	308	9	D. C.	2 Sept.	5 12 766	28 Mart.	2 5 937	10 April.
	13	309	10	B.	21 Sept.	4 10 275	17 Mart.	6 14 713	30 Mart.
Greg.	14	310	11	A.	10 Sept.	1 19 71	7 Mart.	3 25 509	20 M. 19 Apr.
Embol.	15	311	12	G.	31 Aug.	6 3 945	25 Mart.	2 21 11	7 April.
	16	312	13	F. E.	18 Sept.	5 1 436	14 Mart.	7 5 894	27 Mart.
Embol.	17	313	14	D.	7 Sept.	2 10 252	2 April.	6 3 405	15 April.
	18	314	15	C.	26 Sept.	1 7 841	22 Mart.	3 12 239	4 April.
Greg.	19	315	16	B.	15 Sept.	5 16 637	11 Mart.	7 20 1075	24 Mart.
Embol.	20	316	17	A. G.	4 Sept.	3 1 433	30 Mart.	6 18 584	12 April.
	21	317	18	F.	23 Sept.	1 22 1022	19 Mart.	4 3 590	1 April.
	22	318	19	E.	12 Sept.	6 7 818	8 Mart.	1 12 176	21 Mart.
Embol.	23	319	20	D.	1 Sept.	3 16 614	26 Mart.	7 9 765	8 April.
Greg.	24	320	21	C. B.	19 Sept.	2 14 123	16 Mart.	4 18 561	29 Mart.
	25	321	22	A.	9 Sept.	6 22 999	5 Mart.	2 3 357	18 M. 17 Apr.
Embol.	26	322	23	G.	29 Aug.	4 7 795	24 Mart.	1 0 946	6 April.
	27	323	24	F.	17 Sept.	3 5 304	12 Mart.	5 9 742	25 Mart.
Embol.	28	324	25	E. D.	5 Sept.	7 14 100	31 Mart.	4 7 251	15 April.
Greg.	29	325	26	C.	24 Sept.	6 11 689	20 Mart.	1 16 37	2 April.
	30	326	27	B.	14 Sept.	3 20 483	10 Mart.	6 0 925	25 Mart.
Embol.	31	327	28	A.	3 Sept.	1 5 281	29 Mart.	4 22 453	11 April.
	32	328	1	G. F.	21 Sept.	7 2 870	17 Mart.	2 7 225	30 Mart.
	33	329	2	E.	10 Sept.	4 11 666	6 Mart.	6 16 24	19 M. 18 Apr.
Embol.	34	330	3	D.	31 Aug.	1 20 462	25 Mart.	5 13 613	7 April.
Greg.	35	331	4	G.	18 Sept.	7 12 74	15 Mart.	2 22 509	28 Mart.
Embol.	36	332	5	B. A.	7 Sept.	3 2 845	2 April.	1 19 994	15 April.
	37	333	6	G.	26 Sept.	4 0 536	22 Mart.	6 4 794	4 April.
	38	334	7	F.	15 Sept.	1 9 132	11 Mart.	5 13 590	24 Mart.
Embol.	39	335	8	E.	4 Sept.	5 17 1028	29 Mart.	2 11 99	11 April.
Greg.	40	336	9	D. C.	23 Sept.	4 15 537	19 Mart.	6 19 975	1 April.
	41	337	10	B.	12 Sept.	2 0 533	8 Mart.	6 4 771	31 Mart.
Embol.	42	338	11	A.	1 Sept.	6 9 129	27 Mart.	3 2 280	9 April.
	43	339	12	G.	20 Sept.	3 6 718	15 Mart.	7 11 76	28 Mart.
Greg.	44	340	13	F. E.	8 Sept.	2 15 514	5 Mart.	4 19 952	18 M. 17 Apr.
Embol.	45	341	14	C.	29 Aug.	7 0 514	23 Mart.	3 17 465	6 April.
	46	342	15	D.	17 Sept.	5 21 899	13 Mart.	1 2 237	26 Mart.
Embol.	47	343	16	B.	6 Sept.	3 6 695	31 Mart.	6 23 846	15 April.
	48	344	17	A. G.	21 Sept.	2 4 204	20 Mart.	4 8 642	2 April.
Greg.	49	345	18	F.	13 Sept.	6 15 0	8 Mart.	7 17 438	22 Mart.
Embol.	50	346	19	E.	3 Sept.	3 12 676	28 Mart.	7 14 927	30 April.

Anni Pe- riodi.	Anni Chri- sti	Cyclus Solis.	Littera Doni- nicalis.	Neo- menia Tisri.	Character Tisri.	Neome- nia Ni- san.	Character Nisan.	Cyclus lunæ.	Phase Ju- daicum.
Greg. 51	347	20	D.	21 Sept.	2 19 385	17 Mart.	4 23 823	7	10 Mart.
52	348	21	C. B.	10 Sept.	7 4 181	6 Mart.	2 8 619	8	19 M. 18 Apr.
Embol. 53	349	22	A.	30 Aug.	4 12 1057	25 Mart.	1 6 28	9	7 April.
54	350	23	G.	18 Sept.	3 10 866	14 Mart.	5 14 1001	10	27 Mart.
Embol. 55	351	24	F.	7 Sept.	7 19 362	1 April.	4 12 513	11	14 April.
Greg. 56	352	25	E. D.	25 Sept.	6 16 951	22 Mart.	2 10 22	12	4 April.
57	353	26	C.	15 Sept.	4 1 747	11 Mart.	6 6 105	13	24 Mart.
Embol. 58	354	27	B.	4 Sept.	1 10 543	30 Mart.	5 3 691	14	12 April.
59	355	28	A.	25 Sept.	7 8 52	18 Mart.	2 12 490	15	31 Mart.
Greg. 60	356	1	G. F.	11 Sept.	4 16 928	8 Mart.	6 21 286	16	21 Mart.
Embol. 61	357	2	E.	1 Sept.	2 1 724	27 Mart.	5 18 875	17	9 April.
62	358	3	D.	20 Sept.	7 23 233	16 Mart.	3 5 671	18	29 Mart.
63	359	4	C.	9 Sept.	5 8 29	4 Mart.	7 12 467	19	17 M. 16 Apr.
Embol. 64	360	5	B. A	28 Aug.	2 16 903	23 Mart.	6 9 1056	1	5 April.
Greg. 65	361	6	G.	16 Sept.	4 14 414	13 Mart.	5 18 832	2	26 Mart.
Embol. 66	362	7	F.	6 Sept.	5 23 210	31 Mart.	2 16 561	3	13 April.
67	363	8	E.	25 Sept.	4 20 799	20 Mart.	7 1 157	4	2 April.
68	364	9	D. C.	13 Sept.	2 5 595	9 Mart.	4 9 1033	5	22 Mart.
Embol. 69	365	10	B.	2 Sept.	6 14 391	28 Mart.	3 7 512	6	10 April.
Greg. 70	366	11	A.	21 Sept.	5 11 980	17 Mart.	7 16 338	7	30 Mart.
71	367	12	G.	11 Sept.	2 20 776	6 Mart.	5 1 134	8	19 M. 18 Apr.
Embol. 72	368	13	F. E.	30 Aug.	7 5 572	25 Mart.	5 22 723	9	7 April.
73	369	14	D.	18 Sept.	6 3 81	14 Mart.	1 7 519	11	27 Mart.
Embol. 74	370	15	C.	7 Sept.	5 11 957	2 April.	7 5 28	12	15 April.
75	371	16	B.	26 Sept.	2 9 406	21 Mart.	4 15 904	13	5 April.
Greg. 76	372	17	A. G.	14 Sept.	6 18 262	12 Mart.	1 22 700	14	25 Mart.

Termini Paschales ecclesiarum			
Romanæ.	Constan- tinopoli- tanæ.	Alexan- drinæ.	Antioche- næ.
5 April.	5 April.	5 April.	6 April.
25 Mart.	25 Mart.	25 Mart.	25 Mart.
15 April.	15 April.	15 April.	15 April.
2 April.	2 April.	2 April.	2 April.
22 Mart.	22 Mart.	22 Mart.	22 Mart.
10 April.	10 April.	10 April.	10 April.
30 Mart.	30 Mart.	30 Mart.	30 Mart.
18 April.	18 April.	18 April.	18 April.
7 April.	7 April.	6 April.	7 April.
27 Mart.	27 Mart.	27 Mart.	27 Mart.
15 April.	15 April.	15 April.	15 April.
4 April.	4 April.	4 April.	4 April.
24 Mart.	24 Mart.	24 Mart.	24 Mart.
12 April.	12 April.	12 April.	12 April.
1 April.	1 April.	1 April.	1 April.
21 Mart.	21 Mart.	21 Mart.	21 Mart.
9 April.	9 April.	9 April.	9 April.
29 Mart.	29 Mart.	29 Mart.	29 Mart.
17 April.	17 April.	17 April.	17 April.

307 XX. De ratione anni Judaici copiose dispu- A qui in uno cyclo concurrat cum anno ordinario, in
tat vir incomparabilis Josephus Scaliger in aureis
libris *De emendatione temporum*, ejusque doctri-
nam hausit ex ipsorum computo, quem lib. vii
edidit, scholiisque ornavit. Quæ igitur hoc in dia-
grammate exhibemus, ad Judaici anni formam
exacta omnia, neque otio abutar, ut notis illu-
strem. Itaque ad causam, quæ nostri propria,
venio. Ex collatione Phase Judaicorum cum termi-
nis Paschalibus Christianorum, nullo negotio in-
telligis, instar hos esse, atque illorum Phase.
Sicubi dissensum, in eo dissensum, quod nostris
non datum, rectius definire; quandoquidem non
periodo utuntur 76 annorum, sed uno tantum cyclo
enneadæctetico. Cum igitur character termini,

in alio incidat in bissextilem, sequitur, non tunc in
eundem semper diem conjici paschalem terminum.
Sic anno 17 cycli terminus paschalis dicitur 9 Apri-
lis. Hoc quidem verum annis periodi 4, 42, 61,
quia omnes in Julianos annos ordinarios conve-
niunt, non tamen anno 23 periodi, qui exit in
bissextilem, atque idcirco termini sedes uno die
anteponenda. Contra usu venit, ut termini paschales
uno die retardentur; idque ob omissum diem, quo
lunaris annus aliquando abundat, quod quinquies,
et decies accidit, in universa periodo, hoc est
anno 3, 10, 14, 19, 24, 30, 35, 40, 45, 51, 56, 60,
65, 70, 76. Anno 8 cycli lunaris, paschalis termi-
nus arrogatur 18 Aprilis. Sed hoc verum in annis

periodi 33, 52, 71, qui lunares omnes ordinarii, A non anno 14, qui ὑπερήμερος. Hæc causa, cur non semel termini paschales Christianorum uno die vel serius vel citius differant ab Judæorum Phase.

XXI. Ad paschatis quod attinet translationem a Nisan ad Jiar, quoties Phase præcedat æquinoctium vernale, non hoc primum Christianis in mentem venit, sed Judæorum exemplo factum. Etenim hi, cum illud contingeret, veteri religione obstricti non putabant Pascha omittendum mense Nisan; quia vero tot ante sæculis nunquam legalia azyma comedissent, nisi post vernale æquinoctium, ideo Azymorum mandatum rursus exsequebantur 15 Jiar, ita ut uno anno duplex Pascha occurreret; quod fugillat magnus Cæsar Constantinus in epistola B quadam ad Ecclesias, quam exhibet Eusebius lib. iii ejus Vitæ cap. 17. Cæterum si in antiquissima Christianæ Ecclesiæ tempora inquiramus, manifestum nobis erit, terminos paschales habitos adeo dies antæquinoctiales, quod potissimum liquet ex hecædecaeteride Hippolyti Portuensis episcopi anno Christi 222 conscripta, in qua terminalis præbatur dies 17 Martii annis 6, et 14, unde in laterculo Dominicali repræsentatur, si terminus incidat in A, hoc est feriam i Pascha celebrandum 25 Martii; si in Z, hoc est feriam vii, 26 Martii; si in S, hoc est feriam vi, 20 Martii; si in E, hoc est feriam v, 21 Martii; si in Δ, hoc est feriam iv, 22 Martii; si in Γ, hoc est feriam iii, 23 Martii; si in B, hoc est feriam ii, 24 Martii. C Quid, quod vel anno 403 Ecclesia Romana piaculo haud duxit ad antæquinoctialem terminum Pascha suum componere? Tum strenue pugnavit Innocentius P. M. pro indicendo Paschate 22 Martii, quod modis omnibus oppugnabat Theophilus Alexandrinus episcopus, neque passus, ut id sua in Ecclesia committeretur; cum verus Paschatis dies sibi visus 29 Martii. Ut paschalia peragerentur 22 Martii, non potuit terminus 20 Martii senior haberi; nam si in 21 concurrisset, nullæ fuissent dissidii causæ: cum enim 21 Martii character fuerit feria vii pro antiquissimo Romanæ Ecclesiæ more, qui vel Hippolyti Portuensis ævo vigeat, ut patet ex ejus canone, prorogandum Pascha ad Dominicam alteram, eoque pacto Romana cum Alexandrina convenisset Ecclesia. Paschalis igitur terminus, cui respexit Innocentius, æquinoctium præcessit; siquidem Pascha consignavit ad 22 Martii. Quæ cum ita sint, quis inficias iverit, paschalem illum saltum Judaicum fuisse inventum ante Nicænum concilium, cum multis post annos nondum mos ille a Christianis ascitus? nam quod anno 403 Theophilus paschalia solemnia contulerit in 29 Martii, in causa fuit, quod legitimum Paschatis terminum duxerit 22 Martii, idque ex ejus cyclo patet: cum enim unus 4 fuerit cycli lunaris Alexandrini, novilunium paschale ascriptum 13 Phamenoith, 9 Martii, indeque terminus 26 Phamenoith, Martii 22. Quis

et mihi non dederit, quidquid tandem de re paschali a summis Christianorum Ecclesiis statutum, a Hebraicis fontibus erupisse?

XXII. Atque utinam nec sero profectum, repudiatum aliquando fuerit lunares Judæorum exlogismos in auxilium arcessere, quoties in dubio vocaretur germanus Paschatis dies? Enimvero neque tam multi bonas horas improbe locassent, neque atque novis condendis canonibus, quibus nil præterea impetratum, nisi ut tutius peccaretur: neque tot turbis Ecclesiæ Christianorum laborasset. Anno 417, quæ certamina intercessere inter locentium Romanum, et Cyrillum Alexandrinum episcopos, illum Pascha determinantem 22 Aprilis hunc 25 Martii? Eadem renata anno 444, Leo Romano Pascha decernente diem 26 Martii, Theophilus Alexandrino 23 Aprilis; neque secus anno 455, cum idem Theophilus Pascha conjecerit in 24 Aprilis, sed Leo in 17 ejusdem. Anno 577 par dissensu Gallos, et Hispanos amicitia disjuncti, his Pascha conferentibus in 25 Aprilis, 308 illis in 18 ejusdem, Victorii gentilis sui cyclis obsecutis. Anno 602 peccatum in Oriente paschali die conficiendo: nam alii illud coluerunt 6, alii 13 Aprilis. Ex laterculo, quem construximus, tute ipse dijudicaveris, ea causa iis in litigiis steterit, modo Christi, quos ubi proposueris, annis aggeras 311, quos Dionysianus Christi epocham antecessit Calippico-Seleucianæ, atque inde 76, quoad licuerit, eximas; quod enim reliquum, annum periodi demonstrat, qui et Tisi superioris anni Septembri, vel Augusto initii, et Nisan neomeniam Martio, vel Aprili in mense, tute Phase diem docuerit, unde adeptus character feriae ejus diei ex cycli Solaris anno, qui tum actus, verum Paschatis diem cognoscet.

XXIII. Jam igitur (ut in viam redeam) si paschales Christianorum termini, itaque emendati, ipsissima sunt Judæorum Phase, a quibus tantum quædoque discedunt vel ob bissexti interventum solaris in anno Juliano, vel ob omissum diem embolismicum lunari in anno, causæ superest nulla, unde suspicemur, anno 671 non eundem Palæstina in Ecclesia Paschatis diem fuisse, atque in reliquis Christianorum. Et plane si laterculum consulamus, ne ipsam loquentem deprehendamus. Erat annus ille Seleucianæ epochæ, proindeque 70 periodi 13. Phase igitur Judaicum cum incurreret in 30 Martii, quidem feriam i, necessario sequitur celebratum Hierosolymis Pascha 6 Aprilis, quod Leontius disertè testatus. Quamobrem etsi quovis alio destituamur auxilio, unde ostendamus Gregorium et Justiniani I ætate semovenitum, hoc uno testimonio plane causam vicimus. Nullum enim in totis annis Justiniani I imperii occurrit Pascha, quod peractum a Christianis 6 Aprilis. Enimvero non potest Constantinus de morte triumphans coli 6 Aprilis, nisi in annis cycli enneadecaeterici 7, 8, 15, 4, 12, cum termini paschales 26 et 30 Martii (imo et 31 anno 59 periodi, qui 15 cycli) 1, 2, 4 Aprilis: id

etiam anno 1 cycli, qui terminum statuit 5 Aprilis, modo apud Orientales Ecclesias mos ille haud undequaque invaluerit prolatandi Pascha ad secundam Dominicam, quoties terminus incideret in feriam vii, qua de re nobile exemplum habemus in Paschate anni 760 cycli lunaris 1; tunc enim orthodoxi audire qui paschalia exegerunt 6 Aprilis, contra in Hæreticorum censum repositi qui 13 Aprilis (V. Theoph. Chronogr. atque Pauli diaconi miscell. lib. xxi) non quo comperendinatum Pascha propter terminum in feria vii, sed quia qui ad 13 Aprilis distulere, terminum paschalem habebant 6 Aprilis, ut in omne tempus statuit Antiochena Ecclesia in Canone suo: reapse tamen neque perpetuo verum anno 1 cycli lunaris terminalem diem assumendum 5 Aprilis, ut Romana, Constantinopolitana, Alexandrina Ecclesia, vel 6 Aprilis, ut Antiochena sancit Ecclesia, sed partim 5, partim 6 Aprilis. Anno quidem periodi 7 et 64, verus terminus dies 5, anno 26 et 45, dies 6 Aprilis. Sed enim anno Christi 760 agitabatur Seleucidum 1071, qui 7 periodi 13 Calippicæ, proindeque legitimus paschalis terminus 5 Aprilis. Jam Justinianus I Aug. imperium iniiit anno Christi Dionysiano 527, mense sextili, exeunte 2 periodi 12 Calippicæ, qui Seleucidum 878; exiit vero fato extinctus anno 565, mense Novembri; qui novus 41 periodi 12 Calippicæ, Seleucidum 877. In hoc annorum curriculo idonei instituto nostro paschales termini sese offerunt annis periodi 5, 7, 10, 13, 18, 21, 24, 29, 32, 37, 40. Sed anno 5, Christi 550, cyclo solis 7, littera Dominicali F, terminus in feria v. Ergo Pascha 31 Martii. Anno 7, Christi 552, cyclo solis 9, littera Dominicali D C, terminus in feria ii. Ergo Pascha 11 Aprilis. Anno 10, Christi Dionysiano 555, cyclo solis 12, littera Dominicali G, terminus in feria vii. Ergo Pascha 3 vel 10 Aprilis (nam nescimus, quæ Hierosolymitanæ Ecclesiæ consuetudo, cum terminus exiret in feriam vii). Anno 15, Christi 558, cyclo solis 15, littera Dominicali C, terminus in feria iii. Ergo Pascha 4 Aprilis. Anno 18, Christi 561, cyclo solis 20, littera Dominicali D, terminus in feria v. Ergo Pascha 7 Aprilis. Anno 21, Christi 564, cyclo solis 23, littera Dominicali G, terminus in feria i. Ergo Pascha 8 Aprilis. Anno 24, Christi 567, cyclo solis 26, littera Dominicali C, terminus in feria ii. Ergo Pascha 4 Aprilis. Anno 29, Christi 572, cyclo solis 3, littera Dominicali D, terminus in feria ii. Ergo Pascha 8 Aprilis. Anno 32, Christi 575, cyclo solis 6, littera Dominicali G, terminus in feria vi. Ergo Pascha 1 Aprilis. Anno 37, Christi 580, cyclo solis 11, littera Dominicali A, terminus in feria iii. Ergo Pascha 7 Aprilis. Anno 40, Christi 583, cyclo solis 14, littera Dominicali D, terminus in feria iv. Ergo Pascha 5 Aprilis. Ecquod tandem supererit asylum, quo confugiat Caietanus Gregorium ad Justiniani I tempora revocans, cum tam illustris character Paschatis, quod Hierosolymis ille cele-

bravit, testimonium dicat omnium certissimum, quo ab ea ætate sevocetur? Tam nobile argumentum copiosam nobis præbuit disputandi segetem, ut nullo lector impeditus præiudicio, causæ nostræ iura tueatur. Nunc reliqua prosequar.

XXIV. Caietanus nervis omnibus certavit interfuisse Gregorium synodo v œcumenicæ, ii Constantinopolitanæ, eaque propter suspecta venditavit, quæ in Leontii Commentario leguntur de Sergio, Cyro, et Paulo Monothelitarum 309 assignanis, et in concilio anathematismo confodientis, quod plane confectum in vi synodo œcumenica. Nos, quæ in Caietani sententiam pugnant, attulimus, ut certe non dubitemus, quin, si clarissimus vir lucem hodie intueretur, ex opinione discederet. Nunc vero par est demonstramus, ne vel hilum quidem nobis opponi Leontianam historiam, quin potius, quæ ad hanc rem narrat omnia, pondus addere gravissimum sententiæ, quam exposuimus. Ait igitur Leontius, Gregorium, cum Constantinopoli versaretur, Romamque cogitaret, a Constantinopolitano archiepiscopo detentum, quominus tam subito iret: nefarium illi hæreticorum furorem detexisse, qui Sergii, Cyri, Pauli addicti partibus inestas in Ecclesia tragedias excitarent; quibus obviam eundum, eoque iussam synodum. Jam ex nostro Canone Gregorii adventus Constantinopolim contigit anno 678, quo magnæ illi præerat Ecclesiæ Theodorus piissimus atque orthodoxus episcopus, qui eo ipso anno throno exactus, subrogato Georgio Monothelitarum eum re, tum dignitate principe, quanquam tandem in synodo sacrilegum errorem ejurarit. Et concilium quidem sub Theodoro patriarcha indictum anno 678, licet coactum desinente anno 680 patet ex Anastasii Romanæ Ecclesiæ bibliothecarii testimonio, hæc in Agathonis vita scribentis: *Dederant piissimi principes Constantinus, Heraclius, et Tiberius Augg. litteras per Epiphanium, qui erat iis a secretis, ad Donum, quem adhuc superstitem putabant Agathonis antecessorem, quibus hortabantur, vellet pontifex sacerdotes, aliosve in urbem regiam legare ad Ecclesias aliquando consociandas. His acceptis Agatho tantam rem segnius, aut lentius agendam non putavit. Legat igitur extemplo Abundantium Paternensem, Joannem Rheginum, et Joannem Portuensensem episcopos, Theodorum præterea, et Gregorium presbyteros, Joannem diaconum, et Constantinum subdiaconum, Theodorum item presbyterum Ravennatem, et monachos Dei servos. Abiit Constantinopolim, ab imperatore honorifice accipiuntur, moventur, ne per tumultum turbasque, sed placide moderateque negotium transigant. Interfuert synodo præter imperatorem Macarium Antiochenus, et Georgius patriarcha Constantinopolitanus, ipsique apostolicæ sedis legati, et ex Oriente episcopi 150. Quæsitum, ut explicaretur apertius, an duæ sint in Christo Domino voluntates. Jam igitur œcumenica vi synodus, qua de scribit Anastasius, indicta*

sub Dono Romanæ Ecclesiæ pontifice, cui eam ad rem scriptæ litteræ, quæ tamen Romam non attæ, nisi ipso vita defuncto, sique Donus excessit iv Idus Aprilis anni 678, quis negaverit indicam synodum hoc ipso anno, quo Theodorus ad gubernacula Constantinopolitanæ Ecclesiæ adhuc sedebat? Panvinus in Chr. Eccl. Theodorum patriarchatum iniisse scribit anno 680, eumque gessisse annos 2, menses 3. Quanquam isthuc, si quidem verum, nullum sententiæ nostræ infligeret vulnus; in promptu enim foret dicere, venisse quidem Constantinopolim Gregorium anno 678, sed a Theodoro detentum anno 680, quominus Romam abiret; dissimulare tamen non possum, egregie in eo falsum Panvinium. Etenim si Theodorus annos 2, menses 3, Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, si pontifex audit anno 680, consequens est, exactum illum pontificatu anno 682. Atqui extra controversiæ aleam positum est, Georgium patriarcham synodo præfuisse, quæ inchoata vii Idus Novembris anni 680, desiit vero anno 681. Aut igitur uno eodemque tempore duo in Constantinopolitanæ Ecclesiæ cathedra sedebant episcopi, aut omnino falsum quod de anno suscepti a Theodoro pontificatus sensit Panvinus. Itaque explosa ejus opinione, illorum inhærendum vestigiis, qui statuunt, pontificatu ejectum Theodorum anno 678, quem iterum adierit anno 683 mortalitatem exulo Georgio.

XXV. Neque vero, quod auctor Breviarii Gregorianæ Vitæ scribat, Georgio Constantinopolitanæ Ecclesiæ jura dante, Georgium nostrum regiam urbem petiisse, consilium mutem. Multa ea in epitome percensentur, quæ ab Leontii Commentario, proinde a vero discedunt. Ait epitomastes Gregorium 18 agentem annum clero ascriptum a Polamione Agrigentinarum episcopo: sed Leontius memorat factum isthuc, cum annos ille natus 12, anno vero 18 e patria excessisset. Excipit epitomastes, Gregorium apud Marcum abbatem 4 annos diversatum Carthagine, a quo sacra disciplina instituitur. Verum Leontius nihil tale significat, sed quadriennium hoc exactum prodit in Oliveto monte, postquam Hierosolymis primo emigravit, ubi vere apud Senem quemdam ascetam 4 vivit annos, ab eoque divinas res edoctus. Addit epitomastes, Gregorium una cum Marco Carthagine Antiochiam profectum, atque inde Hierosolyma, ubi a Macario episcopo inter diaconos repositus: at enim ex Leontio constat, nunquam Gregorium cum Marco abbate Antiochiam invisisse, sed adiisse tantum, postquam Hierosolymis secundo digressus, Constantinopolim profecturus. Tam multa cum tradat epitomastes, quæ vero haud alinia, si quidem certissimam fidem Leontianæ historiæ vindicemus, uti sine dubio vindicanda, qui illi astipuler perhibenti, Constantinopolitanæ Ecclesiæ thronum invasisse Georgium, cum Gregorius regiam urbem ingressus? Sed ad Leontium redco

XXVI. Ergo subjicit, Romanum episcopum, quippe affectum, synodo libellum misisse propria manu conscriptum de sententia orthodoxorum antistitum ipsius locum servantium. Quid verius de Agathone dici potuerit? Hic enim vero legatus missa Abundantium Paternensem, Joannem Rheginum, et Joannem Portuensem episcopos, qui sui personam in synodo gererent, simulque synodicam, cui 120 episcopi patriarchiæ suæ obnoxii, subscribere, uti modo laudatus Anastasius tradit. *Necarium vero pertinacem, nec ad synodicam Agathonem, cui subscripserant Occidentis episcopi 120, acquiescentem, anathematizant, e synodo exturbant, Romanamque cum suis ejiciunt in exilium.*

XXVII. Ea in synodo Gregorio nostro dematæ partes episcopi Sardiciæ Constantiæ Cypri, quippe qui morbo urgeretur. Et vero quominus hac tempestate Constantiæ Cypri, et Sardiciæ episcopi unus idemque fuerit, adoptatis scilicet ad tempus a Sardicensi Ecclesia Constantiensis juribus, nā est, quod prohibeat. Etenim anno 8 Heraclii Constantis II Aug., Christi Dionysiano 648, barbari duce Muhavia Ægypti Amira, qui deinceps extincto Hoamen, sive Othmano, Arabum Amemmunes (Amiral-mumanin ipsi vocant), Cypri insulam invasere, Christianis inde omnibus depulsis (Theoph. in Chr.), qui in patrios focos non reversi, nisi anno I Justiniani Rhinotmeti II, Hadimelech Arabum Amemmumnis VIII, Christi 645, quo inter utrosque principes pax inita iis conditionibus, quas Theophanes recitat ad annum I Justiniani. Inter reliquos extorres Joannes Constantiæ archiepiscopus annumeratus, qui proinde titulus tenus archiepiscopus usurpabatur. Hocce vero diutius ferendum, quum potissimum in Orientis mos increbuerit, ut devastatis Barbarorum furore ecclesiis, quæ principatum in provinciales, et dioceticas gereret, ejus jura in aliam transferrentur? Ecce anno, quo synodus, de qua agimus habita, e Constantinopolitana patriarchia Blespontus provincia avulsa, eaque Joanni Constantiæ archiepiscopo attributa, ubi jura, quibus a Cyprio usus, exercebat. Canonis 39, quo idem sanctum, hæc verba: Τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ τῆς Κυπρίου νήσου ἐδρου, ἀμα τῷ οικείῳ λαῷ ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, διὰ τε τοῦ βαρβαρικοῦ ἐφόδου, καὶ τὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερωθῆναι δουλείας, καὶ ἀπαρῶς τοῖς σκῆπτροις τοῦ Χριστιανικωτάτου νήσου ὑποταγῆναι, τῆς εἰρημένης μεταναστεύσεως τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβοῦς ἡμῶν βασιλέως ὁρῶμεν ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ πατρῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνεληθέντων θεοφιλοῦν Πατέρων τῷ θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀντὶ παρασχεθέντα προνόμια ὥστε τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ καθιστάμενον θεοφιλέστατον ἐπισκοπον πάντων προτεδοῦναι τῆς Ἑλληνιστικῆς

χίας, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνθήκην. Hoc est : *Fratre et collega nostro Joanne Cypri archiepiscopo una cum plebe sua in Hellespontum provinciam, et propter Barbarorum incursiones, et ut ab ethnicorum eximeretur servitute, sceptroque tantum Christianissimi imperii pateret, dicta ex insula transgresso, clementis Dei providentia, operaque Christum amantis piique imperatoris nostri, decrevimus, ut firma maneat, quæ ab sanctis Patribus Ephesi olim congregatis throno laudati archiepiscopi concessa sunt privilegia, habeatque nova Justinianopolis jus Constantinopolis, quicquid illi impositus sanctissimus episcopus toti præsit Hellespontis provinciæ, et ab suis episcopis manus impositionem pro veteri more accipiat.* Hæc ipsa omnia attingit Augustus scriptor Constantinus Porphyrogenneta lib. de adm. imp. cap. 47, sed (quæ perpetua istius libelli calamitas) mihi in annorum designatione liberiorum culpa peccatum. Sic igitur inquit : Τῆς νήσου ἀλωθείσης ὑπὸ τῶν Σαββακηῶν, καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτεσιν ἀοικήτου μεινάσης, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν καταλαβόντος, ἐγένετο οἰκονομία παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ ἑκτῇ συνόδῳ τοῦ τὴν Κύζινον παραλαβεῖν μετὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς νήσου, καὶ ποιεῖσθαι καὶ χειροτονίας ἡνίκα ἀνλείψῃ ἐπίσκοπος, πρὸς τὸ μὴ διαπεσεῖν τὴν αὐθεντίαν καὶ τὰ δίκαια τῆς Κύπρου· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς Κύπριος ἦν, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παλαιῶν Κυπρίων ὁ λόγος μέχρι τῆς σημερον ἐπεκράτησεν. Ὡστε καὶ ὠρίσθη ἐν τῇ ἀγίᾳ ἑκτῇ συνόδῳ χειροτονεῖν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου τὸν τῆς Κυζίκου πρόεδρον· καθὼς ἐν τῷ τῷ (lege λθ') κεφαλαίῳ τῆς αὐτῆς ἀγίας ἑκτῆς συνόδου ἀναγέγραπται. Hoc est : *Occupata insula ab Sarracenis, et annos vii sine indigenis manente, cum diversaretur Joannes archiepiscopus sua cum plebe regia in urbe, ex auctoritate Justiniani Aug. in sancta vi synodo decretum, ut Cyzico præponeretur, ejusque provinciæ episcopis, ac populo, manusque impositionem exsequeretur, ne deficiente episcopo interirent deinceps auctoritas et jura Cypri. Ipse enim Justinianus Cyprius erat, ut avita Cypriorum fama in hanc usque diem prædicat. Statutum pariter in vi sancta synodo, ut qui Cyzici fuerit metropolita, ab archiepiscopo Cypri inauguraretur, quemadmodum cap. 39 ipsius sanctæ synodi scriptum.* Cum synodus vi coiverit anno 680, cum Cyprii domo demigrarint anno 648, non illi ab anno μεταναστάσεως suæ ad synodum illam numerare potuerint minus annis 32. Itaque pro eo, quod exstat ἐπὶ ζ' ἔτεσιν, emendandum ἐπὶ λθ' ἔτεσιν. Pergit Constantinus : Μετὰ δὲ ἑπτὰ ἔτη θελήσει Θεοῦ ἐκινήθη ὁ βασιλεὺς πάλιν οἰκῆσαι τὴν Κύπρον, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἀμερμουμένην τοῦ Βαγδάδ 311 τρεῖς τῶν ἐνδόξων Κυπρίων, αὐτόχθονας τῆς αὐτῆς νήσου τυγχάνοντας, τοὺς λεγομένους φαγγουμείς, μετὰ καὶ βασιλικῶν τινος ἀρχιῶνου τοῦ καὶ ἐνδόξου γράμματος τῷ Ἀμερ-

μουμνῇ, ἵνα τὸν ἐν Συρίᾳ ὄντα λαὸν τῆς νήσου Κύπρου ἀπολύσει εἰς τὸν ἴδιον τόπον. Καὶ ὑπακούσας ὁ Ἀμερμουμένης τῇ τοῦ βασιλέως γραφῇ, ἀπέστειλε κατὰ πάσης τῆς Συρίας ἐνδόξους Σαββακηνοὺς, ἐπεσώρευσε πάντας τοὺς Κυπρίους, καὶ διεπέρασεν εἰς τὸν ἴδιον τόπον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς βασιλικὸν, καὶ διεπέρασε, καὶ τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ οἰκῆσαντας, ἡγουν ἐν τε τῇ Κυζίκῳ, καὶ τῷ Κιβυρραιωτῶν, καὶ τῷ Θρακισίῳ, καὶ ἐνυκλίσθη ἡ νῆσος. Hoc est : *Post vii annos (auctore Deo) stetit imperatori re. integrare civibus Cyprum. Proin misit ad Amermummem Bagdad tres e primariu nobilitate Cypri indigenas (Phangumes vocabantur) addito e comitalu suo gravi et illustri viro, scribens Amermummi, ut Cyprium populum in Syria exsulantem domum dimitteret. Annuit imperatoris votis Amermummes, misitque per universam Syriam summi nominis Saracenos, qui Cyprios omnes perquirerent, eosque in patriam ablegarent. Ad hæc misit imperator ex aula virum, qui in pristinas sedes amandaret, quotquot e Cypriis Romaniam, Cyzicum, thema Cibyrhæoticum, ac Thracesium degerent, sicque insula iterum frequentata.* Annus scriptæ pacis inter Justinianum et Habbimelech fuit primus Justiniani, quo solus regnare coepit, hoc est Christi Dionysianus 635, quemadmodum ab accuratissimo Theophane traditum; annus synodi 680. Ab synodo igitur ad patriæ reditum Cypriorum intercessere anni 5, qui restituendi, ut legatur μετὰ πέντε ἔτη pro μετὰ ἑπτὰ ἔτη. Neque dubita, quin epilogismus instituendus habita ratione anni synodi vi, non vero quinisextæ, coactæ anno 691, quæ quod supplementum v et vi synodi, idcirco in vi synodo sanctum dici poterit, quod reapse in quinisexta, annis scilicet 11 post. Id si arbitrere, aut stuporis arguas doctissimum Cæsarem, aut monstra tibi paries. Quid enim? Justinianus constituta semel pace cum Habbimelech anno 685, anno 690, qui 6 ejus regni ab excessu Constantini patris, fregit illam, jussitque demigrare iterum Cyprios ex insula, quæ partim sibi, partim Habbimelech serviret, quod unum ex pacis fuerat capitibus? (Theoph. in Chron.) Jam si anno 690 pacis leges violatæ, domoque egressi Cyprii, si anno 691 habita synodus quinisexta, ubi septennium illud, quod a Cypriorum μεταναστάσει ad synodum numerat Constantinus? Sed hoc leve: gravius urgeo. Ab anno 690, quo novæ obortæ similitates inter Justinianum et Habbimelech, nunquam amplius bella, odiaque posita ab Arabum Protosymbolis, et Constantinopolitanis Cæsaribus, unde Christianorum res deteriores in dies factæ, donec tandem sedes ipsa imperii Byzantium in Barbarorum tyrannidem concessit. Itaque si anno 690 iterum Cyprii patria exsularunt, qui Justinianus septennio post pacificos delegavit internuntios ad Habbimelech, quando cum eo, jacto semel inimicitiarum semine, nunquam amplius in amicitiam reditum, neque anno 697 ipse Justinianus Constantinopolitani accepti potiretur, sed Leontius, a quo regno ab-

702.
703.
704.

705. Joannes VI fato fungitur 7 Januarii, cui Kal. Martiis succedit Joannes VII.

Justinianus II iterum regnat.

706.

707. Joannes VII mortem obit 17 Octobris: die sequenti successor eligitur Sisinnus, qui hominem exiit 16 Novembris; tum 23 Decembris Constantinus P. M. salutatur.

708.

709.

710. Constantinus pontifex migrat Constantinopolim.

711. Idem Romam regreditur 24 Octobris. Ilujus anni exitu, vel sequentis initio Justinianus Aug. occiditur.

XXX. Nunc in memoriam revocetur, quod antea diximus, Gregorium menses admodum 5 supra annos 2 Romæ a pontifice detentum carceribus ob delatum stupri ejus nomen. Certe quidem, cum a Gregorio sciscitatum fuerit ab episcopis Cyzici, et Corinthi, qui Romæ aderant a Constantinopolitano missi patriarcha juri dicundo in Gregorii ipsius causa, quot annos in ergastulo transegisset, fatetur ille annos 2, menses 4. Sed tum tamen e Sicilia delatores nondum advenerant, qui una cum Gregorio in judicium vocandi. At cum dies tandem et Gregorio, et accusatoribus, et mulierculæ, quacum conflictum consuevisse, dicta, dicta vero postridie Paschatis, impurissima illa mulier, quæ malo dæmone districta paulo ante quam Gregorius Agrigento solveret Romam perducendus, quæque eo ipso die, quo et Gregorius, et delatores, et ipsa adeo concilio 314 adstiteret, fassa tandem calumniam, Gregorii precibus Deo solutis dæmone liberatur, planum omnibus fecit, se annos 2, menses 6, tetro genio correptam, quo tam perditæ imposturæ poenas lueret. Age igitur, si furiis agitata femina annos 2, menses 6, si capta illis paulo antequam Gregorius Romam navigaret, exime mensem unum ex sex, qui satis admodum sit maritimo itineri conficiendo, apparetque, Gregorium mancipatum Romæ carceribus annos 2, menses 5. Atque isthuc est, quod nostra in causa maneat necesse, eoque evidens confit, characterem illum seris vii, in quam incidit 11 Septembris dies, quo Gregorius ad Agrigentinum emporium pervenit, in unum annum 695 concurrere, quem frustra in Caietani Chronologismo perquisivimus.

XXXI. Porro Gregorius carceribus addictus Romæ mansit sub uno, quod ante vidimus, pontifice annos 2, menses 5. Ex concilii sententia innocens judicatus postridie Paschatis, Constantinopolim paulo post proficiscitur, ubi Pascha celebrat, indeque regnante adhuc Justiniano II Romam abit, quo pervenit 20 Julii, atque hinc in Siciliam solvens Agrigentinum subit emporium 11 Septembris,

A ita ut annos prope 4 procul ab Ecclesia sua egerit. Hæc ex Leontii Historia. Jam ab anno 688 ad 711, qui ultimus Justiniani II annus, 11 Septembris dies in feriari vii incurrit anno 689 cyclo solis 26, anno 695 cyclo solis 4, anno 700 cyclo solis 9, anno 706 cyclo solis 15. Atqui anno 689 Gregorii reditus ad Ecclesiam suam adjudicari æquit, si enim reversus Agrigentum anno 689, didem igitur discessit anno 685 exeunte, simulque judicium de eo institutum postridie Paschatis anni 688. At enim a præcipite an. 685 ad 688 tres numerantur pontifices, Joannes V, Conon, Sergio, cum tamen sub uno duntaxat Gregorius et tenebris oclusus, et calumnia tandem vindicta. Neque annus 700 ad causam nostram facit: quæ enim anno Constantinopoli Romam rediit Gregorius, rerum potiebatur Justinianus II, cum tamen ab anno 698 ad 705 Absimarus Tiberius Constantinopoli imperaret. Contumax itidem est annus 706 ex eo enim fieret in judicium vocatum Gregorius anno 705 ab Joanne VII, qui pontifex audire paucos ante dies, hoc est Kal. Martiis, cum Leontio discamus, pontificem illum, qui juberet concilio præfuit, in quo Gregorii causa dijudicata non alium ab eo fuisse, qui in custodias conperit. Restat igitur annus 695, qui nullis intricatis trabibus. Ab 18 Decembris anni 687 ad 29 Octobris anni 700 Romanum gesserat pontificatum Sergio, simulque ad mensem Julium anni 695 in Constantinopolitanos res dominatus Justinianus II, unde intelligis, quam nullis impeditus sit difficultate Chronologismus noster. Patet enim exacta omnia sub uno pontifice Sergio, vereque Constantinopoli adhuc imperasse Justinianum II, cum inde Gregorius recessit, Romam petiturus. Nam si regressus Romam 21 Julii, Constantinopoli profectus est mense minimum Junio, cum tamen Justinianus imperio pulsus ab Leontio mense Julio. En inquit pro nobis unis stantem characterem illum feriæ cum 11 Septembris concurrentis, qui, uti demonstravimus, in Justiniani I annis Caietani sententiam nunquam suffragatus.

XXXII. At, inquires, si anno 695 Constantinopoli digressus Gregorius diindia Agrigenti perdonatus ab imp. Justiniano II, unde sumptus peterent novo templo, episcopique domui prædicandis, ecqua illa Augusta, quæ viri æmulata liberalitatem, et sua addidit Gregorio munera, scilicet amplissima? Hic certe hæreo, cum me destituit historia. Memoratur quidem tum temporis Augustus Anastasia, sed quæ tamen Justiniani mater, non uxor. Perhibetur etiam Justiniani conjux Augusta Theodora, Chagani Chazaris soror, sed eam dum anno 703, cum regno exsularet, 6 annum Constantinopoli regnante Absimaro Tiberio, coronamque una cum Tiberio F. anno 705, quo imperio restitutus (Theoph. in Chronogr.) sumptis cum Leontio, tum de Absimaro suppliciis, sane quæ horrendis. Quid igitur? nunquid in carceribus

gressu Nassam, atque Caietanum? Sed vide, quam facile elabamur, quod Caietano non contigit. Quis sibi suadeat, Justinianum hunc ab anno 685, quo solus regnare cepit extincto patre Constantino, et quidem natu jam grandem, ad 695, quo regio exutus imperio a Leontio, nullum iniisse conjugium, exspectasse tandem exilium, quo tædis copularetur? Sed enim cum Justinianus I Theodora viduatus, annum agebat 66, vixit enim annos 82, regnavit 38, menses 7, dies 10, erepta sibi fato Theodora anno regni sui 22, ut ea in ætate vero propius non sit, nuptias renovasse. Quare ut historicorum silentium de nova post Theodoram Augusta Justiniani I sævitæ viduitati, in qua, sublata sibi Theodora, ad mortem usque manserit, ita nullum nobis facessit negotium, quominus putemus, non unicam, non primam Justiniano II nuptiam Theodoram, neque hunc cælibem vitam duxisse ad annum usque 703, quo ætatis numerabat 34, quippe, cum solus regnare cepit, 16 natus annos erat. (Theoph. ibid.)

XXXIII. Quid nunc tandem de Corinthio episcopo, qui Constantinopolitani patriarchæ, hoc est Callinici legatus Romæ iudex assedit in Gregorii causa? Notum illud, Romanæ patriarchiæ tres singulari jure paruisse exarchos in Oriente, Corinthium, Thessalonicensem, 315 atque Justinianam I, cujus quidem exarchia ex parte Thessalonicensis coaluit, idque ex Justiniani I, quod ante ostendimus, auctoritate. Sed Romani episcopi in Justinianæ I exarchiam jura desiere, pessumdatis a Bulgaris Ecclesiis, qui eas occuparunt regiones: cum vero anno 861 religio in Bulgaria restituta Michaelis regis opera, reclamante frustra Romano patriarcha, subdita Bulgarorum Ecclesia Constantinopolitano archiepiscopo, eaque de re decretum scriptum anno 859 in synodo viii œcumenica, Constantinopolitana vii, obtinentibus licet Romani pontificis legatis. Tandem vero sub Basilio II Porphyrogenneta, Achridis, sive Justinianæ I exarchus αὐτοκράτορ audiit, ita ut nulli pareret patriarchæ, uti discimus ex Nili Doxopatrii notitia patriarchatum, quam edidit Stephanus Moynius in sylloge variorum opusculorum. Thessalonicensem, et Corinthiam exarchiam, quemadmodum et Siciliam, et Calabriam, a Romana patriarchia avulsas vulgo volunt ab Leone Aug. Isaurico, quo injuriam ulcisceretur a Gregorio II Romano episcopo sibi illatam, cujus opera Italiam ab eo defecisse traditum. Sed longe ante hæc tempora laudatus modo Nilus factum isthuc scribit, de Constantinopolitano patriarcha disserens, cujus hæc recito Latio donata: *Rursus ex Occidentali diœcesi duo exarchi similiter, reliquis metropolitans subjectis, multo præstantiores se subjecerunt, Thessalonicensis nempe, et Corinthius, quos secuti sunt metropolitæ reliqui, et archiepiscopi, qui sub illis erant.... Sicilia præterea, et Calabria se Constantinopolitano supposuerunt, et sancta Severina, quæ et Nicopolis dicitur.... An-*

nexæ itaque Siciliæ, Calabriæ, sanctæque Severinæ sedes throno Constantinopolitano a Romano avulsæ, cum Barbari deprehensio papa Romam spoliū factam in proprios usus converterunt, quemadmodum et Creta sub Romano cum esset, Constantinopolitanæ facta est. Nihilominus pontifex vires quasdam partes, et episcopatus nonnullos in Sicilia, et Calabria habere deprehenditur; metropoles enim, et urbes in eadem illustiores ac digniores Constantinopolitanis possidebat usque ad Francorum adventum. Sic etiam in Longobardia (hoc est, transtiberina) et Apulia, et in omnibus iis regionibus maximas metropoles ante possidebat Constantinopolitanus, reliquis Romanus, ut regiones illæ per partes possiderentur; namque melodus ac poeta dominus Marcus a Constantinopolitano missus fuisse comperitur. Cum autem universæ Longobardiæ ducatus, quæ vetus Hellas erat, sub imperatore erat Constantinopolitano, papa vero separatus sub aliis gentibus vivebat, propterea patriarcha Ecclesias obtinebat; nam Brundisium et Tarentum a Constantinopolitano sacerdotibus accipiebant, idque nullum laet. Cum vero Franci hunc ducatum occuparunt, tunc Romanus in omnibus hisce ecclesiis ordinationes tenuit; in iis enim regionibus, quas Constantinopolitanus imperator obtinebat, vel postea a barbaris gentibus recuperabat, jure patriarcha Constantinopolitanus ordinationes habebat, cum Roma modis omnibus a Constantinopoli alienata aliis sese submisisset. Papam vero partes aliquas antea in Sicilia obtinuisse, manifestum fit ex Vita sancti Gregorii Agrigentini urbis, quæ nunc Gregentium dicitur, episcopi: in ea siquidem scriptum est papam sanctum Gregorium Agrigentini episcopum ordinasse; sed eo tempore Roma nondum penitus separata erat a Constantinopoli. Tenebat itaque multos quod hinc annos Constantinopolitanus ex parte et Siciliam, et Calabriam, et papa paucula quædam, quemadmodum et in Longobardia, usque ad separationem; tunc enim separatus est ab his regionibus papa usque ad Francorum adventum. Haud sum gravatus tam multa afferre, quia non pauca in iis animalversione dignissima.

XXXIV. Principio falsi arguuntur, qui Romanæ patriarchiæ distractionem ab Leonis Isauri temporibus repetunt, cum multo antequam Roma penitus a Constantinopolitano imperatore defecisset, jam illud usuvenisse doceat Nilus; neque tamen illa defecerit, nisi sub Leone Isaurico anno 726, quo ducem, cui rerum summa credita, sibi senatus populusque elegit, quamquam post in officium iterum redacta, donec anno 774 Constantino Copronymo Aug. regium imperium prorsus excusserit, in pontificis sui jura sese dedens (V. Pag. ad an. 796 et 799); qui aperte Nilus testatur, accessisse Siciliam, Calabriam, Cretam Constantinopolitano patriarchæ, cum Barbari deprehensio papa Romam spoliū factam in proprios usus converterunt; itidemque scribit in Longo-

nos Aug. ante excessum Severi patris sui, oratione in senatu habita, fuit auctor censendi, ut aliquid ex juris rigore laxetur; neque alia incessum via in aliorum ætate definienda. Itaque si Constantinus ille, qui Romanam Ecclesiam dimidia urbe donatam voluit, jura dixit, cum Sergius ævo frueretur, nunquam impetraverit Caietanus, ut Gregorius Justiniani I 318 temporibus adnoscitur. Nullus ante Justinianum I Constantinus Aug., qui in res Romanas dominatus, nisi Magnus ille, Christianarum rerum præsidium: nam ad Constantinum filium quod attinet, nullum illi imperium datum in Italia, sed in Galliis, Britannia, atque Africa proconsulari. Quod si ab anno 337, quo Constantinus Magnus excessit, ad 560, ante quem Gregorio diem Romæ dictam non putat Caietanus, anni omnino intercedunt 225, nullo pacto ascribendus Gregorius annis Justiniani I, sub quo neque ipse, neque Romanus pontifex dixisse poterant, imp. Cæs. Constantino Magno quondam paruisse. Quod si ad Justiniani II tempora differamus Gregorium, statim occurreret Constantinus Aug. Justiniani pater, piissimus vere, Ecclesiæque bono natus, quem imperantem coluerint et Sergius, et Gregorius. Hic igitur Constantinus primus omnium dedit, donavitque B. Petro apostolo dimidium Romæ, hoc est τὸν Ἀγρίγεντον συνθηκῶν, sive Canonis, quem repræsentaret Romanus populus, unde sumptus sufficerent, quæ Ecclesia erat opus, non secus atque deinde Justinianus F. Agrigentinæ Ecclesiæ, quo novum et templum, et episcopi ædes exstruerentur, dimidiam Agrigenti partem dedit, in qua, super tributa, quæ populus penderet, nil demum intelligas, nam datum adeo imperii jus suspicari non licet, cum una eademque civitas duobus parere dominis plane monstruosum, neque donum donatum seu Romano, seu Agrigentino episcopo, sed Petro et Deo, ut Ecclesiæ impensis consuleretur; quod diserte in Agrigentina donatione significatum, neque secius de Romana affirmandum.

XXXIX. Atque hic gratulari mihi liceat litteratorum civitati, singulari ornata beneficio ab Leontio nostro, cui gratiæ eo nomine sane quam miræ habendæ. Quotus enim quisque est, qui nesciat, quas dividiæ excitavit Constantini Aug. donatio, qua aucta fertur Romana Ecclesia? Sunt qui illam hypobolinæam sugillent, sunt qui ut germanissimam Constantini scripturam amplectentur, sunt qui depravatam legitimum opus dictitent, sunt iis, qui subditivam illam volunt, nondum compertum æquo e fonte fabula illa eruperit. Tandem vero aliquando faciem hisce tenebris depellendis prætulit Leontius noster testimonio, quod auro contra pretiosius, quodque frustra Caietanus sollicitat. Ex eo intelligimus, Romanam Ecclesiam a Constantino Pogonato donatam dimidio canonis, quem populus Romanus in fiscum Cæsareum inferebat. Sed enim, cum temporis processu Cæsares potentia in Italia, atque ipsa urbe labefactata rueret, non mihi dubium, quin

Romani pontifices pedetentim principatui præstarent: cumque certam illud, Constantinus quidam Cæsarem dimidium Romæ apostolice Ecclesiæ tribuisse, inde bella arrepta occasio novam donationem, cujus auctor non Constantinus, sed Magnus perhiberetur, quique non in consuetudinum dimidium, in quo dimidia Roma sanctificata, dederit, sed omnem plane urbem et gladii: neque Romam tantum, sed, et magis tior donatio appareret, provincias non parvas quibus alia insuper supplementi loco atque Romanis pontificis principatus æquis conditionibus illustraretur. Quare ad cætera, quæ Caietanus nam profligant donationem cujus non una exemplaria, testimonium Leontii accedat, quod modo impudentissimi impostoris fraudem sed æquo e semine monstrum illud natum, tot sæcula ob oculos hominum versatur.

XL. Hæc cum ita sint, quid restat amplius effecta viribus dicatur Caietani opinio de Gregorio Agrigentini episcopo Justiniano I comp. Tam multa cum illam oppugnent, contra ea conspirent ad declarandum, vitam Gregoriam; duxisse sub Justiniano II, quis tam insensatus sit animo, qui in Caietani verba obliuiscatur? Nemo unus ex vetustis scriptores Gregorium ad Justiniani I tempora rejecit, Nicetas Callisto excepto, lib. xvii, cap. 27 H. E. Ag. iste Nicephorus? Sæculi xiv scriptor, qui tot commata commisit in ecclesiasticis rebus enarratis, ut nonnisi cum lædio ab acris iudicii visis historia legatur. Ausim igitur Leontianam hanc discrimen vocare tam lubrico testimonio, quod alia oppugnant? Præter Epitomasten Gregorivite, et Menologium Basilianum, ab Leontio Simeon Metaphrastes, Menologium Græcum a lielio Sirloto Latine versum, Nicetas monachus Studita, quos tamen Caietanus sententiæ suæ ctores laudare non veretur. Hæcne susceperemus; an cum Terentiano Simone dicam (in Andr. act. v, sc. 3):

Ita prædicat? ingentem confidentiam!

XLI. Metaphrastes tam liquido, quam lucus scripsit, interfuisse Gregorium magnæ synodi Constantinopolitanæ, quæ convenit Monothelitarum orco devovendis, potissimum vero Cyro, Serapio, Pyrrho, Paulo Monothelitarum primipilis; similis vitam egisse Justiniano Aug. imperante. Quid est, nisi nobiscum sentire Metaphrastem? sed illum ratus Caietanus ad suas adductum iri rationes, modo contaminatam diceret narrationem synodo adversus Monothelitas coacta. Ego (malum) calamitas ista, qua efficitur pressum Leontius, tum Metaphrastes? Corruptus Leontii Commentarius, ubi percensetur Gregorius in Monothelitas cooptatus, qui summo in consensu Monothelitas prosciberent; depravata hoc ipso Gregorii vita, quam Metaphrastes continet. Mira res, cui non credant, nisi qui fuerint eorum

Teneri. Sed, ut hæc omittantur, satis superque docet Metaphrastes Gregorium nostrum in eam synodum **319** convenisse, in qua res acta contra Monothelitas : nam ait ab ea abfuisse cum Romæ, tum Sardinæ episcopos, quippe morbo implicitos : et Romanum quidem legatum misisse, qui sui personam obiret. Hæc non cadunt, nisi in synodum vœcumenicam ; nam quod v attinet, neque legati a pontifice missi, qui synodo præessent, neque hic Romæ considebat, sed ipsa in urbe regia, quod a nobis demonstratum. Quia re improbum opus desudat Cajetanus, cum Metaphrastem in partes suas protrahere pertentat.

XLII. Neque candidius fatum expertus, cum suppetias advocat a Græco Menologio Sirletano, e quo non video, quid emungat, quod ad suam faciat causam. Ex eo hæc recitat, quæ scilicet leguntur a 123 Novembris : *Commemoratio sancti Gregorii episcopi Agrigentini. Hic fuit sub imperio Justiniani ex urbe Agrigento, piis atque hospitalitatis et elemosynarum studiosissimis parentibus ortus. Annos natus decem et octo desiderio venerandi sancta loca Hierosolymam petiit, ibique a sancto Macario diaconus factus reversus est Byzantium; postea Romam venit, ubi episcopus Agrigentinus creatus est, quo munere præclure functus, multis editis miraculis, in summa senectute migravit ad Dominum.* Hoccine magnum illud testimonium, quo tantopere gestiat Cajetanus? eone nomine bello dignum habitum Menologium aliud, Basilii Aug. editum jussu, ubi disertim indicat vixisse Gregorium sub Justiniano Rhinotmeto? perinde vero ac, quia Sirletanum Menologium Justinianum nominavit nulla cognomenti accessione, idcirco confugiendum ad Justinianum I, excluso penitus Justiniano II. Sed cognosce, quæ comminiscatur, uti suam, quoquo modo possit, sententiam tutetur. Videt eodem in Sirletano Menologio ad 19 Decembris mentionem fieri de sancto Gregorio Agrigentino, atque hinc statuit duos Gregorios Agrigentinos episcopos, unum, hoc est Leontianum, qui vixerit Justiniano I Aug., eique arrogat elogium, quod ad 25 Novembris in Sirletano Menologio legitur; alterum Justiniani II regno vindicat, quem meminisse idem Menologium putat ad 19 Decembris; quo discrimine neglecto factum ait, ut priori partim imputata sint, quæ unius secundi propria, atque ex duobus unus coaucterit Gregorius. Argute satis, sed vere nihil. Si Menologium Sirletanum ad 19 Decembris vel minimum inueneret de ejus, quem laudat, Gregorii ætate, esset unde nobis gratularemur de comperta ejus Gregorii ætate, quin tamen Leontianum a Justiniani II temporibus dimoveremus. Porro, Gregorio nostro prævisse sive unum, sive plures Gregorios Agrigentinos sidera, docet cum historia translationis beatæ Agrippinæ ab eodem Cajetano exhibitæ l. I. Vitarum SS. Siculorum, quæ nobis suppeditat sub Valeriano, et Gallieno Augg. Gregorium quendam Agrigentinos episcopum, tum Leontius

A noster, qui de Gregorio Romæ apud Panormum cum Felice episcopo, a quo Agrigentino in throno locaretur, scribens hæc inquit : *Igitur in proprio episcopio commorantur, cui ab sancto Gregorio nomen erat, quod certe olim Agrigentinae Ecclesiae fuerat, Libertinum appellatum.* Agrigentinese episcopium Panormi positum, quemadmodum Libertinum antea dictum a Libertino episcopo Agrigentinos primo, ita Gregoriani nomen subinde excessisse a Gregorio quodam ejusce civitatis episcopo non immerito aucupari licet. Huncine celebrat Sirletanum Menologium ad 19 Decembris, an illum de quo laudata Agrippinæ historia, si quidem alius ab eo, quem obiter nominat Leontius, an alium quemvis, modo non nostrum, cujus notitia interierit? Astringat Cajetanus sub Justiniano I quotquot voluerit Gregorios Agrigentinae Ecclesiae episcopi, dum Leontianum a Justiniani II ætate non sollicitet, si sartam tectam velit Leontianæ Historiæ fidem. Atque hæc locum obtinent, si quidem Cajetano demus Gregorium, cujus Menologium Sirleti meminit ad 19 Decembris, alium ab eo esse, cujus res per summa capita 25 Novembris percensentur. Quid si unus idemque fuerit? quoties in Menologiis occurrit cum Græcis, tum Latinis, ut de uno sanctitatis fama illustri homine bis terve in anno mentio fiat? Si Gregorius, qui tantumdem indicatur 19 Decembris, ab eo differt, cujus vita præcise describitur 25 Novembris, cur illaudatus omittitur? oportebat sane et hujus res gestas leviter attingere. Quapropter si ne unco quidem raptari queat Sirletanum Menologium sustinendæ Cajetani causæ, si et isthuc Basiliano recentius, nullum enim illo antiquius, quis tam insubidæ mentis sit, quin intelligat, eadem Sirletanum dixisse, atque Basilianum Menologium, proindeque nostras in partes venire, a Cajetanis abscedere?

XLIII. Venio tandem ad Nicetam. Hic si immorer, male tempus ludam : cum enim ille profat (lib. *Contra Latinos* l. VI *Antiqq. lect.* Henr. Causii) Gregorium Constantinopolitanæ synodo interfuisse, imp. Cæs. Constantino Pogonato, pontifice vero Maximo Agathone, non possumus meliori advocacy causæ nostræ jura defendere. Cajetanus pro se stantem dictitat Nicetam, quia de eo locutum Gregorio certat, qui alius ab Leontiano. Verum enimvero Leontius non alium nobis laudat Gregorium, nisi qui vitam duxerit summo humanarum rerum Byzantii præposito Constantino Pogonato, ejusque F. Justiniano II regni consorte, sacrorum vero Romæ antistite Agathone; ut ipsissimus sit Nicetæ Gregorius, atque Leontii, huncque duplicare juxta sit, atque nova intermundia Epicureis aggerere. Sed desinat aliquando Cajetanus quoniam gladio **320** nequit, volsellis pugnare, conari desinat revocare Gregorium ad Justiniani I aetatem, quod strenue oppugnat Leontius, e cujus commentario, quidquid de tanto episcopo novit posteritas, velut aqua e fonte, dimanavit.

Jamque opus exegi, quod tantum veritatis ergo suscepti, non quo minimum de Cajetani fama detraha-
tur. Quæ in medium produxi firmissima, tutissima
omnia, unde conficiatur Gregorium Justiniano II cum
Constantino patre imperante Agrigentinarum epi-
scopum ab Agathone P. M. inauguratum, eodem
Aug. sceptrum solo obtinente, Petrique in cathe-
dra sedente Sergii calumnia vindicatum Romana
in synodo, simulque a pontifice donatum dimidio
Canonis Romani populi, quem maximo apostolorum

A Petro, conditæque ab ipso Ecclesiæ Constanti-
Aug. Pogonatus piissima liberalitate sacrum voluit
Inde intelligant Agrigentini, quod et tantis sibi di-
tulerit episcopus, quod et Ecclesia sua tam ampli-
illustrisque munere aucta, acceptum referendum
Panormitanis, viris et sanctitate et pontificatus
maximo clarissimis, quibus in obsequentis anni
monumentum collata gratiarum symbola laudum
obeliscum ponant.

ANNO DOMINI DCXCI.

ANONYMUS BECUCCIANUS.

NOTITIA.

(GALLAND. Vet. Patrum Biblioth. t. XII, p. 11.)

Dominicus Becuccius præpositus Ecclesiæ sancti Felicis ad Imam, ex Bibliotheca Gabri-
brielis Richardii edidit Florentiæ anno 1768 ex quodam ms. (a) libellum auctore incerto, cu-
titulus est *Dogmata orthodoxa, etc.* Scriptor ejus nusquam comparet. Gallandius noster
suis adversariis *Anonymum Damascenum* scripserat. Becuccius V. C. putat monachum fuisse
(pag. 16), his ductus argumentis: primo quia teste Mabillonio, monachorum erat hinc inde
a Patribus quædam decerpere, quæ alienis operibus subjungebant, ne ullæ in fine pagine
vacarent in codicibus. Secundo quia Joannem Damascenum *sancti Patris nostri* appella-
tione allegat, quem constat in sanctæ Sabæ Laura monachi vitam gessisse. Hæc quanti sita
quisque facile intelligat. Visum mihi est a nomine editoris *Anonymum Becuccianum* appo-
lare. Facile autem crediderim esse pium aliquem laicum, qui pro liberis suis religiose edu-
candis brevem illam catechesin planamque conscripserit, sive manuales librum vel Ec-
chiridium, ut veteres loqui solebant. Sub finem enim ait: *Ego quidem, filii mei dilecti, ex-
posui vobis hæc sancta dogmata..... ut pro certo habeatis, quod is qui genuit vos ita credetis,
etc.* Quod ergo sanctum Joannem Damascenum *sancti Patris nostri* appellatione donaverit
id ex consuetudine est, qua sic Græci omnes sanctos etiam non monachos, aut certi ins-
tuti quod nos profiteamur, vocare pie et religiose consueverunt. Cum porro multus
auctor noster in tradendo dogmate de cultu imaginum, liquet eum post synodum Nicen-
II vixisse. Quare nec ante annum 791 illum ponendum censuimus. De revelatione Gre-
gorii Thaumaturgi, vide quæ in eo scripsit Gallandius (b).

(a) Signatur K. I. estque chartaceus, quem
Becuccius describit in præf. pag. 14, ac videtur

sæculi xv.

(b) Bibl. tom. III, pag. 447, et proleg. pag. 114

ΔΟΓΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΑ

ΑΠΕΡ ΕΞΕΘΕΝΤΟ ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ, ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ.

DOGMATA ORTHODOXA

QUÆ EXPOSUERUNT SANCTI APOSTOLI

OMNESQUE SS. PATRES, ATQUE ŒCUMENICI DOCTORES.

(GALLAND, *Vet. Patrum Biblioth.* t. XIII, p. 377.)

Πιστεύομεν, καθὼς ἐβαπτίσθημεν εἰς Πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὸν ἕνα Θεόν. Εἰ γὰρ καὶ Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ Θεὸς ὁ υἱός, καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τρεῖς Θεοί, ἀλλὰ μία Θεότης τριςυπόστατος. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογοῦμεν μίαν φύσιν, μίαν ὑπερούσιον οὐσίαν, μίαν μορφήν, μίαν βασιλείαν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν θέλησιν, καὶ μίαν ἐνέργειαν, ἐν κράτος, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἀκίνητον, δι' ἀκινήσειας δὲ τὰ πάντα τῷ θεῷ αὐτοῦ προστάγματι κινεῖται, πάντων προνοητικόν· διὰ πάντων διήκουσαν τὴν ὑπέρθεον Θεότητα, καὶ πᾶσι κατὰ τὸ συμφέρον οικονομοῦσαν, εἰ καὶ ἀγνωστα ἡμῖν εἰσι. Τρεῖς δὲ αὐτῆς ὁμολογοῦμεν τὰς ἁγίας ὑποστάσεις, τρία πρόσωπα, ἥτοι τρία ἄτομα, οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο τὴν φύσιν, ἄλλο δὲ μᾶλλον καὶ ἄλλο τὴν ὑπόστασιν, οὐ φύσει διαφέροντα ἀλλήλων, ἰδιότησι δὲ μᾶλλον. Ἰδιὸν γὰρ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ γεννητὸν, καὶ ἴδιον τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν. Οὐ τοῦ Πατρὸς ἐκτείναντο· εἰς υἱὸν, οὐδὲ ὁ υἱὸς γέγονε τοῦ Θεοῦ πατὴρ, ἢ μήτηρ, οὐδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα γέγονε Πατήρ, ἢ υἱός· ἀλλ' ἦν, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται ὁ Πατήρ, Πατήρ, καὶ ὁ υἱός, υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Πνεῦμα ἅγιον· καὶ προσκυνοῦμεν, καὶ ὁμολογοῦντες δοξάζομεν τὴν μακαρίαν καὶ ὑπέρθεον Θεότητα ἐν Πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ὑποστάσεις ἐν μιᾷ Θεότητι, καὶ οὔτε διὰ τὴν μοναρχίαν λουδοῖζομεν, οὔτε διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐλλεινίζομεν. Οὐ λέγομεν δὲ ἐπὶ τῶν ἁγίων τῆς Θεότητος ὑποστάσεων μείζον, ἢ ἐλάττω, ἢ ὑποχείριον· ἀλλὰ συνάναρχα ταῦτα δοξάζομεν καὶ σύμβρονα καὶ συναΐδια· ἀνελλιπέως γὰρ τὸ θεῖον καὶ πᾶσι· ἐπὶ πάντας φύσεως καὶ χρόνου.

Πιστεύομεν δὲ, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη ἐκ

A Credimus, quemadmodum baptizati (1) sumus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum. Quamquam enim Deus est Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non tamen idcirco tres Dii sunt, sed una divinitas, tres habens personas. In sancta enim Trinitate constemur unam naturam, unam supersubstantialiem essentiam, unam formam, unum regnum, unam potestatem, unam voluntatem atque unam operationem, unum imperium unamque trium personarum immobilem quidem exaltationem (2), per immobilitatem autem omnia divino ipsius imperio moventem, omnibus providentem: per omnia secundum utilitatem administrantem, etsi hæc sint nobis incognita. Verum tres constemur ipsius sanctas hypostases, tres personas, sive tria individua: non aliud et aliud secundum naturam, sed aliud potius (3) et aliud secundum hypostasim: non natura, magis vero proprietatibus inter se differentia. Etenim proprium Patris est esse ingenum, proprium Filii esse genitum, et est proprium Spiritus sancti esse procedens. Non Patre transeunte in Filium, nec Filium fuit Dei pater aut mater; neque Spiritus sanctus fuit Pater aut Filius: sed erat, et est, et erit Pater, Pater; Filius, Filius; Spiritus sanctus, Spiritus sanctus. Et adoramus et constantes glorificamur beatam et divinissimam deitatem in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, et tres has personas in una Divinitate, neque per monarchiam (4) cum Judæis, neque per trium personarum pluralitatem cum Græcis (5) sentimus. Non dicimus autem in sanctis hujus Divinitatis personis majus, aut minus, aut subditum; sed omnes ipsas principio temporis carentes, uno in throno sedentes et coæternas glorificamus: indeficiens enim Divinitas est, et supra omnem naturam et tempus.

Credimus autem quod Dei Filius genitus fuit a

(1) Confer. Basil. epist. LXXVII. Theophyl. in cap. x. Joan.

(2) Ἐξουσία, est eruptio, vis, impetus, seu periclitissima mobilitas.

(3) Potius penetrantem.

(4) H. e. singularitatem, quæ nempe trinitati opponitur.

(5) Vertendum erat idololatriam, gentilibus.

ἐξ αὐτοῦ τὰ τίμια καὶ ἅγια πάθη, δι' ὧν ἡμεῖς ἐτί-
μιζε, δοξάζοντες αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ εὐ-
λογημένον τὸ κράτος καὶ βασιλείαν αὐτοῦ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁμολογοῦμεν καὶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄρεσιν ἀμαρ-
τιῶν. Ἀμήν.

Ὁμολογοῦμεν δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν το-
μῆλλοντος αἰῶνος.

Ἰστέον, ὅτι ἀχώριστος ἔμεινεν ἡ θεότης τοῦ Λό-
γου τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ πά-
θους, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, καὶ ἐν τῷ τάφῳ ἦν μετὰ
τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ
ψυχῆς, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
Πνεύματος, καὶ πανταχοῦ ὡς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, B
τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀπαθούς μενιάσης. Καὶ ἐθέλωσε
τὴν αὐτοῦ σάρκα ἀσυγχύτως καὶ ἀφύρτως, ὁ αὐτὸς
περιγραπτὸς καὶ ἀπεριγραπτός.

Ἐκθεσις Θεολογίας, ἣν ἐμυθήθη ὁ θαυματουργὸς
Γρηγόριος παρὰ τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ
ἀει Παρθένου Μαρίας, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ
Θεολόγου καὶ εὐαγγελιστοῦ.

Εἰς Θεὸς, Πατὴρ Λόγου ζῶντος, σοφίας ὑπερσώ-
σης, καὶ δυνάμεως, καὶ χαρακτήρος ἀιδίου· τέλειος
τελείου γεννήτωρ, Πατὴρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἰς Κύ-
ριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς [ἐκ] Θεοῦ. Χαρακτήρ καὶ
εἰκὼν Θεότητος, Λόγος ἐνεργῆς, Σοφία τῆς τῶν ὅλων
συστάσεως περιεκτικῆ, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως
ποιητικῆ. Υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρὸς· ἀόρατος C
ἀοράτου, καὶ ἀφθαρτος ἀφθάρτου, ἀθάνατος ἀθανά-
του, καὶ ἀίδιος ἀιδίου. Ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐκ Θεοῦ
τὴν ὑπαρξίν ἔχον, καὶ διὰ Υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ τοῖς
ἀνθρώποις, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τελείου τελεία, ζωὴ ζών-
των αἰτία· ἁγίότης ἁγιασμοῦ χορηγός. Ἐν ᾧ φανε-
ροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι· καὶ
Θεὸς ὁ Υἱός, ὁ διὰ πάντων. Τριάς τελεία, δόξη, καὶ
ἀδιόγητη, καὶ βασιλεία, μὴ μεριζομένη, μηδὲ ἀπ-
αλλοτριωμένη. Οὕτε οὖν κτιστὸν τι, ἢ δοῦλον ἐν τῇ
Τριάδι, οὐδὲ ἐπεισάκτον, ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπ-
άρχον, ὑστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὕτε γὰρ ἐνέλιπέ
ποτε ὁ Υἱὸς Πατρί, οὕτε τῷ Υἱῷ Πνεῦμα. Οὕτε
ἠύξηθη μονὰς εἰς δυάδα (8), ἢ δυάς εἰς Τριά-
δα· ἀλλ' ἄρρητος, καὶ ἀναλλοίωτος, ἡ αὕτη Τριάς
ἀσί.

unquam Filius Patri: neque Filio Spiritus sanctus: neque aucta est unquam unitas in dualitate, aut
dualitas in Trinitate; sed immutabilis et invariabilis eadem semper manet Trinitas.

Ἰστέον, ὅτι φύσις, καὶ μορφή, καὶ οὐσία, ἐν καὶ D
ταῦτόν ἐστιν. Ὑπόστασις δὲ καὶ πρόσωπον καὶ ἄτο-
μον, καὶ χαρακτήρ, ἐν καὶ ταῦτόν ἐστι.

Τὴν δὲ ἁγίαν Mariam τὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν γεννήσασαν προσκυνοῦμεν καὶ σεβόμεθα,

(8) Hæc verba, οὕτε ἠύξηθη μονὰς εἰς δυάδα, quæ
sunt in Codice, desunt apud Labbeum loco
excitato.

(9) Confer. Tertull. lib. *De præscript.* Marcio plu-
res indulgebat baptismos.

(10) Valentiniani carnis resurrectionem negabant.
Damascen. hæc 31. Vid. et hæc 34, 36.

(11) Titulus sic habet in codice Richardiano;

A dicet tanquam Deus omnes, et reddat unicuique
juxta opera sua. Adoramus vero pretiosam ejusdem
et sanctam passionem, per quam nos affectu honore,
glorificantes resurrectionem ejusdem, benedictum
imperium et regnum in sæcula sæculorum. Amen.

Confitemur etiam unum baptismum (9) in remissio-
nem peccatorum. Amen.

Confitemur resurrectionem mortuorum (10), et
vitam futuri sæculi.

Sciendum est, quod inseparabilis mansit divinitas
Verbi a sancta illius carne, etiam tempore passio-
nis, et in morte, et in sepulcro erat cum corpore,
et in inferis una cum sancta ipsius anima, et in cælo
una cum Patre, et Spiritu sancto, et ubique ut
Deus, et Dei Filius, permanente impassibili sola
ejusdem divinitate; deificavitque suam carnem
inconfuse, et non inmixtim, ipse circumscriptus,
et incircumscriptus.

Expositio (11) Theologiæ, quam edoctus fuit
Gregorius Thaumaturgus a domina nostra Deipara
semperque Virgine Maria, et sancto Joanne Theologo
et evangelista.

(12) Unus Deus, Pater Verbi viventis, sapientiæ
subsistentis et potentiæ et characteris sempiterni:
perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti.
Unus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo. Cha-
racter et imago Deitatis, Verbum efficax. Sapien-
tia constitutionis rerum universarum comprehen-
siva: et virtus atque potentia universæ creaturæ
effectiva. Filius verus veri Patris; invisibilis, ejus-
qui est invisibilis; et incorruptibilis, corruptioni
non obnoxii; ac immortalis, mortis prorsus nescii;
et sempiternus, sempiterni. Unusque Spiritus
sanctus ex Deo existentiam habens; et qui per
Filiū apparuit, scilicet hominibus, imago Filii
perfecti perfecta, vita viventium causa, sanctitas
sanctificationis suppeditatrix, in quo manifestatur
Deus Pater, qui super omnia est, et in omnibus:
et Deus Filius, qui per omnia est. Trinitas perfecta,
quæ gloria, et æternitate, ac regno, atque imperio
non dividitur, atque abalienatur. Non igitur creatum
quid, aut servum in Trinitate, neque superinducti-
vum. aliquid, et adventitium, quasi prius non ex-
sistens, posterius vero adveniens. Non ergo defuit

Sciendum, quod natura, forma, et essentia unum
et idem est: hypostasis, persona, individuum, et
character unum et idem sunt.

Sanctam vero Mariam, quæ genuit Dominum no-
strum Jesum Christum, adoramus et colimus,

sed in *Conciliis Labbei* tom. I, pag. 865, legitur:
Ἐκθεσις πίστεως κατὰ ἀποκάλυψιν Γρηγορίου ἐπι-
στόπου Νεοκαισαρείας. *Expositio fidei juxta revela-
tionem Gregorii episcopi Neocæsareæ.*

(12) Vide Fabricium, *Bibl. Gr.* tom. V, pag. 249.
Versionem hujus apocalypsis dedit Becuccius ex
Ger. Vossio.

sicuti Dei matrem, ipsamque Deiparam manifeste predicamus. Quicumque enim sanctam Deiparam Mariam matrem Domini nostri Jesu Christi, Deiparam non confitetur, anathema sit, et vehementiori et laboriosiori ultione damnatus sit: propterea quod contempsit solam honorandam, gloriosiore Cherubim, magnificentioremque Seraphim, omnium rerum creaturarum dominam. Pretiosam etiam et vivificam crucem adoramus; in ipsa enim crucifixus est Deus noster, ipsamque sanctificavit: siquidem eam deosculantes lumine et sanctificatione adimplemur. Sanctos vero angelos, videlicet omnes celestes virtutes veneramur tanquam domesticos, servos, famulos, et ministros Dei, veluti per ipsos muro septi ac defensi, habentes eosdem præsidēs et custodes. Insuper adoramus et colimus sanctum Joannem Christi præcursorem, sanctosque apostolos, prophetas, martyres, venerabiles patriarchas, et doctores, sanctos, et justos, tanquam sinceros servos et amicos Dei nostri. Adoramus etiam sanctam imaginem Domini Jesu Christi, non ipsam Deum exstantes, sed tanquam imaginem ejusdem Christi et Dei nostri; scientes, quod imaginis honor refunditur in prototypum: Adoramus vero et veneramur sanctam imaginem immaculatæ Deiparæ, et ex ipsa recipimus sanctificationem et varias cum animæ, tum corporis curationes. Adoramus autem etiam sacras imagines sanctorum angelorum, omniumque sanctorum.

Sacrum vero donum, quod nos Christiani participamus, non est figura corporis et sanguinis Dei nostri Jesu Christi; sed illud idem est sanctum corpus, et pretiosus sanguis Domini; unde, qui ejusdem digne participes sunt, sanctitate et gloria Filii Dei adimplentur.

Orthodoxos vero sacerdotes, velut angelos Dei veneramur. Sanctas insuper martyrum atque omnium sanctorum reliquias, tanquam eosdem sanctos veneramur et colimus: etsi enim ossa nulla esse videntur, attamen remedia effundunt. Ita ergo credo: ita mea fert opinio: ita enim accepi a meis majoribus, et a beatis et sanctis generalibus magistris. Credo igitur quæcunque a sanctis apostolis prædicata sunt, et a magno Basilio, Gregorio Theologo, Leone papa Romæ, Athanasio, Cyrillo Alexandrino, Gregorio Nysseno, beatissimo Joanne Chrysostomo, et sancto Patre nostro Joanne monacho Damasceno, et a reliquis theologis. Eos autem, qui eorum dogmatis fidem non habent, excommunico, tanquam impios et Dei inimicos. Etenim benedico quibus benedixerunt ii, et maledico quibus illi maledixerunt.

Cæterum ego quidem, filii mei dilecti, hæc sancta dogmata vobis exposui, quæ ex multis libris collegi; quæque compendiose explicui, ut eadem quotidie perlegatis, et ut ex his firmentur corda vestra in vera et orthodoxa fide: pro certo et comperto

ὡς Θεοῦ μητέρα, καὶ Θεοτόκον αὐτὴν τῶν ἁγίων ἐκφύττομεν. Ὅς τις γὰρ τὴν ἁγίαν Θεοτόκον Μαρὴν τὴν μητέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατακονὸν οὐχ ὁμολογεῖ, ἔχει τὸ ἀνάθεμα, καὶ ἐν τῇ πικροτέρᾳ καὶ ἐπιπονωτέρᾳ κολάσει καταδικάζεται ἀνθ' ὧν ἠθέτησε τὴν μόνην τετιμημένην, τὴν ἐκ τέραν τῶν Χερουβὶμ, καὶ τιμιωτέραν τῶν Σεραφίμ, τὴν δέσποιναν πάντων ποιημάτων. Τὴν δὲ τιμὰ ζωοποιῶν σταυρὸν προσκυνοῦμεν· ἐν αὐτῇ τε σταυρώθη ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἡγιασεν αὐτὴν καὶ ἀσπαζόμενοι αὐτὴν φωτισμοῦ καὶ ἁγιασμοῦ ἀσπασμεθα. Τοὺς δὲ ἁγίους ἀγγέλους, ἔχοντες ἐκ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, προσκυνοῦμεν, ὡς ἐκείνους δούλους καὶ θεράποντας καὶ ὑπηρετάς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῶν τετιχιζόμενοι καὶ φρουρούμενοι. Ἐπὶ αὐτοὺς προστάτας καὶ φύλακας. Προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν πρῶτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, προφῆτας καὶ μάρτυρας καὶ τοὺς διδασκάλους πατριάρχας καὶ ἐκκλησιαστικούς, ὁσίου καὶ δικαίους, ὡς γνησίους υἱοὺς καὶ φίλους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Προσκυνοῦμεν δὲ καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Θεοποιούμενοι ταύτην, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν εἰκόνα, γινώσκοντες, ὅτι ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ πρωτότυπον διαδιδάσκεται. Προσκυνοῦμεν δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ ἀχράντου Θεοτόκου, καὶ ἐξ αὐτῆς λαμβάνομεν τὸν φωτισμὸν καὶ ἰάσεις ποικίλας ψυχικῶς καὶ σωματικῶς. Προσκυνοῦμεν δὲ καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

Ἡ δὲ ἁγία δωρεὰ, ἥς μεταλαμβάνομεν οἱ Χριστιανοί, οὐκ ἀντίστοιχός ἐστι τοῦ σώματος καὶ αἵματος Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' αὐτὴ ἐκείνου τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου ἐστίν· οἱ μεταλαμβάνοντες τοῦτου ἁγίου, ἁγιασμοῦ καὶ ζωῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πληροῦνται.

Τοὺς δὲ ὀρθοδόξους ἱερεῖς, ὡς ἀγγέλους Θεοῦ τιμῶμεν. Τὰ δὲ ἅγια τῶν μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων λείψανα, ὡς αὐτοὺς τοὺς ἁγίους τιμῶμεν καὶ ἀσπασμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ὁσὶς γυνὰ δοκεῖ εἶναι, ἐκβλύουσι λάματα. Οὕτως γὰρ ἐγὼ πιστεύω· οὕτως δοξάζω· οὕτως γὰρ παρελάβον ἀπὸ τῶν πατέρων μου, καὶ ἀπὸ τῶν μακρῶν καὶ ἁγίων οἰκουμένων διδασκάλων. Πιστεύω μὲν ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρυχθέντα, καὶ τὸν μακάριον Βασίλειον, τοῦ ἐν θεολογίᾳ Γρηγορίου, καὶ τὸν πᾶπα Ῥώμης, Ἀθανασίου, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, Ἰωάννου τοῦ τραπεζίτου Χρυσοστόμου, καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὶ τοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ δαμασκηνοῦ, καὶ τῶν ἁγίων θεολόγων. Τοὺς δὲ μὴ πιστεύοντας τοὺς ἁγίους τοῦτων, ἀναθεματίζω, ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἑχθροὶ τοῦ Θεοῦ· ἐλογώ γὰρ οὐς ὑβλόγησαν, καὶ καταράσονται οἱ καταράσαντες.

Καὶ ἐγὼ μὲν, τέκνα μου ἀγαπητά, ἐξέθετο καὶ τὰ ἅγια ταῦτα δόγματα, ἀναλεξόμενος τὴν ἐκ πολλῶν βιβλίων· ἃ τίνα καὶ ἐν ἐκείνῳ ἐξέθετο, ἃν ἀναγινώσκῃτε ταῦτα καθεκάπτειν, καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ὁμῶν αἰ κατέβητε εἰς τὴν ὁρθότητα.

εἰν καὶ ἀληθινὴν· ἔχοντες πληροφορίαν, ὡς ὁ γεν-
νησας ὑμᾶς οὕτως ἐπίστευε. Καὶ ἐν τούτοις ἦν ἡ ἑλ-
πίς μου, οὐ μόνον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
μέλλοντι, ὅποτεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ
ἀληθινὸς Θεὸς ἔλθῃ ἐν ἀπειρῷ δόξῃ κρῖναι τὸν κόσμον,
καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, παριστα-
μένων αὐτῷ ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ τῶν ὑπερκosμίων
δυνάμεων, τὸν δὲ ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ τὰ ὑπ' αὐ-
τὸν ἀποστατικά πνεύματα, ταρτάρῳ καὶ αἰωνίῳ κο-
λάσει παραδοῦναι σὺν τῷ Ἀντιχρίστῳ.

ΟΡΟΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΣΙΑΣ.

Πιστεύεις Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα,
Τριάδα ὁμοούσιον, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν
ἐξουσίαν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, τούτέστιν
ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶ γνωριζομέναις ὑποστάσεσι, νοεραῖς,
τελείαις, καθ' αὐτάς ὑφεστώσαις, ἀριθμῷ διαιρε-
ταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι, ἐν γὰρ ἐν τρισὶ ἡ
θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης. Ὁμολο-
γῶ δὲ καὶ πιστεύω τὸν ἓνα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου
Τριάδος τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν
μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, προαιωνίως μὲν ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς γεννηθέντα ἀχρόνως, καὶ ἀσωμάτως, ἐπ' ἐσχά-
των δὲ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἀγίου, καὶ Μα-
ρίας τῆς Παρθένου καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου, σαρκὶ ἐμ-
ψυχομένη ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ, γενόμενον ἄνθρω-
πον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας·
τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπό-
τητι· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ
ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἐκ δύο φύ-
σεων καὶ ἐν δυοῖς ταῖς φύσεσι γνωριζομέναις ἀσυγχύ-
τως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΩ.

Ἑρώτ. Πόσας φύσεις ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς ἀγίας
καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀκτίστου Τριάδος;

Ἀπόκ. Μίαν φύσιν ὁμολογῶ.

Ἑρώτ. Πόσας οὐσίας;

Ἀπόκ. Μίαν οὐσίαν.

Ἑρώτ. Πόσας μορφάς;

Ἀπόκ. Μίαν μορφήν.

Ἑρώτ. Πόσα θελήματα;

Ἀπόκ. Ἐν θέλημα.

Ἑρώτ. Πόσας ὑποστάσεις, ἢ πρόσωπα;

Ἀπόκ. Τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογῶ, Πατὴρ, Υἱὸς
καὶ Πνεῦμα.

Ἑρώτ. Τίς ἐκ τῆς ἀγίας Τριάδος ἀνθρώπων-
σιν;

Ἀπόκ. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος.

Ἑρώτ. Πόσας φύσεις ὁμολογεῖς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ τοῦ δι' ἡμᾶς ἀνθρωποήσαντος;

(13) Plausibiliter hinc inferas a parente aliquo
pro liberis suis factam hanc collectionem.

(14) *Delic. Erudit. tom. I, pag. 283* Confer Fa-
lic. l. c.

(15) Γνώρισμα etiam apud Basil. *epist. xliii dis-*

A habentes, quod et ille qui (13) vos genuit, sic cre-
didit. In his profecto spes mea, non solum in prae-
senti saeculo, sed et in futuro; quando Dominus
noster Jesus Christus verus Deus venerit cum
immensa gloria iudicaturus mundum, et redditurus
unicuique secundum opera sua, astantibus illi in
timore et tremore superioribus virtutibus, princi-
pem vero tenebrarum, et qui sub ipso sunt rebel-
les spiritus in tartara et sempiternam ultionem tra-
diturus una cum Antichristo.

DEFINITIO FIDEI CATHOLICÆ.

Ex Lat. versione Viri Cl. Jo. Lamii (14).

Credo in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum,
Trinitatem consubstantialem, unam divinitatem,
unam virtutem, unam potentiam, unam voluntatem,
unam actionem, hoc est, unum Deum in tribus
indicatis (15) personis, intellectualibus, perfectis,
secundum seipsas existentibus, numero distinctis,
sed non distinctis divinitate: una enim in tribus
divinitas, et hæc tria unum, in quibus quæcunque
sunt, divinitas est. Confiteor vero, et credo unum
ex sancta et consubstantiali Trinitate Dominum
nostrum Jesum Christum, unigenitum Dei Filium,
ante sæcula quidem ex Patre genitum intempera-
liter et incorporaliter; ultimis vero diebus propter
nos, et propter nostram salutem incarnatum de
Spiritu sancto ex Maria virgine et vere Deipara,
carne animata anima rationali et intellectuali, et
factum hominem per omnia secundum similitu-
dinem, excepto peccato; perfectum in divinitate,
et perfectum eundem in humanitate; consubstan-
tialem Patri secundum divinitatem, et consubstan-
tialem nobis secundum humanitatem: ex duabus
naturis, et in duabus naturis indicatis (16), incon-
fuse, inconvertibiliter, indivisibiliter (17)

COMPENDIARIA FIDEI EXPOSITIO.

*Inter. Quot naturas confiteris in sancta et con-
substantiali et increata Trinitate?*

Resp. Unam naturam confiteor.

Inter. Quot substantias?

Resp. Unam substantiam.

Inter. Quot formas?

Resp. Unam formam.

D *Inter. Quot voluntates?*

Resp. Unam voluntatem.

Inter. Quot hypostases, seu personas?

*Resp. Tres hypostases confiteor, Patris, Filii, et
Spiritus sancti.*

*Inter. Quisnam ex sancta Trinitate homo factus
est?*

Resp. Filius et Verbum.

*Inter. Quot naturas confiteris in Dei Filio, qui
propter nos factus est homo?*

*inctionem personarum in Deo, notionem, aut pro-
prietatem significat. Mox διαιρεταῖς aliis verte.*

(16) Distinctis.

(17) Hactenus versio Lamii.

Resp. Duas naturas confiteor, Dei et hominis.

Inter. Quot substantias?

Resp. Duas substantias confiteor, Filium consubstantiali Patri secundum divinitatem, consubstantiali vero nobis secundum humanitatem.

Inter. Quot voluntates?

Resp. Duas voluntates, divinam atque humanam.

Inter. Quot operationes?

Resp. Duas operationes confiteor.

Inter. Quot hypostases?

Resp. Unam hypostasim Verbi Dei.

Inter. Quot generationes?

Resp. Duas generationes confiteor, alteram anteaeterna ex Patre intemporaliter et incorporealiter, tanquam ex sole lucem, emicantem ex Patre

Ἀπόκ. Δύο φύσεις ὁμολογῶ, θεϊκῆς καὶ ἀνθρώπου.

Ἐρώτ. Πόσας οὐσίας;

Ἀπόκ. Δύο οὐσίας ὁμολογῶ, ἡμετέρας καὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐρώτ. Πόσα θελήματα;

Ἀπόκ. Δύο θελήματα, θεϊκῆς καὶ ἀνθρώπου.

Ἐρώτ. Πόσας ἐνεργείας;

Ἀπόκ. Δύο ἐνεργείας ὁμολογῶ.

Ἐρώτ. Πόσας ὑποστάσεις;

Ἀπόκ. Μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ἐρώτ. Πόσας γεννήσεις;

Ἀπόκ. Δύο γεννήσεις ὁμολογῶ, τὴν πρώτην ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως ἡμετέρας καὶ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ ἡλίου τὸ φῶς (18).

(18) Cetera desunt: ac lege ἐκλάμψασαν.

ANNO CONTROVERSO.

PANTALEON

CONSTANTINOPOLITANUS DIACONUS.

NOTITIA.

(FABRIC. Biblioth. Græca ed. Harles, t. XI, p. 445.)

I. Pantaleon Græcus, atque magnæ ecclesiæ CPol. diaconus et chartophylax, inde Ἀστυνόμος Dominicanorum ordini se ascribens a. 1252 (a), CPoli in ædibus fratrum Prædicatorum compes bellum, Calece a quibusdam perperam tributum *De Græcorum erroribus*, quem Latine vulgavit Stevardius de promptu ex Bavarica bibliotheca, et sine nomine auctoris edidit in Auctario suo, stand. 1610, 4, p. 553; unde recusum habes in tom. XXVI *Patrum Lugd.* p. 467-471. Pantaleonem auctorem, notavit Combessius Pref. ad Auctarium novissimum, cui quare non assentiar causam video. Unde etiam apparet, falli Margarinum de la Bigne, cui Pantaleo ad sæculum viii, nec Iodocum Cocceium, a quo ad a. 850 rejicitur (b). Cetera Pantaleonis scripta sunt:

(a) Fabricium, qui affirmet Pantaleonem a. 1252 se ascripsisse Dominicanorum ordini, errare, nec falli Margarinum de la Bigne, aut Iodocum Cocceium, a Fabricio culpato, Bandini? in Cat. codd. Gr. bibl. Laurent. I, pag. 505; auctoritate cod. Laur. 9, plut. n, ineunte sæculo xi conscripti (qui continet Pantaleonis Narration. maximorum miraculor. SS. archangelorum, n. 5, ap. Fabr.), et fide alius cod. plutei 4 ejusdem ferme vetustatis, motus affirmat. Idem judicat Mingarelli in Cat. codd. Gr. Naniar. pag. 47, de col. 58, qui partem Orat. in exortation. S. Græcis continet, et sæc. ix exaratus est. — De Pantaleone, conf. Cav. diss. I, ad Hist. inter. SS. eccl. vol. II, pag. 459, ad Basil. cuius Pantaleonis parum certa est, et Oudin. in Comm. de SS. eccl. tom. III, p. 229 sq. ad a. 1250. Mingarelli in Ind. ad Cat. col. Gr. Nan. Pantaleonem presbyterum monasterii Byzantiar. qui ut scribit vocatur in cod. Nan. 75 n. 45: 124, n. 12,

et alibi, a Pantaleone diacono, (uti dicitur Nan. 63, 50, et alius), ut alii quoque leve distinguit. Sed Oudin. l. c. p. 230, cum Fabricio in Apparatu, s. auctoribus recensitis Bibl. SS. Patrum concionatoriam, voc. P. secus sentit, arbitrans, ab eodem Pantaleone presbytero, partim diacono, alias auctoribus orationes et homilias fuisse conscriptas. (b) Alius junior Pantaleon Ligariensis, Græcus et ipse, cujus episcopus citat Nic. Comnenus p. 244, primus ubi virum doctum et orthodoxum vocat 246, non admodum æquum Latine scribere pro Arcudio adversus Barnazum: 1677, 4. Alius Pantaleon, Igoletus, docti Studite Epistole. Fusa T. 1. C. 1. p. 525 et 526. — Pantaleon Maron. V. supra vol. X, p. 50. — col. Melitani. 1677. Arcudio T. 1.

2. Homilia ΕΙς τὰ ἀγία φῶτα, *In sacra lumina*, incipit : Τὴν τῆς πανηγύρεως χάριν; exstat Græce et Latine in Microgreshyico, p. 537, Basil. 1550, fol., et in Orthodoxographis utrisque a. 1555 et 1569, et in Auctario Ducemano *Bibl. Patrum*, tomo II, Paris. 1624, et in *Bibl. Patrum Morelliana*, tom. XII, atque Latine in cæteris *Bibl. Patrum* editionibus. [Conf. bibl. Leidens. Catal. p. 62, de æditi. HARL.]

3. *In exaltationem S. Crucis*, incipit : Πάλιν ὑφ' οὗται σταυρὸς, πάλιν ἡ κτίσις ἀγάλλεται. Græce et Latine ex tribus codd. edita a Gretsero tom. II, *De Cruce*, pag. 1233, et not. pag. 2717, Ingolsta l. 1616 fol.; et Latine in *Bibl. concionatoria* Combefisii, atque in *Bibl. Patrum*, tom. XII, edit. Lugd. p. 747. Græce obvia etiam hæc homilia in tomo VII, Chrysostomi editionis Savilianæ p. 661; Etonæ 1612, fol. FABR. V. supra, vol. VIII, p. 512 et vol. X, p. 247 mss.; Venetiis in cod. Nanian. 38; pars tantum orat. in codd. 73, n. 13, et 104, n. 54. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 47, 149, et 315. — Taurin. in codd. 153, fol. 28. V. Cat. codd. Taur. Gr. p. 231. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 4, n. 7, plut. 4. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 520. — Vindobon. in cod. Cæs. 40, n. 3. V. Lambec. VIII, p. 822. — Secundum Cat. mss. Angliæ etc. vol. I, Oxon. in bibl. Bodlei, n. 294, cod. Oliv. Cronwel. 115, n. 28, *De inventione crucis* sub Constantino et Helena, Augustis; — n. 2500, in codd. Bodl. *In exaltat. S. Crucis*, — n. 3383, in cod. Selden. 53, 9. *Laudatio S. Crucis*. — Mosquæ in cod. synod. 271, n. 3, V. Matthæi not. codd. Gr. Mosq. p. 169. Paris. in quatuor codd. bibl. publ. HARL.

4. *In transfigurationem Jesu Christi* homiliæ duæ. Prior incipit : Οἱ μὲν εὖ εἰδότες ἀόλουν, altera : Ἀγὼς μὲν ἐωθινοῦ φωτὸς προηγούμενοι. Utamque Græce et Latine primus vulgavit Combefisius in Auctario novo *Bibl. Patrum* tom. I, p. 1760, 1768, Paris. 1648, fol. Deinde Latine ex versione Combefisiana, tom. XII *Bibl. Patrum* Lugd. p. 748, 749. Posteriorem, quam elegantiozem Combefisius et fortasse alterius scriptoris esse judicat, mss. quædam tribuunt Cyrillo. FABR. Paris. in *Bibl. publ. cod.* 1197, n. 8, utraque oratio. — In cod. Mazar. 73, tribuitur altera Cyrillo Alexandr. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 1317 A. HARL.

5. Pantaleonis, diaconi et chartophylacis magnæ ecclesiæ *Narratio de miraculis sancti Michaelis*, latine edita a Lipomanno et Surio 29 Sept. Græce exstat in variis Bibliothecis, et citatur a Meursio, Cangioque in glossariis, meminit et Allatius, *De Simeonibus* [p. 99, et 103]. Incipit : Μεγάλοι τε καὶ πολλοὶ καὶ ποικίλοι καὶ τῆς ἀσωμάτου. FABR. V. supra vol. X, p. 199, et de alia, p. 200. Allat. *De Simeon. scriptis*, p. 103, cit. aliam, ἐγκώμιον εἰς τὸν — Μιχαήλ. inc. Ὁ τῶν ἀγίων πνευμάτων Κύριος et Gr. exstat in cod. Gr. Paris. 800, notante Oudin. l. c. p. 230; ex Phil. Labbei, *Bibl. Nova mss.* ex Regis mss. part. 1, p. 75; s. secund. Cat. mss. Paris. vol. II, in cod. 274, 2, ac Mosquæ in cod. 202, 1. (V. Matthæi Notit. cit. p. 127.) It. Florent. in bibl. Laurent. cod. 21 plut. 9, n. 4; sed incip. Ὁ τῶν ἀθλῶν πνευμάτων Κύριος. (Latine ap. Lipomanum et Surium d. 29, Sept.), n. 5 autem altera, cujus init. Μεγάλοι καὶ πολλοὶ καὶ ποικίλοι quæ etiam exstat ibid. in cod. 9, n. 9, plut. 11; et in cod. 4, n. 12, plut. 4. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 425, 503 ac 520. — Taurini, in cod. Reg. 70, fol. 240. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 166. — Romæ, in *Bibl. Patrum S. Basilii*, cod. 10, *De miraculis archangelorum*. V. Montfauc. *Diar. Ital.* p. 213, et *Bibl. biblioth. mss.* p. 195 D, et p. 700 E. In cod. bibl. Sfortianæ, *De mirac. Michaelis*. — Paris. in septem codd. bibl. publ. et in cod. 1519, n. 9. Pantal. *Historia miraculorum Gabrielis archangeli*, opera patratum. — Mosquæ in cod. synod. 171, n. 8. V. Matthæi, Not. cit. p. 103. HARL.

6. *Orationes sive homiliæ panegyricæ per totum annum* in 12 mensium dies Dominicos et festos mss. fuerunt CPoli apud Jacobum Marmoreum, principem, ut ex ejus Catalogo mss. apud Possevinum appendice ad *Apparatum*, p. 48, jam notavit Caveus. FABR. Sermōnes, Romæ in bibl. Vatic. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 151. C. HARL.

biblioth. mss., p. 502 E. — Florent. in bibl. monasterii Annuntiatæ. V. Montfauc. *Diarium Ital.* p. 572. — Pantal. Vercelleus, medicus. V. infra in *Elencho medic. Vett.* vol. XIII, p. 557. — Henricus Pantal. Basileensis, theologus, medicus et hi-

storicus, nat. 1522, mortuus 1595; de quo plura scripsit Saxius in *Onom. lit.* part. III, p. 260 seq. Duo errores, ab eo in opere *De illustribus viris Germaniæ* commissos notat Lambec. *Comment.* p. 67, § 55 et p. 69, § 40. HARL.

NOTITIA ALTERA.

(COMBES. *Biblioth. Concionat.* t. I, p. 55.)

Pantaleon Presbyter Monasterii Byzantinorum, quem Margarinus et Colon. ponunt VII sæculo, Corcius ap. 850, mihi incertæ ætatis, scripsit Sermōnem in festum Exaltationis sanctæ crucis, quem Gretz. primus edidit, ex quo et repræsentō ad eum diem. Isne idem Pantaleon diaconus et chartophylax Magnæ ecclesiæ, ejus varii Sermōnes partim mihi, partim aliis editi, partimque non editi? Ita velle videntur Gretz., Possevinus, Margar. et alii. Mihi ipse non facile persuadeam. Proclive nimis, duos ejus nomines

CP. vixisse, sic officiis et rationibus distinctos. Diaconi exstant, in sancta lumina (id est, de Christo Domino et Joanne, in festo Epiphaniarum), in Dominicam Transfigurationem, Sermones duo, quos primum produxi in Auctario ex Reg. cod.; sed postea adverti in codice Em. card. Maz. alterum tribui Cyrillo, jamque stylo non satis convenire, alterumque altero elegantiores monueram. Locus sancti Michaelis Archangeli, apud Lipomanum et Saurium, cui et narratio de miraculis ejusdem annexatur. Ait Possevinus, exstare illius CP. festivos Sermones ac Homilias in dies festos et Dominicos totius anni: penes quem fides. Leo Allatius nulla alia quam quæ recensui (imo nec omnia) in Romanis edicibus invenit.

ORATIONES.

I.

Pantaleontis magnæ Dei Ecclesiæ Diaconi, de luminibus sanctis (id est, de Domino Christo et sancto Joanne ejus præcursore) Sermo.

(Ducæus, Supplem. ad bibliothecam Patrum. t. II, p. 442.)

Quæ festi hujus est gratia, nihil puto sermonis eam splendore indigere. Omni quippe orationis elegantia quæ in præsentiarum tractamus pulchriora sunt, nec sermo ullus tam venustus atque nostra hæc per se est panegyris. Quid etenim possit præsentis nostra solemnitate esse splendidius, ad quam et cœlestia ad celebrandum regna conveniunt, ad quæ regis desuper animus quoque accessit, in qua et terricolarum rex, abscondito diademate eum populo conversatur; imo qui dominus est universi, Christus ad captivum ducendum Satanam delapsus, tecta per humanam speciem divinitatis suæ majestate, cum populo Judaico cohabitavit, et baptismi se usui submittit, cum ipse sit baptizantis baptisma? Et sit, sicut foris apparet, hominum unus. Regum est secutus consuetudinem, qui dum prædæ insidiantur, deposita regia majestate, militari se habitu amiciunt; sic universi quoque rex Christus ad venandum Satanam accedens, et ad conflictum bestiam incitans, abscondita quæ a congressu bestiam deterret, divinitas sua (laudem enim si quidem cognovisset, accessisset) infirmam ostendit humanitatis naturam, per quam quasi cum imbecillo et captu facili congressura, in laqueum incideret. Sed hoc dissimulandi studium haud Joannem latuit, Spiritus ei gratia absconditam in carne divinitatem monstrante. Vide igitur qualiter ad eum exclamet: «Mihī, inquit, opus est ut a te baptizer, et tu venis ad me?» Etsi, inquit, los lateas, mihi tamen factus es cognitus, novi tuam, o Domine, dissimulationem: cognosco qui intra te absconditus est, quoniam matris cognovi majestatem, dum in utero adhuc matris gestarer. Magnum mihi foret solvere corrigiam calceamentorum tuorum, et tu mandas ut dexteram meam capiti tuo admoveam? Tui ego veni adventus præco, non carnis tuæ, quæ sine labe et macula est, sanctificator. Non ego ex iis sum qui tuam

A.

Πανταλέοντος διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, λόγος εἰς τὰ ἅγια φῶτα.

A'.

Τὴν τῆς πανηγύρεως χάριν, τῆς ἀπὸ τῶν ἁγίων ὁρῶ μὴ δεομένην λαμπρότητος. Παντὸς γὰρ αὐτῶν λόγων τὰ παρόντα καλλίω, καὶ λόγος οὐδεὶς ὡς ὡραῖος, ὡς αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ πανήγυρις. Τὸ ἂν εἴη τῆς παρουσίας ἑορτῆς ὡραιότερον; Εἰς ἣν τὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ τῆς γῆς ἐορτάζουσι βασιλεῖς. Εἰς ἣν καὶ ἀνωθεν βασιλέως θυμὸς ἐπαδύμηνται, ἣν καὶ τῶν ἐπιγείων ὁ βασιλεὺς, τὸ διάδογμα χρίστος συνανατρέπειται δῆμοις, καὶ ὁ τῶν ὧν ἡτοίμας Χριστὸς εἰς θῆραν τοῦ διαδόλου παραγενόμενος, τὸ τῆς θεότητος ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ σαρκὶ ἀξίωμα, τοῖς τῶν Ἰουδαίων συναυλίζεται δῆμος τὴν τοῦ βαπτίσματος ὑποκρίνεται χρῆμα, αἰὲν τοῦ βαπτίζοντος βάπτισμα· καὶ γίνεται, καὶ φαινόμενον, τῶν ἀνθρώπων εἷς. Καὶ γὰρ βασιλεὺς ἐπόμενος, ἤντικα ἂν εἰς θῆραν ἀπείκων, ἀνὰ τὴν σιλικῆς ἀξίας στρατιωτικὸν περιτίθεσθαι τὸ οὕτω καὶ ὁ τῶν ὧν βασιλεὺς Χριστὸς, εἰς τὸ τοῦ διαδόλου παραγενόμενος, καὶ τὸ θῆρον τὴν συμβολὴν ἐρεθίζων, κρύψας τὴν ἀπρόσιτον τοῦ θεότητος (οὐ γὰρ ἂν εἴπερ ἔγω, προσῆλθε), τὴν χεῖρτον δεικνύσας τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν, ἐυλόγηται προσελθὼν περιπέσει τῇ θήρῃ. Ἀλλ' ἡ προσποίησις τὸν Ἰωάννην οὐ διέλαθε τὴν τοῦ Πνεύματος χάριτος αὐτῷ τὴν κεκρυμμένην σαρκὶ δαιξάσης θεότητα. Ὅρα γοῦν οἱ πατέρες ἀναβοῶντες: «Ἐγὼ χρῆμα ἔγω ὑπὸ σοῦ βαπτίζομαι καὶ σὺ ἐρχῃ πρός με;» Κἀν τούτους λυγρὰ φησὶ, γέγονας γινώριμος. οἶδά σου τὴν προσποίησιν Δέσποτα. Γνωρίζω τὸν ἔνδοξον κεκρυμμένον, ἔνοιαν τὴν ἀξίαν ἐν μήτρᾳ βατταζόμενος εἶμι, μέγα καὶ τὸ λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων τῶν σου. Ἐκ καὶ τῇ καφαλῇ προστάγειν τὴν δεξιάν ἐπιστάτην τῆς σῆς ἡλθον παρουσίας ἐτοιμασμένης, οὐχ ἁπλῶς τῆς ἀναμαρτήτου σαρκὸς. Οὐκ εἰμὶ τῶν τῆς ἀγνωσύνης ἀξίων· ἐκ τῆς μητρώας γαστρὸς ἐκλουσαν τίχτειν θεασάμενος, ἔκραζον· «Πάντα τούτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου μου μετὰ με»

¹ Matth. III, 14.

ἄνους παραγέγονας αἰρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κό-
μου· καὶ γὰρ τὴν σὴν μετὰ τοῦ κόσμου ἔωρεαν ἀνα-
λέων. Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ
οὐ ἔρχῃ πρὸς με; Πρὸς τὸν πηλὸν ὁ χρυσός; πρὸς
τὸν λύχον ὁ ἥλιος; πρὸς τὸν σπινθῆρα τὸ φῶς, ἡ
πηγὴ πρὸς τὸν πλεῖν ἐπειγόμενον; πρὸς τὸν ἐκ
ἐπιφύματος, ὁ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς; ἀρκεῖ μοι τὸ κα-
ταβαλεῖν σου πρόδρομον, προσκυνῶ τὴν εἰς τοῦτο δια-
κονίαν. Τί οὖν καὶ νίπτειν βάζῃ τῆς δικαιοσύνης ὁ
ἥλιος; τί οὖν ὁ Δεσπότης Χριστός; « Ἄφες ἄρτι.
οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιο-
σύνην. » Ἄφες ἄρτι, ἐπεικεικίας μοι νῦν, οὐ δοξολο-
γίας ὁ καιρὸς, ἀνθρωπίνης πολιτείας, οὐ Δεσποτικῆς
αὐθεντίας. Παρεγενόμεν γὰρ δι' ὑμᾶς Ἰωάννη, ἐτέ-
χθην ἐκ γαστρὸς ἀνθρωπίνης· γαλακτοτροφίας με-
τέσχον· ἠύξηθην κατὰ σώματος νόμον· τὴν τῶν νο-
μίμων φυλακὴν ἀπεπλήρωσα. Οὐδὲν μοι τῶν τῆς ἀν-
θρωπίνης φύσεως παρελείφθη πολιτευμάτων. Δέξομαι
καὶ νῦν ὡς ἄνθρωπος βάπτισμα. Πραχθῆτω πάντα
παρ' ἐμοῦ τὰ τῆς τοῦ σώματος ἀλόγου φύσεως.
μὴ μάλῃ δι' ὧν λέγῃ ὁ διάβολος τὴν κεκρυμμένην μου
θεότητα, μὴ φροθῇς τὸ μυστήριον, καὶ φύγῃ τὴν
πρὸς ἐμὲ συμβολήν, καὶ κερδάνῃ δραπέτεύουσαν τὴν
ῥήταν. Ἄφες ἄρτι· ὅφει μοι μικρὸν ὕστερον, Ἰωάννη,
τὴν δοῦναι. Ὅφει με τῆς τῶν δαιμόνων νικητὴν
παρατάξαι· ὅφει τὴν τοῦ ἔδου παρ' ἐμοῦ σκυλευο-
μένην βασιλείαν. Ὅφει με ἀγγέλων οὐρανίων δοξα-
ζομένων δέμοις· ὅφει με τῆς οἰκουμένης κριτὴν
προκαθήμενον· ὅφει με παρὰ παντὸς λατρευόμενον
ἔθνους· ὅφει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ
καταχθονίων πρὸς τὴν ἐμὴν συγκεκυφὸς προσκύνῃ-
σιν. « Ἄφες ἄρτι, οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν πληρῶσαι
πᾶσαν δικαιοσύνην. » Τούτων πρὸς τὸν Ἰωάννην παρὰ
Χριστοῦ λαλομένων, καὶ πρὸς αὐτὸν παρ' ἐκείνου,
οἱ τῶν Τουδαίων ἀκροαταὶ παρεστήκεισαν δῆμοι,
καὶ καθ' ἑαυτοὺς σιωπῇ διεπόρου. Θαυμαστὸν τὸ γι-
νόμενον, ἐκπλήξας τὸ φαινόμενον ἄξιον· ὁ Φαρι-
σαίους βαπτίζων, παρὰ τούτου βαπτισθῆναι παρα-
καλεῖ· ὁ Σαδδουκαίους φοιτῶν, πρὸς τὴν τούτου νῦν
ἔστι τε συγκεκυφὸς θεωρεῖν. Ὁ νηστεύτης παρὰ
τοῦ μὴ νηστεύοντος ζητεῖ εὐλογίας. Ὁ τριχλινὴ κε-
χρημένος ἐοθῆτι, τῆς παρὰ τοῦ μηδὲν τοιοῦτον ἐπι-
φερομένου ἱκέτης καθάρσεως. Ὁ τοῖς τῶν μελισσῶν
κατὰ τὴν ἔρημον πόνοις καὶ τοῖς τῶν βοτάνων συν-
τροφεύμενος ἐκ βρέφους ἀκρίσματος· τὴν τούτου νῦν
ὡς ἀγιωτέραν δεξιὰ πολιτεῖαν. Ποῖον ἄρα τῆς τού-
του πρὸς τοῦτον ὑπεροχῆς τὸ διάφορον; τίς ἄρα ψῆ-
φος; τῷ Θεῷ περὶ τούτου, μεταξὺ τῆς τοιαύτης
ἀπορίας ἐξ οὐρανῶν διαδοῦναι φωνή. Ζητεῖτε, ζητεῖτε,
καθ' ἑαυτοὺς τοῦ βαπτιζομένου τὴν δύναμιν, μάθετε
τοῦ ζευμένου παρ' ὑμῖν τὴν οὐσίαν, γινώτε Ἰωάν-
νου καὶ τούτου πηλίκον τὸ διάφορον. « Οὐτός ἐστιν ὁ
Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Ἐντεῦθεν
Ἰωάννης, οὐ κατὰ τὸν ναὸν ποιεῖται τὸ βάπτισμα, οὐ
κατ' οἶκον, ὡς ἐκάστῳ βαπτίζοντι σύνθετος· ἀλλ' ἐν
ἐρημίᾳ καὶ ὑπαίθρῳ ποταμῷ, ἵνα πάντες ἀκούοντες
ἐκ τῆς ἐξ οὐρανῶν κατὰ τὸν ἀέρα φωνῆς, τὸν παρ-

A ignorant eminentiam: nam ex materno utero qua-
parente esses nasciturus, conspicatus exclamavi:
« Unde hoc mihi ut veniat Mater Domini mei ad
me? » Agnus tu accessisti, qui tollas noxam
mundi. Et ego una cum mundo tuum exspectans
donum, opus habeo ut a te baptizer; tu vero ad
me venis, ad lutum, aurum? ad lychnum, sol?
ad scintillam, fax? Fons ad sitientem? ad natum
ex semine, qui ex Virgine natus est? Satis est
mihi tuum me vocari præcursorem, ob quod sanc-
ipsum adoro ministerium. Quid igitur ad lavandum
se quoque compellit iustitiæ Sol? Quid ergo Domi-
nus Christus? « Omitte nunc, inquit, sic enim
deceat nos, ut compleamus omnem iustitiam ». »
Omittle nunc, mansuetudinis mihi nunc, non glori-
ficationis tempus est, humano vivendi more, non
imperiali potestate. Adveni enim propter vos, o
Joannes, natus ex utero humano, lacte nutritus,
pro corporis lege auctus, statutorum observantiam
exsecutus sum. Nulla mihi humanæ conditionis
prætermissa civitas est: quare nunc quoque ceu
homo baptismum suscipio. Perage ea mecum omnia
quæ corporis naturæ conveniunt. Ne discat, per
quæ dicat diabolus absconditam meam divinitatem,
ne mysterium metuens, congressum meum fugiat,
atque aversam a se stragem lucretur. Omittle nunc,
videbis meam paulo post, o Joannes, gloriam;
videbis me dæmoniæ phalangis victorem; videbis
Satanæ a me regnum exspoliatum; videbis me
ab angelica cœlesti turba laudibus celebrari; vide-
bis me terrestris orbis iudicem præsentem;
videbis me ab omnibus coli gentibus; videbis
omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum
ad adorandum me flecti. « Omittle nunc, sic enim
nos deceat ut compleamus omnem iustitiam. » Hæc
Christo et Joanne inter se colloquentibus, Ju-
deorum audientium astitit turba, qui attoniti de
facto hoc admirabili dubitant. Stupore videbatur
dignum. Qui enim Phariseos baptizabat, ab hoc
rogat baptizari; qui Sadducæis erat formidabilis,
ad illius nunc aspectum assurgit, flectens genua;
jejunio clarus, ab eo qui non jejunavit, benedic-
tionem quærit; qui veste ex pilis contexta erat
tectus, ab eo qui ejusmodi nihil secum affert, pur-
gationem supplex petit; qui apum in deserto labo-
ribus et herbarum radicibus ac locustis a puero
nutritus, hujus nunc tanquam sanctioris consti-
tutionem formidat. Quod ergo excellentiæ inter
illos discrimen est? quale de illo Deus fert suf-
fragium? Interea dum omnes sic stupore sunt
correpti, e cœlis ebuccinantis auditur vox: Inqui-
rite, inquit, apud se quisque, baptizati virtutem,
discite potentiam ejus, qui apud vos essentiam
quæsit. Cognoscite quantum sit inter Joannem
et hunc discrimen. « Hic est Filius meus dilectus,
in quo mihi bene complacitum est ». » Illic quoque
Joannes non in templo baptizat, nec in domo

^a Luc. i, 43. ^b Matth. iii, 15. ^c Matth. iii, 17

δύναμιν ἐσχηκότας· τοὺς μαθητάς, εἰκό· ἦν τάχα
 σου καὶ ἀνθρώπων· περιπλοκῶς ἀσθενεῖς· καὶ τι
 τοιοῦτον καθ' ἑαυτοὺς ἐννενοηκότας εἰπεῖν. Πῶς ὁρ-
 νήσεται τις ἐκ τούτων· ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ
 ψυχὴν, εὐρήσει πάλιν αὐτήν; Τί δὲ τοῖς τούτου πα-
 θούσι τὸ ἰσοσταλοῦν ἔσται χάρισμα; ἵνα τοίνυν τῶν
 τοιούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃ καὶ λογισμῶν καὶ ῥημά-
 των· καὶ ὅσον μεταχαλκεύσῃ πρὸς· εὐανδρείαν, τῆς
 δοθησομένης αὐτοῖς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεχνῶν·
 « Λέγω ὑμῖν, φησὶν, εἰσὶν τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων,
 οἱ τινες οἱ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν
 βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἀρά γε εἰς τοσούτον αὐτοῖς
 ἐκταθήσεται, φησὶ, τὸ τῆς ζωῆς μέτρον, ὥστε καὶ
 εἰς ἐκείνους ψθᾶσαι τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπὶ συν-
 τελείᾳ τῶν αἰώνων ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν, ἀποκατα-
 στήσῃ τοῖς ἁγίοις, τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασι-
 λεῖαν; ἀλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἐφικτὸν αὐτῷ· πάντα
 γὰρ δύναται, καὶ οὐδὲν ἀμήχανον ἢ ἀνήνυτον τοῖς
 αὐτοῦ πανοθενεστάτοις νεύμασι. Βασιλείαν δὲ Θεοῦ
 φησὶν αὐτὴν τὴν θέαν τῆς δόξης, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς
 ὀφθῆσεται καθ' ἐκεῖνον καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐπιλάμψῃ
 τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· « Ἡξεῖ γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς, » καὶ οὐκ ἐν γε μᾶλλον σμικροπρεπεῖ τῇ
 καθ' ἡμᾶς. Πῶς οὖν ἄρα θεωροῦς ἐπολεῖ τοῦ θαύμα-
 τος; τοῦ λαθόντος τὴν ὑπόσχεσιν; « Ἀνεῖσιν εἰς
 τὸ ὄρος, » τρεῖς; ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπὶ ἐκείνους ἔχον·
 εἴτα μεταπλάττεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα καὶ θεο-
 πρεπῆ λαμπρότητα· ὥστε καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ,
 τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψαι δοκεῖν· εἴτα Ἡω-
 σῆς καὶ Ἠλίας περιστηκότες τὸν Ἰησοῦν, προσελά-
 λουν ἀλλήλοις τὴν ἐξόδον αὐτοῦ, ἣν ἐμελλε πληροῦν,
 φησὶν, ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Τουτίστι, τῆς μετὰ σαρ-
 κὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ τὸ σωτήριον πάθος
 τὸ ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι
 ἡ δὲ Μωσέως νόμος, καὶ ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν
 λόγος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξεν· ὁ μὲν
 νύτοις καὶ σκιαῖς· μονονοχὶ καθάπερ ἐν πίνακι
 καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ, πολυτρόπως προηγορευ-
 ῶντες, ὡς καὶ ὀφθῆσεται κατὰ καιροῦς ἐν εἰδῇ τῇ
 καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ
 ζωῆς, οὐ παραιτήσεται τὸ παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θά-
 πτον. Οὐκοῦν ἡ Μωσέως καὶ Ἠλίας παραστάσεις, καὶ
 ἡ προσλαλεῖν ἀλλήλοις αὐτοὺς, οἰκονομία τις ἦν,
 ἡ μᾶλλον καταδεικνύουσα δορυφορούμενον ὑπὸ νόμου
 καὶ προφητῶν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
 καὶ τὸν καιροῦ καὶ προφητῶν δεσπότην προκαταδειχ-
 νῶντα πρὸ αὐτῶν· δι' ὧν ἀλλήλοις συνεμῶς προεκή-
 λυν. Οὐ γὰρ ἀσύμματα τοῖς δὲ τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν· καὶ τοῦτο ἔστιν οἶμαί τι, ἀλλήλοις προσα-
 λαλεῖν Μωσὴν τὸν ἱερώτατον, καὶ τῶν προφητῶν
 ἀντίριστον. Ἠλίας δὲ οὗτος ἦν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος
 ἡ ἐννοήσας· ἐπειδὴ οἱ ὄχλοι ἔλεγον· οἱ μὲν, Ἠλίαν·
 οἱ δὲ, Ἱερομίαν· οἱ δὲ ἕνα τῶν προφητῶν, τοὺς κο-
 σμικούς· ἄρα, ἵνα κἀντεῦθεν τὸ μέσον ἴδωσι τῶν
 ὑμῶν καὶ τοῦ δεσπότη. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐτί-
 μων ἕνεκα ἔστιν εἰπεῖν· ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἐν-

A par forte erat ut etiam aliquid humanæ imbecilli-
 tatis incurrerent, atque ejusmodi quidpiam ipsi
 agul se cogitantes, dicerent. Quo se modo quis
 abnegaverit? Aut quomodo animam suam per-
 dendo, iterum eam inventurus est? Quid vero hocce
 passis, æqualis ad præmium erit muneris? Ut
 ergo tales eorum et cogitationes et verba comp-
 scal, velutque æneos ad virile robur transferat,
 dandæ ipsis gloriæ cupiditatem, animis eorum
 ingenerans: « Dico vobis, inquit, sunt aliqui hic
 stantes, qui non gustabunt mortem donec videant
 regnum Dei⁹. » Ergone, inquit, usque adeo pro-
 ducenda illis est vitæ mensura, ut et ad ea deveni-
 ant tempora, quando in consummatione sæculo-
 rum, de cælo descendens, paratum sanctis re-
 gaum repositurus est? Plane et hoc illi pervium
 erat: nam potest omnia; nec aliquid est, quod
 potentissimo nutu conficere nequeat¹⁰. Verum,
 regnum Dei, ipsam dicit gloriæ visionem, in qua
 et ipse per id tempus aspectandus erat, cum iis
 illuxisset, qui essent in terra. « Est enim venturus
 in gloria Dei et Patris¹¹; » non jam amplius in
 vilitate nobis propria. Quo igitur modo spectatores
 facit miraculi eos, ad quos promissio facta erat?
 « Ascendit in montem¹², » tres ex illis præcipuos
 secum habens; ac tum in eximium quemdam ac
 supra hominem splendorem transformatur; ut
 etiam vestimenta ejus luminis appulsu lucere vi-
 derentur: sicque « Moyses et Elias astantes cum
 Jesu, invicem conferebant; dicentes exitum ejus,
 quem, inquit, completurus erat in Jerusalem¹³. »
 Ille est, dispensationis in carne sacramentum,
 salubremque in pretiosa Cruce passionem. Sane
 enim præmonstravit Christi sacramentum, tum
 lex per Moesen data, tum sanctorum prophetarum
 sermo: illa quidem, velut fere in tabella in figuris
 umbrisque depingens: hi autem, multis modis
 fore prænuntiantes, ut quandoque in humana vi-
 sibilis specie appareret, nec pro omnium salute et
 vita in ligno crucis mori detrectaret. Illa ergo
 Mosis Eliæque præsentia, mutuaque fabulatio,
 dispensatio quædam erat: id apertius significans;
 nimirum muniri Dominum Jesum Christum, lege
 ac prophetis; velut quibus olim legis Dominus et
 prophetarum, designatus esset, per ea quæ utra-
 que invicem consona in eum prædixissent. Nec
 enim a legis scitis prophetarum dissident oracula.
 Hocque significatum arbitror, quod sacratissimus
 Moses, Eliasque prophetarum præclarissimus, in-
 vicem colloquerentur. Potest etiam aliud quidpiam
 intelli. Quoniam enim turbæ dicebant, hi quidam
 Eliam esse; illi Jeremiam¹⁴; alii unum ex pro-
 phetis: idcirco apostolici ordinis capita, sum-
 mosque principes ducti, ut inde noverint qui
 inter servos dominumque intersit. Ad hæc quo-
 que aliam rationem nobis afferre licet. Quia

⁹ Luc. ix, 27. ¹⁰ Luc. i, 37. ¹¹ Matth. xvi, 27. ¹² Luc. ix, 28. ¹³ ibid. 50, 51. ¹⁴ Matth. xvi,

enim continue criminabantur ut legis transgressorem, ac blasphemum ipsum censebant, tanquam Patris sibi arrogaret indebitam gloriam, dicebantque : « Non est hic a Deo, quia Sabbatum non custodit ¹⁶. » Et iterum : « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia ; quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum ¹⁷. » ut ostenderet utrumque crimen invidiæ esse, ac se neutri horum esse obnoxium ; nec vero legis prævaricationem esse, quod gerebatur ; autve arrogationem indebitæ gloriæ, quod seipsum Patri æqualem diceret, eos in medium producit qui claruissent in utroque. Et enim Moses dedit legem : eratque ut Judæi cogitare fore, ut is haudquaquam in prævaricatorem remissior esset ; nedum ut ejus hosti, qui legem posuisset, obsequio adesset. Elias vero zelatus est pro Dei gloria ¹⁸, neque et ipse astitisset obaudissetque, si ille Deo adversatus esset, seque ipsum Deum Patri æqualem, quod non erat, diceret : idque indebite faceret. Possumus etiam causam aliam dictis addere. Quam porro ? Nempe ut discerent mortis pariter ac vitæ potestatem habere, inque superna ac inferna dominio pollere : idcirco tum viventem in medium producit, tum eum qui vivis excessisset. Nec vero visi erant, sed « loquebantur excessum ¹⁹, quem completurus erat in Jerusalem ; hoc est, passionem et crucem et resurrectionem. At beati quidem discipuli velut Christo precibus vacante, paululum dormitarunt ²⁰. Provide enim implebantur humana. Exinde excitati, sic venerabilem miramque ac novam mutationem aspectant. Forte autem ratus divinus Petrus, adesse tempus regni Dei, lubens eligit moras in monte, atque ut fiant tria tabernacula ; nesciens quid diceret ²¹ : » non enim erat tempus consummationis sæculi ; ac neque præsentis temporis est, ut sancti bona eis in spe posita hactenus recipiant. Ait enim Paulus : « Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme reddat corpori suo glorioso ²². » nempe Christus. Cum ergo dispensatio hactenus inciperet, nec rebus adhuc exhibitis ad terminum deducta esset ; haud par erat ut Christus, qui ex dilectione in mundum, venisset pro ipso mori, abnueret, atque a proposito desisteret. Humanam enim naturam salvam fecit, tum pro ea patiens carne, tum per resurrectionem ex mortuis, mortem abolens. Nesciebat itaque Petrus, quid diceret. Excepta vero mirabili ac ineffabili apparitione Christi gloriæ ; aliud quoque utile, necessariumque ad fidem in ipsum firmandam, nedum discipulis, sed et nobis ipsis exhibitum est. De caelo enim ex nube demissa est vox Patris dicentis ²³ : « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui ; ipsum audite. Et dum, inquit, fieret vox, inventus est solus Jesus ²⁴. » Quid ad hæc ait Judæus duræ cervicis, refractarius ille, inobediensque, et corde inuasibili ? En præsentem Mose, præcipit Pater san-

εκάλουν αὐτῷ τὸ παρὰ δαίνεσιν τὸν νόμον, καὶ ὡς σφημον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ὡς σφετερίζεσθαι δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐτῷ, τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔλεγον· « Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ. » Καὶ πάλιν· « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ θάζομέν σε· ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἐξέπας ὢν, ποιεῖς ἑαυτὸν Θεόν. » Ἰνα δειχθῇ ὅτι ὁ σκανίας ἀμφοτέρω τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἐκατέρωθεν τῶν ἑστὶν ἀνεύθυνος· καὶ οὔτε νόμου παράβασις τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμός τῆς οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ τῆς λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ· καὶ ἐκατέρωθεν λαμβάνοντας τοῦτων εἰς μέσον ἀγειν· καὶ Μωϋσῆς τὸν νόμον ἔδωκε· καὶ ἡδύνατο λογισθῆναι οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἂν περιεῖδε τὸν πατέρα αὐτῶν· καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον ἐθεράπευσεν, καὶ Ἡλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐξέλιπε· οὐκ ἂν εἰ ἀντίθεος ἦν, καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγε τῷ Πατρὶ, μὴ ὢν ὅπερ ἔλεγε, μηδὲ προσποιούμενος τοῦτον· παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπὲρ τούτου· « Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν μετὰ τῶν νεανῶν· ποῖαν δὲ ταύτην ; ἵνα μάθωσιν ὅτι καὶ τοῦ καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν ἀνωκατω κρατεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ζῶντα καὶ τὸν νεκρὸν εἰς μέσον ἀγει. Καὶ γὰρ φανερὸν ἐστὶν ὅτι· « ἄλλ' ἐλάλουν τὴν ἐξουσίαν τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Τούτῳ τὸ πάθος, καὶ σταυρὸν, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἀλλ' οἱ μὲν μαθηταὶ βραχὺ πως ἀπονυστάζουσιν, ὡς τῇ εὐχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ τῇ οἰκονομικῇ τῇ ἀνθρώπινῃ· εἰτα διαγρηγορήσαντες θεωροὶ γίνονται τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ παρὰ μεταβολῆς. Οἰθηθεὶς δὲ ἴσως ὁ θεασπέσιος Πάτερ τάχα που καὶ ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει δόξας· « Σκηνὰς δὲ τρεῖς δεῖν γενέσθαι· φησὶν, οὐκ ὁ λέγει. » Οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συντελέσεως αἰῶνος· οὐτε μὴν τοῦ παρόντος· χρόνου, τοῦ τοῦ ἀγίου τῆς ἐπηγγελμένης αὐτοῖς· ἐλπίδος μέθεξιν. Ὁ γὰρ Παῦλος φησὶν· « Ὅς μετατίθεται τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὴν νέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ δηλονότι. Οὕτως οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐκείνῃ οἰκονομίᾳ, καὶ οὕτω πεπερασμένης, πῶς ἡ καταλήξει Χριστὸν, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγίας ἀποφοιτήσαντα, τοῦ παθεῖν ἐθέλειν ὑπὲρ ὧν ὡς ὡς ὡς γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπομένειν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν ; οὐκ ἦδε τοιγαροῦν· ὁ πρὸς ὅπερ ἔφη. Πλὴν πρὸς τῇ παραδόξῳ καὶ ἀβήτῳ θείῳ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, πέπρακται τὸ ἕτερον, χρῆσιμόν τε καὶ ἀναγκαῖον, εἰς βελτίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως· καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς μαθηταῖς· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. Ἐκ νεφέλης ἀνωθεν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κατεδόθη ὁ λέγωντος· « Οὗτος ἐστὶ ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπῶμενος ὁ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι, τὴν φωνὴν, εὐρέθη Ἰησοῦς μόνος. » Τι π. δ. ε.

¹⁶ Joan. ix, 16. ¹⁷ Joan. x, 33. ¹⁸ III Reg. xxi, 10. ¹⁹ Luc. ix, 31. ²⁰ Ibid. 32. ²¹ Ibid. ²² Phil. iii, 21. ²³ Matth. xvii, 5. ²⁴ Luc. ix, 36.

φῆσιν ὁ σκληροτράχηλος Ἰουδαῖος· ὁ δυσάγωγος, A
καὶ ἀπειθής· καὶ ἀνορθέτητον ἔχων τὴν καρδίαν·
ἰδοὺ παρόντος Μωσέως ὁ Πατήρ ἐντέλλεται τοῖς ἀγίοις
ἀποστόλοις ἀκούειν αὐτοῦ· ἀλλ' εἴπερ ἦν θελητὸν
αὐτῷ ταῖς Μωσέως ἀκολουθεῖν αὐτοὺς ἐντολαῖς, ἔφη
ἂν ὅτι πεῖθεσθε τῷ Μωσεί· τηρεῖτε τὸν νόμον. Νυνὶ
δὲ οὐδὲ τοῦτό φησι ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· ἀλλ' ἐστῶτες,
Μωσέως καὶ τοῦ προφήτου αὐτοῦ Ἠλία, αὐτοῦ μάλ-
λον αὐτοὺς ἀκούειν ἐπιτάττει· ἵνα μὴδὲ συκοφαντή-
ται παρὰ τινων ἡ ἀλήθεια· λεγόντων ὅτι Μωσέως
μᾶλλον αὐτοὺς ἀκούειν προτετάταχεν ὁ Πατήρ, καὶ
οὐ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἀναγκαίως
οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπεσημῆματο λέγων· ὅτι ἐν τῷ
γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὐρέθη Ἰησοῦς μόνος. Οὐκοῦν
ὅτε τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ὡς ἐκ
νεφελῶν ἄνωθεν ἐνετέλλετο λέγων· « Ἀκούετε αὐτοῦ, B
Μωσῆς μὲν ἀπῆν· Ἠλίας δὲ οὐ παρῆν, μόνος δὲ ἦν
ὁ Χριστός. Αὐτοῦ τοιγαροῦν ἀκούειν προσέταξε.
Καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς τέλος νόμου καὶ προφητῶν. Διὰ
τοῦτο καὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δῆμοις προσεφώνησε
λέγων· « Εἰ πιστεύετε Μωσεί, ἐπιστεύσατε ἂν καὶ
ἐμοί. Περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. » Ἐπειδὴ δὲ
καὶ τὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἀτιμάζοντες
ἐντολήν, καὶ τὸν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἀθετοῦντες
λόγον, μέχρι παντὸς μεμενῆκασιν, δικαίως ἀπηλλο-
τριώθησαν· καὶ τῶν τῆς πατρᾶσιν αὐτῶν ἐπηγγελ-
μένων ἐξεώθησαν ἀγαθῶν. « Ὑπακοὴ γὰρ ὑπὲρ
Θυσίαν ἀγαθὴ· καὶ ἡ ἐπακρόασις ὑπὲρ στέαρ ἀρνῶν, »
καθὼς γέγραπται. Καὶ τὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἐν
τούτοις· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν
αὐτοῦ, πάντα πάντως ὑπάρχει τὰ ἀγαθὰ· δι' αὐτοῦ
οὗ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δόξα καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ

ctis apostolis, ut eum audiant : ac siquidem voluis-
set, ut Mosi præcepta sequerentur, dixisset utique,
ut Mosi obtemperarent, ut servarent legem. Jam
vero haudquaquam id Deus et Pater dicit, sed astan-
tibus Mose, Eliæque ejus propheta, ut illum potius
audiant, præcipit. Ut ne autem veritas apud non-
nullos calumniam patiatur, dicantque jussisse
Patrem ut Mosen potius, non omnium nostrum
Salvatorem Christum, audirent : ideo signanter
evangelistæ dicendum fuit, dum vox fieret, inven-
tum esse Jesum solum. Cum igitur Deus et Pater,
velut ex nubibus, desuper apostolis sanctis præci-
peret, dicens : « Ipsum audite, » aberat Moses,
Elias non erat ; Jesus autem erat solus : ergo
præcepit ut ipsum audirent. Etenim ipse finis et
legis et prophetarum ²⁶. Propterea etiam populis
Judæorum locutus est, dicens : « Si crederitis
Mosi, mihi utique crederitis : de me enim ille scrip-
psit ²⁷. » Quia vero obstinate Mosi præceptum
aspernati sunt, dictumque per sanctos prophetas
sermonem nihili ac extremum usque fecerunt,
merito abdicati sunt, atque a bonis quorum patres
repromissionem acceperant, depulsi, sicut enim
scriptum est : « Obauditio super sacrificium
bonum, et obedientia super adipem agnorum ²⁸. »
Et sic quidem Judaica habent. Nobis vero, qui ejus
agnovimus apparitionem, erunt plane omnia bona :
et per ipsam Christum, et ab ipso, per quem, et
cum quo Deo Patri cum Spiritu sancto, gloria et
imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

τε καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ, καὶ μεθ'
Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Γ.

Εἰς τὴν ὑπερένδοξον μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου
καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
λόγος Β'.

Αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ φωτὸς προηγούμενος, ἀπελαύ-
νει τῶν βλεφάρων τὸν ὕπνον, καὶ τὸ περιόρθρον τῆς
ἡμέρας τὸ λυκαυγὲς ἐφελκόμενον, διαλύει τὰς τῶν
ὄνειρων σκιάς· μαρτυρεῖ δὲ τῇ τοῦ ἡοῦς παρουσίᾳ
πᾶς ὄρνις ὅστις ἐστὶν ὀδιδὸς, πρὸ τῆς πτήσεως
ἐφρίζων τοῖς πρῆμνοις. Τῇ γὰρ τῶν οἰκείων ἀνα-
κινήσει πτερῶν, συνεκτιναζόμενος τὴν σιγὴν τῇ ἀπὸ
τοῦ ὕπνου χαυνότητι, ἐν τῷ ὄρθρῳ τὴν ἀκτίνα προ-
βλέπει. Καὶ τοὺς ἔτι καθεύδοντας, διὰ τῆς οἰκείας
ἐγείρει φωνῆς. Τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ εὐαγγελικοῦ
φωτὸς τὸν τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας περιλάμ-
ψαντος οἶκον· ὑποχωρεῖτω μὲν ὥσπερ νύξ ἡ τῆς
ῥαθυμίας ἀχλύς· πᾶσα δὲ σπουδὴ μταιότητος,
καθὰ περ ὄνειρῳ παγεῖσα διαλυέσθω σκηνή· ἐκ δὲ
τῶν ὑψηλοτάτων τοῦ βήματος πρέμνων κελαδεῖτω-
σαν αἱ θεόπνευστοι τῶν διδασκάλων ὥδαί, τῇ τοῦ
ἐπουρανίου μαρτυροῦσαι παρουσίᾳ φωτὸς. Ἀλλὰ τοῖς
μὲν ὄρνισιν ἀσημος ἡ φωνή, διεγείρουσα τοὺς νο-
θροὺς πρὸς ἐγρήγορσιν· ἐν δὲ τοῖς διδασκάλοις ἐπί-
στροφος ἡ τοῦ Παύλου φωνή· « Ἡ νύξ, βῶσα, προ-
έκυψε· ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικε. » Ποῖα προέκυψε νύξ,

III.

In gloriosissimam Domini et Dei et Salvatoris no-
stri Jesu Christi transfigurationem oratio II.

Matutini luminis primus splendor somnum pal-
pebris abigit, productumque diei matutinum cre-
pusculum somniorum dissolvit umbras, auroræ vero
adventum, canora omnis avis a stipitibus ramisque
ante volatum pendula, testatum facit. Una enim
cum inducta somno mollitie, pennarum quassatione
decusso silentio, matutinum radium excipit, voce-
que obstrepente, adhuc dormientibus somnum adi-
mit. Sic plane, Ecclesiæ universalis domo, evan-
gelici luminis illustrata fulgoribus, abscedat qui-
dem ceu nox quædam, ignaviæ caligo : ac vero haud
secus ac tabernaculum fixum in somnis, inane
omne stultumque studium dispellatur ; divinitus-
que inspiratæ magistrorum cantilenæ de altissimis
resonent suggestus ramis, ac cælestis luminis te-
stentur adventum. At avibus quidem missa vox,
quanquam non distincta, pigros ad vigiliam excitat ;
in magistris autem, certa est ac distincta Pauli vox
illa clamans, « Nox præcessit ; dies autem appro-
pinquavit ²⁹. » Quæ nox illa præcessit, o tu Ecce-
siæ magister ; quæve appropinquavit dies ? Ergone

²⁶ Rom. x, 4. ²⁷ Joan. v, 46. ²⁸ 1 Reg. xv, 22.

²⁹ Rom. xiii, 12.

ὁπερικώσσης ἐκάτερον φέγγος· βούσης ἐκ τοῦ νέ-
φους τῆς πατρικῆς φωτῆς, καὶ τῷ Μονογενεὶ τὴν
εὐδοκιμηθεῖσαν μαρτυροῦσης υἱότητα. Ὅπως οὖν μὴ
τῇ παραχῇ τῶν πολλῶν ἐκπτυστον πρὸ καιροῦ τὸ
μυστήριον γένηται, τούτους μόνους παραλαμβάνει·
οὓς καὶ θερμότερους ἐραστάς ἔχειν ἠπίστατο· οἷς καὶ
τὸ ἐχεμυθῆσαι παρήνεσε, καὶ μέχρι τῆς ἐκ νεκρῶν
ἀναστάσεως μηδενὶ τὴν φοδερὰν ἐκείνην ὕρασιν ἐξ-
αγορεύσαι· οὓς καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐσομένην
ὄψιν παρῆλθεν, ἐπειδὴ σφόδρα τῷ πρὸς αὐτὸν
διακεχυμένοι πόθῳ, δεινῶς ἡθύνοντο, διαλεγόμενου
καὶ προλέγοντος τὰ περὶ τοῦ πάθους ἀκούοντες.

Πρόσεχε οὖν πῶς δυσφορεῖ πρὸς τὴν τούτων ἐξ-
ήγησιν ὁ Πέτρος. Ὡς γὰρ ἤκουσεν ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς
Ἱεροσόλυμα ἀνελθεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν
ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ Γραμματέων τοῦ
λαοῦ, καὶ ἀποκτανθῆναι, εὐθὺς κεντᾶται τὸν λογι-
σμόν· καὶ ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως ἐπιπηδᾷ τοῖς
λεγεῖσιν, καὶ τολμηρότερον τοῦ διδασκάλου καθ-
άπτειται. « Προσλαβόμενος γὰρ αὐτόν, φησὶν, ἤρξατο
ἐπιτιμᾶν αὐτῷ· Ἰλεῷ· σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι
τοῦτο. » Εἶδες μαθητοῦ τὴν περὶ τὸν διδάσκαλον
διάπυρον ἀγάπην; εἶδες διὰ θεοῦ πρὸς τὰ τοῦ ἀγα-
πωμένου λυπηρά; τὰ τῆς παρρησίας ὑπὲρ τούτου
μόνου μὴ φυλάξαντα μέτρα. « Ἦρξατο ἐπιτιμᾶν
αὐτῷ, καὶ λέγειν· Ἰλεῷ σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται
σοι τοῦτο. » Τί οὖν ὁ Δεσπότης; Ὡς ἐπιβλαβεὺς ἐκείνης
καθάπτειται τῆς φειδοῦς. Οὐ γὰρ βούλομαι φιλεῖσθαι,
φησὶν, ἐπὶ τῶν ἀγαπώντων με βλάβῃ. Τὸ ἐμὸν πά-
θος, οἰκουμηνικοῦ πάθους ἰασις γίνεται. Τί παρεν-
οχλεῖς φυτευομένῳ σταυρῷ, τὸν ἐσόμενον ἐξ αὐτοῦ
καρπὸν ἀγνοῶν; Τί κωλύεις σφαγὴν ἐκνευρίζουσαν
θάνατον, τὴν περὶ τὸν κόσμον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ
ἀγνοῶν; ἀγαπᾷς ὡς ἄνθρωπος, Πέτρε. Ἐὰ σκαρῆναι
τὸν κόσμον, καὶ πρὸς τὸν θρισμὸν εὐτρεπίζου.
Ταῦτα λέγων ἐπεισε μὲν τὸν μαθητὴν μὴ τοιαύτας
αἰτήσεις τῷ διδασκάλῳ προσφέρειν· οὐ μὴν καὶ τὴν
τοῦ θανάτου λύπην, διὰ τὸ σφοδρὸν τῆς περὶ αὐτὸν
ἀγάπης, τῆς ἐκείνου διανοίας ἐξέβαλεν. Ὅπως οὖν
διὰ τῆς οὐκ εἰς μακρὰν ἀναστάσεως τὴν περὶ τοῦ
πάθους λάβῃ παρακλήσιν, αὐτόν τε καὶ τοὺς παρα-
πλησίως ἀγαπώντας παραλαβὼν, διὰ τῆς φοδερᾶς
ἐκείνης ὀπτασίας τὸ δυνατόν τῆς ἐν αὐτῷ πιστοῦται
θεότητος. « Μετεμορφώθη γὰρ, φησὶν, ἐμπροσθεν
αὐτῶν· καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος·
τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. »

« Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας
μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες. » Ἐχαλίνωσεν ὁ τῆς δι-
καιουσύνης ἥλιος τὴν νεφέλην τοῦ σώματος, καὶ ἐ-
κάλυψε τῆς θεότητος τοὺς θεατὰς περιήστραψε. Νε-
φέλη γὰρ τοῦ ἀοράτου τὸ ὁρώμενον ἔνδυμα. Οἶδεν
Ἡσαίας τοῦτο σαφῶς· τὴν γὰρ ἐπ' Αἴγυπτον τοῦ
Σωτήριος θεωρῶν ἐνδημίαν ποτὶ· « Ἰδοὺ, φησὶ, Κύ-
ριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης, καὶ ἔξει εἰς Αἴ-
γυπτον. Καὶ ἰδοὺ ὤφθη αὐτοῖς Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας
μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες. » Τῆς γὰρ θεότητος αὐτοῦ
ἦσαν ἀχώριστοι πάντοτε. Διὰ τὴν δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα

A voce paterna, Unigenitumque, contestante Filium,
in quo complaceret. Ne ergo plurium turbatione sa-
cramentum, ante tempus inconsultius promeretur,
hos tantum assumit, quos etiam ferventiores no-
verat habere amatores: quibus quoque silentium
indixit, ac ne cuiquam terribilem illam visionem
publicarent, ante ipsius resurrectionem ex mortuis,
injunxit. Sed et ideo futuræ visionis spectatores
adhibuit, quod vehementi in eum effusi desiderio,
tristi admodum mœstoque animo, disserentem de
sua passione, eamque prædicentem, audirent.

Perspice igitur quam Petrus-hujusmodi narra-
tionem moleste ferret. Ut enim audivit ascensu-
rum Jerosolymam, multaque a principibus sacer-
B dotum, et senioribus, et Scribis populi passurum,
atque occidendum, statim animo pungitur, exque
multa affectione dictis insilit, ac liberius Magi-
strum carpit. « Assumens enim eum, inquit, cœpit
increpare illum, dicens: Absit a te, Domine, non
erit tibi hoc ²¹. » Vidistin' accensam discipuli in
Magistrum dilectionem? Vidistin' ut dilecti tristi-
bus afficeretur? ut in hoc tantum justos excederet
libertatis modus. « Cœpit increpare illum, et di-
cere: Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. » Quid
ergo Dominus? Velut perniciosam impensio-
ejusmodi euram perstringit. Non enim, inquit,
volo amari, cum damno diligentium. Mea mors
orbis totius medetur morti. Quid molestus es plan-
tandæ cruci, qui futurum ex ipsa fructum ignoras?
C Quid Dei erga mundum dilectionem nesciens, nec-
em prohibes, qua mors enervabitur? Diligis,
Petre, sicut homo. Sine spargi granum, teque ad
messem compara. His quidem suasit discipulo, ut
ne Magistro hujusmodi preces porrigeret; haud
tamen mortis tristitiam ob impensio-rem in ipsum
dilectionem, animo depulit. Ut igitur ex resurre-
ctione, quæ non admodum differenda esset, sola-
men aliquod pro passione perciperet, assumpto
illo, ac iis qui proximi dilectione essent, terribili
illa visione ejus, quæ erat in ipso, divinitatis, po-
tentiam astruit. « Transfiguratus enim, inquit, est
ante eos: et splenduit facies ejus sicut sol, vesti-
menta autem ejus facta sunt alba sicut nix ²². »

D « Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias, cum
eo loquentes ²³. » Sol justitiæ corporis compressit
nubem, radiusque divinitatis spectatores circum-
fulsit. Nubes enim, ejus quod non subest oculis,
subjectum oculis indumentum erat. Novit hoc per-
spicue Isaias; futurum enim quandoque in Ægy-
ptum contuens Salvatoris adventum: « Ecce Domi-
nus, inquit, sedet super nubem levem, et venit
in Ægyptum ²⁴. » — « Et ecce apparuerunt illis Moyses
et Elias, cum eo loquentes. » Nusquam enim ab
ejus divinitate sejuncti erant. Quorsum vero Moyses

²¹ Matth. xvi, 23. ²² Matth. xvii, 2. ²³ ibid. 5. ²⁴ Isa. xix, 1.

et Elias, præ universo prophetarum choro? Nimirum, quod Elias vivis accenseretur; Moyses autem esset mortuus. Idcirco, ambobus representatis, vivorum se et mortuorum Dominum discipulis ostendit: eo perspicue argumento astantes docens, habere se potestatem vitæ et mortis. At neque ita sedatus est Petri timor: necdum enim divini Spiritus operatione adamantinum robur acceperat. Adhuc vincebat imbecillis natura, cum divini Spiritus virtutem, palam sequens declaravit fiducia, quemadmodum ait beatus Paulus: « Ut eminentia sit virtutis Dei, et non ex nobis ²⁶. » Quid ergo Petrus adhuc pavens? « Domine, bonum est nos hic esse, si vis: faciamus tria tabernacula, tibium, Moysi unum, et Eliæ unum. » Ubi mortis consilium revocare nequisset, molitur vel iter in Jerusalem retardare: non clare dicens quod animo constitutum esset, sed qua moras in monte suadet, id agitans, ut ne inde discederet: ac non dicens quidem apertius quod capiebat, agens tamen iis verbis quod studio quodabat. « Domine, bonum est nos hic esse, » quam Jerosolymis. « Si vis, faciamus hic tria tabernacula ²⁷. » Veritus secundam increpationem, illud speciose sermoni interposuit: « Si vis, faciamus hic tria tabernacula. » Melius est ut hic faciamus tria tabernacula; non ut Jerosolymam abiens, unum illic facias, quod te manet sepulcrum. Plane exsuperantem apostoli timiditatem! Ita habeat. Hortaris Dominum, beate Petre, ut illic maneat? Quid etiam Eliam ac Moysen pariter tabernacula figere rogas? Etiam, inquit. Si nobis hic manentibus multitudo Judæorum irruerit, novit Eliæ lingua ignem de cælo deducere; scit virga Moysi flammam grandini contubernalem ex aere trahere. Hæc Petro cogitante, adest divinitus, quo ea castigetur cogitatio. « Hic est, inquit, Filius meus dilectus ²⁸. » Quid, Petre, trepidas? Quid vero etiam belli socios adversus Judæos provocas? « Hic est Filius meus dilectus. » Habent universi prophete per Unigeniti virtutem, ut possint, si quid potuerunt habere. « Ipsum audite, » nihil curiosius ex propria mente exquirentes. « In ipso enim bene complacui: » novitque meam ipso perspicue voluntatem. Ipsi gloria una, cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen (1).

Α τῶν προφητῶν τὸν χορὸν Μωϋσῆς καὶ Ἐλίας; ἐκπλήξῃ ὁ μὲν Ἑλλας συνηριθμητο τοῖς ζῶσιν· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἐτεθνήκει· τοῦτου χάριν διὰ τῆς ἐκατέρωθεν παραστάσεως, τῶν ζώντων καὶ νεκρῶν ἐνεφάνισεν αὐτῷ Κύριον· σαφῶς διὰ τούτων τοὺς παρόντας διδάσκων, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν ἔχων· Ἄλλ' οὐδ' οὕτως ἐπαύετο τῆς δειλίας ὁ Πέτρος· οὕτω γὰρ ἦν τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἀδαμανταδὲς ἐνεργείᾳ· ὅπ' ἀσθενοῦς τέως ἐνίκητο τῆς φύσεως, τῇ μετὰ ταῦτα πεποιθήσει δεικνύς τὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δύναμιν, καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος γέγραπεν· « ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μὴ ἐξ ἡμῶν. » Τί οὖν ἐστὶ δειλιῶν ὁ Πέτρος γράγει· « Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς· σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῇ μίαν, καὶ Ἑλῆμ μίαν. » Ἐκπλήξῃ τὸ πάθος ἀπερρίπτειν οὐκ ἴσχυσε, τὴν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁδὸν ἐπιθέσθαι τεχνάζεται· οὐ λέγων προφανῶς ὑπερβλέπειν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὥδε εἶναι, τὸ ἐκεῖ μὴ ἀπείχεσθαι μνηστευόμενος· καὶ μὴ λέγων μὲν σαφῶς ἡ ἡθεύειν πραγματευόμενος δὲ δι' ὧν ἔλεγον, ἡ ἐποιοῦναι· « Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι, » ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα. « Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς· φοβηθεὶς μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ, παρενέβαλε πειθεῖς τῷ λόγῳ τὸ· « Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς. » Βέλτιον ὥδε ποιῆσαι τρεῖς σκηνάς, ἢ μὴ ἀπαιθόνητα ἐκεῖ, τὸν ἵνα τὸν προσδοκώμενον τὸ φῶς. Ἀληθῶς ὑπερβολὴ τῆς τοῦ Ἀποστόλου δειλίας! Ἔστω· τῷ Δεσπότῃ ἐκεῖ παραινέεις μένειν, ὡ μακάριε Πέτρε· τί καὶ τὸν Ἑλλαν καὶ Μωϋσῆα παρακαλεῖς συσκηνοῦσθαι; Ναί, φησὶν· ἵαν ἐνταῦθα μένεται ἡμῶν τὸ Ἰουδαϊκὸν πλῆθος ἐπὶ λθοῖ, ἡ Ἑλλὰς γὰρ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καταφέρειν ἐπίσταται· ἡ Μωϋσῆς ῥάβδος ἐξ ἁέρος ἔλκειν δεδιδασκαίη χαλάζης ὁμοεικτον φλόγα. Ταῦτα ἐνθυμουμένου Πέτρου, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ τῆς ἐνθυμήσεως ἐλεῖχος· « Οὗτος γὰρ ἐστίν, ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· » τί δειλιᾷς. Ὁ Πέτρος· τί δὲ καὶ προσερεθίσῃ κατὰ Ἰουδαίων συμμάχους· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. » Πᾶς τὸ φῆταις διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δυνάμεως τὸ δύνασθαι ἔχει ὅπερ ἔχειν δεδύνηται· « Αὐτοῦ ἀκούετε· » ὁ μὲν ἐξ οικείας περιεργαζόμενος γνώμης· « Ἐν αὐτῷ γὰρ εὐδόκησα, » καὶ αὐτὸς σαφῶς τὸ ἐμὲν ἐπιστάται θέλημα. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IV.

Pantaleonis Diaconi et Cartophylacis magnæ Ecclesiæ, Encomium in maximum et gloriosissimum Michaelē celestis militiæ principem.

(Comberis. Biblioth. Concionat., t. VI, p. 229.)

αἰτερίας expertium spirituum Dominus, et qui in eam carnem obtinet potestatem et administrat; qui etiam nostram formavit essentiam: in etiam universum mundum qui cadit sub aspe-

ctum constituit, eumque continet et conservat propter hominem, ex iis quæ non sunt, ad hoc ut essent produxit universa; is est solus qui natura et proprie, et primo dux est omnium, eorumque ca-

²⁶ II Cor. iv, 7. ²⁷ Matth. xvii, 4. ²⁸ ibid. 5.

(1) Sint forte duæ hæc orationes duorum auctorum: ac secunda, priori videatur elegantior. Pantaleon primæ auctor vixit diu post Theodoræ igni-

NOTÆ.

perium, ut colligitur ex iis, quæ ipse habet de miraculis sancti Michaelis apud Surium.

ram gerit, et eis providet; et qui cujuslibet quod A
dicitur et intelligitur bonum, est efficiens, imper-
tens, suppetitans et prima causa. Secundo autem
nobis constituit divinos angelos et archangelos, qui
curam gererent et præessent generi hominum pro-
pter bonitatem naturalem: ut suppetitarent homi-
nibus divinos nuntios et dona, et componerent et
dirigerent eorum vitam ad ea quæ sunt meliora. Et
ex divinis quidem et infinitis angelis, alios quidem
unumquemque unicuique præesse fidelium, et eum
regere jussit Dominus, ut dicit in divinis Evange-
liis: « Videte ne despiciatis unum ex his parvis,
quoniam angeli eorum perpetuo aspiciunt faciem
Patris mei qui est in cælis »¹³. Similiter autem
hanc quoque confirmat sententiam divinus pro-
pheta David, dicens: « Ne des in commotionem
pedem tuum, et non dormitabit qui te custodit »¹⁴,
angelus.

Alios autem, ut alienas et ignotas gentes regè-
rent, ut qui omnia administret, constituit pro nu-
mero gentium, ut unus angelus totam gentem gu-
bernet: quomodo etiam scriptum est in cantico
Mosaico: « Quando dividebat Altissimus gentes, ut
dispersit filios Adami: statuit terminos gentium
secundum numerum angelorum Dei »¹⁵. Summe
autem benedictum, et undique exaudiendum, omni-
que ex parte venerandum militiæ principem Mi-
chaelem, meliorum et divinitus inspiratorum et fi-
delissimorum hominum esse præsidem, et eorum
salutis curam gerere voluit: quomodo ipse univer-
sorū Deus dixit Mosi sacrorum Interpreti: « Vade
ad Pharaonem regem Ægypti, et educes populum
meum filios Israel ex Ægypto: et mittam angelum
meum ante faciem tuam, ut deducat populum in
terram tibi promissam, quam juravi patribus ve-
stris »¹⁶. Quin etiam propheta Daniel in visione
angeli, audivit eum dicentem: « Princeps sen præ-
ses angelis regni Persarum restitit mihi ne revo-
cetur populus Israel ex captivitate Babylonis:
nec est ullus qui eos mecum tueatur, nisi Michael
princeps vester »¹⁷. Hoc autem ipsum sic quoque
David aperte significat: « Castrametabitur angelus
Domini in circuitu timentium eum, et liberabit
eos »¹⁸. Quis enim tam strenuus fidelium pro-
pugnator insigniter apparuit, Veteris et Novi Testa-
menti intercessor illuminationum; semper castra
locans in circuitu fidelium, et nos redimens a telis
Belial, et omnium inimicorum nostrorum qui sub
aspectu cadunt et non cadunt, ut Michael, dulcis
revera res et nomen?

Michael, qui plane est plenus pietate archange-
lica; qui propter eam quæ convenit in Dominum
reverentiam, pietatem et grati animi virtutem inef-
fabilem, et quæ mutari non potest stabilitatem
prope thronum assistit Dominicum horrendum et
terribilem, cum Cherubin qui multos habent ocu-

los¹⁹, et cum Seraphin qui habent sex alas²⁰, et
primum locum obtinent inter mille millia, et de-
cies mille myriades angelicorum ordinum: et
proxime, et citra ullum stuporem canit ter sanctum
et admirabilem hymnum, invehens in rebellem et
sceleratissimum Satanam²¹, qui tanquam fulgur e
cælo in terram fuit dejectus cum immundis et malis
ejus spiritibus. Michael, qui est maxima et claris-
sima stella angelici decoris et pulchritudinis, et
qui claras reddit ac manifestas omnes diaboli in-
sidias, qui Adam e paradiso ejectum fraude dæmo-
nis inimici bonorum, texit, traduxit, et direxit, et
eum terram ligone docuit fodere, seminareque et
metere, et ad reliqua, quæ utilitatem afferebant,
instituit: et ut cum benedictione et convenienti
gratiarum actione, cum sudore pane vesceretur ef-
fecit; ut qui ex injuria ei contigerat lapsus, per la-
boriosam et Deo gratam vivendi rationem rursus
corrigeretur. Michael, qui est verus et sincerus Dei
assessor, et ducit ordines virtutum cælestium; et
est sapiens gubernator eorum, qui in Deum credi-
derunt. Qui pii patriarchæ Abraham, etsi non videret-
ur, prohibuit gladium²², ne tangeret Deo gratum
ejus filium Isaac, postquam 230 apparuisset omni
ex parte absolutum et Deo gratum patriarchæ pro-
positum: et in eo benedixit omnes gentes, utpote
ex quo secundum carnem esset germinaturus
Christus verus Deus et Servator noster. Michael, fax
clarissima immaterialis et inaccessæ lucis, et di-
vinus ductor angelicorum ordinum. Qui legislatori
Mosi oves pascenti in monte Chorin apparens totus
in medio rubi²³, eum urebat sine ulla læsione, et
non comburebat omnino, signa sanctissimæ Do-
minæ nostræ Dei parentis significans. Michael, qui
divino nutu primas partes obtinet inter ignis mi-
nistros: et terram obit, impleus voluntatem Dei
omnipotentem; qui a ratione alienum vatis Balaam
prohibuit impetum terribili suo adventu²⁴: quem
etiam cum vidisset asina et timuisset, rationis par-
ticipi voce senem amentem correxerat. Michael, ange-
lorum ductor longe maximus et excellentissimus
minister divinæ legis quæ data fuit in monte Sina;
qui cum famuli Dei Mosis animam accepisset, ob-
scure et exitiosum diabolus de ejus corpore cum
ipso ausum verba conferre, cessare fecit et cito
evanescere²⁵.

Michael, qui si id interpreteris, dicitur Dei dux
et exercitus, et fortissimus pugnator et propugna-
tor eorum qui spem collocant in Domino: et flam-
mea romphæa quæ scindit machinationes adversa-
riorum, tam eorum qui sub intelligentiam, quam
eorum qui cadunt sub sensum; qui Jesu Nave arcem
dirigenti contra adversarios visus est astricto gladio,
et eum terruit hoc alieno et terribili spectaculo, et
hortatus est ut manum consereret, et concideret
inimicos Dei hostes²⁶. Michael, omnium suprema

¹³ Matth. xviii, 10. ¹⁴ Psal. cxx, 4. ¹⁵ Dent. xxxii, 8. ¹⁶ Exod. iii, 10; xxiii, 20. ¹⁷ Dan. x,
13. ¹⁸ Psal. xxxiii, 8. ¹⁹ Ezech. i, 18. ²⁰ Isa. vi, 3. ²¹ Luc. x, 18. ²² Gen. xxi, 12. ²³ Exod.
xii, 2. ²⁴ Num. xxi, 23. ²⁵ Judæ 9. ²⁶ Josue v, 13.

ignemque ferens lampas divinitatis, quæ est principium lucis, unicaque et trina et subtilis naturæ constitutio : qui terræ fines obit celeriter, et pie iis quibus vult Deus muta figura apparet. Qui ad Gedeonem solaris instar radii venit, et ab ipso tanquam divinus et cœlestis angelus fuit adoratus : et ignea virga tanquam holocaustum consumpsit cibum quem obtulerat; et eum cum trecentis solum impotentibus corroboravit adversus maxime impiam et infinitam Madianitarum multitudinem ²². Michael, maxime perspicuum purissimumque, et ab omni macula alienum speculum ineffabilis et immensæ pulchritudinis divini et fontani radii et splendoris; et acutum telum potentis, et magni regis Dei. Qui prophetæ Nathan apparuit resplendentem tenens lanceam, et ei animum addidit ad arguendum Dei parentem David, propter lapsum qui acciderat : et cito ut bonorum amicus recessit, quando, « Peccavi Domino ²³, » ex profundo cordis a David rege audiit.

Michael purum et capax receptaculum beatissimæ lucis effusionis, et divinæ illuminationis, et acutissimus et perniciosissimus gladius in eos qui blasphemant Dominum. Qui centum et quinquaginta quinque millia exsecrandi et impii Sennacherib regis Assyriorum in uno momento noctu morte affecit : et ab ejus tyrannide liberavit pium regem Ezechiam cum civitate Jerusalem ²⁴. Michael, qui est lucidus et candens Spiritus, multosque habens oculos et potentissimus, et ab omni materiali apparitione remotus, et nullam omnino admittens corruptionem; qui una cum Azaria et reliquis symbolice ascendit in fornacem : et tres maxime pios pueros illæsos conservavit : et divina specie conspectus a rege Nabuchodonosor, eum magna affectu admiratione ²⁵. Michael, quiversatur in cœlis, et ætherem ambit tanquam pernix fulgur; et universam quæ est sub cœlo terram uno momento pervadit, piosque qui affliguntur addit, recreat et consolatur; qui prophetam Danielem in lacum per injuriam conjectum celerime conservavit, et sævorum leonum ora refrenavit; et Habacum rapuit, et ad eum cum cibo parato a Palæstina adduxit Babylonem et eum rursus repente in suum locum restituit ²⁶. Michael qui est magnus princeps angelicorum exercituum et ordinum archangelicorum, beatissimæque et immensæ legionis inceptorum; et qui fuit veteris Israel rector illo tempore, recens autem electi a Christo cognominati Israelis dux validissimus, et custos tutissimus, et doctor Dei præceptorum. Qui Persarum præsidem angelum resistentem, ne a Babylone liberarentur captivi Israelitæ, repulit tanquam adversarium : et captivos qui septuaginta annos mi-

sere habiti fuerant, in regionem patriam restituit, propter assiduum cum vehementi jejunio et multis lacrymis divini Danielis prophetæ pro eis ad Deum precationem ²⁷. Michael, qui est a Deo constitutus assessor mysticæ Trinitatis, mystique illuminator et initiator supernæ hierarchiæ, et Veteris quod præterit Testamenti, et Novæ nostræ electæ Christi hæreditatis. Qui probaticæ piscine quot annis aquas sanctificabat in figuram divini baptismatis : et ei qui primus in eam descendebat, statim præbebat curationem, quocunque morbo teneretur ²⁸. Michael qui est speciosus et maxime decorus, et quod non occidit luminare totius orbis terræ qui est sub cœlo. Ignea et manu non constructa columna sanctæ et apostolicæ Ecclesiæ : auri speciem præferentes et ad cœlum usque magnitudine pergentes scalæ, per quas descendit omnis datio bonæ, et omne donum perfectum ²⁹, quid mittitur a bono et bonorum largitrice natura, ad viros bonos : honesti amatores in terra, qui in columna ignis paruit sanctissimo archippo, et fidelissimo viro hujus archangelicæ et venerandæ domus quando acceleratus populus conabatur ipsum sacrum cum templo obruere aquis fluviatilibus, et divina et archangelica virtute, aquas quæ insuper movebantur, per virgam cito in petra effudit et transmisit (2).

Michael, qui perpetuo aspici faciem Patris novæ qui est in cœlis, et lætatur, imo vero collaturus est Domino universorum propter inventionem eorum qui perierant : et propter unum peccatorem adducitur pœnitentia, diem festum agit cum omnibus cœlestibus potestatibus ³⁰. Qui tuba illa terribili ingenti voce canenti est caniturus : et fundamen- terræ, et quæ sunt sub terra, est moturus, quando veniet finis consummationis; et surgere facit congregabit mortuos omnes qui sunt a sæculo, ictu oculi, ad judicium generale, et ad accipiendam remunerationem ³¹, ut ferat **231** unamquodque ea quæ fecit per corpus, sive bonum, sive malum.

Cum hunc ergo suscipiendum et maximum tronum potentemque defensorem, libere et reverenter loquentem intercessorem apud omnium regem Deum, divinum militiæ principem habeamus Michaellem, o chari Patres, fratres, et a Deo dilecte cœtus, pie ipsum semper omnes ut reverentissimum, in mundis cordibus semper magnè extollamus, verbis quæ lætitiæ et spiritualis elevationis, ut decet archangelum, honorificis veteris laudibus hodie prosequamur : amorisque et devotio ei offeramus, et veneremur, qui ardentius currimus ad sacrum ejus festum in venerabili ejus templum, quod est pii nominis, ut affluamus ligamus perennes ejus et salutare gratias et

²² Judic. vi, 12, 21.

²³ II Reg. xii, 13.

²⁴ IV Reg. xix, 35.

²⁵ Dan. iii, 49.

²⁶ Dan. i, 17.

²⁷ Dan. x, 13 seqq.

²⁸ Joan. v, 4.

²⁹ Jac. i, 17.

³⁰ Matth. xviii, 40: Luc. ix, 40.

³¹ Matth. xxiv, 3 seqq.; I Cor. xv, 51.

³² I Cor. v, 10.

(2) Miracula in archippo templi Cerifero facta, et reliquis hic insinuatia, seu quæ angelo tribuuntur in Scriptura, pluribus idem Pantaleon, et Iphrasates de miraculis in regione Chonensi a

Michaelis factis, quæ sunt pervia apud Lipomani ut et Græca in libris manu exaratis, ex quibus Latina lucem acceperunt, notator mirabilis et tempus imperium Michaelis et Theodoræ.

fensiones intercessionis. Est enim liberalis et munificus Dei magnus ille dux exercitus, cum divinisimo et coarchangelo suo Gabriele, benedicens, corroborans, gratia implens, lætificans et ornans, ac decorans corda fidelium, ut qui sit sanctis omnibus potentior. Universam enim quæ est sub sole creatam naturam ad lucem deducit. Omnes autem ejus laudatores eximie a variis eripit necessitatibus, et eos qui in omni loco pie eum invocaverunt, a periculis tam quæ videntur, quam quæ cadunt sub intelligentia, liberat. Fidelium et Orthodoxorum populorum Ecclesias liberat. Romanorum custodit rempublicam Christi amantem. Imperatorem armat adversus Barbaros, Christianos reddit victores, hostes inimicos persequitur, ab hominum calumniis servos suos conservat; ab eorum qui persequuntur molestiis pios liberat; ab ingentibus

A maris fluctibus eos qui ipsum invocant, eripit; fertilitates fructuum terræ suppeditat: eos, qui in tenebris versantur, ducit: eos defendit quibus sit injuria: consolatur eos qui sunt pusillanimes, ægrotos visitat, fidejubeat pro peccatoribus, dæmonum impetus propulsat, vitiorum flammam restinguit, ad sanctitatem nos præstandam inducit: et omnes qui sanctum et venerandum ejus festum fide et desiderio alacriter celebrant, ex omni difficultate et noxio occurso liberat, et dat salutarem gratiam princeps Dei militiæ: ad petitionem semper utilem deducit, et ad viam pœnitentiæ, et eis peccatorum procurat remissionem, et in justorum stationem connumerat in regno colorum; gratia Dei clementissimi: Cui gloria et potentia cum Patre omnipotente, et sanctissimo et bono ac vivifico Spiritu; nunc et semper, et in sæcula sæculorum (3) Amen.

E.

Πανταλέοντος προσευτέρου μονῆς τῶν Βυζαντιῶν εἰς τὴν ὑψώσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

Πάλιν ὑψοῦται σταυρὸς, πάλιν ἡ κτίσις ἀγάλλεται. Πάλιν ὑψοῦται σταυρὸς, πάλιν ἐορτάζει τὰ ἔθνη. Μᾶλλον δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀγάγωμεν. Πάλιν ὑψοῦται σταυρὸς, πάλιν ἡ κτίσις ἀνακαινίζεται. Πάλιν ὑψοῦται σταυρὸς, πάλιν ὁ Ἀδάμ ἀναπλάττεται. Πάλιν ὑψοῦται σταυρὸς, πάλιν ἐκ πλευρᾶς ἡ μήτηρ τῶν ζώντων παραγίνεται, βοηθὸς ὄντως, οὐκ ἐπίβουλος γενομένη κατὰ τὸ πρότερον, ἀντὶ ξύλου τῆς γνώσεως τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἀποτρυνώσα, ἀντὶ τῆς παρακοῆς, ὅπακοὴν ἐκτελοῦσα, ἀντὶ τῆς κατάρτας, τὴν εὐλογίαν ἀντιλαμβάνουσα. Ἀντὶ τοῦ, « Ἐν λύπαις τέθειται, » τὴν ἐν χαρᾷ πολυτεχνίαν κομίζομένη. Ἀντὶ τῆς φθορᾶς τὴν ἀφθαρσίαν νοσφίζομένη. Ἀλλὰ τίς αὕτη τῶν ζώντων ἡ μήτηρ; καὶ τίς τὸ ξύλον καρπεύεται τῆς ζωῆς ἄλλη^d ἢ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ τὸ ξύλον ὁ σταυρὸς τοῦ Θεοῦ^e τοῦ καλοῦ τῆς Ἐκκλησίας νυμφίου; Τοῦτο νῦν ὑψοῦται, καὶ διὰ βόλος καθαιρεῖται, τοῦτο νῦν ἀναδείκνυται καὶ παραδειγματίζεται τῆς κακίας ὁ ἀρχὼν καὶ στυγεύμενος^f δαίμονες, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας φυγαδεύονται σίφη, καὶ σκυλεύεται ἄνατος, καὶ δημεύεται ὁ ἥδης, καὶ τῆς ἀμαρτίας ὁ σύμ-

^a Gen. iii, 16.

V.

Oratio Pantaleonis presbyteri monasterii (4) Byzantinorum in Exaltationem venerandæ et vivificæ crucis (5).

Rursus exaltatur crux, rursus creatura exsultat. Rursus exaltatur crux, rursus festum diem agunt gentes. Quin sermone ab initio repetito dicamus. Rursus exaltatur crux, rursus creatura renovatur, rursus Adamus refingitur. Rursus exaltatur crux, rursus ex latere mater viventium adest, auxiliatrix vere, non insidiatrix, ut prius, loco ligni scientiæ lignum vitæ decerpens, loco inobedientiæ obedientiam præstans, loco maledictionis benedictionem percipiens; loco ejus, « In dolore paries^a, » multitudinem sobolis cum gaudio reportans; loco corruptionis immortalitatem referens. Sed quæ hæc mater viventium? Et quænam alia fructum de liguo vitæ capit, quam Dei Ecclesia, quod lignum crux Dei est, eximii Ecclesiæ sponsi. Hoc nunc exaltatur, et diabolus evertitur. Hoc nunc demonstratur, et traducitur improbitatis princeps, et publice notantur et infamantur dæmones, et spirituales scelerum turmæ fugantur, spoliatur mors, publicatur infernus, suaviorque peccati non amplius suggestionibus incitat matrem omnium, sed superpectus serpit, observans quidem calcaneum; sed

VARIE LECTIONES.

^a Πάλιν — ἀνακαμ. C. V. om. ^b τὴν εὐλογίαν desunt in C. V. ^c ἀντὶ νοσφίζομένη desunt in C. V. ^d C. V. καὶ τί τὸ ξύλον, ὃ καρπεύεται. ^e τοῦ Θεοῦ C. V. om. ^f C. V. στυγεύονται, corrigat Brunellus. πτοοῦνται.

NOTÆ.

(3) In codice Græco 308 apud Nanios asservato leguntur alterius in Michaelē archangelum Pantaleonis sermonis titulus et initium: Τίτ. Πανταλέοντος διακόνου καὶ χαριστοφύλακος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας διήγησις θαυμάτων τοῦ παμμεγίστου ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. Inc.: Μεγάλοι αἱ πολλαὶ καὶ πικίλαι τῆς ἀσωμάτου καὶ μεγαλοπρεποῦς ἀρχαγγελικῆς σου ἀρετῆς καὶ ἀξίας ἔννοια καὶ ὁραταὶ καὶ χαρίτες, παναοίδιμη Μιχαήλ ἀρχιστράτηγ· καὶ τλατεια καὶ τῷ ὄντι μετέωρος· καὶ πολυειδὴς τῆς πνευματοῦς ἀβλύου σου μορφῆς καὶ ζωῆς ἡ καταστάσις. [Cod. Nan. pag. 521.]

(4) Μονῆς, verti Monasterii Byzantinorum Pre-

sbyteri. Nam μονή Græcis est monasterium. Male ergo Calvinianus interpres et Scholiastes apud Cuiropalatam perpetuo vertit: σεβασμίαν μονήν, venerandam Ædem, cum vertendum sit venerandum, vel venerabile monasterium; græcum ignotius reddendo per clarius, ut non semel fecit interpres Zouaræ; nam Græci vocant monasteria μονάς, quasi dicas, mansiones.

(5) Habui duo Pantaleonis exemplaria; alterum a Margunio, alterum postea ex Bibliotheca Vaticana nactus sum, quod a Marguniano in nonnullis discrepat.

καρπολογήσωμεν τὸ ξύλον τὸ ἐκ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ἐκ πλευρᾶς ἡ ὑδάτων ἐστὼς, ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἢ ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Ὁ σταυρὸς γὰρ ὁ ἐνδρὸν ἐστὶν ἀθανασίας, φυτόν ἀφθαρσίας, ῥίζα δικαιοσύνης, σωφροσύνης βλάστημα, καρπὸν ἀνθοῦ σταυρὸς, ἀνδρείας ὄπλον, ἐγκρατείας στήριγμα, θεμέλιος πίστεως, εὐσεβείας ὑποδόθρα, θεογνωσίας φωτισμὸς, καὶ πολὺ πρότερον ἀνατροπὴ κατάρας, ἀποφάσεως λύσις, ἐξορίας ἀνάκλησις, αἰχμαλώτων λύτρωσις, πλανωμένων ἐπιστροφή, πιπτόντων ἀνάστασις, σωζομένων δύναμις, προκοπὴ δικαίων, παρρησία ὁσίων, προφητῶν ἀγαλλίαμα, κήρυγμα καὶ τρόπαιον ἀποστόλων· σταυρὸς, βραβεῖον εἰρήνης οὐρανοῦ καὶ γῆς, μᾶλλον δὲ οὐρανῶν καὶ ἐπιγῶν ὁμόνοια, κτίσεως ἁγίασμός, ἑορταζόντων πανηγυρίς, ἀβραάων υιοθεσίας, βασιλείας οὐρανῶν κληρονομία, καὶ τὸ δὴ θεϊότερον, ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς περὶ ἡμῶν σύμβολον μέγιστον, ἐνδειξίς τε τῆς τοῦ Υἱοῦ μέχρι θανάτου θειωτέρας ὑπακοῆς καὶ σοφίας τοῦ Πνεύματος. Ὡς γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, φησὶν, ὥστε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα ἅπας ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπολέται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐπακούσας γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ἔδωκεν ἡμῖν τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τὸ τρόπαιον· ἵνα σὺν αὐτῷ διὰ τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος προκαθελόντες ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, χαιρώμεθα τὸν Ἐχθρὸν, καὶ δῆσωμεν τὸν ἰσχυρὸν, καὶ διαρπάσωμεν αὐτοῦ τὰ σκῦλα, καὶ λοιπὸν ἀφόδως ἐργασώμεθα τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν θησαυρὸν ἀνορθώσωμεν τοῦ ἀγροῦ, καὶ πολυτίμον ἐμπορευώμεθα μαργαρίτην, ἐμπρέπειν τῇ σφραγίδι μέλλοντα τοῦ σταυροῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως.

Τότε γὰρ ἐφανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. Τότε, πότε; ὅτε αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθῇσονται, ὅτε μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐλεύσεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τότε γὰρ οἱ τῷ σημείῳ διασπρόντες τῷ βασιλικῷ, καὶ τὸν πολιτίμον ἐν ταῖς κτησάμενοι μαργαρίτην, καὶ τὴν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμολώσιν καλῶς διασώσαντες, ἐν νεφέλαις εἰς οὐρανὸν ἀρπαγῇσονται. Κύριος γὰρ ἀποστέλει τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ συνάξουσιν τοὺς ἑλεγκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἢ ἀπ' ἄκρων οὐρανοῦ ἕως ἄκρου αὐτοῦ. Ταῦτα ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος περὶ τῆς ἐσομένης τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου δευτέρας ἡ ἀλειούσεως καὶ τοῦ προηγουμένου φησὶ. Τὸ δὲ νῦν τελοῦμενον, τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντος ἐναργῆς. Ἰδοὺ γὰρ ὁφύεται σταυρὸς ἐπὶ γῆς, καὶ πάσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ γένος ἀνθρώπων, ἡλικία τε πᾶσα τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατεσφραγισμένη δοξάζει τὸν τόπον, οὗ ἐστήσαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου ἡμῶν, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁰ Psal. i, 3. ¹¹ Joan. iii, 16. ¹² Philipp. ii, 8. ¹³ Matth. xxiv, 50. ¹⁴ ibid. 29. ¹⁵ Matth. xxiv, 31. ¹⁶ Matth. xxv, 31 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ C. V. δέδωκεν. ἢ C. V. μαρτύρων. ἢ C. V. κρίσεως; ἀπάσης. ἢ τοῦ Θεοῦ Des. in C. V. ἢ C. V. rectius, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, in die iudicii. ἢ C. V. ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν. ἢ C. V. addit πάλιν.

A fructus ligni, quod ē plantatum est: secus exitus aquarum ex latere, ē quod fructum suum dabit in tempore suo¹⁰. Nam crux arbor immortalitatis est, planta incorruptionis, radix iustitiæ, germen temperantiæ, virginitatis flos. Crux armatura fortitudinis, continentiae fulcrum, fundamentum fidei, pietatis sustentaculum, cognitionis divinæ illuminatio, et longe antea maledictionis eversio, solutio latæ sententiæ, exsilii decreti revocatio, captivorum liberatio, seductorum reversio, cadentium resurrectio, eorum qui salvantur virtus, profectus iustorum, libertas sanctorum, prophetarum exultatio, præconium et tropæum apostolorum, crux bravium pacis cœli et terræ, vel potius cœlestium et terrestrium concordia, creaturæ sanctificatio, festum celebrantium panegyris, pignus adoptionis filiorum, hæreditas regni cœlorum, et quod divinius, dilectionis Dei et Patris erga nos signum maximum, demonstratio et probatio divinæ obedientiæ Filii usque ad mortem, et sapientiæ spiritus. Sic enim Deus dilexit mundum, inquit, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam¹¹. Filius vero obedientis factus, usque ad mortem, mortem autem crucis¹², dedit nobis tropæum victoriæ contra mortem, ut cum ipso per sapientiam spiritus principatus et potestates destruentes, hostem nobis subjiciamus, fortemque ligemus, et diripiamus spolia ejus, et de cætero sine timore operemur paradysum Dei, thesaurumque agni effodiamus, et pretiosam mercemur margaritam, quæ signum crucis decoret, in die illa creationis et reparationis.

Tunc enim, ē parebit signum Filii hominis in cœlo¹³. Tunc, quando? Quando virtutes cœlorum commovebuntur¹⁴; quando cum angelis suis unigenitus Filius Patris veniet iudicare vivos et mortuos. Tunc enim, qui regio signo insigniti sunt, pretiosamque margaritam possident, idque quod secundum imaginem et similitudinem Dei est, integre custodierunt, in nubibus in cœlum rapiuntur. Dominus enim mittet angelos suos cum tuba, voce sonora, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis¹⁵ ab extremo cœli usque ad extremum. Hæc evangelista Matthæus de secundo Filii hominis adventu, et cruce, quæ eum antecedit, memoriæ prodidit¹⁶. Quod vero nunc agitur, manifestus futuri typus est. Ecce enim exaltatur crux in terra, et omnes familiæ gentium, et genus hominum, omnisque ætas signo crucis consignata glorificent locum, ubi steterunt pedes Domini nostri. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ΑΔΡΙΑΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΑΣ (1).

ADRIANI

ISAGOGÉ AD SACRAS SCRIPTURAS.

JOANN. PEARSONIUS, *Critic. Sacr.* t. VIII, p. 11.

Τοῦ Ἑβραϊκοῦ χαρακτῆρος ἰδιωμάτων ἐστὶν εἶδη Α τρία· ὧν τὸ μὲν ἐπὶ τῆς διανοίας εὗροι τις ἄν, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς λέξεως, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς συνθέσεως.

Ἀρχὴ τῶν ἐπὶ τῆς διανοίας.

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ τῆς διανοίας ἐστὶ, τὸ ἀπὸ τῶν ἡμῖν προσόντων τοῦ Θεοῦ σχηματίζειν τὰς ἐνεργείας, ἥτοι ἐπὶ καλῶ, ἢ ἐπὶ κακῶ γινομένης· φημὶ δὴ, ἢ ἀπὸ μελῶν, ἢ ἀπὸ αἰσθήσεων, ἢ ἀπὸ κινήσεων ψυχικῶν [ἢ ἀπὸ κινήσεων σωματικῶν, ἢ ἀπὸ παθῶν ψυχικῶν], ἢ ἀπὸ παθῶν σωματικῶν, ἢ ἀπὸ διαθέσεων, [ἢ ἀπὸ κοινῶν δοξῶν, ἢ ἀπὸ ἀξιωμάτων,] ἢ ἀπὸ ἐπιτηδευμάτων, ἢ ἀπὸ τόπων, ἢ ἀπὸ στολισμῶν, ἢ ἀπὸ ἐθῶν, ἢ ἀπὸ σχημάτων, ἢ ἀπὸ ὅλου τοῦ ζώου.

α'. Ὅπως ἀπὸ μελῶν· ἀπὸ μὲν μελῶν, ὡς τό· «Τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· καὶ τὸ, «Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους»· καὶ, «Στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα»· καὶ τὸ, «Ἀγαθός μοι ὁ νόμος τοῦ στόματός σου»· καὶ τὸ, «Ἡ μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη»· καὶ, «Πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιῶντας κακά»· καὶ, «Ἐπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν»· Τὴν δεξιάν, ἐπὶ τῶν κρειττόνων οἶδεν ὀνομάζειν, ὡς τιμιωτέραν· ὅλον τὸ, «Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν»· καὶ τὸ, «Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἕστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ»· καὶ ὅσα τοῦτοις παραπλήσια· τούτων δὲ, τὰ μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ, τὰ δὲ ἐπὶ τιμωρίᾳ προβάλλεται.

β'. Ὅπως ἀπὸ αἰσθήσεων· ὡς τὸ, «Ἐπέδραψεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, εἶδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· καὶ τὸ, «Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου»· καὶ, «Κύριος εἰσακούσεται μου»· καὶ, «Ἀσφράνθῃ Κύριος ὁσμὴν εὐωδίας»· καὶ, «Ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου»· καὶ, «Ἀψαι τῶν ὀστέων αὐτοῦ»· καὶ, «Χεῖρ Κυρίου ἡ ὠφθαλμὸν μου»· καὶ, «Ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται»· καὶ, «Ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης»· καὶ τὸ, «Μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων»· καὶ ὁ Σωτὴρ, «Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε»· καὶ, «Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα

Linguae Hebraicae idiomatum sunt tres species : quarum unam a cogitationibus invenies, aliam a stylo, aliam a compositione.

Principium idiomatum a cogitationibus.

Quod ergo a cogitationibus est, hoc ab his quae nostra sunt Dei effingere operationes, tum pro bono, tum pro malo effectus : dico aut a membris, aut a sensibus, aut a motibus spiritualibus, aut a motibus corporalibus, aut a passionibus spiritualibus, aut a passionibus corporalibus, aut a dispositionibus, aut a communibus dictis, aut a dignitatibus, aut ab agendi rationibus, aut a locis, aut ab indumentis, aut a moribus, aut a facie, aut a toto animali.

1. Quomodo a membris : a membris, scilicet : B «Palpebrae ejus interrogant filios hominum ; » et, «Oculi Domini super justos ; » et, «Bonum mihi lex oris tui ; » et, «Egredietur de ore meo justitia ; » et, «Vultus Domini super facientes mala ; » et, «Leva manus tuas in superbias eorum. » Manum dextram de melioribus vocare novit, tanquam honorabiliorem, scilicet : «Dextera Domini fecit virtutem ; » et, «Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus ; » quaecunque his assimulantur : horum alia de salute, alia de poena emittuntur. (Psal. x, 5 ; xxxiii, 16 ; Isa. i, 20 ; lviii, 14 ; Psal. cxviii, 72 ; Isa. xlv, 23 ; Psal. xxxiii, 17 ; lxxiii, 3 ; cxvii, 16 ; cxxxi, 7 ; [xxxi, 13, non].)

2. Quomodo a sensibus : sicut : C «De caelo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum ; » et, «Voce mea ad Dominum clamavi et exaudivit me ; » et, «Dominus exaudiet me ; » et, «Odoratus est Dominus odorem suavitatis ; » et, «Emitte manum tuam ; » et, «Tange os ejus ; » et, «Manus Domini tetigit me ; » et, «Qui tangit montes et sumigant ; » et, «Tangam omnem iniquitatem terrae illius ; » et, «Nunquid manducabo carnes tauro-rum ? » Et Salvator : «Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis ; » et, «Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei ; » et praesentiae ejus

DAVID. HOESCHELI NOTÆ.

(1) Ἑσαγωγή εἰς τ. θ. Γραφάς. Photius, Ἀνεγνώσθη Ἀδριανοῦ Εἰσαγωγή τῆς Γραφῆς· χρήσιμος τοῖς εἰσαγαμένοις ἢ βιβλίοις.

perspicientiam, hyperbolice volatum vocat, scilicet : « Ascendit super cherubim et volavit. » (Psal. xxxii, 13; iii, 5; iv, 4; Gen. viii, 21; Psal. cxliii, 7; Job ii, 5, 19, 21; Psal. ciii, 32; Zach. iii, 9; Psal. xlix, 15; Joan. iv, 32; Psal. xvii, 11.)

3. A motibus spiritualibus, sicut : « Calcavi eos in furore meo et conculcavi eos in ira mea; » et, « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. » (Isa. lxiii, 3; Psal. vi, 2.)

4. A motibus corporalibus, ut, « Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus; » et, « Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti; » et, « Expecta me in die resurrectionis meæ; » et, « Audivit Adam Deum deambulantem. » (Psal. lxxvii, 2; vii, 7; Soph. iii, 8; Gen. iii, 8.)

5. A passionibus animæ, velut : « Me poenitet, ait Deus, quod fecerim hominem. » Et, « Tentavit Deus Abraham. » Et, « Oblitus es legum Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum. » Et, « Nunc cognovi quod times Deum; » et, « Scrutabor Jerusalem in lucerna; » et, « Adam, ubi es? » et, « Nolite contristare Spiritum sanctum; » et similia. (Gen. vi, 7; xxii, 1; Ose. iv, 6; Gen. xxii, 12; Soph. i, 12; Gen. iii, 9; Eph. iv, 30.)

6. A passionibus corporalibus, sicut : « Exsurge, quare obdormis, Domine? » et, « Excitatus est tanquam dormiens Dominus. » Et, « Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel; » et similia. (Psal. xliii, 23; lxxvii, 65; cxx, 4.)

7. A dispositionibus, sicut : « Nonne frater erat Esau Jacob? » et, « Dilexi Jacob, Esau autem odio habui? » Et, « Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Et, « Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno. » (Malach. i, 2, 3; C Psal. lxxvi, 2; Zach. viii, 2.)

8. A communibus dictis, sicut : « Sponsabo te mihi in sempiternum; » et, « Sponsabo te mihi in justitia et in iudicio. » Et, « Ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus; » et, « Et dedi ei libellum repudii; » et, « Factus sum Israeli pater et Ephraim primogenitus meus est; » et, « Ipse invocabit me, Pater meus es tu, et ego primogenitum ponam eum; » et, « Filius primogenitus meus; » et similia. (Osee ii, 2, 19; Jerem. iii, 8; xxxi, 9; Psal. lxxviii, 27, 28.)

9. A dignitatibus, sicut : « Dominus regnavit, exsultet terra; » et, « Qui sedes super Cherubim, manifestare, » Et, « Sedisti super thronum qui iudicas justitiam. » (Psal. xcvi, 1; lxxix, 2; ix, 5.)

10. Ad agendi rationibus, sicut : « Qui regis

DAVID. HOESCHELI NOTÆ.

(2) Κατέβλασα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου. Κατέβλασα αὐτοὺς ὡς γῆν, Isa. xliii, iam edit. quam n.s. Aug., sed illud Hebræo vicinior. Quam lectionis varietatem non in hoc solum Adriani libello, verum et apud alios sacros scriptores reperio, velut Prov. xxvii, 6: Ἀξιοπιστότερά ἐστι τραύματα φίλου, ἢ ἀκούσια φιλήματα ἐχθροῦ, pro quo Hieronymus: Ἀξιοπιστότερά ἐστι τραύματα φίλων ὑπὲρ ἀκούσια φιλήματα ἐχθρῶν. Eccles. vii, 15:

A ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ τὸ ἐφ' ἧς αὐτοῦ παρουσίας ὑπερβολικῶς πτήσιν ὁνομαζέται, ὡς τὸ, « Ἐπέβη ἐπὶ χειροῦν μου, καὶ ἐπατάθη. » (Psal. ciii, 32; Zach. iii, 9; Psal. xlix, 15; Joan. iv, 32; Psal. xvii, 11.)

γ'. Ἀπὸ κινήσεων ψυχικῶν ὡς τὸ, « Κατατήσα αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ κατέβλασα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου (2). » καὶ τὸ, « Κύριε, τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου κατέβλασῃς με. »

δ'. Ἀπὸ κινήσεων σωματικῶν ὡς τὸ, « Ἀνατίτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήσονται οἱ ἐχθροί αὐτοῦ, καὶ, « Ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐκ πόλεως γαματιῶν ἐν τελευτῇ μου, » καὶ, « Ὑπόμενόν με εἰς ἑσπέραν ἀναστάσεώς μου, » καὶ, « Ἦκουσεν Ἄδὰμ τὸν Θεοῦ περιπατοῦντος. »

ε'. Ἀπὸ παθῶν ψυχικῶν ὡς τὸ, « Μεταμέμνηται ὁ Θεός, ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον, » καὶ, « Ἐπείραζεν ὁ Θεός τὸν Ἀβραάμ, » καὶ, « Ἐπειθου νόμων Θεοῦ σου, καὶ γὰρ ἐπλήσονται τίνοι σου, » καὶ, « Νῦν ἔγνω ὅτι φοβῆ αὐτὸν τὸν Θεόν, » καὶ, « Ἐρευνήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου, » καὶ, « Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; » καὶ, « Μὴ λυπήσῃς τὸ πνεῦμα ἁγίον, » καὶ τὰ ὅμοια.

ς'. Ἀπὸ παθῶν σωματικῶν ὡς τὸ, « Ἐγέρθητι, ἵνα τί ὑπνός, Κύριε; » καὶ, « Ἐγέρθητι ὁ ὑπνός Κύριος, » καὶ, « Οὐ μὴ ὑπνώσῃς, νυστάξῃ ὁ φυλάσων τὸν Ἰσραὴλ, » καὶ τὰ ὅμοια.

ζ'. Ἀπὸ διαθέσεων ὡς τὸ, « Οὐκ ἠγάπησεν Ἰσααὺ τοῦ Ἰακώβ; » καὶ, « Ἠγάπησεν τὸν Ἰσραὴλ τὸν δὲ Ἰσαὺ ἐμίσησεν, » καὶ, « Ἀγαπᾷ Κύριος πύλας Σιών ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνώματα Ἰακώβ, » καὶ, « Ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιών, » καὶ τὰ ὅμοια.

η'. Ἀπὸ κοινῶν δοξῶν ὡς τὸ, « Μνηστέμεθα ἑαυτοὺς εἰς τὸν αἰῶνα, » καὶ, « Μνηστέμεθα καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, » καὶ, « Αὐτὴ οὐ γὰρ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς, » καὶ τὸ, « Καὶ ἔβλεπεν τὴν βίβλον ἀποστασίου, » καὶ, « Ἐγνώμην ἐποίησεν εἰς πατέρα, » καὶ, « Ἐφραὴμ πρωτότοκος ἐστίν, » καὶ, « Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με, Πater σου, καὶ γὰρ πρωτότοκον θήσεται αὐτόν, » καὶ, « Πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, » καὶ τὰ ὅμοια.

θ'. Ἀπὸ ἀξιωματίων ὡς τὸ, « Ὁ Κύριος ἔλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, » καὶ τὸ, « Ὁ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν χειροῦν ἐμφάνηθι, » καὶ, « Ἐκτίσθη θρόνος ὁ κρίνων δικαιοσύνην. »

ι'. Ἀπὸ ἐπιτηδευμάτων ὡς τὸ, « Ὁ σιτήσας

Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθωσύνης αὐτοῦ ζῇ ἐν ἀγαθῇ, » quo Greg. Nyss. ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης ἀγαπᾷ κακῶν. Idem alibi, ἐν ἡμέρᾳ ἐσθλῆς. Nisi die festi atque lætitiæ tristium rerum meminerit. Joan. i, 11, ὅτι ἡ θάλασσα ἐπαρέστη, » qua codex August. ἐπορεύετο, i. e. ut Theophrastus explicat, φοβερόν ἦχε, ὅτε τῶν κυμάτων ἐπὶ τῷ πλοίῳ προσαρασσομένων.

ὑδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ· » καὶ τὸ, « Ἐπλάσσε τὸν ἄνθρωπον· » καὶ, « Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· » καὶ τὸ, « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου· » ἀντὶ τοῦ, « Φυσήμασι διασχεδάζων ὑπ' ὄψιν σου τοὺς ὑπαναντίους· » ἵνα εἴπῃ, οὕτω ῥαδίως καὶ ἀθρόως· τὸ γὰρ, ἐμφυσῶν, σκορπίζων, οἱ ἔξω ἐφιλοσόφησαν. Καὶ, « Ἴδου ἐν τῇ χειρὶ μου ἐξωγράφησα τὰ τείχη σου, πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· » καὶ, « Θραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἔχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσά σε ἀμπελὸν Σωρήχ, καὶ ὠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ πολήνιον ὠρυξά ἐν αὐτῇ· » καὶ, « Ἴδου ἐγὼ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλῳ, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς τρίβους αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ εὕρῃ τὴν ὁδὸν αὐτῆς· » καὶ, « Ἐκπατάσω τὸ δίκτυόν μου ἐπ' αὐτόν· » καὶ, « Πεσοῦνται ἐν ἀμφιδίχστρῳ αὐτοῦ οἱ ἀμαρτωλοὶ· » καὶ ὅσα ὅμοια.

ια'. Ἀπὸ τόπων· ὡς τὸ, « Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός· » καὶ, « Ἀνέβης εἰς ὕψος, ἡ χαλμάτευσας αἰχμαλωσίαν· » καὶ, « Ἐκλινεν οὐρανοὺς, καὶ κατέβη· » καὶ, « Ἐγγὺς Κύριος τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν· » καὶ, « Ἴνα τί, Κύριε, ἀπέστηκας μακρόθεν; » καὶ, « Ἴδου Κύριος καθήται ἐπὶ νεφέλης κούφης· » καὶ, « Ἴδου Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· » καὶ, « Ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψηλά τῆς γῆς· »

ιβ'. Ἀπὸ στολισμῶν· ὡς τὸ, « Ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν, καὶ περιεζώσατο· » καὶ, « Περιζώσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου· » καὶ, « Περιζωμένος ἐν δυναστείᾳ· » καὶ, « Περιβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον· » καὶ, « Τίς οὗτος ὁ παραγεγόμενος ἐξ Ἑδώμ; ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσὼρ· οὗτος ὠραίος ἐν στολῇ αὐτοῦ· »

ιγ'. Ἀπὸ ἰδῶν· ὡς τὸ, « Ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος· » καὶ, « Ἴνα τί, Κύριε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχὴν μου, ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου; » καὶ, « Μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου· » καὶ, « Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου· » καὶ, « Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Ἀπέρριμμα: ἀπὸ προσώπου τοῦ ὀφθαλμῶν σου· » ἀπερὸ ὀργιζόμενοι καὶ λυπούμενοι, πρὸς οὐδὲ διαφέρονται, καὶ ἐπιδείκνυνται.

ιδ'. Ἀπὸ σχημάτων· ὡς τὸ, « Ἴνα τί ἀποστρέφεις τὴν χειρὰ σου, καὶ τὴν δεξιάν σου; » ἐκ μεταφορᾶς τῶν παρακαλουμένων καὶ εἰς τοῦ πλῶς τὰς χεῖρας ἀποστρεφόντων· καὶ, « Ὅτι ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χειρὰ μου, καὶ ὁμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου· » καὶ τὰ ὅμοια.

ιε'. Ἀπὸ δὲ ὅλου τοῦ ζώου· ἀπὸ ὅλου τοῦ ζώου κατὰ διαίρεσιν, νῦν μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς σαρκός· ὡς τὸ, « Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν, » πρὸς τῷ Ὠσηέ. Ἀπὸ δὲ ψυχῆς· ὡς, « Τὰς νεομηνίας καὶ τὰ Σάββατα ὁμῶν μίσει ἡ ψυχὴ μου· » καὶ ταῦτα μὲν ὁποδείγματος χάριν πρὸς ἐντελεστέραν τῶν ἱσχυμάτων αἰτιολογίας παράστασιν λελέγεται.

Ἐπίλυσις τῶν ρηθειῶν διαίρεσιν.

α', β'. Τὸ τοίνυν ἀλάθητον τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, « Ὑπαλαμοῦς οἶδα καὶ βλέψαμι καὶ ὄρασιν καλεῖν· »

aquis superiora ejus; » et, « Plasmavit hominem; » et, « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; » et, « Ascendit qui exsufflet coram te, » loco illius dictionis : « Flatibus dissipans ante conspectum tuum hostes, » ut dicat, adeo faciliter et multo facilius; namque *exsufflans* pro *dissipans* pagani philosophantes admiserunt. Et, « Ecce in manibus meis descripsi muros tuos, » ad Jerusalem. Et, « Sepem circumposui et circumsepivi, et plantavi te vineam Sorech, et ædificavi turrin in medio ejus et torcular fodi in ea. » Et, « Ecce ego sepio vineam tuam spinis et roædificabo semitas ejus et semitas suas non inveniet; » et, « Extendam rete meum super eum; » et, « Cadent in reticulo ejus peccatores; » et quæcunque similia.

B (Psal. ciii, 3, et alibi.)

11. A locis : ut « Elevare super cælos, Deus; » et, « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; » et, « Inclinavit cælos et descendit; » et, « Prope est Dominus invocantibus eum; » et, « Ut quid, Domino, recessisti longe? » Et, « Ecce Dominus sedet super nubem levem; » et, « Ecce Dominus egreditur e loco suo; » et, « Ascendet super excelsa terræ. (Psal. lvi, 6; lxvii, 19; xvi, 10; cxliv, 18; ix, 22; Isa. xix, 1; Mich. i, 3.)

12. Ab indumentis, sicut : « Indutus est Dominus fortitudinem et præcinxit se; » et, « Accingere gladio tuo super femur tuum. » Et, « Accinctus potentia; » et, « Amictus lumine sicut vestimento; » et, « Quis est iste qui venit de Edom? Rubrum indumentum ejus de Bosor, iste formosus in stola sua. » (Psal. xcii, 1; xlv, 4; lxiv, 7; ciii, 2; Isa. lxiii, 1.)

13. A moribus : « Avertisti faciem tuam et factus sum conturbatus; » et, « Ut quid, Domine, repellis animam meam, avertis faciem tuam? » et, « Ne declines in ira a servo tuo; » et, « Ne projicias me a facie tua; » et, « Ego autem dixi in excessu meo : Projectus sum a facie oculorum tuorum. » Qualia irati et afflicti ad eos cum quibus discordes sunt, etsensu sua pandunt. (Psal. cxix, 8; lxxvii, 15; xxvi, 9; l, 15; xxx, 23.)

14. A facie, sicut : « Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam? » per metaphoram assumptam ab his qui consolantur et postea manus avertunt. Et, « Levabo ad cælum manum meam, et jurabo per dexteram meam; » et similia. (Psal. lxxiii, 11; Deut. xxxii, 40.)

15. A toto animali; a toto animali modo diviso, nunc ab anima, nunc a carne, sicut : « Caro mea ex ipsis, » apud Osee. Ab anima sicut, « Neomenias et Sabbata vestra odovit anima mea; » et ista exempli gratia dicta erunt ut completius idiomatum ratio reddatur. (Osee xiv, 14 (?); Isa. i, 14.)

Explicatio dictarum divisionum.

1, 2. Quod ergo latere non potest Dei cognitionis, oculus novit et palpebras et visionem vocare,

super bonum quidem; sicut: « Oculi Domini super A justos; » super malum autem: « Oculi ejus super gentes respiciunt. » (Psal. cxliii, 16; lxxv, 7.)

3. Misericordiam ejus *aures et auditum*; et quod indicat voluntatem ejus, *loquelam et os*; et ab eo quod a nobis per os et verbum noscuntur quæ in mente cogitantur, inde et *manducationem* ejus nostram vocat ad ea quæ vult alacritatem; ex eo quod in nobis per gustus sensationem naturalis esuriei fiat expletio.

4. Quod acceptam habeat benevolentiam nostram erga ipsum, *odorationem*.

5. Ex operibus manifestationem ejus *vultum* vocat, sicut cum super nos sit per hæc manifestatio, tum super bonum, tum super malum, ut: « Vultus Domini super facientes mala. » (Psal. cxliii, 17.)

6. Efficaciam energię ejus, manus vocat sicut a nobis utilia quæque per manum energiam diriguntur, sive super bonum, sive super malum, sicut, « Emitte manum tuam de alto; » et, « Leva manus tuas in superbias eorum in finem. » (Psal. cxliii, 7; lxxiii, 3.)

7. Dexteram super solos justos, tanquam honoratiorem partem appellare consuevit.

8. Et diligentiam majorem in agendo *contactum* vocat; festinationem ad egentium auxilium *pedes* et *incessum* vocat, sicut « Inclinauit cœlos et descendit; » et, « Audivit Adam Deum deambulantem in paradiso. » (Psal. xvii, 10; Gen. iii, 8.)

9. Attamen et sæpe per totum servat schematis continuationem, sicut in psalmo describit Deum tanquam descendentem, mox clamantem, deinde tela mittentem; idem et facere consuevit et de hominibus, sicut: « Eripe animam meam de medio leonum, » et quæ sequuntur; sint autem hæc de membris et de sensibus. (Psal. xvii, 11; Ezech. ix, 1; Psal. lvi, 5.)

10. Consilii Dei oppositionem adversus impietiam, *iram* et *furorem* nominat, ab eo quod nobis in odio accidit propter contraria, sicut: « Ex tunc ira tua, » pro, « Ab initio et semper, » contrarium esse consuevisti malo; et, « Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt; » sint hæc de spiritualibus motibus. (Psal. lxxv, 8; lxxviii, 6.)

11. Voluntatem in servorum auxilium, adversariorum vero punitionem *Surgere* et *somno excuti* vocat, sicut « Exsurge, Domine, adjuva nos. » Sint hæc de motibus corporalibus. (Psal. xliii, 26.)

12. Tentationem Dei vocat, provocationem servorum ejus ad opus benevolentiam manifestans, ut illustriores et honorabiliores manifestentur et aliis admirationi sint, ut: « Tentavit Deus Abraham. » (Gen. xxii, 1.)

13. Consuetæ protectionis ejus moram, *oblivio-*

ἐπὶ μὲν καλῶ· ὡς τὸ, « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς καίους; » ἐπὶ δὲ κακῶ, « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιθλέπουσιν. »

γ'. Τὸ δὲ ἐξιλεωτικὸν αὐτοῦ, ὧσα καὶ ἀποφθιγεῖς δὲ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλῆσεως αὐτοῦ, λαλιὰν πρὸς τὸ στόμα· ἀπὸ δὲ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος κινήσεων γνωρίζεσθαι τὰ κατὰ γνώμην φρονήματα, τεύθεν καὶ βρώσιν αὐτοῦ τὴν ἡμετέραν καλεῖται· ὃ βούλεται συνδρομήν· ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως τῆς φυσικῆς ἐνδείας ἰσχυροῦσθαι κόρον.

δ'. Τὸ δὲ ἀποδεκτικὸν τῆς εἰς αὐτὸν ἡμῶν εὐνοίας, *δυσφρησιν*.

ε'. Τὴν δὲ ἐπὶ πραγμάτων ἐνδείξιν αὐτοῦ, *προσέωπον* καλεῖ, ὡς ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τούτου γινέσθαι τὴν ἐμφάνειαν· εἴτε ἐπὶ καλῶ, εἴτε ἐπὶ κακῶ· ὡς, « Πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποίησιν κακά. »

ς'. Τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, *ῥήμα* ὀνομάζει, ὡς τὸν παρ' ἡμῖν τὰ μάλιστα χρεώμενον τῆς τῶν χειρῶν ἐνεργείας κατορθοῦσθαι, εἴτε ἐπὶ καλῶ, εἴτε ἐπὶ κακῶ· ὡς τὸ, « Ἐξάποστεύουσιν τὰς χεῖράς σου ἐξ ὑψους; » καὶ, « Ἐπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερῆφάνιας αὐτῶν εἰς τέλος. »

ζ'. Τὴν μόντοι δεξιάν ἐπὶ μόνων τῶν αἰσίων, ἀπὸ τιμιωτέρου τοῦ μέρους, ἐκφωνεῖν εἰσιν.

η'. Καὶ τὸ δι' ἀκριθείας αὐτοῦ εἰς πρακτικῶν τατικώτερον, *ψηλάφησιν* καλεῖ· τὴν δὲ πρὸς τὴν κουρίαν τῶν δεομένων ῥοπήν, *πέδας* καὶ *βαλάντιον* ὀνομάζει· ὡς τὸ, « Καὶ ἐκλινεν οὐρανός, καὶ πᾶς ἔβη; » καὶ, « Ἦκουσεν Ἀδάμ τοῦ Θεοῦ περιπατῆντος ἐν τῷ παραδείσῳ. »

θ'. Μέντοιγε καὶ σώζει πολλάκις τοῦ σχηματισμοῦ δι' ὅλου τὴν ἀκολουθίαν· ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ ἐκφράζει τὸν Θεὸν ὡς καταβάντα, εἰτα κρέξαντα, εἰτα πέμψαντα βέλη· τὸ αὐτὸ δὲ ποιεῖν οἶδε καὶ ἐν τῷ θρώπων· ὡς τὸ, « Ἐβρύσω τὴν ψυχὴν μου ἐκ σκύμων; » καὶ τὰ ἐξῆς· εἴη δ' ἂν ταῦτα τῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων.

ι'. Τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἐναντιότητα τῆς πρὸς βουλῆς *θυμὸν* καὶ *ὀργήν* ὀνομάζει, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡμῖν τὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὰναντία συμβαίνον· τὸ, « Ἀπὸ τότε ἡ ὀργή σου; » ἀντὶ, « Ἐξ ὀργῆς αἰεὶ; » ἐναντίως πέφυκας ἔχειν πρὸς τὸ κακόν· πρὸς τὸ κακόν· « Ἐκχεον τὴν ὀργήν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ σκοντά σε; » εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ κινήσεων κακῶν.

ια'. Τὴν ἐπὶ μὲν τῇ τῶν οικείων βοηθείᾳ, τῶν δὲ τῶν ἐχθρῶν, αἵρεσιν, *ἀνίστασθαι* τὸ τοῦ Θεοῦ ἐγερσιν καλεῖ· ὡς τὸ, « Ἀνάστα, Κύριε, βοηθὸς ἡμῖν; » εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ κινήσεων συμπεριθλεπτοτέρων· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἐπέταξε τὰς πόδας σου. »

ιβ'. Πείραν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, τὴν εἰς ἔργον τῆς πρὸς τὴν οικείων αὐτοῦ ἐννοίας ἐκκλησίαν, πρὸς τὸ λαμβάνειν τέρους καὶ ἐπισημοτέρους αὐτοῦ καταστήσει· περιθλεπτοτέρους· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἐπέταξε τὰς πόδας σου. »

ιγ'. Τὴν τῆς συνήθους αὐτοῦ προστασίας ἀντὶ

λήν. *λήθην* ὀνομάζει· ὡς τὸ, « Ἐπιλανθάνη τῆς Ἀπτωχείας ἡμῶν. »

ιδ'. Τὴν τῆς προθέσεως εἰς ἔργον ἐκδασιν, *πληροφροῦραν* τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀποκαλεῖ, ὡς [τὸ] παρ' ἡμῖν ἀξιοπιστότερα τῶν λόγων τὰ πράγματα, ὡς τὸ, « Καταβὰς οὖν ὄψομαι· εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γινῶ· » καὶ τὸ, « Nūn ἔγνων ὅτι φοβῆ σὺ τὸν Θεόν. »

ιε'. Τὸ ἀφυκτον τοῦ Θεοῦ δίκης, *ἐρευνᾶν* καλεῖ· ὡς τὸ, « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ παθῶν ψυχικῶν.

ις'. Τὴν τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν (3) αὐτοῦ ἀμύνης ὑπέρβειν, τὴν τε πρὸς τοὺς οἰκείους ἐπικουρον βραδυτίτα, *νυσταγμόν* καὶ *ὕπνον* καὶ *καρηθάραν* ἀποκαλεῖ· ὡς τὸ, « Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε; » καὶ, « Οὐ μὴ νυστάξῃ οὐδὲ ὑπνώσῃ ὁ φυλάσων τὸν Ἰσραήλ. » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ παθῶν σωματικῶν.

ιζ'. Τὴν καταθύμιον τῷ Θεῷ πολιτεῖαν ἡμῶν ἀγαπῆν αὐτοῦ μάλα γε εὐκρίτως ὀνομάζει.

ιη'. Μῖσος δὲ, τὸ τὴν ἐναντίαν τῆς αὐτοῦ βαδίζειν βουλήσεως.

ιθ'. Καὶ *ζηλον*, τὸ τοὺς οἰκείους τιμωρεῖν· ὡς τὸ, « Ἐζηλωσε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ. » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ διαθέσεων.

κ'. Τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν τῆς Σαμαρείας πρὸς τὸν Θεὸν οἰκείωσιν, *μνηστειαν τοῦ Θεοῦ* καλεῖ, διὰ τὸ θηλυκῶς κατὰ μετωνυμίαν ἀπὸ τῶν πόλεων τοὺς οἰκῆτορας ὀνομάζειν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν γυναικῶν· ὡς τὸ, « Μνηστεύσονται σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα. »

κα'. Ὡς περ καὶ τὴν πρὸς τὰ εἰδῶλα οἰκείωσιν *μοιχείαν* ἀποκαλεῖ· δι' ἣν καὶ βέβλιν ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας λαμβάνει Ἱερουσαλήμ.

κβ'. Οὐδὲν ἤττον καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς προσηγορίᾳ τὸ πρὸς αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ κύδος ἐμφαίνει, καὶ τῇ τοῦ Πρωτοτόκου. Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ κοινῶν δοξῶν.

κγ'. Τὸ κράτος καὶ τὴν δίκην τοῦ Θεοῦ *κάθισιν* (4) αὐτοῦ καὶ *θρόνον* ὀνομάζει, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν τοὺς τὴν τοῦ κρίνειν τε καὶ κολάζειν ἔχοντας ἐξουσίαν, ἐπὶ θρόνων καθημένους ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν· ὡς τὸ, « Ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην· » καὶ, « Ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ· » καὶ, « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· » καὶ, « Ὁ καθημένος ἐπὶ τῶν χειρῶν σου. » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ ἀξιωμάτων.

κδ'. Τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, ποτὲ μὲν διὰ προσταγμάτων, ὡς ἐπὶ τῶν λοιπῶν· ποτὲ δὲ δι' αὐτοουργίας, ὥς περ ἐπ' ἡμῶν παρίστησι καὶ ζωγραφεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ φράττειν τὴν ὁδόν,

DAVID. HOESCHELII NOTÆ.

(3) Verba in mss. transposita, τὴν κατὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν.

(4) Pro κάθισιν legitur in mss. καθίστησιν.

Mira utriusque codicis depravatio, ex sensus verisimilitudine orta: nam serpens ille antiquus

nem nominat, sicut: « Oblivisceris inopie nostræ. » (*Psal.* XLIII, 24.)

14. Consilii executionem in opus, *perfectam Dei cognitionem* vocat, tanquam quæ opera a nobis melius verbis fidei convenientia, sicut, « Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam; » et, « Nunc cognovi quod times Deum. » (*Gen.* XVIII, 21; XXII, 12.)

15. Quod vitari Dei justitia nequeat, *scrutari* vocat, sicut, « Et erit in tempore illo, scrutabor Jerusalem in lucernis. » Sint hæc de passionibus spiritualibus. (*Soph.* I, 12.)

16. Ipsius in vindicta contra hostes cunctationem, in auxiliandis servis moram, *somnum* et *soporem*, et *capitis gravedinem* vocat; sicut, « Exsurge, quare obdormis, Domine? » et, « Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel. » Sint hæc de passionibus corporalibus. (*Psal.* XLIII, 23; CXX, 4.)

17. Gratiam Deo agendi rationem nostri, *amorem* ejus valde convenienter vocat.

18. Odium ejus, contrarium ejus voluntatis incedere.

19. Et *zelum*, servos punire, sicut, « Zelatus est Dominus terram ejus. » Sint hæc de affectibus. (*Joel* II, 18.)

20. Jerusalem et Samariæ erga Deum amicitiam, sponsalia Dei vocat, in feminina enuntiatione juxta nominis analogiam cum urbium habitatoribus ex mulierum metaphora, sicut, « Sponsabo te mihi in sempiternum. » (*Osee* II, 19.)

21. Sicut et erga idola servitium *adulterium* vocat per quod et libellum repudii in manus accipit Jerusalem.

22. Nec minus et in invocatione Patris honorem Dei ad ipsos manifestat, et in invocatione Primogeniti; sint hæc de communi gloria.

23. Potentiam et justitiam Dei *sessionem* ejus et *thronum* vocat, ex eo quod apud nos hi qui judicandi et puniendi jure fruuntur super thronos sedentes jus exerceant, sicut, « Sedisti super thronum qui judicas justitiam; » et, « Deus sedet super sedem sanctam suam; » et, « Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; » et, « Qui sedes super Cherubim, » sint hæc de dignitatibus. (*Psal.* IX, 5; XLVI, 9; XLIV, 8; LXXXIX, 2.)

24. Creatricem ejus energiam, sive per jussionem sicut de reliquis, sive per ipsam operationem, sicut pro nobis exprimit; et describere Jerusalem, et circumdare viam, et laqueum reteque ad per-

in Adamum hostiliter impetum fecit: sed ex *Gen.* XII, 17, leg. ἐγενήθη (sic et Procopius ms. at Romana editio, et quædam aliæ, γενεθήτω) τῷ Ἀδὰμ ὅπως ἐπ' ὁδοῦ.

versorum capturam mittere dicitur; sint hæc de actionibus.

25. In victoria et tropæorum formatione ejus protectionem erga bellantes, appropinquare, *surgere et exaltari* vocat; sicut, « Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde. » (Psal. xxiii, 19.)

26. Longinquitatem, protectionis in bello moram, sicut: « Ut quid, Domine, recessisti longe? » Sint hæc de locis. (Psal. ix, 22.)

27. Cum in aliquo loco auxiliator apparet, manifestationem ejus *indumentum* vocat, sicut, « Dominus regnavit, decorem indutus est; » et, « Amicus lumine sicut vestimento. » Sint hæc de indumentis. (Psal. xcii, 4.)

28. Quod animæ deprecationes non admittat Deus, bene *rejectionem* nominat eo quod a malis jactetur quæ preces ut liberetur adhibet, sicut: « Ut quid repellis animam meam? » Sint hæc de usibus. (Psal. lxxxvii, 15.)

29. Benevolentiae ejus dilationem, *manuum aversionem*, dicit: sicut « Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam? » Sint hæc de specie. (Psal. lxxiii, 11.)

30. Animam et carnem Dei dicit, quando non ab habitu aut energia circa ipsum dat sermonem, sed de ipso particulariorem, sicut: « Sana animam meam, » loco dicendi *me*; et, « Caro mea requiescet in spe, » loco dicendi *ego*. Firmum et stabile regnum ejus *paratum* dicit, sicut: « Parata sedes tua ex tunc, a sæculo tu es, » loco dicendi: « Ab initio stabile, immutabile; » et, « Justitia et judicium præparatio sedis tuæ; » et, « In cœlis præparatur veritas tua; » et regnasse dicit Deum cum, hostium dominator, amicos excitat sicut, « Dominus regnavit, irascantur populi et exsultet terra. » Et ista prout de Deo disserere licebat incipimus nihil ultra in cogitatu habentes; et de studiis circa intelligentiam in istis. (Psal. xl, 5; xv, 9; xcii, 2; lxxxviii, 15; lxxxviii, 3; xcvi, 1; xcvi, 4.)

Quæ de stylo, sic.

1. Loco actionis aut fruitionis rei dicere tum *audivisse*, tum *vidisse*, tum *nosse*. Et sit *audivisse* sicut: « Auditui meo dabis gaudium et lætitiā, » pro *facies mihi*; sit *vidisse*, sicut: « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » loco dicendi: « Ad fruendum consequente in nos bonitate tua; » sit et *nosse*, sicut, « Notas mihi fecisti vias, » loco dicendi: « Vita frui me fecisti. » (Psal. l, 10; cv, 5; xv, 11.)

2. *Docet pro ostende*, sicut: « Docet me quia tu es Deus salvator meus. » (Psal. xxiv, 5.)

3. Locutus est, de Deo, sæpe pro *manifestavit*, sicut: « Deus locutus est in sancto suo. » (Psal. lxi, 8.)

4. *Semel*, de immutabili, sicut, « Semel locutus est Deus, » et, « Semel juravi. » (Psal. lxi, 12; ciii, 56.)

καὶ δίκτυον καὶ ἀμφίβληστρον πρὸς τὴν τὴν ἐκείνου σύλληψιν τῆς θεοῦ λέγεται· εἴη δ' ἂν ταῦτα ἐκ τῆς ἐπιτηδεύματων.

κε'. Τὴν ἐπὶ νίκη καὶ τροπαίων συστάσει τὴν χάριν αὐτοῦ ἐγγύτητά τε καὶ ἀνάληψιν καὶ ἰσχυρὸν καλεῖ· ὡς τὸ, « Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συνταρμένοις τῇ καρδίᾳ. »

κς'. Μακρότητα δὲ, τὴν τῆς συμμαχίας ἐκείνου ὡς τὸ, « Ἰνα τί, Κύριε, ἀφίστηκας μακρόθεν; » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ τόπων.

κζ'. Τὴν ἐν ᾧ περ ἂν φαίνοιο βοηθῶν τῶν ἐκείνου πειρῶν, ἐσθῆτά αὐτοῦ ὀνομάζει, ἐκ τοῦ περὶ τὸν ὡς τὸ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἐπρέπειν ὀνομάσαστο· » καὶ τὸ, « Περιβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ στολισμῶν.

κη'. Τὸ μὴ τὰς τῆς ψυχῆς ἱκεσίας προσέσθαι θεὸν, εὐχόμενος ἀπορρήψην ὀνομάζει, διὰ τὸ πρὸς τοὺς αὐτὴν ἐνστρέφεται, ἥτις πάλιν ἀπαλάττω παρακαλεῖ· ὡς τὸ, « Ἰνα τί ἀπωθεῖς τὴν ψυχὴν μου; » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ ἐθῶν.

κθ'. Τὴν ἀναβολὴν τῆς εὐμενείας αὐτοῦ, χεῖρ ἀποστrophῆν, λέγει· ὡς τὸ, « Ἰνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, καὶ τὴν δεξιάν σου; » Εἴη δ' ἂν ταῦτα ἀπὸ σχημάτων.

λ'. Ὑψὴν μέντοι καὶ σόφρα τοῦ θεοῦ λέγει, μὴ ἀπὸ σχέσεως ἢ ἀπὸ ἐνεργείας τὸν περὶ αὐτὸν ποιεῖται λόγον, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ ἰδιώτερον· ὡς τὸ « Ἰασαί τὴν ψυχὴν μου, » ἀντὶ τοῦ, « Ἐπὶ καὶ τὴν σάρκα μου κατασκηνώσει ἐν' ἐλπίδι. » ἀντὶ τοῦ, « Τὸ βέβαιον τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἐδραῖον. » ἡμῶν ἐκφωνεῖ· ὡς τὸ, « Ἐτοιμος ὁ θρόνος σου τότε. » ἀντὶ τοῦ, « Ἀπ' ἀρχῆς ἐδραῖος, ἀμείνων. » καὶ, « Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοίμα ὁ θρόνος σου. » καὶ, « Ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἱκανοποιεῖται ἡ ἀλήθειά σου. » καὶ *βασίλευσαι* λέγει τὸν θεὸν ὅταν τῶν ἐχθρῶν κρατήσας, τοὺς ἰσχυροὺς ἐγείρῃ· τὸ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν ἱερεῖς ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. » Καὶ δὴ ταῦτα, καθὼς ἡ θεοῦ φιλοσοφεῖν, ὁ κατεστησάμεθα, μηδὲν τι περὶ φρονεῖν ἔχοντες· καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἐπιτηδεύματων ἐν τούτοις.

Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς λέξεως οὕτως.

α'. Τὸ ἀντὶ τῆς πράξεως ἦτοι τῆς ἀπολαύσεως πράγματος λέγειν ποτὲ μὲν τὸ ἀκοῦσαι, ποτὲ δὲ *ἰδεῖν*, ποτὲ δὲ τὸ γινῶναι. Τὸ μὲν οὖν ἀκοῦσαι· τὸ, « Ἀκουεῖς μοι ἀγαλλίαςιν, καὶ εὐφροσύνην ἀντὶ, Πράξεις μοι. » Τὸ δὲ *ἰδεῖν*· ὡς τὸ, « Τοῦ θεοῦ τῇ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου. » ἀντὶ τοῦ, « Ἰδὲ λαῦσαι τῆς ἐπομένης περὶ ἡμῶν σου χρηστότητι. » Τὸ δὲ γινῶναι· ὡς τὸ, « Ἐγνώρισάς μοι ὁ θεός. » ἀντὶ τοῦ, « Ἀπολαύσαι με τῆς ζωῆς μακαρίας. »

β'. Τὸ *δίδαξον*, ἀντὶ τοῦ, *πορεύσιν*· ὡς τὸ, « Καὶ δίδαξόν με ὅτι σὺ εἶ ὁ θεός ὁ σωτήρ μου. »

γ'. Τὸ *ἐλάλησεν*, ἐπὶ τοῦ θεοῦ πολλάκις τοῦ, *ἀπεφώνησεν*· ὡς τὸ, « Ὁ θεός ἐλάλησεν ἐν ἀγίῳ αὐτοῦ. »

δ'. Τὸ *ἀπαξ*, ἐπὶ τοῦ ἀμεταβλήτου· ὡς τὸ, « Ἰλάλησεν ὁ θεός. » καὶ, « Ἀπαξ ὤμοσα. »

ε'. Τὸ κατ' ἀνταπόκρισιν περὶ τοῦ παντὸς λαοῦ, ἅ τιν κοινήν εὐπραγίαν σημαίνει· ὡς τὸ· «Ὁ Κύριε, πῶσον δὴ, ὦ Κύριε, εὐδῶσον δὴ· ἐδόξημένον δ' ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.» «Ὡς ἐκάστου τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ λέγοντος· ὃ ἐπισυνάπτει καὶ τὸ, «Εὐλόγηχαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου.»

ς'. Τὸ μὴ ἐπὶ τόπου μόνον τὸ ἐκεῖ λέγειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πράξεων· ὡς τὸ, «Ἐκεῖ ὁδὸς ἦν δεξιὴ αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου, τοῦτίστιν εἰς τὴν θυσίαν ἐπὶ τιμωρίας·» καὶ ὡς τὸ, «Ἐκεῖ ἐπεσον πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ανομίαν.»

ζ'. Πολλαχοῦ δικαιοσύνην τὸ εἶπε ἐφ' αὐτοῦ λέγει τοῦ ἀνθρώπου, μὴ τὴν ἐκ τοῦ βίου ἀρετὴν αὐτοῦ μαρτυροῦντα· εἶπε δὴ καὶ τὴν ἐφ' ἑτέρων ὁμολῶς· ὡς τὸ, «Εἰσακούσον, Κύριε, δικαιοσύνην μου·» καὶ ὅσα τοιαῦτα· ὡς ἀπολαύοντος δικαίως τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειας, ἣ καὶ τοῦ Θεοῦ ὡς δικαίως παρέχοντος.

η'. Τὸ ἀγαπᾶν λέγει πολλαχοῦ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κατ' ἐπίστασιν· ὡς τὸ, «Ἀγαπᾷ ἐλθιμοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος·» καὶ, «Ὅτι Κύριος ἀγαπᾷ κρίσιν·» καὶ, «Δικαιοσύνην ἠγάπησεν·» ἀντὶ [τοῦ,] «Μετὰ τοῦ δικαίως κρίνειν ἐσπούδακεν·» καὶ τὸ, «Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας.»

θ'. Πολλάκις τὰς παραβολὰς μεταφορικῶς φράζει, ἐπὶ τῷ μείζονα τοῦ λεγομένου παραστήσαι τὴν ἐμφασιν· ὡς τὸ, «Τῷ ἐπιθεδικῶτι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολὰς·» ἐκ πρώτης τε καὶ ἀρχῆς εἰπών, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ τὴν ἀνατολὴν εἶναι ἀρχὴν τῆς ἡμέρας· καὶ τὸ, «Ἀπὸ ὕψους ἡμερῶν οὐ φοβηθήσομαι·» κἀνταῦθα γὰρ τὸ, ἀπὸ ὕψους, ἀντὶ τοῦ, ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς· καὶ, «Ἡ συναγωγὴ τῶν ταύρων,» ἀντὶ τοῦ, «παμμεγέθων.»

ι'. Τὴν ὡς συλλαβὴν διχῶς λέγει· ἥτοι κατὰ παραβολήν, ἣ βεβαίωσιν· κατὰ μὲν παραβολήν· ὡς τὸ, «Θεοὶ αὐτοὺς ὡς τροχὸν, ὡς καλάμην·» κατὰ δὲ βεβαίωσιν· ὡς τὸ, «Ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ·» ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Σφόδρα ἀγαθός· καὶ τὸ, «Ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρατεκλιμένοι·» καὶ, «Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦ· παρὰ Πατρός·» ἀντὶ τοῦ, ἀληθοῦς.

ια'. Σημαίνει τινὰ ὧν βούλεται καὶ ἀπὸ τῶν προσόντων· οἷον ὡς τὸ, «Παροικήσουσι καὶ κατακρύψουσιν·» ἵνα εἴπῃ, Συνάγονται καὶ ἐνεδρεύουσιν, ἀπὸ τούτων εἰς ἕτερον ἀπὸντα τόπον ἐκεῖσε πάντως παροικεῖν, τῶν οἰκείων ἐκδημούντα.

ιβ'. Λέγει τὸ κρύψαι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ αὐτὸν φυλάξαι· ὡς τὸ, «Κατακρύψεις αὐτοὺς ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ προσώπου σου·» ἀντὶ τοῦ, φυλάξεις· καὶ τὸ, «Ἐκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ·» καὶ τὸ, «Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, ἥ· ἐκρυψας τοὺς φοβούμενους σε·» ἵνα εἴπῃ, Ἦν φυλάσσεις τοὺς φοβούμενους σε· καὶ, «Τῶν κεκρυμμένων σου·» ὡσανεὶ, «Τῶν παρὰ σοῦ φυλαττομένων·» καὶ ἐφ' ἡμῶν· ὡς τὸ, «Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἐκρυψα τὰ λόγιά σου.»

ιγ'. Λέγει καὶ κοιμᾶσθαι ἐφ' ἡμῶν τὸ καταπαύεσθαι· ὡς τὸ, «Ἐν κοιμηθῇτε ἀνὰ μέσον τῶν κλη-

5. Quoddam juxta responsum à cuncto populo, communem beneficentiam significat, sicut: «O Domine, saluum fac, o Domine, bene incede; benedictus qui venit in nomine Domini,» quasi unusquisque a populo dixerit: cui superaddit: «Et benediximus vobis de domo Domini.» (Psal. cxvii, 25, 26.)

6. Non solum de loco ibi dicere, sed et de actionibus, sicut: «Illic iter quo ostendam illi salutare meum,» id est, in sacrificium; de pœna autem, sicut, «Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem.» (Psal. xlix, 23; xxxv, 43.)

7. Sæpè justitiam sive de seipso dicit homine, non quam virtutem e vita ipsius testatur, sive ex aliorum vita similiter, sicut: «Exaudi, Domine, justitiam meam,» et quæcumque talia; quasi ipso ob justitiam fruente auxilio a Deo, aut et Deo tanquam justo seattente. (Psal. xvi, 1.)

8. Amare dicit sæpe de Deo per extensionem, sicut: «Diligit misericordiam et judicium Dominus,» et, «Quia Dominus diligit justitiam,» et «Justitiam dilexisti.» (Psal. xxxii, 5; xlii, 8.)

9. Sæpe metaphorice parabolas dicit ut majorem dicta producant figuratam vim, sicut, «Deo qui ascendit super cælum cœli ad orientem,» a prima et ab initio dicens, a metaphora sumptâ ab oriente quod est diei initium. Et, «Ab altitudine diei non timebo,» ibi enim, ab altitudine ponitur pro ex alto et ab initio. Et, «Congregatio taurorum,» pro valde magnorum. (Psal. lxxvii, 34; lv, 4; lxxvii, 31.)

10. Bis syllabam ὡς dicit: tuyn per parabolam, tum per confirmationem. Per parabolam, sicut: «Pone illos ut rotam, ut stipulam;» per confirmationem, sicut: «Quam bonus Israel Deus,» pro dictione Valde bonus: et, «Facti sumus tanquam consolati;» et, «Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre,» pro veri. (Psal. lxxxi, 14; lxxii, 1; cxv, 1; Joan. i, 14.)

11. Designat quemdam de quibus vult et de presentibus talem, ut: «Inhabitabunt et abscondent;» ut dicat: Congregantur et insidias parant, de his in alium abeuntem locum, illic penitus habitare de propriis peregrinantem. (Psal. lv, 6.)

12. Dicit abscondisse et de Deo ipsum serravisse, sicut, «Abscondes eos in abscondito faciei tuæ,» pro serrabis. Et, «Abscondit me in tabernaculo suo;» Et, «Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te;» ut dicat: Quam servas timentibus te; et, «Absconditorum tuorum,» quasi, A te custoditorum. Et de nobis: «In corde meo abscondi eloquia tua.» (Psal. xxx, 21; xxvi, 5; xxx, 20; cxviii, 14.)

13. Dicit et dormire de nobis pro cessare, sicut: «Si dormiatis inter mortuos clericos,» et, «In pace

ἐβλάστησεν· καὶ τὸ· « Συγχέωμεν αὐτῶν τὰς ὁδοὺς· » ἀντὶ τοῦ, « τὰς φωνὰς· » καὶ· « Προσέθηκέ μοι ὤτιον· » ἀντὶ τοῦ, « ὑπακοήν· » καὶ· « Ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου· » ἀντὶ τοῦ, « ἡ λάψις· » καὶ τὸ, « Γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω ἤκουσεν. »

κβ'. Τὴν ὁδὸν πολλάκις ἀντὶ πράξεως λέγει· ὡς δ', « Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδοῖς, οἱ πορευόμενοι· » αλ', « Ἐκρυψάν ἱερεῖς ὁδόν· » ἵνα εἴπῃ, τὴν ἐκυτῶν πρᾶξιν· καὶ, « Τάξτε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν· » καὶ, « Ἵνα τί ἐπλάνησας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; » καὶ, « Αἱ ὁδοὶ σου καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα σου ἐποίησάν σοι ταῦτα· » καὶ, « Ὅπως ἐάν τις εὐρὴ τῆς ὁδοῦ ὄντας· » καὶ, « Ὡς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα· » καὶ, « Κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν ἔρεσιν, οὕτω λατρεύω. »

κγ'. Τὴν ὑπομονὴν πολλάκις ἀντὶ τῆς προσδοκίας λέγει, ἥ καὶ τὸ ὑπομένειν ἀντὶ τοῦ προσδοκᾶν· ὡς τὸ, « Καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου; οὐχὶ ἐξ ὑμῶν; » ἵνα εἴπῃ, « Ἡ προσδοκία μου καὶ ἡ ἀπίς· » καὶ τὸ παρὰ Ἱερεμίᾳ, « Ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριε· » καὶ, « Ὑπέμεινα συλλυπούμενον· » καὶ, « Ὑπόμεινον τὸν Κύριον· » καὶ, « Ὑπόμεινόν με, Κύριε· » καὶ, « Ὑπομεινάντων αὐτῶν ὁ Θεός· »

κδ'. Τὰ ἀναίτια πολλάκις ὡς αἰτία λέγει· ὡς τὸ, « Ὅπως ἂν βαφθῇ ὁ ποὺς σου ἐν αἵματι; » ἀντὶ τοῦ, « Ἀνάγκη πᾶσα· » καὶ τ', « Σοὶ μόνῳ ἡμαρτον· » καὶ, « Ὅπως ἂν ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου; » καὶ, « Ὅπως ἂν γνωσθῇ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου· » καὶ, « Ἐγὼ εἰς κρίμα εἰς τὸν κόσμον ἦλθον, ἵνα οἱ ἀπίστοι βλέποντες βλέπωσι· » καὶ τὸ, « Νόμος δὲ παραστήθην, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· » καὶ, « Ἵνα ἀντιπαραστήθῃ τὸ νόμιμον· » καὶ, « Ἵνα μὴ ἂν θέλητε ποιεῖν ταῦτα· »

κε'. Τὴν πρᾶξιν ἀπὸ κοινωνίας σημαίνει· ὡς τὸ, « Καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω· » ἀντὶ τοῦ, « Οὐ μὴ παρανομήσω· » καὶ, « Μακάριος ἀνὴρ οὗς οὐκ ἐπερεύθη ἐν βουλήν ἀσεδῶν· » ἀντὶ τοῦ, « Οὐκ ἠτέθησε· » καὶ, « Οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ παιζόντων· » καὶ, « Εἰς βουλήν αὐτῶν μὴ εἰσέλθοι ἡ ψυχή μου· »

κς'. Τὸν ὄρκον ἐπὶ τοῦ βεβαίου λέγει· ὡς τὸ, « Ὁμοσα Δαυὶδ τῷ δούλῳ μου· » καὶ, « Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν· » καὶ, « Κατ' ἐμαυτοῦ ὥμοσα, λέγει Κύριος· » καὶ, « Ὁμνύει Κύριος κατὰ τῆς ὑπερηφανίας Ἰακώβ· »

κζ'. Τὴν διάθεσιν πολλάκις ἀπὸ βημάτων δεικνύει· ὡς τὸ, « Εἶπον, Τίς ὄψεται αὐτούς; » ἀντὶ τοῦ, « Οὕτως ἔπραττον ἅπαντα ὥσπερ οὐκ ὄντος τοῦ ἐξορκωτός· » καὶ, « Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός· » καὶ, « Εἶπον, Δεῦτε καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτούς ἐξ ἐθνῶν· » καὶ, « Κληρονομήσωμεν αὐτοῖς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ· » καὶ, « Εἶπον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· »

pro, loquelas. Et : « Apposuit mihi aurem, » loco dictionis auditum; et : « Linguam canum tuorum » pro, potationem; et : « Linguam quam non noverat audivit. » (Psal. XLVIII, 5; Gen. XXVII, 36; Isa. L, 4; Psal. LXVII, 24; LXXX, 6.)

22. Viam sæpe loco actionis dicit : « Beati immaculati in via, qui ambulant. » Et : « Absconderunt sacerdotes viam, » ut dicat eorum actionem; Et : « Ponite corda vestra super vias vestras; » et : « Quare errare nos fecisti de viis tuis; » et : « Viæ tuæ et cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi; » et : « Ut si quos invenisset hujus viæ vivos; » et : « Qui hanc viam persecutus sum; » et, « Secundum viam quam dicunt hæresim, sic deservio. » (Psal. CXVIII, 1; CXLII, 4; Osee VI, 9; Agg. I, 5; Isa. LXIII, 17; Jerem. IV, 18; Act. IX, 2; XXII, 4, XXIV, 14.)

23. Expectationem sæpe loco spei dicit, aut, expectare pro sperare, sicut : « Et nunc quæ est expectatio mea, nonne Dominus? » ut dicat, « Spes mea et confidentia; » et apud Jeremiam : « Expectatio Israel, Domine; » et : « Sustinui qui simul contristaretur; » et, « Expecta Dominum; » et, « Expecta me, dicit Dominus; » et, « Expectantium eorum lucem. » (Psal. XXXVIII, 8; Jerem. XIV, 8; Psal. LXVIII, 25; XXVI, 20, 36, 34; Soph. III, 8; Isa. LIX, 9.)

24. Quæ causæ non sunt rerum sæpe quasi causæ essent dicit, sicut : « Ut intinguatur pes tuus in sanguine, » pro « necessitas omnis; » et « Tibi soli peccavi, » et, « Ut ostendam in te virtutem meam; » et, « Ut cognita sit justitia Domini; » et, « In judicium ego in hunc mundum veni ut qui non vident videant; » et, « Lex subintravit ut abundaret delictum; » et, « Ut omne os obstruatur; » et, « Ut non quæcunque vultis, illa faciat. » (Psal. LXVII, 24; L, 6; Rom. IX, 17; Mich. VI, 5; Joan. IX, 39; Rom. V, 20; III, 19; Gal. V, 17.)

25. Actionem per societatem significat, sicut : « Et cum iniqua gerentibus non introibo, » pro « Non legem transgrediar; » et : « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum; » pro, « Non impie egit; » et : « Non sedi in concilio ludentium; » et : « In consilium eorum non veniat anima mea. » (Psal. XXV, 4; I, 4; Jerem. XV, 17; Gen. XLIX, 6.)

26. Jusjurandum de firmo dicit, sicut : « Juravi David servo meo; » et : « Juravit Dominus David veritatem; » et : « Per memetipsum juravi, dicit Dominus; » et : « Juravit Dominus in superbiam Jacob. » (Psal. LXXXVIII, 4; CXXXI, 11; Gen. XXII, 16; Amos VIII, 17.)

27. Dispositionem sæpe per verba ostendit, sicut : « Dixerunt : Quis videbit eos? » pro, « Sic cum faciebant tanquam si nemo esset qui videret; » et : « Dixit enim in corde suo, Non est Deus; » et : « Dixerunt : Venite et disperdamus eos de gente; » et : « Hæreditate possideamus sanctuarium Dei; » et : « Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul; » et : « Dixistis, In quo despeximus? » Et, « Dixistis,

1δ'. Τὸ πρῶτ', ἐπὶ ταχυτητος· ἐκλαμβάνει πολλάκις· ὡς τὸ, « Βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τὸ πρὸς πρῶτ' πρῶτ' » καὶ τὸ, « Πρῶτ', πρῶτ', δώσει τὸ κρίμα αὐτοῦ »· τούτ' ἐστιν, Ἐκ τοῦ παραυτίκα· καὶ, Ὡς δρῶν· τούτ' ἐστιν, Ἀθρόν.

λε'. Τὴν χαρὰν ἤτοι ζωὴν ὥς λέγει πολλάκις, καὶ τὴν λύπην ἤτοι τὸν θάνατον σκοτός· ἀπὸ [τοῦ] τοῦς μὲν [ἐν] εὐθυμίᾳ διαγόντας προδλεπτικωτέρους πῶς εἶναι ἐν τοῖς πράγμασι, τοὺς δὲ ἐν ἀθυμίᾳ καθεστῶτας μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶ καθορᾶν δύνασθαι· καὶ τῶν μὲν ζώντων εἶναι τὸ βλέπειν τὸ φῶς, τοὺς δὲ ἀποθνήσκοντας ἐν σκότει· τὴν μὲν οὖν χαρὰν, ἣ ζωὴν [λέγει] ὥς τὸ, « Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ » καὶ, « Ὁ Θεὸς μου, φωτισεῖ τὸ σκότος μου »· ἀντὶ τοῦ, « Τὴν λύπην μου εἰς χαρὰν μετασκευάσεις »· καὶ τὸ, « Ἔσται τὸ φῶς τῆς σελήνης ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου » καὶ « Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ »· καὶ, « Ἐάν πορευθῶ ἐν σκότει, Κύριος φωτισεῖ μοι »· τούτέστι, Τοῦναντίον, ἐμοῦ συμφορὰν καὶ θλίψιν ὑφορμώμενον, χαρὰ τι· καὶ εὐωχία ἐκ παραδόξου συνήντησε· τὴν δὲ λύπην καὶ θάνατον, σκοτός· ὡς τὸ, « Καὶ εἶπα, Ἄρα σκότος καταπατήσῃ με »· καὶ τὸ, « Νῦν φωτισμὸς ἐν τῇ τρυφῇ μου »· καὶ, « Φόδος καὶ τρόμος ἦλθεν ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐκάλυψε με σκότος »· καὶ, « Ἐθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. »

λς'. Συντελειαν τῶν στοιχείων ὀρίζεται ἐπὶ τῶν ἀμαυρουμένων καὶ καθορᾶν μὴ συγχωρουμένων· ὡς τὸ, « Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ οἱ ἀστέρες οὐ δώσουσι (6) τὸ φέγγος αὐτῶν »· καὶ, « Κύριος δώσει φωνὴν ἀπὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ, ὅτι πολλή ἐστι σφόδρα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ. »

λζ'. Τὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ, ὡς πρᾶξιν αὐτοῦ λέγει· ἐπειδὴ κωλύσαι δυνάμενος, τοῦτο οὐ ποιεῖ· ὡς τὸ, « Μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας »· καὶ, « Μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου »· καὶ, « Ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου »· καὶ, « Ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτήν, περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ »· καὶ, « Τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἐσκλήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαι σε »· καὶ, « Σκληρύνων σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραὼ καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ »· καὶ, « Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. »

λη'. Τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πράξεως πολλάκις λέγει· ὡς τὸ, « Ὁ ἐπιδλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν »· καὶ, « Ὁ ἀπειλῶν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμούς ἐξερρημῶν »· καὶ, « [Κατὰ πόδας αὐτοῦ] ἔστη καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ· ἐπέδραψε, καὶ ἐτάκῃ ἔθνη. »

λθ'. Πολλὰ τοῦ τὴν σάρκα λέγει, ἤτοι ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως· ὡς τὸ, « Ἔθεντο τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἡ ἐπὶ φαιλότῃτος »· ὡς τὸ, « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀν-

34. Mane de rapiditate saepe assumit, sicut : « Adjuvabit eam Deus mane diluculo ; » et, « Mane, mane, judicium suum dabit, » id est, confestim ; et, *Diluculo*, id est, statim. (*Psal.* lxxv, 6 ; *Soph.* iii, 5.)

35. Lætitiam aut vitam *lumen* saepe dicit, et afflictionem ; mortem, *tenebras* ; ex eo quod hi qui in lætitia degunt perspicaciores quodammodo sint in negotiis, isti vero qui in animi demissione stant nec quæ obvia sunt respicere possint ; et quod vivendum sit lumen videre, dum morientes in tenebris consummantur ; lætitiam ergo aut vitam, [dicit] *lumen*, sicut, « Lux orta est justo, » et, « Deus meus, illuminabis tenebras meas, » pro « Afflictionem meam in lætitiam mutari parabis ; » et : « Erit lux lunæ sicut lux solis ; » et, « Illuminare, illuminare, Jerusalem ; » et, « Cum incessero tenebris, Dominus lux mea est, » id est, E contrario me in calamitatibus et infortuniis apparente, lætitia quædam, et convivium ex adverso obviavit. Afflictionem et mortem, *tenebras*, sicut, « Et dixi : Forsitan tenebræ conculcabunt me ; » et, « Nox illuminatio in deliciis meis ; » et, « Timor et tremor venerunt super me et contexerunt me tenebræ ; » et, « Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis et in umbra mortis. » (*Psal.* xcvi, 11 ; xvii, 29 ; *Isa.* xxx, 26 ; lx, 1 ; *Mich.* vii, 8 ; *Ps.* cxxxviii, 11 ; liv, 6 ; lxxxvii, 7.)

36. Finem elementorum definit per obscurata et ea quibus videre non datur, sicut : « Sol et luna obtenebrati sunt et stellæ retraxerunt splendorem suum, » et : « Dominus dedit vocem suam ante faciem potentiae suæ, quia multa sunt nimis castra ejus. » (*Joel.* iii, 15 ; ii, 11.)

37. In hominum malis permissionem a Deo tantquam actionem ejus dicit, cum impedire valens, illud non facit, sicut : « Ne declines cor meum in verba malitiæ ; » et, « Ne declines in ira a servo tuo ; » et, « Declinasti semitas nostras a via tua ; » et, « Ecce ego errare facio eam, » de Jerusalem ; et, « Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis ? Indurasti cor nostrum ne timeremus te ; » et, « Indurans induravi cor Pharaonis et servorum ejus ; » et, « Tradidit illos Deus in reprobum sensum. » (*Psal.* cxi, 4 ; xcvi, 9 ; xliii, 19 ; *Isa.* lxiii, 17 ; x, 1 ; xiv, 4, 17 ; *Rom.* i, 28.)

38. Quod Deo possibile est per actionem saepe dicit, sicut : « Qui respicit terram et facit eam tremere ; » et, « Increpans mare et exsiccans illud et omnia flumina ad desertum deducens ; » et « [Ante pedes ejus] stetit et agitata est terra, aupehit et dissolutæ sunt gentes. » (*Psal.* ciii, 32 ; *Nahum* i, 4 ; *Habac.* iii, 5, 6.)

39. Sæpe *carnem* dixit vel de ipsa natura, sicut : « Posuerunt carnes sanctorum tuorum bestiis terræ ; » vel de vilitate, sicut : « Non permanebit in æternum Spiritus meus in homine quia caro est ; »

DAVID. HOESCHELI NOTÆ.

(6) *Οὐ δώσουσι* I. lib. editi, δώσουσι.

et de mortis obnoxietate, sicut : « Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadiens ; » et, « Omnis caro fenum ; » et Apostolus : « Etenim si cognovimus secundum carnem Christum, » ut dicat, mortalem ; et, « In diebus carnis suæ ; » et, « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt ; » et, « Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo ; » de cognatione vero, sicut Osee : « Caro mea ex ipsis ; » et, « Ecce os tuum et caro tua sumus heri et nudius tertius ; » et, « Fratres mei vos, » et, « Nonne os meum et caro mea es ? » ad Amasam ; « Et si quomodo ad emulandum provocem carnem meam. » (Psal. lxxviii, 2 ; Gen. vi, 3 ; Psal. lxxvii, 39 ; Isa. 48, 6 ; II Cor. v, 16 ; Hebr. v, 7 ; I v, 2 ; xix, 12, 15 ; Rom. xi, 14.)

40. Filium pro homo dicit : « Quid est homo quod nescior es ejus ? aut filius hominis ? » pro homo ; et, « Fili hominis ; » pro homo ; et, « Catulus leonis, » pro leo ; et, « Sicut ovis ad occisionem ductus est ; » et, « Quasi agnus coram tondente se obmutescet. » (Psal. viii, 5 ; Ezech. ii, 6 ; Nahum ii, 11 ; Isa. liii, 7.)

41. Sæpe utitur spiritus nomine, tum pro consilio, tum pro charismate, tum pro angelo, tum pro anima, tum pro roce, tum pro aere, pro consilio Dei, sicut : « Fecistis consilium et non per spiritum meum ; » pro consilium. Et, « Convertet spiritum suum, » pro consilium. Et, de nobis, sicut : « Spiritum rectum innova in visceribus ; » id est, consilium ; et, « Non est creditus cum Deo spiritus ejus, » nempe consilium. Et, « In spiritu fornicationis erraverunt ; » et, « Ephraim malus spiritus ; » et, « Quia non inventus est spiritus alius in eo ; » et, « Nunc ecce alligatus ego spiritu vado in Jerusalem ; » et Dominus : « Beati pauperes spiritu. » Et pro charismate, sicut : « Et spiritu principali confirma me ; » et, « Spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientie et pietatis, spiritus timoris Dei replebit eum ; » et : « Duplex fiat spiritus tuus in me ; » et Apostolus spiritum charisma sæpe dicit : « Spiritum nolite extinguere. » Et pro angelo, sicut : « Et ingressus est in me spiritus et levavit me, et assumpsit me. » Pro anima, sicut : « Exhibit spiritus ejus et revertetur in terram suam. » Et pro roce sicut : « Verbo Domini cæli firmati sunt et spiritu oris ejus omnis virtus eorum ; » et Apostolus : « Orabo spiritu, orabo et mente. » Pro aere, sicut : « In spiritu vehementi conteres naves Tharsis ; » et, « Emisisti spiritum tuum et operuit eos mare ; » et, « A quatuor spiritibus veniat. » (Isa. lxx, 1 ; Psal. l, 12 ; lxxvii, 8 ; Osee vi, 12 ; xii, 1 ; Num. xiv, 24 ; Act. xx, 22 ; Matth. v, 3 ; Psal. l, 14 ; Isa. ii, 2 ; IV Reg. ii, 9 ; I Thess. v, 19 ; Ezech. ii, 24, iii, 2 ; 14 ; Psal. cliv, 3 ; xxxii, 6 ; I Cor. xiv, 15 ; Psal. xlvii, 8 ; Exod. xiv, 10 ; Ezech. xxxvii, 9.)

ὁρώμενος, ὅτι τὸ εἶναι αὐτοῦ σάρκα ; καὶ ἐκ τούτου ; ὡς τὸ, « Καὶ ἐμνήσθη οὗ τοῦ πνεύματος παρευόμενον » καὶ, « Πῶς εὐχόμενος καὶ ὁ Ἀπόστολος, » Εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκει τὴν σάρκα Χριστοῦ ; ὅτι εἶπε, θνητὴ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ; καὶ, « Σαρκὶς βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν » καὶ, « οὐκ ἔστι ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ » ἐπί τῃ χάριτι ; ὡς παρὰ τῷ Ἀποστόλῃ, « Σὰρξ μου ἐξ ἐκείνου Ἰδοὺ ὅσα σου καὶ σὰρκας σου ἔμει ; γὰρ πάλιν τὴν ἡμέραν » καὶ, « Ἀδελφοί μου ὑμῖν λέγω ; Οὐκ ὅσπουν μου καὶ σὰρξ μου τί ; ἀλλὰ ἡμεῖς καὶ, « Εἰ πως καταζηλώσω με, πρὸς ὑμᾶς »

B μ'. Τὸν Υἱὸν ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγει ; ὅτι ἀνθρώπος, ὅτι μνησθήσεται αὐτοῦ ; ἢ γὰρ ἐκείνου ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου ; καὶ, « Τὸ ἀνθρώπου τοῦ ἀνθρώπου » καὶ, « Σύνωνος λέοντος » ἐκ τῆς λέων ; καὶ, « Ὡς πρόσθεν ἐκί σφαγὴν ἔχον, καὶ Ὡς ἀνὰ ἐκείνου τοῦ κείνου αὐτοῦ ἔχον »

μα'. Πολλὰ καὶ λέγεται τῷ πνεύματι ; ὡς ἐπὶ ἀγγέλῳ, ἢ ἐπὶ ἀγγέλω, ἢ ἐπὶ ψυχῇ, ἢ ἐπὶ φωνῇ, ἢ ἐπὶ ῥοῇ ; ἐπὶ μὲν προαιρέσεως τοῦ Θεοῦ ὡς τὸ, « Ἐπιστάτε συνθήκας, οὐ δὲ τοῦ πνεύματος μετὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τὸ, « Μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀντὶ προαιρέσεως τῆς δὲ ἐφ' ἡμῶν ὡς τὸ, « Ἐκείνου εὐθὺς ἐγκαίνισεν ἐν τοῖς ἐγκάτοις » τὸν αὐτοῦ αἶρεσιν καὶ, « Οὐκ ἐπιστάθη μετὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ » ἔχουν, ἢ προαιρέσεως καὶ τὸ πνεῦμα πορνείας ἐκλανθήσαν ; καὶ, « Ἐπὶ τὴν νηρὸν πνεῦμα » καὶ, « Ὅτι μὴ εὐφρανῶ ἕτερον ἐν αὐτῷ » καὶ, « Νῦν δεδεμένος τῷ πνεύματι εἰς Ἱερουσαλὴμ » καὶ ὁ Κύριος χάρις οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ; ἐπὶ δὲ ῥοῇ ὡς τὸ, « Καὶ πνεύματι ἡγεμονεύει με » καὶ, « Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως καὶ βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν » καὶ, « Ἐκείνου εὐθὺς ἐλθέτω τὸ πνεῦμά σου ἐπ' ἐμέ » καὶ ὁ Ἄγιος Πνεῦμα τὸ χάρισμα τῆς χάριτος φωνῇ ; ὅτι τὸ πνεῦμα μὴ σθένους ; ἐπὶ δὲ ἀγγέλῳ ; καὶ, « Καὶ ἦλθεν ἐπ' ἐμέ πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβόν με ἔξῃρεν » ἐπὶ δὲ ψυχῇ ; ὡς τὸ, « Ἐξείλεται πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ ἐπὶ δὲ φωνῇ ; ὡς τὸ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ ἄγγελοι ἐστареώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτῶν ἡ δύναμις αὐτῶν » καὶ ὁ Ἀπόστολος, « ὅτι εὐφραίνονται τῷ πνεύματι, προτεύονται δὲ καὶ τῷ λόγῳ » ἐπὶ δὲ δέρος ; ὡς τὸ, « Ἐν πνεύματι βιάσονται φερεῖς ; καὶ, « Ἀπόστασις ; ἐπὶ δὲ τῷ σου, ἐκάλυψεν αὐτοῦς θάλασσα » καὶ, « Ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἐλθέτω »

μβ. Τὸ ἕως πολλαχού (7) οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγει, ἅλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος· ὥς τὸ, « Καὶ ἐν τῇ οκτῇ τῶν περὶ γυναικῶν σου ἐλπίω ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ἀνομία. » Οὐ γὰρ μετὰ τοῦτο τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος ἐμελλεν ἀπαλλάττεσθαι· καὶ, « Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » καὶ, « Ἐγὼ εἰμι ἕως ἂν καταγῇ ῥάστης. » Καὶ, « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἔλθειν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. » καὶ, « Οὐ προσέθετο Σαμουὴλ ἰδεῖν τὸν Σαούλ ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. » καὶ τὸ, « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » καὶ, « Οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔταξε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. »

μγ'. Τῇ τῶν χρόνων ἐναλλαγῇ κέχρηται συνεχῶς· μέλλοντι μὲν ἀντὶ παρεληλυθότος· ὥς τὸ, « Δούσω αὐτὸν ἐκαστὴν νύκτα τὴν κλίνην μου. » ἀντὶ τοῦ, ἰλουσα· καὶ, « Ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί. » ἀντὶ τοῦ, διήλθον· καὶ, « Ὡς χελιδὼν οὕτω φωνήσω. » Καὶ παρεληλυθότι ἀντὶ μέλλοντος· ὥς τὸ, « Ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπέκραξα, καὶ ὁ Κύριος εἰσῆκουσέ μου. » ἀντὶ τοῦ, εἰσακούσεται μου· καὶ, Τότε ἐσπευσαν ἡγεμόνες Ἐδῶμ. » Καὶ μέλλοντι ἀντὶ ἐνεστῶτος· ὥς τὸ, « Παροικήσουσι καὶ καταρβύθουσιν. » ἀντὶ τοῦ, παρικοῦσι· καὶ, « Φθέγονται καὶ λαλήσουσιν. »

μδ. Τὸν αἰῶνα τριχῶς λέγει· ἥτοι τὸν τῆς ζωῆς κάστου χρόνον, ἢ τὴν τοῦ χρόνου καθόλου παρέκτασιν, ἢ τὸ διηνεκές τε καὶ ἀτελεύτητον· ἐπὶ μὲν οὖν οὐ τῆς καθ' ἑαυτὸν ζωῆς χρόνου· ὥς τὸ, « Καὶ κοπίσας εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς τέλος. » αὐτὸ, « Ἐδωκας αὐτῷ μακρότητα ἡμερῶν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. » καὶ, « Εἰς τὸν αἰῶνα ἐξομολογήσονται σοὶ χεῖρες ἂν ζῶ καὶ εἰμι. » καὶ, « Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλὴμ. » καὶ, « Δουλεύει σοὶ εἰς τὸν αἰῶνα. » καὶ, « Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. » καὶ, « Οὐ μὴ φάγω κρέα· τὸν αἰῶνα. » καὶ, « Οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ χρόνου καθόλου παρεκτάσεως· ὥς, « Εἰσελεύσεται ἕως γενεᾶς πατέρων αὐτοῦ, ἕως ὧνος οὐκ ἔσται φῶς. » ἀντὶ τοῦ, Ἀχρὶς ἂν ἡ κροῦσα μένη κατάστασις· οὐ γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει ἡ ἀναστάσις ἀπεράντως ἐφθίγγετο· καὶ, « Ὁνειδισαὶ αἰώνιον ἔδωκεν αὐτοῖς· ἐπὶ τῶν ἀλλοφύλων, ἵνα πη χρόνιον, ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῆς αἰσχίστων ἡτμονεύεσθαι. » καὶ τὸ, « Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ταὶ δίκαιοι. » καὶ, « Ἰσραὴλ σώζεται ὑπὸ Κυρίου ἐν τριάν αἰώνιον. » καὶ, « Οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν εἰς (8) τοῦ αἰῶνος ἐν ὅρει Σιών, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ πολὺν χρόνον. Καὶ, Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικισθήσεται. »

42. *Donc* sæpe non de tempore dicit, sed de eadem re, sicut : « Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas ; » non enim post hoc a spe in Deum immutari debuit ; et, « Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » Et, « Ego ipse, donec senescatis. » Et, « Querite Dominum donec veniant vobis genimina justitiæ ; » et, « Non proposuit Samuel videre Saul usque ad diem mortis suæ ; » et, « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ; » et, « Non cognoscebat eam donec peperit filium. » (*Psal.* lvi, 2 ; cix, 1 ; *Isa.* lxi, 4 ; *Osee* x, 12 ; *I Reg.* xv, 35 ; *Matth.* xxviii, 20 ; i, 24.)

43. Temporum immutatione continuus utitur : futuro quidem pro præterito, sicut : « Lavabo per singulas noctes lectum meum, » pro *lavi*. Et, « In flumine pertransibunt pede, » pro *pertransierunt*. Et, « Sicut pullus hircinis sic clamabo ; » et præterito pro futuro, sicut : « Ego autem ad Deum clamaui, et Dominus exaudivit me, » pro *exaudiet* me. Et, « Tunc conturbati sunt principes Edom. » Et futuro loco præsentis, sicut : « Inhabitabunt et abscondent, » pro *inhabitabit* ; et, « Effabuntur et loquentur. » (*Psal.* iv, 7 ; lxxv, 6 ; *Isa.* xxxviii, 14 ; *Psal.* liv, 17 ; *Exod.* xv, 15 ; *Psal.* lv, 7 ; xciii, 4.)

44. Perpetuitatem triplici modo dicit, tum temporis cujusque vitæ, tum temporis totius extensionem, tum continuum et infinitum ; itaque de tempore cujusque vitæ, sicut : « Et laboravit in æternum et vivet adhuc in finem. » Et, « Tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi ; » et, « In æternum confitebor tibi, dum vivo et sum. » Et, « Non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem ; » et, « Serviet tibi usque in æternum, » et, « Non lavabis mihi pedes in æternum. » Et, « Non manducabo carnem in æternum. » « Non sitiet in æternum. » (*Psal.* xlviii, 9 ; xx, 5 ; xxix, 13 ; iii, 6 ; cxxvi, 1 ; *Deut.* xv, 17 ; *Joan.* xiii, 8 ; *I Cor.* viii, 13 ; *Joan.* iv, 13.)

De temporis totius extensione, sicut : « Introibit usque in progenies patrum suorum, et usque in æternum non videbit lumen, » pro, Quandiu manserit rerum ordo præsens ; non enim de abrogatione resurrectionis in infinitum locutus est ; et, « Opprobrium sempiternum dedit illis, » de alienigenis, ut dicat diuturnum, ita ut et a posteriorum infamissimis memoria servetur ; et, « In memoria æterna erit justus ; » et, « Israel salvatus est in Domino salute æterna ; » et, « Non confundant usque in æternum in monte Sion ex hoc nunc et in æternum, » pro in multum tempus. Et, « Judæa in æternum salvabitur. » (*Psal.* xlviii, 20 ; lxxvii, 66 ; iii, 7 ; *Isa.* xlv, 17 ; *Joel* iii, 30.)

DAVID. HOESCHELI NOTÆ.

(7) Τὸ ἕως πολλαχού, τὸ ἕως οὐ πάντως εἰδικαίρεται τῷ μέλλοντι· ἀλλὰ τὸ μέχρι μὲν ἵδε τέλει, τὸ μετὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀναίνεται, Naz. xi. II *De Filio*. Similia vide apud Basil. M. Hom. Nat. Christi, p. 235, et apud Isidor. Pelus.

lib. i, epist. 18, in qua σφάλμα reperitur ὁ πόρος· denique apud D. August. *De sermone Domini in monte*, c. 21.

(8) Οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν. Αἱ καὶ οὐ μὴ ἐντραπῶσινται.

ὁ πτωχός, ὅτι ἐπαινέται· ὁ ἁμαρτωλός· παρεγκειμένου τοῦ συλλαμβάνοντα· καὶ, « Ὅτι ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐδαρύνθη ἐπ' ἐμὲ ἡ χεὶρ σου, ἐν τῷ ἐμπαγγίνει μοι ἄκανθαν· » τὸ γὰρ, « Ἐστράφην εἰς τάλαιπωρίαν, τῷ ἀπὸ τοῦ κρᾶζειν με ὅλην τὴν ἡμέραν, » εἰκότως· ἀποδίδεται· καὶ τὸ, « Τὰ βέλη σου ἔχοντ' ἐμένα, δυνατὴ· παρεγκειμένου τοῦ λαοί.

Κατ' ἐπίτασιν τὸ αὐτὸ λέγει· ὡς τὸ, « Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος· » καὶ, « Ὑπομένουν ὑπέμεινα τὸν Κύριον. » Καὶ, « Ἡ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε. »

Τὸ ἰδοὺ κατὰ περισσεῖαν πολλάκις λέγει· ὡς τὸ, « Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας· » — « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. » Καὶ τὸ πλὴν, οὐδὲν ὅλως συμβαλλόμενον· ὡς τὸ, « Πλὴν μάτην ταρασσεται. » Καὶ τὸ σύν· ὡς τὸ, « Κύριος· ἐξετάζει σὺν τὸν δικαίον καὶ σὺν τὸν ἀσεβῆ· » καὶ, « Σὺν τὸν δικαίον καὶ σὺν τὸν ἀσεβῆ κρινεῖ ὁ Θεός. » Καὶ τὸ γὰρ· ὡς τὸ, « Φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι, καὶ γὰρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται· » καὶ, « Καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνώσαι· » καὶ, « Ὅτι γὰρ ἀδελφός μου εἶ. » Καὶ ὅη καὶ τὴν τοῦ γε, ἦν μάλιστα παρὰ μὲν τοῖς πλείστοις αὐτῶν οὐ σπανιάκις ἔστιν εὑρεῖν· ἐξαιρέτως δὲ παρὰ τε τῇ τῶν Βασιλείων βίβλῳ, καὶ τῷ Σολομώντι· ὁ μὲν τοι μακάριος Δαυὶδ τῇ ἐν ἀντὶ τῆς Σὺν χέρεται· ὡς τὸ, « Καὶ μετατίθεσθαι ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν· » καὶ, « Ἐν ὀλοκαυτώμασιν, » ἀντὶ, Σὺν ὀλοκαυτώμασιν· καὶ, « Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτό· » καὶ, « Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκαχίᾳ μου ἐπορεύθην· » καὶ, « Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ· » καὶ, « Φωνή, Κυρίου, ἐν ἱσχύϊ, φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ. » Οἱ σπουδαῖοι οὖν τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν δανεισάμενοι, ὁδόν τινα καὶ πύλην τῇ φιλομαθείᾳ εὐρήσουσι πρὸς τὴν τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ὁδηγηθῆναι διάνοιαν.

Εἰσι δὲ καὶ τρόποι αὐτῆς γενικώτατοι οὗτοι.

Κατὰ μεταφορὰν, κατὰ παραβολήν, κατὰ σύγκρισιν, κατὰ συνεκδοχὴν, κατὰ ὑπόδειγμα, κατὰ μετωνυμίαν, κατὰ ἀντίφρασιν, κατὰ περιφρασιν, κατὰ ἀνακεφαλαίωσιν εἴ· οὖν ἐπανάληψιν, κατὰ ἀπόχρησιν, κατὰ προσωποποίησιν, κατὰ σχηματισμὸν, κατὰ ἀλληγορίαν, κατὰ ὑπερβολήν, κατ' ἐπιτωθασμὸν, κατὰ εἰρωνείαν, κατὰ σαρκασμὸν, κατὰ αἰνίγμα, κατὰ ἀπειλήν, κατὰ ἀπόφασιν, κατὰ ἀποσιώπησιν, κατὰ πειρᾶσεις, παρεκτὸς δὲ ὁλονότι τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς. secundum explicationem, secundum reticentiam, secundum correctionem, exceptis videlicet idiomatibus ipsius.

Κατὰ μὲν μεταφορὰν, ὅταν τὰ ἑτέροις ἢ κατὰ πρῆξιν ἢ κατὰ φύσιν ἐνόντα εἰς ἕτερα μεταφέρη· οἷον εἰς ἡμᾶς τε καὶ τὸν Θεόν· ὡς τὸ, « Κύριος ποιμαίνει με· » καὶ, « Ποιμαίνει Ἰακώβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ· » καὶ, « Μὴ βόσκησιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς· » καὶ, « Διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένα· » καὶ, « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀγίους ἀνθρώπων. » Δίκευα γὰρ πολλάκις καὶ ἀμφίδιχτρα τὰς χειρώσεις τῆς τοῦ Θεοῦ δικῆς λέγει· οἷον, « Ἐκπετάσω τὸ δίχτυόν μου ἐπ' αὐτόν· » καὶ Κατακλυσμὸν δὲ τὴν ἐρήμωσιν τῶν πολεμίων

nam laudatur peccator; interposita phrasi comprehenduntur. Et, « Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua dum configitur spina: » nam, « convrsus sum in ærumna, » evidenter separatim datur a « Dum clamarem tota die; » et, « sagittæ tuæ acutæ, potens, » interposito phrasi populi. (Psal. ix, 25, 24; xxxi, 4, 3; xlii, 7.)

Per extensionem idem dicit, sicut: « Castigans castigavit me Dominus, » et, « Expectans expectavi Dominum, » et, « Benedicens benedicam tibi. » (Psal. cxvii, 18; xxxix, 2; Gen. xii, 17.)

Ecce per pleonasmum sæpe dicit, ut: « Ecce enim veritatem dilexisti; — Ecce virgo in utero habebit. » Et attamen non omnino servientem, sicut: « Attamen frustra conturbatur. » Et cum, sicut: « Dominus interrogat cum justum et impium; » et, « Cum justum et impium judicabit Deus. » Etenim, sicut: « Vocem dederunt nubes; etenim sagittæ tuæ transeunt. » Et, « Etenim non credentes inhabitare; » et, « Quia enim frater meus es. » Et verbum illius certe, quam præsertim apud illorum plures non raro invenire est, in primis in Regum libro et Salomone. Beatus David propositione in pro cum utilitur, sicut, « Transferentur montes in cor maris; » et, « In holocaustomatibus; » pro « Cum holocaustomatibus; » et, « In pace in idipsum. » Et, « In innocentia mea ingressus sum. » Et, « Ascendit Deus in jubilo; » et, « Vox Domini in magnificentia. » Itaque studiosi elocutiones inderassumentes viam quamdam et ostium invenient in scientiæ amore ad dirigendum in sacræ Scripturæ intelligentia. (Psal. l, 8; Matth. i, 25; Psal. xxxviii, 7; x, 6; Eccle. iii, 17; Psal. lxxvi, 18; lxxvii, 19; Gen. xxix, 15; Psal. xlv, 2; iv, 9; xlv, 1; xlvii, 6; xxviii, 4.)

Sunt et Tropi ejus generalissimi isti.

Secundum metaphoram, secundum parabolam, secundum comparisonem, secundum synecdochē, secundum exemplum, secundum metonymiam, secundum antiphrasim, secundum periphrasim, secundum recapitulationem, aut reditum ad initium, secundum abusum, secundum prosopopœiam, secundum figuratam orationem, secundum allegoriam, secundum hyperbolen, secundum objurgationem, secundum ironiam, secundum aculeatum dictum, secundum ænigma, secundum minas,

Secundum metaphoram, cum quæ sive in praxi sive in natura aliorum sunt, hæc ad alia transfert, verbi gratia erga nos et erga Deum, sicut: « Dominus pascit me; » et, « Pascere Jacob servum suum; » et, « Nec pascant amplius pastores semetipsos; » et, « Dispersæ sunt oves meæ eo quod non esset pastor; » et, « Venite post me et faciam vos fieri piscatores hominum. » Retia enim et terricula sæpe dominationes Dei justitiæ dicuntur, sicut: « Extendam rete meum super eum; » et, Inundationem et desolationem bellatorum exponit,

sicut : « Dominus diluvium inhabitare facit ; » et, « Qui vocat aquas maris ; » ut dicat Assyrios et multitudinem, et, « Protector noster aspice Deus ; » et, « Sub umbra alarum tuarum protege me, » et, « Expandens alas suas, assumpsit eos, » et perseverat in oratione figurata. (*Psal.* xii, 3, 4 ; lxxvii, 71 ; *Ezech.* xxxiv, 8, 10 ; xxxiv, 5 ; *Matth.* iv, 12 ; *Ezech.* xii, 13 ; *Psal.* xxviii, 9 ; *Amos* ix, 6 ; *Psal.* lxxxiii, 10 ; xvi, 8 ; *Deut.* xxxii, 41.)

Secundum parabolam, sicut : « Vigilavi et factus sum sicut passer, » et, « Sicut ovis. » (*Psal.* ci, 8 ; *Isa.* liii, 7.)

Secundum comparisonem, verbi gratia, præsentiis antiquis ex similibus vult assimilare baptismatis gratiam, mari Rubro ; et divinorum mysteriorum participationem, mannae et aquae e petra. (*1 Cor.* x, 3.)

Secundum synecdochen cum ex parte totum ostendit, sicut : « Animam meam convertit, » ut dicat me. Et, « Insuper et caro mea requiescet in spe, » pro ego ; et, « Ex utero ante luciferum genui te, » pro, « ante omnem creationem. » (*Psal.* xiii, 3 ; xv, 9 ; cix, 3.)

Secundum exemplum, quando quæ facienda sunt per similia quædam exponuntur, sicut : « Cognovit bos possessorem suum. » et, « Milvus in cælo cognovit tempus suum ; » et, « Homo erat paterfamilias ; » et, « Hominis cuiusdam divitis. » (*Isa.* i, 3 ; *Jerem.* viii, 7 ; *Matth.* xxi, 33 ; *Luc.* xii, 46.)

Secundum metonymiam quando vel a circumdantibus circumdata, vel pro habitationem præbentibus habitantia nominat ; et a circumdantibus circumdata, sicut : « Et calix meus inebrians quam præclarus ; » et, « Ululate, naves Tyri ; » et, « Calicem sororis tuæ bibes. » Ab habitationem præbentibus habitantia, sicut : « Advocabit cælum desursum ; » et, « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas ; » et, « Lætentur insulæ multæ. » (*Psal.* xlii, 6 ; *Isa.* xliii, 1 ; *Ezech.* xliii, 32 ; *Psal.* xlix, 4 ; *Matth.* xxiii, 37 ; *Psal.* xcvi, 4.)

Secundum antiphrasim, quando per contrarium ostendit, verbi gratia : « Nisi in faciem benedixerit tibi, » pro blasphemaverit. Et, « Benedixit Deum et regem, » pro contumeliose, male dixit ; et, « Quia celebratus » est rex ; et, « Benedictus sit homo ille. » (*Job* i, 11 ; ii, 5 ; *III Reg.* xxi, 10 ; *Jerem.* xx, 16.)

Secundum periphrasim, quando de iis quæ paucis verbis exprimi possunt, pluribus res exponunt : sicut : « Ecce alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum hi fuerunt illic. » (*Psal.* lxxxvi, 4.)

Secundum recapitulationem aut reditum ad initium quando quæ per plura varie narrantur, propter difficultatem quæ oritur a digressionum in-

Α ἀποφαίνει · ὡς τὸ, « Κύριος τὸν κατακλύσιν ποταμῶν · » καὶ, « Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης · » ἵνα εἴπῃ τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ τῷ ἔθνει· καὶ, « Ὑπερασπιστὴς ἡμῶν ὁ θεός · » καὶ, « Ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου σκεπάζεις με· » καὶ, « Διὰ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτὸν· » καὶ ἐναπομένει τῷ σχηματισμῷ.

Κατὰ δὲ παραβολὴν · ὡς τὸ, « Ἠγρύπνησεν, καὶ γενόμεν ὡς στρουθίον, » καὶ, « Ὡς κρῖνον. »

Κατὰ σύγκρισιν, οἷον τὰ παρόντα τοῖς παλαιῶν ἐκ τῶν ὁμοίων ἐθέλει εἰκάζειν · τὴν τοῦ βαπτισμοῦ χάριν, τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ · καὶ τὴν τῶν μυστηρίων μετάληψιν, τῇ τε τοῦ μάννα καὶ τῇ πέτρᾳ ὕδατι.

Κατὰ συνεκδοχὴν, ὅταν ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον ὁμολογῶν ὡς τὸ, « Τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψεν · » ἵνα εἴπῃ ἐμὲ · καὶ, « Ἐστὶ δὲ καὶ, ἡ σὰρξ μου καταστρέψεται ἐπ' ἐλπίδι · » ἀντὶ τοῦ, ἐγὼ · καὶ, « Ἐκ γαστρὸς ἐωσφόρου ἐγέννησά σε · » ἀντὶ, « πρὸ τοῦ κτίσεως. »

Κατὰ ὑπόδειγμα, ὅταν τὰ πρακτέα δι' ὁμοίων ὑποτίθεται · οἷον, « Ἐγὼ βοῦς τὸν κτήνην · » καὶ, « Ἡ ἀσίδα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔγνω τὸν ὅρον αὐτῆς · » καὶ, « Ἀνθρώπος τις οἰκοδεσπότης · » καὶ, « Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου. »

C

Κατὰ μετωνυμίαν, ὅταν ἡ ἀπὸ τῶν περιεχόντων περιεχόμενα, ἡ ἀπὸ τῶν οἰκούντων τὰ οἰκούμενα ὀνομάζει καὶ ἀπὸ μὲν τῶν περιεχόντων τὰ περιεχόμενα ὡς τὸ, « Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με καὶ κράτιστον · » καὶ, « Ὁλολύγετε, πόλεις Καρχήδων καὶ Τὸ ποτήριον τῆς ἀδελφῆς σου πίεσαι · » καὶ τῶν οἰκούντων τὰ οἰκούμενα ὡς τὸ, « Περιλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω · » καὶ, « Ἰερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας · » καὶ, « Ἀγαλλιᾶσθε, νῆσοι πολλαί. »

D

Κατὰ ἀντίφρασιν (9), ὅταν δι' ἐναντίου τὸ ἐπ' αὐτὸν δηλοῖ · οἷον, « Εἰ μὴν εἰς πρόσωπόν σου εὐλόγηται ἀντὶ τοῦ, βλασφημησέι · » καὶ, « Εὐλόγηται θεὸς βασιλεῖα · » ἀντὶ τοῦ, ὕδρισεν, ἐκάνκασεν · καὶ, « Ὅτι δεδόχασται ὁ βασιλεὺς · » καὶ, « Εὐφρανέμενος ἔστω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. »

Κατὰ περίφρασιν, ὅταν τοῖς δι' ὀλίγων ἐκφρασθαι δυναμένοις τὴν διὰ πλείονων φράσιν περιφράσιν · οἷον, « Καὶ ἰδοὺ ἀλλόφυλοι, καὶ Τύρος, καὶ τῶν Αἰθιοπῶν, οὗτοι ἐγεννήθησαν ἐκεῖ. »

Κατὰ ἀνακεφαλαίωσιν εἴτε ὅν ἐπανάλειψιν, ὅταν τὰ διὰ πλείονων ποικίλως εἰσηγηθέντα, διὰ τὴν ἐκ τῆς τῶν παρεχθάσεων ἀνωμαλίας δυσχερῆται.

DAVID. HOESCHELII NOTÆ.

(9) Κατ' ἀντίφρασιν. Exempla plura suppedita D. August. lib. *Contra mendacium*, ad Const. c. 10.

ἐλπίσιν αὐτοῖς διεξέρχεται · ὡς ὁ Μωσῆς φησιν, « Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ τε καὶ γῆς. » Τοιαῦτα καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις, καὶ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ.

Κατὰ ἀπόχρησιν, ὅταν τῇ ἐτέρῳ προσγορήσῃ καὶ ἐν ἐτέροις καταχράται · [οἶον] ὡς τὸ, « Φύλαξόν με, Κύριε, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ » καὶ, « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν » καὶ, « Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ » καὶ, « Ὡς ὄρθρος χυθίσσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολλὺς καὶ ἰσχυρὸς » περὶ τῆς ἀκρίδος λέγων.

Κατὰ προσωποποιαν ὅταν τι τῶν ἀψύχων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνυποστάτων, πρὸς ὧν τε καὶ λόγους ὑποτίθεται · ἐπὶ μὲν ἀψύχων · ὡς τὸ, « Ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι » καὶ, « Οἱ οὐρανοὶ διεγούνται » καὶ « Πορεύμενα ἐπορεύθη τὰ ξύλα » ἐπὶ δὲ τῶν ἀνυποστάτων · ὡς τὸ « Δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφύλησαν » καὶ, « Ἐκάλεσε τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος » καὶ, « Ἐβρίψε τὴν λίθον εἰς τὸ στόμα τῆς ἀνομίας » καὶ, « Ἐῖπεν ἡ σοφία, Κύριος, ἔκτισέ με » καὶ, « Ἐγὼ ἤμην ἡ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν » καὶ, « Ἐκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον. » et, « Ἄedificavit sibi domum. » (Psal. xliii, 7; xviii, 2; Judic. ix, 8; lxxiv, 11; Amos vii, 4; Zach. v, 8; Prov. viii, 12, 22, 30.)

Κατὰ σχηματισμὸν, ὅταν τὰ αὐτὰ σχηματοποιῇ πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ὑφήγησιν · ὡς τὸ, « Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου » καὶ, « Ποταμοὶ κροτήσουσι χεῖρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό » καὶ, « Οἱ μαῖοί σου ἀνωρθώθησαν, καὶ ἡ θρίξ σου ἀνέτειλε » σὺ δὲ ἔσθα γυμνὴ καὶ ἀσχημονοῦσα · *μασθοὺς* καταχρηστικῶς τὰ ὄρη λέγουσα, ἀπὸ τοῦ σχήματος τριχὶ δὲ, τὴν τῆς γῆς εὐφορίαν · κατασκευάζει δὲ καὶ ἀπὸ πραγμάτων σχηματισμὸν, ὡς ἐν τῇ κατὰ τὸν μακάριον Ἰωὺ ὑποθέσει · οἶον τὸ, « Παραστήναι τὸν διάβολον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Κατὰ ἀλληγορίαν, ὅταν τὰ ἀπειρα πλήθῃ συνεχῶς ὕδατα λέγῃ, καὶ τὴν τοῦτων ἐφοδὸν κατακλυσμὸν · καὶ τὸ, « Ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸν πεφυτευμένον » καὶ ὁ Ἀπόστολος τὴν Ἀγαρ ἀλληγορεῖ.

Καθ' ὑπερβολὴν (10), ὅταν εἰς πολλὰ μερίζονι κέχρηται τῷ τῆς ὑφήγησεως μεγέθει παρὰ τὰ γινόμενα ἢ προσόντα, ἢ ἐνδεχόμενα · ὡς τὸ, « Ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν · περὶ τῶν ναυτιλλομένων » καὶ, « Πλὴν ὁ Θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἐχθρῶν αὐτοῦ » καὶ, « Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου » καὶ, « Τὰ ὄρη ἐσπρίστησαν ὡσεὶ κριοί » καὶ, « Τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐπικροτήσονται τοῖς κλάδοις » καὶ, « Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον » καὶ περὶ τῆς ἀκρίδος, « Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν, οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες · λέοντες » καὶ, « Ἀπληροκρίωθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας » καὶ, « Μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου » καὶ, « Εἰ ὁ ἐφθαλμὸς ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἐξελε αὐτόν » καὶ, « Ἐὰν ὁμείζῃς σωπῆσθε, οἱ λίθοι κεκρά-

æqualitate, per pauciora iterum exponuntur, sicut Moysis dicit : « Ille liber generationis cæli et terræ. » Talia et in libris Regum, et in Apostolo. (Gen. ii, 4.)

Secundum abusum cum aliorum nomen et in aliis adhibet [verbi gratia] : « Custodi me, Domine, ut pupillam oculi » et, « In te inimicos nostros ventilabimus cornu » et, « Qui tegis aquis superiora ejus » et, « Quasi mane expandetur super montes populus multus et fortis, » de locustis loquens. (Psal. xvi, 8; xliii, 6; ciii, 3; Joel ii, 2.)

Secundum prosopopœiam quando quibusdam ex inanimatis, quandoque et ex iis quæ per excogitandi vim tantum existunt, personam et verba supponit; de inanimatis, sicut : « Elevamini, portæ æternales » et, « Cæli enarrant » et, « Euntes ierunt ligna. » De iis quæ per excogitandi vim tantum existunt, sicut : « Justitia et pax oscula sunt » et, « Vocabat iudicium ad ignem Dominus » et, « Misit lapidem in os impietatis. » Et, « Dixit sapientia : Dominus possedit me » et, « Ego eram cui delectabatur per singulos dies »

Secundum figuratam orationem, quando eadem figurat præter rerum narrationem, sicut : « Astitit regina a dextris tuis » et, « Flumina paudent manu de eodem » et, « Ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit » et eras nuda et confusione plena : *uber* per catachresim *montes* dicit, a forma, *pilus* vero fertilitatem terræ : et parat a rebus figuratam orationem, sicut in argumento de beato Job, nempe, « Astitisse Satan coram Domino. » (Psal. xlii, 40; xcvi, 8; Ezech. xvi, 7; Job i, 6.)

Secundum allegoriam, quando infinitas multitudines perpetuo aquis vocat, et horum transitum inundationem; et, « Erit sicut lignum quod plantatum est. » Et Apostolus Agar per allegoriam citat. (Psal. i, 3; Galat. iv, 24.)

Secundum hyperbolen quando in multis majori utitur præ narrationis gravitate pro factis sive excedentibus, sive possibilibus; sicut : « Ascendunt usque ad cælos, de navigantibus » et, « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum » et, « Lavabo per singulas noctes lectum meum » et, « Montes exsultaverunt ut arietes » et, « Ligna regionis plaudent ramis » et, « Facilius est camelum » et de locusta, « Quia gens accendit super terram meam, fortis, dentes ejus ut dentes leonis » et, « Alienati sunt peccatores a vulva. » Et, « Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua » et, « Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum » et, « Si vos tacueritis, lapides clamabunt » et, « Iota unum aut unus apex » et, « Cæcum et

DAVID. HOESCHELII NOTÆ.

(10) Καθ' ὑπερβολὴν. De hac agit idem Aug. exposit. cap. ult. Evang. Joan.

terra transibunt. » (Psal. civ, 26; Lxvii, 22; vi, 7; A ξονται · » καὶ, « Ἰώτα ἐν, ἡ μία κρη-
 cxvii, 4; Isa. lv, 12; Matth. xix, 24; Joel. i, 16; « Οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ περιεσφύονται.
 Psal. lvii, 3; Matth. vi, 3; Matth. v, 29; Luc.
 xix, 40; Matth. v, 18; xiv, 35.)

Secundum obijurgationem, quando de inimico-
 rum dedecore dicit: « Euge, euge, viderunt oculi
 nostri; » et, « Sume citharam, circūf, bene cane;
 etenim naves non amplius veniunt e Tyro; civitas
 speciosa et grata et ducens unguenta. In Domino
 non est confusa; » et, « Prophetiza nobis, Christe,
 quis est qui te percussit. » (Psal. xxxiv, 21; Isa.
 xxiii, 16 et 10; Nahum iii, 4; Soph. iii, 3; Matth.
 xxvi, 68.)

Secundum ironiam, quando vilitatem per laudes
 irridet, sicut: « Congregate illi sanctos ejus. » Et,
 « Vitis frondosa Jerusalem, » et, « Ubi est habita-
 culum leonum et catulus leonis? » et, « Aspides et
 progenies aspidum ad Ægyptios accurrebant; » et,
 « Infernus subter annuit in occursum adventus
 tui; » et, « Vulneratus es sicut; » et, « Detracta
 est ad inferos superbia tua, subter te sternerent pu-
 tredinem. » (Psal. xlix, 5; Osee x, 1; Nahum ii,
 11; Isa. xxx, 6; xiv, 9, 10, 11.)

Secundum aculeatum dictum, quando præ nimia
 vilitate laudare vult, sicut: « Ego autem sum ver-
 mis et non homo; » et, « Avem persequeris, rex? »
 « Pulicem unum et canem mortuum, » et si-
 milia. (Psal. xxi, 7; I Reg. xxiv, 15.)

Secundum ænigma, quando disconvenienter hi-
 storiam exponit, sicut: « Argentum vestrum scoria
 mistum; negotiatores tui vinum aqua miscuerunt; »
 et, « Dic omni volucri, cunctisque bestis agri; »
 et, « Mittite falcem quoniam adfuit messis; » et,
 « Jam securis ad radicem arborum posita est. » (Isa.
 i, 22; Ezech. xxxix, 17; Joel iii, 13; Luc.
 iii, 9.)

Secundum minas, quando minatur jussu Dei,
 sicut: « Nisi conversi fueritis, gladium suum vi-
 brabit; » et, « Facite fructum dignum pœnitent-
 iæ; » et, « Ibi erit fletus et stridor dentium. »
 (Psal. vii, 13; Matth. iii, 8; xii, 13.)

Secundum explicationem, quando absque causa
 speciali bonorum et malorum eventum definit,
 ca vilitatem et reditum.

Secundum reticentiam, quando renovationem a
 Deo ostendit, sicut: « Et erit Jerusalem sancta, et
 alieni non transibunt per eam amplius; » distin-
 ctionem: « Nisi forte transgressi fuerint, tacuit; »
 et, « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu
 sancto; » distinctionem, ex sanguine reservavit.
 (Joel ii, 17; Joan. iii, 5.)

Secundum correctionem, quando cuncta pariter
 Scripturæ sacræ sive per verba, sive per facta in
 eandem convenire visa sunt.

Scripturæ sacræ species duæ sunt, prophetica

Κατ' ἐπιτωθασμὸν, ὅταν ἐπὶ ταῖς ἐ-
 λασχύναις λέγῃ. « Εὗγε, εὗγε, εἰς ἡ-
 μῶν · » καὶ, « Ἀδβε κιθάραν, μέλῃ
 κιθάρισον · Καὶ γὰρ πλοῖα οὐκ ἐπὶ ἔργῳ
 χυδόνος · Πόλις καλὴ (11) καὶ ἐπὶ γὰρ
 φαρμάκων · Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπικ-
 ε Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐπα-
 σς σε; »

Κατὰ εἰρωνείαν, ὅταν τὴν εὐφροσύνην
 σκώπητ' ὡς τὸ, « Συναγάγετε εὐφρο-
 σύνην αὐτοῦ · » καὶ, « Ἀμπέλως εὐκλείματι
 λήμ · » καὶ, « Ποῦ ἐστὶ τὸ κατοικητήρι-
 ον, καὶ σκύμνος λέοντος; » καὶ, « Ἀπὸ
 γονα ἀσπίδων Αἰγυπτίους προσέδεσθε · »
 « Ὁ ἄλλος κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας · »
 « Ἐάλως ὡς περ · » καὶ, « Κατίδω ἐπὶ
 ἔξ σου · ὑποκάτω σου στρώσουσι σφόδρα · »

Κατὰ σαρκασμὸν, ὅταν διὰ τῆς ἐν-
 ἐπαινεῖν ἐθέλοι · ὡς τὸ, « Ἐγὼ εἰμι π-
 οὐκ ἄνθρωπος · » καὶ, « Ὅπισθ' ἴσως ἐ-
 σιλεύ; ὅπισθ' ἐνδὲς ψύλλου, καὶ ὀπίσθ' ἐν-
 κότος · » καὶ ὅσα ὅμοια.

Κατὰ ἀνιγγμα, ὅταν ἀτυμῶνως ἐπὶ
 διήγημα · ὅν, « Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἐπὶ
 κάπηλοι σου μίσγεται τὸν οἶνον ὑδάτι · »
 « πον παντὶ ὀρνέῳ καὶ πᾶσι τοῖς θηρί-
 ον · » « Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρ-
 ἡγητός · » καὶ, « Ἰδοὺ ἡ ἀξίνη ὑπὸ τῇ
 δένδρων κείται · »

Κατὰ ἀπειλὴν, ὅταν ἀπειλῇ διὰ τῶν
 τῶν, « Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῇτε, τὴν βορ-
 στίλῳσι · » καὶ, « Ποιήσατε καρπὸν ἁ-
 γιαντίας · » καὶ, « Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλυθὺς
 γμὸς τῶν ὀδόντων · »

Κατὰ ἀπόφασιν, ὅταν αὐτοτελῇ τὴν
 καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπαγωγὴν ὁρίζεται
 αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον.

Κατὰ ἀποσιώπησιν, ὅταν ἀνακαίνισιν
 τοῦ Θεοῦ · ὡς τὸ, « Καὶ ἔσται Ἱερου-
 σαλὴν καὶ ἄλλογενὴς οὐ διαλεύσεται δι' αὐτῆς
 διαίρεισιν τὴν · » « Εἰ μὴ ποὺ παρανομήσας
 πησας · » καὶ, « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐκ
 πνεύματος · » τὴν δι' αἵματος ἐταμίωσιν

Κατὰ παραίτησιν, ὅταν πάντα ὁμο-
 πνεύστου Γραφῆς, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε ὁ-
 των, εἰς ταύτην συντελεῖν εἰσὶν εἰκότως
 Εἰδὼ μέντοι τῆς θαλάς Γραφῆς ἐστὶ δ-

DAVID. HOESCHELII NOTÆ.

(11) Πόλις καλὴ, πόρνη καλὴ, libri editi, ibid. l. xix. Pro διώκεις, iidem ἐκπορεύει.

ὡς καὶ ἱστορικόν· ἐκ τριῶν δὲ ὁμῶς χρόνων· ἐν ᾧ
 ἴστον αὐτῶν συνέστηκε, παρυχημένος, ἐνεστῶτος,
 μέλλοντος· παρυχημένος μὲν, ὡς ἡ τοῦ Μω-
 υσίου περὶ τοῦ παντὸς συστάσεως· ἐνεστῶτος δὲ, ὡς
 τοῦ μακαριωτάτου Ἑλισσαίου πρὸς τὸν Γιεζὶ περὶ
 τοῦ δοθέντος αὐτῷ χρυσοῦ· μέλλοντος δὲ, ὡς ἡ τῶν
 προφητῶν, τὰ περὶ τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς Χριστοῦ
 παρουσίας, ἣν διὰ τὰ λόγων καὶ ὁπτασιῶν καὶ ἐρ-
 ρῶν παρελήφμεν· καὶ διὰ λόγων μὲν· ὡς τὸ,
 Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσω
 οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην και-
 νην· δι' ὁπτασιῶν δὲ, ὡς τὸ, «Καὶ ἐγένετο ἐπὶ
 τὴν χεῖρ Κυρίου»· καὶ, «Ἀναστήσονται οἱ νε-
 κροί»· καὶ, «Ἐθιεύρουν ἔως οὗτο θρόνοι· ἐτίθη-
 νται»· καὶ, «Ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν ὡς Υἱὸς ἀν-
 θρώπου ἐρχόμενος»· δι' ἔργων δὲ, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀδραάμ,
 Ἰάδα μοι δάμαλιν τριετίζουσιν· καὶ αἶγα τρι-
 ετίζουσιν καὶ κριὸν τριετίζοντα, καὶ τρυγόνα, καὶ
 ἀγριορίστεράν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ, Ἰάδα τὸν οὐλόν
 τοῦτον τὸν ἀγαπητὸν ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ·
 τοῦτον δὲ οὕτως ἐχόντων, προσήκει προηγουμέ-
 νων ταῖς τῶν ῥήσεων ὑποθέσεις τὴν διάνοιαν ἐφ-
 ἑλκεῖν τοὺς μαθητεύοντας, εἰδ' οὕτως αὐτοὺς τὴν κατὰ
 τὴν ἑρμηνείαν οἰκειῶς ταύτην προσάγειν· ὡς ἂν,
 καὶ ἰδιανότας μὴ προὑπαρχούσης, ἡ διὰ τῶν λόγων πλά-
 ταιτο σύστασις· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τὰ σκάφη
 ὑποβαλίουσιν, εἰ μὴ ποῦ τις αὐτοῖς ὠρμημένος
 οὐ σκοποῦ προκείμενος τόπος, εἰς ὃν ἄπασαν τὴν τῶν
 ὑποβαλίων ῥοπὴν εὐθύθεν μέλλοιεν, παντὶ τῷ πνεύματι
 τῷ ἑαυτῶν τέχνην διαφόρως ἐμπιστεύειν συνελα-
 ζόμενοι, δι' ὅλου φέρονται τοὺς πλάγους, ὡς ὁρμη-
 τὴν ἄλλῃ προσφεύγοντες· οὕτως ἄρα καὶ ἐπὶ τῶν
 ῥήσεων ἡ διδασκαλία ἐξηγήσεων ἐξ ἀνάγκης συμδύεται,
 παιδὸν μὴ καθυποκειμένης τινὸς πραγμάτων·
 ἐροῦντο· πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀποκατάτων,
 ἡ τὰς μὲν βαψφῶδας, πλάσματα καὶ οὐκ ἀληθῆ
 ἐράγματα περιεχούσας, οὐκ ἐνεστὶν ἑτέρως εἰσ-
 ῥηθῆσθαι τοὺς ἐπιστήμονας, μὴ πρότερον τὴν ἐκά-
 στες αὐτῶν ὑπόθεσιν εἰς γνῶσιν ἐνεγκαμένους·
 ὡς ἂν πρὸς ταύτην εἰκότως, καὶ μὴ πρὸς ἀνέμους
 τῶν λόγων χρῆσιν ἐκφέρουσιν· τὰ δὲ τῆς θείας
 ἡμῶν ὑποθημοσύνης ἀνυποστάτοις τισὶ στοχασμοῖς
 ὑποβάλλοιμεν, εἰκαίαις αὐτοῖς καὶ ἀσυναρτήτους τὰς
 ἑρμηνείας ἐπιφέρουσιν οὐ δυσωπούμενοι· διόπερ, ὃν
 ἐρόπον τοῖς εἰς ἀγνωστον πάντῃ στελλομένοις χώ-
 ραν χρὴ μᾶλλον τοὺς ἐν πείρᾳ ταύτης τυγχάνοντας
 πρὸς γὰρ πάντων τὴν ἀπάγουσαν ἀτραπὸν καταμη-
 νύειν, δι' ἣς πορεύονται, οὕτω τε αὐτὰ κατὰ ταύ-
 την αὐτοῖς γνωρίζειν σημεία, οἷς ἐξακολουθοῦντες
 μηδამῶς τῆς εὐθείας ἀποτρέφονται· τὸν αὐτὸν ἂν
 τις καὶ ἐπὶ τῶν παιδεύειν ἐπαγγελλομένων ὀρίσαιτο,
 προηγουμένως μὲν τὴν τῶν πραγμάτων αὐτοῖς
 ὑπόθεσιν, γνωρίμην χρῆναι καθιστῆναι τοῖς παιδευο-
 μένοις εἰς ἣν ἀναγκαίως ἔχουσιν τὴν τῆς ἑαυτῶν δια-
 νόαν ἐπιδοῦναι ῥοπὴν· εἰτα τὴν τῶν γραφικῶν ἰδιω-
 γμάτων εἰδῆσιν, τὴν τε τῶν σημάτων διάγνωσιν,
 καὶ τὴν τῶν τρόπων διάκρισιν· οὐχ ἥκιστα δὲ τὴν
 τῆς κατὰ τὴν λέξιν ἑρμηνείας σαφῆναιαν, οἷα δὲ
 τινὰ σημεία τῆς ἐδοκιμασίας προσηγορεύονται· δι'

pars et historica; tribus autem temporibus horum
 quodcunque constet, præterito, præsentī, futuro.
 Præterito quidem, sicut liber Moysis de universi
 constitutione; præsentī, sicut beatissimi Elisæi
 liber ad Giesi de dato ipsi auro; futuro, sicut Scri-
 ptura prophetarum, de Hebræorum et Christi præ-
 sentia, quam per verba et mirabilia et opera susce-
 pinus; per verba, sicut: «Ecce dies veniunt, dicit
 Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda
 sæculum novum;» per mirabilia, sicut, «Et facta est
 super me manus Domini;» et, «Resurgent mor-
 tui;» et, «Aspiciebam donec throni positi sunt;»
 et, «Ecce cum nubibus quasi Filius hominis venie-
 bat;» per opera, sicut de Abraham, «Sume mihi
 vaccam triennem et capram trimam, et arietem
 annorum trium et turturem et columbam,» et quæ
 sequuntur; et, «Tolle filium tuum unigenitum
 quem diligis Isaac.» (IV Reg. v, 19; Jerem. xxxi,
 34; Ezech. iii, 22; I Thess. iv, 16; Dan. vii, 9;
 Gen. xv, 9; xii, 4.)

Illis ita se habentibus, ad verborum argumenta
 intellectum decet applicare discentes, deinde sic
 ipsis interpretationem secundum stylum conve-
 nienter adferre: ita ut intelligentia non præcedente,
 de verbis collatio varie tractaret. Quemadmodum
 enim de his qui navis gubernaculum tenent, nisi
 quis ipsis specialis viæ terminus proponatur, ad
 quem totam gubernaculi vim motricem dirigere
 debeant, omni vento eorum artem varie confilere
 ardentes per totum feruntur mare, sicut portui pe-
 regrinationi sese dantes: sic ergo de disciplinæ
 auditione necessario eveniet, siquidem non penum
 quoddam statutum proponatur: accommo enim
 non esset stultissimorum, in dramata fallacis et
 commentis a veritate alienis referta nefas est aliter
 introducere peritos, nisi prius unumquodque ho-
 rum argumentum ad notitiam inducant, ita ut ad
 illam convenienter et non in venum verborum
 usum proferant; verba autem divinæ institutionis
 nostræ in incomposita quædam injicere stomacha,
 temerarias illis et male coeuntes interpretationes
 adferre non erubescunt. Itaque quemadmodum
 iis qui in ignotam omnino vadunt regionem, opor-
 tet potius eos qui hujus experientiam habent præ-
 omnibus viam illuc ducentem indicare, qua trans-
 meaverunt; sic etiam ad viam signa ipsis ostē-
 dere quorum ope gradientes nunquam a recta viæ
 declinent: ita et qui alios docere proficiuntur sta-
 nuant, in primis quidem rerum argumentum notum
 reddere se debere discipulis, quibus rebus necesse
 habent ipsorum ingenii arumen applicare; deinde
 idiomatum Scripturæ cognitionem, figurarum no-
 tiam, troporum distinctionem, nec minus secun-
 dum stylum interpretationis elucubrationem simi-
 liaque viæ indicia proponere, per quæ tutum et
 certum illis proponat ad destinatum. Etenim per-
 spicuum est quod iis qui volare, sed non per viam
 gradi volunt, vana et inutilis sit metarum indicatio.
 Oportet autem omnino animosos esse in disciplinæ:

quam sicut filum ducens extensum contextus si quis A ad accuratæ cogitationis transitum retinet aptum, neutiquam ab eo quod decet deficiet; et sane vocum intelligentia, quasi corporis ordo æstimanda, meditatio vero quasi figurarum quæ circa corpus sunt ordo; quorum prius a longe summam ostendendum, posterius per membra et compositiones accuratius et propius inspicere, nihil ultra corpus excogitantes. Adhuc et sit illud assuetis notum quomodo verborum prophetiæ illa quidem exquisita prosa dicuntur, sicut Isaiæ et Jeremiæ scripta, et si quis alius secundum eos erat; hæc vero cum modulatione in carmine, sicut Psalmorum beati David verba, et apud Moysen Exodus et Deuteronomium: quæ metrica et non cum rhythmo dicta ex alto et donata forte non sunt prophetia; sicut reliqua carminum esse accidit sicut libros Job et Salomonis.

καρὶ τοῦ Δαυὶδ, καὶ ἡ παρὰ τῷ Μωσῇ ἐπὶ τῆς Ἑξάβου καὶ τοῦ Δευτερονομίου· ὅσα δὲ ἔρμετρα, μετ' ᾧ δὲ ῥηθέντα ἄνωθεν καὶ παραδοθέντα, οὐκ ἂν ποτε εἴη προφητεία· οἷα περ οὖν τὰ λοιπὰ στιχηρῶν εἶναι συμβαίνει ὡς τοῦ Ἰωβ, καὶ Σολομῶντος.

Tέλος σὺν Θεῷ.

Finis cum Deo.

ANNO DOMINI DCCLXXXVII.

EPIPHANIUS

CATANENSIS DIACONUS.

NOTITIA.

(Cave, Script. ecclesiast. Historia litteraria, p. 422.)

Epiphanius, Catanensis in Sicilia diaconus, claruit anno 787, quo Thomæ Sarden archiepiscopi vicem tenens, synodo Nicænæ XI, interfuit. Exstat *Sermo laudatorius* proluxus in eadem synodo habitus (1).

(1) Vid. Mongitor. Biblioth. Siculam pag. 184. EDIT. PATR.

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ

Τῇ ἁγίᾳ ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣ ΣΥΝΟΔῳ

ΠΑΡΑ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΤΑΝΑΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΗΡΗΤΟΥ ΘΩΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΑΡΔΩΝ ΝΗΣΟΥ.

SERMO LAUDATORIUS

SANCTÆ PRONUNTIATUS SYNODO

AB EPIPHANIO DIACONO ECCLESIAE CATANÆ SICULORUM PROVINCIÆ,
AC LOCI SERVATORE THOMÆ ARCHIEPISCOPI SARDORUM INSULÆ.

(Mansi, Concil. i. XIII, p. 441.)

Ὁ μακάριος προφήτης Ἰσαίας θεῖον καταλαμπόμενος Πνεύματι, τὴν διὰ Χριστοῦ γεγενημένην τῶν ἐθνῶν ἀπολύτρωσιν εὖ μάλα προαναθεωρήσας, καὶ τῶν δι' αὐτοῦ σσασμένων τὴν πληθύν οὐκ ἡγνοήκως προσπιφώνηκε πῶς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῖς κατὰ καιροὺς τῶν ἱερῶν λαχοῦσι ποιμνίων ἐπιστατεῖν τοιαῦτα· « Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου· καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαβρίψατε. » Τίνες δ' ἂν νοοῖντο αἱ πύλαι, ἡ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν οἱ λόγοι; οὐδ' ὥσπερ τινὰς νοητὰς ἀναπτύσσοντας πύλαις; τῇ ἐρμηνείᾳ οἱ τῶν λογικῶν θερεμμάτων ποιμένες, οὕτως αὐτὰ ἐπὶ τὴν εὐρείαν τε καὶ ἀληθινὴν ἀποφέρουσι θύραν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὄντως πρὸς τὸν Πατέρα γινόμενον ἡμῖν θύραν· καθὼς αὐτός, πού φησιν, « Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. » Αἱ τοὶ δὲ πάλιν οἱ ἐν τῇ ὁδῷ προσριπτούμενοι τὰ ἐξ αἰρετικῆς τυχῆς συμφορᾶς ἂν εἴεν σκάνδαλα, ἃ καθάπερ τινὲς λίθοι τῇ ἡμετέρᾳ τῆς πίστεως παρατιθέμενα τρίβῳ, τοὺς πρὸς τὴν ὄντως οὖσαν ὁδὸν λέναι θέλοντας ἐκσεῖν· προσκώπτειν παρασκευάζει· τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ὁδὸν αὐτοῖς ἀποκλείειν σπουδάζοντες· ὁδὸς δὲ πάλιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ταύτην ἂν νοοῖτο, καθὼς φησιν αὐτός· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ὁδός. » Οὕς τινες δὲ αἰρετικούς λίθους οἱ τῶν ἱερῶν ἐπιστήμονες προσφυῶς τε καὶ μάλα εὐτέχνως σὺν ἐδηγίᾳ τοῦ Πνεύματος τῆς ἡμετέρας ὁδοῦ, ἥτοι τοῦ τῆς πίστεως ἀποκαθαίροντες λόγου, πέμπουσι μὲν αὐτοὺς πρὸς τὰς τῶν βυβάντων κεφαλὰς· εὐκόλον δὲ οὕτω καὶ τετριμμένην τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς τὴν εἰς τὴν ὁδὸν ἰούσαν τρίβον ἀπεργάζονται· ὥς δύνασθαι φρονεῖν τε καὶ λέγειν· « Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρούθειον ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων· ἡ παγὶς συνετρίβη, καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν. Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Ἰδοὺ τοιγαροῦν ἡ οὐρα τῶν ἱερῶν ἐμῆγγυρις ἀκόλουθα τῶν θεῶν ἐντολῶν, παρ-
ειχούσα ἐνταῦθα συνέδραμε τὸ σεπτὸν τῆς οἰκονομίας

Beatus propheta Isaias divino accepto Spiritu factam gentium per Christum redemptionem valde bene praevidens, et eorum qui per ipsum salvandi erant multitudinem non ignorans, ut ex persona Dei alicubi pronuntiavit his qui per singula tempora sacrorum sortiantur praeposituram ovilium, haec : « Ambulate per portas meas, et ducite populum meum, et lapides a via projicite. » Quænam intelliguntur portæ, nisi divinitus inspiratæ Scripturæ, sanctorumque prophetarum verba? Quæ nimirum quasi quasdam intellectuales portas rationabilium pastores pecudum interpretando aperientes, sic eas ad latum et verum adducunt ostium, videlicet Dominum nostrum Jesum Christum, qui vere ad Patrem nobis factus est ostium, quemadmodum ipse ait, quia « ego sum ostium. » Porro lapides qui in via projecti sunt, scandala forte sunt hæreticæ factionis, quæ veluti quidam lapides fidei nostræ semitæ apposita, eos qui ad Christum qui vera est via, properare volunt, impie impedire procurant, quantum in se est, iter eis salutis claudere festinantes. Rursusque via hæc Dominus utique noster Jesus Christus conjicitur, sicut ipse ait : quia « ego sum vita et via. » Hæreticorum ergo scandalis, ac si quibusdam lapidibus, sacerdotum peritissimi, ingeniose satis et artificioso ductore Spiritu a via nostra, id est fidei ratione purgatis, non solum hos contra capita eorum qui illos jecerant, mittunt, verum etiam hoc modo semitam quæ ducit ad viam [f. vitam], subjectis plebibus facilem et tritam efficiunt; ita ut possint sapere ac dicere : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Adjutorium nostrum in nomine Domini. » En igitur divinus sacerdotum conventus Dominicorum mandatorum sequax, huc ac venerabile dispensationis Christi

¹ Isa. LXII, 10. ² Joan. x, 7. ³ Joan. XIV, 6.

⁴ Psal. CXXIII, 7, 8.

mysterium paternis doctrinis ordinandum et enucleandum concurrat. Non quasi hoc ipsum primum plebibus prædicaverint, cum ante octingentos ferme annos in orbe toto fuerit prædicatum: sed quod tantum salutare consilium, quod per eam consummatum est, divinæ Scripturæ interpretationibus lucidissime populis adaperuerunt, et hæreticos ab ipso [patris alliso Spiritu, seu stercora valde congrue reputaverint] petris alliso spiritus seu stercora (/stercori, vel ceu stercora), valde congruere putaverint. Noverunt enim prophetica vocem sibi quasi ex persona Dei etiam in hoc clamantem: « Sacerdotes, audite, et contestamini domui Israel: » haud dubium quin spirituali. Quibus et nos quoque concurrentes, utpote quod in ipsis est pariter sentientes, splendido huic choro congratulamur, et præ desiderio mentis pennam moventes, quod possibile est ei conferre satagimus, et verbis tempus decentibus præsens celebrare, ac præconiorum hoc floribus coronare studemus spectaculum: nihil enim prohibet: licet ad id perfecte præinopia fortassis et infirmitate sensus perstringere nequeamus, quæ tamen nobis sunt possibilia conferre maturamus. Sæpe namque parvus calculus magnis commissus lapidibus, quantum in se fuit, his immobilitatem se contulisse simulavit.

Quis autem noster sit sermo, in medium profertur, a divinis vobis trapezitis benignitate multa discutiendus, et divinitus inspirata Scriptura præbandus. [A verbis Domini, quæ citantur a vetustis Patribus, nec sunt apud evangelistas: *Estote prohi trapezitæ*:] O sacratissima statlo, sursum atque deorsum hominem ad imaginem Dei factum ad rectitudinem iterato salvate; et reditum ad originalem pulchritudinem, quæ per incuriam sublata est, rursus per curam ei mereamini [mercaminii]. Hoc enim sive observationes legalium mandatorum, sive relationes hominum, qui more historice bene aliterve in sæculo conversati sunt, sive sacra psalmodum cloquia, sive proverbiales doctrinæ moralem nobis narrantes philosophiam, per multam sollicitudinem exposuerunt. Sed impossibile erat facile lapsam peccatoque submissam naturam nostram in se antiquissimam, ex qua cecidit in Adam, recipere dignitatem. Quæ videlicet potius eguit alia quadam robusta et inexpugnabili meliori virtute, quæ illam ex infirmitate ulcerum sibi turgentium proposito sanaret, et ad robustiorem valetudinem cum quodam liberali augmento reduceret. Hoc igitur cum sciret divino Spiritu motus prophetarum chorus, alibi aliterque talium ei bonorum nuntia protulit, in suo tempore unusquisque prædicans consemptum et consubstantiali Dei Patris Filium et Verbum divitiis bonitatis suæ ad nostram extremitatem profectum, nostram perfecte induisse naturam, et hanc invisibili et qui sine materia est, igne divinitatis suæ in antiquitatem reformasse. Alius quidem innuptam conceptionem et immaculatum ac virginalem partum prædicans:

Χριστοῦ ταῖς πατρικαῖς διδασκαλίαις διατηρούμεν μυστήριον· οὐχ ὥς ἐν πρώτοις αὐτὸ τοῦτο ταῖς ἐκκληρυττόντων· ὅπου γὰρ πρὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν ἐπὶ τοῦ τῇ οἰκουμένη πάσῃ κηκήρυκται· τὸν δὲ ἐκ δὲ μόνον σωτήριον σκοποῦν τελεσθέντα ταῖς γραφαῖς ἐρμηνεύσεις τηλαυγιστάτως τοῖς λαοῖς ἀναπνέοντων, καὶ τοὺς προσριφέντας αὐτῷ αἰρετικῶς πνεύματι ἀποσχυδαλιζόντων λίθους. Καὶ μάλιστα κότεως. Ἰσασί γὰρ τὴν προφητικὴν φωνὴν αὐτῶν, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τοῦτοις ῥῶσιν. Ἰσραεὶς ἀκούσατε, καὶ ἐπαμαρτύρασθε τῷ ὄντι ῥαφῇ· ὁ δὲ ὅτι τῷ πνευματικῷ. Οἱ δὲ ἡμεῖς συνδεδραμηκότες ὡς καὶ αὐτοῖς συμφορῆταις τῇ φαίδρῃ ταύτῃ γαννύμεθα χορεῖα· πᾶσι δὲ ὅσῃς τῆς διανοίας πετρὸν ἀνακινούμενα, τὴν δυνάμιν αὐτῷ συνεισβάλλειν προθυμούμεθα· καὶ τῷ καιρῷ πρέπουσι λόγοις τὸ παρὸν τοῦτο τῶν τῆσαι θέατρον, καὶ τοῖς τῶν ἐγκωμίων ἀνδραγαθῶν στεφανῶσαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει, εἰ καὶ τοῦ ἰαντατελοῦς διὰ πενίας ἰσως καὶ νοδὸς ἀσθενείας οἰκνέμεθα· τὰ δὲ γὰρ ἡμῖν ἐφικτὰ συνεισφέρει. Πολλάκις γὰρ δὲ μικρὰ ψηφὺς μεγάλους ὑποκρίθαι λίθοις, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῇ, τὸ ἀσάλευτον τοῦτοις ἐπ' ἐποιήσατο.

Τίς τοίνυν ἐστὶν ὁ ἡμέτερος λόγος ἐν μέσῳ πρὸς τοὺς θεοὺς ἡμῖν τραπέζιταις σὺν εὐμενείᾳ πᾶσι· κινεζόμενος. Σκοπὸς τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ ἐρωτάτονον σύστημα, ἔνω τε καὶ κάτω τῇ εἰκόνι Θεοῦ γεγεννημένον ἀνθρώπων, εἰς τὸ ἀντιστάσασθαι. Καὶ τὴν εἰς τὸ ἀρχέγονον κίνησιν· φοίτησιν, ὃ δὲ ἀπροσεξίας ἀγένηται· πᾶσι δὲ μελείας αὐτὸ πραγματεύσασθαι. Τοῦτο αἱ τε φυλακαὶ τῶν νομικῶν ἐνταλμάτων, αἱ τε ἱστορίας τρόπων τῶν εὐ ἢ ἐτίπως τῶν βίβλων τευσαμένων ἀνθρώπων ὀφειλήσεις· αἱ τε φημιερολογίαι, αἱ τε παροιμιώδεις διδασκαλαὶ τῶν κῆν ἡμῖν ἐπεξηγούμεναι φιλοσοφίαν διὰ πολλῆς τίδος τεθείκασιν. Ἀλλ' οὐχ οἷα τε γέγονε· αὐτὴν ἡ εὐλόγητος ἡμῶν καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ ὑπερφύσει εἰς τὸ ἐξ οὐπερ κέκτωκεν ἐν Ἀδὰμ τῶν ἀνακομίσασθαι ἀξίωμα. Δεδόται δὲ ἄλλης τινὸς εὐσθενούς καὶ ἀκαταμαχῆτου κρατὶ δυνάμει, ἥτις αὐτὴν τῶν ἐξ ἀσθενούς προμαρτυριῶν αὐτῇ κηλίδων ἐξιάσσοιτο, καὶ πρὸς τὸ μαλιώτερον μετὰ τινος φιλοτίμου προσθήσει υπονοστήσει. Τοῦτο τοιγαροῦν εἶδον ἡμεῖς πνευματοκίνητος τῶν προφητῶν χορεῖα, ἀλλὰ τοῦ τῶν τοιοῦτων αὐτῇ ἀγαθῶν τὰς ἀγγελοφύρουσα ἐν τοῖς αὐτῶν ἑκάστος καιροῖς διηγούμενα συναλθιον καὶ ἡμοσύσιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ Λόγον, παρρησιαίᾳ ἀγαθότητος εἰς τὴν ἐκτελεσχατιὰν ἀφικθόντα τὴν ἡμῶν τελείαν ἀμαρτυρίαν, καὶ ταύτην τῷ ἁδὲν καὶ ἀοράτῳ κυρίῳ αὐτοῦ θεότητος εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακαλῶσαι. Ἐμὲν τὴν ἀνύμφευτον σύλληψιν, καὶ τὴν ἐμαρτυρίαν καὶ παρθενικὸν τοκετὸν ἀνακηρύττων· ἑκαστὸς τῆς ἐπικρατησάσης ἀπὸ τῆς ἐν Ἀδὰμ παρθε-

* Amos III, 15.

καὶ μέχρι τοῦ νόμου σατανικῆς πλημμελείας ἀδυνα-
μίαν παντελῆ δλόθρευσιν τε καὶ μειώσιν. Ἄλλος τὴν
αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ μετὰ καὶ τῶν συναποστατησάντων
αὐτῷ δαιμόνων ὀλεθρίαν ὑπόπτωσιν ἀπὸ προσώπου
τοῦ φανησμένου Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν λευτερωμένων
ἡμῶν ὑπὲρ τῶν εἰς ἡμᾶς πραχθησομένων θαψιλεστά-
των ἀγαθῶν ἀναφαίρετον εὐχαριστίαν, τῷ λυτρωσα-
μένῳ κομισθησομένην. Ἐτερος τὸ ἐκούσιον τοῦ σαρ-
κοθέντος Θεοῦ πάθος, καὶ τὴν εἰς ἔξου κάθοδον, καὶ
αὐθις τὴν ἐξ ἔξου εὐσθενῆ ἀνακομιδὴν, μετὰ τῶν
τοῖς ἀφύκτοις ἐκείνου δεσμοῖς κατεχομένων ψυχῶν.
Ἄλλος τὴν ἀφ' ἡμῶν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς αὐτοῦ
Πατέρα ἐνδοξον ἀναφοίτησιν, καὶ τὴν ἀμφὶ τὰ δεξιὰ
τοῦ πατρὸς ἔδρυσιν. Ἐτερος τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατα-
πτᾶσαν ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἀφθονον τοῦ
Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, καὶ τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη
τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ταχυτάτην περιόδον,
καὶ τὴν ἐντεῦθεν γεγεννημένην τῶν ἀνὰ τὴν εἰκου-
μένην εἰδύλων παντελῆ δλόθρευσιν, διὰ τῆς πρώτων
ἑνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν καθαρὰς ἀνανεύ-
σεως, καὶ τῆς ἀνεκδότου καὶ διηνεκοῦς πρὸς ὧν
ἀναστησομένης αὐτῷ κατὰ πάσης τῆς γῆς νοερὰς τε
καὶ πνευματικῆς λατρείας· ὅτι πάντα τοῖς ἐαυ-
τῶν καιροῖς τῇ ἀληθείᾳ συνεπεράνθησαν, καὶ τέλος
εὐκλεέστατον ἐδέξαντο. Ἀκούσον τοιγαροῦν τοῦ Παύ-
λου μεγαλοφώνως ἐμβόωντος, καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ-
τοις ἐπισφραγίζοντος· « Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί,
ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὡφθῆ ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν
ἐθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. »
« Ὁ τῆς τοῦ διδασκάλου μεγαληγορίας ! Θεὸς, φησὶν,
ἐφανερώθη ἐν σαρκί, τὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἴτιον,
ἡ ἀνέκλειπτος ὠρεὰ, ὁ διαυγέστατος πλοῦτος, ἡ
ἀένναος τῶν ἀναφαιρέτων χαρισμάτων πηγὴ, ἡ
ἀκόρεστος τῶν πεινῶντων τροφή, ὁ ἐξ οὐρανοῦ
ζωοποιὸς ἄρτος, τὸ ἀένναον τῶν διψῶντων βεῖθρον,
ἐξ οὗ ὁ πῖνον οὐ μὴ διψῇ εἰς τὸν αἰῶνα. Οὗτος
ἐφανερώθη ἐν σαρκί· ἀλλὰ καὶ τῷ κόσμῳ, φησὶν,
ἐπιστεύθη.

Πῶς ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ; εἰπέ, ὦ μακαριώτατε
Παῦλε, μῆσον καὶ ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων
φωνῶν, ὧν ἐν τοῖς ἀφύκτοις τοῦ παραδείσου ἐμυή-
θης· πρόσστηθι καὶ νῦν τοῦ κηρύγματος, οὗ ἐπιστεύ-
θης εἰς πάντα τὰ ἔθνη κηρύξαι, καὶ ἀπόστολος γε-
νέσθαι. Πήγασον τῇ παρούσῃ Ἐκκλησίᾳ τὸν τῆς
ἀληθείας λόγον, καὶ σέβον τὰς νητέας τῶν αἰρετιζόν-
των ὕψεις· ὥς ποτε Ἐλύμα τοῦ μάγου. Τράνωσον
μετὰ παρρησίας τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Λα-
λεῖς γὰρ καὶ μετὰ θάνατον, φωνῆς ὑψηλότερον, καὶ
ἐνεργεῖς τῷ πνεύματι ὅσα καὶ βούλει. Καί, φησὶν ὁ
διδάσκαλος, « Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων
ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη ἐν ταῖς ἐθνεσιν εὐαγγελίσασθαι
τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι
πάντας, τίς τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκα-
ρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα
εἰσάγει. » Τοιγάρτοι ἀκούσατε· « Ἐπιστεύθη, εἰ-

Alius vero potentatum [f. potentatum] on nimodum,
exterminium, et imminutionem prævaricationis quæ
obtinuit ab Adam, et in Adam facta est usque ad
legem, atque diabolici simul delicti. Alius autem
ejusdem Satanæ ac dæmonum, qui cum eo apo-
statæ facti sunt, exitialem ruinam a facie appa-
rentis Dei, atque incomparabilem gratiarum actio-
nem redemptori afferendam a nobis qui redempti
sumus, super largissimis bonis quæ in nobis pa-
trata sunt. Ast alius voluntariam incarnati Dei
passionem, et in infernum descensionem, et rur-
sus ex inferno validum reditum cum animabus,
quæ inevitabilibus illis [forte, illic Hard.] vinculis
tenebantur. Alius vero gloriosum a nobis ad Pa-
trem, qui in cælis est, regressum, et ad Patris
dexteram sessionem : alius autem descendentem
de cælo nobis collatum, qui in illum credimus sine
invidia, Spiritus adventum; et in omnes gentes
evangelicæ prædicationis circuitum velocissimum :
et quod hinc factum est per orbem terrarum ido-
lorum omnimodum exterminium, per mundam
reversionem ad unum et solum verum Deum no-
strum effectam, atque imprætermisam et jugem
latrariam, quæ illi a nobis per universam terram
intelligibiliter et spiritaliter exhibetur. Quæ omnia
veritate temporibus suis terminata sunt, et finem
gloriosissimum susceperunt. Audi igitur Paulum
magna voce clamantem, et veritatem istam corro-
borantem : « Deus manifestatus est in carne, justi-
ficatus est in spiritu, apparuit angelis, prædicatus
est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est
in gloria ». O magni doctoris affectum [affatum] !
Deus, inquit, manifestatus est in carne, quod est
omnium bonorum causa, indeficiens donatio, suf-
ficientissimæ divitiæ, perennis non auferendorum
charismatum fons, insatiabilis esurientium escæ,
vivificus de cælo panis, jugis sitientium rivus, ex
quo qui, biberit, non sitiet in æternum. His ma-
nifestatus est in carne : sed et mundo, ait, credi-
tus est.

Quomodo creditus est in mundo? dic, beate
Paule; imbue et nos ex arcanis illis vocibus, quibus
in abditis paradisi imbutus es; imbue etiam nunc
prædicatione, cujus creditus es in omnes gentes
prædicator et apostolus fieri. Infunde presenti Ec-
clesiæ veritatis verbum, exstingue spirituales hære-
ticorum visus, ut quondam Elymæ magi : ex-
prime cum fiducia dispensationis mysterium. Lo-
queris enim etiam post mortem voces excellentius,
et operaris in spiritu quæcunque vis. Etiam inquit
doctor : « Mihi minimo omnium sanctorum data est
gratia hæc in gentibus, evangelizandi videlicet in-
vestigabiles divitias Christi, et illuminandi omnes,
ac docendi, quæ sit dispensatio mysterii abscon-
diti a sæculis a Domino, qui omnia creavit ». Quapropter audite : « Creditus est, dixit, in mundo,
reconcilians omnia in semetipso, et pacificans per

* 1 Timoth. iii, 16.

* Joan. iv, 15.

* Act. xiii, 8.

* Ephes. iii, 8, 9.

Ἡ τῆς ἐντεῦθεν ἀτοκίας! ὦ τῆς παγκόσμου βλασφημίας! Πῶς γάρ ἐνθα Χριστὸς κεφαλὴ καὶ θεμέλιος ἐστίν, κατὰ τὸν σοφώτατον Παῦλον, τοῦτο γενέσθαι δεδύνηται; Ἐφεύσθημεν ὅντως Χριστιανοὶ τῆς ἐλπίδος· παφανακίσμεθα δὲ καὶ τὰς τῶν κηρύκων φωναίς, οἳ γὰρ Θεὸν ἡμῖν τῆς τῶν δαιμόνων πλεονεξίας ἡμᾶς ἀπαλλάττοντα ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ κεκρύχασιν. Πῶς δὲ ὅλως τοῦτο καὶ ἰσχυσαν; Ἄρα γὰρ, ἐρούμην ἂν τοὺς οὕτω φρονούντας, ὡς τοῦτο τῆς κεφαλῆς ἡμῶν παραχωρούσης γεγένηται, ἥ τυχὸν θεολούσης μὴ μὴ γίνεσθαι, μὴ δυναμένης δὲ ἐπαμύναι; καὶ πῶς οὐκ ἐπέκεινα τοῦτο γὰρ πάσης βλασφημίας; Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ ἱερώτατος Παῦλος Χριστὸν Θεὸν δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν ὀνομάζων τὸν Υἱὸν, πῶς ἄρα καὶ ἰσχυσε τὴν τοῦ Πατρὸς ἀκαταμάχτην δύναμιν τε καὶ σοφίαν, τὴν πᾶσι τὸ εἶναι δοῦσαν τῶν ἐν τῇ ταύτῃ συμβέβηκεν, οὐδὲ τὸν οὐ ἐστὶ ταῦτα τῶν τοιούτων κατηγορημάτων ἐξωθήσουσι. Πῶς γὰρ Θεὸς παντοκράτωρ δυνατός τε καὶ ἰσχυρὸς ὁ Πατὴρ ἐτι λέγοιτο, τῆς ἰδίας ὡς περ ἀφηρημένους δυνάμεις, καὶ ὑπὸ χεῖρα τῶν σφῶν ἐχθρῶν γεγεννημένος; πῶς δὲ καὶ ὅλως παρακεχώρηκε τὴν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι ἁρμοσθεῖσιν αὐτῷ Ἑκκλησίαν τοῖς ἀγρίοις οὕτω καὶ ἀφιλοκίτρητοι καταδουλωθῆναι πνεύμασι; Καίτοι τοῦ Ὑμνογράφου λέγοντος· «Ὅτι κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος; αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβούμενους αὐτόν.» Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦτο σεσάρκωται, ὥστε τῆς τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι χεῖρας, κατὰ τὰς προφητικὰς προαναβήσεις· ἀπηλλάγμεθα δὲ, ὡς φασί, πρὸς βραχὺ· τίς ὁνησὶς τῆς πρὸς βραχὺ, οὐκ οὐσης μὲν, δοκούσης δὲ ἐλευθερίας; Οὐ γὰρ τοι χαρὰς, ἀλλὰ πλείονος; καὶ δυσχερεστεράς δουλείας πρόξενον ἡμῖν γέγονε, τοσοῦτον τοὺς καθ' ἡμῶν ἐχθροὺς ἀγριωτέρους περὶ σκευάσασα, ὅσον ἐκείνοις ἡμεῖς ἀπαλλαγέντες ψόμεθα κατεκαγχάζομεν. Ποῦ δὲ οὐν τὸ διηνεκὲς αὐτοῦ ἔλεος ἐστὶ σώζοντο ἂν, ὅπερ κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὸ οὐράνιον ὕψος διάμετρον κραταιῶνται ἐφ' ἡμᾶς ἐπηγγελίατο, ὃ ὁτλοῖ τὸ ἀπεριόριστον; πῶς δὲ καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν κατὰ τὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπὶ τὸ δυτικὸν κλίμα διάστημα ἀφ' ἡμῶν μακρύναι λέγεται, ὅπερ τὴν παντελῆ ἀπολύτρωσιν σημαίνει, εἰ ἐτι τοσαύταις ἐνεχόμεθα πλάγαις; Καὶ γοῦν ὁρῶμεν τοὺς τῶν λατρῶν ἐπιστήμονας, οἳ ἐπειδὴν τινα τῶν ἀσθενῶς τὸ σῶμα διακαιμένων τοῖς ἐκ τῆς τέχνης ἀκριβασμοῖς ἐπαμύναντες εἰς ὑγίαν ἐπανάξωσιν, οὐχ ὅπως μὲν αὐτὸν τοῦ παρόντος ἀπαλλάξωσι πάθους, τὴν αὐτῶν εἰσφέρουσι τεχνικὴν ἐμπειρίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ἐξῆς τοῦ βίου περὶ ὁδὸν ἀσφαλιστέραν αὐτῷ διὰ τινων προφυλακτικῶν βοηθημάτων πραγματεύονται· ὡς ἂν μὴ τοῖς αὐτοῖς τυχὸν ἐξ ἀπειρίας ὀχληροῖς πάλιν συννεχθεῖη. Εἰ δὲ δὴ πάλιν ἀληθὲς ἐστίν, ὡς περ οὖν καὶ οἰδεύεται, ὅτι τὴν ἡμετέραν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ υἱὸς πεφόρεκε φύσιν, δηλὸν ἐτι τῶν οἰκείων αὐτῇ πεπλούτηκεν ἀγαθῶν, καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐξαρέτων ἐνέπλησε θησαυρῶν· ὡς μὲν ταύτην εἰς τὸ ἐξῆς δευτέρας ἐπιδέσθαι τινος βοηθείας,

O pravitatem quæ hinc efficitur! o pessimam blasphemiam! Quomodo enim, ubi Christus caput et fundamentum est, secundum sapientissimum Paulum ¹¹, hoc fieri poterit? Fraudati vere sumus spe nos Christiani: decepti sumus etiam prædicatorum vocibus, qui etiam Deum nobis a dæmoniorum superstitione nos liberaturum in mundum venisse prædicaverunt. Quomodo etiam hoc penitus dicere potuerunt? Nam interrogaverunt [f. interrogemus] eos qui sic sapiunt, utrum hoc capite nostro permittente factum sit, an forte volente quidem ne fieret, non valente tamen auxiliari: et quomodo subsequenter hoc non sit totius blasphemie. Si enim verax est sacratissimus Paulus, dum Christum Filium Dei, virtutem et Dei sapientiam nominat ¹², quomodo, quæso, valuit Patris inexpugnabilem virtutem et sapientiam, quæ omnibus esso tribuit, quidquam eorum quæ sunt exsuperare? Perspicuum enim est, quia si istud huic accidit, nec id quod non est hæc, a talibus accusationibus pellent. Quomodo enim Deus omnipotens, potens et fortis Pater adhuc dicatur, si quæ sua sublata sunt virtute, subita inimicis sunt effecta? Vel quo pacto Filius indulsit in Ecclesiam, quam proprio sanguine suo sibi desponsavit, immanibus taliter et immisericordibus rursus deservire spiritibus? præsertim cum Hymnographus dicat: «Quia secundum altitudinem cæli a terra confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum ¹³.» Si enim in hoc incarnatus est, ut de eorum nos manu liberaret secundum propheticas prolocutiones: liberati autem sumus, ut aiunt, ad modicum: non fuit, sed putata est. Non enim gladii [gaudii], sed abundantioris et difficilioris servitutis nobis factus est causa, tanto inimicos nostros ferociores construens, quanto illos nos liberati, ut opinamur, irrisimus. Ubi autem continua misericordia conservatur, quam secundum altitudinem celestem a terra immensa [immensam] super nos confirmasse se repromisit, quod indicat infinitum? Vel quomodo iniquitates nostras elongasse a nobis dicitur, quantum distat ab oriente usque ad occidentalem plagam, quod omnimodam redemptionem signat, si adhuc eisdem implicamur erroribus? Et certe videmus medicorum peritissimos, cum aliquem infirmo corpore jacentem artis suæ diligentis adjuverint, et ad sanitatem reduxerint, non cum mox a præsentī liberaverint passione, subtrahere artis experientiam, sed certe [f. certæ HAND.] vitæ circumstantiā cautiorē ei per quædam auxilia præmonire, valentia sollicitum operari: quatenus non eisdem forte per imperitiā iterum molestiis opprimatur. Ast rursus si verum est, quemadmodum et comprobatum est, quia nostram unigenitus Dei et Patris Filius induit naturam: manifestum est, quod propriis eam bonis ditaverit, et præcipuis Spiritus donis repleverit, ne de cætero sæculi [secundi] cujusquam egeret auxilio, semel ab eo robore qui hanc assum-

¹¹ I Cor. III, 11. ¹² I Cor. I, 24. ¹³ Psal. CII, 11.

psit accepto. Hoc enim, reor, et beatus evangelista insinuat, cum tempore baptismatis omnium nostrum Salvatoris Christi se vidisse dicit Spiritum sanctum de caelis descendentem et manentem super eum¹⁷; significans eum naturam de cætero sine adjunctione [abjectione] ditasse.

Etenim non egebat ille qui per omnia Patri est coequalis, Spiritus de caelis adventu, quantum ad propriæ naturæ pertinet rationem. Nunquidnam in se augmentum sanctitatis acquireret, qui paternos in semetipso fert characteres, et Spiritus consubstantialitate nullatenus commutatur? Sed nostram in se præfigurabat gratiam: quoniam eo quo in Adam sumus privati, per ipsum et in ipso sumus iterum locupletati, et naturæ antiqua dignitas rediit. Si igitur Spiritus gratia super eum descendens mansisse legitur; et hoc quidem non est rejiciendum, naturam scilicet deinceps conservasse Verbum; apparuit, quia profecto hujusmodi gratia in omne genus pertransiit. Quomodo ergo perhibetur [perhibenti], nos veraciter ignorantia peccasse, et quasi honorem qui erga Deum est exercendus, idolis exhibuisse? Nam hujusmodi quidem per Christum gratia sumus ditati. His dicendum est qui omnia præsumunt. Porro si confessi fuerint, hæc nos quæ super verbum sunt bona, per Christum meruisse, sed post hoc prioribus denuo submissos esse erroribus: infirmata est ergo secundum ipsos gratia quæ per Spiritum data est, ne sufficienter usque in finem cum his qui semel hanc sortiti sunt, permaneret. Et quid ita sapere magis impium vel infelicius? Vel quomodo is qui per omnia justus est, et cunctis vivificam præbet virtutem, omnium videlicet inspector atque omnipotens Patris Spiritus, natura sua deficiet, et mensuris infirmitatis succumbet? Aut quomodo illud quod dicitur: «Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi¹⁸», » verum salutaris fatebitur vox, si re-promissionum ejus res per opera in finem processisse non cernitur? Etenim talibus tunc secum existentibus sanctis apostolis talem re-promissionem donavit. Quomodo enim usque ad consummationem hi in carnis permanserunt, qui etiam modicum post regressum ejus ad caelos in vita manentes, communi naturæ functi sunt lege, vitam morte deserentes? Verum in nos hujusmodi Evangeliorum munus pertransit: qui videlicet eorum prædicationi submissi sumus, et Christum qui cum eis conversatus est, nobiscum existentem in spiritu et per totam vitam habemus. Exprobat igitur in his orare hæreticorum errorem, qui hæc taliter contempserunt, qui tam manifestis dogmatibus objurgantur, et tam Deo decibiles irritas promissiones ecclesiæ catholicæ faciunt, his impie derogantes. Nullatenus enim hæc a tradita sibi commota est fide: mansit autem sicut virgo casta, sicut scriptum

ἄπαξ τὸ εὐσθενὲς παρὰ τοῦ ταύτην ἀνελθόντος αὐτοῦσαν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, καὶ ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς ἀνέλεται· ἐν τῷ βαπτισμῷ τοῦ βαπτισμένου πάντων ἡμῶν Σωτὴρος Χριστοῦ ἰδεῖν λέγει· Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν καταβάν, καὶ μένει αὐτόν· ὅπερ τοῦ ἀναπόδλητον αὐτὸ τὴν φύσιν ἐκ ἐξῆς καταπλουτεῖν ἐμφανιστὶν ἔχει.

Καὶ γὰρ τοὶ οὐκ εἶδeto ὁ κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ ἰσοπλάσιος τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξ οὐρανῶν ἐπιχρησέω· ὅσον γὰρ εἰς τὸν τῆς ἰδίας φύσεως λόγον· ἢ γὰρ ἂν αὐτῷ προσθήκη ἀγιοῦτος ἐμφανιστὶν πατρικῶς ἐν αὐτῷ φέροντι χαρακτηρισ, καὶ τῷ Πνεύματος ὁμοουσιότητι μηδαμῶς παραλίπῃ· ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐν αὐτῷ προδεδωγμένην· ὅτι τε δ' ἐν Ἀδὰμ ἀφῆρημεθα, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν τῷ πάλιν πεπλουτήκαμεν, καὶ τῇ φύσει τὸ ἐνρί· ἐπανῆλθεν ἀξίωμα. Εἰ τοίνυν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπ' αὐτὸν καταπίπτουσα μεμενηκέναι λέγεται· ὡς τὸ ἀναπόδλητον αὐτὸ τὴν φύσιν εἰς τὸ ἐξῆς διαβῇ· ὁ λόγος ἀποδόδειχε· ὅτι ἡ τοιαύτη χάρις ἐκείνη διαβαίνει τὸ γένος. Πῶς οὖν φασιν ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἡμαρτηκέναι, καὶ προσφάσει· ὅθεν τῇ Θεῷ τιμῆς εἰδωλοῖς πάλιν προσκεκνηκέναι· ἢ γὰρ οὕτω οὕτω διὰ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην ἐκτήκαμεν χάριν· ἔστι τοῦτο λέγειν τοῖς ἐκ τῶν τολμῶσιν. Εἰ δὲ δὴ ὁμολογήσουσι τούτων μετὰ τῶν ὑπὲρ λόγον αγαθῶν ἡξιώσθαι διὰ Χριστοῦ· τοῦτο δὲ ἡμεῖς ταῖς προτέροις ἀνθυπαυμένους τῶν ναῖς· ἡσθένησε λοιπὸν κατ' αὐτοὺς ἡ δοκίμη τοῦ Πνεύματος χάρις, τοῦ μὴ διαρκῶς μέχρι τέλος ἄπαξ αὐτοῖς μεταλελοιγῶς παραμεῖναι. Κατὰ οὕτως φρονεῖν δυσσεβέστερον, ἢ ἀθλιώτερον· γὰρ τὸ διὰ πάντων διήκον καὶ πᾶσι τὴν ζωὴν παρέχον δύναμιν, τὸ παντεπισκοπὸν καὶ παντοκράτορ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα τῆς ἰδίας ἐκστατικῆς καὶ τοῖς τῆς ἀσθενείας ὑποκείμεται μέτροις· καὶ τὸ ἐκσεῖσθαι μεθ' ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, » ἡ σωτήριος ἐπαγγελία, εἰ τὸν τῶν ἰδίων ὑποσχέσεων χρησμὸς ἐκείναις πέρας· ἐκδεδικῶς οὐχ ὁράται· Καὶ γὰρ τότε αὐτῷ συνοῦσιν ἁγίοις ἀποστόλοις τὴν ταύτην ἐπαγγελίαν δεδώρηται. Πῶς γὰρ ἕως τῆς συντέλειας οὗτοι σαρκὶ μεμενήκασιν· οἱ γὰρ μικρὸν μετὰ τὴν οὐρανῶν αὐτοῦ ἀναφοίτησιν τῷ βίῳ παραμείναντες τῷ κοινῷ τῆς φύσεως ἐλειτούργησαν νόμῳ, καὶ θανάτῳ ἀπολιπόντες; Ἀλλὰ γὰρ εἰς ἡμᾶς τῶν Εὐαγγελίων δωρεὰ διαβαίνει τοὺς τὸ αὐτὸν ἐλθόντας κήρυγμα, καὶ τὸν μετ' αὐτῶν ἀναστάντα Χριστὸν συνόντα ἡμῖν ἐν πνεύματι διὰ παντὸς βίου ἔχοντας. Ἐξέστι τοιγαροῦν ἐν τοῖς οὕτω πεφρονήκτων αἰρετικῶν ἀποδοκίμασι· ὅτι τοῖς οὕτω ἐναργεῖς διαμάχοντα δόγματα καὶ οὕτω θεοπρεπεῖς ἀθετοῦσιν ἐπαγγελίας τῆς καθ' ἑκαστὴν ἑκκλησίας δυσσεβῶς καταγορεύοντες. Οὐδὲν αὐτὴ ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτῇ μετακίνηται· στεῶς· μεμνήσκε δὲ ὡς περ παρθένης· ἀνὴρ γὰρ γεγραμμένον, τοῦ αὐτῆς νυμφίου τὸν ὁρᾶν

¹⁷ Joan. 1, 32 ¹⁸ Matth. xxviii, 20.

δουλον διασώσασα, ἤτοι τὴν δοθείσαν ἐπ' αὐτὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ πολλὰς πρότερον γενεὰς τὸ πρὸς τὴν πίστιν αὐτῆς ἐδραῖον ἀνακηρύττων ἐλεγεν· «Ὁ θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καλοῦ σαλευθήσεται·» καὶ πάλιν· «Ἐστερέωσέ τὴν οἰκουμένην ἥτις οὐ σαλευθήσεται·» ταῖς σατανικαῖς δηλονότι πολιορκουμένη μηχαναῖς. Ἄν γάρ τινες τὸ στερέωμα τοῦ εἰς αὐτὴν διαδοθέντος εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τῶν πάλαι ἢ τῶν νῦν αἱρετικῶν κατασεῖσαι τεθελήκασιν, ἐκείνοις μὲν τὸ μελετηθὲν εἰς ἔργον ἐκδόθηκε.

Ταύτῃ δὲ μόνῃ τὸ ἀσάλευτον εἰς αἰῶνα τετήρηται, κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ φήσαντος ἐπαγγελίαν· «Εἰ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῖσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλήσεται ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σου, λέγει Κύριος.» Ἐάσαντες τοιγαροῦν τὰς ἐν τούτοις αὐτῶν τῶν λόγων ὁρροφάς, καὶ μακρὰ ταῖς φλυαρημοσύναις αὐτῶν χαίρειν εἰπόντες, ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀνθυπονοστήσωμεν δόξαις. Θεὸν τοιγαροῦν ἄπαντες ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ τῷ βίῳ ἐπιδοδημηκότα, τῆς τῶν εἰδώλων πολυτρόπου πλάνης ἡμᾶς ἡλευθερωκέναι δεδείχασιν· οὕτως αἱ προφητικαὶ προαγορεύσεις τεθεσπίχασιν, οὕτως ἡ ἀποστολικὴ χάρις ἐτράνωσε. Ταύτην ἡμεῖς τὴν διδασκαλίαν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης λόγους, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος, ὡς γέγραπται, ἐδεθαίωθμεν. Οὐ γὰρ ἡμᾶς αἱ τῶν λόγων κομψαῖαι οὕτως ἔχειν πεπειχάσιν· Ἑλλήνων γὰρ τοῦτο· ἀλλ' ἡ τῶν συμπερασμάτων αὐτῶν ἀλήθεια. Ποῦ γὰρ ἔτι τὸ τῶν δαιμονίων ὀλέθριον στίφος; ποῦ αἱ διάκενοι καὶ βδελυραὶ τῶν εἰδώλων τελεταί; ποῦ αἱ τῶν ψευδυνύμων θεῶν ἐπισφαλεῖς καὶ ψυχοφθόροι μανταῖαι; ποῦ αἱ βακχεῖαι τῆς Ἀφροδίτης, καὶ τὰ ὄργια τῆς Δημήτρας, καὶ τῆς Ἀρτέμιδος αἱ ξενοκτονίαι; ποῦ αἱ τοῦ Διονύσου παράφοροι ἑορταί, μετὰ τῆς ἀθέσμου ἀνδρομανίας, καὶ ἡ τοῦ λεγομένου Μίθρου ἐνδικος μύησις; ποῦ αἱ ὑπόγειοι, καὶ ὑπεργεῖοι, καὶ ἀέριοι ἀνθρωποκτονίαι τῶν λεγομένων θεῶν οὕτως ἐπιτερομένων; οὐχὶ πάντα τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὥλλυντο, καὶ τέλος πᾶν βέδληον ἐδέξαντο; οὐχὶ τὰ ἐν κάλλει δομήσεων ποτε ἐκπεποιημένα αὐτῶν τεμένη νῦν ἠρίπνυται, καὶ εἰς γῆν καταβέβληται, αὐτοκρατορικοῖς παρακελεύμασι τοῦτο αὐτῶν πεπονθῶτων; Οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπάντων Χριστιανῶν καρδίας αἱ τούτων μνηταὶ ἐξηφανίσθησαν, καὶ τὸ τῆς προφητείας αὐτοῖς πράγμασι περατωμένον ὁράται, τὸ «Ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὥς ὕδωρ πολὺ κατακαλύπτον θαλάσσης;» Προσκυνήσωμεν τοίνυν τὸν ἐπιφανέντα Κύριον, καὶ τῆς τούτων ἡμᾶς λευτρωκόσα παγαλιέπου πλάνης. Ὑμνήσωμεν αὐτοῦ τὸ ἀπεριόριστον τῆς φιλανθρωπίας· κηρύξωμεν ἐν τῷ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὑψηλοτάτῳ θρεῖ τὴν φρικτὴν καὶ ἀνέκφραστον αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας συγκατάθεσιν· ὑψώσωμεν τὰς φωνὰς ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φεισώμεθα τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς δόξης αὐτοῦ, δηλαδὴ

A est ¹⁹, Christi sponsi sui arrham inviolabilem servans, id est, datam in se Spiritus gratiam. Cujus rei gratia et divinus David multis prius gentibus immobilitatem fieri [fidei] ab illa exhibitæ prædicans assererat : « Deus in medio ejus non commovebitur; etenim [et iterum] firmavit orbem terræ, qui non commovebitur »; et diabolicis videlicet impugnatus machinamentis. Nam etsi firmamentum evangelicæ prædicationis quæ in eam data est, quidam antiquorum vel instantium hæreticorum concutere voluerunt, illis tamen quod meditati sunt, in opus reputatum est.

Huic autem soli immobilitas in æternum servata est juxta repromissionem illius qui non mentitur, dicens : « Si oblita fuerit mulier pueri sui, ut non misereatur sobolis ventris sui? quod si et oblita fuerit hujus mulier, sed ego non obliviscar tui, dicit Dominus »¹⁹. Dimissis itaque sermonum eorum tortionibus, quibus in his usi sunt, et a longe garrulis sermocinationibus ipsorum ave dicto, sanctorum Patrum saporis ²⁰ delectemur opinionibus. Deum igitur omnes nobis in humana forma in mundum profectum a multimodo nos idolorum errore liberasse monstraverunt : sic propheticæ prolocutiones promulgaverunt, sic apostolica gratia explanavit. Hac nos doctrina non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, sicut scriptum est, certificati sumus. Non enim nos sermonum suasiones sic habere fecerunt; paganorum enim est hoc; sed ipsarum rerum quæ confirmatæ [consummatæ] sunt, veritas. Nam ubi est pernicioza dæmoniorum acies? ubi inanes et exsecrandæ idolorum immolationes? ubi falsi nominis deorum deceptoriz animarumque corruptrices divinationes? Ubi debacchationes Veneris, et sacra mysteria Cereris atque Dianæ hospiticia? Ubi Dionysii [pro Dionysi. Hæd.], vesanæ festivitates cum illicita virorum vesania, et nuncupati Mithræ justa imbutio? Ubi subtilus terram et supra terram facta et æria homicidia vocatorum deorum taliter delectantium? Nonne omnia unigeniti Filii Dei adventu perierunt, et finem profanissimum susceperunt? Nonne pulchre quondam dedicata eorum templa, nunc imperatoris elisa jussis et ad terram prostrata sunt? Nonne memoriæ ipsorum ab omnium corde Christianorum disparuerunt, et illud prophetiæ ipsis rebus factum aspicitur, videlicet : « Repleta est terra cognoscendi Dominum, quasi aqua multa quæ operit mare »²¹. Adoremus igitur Dominum qui apparuit, et ab hoc nos ævissimo liberavit errore. Hymnum dicamus ipsius infinitæ misericordiæ, prædicemus Ecclesiæ nostræ altissimo monti horribilem et ineffabilem dispensationis ejus condescensum [consensum]. Exaltemus voces in fortitudine, et ne parcamus magnificentiam majestatis ejus incomprehensibili-

¹⁹ II Cor. xi, 2. ²⁰ Psal. xlv, 6; xcv, 40. ²¹ Isa. xlix, 15. ²² f. sapidis. V. c. Jolyi nihil mutat, neque vero necesse fuit cum *saporis* adjective dicatur non secus ac *sapidis*. ²³ Isa. xi, 9.

lem, scilicet affectum quem erga nos exhibuit, enarrantes. Dicamus ad eum et nos cum propheta : « Quis Deus sicut tu, auferens iniquitates, et occultans peccata residuis hereditatis tue? » Præterea choros ducamus cum præsentī sacro commercio, ave illi affati tanquam gaudii bravium tribuentes. Gaude igitur, sacratissimum collegium divini ac sacrati conventus. Gaudele, sanctorum Patrum sanctissimi propugnatores. Gaude, sine mondacio congregatio, in cuius medio Deus inambulat, sicut scriptum est²⁶. Gaude, concilium spiritali apparitione refertum : ex qua qui illustratur, non offendet ad lapidem hæreticæ falsæque locutionis spirituales animæ pedes. Gaude, speculator divinarum indagationum ; quem qui modeste sequitur, a minitante rhomphæa eruitur. Gaude, semper floride paradise, in cuius medio vitæ lignum plantatum est, per quadripartitum Evangeliorum laticem aspersum. Gaude, aurea ignitaque columna, novum Dei Israel, lucidis dogmatum doctrinis ab Ægyptiaca manu, id est hæretizantium errore liberans, et ad terram repromissionis Patrum ortholoxia deducens. Audacter in ostensione veritatis et fiducialiter age. Revelata facie gloriam sacræ et catholicæ Ecclesiæ prædica. Supra petram stabilis conversationis versatiles quorundam mentes doctrinis confirma.

εὐμεταφύρους τῶν τινῶν διζνοίας ταῖς διδασκαλίαις ὑποστηρίζων.

Tuque præcipue, o sanctorum Patrum concursus et sacratissime præco, atque instantis nostri cætus exarche, qui sublimem nobis per Christum thronum adornas, magni et primi Pastoris diligentissimum speculum, Spiritus mundissimum habitaculum, rectissima orthodoxorum dogmatum ponderatio, politique in Christo conversationis habitæ regula, nominatissima lucerna, et septem candelabrorum luminibus tota fulgidissima. Resplendere fac nobis tanquam ex invisibili candelabro sacræ cathedræ evidentissimorum verborum perspicuitates. Distribue autem et esurientibus vivificum divini magisterii panem, et nutri populum in extranea terra vagum effectum hæretici incolatus.

Efficere nobis novus Joseph frumenti dator, et ambiguitates scripturalium explanans ænigmatum, opimis nos et spiritalibus interpretationibus nutri. Eleva oculos tuos, et vide super te collectos alios tuos, qui luporum congressionibus dispersi sunt. Plenum tibi esse omne sacratissimum hoc divino decreto templum conspicitur. Crebro mentis tue salta bestiarum præoccupata impetus, et hos præveniens sapientia tua exclude. Semper ovili tuo tranquillitatem concilia. Præmuni autem hoc frequentibus ac bene sonantibus ad Deum emissis orationibus, ut tibi in multitudinem augetur secundum repromissiones quæ sunt in Abraham instar astrorum numeri factæ. Gaude vero et tu, Nicænsium inclita urbs, inter metro-

²⁶ Mich. vii, 18. ²⁷ Psal. c, 2.

τὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ ἀκατάληπτον ἐκδήλωσιν ἀποργῇν. Εἰπωμεν μετὰ τοῦ προσήτου καὶ ἡμᾶς πρὸς αὐτόν· « Τίς Θεὸς ὥσπερ σὺ, ἐξαίρων ἐν τῇ καὶ ἀποκαλύπτων ἀμαρτίας τοὺς καταλείποντας τὴν νομονομίαν σου ; » Συγχορεύσωμεν δὲ καὶ τῇ τῆς ἱερᾶς πανηγύρεϊ, τὸ, Καίρει, αὐτῇ προσφθεγγόμεν, ἡ τῆς χαρᾶς βραδευτήριον. Χοίροις τῶν, ὡς κατετατε σύλλογε θείας καὶ ἱερατικῆς ὁρηγύρεως. ἱεροῖς, ἀγίων Πατέρων ἀγιώτατα πρόμαχι. Καίρει Θεοῦ ἀφευδίστατον ἄθροισμα, ἐν ᾧ θεὸς ἐν με περιπολεῖται, ὡς γέγραπται. Καίροις, χοροὶς τῆς τῆς οὐρανίας οὐρανοῦ ἀνάπλες, ἐξ ἧς ὁ καταλαμπόμενος οὐ προσκόμεται πρὸς λίθον αἰρετικῆς ψευδοδίας τῶν νοιτῶν τῆς ψυχῆς πόδας. Καίροις, ὁ ἐπὶ τῶν θείων δηλώσεων, ᾧ ὁ εὐρύθμως ἐπόμενος τῆς ἐκείνου ῥομφαίας ἐκρύπτεται. Καίροις, ἀειδαίμων παράδεισε, ἐν ᾧ τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τὸ ξύλον πετευται, διὰ τῆς τετραστόμου τῶν Εὐαγγελίων ἀνὰ ἄρδευόμενον. Καίροις, χριστοπύρσευτε στήθεα τῶν νέων τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ταῖς φωτοφαῖσι τῶν τῶν διδασκαλίας τῆς Αἰγυπτιακῆς χειρὸς ἀπειλῆς τῆς τῶν αἰρετικῶν περιπλανήσεως, καὶ τῆς τῆς ἐπαγγελίας τῇ τῶν Πατέρων ὁρθοδόξῳ ὁδηγήσας. Εὐθόλμως ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τῆς ἀπὸ παρόρησις αὐτῆς. Ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τῶν δόξαν τῆς ἱερᾶς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ζων, ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς στερεᾶς ὁμοιοῦς.

Σὺ τε καὶ ἐξαίρετον, ὡς ἱερῶν Πατέρων ἀπὸ ἱεροκῆρυξ, καὶ τοῦ παρόντος ἡμῶν συλλόγου ἡμῶν ὁ τὸν μετάρσιον ἡμῶν διὰ Χριστοῦ κατασταθῆναι θρόνον, τὸ τοῦ μεγάλου καὶ πρώτου Ποιμένος πεδύστατον ἱεροπτερον, τὸ τοῦ Πνεύματος καθάρσιον ἐνδιατήρημα, ἡ εὐθυτάτη τῶν ὁρθοδόξων ὁδηγὸς στάθμη, ὁ ἀπεξεσμένος τῆς ἐν Χριστῷ ποιητικῶν, ὁ περιούσιος καὶ ἐκπαφύτου λυχνίας λαμπρότατος λύχνος· πύρσευς ἡμῶν ὡς ἐξ ἐπὶ λυχνίας τῆς ἱερᾶς καθέδρας τῶν φανωτάτων τῶν τῶν διαυγείας. Διάθρυπτε δὲ καὶ τοῖς πεινῶν ζωτικώτατον τῆς θείας διδασκαλίας ἄρτον· καὶ ψὸν λαὸν ἐν ξένη γῇ, ἀλήτην γεγεννημένον τῆς οὐρανίας ἀποικίας.

Γενοῦ ἡμῶν νέος Ἰωσήφ αὐτοδότης ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων ταῖς εὐπορίσιν ἐκπέμψῃς τῶν πνευματικῶν ἐρμηνειῶν ἡμᾶς ἐκφώνων. Ἄρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ θεῖς σὲ συνηγμένα τὰ τέκνα σου, ἡ ταῖς τῶν λυχνιῶν ὁδοῖς διεσκόρπιστο· πλήρης σοι παῖς ὁ ἱερός οὗτος τοῦ Θεοῦ συντάγματος νεὺς ὁράται. Παιδί σου τῆς διανοίας ἄλματι τῆς τῶν θηρῶν κρείττονος ἐφόδους, καὶ ταύτας τῇ σῇ σοφίᾳ κρατακλειών. Ἀεὶ σου τῇ ποίμνῃ τὸ ἀτάραχον κράτος. Προσοχύρου γε τοῦτο, καὶ ταῖς πυκναῖς τῶν τῶν ἡγῶν εἰς Θεὸν προσευχῶν σου ἐπάλξεσιν· ἵνα καὶ πλῆθος ἐπιδοίῃ κατὰ τὰς ἐν τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγελίᾳ τοῖς ἁγίων χοροῖς παρακλησίως. Καίροις δὲ καὶ Νικαίων περιελκυστον ἄστῳ, τὸ ἐν μετὰ τὴν

πυστον ὄνομα, τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας τὸ εὐκλεέστατον ἀκροθίνιον· ἡ πρότερον μὲν ταῖς τῶν ἁγίων ὀκτωκαίδεκα καὶ τριακοσίων θεοφόρων Πατέρων ἔχουσιν ἁγιασθεῖσα, νῦν δὲ τοῖς τούτων διαδόχοις τριῶν ἑκατοντάδων σὺν πέντε δεκάσιν ἀριθμὸν ἐκπληροῦσιν· εὐλαδῶν τε μοναχῶν οὐκ εὐαριθμήτων πληθεῖ, ταῖς αὐταῖς τῶν εὐλογιῶν περικυκλουμένη χάρισιν. Ἐν σοὶ γὰρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θεμέλιος ὑπὸ τινος Σατανικῆς δυστροπίας σεισθῆναι κινδυνεύων ἐδραῖωσιν ἀκλόνητον ἐληφεν. Ἐν σοὶ τὸν ἄγριον ἐκείνον καὶ ἀτίθασσον θῆρα Ἀρειὸν ὁ θεῖος ἐκείνος τῶν Πατέρων χορὸς τὰ ἱερὰ τῶν Γραφῶν ἐφυκλῶσαντες λῖνα ἐξώγρησαν, καὶ τοῖς φοβεροῖς κατηκόντισαν ἀναθέμασι· κἀνταῦθεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ δμοούσιον τῷ γεγεννηκότι πᾶσα φύσις ἀνθρώπων θεολογεῖν ἐκμεμαθήκαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν ἱερῶτατον σύνταγμα τῆς Ἰσαριθμοῦ ταύτης χορείας δυὰς εὐσεβῶν βασιλέων ἐν σοὶ συγκροτηθῆναι τεθέσπισκεν, Εἰρήνη νέα Ἑλένη σὺν υἱῷ γνησίῳ νέφῳ Κωνσταντίνῳ, οὗς ἡ ἐν σοὶ τοῦ Πνεύματος χάρις τοῖς τότε καὶ νῦν ἁγίοις ἐπιλάμψασα Πατράσι, φυλάξοι θαψιλέσι χρόνοις ἀτάραχον αὐτοῖς τὸ κράτος δωρουμένη, καὶ τῶν ἐχθρῶν τὰ φύλα πρὸ ποδῶν καταστρώσι· ὥς ἂν ἡμῖν ἡ τῶν ἀγαθῶν μὴ διαλίποι χορηγία.

eis imperium, hostiumque nationes ante pedes

A poles opinatissimum nomen, Bithyniensium provinciae gloriosissimae primitiae: quae prius quidem sanctorum decem et octo trecentorumque deiferorum Patrum vestigiis sanctificata es, nunc autem horum successorum aequae trecentorum cum quinque decadibus numerum complentium, ac reverendorum monachorum qui pene innumerabiles sunt multitudinis, eisdem benedictionibus [benedictionum] circumdata es gratiis. In te quippe orthodoxiae [orthodoxae fidei] fundamentum a quadam Satânica subversione concussum pereclitatum [periclitatum, forte deest sed non], stabilimentum sine perturbatione percepit. In te feram illam et immitem bestiam, Arium scilicet, divinus ille Patrum chorus sacris Scripturarum expansis captavit retibus, et terribilibus anathematibus perculit, et hinc Filium Dei et Patris, Dominum et consubstantialem gignenti, omnis natura hominum praedicare didicimus et ideo pro praesens sacratissimum compactum huius numerosi conventus dualitas piorum Imperatorum consolidans colligi auxit, Irene videlicet nova Helena cum filio proprio Constantino novo, quos in te Spiritus gratia, quae tunc et nunc sanctis illuxit Patribus, conservet per largissima tempora, imperturbabile donans

Χαίροις τοίνυν, ὦ μητροπόλεων περίβορον κάλλος, ἐν τούτοις, ὅτι ἐν σοὶ τὸ πρῶτον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ἀνέφυ, ἐν σοὶ δὴ καὶ τὸ τέλος, οὐχ ὡς πρὶς ἐξίαν πρὸς ἀριθμὸν δὲ ἥτις ἐστὶ τῶν σεπτοτάτων εἰκόνων τῆς καθολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας ἡ ἀρχαία παράδοσις, ἐν τοῖς ἰδίῳι ἀποκατασταθεῖσα ὄροις. Νῦν ὄντως εὐφαίνεται ὁ οὐρανός, καὶ αἱ νεφέλαι δικαιοσύνην ἀποστᾶζουσι· καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λείνεται τῇ ἐνώσει τῆς διαστάσεως παραχωρησάσης, καὶ εἰς μίαν ὁμοφροσύνης σύμπνοϊαν ἡ τετρας τῆς οἰκουμένης συνήνεται. Νῦν αἱ πολλαὶ τῶν διαφορῶς ὑψωμέντων εἰς ἐν συνεληλύθαι δόξαι· καὶ σύμφωνος ὕμνος ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων τῷ Θεῷ ἀναπέμπεται. Χαίροις τοιγαροῦν, καὶ σίλῃτα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺ, Ἐκκλησία καθολικὴ, ἡ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· χόρευε ἀγαλλωμένη ἐπὶ τῇ τῶν υἱῶν σου ἐπανελεύσει· ἀπόθου τὸ τῆς διαλύσεως ῥάκος, καὶ ἐνδυσαι τὸν ὀλόκληρον τῆς ὀρθοδόξου ἐνώσεως χιτῶνα. Οὐκέτι τεθήσῃ θνείδος τοῖς γείτοσί σου, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ σου λαοῖς. Οὐκέτι φοβηθήσῃ ἐξουθενώσεως ἀθέλων καὶ ἀμυθήτων ἀνθρώπων, Ἐδραῖων δὴ λέγω καὶ Ἀγαρηνῶν· ὥς δὲ σοὶ μὴ τοῦ τελείου τῆς πίστεως ταῖς ἀποστολικαῖς παραδοθέντος διδασκαλίαις. Οὐκέτι τὴν ἐκ τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ ἀναφοίτησιν διὰ τὴν πρὸς τοὺς αὐτοῦ φίλους πρεπωδεδεσμένη τιμὴν τοῖς τῶν αἰρετικῶν ἐγκληθήσῃ στόμασιν. Οὐκέτι τοῖς τῶν εἰδῶλων τεμένεσι ἐν ἱσὺ καταλογισθήσῃ, διὰ τὴν ἐν σοὶ τῶν ἱερωτάτων καὶ σεπτῶν ἁγίων εἰκόνων ἀναστήλωσιν.

Πρέπον γάρ σοι ὡς τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ νυμφευθεῖσθαι, τὴν τῆς ἐντάρχου πύτου οἰκονομίας ἀνθρωπόμορφον εἰκόνα διὰ γραφῆς

Gaude itaque in his, o metropoleon inclyta species; quoniam in te nobis et primo bonorum exordium, et nunc finis exortus est, venerabilium nimirum imaginum catholicae Ecclesiae prisca traditio in suis terminis restituta. Nunc vero laetatur caelum, et nubes stillant iustitiam. Nunc medius paries maceriae dissolutus est unitione dissensionis concessa, et in unius assensionis conspirationem quaternitas orbis terrae collecta est. Nunc multae quae in diversa trahebant, convenerunt opiniones, et consonus hymnus a finibus terrae usque ad fines terrae Deo dirigitur. Gaude igitur tripudians super his et tu, catholica Ecclesia, in toto terrarum orbe diffusa. Duc choros exultans super filiorum tuorum conventu: deponere divisionis pannos, et induere integra orthodoxae tunica unitatis. Jam non ponaris opprobrium inimicis tuis, subsannatio et derisio populis qui in circuitu tuo sunt. Non jam timebis contemptus hominum, Hebraeorum scilicet et Agarenorum, qui sine Deo et sacra initiatione consistunt, quasi tibi non fuerit perfectio fidei doctrinis apostolicis tradita. Jam non ab haeticorum ore criminaberis, quasi recesseris ab uno Deo propter decentissimum honorem erga ipsius amicos exhibitum. Jam non reputaberis idolorum similis templis propter sacratissimarum in te imaginum erectionem effectam.

Decet enim te tanquam regi saeculorum Filio et Verbo Dei nuptam, in carne ipsius dispensationis humanam formant habentem anthropomorphou

ANNO INCERTO.

PACHOMIUS MONACHUS.

ΠΑΧΟΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ·

ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥΚ ΑΙΤΙΟΙ ΟΙ ΤΑΥΤΑΣ ΣΥΓΓΡΑΨΑΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΑΣΑΦΕΙΑΣ · ΑΛΛ' Η ΗΜΕΤΕΡΑ
ΑΜΑΘΙΑ ΚΑΙ ΑΜΕΛΕΙΑ · ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.

PACHOMII MONACHI *

DE DIVINARUM SCRIPTURARUM UTILITATE

QUARUM NON TRIBUENDA ILLIS QUI SCRIPSERUNT OBSCURITAS, SED IGNORANTIA ET NEGLIGENTIA
NOSTRAE. ITEM DE DOCENTIBUS.

(Cod. Nan. p. 261.)

Ὅσπερ οἱ τῶν ἱατρῶν παῖδες χειρουργεῖν τινα Ἀ μέλλοντες, πάθει δεινῷ συνεχόμενον, οὐκ εὐθὺς ξυρδὸν καὶ καυστήρας καὶ ἐμπλάστρα ἐπάγουσιν· εἰ μὴ σκέψωνται ὅθεν ἔσχε τὸ πάθος τὰς ἀρχάς· τοῦτου δ' ἐγνωσμένου, βοηθήμασι χρώνται, καταποτίοις, φλεβοτομαῖαις, λουτροῖς, διαίταις· καὶ οὕτω τοῦ πλεονάζοντος χυμοῦ συσταλέντος, λοιπὸν καὶ τοῖς ἀπουλωτικοῖς χρώνται φαρμάκοις εἰς ἱασιν· οὕτω καὶ γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς ὁρῶν διαφόροις ἀτοπίαις περιπεσόντας, οἷον ἀσεβείαις, ἀνομίαις, ἀδικίαις, ἀταξίαις, καὶ τοῖς τοιούτοις, οὐκ ἠδουλήθην τέως περὶ ἐνὸς ἐκάστου ὑμῖν ἐπάγειν τὸν ἐλεγχον, μήπως εἰς κενὸν διαχέω τοὺς λόγους· τῆς πρωταίτιου ἁμαρτίας δίκην τῆς μυθικῆς ὕδρας ἐτέρας ἀναφουούσης κεφαλὰς· ἄλλ' ἐξαγγεῖλαι ὅθεν ὁ ἐσμὸς τῶν κακῶν· τοῦτο δ' ἀποδειχθέντος, πρὸς ὧτα δοκῶ λέγειν ἀκούστων.

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς διαμαρτίας τοῦ καλοῦ; πολλοὶ μὲν καὶ διάφοροι· μία δὲ πάντων μήτηρ, ἡ ἄγνοια· αὐτῆς γὰρ κατακρατούσης ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδὲν ἂν γένοιτό ποτε ἀγαθὸν ἐν αὐτῇ· σκότος γάρ ἐστι νοητὸν· ἥ ἐναντίον ἡ γνῶσις φῶς ἐστι· θεῖον δῶρον τοῖς εὐγνώμοσι. Γνωσιν δὲ τὴν ἀληθῆ λέγω, οὐ τὴν κοσμικὴν. Ἀθὴ γὰρ ἐστὶν ὅτι ἐν πολλοῖς ἁμαρτάνουσα· καὶ εἰδῶλον φαίη ἂν τις εἶναι ταύτην τῆς ἀληθοῦς καὶ μὴ διαπιπτούσης, καὶ οἷον θεραπαινίδα· ἔστι δ' ἀληθὴς γνῶσις, ἡ διὰ τῶν θείων καὶ ἀγίων Γραφῶν χορηγούμενη τοῖς ἐλαφύχως, καὶ μετὰ θείου φόβου ἐν εὐκρινεῖ διανοίᾳ, καὶ μέντοι πειραστικῶς, μηδὲ ἐμπαθῶς τε καὶ κακοήθως ἐρευνῶσιν

Ut chirurgi gravi morbo affectum curaturi, non cito scalprum, cauteria et emplastra inducunt, nisi unde fuerit morbi principium consideraverint, hoc autem cognito, medicamentis utuntur, potionibus, phlebotomiis, balneis, sicque repressa humorum redundantia, postremo pharmaca cicatricem inducentia applicant, ut redeat sanitas: ita et ego, nos ipsos videns varios in errores prolapsos, scilicet sine pietate, sine lege, sine iustitia, sine regula et aliis huiusce naturæ rationibus viventes, nolui a primis de unoquoque errore vobis infligere vituperium, ne fortassis in vacuum verba effundam, siquidem primum peccatum, hydrae in fabulis decantatae instar, semper nova reproducit capita, sed unde malorum examen eruperit, enuntiare. Quo demonstrato, confido me ad aures audientes locuturum.

Sed quænam longe ab honesto divertendi causa fuit? Multæ quidem sunt ac diversæ. Una autem cæterarum mater ignorantia, qua ut primum mens fuerit occupata nihil boni concipiet. Nox enim intellectualis ignorantia est, lux contra scientia, divinum sapientibus donum (concessum): veram dico scientiam, non mundanam, quæ in multis quandoque errat atque veræ et non diffluentis scientiæ imago et quasi ancilla haberi posset: vera autem scientia per divinas sacrasque Scripturas illos ducens qui eas tota anima, cum divino timore, in simplici intellectu, neque contentione neque ardentius aut malignius perscrutantur. Illæ enim in auxi-

* Cum auctor iste vel ipsi Fabricio ignotus fuisse videatur, nonnulla visum est ex præsentī codice hic describere, quæ lectoribus Græcæ linguæ peritis grata fore non dubito

Spiritualis enim charitas est vitam pro fratre, si necessitas adsit, ponere. Quando igitur corpore non defatigamur, utrumne cœnobium tenemus, ut Christi mandata in nobis adimpleantur, an ut contemnantur? Cæterum privatus permaneamus: ne vitam angelicam corrumpas, ne Christum redarguas, dicens: Non sumus Christo similes, qui virtutes reslituamus, ut et ipse perfecti, te ab illo separans. Dicit enim Joannes apostolus: « Qui se in Christo permanere affirmat, illum oportet ambulare sicut et Christus ambulavit⁶. » Et iterum: « Quicumque fratrem suum odit, homicida est; et scitote quod nullus homicida vitam æternam in se habet. In hoc charitatem cognovimus, quod Christus pro nobis animam suam posuit. Et nos pro fratribus animas nostras ponere debemus⁷. » Ipse Christus: « Si igitur vobis pedes lavi ego Dominus et Magister, debetis et vos vobis invicem pedes lavare, quippe exemplum dedi vobis, ut, sicut ego feci vobis, ita et vos faciatis⁸. » Et iterum: « Mandatum novum

(1) In margin: σφάλιον. Οὐ γὰρ εἶπεν ἐν σῶμα, ἀλλ' ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μ'α.

dedi vobis, ut vos invicem diligatis : ut ego dilexi A
vos, ita et vos invicem diligatis. In hoc cognoscent
omnes vos meos esse discipulos, quod charitatem
alii erga alios exerceatis*. » Ne igitur falso Chri-
stum incuses, cum propter te homo natus sit; ne-
que diabolum pro Christo magistrum accipias. Ne
cœnobiatem typum et regulam ostentes malæ vo-
luntatis et duritiæ cordis auxilium, quæ nos acce-
pimus ut nobis invicem subveniamus. Quod sequi-
tur historiæ intellige : magna cum potentia apostoli
de resurrectione Domini Jesu testimonium perhi-
buerunt, gratiaque magna super eos venit; nullus
enim ex eis inopia premebatur. Videsne unde po-
tentiam gratiamque prædicatio habuerit? Ex eo
quod omnes credentes in abundantia vivebant.
Quomodo hoc (fuerit) historia addit. Quotquot B
terrarum et domorum possessores erant, vendebant
et venditæ rei pretium allatum ante pedes aposto-
lorum deponebant. Quod unicuique, prout opus
erat, distribuebatur, neque omnibus tantum-
dem afferentibus, neque portione æqua omnibus
data, sed quantum quisque habebat, quantum et
cuique opus.

De oratione et psalmodia jam dicendum est.
De oratione. Martyres, prophetæ et apostoli ora-
bant, qui nobis orationem tradiderunt; nos autem
in necessitatibus oratione utimur; sed perfectius
ipse Christus qui non solum opere, in deserta de-
cedens et seorsum orans, nos docet, sed etiam
verbis quomodo orationem perficiamus, et in ea
non deficiamus, proponitque in exemplum amicos
filiosque petentes et accipientes, atque viduam
precibus instantem, donec jus violatum restitutum
fuerit. Et multa talia. De psalmodiæ hymno-
rumque spiritualium, et quæ in mundo sunt can-
tilenarum utilitate videre est. Si cantoribus mundi
proceres præbent præmia, multo Deus liberalior :
testes (sunt), ex sacra Scriptura, fide digni Moyses,
David, Salomon, et quotquot alii hymnos in hono-
rem Dei cantarunt. A quibus quomodo sigillatim
aut in choro canitur, discendum, et non modo de
psalmodia, sed et de cæteris templi ministeriis.
Etenim Levitas alios in aliud officium disposuerunt,
et in psalmodia diversos choros instituerunt, al-
ternatim canentes, ut vice quadam labor levaretur,
et non cessaret. Præterea angeli apud Isaiam pul-
chrum Ecclesiæ ordinem significant, non hi hym-
nientes, illi autem silentes, sed alter ad alterum,
quasi alter alterius adiutorio in cantu indigeat;
imo nobis metra psalmodiæ suggerentes, circa
Deum cum metu et tremore stantes, non huc et
illuc aspicientes aut gradientes, ut nos (qui) in
templo Dei exagitamur.

τῷ ὕμνῳ· καὶ μέτρα ἡμῖν ὑποδεικνύντες τῆς ψαλμωδίας· κύκλῳ ἐστῶτες περὶ τὸν θεῖον θρόνον

* Joan. xiii, 35.

(2) In margine scholium hoc additur : διὰ τὸ εἰ-
πεῖν ἐνικῶς μὲν, ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον· πληθύνοντι-

τε. » Καὶ πάλιν· « Ἐντολὴν καὶ νῆν διδῶμι ὑμῖν, ἵνα
ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα
ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν τούτῳ γινώσκονται-
τες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπῃ ἢτε
ἐν ἀλλήλοις. » Μὴ οὖν καταφύδου Χριστοῦ, ὡς
ἄνθρωπος· γέγονε διὰ σέ· μὴ δὲ μαθητὴς γίνου
διαβόλου, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· μὴ δὲ τὸν κανόνα
τύπον τε καὶ κανόνα προβάλλου σύμμαχον τῆς
κακοβουλίας τε καὶ ἀσπλαγχνίας· ὅνπερ εἰς ἱε-
ρίαν ἀλλήλων ἐλάβομεν· καὶ σύνες τὸ ἀκούειν τῆς
ἱστορίας· καὶ δυνάμει μεγάλη ἀπεδίδουν οἱ ἱε-
ροὶ τὸ μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐν
χάρει τε μεγάλῃ ἣν ἐπὶ πάντας αὐτοῦς· οὗτοι
ἐνδεής τις ἦν ἐν αὐτοῖς. Ὁρᾷς ὅθεν ἔρχετο
μὲν τε καὶ χάριν τὸ κύρυγμα; Ἐκ τοῦ τοῖς ἀπο-
στολοις ἀπαντας εἶναι ἀνευδεῖς. Πῶς δὲ τούτοις
ἀγεί· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ἢ
πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πεπραγμένων·
καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· ἐ-
δοτο δὲ ἐκάστῳ καθ' ὅτι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν·
ἐξ Ἰσου πάντας εἰς τὸ μέσον ἔβαλλον· οὐδὲ
ὁμοίως ἐδίδοντο· ἀλλ' ὅπερ ἕκαστος εἶχε, καὶ
χρεῖαν εἶχεν.

Ἐχόμενον οὖν ἐστὶν εἰπεῖν περὶ εὐχῆς καὶ
ψόδας· καὶ περὶ μὲν εὐχῆς, μάρτυρες, προση-
γορεύοντες ἀπόστολοι εὐχόμενοι· οἱ καὶ ταύτην εἰς ἡμᾶς
δόντες· καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν περιστάσει ταύτῃ
μενοι· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁ μόνος
γὰρ διδάσκων ἡμᾶς, ἀναχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμει-
σι κατιδίαν εὐχόμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγων, ὡς ἐ-
πὶ τὴν τελεῖν, καὶ μὴ ἐκκακεῖν· παρὰ γὰρ εἰς ἡμᾶς
μα φιλους καὶ υἱοὺς αἰτοῦντας καὶ λαλοῦντας
καὶ πού καὶ χήραν ἀδικουμένην καὶ μὴ ἀρ-
τῆς αἰτήσεως, ὥστε ἐκδικηθῆναι, καὶ πάλιν
τα. Περὶ δὲ ψαλμωδίας καὶ ὕμνων πνευματικῶν
ἐκ τῆς κοσμικῆς ψόδης συνιδεῖν ἐστὶν αὐτῶν
C ἡμιμον. Εἰ γὰρ τοῖς ἄδουσιν αὐτοῖς οἱ ἐν κόσμῳ
τε παρέρχονται μισθοὺς, πολλῷ μᾶλλον ὁ θεὸς
δωροῦν· ὧν· πλὴν μάρτυρες καὶ τῆς Γραφῆς·
χρεῶν, Μωϋσῆς, καὶ Δαυὶδ, καὶ Σολομὼν, καὶ
ἄλλοι ἦσαν ψόδας τῷ Κυρίῳ. Πῶς δὲ ἰδὲς αὐ-
τὸν μετὰ πλῆθους, ἐξ αὐτῶν ἐστὶ μαθεῖν· καὶ οὖν
περὶ ψαλμωδίας, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς τῆς
ὑπηρεσίας· τοὺς γὰρ λευίτας διατάξιναι· καὶ
D εἰς τήνδε τὴν ὑπουργίαν, τοὺς δὲ εἰς τήνδε
ψαλμωδία διαφόρους χοροστασίας ἀνέδειξαν· καὶ
δοχῆς ψαλλούσας, διὰ τὸ κομφεῖν ἀλλήλων τὸ
νον· καὶ πάντας εὐφραίνεισθαι τὴν ἐν Κυρίῳ
σύνην· καὶ μὴ ἀκηδιᾶν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
ἄγγελοι παρὰ τῷ Ἱερατῇ τὴν εὐταξίαν ἡμῶν
μαίνονται τῆς Ἐκκλησίας· οὐ πάντες ἡμῶν
μὲν κράζοντες τὸν ὕμνον, οἱ δ' οὐ· ἀλλ' ἕτεροι
τὸν ἕτερον (2)· ὥσαντι ἕτερος τοῦ ἑτέρου δέξασθαι

κῶς δὲ, καὶ ἔλεγον, δηλοῖ ὅτι ἅπαντες ἐν ἐκ-
κλήσῃ.

ους· καὶ θάμβους (5), μὴ ἔνθεν κάκειθεν ὀρώντες ἢ μεταβαίνοντες (4), ὥς ἡμεῖς ἀτακτοῦμεν ἐν τῷ θεῷ μένει.

Ἄλλ' οὕτω· ἀποδιδόντες ἡμῶν τὰς εὐχὰς τῷ Κυ- A
φ, μὴδὲ τοῦ ἐργοχείρου δεῖ ἀμαλῆν· δι' οὗ εὐπο-
ήσαιμεν τὴν ἀναγκαίαν τροφήν τε καὶ σκέπην, πρὸς
μὴ ἐπιβαρῆσαι τίνα προφάσει τῆς εὐχῆς ἢ τῆς ἀρ-
ίας. Μὴ δὲ τὸν ἀδελφὸν παριδεῖν κάμνοντα, καὶ τῆς
ἡμῶν δεόμενον βοηθείας· κρεῖσσον γὰρ καταλι-
εῖν μικρὰν ἀρετὴν, ἢ καταλύσαι μεγάλην ἐντολήν
ἐσποτικήν. Ἐν γὰρ τῷ πληροῦσθαι τὴν ἐντολήν,
αἱ ἡ τῆς προαιρέσεως εὐγνωμοσύνη συμπληροῦσθαι
ἐφυκεν· οὐ τὸ ἀνάπαλιν· διὸ καὶ ἀποκλείεται ἡ τοῦ
υμῶν εἰσόδος τοῖς ἀδιακρίτως μετερχομένοις τὰς
ῥετὰς. Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τῶν Βασιλειῶν πρώτῃ·
Οὐ θέλει Κύριος ὀλοκαυτώσεις καὶ θυσίας, ὥς τὸ
ικουσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀκοὴ ἀγαθὴ
ὑπὲρ θυσίας· καὶ ἀκρόασις ὑπὲρ στίβου ἀρνῶν. Καθὰ
ἡ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί·
Τῆς δὲ εὐπορίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε·
τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Καὶ ἐν
τῇ πρὸς Ἐφεσίους αὖτις· Ὁ κλέπτων μηκέτι κλε-
πτέτω, μᾶλλον δὲ κοπάτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν
ταῖς χερσίν· ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι.
Κλοπὴν δ' ἂν ἔγωγε καλέσαιμι καὶ τὴν ὀπωδῆποτε
μετὰ ὀδίου τῶν χρημάτων συλλογὴν· ὥς ὅταν πο-
ρευόμενοι πρὸς πλουσίους καὶ πένητας, ὀδυρόμεθα
ψευδῇ πενίαν τε καὶ πτωχείαν· καὶ ναῶν ἀναλώματα
καὶ ἀνοσημάτων· κειμηλίων τε καὶ ἀγαλμάτων
κατασκευάς· ἱερῶν ἐνδυμάτων ἐνδειαν, καὶ ἱστοριῶν
ἀφανισμόν· ἵνα πάντα ἔχωμεν μετ' εὐπορίας, ἅπερ
οὐδὲ κοσμικοὶ ὄντες εἰχομεν· ἐντεῦθεν ἡμῶν πάντα
εὐπορούντων, ἄλλοι ἀποροῦσι καὶ ὀδύρονται· καὶ ἡ
ἀρετὴ ἡμῶν ματαία καθίσταται, ἵνα μὴ λέγω βλάβης C
πρόξενος.

Πρὸς τοῦτοις καὶ περὶ ἐκλογῆς ἡγουμένου ληπτέον·
καὶ ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐτέροις καθηγούμενον· μήτι
τοπαράπαν ἐκ κοιλίας αὐτῶν ἀποφαίνοντες· ἀλλ'
ὅσον ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἢ τῶν Πατέρων ἐμάθο-
μεν· δεῖ δὲ καὶ τοῦτον μετὰ παρακλήσεως, μὴ μέ-
νοι μετὰ βίας ἐφέλκειν ἐπὶ τὴν ἡγουμένην· ἀλλ'
οὐδὲ εὐκόλως ἀνευ δοκιμασίας δέχεσθαι· ἀλλὰ μετὰ
τῆς πρὸς Θεὸν ἰκασίας ἐκλέγειν ἕνα τῆς συνοδίας·
ὥσπερ οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολοι τὸν Μαθίαν· ὥσ-
περ τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· ὥσπερ τοὺς ἐπὶ τὰ
διακόνους· τὸν γὰρ ἀφ' αὐτοῦ ζητοῦντά τινα ἀξίαν,
ἀποστρέφεται δεῖ· ὥς ὁ Πέτρος τὸν Σιμῶνα· ἢ νου-
θετεῖν ἕκαστον οἰκείως· ὥς ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς υἱοὺς
Ζεβεδαίου. Εἰ γὰρ κοσμικοὶ βασιλεῖς τοὺς ἀφ' ἐαν- D
τῶν τι ζητούντας ἀξίωμα ἀντάρτας λογιζονται, πόσω
μᾶλλον ὁ Θεός; Ἡμεῖς γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ
Παῦλος· ὁ Πᾶς ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμε-
νος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν.
Καὶ μετ' ὀλίγα· Οὐχ αὐτῷ τις λαμβάνει τὴν τι-

Dum vero sic Domino vota reddimus, non debe-
mus laborem manuum negligere, quo escam ne-
cessariam et vestimentum comparemus, neminem-
que sub prætextu orationis aut segnitiei gravemus.
Nequaquam fratrem derelinquamus nostro auxilio
indigentem: melius enim minorem virtutem omit-
tere, quam unum ex magnis Domini mandatis vio-
lare, in quo adimplendo meritum perficit delibe-
rata voluntas, dum contra clauditur lecti nuptialis
introitus illis qui sine discretionem virtutes exer-
cent. Scriptum est in primo Regum libro: «Non tam
amat Deus holocausta et sacrificia, quam vocis
ejus auditionem»: ecce auditio bonæ super sacrifi-
cium, et aurium attentius super agnorum pinguedinem.
Itaque Apostolus in Epistola ad Hebræos scribit:
«Ne obliviscamini bene agere, et fratribus con-
sentire: talibus enim in sacrificiis sibi Deus com-
placet»: et in Epistola ad Ephesios: «Fur non
jam furetur, potius vero laboret, bonum mani-
bus operans, ut habeat unde inopi subveniat». Furtum
ego vocarem istam qualibet ratione dolo-
sam bonorum comparisonem, scilicet ut, cum di-
vites pauperes aggressi, inopiam nostram et pau-
pertatem deploramus, templorum (arguentes) im-
pensas et oblationum, suppellectilis et statuarum
acquisitionem, sacrorum indumentorum penuriam
historiarumque deletionem, ut omnia facile obti-
neamus quæ, dum in mundo versaremur, non ha-
beamus, et cum obtineamus, alii non obtinent et
gemunt, virtute nostra ad vanum redacta, ut ne
dicam, exitiosa facta.

Nunc de hegumeni (albatis) electione dicendum,
et qualem esse debeat, qui cæteris præponitur:
qui nullo modo de proprio nostro judicio indicandus,
sed secundum quod ex sacris Scripturis aut
ex Patribus didicimus. Ille vero per suasionem,
non per vim, adducendus, ut præsit, nec facile sine
probatione accipiendus, sed, postquam Deum pre-
cati fuerimus, ex nostra congregatione eligendus,
sicut a Christi apostolis Matthias, Barnabas, Paulus
et septem diaconi. Ille qui ex se ambit dignitatem
recusandus est, ut Simon a Petro; aut, si fuerit e fa-
miliaribus, admonendus ut a Domino nostro filii Ze-
bedæi. Si enim reges mundi eos qui ex se dignitatem
ambiunt quasi rebellantes existimant, quanto magis
Deus? Dicit Paulus in Epistola ad Hebræos: «Omnis
pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus
constituitur in iis quæ sunt ad Deum»: et paulo
post: «Non quisquam sumit sibi honorem, sed
qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. Sic et Chri-

¹⁰ I Reg. xv, 22. ¹¹ Hebr. xiii, 16. ¹² Ephes. iv, 28. ¹³ Hebr. v, 1.

(3) Scholium in marg. Τὸ γὰρ ταῖς πτέρυξι μεχα-
λύφθαι τὴν εὐλάβειαν δηλοῖ.

(4) Scholium: Τοῦτο εἰρηται, περὶ τῶν ἐξ ἀκηδίας
προφάσει δῆθεν κάρφους τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ, ἢ τινος
ἑτέρου μὴ κατεπεύγοντος κινουμένων ἐκ τοῦ τόπου

αὐτῶν· οὐ μὴν περὶ τοῦ κανονάρχου· οὗτος γὰρ, εἰς
ὧν, ἐν μεγίστῃ Ἐκκλησίᾳ οὐ δύναται ἐν ἑκατέρω
κανοναρχεῖν τοῖς χοροῖς, εἰ μὴ μεταβῇ· ἐπεὶ ὅταν
δυνατὸν, οὐ μόνον περιττὴ ἡ μετάβασις, ἀλλὰ καὶ
ὀχληρὸν καὶ ἀπειρέσις.

κατάλληλον αὐτοῖς προφέρουσιν· οὕτε ἀναργύρους, οὕτε βασιλείον, οὕτε τινὰ τῶν ἀγίων ἄλλον εἰς νοῦν λαμβάνοντες, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐπικουροῦντα.

Ὡς περ δὲ ἐπὶ τῶν σωματικῶν τούτοις οὐ μέλει, Α οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχικῶν. Ἀδοκιμάστως ἀποκρίνεται τοὺς προσερχομένους· εἴτα ἐξορίζουσιν εἰς μυρίας ἀνοθείας· ἐν βουκόλοις καὶ αἰπόλοις καὶ ποιμνίοις καὶ μύλῳσι, καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἅπερ αὐτοὶ καὶ οἱ τούτοις συμφράδμονες ἐφεῦρον εἰς καταστροφὴν τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Καὶ πεπλήρωται ἐπ' αὐτοῖς τὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους εἰρημένον· «Ὅτι περιάγουσι τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἡθρᾶν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιοῦσιν αὐτὸν υἱὸν γέννητος, διπλοῦτερον αὐτῶν.» Ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα. Τί δὲ ἐτι λείπεται εἰπεῖν; Εἴπωμεν ἀκμήν περὶ ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας· πῶθεν δὲ καὶ ταῦτα ἔχομεν πιστώσασθαι; Ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς πάντως· καὶ εἰς μέσον ἀγάγωμεν τὸν πάλαι Λάμεχ· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο μέχρις αὐτοῦ ἡ γενεαλογία· ὅπως διὰ τοῦ Κάιν οὗτος σωφρονισθεὶς· μετανοῶν, ἑαυτοῦ τραῦμα ἡγήται τὸν φόνον. Πολλαπλασιάζει γὰρ ἑαυτῷ τὴν τιμωρίαν τοῦ προπάτορος· καὶ φησιν· «Ὅτι ἑπτάκις ἐκδικηθῆται ἐκ Κάιν· ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἑπτά.» Ἦτοι παρὰ μὲν τοῦ Κάιν ὡς μεγάλη ἀμαρτήσαντος, ἑπτάκις ἐξεδικήθη ὁ φόνος· ἐξ ἑμοῦ δὲ ὡς καταπολὺ μειζόνως, ἐβδομηκοντάκις ἑπτά ἐκδικηθήσεται· ἔτι δὲ τὸν ἁγιοῦ ἐλεγχόμενον ὑπὸ τοῦ Νάθαν· τὸν Ἀχάβ, ὑπὸ Ἡλίου· τὸν Μανασῆ ὑπὸ τοῦ οἰκείου συνειδήτος· τοὺς Νινευίτας· τὸν Πέτρον. Ὅστινες ἡλεσθήσαν διὰ μετανοίας· ὥς περ τοῦναντίον, οἱ μὴ μετανοήσαντες. Ὅτι καὶ τῇ μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει καὶ τοὺς καρποὺς οὐτῶν ἔπασθαι δεῖ, μάθοιμεν ἂν καὶ ἀπὸ τῶν εἰρη- C λένων· μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ νῦν ῥηθησομένου εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ περὶ τοῦ Ἰωάννου· «Τότε, φησιν, ἐξπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα Ἱερουσόλυμα καὶ πᾶσα Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περιχωρος τοῦ Ἰορδάνου· καὶ βαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ὑπ' αὐτοῦ· ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Ἰσραηλίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδνῶν· τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας· καὶ μὴ ὀξῆτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.» Ταῦτα ἐκ πολλῶν χάριν παραδείγματος προθέμην, ὡς καταρχὰς εἰρήκειν, ἵνα γνῶτε ὡς ἡ εἰς τὴν Γραφὴν ἔστιν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπᾷ θεὸς τὰς ἱερὰς βίβλους· καὶ ἀσπάζεσθαι, καὶ κτᾶσθαι, καὶ συνεχῶς ἀναπύσσειν, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἀκριβῶς διέρχασθαι, καὶ ἐν τῷ νῷ ἰσχυρίζεσθαι· ἐν ὅταν δέη ἔχωμεν αὐτὰ εἰς βοήθειαν. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ ταῦτα ῥῶνται, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ἀσθενεῖς χρᾶσθαι δεῖ.

Ἀλλὰ φησιν· Ἀναγινώσκων, οὐ συνήμι ἅπερ αναγινώσκω. Μήτις Αἰθίοψ εἶ, εἰπέ μοι· ἢ Ἀραβὶς οὐ γινώσκεις τὴν τῶν Γραικῶν διάλεκτον; τίνα γὰρ δυσκολίαν ἔχει· «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ;» Οὐδὲν ἐν αὐτοῖς κολὸν οὐδὲ στραγγαλιῶδες κατὰ τὸν Παροιμιαστήν· πάντα εὐθεῖα ἔστι τοῖς νοῦσι, καὶ ὁρθὰ τοῖς οὐρί- πους γινώσκιν· οὐ γὰρ εὐληπτοτέρως εἰπεῖν τοῦτο

Ut nullam corporis curam habent, sic nullam animæ. Accedentes ad se sine probatione tondent, perque mille loca invia amovent, (scilicet) ad boum, caprarum, oviumque pascua, ad molendina, aliaque similia ab ipsis et ipsorum consciis in perditionem animarum inventa. Et adimpletur in eis verbum Domini ad Scribas et Phariseos: «Mare et terras percurritis ad unum proselytam quærendum, quem, cum invenistis, efficitis gehennæ filium, duplo quam vos». Sed ita res se habent. Quid dictu nunc reliquum? Continuo de confessione et pœnitentia loquamur. Unde nobis de istis fides venit? Ex sacra Scriptura omnino. In medium inducamus antiquum Lamech, cum in tali causa usque ad eum genealogia (repetatur), quomodo Caini exemplo ad sapientiam revocatus, factusque pœnitens, vulnus a se inflictum homicidium existimans, debitam sibi pœnam multiplicat proavi, dicens: «Quia pœna e Caino septies exacta, e Lamech septuagesies septies origitur»;¹⁹ Cainus quidem, qui magnopere peccavit, homicida septies punitus fuit; ego autem, qui multo magis, septuagesies septies. (Inducamus) et Davidem a Nathane reprehensum, Achab ab Elia, Manassen a propria conscientia, Ninivitas, Petrum, qui pœnitentia misericordiam, impœnitentibus negatam sunt consecuti. Pœnitentiæ vero et confessioni suos succedere fructus discemus ex modo dictis, sed planius ex nunc citando evangelico de Joanne verbo: «Tum, dicitur, venerunt ad eum omnis Jerusalem, omnis Judæa, omnesque circa Jordanem habitantes, et ab eo in Jordane baptizabantur, confluentes peccata sua. Videns autem multos Phariseos et Sadduceos qui ad baptismum venerant, dixit illis: Viperarum soboles, quis vos docuit a futura ira fugere? Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ, neque superbiatis dicentes: Patrem habemus Abraham». Ista ex multis exempli causa protuli, sicut a principio dixeram, ut scialis sacram Scripturam esse nobis in lucem, ideoque diligendos, amplectendos, acqui- rendos sacros libros, eorumque verba accurate legenda atque in mente reponenda; ut ea, cum opus fuerit, in auxilio habeamus. Si enim libris sacris Christus et discipuli utuntur, multo magis nobis D infirmis est utendum.

Sed (forte) aliquis dixerit: Legens, quæ lego non intelligo. Utrumne Æthiops es, an Arabs, qui Græcorum dialectum ignores? Quamnam præbent difficultatem (verba): «Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham»;²⁰ Nihil apud auctorem Proverbiorum tortum aut implicatum; omnia intelligentibus plana, rectaque sensum invenientibus; nemo lucidius posset dicere. Etenim

¹⁹ Matth. xxiii, 15. ²⁰ Gen. iv, 24. ²¹ Matth. iii, 9. ²² Matth. i, 1.

λαβένζι λέγουσιν. Ὁμοίως καὶ ἐν ἑτέροις. "Ἐστὶ δ' αὖν ὁμῶς ἃ τῶν ὀνομάτων καὶ Ἑλληνικώτερον ἐκφέρουσιν ὑπὲρ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις· οἶον, Ἐριφον, αἶγα, ῥολοῖον, κορυδαλόν, στρύχον, βρυωνίαν. Ὁμοίως καὶ τινα ῥήματα ἅπερ οὐκ οἴδασιν ἐν ἑτέροις χώραις. Ἄλλ' ἄλλα τινα εἰς ἄλλον νοῦν πίπτοντα· οἶον ἀδημονεῖν, εἰρωνεύεσθαι· καὶ οἱ ἐν ταῖς ἡμετέροις χώραις, οὐκ οἴδασιν διαφορὰν πηγῆς καὶ κρουνοῦ· ἀλλ' ἅπαντα βρούσιν καλοῦσιν· οἱ δὲ ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἔσθ' ὅπου καὶ πηγὴν. Καὶ οἱ ἐν Σωζοπόλει τῇ κατὰ Πόντον, κρουνὸν ποῦ· καὶ οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει ἱερὰ λέγουσι τινα ἐπιμήκη ξύλα. Στάδαρά δὲ ἀπὸ τοῦ σταυροῦς ἐν Μακεδονίᾳ, τὰ ἐν τοῖς φραγμοῖς. Διατόνια δὲ οἱ Ζακύνθιοι τὰ πλαγίως τούτων τιθέμενα ἐπιμήκη. Καὶ οἱ μὲν ἡμέτεροι ἀντὶ τοῦ ἀνάστα, σηκώθητι λέγουσιν· οἶον, κουφίσθητι· οἱ δὲ Κύπριοι, ἐλλειπτικῶς, ἀνα· καὶ οἱ Κερκυραῖοι ὁμοίως τὸ ἐξῆς, ἄστα. Ὡσαύτως Κύπριοι καὶ Κρήτες γραφικῶς λέγουσι τὸ χαμαὶ καὶ ἀριστερά· ἕτεροι δὲ βαρβαρικώτερον ταῦτα λέγουσι· καὶ ἀντὶ τοῦ χαμαὶ κάτω λέγουσι· τὸ δὲ κάτω, σέχσιν ἔχει πρὸς τὸ ἄνω. Καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀπουλίαν καὶ Σικελίαν τινα κατὰ τὸν νόμον τῆς Γραφῆς προφέρουσιν· οἶον ἐκλατε τὸν ἄρτον, καὶ ἄρτι παραγέγονα.

Καὶ Καρπάθιοι ἡμῖν λέγουσιν, ἀντὶ τοῦ ὑπῆρχον· ὡς δὲ Ἀρταχῆσιοι καὶ Κυζικηνοὶ ἐδάρθηνα λέγουσιν· ὅπερ οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ἐδάρθηνα λέγουσιν· οἱ δὲ Πόντιοι, ἐδάρθην. Ὁμοίως καὶ λεπάδας ὄστρεα τινα καὶ βραγχία τὰ τοῦ ἰχθύος· ὡς περ ὄντα καὶ Ἑλλησπόντιοι. Εὐρῆται δὲ ταῦτα οὕτω καὶ παρὰ ποιηταῖς τε καὶ φιλοσόφοις. Οἱ δὲ πλείους ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ σύρε λέγουσιν, ἀντὶ τοῦ ὑπαγε· ἔστι δὲ ἐλλειπτικόν, ἀντὶ τοῦ σύρε τοὺς πόδας· ἢ ἔλκε τὴν ὁδόν (5). Τινὲς τὸ ἄνω καὶ ἔσω κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνῆθειαν ἐπὶ τῶν ἀροτριώντων βοῶν λέγουσι· μὴ ἐπιστάμενοι τοῦτο ἐξ ἀμαθίας ἐν ἑτέροις χρᾶσθαι· νομίζοντες, ὅτι τοῖς βοῦσι τοῦτο ἴδιον, οἱ βοῶν ἀλογώτεροι. Ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναῖκιν ἔστι τινα ἐκφερόμενα σχετλιαστικά ἐπιρρήματα κατὰ τοὺς παλαιούς· οἶον τὸ ἰοῦ· τὸ αἰβοῖ. Ὁμοίως καὶ παρὰ Λεσβίοις τὸ ἄ ἐκπληκτικόν ἐν, ἢ ποιητικῶς προφέρεται, καὶ τὸ τέως χρονικόν. Ἐπαρώμενοι δὲ ποτε ἀλλήλους, καρκίνος λέγουσι, κατὰ ἐπικράτησιν παλαιάν· οὐκ οἴδασιν δὲ, διόπερ τοῦτο λέγουσιν. Ἔστι δὲ τοῦτο παρ' ἰατροῖς, πάθος τι συμβαῖνον πολλάκις ἐν τοῖς τῶν γυναικῶν μαζοῖς· καὶ ὁ παρ' ἡμῖν κάθειρος· καὶ τὸ μὲν κοινὸν οὐκ οἴδασιν· τὸ δὲ πάγκοινον τέως γινώσκουσιν ἀλόγως· καθά ἔη καὶ οἱ ἐν Πόντῳ ἡλάριον μὲν ἴσασιν τὸ καρφίον· ἦλον δ' οὐ· καὶ οἱ ἐν Κύπρῳ, ἱπάριν μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ἱππον· ὡς δῆπου καὶ οἱ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ δοκάριον μὲν γινώσκουσι, δοκὸν δ' ἤκιστα· καίτοι ὅμοιον τοῦτο ὡς εἰποῖ τις ξύλον καὶ ξυλάριον· καὶ νησσάριον οἴδασιν τὴν λιμναίαν θριν, νησσαν δ' οὐδὲν· καὶ παρίππιον συνθίτω· καὶ παραγώγως· εἰκὼν παρὰ συνθέτως γινώσκουσιν· οὐ μὴν δὲ καὶ ἱππον· ἀλλ' ἀλογον· ἀλογον δὲ, οὐ μόνον ἱππος· ἀλλὰ καὶ βούς καὶ ὄνος· καὶ ὅσα λόγον οὐκ ἔχουσι.

αἰσάκον (αισάκον), κρόκον (crocum), βούγλωσσον (buglossam), μακεδονήσιον[?] et σάψυκον[?]] Λέβητα, paululum barbarizantes, λαβένζι dicunt; attamen nomina quædam magis Hellenice quam alii expriment, qualia Ἐριφος (hædus), αἶξ (capra), κολοῖδς (grævulus), κορυδαλός (galerita), στρύχνος (strychnus), βρυωνία (fera cucurbita), aliaque alias ignorata; sed quædam alia in alium sensum avertunt, qualia ἀδημονεῖν (desperare) et εἰρωνεύεσθαι (cavillari). Nostra in regione nesciunt quomodo πηγὴ a κρουνοῦ (saliente unda) differat, fontesque omnes βρούσιν vocant. Quidam e Cephaloniciis πηγὴν retinent, et κρουνὸν qui Sozopolitani juxta Pontium habitant. Adrianopolitani ἱερὰ dicunt longas trabes; Macedones autem στάδα pro σταυροῖς (vallorum) qui in sæpibus adhibentur, et Zacynthii διατόνια vallos qui in transversum. Nostri pro ἀνάστα (sta) dicunt σηκώθητι aut κουφίσθητι, Cyprii elliptice ἀνα, Corcyrii autem ἄστα. Cyprii et Cretes χαμαὶ (humi) et ἀριστερά (sinistra) scribunt, quæ alii magis barbarice, et pro χαμαὶ, κάτω (deorsum), referente κάτω ad ἄνω (sursum). Apuli Siculique quædam ad regulam scripturæ proferunt, qualia ἐκλασε τὸν ἄρτον (fremit panem), ἄρτι παραγέγονα (nunc adsum).

Carpathii ἡμῖν pro ὑπῆρχον (eram). Artacesii Cysiceni quæ ἐδάρθηνα dicunt pro dialecti nostræ verbo ἐδάρθηνα (dormiri); Pontii incolæ ἐδάρθην, qui et λεπάδας vocant ostreas quasdam et piscium branchias, sicut et qui circa Hellespontum versantur. Ista verba in poetis necnon in philosophis reperias. Sæpius in nostra regione pro ὑπαγε (discede) audias, σύρε (trahe), elliptice pro σύρε τοὺς πόδας (trahe pedes), aut ἔλκε τὴν ὁδόν (corripie iter). Quidam ex antiquo usu ἄνω et ἔσω clamant, Loves increpando arantes, nescientes hæc verba in alium sensum accipi, solumque bobus convenientia ducentes, ipsi bobus rudiores. Mulieres autem ex antiquitate lamentabiles habent exclamationes, quales ἰοῦ, αἰβοῖ (ehem). Pariter et Lesbii. Verbum ἄ, quod ad terrorem injiciendum in usu est poetice ἤ profertur. Verbo τέως temporalis est sensus, qui invicem imprecantur, prævalente antiqua consuetudine, nescientes autem quare, clamant καρκίνον (cancerem), quod apud medicos quidam morbus mammas mulierum invadens, et apud nos κάθειρος vocatur. Verbum κοινόν (commune) ignorant, πάγκοινον autem jamdudum sine causa in usu habentes. Pariter qui Pontum incolunt ἡλάριον καρφίον noscunt, sed non ἦλον (clavum). Cyprii ἱπάριν, non ἱππον (equum), sicut et nos; δοκάριον, non δοκόν (trabem); similiter autem ξύλον (lignum) et ξυλάριον dicerent. Νησσάριον (anatem), non autem νησσαν, vocant palustrem avem. Παρίππιον ex compositione derivationeque habent, non tamen ἱππον, sed ἀλογον (animal); ἀλογον autem non solum equum, sed etiam bovem, asinum, et omnia quæ ratione carent animalia significat.

αρχῆς τελείας καὶ τεχνικῆς δίνουμεν τὰς διαλέκτους ἅσας ἔχουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὡς δίδονται. Ματὰ δὲ ταῦτα, οὕτω κατεστάθησαν· οὐ μόνον γὰρ ἡ ἡμετέρα διάλεκτος οὕτως ἑλάνθεται καὶ ἡλλοίωται, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἰθὺν. Καὶ τούτων μὲν, μᾶλλον ἡλάνθεται· ἡλλοίωται δὲ μᾶλλον ἡ ἡμετέρα, διὰ τὴν διασπορὰν τὴν γενομένην εἰς διαφόρους τόπους.

Τὰ γὰρ λοιπὰ ἔθνη οὐκ εἰσὶν οὕτως ἐξηπλωμένα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τε καὶ πατρίδας· ὅθεν καὶ ἡ γραφὴ παρ' αὐτοῖς ἀπλουστερα· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ποιητὴ καὶ δεσμότης ἐν ταῖς λέξεσι· διὰ τὸ στενὸν τῆς γλώσσης· ὅπερ συνέβη αὐτοῖς διὰ τὸν χωρῶν ἀντιστήδον. Οὐδεμία δὲ ἡ ἀντιθέτων βλάβη, καὶ ἐκ τῆς μερικῆς εἴπερ ἀναλλαγῆς, καὶ ἐκ τῆς γενομένης καθόλου ἐπὶ τῇ· πυργοποιίας. Ὡς περ γὰρ διὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ ποιημάτων δοξάζεται ὁ Θεός, οὕτω δὴ καὶ ἐκ τῶν διαφόρων διαλέκτων· καὶ γὰρ τὸ πολυτροπον, τῶν τρεπτῶν ἴδιον. Εἰ δὲ τις ἔρει, ὅτι διὰ τὸ διάφορον τῆς γλώσσης, αἱ ἀλλοπαλῆλοι μάχαι καὶ οἱ πόλεμοι, ψεύδος ἔρει δῆπουθεν· οὐκ εἰδώς τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐμφυλίου πολέμου, ὡσαύτως καὶ τῶν βαρβάρων· μᾶλλον δὲ διὰ τὸ διαφέρειν ἡμᾶς κατὰ τὴν διάλεκτον, ἕκαστος ἐν τοῖς ὅροις μένει τοῖς ἰδοῖς, μιστὴν τὴν ἀλλοδαπήν. Πᾶν οὖν ἀγαθὸν ἐκ Θεοῦ, ὡς περ τὸ ἐναντίον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου. Οὐκ οὖν μανθάνειν χρὴ τὴν ἰδίαν διάλεκτον καὶ μὴ ἀλογεῖν· καὶ μέμφεσθαι τῶν συγγραφέων, ὡς αἰτέροισιν ἢ ἄλλως γράφειν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον. Καὶ γὰρ εἴπερ, ὡς οἱ ἀμαθεῖς νομίζουσιν, ἔδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰλλα, κατὰ τὴν ἑκάστης χώρας καὶ πόλεως διάλεκτον, ὥστε νοεῖν αὐτὰ ἅπαντας, τὸ ἐν Εὐαγγέλιον, κατὰ ἀναλλαγὴν τῶν διαλέκτων, γέγονεν ἂν ἑκάτον· εἴτα μετὰ χρόνον τινὰ τῶν διαλέκτων μεταβαλλομένων, ἔχρην καὶ τὰ Εὐαγγέλια μεταβάλλεσθαι· καὶ μὴ δέχεσθαι τόπον ἐκ ἴπου Εὐαγγέλιον, εἰ μὴ διαγραφείη ὅπερ ἐγγεγραμμένα ἐν αὐτῷ καθ' ἑτέραν διάλεκτον· καὶ οὕτως μωρὰ εἶδη τηρεῖν τὴν Γραφήν, μᾶλλον δὲ ἀφανισθῆναι.

Καὶ πῶς ἐνι, φησὶ, μαθεῖν μετ' ἀναισθητόν· ὡς ἔμαθες πρὸ τοῦ εἰδότος ἀναγινώσκων, οὕτω δὴ καὶ τὸ γινώσκων· καὶ γὰρ ἀναγνωρισμός τις ἐστὶν ἡ ἀνάγνωσις. Ἀλλὰ χρόνου, φησὶ, δέομαι, ἀλλὰ δαπάνης. Τί νυν; ἐν παιδείᾳ βέλτιον ἀναλίσκειν τὸν χρόνον, ἐν ἰσθμῶ, ἐν ἀσχυρολογίαις καὶ ἀργολογίαις, ἐν ὑπνοῖς, ὀρχήσεσσι, ἐν θεάτροις; Τί δὲ καὶ τὰ χρήματα; τῷ καταχωννύειν ἢ δαπανᾶν ἐν κώμοις, ἐν βριότητι περιτοῖς, ἐν ἱματίοις, ἐν τοίχοις, ἐν ἱπποῖς καὶ ἵπνι; Ἀπόδος τι μέρος καὶ τῇ ψυχῇ· οὐ λέγω σοὶ ὅτι ἅπαντα τὸν βίον τῷ διδασκάλῳ· ὅς τὸ δίκαιον· ἕλλον πολλοστὸν τι τούτου. Ὅσον ἂν δαπανήσῃς ἐν αὐτῷ νομικῷ, τοσούτον ἐν ψυχικῷ· οὐ γὰρ πέντης ἅπαντες· οὐκ ἐμ' ὅροι· οὐ βοηθήσαι καὶ ὀνηθῆναι, ἐν λέγωμεν. Οὐ δυνάμεθα, πολλῶν ἐμποδῶν ὄντων· μὴ γὰρ νῦν ἐπιληθὺς ἡ πτωχεία; ἐξαρχῆς τῆς ἡμῶν. Οὐκ ἰσχυρὸς ὁ Δαμασκηνὸς παρ' αἰχμαλώτῳ διδασκάλῳ ἔποιτα; οὐ παρὰ μονὴν ἦκει παρὰ τὴν βαρβάρων ἐμπροσθεν; οὐ βαρβάρους καὶ πονέουσι τὴν χώραν κατεῖχον; Πόθεν εὖρε τοσούτα λίαν τῆς ἔξω καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς; σοφίας, ὡν μέγιστα ἐν τῇ; αὐτοῦ συγγραμμάτων; ἢ ἄλλον, οὐ

stratum est, dialectos cum arte perfectas inter nationes distribuit: dialectique sic constitutae. Non solum nostra diminuta et immutata fuit; sed etiam reliquarum nationum dialectus, quæ magis diminuta, nostra autem magis immutata, quia diversos in locos fuimus dispersi.

Reliquæ gentes non in tot provincias patriarumque divise sunt, unde apud eas simplicior scriptura, nec in lectionibus propter strictam linguam abundanter varia, quod illis ex locorum incommoditate evenit. Nullum inde damnum, quando etiam, seu peculiarem alieni, seu universam post turris ædificationem mutationem intenderes. Ut enim Deus diversis ipsius operibus glorificator, ita et diversis dialectis. Diversitas rebus mutabilibus propria est. Erraret sane qui frequentia bella ex diversitate linguarum gigni diceret, non videns Barbaros haud secus ac Græcos civilia bella invadere. Nos autem stabilius propter dialecti differentiam intra montes permanemus, externos in odio habentes. Omne bonum a Deo, sicut contrarium (malum) ab adversante (diabolo); ergo propriam dialectum discere est, et non parvi facere, nōdum scriptores arguamus, cum illis necesse esset non scribere nisi in antiqua dialecto. Si enim, ut volunt indocti, tradita fuissent Evangelium alique (sacri libri) in uniuscujusque regionis et urbis dialecto, ita ut omnes intelligerent, Evangelia centum ex uno dialectorum differentia evasissent, dein post aliquod tempus, mutatis dialectis, mutanda fuissent Evangelia, nullaquo regio ab alia Evangelium non accepisset, si ea quæ continet in extranea lingua scripta fuissent; unde Scripturarum in decem millia formarum scissio, promptiorque destructio.

Sed, inquit, quomodo discernimus? Poteris: ut a sciente legere didicisti, ita et cognosces; lectio enim est quasi recognitio. Sed tempus deest, deest pecunia. Quid igitur? Num melius est tempus perdere in nugis, in ebrietatibus, in obscenis aut inanibus sermonibus, in somno, in choreis, in theatris? Ad quid autem pecunia? num effundenda consumendaque in festis, in exquisitis cibis, in vestibus, in ædificiis, in equis et canibus? Quamdam partem concede animæ. Non jubeo te totam vitam magistro tradere: trade decimam partem, aut aliquam minorem. Quænam in veste nuptiali impendentes, tantum in spirituali impende. Non sumus enim omnes pauperes, aut viatores, boni aut asinorum duciores, ut propter impedimenta denegemus. Non aggravata est in nos paupertas, sicut in principio. Nonne Joannes Damascenus a magistro captivo edidit? Nonne in mansione a Barbaris innoxia vitam degravat, Barbaris invidisque regionem tenentibus? Unde tot libros inextricabiles extraneam nostramque sapientiam exponentes, quorum in scriptis suis meminit? Maritusque est

litterarum studium tunc flagrans, nunc contra nullum. Discite ex antiqua lege sacerdotes et Levitas legi servientes, scilicet templo et litteris, omnia e fratribus necessaria obtinentes sine ulla difficultate per decimas, primos animalium partus, primitias, sacrificia donaque. Nunc omnia in contrarium versa. Qui litteris student in vili statu jacent; quicunque vero circulator et versipellis in sublime evehitur, divitiasque undique in vanum thesaurizat. Nullum philosophiae addictum videre vult, illum iniquitatis suae exprobrationem existimans, hujusmodi autem viros nugatores dicit, tumultuosos, indociles, insanos, qui non ipsius deliramentis obsequantur. Non satis est illis ambulare in tenebris, sed et alios ambulare cogunt. Si forte quis hegumenus sana mente reperitur, qui velit quemdam majori scientia ornatum quiescere, in hoc praeter omnia omnes scandalizantur, illum aggredduntur temerariis judiciis, oderunt, perturbant, dicentes: Cur ista? In quo iste nobis melior est, qui sic in dignitate habeatur? Talis et talis est. Seipsos obliviscuntur, ut illius vitam totam persecrantur; mendas vel animas ut phantasmata speculantur, illique quasi difficili hostique insidiantur. Nonnunquam aperte illum incusantes omnia miscent, ut e dignitate evertant, posteaque irrident dicentes: Vides illum e domicilio destitutum, quia talis et talis fuit, quo enim abierit, nullum illic ei erit domicilium. Alius vero hegumenus non dicit: Utinam isti requiem dare possim! sed cum ira: Utinam habeam in vinculis, in reusio, in carcere! si illum in potestate habere, in statu permanere decerem. Eheu duritia et inhumanitas!

δεῖσαι μὴ μεταβάλλειν. Φεῦ τῆς ἀποτομῆς καὶ ἀπανθρωπίας!

Quis talia audiens non erit tristis? Ideo viles et misera sorte sunt qui videntur partes rationis sequi. Sed quibusdam in monasteriis mutilati accipiuntur curanturque, et in mutilatum, cum sit unus, auxiliorum collatio fit; magistrum vero, cum unus quoque sit, illiusque erga multos propter scientiam utilitatem nequaquam curant, et quidem, cum nullum labore aut molestia afficiat, nulla vindicta persequuntur; attamen quasi in apologiam protèrre dicunt: Scimus omnes haeresiarchas grammaticos rhetoresque fuisse. Sed istud intellige, o animalium prudentissimum, cum in numero istorum adjunctus sis: quinam erant qui haeresiarchis obsecuti sunt, et qui illos redarguendo deiecerunt? Quorumnam sunt commentaria e quibus quod dicas hausisti? Quinam sunt qui quotidie Christum abjurant et Mohametho adhaerent? Quinam potius ille ipse? Quamnam doctrinam et sapientiam sortitus, ut talis tantaeque haereseos auctor factus sit? Virum melius bonos ne esse ac miseros, an miseros et atheos, sicut quaedam gentium quae in extremis terrae partibus jacent, barbarae, etiolidae, lituarumque gentes? Si pulchra res ignorantia sit, cur sane discas? Si enim pulchrum sit ea quae se-

πολλὴ ἦν ἡ σπουδὴ παρὰ τοῖς κατ' ἐκείνην χρόνον τοῖς λόγοις· ἀλλ' οὐχὶ νῦν. Κατὰ τὰς ἐκ τῶν λαϊκῶν νόμων, ὅπως οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Ἀσῦται, ὅσοι εἴδοντες τοῦ νόμου, ἦσαν τοῦ λόγου καὶ τοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν μετ' εὐπορίας εἶχον ἀπαντὰ ἀρκείαν· ἐκ τῶν δεκατῶν δηλαδὴ, ἐκ τῶν πρὸς τῶν τῶν ἀπαρχῶν, ἐκ τῶν θυσιῶν, ἐκ τῶν ῥαβδῶν. Ἐνταῦθα δὲ τοῖς ἀντιθέτοις ἀπαν γίνεται ἡ ἀποτομή· ὅσοι δ' ἀγύρται καὶ δουλοκρατεῖς, εἰς τὴν ἀνάγκην· καὶ χρήματα πάντοθεν ἀποθησαυρίζουσιν εἰς δόξιν οὐδέν· οὐ θέλουσιν ἰδεῖν φιλοσοφίας ἑλεγχον τοῦτο νομίζοντας τῆς ταυτῶν ἀνομιᾶς ἡρώδους ἀποκαλοῦσι τοὺς τοιοῦτους, ἀκαταστάτους, ὑποστάτους, ὀλιγοψύχους, οἱ τοῦτοις οὐκ ἔχουσιν ἐν ταῖς μωρίαις αὐτῶν. Οὐκ ἐπὶ τῇ ἀκαταστασίᾳ ἐν σκότῳ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους βλάπτουσιν. Εἰ δὲ πού τις καὶ τῶν ἡγουμένων εὐσεβὴς ἡγεμὼν καὶ προθυμεῖται ἀναπαύσαι τινα ἐν μὲν εἰδότα, πάντες σκανδαλίζονται ἐπὶ τοῦτο μὲν ἐπ' ἄλλο τι· κρίνουσι, φθενοῦσι, συγγίνονται τοῦτο; λέγοντες· τί οὗτος ἡμῶν ὑπερίκει; ἐκείνους ἀξιοῦται; τοιοῦτός ἐστι καὶ τοιοῦτος. Τί καὶ ἀφέντες ὅπαντα, μόνον τὰ τοῦτου περιστάματα αὐτοῦ φαντάζονται ἑλαττώματα, ἐνεδρεύουσιν εὐσχηστον αὐτοῖς καὶ ἐναντίον· ἐπὶ οὗτοι μὲν ὡς πικρὸν αὐτοῦ κατηγοροῦσι, καὶ πάντα ποιοῦσι, μετὰ αὐτὸν ἀνάστατον ποιήσουσιν. Εἰτα ἐπαγλαῖον ἔχουσιν· Ὁρᾷ τὸν ἀκατοκίχτον; οὕτω διὰ τὸ εἶναι τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον, ὅπου περ ἂν ἀπείδω, οὐκ οἰκῆσαι ἔχει. Καὶ ἀντὶ τοῦ εἶπαι αὐτῶν καὶ τὴν ἡδυνάμην αὐτὸν ἀναπαύσαι· φησὶ μετ' ἐμῶν το;· Εἶθις εἶχον αὐτὸν ἐν σιδήρῳ, ἐν πυρὶ εἰρηκτῇ! εἰπερ ἐξουσίαν αὐτοῦ, εἶχον ἐναντίον

Τίς οὐ μελαγχολήσει ἀκούων ταῦτα; Ἀνάγκη γοι καὶ κακοὶ εἶσιν οἱ δοκοῦντες μετέχειν. Ἀλλὰ καὶ τινα τῶν μοναστηρίων λελωθὲν λαμβάνουσι καὶ νοσοκομοῦσι· καὶ τοὶ ἐνδὸς καὶ ἐκτὸς λελωθῆναι, εἰς ἕνα διαβαίνει καὶ ἡ ὡφελία· δὲ διδασκάλου ἐνδὸς μὲν ὄντος, εἰς πολλοὺς ὄντος τῆς ὡφελείας διὰ τῆς διδασκαλίας· οὕτως καὶ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἢ ὅλον παρέχουσιν συμπαροῦσιν· οὐδεμίαν ζημίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ οὖν τὰ ὑβρίζοντες· Ὁρᾷ μιν, φασὶν, οὐκ ἀρεσιάρχαι γραμματικοὶ καὶ ῥήτορες ἦσαν καὶ τοῦτο σύνες, ὡς ἀλλῶν σοφώτατοι, ἐπὶ αὐτῶν μέρει τοῦτων προστίθη· Τίνας ἦσαν οἱ πρὸς τοῖς ἀρεσιάρχεις; καὶ τίνας οἱ ἐν λόγοις κενόλοντες; τίτων τὰ ὑπομνήματα, δι' ὧν ταῦτα ποιοῦσιν; ἀ φῆς; τίνας; δὲ καὶ οἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μενοὶ Χριστὸν, καὶ τῷ Μωάμεθ προσκύνουσιν. Μᾶλλον δὲ οὗτος αὐτὸς ποίας παιδείας; καὶ φίας μετελήχεν, οἱ τοιαύτης καὶ τηλεαύτης ποίω; γέγονεν ἀρχηγός; Τί δὲ κρίνουν; εἰ καὶ κακοὺς, ἢ ὅπαντας κακοὺς καὶ ἀθέτους; ἢ τὴν ἔθνη περὶ τοῦ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς; βάρβαροι καὶ ἄλογα, καὶ γραμμάτων ἀδαίμονες. Εἰ καὶ ἀμαθία, τί καὶ ὅλως γράμματα μελέτῃ;

δὲ μὴ γινώσκειν τὰ διὰ τούτων λεγόμενα, καλὸν· τὸ δὲ μανθάνειν ὅλως, κάλλιστον· τοῦ γὰρ κακοῦ μάλ-
 ὄν ἀπέχεσθαι ἀσφαλέστερον. Καὶ εἰ τοῦτο οὕτως
 χει, πῶς οὐκ ἄδικόν σε κρίνω, ὅτι πολλάκις κρίνεις
 ἰεμφομένους Κολχοὺς καὶ Ἀθασγοὺς, ὅτι οὐ γραικί-
 ουσιν, ἀλλόγλωσσοι ὄντες· ὥσπερ ἂν εἰ ἐμίμφου καὶ
 Ἑλληνιστάς, ὅτι οὐ βαρβαρίζουσιν. Ἀλλὰ τί νι σε
 κρεικάτω, εἰ μὴ πίθῃς, καὶ ὀρνέοις τισιν, ἃ καὶ
 ἰθρύτων ἡθός τε καὶ φωνὴν μιμούνται, οὐκ οἶδασι
 ἃ τὰ δρώμενα· Διὸ καὶ ἀλίσκονται πολλάκις ὑπὸ τῶν
 ἀνούργων, τοῖς ἰδίοις μιμήμασι. Καὶ γὰρ καὶ αὐ-
 τοὶ γράμματα μὲν μανθάνει· οὐκ οἶδας δὲ διατί-
 θεν καὶ γράφω καὶ ἀναγινώσκω, ἀλίσκη ἀμαρτά-
 ῶν ὑπὸ τῶν τυχόντων· ἵνα μὴ εἶπω, ὑπὸ σεαυτοῦ.
 Ἰότησον γραφὰς ἰδίας, ἔπει τὰς παλαιὰς ἀθεταῖς, ἔχε
 ἀδάσκαλον τὸν Κερτέαν· ὥς καὶ ἔχεις.

Πολλάκις δὲ καὶ μυκτηρίζουσι τοὺς γραμματι-
 κοὺς, διδάσκοντας τοὺς παῖδας τὰς κλίσεις τῶν ὀνο-
 μάτων τε καὶ ῥημάτων· τί τοῦτο; λέγοντες· ἄλλα
 ῥάμματα· Ναί· ἄλλα γράμματα· ἔπει καὶ ἄλλο τὸ
 ἰλόγως γνωρίζειν· καὶ ἄλλο τὸ σὺν ἐπιστήμῃ γινώ-
 σκειν αὐτά. Οὐ γὰρ τοσοῦτον θαυμάζομεν τὴν εἰδὴτα
 ἰοτάην ἀπλῶς, ὥς τὴν εἰδὴτα καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐ-
 τῆς· οὐδὲ τὸν σαλπίζοντα ὁδῶς, ἀλλὰ τὸν εὐσφύ-
 ιως, ἀποδεχόμεθα. Εἰπέ μοι, εἰ παιδίον, ἢ ἄλλος τις
 πῶν μὴ γινωσκόντων γράμματα, εἰπέ σοι· τί ἐστὶ τὸ
 ἰλφα ὅπερ μοι λέγεις· καὶ τί τὸ βῆτα; Σένα γὰρ μοι
 ἰκεῖ τὰ ὀνόματα. Τί εἶχες ἀποκριθῆναι; εἰ μὴ ὅτι
 οὐκ ἔστι καιρὸς νῦν περὶ τούτων· πεῖθου δὲ μόνον
 κοῦων. Οὕτω δεῖ νοεῖν καὶ ἐπὶ πάσης τέχνης, προσ-
 λθεῖν δὲ τῷ ἐπιστάτῃ· καὶ πειθόμενον, καταδραχῶ
 μανθάνειν· ἔνν προσέλθης γραμματικῷ, δεῖξαι σοι
 χει, διὰ τί οὐ πάντοτε λέγομεν, Παῦλος· ὅταν δέῃ τι
 περὶ τούτου εἰπεῖν· ἀλλὰ καὶ Παῦλον, καὶ Παύλῳ
 καὶ Παύλων. Οἶόν ἐν ὑποδείγματι· «Ὁ δὲ Παῦλος
 ἵπε πρὸς αὐτοὺς»· καὶ πάλιν· «Ἐν δὲ ταῖς Ἀθή-
 αις ἐκδεχόμενου αὐτοὺς τοῦ Παύλου»· καὶ ἐν ἑτέρῳ·
 Εἶπε Κύριος δι' ὀράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· καὶ
 ἄλιν· «Ἐπαύσαντο τυπτοντες τὸν Παῦλον»· καὶ
 θάρσει, Παῦλε· «Τοιαύτη ἡ διαφορά καὶ ἐν τοῖς λοι-
 ποῖς ὀνόμασιν· ὥσπερ δὴ καὶ ἐν τοῖς ῥήμασιν· οἶόν·
 Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν»· καὶ ἐν ἑτέρῳ· «Σὺ τί
 εἶπες περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλ-
 μούς;» Καὶ ἐν ἑτέρῳ εὐαγγελιστῇ· «Πῶς λέγουσι
 ἐν Χριστὸν υἱὸν Δαυὶδ εἶναι;» καὶ αὐτὸς Δαυὶδ λέ-
 ει ἐν βιβλίῳ Ψαλμῶν.

Οὐ μόνον δὲ τοὺς γραμματικοὺς μυκτηρίζουσιν
 νῆστε, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους· ἐν τε τῷ λέγειν καὶ γρά-
 σιν. Οὕτω γὰρ οἶδεν ἡ πονηρία, μὴδὲ καθ' αὐτὴν
 ὑμῶναι. Οἶόν τι λέγω· συκῇ τὸ φυτὸν, καὶ σικύᾳ
 ἡ ἱατρικὴν ἐργαλίον. Χλευάζουσιν οὖν καὶ διαφύ-
 ρουσι τὰ ὀνόματα διὰ τὴν παρήχησιν· μὴ γινώσκον-
 τες τὴν τῶν στοιχείων διαφοράν. Οὕτως οὖν διακρί-
 νονται, καὶ τοῦ Θεοῦ καταλαζονεύονται ποτε· λέγον-
 ος πρὸς Ἀβραάμ· «Οὐκέτι κληθήσεται· τὸ ὄνομά
 σου Ἀβραμ· ἀλλ' Ἀβραάμ ἐστὶ τὸ ὄνομά σου, ὅτι
 πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε.» Καὶ περὶ τῆς
 υἱοκαλίας αὐτοῦ· «Οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ·

runt ignorare, sane non discere pu'cherrimum :
 malo enim procul abscedere tutius. Si res ita fuit,
 quomodo te non dicerem iniquum, qui Colchos et
 Abasgos arguas et iudices, quod linguam Græcam
 alienam habentes, non loquantur, quasi Græcos
 argueres, quod non barbaram loquantur. Sed cui
 te comparem, nisi simiis, aut avibus quibusdam,
 qui hominis habitum et vocem imitantur, actus vero
 ignorantes, a vaftris per ipsas imitationes capiuntur ?
 Sic tu litteras discis, nesciens autem quare,
 dum legis scribisque, a primo quòque, ne dicam a
 te ipso, deceptus eris. Compose novas scripturas,
 cum in contemptu habeas antiquas; magistrum
 advoca Cartanum, quem jam habes.

B

Sæpe grammaticos cavillantur pueros nominum
 et verborum declinationes docentes. Cur dicunt :
 Aliasne litteras (sc. addendas scitis)? Merito alias
 litteras (expectant); nam aliud est nomina et verba
 insulse scire, aliud scite noscere. Non tantum enim
 qui plantas noscit, quantum qui illarum species
 vimque miramur, nec tantum tuba imperite canen-
 tem, quantum qui peraspiciet. Dic mihi, si puer aut
 unus ex iis qui litteras ignorant te interroget : quid
 est ἄλφα quod pronuntias, et quid βῆτα, quorum
 nomina mihi videntur inaudita? Quid responden-
 dum haberes, nisi non adesse tempus de talibus
 (loquendi), et solummodo esse confidendum ex au-
 ditu? Sic sentiendum est in omni arte. Adeundus
 tibi vir doctus; et, cum illi fidem habueris, paulatim
 discas. Si grammaticum adieris, ab eo tibi erit
 discendum cur, de Paulo loquentes non semper
 Paulus, sed nunc Pauli, nunc Paulo, nunc Paulum
 dicimus, ut in exemplis sequentibus : « Paulus dixit
 eis; » et alias : « Pauli eos Athenis accipientes; »
 — « Dixit Dominus per visionem nocturnam Paulo; »
 — « Paulum verberare cessarunt; » — « Euge, Pante! »
 Eadem diversitas in cæteris nominibus est, sicut
 et in verbis, exempli gratia : « Amen, amen dico
 vobis; » — « Quid dicis de illo, quod ille oculos tibi
 aperuit? » Apud alium evangelistam : « Quomodo
 dicunt Christum Davidis filium esse? » et ipse Da-
 vid in libro Psalmorum dicit.

C

D

Non modo grammaticus aliquando, sed seipsos
 invicem cavillantur, cum de legendo aut de scri-
 bendo agitur. Sic enim novit malitia, ne sibi qui-
 dem constare. Si fortassis dicam : συκῇ (ficus) est
 arbor, σικύᾳ (cucurbitula) autem chirurgicum in-
 strumentum, de nominibus propter consonantiam
 contemptim rident, elementorum discrepantiam
 ignorant. Ea mente Deum ipsum vane comme-
 morant dicentem ad Abrahamum : « Non jam vo-
 caberis Abram, sed Abraam, quia te patrem mul-
 tarum gentium posui¹³; » et de uxore : « Non jam
 vocabitur Sara, sed Sarra¹⁴. » In quo enim viden-

¹³ Gen. xvi, 8. ¹⁴ ibid. 15.

tur illis differre inter se alio aut alio modo scripta nomina?

De talibus disseruimus, ab insipientissimis coacti, potius autem illorum vanitatem miserantes. Sed Dominus noster Jesus Christus, Dei Patris Verbum, potestas et sapientia, illos tanto errore, contentiosa mente, imprudentia, superbisque cogitationibus liberet, nobis autem exitum in difficultatibus donet, ut, postquam in pace, pietate et sanctitate presentem vitam degerimus, ad vitam vere in eo beatam transeamus, cui gloria et omnium adoratio cum Patre divinoque ejus Spiritu, nunc, et semper et in secula seculorum. Amen.

Nonnulla alia ex eodem codice hic subjungo ad Cartanum quemdam Corecyraem, stolidam atque obscurum impostorem spectantia.

ΠΕΡΙ ΚΑΡΤΑΝΙΤΩΝ ΑΙΠΕΤΙΚΩΝ.

DE CARTANITIS HÆRETICIS.

Cartanite sunt et Joanniciani. Qui, licet Constantinopolitane sedi videantur addicti, scripta tamen Joanniciani Cartani, alii clam, alii aperte admittunt, ex quo cognomen habent. Hic e Coreyra erupit, pleraque, tum jam dudum extinctarum, tum recenter inventarum hæresium dogmata agitavit.

Deum gratiam vocat; qui ex materia in principio creata, densa, informi instabilique, hominem et ceteras creaturas in forma finxerit, quatuor elementis dominantibus. De præcellentia autem ejusque elementi, docet animale elementum esse nigrum, alterum cæruleum, illud majus et vehemens, hoc autem minus et mansuetum. Semper ab eo, pro creatione, appellatio generationis natiuitatisque sumitur, unde similia Creatori creaturas declarat. Hominem animamque ex nihilo Deum fecisse in alio capitulo præsumit, ad quod dilucidandum dicit, Virginem ad verbum angeli concepisse Deum, illumque Deum simul ac hominem, nihil operante natura, genuisse, sicque hominem æternum sine principio, sine fine. Expulsos a Deo praves angelos in abyssum procidisse, et super eos in superbie pœnam per novem dies totidemque noctes pluuisse, quod in sacris Libris scriptum affirmat. Separatam a tenebris lucem ex dimidio, et certe a pravis angelis bonos angelos. Rationari omne animal, verbi gratia, formicam. Omnem materiam, scilicet arbores, petras, plantas, aquam, ignem et terram, mistam ac transplantatam augeri, cum ita sit de animantibus. Adamum, ex quadam sententia, in cœlo creatum fuisse, et, ex altera,

Σάρα, ἀλλὰ Σάρρα. » Τί γὰρ διαφέρει κατ' αὐτὸν, οὕτως ἢ οὕτως γραφόμενα τὰ ὀνόματα;

Ταῦτα σὺν ἡμεῖς διεξήλωμεν ἀναγκασθόμενοι ἰπῶν ἀλογίστων· μᾶλλον δὲ, ἐλεοῦντες αὐτοὺς τὴν κορυφότητος. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, Λόγος καὶ ἡ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ· μὲν ἐξέλειτο τῆς τοιαύτης πλάνης καὶ ἐπινοήσεως, ἀντισθητίας τε καὶ οἰήσεως· ἡμεῖν δὲ διὰ τὸν ἔξ ἀπόρων· ἐν ἡσυχίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ἀσμενότητι διαγαγόντες τὸν παρόντα βίον, ἀνταλλάξμεθα τὴν θνήσκον μακαρίαν ἐν αὐτῇ ζωῇ· ὅτι καὶ ἡ παρὰ πάντων προσηκύνῃς σὺν Πατρὶ καὶ Θεῷ αὐτοῦ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καρτανῖται οἱ καὶ Ἰωαννικιανοί· οὗτοι τῇ ἡμέρᾳ μὲν Κωνσταντινουπόλει δοκοῦσιν ὑποκρίσασθαι, χονταὶ δὲ οἱ μὲν λαθραίως, οἱ δὲ καὶ παρὰ τὰ τοῦ Ἰωαννικίου τοῦ Καρτανίου συγγράμματα· Ἐξ οὗ καὶ τὴν ἰπωνυμίαν ἔσχον. Ὁ δὲ ἐκ Κιπρας μὲν ὤρητο· ἐδογματίσσε δὲ πλείστα τῶν προδιδραχμένων αἰρέσεων, καὶ τῶν μέγιστον εὐρημένων.

Καὶ γὰρ τὸν Θεὸν χάριν φησὶ νομᾶσαι· φησὶ δὲ Θεὸν καταρχῆς πεποιημένοι ὄντων τινὰ παχέαι ἀτόπων δὲ καὶ ἀστατον, ἐξ ἧς ἀνθρωπότητα λοιπὴ ἐδημιούργησεν ἐν τύπῳ· τοῖς τέσσαρσι χεῖσι· κρατούμενα· κατὰ δὲ τὴν πλείω ἐπιστάσεως ἐκάστου στοιχείου, τὸ μὲν τῶν ζώων εἶναι· μὲν δὲ λευκὸν, καὶ τὸ μὲν μέζον, τὸ δὲ ἑλαττον, καὶ μὲν θυμῶδες, τὸ δὲ πρῶτον. Πανταχοῦ δὲ ἐκ τῆς οὐργίας τὴν προστηγροίαν γεννήσεως καὶ ἐκ τῆς σεως λαμβάνει· κἀντεῦθεν ὁμοίᾳ τῇ πεποιημένη τὰ ποιήματα ἀποφαινεταί. Ἀνθρωπὸν τε καὶ ἐξ οὐδενὸς ἐν ἐτέρῳ κεφαλαίῳ φησὶ τὸν Θεὸν ποιηθέντα· πῶς δὲ τοῦτο, διαπαφηνίζων, φησὶ διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ λόγου συνέλαβε τὸν Θεὸν τὸν ὀνόματι· καὶ ἐποίησε τοῦτον τὸν Θεόν, καὶ ἐποίησε φύσεως ἀνευ. Καὶ τοῦτον εἶναι ἐκείνον αἰώνιον καὶ ἀναρχον καὶ ἀτελείωτον ἀνθρώπου φησὶν, ὅτι διωχθέντες ὑπὸ Θεοῦ οἱ ἀμαρτητοὶ γέλοι, ἦλθον εἰς τὴν ἀβυσσον· ἐφ' οἷς καὶ φησὶ διὰ τὴν αὐτῶν αὐθιδείαν ἡμερόδουκα ἐκείνους τούτους, φησὶν· ἐστὶν ὁ λέγει ἡ Γραφή· Καὶ διετίθηκε ὁ Θεὸς ἀντιμέσῳ τοῦ φωτός· καὶ ἀντιμέσῳ τῶν σκότους· ἦτοι τοὺς καλοὺς ἀγγέλους ἀπὸ τῶν κακῶν· ἦτοι φησὶν, ὅτι ζῶν ἀπαν συλλογίζεσθαι τὸ παράδογμα, ἐκ τοῦ μύθου. Π.Χ. δὲ πρὸς τὸν

Ἰνδρα, πέτραι, λάχανα, ὕδωρ, πῦρ, γῆ, μιγνύμενα A versus Ægyptum, in Damasceno campo, posita
καὶ μεταφυτευόμενα αὖτις, ἐπαὶ καὶ ἐμφύχα. Ἔτι translatum in Indiam, ubi paradisus.

ἡγεῖ κατὰ τινὰς ἐν τῷ οὐρανῷ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἑτέρους δὲ φησὶν, εἰς τὰ μέρη Αἰγύ-
του, ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Δαμασκού, κάκειθεν μετατεθῆναι εἰς τὴν Ἰνδίαν, ὅπου καὶ ὁ παράδεισος.

Ἔτι φησὶν, ὅτι ὁ διάβολος γέγονεν ὅφρις ἔχων
νθρώπου πρόσωπον, καὶ οὕτως ἠπάτησε τοὺς προ-
πάτορας, καὶ ὅτι ὥσπερ ὁ διάβολος γέγονεν ἄν-
θρωπος, καὶ ἠπάτησε τὴν Εὐάν, οὕτω καὶ ὁ θεὸς
έγονεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικείας μητρός, καὶ ἔσω-
εν ἡμᾶς ἅπαντας. Ἔτι φησὶν, ὅτι μετὰ τὴν
κ τοῦ παραδείσου ἐξορίαν βουλθθέντες οἱ πρω-
τόπλαστοι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας νηστεύσαι,
πειράσθησαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ διά-
βολος ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ τίνος χάριν πειράζει αὐτοὺς,
ἀπολογήσατο· Ὅτι σοὺ πλασθέντος ὑπὸ Θεοῦ, πρω-
τόπλαστοι παρ' αὐτοῦ ἅπαντες οἱ ἄγγελοι μετὰ τοῦ
Μιχαήλ, ἐμπροσθέν σου στήναι εἰς προσευχὴν καὶ
προσκυνῆσαι σε ὡς εἰκόνα αὐτοῦ, ὃ καὶ ἐποίησαν·
προσευχθέντες δὲ κήρυξάν σου ποιῆσαι μετὰ τῶν σὺν
ἐμοί, καὶ μὴ ποιῆσαντος, ἀλλὰ τοῦναντίον ζητήσαν-
τος τὴν παρὰ σου προσκύνησιν· ἐπεὶ καὶ πρότερός
σου ἐγεννήθην· καὶ ὅμοιος γενέσθαι Θεῷ καυχησάμε-
νος, ἐδιώχθην παρὰ Θεοῦ διὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἐκ
προσώπου τῆς γῆς, εἰς τὴν βῆδιν. Ἔτι φησὶν· ὅτι
οἱ τροχοὶ πύρινοι, ἔλαβε τὸν Ἀδὰμ ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὸν
ἀνάπτεο.

Ἔτι φησὶν, ὅτι τῷ Χριστῷ γεννηθέντι κατήλθεν
οὐρανὸν ἐμάτιον· καὶ τοῦτο, φησὶν, ἐστὶν ὁ λέγει ὁ
εὐαγγελιστὴς χιτῶνα ἄρραφον. Ἐφ' οὗ καὶ ἡ τοῦ
Θεοῦ δύναμις ἐπέσεν. Ἔτι φησὶν, ὅτι ἔσω τοῦ φαινο-
μέλου οὐρανοῦ εἶπεν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, καὶ
αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων· εἰς τὸν ἀρὰν δὲ, μόνον εἰσ-
ελθεῖν τὸν Χριστόν. Ἔτι φησὶν, ὅτι ἐκ τινῶν βιβλίων
τῶν ἐν τῷ δεσποτάτῳ τῆς Ῥωμανίας παρὰ τινῶν πε-
φυλαγμένων, ἐχόντων τὰς γενεαλογίας ἁπάντων,
ἔλαβον οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ. Ἔτι φησὶν, ὅτι ὁ ἄγγελος εἶπε πρὸς τὴν Παρ-
θένον· Γένετω δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνὶ μετὰ σοῦ,
καὶ αὐτὴ σπαραθῆσεται ἐν σοὶ, καὶ γενήσεται ἄνθρω-
πος, καὶ καλέσεις αὐτὸν Ἑμμανουήλ· καὶ σώσει τὸ
γένος τῶν Χριστιανῶν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ διαβόλου·
καὶ ὅτι ὅλη ἡ ἁγία Τριάς ἐσπικνύη, διὰ τὸ ὅμοιον
τῶν τριῶν καὶ ἀχώριστον. Ἔτι φησὶν, ὅτι οἱ ἐξ ἀνα-
τολῆς ἐλθόντες Μάγοι εἰς προσκύνησιν τοῦ Χριστοῦ,
ὁ μὲν θεάσαντο (sic) αὐτὸν ὡς νήπιον ἐνιαυτοῦ, ὁ δὲ
ὡς ἄνθρωπον τριακονταετῆ, ὁ δὲ ὡς γέροντα πεπαλαιω-
μένον. Καὶ ὅτι ἐπὶ παιδίον ὢν ὁ Κύριος σημεῖα
ἐποίησε νεκρῶν γὰρ ἀνάστασις, καὶ ἐπάνω τῶν ὀκτί-
νων ἐπωχέει τοῦ ἡλίου, καὶ ἐπὶ τοῦ ἡματίου ὕδωρ
προσέφερε τῇ μητρὶ, καὶ ἔβλεπον τανύστας, μετῴ-
κτους χρεῖας, οὐσίας, καὶ στρουβίλα ἐμφύχα ἐκ πη-
λοῦ κατεσκευάσεν. Ἀλλὰ τίς ἂν ἔκαστα τὰ τοῦ Κερτάνου καταλέγοι βλάσφημα; σχεδὸν γὰρ οὐδὲν ὁρθεῖν
ἐν τῇ λαοπλάνῃ αὐτοῦ βιβλίῳ φέρεται.

DE THE TON KARTANITON AIPSESES.

Ἐν τοῖς καὶ ἡμῶς χρόνοις ἀνεφάνη καὶ ἡ τῶν
Καρτανιτῶν πολυκέφαλος αἵρεσις. Καρτάνος γάρ τις
Κερκυραῖος, τὸ σχῆμα μοναχός, τὴν ἀξίαν δῆθεν
ιερεὺς, δι' ἐμπορίαν εἰς Ἀκυληίαν σταλλόμενος, κάν-
τεθον εἰς ἀισχυρογίας ἐμπροσθεν, ἐνεβλήθη εἰς φυ-

Diabolus serpentis formam cum humano vultu
induisse, nostrosque proavos decerpisse; et ut
diaholus. Eva decipiendae causa, homo factus
fuerit, sic Deum ex muliere hominem factum, ut
nos salvaret. Primos homines, paradiso perduto,
jejunare propter ipsorum culpam volentes, a dia-
bolo tentatos; interrogatumque diabolus ab Ada-
mo quare eos tentaret, respondisse: Quia Deus,
postquam te creasset, omnes angelos simulque
Michaelem jussit coram te, qui ipsius imago es,
precantes et adorantes stare, quod fecerunt. Ego
vero cum meis idem jussus negavi, imo vero me,
ante te natum, similemque Deo quoque esse glo-
riantem, a te adorandum exposulavi; sed, jubente
Deo, longe a facie terrae angeli in infernum deje-
cerunt me. Michaelum cum curru ex ventis con-
flato, igneis rotis, missum, in caelum Adamum
rapuisse coram Deo, cujus facies splendidissima
flamma fulgebat.

ἀποσταλεῖς ὁ Μιχαήλ μετὰ ἄρματος; ἐξ ἀνέμου, οὗ
παράδειςον, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ πρόσωπον λίαν

Christo nascenti missum fuisse e caelo vestimen-
tum, quod ipsum evangelista tunicam inconsutilem
memorat, et in illud potentiam Dei decidisse.
Intra visibilem caeli partem coelestes habitare po-
testates animasque sanctiorum, in invisibilem vero
solum Christum penetravisse. Praeterea docet evan-
gelistas ex quibusdam libris Romae asservatis,
omniumque genealogiam describentibus, Christi
Filii Dei genealogiam excepisse. Dixisse Mariae
angelum: Scito Spiritum sanctum ex te incar-
nandum, et illum hominem naturum vocabis Em-
manuel, qui Christianum genus e manibus diaboli
salvabit. Ad haec Trinitatem totam incarnatam
fuisse, quia tres similes sunt et inseparabiles. Ma-
gorum, qui ad adorandum ab Oriente venerant,
ab uno Jesum infantem prius anni visum, ab alio
triginta annorum visum, ab alio senissimum. Chri-
stum, dum puer esset, miracula edidisse, scilicet
mortuum quemdam suscitavisse, super radios solis
spatium percurrisse, matri suae aquam in vestimento
repositam attulisse, trabem extendisse, longio-
remque ad necessitatem effecisse, aves viventes
ex luto finxisse. Sed quis singula Cartani blasphem-
ia expromeret? Nihil fere sanum in libro ejus
vulgato reperias.

DE CARTANITARUM HAERESI.

Nostris in temporibus multiceps Cartanitarum
haeresis apparuit. Cartanus e Corcyra oriundus,
conditione monachus, dignitate quidem sacerdos,
cum commercii causa Aquileiam navigasset, ibi-
que in dedecora lapsus esset, in carcerem

jectus est. Postquam diu in eo mansisset, nihil habens unde exitum pararet, apocryphas biblias nactus, quibus Severiani Audianique contra sancti Epiphanii sententiam utebantur, nugaeque a Manichæis, ut Domini carnalitatem ad libidinem suam demonstrarent, repertas, multasque alias hæreticas controversias, jamjam ex quo Patres docuerant exsolatas, plura imo addens quæ a spiritu malo edidicerat, novam quamdam barbaro insuetoque stylo Bibliam composuit. In qua pleraque obscura, quanquam ipse ex eo gloriatur quod luciditatem intenderit, meritoque dici possit illam simpliciori stylo indoctos ad abyssum vehementissima propulsione acturam, ut qui, divinas Scripturas ignorantes, istiusmodi biblicæ tota attentione incumbant. Talem sic digestam et chalcographia multis exemplaribus editam, perniciosam ex se pestem dispersit per insulas et continentem; et quaecunque per regionem ubi lingua Græca in usu. Quæ usque ad nos pervenit, primum uno exemplari, quod ad pontificem cujus ditionem Cartesianus agitabat, mittere statuimus, secundo tertioque ejusdem typi exemplaribus pariterque luto et igne dignis, thesauri instar ab illis quos perdiderant servatis. Illam putridam apertiorementis eorum manifestationem breviter percurramus; ei intelligentes quanta in ea pestis esset, quantum in nobis fuit, divulgandam curavimus. Itaque istius Biblicæ execrabilis hæreses, et quotquot Cartesianus de Scriptura divina ejusque interpretibus in parte libri ab illo scripta mentitus fuerit, quasi in capitulo disposuimus, verbosam illius barbariem cavenies, mendaciaque temperata confutatione redarguentes, illorum gratia, qui penitus Ecclesiæ dogmata ignorant.

ρον, καὶ ἀνατρέποντες αὐτὰ, διὰ μετρίων ἀντιβῆρητικῶν ἀποδείξεων, καὶ τοῦτο διὰ τοὺς πάντας πνεύματων ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων.

Nesarii Cartani hæreses fallacesque ineptiæ, et earum confutatio.

1° Cartesianum Joanni Damasceno ascripsisse canones quos quisque a Metrophane in honorem Trinitatis acit fuisse compositos.

2° Deum a Cartano *gratiam* vocari, quod nusquam scriptum, quia non conveniens.

3° Contra Platonem, etc.

Α λατὴν, χρόνον δὲ συχνὸν ἐν αὐτῇ διαμείνας· καὶ ἔχων ὅ τι καὶ δρᾶσαι εἰς ἀπαλλαγὴν, ἀποκρίσεις βιβλίοις ἐντυχόν, οἷς ἐχρῶντο ποτε κατὰ τὸν ἁγιὸν Ἐπιφάνιον, Σεβηριανοὶ καὶ Αἰθιοπικοὶ καὶ τοῖς παιδικοῖς δὲ Μανιχαῖοι συνέταξαν, ἵνα κατὰ φαντασίαν εἶναι τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα καὶ φῆνωσι· καὶ ἑτέροις πλείστοις αἰρετικοῖς λογίζονται ἤδη ἐξιτήλοις γανομένοις διὰ τῆς τῶν Πατέρων ἐπιστολῆς· ἐξ αὐτοῦ τε πλείστα ἀπερ τὸ πνεῦμα ἐδίδασκεν ἐξευρών, συνέταξε βιβλὸν ἐκείνην· καὶ τὴν φράσιν βάρβαρον καὶ ἀσυνήτην καὶ πολλὰ ἀσάφην· εἰ καὶ αὐτὸς ταύτην διασκεψάμενος φρουρίττεται οὕτως ἐπετήδευσε· πλὴν οἱ καὶ ἀπαιδεύτοις, ἀπλουστερά τε αὕτη μᾶλλον, καὶ ἐκείνοις θυονοῦν κατὰγειν κειριωτάτη, ὡς μὴ εἶδαι τὰς ἐκ τῆς Γραφᾶς, κἀντεῦθεν ἀπασαν αὐτῶν τὴν ἐκδοκίαν αὐτῇ ἐκδιδούσιν· οὕτω τε αὐτὴν κατασκευάζει, καὶ διὰ τῆς χαλκογραφίας μυριοπλασιάζει, σχεδὸν καὶ πλείστοις δλεθρον αὐτόματον ἐνέσπειραν· ὅπως ἐν νήσοις, καὶ ὅσοις ἐν ἡπείρῳ, τῇ Ἑλλάδι χωρῶν φωνῇ· ἦτις καὶ μέχρις ἡμῶν ἐφθασε. πρῶτον, ὅθεν καὶ διανοηθῆμεν ἐπιστελλαι τῷ ἐν τῇ ἀρχῇ διτῇ ὁ Καρτάνος ἀρχιερεῖς· ἵν' ὡς λυμὰ παραφυλάττεται· ἐπεὶ δὲ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ ἐτύχομεν, τοῦ αὐτοῦ τύπου, καὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τοῦ πυρὸς ἄξιον, φυλαττομένη παρὰ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ὡς τι κειμήλιον, μᾶλλον δὲ σφραγισμένον καὶ ἀφανισμὸν τῆς αὐτῶν ψυχῆς· συντόμως τὰς διεσθόντες, καὶ γνόντες ὅσον ἐναποκειμένην ἐκείνῃ βλάβην, οὐκ ἀνεσχόμεθα ὅσον τὸ κατ' ἐμὴ μὴ εἶναι θεῖον. Διὸ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς βίβλου τὰς μεταφράσεις αἰρέσεις, καὶ ὅσα ψευδῆ κατὰ τὴν αὐτῆς φῆς, καὶ τῶν ταύτης ὑποφωτισμῶν ἐν τοῖς ἐπιστολῶν αὐτῶν κεφαλαίοις ἔγραψεν, ὥδε ὡς ἐν κεφαλαιῶν μεθεῖς, ἐκφεύγοντες τὸ αὐτοῦ πολύλογον καὶ μπερδεύον.

Αἱ τοῦ κατὰ τὸν Καρτάνου αἰρέσεις καὶ ἀσυνήτηαι, καὶ ἡ τοῦ αὐτοῦ ἀνατροπὴ.

α'. Ὅτι τοὺς τριαδικοὺς κανόνας τῶν Ἀποστόλων Ἰωάννη ἐπιγράφει, οὗς Μητροφάνην εἶπαι συντεταχέναι.

β'. Ὅτι χάριν τὸν Θεὸν ἐνομαζέει· ἔγραψεν δὲ το, ἐπεὶ καὶ ἀνοικεῖον.

γ'. Ὅτι κατὰ Πλάτωνα, κ. τ. λ.

Cod. cccv f. Pag. 4. Grammatica docti monachi Pachomii Rusani, cuius nullum opus Fabricius memorat, quamvis vol. 10 Bibl. Grec. pag. 440 Pachomii Abbatis Hieromonachi meminisset, quem alium fuisse crediderim, nisi unus idemque modo Catholicus fuerit, modo schismaticus. Alium notus hic noster aliquantum fuit, ut patet ex lib. iii De utr. Eccl. consens. cap. 3 et viro cl. A. pag. 31, Præf. in Papanum. (Cod. Nan., p. 511.)

Pachomii monachi prologus in grammaticam.

Παχωμίου μοναχοῦ προοίμιον εἰς τὴν γραμματικὴν.

Profecto laboriosum est genus humanum, semperque novi quid addiscere ac possidere studet, ut Ecclesiastes ait. Quod quemadmodum ubique,

Initium: Ὅντως φιλοπράγμον ἐστὶ τὸ τὴν ἐκείνου γένος, καὶ αἰεὶ καινὰ τινα διανοεῖται μάθησθαι προσκτήσασθαι, ἢ φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής.

¹ Eccle. iv, 8

κατὰ πάντων συνέθη καὶ τοῖς γραμματικοῖς κατὰ ἁφ' ὁρῶν καίρου, διάφορα ἐκδεδωκόσι συγγράμματα τῆς κατ' αὐτοὺς τέχνης τε καὶ ἐπιστήμης. Οὐδὲν ἔστι βραχὺ διενυνοχῆται τῇ διανοίᾳ· εἰ μὴ τῇ συνθέσει, συστολῇ τε καὶ παρατάσει. Ἀλλὰ μέχρι μὲν κυνοῦ Μανουὴλ τοῦ Μοσχοπούλου καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ῥησκαίαν ὁμοδόξου τὰ τῶν παλαιῶν ἐπεκράτει· Ἰων, Διονυσίου τοῦ Θρακῆς τέχνη· Θεοδοσίου γραμματικοῦ Ἀλεξανδρείας, περὶ κλίσεως ὀνομάτων τε καὶ ἰημάτων, περὶ πνευμάτων· Σωφρονίου πατριάρχου περὶ ὀρθογραφίας· ἔτι Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Χάρακος καὶ Τιμοθέου τοῦ Χάρακος κανόνες· Σωφρονίου πατριάρχου περὶ προθέσεων· Σεργίου ἀναγνώστου Ἐμεσινοῦ, εἰς τὰ Ἰλλίου Ἡρωδιανοῦ Θεοδωρίτου περὶ πνευμάτων τῶν ὀκτὼ στοιχείων ἐξ Ἡρωδιανοῦ πρὸς Πατρίκιον· Ἡρωδιανοῦ περὶ χρόνων, περὶ σχημάτων καὶ ἄλλων· Ἰωάννου γραμματικοῦ Ἀλεξανδρείας τοικῶν παραγγελμάτων ἐν ἐπιτομῇ· Μιχαὴλ μοναχοῦ καὶ Συγκέλλου περὶ συντάξεως· καὶ ἑτέρων δὲ τινῶν Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν· ὧν τὰ συγγράμματα, τὰ μὲν ὁμοῦ, τὰ δὲ καὶ σκορῶδη καὶ ἀνὰ μέρος εὗρομεν χειρογράφως· τοῖς Ἀπολλωνίου δὲ μόνους ἐνέτυχμεν χαλκογραφῆσαι, εἴτ' οὖν τυπογραφῆσαι.

Ὅδε βῆθαι κυρὸς Μανουὴλ τὰ πάντα καλῶς σκοπήσας, εἰπὼν ὅτι καὶ παρ' αὐτοῦ τινα ἐξευράμενος, δύο τινὰ βιβλία, ὡς ὁράται, ἐξέθετο, τὰ λεγόμενα ἑρωτήματα καὶ τὰ σχῆμα, σαφέστατα ὄντα καὶ ποικίλα, καὶ τοῖς εἰσπαγικοῖς πολλὴν παρέχοντα τὴν ὠφέλειαν· ἃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κρατοῦσι παρὰ τοῖς ἐπισκοπείοις. Ἀλλ' ἐπεὶ περὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλείᾳ ταῖς συχναῖς τυραννίσι καὶ πολιορκίαις ἑάλω καὶ φροῦδος ἐγένετο, ὅσοι τῶν λογίων ἐσπούθησαν, τὴν ἐνεγκαμένην ἀφέντες, τὴν ἀλλοδαπὴν ἡρτίσαντό τε καὶ ὤκησαν σὺν αὐτοῖς βιβλίοις· οἷος ἦν καὶ κυρὸς Μανουὴλ ὁ Χρυσολοῦρας (ἡλεῖται Δημήτριος ὁ Χαλκονδύλης) Θεόδωρος ὁ Γαζής, Κωνσταντῖνος ὁ Λάσκαρις, τὴν Ἰταλίαν τῆς Θράκης ἀνταλλαζάμενοι. Ἐνθεν τοι καὶ διὰ φιλοτιμίαν, ἢ δυστυχίαν καὶ τοῦ τόπου βαρβαρότητα, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως παρακινήθέντες. Ὁ μὲν Χρυσολοῦρας τοῖς παλαιότεροις ἐκχολουθῶν, σύντομόν τι βιβλίον ἐξέδωκεν, ὀλίγα τινὰ φροντίσας περὶ ὁρισμῶν καὶ κανόνων τῆς γραμματικῆς, μεγάλα δὲ συμβάλλων τοῖς ἔτι γάλακτος δεομένοις· ὃ δὲ κύρις Θεόδωρος, πλείστα φιλοπονησάμενος· καὶ αὐτὸς κατόπιον βαλὼν τοῖς πρὶ αὐτοῦ, ἐν τέσσαρσι βιβλίοις τὴν ἅπασαν πραγματείαν ἐξέδωκε· τοῦ πρώτου μὲν περὶ ἔργου, ὅσα κοινὰ τοῖς πᾶσι γραμματικοῖς καὶ εἰς ἀποστηθισμὸν ἀναγκαῖα· τοῦ δευτέρου δὲ, τοὺς κανόνας ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων. Τινὲς δὲ τοὺς προσωπίδας καὶ ὀρθογραφίας· τοῦ δὲ τετάρτου περὶ συντάξεως.

Μετὰ τοῦτον δὲ Κωνσταντῖνος ἐν τρισὶ βιβλίοις· τοῦ πρώτου ὡσαύτως περιέχοντος, ὅσα τοῖς εἰσπαγικοῖς ἀναγκαῖά τετα, μεθ' ὃ περὶ συντάξεως, εἴτα περὶ κανόνων ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων. Τινὲς δὲ τοὺς τοῦ Μοσχοπούλου κανόνας· ἐν βραχύ[τῃ] κατέστησαν,

Ita in grammaticis quoque accipit, qui diversis temporibus diversos de sua arte et scientia libros in lucem emisserunt. Ac sensu quidem parum differunt: discrimen nonnisi in compositione, restrictione, extensione reperitur. Jam vero usque ad Dominum Manuelem Moschiopulum, qui eandem nobiscum religionem amplectebatur, veterum opera valuerunt, exempli gratia; Dionysii Thracis ars; Theodosii grammatici Alexandrini liber de declinatione nominum ac verborum, et de spiritibus; Sophronii patriarchæ, de orthographia, item Joannis grammatici Characis et Timothei Tharacis regulæ; Sophronii patriarchæ, de præpositionibus; Sergii Lectoris Emeseni commentarius in Ælium Herodianum; Theodoretum, de spiritibus octo litterarum ex Herodiano ad Patricium; Herodiani, de temporibus, de schematibus, etc.; Joannis grammatici Alexandrini epitome regularum accentuum spectantium; Michaelis monachi et Syncelli, de syntaxi, et aliorum quorundam paganorum et Christianorum, quorum libri partim collecti, partim dispersi et excerpti nobis occurrerunt calamo exarati: solummodo Apollonii opera typis excusa fuerunt.

Jam vero, omnibus bene disquisitis et quibusdam de suo hic illic adjectis, Dominus Manuel supra laudatus duos libros qui adhuc vigent, composuit sub hoc titulo: Quæstiones et schedæ. Qui libri cum perbene sint digesti ac varii, ita ut institutoribus magnam utilitatem suppeditent, etiamnum apud litterarum studiosos auctoritatem habent. Quoniam autem imperium Romanorum crebris invasionibus depressum ac pene extinctum est, quotquot viri docti superstites fuere, patria relicta, alienam petierunt terram ibique cum libris asportatis habitaverunt, e quorum numero sunt Dominus Manuel Chrysoluras (deleta sunt verba: Demetrius Chalcondyles), Theodorus Gazes, Constantinus Lascaris, qui ex Italia transmigravere in Thraciam, ubi aut honoris studio, aut rebus adversis locique barbarie aut nescio quibus causis permoti varios libros composuerunt. Nimirum Chrysoluras, veterum vestigia premens, epitomen fecit in qua, præceptis regulisque grammaticæ fere neglectis, difficiliora proposuit illis qui lacte adhuc indigerent. Porro Dominus Theodorus in quatuor libris summa cum diligentia conscriptis et ad veterum exempla adornatis totam complexus, est grammaticam: quorum in primo exposuit quæ omnibus grammaticis communia sint: et ad recte loquendum pertineant; in secundo dedit regulas nomen et verbum concernentes; in tertio de prosodia et orthographia tractavit; in quarto denique syntaxin adiecit.

Post eum in tribus libris Constantinus, eandem materiam explicare aggressus, in primo pariter disseruit de iis quæ ad introductionem spectant, in secundo de syntaxi, in tertio denique de regulis, ad nomina verbaque pertinentibus. Jam vero alii

Moschopuli regulas epitomaverunt, alii Chrysoloræ succinctam editionem, omissis regulis, adornaverunt, eo fortassis sine ut ne discipuli in scribendi ac loquendi studio impedirentur. Toto cœlo autem hi inter se distant. Nonnulli enim adeo brevitati studuerant, ut etiam multa utilia neglexerint, in quorum numero est Theodorus qui in brevissima epitome quam plurima complecti sibi proposuit. Constantinus e contrario in tertio libro admodum prolixè regulas quidem exposuit, sed de declinatione diversa, de litteris initialibus et finalibus ne verbum quidem dixit: quo factum est ut alia grammatica alia indigeat. Præterea etiam de declinatione et constructione ac de aliis quibusdam capitibus differunt: denique, ut verbum dicam, hæc grammaticam tractandi ratio multam discipulis creavit confusionem, cum alii alia addicerent, siquidem singuli libri ad institutionem haud sufficerent, ita ut discipulus omnes sibi procurare cogeretur. Quare, omnibus grammaticis coactis, unum volumen per varios libros digestum elaborare constitueram, eo quidem modo, ut depromptis ex unoquoque iis quæ apta viderentur, illos deremi, neque tamen aliquid omitterem.

Sed destitui ab hoc conatu, veritus ne, dum aliena componerem et sic quasi ornatu me inducerem, cum labore simul risum incurrerem, ad instar graculi in fabulis decantati. Hac de causa talem laborem omittendum existimaui. Quæ autem a recentioribus, ut dixi, succincte et nova ratione dicta sunt, ea ego quoque secundum ordinem, magna adhibita diligentia, in hoc libro composui: partim quidem, quæ omnibus grammaticis sunt communia, uti supra diximus, ut discipuli facile hæc comprehendant: partim systema grammaticæ et reliquarum orationis partium, ad modum scholiorum et regularum, ut studiosorum capiti expositio nostra accommodata et facilis esset intellectu: deinde Domini Matthei Camariotæ grammaticam, quæ in epitome continet Moschopuli grammaticam et alia quædam, quasi totius artis primitias: tum disserui de tropis poeticis, necnon de metris et dialectis, quas grammaticæ partes et instrumenta esse constat. Similiter explicuimus reliqua, quorum recentiores grammatici aut nullam omnino iniecerunt mentionem, aut quæ minus lucide nimisque succincte tractarunt. Jam vero, si quidem, præter vitam ac sanitatem, otium nobis ac firmam voluntatem Dominus largiri voluerit, ad difficultates quæ tironibus enasci solent, enucleandas nos accingemus, sperantes fore ut opus egregium ac bonæ frugis in lucem emittamus. Cæterum moneo discipulos, ne reliqua negligant, verbi gratia, tertium librum Lascaris, et tertium quartumque librum Theodoretæ, et ut lexicon sibi comparent, ante omnia illud a Barino confectum, quod imprimis ad orthographiam, etymologiam et historiam addiligenter operam navaverit, multum inde utilitatis percipiet atque in dies proficiet.

Ἄλλοι δὲ καὶ τὴν τοῦ Χρυσολοῦρα συνέντηξιν ἐλόντες τοὺς κανόνας· ἰσως διὰ τὴ μὴ ἐμπέδισιν τοὺς ἀρχαρίους ἐν τῷ μεταγράφειν καὶ ἀποστηθεῖν μέσον δὲ τούτων καὶ πολλὴ ἡ διαφορὰ. Οἱ μὲν τοσοῦτον τῇ συντομίᾳ ἐχρήσαντο, ὥς καὶ πολλὰ χρήσιμων παραλείπειν· οἷός ἐστιν ὁ Θεόδωρος, ὁ στα θαλήσας ἐν βραχείᾳ περιλαβεῖν· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ εἰς πλάτος τὰ τῶν νόμων συνθεῖς, εἰσὶν περὶ κλίσεως διαφόρων, τὰ ἀρκτικῶν μέντοι στοιχείων ἢ τελικῶν, ὡκνητοῦ πεῖν· ὥστε διέσθαι ἐτέραν γραμματικὴν ἐπὶ διαφέρουσι δὲ καὶ περὶ κλίσεως τε καὶ συζυγίας τινῶν ἐτέρων κεφαλαίων, καὶ συνελόντα πρὸς τοιαύτῃ φιλοπονίᾳ, αἰτία γέγονε συγχύσις τῶν μαθητῶν, ἄλλων ἄλλα μαθησάντων, ὥς πρὸς ἀρχαῖον· ἐκάστου τῶν βιβλίων ἐν τῷ μαθησάντῳ τοῦ μαθησάντος τὰ πάντα βιβλία πορίζεσθαι· τοῖς καὶ παρακινηθεῖς, ἐβουλήθη τὸν ἑαυτοῦ γραμματικῶς συναγαγόν, ἐν πτυχίῳ ἐν διαφόροις βιβλίοις ἐξυφάναι· παρεμβάλων δὲ λόγῳ ἐξ ἑτέρου, καὶ οὕτω τὰ πολύπτυχα εἰς ἓν πρὸς συστῆλαι, μηδενὸς λειπομένου.

voluntarios libros in unum volumen compo-

Ἄλλ' ἐπεσχέθη τῆς ὁρμῆς, θεοδίως πρὸς τὸ πρὸς μὴ καὶ γέλωτα ὀφλήσειν ὡς ὁ μυθεύμενος· καὶ τὰ ἀλλότρια συναρμόζων καὶ ὅθεν καλλωπίζονται διὰ τοῦδε μὲν τοῦ ἐγχειρήματος ἐπαυσάμην. Ἄλλοι δὲ τοῖς νεωτέροις ὡς ἔφην ἐκαινοτομήθη καὶ τὸ τομίαν, ταῦτα κἀγὼ καθεξῆς μετὰ πρὸς τοῦ λαίᾳς ἐνταῦθα συνέταξα· ἰδίως μὲν, ὅσα καὶ γὰρ γράφῃ παρὰ πᾶσι τοῖς γραμματικοῖς, ὡς εἰρηστικῶς· ἔχουσιν ἀποστηθεῖν ταῦτα οἱ εἰσαγόμενοι ἰδίως δὲ τινὰ τεχνολογίαν τῶν γραμμάτων, καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ λόγου μερῶν, τρόπον σχολίων τε καὶ νόμων· ἐν εὐληπτα καὶ χωρητικῶς ὡς τῷ τούτῳ τὰ λεγόμενα. Μεθ' ἃ τὴν τοῦ κυροῦ Ματθαίου Καμαριώτου γραμματικὴν, ἐν συντόμῳ τὴν τοῦ σχολοῦλου καὶ ἑτέρων· ἅτα περιλαμβάνουσιν· ὡς ἀρχὰς τινὰς τῆς ὅλης ἐπιστήμης. Εἴτα περὶ τῶν ποιητικῶν, μέτρων τε καὶ διαλέκτων· ἃ καὶ τῆς γραμματικῆς εἰσι καὶ ὄργανα διέπονται. Τὰς καὶ ἑτέρα ὧν οὐκ ἐμνήσθησαν οἱ νέοι τῶν γραμματικῶν, ἢ καὶ ἀμυδρῶς διήλθον καὶ συντεταγμένως καὶ ἐντεῦθεν δυσκολίαν παρέχοντα τοῖς μαθηταῖς προσθήσομεν· εἴπερ ἡσυχίαν ἡμῖν χρηγήσει καὶ καὶ βουλήν βελτίονα, πρὸς τῇ ζωῇ καὶ ὁρίᾳ· καὶ κρεῖττον τι καὶ θαυμαστὸν παρέχοντα τὸ σύνταγμα. Πρὸς τοῦτοις παρεγγυῶμαι τοῖς μαθηταῖς, ὡς λοιπῶν ἀμελεῖν, οἷον τοῦ τε τρίτου βιβλίου τοῦ Ἀσκάρεως, καὶ Θεοδώρου, αὐτοῦ τε τοῦ τρίτου καὶ πρὸς τάρτου, εἴτα καὶ λεξικόν τι κεκτησθαι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Βαρίνου· πάντα συμβάλλον εἰς τὴν ὁρθογραφίαν, ἐτυμολογίαν τε καὶ ἱστορίαν, καὶ ἄλλα πολλὰ χρησιμὰ τε καὶ θαυμαστά. Ταῦτα γὰρ εἰ τις ἐπιστημένος καὶ ἐπιμελῶς διέλθῃ, πολλὴν ἔξει τὴν ὠφέλειαν, καὶ πρὸς τὰ πρόσω βοπήν.

PHILOTHEUS MONACHUS.

Co I. κεν. fol. 93 a. Ti'. — Ἀσκητικά τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Φιλοθέου μοναχοῦ μονῆς τῆς ὑπερ-
αγίας Θεοτόκου τῆς Βάτου (1). — id est, *Ascetica sancti Patris nostri Philothei, monachi monasterii san-*
ctissimæ Deiparæ Batī, seu rubi.

Incipit : Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, κατὰ τὸν Ἀ
θεὸν Ἀπόστολον, Χριστὸν ἐνδεδύμεθα, δηλονότι ἐξ
ἡμέρας καὶ ὥρας τοῦ θείου βαπτίσματος. Ἐξαιπείστι-
λεν ὁ Θεός, φησί, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς
καρδίαις ἡμῶν κρᾶζον· Ἀὐτὸς ὁ Πατήρ, καὶ αὐτὸς, φη-
σὶ, τὸ Πνεῦμα συμμικτρῶναι τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι
ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, εἰ δὲ τέκνα καὶ κληρονόμοι, κληρο-
νόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Εἰ τοίνυν,
ἐπιφασκεῖ ὁ ὁσιότατος Χριστὸν ἐνδεδυτάμεθα ἐκ βα-
πτίσματος, καὶ Χριστὸς Ἰησοῦς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, καὶ
ἄρραδῶνα Πνεύματος ἁγίου τῆς μελλούσης αἰωνίου
ζωῆς ἐλάβομεν, καὶ οἶκος, ὡς ἔφη, τῆς προσκυνητῆς
καὶ ἁγίας Τριάδος γεγόμενα· τί δεῖ ἡμᾶς ποιῆσαι;
καὶ πῶς ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτη-
ρίαν κατεργάσεσθαι, ἵνα μὴ ἀντὶ οἴκου Θεοῦ, οἶκος
διαβόλου πάλιν γενώμεθα; Τί δὲ ἄλλο, ἢ μιμητικῶς;
ἐν βίῳ Χριστῷ ἀκολουθεῖν; Τί οὖν εἴπωμεν; ὅτι τὸν
ἑπισθεν Χριστοῦ πορεύεσθαι μέλλοντα, ἀναχωρήσαι
καὶ ἀποτάξεσθαι δεῖ τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἰδοὺ προ-
εὐήγατα τοῦτο ποιῆσαι. Ἀλλὰ εἴπωμεν, ὅτι ξένος
τῆς αὐτοῦ πατρίδος καὶ φίλων καὶ γονέων ὁρεῖται
γενέσθαι τις διὰ Χριστόν; Ἰδοὺ καὶ τοῦτο ἕκαστος
ἡμῶν ποιήκειν· ἀλλὰ ταῖς προσευχαῖς προσκαρτε-
ρεῖν ὑμᾶς ὑπομνήσωμεν, καὶ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις ἐγ-
γομνάζεσθαι; Ἰδοὺ χάριτι Χριστοῦ δι' ἀσκήσεως αὐ-
ταῖς ἐνδιατρίβετε· καὶ τῇ φιλαδελφίᾳ καὶ ὑπακοῇ
τῷ Χριστῷ, διαδόχῳ ὡς αὐτῷ καλῶς γε ἐν ταπεινώ-
σει ὑπακούοντες; καὶ ὑποτασσόμενοι.

Ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἀνδραγα-
θήμασι, δεῖ καὶ τῇ κακίᾳ ἐν λογισμῇς πονηρία; καὶ
ἀισχρήτους, μὴ συνδυάζειν ἐν τῷ κρυπτῷ. Ἐπει-
οὖν νοητὸς πόλεμος ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τοῦ αἰσθητοῦ χα-
λεπώτερος; ὃν εἰ τοῖς τῆς ὑποταγῆς ὑμῶν ἄλλοις καὶ
προαιρέσειος αἵματι καὶ αὐτὸν κατορθώσετε, ὡς
φωστῆρες φανήσεσθε λόγον ζωῆς ἔχοντες; ἀνύοντες
τὸ τῆς συνειδήσεως μαρτύριον. Ὅτι περ γὰρ ἐπὶ τῶν
λατρικῶν φαρμάκων, εἰς μὲν τινα προσφάτω; τὸ
σῶμα ὑπερβαίνοντα, ἔτερα δὲ πλάκται; μέχρι τέλους
ὑπὸ βίαις; εὐμερίαις αὐτῷ γινόμενα, οὕτω γε χρὴ νοεῖν
καὶ ἐπὶ τῶν κατ' εὐσείδειαν ἀσκητικῶν σπουδασμά-
των, τῶν τε κατὰ νοῦν κρυπτῶς ἐπιτελουμένων, καὶ
ἐν σώματι· καὶ μοι, φησὶ, τίς ἐργάτης τὸν δι' αὐτὸ
λόγον, ἐπ' ἐλπίδι εἴπε, δεῖ τὸν τῆς εἰσεδίας ἐργάτην
φρέσιν· καὶ κατὰ σκοπὸν διώκειν ἐν νῷ τοῦ τελείως
τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην ἐν καρδίᾳ ὥσπερ μαργαρίτην
ἐκ λήθων τίμων θησαυρίζαι· καὶ χρὴ πάντα προσέχειν

Quicumque in Christum baptizati sumus, secun-
dum divinum Apostolum, Christum induimus,
scilicet a die et hora divini baptismatis. Misit
Deus, inquit, Spiritum Filii sui in corda nostra
clamantem : Abba, Pater. Et ipse Spiritus, inquit,
testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus
filii Dei. Si autem filii et hæredes; hæredes qui-
dem Dei, cohæredes autem Christi. Si igitur, ut
dixit Dei pater, Christum induimus per bap-
tismum, et Christus Jesus in nobis inhabitat, et a
Spiritu sancto futuræ ac æternæ vitæ pignora ac-
cepimus, et habitaculum effecti sumus adorandæ
et sanctæ Trinitatis, quid facere debemus? et quo-
modo in metu et tremore salutem nostram opera-
ri, ne pro domo Dei, domus diaboli efficiamur?
Quid autem aliud, nisi in vita nostra Christum
sequi ac imitari? Quid igitur dicemus? Quia qui
Christum sequi vult, hunc mundum relinquere de-
bet et ei renuntiare. Ecce hujusmodi est conver-
satio vestra. Nonne dicemus quia propter Chri-
stum relinquere oportet patriam, propinquos et
amicos? Ecce hoc etiam unusquisque nostrum fe-
cit. Memorabimusne de perseverantia in oratione,
de exercitatione in Scripturis sacris? Ecce per gra-
tiam Christi his innumbitis et conversamini. Cha-
ritatem fraternam et Christo subjectionem exerce-
tis, in humilitate quæ prædictas virtutes sequitur,
obedientes et subjecti.

Sed cum aliis nostris in Christo præclare gestis,
cavendum est ne secreto malitiam cogitationum
pravarum aut turpium misceamus. Est igitur in
nobis ipsis bellum spirituale et sensuale quidem
gravius, quod ubi vos obedientiæ certaminibus et
animo vel ad vitam sacrificandam parato ad bonum
finem perduxeritis, lucrabit ut luminaria, habentes
verbum vitæ, impetrantes conscientiæ testimo-
nium. Quemadmodum enim medicorum remedia
alia quidem corpus sustentant, alia autem sæpe ad
finem usque bonam ei valetudinem conservant, ita
etiam statuendum est de asceticis pietatis exercita-
tionibus, sive ad intimos animi recessus, sive ad
corpus spectent. Et profecto asceticus quidam
mihi dixit, quemadmodum Scriptura sacra nos spe-
rare jubet, ita etiam pietatis cultorem currere
debere, ita quidem ut ejus animo perpetuo æquus
obversetur, Dei memoriam uti margaritam vel la-

pittem pretiosum in corde profundo deſigere : nec A (ſic) καὶ σῶμα καὶ τῆς παρεούσης καταφρονεῖν, in
mīnus corporis curam omittere praesentemque vi- θεὸν ἐν καρδίᾳ κτησώμεθα μόνον. Ἀρχὴ γάρ, ἐπὶ τῇ
tam contemnere, ac Deum solum in mente habere. θεῷ Χρυσοστόμῳ, ἡ κατὰ νοῦν θεωρία, ἀπαιτεῖται
Ubi enim Deus, secundum divinum Chrysosto- τοῦς πονηροῦς· πᾶσι οὖν δυνάμει ἀρετῶν αἰσθη-
mum, animo nostro inſitus est, omnia mala auf- τῶς ἀγωνιζόμενοι, ἐργασίας πνευματικῆς ἐκ τῶ
giunt. Qui igitur ſpiritualiter pugnant, omni animi θεῶν Γραφῶν ἐκλέγεσθαι, etc.

Intentione studere debent, ut, Scripturae sacrae lectione adjuti, ad vitam spiritualem magis magis-
que accedant.

Hæc veluti specimen attuli, quia necdum editum est hoc opus, de quo vide Lamberium IV, pag. 145;
V, pag. 69, et Labbeum pag. 95 Bibliothecæ novæ mss. Absolvitur fol. 99 b sic : Οὐ τὸν χρυσὸν ἀντι-
τοῦτες.

Fol. 99 b. Tit. Τοῦ αὐτοῦ, id est, Eiusdem. Incipit : Τὴν χάριν καὶ τὴν ἀρραβῶνα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐ-
πιστοὶ ἐλάδομεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡμῶν ἐκαστος. Καὶ ἔκτοτε ἐνοικον αὐτῷ ἔχομεν ἐν ταῖς καρδίαις
ἡμῶν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Οὐκ οὐδα, etc. Absolvitur fol. 113, sic : Εἰς τοὺς ἀπαράντους αἰῶ-
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Fol. 113 a. Tit. Τοῦ αὐτοῦ. Incipit : Σοὶ τῷ Δεσπότῃ ἡμῶν ταῦτα τὰ νοήματα κεῖται εὐμενέειν (sic) το-
πεινοῖς· ἀνθίστασθαι δὲ ὑψηλόφροσιν ἐμποδίζειν τοῖςδε τρέχειν μεθ' ὑπερηφανίας. Absolvitur fol. 113
sic : Χάρις, εὖ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. Ἀμήν.

Fol. 113 b. Tit. Τοῦ αὐτοῦ· οὗ τῇ τῆς καρδίας φυλακῇ, συμπυκνῶνται καὶ αἱ βεβαίαι τοῦ Χριστοῦ ἐν-
λαί. Incipit : Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἡ τοῦ ἀδίδου Πατρὸς σοφία καὶ δυνάμις φησὶν· Ὁ
ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Absolvitur fol. 125 a sic : Ὁ ἡ εὖ εἰς τοὺς αἰῶνας
Ἀμήν.

ANNO DOMINI DCCCVI.

S. TARASIVS, CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(GALLAND. *Vel. Patrum Biblioth.* t. XIII, p. xi.)

Photii avunculus magnus fuit Tarasius sedemque Constantinopolitanam obtinuit ab
anno 784 ad 806. Ejus vitam ab Ignatio Nicæno metropolita conscriptam Latine legas apud
Bollandianos (1). Patrem habuit Georgium præfectum urbis, matrem Encrateiam. Habita
sub illo est Synodus Nicæna II; ejus scripta in tomis Conciliorum occurrunt fere universa.
Nos epistolam ejus ad Hadrianum papam contra simoniacam labem exhibemus, quæ
exstat in jure Græco Romano (2). Nos vero eam a Pandectis Beveregii sumpsimus (3),
cui tamen nostram adjecimus versionem.

NOTITIA ALTERA.

(EAGRIC. *Biblioth. Græc.* ed. Harles, t. XI, p. 185.)

Tarasius, Photii magnus avunculus, patriarcha CPol. ab an. 784 ad 806, sub quo habitum

(1) Die 23 Februar.

(2) Pag. 190.

(3) Tom. II, par. 1, p. 184.

concilium u Nicænum an. 787, pro cultu imaginum. Vitam ejus descripsit Ignatius (a) d scipulus, et Suida teste ex diacono CPol. metropolita Nicæus, quæ Græce ms. in bibl. Cæsarea, teste Lambecio VIII, pag. 92 (b), Latine exstat apud Lipomannum, Surium et Bollandum tom. III, m. Febr. 25. Incipit: Μάλλον ἀπάρω μεγέθει. Scripta Tarasii, quæ habemus edita, omnia actis jam dictæ synodi u inserta sunt tomò III, edit. Binianæ, Labbei VII et Harluin. IV. Sunt autem hæc:

Apologeticus ad populum, qua die patriarchatum an. 784 est ingressus, act. 1, tomo IV Harluin. p. 23. Incipit: Οἱ τῆς ἀνωμύτου ἡμῶν πίστεως. FABR. In Mansi *Ampliss. concil. collectione*, tom. XII, p. 983. Add. WALCH. *historiam*, etc. l. cit. p. 446 sq. HARL.

Epistola ad Constantinum imp. et Irenem. Act. 7, p. 471. Incipit: Δοξάζεται ἡ τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ Χριστός. FABR. In Mansi *Collect.* cit. tom. XIII, p. 399 seqq. V. WALCH. l. c. p. 444 seq. et 459. HARL.

Epistolæ II, ad Adrianum I papam. Act. 8, p. 508 et 512. Prior incipit: Ἦρκει μὲν ἡ σωτηριώδης οἰκονομία (c). Posterior (d) contra Simoniam, subjunctis testimoniis Scripturæ sacræ, canonum apostol., synodi Chalced. et sextæ CPol., Basilii, Gennadii CPol. et auctoris Vitæ Chrysostomi. Incipit: Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, εὐαγγελικῶς, etc.

Epistola encyclica ad patriarchas orientales, Hierosolymitanum, Antiochenum et Alex. Act. 3, pag. 130. Incipit: Πολλαῖς καὶ μεγάλας προνοίας, cum Orientalium responsione, pag.

(a) Idem Ignatius scripsit *Vitam Nicephori patriarchæ* CPol. quæ exstat in *Actis Sanctor.* 13 Mart. tom. II, Græce p. 704; et Latine pag. 294. De aliis ejus scriptis dixi lib. II, § 8 (vol. I. p. 635 seq. nov. ed. et lib. V, cap. I, pag. 45.) (vol. VII, pag. 45 et 603). Add. Cave, *Hist. laod.* II, p. 6, ad a. 810. HARL.

(b) Sive p. 196 seq. ed. Kollar. in cod. 44, n. 35, et Kollar. p. 197 in not. A, monet eam vitam Græco sermone conscripiam esse adhuc ineditam, retractatque ea, quæ scripserat in nota B, ad Lambec. VI, part. I, pag. 109, de cod. cesar. XIV, n. 2, in quo est fragmentum ex Vita Tarasii, ab Ignatio composita, et Kollar. memorie lapsu adnotarat, vitam illam Græce et Lat. legi in Act. SS. ad 13 m. Martii. — In cod. Coisl. 34 epistolæ synodi Nicænæ ad Alexandrinam eccles. præcedunt inter alia vota pro patriarchis, imperatoribus et abbatibus, sacrarum imaginum vindictis; et inter orthodoxos ac sanctissimos episcopos nominatur Tarasius, V. Montfauc. in *Bibl. Coisl.* p. 86, et (ubi illa epistola Gr. ac Lat. publicata est), pag. 99 et 100, coll. Mansio in *Collect. consilior. ampliss.* tom. XII, pag. 991 seqq. — De Tarasio conf. Pagii *Crit. Baron.* ad a. 784, n. II, pag. 163 seq. et a. 806, n. I, p. 403 seq. tom. XIII. — Cave, *Hist. litt. SS. eccl.* I, pag. 640, ad a. 785. — Oudin. *Comment. de SS. eccl.* I, p. 1920 seq. ad a. 785 Saxii *Onom. lit.* II, p. 92. — Le Quien *Oriens. christ.* I, pag. 239 seq. — Schroeckh. *Hist. eccl. christ.* tom. XX, pag. 570 seqq., in primis Walch. theol. Götting. in *Historia hæresium*, etc.; tom. X, in periodo tertia controversiæ de cultu imagin. p. 419 seqq. 439, 455, 492 seqq. § 8, p. 509 seqq. § 43, 3, p. 530 seq., 553 seqq., 544, 551, 563 seqq., 566 seqq., 580, 584, et sæpius. HARL.

(c) In cod. Coisl. 37 in Niconis collectione locorum S. Scripturæ, Patrum et scriptorum ecclesiast. etiam ex Tarasii epist. ad Adrian. papam loca sunt desumpta, et in cod. 364, fol. 359, est epist. ad eundem, quæ vero incipit: Οἱ χειροῦνται ὑπερέχουσιν. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. III et 564. — Vindobonæ in cod. Cesar. 251 fragmentum illius epistolæ in Locis communibus ascectis, etc. V. Lambec. comment. 5, p. 327; Kollar. et ibid. in cod. 48, n. 4, Fragment. ex altera epist. de Simonia, inter varia canonica vet. Patrum fragmenta, teste Lamb. VI, part. I, p. 129 seq. — Ibid. in cod. 44, n. 10, et cod. 45, n. 40, in Actis concilii Nicæni II, a. 787, eadem altera Tarasii ep.

V. Lambec. VIII. p. 872 seq. et 929. — Monac. in cod. Bavar. 68, fol. 80, eadem altera epist. 3, cel. Hardt in Aretini Britzgen, etc. a. 1804, part. IV, pag. 44 seqq. qui partim notat, quæ desunt in hoc cod. et exstant in edit. ap. Leunclav. a Fabric. in nota cit. et in *Actis concil.* ap. Harluin. tom. IV, pag. 514, partim ex cod. supplet multa, quæ ibi non habentur. — Taurini in cod. Reg. 103, fol. 183. V. Cat. mss. Gr. Taur. pag. 196. — De aliis codd. v. ad notam sequentem. — Exstant ille II epp. in Mansi *Collectione*, etc. tom. XIII, p. 457 seqq. p. 721 seqq. conf. Walch. l. c. p. 445, 454 seq. et 460 seq. HARL.

(d) Hæc exstat etiam in jure Græco Rom. lib. III, pag. 190. FABR. Item in Guil. Beveregii synodico e Pandectis canonum, etc. Oxon. 1672 fol. tom. II, part. I. Conf. infra, vol. XI, p. 57, ed. vet. et Jo. Fabricium in historia bibliothecæ Fabr. part. II, p. 336 et 337. — Codd. in quibus hæc epist. lexitur, exceptis iis, qui in superiore nota sunt jam laudati, hi sere sunt: Paris. in bibl. publ. codd. 4247, n. 3, et 1369, n. 4. — Oxon. in codd. Barocc. 458. — Ib. inter canones synodi Nicænæ, etc. (uti in plurimis mss.) codd. 185 atque 205. — In cod. 38 collegii Etonens. s. n. 1856. Cat. codd. Angliæ, etc. tom. II. — In cod. 71, 7 h. Gale s. n. 5905, Cat. dicti. — in cod. 42, 28. Jo. Mori, s. n. 9198, cit. cat. — Bublani in cod. coll. S. Trinitatis 137, n. s. n. 277, Cat. cit. vol. II, part. II. — Florentiæ in codd. bibl. Laurent. II, n. 27, plut. 5. — XL, n. 10, plut. 5. — VIII, n. 28, plut. 10. V. Bandini Cat. codd. Gr. Laurent. tom. I, p. 4, 71, 398, 468 et 478. — In eod. tomo, p. 100. Tarasii locus ex illa epistola citatur in exposit. sacror. præceptorum, in cod. 5, n. 2, plut. 6, ex quo cod. Bandini. pag. 92 seqq. indicem argumentorum præfixum, pleniorum, quam qui in codd. Taurin. et Coisl. reperitur, Gr. evulgavit. — Idem Bandini. ibid. in tom. III, pag. 324, recensendo cod. 8, plut. 86, animadvertit, inter Excerpta theolog. de Spiritu sancto ex variis Patribus, n. 20, esse etiam loc. ex Tarasii epistola πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς. — Taurini in bibl. Reg. cod. 403, fol. 183, est fragmentum epist. ad episcopos insulæ Siciliæ; inc.: Οἱ τοῖς θεοῖς σοφῶς, etc. V. Cat. codd. gr. Taurin. pag. 196 et 162. — Secundum Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* I, pag. 196 E. Romæ, in cod. Bibl. Patrum S. Basilii; — p. 504 E. Mediolani in cod. bibl. Ambros. *Tarasii oratio*: — pag. 1351 C, epist. 2 ad Adrian. in cod. monasterii S. Trinitatis proximi CPolin. HARL.

136. Incipit: Τοῖς πανήτορες καὶ ἐκ θεῶν: ἐπιπνοῖα; διαγορευθεῖσαν ἀδελφοί; τῆς θμετίρας; ἐναυτογυγία; ἀποστολικῆς; τε καὶ πατρικῆς ἀγασμένης. FABR. V. Mansi Collection. cit. tom. XII, p. 1119 seqq. et illorum Responsio ib. p. 1123 seqq. et Walch. l. mem. p. 455 seqq. Sed illorum responsionem esse supposititiam judicarunt probaruntque Frid. Spanheim. in *Historia imaginum restituta*, sect. C, p. 372 seq. Lugd. Bat. 1696, 8; WALCH. l. c. p. 551 seqq. et Schirækh l. mem. tom. XX, p. 572. HARL.

Epistola ad Joannem presb. et hegumenum, Act. VIII, pag. 520. Incipit: Ὁ ἐκ θεῶν νυμῶν τοῦ θεοῦ Πατριάρχης. FABR. In Mansi Collect. t. VIII, pag. 471 seqq. V. Walch. l. c. p. 461 seq. HARL.

Homilia, necdum, quod sciam, edita in *S. Mariæ trimulæ præsentationem in templo*, cujus initium: Φαῖδρὰ καὶ παρὰδοξο; ἡ παρὼσα πνήγγοις, ms. in variis bibliothecis, ut regia, teste Labbeo p. 80, et Coisliniana apud Montfaucon. p. 212. Meminit etiam Alatius de Simeonibus p. 113. FABR. Oxon. in cod. Baroco. 174, et in cod. 40. Thom. Gale, sive n. 5874, Cat. Mss. Angliæ, etc. vol. II. Enimvero Oudin. l. c. tom. I, pag. 1922, negat, Tarasium, cujus ætate nullus adhuc festus dies Præsentationis B. Mariæ fuisset, illius homiliæ esse parentem; sed eam tribuendam esse suspicatur, vel Georgio, Nicomedis archiepiscopo, vel Germano, vel Tarasio, patricio urbisque præfecto, Photii, P. CPoliiani, germano fratri, cujus ætate apud Græcos festum illum diem incepisse videri, ex homilia Georgii Nicomed. an. 880, de illo festo die, colligit Oudin. HARL.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

DE S. TARASIO PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO.

(Act. Sanct. Mart. t. III, p. 572.)

§ 1. Tempus Patriarchatus sancti Tarasii. Vita A scripta. Cultus sacer.

1. Quemadmodum sancta Christi Ecclesia tunc potissimum cum variis hæreseon agitata procellis, a nefariis hominibus opprimenda videbatur, vehementius a sanctis doctoribus fortiusque propugnata ac defensa, majore et rerum gestarum splendore emicuit, et virtutum heroicarum gloria elucens triumphavit; ita sæculo post Christum natum octavo, dum adversus sanctas imagines impium atque sceleratum susceptum esset bellum, non defuerunt illustres pugiles, qui pro veritate defendenda corpora sua vitamque oljicerent, fusoque sanguine cultum sacrarum imaginum stabilirent. Hoc sacrum bellum ab aliis ceptum, feliciter suo tempore confectus sanctus Tarasius Ecclesie Constantinopolitane patriarcha. In qua urbe Leo Isauricus imperator, a Judeo instigatus, dejecta per satellites suos Salvatoris imagine, scelestum illud bellum circa annum Christi 726 auspiciatus est, ac deinde flagitio accrescente edictum ferale contra venerandas imagines tulit, in locum sanctissimi patriarchæ Germani (cui dies 12 Marti sacer est) Anastasio tam substituto. Impio parenti, atque hæreseos architecto successit impuriore scelere contacta soboles, Constantinus Copronymus, qui etiam impiorum hominum conciliabulo sacras imagines damnari curavit. Huic dein successit filius, et ipse paternæ avitæque hæres impia-

lis. Eadem Iconomachorum rabie exarserunt, qui dein sub hisce imperatoribus occuparunt patriarchalem Constantinopoli sedem: Constantinus II ac Nicetas, cui vita exvito successit Paulus, qui infra in Actis n. 6 post relictam sedem, ingemiscit, et per manus et atramentum a se inscriptam hæres assensionem. Ordinatus fuit Paulus patriarcha mense Febuario, secunda jejuniarum hebdomada die Dominico, anno 780, quo eodem anno, 8 Septembris Leone imperatore extincto, imperavit Constantinus filius cum Irene matre. Ab his sanctus Tarasius, qui administrata ante consulari dignitate, eis primus scriba ab arcanis operam dabat, in patriarcham electus, eorum desiderio noluit assensum præbere, nisi stipulatus de œcumenica synodo cogenda, in qua proscripta Iconoclastarum hæresi, sacrarum imaginum restitueretur cultus. De hæresi eadem resuscitata sæc. Ch. ix ac tandem debellata, egimus 4 Febr. in Vita sancti Nicetii Studitæ, ac plenius 11 Febr. ad sanctæ Theodori Augustæ Vitam.

2. Factus est ergo patriarcha sanctissimus vir Tarasius, ipso die Christi natali, vii Kal. Jan. anno 5 imperii Constantini et Irenes, indict. 8 anno Christi 784 ad finem labente, ut nobis auctores sunt Theophanes infra citandus, Constantinus, aliiq., et Viginti eundem et duos annos pontificatum decorasse cathedram, et Acta ejus infra n. 67 referunt. Desuat ei annorum numero mens decem.

Nam et Theophanes, in tabulis præpositis annos a sedis 21 numerat, et ad ann. 4 imperii Nicephori ista tradit : « Hoc anno, mense Febr. die 25, indict. 14, Tarasius sanctissimus Patriarcha Constantinopolitanus gloriose diem clausit extremum, et elatum est corpus ejus ad Fauces Ponti, et in monasterio, quod ipse construxerat, quarta feria primæ juniorum hebdomadis sepultum. Et mense Aprili, die duodecima, magna sancti Paschæ Dominica consecratus est sanctissimus patriarcha Nicephorus. » Hæc ibi, quæ omnia præclare conveniunt in anno Christi 806 quo anni patriarchatus ejus 22 alter solum mensis fuebatur : idemque erat imperii Nicephori annus quartus, qui nimirum eodem teste Theophane, « tyrannidem adversus Irenem piissimam concitavit die 31 Octobr., indict. undecimæ, » tum scilicet cœpue, anno Christi 802. Jam vero dicto anno 806 cyclo solis 3, lunæ 9, littera Dominicali D, Pascha celebratum fuit 12 Aprilis, quo die sanctus Nicephorus, de quo 13 Martii agemus, consecratus fuit patriarchæ Tarasii successor, et dies Cinerum, seu, ut supra dicitur, « quarta feria primæ juniorum hebdomadæ, » incidit in 25 Febr. cum, ut Acta infra n. 52 habent, « mensis Februarii quintum teneret diem cum quintuplo quaternione » seu viginti diebus : qui dies sacro ejus cultu permansit illustris. Anastasius in histor. scribit, « xii Kalendas Martias obiisse, » quo die nullis prorsus fastis reperimus nomen ejus inscriptum. Ex alato Theoph. loco facilius intelligitur Cedrenus, interpunctione aliqua, quæ in typis omnes, etiam regios, irrepserrat, hæc ratione emendata : « Anno 4 Tarasius sanctissimus Constantinopolis patriarcha, honeste vitam clausit : sepultusque est in monasterio, quod ipse extruxerat in angustiis, quarta die primæ septimanæ juniorum. Et magna Dominica Nicephorus secretarius creatur sanctissimus patriarcha, etc. » Est autem « quarta dies primæ septimanæ juniorum, » nobis dies Cinerum : et « magna Dominica » in qua solemnitas Paschalis peragitur. Hæc ad Nicephor. 4 dies ad Tarasium spectat : utraque inconcinne hactenus erat ad Nicephor. relata. Zonar. diem obitus ita consignat : « Patriarcha, inquit, Tarasius prima juniorum hebdomade defuncto, Græce τὸν πρῶτον παρ' ἡλικίας, et inclitus Nicephorus a secretis Dominica Paschatis communi suffragio patriarcha est electus. »

3. Ignatium discipulum, adeoque temporibus suis æqualem, nactus est a morte Tarasius viam suæ scriptorem. Quantum vir ille fuerit, suggerit Suidas his verbis : « Ignatius diaconus et vasorum custos Magnæ ecclesiæ Constantinopolitaneæ, deinceps factus Nicænzæ metropolitani, grammaticus, scripsit Vitam Tarasii et Nicephori sanctorum et beatorum patriarcharum, Epitymbios, Elegos, Epistolas, Iambos in Thomam Antarten, et alia multa. » De dignitate Scævophylacis seu custodis vasorum qui tantum œconomus, et magno sacellario, seu sacel-

lario, cedebat, consulendus est Georgius Cuirop. de officiis Magnæ Ecclesiæ, Notationibus Grotseri et Goari illustratus. Interfuit 7 œcumenicæ synodo, Nicænzæ habita, Hypatius Nicænzæ Bithyniensium episcopus, cui num. Ignatius proxime successerit, non liquet. Testatur ipse infra n. 56 se in flore juventutis ab sancto Tarasio exercitatum fuisse in trimetris, tetrametris, trochaicis ac anapesticis ac heroicis : et sacras ejus conciones ceteri se calamo excepisse, easque optimis traditas scriptoribus in codicem retulisse ; et n. 48, se morienti adfuisse Tarasio indicat ; et n. 4, præfatur se cum pura et sincera veritate in lucem edere, quæ viderit oculis, auribus hauserit, et ipsa noverit experientia. Hanc *sancti Tarasii Vitam* ab Ignatio scriptam ad 25 Febr. suis operibus inseruit Metaphr. quam Latine factam a Gentiano Herveto eliderunt Aloysius Lipom. et Laurent. Sur. ad eundem 25 Febr. cum hac inscriptione : « Ignatii monachi, quæ sit singularitatem expositio vitæ et miraculorum S. P. N. Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani. » Verum si Suidæ fides adhibenda, a vita monastica evocatus, tum erat diaconus et vasorum custos, aut potius metropolitani Nicæni. Vitam eandem damus more nostro in capita et numeros distinctam, notisque illustratam.

4. Collitur dicto 25 Febr. in Græcor. Menol. a Genebrardo edito, aliisque Horolog. « Tarasius archiepiscopus Constantinopolitanus. » In altero Menol. a Canisio vulgato hæc legitur : « Sancti Tarasii archiepiscopi Constantinopolitane urbis, qui auctore Adriano Romano pontifice in secunda Nicæna synodo egregiam navavit operam, ad concemnendam illorum hæresim, qui sanctarum imaginum cultum impugnabant. » Synaxarium ms. Menæi Tiliæni apud Franciscum Combessis pro Actis sextæ Synodi c. 1, § 6, hoc cum encomio celebrat : « Memoria sanctissimi Patris nostri Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani. Docuit is adorandas esse venerabiles imagines, ejusque opera regale imperium ac Romanorum potestas ad apostolorum atque œcumenicorum conciliorum venerandas traditiones postliminio rediit : sanctæque Ecclesiæ patriarchis omnibus unita est. » Eadem referuntur in excusis Menæis ; additurque : « Cum ergo et religiose vixisset, et apud imperatorem in magna veneratione esset, et cœnobium trans fretum ædificasset, multitudinemque monachorum in eo constitisset, pauperibus quoque subvenisset, Ecclesiamque duos et viginti annos et menses duos præclare administrasset, in pace vitam finivit, in suo, quod fundarat, monasterio sepultus. Quod ad corporis habitum attinet, simillimus erat Gregorio Theologo, præter cantilem (neque enim adeo totus incarnærat) et oculum minus serenum, quem magis latentem habebat. Dies illius festus peragitur in magna et sanctissima Ecclesia, » quæ scilicet Sophiæ cognominatur. Eadem leguntur apud Maximum Cytheræum in *Vitis Sanctorum* et in novo

Anthologio Græcorum auctoritate Clementis VIII A probato. Ecclesiam etiam tantum rexisse annos unum et viginti, ac menses duos supra diximus. Diem obitus 25 Febr. Menææ in propositis his verbis docent :

Ἀκλυστος ὄρμος Ταράσιον λαμβάνει
Κόσμου ταρχῆς καὶ ζάλης σεσωσμένον,
Εἰκάδι: ἐκ ταράχου Ταράσιος ἐπτάτο πέμπτη.

Tranquillus portus Tarasium capit

E mundi tumultu et procella serratum.

Vicesima namque quinta ex turbine volavit Tara-
sius.

Eadem vicesima quinta Febr. diem ejus natalem a Græcis consignatum haberi observat ante memoratus Combes. Galesin. citatis antiquis Ecclesie Constantinopolitane tabulis et Græcorum Eulogio eundem refert. In Græcia sancti Tarasii episcopi et confessoris. Molanus in auctario ad Usuardum ex Græcorum Menologio. « Die vicesima quinta, inquit, sancti Patris Tarasii archiepiscopi Constantinopolis. » Eadem habentur in *Martyrologio Germanico*. Luculento magis encomio refertur in *Martyrologio Romano*. « Constantinopoli sancti Tarasii episcopi, et eruditione et pietate insignis, ad quem exstat Adriani papæ primi epistola pro defensione sacrarum imaginum. » Addit Baronius in *Notationibus* : « Obiisse eum humanæ vitæ diem multis pro fide catholica laboribus exantlatis : » et in *Annalibus* ad annum 806, n. 1, scribit eum « sanctitate clarum 25 mensis Februar. mortuum esse. » Græcorum Menæis iterum memoria ejusdem Tarasii et sancti Casarii habetur 9 Martii, uti hoc diem dictum ad *Vitam sancti Casarii*, pag. 496, n. 1. At die 7 Maii inscriptum Florario sanctorum nobien sancti Tarasii Constantinopolitani episcopi. In *Vita sancti Platonis* 16 Decemb. obitus sancti Tarasii meminit sanctus Theodorus Studita, et « divinum virum » appellat. Illustrata sunt quæ 21 Febr. retulimus in *Vita sancti Georgii episcopi Amastreni* pag. 273, n. 18 et 19, quæ ibidem legi possunt.

§ II. *Varia in electione patriarchali discussa. Nomen universalis patriarchæ rejectum.*

5. Quæ circa electionem sancti Tarasii in patriarcham Constantinopolitanum peracta sunt, licet infra in Actis utcumque explicantur; eadem tamen ex imperatorum, pontificis Romani, ipsius Tarasii, aliorumque rescriptis testimoniisque paulo enucleatius duximus esse proponenda. Ac primo imperatores Constantinus et Irene Patribus in synodo Nicæna II congregatis rescripto suo actioni primæ inserto (Σάκραν Patres appellant, majestatem imperatoriam venerantes) indicant a se adhibitam industriam conatumque in promovendo ad patriarchalem dignitatem Tarasio : et post abdicationem decessoris Pauli enarratam hæc subjiciunt : « Consilium nobiscum consiliati sumus, quidnam deberet fieri. Et deliberavimus in consilio nostro, quod cum ordinatus foret patriarcha, quæ dicta fuerant, mox

perciperent finem. Accersentes ergo viros ecclesiasticorum negotiorum expertos, et Christum Deum nostrum invocantes, et consilio cum eis factis. quisnam dignus esset proveliri ad sacerdotii cathedram hujus Deo conservandæ regie civitatis. Et omnibus unius animi, uniusque consilii factis, in Tarasium, qui nunc in pontificali præsidi dignitate, dabatur decretum. Hunc itaque advocantes, ea quæ dicta sunt et decreta, super eo promissimus, qui nequaquam annuere voluit, neque consensus his, quæ decreta fuerant, effici postula. Cumque nos eum, quamobrem obedire minime pateretur, percontati fulsemus; primo quidem respondit excusans se, et super se jugum sacerdotii dicens. Nos autem intelligentes quod excusationem quamdam faceret proponens non obediendum, nequaquam discessimus ab eo, sed permansimus persuadere illi evanescens, quod susciperet summi sacerdotii dignitatem. Ipse itaque videns instantiam nostram, causam renuntiationis annuntiavit: Quoniam video, inquit, et conspicio Ecclesiam, quæ super petram, Christum scilicet Deum nostrum, fundata est, scissam hunc et disruptam, et non aliud atque aliud loquentes, et eos qui ex Oriente unius nobiscum fidei sunt Christianos, aliter; et concordantes his eos qui ex Occidente constituunt; nosque alienatos ab illis universis, et per singulos dies ab omnibus anathematizatos agnosco. Et quia synodum universalem posco fieri, dum vicarii tui papa Romano, quam ab Orientis principes sacerdotum inveniuntur. Hæc nos innotescens præsentia sacerdotum et glorioerrimorum principum nostrorum, et totius Christo amabilis populi nostri, qui tunc hic aderant, virum eduximus: et in præsentia eorum, quidquid nobis responderet et ipsis affatus est. At vero universi illi hæc audientes, libenter acceperunt, postulantes pacificum imperium nostrum, ut fieret universalis synodus. »

6. Quæ apud populum dixerit Tarasius, et potissimum quod summi illius sacerdotii jugum, et unus grave, invitus acceptari, præclare narrat potissimum ex Theophane Anastasius, ubi hæc populus proponit Tarasius : « Nunc, o viri, qui Deum vestris, et semper hunc in cordibus vestris habetis, quique Christi vocatione, veri videlicet Dei nominamini Christiani, sio, audite brevis sermo ab exiguitate ac humilitate nostra rationem. Equidem quidquid piis imperatoribus nostris, et per omnia orthodoxis responderim, et in conspectu vestro orationis meæ apologia responderim? timor deprior ad consentiendum huic electioni, et reverentia a facie Dei currere taliter, et quomodolibet circum spectus, ut non terribili damnationi succumbam. Si enim divinus Paulus apostolus qui Dei vocatus est, cælumque habuit erudiens se, et pariter inspector effectus est, audivique arcana verba et portavit nomen Dei coram gentibus et regibus dixit: No forte, cum aliis prædicaverim, ipse

probus efficiar (I Cor. vii, 27); quomodo ego, qui in mundo conversatus, et cum laicis connumeratus, in imperatoris administrationibus militavi, sic abque judicatione atque circumspectione possum insilire ad sacerdotii magnitudinem? Horrendum conamen ad exiguitatem meam et temerarium studium. Causa vero timoris et refutationis meae hæc est. Aspicio et video Ecclesiam, quæ supra petram, Christum Dominum nostrum, fundata est, scissam nunc et divisam, et nos alia atque aliter loquentes, et aliter eos Christianos, qui in Oriente unius nobiscum fidei sunt, sed et his concordantes Occidentales: nos ab omnibus illis alienatos, et a se per singulos dies anathematizatos. Dira pœna est anathema, procul a Deo emittit, et a regno cœlorum expellit, ducens in tenebras exteriores. Nescit Ecclesiæ lex vel terminus sectam sive contentionem, sed sicut novit confiteri unum Deum, unum baptismum, unam fidem, ita et concordiam unam in omni ecclesiastico negotio. Nihil enim est in conspectu Dei tam acceptum atque placabile, quam ut unum simus, et una efficiatur catholica Ecclesia, quemadmodum in sincerae nostræ fidei symbolo consistemus. Et petimus nos, fratres, ut reor, et vos, quoniam scio timorem vos Dei habere, a piissimis et orthodoxis imperatoribus nostris synodum universalem colligi, ut efficiamur et nos, qui unius Dei sumus, unum: et qui Trinitatis cultores existimus unum, et unanimes et collegæ: et qui capitis nostri Christi sumus, efficiamur corpus unum compactum atque connexum: et qui sancti Spiritus sumus, efficiamur non contra invicem, sed pro invicem: et qui veritatis existimus, efficiamur idipsum sapientes atque dicantes, et non sit in nobis certamen sive dissensio, ut pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, muniat nos. Et si quidem jusserint orthodoxæ propugnatores, imperatores videlicet nostri, postulationi meæ annuere, consensio et ego. Sin autem, impossibile est mihi hoc facere, ne subiciar anathemati, et inveniar condemnatus in die Domini nostri et justissimi Judicis, ubi neque imperator, neque sacerdos, neque principes, neque hominum multitudo poterit eripere me. Et quidquid placuerit vobis, fratres, date apologiæ meæ uno verbo assertionis vestræ redditæ petitioni meæ responsum. Et libenter audierunt omnes, quæ dicta sunt, consensum præbentes, ut fieret synodus. Itaque viii Kalend. Januar. octavæ indict. consecratus est almus Pater noster Tarasius patriarcha Constantinopolitanus qui missis Romam synodicis suis et libello fidei suæ receptus est ab Adriano papa. Hæc apud Anastasium Theophanes. Verum eæ ad pontificem Romanum litteræ perierunt, quas ex ejusdem pontificis responso arbitramur, paucis sub finem mutatis, similes aliis litteris, quæ exstant Actione 3 synodi 7 cum hac inscriptione:

7. « Exemplar litterarum, quæ missæ sunt ad summos sacerdotes et sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, et sanctæ civitatis a Tarasio sanctissimo et

A beatissimo patriarcha Constantinopoleos. Multa et magna providentiâ Dominus Deus hominum vitas regens, et protrahens, atque proventum vite uniuscujusque consulte deducens (sine ipso namque factum est nihil, quia et capilli capitis nostri numerati sunt ei), et me in laicorum ordine usque nunc connumeratum, et imperialibus ministeriis deputatum, nescio, quibus judiciis ipse fecit, in cathedram pontificalem evexit, hortatu valido a veritatis propugnatoribus, piissimis videlicet ac orthodoxis imperatoribus nostris atque sanctissimis episcopis seu clericis in me violenter effecto, cui succumbens annui, et obedientiæ fructum his expendum commisi. Et rogo vos sanctissimos, ut tanquam patres me pusillanimitatem baculo potentiz, id est, paternis vestris magisteriis fulciatis: et veluti fratres puris orationibus vestris nos cum armatura Dei contra versutias antiqui hostis adjuvatis, atque fluctibus invicem surgentibus vacillantem gubernetis, quatenus pertingam ad portum voluntatis Christi Dei nostri.... Nunc autem ad aliam intentionem dicendi progredior. Quia enim prisca quædam, et, ut verius fateamur, apostolica traditio in omnibus Ecclesiis inolevit, ut hi, qui ad pontificium provehuntur, præcedentibus se in eodem ordine qualiter se habeant, quæ suæ fidei sunt, exponendo commendent; visum est et mihi hoc sectanti me vobis inclinare, et liquido confessionem pronuntiare, quemadmodum a tubis sancti Spiritus, quarum sonus in omnem terram exivit, et in fines terræ verba, et ab earum alumnis atque asseclis, sacratissimis videlicet Patribus nostris educatis, ex ipsis mollibus ungulis didici. Credo in unum Deum.... Expetens etiam intercessionem sanctissimæ et intemeratæ Dominiæ nostræ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ, sanctorumque angelorum, et sanctorum et gloriosissimorum apostolorum, prophetarum, martyrum, confessorum et doctorum; salutans et venerabiles iconas eorum, et omnem hæreticam abominans contentionem.... Recipio etiam sanctas et universales sex synodos, et earum divina dogmata pariter et doctrinas tanquam quæ divina inspiratione nobis tradita fuerunt. » Omitto reliqua cum eorundem Patriarcharum ad sanctum Tarasium responso. Sufficiat pars aliqua epistolæ Adriani papæ, quæ illi respondet, quam citat etiam Nicolaus I papa epist. 6 ad Photium. Exstat ea actione 2 synodi vii, etiam Græcè translata cum hoc titulo:

8. « Dilecto Fratri Tarasio patriarchæ Adrianus episcopus servus servorum Dei. Pastoralis cura... consideravimus vestræ dilectæ sanctitati sacra affari concordia, et subtiliter verbum manifestare. In synodici confessionis vestræ fidei, quæ apostolicæ sedi nostræ directæ sunt super Leonem reverendum presbyterum vestrum, invenimus in eis initio primæ paginæ reverentiam vestram ex laico ordine et imperatoria administratione ad sacrati gradus sublimatam esse fastigium, et vehementer in his

anima nostra mirata est. Et nisi vestram sinceram et orthodoxam fidem in prædictis synodicalis sacri Symboli secundum ritum sanctorum sex universalium synodorum, et de venerabilibus imaginibus bene se invenissemus habere, nullatenus auderemus hujusmodi obaudire synodica. Sed quantum cor nostrum tristabatur de inepta veteri ex nobis distantia, tanto confessionem et rectam fidem vestram anima nostra inveniens letata est. Invenimus autem in prædicta synodica epistola sanctitatis vestræ post plenitudinem fidei, et confessionem sacri Symboli, et de sacris ac venerabilibus characteribus miraculum laude ac veneratione dignissimum contineri. » Ac pluribus interpositis addit : « Porro post confessionem fidei vestræ notum factum est nobis, quod vestra venerabilis sanctitas postulaverit ab orthodoxis ac zelatoribus ac propugnatoribus veritatis, piissimis videlicet imperatoribus nostris, qui ad gloriam Dei facti sunt, quo fieret universalis synodus, et repromiserint coram omni Christiano populo suo, supplicatione anxientes, synodumque in regia urbe fieri definitum. Nos autem quemadmodum et in ipsorum divina continebatur jussione, dilectos nobis et approbatos atque prudentes sacerdotes pro statu sacrarum imaginum, ut prisco illis in partibus ordine constituantur, cum magno desiderio et maximo gaudio destinavimus. Sed vestra sanctitas eisdem piissimis imperatoribus et triumphatoribus alacriter suggerat, ut in primis pseudosyllogus ille, qui sine apostolica sede inordinate et insyllogistice factus est, adversus venerabilium Patrum traditionem contra divinas imagines, anathematizetur presentibus apocryphis nostris. » Demum sic concludit : « Dilectos nostros Petrum scilicet archipresbyterum sanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ et Petrum monachum et presbyterum atque abbatem, qui missi sunt a nobis ad vestigia tranquillissimorum et piorum imperatorum, rogamus propter amorem sancti Petri apostolorum principis et propter nos, omni benigna susceptione ac humanitate dignos apud vos iudicandos pariter et habendos; quatenus et in hoc magnas referre gratias valeamus. Deus omnipotens dilectionem vestram, si stabiliter permanserit, conservare annuet; et fructum, qui tibi creditus est, super mensuram abundantiam faciat abundare, atque in sempiterna transire gaudia faciat. Deus te incolumem servet, dilectissime Frater. »

9. Hæc Adrianus Papa secundum ea, quæ habentur in synodo vii, ab Anastasio Latine versa, et majorem fidem merentur, quam quæ in alia antiqua vulgata editione legebantur, ubi titulus talis est : *Dilecto Fratri Tarasio generali patriarchæ* : ubi a Græculo quopiam appositum verbum generali. Ita universalis patriarchæ nomen eidem a nonnullis episcopis actioni secundæ synodi septimæ subscriptis attributum est : uti Anast. ante hanc synodum ad Joannem VIII papam præfatur. « In eo

A sane, inquit, quo frequenter Universalem Græci patriarcham suum inconvenienter appellant, apostolatus vester adulationi veniam dei, sæpe præbuit suis non sine reprehensione placere studentum. Verum cum apud Constantinopolim positus, frequenter Græcos super hoc vocabulo reprehenderem, et fastus vel arrogantie redarguerem; asserebant, quod non ideo œcumenicum, quem multi universalem interpretati sunt, dicerent patriarcham, quod universi orbis teneat præsulatum, sed quod cuidam parti præsit orbis, quæ a Christianis inhabitatur. Nam quod Græci *œcumenen* vocant, a Latinis non solum orbis, a cujus universitate universalis appellatur, verum etiam habitatio vel locus habitabilis nuncupatur. » Hæc Anastasius. Verum cum Adrianus papa in sua ad imperatorem Constantinum et Irenem matrem epistola, quæ male ab eis nomen universalis patriarchæ sancto Tarasio attributum; optime colligimus cum ejusmodi titulum honoris Tarasio non contulisset. Exstat a epistola Actione secunda ejusdem synodi septimæ, in cujus posteriore parte ita scribit : « Mirati sumus, quod in vestris imperialibus jussibus pro patriarcha regis orbis, scilicet Tarasio, directis universalem ibidem eum reperimus exaratum, sed utrum per imperitiam, aut schisma vel hæresin iniquorum scriptum est, ignoramus. Sed deinceps suademus vestræ clementissimæ Imperialique potentie, ut minime in suarum exarationum sensu universalis describatur : quia contra sanctorum Patrum traditionem decreta esse videtur. In secundo enim ordine, si non per sanctæ nostræ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ auctoritatem (sicut in omnibus patet) nunquam valuit nomen habere, quod nimirum, si universalis super prælatum sanctam Romanam Ecclesiam, quæ est caput omnium Dei ecclesiarum, describatur, tanquam sanctarum synodorum rebellem atque hæreticum appellare se certum est. Quia, si universalis etiam Ecclesiæ nostræ sedis primatum habere dignoscitur, quod ridiculum omnibus fidelibus Christianis apparet, quia in toto orbe terrarum ipso redemptore mundi beato Petro apostolo participatus ac potestas data est, et per eundem apostolum (cujus vel immeriti vices gerimus) sancta catholica et apostolica Romana Ecclesia usque hactenus et in ævum tenet principatum ac potestatis auctoritatem : quatenus, quod non credimus si quispiam cum universalem nuncupaverit, vel assensum præbuerit, sciat se orthodoxæ fidei ex alienum, et nostræ sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ rebellem. Ipse enim Tarasius regis patriarcha misit nobis synodicam, priscam adimplem consuetudinem, quam suscipientes et liquidius indagantes, et de confessione tam rectæ et ejus, quam dogmatum sanctorum sex synodorum venerandarum imaginum orantes, non solum turbati ac conturbati sumus, quia ex laetitia ordine et Imperialibus obsequiis deprimati, reg-

patriarchatus culmen adeptus est, et apocaligus A contra sanctorum canonum censuram factus est, patriarcha..... Et nisi per ejus fidelem concursum pro sanctorum imaginum erectione, in ejus consecratione assensum omnimodo tribuere nequimus. » Subscribitur data vii Kal. Novembr., indict. 9, scilicet anno 785.

10. Qnam procul ab omni fastu et titulorum ambitione abfuerit sanctus Tarasius, modesta ejus subscriptio synodi semper post vicarios Adriani Papæ, licet episcopi non essent, facta, satis docet. Ita Actioni quartæ ita subscripsit: « Tarasius misericordia Dei episc. Constantinopoleos novæ Romæ, confirmans sic se habere veritatem, omnia, quæ superius efferuntur, libenter admittens, his subscripsi. » Iterum Actione septima: « Tarasius mi- B sericordia Dei episcop. Constantinopoleos novæ

Romæ, paterna dogmata sequens et traditionem catholicæ Ecclesiæ definiens subscripsi. » In epistolis vero ad imperatores, Adrianum Papam, aliosque se indignum episcopum appellat. Habentur et epistolæ sub finem ejusdem synodi Nicænæ

11. Exstat illustre testimonium sancti Tarasii in Prologo ad sancti Dorothei Archimandritæ Institutiones asceticas ab orthodoxo ac religioso scriptore, forsitan Studita monacho, scripto his verbis: « Sanctos illos viros Marcum, Isaiam, Barsanuphium, Dorotheum et Hesychium... per examen sanctissimi patriarchæ Tarasii, jam pridem summo sacerdotio fungentis, nec non aliorum fide dignorum hominum, tam indigenarum quam orientalium, testimonio probatos, ex paterna traditione amplector. »

Reliqua hujus testimonii edidimus supra ad *Vitam sancti Dosithei* 23 Febr. pag. 381, n. 1.

SANCTI TARASII CONSTANTINOPOLITANI

VITA

AUCTORE IGNATIO EPISCOPO.

(E Græco Latine reddita a Gentiano Herveto. *Act. Sanct.*, Febr. t. III, p. 576.)

PROLOGUS.

1. Nataturus per ingentem maris magnitudinem inclyti Patris et vita inaccessa præstantis, vereor ne adversis ventorum flatus linguæ agrestis et vastorum fluctuum obscuritatis excitem, salumque et tempestatem mihi procurem animæ naufragii. Talis enim est inscitæ temeritas, quæ orationem effundit tanquam paleam, ad nihil quod sit opportunum conducibilem, et avertit damnum ei, quod oportet fieri et est utile, et in naufragium incidit multiloqui, quod fieri non potest, ut omnino effugiat peccatum, ut est Salomonis et divina admonitio (*Prov.* x, 19). Hoc meum reprimat ingenium et terret cogitationem, et refrenat orationem, et divinarum viri dotum profundum intueri properantem retardat. Sed cum altum longi temporis silentium res ejus regens esset multorum auribus damnum allaturum, ut quæ teneantur desiderio audiendi res optimas et præstantissimas, quæ ab illo in vita gestæ sunt, ut quæ sint plenæ utilitate animæ: age, D valere jubens omnem dubitationem, pauca quædam de ipso, quæ dignatus sum videre oculis, et quæ accepi auribus, et quæ ipsa novi experientia, et in mea humili et egena scio manere memoria, cum pura et sincera veritate in lucem edere, si Deus concedat, jam conabor. Nam etiam non possim dicere pro dignitate, non ideo universum deseram: sed quia nolo abscondere talentum, sicut ille malus et piger servus, ideo quod Deo gratum est prom-

pto et alacri animo offerre pro viribus, etsi non potero debitum solvere cum fenore, in eo quidem certe, quod sortem exerceam, et procurem, ut ei nihil detrahatur, ero aliqua ex parte accipendi (*Matth.* xxiii, 25).

CAPUT PRIMUM.

Probitus parentum sancti Tarasii. Hujus pia educatio, consularis dignitas.

2. Ille ergo sacrosanctus et magnus Tarasius, qui Christi mansuetudinem et humilitatem ab infantia usque ad senectutem imitatus pulchre expressit, in ejus, sicut prius dixi, virtutum mare me, ut natarem, demisi, quisnam esset et unde, et ex qua patria et parentibus ortus sit, arduum fuerit, iis etiam qui ex scientia sciunt ample et magnifice dicere, non solum mihi, cujus est plane humilis et abjecta oratio, tantam præclari generis ab alto repetere magnitudinem, et a majoribus deductam ejus stirpem recensere, qui gloriari non vult ejusmodi laudibus, neque fluentibus divitiis cor apponere, convenienter divino Psalmographo, unquam est meditatus (*Psal.* lxi, 1 sequ.). Hoc unum autem possumus dicere, quod omni auctoritate et maxima excellentia apud eos, qui per id tempus imperabant, Georgius ejus pater et rei nomen conveniens sortita mater ejus Eueratia (1), propter summam justitiam primas partes obtinuerunt, ex Patriciorum serie derivati, appellari Patricii (2). Quorum pater quidem cum ascendisset ad altitudi-

(1) Aliis *Enkratia*, Græce Ἐγκράτεια, continentia, ut infra dicitur.

(2) Nomen Patriciorum illo ævo in utroque Imperio Orientis et Occidentis summæ erat et digni-

nem tribunalis judicialis, integreque et incorrupte jus omnibus ex æquo tribueret, Solone et Lycurgo antiquis illis legislatoribus conspectus fuit longe justior : qui etiam aliquando rectam et legibus convenientem tulit sententiam, cum, quid esset justum, tunc ignorassent, qui videbantur imperium obtinere, neque id vellent exsequi. Juris vero dicendi difficultas in his fuit : Pauperculæ quædam femina fuerant gravissimi criminis accusatæ. Quenam autem fuerit ea accusatio, jam dicam.

3. Accusatæ fuerant cædem fecisse lactentium infantium, per foramen domorum vel portis etiam clausis subeuntes, et ex improvise infantes interficientes. Quæ etiam trahebantur in iudicium ab iis, qui credebant fabulis, et nolebant Christi Dei nostri sequi doctrinam, quæ simulacris et phantasmatibus nequaquam decipitur. Est enim apud Græcos (3) in fabulis femina (4) quædam, Gello nomine, quæ dicitur, cum immatura morte vitam abruptisset, quibusdam spectris accessisse ad recens natos infantes, et eos interfecisse. Hujus fabulæ improbo plecti ac decepti spiritu, qui ea dicebant probabiliter, conantur etiam ad mulierculas transferre hoc execrandum scelus, et eis ascribere in spiritum conversis causam eorum, qui moriebantur ante tempus. O stuporem, o cordis oculorum cæcitatem ! Si corpus longitudine profunditateque et latitudine compactum ac constipatum, in spiritum dissolutum procedit, et hæc facere conceditur ; Christus ergo (qui est ipsa veritas, dicens : « Spiritus carnis et ossa non habet, » [Joan. xiv, 6 ; Luc. xxiv, 39]) reputatus est phantasia ab iis qui hæc asserunt. Quin etiam Christus quoque, qui veram carnem accepit, et spiritum carnem et ossa non habere vere affirmavit discipulis, nulla re circumscribitur, quæ obstat, quo minus sit phantasia. Sic ergo censens et citra dubitationem judicans Georgius, feminas absolvit a criminibus. Qui tunc autem (5) rerum potiebatur (valde enim defendebat phantasiam) cum sensisset sic judicasse Georgium, jussit eum ad se adduci. A quo evidenter edoctus de vero exitu latæ a se sententiæ, cum quidem cecidit per summam igno-

miniam ; latam autem ab eo sententiam vel intuitus comprobatur, ut qui a criminibus absolutas conservavit mulierculas. Et Georgii quidem constantiæ et justitiæ pars hic sita sit.

4. Mater vero clara pietate, et id, quod ipsa appellabatur, cernens proficere in filio, venerandum reddit suum filium et vere templum continentis. Et cum æqualibus quidem suis et improbis docere eum nullam habere consuetudinem, inire amicitiam cum iis, qui amant decus virtutis, suadente eis conjungi jure charitatis spiritualis. Quamobrem ingressus per universam virtutem, erat apud omnes reverendus, ut etiam consulari dignitate factus honestatus : et electus sit primus scribe arcæ imperatoris : et in aula imperatoria luciferi instar resplenderet : ut qui divinas quidem disciplinas abunde esset complexus, et ex externa eruditio collegisset, quæ sunt præstantissima. Illas quidem meditando ad ascensum virtutis, et plantatus decursus aquarum (Psal. i, 3) divinæ captionis, ut ratiocinales fructus proferret in temporaliarum autem utilitatem per attentionem et cætionem in animo recondens obsignavit, per quam posset corrigere, quod est pravum et barbarum et linguæ suæ imponere legem accurate loquenti. Cum sic de cætero per utrasque laudem esset ascutus, et totum se Deo dicasset per pietatem puram conscientiam, venit ad habitum spiritus perfectionis, et mundi munera obiens in modico habitu, se a mundana removit ambitione, et spiritui adaptans animam, vas sacrum efficitur electione melioris, etiam ante sacerdotium, et precudum rationis compotum, qui pascebatur prænuntiabatur : et sperabatur fore ut suscipere universam omnium præfecturam, ut lucida iam accensa, igne virtutum mundum illum universum, et omnem hæreticam dispelleret lignem, et lucem procurans rectæ fidei.

CAPUT II.

Sanctus Tarasius ad patriarchatum Constantinopolitanum destinatus a Paulo decessore.

5. Nec populum sua spes fefellerit, ut qui acceperit id, quod desiderabat. Paulus (6) es-

tatis et præfecturæ. Ita synodus septima a sancto Tarasio celebrata est : præsentem et audientem primo loco inter gloriosissimos et magnificentissimos principes Petrona laudatissimo exconsule patricio (ἀρχὸν ὑπάτων Πατριάρχου) et comite Deo conservandi imperialis officii : uti sub initium singularum actionum ejusdem synodi repetitur. Ita Adrianus papa in epistola synodica ad Constantinum imperatorem et Irenen matrem, quæ actione 2 ejusdem synodi habetur, vocat Carolum Magnum, « Regem Francorum et Langobardorum, ac Patricium Romanorum. » Imo ipsis patriarchis pares fuisse Patricios eo tempore, testis nobis est Walafridus Strabo, qui sub illo et nepotibus Caroli Magni floruit : « Comparetur, inquit cap. 31 *De Rebus Eccles.*, Papa Romanus Augustus et Cæsaribus : Patriarchæ vero Patriciis, qui post Cæsares in imperio fuisse viden-

D

(3) Lesbios potissimum.

(4) Virgo aliis dicitur.

(5) Constantinus Copronymus, cujus nomine Georgio maculam asserat, quod, cum in scelesto imperatori servierit subjugatus judicatus, peravit Copronymus ab anno 741 ad annum prius tamen Augusti titulum adeptus, patri legat.

(6) Theophanes de Paulo anno Leonis imperis 5, Christi 780, Indict. 3, ista scribit : « 4 Februarii die Dominico Niceta Constantinensis episcopo, Paulus honorabilis lector, genere verbi ac actu coruscans, post plurimum hæresim, qua tenebatur excusationem, vim passus consecratur patriarcha Constantinopolitana secundæ juniorum (sen Quadragesima) minica. »

quem Cypria natum excepit Salamis, (7) sanete (8) et integre clavum regeus sacerdotii, cum nefaria adhuc vigeret hæresis, quæ accusat Christianos : eorum, inquam, qui abolent imaginem Christi veri Dei nostri carnis susceptionis, et ejus, quæ eum vere et proprie peperit Dei Matris, et incorporearum, ut visæ sunt, potestatum; et jam omnes sancti oppugnatores (9) hæresis a brevi et caduca hac vita excessissent, et traducti essent ad eorum, quæ in vita gesserant, quæ sit illic, discretionem; et serpentinæ doctrinæ virus etiam post exitum evomissent ex Ecclesia; ægre ferebat et animo angebatur Paulus, cum non haberet, qui ei opem ferret, et manum præberet ad rectæ fidei correctionem, propterea quod omnes adhærent hæresi, eamque confiterentur et assentirentur. Capit itaque consilium dignum sua prudentia. Nam cum incidisset in morbum, qui ei mortem erat allaturus, et deducturus ad longævam quæ illic est, resolutionem, se clam (10) subducit e se : et cum venisset ad Flori (11) monasterium, in numerum monachorum se retulit, mutato amictu. Postquam autem notum fuit, quo se demisisset pontifex, idque jam pervenisset ad aures eorum, qui per id tempus rerum potiebantur (Irene autem et Constantinus ejus filius primas potentiæ partes tunc pulchre obtinebant), ii, quod res accidisset nova et insolita, animo non parum conturbati, statuerunt venire ad dictum monasterium. Postquam vero agnoverunt pontificem subisse habitum humilitatis, ira repleti et metu rogaverunt eum, qui se ad tantam dederat audaciam, quænam fuisset causa pontificis fugæ et tonsuræ, reputantes num nihili esset facturus gravem imperatoris indignationem. Paulus autem miti ac placida oratione (talis enim erat, si ullus alius) iram leniens imperatoriam, persuasit ut irasci desisterent : et aperuit causam, quæ eum ad hoc deduxerat, hoc modo verba faciens :

6. Me, o imperatores, et morbus et improvisus mortis adventus coegit hoc facere, multo autem magis ad id impulit Ecclesiæ deformitas, quæ laborat hæresi, et ex diuturna mala opinione tantum

A accipit dolorem, ut ei inhæserit vibex immedicabilis : et (12) ter jam per manus et atramentum inscripta hæresi assensio. Neque enim mihi licuit effugere retia malæ opinionis : sed accidit, ut et lingua et manu in ea implicarer. Quod etiam me magis angit, ut quod exedat sensus animi, video omnes orbis terrarum partes, quæ in vestra manu tanquam in statera appenduntur, fidei immobilem conservantes trutinam, et in recta permanentes doctrina et exsultantes, ab Ecclesia nostra longe dissidere, et tanquam a Christi grege alienas oves repellere. Et ideo recuso osse pastor coetus hæretici, et statui potius habitare sepulcrum, quam esse obnoxius anathematibus sacræ quaternionis (13), sedium apostolicarum. Sed cum accepri potentiam in vestras manus Deus tradiderit, et imperialem curam geratis Christianissimi gregis, qui est sub sole, ne despiciatis tristitiam matris vestræ Ecclesiæ. sed studete, ut ea rursus veterem recipiat pulchritudinem. Ne patiamini abominandam hæresim nunc quoque tanquam suam ex querceto, ut dicitur, vastare ac perdere vineam vestræ imperatoris et fidelis agriculturæ, et a transeunte viam non trita et aspera, mala opinione turpiter eam pervadi. Est vobis scientissimus agricola, qui aluerit botrum veræ confessionis, et eum expresserit in divina torcularia unius et solius Ecclesiæ, et cum implevit craterem sapientiæ, paraverit fidelissimo populo poculum rectæ sententiæ. Et quomnam hunc innuis? ei dixerunt imperatores. Tarasium mea significat oratio, qui est primus a secretis divini vestri imperii. Illum scio, et quicumque recte sapit, Ecclesiam esse opportune suscepturum, et virga quidem rationis particeps hæresum nugas esse exacturum : docendi autem et pastoralis baculo introducturum et foras educturum ad stabula et mandras veritatis, gregem divinissimum. Cum auribus imperatoris sic seminasset orationem, et eam effecisset genitalem, et quæ jam fructum tulerat in centuplum, gravitate morbi oppressus, ad tabernaculi dissolutionem, per mortem confidenter festinabat, ædificationem a Deo per incorruptionem, ut dicam apostolice, sortitus (14).

(7) Aliis *Salamina*, in Notitia Græcorum episcopatum facta anno 882 Constantia, metropolis Cypri.

(8) In Chronologia Nicephori : « Paulus Cyprius Diaconus, orthodoxus et Confessor. » A Zonara etiam dicitur « lector orthodoxus. »

(9) Aliqui referuntur a Theophane supra, sanctus Theophanes martyrii palmam consecutus, Papias, Strategius, Jacobus Protospatrius, Leo, Thomas, omnes antici Leonis imperatoris, quem perperam Baronius Leonem Armenum scribit in Notis ad 4 Decemb., quo die sacra eorum memoria quotannis recolitur.

(10) Die 31 Augusti, indict. 7, anno Imperii Constantini et Irenæ quarto. Ita Theophanes, qui hæc pluribus narrat. Est is annus 784.

(11) Subscripsit sequenti Synodo Nicænæ *Ἐπιτομὴ τῶν Φωτῶν*.

D (12) In rescripto imperatorum Constantini et Irenæ actione 1 synodi Nicænæ, quæ illud *αἰσχυρὸν* appellat, Paulus inducitur dixisse : « Eo quod cum hujusmodi viris conversatus fuerim et computatus. » Imo secundum Theophanem, « Patricii et senatus primores dixerunt ei : Quare subscripsisti, cum consecraris non te consecraturum Iconam ? »

(13) Romanæ scilicet, et quæ hinc colliguntur huic adhæsisse contra Iconoclastas, Alexandrinæ, Antiochenæ et Hierosolymitanæ. Hoc anathema Iconoclastis minatus est Gregorius II, inflixit Gregorius III, ut ex Anastasio in horum Vita, Zonara de Leone Armeno, aliisque constat. Quod anathema nunc reliqui dictarum Ecclesiarum amplexi sunt patriarchæ, hinc liquet.

(14) Ex nunc, inquit Theophanes, cæpit dici et disputari super sanctis imaginibus sermo ad omnibus cum fiducia.

militaris, ut cui non videretur esse admittendas et A
adorandas venerandas imagines. Nutu ergo Eccle-
siæ hoc facere incitatus, cum fuisset in inclyto Ma-
gnauræ (16) palatio, universa confluyente civitate et
sacerdotali multitudine, se quidem excusavit, va-
lidis demonstrans rationibus, qualis esset sacer-
dotii professio et dignitas, et ad quantam altitudi-
nem et magnitudinem evehat eum, qui vult ad hoc
procedere : seque non esse idoneum ad id susci-
piendum, ut qui jam olim fuerit implicatus in
mundi dignitatibus, et in hujus vitæ turbis et soli-
cudinibus plurimum involutus, et mysticum hunc
statum nondum gustaverit. Eum enim, qui ad hanc
vocationem et hunc gradum properat, illotis, ut
dicitur, manibus cito ad id insilire, et quæ non
tangi possunt, tangere non est tutum : sed eum, B
qui est educatus in iis, quæ ad hoc ferunt, justifi-
cationibus, et directus evangelicis et apostolicis,
ut par est, vivificis doctrinis, ad discernendum
viam rectam et incurvam : ut ilia quidem pastora-
liter deducat ad meliora ; hanc autem declinet et
viet, convenienter divinæ admonitioni, ut quæ
procul ferat a Deo et ejus constitutionibus. His
fretum, traduci oportet ad magnitudinem. Me au-
tem, ut scit Deus, ad hoc suscipiendum mona-
sterium invitum coegerunt imperatores, cum hoc
mihi nunquam venisset in mentem, neque de hac
unquam rectione cogitassem. Tanquam electo ergo
Dei populo et gregi meam communico conscien-
tiam, ut, si me huic maximo muneri volueritis C
alligare, et me hujus jugum subire statueritis,
traditioni œcumenicæ fidei vos quoque ipsos incli-
netis, et ne vos sequi pigeat Patres, qui hac via
sunt ingressi, et sex (17) sanctis œcumenicis syn-
odis, et iis, quæ pie ab ipsis sunt decreta, con-
sentire ne recusetis. Ad supernam enim hæredita-
tem transmittunt eos, qui ipsis parent, et sunt
auctores magnæ et immortalis remunerationis.

11. Ejus itaque admonitiones tanquam angeli
voces admittit populus, et polliciti se instar ovium
secuturos ducentem pastoraliter, se, ut Deo et ei vi-
detur, in omnibus parituros affirmabant. Tunc de
cætero inspiratione (18) principalis et divini Spi-
ritus, conspirante etiam consilio imperatoris, limi-
mundani mutata dignitate, et tonsa coma ritu cle-
rici, honestoque et venerando alio sumpto amictu,
divinis et spiritalibus invocationibus, sicut Aaron
et Phinees, suscipit unctionem honoris sacerdota-
lis, et ascendit ad altitudinem cathedræ pastoralis,
luci lucem adjungens, et virtutem augens virtuti-
bus, et modum superantibus profectibus datum,
sacratissimum talentum multiplicans.

(16) Luitprandus lib. VI, *De rebus imperatorum et regum*, cap. 2, ait dici : quasi magnam aulam p
loco à posita, esseque miræ magnitudinis ac pul-
chritudinis : et pluribus situm ornatumque de-
scribit. Fuisse in Hebdomo suburbio olim a Theo-
dosio Juniore urbi incluso, docet Gillius lib. IV
Topographie Constantinopolæ cap. 4, additque ab

CAPUT IV.

Sancti Tarasii exercitatio virtutum erga se, clerum, pauperes, monachos.

12. Continentiam enim tanquam Encratæ filius,
et qui eam jam pridem abunde exercuerat, usque
adeo sibi paravit ex eo, quod esset paucis conten-
tus, ut esset ejus victus a rebus supervacaneis
omnino alienus, et non luxurians usque ad satie-
tatem. Vitæ autem suæ habenas ita moderabatur,
et animi perturbationum tumultus ita reprimebat,
ut esset omnibus divinissimum exemplar proposi-
tum, cui nunquam persuaderi poterat, ut move-
retur ad appetitum voluptatis. Cum autem ad divi-
narum Scripturarum meditationem sibi domesticam
ascivisset vigiliam, somnum ut membra solvens et
inutile amandabat mancipium : et cum usus exi-
geret, rursus jubebat adesse. Quis enim eum in
lecto recubentem, aut mollibus stragulis unquam
vidit involutum ? Quis tunicam et zonam super
cubile dimittentem unquam accepit et præparavit,
ut esset elegantior et concinnior ? Quis ex ejus pe-
dibus unquam detraxit calceos, et alligata spongia,
ut mos est, lævigavit et polivit ? Sed ipse erat sibi,
ut dicitur, balnear, et inserviebat sibi ad usum
corporis : in hoc quoque Christum magistrum divi-
no zelo imitans, dixit : « Non veni ut mihi mini-
straretur, sed ut ministrarem (*Matth. xx, 28*) : »
exemplum humilitatis præbens suis discipulis.

13. Habebat autem precationem, quæ mentem
sublime ad cælos evehebat, et soli Deo reddebat
familiarē, et conjungebat incorporeis, et expel-
lebat omnem tentationem, convenienter Domini
cloquio. Nullum enim erat tempus, quo non habebat
solum eum genu flectentem et surgentem, et manus
ad cælos extollentem, et superne accipientem a
Deo illuminationem. Humilitatem vero, ut quæ ei
a puero fuerat familiaris, ita est complexus, ut non
solum ea in ipso conspiceretur, et ex ea laudem
assequeretur : sed etiam transiret ad alios, qui
exemplo suo informabantur. Multis enim ex iis
qui erant relati in numerum clericorum, qui suos
lumbos zonis cingebant aureis, et ornati erant va-
riis et pretiosis vestibus sericeis, aurum quidem
ademit ; fecit autem succingere lumbos cingulis
contextis ex pilis caprarum. Iis vero, qui toti cor-
pori ex iisdem filis purpureas vestes habebant con-
textas, excogitat tunicas remotas a curiositate
nimia et deliciis, ut quæ essent vestitus honestus,
et convenirent iis, qui Deo servire statuerunt, et
profltentur humilitatem. Ex quo quid evenit ? Ut
tolleretur quidem, quidquid damni ex eo nasce-
batur ; honoraretur autem frugalitas, ut thesaurus

aliquibus ita dici, quod Anastasius iste perierit
magna aura tempestatum exstinctus.

(17) Hæc sunt Nicæna I, Constantinopolitana I,
Ephesina, Chalcedonensis, Constantinopolitana II et III.

(18) Hanc indicant, quæ in eo eluxerunt signa
viri apostolici.

visset capax receptaculum, concinne animum adhibebat illis, quæ ad rectam fidem pertinent, et ut, quæ Deo volente visa fuerant, et imperatoribus promissa erant, ad effectum venirent, contendebat. Hoc autem erat, ut Œcumenica procederet synodus : et ab eo, quod justum est, minime aberraret Ecclesia. Jussu (24) ergo imperatorum, omnes pontifices ex unaquaque regione et civitate profisciscuntur in civitatem regiam, et jam edicto conventu in nelyto (25) templo divinorum apostolorum, et iam (26) sedentibus episcopis in sedibus propositis, ecce quoddam examen vesparum, virorum, inquam, qui erant animis leoninis, ex exercitu (27) Constantini, qui olim imperii sceptrum non pie administrarat, exurgens veluti ex quibusdam alveis naturalæ opinionis, accedit ad dictam adem sacram, bellicis armis eam obstructurum. Qui cum venerandæ ædis atriis appropinquassent, incondita voce eum replerunt, dicentes non esse ferendum infringere et transgredi ea, quæ olim visa fuerant Constantino. Non enim permittemus, aiebant, illius abrogari dogmata, et prædicari esse statuendas imagines. Quod si quis hoc inceperit, et ante nostros oculos viderimus abrogari (28) synodum, quæ fuit ab ipso congregata, sanguine sacerdotum terram eddemus purpuream. Hæc dicebant, et in portas irumpentes, volebant eos, qui (29) erant intus, interficere.

18. Tunc nutu imperatoris potestatis sessionem elinquant pontifices. Imperatores autem in eos, qui res novaverant, cum ira frementes, cito veniunt in suum palatium, eorum insolentiam et inurrectionem et eversionem universi reputantes.

(24) Quas hac super re imperatores ad Adrianum papam miserunt Romam litteras, lector eperiet eidem concilio præfixas.

(25) Extructum id a Constantino Magno, eumque in illo sepultum fuisse tradit lib. IV Vitæ ejus cap. 58, 59 et 60. Casui obnoxium pulchrius Justiniano reedificatum fuisse docet Procopius.

(26) Anno 6 imperii Constantini et Irenes, die 7 Augusti, nōna Indict., anno 786, cœpere sanctas Scripturas rolegere et objicere invicem, imperatoribus et catechumenis aspicientibus. Ita Theophanes.

(27) Constantini Copronymi anno 775, Indict. 4, die 14 Septemb. extincti : a quo tempore ædum undecim annis integre elapsi erant.

(28) Pseudosynodum anno 754 habitam fuisse ante diximus.

(29) Theophanes, et tam ipsum patriarcham, scilicet Tarasium, quam orthodoxos episcopos et archimandritas. Ad ea alludentes Græci in Tropario le sancto Tarasio canunt : Ὑπὲρ τὸ ζῆσαι, τὸ θνήσκειν, Πάτερ, προσέμνησας, τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα ἐκαστηλοῦσθαι προστάτεις, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Potiorem vult mortem habens, o Pater, Christi omniumque sanctorum imaginem erigi præcipis. Eadem pluribus narrantur ante actionem primam synodi Nicenæ II.

(30) Hæc pluribus Theophanes ad annum imperii septimum, mensem Septembrem, et indictionis decimæ initium refert, ergo ad annum 786.

(31) Nicæna prima synodus sub Constantino

A Tarasius vero ad sacram aram accedens, timoris nullum signum præ se ferens, incruentum incipit sacrificium, et mystica communione peracta, domum revertitur : ubi vacabat prioribus laboribus, nempe in sacra Scriptura et in demonstrationibus faciendis ex Patrum eloquiis : rursusque statuebat necesse esse congregari synodum, ne communio hæretica in pejus proficeret (30). Imperatores vero cum eos, qui illam seditiosam fecerant conspirationem, et insultaverant in gloriam eorum imperatoriam, zona exutos a militari dignitate exauctorassent, et ab omni armorum auxilio desertos et nudos effecissent, jubent unumquemque eorum ignominia notatum, redire in patriam. Non enim, aiebant, sustinet Deus tales parentes seditionis, habere defensores et propugnatores ejus, quod ex eo relucet, palatii.

B Hæc cum Deo volente sapienter statuissent, et aliquod tempus intercedere bonum esse existimassent, pulchro rursus mandato edicunt, ut in præclaram Bithyniæ metropolim simul conveniret cœtus sacerdotum et pontificum : Nicæam, inquam, in qua (31) Trinitatis, quæ est ejusdem essentialis et expers omnis materiæ, adversus Arii et suorum rabiem acutissimus gladius fuit fabricatus : in qua Trinitas hypostaseon individua divisione, et divisa unione theologicæ refulsit. Et cum sanctissima classis dicto citius in dictam venissent civitatem, Tarasius quoque venit ex urbe regia, ex (32) apostolicis sedibus secum assumens eximios quoslibet et præstantissimos : nempe ab Adriano quidem Papa Romano Petrum (33) primum presbyterum, et Petrum monachum et (34) præfectum ; (35) ab apostolica

Magno habita an. 325, cui interfuere 318 episcopi.

(32) Siquidem eos qui ex Romanæ sedis et Orientalium persona venerant, non dimiserat imperator. Ita Theophanes.

(33) Græce τὸν πρῶτον πρεσβύτερον synodus appellat. Anastasius alterque interpretes fere archipresbyterum vocat, subinde protopresbyterum. Idem Anastasius in historia Theophanis, vice-dominum.

(34) Græce ἡγουμένον τῆς κατὰ τὴν Ῥώμην εὐαγούς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα. Abbatem Acta Latina vocant venerabilis monasterii sanctæ Sabbæ Romæ siti.

D (35) Nomina horum trium patriarcharum in Menæis et Menologio Græcorum a Canisio editis referuntur ad 10 Octobr., ut infra dicetur. Erant ipsi tum sub Saracenis, sive Arabibus, sed ob pacem utrinque factam, poterant facilius eorum delegati Constantinopolim navigare. Principi eorum Moysi (qui a Gregorio Elmacino Musa Allahis appellatur) vita functo successerat Aaron sive Albugiafar Haron Rasiidus, anno 6 imperii Constantini et Irenes, Christi 785, quem post imperium 25 annorum mortuum esse anno Nicephori imperatoris 7, Christi 808 tradit Theophanes. Hujus frater Abdalla cum circa annum Christi 796 esset constitutus gubernator Ægypti, ad eum misit patriarcham Alexandrinum, qui sumptis medicamentis Ægyptiacis profectus Bagdanum cuidam puellæ principis tum morbis afflictæ sanitatem reddidit. Unde hic diploma edidit, quo templa omnia Orthodoxorum, quæ Jacobitæ occupaverant, iis restitui mandavit.

autem diœcesi, a Politiano, inquam, sacratissimo papa Alexandrino, (36) Thomam monachum et presbyterum : et a (37) Theodoro patriarcha Antiocheno, et ab (38) Elia principe pastorum Æliæ (39) Joannem monachum presbyterum et synellum : adducens etiam secum quosdam ex iis, qui gerebant magistratus, pietate claros et gratia doctri- et facundia : inter quos fuit etiam (40) Nicephorus, qui erat a secretis imperatoris : qui cum vixisset in sanctitate, et esset ornatus divinis virtutibus et doctrina ac dicendi scientia, Byzantii sedis patriarchalis suscepit honorem post Tarasii sanctam consummationem, et quicumque erant venerandi et ceteri (41) monachi, qui movebantur zelo discipline et regulæ ecclesiasticæ, et contendebant

(36) Quæ pluribus narrat Elmacinus lib. II historiæ Saracenicæ c. 6. Anastasius in Historia addit fuisse « virum zelatorem et religiosissimum, qui et Thessaloniciæ, magnæ civitatis, quæ est in Illyrico, factus archiepiscopus effloruit. » Esse eam quidem in Macedonia, sed sedem præfecti prætorio Illyrici, et primatis Vicarii sanctæ Sedis per universum Illyricum, tradit Carolus a Sancto-Paulo, lib. VIII Geographiæ sacræ.

(37) Baronius ad annum 787 num. 2 citatis hisce verbis, in margine annotat Theodorum, ratus forsitan, adhuc superfuisse Theodorum Antiochenum, qui eodem sedebat tempore, quo Cosmas Alexandriæ, et Theodorus alter Hierosolymie, de quibus in epistola ad sanctum Tarasium actione 3 synodi 7, hæc scribunt hi summi Orientis sacerdotes : « Conspeximus exemplar synodicorum Theodori sanctæ memoriæ Patris nostri et patriarchæ Hierosolymorum subjiciendum his, quæ scripta sunt a nobis. Hunc autem libellum secundum solum Ecclesiæ ritum idem sanctæ recordationis scripsit beatis et almi termini sanctissimis patriarchis, Cosmæ scilicet Alexandriæ ac Theodoro Antiochiæ Theopoleos : qui et reciproca synodica eorum, dum adhuc viveret, recepisse dignoscitur. » Ab his communi sententia singulis in sua civitate alterum Cosmam Epiphaniæ in Syria episcopum sacris adversarium imaginibus anathematizatum fuisse anno Constantini Copronymi 13, Christi 763, tradit Theophanes : qui Theodorum datum fuisse Antiochenis patriarcham refert anno ejusdem Copronymi 11, Christi 751, ut alium ab eo hunc Theodoretum potius arbitremur servata antiqua lectione cum Menologio et Menæis Græcorum.

(38) In citata ante epistola summorum sacerdotum Orientis ad sanctum Tarasium dicitur « exsul factus, qui ad regendum thronum fratris Domini sortitus est Jacobi, » cujus partes alii duo substituti suppleverunt.

(39) Theophanes vocat « Joannem magnum atque famosum verbo et opere sanctitatis participem, qui et synellus Antiocheni patriarchæ fuit. » Summi sacerdotes Orientis in epistola ad sanctum Tarasium vocant « Deo amabiles fratres Joannem et Thomam zelo divino orthodoxæ fidei adunatos, atque duorum sanctorum et magnorum patriarcharum synellos. » Initio cujusque actionis dicuntur, « reverendissimi presbyteri monachi, et vicarii apostolicarum sedium orientalis diœcescos. » Et tam Thomas quam Joannes subscripsit « locum retinens trium apostolicarum sedium Alexandriæ, Antiochiæ et Hierosolymorum. » De synellis infra agemus.

(40) Colitur sanctus Nicephorus 13 Martii.

(41) Reperiuntur nominatim actioni quartæ subscripsisse centum et triginta, omnes fere hegumeni monasteriorum, quæ etiam ibidem exprimuntur.

A semper sequi synodalem accusationem, sunt Nicæam.

20. Die autem præstituta (is vero erat, a Thecla aperuit stadium certaminibus legum martirum) unusquisque episcopus in vestitu gradu et habitu, sedebat in sua sede. Præterea loqui incipit Tarasius, et sermonis 15 aperit synodo. Deinde imperatorio et divo (44) audientibus omnibus recitato, quod et sincera fide magna voce acclamavit, post fuerunt etiam vocales (45) apostolicarum ad eos, qui rerum potiebantur, responsione, ordine canonicæ consequentiæ, synodo restant et omnes sanæ assentiri doctrinæ, et ut earumque suam diceret opinionem, et quam de hæc

Inter quos tamen non reperitur sanctus Theophanes, quem Acta a nobis ad 12 Martii illam referunt ad hanc « Nicæam Synodum secundam, aliis Patribus vocatum esse. »

(42) Die 24 Septemb. quoniam Græci colunt sanctam Theclam, non pridie quo Latini. Consentunt et Actionis primæ sub initium, ubi conveniuntur « VIII Kalend. Octobris, Indictionis anno 8 imperii Constantini et Irene, » id est Christi 787. Theophanes μνην Ὀκτωβ. 12, 13 Octobri, die 11, Græce apud Franciscum in Historia Monothelitarum, pro Actis 6 cap. 1, § 3, Ἐγένετο ἡ πρώτη συνέλευσις τῶν ἑσθῶν τῶν ἐπιτοκίων ἐν τῇ καθολικῇ ἁγίᾳ Σουλῆ Νικαίας, μνην Ὀκτωβριου 12, Ἰνδίκτιωνος 8, id est prima conventio ac sessio episcoporum in ecclesia catholica Sophia Nicææ, mense Octobris, Indictione xi. Eodem die 11 Octobris (scilicet Menologii Græcorum a Canisio editi) commemoratio sanctorum Patrum, qui secundo in urbem conveniunt in synodo œcumenica, quæ tunc dicitur, habita sub Adriano Romano imperatore et Irene Tarasio archiepiscopo Constantinopolitano, et Elia Alexandriæ, Theodoro Antiochiæ, et Elia Hierosolymorum. Fuerunt autem sancti Patres numero trecenti sexaginta septem, qui contra adversus sanctarum imaginum oppugnatores omnem hæresim et eorum auctores damna decernentes, ut quicumque sanctas in agmine colit alienus sit ab orthodoxa fide. His et aliis institutionibus firmatis in suam quisque Ecclesiam redierunt : quorum intercessionibus Deus servatur nostri. » Leguntur eadem fere in Menæis Græcorum, sed feruntur adfuisse episcopi numero centi sexaginta quinque, Græce verbis in expressa τριακόσιοι ἐξήκοντα πέντε. Præterea memoria synodi recolitur Dominica post 11 Octobris, ad quem diem illud etiam observavit Molanus in auctario Usuardi. In hac episcoporum non exacte auctores consentiunt, alii ultra trecentos solum quinquaginta numerant. Photius autem septuaginta septem; in alia quarta nomina circiter trecentorum triginta numerantur.

(43) Ita actione 1 episcopi Siciliæ petiverunt, ut synodus annuit, ut « sanctus Tarasius pro eis faceret, ostium verbo aperiret, et quæ congrua pronuntiaret. » Græce προσηύδασθαι τὴν ἑκείνου καὶ οὐρανὸν τῶν λόγων ἀνοίξει καὶ προσηύδα προσηύδασι τὰ εἰκότα. Quæ Auctor inde scripsit, qui et diei inceptæ synodi satis munime

(44) Τὴν εὐσεβῆ σάκραν vocat synodus, et recitat.

(45) Actione 2 recitantur epistolæ Agostini ad imperatores et sanctum Tarasium Acta 2

fide haberet sententiam et voluntatem aperiret, A adhortantes. Acclamavit sacrosanctus cœtus, ita esse, et se ita sentire de venerandarum (46) imaginum antiqua effigione et adoratione, multis libris Patrum allatis et synodalibus decretis, verisque adductis sentiis et demonstrationibus, et diligenti persecutione impressis in auribus omnium. Id autem non semel nec bis, sed ad septimam usque sessionem et auditionem toto die conspectum est fieri : quomodo etiam Acta scriptis mandata, per divinam consequentiam et ordinem indicant. Tandem cum Tarasius, et pius qui cum eo erat cœtus collectus Patrum; venerandum decretum litterarum tuis monumentis mandasset, et ut id salvum et integrum maneret, precatus esset, et ut Patres, qui primam adversus furiosum Arium victo- B riam erant consecuti, adiutores haberent, et eorum, quæ recta decreta fuerant, custodes, Deum invocassent, et vanæ inanisque huius sententiæ (47) auctores, et omnis hæresis inventores, ab atrio ecclesiastico per anathema separassent, in urbem regiam delata orthodoxa dogmata conservarunt. Quos summa benevolentia exceperunt imperatores.

21. (48) Erecta itaque cathedra ipsorum imperatorum, et totius a Deo electæ synodi, in jam dictæ Magnauræ insigni ædē, et novo decreto recitato, cum aures imperatorias divinus impleisset Spiritus (audiebant enim eos in unum convenisse concentum auxilio ejus, qui omnia continet, et in unam consensisse sententiam), admirati sunt accu- C rationem : et esse doctrinam divinæ inspirationis, quæ ab eis decreta fuerant, sapienter judicantes, et penna et manu imperatoria ea optime comprobant et confirmant : et non vilibus donis synodum prosecuti, unumquemque militum in suam civitatem et ad greges rationis participes.

CAPUT VI.

*Profligata a sancto Tarasio hæresis et simonia :
immunitas Ecclesiæ propugnata.*

22. Tarasius autem et apostolicarum sedium

epistola sancti Tarasii ad patriarchas sedium orientaliū, et eorum responsum.

(46) Hæc omnia potissimum actione 4 sunt D gesta.

(47) Actione 5, qua et tres patriarchæ Constantinopolitani Anastasius, Constantinus et Nicetas anathemati subiecti sunt.

(48) Mense Novembri, ait Theophanes.

(49) Hic zelus magnam Tarasio peperit inviam, qua calumniam passus est, quasi pecuniariam cum labe Simoniaca fecisset ordinationem ; quod verum non fuisse tradit Theodorus Studita in epistola ad Stephanum lectorem apud Baronium ad an. 787 num. 59, licet fateatur in suspensionem ea de re fuisse adductum apud Monachos. « Ut ergo ad rem veniam, inquit, quidam fuit, quod dissentire nos fecit a Tarasio? Fides? Atqui palam quidem orthodoxus erat, sacras synodos sequebatur, et cum aliis patriarchis consentiebat, et maximum antea pro fide certamen sustinuerat. Eorumne causa, qui ab hæresi relinquantur, susceptio? At non ab illo hæc primum inventa, cum a sanctis Patribus triplici

Mystæ eximii, cum ad sacrosanctæ Ecclesiæ venissent præfecturas, et divinis doctrinis populum instruxissent ac corroborassent, iis, qui in clerum cooptati fuerant aut episcopatum tenebant, nullum ante synodum, aut in synodo, aut post synodum crimen intendunt de priori mala opinione, neque eos, qui ordinati fuerant ab hæreticis, a pascuis segregant Ecclesiasticis. Sed synodalem et paternam sequentes dispensationem, eos quidem, qui ad piam transfugerant sententiam, manibus suis complexi sunt tanquam fratres et collegas in munere pontificatus : eos vero, qui in re aliqua claudicaverant, et in iis, quæ ad fidem pertinent, perversis aspexerant oculis, et deinde a lapsu resipuerant, et libellis comprehendendam abrogarant opinionem, iisdem amplectentes visceribus, collocabant in suis sedibus : et in pacifico statu et tranquillitate nullis agitata fluctibus, conservarunt Ecclesiam orbis terræ.

25. Et in iis quidem, quæ ad gloriosam fidem pertinent, sic magnus affectus Tarasius, ad eam recte et aperte explicandam, et ad eos, qui vacillabant et utrisque pedibus claudicabant, ut recto pede incederent, persuadendos, magnum suscepit certamen et immensum laborem : quotidie quidem eos, qui accedebant, honestis monitis inducens : et si quos videbat, corde perversos, eos dirigebat verborum congressionibus, eosque legitime colligans veritatis, adducebat Ecclesiæ sacræ (49) hostias. Ostendebat autem nullam omnino habere consensionem aut convenientiam, prout videbatur fidei accusatoribus, idolorum abominationes cum piis et divinis figuris venerandarum imaginum. Nam illorum quidem, aiebat ille, productio simul iniquata cum primis exemplaribus, efficitur plena omni turpitudine, harum vero cum sint veneranda prima exemplaria, necessario etiam simul veneranda apparent, quæ ex illis producuntur. Et sunt illa quidem inventa gentilis falsæ religionis, efficta ex eo, quod nusquam est : hæc autem, quæ a Christiana recte fiunt sanctitate, ex eo quod est, ad id quod est, efformatæ, habent consequentem exemplaris archetypi sanctitatem.

modo suscepti fuerint... An ordinatio per pecunias, quæ in depositionem necessario incurrit? Nec id prorsus verum est. Interim, ut post alia addit, « zelotæ, qui tum erant, et exacti, et Tarasio se conjunxerant, et cum eo consensiebant, et subito post synodum discessionem fecerunt ob susceptam, ut ipsis visum est, pecuniariam ordinationem et alias quasdam quæstiones. » Verum, ut præmiserat, « operæ duximus pretium pacis studio cum eo concordiam retinere... Et ubi quod offendit suspicio est, melius est assentiri, quam pertinacem esse. Nec vero ipsi vos de conscientia vestra deducimus : nec vos rursus id exigit, ut nos de non manifestata nolis cognoscere ; quandoquidem et persona et tempus et experientia conciliare solet eos, qui de eisdem rebus non eadem sentiunt. » Demum sub finem testatur perseverasse Tarasii cum Romana Ecclesia communionem. « Manifestum est, inquit, cum Romanorum Antistite Tarasii temporibus sacrificasse Apocrisiarios hinc missos et illius fortasse cum Orientalibus. »

tribunali. Idque non semel et bis in die faciebat, sed quoties evocatus erat ad hoc ministerium ab eo, qui graviter periclitabatur.

27. Hanc insatiabilem divini viri demissionem admirantes milites, et fieri non posse cogitantes, ut qui supplex erat, caperetur, quandiu iusti manus eum regeret, improbum in eum struunt consilium, quod superabat omnem fraudem et astutiam. Clam enim per alium adytum collocant insidias, ut quando ex sacris adytis ovem pastor traheret naturæ servientem, eam instar luporum raperent: quod etiam factum est. Nam cum sanctus viri, ut solebat, curam gereret, et ad requisita naturæ eum duceret, ii, qui secure latebant in insidiis, per aliam portam irruentes, eum rapiunt, et ad regiam per vim trahunt. Postquam autem sceleratam infelicium machinationem in eum adornatam cognovit pastor sanctissimus, ira et dolore arreptus, nulla utens dilatione, ad (52) Eleutherii aulam regiam (illic enim tunc forte contigit degere imperatricem) accedit. Cum ii, vero Patris adventum sensitissent, et ejus præsentiam in ipsos saturam zelo plenam et instar acuti gladii suspicarentur, eum siverunt extra regiam, ne sermone quidem dignati. Ille autem videns suum adventum nihil sibi profuisse, ecclesiasticæ pœnæ vinculis omnes communiter alligat, pronuntians indignos communionem Christi sacramentorum, si ullo gravi damno afficerent eum, qui confugerat supplex ad Ecclesiam. Cum hæc ergo tanquam ex apostolica auctoritate libere dixisset, est reversus. Illi autem magistri linis astricti, cum non possent effugere sacra retia pœnæ ecclesiasticæ, de reo quidem non amplius habuere quæstionem tormentis, sed verborum solis examinationibus, de quibus agebatur pecuniis, trutinam exinanientes, tanquam innocentem eum absolvunt. Talis erat in omnes vir divinus, divina vindicans ac defendens, et pro gregis ovibus periculum adiens.

CAPUT VII.

Sanctus Tarasius fortiter Imperatori resistit, legitimam conjugem repudiare, et cubiculariam ducere volenti.

28. Cum autem et leges accurate teneret, et in omni genere canonicæ rectitudinis esset exercitatus, quæ universo communi incidebant lites, judicabat, et acutissima coquebat prolata sententia eos inter se convenire: non pauperis, qui in ius vocabatur, sed miseria: neque quidquam

personæ divitis gratificans: sed in omnibus juris indeclinabilem servans distributionem, non dabat locum iis, qui volebant proximo facere injuriam. Sed forte legum quidem rectam et nusquam propendentem conservavit trutinam, despexit autem iura, quæ præclare statuuntur a canonibus? Minime: sed cum sciret legum severitatem canonicæ auctoritatis in multis esse sororem et consortem, ut prudens iudex hanc cum illa contemperat, et ostendit esse legitimam canonum accurationem in iis, quæ canonicè corriguntur; legum vero rectitudinem in iis, quæ legitime aguntur, canonicam obsignationem. Quod autem non prodiderit hoc Dei et divinum præceptum, sed ex æquo canonem servaverit et legem, non est obscurus testis, quem est consequenter adductura oratio.

29. Dictus fuit (53) imperator Constantinus juvenis, desistente matre Irene a conjuncta cum illo rectione imperii, et solus tenebat clavum administrationis. Qui cum esset alioqui bonus, non omnino autem firmiter tenebat, quæ ad puram et sinceram fidem pertinent, et quod juniorum mentibus sæpe solet usuvenire, elatus vana persuasionem, quod sibi videbatur, existimabat justius scriptis legibus. Is aggreditur infirmare leges, et quod a Domino dictum est in Evangeliiis, patrocínio utens suæ potentiae: et cum statuisset a sua (54) conjuge facere divortium, et (55) aliam in animo haberet extollere ad imperii altitudinem, juvenis adornat facinus indignum sua potestate. Id autem fuit mortiferæ insidiæ, a conjuge imperatrice ei paratæ. Affirmabat autem id esse venenum, quod cum potu haustum, mortem simul attrahebat. Quod quidem conabatur probare et cuilibet persuadere, ut putabat. Putabat enim fieri non posse, ut fides sibi non haberetur, cum esset imperator, et verba faceret apud eos, qui subjecti erant ejus imperio. Nullus vero persuadebatur, nisi qui gratificans imperatori, propter gloriam in animum inducebat justo jus adimere.

30. Postquam autem excitata fama hoc transmisit usque ad atria Ecclesiæ, et nefaria actio pervenit usque ad aures pontificis, id eum reddidit valde dubium et perplexum; dum apud se cogitat, quomodo se armaret adversus hanc decertationem, et in ipsum imperatorem, cui bellicæ peritissimum et fortissimum pugnatores, ex pharetra et arcu telum jacularetur, jam olim honoratus sacerdotali horum omnium nuditate. Cum hæc apud se magnus mente versaret Tarasius, et pararet se ad congregiendum cum imperatore, et decertandum armis sacerdotali-

(52) Palatium Eleutherii Irenem Augustam ædificasse, in eaque et multas pecunias abcondisse, et a filio Constantino solo regnante collocatam esse mense Decembri, Indict. 14, anno Christi 790 tradit Theophanes. Eandem imperatricem iterum declaratam Indict. 15, die 15 Januarii, anni Chr. 793, idem asserit Theophanes.

(53) Indictione 14, mense Septembri annus Constantini solius regnantis cœpit numerari, ergo anno Chr. 790. Legendus de ea rerum apud Constantino-

politano perturbatione Theophanes.

(54) Primo desponderat Rotrudim filiam Caroli Magni ex Hildegardie prima ejus uxore, ut dictum in hujus Vita 28 Januar. cap. 6. Ea tamen minime ducta, sibi junxerat puellam ex Armeniacis, nomine Mariam ab Annia, et consummaverunt nuptias mense Novembri, indictione 12, id est anno 788. Ita fere Theophanes. Hanc cœpit paulatim odio habere ac velle repudiare.

(55) Theodoten cubiculariam.

bus, ecce quidam ex iis, qui gerebant magistratus, ab imperatore instructus, renuntians quod factum ac comparatum inaniter dicebatur veneficium, accessit ad gnomonem castitatis: cumque id quam potuisset accuratissime et subtilissime contexuisset, omnia esse verissima, et quæ nullam admittant calumniam, affirmabat: et ut consentiret, ut imperator posset venire ad secundum contractum matrimonii, instabat. Hæc cum dixisset, expectabat ut de iis responsum acciperet. Cui, cum ex imo suspirasset et lacrymabiliter subrisisset, sanctus respondit: Si hæc, ut tu dixisti, cogitavit imperator, et carnem divina lege conglutinatam, et quæ una cum ipso facta est, statuit excindere, nescio, quemadmodum feret gravissimum, quod in eum a gentibus inferendum est, probrum, aut quemadmodum ejus potestas gregem coget ad temperantiam, et fornicationem puniet et adulterium, cum ipse sit tam turpium convictus flagitiorum. Nam etiamsi dederimus fide digna esse, quæ a te adducuntur, et esset mulieris evidens maleficium, sic etiam oporteret id cavere propter reverentiam vocis Domini, quæ dicit: Qui dimittit uxorem suam, præterquam propter fornicationem, mœchatur (*Math. v, 32*). Quemnam autem imperio excellentiorem sibi societate matrimonii voluit conjungere, quæ ad tantum processit flagitium? Sed hoc ideo prætexitur, ut honorabiles nuptiæ et torus immaculatus violetur: Introducatur vero dedecus fornicationis, et germanum semen fiat adulterinum, et alienet id, quod est cognatum, introducto furtivo et turpi concubitu. Hanc ergo a nobis et iis, qui sunt nostri similes, accipe responsionem, et aperi iis, qui miserunt. Non enim cedemus iis, quæ a te jactantur. Mortem potius et gravia subibimus supplicia, quam in rebus ejusmodi ei ullo modo velimus inservire. Audiat imperator nos huic improbabili consilio non esse parituros.

31. His verbis cœlestibus attonitus is, qui imperatoris serviebat responsis, vultu tegens tristitiam, venit quam citissime ad eum, qui miserat, eorum, quæ ille sperabat, nihil quod ei esset cordi, omnino afferens. Postquam autem sacrosancti pastoris constantiam vidit imperator quercu esse firmiorem, quæ ab impetu ventorum non concutitur, in admiratione habuit, quod factum fuerat, timens, ne inclyti Patris mens inflexibilis nullo strepitu terreteretur. Rursus ergo mittens, jubet adesse sanctum, credens, si coram adfuisset, fore ut se submitteret potestatis austeritati. Cum ergo venisset in regiam et ad ipsum imperatorem, et cum eo de more consedisset, habens secum senem illum (56) Joannem, quem, cum in synodali versaretur expositione, admonuit oratio fuisse legatum diœcesis orientalis; multisque salutaribus admonitionibus apud imperatorem esset usus princeps pastorum, et non persuasisset: erat enim, ut est in proverbio, hydram scindere, eum a lapsu liberare, qui jam suis instar vo-

lutabatur in fornicatione. Impulsus enim ab audientia, his verbis usus est ad pontificem:

32. Ego quidem id, quod jam pridem audit, ad vestram retuli sanctitatem. Nihil exi volui celare, affectionem ac benevolentiam per in te indicans. Porro autem nunc quoque per linguam imperatoriam, statui clarius agere ac causam. Meo enim imperio insidiatur, quæ ex Deo mihi unita fuerat, adiutricem, ut aperte jubeat, quin ab ea possim divertere, et contradicet. Nam cum sint manifesta crimina mors eam excipiet, aut, quod est benignius, totam vitam aget penitentiam. Non enim et per ipsam ex vulgo erat transiturum, quod ab ea natum erat, scelus: sed ad germanum oronem et fidelissimum imperatorem, et gentibus terrarum, et ad universum orbem terrarum perventum erat maleficium. Quo quid esse poterit periculosius et magis horribile? adeo ut ipsa deinceps possit ad nullam confugere defensionem. Exe privata omni oratione, et quæ ipsam commoveri possint, probationibus, ut quæ argumentis quæ evitari non possunt, habeat contra se viam tem ad perfectam condemnationem. De qua autem vocat tempus, ut ipsa letifera potius nena aperiatur: ut cum vestra sancta videntur penitus sceleris magnitudinem, id certum habere exploratum, non amplius dubitet, neque expectet moram aut temporis dilationem, et suadeat ei vitam eligere quietam ac monasticam, velit eam manere inter vivos. Nam cum hoc maleficium sit mihi positum ante oculos, fieri oportet, ut cum ea amplius servem jura conjugii, et amice amplius cum ea conjungar et sedas. Nocentem enim, ut dicit proverbium, Deus persequitur. Innuit ergo, et allata sunt vasa cum liquore turbido curiose composito ad istam accusationem: quæ ante faciem ejus et magis statuerunt, qui afferebant, quibus dicebat, regem vel mortem ei esse machinatam, id est emotionem.

33. Videns ergo magnus Tarasius iis, qui etiam quam conveniebant, nexibus captum imperatorem et falsi labyrinthis involutum, ut evadere non posset, labi in peccati periculum, sacerrimum et infligit in ejus corde, sic dicens: Ne moveas, imperator, arma surda adversus Dei leges, et propter harum transgressionem, clanculum et milites. Est enim imperatorie potestatis indomita omnia cum libera facere conscientia, et nihil non ac dissimulatam mente agitare adversus eum, qui dedit coronam, et maxime evertendo divinum mandatum et voluntatem. Neminem enim ad nullum intercessisse scelus ad ea, quæ nunc contrastruuntur adversus imperatricem, et quæ consueverunt subicere maleficorum veneficiis, et ad eam machinatam esse mortem majestatis imperatoris.

(56) Num. 19 dicitur synellus.

parabilem. Quis enim, ut prius dixi, glorians specie A
uventulis comparari potuerit cum tua pulchritu-
line, ut a fraude inescata tibi venenum præberet
muliercula, et se ab ea, quæ est in te, abduceret
amicitia et germano ardore? Quisnam apparet ma-
iori glorians excellentia, quam vestri imperii (57)
quaduplici purpura? Quem oculis et nutibus pel-
lectum summæ vestræ prætulit dignitati? Quis
contra adversarios in tot præliis se tam præclare
gessit supra vestram plus quam Davidicam fortitudi-
nem, ut ab ipsa amaretur plus quam tua imperatoria
dominatio? Non est, non est ita. Fuerunt hæc in-
renta et excogitata, ut prætenderentur ad omne
ritium: proposita, ut labem inurant sceptro im-
perii, parabolam in gentibus, et motionem capitis
in populis vos ponere graviter urgentia. Propterea
egitima jura vestræ conjugalis et imperatoris unio-
nis non audemus dissolvere, Dei legislatoris timen-
tes sententiam: neque verbis, quæ spectant ad
recusandum tuam conjugem, credere sustinemus,
etiamsi mille mortibus et tormentis subjecti fueri-
mus, ut qui sciamus diuturna inflammatione teneri-
uam affectionem in mulierculam illam fornicatri-
cem. Quin etiam hoc quoque notum facimus coram
Deo in primis honorandæ tuæ purpuræ, quod intra
cancellos incruentæ mensæ, in qua sacrificium
magnæ hostiæ Christi venerabiliter peragitur, non
sumemus amplius nobiscum vestram ingredi poten-
tiam, ne nos quoque audiamus, quod in execratio-
nibus jam olim dicitur ad sacerdotes: Calcare
atrium meum non adjicietis. Hæc Tarasius, qui
primi Pastoris Christi oves regebat spiritualiter, cum
coram imperatore pronuntiasset cum cordis con-
ditione, orationem conclusit silentio.

34. Prædictus autem Joannes, cum ipse quoque
ad imperatorem multis esset usus admonitionibus,
sustinuit maximos fluctus ignominie ab iis, qui
præturæ dignitate gloriabantur et honore patri-
ciatus: qui etiam minabantur se ense adacturos
per intestina senis, ut qui imperatoris potestati
verba expueret contraria, et non cito acquiesceret
voluntati imperatoris. Cum autem firmam et stabi-
lem manere utriusque sententiam, imperator his
verbis sensit et minis, fervente ira incensus, et
ciens se non posse contra hæc dicere, jussit eos a
se expelli, victores sine vihibus, et martyres,
quod ad se attinet, proclamans corona redimitos.
Quid hoc abest a Joannis miraculo? Ille enim He-

(57) Quartus in sua familia consequenter impe-
rabit, post patrem Leonem, avum Constantium
apronymum et proavum Leonem Isauricum.

(58) Cogit eam, inquit Theophanes, ut monacha
eret: quam cum inflexit, totondit, indict. 3, mense
anuario, anno imperii 5, Christi 795.

(59) Michael monachus in *Vita sancti Theodori*
testatur, ait: repertum esse presbyterum quendam,
Joseph nomine, gradu vero æconomum Ecclesiæ,
ut plus illo (Tarasio) sapiens, divinaque omnia
contemnens, illicitarum nuptiarum, quod minime
ebluit, lenonem se præstitit initiatoremque et con-
iliatorem conjugii, obsequentem se per omnia im-
peratori præbens, vir fide servus æque ac voluntate.

rodem, qui post mortem fratris ejus sponsæ insan-
amore tenebatur, arguit (*Matth. xiv, 3*), hic au-
tem, cum adhuc esset superstes uxor imperatoris,
et cum ea ornata esset imperii diademate, et deinde
expulsa esset, non ferendum esse ratus quod lactum
fuerat, fuit convenienter Psalmographo, ad matu-
tinum acutissima reprehensio, etiamsi cribro, ut
dicitur, hauserit, et acinum inflarit, cum saucia
esset et perflueret mens imperatoris (*Psal. c, 8*).

35. Etenim cum statim eam, quæ sibi matrimonii
jure conjuncta erat, a se amandasset, et ab impe-
ratoria aula alienasset, et (58) privato habitu et
loco eam circumscripsisset, a tempestate et caligi-
noso illo salo, quod subierat animo, destitit, per
separationem a germano suo membro. Cum vero
volutaretur in cœno introducti illius concubitus, et
maxima vi ei allata, crebro pontificem incitasset,
ut ejus vertici contexeret coronam tenebroso illius
et occulti contractus, non fuit quod volebat asse-
cutus. De cætero autem huc obiit, quærens (59)
sacerdotem, qui coronam contexeret, ut turpem
illum celebraret hymenæum.

CAPUT VIII.

*Sancti Tarasii patientia in adversis: admonitio ad
clerum de frenando illicito sensuum appetitu.*

36. Et de imperatoris quidem in infirmando
præcepto recusatione, et divini Patris forti ac ge-
nerosa constantia hactenus. Neque enim fas est res
illius ulterius mandare monumentis litterarum,
quæ iis, qui audiunt, nullam afferunt utilitatem.
Hoc autem oportet commemorare, quod a tempore
illius lapsus imperator magnum oppressit Tarasium
multis tentationibus, ei adhibens custodes, qui no-
mine quidem usi sunt (60) syncellorum, moribus
vero longe aberant a pietate. Quos nisi assumpsis-
set, et nisi per eorum oculos transiisset, non li-
cebat cuiquam ad divinum et sapientem pastorem
principem accedere, et ea quæ videbantur eloqui.
Taceo, quantam imperator ostenderet crudelitatem
in eos, qui illi appropinquabant, et eum observa-
bant germana servitute, plagis afficiens et con-
demnans exiliis nulla justa de causa, studens eum
deicere a cura rerum divinarum, et tentans eum
afficere tristitia. Ille autem forti ac constanti excel-
soque et infracto animo ea, quæ accidebant tan-
quam quæ erant utilia reputans, graves illos præ-
fectos, tanquam Ægyptiacos operum exactores,

Et sic secundum Theophanem i Augusto mense
coronavit imperator Theodoten cubicularium in
Augustam, et desponsavit eam inique. Dein anno
imperii sui sexto, mense Septembri, imperator Con-
stantinus cum Theodote nuptias in palatio Sancti
Mamantis celebravit. Is erat annus Christi 795,
Indict. 4 cœpta. Quo non animadverso tertiam in-
dictionem hic legi debere ratus est Baronius
num. 41. Ita idem Theophanes ad annum imperii
Constantini et Irenes septimum mense Septembri
adjungit initium indictionis decimæ, et primo anno
imperii Constantini solius mensem Septembrem
cum indictione decima quarta statuit.

(60) Syncelli proprie domus cellaque patriarcha-

nas propter Deum prodegit, non ad tribunal se
istens tyrannicum, in stadiumque et arenam decer-
aturus prodiens est imitatus, et erexit trophæum
victoris: sed eos, qui hæc et his majora sustine-
unt, desiderans, et miris extollens laudibus, et
coronans veluti quibusdam victoriam significantibus
verborum diadematis, et æorum salutare ad
Deum reverens intercessionem, et vocans ad auxi-
um paratam scripturam et librum, se sua sponte
offerentem in sacris templis, honorifice de scriptis
eorum certaminibus, posuit: ut iis, qui viderent,
periret vestibula compunctionis, et athletas indu-
eret, eorum zelo accensos, ut similem, si tempus
vocaret, beatam arriperent decertationem. Res
nim ejusmodi scilicet conciliare oculus, qui est bo-
rum argumentum consecutus, et auditum præce-
lere. Ipse enim secundum honorem post visum
est adeptus, et cum oculus absque expositione
eorum, quæ sunt subjecta, figuras accipiat eviden-
tes, auditus semper secundum locum tenet, ut
lixit quidam sapiens.

40. Quis enim coloribus expressum videns eum,
qui decertat, et ignem despicientem, et nube fla-
gellorum circumdatum, et in his Creatori consi-
lenter spiritum emittentem, non calidis circum-
unditur lacrymis, et suspiriis ac gemitibus com-
mangitur? Quis eum, qui se exult ad gravia crucia-
uum et suppliciorum genera, et postremo tortus
fuit, aspiciens, non cordis contritione pectus tun-
dens recedit? Quis eum videns, qui pro Christo se
tradidit lictoribus, compedibus manicisque et fidibus
constringi, et deinde fortiter expirare in supplicii
intolerandis, non admiratur patientiam, invictam-
que excelsi animi virtutem et fidem? Quis cum
spectans, qui, ne aliquod verbum emitteret indi-
gnum pietate, et in lateribus et in dorso laniatur,
non emollescit commiseratione? Quis non impletur
admiratione, et quatitur timore, quando videt eum,
qui pro fide patitur, omnia membra sua distribu-
entem; dum scinditur, et ad Dei sacrificium et abla-
tionem ea secrevit, quæ usque ad musculos femo-
raque et talos et tarsos dividuntur immisericorditer,
non admiratur laboriosissimam in decertando
patientiam? Quis cum aspiciens, qui leonibus
objicitur devorandus, et dentibus eorum molendus,
et veluti cœlestis panis mensæ cœlesti conspergi-
tur, non est intelligentia particeps illius martyrici
spiritalis convivii? Quis eum contemplans, qui
acerba catena propter Deum exagitatus, et in altum
sublatus, et loris ac stutinis vibices habet extensas,
et tandem gladio mortem subit, non seipsum omni-
nino cordis contrahens contritionibus, convertitur
ad gratiam Dei glorificationem? Quis eum videns,
qui rectus in ligno vincitur, et ejus esinaniantur
intestina frequentibus ictibus flagellorum, et qui
diuturnam illam sustinet in ligno perpressionem, et
sine visceribus ingrediens, funebrem quamdam
saltat saltationem, non divino telo in corde sau-
ciatur, tabernaculumque et templum pietatis effici-

tur? Quis eum videns, cui caput tyrannica propter
Christum fuit amputatum sententia, et qui omne
genus fluctibus seorsum fertur a reliqua cymba
corporis, et nutu divini auxilii ea unita et per mare
tanquam per aridam recto itinere ingredientia,
etiamsi duritie cor habeat fluctuans, non statim
venit ad portum tranquillitatis spiritalis? Quis eum,
cujus unguis arundinibus acutis perforantur, et
qui in bullientem picis lebetem præceps immergitur
et rursus emergit, et gladio hostiliter consum-
matur, aspiciens, non manus ad Deum sustulit, et
non optavit deinde talem experiri cruciatum? Quis
eos, qui gelu hierno et aeris algore concrescunt,
et nudi decertant, attente considerans; et qui eru-
rum sustinent fractiones, et cum ardentes carbones
naturæ robore effugerint, in fluviorum fluentia mit-
tuntur eorum reliquæ, non desideravit eos habere
patronos, et precibus attrahere eorum acrem et
dignam defensionem?

41. Hæc autem videris fieri non solum in mascu-
lis, sed etiam in feminis, quæ paribus decertant
certaminibus, et equuleorum et rotarum et cæte-
rorum tormentorum nullam ducunt rationem. Quis
enim hæc fieri aspiciens in mollissima natura, si
veluti litteras attendens, legat colores, non mulie-
brem abjiciat timiditatem, et fiducia indutus, non
autem temeraria audacia, et ad Deum funebrem
canat laudationem, et aperte pronuntiet beatam
hanc invictam fortitudinem? Quis videns imma-
tutorum puerorum ætatem in asperrimis doloribus
tanquam in aquis innatantem, et tanquam lac con-
gulatum, emulsum ex uberibus fidei, et omne
genus tormenti et supplicii simul ferentem propter
Christum, non conjecerit hoc esse opus divini
auxilii, quod et muliebrem imbecillitatem virtute
virili fecit robustiorem, et impuberem ac puerilem
imperfectiorem ostendit spiritu ac sensu esse mu-
talam in senilem vetustatem? Quis Theclam et
Stephanum, qui primi post Christum athleticam
portam aperuerunt martyribus, hunc quidem videns
lapidibus appetitum, et occisorum per precum in-
tercessionem apud Deum curam gerentem; illam
vero et ferarum sævitiam despicientem, propter
suam non fictam in Christum, quem desiderabat,
charitatem, non statim discit non male precari in-
imicis, sed tanquam benefactoribus eis gratiam re-
ferre, et adversus omnem belluinam et amentem
decertare hæresim?

42. Sed transeo ad Deum meum et Dominum,
qui martyr est appellatus, et fuit posteris dispen-
sator victoriæ: quem in ligno cernens clavis af-
fixum, et spongia aceto et felle potatum, et latere
lancea punctum, et ex eo vivifica fluentia emittere,
horreo et a me discedo, honoræque ejus in-
vestigabilem et stupendam sui demissionem, ejus
quo admiror summæ malorum tolerantia pelagus.
Etenim propter clementiæ magnitudinem, et ineffa-
bilem misericordiæ bonitatem, cum accepisset
carnem ejusdem, ejus nostra, essentia, nequa-

que, post tot sæcula, sed numero valde multiplicatae accepit, et ad metam celestis cursus gregem per virtutem deduxit, et victoriæ eis causa fuerit contra adversarios. Paulo autem fuit colligatus in eo, quod in docendo primas partes obtinuerit. Totum enim mundum verbi nexibus inclusum intra decreta ecclesiastica, sapienter effecit populum Deo acquisitum et regale sacerdotium. Petrum vero, quod multorum patrum summus sit appellatus, et quod ei creditum fuerit ligare et solvere, quæcunque sunt vinculo digna et solutione, abunde expressit. Cum Præcursore convenienter quidem ei, qui ab ipso fuit prædictus, et dixit majorem Joanne non surrexisse inter natos mulierum (*Matth. xi, 11*), non audendum est eum in multis conferre, nisi solum in acri et præfracta libertate reprehendendi, zeloque qui reprimi non poterat, affirmandum est non procul abfuisse Tarasium.

45. Ut autem eum quoque videas merito sequi eos, qui floruerunt ante gratiam, hinc scies. Cum divinitus moto cœtu prophetarum conspiravit divino spiritu inspiratus: quandoquidem illi quidem populo, qui duce Mose per mare Rubrum nuper fuerat a dura servitute liberatus, et ab insano cultu idolorum admirabiliter transierat, post divinum illum Dei contemplatorem, salutare portus divinitus adfuerunt, prophetiæ ancoras relaxantes, et validis pietatis alligantes rudentibus, et citra errorem deducentes ad terram Dei cognitionis. Hic autem Ecclesiam, quæ non secus ac cymba in mari agitabatur fluctibus, et veniebat in periculum, ne faceret jacturam eorum, quos vehebat, propterea quod deesset peritus gubernator, qui resisteret fluctibus, sanæ fidei clavo regens, in portu collocat: et eos, qui erant in ea, conservatos, idolica et vana, quam in lingua habebant adversus sacras imagines, ablata opinione, synodalibus paternisque et rectis circumvallavit decretis. Cum sacrosancto autem psalte David concurrat in innocentia, et cum eo diligens decorem domus Domini, non dedit somnum oculis et palpebris dormitationem, et requiem temporibus, donec seipsum exemplar Domino et tabernaculum Deo Jacob, sicut ille, exhibuit. Zelo motus cum Phinees, hæresim et ejus amatores tanquam veræ fornicationis introductores et dogmatum adulterinorum genitores, confodit. Aaronis superavit sacerdotium. Non enim tintinnabula et mala punica, et lapides pectoris et superhumeralis, neque mitra, et cidaris, et talaris, et auri lamina, hunc sicut illum amiciebat ritu sacerdotis, neque sacrificium per sanguinem taurorum et hircorum, ejus et populi expiabat ignorantias: sed moderatus amictus cum spiritu paupertatis, eum reddebat splendidum, et legali holocausto erant sacratoria, quæ ab eo offerebantur: ut qui agnum, qui tollit mundi peccatum, Christum sacrificaret sacris invocationibus et fidelium distribueret manibus, et omnes aspergeret

A pretioso illo sanguine, quem ostendens, dabat ad debitorum animæ solutionem.

46. Mosem autem expressit in eo, quod esset mitis, et in nullum ostenderit vestigium odii et malevolentiae, etiamsi furiosi et malevoli, Patris Tarasii dicendi libertatem, quæ ad insipientium spectabat correctionem, iram et odium esse male conjecerint. Gustavit Jobi tentationes, etiamsi non in rebus similibus. Cum Jacob ut gratiæ Israelita, et appellatus mens, quæ Deum videbat, simul purgatus sanctificatur anima et cogitatione. Simul cum Isaac fuit fide sanctificatus, etiamsi non a patre, sed ipse corpus in holocaustum offerens: cumque fuisset victima et sacrificus, in odorem suavitatis obtulit pulcherrimum Deo sacrificium. Cum Abraham, eo quod fuerit pater spiritualis multarum tribuum et populorum, et crediderit, et ei, qui eum fecerat, pure servierit, divinarum promissionum fructum est consecutus. Sed quid ejus virtutum transmittit mare Atlanticum? Imponamus ergo rebus conclusionem, et ex procæmio finem efficiamus, et ne promisso non stare arguamur, plus quam par sit producentes orationem.

CAPUT XI.

Sancti Tarasii senectus, morbus, obitus, sepultura.

47. Post plurima enim certamina, et profundum doctrinæ infinitum, et vitæ honestæ puritatem, et veræ fidei confessionem, et ratione præditi gregis ad ea, quæ sunt præstantiora et divina, ejus monitis deductionem, et in alendis pauperibus copiosam suppeditionem, et assiduam sanctis rebus datam operam, et in pastoralis munere diuturnam moram (viginti enim et duos (63) annos pontificalem decoravit cathedram), ingruens morbus et valde gravem ei dolorem afferens, non persuasit, ut obvisceretur perpetui et divini officii. Nam et morbo et senio laborans, nequaquam satiabatur sacrosancti mysterii celebratione, sed intenso ad Deum amore ardens, et morbi nullam ducens rationem, pectore innitens mensæ ligneæ, quæ ponebatur ante aram divinam, sancta peragebat. O fidem et sapientem in rebus divinis diligentiam! o interminatum in Deum amorem! Non enim curam gerebat corporis, ut cum rerum divinarum eum cepisset satietas, mysteria divina interrumperet, sed laboribus corroboratus, et cum Paulo clamans: Cum infirmor, tunc potens sum (*II Cor. xii, 10*), acriter vacabat divino cultui.

48. Invaluit ergo morbus, et eum de cætero cessare faciens a divinarum operatione, ei paravit lectum infirmitatis, quod utinam non fecisset ante oculos eorum, qui eum nunquam in lecto conspexerant. Tunc, tunc fit miraculum novum et terribile, quod nos, qui aderamus, admiratione implevit et timore, videntes eum veluti in extasi, et luctantem cum adversariis, qui non cadunt sub aspectum. Non enim adversus carnem et sanguinem erat ei certamen, sed adversus principatus, adversus

(63) Non completos, ut supra dictum.

γρῖμαι· ὅτι φόβῳ συνέχομαι καταθέσθαι ἐπὶ τῇ ψή-
φῳ ταύτῃ, καὶ εὐλαβοῦμαι ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ
προσδραμεῖν οὕτως εὐκόλως, καὶ ὡς ἔτυχεν ἀπερι-
σκέπτως, ἵνα μὴ ὑποπέσω φοβερῶς κατακρίματι.
Εἰ γὰρ ὁ Θεοῦ φωνῶν ἀκρατάμενος, οὐρανὸν τε
ἐσχηκώς· παιδευτήριον, καὶ παραδείσου θεωρὸς γε-
νόμενος, ἀκούσας τε ἁρρήτα ῥήματα, καὶ βασιλέας
τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων,
Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος Κορινθίοις γράφων ἔλεγε·
« Μὴ πῶς ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· »
πῶς ἔγω δὲ τῷ κόσμῳ συναναστρεφόμενος, καὶ μετὰ
λαϊκῶν ἡριθμημένος, καὶ στρατευόμενος ἐν ταῖς βα-
σιλικαῖς ὑπηρεσίαις, οὕτως χωρὶς ἀνακρίσεως· καὶ
προσκέψεως δύναμαι εἰσπηδῆσαι εἰς τὸ τῆς ἱερω-
σύνης μέγεθος; Φοδερὸν τὸ ἐγγχείρημα πρὸς τὴν ἐμὴν
σμικρότητα, θαυσὸν τὸ ἐπιτήδευμα· ἡ δὲ αἰτία μά-
λιστα τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐμῆς παραιτήσεώς ἐστιν
αὕτη· ὅρῳ καὶ βλέπω τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν Χριστὸν
τὸν Θεὸν ἡμῶν τεθεμελιωμένην Ἐκκλησίαν αὐτοῦ
δεσχιζομένην νῦν καὶ διηρημένην, καὶ ἡμᾶς ἄλλοτε
ἄλλως λαλοῦντας, καὶ τοὺς ἀνατολῆς ὁμοπίστους ἡμῶν
Χριστιανούς ἐτέρως· καὶ συμφωνοῦντας μὲν αὐτοῖς
τοὺς τῆς δύσεως, ἡλλοτριωμένους δὲ ἡμᾶς ἐκείνων
ἀπάντων, καὶ καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτῶν ἀναθεματι-
ζομένους. Δεινὸν ἐστὶ τὸ ἀνάθεμα, πόρρω τοῦ Θεοῦ
βάλλει, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκδιώκει,
ἀπάγον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον.

Οὐκ οἶδεν ὁ τῆς Ἐκκλησίας νόμος καὶ ὁρος ἔριν
ἢ φιλονεικίαν, ἀλλ' ὥσπερ οἶδεν ὁμολογεῖν εὐσεβῶς
ἐν βάπτισμα, μίαν πίστιν, οὕτω καὶ συμφωνίαν μίαν
ἐπὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ πράγματος. Οὐδὲν γὰρ
οὕτως ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελλίζεσθαι καὶ εὐ-
δρεστον, ὥς τὸ ἐνωθῆναι ἡμᾶς, καὶ γενέσθαι μίαν
καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καθὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς
εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως ὁμολογοῦμεν. Καὶ αἰτοῦ-
μαι, ἀδελφοί· ὅμαι δὲ καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ γινώσκω
τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχειν ὑμᾶς· παρὰ τῶν εὐσεβε-
στάτων καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν, σύνδοκον οἰ-
κουμένην συναθροισθῆναι, ἵνα γενώμεθα οἱ τοῦ
ἐνὸς Θεοῦ ἐν· καὶ οἱ τῆς Τριάδος, ἡνωμένοι καὶ ὁμό-
ψυχοι καὶ ὁμότιμοι. Οἱ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν Χριστοῦ,
σώμα ἐν συναμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον·
οἱ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ κατ' ἀλλήλων, ἀλλὰ σὺν
ἀλλήλοις· οἱ τῆς ἀληθείας, τὸ αὐτὸ φρονοῦντες καὶ λέ-
γοντες, καὶ μὴ ἡ εἰς καὶ διχοστασία ἐν ἡμῖν· ὅπως
ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρου-
ρήσῃ πάντας ἡμᾶς. Καὶ εἰ μὲν οὖν καλεῖσθαι οἱ τῆς
ὁδοδοξίας· πρόμαχοι βασιλεῖς ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἐμῇ εὐλό-
γῳ αἰτήσῃ ἐπινεύσαι, συγκατατίθῃ καὶ χάρις καὶ τὴν
καλεῖσθαι αὐτῶν ἐκκλησίαν, καὶ ὑμῶν τὴν ψῆφον ἀσπά-
ζομαι. Εἰ δὲ μὴ γε, ἀδυνάτως ἔχω τοῦτο ποιῆσαι,
ἵνα μὴ ὑποβληθῶ τῷ ἀναθέματι, καὶ εὐρεθῶ κατα-
θεδικασμένος· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κριτοῦ τῶν ὄλων καὶ
τῆς δικαιοσύνης· ἐνθα οὕτε βασιλεῖς, οὕτε ἱερεῖς,
οὕτε ἄρχοντες, οὕτε πᾶσι θεοῖς ἀνθρώπων δύναται με
ἐξελέσθαι. Καὶ εἰ τι δεῖσθαι καὶ ἀρεστὸν ὅμιν, ἀδελ-
φοί, ὅπως τῆς ἐμῆς ἀπολογίας, φράσαι δὲ μᾶλλον
αἰτήσεως τὴν ἀπόκρισιν. Ἀσμένως δὲ ἡχοῦσάντων

1 Cor. ix, 27.

A apologia respondeo. Timore deprimor ad consen-
tiendum huic electioni, et revereor a facie Dei cur-
rere taliter et quomolibet incircumspecte, ut non
terribili damnationi succumbam. Si enim Paulus
divinus apostolus, qui Dei voces audit, cœlum-
que habuit correptorem [Gr. scolam correptionem],
et paradisi inspector effectus est, audivitque
arcana verba, et portavit nomen Dei in conspectu
nationum et regum, Corinthiis scribens dicebat :
« Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus
efficiar : » quomodo ego qui in mundo conversatus,
et cum laicis connumeratus, imperatoris mi-
nistrationibus militavi, sic absque dijudicatione
atque circumspectione possum insilire ad sacerdo-
tii magnitudinem? Horrendum conamen ad exigui-
tatem meam et temerarium studium : causa vero
timoris, et meæ refutationis hæc est. Aspicio enim
et video Ecclesiam, quæ super petram Christum
Deum nostrum fundata est, scissam nunc et divi-
sam, et nos alias atque aliter loquentes, et aliter
eos Christianos qui in Oriente unius nobiscum sunt
fidei; sed et his concordantes Occidentales, et nos
ab omnibus illis alienatos, et a se per singulos dies
anathematizatos habere. Dira poena est anathema,
procul a Deo emittit, et e regno cœlorum persequi-
tur, et ducit in tenebras exteriores.

Nescit Ecclesiæ lex vel terminus sectam sive
contentionem; sed sicut novit constiteri unum bap-
tisma, unam fidem, ita et concordiam unam in
omni ecclesiastico negotio. Nihil enim est in cons-
pectu Dei tam acceptum atque placabile, quam ut
unum simus, et una efficiamur Ecclesia catholica,
quemadmodum in sinceræ nostræ fidei symbolo
constemur. Et petimus nos, fratres, ut reor et vos,
quoniam scio vos timorem Dei habere, a piissimis
et orthodoxis imperatoribus nostris synodum uni-
versalem colligi, ut efficiamur nos, qui unius Dei
sumus, unum; et qui Trinitatis cultores existimus,
uniti et unanimes et collegæ; et qui capitis nostri
Christi sumus, efficiamur corpus unum, compactum
atque connexus; et qui sancti Spiritus sumus,
efficiamur non contra invicem, sed pro invicem :
et qui veritatis existimus, efficiamur idipsum sa-
pientes atque dicentes, et non sit in nobis certa-
men sive dissensio : ut pax Dei, quæ exsuperat
omnem sensum, muniat omnes nos : et si quidem
jusserint orthodoxiæ propugnatores, imperatores
videlicet nostri, postulationi meæ justæ annuere,
consentio et ego. et jussionem eorum implebo : sin
autem, impossibile mihi est hoc facere, ne subji-
ciar anathemati, et inveniar condemnatus in die
Domini nostri et iusti iudicis : ubi neque imperator
[imperatores], neque sacerdos [sacerdotes], neque
princeps [principes], neque hominum multitudo
poterit eripere me : et quidquid placuerit vobis,
fratres, date apologiæ meæ, imo vero petitioni meæ
responsum. (1) Et libenter audierunt omnes quæ

(1) Quæ sequuntur deinceps verba sunt Anastasii Bibliothecarii Haro.

νην χαρίεστρον; Ἐπεὶ δὲ ἀνέστησαν τινες ἄνδρες, A
μόρφωσιν μὲν εὐσεβείας ἔχοντες, ὅτι ἱερωσύνης
ἄξια περιεβίβλητο, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρη-
μένοι, τῶν Βαβυλωνίων ἱερῶν τὴν κατηγορίαν ἐπι-
σπασάμενοι· οὓς καὶ ἡ προφητεία θριαμβεύει λέ-
γουσα· « Ἐξῆλθεν ἀνομία ἐξ ἱερῶν Βαβυλῶνος. »
Μᾶλλον δὲ Καίφαικόν συνέδριον συστήσαντες, γεν-
νήτορες γεγονάσι δυσσεβῶν διδαγμάτων. Καὶ ἄρ᾽
καὶ πικρίας ἔχοντες στόμα, τὸ ἐπὶ κακοῖς ἰσχύειν
δόξαν ἐλογίσαντο. Καὶ δῶσφημον ἔχοντες γλῶτταν,
καὶ κάλαμον ὑπουργοῦντα ταύτῃ, ταῖς αὐτολέκτοις
τοῦ Θεοῦ φωναῖς μαχόμενοι ἐπερατολόγησαν, τὸ βα-
σιλείον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον, τοὺς ἐνδυσάμε-
νους Χριστὸν, καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ ἀνασωθέντας ἐκ
τῆς τῶν εἰδῶλων πλάνης, εἰδωλολάτρας ἀποκαλέσαν-
τες. Καὶ κακούργιας ἔχοντες γνώμην, χεῖρας ἀθέ-
σμου· ἐπέβαλον, ἀφανίσαι οἰόμενοι τὴν τῶν σεπτῶν
εἰκόνων ἀναζωγράφειν. Καὶ ὅσα μὲν ἐκ ψηφίδος
δόντα, ἐξώρυξαν· ὅσα δὲ ἐκ κηροχύτου χρωματού-
ργιας λεάναντες τῶν σεπτῶν ναῶν τὴν εὐκοσμίαν εἰς
ἀκοσμίαν μετέβαλον. Σὺν τούτοις δὲ καὶ τὰ ἐν σα-
νίσιν εἰς μνήμην ὄντα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ
τῶν ἁγίων αὐτοῦ πυρὶ παρέδωκαν· καὶ ὡς ἔπος
εἶπεν, τὰς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας λυμηνάμενοι
διετάραξαν. Καὶ αἰρεσιάρχαι οἱ ἱεράρχαι γεγονάσι·
καὶ ἀντὶ μὲν εἰρήνης ἔριν τῷ λαῷ προσεφώνησαν,
ἀντὶ δὲ σίτου ζιζάνια ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρού-
ραις ἐνέσπειραν· τὸν οἶνον ἔμιξαν ὕδατι, καὶ τὸν
πλησίον ἐπότιζαν ἀνατροπὴν θολεράν· καὶ λύκοι
'Αραβικοὶ ὄντες, βορὰν προβάτων ἀπαγογιζόμενοι, ἐν-
δύσασθαι· καὶ τὴν ἀλήθειαν παραλογιζόμενοι, τὸ
ψεῦδος ἐπισπάσαντο. Ἄλλ' ὡς ἀσπίδων ἐρρόησαν,
καὶ ἱστὸν ἀράχνης κατὰ τὸν προφήτην ὕφαναν· καὶ
ὁ μέλλων τῶν ὧν αὐτῶν φαγεῖν, συντρίψας οὖ-
ριον εὐροί, καὶ ἐν αὐτῷ βασιλίσκον ἰοῦ καὶ πνοῆς
θανατηφόρου γέμοντα.

Καὶ ἐπεὶ ταῦτα οὕτω διέθεντο, καὶ τὴν ἀλήθειαν
τὸ ψεῦδος κατεδόσκατο, οὐ συνεχωρήσατε, ἡμερώτα-
τοί τε καὶ ἀνδρειότατοι ἡμῶν βασιλεῖς, ἐν τοῖς ὑμε-
τέροις χρόνοις τὴν οὕτω λοιμώδη καὶ ψυχοφθόρον
πλάνην ἐνδιαμέειν· ἀλλὰ ταύτην τῇ αὐρᾷ τοῦ
Θεοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν ὑμῖν οἰκοῦντος ἀφανίσαι
προεθυμήθητε, ὅπως εὐσταθὲς διαμένη τῆς Ἐκκλη-
σίας τὸ σύστημα, καὶ τοῦ παντὸς ὑπηκόου τὸ σύγ-
κριμα, καὶ τὸ βασιλείον ὑμῶν κατὰ τὴν ὑμετέραν
ἐπινυμίαν εἰρηνικῶς διευθύνηται καὶ οὐκ ἀνεκτὸν
ἢ φορητὸν ἡγήσασθαι, τὰ μὲν ἄλλα ὁμονοεῖν ἡμᾶς
καὶ συμβιβάζεσθαι, περὶ δὲ τὸ τῆς ζωῆς ἡμῶν κε-
φάλαιον, ἥτοι τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν, ἑαυτῶν
ἀπορρήγνυσθαι καὶ ἀποσχίζεσθαι· καὶ ταῦτα Χρι-
στοῦ κεφάλαιον ὄντος, ἡμῶν δὲ καθ' ἑξῆς μέλη καὶ
ἐν σώμα διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμοδοξίας καὶ πί-
στεως. Διὸ τὴν ἱερὰν ἡμῶν καὶ πολυάνθρωπον συν-
αθροισθῆναι ἐκελεύσατε ὁμήγουριν ἐν ταύτῃ τῇ Νι-
καίᾳ μητροπόλει, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν διὰ ταύ-
της

vero insurrexerunt quidam viri, formam quidem
pietatis habentes, quoniam sacerdotii dignitate cir-
cumamicti sunt; virtutem autem ejus abnegantes,
et Babylonensium sacerdotum calumniam [accu-
sationem] arripientes; quos et prophetia publicat
dicens: « Egressa est iniquitas a sacerdotibus
Babylonis ». Imo vero Caiphaicum concilium sta-
tuentes, genitores facti sunt dogmatum impiorum:
et os maledictionis et amaritudinis habentes, præ-
valere in malis gloriam arbitrati sunt. Infamemque
linguam et calamum ministrantem huic possiden-
tes, et voces quæ ab ipso Deo prolatae sunt, impu-
gnantes, atque portentose regale sacerdotium, et
gentem sanctam, et eos qui Christum induerunt,
et gratia ejus ab idolorum errore salvati sunt, idolola-
tras vocantes. Et nequam operationis habentes votum,
manus ad illicita immiserunt, demoliri opinati ve-
nerabilium picturam imaginum. Et quidem quæ-
cunque de tessellis fuerunt facta, effoderunt: quæ
vero ex cera fuere perfuso colorum opere, deleve-
runt, venerabiliumque imaginum [Gr. templorum]
deus in dedecus transtulerunt. Cum his autem et
ea quæ in tabulis in memoriam Christi Dei nostri
et sanctorum ejus exstiterunt, igni tradiderunt. Et
ut apertius dicamus, ecclesias nostras depopulati,
conturbaverunt: et facti sunt hæreseon principes,
qui erant principes sacerdotum; et pro pace qui-
dem contentionem populo acclamaverunt: porro
pro frumento zizania in ecclesiasticis arvis semi-
naverunt; vinum miscuerunt aquæ, et proximum
potaverunt subversione turbulenta: et cum lupi
Arabici essent, pelle ovium se simulaverunt esse
indutos: et veritate parvipensa [defraudata],
mendacium arripuerunt: sed ova aspidum rupe-
runt, et telam aranæ secundum prophetam texue-
runt, et qui comesturus est, ovum eorum con-
terena, calefactum [putridum] inveniet, et in eo
regulum esse veneno et spiritu mortifero plenum.

Et quia hæc ita disposuerunt, et veritatem men-
dacium depavit, non indulsistis, mansuetissimi at-
que fortissimi imperatores nostri, temporibus
vestris permanere tam pestilentem et animas cor-
rumptentem errorem; sed hunc aura divini Spiritus
qui in vobis habitat, exterminare procurastis:
quatenus stabilis permaneat Ecclesiæ cœlus et
cunctorum subditorum collatio [collectio], atque
imperium vestrum secundum cognomen vestrum
pacifice dirigatur. Nec tolerabile vel portabile
duxistis, quo minus unum [Gr. ut in aliis quidem
unum, etc.] sentiremus, et in idipsum conveni-
remus, et erga vitæ nostræ capitulum, id est pa-
cem Ecclesiarum, nemo ex nostris se discinderet
et abscinderet [Gr. Eccl. essent inter nos dissidia];
cum Christus sit caput nostrum, nos autem conse-
quenter membra et unum corpus per mutæ ac
unius opinionis fidem. Propter quod sacram no-
stram et populosam congregari jussistis cæteram

Ἐν γὰρ ταῖς ἱστορίαις τῶν Βασιλειῶν γέγραπται : « Καὶ Δαβὶδ ἀνέστη, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ προσκύνησε τρις τὸν Ἰωνάθαν, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. » Τί δὲ πάλιν ὁ Κύριος περὶ τῶν Φαρισαίων εὐαγγελικῶς φησιν ; « Ἀγαπῶσιν αὐτοὺς ὡς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς. » Ἀλλὰ ἔνταῦθα ἀσπασμὸν τὴν προσκύνῃσιν λέγει. Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι ἀλαζονικὸν φρόνημα ἔχοντες, καὶ ἑαυτοὺς δικαίους εἶναι οἰόμενοι, προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων ἔσπευδον, οὐχὶ στόμα πρὸς στόμα φιλεῖσθαι. τοῦτο γὰρ ταπεινοφροσύνης μᾶλλον σύμβολον, καὶ οὐ φαρισαϊκῆς εὐήσεως. Πάλιν δὲ καὶ Παῦλος ὁ θεὸς ἀπόστολος, καθὼς ἱστορεῖ Λουκᾶ, ἐν ταῖς Πράξεσιν : « Ὅτι γανομένων ἡμῶν εἰς Ἱερουσόλυμα, ἀσμένως ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῆλθε ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκωβον. πάντες τε παρεγένοντο αὐτῷ προσκύνησαι. Καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς, ἐξηγείτο καλῶ ἔνθα ἕκαστον ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ. » Οὐκ οὖν κῆρυγμα τὸν ἀσπασμὸν, τὴν πρὸς ἀλλήλους τιμητικὴν προσκύνῃσιν ὁ ἀποστολικὸς νοῦς διαγράφει. Καθάπερ καὶ περὶ τοῦ Ἰακώβ φησι : « Προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βίβδου αὐτοῦ. » Σύμφωνα δὲ τούτοις καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπάνυμος Γρηγόριος λέγει : Τὴν Βηθλεὲμ σεβάσθητι, καὶ τὴν ψάττην προσκύνησον. Τίς ἄρα γε τῶν ὁρθῶς ἢ εἰλικρινῶς νοούντων τὰ γεγραμμένα τῆς θείας Γραφῆς ἐννοήσκειν, ὅτι ταῦτα περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας διαγορεύονται ; Εἰ μὴ που τῶν ἀνοήτων καὶ ἀμολῶν ὄντων πάσης γραμμικῆς γνώσεως καὶ πατρικῆς διδασκαλίας. Μὴ γὰρ τῷ ἄκρῳ τῆς βίβδου ἐλάτρευεν Ἰακώβ, ἢ τῇ ψάττῃ ὁ θεολόγος προστάσσει Γρηγόριος λατρεύειν ; Οὐδαμῶς. Πάλιν τε καὶ ἡμεῖς τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν ἀσπασόμενοι, πάντες συμφώνως ἔδομεν : Τὸν σταυρὸν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καὶ προσκυνοῦμεν τὴν λόγχην τὴν νύξασαν τὴν ζωοποιὸν πλευρὰν τῆς σῆς ἀνασώτερος. (Ὅπερ προδήλως ἀσπασμὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ὡς δηλοῖ τὸ προσφάσειν αὐτὰ τοῖς οἰκείοις ἡμῶν χεῖρεσιν. Εἰ δὲ καὶ πολλάκις εὔρηται ἡ προσκύνησις ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ; ἀγίοις Πατράσιν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας, ὡς πολύσημος οὔσα ἡ φωνὴ μίαν τῶν αὐτῆς σημαινομένων ἐμφαίνει τὴν κατὰ λατρείαν προσκύνῃσιν. Ἔστι γὰρ προσκύνησις καὶ ἡ κατὰ τιμὴν καὶ πόθον καὶ φόβον ὡς προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὴν καλλίνικον καὶ ἡμερωτάτην ὑμῶν βασιλείαν. Ἔστιν ἑτέρα κατὰ φόβον μόνον ὡς Ἰακώβ προσεκύνῃσιν τὸν Ἡσαῦ. Ἔστι καὶ κατὰ χάριν, ὡς Ἀβραάμ ὑπὲρ ἀγροῦ, οὗ ἔλαθεν παρὰ τῶν υἱῶν Χετ εἰς ταφὴν Σάρρας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, προσεκύνῃσιν αὐτούς. Πάλιν δὲ προσδοκῶντες τινες ἀντιλήψεως τυχεῖν παρὰ τῶν ὑπερεχόντων, προσκυνοῦσιν αὐτούς, ὡς Ἰακώβ τὸν Φαραῶ. Ἐνθὲν καὶ ἡ θεία Γραφή διδάσκει

In historiis namque Regnorum scriptum est : « Et David surrexit, et cecidit in faciem, et adoravit tertio Jonatham, et deosculatus est eum ¹. » Quid autem Dominus de Phariseis rursus evangelice ait ? « Amant primos recubitus in coenae, et salutationes in foro ². » Certum est quod hic salutationem adorationem appellat. Pharisei quippe jactantem sensum habentes, seseque justos opinantes, adorari ab omnibus festinabunt, non ore ad os osculari : hoc enim est potius humilitatis, et non pharisaici tumoris indicium. Iterum autem Paulus divinus apostolus, sicut Lucas in Actibus apostolorum describit : « Quia cum venissemus Hierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum ; omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quae fecisset Deus in gentibus per ministerium ipsius ³. » Ergo et hic salutationem honoratoriam adorationem quam invicem exhibemus, apostolicus sensus describit ; quemadmodum et de Jacob ait : « Adoravit fastigium virgæ ejus ⁴. » Consona vero istis et Gregorius cognomento Deiloquis dicit ⁵ : « Bethlehem cole, et presepe adora. » Quis, putas, eorum qui recte et sincere intelligunt quæ in divina Scriptura proferuntur, intelligat, quod hæc de adoratione quæ in spiritu fit, pronuntientur ? nisi forte de insensatis sit, vel ex his qui totius scripturalis scientiæ ac paternæ doctrinæ inexperies existunt. Numquidnam fastigio virgæ servivit Jacob ? aut præcepit Theologus Gregorius deservire ? Et rursus quoque nos vivificam crucem salutantes consone canimus : Crucem tuam adoramus, Domine, et adoramus lanceam quæ aperuit vivificum latus tuæ bonitatis : quod certissime salutatio est et dicitur, sicut indicat illud, quod hæc propriis labiis nostris contingimus. Nam etsi multoties invenitur adoratio in divina Scriptura, et urbane loquentibus Patribus nostris pro servitute quæ est in spiritu, cum vox multa significet, una tamen significatione ejus tantummodo reperitur, quæ scilicet sola manifestat adorationem quæ est secundum latriam ⁽¹⁾. Adhuc autem adoratio est et ea quæ per honorem, et per amorem ac timerem fit : sicut nos adoramus et gloriosissimum et mansuetissimum imperium vestrum. Et et alia per timorem tantum, sicut Jacob adoravit Esau ⁶. Et est per gratiam, sicut Abraham adoravit filios Heth pro agro quem accepit ab eis in sepulturam Sorce uxoris suæ ⁷. Iterum autem expectantes quidam a sublimioribus beneficium consequi, adorant eos, sicut Jacob Pharaonem ⁸. Hinc enim divina Scriptura docens nos : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ⁹ » : adorationem (2) sine prohibitione dixit, tan-

¹ 1 Reg. xx, 41. ² Matth. xxiii, 6. ³ Act. xxi, 17-19. ⁴ Hebr. ii, 21. ⁵ Serm. in Natali Christi. ⁶ Gen. xxxiii, 3. ⁷ Gen. xxiii, 7. ⁸ Gen. xlvii, 2. ⁹ Deut. xvi, 13 ; Luc. iv, 18.

(1) Unum ex significantis ejus est a latræ, secundum latriam.

(2) Absolute ponit, et non a fect, soli, ut significata in illa habentem, et vocem de p. vocam. Porro.

candem metropolim. Qui cum omnes sedissemus, A caput fecimus Christum. Jacebat enim in sancta sede Evangelium sanctum, contestans omnibus nobis sacratis viris qui conveneramus : « Judicium justum judicate » : « Judicate inter sanctam Dei Ecclesiam et novitatem quæ facta est. Et cum prælatæ primitus vestre fraternæ sanctitatis litteræ legerentur, præstolabantur omnes [Gr. communi confidebamus corona omnes], spiritualibus eduliis tanquam in regalibus cœnis fruenter, quæ Christus per litteras tuas epulantibus præparabat : et sicut oculus totum corpus, ad rectitudinis et veritatis semitam ostendebas.

ἐντροφῶντες, ἅπερ ὁ Χριστὸς διὰ τῶν σῶν γραμμάτων εὐωχυμένοις εὐτρέπετε· καὶ ὡς ὀφθαλμὸς τὸ σῶμα πρὸς τὴν τῆς εὐθείας καὶ ἀληθείας τρέχον ὑπεδείκνυε.

Sic ergo dirupta membra in unum conveniebant ; B sic vera consonantia confirmabatur ; sic catholica Ecclesia unitatem recipiebat. Cum quibus et earum quæ de orientali diocesi missæ sunt nobis litteræ, lectione facta, integra paternæ traditionis pulchritudo demonstrabatur, ac vis veritatis roborabatur, propositis videlicet lectioni plurimis testimoniis Patrum. Illis itaque gestis prædicabatur a nobis omnibus, qui beneplacito Dei congregati eramus, recta et irreprehensibilis confessio, quæ nobis missa est a vobis, et per relationem etiam piis imperatoribus nostris. Et omnes hæreticæ illius pravitatis hæresiarchæ, et qui eos secuti sunt, et inconvertibiliter vitam suam sinierunt, pari dispositione [hoc est, religionis officio] damnati sunt cum his qui ante catholicæ hæretici fuerunt Ecclesiæ [in cathol. Eccl. hæreses amplexi sunt]. Qui enim in vita sua præsentis fuere, salutem suam per scriptos a se libellos confessi sunt [adhuc superstites erant, sal.] Et nequaquam dimisit Christus Deus noster, petra nimirum in qua stabiliti sumus, desuper contextam per totum tunicam, id est Ecclesiam suam, quæ ab ipso et per [Gr. super necnon in cod. Sol.] ipsum ædificata est, discissam et diruptam ; sed nec membra alias atque aliter sese moventia. Quin potius una cum veteribus hæresibus etiam errorem vanæ [Gr. novæ] pravitatis eorum, qui Christianos accusantes contra venerabiles imagines rabide latrant, verbo gratiæ suæ destruxit, et gladio Spiritus pupugit. Et satisfacti sumus per omnia, et per experimentum cognovimus, quia valet super omnia veritas et vincit, secundum non mentientem dicentis vocem.

Resistit autem ei universorum nullus [Gr. omnino nihil], et est robustissima, ita ut elevetur contra omnes inimicos ; et eorum qui resistunt sibi, legiones dissolvit. Ecce enim, ecce labia quidem falsa loquentium cessaverunt, et caligo procacium vituperationum quievit ; illuxit autem veritatis dogmatum speciositas, undique abjecta hæretica infamia. Et Ecclesia ornamentum suum sortita est, et accepit requiem ex opprimentibus se dolori-

τες τοὺς τε θεοφιλεῖς ἀνδρας καὶ τοποκλήτους ὑμῶν, ὡσαύτως καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἑκαστοὺς, ἀφικόμεθα ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει· καὶ καθισθέντων [καθισθέντων, ἀνέγνω δὲ ἀρχαῖος πατὴρ Ἀναστάσιος καὶ οἱ λοιποί.] ἀπέκρινεν ἡ κεφαλὴν ἐποικησάμεθα Χριστόν. Ἐκείτω τὰ ἁγία θρόνῳ τῷ ἁγίῳ Εὐαγγέλιον ἐπεφωνήσας· τί ἡμῖν τοῖς συναλθεύουσιν ἱερουργοῖς ἀνδράσι· ἵνα μα δίκαιον κρίνατε· ὡς δικάσατε τῇ ἁγίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ γενομένῃ καινοτομίᾳ. Καὶ καθισθέντων ἀναγνωσθῆναι τῶν τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῶν γραμμάτων, ἡμεν ἐν κοινῇ χορεύει ἀπαντες· πνευματικοὶς ἐδέσμασιν ὡς καὶ βασιλικαῖς ἐ-

Οὕτως οὖν τὰ διεβρωγότα μέλη εἰς ἓν συνέζετο· οὕτως ἡ ἀληθὴς συμφωνία ἐκπαινεῖται· καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τὴν ἑνωσιν ἀπελάμβανεν ὡς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀνατολῆς διοικητῶν ἐπιστολῶν ἡμῖν γραμμάτων ἡ ἀνάγνωσις γενομένη ἀπραιφνὲς τῆς πατρικῆς παραδόσεως ἐδείκνυεν ὁλος, καὶ τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις ἐκπαινεῖται. Καταρχόντων δηλονότι τῆς ἀναγνώσεως πατρικῶν χρησίων πλείστον. Τούτων οὕτως γενομένων, λογιέτο παρὰ πάντων ἡμῶν τῶν εὐδοκίᾳ θεοῦ αὐθροισθέντων ἡ ὁρθὴ καὶ ἀδιέδοκτης ὁμολογία παρ' ὑμῶν ἀπεσταλὴ ἡμῖν, καὶ δι' ἀναφορῆς καὶ τοῖς εὐσεβεῖσιν ἡμῶν βασιλεῦσι. Καὶ περὶ τῆς αἰρετικῆς ἐκείνης κακίας αἰρεσιάρχαι, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀκολουθήσαντες, [καὶ ἀδικαστρίως τὴν ἀπορρήξαντες, ὁμοίᾳ ἀφοσίωσει κατεδικάζονται τῶν πρὶν αἰρετισάντων ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ.] Οἱ γὰρ τῷ βίῳ περιόντες ὁμολόγησαν τὴν περὶ δι' ἐγγράφων αὐτῶν λιθέλλων. Καὶ οὐδὲν ἄλλο ὡς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ πέτρα ἐν ᾗ ἱεστηκεν ἡ ἐκκλησία, τὸν ἀνωθεν ὀφθαλμὸν διόλου χιτῶνα, ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκ αὐτὸν οἰκοδομηθείσης ἐκκλησίας αὐτοῦ διεσχισμένην καὶ διεβρωγμένην, τὰ μέλη ἄλλοτε ἄλλως κινούμενα. Ἀλλὰ ταῖς λαλαῖς αἰρέσεσι καὶ τὴν πλάνην τῆς καινῆς βασιλείας τῶν Χριστιανοκατηγόρων τῶν κατὰ τὸν αἰχλόνων λυττησάντων, τῷ λόγῳ τῆς χάριτος ἀνέτρεψε, καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος ἐκείνην ἔσκαψε. Καὶ πεπληροφωρημέθα κατὰ πάντα, καὶ πείρας αὐτῆς ἐγνωμεν, ὅτι ἰσχύει ὑπὲρ ἀπαντῶν ἀληθεία, καὶ νικᾷ κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ εὐαγγελίου φωνήν.

Ἀντιτάσσεται δὲ αὐτῇ τὸ σύμπαν οὐδὲν, καὶ ἐνθενεστάτη, ὡς ἐξανίστασθαι παντὸς ἐχθροῦ τῶν ἀνθεστηκότων αὐτῇ διαλύει τὰς φάλαγγας· γὰρ ἰδοὺ τὰ μὲν τῶν ψευδοκηρομένων ἡρετήματα καὶ πέπυται τῶν ἐκτόπων δυσφημιῶν ἡ ἀνέλαμψε δὲ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τῶν ὁσίων, πανταχόθεν τῇ αἰρετικῇ δυσφημίᾳ ἐκείνης· καὶ ἡ Ἐκκλησία τὸν ὄκνον ἐκλήρωσεν ὁμον, καὶ ἔλαβεν ἀνάπαυσιν ἐκ τῶν συνεισταν-

νων. Ἀπειστος γάρ ἐστι καὶ ἀκαταμάχτος, ἥς πύ-
λαι ᾧδου καὶ ἀπειρίας οὐ κατισχύσαι ποτε δύνησυν-
ται, ὡς ἐκ τῆς Κυριακῆς φωνῆς ἠκούσαμεν. « Καὶ
ἐπληρώθη χαρὰς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα
ἡμῶν ἀγαλλιάσεως » καὶ ἐγενήθημεν εὐφραίνόμε-
νοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἣ προκαθεζόμεθα κατὰ Θεοῦ
βουλῆσιν. Ταῦτα οὖν γεγόνασι, Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ
πάντων ἡμῶν Θεοῦ εὐδοκῆσαντος, διὰ τῶν ὀρθοδό-
ξων καὶ ἀνδρειοτάτων ἡμῶν βασιλέων. Αὐτοὶ γάρ
κατὰ παντὸς τόπου τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀνέστησαν,
ἐν τε σεβασμοῖς ναοῖς, καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν βα-
σιλείων αὐτῶν. Οἷς Κύριος ὁ Θεὸς τὴν ἀντίδοσιν
παράσχοι, ὑψῶν τὸ κέρας τῆς βασιλείας αὐτῶν
πρὸς τε εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, καὶ σωτη-
ρίαν πάντων ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν. Εἴη τὸ ὄνομα
οὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

Γ'.

Ἰπὲρ πάντα ἀγνωστὰ καὶ μακαριωτάτῃ ἀδελ-
φῷ καὶ συλλειτουργῷ, κυρίῳ Ἀδριανῷ πάπῃ
τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Ταράσιος ἀνάξιος
ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐν Κυρίῳ
χαίρειν.

Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, εὐαγγελικῶς, ἀπο-
στολικῶς τε καὶ πατρικῶς διδασκόμεθα ἀφιλάργυ-
ρον τρόπον ἔχειν ἐν τῇ τῆς ἱερουσύνης ἁγιστείᾳ, καὶ
μὴ χρυσιῖσθαι ἢ ἀργυρίζεσθαι ἢ σφετερίζεσθαι
ἐπὶ χειροτονίᾳ παντὸς ἱερατικοῦ ἀνδρὸς, ὡς ὑποδεί-
ξομεν ἐν ταῖς καθυποτεταγμέναις χρήσεσιν ἀπὸ τε
γραφικῶν θεηγοριῶν καὶ πατρικῶν διδασκαλιῶν. Οἱ
γὰρ ἐπιτιθέμεντες τὰς χεῖρας, ὑπηρέται τοῦ Πνεύμα-
τος εἰσιν, οὐχὶ πρᾶται τοῦ Πνεύματος. Δωρεᾶν γάρ
λαβόντες τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δωρεὰν διδο-
ῦσι τοῖς παρ' αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν ἀπεφήναντο ἐκ
τῆς κυριακῆς φωνῆς ταύτην τὴν ἐλευθεριότητα ἐι-
ληφότες. Εἰ δέ τις ἐλεγχθεὶς χρυσίῳ ταύτην ὠνη-
σάμενος, ἀποκήρυκτον διαγορεύουσι τὸν τοιοῦτον
τῆς ἱερατικῆς τάξεως [ἀξίας]. Εἰ γὰρ καὶ ὀνόματι τῆν
ἱερουσύνην κεκληρωται, ἀλλ' οὖν διαψεύδεται ὁ λόγος
ἐπὶ τῷ πράγματι. Οὐδεὶς γὰρ Θεῷ δουλεύειν δύ-
ναι καὶ μαμμωνᾷ, ὡς εὐαγγελικῶς ἐμάθομεν. Καὶ ἐπεὶ
ἠκούσαμεν προφητικῶς τοῦ Θεοῦ βοῶντος, « Ἱερεῖς,
καλῆσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ » αὐτοῖς τε
παπειλούντος καὶ λέγοντος · « Ὁ σκοπὸς ἐάν ἰδῇ
τὴν ῥομφαίαν ἐρχομένην, καὶ μὴ σημάνῃ τῇ σάλ-
τιγγι, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάξῃται, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομ-
φαία λάβῃ ἐξ αὐτῶν ψυχὴν, τὸ αἷμα ἐκ τῆς χει-
ρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω » φόβον τοῦ τῆς σωπῆς
κατακρίματος ἀναγγέλλομεν τοῖς προέδροις πᾶσι
οὖν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιῶν, ἵνα μετὰ παρρησίας
κατὰ τὸν Θεὸν Ἀπόστολον εἰπωμεν · Καθαροὶ ἔσμεν
πρὸ τοῦ αἵματος τῶν παραβαινόντων τὰς κανονικὰς
ἐκτάξεις, καὶ πάντοτε μᾶλλον τῶν ἐπὶ χρήμασιν ἢ
εἰροπνησάντων ἢ χειροτονηθέντων. Πέτρον τοῦ
εἰσοῦ ἀποστόλου, οὗ καὶ τὴν καθέδραν ἐκλήρωσατο
ἀδελφική ὑμῶν ἀγιότης, ὡς Σίμωνα τὸν Μάγον

A bus. Immobiles enim est et inexpugnabilis : adver-
sus cujus fidem portæ inferi et infidelitatis præva-
lere non poterunt, sicut ex Dominica voce au-
divimus ¹⁰. « Et repletum est gaudio os nostrum,
et lingua nostra exultatione ¹¹ : » et facti sumus
letantes in Ecclesia, cui præsidemus secundum
Dei voluntatem. Hæc itaque facta sunt Christo,
qui super omnia Deus noster est, volente, per or-
thodoxos et fortissimos imperatores nostros. Ipsi
enim in omni loco venerabiles imagines crexerunt,
tam scilicet in celeberrimis templis, quam in re-
galibus palatiis suis. Quibus Dominus Deus vicissi-
tudinem tribuat, exaltans cornu regni eorum tam
ad pacem Ecclesiarum suarum, quam ad salutem
omnium Christianorum. Et sit nomen ejus benedi-
dictum in sæcula sæculorum. Amen.

III.

Per omnia sanctissimo et beatissimo fratri et com-
ministro Adriano papæ senioris Romæ Tarasius
indignus episcopus Constantinopoleos novæ Romæ
in Domino salutem (3).

Multifarie multisque modis, evangelice simul et
apostolice atque paterne docemur sine avaritia ha-
bere mores in sacerdotii sanctificatione, et non
aurum, non argentum, aut aliquid aliud usurpare
super manus impositione omnis sacrati viri, quem-
admodum ostendimus in ordinatis inferius testi-
moniis, tam ex Scripturæ divinæ assertionibus,
quam ex paternis magisteriis assumptis. Qui enim
manus imponunt, ministri sunt Spiritus, non ven-
ditores Spiritus ; gratis quippe accipientes gratiam
Spiritus, gratis his qui a se percipiunt, dare præ-
cipiuntur, ex Dominica voce hanc libertatem [Gr.
liberalitatem] adepti. Si quis autem convictus fuerit
pecunia hanc obtinuisse, abjectum fore ab ordine
sancto promulgant hujusmodi : et licet nomine
sacerdotium sortiatur, sed fallitur sermo in causa
[in re]. Nemo enim servire potest Deo et mam-
monæ, sicut ex Evangelio didicimus ¹². Quia vero
propheticæ audivimus Deo clamante : « Sacerdotes,
loquimini ad cor Jerusalem ¹³ ; » rursusque com-
minante atque dicente : « Speculator si viderit gla-
dium venientem, et non insonuerit tuba, et populus
se non custodierit ; et veniens gladius acceperit ex
eis animam, sanguinem de manu speculatoris re-
quiram ¹⁴. » Timorem ex silentio damnationis de-
nuntiamus præsulibus omnibus Ecclesiarum quæ
apud nos sunt, ut cum fiducia secundum divinum
Apostolum ¹⁵ dicamus : Mundi sumus a sanguine
prævaricantium canonicas dispositiones, et multo
magis eorum qui per pecunias manus imposuerunt
vel imponunt [Gr. vel manus impositionem ac-
ceperunt] ; Petro divino apostolo, ejus cathedram
sortita est fraterna sanctitas vestra, hos tanquam

¹⁰ Matth. xvi, 18. ¹¹ Psal. cxv, 5. ¹² Matth. vi, 24. ¹³ Isa. xl, 2. ¹⁴ Ezech. xxxiii, 6. ¹⁵ Act.
x, 26, 27.

(3) Est in libro Juris Græco-Romani Gr. et Lat. ex alia versione. HARR.

Κανὼν τῶν ἀγίων ἀποστόλων κθ'.

A

Canon sanctorum apostolorum 29.

Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἰσχυρίσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας· καὶ ἐκκοπίσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων μάγος ὕπ' ἐμοῦ Πέτρου.

Ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἀγίων ἀποστόλων.

« Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων, Δότε καὶ ἐμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ὅταν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν ὥρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτῆσθαι. Οὐκ ἔστι σοι μερὶς, οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδίᾳ σου οὐκ ἔστιν ὁρθὴ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ῥηθῇ σοὶ ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. Εἰς τὸν χρόνον πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε νῦν. »

Ἐκ τῆς τρίτης τῶν Βασιλειῶν.

« Καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν Ἰεροβοὰμ ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ· καὶ ἐπέστρεψε, καὶ ἐποίησεν ἐκ μέρους τοῦ ποιοῦ ἱερεῖς ὑψηλῶν. Ὁ βουλόμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἱερεὺς εἰς τὰ ὑψηλά. Καὶ γένητο τὸ ῥῆμα τοῦτο εἰς ἀμαρτίαν τῷ οἴκῳ Ἰεροβοὰμ, καὶ εἰς ἀφανισμόν ἀπὸ προσώπου τῆς ῥῆς. »

Ἐκ τῆς δ' τῶν Βασιλειῶν, περὶ τῆς λέπρας Γιεζι.

« Καὶ ἐπέστρεψε Νεεμάν πρὸς Ἐλισαίην αὐτὸς καὶ τὰς αἰσχυροὺς αὐτοῦ· καὶ ἦλθε, καὶ ἔστη ἐνώπιον αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ δὴ ἔγνωκα, ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Καὶ νῦν λάβε τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ δούλου σου. Καὶ εἶπεν Ἐλισαίη· Ζῇ Κύριος ὃς παρέστη ἐνώπιον αὐτοῦ, εἰ λήψομαι. Καὶ παρεδίστατο αὐτὸν λαβεῖν, καὶ ἠπειθήσεν. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶπε Ἐλισαίη τὸ παιδάριον Ἐλισαίη· Ἰδοὺ ἐφείσατο ὁ κύριός σου τοῦ Νεεμάν τοῦ Σύρου, τοῦ λαβεῖν ἐκ ἐλπίδος αὐτοῦ ὃν ἐνόησε. Ζῇ Κύριος, εἰ μὴ δράμωμαι ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ λήψωμαι παρ' αὐτοῦ τι. Καὶ δέωξεν Γιεζι ὀπίσω Νεεμάν. Καὶ μετὰ βραχέα· Καὶ εἶπε Νεεμάν· Λάβε δὴ τάλαντον ἀργυρίου, καὶ ἔλαβε δύο τάλαντα ἀργυρίου ἐν δύοις θυλακίοις, καὶ δύο ἀλυσσομένους στολὰς. Καὶ μεθ' ἑσπέρης· Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Ἐλισαίη· Πόθεν Γιεζι; καὶ εἶπε Γιεζι· Οὐ πεπόρευται ὁ δούλος σου ἐνθα καὶ ἔθα. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Ἐλισαίη· Οὐχί, ἡ καρδίᾳ σου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ, καὶ οἶδα, ὅτι ἐπέστρεψεν ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ θράματος εἰς συνάντησίν σου; Καὶ ἔλαβε τὸ ἀργύριον, καὶ νῦν ἔλαβε καὶ τὰ ἱμάτια· καὶ λήψῃ ἐν αὐτῷ κήπους, καὶ ἐλαιῶνα, καὶ πελιδνῶνα, καὶ πρόβατα, καὶ βίβας, καὶ παῖδας, καὶ πιδίσκας· καὶ ἡ λέπρα Νεεμάν κολληθήσεται ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἔζηθεν ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ λελεπρωμένος ὡς ἐκ νῦν. »

Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur et ipse et ordinator ejus, et a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon Magus a me Petro.

De Actibus apostolorum.

« Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens : Date et mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possidere. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto : cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse. »

Ex libro tertio Regnorum.

« Non est reversus Jeroboam de via sua pressima, sed e contrario fecit de novissimis populi sacerdotes excelsorum. Quicunque volebat, implebat manum suam et fiebat sacerdos excelsorum, et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam, et eversa est, et deleta desuper facie terræ. »

Ex libro quarto Regnorum, de lepra Giezi.

« Reversusque Naaman ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit et stetit coram eo, et ait : Vere scio quod non sit Deus alius in universa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaque, ut accipias benedictionem a servo tuo. At ille respondit : Vivit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquievit. Et post pauca : Dixitque Giezi puer viri Dei : Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit. Vivit Dominus, quia curram post eum, et accipiam ab eo aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman. Et post pauca : Et dixit Naaman : Accipe talentum argenti ; et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, et duplicia vestimenta. Et post alia : Et dixit Elisæus : Unde venit Giezi ? Qui respondit : Non ivit servus tuus quoquam. At ille ait : Nonne cor meum in presenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui ? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes : ut emas oliveta, et vineas, et oves, et hoves, et servos, et ancillas : sed lepra Naaman adhærebit tibi et semini tuo in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix. »

²⁰ Act. viii, 18-25. ²¹ III Reg. xiii, 54, 58. ²² IV Reg. v, 15, 16. ²³ ibid. 20. ²⁴ ibid. 25. ²⁵ ibid. 25-27.

Ex sancti Basilii episcopi interpretatione in A Τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἐκ τῆς εἰς τὴν Ἠσαίαν 28.

Legem dedit in adiutorium, ut dicant; non sicut hoc de quo non licet dare munera 27. Hæc vero lex non est sicut verbum hoc quod est in ventriloquo: non enim ad deceptionem excogitata est, sicut illa, sed magistra est veritatis: et illi quidem in argento divinant. Hoc enim est quod deridetur, quia et argentum eis tribuunt mercedem fallaciæ hi qui decipiuntur. Hoc autem verbum, id est legis, non est tale, ut munera dent pro eo. Nemo enim gratiam Dei venundat: «*Gratis, inquit, accepistis, gratis date*» 28. Vides; qualiter indignatus Petrus sit contra Simonem, pecunias pro Spiritu sancti gratia offerentem? «*Pecunia tua, inquit, tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei per pecuniam possidere*» 29. Non est ergo Evangelii sermo, sicut verbum quæ venduntur a ventriloquis. Quid enim dabit quisquam dignum pro eis in commutationem? Audi David hæsitantem atque dicentem: «*Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi*» 30? Non possunt ergo munera dari de hoc condigna gratiæ, quæ ab ipso est. Unum est donum dignum, custodia videlicet ejus quod donatum est. Qui dedit tibi thesaurum, non pretium repetit datæ, sed custodiam dignam ejus quod datum est.

Ejusdem ex epistola ad episcopos destinata qui sub ipso erant, ut non manus imponerent per pecunias.

Existimant se non peccare, quia non pariter cum manus impositione munus accipiunt. Accipere autem est, quandocumque accipitur. Rogo ergo, ut hanc oblationem, imo vero terrenum commodum [inductionem in gehennam] deponatis, et ne manus talibus contaminantes acceptionibus, vosmetipsos indignos faciatis celebrandi sancta mysteria.

De vita sancti Joannis Aurei Oris.

Accessit ille qui longæ nobis erat disputationis auctor, ad episcopos omnes, Eusebius videlicet accusator sex reliquorum episcoporum et postulans ut susciperetur in communionem. Contradiciunt quidam episcoporum, non oportere illum in [ut] calumniatorem admitti. In his supplicavit dicens: Quoniam litis [lis] majorem partem per duos annos examinavit [examinata est], et dilatio [causa] ad testes effecta est, deprecor vestram Deo amabilitatem, ut mihi ab eo testes [Gr. ut a me testes] hodie tribuantur. Nam si et Antonius episcopus mortuus est, qui accepto auro promovit; sed manent qui cederunt et ordinati sunt. Sanxit præsens concilium, ut requiratur negotium: inchoatur causa ex lectione monumentorum quæ primitus gesta sunt. Ingressi sunt testes: ingressi sunt et sex qui dederunt et ordinati sunt: in initio nega-

Νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, ἵνα εἰπωσιν, ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, περὶ οὗ οὐκ ἔστι δῶρα δοῦναι αὐτοῦ. Οὗτος δὲ ὁ νόμος οὐκ ἔστιν ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο τοῦ ἐγγαστριμύθου· οὐ γὰρ πρὸς ἀπάτην ἐνενοήθη, ὥσπερ ἐκεῖνα, ἀλλὰ ἀληθείας ἐπὶ τῷ δάσκαλῳ. Κάκαίνοι μὲν ἐπ' ἀργυρίῳ μαντεύονται τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ καταγέλαστον, ὅτι ἀργύριον τοῖς τελοῦσι μισθὸν τοῦ ψεύδους οἱ ἀπατώμενοι. Τὸ δὲ τὸ ῥῆμα, τοῦτέστι τοῦ νόμου, οὐκ ἔστι τοσούτω ὥστε δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ. Οὐδεὶς γὰρ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀποδίδοται, «*Δωρεάν, φησὶν, ἔλαβετε, δωρεάν δότε*», «*Ὅρᾳς πῶς ἡγανάκτησε Πέτρος ἐπὶ Σίμωνι ἀργύριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος προσκομιζαντι*»; «*Τὸ ἀργύριόν σου, φησὶν, σοι εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι ἐνόμισας τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτάσθαι*». Οὐκ ἔστιν οὖν τοῦ Εὐαγγελίου λόγος ὡς τὰ πωλούμενα ῥήματα τοῦ ἐγγαστριμύθου. Τί γὰρ ἂν τις δοίῃ ἄξιον ἀντάλλαγμα; «*Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ ἀπορούντος κατὰ γόντος*»: «*Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ἀνταπέδωκέ μοι*»; «*Οὐκ ἔστιν οὖν δῶρα δοῦναι τοῦτου ἀντάξιον τῆς ἀπ' αὐτοῦ χάριτος*». Ἐν ἑξ ἄξιον, ἡ φυλακὴ τοῦ δωρηθέντος. Ὁ δὲ οὖς καταθησαυρῶν, οὐχὶ τιμὴν ἀπαιτεῖ τοῦ δοθέντος, ἀλλὰ φυλακὴν ἄξιον τοῦ δεδομένου.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐκείνων ἐπισκόπους, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἀχρημάσιν.

Νομίζουσι μὴ ἀμαρτάνειν, τῷ μὴ ἅμα λαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Λαβεῖν δὲ ἔστιν δεξιόποτε τὸ λαβεῖν. Παρανομοῦν, ταύτην τὴν πρόσδοον, μᾶλλον δὲ τὴν προσδοκίαν τὴν ἐπὶ γέννησιν ἀπόδοσθαι, καὶ μὴ τὰς ἀμαρτίας μολύνοντας τοιοῦτοις λήμμασιν, ἐαυτοὺς ἀειποιήσῃ τοῦ ἐπιτελεῖν ἁγία μυστήρια.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Στρατιᾶ.

Προσῆλθεν ὁ τῆς μακρηγορίας ἡμῖν αἰσθητός ἐπισκόπος πᾶσιν Εὐσέβιος ὁ κατήγορος τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ἁγίων δεχθῆναι εἰς κοινωνίαν. Προσαντιλέγουσι τινες τῶν ἐπισκόπων, ὅτι αὐτὸν δεχθῆναι ὡς ἀποχρίναν. Ἐπὶ τούτῳ αὐτοῦ λέγων· «*Ἐπειδὴ ἡ δίκη τὸ πλεῖστον ἡμῶν ἐστὶν δύο ἐθασανίσθη, εἰς μάρτυρας δὲ γινώσκοντες ὑπόθεσις [ὑπέρθεσις], δέομαι τῆς ὑμετέρας βοήθειας, σήμερον παρ' αὐτὰ εἶναι με τοὺς μάρτυρας*». Εἰ γὰρ καὶ Ἀντωνίνος τετελεσμένην αἰτίαν ἔχει, ὁ λαβὼν τὸ χρυσάδιον καὶ χειροτονήσας, εἰ μὴ μένουσιν οἱ δεδωκότες καὶ χειροτονηθέντες. Τὸ δὲ σὲν ἡ παρούσα σύνοδος ζητεῖται καὶ τὸ πρᾶξαι, καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐξ ἀναγνώσματος τῶν παλαιῶν καὶ τῶν ὑπομνημάτων. Εἰσῆλθον οἱ μάρτυρες, ὡς ἔδει, καὶ οἱ ἐξ τῶν δεδωκέντων καὶ χειροτονηθέντων. Ἐν ἀρχῇ ἤρνούντο. Ἐπιμένοντων δὲ τῶν μάρ-

27 In cap. viii, post medium. 28 Isa. viii, 30, ex Græco. 29 Matth. x, 8. 30 Act. viii, 27. 31 Ex. xxi, 12.

τῶν μὲν λαϊκῶν, τῶν δὲ πρεσβυτέρων, οἷς ἔδο-
ξαν τεθαρρήκεναι· τινῶν δὲ καὶ γυναικῶν, καὶ τὰ
εἶδη τῶν ἐνεχύρων λεγόντων, τοὺς τόπους, καὶ τοὺς
καιροὺς, καὶ τὴν ποσότητα, οὐ πᾶν καλῶς αὐτῶν
διαχειμένης τῆς συνειδήσεως, αὐθαίρετοι ὁμολο-
γοῦσι διχα πολλῆς ἀνάγκης· ὅτι θεδῶκαμεν, ὁμο-
λογοῦμεν, καὶ γαγόναμεν τοιαύτην νομίσαντες ἀκο-
λουθίαν εἶναι. Ἵνα δόξωμεν τῆς βουλῆς τῆς δημο-
σίας ἐλευθεροῦσθαι. Καὶ νῦν δεόμεθα, εἰ μὲν ἐστιν
ὁσιον ἡμᾶς εἶναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἐκκλησίας·
ἐπεὶ κἴν τὸ χρυσίον ὃ θεδῶκαμεν, ἵνα λάβωμεν.
Τῶν γὰρ γυναικῶν ἡμῶν θεδῶκαμέν τινα σκεύη.
Ἰωάννης πρὸς ταῦτα ὑπέσχετο τῇ συνόδῳ, ὅτι Τοῦ
μὲν βουλευτηρίου ἐγὼ αὐτοὺς σὺν Θεῷ ἀπαλλάσ-
σω, ἀξιώσας τὸν βασιλέα· ὁμείς δὲ προστάξατε
αὐτοὺς λαβεῖν ἃ θεδῶκασι παρὰ τῶν Ἀντωνίνου κλη-
ρονόμων. Προσέταξεν ἡ σύνοδος, τὸ μὲν χρυσίον
αὐτοὺς λαβεῖν παρὰ τῶν κληρονόμων Ἀντωνίνου,
κοινωνεῖν δὲ ἐνδὸν τοῦ θυσιαστηρίου, εἶναι δὲ ἀπὸ
ιερέων· ἵνα μὴ τοῦτων συγχωρηθέντων, ἔθος γένη-
ται Ἰουδαϊκὸν ἢ Αἰγύπτιον τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν
τὴν ἱερωσύνην. Φασὶ γὰρ τὸν λυμεῶνα καὶ ψευ-
δοσύμωνα πατριάρχην τῶν Ἰουδαίων κατ' ἔτος ἀμει-
βεῖν, ἢ καὶ παρ' ἔτος τοὺς ἀρχισυναγῶγους, ἐπὶ συλ-
λογῇ τοῦ ἀργυρίου· ὁμοίως καὶ τὸν ζηλωτὴν τοῦ-
του τῶν Αἰγυπτίων πατριάρχην· ἵνα πληρωθῇ τὸ
προφητικόν· «Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ δώρων ἀπεκρί-
νοντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαν-
τεύοντο.»

Ἦν τῶν κανόνων τῶν ἐξακοσίων τριάκοντα ἀ-
γίων Πατέρων τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων,
κανὼν δεῦτερος.

Εἰ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιή-
σαιτο, καὶ εἰς πράσιν καταγάγῃ τὴν ἀπρατον χά-
ριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ
χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, ἢ ἑτε-
ρόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προ-
βάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἐκδικον, καὶ
παρामονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰ-
σχροκέρδειαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχ-
θεὶς κινδυνεύειτω περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμόν· καὶ ὁ
χειροτονούμενος, μὴδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὤφε-
λεισθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλό-
τριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισματος, οὐκ ἐπὶ
χρήμασιν ἔτυχεν, εἰ δέ τις καὶ μεσιτεῶν φανείη
τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗ-
τος εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω
βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μονάζων, ἀναθεματίζέ-
σθω.

Ἐκ τῆς ἀρχιεπιστολῆς Γερναδίου τοῦ ἀ-
γιοπάτρους ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπό-
λεως, καὶ τῆς σὺν αὐτῷ συνόδου.

Ἔστω τοίνυν καὶ ἐστιν ἀποκήρυκτος, καὶ πάσης
ἱερατικῆς ἀξίας τε καὶ λειτουργίας ἀλλότριος, καὶ τῇ
κατάρξι τοῦ ἀναθέματος ὑποκείμενος, ὃ τε κτᾶσθαι
ταύτην τὴν ἱερωσύνην διὰ χρημάτων οἰόμενος, καὶ
ὁ ταύτην παρέχειν ἐπὶ χρήμασιν ὑπισχνούμενος,
εἴτε κληρικὸς, εἴτε λαϊκὸς εἴη· κἄν ἐλέγχοιτο, κἄν

tant. Cumque permanerent testes tam laici quam
presbyteri, quibus visum fuerat fidenter [Gr. visi
fuerant confidere] esse credendum; quædam autem
et mulieres: etiam species pignorum præfati, et
loca, et tempora, et quantitatem; non admodum
bene conscientia sua disposita, ultronei conflentur
absque multa necessitate. Quia dedimus, confite-
mur, et facti sumus, talem existimantes conse-
quentiam [consuetudinem] esse, ut videremur a
curia publica liberari. Et nunc obsecramus, ut si
quidem justum est nos esse in ministerio ecclesiæ
simus: sin autem, saltem aurum quod dedimus,
recipiamus: nam uxorum nostrarum quædam de-
dimus vasa. Joannes ad hæc repromittebat concilio,
quia a curia quidem ego eos cum Deo liberabo,
postulans imperatorem: vos autem præcipite acci-
pere illos quod dederunt, ab hæredibus Antonini.
Præcepit synodus aurum quidem eos recipere ab
hæredibus Antonini, communicare autem intra
altare, et esse privatos sacerdotio: ne istis indul-
gentiam consecutis, consuetudo fieret Judaica vel
Ægyptia vendendi sacerdotium, vel emendi. Aiunt
enim pestilentem et falsidicum patriarcham Judæo-
rum per singulos annos vel infra, archisynagogos
per vices constituere causa colligendæ pecuniæ:
similiter et æmulatorem hujus, Ægyptiorum sci-
licet patriarcham; ut impleatur illud propheticum:
«Sacerdotes ejus cum muneribus respondebant, et
prophetæ illius cum argento divinabant.»

Ex canonibus sexcentorum triginta sanctiorum Pa-
trum, qui Chalcedone convenerunt, regula secunda.

Si quis episcopus per pecunias fecerit ordina-
tionem, et sub pretio redegerit gratiam quæ non
potest vendi, ordinaveritque per pecuniam episco-
pum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, aut
diaconum, vel quemlibet ex his qui connumeran-
tur in clero; aut promoverit per pecunias dispen-
satores, aut defensores, vel mansionarium, aut
quemquam qui subjectus est regulæ, pro sui tur-
pissimi lucri commodo: is quem hoc attentasse
probatum fuerit, proprii gradus periculo subja-
cet: et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione
aut promotione, quæ per negotiationem facta est,
proficiat, sed sit alienus ea dignitate et sollicitu-
dine, quam pecuniis quæsit. Si quis vero mediator
tam turpibus et nefandis datis vel acceptis exstiterit,
si quidem clericus fuerit, proprio gradu decidat, si
vero laicus aut monachus, anathematizetur.

Ex synodica epistola Gennadii sanctissimi ar-
chiepiscopi Constantinopolæos, et synodi quæ cum
eo erat.

Sit igitur, et est abjectus, et ab omni sacerdo-
tali dignitate atque officio alienus, et maledictioni
anathematis subditus, tam qui possidere hoc sa-
cerdotium per pecunias opinatur, quam is qui
præbere id propter pecunias pollicetur, sive cleri-
cus, sive laicus sit: sive convictus, sive non fuerit

convictus hoc facere : non est enim possibile convenire inconvenientia, neque cum Deo concordare mammona, vel eos qui huic serviunt, servire Deo ⁴². Dominica est etiam sententia hæc quæ incunctanter asserit non posse Deo servire et mammonæ ⁴³.

Ex canonibus sanctæ sextæ synodi regula vicesima secunda ⁴⁴.

Eos qui per pecunias ordinati sunt, sive episcopi, sive quicunque clerici, et non secundum probationem et vitæ optionem, deponi præcipimus : sed et illos qui hos ordinasse noscuntur. Audiamus hæc omnia, et auribus percipiamus, non solum summi sacerdotes et sacerdotes et qui in clero connumerantur, sed et omnes qui orbem habitamus terrarum. Oportet enim abundantius nos intendere his quæ audiuntur, ne forte defluamus : Quia non corruptibilibus argento et auro redempti sumus de vana nostra traditionis paternæ conversatione, sed pretioso sanguine agni immaculati et incontaminati Jesu Christi ⁴⁵. Sic nos doceto, vir sacratissime, sequi divinam Scripturam, et evangelica, apostolica, canonica, et paterna præcepta. Obedimus enim verbis oris vestri. Super excelsa conscende, exalta in fortitudine vocem tuam ⁴⁶ : abi in latitudine, prædica cum fiducia, ut auferatur et in abolitionem veniat impositio manus quæ per pecunias fit : necnon et quicquid hanc propter avaritiam, injustitiam et acquisitionem, turpis lucris gratia sequitur. Hac enim una cum his quæ cum illa conveniunt, a populo acquisitionis qui nomine Christi censetur, et gratis consecutus est redemptionem, ablata, omnia contagia quæ nequitiam sequuntur, radicitus amputabuntur, et sacerdotes ut palma floreant, Christi odorem his qui salvi fiunt inspirantes, et Ecclesiæ triumphale carmen canentes : Abstulit Dominus injustitias tuas ex te. Quin et eos qui carpunt dulcedine replentes, et multiplicantes illos in terra pingui ⁴⁷, longævæ, inquam, illius vitæ ac incorruptibilis hæredes monstrantes.

IV.

Deo colendissimo ⁴⁸ *comministro domino Joanni presbytero et hegumeno seu anachoretæ* ⁴⁹, *Tarasius indignus episcopus Constantinopoleos novæ Romæ in Domino salutem.*

Qui ex fluentis divini Spiritus irrigatus, et inspiratione hujus est illustratus, David ille scilicet inter reges propheta et inter prophetas rex, laudans dicebat : Initio cognovi de testimoniis tuis, quoniam in æternum fundasti ea ⁵⁰. Sine mendacio itaque his qui intellectum habent, est hymnodia hæc, et firma his qui concinunt eam. Ait enim inspector Dei Moyses de omni divinæ Scripturæ affatu : In illis non est addere, et ab illis non est auferre ⁵¹.

Α μη ἐλέγχοιτο τοῦτο ποιεῖν. Οὐ γὰρ οὐκ ἐπὶ τὴν βασθῆναι ποτε τὰ ἀσύμβατα, οὐδέ θεῶν συνεῖσαι τὸν μαμμωνᾶν, ἢ τοὺς τοῦτω δουλεύοντάς· ἀλλ' αὐτοὺς ἀποφασίσειν· λέγειν· θεῶν. Δεσποτική αὕτη ἐστὶν ἀπόφασις ἀνταρξιακή, οὐ δύνασθαι θεῶν δουλεύειν καὶ μαμμωνᾶν. Ἐκ τῶν κανόνων τῆς ἀγίας ἐκτετῆς συνόδου τῶν κβ'.

Τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκοπικούς, ἢ οἰουσδήποτε κληρικούς, καὶ οὐ κατὰ νόμον· οὐ κατὰ τοῦ βίου αἵρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάταιμεν· ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας. Ἀποφασίζοντες ταῦτα πάντα, καὶ ἐνωτισώμεθα, οὐ μόνον ἡμεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ οἱ ἐν κλήρῳ κατηριθμημένοι, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Διὰ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουστέσι, καὶ ποτε παραβρῦν· « Ὅτι οὐ φθαρείς ἀργύριον καὶ χρυσὸν ἡγοράσθημεν ἐκ τῆς ματαίας πατρὸς· οὐδὲν ἀναστροφῆς, ἀλλὰ τιμὴν αἰφρατοῦ ἡμεῶν καὶ ἀσπίλου Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Οὕτως ἡμᾶς ὁξύνον, ἀνερρώτατε, ἐπεσθαι τοῖς Γραφικαῖς καὶ ἀγγελικοῖς, ἀποστολικοῖς, κανονικοῖς τε καὶ Πατρικοῖς παραγγέλμασι. Πειθόμεθα γὰρ τοῖς βίβλων στόματος ὑμῶν· « Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἀνάβηθι σου· ἐν ἰσχύϊ τὴν φωνὴν σου· » πορεύεσθαι ἐν τῇ τρυφῇ· κήρυξον μετὰ παύσεως, ὅπως ἐξέλθῃς εἰς ἀφανισμόν· οὐκ ὀλέσῃται ἡ διὰ χρημάτων γὰρ θεοῖα, καὶ πᾶν εἶσι ταῦτα διὰ φιλαργυρίαν, ἐκείνους καὶ ἐμπορίαν αἰσχροκερδῶς παρέπειται. Τῆς γὰρ μετὰ τῶν συστοιχούντων αὐτῇ ἐξαιρουμένης ἐκ τοῦ περιουσιοῦ λαοῦ, τοῦ ἐν ὁνόματι τοῦ Χριστοῦ κεκλημένου, καὶ δωρεὰν τυγχόντος τῆς ἀποστολῆς, πάντα τὰ τῇ κακίᾳ συνεπόμενα μίστρα· πρόβριζον συνεκτρηθήσονται, καὶ οἱ ἱερεῖς ὡς ἡ ἀνθήσουσι, Χριστοῦ εὐωδίας τοῖς σωζομένοις· ἐκπνέοντες, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπινικίως προσέχοντες. Περιεῖλε Κύριος ἐκ σοῦ τὰ ἀδικήματά σου· καὶ τοὺς δρεπομένους γλυκάζοντες, πᾶσι τέεστε αὐτοὺς ἐν γῆρᾳ πλοῦ, τῆς μακαρίας [μακαρίας] ἐκείνης, λέγω, καὶ ἀκηράτου ζωῆς κληρονομήσαντες ἀναδεικνύοντες.

Δ.

Τῷ Θεοσεβεστάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ συλλεγεῖν, κυρίῳ Ἰωάννῃ πρεσβυτέρῳ καὶ ἡγούμενῳ καὶ ἀναχωρητῇ τῶν κοσμικῶν φροντιστῇ, ἱεράσιος Κωνσταντινουπόλεως νέως Ῥώμης.

Δ Ὁ ἐκ θεῶν ναμάτων τοῦ θεοῦ Πνεύματος· δευθεῖς, καὶ τῇ ἐμπνεύσει τοῦτου καταμαρτυρηθέντες, ὁ ἐν βασιλεῦσι προφήτης καὶ ἐν τοῖς βασιλεῦσι, ὑμῶν ἔλεγε· « Καταρχὴς ἐκ τῶν μαρτυρίων σου, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐθεμελίωσάν σου· » Ἀψευδὲς τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἡ ὑμνοῦν καὶ βεβαία τοῖς αὐτὴν ἄδουσιν. Ἐφη γὰρ καὶ ὁ πῶς Μωϋσῆς περὶ πάσης Γραφικῆς θεηγορίας [λογίας]. « Ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφαιεῖν. »

⁴² Matth. vi, 24. ⁴³ ibid. ⁴⁴ Ad oram c. Jolyani. Hi canones non apud Latinos, sed apud Græcos inveniuntur, sicut alia nonnulla. ⁴⁵ I Petr. i, 18, 19. ⁴⁶ Isa xl, 9. ⁴⁷ Seneca ubi. ⁴⁸ Anast. ἐν γῇ αὐτῇ χωρᾷ. ⁴⁹ In Græco : « Dei colentissimo ac reverendissimo. » ἡμεῖς. ⁵⁰ Anachoretæ, curarum scilicet mundanarum contemptori. ⁵¹ Psal. cxviii, 152. ⁵² Deut. iv, 2; 10, 2.

Οἱ οὖν ἐρευνητικῶς, καὶ οὐ παροδευτικῶς πᾶσι τοῖς Γραφικοῖς καὶ Πατρικοῖς διδάγμασιν ἐγκύπτοντες, καὶ τῇ ἀναγνώσει τούτων προσέχοντες, καὶ τὸν νοῦν ἑαυτῶν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσπηγνύοντες, καὶ οὐ πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα τοῦτο φέροντες, φωτίζονται θαυμαστῶς, ἀπὸ ὁρέων αἰωνίων, κατασπαζόμενοι ὑπὸ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν ἐνταλμάτων. Ὅρη γὰρ ταῦτα ὁ ψαλμωδὸς ὀνομάζει, ὅτι ἐναυτοῖς ἐμμελετῶντες καὶ ὀδεύοντες, πρὸς τὰ οὐράνια ἐπιβαίνομεν. Αἰώνια δὲ, ὅτι οὐ πρόσφατα, οὐδὲ πρόσκαιρα, ἀλλὰ πρὸ καθολῆς κόσμου λελάληνται, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκπεφύνηται παρὰ τῶν κηρύκων τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἡμεῖς οὖν, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, τῶν τοῦ Πνεύματος, ὡς τῷ Θεῷ σε ἐκ νεότητος γινώσκοντες ἀνακεῖμενον, τῆς καρδίας ἡμῶν ὀλίγα τινὰ κινήματα τε καὶ βουλευματα πρὸς ψυχικὴν εὐθυμίαν ἀνατιθέμεθα. Τὰ γὰρ πλείονα σιωπῇ τιμάσθω.

Πάντως ἐνηχῆθη ὑμῖν περὶ τῆς συνόδου τῆς γενομένης εὐδοκίᾳ Θεοῦ ἐν τῇ Νικαίᾳ πάλαι· εἰς ἣν σύνοδον ἡμεῖς τε καὶ ἱερομύσται ἄνδρες τοποτηριζοῦνται τοῦ τε πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ τῶν τῆς ἀνατολῆς ἀγιωτάτων ἀρχιερέων συνήλθομεν, καὶ θεωριεῖς ἐπίσκοποι πλείστοι κατὰ πρόσταξιν τῶν ὑψίστων βασιλέων ἡμῶν. Παύτως καὶ εὐλαβεῖς ἀρχιερεῖς καὶ ἡγούμενοι, καὶ πληθεὺς μοναχοὶ. Καὶ ἥδη πολλῶν μεταξὺ ἡμῶν λαληθέντων, τὸ ἀληθὲς καὶ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ ἐκρίθη. Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν δεσμοθεσίαν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία ἐπέλαβε τὴν τῶν εἰκόων ἀναγωγὰν τῶν καὶ στήλογραφίαν, πρὸς ἀναγωγήν καὶ ὑπόμνησιν τοῦ καθ' ἡμᾶς νοῦς, καὶ μετοχὴν τινος ἁγιασμοῦ. Εἴ τι γὰρ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐνσημαίνει ἡμῖν, τὸ αὐτὸ καὶ αἱ εἰκόνες· καὶ εἴ τι αἱ μαρτυρικαὶ βίβλοι διηγούνται περὶ τῶν παθημάτων τῶν μαρτύρων, ὁμοίως καὶ αἱ εἰκόνες· καὶ ταύτας ἀσπαζόμεθα ὡς ἐκτυπώματα τῶν πρωτοτύπων ὄντα, καὶ οὐδὲν ἕτερον· πρόδηλον πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι ἀνυμνούμενον, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύοντες. Ἐξαίτουμέθα δὲ καὶ τὰς πρεσβείας τῆς ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἁγίων τε ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ ὁσίων Πατέρων ἡμῶν. Τούτων οὕτως ὄντων, ἐνεκάλεσαν τῇ συνόδῳ τὸ πλεόν μέρος τῶν εὐλαδῶν μοναχῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ προσεγινώσκοντες τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην· ὅτι οἱ πλείονες τῶν πιστῶν χρημασιν ὠνήσαντο τὴν ἱερωσύνην· καὶ ἂν ἁμαρτίαις ἡμετέραις περιπειρώμεθα, καὶ σαρκεῖς τούτων συσφιγγόμεθα, ἐφ' αἷς ἡμῖν γένοιτο Κύριος· ἀλλ' οὖν τῶν εὐαγγελικῶν ἐνταλμάτων καὶ κανονικῶν διατάξεων τὴν γνῶσιν εἰλήφαμεν, καὶ ἐν καθαρῷ συνειδότε, καὶ ἀπλῇ καρδίᾳ, καὶ ἀφιλαργύρῳ τρόπῳ, καὶ ἐν συνειδήσει ἀνεπτέρωδην πρὸς τὸν Θεόν, τῇ κανονικῇ καὶ εὐαγγελικῇ κατὰ πάντα ἐπεσθαι εὐχόμεθα· καὶ καθήκαμεν ἑαυτοὺς καὶ ὑπακλίναμεν δουλοῦσθαι τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς πατρικοῖς παραγγέλμασιν·

Qui ergo scrutabiliter et non transitorie omnibus sacris Scripturis et paternis doctrinis incumbunt, et lectioni horum intendunt, et mentem suam pietati et veritati infigunt, et non ad propriam hanc voluntatem referunt, illuminantur mirabiliter a montibus æternis, illustrati ab evangelicis et apostolicis præceptis. Montes enim hæc Psalmista nominat¹, quoniam in his meditantes et inambulantes, ad cœlestia pertransimus. Æternos autem, quia non recentia nec temporalia, sed ab origino mundi prædicta sunt [Gr. ante mundi constitutionem dicta sunt]; quanquam novissimis temporibus prolata sint a prædicatoribus evangelicæ prædicationis. Nos ergo, vir desideriorum, eorum videlicet quæ sunt Spiritus, Deo te a juventute cognoscentes deditum, paucos cordis nostri motus et voluntates ad animi alacritatem commendamus: plura quippe silentio honorentur.

Utique auditum est a vobis de synodo quæ facta est beneplacito Dei in Nicænsium urbe: ad quam videlicet synodum nos et sacrati viri et loci servatores tam papæ senioris Romæ, quam Orientis sanctissimorum principum sacerdotum convenimus; nec non et Deo amabiles episcopi plurimi secundum præceptionem piorum imperatorum nostrorum. Similiter et reverendi archimandritæ et hegumeni, et multitudo monachorum. Cumque multa inter nos dicerentur, quod verum et placitum est Deo, sanctum est; et secundum priscam legislationem sanctorum Patrum nostrorum Ecclesia recepit imaginum picturam et titulos, ad superiorem sensum [elevationem animi] et memoriam mentis nostræ, ac participationem cuiusdam sanctificationis. Quidquid enim sanctum Evangelium per lectionem insinuat nobis, id ipsum et imagines: et quidquid gestorum libri de passionibus martyrum narrant, similiter et imagines: et has salutamus tanquam formas primitivorum, et nihil aliud: profecto in unum Deum in Trinitate laudandum credentes, et ipsi soli servientes. Expertimus etiam intercessionem intemeratæ Dominiæ nostræ sanctæ Dei Genitricis, sanctorumque angelorum, et omnium sanctorum Patrum nostrorum. Illis ita se habentibus, quæta est synodo pars major reverendorum monachorum [episcoporum]. Sed et nos præscivimus querelam istam, quia plures episcoporum pecuniis obtinuerunt sacerdotium: et licet peccatis nostris obcæremur [implicemur], et horum restibus constringamur, in quibus propitius nobis sit Deus: attamen evangelicorum mandatorum et canonicarum præceptionum cognitionem percepimus, et in munda conscientia, et simplici corde, et in more sine avaritia, et imperturbabili ad Deum habito, canonicum [Gr. conscientia alacriter erigente se ad Deum, can.] per omnia sequi optamus præceptum: et

¹ Psal. LXXV, 5.

Ὅτι ὁ ἐπὶ χρήμασι χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἀλλότριός ἐστι τῆς ἱερωσύνης. Οὐδὲ γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις περιβάσκειται. Καταφατικὸν τὸ ἐπιτεφθεῖμα, Σιμωνιακὸν τὸ ἐγγύρημα, ἀλλότριον τῆς ἱερατικῆς ἁγιοτείας. Καὶ ἐπὶ πορνείᾳ εἰ ληφθῇ ποτὲ τις μετὰ τὸ βάπτισμα, εἰς ἱερωσύνην οὐ προσεδέχθη· θεοὶ καὶ νόμος τοῦτο διαγορεύουσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ τις εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱερωσύνην τοιοῦτον τι πράξας, γνωστὸς ἐξελεῖθῃ. Πάντα δὲ ἄνδρα τῇ μετανοίᾳ προσηκονοῦντα ἐπὶ ἁμαρτήμασι, τὴν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ γινώσκων, οἶδα λυτροῦσθαι τῆς ἁμαρτίας, καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἀποδεδώκαμεν. Καὶ ἀναθεματίζω Ναυάτον καὶ τοὺς τοῦτου τὴν δυσσεβῆ αἵρεσιν ἐπισπωμένους, ὡς ἀθετοῦντας τὴν μετανοίαν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ μὴ προσιεμένους. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν ἐπὶ χρήμασι χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον μετανοοῦντα ὁμολογῶ προσδέχσθαι· ἀγαθὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἀνεφγμένα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐπὶ παντὶ ἀνθρώπῳ μετανοοῦντι· καὶ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τοῦτον εἰσάγει. Ἀλλ' ἐπεὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἱερεὺς ἀνεπίληπτος ὀφείλει εἶναι, ὁ ἐπὶ χρήμασι χειροτονήσας τινὰ, ἢ χειροτονηθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλότριός ἐστιν ἱερωσύνης, ὡς πάντες οἶδαμεν οἱ τῆς Ἐκκλησίας τρόφιμοι, ἐκ κανονικῶν μαθημάτων παιδευθέντες. Οὐκοῦν καλὴ καὶ ἀγαθὴ ἡ μετάνοια, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνάγει, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων λυτροῦται. Καὶ τὸς γὰρ ἐγὼ χρήζω ἐλέους· οἶδα γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅτι πάντα τὸν προσερχόμενον ἀποδέχεται. Ἐγὼ γὰρ διὰ τοῦ προφήτου· « Λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. » Καὶ, « Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἁμαρτίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. » Καὶ, « Ὑπὲρ ταύτης προσεῖξεται πρὸς σὲ πᾶς ὅσιος ἐν καρδίᾳ εὐθέτω. » Καὶ τὸν πορνεύσαντα Κορίνθιον οἶδα προσδεχθέντα παρὰ τῷ θεῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ, οὐ μὴν δὲ εἰς ἱερωσύνην ἀναδιδασθέντα. Εἰ γὰρ πατὴρ ἀποδεχόμενος υἱοῦ, καὶ τοῦτον ἀθετήσαντος, αὐτοῖς δὲ ἐπανερχομένου, προσλαμβάνεται διὰ τὴν ψυχικὴν στοργήν· πόσω μᾶλλον ὁ πατὴρ πάντων, ὃν Θεὸς πάντα μετανοοῦντα καὶ προσδέχεται καὶ ἀγκαλιζεται ὡς φιλόανθρωπος; οὐ γὰρ θέλει τὸν θύνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψει καὶ ζῆν αὐτόν. Καθὼς καὶ ἠκούσαμεν ἐξ αὐτῆς τῆς Κυριακῆς ζωῆς εὐαγγελικῶς παραβολῇ διηγούμενης περὶ τοῦ ἀσώτου· τὸν βίον ζήσαντος, ὅτι μετανοήσαντος αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς ἀπεδέχθη. Χαίρει γὰρ ἐπὶ παντὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Νίεγα ὄπλον ἡ μετάνοια, μεγάλη σωτηρίας ὁδός, πρόξενος οὐρανῶν βασιλείας, ἀφθάρτου ζωῆς ὁδός, μαρτυρικῶν ἀθλήσεων πάριος, πρὸς Θεὸν ἐσθλοῦσα, καὶ σὺν Θεῷ εἶναι ποιοῦσα, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βακτηρία, πιπτόνων ἀνάστασις. Μα-

diaconas relata est. Quorsum vero hæc dico? enim veritatis sermonem cognoscam⁵⁵, et cum qui a divinis apostolis initiatus est, audacter clamantem [a divinis apostolis et sanctis Patribus nostris edoctus audacter clam.] videam: Quod quicumque per pecuniam ordinatus est episcopus, aut presbyter, aut diaconus, alienus est a sacerdotali dignitate: non enim divini Spiritus gratia venditur. Caiphaicum hoc studium est, S. moniaca hæc machinatio, et aliena a sacerdotali sanctificatione⁵⁶. In scortatione aut adulterio si quispiam post baptismum fuerit deprehensus, divini canones illum ad sacerdotium non admittunt: quin etiam si quispiam promotus ad sacerdotium [Gr. prom. est ad sacerdotium qui tale], tale aliquid fecerit, confestim ejicitur. Omnis igitur vir qui in pœnitentia perdurat, per bonitatem et mansuetudinem Dei veniam peccatorum suorum obtinet⁵⁷, quemadmodum etiam in superioribus demonstravimus. Novatum autem, et ejus impiæ hæresis assoclas anathematizo, utpote qui injurius sit adversus pœnitentiam, et mansuetudinem Dei elevet. Quare ejus opinionis sum, ut confitear recipiendum episcopum per pecunias ordinatum, modo pœnitent: bonus enim Deus est in omnibus, et viscera ejus aperta sunt super omnem hominem pœnitentem, quem etiam in regnum suum inducit. Sed quoniam, juxta divinum Apostolum⁵⁸, episcopus inculpabilis [irreprehensibilis] esse debet: qui propter pecunias aliquem ordinat, aut ab aliis ordinatur, alienus est a sacerdotali dignitate, ut omnes novimus quicumque Ecclesiæ alumni sumus. Ergo bona et laudabilis pœnitentia quæ ad Deum ducit, et a peccatis liberat. Et ego quoque misericordia indigeo: novi enim Dei mansuetudinem, qui omnem ad se venientem recipit. Dixit enim per prophetam: « Tu primus dic peccata tua, ut justificeris⁵⁹. » Et: « Dixi: Eloquentiam iniquitatem meam coram Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei⁶⁰. » Et: « Pro ea orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno⁶¹. » Nam si pater, filio peregre existente, et rem impie et inique agente, redeuntem iterum ad se naturali amore prosequitur: quanto magis Deus omnium nostrum Pater, omnem pœnitentem suscipiet in ulnis suis, cum sit singulariter misericors? Non enim meretur petit peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat⁶². Quemadmodum etiam in Evangelio ab ipsa Domini voce⁶³ per parabolam de prodigo, et postea pœnitente, instructi sumus, a Patre cœlesti recepto in cœlis [in cœlis *redundat*]. Gaudet enim super omnem hominem agentem pœnitentiam. Pœnitentia insignis est armatura, magna salutis vii, hospitii regni cœlorum dispensatrix⁶⁴, incorrupti-

⁵⁵ Can. 30. ⁵⁶ Can. apost. 36. ⁵⁷ Can. 25. ⁵⁸ 1 Tim. ii, 2. ⁵⁹ Isa. xli, 26. ⁶⁰ Psal. ii, 5. ⁶¹ Ibid. 6. Gr. addit. « Et Corinthium qui fornicatus est, novi a divino apostolo Paulo receptum, non tamen evectum ad sacerdotium. » ⁶² Ezech. xlviii et xlviii. ⁶³ Luc. xv, 11 seqq. ⁶⁴ Gr. regni cœl. conciliatrix: in c. Juliano dicitur: Reconciliatio regni cœl.

επιγινώσκοντες, οὐκ οἶδα οὓς κρίμασιν· αὐτὸς γινώσκει· A
 εἰς θάλασσαν ἀρχιερατικὴν ἀνεβίβασε, προτροπῆς βίαιας
 τὰς τῆς ἀληθείας προμάχων εὐσεβεστάτων καὶ
 ὁρθόδοξων βασιλέων ἡμῶν, καὶ ἀγιωτάτων ἐπισκό-
 πων τε καὶ κληρικῶν, εἰς ἐμὲ γενομένης. Διὸ ἀναγ-
 καστικῶς ὑποκύψας ὑπένευσα, καὶ τὸν τῆς ὑπακοῆς
 καρπὸν δρέψασθαι τοῦτοις ἀπέδωκα. Καὶ παρακαλῶ
 τοὺς πανιέρους ὑμᾶς, ὡς μὲν πατέρας μικροψυχού-
 ντα βακτηρίζω δυνάμει, ταῖς πατρικαῖς ὑμῶν διδα-
 σκαλίαις ὑποστηρίζαι· ὡς δὲ ἀδελφοὺς ταῖς καθα-
 ραῖς ὑμῶν εὐχαῖς βοηθεῖν ἡμῖν, τῇ τοῦ Θεοῦ παν-
 οπλίᾳ πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ Ἀντικειμένου, καὶ
 κρίμασιν ἀλλεπαλλήλοις ἐνθαλαττεύοντά με διακυ-
 βερνηθῆναι, ὅπως καθορμίσαιμι ἐπὶ λιμένα θαλήμα-
 τος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἔστι γάρ, ἔστιν ὄντως B
 ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς πόλεμός τις ἀσίδηρος, λόγοι βάλ-
 λοντές τε καὶ βαλλόμενοι. Ἀλλὰ τρώπαιον νικητήριον
 ἔχομεν τὴν μὴ νικωμένην ἀλήθειαν. Εἰτά τε καὶ
 καταγιγῶν σφοδρῶν ἐισπνεουσῶν συναγιστᾶς ὑμᾶς
 λαβόμενοι, τὴν τούτων μικρὸν ὑπενέγκαντες ζάλην,
 εὐρήσομεν αὐταῖς Χριστὸν ἐπιτιμῶντα, καὶ γαλη-
 νίως τὸν βίον ἡμῖν ἐπεξάγοντα. Καὶ τούτων μὲν
 ἀρχοῦντως ἐν προειμοῖς ἡμῖν εἰρημένων, ἐν τοῖς
 ἐξῆς σαφῶς ἡ ἀκριβὴς περὶ αὐτῶν γνώσις διαγγε-
 ῖσθεται. Νῦν δὲ ἐφ' ἕτερον σκοπὸν λέξω ἐρχομαι.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχαία τις, τάληθές δὲ φράσαι, ἀπο-
 στολικὴ παράδοσις ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις διέτρε-
 πε, πρὸς ἱεραρχίαν ἀγομένους τοῖς πρὸ αὐτῶν τὰς ἱερ-
 αρχίας ἐγχειρίζουσιν, ὡς ἂν ἔχοι τὰ τῆς αὐτῶν
 πίστωσης ἀνατιθεσθαι· ἔδοξε καὶ μοι τοῦτοις ἐπο-
 μένῳ ὑποκλῖναι ἑμαυτὸν ὑμῖν, καὶ ἀριδίως τὴν καθ' C
 ἐμὲ ὁμολογίαν ἐξαγορεύσαι, καθὼς ὑπὸ τῶν σαλ-
 πιγγῶν τοῦ Πνεύματος· ὣν ὁ φύδιος εἰς πᾶσαν
 τὴν γῆν ἐξῆλθε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης
 τὰ ῥήματα· καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν θρεμμάτων τε καὶ
 προβλημάτων θείων Πατέρων ἡμῶν ἐξ ἀπαλῶν
 ὀνύχων ἀνατραφεὶς μεμάθηκα.

Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ
 εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ
 καὶ Θεὸν ἡμῶν, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως
 καὶ ἀδίως. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν Κύριον
 καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευό-
 μενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν ὄν τε καὶ γνωριζόμενον· Τριά-
 δα ὁμοούσιον, ὁμότιμόν τε καὶ ὁμόθρονον, ἀίδιον,
 ἀκτιστον, τῶν πάντων κτισμάτων δημιουργόν· μίαν D
 ἀρχὴν, μίαν θεότητα καὶ κυριότητα, μίαν βασιλείαν
 καὶ δυνάμειν καὶ ἐξουσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν,
 ὁμοειδέως διαιρουμένην, καὶ ἡνωμένην διαιερέως·
 μὴ ἐξ ἀτελῶν τριῶν ἐν τι τέλειον, ἀλλ' ἐκ τριῶν
 τελείων ἐν ὑπερτέλει καὶ προτέλειον, ὡς ὁ μέγας
 ἔφη Διονύσιος. Ὅστε κατὰ μὲν τὴν ἰδιότητα τῶν
 προσώπων τρία τὰ προσκυνοῦμενα, κατὰ δὲ τὸ κοι-
 νὸν τῆς φύσεως εἰς Θεὸς πάντων ποιητῆς ὁρατῶν τε
 καὶ ἀόρατων, πάντων προνοητής. Ὅμολογῶ δὲ καὶ
 τὴν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπ' ἐσχάτων τῶν
 ἡμερῶν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ ἐνδὲς τῆς ἀγίας
 Τριάδος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ

scilicet in cathedram pontificalem exivit, hortatu
 valido a veritatis propugnatoribus, piissimis vide-
 licet ac orthodoxis imperatoribus nostris, atque
 sanctissimis episcopis, seu clericis, in me violenter
 effecto: cui succumbens annui, et obedientiae fru-
 ctum his carpendum commisi. Et rogo vos sacratis-
 simos, ut tanquam patres me pusillanimum baculo
 potentiae, id est, paternis vestris magisteriis ful-
 ciatis, et veluti fratres puris orationibus vestris
 nos cum armatura Dei contra versutias antiqui
 hostis adjuvetis, atque fluctibus invieem surgen-
 tibus vacillantem gubernetis, quatenus pertingam
 ad portum voluntatis Christi Dei nostri. Est enim
 prorsus [est] apud nos quoddam praelium sine ferro,
 dum sermones jacent et jaciuntur. Sed triumphale
 habemus trophaeum, veritatem quae non vincitur.
 Deinde quoque et procellis vehementibus inspiran-
 tibus, in auxilium vobis assumptis, harum pauxil-
 lum quid sufferentes aestum, Christum has incre-
 pantem invenimus, et vitam tranquille per omnia
 transigemus. Et his quidem sufficienter in praef-
 atione nostra praemissis, in ceteris evidenter horum
 cognitio denuntiabitur. Nunc autem ad aliam in-
 tentionem dicendi [dicendo] progredior. Quia enim
 prisca quaedam, et ut verius fateamur, apostolica
 traditio in omnibus Ecclesiis inolevit, ut hi qui ad
 pontificium provehantur, praecedentibus se in eo-
 dem ordine, qualiter se habeant quae suae fidei sunt,
 exponendo commendent: Visum est et mihi hoc
 sectanti, me vobis inclinare, et liquido concessio-
 nem pronuntiare, quemadmodum a tubis sancti
 Spiritus (quarum sonus in omnem terram exivit, et
 in fines terrae verba⁷⁴) et ab earum alumnis atque
 assecclis, sacratissimis videlicet Patribus nostris
 educatus, ex ipsis mollibus ungulis didici.

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, et
 in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei et
 Deum nostrum, natum ex Patre sine tempore coe-
 ternum: et in Spiritum sanctum, Dominum et vivi-
 ficantem, ex Patre per Filium procedentem, et
 eundem Deum esse et cognosci: Trinitatem unius
 substantiae, unius honoris et sedis, sempiternam et
 increatam, omnium creaturarum conditricem:
 unum principium, unam deitatem et dominatio-
 nem, unum imperium, potentatum et potestatem
 in tribus subsistentiis, individue quidem divisam,
 et divise unitam: non ex imperfectis tribus unum
 aliquid perfectum: sed ex tribus perfectis unum
 superperfectum et plusquam perfectum⁷⁵, uti magnus
 locutus est Dionysius. Itaque secundum proprie-
 tatem personarum tria quidem adoranda; at vero
 secundum communem naturam rationem unus Deus
 omnium factor visibilium et invisibilium, omnium
 provisor. Confiteor autem factam propter salutem
 nostram in novissimis diebus secundum carnem

⁷³ Psal. xvm, 5; Rom. x, 8.

⁷⁴ Locus obscurus, et caute legendus.

nativitatem unius sanctæ Trinitatis, Filii scilicet Dei et Domini nostri Jesu Christi, ex veraciter sancta Dei genitrice semperque Virgine Maria: consubstantialem quidem factum nobis modis omnibus absque peccato, non autem desinentem esse quod erat; sed duabus naturis inconfuse manentibus, una cum consistentibus in se duabus voluntatibus et operationibus: crucifixum pro nobis carne, et sepultum, et resurrexisse, in cœlosque ascendisse, et venturum judicare vivos et mortuos. Insuper spero resurrectionem mortuorum, et singulorum gestorum redditionem [Gr. addit æternam], bonorum scilicet, et his contrariorum. Expetens etiam intercessionem sanctissimæ et intemeratæ Domine nostræ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ, sanctorumque angelorum, et sanctorum et gloriosissimorum apostolorum, prophetarum, martyrum, confessorum, et magistrorum [doctorum]: salutans et venerabiles iconas eorum, et omnem hæreticam abominans contentionem, necnon et eorum ductores atque primores, Simeonem videlicet, Marcionem, Manetem, Paulum quoque Sabasenum, et Sabellium Libyum, eorumque dogmata nefaria.

Recipio etiam sanctas et universales sex synodos, et earum divina dogmata pariter et doctrinas, tanquam quæ divina inspiratione nobis tradita fuerint. Et cum prima quidem homousion et una cum Patre sine initio Filium esse credens, anathematizo impium Arium, Aetium, Eunomium, Eudoxium, et Demophilum: post hos et eos qui jure dicuntur Dissimiles et Semiariani, atque omnem coinquinatam eorum catervam. Cum secunda vero Deum esse Spiritum sanctum et vivificantem confitens, abjicio Macedonium et omnes qui unius cum illo sunt sensus, cum his autem et Deo per os Apollinarium, qui insensate desipuit [Gr. qui sine mente opinatus est.] Cum tertia autem unum Dominum Jesum Christum verum Deum nostrum ex Patre genitum, eundemque in novissimis diebus propter salutem nostram incarnatum ex sancta Dei Genitrice semperque Virgine Maria, prædicans, hominis cultorem Nestorium, et bigam quæ circa ipsum est, Diodorum ait ac Theodorum, necnon et eorum prodigiosam fabulam prædicantes, et in Christo personalem dualitatem formantes, procul a confessione mea repello. Præterea cum quarta ex duabus naturis et in duabus naturis unum sanctæ Trinitatis Christum Deum nostrum carne venisse sentiens, anathematizo Eutychetem, Dioscorum, et totam ipsorum sine capite multitudinem, una cum divinitus fulminando Severo, et infando Juliano Halicarnasseo, qui fabulose Dominum nostrum incorruptum corpus suscepisse perhibuit. Denique in quinta, quæ sicut machæra spiritus in superficie quodammodo ex prioribus temporibus navigantes iniquas rescidit hæreses, et inventores confecit earum, Origenem videlicet, et Didymum, Evagrium; ita et ego has, utpote portentosas fabulationes, repello. Porro per sex duabus naturis Christum, ex quibus

A Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ἐκ τῆς ἀληθῶς ἀγίας Θεοῦ καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας· οὐσωθέντος μὲν ἐν ὀλίκῳ χωρὶς ἁμαρτίας, μὴ ἐκστάντος δὲ οὐκ ἔτι, καὶ ὡς τῶν δύο φύσεων ἀσυγχύτων μεμνημένων μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐταῖς δύο θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν· σταυρωθέντος τε ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ καταφέντος, καὶ ἀναστάντος, εἰς οὐρανοὺς τε ἀνελθόντος, καὶ ἔξοντος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τοῦτοις δὲ προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ἐκείνων πραγθέντων αἰωνίαν ἀντίδοσιν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν ἐναντίων. Ἐξαιτούμαι δὲ καὶ τὰς πρεσβυτείας τῆς τε παναγίας ἀρχάντου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν τε ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων ἐνδόξων ἁποστόλων, προφητῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν τε καὶ διδασκάλων. Καὶ ἀσπάζομαι τὰς σεπτὰς αὐτῶν ἱκόνους. Καὶ πᾶσαν αἰρετικὴν ἐρεσχελίαν βδελύσσομαι, καὶ τοὺς αὐτῶν ἡγήτορας τε καὶ προβάτους λέγω δὴ Σίμωνα, Μαρκίωνα, Μάνεντα, Παῦλον τὸν Σαμοσατίαν, καὶ Σαβέλλιον τὸν Λίβυν, καὶ τοὺς αὐτῶν ἐναγῆ δόγματα.

Ἀποδέχομαι δὲ καὶ τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐξ συνόδους, καὶ τὰ αὐτῶν θεῖα δόγματα τε καὶ διδάγματα, ὡς θεῖα ἐμπνεύσει ἡμῖν παραδόχεναι. Καὶ τῆς μὲν πρώτης ὁμοούσιον καὶ συνἀναρχον εἶναι κηρυττούσης τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζω τὴν δυσσεβῆ Ἀρειὸν, Ἀέτιον, Εὐδόξιον, Δημόφιον μεθ' οὓς καὶ τοὺς ἐνδοίκως λεγομένους Ἀνομόλους καὶ Ἡμιαρείους, καὶ πᾶσαν τὴν μεμισασμένην ἐρηγυρίν αὐτῶν. Τῆς δὲ δευτέρας, Θεὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιῶν, ἀπὸ τοῦ Μακεδόνιον καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονάς αὐτοῦ. Τοῦτοις δὲ καὶ τὸν θεοσυγῆ Ἀπολινάριον, τὸν ἀνέτως φρονήσαντα. Τῆς δὲ τρίτης, ἓνα τὸν Κῆρ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, αὐτὸν τε ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τὸν ἀνθρωπολάτριν Νεστόριον καὶ τὴν ἁμφ' αὐτῶν ἡνωρίαν, φησὶ δὴ Διόδορον τε καὶ Θεόδωρον, καὶ τοὺς τὴν αὐτῶν τερατομυθίαν πρεσβεύσαντας, ἐνοήσαντας ἐπὶ Χριστοῦ τὴν προσωπικὴν ἐκείνου πόρρω τῆς ἐμῆς ὁμολογίας ἐκδιώκω· τῆς δὲ τεταρτέρας, ἐκ δύο φύσεων εἶναι τὸν ἓνα τῆς ἁγίας Τριῆδος Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν σαρκὶ ἐπιδημήσαντα, καὶ θεματίζω Εὐτυχέα, Διδασκωρον, καὶ πᾶσαν τὴν καταφάλλον αὐτῶν πληθύν, μετὰ καὶ Σεθεριου τοῦ θεματοῦ, καὶ τοῦ ἀθεμίτου Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀλικαρνασέως, τοῦ μυθευσσάμενου ἀφθαρτον οἶμα τὴν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλαβέσθαι. Τῆς δὲ πεμπτης, ὡς ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα τὰς ἐξ ἐκείνων χρόνων ἐπιπολαζούσας ἀθέτους αἵρέσεις ἐθέμε, καὶ τοὺς ἐφευρετὰς αὐτῶν ἐθριάμβευσαι. Ὡς γέννην, Δίδυμόν τε καὶ Εὐάγγριον, καὶ ὡς ἐξωθούμεν ὡς αἰρετικῶν τερατισμάτων [αἱρετικῶν τερατισμάτων] μυθεύματα. Τῆς δὲ ἑκτης, ὡς περ ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν, ἐξ ὧν ἔστιν, οὕτως καὶ τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις τε καὶ ἐνεργείας ἐν ἐκείνῳ ἑστί.

πιστεύουσα, ἀνθρωπίνῃ τε καὶ θεϊκῇ. Καὶ ὑποβάλλω τῷ ἀναθέματι Κύρον, Σέργιον, Ὀνύριον, Πύρρον, Π. ὕλον, καὶ πάντας τοὺς ἐμοδόξους αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτῶν δόγματα, ὡς Σοδομίνην ἀμπελον καὶ Γομορρῆ- νην κληματίδα ἔχουσιν βότρυον πικρίας μεμίσηκα. Τῆς δὲ αὐτῆς ἀγίας ἑκτῆς συνόδου, μετὰ πάντων τῶν ἐθέσμων· καὶ θειωδῶς ἐκφωνηθέντων δογμάτων παρ' αὐτῆς, καὶ τοὺς ἐκδοθέντας κανόνας ἀποδέχο- μαι, ἐν οἷς ἐμφέρεται· ἐν· τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς· ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ προδρόμου δεικνύμενος ἔγχαραττεται, ὃς εἰς τύπον προῦποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Τοὺς οὖν παλαιούς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προ- χαράγματα, τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους κατασπα- ζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πληρῶμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι· ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον καὶ ἐν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς πᾶν- των ὤψεσιν ὑπογράφῃται, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρ- τίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ἐρί- ζομεν· δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγοῦμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενο- μένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως. Τὰ δὲ περιττὰ θρυλλήματά τε καὶ βατταρίσματα μετὰ ταῦτα ἀδού- λω· ἐκφωνηθέντα, ὡς παρ' ὑμῖν μὴ ἀποδεχόμενα, μηδὲ κατὰ θεῖαν χάριν λαληθέντα, ἀλείβαια ἔγγυ- μαι. Καὶ χαίρειν τοῦτοις εἰπόντες, καὶ ἐκπεδὼν ποιησάμενοι, διαζωννύμεθα τὰς ὁσφύας ἡμῶν τῆς διανοίας ἐν ἀληθείᾳ, καὶ διανιστάμεθα ἅμα τοῖς εὐ- σεβέσι προμάχοις τῆς ἀληθείας πιστοῖς· βασιλεύσιν ἡμῶν πρὸς ἑνώσιν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας· οὗς καὶ σύνδοτον γενέσθαι οἰκουμενι- κὴν ἡγησάμεθα ἐπὶ παρουσίᾳ παντὸς τοῦ φιλοχρί- στου αὐτῶν λαοῦ· καὶ τῇ ἡμετέρᾳ αἰτήσει· εὐτεδῶς ἐπένευσαν· ὅθεν ὑμεῖς τοὺς ἐπιποκοδομηθέντας ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, συμμάχους καὶ συνοπαδοὺς καὶ συνασπιστάς λαβόμενοι, ἐπεποθήσιν τοιαύτην ἔχοντες τὴν πρὸς Θεόν· οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀπ' ἐς τῶν λογισασθαι τε ὡς ἐξ ἐαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. «Ὅτι τὰ διεργαζόμενα μέλη καὶ ἀποσχισθέντα εἰς ἐν σώμα συναρμολογούμενον καὶ συμπλεκόμενον τὴν αὐτῆς πωτήσεται, ἐν οἷς κεφα- λὴ ἐστὶν ὁ Χριστός. Καὶ μηκέτι εἴη δισχορπισμένα. Καὶ λοιπὸν αἰτοῦμαι τὴν ὑμετέραν ἀγιότητα, ζω, τῶν δύο τοποτηρητῶν ἀποστείλαι μετὰ θεηγό- ρου γραμματίου ὑμῶν, καὶ εἰ τί ἐστὶν ὑμῖν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐνηγχόμενον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, φανε- ρώσατε ἡμῖν· ὡς ὑφαιλόντων καὶ τῶν τοποτηρητῶν ὑμῶν, καὶ τῶν γραμμάτων ὑμῶν συνοδικῶς ἐπὶ πᾶσι, τῶν μὲν λαλῆσαι, τῶν δὲ ἀναγνωσθῆναι, ὅπως ἐνωθῇ, τὰ δισχισμένα. Αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ παρὰ

et est, olim esse diliceram; ita et duas naturales voluntates et operationes ejus in utraque natura credidi, humana scilicet et divina. Submittoque anathemati Cyrum et Sergium, Honorium, Pyrrhum, Paulum, et omnes consecratores eorum; dogma quoque ipsorum, ut Sodomiticam vitem, et Gomorriticam propaginem, amaritudinis botryonem habentes, odivi. Ipsius autem sanctæ sextæ synodi cum omnibus dogmatibus, quæ legaliter ac divinitus ab ea promulgata sunt, etiam depromptos. canones recipio, in quibus refertur: In quibusdam venerabilium imaginum picturis ægnus digito præcursoris exaratur ostensus, qui in figura præcessit gratiæ, verum nobis per legem demonstrans agnum, Christum videlicet Dominum nostrum. Veteres ergo figuras et umbras, utpote veritatis indicia, et præcedentes characteres Ecclesiæ traditos salutantes, gratiam honore præferimus et veritatem, hanc ut legis plenitudinem admittentes. Ut ergo perfectio. etiam per colorum operationes in omnium vultibus depingatur, characterem Agni Dei nostri Christi, qui tollit peccata mundi, secundum humanitatem etiam in iconis ex hoc pro veteri agno definitum depingi: per eum videlicet celsitudinem humilitatis Dei Verbi considerantes, et ad memoriam conversationis quam in carne gessit, passionis quoque ac salutaris mortis ejus adducti, atque redemptionis quæ hinc est mundo effecta. Superfluas autem tumultuationes et garrulitates post hæc inconsulto promulgatas, ut apud vos minime receptas, neque per divinam gratiam dictas, irritas æstimamus: et ave istis dicentes, fugacesque facturi, accingimus lumbos mentis nostræ in veritate, et suscitamur una cum piis et fidelibus imperatoribus nostris, propugnatoribus videlicet veritatis, ad unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ: a quibus et synodum universalem petivimus in præsentia totius eorum Deo amabilis populi, et postulationi nostræ pie annuerunt. Unde vos qui superædificati estis super fundamen- tum apostolorum et prophetarum, ipsum videlicet summum et angularem lapidem Christum Jesum⁷⁰, quemadmodum in præcedentibus dictum est, concertatores et consecratores ac auxiliares sumen- tes, Confidentiam talem habemus ad Dominum: non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis, quasi a nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est⁷¹; quia disrupta membra et discissa in unum corpus compactum et connexum crescere faciet, in quibus caput est Christus, et ultra jam non erunt dispersa.

De cætero rogamus sanctitatem vestram, usque ad duos [vicarios] loci servatores mittere cum dei- loqua epistola sua, et quidquid sibi fuerit divinitus super hoc negotio revelatum, nobis facere mani- festum; ut secundum quod debitum est, tam loci servatores, quam litteræ vestræ synodicæ sive ad loquendum, sive ad legendum in omnibus invenian- tur, quatenus per hoc quæ scissa sunt, uniantur:

⁷⁰ Ephes. ii, 20. ⁷¹ II Cor. iii, 5.

ilipsum enim et a præsule senioris Romæ petivimus : et rogo vos fraterne, apostolicam vobis vocem pronuntians, tanquam Deo exhortante per nos ; omnia perscrutantes secundum consilium vestrum quod in Deo patefacite nobis. Scriptum est enim : *Labia sacerdotum custodient scientiam, et legem exquirent ex ore eorum* ¹⁷. Certi enim sumus, quod semina veritatis in vobis salva custodiat. Sed et pii imperatores nostri et per cuncta orthodoxæ veritatis firmitatem sectantur, et Domino Deo supplicare non cessant, secundum Gregorium qui a theologia cognomen sortitus est ; ut efficiamur nos, qui unius Dei existimus, unum ; et qui sumus Trinitatis, uniti et honore pares atque unanimis in cunctis inveniamur ; et qui sumus sancti Spiritus, non contra invicem, sed pro invicem simus ; et qui sumus veritatis, idipsum sapientes atque dicentes exhibeamur, et non sit contentio vel dissensio in nobis ; sed, sicut habemus unum baptismum, unam fidem, ita et consonantiam unam in omni ecclesiastico negotio. Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, in unum nos conducat, et divisa uniat, atque diuturnum vulnus sanet, et incolumitate fidei integros servet, et in vera confessione atque concordia stabiliat omnes, uniatque sanctam Ecclesiam suam, et compescat scandala quæ superjacent ei intercessionibus intemeratæ Dominæ nostræ Dei Genitricis et omnium sanctorum fiat. Amen.

Petrus et Petrus Deo amabiles presbyteri, et locum retinentes beatissimi papæ Adriani senioris Romæ, dixerunt : Hujusmodi litteras sanctissimus papa recepit, et ideo direxit nos cum rescriptis quæ jam lecta sunt.

Joannes Deo amabilis presbyter, et locum retinens orientalium principum sacerdotum, dixit : Hæ litteræ, et pietas imperii fecit nos venire huc, et effugere iniquorum illorum Ecclesiæ inimicorum manus.

Sancta synodus dixit : Deus vos bene adduxit.

Constantinus Deo amabilis diaconus et notarius dixit : Præ manibus habeo memoratos quaterniones qui missi sunt ab Oriente ; et si jubetis, legemus.

Sanctissimo ac beatissimo domino Tarasio archiepiscopo Constantinopoleos et universali patriarchæ, Orientis summi sacerdotes in Domino salutem.

Sacratissimis et ex divina deitatis inspiratione libellis apostolicæ ac paternæ sanctitatis vestræ prælectis, o beatissimi, nos humiles, et eorum qui desertum incolere gestiunt ultimi, tremore pariter et gaudio sumus detenti. Tremore quidem propter timorem eorum quibus ob peccata nostra servire decreti sumus, quique vere sunt impii et in circuitu, secundum quod scriptum est, impii ambu-

Α τοῦ προέδρου τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης ἐπιστάτης καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἀδελφικῶς, τὴν ἀποστατικὴν ὑμῶν προσφεγγόμενος φωνὴν, ὡς τοῦ Θεοῦ πατρὸς δι' ὑμῶν, πάντα ἐρευνῶντες κατὰ τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ὑμῶν, φανερώσατε ἡμῖν. Γέγραπται γὰρ *Χεῖλη ἱερέων φυλάσσεται γνώσιν, καὶ νόμος ἐκ τῆσουσιν ἐκ στόματος αὐτῶν*. Πιστεύομεθα γάρ, ὅτι τὰ σπέρματα τῆς ἀληθείας ἐν ἐκτοῖς διασώζονται. καὶ οἱ εὐσεβεῖς δὲ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ κατὰ πάντα ἐξουσίᾳ τῆς ἀληθείας βεβαίωσιν ἐπισπῶνται, καὶ Κύριον τὸν Θεὸν ἱκετεύουσι κατὰ τὸν τῆς θεολογίας ἐπισημον Γρηγόριον, ἵνα γενώμεθα οἱ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, καὶ οἱ τῆς Τριάδος, ἡνωμένοι καὶ ὁμόθυμοι ὁμόφθοι· οἱ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ σὺν ἀλλήλοις· οἱ τῆς ἀληθείας τὸ ἐκτελεῖν φρονῶντες καὶ λέγοντες, καὶ μὴ εἴη ἐρις καὶ ἐχθροσύνη ἐν ἡμῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἔχομεν ἐν βάπτισμα, μίαν πίστιν, οὕτως καὶ συμφωνίαν μίαν ἐπὶ πάντι ἐκκλησιαστικῷ πράγματι. Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, εἰς ἐν συναγάγῃ ἡμῶν, καὶ τὰ διηρημένα ἐνώσει, καὶ τὸ χρόνιον ἔλκεος ἰσαίτω, καὶ ἐν εὐρωστίᾳ πίστεως ἀφραιφνοῦς καὶ ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ συμφωνίας στῆριξαι πάτας, καὶ φρουρήσει τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ παύσει τὰ κατ' αὐτῆς ἐπιεικόμενα σκάνδαλα. πρεσβυτέρως τῆς ἀγράντου Διοσκωρίτης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων γένοιτο Ἀμήν.

С Πέτρος καὶ Πέτρος οἱ θεοφιλέστατοι πρεσβύτεροι καὶ τὸν τόπον ἐπάρχοντες τοῦ μακαριωτάτου πάπᾳ Ἀδριανοῦ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης, εἶπον· Ταῦτα γράμματα δεξάμενος καὶ ὁ ἀγιώτατος ἡμῶν πάπας, τούτου ἐνεκεν ἀπέστειλεν ἡμᾶς μετὰ τῶν ἀντιγράφων τῶν ἡδὴ ἀναγνωσθέντων.

Ἰωάννης ὁ θεοφιλέστατος πρεσβύτερος, καὶ τὸν τόπον ἐπάρχων τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων, εἶπεν· Ταῦτα τὰ ἐπὶ γράμματα, καὶ ἡ εὐσέβεια τῆς βασιλείας παρεσκεύασεν ἡμᾶς τοῦ παραγενέσθαι ἐκτελεῖν, καὶ διαφυγεῖν τῶν παρανόμων ἐκείνων καὶ τῶν ὁρῶν τῆς Ἐκκλησίας τὰς χεῖρας.

Ἡ ἁγία σύνοδος εἶπεν· Ὁ Θεὸς καλῶς ὑμᾶς ἤγαγεν. Κωνσταντῖνος ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ νοταριος εἶπεν· Ἐπὶ χεῖρας ἔχω τὰς μνημονευθείσας τετράδας τὰς ἀποσταλάσας ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐκελεύετε, ἀναγνώσομαι.

Τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ κυρίῳ καὶ ῥεσπότη Ταρασίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ, οἱ τῆς Ἐφῆς ἀρχιερεῖς ἐν Κυρίῳ χαίρουσιν.

Τοῖς πανιέροις καὶ ἐκ θείας ἐπιεικτικῆς ὑπαγομένης λιθέλλοις τῆς ὑμετέρας ἐκτετυχηκότας ἀποσταλικῆς τε καὶ πατρικῆς ἀγιοσύνης μακαριωτάτοι, ἡμεῖς οἱ ταπεινοί, καὶ τῶν τὴν ἔρημον παροικούντων ἐπιεικτικῶν ἔσχατοι, τρόμῳ καὶ χαρᾷ συναρτίθμεν. Τρόμῳ μὲν, διὰ τὸν φόβον τῶν οἷς δουλεύειν διαταγὰς ἡμῶν κατεκρίθημεν, τῶν ὁντως ἀπειθῶν, καὶ κύκλῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, περιπεσοῦντων.

¹⁷ Malach. ii, 7.

καὶ προφάσεις καθ' ἑκάστην, ὥς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν ἐπιζητούντων τοῦ θανατῶσαι καὶ ἀπολέσαι ἡμᾶς· χαρὰ δὲ διὰ τὴν ἐκλάμπουσιν ἐν ὑμῖν [ἅλλ.] ἐν αὐτοῖς] ἀκτίνων δίκην ἡλιακῶν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀκρίβειαν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ Πατρικῶν δογμάτων διαφανεστάτην ἐξάπλωσιν. Περὶ ὧν εὐκαίρως τῆς τοῦ προφήτου Ζαχαρίου καὶ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς γεννήτορος εἰς μνήμην ψόῃς ἐηλυθότες, μεγαλοφῶνως βοῶμεν· « Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ παμφαῆς ἐξ ὕψους » θεωρητικῆς τε καὶ θεοφρονεστάτης διανοίας, τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, κακοτρόπου πλάνης, ἥτοι Ἀραδικῆς δυσσεβείας, καθημένοις ἡμῖν, τοῦ κατευθύναι τοὺς νοηματικούς ἡμῶν πόδας εἰς ὁδὸν καὶ τρίβους εἰρηνηκῆς καταστάσεως. « Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας Κυρίου; » συμφαλλέτω Δαδὶδ ἡμῖν ὁ θεοπάτωρ· « Ἀκουστάς ποιῇται πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; » ὅτι ἡλέησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀπεγνωσμένον λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ διεσπῶτα πρὸς μίαν συνῆψε πίστεως ἁρμονίαν. « Ὅτι ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν » καὶ ἀνθρωπώσεως ἐν οἴκῳ καὶ θεοδόχῳ ναβὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἵτινές ἐστε ὁμῆς· ἀγιώτατοι, καὶ οἱ τὰ δευτέρα κατὰ θεσμὸν καὶ τάξιν Ἐκκλησίας φέροντες ὑμῶν θεοστεφεῖς τροπαιοῦχοι καὶ θεοφύφιστοι βασιλεῖς ἡμῶν καὶ δεσπῆται τῆς οἰκουμένης· ἱερωσύνη γὰρ βασιλείας ἀγίασμός ἐστι καὶ ἀναστοιχείωσις, καὶ βασιλεία ἱερωσύνης ἰσχύς καὶ κρατίωμα. Περὶ ὧν σοφός τε ἀναξ καὶ ἐν βασιλεύσιν ἀγίους ἔφη μακαριστότατος· Μέγιστον δῶρον Θεὸς ἀνθρώποις παρέσχεν ἱερωσύνην καὶ βασιλείαν· τὴν μὲν τὰ οὐράνια κατακοσμοῦσαν καὶ διέπουσιν, τὴν δὲ οἰακίζουσιν θεσμοῖς δικαίοις τὰ ἐπίγεια. Νῦν ἀληθῶς τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ διαλέλῃται, καὶ συμφωνία κατάρχει διαφωνίας, καὶ ὑποκύπτει ἐνώσει διαίρεσις, καὶ φροῦδος κατέστη δόξασις· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, παιδρῶς πομπεύει τῷ προσώπῳ, καὶ παρῆρσηστικῶς πολιτεύεται. Νῦν « Οἱ γεννηθέντες ἡμεῖς θνητοὶς τοῖς γέστοι καὶ συνομόροις ἡμῶν, μυκτηρισμός καὶ χλευασμός τοῖς κύκλῳ ἡμῶν, » καὶ τοῦτο πρὸς γῆν κεχρηνότες, εἰς οὐρανοὺς ἐκθύμως συνανανεύομεν, καὶ ψαλμικῶς ἐν ἀγαλλιάσει ἀνακράζομεν· « Ἐν τούτῳ ἔγνω, ὅτι τεθέληκάς με, ὅτι οὐ μὴ ἐπιχαρῇ ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμοί. » Κάμοῦ δὲ διὰ τὴν ἀκακίαν καὶ ἀπλότητα πλάνη περιτραπέντος ἀντελάβου, καὶ διασώσας με ἀνέστησας, καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως τοὺς χωλίναντάς μου πόδας κατέπηξας.

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις γράψαντες ἡμᾶς συνψδὰ παρεκείσαμεν αἱ θεογράφατοι δέλτοι ὁμῶν, ἃς κανονικῶς κινούμενοι νόμῳ, καὶ πατροπαράδοτῳ εὐταξίᾳ ποδηγούμενοι, τοῖς τοῖς ἀποστολικούς θρόνους διέπειν λαχοῦσι διὰ ξυνωρίδος ἀγίας καὶ εὐλαβοῦς καὶ θεοδηγῆτου πεπόμφατε· οἵτινες ἀφικόμενοι, καὶ κατὰ Θεοῦ βούλησιν τε καὶ ἐπίνευσιν ὑπηνηχότες τοῖς

lanc ⁷⁸, » ac per singulos pene dies occasiones exquirunt, ut nos morti tradant, et perdant, gaudio vero, propter veritatem orthodoxæ fidei quæ fulget in eis solarium more radiorum, et luculentissimam explanationem apostolicorum dogmatum et paternorum. De quibus apte genitorem vocis Verbi, id est, prophetam Zachariam ad memoriam reducentes, magna voce clamamus : « Visitavit nos oriens ex alto ⁷⁹, » splendidius theoricæ et divinæ providentiæ illustratæ mentis, in tenebris et umbra mortis maligni erroris, id est, Arabicæ impietatis, sedentes, ad dirigendos intelligibiles pedes nostros in⁸⁰ viam et semitas paciferæ constitutionis. « Quis loquetur potentias Domini ⁸¹? » nobiscum psallat David pater Dei ; « Aut auditas faciet omnes laudes ejus ⁸²? » quoniam misertus est Deus desperati populi sui, et distantia ad unam fidei collegit harmoniam. « Et erexit cornu salutis nobis ⁸³, » et directionis in domo, et dominum recipiente templo unigeniti Filii sui, Domini videlicet Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi : quod estis vos sanctissimi ⁸⁴, atque hi qui partes secundas Ecclesiæ portant per legem et ordinem Ecclesiæ nostræ, triumphatores scilicet ac divinitus redimiti seu decreti principes nostri et domini terrarum orbis. Sacerdotium enim imperii sanctificatio est et constitutio, et imperium sacerdotii fortitudo et firmitas : de quibus sapiens quidam princeps et in sanctis regibus beatissimus ait : Maximum donum Deus hominibus præstitit, sacerdotium et imperium : illud quidem adornans et regens cœlestia, hoc vero gubernans legibus justis terrestria. Nunc veraciter medius maceriæ paries solutus est, et concordia discordiæ principatur, et incurvatur unitati divisio, et fuga lapsa disparuit dissonantia : et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, jucundo vultu triumphat, et fiducialiter conversatur. Nunc nos « qui facti fueramus opprobrium vicinis et affinibus nostris, subsannatio et derisio his qui in circuitu nostro sunt ⁸⁵, » ac per hoc ad terram præconfusione prospicientes, ad cœlos unanimi alacritate suspicimus, et psallentes in exultatione proclamamus : « In hoc cognovi, quoniam voluisti me, quia non gaudebit inimicus meus super me ⁸⁶. » Me autem propter innocentiam et simplicitatem erroris [errore] titubantem suscepisti, et salvum me faciens erexisti, et super petram apostolicæ fidei claudicantes pedes meos infixisti.

Hæc et his concinentia scribere nos fecerunt divinitus exarata volumina vestra, quæ canonica moti lege, et paternæ traditionis disciplina docti, his qui apostolicarum sedium moderamen sortiti sunt, per reverendas et a Deo directas bigas misistis : qui pervenientes, et per Dei voluntatem ac nutum occurrentes Dei cultoribus fratribus nostris,

⁷⁸ Psal. xi. 9. ⁷⁹ Luc. i. 78. ⁸⁰ Psal. cv. 2. ⁸¹ ibid. ⁸² Luc. i. 69. ⁸³ Anast. verb., « Quia primas retinent patriarchæ, nam primum in Ecclesia locum possident sacerdotes. » ⁸⁴ Psal. lxxviii. 4. ⁸⁵ Psal. xl. 12.

viris sanctis, qui dederunt animas suas pro Ecclesiarum correctione; et recogniti ex veteri et antiqua conversatione, valde gavisi sunt: et maxime reperientes ambos in uno loco degentes, et modum Deo placitum persequentes. Et sese revelantes, ostenderunt eis orthodoxiæ vestræ Deo decentes et dignos admiratione libellos, referentes per ordinem Deo placitæ sanctitatis vestræ mentis, et pium Deo conservatorum dominorum nostrorum consilium, et communis omnium salutis expectationem, et circa Deum sine confusione spem. At illi quasi unam animam in duobus corporibus habentes, et unum, secundum Apostolum, sapientes, et a divino agitati Spiritu, secreto pariter et intelligenter fratres contegentes et occultantes propter formidinem inimicorum crucis, quæ hinc inde disposita fuerat, non ausi sunt, cum essent sapientes, vel credere visionem ipsorum, vel causæ operari decursum: præsertim cum in timore res haberetur, et quam maxime crebrescens consilium et diligens circumspiciendi tractatus exigeretur. « Consilium enim bonum custodiet, inquit, te; cogitatio vere bona servabit te ⁶⁶. » Et ecce dum lateret eos qui se sub tuitione custodiæ [quos in suæ tuitionis custodiam] posuerunt, concurrerunt usque ad nos: et in idipsum congregantes silentem, humilitatem nostram primo quidem adjuramentum vincientes ⁶⁷, nos servare secreto ac sine propalatione, quæ ab eis erant dicenda, et in hunc modum quidquid ad cautelam pertinet exaggerantes, revelaverunt nobis omnem rei quæ sibi acciderat, circumstantiam. Stupefacti autem et compuncti corde, lacrymisque perfusi ferventibus super huiusmodi narrationis miraculo [inopinato] et gloria tantæ rerum mutationis, stetimus ad orationem, veluti peccatores, cum timore ac tremore, et ei qui facit omnia, et transfert ad id quod melius est, decentem laudem referentes, petivimus obnixè benignitatem ejus, quo in minimis nobis fieret medius, et per Spiritum sanctum illucesceret lux scientiæ in cordibus nostris, atque communis utilitatis consilii donaret virtutem, cogitationesque bonas ad determinationem optimi vestri propositi: quod et fecit, cum esset benignus atque misericors.

Consideravimus igitur, sanctissimi, contaminatæ nationis cognoscentes contra nos infestationem, retinere hos qui missi sunt, et prohibere appropriare his ad quos destinati sunt: ducentes hos in medium nostrum, et alimonentes plurimum, ne inducerent turbationem, imo, ut specialius dicamus, exitium quiescentibus, et Dei gratia pacificatis Ecclesiis, vel populo miserabiliter jugo servitutis afflicto, et importabilium illatione tributorum oppresso. At illi hæc moleste ferentes, dicebant, quia in hoc destinati sumus, ut tradamus nostras in mortem animas pro Ecclesia, et propositum sanctissimi patriarchæ ac piissimorum imperatorum perducamus

Α εὐσεβεστάτοις ἀδελφοῖς ἡμῶν ἀνδράσιν ἀγίοις καὶ διδοῦσιν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἐκκλησίας διορθώσεως, ἀναγνωρισθέντες ἐκ παλαιᾶς καὶ ἐχθρίας ἀναστρεφῆς, λίαν ἐχάρησαν· καὶ μέγα πρὸς ἡμᾶς ἐν ἐνὶ διατρίβοντας τόπω, καὶ πρὸς θεοφιλεῖ τρέπον διώκοντα. Καὶ ἀνακαλύψαντες τοὺς, ὑπέδειξαν αὐτοῖς τοὺς τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ θεοπροπέως καὶ ἀξιαγαστοῦ λιβελλοῦς, διηγετησάμενοι κατ' ἐπος τῆς θεαρέστου γνώμης τῆς ὁμοθυμαδόν, καὶ τῶν θεοφυλάκτων δεσποτῶν ἡμῶν εὐδουλίαν, καὶ τῆς κοινῆς τῶν ὅλων σωτηρίας τῆς προσδοκίας, καὶ πρὸς θεὸν ἀκατασχυντοὶ ἵστασθαι. Οἱ δὲ ὥσπερ μίαν ψυχὴν ἐν δυοῖν σώματιν ἔχοντες, καὶ τὸ ἐν ἀποστολικῷ φρονούντες, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ κινούμενοι Πνεύματος, μυστικῶς ἄλλα καὶ τινὰ τῶν ἀδελφῶν περιστελλαντές τε καὶ κατακρύπτουσαι διὰ τὸ περιστοιχοῦν δόξας τῶν ἐχθρῶν τοῦ σπαικίου, οὐ κατεθάρβησαν, καίπερ σοφοὶ ὄντες; ἢ καταπιστεῦσαι τῆς σφῶν αὐτῶν θεωρίας, ἢ τῆς ὑποθέσεως ἐνεργῆσαι τὴν διέξοδον, δεδομένης καὶ μυστικῶς διεσμιλευμένης καὶ πεπυκνωμένης βουλῆς τε καὶ ἀσφάλειας. « Βουλὴ γάρ, φησὶ, καλὴ φυλάξει σε, ἐννοία δὲ ἀγαθὴ τηρήσει σε. » Καὶ δὴ λαθόντες οὗτοι ἀσφαλεῖα παραφυλακτῆς ἀπέθεντο, ἔδραμον ὡς ἡμέτεροι καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἑθροικότες ἀφορητὴ τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν, πρῶτον μὲν κατακρίσει φρικτωδὲς συνέδριον ἡμᾶς, φυλάξει ἀνεξαγόρευτα τὰ πρὸς αὐτῶν λεχθησόμενα, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπορεύονται ἐπισεσωρευκότες τὸ ἀσφαλές, ἀπεκάλυψαν ἡμῖν τὴν περιπέτειαν· καταπλαγέντες δὲ καὶ κατανογέμενοι τὴν καρδίαν, δάκρυσι τε συσχεθέντες ἡμεῖς ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ τῆς διηγήσεως θαύματι, καὶ τῇ παραδόξῳ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς, ἔστημεν εἰς πρῶτον εὐχὴν ὡς ἁμαρτωλοὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου· καὶ τῷ ποιοῦντι πάντα καὶ μετασκευάζοντι πρὸς τὸ βέλτιον προσαγοχόντες τὴν πρέπουσαν αἴνεσιν, ἔστημεθα τὴν αὐτοῦ ἐκτενῶς ἀγαθότητα τῶν ἐλαχίστων ἡμῶν γενέσθαι ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐπιλάμψαι φῶς γνώσεως ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ κοινωνικοῦς βουλῆς χαρίσασθαι δύναμιν, καὶ ἐννοίας ἀγαθῆς πρὸς περὶ αὐτῶν τῆς ἀρίστης ὑμῶν πρόσεως· ὃ δὲ καὶ ἐποίησεν ἀγαθὸς ὢν καὶ φιλένθρωπος.

Συνείδομεν τοιγαροῦν, ἀγιώτατοι, τοῦ μικροῦ τινὸς κλονέσθαι τὴν ὡς ἡμεῖς ἀπέχθειαν, ἐπιστρέφοντες τοὺς ἀποσταλέντας, καὶ κωλύσαι προσεγγίσειν αὐτοὺς πρὸς οὓς ἀπεστάλησαν, ἀγαγόντες αὐτοὺς μέγα ἡμῶν, καὶ νοουθετήσαντες πλείοντα μὴ ἐπαγαγεῖν τὸν ἔρανον, μέλλον δὲ εἰπεῖν δλεθρον οἰκιστέρον ἑαυτοῖς καὶ θεοῦ χάριτι εἰρηνευρούσαις Ἐκκλησίαις, καὶ λαῷ ταλαιπωροῦντι δουλείας ζυγῶν, καὶ δευτεκτίων φόρων πιεζομένῳ ἐπαγωγῇ· οἱ δὲ εὐστανταχέως τοῦντες ἔλεγον, ὡς εἰς τοῦτο ἀπεστάλημεν, παροδοῦναι τὰς ἑαυτῶν εἰς θάνατον ψυχῆς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων εἰς πέρας ἀγαγεῖν.

⁶⁶ Prov. II, 11. ⁶⁷ Gr. addit, « maxime horribili » quod etiam epitheton legitur in ms. Jolyano.

Ἄλλ' εἰ μὲν εἰς τὰς ἡμετέρας καὶ μόνον ψυχὰς, ἐξη-
 μὲν πρὸς αὐτοὺς, συνηντῆτο ὁ κίνδυνος, εἶχεν ἂν
 ὁ λόγος ὑμῶν τὸ βέβαιον· ἐπεὶ δὲ κατὰ κοινού τοῦ
 τῆς Ἐκκλησίας προέρχεται σώματος, πόλα ἔσται θυ-
 σις; μᾶλλον δὲ ποῖον οὐκ ἔσται βλάβος, κτίσαι εὐ-
 κοδομήν ἐπίσθρον, καὶ στερέου θεμελίου χρεῖου-
 σαν; καὶ πῶς, ἔλεγον, ἢ ποῖω προσώπῳ πρὸς τοὺς
 ἀπεσταλκούς ἡμᾶς ἐπανήξομεν, ἐπιφερόμενοι μη-
 δὲν τῶν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐλπίζομένων; Πρὸς
 ταῦτα ἡπορηκότες ἡμεῖς γινώσκοντές τε τοὺς θεωρεῖς
 ἀδελφούς ἡμῶν Ἰωάννην καὶ Θωμᾶν ζήλῳ θεῷ τῆς
 ὀρθοδόξου κεκοσμημένους πίστεως, δύο ἁγίων καὶ
 μεγάλων πατριαρχῶν ὁμοψύχους συγχέλλους γενο-
 μένους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἁγιοποιῶ ἡσυχίας ὄν-
 τας ἔραστὰς, ἐφημεν πρὸς αὐτούς· Ἴδε καιρὸς, ἀδελ-
 φοὶ πρόσφορος σωτηρίας, καὶ ἡσυχίας; μᾶλλον ὑψη-
 λότερος· πορεύεσθε σὺν τοῖς ἀνδράσι τούτοις, καὶ
 τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν ἀναδέξασθε. Καὶ διηγή-
 σασθε ζωσφωγῇ, ἃ διὰ γραμμάτων γνωρίσαι τοῖς
 δεσπόταις ἡμῶν παρέλκον ἡγούμεθα.

Οἴδατε, ὅπως διὰ βραχυτάτης κατηγορίας ἐξόρι-
 στος γέγονεν ἀπὸ διασχίλων σημείων ὁ τὸν θρόνον
 λαχὼν διέπειν τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου. Ὁπνίκα
 δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον πληρώσῃτε, καὶ τὴν κρατοῦσαν
 ἀποστολικὴν παράδοσιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ
 ταῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Συρίαν τοῖς δεσπόταις ἡμῶν
 γνωρίσητε, τῇ καὶ αὐτὰ τὸ ποθοῦμενον ὑμῖν ἀπά-
 σασθε. Καὶ πῶς ἡμεῖς, ἀπεκρίναντο, ἰδιῶται καὶ
 ἀγνώτες ὄντες, καὶ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἀσθενῶς καὶ
 ἀμαθῶς ἔχοντες, κατατολμήσομεν χρήματος τὴν
 ἡμετέραν ὑπερβάλλοντος δύναμιν; Ἀλλ' ὁ δὲ εὐτελῶν
 καὶ ἰδιωτῶν, ἀντέφημεν, ἐνεργήσας, τῶν ἁγίων ἀπο-
 στόλων, φημί, καὶ δι' αὐτῶν ζωγρήσας τὴν οἰκουμέ-
 νην πᾶσαν πρὸς ὑπακοὴν τοῦ λόγου τῆς αὐτοῦ οἰκο-
 νομίας, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν δυνατός ἐστι δοῦναι
 ὑμῖν λόγον ἐν ἀνολίξει τοῦ στόματος ὑμῶν, πρὸς τὸ
 ἀναπληρῶσαι τὸν σκοπὸν καὶ φρόνημα τῶν μήτε
 γράμματα δυναμένων δέξασθαι, μηδ' αὖ τολμῶντων
 γράψαι ἢ γρύξαι τι περὶ τῶν τοιούτων. Οἱ δὲ θεο-
 φιλεῖς ὄντες, καὶ ὑπακοῆς υἱοὶ παφηνότες, ἐπεισθη-
 σαν τῷ λόγῳ ἡμῶν, καὶ εἶξαν τῇ παρακλήσει. Οὕ-
 μετ' ἔκτενοὺς προσπεπομφότες εὐχῆς, καὶ χαρὰν οὐ
 τὴν τυχοῦσαν τοῖς ἀποσταλεῖσι προεξενήκότες, οὕτω
 διεσπᾶσθαι ἀπ' ἀλλήλων μετὰ πολλῆς θαυμάσιας
 χύσεως. Ἀλλ', ὦ ἁγιώτατοι καὶ μακαριώτατοι, ὡς
 πρέπον ἐστὶ τῇ πατρικῇ δεσποτείᾳ ὑμῶν, ἀσμένως
 τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν ὑποδέξασθε, καὶ τοῖς δεσπόταις
 τῆς οἰκουμένης ἄτερ συστολῆς καὶ ἀνθρωπίνου φό-
 βου παραστήσατε. Ἐξέτε γὰρ αὐτοὺς ἐπισταμένους
 ἀκριβῶς τῶν τριῶν ἀποστολικῶν θρόνων τὴν ὁμο-
 νοητικὴν τε καὶ σύμφωνον ὀρθοδόξιν· ὅτινες τὰς
 ἁγίας καὶ οἰκουμενικάς ἐξ συνόδου ὁμοφώνως κη-
 ρύττουσιν, ἐτέραν πρὸς ταύταις, ἣν καὶ ἐδόμην
 τινὲς θρυλλοῦσιν, οὐ προσιέμενοι, ἀλλὰ πάμπαν ἀπο-
 βαλλόμενοι, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἀποστολικῶν τε
 καὶ διδασκαλικῶν παραδόσεων συναθροισθεῖσαν, καὶ
 τῶν θείων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἀνατρέσει καὶ ἐξ-

in finem. Sed si in vestras tantummodo animas,
 diximus ad eos, cohauriretur ⁸⁸ periculum, haberet
 forte sermo vester aliquam firmitatem. At vero quia
 contra commune corpus procedit Ecclesiæ, qualis
 erit prolectus? imo qualis non erit læsio, ædificium
 construere super putredinem, et firmo fundamento
 privatum? et quomodo, inquit, vel qua facie ad
 eos qui nos miserunt, redibimus, nihil eorum quæ
 secundum vultum suum sperabant, omnino ferentes?
 Ad hæc deficientes nos, scientesque Deo amabiles
 fratres nostros, Joannem scilicet et Thomam, zelo
 divino orthodoxæ fidei adornatos, atque duorum
 sanctorum et magnorum patriarcharum syncellos,
 quin et sanctificandos [sanctifici] silentii amatores,
 diximus ad eos: Ecce tempus, fratres, acceptum
 salutis, et silentio excellentius. Ite cum viris istis,
 et pro eis apologiam assumite; et enarrate viva voce,
 quæ per litteras intimare dominis nostris supra vires
 esse conjicimus.

Nostis enim qualiter per pusillam accusationem
 exsul factus sit a bis millibus signorum ille qui ad
 regendum thronum fratris Domini sortitus est Ja-
 cobi. Cum autem opus Dei adimpleveritis, et apo-
 stolicam traditionem quæ tenetur in Ecclesiis per
 Ægyptum et Syriam, dominis nostris cognitam feceritis,
 tunc quod a vobis desideratur, amplectimini. Et quomodo nos, responderunt, idiotæ cum
 sinus et inexpertes [Gr. ignoti], et ad tantam cau-
 sam infirmi et indocti, præsumemus arripere ne-
 gotium quod virtutem nostram exsuperat? Sed Chris-
 tus Deus noster, qui per vilissimos et idiotas, e
 vestigio diximus, cooperatus est, sanctos, inquam,
 apostolos, et per eos orbem terrarum captavit ⁸⁹
 ad obedientiam verbi dispensationis suæ, potens
 est dare vobis sermonem in apertione oris vestri,
 ad supplendum intentionem et sensum eorum qui
 neque litteras quiverunt suscipere, neque ausi sunt
 scribere, vel super talibus quolibet modo mutire.
 Qui cum Dei essent amatores, obedientiæ filii ap-
 parentes, obedierunt verbo nostro, et acquieverunt
 hortationi: quos cum proluxa promittentes oratione,
 et gaudium non qualecunque his qui missi sunt,
 concilians, taliter divulsi sumus abinvicem cum
 multa lacrymarum effusione. Verum, o sanctissimi
 et beatissimi, ut decet paternam dominationem ve-
 stram, benigne fratres nostros suscipite, et dominis
 orbis absque subtractione vel timore hominum præ-
 sentate: habebitis enim eos scientes liquido trium
 apostolicarum sedium concinentem et concordan-
 tem orthodoxiam: qui sanctas et universales sex
 synodos voce consona prædicant, aliam ad hæc,
 quam et septimam quidam susurrando nuncupant,
 nullatenus admittentes, imo modis omnibus re-
 spuentes, nimirum ut dudum in apostolicarum et
 magisterialium traditionum depositionem, atque
 sacrarum ac venerabilium imaginum interemptio-

⁸⁸ Sic etiam in Græco, sed forte melius, *coarretur*. Hæd. ⁸⁹ Sic etiam in Græco, sed tamen forte melius, *captavit*. Hæd.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΤΑΡΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΛΟΓΟΣ.

ΕΙΣ ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

TARASII ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI ORATIO

IN SS. DEI MATREM IN TEMPLUM DEDUCTAM.

Εὐλόγησον.

Α'. Φαῖδρά καὶ παράδοξος ἡ παρούσα πανήγυρις, καὶ τῶν φίλοισι τὸν πόθον πρὸς ὑμνωδίαν ἐγείρουσα, ἡ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ πρόσδος· σήμερον γὰρ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ κοινὴν ἑορτὴν ἐκτελοῦντες, ἀμφότεροι τὸν Δημιουργὸν δοξολογοῦσι τὸν ἐκ βροτείας φύσεως τὴν θεόπαιδα κόρην ἱκεξάμενον εἰς αὐτοῦ κατασκήνωσιν.

Σήμερον τοῦ πρὸ πάντων αἰώνων προορισθέντος μυστηρίου καὶ ἐπ' ἰσχύων φανεροῦσθαι μέλλοντος, εὐτρεπίζεται οἰκητήριον. Σήμερον ἡ ἐξ ἐπαγγελίας τεχθεῖσα ἐξ Ἰωακείμ καὶ Ἀννης προσφέρεται ὑπ' αὐτῶν, τίμιον δῶρον, τῇ μετέπειτα ἐξ αὐτῆς τεχθῆναι εὐδοκῆσαντι. Σήμερον τὸ τῆς χαρᾶς προοίμιον ἐν τῷ ναῷ εἰσάγεται τριετίζουσα, καὶ παρθένος ταύτης μετὰ λαμπάδων προπορεύονται. Σήμερον ἡ λύσις τῆς στειρωτικῆς κατάρας, δῶρον εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων προσάγεται. Σήμερον τῶν προφητῶν τὸ κήρυγμα, ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προφήτου Ζαχαρίου εἰς τὰ ἄδυστα ἀνέρχεται· ἐνθα αὐτὸς ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετ' εὐλαβείας εἰσῆρχετο, αὕτη φαῖδρῳ μετὰ ἀδείας ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐκαθέζετο.

Β'. Τίς οὐκ ἐκπλαγῇ πρὸς τὸ παράδοξον πρᾶγμα; τίς οὐκ ἐκπλήττεται ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι; τίς οὐκ ἐκπλαγῇ, βλέπων ἐν τῷ ἱερῷ παρεδρεύουσιν τὴν τοῖς ἱερεῦσι γενομένην ἀπόρσιτον Μαρίαν τὴν ἀμίαντον; Τοῦτο τῆς πρὸς ἡμᾶς συναφείας προοίμιον· τοῦτο τῆς τῶν ἀγγέλων μετὰ ἀνθρώπων συμμίξεως προχάραγμα· τοῦτο τῆς ἡμῶν ἀνακαινίστως ἐκσφράγισμα· τοῦτο τοῦ ἀκαθοφόρου βίου ἡμῶν καὶ τῆς ἀποφάσεως τῆς προτέρας, τοῦ Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι· καὶ τοῦ, Ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φραγῇ τὸν ἄρτον σου, ἡ μετάλλαξις· τοῦτο τοῦ, Πληθύνω τὰς λύπας σου καὶ τοὺς στεναγμοὺς

¹ Gen. iii, 17. ² ibid. 19.

(1) Sterilitatem non Joachimi et Annæ tantum, sed et humanæ quoque naturæ quæ ad Mariam usque nullum fructum nisi maledictum protulit.

PATROL. GR. XCVIII

47

A

Benedic.

I. Læta atque admirabilis hodierna celebritas, quæ studiosos cultores festorum dierum excitat ad hymnos concinendos, perpetuam Virginem Deique Matrem in templum progredientem prosequitur. Etenim hodie cælum et terra communem agitant solemnitate, et conjunctim laudant rerum Opificem, qui e stirpe mortalium puellam, quæ Dei est filia, ad sui habitaculum delegit.

Hodie sacramenti ante omnia sæcula præparati cujus ad extrema tempora reservabatur manifestatio, apparatur domicilium. Hodie ex promissione genita, Joachimi et Annæ filia, ab iisdem pretiosum munus illi offertur, qui postea dignabitur ab ea generari. Hodie primordium lætitiæ adducitur in templum trimula, quam virgines cum lampadibus deducunt. Hodie in Sancta sanctorum ceu donum ea infertur, quæ sterilitatis maledictionem abstulit (1). Hodie a prophetis prædicata, sacerdote ac propheta Zacharia comitante, in sanctiores templi recessus ascendit; et quem locum semel ille quotannis cum metu adibat, in eo puella ista hilari cum securitate diu noctuque considerabat.

II. Quis rei novitate non obstupescat? quis non suspiciat inusitatum prodigium? Quis non percellatur admiratione, cum videat immaculatam Mariam in sacris adytis assidentem vel ipsis sacerdotibus factam inaccessam? Hoc initium est divinæ nobiscum conjunctionis. Hæc prima sunt lineamenta futuræ inter angelos hominesque societatis. Hæc expressa effigies nostræ instaurationis. Hæc nostræ vitæ spinas ferentis atque illius permutatio et sententiæ olim latæ: *Maledicta terra in operibus tuis, spinas et tribulos submittet tibi* ¹; et illius: *In sudore vultus tui vesceris pane* ². Hæc est certa redemptio ab inflictâ illa pœna: *Multiplicabo dolore*.

tuos et gemitus tuos ¹; et ab illa: *In dolore paries filios* ². Agamus itaque, fideles, festum diem omni honore dignissimum, clarissimamque solemnitatem, quæ divinis radiis splendescens, intelligibilibusque accensa luminibus ac mysticis fulgoribus emicans, arcanas Dei cognitiones mortalibus coruseat, atque unam in tribus personis divinitatem, omnipotentiam Patriæ, et Filii, et Spiritus sancti declarat.

Quare omnibus hisce argumentis in summam collectis, accommodate dicendi principium a Virginis deductione in templum pro viribus describenda faciamus, ac deinde legis implementum et editos gratiæ fructus oratione prosecquamur. Ipsa enim Sancta sanctorum, immaculatus Verbi thalamus, virginea virga florens, arca sanctificationis, mons sanctus, tabernaculum Dei capax, incombustus rubus, flammivolus Dei currus, columba impolluta, amplissima Verbi sedes, nubes a Deo illuminata, variegata regina e semine David prognata, in sui habitationem a Davidis Creatore ac Deo servata fuerat.

III. Joachimus itaque e duodecim Israelis tribubus homo dives idemque justus, sua in Dei honorum munera deferebat. Sed cum semine infecundas ac liberorum expertus esset, sacerdotes e templo Domini ejus dona contumeliose rejecerunt hisce verbis: *Haudquaquam ista Deo offerre tibi fas est, quippe qui nulla sobole auctus fueris in Israele*. At ille oculis vultuque præ tristitia demissis excessit e templo Domini, dolore oppressus; tum solus in monte ad supplicandum Deum conversus, contrito corde agroque animo sic clamabat: Tu, Domine, cordium inspector, et rerum omnium tum visibilium tum invisibilium conditor, qui *caelum extendisti sicut pellem* ³, qui solem verbo tuo creasti ad illuminandum diem, et lunam cum stellis, ut faciem præberet nocti ⁴, qui nebulis madefieri aerem jussisti, qui flamina ventorum quasi claustris conclusisti, qui mare frenasti arenis, ipsumque omni piscium genere, quemadmodum terram quoque brutis animalibus et feris et alitibus, distasti, et eorum omnibus pro tua voluntate ac nutu suppositas, qui in terræ superficie herbas producis, et omnes arbores sua quasque pulchritudine exornas, exaudi me, o misericors, et mihi sobolem largire. Pigres propagande stirpis da mihi, ut obstruantur *labia dolosa*, quæ iniquitatem loquuntur adretens justam superbe atque insolenter ⁵.

Hæc hominis jasti verba, hæc progenitoris oblationes, tales Joachimi ex penitus animi dolore gemitus.

IV. Quid vero etiam Anna? quippe juxta ejus quoque dictorum mentionem facere. Illa enim, quæ concors vixerat una cum viro, et flore ætatis amisso jam vergebat in senium, in perpetua jacerat sterilitate. Ceterum cum et jam muliebria desissent,

σου · καὶ τοῦ, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, βεβηλὶ ἀπολύτρωσις. Ταύτην οἱ πιστοὶ ἐοράσωμεν τὴν πάντῃμον ἐορτὴν, τὴν λαμπρὰν πανήγυριν, τὴν θείαις ἀποστείλουσιν μαρμαρυγαῖς, τὴν νοηταῖς λαμπαδουχομένην φωταυγίαις, τὴν μυστικαῖς ἀνιζομένην φωτοδοσίαις, τὴν μυστικαῖς περιεστράπτουσιν τῷ κόσμῳ θεογνωσίαις, τὴν ἐν τρισὶ προσώποις μιᾶν θεότητα, Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος, ἐδάξαν παντοκρατορίαν.

Διὸ ταύτας τὰς ὑποθέσεις ἀνακαταλύσαντες, καὶ ἀρχὴν λαβόντες τῷ λόγῳ προσήκουσαν τῆς Παρθένου τὴν ἐν τῷ ναῷ παραγωγὴν, ὅσον οἶόν τε διαγράψωμεν, καὶ τὴν τοῦ νόμου ἐκπλήρωσιν τε καὶ καρποδοσίαν ὑπαγορευόμεν · αὕτη γάρ ἡ τῶν ἁγίων Ἄγία, ἡ ἀκηλίδωτος τοῦ Λόγου παστὴς, τὸ παρθενικὸν ἀπένθημα, ἡ κιωτὸς τοῦ ἁγιάσματος, τὸ ὅρος τῆς ἁγίας, ἡ θεοχώρητος σκηνή, ἡ ἀκατάφλεκτος βάσις, τὸ κυρίομορφον ἄρμα τοῦ Θεοῦ, ἡ περιστράφη ἀνελυτὸς, τὸ εὐρύχωρον τοῦ Λόγου χιῶριον, ἡ θεόστοις νεφέλη, ἡ πεποικιλμένη βασίλισσα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ καταγομένη τῷ τοῦ Δαυὶδ κτίστῃ καὶ θεῷ πατρί τῇρητο εἰς αὐτοῦ κατοίκησιν.

Γ'. Ἰωακὴμ γὰρ ἐν τῇ δωδεκαπύλῳ τοῦ Ἱερῆ πλούσιος ὢν καὶ δίκαιος προσέφερε τὰ δῶρα αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ ἔχοντος δὲ σπέρμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὄντος ἀπαιδοῦ, ἀπεσκορπίσαν ταῦτα οἱ Ἱερεῖς· ἐκ ναοῦ ἑβρίον, λέγοντες · *Ὅτις ἐξέστὶ σοὶ προσενηγῆναι τὰ τῷ Θεῷ, παῖδός σου σπέρμα οὐκ ἐποίησας ἐν τῷ Ἱερῇ* ¹· καὶ σκυθρωπάσας αὐτὸς, κατήλθεν ἐκ ναοῦ Κυρίου, λύπῃ συνεχόμενος · καὶ ἐν τῷ ὄρει παραμένας τὸν Θεὸν λιτανεύσας, μετὰ συντηρημένης παρθένου, καὶ καταβύθων ψυχῆς, ἐβόα λέγων · Σὺ, ἑβρίον, καρδογενῶσα, ὁ τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων κτίστης, ὁ τὸν οὐρανὸν ταῦτάς σου ὡσεὶ δέξιν, ὁ τὸν ἔλκον εἰς φαῖναι τῆς ἡμέρας προστάτης γενέσθαι καὶ τὴν σελήνην εἰς δαδουχίαν τῆς νυκτὸς μετὰ τῶν ἀστέρων ποιήσας · ὁ τοὺς νέφους τὸν ἑβρίον ἔχειν κιβώτιος, καὶ τῶν ἀνέμων τὰς πνοὰς θεῶν · ὁ τὴν θάλασσαν χαλκώσας, τῇ φόρμῳ καὶ τῇ τῶν γένους ἰχθύων πληρώσας, καὶ τὴν ἑβρίον ἔχειν καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν πετεινῶν, καὶ τῶν ἐρπετῶν βουλῆσαι καὶ προστάτης · ὁ τῷ κρότων τῆς γῆς χορτὸν ἐξενετίζων, καὶ πᾶσι δένειν· καὶ ἐν πολλοῖς σου, ἐκπαιδεύων με, ἐν ἐκτελέγειν, καὶ ἐν καὶ μοι τέκνον, χάρισαι μοι καρπογονίαν· ἐνέμεν, ὅπως ἐμπραγῇ χαίδῃ τὰ ἐόλην, τὰ λαλοῦντα καὶ τοῦ Θεοῦ ἐννοῶν ἐν ἐκτελέγειν καὶ ἐν δυνάμει.

Ταῦτα τοῦ ὁσίου τὰ βήματα · οὕτως τὸν πρὸς τὸν Θεόν· αἱ καρπαλίαις · οὕτως τοῦ Ἰωακὴμ ἐκ καταβύθων ψυχῆς αἱ στεναγμοί.

Δ'. Τί ἐστὶ καὶ ἡ Ἄννα· παῖδον γὰρ καὶ αὐτὴ οὐ μετὰ τὸν ἀπονηνοῦσα. Ἀδελφὴ γὰρ τῇ δαδῇ ἐνέμεν σὺν τῷ Ἰωακὴμ, καὶ ἐν τῇ νύκτι· ἐκ τῆς γῆς ἐκτελέγειν, στείρεται ὁσίου καὶ τὸν πρὸς τὸν Θεόν· ἀνέμεν καὶ τὰ τῶν γενεῶν ἐκτελέγειν.

¹ Gen. iii, 16. ² Ibid. ³ Psal. ciii, 2. ⁴ Gen. i, 16. ⁵ Psal. lxx, 15, 19.

σασα, φυσικῇ διαθέσει ἄτεκνος ἐγγωνρίζετο. Ὅθεν ἡ ἀναχώρησιν τοῦ συζύγου θεωρήσασα, ὡς τρυγῶν φιλέρημος, ἐν τῷ αὐτῆς παραδείσῳ εὐχαῖς ἱκετηρίοις τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην ἀνακαλουμένη, ἔλεγεν· Ὁ Κύριε Σαβαώθ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβιμ, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν Σεραφίμ· ὁ μυριάσι μυριάδων ἀγγέλων δορυφορούμενος, καὶ χιλιάσι χιλιάδων στρατιῶν δοξολογούμενος καὶ προσκυνούμενος· ὁ τὸν Ἀδάμ πλάσας τῇ χειρὶ σου, καὶ αὐτῷ ζωὴν ἐνθεὶς τῇ ζωηφόρῳ σου προστάξει καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἀνοικοδομήσας γυναῖκα· ὁ τῇ σοφίᾳ σου εὐδοκίᾳ ποιήσας αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν, καὶ εἰς ἐν τοῖς δύο συνέψας· Ἔσονται οἱ δύο, εἰπὼν, εἰς σάρκα μίαν· ὁ τῷ Ἀβραάμ, τῷ σὺ θεράποντι καὶ πατριάρχῃ, δωρησάμενος υἱὸν τὸν Ἰσαάκ, μετὰ γῆρας καὶ μετὰ τὴν στειρώσιν τῆς Σάρρας, καὶ ποιήσας αὐτὸν πολλῶν ἐθνῶν πατέρα· ὁ τῇ ὁμωνύμῳ καὶ ὁμοφύλῳ μοι Ἀννῇ χαρισάμενος τὸν κάλλιστον παῖδα καὶ ἱερὸν Σαμουὴλ, ὡς θεόδοτος εὐχῆς υἱὸν, καὶ τοῦ ψεύδους καὶ μίσους θριάμβον· ἐπιθεὶς ἐξ ἀγίου σου κατοικητηρίου, Ὑψιστε, καὶ ἀνοιξόν μοι τὴν μήτραν πρὸς παιδογονίαν· ὀλωθὲν μοι τὴν λύπην τῆς στειρώσεως, καὶ διὰ ῥήξιν μου τὰ δεσμὰ τῆς ἀτεκνίας, ὅπως τὸ γεννησόμενον ἐκ τῆς δούλης σου βλάστημα, εἴτε ἄρσεν, εἴτε θῆλυ, δῶρον προσάξω σοι, ὡς θυμίαμα εὐώδες, ὡς καθαρὰν προσφορὰν, ὡς τίμιον δῶρον, ὡς ἱερὸν ἀνάθημα, ὡς θεῖον κατοικητήριον, ὡς ἀμάντον ἀμνάδα, ὡς πρωτότοκον ἀμνόν, ὡς νέον Ἰσαάκ.

rium, velut divinam ad inhabitandum ædem, velut velut novum Isaacum.

Ε'. Οὕτω τοίνυν ἀμφοτέροις ἐπικαλουμένοις ὥσθι αὐτοῖς ἄγγελος Κυρίου, τῆς παναγίας τὴν σύλληψιν εὐαγγελίζόμενος, λέγων· Εἰσέηκουσεν ὁμῶν ὁ Ὑψιστος τῆς δεήσεως, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τέξεσθε θυγατέρα, τὴν ἐκ πασῶν γενεῶν μακαρίαν, ἐκλελεγμένην εἰς Θεοῦ κατοικητήριον. Ταῦτα τοῦ ἀγγέλου περιχαρῶς εὐαγγελιζομένου, κατῆλθε μὲν Ἰσαακ ἐκ τοῦ ὄρους μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης καρδίας· γόνιμος δὲ παρ' ἐλπίδα ἡ ἀκαρπὸς ἀνεδείχθη τῆς Ἀννης γαστήρ, ἐκ θελήματος σαρκὸς καὶ ἐκ θελήματος ἀνδρός, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐννεαμηνιαίας αὐξήσεως γνωρίσασα, ἔτεκε τὴν πανάχαρτον Περθεῖον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν, τὴν τοῦ κόσμου πρόξενον σωτηρίας.

Γ'. Καὶ μηδεὶς τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων τοῦτον εἰσδέξεται τὸν λόγον, ὑποβάλλοντα, ὡς ἐπαμηνιαία ἡ Παρθένος ἐτέχθη. Καὶ γὰρ πολλοὺς τῶν ἀφρόνων ταῦτα φιλονεικούντας ἀκήκοα, οὓς ἐγὼ τῶν ἀπίστων χεῖρους εἶναι δοκῶ. Ταῦτα γὰρ αἰρετικῶν εἰσιν ἐφωρημάτα· ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας ἀντίθετα, τῶν ὀρθοδόξων ἀλλότρια· ἡ γὰρ Παρθένος καὶ θεοπαῖς Μαρία τέλειον τὸν χρόνον τῶν ἐννέα μηνῶν ἐν τῇ τῆς Ἀννης κοιλίᾳ ἐξετέλεσεν, ὡς ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη δηλοῖ· ἀλλὰ τῶν ἀφρόνων τὰ στόματα μηδὲνα μῶμον πρὸς τὴν ἀμωμον εὐρεῖν δυνάμενα, τοῦ-

A dignoscebatur exsors concipiendi fœtus conditione ipsa naturæ. Itaque mariti animadverso in devium locum secessu, tanquam turtur appetens solitudinis in horto suo supplicibus precationibus artificem rerum atque effectorem ita obsecrabat : O Domine exercituum, qui sedes super Cherubim⁹, quem glorificant Seraphim, cui parent ad ministerium angelorum decies millies centena millia, quem millia millium⁹ agminum collaudant et venerantur, qui Adamum tua manu finxisti, ipsique vitam jussu tuo vivifico indidisti, et ex ejus latere mulierem ædificasti, qui pro tua sapienti ordinatione adjutorium sibi simile¹⁰ ipsi fecisti, et duos in unum copulasti, Erunt, inquit, duo in carnem unam¹¹, qui Abrahamo servo tuo et patriarchæ dedisti filium illum Isaacum post senectutem ac sterilitatem Saræ, eundemque effecisti patrem multarum gentium, qui Annæ cognomini ei tribuli meæ pulcherrimum et sacrum puerum donasti Samuelem, veluti filium in supplicationum gratiam divinitus concessum ac veluti triumphum de mendacio odioque reportatum ; intueri, o Altissime, de tabernaculo sancto tuo¹², aperi ad conceptum sobolis uterum meum, excute a me infecunditatis mœrorem, et abrumpe vincula meæ sterilitatis, ut natum ex me famula tua fructum, sive filiolus ille fuerit sive filiola, munus tibi offeram, velut sacrificium in odorem suavitatis, velut oblationem mundam, velut donum pretiosum, velut sancte dedicatum donagnam immaculatam, velut agnum primogenitum,

V. Utrisque igitur sic precantibus astitit angelus Domini, qui sanctissimæ Mariæ conceptum nuntiavit, inquit : Altissimus exaudivit preces vestras, ac brevi filiam gignetis, beatam illam, quæ ex omnibus generationibus in Dei habitationem electa est. Ubi hunc angelus edidit lætissime nuntium, Joachimus mirificis gaudiis gestiens descendit de monte, Anna vero uterum, qui sterilis fuerat, fecundum experta est (2) ex voluntate carnis et ex voluntate viri; tum cognita post novem menses maturitate partus, genuit intemeratam Virginem et Dei Matrem Mariam salutis mortalium conciliatricem.

VI. Jam sententiam illam spuriam, quæ perhibet septimo mense post conceptum fuisse Virginem genitam, nemo in Ecclesia innutritus probaverit. Multos enim fatuos audiivi de hac re contententes, quos ego judico infidelibus deteriores, cum hæreticorum propria sint ejusmodi inventa. Hæc Ecclesiæ adversa sunt, a recte sentientibus plane aliena. Virgo enim ac Dei filia Maria maturum novem mensium spatium in alvo matris absolvit, ut postulat humana natura. Verum stultorum ora, quæ nullam labem in illibata (3) potuerint invenire, sententiam

⁹ Dan. III, 55. ¹⁰ Dan. VII, 10. ¹¹ Gen. II, 18. ¹² Gen. III, 21. ¹³ Baruch. II, 13.

(2) Supplenda hic negatio videtur.

(3) Vide quanta sedulitate SS. Patres omnem non modo peccati maculam quæ animam inficit, sed

et naturalis defectus suspicionem a beata Virgine propulsandam existimant.

τῶν γεννητόρων, βοῶσι· Δέχου τὴν σεμνὴν, τὴν ἀμίαντον· δέχου, ἱερεῦ, τὴν ἀκηλίδωτον παστᾶδα τοῦ Λόγου· δέχου, προφῆτα, τὸ θυμιατήριον τοῦ ἁλλου φωτός· δέχου, δίκαιε, τὸ πυρίμορφον ἄρμα τοῦ Ὑψίστου· δέχου, ἀμεμπτε, τὴν ὥραιαν ἀμπελον, ἥτις βλαστῇσει τὸν ἀείζων βότρυν· εἰσάγαγε αὐτὴν εἰς τὰ ἐνδότατα τοῦ ναοῦ Κυρίου· πρόσφερε αὐτὴν εἰς τόπον ἀγιάσματος, ὃ κατεργάσατο ὁ Ὑψίστος· εἰς ἐκεῖν τοῦ κατασκήνωσιν· ἀνάγαγε ταύτην εἰς τὰ ἅδута, τὸν ἀόρατον ἐν κοιλίᾳ βαστάζειν ἐπειγομένην· μακάριοις αὐτὴν τὴν μακαρίους πάντας βροτοὺς ἀναδείξασαν· μεγάλυνον ταύτην, τὴν τῶν μεγαλουργιῶν Θεοῦ ἀναδειχθεῖσαν βίβλον θεόγραφον· ἀνάλαβε ταύτην, τῆς ἐκ τῆς προμήτορος Εὔας κατάρτας ἡμᾶς ἀπαλλάξασαν· ἄσπασαι ταύτην, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν φιλανθρωπίᾳ ἡμᾶς συνδήσασαν, καὶ τὴν ἐχθραν τοῦ ὄφως τῷ αὐτῆς τόκῳ καθελούσαν· ἀγκάλισαι αὐτὴν, τὴν ἐξ ἀγκάλων τοῦ ὄφως ἡμᾶς ἀρπαράσασαν· προφῆτευσον περὶ ταύτην, τὴν τῶν προφητῶν ἀναδειχθεῖσαν πλήρωσιν, καὶ τῆς ἐπαγγελίας Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἀνακεφαλαίωσιν· τὴν τράπεζαν τοῦ Θεοῦ ἄρτου, τὸν οἶνον τὸν εὐφρόσυνον, τὴν τροφὴν τὴν ἀδάπανον, τὴν περιστερὰν τὴν ἀκεραίαν, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐμψυχον, τὴν πολύφωτον λυχνίαν, τὴν πολυῦμνητον νύμφην, τὴν πολύαινον μητέρα, τὴν θεοπότιστον ἑλαίαν, τὸ Θεὸν ἔχημα τῆς τοῦ Ὑψίστου οἰκονομίας, τὴν σκηνὴν τὴν ἁγίαν, τὴν λυχνίαν τὴν θεογάλλετον, τὴν ἀμνάδα τὴν λογικὴν, τὸ ἱλαστήριον τοῦ Θεοῦ, τὸ κειμήλιον τὸ ἐνδοξόν, τὴν σάλπιγγα τὴν εὐηχον, τὸ πῖον ὕδρος καὶ γεφυρωμένον, τὸν Θεὸν πόκον, τὴν θεόδρυτον νεφέλην, τὴν πόλιν τὴν ἐντιμον, τὸ νοητὸν καταπέτασμα, τὸν θεολάξετον λύχνον, τὴν κλίμακα δι' ἧς ὁ Κτίστης τοῖς βροτοῖς ὀφθῆσεται, τὴν κλίνην τὴν ἁγίαν, τὸ δοχεῖον τῆς χρηστότητος, τὴν τῶν θαυμάτων ἄβυσσον, τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν, τὸν ἄσυχον πλοῦτον, τὴν πολυούνημον καὶ πολυποικίλον καὶ ἀειπαρόντων Θεοτόκον. Ταύτην εἰσάγαγε εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ταύτην προσάγαγε τῷ βασιλεῖ, ὡς δῶρον πολύτιμον, ταύτην αἶνεσον ὡς βασιλίδι τῆς κτίσεως, ταύτην εὐτρέπισον, ὡς παλάτιον τοῦ παντάνακτος, ταύτην ὑμολόγησον, τὴν πατρῶν τῶν παρθένων φύλακα ἄσυχον· ταύτην κατασκήνωσον εἰς ναὸν χειροποιήτον τὴν γενομένην ναὸν ἐμψυχον τοῦ Λόγου πάντα τεκτενημένου.

Θ'. Αὗται τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀννης αἱ χαρμονικαὶ δοξολογίαι· αὗται τῆς εὐχαριστίας αἱ ὑμνολογικαὶ θεηγορίαι· αὗται πρὸς τὸν προφῆτην Ζαχαρίαν αἱ παρρησιαστικαὶ μαρτυρίαι· ὅθεν ὁ ἱερεὺς ὡς προφῆτης Θεοῦ, καὶ τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια ἐν μεθέξει Θεοῦ καθελὼν, ὁρῶν τῆς Παρθένου τοῦ ὁμματος τὴν καλλυνήν, τοῦ προσώπου τὸ ὥραιον, τῆς γλώττης τὴν αἶνεσιν, τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν, τοῦ βίου τὸ ἀμεμπτον, τῶν ποδῶν τὸ βάδισμα, τὴν κατασταλὴν τοῦ ἔθους, τοῦ σχήματος τὴν εὐπρέπειαν, Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς, ἐξέβόησεν· Ὁ κόρη ἀμίαντε· ὦ παρθένε ἀμόλυντε· ὦ νεᾶνις πάγκαλε· ὦ γυναικὼν ἀγλαΐσμα· ὦ θυγατρὶν καλῶπισμα·

A gum par lætantibus labiis atque oris exultatione appellabat clamans: Accipe, o Zacharia, sanctam immaculatam; accipe, sacerdos, intemeratum Verbi thalamum; accipe, o propheta, thuribulum lucis ab omni materia secretæ; accipe, o juste, ignitum currum Altissimi. Accipe, o inculpate, floridam vitem, quæ racemum æternæ vitæ efferet; intromitte illam in intimos recessus templi Domini; infer illam in locum sanctuarii, quod Altissimus in sui domicilium secrevit; inducito hanc in sanctissima penetralia, quæ mox in utero eam portabit, qui oculis cerni non potest; beatam ipsam prædica, quæ beatos efficit omnes mortales; magnifice hanc lauda, quæ prolata est velut divinitus conscriptus liber magnum Dei. Excipe hanc, quæ a maledicto in primam parentem Evam immisso nos liberat; complectere hanc, quæ nos cum Deo charitate colligavit, et inimicitiam serpentis fraude inductam suo partu abstulit; implica istam brachiis, quæ nos ab implexu serpentis abstrahit. De hac vaticinare, quæ propheticorum vaticiniorum implementum, divinarumque promissionum compendium in æ exhibet. Ipsa mensa divini panis, vinum exhilarans, cibus gratuitus, columba ilibata, cælum animatum, lampas valde rutila, sponsa multis hymnis celebrata, mater multis laudibus ornata, oliva divinitus irrigata, divinum vehiculum dispensationis Altissimi, tabernaculum sanctum, candelabrum a Deo fabrefactum, agnæ rationalis, propitiatorium Dei, vas inæstimabile, thesaurus honorificus, tuba suaviter sonans, mons pinguis et coagulatus¹⁴, divinum vellus, nubes Deo referta, urbs admiranda, aulæum spiritale, lucerna divinitus excusa, scala per quam descendens Creator inter homines videbitur, cubile sanctum, gratiæ receptaculum, miraculorum abyssus, fons hominum, divitiarum copia inviolabilis, multis nominibus atque dotibus insignita et semper Virgo Dei mater. Hanc introducito in Sancta sanctorum, hanc regi afferto tanquam pretiosissimum donum, hanc lauda velut reginam universitatis rerum, hanc appara ut palatium regis universorum, hanc hymnis extolle ut tutum præsidium omnium virginum, huic sedem in templo manufacto præbe, quæ templum animatum est Verbi omnium conditoris.

IX. Hæ fuerunt ab Joachimo et Anna editæ lætæ predicationes, hæ Deo redditæ cum gratiarum actione laudationes, hæ apud prophetam Zachariam datæ summa cum fiducia testificationes. Quare sacerdos, ut Dei propheta, quique tenens Sancta sanctorum particeps Dei erat, intuens in Virgine aspectus pulchritudinem, vultus decorem, linguæ modestiam, animi nobilitatem, vitæ inculpatum decus, pedum incessum, morum compositionem, decentiam habitus, afflatu sancti Spiritus concepto exclamavit: O puella immaculata, o virgo impoluta, o adolescentula venustissima, o mulierum ornamentum, filiarum nitor, o mater Virgo sancta, tu

¹⁴ Psal. LXXII, 7.

benedicta inter mulieres, tu celebrata propter innocentiam, tu obsegnata virginitate; tu Adami maledicti expiatio, tu debiti Evæ solutio; tu Abelis purissima oblatio, primogenitorum delectus¹⁵, immaculatum sacrificium; tu Sethi recta disciplina¹⁶ (tu conceptum in utero Dei filium paries sine dolore¹⁷); tu Enos in Deum spes, non pudore suffusa; tu Enoch inita gratia et in securam vitam migratio; tu Noachi arca, et secundæ regenerationis apud Deum conciliatio; tu regni et sacerdotii Melchisedechi perillustri splendor; tu Abrahami firma fiducia et promissionis futuræ posteritatis obsequens fides; tu Isaac novum sacrificium et rationale holocaustum; tu Jacobi in scalam ascensus causa, et secunditatis in duodecim tribus permanantis expressio nobilissima; tu Judæ apparuisti secundum stirpem filia; tu Josephi pudicitia, et veteris Ægypti, nimirum Synagogæ Judæorum, eversio, o immaculata; tu Jobi in tentationibus patientiæ perfectio et honorum ejus in duplum restitutio ac ditissima copia; tu Moysis ejusque Legislatoris liber divinitus concinnatus, in quo scriptum est sacramentum regenerationis, et divinis digitis insculpta in tabulis lex est tanquam in monte Sina, ubi novus Israel ab intelligibilibus Ægyptiorum servitute vindicabitur, quemadmodum antiquus populus in solitudine manna et aqua de aspera petra satiatum est, *petra autem erat Christus*¹⁸; e tuo gremio proditurus *tanquam sponsus a thalamo*¹⁹; tu Aaronis *virga florescens*; tu Jesum Nave filium in mediis adversariis gloriosum reddidisti; tu es Davidis filia, *fmbris aureis circumvestita, vario ornatu nitescens*²⁰, tu *lectus Salomonis ex auro factus, quem sexaginta viri fortissimi circumdant*²¹, musicas voces divinarum Scripturarum in Deo tuba canentes; ascensio es assumptionis Eliæ, et intelligibilis Jezabelis exitium. Tu Eliæ duplicis pallii benedictio, qua ille divisit fluenta Jordanis et s'ccis pedibus transiit, et aquam sale medicatam ad bibendum aptam reddidit; tu Jonæ in ceti ventre incommoditas, et Ninivitarum ad meliora consilia conversio ac benigna venia.

καὶ τὸ ὕδωρ ἅλατι θεραπεύσας, πότιμον ἀνέδειξε· νευτῶν μετανόσεις, καὶ συγχώρησις ἀφθονός.

Tu es prophetarum speculum, et rerum ab ipsis prænuntiarum exitus. Te enim Ezechiel vaticinans appellavit portam clausam, per quam nemo hominum unquam transibit nisi Dominus Deus solus, et portam clausam conservabit²²; te Isaias ille in primis grandiloquus prænuntiat virgam Jesse, ex qua flos Christus orietur, et fructibus vitiarum exstirpatis radicibus plantas divinæ cognitionis in agro inseret²³; te Jeremias præmonstravit iniquiens: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et f. riam domui Israel et domui Judæ fœdus novum quod constitui cum patribus eorum*²⁴; ita signifi-

ᾧ μῆτερ Παρθένε ἁγία, σὺ, εὐλογημένη ἐν γυναίξιν· σὺ δεδοξασμένη τῇ ἀγνείᾳ· σὺ ἐσφραγισμένη τῇ παρθενίᾳ· σὺ τοῦ Ἀδὰμ τῆς κατάρας ἡ λύσις· σὺ τῆς Εὔας τοῦ ὀφλήματος ἡ πληρωσις· σὺ τοῦ Ἀδὰμ ἡ καθαρωτάτη προσηγορία, καὶ πρωτοτόκων πρόθεσις· *Ἰακωβ*· σὺ τοῦ Σὴθ ἡ κατακόσμησις· [σὺ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν γαστρὶ βαστάσασα, ὠδινήσας ἀπόνως]· σὺ τοῦ Ἑνὼς ἐν Θεῷ ἐλπίς ἀκαταίσχυτος· σὺ τοῦ Ἑνὼς ἡ εὐαρέστησις, καὶ πρὸς τὸν ἄστυλον βίον μετὰστασις· σὺ τοῦ Νῶε ἡ κιχιδὼς, καὶ τῆς δευτέρας καλιγγενεσίας ἡ πρὸς Θεὸν οικειώσις· σὺ τοῦ Μελχισεδὲκ τῆς βασιλείας καὶ ιερατείας ἀγλῆσταμα πάμφωλον· σὺ τοῦ Ἀβραάμ ἡ πίστωσις, καὶ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τεκνογονίας ὁπήκοος πατρίδος· σὺ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νῆ θυσιᾶ, καὶ τὸ λογιχὸν ὀλοκαύτωμα· σὺ τοῦ Ἰακώβ τῆς ἐν κλίμακι ἀνόδου αἰτία, τῆς δωδεκαφύλου τεκνογονίας ἐσφράγισμα μέγιστον· σὺ τοῦ Ἰούδα πέφνης ἡ κατὰ γένος θυγάτηρ· σὺ τοῦ Ἰωσήφ ἡ σωφροσύνη, καὶ τῆς παλαιᾶς Αἰγυπτίας, ἡ γόνυ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, καθαίρεσις, ἄχραντε· σὺ τοῦ Ἰὼβ ἡ ἐν πειρασμοῖς ὑπομονητικὴ ἀνακεφαλαιώσις, καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ διπλὴ διάδοσις καὶ πλουτοποιὸς ὑπαρξίς· σὺ τοῦ Μωσέως καὶ νομοθέτου θεότευκτος βίβλος, ἐν ᾗ τὸ τῆς καλιγγενεσίας μυστήριον ἐγράφει, καὶ δακτύλοις θεοῖς ἐν πλατίν ἐνομοθετήθη, ὡς ἐν Σιναίᾳ τῷ ὄρει, ἐν ᾧ περ Ἰσραὴλ ὁ ἀρτιφανής· ἐκ δουλείας Αἰγυπτίων τῶν νοητῶν ἐλευθερωθήσεται, ὡς ὁ πρὶν ἐν τῇ ἐρήμῳ λαός, τοῦ μάννα ἐπιτήρησις, καὶ τοῦ ὕδατος ἐκ πέτρας ἀκροτόμου· *Ὁ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός*, ὁ μέλλων ἐκ τῆς κοιλίας σου προέρχεσθαι, ὡς ἐκ παστοῦ *τυμφίος*· σὺ τοῦ Ἀαρὼν ἡ βάβδος ἡ βλαστήσασα· σὺ τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ἐν μέσῳ τῶν ὑπεναντιῶν ἐδέξασας· σὺ εἰ τοῦ Δαυὶδ ἡ θυγάτηρ, ἡ κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, *πεποικιλμένη*· σὺ τοῦ Σολομῶντος ἡ κλίση ἡ χρυσότευκτος, ἥ περ δυνατοὶ ἐξήκοστα κυκλοῦσι, τῶν θεοτεύκτων Γραφῶν τὰς ἐν Θεῷ μουσικὰς φωνὰς σαλπίζοντες· σὺ τῆς Ἥλιου ἀναλήψεως ἄνοδος, καὶ τῆς νοητῆς Ἱεραβὲλ καθαίρεσις πέφνης· σὺ τοῦ Ἑλισσαίου τῆς διπλῆς μελωδίας ἡ εὐλογία, ἥ τὰ Ἰορδάνεια βέθρα τεμὼν διέβη ἀκατακλύστως· σὺ τοῦ Ἰωνᾶ ἡ ἐν τῷ κήτει διάσωσις, καὶ τῶν Νι-

Σὺ εἶ τῶν προφητῶν ἡ διόπτρα, καὶ τῶν ῥημάτων αὐτῶν ἡ ἐμπλήρωσις· σὲ γὰρ Ἱεζεκιὴλ προηγόρευσε πύλην κεκλεισμένην, ἐν ᾗ οὐδεὶς ἀνθρώπων διοδεύσει ποτὲ, εἰ μὴ Κύριος ὁ Θεὸς μόνος, καὶ τὴν πύλην κεκλεισμένην διαφυλάξει· σὲ Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφωνότατος βάβδον τοῦ Ἱεσσαὶ προγράφει, ἐξ ἧς τὸ ἄνθος Χριστὸς ἐλεύσεται, καὶ τὰ φυτὰ τῆς κακίας πρόρριζον ἐκτεμῶν, τῆς θεογονίας φτείσσει τὴν ἀρουραν· σὲ Ἱερემίας προεκήρυξε λέγων· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσεται τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκη· καὶ ἐν τῇ διαθήκῃ τῷ πατρίδι αὐτῶν· τῆς τοῦ Ἰοῦ

¹⁵ Conf. Gen. iv, 4. ¹⁶ Gen. iv, 25, et Eccli. xlv, 19. ¹⁷ Uncis inclusa sunt verba, quæ seriem orationis videntur interrumpere. ¹⁸ I Cor. x, 4. ¹⁹ Psal. cxviii, 6. ²⁰ Psal. cxliv, 14. ²¹ Cant. iii, 7. ²² Ezech. xlv, 1-3. ²³ I. a. vi, 1. ²⁴ Jerem. secund. LXX, cap. xliii, 31, 32.

σου γεννήσεως τὴν παρουσίαν σημαίνων, καὶ τὸν ἐξ Ἀ
 ἔθνων λαὸν καλὸν εἰς προσκύνησιν μέχρι πέραιον
 τῆς γῆς· σὲ καὶ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ Δανιήλ
 ἀνεκέρυξεν ὄρος μέγα, ἐξ οὗ Χριστὸς ὁ ἀκρογωνιαίος
 λίθος ἀποτμηθήσεται, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ πολυμόρ-
 φου ὄψεως ὀλέσει καὶ ἐκλιπθήσει· σὲ οἱ ἐν Βαβυ-
 λῶνι τρεῖς παῖδες τύπον ἔχοντες, καὶ τοῦ Υἱοῦ σου
 τὴν ἐπιθυμίαν κατανοήσαντες, τὴν κάμινον τὴν ἐπ-
 ταπλασίως καυθεῖσαν διῆλθον ἀδελφεῖς, καὶ ὡς ἐν
 θαλάμῳ χαίροντες μέσον ἔχουσαν· σὲ Ἀδρακὸν
 θαιμὴν ὄρος ὀνομάζει, ἐξ οὗ βασιλέως σκῆπτρα κρα-
 τειῶς ἀνατέταλκεν, ἐν ᾧ σκηνώματα Αἰθιοπῶν ποτη-
 θήσονται καὶ σκηναὶ γῆς Μαδιάν· σὲ δοξάζω τὴν
 ἀμίαντον ἀννάδα· σὲ ὕμνῳ τὴν κεχαριτωμένην·
 σὲ ἀνυμνῶ τὴν ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν ἀναδειχθεῖσαν
 Θεοῦ ὕμνην· σὲ ἀναμέλπω τὴν νέον οὐρανὸν μέλ-
 λουσαν ἀναδειχθῆναι· σὲ προσάγω ὡς κειμήλιον
 καθαρὸν ἐν τῷ ναῷ Κυρίου· σὲ μεγαλύνω τὴν νέαν
 διαθήκην, ἐν ἥπερ ὁ Μεσσίας Χριστὸς ἐγγραφεὶς,
 τὸ μὲν γράμμα καταπαύσει τοῦ νόμου, τῆς δὲ χά-
 ριτος τὴν κλῆσιν ἐξατελείῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος·
 καὶ τῆς μὲν περιτομῆς τὴν σκιὰν διακλύσει, τοῦ δὲ
 Πνεύματος τὴν παρουσίαν τοῖς ἐν γῇ καταπέμψει.

Γ'. Τοῦτοις τοῖς ἱεροῖς λόγοις ὁ προφήτης τὴν Μα-
 ρίαν κατακοσμήσας, ἀναβιβάσας αὐτὴν εἰς τὸ θυσια-
 στήριον, Κυρίῳ τῷ Θεῷ παρέθετο. Ὅθεν οἱ γεννή-
 τορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ἐν χαρᾷ καρδίας ἐκ τοῦ
 ναοῦ ὑπέστρεψαν, θαυμάζοντες τῆς Παρθένου τὴν
 σύνεσιν καὶ τὸ πρᾶον καὶ ἡπιον. Ὑπερβῶσα τοίνυν
 αὕτη τὰ τῶν νηπίων ψελλίσματα, τῷ παντοκράτορι
 καταρτίζας ἐλάτρευε, καὶ τροφὴν οὐρανῶθεν δεχομένη
 δι' ἀγγέλου τὴν τῶν ἀνθρώπων βρῶσιν ἐδοξολόγητο,
 καὶ τῷ ναῷ καθεκαστὴν προσεδρεύουσα, τὸ κοσμικὸν
 σχῆμα ὡς ἀράχνης ἱστὸν ἐλογίσαστο· καὶ τοῦ οὐρανοῦ
 ὄλβου ἐπιτυχοῦσα, τὸν ἐπίγειον πλοῦτον ἠρνήσατο·
 καὶ χαρὰν τὴν τῶν ἀγγέλων καθεκαστὴν θεωροῦσα,
 τῶν τοῦ βίου φρονεῖδων ἀνωτέρα ἐδείκνυτο, καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀενάως ὀρώσα, τῶν πονηρῶν πνευ-
 μάτων τὰς φάλαγγας ἀεράτως ἀπῆλκυσε.

ΙΑ'. Τί γὰρ ἐπράττειν ἡ Παρθένος εἰς τὰ Ἅγια τῶν
 ἁγίων περιπολοῦσα; Τροφὴν ἀγγέλων δι' ἀγγέλους ἐ-
 δέχετο· καὶ ὡς περισταρὰ ἀκεραία τὴν παρθενίαν
 τηροῦσα, τὸν τοῦ ναοῦ καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς Δημι-
 ουργὸν μετ' εὐχαριστίας ἐν παρρησίᾳ καρδίας λιτα-
 νεύουσα, ἔλεγεν· Ἄσω σοι, παντοκράτορ ὤψιστα,
 δεῖ ἀφελῆς τὸν ὀνειδισμὸν τῆς προμήτορός μου Ἐδᾶς·
 καὶ διὰ τὴν εἴην ὀφειλὸν εὐσεπλαγχνίαν τὸν μονογενῆ
 σου Υἱὸν μέλλεις καταπέμψαι ἐπὶ γῆς, ὥστε τοῖς ἀν-
 θρώποις συναναστραφῆναι· διὸ κατοικήτηριον αὐτοῦ
 γενήσομαι καθαρὸν καὶ ἀμίαντον.

Ὅπου γὰρ ἡ ἀμαρτία ἐκλεόνασεν, ὑπερεπερίσ-
 σεν ἡ χάρις. Διὰ γυναικὸς τὸν θάνατον ἐκέρθη-
 σαμεν· διὰ γυναικὸς πάλιν ἀνακαινίσει τὰ σύμπαν-
 τα· διὰ τοῦ ὄψεως τῆς πικρᾶς γεύσεως δεδύγμεθα
 τὴν βρῶσιν· δι' αὐτοῦ δὲ πάλιν τὴν βρῶσιν τῆς ἀθά-

cans adventum ortumque Filii tui, et populum
 gentium vocans ad Deum adorandum inde usque
 a sinibus terræ; te etiam Daniel vir desideriorum²²
 proclamavit montem ingentem²³, e quo Christus
 lapis angularis abscindetur, et simulacrum multi-
 formis serpentis ruina atque exitio dissipabit;
 te pueri tres Babylonis figura adumbrantes, et
 expectationem Filii tui animo intulisti, furnacem se-
 plienis incendiis auctam perambularunt illæsi, et
 in medio igne quasi in thalamo læti gestiebant;
 te Habacuc Theum montem appellat²⁴, ex quo
 regis sceptrum potenter exorta sunt, in quo trepi-
 datione percelluntur tabernacula Æthiopum, et ten-
 toria terræ Madian. Te honoro agnam immacula-
 tam, te prædico gratia plenam, te effero e cunctis
 generationibus designatam Dei sponsam, te cano,
 quæ mox novum cælum cognoscetis; te adduco
 tanquam thesaurum pretiosissimum in templum
 Domini; te extollo Novum Testamentum, in quo
 Messias Christus inscriptus, hinc litteræ legalium
 finem imponet, inde vocationis gratiæ initium fa-
 ciet, per baptismum; hinc umbram perrumpet cir-
 cuncisionis, inde præsentiam Spiritus terrigenis
 desursum largietur.

X. Postquam propheta sanctissimis hisce laudi-
 bus Mariam cumlavit, eam ad summos altaris gra-
 dus deductam Domino Deo obtulit. Quamobrem
 genitores Joachim et Anna læto animo e templo
 regressi sunt, Virginis intelligentiam et mansuetu-
 dinem et benignitatem admirantes. Ipsa porro in-
 fantium prætergressa balbutiem, colebat Omnipoten-
 tem, et nutrimentum e cælo per angelum acci-
 piens aversabatur vulgarem cibum, et in templo
 quotidie assidua res mundi caducas velut aranei
 telam reputabat, et cæli opes assecuta terrenas
 divitias respuebat, et gaudium angelorum quotidie
 contemplans, hujus vitæ curis superiorem se
 monstrabat, et sanctum Spiritum perpetuo in-
 tuens, malorum spirituum agmina invisibiliter dis-
 jiciebat.

XI. Quid enim agebat Virgo degens in sanctissi-
 mis templi adytis? Angelorum cibum ab angelo ac-
 ciebat, et immaculatæ columbæ similis virginitate
 tem servans, templi et cæli terræque opifici (5).
 D cum gratiarum actione et effusissimo animi affectu
 ita supplicabat: Laudabo te, omnipotens Altissime,
 qui primæ genitricis meæ Evæ abstulisti oppro-
 brium, et propter ineffabilem misericordiam tuam
 missurus es in terram Filium tuum unigenitum, ut
 cum hominibus conversetur. Quare habitatio ipsius
 flammæ pura et immaculata.

Et sane, ubi abundavit delictum, superabundavit
 gratia²⁵. Per mulierem mortem lucrati sumus, per
 mulierem universa ipse rursus instaurabit: per
 serpentem cibum accepimus amari saporis, per
 ipsum vero rursus vescemur cibo immortalitatis.

²² Dan. x, 11. ²³ ibid. ii, 34, 35. ²⁴ Quod Vulgatus interpres (Habac. iii, 3) habet, *Dens ab Aus-
 tro venit*, LXX versio reddidit ὁ Θεὸς ἐκ θαιμὸν ἤξει: ²⁵ Rom. v, 20.

Prima parens Eva Cainum in lucem edidit invidiæ et nequitie principem; unigenitus Filius tuus erit primogenitus vitæ ac resurrectionis. O inauditum prodigium! o admirandam novitatem! o sapientiam nullis verbis cœquandam!

XII. Quo igitur nomine Mariam appellabimus? Num cœlum? et sane cœli terræque effectorem suo utero conclusit. An solem? ipsa enim septies sole splendidior enitens, justitiæ Solem concepit. An lunam? etenim incomparabili pulchritudine emicans, Christum omni pulchritudine decorum peperit. An nubem? etenim eum, qui nubibus vestitur, suis ulnis gestavit. An candelabrum? etenim in tenebris et umbra mortis sedentibus lux refulsit. An thronum? etenim eum qui in paterno throno invisibilis regnat, in Spiritu sancto circumscriptum suo utero recepit. An margaritam? etenim multo pretiosissimam margaritam mortalibus comparavit. An paradysum? etenim Edem iis, qui damnati erant, adaperiens, in regnum eos inducit perpetuo duraturum. An montem? ei enim, quo jubente *montes fumigant*¹⁹ continendo non fuit angusta. An terram? etenim eum, cujus nutu terra concutitur, sine dolore utero gestavit. An mensam? etenim eum, qui nobis suppeditat alimentum, lacte materno enutrivit. An mare? eum enim, qui aquas in unum locum congregavit, suis labiis osculavit.

XIII. Ecquis igitur non percellatur stupore? Ecquis admiratione defixus non teneatur? Quis summa cum reverentia non colat mysterii magnitudinem? Nam si opera ante gratiam patrata ejusmodi sunt, quæ mentis vim atque omnem cogitationem excedant; quis tandem poterit edita post gratiam enarrare? Si illustria sunt, quæ ad umbram pertinent et ad legem antiquatam, quanta demum videbuntur, quæ subsecuta sunt Spiritus manifestationem?

Pudor occupet hæreticorum filios, qui buccis impiis et veneno infectis conantur Virginem calumniari. Gloriosa enim Maria ad honorem erecta Genitricis Dei, quem cum secundum humanam formam concepisset et gestasset, præter naturæ ordinem Deum pariter et hominem peperit. Hujus venerandam effigiem, propter eundem honorantes, amplectimur; imo illius quoque, utpote quæ Mater exstitit ejus, qui secundum carnem nobiscum conversatus est, imaginem cultu relativo veneramur, non quidem materiæ venerationem (id quod absit) adhibentes, sed honorem referentes ad exemplar, ut divina fide percepimus. Non enim formam divinitatis, ut vos cæci et improbi dictitatis, objicimus oculis, sed ex nobis assumptam a Salvatore carnem, qua ille nobiscum sine sui mutatione vixit, ac primogenitam e mortuis redivivam formis effingentes, prædicamus. Propter ipsum autem, qui carnem assumpsit, etiam genitricis, ut omnino immaculatæ (6), effigiem eo cultu, quo decet, honoramus,

Α νασίας χορτασθισόμεθα · ἡ προμήτωρ Εὐα Κἀὶν τε- τοκε, φθόνου καὶ κακίας ἀρχηγόν · ὁ μονογενὴς σου Υἱός, ζωῆς καὶ ἀναστάσεως γενήσεται πρωτότοκος. Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος! ὦ τῆς καινῆς εκπλήξεως! ὦ τῆς ἀφράστου σοφίας!

ΙΒ'. Τί οὖν καλέσομεν τὴν Μαρίαν; οὐρανόν; καὶ γὰρ τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν ἐν μήτρᾳ ἐχώρησαν · ἥλιον; αὕτη γὰρ τοῦ ἡλίου ἐπταπλασίως φωτεινότερα ὑπάρχουσα, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ὑπεδέξατο · σελήνην; αὕτη γὰρ τὸ κάλλος ἀσύγκριτον ἔχουσα, τὸν ὥραλον κάλλει Χριστὸν ἀπεκύησε · νεφέλην; καὶ γὰρ τὸν ἐπὶ νεφελῶν ἐποχούμενον ταῖς ἀγκάλαις ἐδάσασε · λυχνίαν; καὶ γὰρ τὸ φῶς τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐξέλαμψε · θρόνον; καὶ γὰρ τὸν ἐν θρόνῳ τῷ πατρικῷ ἀοράτως βασιλεύοντα, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ χορηγὸν ὑπεδέξατο · μαργαρίτην; καὶ γὰρ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην τοῖς βροτοῖς ἐθησαύρισε · παράδεισον; καὶ γὰρ τὴν Ἑδέμ τοῖς κατακρίτοις ἀνοίξασα, πρὸς βασιλείαν εἰσάγει τὴν αἰὲ διαμένουσαν · ἕρως; καὶ γὰρ τὴν τὰ ἔρῃ ποιοῦντα καπνίζεσθαι ἀστενοχιορήτως ἐχώρησε · γῆν; καὶ γὰρ τὴν γῆν ποιοῦντα τρέμειν ἀνωδύνως ἐδάσασε · τράπεζαν; καὶ γὰρ τὸν τὴν τροφὴν ἡμῖν χορηγοῦντα μητροπρεπῶς ἐθρεψε γάλακτι · θάλασσαν; καὶ γὰρ τὸν συνάγοντα τὰ ὕδατα εἰς ἐνότητα μίαν, τοῖς χεῖλεσιν αὐτῆς ἡσπάσατο.

ΙΓ'. Τίς οὐκ ἐκπλαγῇ; τίς οὐ θαυμάσει; τίς οὐ δοξάσει τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος; εἰ γὰρ τὰ πρὸ τῆς χάριτος γεγενημένα τοιαῦτα, νοῦν ὑπερβαίνοντα καὶ διάνοιαν, τὰ μετὰ τῆς χάριτος παραδεχθέντα τίς ἐρμηνεύσαι δύναται; εἰ καὶ τῆς σκιδῆς καὶ τοῦ παλαιωθέντος ἔνδοξο, τὰ μετέπειτα τοῦ Πνεύματος ἐμφανισθέντος ποῖα.

Αἰσχυνέσθωσαν αἰρετικῶν παῖδες, οἱ τὴν Παρθένον βλασφημῶν στόματι καὶ ἰοδόλῳ συκοφαντεῖν ἐπιχειροῦντες · ἡ γὰρ ἔνδοξος Μαρία, Θεοτόκος ἀναδειχθεῖσα, καὶ μορφώσει ἀνθρωπίνῃ αὐτὴν ἀποκύησασα, ἔτεκεν ὑπερφυῶς Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπον · τοῦτον τὸν τίμιον χαρακτήρα σχετικῶς ἀσπαζόμεθα · καὶ μὴν καὶ ταύτης τὴν μέρφωσιν, ὡς Μητρὸς γενομένης τοῦ σωματικῶς ἡμῖν ὁμιλήσαντος, προσκυνούμεν, οὐ δὲ τῇ ὕλῃ τὴν προσκύνησιν, ἀπαγε, προσάγοντες ἄλλὰ πρὸς τὸ πρωτότυπον τὴν τιμὴν ἀναπέμπουμεν, θεϊκῶς πεπιστεύκαμεν · οὐ γὰρ θεότητος μορφὴν, καθὼς ὁμεῖς τυφλοὶ καὶ παράνομοι φάσκετε, ἰστοροῦμεν · ἀλλὰ τὴν ἐξ ἡμῶν προσληφθεῖσαν τῷ Σωτῆρι σάρκα, δι' ἧς ἡμῖν ἀτρέπτως ὁμιλήσει, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας πρωτότοκον ἀνατυποῦντες, κηρύττομεν · δι' αὐτὸν δὲ τὸν προσειληφότα, καὶ τῆς τεκούσης, ὡς πανάγνου, τὴν εἰκόνα, κατὰ τὸ προσήκον, σεβόμεθα · ἅγια γὰρ ὄντως αὕτη, ὡς τὸν μόνον ἄγιον ἀρρήτως ἀποκύησασα. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ ἐνεγκεί· προσέταξε δάμαλιν τριετίζουσας, καὶ αἶγα τριετίζου-

¹⁹ Psal. ciii, 52.

(6) Nota rationem Deiparam colendi non a dignitate ipsius, sed ab innocentia et puritate desumptam.

σαν πρὸς καθαρισμὸν τῶν ψυχῶν, πῶς ἡ Παρθένος ἡ Ἀ
προορισθεῖσα ἀπὸ κτίσεως κόσμου, καὶ ἐκ πασῶν
γενεῶν προσεκληθεῖσα εἰς κατοικητήριον ἀμόλυντον
καὶ προσενεχθεῖσα εἰς ναὸν ἅγιον τῷ παντοκράτορι,
οὐχὶ τιμία καὶ καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος καθέστηκε, καὶ
προσφορά ἁμῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως;
ilium, et omnipotenti oblata in templo sancto, non
immaculata humanæ naturæ (8).

ΙΔ'. Ὁ Ἰουδαίων Συναγωγῇ, οἱ τὴν ἐκ φυλῆς τῆς
ὁμετέρας ἐκκαμψάσαν Παρθένον μὴ δεξάμενοι
θεοτόκον, ἀλλὰ καὶ λοιδοροῦντες ἀναξίως καὶ ἀσελ-
γέσι χεῖλεσι, καὶ τῷ φόβῳ κινούμενοι, καταλαλοῦν-
τες αὐτῆς ἀδικίαν καὶ ἀνομίαν· πῶς τὸν ἄδιον τοῦ
Πατρὸς Υἱόν, ἐξ αὐτῆς ἐπ' ἐσχάτων μετὰ σαρκὸς
γεννηθέντα, οὐκ ὑπαδέξασθε; καὶ οὐ μόνον ταύτης
τῆς δόξης, ἀλλὰ καὶ τοῦ γεννηθέντος ἁμοιοῖ καὶ καθ-
εστήκατε, οὐχὶ τοῦ παραγενομένου πάντως ὑμῖν
φρονήσαντος, ἀλλὰ, τῇ ὁμετέρᾳ κακίᾳ ἐφοκείλαντες,
καὶ τῇ πονηρίᾳ τῆς ὑμῶν ματαιότητος ὑπομείναντες
ἐφθόνη, τῆς δόξης ἀμφοτέρων ἐκτεπνύκατε· διὸ
ὡς ὄντες ἄχρηστοι καὶ πρότερον καὶ μετέπειτα, τὰ
τῆς βασκανίας ὑμῶν ἐγχειρήματα, παντὶ τῷ κόσμῳ
φανερὰ καθεστήκατε, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος,
τὸν δι' ὑμᾶς ἐμφανιζόμενον· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ
Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἂν· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἐλά-
λησε, νῦν δὲ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπι-
θυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὀδεῖτε ποιεῖν. Καὶ ἀλλα-
χοῦ πάλιν· Μὴ δοκεῖτε δι' κατηγορῶν ὑμῶν
πρὸς τὸν Πατέρα· ἐστὶν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μω-
σῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλιπύκατε· Εἰ γὰρ ἐπιστεύσατε
Μωσῇ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖ-
νος ἔγραψε. Καὶ μετέπειτα· Εἰ οὐκ ἦλθοι καὶ
ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν δὲ
πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐ-
τῶν.

ΙΕ'. Ἡμεῖς δὲ, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἔθνος ἅγιον,
περιούσιον ἄθροισμα, στίφος ὀρθόδοξων, υἱοὶ τῆς
κολυμβήθρας, τέκνα τῆς χάριτος, οἱ τὴν ἐν τῷ ναῷ
πρόδοον ἑορτάζοντες τῆς Παρθένου, ψυχᾶς καθαρᾶς
καὶ ἀρρूपάντοις χεῖλεσι, γλώσσαις πολυφθόγοις
ἐπὶ ταύτῃ τῇ πανηγύρει μελωδικῶς ἀλαλάζωμεν,
τιμῶντες αὐτήν, ὡς τὸ εἰκὸς, τὴν παιδρὰν ἑορ-
τήν, τὴν πρῶτην πανήγυριν, τὴν ἀγγέλοις εὐ-
φρόσυνον καὶ ἀνθρώποις ἀξιέπαινον· καὶ τὸ Χαῖρε
τοῦ Γαβριὴλ μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς τῇ πανάγῳ ἐκ-
δοήσωμεν·

Χαῖρε, τοῦ Πατρὸς ἡ εὐδοκία, δι' ἧς εἰς τὰ πέρι-
α ἰγνώσθη θεογνωσία· χαῖρε, τοῦ Υἱοῦ ἡ κατοικησις,
ἐν ᾧ ὁ σαρκόφορος προεληλυθε· χαῖρε, τοῦ ἁγίου
Πνεύματος κατοικητήριον ἄρρητον· χαῖρε, τῶν ἀσω-
μάτων τὸ πολυθρύλλητον θαῦμα· χαῖρε, τῶν Χερου-
βιμ ἀγιωτέρα· χαῖρε, τῶν Σεραφίμ ἐνδοξότερα.

⁸⁰ Joan. viii, 39 et 44. Illa verba, *ille enim de*
⁸¹ Joan. v, 45, 46. ⁸² Joan. xv, 22. ⁸³ Tit. ii, 14.

(7) Exploratissimum apud Patres principium
Deiparæ prærogativas a Filii prærogativis dime-
tientias esse.

(8) De singularissima puritate sermo est. Porro

Ipsa enim vere sancta, quæ eum, qui solus sanctus
est, arcana ratione concepit (7). Et sane si Deus
jussit Abrahamum afferre vitulam trimam et ca-
pellam trimam in animarum purgationem, quomo-
do virgo a creatione mundi prædestinata, et ex
omnibus generationibus electa in impollutum domi-
honore digna et pura et impolluta exstat, et oblatio

XIV. O Synagoga Judæorum, qui Virginem e tri-
bu vestra effulgentem non Dei Matrem habuistis, imo
vero convicia indignissime et protervis labiis inge-
ritis, et invidia incitati eidem injustitiam et legum
contemptum exprobratis; quomodo æternum Patris
Filium ab ipsa extremis temporibus secundum car-
nem genitum haudquaquam recepistis? et non modo
matris, sed et filii gloriæ exsortes remansistis, non
quasi ipse præsens factus vos ullo modo rejecerit,
sed quia vestra malitia eum repudiastis; et in im-
probitate stultitiæ vestræ pervicaciter perseveran-
tes, ab utriusque gloria excidistis! Igitur tanquam
homines nequam et olim, et posthac, in totius
mundi luce collocastis flagitia malevolentiae vestræ,
juxta Salvatoris oraculum perspicue de vobis signi-
ficatum: Amen, amen dico vobis, si filii Abrahæ es-
setis, opera Abrahæ faceretis; ille enim de me locu-
tus est; nunc autem ex diabolo estis, et desideria
patris vestri vultis facere ⁸⁰. Et alibi rursus: Nolite
putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem:
est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si
enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi:
de me enim ille scripsit ⁸¹. Et rursus: Si non ve-
nissem, et locutus fuisset eis, peccatum non habe-
rent; nunc autem excusationem non habent de peccato
suo ⁸².

XV. At nos populus Dei, gens sancta, congregatio
acceptabilis ⁸³, orthodoxorum acies, filii columbæ,
soboles gratiæ, qui festo cultu agimus deductionem
Virginis in templum, puris animis, impollutis labiis,
multisonis linguis in hac celebritate hymnos sua-
vidicos extollamus, illustre hoc festum, principem
solemnitatem angelis lætam et hominum prædica-
tione dignissimam, prouti par est, venerantes: et
illud Ave Gabrielis cum reverentia et gaudio sancto
conclamemus:

Ave, delictum Patris, per quam ad ultimos terræ
lines Dei cognitio manavit. Ave, Filii domicilium,
de qua ille carne indutus proliit. Ave, sancti Spi-
ritus habitaculum ineffabile. Ave, supernarum men-
tium celebratissima admiratio. Ave, sanctior Cher-
ubim; ave, gloriosior Seraphim; ave, cælo latior;

me locutus est, in Evangelio nuspiam leguntur.

de nulla puellula trienni adeo singularis puritas
prædicanda est ut χστ' ἔξοχῃ *innocens* appelletur
beata Virgo, nisi de immunitate a peccato originali
intelligatur.

lavacrum aquæ et ignis sancti Spiritus ad purgationem soritum peccati, 586, d.

Ariani male, ob suam credendi rationem, nonnullas sacræ Scripturæ voces interpretantes, conati sunt sanam sanctissimæ Trinitatis fidem corrumpere, 140, b.

Arius, presbyter Alexandrinus, qui Martii rabiem ipso nomine inquit, 55, c; adversus Ecclesiam assurgit; filius circa Dei Filium errores, 47, b, c, d. Cum ecclesiam ingredi conaretur ut communionis particeps fieret, miserrime moritur, 55, c, d.

Athanasius Alexandriæ patriarcha religionis columen et Trinitatis propugnaculum, 98, d; ab Ariani impugatur et omni modo venatur, 54 et seqq.

B

Baptisma quid, et qui illius effectus, 586, 587.

Basileus, Amasiæ episcopus et martyr, Arianam refellit insaniam, 50, a, b.

Basilides et illius errores; ab apostolis eorumque discipulis profigitur, 42, b.

Basilus magnus Montanum et Montanistas refellit, 45, b. Eunomium impugnat et de Ecclesia hunc canem expellit, 53, b.

Bonitas Dei per crucem in nobis diffusa, 227, a.

C

Calvus homicidium a diabolo edoctus, injustam invdiam parturit, atque ob id a divina oburgatione condignam retulit damnationem, 130, b, c.

Calix, cratera et poculum quid in Missæ sacrificio denotent, 399, b.

Calvarie locus in Abraham figuratus, 595, c, d.

Caecili in templo locum orationis designant, 391, a. Carpoerates et illius errores; ab apostolis eorumque discipulis refutatur, 42, b.

Casula sacerdotis quid denotet, 594, d.

Catechumeni, scilicet non initiati, non baptizati, ad sacrificium non admittebantur, 418, b, c, d.

Cerintus et illius errores; ab apostolis et eorum discipulis profigitur, 42, b.

Chalcedonensis synodus a Marcione imperatore convocatur; quid in ea fuerit statutum, 66, c, d; 67, a. Quomodo, imperante Leone, robur suum obtinuerit, 70, a, b.

Cherubicus hymnus in Missæ sacrificio quid demonstrat, 415, a, b.

Christiani unum Deum inaccessibili claritate et virtute adorandum colunt, 171, a. Christiani Israelitis in Ægypto dependentibus comparantur, 255, c, d. Christianorum fides et cultus et adoratio in unum est et solum Deum, 153, d. Christianorum omnium, per totum orbem sub uno iugo Evangelii servantium Deo, forma peculiarissima est fides et confessio, 167, d; 170, a, b.

Christidæ non solum brutis animantibus irrationaliores, sed et rebus insensatis insensibiliores fuere, 151, c.

Christus exemplar se fidelibus suis proponit, ut cum imitantes, eodem pacis tenore copulerentur, 155, b. In Christo duæ naturæ conflendæ, 157 et seqq.; duæ pariter operationes, 141, c. Christus cum homo esset, tanquam Deus simul operabatur cum naturæ divinæ viribus, 142, b, c. Christus impassibilis simul et passibilis; passus est enim carne quam de Virginis utero sumpsit; non passus autem quatenus nihil divina natura patiebatur, 145, a. Christi humanitatis imagines efformari licet, et quare, 158, c, d. Christus in cruce moriens vitam largitus est illis qui stimulo mortis percussi fuerant, 254, b, c. Christi nativitas ex Virgine non per omnia similis nostræ habuit, nec omnino humanæ nativitatis leges subsecuta est, 259, c. Christus duplici compositus natura, mortali et immortalis; altera quidem mansit a passionibus immunis, id conservans quod per naturam erat; altera autem passionem ac mortem humano more sustinuit, 267, d; 270, a. In morte Christi naturalia commista fuerunt illis quæ naturæ rationem excedunt, 259, d. Christi descensus ad inferos, 274 et seqq.

Ciborium quid, et quid significet, 390, a.

Columellæ sive thoraces separantes gradum a reliquo templo, quid demonstrent, 390, d; 591, a.

Communio corporis Domini in sacrificio Missæ inter fideles quid significet, 450, c, d.

Concha baptismatis representat speluncam ubi Christus natus est, et speluncam ubi sepultus, 587, b. Concha altaris, translatio crucis. *ibid.*, c.

Constantinus imperator, vir insigni præditus virtute, adversus Arium Nicææ synodum congregat, 50, c. Quid in hac synodo actum fuerit et concitum, 51 et seqq.

Constantinus ab Ariano presbytero baptizatus obiit, 54, b, c.

Constantinus Nacoliæ episcopus; de cultu imaginum ad eum scribit Germanus, 162, 163.

Constantinus, Constantini filius et imperator, Arianos fovit et catholicos insequitur, 54, 55.

Contumacia usquequaque damnatur, ignoscitur vero infirmitati, 94, a.

Corporale significat sindonem in qua involutum est Christi corpus cum e cruce desumptum est, 399, c; 414, d.

Corporis valetudo et firmitas arti medicæ non absurde concedi potest, sed vita hominibus a Deo dimittitur, 95, c, d.

Corpus Virginis Mariæ a corruptione liberum, in caelos assumptum, 359 et seqq.; 347 et seqq.; 359 et seqq.; 570, c, d.

Cosmites quid indicet, 390, d.

Crux Christi magnum contra mortem magnitudinis suæ tropæum, in quo mundi quadrifarie terminos circumscipit, 150, b. Crux Christi, gloria Domini, 222, d; 251, a. In crucem ascendit communis Dominus non ut iudicet mundum, sed ut clavis affigat ligno eorum qui ceciderant chirographum, 223, c, d. Crux Igaum obedientiæ effecta est, et nos-participes facit fructus vitæ perpetuæ, 226, b. Crucis beneficia, 250, c, d. Crux, fons et origo vitæ et immortalitatis, *ibid.* Crux benedictionis, non maledictionis instrumentum, 238, c; humilitatis symbolum, religionis erga Deum erectio; argumentum fortitudinis et glorificationis, non confusionis, 239, a. Crux regalis lectulus nostri Salomonis, in quo Rex gloriæ requievit, 239, d; 242, a. Crux arbor ejus fructus mansura in æternum vita, 255, c. Crux lignum vitæ, propter suspensum in ea immortalitatis fructum, 254, a.

Cyrellus Alexandrinus Nestorii errores impugnat et refellit, 62, d; 63, a. Dnas in Christo assertit naturas, divinam et humanam, 158, b.

Cyrellus Hierosolymitanus impiam Manetis mentem patefecit, et illius doctrinam refutavit, 42, d.

D

Dæmones peccatis hominum aluntur, 250, d.

David tragice decantat carmen plenum affectibus, primisque generis humani parentibus quasi funebria accinit, 255, b. David Mariæ simul et Dei progenitor, 298, c.

Debitur continuis canticis beneficium celebrat, 339, a.

Deus futurum præsentis instar spectat, et illius præsentio errori non est obnoxia, 106, c. Deus minor formidolosa, itemque jucunda pollicetur, ut illa a peccatis deterreat, hæc docilibus virtutem suadeant, 106, c. Dei magnitudo nequaquam vilitate curatarum rerum gloriam sibi deteri sentit, 110, c. Deus solus judiciorum suorum æquitatem noscit, 150, b. Deo nostri omnes actus et cogitationes patent, 156, a. Deus sine initio et inditus, in manu omnia continens, et omnis creaturæ factor, 162, a. Deus ubi est, hic omnis bonitas, omnis objectio, omnis jucunditas, 362, a.

Diabolus Ecclesiam Dei lacessere semper conatur, 39, b; versutis fraudibus hominem supplantare et ecclesiastici ordinis statum perturbare gaudet, 78, a. Diabolus accedit ut amicus, et deprehenditur improbus; benevolentiam simulat externa facie, et interius furem agit, 227, c.

Diaconi, ad typum angelicarum potestatum, ut administratorii spiritus, in ministerium missi præcurrunt, 591, c.

Dierum pleni non illi dicuntur qui prolixam vitam spatiosumque ævum peregerunt, sed qui religione perfecta congruenter ætati suæ splenduerunt, 119, a, b. Dierum suorum dimidium non exæquatur cur dicuntur viri sanguinari et dolosi, *ibid.*, d.

Dionysius Alexandrinus Sabellii errores circa Trinitatem refellit, sed argumenta urgendo, ut asserunt Basilus et Athanasius, quædam jecit semina, unde Eliam personarum differentiam impius suscitaret Arius, 46, b, c.

Dioscorus hæreticus in concilio Chalcedonensi damnatus, in exilium pellitur, 66, c.

Divitiæ, luxus et gloriæ mundanæ pompa homines plerosque seducunt; illorum insubilitas et vanitas, 90, a.

Dormitio vel assumptio beatæ Mariæ Virginis, 359 et seqq.; 347 et seqq.; 359 et seqq.

E

Ecclesia a Domino Jesu Christo plantata, et vi salis divini a diabolici erroris fetore purgata, 39, a, b. Ecclesia hæresibus impugnari cur Deus permiserit, 75, c, d. Illam Christus nunquam destituit, 75, c, d. Ecclesia non erravit imaginum cultum comprobando, 150, c. Ecclesia est columna et firmamentum veritatis, 178, d. Ecclesia est templum Dei, domus orationis; terrænum

cienda, venustatem elocutionis et artificium nos edocent, 91, a.

Lucerna hominis lex divina, 227, c.

M

Macedonius hæreticus; illius facinora, 53, b. Ejusdem circa sanctum Spiritum errores, 54, c, d.

Manes et illiusque insania, trass et turpitudine; doctrinarum dignam mercedem retulit a rege e. huius qui illi viventii cutem detraxit et illum ita necari iussit, 42, b, c, d. Illius scripta, 43, a.

Manna panem eucharisticum præfigurabat 263, a. Panis celestis sepultura mysterium designabat, et incorruptionis delineabat figuras, *ibid.* b, c.

Marcellus et ejus impietates; in synodo Antiochensi refellitur, 46, a. In Sabellii dogma consensisse videtur, *ibid.* d.

Marcianus imperator, vir afflatus numine et ordini tenendo idoneus, Chalcedonensem synodum congregat, et pacem Ecclesie restituit, 66, 67.

Marcion et illius circa Christi incarnationem errores, 43, c; in synodo Antiochensi damnatur, 46, a.

Mariæ trienns, certa et definita ratione hæc omnia disponente ejusdem conditio: e pariter ac filio, in templum adducitur, 29; *et seqq.*, 310 *et seqq.* A parentibus Deo consecratur, 239, c, d. Angeli ei cum tremore deserviebant, 503, b. Mariæ, lucida nubes, quæ spirituales divinum rorem nobis superiusculat, 506, b. Dei paradisi amenissimus et rationalis, *ibid.* c. Immaculatum et purissimum summi Regis palatium, *ibid.* c. Sanctus Dei thronus et divinum donarium, 507, a; omni laude et obsequio dignissima; Virgo generans et Mater viri nescia, *ibid.* c.

Afflictorum janua et Christianorum refugium, 322, a, b, c. Mariæ Virgo et Dei Mater, infecundæ nem imposuit sterilitati, ac legalis litteræ umbram gratia sui partus abegit, 291, a. Nullus locus est ubi non honori habeatur, 331, d. Mariæ Deiparæ imagines efformantur, et quare, 158, d; 159, a. Mariæ virginitas sicut post partum, ita et ante partum servata, 259, d. Mariæ Deiparæ lacrymæ et gemitus, moriente Christo, 270, 271 *et seqq.* Mariam ut proprie et veraciter matrem Dei veri colimus et magnificamus, et omni visibili et invisibili creatura superiorem arbitramur, 159, a. Mariam præfigurabat rubus inconsumptus et sua vi illæsus in igne perdurans, 231, a.

Maronitæ hæretici, quorum exstat monasterium in Syriæ montibus ædificatum, 82, b.

Martyres omni honore digni sunt, et invocandi, 153, d. Martyrum reliquias flammis ab hæreticis traditæ, 79, c.

Medici valetudinem corporis vel præsentem retinere, vel absentem revocare non semper valent, 95, c.

Mendacium ex diabolo est; qui autem prudenti consilio orationem suam conformat, id non sine Dei placito facit, 111, b.

Mensa sancta altaris est vice loci sepulturae, in quo positus est Christus, in qua proponitur verus et celestis panis, quod est mysticum et incrementum sacrificium, 387, c; 413, c, d.

Methodius adversus Origenem, cujus impugnat errores, librum elaboravit, 47, a.

Monachalis habitus est ad imitationem cultoris et quasi civis deserti Joannis Baptistæ, 395, a, b.

Montani et Montanistarum varia ac multiformis doctrina et errores, a Basilio Magno et Epiphania Cyprio refuluntur, 43, a, b.

Morbi cur a Deo nobis infligantur, 98, a.

Mors non una causa, sed multis morbis hominibus creari videtur, 95, a. Mors non aliud est quam animæ separatio a corpore, 239, c. Mors quæ non ex naturali infirmitate oritur, sed cum violentia quadam et ante diem adventit, omnibus deprecanda et aversanda mortalibus, 231, b, c.

Moses Amaleitarum excidio demonstravit invisibilem generis humani hostium debilitatam a cruce vires, 126, a. Moyses serpens æneus, Christi typus et figura, 250, c, d. Moyses Christi figura, 279, c, d.

N

Nacolia, Phrygiæ provinciæ urbecula; illius urbis episcopus imaginum cultum multoties impugnavit, 78, a, b.

Natura ex actibus dignoscitur, 145, b. Natura divina sempiterna est et incomprehensibilis, et nulli similis estimanda eorum quæ cernuntur, 178, a. Naturas in Christo Jesu Dei Filio duas esse confitendum, 137, c *et seqq.*

Nestorius, vir irreligiōsus et male moratus, Antiochiæ episcopus; illius circa Verbum Dei errores, 62, c, d. Inconsutilem Christi vestem, id est sanam fidei ejus doctrinam,

nam, discerpere temere conatus est, 137, b. Damnatus est in synodo Ephesi indicta, 63, a, b.

Nicæna synodus a Constantino congregata, 50, c, d; Arianos damnat, 51, a, b. Niceni concilii Patrum fidei processio, 190 *et seqq.*; illorum variae subscriptiones, 191 *et seqq.*

Nicolaitæ et Joseph, præclari Christi hospites, ipso Abraham illustriores, 287, b. Christum videntes nudum, misericordia moti, sindonibus alligant, ac in stabulum inducunt, communi humana lege mandantes humo ac legentes sepulcro, 270, a.

Nicolaitæ et illorum errores; ab apostolis et eorum discipulis profligantur, 42, b.

Nicolaus sophista, hæreticus, 73, b.

Novatus, Romanus presbyter, penitentiam ab Ecclesia proscripsit; a sancto Gregorio refellitur, 50, b, c.

Novitas rerum omnino cavenda, 166, d.

Numerus denarius, numerus perfectus, 242, b.

O

Obedientiæ fructu fructus inobedientiæ tollitur, 226, b. Oblatio quæ sit in armario denotat Calvarie locum in quo aiunt sitam esse calvariam primi parentis Adam, 393, b, c.

Oleum in baptisate, instar olei quo reges et sacerdotes ungebantur; illius effectus, 386, c, d. Operationes in Christo Dei Filio duas fuisse confitendum, 141, c *et seqq.*

Opus quod in nomine Domini sit pretiosum et sanctum est, 151, c.

Oratio Dominica explicatur, 442 *et seqq.*

Ordo optimus est a Deo iuchare, et in Deo finire, 410, d.

Orientem versus precari, quid, 391, b, c. Origenes et errores illius varii; a Methodio, Petro Alexandriæ et aliis refellitur, 46, d; 47, a.

Originalis peccati effectus, quos crucis lignum feliciter reparavit, 227, d; 230, a, b, c.

Ovium pelles testes sunt insipientiæ primi hominis, 250, b.

P

Paneas urbs, hæmorrhoidis patria, statum æneam Christi possidet, 186, d; herba quædam ad illius pedes orta, variorum languorum medicamentum est, 186, d; 187, a.

Panis propositionis sanctificatus et oblatus quid representet, 395, d; 396, a. Panis animi, sermo Dei, 443, d.

Paradisum quem occlusit Eva, Maria aperuit, 362, d. Patribus divinitus afflatis obsequium tribuendum, 99, c.

Paulus apostolus, qui serpens erat et genimen viperarum, Christum induit per baptismum, 231, c, d.

Paulus Samosatensis, et illius circa Christi incarnationem errores, 43, d; 46, a. In synodo Antiochensi damnatur, *ibid.*

Pax omnibus æstimanda; pacis bono nihil antefecudum, 135, a, b.

Peccatum palea est, fomes et nutrimentum ignis inextincti, 233, d. Peccato qui tenetur, haud quidquam laxamenti rationem novit, quanquam lecto impositus ut recumbat, quanquam manus pectori admotas ad quietem componat, 246, d. Peccati symbolum, spinæ, 254, d; 266, b; peccatum vero præsentissimum mortis organum, 254, d.

Petra monumenti super quam Christus ponitur, aquam scaturit immortalitatis, 262, c.

Petrus Alexandriæ episcopus, Origenis errores impugnat, 47, a; anathematizat Arium quem recipere ad communionem negavit vel in ipso martyrii procinctu, et quare, *ibid.*, b, c.

Philippicus seu Bardanes imperator (nam duplex nomen huius infausti nominis regnatori fuit); illius errores, 75, a, b.

Philoponus, vel potius Matæoponus, Alexandrinus grammaticus, hæreticus; illius errores, 70, d.

Photinus; illius impietates in synodo Antiochensi damnantur, 46, a.

Pictura tacens per imitationem ostendit, quæ sermo historiæ per auditum commendat, 171, d.

Pleni dierum non ita dicuntur qui prolixam vitam spatioque ævum peregerunt, sed qui religione perfecta congruenter ætati suæ splenduerunt, 119, a, b.

Pomeridianum tempus, quando, malo dæmone supplantante, pari cum conjugē ruina dejectus est Adam, 259, a.

Præscientia, præcipua divinitatis prærogativa, et verissimum supremæ potentie indicium, 110, a.

Præsentatio beatae Mariæ ad templum Domini, oratio

Agrigentinum monasterium, XXXVI.
 Agrigentum in quinque provinciis cietur, XIX.
 Alfaraus, Tiberius, de vestibulo Vaticano, XCII.
 Alimentorum usus bonus, 90.
 Allegoria usus Patribus jure probatus, 8.
 Ambones Latinorum et Græcorum, XXXII.
 Annus feminæ appellatio honorifica, LXXXV.
 Amygdalus florescens est iustorum anima, 279, 280.
 Analeptæ templum et monasterium Hierosol., XLIII.
 Ananias et Sapphira pœna, 135.
 Andree Ap. monasterium ad clivum Scauri, VII. Cultus Constantinopoli, CII seqq.
 Angelus et Palumbus Diaconi Agrigentum missi, CV.
 Anima pro cupiditas, 158.
 Anima sub urbis obsesse imagine, 229, 250. Et sibi et corpori imperans, 118.
 Animæ humanæ origo, 101.
 Animæ defunctorum allevari viventium recte factis dicuntur, 58.
 Animal liberum sui que juris homo solus, 136.
 Annalis Gregorii nostri, CXI.
 Annus maximus ex Aristotele, 25.
 Annus tempestatibus quatuor coronatus, 176.
 Anonymi versus de Gregorio nostro, CXX.
 Anthemium herbæ genus, 282.
 Antirrhesis pro Interdicto, 209.
 Antitypa mysteria, CVII.
 Antonius Magnus, 108.
 Apis et formice exemplum, 15.
 Apocalypsis utilis, 78.
 Apoliinaria de Ecclesiastica loco, 121.
 Apophysis quid sit, 209.
 Apostoli regula in secundis adversisque aliorum rebus, 75.
 Aquæ Salvæ monasterium suburbanum, XI, XXXIII.
 Aquarum ad nubes reditus, 25.
 Aquila interpres vel inutilia reddit, 57.
 Aquilæ appellati homines ingeniosi, 247.
 Arbitrium homini datum, 66. Homini relictum ad bene et male vivendum, 52.
 Archidiaconi cura præcipua, CVIII.
 Archontes Agrigentini, LXV.
 Argenti funiculus et auri flosculus, est præsens vita, 281. Vuasari de hoc et Gregorii Neocæsariensis sententia, 282.
 Argenti cupiditas nunquam expletur, 141.
 Argentum, cui omnes fere obediunt, 255. Spiritale, *ibid.*
 Aristotelis definitio de tempore, 69.
 Asterii Amasæ episcopi locus, 17 seq.
 Asterius de Anania et Sapphira, 155.
 Astrologia feminæ improbæ comparata, 197.
 Astrologorum ars vana, 195, 196, etc.
 Aurea servis perforatæ apud Hebræos, 129.
 Auxilia Dei diligentiam nostram requirunt, 192.
 Auxilio divino opus homini ne peccet, 55.
 Avarorum curæ et damna, 111.
 Avarus divitiis perditur, 106.
 Avarus iustarum inferorum, 115.
 Aves efferunt vocem, proverbium secundum Drosium, 236. Diabolum ejusque socios interpretatur Gregorius noster, 257.
 Avis laqueum vilantis similitudo, 187.

B

Bacharii opinio de Salomonis penitentie, 61.
 Balthei exilias indicium monachi Benedictini, VIII.
 Basilianorum monachorum Bibliotheca apud Messaniam, III.
 Basilii Seleuciensis sententia ex Proverb. libro II.
 Basilii Magni vita Amphilochie recentior, XXXIII. Locus de libertate homini ad peccandum relicta, 52. Homilia in Hexameron, XLV. Quæstiones de fornicia, 247. Locus de Trinitate, 120.
 Basilius auctor Commentarii in Isaiam non videtur 177, 250.
 Basilius Raphanæ episc. Chrysostomi æqualis, XLV.
 Beatus a Davide quis dicitur, 88.
 Behemot creditus Nabuchodonosor, 122.
 Biblia sacra sero in capita, quæ hodie numerantur, dispersita sunt, 58.
 Bibliorum exemplaria diversa, CXXIII.
 Brancifortis card. episc. Agrigentinus, I.
 Brotierus, Gabriel, de codice Gregorii nostri, CXXII.
 Bugatti, Cajetani, de lectione cod. Bobiens. testimonium, XIX.

C

Calibatus præconium, 108.

Cajetanus, Octavius, IV.
 Calculatores quid pueros docerent, XXI et XXII.
 Calumniam risum stultorum subsequitur, 172.
 Calvinianorum error rejectus, 191.
 Canticum et Cantica canticorum, 5.
 Capitulare Gregorii Magni Petro Subd. datum, LXXVI.
 Capparis nomine quid significetur, 279. Varii capparis parandi modi ex Plinio, *ibid.*
 Cappelli, Ludov., explicatio de pariete intermedio, 73.
 Carmen insipientium malum, 170.
 Cassianus de psalmodia monachorum, 80.
 Castimonie laus, 41.
 Cedar regio Saracenorum, 11.
 Cella nova monasterium urbis, VI.
 Censorinus de anno maximo, 25.
 Centesima quid sit, 264.
 Centies idem ac plurimum, 210.
 Charito pater Gregorii nostri, XX.
 Christi adventus secundus, 273, 274.
 Christus caput nostrum, 52.
 Chrysostomi appellatio satis antiqua, XLIV.
 Chrysostomi de Jobo homilia, XLVIII. Locus de viventis operibus defuncto utilibus, 58. Locus de precibus, quæ opus quodlibet præcedere debent, 237.
 Cisterna mortem designat, 282.
 Civitas infelix, quæ regem nacta sit consilio et prudentia juvenem, 252.
 Clausulæ homiliarum apud Patres, 42.
 Cluniacenses monachi in monast. S. Sabæ, VIII.
 Codex Coislinianus Oecumenii, 84.
 Codex Barberinus Olympiodori, 84.
 Codex Gregorii nostri apographus in Bibliotheca Albana Romæ, CXXII. Sangermanensis, CXXII.
 Codices duo Bibliothecæ urbænæ Basilianorum, XVII.
 Codices Bibliorum insignes duo, CXXIV seq.
 Cœlorum et terræ vices futuræ, 248.
 Colloquiorum quam cauta ratio esse debeat, 79.
 Columba in Gregorii nostri imaginibus, LX.
 Columnæ septem in sacris litteris quid sint, 46.
 Comedendi et bibendi modus qualis esse debeat, 62.
 Comites Gregorii Magni ævo, LXXXIII.
 Complecti manus suas quis dicitur, 110.
 Concilium CP. u et m ubi actum, LI.
 Concilium Lateranense sub Martino I, IX.
 Confessionis mentio iterata, 165, 166.
 Conjugalitatis societas regule, 77.
 Consecrationis formula in liturgiis, 64.
 Constantia Cypri unde nomen habuerit, LII.
 Constantini Magni donatio, C.
 Constantinus Charophylax, XLVII.
 Constitutionum Apostolicarum locus a Gregorio nostro delibatus, 62.
 Contentiones vehementiores inutiles, 186.
 Contiguatio domus reficienda, 252.
 Contradictio vetandi verbum, 210.
 Convivia solemnia Hebræorum, 260.
 Corinthi episcopus sub patriarcha Romano, LXXXIV.
 Coryphæus apostolorum Petrus quo sensu dicitur, 155.
 Cosmæ Indicopleustæ de solis cursu opinio, 21.
 Crescentinus diaconus Agrig., LV seq.
 Crucis exaltatæ solemnia antiquæ originis, LXVII.
 Crucis signum duplici modo usurpatum, XLIV.
 Crux in fronte designata, 257.
 Curiositas in rebus divinis reprehensa, 153.
 Custodes domus Gregorio Neocæsariensi angeli sunt cœlestes, in quorum tutela orbi est, 276. Gregorio nostro rationales animæ facultates, 276, 277.
 Cypriani de Petri cathedra sententia, 249.
 Cyrilli Alex. locus de fato, 195. Locus de vestimentis candidis, 222.

D

Dæmones muscis comparati, 234, 235.
 Damianus custos pueritiæ Gregorii nostri, XXI.
 Danatanus magister admissionis, LXXI.
 Danielis propheta liber a Septuaginta interpr. etiam totus Græce redditus, 122.
 Dedit idem aliquando ac permisit, 55.
 Defectus cur numerari non posse dicitur, 55.
 Dei nomen nunquam temere ciendum, 202. Bonitas et potentia cuique ineffabilis, 27.
 Desultorum certamina, 255.
 Deus hominem perditum requirit, 92. A theologia patiens appellatus, 174.
 Dextera virtutis via, 236.
 Diabolum nescire quod cogitat homo, doctrina est Patrum Græcorum et Latinorum, 257.
 Diaconi Gregorio nostro filii, LXX seq.
 Diaconissæ Agrigentinae, LXV.

Initium omnium recte factorum a Deo est, 33 seq.
In iusto laeso Deus auxiliatur, 92.
Inscriptio Gregorii Magni ad S. Sabam, VIII.
Inipientes a se ipsis damnantur, 245.
Instrumenta vocis appellantur *filiae carminis*, 279.
Intellectus rex junior anagoge, 250. Filius liberi, 251.
Ira potior, quam risus, 167.
Ira et patientiae modus qui esse debeat, 175.
Irenaei locus de Adam secundo, 125.
Irenaei templum CP. geminum, LI.
Isidori Ciarli interpretatio, 162.

J

Jacobi tres, duo apostoli, unus episcopus tantum, 98.
Jeunia Graecorum, XLIX.
Joannes evang. cur *Theologus* dictus, 78, 247.
Joannes IV archiep. Hierosolym., XXX.
Joannes diaconus de monasterio Gregoriano, VII.
Joannes Jejunator episc. CP., XLVI. Ejus decessus, CV.
Joannis Niciotae archiep. Alex. aevum, 84.
Jobi libri auctor, 146.
Jobi aevum, 122, 146.
Joseph in Aegypto prudentia, 121.
Josephus Hymnographus de Gregorio nostro, XCXVII, CXVII.
Judaei veteres cur de libri Ecclesiae auctoritate dubitent, 284.
Judaei durum et pertinax genus, 286.
Judaei agri Agrigentini Christiani facti, CVII.
Judaeorum et gentium vices, 240.
Judaeorum conspiratio adversus Christum praenuntiata, 270.
Judeus omnium ultimus Deus, 137.
Judicia hominum absurda, 212.
Judicii locus terra universa, 94. In adventu Christi, 95.
Judicium a Deo in futurum tempus reservatur, 97.
Juliani martyris sacrarium Carthagine, XXVI.
Julianus apostata ex habitu aspectuque cognitus, qualis futurus esset, 171.
Jusjurandum ne cui familiare sit, 202.
Justi locus varia lectione designatus, 95.
Justinus locus de lectione et hominibus in Ecclesia, 128.
Locus de Hebraeis, 287.
Justinianus Rhinotmetus, LIII.
Justinus Siciliae praetor, LXXVIII.
Justitiae cultores beati, 104.

K

Kyris et *Kyrios* appellationes usu diversae, XXXII.

L

Laevum et *dextrum*, 256.
Lanciae Joannis, opinio de Macario archiep. Hieros., XXXI. Opinio de ure Sardicensis episc., LI. Opinio de donatione Constantini, C. De Justiniano Rhinotmeto, CV. De aetate Gregorii nostri dissertatio, 296 et seq.
Langhtonus, Steph. card., libros divinos primus, ut nunc habemus, in capita divisit, 58.
Langor animi morbus, 143, 147, 153.
Latini, qui Grace scripsere, CXXVII.
Latinum monasterium CP., XLVI.
Laura Sabaitarum in Africa, VI.
Lectio divinorum librorum in Ecclesia, 128.
Lectores a baptismo quidam facti, XXXVIII.
Leo mortuus cani vivo posthabetur, 221.
Leo episc. Catanaensis in judicio purgatus, sacrum in basilica Vaticana facere jubetur, XCVI, XCVII.
Leonis Magni interpretatio de Genescos loco, 244.
Leontii scriptores plures, V.
Leontii scriptoris vitae Gregorii Agrig. aetas, XII, CIX.
Patria, XVI. Scriptio eius et eruditio, *ibid.*
Leontii M. templum Tripolitanum, XXVII.
Leucius haereticus in Sicilia, LXX, LXXIX, XCIX, CIII, CV.
Liberalitas erga egenos neminem pauperat, 142.
Libertas hominis quae sit, 52. Ad bonum et malum homini data, 182.
Libertatis abusus, 66.
Libertinus domus episc. Agrig. apud Panormum, LXXIII.
Libri multi ne scribantur, 299, 250.
Librorum divinorum sectiones olim aliae, quam quae hodie in usu sunt, 58.
Loca Gregorii nostri insignia, CXXV.
Locus et sacris litteris ignotus citatur, 49.
Locustae victus Joannis Baptistae, 279. An herba, *ibid.*
An femoris caput, 280.

Locustis assimilantur justorum animae, 279, 280.
Longaevi quinam habendi sint, 212.
Loricæ tempore in Hierosolymis, 75.
Lucius II P. M. monasterium S. Sabae (Iuniacensis) dat, VIII.
Lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 267.

M

Macarius, archiep. Hierosolym., XXX.
Macarius Monotheleta, episc. Antioch., XLV.
Machabeorum laudationes variae, XXV.
Macedonii haeresis detestata, 42.
Ma edicus serpentis similis, 243.
Mamaneis monasterium Constantinopoli, 154.
Mandatum custodiendum, 203, 204.
Marianus sub Justino jun. dux, LIV et LXXXIV.
Marcionis falsatio in contextu Ecclesiae, 125.
Mare a Deo certis finibus coarctatum, 24.
Martini I, P. M. legatio, XI. De Petro coryphaeo apostolorum opinio, 155.
Martyres ab Ecclesiaste admirati, 115, 116, e.c.
Martyrologium universale Parisiis editum, CXVII.
Martyrologium romanum, CXIV.
Martyrum certamina suffragantissimum, 217.
Mauritii Aug. aevum haereticis adversum, LII. Liberi, LIII. Leges, CII. Tristis exitus, 154. Sepulcrum, *ibid.*
Maurus abbas S. Pancratii, IX.
Ma imianus episc. Syracus. legatus P. M., LXXVIII.
Mazochius quid censeat de contiguatione Ecclesiarum non relecta, 253. Molentes explicat molitricis, 277. Et ex molitricis voce omen inquit caplasse antiquos, 278.
Medicorum in curandis vulneribus ratio, 176.
Memoria supremi diei utilis est homini, 269.
Menologiorum et Calendariorum testimonia de cultu Gregorii nostri, CXVII et CXVIII.
Metaphrastae Vitr. quando primum prodierint, XVII.
Molentes explicantur dentes, 277. A Mazochio vero et Gregorio Neocæsariensi molitricis, *ibid.*
Monachi a Gregorio Magno episcopi facti, VII.
Monachi in concilio veteri Lateranensi, IX.
Monachi comites Gregorio nostro Hierosolyma petent' divinitus dati, XXVI.
Monachorum psalmodia, 80. Laus, 152.
Monasteria prope Hierosolyma, XXVIII.
Monasterii S. Sabae in urbe conditor, VI.
Monasterium S. Caeciliae in urbe, XCXVI.
Montchalius, Carolus, archiep. Tolos., CXXI.
Montaniconus de bibliotheca Basiliana Messanae, IV.
Mortis imminuentis conditio, 207.
Mortis dies utiliter ignotus, 228.
Mortui quinam mystice appellati, 107.
Mortui aspectus perutilis, 165.
Moyses theologus, 185.
Mulgere luc quid in Proverbiis significet, 1.
Mundus quasi viridarium a Deo factus, 140.
Mascarum similitudo, 254.
Mysterium fidei voces in calicis consecratione ex traditione receptae, 65.

N

Naniorum codex Venetis, CXVIII.
Natalis dies pro morte usque apertus, 161.
Natura homini immutabilis, 180.
Nicephori Callisti testimonium de Gregorio nostro, LII.
Nicephori monachi testimonium de Gregorio nostro, LIII.
Nihil sententia quaedam repudiata, 47. Locus de avaritia eorum, qui liberos et successorem non habent, 112.
Interpretatio de ira, 168.
Ninium nihil esse debet, 183.
Nomina primitus cuique rei indita, 159. Rerum immutabilia, 161.
Novum nihil quomodo dicatur, 28.
Nubes aquam e mari haurientes, 25. Repletæ pluvia et super terram effusæ Spiritus sancti indicant adventum Pentecostes die, 261.
Nubes, id est, doctores Ecclesiae qui imbrem dimittunt virtutis, 275.
Nubes post pluviam, alii de defunctis, alii de senectutis incommodis explicantur, 275. Drusius et Grotius tropum esse putant, *ibid.*

O

Odericii sententia de conditore monasterii S. Sabae, VIII.
Olei usus et significatio, 162, 163.
Oleum in capite quid designet, 212.
Olympiodori diaconi aevum, 84.
Olympiodori sententia repudiata, 118. Deinde reco-

pta, 119. Locus de Adam secundo, 126. De rege juniore, 230.

Omne veniens quid sit, 269.
Opera, quæ ad terram pertinent, non sunt vanitas, 15.
Opus divinum magnitudo ineffabilis, 27.
Orcus sapientiæ et sensus experts, 228.
Ordo rerum a Gregorio nostro gestarum, CXI.
Ordo rerum conditarum utilis contemplanti, CXXI.
Origenes de titulo Cantici canticorum, 5. Locum Ecclesiastæ de sermonibus sapientum aliter ac noster Gregorius legit, non aliter interpretatur, 288, 289. Nec aliter locum de scribendis libris, 290.
Originis peccatum expositum, 123.
Oris custodia qualis esse debeat, CXXXI.

P

Palæstra Græcorum, 235.
Palumbus et Angelus diaconi Agrigentum missi, CV.
Panem mittere super faciem aquæ sobrietatem significat, et eleemosynam anagoge, 258, 259.
Panis iis qui fingunt est gaudium, 254. Mysticus, 255. Idem ac convivium, *ibid.*
Panormitana monasteria, LXII.
Papebrochius, Daniel, de Leontio, IV.
Paradisi quid essent, 44.
Paries intermedius a Paulo ap. memoratus, 75.
Partem dare septem et octo, id est præsentis atque venturo sæculo consulere, 259, 260.
Passararia Siciliæ vicus, XXXVI.
Pastor est Christus, 288, 289. Zorobabel secundum Grotium, 290.
Patientiæ laus, 174.
Patres Græci, qui Ecclesiasten illustrarunt, 6 seq.
Patrimonia Ecclesiæ Romanæ in Sicilia, C.
Paulus apost. os auream, 15. Cum ait *Cupio dissolvi*, quid designarit, 131.
Paulus Thebanus et magnus Antonius, 108.
Paulus Scholasticus a Gregorio Magno laudatus, I. XXVII.
Pauperis conditio potior, quam divitis, 157.
Peccatum originale explicatum, 123.
Pelagius II. P. M. S. Andræ reliquias dedit abbat S. Sabæ, VI.
Peregrinationes Hierosolymitanæ a PP. laudatæ, XVIII.
Petri et Pauli templum Agrigenti, CVII.
Petrus legatus in synodo septima, XII.
Petrus subdiaconus legati potestate in Sicilia, LXXIV.
Philosophiæ regio Siciliæ, LXXIV.
Phinthis Siciliæ oppidum, XXXVI.
Piscium et avium captarum similitudo, 228.
Plangentes per fora, 281.
Pœna impiorum sæpe sera, 184.
Pœnæ clericorum in Ecclesia, LXXIX.
Pœnitentia, quæ emendationem excludit, mala res, 43.
Possinus, Petrus, de Gregorio nostro, CXXI, CXXII.
Potamio episc. Agrigentinus, XXI, XXXVI.
Potestatem habens diabolus dicitur, 237.
Præsumptio spiritus quid sit, 54.
Prætor vicus in agro Agrigentino, XX.
Præcatonis formula in Gregorii nostri reditu cum cantu usurpata, CVI.
Preces Christianorum opus inchoantium, 257.
Presbyteræ et presbyterides, LXV.
Principes et divites qui sint, 240.
Procopii Historia arcana, 106.
Proditionis in bello damna, 234.
Prophtarum laus ex Cyrillo Alex., 199.
Protus episcopus Ancyranus, XC.
Providentiæ divinæ ratio libera, 153.
Providentiæ Dei acquiescendum, 173.
Prudentia virtutum regina, 176. Ejus laus, 49. Ejus usus, 121.
Zodia Græcorum nocturna et matutina, XXXI.
Zodia ritus, 80.
erium pueri ediscere soliti, XXII.
pauper et sapiens feliciore rege sene et stulto, rorum in ludo remisse discentium similitudo, 168.
lvis appellatur corpus hominis, 285.
pillæ oculorum, quæ vident in foraminibus, 278
thagoreorum disciplina de silentio, 82.

Q

res de Deo vitandæ, 186.
rior, quam copia rerum, 111.

R

Rajatus, Franciscus, interpres vitæ Græcæ Gregori, IV.
Raps Deus Siculus, CVII.
Regi ne maledixeris, 256. Id est Christo, 257.
Regis dicta haud vulganda, 202.
Regum et dynastarum animi a sapientibus alieni, 227.
Renaudotii testimonium de liturgiis, 65.
Reprehensio omnia multis nocet, 209.
Rerum conditarum stabilis ordo, 28.
Resurrectio mortuorum a quibus hæreticis negata, 285.
Ab Ecclesiaste asserta, 292, 291. Et in Scripturis præ nuntiata, 294, 295.
Resurrectionis templum Hierosolymitanum, LXX.
Rex junior quomodo interpretandus, 250.
Risus notatus, 40. Stultorum index desidiæ, 170.
Ritus Latinus in Sicilia relictus, CXXVI.
Roma nova CP., V.
Romanorum monasterium CP. XLVI.
Rossius, Joannes, Gregorium nostrum Latine reddere aggressus, CXXII.
Rotæ nomine vitæ spatium indicatur, 282.

S

Sabatæ monachi Romæ, VI.
Sabaitarum nullum Constantinopoli monasterium, VI.
Sabbatum quidam profestum non habuere, XLIX.
Sabinus presbyter Agri., LV seq.
Sæculum pro cupiditate, 89.
Sæculum Hebræis quinquaginta annorum, 129.
Salamis deinde Constantia Cypri, LII.
Salernus, Petrus, IV.
Salomon et Solomon, 5.
Salomon a Gregorio nostro resipuisse creditus, 45.
Salomonis lingua tanquam Dei calamus, 2. Secum disserentis prosopopeia, 56. Feminae contubernales, 200.
Regnantis curæ, 226.
Samuelis instar Gregorius noster, XXIII, XL.
Sapiens vel unus magnum urbis præsidium, 229.
Sapientes quandoque inopia laborant, 227.
Sapientes qui mysterium divinæ inhumanationis præ nuntiaverunt, 288.
Sapientia aliis utilis esse debet, 178.
Sapientia Dei incomprehensibilis, 194.
Sapientiæ laudes et commoda, 189.
Sapientiæ liber Salomoni attributus, 4.
Sapientis oculi in capite ejus cur esse dicuntur, 30.
Sapientis increpatio bona, 170.
Sapientium exquirenda consilia, 201.
Sarai Abrahami uxor in Saram immutata, 254.
Sardanius episc. quis, I. I.
Satanae damnatio, 95, 96.
Scheffmacheri Epistolæ Theologicæ, 166.
Scientiæ comes dolor, 37.
Scripta Gregorii nostri, CXXI.
Scriptores qui de Gregorio nostro meminere, CXX.
Sectarum duces ab Ecclesiaste refutati, 246, etc.
Severitas militum urbium nomen, CIV.
Semanterium Græcorum, LXXI.
Semen spiritale, 263, 266.
Seminandi et metendi tempus, 262, 263, 264. Parabolice, 263, 264.
Septa duo templi Hierosolymitani, 75.
Septenariæ vitæ finis, 275, 274.
Septuaginta interpretum exemplar, CXXIII.
Sergii et Bacchi MM. monasterium CP., XLVI.
Sermo de Dei iudiciis decretisque fugiendus, 153.
Sermones caute, nec cum omnibus de re quacunque instituendi, 79.
Sermones sapientis gratia, 244.
Serpens diabolus, 215.
Serpentis caput a quo conterendum, 244.
Servitus cur morte deterior, 146.
Servus, cui dulcis somnus, quinam dicatur, 144.
Severitas sæpe utilis, 168.
Sicula Ecclesiæ metropolitana habebant P. M., I. VI.
Siculorum ritus Gregorii nostri ævo Latinus, XLII.
Sido cantionum inventrix, 45.
Silentium in adversarii furore servandum, 82.
Silvia Gregorii Magni mater ubi habitavit, VI.
Silviæ testamentum et mors, VII.
Silviæ, Gordiant et Gregorii effigies, VII.
Simeon Metaphrastes Leontium fere secutus, XVI et XVII.
Simocatta testimonium de Maurilio Aug. cæde, 151.
Simplicitas rectas rationis ab hominibus confusa, 201.
Smithi, Joannis, opinio de quodam loco Ecclesiæ, 285.

Sol sensibilis solem spiritalem, id est Christum, significat, 267, 268.

Solis decursus quid nos doceat, 11.

Solouis gloria ob datas leges, 233.

Sophronii locus de immortalitate animorum, 102.

Spatharius in aula Aug., LV.

Spiritus sanctus intellectum effingit sapientem ac potum, 253.

Spiritus non uno sensu, 99. Aliquando idem ac voluntas, 206.

Spiritus redit ad Deum, corpore in terram converso, 243, 284.

Stare terra quo sensu dicatur, 18.

Stichometria Biblica, 58.

Struthio sæpe avis quælibet, 187.

Struthiocamelus bellus, 188.

Stulti et prudentis comparatio, 54.

Suidas de epocha cælesti, 23.

Superbia Deo invisa, 183.

Suppliciorum apud Hebræos quatuor genera, 76.

Susannæ historia a LXX interp. etiam Græce reddita, 123.

Sybariticæ vel Symbariticæ mensæ ferculis omnis generis infames, 231.

Symmachi locus, qui in Hexaplis variat, 108. Interpretatio ascita, 163.

Synapte in liturgia Græcorum, LX.

Syncreticæ virginis documentum, 238.

Synodi CP. sub Joanne IV annus ex Evagrio, LI.

Synodus CP. ob Gregorium Antioch. coacta, L.

Synopsis totius editionis, II.

T

Tacere præstat adversario furente, 82.

Talentum Gregorio nostro datum ab Aug., CIV.

Tatius de solis orbita, XXIII.

Tempestivitas sua est rebus omnibus, 69 seq.

Templi Hierosolymitani partes, 75.

Templum Gregorio nostro dicatum Agrigenti, CXVI.

Temporum variorum explicatio ex Hebræorum intelligentia, 70.

Terra stare quo sensu dicatur, 18.

Tertullianus de Marcione, 125.

Testudo ab Ammiano descripta, 190.

Theatri apud Græcos consessus, 235.

Themistocles infra Solonem habendus, 255.

Theolori Mopuesteni iudicium de Salomonis libris, 5.

Theodorus Trimituntorum episc., LII.

Theodorus a Vitaliano P. M. episcopus factus, XI, XII, XI, III.

Theodorus legatus in synodo sexta, XII.

Theodote mater Gregorii nostri, XX.

Theologus cur appellatus Joannes evang., LXXVIII.

Theopolis Antiochia, XLV.

Thuris adolendi consuetudo in sacris, LXXXV.

Timor Dei adversus omnia pericula salutaris, 187. Omnem hominem constituit, 291, 292.

Trabes ab Aroge duce Benevent. et Gregorio expressæ Romam missæ Basilicis integendis, 87, 97.

Tradidit pro permisit ab Ecclesiaste usurpatum, 89.

Tribunal locus urbis, LXXXIX.

Tribuni Agrigentini, LXXV.

Trices episcopus Oecumenius, 84.

Trionialis episcopus Agrigentinis pro Gregorio nostro præesse jussus, LXXVII et XCIX.

Tripollitanum monasterium, XXVI.

Tyrceus tyrannus, LXXII, LXXIII.

U

Unctio orientalibus familiaris, 222.

Urbes autonomæ, 253.

V

Valesius de LXX interpretum editione Origeniana, CXIV.

Vanitatis definitio, 8.

Varus navicularius hospes Gregorii nostri, XLI.

Vascones in Aquitaniam usque fusi, XCXIII.

Vaticinia de sacrificio incremento, 129.

Ventorum circulus, 22.

Ver anni maximi, 25.

Verba veritatis, id est divinæ voluntatis cognitio, 287.

Verbum quandoque usurpatum pro facto, 205.

Vestimenta candida quid designent, 222.

Victus et vestimenta homini ad vitam satis, 157.

Videre pro frui, 224.

Vinæ ac turres militares, 190.

Vinum exhilarat viventes, 254. Mysticum, 255.

Virgines sanctimonialis obviam episcopis, LXII.

Viri fortitudinis sunt crura pedesque nominis, 276, vel facultates animæ intelligentis, 277.

Virtutis fructus bona memoria, 29. Via media est inter vitia, 183.

Virtus in medio stat, 75.

Vita longa nihil male viventi proderit, 153.

Vita hominum umbra, 212. Ex contrariis constat, 74.

Vitæ pravæ nullum a morte remedium, 225.

Viventis qualiscunque conditio potior, quam mortui, 220, 221.

Vocabuli iteratio in sacris Litteris, 16.

Vociferis vox explicatur gallicinium, 280. Et archangelus tuba resurrectionem prænuntians, *ibid.*

Voluntatis momentum in peccando, 208.

Votum in sacris Litteris quid dicatur, 154.

Vox contendenda, cum adversarius detumuerit, 85.

Vulgata Biblia apud Hieronymum, CXXIII.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. GERMANUS CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

Notitia.	9
Notitia altera.	18
Vita S. Germani auctore Godefrido Henschenio.	19
Caput primum. — Cultus sacer. Studia et virtutes in juventute.	19
Cap. II. — Res gestæ usque ad annum 730. Archiepiscopus Cyzicenus. Patriarchatus Constantinopolitani.	22
Cap. III. — Acta cum Leone Isaurico pro cultu imaginum.	25
Cap. IV. — S. Germanus a sancto Gregorio papa II laudatur. Nomen diptychis inscriptum. Varii libri ab eo editi.	30
Ex anonymo de imagine dicta Romani.	35
Monitum Ang. Mai de sequenti opusculo.	35
NARRATIO DE SYNODIS ET HÆRESIBUS.	39
Monitum in tractatum De vitæ termino.	87

DE VITÆ TERMINO.

Monitum de Epistola ad Armenios.	154
EPISTOLA GRÆCORUM AD ARMENIOS.	155
EPISTOLÆ DOGMATICÆ.	147
I. — Epistola Gregorii papæ Romani ad Germanum.	147
II. — Epistola Germani ad Joannem episcopum Syriacensem.	155
III. — Epistola Germani ad Constantinum Nacoliæ.	163
IV. — Epistola ejusdem ad Thomam episcopum Claudiopoleos.	163
ORATIONES.	242
I. — Oratio in adorationem venerandæ et vivificæ crucis tempore mediæ jejunii.	242
II. — Oratio in Dominicæ corporis sepulturam.	245
III. — Oratio in Præsentationem Delparæ I.	291
IV. — Oratio in Præsentationem Delparæ II.	310
V. — Oratio in Dei Genitricis Annuntiationem.	319
VI. — Oratio in B. Mariæ Dormitionem I.	359

VII. — Oratio in B. Mariæ Dormitionem II.	347
VIII. — Oratio in B. Mariæ Dormitionem III.	349
IX. — Oratio in Zonam S. Mariæ Virginis.	371
CONTEMPLATIO RERUM DIALESTASTICARUM.	343
HYMNUS IN SANCTAM DEI GENITRICEM.	454

COENAS HIEROSOLYMITANUS.

Notitia.	455
HYMNI.	459
I. — In Natale Domini.	459
II. — In Domini apportionem.	466
III. — Pro magna secunda Feria.	471
IV. — Pro magna tertia Feria.	474
V. — Pro magna quarta Feria.	474
VI. — Pro magna quinta Feria.	475
VII. — Pro magna Parasceve.	483
VIII. — Pro magno Sabbato.	486
IX. — In Pentecosten.	490
X. — In Transfigurationem Domini.	491
XI. — In Dominicam Pa marum.	498
XII. — In Exaltationem crucis.	502
XIII. — In Occursum Domini.	510
ODÆ ALIÆ XI.	514
SCHOLIA IN S. GREGORIUM NAZIANZENUM.	525

S. GREGORIUS II AGRIGENTINUS.

Præfatio Antonii Morcelli de consilio et ordine editionis.	526
Investigatio ejusdem de Leontio scriptore Vitæ S. Gregorii Agrigentini.	531
Vita S. Gregorii Agrigentini, auctore Leontio monacho.	550
S. Gregorii Annals.	715
S. Gregorii Honores cœlestes.	722
Auctoritates veterum scriptorum.	727
Scripta.	750
EXPLANATIO SUPER ECCLESIASTEN.	742
Liber I.	742
Liber II.	
Liber III.	812
Liber IV.	911
Liber V.	950
Liber VI.	976
Liber VII.	1022
Liber VIII.	1059
Liber IX.	1082
Liber X.	1155
APPENDIX.	1182
Dissertatio Joannis Lancæ de ætate Gregorii Agrigentini.	1182

ANONYMUS BECUCCIANUS.

Notitia.	1227
DOGMATA CATHOLICA SS. APOSTOLORUM.	1250

PANTALEON DIACONUS CONSTANTINOPOLITANUS.

Notitia Fabricii.	1259
Notitia altera Combefis.	1242
ORATIONES.	1245
I. — Sermo de Luminibus sanctis.	1245
II. — Sermo I in Transfigurationem D. N. Jesu Christi.	1247
III. — Sermo II in Transfigurationem D. N. Jesu Christi.	1254
IV. — Sermo in festo S. Michaelis archangeli.	1259

V. — Sermo de exaltatione sancte crucis.	1276
--	------

ADRIANUS.

Notitia.	1271
Epistola nomenclatoria.	1271
ISAGOGÉ AD SANCTAS SCRIPTURAS.	1274

EPIPHANIUS DIACONUS CATALANENSIS.

Notitia.	1311
SERMO LAUDATORIUS IN SYNODO NICENNA IN DAM- TICA.	1314

PACHONIUS MONACHUS.

DE DIVINARUM SCRIPTURARUM UTILITATE.	1334
DE CARTANITIS HENETHO IS.	1339
PROLOGUS IN GRAMMATICAM.	1343

PHILOTHEUS MONACHUS.

ASCETICA.	1370
S. TARASIIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS.	

Notitia.	1371
Notitia altera.	1371
Commentarius præfatus.	1375
Vita S. Tarasii auctore Ignatio episcopo.	1385
Prologus.	1385
Caput primum. — Prohibitas parentum S. Tarasii. Hujus pia educatio. Consularis dignitas.	1386
Cap. II. — S. Tarasius ad patriarchatum Constantinopolitanum destinatur a Paulo decessore.	1388
Cap. III. — S. Tarasii electio et consecratio patriarchalis.	1391
Cap. IV. — S. Tarasii exercitatio virtutum erga se, clerum, pauperes, monachos.	1394
Cap. V. — Synodus VII œcumenica Nicæa habita. Imagines restitutæ.	1396
Cap. VI. — Profligatæ a S. Tarasio heresis et simonia: immunitas Ecclesiæ propugnata.	1401
Cap. VII. — S. Tarasius fortiter imperatori resistit legitimam conjugem repudiare, et cubiculariam ducere volenti.	1403
Cap. VIII. — S. Tarasii patientia in adversis: admonitio ad clerum de frenando illicito sensuum appetitu.	1410
Cap. IX. — Comparatio S. Tarasii cum confessoribus et martyribus. Utilitas imaginum contra Iconoclastas.	1412
Cap. X. — Comparatio S. Tarasii cum apostolis et patriarchis.	1416
Cap. XI. — S. Tarasii senectus, morbus, obitus, sepultura.	1418
Cap. XII. — Miracula ad sepulcrum S. Tarasii patrata.	1420
APOLOGETICUS AD POPULUM.	1423
EPISTOLÆ.	1427
I. — Ad imperatorem Constantinum et Irenem matrem ejus.	1427
II. — Ad Adrianum papam.	1428
III. — Ad eundem Adrianum.	1443
IV. — Ad Joannem presbyterum et anachoretam.	1451
V. — Ad sacerdotes Antiochiæ et Alexandriæ.	1459
VI. — Summi sacerdotes Orientis ad Tarasium.	1467
VII. — Ad episcopos Siculorum.	1478
Monitum in homiliam sequentem.	1479
HOMILIA IN PRÆSENTATIONEM DEIPARÆ.	1482
Index analyticus ad opera S. Germani.	1497
Index analyticus ad opera S. Gregorii Agrigentini	1505

Stanford University Libraries

3 6105 005 550 004

BR
60
.P4
v.98

DATE DUE

DOES NOT
CIRCULATE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305